

శ్రీ శుభమస్తు

శ్రీమద్భాగవతపురాణరత్నాంతర్గతకథానుక్రమసూచికా

పుటసంఖ్య.	పుటసంఖ్య

పఞ్చమస్కన్ధస్థకథానుక్రమసూచికా

మనుపుత్రస్యప్రియవ్రతస్యోపాఖ్యానం * ౫౩౪
ఋషభావతారకథా * ౫౫౨
జడభరతోపాఖ్యానం * ౫౬౩
భూగోళస్వరూపాదినిర్ణయకథా * ౫౯౮
నరకలోకవర్ణనకథా * ౬౫౩

షష్ఠస్కన్ధస్థకథానుక్రమసూచికా

అజామిళోపాఖ్యానం * ౬౬౬
శ్రీమన్నారాయణకింకరయమకింకరయోస్సంవాదకథా ౬౬౭
దక్షకృతహంసగుహ్యాఖ్యస్తోత్రం * ౬౮౩
శబళాశ్వాన్ప్రతి నారదోప దిష్ట నివృత్తిమార్గాభి వర్ణన కథా * ౬౯౦
దక్షకృతప్రజాసర్గాభివర్ణనకథా * ౬౯౪
ఇంద్రతిరస్కారాత్కుపితస్య - బృహస్పతే రంతర్ధాన వృత్తాంతః * ౬౯౮
ఇంద్రంప్రతివిశ్వరూపోపదిష్ట శ్రీమన్నారాయణ కవచవృత్తాంతః * ౭౦౧
విశ్వరూపశిరచ్ఛేదనవశాదింద్రస్యబ్రహ్మహత్యాసంప్రాప్త్యభివర్ణనకథా * ౭౦౬
హతపుత్రేణత్వష్ట్రాభిచారణ హోమవశాద్వృత్రాసురోత్పాదనకథా * ౭౦౭
దేవాసురయుద్ధప్రారంభః * ౭౧౬
వృత్రాసురసంహారవశాదింద్రస్యపునర్బ్రహ్మహత్యాసంప్రాప్త్యభివర్ణనకథా * ౭౨౬
చిత్రకేతోరుపాఖ్యానం * ౭౩౦
చిత్రకేతోః పుత్రశోకాపనోదనాయ ప్రవర్తితనారదోపదేశాభివర్ణన కథా * ౭౪౭
చిత్రకేతోః శివాపమానజనిత పార్వతీశాపప్రాప్త్యభివర్ణన కథా * ౭౫౨
సవిత్రువంశాద్యభివర్ణనకథా * ౭౫౭
సప్తమరుత్తామ్రోత్పత్తికథా * ౭౫౭

సప్తమస్కన్ధస్థకథానుక్రమసూచికా

ధర్మరాజంప్రతినారదోపదిష్టహరికథావిషయః ౭౬౯
హరిద్వారపాలకానాం సనకాదిభ్యశ్శాప ప్రాప్త్యభివర్ణనమ్ * ౭౭౫
యమేనాభివర్ణితసుయజ్ఞోపాఖ్యానమ్ * ౭౭౮
హిరణ్యకశిపుంప్రతిబ్రహ్మణాదత్తవరప్రదానకథా ౭౮౬
ప్రహ్లాదచరిత్రప్రారంభః * ౭౯౦
ప్రహ్లాదం ప్రతిహిరణ్యకశిపుకృత తర్జనభర్త్సనాద్యభివర్ణన కథా * ౭౯౨
శ్రీనృసింహావతారఘట్టః * ౮౧౨
హిరణ్యకశిపువధకథాఘట్టః * ౮౧౪
శ్రీనృసింహంప్రతిబ్రహ్మాదిదేవకృతస్తుతిః * ౮౧౫
శ్రీనృసింహంప్రతిప్రహ్లాదకృతస్తుతిః * ౮౧౯
త్రిపురాసురసంహారకథాఘట్టః * ౮౩౭
వర్ణాశ్రమధర్మనిర్ణయోపదేశఘట్టః * ౮౩౯
ప్రహ్లాదాజగరసంవాదః * ౮౪౯

అష్టమస్కంధస్థకథానుక్రమసూచికా

స్వాయంభువాదిమన్వంతరానువర్ణనకథా ౮౭౦
గజేంద్రమోక్షణకథాప్రారంభఘట్టః * ౮౭౫
క్షీరసాగరమథనకథాప్రారంభఘట్టః * ౮౮౭
కూర్మావతారకథాప్రారంభఘట్టః * ౮౯౭
దేవబృందప్రార్థితపరమేశ్వరకృతవిషభక్షణకథా * ౮౯౮
క్షీరసాగరమథనే-ఐరావతాదీనాముత్పత్తికథా * ౯౦౧
శ్రీమహావిష్ణోర్మోహినీవేషధారణకథాఘట్టః * ౯౦౫
దేవాసురయుద్ధప్రారంభఘట్టః * ౯౦౮
మోహినీవేషావలోకనాకులితచిత్తస్యేశ్వరస్యసంజాతమనోవిభ్రమకథా * ౯౧౮
వైవస్వతసూర్యసావర్ణ్యాదిమనూనామితిహాసవర్ణనఘట్టః ౯౨౧
వామనచరిత్రప్రారంభః * ౯౨౪
బలిచక్రవర్తియుద్ధయాత్రాభివర్ణనమ్ ౯౨౫
వామనావతారఘట్టః * ౯౩౭
బలిచక్రవర్తిసన్నిధింప్రతి-వామనాగమనకథా * ౯౩౯
వామనస్యవిశ్వరూపత్వేనవ్యాపనకథా * ౯౪౬
వరుణ పాశబంధవినిర్ముక్తస్య బలిచక్రవర్తిన స్సుతల ప్రవేశ కథా * ౯౫౩
మత్స్యావతారకథాప్రారంభఘట్టః * ౯౫౬

నవమస్కంధస్థకథానుక్రమసూచికా

సూర్యవంశాభివర్ణనకథా * ౯౬౫
అంబరీషోపాఖ్యానమ్ * ౯౭౫
ఇక్ష్వాకువంశానుక్రమకథాఘట్టః * ౯౮౭

శ్రీమద్భాగవతపురాణాంతర్గతవిషయసూచిక

విషయము	పుటసంఖ్య	విషయము	పుటసంఖ్య
సగరచక్రవర్తికథాప్రారంభఘట్టః	౯౯౪	దేవయాన్యా సహ ప్రతిష్ఠానపురం ప్రాప్తస్య యయాతేః పుత్ర	[illegible]
ఈశ్వరజటాజూటనిర్గతగంగానదీప్రవాహమహిమావర్ణ		జన్మవృత్తాంతః	[illegible]
నమ్	౯౯౯	భరతచరిత్రాదివర్ణనమ్.	[illegible]
శ్రీరామచరిత్రమ్	౧౦౦౩	రంతిదేవస్యేతిహాసవర్ణనమ్	[illegible]
భవిష్యద్రాజేతిహాసవర్ణనమ్	౧౦౧౧	యదువంశాభివర్ణనమ్.	[illegible]
చంద్రవంశసంభూతభూపాలానామితిహాసవర్ణనం	౧౦౧౪	వసుదేవవంశకృష్ణావతారకథనమ్	[illegible]
భగవదంశసంభూతస్యపరశురామస్యేతిహాసవర్ణనం	౧౦౨౧		
శుక్రతనూజాయాః దేవయాన్యాః యయాతేశ్చ వివాహక			
థా	౧౦౩౯		
యయాతేశ్శుక్రాచ్ఛాపప్రాప్తిస్తద్విముక్తికథా	౧౦౫౦		

నవమస్కంధవిషయసూచిక సమాప్తా

శ్రీమద్భాగవతమ్

—— (శ్రీ) ——

శ్రీరస్తు

శ్రీకృష్ణాయపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీమద్భాగవతమాహాత్మ్యప్రారంభః.

యంప్రవ్రజంతమనుపేతమపేతకృత్యం ద్వైపాయనోవిరహకాతర ఆజుహావ । పుత్రేతితన్మయతయాతరవోభినేదుస్తంసర్వభూతహృదయం మునిమానతోస్మి ॥ ౧ ॥ నైమిశేసూతమాసీనమభివాద్య మహామతిమ్ । కథామృతరసాస్వాదకుశలశ్శౌనకోబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ ✻ శౌనకఉవాచ. ✻ అజ్ఞానధ్వాంతవిధ్వంసకోటిసూర్యసమప్రభ ।సూతాఖ్యాహికథాసారం మమకర్ణరసాయనమ్ ॥ ౩ ॥ భక్తిజ్ఞానవిరాగాప్తవివేకోవర్ధతేకథమ్ । మాయామోహనిరాసశ్చవైష్ణవైఃక్రియతేకథమ్॥ ౪ ॥ ఇహఘోరేకలౌప్రాప్తెజీవశ్చాసురతాంగతః । క్లేశక్లాంతస్యతస్యైవశోధనేకింపరాయణమ్ ॥ ౫ ॥ శ్రేయసాంయద్భవేచ్ఛ్రేయఃపావనానాంచపావనమ్ । కృష్ణప్రాప్తికరంశశ్వత్సాధనంతద్వదాధునా ॥ ౬ ॥ చింతామణిర్లోకసుఖంసురేంద్రస్స్వర్గసంపదమ్ । ప్రయచ్ఛతిగురుఃప్రీతోవైకుంఠంయోగిదుర్లభమ్ ॥ ౭ ॥ ✻ సూతఉవాచ. ✻ ప్రీతిశ్శౌనకచిత్తేతేయతోవచ్మివిచార్యతత్ ।సర్వసిద్ధాంతనిష్పన్నంసంసారభయనాశనమ్॥ ౮ ॥భక్త్యోఘవర్ధనంయచ్చకృష్ణసంతోషహేతుకం। తదహంతేభిధాస్యామిసావధానతయాశృణు ॥ ౯ ॥ కాలవ్యాళముఖగ్రాసత్రాసనిర్నాశహేతవే ।శ్రీమద్భాగవతంశాస్త్రంకలౌకీరేణభాషితమ్॥ ౧౦ ॥ ఏతస్మాదపరంకించిన్మనశ్శుద్ధ్యైనవిద్యతే । జన్మాంతరేభవేత్పుణ్యంతదాభాగవతంలభేత్ ॥ ౧౧ ॥ పరీక్షితేకథాంవక్తుంసభాయాంసంస్థితేశుకే। సుధాకుంభంగృహీత్వైవదేవాస్తత్రసమాగమన్ ॥ ౧౨ ॥ శుకంనత్వావదన్సర్వేస్వకార్యకుశలాస్సురాః।కథాసుధాంప్రయచ్ఛస్వగృహీత్వైవసుధామిమామ్ ॥ ౧౩ ॥ ఏవంవినిమయేజాతేసుధారాజ్ఞాప్రపీయతాం । ప్రపాస్యామోవయంసర్వేశ్రీమద్భాగవతామృతమ్ ॥ ౧౪ ॥ క్వసుధాక్వకథాలోకేక్వకాచఃక్వమణిర్మహాన్। బ్రహ్మరాతోవిచార్యైవంతదాదేవాన్జహాసహ ॥ ౧౫ ॥ అభక్తాంస్తాంశ్చవిజ్ఞాయనదదౌసకథామృతం । శ్రీమద్భాగవతీవార్తాసురాణామపిదుర్లభా ॥ ౧౬ ॥ రాజ్ఞోమోక్షంతథావీక్ష్యపురాధాతాపివిస్మితః। సత్యలోకేతులాంబధ్వాఽతోలయత్సాధనాన్యజః ॥ ౧౭ ॥లఘూన్యన్యానిజాతానిగౌరవేణత్విదంమహత్। తదాఋషిగణాస్సర్వేవిస్మయంపరమంయయుః ॥ ౧౮ ॥ మేనిరేభగవద్రూపంశాస్త్రంభాగవతంక్షితౌ । పఠనాచ్ఛ్రవణాత్సద్యోవైకుంఠఫలదాయకమ్ ॥ ౧౯ ॥సప్తాహశ్రవణేనైవసర్వథాముక్తిదాయకం । సనకాద్యైఃపురాప్రోక్తం నారదాయదయాపరైః ॥ ౨౦ ॥ యద్యపిబ్రహ్మసంబంధాచ్ఛ్రుతమేతత్సురర్షిణా।సప్తాహశ్రావణవిధిఃకుమారైస్తస్యభాషితః ॥ ౨౧ ॥ ✻ శౌనకఉవాచ. ✻ లోకవిగ్రహయుక్తస్య నారదస్యాస్థిరస్యచ।విధిశ్రవేకుతఃప్రీతిఃసంయోగఃకుత్రతైస్సహ ॥ ౨౨ ॥ ✻ సూతఉవాచ. ✻ అత్రతేకీర్తయిష్యామిభక్తిపుష్టంకథానకం శుకేనమమయత్ప్రోక్తంరహశ్శిష్యంవిచార్యచ ॥ ౨౩ ॥ ఏకదాతువిశాలాయాంచత్వారోఋషయోమలాః। సత్సంగార్థంసమాయాతాదదృశుస్తత్రనారదమ్ ॥ ౨౪ ॥ ✻ కుమారాఊచుః. ॥ ✻ కథంబ్రహ్మన్దీనముఖఃకుతశ్చింతాపరోభవాన్।త్వరితంగమ్యతేకుత్రకుతశ్చాగమనంతవ ॥ ౨౫ ॥ ఇదానీంశూన్యచిత్తోసిగతవిత్తోయథాజనః । తవేదంముక్తసంగస్యనోచితంవదకారణమ్ ॥ ౨౬ ॥ ✻ నారదఉవాచ. ॥ ✻ అహంతుపృధివీంయాతోజ్ఞాత్వాసర్వోత్తమామితి । పుష్కరంచప్రయాగంచకాశీంగోదావరీంతథా ॥ ౨౭ ॥ హరిక్షేత్రంకురుక్షేత్రంశ్రీరంగంసేతుబన్ధనం।ఏవమాదిషుతీర్థేషుభ్రమమాణఇతస్తతః ॥ ౨౮ ॥ నాపశ్యంకుత్రచిచ్ఛర్మమనస్సంతోషకారకం । కలినాఽధర్మమిత్రేణధరేయంబాధితాధునా ॥ ౨౯ ॥ సత్యంనాస్తితపశ్శౌచం దయాదానంనవిద్యతే। ఉదరంభరిణోజీవావరాకాఃకూటభాషిణః ॥ ౩౦ ॥ మందాస్సుమందమతయోమందభాగ్యాహ్యుపద్రుతాః।పాషణ్డనిరతాస్సంతోవిరక్తాస్సపరిగ్రహాః ॥ ౩౧ ॥ తరుణీప్రభుతాగేహేశ్యాలకోబుద్ధిదాయకః । కన్యావిక్రయిణోలోభాద్దంపతీనాంచకల్కనమ్ ॥ ౩౨ ॥ ఆశ్రమాయవనైరుద్ధాస్తీర్థానిసరితస్తథా। దేవతాయతనాన్యత్రదుష్టైర్నష్టానిభూరిశః ॥ ౩౩ ॥ నయోగీనైవసిద్ధోవానజ్ఞానీసత్క్రియోనరః। కలిదావానలేనాద్యసాధనంభస్మతాంగతం ॥✻ అట్టశూలాజనపదాశ్శివశూలాద్విజాతయః । కామిన్యఃకేశశూలిన్యస్సంభవంతికలావిహ ॥ ౩౫ ॥ ఏవంపశ్యన్కలేర్దోషాన్

✻ అట్టమన్నంశివోవేదశ్శూలోవిక్రయఉచ్యతే । కేశోభగమితిప్రోక్తమృషిభిస్తత్త్వదర్శిభిః॥ ౧ ॥

ర్యటన్నవనీమహం । యామునంతటమాపన్నో యత్రలీలాహరేరభూత్ ॥ ౩౬ ॥ తత్రాశ్చర్యంమయాదృష్టంశ్రూయతాంతన్మునీశ్వరాః । ఏకాతుతరుణీతత్రనిషణ్ణాఖిన్నమానసా ॥ ౩౭ ॥ వృద్ధౌద్వౌపతితౌపార్శ్వేనిశ్శ్వసంతావచేతనౌ । శుశ్రూషంతీప్రబోధంతీరుదతీచతయోఃపురః ॥ ౩౮ ॥ దశదిక్షునిరీక్షంతీరక్షితారంనిజంవపుః । వీజ్యమానాశతస్త్రీభిర్బోధ్యమానాముహుర్ముహుః ॥ ౩౯ ॥ దృష్ట్వాదూరాద్గతస్సోహంకౌతుకేనతదంతికం । మాందృష్ట్వాచోత్థితాబాలావిహ్వలాచాబ్రవీద్వచః ॥ ౪౦ ॥ ❋ బాలోవాచ ❋ భోభోస్సాధోక్షణంతిష్ఠమచ్చింతామపినాశయ । దర్శనంతవలోకస్య సర్వథాఘహరంపరమ్ ॥ ౪౧ ॥ బహుధాతవవాక్యేనదుఃఖశాన్తిర్భవిష్యతి । యదాభాగ్యంభవేద్భూరిభవతోదర్శనంతదా ॥ ౪౨ ॥ ❋ నారదఉవాచ ❋ కాసిత్వంకావిమౌచేమేనార్యఃకాఃపద్మలోచనాః । వదదేవిసవిస్తారంస్వస్యదుఃఖస్యకారణమ్ ॥ ౪౩ ॥ ❋ బాలోవాచ ❋

అహంభక్తిరితిఖ్యాతా ఇమౌమేతనయౌమతౌ । జ్ఞానవైరాగ్యనామానౌకాలయోగేనజర్జరౌ ॥ ౪౪ ॥ గంగాద్యాస్సరితశ్చేమామత్సేవార్థంసమాగతాః । తథాపినచమేశ్రేయస్సేవితాయాస్సురైరపి ॥ ౪౫ ॥ ఇదానీంశృణుమద్వార్తాంసచిత్తస్త్వంతపోధన । వార్తామేవితతాప్యస్తితాంశ్రుత్వాసుఖమావహ ॥ ౪౬ ॥ ఉత్పన్నాద్రవిడేసాహంవృద్ధింకర్ణాటకేగతా । క్వచిత్క్వచిన్మహారాష్ట్రేగుర్జరేజీర్ణతాంగతా ॥ ౪౭ ॥ తత్రఘోరకలేర్యోగాత్పాషండైఃఖండితాంగకా । దుర్బలాహంచిరంయాతాపుత్రాభ్యాంసహమన్దతామ్ ॥ ౪౮ ॥ బృందావనంపునఃప్రాప్యనవీనేవసురూపిణీ । జాతాహంయువతీసమ్యక్ప్రేష్ఠరూపాతుసాంప్రతమ్ ॥ ౪౯ ॥ ఇమౌతుశయితావత్రసుతౌమేక్లిశ్యతఃశ్రమాత్ । ఇదంస్థానంపరిత్యజ్యవిదేశంగమ్యతేమయా ॥ ౫౦ ॥ జరఠత్వంసమాయాతౌతేనదుఃఖేనదుఃఖితా । సాహంతుతరుణీకస్మాత్సుతౌవృద్ధావిమౌకుతః ॥ ౫౧ ॥ త్రయాణాంసహచారిత్వాద్వైపరీత్యంకుతఃస్థితమ్ । ఘటతేజరఠామాతాతరుణౌతనయావితి ॥ ౫౨ ॥ అతశ్శోచామిచాత్మానంవిస్మయావిష్టమానసా । వదయోగనిధేధీమన్కారణంచాత్రకింభవేత్ ॥ ౫౩ ॥ ❋ నారదఉవాచ ❋ జ్ఞానేనాత్మనిపశ్యామిసర్వమేతత్తవానఘే । నవిషాదస్త్వయాకార్యోహరిశ్శంతేకరిష్యతి ॥ ౫౪ ॥ ❋ సూతఉవాచ ❋ క్షణమాత్రేణతజ్జ్ఞాత్వావాక్యమూచేమునీశ్వరః ॥ ❋ నారదఉవాచ ❋ శృణుష్వావహితాబాలేయుగోయందారుణఃకలిః ॥ ౫౫ ॥ తేనలుప్తస్సదాచారోయోగమార్గస్తపాంసిచ । జనాఅఘాసురాయంతేశాఠ్యదుష్కర్మకారిణః ॥ ౫౬ ॥ ఇహసంతోవిషీదంతిప్రహృష్యంతిహ్యసాధవః । ధత్తేధైర్యంతుయోధీమాన్సధీరఃపండితోథవా ॥ ౫౭ ॥ అస్పృశ్యానవలోక్యేయంశేషభారకరీధరా । వర్షేవర్షేక్రమాజ్జాతామంగళంనాపిదృశ్యతే ॥ ౫౮ ॥ నత్వామపిసుతైస్సాకంకోపిపశ్యతిసాంప్రతమ్ । ఉపేక్షితానురాగాంధైర్జర్జరత్వేనసంస్థితా ॥ ౫౯ ॥ బృందావనస్యసంయోగాత్పునస్త్వంతరుణీనవా । ధన్యంబృందావనంతేనభక్తిర్నృత్యతియత్రచ ॥ ౬౦ ॥ అత్రేమౌగ్రాహకాభావాన్నజరామపిముంచతః । కించిదాత్మసుఖేనేమౌప్రసుప్తిర్మన్యతేఽనయోః ॥ ౬౧ ॥ ❋ భక్తిరువాచ ❋ కథంపరీక్షితారాజ్ఞాస్థాపితోహ్యశుచిఃకలిః । ప్రవృత్తేతుకలౌసర్వసారఃకుత్రగతోమహాన్ ॥ ౬౨ ॥ దయాపరేణహరిణాప్యధర్మఃకథమీక్ష్యతే । ఇమంమేసంశయంఛింధిత్వద్వాచాసుఖితాస్మ్యహమ్ ॥ ౬౩ ॥ ❋ నారదఉవాచ ❋ యదిపృష్టస్త్వయాబాలేప్రేమతశ్శ్రవణంకురు । సర్వంవక్ష్యామితేభద్రేకశ్మలంతేగమిష్యతి ॥ ౬౪ ॥ యదాముకుందోభగవాన్క్ష్మాంత్యక్త్వాస్వపదంగతః । తద్దినాత్కలిరాయాతస్సర్వసాధనబాధకః ॥ ౬౫ ॥ దృష్టోదిగ్విజయేరాజ్ఞాదీనవచ్ఛరణంగతః । నమయామారణీయోఽయంసారంగఇవసారభుక్ ॥ ౬౬ ॥ యత్ఫలంనాస్తితపసానయోగేనసమాధినా । తత్ఫలంలభతేసమ్యక్కలౌకేశవకీర్తనాత్ ॥ ౬౭ ॥ ఏకాకారంకలిందృష్ట్వాసారవత్సారనీరసం । విష్ణురాతస్స్థాపితవాన్కలిజానాంసుఖాయచ ॥ ౬౮ ॥ కుకర్మాచరణాత్సారఃసర్వతోనిర్గతోఽధునా । పదార్థాస్సంస్థితాభూమౌబీజహీనాస్తుషాయథా ॥ ౬౯ ॥ విప్రైర్భాగవతీవార్తాగేహేగేహేజనేజనే । కారితాకణలోభేనకథాసారస్తతోగతః ॥ ౭౦ ॥ అత్యుగ్రభూరికర్మాణోనాస్తికారౌరవాజనాః । తేపితిష్ఠంతితీర్థేషుతీర్థసారస్తతోగతః ॥ ౭౧ ॥ కామక్రోధమహాలోభతృష్ణావ్యాకులచేతసః । తేపితిష్ఠంతితపసితపస్సారస్తతోగతః ॥ ౭౨ ॥ మనసశ్చాజయాల్లోభాద్దంభాత్పాషండసంశ్రయాత్ । శాస్త్రానభ్యసనాచ్చైవధ్యానయోగఫలంగతమ్ ॥ ౭౩ ॥ పండితాస్తుకళత్రేణరమంతేమహిషాఇవ । పుత్రస్యోత్పాదనేదక్షాఅదక్షాముక్తిసాధనే ॥ ౭౪ ॥ నహివైష్ణవతాకుత్రసంప్రదాయపురస్సరా । ఏవంప్రళయతాంప్రాప్తోవస్తుసారస్స్థలేస్థలే ॥ ౭౫ ॥ అయంతుయుగధర్మోహివర్తతేకస్యదూషణం । అతస్తుపుండరీకాక్షస్సహతేనికటేస్థితః ॥ ౭౬ ॥ ❋ సూతఉవాచ ❋ ఇతితద్వచనంశ్రుత్వావిస్మయంపరమంగతా । భక్తిరూచేవచోభూయఃశ్రూయతాంతచ్చశౌనక ॥ ౭౭ ॥ ❋ శ్రీభక్తిరువాచ ❋ సురర్షేత్వంహిధన్యోసిమద్భాగ్యేనసమాగతః । సాధూనాందర్శనంలోకేసర్వసిద్ధికరంపరమ్ ॥ ౭౮ ॥ జయతిజయతిమాయాంయస్యకాయాధవస్తేవచనరచనమేకంకేవలంచాకలయ్య । ధ్రువపదమపియాతోయత్కృపాతోధ్రువోయం సకలకుశలపాత్రంబ్రహ్మపుత్రంనతాస్మి ॥ ౭౯ ॥ ఇతిశ్రీపద్మపురాణేఉత్తరఖండేశ్రీభాగవతమాహాత్మ్యేభక్తినారదసమాగమోనామ ప్రథమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❊ నారద ఉవాచ ❊

వృథా ఖేదాయసే బాలే అహో చిన్తాతురా కథం । శ్రీకృష్ణచరణాంభోజం స్మర దుఃఖం గమిష్యతి ॥ ౧ ॥ ద్రౌపదీ చ పరిత్రాతా యేన కౌరవకశ్మలాత్ । పాలితా గోపసున్దర్యస్స కృష్ణః క్వాపి నో గతః ॥ ౨ ॥ త్వం తు భక్తిః ప్రియా తస్య సతతం ప్రాణతోఽధికా । త్వయాహూతస్తు భగవాన్యాతి నీచగృహేష్వపి ॥ ౩ ॥ సత్యాది త్రియుగే బోధవైరాగ్యౌ ముక్తిసాధకౌ । కలౌ తు కేవలం భక్తిర్బ్రహ్మసాయుజ్యకారిణీ ॥ ౪ ॥ ఇతి నిశ్చిత్య చిద్రూపః సద్రూపాం త్వాం ససర్జ హ । పరమానన్దచిన్మూర్తిస్సున్దరీం కృష్ణవల్లభామ్ ॥ ౫ ॥ బద్ధ్వాఞ్జలిం త్వయా పృష్టం కిం కరోమీతి చైకదా । త్వాం తదాజ్ఞాపయత్కృష్ణో మద్భక్తాన్పోషయేతి చ ॥ ౬ ॥ అఙ్గీకృతం త్వయా తద్వై ప్రసన్నోఽభూద్ధరిస్తదా । ముక్తిం దాసీం దదౌ తుభ్యం జ్ఞానవైరాగ్యకావిమౌ ॥ ౭ ॥ పోషణం స్వేన రూపేణ వైకుణ్ఠే త్వం కరోషి చ । భూమౌ భక్తవిపోషాయ ఛాయారూపం త్వయా కృతమ్ ॥ ౮ ॥ ముక్తిం జ్ఞానం విరక్తిం చ సహ కృత్వా గతా భువి । కృతాదిద్వాపరస్యాన్తం మహానన్దేన సంస్థితా ॥ ౯ ॥ కలౌ ముక్తిః క్షయం ప్రాప్తా పాషణ్డామయపీడితా । త్వదాజ్ఞయా గతా శీఘ్రం వైకుణ్ఠం పునరేవ సా ॥ ౧౦ ॥ స్మృతా త్వయాపి చాత్రైవ ముక్తిరాయాతి యాతి చ । పుత్రీకృత్య త్వయేమౌ చ పార్శ్వే స్వస్యైవ రక్షితౌ ॥ ౧౧ ॥ ఉపేక్షాతః కలౌ మన్దౌ వృద్ధౌ జాతౌ సుతౌ తవ । తథాపి చిన్తాం ముఞ్చ త్వముపాయం చిన్తయామ్యహమ్ ॥ ౧౨ ॥ కలినా సదృశః కోఽపి యుగో నాస్తి వరాననే । తస్మింస్త్వాం స్థాపయిష్యామి గేహే గేహే జనే జనే ॥ అన్యధర్మాన్తిరస్కృత్య పురస్కృత్య మహోత్సవాన్ । తదా నాహం హరేర్దాసో లోకే త్వాం న ప్రవర్తయే ॥ ౧౪ ॥ త్వదన్వితాశ్చ యే జీవా భవిష్యన్తి కలావిహ । పాపినోఽపి గమిష్యన్తి నిర్భయాః కృష్ణమన్దిరమ్ ॥ ౧౫ ॥ యేషాం చిత్తే వసేద్భక్తిస్సర్వదా ప్రేమరూపిణీ । న తే పశ్యన్తి కీనాశం స్వప్నేఽప్యమలమూర్తయః ॥ ౧౬ ॥ న ప్రేతో న పిశాచో వా రాక్షసో వాఽసురోఽపి వా । భక్తియుక్తమనస్కానాం స్పర్శనే న ప్రభుర్భవేత్ ॥ ౧౭ ॥ న తపోభిర్న వేదైశ్చ న జ్ఞానేనాపి కర్మణా । హరిర్హి సాధ్యతే భక్త్యా ప్రమాణం తత్ర గోపికాః ॥ ౧౮ ॥ నృణాం జన్మసహస్రేణ భక్తౌ ప్రీతిర్హి జాయతే । కలౌ భక్తిః కలౌ భక్తిర్భక్త్యా కృష్ణః పురఃస్థితః ॥ ౧౯ ॥ భక్తిద్రోహకరా యే చ తే సీదన్తి జగత్త్రయే । దుర్వాసా దుఃఖమాపన్నః పురా భక్తివినిన్దకః ॥ ౨౦ ॥ అలం వ్రతైరలం తీర్థైరలం యోగైరలం మఖైః । అలం జ్ఞానకథాలాపైర్భక్తిరేకైవ ముక్తిదా ॥ ౨౧ ॥ ❊ సూత ఉవాచ ❊ ఇతి నారదనిర్ణీతం స్వమాహాత్మ్యం నిశమ్య సా । సర్వాఙ్గపుష్టిసంయుక్తా నారదం వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౨౨ ॥ ❊ శ్రీభక్తిరువాచ ❊ అహో నారద ధన్యోఽసి ప్రీతిస్తే మయి నిశ్చలా । న కదాచిద్విముఞ్చామి చిత్తే స్థాస్యామి సర్వదా ॥ ౨౩ ॥ కృపాలునా త్వయా సాధో మద్బాధా ధ్వంసితా క్షణాత్ । పుత్రయోశ్చేతనా నాస్తి తతో బోధయ బోధయ ॥ ౨౪ ॥ ❊ సూత ఉవాచ ❊ తస్యా వచస్సమాకర్ణ్య కారుణ్యం నారదో గతః । తయోర్బోధనమారేభే కరాగ్రేణ విమర్దయన్ ॥ ౨౫ ॥ ముఖం సంయోజ్య కర్ణాన్తే శబ్దముచ్చైస్సముచ్చరన్ । జ్ఞాన ప్రబుధ్యతాం శీఘ్రం రే వైరాగ్య ప్రబుధ్యతామ్ ॥ ౨౬ ॥ వేదవేదాన్తఘోషైశ్చ గీతాపాఠైర్ముహుర్ముహుః । బోధ్యమానౌ తదా తేన కథంచిచ్చోత్థితౌ బలాత్ ॥ ౨౭ ॥ నేత్రైరనవలోకన్తౌ జృమ్భన్తౌ సాలసావుభౌ । బకవత్పలితౌ ప్రాయః శుష్కకాష్ఠసమాఙ్గకౌ ॥ ౨౮ ॥ క్షుత్క్షామౌ తౌ నిరీక్ష్యైవ పునస్స్వాపపరాయణౌ । ఋషిశ్చిన్తాపరో జాతః కిం విధేయం మయేతి చ ॥ ౨౯ ॥ అహో నిద్రా కథం యాతి వృద్ధత్వం చ మహత్తరం । చిన్తయన్నితి గోవిన్దం స్మారయామాస భార్గవం ॥ ౩౦ ॥ వ్యోమవాణీ తదైవాభూన్మా ఋషే ఖిద్యతామితి । ఉద్యమస్సఫలస్తేతు భవిష్యతి న సంశయః ॥ ౩౧ ॥ ఏతదర్థం తు సత్కర్మ సురర్షే త్వం సమాచర । తత్తే కర్మాభిధాస్యన్తి సాధవస్సాధుభూషణాః ॥ ౩౨ ॥ సత్కర్మణి కృతే తస్మిన్సనిద్రా వృద్ధతానయోః । గమిష్యతి క్షణాద్భక్తిస్సర్వతః ప్రసరిష్యతి ॥ ౩౩ ॥ ఇత్యాకాశవచః స్పష్టం తత్సర్వైరపి విశ్రుతం । నారదో విస్మయం లేభే నేదం జ్ఞాతమితి బ్రువన్ ॥ ౩౪ ॥ ❊ నారద ఉవాచ ❊ అనయాఽఽకాశవాణ్యాపి గోప్యత్వేన నిరూపితం । కిం వా తత్సాధనం కార్యం యేన కార్యం భవేత్తయోః ॥ ౩౫ ॥ క్వ భవిష్యన్తి సన్తస్తే కథం దాస్యన్తి సాధనం । మయాత్ర కిం ప్రకర్తవ్యం యదుక్తం వ్యోమభాషయా ॥ ౩౬ ॥ ❊ సూత ఉవాచ ❊ తత్ర తావపి సంస్థాప్య నిర్గతో నారదో మునిః । తీర్థం తీర్థం వినిష్క్రమ్య పృచ్ఛన్మార్గే మునీశ్వరాన్ ॥ ౩౭ ॥ వృత్తాన్తశ్శ్రూయతే సర్వైః కించిన్నిశ్చిత్య నోచ్యతే । అసాధ్యం కేచన ప్రోచుర్దుర్జ్ఞేయమితి చాపరే ॥ ౩౮ ॥ మూకీభూతాస్తథాన్యే తు కియన్తస్తు పలాయితాః । హాహాకారో మహానాసీత్త్రైలోక్యే విస్మయావహః ॥ ౩౯ ॥ వేదవేదాన్తఘోషైశ్చ గీతాపాఠైర్విబోధితం । భక్తిజ్ఞానవిరాగాణాం నోదతిష్ఠత్త్రికం యదా ॥ ౪౦ ॥ ఉపాయో నాపరోఽస్తీతి కర్ణే కర్ణేఽజపఞ్జనాః । యోగినా నారదేనాపి స్వయం న జ్ఞాయతే తు యత్ ॥ ౪౧ ॥ తత్కథం శక్యతే వక్తుమితరైరిహ మానుషైః । ఏవమృషిగణైః పృష్టైర్నిర్ణీయోక్తం దురాసదమ్ ॥ ౪౨ ॥ తతశ్చిన్తాతురస్సోఽథ బదరీవనమాగతః । తపశ్చరామి చాత్రేతి తదర్థం కృతనిశ్చయః ॥ ౪౩ ॥ తావద్దదర్శ పురతస్సనకాదీన్మునీశ్వరాన్ । కోటిసూర్యసమాభాసానువాచ మునిసత్తమ ॥ ౪౪ ॥ ❊ నారద ఉవాచ ❊ ఇదానీం భూరిభాగ్యేన భవద్భిస్సఙ్గమస్స్థితః । కుమారా వదతాం శీఘ్రం కృపాం కృత్వా మమోపరి ॥ ౪౫ ॥ భవన్తో యోగినస్సర్వే బుద్ధిమన్తో బహుశ్రుతాః । పం

హాయనసంయుక్తాః పూర్వేషామపి పూర్వజాః ॥ ౪౬ ॥ సదా వైకుంఠనిలయా హరికీర్తనతత్పరాః । లీలామృతరసోన్మత్తాః కథామాత్రైకజీవినః ॥ ౪౭ ॥ హరిశ్శరణమేవం హి నిత్యం యేషాం ముఖే వచః । అతః కాలసమాదిష్టా జరా యుష్మాన్న బాధతే ॥ యేషాం భ్రూభంగమాత్రేణ ద్వారపాలౌ హరేః పురా । భూమౌ నిపతితౌ సద్యో యత్కృపాతః పరంగతౌ ॥ ౪౯ ॥ అహో భాగ్యస్య యోగేన దర్శనం భవతామిహ । అనుగ్రహస్తు కర్తవ్యో మయి దీనే దయాపరైః ॥ ౫౦ ॥ అశరీరగిరోక్తం యత్తత్కిం సాధనముచ్యతాం । అనుష్ఠేయం కథం తావత్ప్రబ్రువంతు సవిస్తరమ్ ॥ ౫౧ ॥ భక్తిజ్ఞానవిరాగాణాం సుఖముత్పద్యతే కథం । స్థాపనం సర్వవర్ణేషు ప్రేమపూర్వం ప్రయత్నతః ॥ ౫౨ ॥ * కుమారా ఊచుః * మా చింతాం కురు దేవర్షే హర్షం చిత్తే సమావహ । ఉపాయస్సుఖసాధ్యోఽత్ర వర్తతే పూర్వ ఏవ హి ॥ ౫౩ ॥ అహో నారద ధన్యోఽసి విరక్తానాం శిరోమణిః । సదా శ్రీకృష్ణదాసానామగ్రణీర్యోగభాస్కరః ॥ ౫౪ ॥ త్వయి చిత్రం న మంతవ్యం భక్త్యర్థమనువర్తిని । ఘటతే కృష్ణదాసస్య భక్తేః స్థాపనతా సదా ॥ ఋషిభిర్బహవో లోకే పంథానః ప్రకటీకృతాః । శ్రమసాధ్యాశ్చ తే సర్వే ప్రాయస్స్వర్గఫలప్రదాః ॥ ౫౬ ॥ వైకుంఠసాధకః పంథాః స తు గోప్యో హి వర్తతే । తస్యోపదేష్టా పురుషః ప్రాయో భాగ్యేన లభ్యతే ॥ ౫౭ ॥ సత్కర్మ తవ నిర్దిష్టం వ్యోమవాచా తు యత్పురా । తదుచ్యతే శృణుష్వాద్య స్థిరచిత్తః ప్రసన్నధీః ॥ ౫౮ ॥ ద్రవ్యయజ్ఞాస్తపోయజ్ఞా యోగయజ్ఞాస్తథాపరే । స్వాధ్యాయజ్ఞానయజ్ఞాశ్చ తే తు కర్మవిసూచకాః ॥ ౫౯ ॥ సత్కర్మసూచకో నూనం జ్ఞానయజ్ఞః స్మృతో బుధైః । శ్రీమద్భాగవతాలాపః స తు గీతశ్శుకాదిభిః ॥ ౬౦ ॥ భక్తిజ్ఞానవిరాగాణాం తద్ఘోషేణ బలం మహత్ । వ్రజిష్యతి ద్వయోః కష్టం సుఖం భక్తేర్భవిష్యతి ॥ ౬౧ ॥ ప్రళయం హి గమిష్యంతి శ్రీమద్భాగవతధ్వనేః । కలిదోషా ఇమే సర్వే సింహశబ్దాద్వృకా ఇవ ॥ ౬౨ ॥ జ్ఞానవైరాగ్యసంయుక్తా భక్తిః ప్రేమరసావహా । ప్రతిగేహం ప్రతిజనం తతః క్రీడాం కరిష్యతి ॥ ౬౩ ॥ * నారద ఉవాచ * వేదవేదాంతఘోషైశ్చ గీతాపాఠైః ప్రబోధితం । భక్తిజ్ఞానవిరాగాణాం నోదతిష్ఠత్త్రికం యదా ॥ ౬౪ ॥ శ్రీమద్భాగవతాలాపాత్తత్కథం బోధమేష్యతి । తత్కథాసు తు వేదార్థః శ్లోకే శ్లోకే పదే పదే ॥ ౬౫ ॥ ఛిందంతు సంశయం హ్యేనం భవంతోఽమోఘదర్శనాః । విలంబో నాత్ర కర్తవ్యః శరణాగతవత్సలాః ॥ ౬౬ ॥ * కుమారా ఊచుః * వేదోపనిషదాం సారాజ్జాతా భాగవతీ కథా । అత్యుత్తమా తతో భాతి పృథగ్భూతా ఫలోన్నతిః ॥ ౬౭ ॥ ఆమూలాగ్రం రసస్తిష్ఠన్నాస్తే న స్వాద్యతే యథా । సంభూయ స పృథగ్భూతః ఫలే విశ్వమనోహరః ॥ ౬౮ ॥ యథా దుగ్ధే స్థితం సర్పిర్న స్వాదాయోపకల్పతే । పృథగ్భూతం హి తద్దివ్యం దేవానాం రసవర్ధనమ్ ॥ ౬౯ ॥ ఇక్షూణామపి మధ్యాంతం శర్కరా వ్యాప్య తిష్ఠతి । పృథగ్భూతా చ సా మిష్టా తథా భాగవతీ కథా ॥ ౭౦ ॥ ఇదం భాగవతం నామ పురాణం బ్రహ్మసమ్మితం । భక్తిజ్ఞానవిరాగాణాం స్థాపనాయ ప్రకాశితమ్ ॥ ౭౧ ॥ వేదాంతవేదసుస్నాతే గీతాయా అపి కర్తరి । పరితాపవతి వ్యాసే ముహ్యత్యజ్ఞానసాగరే ॥ ౭౨ ॥ తదా త్వయా పురా ప్రోక్తం చతుఃశ్లోకసమన్వితం । తదీయశ్రవణాత్సద్యో నిర్బాధో బాదరాయణః ॥ ౭౩ ॥ తత్ర తే విస్మయః కేన యతః ప్రశ్నకరో భవాన్ । శ్రీమద్భాగవతం శ్రావ్యం శోకదుఃఖవినాశనమ్ ॥ ౭౪ ॥ * నారద ఉవాచ ॥ యద్దర్శనం చ వినిహంత్యశుభాని సద్యః శ్రేయస్తనోతి భవదుఃఖదవార్దితానాం । నిశ్శేషశేషముఖగీతకథైకపానాః ప్రేమప్రకాశకృతయే శరణం గతోఽస్మి ॥ ౭౫ ॥ భాగ్యోదయేన బహుజన్మసమార్జితేన సత్సంగమం చ లభతే పురుషో యదా వై । అజ్ఞానహేతుకృతమోహమదాంధకారనాశం విధాయ హి తదోదయతే వివేకః ॥ ౭౬ ॥ ఇతి శ్రీపద్మపురాణే ఉత్తరఖండే శ్రీభాగవతమాహాత్మ్యే కుమారనారదసంవాదో నామ ద్వితీయోఽధ్యాయః ****************

* నారద ఉవాచ *

జ్ఞానయజ్ఞం కరిష్యామి శుకశాస్త్రకథోజ్జ్వలమ్ । భక్తిజ్ఞానవిరాగాణాం స్థాపనార్థం ప్రయత్నతః ॥ ౧ ॥ యత్ర కార్యో మయా యజ్ఞః స్థలం తద్వాచ్యతామిహ । మహిమా శుకశాస్త్రస్య వక్తవ్యో వేదపారగైః ॥ ౨ ॥ కియద్భిర్దివసైః శ్రావ్యా శ్రీమద్భాగవతీ కథా । కో విధిస్తత్ర కర్తవ్యో మమేదం వదతాధునా ॥ ౩ ॥ * కుమారా ఊచుః * శృణు నారద వక్ష్యామో వినమ్రాయ వివేకినే । గంగాద్వారసమీపే తు తటమానంద నామకమ్ ॥ ౪ ॥ నానాఋషిగణైర్జుష్టం దేవసిద్ధనిషేవితం । నానాతరులతాకీర్ణం నవకోమలవాలుకమ్ ॥ ౫ ॥ రమ్యమేకాంతదేశస్థం హైమపద్మసుశోభితం । యత్సమీపస్థజీవానాం వైరం చేతసి న స్థితమ్ ॥ ౬ ॥ జ్ఞానయజ్ఞస్త్వయా తత్ర కర్తవ్యో హ్యప్రయత్నతః । అపూర్వా రసరూపా చ కథా తత్ర భవిష్యతి ॥ ౭ ॥ పురస్థం నిర్బలం చైవ జరాజీర్ణకలేవరం । తద్ద్వయం చ పురస్కృత్య భక్తిస్తత్రాగమిష్యతి ॥ ౮ ॥ యత్ర భాగవతీ వార్తా తత్ర భక్త్యాదికం వ్రజేత్ । కథాశబ్దం సమాకర్ణ్య తత్త్రికం తరుణాయతే ॥ ౯ ॥ * సూత ఉవాచ * ఏవముక్త్వా కుమారాస్తే నారదేన సమం తతః । గంగాతటం సమాజగ్ముః కథాపానాయ సత్వరాః ॥ ౧౦ ॥ యదా యాతాస్తటం తే తు తదా కోలాహలోఽప్యభూత్ । భూర్లోకే దేవలోకే చ బ్రహ్మలోకే తథైవ చ ॥ ౧౧ ॥ శ్రీభాగవతపీయూషపానాయ రసలంపటాః । ధావంతోఽప్యాయయుస్సర్వే ప్రథమం యే చ వైష్ణవాః ॥ ౧౨ ॥ భృగుర్వసిష్ఠశ్చ్యవనశ్చ గౌతమో మేధాతిథిర్దేవలదేవరాతౌ । రామస్తథా గాధిసుతశ్చ శాకలో మృకండపుత్రో

ఉత్రిజపిప్పలాదాః ॥ ౧౩ ॥ యోగేశ్వరా వ్యాసపరాశరౌ చ ఛాయాశుకో జాజలిజహ్నుముఖ్యాః । సర్వేప్యమీ మునిగణాస్సహపు
త్రశిష్యాస్స్వస్త్రీభిరాయయురతిప్రణయేన యుక్తాః ॥ ౧౪ ॥ వేదాన్తాని చ వేదాశ్చ మన్త్రాస్తన్త్రాస్సమూర్తయః । దశసప్తపు
రాణాని షట్ఛాస్త్రాణి తథాయయుః ॥ ౧౫ ॥ గఙ్గాద్యాస్సరితస్తత్ర పుష్కరాదిసరాంసి చ । క్షేత్రాణి చ దిశస్సర్వా దండకాది
వనాని చ ॥ ౧౬ ॥ నగాదయో యయుస్తత్ర దేవగంధర్వకిన్నరాః । గురుత్వాత్తత్ర నాయాతాః భృగుస్సంబోధ్య చానయత్ ॥ ౧౭ ॥
దీక్షితా నారదేనాథ దత్తమాసనముత్తమం । కుమారా వందితాస్సర్వైర్నిషేదుః కృష్ణతత్పరాః ॥ ౧౮ ॥ వైష్ణవాశ్చ విరక్తాశ్చ
న్యాసినో బ్రహ్మచారిణః । ముఖ్యభాగే స్థితాస్తే చ తదగ్రే నారదస్స్థితః ॥ ౧౯ ॥ ఏకభాగే ఋషిగణాస్తదన్యత్ర దివౌకసః । వేదో
పనిషదోన్యత్ర తీర్థాన్యత్ర స్త్రియోన్యతః ॥ ౨౦ ॥ జయశబ్దో నమశ్శబ్దశ్శంఖశబ్దస్తథైవ చ । చూర్ణలాజప్రసూనానాం నిక్షేప
స్సుమహానభూత్ ॥ ౨౧ ॥ విమానాని సమారుహ్య కియంతో దేవనాయకాః । కల్పవృక్షప్రసూనైస్తాంత్సర్వాంస్తత్ర సమాకిరన్ ॥
* సూత ఉవాచ * ఏవం తేష్వేకచిత్తేషు శ్రీమద్భాగవతస్య చ । మాహాత్మ్యమూచిరే స్పష్టం నారదాయ మహాత్మనే ॥ ౨౩ ॥ *
కుమారా ఊచుః * అథ తే సంప్రవక్ష్యామో మాహాత్మ్యం శుకశాస్త్రజం । యస్య శ్రవణమాత్రేణ ముక్తిః కరతలే స్థితా ॥ ౨౪ ॥ స
దా సేవ్యా సదా సేవ్యా శ్రీమద్భాగవతీ కథా । యస్యాః శ్రవణమాత్రేణ హరిశ్చిత్తం సమాశ్రయేత్ ॥ ౨౫ ॥ గ్రంథోష్టాదశసాహ
స్రో ద్వాదశస్కంధసమ్మితః । పరీక్షిచ్ఛుకసంవాదశ్శృణు భాగవతం చ తత్ ॥ ౨౬ ॥ తావత్సంసారచక్రేస్మిన్ భ్రమత్యజ్ఞానతః
పుమాన్ । యావత్కర్ణగతా నాస్తి శుకశాస్త్రకథాక్షణమ్ ॥ ౨౭ ॥ కిం శ్రుతైర్బహుభిశ్శాస్త్రైః పురాణైశ్చ భ్రమావహైః ।
ఏకం భాగవతం శాస్త్రం ముక్తిదానేన గర్జతి ॥ ౨౮ ॥ కథా భాగవతస్యాపి నిత్యం భవతి యద్గృహే । తద్గృహం తీర్థరూపం హి
వసతాం పాపనాశనమ్ ॥ ౨౯ ॥ అశ్వమేధసహస్రాణి వాజపేయశతాని చ । శుకశాస్త్రకథాయాశ్చ కలాం నార్హంతి షోడ
శీమ్ ॥ ౩౦ ॥ తావత్పాపాని దేహేస్మిన్ నివసంతి తపోధనాః । యావన్న శ్రూయతే సమ్యక్ శ్రీమద్భాగవతం నరైః ॥ ౩౧ ॥ న గం
గా న గయా కాశీ పుష్కరం న ప్రయాగకం । శుకశాస్త్రకథాయాశ్చ ఫలేన సమతాం నయేత్ ॥ ౩౨ ॥ శ్లోకార్ధం శ్లోకపాదం వా
నిత్యం భాగవతోద్భవం । పఠస్వ స్వముఖేనైవ యదీచ్ఛసి పరాం గతిమ్ ॥ ౩౩ ॥ వేదాదిర్వేదమాతా చ పౌరుషం సూక్తమేవ చ ।
త్రయీ భాగవతం చైవ ద్వాదశాక్షర ఏవ చ ॥ ౩౪ ॥ ద్వాదశాత్మా ప్రయాగశ్చ కాలస్సంవత్సరాత్మకః । బ్రాహ్మణాశ్చాగ్ని
హోత్రం చ సురభిర్ద్వాదశీ తథా ॥ ౩౫ ॥ తులసీ చ వసంతశ్చ పురుషోత్తమ ఏవ చ । ఏతేషాం తత్త్వతః ప్రాజ్ఞైర్న పృథగ్భావ ఇష్య
తే ॥ ౩౬ ॥ యశ్చ భాగవతం శాస్త్రం వాచయేదర్థతోనిశం । జన్మకోటికృతం పాపం నశ్యతే నాత్ర సంశయః ॥ ౩౭ ॥ శ్లోకార్ధం
శ్లోకపాదం వా పఠేద్భాగవతం చ యః । నిత్యం పుణ్యమవాప్నోతి రాజసూయాశ్వమేధయోః ॥ ౩౮ ॥ ఉక్తం భాగవతం నిత్యం
కృతం చ హరిచింతనం । తులసీపోషణం చైవ ధేనూనాం సేవనం సమమ్ ॥ ౩౯ ॥ అంతకాలే తు యేనైవ శ్రూయతే శుకశాస్త్ర
వాక్ । ప్రీత్యా తస్యైవ వైకుంఠం గోవిందోపి ప్రయచ్ఛతి ॥ ౪౦ ॥ హేమసింహయుతం చైతద్వైష్ణవాయ దదాతి చ । కృష్ణేన
సహ సాయుజ్యం స పుమాన్ లభతే ధ్రువమ్ ॥ ౪౧ ॥ ఆజన్మమాత్రమపి యేన శఠేన కించిచ్చిత్తం విధాయ శుకశాస్త్రకథా న పీతా ।
చాండాలవచ్చ ఖరవద్బత తేన నీతం మిథ్యా స్వజన్మ జననీజనిదుఃఖభాజా ॥ ౪౨ ॥ జీవచ్ఛవో నిగదితస్స తు పాపకర్మా యేన శ్రుతం
శుకకథావచనం న కించిత్ । ధిక్తం నరం పశుసమం భువి భారరూపమేవం వదంతి దివి దేవసరోజముఖ్యాః ॥ ౪౩ ॥ దుర్లభైవ కథా
లోకే శ్రీమద్భాగవతోద్భవా । కోటిజన్మసముత్థేన పుణ్యేనైవ తు లభ్యతే ॥ ౪౪ ॥ తేన యోగనిధే ధీమన్ శ్రోతవ్యా సా ప్రయత్న
తః । దినానాం నియమో నాస్తి సర్వదా శ్రవణం మతం ॥ ౪౫ ॥ సత్యేన బ్రహ్మచర్యేణ సర్వదా శ్రవణం మతం । అశక్యత్వాత్క
లౌ బోధ్యో విశేషోత్ర శుకాజ్ఞయా ॥ ౪౬ ॥ మనోవృత్తిజయశ్చైవ నియమాచరణం తథా । దీక్షాం కర్తుమశక్యత్వాత్సప్తాహ
శ్రవణం మతమ్ ॥ ౪౭ ॥ శ్రద్ధాతశ్శ్రవణే నిత్యం మాఘే తావద్ధి యత్ఫలం । తత్ఫలం శుకదేవేన సప్తాహశ్రవణే కృతమ్ ॥ ౪౮ ॥ మ
నసశ్చాజయాద్రోగాత్పుంసాం చైవాయుషః క్షయాత్ । కలేర్దోషబహుత్వాచ్చ సప్తాహశ్రవణం మతమ్ ॥ ౪౯ ॥ యత్ఫలం నా
స్తి తపసా న యోగేన సమాధినా । అనాయాసేన తత్సర్వం సప్తాహశ్రవణే లభేత్ ॥ ౫౦ ॥ యజ్ఞాద్గర్జతి సప్తాహస్సప్తాహో గ
ర్జతి వ్రతాత్ । తపసో గర్జతి ప్రోచ్చైస్తీర్థాన్నిత్యం హి గర్జతి ॥ ౫౧ ॥ యోగాద్గర్జతి సప్తాహో ధ్యానాజ్జ్ఞానాచ్చ గర్జతి । కిం బ్రూమ
హో గర్జనం తస్య రే రే గర్జతి గర్జతి ॥ ౫౨ ॥ * శౌనక ఉవాచ * సాశ్చర్యమేతత్కథితం కథానకం జ్ఞానాదిధర్మాన్ విగణయ్య సాం
ప్రతం । నిశ్శ్రేయసే భాగవతం పురాణం జాతం కుతో యోగవిదాదిసూచకమ్ ॥ ౫౩ ॥ * సూత ఉవాచ * యదా కృష్ణో ధరాం
త్యక్త్వా స్వపదం గంతుముద్యతః । ఏకాదశం పరిశ్రుత్యాప్యుద్ధవో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౫౪ ॥ * ఉద్ధవ ఉవాచ * త్వం తు యాస్యసి
గోవింద భక్తకార్యం విధాయ చ । మచ్చిత్తే మహతీ చింతా తాం శ్రుత్వా సుఖమావహ ॥ ౫౫ ॥ ఆగతోయం కలిర్ఘోరో భవిష్యం
తి పునః ఖలాః । తత్సంగేనైవ సంతోపి గమిష్యంత్యుగ్రతాం యదా ॥ ౫౬ ॥ తదా భారవతీ భూమిర్గోరూపేయం కమాశ్రయేత్ ।
అన్యో న దృశ్యతే త్రాతా త్వత్తః కమలలోచన ॥ ౫౭ ॥ అతస్సత్సు దయాం కృత్వా భక్తవత్సల మా వ్రజ । భక్తార్థం సగుణో జా
తో నిరాకారోపి చిన్మయః ॥ ౫౮ ॥ త్వద్వియోగేన తే భక్తాః కథం స్థాస్యంతి భూతలే । నిర్గుణోపాసనే కష్టమతః కించిద్విచార

య ॥ ౫౯ ॥ ఇత్యుద్ధవవచశ్శ్రుత్వా ప్రభాసేఽచింతయద్ధరిః । భక్తావలంబనార్థాయ కిం విధేయం మయేతి చ ॥ ౬౦ ॥ స్వకీయం యద్భవేత్తేజస్తచ్చ భాగవతేఽదధాత్ । తిరోధాయ ప్రవిష్టోఽయం శ్రీమద్భాగవతార్ణవమ్ ॥ ౬౧ ॥ తేనేయం వాఙ్మయీ మూర్తిః ప్రత్యక్షా వర్తతే హరేః । సేవనాచ్ఛ్రవణాత్పాఠాద్దర్శనాత్పాపనాశినీ ॥ ౬౨ ॥ సప్తాహశ్రవణం తేన సర్వేభ్యోఽప్యధికం కృతం । సాధనాని తిరస్కృత్య కలౌ ధర్మోఽయమీరితః ॥ ౬౩ ॥ దుఃఖదారిద్ర్యదౌర్భాగ్యపాపప్రక్షాళనాయ చ । కామక్రోధజయార్థం హి కలౌ ధర్మోఽయమీరితః ॥ ౬౪ ॥ అన్యథా వైష్ణవీ మాయా దేవైరపి సుదుస్త్యజా । కథం త్యాజ్యా భవేత్పుంభిస్సప్తాహోఽతః ప్రకీర్తితః ॥ ౬౫ ॥ * సూత ఉవాచ * ఏవం నగాహశ్రవణోరుధర్మే ప్రకాశ్యమానే ఋషిభిస్సభాయాం । ఆశ్చర్యమేకం సమభూత్తదానీం తదుచ్యతే సంశృణు శౌనక త్వం ॥ ౬౬ ॥ భక్తిస్సుతౌ తౌ తరుణౌ గృహీత్వా ప్రేమైకరూపా సహసావిరాసీత్ । శ్రీకృష్ణ గోవింద హరే మురారే నాథేతి నామాని ముహుర్వదంతీ ॥ ౬౭ ॥ తాం చాగతాం భాగవతార్థభూషాం సుచారువేషాం దదృశుస్సదస్యాః । కథం ప్రవిష్టా కథమాగతేయం మధ్యే మునీనామితి తర్కయంతః ॥ ౬౮ ॥ ఊచుః కుమారా వచనం తదానీం కథార్థతో నిష్పతితాధునేయం । ఏవం గిరస్సా ససుతా నిశమ్య సనత్కుమారం నిజగాద నమ్రా ॥ ౬౯ ॥ * భక్తిరువాచ * భవద్భిరద్యైవ కృతాస్మి పుష్టా కలిప్రణష్టాపి కథారసేన । క్వాహం తు తిష్ఠామ్యధునా బ్రువంతు బ్రాహ్మా ఇదం తాం గిరమూచిరే తే ॥ ౭౦ ॥ భక్తేషు గోవిందసురూపధర్త్రీ ప్రేమైకకర్త్రీ భవరోగహంత్రీ । సా త్వం చ తిష్ఠస్వ సుధైర్యసంశ్రయా నిరంతరం వైష్ణవమానసేషు ॥ ౭౧ ॥ తతోఽపి దోషాః కలిజా ఇమే త్వాం ద్రష్టుం న శక్తాః ప్రభవోఽపి లోకే । ఏవం తదాజ్ఞావసరేఽపి భక్తిస్తదా నిషణ్ణా హరిదాసచిత్తే ॥ ౭౨ ॥ సకలభువనమధ్యే నిర్ధనాస్తేఽపి ధన్యా నివసతి హృది యేషాం శ్రీహరేర్భక్తిరేకా । హరిరపి నిజలోకం సర్వథాతో విహాయ ప్రవిశతి హృది తేషాం భక్తిసూత్రోపనద్ధః ॥ ౭౩ ॥ బ్రూమోఽద్య తే కిమధికం మహిమానమేవం బ్రహ్మాత్మకస్య భువి భాగవతాభిధస్య । యత్సంశ్రయాన్నిగదితే లభతే సువక్తా శ్రోతాపి కృష్ణసమతామలమన్యధర్మైః ॥ ౭౪ ॥ ఇతి శ్రీపద్మపురాణే ఉత్తరఖండే శ్రీభాగవతమాహాత్మ్యే భక్తికష్టనివర్తనో నామ తృతీయోఽధ్యాయః. ****************

* సూత ఉవాచ. *

అథ వైష్ణవచిత్తేషు దృష్ట్వా భక్తిమలౌకికీం । నిజలోకం పరిత్యజ్య భగవాన్భక్తవత్సలః ॥ ౧ ॥ వనమాలీ ఘనశ్యామః పీతవాసా మనోహరః । కాంచీకలాపరుచిరోల్లసన్ముకుటకుండలః ॥ ౨ ॥ త్రిభంగలలితశ్చారుకౌస్తుభేన విరాజితః । కోటిమన్మథలావణ్యో హరిచందనచర్చితః ॥ ౩ ॥ పరమానందచిన్మూర్తిర్మధురో మురళీధరః । ఆవివేశ స్వభక్తానాం హృదయాన్యమలాని చ ॥ ౪ ॥ వైకుంఠవాసినో యే చ వైష్ణవా ఉద్ధవాదయః । తత్కథాశ్రవణార్థం తే గూఢరూపేణ సంస్థితాః ॥ ౫ ॥ తదా జయజయారావో రసపుష్టిరలౌకికీ । చూర్ణప్రసూనవృష్టిశ్చ ముహుశ్శంఖరవోఽప్యభూత్ ॥ ౬ ॥ తత్సభాసంస్థితానాం చ దేహగేహాత్మవిస్మృతిః । దృష్ట్వా చ తన్మయావస్థాం నారదో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౭ ॥ అలౌకికోఽయం మహిమా మునీశ్వరాః సప్తాహజన్యోఽద్య విలోకితో మయా । మూఢాశ్శఠా యే పశుపక్షిణోఽత్ర సర్వేఽపి నిష్పాపతమా భవంతి ॥ ౮ ॥ అతో నృలోకే నను నాస్తి కించిచ్చిత్తస్య శోధాయ కలౌ పవిత్రం । అఘౌఘవిధ్వంసకరం తథైవ కథాసమానం భువి నాస్తి చాన్యత్ ॥ ౯ ॥ కే కే విశుధ్యంతి వదంతు మహ్యం సప్తాహయజ్ఞేన కథామయేన । కృపాళుభిర్లోకహితం విచార్య ప్రకాశితః కోఽపి నవీనమార్గః ॥ ౧౦ ॥ * కుమారా ఊచుః * యే మానవాః పాపకృతస్తు సర్వదా సదా దురాచారరతా విమార్గగాః । క్రోధాగ్నిదగ్ధాః కుటిలాశ్చ కామినస్సప్తాహయజ్ఞేన కలౌ పునంతి తే ॥ ౧౧ ॥ సత్యేన హీనాః పితృమాతృదూషకాస్తృష్ణాకులాశ్చాశ్రమధర్మవర్జితాః । యే దాంభికా మత్సరిణోఽపి హింసకాః సప్తాహయజ్ఞేన కలౌ పునంతి తే ॥ ౧౨ ॥ పంచోగ్రపాపాశ్ఛలఛద్మకారిణః క్రూరాః పిశాచా ఇవ నిర్దయాశ్చ యే । బ్రహ్మస్వపుష్టా వ్యభిచారకారిణస్సప్తాహయజ్ఞేన కలౌ పునంతి తే ॥ ౧౩ ॥ కాయేన వాచా మనసాపి పాతకం నిత్యం ప్రకుర్వంతి శఠా హఠేన యే । పరస్వపుష్టా మలినా దురాశయాః సప్తాహయజ్ఞేన కలౌ పునంతి తే ॥ ౧౪ ॥ అత్ర తే కీర్తయిష్యామ ఇతిహాసం పురాతనం । యస్య శ్రవణమాత్రేణ పాపహానిః ప్రజాయతే ॥ ౧౫ ॥ తుంగభద్రాతటే పూర్వమభూత్పత్తనముత్తమం । యత్ర వర్ణాస్స్వధర్మేణ సత్యసత్కర్మతత్పరాః ॥ ౧౬ ॥ ఆత్మదేవః పురే తస్మిన్సర్వవేదవిశారదః । శ్రౌతస్మార్తేషు నిష్ణాతో ద్వితీయ ఇవ భాస్కరః ॥ ౧౭ ॥ భిక్షుకో విత్తవాన్లోకే తత్ప్రియా ధుంధులీ స్మృతా । స్వవాక్యస్థాపికా నిత్యం సుందరీ సుకులోద్భవా ॥ ౧౮ ॥ లోకవార్తారతా క్రూరా ప్రాయశో బహుజల్పికా । శూరా చ గృహకృత్యేషు కృపణా కలహప్రియా ॥ ౧౯ ॥ ఏవం నివసతోః ప్రేమ్ణా దంపత్యో రమమాణయోః । అర్థాః కామాస్తయోరాసన్న సుఖాయ గృహాదికమ్ ॥ ౨౦ ॥ పశ్చాద్ధర్మాస్సమారబ్ధాస్తాభ్యాం సంతానహేతవే । గోభూహిరణ్యవాసాంసి దీనేభ్యో యచ్ఛతస్సదా ॥ ౨౧ ॥ ధనార్ధం ధర్మమార్గేణ తాభ్యాం నీతం తథాపి చ । న పుత్రో నాపి వా పుత్రీ తతశ్చింతాతురో భృశమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఏకదా స ద్విజో దుఃఖాద్గృహం త్యక్త్వా వనం గతః । మధ్యాహ్నే తృషితో జాతస్తటాకం సముపేయివాన్ ॥ ౨౩ ॥ పీత్వా జలం నిషణ్ణస్తు ప్రజాదుఃఖేన కర్శితః । ముహూర్తాదపి తత్రైవ సంన్యాసీ కశ్చిదాగతః ॥ ౨౪ ॥ దృష్ట్వా పీతజలం తం తు విప్రో యాతస్తదంతికం । నత్వా చ పాదయోస్తస్య నిశ్శ్వసన్సంస్థితః పురః ॥ ౨౫ ॥

క్షంవైరాగ్యంపరిదర్శయన్॥ ౭౩ ॥ అసారఃఖలుసంసారోదుఃఖరూపీవిమోహకః । సుతఃకస్యధనంకస్యస్నేహవాఞ్జ్వల
తేఽనిశమ్॥ ౭౪ ॥నచేంద్రస్యసుఖంకించిన్నసుఖంచక్రవర్తినః । సుఖమస్తివిరక్తస్యమునేరేకాంతజీవినః॥ ౭౫ ॥ముంచాజ్ఞా
నంప్రజారూపంమోహతోనరకేగతిః । నిపతిష్యతిదేహోఽయంసర్వంత్యక్త్వావనంవ్రజ ॥ ౭౬ ॥ తద్వాక్యంతుసమాకర్ణ్య
గంతుకామఃపితాబ్రవీత్ ।కింకర్తవ్యంవనేతాతతత్త్వంవదసవిస్తరమ్॥ ౭౭ ॥అంధకూపేస్నేహపాశైర్బద్ధఃపంగురహం
శఠః।కర్మణాపతితోనూనంమాముద్ధరదయానిధే॥ ౭౮ ॥ ✻ గోకర్ణ ఉవాచ ✻ దేహేఽస్థిమాంసరుధిరేఽభిమతింత్యజత్వంజాయా
సుతాదిషుసదామమతాంవిముంచ । పశ్యానిశంజగదిదంక్షణభంగనిష్ఠంవైరాగ్యరాగరసికోభవభక్తినిష్ఠః ॥ ౭౯ ॥ ధర్మం
భజస్వసతతంత్యజలోకధర్మాన్ సేవస్వసాధుపురుషాఞ్జహికామతృష్ణాం । అన్యస్యదోషగుణచింతనమాశుముక్త్వా సేవాక
థారసమహోనితరాంపిబత్వమ్॥ ౮౦ ॥ఏవంసుతోక్తివశతోఽపిగృహంవిహాయయాతోవనంస్థిరమతిర్గతషష్టివర్షః ।యుక్తో
హరేరనుదినంపరిచర్యయాసౌశ్రీకృష్ణమాపనియతందశమస్యపాఠాత్ ॥ ౮౧ ॥ ఇతిశ్రీపద్మపురాణేఉత్తరఖండే శ్రీభాగవత
మాహాత్మ్యేవిప్రమోక్షోనామచతుర్థోఽధ్యాయః.✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻ సూతఉవాచ. ✻✻

పితర్యుపరతేతేనజననీతాడితాభృశం । క్వవిత్తంతిష్ఠతేబ్రూహిహనిష్యేలత్తయానచేత్॥ ౧ ॥ ఇతితద్వాక్యసంత్రా
సాజ్జనన్యాపుత్రదుఃఖితః । కూపేపాతఃకృతోరాత్రౌతేనసానిధనంగతా ॥ ౨ ॥ గోకర్ణస్తీర్థయాత్రార్థంనిర్గతోయోగసంస్థి
తః । నదుఃఖంనసుఖంతస్యనవైరీనాపిబాంధవః ॥ ౩ ॥ధుంధుకారీగృహేతిష్ఠత్పంచపణ్యవధూవృతః । అత్యుగ్రకర్మకర్తాచ
తత్పోషణవిమూఢధీః ॥ ౪ ॥ ఏకదాకులటాస్తాస్తుభూషణాన్యభిలిప్సవః । తదర్థంనిర్గతోగేహాత్కామాంధోమృత్యుమస్మ
రన్॥౫॥యతస్తతశ్చసంహృత్యవిత్తంవేశ్మపునర్గతః । తాభ్యోఽయచ్ఛత్సువస్త్రాణిభూషణానికియంతిచ॥ ౬ ॥బహువిత్తచ
యందృష్ట్వారాత్రౌనార్యోవిచారయన్ । చౌర్యంకరోత్యసౌనిత్యమతోరాజాగ్రహీష్యతి॥౭ ॥విత్తంహృత్వాపునశ్చైనం
మారయిష్యతినిశ్చితం । అర్థార్థగుప్తయేగూఢమస్మాభిఃకింనహన్యతే॥ ౮ ॥నిహత్యైనంగృహీత్వార్థంయాస్యామోయత్రకు
త్రచిత్ । ఇతితానిశ్చయంకృత్వాసుప్తంసంబధ్యరశ్మిభిః ॥ ౯ ॥ పాశంకంఠేనిధాయాస్యతన్మృత్యుముపచక్రముః । త్వరితం
నమమారాసౌచింతాయుక్తాస్తదాభవన్ ॥ ౧౦ ॥ తప్తాంగారసమూహాంశ్చ తన్ముఖేహివిచిక్షిపుః । అగ్నిజ్వాలాతిదుఃఖేన
వ్యాకులోనిధనంగతః ॥ ౧౧ ॥ తందేహంముముచుర్గర్తేప్రాయఃసాహసికాస్త్రియః । నజ్ఞాతంతద్రహస్యంతుకేనాపీ
దంతథైవచ ॥ ౧౨ ॥ లోకైఃపృష్టావదంతిస్మదూరంయాతఃప్రియోహినః । ఆగమిష్యతివర్షేఽస్మిన్విత్తలోభవికర్షితః ॥ ౧౩ ॥
స్త్రీణాంనైవతువిశ్వాసందుష్టానాంకారయేద్బుధః । విశ్వాసేయఃస్థితోమూఢస్సదుఃఖైఃపరిభూయతే॥ ౧౪ ॥ సుధామ
యంవచోయాసాంకామినాంరసవర్ధనం । హృదయంక్షురధారాభంప్రియఃకోనామయోషితామ్ ॥ ౧౫ ॥ సంహృత్యవిత్తం
తాయాతాఃకులటాబహుభర్తృకాః । ధుంధుకారీబభూవాథమహాన్ప్రేతఃకుకర్మతః ॥ ౧౬ ॥ వాత్యారూపధరోనిత్యంధా
వన్దశదిశోఽంతరమ్ ।శీతాతపపరిక్లిష్టోనిరాహారఃపిపాసితః ॥ ౧౭ ॥నలేభేశరణంకుత్రహాదైవేతిముహుర్వదన్। కియత్కాలే
నగోకర్ణోమృతంలోకాదబుధ్యత ॥ ౧౮ ॥ అనాథంతంవిదిత్వైవగయాశ్రాద్ధమచీకరత్ । యస్మింస్తీర్థేతుసంయాతితత్రశ్రా
ద్ధంప్రవర్తయన్॥ ౧౯ ॥ఏవంభ్రమన్సగోకర్ణస్స్వపురంసముపేయివాన్ । రాత్రౌగృహాంగణేస్వప్తుమాగతోలక్షితఃపరైః॥
తత్రసుప్తంసవిజ్ఞాయధుంధుకారీస్వబాంధవం । నిశీథేదర్శయామాస మహారౌద్రతరంవపుః ॥ ౨౧ ॥ సకృన్మేషస్సకృద్ధస్తీస
కృచ్చమహిషోఽభవత్ । సకృదింద్రస్సకృచ్చాగ్నిః పునశ్చపురుషోఽభవత్ ॥ ౨౨ ॥ వైపరీత్యమిదందృష్ట్వాగోకర్ణోధైర్యసంయు
తః।అయందుర్గతికఃకోఽపినిశ్చిత్యాథతమబ్రవీత్ ॥౨౩॥ ✻ గోకర్ణ ఉవాచ ✻ కస్త్వముగ్రతరోరాత్రౌకుతోయాతోదశామిమాం।
కింవాప్రేతఃపిశాచోవారాక్షసోఽసీతిశంసనః ॥ ౨౪ ॥ ✻ సూతఉవాచ ✻ ఏవంపృష్టస్తదాతేనరురోదోచ్చైఃపునఃపునః।అశ
క్తోవచనోచ్చారేసంజ్ఞామాత్రంచకారహ ॥ ౨౫ ॥ తతోఽంజలౌజలంకృత్వాగోకర్ణస్తముదీరయత్ । తత్సేకాద్గతపాపోఽసౌప్ర
వక్తుముపచక్రమే ॥ ౨౬ ॥ ✻ ప్రేతఉవాచ ✻ అహంభ్రాతాత్వదీయోఽస్మిధుంధుకారీతినామతః। స్వకీయేనైవదోషేణబ్రహ్మ
త్వంనాశితంమయా ॥ ౨౭ ॥ కర్మణోనాస్తిసంఖ్యామేమహాజ్ఞానేవివర్తినః । లోకానాంహింసకస్సోఽహంస్త్రీభిర్దుఃఖేనమారి
తః॥ ౨౮ ॥అతఃప్రేతత్వమాపన్నోదుర్దశాంచవహామ్యహం । వాతాహారేణజీవామిదైవాధీనఫలోదయాత్॥ ౨౯ ॥అహోబ
బంధోకృపాసింధోభ్రాతర్మామాశుమోచయ।గోకర్ణోవచనంశ్రుత్వాతస్మైవాక్యమథాబ్రవీత్ ॥ ౩౦ ॥ ✻ గోకర్ణ ఉవాచ ✻
త్వదర్థంతుగయాపిండోమయాదత్తోవిధానతః । తత్కథంనైవముక్తోఽసిమమాశ్చర్యమిదంమహత్ ॥ ౩౧ ॥ గయాశ్రాద్ధాన్న
ముక్తిశ్చేదుపాయోనాపరస్త్విహ । కింవిధేయంమయాప్రేతతత్త్వంవదసవిస్తరమ్ ॥ ౩౨ ॥ ✻ ప్రేతఉవాచ ✻ గయాశ్రా
ద్ధశతేనాపిముక్తిర్మేనభవిష్యతి ॥ ఉపాయమపరంకించిత్త్వంవిచారయసాంప్రతం ॥ ౩౩ ॥ ఇతితద్వాక్యమాకర్ణ్యగోకర్ణోవి
స్మయంగతః । శతశ్రాద్ధైర్నముక్తిశ్చేదసాధ్యంమోచనంతవ ॥ ౩౪ ॥ ఇదానీంతునిజంస్థానమాతిష్ఠప్రేతనిర్భయః। త్వన్ముక్తి

సాధకం కించిదాచరిష్యే విచార్య చ ॥ ౩౫ ॥ ధుంధుకారీ నిజం స్థానం తేనాదిష్టస్తతో గతః । గోకర్ణశ్చింతయామాస తాం రా
త్రిం న తదధ్యగాత్ ॥ ౩౬ ॥ ప్రాతస్తమాగతం దృష్ట్వా లోకాః ప్రీత్యా సమాగతాః । తత్సర్వం కథితం తేన యజ్జాతం చ యథా నిశి ॥
విద్వాంసో యోగనిష్ఠాశ్చ జ్ఞానినో బ్రహ్మవాదినః । తన్ముక్తిం నైవ పశ్యంతి పశ్యంతః శాస్త్రసంచయాన్ ॥ ౩౮ ॥ తతస్సర్వై
స్సూర్యవాక్యం తన్ముక్తౌ స్థాపితం పరం । గోకర్ణః స్తంభనం చక్రే సూర్యవేగస్య వై తదా ॥ ౩౯ ॥ తుభ్యం నమో జగత్సాక్షిన్ బ్రూ
హి మే ముక్తిహేతుకం ॥ ౪౦ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా దూరతః సూర్యః స్ఫుటమిత్యభ్యభాషత । శ్రీమద్భాగవతాన్ముక్తిః సప్తాహం వాచ
నం కురు ॥ ౪౧ ॥ ఇతి సూర్యవచస్సర్వైర్ధర్మరూపం తు విశ్రుతం । సర్వేఽబ్రువన్ ప్రయత్నేన కర్తవ్యం సుకరం త్విదం ॥ ౪౨ ॥ గోక
ర్ణో నిశ్చయం కృత్వా వాచనార్థం ప్రవర్తితః । తత్ర సంశ్రవణార్థాయ దేశగ్రామాజ్జనా యయుః ॥ ౪౩ ॥ పంగ్వంధవృద్ధమం
దాశ్చ తేఽపి పాపక్షయాయ వై । సమాజస్తు మహాన్ జాతో దేవవిస్మయకారకః ॥ ౪౪ ॥ యదైవాసనమాస్థాయ గోకర్ణోఽకథయత్క
థాం । స ప్రేతోఽపి తదాఽఽయాతః స్థానం పశ్యన్నితస్తతః ॥ ౪౫ ॥ సప్తగ్రంథియుతం తత్రాపశ్యత్కీచకముచ్ఛ్రితం । తన్మూలచ్ఛి
ద్రమావిశ్య శ్రవణార్థం స్థితో హ్యసౌ ॥ ౪౬ ॥ వాతరూపః స్థితిం కర్తుమశక్తో వంశమావిశత్ । వైష్ణవం బ్రాహ్మణం ముఖ్యం శ్రో
తారం పరికల్ప్య సః ॥ ౪౭ ॥ ప్రథమస్కంధతః స్పష్టమాఖ్యానం ధేనుజోఽకరోత్ । దినాంతే రక్షితా గాథా తదా చిత్రం బభూవ
హ ॥ ౪౮ ॥ వంశైకగ్రంథిభేదోఽభూత్సశబ్దం పశ్యతాం సతాం । ద్వితీయేఽహ్ని తథా సాయం ద్వితీయగ్రంథిభేదనం ॥ ౪౯ ॥ తృ
తీయేఽహ్ని తథా సాయం తృతీయగ్రంథిభేదనం । ఏవం సప్తదినైర్వంశసప్తగ్రంథివిభేదనం ॥ ౫౦ ॥ కృత్వాపి ద్వాదశస్కంధ
శ్రవణాత్ప్రేతతాం జహౌ । దివ్యరూపధరో జాతో తులసీదామమండితః ॥ ౫౧ ॥ పీతవాసా ఘనశ్యామో ముకుటీ కుండలాన్వితః ॥
ననామ భ్రాతరం సద్యో గోకర్ణమితి చాబ్రవీత్ ॥ ౫౨ ॥ త్వయాహం మోచితో బంధో కృపయా ప్రేతకశ్మలాత్ । ధన్యా భాగవ
తీవార్తా ప్రేతపీడావినాశినీ ॥ ౫౩ ॥ సప్తాహోఽపి తథా ధన్యః కృష్ణలోకఫలప్రదః । కంపంతే సర్వపాపాని సప్తాహశ్రవణే స్థితే ॥
అస్మాకం ప్రళయం సద్యః కథా చేయం కరిష్యతి । ఆర్ద్రం శుష్కం లఘు స్థూలం వాఙ్మనః కర్మభిః కృతం ॥ ౫౫ ॥ శ్రవణం విదహేత్పా
పం పావకః సమిధో యథా । అస్మిన్వై భారతే వర్షే సూరిభిర్దేవసంసది ॥ ౫౬ ॥ అకథాశ్రావిణాం పుంసాం నిష్ఫలం జన్మ కీర్తి
తం । కిం మోహతో రక్షితేన సుపుష్టేన బలీయసా ॥ ౫౭ ॥ అధ్రువేణ శరీరేణ శుకశాస్త్రకథాం వినా । అస్థిస్తంభం స్నాయుబ
ద్ధం మాంసశోణితలేపితం ॥ ౫౮ ॥ చర్మావనద్ధం దుర్గంధం పాత్రం మూత్రపురీషయోః । జరాశోకవిపాకార్తం రోగమందిరమా
తురం ॥ ౫౯ ॥ దుష్పూరం దుర్ధరం దుష్టం సదోషం క్షణభంగురం । కృమివిడ్భస్మసంజ్ఞాంతం శరీరమితి వర్ణితం ॥ ౬౦ ॥ అస్థిరేణ స్థి
రం కర్మ కుతోఽయం సాధయేన్న హి । యత్ప్రాతః సంస్కృతం చాన్నం సాయం తచ్చ వినశ్యతి ॥ ౬౧ ॥ తదీయరససంపుష్టే కాయే
కా నామ నిత్యతా । సప్తాహశ్రవణాల్లోకే ప్రాప్యతే నికటే హరిః ॥ ౬౨ ॥ అతో దోషనివృత్త్యర్థమేతదేవ హి సాధనం । బుద్బు
దా ఇవ తోయేషు మశకా ఇవ జంతుషు । జాయంతే మరణాయైవ కథాశ్రవణవర్జితాః ॥ ౬౩ ॥ జడస్య శుష్కవంశస్య యత్ర గ్రం
థివిభేదనం । చిత్రం కిము తదా చిత్తగ్రంథిభేదః కథాశ్రవాత్ ॥ ౬౪ ॥ భిద్యతే హృదయగ్రంథిశ్ఛిద్యంతే సర్వసంశయాః । క్షీయం
తే చాస్య కర్మాణి సప్తాహశ్రవణే కృతే ॥ ౬౫ ॥ సంసారకర్దమాలేపప్రక్షాళనపటీయసి । కథాతీర్థే స్థితే చిత్తే ముక్తిరేవ బుధైః
స్మృతా ॥ ౬౬ ॥ ఏవం బ్రువతి వై తస్మిన్ విమానమగమత్తదా । వైకుంఠవాసిభిర్యుక్తం ప్రస్ఫురద్దీప్తిమండలం ॥ ౬౭ ॥ సర్వేషాం
పశ్యతాం భేజే విమానం ధుంధులీసుతః । విమానే వైష్ణవాన్వీక్ష్య గోకర్ణో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౬౮ ॥ * గోకర్ణ ఉవాచ * అత్రైవ
బహవస్సంతి శ్రోతారో మమ నిర్మలాః । ఆనీతాని విమానాని న తేషాం యుగపత్కుతః ॥ ౬౯ ॥ శ్రవణం సమభాగేన సర్వేషా
మిహ దృశ్యతే । ఫలభేదః కుతో జాతః ప్రబ్రువంతు హరిప్రియాః ॥ ౭౦ ॥ * హరిదాసా ఊచుః * శ్రవణస్య విభేదేన ఫలభేదోఽత్ర సం
స్థితః । శ్రవణం తు కృతం సర్వైర్న తథా మననం కృతం ॥ ౭౧ ॥ ఫలభేదస్తతో జాతో భజనాదపి మానద । సప్తరాత్రముపోష్యై
వ ప్రేతేన శ్రవణం కృతం ॥ ౭౨ ॥ మననాది తథా తేన స్థిరచిత్తే కృతం భృశం । అదృఢం చ హతం జ్ఞానం ప్రమాదేన హతం శ్రుతం ॥
సందిగ్ధో హి హతో మంత్రో వ్యగ్రచిత్తో హతో జపః । అవైష్ణవో హతో దేశో హతం శ్రాద్ధమపాత్రకం ॥ ౭౪ ॥ హతమశ్రోత్రియే
దానమనాచారహతం కులం । విశ్వాసో గురువాక్యేషు స్వస్మిన్ దీనత్వభావనా ॥ ౭౫ ॥ మనోదోషజయశ్చైవ కథాయాం ని
శ్చలా మతిః । ఏవమాది కృతం చేత్స్యాత్తదా వై శ్రవణే ఫలం ॥ ౭౬ ॥ పునశ్శ్రవాంతే సర్వేషాం వైకుంఠే వసతిర్ధ్రువం । గోకర్ణ
తవ గోవిందో గోలోకం దాస్యతి స్వయం ॥ ౭౭ ॥ ఏవముక్త్వా యయుస్సర్వే వైకుంఠం హరికీర్తనాః । శ్రావణే మాసి గోకర్ణః క
థామూచే తథా పునః ॥ ౭౮ ॥ సప్తరాత్రవతీం భూయః శ్రవణం తైః కృతం పునః । కథాసమాప్తౌ యజ్జాతం శ్రూయతాం తచ్చ
నారద ॥ ౭౯ ॥ విమానైస్సహ భక్తైశ్చ హరిరావిర్బభూవ హ । జయశబ్దా నమశ్శబ్దాస్తత్రాసన్ బహవస్తదా ॥ ౮౦ ॥ పాంచజన్య
ధ్వనిం చక్రే హర్షాత్తత్ర స్వయం హరిః । గోకర్ణం తు సమాలింగ్యాకరోత్స్వసదృశం హరిః ॥ ౮౧ ॥ శ్రోతౄనన్యాన్ ఘనశ్యా
మాన్ పీతకౌశేయవాససః । కిరీటినః కుండలినస్తథా చక్రే హరిః క్షణాత్ ॥ ౮౨ ॥ తద్గ్రామే యే స్థితా జీవా ఆశ్వచాండాలజాత
యః । విమానే స్థాపితాస్తేఽపి గోకర్ణకృపయా తదా ॥ ౮౩ ॥ ప్రేషితా హరిలోకే తే యత్ర గచ్ఛంతి యోగినః । గోకర్ణేన స గోపా

లోగోలోకంగోపవల్లభం ॥ ౮౪ ॥ కథాశ్రవణతఃప్రీతోనిర్యయౌభక్తవత్సలః । అయోధ్యావాసినఃపూర్వంయథారామేణసంగతాః ॥ ౮౫ ॥ తథాకృష్ణేనతేనీతాగోలోకంయోగిదుర్లభం । యత్రసూర్యస్యసోమస్యసిద్ధానాంనగతిఃకదా ॥ తంలోకంహిగతాస్తేతుశ్రీమద్భాగవతశ్రవాత్ ॥ ౮౬ ॥ బ్రూమోఽద్యతేకింఫలవృందముజ్జ్వలంసప్తాహయజ్ఞేనకథాసుసంచితం । కర్ణేనగోకర్ణకథాక్షరోయైఃపీతశ్చతేగర్భగతానభూయః ॥ ౮౭ ॥ వాతాంబుపర్ణాశనదేహశోషణైస్తపోభిరుగ్రైశ్చిరకాలసంచితైః । యోగైశ్చసంయాంతినతాంగతింవైసప్తాహగాథాశ్రవణేనయాంతియాం ॥ ౮౮ ॥ ఇతిహాసమిమంపుణ్యంశాండిల్యోఽపిమునీశ్వరః । పఠతేచిత్రకూటస్థోబ్రహ్మానందపరిప్లుతః ॥ ౮౯ ॥ ఆఖ్యానమేతత్పరమంపవిత్రం శ్రుతంసకృద్వైవిదహేదఘౌఘం । శ్రాద్ధేప్రయుక్తంపితృతృప్తిమావహేన్నిత్యంసుపాఠాదపునర్భవంచ ॥ ౯౦ ॥ ఇతిశ్రీపద్మపురాణేఉత్తరఖండేశ్రీభాగవతమాహాత్మ్యేగోకర్ణవర్ణనంనామపంచమోఽధ్యాయః ***************************

కుమారాఊచుః.

అథతేసంప్రవక్ష్యామఃసప్తాహశ్రవణేవిధిం । సహాయైర్వసుభిశ్చైవప్రాయస్సాధ్యోవిధిస్స్మృతః ॥ ౧ ॥ దైవజ్ఞంతుసమాహూయముహూర్తంపృచ్ఛ్యయత్నతః । వివాహేయాదృశంవిత్తంతాదృశంపరికల్పయేత్ ॥ ౨ ॥ నభస్యఆశ్వినోర్జౌచమార్గశీర్షఃశుచిర్నభః । ఏతేమాసాఃకథారంభేశ్రోతౄణాంమోక్షసూచకాః ॥ ౩ ॥ మాసానాంవిప్రహేయానితానిత్యాజ్యానిసర్వథా । సహాయాశ్చేతరేచాత్రకర్తవ్యాఃసోద్యమాశ్చయే ॥ ౪ ॥ దేశేదేశేతథాసోఽయంవార్తాప్రేష్యాప్రయత్నతః । భవిష్యతికథాచాత్రఆగంతవ్యంకుటుంబిభిః ॥ ౫ ॥ దూరేహరికథాఃకేచిద్దూరేచాచ్యుతకీర్తనాః । స్త్రియశ్శూద్రాదయోయేచతేషాంబోధోయతోభవేత్ ॥ ౬ ॥ దేశేదేశేవిరక్తాయేవైష్ణవాఃకీర్తనోత్సుకాః । తేష్వేవపత్రంప్రేష్యంచతల్లేఖనమితీరితం ॥ ౭ ॥ సతాంసమాజోభవితాసప్తరాత్రంసుదుర్లభః । అపూర్వరసరూపైవకథాచాత్రభవిష్యతి ॥ ౮ ॥ శ్రీభాగవతపీయూషపానాయరసలంపటాః । భవంతశ్చతథాశీఘ్రమాయాతప్రేమతత్పరాః ॥ ౯ ॥ నావకాశఃకదాచిచ్చేద్దినమాత్రంతథాపితు । సర్వథాగమనంకార్యంక్షణోఽత్రైవసుదుర్లభః ॥ ౧౦ ॥ ఏవమాకారణంతేషాంకర్తవ్యంవినయేనచ । ఆగంతుకానాంసర్వేషాంవాసస్థానానికల్పయేత్ ॥ ౧౧ ॥ తీర్థేవాపివనేవాపిగృహేవాశ్రవణంమతం । విశాలావసుధాయత్రకర్తవ్యంతత్కథాస్థలమ్ ॥ ౧౨ ॥ శోధనంమార్జనంభూమేర్లేపనంధాతుమండనమ్ । గృహోపస్కరముద్ధృత్యగృహకోణేనివేశయేత్ ॥ ౧౩ ॥ అర్వాక్పంచాహతోయత్నాదాస్తీర్ణానిప్రమేలయేత్ । కర్తవ్యోమండపఃప్రోచ్చైఃకదలీఖండమండితః ॥ ౧౪ ॥ ఫలపుష్పదలైర్విష్వగ్వితానేనవిరాజితః । చతుర్దిక్షుధ్వజారోపోబహుసంపద్విరాజితః ॥ ౧౫ ॥ ఊర్ధ్వంసప్తైవలోకాశ్చకల్పనీయాస్సవిస్తరం । తేషువిప్రావిరక్తాశ్చస్థాపనీయాఃప్రబోధ్యచ ॥ ౧౬ ॥ పూర్వంతేషామాసనానికర్తవ్యానియథోత్తరమ్ । వక్తుశ్చాపితదాదివ్యమాసనంపరికల్పయేత్ ॥ ౧౭ ॥ ఉదఙ్ముఖోభవేద్వక్తాశ్రోతావైప్రాఙ్ముఖస్తదా । ప్రాఙ్ముఖశ్చేద్భవేద్వక్తాశ్రోతాచోదఙ్ముఖస్తదా ॥ ౧౮ ॥ అథవాపూర్వదిగ్జ్ఞేయాపూజ్యపూజకమధ్యతః । శ్రోతౄణామాగమేప్రోక్తాదేశకాలాదికోవిదైః ॥ ౧౯ ॥ విరక్తోవైష్ణవోవిప్రోవేదశాస్త్రవిశుద్ధికృత్ । దృష్టాంతకుశలోధీరోవక్తాకార్యోఽతినిస్పృహః ॥ ౨౦ ॥ అనేకధర్మవిభ్రాంతాఃస్త్రైణాఃపాషండవాదినః । శుకశాస్త్రకథోచ్చారేత్యాజ్యాస్తేయదిపండితాః ॥ ౨౧ ॥ వక్తుఃపార్శ్వేసహాయార్థమన్యఃస్థాప్యస్తథావిధః । పండితఃసంశయచ్ఛేత్తాలోకబోధనతత్పరః ॥ ౨౨ ॥ వక్త్రాక్షౌరంప్రకర్తవ్యందినాదర్వాగ్వ్రతాప్తయే । అరుణోదయేఽసౌనిర్వర్త్యశౌచంస్నానంసమాచరేత్ ॥ ౨౩ ॥ నిత్యంసంక్షేపతఃకృత్వాసంధ్యాద్యంసంప్రయత్నతః । కథావిఘ్నవిఘాతాయగణనాథంప్రపూజయేత్ ॥ ౨౪ ॥ పితౄన్సంతర్ప్యశుద్ధ్యర్థంప్రాయశ్చిత్తంసమాచరేత్ । మండలంచప్రకర్తవ్యంతత్రస్థాప్యోహరిస్తథా ॥ ౨౫ ॥ కృష్ణముద్దిశ్యమంత్రేణచరేత్పూజావిధింక్రమాత్ । ప్రదక్షిణనమస్కారాన్పూజాంతేస్తుతిమాచరేత్ ॥ ౨౬ ॥ సంసారసాగరేమగ్నందీనంమాంకరుణానిధే । కర్మమోహగృహీతాంగంమాముద్ధరభవార్ణవాత్ ॥ ౨౭ ॥ శ్రీమద్భాగవతస్యాపితతఃపూజాప్రయత్నతః । కర్తవ్యావిధినాప్రీత్యాధూపదీపసమన్వితా ॥ ౨౮ ॥ తతస్తుశ్రీఫలంధృత్వానమస్కారంసమాచరేత్ । స్తుతిఃప్రసన్నచిత్తేనకర్తవ్యాకేవలంతదా ॥ ౨౯ ॥ శ్రీమద్భాగవతాఖ్యోఽయంప్రత్యక్షఃకృష్ణఏవహి । స్వీకృతోఽసిమయానాథముక్త్యర్థంభవసాగరే ॥ ౩౦ ॥ మనోరథోమదీయోఽయంసఫలస్సర్వథాత్వయా । నిర్విఘ్నేనైవకర్తవ్యోదాసోఽహంతవకేశవ ॥ ౩౧ ॥ ఏవందీనవచఃప్రోక్త్వావక్తారంచాథపూజయేత్ । సంభూష్యవస్త్రభూషాభిఃపూజాంతేతంచసంస్తవేత్ ॥ ౩౨ ॥ శుకరూపప్రబోధజ్ఞసర్వశాస్త్రవిశారద । ఏతత్కథాప్రకాశేనమదజ్ఞానంవినాశయ ॥ ౩౩ ॥ తదగ్రేనియమఃపశ్చాత్కర్తవ్యశ్శ్రేయసేముదా । సప్తరాత్రంయథాశక్త్యాధారణీయస్సఏవహి ॥ ౩౪ ॥ వరణంపంచవిప్రాణాంకథాభంగనివృత్తయే । కర్తవ్యంతైర్హరేర్జాప్యోద్వాదశాక్షరవిద్యయా ॥ ౩౫ ॥ బ్రాహ్మణాన్వైష్ణవాంశ్చాన్యాంస్తథాకీర్తనకారిణః । నత్వాసంపూజ్యదత్తాజ్ఞస్స్వయమాసనమావిశేత్ ॥ ౩౬ ॥ లోకవిత్తధనాగారపుత్రచింతాంవ్యుదస్యచ । కథాచి

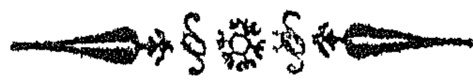
త్తతశ్శుద్ధమతిస్స్థలభేత్ఫలముత్తమం ॥ ౩౭ ॥ ఆసూర్యోదయమారభ్యసార్ధత్రిప్రహరాంతికం। వాచనీయాకథాసమ్యక్ధీరకం
ఠంసుధీమతా ॥ ౩౮ ॥ కథావిరామఃకర్తవ్యోమధ్యాహ్నేఘంటికాద్వయం। తత్కథామనుకార్యంవైకీర్తనంవైష్ణవైస్త
దా ॥ ౩౯ ॥ మలమూత్రజయార్థంహిలఘ్వాహారస్సుఖావహః । హవిష్యాన్నేనకర్తవ్యోహ్యేకవారంకథార్థినా ॥ ౪౦ ॥ ఉ
పోష్యసప్తరాత్రంవైశక్తిశ్చేచ్ఛృణుయాత్తదా । ఘృతపానంపయఃపానంకృత్వావైశృణుయాత్సుఖమ్ ॥ ౪౧ ॥ ఫలాహా
రేణవాశ్రావ్యమేకభక్తేనవాపునః । సుఖసాధ్యంభవేద్యత్తుకర్తవ్యంశ్రవణాయతత్ ॥ ౪౨ ॥ భోజనంతువరంమన్యేక
థాశ్రవణకారకమ్ । నోపవాసోవరఃప్రోక్తఃకథావిఘ్నకరోయది ॥ ౪౩ ॥ సప్తాహవ్రతినాంపుంసాంనియమాఞ్శృణు
నారద। విష్ణుదీక్షావిహీనానాం నాధికారఃకథాశ్రవే ॥ ౪౪ ॥ బ్రహ్మచర్యమధస్సుప్తిఃపత్రావల్యాంచభోజనమ్ ।
కథాసమాప్తౌభుక్తించకుర్యాన్నిత్యంకథావ్రతీ ॥ ౪౫ ॥ ద్విదళంమధుతైలంచగరిష్ఠాన్నంతథైవచ । భావ
దుష్టంపర్యుషితంజహ్యాన్నిత్యంకథావ్రతీ ॥ ౪౬ ॥ కామంక్రోధంమదంమానంమత్సరంలోభమేవచ । దంభంమోహం
తథాద్వేషందూరయేచ్చకథావ్రతీ ॥ ౪౭ ॥ వేదవైష్ణవవిప్రాణాంగురుగోవ్రతినాంతథా । స్త్రీరాజమహతాంనిం
దాంవర్జయేద్యఃకథావ్రతీ ॥ ౪౮ ॥ రజస్వలాంత్యజమ్లేచ్ఛపతితవ్రాత్యకైస్తథా । ద్విజద్విడ్వేదబాహ్యైశ్చనవదేద్యఃకథా
వ్రతీ ॥ ౪౯ ॥ సత్యంశౌచందయాంమౌనమార్జవంవినయంతథా । ఉదారమానసంతద్వదేవంకుర్యాత్కథావ్రతీ ॥ ౫౦ ॥
దరిద్రశ్చక్షయీరోగీనిర్భాగ్యఃపాపకర్మవాన్। అనపత్యోమోక్షకామఃశృణుయాచ్చకథామిమామ్ ॥ ౫౧ ॥ అపుష్పాకాక
వంధ్యాచవంధ్యాయాచమృతార్భకా।స్రవద్గర్భాచయానారీతయాశ్రావ్యఃప్రయత్నతః ॥ ౫౨ ॥ ఏతేషువిధినాశ్రావేతదక్ష
య్యతరంభవేత్ । అత్యుత్తమాకథాదివ్యాకోటియజ్ఞఫలప్రదా ॥ ౫౩ ॥ ఏవంకృత్వావ్రతవిధిముద్యాపనమథాచరేత్ । జ
న్మాష్టమీవ్రతమివకర్తవ్యంఫలకాంక్షిభిః ॥ ౫౪ ॥ అకించనేషుభక్తేషుప్రాయోనోద్యాపనాగ్రహః।శ్రవణేనైవపూతాస్తే
నిష్కామావైష్ణవాయతః ॥ ౫౫ ॥ ఏవంనగాహయజ్ఞేస్మిన్సమాప్తేశ్రోతృభిస్తదా । పుస్తకస్యచవక్తుశ్చపూజాకార్యా
తిభక్తితః ॥ ౫౬ ॥ ప్రసాదతులసీమాలాఃశ్రోతృభ్యశ్చాథదీయతాం।మృదంగతాలలలితంకర్తవ్యంకీర్తనంతతః ॥ ౫౭ ॥ జయ
శబ్దంనమశ్శబ్దంశంఖశబ్దంచకారయేత్ । విప్రేభ్యోయాచకేభ్యశ్చవిత్తమన్నంచదీయతామ్ ॥ ౫౮ ॥ విరక్తశ్చేద్భవేచ్ఛ్రో
తాగీతావాచ్యాపరేఽహని । గృహస్థశ్చేత్తదాహోమఃకర్తవ్యఃకర్మశాంతయే ॥ ౫౯ ॥ ప్రతిశ్లోకంచజుహుయాద్విధినాద
శమస్యచ । పాయసంమధుసర్పిశ్చతిలాన్నాదికసంయుతమ్ ॥ ౬౦ ॥ అథవాహవనంకుర్యాద్గాయత్ర్యాసుసమాహితః।తన్మ
యత్వాత్పురాణస్యపరమస్యచతత్త్వతః ॥ ౬౧ ॥ హోమాశక్తౌబుధోహౌమ్యందద్యాత్తత్ఫలసిద్ధయే । నానాచ్ఛిద్రనిరో
ధార్థంన్యూనతాధికతాఖ్యయోః ॥ ౬౨ ॥ దోషయోఃప్రశమార్థంచపఠేన్నామసహస్రకం। తేనస్యాత్సఫలంసర్వంనాస్త్య
స్మాదధికంయతః ॥ ౬౩ ॥ ద్వాదశబ్రాహ్మణాన్పశ్చాద్భోజయేన్మధుపాయసైః । దద్యాత్సువర్ణంధేనుంచవ్రతపూర్ణత్వహే
తవే ॥ ౬౪ ॥ శక్తౌపలత్రయమితంస్వర్ణసింహంవిధాయచ । తత్రాస్యపుస్తకంస్థాప్యంలిఖితంలలితాక్షరమ్ ॥ ౬౫ ॥ సంపూ
జ్యావాహనాద్యైస్తదుపచారైఃసదక్షిణం । వస్త్రభూషణగంధాద్యైఃపూజితాయయతాత్మనే ॥ ౬౬ ॥ ఆచార్యాయసు
ధీర్దత్వాముక్తస్స్యాద్భవబంధనైః। ఏవంకృతేవిధానేచసర్వపాపనివారణే ॥ ౬౭ ॥ ఫలదంస్యాత్పురాణంతుశ్రీమద్భాగవ
తంశుభం। ధర్మకామార్థమోక్షాణాంసాధనంస్యాన్నసంశయః ॥ ౬౮ ॥ ✻ కుమారా ఊచుః ✻ ఇతితేకథితంసర్వంకింభూ
యఃశ్రోతుమిచ్ఛసి।శ్రీమద్భాగవతేనైవభుక్తిముక్తీకరేస్థితే ॥ ౬౯ ॥ ✻ సూతఉవాచ ✻ ఇత్యుక్త్వాతేమహాత్మానఃప్రోచుర్భా
గవతీంకథాం।సర్వపాపహరాంపుణ్యాంభుక్తిముక్తిప్రదాయినీమ్॥ ౭౦ ॥ శృణ్వతాంసర్వభూతానాంసప్తాహంనియతా
త్మనాం । యథావిధితతోదేవంతుష్టువుఃపురుషోత్తమమ్ ॥ ౭౧ ॥ తదంతేజ్ఞానవైరాగ్యభక్తీనాంపుష్టతాపరా । తారుణ్యం
పరమంచాభూత్సర్వభూతమనోహరమ్ ॥ ౭౨ ॥ నారదశ్చకృతార్థోభూత్సిద్ధేస్వీయేమనోరథే। పులకీకృతసర్వాంగఃపర
మానందసంభృతః ॥ ౭౩ ॥ ఏవంకథాంసమాకర్ణ్యనారదోభగవత్ప్రియః । ప్రేమగద్గదయావాచాతానువాచకృతాంజ
లిః ॥ ౭౪ ॥ ✻ నారదఉవాచ ✻ ధన్యోస్మ్యనుగృహీతోఽస్మిభవద్భిఃకరుణాపరైః। అద్యమేభగవాఁల్లబ్ధఃసర్వపాపహరో
హరిః ॥ ౭౫ ॥ శ్రవణంసర్వధర్మేభ్యోవరంమన్యేతపోధనాః । వైకుంఠస్థోయతఃకృష్ణఃశ్రవణాద్యస్యలభ్యతే ॥ ౭౬ ॥ ✻ సూ
తఉవాచ ✻ ఏవంబ్రువతివైతత్రనారదేవైష్ణవోత్తమే । పరిభ్రమన్సమాయాతఃశుకోయోగేశ్వరస్తదా ॥ ౭౭ ॥ తత్రా
యయౌషోడశవార్షికస్తదావ్యాసాత్మజోజ్ఞానమహాబ్ధిచంద్రమాః । కథావసానేనిజలాభపూర్ణఃప్రేమ్ణాపఠన్భాగవతంశనై
శ్శనైః ॥ ౭౮ ॥ దృష్ట్వాసదస్యాఃపరమోరుతేజసంసద్యస్సముత్థాయదదుర్మహాసనం। ప్రీత్యాసురర్షిస్తమపూజయత్సుఖంస్థి
తోవదత్సంశృణుతామలాంగిరం ॥ ౭౯ ॥ ✻ శ్రీశుకఉవాచ ✻ నిగమకల్పతరోర్గలితంఫలంశుకముఖాదమృతద్రవసంయుతం।పి
బతభాగవతంరసమాలయంముహురహోరసికాభువిభావుకాః॥ ౮౦ ॥ ధర్మఃప్రోజ్ఝితకైతవోఽత్రపరమోనిర్మత్సరాణాం

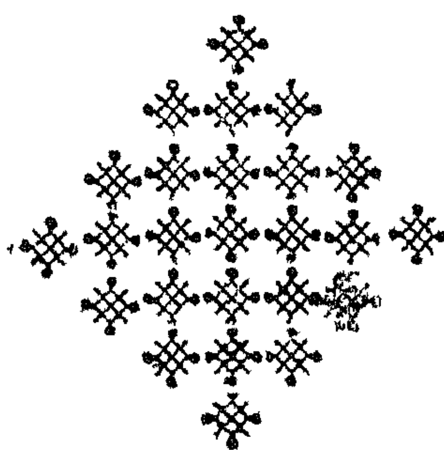
సతాంవేద్యంవాస్తవమత్రవస్తుశివదంతాపత్రయోన్మూలనం। శ్రీమద్భాగవతేమహామునికృతేకింవాపరైరీశ్వరస్సద్యో హృ
ద్యవరుధ్యతేఽత్రకృతిభిశ్శుశ్రూషుభిస్తత్క్షణాత్ ॥ ౮౧ ॥ శ్రీమద్భాగవతంపురాణతిలకంయద్వైష్ణవానాంధనంయస్మి
న్పారమహంస్యమేవమమలం జ్ఞానంపరంగీయతే। యత్రజ్ఞానవిరాగభక్తిసహితం నైష్కర్మ్యమావిష్కృతం తచ్ఛృ
ణ్వన్ప్రపఠన్విచారణపరోభక్త్యా విముచ్యేన్నరః ॥ ౮౨ ॥ స్వర్గేసత్యే చకైలాసేవైకుంఠేనాస్త్యయంరసః। అతఃపిబం
తుసద్భాగ్యామామాముంచతకర్హిచిత్ ॥ ౮౩ ॥ * సూతఉవాచ * ఏవంబ్రువాణేసతిబాదరాయణేమధ్యేసభాయాంహరి
రావిరాసీత్। ప్రహ్లాదబల్యుద్ధవఫల్గునాదిభిర్వృతఃసురర్షిస్తమపూజయచ్చతాన్ ॥ ౮౪ ॥ దృష్ట్వాప్రసన్నం మహదాసనే
హరింతేచక్రిరేకీర్తనమగ్రతస్తదా। భవోభవాన్యాకమలాసనస్తుతత్రాగమత్కీర్తనదర్శనాయ ॥ ౮౫ ॥ ప్రహ్లాదస్తాలధారీ
తరలగతితయాచోద్ధవః కాంస్యధారీ వీణాధారీసురర్షిః స్వరకుశలతయారాగకర్తాఽర్జునోఽభూత్। ఇంద్రోఽవాదీన్మృదం
గంజయజయసుకరాః కీర్తనేతేకుమారా యత్రాగ్రేభావవక్తా రసరచనయావ్యాసపుత్రోబభూవ ॥ ౮౬ ॥ ననర్తమధ్యే
త్రికమేవతత్రభక్త్యాదికానాంనటవత్సుతేజసాం। అలౌకికంకీర్తనమేతదీక్ష్యహరిఃప్రసన్నోఽపివచోఽబ్రవీత్తత్ ॥ ౮౭ ॥ మ
త్తోవరంభాగవతావృణుధ్వం ప్రీతఃకథాకీర్తనతోఽస్మిసాంప్రతం। శ్రుత్వేతితద్వాక్యమతిప్రసన్నాః ప్రేమార్ద్రచిత్తాహరి
మూచిరేతే ॥ ౮౮ ॥ నగాహగాథాసుచసర్వభక్తైరేభిస్త్వయాభావ్యమతిప్రయత్నాత్। మనోరథోఽయంపరిపూరణీయస్త
థేతిచోక్త్వాంతరధీయతాచ్యుతః ॥ ౮౯ ॥ తతోఽనమత్తచ్చరణేషునారదస్తథాశుకాదీనపితాపసాంశ్చ। అథప్రహృష్టాఃపరి
నష్టమోహాఃసర్వేయయుఃపీతకథామృతాస్తే ॥ ౯౦ ॥ భక్తిఃసుతాభ్యాంసహరక్షితాసాశాస్త్రేస్వకీయేపితదాశుకేన। అతో
హరిర్భాగవతస్యసేవనాచ్చిత్తంసమాయాతిహివైష్ణవానాం॥ ౯౧ ॥ దారిద్ర్యదుఃఖజ్వరదాహితానాంమాయాపిశాచీపరిమ
ర్దితానాం। సంసారసింధౌపరిపాతితానాంక్షేమాయవైభాగవతంప్రగర్జతి ॥ ౯౨ ॥ * శౌనకఉవాచ * శుకేనోక్తంకదా
రాజ్ఞేగోకర్ణేనకదాపునః। సురర్షయేకదాబ్రాహ్మైశ్ఛింధిమేసంశయంత్విమం ॥ ౯౩ ॥ * సూతఉవాచ * ఆకృష్ణనిర్గమా
త్త్రింశద్వర్షాధికగతేకలౌ। నవమీతోనభస్యేచకథారంభంశుకోఽకరోత్ ॥ ౯౪ ॥ పరీక్షిచ్ఛ్రవణాంతేచకలౌవర్షశతద్వయే।
శుద్ధేశుచౌనవమ్యాంచధేనుజోఽకథయత్కథాం ॥ ౯౫ ॥ తస్మాదపికలౌప్రాప్తేత్రింశద్వర్షగతేసతి। ఊచురూర్జేసితేపక్షేనవ
మ్యాంబ్రహ్మణస్సుతాః ॥ ౯౬ ॥ ఇత్యేతత్తేసమాఖ్యాతం యత్పృష్టోహంత్వయానఘ। కలౌభాగవతీవార్తాభవరోగవినాశి
నీ ॥ ౯౭ ॥ కృష్ణప్రియంసకలకల్మషనాశనంచముక్త్యేకహేతుమిహభక్తివిలాసకారి। సంతఃకథానకమిదంపిబతాదరేణలో
కేహితీర్థపరిశీలనసేవయాకిం ॥ ౯౮ ॥ స్వపురుషమపివీక్ష్యపాశహస్తంవదతియమఃకిలతస్యకర్ణమూలే। పరిహరభగవత్క
థాసుమత్తాన్ప్రభురహమన్యనృణాంనవైష్ణవానాం ॥ ౯౯ ॥ అసారేసంసారేవిషయవిషసంగాకులధియఃక్షణార్ధంక్షేమా
ర్థంపిబతశుకగాథాతులసుధాం। కిమర్థంవ్యర్థంభోవ్రజతకుపథేకుత్సితకథేపరీక్షిత్సాక్షీయచ్ఛ్రవణగతముక్త్యుక్తికథనే॥
రసప్రవాహసంస్థేనశ్రీశుకేనేరితాకథా। కంఠేసంబధ్యతేయేనసవైకుంఠప్రభుర్భవేత్ ॥ ౧౦౧ ॥ ఇతిచపరమగుహ్యంస
ర్వసిద్ధాంతసిద్ధంసపదినిగదితంతేశాస్త్రపుంజంవిలోక్య। జగతిశుకకథాతోనిర్మలంనాస్తికించిత్ పిబపరసుఖహేతోర్ద్వాద
శస్కంధసారం ॥ ౧౦౨ ॥ ఏతాంయోనియతతయాశృణోతిభక్త్యాయశ్చైనాంకథయతిశుద్ధవైష్ణవాగ్రే। తౌసమ్యగ్విధికర
ణాత్ఫలంలభేతేయాథార్థ్యాన్నహిభువనేకిమప్యసాధ్యం ॥ ౧౦౩ ॥ ****

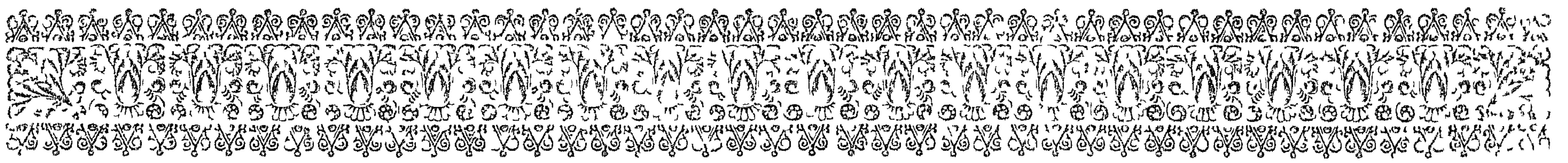
ఇతిశ్రీపద్మపురాణేఉత్తరఖండేశ్రీభాగవతమాహాత్మ్యే

శ్రవణవిధికథనంనామషష్ఠోఽధ్యాయః

హరిః-ఓమ్-శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు

శ్రీరస్తు

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీ రుక్మిణీసత్యభామాసమేత - శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

దశమస్కన్ధవ్యాఖ్యానప్రారంభః

అతిక్రాన్తస్కన్ధాన్తే “జాతో గతః పితృగృహాద్వ్రజమేధితార్థో హత్వా రిపూన్సుతశతాని కృతోరుదారః । ఉత్పాద్య తేషు పురుషః క్రతుభిస్సమీజ ఆత్మానమాత్మనిగమం ప్రథయఞ్జనేష్వి” త్యాదిశ్లోకద్వయేన సంగృహ్య ప్రదర్శితం కృష్ణావతారచరిత్రం విస్తరేణ శుశ్రూషురతిక్రాన్తస్కన్ధార్థానువాదపూర్వకం పృచ్ఛతి రాజా ॥ కథిత ఇత్యాదినా శ్లోకదశకేన ॥ తత్ర పూర్వస్కన్ధార్థమనువదతి ॥ కథిత ఇతి సార్ధేన ॥ సోమసూర్యయోః తదుభయవంశజాతానాం చ, రాజ్ఞాం వంశవిస్తారః తేషాం పరమాద్భుతం చరిత్రం చ కథితమ్ ॥ ౧ ॥ హే మునిసత్తమ నితరాం, ధర్మ ఏవ శీలం యస్య తస్య యదోః వంశవిస్తారః కథితః అధునా తత్ర యదోర్వంశే అంశేన బలరామేణ సహ అవతీర్ణస్య యద్వా సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన వా దివ్యవిగ్రహాంశేన వా అన్యథా “ఏతే చాంశకలాః పుంసః కృష్ణస్తు భగవాన్స్వయ” మితి పూర్వోత్తరవ్యాఘాతాపత్తేః విష్ణోః శ్రీకృష్ణస్య వీర్యాణి వీర్యగుణప్రకారకాణి చరిత్రాణి నః శుశ్రూషద్భ్యోఽస్మభ్యం, శంస విస్తరతః కథయ ॥ ౨ ॥ కాని వీర్యాణీత్యత్రాహ ॥ అవతీర్యేతి ॥ యద్వా న పరవ్యూహవిరూపేణావస్థితస్య వీర్యాణి కింతు యదోర్వంశే అవతీర్య భగవాన్ యాని వీర్యాణి కృత

శ్రీమద్భగవతశ్శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణః వివిధవిచిత్రలీలావిశేషవర్ణనాకర్ణనాయ
పరీక్షిన్నరేంద్రశ్శుకమహర్షిం పృచ్ఛతి
హరిః ఓమ్ ॥ రాజోవాచ ॥ కథితో వంశవిస్తారో భవతా సోమసూర్యయోః । రాజ్ఞాం చోభయవంశ్యానాం చరితం ప
రమాద్భుతమ్ ॥ ౧ ॥ యదోశ్చ ధర్మశీలస్య నితరాం మునిసత్తమ । తత్రాంశేనావతీర్ణస్య విష్ణోర్వీర్యాణి శంస నః ॥ ౨ ॥ అ
వతీర్య యదోర్వంశే భగవాన్భూతభావనః । కృతవాన్యాని విశ్వాత్మా తాని నో వద విస్తరాత్ ॥ ౩ ॥ నివృత్తతర్షైరుపగీ

వాన్ తాని వీర్యాణి విస్తరతః నః అస్మభ్యం వద శంస, అవతరణప్రభృతీని స్వలోకగమనపర్యన్తాని వీర్యాణి విస్తరేణ కథయేతి భావః ॥ అత ఏవ పునరవతీర్యేత్యుక్తం ॥ అవతారప్రయోజనం తన్నిమిత్తం చ విస్తరేణ వక్తవ్యమిత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి ॥ భూతభావనః భూతాని సాధుభూతాని భావయతి విభావయతి త్రాయత ఇతి తథా విశ్వాత్మా విశ్వస్యాన్తరాత్మా విశ్వమాత్మా శరీరం యస్యేతి వా విశ్వాత్మా ॥ ౩ ॥ నను విష్ణోర్వీర్యాణ్యభీక్ష్ణశశ్శ్రుతాన్యేవ కిం పృచ్ఛసీత్యత్రాహ ॥ నివృత్తతర్షైరితి ॥ క ఉత్తమశ్లోకగుణానువాదాద్విరజ్యేతేతి శేషః ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతః గుణానువాదరూపాదమృతాత్ పశుఘ్నం వినా కః పుమాన్ విరజ్యేత, న కోపీత్యర్థః ప్రసిద్ధామృతవైలక్షణ్యం సూచయితుం విశినష్టి నివృత్తః తర్షః పిపాసా యేషాం అలంబుద్ధిర్యేషాం తైః విగతవిషయస్పృహైర్యోగిభిరుపగీయమానాత్ ప్రసిద్ధం త్వమృతం అనివృత్తతర్షైరుపగీయమానమిత్యర్థః భవౌషధాత్ భవస్య సంసారస్య రోగరూపస్యౌషధం ఔషధమివ ప్రతీకారరూపాత్ ప్రసిద్ధం తు భవవర్ధనమితి భావః శ్రోత్రమనోఽభిరామాత్ ప్రసిద్ధం తు రసనేన్ద్రియమాత్రాభిరామమితి భావః గుణానువాదో గుణకథా సంశంసనం తస్మాత్ పశుఘ్నో గోఘ్నః తం వినేత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ పశువద్గచ్ఛతి వ్యాప్రియత ఇతి పశుఘ్నః తం వినేత్యర్థః పశుతుల్యవృత్తిః కేవలమూర్ఖ ఇతి యావత్ యద్వా అపశుఘ్నాదితి చ్ఛేదః పశు ఇతి సమ్యగర్థకమవ్యయం న పశు అసమ్యక్ హన్తి

గచ్ఛతిబుధ్యతీతితథా “ హనహింసాగత్యోః ,,గత్యర్థాస్సర్వేజ్ఞానార్థకాః- సమ్యగుపకారమవిద్వాన్-కృతఘ్న ఇతియావత్- ఉత్తమశ్లోకకృతోపకారాభిజ్ఞస్తద్గుణానువాదాత్కః పుమాన్ విరజ్యేతేత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ కోఽసౌతత్కృతోపకారః,యదభిజ్ఞానాత్తద్గుణానువాదాన్నవిరజ్యతే- బహుషుభగవదవతారతచ్చరితేషుసత్స్వపికింవిశేషేణకృష్ణావతారచరిత్రాదికమేవపృచ్ఛసీత్యత్రాహ ॥ పితామహాఇతిద్వాభ్యాం ॥ అమరఞ్జయైఃదేవానపిజేతుంసమర్థైః-భీష్మాద్యతిరథరూపైః తిమిఙ్గిలైః-హేతుభిః-దుఃఖేనాప్యత్యేతుంపారఙ్గన్తుమశక్యం - కౌరవాణాం-సైన్యమేవ-సాగర-స్తం- యోభగవాన్కృష్ణఏవ-ప్లవోనావ్యేషాంతే-పితామహాయుధిష్ఠిరాదయః - వత్సపదంకృత్వాగోష్పదతుల్యంకృత్వా- అతరన్స్మపారంజగ్ముఃకిల - శ్లోకద్వయస్థయచ్ఛబ్దయోర్వీర్యాణితస్యేత్యనేనాన్వయః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ద్రౌణీతి॥ కించ-ద్రౌణేరశ్వత్థామ్నోఽస్త్రేణతత్ప్రయుక్తబ్రహ్మశీర్షనామకాస్త్రేణ - విప్లుష్టందగ్ధ - మిదం-మదఙ్గంమచ్ఛరీరం- కురూణాం-పాణ్డవానాంచ-సన్తానస్యబీజంప్రవర్తకం-వంశద్వయేఽపిమ్యైవాఅవశేషితత్వాత్తదుభయసన్తానబీజమిత్యర్థః - యో జుగోప-కథంభూతః - శరణంగతాయా-మమమాతురుత్తరాయాః-కుక్షిం-ప్రవిష్టః,ఆత్తంధృతం-చక్రంసుదర్శనం-యేన-తథాభూతో , మత్పితామహప్రభృతీనామనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణదీక్షితస్యమహోపకర్తుర్గుణానువాదాత్కృతజ్ఞఃకథమహంవిరజ్యేయమితిభావః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ వీర్యాణీతి ॥యతఏవమతో-హేవిద్వ-న్నఖిలానాం-దేహభాజాం,అన్తర్బహిఃపూరుషకాలరూపై-రమృతం-మృత్యుంచ-ప్రయచ్ఛతః, క్షేత్రజ్ఞానాం కాలావయవానాంచబహుత్వాద్బహువచనం - క్షేత్రజ్ఞకాలాత్మకైః,రూపైశ్శరీరైః,తత్రా-న్తః - పురుషరూపేణా-మృతమనురణంస్థితిం-ప్రయచ్ఛతః-స్థితిహేతోరిత్యర్థః-ఉతఅపిచ-బహిః-కాలరూపేణ , మృత్యుం-ప్రయచ్ఛతఃవినాశహేతోరిత్యర్థః

యమానాద్భవౌషధాచ్ఛ్రోత్రమనోఽభిరామాత్ । కఉత్తమశ్లోకగుణానువాదాత్పుమాన్విరజ్యేతవినాప
శుఘ్నాత్॥ ౪ ॥పితామహామేసమరేఽమరంజయైర్దేవవ్రతాద్యాతిరథైస్తిమింగిలైః । దురత్యయంకౌరవసై
న్యసాగరంకృత్వాఽతరన్వత్సపదంస్మయత్ప్లవాః ॥ ౫ ॥ ద్రౌణ్యస్త్రవిప్లుష్టమిదంమదఙ్గంసన్తానబీజంకురుపా
ణ్డవానామ్। జుగోపకుక్షింగతఆత్తచక్రోమాతుశ్చమేయశ్శరణంగతాయాః॥ ౬ ॥వీర్యాణితస్యాఖిలదేహభా
జామన్తర్బహిఃపూరుషకాలరూపైః।ప్రయచ్ఛతోమృత్యుముతామృతంచమాయామనుష్యస్యవదస్వవిద్వన్॥ ౭॥
రోహిణ్యాస్తనయఃప్రోక్తోరామస్సఙ్కర్షణస్త్వయా।దేవక్యాగర్భసమ్బన్ధఃకుతోదేహాన్తరంవినా॥ ౮ ॥కస్మా
న్ముకున్దోభగవాన్పితుర్గేహాద్వ్రజంగతః । క్వవాసంజ్ఞాతిభిస్సాకంకృతవాన్సాత్వతాంపతిః॥ ౯ ॥ వ్రజేవసన్కి
మకరోన్మధుపుర్యాంచకేశవః। భ్రాతరంచావధీత్కంసంమాతురద్ధాఽతదర్హణమ్॥ ౧౦ ॥ దేహంమానుష
మాశ్రిత్యకతివర్షాణివృష్ణిభిః । యదుపుర్యాంసహావాత్సీత్పత్న్యఃకత్యభవన్ప్రభో ॥ ౧౧ ॥ఏతదన్యచ్చసర్వంమే
మునేకృష్ణవిచేష్టితమ్ । వక్తుమర్హసిసర్వజ్ఞశ్రద్దధానాయవిస్తృతమ్॥ ౧౨ ॥నైషాతిదుస్సహాక్షున్మాంత్యక్తోద

స్సృత్స్న జగత్కారణస్యేత్యర్థః “ కారణంతుధ్యేయ ,, ఇతికారణస్యైవవస్తునోధ్యేయత్వశ్రవణాద్ధ్యేయస్యచ శ్రవణమననాదిపూర్వకత్వాత్తద్విషయకశుశ్రూషామమాస్తీతిజ్ఞాపనాయాఖిలదేహభాజామిత్యాద్యభ్యుతంశాత్యస్తముక్తం-తథావ్యాపంభూతస్యకథంమనుష్యత్వాపత్తిరిత్యతోవిశినష్టి-మాయయామనుష్యస్యసంకల్పజ్ఞానేనమనుష్యస్య - ప్రచ్ఛన్నమనుష్యస్యవా, తస్యకృష్ణస్య-వీర్యాణి-వదస్వప్రకాశయ “ భాషస్వోపసంభాషే ,, త్యాదినావదేస్తజ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ అంశేనావతీర్ణస్యవిష్ణోరిత్యంశచరిత్రమపికథనీయంసూచితం-తదేవవ్యఞ్జయన్పృచ్ఛతి॥రోహిణ్యాఇతి ॥ సఙ్కర్షణఃభగవదంశసమ్భూతసఙ్కర్షణావతారరూపోబలరామః,రోహిణ్యా-స్తనయః-ప్రోక్తఃతథా - తస్యదేవక్యాగర్భసన్దర్భశ్చప్రోక్తఃత్వయానవమఇతిశేషః ఉభయం-దేహాన్తరంవినైవఏకేనదేహేనైవ-తస్య-కుతఃకస్మాద్ధేతో - రభవత్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ “కృతవాన్యానివిశ్వాత్మా తదేతన్నోవదే,,తిసామాన్యతఃపృష్టానివీర్యాణివిశేషతఃపృచ్ఛతి ॥ కస్మాదితిచతుర్భిః॥భగవా-న్ముకున్దః-కస్మాద్ధేతోః-పితుర్వసుదేవస్య-గేహా-ద్వ్రజం-గతః-సాత్వతాంభక్తానాంపతిర్భగవా-జ్ఞాతిభిర్యదుభిస్సహ - క్వ-వాసం -కృతవాన్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ వ్రజే-మధుపుర్యాంచ-వసన్-కింకిం-మకరోత్-మాతుర్దేవక్యాః-అద్ధాసాక్షా-ద్భ్రాతరం-అతఏవా-తదర్హణంవధానర్హంకంసం-కుతో,ఽవధీత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ మానుషంమానుషవదవభాసమానం - దేహం దివ్యమఙ్గళవిగ్రహ-మాశ్రిత్యపరిగృహ్య-వృష్ణిభిర్యదుభిస్సహ-యదుపుర్యాంద్వారకాయాం-కతివర్షాణ్య - వాత్సీ దుషితవాన్ - తస్య-పత్న్యః-కతి - బభూవుః-హేవిభో ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏతత్పృష్ట-మన్యదపృష్టంచ-యద్య-త్సర్వం-కృష్ణవిచేష్టితం-హేమునే - శ్రద్దధానాయశ్రవణోపయుక్తత్వజ్ఞానాన్వితాయ-మేశుశ్రూషవేమహ్యం-హేసర్వజ్ఞసాకల్యేనకృష్ణచేష్టితాభిజ్ఞవిస్తృతంయథాతథా-వక్తు-మర్హసి ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ప్రాయోపవిష్టస్యా శనాయాపిపాసాభ్యామర్దితస్యకథం శ్రవణోపయుక్తచిత్తసమాధానసంభవఇత్యత్రాహ ॥ నైషేతి॥

త్యక్త - ముదపానం-యేన-తథాభూతమపి-మాం - దుస్సహాసోఢుమశక్యా - ఏషా క్షుత్ -నబాధతే-తత్ర హేతుంవదన్నా త్మానంవిశినష్టి॥త్వన్ముఖామ్భోజా - చ్చ్యుతంగళితం హరికథైవామృతం-తత్ -పిబన్తం- మామిత్యన్వయః ॥ ౧౩ ॥ ఇత్థమాపృష్టోభగవాన్ శుకశ్శ్రీకృష్ణచరిత్రంవిస్తరతఃకథయితుమారేభ ఇత్యాహసూతః ॥ ఏవమితి ॥ హేభృగునన్దనశౌనక-ఏ వ,మిత్థం-సాధువాదంసాధోఃపరిక్షితోవాదముక్తింప్రశ్నరూపం,నిశమ్య-స-భగవాన్-వైయాసకిశ్శుక-స్తతో-విష్ణురాతంపరీ క్షితం- ప్రత్యర్చ్యప్రత్యభినన్ద్య , కలికల్మషఘ్నంశృణ్వతాంవదతాంచకలికాలకృతపాపఘ్నం - కృష్ణస్యభగవత-శ్చరిత్రం- వ్యాహర్తుంవిస్తరతోవక్తుం-దశమైకాదశస్కన్ధద్వయేనవక్తుమితియావత్ , ఆరభతప్రారేభే - యుక్తంచైతదిత్యభిప్రాయే ణవిశినష్టి - భాగవతప్రధానః - భాగవతంభగవత్స్వరూపగుణాద్యనుసంధానమేవ - ప్రధానంముఖ్యంప్రయోజనం-యస్య- తథాభూతః ॥ ౧౪ ॥ తావత్ప్రత్యర్చ్యాహసమ్యగితిద్వాభ్యాం॥ హేరాజర్షిసత్తమ-తవ-బుద్ధి- స్సమ్య-గ్వ్యవసితాని శ్చితా-హేయోపాదేయవివేకయుక్తేత్యర్థః - కుతఏతజ్జ్ఞాతవ్యమిత్యత్రాహ - యత్ యస్మా -ద్వాసుదేవకథాయామేవ తవ- మతి-ర్నైష్ఠికీనిష్ఠాయుక్తా-వాసుదేవకథాశ్రవణఏవపరినిష్ఠితేత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ కింతచ్ఛ్రవణనిష్ఠామాత్రేణేత్యత్రాహ॥ వాసుదేవేతి ॥ వాసుదేవకథాప్రశ్న ఏవ-కింపున - స్తచ్ఛ్రవణాదిక-మిత్యభిప్రాయేణప్రశ్న ఇత్యుక్తం- యద్వా-ప్రశ్నప్రతివ చనతచ్ఛ్రవణానాంత్రయాణాముపలక్షణార్థఃప్రశ్నశబ్దః-త్రీన్పురుషా-న్పునాతి-వక్తారంప్రతివక్తారం - పృచ్ఛకంపృచ్ఛన్తం శ్రోతౄంశ్చ- తిత్రీన్ - వక్తృప్రతివక్త్రోశ్చఏకైకేనభావ్యమిత్యభిప్రాయేణవక్తారంపృచ్ఛకంచేత్యేకవచననిర్దేశః , శ్రోతృభి స్తుబహుభిరపీతిబహువచననిర్దేశః-యథా-తస్యవాసుదేవస్య - పాదసలిలంగాఙ్గమమ్భః , పునాతితద్వదితిపవిత్రీకరణమాత్రే

మపిబాధతే । పిబన్తంత్వన్ముఖామ్భోజాచ్చ్యుతంహరికథామృతమ్॥ ౧౩ ॥శ్రీసూతఉవాచ॥ఏతన్నిశమ్యభృగు నన్దనసాధువాదంవైయాసకిస్సభగవానథవిష్ణురాతమ్ । ప్రత్యర్చ్యకృష్ణచరితంకలికల్మషఘ్నంవ్యాహర్తుమా

శ్రీ భగవదవతారకారణప్రవచనఘట్టః.

రభతభాగవతప్రధానః॥ ౧౪॥శ్రీశుకఉవాచ॥సమ్యగ్వ్యవసితాబుద్ధిస్తవరాజర్షిసత్తమ।వాసుదేవకథాయాంయ త్తేయజ్జాతానైష్ఠికీమతిః॥౧౫॥వాసుదేవకథాప్రశ్నఃపురుషాంస్త్రీన్పునాతిహి । వక్తారంపృచ్ఛకంశ్రోతౄం స్తత్పాదసలిలంయథా॥ ౧౬ ॥ భూమిర్దృప్తనృపవ్యాజదైత్యానీకశతాయుతైః । ఆక్రాన్తాభూరిభారేణబ్ర హ్మాణంశరణంయయౌ॥ ౧౭ ॥గౌర్భూత్వాఽశ్రుముఖీఖిన్నారుదన్తీకరుణంవిభోః। ఉపస్థితాన్తికేతస్మైవ్యస నంసమవోచత ॥ ౧౮ ॥ బ్రహ్మాతదుపధార్యాథసహదేవైస్తయాసహ । జగామసత్రినయనస్తీరంక్షీరపయో నిధేః ॥ ౧౯ ॥ తత్రగత్వాజగన్నాథందేవదేవంవృషాకపిమ్ । పురుషంపురుషసూక్తేనఉపతస్థేసమాహి తః ॥ ౨౦ ॥ గిరంసమాధౌగగనేసమీరితాంనిశమ్యవేధాస్త్రిదశానువాచ । గాంపౌరుషీంమేశృణుతామరాఃపు నర్విధీయతామాశుతథైవమాచిరమ్ ॥ ౨౧ ॥ పురైవపుంసాఽవధృతోధరాజ్వరోభవద్భిరంశైర్యదుషూపజ

దృష్టాన్తః - నతుపురుషత్రయపవిత్రీకరణే - త్రయాణామంత్రాసంభవాత్-యద్వా - యథాగాఙ్గంసలిలముపస్పృశన్తం-త స్యపితరంపితామహంచ-పునాతి - తద్వదితిదృష్టాన్తాభిప్రాయః - యథాతత్పాదసలిల-ముపస్పృశన్తమేకమేవపురుషంపునా తి-నతథాతత్కథాప్రశ్నఃపునాతి ,అపితుత్రీ-నితివ్యతిరేకదృష్టాన్తోవాభిప్రేతః ॥ ౧౬ ॥ తమేవంప్రత్యర్చ్యావతారప్ర భృతీనివీర్యాణివిస్తరతోవివక్షుస్తావదవతారనిమిత్తభూతాంభూప్రార్థనాముపపాదయతి ॥ భూమిరిత్యాదిభిశ్చతుర్భిః ॥ దృప్తాఃగర్వితాః-నృపవ్యాజాఃనృపవదవభాసమానాః-యే , దైత్యా - స్తేషా-మనీకానాం-శతానా-మయుతైః- ర్భూరిభా రేణతద్భూపనిరవధికభారేణ-ఆక్రాన్తాపీడితా-భూమిః-బ్రహ్మాణంచతుర్ముఖం-శరణం- యయౌ ॥ ౧౭ ॥ తదేవప్రపఞ్చ యతి-గౌర్భూత్వాగోరూపంబిభ్రాణా-ఖిన్నాదీనా- అశ్రుణీముఖేయస్యా-స్తథాభూతా - కరుణంయథాతథా-రుదన్తీ-వి భోఃబ్రహ్మణో - ఽన్తికేసమీపే - ఉపస్థితా స్తువన్తీ వ్యసనంస్వదుఃఖం - తస్మైబ్రహ్మణే-సమ్య - గవోచతవిజ్ఞాపయామా స ॥ ౧౮ ॥ బ్రహ్మాతద్వ్యసన-ముపధార్యజ్ఞాత్వా-అథ-దేవగణై - స్తయాభూమ్యాసహ - సత్రినయనస్సరుద్రః-క్షీరసా గరస్య-తీరం-జగామ ॥ ౧౯ ॥ తత్రతీరే-గత్వా-సమాహితచిత్తో-జగన్నాథం - పరమపురుషం - వృషాకపింశ్రీమహావి ష్ణుంపురుషసూక్తేనో-పతస్థేతుష్టావ-స్తుతిపూర్వకంనిదధ్యావిత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ తథా-గగనే -సమీరితాంగిరంఅశరీరాం వాణీం-సమాధౌ-నిశమ్య - వేధాఃబ్రహ్మా-త్రిదశాన్దేవాన్ప్రత్య-వోచత - తదేవాహగామిత్యాదిభిస్సార్ధైఃపఞ్చభిః- హేఅమ రాః-సమాధౌ-మయా-శ్రుతాం-పౌరుషీంపరమపురుషసంబన్ధినీం- గాంగిరం - మేమత్తఃకథయత-శ్శృణుత-యథా-ఈశ్వరే ణాతిదిష్టం-భవద్భి-ర్విధీయతాంక్రియతాం-చిరంవిలమ్బం- మాకార్ష్ట ॥ ౨౧ ॥ కానామగౌరిత్యత్రాహ॥పురైవేతి॥పు

రా-భవద్విజ్ఞప్తైః పూర్వమేవ - యద్వా-పురైవ స్వావతారాత్పూర్వమేవేత్యర్థః-పుంసా-ఈశ్వరేణ-ధరాజ్వరో భూమ్యాః క్లేశోఽవ
ధృతః విజ్ఞాతః-భవద్భిః,ర్యదుష్వం - శై-రుపజన్యతాం ఉత్పద్యతాం , జీవానామంశేనోత్పత్తిర్నామ ధర్మభూతజ్ఞానేన జీవా
న్తరాధిష్ఠాతృత్వం,స్వరూపస్యాణుత్వేనానేకదేహవ్యాప్త్యసంభవాత్ , కదాఽస్మాభిరుత్పత్తవ్యమిత్యత్రాహ॥సః-ఈశ్వ
రాణామస్మాకమపీశ్వరో భగవా - న్స్వసంబన్ధిన్యా - కాలాఖ్యయా - శక్త్యా కార్యోపయుక్తా పృథక్సిద్ధవిశేషణభూతయాత
న్వా ఉర్వ్యా భూమ్యాః,ర్భరం-క్షపయన్, నిరసితుమితిభావః , భువి , యావ - చ్చరేదవతరేత్ తతః పూర్వమేవ-జన్యతామిత్య
ర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తథా,వసుదేవస్య-గృహే,భగవాన్పూర్ణషాడ్గుణ్యః , ప్రకృతిపురుషవిలక్షణః-పరమపురుష, స్సాక్షాజ్జని
ష్యతే అవతరిష్యతి,నకపిలాదివజ్జీవాన్తరాధిష్ఠాతృత్వే నావతరిష్యతి, కిన్తు ద్వారకమేవేత్యభిప్రాయేణ సాక్షాదిత్యుక్తమ్,
తస్య జనిష్యమాణస్య పరమపురుషస్య,ప్రియార్థం పరిచర్యార్థం,క్రీడార్థమితియావత్ , అమరాణాం,స్త్రియోఽపి , సమ్భవన్తు
స్వాంశైరుత్పద్యన్తామ్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తథా, ఋషయోఽపి , తస్య భగవత , ఆదేశాదనుశాసనా , త్పశురూపిణః , కల్పయి
న్తాం గోరూపిణస్సమ్భవన్తు,కిమర్థంతత్రాహ , హేసురాః , పయోదానముఖేన క్షీరప్రదోహనద్వారాఽపి-విష్ణుం,తర్పయి
తుం , తపఆదిభిస్తర్పయన్త్యేవ అధునా పయోదాన ముఖేనాపి తర్పయితుం గోరూపిణః కల్పయన్తామిత్యపిశబ్దాభిప్రా
యః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తథా,యో,వాసుదేవస్య,కలా,అంశః, కోఽసౌ,యః,అనన్తః సహస్రముఖః-స్వరాడకర్మవశ్యః , సోఽ
పి-హరేః-ప్రియంకర్తుమిచ్ఛయా,అగ్రజో,భవితా,తస్యాగ్రజో భవిష్యతీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తథా,విష్ణో,ర్యా- మాయా,సా
క్షా,యయామాయయా,ఇదం,జగచ్చేతనవర్గః-సమ్మోహితమ్ , సాఽపి,భగవతీపూజ్యా, మాయాధిష్ఠాత్రీదేవతా,ప్రభుణా

ర్యతామ్। సయావదుర్వ్యాభరమీశ్వరేశ్వరస్స్వకాలశక్త్యాక్షపయంశ్చరేద్భువి॥ ౨౨ ॥ వసుదేవగృహే సాక్షా
ద్భగవాన్ పురుషః పరః । జనిష్యతే తత్ప్రియార్థం సంభవన్త్వమరస్త్రియః ॥ ౨౩ ॥ ఋషయోఽపి తదాదేశాత్క
ల్ప్యన్తాం పశురూపిణః। పయోదానముఖేనాపి విష్ణుం తర్పయితుం సురాః ॥ ౨౪ ॥ వాసుదేవకళాఽనన్తస్సహ
స్రవదనస్స్వరాట్ । అగ్రజో భవితా దేవో హరేః ప్రియచికీర్షయా॥ ౨౫ ॥ విష్ణోర్మాయా భగవతీ యయా సమ్మో
హితం జగత్ । ఆదిష్టా ప్రభుణాంశేన కార్యార్థే సమ్భవిష్యతి ॥ ౨౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యాదిశ్యామరగణా
న్ప్రజాపతిపతిర్విభుః ।ఆశ్వాస్య చ మహీం గీర్భిస్స్వధామ పరమం యయౌ॥ ౨౭ ॥ శూరసేనో యదుపతిర్మధు
రామావసత్పురీమ్।మధురాన్ శూరసేనాంశ్చ విషయాన్బుభుజే పురా ॥ ౨౮ ॥ రాజధానీ తతస్సాఽభూత్సర్వ
యాదవభూభుజామ్। మధురా భగవాన్యత్ర నిత్యం సన్నిహితో హరిః॥ ౨౯ ॥ తస్యాం తు కర్హిచిచ్ఛౌరిర్వసుదేవః
కృతోద్వహః । దేవక్యా సూర్యయా సార్ధం ప్రయాణే రథమారుహత్॥ ౩౦ ॥ ఉగ్రసేనసుతః కంసో భగిన్యాః ప్రి
య*చికీర్షయా । రశ్మీన్హయానాం జగృహే రౌక్మై రథశతైర్వృతః॥ ౩౧ ॥ చతుశ్శతం పారిబర్హం గజానాం హే

నియన్త్రా భగవతా-ఆదిష్టా సతీ,తస్య-కార్యార్థే ప్రయోజనార్థ - మంశేన-సమ్భవిష్యతి జనిష్యతే ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఇత్యేవం భగవ
తోక్తమేవ-అమరగణాన్ప్రత్యా - దిశ్య అనుజ్ఞాప్య ; ప్రజాపతీనాం దక్షాదీనామపి-పతిః విభుః బ్రహ్మా , గీర్భిః,మహీం-మాశ్వా
స్య సాన్త్వయిత్వా-పరమం శ్రేష్ఠం,స్వధామ స్వలోకం-యయౌ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తదేవమవతారనిమిత్తముపపాదితమ్-అథావ
తార ప్రకారం పితుర్గేహాద్వ్రజగమననిమిత్తం చ వర్ణయితుం తదుపోద్ఘాతరూపమితిహాసమాహ ॥ శూరసేన ఇత్యాదినాఽఽ
వధ్యాయసమాప్తి ॥ పురా పూర్వకాలే-యదూనాంపతి-శ్శూరసేనో నామ-మధురాంపురీ-మధివసన్ - మధురాన్ శూరసే
నాంశ్చ,విషయాన్దేశా-న్బుభుజే - ఇహోపభోగో భుజేరర్థః- నతు పాలనమ్-తత్ర " భుజోఽనవన ,, ఇత్యాత్మనేపద ప్రతిషే
ధాత్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ యత-శ్శూరసేనో-రాజా,అధ్యవస-త్తత-స్సా మధురాపురీ,సర్వేషాం-యాదవభూపాలానాం-రాజ
ధానీ-బభూవ-తత్ర పుర్యాం-హరి-ర్భగవా-న్నిత్యం-సన్నిహిత , ఆవిర్భావస్థానత్వాదితిభావః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ కదాచి-త్త
స్యాంపుర్యాం-శౌరిః శూరస్య సుతో-వసుదేవః-కృతవివాహః-దేవక్యా - సూర్యయా భార్యయా నవోఢయా సహ - ప్రయాణే
స్వగృహం ప్రతిప్రయాణే నిమిత్తే-రథ-మారురోహ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తత-ఉగ్రసేనస్య-సుతః-కంసః భగిన్యాః దేవక్యాః,ప్రియం
కర్తుమిచ్ఛయా-స్వయం-రౌక్మైః హేమమయైః - రథానాం,శతైః - పరివృతో-భగినీరథవాహానామశ్వానామ్- ప్రగ్రహాన్-జ
గృహే ❁॥ ౩౧ ॥ ❁ తదా-దేవక,ఉగ్రసేనస్య భ్రాతా-దుహితృవత్సలః-హేతుగర్భమిదం-దుహితృవత్సలత్వా-ద్దుహిత్రే దే
వక్యై-పారిబర్హముపాయనం దదౌ ॥ పారిబర్హం దర్శయతి ॥ హేమమాలాలఙ్కృతానాం గజానా-మయుతం-తథావిధా
- మశ్వానాం-సార్ధమర్ధేన పఞ్చసహస్ర్యా సహిత - మయుతం-రథానాంతు - త్రిషట్ఛతం అష్టాదశశతం చ,యానైః గమ

నసాధనైస్సహ-దాసీనాం-సుకుమారీణాం-సమలఙ్కృతే ద్వేశతే॥ ౩౨ ॥ ౩౩॥ హేతాత-వరవధ్వోః ప్రయాణోపక్ర
మే-మఙ్గళార్థమ్-శఙ్ఖాదీని-దున్దుభయశ్చ, సమం యుగపన్నేదుః దధ్వనుః-సుమఙ్గళమితి క్రియావిశేషణం వా ॥ ౩౪ ॥ అతో
మార్గే - ప్రగ్రహాణం హయరశ్మిధరం-కంస-ముద్దిశ్య- శరీరవా-గాహ - ఉత్సృష్టా బభూవ-తామేవదర్శయతి ॥ అస్యా ఇతి॥
యాం భగినీం, ప్రియచికీర్షయా-నయసే-భర్తృగృహం ప్రాపయసి-అస్యా - అష్టమో-గర్భః - అపత్యపరో గర్భశబ్దః, హన్తా
హనిష్యతి ॥ ౩౫ ॥ ఇత్థ-ముక్తో-భోజానాం-కులపాంసనః కులమలరూపః-కులాధమ ఇతి యావత్-ఖలో మూర్ఖః, పాపా
త్మా కంసః-తథాభూతత్వాత్, ఖడ్గః పాణౌ యస్య, తథాభూతో, భగినీం స్వప్రాణాపహారనిదానభూతాం భగినీం-హన్తు-ము
ద్యుక్తః, కచేఽగ్రహీత్ కేశపాశం జగ్రాహేత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ జుగుప్సితం నిన్దితం భగినీవధోద్యోగరూపం కర్మ, యస్య, తత
ఏవ-నృశంసం క్రూరం - అతఏవ-నిరపత్రపం-నిర్లజ్జం - తం కంసం పరిసాన్త్వయన్ ఉపచ్ఛన్దయన్ - మహాభాగో మహాభాగ్య
యుక్తో-మహాబుద్ధిమాన్, వసుదేవ-ఉవాచ ॥ ౩౭ ॥ ఉక్తిమేవాహ॥ శ్లాఘనీయేత్యాదిభిర్నవభిః॥ శూరైః, శ్లాఘనీయాః స్తుత్యాః,
గుణాః, యస్య - భోజానాం భోజవంశ్యానాం యశః కీర్తిం కరోతీత్యావహతీతి తథా-స-భవాన్-ఏవంభూతత్వాత్ - కథం- స్త్రీ
యం-తత్రాప్యుద్వాహకర్మణి ఉద్వాహాఙ్గగృహప్రవేశకర్మణి- తత్రాపి-భగినీం-హన్యాః హన్తుముద్యుక్తోఽసి ॥ ౩౮ ॥
మన్మరణనిదానభూతత్వాద్భగినీమపి హన్యామిత్యత్రాహ ॥ మృత్యురితి ॥ హే వీర-జన్మవతాముత్పత్తిమతాం-దేహేనైవ స
హ-మృత్యు-ర్జాయతే-మృత్యుశ్ఛాయేవ దేహముత్పత్తేరారభ్యానువర్తత ఏవ- కిన్తు కాలమాత్రమపేక్షత ఇతి భావః, అతోఽ

మమాలినామ్ । అశ్వానామయుతైస్సార్ధం రథానాం చ త్రిషట్ఛతమ్॥ ౩౨ ॥ దాసీనాం సుకుమారీణాం ద్వేశతే
సమలంకృతే । దుహిత్రే దేవకః ప్రాదాద్యానే దుహితృవత్సలః ॥ ౩౩ ॥ శఙ్ఖతూర్యమృదఙ్గాని నేదుర్దున్దుభ
యస్సమమ్ । ప్రయాణోపక్రమే తాతవరవధ్వోస్సుమఙ్గళమ్ ॥ ౩౪ ॥ పథి ప్రగ్రహిణం కంసమాభాష్యాహాశ
రీరవాక్ । అస్యాస్త్వామష్టమో గర్భో హన్తా యాం నయసేఽబుధ॥ ౩౫ ॥ ఇత్యుక్తస్సఖలః పాపో భోజానాం కు
లపాంసనః । భగినీం హన్తుమారబ్ధః ఖడ్గపాణిః కచేఽగ్రహీత్॥ ౩౬ ॥ తం జుగుప్సితకర్మాణం నృశంసం నిరపత్ర

దేవకీహననోద్యుక్తం కంసం ప్రతి వసుదేవకృతసామాద్యుపదేశః.

పమ్ । వసుదేవో మహాభాగ ఉవాచ పరిసాన్త్వయన్ ॥ ౩౭ ॥ శ్లాఘనీయగుణశ్శూరైర్భవాన్భోజయశస్కరః।
సకథం భగినీం హన్యాత్స్త్రియముద్వాహకర్మణి॥ ౩౮ ॥ మృత్యుర్జన్మవతాం వీర దేహేన సహ జాయతే। అద్య వా
ఽబ్దశతాన్తే వా మృత్యుర్వై ప్రాణినాం ధ్రువః॥ ౩౯ ॥ దేహే పఞ్చత్వమాపన్నే దేహీ కర్మవశానుగః। దేహాన్త
రమనుప్రాప్య ప్రాక్తనం త్యజతే వపుః॥ ౪౦ ॥ వ్రజంస్తిష్ఠన్పదైకేన యథైవైకేన గచ్ఛతి । యథా తృణజలూకై
వం దేహీ కర్మగతిం గతః ॥ ౪౧ ॥ స్వప్నే యథా పశ్యతి దేహమీదృశం మనోరథేనాభినివిష్టచేతనః । దృష్టశ్రుతా

ధునా వా-వర్షశతాన్తే వా-ప్రాణినాం-మృత్యుః-ధ్రువః నిశ్చితః అపరిహార్య ఇతి యావత్ ॥ ౩౯ ॥ నన్వబ్దశతాన్తే జరయా జీర్ణం
శరీరమస్తు మృత్యుగ్రస్తం, అధునాత్విదం కల్యాణతరం శరీరముపైతి చేత్పునరేవంవిధం దుర్లభమిత్యత ఆహ॥ దేహ ఇతి ॥ దేహే-ప
ఞ్చత్వం మరణమాపన్నే ఆపత్స్యమానే సతి, దేహీ తద్దేహస్థో జీవః, కర్మవశానుగః ప్రాచీనకర్మవశ్యతామనుప్రాప్తః, కర్మాను
గుణం శరీరాన్తరం, ప్రాప్యైవ, ప్రాక్తనం వపుస్త్యజతే-కర్మానుగుణశరీరాన్తరస్యాయత్నలభ్యత్వాదేవంవిధజుగుప్సితకర్మ
సంపాద్యస్య శరీరస్య నిహీనస్యైవాపత్తేస్తాదాత్వికం మరణభయముపహాయ భగినీప్రాణపరిత్రాణరూపాచ్ఛుభకర్మణః పున
తోఽపి కల్యాణతరదేహప్రాప్తేశ్చ పాపం న హన్తవ్యేతి భావః ॥ ౪౦ ॥ "దేహాన్తరమనుప్రాప్య ప్రాక్తనం త్యజతే వపుః" రి
త్యేతదేవ సదృష్టాన్తముపపాదయతి ॥ వ్రజన్నితి ॥ ఇయం ప్రసిద్ధా-తృణజలూకా తృణగతః కీటవిశేషః-స-యథా- వ్రజన్ గన్తు
ముద్యుక్తః-ఏకేన-పాదేన - తిష్ఠన్ తృణమవలమ్బ్య న్యస్యైవ-ఏకేన-పదేన-గచ్ఛతి-ఏవం- దేహీ జీవోఽపి- పఞ్చత్వ-మాపన్నం దే
హం త్యజన్-కర్మగతిం కర్మానురూపం శరీరం - గతః అధిష్ఠితః-ప్రాక్తనం, వపుః- స్త్యజతీత్యర్థః- అణోర్జీవస్య కథం పఞ్చత్వమా
పత్స్యమానం దేహమధితిష్ఠత ఏవ పునర్దేహాన్తరాధిష్ఠాతృత్వమితి న శఙ్కనీయం- గేహాద్గేహాన్తరం ప్రవిశత ఇవ స్వోపకరణానిన్ద్రి
యప్రాణాదిప్రాపణపూర్వకత్వాద్దేహాన్తరప్రాప్తేః - ధర్మభూతజ్ఞానద్వారా వా దేహాన్తరాధిష్ఠాతృత్వమితి న విరోధః-య
ద్వా- దేహాన్తరపరిగ్రహపూర్వకమేవ పూర్వదేహపరిత్యాగే దృష్టాన్తస్తృణజలూకా - ఛాయయేవ మృత్యునాఽనుగతత్వా
జ్జీవదశాయామపి మృతప్రాయత్వే దృష్టాన్తః సముచ్యతే ॥ వ్రజన్నిత్యాదినా ॥ యథా-ఏకేన-పదేన-వ్రజన్ గచ్ఛన్ - పురుషః-
పున-రేకేన-పాదేన - తిష్ఠన్నేవ-గచ్ఛతి-తద్వ-జ్జీవన్నపి పురుషః-మృతప్రాయ ఏవ సన్-జీవతీతి- అత ఏవ - వ్రజంస్తిష్ఠన్నితి పుం
స్త్వనిర్దేశః-యథాశబ్దద్వయం చ ॥ ౪౧ ॥ నను తృణజలూకా విద్యమానశరీర ఏవ గన్తవ్యదేశమవష్టభ్య పూర్వదేశం

త్యజతీతియుక్తంతస్యాఃభయశోకాద్యభావ ఇతి - దార్ష్టాన్తికేతు న తథా-నహి ప్రాప్తనవవపుర్విశిష్టో వపురన్తరం ప్రాప్య ప్రాక్తనం త్యజతి వపురన్తరవైశిష్ట్యాకారేణ వపురన్తరప్రాప్త్యసమ్భవాత్-అపితు-విశేష్యాకారేణైవ వపురన్తరప్రాప్తిః-ప్రాక్తనవపుస్త్యాగశ్చ - అతః ప్రాక్తనకల్యాణతరవపుస్త్యాగప్రయుక్తభయశోకోపనిపాతసంభావనయా తత్పరిహారోఽవశ్యకర్తవ్య ఇత్యత్ర తదనుభవసిద్ధస్వప్నదృష్టాన్తేన దేహాన్తరప్రాప్తిపూర్వకపూర్వదేహత్యాగం తత్ప్రయుక్తభయాద్యభావంచ దార్ష్టాన్తికే సఙ్గమయతి॥ స్వప్న ఇతి ॥ స్వప్నే-యథా దృష్టశ్రుతాభ్యాం దృష్టశ్రుతమనీషితలాభార్థం-మనసా, ఽనుచిన్తయన్ సఙ్కల్పవికల్పౌ కుర్వన్ - మనోరథేన దేశాన్తరగమనరాజ్యాభిషేకాదిరూపమనోరథేన - అభినివిష్టా-చేతనాబుద్ధి- ర్యస్య-తథాభూతో జీవః - ఈదృశం శయానదేహసదృశం తత్కిమపి తతో విలక్షణం వా కిమపి శరీరం - స్వప్నమాత్రావస్థాయిత్వేన స్వప్నద్రష్ట్రైకానుభావ్యత్వేన చ స్వాప్నదేహస్య శయానతుల్యదేహతయా చిన్తితుమశక్యత్వాత్కిమపీత్యుక్తం - తావత్పశ్యతి తత్-స్తత్ప్రతిపద్యతే - అపస్మృతిః శయానదేహవిషయకస్మృతిరహితశ్చ-భవతి - అతఏవ-తత్త్యాగప్రయుక్తభయశోకాదిరహితశ్చ భవతి - హీతి స్వాపగానుభవప్రసిద్ధిం ద్యోతయతి పశ్యతి ప్రపద్యత ఇత్యనేన ప్రథమం జ్ఞానేనానుప్రవేశః - తతో స్వరూపేణేతి సూచితం - ఏవం దార్ష్టాన్తికేప్యవగన్తవ్యమితి భావః-నహీదానీమస్మదాదీనాం ప్రాక్తనదేహత్యాగప్రయుక్తభయశోకాదికముపలభ్యత ఇతి చ భావః - నచస్వప్నేఽపి శయానదేహేనైవ దేశాన్తరగమనాదికమనుభూయత ఇతియుక్తిమత్, అపవరకాదౌ శయానస్య దేశాన్తగమనాద్యసమ్భవాత్, తతస్తదవస్థామాత్రావస్థాయి తద్ద్రష్టృమాత్రానుభావ్యదేహాన్తరేణైవ తదనుభవః, యద్వా, పూర్వార్ధం దృష్టాన్తపర-ముత్తరార్ధం తు దార్ష్టాన్తికపరం - తదయమర్థః-స్వప్నే దేశాన్తరగమనాదిమనోరథాభినివిష్టచిత్తో, జీవః-యథా- ఈదృశం శయానదేహవదాత్మాభిమానవిషయం స్వప్నదృశ్యమాత్రానుభావ్యఫలప్రదాన్యపుణ్యకర్మానుగుణపరమపురుషసృష్టం తావత్కాలమాత్రావస్థాయి స్వప్నద్రష్ట్రైకావగమ్యం దేహం-పశ్యతి జ్ఞానద్వారాఽధితిష్ఠతి - జ్ఞానద్వారాఽధిష్ఠాయ దేశాన్తరగమనరాజ్యాభిషేకశిరశ్ఛేదాదీననుభవతీతి భావః- అపస్మృ

భ్యాం మనసాఽనుచిన్తయన్ప్రపద్యతే తత్కిమపి హ్యపస్మృతిః॥ ౪౨ ॥ యతో యతో ధావతి దైవచోదితం మనో
వికారాత్మకమాప పఞ్చసు । గుణేషు మాయారచితేషు దేహ్యసౌ ప్రపద్యమానః సహ తేన జాయతే ॥ ౪౩ ॥ జ్యోతి
ర్యథైవోదకపార్థివేష్వదః సమీరవేగానుగతం విభావ్యతే । ఏవం స్వమాయారచితేష్వసౌ పుమాన్గుణేషు రాగాను

తిః, అపగతా శయానదేహవిషయా - స్మృతిర్యస్య-తథాభూతశ్చ . భవతి.తద్వధాదిసమ్భావనాప్రయుక్తభయాదిరహితశ్చ-భవతి, ఉక్తగాథస్యతథేత్యాదిః, ఏవం దృష్టశ్రుతాభ్యామితి తాదర్థ్యే చతుర్థీ, దృష్టమైహికం సుఖం - శ్రుతమాముష్మికం-తాభ్యాం తదర్థం - మనసాఽనుచిన్తయన్, కిమపి కర్మానుగుణమీశ్వరసృష్టం కిమపి, శరీరం, ప్రతిపద్యతే - అపస్మృతిశ్చ, భవతి, ప్రథమం-జ్ఞానద్వారాఽధిష్ఠాయ ప్రాక్తనవపుర్విషయస్మృతిరహిత-స్తతస్స్వరూపేణ ప్రవిశతీత్యర్థః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ కిమపి ప్రపద్యత ఇత్యేతదేవ వివృణ్వన్ తదేవ జీవస్యోత్పత్తిర్నామేత్యాహ ॥ యత ఇతి ॥ దైవమత్ర దిష్టం కర్మ-వాసనాత్మకం, తచ్చోదితం తదనుగుణప్రవృత్తం వికారాత్మకం సఙ్కల్పవికల్పరూపవికారప్రకారం స - న్మనో, మాయారచితేషు సత్త్వాదిగుణత్రయాత్మకప్రకృతిపరిణామరూపేషు - పఞ్చసు, గుణేషు శబ్దాదివిషయేషు మధ్యే-యతోయతో ధావతి యం యం స్మరతి, తం తమేవ, ప్రపద్యమానః అనుప్రవిష్టః - తేనసహ, జాయతే, ఇయమేవ జీవస్యోత్పత్తిర్నామేతి భావః " యం యం వాఽపి స్మరన్భావం త్యజత్యన్తే కళేబరమ్ । తం తమేవైతి కౌన్తేయ సదా తద్భావభావిత ,, ఇతిభగవదుక్తేరితి భావః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ తేనసహ జన్మరూపోపాధిప్రయుక్తమేవ జీవస్య దేవమనుష్యత్వాదినానాత్వం - వస్తుతస్తు సర్వత్రశరీరేషు జ్ఞానైకాకారత్వేనావతిష్ఠత ఇతి సదృష్టాన్తమాహ ॥ జ్యోతిరితి ॥ యథా, అదః అన్తరిక్షస్థమేకరూపమేవ సూర్యాదిజ్యోతి - రుదకేషు - పార్థివేషు పృథివీపరిణామరూపేషు దర్పణాదిషు చ - ప్రతిబిమ్బితమ్ - త - త్సమీరస్య వాయో - ర్వేగేనా - నుగతమనువృత్తం స - ద్విభావ్యతే - సమీరవేగశబ్దోఽల్పత్వమహత్త్వాద్యుపాధిగతధర్మోపలక్షకః - వివిధం భావ్యతే వృద్ధిహ్రాసాదిధర్మభాక్త్వేన - భావ్యతే దృశ్యతే - అస్మదాదిభిరితి శేషః - ఏవ-మసౌ, పుమాన్ జీవః - స్వతో జీవమనుష్యాదినానాత్వరహితోఽపి - స్వమాయారచితేషు, స్వదేహారమ్భకప్రకృతిపరిణామరూపభూతసూక్ష్మారబ్ధేషు- గుణేషుగుణపరిణామాత్మకేషు శరీరేషు-రాగానుగతః రాగేణ శబ్దాదివిషయస్పృహయా హేతుభూతయా - అనుగతోఽనుప్రవిష్టః-విముహ్యతి దేవోఽహం మనుష్యోఽహమిత్యేవం నానావిధం మోహం ప్రాప్నోతి - యద్యపి దృష్టాన్తే సూర్యాదిజ్యోతిరుదకాద్యుపాధిష్వనవస్థితమేవ స్వచ్ఛద్రవ్యప్రతిహతినివృత్తస్వరశ్మిభిస్తైస్తు భిస్సమీపస్థజనైర్విభావ్యతే - దార్ష్టాన్తికే తు దేహేష్వవస్థిత ఏవ సన్ప్రమాన్ముహ్యతీతి తయోర్వైషమ్యమ్ - తథాపి వస్తుతో నానాత్వాభావా దౌపాధికనానాత్వమాత్రేణ దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికభావో

ఽవగన్తవ్యః ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ తస్మాదితి ॥ తస్మాద్వస్తుస్తత ఏవంవిధత్వాత్-తథావిధః వస్తుతత్త్వాభిజ్ఞః పుమాన్-ఆత్మనః స్వస్య, క్షేమమన్విచ్ఛన్ ఆన్విచ్ఛుః కస్యచిత్, ద్రోహం-నాచరేత్ న కుర్యాత్-ఏవంచేత్-తస్య-న కుతశ్చిదపి-భయమన్యథా తు, భయమిత్యాహ ద్రోగ్ధుర్వై-పరతోఽన్యస్మాద్భయమిత్యర్థః-యద్వా పరతః పరమేశ్వరాద్భయం భూతద్రోగ్ధుర్భయం-వై భయమస్త్యేవేత్యర్థః ॥ ౪౫ ॥ ఏవం సామాన్యతో హితాహితం వివిచ్యాథ విశేషేణ వివేచయతి ॥ ఏషేతి ॥ అనుజాత్వాత్ స్త్రీత్వాద్బాల్యాద్దైన్యాత్పుత్రికాతుల్యత్వాత్కల్యాణత్వాదిధర్మయుక్తేయమవధ్యా-అత-ఇమాం-త్వం-హన్తుం నార్హసీ-హన్తృత్వానర్హతాం సూచయితుం సమ్బోధయతి-హే దీనవత్సలేతి ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ ఇత్థమితి ॥ ఇత్థమ్-సామభిః శ్లాఘనీయేత్యాదిగుణకీర్తనపూర్వకముపలాలనైః-భేదైః దృష్టాదృష్టభయసూచకవచోభిశ్చోద్యమానోఽపి వధోద్యోగనివృత్త్యర్థం ప్రేర్యమాణోఽపి స కంసో దారుణః-క్రూరః హేతుగర్భమిదం దారుణత్వాత్ తత్ర హేతుః-పురుషాదానాం రాక్షసానాం-అనువ్రతః-అసురసమ్పత్త్యభిజాతః-హే కౌరవ్య-న న్యవర్తత-వధోద్యోగాదితి శేషః ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ తస్య కంసస్య సమ్బన్ధినం నిర్బన్ధమనివృత్తవధోద్యోగరూపం-జ్ఞాత్వా-ఆనకదున్దుభిర్వసుదేవః-ప్రాప్తం సముపస్థితం కాలం పత్న్యా మృత్యుం ప్రతివ్యోఢుం పరిహర్తుం, విచిన్త్య-ఉపాయమితి శేషః-తత్ర కాలపరిహారే, ఇదం వక్ష్యమాణం అన్వపద్యత ఉపాయత్వేనాధ్యవస్యత్ ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ విచారపూర్వకం ప్రతిపత్తిమేవ దర్శయతి ॥ మృత్యురిత్యాదిభిశ్చతుర్భిః ॥ ఉపస్థితో, మృత్యుః, బుద్ధిమతా పుంసా-యావద్బుద్ధిబలోదయం యథామతి యథాశక్తి చ-అపోహ్యః పరిహార్యః, ఏవమపి, యద్యసౌ మృత్యుః, న నివర్తేత-తర్హి అసౌ-దేహినోఽపరాధోఽస్తి ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ అతః-పుత్రాన్ జనిష్యమాణాన్, మృత్యురూపేణోపస్థితాయ-కంసాయ-మృత్యవే, ప్రదాయ ప్రదాస్యామీతి ప్రతిజ్ఞాయ, దీనామిమాం స్త్రియం, మోచయే త్యాజయామి, ప్రతిజ్ఞాయా దోషరూపత్వమాశఙ్క్య వ్యవస్యతి, యది, మే మమ, సుతా, జాయేరన్-

గతో విముహ్యతి ॥ ౪౪ ॥ తస్మాన్న కస్యచిద్ద్రోహమాచరేత్స తథావిధః। ఆత్మనః క్షేమమన్విచ్ఛన్ద్రోగ్ధుర్వై పరతో భయమ్ ॥ ౪౫ ॥ ఏషా తవానుజా బాలా కృపణా పుత్రికోపమా। హన్తుం నార్హసి కల్యాణీమిమాం త్వం దీనవత్సల ॥ ౪౬ ॥ ఏవం స సామభిర్భేదైర్బోధ్యమానోఽపి దారుణః। న న్యవర్తత కౌరవ్య పురుషాదాననువ్రతః ॥ ౪౭ ॥ నిర్బన్ధం తస్య తం జ్ఞాత్వా విచిన్త్యానకదున్దుభిః। ప్రాప్తం కాలం ప్రతివ్యోఢుమిదం తత్రాన్వపద్యత ॥ ౪౮ ॥ మృత్యుర్బుద్ధిమతాఽపోహ్యో యావద్బుద్ధిబలోదయం। యద్యసౌ న నివర్తేత నాపరాధోఽస్తి దేహినః ॥ ౪౯ ॥ ప్రదాయ మృత్యవే పుత్రాన్మోచయే కృపణామిమామ్। సుతా మే యది జాయేరన్మృత్యుర్వా న మ్రియేత చేత్ ॥ ౫౦ ॥ విపర్యయో వా కిం న స్యాద్గతిర్ధాతుర్దురత్యయా। ఉపస్థితో నివర్తేత నివృత్తః పునరాపతేత్ ॥ ౫౧ ॥ అగ్నేర్యథా దారువియోగయోగయోరదృష్టతోఽన్యన్న నిమిత్తమస్తి। ఏవం హి జన్తోరపి దుర్విభావ్యః శరీరసంయోగవియోగహేతుః ॥ ౫౨ ॥ ఏవం విమృశ్య తం పాపం యావదాత్మనిదర్శనమ్। పూజయామాస వై శౌరిర్బహుమానపురస్సరమ్ ॥ ౫౩ ॥ ప్రసన్నవదనామ్భోజో నృశంసం నిరపత్రపమ్। మనసా దూయమానేన

సమ్భావనాయాం లిఙ్-యది, మృత్యుః మృత్యుభూతః కంసో వా, మత్సుతోత్పత్తేః పూర్వమేవ, న మ్రియేత న మరిష్యతి-తర్హి పుత్రా న దాస్యామి, మమ పుత్రోత్పత్తేః కంసావస్థానస్య చ పాక్షికత్వాత్ పుత్రార్పణప్రతిజ్ఞా న దోష ఇతి భావః ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀ పాక్షికత్వమేవ సమ్భావయతి ॥ విపర్యయో వేతి ॥ విపర్యయః మమ పుత్రైః కంసస్య మృత్యుర్వా, తస్యావస్థితౌ మమ పుత్రాభావో వా-కిం న స్యాత్, అతోఽపి న దోష ఇతి భావః, నన్వశరీరవాణ్యా ఈశ్వరవచస్త్వాన్నాసత్యతా-అతోఽన్యథా ఏవ నిశ్చితః స విపర్యయ ఇత్యాశఙ్క్య వ్యవస్యతి, ధాతురీశ్వరస్య, గతిః, దురత్యయా అర్వాచీనైర్దుర్జ్ఞేయా-ధాత్రా తథోక్తత్వేఽపి కదాచిత్తద్విపర్యయోఽపి స్యాదితి భావః, తత్రోదాహరణమాలోచ్యాధ్యవస్యతి ॥ ఉపస్థిత ఇతి ॥ ఉపస్థితో, మృత్యుః క్వచిన్నివర్తేత, యథా మార్కణ్డేయాదేః, నివృత్తో వరదానాత్ నివృత్తోఽపి, మృత్యుః పునరాపతేత్, యథా హిరణ్యకశిపురావణాదేః, అతః ప్రతిజ్ఞా న దోష ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౫౧ ॥ ❀ యద్యపి కదాచిద విపర్యయ ఏవ స్యాత్తథాపీయం ప్రతిజ్ఞా న దుష్యతి, న హి మత్పుత్రమృత్యుర్మత్ప్రతిజ్ఞాపరతన్త్రః, తస్య కర్మాధీనత్వేన పురుషాధీనత్వాభావాదితి సదృష్టాన్తమధ్యవస్యతి ॥ అగ్నేరితి ॥ యోగవియోగశబ్దాభ్యాం శ్రీరఘువిలమ్బోత్పత్తీ వివక్షితే, దారుశబ్దేనారణిః, యథా, అగ్నేః, దారువియోగయోగయోః, హేతు-రదృష్టతః కర్మణో-ఽన్యో, దుర్విభావ్యః దురధ్యవస్యః-మత్ప్రతిజ్ఞామాత్రం న హేతుః, కిన్తు తేషాం కర్మైవేతి భావః ❀ ॥ ౫౨ ॥ ❀ యావదాత్మనిదర్శనమ్, ఆత్మా ఽత్ర బుద్ధిః, నిదర్శనం తస్యాః ప్రసరః, యావద్బుద్ధిప్రసరం విమృశ్య నిశ్చిత్య-శౌరిర్వసుదేవః-తం-పాపం పాపోద్యుక్తమ్-కంసం, బహుమానపురస్సరం బహుమానపూర్వకమ్-పూజయామాస-స్వేన విమృష్టమర్థం తత్సమ్మతీచకార ❀ ॥ ౫౩ ॥ ❀ తదేవ దర్శయితుం పూజోపయుక్తం వాక్యమాహ ప్రసన్నేతి ॥

ప్రహృష్టేతి॥ అన్తర్భావితణ్యర్థః-ప్రహృష్టః ప్రహృష్టం వికాసితం బలాత్ వదనామ్భోజం యేన-తథాభూతః-వసుదేవః-దూయమానేన ఉపతప్తేన-మనసా-ప్రహసన్ బహిర్హసన్-నిర్లజ్జం కంసం ప్రతీ-దం వక్ష్యమాణం వాక్య-మబ్రవీత్ * ॥ ౫౪ ॥ *తదేవాహ నహీతి॥ హే సౌమ్య, తవ, అస్యాః స్త్రియాః సకాశా-ద్భయం మృత్యుభయం-నాస్తి హి కిన్త్వస్యాః పుత్రాదితి భావః, యత్ యేభ్యోఽస్యాః పుత్రేభ్యో, భయ, మశరీరిణీ, వా, గాహ, యతో యేభ్యశ్చ- తే, భయ, ముత్థితం సముపస్థితం, తాన్పుత్రా-నహం, తుభ్యం, సమర్పయిష్యే దాస్యామీతి త్వం తు తాన్ జహి మా వా న తు తత్ర మేఽపరాధ ఇతి భావః * ॥ ౫౫ ॥ *తత-స్తస్య వసుదేవస్య- వాక్యసారవిత్ వాక్యాభిప్రాయం జానన్-కంస-స్సుహృదో భగిన్యాః - వధా-న్నివవృతే న్యవర్తత-తతో వసుదేవోఽపి, ప్రీత, స్తం కంసం, ప్రశశ్య, స్వగృహం ప్రావిశత్ * ॥ ౫౬ ॥ *అథ, కాలే గర్భధారణయోగ్యకాలే, ఉపావృత్తే సముపస్థితే సతి-సా-సర్వదేవతాప్రాయా దేవతాంశత్వాత్తత్తుల్యా, దేవకీ, ప్రతివత్సర-మష్టౌ, సుతాన్, ఏకాం కన్యాం చ సుషువే * ॥ ౫౭ ॥ *తదా తావ-త్స్వప్రతిజ్ఞాం పాలయన్, వసుదేవః, ప్రథమజం, కీర్తిమన్తం కీర్తిమన్నామానం-పుత్రం-కృచ్ఛ్రేణ దుఃఖేన - కంసాయా - ర్పయామాస-తత్ర హేతుం వదన్ విశినష్టి, అనృతాదనృతభాషణా - దతివిహ్వలః భయవిహ్వలః * ॥ ౫౮ ॥ *పుత్రానురాగం విహాయ కథం సమర్పయామాసేత్యత్రాహ॥ కిమితి॥ సాధూనాం, దుస్సహం దుఃఖేనాపి సోఢుమశక్యం, కిన్న్వస్తి, న కిమపి, సర్వమపి సుసహమేవేత్యర్థః, పుత్రవిపత్తిరపి సుసహైవేతి భావః, తథా-విదుషాం స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానినాం పుంసాం, కిన్న్వపేక్షితం-న కిమపి-శరీర తదనుబన్ధ్యాదికమపేక్షితం నాస్తీతి భావః, కిముపేక్షితమితి పా

నేన ప్రహసన్పునరబ్రవీత్ ॥ ౫౪ ॥ న హ్యస్యాస్తే భయం సౌమ్య యద్వై త్వాఽఽహాశరీరవాక్ । పుత్రాన్సమర్పయిష్యేఽస్యా యతస్తే భయముత్థితమ్ ॥ ౫౫ ॥ సుహృద్వధాన్నివవృతే కంసస్తద్వాక్యసారవిత్ । వసుదేవోఽపి తం ప్రీతః ప్రశస్య ప్రావిశద్గృహమ్ ॥ ౫౬ ॥ అథ కాల ఉపావృత్తే దేవకీ సర్వదేవతా । పుత్రాన్ప్రసుషువే చాష్టౌ కన్యాం చైవానువత్సరమ్ ॥ ౫౭ ॥ కీర్తిమన్తం ప్రథమజం కంసాయానకదున్దుభిః । అర్పయామాస కృచ్ఛ్రేణ సోఽనృతాదతివిహ్వలః ॥ ౫౮ ॥ కిం దుస్సహం ను సాధూనాం విదుషాం కిమపేక్షితమ్ । కిమకార్యం కదర్యాణాం దుస్త్యజం కిం ధృతాత్మనామ్ ॥ ౫౯ ॥ దృష్ట్వా సమత్వం తచ్ఛౌరేస్సత్యే చైవ వ్యవస్థితిమ్ । కంసస్తుష్టమనా రాజన్ప్రహసన్నిదమబ్రవీత్ ॥ ౬౦ ॥ ప్రతియాతు కుమారోఽయం న హ్యస్మాదస్తి మే భయమ్ । అష్టమాద్యువయోః పుత్రాన్మృత్యుర్మే విహితః కిల ॥ ౬౧ ॥ తథేతి సుతమాదాయ యయావానకదున్దుభిః । నాభ్యనన్దత * తద్వాక్యమసతోఽవిజితాత్మనః ॥ ౬౨ ॥ నన్దాద్యా యే వ్రజే గోపా యాశ్చామీషాం చ యోషితః । వృష్ణయో వసుదేవాద్యా దేవక్యాద్యా యదుస్త్రియః ॥ ౬౩ ॥ సర్వే వై దేవతాప్రాయా ఉభయోరపి భారత । జ్ఞాతయో బన్ధుసుహృదో యే చ కంసమనువ్రతాః ॥ ౬౪ ॥ అసురాస్సర్వ ఏవైతే లోకోపద్రవకారిణః । ఏతత్కంసాయ భగవాన్ శశంసాభ్యేత్య నారదః ॥ భూమేర్భారాయమాణానాం దైత్యానాం చ వధోద్యమమ్ ॥ ౬౫ ॥ ఋషేర్వినిర్గమే కంసో యదూన్మత్వాఽసురానితి । దేవక్యా గర్భసమ్భూతం విష్ణుం చ స్వవధం ప్రతి ॥ ౬౬ ॥ దేవకీం వసుదేవం

తాన్తరం-తదా-విదుషామితి సాధూనాం విశేషణం, కదర్యాణాముపేక్షితం, అకార్యం చ-కిమస్తీత్యన్వయః, కదర్యశబ్దః క్షుద్రపర్యాయః, ఇదమిదం కంసాభిప్రాయకం-ధృతః స్వవశీకృత, ఆత్మా మనో-యేషాం, దుస్త్యజం కిం, దేహ తదనుబన్ధ్యాదికం సర్వం సుత్యజమేవేతి భావః * ॥ ౫౯ ॥ *దృష్ట్వేతి॥ వ్యవస్థితమితి భావే క్తః, శౌరేర్వసుదేవస్య, త, త్సమత్వం సుఖదుఃఖయోస్సామ్యం, సత్యే-వ్యవస్థితం నిశ్చలత్వం - దృష్ట్వా-కంస - స్తుష్టం మనో యస్య తథాభూతః, హే రాజన్ - ప్రహస-న్నిదం వక్ష్యమాణం-అబ్రవీత్ * ॥ ౬౦ ॥ *తదేవాహ॥ ప్రతీతి॥ అయం కుమారః, ప్రతియాతు, గృహం ప్రతిగచ్ఛతు, అస్మాత్కుమారా, ద్భయం మృత్యుభయం, నాస్తి హి, యువయో రష్టమా-త్పుత్రా దేవహి-మమ, మృత్యు, ర్విహితః, కిల * ॥ ౬౧ ॥ *తత, స్తథేత్య-ఙ్గీకృత్య, ఆనకదున్దుభిర్వసుదేవః-సుత-మాదాయ, యయౌ కిన్తు, అసతః పాపినో, ఽనవస్థితచిత్తస్య, కంసస్య, త, దుక్తం వాక్యం, నాభ్యనన్దత్ “అవ్యవస్థితచిత్తస్య ప్రసాదోఽపి భయఙ్కర”, ఇతి న్యాయాదితి భావః * ॥ ౬౨ ॥ *నన్దాద్యా ఇత్యాది సార్ధశ్లోకత్రయమేకాన్వయం॥ హే భారత, ఉభయోర్నన్దవసుదేవయోః, జ్ఞాతయః బన్ధవః-సుహృదోఽపి-దేవతాప్రాయాః దేవాంశైర్జాతత్వాద్దేవతాప్రాయా - స్తత్తుల్యా ఇత్యర్థః - యే తు-కంసం-మనువ్రతా-స్తే సర్వే, అసురా అసురసమ్భవత్వాజ్జాతాః, అత ఏవ, లోకోపద్రవకారిణః, ఇత్యేత-ద్భూమే-ర్భారాయమాణానాం-నృపవ్యాజానాం, దైత్యానాం-భగవత్కర్తృకం, వధోద్యోగం చ-తతో-భగవా-న్నారదో, ఽభ్యేత్య ఆగత్య, కంసాయ-శశంస కథయామాస * ॥ ౬౩ ॥ ౬౪ ॥ ౬౫ ॥ *తతః-ఋషే ర్నారదస్య వినిర్గమానన్తరం-కంసో-యదూన్, సురాంశసమ్భవాన్, స్వవధం, ప్రత్యుద్దిశ్య, దేవక్యా, గర్భే, సంభవిష్యన్తం-విష్ణుం చ, జ్ఞాత్వా * ॥ ౬౬ ॥ *దేవకీం-వసుదేవం చ-నిగలైః శృఙ్ఖలైః - గృహే కారాగృహే-నిగృహ్య నిగ్రహపూర్వక

హాబధ్య, అజనశఙ్కయాఅరిష్టశఙ్కయా - అర్దనశఙ్కయేతిపాఠేస్వపీడాశఙ్కయా-తయోః దేవకీవసుదేవయోః-పుత్రం, జాతంజాత-మహన్ జఘాన ✻ ॥ ౬౬ ॥ ✻ నిర్ఘృణఃకథమహన్నిత్యత్రలోకపరిపాటీందర్శయతి॥మాతరమితి॥భువి-రాజానః-ప్రాయోఽసుతృపః పరప్రాణైరాత్మప్రాణతర్పకాః-లుబ్ధాఃనిషాదసదృశాః-మాత్రాదీనపిఘ్నన్తిహి ✻ ॥ ౬౭ ॥ ✻ ఆత్మానం, ప్రాక్పూర్వజన్మని-విష్ణునా-హతం, మహాసురంకాలనేమి, మిహాస్మిన్జన్మన్యాత్మరూపేణ-జాతం, జానన్నారదవాక్యాజ్జానన్-సకంసః, యదుభిస్సహ-వ్యరుధ్యతవిరోధంకృతవాన్ ✻ ॥ ౬౮ ॥ ✻ భోజానామన్ధకానాంచ-యాదవానాం, మధిపం-పితరముగ్రసేనం, నిగృహ్య, స్వయం, మహాబలః-కంసః, శూరసేనాన్ జనపదాన్-బుభుజేఉపభుక్తవాన్ ✻ ॥ ౬౯ ॥ ✻ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

యదుభిస్సవ్యరుధ్యతేత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయన్ భగవతోదేవకీజఠరప్రవేశప్రకారంతత్ప్రవేశప్రయుక్తప్రభాతిశయయుక్తదేవకీదర్శనోద్విగ్నస్య కంసస్యావస్థానప్రకారంగర్భస్థంవిష్ణుముద్దిశ్య॥బ్రహ్మాదీనాం స్తుతిప్రకారంచాహద్వితీయేన ॥ప్రలమ్బేతి॥ ప్రలమ్బాదిభి-రన్యైశ్చ, అసురప్రకృతిభి-ర్భూపాలై-ర్బాణాదిభిః-పరివృతః, భౌమోనరకాసురః, బలిమాగధౌసంశ్రయోయస్యతథాభూతః-బలీతిమాగధవిశేషణంవా-మాగధోజరాసన్ధః-యదూనాం-కదనముపద్రవం-చకార ✻ ॥౧॥౨॥ ✻ తదా, తే, యదవః కేచి-త్పీడితాః, కుర్వాదీన్జనపదాన్నివివిశుః ✻ ॥ ౩ ॥ ✻ ఏకేతుజ్ఞాతయః-తంకంసమనురున్ధానాఅనువర్త

చనిగృహ్యనిగళైర్గృహే । జాతంజాతమహన్పుత్రంతయో ✻ రజనశఙ్కయా ॥ ౬౬ ॥ మాతరంపితరం భ్రాతౄన్పుత్రాంశ్చసుహృదశ్శిశూన్ । ఘ్నన్తిహ్యసుతృపాలుబ్ధారాజానఃప్రాయశోభువి॥౬౭॥ఆత్మానమిహసంజాతంజానన్ప్రాగ్విష్ణునాహతమ్ । మహాసురంకాలనేమింయదుభిస్సవ్యరుధ్యత ॥ ౬౮ ॥ ఉగ్రసేనంచ పితరంయదుభోజాన్ధకాధిపమ్ । స్వయంనిగృహ్యబుభుజేశూరసేనాన్మహాబలః ॥ ౬౯ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ప్రథమోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీశుకఉవాచ॥ ప్రలమ్బబకచాణూరతృణావర్తమహాశనైః । ముష్టికారిష్టద్వివిదపూతనాకేశిధేనుకైః॥ ౧ ॥అన్యైశ్చాసురభూపాలైర్బాణభౌమాదిభిర్యుతః । యదూనాంకదనంచక్రేబలీమాగధసంశ్రయః॥ ౨ ॥ తేపీడితానివివిశుః కురుపాఞ్చాలకేకయాన్ । సాల్వాన్విదర్భాన్నిషధాన్మగధాన్కోసలానపి॥ఏకేతమనురున్ధానాజ్ఞాతయఃపర్యుపాసతే॥ ౩ ॥ హతేషుషట్సుబాలేషుదేవక్యాఔగ్రసేనినా । సప్తమోవైష్ణవంధామయమనన్తంప్రచక్షతే॥గర్భోబభూవదేవక్యాహర్షశోకవివర్ధనః ॥ ౪ ॥భగవానపివిశ్వాత్మావిదిత్వాకంసజంభయమ్। యదూనాంనిజనాథానాంయోగమాయాంసమాదిశత్ ॥ ౫ ॥గచ్ఛదేవివ్రజంభద్రేగోపగోభిరలఙ్కృతమ్।రోహిణీవసుదేవస్యభార్యాఽఽస్తేనన్దగోకులే ॥ ౬ ॥ అన్యాశ్చకంససంవిగ్నావివరేషువసన్తిహి । దేవక్యాజఠరేగర్భంశేషాఖ్యంధామమామకమ్ ।తత్సన్నికృష్యరోహిణ్యాఉదరేసన్నివేశయ ॥ ౭ ॥ అథాహమంశభాగేనదేవక్యాఃపుత్రతాంశుభే। ప్రాప్స్యామిత్వం యశోదాయాంనన్దపత్న్యాంభవిష్యసి ॥ ౮ ॥ అర్చిష్యన్తిమను

మానాః, పర్యుపాసతే, పర్యచరన్ తత-ఔగ్రసేనినాకంసేన, షట్సు, దేవక్యాః, గర్భేషు, అపత్యేషు, హతేషుసత్సు, య-ద్వైష్ణవంవిష్ణోస్సమ్బన్ధి, ధామతేజోఽంశ ఇతియావత్, కోఽసౌ, యమంశ, మనన్తం, ప్రచక్షతే-స, దేవక్యాః, సప్తమో, గర్భో, బభూవ, కథమ్భూతః, తస్యాః, హర్షశోకౌవివర్ధయతీతితథా, కంసభయాచ్ఛోకఇతిభావః ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ తతోభగవాన్విశ్వాత్మా, హేతుగర్భమిదం-కంసాజ్జాతం-నిజఆత్మా-నాథో-యేషాం-తేషాం-యదూనాం - భయం-జ్ఞాత్వా-యోగమాయాంస్వమాయాధిష్ఠాత్రీందేవతా-మాదిశత్ ఆజ్ఞాపయామాస ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ తదేవాహ॥గచ్ఛేత్యాదినా॥సందిష్టైవమిత్యతః ప్రాక్తనేన॥హేదేవి-హేభద్రే-త్వం-గోపైః-గోభిశ్చా-లఙ్కృతమ్-నన్దవ్రజం-గచ్ఛ - తత్రగత్వాకింవిధేయమిత్యత్రాహ-నన్దగోకులేనన్దస్యగోవ్రజే వసుదేవస్య-భార్యా-ఆస్తే ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ తథా-అన్యాశ్చ-తస్యభార్యాః - కంసాత్సంవిగ్నాభీతాః-తత్ర - వివరేషుపర్వతబిలాదిషు-ప్రచ్ఛన్నా-వసన్తి - అధునా, మామకంమదీయం-శేషాఖ్యం-ధామాంశం - దేవక్యా-జఠరేగర్భరూపేణావస్థితమ్-తస్మాద్దేవకీజఠరాత్, సన్నికృష్యసమ్యగ్బహిర్నిష్కాస్య-రోహిణ్యా-జఠరేసమ్య-క్సన్నివేశయ - అనేన॥రోహిణ్యాస్తనయఃప్రోక్త,, ఇత్యాదిప్రాక్తనప్రశ్నోత్తరముక్తంభవతి ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ అథాహ - మంశభాగేనమదంశాంశభూతేనసఙ్కర్షణేనసహ-హేశుభే-దేవక్యాః- పుత్రత్వం - ప్రాప్స్యామి॥ త్వంతు-నన్దస్యపత్న్యాం-యశోదాయాం-భవిష్యసి-సమ్భ ✻ ॥ ౮ ॥ ✻ సర్వేషాం-కామానాంఇష్టార్థానాం వరాణాంచ - ప్రదాత్రీం-సర్వకామప్రదానామపి - ఈశ్వరీం-త్వాం-

౬౬॥శ్లో ✻ పా॥ర్దనశఙ్కయా

నానావిధై-రుపహారైర్నైవేద్యై-రన్యైశ్చ-బలిభిః పూజాభి ర్నరా-అర్చిష్యన్తి- ఏవమనుగృహ్ణామీతిభావః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ తథా-భువి-తవ-స్థానాని మన్దిరాణి-నామధేయానిచ-కుర్వన్తి॥ తత్ర నామానిదర్శయతి॥ దుర్గేతీతి ✽ ॥ ౧౦॥౧౧ ॥ ✽ తథా-త్వయా-దేవకీజఠరా-త్సఙ్కృష్టం-శేష - మతఏవప్రవృత్తినిమిత్తాత్సఙ్కర్షణాత్ - సఙ్కర్షణశబ్దవాచ్యమ్- లోకరమణాల్లోకరఞ్జనాన్నిమిత్తా-ద్రామేతిరామశబ్దవాచ్యం బలాధిక్యాన్నిమిత్తాద్బలభద్రశబ్దవాచ్యం భువి-ప్రాహుర్వక్ష్యన్తి-యద్వా-తం-తేభ్యోనిమిత్తేభ్యస్తచ్ఛబ్దైర్వ్యవహరిష్యన్తీత్యర్థః ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ ఏవమిత్థం-భగవతా- సందిష్టా ఆదిష్టా - యోగమాయా-తస్య భగవతో-వచ-స్తథేత్యోమితి - తథైవాస్త్విత్యఙ్గీకారపూర్వకం-ప్రతిగృహ్య అభినన్ద్యతం-ప్రదక్షిణీకృత్య-గాంభూమిం-గతా ప్రవిష్టా సతీ-తథైవయథోక్త-మకరోత్ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ తతో-యోగనిద్రయా భగవద్యోగనిద్రాధిష్ఠాత్ర్యా శక్త్యా-దేవక్యా గర్భే-రోహిణీంప్రతి-ప్రణీతే ప్రాపితే సతి-తదా-పౌరాజనా-అహో దేవక్యా-గర్భో - విస్రంసితః విస్రస్తః॥ స్రంసు అధఃపతనే॥ ఇతిధాతుః- విచుక్రుశుః రురుదుః ✽॥ ౧౪ ॥✽ తతో-భక్తానామభయఙ్కరః భక్తాభయచికీర్షుః విశ్వాత్మా భగవాన్-అంశభాగేన-జాతస్యేతి శేషః “ సఆత్మా అఙ్గాన్యన్యాదేవతా ” ఇతిదేవతానాంభగవదంశత్వశ్రవణాదానకదున్దుభేర్దేవాంశేనజాతత్వాచ్చేతిభావః మనః- ఆవివేశ సఙ్కల్పజ్ఞానేనావివేశేత్యర్థః “ యోమనసితిష్ఠన్నితిపూర్వమేవావిష్టత్వావగమాత్-అంశభాగేనసఙ్కల్పరూపజ్ఞానేనావివేశేతివాఽన్వయః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ వసుదేవః-పౌరుషం “ భగవత్సంబన్ధి-తేజో, బిభ్రద్బిభ్రాణః యథా, రవి-స్తథా, భ్రాజమానః- దురాసదః ఇత్థంతయాఽభిసంహితుమశక్యేన తేజసాయుక్తః-భూతానాంకంసాదీనాం

ప్యాస్యన్తిసర్వకామవరప్రదేశ్వరీమ్। నానోపహారబలిభిస్సర్వకామవరప్రదామ్॥ ౯ ॥ నామధేయానికుర్వన్తిస్థానా
నిచనరాభువి। దుర్గేతిభద్రకాళీతివిజయా వైష్ణవీతిచ ॥ ౧౦ ॥ కుముదాచణ్డికాకృష్ణామాధవీకన్యకేతిచ।
మాయానారాయణీశానాశారదేత్యమ్బికేతిచ ॥ ౧౧ ॥ గర్భసఙ్కర్షణాత్తం వై ప్రాహుస్సఙ్కర్షణంభువి।
రామేతిలోకరమణాద్బలభద్రంబలోచ్ఛ్రయాత్ ॥ ౧౨ ॥ సందిష్టైవంభగవతాతథేత్యోమితితద్వచః। ప్రతిగృ
హ్యపరిక్రమ్య గాంగతాతత్తథాఽకరోత్ ॥ ౧౩ ॥ గర్భేప్రణీతేదేవక్యారోహిణీం యోగనిద్రయా। అహో
విస్రంసితోగర్భఇతిపౌరావిచుక్రుశుః ॥ ౧౪ ॥ భగవానపివిశ్వాత్మా భక్తానామభయంకరః। ఆవివేశాంశభా
గేనమనఆనకదున్దుభేః ॥ ౧౫ ॥ సబిభ్రత్పౌరుషంధామభ్రాజమానోయథారవిః। దురాసదోఽతిదుర్ధర్షోభూ
తానాంసంబభూవహ ॥ ౧౬ ॥ తతోజగన్మఙ్గళమచ్యుతాంశమ్ సమాహితంశూరసుతేనదేవీ। దధారసర్వా
త్మకమాత్మభూతంకాష్ఠాయథాఽఽనన్దకరంఘనస్థమ్ ॥ ౧౭ ॥ సాదేవకీసర్వజగన్నివాసనివాసభూతానిత
రాంనరేజే। భోజేన్ద్రగేహేఽగ్నిశిఖేవరుద్ధా సరస్వతీ ✽ జ్ఞానఖలే యథాసతీ ॥ ౧౮ ॥ తాంవీక్ష్య కంసః ప్రభ
యాజితాన్తరాంవిరోచయన్తీంభవనంశుచిస్మితామ్। ఆహైషమేప్రాణహరోహరిర్గుహాంధ్రువం శ్రితోయ
న్నపురేయమీదృశీ ॥ ౧౯ ॥ కిమద్య తస్మిన్కరణీయమాశు మేయదర్థతన్త్రోనవిహన్తివిక్రమమ్। స్త్రియా

దుర్ధర్షః దుఃఖేనాపిసోఢుమశక్యో-బభూవ ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ తతః-శూరసుతేనవసుదేవేన-నిహితంజగతాం-మఙ్గలం-యస్మాత్తం అచ్యుతః అప్రచ్యుతో-ఽంశః సఙ్కల్పరూపంజ్ఞానం-యస్య-తం - సర్వాత్మకం సర్వశరీరకమాత్మనోఽప్యాత్మభూతంభగవన్తం, దేవకీ-దధార-జఠరఇతి శేషః-యథా, కాష్ఠాపూర్వాదిక్-ఘనస్థమభ్రపిహిత-మానన్దకరం-చన్ద్రం, బిభర్తి తద్వత్-వసుదేవాపత్యస్యసిద్ధమేతావద్వసుదేవహృద్గతః పశ్చాద్దేవకీజఠరంప్రవివేశేత్యర్థః-పూర్వదిశశ్చన్ద్రస్యేవ వసుదేవదేవకీజఠరయోర్భగవతస్సమ్బన్ధ ఇతిభావః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ సాధృతపరమపురుషా దేవకీ, సర్వజగదాధారభూతస్యభగవతో-నివాసభూతా తా సతీ-అతితరాం-న రేజేనరరాజ-యథా- భోజేన్ద్రస్యోగ్రసేనస్యకంసస్యవా, గృహే, ఉపరుద్ధా-అగ్నేశ్శిఖా-అభూతోపమేయం, యథాచజ్ఞానఖలే వేదవిరుద్ధజ్ఞానేనమూర్ఖపుంసి-సతీనిరుద్ధా-సరస్వతీఉపనిషన్నరాజతే-తద్వత్-పరమాత్మగర్భత్వాదగ్నిశిఖాదృష్టాన్తః “ తస్యాశ్శిఖాయామధ్యే పరమాత్మావ్యవస్థిత ” ఇతిశ్రుతేః- జ్ఞానబలఇతిపాఠాన్తరమ్ - తదా వేదవిరుద్ధజ్ఞానవతీత్యర్థః- ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ తదా-ప్రభయా - జితాన్యన్తరాణిదిగన్తరాణియస్యాః-శుచివిశుద్ధం-స్మితం-యస్యాస్తామ్-భవనంగృహం-విరోచయన్తీం-దేవకీ-మవలోక్య- కంస ఆహ-ఉక్తిమేవదర్శయతి॥ ఏషఇత్యాదినా॥ ఇతిఘోరేత్యతః ప్రా నేన-మేమమ-ప్రాణహరః ప్రాణాఞ్జిహీర్షు-ర, యమేష - హరిః -గుహాందేవకీజఠరవివరం, శ్రితః-పురా - ఇయం దేవకీ నేదృశీ - ఏవంవిధప్రభాన్వితానాసీత్ - అతో - నూనం - గుహామాశ్రితః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ అర్థతన్త్రో దేవకార్యప్రధాన ఽయంహరి-ర్మమ విక్రమం - యథా - నవిహన్తి - తథాఽత్రహరివిషయే - మేమయా - అధునా- ఆశు - కిఙ్కరణీయ

౧౮॥ శ్లో ✽ పా॥ జ్ఞానబలే

కింఘటనీయం - యద్యేనాంహన్మితర్హ్యస్యాః స్త్రియాః- తత్రాపి - స్వసుర్భగిన్యాః - తత్రాపి . గురుమత్యాః గురుతర గర్భిణ్యాః - వధో - ఽయం - యశఆదీని - హన్తిక్షపయతి - అనుకూలమిత్యాయుర్విశేషణమ్ - అనుకాయమితిపాఠాన్తరమ్, తదా ప్రతిశరీరంయశఆదీనిహన్తీత్యన్వయః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ సః గురుమతీహన్తా, స్వయం-జీవన్నపి-సంపరేతఃమృతప్రాయః-ఖలు-యః పుమాన్, అత్యన్తనృశంసి తేనక్రూరచేష్టితేన-వర్తేత-తనుమానినో దేహాత్మాభిమానినో - దేహే-మృతేనష్టేసతి-మనుజాః - తం,శపన్తి-సచాన్ధంతమోనరకం-ధ్రువంనూనం-గన్తాగమిష్యతి ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ ఇతీత్థం - ఘోరతమాద్భావాద్గురుమతీవధోద్యోగరూపాత్ - స్వయం-ప్రభుస్తాంహన్తుంసమర్థోఽపి-నివృత్తః,తత్తతః-హరేర్జన్మ-ప్రతీక్షమాణస్సన్ వైరానుబన్ధంవైరావిచ్ఛేదం-కుర్వన్-ఆస్తే ఆస ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ ఆసనాదిక్రియాస్వపి-హరిమేవ-చిన్తయమానః-జగత్తన్మయంహృషీకేశమయం - తత్పురమపశ్యత్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ తత్రదేవకీసన్నిధౌ-నారదాదిభిర్మునిభి-స్సానుచరైః,దేవైశ్చ సహ-బ్రహ్మాచతుర్ముఖో -భవోరుద్రశ్చ-గీర్భిరౌపనిషదానుకారిణీభిర్వాగ్భిః- ధిషణాంధిషణాయుక్తంసర్వజ్ఞంభగవన్తం,ఐడయన్ తుష్టువుః॥న్యాన్తాన్నివృత్తే ప్రేరణాదీడేరన్ ॥ నారదాద్యభిప్రాయకంబహువచనమ్ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ స్తుతిమేవాహ॥సత్యవ్రతమిత్యాదినా ॥ ప్రకృతిపురుషావస్థావిశేషైర్విశిష్టంస్తువన్తి॥ సత్యవ్రతమితి ॥సత్యవ్రతంసత్యసఙ్కల్పం - అనేనప్రతిజ్ఞాతార్థోయథార్థీకృతఇతిసూచితం,సత్యపరంచిదచిదాత్మకంజగత్సత్యం " యదన్యద్దేవేభ్యః ప్రాణేభ్యశ్చతత్సత్ - అథయద్దేవాశ్చప్రాణాశ్చతత్సత్యం-తదేకయావాచావ్యవహ్రియతేసత్య,, మితిశ్రుతేః-తతః-పరంవిలక్షణం-ఇదంసాధ్య-మత్రసత్యవ్రతత్వాదీనిహేతవః, కథంసత్యవ్రతత్వంతత్రాహ॥త్రిసత్యంత్రయః ప్రకృతిపురుషకాలాః సత్యాః యస్యతం- ప్రకృతిపురుషకాలశరీరకమిత్యర్థః - ప్రకృత్యాద్యాత్మకస్యకృత్స్నస్యజగతస్స్వనియామ్యత్వేనస్వసఙ్కల్పప్రతిభటాభావాదవ్యాహతస

స్వసుః ❀ ర్గురుమత్యావధోఽయంయశశ్శ్రియంహన్త్యనుకూలమాయుః ॥ ౨౦ ॥ సఏషజీవన్ఖలుసంపరేతోవర్తేతయోఽత్యన్తనృశంసితేన। దేహేమృతేతంమనుజాశ్శపన్తిగన్తాతమోఽన్ధంతనుమానినోధ్రువమ్ ॥ ౨౧ ॥ ఇతిఘోరతమాద్భావాత్సన్నివృత్తస్స్వయంప్రభుః।ఆస్తేప్రతీక్షంస్తజ్జన్మహరేర్వైరానుబన్ధకృత్ ॥ ౨౨ ॥ ఆసీనస్సంవిశంస్తిష్ఠన్భుఞ్జానఃపర్యటన్పిబన్। చిన్తయానోహృషీకేశమపశ్యత్తన్మయంజగత్ ॥ ౨౩ ॥ బ్రహ్మాదయశ్చతత్రైత్యమునిభిర్నారదాదిభిః। దేవైస్సానుచరైస్సాకంగీర్భిర్వృషణమైడయన్ ॥ ౨౪ ॥ దేవా ఊచుః॥సత్య

❀ బ్రహ్మేశానాదిదేవగణాః దేవకీగర్భస్థితంపరమపురుషం స్తువంతి ❀

వ్రతంసత్యపరంత్రిసత్యంసత్యస్యయోనింనిహితంచసత్యే।సత్యస్యసత్యమృతసత్యనేత్రంసత్యాత్మకంత్వాంశరణంప్రపన్నాః॥ ౨౫ ॥ ఏకాయనోఽసౌద్విఫలస్త్రిమూలశ్చతూరసః పఞ్చవిధష్షడాత్మా ❀ । సప్తత్వగష్టవిట

ఙ్కల్ప ఇత్యర్థః-యతస్సత్యవ్రత - మతఏవ-సత్యస్యయోనిం-సత్యస్యచిదచిత్ప్రపఞ్చస్య-యోనింకారణం - సత్యేనిర్వికారేపరేవ్యోమ్ని - నిహితం-కర్తరి క్తః అధితిష్ఠన్తమిత్యర్థః - త్రిసత్యంసత్యస్యయోనిమితిలీలావిభూతిమత్త్వముక్తం- నిహితఞ్చసత్యఇతినిత్యవిభూతిమత్త్వం - ఏతదుభయంసత్యపరత్వేహేతుః-తథా-సత్యస్యసత్యంజీవేభ్యోఽపిసత్యం - ధర్మతోఽపినిర్వికారత్వాత్ " సహోవాచస్తానితినేతినేత్యన్యత్పరమస్త్యథనామధేయంసత్యస్యసత్య మితిప్రాణావై సత్యం తేషామేషసత్య,, మితిశ్రుతేః-తదర్థస్తుఇతినేతియద్బ్రహ్మప్రతిపాదితం, తస్మాదేతస్మాద్వస్తుపరం-నహ్యస్తి-బ్రహ్మణో ఽన్యత్స్వరూపతోగుణతశ్చపరంనాస్తీత్యర్థః,నత్వన్యమాత్రనిషేధః-తథాహిసత్యస్యసత్యమితినైయర్థ్యాపత్తేః,తదుపపాదయతి॥అథేతి॥ప్రాణశబ్దనిర్దిష్టేభ్యశ్చేతనేభ్యో ఽపికదాచిదపిజ్ఞానాదిసంకోచాభావాత్పరమాత్మా సత్యంనిర్వికారమిత్యర్థః " నిత్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనానామితిశ్రుత్యన్తరసంవాదాత్ ॥ అన్యత్తుప్రకృతైతావత్త్వమితిశారీరకసూత్రభాష్యాదవగన్తవ్యం, విస్తరభయాన్నాత్రలిఖ్యతే.ఋతసత్యనేత్రం - సత్యమాదిత్యః " అసావాదిత్యస్సత్య,, మితిశ్రుతేః,తత్సాహచర్యాదృతశబ్దశ్చన్ద్రపరః-చన్ద్రాదిత్యయో-ర్నేతంప్రకాశయితారమిత్యర్థః " యఆదిత్యేతిష్ఠన్ యశ్చన్ద్రమసితిష్ఠ,, న్నిత్యాదిశ్రుతేః, యద్వా, తౌనేత్రేయస్యతం " చక్షుషీచన్ద్రసూర్యౌ,, వితిశ్రుతేః " ఏవంపుణ్యస్యకర్మణోదూరాద్గన్ధోవాతీ,, తిపుణ్యకర్మప్రతిసంబన్ధితయా " ఏవమమృతాదాత్మానంజుగుప్సే,, దిత్యపుణ్యకర్మణ్యనృతశబ్దప్రయోగాదృతంపుణ్యమనుష్ఠేయంకర్మ, సత్యముచ్యమానధర్మః,తయో-ర్నేతారం-సత్యాత్మకంస్వరూపేణాపినిర్వికారం-అనేన ప్రధానవ్యావృత్తిః-ఏవంభూతం-త్వాం-వయం-శరణం-ప్రపన్నాః అధ్యవస్యామః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ అథత్రిసత్యత్వమేవోపపాదయితుంకృత్స్నంజగద్వృక్షత్వేనరూపయిత్వాతస్యభగవద్ధాసత్వమాహుః ॥ ఏకాయనఇతి ॥ ఏకంపరంబ్రహ్మ-యనమాశ్రయో - యస్య-ద్విఫలః - ద్వేసుఖదుఃఖే-ఫలే-యస్య-త్రయస్సత్వాదయోగుణా-మూలం-యస్య-చత్వారో-రసాః-ధర్మాదిపురుషార్థాః-యస్య-పఞ్చ-శిఫాః-జటాః-ఉత్తరమూలాని-భూతసూ

త్మాత్మకాని-యస్య - షడాత్మానః ఊర్మయో-మనష్షష్ఠానీన్ద్రియాణి వా , యస్య సప్త-త్వక్ వసామాంసరుధిరమేదోమజ్జాస్థిశుక్లరూపా ధాతవ ఏవ త్వ , గ్యస్య, అష్టౌ హస్తౌ పాదౌ శిరః కణ్ఠో వక్షో జఠరశ్చేతి-విటపాశ్శాఖాః-యస్య , నవా-క్షౌ శ్ఛిద్రకోటరా, యస్య, దశచ్ఛదః దశ - శబ్దాదయ ఏవానుకూలాః ప్రతికూలాశ్చ-ప్రాణాపానవ్యానోదానసమానసనాగకూర్మకృకరదేవదత్తధనఞ్జయరూపాః ప్రాణోపప్రాణా వా-చ్ఛదాః పత్రాణి - యస్య , ద్వౌ జీవపరమాత్మరూపౌ - ఖగౌ పక్షిణౌ-యస్మిన్-స, ఆదివృక్షః ప్రవాహానాదిశరీరాఖ్యవృక్ష, ఏకస్త్వమేవ, అయనమాశ్రయో ధారణం-యస్య, తథాభూత ఇతి భావః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అథ సత్యస్య యోనిత్వముపపాదయన్తి ॥ త్వమితి ॥ అస్య పరిదృశ్యమానస్య చిదచిదాత్మకస్య, సతో జగతః , ప్రసూతిర్జన్మకారణం-త్వ, మేక ఏవ , అస్య , సన్నిధానం సన్నిధీయతే ఉపసంహ్రియతేఽస్మిన్నితి సన్నిధానం ప్రళయాధికరణమిత్యర్థః - త్వ, మేక ఏవ, అస్యా, నుగ్రహః , అనుగృహ్ణాతీష్టప్రదానేనేత్యనుగ్రహః స్థితికారణమిత్యర్థః , నను నాహం సత్పరః- కేచిన్మాం జీవాదభిన్నం పశ్యన్తీత్యత్రాహుః ॥ త్వన్మాయయా- మోహితం- చేతో - యేషాం-మత ఏవ-న విపశ్చితః అజ్ఞాః-నశబ్దోఽయం నిషేధారక, స్తతో “ నలోపో నఞ్ ,, ఇతి నలోపాభావః - యే-జనా,స్తే, త్వాం,నానా పశ్యన్తి జీవరూపేణావస్థితం పశ్యన్తీత్యభిప్రాయః-పశ్యన్తీత్యుక్తేః , న హి జీవవిలక్షణం పరస్వరూపం దృశ్యతే-కుతో నానాదర్శనం “ మోహితం నాభిజానాతి మామేభ్యః పరమవ్యయ ,, మితి త్వదుక్తేరితి భావః-యద్వా , ఏవం కృత్స్నజగత్కారణత్వముపపాద్య కార్యకారణయోరనన్యద్రవ్యత్వసూచనాయ తద్భేదవాదం నిరాకుర్వన్తి ॥ త్వన్మాయయేతి ॥ త్వాం నానా త్వాం వినా - ఇదం జగ-త్పశ్యన్తి-త్వత్తః పృథక్సిద్ధం జగత్పశ్యన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ త్వమనుగ్రహ ఇతి స్థితికారణత్వముక్తం, తచ్చ ఆనర్యామిత్వస్యావతారమన్వద్యనుప్రవేశేనేత్యభిప్రాయేణాహుః ॥ బిభర్షీతి ॥ అవబోధ ఆత్మజ్ఞానస్వరూపః, అసన్ధిరార్షః-యద్వా-అవబోధః జ్ఞానస్వరూపః-ఆత్మా సర్వాన్తరాత్మా చ స-న్నిత్యసమస్తం పదద్వయం-యద్వా , అవబోధ ఇతి సప్తమ్యన్తం , అవబోధే జ్ఞానస్వరూపే జీవే,ఆత్మా

పోనవాక్షో దశచ్ఛదో ద్విఖగో హ్యాదివృక్షః ॥ ౨౬ ॥ త్వమేక ఏవాస్య సతః ప్రసూతిస్త్వం సన్నిధానం త్వమనుగ్రహశ్చ । త్వన్మాయయా సంవృతచేతసస్త్వాం పశ్యన్తి నానా న విపశ్చితో యే ॥ ౨౭ ॥ బిభర్షి రూపాణ్యవబోధ ఆత్మా క్షేమాయ లోకస్య చరాచరస్య । సత్త్వోపపన్నాని సుఖావహాని సతామభద్రాణి ముహుః ఖలానామ్ ॥ ౨౮ ॥ త్వయ్యమ్బుజాక్షాఖిలసత్త్వధామ్ని సమాధినాఽఽవేశితచేతసైకే । త్వత్పాదపోతేన మహత్కృతేన కుర్వన్తి గోవత్సపదం భవాబ్ధిమ్ ॥ ౨౯ ॥ స్వయం సముత్తీర్య సుదుస్తరం ద్యుమన్ భవార్ణవం భీమమదభ్రసౌహృదాః । భవత్పదామ్భోరుహనావమత్ర తే నిధాయ యాతాస్సదనుగ్రహో భవాన్ ॥ ౩౦ ॥ యేఽన్యేఽరవిన్దాక్ష విముక్తమానినస్త్వయ్యస్తభావాదవిశుద్ధబుద్ధయః । ఆరుహ్య కృచ్ఛ్రేణ పరం పదం తతః పతన్త్యధోఽనాదృత

అన్తరాత్మతయాఽవస్థిత- స్త్వ , మస్య చరాచరాత్మకస్య లోకస్య - క్షేమార్థం - రూపాణి అవతారరూపాణి-బిభర్షి-కథంభూతాని-సత్త్వోపపన్నాని శుద్ధసత్త్వమయాని-సతాం సాధూనాం - సుఖావహాని-ఖలానాం దుష్కృతాం - ముహుర్ముహురభద్రాణి-ముహుశ్చ బిభర్షీతి వాఽన్వయః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఏవం నిఖిలజగదుత్పాదకకారణత్వేన స్తుత్వా, అథ “ కారణం తు ధ్యేయ ,, ఇతి కారణత్వసమనియతత్వేన శ్రుతముపాస్యత్వమపి త్వన్నిష్ఠమేవేత్యభిప్రాయేణ స్తువన్తి ॥ త్వయీతి ॥ హే అమ్బుజాక్ష- అమలసత్త్వధామ్ని , శుద్ధసత్త్వమయం - ధామ స్థానం , విగ్రహ ఇతి యావత్ , తద్యస్య తస్మిన్-విశుద్ధసత్త్వమయవిగ్రహాయుక్తే త్వయ్యే , కే విపశ్చితః , అవతారరూప శ్రవణాదిపరాః పురుషా వా-సమాధినా , ఆవేశితం-చేతః-యై - స్తథాభూతాః-చేతసైక ఇతి సన్ధిరార్షః, సమాధినా త్వయ్యావేశితచేతసోపలక్షితా ఇతి వా-మహత్కృతేన, మహతా సదాచార్యేణ కర్ణధారస్థానీయేనాకృతేన సన్నిధాపితేన ప్రదర్శితేన-తవ-పాదపోతేన పాదకమలరూపప్లవేన - భవస్సంసారః - స ఏవా-బ్ధి , స్తం, గోవత్సపదం-కుర్వన్తి, తద్వత్ సుఖేనాతితరన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ న కేవలం తే స్వయమేవ గోవత్సపదం కుర్వన్తి- అపి తు అన్యేష్వప్యేవం కుర్యురితి ప్రదర్శయన్త ఇవ కుర్వన్తీత్యభిప్రాయేణ స్తువన్తి ॥ స్వయమితి ॥ హే ద్యుమన్ సిత్యవిభూతిమన్ ద్యుమిదితి పాఠే - ద్యుమద్భవార్ణవమితి సమస్తం పదం , స్వర్గాదిస్థానోపేతం భవార్ణవం-భీమం దుస్తరమపి - అదభ్రమనల్పం, సౌహృదం త్వద్భక్తిరూపం-యేషాం-తథాభూతా,స్తే, స్వయం-సముత్తీర్య - త్వత్పాదపోతేనేత్యనుషఙ్గః , భగవతః-పదామ్భోరుహమేవ-నా-స్తా,మత్ర-నిధాయ, ఇయమేవ సంసారోత్తారసాధనభూతేతి ప్రదర్శ్య ,యాతా స్త్వత్పదం ప్రాప్నువన్తి “ బిభర్షి రూపాణి ,, త్యాదినోపక్రాన్తమనుగృహీతృత్వప్రతిపాదనముపసంహరన్తి, ఏవం భవాన్ సదనుగ్రహః సదనుగ్రహశీలః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తన్నిహితభవత్పదామ్బురుహనావమననువర్తమానానాం “ సమాధినావేశితచేతసైక ,, ఇత్యుక్తవిపరీతానాం గతిం వదన్తస్స్తువన్తి॥ య ఇతి ॥ హే అరవిన్దాక్ష- యేఽన్యే పూర్వశ్లోకద్వయప్రస్తుతేభ్యోఽన్యే యే జనాః , విముక్తా వయమితి వృథాభిమానినః , త్వ

య్యా, స్తభావాత్ భక్తిశూన్యత్వాద్ధేతోః - అవిశుద్ధా బుద్ధిర్యేషాం తథాభూతాః పరం పదం వర్ణాశ్రమాదిరూపముత్కృష్టం స్థానం, కృచ్ఛ్రేణ ప్రయాసేన, ఆరుహ్యాపి సుకృతవిశేషాద్విప్రాదిరూపం శ్రేష్ఠం జన్మ ప్రాప్యాపీత్యర్థః, అనాదృతయుష్మదఙ్ఘ్రయః అనుపాసితభగవచ్చరణాస్సన్తః - తతో, ఽధః పతన్తి పునర్నిహీనం జన్మ ప్రాప్నువన్తీత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ ఆదృతయుష్మదఙ్ఘ్రీణాం న కర్హిచిదధఃపతనమస్తీతి వదన్తస్స్తువన్తి ॥ తథేతి ॥ హే మాధవ - తే - తావకాస్త్వద్భక్తాస్తు - తథా త్వద్భక్తిరహితవత్ క్వచిత్ - కదాచిదపి - న భ్రశ్యన్తి నాధః పతన్తి - తత్ర హేతుం వదన్తస్తాన్విశింషన్తి ॥ త్వయ్యేవ బద్ధం సౌహృదం భక్త్యాత్మకం - యేషాం తే - న భ్రశ్యన్తి - కిన్తు, త్వయా, ఽభిగుప్తా అభితో రక్షితాః "తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం యోగక్షేమం వహామ్యహమ్" మితి త్వదుక్తేరితి భావః - హే ప్రభో - వినాయకానీకపమూర్ధసు విఘ్నసేనాపతిశిరస్సు - విచరన్తి - జీవద్దశాయాం విఘ్నానుపహతత్వద్భక్తియోగాస్తతస్త్వాం ప్రాప్నువన్తీతి భావః ॥ ౩౨ ॥ యద్యపి సంకల్పమాత్రపరికల్పితనిఖిలప్రపఞ్చస్త్వం సఙ్కల్పమాత్రేణైవ జగత్త్రాతుం ప్రభురవతారమపేక్షసే - తథాప్యుపాసకానాముపాసనాలమ్బనార్థమవతరసీతి వదన్తస్స్తువన్తి ॥ సత్త్వమితి ॥ స్థితౌ, స్థితిః పాలనం, తస్యాం నిమిత్తభూతాయాం స్థిత్యర్థం, భవాన్ - విశుద్ధం రజస్తమోభ్యామననువిద్ధం - సత్త్వం సత్త్వమయం వపుశ్శరీరం - శ్రయతే బిభర్తి - సంశ్రయణే ముఖ్యం ప్రయోజనం దర్శయన్తో వపుర్విశింషన్తి, శరీరిణాం - శ్రేయ ఉపాయనం - శ్రేయసే ఉపేయతే "ఇణ్ గతౌ" గత్యర్థా బుద్ధ్యర్థాః - ఉపాస్యత ఇత్యుపాయనం - యేన వపుషా ఆలమ్బనభూతేన - ఉపలక్షితస్య - తవ - జనో - వేదక్రియాదిభి - రర్హణమారాధనం - సమీహతే కురుతే - వేదక్రియా వేదపూర్వభాగచోదితక్రియా యజ్ఞాదిక్రియా - యోగ ఉత్తరభాగచోదితముపాసనం - తపస్తదనుగ్రాహకమనశనాదిరూపం - సమాధిర్వేదక్రియాతపోభ్యామనుగృహీతేన యోగేన నిర్వర్త్యం చిత్తైకాగ్ర్యం - యది - భవాన్ - వపుర్న సంశ్రయతే - తర్హ్యారాధ్యరూపాపరిజ్ఞానాదారాధకాస్త్వామారాధితుమప్రభవస్స్యుః - అతో - భవానారాధకానుగ్రహార్థం వ

యుష్మదఙ్ఘ్రయః ॥ ౩౧ ॥ తథా న తే మాధవ తావకాః క్వచిద్భ్రశ్యన్తి మార్గాత్త్వయి బద్ధసౌహృదాః । త్వయాఽభిగుప్తా విచరన్తి నిర్భయా వినాయకానీకపమూర్ధసు ప్రభో ॥ ౩౨ ॥ సత్త్వం విశుద్ధం శ్రయతే భవాన్ స్థితౌ శరీరిణాం శ్రేయ ఉపాయనం వపుః । వేదక్రియాయోగతపస్సమాధిభిస్తవార్హణం యేన జనస్సమీహతే ॥ ౩౩ ॥ సత్త్వం న చేద్ధాతరిదం నిజం భవేద్విజ్ఞానమజ్ఞానభిదాపమార్జనమ్ । గుణప్రకాశైరనుమీయతే భవాన్ప్రకాశతే యస్య చ యేన వా గుణః ॥ ౩౪ ॥ న నామరూపే గుణకర్మజన్మభిర్నిరూపితవ్యే తవ తస్య సాక్షిణః । మనోవచోభ్యామనుమేయవర్త్మనో దేవ క్రియాయాం ప్రతియన్త్యథాపి హి ॥ ౩౫ ॥ శృణ్వన్గృణన్సంస్మరయంశ్చ చిన్తయన్నామాని రూ

పుస్సంశ్రయత ఇతి భావః ॥ ౩౩ ॥ తదేవ స్పష్టీకుర్వన్తస్స్తువన్తి ॥ సత్త్వం న చేదితి ॥ హే ధాతః విశ్వకారణభూత - ఇదం విజ్ఞానం ప్రకాశక - మజ్ఞానభిదాపమార్జనం ధ్యాతౄణామజ్ఞానకృతదేవాదిభేదాభిమానాపమార్జనం శుద్ధసత్త్వమయం - నిజమసాధారణం - వపు - ర్న చేత్ న భవానాశ్రయతే చేత్ - తర్హి యస్య పుంసః - యేన కారణేన కాలకర్మాదిరూపేణ - యో గుణస్సత్త్వాద్యన్యతమః - ప్రకాశతే ఉన్మిషతి - తస్య - తై, ర్గుణప్రకాశైః గుణోన్మేషైర్గుణకార్యై - ర్భవా - ననుమీయతే కార్యస్య కారణభూతః దేవమనుష్యాదివిలక్షణః న జ్ఞాయతే కిన్తు ఇతరసజాతీయతయాఽనుమీయతే - యది భవాన్వపురాశ్రయతే తర్హి తద్వపురసాధారణాని దేవమనుష్యాదిష్వసమ్భావితాని గుణచేష్టితాని దృష్ట్వా తైర్దేవాదివిజాతీయం మన్యమానో ధ్యాతృవర్గో ధ్యాయతీతి భావః ॥ ౩౪ ॥ నన్వహమపి దేవాదిసజాతీయవపుష్మానేవేత్యత్రాహ ॥ నేతి ॥ మనోవచోభ్యాం - వచసా వేదవాక్యేన - తదనుసారేణ మనసా చా - నుమేయస్వభావస్య - సర్వసాక్షిణ - స్తవ - గుణకర్మజన్మభిస్సహ - నామరూపే - న నిరూపితవ్యే గుణకర్మజన్మనామరూపాణీతరసజాతీయతయా న నిరూపణీయాని "యత్తదద్రేశ్యమగ్రాహ్యమగోత్రమవర్ణమచక్షుశ్శ్రోత్రం, నిష్క్రియం నిష్కలం, అజాయమాన" ఇత్యాదిభిరితరసజాతీయాని గుణాదీని ప్రతిషిధ్య "యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్, పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ । యస్యైతత్కర్మ స వై వేదితవ్యః, బహుధా విజాయత" ఇత్యాదిభిర్విలక్షణానామేవ గుణాదీనాం శ్రవణాత్ "జన్మ కర్మ చ మే దివ్య" మితి త్వదుక్తేశ్చేతి భావః, యద్యపి దేవాదివిలక్షణగుణకర్మాదియుక్తః, తథాపి త్వాం వేదక్రియాయాం ప్రతియన్తి అగ్నీన్ద్రాదినామరూపాణి తదన్తరాత్మభూతస్య తవైవేతి బుద్ధ్యా త్వద్విశిష్టమపి త్వాం వేదావగతయజ్ఞాదిక్రియాయాం ప్రతియన్తి ఆరాధ్యం మన్యన్తే ॥ ౩౫ ॥ ఇన్ద్రాదినామరూపేభ్యస్స్వాసాధారణనామరూపాణాం ధ్యేయత్వాధికం వదన్తస్స్తువన్తి ॥ శృణ్వన్నితి ॥ యః పుమాన్ - తే తవ - మఙ్గళావహాని - నామరూపాణి, శృణ్వన్ వక్తృసన్నిధౌ సతి, గృణన్ శ్రోతృసన్నిధౌ - తదుభయాసన్నిధౌ, నామాని స్మరన్ - రూపాణి చిన్తయన్, సంస్మరయన్నితి ణిజర్థస్త్వవివక్షితః, క్రియాసు వైదికక్రియాసు, ఆసనాటనభోజనాదిక్రియాస్వపి, త్వచ్చరణారవిన్దయో

మతి-ర్యస్య-తథాభూత-స్సపుమాన్ - భవాయశ్రేయస్సమృద్ధ్యై, కల్పతే-నేతిపారే,భవాయసంసృతయే నకల్పతే-కిన్తుము క్త్యయఇత్యర్థః * ॥ ౩౬ ॥ * ఆత్మనాంప్రకృతావతారప్రయుక్తమానన్దమావిష్కుర్వన్తస్తువన్తి॥ దిష్ట్యేతి ॥దిష్ట్యేత్యాన న్దద్యోతకమవ్యయం - హేహరే ఆశ్రితార్తిహారిన్-తవేశ్వరస్య-జన్మనా-భవతస్తవ-పదాపాదవిన్యాసేనచ - పదఇతిపారేతత శ్చ,అస్యాః,భువో-భారో,ఽపనీతఃఅపనీతప్రాయః-ఇదం-దిష్ట్యాఅస్మాకమానన్దఇత్యర్థః,ఏవముత్తరత్రాపి-సుశోభనైఃధ్వజ వజ్రాఙ్కుశాదిచిహ్నైశ్చారుభిః,పదకైః పాదవిన్యాసైరలఙ్కృతాం,తవత్వయా , అనుకమ్పితాంచ,గాంభూమిం,ద్యాం, ద్రక్ష్యామః-నిత్య విభూతిమివద్రక్ష్యామః - ఏత ద్దిష్ట్యా సఙ్కల్ప మాత్రేణ్వైర్త్య జగద్రక్షణస్య తవావతార ప్రయోజనం భక్తానుగ్రహఏవేత్యుక్తమ్ * ॥ ౩౭ ॥ * అథావతారనిమిత్తమావిష్కుర్వన్తస్తువన్తి ॥ నేతి ॥ హేఈశఅభవస్య క ర్మాధీనోత్పత్తిరహితస్య - తవ - భవస్యజన్మనః - కారణంనిమిత్తం - వినావినోదంలీలార్థంసఙ్కల్పంవినా - అన్య - న్న తర్కయామహే , బతేత్యాశ్చర్యే , అనితరసాధారణత్వాద్విస్మయః - యథాసృష్ట్యాదిజగద్వ్యాపారోవినోదమాత్రాను కూలసఙ్కల్పమూలకః-తద్వజ్జన్మాదీత్యభిప్రాయేణాహుః ॥ భవఇతి ॥ హేఅభయయతోవినోదాదేవనిమిత్తాత్ - అవిద్య యాసంసారిణాంజ్ఞానవిరోధిన్యాప్రకృత్యా,జగత , ఉత్పత్త్యాదయో వికారా , స్తస్యాశ్రయేఆధారభూతే , అన్తరాత్మని చ-త్వయి-కృతాః-తమేవవినోద-మభవస్య-తవ-భవకారణం- మన్యామహఇత్యర్థః - ఆశ్రయాత్మనికృతాఇత్యనేనఉత్పత్త్యాద యోవికారాఃప్రకృతిగతాఃనస్వరూపగతాఇతిసూచితమ్ * ॥ ౩౮ ॥ * యథా,మత్స్యాద్యవతారపరిగ్రహేణాస్మాన్రక్షి

పాణిచమఙ్గళాని తే । క్రియాసుయస్త్వచ్చరణారవిన్దయోరావిష్ట * చిత్తోనభవాయకల్పతే॥ ౩౬ ॥ దిష్ట్యాహరే ఽస్యాభవతః+ పదోభువోభారోఽపనీతస్తవజన్మనేశితుః।దిష్ట్యాఽఙ్కితాంత్వత్పదకైస్సుశోభనైర్ద్రక్ష్యా మగాంద్యాంచతవానుకమ్పితామ్॥ ౩౭ ॥ నతేఽభవస్యేశభవస్యకారణంవినావినోదంబతతర్కయామహే। భవోనిరోధఃస్థితిరప్యవిద్యయాకృతాయతస్త్వయ్యభయాశ్రయాత్మని॥ ౩౮ ॥మత్స్యాశ్వకచ్ఛపవరాహనృసిం హహంసరాజన్యవిప్రవిబుధేషుకృతావతారః । త్వంపాహినస్త్రిభువనంచయథాఽధునేశభారంభువోహ రయదూత్తమవన్దనంతే॥ ౩౯ ॥దిష్ట్యాఽమ్బతేకుక్షిగతఃపరఃపుమానంశేనసాక్షాద్భగవాన్భవాయనః । మా భూద్భయంభోజపతేర్ముమూర్షో * ర్గోప్తాయదూనాంభవితాతవాత్మజః ॥ ౪౦ ॥ ఇత్యభిష్టూయపురుషంయ ద్రూపమనిదంయథా । బ్రహ్మేశానౌపురోధాయదేవాఃప్రతిదివంయయుః॥ ౪౧ ॥ **************

*********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే,ద్వితీయోఽధ్యాయః. **********

శ్రీశుకఉవాచ ॥ అథసర్వగుణోపేతఃకాలఃపరమశోభనః।యర్హ్యేవాజనజన్మర్క్షంశాన్తర్క్షగ్రహతారకమ్॥౧॥

తవాన్ఏవమధునాభూభారాపహారద్వారాఽస్మాన్పాహీత్యాహుః ॥ మత్స్యేతి ॥ మత్స్యాదిషు,కృతఃపరిగృహీతో, ఽవ తారః-యేన-తథాభూత-స్త్వ , మస్మాన్ , త్రిలోకీంచ-యథా-పాసిరక్షితవాన్-తథా, అధునాఽపి-భువో భారం-హరఅ పనయ-హేయదూత్తమ, తేతుభ్యం,వన్దనంనమఇత్యర్థః * ॥ ౩౯ ॥ * దేవకీంప్రత్యాహుః॥దిష్ట్యేతి॥ హేఅమ్బ,నోఽస్మా కం , భవాయసమృద్ధ్యై , అంశేనస్వసఙ్కల్పేనహేతునా,పరమపురుషో,భగవా,న్సాక్షా , త్తవ-కుక్షిం,ప్రవిష్టః, ముమూ ర్షోర్భోజపతేఃకంసాద్భయం,తవ,మాభూత్,తవాత్మజో-యదూనాం-గోప్తా, భవితాభవిష్యతి * ॥ ౪౦ ॥ * యథా, యస్యభగవతో-రూప-మవిదన్-తథా-స్వమత్యనుసారేణ-తంపరమపురుషమభిష్టూయ, బ్రహ్మరుద్రౌ పురస్కృత్య , దేవా, స్త్రిదివంప్రతి- యయుః * ॥ ౪౧ ॥ * ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధే ద్వితీయోఽధ్యాయః. **

అథభగవదవతారంప్రస్తౌతి ॥ అథేతి ॥ యర్హ్యేవ,అజనజన్మ,అజనస్యకర్మాయత్తోత్పత్తిరహితస్యభగవతో-జన్మ,అ థతదా-కాలః-సర్వైర్గుణైః-రుపేతః - అతఏవ-పరమశోభనో - ఽభూదితిశేషః-తదేవప్రపఞ్చయతి-శాన్తర్క్షగ్రహతారకం, ఋక్షంభగవజ్జన్మర్క్షంరోహిణ్యాఖ్యం,తస్మిన్-శాన్తాఅనుకూలాః,అన్యేషుచ-నక్షత్రేషు-గ్రహాస్సూర్యాదయః-తారకాఃఅశ్వి న్యాదివ్యతిరిక్తనక్షత్రాణిచ,యస్మిన్,యథాభవతితథాభూదితిక్రియావిశేషణం,యద్వా , అజనాద్భగవతోజన్మయస్య,తస్య ప్రజాపతేర్యదృక్షంరోహిణ్యాఖ్యం,తస్మిన్నిత్యాదిపూర్వవత్ * ॥ ౧ ॥ * తథా,దిశః,ప్రసేదుఃప్రసన్నాబభూవుః-గగనం- నిర్మలానా - ముడూనాంనక్షత్రాణాం - గణో-యస్మిన్,తథాభూతం,పురాణాం ప్రాకారోపేతానాం , గ్రామాణాంత

---

౩౬ ॥ శ్లో * పా ॥ చిత్తస్సభవాయ.   ౩౭ ॥ శ్లో + పా ॥ పదాభువః.

ద్రహితానాం, వ్రజానాంగోష్ఠానాంచ, ఆకరాః ఆశ్రయభూతా, మహీమఙ్గళభూయిష్ఠా బభూవ * ॥ ౨ ॥ * నద్యస్తు ప్రసన్నానిసలిలానియాసుతథాభూతాః హ్రదాస్తు, జలరుహాణాం, శ్రీః, యేషు, తథాభూతాః వనానాం, రాజయః పఙ్క్తయస్తు, ద్విజానాంపక్షిణాం, అళీనాంభృఙ్గాణాంచ-కులానాంసంఘానాం - సన్నాదో, యేషుతాని - స్తబకాని, యాసు, తథాభూతాః, వాయుస్తు- శుచిః ధూళీరహితః, పుణ్యగన్ధవహః సుగంధీ, సుఖస్పర్శశ్చ, వవౌప్రససార * ॥ ౩ ॥ * ద్విజాతీనాం త్రైవర్ణికానాం, అగ్నయః, పూర్వం శాన్తా- స్తదా, సమైన్ధత « ఞిఇన్ధీ దీప్తౌ ,, జజ్వలుః, సమేధితా ఇతిపాఠేతు-సఏవార్థః -యద్వా- శాన్తాః అకలుషాః, అసురద్రుహాం, దేవానాం, సాధూనాంచ, మనాంసి, ప్రసన్నాన్యాసన్ * ॥ ౪ ॥ * తస్మిన్భగవతి, జాయమానే సతి, దివి-దున్దుభయో, నేదుః దధ్వనుః, కుసుమాని సమంతతో ముముచురిత్యన్వయః * ॥౫॥౬॥ * జనార్దనే, జాయమానే-నిశీథేఅర్ధరాత్రే, తమసాఅన్ధకారేణో, ద్భూతే వ్యాప్తేసతి, మేఘాః, మన్దం మన్దమనుసాగరం సాగరమనుసృత్య, జగర్జుః, యథాసాగరోధ్వనతి, తద్వత్, సాదరమితిపాఠే, ఆదరయుక్తం యథాతథా, అనుజగర్జుః * ॥ ౭ ॥ * తదా, దేవభూతాయాం దేవతాంశత్వాత్తత్తుల్యాయాం, సర్వేషాం జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజఃప్రభృతీనాం గుణానా, మాశ్రయో, విష్ణు, రావిరాసీదావిర్బభూవ-యథా, ప్రాచ్యాం దిశి పుష్కలష్షోడశకలాపరిపూర్ణ- స్తద్వత్ ఇవశబ్దో వాక్యాలంకారే * ॥ ౮ ॥ * అవతీర్ణంభగవన్తం వసుదేవ, ఐక్షత అపశ్య-దిత్యన్వయః- కథంభూతం, అద్భుతమదృష్టరూపత్వా దాశ్చర్య విషయం అమ్బుజేక్షణం ఈక్షణే నేత్రే యస్య-చ

దిశః ప్రసేదుర్గగనం నిర్మలోడుగణోదయమ్। మహీమఙ్గళభూయిష్ఠపురగ్రామవ్రజాకరా * ॥ ౨ ॥ నద్యః ప్రసన్నసలిలా హ్రదా జలరుహశ్రియః। వవౌ వాయుస్సుఖస్పర్శః పుణ్యగన్ధవహశ్శుచిః॥ ౩ ॥ అగ్నయశ్చ ద్విజాతీనాం శాన్తాస్తత్ర సమైన్ధత। మనాంస్యాసన్ప్రసన్నాని సాధూనామసురద్రుహామ్॥ ౪ ॥ జాయమానే జనే తస్మిన్నేదుర్దున్దుభయో దివి। జగుః కిన్నరగన్ధర్వాస్తుష్టువుస్సిద్ధచారణాః॥ ౫ ॥ విద్యాధర్యశ్చ ననృతురప్సరోభిస్సమం తదా। ముముచుర్మునయో దేవాస్సుమనాంసి ముదాన్వితాః ॥ ౬ ॥ మన్దం మన్దం జలధరా జగర్జురనుసాగరమ్। నిశీథే తమసో

* § శ్రీకృష్ణావతారఘట్టః § *

ద్భూతే జాయమానే జనార్దనే॥ ౭ ॥ దేవక్యాం దేవభూతాయాం విష్ణుస్సర్వగుణాశ్రయః। ఆవిరాసీద్యథా ప్రాచ్యాం దిశీన్దురివ పుష్కలః॥ ౮ ॥ తమద్భుతం బాలకమమ్బుజేక్షణం చతుర్భుజం శఙ్ఖగదాద్యుదాయుధమ్। శ్రీవత్సలక్ష్మం * గళశోభికౌస్తుభం పీతామ్బరం సాన్ద్రపయోదసౌభగమ్॥ మహార్హవైదూర్యకిరీటకుణ్డలత్విషాపరిష్వక్తసహస్రకున్తలమ్। ఉద్దామకాఞ్చ్యఙ్గదకఙ్కణాదిభిర్విరోచమానం వసుదేవ ఐక్షత॥ ౯ ॥ సవిస్మయోత్ఫుల్లవిలోచనో హరిం సుతం విలోక్యానకదున్దుభిస్తదా। కృష్ణావతారోత్సవసంభ్రమోఽస్పృశన్ముదా ద్విజేభ్యోఽయుతమాప్లుతో గవామ్॥ ౧౦ ॥ అథైనమస్తౌదవధార్య పూరుషం పరం నతాఙ్గః కృతధీః కృతాఞ్జలిః। స్వరోచిషా

* § స్వస్వరూపేణావిర్భూతం భగవంతం ప్రతి వసుదేవకృతస్తుతిః § *

భారత సూతికాగృహం విరోచయన్తం గతభీః ప్రభావవిత్॥ ౧౧ ॥ వసుదేవ ఉవాచ ॥ విదితోఽసి భవాన్సాక్షా

స్య-చత్వారో భుజా యస్య శఙ్ఖాదీన్యుద్ధృతాని ఆయుధాని యస్య, ఆదిశబ్దేన చక్రపద్మసంగ్రహః- శ్రీవత్సం లక్ష్మ చిహ్నం యస్య ఆగన్తుకత్వాట్టిలోపః యద్వా శ్రీవత్స ఏవ లక్ష్మ, తదస్యాస్తీతి శ్రీవత్సలక్ష్మః అర్శఆదిత్వాన్మత్వర్థీయో అచ్ «న స్తద్ధిత ,, ఇతి టిలోపః శ్రియాం లక్ష్మ్యాం గం వత్సలా సా పత్న్యదోషనివృత్త్యా అనుకూలా- క్ష్మా భూమి - ర్యస్యేతి వ్యాఖ్యానాన్తరం గళైకదేశే, శోభి శోభావాన్- కౌస్తుభో యస్య పీతం అమ్బరం యస్య- సాన్ద్రనీలామ్బుదస్యేవ-సౌభగం సౌన్దర్యం వర్ణ ఇతి యావత్ - యస్య, మహార్హాణ్యనర్ఘాణి- వైదూర్యాదిరత్నాని-యస్మిన్ తస్య కిరీటస్య కుణ్డలయోశ్చ - త్విషా కాన్త్యా పరిష్వక్తాః అనువిద్ధాః- సహస్రకున్తలాః-యస్య ఉద్దామైః శ్లక్ష్ణైః, కాఞ్చ్యాదిభి- ర్విరోచమానమ్ * ॥ ౯ ॥ * వసుదేవః తం హరిం సుతం - విలోక్య, విస్మయేనోత్ఫుల్లే వికసితే-లోచనే-యస్య- కృష్ణావతారరూపాదుత్సవాత్సంభ్రమో - యస్య- తథాభూత- స్తదైవాప్లుతః- స్నాతః- ద్విజేభ్యో-గవామయుత-మస్పృశత్ దాతుం సంకల్పితవాన్ ఇత్యర్థః తదా కంసనిగృహీతస్య దానాసంభవాత్ * ॥ ౧౦ ॥ * అథ హే భారత స్వరోచిషా-సూతికాగృహం-విరోచయన్తం- ఏనం కుమారం - పరమపురుష-మవధార్య నిశ్చిత్య నతం ప్రణతం-అఙ్గం-యస్య కృతో బద్ధోఽఞ్జలిర్యేన-కృతా సమాహితా ధీర్యేన-గతా-భీః కంసజా- యస్య తథాభూతో - వసుదేవ- స్తస్య భగవతః ప్రభావం జానన్నస్తౌత్ తుష్టావ * ॥ ౧౧ ॥ * స్తుతిమేవ దర్శయతి॥ విదితోఽసీత్యాదిభిర్దశభిః ॥ తావత్ «సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ విజ్ఞానమానన్దం-యతో వా ఇమాని భూతాని ,, త్యాభిర్వేదాన్తవాక్యైరవగతం స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం బ్రహ్మ త్వం దేవత్వమితి స్తౌతి॥ విదితోఽసీతి ద్వాభ్యాం॥ ప్రకృతిశబ్దేనాత్ర « భూమిరాపోఽనలో వాయుః అహ

రేయమితి స్తవన్యా,, మిలశ్లోకద్వయప్రతిపాదితం చిదచిదాత్మకప్రకృతిద్వయం - తస్త్రిగుణవిషయతం సత్త్వచేతనప్రకృతిరేవ-స
ర్వబుద్ధిదృగిత్యసర్వసాక్షిత్వోక్తేః జీవాద్వ్యావృత్తైరప్యవగమాత్ - ముక్తజీవస్వరూపస్యతత్సమ్భవేఽపి " స్వప్రకృత్యేదం
సృష్ట్వాఽగ్రే త్రిగుణాత్మక ,, మిత్యవగతజగద్వ్యాపారాసమ్భవాత్-తదసమ్భవస్య " జగద్వ్యాపారవర్జం ప్రకరణాదసన్ని
హితత్వాచ్చ ,, తిసూత్రితత్వాత్ -యద్వా- ప్రకృతేః పర ఇత్యనేన, అచేతనప్రకృతేః పరత్వముచ్యతే, సర్వబుద్ధిదృక్ సఏవేత్యా
దినా బద్ధముక్తజీవాభ్యాం పరత్వముచ్యతే-యః, ప్రకృతేః-పరో విలక్షణో - ఽసౌ- కేవలమనుభవః జ్ఞాన-మానన్దశ్చ , స్వరూ
పం-యస్య సః - అనుభవస్వరూప ఇత్యేతావదుక్తే దుఃఖస్యాపిజ్ఞానాత్మకత్వే నతత్స్వరూపత్వం ప్రతీయేత - అతస్తద్వ్యా
వృత్తయే ఆనన్ద ఇత్యుక్తం - ఆనన్దోఽనుకూలం జ్ఞానం-స్వరూపం-యస్యేత్యర్థః - కేవలశబ్దేన దుఃఖసమ్భిన్నానుభవవ్యావృ
త్తిః-సర్వా, బుద్ధీస్తద్వృత్తీర్యుగపత్పశ్యతీతి తథా , అనేన బద్ధజీవాద్వ్యావృత్తిరుక్తా ॥ ౧౨ ॥ అథముక్తజీవాద్వ్యావ
ర్తయితుమాహ ॥ సఏవేతి ॥ యః, ప్రకృతేః-పరః-సర్వబుద్ధిదృక్ సఏవ-త్వం - అగ్రే సృష్టేః ప్రాక్-కారణత్వేనావస్థిత ఇతి శే
షః , స్వప్రకృత్యా స్వశరీరభూతయా మహదాదిపృథివ్యన్తరూపేణ పరిణతయా త్రిగుణాత్మికయా , ఇదం పరిదృశ్యమానం
స్థూలచిదచిదాత్మకం సత్త్వాదిగుణత్రయపరిణామరూపత్వేన తద్వశ్యజీవప్రచురత్వేన చ తదాత్మకం ,జగ , త్సృష్ట్వా, అను ప
శ్చాత్, తజ్జగ-త్ప్రవిష్టః సన్నిత్యర్థం సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన ప్రవిష్టః , సృష్టిదశాయామపి ప్రవిష్టత్వాత్-తథాప్య - ప్రవిష్ట ఇవ - భావ్య
సే-ప్రవిష్టజగద్గతవికారైరస్పృష్ట ఇవ భావ్యసే విభావ్యసే విజ్ఞాయస ఇత్యర్థః - తథా శ్రూయతే " తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రా
విశత్, సత్యం చానృతం చ సత్య ఆభవ ,, దితి విచిత్రచిదచిద్రూపేణ విక్రియమాణమపి బ్రహ్మ , సత్యమేవాభవత్ విరస్తనిఖిలదో
షమపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దమేకస్వరూపమేవాభవదిత్యర్థః ఇవశబ్దో ఽనతిరిక్తార్థః అప్రవిష్ట ఇవ తద్గతదోషాస్పృష్ట ఏవ భావ్యస
ఇత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ నను-కార్యానుప్రవిష్టస్య మమ కార్యాత్ప్రాగేవ తత్కారణతయాఽవస్థానం కథం-కథం తరాం కార్య
గతవికారాస్పృష్టత్వం చేత్యాశఙ్క్య తదుభయం మహదాదిపృథివ్యన్తాచేతనదృష్టాన్తముఖేనోపపాదయతి ॥ యథేత్యాది
భిశ్చతుర్భిః ॥ తావద్దృష్టాన్తం శిక్షయతి ॥ యథేతి ద్వాభ్యాం ॥ సప్త-మహదహఙ్కారతన్మాత్రరూపాః వికృతాః ప్రకృతివికా

త్పురుషః ప్రకృతేః పరః । కేవలానుభవానన్దస్వరూపస్సర్వబుద్ధిదృక్ ॥ ౧౨ ॥ సఏవ స్వప్రకృత్యేదం సృష్ట్వాఽగ్రే
త్రిగుణాత్మకమ్ । తదను త్వం హ్యప్రవిష్టః ప్రవిష్ట ఇవ భావ్యసే ॥ ౧౩ ॥ యథేమేఽవికృతా భావాస్తథా తే వికృతైస్స
హ । నానావీర్యాః పృథగ్భూతా విరాజం జనయన్తి హి ॥ ౧౪ ॥ సన్నిపత్య సముత్పాద్య దృశ్యన్తేఽనుగతా ఇవ ।
ప్రాగేవ విద్యమానత్వాన్న తేషామిహ సమ్భవః ॥ ౧౫ ॥ ఏవం భవాన్బుద్ధ్యనుమేయలక్షణైర్గ్రాహ్యైర్గుణైస్స

రాత్మకాః-భావాః పదార్థాః, యే, త ఇమే - తైర్వికృతైః తద్వికారరూపైః - ఆకాశాదిస్థూలభూతైః-రిన్ద్రియైస్సాధిదైవతై
శ్చ సహ, తథా తైరితి పాఠే - యే చ వికృతా మహదాదయో భావాః- తథా, యే చ - తద్వికారాః స్థూలభూతరూపాః - స్తైస్తై
స్సహేత్యన్వయః, తావ, న్నానావీర్యా విభిన్నశక్తయః - బ్రహ్మణ్డరూపైకకార్యోత్పాదనోపయుక్తైకరూపసామర్థ్యరహి
తా ఇత్యర్థః - అత్ర హేతుః-పృథగ్భూతాః పరస్పరసమ్మేళనరహితాః- స్తావ, దేవంభూతాస్సన్తః " హన్తాహమిమాస్తిస్రో
దేవతా అనేన జీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి తాసాం త్రివృతం త్రివృతమేకైకాం కరవాణి - నామరూప
వ్యాకరోత్ - త్రివృతం త్రివృతమేకైకామకరో ,, దితి శ్రుత్యుక్తరీత్యాత్వదనుప్రవేశపూర్వకత్వత్కర్తృక త్రివృత్కరణద్వా
రా - త్రివృత్కరణం పఞ్చీకరణస్యాప్యుపలక్షణం -సన్నిపత్య సముత్పాద్య సంహతత్వం సమాగతత్వం చేత్యవస్థాద్వయం ప్రా
ప్య " సమేత్యాన్యోన్యసంయోగం పరస్పరసమాశ్రయాః ,, ఇతి వైష్ణవవచనాత్ -తత్ర సంహతత్వం నామ పృథక్స్థిత్యనర్హసం
యోగమాత్రం - సమాగతత్వం పృథక్స్థిత్యనర్హసంశ్లేషవిశేషః - విరాజం బ్రహ్మాణ్డం త్వచ్ఛయనస్థానం-జనయన్తి- హిశబ్ద
స్తు " మహదాద్యా విశేషాన్తా హ్యణ్డముత్పాదయన్తి త ,, ఇతి వైష్ణవాదిపురాణాన్తర ప్రసిద్ధిర్ద్యోత్యతే-ఏవం-సమ్యగ్విరాజ-ము
త్పాద్య-అనుగతా ఇవ-దృశ్యన్తే - అణ్డాన్తర్గతా ఇవ దృశ్యన్తే-ఇవశబ్దోఽనతిరిక్తార్థః-అణ్డాన్తర్గతా ఇవ తత్రోత్పన్నా ఇవ-
దృశ్యన్తే-న త్వణ్డోత్పత్తేః ప్రాగేవ విద్యమానా ఇవేత్యర్థః-తచ్చ తావతా తేషాం తత్రోత్పత్తిరితి శక్యం వక్తుమిత్యభిప్రాయేణా
హ ॥ ప్రాగేవేతి ॥ అణ్డోత్పత్తేః ప్రాగేవ-విద్యమానత్వాత్-పృథివ్యాదీనామణ్డాన్తరుత్పత్తిరిత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ దృష్టాన్తా
భిప్రేతమర్థం దార్ష్టాన్తికేఽనుగమయ ఇతి ॥ ఏవమితి ॥ యథా - మహదాదివిశేషాన్తానామణ్డోత్పత్తేః ప్రాగేవ తత్కారణత
యాఽవస్థాన-మణ్డాన్తర్గత దేవమనుష్యాదిభావేష్వనువృత్తిశ్చ - తథా-భవానపి-కృత్స్నజగదుత్పత్తేః ప్రాగేవ - తత్కా
రణతయాఽవస్థిత-స్తదనుప్రవిష్టః-అథానుప్రవిష్టోఽప్యప్రవిష్ట ఇవ భావ్యస ఇత్యేతదుపపాదయతి ॥ బుద్ధీతి ॥ సన్నపి దేవమ
నుష్యాదిపదార్థేష్వనుప్రవిశ్య విద్యమానోఽపి - బుద్ధ్యనుమేయలక్షణైః జ్ఞాననిరూప్యస్వభావైః - గ్రాహ్యైరిన్ద్రియగ్రాహ్యైః గు

ర్వైఃగుణమయైర్దేవాదిపదార్థైర్గుణకార్యై-ర్విశిష్టోఽపీతి శేషః -తద్గుణాగ్రహః-తద్గుణైర్దేవాదిభావగతవికారైః-రస్పృశ్యత్వేనోపాదీయతే నస్పృశ్యత ఇతి యావత్-తథా తద్గుణాగ్రహ ఇతి పాఠే - తద్గుణమయకార్యసాక్షాత్కర్తా-భవాన్- బుద్ధ్యనుమేయలక్షణైః - గ్రాహ్యైః - గుణైః -ర్విశిష్టోఽపి సన్ - ఏకరూపోఽనిర్వికారః-నిరస్తనిఖిలదోషః అపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దస్వరూపః ఏకరూపత్వేనావతిష్ఠత ఇత్యర్థః - యద్వా - బుద్ధ్యనుమేయలక్షణైః గ్రాహ్యైర్గుణైః -స్సన్నపి తైస్సహావర్తమానోఽపి-తద్గుణాగ్రహః తద్గతవికారాస్పృష్టః - పాఠాన్తరే-తత్సాక్షాత్కర్తా-నతు తద్గతవికారస్పృష్ట ఇత్యన్వయః - కథం తద్విశిష్టస్యాపి తద్గతవికారాస్పర్శ ఇత్యత్రాహ ॥ అనావృతత్వాదితి ॥ అనావృతత్వాదసఙ్కుచితజ్ఞానత్వాన్నిత్యాసఙ్కుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానత్వేన జీవస్యేవ కర్మాయత్తజ్ఞానసఙ్కోచవికాసాదివికారాభావాత్ - అనేన జీవగతవికారాస్పర్శ ఉక్తః- అనావృతత్వే హేతుమాహ ॥ బహిరన్తరం న త ఇతి ॥ బహిర్భాగః-తత్ప్రతిసమ్బన్ధ్యన్తర్భాగశ్చ- తే తవ-నాస్తి- వ్యాపిత్వాదపరిచ్ఛిన్నస్యావరణాసమ్భవాదితి భావః - వ్యాపిత్వమచేతనగతదోషాస్పర్శం చాహ-సర్వస్యకృత్స్నజగత్కారణతయా తదనన్యత్వేనావస్థితస్య-కిం సర్వత్వం స్వరూపేణ - నేత్యాహ-సర్వాత్మనః సర్వశరీరకస్య-శరీరాత్మభావనిబన్ధనమేవానన్యత్వం - నతు స్వరూపాభేదరూపమితి భావః - శరీరగోచరబుద్ధిశబ్దానాం శరీరిపర్యన్తత్వాత్సర్వశరీరకత్వేఽపి సర్వానన్యత్వమవిహతమేవ ఇతి భావః- యతః సర్వాత్మా - అత ఏవ-న సర్వగతదోషసంస్పర్శప్రసఙ్గః- నహి దేహగతా బాల్యాదయో ధర్మాస్తదాత్మని ప్రసజన్తీత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి ॥ ఆత్మవస్తున ఇతి ॥ సర్వేషామాత్మభూతస్య-తవ-బహిరన్తరం నేత్యన్వయః-యద్యపి బాలోఽహం యువాఽహమితి దేహధర్మాస్తదాత్మని ప్రతీయన్తే - తథాఽపి-సా ప్రతీతిర్జీవానాం దేహాత్మభ్రాన్తిమూలా - పరమపురుషస్య త్వనావృతత్వాదావరణమూలకదేహాత్మభ్రాన్త్యాదేరభావాదాత్మని న శరీరగతదోషసంస్పర్శస్తత్ప్రతీతిశ్చాస్తీతి భావః ❀॥౧౮॥❀ ఏతదేవ విశదయితుం పరమపురుషస్య ప్రత్యక్షితస్వయాథాత్మ్యత్వేన దేహాత్మభ్రాన్త్యభావం జీవస్య తద్వైపరీత్యం చాహ॥ య ఇతి ॥ యో భగవాన్-బుధస్సర్వజ్ఞః-శశ్వత్స్వయాథాత్మ్యజ్ఞః-ఆత్మనస్స్వస్మా-ద్వ్యతిరేకతః భేదాధ్యవసాయాత్-దృశ్యగుణేషు-దృశ్యేష్విన్ద్రియకేషు - గుణేషు గుణకార్యేషు దేవాదిభావేషు-సన్నితి-వ్యవస్యతే-దేవాదిపదార్థేష్వన్తరాత్మతయాఽ

న్నపి తద్గుణాగ్రహః । అనావృతత్వాద్బహిరన్తరం న తే సర్వస్య సర్వాత్మన ఆత్మవస్తునః ॥ ౧౮ ॥ య ఆత్మనో దృశ్యగుణేషు సన్నితి వ్యవస్యతే ❀ స్వవ్యతిరేకతో బుధః । వినాఽనువాదం చ న తన్మనీషితం సమ్యగ్యతస్త్యక్తముపాదదత్పుమాన్ ॥ ౧౯ ॥ త్వత్తోఽస్య జన్మస్థితిసంయమాన్విభో వదన్త్యనీహాదగుణాదవిక్రియాత్ । త్వయీశ్వరే బ్రహ్మ

ణ్యవస్థితమప్యాత్మానం సన్నిత్యేవ నిరస్తనిఖిలదోషత్వేనాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దస్వరూపత్వేనైకరూపతయా నిర్వికారత్వేనైవ-వ్యవస్యతీతి వివినక్తి ఆత్మనేపదం త్వార్షం-చస్త్వర్థః-తన్మనీషితం తు తస్య జీవస్య-మనీషితమధ్యవసాయః-బాలోఽహం యువాఽహం దేవోఽహం మనుష్యోఽహమిత్యధ్యవసాయస్తు - అనువాదం వినా--నసమ్యక్-వివేకిభి -ర్నిషేధార్థమనువాదం వినా-న సమ్యక్ నాబాధితః - తన్మనీషితం కేవలనిషేధార్థమనువాదరూపతయోపయుజ్యతే న త్వబాధితమిత్యర్థః- కుతః - యతః-వివేకిభిస్తత్త్వత్రయయాథాత్మ్యవిద్భిః - త్యక్తం పరిహృతం బాధితం-మనీషితం-పుమాన్ దేహాత్మభ్రాన్తిమాన్- నుపాదదత్ హితబుద్ధ్యోపాదత్తే - తదేవం శశ్వత్ప్రత్యక్షితస్వయాథాత్మ్యత్వాద్దేహాత్మభ్రాన్త్యభావాచ్ఛరీరభూతచిదచిద్గతవికారాభావాత్ప్రవిష్టస్యాప్యప్రవిష్టప్రాయత్వాత్కృత్స్నజగదుత్పత్తేః - ప్రాక్తత్కారణతయా నిర్వికారత్వేన చావస్థితో భవానిదం జగత్ససర్జేతి సముదాయార్థః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ నను నిర్వికారస్య మమ కథం వికారాశ్రయత్వరూపం జగత్కారణత్వమిత్యత్రాహ॥ త్వత్త ఇతి ॥ హే విభో-అనీహాత్ సఙ్కల్పేతరవ్యాపారరహితాత్ -అగుణాత్ సత్త్వాదిగుణత్రయరహితా - దవిక్రియాదవిక్రియస్వరూపాదపి-త్వత్త ఏవ-కారణా - దస్య జగతో-జన్మాదీ-న్వదన్తి - సంయమో లయః ‘‘ నిష్కలం నిష్క్రియం శాన్తం నిరవద్యం నిరఞ్జనమ్ । సత్యం జ్ఞానమనన్తం, సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయం తదైక్షత బహు స్యాం ,, ఇత్యాదయో వేదాన్తాః ప్రతిపాదయన్తీత్యర్థః - కథమగ్నినా సిఞ్చేదితివదసఙ్గతమర్థం వేదాన్తా అపి ప్రతిపాదయేయురిత్యత్రాహ ॥ త్వయీతి ॥ త-జ్జగత్కారణత్వ - మీశ్వరే ప్రకృతిపురుషనియన్తరి తచ్ఛరీరకే-బ్రహ్మణి నిమిత్తోపాదానత్వోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాద్యనన్తకల్యాణగుణైః స్వరూపేణ చ బృహత్త్వవతి సర్వశక్తౌ - త్వయి-న విరుధ్యతే సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టే సర్వశక్తౌ త్వయి కారణత్వమవిరుద్ధమేవ - స్వరూపస్య నిర్వికారత్వేఽపి స్వశరీరభూతచిదచిద్ద్వారా వికారాశ్రయత్వాత్తదాశ్రయత్వరూపం కారణత్వమవిరుద్ధమేవేత్యర్థః - నను, సృజ్యత్వాదేశ్శరీరభూతచిదచిద్గతత్వాత్కథం మమ సాక్షాత్సృజ్యత్వాదివ్యపదేశ ఇత్యత్రాహ ॥ ఆశ్రయత్వాదితి ॥ స్వశరీరభూతకార్యవర్గస్యాశ్రయత్వాదన్తరాత్మతయా ధారకత్వాచ్ఛరీరగతైర్గుణైస్త్వ[illegible]

భిర్విశిష్టేత్వయి-త-దుపచర్యతేశరీరద్వారకముచ్యతే-నతుసాక్షాదుచ్యతఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ననునాహంజగజ్జన్మ సంయ
మకారణ-మపితుబ్రహ్మరుద్రాదీత్యత్రాహ ॥ సత్త్వమితి ॥ సఉక్తవిధ- స్త్వం-త్రిలోకస్య, స్థితయే-పాలనాయ-ఆత్మనస్స్వస్య-
మాయయాసఙ్కల్పేన - శుక్లంవిశుద్ధం- వర్ణమాకారం-రజస్తమోభ్యామననువిద్ధమప్రాకృతంశుద్ధసత్త్వమయం - విగ్రహం,
బిభర్షి సాక్షాదుపాదత్సే - సర్గాయత్రిలోకసృష్టయేతు-రజసారజోగుణోపలక్షితేనచతుర్ముఖాఖ్యజీవేనో- పబృంహితంఅధి
ష్ఠితం-రక్తంవర్ణం-రజోగుణమయం-వర్ణంశరీరం-బిభర్షి-చతుర్ముఖాఖ్యజీవద్వారాబిభర్షీత్యర్థః,తథా-జనస్యోత్పత్తిమతఃత్రిలో
కస్యా, త్యయేప్రళయేనిమిత్తే - తమసాగుణేనోపలక్షితేనరుద్రాఖ్య జీవేనో-పబృంహితంకృష్ణంతమోగుణమయం - వర్ణంశ
రీరంబిభర్షి బ్రహ్మరుద్రాఖ్యజీవానుప్రవేశేనజన్మ సంయమౌకరోషిస్థితింతుసాక్షాత్త్వమేవకరోషీత్యర్థః - అత్రశుక్లరక్తకృ
ష్ణశబ్దైస్సత్త్వరజస్తమోగుణాలక్ష్యన్తే - యథా " అజామేకాంలోహితశుక్లకృష్ణా ,, మిత్యత్ర-తద్వ , ద్రజస్తమశ్శబ్దాభ్యాంత
ద్గుణప్రచురౌబ్రహ్మరుద్రాఖ్యౌజీవౌ - వర్ణశబ్దేనశరీరం-సత్త్వమిత్యేకంపదంవా-శుక్లంరజస్తమోభ్యామననువిద్ధసత్త్వంశుద్ధస
త్త్వమయం-వర్ణంశరీరంబిభర్షీత్యన్వయః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋యద్యపిభవాన్దుష్కృద్వినాశపూర్వకంత్రిలోకపాలనాధికృతత్వాత్త
దుపయుక్తయాస్వాసాధారణ్యాతన్వాఅవాతర - త్తథాప్యేనాంతిరోధాప్యమనుష్యసజాతీయాంతనుమాశ్రయ - అన్య
థా,అధునైవాయంకంసోఽభిద్రవతీత్యత్రాహ ॥ త్వమస్యేతిద్వాభ్యామ్ ॥ హేవిభో-అఖిలేశ్వర అస్య -లోకస్య- రిరక్షిషుః
పాలయితుమిచ్ఛుః - మమ-గృహేకళత్రే-అవతీర్ణో,ఽసి,అస్యేతికర్మణిషష్ఠీ - రాజన్యసంజ్ఞా-యే అసురసఙ్ఘా-స్తేషాం-కోటి
భి-ర్నిర్యూహ్యమానాఃప్రచోద్యమానా-శ్చమూస్సేనాః-నిహనిష్యసి ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋తథా, హేసురేశ్వర-అసభ్యస్సత్సభాప్ర
వేశానర్హః-ఖలేశ్వర - ఇతిపారేదుష్టాగ్రగణ్యః,అయంకంసో-మమ-గృహే-తవ-జన్మ-శ్రుత్వాభవిష్యతీతిశ్రుత్వా- తస్మాత్స

ణినోవిరుధ్యతేతదాశ్రయత్వాదుపచర్యతేగుణైః ॥ ౧౮ ॥ సత్త్వంత్రిలోకస్థితయేస్వమాయయాబిభర్షిశుక్లంఖ
లువర్ణమాత్మనః । సర్గాయరక్తంరజసోపబృంహితంకృష్ణంచవర్ణంతమసాజనాత్యయే ॥ ౧౯ ॥ త్వమస్యలోక
స్యవిభోరిరక్షిషుర్గృహేఽవతీర్ణోఽసిమమాఖిలేశ్వర । రాజన్యసంజ్ఞాసురకోటియూథపైర్నిర్వ్యూహ్యమా
నానిహనిష్యసే ❋ చమూః ॥ ౨౦ ॥అయంత్వసభ్యస్తవజన్మనోగృహేశ్రుత్వాగ్రజాంస్తేన్యహన ❋ త్సురేశ్వర।

❋ స్వస్వరూపేణావిర్భూతంశ్రీపరమపురుషంప్రతి దేవకీకృతస్తుతిః ❋

సతేఽవతారంపురుషైస్సమర్పితంశ్రుత్వాఽధునైవాభిసరత్యుదాయుధః॥ ౨౧ ॥శ్రీశుకఉవాచ ॥ అథైనమా
త్మజంవీక్ష్యమహాపురుషలక్షణమ్। దేవకీతముపాధావత్కంసాద్భీతాశుచిస్మితా॥ ౨౨ ॥దేవక్యువాచ॥రూపం

ర్యాదేవహితో - స్తవాగ్రజాన్-న్యహనత్ హతవాన్-కంసోఽధునా పురుషైస్స్వభటైః - స్సమర్పితంనివేదితం-శ్రావితమితి
యావత్ -తవా-వతారం,శ్రుత్వా - అధునైవోద్ధృతమాయుధంఖడ్గంయేనతథాభూతో,ఽభిసరతిఆభ్యేతి- అతఏవ-తనూంతి
రోధాపయేతిభావః , అధునాఅభిసరన్తమపిహన్తుంప్రభురేవత్వం , తథాప్యహంతతోబిభేమీతిచభావః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋
అథైనం దేవక్యపిస్తుత్వా ప్రార్థయామాసేత్యాహ ॥ అథేతి ॥ మహాపురుషస్య భగవతోఽసాధారణవిలక్షణాని
చతుర్భుజత్వాదీనియస్య , త,మేన,మాత్మజం,వీక్ష్య,పరమపురుషంజ్ఞాత్వా,పూర్వంకంసాద్భీతాఽపి,శుచి,స్మితం,యస్యా,
స్తథాభూతా,స్వపుత్రరూపభగవద్దర్శనేననివృత్తభీతిత్వాచ్ఛుచిస్మితాసతీ,దేవకీ,త, ముపాధావత్ తుష్టావ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋
ఉపాధావనమేవాహ॥రూపమిత్యాదిభిశ్చతుర్భిః॥ తత్ప్రసిద్ధం-య - ద్వేదాన్తైకసమధిగమ్యంపరమాత్మస్వరూపం-స ఏవ-
త్వ-మితిస్తౌతి॥రూపమితి॥య-త్త-ద్రూపం-వేదాన్తాః-ప్రాహు -స్స-సాక్షా-ద్విష్ణు- స్త్వమిత్యన్వయః-రూప్యతేప్రకృతిపురుష
విలక్షణత్వేననిరూప్యతఇతిరూపం - పరమాత్మస్వరూపం - వైలక్షణ్యమేవదర్శయితుంవిశినష్టి॥అవ్యక్తమిత్యాదినా॥తత్రా
వ్యక్తంనిర్గుణంసత్తామాత్రంనిర్విశేషమిత్యేతానిప్రకృతివ్యావర్తకానివిశేషణాని , ఇతరాణితుపురుషవ్యవచ్ఛేదకానీతివివే
కః-అవ్యక్తం-వ్యక్తైరిన్ద్రియైర్వ్యజ్యతేనవిషయీక్రియతఇత్యవ్యక్తమదృశ్యమతీన్ద్రియమిత్యర్థః- ప్రధానంతుపృథివ్యా
దిరూపేణవ్యక్తమితిభావః-అత్ర"యత్తదద్రేశ్యమగ్రాహ్య,,మిత్యాదిశ్రుతిరనుసన్ధేయా- యద్వా-తదన్యార్థకోనఞ్ పృథివ్యా
దిరూపేణవ్యక్తాదచిద్ద్రవ్యాదన్యదవ్యక్తమితిసాధ్యధర్మోక్తిః - తత్రహేతుః - ఆద్యంఅదౌభవంఆద్యం- వ్యక్తాదచిద్ద్రవ్యా
దాదౌకారణత్వేనావస్థితం-కింతర్హితత్సూక్ష్మావస్థమచిద్ద్రవ్యం , నేత్యాహ-నిర్గుణంసత్త్వాదిగుణరహితం-అనేనసూక్ష్మావ
స్థాచిద్వ్యావృత్తిః-సత్తామాత్రం - సతోభావస్సత్తా-సైవసత్తామాత్రం-సచ్ఛబ్దస్సతతైకరూపవస్తువాచీ-వృద్ధిక్షయాదిర
హితమిత్యర్థః-నిర్విశేషం - విశేషాశ్శబ్దస్పర్శాదయఆకాశాదిభూతపఞ్చకగుణా- స్తేభ్యోఽర్గతంతద్రహితమిత్యర్థః-ఎవంకా

౨౧ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ న్యహనత్ఖలేశ్వరః

ర్యకారణోభయావస్థాచిద్ద్వయవ్యావృత్తిః-అథచిద్ద్వయవ్యావృత్తయేవిశినష్టి ॥ జ్యోతిఃస్వయంప్రకాశం - కింతర్హితద్బద్ధజీ
వః-నేత్యాహ-నిర్వికారంశోకమోహాదివికారరహితం - నిరీహంపుణ్యపాపరూపవ్యాపారరహితం-తర్హితత్కింముక్తజీవః
నేత్యాహ-అధ్యాత్మదీపః-ఆత్మన్యధ్యాత్మమితివిభక్త్యర్థేఽవ్యయీభావః- ఆత్మని-దీపః - దీపవత్స్వప్రకాశంనిత్యమసఙ్కు-
చితంధర్మభూతంజ్ఞానం-యస్యసః-అనేనముక్తజీవవ్యావృత్తిః - తేషాంసంసారదశాయాంసఙ్కుచితజ్ఞానత్వాత్-తర్హికింని
త్యసిద్ధజీవః-నేత్యాహ-బ్రహ్మ-స్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహత్ - అనేననిత్యసిద్ధవ్యావృత్తిః - తత్స్వరూపస్యాప్యణు
త్వాత్-స,త్వం,విష్ణుః,అధ్యాత్మదీపఇతిపుంస్త్వనిర్దేశోవిధేయప్రాధాన్యాభిప్రాయకః-తత్త్వంసాక్షాదితిపాఠాన్తరం-త
దా,తస్యభావస్తత్త్వమబాధితమిత్యర్థః-ఏవంప్రకృత్యాదివిలక్షణమబాధితంయద్రూపం-తత్త్వమిత్యధ్యాహారః ॥ యద్వా॥
తత్త్వమితిపదద్వయం-యత్తదిత్యత్రతచ్ఛబ్దఃప్రసిద్ధిద్యోతకః- యత్ప్రసిద్ధంప్రకృత్యాదివిలక్షణంరూపం,త,త్త్వమిత్యన్వయః
ప్రకృత్యాదీనామపితచ్ఛరీరకత్వేనతదాత్మకత్వాత్తదనన్యదేవేతితద్వ్యావృత్తయేసాక్షాత్తత్త్వమిత్యుక్తం - ప్రకృత్యాదీ
నాంతదనన్యత్వంశరీరాత్మభావకార్యకారణభావనిబన్ధనమ్ - తవతుతద్రూపానన్యత్వంమృదాత్మకోఘటఇతివత్స్వరూపా
భేదరూపమితిసాక్షాచ్ఛబ్దాభిప్రేతోఽర్థః-చతుర్ముఖాదిదేవాన్తరవ్యుదాసాయవిష్ణురిత్యుక్తమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఆద్యత్వమేవద
ర్శయితుంప్రాకృతప్రళయావశిష్టంవస్తుత్వమేవేత్యాహ ॥ నష్టఇతి ॥ చతుర్ముఖస్యతన్మానేనవర్షశతాత్మకమాయుః - తస్యప
ఞ్చాశద్వర్షాత్మకంపూర్వార్ధముత్తరార్ధంచపరార్ధముచ్యతే తదుక్తం “ బ్రహ్మణస్స్వస్య మానేనఆయుర్వర్షశతంస్మృతమ్ ।
తత్పరంవైతదర్ధంతుపరార్ధమభిధీయతే ” ఇతి ॥ ద్విపరార్ధావసానేద్వయోఃపరార్ధయోరవసానేచతుర్ముఖలయఇత్యర్థః-కా
లస్య,వేగేన హేతునా-మహాభూతేషుపృథివ్యాదిషు,స్వకారణపరమ్పరయా - ఆదిభూతంభూతాదిమహఙ్కారం-గతేషు
తస్మిన్లీనేషుసత్సు-తథావ్యక్తేఽహఙ్కారప్రకృతిభూతేమహత్తత్త్వే-అవ్యక్తంసూక్ష్మావస్థమచిద్ద్రవ్యం,యాతేగతేసతి
ఇదమవ్యక్తమక్షరేలీయతేఅక్షరంతమసిలీయతేతమఃపరేదేవఏకీభవతీ ” తిశ్రుత్యర్థస్యాప్యుపలక్షణం - ఏవంసతి-యః-శిష్య
తే-పదార్థః-సః-ఏకః-భవానేవ-యతోభవానవశిష్యతే-అతఏవనిమిత్తాచ్ఛేషసంజ్ఞఃశేషశబ్దాభిధేయశ్చ-నామరూపవిభాగా

యత్తత్ప్రాహురవ్యక్తమాద్యంబ్రహ్మ జ్యోతిర్నిర్గుణంనిర్వికారమ్ । సత్తామాత్రంనిర్విశేషంనిరీహంసత్వం
సాక్షాద్విష్ణురధ్యాత్మదీపః॥ ౨౩ ॥నష్టేలోకేద్విపరార్ధావసానేమహాభూతేష్వాదిభూతంగతేషు । వ్యక్తేఽ
వ్యక్తంకాలవేగేనయాతేభవానేకశ్శిష్యతేశేషసంజ్ఞః॥ ౨౪ ॥యోఽయంకాలస్తస్యతేఽవ్యక్తబన్ధోచేష్టామా

నర్హసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టతయాఽవశిష్టఏకస్త్వమేవేత్యేకశబ్దాభిప్రాయః అనేన “ తమఃపరేదేవఏకీభవతీ ” తిశ్రుత్యుక్తైకీభావ
శ్చాభిప్రేతః-నామరూపాభ్యామవిభాజ్యతయాస్వాశ్రయవస్తుసంశ్లేషోహ్యేకీభావః - అనేనప్రకృతిపురుషయోర్నిత్యత్వం
ఫలితం,ఏతదభిప్రాయేణైవహిశ్రుతౌ “అక్షరంతమసిలీయతే ” ఇత్యేతత్పర్యన్తంసర్వత్రలయఉక్తః “ తమఃపరేదేవఏకీభవ
తీ ” త్యత్రత్వేకీభావః ॥ అయమర్థః॥అత్రద్వివిధోహిలయోవివక్షితః - ఏకస్తావత్స్వావస్థాప్రహాణేనపూర్వావస్థాప్రాప్తిరూ
పః-యథాపృథివీత్వావస్థాయాఃప్రహాణేనస్వావస్థాప్రాప్తిః - ఇతరస్తుస్వావస్థాప్రహాణమన్తరేణవస్త్వన్తరవిభాగాన
ర్హసంసర్గవిశేషప్రాప్తిః - యథాప్రకృతిపురుషయోఃపురుషరూపంప్రకృతిరూపంచపరిత్యజ్యనిత్యసిద్ధమబాధిత్వా విశేష్య
భూతేనభగవతావిభాగానర్హసంసర్గవిశేషప్రాప్తిః-తదేవ “ తమఏకీభవతీ ” తివిశిష్టైక్యరూపతయాఅభిధీయతే-తదేవచా
త్రైకశబ్దేనాప్యభిప్రేతం-పూర్వంతు“పృథివ్యప్సుప్రలీయతే”ఇత్యాదినాసాక్షాల్లయశబ్దఏవప్రయుజ్యతే “ ఉభావేతావపిలీయే
తేపరమాత్మని ” తివైష్ణవవచనమపిప్రకృతిపురుషయోర్భగవతాసహసంశ్లేషమాత్రమేవకథయతీతినవిరోధః-సంసర్గవిశేషేఽ
పిలయశబ్దఃప్రయుజ్యతేయథా “వృక్షేషుపక్షిణోలీయన్తే”ఇతిఅతఏవ“ప్రకృతింపురుషంచైవవిద్ధ్యనాదీఉభావపి ।అచేతనా
పరార్థాచనిత్యాసతతవిక్రియే”త్యాదిషు “తదేతదక్షయంనిత్యంజగన్మునివరాఖిలం”మిత్యాదివేదపారవేదినాంపరాశరాదీ
నాంవాక్యేషుచప్రకృతిపురుషయోరనాదిత్వంప్రోక్తం -తస్మాదపితయోర్నసాక్షాద్విలయః -యథా-ఆయుధరూపేణపరిణ
తేఅయసిపరిగృహీతంతోయంతోయరూపేణైవతిష్ఠతి అన్యథాస్నేహానువృత్త్యాద్యయోగాత్ - తద్వత్ప్రకృతిపురుషావపి
భగవత్యవిభాగార్హసంసర్గమాత్రేణైకీభావవ్యవహారవిషయమాత్రభూతావిశేషణజగత్సృష్ట్యాదావుపకురుత ఇతి“ మహాన
వ్యక్తేలీయత ” ఇత్యాదిశ్రుతావవ్యక్తశబ్దశ్చిత్సమష్టిసంసృష్టాచిత్సమష్ట్యవస్థావిశేషపరః - అక్షరశబ్దస్త్వచిత్సమష్టిపరః
తమశ్శబ్దస్తుసర్వాచిత్ప్రపఞ్చకారణభూతాజహత్స్వావస్థసూక్ష్మచిత్పరః ॥ ౨౪ ॥ నను-కాలవేగేనేతికాలావశేషస్యా
పిసూచితత్వేనకథమేకస్యైవావశేషఇత్యత్రాహ ॥ యోఽయమితి ॥ అవ్యక్తబన్ధో-అవ్యక్తస్యనిరతిశయసూక్ష్మదశామా
పన్నస్యప్రధానస్య - బన్ధో-తదాశ్రయత్వరూపంతద్బన్ధుత్వమిహవివక్షితం - ఇదందృష్టాన్తార్థముక్తం - యథాసూక్ష్మచిద్ద్రి

వ్యంత్వయ్యసంశ్లేషమాపన్నం త్వదపృథక్సిద్ధవిశేషణం సత్త్వదేకత్వావిరోధి - తద్వదయం కాలో ఽపృథక్సిద్ధవిశేషణభూత స్సన్నేకత్వావిరోధీతి-యో ఽయం-నిమేషాది-ర్వత్సరాన్తః - కాలస్యసూక్ష్మావస్థానిమేషః - స్థూలావస్థాతువత్సరః-మహీయాన్ - మహీయస్త్వమత్రబ్రహ్మాదీనామపిప్రభుత్వరూపంవివక్షితం - యేనకాలేననిమిత్తేన-భవా-న్విశ్వం, చేష్టతేఽరోతి సృజత్యవత్యత్తిచ-యద్వా - విశ్వంకర్తృ - చేష్టతేప్రవర్తతే-తంకాలం-తస్యోక్తవిధస్య - తేనవ చేష్టా-మాహుః-చేష్టాతుల్యామపృథక్సిద్ధవిశేషణమాహుః. అతో-నాయంత్వదేకత్వవిరోధీతిభావః - యంకాలం-యస్యతవ-చేష్టామాహు-స్తం - మీశానంకాలస్యాపినియన్తారం క్షేమధామ క్షేమస్యాశ్రయం - క్షేమఙ్కరం-త్వాం - ప్రపద్యేశరణంవ్రజామి - హేతుగర్భమిదం-క్షేమధామత్వాత్త్వాంప్రపద్య ఇత్యర్థః ※ ॥ ౨౫ ॥ ※కీదృశంతత్క్షేమధామత్వం యతో మాం ప్రపద్యస ఇత్యత్రాహ॥మర్త్య ఇతి ॥ మర్త్యఃమరణశీలః - జన్మనో ఽప్యుపలక్షణమిదం-జన్మమరణాదిరూపసంసృతిభాక్సన్ - మృత్యువ్యాళభీతః - మృత్యుఃజన్మమరణాదిరూపస్సంసార-స్సఏవ-వ్యాళఃదుష్టసత్త్వః - తస్మా - ద్భీతఃముముక్షుస్సన్నిత్యర్థః-సర్వా - న్లోకాన్ప్రతి-పలాయన్ పలాయమానః- పరస్మైపదమార్షం - లోక్యన్తేఽపాయత్వేనాధ్యవస్యన్తఇతిలోకాఉపాయాః - సర్వానుపాయాననుతిష్ఠన్నిత్యర్థః - నిర్భయంభయస్యాభావో నిర్భయం- అర్థాభావేఽవ్యయీభావః-మృత్యువ్యాళభయాభావం-నాధ్యగచ్ఛత్నప్రాప నముక్తోబభూవేతిభావః॥ యదృచ్ఛయాయాదృచ్ఛికసుకృతవిశేషపరిపాకేన-త్వత్పాదాబ్జం- ప్రాప్యఉపాయత్వేనప్రాప్యశరణం ప్రపద్యేతిభావః - స్వస్థఃమృత్యువ్యాళభయనివృత్తయేకర్తవ్యోపాయాన్తరరహితః - శేతేయావజ్జీవంసుఖంవర్తతే తతో - ఽస్మా - న్మృత్యు-రపైతిఅపగచ్ఛతి-సంసారాన్ముక్తోభవతీత్యర్థః - స్వపదాబ్జశరణవరణమాత్రేణ

హుశ్చేష్టతేయేనవిశ్వమ్ । ※ నిమేషాదిర్వత్సరాన్తోమహీయాం స్తం త్వేశానం క్షేమధామప్రపద్యే॥ ౨౫ ॥ మర్త్యోమృత్యువ్యాళభీతఃపలాయ ※ న్లోకాన్సర్వాన్నిర్భయంనాధ్యగచ్ఛత్ । త్వత్పాదాబ్జంప్రాప్యయ※దృచ్ఛయాఽద్యస్వస్థశ్శేతేమృత్యురస్మాదపైతి॥ ౨౬ ॥ సత్వంఘోరాదుగ్రసేనాత్మజాన్న స్త్రాహి※త్రస్తాన్భృత్యవిత్రాసహాఽసి । రూపంచేదంపౌరుషంధ్యానధిష్ణ్యంమాప్రత్యక్షంమాంసదృశాంత్వంకృషీష్ఠాః॥ ౨౭ ॥జన్మతేమయ్యసౌపాపోమావిద్యాన్మధుసూదన । సముద్విజేభవద్ధేతోఃకంసాదహమధీరధీః ॥ ౨౮ ॥ ※ఉపసంహరవిశ్వాత్మ※న్నదోరూపమలౌకికమ్।శఙ్ఖచక్రగదాపద్మశ్రియాజుష్టంచతుర్భుజమ్॥ ౨౯ ॥విశ్వంయఏతత్స్వతనౌనిశాన్తేయథావకాశంపురుషఃపరోభవాన్ । బిభర్తిసోఽయంమమగర్భగో ఽభూదహోనృలోకస్యవిడమ్బనం మహత్ ॥ ౩౦ ॥శ్రీభగవానువాచ॥త్వమేవపూర్వసర్గేఽభూఃపృశ్నిస్స్వాయమ్భువేసతి।తదాఽయంసుతపానా

నిశ్శ్రేయసప్రదస్యతవకియదేతల్లౌకికశ్రేయఃప్రదత్వమితిభావః ※ ॥ ౨౬ ॥ ※ఇష్టమభిష్టూయాథహృద్గతంవిజ్ఞాపయతి॥ సత్వమితి ॥ సః క్షేమఙ్కర- స్త్వం - ఘోరాత్ద్రష్టుమప్యశక్యా-దుగ్రసేనస్యాత్మజాత్కంసాత్ - త్రస్తాన్భీతాన్ నో ఽస్మాన్- త్రాహిపాహి-యత- స్త్వం-భృత్యానాం విత్రాసహాభయాపహర్తా - భవసి - పౌరుషంపరమపురుషాసాధారణంపరమపురుషత్వసూచకం- ఇదం-రూపం-ధ్యానధిష్ణ్యంయోగినాంధ్యానైకశుభాశ్రయభూతం- అత స్త్వం మాదృశాంమాంసచక్షుషాం,ప్రత్యక్షం-మాకృషీష్ఠాఃనాకార్షీః ※॥ ౨౭ ॥ ※ హేమధుసూదన-అయం-పాపఃకంసో-మయి-తవ-జన్మ,మావిద్యాత్ నజానాతు-తత్రహేతుమాహ॥భవద్ధేతో స్త్వద్రూపాత్కారణాత్- భవదవతారరూపనిమిత్తాదితియావత్ - కంసాదహం- అధీరధీః- హేతుగర్భమిదం,ధైర్యరహితబుద్ధిత్వాత్-సముద్విజేబిభేమి ※ ॥ ౨౮ ॥ ※ హేవిశ్వాత్మన్ - అథో అదః అదఇతిపారే,అదఃఏతత్ -శఙ్ఖాదిభి-ర్జుష్టం - శ్రీర్లక్ష్మీః-శఙ్ఖాదీనాంశ్రియాజుష్టంవా-చత్వారోభుజాయస్మిన్ - అతఏవ - అలౌకికంప్రాకృతజనేష్వసమ్భావితం-రూపం-ఉపసంహరతిరోధాపయ ※। ౨౯ ॥ ※స్వనాభికమలస్థాఖిలలోకమపరిచ్ఛిన్నవైభవంభగవన్తంగర్భేధృతవత్యస్మీతివిస్మయతే ॥ విశ్వమితి ॥ నిశాప్రళయః తస్యాఅన్తస్సృష్టిదశా-తదా-స్వతనౌస్వాన్యైకదేశభూతే నాభీకమలే-యఃపరమపురుషో-భవా-నేతత్ కృత్స్నంచిదచిదాత్మకం విశ్వం - బిభర్తి - సో ఽయంభవాన్-మమ-గర్భగః- అభూ - దితియ-త్త - న్నృలోకస్య - విడమ్బనంతద్వదనుకరణమాత్రఃఅహోఅత్యాశ్చర్యమేతస్యభగవతోమహాత్మ్యమితిస్మయః ※ ॥ ౩౦ ॥ ※తదేవంపితృభ్యాంసంస్తుతఃప్రార్థితశ్చస్వాసాధారణదివ్యవిగ్రహప్రదర్శననిమిత్తం వివక్షుస్తదుపోద్ఘాతరూపమితిహాసమాహభగవాన్ ॥ త్వమిత్యాదినా ॥ ఏతద్వ్యాఖ్యాస్యతఃప్రాక్తనేనగ్రన్థేన॥పూర్వసర్గే ఇత స్తృతీయేజన్మని-స్వాయమ్భువేమన్వన్తరే-త్వమేవ-పృశ్నిర్నామ-యోషి-దభూః-తదా - ఽయంతవభర్తా - వసుదేవస్తు-సుతపానామ - ప్ర

౨౯ ॥ శ్లో ※ పా ॥ [redacted]శ్వాత్మన్నదోరూపం

జాపతి-రభూత్ -కథంభూతః-అకల్మషః శుద్ధః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఏవం సతి-యదా-యువాం-బ్రహ్మణా చతుర్ముఖేన -ప్రజాసర్గనిమిత్తే-ఆదిష్టౌ - తత - ఇన్ద్రియగ్రామం అన్తర్బాహ్యేన్ద్రియగణం-సమ్యక్-స్నియమ్య నిగృహ్య - పరమం,తపః- తేపాథే చ క్రాథ పాకమ్పచతీతివన్నిర్దేశః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తపసః పరత్వమేవ దర్శయితుం-తౌ విశినష్టి॥ వర్షాదీన్కాలధర్మా-నృతుధర్మా-ననుక్రమేణ - ప్రాప్తాన్-సహమానౌ-ఘర్మ ఆతపజం స్వేదోదకం “ ఘృ క్షరణ ,, ఇతి ధాతుః శ్వాసనిరోధేన ప్రాణవాయునిరోధేన-నిర్ధూతం-మనసో మలం రజస్తమోభ్యామభిభవరూపం-యయో - ర్జీర్ణాని స్వ్నేహ్యోగళి తా-ని-పర్ణాని - అనిలశ్చ - ఆహారో-యయో - స్తథాభూతౌ మత్తః కామా-త్కా-మానిష్టార్థా - నభీప్సన్తౌ ఉపశాన్తేన రాగాదిభిరకలుషితేన-చేతసా-మదారాధన-మీహతుః ఈహాఞ్చక్రాతే-కృతవన్తావిత్యర్థః ఆర్షత్వా “ దిజాదే ,, రిత్యామభావ స్తజభావశ్చ-అనుదాత్తేత్త్వలక్షణాత్మనే పదస్య చక్షిఙో జిత్కరణాదనిత్యత్వా ద్వా - అధిజహీర్షిభవచ్ఛబ్దసామానాధికరణ్యాభి ప్రాయకః ప్రథమపురుష ప్రయోగః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ❁ హే భద్రే,ఏవమిత్థం-పరమదుష్కరం తీవ్రం-తప-శ్చరతోః మయ్యేవా- త్మా మనో-యయో స్తయో ర్యువయోః-దివ్యాని దేవమానపరిమితాని-వర్షాణాం వత్సరాణాం-సహస్రాణి- ద్వాదశ-ఈయుః-వ్యతిక్రాన్తానిబభూవుః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తతో- హే అనఘే-నిత్యం,భక్త్యా-హృది-భావితః అనుధ్యాతః వాం యువయో - స్తపసా అనశనాదిరూపేణ , శ్రద్ధయా చ - పరితుష్టస్సన్-వరదరాడహం యువయోః-కామదిత్సయా వరాన్దాతుమిచ్ఛయా - అమునా చతుర్భుజాదిమతా -వపుషా -ప్రాదురాసం ప్రాదుర్భూతోఽస్మి ॥ తతః - ప్రాదుర్భూతేన-మయా-వరోఽభిమతోర్థః- వ్రియతా-మిత్యుక్తే సతి వాం యువా

మప్రజాపతిరకల్మషః ॥ ౩౧ ॥ యువాం వై బ్రహ్మణాదిష్టౌ ప్రజాసర్గే యదా తతః । సన్నియమ్యేన్ద్రియగ్రామం తేపాథే పరమం తపః ॥ ౩౨ ॥ వర్షవాతాతపహిమఘర్మకాలగుణానను । సహమానౌ శ్వాసరోధవినిర్ధూతమనోమలౌ ॥ ౩౩ ॥ జీర్ణపర్ణానిలాహారావుపశాన్తేన చేతసా । మత్తః కామానభీప్సన్తౌ మదారాధనమీహతుః ॥ ౩౪ ॥ ఏవం వాం తప్యతోస్తీవ్రం తపః పరమదుష్కరమ్ । దివ్యవర్షసహస్రాణి ద్వాదశేయుర్మదాత్మనోః ॥ ౩౫ ॥ తదా వాం పరితుష్టోఽహమమునా వపుషాఽనఘే । తపసా శ్రద్ధయా నిత్యం భక్త్యా చ హృది భావితః ॥ ౩౬ ॥ ప్రాదురాసం వరదరాడ్యువయోః కామదిత్సయా । వ్రియతాం వర ఇత్యుక్తే మాదృశో వాం వృతస్సుతః ॥ ౩౭ ॥ అజుష్టగ్రామ్యవిషయావనపత్యౌ చ దంపతీ । న వవ్రాథేఽపవర్గం మే మోహితౌ మమ మాయయా ॥ ౩౮ ॥ గతే మయి యువాం లబ్ధ్వా వరం మత్సదృశం సుతమ్ । గ్రామ్యాన్ భోగానభుఞ్జాథాం యువాం ప్రాప్తమనోరథౌ ॥ ౩౯ ॥ అదృష్ట్వాఽన్యతమం లోకే శీలౌదార్యగుణైస్సమమ్ । అహం సుతో వామభవం పృశ్నిగర్భ ఇతి శ్రుతః ॥ ౪౦ ॥ తయోర్వాం పునరేవాహమదిత్యామాస కశ్యపాత్ । ఉపేన్ద్ర ఇతి విఖ్యాతో వామనత్వాచ్చ వామనః ॥ ౪౧ ॥ తృతీయేఽస్మిన్భవేఽహం వై తేనైవ వపుషా యువామ్ । జాతో భూయస్తయోరేవ సత్యం మే వ్యాహృతం సతి ॥ ౪౨ ॥ ఏతద్వాం దర్శి

భ్యాం- శేషషష్ఠీయం-మాదృశ స్సుతః పుత్రో-వృతః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ననుముక్తిదం భగవన్తం సాక్షాత్కృత్య ముక్తిరేవ కుతో న వృతేత్యత్రాహ ॥ అజుష్టేతి ॥ అజుష్టాః అసేవితాః,గ్రామ్యవిషయాశ్శబ్దాదయో-యాభ్యాం,నవిద్యతే అపత్యం యయో స్తౌ-దంపతీ-యువాం- మమ-మాయయా- మోహితౌ- మేమత్తః - అపవర్గం , ముక్తిం నవవ్రాథే అననుభూతవిషయత్వాదనపత్యత్వాన్మన్మాయామోహితత్వాచ్చ నాపవర్గం వవ్రాథే ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ మత్సదృశం-సుతమేవ-వరం-లబ్ధ్వా,యువాం, మయి-గతే సతి,ప్రాప్తః మనోరథో యా- భ్యాం,తథాభూతౌ-యువాం- గ్రామ్యాన్ , భోగాన్ విషయాన్ , అభుఞ్జాథాం-అన్వభూతమ్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తదా,అహం-రూపాదిభి,స్సహైః,స్సమం మత్సదృశం,అన్యతమ-మదృష్ట్వా “ నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యతే-నత్వత్సమో స్త్యభ్యధికః కుతోన్య ,, ఇత్యుక్తరీత్యా మత్సదృశపురుషాన్తరాభావం దృష్ట్వా , అహమేవ - వాం యువయోః-సుతః,అభవం,తదాఽహం-పృశ్నిగర్భ ఇతి-స్మృతః-పృశ్నేస్తవగర్భభూతత్వాత్తథా ప్రసిద్ధః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ తయోః పృశ్నిసుతపసోరేవా-న్తరజన్మని కశ్యపాదితిరూపేణ జాతయో-ర్వాం యువయో - రథ-కశ్యపా-దదిత్యా - మహ-మాసం, పుత్రోఽభూవమ్ , ఉపేన్ద్ర ఇతి-విఖ్యాతః ప్రసిద్ధః , ఇన్ద్రానుజత్వాదితి భావః-తథా-వామనత్వాద్ధ్రస్వమూర్తిత్వా,ద్వామనశ్చేతి-విఖ్యాతోఽభూవమ్ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ ఏవం జన్మద్వయముక్తం,అథ తృతీయం జన్మేదమేవేత్యాహ ॥ అస్మిం స్తృతీయే-భవే జన్మని - తయోరేవాదితికశ్యపయో రైవై తద్రూపేణ జాతయోర్యువయో - స్తేనైవ చతుర్భుజాదిమతా-వపుషా , భూయోఽహం-జాతః- హే సతి- మే మను-వ్యాహృతం భాషితం-సత్యమేవ హి ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ వాం యువాభ్యాం,ఏతచ్చతుర్భుజాదిమద్రూపం దర్శితం-కిమర్థం- తేతవ, ప్రాగ్జన్మస్మరణాయ పూర్వమప్యేవ యోరయమేవోత్పన్న ఇతి జ్ఞాపనార్థం , అన్యథా ప్రదర్శి

రూపదర్శనాభావేచమద్భవజ్ఞానంమదవతారజ్ఞానంమర్త్యానాంయుష్మాకం - నజాయతే - మద్భవమితిపాఠే, మద్విషయకంమదవతారవిషయకమితియావత్ ✻ ॥ ౪౩ ॥ ✻నన్వేవమపికథమావయోర్ముక్తిస్స్యాదిత్యాహ॥యువామితి॥అసకృత్పుత్రభావేనాపి-సకృదపివా,బ్రహ్మభావేనపరబ్రహ్మత్వేన-మాం,స్మరన్తౌ - యువా, కృతోమయినిబద్ధః,స్నేహోయయో, స్తౌ-పరాముత్కృష్టాం మద్గతిం,యాస్యాథ ✻ ॥ ౪౪ ॥ ✻ఇతీత్థం,ముక్త్వా, హరిస్తూష్ణీం-బభూవ-తతః-పిత్రోర్దేవకీవసుదేవయోః-సంపశ్యతోస్సతోరేవ-సద్యస్తదైవ - ప్రాకృతఃమానుషశిశుర్బభూవ ✻ ॥ ౪౫ ॥ ✻తతః-భగవతాశిశురూపేణ,ప్రచోదితఆదిష్ట, స్స-శౌరిర్వసుదేవ - స్తం, సుత-మాదాయ-సూతికాగృహా-ద్బహి-ర్యదా-గన్తు, మియేషఐచ్ఛత్-తర్హితదా, వ్రజే - నన్దస్యజాయయాయశోదయా, అజాప్రకృత్యభిమానినీయోగమాయాశక్తి - రజని-జనేఃకర్మణిచిణఃపరస్యతశబ్దస్యలుక్ ✻ ॥ ౪౬ ॥ ✻తయాయోగమాయయా-హృతాః- ప్రత్యయాఃబుద్ధయః సర్వవృత్తయస్తత్పూర్వకసర్వేన్ద్రియవ్యాపారాశ్చ,యేషాం- తేషు, అతఏవ-సర్వేషు-ద్వాస్థేషుద్వారపాలేషుపౌరేషుజనేషుచశాయితేషునిద్రితేషుసత్సు - అథ-బృహత్సు-కవాటేషు,అయసాన్యయోమయాని - కీలానిపరస్పరబన్ధకశఙ్కువిశేషాత్మకాని - శృఙ్ఖలాశ్చ ,యాసు-తాః-తృతీయాన్తపాఠే బృహద్భిః,కవాటై,రాయసకీలైః,శృఙ్ఖలైశ్చ,పిహితాఃఛాదితాఃబృహత్కవాటేషుఆయసకీలశృఙ్ఖలైఃపిహితాఇతివా॥ అతఏవ-దురత్యయాదురతిక్రమాః-యాః-ద్వారఃద్వారాణి✻॥౪౭॥✻తాస్సర్వాః,కృష్ణవాహేకృష్ణంవహతీతితథా-తస్మిన్,

తండూపంప్రాగ్జన్మస్మరణాయమే।నాన్యథా✻మద్భవజ్ఞానంమర్త్యలిఙ్గేనజాయతే॥ ౪౩ ॥ యువాంమాంపుత్రభావేనబ్రహ్మభావేనవాసకృత్ । చిన్తయన్తౌకృతస్నేహౌయాస్యేథే✻మద్గతింపరామ్॥ ౪౪ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్యుక్త్వాఽఽసీద్ధరిస్తూష్ణీంభగవానాత్మమాయయా । పిత్రోస్సంపశ్యతోస్సద్యోబభూవప్రాకృతశ్శిశుః॥ ౪౫ ॥ తతశ్చశౌరిర్భగవత్ప్రచోదితస్సుతంసమాదాయససూతికాగృహాత్ । యదాబహిర్గన్తుమియేషతర్హ్యజాయాయోగమాయాఽజనినన్దజాయయా॥ ౪౬॥తయాహృతప్రత్యయసర్వవృత్తిషుద్వాస్థేషుపౌరేషుచశాయితేష్వథ । ద్వారస్తుసర్వాఃపిహితాదురత్యయాబృహత్కవాటాయసకీలశృఙ్ఖలాః॥ ౪౭ ॥ తాఃకృష్ణవాహేవసుదేవఆగతేస్వయంవ్యశీర్యన్తయథాతమో † రవేః । వవర్షపర్జన్యఉపాంశుగర్జితశ్శేషోఽన్వగాద్వారినివారయన్ఫణైః॥ ౪౮ ॥ మఘోనివర్షత్యసకృద్యమానుజాగమ్భీరతోయౌఘజవోర్మిఫేనిలా । భయానకావర్తశతాకులానదీమార్గన్దదౌసిన్ధురివశ్రియఃపతేః॥ ౪౯ ॥నన్దవ్రజంశౌరిరుపేత్యతత్రతాన్గోపాన్ప్రసుప్తానుపలభ్యనిద్రయా। సుతంయశోదాశయనేనిధాయతత్సుతాముపాదాయపునర్గృహానగాత్॥ ౫౦ ॥దేవక్యాశ్శయనేన్యస్యవసుదేవోఽథదారికామ్ । × ప్రతిముచ్యపదోర్లోహమాస్తేపూర్వవదావృతః॥ ౫౧ ॥ యశోదానన్ద

వసుదేవే, ఆగతేసతి స్వయమేవ వ్యశీర్యన్తవివృతాబభూవుః-యథా-రవేస్సూర్యే, ఉదితేసతి తమోఽన్ధకారోవిశీర్యతే-తద్వత్-రవేరితిపాఠే-రవేస్సకాశాత్-తదా-పర్జన్యః ఉపాంశుగర్జితఃమన్దగర్జితో-వవర్ష - పౌరాణామప్రబోధార్థమితిభావః, శేషఃఅనన్తః,ఫణైః, వారిజలం-నివారయ-న్నన్వగాత్అనుయయౌ ✻ ॥ ౪౮॥ ✻అసకృన్మఘోని-నితరాంవర్షతిసతి గమ్భీరస్య,జలపూరస్య,జవేన-యే,ఊర్మయః,తైః, ఫేనిలాఃఫేనాన్యస్యాస్సన్తీతితథా-భయఙ్కరాణా-మావర్తానాం-శతైరాకులావ్యాప్తాఽపియమానుజా-యమునానదీ-మార్గం, దదౌ,యథా,సిన్ధుస్సముద్రః, శ్రియఃపతేఃసీతాపతేః, దదౌ,తద్వత్ ✻ ॥ ౪౯ ॥ ✻తత,శ్శౌరిర్వసుదేవో-నన్దవ్రజ-ముపేత్య, తత్ర,యోగమాయయా హేతుభూతయా,నితరాం,సుప్తాన్-తాన్నన్దాదీన్గోపా-నుపలభ్యజ్ఞాత్వా, యశోదాయా-శ్శయనేశయ్యాయాం,స్వసుతం - నిధాయ-తస్యా యశోదాయా-స్సుతాంమాయాత్మికాం,ఆదాయ-పునః,గృహా,నగాత్ ✻ ॥ ౫౦ ॥ ✻తత,స్తాంబాలికాం,దేవక్యా, శ్శయనే,న్యస్యాథాయ,పూర్వవచ్ఛృఙ్ఖలాం,పాదయోః,కృత్వాఆబధ్య, ఆవృతఃపిహితకవాటస్స, న్నాస్తేఆస్త,పూర్వవదవస్థిత, ప్రతిముచ్యపదోర్లోహమితిపాఠే,లౌహంలోహమయనిగళం,పదోఃపాదయోః,ప్రతిముచ్యపునర్బధ్వేత్యర్థః ✻ ॥ ౫౧ ॥ ✻నన్దపత్నీ-యశోదాతు,జాత,మపత్యంపుత్రంపర-మబుధ్యత,తత్పురుషమాత్రమబుధ్యత,నతుతల్లిఙ్గంతద్గతచిహ్నాని,తత్రహేతుః, పరిశ్రాన్తా,తత్రాఽపిహేతుర్నిద్రయామాయాశక్త్యుపబృంహితయానిద్రయా - అపగతాస్మృతిర్యస్యా - స్తథా,యద్వా, జాతమపత్యం, నసుతం,నాపికన్యాంచా,బుధ్యత,కిన్తు - జాతమాత్రమబుధ్యత,తత్రహేతుః, తల్లిఙ్గేపరిశ్రాన్తాతల్లిఙ్గే స్త్రీపుంసా

౪౩॥శ్లో ✻ పా॥మద్భవంజ్ఞానం.౪౮॥శ్లో † పా॥రవేః.౫౧॥శ్లో × పా॥శృఙ్ఖలాంపాదయోఃకృత్వా✻ఆస్తే

స్యేతరచిహ్నాపరామర్శే,పరిశ్రాన్తా,తత్రమోహతు,ర్నిద్రయాఽపగతస్మృతిఃపూర్వవదర్థః ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధేతృతీయోఽ ధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవంభగవదవతారంప్రస్తుత్యాథతతఃప్రభృతికంసోద్యోగంప్రస్తౌతి॥బహిరితి॥యదా,వసుదేవఃపూర్వవదాస్త-తదా-బహి-రన్తశ్చ-సర్వాః-పురస్య-ద్వారఃద్వారాణి- పూర్వవదేవా-వృతాఃపిహితా-స్తతో-బాలధ్వనింశిశుధ్వని-మాకర్ణ్య గృహపాలాఃవసుదేవాధిష్ఠితకారాగృహపాలాః , సముత్థితా ,బభూవుః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తేచా - తితూర్ణ-ముప వ్రజ్యకంసస మీపమేత్య-దేవక్యా-గర్భజన్మగర్భస్థశిశూత్పత్తిం-భోజరాజాయకంసాయా - చఖ్యుః -కథమ్భూతం-యద్గర్భజస్యైవ-సముద్విగ్నో మృత్యుభయభీతః-కంసః-ప్రతీక్షతే-తథాభూతమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁సభోజరాజః- కాలోఽయమితిఅయమేవతద్వధకాలః,అన్యథా-ప్రవర్ధితోమామేవహన్యా-దితిబుద్ధ్యా-తూర్ణం-తల్పాచ్ఛయనా- దుత్థితో , విహ్వలఃకాతరః-అనవహితఇతియావత్-అతఏవ-ప్రస్ఖలన్విక్షిప్తగతిః-ముక్తావిక్షిప్తా,మూర్ధజాఃకేశా-యస్య-తథాభూత-శ్శీఘ్రం- సూతికాగృహ,మగాద్వ్యయా ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తమాగతంభ్రాతరంకంసం-దేవీసతీదేవకీ,కృపణాదీనా-కరుణంయథాతథా -వాచ-తదేవాహ- స్నుషేయమితి॥స్పార్ధద్వయేన॥హేకల్యాణ-తవే-యం-స్నుషాభగినీసుతా-ఏనాం - స్త్రియం- హన్తుం-త్వం-నార్హసి-దైవనిసృష్టేన

పత్నీచజాతంపరమబుధ్యత। ❁ నతల్లిఙ్గంపరిశ్రాన్తానిద్రయాఽపగతస్మృతిః ॥ ౫౨ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,తృతీయోఽ ధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకఉవాచ ॥ బహిరన్తఃపురద్వారఃసర్వాఃపూర్వవదావృతాః । తతోబాలధ్వనిం శ్రుత్వాగృహపాలాస్సముత్థితాః ॥ ౧ ॥ తేతుతూర్ణముపవ్రజ్యదేవక్యాగర్భజన్మతత్ । ఆచఖ్యుర్భోజరాజాయయదుద్విగ్నఃప్రతీక్షతే ॥ ౨ ॥ సతల్పాత్తూర్ణముత్థాయకాలోఽయమితివిహ్వలః । సూతీగృహమగాచ్ఛీఘ్రంప్రస్ఖలన్ముక్తమూర్ధజః ॥ ౩ ॥తమాహభ్రాతరందేవీకృపణాకరుణంసతీ । స్నుషేయంతవకల్యాణస్త్రియంమాహన్తుమర్హసి॥ ౪ ॥ బహవోహింసితాభ్రాతశ్శిశవఃపావకోపమాః।త్వయాదైవనిసృష్టేనపుత్త్రికైకాప్రదీయతామ్॥ ౫ ॥నన్వహం తేహ్యవరజాదీనాహతసుతాప్రభో । దాతుమర్హసిమన్దాయాఅఙ్గేమాంచరమాంప్రజామ్॥ ౬ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ ఉపగుహ్యాత్మజామేవంరుదన్త్యాదీనదీనవత్ । యాచితస్తాంవినిర్భర్త్స్యహస్తాదాచిచ్ఛిదే ❁ ఖలః ॥ ౭ ॥ తాం గృహీత్వాచరణయోర్జాతమాత్రాంస్వసుస్సుతామ్ । అపోథయచ్ఛిలాపృష్ఠేస్వార్థోన్మూలితసౌహృదః ॥ ౮ ॥ సాతద్ధస్తాత్సముత్పత్యసద్యోదేవ్యమ్బరఙ్గతా । అదృశ్యతానుజావిష్ణోస్సాయుధాష్టమహాభుజా॥ ౯ ॥దివ్యస్రగమ్బరాలేపరత్నాభరణభూషితా । ధనుశ్శూలేషుచర్మాసిశఙ్ఖచక్రగదాధరా॥ ౧౦ ॥ సిద్ధచారణగన్ధర్వైరప్సరఃకిన్నరోరగైః । ఉపాహృతోరుబలిభిస్స్తూయమానేదమబ్రవీత్॥ ౧౧ ॥కింమయాహతయామన్దజాతఃఖలు

దైవప్రేరితేన,దేవేనమత్పుత్రమృత్యుతయాకల్పితేన-బహవః,పావకవత్ప్రకాశమానాః-మమ- శిశవో,హతాః, హేభ్రాతః ఇయ-మేకా-పుత్త్రికా-ప్రదీయతామ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ❁నను హేభ్రాతః-అహం-తవా - వరజాకనీయసీ-దీనాచ-హతాస్సుతాయస్యా-స్తథాభూతాచ-అతో- హేప్రభో-అఙ్గహేభ్రాతః-మన్దభాగ్యాయా - మహ్యై -కాం - చరమాం-కన్యకాం-దాతు-మర్హసీతి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ఇత్థ-మాత్మజా-ముపగుహ్య-ఉరసిబాహుభ్యాంసంవేష్ట్య- దీనదీనవత్ - దీనాదపిదీన స్తద్వత్-వితరాందీనవదిత్యర్థః-పత్కారణేనస్వసుతస్యాన్యత్రస్థితత్వాద్వ్యస్తుతోదైన్యాభావస్సూచ్యతే॥ రుదన్త్యా-తయా , యాచితోఽపి-ఖలోదురాత్మా కంస-స్తాంవినిర్భర్త్స్య-హస్తాదాచిచ్ఛిదేహృతవాన్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తాం - జాతమాత్రామేవ-సతుకృతనాళచ్ఛేదామిత్యర్థః భగిన్యా-స్సుతాం-చరణయోః-గృహీత్వా - స్వప్రయోజనార్థం,త్యక్తభగినీతత్సుతాస్నేహ-శ్శిలాపృష్ఠే-అపోథయత్ అతాడయత్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁సా-విష్ణో-రనుజా-కన్యా-తస్య - కంసస్య-హస్తా-త్సముత్పత్యఊర్ధ్వముత్పత్య-సద్యఏవ-దేవీ - స్వస్వరూపంబిభ్రతీసతీ-అమ్బరమాకాశం-గతా అధిష్ఠితా- అదృశ్యత కంసాదిభిర్దృష్టాబభూవ-కథంభూతా-ఆయుధైః -స్సహితా-అష్టౌమహాన్తోభుజాయస్యాః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁దివ్యస్రగాదిభి-ర్భూషితా-అమ్బరంవస్త్రం - ఆయుధాన్యేవదర్శయన్విశినష్టి॥ధనురాదీ-న్బిభ్రతీ-తథా-ఉపాహృతాస్సమర్పితాః - బలయఃఉపాయనాని-యై స్తైః-సిద్ధాదిభిః-స్తూయమానే,దంవక్ష్యమాణ,మబ్రవీత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తదేవాహ॥కిమితి॥హతయాఽపి-మయా - తవ-కింప్రయోజనమ్నకిఞ్చిదపి-హేమన్ద-తవా- న్తకృన్నాశకృత్-పూర్వశత్రురశరీరవాణ్యాపూర్వముక్తశ్శత్రుర్యత్రక్వచిత్ప్రదేశే - జాతఏవఖలుఇతఊర్ధ్వ

౫౨శ్లో ❁ పా॥నతల్లిఙ్గే,

జనిష్యమాణానపి శిశూన్ హన్యాదితి సమ్భావ్య వారయతి ॥ కృపణాన్, శిశూన్ - వృథా - మాహింసీః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఇతీత్థం కం సంప్రభాష్య - సా - భగవతీ పూజ్యా - మాయా - దేవీ, భువి - బహునామనికేతేషు నానాసంజ్ఞకస్థానేషు - బహూని పూర్వం భగవదుక్తాని - దుర్గాదీని నామాని - యస్యాః, స్తథాభూతా, బభూవ, హేత్యాశ్చర్యే ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తత - స్తయా మాయయా, అభిహిత - మాకర్ణ్య - కంసస్సుతరాం విస్మితః - దేవకీం వసుదేవం చ - విముచ్య నిగళాన్నిర్మోచ్య - వినీత - ఇద - మబ్రవీత్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ అహో ఇతి సార్ధైరష్టభిః - భగినీపతిర్భావః - పురుషాద ఇవ రాక్షస ఇవ రాక్షసేనేవేత్యర్థః విభక్తివ్యత్యయ ఆర్షః ఉపేత్య సమీప మేత్య మయా - పాప్మనా పాపాత్మనా వాం యువయోః, బహవ - స్సుతా - హింసితాః - బతేతి ఖేదే ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ స తు త్వత్పుత్రహన్తా అహం తు - త్యక్తం కారుణ్యం యేన - త్యక్తా జ్ఞాతయస్సుహృదశ్చ, యేన - తథాభూతః, అత ఏవ, ఖలః, అత ఏవ, కాంస్తు - లోకాన్ - ప్రాప్స్యామి కేవలం స్థావరతాం గమిష్యామీతి భావః, అత ఏవ - బ్రహ్మహేవ - శ్వసన్ జీవన్నపి - మృతః మృతతుల్యః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ పూర్వం తు "అస్యాస్త్వామష్టమో గర్భో హన్తా" ఇతి దైవ - ముపాచ , ఇదానీం తు, యత్రక్వచిత్తవ మృత్యుర్జాత ఏవేతి శ్రుతం - అతో, మానుషవ - ద్దైవమప్య - నృతం, వక్త్యేవ యస్యైవ - వచనే - విశ్వాసా, దహం, భగినీసుతాన్, హతవాన్, ఇదమతిజుగుప్సితం కర్మ కృతవానస్మి కిల ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ అథాఽపి, మహాభాగావివేకినౌ, యువాం, మాత్మజాన్ప్రతి, మా శోచతం శోకం మా కార్ష్టం - తేషామశోచ్యత్వం సూచయితుం విశినష్టి ॥ స్వకృతం భుజః స్వకృతకర్మఫలభోక్తౄన్, జన్తవః, దైవాధీనాః - స్వస్వకృతకర్మానుగుణప్రవృత్తదైవవశ్యాః , అత ఏవ, సదై - కత్ర, నాసతే నావతిష్ఠన్తే - కిన్తు, తత్తత్కర్మానుగుణ జన్మమరణాదిభాజో భ్రమన్తి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ సదా సహానవస్థానే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథా, భువి, భౌమాని - రజాంసి యాన్త్య

తవాన్తకృత్ । యత్రక్వచిత్పూర్వశత్రుర్మా హింసీః కృపణాన్వృథా ॥ ౧౨ ॥ ఇతి ప్రభాష్య తం దేవీ మాయా భగవతీ భువి । బహునామనికేతేషు బహునామా బభూవ హ ॥ ౧౩ ॥ తయాఽభిహితమాకర్ణ్య కంసః పరమవిస్మితః । దేవకీం వసుదేవం చ విముచ్య ప్రశ్రితోఽబ్రవీత్ ॥ ౧౪ ॥ అహో భగిన్యహో భామ మయా వాం బత పాప్మనా । పురుషాద ఇవాపత్యం బహవో హింసితాస్సుతాః ॥ ౧౫ ॥ స త్వహం త్యక్తకారుణ్యస్త్యక్తజ్ఞాతిసుహృత్ఖలః । కాంస్తు లోకాన్గమిష్యామి బ్రహ్మహేవ మృతశ్శ్వసన్ ॥ ౧౬ ॥ దైవమప్యనృతం వక్తి న మర్త్యా ఏవ కేవలమ్ । యద్విస్రమ్భాదహం పాపస్స్వసుర్నిహతవాన్ శిశూన్ ॥ ౧౭ ॥ మా శోచతం మహాభాగావాత్మజాన్స్వకృతం భుజః । జన్తవో న సదైకత్ర దైవాధీనాస్సహాసతే ॥ ౧౮ ॥ భువి భౌమాని భూతాని యథా యాన్త్యపయాన్తి చ । నాయమాత్మా తథైతేషు విపర్యేతి యథైవ భూః ॥ ౧౯ ॥ యథానేవంవిదో భేదో యత ఆత్మవిపర్యయః । దేహయోగవియోగైశ్చ సంసృతిర్న నివర్తతే ॥ ౨౦ ॥ తస్మాద్భద్రే స్వతనయాన్మయా వ్యాపాదితానపి । మాఽనుశోచయతం సర్వస్స్వకృతం విన్దతేఽవశః ॥ ౨౧ ॥ యావద్ధతోఽస్మి హన్తాఽస్మీత్యాత్మానం మన్యతేఽస్వదృక్ । తావత్తదభి

పయాన్త్యపగచ్ఛన్తి, తద్వ, దుద్భూతాన్యపి కర్మవశా, త్క్వచిత్సంయుజ్య పునర్వియుజ్యన్తే, భౌమానాం గమనాగమనాద్యవస్థావత్త్వేపి యథా న భువ స్తథాత్త్వం - తథా , శరీరేషు జన్మమరణాదివికారవత్స్వపి - తద్ధారకతయాఽ వస్థిత - ఆత్మా - జీవః, న విపర్యేతి విపర్యయం న ప్రాప్నోతి - నాన్యథాభవనం గచ్ఛతి కిం త్వేకరూపతయా నిత్యతయా చావతిష్ఠత ఇత్యర్థః, జన్మమరణాద్యవస్థావత్త్వస్యాభావా ద్దేహానశోచ్యాః, నాప్యాత్మా వి - క్రియాభావాన్నిత్యత్వాచ్చేతి భావః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ నను జాతోఽహం మృతోఽహం హతోఽహమహం హన్మీత్యేవమాత్మనోఽపి జననమరణహన్తృహన్తవ్యభావప్రతీతేః కథం న స విపర్యేతీత్యత్ర సా ప్రతీతి ర్దేహాత్మభ్రాన్తిమూలా , సైవ చాస్య దేహసంయోగవియోగరూపసంసృతిహేతుశ్చేత్యాహ ॥ యథేతి ॥ యథానేవంవిదో, భేదః, దేహాత్మనోర్వైవర్గ్యరూపో భేదః - న స్యాత్, అనుష్ఠానపర్యన్తత్వేన నాధ్యవసిత, స్స్యాత్, యతః అనధ్యవసితాదేవ భేదా - దాత్మని విపర్యయః దేహధర్మప్రతీతి ర్భవతి , తావ, ద్దేహసంయోగవియోగై - రుపలక్షితా, సంసృతిర్న నివర్తతే, తత్సంయోగాదిరూపా సంసృతిర్న నివర్తతే - చశబ్దాద్ధన్తృహన్తవ్యప్రతీతిరపి న నివర్తత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తస్మాద్దేహాత్మనోర్విలక్షణస్వభావత్వా, దత ఏవాశోచ్యత్వాచ్చ, హే భద్రే , మయా, వ్యాపాదితానపి వ్యాపత్తిం ప్రాపితానపి - హతానపీతి యావత్, స్వసుతాన్ప్రతి - యువాం, మాఽనుశోచయతం, దేహధ్వస్తేర్విలక్షితః, యతః, సర్వోఽపి జన్తుః, అవశః అస్వతన్త్రః కర్మవశ్యః , స్వకృతం స్వార్జితకర్మరూపఫలం జన్మమరణాదికం విన్దతే లభతే ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ కిఞ్చ, యావ, దస్వదృక్ దేహావిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యదర్శీ - న్, హతోఽస్మి హననవిషయోఽస్మి, హన్తాఽస్మి హననకర్తాఽస్మీత్యా - త్మాన, మభిమన్యతే దేహాత్మభ్రాన్త్యా దేహగతం హన్తృహన్తవ్యభావమాత్మన్యనుసన్ధత్తే - తావదేవ, తదభిమానీ తన్మూలకహన్తృహన్తవ్యభావాభిమానీ చ, అత ఏవ, అజ్ఞస్సన్, బాధ్యబాధకతాం వధ్యఘాతుకభావమితి యావత్ , ప్రాప్నుయాత్ తత్ప్రయుక్తః

కపాపాదికం ప్రాప్స్యామీత్యర్థః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ అత-న్సాధవో, బన్ధువత్సలాశ్చ, యూయం, మమ, దౌరాత్మ్యం-క్షమధ్వ
మిత్యుక్త్వా-అథ, అశ్రూణి, ముఖే యస్య తథాభూతః, స్యాలస్స్వసోర్వసుదేవదేవక్యోః, పాదౌ, అగ్రహీత్, పత్నీభ్రాతృవాచి
తయా ప్రసిద్ధోఽపి స్యాలశబ్దః అత ఏవ ప్రయోగాద్భగినీభర్తర్యపి వర్తతే ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ తతః, కన్యకాయాః, గిరా, విస్రబ్ధః వి
శ్వాసనిర్దిష్టావితవిశ్వస్తః, స్వస్య సౌహృదం-దర్శయన్, దేవకీం, వసుదేవం చ, నిగళాన్, మోచయామాస, పూర్వోక్తమేవ మోచ
నం సప్రపఞ్చం స్మారితమిత్యపౌనరుక్త్యం ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ ఇత్థం భ్రాతుః-సమనుతప్తస్య సతః-దేవకీ, జ్ఞాత్వా, క్షమాం కృత్వా
రోషం-వ్యసృజత్-తథా-వసుదేవోఽపి జ్ఞాత్వా-ప్రహస్య, తం, కంస-మువాచ ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ తదేవాహ ఏవమితి ద్వాభ్యామ్॥
హే మహాభాగ-త్వం, యథా-వదసి-త-దేవమవతథైవ - కం మయోక్తం - యదనుమన్యస-ఇత్యత్రాహ-దేహినా-మహంధీర
హన్తా-అహం హత ఇత్యేవం రూపా ధీః-రజ్ఞానప్రభవా దేహాత్మభ్రమజా - యద్వా అహంధీః దేహాత్మధీః-అజ్ఞానప్రభవా ఆత్మ
యాథాత్మ్యానవభాసమూలా-అహంధియం విశినష్టి॥ యతోఽహంధియః-స్వపరేతిభిదా శత్రుమిత్రభిదా-భవతి ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽
ఏతదేవోపపాదయతి॥ శోకేతి ॥ పృథగ్దృశః, ఆత్మనః పృథగ్భూతే దేహే - దృగాత్మాభిమానో, యేషాం-తథాభూతాః, అత
ఏవ-శోకాదిభి-రన్వితాః-భావైరచేతనైః ఖడ్గాదిభిః-భావమచిత్పదార్థం - ఘ్నన్తం- ఈశ్వరం-న పశ్యన్తి, కిన్తు, కేవలం స్వప
రభేదమేవ పశ్యన్తీతి భావః - తత్తత్కర్మానుగుణప్రవృత్తస్యేశ్వరస్యైవ జన్మమరణాది హేతుత్వాన్న కేనాప్యపరాద్ధమితి
భావః ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ ఇత్థం, విస్రబ్ధం విశ్వాసయుక్తం యథా భవతి తథా, ఆభాషితః, కంసః - ప్రసన్నాభ్యాం-దేవకీవసుదేవా

మాన్యజ్ఞో బాధ్యబాధకతామియాత్ ॥ ౨౨ ॥ క్షమధ్వం మమ దౌరాత్మ్యం సాధవో బన్ధువత్సలాః। ఇత్యుక్త్వాఽ
శ్రుముఖః పాదౌ స్యాలస్స్వస్రోరథాగ్రహీత్ ॥ ౨౩ ॥ మోచయామాస నిగళాద్విస్రబ్ధః కన్యకాగిరా। దేవకీం వ
సుదేవం చ దర్శయన్నాత్మసౌహృదమ్ ॥ ౨౪ ॥ భ్రాతుస్సమనుతప్తస్య క్షాన్త్వా రోషం చ దేవకీ। వ్యసృజద్వసుదే
వశ్చ ప్రహస్య తమువాచ హ ॥ ౨౫ ॥ ఏవమేతన్మహారాజ యథా వదసి దేహినామ్। అజ్ఞానప్రభవాఽహంధీస్స్వ
పరేతి భిదా యతః ॥ ౨౬ ॥ శోకహర్షభయద్వేషలోభమోహమదాన్వితాః। మిథో ఘ్నన్తం న పశ్యన్తి భావైర్భా
వం పృథగ్దృశః ॥ ౨౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ। కంస ఏవం ప్రసన్నాభ్యాం విస్రబ్ధం ప్రతిభాషితః। దేవకీవసుదేవాభ్యామను
జ్ఞాతోఽవిశద్గృహమ్ ॥ ౨౮ ॥ తస్యాం రాత్ర్యామతీతాయాం కంస ఆహూయ మన్త్రిణః। తేభ్య ఆచష్ట తత్సర్వం
యదుక్తం యోగమాయయా ॥ ౨౯ ॥ ఆకర్ణ్య భర్తుర్గదితం తమూచుర్దేవశత్రవః। దేవాన్ప్రతికృతామర్షా దై
తేయా నాతికోవిదాః ॥ ౩౦ ॥ ఏవం చేత్తర్హి భోజేన్ద్ర పురగ్రామవ్రజాదిషు। అనిర్దశాన్నిర్దశాంశ్చ హనిష్యామో
ఽద్య వై శిశూన్ ॥ ౩౧ ॥ కిముద్యమైః కరిష్యన్తి దేవాస్సమరభీరవః। నిత్యముద్విగ్నమనసో జ్యాఘోషైర్ధనుషస్త
వ ॥ ౩౨ ॥ అస్యతస్తే శరవ్రాతైర్హన్యమానాస్సమన్తతః। జిజీవిషవ ఉత్సృజ్య పలాయనపరాయయుః ॥ ౩౩ ॥ కే
చిత్ప్రాఞ్జలయో భీతా న్యస్తశస్త్రా దివౌకసః। ✽ ముక్తకచ్ఛశిఖాః కేచిద్భీతాస్స్మ ఇతి వాదినః ॥ ౩౪ ॥ న త్వం
విస్మృతశస్త్రాస్త్రాన్విరథాన్భయసన్నతాన్। హంస్యన్యాసక్తవిముఖాన్భగ్నచాపానయుధ్యతః ✽ ॥ ౩౫ ॥ కిం

భ్యాం అనుజ్ఞాతః, స్వగృహం-ప్రావిశత్ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ అథ ప్రభాతే-మన్త్రిణ-ఆహూయ-కంస-స్తేభ్యో-మన్త్రిభ్యో యోగమా
యోక్తమాహ ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ తతః-కంసోక్త, మాకర్ణ్య, దేవానాం-శత్రవః, దైతేయాః-మన్త్రిణః, దేవానుద్దిశ్య, కృతః అమర్షో యై
స్తథాభూతాః-నాతికోవిదాః కార్యాకార్యవివేకరహితాః, తం కంస-మూచుః ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ తదేవాహ॥ ఏవమిత్యాదిసై
కం దుర్మన్త్రిభిరిత్యతః ప్రాక్తనేన॥ ఏవం చేన్మాయయైవముక్తం చే, త్తర్హి హే భోజేన్ద్ర - పురాదిషు-అనిర్దశాన అతిక్రాన్తదశ
దినాన్, నిర్దశాంశ్చ, శిశూ-నద్య హనిష్యామః ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ ఏవం చే, త్సమరభీరవో, దేవాః, కిం, మస్మాన్, ఉద్యమైః ప్రయత్నైః-క
రిష్యన్తి, న కిఞ్చిదపి, కిం చ, తే, తవ, ధనుషో, జ్యాఘోషైరేవ, నిత్య, ముద్విగ్నం భీతమ్మనో, యేషాం, తథాభూతాః ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽
అస్యతః శరాన్ క్షిపతస్తవ, శరసఙ్ఘైః, హన్యమానాః, జీవితుమిచ్ఛవః, పలాయనమేవ పరం రక్షణోపాయో యేషాం తథా
భూతాః, ఉత్సృజ్య, స్వస్థానానీతి శేషః, సమన్తతో, యయుః ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ కేచిచ్చ, దివౌకసో దేవా, భీతాః, త్వత్త ఇతి శేషః, అ
త ఏవ-త్యక్తాని శస్త్రాణి యైస్తథాభూతాః-కేచిచ్చ, ముక్తాః విశ్లథాః, కచ్ఛాః, శిఖాశ్చ, యేషాం, ముక్తకచ్ఛశిఖా ఇతి పాఠే ముక్త
గ్రన్థయః, శిఖా యేషాం తథాభూతాః, భీతాఃస్మ ఇతి, వదన్తః, ప్రాఞ్జలయస్తస్థురితి శేషః ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ అథాపి, త్వం-విస్మృతా
ని, శస్త్రాణ్యస్త్రాణి చ, యైః - మన్త్రశిక్షోపబృంహితాన్యస్త్రాణి, తదితరాణి తు శస్త్రాణీతి వివేకః-విగతా, రథా, యేషాం-తాన్,
భయాత్, సన్నతాన్ కృతప్రణామాన్, న హంసి న హతవాన్, శరణాగతరక్షకత్వాదితి భావః, తథా, అన్యాసక్తాన్ యుద్ధం
విహాయ ప్రయోజనాన్తరాసక్తాన్, పరాఙ్ముఖాంశ్చ, భగ్నచాపాన్ అత ఏవ, అయుధ్యతశ్చ, దేవాన్ న హంసి ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽

౩౪ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ ముక్తకచ్ఛా.

మేస్వగృహ ఏవ, శూరైః, సంయుగాదితరత్ర, వికత్థనం ప్రాగల్భ్యవచనం, యేషాం తైః, విబుధైః కిం, న కిఞ్చిదపి కర్తుం శక్యమిత్యర్థః, ఆస్తాం తావత్సామాన్యదేవానాం వార్తా, దేవశ్రేష్ఠైః హరిహరేన్ద్రహిరణ్యగర్భైరపి న కిఞ్చిదిత్యాహుః ॥ రహ ఇతి ॥ రహోజుషా త్వద్భయాన్నిర్జనదేశసేవినా, యద్యపి తైః కిఞ్చిదపి న కర్తుం శక్యం, తథాఽపి సాపత్న్యాచ్ఛత్రుత్వాత్ దేవా నోపేక్షణీయాః, ఇతి మన్యామహే ॥ తత స్తన్మూలఖననే సపత్నమూలోన్మూలననిమిత్తే అనువ్రతాన్ భృత్యాన్ అస్మాన్నియుఙ్క్ష్వ ఆజ్ఞాపయ ❋ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ❋ సాపత్న్యాన్నోపేక్ష్యా ఇత్యేతదేవ సదృష్టాన్తముపపాదయన్తి ॥ యథేతి ॥ యథా అఙ్గే శరీరే సముత్పన్నః ఆమయో వ్యాధిః నృభిరుపేక్షితః అత ఏవ రూఢమూలః చికిత్సితుం ప్రతికర్తుం న శక్యతే యథా చ తావద్యోగిభిరుపేక్షితః ఇన్ద్రియగ్రామ స్తతో దుర్నిగ్రహ స్తథా రిపురపి, తావదుపేక్షిత స్తతో రూఢబలః శ్చాలయితుమపి న శక్యతే ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ తర్హి కిం తత్సపత్నానాం మూలం యద్వినాశితవ్యమిత్యత్రాహుః ॥ మూలమితి ॥ సనాతనః అనాదిసిద్ధః అవిచ్ఛిన్నసమ్ప్రదాయవేదబోధితో, ధర్మః వర్ణాశ్రమానుగుణో, యత్ర విష్ణౌ, యద్విష్ణ్వధీనః, స విష్ణుర్దేవానాం మూలం, రహస్సేవీ స కథం ఛేత్తవ్య ఇత్యత్రాహుః, తస్య చేతి, బ్రహ్మ వేదః, గావశ్చ, విప్రాశ్చ గోవిప్రాః, తప ఇతి పృథక్పదం బ్రహ్మాదయః తస్య విష్ణోర్మూలమిత్యనుషఙ్గః ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ తస్మాత్ హే రాజన్ సర్వాత్మనా నానోపాయేన బ్రహ్మవాదిత్వాదిగుణయుక్తాన్ బ్రాహ్మణాన్, హవిస్సాన్నాయ్యం దుహన్తీతి తథా, తాః గాశ్చ, హన్మః హనిష్యామః ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ విప్రాదయో, హరే,

క్షేమశూరైర్విబుధైరసంయుగవికత్థనైః । రహోజుషా కిం హరిణా శమ్భునా వా వనౌకసా ॥ ౩౬ ॥ కిమిన్ద్రేణా
ల్పవీర్యేణ బ్రహ్మణా వా తపస్యతా । తథాఽపి దేవాస్సాపత్న్యాన్నోపేక్ష్యా ఇతి మన్మహే । తతస్తన్మూలఖననే
నియుఙ్క్ష్వాస్మాననువ్రతాన్ ॥ ౩౭ ॥ యథాఽఽమయోఽఙ్గే సముపేక్షితో నృభిర్న శక్యతే రూఢపదశ్చికిత్సితు
మ్ । యథేన్ద్రియగ్రామ ఉపేక్షిత స్తథా రిపుర్మహాన్బద్ధబలో న చాల్యతే ॥ ౩౮ ॥ మూలం హి విష్ణుర్దేవానాం యత్ర
ధర్మస్సనాతనః । తస్య చ బ్రహ్మ గోవిప్రా స్తపో యజ్ఞాస్సదక్షిణాః ॥ ౩౯ ॥ తస్మాత్సర్వాత్మనా రాజన్ బ్రాహ్మ
ణాన్బ్రహ్మవాదినః । తపస్వినో యజ్ఞశీలాన్గాశ్చ హన్మో హవిర్దుఘాః ॥ ౪౦ ॥ విప్రా గావశ్చ వేదాశ్చ తపస్సత్యం
దమశ్శమః । శ్రద్ధా దయా తితిక్షా చ క్రతవశ్చ హరే స్తనూః ॥ ౪౧ ॥ స హి సర్వసురాధ్యక్షో హ్యసురద్విడ్గుహాశ
యః । తన్మూలా దేవతాస్సర్వాస్సేశ్వరాస్సచతుర్ముఖాః ॥ అయం హి తద్వధోపాయో యదృషీణాం విహింస
నమ్ ॥ ౪౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం దుర్మన్త్రిభిః కంసస్సహ సమ్మన్త్ర్య దుర్మతిః । బ్రహ్మహింసాం హితం మేనే కాల
పాశావృతోఽసురః ॥ ౪౩ ॥ సన్దిశ్య సాధులోకస్య కదనే కదనప్రియాన్ । కామరూపధరాన్దిక్షు దానవా
న్గృహమావిశత్ ॥ ౪౪ ॥ తే వై రజః ప్రకృతయ స్తమసామూఢచేతసః । సతాం విద్వేషమాచేరురారాదాగ
తమృత్యవః ॥ ౪౫ ॥ ఆయుశ్శ్రియం యశో ధర్మం లోకానాశిష ఏవ చ । హన్తి శ్రేయాంసి సర్వాణి పుంసాం మ
హదతిక్రమః ॥ ౪౬ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

స్తనూః శరీరమ్ ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ స హి, విష్ణుః, సురాణాం, మధ్యక్షోఽధిపతిః, అసురాన్ ద్వేష్టీతి తథాభూతశ్చ, హృదయగుహానిగూఢః, స విష్ణురేవ, మూలం యాసాం తథాభూతాః, సేశ్వరా ఇన్ద్రాదిలోకపాలైస్సహితాః, చతుర్ముఖబ్రహ్మసహితాశ్చ సర్వా దేవతాః, ఏవం సత్యయమేవ తస్య విష్ణోర్వధోపాయః, కోఽసౌ యదృషీణాం హింసనమిత్యేషః యద్వా తద్వధోపాయః దేవవధోపాయః, ఋషివిహింసనేన తచ్ఛరీరే విష్ణౌ నష్టే సతి తన్మూలా దేవాస్స్వయమేవ నఙ్క్ష్యన్తీతి భావః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ ఇత్థం, దుర్మన్త్రిభిస్సహ, సమ్మన్త్ర్యాలోచ్య, స, దుర్మతిః, అసురః కంసః, కాలపాశేన యమపాశేన, ఆవృతః, బ్రహ్మహింసామేవ, హితం మేనే అమన్యత ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ తతః, సాధుజనస్య, కదనే ఉపద్రవే నిమిత్తే, తత్కదనమేవ, ప్రియం, యేషాం, తాన్, కామరూపధరాన్ దానవాన్ దిక్షు ఆజ్ఞాప్య, స్వయం గృహమావివేశ ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ తత, స్తే దానవాః, రజసా, విక్షిప్తస్వభావాః, తమసా విమూఢమావృతం, చేతో, యేషాం, అత ఏవ, తే సతామేవ విద్వేషణమప్రీతిం దుఃఖమితి యావత్ చేరుః చక్రుః కథమ్భూతాః, సన్నిహితమృత్యవః సద్విద్వేషణస్య మృత్యుసాన్నిధ్యావహత్వాదితి భావః ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ న కేవలం మృత్యుమేవావహన్తి అపి త్వాయురాదీన్యపి హన్తీత్యాహ ॥ ఆయురితి ॥ మహదతిక్రమః మహద్విషయాపచారః పుంసామపచరతాం ఆయురాదీని, సర్వాణి శ్రేయాంసి హన్తి నాశయతి శ్రీస్సమ్పత్తిః ధర్మః పుణ్యం లోకా ధర్మప్రాప్యఫలాని యద్వా దేహానుబన్ధినో జనాః, ఆశిషః కామాః ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవం తస్యాం రాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం, మిత్యాదినా మధురాయాం ప్రాభాతికవృత్తాన్త ఉక్తః అథ వ్రజే తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ నన్దస్త్విత్యాదినా తత ఆరభ్యేత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ ఆత్మజే-ఉత్పన్నే సతి-జాత ఆహ్లాదో యస్య-మహదౌదార్యప్రవణం-మనో యస్య-తథాభూతో-నన్దో-వేదజ్ఞాన్-బ్రాహ్మణానాహూయ-స్వయం-స్నాత్వా-శుచి-రలఙ్కృతశ్చ-స్వస్త్యయనం మాఙ్గలికసూక్తం-వాచయిత్వా-యథావిధి-జాతకర్మ-కారయామాస-తథా-పితౄణాం-దేవానాం చార్చనం-కారయామాస ✻ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ✻ తత-స్సమ్యగలఙ్కృతే-ద్వే-ధేనూనాం-నియుతే లక్షే-విప్రేభ్యః-ప్రాయచ్ఛత్-తథా రత్నౌఘైః-శాతకుమ్భామ్బరైస్సువర్ణరజతాఙ్కవస్త్రైః సువర్ణనిష్కైః, రమ్బరైర్వా-దక్షిణార్థం సహితై-రావృతాన్ సప్త-తిలపర్వతాన్-ప్రాదాత్ ✻ ॥ ౩ ॥ ✻ కిమర్థమేవం స్నానాదికమకరోత్కారయామాస ఽదాచ్చేత్యత్రాహ ॥ కాలేనేతి ॥ ఆత్మాత్మవిద్యయేతి దృష్టాన్తార్థం-యథా-ఆత్మవిద్యయా పరమాత్మోపాసనయా-ఆత్మా ప్రత్యగాత్మా విశుద్ధ్యతి హేయగన్ధరహితో భవతి-తథా-ద్రవ్యాణ్యపి-కాలాదిభిరేవ-శుధ్యన్తీత్యభిప్రాయేణ తద్విశుద్ధ్యర్థమకరోదిత్యర్థః-ద్రవ్యశబ్దోఽత్ర ఆత్మానుబన్ధిగేహదేహాపత్యదేవతాపశుహిరణ్యాదివిత్తధాన్యాద్యభిప్రాయకః-తత్ర-కాలేన దశదినాత్మకేన గేహస్య శుద్ధిః-స్నానశౌచాభ్యాం దేహస్య-జాతకర్మాదిసంస్కారైరపత్యస్య-తపసా మన్త్రజపేనేజ్యయా చ-గృహదేవతాయాః-దానైః పశుహిరణ్యధనధాన్యానాం-సన్తుష్ట్యా మనస ఇతి వివేకః ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ తదా, విప్రాః సౌమఙ్గల్యగిరః స్వస్తిపాఠకా-బభూవుః-సూతాదయో-గాయకాశ్చ-జగుః, పురాణాదీనితి శేషః, తత్ర, సూతాః పౌరాణికాః-మాగధా వంశావలీపాఠకాః, వన్దినః స్తుతిపాఠకాః-భేర్యో-దున్దుభయశ్చ-ముహుర్ముహు-ర్నేదుః ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ సమ్మృష్టాః సమ్మార్జన్యా శోధితాని-సంసిక్తాని చన్దనోదకాదిభిస్సమ్యక్స్నపితాని-ద్వారాణ్య-జిరాణ్యఙ్గణాని-గృహాన్తరాణి గృహమధ్యాని చ-యస్మిన్-తథాభూతో-వ్రజో-బభూవ తథా-విచిత్రధ్వజాదిభిః-అలఙ్కృత ఇతి శేషః-ధ్వజాదీనామితరేతరయోగద్వన్ద్వః-చిత్రపదం ప్రత్యేకమన్వయి-ద్వన్ద్వాదౌ శ్రుతత్వాత్ ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ గవాదయో-హరిద్రాతైలాభ్యాం-రూషితాః-ఉపలిప్తాః-విచిత్రాః-గైరికాదిధాత్వాదయః-యేషాం-సన్తీతి-తథాభూతాః-బభూవుః-తత్ర-బర్హస్రజో మయూరపిఞ్ఛమాలాః, మహార్హాణ్యనర్ఘాణి, వస్త్రాదీన్యేవ, భూషణాన్యలఙ్కారా, యేషాం, భూషితా ఇతి పాఠే, తైర్భూషితా అలఙ్కృతాః, ఉపాయనాని పాణిషు యేషాం, తథాభూతా, గోపాః, హే రాజన్, సమాయయు రాజగ్ముః ✻ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ✻ తథా, గోపానాం స్త్రియోఽపి, యశోదాయాః, సుతోదయమాకర్ణ్య, ముదితా హృష్టా, వస్త్రాభి, రాత్మానమలఞ్చక్రుః, ఆకల్పా భూషణాని ఆదిశబ్దేన చన్దనలేపాదిసఙ్గ్రహః, నవాః కుఙ్కుమకిఞ్జల్కా యేషు, తేషాం, ముఖపఙ్కజానాం భూతిః శ్రీః శోభా, యాసాం తాః, కుఙ్కుమానాం కిఞ్జల్కత్వరూపణేన ముఖానాం పఙ్కజత్వరూపణం ఫలం, పృథుశ్రోణ్యః పృథుజఘనాః, చలన్తః కుచా యాసాం తాః, బలిభిరుపాయనైస్సహితా, స్త్వరితం యథా తథా, జగ్ముః ✻ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ✻ సమ్మృష్టాని నిర్మలీకృతాని, మణికుణ్డలాని, యాసాం తాశ్చ, నిష్కాః పదకాఖ్యభూషణాని, కణ్ఠే, యాసాం తా ఇతి బహువ్రీహిద్వయగర్భకర్మధారయః, చిత్రాణ్యమ్బరాణి, యాసాం, పథి, శిఖాభ్యః, చ్యుతానాం గళితానాం, మాల్యానాం పుష్పాణాం, వృష్టయో, యాసాం, వ్యాలోలానాం గతిరభసేన చలతాం, కుణ్డలాదీనాం, శోభా, యాసాం తాః, వలయైస్సహి

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నన్దస్త్వాత్మజ ఉత్పన్నే జాతాహ్లాదో మహామనాః । ఆహూయ విప్రాన్వేదజ్ఞాన్స్నాతశ్శుచిరలఙ్కృతః ॥ ౧ ॥ వాచయిత్వా స్వస్త్యయనం జాతకర్మాఽఽత్మజస్య వై । కారయామాస విధినా పితృదేవార్చనం తథా ॥ ౨ ॥ ధేనూనాం నియుతే ప్రాదాద్విప్రేభ్యస్సమలఙ్కృతే । తిలాద్రీన్సప్త రత్నౌఘశాతకుమ్భామ్బరావృతాన్ ॥ ౩ ॥ కాలేన స్నానశౌచాభ్యాం సంస్కారైస్తపసేజ్యయా । శుధ్యన్తి దానైస్సన్తుష్ట్యా ద్రవ్యాణ్యాత్మాఽఽత్మవిద్యయా ॥ ౪ ॥ సౌమఙ్గల్యగిరో విప్రాస్సూతమాగధవన్దినః । గాయకాశ్చ జగుర్నేదుర్భేర్యో దున్దుభయో ముహుః ॥ ౫ ॥ వ్రజస్సమ్మృష్టసంసిక్తద్వారాజిరగృహాన్తరః । చిత్రధ్వజపతాకాస్రక్చైలపల్లవతోరణైః ॥ ౬ ॥ గావో వృషాశ్చ వత్సాశ్చ హరిద్రాతైలరూషితాః । విచిత్రధాతుబర్హస్రగ్వస్త్రకాఞ్చనమాలినః ॥ ౭ ॥ మహార్హవస్త్రాభరణకఞ్చుకోష్ణీషభూషితాః । గోపాస్సమాయయూ రాజన్నానోపాయనపాణయః ॥ ౮ ॥ గోప్యశ్చాకర్ణ్య ముదితా యశోదాయాస్సుతోద్భవమ్ । ఆత్మానం భూషయాఞ్చక్రుర్వస్త్రాకల్పాఞ్జనాదిభిః ॥ ౯ ॥ నవకుఙ్కుమకిఞ్జల్కముఖపఙ్కజభూతయః । బలిభిస్త్వరితం జగ్ముః పృథుశ్రోణ్యశ్చలత్కుచాః ॥ ౧౦ ॥ గోప్యస్సుమృష్టమణికుణ్డలనిష్కకణ్ఠ్యశ్చిత్రామ్బరాః పథిశిఖాచ్యుతమాల్యవర్షాః । నన్దాలయం సవలయా వ్రజతీ ✻ ర్విరేజు

తా, నన్దస్యాలయం ప్రతి, వ్రజతీః ప్రజగ్ముః, విరేజుః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తా గోప్యః, పాహీత్యస్మానితి శేషః, బాలకే, ఆశిషః ప్రయుఞ్జానాః, హరిద్రాచూర్ణైః హరిద్రాయాస్తైలమిశ్రైశ్చూర్ణైః అద్భిశ్చ, యద్వా, హరిద్రాతైలేన - చూర్ణైస్సుగన్ధాఖ్యద్రవ్యచూర్ణైః, అద్భిర్దధిమిశ్రోదకైశ్చ - పరస్పరం - జనం సిఞ్చన్త్య ఉజ్జగుః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ అంశేన బలరామేణ సహ విశ్వేశ్వరే కృష్ణే - నన్దవ్రజముపేయుషి సతి - తస్మిన్మహోత్సవే - విచిత్రాణి - వాద్యాని - అవాద్యన్త ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ గోపాస్తు - హృష్టాః - పరస్పరం - దధ్యాదిభిరాసిఞ్చన్తో - నవనీతైః - విలిమ్పన్తశ్చ - తే చిక్షిపుః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ నన్దస్తు - విపులకీర్తిః - అత ఏవ - తేభ్యస్సూతాదిభ్యః - అన్యే చ యే విద్యోపజీవినః భరతశాస్త్రాదివిద్యయోపజీవన్తీతి - తథా - భూతేభ్యశ్చ - వస్త్రాదికం - దదౌ - తైస్తైః - తేషామభీష్టైరుచ్చావచైః - కామైర్యథోచిత - మదీనాత్మా ఉదారమనాః - నన్దస్సమ్యగపూజయత్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ విష్ణోర్గృహదైవతస్యారాధనార్థం - స్వపుత్రస్యాభ్యుదయార్థం చ - దివ్యైః - వాసఃప్రభృతిభిర్భూషితా సతీ - మహాభాగ్యవతీ రోహిణీ - నన్దేనాన్యైర్గోపైశ్చాభినన్దితా - వ్యచరత్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ అథ నన్దవసుదేవయోర్యాదృచ్ఛికసమాగమం వివక్షుస్తావద్వ్రజస్య సర్వసమ్పత్సమృద్ధిమాహ ॥ తత ఇతి ॥ తత ఆరభ్య భగవత్ప్రవేశాదారభ్య - నన్దస్య - వ్రజస్సర్వాస్సమృద్ధయో భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధయోఽస్యసన్తీతి తథా - హరేర్నివాసేన హేతునా - యే - ఆత్మగుణా మహోత్సవాదయస్తైః - రమాక్రీడం లక్ష్మీవిహారస్థానం చాభూత్ - హే నృప - ఆక్రీడమితి నపుంసకత్వమార్షం - సామాన్యేన నపుంసకం వా - క్రియావిశేషణం వా ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁

ర్వ్యాలోలకున్తలపయోధరహారశోభాః॥ ౧౧ ॥ తా ఆశిషః ప్రయుఞ్జానాశ్చిరమ్పాహీతి బాలకే। హరిద్రాతైలచూర్ణాద్భిః ❁ స్సిఞ్చత్యో జనముజ్జగుః॥ ౧౨ ॥ అవాద్యన్త విచిత్రాణి వాదిత్రాణి మహోత్సవే। కృష్ణే విశ్వేశ్వరేఽంశేన నన్దవ్రజముపేయుషి॥ ౧౩ ॥ గోపాః పరస్పరం హృష్టా దధిక్షీరఘృతామ్బుభిః। ఆసిఞ్చన్తో విలిమ్పన్తో నవనీతైశ్చ చిక్షిపుః॥ ౧౪ ॥ నన్దో మహామనాస్తేభ్యో వాసోఽలఙ్కారగోధనమ్। సూతమాగధవన్దిభ్యో యేఽన్యే విద్యోపజీవినః॥ తైస్తైః కామైరదీనాత్మా యథోచితమపూజయత్॥ ౧౫ ॥ విష్ణోరారాధనార్థాయ స్వపుత్రస్యోదయాయ చ। రోహిణీ చ మహాభాగా నన్దగోపాభినన్దితా॥ వ్యచరద్దివ్యవాసస్స్రక్కణ్ఠాభరణభూషితా॥ ౧౬ ॥ తత ఆరభ్య నన్దస్య వ్రజస్సర్వసమృద్ధిమాన్। హరేర్నివాసాత్మగుణై రమాక్రీడమభూన్నృప॥ ౧౭ ॥ గోపాన్గోకులరక్షాయాం నిరూప్య మధురాం గతః। నన్దః కంసస్య వార్షిక్యం కరం దాతుం కురూద్వహ॥ ౧౮ ॥ వసుదేవ ఉపశ్రుత్య భ్రాతరం నన్దమాగతమ్। జ్ఞాత్వా దత్తకరం రాజ్ఞే యయౌ తదవమోచనమ్॥ ౧౯ ॥ తం దృష్ట్వా సహసోత్థాయ దేహః ప్రాణమివాగతమ్। ప్రీతః ప్రియతమం దోర్భ్యాం సస్వజే ప్రేమవిహ్వలః॥ ౨౦ ॥ పూజితస్సుఖమాసీనః పృష్ట్వాఽనామయమాదృతః। ప్రసక్తధీస్స్వాత్మజయోరిదమాహ విశామ్పతే॥ ౨౧ ॥ దిష్ట్యా భ్రాతః ప్రవయస ఇదానీమప్రజ ❁ స్య తే। ప్రజాశాయా నివృత్తస్య ప్రజా యత్సమపద్యత॥ ౨౨ ॥ దిష్ట్యా సంసారచక్రేఽస్మిన్వర్త

ఏవం సతి - కదాచిన్నన్దో - గోకులరక్షాయాం నిమిత్తే వ్రజరక్షార్థం - గోపాన్నిరూప్య - ఆదిశ్య, కంసస్య - వార్షిక్యం వర్షేదేయం - కరం స్వామిగ్రాహ్యం భాగం - దాతుం - హే కురూద్వహ మధురాం - గతః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తదా - వసుదేవో భ్రాతరమాగతం - నన్దమాకర్ణ్య - రాజ్ఞే కంసాయ దత్తః కరో యేన - తం చ - జ్ఞాత్వా - తస్య నన్దస్యావమోచనం - యయౌ - అవముచ్యన్తే గన్తుమనో పయుక్తపరికరబన్ధాయ త్రేతితదవమోచనం అవతరణస్థానమ్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తమాగతం - వసుదేవం - దృష్ట్వా - ప్రాణం ప్రతి - దేహ ఇవ - యథా ప్రాణ ఆగతే సతి దేహ ఉత్తిష్ఠతి - తద్వత్ - అనేన ప్రాణవన్నిరతిశయప్రీతివిషయత్వం సూచితం - సహసా ఆశూత్థాయ - నితరాం - ప్రీతః - ప్రేమ్ణా - విహ్వలశ్చ - ప్రియతమం - వసుదేవం - దోర్భ్యాం, సస్వజే ఆలిఙ్గితవాన్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తతస్తేన - పూజితో - వసుదేవస్సుఖం యథా తథా - ఆసీనముపవిష్టం నన్దమనామయం ఆరోగ్యమాధివ్యాధిరాహిత్యమాదరయుక్తః - పృష్ట్వా - హే విశాంపతే - ఆత్మజయోః - ప్రసక్తధీరాసక్తచిత్త - ఇదం వక్ష్యమాణమాహ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ దిష్ట్యా భ్రాతరిత్యాదిభిః షడ్భిః ॥ హే భ్రాతః - అప్రజస్య అనపత్యస్య సతః - ప్రవయసః వృద్ధస్య - అత ఏవ - ప్రజాశాయాస్సన్తానవాఞ్ఛాయాః - నివృత్తస్య - తవాధునా - ప్రజా పుత్రస్సమపద్యత జాత ఇతి యత్ - ఏతద్దిష్ట్యా - దిష్ట్యేత్యానన్దద్యోతకమవ్యయం - అయమస్మాకం మహానానన్దో జాత ఇత్యర్థః ఏవముత్తరత్రాపి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ అస్మిన్సంసారచక్రే - వర్తమానః - పుమాన్ పునర్భవతీతి పునర్భవః - పుత్రరూపేణోత్పన్న ఇత్యేతద్దిష్ట్యా - తద్దర్శనం - భవాన్మయోపలబ్ధో దృష్ట ఇత్యేతద్దిష్ట్యా - తత్ర హేతుః - దుర్లభం హి - ప్రియస్య - దర్శనమితి - యద్వా - అస్మిన్సంసారచక్రే - వర్తమాన ఏవాహం - పునర్భవః - పునర్జాతః - కథం - కష్టం సభయాన్నివృత్తః పునర్జాతప్రాయ ఇత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ అస్మిన్నేవ జన్మని - మయా - పునర్జాత - ప్రాయేణ - త్వముపలబ్ధ

ఇత్యేతద్దిష్ట్యా శృఙ్ఖలితస్య మమ ప్రియతమభవద్దర్శనం దుర్లభం హీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ దుర్లభత్వమేవాహ॥ నైకత్రేతి॥ సుహృదామేకత్ర ప్రియసంవాసః - ప్రియశ్చాసౌ సంవాసశ్చ, ప్రయోగేణ ప్రియగోష్ఠీపూర్వకం సహవాస ఇతి వా. హే ప్రియేతి వా, న సులభః కిన్తు దుర్లభ ఇత్యర్థః - యథా - స్రోతసః ప్రవాహస్య - ఓఘేన పూరేణ - వ్యూహ్యమానానాం ఇతస్తతో వివిధం నీయమానానాం - అత ఏవ - చిత్రకర్మణాం వివిధకర్మణాం - ప్లవానాం - ప్లవన్తీతి తథా - ప్లవానాముహ్యమాన కాష్ఠాదీనామేకత్ర వాసో దుర్లభస్తద్వత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ యత్పశవ్యం పశుభ్యో హితం - నిరుజం నీరోగం, భూరిబహుళ మమ్బు జలం - తృణాదీని - వీరుధో గుల్మాని చ - యస్మిన్ - యస్మింశ్చ - త్వం - సుహృద్భిః వృత ఆస్సే - తద్వన మధునా - కచ్చిత్ - దాస్తే - కచ్చిదితీష్టప్రశ్నద్యోతకమవ్యయం, కుశలమాస్తే కిం - తదస్మాకమిష్టమిత్యర్థః - ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తథా - హే భ్రాతః - మమ - సుతో - బలరామః - మాత్రా రోహిణ్యా సహ - భవతో, వ్రజే - కచ్చిత్ కథమాస్తే - భవన్తమేవ - తాతం పితరం - మన్వానః - భవద్భ్యాం దమ్పతిభ్యాం - పుత్రవదుపలాలితః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అథ సత్యపి సన్తానే తద్దర్శనస్పర్శనోపలాలనాద్యభావాన్నిర్విణ్ణః కిఞ్చిల్లోకపదార్థ్యోఽహ పుంస ఇతి॥ త్రివర్గస్త్రయాణాం ధర్మార్థకామానాం వర్గస్స - యది - సుహృదో - దేహానుబన్ధినః ప్రతి - అనుభావితః అనుభవం ప్రాపితః, తర్హి - స - పుంసో యుక్తః - యద్వా, విహితశ్చాసౌ అనుమతః, అన్యథా, త్రివర్గస్యానుభవమాత్రపర్యవసితే సత్య - త ఏవ హేతో - స్సుహృత్సు - క్లిశ్యమానేషు చ సత్సు - త్రివర్గోఽర్థాయ ప్రయోజనాయ - న కల్పతే - వ్యర్థ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ అథ వసుదేవం సాన్త్వయన్నాహ నన్దః॥ అహో ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ అహో ఇతి ఖేదే - క్షేత్రజత్వశఙ్కావ్యావృత్తయే తేఇత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఏవమనుశోచ్యాథ తత్త్వబోధేన సమాధత్తే ॥ నూనమితి ॥ అయం పరిదృశ్యమానో - జనో - నూనం ధ్రువ - మదృష్టనిష్ఠః

మానః పునర్భవః । ఉపలబ్ధో భవానద్య దుర్లభం ప్రియదర్శనమ్॥ ౨౩ ॥ నైకత్ర ప్రియసంవాసస్సుహృదాం చిత్రకర్మణామ్। ఓఘేన వ్యూహ్యమానానాం ప్లవానాం స్రోతసో యథా ॥ ౨౪ ॥ కచ్చిత్పశవ్యం నిరుజం భూర్యమ్బు తృణవీరుధమ్ । బృహద్వనం తదధునా యత్రాస్సే త్వం సుహృద్వృతః ॥ ౨౫ ॥ భ్రాతర్మమ సుతః కచ్చిన్మాత్రా సహ భవద్వ్రజే । తాతం భవన్తం మన్వానో భవద్భ్యాముపలాలితః ॥ ౨౬ ॥ పుంసస్త్రివర్గో విహితస్సుహృదో హ్యనుభావితః । న తేషు క్లిశ్యమానేషు త్రివర్గోఽర్థాయ కల్పతే ॥ ౨౭ ॥ నన్ద ఉవాచ ॥ అహో తే దేవకీపుత్రాః కంసేన బహవో హతాః। ఏకావశిష్టావరజా కన్యా సాఽపి దివం గతా ॥ ౨౮ ॥ నూనం హ్యదృష్టనిష్ఠోఽయమదృష్టపరమో జనః । అదృష్టమాత్మనస్తత్త్వం యో వేద న స ముహ్యతి ॥ ౨౯ ॥ వసుదేవ ఉవాచ ॥ కరో వై వార్షికో దత్తో రాజ్ఞే దృష్టా వయం చ తే। నేహ స్థేయం బహుదినం సన్త్యుత్పాతాశ్చ గోకులే ॥ ౩౦ ॥ ఇతి నన్దాదయో గోపాః ప్రోక్తాస్తే శౌరిణా యయుః । అనోభిరనడుద్యుక్తైస్తమనుజ్ఞాప్య గోకులమ్ ॥ ౩౧ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, పఞ్చమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁

అదృష్టమేవ నిష్ఠా సమాప్తిర్యస్య సః - అదృష్టసమాప్త్యనుసమాప్తసుఖదుఃఖాదిక ఇత్యర్థః - పుత్రోత్పత్తివిపత్తిప్రయుక్తసుఖదుఃఖకారణభూతాదృష్టానురోధిత్వాత్తదుత్పత్తివిపత్తిప్రయుక్తసుఖదుఃఖేన నియతే ఇత్యర్థః "యం హి న వ్యథయన్త్యేతే పురుషం పురుషర్షభ, సమదుఃఖసుఖం ధీరం సోఽమృతత్వాయ కల్పతే" ఇత్యుక్తరీత్యా సుఖదుఃఖయోరనియతత్వాత్తత్ర సామాన్యేన భవితవ్యమితి భావః - అత ఏవ అదృష్టమేవ - పరమం ప్రభుః వశీ యస్య సః - అదృష్టాయత్త ఇత్యర్థః - ఏవమాత్మనస్స్వస్య - తత్త్వం, తస్య సుఖదుఃఖాదిమతో భావస్తత్త్వం, సుఖదుఃఖాదిమత్త్వం, అదృష్టమదృష్టమూలకం - యః పుమాన్వేద - స - న ముహ్యతి, సమసుఖదుఃఖో భవతీత్యర్థః - యద్వా ॥ సుఖదుఃఖాదికమదృష్టాయత్తం మత్వా అదృష్టమతీన్ద్రియం, స్వసంవేద్య, మాత్మనస్తత్త్వం యాథాత్మ్యం, యో, వేద దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యానుభవపరో భవేత్స - న ముహ్యతి దేహతదనుబన్ధిప్రయుక్తసుఖదుఃఖవైచిత్ర్యం న ప్రాప్నోతీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఏవం వివేకోద్బోధకం నన్దవచో నిశమ్య నన్దం ప్రతి ప్రకృతం వక్తవ్యమాహ వసుదేవః ॥ కర ఇతి ॥ రాజ్ఞే కంసాయ, వార్షికః, కరో, దత్తః, అతః ప్రయోజనం నావశేషితమితి భావః, తే త్వయా, వయం, దృష్టాశ్చ, అతో, ఽత్ర - త్వయా, బహుదినం బహూనాం దినానాం సమాహారం, స్థేయం - న స్థేయం, అత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా, బహుదినమితి చో హేత్వర్థః - యతః, గోకులే, బహవ, ఉత్పాతా, స్సన్తి, అతో, న స్థేయమిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఇత్థం - శౌరిణా వసుదేవేన, ప్రోక్తాస్తే నన్దాదయో, గోపాస్తం వసుదేవం, అనుజ్ఞాయ ఆపృచ్ఛ్య, తం కంసం వా అనడుద్భిః వృషభైర్యుక్తాని - తైరనోభిశ్శకటైర్గోకులం యయుః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతే చన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

అథ వ్రజం ప్రతి నన్దగమనాత్పూర్వమేవ తత్ర వసుదేవసూచితోత్పాతం భగవతా తన్నిరాకరణప్రకారం నిరాకృతతత్ప్రస్య రక్షావిధానప్రకారం చాహ ॥ నన్ద ఇత్యాదినా తావన్నన్దాదయో గోపా ఇత్యన్తః ప్రోక్తేన గ్రన్థేన ॥ నన్ద ఇతి ॥ యదా-నన్దః-పథి గతః-న తు వ్రజం గతః - తదా-వసుదేవస్య-వచో-న మృషా కిన్తు-తథ్యమేవ స్యా-దితి చిన్తయన్నుత్పాతాగమముత్పాతోపనిపాతసమ్భావనా - మాశఙ్కితః-యద్వా, పథి, ఉత్పాతాగమాద్వా పక్షిచలనాదిరూపాత్ - ద్వ్యజే కశ్చిదుపద్రవం సమ్భావ్య-హరిం స్వారాధ్యదైవం - శరణం జగామ రక్షోపాయత్వేనాధ్యవస్యత్ * ॥ ౧ ॥ * తదా నన్దగమనాత్పూర్వమేవ-కంసేన, ప్రహితా ప్రేషితా - బాలఘాతినీ-పూతనాఖ్యా రాక్షసీ తత్ర పురాదిషు-శిశూ-న్నిఘ్నన్తీ సతీ - చచార * ॥ ౨ ॥ * కృష్ణే పితత్కృతః కశ్చిదుపద్రవో బభూవ కిమిత్యాశఙ్కాం తావన్నిరాహ ॥ నేతి ॥ సాత్వతాం మేకాన్తినాం భక్తానాం-భర్తు-ర్భగవతః-శ్రవణాదీని గుణశ్రవణకీర్తనాదీని - కదమ్భూతాని-రక్షోఘ్నాని-యత్ర దేశే-స్వకర్మసు స్వస్వవ్యాపారేషు సత్స్వపి, న కుర్వన్తి-జనా-స్తత్ర తత్ర హి - యాతుధాన్యః రాక్షస్యః- న తు శ్రవణాదికర్తృజనాధిష్ఠిత దేశే - కింపునస్సాక్షాద్భగవదధిష్ఠిత దేశ ఇతి భావః * ॥ ౩ ॥ * సా పూతనా-ఖేచరీ కదాచి-ద్గోకులసమీప-మేత్య - మాయయా ఆశ్చర్యవైభవేన-గోపిత్వా స్వాసాధారణరూపం తిరోధాప్య - తత్సామర్థ్యం సూచయన్విశినష్టి ॥ కామం యథేష్టరూపపరిగ్రహేణ చరతీతి తథా - ప్రావిశత్, గోకులం ప్రావిశత్ - యోషిత్వా మాయయేతి పాఠాన్తరం తదా - మాయయా అభిమతరూపపరిగ్రహోపయుక్తాశ్చర్యశక్త్యా-ఆత్మానం-యోషిత్వా యోషితం కృత్వేత్యర్థః * ॥ ౪ ॥ * యోషిద్రూపధరాం తాం వర్ణయతి ॥ తామితి ॥ తాం గోప్యః-శ్రియమివామంసతేత్యుత్తరేణాన్వయః - కేశబన్ధే- వ్యతిషిక్తాః సంసక్తాః - మల్లికాః మల్లికాకుసుమాని - యస్యాః - బృహ

* పూతనాసంహారఘట్టః *

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నన్దః పథి వచశ్శౌరేర్నమృషేతి విచిన్తయన్ । హరిం జగామ శరణముత్పాతాగమశఙ్కితః ॥ ౧ ॥ కంసేన ప్రహితా ఘోరా పూతనా బాలఘాతినీ । శిశూంశ్చచార నిఘ్నన్తీ పురగ్రామాకరాదిషు ॥ ౨ ॥ న యత్ర శ్రవణాదీని రక్షోఘ్నాని స్వకర్మసు । కుర్వన్తి సాత్వతాం భర్తుర్యాతుధాన్యశ్చ తత్ర హి ॥ ౩ ॥ సా ఖేచర్యేకదోపేత్య పూతనా నన్దగోకులమ్ । * గోపి* త్వా మాయయాత్మానం ప్రావిశత్కామచారిణీ ॥ ౪ ॥ తాం కేశబన్ధవ్యతిషక్తమల్లికాం బృహన్నితమ్బస్తనకృచ్ఛ్రమధ్యమామ్ । సువాససం కమ్పితకర్ణభూషణత్విషోల్లసత్కున్తలమణ్డితాననామ్ ॥ ౫ ॥ వల్గుస్మితాపాఙ్గవిసర్గవీక్షితైర్మనో హరన్తీం వనితాం వ్రజౌకసామ్ । అమంసతామ్భోజకరేణ రూపిణీం గోప్యః శ్రియం ద్రష్టుమివాగతాం పతిమ్ ॥ ౬ ॥ బాలగ్రహస్తత్ర విచిన్వతీ శిశూన్యదృచ్ఛయా నన్దగృహేఽసదన్తకమ్ । బాలం ప్రతిచ్ఛన్ననిజోరుతేజసం దదర్శ తల్పేఽగ్నిమివాహితం భసి ॥ ౭ ॥ విబుధ్య తాం బాలకమారికాగ్రహం చరాచరాత్మా స నిమీలితేక్షణః । మహేశ్వరత్వేపి చ బాలభావం * విభావయన్కిఞ్చిదువాచ న ప్రభుః ॥ ౮ ॥ అజ్ఞాయ *ఙ్కం సాఽథ నిశాచరీ హరిం నిసర్గవిజ్ఞాతజగద్విచేష్టితమ్ । అనన్తమారోప

ద్భ్యాం నితమ్బాభ్యాం - స్తనాభ్యాం చ కృచ్ఛ్రః కష్టః భజ్యమాన ఇవావస్థిత ఇత్యర్థః యావత్ సూక్ష్మత్వాదితి భావః - స-మధ్యమః ప్రదేశో-యస్యాః - శోభనం వాసో యస్యాః-చలితయోః కర్ణభూషణయో-స్త్విషా, ఉల్లసద్భిః, కున్తలైః - మణ్డితమలఙ్కృత-మాననం యస్యాః-వల్గు సున్దరం - స్మితం-యేషాం తైః-స్మితసహితైరిత్యర్థః-తథాభూతైః - రపాఙ్గానాం నేత్రాన్తయో-ర్విసర్గః ప్రసరో-యేషాం - తైశ్చ-వీక్షణైః కటాక్షైః-వ్రజౌకసాం- వ్రజ-ఓకః స్థానం-యేషాం తేషాం గోపానాం - మనో-హరన్తీం అమ్భోజకరేణ పద్మయుక్తపాణినా - ఉపలక్షితాం-రూపిణీం ప్రశస్తరూపవతీం-పతిం కృష్ణం- ద్రష్టు - మాగతాం-లక్ష్మీమివ-తాం వనితాం-గోప్యోఽమంసత అమన్యన్త * ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ * స, యోషిద్రూపో బాలగ్రహః-తత్ర తత్ర-వ్రజస్థాన్-శిశూన్, విచిన్వతీ అన్వేషయన్తీ - యదృచ్ఛయా-నన్దగృహే-బాలం-దదర్శ - స్వసౌన్దర్యావలోకనపరవశాభిర్గోపీభిరనివారితా దదర్శేత్యర్థః-కథంభూతం - అసతా-మన్తకం మృత్యుం-తత్స్వనిర్భయా కథం దదర్శేత్యతో విశినష్టి ॥ ప్రతిచ్ఛన్నం తిరోధాపితం-నిజం స్వాసాధారణం-ఉరు-అధికం- తేజో-యేన భసి భస్మనా-ఆహితం తిరోహితం, అగ్నిమివ స్థితమ్ * ॥ ౭ ॥ * తదా-స-చరాచరాత్మా సర్వబుద్ధిద్రష్టా-భగవాన్ తమేవ-తాం-బాలకమారికాగ్రహం బాలఘ్నగ్రహం - బుద్ధ్వా - నిమీలితే ఈక్షణే యేన - తథాభూతః, స్వయం, మహేశ్వరత్వేపి, ప్రభురపి సఙ్కల్పమాత్రేణైవ హన్తుం సమర్థోఽపి, బాలభావం బాలత్వం, విభావయన్ననుకుర్వన్-న కిఞ్చి,దువాచ * ॥ ౮ ॥ * అథ సా నిశాచరీ, తం బాలం, హరిం దుష్కృత్ప్రాణహరం, నిసర్గతస్స్వభావతో, విజ్ఞాతం-జగతో విచేష్టితం, యేన-తం-నిసర్గేతి పదేన తస్య సర్వబుద్ధిద్రష్టృత్వం స్వాభావికమేవ, న తు కర్మాయత్తమిత్యభిప్రేతం, అన్త

౯॥ శ్లో * పా॥ యోషిత్వా

కమాన్మనోమృత్యుఘాత,మజ్ఞాత్వా,అనన్తం,త్రివిధపరిచ్ఛేదరహిత,మథాపి,మనుష్యచేష్టానుకరణేనపరిచ్ఛిన్నం,తాం,ప్రాప్తమి వ స్థితమితిభావః, అతఏవ-అజ్ఞ - మారోపయత్ అఙ్కే-నిదధ ఇత్యర్థః, యథా- అబుద్ధిస్సామ్యతః-అతఏవ-రజ్జురితిధీర్యస్య,సః. సుప్త-మురగం-అఙ్కే-నిదధాతి-తద్వత్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ రోహిణీయశోదే అపి తాం,నన్యవారయతామిత్యాహ॥ తామితి ॥కోశ పరిచ్ఛదాసివత్-కోశో మృదులచర్మనిర్మితం-పరిచ్ఛదమావరణంపిధానం-యస్య - త-మసింఖడ్గమివ-అన్తః - తీక్ష్ణచిత్తాం,క్రూ రతరామపి బహి - ర్వామచేష్టితాం,శోభనచేష్టితాం , అనుకూలచేష్టితామితియావత్-తాం - వరస్త్రియం,శ్రేష్ఠస్త్రియమివ స్థితాం-పరస్త్రియమితిపాఠే-పరస్యాన్యస్యకస్యచిత్పుంసః స్త్రియమివస్థితాం వీక్ష్య - తస్యాః - ప్రభయా ధర్షితఅభిభూ తే-జననీజనన్యౌ-పూర్వసవర్ణదీర్ఘ ఆర్షః-నిరీక్షమాణేఅప్యతిష్ఠతాం,తూష్ణీమాసతాం-నతున్యవారయతామిత్యర్థః* ॥౧౦॥* అథ-ఘోరా,ఘోరచేష్టితా,పూతనా-తంశిశుంకృష్ణ - మాదాయ శిశో - స్తస్మిన్ముఖే - స్తనం-దదౌ-కథమ్భూతం,దుర్జరవీ ర్యం-దుఃఖేనాపిజరయితుంజీర్ణయితుమశక్యం- వీర్యంవిషరూపం-యస్మిన్ - అతఏవో-ల్బణందుస్సహం-వీర్యస్యోల్బణత్వా దుల్బణం-అథ-భగవా - న్రోషసమన్వితః-ప్రపీడ్య - స్తనమిత్యనుషఙ్గః - ప్రాణైస్సమం,ప్రాణైస్సహ తత్స్తన్య-మపిబత్-త స్యాః ప్రాణైస్సహ- స్తనమపిబదితివా ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తదా సా-అఖిలజీవమర్మసుసర్వప్రాణమర్మసు పీడ్యమానా-అలం-ఏ తావతా,అలం,ఆశు-ముఞ్చముఞ్చేతి- ప్రభాషిణీ-నేత్రే,వివృత్యపరిభ్రామ్య , చరణౌ-భుజౌచ-ముహుర్ముహుః - ప్రక్షిపతీ-స్విన్నాని స్వేదయుక్తాని-గాత్రాణిఅఙ్గాని,యస్యాస్సా , రురావజుఘోష ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ అతిగభీరం,రమ్హః రభసః వేగోవా-య

యదజ్ఞ-మన్తకంయథోరగంసుప్తమబుద్ధిరజ్జుధీః ॥ ౯ ॥ తాంతీక్ష్ణచిత్తామతివామచేష్టితాంవీక్ష్యాన్తరాకోశప రిచ్ఛదాసివత్ । వరస్త్రియంతత్ప్రభయాచధర్షితేనిరీక్షమాణేజననీ * అతిష్ఠతామ్ ॥ ౧౦ ॥ తస్మిన్స్తనందుర్జర వీర్యముల్బణంఘోరాఙ్కమాదాయశిశోర్దదావథ । గాఢంకరాభ్యాంభగవాన్ప్రపీడ్యతత్ప్రాణైస్సమంరోష సమన్వితోఽపిబత్ ॥ ౧౧ ॥ సాముఞ్చముఞ్చాలమితిప్రభాషిణీనిష్పీడ్యమానాఽఖిలజీవమర్మసు । వివృత్యనేత్రే చరణౌభుజౌముహుఃప్రస్విన్నగాత్రాక్షిపతీరురావహ ॥ ౧౨ ॥ తస్యాస్స్వనేనాతిగభీరరంహసాసాద్రిర్మహీ ద్యౌశ్చచచాలసగ్రహా । రసాదిశశ్చప్రతినేదిరేజనాఃపేతుఃక్షితౌవజ్రనిపాతశఙ్కయా॥ ౧౩ ॥నిశాచరీత్థంవ్య థితస్తనావ్యసుర్వ్యాదాయకేశాంశ్చరణౌభుజావపి । ప్రసార్యగోష్ఠేనిజరూపమాస్థితావజ్రాహతోవృత్రఇ వాపతన్నృప॥ ౧౪ ॥పతమానోఽపితద్దేహస్త్రిగవ్యూత్యన్తరద్రుమాన్ । చూర్ణయామాసరాజేన్ద్రమహదా సీత్తదద్భుతమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఈషామాత్రోగ్రదంష్ట్రాస్యంగిరికన్దరనాసికమ్ । గణ్డశైలస్తనంరౌద్రంప్రకీర్ణారుణ మూర్ధజమ్॥ ౧౬ ॥ అన్ధకూపగభీరాక్షంపులినారోహభీషణమ్ । బద్ధసేతుభుజోర్వఙ్ఘ్రిశూన్యతోయహ్రదోద రమ్॥౧౭॥సన్త్రేసుస్తమ్మవీక్ష్యగోపాగోప్యఃకళేబరమ్।పూర్వంతుతన్నిశ్వసితభిన్నహృత్కర్ణమస్తకాః॥౧౮॥ బాలఞ్చతస్యాఉపరిక్రీడన్తమకుతోభయమ్ । గోప్యస్తూర్ణంసమభ్యేత్యజగృహుర్జాతసమ్భ్రమాః॥౧౯॥ య

స్య, తేన,తస్యాః , స్వనేన,సపర్వతా మహీభూః-సగ్రహా ద్యౌశ్చ , చచాల,రసాతలం-దిశశ్చ , ప్రతినేదిరేప్రతిధ్వనుః,జ నాః-వజ్రనిపాతశఙ్కయా-క్షితౌ,నిపేతుః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ వ్యథితౌపీడితౌ,-స్తనౌ,యస్యాస్సా - నిశాచరీ,వ్యాదాయముఖంవి వృత్య,నిజరూప-మాస్థితా-మరణస్యసాధారణరూపగతత్వాదితిభావః - హేనృప , వజ్రేణ హతో-వృత్రాసురఇవా, పతత్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తస్య,దేహః,పతమానః,షట్క్రోశమధ్యవర్తినో-ద్రుమాన్,చూర్ణీచకార, హేరాజేన్ద్ర- తచ్ఛరీరం- మహ,దద్భుత,మాసీత్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అద్భుతత్వమేవదర్శయితుంవిశింషన్తద్వీక్ష్యగోపాగోప్యశ్చబిభ్యురిత్యాహ॥ఈ షేత్యాది ॥ ఈషాలాఙ్గలదణ్డః-తత్ప్రమాణా, ఉగ్రా-దంష్ట్రా-యస్మిన్-త-దాస్యం,యస్మిన్-గిరికన్దరేఇవ-నాసికే యస్మిన్, గణ్డశైలవ-దున్నతౌ-స్థూలౌచ - స్తనౌ-యస్మిన్,రౌద్రంభీమం , ప్రకీర్ణా,అరుణాశ్చ-మూర్ధజాఃకేశా యస్మిన్ , అన్ధకూపా వివ-గభీరే - అక్షిణీ,యస్మిన్-పులినవ-దారోహౌజఘనే-తాభ్యాం - భీషణం-బద్ధా-స్సేతవఇవ భుజా,వూరూ-అఙ్ఘ్రీచ,య స్మిన్,శూన్యం,తోయం,యస్మిన్తథాభూతో హ్రదఇవ,ఉదరం-యస్మిన్,తత్క-ళేబరం,వీక్ష్య , గోపాగోప్యశ్చ - సన్త్రే సుః-కథమ్భూతాః , పూర్వం పతనాత్పూర్వం,తస్యాః, నిశ్వసితంశబ్దః - నిశ్వాసమారుతోవా, తేన-భిన్నాని-హృదాదీని యే షాం-తథాభూతాః ❁॥౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తథా,తస్యా-ఉపరి-క్రీడన్తం,నకుతోఽపిభయంయస్య-తం,బాలంచ-వీక్ష్యేతిపూ ర్వేణాన్వయః-జగృహురిత్యుత్తరేణవా,తూర్ణంయథాతథా-సమభ్యేత్య - జాతః-తస్యామరణాద్బాలస్యజీవనాచ్చ - జాత- స్సమ్భ్రమో,యాసాం-తాః-గోప్యో-జగృహుఃఆదదుః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తత స్తా-గోప్యో-యశోదారోహిణీభ్యాం-బాలస్య

శ్వరస్య కృష్ణస్య గోపుచ్ఛభ్రమణాదిభి,రుపాయై-రక్షాం చక్రుః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ తదేవ ప్రపఞ్చయతి, గోమూత్రేణేత్యాదినా ॥ ఆదిశబ్దగ్రాహ్యాన్యాదర్శయతి ॥ గోమూత్రేణేతి ॥ తావ-చ్ఛిశుం, గోమూత్రేణ స్నాపయిత్వా - తతో, గోరజసా చ-స్నాపయిత్వా, గోశకృతా గోమయేన, ద్వాదశస్వ-ఙ్గేషు స్థానేషు లలాటాదిషు-కేశవాదిద్వాదశనామభిః, రక్షాం-చక్రుః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ ఏవమనాచాన్తా ఏవ సంభ్రమేణ రక్షాం విధాయాథ లబ్ధాశ్వాసా ఆచాన్తా విశేషతో రక్షాం చక్రురిత్యాహ ॥ గోప్య ఇతి ॥ సంస్పృష్టసలిలా ఆచాన్తాః - గోప్యః - ఆత్మని స్వశరీరే, కరయోరితరేష్వ-ఙ్గేషు-పృథగేకైకశో న్యస్య అకారాదిక్షకారాన్తాని మాతృకాబీజాదిన్యస్యాథ-బాలస్యా-త్మని కరయో-రఙ్గేషు చ బీజన్యాస, మకుర్వత అకుర్వన్ - చికీర్షితాజాదిభగవన్నామఘటితవిష్ణుకవచపఠనయోగ్యతాయై తత్సిద్ధ్యర్థం బీజస్ఫూర్తయే చ తావత్స్వాఙ్గేషు బీజన్యాసం విధాయాథ తత్కవచమన్త్రజపపూర్వకరక్షాప్రార్థనాయాస్సుప్రతిష్ఠితత్వాయ బాలస్యాఙ్గేషు బీజన్యాసం చక్రురిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ అథ కవచమన్త్రజపపూర్వకరక్షావిధానం దర్శయతి ॥ అవ్యాదిత్యాదినా ఇతి ప్రణయోక్తైః ప్రాక్తనేన ॥ అజాదిశబ్దా యోగరూఢిభ్యాం భగవదసాధారణాః - అజః కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితః భగవా-నఙ్ఘ్రిమఙ్ఘ్రీ - అవ్యాద్రక్షతు-జానుజానునీ - అణిమా-అణోర్జీవస్యాప్యన్తరాత్మతయా ప్రవేశయోగ్యః - పాతు-ఊరూ-యజ్ఞః యజ్ఞారాధ్యో యజ్ఞఫలప్రదశ్చ- కటితటం-అచ్యుతః- ఆశ్రితాన్న చ్యావయతీత్యచ్యుతః, హయాస్యో హయగ్రీవః-జఠర-మవ్యాత్-హృచ్చ కేశాశ్చ తేషాం సమాహారః-తత్- ఈశః-పాతు - వస్తిహృత్కోశః-వస్త్యుదరహృత్కేశమితి క్రమోఽత్ర వివక్షితః - అవ్యాదజోఽఙ్ఘ్రిమీశ్వరః కమిత్యుపక్రమోపసంహారాభ్యాం పా

శోదారోహిణీభ్యాం తాస్సమం బాలస్య సర్వతః। రక్షాం విదధిరే సమ్యగ్గోపుచ్ఛభ్రమణాదిభిః ॥ ౨౦ ॥ గోమూత్రే
ణ స్నాపయిత్వా పునర్గోరజసాఽర్భకమ్ । రక్షాం చ చక్రుశ్శకృతా ద్వాదశాఙ్గేషు నామభిః ॥ ౨౧ ॥ గోప్యస్సం
స్పృష్టసలిలా అఙ్గేషు కరయోః పృథక్ । న్యస్యాత్మన్యథ బాలస్య బీజన్యాసమకుర్వత ॥ ౨౨ ॥ అవ్యాదజోఽఙ్ఘ్రిమ
ణిమాంస్తవ జాన్వథోరూ యజ్ఞోఽచ్యుతః కటితటం జఠరం హయాస్యః । హృత్కేశవస్త్వదుర ఈశ ఇనస్తు కణ్ఠం
విష్ణుర్భుజం ముఖమురుక్రమ ఈశ్వరః కమ్ ॥ ౨౩ ॥ చక్ర్యగ్రతస్సహగదో హరిరస్తు పశ్చాత్ త్వత్పార్శ్వయోర్ధను
రసీ మధుహాఽజితశ్చ । కోణేషు శఙ్ఖ ఉరుగాయ ఉపర్యుపేన్ద్రస్తార్క్ష్యః క్షితౌ హలధరః పురుషస్సమన్తాత్ ॥ ౨౪ ॥
ఇన్ద్రియాణి హృషీకేశః ప్రాణాన్నారాయణోఽవతు । శ్వేతద్వీపపతిశ్చిత్తం మనో యోగేశ్వరోఽవతు ॥ ౨౫ ॥
పృశ్నిగర్భస్తు తే బుద్ధిమాత్మానం భగవాన్పరః । క్రీడన్తం పాతు గోవిన్దశ్శయానం పాతు మాధవః ॥ ౨౬ ॥ వ్రజన్త
మవ్యాద్వైకుణ్ఠ ఆసీనం త్వాం శ్రియః పతిః । భుఞ్జానం యజ్ఞభుక్పాతు సర్వగ్రహభయఙ్కరః ॥ ౨౭ ॥ డాకిన్యో
యాతుధాన్యశ్చ కూశ్మాణ్డా యేఽర్భకగ్రహాః । భూతప్రేతపిశాచాశ్చ యక్షరక్షోవినాయకాః ॥ ౨౮ ॥ కోటరా
రేవతీ జ్యేష్ఠా పూతనా మాతృకాదయః । ఉన్మాదా యే హ్యపస్మారా దేహప్రాణేన్ద్రియద్రుహః ॥ ౨౯ ॥ స్వప్నదృ
ష్టా మహోత్పాతా వృద్ధబాలగ్రహాశ్చ యే । సర్వే నశ్యన్తు తే విష్ణోర్నామగ్రహణభీరవః ॥ ౩౦ ॥ ఇతి ప్రణయబద్ధా

దాదిశిరఃపర్యన్తావయవక్రమస్యాత్ర వివక్షితత్వప్రతీతేః- జఠరం నాభేరుపరిభాగః - తత ఉపరిభాగ ఉదర-మితి వివేకః - కేశశబ్దోఽత్ర లోమపరః-కణ్ఠం-ఇనః సర్వవ్యాపకః, " ఇణ్గతౌ ,, ఇతి ధాతుః, యద్వా, గత్యర్థా బుద్ధ్యర్థాః సర్వజ్ఞః అత ఏవ-విష్ణురిత్యనేన సపౌనరుక్త్యం , విష్ణుః వ్యాపకః " విషౢ వ్యాప్తౌ ,, ఇతి ధాతుః-ముఖం-ఉరవస్త్రిలోకసఙ్గ్రాహకాః క్రమాః పాదవిక్షేపా-యస్య, సః-కం మూర్ధానం - ఈశ్వరః ఈశ్వరస్స్వాన్తరాత్మా, ఈశస్సర్వాధిపతి-రితి న పౌనరుక్త్యం - విష్ణుశబ్దేన వ్యాప్తిమాత్రం - ఈశ్వరశబ్దేన తు ప్రశాసనపూర్వకవ్యాప్త్యాధారకత్వమ్ ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ ఏవం పాదాదిశిరఃపర్యన్తం రక్షాం విధాయాథ దిక్షు రక్షాం విదధుః - చక్రీ-అగ్రతః పురతశ్చక్రధరః-పశ్చాత్పృష్ఠతః-సహగదో గదాసహితో - హరిరాశ్రితార్తిహరః-పార్శ్వయోస్తు - ధనురసీ ధనుః ఖడ్గౌ-బిభ్రతావితి శేషః-మధుహా అజితశ్చ- ధనుర్ధరో మధుహా - అసిధరోఽజిత శ్చేత్యర్థః, కోణేష్వాగ్నేయాదిషు , శఙ్ఖః శఙ్ఖోఽస్యాస్తీతి అర్శ ఆదిత్వాన్మత్వర్థీయోఽచ్- ఉపర్యూర్ధ్వాయాం దిశ్యుపేన్ద్రః, క్షితౌ అధస్తాద్ధలధరః సఙ్కర్షణః-సమన్తాత్సర్వతః - అనుక్తాదిశః కాశ్చిత్సన్తి చేత్తత్ర సర్వత్ర , పురుషః సర్వప్రాణిహృదయగుహావస్థితః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ ఏవం బహిరఙ్గరక్షాం సమాప్యాన్తరఙ్గరక్షాం ప్రార్థయామాసుః ॥ ఇన్ద్రియాణీతి ॥ హృషీకాణామిన్ద్రియాణా-మీశోఽన్తః ప్రవిశ్య నియన్తా - యోగేశ్వరో యోగనిర్వాహకః , పృశ్నేర్గర్భత్వాదపత్యత్వాత్ పృశ్నిగర్భః , భగవాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణః - పరః ప్రకృతిపురుషవిలక్షణః - ఆత్మానమిత్యనేన చిత్తాహఙ్కారౌ వివక్షితౌ-సర్వగ్రహభయఙ్కర ఇత్యేతద్యజ్ఞభుగ్విశేషణమ్ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ౬ ॥ ౨౭ ॥ ❋ కూశ్మాణ్డాదయో గ్రహావాన్తరవిశేషాః-దేహాదీన్ద్రుహ్యన్తీతి తథా- వృద్ధగ్రహాః-బాలగ్రహాశ్చ - తే సర్వే- విష్ణోర్నామ నిగృహ్ణన్తీతి తథా- తేభ్యో-భీరవః భీతాః-నశ్యన్తు ❋ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ❋

ఇత్థం-ప్రణయేన స్నేహేన-బద్ధాభిర్యన్త్రితాభిః-కృతం రక్షణం యస్య - తం-ఆత్మజం-మాతా యశోదా - స్తనం-పాయయి త్వా- సంన్యవేశయత్ శాయయామాస ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ తావత్తదా-నన్దాదయో గోపాః,మధురాయాస్సకాశాత్,వ్రజ-మా గతాస్సన్తః-పూతనాయాః-దేహ-మవలోక్య - అతివిస్మితాః-బభూవుః ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ వసుదేవోక్తం యథార్థమేవాభూదితి సోదాహరణం విస్మయన్తే ॥ నూనమితి॥ఆనకదున్దుభిర్వసుదేవ-స్సమాగతో,ఽయ-ముత్పాతం-ప్రాహ-స ఏవో-త్పాతో-ఽధు నా-ఽస్మాభిర్దృష్టః - అత-స్స ఆనకదున్దుభిః - ఋషి-ర్యోగీవా-పూర్వజన్మని స-న్నధునా-ఏవంరూపేణ-నూనం-సంజాతః బతే తి విస్మయే,ఋషిత్వముత్పత్తిసిద్ధాతీన్ద్రియార్థదర్శిత్వం-యోగిత్వం తపఃప్రభావకృతతద్దర్శిత్వ-మితి వివేకః - సయుద్గత ఇతి పా ఠాన్తరం-తదా,వసుదేవ-ఋషి,ర్యోగీశో వా స,న్నధునై-వంసఞ్జాతః,కుతః , యత్ యతః-గతః సమాగతః-ఆనకదున్దుభిర్యము త్పాతమాహ.సోఽధునాఽస్మాభిర్దృష్ట ఏవేత్యర్థః ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ తత-స్తే వ్రజౌకస,స్తత్పూతనాకళేబరం - అవయవశః,ప రశుభిః,ఛిత్వా,దూరే,క్షిప్త్వా కాష్ఠై-ర్వేష్టితం,కృత్వా-దదహుః ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ విస్మయాన్తరమాహ॥దహ్యమానస్యేతి॥ద హ్యమానస్య,దేహస్య-సమ్బన్ధీ యో-ధూమః,సో,ఽగరుసన్నిభః కృష్ణాగరుతుల్యగన్ధస్స ముత్థితః,సో,ఽగరుసన్నిభో , బభూ వేతి శేషేణవాఽన్వయః,అగరుసౌరభ ఇతి పాఠాన్తరం-అగరోస్సౌరభ ఇవ సౌరభో యస్య స ఇత్యర్థః॥తత్ర హేతుం వదన్ దే హం విశినష్టి॥కృష్ణేతి॥కృష్ణస్య భగవతో,నిర్భుక్త్యా హేతుభూతయా,సపద్యేవ-కార్త్స్న్యేన-ఆహతం,పాపం,యస్య -తస్య- కృష్ణనిర్ముక్త్యేతి పాఠాన్తరం,తదా,కృష్ణేన భగవతా హేతునా,నిర్ముక్త్యా హేతుభూతయేత్యర్థః ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ యతో హత పాప్మా,ఽత ఏవ,ముక్తిమనర్హాఽపి,ప్రాపేత్యాహ ॥ పూతనేతి॥అపిశబ్దస్య లోకబాలఘ్న్యాదిభిః ప్రత్యేకం సమ్బన్ధః,జిఘాం

భిర్గోపీభిః కృతరక్షణమ్। పాయయిత్వా స్తనం మాతా సంన్యవేశయదాత్మజమ్ ॥౩౦॥ తావన్నన్దాదయో గోపా
మధురాయా వ్రజం గతాః । విలోక్య పూతనాదేహం బభూవురతివిస్మితాః॥ ౩౧ ॥ నూనం బతర్షిస్సఞ్జాతో యో
గీశో వా ✽ సమాగతః । స ఏవ దృష్టో హ్యుత్పాతో యదాహానకదున్దుభిః॥ ౩౩ ॥ కళేబరం పరశుభిశ్ఛిత్వా తత్తే
వ్రజౌకసః । దూరే క్షిప్త్వాఽవయవశో దదహుః కాష్ఠవేష్టితమ్॥ ౩౪ ॥దహ్యమానస్య దేహస్య ధూమశ్చా + గ
రుసౌరభః।ఉత్థితః + కృష్ణనిర్భుక్తసపద్యాహతపాప్మనః॥ ౩౫ ॥పూతనా లోకబాలఘ్నీ రాక్షసీ రుధిరాశనా।
జిఘాంసయాఽపి హరయే స్తనం దత్త్వాఽఽప సద్గతిమ్॥ ౩౬ ॥ కిం పునశ్శ్రద్ధయా భక్త్యా కృష్ణాయ పరమాత్మనే।
యచ్ఛన్ప్రియతమం కించిద్రక్తాస్తన్మాతరో యథా॥ ౩౭ ॥ పద్భ్యాం భక్తహృదిస్థాభ్యాం వన్ద్యాభ్యాం లోక
వన్దితైః। అఙ్గం యస్యాస్సమాక్రమ్య భగవానపిబత్స్తనమ్ ॥ ౩౮ ॥యాతుధాన్యపి సా స్వర్గమవాప జగతిపతిమ్।
కృష్ణభుక్తస్తనక్షీరాః కిము గావోఽనుమాతరః॥ ౩౯ ॥పయాంసి యాసామపిబత్పుత్రస్నేహస్నుతాన్యలమ్। భ

సయాహన్తుమిచ్ఛయా,హరయే,స్తనం, దత్త్వాఽపి,సద్గతిం సతాం ప్రాప్యాం గతిం ముక్తిమవాప॥యతోఽప్రియం గరళం యా చ్ఛన్తీ ముక్త్యనర్హాఽపి కేనచిద్భగవస్స్పర్శమాత్రేణైవ సద్గతిమవాప , కిం పునర్భగవద్భక్త్యా సద్గతిం ప్రాప్నువన్తీత్యాహ॥ కిం పునరితి॥శ్రద్ధయా భగవత్ప్రీయాచరణోపయుక్తయా త్వరయా,భక్త్యా చ, పరమాత్మనే , కృష్ణాయ,కిఞ్చిత్ప్రియతమం,య చ్ఛన్ సమర్పయన్,సద్గతిం,ప్రాప్నోతీతి,కిం పునర్వక్తవ్యమిత్యర్థః, ప్రియం యచ్ఛన్ సద్గతిం ప్రాప్నోతీత్యత్ర దృష్టాన్తః,రక్తాస్త న్మాతరో యథేతి,రక్తా అనురక్తా,స్తస్య కృష్ణస్య,మాతరో యశోదాదయో, యథా , ప్రియతమం స్తన్యం,యచ్ఛన్త్య,స్సద్గతిం ప్రాపు,స్తద్వత్ ✽ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭॥ ✽ నను మాతౄణాం సద్గతిప్రాప్తిరసిద్ధేతి కథం దృష్టాన్తతేత్యాశఙ్కాయాం తామపి కై ముత్యన్యాయేన సిద్ధవత్కరోతి ॥ పద్భ్యామితి సార్ధైశ్చతుర్భిః ॥ లోకైర్వన్దితా-యే-బ్రహ్మాదయ-స్తైరపి-వన్ద్యాభ్యాం - భక్తా నాం-హృదయకమలస్థాభ్యాం-పద్భ్యాం- భగవాన్ యస్యాః పూతనాయా-అఙ్గం-సమాక్రమ్య- స్తనం విషపూర్ణం స్తన-మిహా, పిబత్ - సా యాతుధానీ పూతనా, స్వర్గం నిరతిశయానన్దరూపం జగతీపతి-మవాప-కిముత-కృష్ణేన-భుక్తం - స్తనయోః క్షీరం- యాసాం-తాః మాతరః-జగతీపతిమవాపురితి కిము వక్తవ్యమిత్యర్థః - పౌరవీభద్రామదిరాదిమాత్రన్తరాభిప్రాయకం బహువ చనం-అనుశబ్దోఽత్ర యథాశబ్దార్థకః-యథా,గావ,స్తద్వదిత్యర్థః ✽ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯॥ ✽ తాసామపి ముక్తిరసిద్ధేతి దృష్టాన్తా నుపపత్తిరిత్యత స్తాం విశినష్టి॥యాసాం గవాం,పుత్రస్నేహేనైవ, స్నుతాని,పయాంస్య,లం నితరాం,భగవా,నపిబత్,కథం భూ తః,దేవకీపుత్రః,కైవల్యాద్యఖిలార్థదః,కైవల్యం ప్రకృతిబన్ధరాహిత్యం ముక్తిరితి యావత్ - తత్ప్రభృతిపురుషార్థచతుష్టయ

౩౩॥శ్లో ✽ పా॥సయుద్గతః.   ౩౫॥శ్లో + పా॥అగరుసంనిభః   + కృష్ణనిర్ముక్తి.

దః, కైవల్యాదిపురుషార్థప్రదానాయ దేవకీపుత్రత్వేనావతీర్ణ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ కృష్ణే, అవిరతం అవిచ్ఛేదం యథా తథా సుతేక్షణం సుతబుద్ధిం, కుర్వతీనాం, తాసాం మాతౄణాం, హే రాజన్, అజ్ఞానసమ్భవః, సంసారః, పునః, న కల్పతే న ప్రవర్తత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ వ్రజౌకసః, కటధూమస్య శవధూమస్య, సౌరభ్యం, అవఘ్రాయ, కిమిదం ఇత్యాశ్చర్యం ఇదం, కుతో వాఽస్య సౌరభ్యం ఆగతం, ఇత్యేవం, వదన్తః, వ్రజం, జగ్ముః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ తే మథురాయా ఆగతా నన్దాదయః, గోపైః వ్రజస్థైః వర్ణితం, పూతనాయా, ఆగమనాదిప్రకారం, తస్యాః, నిధనం మరణం, శిశోః కృష్ణస్య, స్వస్తి సుఖేనావస్థానం, శ్రుత్వా, సునితరాం, విస్మితాః, బభూవుః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ ప్రేత్య దేశాన్తరం గత్వా పునరాగతో, నన్దః, ఉదారధీః విపులానన్దయుక్తబుద్ధిః, స్వపుత్రం, ఆదాయ, మూర్ధ్ని, అవఘ్రాయ, హే కురూద్వహ, పరమాం, ముదం, ప్రాప ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ ప్రకృతపూతనావృత్తాన్తాదిశ్రవణఫలమాహ ॥ య ఇతి ॥ యః పుమాన్, ఏతత్పూతనామోక్షం ఏతదితి సామాన్యాభిప్రాయకం క్లీబత్వం, యచ్చ, కృష్ణస్య, అద్భుతం, కర్మ, చేష్టితం తచ్చ, శ్రద్ధాయుక్తః సన్నాహితచిత్తో, నిశమ్య ఆకర్ణ్య, గోవిన్దే, గతిం, లభతే గత్యర్థా బుద్ధ్యర్థాః గతిం జ్ఞానం భక్తిమితియావత్ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః ************************************

ఏవం తావత్పూతనానిర్హరణతన్ముక్తిప్రదానాదిరూపం భగవద్బాలచేష్టితమభిధాయాథ చేష్టితాన్తరాణి వివక్షుస్తో

గవాన్దేవకీపుత్రః కైవల్యాద్యఖిలార్థదః ॥ ౪౦ ॥ తాసామవిరతం కృష్ణే కుర్వతీనాం సుతేక్షణమ్ । న పునః కల్పతే రాజన్ సంసారోఽజ్ఞానసమ్భవః ॥ ౪౧ ॥ కటధూమస్య సౌరభ్యమవఘ్రాయ వ్రజౌకసః । కిమిదం కుత ఏవేతి వదన్తో వ్రజమాయయుః ॥ ౪౨ ॥ తే తత్ర వర్ణితం గోపైః పూతనాగమనాదికమ్ । శ్రుత్వా తన్నిధనం స్వస్తి శిశోశ్చాసన్సువిస్మితాః ॥ ౪౩ ॥ నన్దః స్వపుత్రమాదాయ ప్రేత్యాగతముదారధీః । మూర్ధ్న్యుపాఘ్రాయ పరమాం ముదం లేభే కురూద్వహ ॥ ౪౪ ॥ య ఏతత్పూతనామోక్షం కర్మ కృష్ణస్య చాద్భుతమ్ । నిశమ్య శ్రద్ధయా మర్త్యో గోవిన్దే లభతే గతిమ్ ॥ ౪౫ ॥ ************************************

*************** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః ***********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం బహూని కర్మాణి గోపానాం శం సయోషితామ్ । నన్దస్య గేహే వవృధే కుర్వన్విష్ణుర్జనార్దనః ॥ ౧ ॥ రాజోవాచ ॥ యేన యేనావతారేణ భగవాన్హరిరీశ్వరః । కరోతి కర్ణరమ్యాణి మనోజ్ఞాని చ నః ప్రభో ॥ ౨ ॥ యచ్ఛృణ్వతోఽపైత్యరతిర్వితృష్ణా సత్త్వం చ శుద్ధ్యత్యచిరేణ పుంసః । భక్తిర్హరౌ తత్పురుషే చ సఖ్యం తదేవ ❁ హారం వద మన్యసే చేత్ ॥ ౩ ॥ అథాన్యదపి కృష్ణస్య లోకాచరితమద్భుతమ్ । మానుషం లోకమాసాద్య తజ్జాతిమనురున్ధతః ॥ ౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కదాచిదౌత్థానికకౌతుకాప్లవే జన్మర్క్షయోగే సమవేతయోషితామ్ । వాది

దాజ్ఞస్తత్పిపృచ్ఛిషాముత్పాదయతి ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం విధాని దుష్టనిర్హరణతన్ముక్తిప్రదానాదిరూపాణి, అన్యాన్యపి, బహూని, బాలచేష్టితాని, సయోషితాం సస్త్రీకాణాం, గోపానాం, శం, ఆనన్దం చ, కుర్వన్, విష్ణుర్జనార్దనో, భగవాన్, నన్దస్య, గేహే వవృధే వృద్ధిం బభూవ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ అగ్రిమాని వద, యాని భగవాన్ అకరోత్, ఇతి పిపృచ్ఛిషుస్తావదితరచేష్టితేభ్యః కృష్ణావతారచేష్టితానాం వైలక్షణ్యం వదన్ పృచ్ఛతి, భగవాన్, హరిః, ఈశ్వరః, యేన యేన మత్స్యాద్యవతారేణ, యాని యాని, కర్మాణి, కరోతి చకార, తాని, నో అస్మాకం, కర్ణరమ్యాణి శ్రోత్రసుఖావహాని తథా, హే ప్రభో, మనోజ్ఞాని మనః ప్రీణికరాణి చ, భవన్త్యేవ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తథాపి, యత్ కృష్ణచేష్టితం, శృణ్వతః పురిసః పురుషమాత్రస్య, అరతిః మనోగ్లానిః, బుద్ధేరస్వాస్థ్యం వా, యస్మిన్ సతి సుఖహేతవోఽపి న సుఖాయ భవన్తి తథావిధం తత్, వివిధా, తృష్ణా శబ్దాదివిషయస్పృహా చ, అపైతి అపగచ్ఛతి, అచిరేణ, సత్త్వం అన్తఃకరణం చ, శుద్ధ్యతి, హరౌ భగవతి రతిరనురాగః, తత్పురుషేషు భగవదీయేషు, సఖ్యం చ, భవతి, తదేవ, చరిత్రం, భూయః పునః, భూయో విపులం యథా తథా, వద, తదేవ హారమితి పాఠే హారం వనౌ హరిచేష్టితమిత్యర్థః, మన్యసే చేత్ వక్తుమిష్టం మన్యసే చేత్, వద స్వతన్త్రస్త్వమహం త్వాం నియోక్తుమప్రభురితి భావః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ కిం తదిత్యత్రాహ ॥ అథేతి ॥ మానుషం లోకమాసాద్య మానుషావతారం ప్రాప్య, తజ్జాతిం మానుషజాతిం, అనురున్ధతో అనుకుర్వతః, కృష్ణస్య, యత్ అన్యదపి పూతనానిర్హరణరూపబాలచేష్టితాదన్యదప్యద్భుతం, లోకాచరితం బాలచేష్టితం, వదేత్యనుషఙ్గః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏవమాపృష్టోఽన్యాన్యపి బాలచేష్టితాని వివక్షుస్తావచ్ఛకటాసురవధాత్మకం చేష్టితం వర్ణయతి ॥ కదాచిదిత్యాదినా ఏకదేశ్యతః ప్రాక్త

౩॥శ్లో ❁ పా॥ భూయోవద

నేన॥ ఔత్థానికకౌతుకాప్లవే.ఉత్థానంగృహాద్బహిశ్శిశోర్నిష్క్రమణం-తత్సంబన్ధ్యౌత్థానికం.తస్మిన్కౌతుకేఉత్సవే-య-ఆప్లవః స్నానం,యస్మిన్-తస్మిన్దినే-జన్మర్క్షేణరోహిణీనక్షత్రేణాపి-యోగే సతి - మహోత్సవే- సమవేతానాంసముదితానాం యోషితాం-మధ్యే-వాదిత్రాదిభిస్త-మభిషేచనం,సూనోః-సతీయశోదా - చకార ❊ ॥ ౫ ॥ ❊ అన్నాద్యై-రన్నైర్వాసోభిః స్రగ్భి-రన్యైశ్చా-భీష్టాగ్ర్యైః-ధేనుభిశ్చ-సుపూజితై-ర్విప్రైః. కృతంస్వస్త్యయనంయస్య-కృతంమజ్జనాదికంయస్య-ఆదిశబ్దేనాఞ్జనతిలకాదికంవివక్షితం.సంజాతనిద్రేఅక్షిణీయస్య,తం-సుతం-నన్దస్యపత్నీ,శనై-రశీశయత్ శాయయామాస ❊ ॥ ౬ ॥ ❊ ఔత్థానికేఉత్సవఏవ-ఔత్సుక్యయుక్తం-మనో-యస్యాః-స్తథాభూతా- మనస్వినీఔదార్యప్రవణమనా - స్సాయశోదా-సమాగతాన్,వ్రజౌకసః-పూజయన్తీ సుతస్య-రుదితం నశుశ్రావ - సహి-స్తనార్థీ-రుదన్ - చరణా-వుదక్షిపత్ ఊర్ధ్వముచ్చాలయత్ ❊ ॥ ౭ ॥ ❊ తదా-అధః-వ్యోమ్న్యపతతో-ఽసురాత్మకస్యశకటస్యాధోలమ్బమానస్యాఙ్ఘ్రిస్పర్శనాద్-శయానస్య,శిశోః శ్రీకృష్ణస్య-అల్పకశ్చాసౌ-ప్రవాళవన్మృదుశ్చ-యో-ఽఙ్ఘ్రి,స్తేన-హతం- అనః శకటం-వ్యావర్తత విపరీతమవర్తత-తదేవదర్శయితుం విశినష్టి-విధ్వస్తాని-నానారసవన్తి-కుప్య భాజనానిస్వర్ణరజతవ్యతిరిక్తకాంస్యాదిమయానిభాజనాని-యస్మిన్ , వ్యస్తే-చక్రాక్షౌ-చక్రాధారదారువిశేషశ్చ-యస్మిన్ విభిన్నః-కూబరో యుగంధరో-యస్మిన్-తచ్చ ❊ ॥ ౮ ॥ ❊ దృష్ట్వేతి॥ యశోదాప్రభృతయో-వ్రజస్త్రియో-యాశ్చౌ-త్థానికేకర్మణి సమాగతా-స్తాః - నన్దాదయో- గోపాశ్చ-దృష్ట్వా-అద్భుతదర్శనేనాకులాః సంభ్రాన్తాః-కథమేత-చ్ఛకటం- స్వయమేవ - విపర్యగాత్ విపరీతమభూదిత్యేవం-బ్రువన్తః-బ్రువన్తశ్చబ్రువత్యశ్చ బ్రువ

త్రగీతద్విజమన్త్రవాచకైశ్చకార సూనోరభిషేచనం సతీ॥ ౫ ॥నన్దస్య పత్నీ కృతమజ్జనాదికంవిప్రైః కృతస్వస్త్యయనంసుపూజితైః। అన్నాదివాసస్స్రగభీష్టధేనుభిస్సంజాతనిద్రాక్షమశీశయచ్ఛనైః॥ ౬ ॥ఔత్థానికౌత్సుక్య

శకటాసురభఞ్జనవృత్తాన్తః

మనామనస్వినీసమాగతాన్పూజయతీవ్రజౌకసః। నైవాశృణోద్వైరుదితంసుతస్యసారుదన్ స్తనార్థీచరణావుదక్షిపత్ ॥ ౭ ॥ అధశ్శయానస్యశిశోరనల్పకప్రవాళమృద్వఙ్ఘ్రిహతంవ్యవర్తత।విధ్వస్తనానారసకుప్యభాజనంవ్యత్యస్తచక్రాక్షవిభిన్నకూబరమ్ ॥ ౮ ॥ దృష్ట్వాయశోదాప్రముఖా వ్రజస్త్రియోఽప్యౌత్థానికేకర్మణి యాస్సమాగతాః। నన్దాదయశ్చాద్భుతదర్శనాకులాఃకథంస్వయంవైశకటంవిపర్యగాత్ ॥ ఇతిబ్రువన్తోఽతివిషాదమోహితాజనాస్సమన్తాత్పరివవ్రురార్తవత్ ॥ ౯ ॥ తదోచురవ్యక్తమతీన్గోపాన్గోపీశ్చ బాలకాః। రుదతాఽనేనపాదేనక్షిప్తమేతన్నసంశయః॥ ౧౦ ॥నతేశ్రద్దధిరేగోపాబాలభాషితమిత్యుత। అప్రమేయంబలంతస్యబాలకస్యనవైవిదుః॥ ౧౧ ॥ రుదన్తంసుతమాదాయయశోదాగ్రహశఙ్కితా। కృతస్వస్త్యయనంవిప్రైస్సూక్తైస్స్తనమపాయయత్॥ ౧౨ ॥పూర్వవత్స్థాపితంగోపైర్బలిభిస్సపరిచ్ఛదమ్। విప్రాహుత్వాఽర్చయాఞ్చక్రుర్దధ్యక్షతకుశామ్బుభిః ॥ ౧౩ ॥ యేఽసూయానృతదమ్భేర్ష్యాహింసామానవివర్జితాః। నతేషాంసత్య

న్తః-పుమాన్స్త్రియేత్యేకశేషః-అతీవ-విషాదేనదుఃఖేన-మోహితాః - జనాయశోదాదయః-ఆర్తవ-త్సమన్తాత్సర్వతః - పరివవ్రుఃపరివివేష్టిరే ❊ ॥ ౯ ॥ ❊ తదా - అవ్యక్తాశకటాగమనతత్త్వ విషయయాద్యగోచరా , మతి-ర్యేషాం , తాన్ గోపాన్ , గోపీశ్చ ప్రతి , బాలకాః - కృష్ణస్య సమన్తతః క్రీడన్తో బాలకాః , ఊచుః - కిమితి , ఏతచ్ఛకట , మనేనబాలకేన కర్త్రా-పాదేన - నిక్షిప్తంవిపర్యయం ప్రాపిత - మత్ర - నసంశయః - కార్య ఇతి ❊ ॥ ౧౦ ॥ ❊ తేనన్దాదయో - నశ్రద్దధిరేవిశ్వాసం నజగ్ముః - బాలస్యైతన్న సమ్భవతి - ఏతేచబాలకాఃకింజానన్తీతి - బాలకస్యాప్రమేయమపారం బలంచ నవైవిదుః ❊ ॥ ౧౧ ॥ ❊ తతో-రుదన్తం - సుత- మాదాయ - యశోదా - బాలగ్రహశఙ్కితా-కర్తరిక్తః-బాలగ్రహమాశఙ్కమానా - అత ఏవ-విప్రైఃకర్తృభి స్సూక్తైః రక్షోఘ్నమన్త్రైః కరణైః-కృతంస్వస్త్యయనంయస్య-తం-కృతానిష్టపరిహారకకర్మాణం - శిశుం- స్తన-మపాయయత్ ❊ ॥ ౧౨ ॥ ❊ తతో-బలిభిశ్శక్తై-రథవాఽష్టదిక్షుబలిభిః, గృహశాన్తికారిభిఃపూజాద్యైస్సహితంసపరికరం - యథాపూర్వం- స్థాపితం-విప్రాః-దధ్యాదిభి - రర్చయామాసుః-హుత్వాగృహేఽగ్నిహోమంవిధాయ ❊ ॥ ౧౩ ॥ ❊ తతో,యేఽసూయాదిదోషవివర్జితా-స్తేషాం-సత్యశీలానాంఅనృతవాదశీలానా-మాశిషః-కదాచిదపి - విఫలా-నభవన్తీతిబుద్ధ్వా-బాలకమాదాయేత్యన్వయః - అసూయాగుణేషుసత్స్వపిదోషావిష్కరణం-అనృతంమిథ్యాభాషణం - దమ్భోవఞ్చనం ఈర్ష్యాస్వోత్కర్షాసహనం హింసాభూతద్రోహః-మానోఽహంకారః-ద్విజోత్తమైః కర్తృభిః సామర్గ్యజుర్మన్త్రై-రుపాకృతైస్సంస్కృతైః-పవిత్రౌషధయోమోపేతై-ర్జలై-రభిషిచ్యస్వస్త్యయితాన్

స్వస్త్యయనం వాచయిత్వా చ - నన్దాఖ్యో గోపస్సమాహితచిత్తః - హుత్వా హావయిత్వా - మహాగుణం ప్రసాధిత మన్నం - ద్విజాతిభ్యః - ప్రాదాత్ ✻ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ✻ సాధుత్వబహుక్షీరత్వాదిభిస్సర్వైర్గుణైర్యుక్తాః - వాసాంసి - స్రజః హేమమాలాశ్చ - సాంసన్తీతి తథా - తాః - గాశ్చ - ఆత్మజస్యాభ్యుదయార్థం - ద్విజాతిభ్యః - ప్రాయచ్ఛత్ - తే చ మన్త్రవిదో - యుక్తాస్సమాహితా - ద్విజాతయః అన్వయుఞ్జత ప్రయుయుజిరే - ఆశిష ఇతి శేషః ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻ యదభిప్రాయేణాశిషోఽన్వయూయుజన్ తాశ్చ తథైవ బభూవురిత్యాహ - తైర్విప్రైః - ర్యాః - ఆశిష - స్తదా ప్రోక్తాః - స్తాః - కదాచిదపి - స్ఫుటం - నూనం - సిద్ధ లాః - న భవిష్యన్తి ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻ అథ కృష్ణావర్తాసురవధాత్మకమన్యదపి భగవతో బాలచేష్టితం వివక్షుస్తావదుపోద్ఘాతరూపం - చేష్టితమాహ ॥ ఏకదేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ కదాచి - త్సతీ యశోదా - ఆరోహము త్సఙ్గ - మారూఢం - బాలకం సుతం - లాలయన్తీ - గిరికూటవద్గిరిశృఙ్గస్యేవ శిశో - ర్గరిమాణం భారం - న సేహే నాసహత - తృణావర్తాస్సురపమృత్యు పరిహారాయ చికీర్షిత కార్యోప యోగాయ చ తదఙ్కాదవరోఢుం చ భగవతా కృతం భారం న సేహే ఇతి భావః ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ కదాచిదప్యస్య శిశోరేవంవిధో గరిమా న దృష్ట ఇతి విస్మితా - భారేణ పీడితా చ - శిశుం - భూమౌ - నిధాయ - త్వా తశఙ్కయా మహాపురుషం భగవన్తం - ఆదధ్యౌ ధ్యాతవతీ తతో, జగతాం కర్మసు గార్హ్యకర్మసు - ఆసక్తా ప్రవృత్తా బభూవ - యద్వా - శ్రీకృష్ణోదరవర్తినాం జగతాం భారేణ పీ

శిలా నామాశిషో విఫలాః కృతాః ॥ ౧౪ ॥ ఇతి బాలకమాదాయ సామగ్ర్యర్జురుపాకృతైః । జలైః పవిత్రౌషధిభిర భిషిచ్య ద్విజోత్తమైః ॥ ౧౫ ॥ వాచయిత్వా స్వస్త్యయనం నన్దగోపస్సమాహితః । హుత్వా చాగ్నిం ద్విజాతిభ్యః ప్రాదాదన్నం మహాగుణమ్ ॥ ౧౬ ॥ గావస్సర్వగుణోపేతా వాసస్స్రగ్రుక్మమాలినీః । ఆత్మజాభ్యుదయార్థాయ ప్రాదాత్తే చాన్వయుఞ్జత ॥ ౧౭ ॥ విప్రా మన్త్రవిదో యుక్తాస్తైర్యాః ప్రోక్తాస్తదాఽఽశిషః । తా నిష్ఫలా భవి

✻ తృణావర్తనిరాకరణవృత్తాన్తః ✻

ష్యన్తి న కదాచిదపి స్ఫుటమ్ ॥ ౧౮ ॥ ఏకదాఽఽరోహమారూఢం లాలయన్తీ సుతం సతీ । గరిమాణం శిశోర్వోఢుం న సేహే గిరికూటవత్ ॥ ౧౯ ॥ భూమౌ నిధాయ తం గోపీ విస్మితా భారపీడితా । మహాపురుషమాదధ్యౌ జగతామాస కర్మసు ॥ ౨౦ ॥ దైత్యో నామ్నా తృణావర్తః కంసభృత్యః ప్రచోదితః । చక్రవాతస్వరూపేణ జహారాసీనమర్భకమ్ ॥ ౨౧ ॥ గోకులం సర్వమావృణ్వన్ ముష్ణంశ్చక్షూంషి రేణుభిః । పూరయన్సుమహాఘోరశబ్దేన చ దిశో దశ ॥ ౨౨ ॥ ముహూర్తమభవద్గోష్ఠం రజసా తమసాఽఽవృతమ్ । సుతం యశోదా నాపశ్యత్తస్మిన్న్యస్తవతీ యతః ॥ ౨౩ ॥ నాపశ్యత్కశ్చిదాత్మానం పరం చాపి విమోహితః । తృణావర్తనిసృష్టాభిశ్శర్కరాభిరుపద్రుతః ॥ ౨౪ ॥ ఇతి ఖరపవనచక్రపాంసువర్షే సుతపదవీమబలా విలక్ష్య మాతా । అతికరుణమనుస్మరన్త్యశోచద్భువి పతితా మృతవత్సకా యథా గౌః ॥ ౨౫ ॥ రుదితమనునిశమ్య తత్ర గోప్యో భృశమనుతప్తధియోఽశ్రుపూర్ణముఖ్యః । రురుదురనుపలభ్య నన్దసూనుం పవన ఉపారతపాంసువర్షవేగే ॥ ౨౬ ॥ తృణావర్తశ్శాన్తరయో వాత్యారూపధరో హరన్ । కృష్ణం నభోగతో గన్తుం నాశక్నోద్భూరిభారభృత్ ॥ ౨౭ ॥ తమశ్మానం మన్యమాన ఆత్మనో గురుమత్తయా । గ

డితా సతీ యద్వా - జగతాం మధ్యే కర్మసు ఆస - న తు జగదుదరం తం వేదేత్యర్థః ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ తదా - తృణావర్తాఖ్యో - దైత్యః - కంసస్య - భృత్య - స్తేన - ప్రచోదిత - శ్చక్రవాతరూపేణ - గత్వా - ఆసీనమర్భకం - జహార గృహీతవాన్ ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ కథంభూత స్సన్ - కృత్స్నం - గోకులం - చక్రవాతరూపేణ - వృణ్వన్ వ్యాప్నువన్ - రేణుభిః - వ్రజౌకసాం - చక్షూంషి - పిధాపయన్ - మహతా - ఘోరేణ చ - శబ్దేన - దశ చ - దిశః - పూరయన్ - ఈరయన్నితి పాఠే - నాదయన్ ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ తథా - గోష్ఠం - ముహూర్తం, రజసా తమసా చ పరాగాన్ధకారాభ్యా - మావృతమభూత్ - తదా చ - యశోదా - యతో యత్ర - న్యస్తవతీ నిహితవతీ - తత్ర దేశే సుతం - నాపశ్యత్ నదదర్శ ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ తథా - కోపి జనః - పరమన్య - మాత్మానం చ - నాపశ్యత్ - కుతః యతో - విమోహితః - తత్ర హేతుః - తృణావర్తేన - విసృష్టాభిః ప్రయుక్తాభిః - శర్కరాభిస్సికతాభిః - ఉపద్రుతః ✻ ॥ ౨౪ ॥ ✻ ఇతీత్థం - ఖరా తర్కారిణా - త్పవనచక్రా - త్పాంసువర్షే సతి - సుతపదవీ - మవిలక్ష్య అదృష్ట్వా - అబలా మాతా యశోదా - అతికరుణం యథా తథా - అనుస్మరన్తీ - భువి - పతితా - యథా - మృతవత్సా, గౌ - స్తద్వత్ - శుశోచ ✻ ॥ ౨౫ ॥ ✻ తత - స్తస్యా, రుదిత - మాకర్ణ్య - భృశం నితరాం - అనుతప్తాః - ధియో మనాంసి - యాసాం - అశ్రూణి ముఖేషు యాసాం - తథాభూతాః గోప్య - స్తత్రా - గత్య - నన్దసూను - మనుపలభ్యాదృష్ట్వా - రురుదుః - ఉపారతః - పాంసువర్షస్య వేగో - యస్మిన్ - తథాభూతే సతి - పవనే - తత్ర - తస్యా రుదితమనునిశమ్యేత్యన్వయః ✻ ॥ ౨౬ ॥ ✻ వాత్యా చక్రవాత - స్తద్రూపధర - స్తృణావర్తః - కృష్ణం హరన్ - శాన్తవేగః - కథంచి - న్నభోగతః తతః - పరం - నభో - గన్తుం - నాశక్నోత్ - తత్ర హేతుః - భూరిభారభృత్ ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻ తం బాలం - గురుమత్తయా - ఆత్మనస్స్వస్మా

శ్మానం కూపేపి పతిష్యోః కంఠలగ్నపాషాణతుల్యం - మన్యమానః-యద్వా-ఆత్మనస్స్వస్మాదపి-గురుమత్తయా - అశ్మానం వా
లవ్యాజమశ్మానం-మన్యమాన - స్తేన-దృఢం-గళే-గృహీతః-త-ముత్స్రష్టుం త్యాజయితుం-నాశక్నోత్ * ॥ ౨౮ ॥ * గళేగ్ర
హణేనైవ-నిశ్చేష్టో-నిర్గతే ఉద్గతే - లోచనే యస్య-సదైత్యః అవ్యక్తమస్పష్టం-వాక్యం వచో-యస్య - తథాభూతః-నిర్బద్ధగ
ళత్వాదితిభావః బాలేన-సహితో-వ్యసుర్గతప్రాణో-వ్రజే-న్యపతత్ * ॥ ౨౯ ॥ * అన్తరిక్షా-చ్ఛిలాయాం-పతిత-ఏతఏవ-
విశీర్ణా-స్సర్వావయవా - యస్య-తం-దైత్యం,రుద్రశరేణ-విద్ధం - పురమివ-కరాళంభయఙ్కరం - సఙ్ఘీభూతా-రుదన్త్యశ్చ-
స్త్రియో దదృశుః * ॥ ౩౦ ॥ * తత-స్తస్యదైత్యస్య,ఉరసి,లమ్బమానం,కృష్ణం,ఆదాయ,మాత్రేయశోదాయై,ప్రతిగృహ్య
సమర్ప్య విస్మితాః,బభూవుః - విహాయసాగగనమార్గేణ,పురుషాదేనదైత్యేన,నీత,మథాపి,మృత్యుముఖాత్ప్రముక్తం- స్వ
స్తిమన్తంజీవన్తం - బాలం,నన్దప్రధానా,గోపా,గోప్యశ్చ,నితరాం, మోదంహర్షం,ప్రాపుఃకిల * ॥ ౩౧ ॥ * అథగోపాదీ
నామిథస్సంలాపవాదమాహ ॥ అహో ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ రక్షసా,నివృత్తింగమితో వినాశం ప్రాపితః,ఏషబాలః,పునరభ్య
గాత్,అహో అత్యాశ్చర్యమేతత్ - కోఽత్రవిస్మయః యుక్తమేవైతదితితేష్వేవకేచిదాహుః॥ హింస్ర ఇతి ॥హింస్రః క్రూరః,
ఖలః,స్వపాపేనైవ - నిహతః,సాధుస్తు,సమత్వేనస్వస్మిన్నితరేషుచసమభావేన,భయాన్ముక్తో-భవతీతి * ॥ ౩౨ ॥ * కిమితి॥
నోఽస్మాభిః,తప ఆద్యన్యతమం - కించిచ్చీర్ణంపూర్వజన్మని సంపాదితం,స్యాత్,కుతః,యద్యస్మా - త్సంపరేతోమృతోఽపి,

ళేగృహీత ఉత్స్రష్టుం నాశక్నోదద్భుతార్భకమ్॥ ౨౮ ॥గళగ్రహణనిశ్చేష్టో దైత్యో నిర్గతలోచనః । అవ్యక్తరా
వో న్యపతత్సహబాలో వ్యసుర్వ్రజే ॥ ౨౯ ॥తమన్తరిక్షాత్పతితం శిలాయాం విశీర్ణసర్వావయవం కరాళమ్।పురం
యథా రుద్రశరేణ విద్ధం స్త్రియో రుదన్త్యో దదృశుస్సమేతాః ॥ ౩౦ ॥ ఆదాయ మాత్రే ప్రతిగృహ్య విస్మితాః *
కృష్ణం చ తస్యోరసి లమ్బమానమ్ । తం స్వస్తిమన్తం పురుషాదనీతం విహాయసా మృత్యుముఖాత్ప్రముక్తమ్ ॥ గో
ప్యశ్చ గోపాః కిల నన్దముఖ్యా లబ్ధ్వా పునః ప్రాపురతీవ మోదమ్ ॥ ౩౧ ॥ అహో బతాత్యద్భుతమేష రక్షసా బా
లో నివృత్తిం గమితోఽభ్యగాత్పునః । హింస్రస్స్వపాపేన విహింసితః ఖలస్సాధుస్సమత్వేన భయాద్విముచ్య
తే ॥ ౩౨ ॥ కిం నస్తపశ్చీర్ణమధోక్షజార్చనం పూర్తేష్టదత్తమ్ * ఉత భూతసౌహృదమ్।యత్సంపరేతః పునరేవ బా
లకో దిష్ట్యా స్వబన్ధూన్ * ప్రణయన్నుపస్థితః॥ ౩౩ ॥ దృష్ట్వాఽద్భుతాని బహుశో నన్దగోపో బృహద్వనే।వసుదేవ
వచో భూయో మానయామాస విస్మితః॥ ౩౪ ॥ఏకదాఽర్భకమాదాయ స్వాఙ్కమారోప్య భామినీ। ప్రస్నుతం

స్తన్యపానసమయే జృమ్భణవ్యాజేన మాత్రే విశ్వరూపప్రదర్శనఘట్టః

పాయయామాస స్తనం స్నేహపరిప్లుతా॥ ౩౫ ॥ పీతప్రాయస్య జననీ సుతస్య రుచిరస్మితమ్ । ముఖం లాలయతీ *
రాజన్ జృమ్భతో * దదృశే జగత్॥ ౩౬ ॥ఖం రోదసీ జ్యోతిరనీకమాశాస్సూర్యేన్దువహ్నిశ్వసనామ్బుధీంశ్చ । ద్వీ

బాలకః,పునరపి,స్వబన్ధూన్ - రమయన్నుపస్థితః,దిష్ట్యా , అయంమహానానన్దో జాత ఇత్యర్థః -అన్యథైతదుర్లభమితిభావః॥
తపః కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాది - పూర్తం స్మార్తం కర్మ-తటాకాదినిర్మాణం వా, ఇష్టం శ్రౌతం,దత్తం దానం, తేషాం సమాహారద్వ
న్ద్వః-ప్రణయన్నితి పాఠే , ప్రణయన్ హర్షయన్,ఉపస్థిత ఇత్యర్థః * ॥ ౩౩ ॥ * ఏవంవిధాన్యన్యాన్యద్భుతాని,బహుశో,బృ
హద్వనే,బృహతివ్రజప్రాన్తవనే,దృష్ట్వా - నన్దగోపో,విస్మితః,పునర్వసుదేవస్య - వచో “ నేహస్థేయం బహుదినం సన్త్యు
త్పాతాశ్చ గోకులే ” ఇత్యేతద్వచో,మానయామాస, సత్యమేవాభూదిత్యమన్యత * ॥ ౩౪ ॥ * అథభగవాన్ తృణావర్తాగ
మే ప్రదర్శితస్యగరిమ్ణోమూలందర్శయామాసేత్యాహ । ఏకదేతి ॥ ప్రస్నుతం,కర్తరి క్తః,స్తనం ప్రస్నుతవన్తం స్తనం, పాయ
యామాస,కథంభూతా , స్నేహేన,పరిప్లుతా పరితోవ్యాప్తా * ॥ ౩౫ ॥ * హే రాజన్,పీతప్రాయస్య పీతప్రాయస్తనస్య,
కృతస్తన్యపానస్యేత్యర్థః , పీతమితిభావే క్తః, పీతంపానమస్యాస్తీతి పీతం, అర్శ ఆదిత్వాన్మత్వర్థీయోఽచ్ - తత్ప్రాయః , య
ద్వా,భుక్తా బ్రాహ్మణా ఇతివత్కర్తరి క్తః , ప్రాయశబ్దః సదృశవాచీ సన్నప్యత్రానతిరిక్తార్థపరః-తస్య సుతస్య , రుచిరం సున్ద
రం-స్మితం-యస్మిన్-తన్ముఖం , లాలయన్తీ చుమ్బనాదినా లాలనం కుర్వన్తీ-జృమ్భత ఆస్యం వివృణ్వత-స్తస్య-ముఖే- ఇదంవక్ష్య
మాణం ఖాద్యాత్మకం జగ , ద్దదర్శ-ముఖే ఇతి పాఠాన్తరం-తదా-రుచిరస్మితం-సుతం-లాలయన్తీ , పీతప్రాయస్య- జృమ్భత-
స్సుతస్య,ముఖే-ఇదం-జగ,ద్దదృశే-ఇత్యన్వయః * ॥ ౩౬ ॥ * తద్దృష్టజగదన్తర్భూతపదార్థానాహ॥ఖమితి॥ఖమాకాశం-రోద
సీద్యావాపృథివ్యర్థకమవ్యయం , జ్యోతిరనీకం శుక్రాఙ్గారకాది జ్యోతిశ్చక్రం-సూర్యాదీనామితరేతరయోగద్వన్ద్వః , నగాన్గి

౩౩ ॥ శ్లో * పా ॥ స్వబన్ధూన్రమయన్నుపస్థితః

రేః-తద్దహితర్వార్ణాదీః, యాని,స్థావరజఙ్గమాత్మకాని-భూతాని - తానిచ-దదృశ ఇత్యన్వయః ॥ ౩౭ ॥ హేరాజన్-సా-మృగశాబాక్షీయశోదా - సుతస్య-ముఖే,ఖాదియుక్తంవిశ్వ-మవలోక్య - సంజాతో-వేపథుశ్శరీరకమ్పో, యస్యాః-స్తథాభూతా-స్వకీయే- నేత్రే-నిమీల్య - విస్మితా,బభూవ ॥ ౩౮ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధేసప్తమోఽధ్యాయః ***************************

అథగర్గేణకృతనామకరణసంస్కారస్య తదుచిత మాహాత్మ్యస్య భగవతోమాత్రేవిశ్వ రూపప్రదర్శనంతద్విన్యాపనాదిరూపంచచరిత్రమాహాష్టమే॥గర్గ ఇతి॥గర్గో,యదూనాం- పురోహితః, అతఏవ,వసుదేవేన,ప్రచోదితః,నన్దస్యవ్రజంజగామ ॥ ౧ ॥ అధోక్షజధియాభగవద్బుద్ధ్యా,నమస్కారపూర్వకంయధాతధా,ఆనర్చఅర్చితవాన్ ॥ ౨ ॥ అతిథయేనివేదితమన్నాదికమాతిథ్యం-తత్కృతంయుక్తం - యేన,తం, సూపవిష్టం,గర్గం, సూనృతయామధురయా-గిరా,నన్దయిత్వాహర్షయిత్వా-అబ్రవీత్॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ బ్రహ్మన్నిత్యాదినా ॥ యదూనామహమిత్యతః ప్రాక్తనేన॥ హేబ్రహ్మ-న్పూర్ణస్యఆప్తకామస్య-తవ,కింకరవామ-నకిమప్యపూర్వప్రీతికరంకర్మకర్తుంప్రభవామేత్యర్థః,పూర్ణస్యపరబ్రహ్మానన్దానుభవపూర్ణస్యతవకింకరావయమిత్యర్థః ॥ ౩ ॥ పూర్ణస్యే దహంకథంధనినాంగృహమాగత స్తత్రాహ ॥ మహద్విచలనమితి॥ హేభగవన్,మహతాంభవతాం,విచలనంస్వాశ్రమాదన్యత్రసంచారః-విషయాసఙ్గదీనచేతసాం - మాదృశాం,గృహిణాం,నిశ్శ్రేయసాయైవ-కల్పతే,అన్యధాతు, కదాచిదపినకల్పతే - నతుస్వార్థంకింతుమాదృశామనుగ్రహార్థమేవేత్యర్థః ॥ ౪ ॥ త్వ

పాన్నగాం స్తద్దుహిత్రృంశ్చనానిభూతానియానిస్థిరజఙ్గమాని॥ ౩౭ ॥సావీక్ష్యవిశ్వంసహసారాజన్సంజాతవేపథుః । సమ్మీల్యమృగశాబాక్షీనేత్రేఆసీత్సువిస్మితా॥ ౩౮ ॥**********************
********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే,సప్తమోఽధ్యాయః. *********
శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ గర్గఃపురోహితోరాజన్యదూనాంసుమహాతపాః । వ్రజంజగామనన్దస్యవసుదేవప్రచోదితః॥ ౧ ॥తందృష్ట్వాపరమప్రీతఃప్రత్యుత్థాయకృతాఞ్జలిః।ఆనర్చాధోక్షజధియాప్రణిపాతపురస్సరమ్॥ ౨॥
సూపవిష్టంకృతాతిథ్యంగిరాసూనృతయామునిమ్ । నన్దయిత్వాఽబ్రవీద్బ్రహ్మన్పూర్ణస్యకరవామకిమ్॥ ౩ ॥
మహద్విచలనంనౄణాంగృహిణాందీనచేతసామ్ । నిశ్శ్రేయసాయభగవన్కల్పతేనాన్యథాక్వచిత్ ॥౪॥జ్యోతిషామయనంసాక్షాద్యత్తజ్జ్ఞానమతీన్ద్రియమ్ ప్రణీతంభవతాయేనపుమాన్వేదపరావరమ్ ॥ ౫ ॥ త్వంహిబ్రహ్మవిదాంశ్రేష్ఠస్సంస్కారాన్కర్తుమర్హసి। బాలయోరనయోర్నౄణాంజన్మనాబ్రాహ్మణోగురుః॥ ౬ ॥గర్గఉవాచ ॥ యదూనామహమాచార్యః ఖ్యాతశ్చభువిసర్వశః । సుతంమయాసంస్కృతంతేమన్యతేదేవకీసుతమ్॥ ౭ ॥కంసఃపాపమతిస్సఖ్యంతవచానకదున్దుభేః। దేవక్యాఅష్టమోగర్భోనస్త్రీభవితుమర్హతి॥ ౮ ॥ఇతిసంచిన్తయన్ఛ్రుత్వాదేవకీదారికావచః । అపిహన్తాగతాశఙ్కస్తర్హితన్నోఽనయోమహాన్॥ ౯ ॥నన్దఉవాచ॥అ

యోఃబాలయోర్నామక్రియాకార్యేతివక్తుంతస్య విజ్ఞానాతిశయమాహ ॥ జ్యోతిషామయనమితి ॥ యత్ - జ్ఞాన-మతీన్ద్రియంఅతీన్ద్రియజ్ఞానసాధనం-జ్యోతిషా-మయనంగమనప్రతిపాదకం,జ్యోతిశ్శాస్త్రమిత్యర్థః,తత్,సాక్షాత్, భవతా,ప్రణీతం-యేనజ్యోతిషామయనేన-అన్యోఽపి-పుమాన్-పరాపరమతీతమాగామిచ-వేద ॥ ౫ ॥ వివక్షితమాహ॥త్వ మితి॥భోబ్రహ్మవిదాంశ్రేష్ఠ,త్వ-మనయోర్బాలకయోః- సంస్కారాదీన్ నామకరణాదీన్,కర్తుం- మర్హసి-నైవఙ్గత్వాన్నత్రవిత్వాచ్చత్వమేవకర్తుమర్హసీతిభావః ॥ ననునాహంత్వద్గురురిత్యత్రాహ॥నౄణాం,జన్మనా - బ్రాహ్మణోగురురితిసామాన్యనిర్దేశేనబ్రాహ్మణానాంక్షత్రియాదీనాంచబ్రాహ్మణమాత్రస్స్వభావతోగురురిత్యభిప్రేతమ్ ॥ ౬ ॥ అత్యుత్సాహినంనన్దంప్రతిగుప్తమేతత్కార్యమిత్యభిప్రాయేణప్రత్యాచష్టఇవాహ ॥ యదూనామితి॥యదూనా - మాచార్యత్వేనభువిప్రసిద్ధోఽహం, యదిత్వత్పుత్రంసంస్కుర్యాం-తర్హి-మయాసంస్కృతం-త్వత్పుత్రమపి-దేవకీసుతమేవ - పాపమతిః-కంసో-మన్యతే-మత్కర్తృకసంస్కారేణలిఙ్గేనదేవకీసుతమేవాధ్యవస్యతీత్యర్థః ॥ ననుయదుకులాచార్యేణత్వయాసంస్కృతంకథంచిద్యదుకుమారంజానాతు-తత్రవసుదేవస్యపుత్రస్తత్రాపిదేవక్యాంజాతఇతికుతోజానీయాత్తత్రాహ ॥ సఖ్యమిత్యాది ॥ నన్దవసుదేవయోః-సఖ్యం-ప్రసిద్ధమేవ-వర్తతే-అశరీరవాణ్యాఽభిహితో-దేవక్యా-అష్టమో-గర్భో-నస్త్రీభవితుమర్హతి - కింతు-పుమానేవ-సఃమద్భయా-ద్వసుదేవేన-సఖ్యుస్సన్నిధౌ-నిహిత-ఇత్యేవం-దేవకీదారికావచ-శ్చిన్తయన్ - గతాశఙ్కఃగతసంశయః-హన్తాఽపిహన్యాత్-తర్హి-తన్నోఽస్మాకం-మహాననయఃఅనీతిః-అనుచితం- స్యాత్ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ఏవముక్తవన్తంగర్గంప్రత్యాహనన్దః॥అలక్షితఇతి॥అస్మిన్గోకులే, మామకైర్మదీయైరప్యలక్షితః- రహసినిర్జనేదేశే-స్వస్తివాచనపూర్వకం-ద్విజాతిసం

స్కారంద్విజాతీనామవశ్యకర్తవ్యంసంస్కారం-తూర్యఘోషాదిరహితం-కుర్విత్యర్థః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ ఇత్థం-సమ్యక్ప్రార్థితో-ద్విజో గర్గః-స్వేనకర్తుమిష్టమేవ-తద్-బాలకయోర్నామకరణంరహసి-గూఢస్సన్ చకార ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ తదేవదర్శయతి॥ అయమిత్యాదినా ॥ గుణైస్సుహృదోరమయన్నితితస్మిన్రామశబ్దస్యప్రవృత్తినిమిత్తప్రదర్శనం, బలాధిక్యాదితిబలశబ్దస్య,తథా,యదూనామపృథగ్భావాత్కశ్చిన్నిమిత్తాద్విప్రతిపన్నానాం తేషామన్యోన్య సామరస్యఘటనేనైకమత్యసంపాదనరూపాత్ప్రవృత్తినిమిత్తాత్సంకర్షణశబ్దాభిధేయ-ముశన్తీచ్ఛన్తి-జనాఇతి శేషః - సమ్యక్కర్షత్యాకర్షతి వై ముఖ్యానివర్తనేనైకతాంనయతీతిసంకర్షణముశన్తీత్యర్థః, గర్భ సంకర్షణాత్సంకర్షణఃసంకర్షణాఖ్యస్యానన్తస్యాంశత్వాద్వాసంకర్షణ ఇతివ్యుత్పత్తిద్వయమప్యభిప్రేతమ్ ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ పరమాత్మత్వంసూచయన్నివతిరోధాపయన్నివనామానిచకారేత్యభిప్రాయేణాహ॥ ఆసన్నితి॥ ప్రతియుగం,తనూర్విగ్రహాన్, గృహ్ణతఃఉపాదదతః, అస్యతవపుత్రస్య-శుక్లాదయ,స్త్రయో-వర్ణా,ఆసన్-అధునాతు,కృష్ణతాం,ప్రాప్తః,అతః,కృష్ణ,ఇత్యేకం,నామ, భవిష్యతి,అనుయుగంతనూర్గృహ్ణతఇత్యనేనపరమపురుషత్వంసూచితం. కృషిర్భూవాచకశ్శబ్దోణశ్చనిర్వృతివాచకః - తయోరైక్యంపరంబ్రహ్మకృష్ణ ఇత్యభిధీయత,,ఇత్యాదివ్యుత్పత్త్యన్తరాణిత్వభిప్రేతాని ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ ఆధునికమపివసుదేవాపత్యత్వమాచ్ఛాదయన్ ప్రాహ ॥ ప్రాగయమితి॥ అయం, శ్రీమాన్,ప్రాగ్వసుదేవాపత్యత్వా-ద్వాసుదేవ,ఇత్యభిజ్ఞాః-సంప్రచక్షతే, అనయాసామ్యోక్త్యాఋషిరయంజన్మాన్తరగతంనామకథయతీతినన్దోమన్యతేస్మ "వసన్తియత్రభూతానివసత్యత్రేతివై యతః-తతస్సవాసుదేవేతివిద్వద్భిఃపరిగీయత,,ఇతివ్యుత్పత్తిస్త్వభిప్రేతా-శ్రీమానిత్యనేనశ్రియఃపతిత్వంసూచితమ్ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ తథాగుణకర్మానురూపాణిబహూన్యస్యనా

లక్షితేఽస్మిన్రహసిమామకైరపిగోవ్రజే । కురుద్విజాతిసంస్కారంస్వస్తివాచనపూర్వకమ్॥ ౧౦ ॥ ఏవంసంప్రార్థితోవిప్రస్స్వచికీర్షితమేవతత్ । చకారనామకరణంగూఢోరహసిబాలయోః॥ ౧౧ ॥ అయంహిరోహిణీపుత్రోరమయన్సుహృదోగుణైః । ఆఖ్యాస్యతేరామ ఇతిబలాధిక్యాద్బలంవిదుః । యదూనామపృథగ్భావాత్సంకర్షణముశన్త్యుత॥ ౧౨ ॥ ఆసన్వర్ణాస్త్రయోహ్యస్యగృహ్ణతోఽనుయుగంతనూః। శుక్లోరక్తస్తథాపీతఇదానీంకృష్ణతాంగతః॥ ౧౩ ॥ ప్రాగయంవసుదేవస్యక్వచిజ్జాతస్తవాత్మజః । వాసుదేవఇతిశ్రీమానభిజ్ఞాస్సంప్రచక్షతే॥ ౧౪ ॥ బహూనిసన్తినామానిరూపాణిచసుతస్యతే । గుణకర్మానురూపాణితాన్యహంవేదనోజనాః॥ ౧౫॥ ఏషవశ్శ్రేయఆధాస్యద్గోపగోకులనన్దనః। అనేనసర్వదుర్గాణియూయమఞ్జస్తరిష్యథ ॥ ౧౬ ॥ పురాఽనేనవ్రజపతేసాధవోదస్యుపీడితాః । అరాజకేరక్ష్యమాణాజిగ్యుర్దస్యూన్సమేధితాః॥ ౧౭ ॥ యఏతస్మిన్మహాభాగప్రీతింకుర్వన్తిమానవాః। నారయోఽభిభవన్త్యేతాన్విష్ణుపక్షానివాసురాః॥ ౧౮ ॥ తస్మాన్నన్దాత్మజోఽయంతేనారాయణసమోగుణైః। శ్రియాకీర్త్యాఽనుభావేనగోపాయస్వసమాహితః॥ ౧౯ ॥ ఇత్యాత్మానంసమాదిశ్యగర్గేచ

మానిసన్తీత్యాహ॥ గుణేతి ॥ యాని-గుణానురూపాణి-భగవాన్నారాయణఇత్యాదీని - కర్మానురూపాణిమధుసూదనఇత్యాదీనిబహూని-నామాన్య-హంమాదృశోమునిరేవ-వేద - నతుత్వాదృశఇత్యర్థః-అనేనాపిపరమపురుషత్వంసూచితమ్॥ యద్వా అహమేవనవేద-కింపునస్త్వాదృశోనవేదేత్యర్థః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ జాతకఫలమాహ ॥ ఏషఇతి॥ వఃయుష్మాక-మేష-శ్రేయఐహికమాముష్మికంచా-ధాస్యతి-గోపాన్ గోకులంగవాంకులంచ-నన్దయతీతినన్దనః- అనేనసుతేనహేతుభూతేన-యూయం-సర్వాణి-దుర్గాణిదుఃఖాన్య-ఞ్జఃఆశు-తరిష్యథ,అఞ్జఇతితత్త్వశీఘ్రార్థకమవ్యయమ్ ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ హేవ్రజపతే-ఆరాజకేసంరక్షకరహితే-జగత్య-తఏవ-దస్యుభిర్దుష్టసత్త్వైః-పీడితా-స్సాధవో- ధర్మానువర్తినః - అనేనత్వత్పుత్రేణ-పురాపూర్వజన్మని-సమేధితా-రక్ష్యమాణాశ్చ-దస్యూన్-జిగ్యుఃజితవన్తః - అనేన "పరిత్రాణాయసాధూనాంవినాశాయచదుష్కృతామ్ధర్మసంస్థాపనార్థాయ,,ఇతిభగవదుక్తిరభిప్రేతా,అధునాఽపిసాధుపరిత్రాణార్థమేవజాతఇతిచభావః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ హేమహాభాగ-అస్మిన్త్వత్పుత్రే-పురాపూర్వజన్మని-సమేధితాః-యే-మానవాః-ప్రీతిం-కుర్వన్తి-తా-నరయశ్శత్రవో - నాభిభవన్తి-యథా-విష్ణురేవపక్షఆశ్రయోయేషాంతాన్-దేవా - నసురా - స్తద్వత్ - అత్రప్రీతిశబ్దేనప్రీత్యాత్మికాభక్తిరభిప్రేతా - అరిశబ్దేనప్రకృతిసంబన్ధప్రయుక్తకామక్రోధాదయః - యేఽస్మిన్భక్తింకుర్వన్తితేముక్తాభవన్తీతిభావః - విష్ణుపక్షానివాసురాఇతిదృష్టాన్తేనాయంసాక్షాద్విష్ణుః - యూయంతుదేవాద్యంశప్రభవాః - కంసాదయస్త్వసురసంపత్త్యాభిజాతాఇత్యభిప్రేతమ్ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ తస్మాదేవంభావిగుణత్వాత్ - హేనన్ద - శ్రియా - కీర్త్యా - ప్రభావేన, అన్యైశ్చగుణైః - నారాయణతుల్యోఽయంభవితా - అత - ఏనం - సమాహితస్సావధానచిత్త - స్త్వం - గోపాయపాలయ ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ ఇతీత్థ-మాత్మానంప్రతి-సమాదిశ్య-గర్గే-స్వగృహం-గతేసతి - తతో-నన్దః-ప్రముదిత-ఆసీ అభిమతార్థజాతేన-పూర్ణస్వాశయ

మాత్మాన-మమన్యత ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అథభగవతః కాశ్చిద్బాలక్రీడాః అనువర్ణయన్విశ్వరూపప్రదర్శనాదికమాహ ॥ కాలేనే॥ గచ్ఛతా అతిక్రమమాణేన-కియతా-కాలేనవ్రజే-రామకేశవౌ-సహజానుభ్యాం - పాణిభ్యాం చేత్యర్థః-రఙ్గమాణౌ చఙ్క్రమణంకుర్వన్తౌ-సరీసృపన్తావితియావత్-విజహ్రతుః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ విహారమేవవర్ణయతి॥ తావిత్య॥ తౌ రామకేశవౌ-ఘోషప్రఘోషరుచిరం-ఘోషాః పాదభూషణకఙ్కిణ్యః-తేషాం-ఘోషేణ-వ్రజగతశ్లాఘ్యధ్వనినావా - రుచిరంయథాతథా-వ్రజకర్దమేష్వంఘ్రియుగ-మనుకృష్య,పురఃప్రసారితజాన్వనుగతంయథాతథాపశ్చాద్గతజానుసమాకృష్యేత్యర్థః. సరీసృపన్తౌ పునః పునరతిశయేనవా చరన్తౌ తేషాంఘోషాణాం-నాదేన, తస్యఘోషస్యవ్రజస్యనాదేనవా-హృష్టం-మనో-యయోస్తౌ-లోకమితస్తతః పర్యటన్తంజన-మనుసృత్య,త్రిచతురాణిపదాన్యనుగమ్య-ముగ్ధవ-త్ప్రభీతవచ్చ-మాత్రోః రోహిణీయశోదయోః,అన్తిసమీప-ముపేయతురుపజగ్మతుః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తదా-తయోః రామకేశవయోః మాతరౌ, ఘృణయా కరుణయా, స్నువన్త్యౌ పయఃపూర్ణస్తనాభ్యాంపయస్స్రవన్త్యౌ పఙ్కరూపేణాఙ్గరాగేణరుచిరౌ, సుతౌ, బాహుభ్యా, ముపగుహ్య,రసినంవేష్ట్య, స్తనం - దత్వాముఖేనిధాయ - ప్రపిబతో - స్సుతయో - ర్ముగ్ధంసున్దరం - స్మితం, అల్పాదశనాస్సన్త్యస్మిన్దన్తాశ్చ-యస్మిన్-తన్ముఖ-మవలోక్య-ప్రమోదం-ప్రాపతుః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ యర్హీతి యదా- అఙ్గనానాం-దర్శనీయాః కుమారలీలా-యయో-స్తౌ,తథాభూతౌ, వ్రజమధ్యే, వ్రజస్థా-అబలాః - ప్రేక్షమాణాః-విస్మృతగృహకృత్యాః-హసన్త్యోజహృషుః క

స్వగృహంగతే। నన్దః ప్రముదితో మేన ఆత్మానం పూర్ణమాశిషామ్॥ ౨౦ ॥ కాలేనవ్రజతాల్పేనగోకులేరామకే

❁ బాలక్రీడాసువిశ్వరూపప్రదర్శనఘట్టః ❁

శవౌ। జానుభ్యాంసహపాణిభ్యాంరఙ్గమాణౌ విజహ్రతుః ॥ ౨౧ ॥ తావఙ్ఘ్రియుగ్మమనుకృష్యసరీసృపన్తౌ ఘోషప్రఘోషరుచిరంవ్రజకర్దమేషు। తన్నాదహృష్టమనసావనుసృత్యలోకంముగ్ధప్రభీతవదుపేయతురన్తి మాత్రోః॥ ౨౨ ॥ తన్మాతరౌనిజసుతౌఘృణయాస్నువన్త్యౌపఙ్కాఙ్గరాగరుచిరావుపగుహ్యదోర్భ్యామ్। దత్వాస్తనంప్రపిబతోస్మముఖంనిరీక్ష్యముగ్ధస్మితాల్పదశనంయయతుఃప్రమోదమ్ ॥ ౨౩ ॥ యర్హ్యఙ్గనాదర్శనీయకుమారలీలావన్తర్వ్రజేతదబలాః ప్రగృహీతపుచ్ఛైః। వత్సైరితస్తతఉభావనుకృష్యమాణౌ ప్రేక్షన్త్య ఉజ్ఝితగృహాజహృషుర్హసన్త్యః॥ ౨౪ ॥ శృఙ్గ్యగ్నిదంష్ట్ర్యసిజలద్విజకణ్టకేభ్యః క్రీడాపరావతిబలౌస్వసుతౌ నిషేద్ధుమ్। గృహ్యాణికర్తుమపియత్రనతజ్జనన్యౌశేకాతఆపతురలంమనసోఽనవస్థామ్॥ ౨౫ ॥ కాలేనాల్పేనరాజర్షేరామఃకృష్ణశ్చగోవ్రజే। అకృష్టజానుభిః పద్భిర్విచక్రమతురఞ్జసా॥ ౨౬ ॥ తతశ్చభగవాన్కృష్ణోవయస్యైర్వ్రజబాలకైః। సహరామోవ్రజస్త్రీణాంచిక్రీడే జనయన్ముదమ్॥ ౨౭ ॥ కృష్ణస్యగోప్యోరుచిరంవీక్ష్యకౌమారచాపలమ్। శృణ్వత్యాఃకిలతన్మాతురితిహోచుస్సమాగతాః॥ ౨౮ ॥ వత్సాన్ముఞ్చన్క్వచిదసమయేక్రోశసంజాతహాసస్స్తేయంస్వాద్వత్త్యథదధిపయఃకల్పితైస్స్తేయయోగైః। ❁ మర్కాన్భోక్ష్యన్విభజతిసచేన్నాత్తి

థంభూతౌ-తాభ్యాం, ప్రగృహీతాసిపుచ్ఛానియేషాంతైః, ర్వత్సైః, రితస్తతో, ఽనుకృష్యమాణౌ,జగృహురితిపాఠే- తాగృహీతవత్య ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ నితరాంక్రీడాసక్తౌ,అతిచలావితిపాఠే, క్రీడాపరా-వతఏవాతిచలౌ సర్వతశ్చరన్తౌ అతిబలావిత్యపిపాఠః,శృఙ్గ్యాదిభ్య, స్స్వసుతౌ-నిషేద్ధుంవారయితుం గృహ్యాణిగృహోచితాని, కర్మాణి-కర్తుంచ-యదా-తయోర్జనన్యౌ, నశేకాతేనాశక్నుతాం-నిషేధగార్హ్యయుగపత్కర్తుమసమర్థేఅభూతామిత్యర్థః, శృఙ్గిణోహరిణాదయః, దంష్ట్రిణశ్శునకాదయః-ద్విజామయూరాదయఃపక్షిణః-తదా-తేమాతరౌ, అలంనితరాం,మనసో, ఽనవస్థాంఅకుశలతాం, ప్రాపతు-రితిగృహిణాం సౌఖ్యస్యపరాకాష్ఠాప్రదర్శితా ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ హేరాజర్షే ఆకృష్టజానుభిః-పద్భిః,విచక్రమతుః-కదాచిజ్జానుభ్యాం క్రమణం కదాచిత్పద్భ్యాం గమనం చేతమిశ్రంచక్రతురిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తతో వయస్యైస్తుల్యవయస్కైః,వ్రజబాలకైస్సహ-రామేణ-సహతః,కృష్ణో,వ్రజస్త్రీణాం,హర్షం,జనయన్-చిక్రీడే ❁॥ ౨౭ ॥ ❁ రుచిరంసున్దరం-కౌమారప్రయుక్తంచాపల్య,మవలోక్య,తస్యకృష్ణస్య,మాతుః-శృణ్వత్యాస్సత్యాః, ఇతివక్ష్యమాణప్రకారేణోచుః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ వత్సానిత్యాదినాసార్ధద్వయేన ॥ అసమయే-క్వచిద్వత్సాన్ముఞ్చన్-క్రోశేనజనానామాక్రోశేన-సంజాతోహాసోయస్య-తథాభూతో-భవతి - స్తేయంచౌర్యార్జితం-నతుదత్తం - తత్రాపిస్వాదు-నేతరత్-దధిపయశ్చ - త్తిఖాదతి-కల్పితైః-స్తేయయోగైశ్చౌర్యోపాయైః- స్వయం,భోక్ష్యమాణః-మర్కాన్ప్రతి-విభజ్య-దదాతి-తేషామపిమధ్యే - తృప్తః కోఽపి నాత్తి-తర్హి-భాణ్డం,భినత్తి, మర్కాంభోక్ష్యన్విభజతిసచేన్నాస్తీతిపాఠే,మర్కాంనవనీతం ॥ మర్కాంతుదధిసారస్స్యాన్న

౨౯ । శ్లో ❁ పా । మర్కాంభోక్ష్యన్విభజతిసచేన్నాస్తి.

నవనీతం ప్రచక్షత ,, ఇత్యభిధానాత్, విభజతి, సఖిభ్య ఇతి శేషః-యద్వా-సమర్కటో, నాస్తిచేత్ స్వభుక్తావశిష్టనవనీతోపేతం భాణ్డం భినత్తీత్యర్థః, క్వచిన్నవనీతాది ద్రవ్యాలాభే సతి ప్రచ్ఛన్ననిహితతయా తదలాభే సతి - స్వగృహకుపితః అస్మద్గృహేభ్యః కుపితః, సగృహేతిపాఠే-సకృష్ణః-యద్వా,సగృహాగృహిణ, స్తేభ్యః కుపితః- తేషాం తోకాన్ పర్యఙ్కాదిషు సుప్తాన్, ఉపక్రోశ్య రోదయిత్వా, యాతి ❁ ॥ ౨౯ ॥ కల్పితైః స్తేయయోగైరిత్యుక్తం ప్రపఞ్చయతి॥ హస్తాగ్రాహ్య ఇతి॥ ఉచ్చస్థేన వనీతాదిభాణ్డే, హస్తేన గ్రహీతుమశక్యే సతి- పీఠకోలూఖలాద్యైః, త్వధింతద్గ్రహణసాధనవిధానం-రచయతి శిక్యస్థభాణ్డేష్వన్తర్నిహితేషు దధ్యాదౌ-వయునం జ్ఞానం యస్య, తథాభూతః, ఛిద్రం రచయతి శిలోత్క్షేపణాదిభిః ఛిద్రం కరోతి-తద్విత్ ఛిద్రరచనాదివిత్, ధ్వాన్తాగారే అన్ధకారావృతగేహే, ధృతమణిగణం దివ్యమణివిభూషితం-మత ఏవార్థప్రదీపం తత్తదర్థప్రకాశకం-స్వాఙ్గం-రచయతి సన్నిధాపయతి-యస్మిన్ కాలే గోప్యః, గృహకర్మసు, ప్రవణచిత్తాః- స్తదైవం కరోతీత్యన్వయః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఏవం కుర్వన్ చోరోఽయమిత్యుక్తశ్చేద్, ధార్ష్ట్యాని ప్రాగల్భ్యాన్యుశతి జల్పతి, త్వమేవ చోరోఽహమేవ గృహస్వామీతి జల్పతీత్యర్థః, వాస్తౌ స్వర్చితే గృహే- మేహనాదీని మూత్రోత్సర్జనాదీని కురుతే, స్తేయోపాయైః-ర్విరచితా-కృతిః కర్మ, యేన-తథాభూతోఽపి త్వత్సమీపే యథా సుప్రతీకస్సాధు, స్తద్వ, దాస్తే, ఏవమిత్థం - సభయేన యనేయస్మిన్-తచ్చత-చ్ఛ్రియుక్తం-ముఖం తత్కృష్ణముఖ-మవలోకినీభిః, స్త్రీభిః, వ్యాఖ్యాతాః ప్రఖ్యాపితా అర్థాశ్చౌర్యాదివ్యాపారా యస్యా, స్తథాభూతా

భాణ్డం భినత్తి ద్రవ్యాలాభే † స్వగృహకుపితో యాత్యుపక్రోశ్య తోకాన్ ॥ ౨౯ ॥ హస్తాగ్రాహ్యే రచయతి విధిం పీఠకోలూఖలాద్యైశ్ఛిద్రం హ్యన్తర్నిహితవయునశ్శిక్యభాణ్డేషు తద్విత్ । ధ్వాన్తాగారే ధృతమణిగణం స్వాఙ్గమర్థప్రదీపం కాలే గోప్యో యర్హి గృహకృత్యేషు సువ్యగ్రచిత్తాః ॥ ౩౦ ॥ ఏవం ధార్ష్ట్యాన్యుశతి కురుతే మేహనాదీని వాస్తౌ స్తేయోపాయైర్విరచితకృతిస్సుప్రతీకో యథాస్తే । ఏవం స్త్రీభిస్సభయనయనశ్రీముఖాలోకినీభిర్వ్యాఖ్యాతార్థా ప్రహసితముఖీ నహ్యుపాలబ్ధుమైచ్ఛత్ ॥ ౩౧ ॥ అధికపాఠః॥ (గోప్యః కదాచన పృథక్పృథగూహ్య కృష్ణమేత్యైకదైవ గదితుం ప్రసృతాస్తదాగః । దృష్ట్వా తదన్త్యధతమేవ నిజాన దృష్ట్వా సర్వాశ్చ తా నివవృతుస్స్వగృహాన్సలజ్జాః) ॥ ఏకదా క్రీడమానాస్తే రామాద్యా గోపదారకాః । కృష్ణో మృదం భక్షితవానితి మాత్రే న్యవేదయన్ ॥ ౩౨ ॥ సా గృహీత్వా కరే కృష్ణముపాలభ్య హితైషిణీ । యశోదా భయసంభ్రాన్తప్రేక్షణాక్షమభాషత ॥ ౩౩ ॥ యశోదోవాచ ॥ కస్మాన్మృదమదాన్తాత్మన్ భవాన్భక్షితవాన్రహః । వదన్తి తావకా హ్యేతే కుమారాస్తేఽగ్రజోఽప్యయమ్ ॥ ౩౪ ॥ శ్రీకృష్ణ ఉవాచ ॥ నాహం భక్షితవానమ్బ సర్వే మిథ్యాభిశంసినః । యది సత్యగిరస్తర్హి సమక్షం పశ్య మే ముఖమ్ ॥ ౩౫ ॥ యద్యేవం తర్హి వ్యాదేహీత్యుక్తస్స భగవాన్హరిః । వ్యాదత్తావ్యాహతైశ్వర్యః క్రీడామనుజబాలకః ॥ ౩౬ ॥ సా తత్ర దదృశే విశ్వం జగత్స్థాస్ను చ ఖం దిశః । సాద్రిద్వీపాబ్ధిభూగోళం స

పి, ప్రహసితం ముఖం యస్యాస్సా, యశోదా, ఉపాలబ్ధుం పుత్రమాక్షేప్తుం, నైచ్ఛత్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ కదాచిదపరాధాన్తరేస త్యుపాలభత తదాతు మహదాశ్చర్యమభూదితి కథయన్నాహ ॥ ఏకదేతి ॥ శ్లోకార్థః స్పష్టః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ సా యశోదా-హితమిచ్ఛన్తీ కృష్ణం-కరే, గృహీత్వా, ఉపాలభ్య, నిర్భర్త్స్య, భయేన-సంభ్రాన్తప్రేక్షణే చపలాలోకనే- అక్షిణీ, యస్య, తం-కృష్ణ-మభాషత ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ భాషణమేవాహ ॥ కస్మాదితి ॥ హే అదాన్తాత్మన్ చపలగాత్ర, ఉద్ధతస్వభావేతి వా, కస్మాద్ధేతోః-భవాన్-రహసి, మృదం-భక్షితవాన్-నాహం భక్షితవానిత్యత్రాహ ॥ వదన్తీతి ॥ భక్షితవానితి వదన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఏవముక్తః కృష్ణ ఆహ-నాహమితి- హే అమ్బ-నాహం భక్షితవాన్, మత్కృతేష్వసర్వమాదావేవాస్తీతి భావః - ఏతే వదన్తీత్యేతత్ప్రతిక్షిపతి ॥ సర్వ ఇతి ॥ యద్యేతే-సత్యాగిరో వాచో యేషాం, తథాభూతా - స్తర్హి-సమక్షం ప్రత్యక్షం-మమ, ముఖం, పశ్య ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఏవముక్తయా-జనన్యా-తర్హి-ముఖం ఆస్యం - వ్యాదేహి వివృతం కుర్వి, త్యుక్తః - భగవాన్-హరిః, వ్యాదత్త వివృతమకరోత్, వ్యాత్తాననం విశ్వరూపప్రదర్శనోపయుక్తేన ధర్మేణ విశినష్టి, అవ్యాహతమవతారదశాయామప్రచ్యుత, మైశ్వర్యమీశ్వరసాధారణం ‹‹ పరాఽస్యశక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ, సత్యకామస్సత్యసంకల్ప ,, ఇత్యాది వేదాన్తావగతం సర్వశక్తిత్వాదికల్యాణగుణజాతం, యస్య - సః- తర్హ్యేవంభూతస్య జీవవత్కర్మతో మనుష్యబాలకత్వాపత్తి - స్తత్రాహ, క్రీడయా నిమిత్తభూతయా, మనుజబాలకః న తు కర్మణేతి భావః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ సా యశోదా, తత్ర వివృతే ఆస్యే-విశ్వం దదర్శ తదేవ ప్రపఞ్చయతి, జగత్ జఙ్గమం, స్థాస్ను స్థావరం ఖం అన్తరిక్షలోకః, పర్వతద్వీపసముద్రసహితః, భూలోకః, వాయుః ప్రవహశ్చ, అగ్నిర్వైద్యుతశ్చ, ఇన్దుశ్చ, తారకాశ్చ, తత్సహితం, జ్యోతిశ్చక్రం, జలం ఆవరణజలం, తేజః సూర్యాదిజ్యోతిః నభః ఆకాశః, స్వర్గో

---

† సగృహకుపితః.

స్వర్గలోకః,వివరాణిఅతలాదీని - వైకారికాణిసాత్త్వికాహంకారకార్యాణి , శ్రోత్రాదీనిదశేన్ద్రియాణి,మనశ్చ -మాత్రాస్తామసానిశబ్దాదితన్మాత్రాణి,పఞ్చ-త్రయో,గుణాఃసత్త్వరజస్తమాంసి ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ఏవ,మేత,ద్విచిత్రం-విశ్వంసహైకదైవ,వీక్ష్య , విచిత్రతామేవవిశినష్టి ॥ జీవాఃక్షేత్రజ్ఞాః,సర్వోత్పత్తినిమిత్త గుణక్షోభకశ్చ కాలః,పరిణామహేతుఃస్వభావశ్చ,జన్మహేతుఃకర్మచ , ఆశయోవాసనాచ,తైః , లిఙ్గానాంశరీరాణాంభేదోయస్మిన్,తత్-సహాత్మానం ఆత్మనాయశోదయాకృష్ణేనచసహితం,వ్రజంచ-సూనో,స్తనే-తత్రాపి-విదారితేవ్యాత్తే,ఆస్యేఅవలోక్యశఙ్కాంసంశయ-మాప ॥ ౩౯ ॥ శఙ్కామేవదర్శయతి॥ కిమితి ॥ఏషః-శిశోః,అల్పవదనే-విశ్వదర్శనరూపం-కిం-స్వప్నః , జాగరావస్థాయాంనహిస్వప్నస్సమ్భవతీతివిమృశ్యవితర్కయతి॥ ఉతదేవమాయేతి ॥ తథాచేద్ఘటపటాదీనివసర్వేకింనపశ్యన్తీతివిమృశ్యశఙ్కతే ॥ కింవేతి ॥బుద్ధిమోహోబుద్ధివిపర్యాసః-భ్రమఇతియావత్,తథాచేత్పునఃపునర్దర్శనేఽపియథావత్కథంప్రతీతిః-అతోనబుద్ధిమోహఇతివిమృశ్యాశఙ్కతే॥ అథో ఇతి॥అథో,అథవా - మదీయస్యాముష్యార్భకస్యాపిసతః - యఃకశ్చనఅచిన్త్యః,ఔత్పత్తికఃఉత్పత్తిసిద్ధఃస్వాభావికఇతియావత్ - ఆత్మయోగః - ఆత్మనఃపరమాత్మనఃస్వస్య-యోగఃకుక్షిస్థాఖిలవిశ్వత్వాదికల్యాణగుణయోగః-తన్మూలకఇతి ॥ ౪౦ ॥ చరమంపక్షమాశ్రిత్యాయమీశ్వరఇతినిశ్చిత్యతంప్రణమతి ॥ అథో ఇతి ॥ చేతసాబుద్ధ్యా-మనఃకర్మణామనోవ్యాపారేణ-వచోభిశ్చ-అఞ్జసాతత్త్వతః- ఆశువా - యథావత్ యాథాత్మ్యేన-అథో-విశ్వం-నవితర్కగోచరంనానావిధతర్కగోచరం-యదాశ్రయంయదాధేయం-యతః-ఉత్పద్యతఇతిశేషః-యేన , జీవతి-ప్రమీయతేయస్మిన్లీయతే॥యతోవాఇమానిభూతానీ,,తిశ్రుత్యర్థప్రత్యభిజ్ఞానసామర్థ్యాద్యతోయేన ప్రమీయతఇతిపదాపేక్షితానాంజాయతేజీవ

వాయ్వగ్నిన్దుతారకమ్॥ ౩౭ ॥జ్యోతిశ్చక్రంజలంతేజోనభస్వద్వివరాణిచ । వైకారికాణీన్ద్రియాణిమనోమాత్రాగుణాస్త్రయః॥౩౮॥ఏతద్విచిత్రంసహజీవకాలస్వభావకర్మాశయలిఙ్గభేదమ్।సూనోస్తనేవిక్ష్యవిదారితాస్యేవ్రజంసహాత్మానమవాపశఙ్కామ్॥౩౯॥కింస్వప్నఏతదుతదేవమాయాకింవామదీయోబతబుద్ధిమోహః। అథోఅముష్యైవమమార్భకస్యయఃకశ్చనౌత్పత్తికఆత్మయోగః॥౪౦॥అథోయథావన్నవితర్కగోచరంచేతోమనఃకర్మవచోభిరఞ్జసా । యదాశ్రయంయేనయతఃప్రమీయతేసుదుర్విభావ్యంప్రణతాఽస్మితత్పదమ్ ॥ ౪౧॥ అహంమమాసౌపతిరేషమేసుతోవ్రజేశ్వరస్యాఖిలవిత్తపాసతీ । గోప్యశ్చగోపాస్సహగోధనాశ్చమేయన్మాయయేత్థంకుమతిస్సమేగతిః ॥ ౪౨ ॥ ఇత్థంవిదితతత్త్వాయాం గోపికాయాంసఈశ్వరః । వైష్ణవీంవ్యతనోన్మాయాంప్రజాస్నేహమయీంవిభుః ॥ ౪౩ ॥ సద్యోనష్టస్మృతిర్గోపీసారోప్యారోహమాత్మజమ్ । ప్రవృద్ధస్నేహకలితహృదయాఽఽసీద్యథాపురా॥ ౪౪ ॥త్రయ్యాచోపనిషద్భిశ్చసాంఖ్యయోగైశ్చసాత్వతైః।ఉపగీయమానమాహాత్మ్యంహరింసాఽమన్యతాత్మజమ్ ॥ ౪౫ ॥ రాజోవాచ॥ నన్దఃకిమకరోద్బ్రహ్మన్శ్రేయఏవంమహో

తియస్మిన్నితిపదానామధ్యాహారః-తత్సుదుర్విభావ్యం,ఇదమిత్థంతయాచేతోమనఃకర్మవచోభిస్తర్కయితుమశక్యం- పదంపద్యతేగమ్యతేప్రాప్యతఇతిపదంముముక్షుప్రాప్యంపరమాత్మస్వరూపం - ప్రణతాస్మినమస్కృతవత్యస్మినవితర్కగోచరమితికార్యస్యజగతస్తర్కగోచరత్వముక్తం - తత్కుతఇత్యపేక్షాయాంకారణస్యతథావిధత్వాదిత్యభిప్రాయేణసుదుర్విభావ్యమిత్యుక్తం,ప్రతీయతఇతిపాఠే-యతః,ప్రతీయతేవ్యజ్యతేఉత్పద్యతఇత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ మమాహంమమతేయత్స్వంకల్పాయత్తేసఏవమమతన్నివృత్త్యుపాయఇత్యధ్యవస్యతి॥అహమితి ॥ మమా-సౌనన్దః- పతిః-ఏష,మే-సుతః-సగోపా- స్సహగోధనాశ్చ-గోప్యో-మేమదీయాః అహం -సతీ-వ్రజేశ్వరస్యనందస్యాఖిలవిత్తపాసమస్తద్రవ్యగోప్త్రీ,అస్మీతి-కుమతి-రహంమమతాబుద్ధి-ర్యన్మాయయాయస్యసంకల్పేనాభూత్సఏవభగవాన్మమ,గతిరహంమమతానివృత్త్యుపాయః ॥ ౪౨ ॥ ఇత్థం-గోపికాయాంయశోదాయాం-విదితం-తత్త్వంబాలస్యయాథాత్మ్యం-యయా - తథాభూతాయాంసత్యామేవ,సకృష్ణరూప-ఈశ్వరఃవిభు-విష్ణోస్స్వస్య-సంబధినీం-ప్రజాస్నేహమయీంపుత్రస్నేహప్రచుర్యావహాం-మాయాం-వ్యతనోత్ విస్తారితవాన్ ॥ ౪౩ ॥ సద్యస్తదైవ-నష్టా-స్మృతిఃపుత్రేపరమాత్మత్వస్మృతి - ర్యస్యాస్సా,గోపీ-పుత్ర- మారోహమఙ్కమారోప్య-పూర్వవత్ప్రవృద్ధేనస్నేహేనకలితంవ్యాప్తం-హృదయం- యస్యాస్తథాభూతా,బభూవ ॥ ౪౪ ॥ మాయావైభవంప్రకటయితుమాహ ॥ త్రయ్యేతి॥ త్రయ్యావేదపూర్వభాగేన - తదర్పితతత్తత్కర్మారాధ్యత్వేన-ఉపనిషద్భిఃవేదోత్తరభాగైః-సర్వకారణత్వోపాస్యత్వప్రాప్యత్వాదినా - సాంఖ్యైర్యోగైశ్చ జ్ఞానయోగకర్మయోగానుగృహీతభక్తియోగైకప్రాప్యత్వేన-సాత్వతైఃపఞ్చరాత్రసంహితాభిః-పరవ్యూహవిభవార్చారూపత్వేన - ఉపగీయమానంమాహాత్మ్యంయస్య-తం-హరిం-సావిదిత్వాపి - తథైవకేవలమాత్మజ-మమన్యత ॥ ౪౫ ॥ శ్రుత్వైవంవిధయశోదానన్దభాగ్య

శిశయస్తత్కారణంపృచ్ఛతిరాజా ॥ నన్ద ఇతి ద్వాభ్యాం॥ హే బ్రహ్మన్నేవమేవంవిధం - మహానుదయఉత్తరఫలం, యస్యా-తచ్చ-
శ్రేయః-యతః కారణాదభవత్,తత్కిం,మకరోన్నన్దో,యశోదాచ,ఇతిప్రశ్నః , మహాభాగ్యమేవసూచయన్యశోదాంవిశిన
ష్టి ॥ యస్యాః,స్తనం,హరిః,పపౌ,అపిబత్ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ కుతశ్చకారణాత్ పితరౌదేవకీవసుదేవౌ , కృష్ణస్యోదారం,విపుల
మర్భకేహితమద్భుతచేష్టితం , నాన్వవిన్దేతాంనప్రాప్నుతాం , నదృష్టవన్తౌ ఇతిప్రశ్నాన్తరం ఈహితంవిశినష్టి-యత్కృష్ణో-
దారార్భకేహితం,లోకస్యశృణ్వతోవదతశ్చజనస్య, దురితాపహంకర్తృ , కవయోనారదాదయో,ఽద్యాపి,గాయన్తి ఈదృ
శేహితాదర్శననిమిత్తంకిమితిప్రశ్నార్థః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ ఇత్థమాపృష్ట ఆహశుకః॥ద్రోణ ఇతి॥వసూనాం,ప్రవరః ప్రకృష్టో,ద్రో
ణః,ధరయాధరాఖ్యయాభార్యయాసహ,బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య, ఆదేశాన్ గోరక్షణాదిరూపాన్ , కరిష్యమాణః,తం బ్రహ్మా
ణ,మువాచ , భూభారావతరణాయభగవానవతరిష్యతిపయః ప్రదానేనాపిభగవన్తమారాధయితుంగోరూపేణమునయ
శ్చస్వాంశైర్జనిష్యన్తే,త్వం తుగోరక్షణార్థంభార్యయాసహగోపేషుజనిష్యసే , ఇత్యేవం బ్రహ్మణోక్తస్తమాహేత్య
ర్థః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ ఉక్తమేవాహ ॥ జాతయోరితి॥భువిలోకే,జాతయో , ర్నౌ ఆవయో , ర్భువ్యవతీర్ణే,విశ్వేశ్వరే,మహాదేవే
బ్రహ్మాదీనామపిదేవే,భగవతి,పరమా,భక్తిః,స్యాత్ , యథాభక్తిస్స్యాత్తథాఽనుగృహాణేత్యర్థః,తత్ప్రార్థనాయాంహే
తుంవదన్ తాన్విశినష్టి ॥ యయాభక్త్యా , దుస్తరండుపాయాన్తరేణతరీతుమశక్యం , సంసృతినిమిత్తం, పాపవఞ్జ ఆశు , త
రేత్ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ అస్త్విత్వితి॥తథైవాస్త్విత్వి,బ్రహ్మణోక్తః, సఏవభగవాన్ , ద్రోణఏవ-హ,లోకే,వ్రజే,నన్దఇతి,ఖ్యాతో,

---

తయమ్ । యశోదావామహాభాగాపపౌయస్యాః స్తనాహరిః ॥ ౪౬ ॥ పితరౌనాన్వవిన్దేతాంకృష్ణోదారార్భ
కేహితమ్ । గాయన్త్యద్యాపికవయోయల్లోకశమలాపహమ్ ॥ ౪౭ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ద్రోణోవసూనాంప్రవ
రోధరయాసహభార్యయా।కరిష్యమాణఆదేశంబ్రహ్మణస్తమువాచహ॥ ౪౮ ॥జాతయోర్నౌమహాదేవేభువివి
శ్వేశ్వరేహరౌ।భక్తిస్స్యాత్పరమాలోకేయయాఽఞ్జోదుస్తరంతరేత్ ॥ ౪౯ ॥ అస్త్విత్యుక్తస్సఏవేహ
ద్రోణస్సభగవాన్వ్రజే । జజ్ఞేనన్దఇతిఖ్యాతోయశోదాసాధరాఽభవత్ ॥ ౫౦ ॥ తతోభక్తిర్భగవతిపుత్రభూ
తేజనార్దనే । దంపత్యోర్నితరామాసీద్గోపగోపీషుభారత ॥ ౫౧ ॥ కృష్ణోబ్రహ్మణఆదేశంసత్యంకర్తుంవ్రజే
విభుః । సహరామోవసంశ్చక్రే తేషాంప్రీతింస్వలీలయా॥ ౫౨ ॥********************
********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,అష్టమోఽధ్యాయః **********
శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏకదాగృహదాసీషుయశోదానన్దగేహినీ।కర్మాన్తరనియుక్తాసునిర్మమన్థస్వయందధి॥ ౧ ॥యా
నియానీహగీతానితద్బాలచరితానిచ । దధినిర్మన్థనేకాలేస్మరన్తీతాన్యగాయత॥ ౨ ॥ క్షౌమంవాసఃపృథుకటితటే
బిభ్రతీసూత్రనద్ధంపుత్రస్నేహస్నుతకుచయుగంజాతకమ్పంచసుభ్రూః । రజ్జ్వాకర్షశ్రమభుజచలత్కఙ్క-
ణౌకుణ్డలేచస్విన్నంవక్త్రంకబరవిగళన్మాలతీనిర్మమన్థ॥ ౩ ॥ తాం స్తన్యకామఆసాద్యమథ్నతీంజననీంహరిః।

జజ్ఞే-సైవధరా,యశోదా,అభవత్ , యశోదారూపేణజజ్ఞే ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ హేభారత , గోపగోపీషుమధ్యే దంపత్యోర్యశో
దానన్దయోః,పుత్రభూతేఅపుత్రేఽపిపుత్రతాంప్రాప్తే,జనార్దనే , భగవతి,తతో,బ్రహ్మవరాత్ భక్తిరాసీత్ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁
కుతస్తయోఃపుత్రభూతస్తత్రాహ॥కృష్ణ ఇతి॥బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య-ఆదేశంవరదానాత్మకం,సత్యం,కర్తుం , స్వస్యతయోః
పుత్రభూతస్య,లీలయాబాలచేష్టయా-తేషాంనన్దాదీనాం,ప్రీతించ,కర్తుం,రామేణ,సహితో , వ్రజే వాసంవసతిం,చకార,చ
తుర్ముఖాదేశఏవనన్దయశోదయోరుక్త శ్రేయఃప్రాప్తౌ దేవకీవసుదేవయోఃకృష్ణోదారార్భకేహితాలబ్ధౌచకారణమిత్య
ర్థః ❁ ॥ ౫౨ ॥ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఅష్టమోఽధ్యాయః ******
ఇత్థంప్రదర్శితవిశ్వరూపస్యకృష్ణస్యాథాపరిమేయతారూపపూర్ణతాం ప్రదర్శయన్నాహనవమేన ॥ ఏకదేతి॥గృహదాసీ
షు,కర్మాన్తరనియుక్తాసువ్యాపారాన్తరేష్వాదిష్టాసుసతీషు,అతఏవ,యశోదా, స్వయమేవ,దధి-నిర్మమన్థ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తస్య
శ్రీకృష్ణస్య,బాలచేష్టితానిగద్యపద్యాదిరూపేణకవిభిర్నిబద్ధాని,యాని,సర్వాణి,తదాదధినిర్మన్థనకాలే,అగాయచ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ క
థంభూతామమన్థదిత్యత్రాహ ॥క్షౌమమితి॥వాసఃప్రభృతీనాంద్వితీయాన్తానాంబిభ్రతీత్యనేనాన్వయః,పృథుకటితటే సూత్ర
నద్ధంకాఞ్చీబద్ధం క్షౌమం,వాసఃవస్త్రం,జాతఃనిర్మథనానుకూలవ్యాపారజః,కమ్పో,యస్య,తత్ పుత్రస్నేహేన,స్నుతయోః
పయస్స్రావిణోః కుచయోర్యుగంచ-రజ్జ్వాకర్షణశ్రమేణయయో-స్తయోర్భుజయోశ్చలన్తౌకఙ్కణౌచ కుణ్డలేచ స్విన్నం
ప్రస్వేదభరితం-వక్త్రంచ-బిభ్రాణా-కబరాద్విగళన్త్యోమాలత్యో-యస్యాశ్శోభనేభ్రువౌయస్యాస్సాభూతానిర్మమన్
థ-అగాయతచేత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తామేవంనిర్మథతీం జననీమాసాద్యసమీపమేత్య-స్తన్యం-కామయమానో హరిః శ్రీకృష్ణః-

తస్యాః-ప్రీతి-మావహన్-దధిమన్థనదణ్డం-గృహీత్వా-న్యషేధత్ వారయామాస ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ తంనిషేధన్త మఙ్క-మత్సఙ్గ-మారూఢం-సుతం-స్నేహేనస్నుతం-స్తన-మపాయయత్-కథంభూతా-స్మితేనసహితం-సుతస్యముఖ-మీక్షతీ తదా-అధిశ్రితేచుల్ల్యారోపితే-పయసి-క్షీరే-ఉత్సిచ్యమానేగాఢాగ్నిసంపర్కాత్ ఊర్ధ్వపాత్రాద్బహిర్నిర్గచ్ఛతిసతి-అతృప్తం స్తన్యపానాదతృప్తంపుత్ర-ముత్సృజ్య-సాయశోదా-జవేన-యయౌ జలప్రక్షేపాదినాక్షీరతాపంశమయితుంజగామ ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ సఃఉత్సృష్టః-కృష్ణః,సంజాతకోపః-దద్భిః-దన్తైః-స్ఫురితంచలన్త-మరుణ-మధరమధరోష్ఠం-సందశ్య-మృషాఅశ్రూణియస్య తథాభూతః-దృషదశ్మనా-పేషణ్యాశ్మనా-దధిమన్థభాణ్డం-నిర్భిద్య-అన్తరంగృహమధ్యం-గతః-హైయఙ్గవంనవనీతం-జఘాస-ఏకాన్తే నవనీతమభక్షయదిత్యర్థః ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ తదా-గోపీయశోదా-సుశృతంసుపక్వం-పయ-ఉత్తార్యచుల్ల్యాఅవరోప్య పునస్తత్రప్రవిశ్య-దధ్యమత్రకందధిమథనభాణ్డంభగ్నం-విలోక్యచ-త-త్సుతస్య-కర్మ-ప్రతిజహాసహసితవత్-తం-సుతం తత్ర-నపశ్యతినాపశ్యచ్చ ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ తతః-ఉలూఖలాఙ్ఘ్రేరుపరి-అధోముఖవిన్యస్తోలూఖలస్యోపరి వ్యవస్థితం మర్కాయమర్కటాయ-మార్జారాయేతికేచిత్-నవనీతార్థమాగతాయసఖీజనాయవా-హైయఙ్గవంనవనీతం-కామమిష్టం యథాతథా-దదతం ప్రయచ్ఛన్తం-చౌర్యేణ-విశఙ్కితేచక్షుషీ-ఈక్షణే-యస్య-తం-నిరీక్ష్య-పశ్చాత్పృష్ఠత, శ్శనైః-రాజగామ ✻ ॥ ౮ ॥ ✻ తామాగతాం-ఆత్తా-ఉద్ధృతా-యష్టిర్యయా-తాం-ప్రసమీక్ష్య-త్వరయాసహితః-తతఉలూఖలాఙ్ఘ్రేః-అవరుహ్య-భీతవ-దపససారపలాయితవాన్-తదా-సా-తమపసరన్తంసుత-మన్వధావత్ "యతోవాచోనివర్తన్తే అప్రాప్యమనసాసహ" ఇత్యు

గృహీత్వాదధిమన్థానంన్యషేధత్ప్రీతిమావహన్ ॥ ౪ ॥ తమఙ్కమారూఢమపాయయత్స్తనంస్నేహస్నుతంసస్మితమీక్షతీముఖమ్। అతృప్తముత్సృజ్యజవేనసాయయావుత్సిచ్యమానేపయసిత్వధిశ్రితే॥ ౫ ॥ సజాతకోపఃస్ఫురితారుణాధరంసందశ్యదద్భిర్దధిమన్థభాజనమ్। భిత్వామృషాశ్రుర్దృషదశ్మనారహోజఘాసహైయఙ్గవ✻మన్తరంగతః ॥ ౬ ॥ ఉత్తీర్యగోపీసుశృతంపయఃపునఃప్రవిశ్యసందృశ్యచదధ్యమత్రకమ్। భగ్నంవిలోక్యస్వసుతస్యకర్మతజ్జహాసతంచాపినతత్రపశ్యతి ॥ ౭ ॥ ఉలూఖలాఙ్ఘ్రేరుపరివ్యవస్థితంమర్కాయకామందదతంశిచిస్థితమ్।

✻ యమళార్జునభఞ్జనకథారమ్భః ✻

హైయఙ్గవం✻చౌర్యవిశఙ్కితేక్షణంనిరీక్ష్యపశ్చాత్సుతమాగమచ్ఛనైః॥ ౮ ॥ తామాత్తయష్టింప్రసమీక్ష్యసత్వరస్తతోఽవరుహ్యాపససారభీతవత్। గోప్యన్వధావన్నయమాపయోగినాంక్షమంప్రవేష్టుంతపసేరితంమనః ॥ ౯ ॥ అన్వఞ్చమానాజననీబృహచ్చలచ్ఛ్రోణీభరాక్రాన్తగతిస్సుమధ్యమా। జవేనవిస్రంసితకేశబన్ధనచ్యుతప్రసూనానుగతిఃపరామృశత్ ॥ ౧౦ ॥ కృతాగసంతంప్రరుదన్తమక్షిణీకషన్తమఞ్జన్మషిణీస్వపాణినా। ఉద్వీక్షమాణంభయవిహ్వలేక్షణంహస్తేగృహీత్వాభి✻షయన్త్యవాగురత్ ॥ ౧౧ ॥ త్యక్త్వాయష్టింసుతంభీతంవిజ్ఞాయార్భకవత్సలా। ఇయేషకిలతంబద్ధుందామ్నాఽతద్వీర్యకోవిదా ॥ ౧౨ ॥ నచాన్తర్నబహిర్యస్యనపూర్వంనాపి

క్తరిత్యాద్యాత్మనసాపరిచ్ఛేద్యవైభవంపశ్చాద్భయమన్వధావదిత్యేతదహోవిచిత్రమిత్యభిప్రాయేణవిశినష్టి ॥ యంకృష్ణం-యోగినాం,మనోఽపి-ప్రవేష్టుం,నక్షమమసమర్థ,మాస,త,మన్వధావత్-కథంభూతంమనః,తపసా,ఈరితంప్రవణీకృతమ్ ✻ ॥ ౯ ॥ ✻ అన్వఞ్చమానాఅనుధావన్తీ-బృహత్యోః-శ్రోణ్యోః-భరేణ-క్రాన్తా స్తబ్ధా-గతి-ర్యస్యాః-శోభనో-మధ్యమఃమధ్యప్రదేశోయస్యాః-జవేన హేతునా-విస్రంసితాత్-కేశబన్ధనాత్-చ్యుతైః-ప్రసూనైః-అనుగతిరనుగమనం-యస్యాస్సా-జననీ-పరామృశత్ పస్పర్శ-జగ్రాహేత్యర్థః ✻ ॥ ౧౦ ॥ ✻ తం-హస్తే-గృహీత్వా-భిషయన్తీభయంప్రాపయన్తీ-అవాగురత్తాడయితుముద్యతహస్తా-అభూత్-కథంభూతం-కృత-మాగోఽపరాధో-యేన-తం-అఞ్జన్తీసర్వతఃప్రసరన్తీమషిఃకజ్జలం-యయో-స్తే-అక్షిణీ-స్వపాణినా-కషన్తంమర్దయన్తం-భయేన-విహ్వలేచకితే-ఈక్షణే-యస్య ✻ ॥ ౧౧ ॥ ✻ తం-తదా-అపగురన్త్యపి-సా-సుతం-భీతం-విజ్ఞాయ-అర్భకవత్సలా-అతఏవ-యష్టిం-త్యక్త్వా-తత్ప్రభావానభిజ్ఞా-దామ్నారజ్జ్వాబద్ధుమియేషైచ్ఛత్కిలు ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ కింతద్వీర్యం-యదనభిజ్ఞానాత్ బద్ధుమియేషేత్యతస్తద్దర్శయన్ తదనభిజ్ఞాప్రాకృతమివబబన్ధేత్యాహద్వాభ్యాం ॥ బన్ధోహిబహిరేవసంవీతేనదామ్నాఅన్తరాగృహీతస్యభవతి-తథా-పూర్వాపరవిభాగవతోవస్తునఃపూర్వందామతోధృత్వాపరితఃపరివేష్టనేన-నత్వేతదస్తీత్యాహ॥ నచాన్తరంతి ॥కించ-వ్యాపకేనవ్యాప్యస్యబన్ధోభవతితచ్చవిపరీతమిత్యాహ॥పూర్వాపరమితి॥యో-జగతఃకృత్స్నస్య-పూర్వంపూర్వావధిః-పరముత్తరావధిశ్చ-బహిశ్చా-న్తశ్చ-వ్యాప్యవర్తతేతస్య-జగదన్తర్యామితేనవ్యాప్యే నదామ్నాకథంబన్ధనంభవేదిత్యభిప్రాయః-కించ-సర్వస్యతత్కారణకతయాతదన్తరాత్మ

కత్వే నతచ్ఛరీరతయా చ తత్పృథక్సిద్ధవస్త్వన్తరాభావాత్స్వనిష్ఠవస్తుసాధనకం బన్ధనం న సంభవతీత్యభిప్రాయేణాహ॥ జగచ్చయ ఇతి॥ కార్యకారణశరీరాత్మభావనిబన్ధనమిదం సామానాధికరణ్యమ్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ మర్త్యస్యేవ లిఙ్గం శరీరం యస్య-తం - ముక్తవిధ-మధోక్షజం-మత్వా-గోపీ-దామ్నా-సాధనేనో-లూఖలే - బబన్ధ బన్ధనోద్యమం చకార-యథా - ప్రాకృతం కేవలమర్త్యం-తద్వత్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ కృతాగసో-ఽత ఏవ-బధ్యమానస్య సతః-తద్బన్ధనార్థముపాత్తం-దామ-ద్వ్యఙ్గులేనోనం ద్వాభ్యామఙ్గులిభ్యామపూర్ణ-మభూత్ - తేన ద్వ్యఙ్గులోనేన దామ్నా సహాన్యద్దామాన్తరం-సందధే ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ యత్సంహితం దామ-తదపి-న్యూన-మభవ-దిత్యేవం-యద్యదాదత్త సంధాతుం జగ్రాహ-తత్సర్వం-న్యూనమేవా-భూత్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఏవం-స్వగృహస్థాని-సర్వాణి-దామాని-సందధత్యపి - సందధత్యేవ - నతు తథాపి నివృత్తేత్యర్థః-త-ద్వీక్ష్య - విస్మయన్తీనాం గోపీనాం మధ్యే స్వయం-విస్మితా-బభూవ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తదా-స్విన్నం ప్రస్వేదభరితం-గాత్రం-యస్యాః-విస్రస్తం- కబరం- స్రజశ్చ-యస్యా- స్తస్యాః-స్వమాతుః-పరిశ్రమం-దృష్ట్వా-తస్యాం-కృపయా-స్వబన్ధనే-అనుగుణ- ఆసీత్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ నచైతావతా స్వాతన్త్ర్యభఙ్గ ఇత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ స్వవశేన స్వతన్త్రేణాపి-స్వవశత్వమేవాహ-యస్య-వశే అధీనతాయాం-బ్రహ్మాదీశ్వరసహితం-మిదం జగద్వర్తతే - తేన కృష్ణేన-హరిణై - వమిత్థం - అఙ్గ హే రాజన్-భక్తవశ్యతా-సందర్శితా-సర్వత్ర స్వతన్త్రోఽప్యహం భక్తేషు పరతన్త్ర ఇతి దర్శయితుమబధ్యతేత్యర్థః ॥ తథా చాహుః శ్రీవత్సాఙ్కమిశ్రాః " అనన్యాధీనత్వం తవ కిల జగుర్వైదికగిరః పరాధీనం త్వాం తు ప్రణతపరతన్త్రం మనుమహే ,, ఇతి॥ తథా చోక్తం భగవతాఽప్యష్టమే "అహం భక్త

చాపరమ్ । పూర్వాపరం బహిశ్చాన్తర్జగతో యో జగచ్చ యః ॥ ౧౩ ॥ తం మత్వాఽఽత్మజమవ్యక్తం మర్త్యలిఙ్గమధోక్షజమ్ । గోపికోలూఖలే దామ్నా బబన్ధ ప్రాకృతం యథా ॥ ౧౪ ॥ తద్దామ బధ్యమానస్య స్వార్భకస్య కృతాగసః । ద్వ్యఙ్గులోనమభూత్తేన సందధేఽన్యచ్చ గోపికా ॥ ౧౫ ॥ యదాసీత్తదపి న్యూనం తేనాన్యదపి సందధే । తదపి ద్వ్యఙ్గులం న్యూనం యద్యదాదత్త బన్ధనమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఏవం స్వగేహదామాని యశోదా సందధత్యపి । గోపీనాం విస్మయన్తీనాం స్మయన్తీ విస్మితాఽభవత్ ॥ ౧౭ ॥ స్వమాతుః స్విన్నగాత్రాయా విస్రస్తకబరస్రజః । దృష్ట్వా పరిశ్రమం కృష్ణః కృపయాఽఽసీత్స్వబన్ధనే ॥ ౧౮ ॥ ఏవం సందర్శితా హ్యఙ్గ హరిణా భక్తవశ్యతా । స్వవశేనాపి కృష్ణేన యస్యేదం సేశ్వరం వశే ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ నేమం విరిఞ్చో న భవో న శ్రీరప్యఙ్గసంశ్రయా । ప్రసాదం లేభిరే గోపీ యత్తత్ప్రాప విముక్తిదాత్ ॥ ౨౦ ॥ నాయం ❁ సుబోధో భగవాన్దేహినాం గోపికాసుతః । జ్ఞానినాం చాత్మభూతానాం యథా భక్తిమతామిహ ॥ ౨౧ ॥ కృష్ణస్తు గృహకృత్యేషు వ్యగ్రాయాం మాతరి ప్రభుః । అద్రాక్షీదర్జునౌ పూర్వం గుహ్యకౌ ధనదాత్మజౌ ॥ ౨౨ ॥ పురా నారదశాపేన వృక్షతాం ప్రాపితౌ మదాత్ । నలకూబరమణిగ్రీవావితి ఖ్యాతౌ శ్రియాన్వితౌ ॥ ౨౩ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, నవమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁

రాధీనో హ్యస్వతన్త్ర ఇవ ద్విజేతి ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ నను సత్యం భక్తపరతన్త్ర ఇతి, గోపీ తు న భక్తేతి కథం తత్పారతన్త్ర్యమీశ్వరస్యేత్యత్రాహ ॥ నేమమితి ॥ భక్తిప్రయోజనం హి భగవత్ప్రసాద, స్తం చ, యాదృశం నిగ్రహానుగ్రహాదిపర్యన్తవిషయత్వరూపం, విముక్తిదాద్భగవతో, గోపీ, లేభే, న, తాదృశం, బ్రహ్మరుద్రౌ, సాక్షాద్వక్షఃస్థలాశ్రయా, లక్ష్మీరపి, లేభిరే, ప్రేమపూర్వకానుధ్యానాత్మికా హి భక్తి, స్సా గోప్యామప్యవిశిష్టేతి భావః ❁ ॥ ౨౦ ॥ తథా చ భక్తానామేవాయం సులభో నాన్యేషామిత్యాహ ॥ నాయమితి ॥ అయం భగవాన్గోపీసుతో, యథేహ, భక్తిమతాం, ఆత్మా- స్వయమేవ పోతః భవార్ణవతరణే ప్లవస్థానీయో యేషాం, తేషాం, జ్ఞానినాం, యథా, సుఖాపః సుఖప్రాప్యః, న తథేతరేషాం దేహినామిత్యర్థః। సుబోధ ఇతి పాఠే। సుఖేన బోద్ధుం శక్య ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అహో అత్యాశ్చర్యమేతత్, యత్సంసృతిబన్ధబ్రహ్మశాపాదిమోచనోఽపి భగవాన్ లౌకికేన దామ్నా బద్ధ ఇత్యభిప్రాయేణ యమలార్జునముక్తిప్రదత్వరూపం చరిత్రాన్తరం ప్రస్తోతుమాహ॥ కృష్ణస్త్వితి॥ మాతర్యులూఖలే బద్ధవత్యాం యశోదాయాం, గృహకృత్యేషు, వ్యగ్రాయాం ప్రవణచిత్తాయాం సత్యాం, బద్ధః, కృష్ణః, ప్రభుః విప్రశాపాదిమోచనసమర్థః, పూర్వం , ధనదస్య కుబేరస్య, ఆత్మజౌ , గుహ్యకౌ యక్షౌ , నలకూబరమణిగ్రీవాఖ్యౌ, శ్రియా యుక్తౌ సన్తౌ పురా-మదాచ్ఛ్రీమదాన్నిమిత్తా, న్నారదస్య కుపితస్య- శాపేన- వృక్షతాం తరుజన్మ- ప్రాపితౌ - అర్జునౌ అర్జునాఖ్యౌ వృక్షౌ-దదర్శ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే నవమోఽధ్యాయః ❁

ఏవముక్తైలబ్ధప్రశ్నావసరః పృచ్ఛతి రాజా ॥ కథ్యతామితి ॥ యద్విగర్హితం కర్మ - యేన వా - దేవర్షిర్భాగవతశ్రేష్ఠః, కుపితః - తదేతత్కర్మ - తయోః - శాపస్య - కారణం - హే భగవన్ కథ్యతాం దేవర్షేర్యేన వా తమ ఇతి పాఠే - దేవర్షేర్భాగవతోత్తమస్యాపి తమః క్రోధ - ఇత్యన్వయః ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ రుద్రస్యేత్యాదిశ్లోకద్వయం స్పష్టార్థమ్ ✽ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ✽ గఙ్గాయామన్తర్మధ్యే, కథంభూతే అమ్బుజానాం - వనాని - తేషాం - రాజయో - యస్మిన్ - తస్మిన్ వ్రీహ్యాదిత్వాదినిః ॥ కరేణుభిరిభీభి - ర్గజావివ - యువతిభిస్సహ - చిక్రీడతుః ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ హే కౌరవ - భగవాన్ - దేవర్షి - ర్యదృచ్ఛయా - తత్ర - ఆ - గతో - దదర్శ - క్షీబాణౌ మదాన్ధౌ - సమబుధ్యత చ ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ కుత ఇత్యత్రాహ ॥ తం దృష్ట్వేతి ॥ పర్యధుః పరిహితవత్యః - గుహ్యకౌ తు - నైవ పర్యధాతాం - కింతు - వివస్త్రావనగ్నావేవా - సాతామ్ ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ సురస్య కుబేరస్య - ఆత్మజౌ - దృష్ట్వా - మదనాశరూపానుగ్రహార్థం - శాపం - దాస్యన్ - తావదిదం వక్ష్యమాణం - జగాద, అనుగ్రహార్థాయ భవిష్యద్భగవద్దర్శనరూపప్రయోజనాయ చేతి కేచిద్వ్యాచక్షతే ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ జోష్యాన్ ప్రియాన్ - జుషతః సేవమానస్య - పుంసః - శ్రీమదాత్సంపత్ప్రయుక్తమదాత్ - అన్య ఆభిజాత్యాదిః - ఆదిశబ్దేన విద్యాదిసంగ్రహః - ఆభిజాత్యాదిజనితో మదః - శ్రీమదవద్బుద్ధిభ్రంశకరః రజోగుణకార్యకామక్రోధాదివర్ధకో న హి, కింతు, శ్రీమద ఏవానితరాం బుద్ధిభ్రంశకరో రజోగుణస్యైత్యర్థః ॥ తదాహ ॥ యత్రేత్యాదినా ॥ యత్ర యస్మిన్ శ్రీమదే సతి, స్త్రీసఙ్గద్యూతమధుపానాదిరూపదుర్వ్యసనాని సంభవన్తి ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ కించ, యత్ర శ్రీమదే సతి ఇమం, దేహం, జరాదిరహితం, మన్యమానైః, రత ఏవ, అజితేన్ద్రియైః, రత ఏవ - నిర్దయైః, పశవో - హన్యన్తే ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ ఇమమిత్యనేనాభిప్రేతం విశదయతి ॥ దేవేతి ॥ దేవసంజ్ఞితమపి నరదేవభూదేవస్వర్దేవాదిసంజ్ఞితమపి - శరీర - మన్తే, తదారమ్భకప్రారబ్ధావసానే క్రిమ్యాదిసంజ్ఞితమేవ - దగ్ధం చే - ద్భస్మసం

రాజోవాచ ॥ కథ్యతాం భగవన్ తత్ర తయోశ్శాపస్య కారణమ్ । యత్తద్విగర్హితం కర్మ యేన వా ✽ దేవర్షిః కుపితః ✽ ॥ ౧ ॥ శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ రుద్రస్యానుచరౌ భూత్వా సుదృప్తౌ ధనదాత్మజౌ । కైలాసోపవనే రమ్యే మన్దాకిన్యాం మదోత్కటౌ ॥ ౨ ॥ వారుణీం మదిరాం పీత్వా మదాఘూర్ణితలోచనౌ । స్త్రీజనైరనుగాయద్భిశ్చేరతుః పుష్పితే వనే ॥ ౩ ॥ అన్తః ప్రవిశ్య గఙ్గాయామమ్భోజవనరాజిని । చిక్రీడతుర్యువతిభిర్గజావివ కరేణుభిః ॥ ౪ ॥ యదృచ్ఛయా చ దేవర్షిర్భగవాంస్తత్ర కౌరవ । అపశ్యన్నారదో దేవౌ క్షీబాణౌ సమబుధ్యత ॥ ౫ ॥ తం దృష్ట్వా వ్రీడితా దేవ్యో వివస్త్రాశ్శాపశఙ్కితాః । వాసాంసి పర్యధుశ్శీఘ్రం వివస్త్రౌ నైవ గుహ్యకౌ ॥ ౬ ॥ తౌ దృష్ట్వా మదిరామత్తౌ శ్రీమదాన్ధౌ సురాత్మజౌ । తయోరనుగ్రహార్థాయ శాపం దాస్యన్నిదం జగౌ ॥ ౭ ॥ న హ్యన్యో జుషతో జోష్యాన్ బుద్ధిభ్రంశో రజోగుణః । శ్రీమదాదాభిజాత్యాదిర్యత్ర స్త్రీ ద్యూతమాసవమ్ ॥ ౮ ॥ హన్యన్తే పశవో యత్ర నిర్దయైరజితాత్మభిః । మన్యమానైరిమం దేహమజరామృత్యు నశ్వరమ్ ॥ ౯ ॥ దేవసంజ్ఞితమప్యన్తే క్రిమివిడ్భస్మసంజ్ఞితమ్ । భూతధ్రుక్తత్కృతే స్వార్థం కిం వేద నిరయో యతః ॥ ౧౦ ॥ దేహః కిమన్నదాతుః స్వం నిషేక్తుర్మాతురేవ వా । మాతుః పితుర్వా క్రేతుర్వా బలినోఽగ్నేశ్శునోఽపి వా ॥ ౧౧ ॥ ఏవం సాధారణం దే

జ్ఞితం - శ్వభిర్భక్షితం చేత్ - విట్సంజ్ఞికం అన్యథా - క్రిమిసంజ్ఞికమిత్యర్థః - తత్కృతే ఏవంవిధశరీరసుఖార్థం - యో - భూతాని ద్రుహ్యతీతి తథా - యతో భూతద్రోహా - న్నిరయో నరకః - స పుమాన్ కిం వేద స కిమపి - హితమహితం చ న జానాతీత్యర్థః ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ నన్వన్తే యత్కించిత్సంజ్ఞికమస్తు - జీవద్దశాయాం స్వాధీనతయా దేహసుఖార్థం యతితవ్యమేవేత్యత్ర తద్దశాయామపి నియతం స్వత్వమస్తీత్యాహ ॥ దేహ ఇతి ॥ అగ్నేశ్శునోఽపి వేతి దృష్టాన్తార్థం - దేహో యథా, అన్తే, అగ్నేః, శ్వనశ్చ, స్వం, తథా - జీవద్దశాయామపి నియమేనాన్నదాత్రాదీనాం స్వం కిం న భవతీత్యర్థః - కిమిత్యనేన లోకప్రసిద్ధిర్ద్యోత్యతే - తావదన్నపరిణామరూపత్వాద్దస్యాన్నేన వర్ధితేతస్య స్వం, తథా - రేతః ప్రభవత్వాన్నిషేక్తుర్గర్భాధాతుః - తథా - మాతుః పితుః తత్పితుర్వా లామహస్య చ - పుత్రీకరణకాలే తథా సంకల్పాత్పితృవన్మాతృపితరం ప్రత్యపి పారతన్త్ర్యం చేత్యాదితి భావః ॥ విక్రేతుః ద్రవ్యదానేన స్వీకర్తుః - బలినో బల్లాద్గృహీతుః ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ ఏవం, సాధారణం - న త్వేకస్యైవ నియతస్వం, అవ్యక్తాత్ప్రకృతేః - ప్రభవః - ఉత్పత్తిః - తస్మిన్నేవాప్యయో లయశ్చ - యస్య, తమిమం - దేహ - మాత్మసాత్కృత్వా ఆత్మేతి మత్వా, అసతో మూఢాన్, కృతే వినా విద్వాన్ - కః పుమాన్ - జన్తూన్ - హన్తి, దేహాభిమానినశ్చేద్ధన్యుః - విద్వాంస్తు న హన్యాదేవేత్యర్థః, యద్వా, ఏవమిమం దేహం - సాధారణ - మవ్యక్తప్రభవాప్యయం చ - విద్వాన్ జానంశ్చేత్, దసతో అసాధారణదేహాభిమానినః పురుషాన్ - స్వినా - కోఽపి పుమాన్ - ఆత్మసాత్కృత్వా ఆత్మత్వేన మత్వా, జన్తూన్ - హన్యాత్ - ఏవం విద్వాంస్తు పునర్దేహాత్మాభిమానేన న హన్యాత్ - సాధారణమవిద్వాంసస్తు దేహాత్మాభిమానేన హన్యురిత్యర్థః, అవిద్వానితి వాచ్ఛేదః తదా - సాధారణ - మవ్యక్తప్రభవాప్యయం చా-

౧ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ దేవర్షేస్తమక్షి

విద్వానజానంశ్చే, త్సత స్తజ్జా, స్వినా-అన్యఃకశ్చిద్దేహాత్మాభిమానేనహన్యాదిత్యన్వయః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవంశ్రీమదస్యానర్థమూలతాంప్రదర్శ్య - అథతత్ప్రతీకారార్థంనిశ్చినోతి॥అసతఇతి॥తత్కృతఇత్యత్రాహ॥ఆత్మౌపమ్యేనేతి॥ దరిద్రః- కేవల-మాత్మదృష్టాన్తేన-భూతాని, ఈక్షతే యథాస్వస్యాఘాతాదినాదుఃఖాదికం-తథా-పరస్యాపి-త్యాత్మౌపమ్యేనభూతానిపశ్యన్-న తేభ్యోద్రుహ్యతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఉక్తమేవార్థంసదృష్టాన్తమాహ॥యథేతి॥యథాకణ్టకవిద్ధాఙ్గః లిఙ్గైరన్తర్గతసుఖదుఃఖాదివ్యఞ్జకముఖవికాసమ్లానతాదినిమిత్తైః, జీవసామ్యంగతః-స్వేతరజీవానాంస్వస్యచతౌల్యంమన్వానః - తాంకణ్టకవేధజాం-వ్యథాందుఃఖం-కణ్టకవేధాంవా - నేచ్ఛతి,తథైవ,మవిద్ధకణ్టకో-.ననేచ్ఛతీతినేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ కించ,దారిద్ర్యం పరంపరయాముక్తిసాధనమపీత్యాహ ॥ దరిద్రఇతిచతుర్భిః ॥ నిరహంస్తమ్భః,నిర్గతాహంకారరూపగర్వః,సర్వైర్ధనాభిజనవిత్తవిద్యాప్రియుక్తైః,ర్మదై, ర్ముక్తః,యదృచ్ఛయాస్వప్రయత్నమన్తరేణైవ,కృచ్ఛ్రంకాయశోషణాదికం,ప్రాప్నోతి,తత్కృచ్ఛ్రమేవా,స్య,పరంకేవలముత్కృష్టంవా-తపః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తదేవాహ॥నిత్యమితి॥ క్షుధా-క్షామః,క్షీణో-దేహో-యస్య,తత్ర హేతుః-అన్నకాంక్షిణః,తత్రాపి హేతుః,దరిద్రస్య-ఇన్ద్రియాణి-శుష్యన్తి-అతఏవ-హింసాచ-నివర్తతే ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఏవంవిధస్య-దరిద్రస్యైవ-సమదర్శినః-సాధవోయుజ్యన్తేసంగతాభవన్తి-వనుపరిశుష్కేన్ద్రియస్యాపివిషయతృష్ణానపాయాచ్ఛ్రీమదాన్ధాత్కోఽస్యవిశేషఇత్యత్రాహ॥సంగతైస్సద్భిస్తైస్తుభి-స్తత్తర్షంవిషయతృష్ణాం-క్షిణోతిక్షపయతి-యద్వా-తత్తర్షంకర్తృక్లేబత్వమార్గంక్షిణోతినశ్యతి-తతస్తత్తర్షక్షయా-దారాత్సమనన్తరమేవ - విశుధ్యతిప్రకృతిసంబన్ధరూపాశుచిరహితోభవతి-విసిధ్యతీతిపాఠే-ముక్తోభవ

హాన్యవ్యక్తప్రభవాప్యయమ్ । కోవిద్వానాత్మసాత్కృత్వాహన్తిజన్తూనృతేఽసతః॥ ౧౨ ॥ అసతశ్శ్రీమదాన్ధస్యదారిద్ర్యంపరమాఞ్జనమ్।ఆత్మౌపమ్యేనభూతానిదరిద్రఃపరమీక్షతే॥౧౩॥యథాకణ్టకవిద్ధాఙ్గోజన్తోర్నేచ్ఛతితాంవ్యథామ్ । జీవసామ్యంగతోలిఙ్గైర్నతథాఽవిద్ధకణ్టకః॥ ౧౪ ॥దరిద్రోనిరహంస్తమ్భోముక్తస్సర్వమదైరిహ । కృచ్ఛ్రంయదృచ్ఛయాఽఽప్నోతితద్ధ్యస్యపరంతపః ॥ ౧౫ ॥ నిత్యంక్షుత్క్షామదేహస్యదరిద్రస్యాన్నకాఙ్క్షిణః । ఇన్ద్రియాణ్యనుశుష్యన్తిహింసాఽపివినివర్తతే॥ ౧౬ ॥దరిద్రస్యైవయుజ్యన్తేసాధవస్సమదర్శినః॥ సద్భిఃక్షిణోతితత్తర్షంతతఆరా ❁ ద్విశుధ్యతి॥ ౧౭ ॥సాధూనాంసమచిత్తానాంముకున్దచరణైషిణామ్ । ఉపేక్ష్యైఃకింధనస్తమ్భైరసద్భిరసదాశ్రయైః॥ ౧౮ ॥తదహంమత్తయోర్మాధ్వ్యావారుణ్యాశ్రీమదాన్ధయోః । తమోమదంహరిష్యామిస్త్రైణయోరజితాత్మనోః॥ ౧౯ ॥యదిమౌలోకపాలస్యపుత్రౌభూత్వాతమఃప్లుతౌ।నవివాససమాత్మానంవిజానీతసుదుర్మదౌ॥ ౨౦ ॥ అతోఽర్హతఃస్థావరతాంస్యాతాంనైవంయథాపునః।స్మృతిస్స్యాన్మత్ప్రసాదేనతత్రాఽపిమదనుగ్రహాత్॥ ౨౧ ॥వాసుదేవస్యసాన్నిధ్యంలబ్ధ్వాదివ్యశరచ్ఛతే। వృత్తేస్వ

తీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ నచధనమేవస్యాపేక్షితమతఆహ ॥ సాధూనామితి ॥ ముకున్దచరణమేవనిరతిశయపురుషార్థరూపంమన్వానానాం-సమచిత్తానాంస్వాతుల్యభూతాన్తరదర్శినాంసాధూనా-మతఏవో, పేక్ష్యైః - ధనస్తమ్భైః స్తమ్భహేతుభిర్ధనైః-రసద్భిరనర్థమూలమదహేతుత్వేనదుష్టైః అతఏవ-అసతా, మాశ్రయైః - స్తైఆశ్రయోయేషాంతైరిత్యర్థః,ఏవంవిధైర్ధనస్తమ్భైః-కిం,నకించిదపిప్రయోజనమిత్యర్థః॥యద్వా॥సాధూనామపిధనికఏవప్రియస్స్యాదిత్యత్రాహ ॥ సాధూనామితి॥ ధనేనస్తమ్భోయేషాంతై-రసదాశ్రయైస్సదా శ్రయరహితైః-సత్సమాగమరహితైరిత్యర్థః అతఏవ-ఉపేక్ష్యైరసద్భిః కిమితి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ యత్తస్మాత్,శ్రీమదనిష్పత్తేరేవపురుషార్థపర్యవసాయిత్వా-ద్వారుణ్యా,మాధ్వ్యాసురయామత్తయోః శ్రీమదేనాన్ధయో-రజితేన్ద్రియయోః స్త్రీవశ్యయోః - యువయో,స్తమోమద - మజ్ఞానకృతంమదం - హరిష్యామిఅపనేష్యామి ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ యద్యస్మాల్లోకపాలస్య- పుత్రౌ-భూత్వాపి ఇమౌభవన్తౌ - తమసావ్యాప్తౌ-వివాససంనగ్న-మాత్మానం-నవిజానాతే ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అతః-స్థావరతా-మర్హతః-వివాససమాత్మానమజానతోర్వస్త్రాచ్ఛాదనరహితతరుజన్మయుక్తమితిభావః- ఇత్థంశప్త్వాఽనుగృహ్ణాతి॥స్యాతామిత్యాదినా॥ఏవమేవ- సర్వదాస్థావరాకృతీ-యథా - నస్యాతాం-తథాఽర్హతః-యద్వా కిమర్థమేవంనిరపరాధయోశ్శాపంప్రయచ్ఛసీత్యత్రాహ - పురాతరుజన్మనఃప్రాక్-యథాస్యాతాంయాదృశౌశ్రీమదాన్ధౌస్యాతా-మేవం-తరుజన్మనఃపశ్చా-న్మాభూతా - మిత్యేవమనుగ్రహార్థంశపఇత్యర్థః,ప్రకారాన్తరేణాప్యనుగృహ్ణాతి॥తత్రాపిస్థావరత్వేఽపి,మత్ప్రసాదేనహేతునా-స్మృతిః-పూర్వజన్మస్మృతిః, స్యాత్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తథా,మదనుగ్రహాద్ధేతోః-దివ్యవర్షశతాన్తేవాసుదేవస్యవసుదేవసూనోఃభగవత - సాన్నిధ్యం-లబ్ధ్వా-నృత్తేతరుత్వేఅతీతేసతి-పునస్స్వర్లోక

౧౭ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ విసిధ్యతి

త్వాం దేవత్వం-లబ్ధ్వా-వాసుదేవే-లబ్ధాభక్తిర్యాభ్యాం- తథాభూతౌ - భవిష్యతః ॥ ౨౨ ॥ సదేవర్షి-రిత్థ-ముక్త్వా-బదర్యాశ్రమం-గతః నలకూబరమణిగ్రీవౌ,సహజాతా , వర్జునావృక్షౌ , ఆసతుః ॥ ౨౩ ॥ భాగవతముఖ్యస్య,నారదస్య, తద్వచ,స్సత్యం,కర్తుం,శ్రీకృష్ణ,శ్శనై,రులూఖలమాకర్షన్ , యత్ర,యమళార్జునౌ-స్థితౌ,తత్ర-జగామ ॥ ౨౪ ॥ తద్వచస్సత్యంకర్తుమిత్యేత దేవప్రపఞ్చయతి ॥ యత్ యతో,దేవర్షి,ర్మమ-ప్రియతమః,తత్తస్మా,త్తేన , మహాత్మనా,ధనదాత్మజావుద్దిశ్య,యద్గీతం,త,త్సాధయిష్యామీ,త్యభిప్రాయేణ,యమయోరర్జునయో,రన్తరేణ , మధ్యే,యయౌ॥తదా ఆత్మనస్స్వస్య,ప్రవేశమాత్రేణో,లూఖలం,తిర్యక్పతిత,మభూత్ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ అన్వక్ష్చేతీత్యన్వక్,అనుసరత్,త, ములూఖలం,నిష్కర్షయతా దామోదరేణ హేతునా,తరసాబలా,దుత్కలితావుత్పాటితౌ,వఙ్ఘ్రిబన్ధామూలభాగౌ,యయోః,పరమస్య శ్రీకృష్ణస్య-విక్రమితేన,అతివేపః కమ్పో,యేషు, తే-స్కన్ధాదయో - యయోః - కృత-శ్చణ్డశ్శబ్దో - యాభ్యాం-తథాభూతౌ-నిష్పేతతుః ॥ ౨౭ ॥ తత్రతదా-తయోః వృక్షయోర్వా-పరమయా-శ్రియాశోభయా - కకుభో దిశః - స్ఫురన్తౌ ప్రకాశయన్తౌ కుజయోః వృక్షయోః-స్థితో-ఽగ్ని-ర్యథా-మూర్తిమాన్బహిరుద్గచ్ఛతి-తద్వ-దుత్థితౌ - సిద్ధౌ-భూత్వా-ఉపేత్యకృష్ణసమీపమేత్య- కుజయోర్జాతవేదా ఇవసిద్ధావుపేత్య ఉద్ధారయేతివా-అఖిలలోకానాం - నాథమీశ్వరం-కృష్ణం - శిరసా-ప్రణమ్య-బద్ధో-ఽఞ్జలి-ర్యాభ్యాం-విగతం రజః రజోగుణకార్యం-యయో-స్తౌ- సాత్వికావిత్యర్థః-నిర్మలావితివా - తౌ-నలకూబరమణిగ్రీవా-విదంవక్ష్యమాణ-మూచతుః ॥ ౨౮ ॥ గోపాలం మాం యువాం దేవౌ కమితిప్రణతావిత్యత్రాహతుః- హే కృష్ణ మహాయోగిన్ అచిన్త్యప్రభావ-నకేవలం గోపబాలస్త్వ - మపితు-పరమపురుషః-కోఽసౌ-య-ఆద్యజగత్కారణభూతః- ననుకార్యకా

శ్లోకతాం భూయోలబ్ధభక్తీ భవిష్యతః॥ ౨౨ ॥ఏవముక్త్వాతు దేవర్షిర్గతో నారాయణాశ్రమమ్ । నళకూబ*రమణిగ్రీవావాసతుర్యమళార్జునౌ॥ ౨౩ ॥ఋషేర్భాగ*వతముఖ్యస్య సత్యంకర్తుం వచో హరిః । జగామశనకైస్తత్ర యత్రాస్తాం యమళార్జునౌ॥ ౨౪ ॥దేవర్షిర్మే ప్రియతమో యదిమౌ ధనదాత్మజౌ । తత్తథా సాధయిష్యామి యద్గీతం తన్మహాత్మనా॥ ౨౫ ॥ ఇత్యన్తరేణార్జునయోః కృష్ణస్తు యమయోర్యయౌ । ఆత్మనిర్వేశమాత్రేణ తిర్యగ్గతములూఖలమ్॥ ౨౬ ॥బాలేన నిష్క*ర్షయతాఽన్వగులూఖలం తద్దామోదరేణ తరసోత్కలితాఙ్ఘ్రిబన్ధౌ। నిష్పేతతుః పరమవిక్రమితాతివేపస్కన్ధప్రవాళవిటపౌ కృతచణ్డశబ్దౌ॥ ౨౭ ॥ తత్ర శ్రియా పరమయా కకుభః స్ఫురన్తౌ సిద్ధావుపేత్య కుజయోరివ జాతవేదాః । కృష్ణం ప్రణమ్య శిరసాఽఖిలలోకనాథం బద్ధాఞ్జలీ విరజసావిదమూ

* శాపవినిర్ముక్తనలకూబరమణిగ్రీవకృతశ్రీకృష్ణస్తుతిః *

చతుః స్మ॥ ౨౮ ॥కృష్ణ కృష్ణ మహాయోగింస్త్వమాద్యః పురుషః పరః । వ్యక్తావ్యక్తమిదం విశ్వం రూపం తే బ్రహ్మణో విదుః॥ ౨౯ ॥ త్వమేకస్సర్వభూతానాం దేహాస్వాత్మేన్ద్రియేశ్వరః । త్వమేవ కాలో భగవాన్విష్ణురవ్యయ ఈశ్వరః ॥ ౩౦ ॥ త్వం మహాన్ప్రకృతిస్సూక్ష్మా రజస్సత్వతమోమయీ । త్వమేవపురుషోఽధ్యక్షస్సర్వక్షేత్రవి

రణయోః ప్రాయశస్సాలక్షణ్యాదర్శనాత్కథంచిదచిదాత్మకస్య జగతస్తద్విలక్షణోఽహం కారణమిత్యత్రాహ॥ వ్యక్తం నామరూపాభ్యాం - అవ్యక్తం చే-దం విశ్వం-బ్రహ్మణః సర్వశక్తిత్వాదికల్యాణగుణైర్బృహత - స్తవ-రూపం శరీరం-విదుః వేదాన్తా ఆమనన్తీత్యర్థః - వేదాన్తాశ్చ "యస్య పృథివీ శరీరం, యస్యాత్మా శరీరం, యస్యావ్యక్తం శరీరం, యస్యాక్షరం శరీర,,మిత్యాద్యాః-సూక్ష్మ-చిదచిచ్ఛరీరకత్వేన కారణభూతః స్థూలచిదచిచ్ఛరీరకత్వేన కార్యావస్థశ్చ త్వమేవేతిభావః ॥ ౨౯ ॥ నకేవలముపాదానకారణమేవా , పితు-నిమిత్తకారణమపీత్యభిప్రాయేణ తదుపయుక్తగుణవత్తామాహతుః ॥త్వమితి॥ ఏకశబ్దేనాధిష్ఠాత్రన్తరవ్యావృత్తిః - సర్వభూతానాం-యాని దేహాదీని- తేషా-మీశ్వరః నియన్తా-అసవః ప్రాణాః, ఆత్మానః-భవన్తి దేవమనుష్యాదిరూపేణజాయన్త ఇతిభూతాని క్షేత్రజ్ఞా - స్తేషాం- దేహాదిసంబన్ధోపాదానోపయుక్త సార్వజ్ఞ్యాదిగుణయోగేనాన్తః ప్రవిశ్యనియన్తేత్యర్థః - ఏవం నిఖిలజగత్కారణత్వం తచ్ఛరీరకత్వం చోక్తం- అథ తదుభయనిబన్ధనం జగదన్తర్భూతకాలసామానాధికరణ్యమాహతుః ॥ త్వమేవకాలఇతి ॥ యద్వా,త్వమేక ఇతి స్థితికారణత్వముక్తం- త్వమేవకాలఇతిలయకారణత్వం- కాలో మృత్యుః - త్వం మహానిత్యాదినా సామానాధికరణ్యముచ్యత ఇతివివేకః- హే భగవన్- అవ్యయ ఇత్యనేనకారణత్వప్రయుక్త దోషపరిహారః - భగవన్నిత్యనేన అవతారదశాయామపి షాడ్గుణ్యపూర్తిరుక్తా - విష్ణురిత్యనేన దేవతావిశేషత్వమ్ ॥ ౩౦ ॥ త్వం,మహాన్ మహత్కారణత్వాత్తచ్ఛరీరకత్వాచ్చ తత్సామానాధికరణః - ఏవముత్తరత్రాపి ద్రష్టవ్యం, నకేవలం మహానేవా-పితు - తత్తత్కారణభూతా-రజఆదిగుణత్రయాత్మికా-సూక్ష్మానామరూపవిభాగానర్హా - ప్రకృతిరపి-త్వమేవ-తథా-పురుషో జీవ - స్త్వమేవ-కథంభూతః, అధ్యక్షః దేహప్రభృతిజీవపర్యన్తానామధిష్ఠాతా - క్షేత్రాణి శరీరాణి బు

ద్విపర్యన్తైన్ద్రియసహితాని - తాని వేత్తీతి తథా - యుగపత్ క్షేత్రేన్ద్రియవృత్తివిదిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀రూపం తే బ్రహ్మణో విదురిత్యనేనైవం విధం త్వాం కేవలం వేదాన్తా ఏవ విదుః నత్విన్ద్రియాణీత్యభిప్రేతం - తదేవ విశదయన్తావుపపాదయతః ॥ గృహ్యమాణైరితి ॥ ప్రాకృతైః, గుణైః, వికారైః గుణపరిణామరూపైః ఇన్ద్రియైః, త్వం, న గ్రాహ్యః గ్రహీతుం విషయీకర్తుమశక్యః ॥ తత్ర హేతుం వదన్తౌ గుణానాం విశింష్టః ॥ గృహ్యమాణైరితి ॥ యథా శ్రోత్రాదిభిర్గృహ్యమాణాః శబ్దాదయో న శ్రోత్రాదీన్ గృహ్ణన్తి, తథా త్వయా గృహ్యమాణా వికారాస్త్వాం న గృహ్ణన్తీతి భావః । నన్వగ్రాహ్యస్య మమ కారణత్వ సమవ్యాప్తోపాస్యత్వానుపపత్తిః, తతశ్చ కారణత్వానుపపత్తిరిత్యత్రాహతుః ॥ కోన్వితి ॥ గుణైః గుణకార్యైరిన్ద్రియైః, సంవృత ఆవృతస్సహిత ఇతి యావత్ - కోన్వహం - ప్రాక్సిద్ధం గుణేభ్యః ప్రాగేవ తత్కారణతయా తత్ప్రకాశకతయా చ సిద్ధం - త్వాం, మిహ, జ్ఞాతుం విషయీకర్తుం, అర్హతి, గుణసంవృతః కో వాఽర్హతీత్యనేన యోగవిశుద్ధమనాస్తు జ్ఞాతుమర్హతీతి సూచితం, అనేనానుపాస్యత్వం పరిహృతం, యద్వా, నను తర్హి జీవో జానాత్విత్యత ఆహతుః, కోన్వితి ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ ఏవముక్తవిధస్య భగవతస్సర్వజ్ఞత్వం జీవైర్దుర్జ్ఞేయత్వం చానుసందధతౌ నమస్కురుతః ॥ తస్మా ఇతి ॥ తస్మై కృష్ణకృష్ణేత్యాదినోక్తగుణవిశిష్టాయ, భగవతే షాడ్గుణ్యపూర్ణాయ సాధుపరిత్రాణార్థం వసుదేవాత్మజత్వేనావతీర్ణాయ - సర్వకర్త్రే, ఆత్మద్యోతైర్గుణైశ్ఛన్నమహిమ్నే జీవానాం దురవబోధమహిమ్నే - ఆత్మజ్యోతిర్గుణచ్ఛన్నమహిమ్న ఇతి పాఠే, ఆత్మజ్యోతిః స్వయంప్రకాశశ్చ, గుణచ్ఛన్నమహిమా చేత్యర్థః, స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతే, తుభ్యం, నమః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ వాసుదేవాయేత్యనేనాభిప్రేతం వివృణుతావవత్సార్వావతారయాథాత్మ్యమాహతుః ॥ యస్యేతి ॥ శరీరిషు మర్త్యాదిశరీరిణాం మధ్యే, అశరీరిణః కర్మకృతశరీరరహితస్య,

కారవిత్॥ ౩౦ ॥ గృహ్యమాణైస్త్వమగ్రాహ్యో వికారైః ప్రాకృతైర్గుణైః । కోన్విహార్హతి విజ్ఞాతుం ప్రాక్సిద్ధం గుణసంవృతః॥ ౩౨ ॥ తస్మై తుభ్యం భగవతే వాసుదేవాయ వేధసే। ❀ఆత్మద్యోతైర్గుణైశ్ఛన్నమహిమ్నే బ్రహ్మణే నమః॥ ౩౩ ॥ యస్యావతారా జ్ఞాయన్తే శరీరేష్వశరీరిణః । తైస్తైరతుల్యాతిశయైర్వీర్యైర్దేహిష్వసంగతైః ॥ ౩౪ ॥ స భవాన్సర్వలోకస్య భవాయ విభవాయ చ । అవతీర్ణోఽంశభాగేన సాంప్రతం పతిరాశిషామ్ ॥ నమః పరమకల్యాణ నమస్తే విశ్వమఙ్గళ। వాసుదేవాయ శాన్తాయ యదూనాం పతయే నమః॥ ౩౬ ॥ అనుజానీహి నౌ భూమంస్తవానుచరకింకరౌ । దర్శనం నౌ భగవత ఋషేరాసీదనుగ్రహాత్॥ ౩౭ ॥ వాణీ గుణానుకథనే శ్రవణం కథాయాం హస్తౌ చ కర్మసు మనస్తవ పాదయోర్నః । స్మృత్యాం శిరస్తవ నివాస జగత్ప్రణామే దృష్టిస్సతాం ద

యస్య తవ, అవతారాః, సన్తి, నిస్సమాభ్యధికైః, కర్మకృతదేహిష్వసంగతైరసంభావితైః, తైస్తైస్తత్తదవతారప్రతినియతైః, వీర్యైః జ్ఞాయన్తే కర్మకృతదేహిభ్యో విలక్షణత్వేన జ్ఞాయన్త ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ అంశభాగేన బలరామేణ సహ, యద్వా, సంకల్పరూపజ్ఞానేన - నతు కరణేతి భావః - సాంప్రతమధునా, అవతీర్ణః - యద్వా, సాంప్రతమితి యుజ్యత ఇత్యేతదర్థకో నిపాతః. యతో, భవాన్, ఆశిషాం, పతిః ప్రభుః దాతా, అతో, భవార్థం, విభవార్థం చ, అంశేనావతీర్ణ ఇతి యుక్తమేవేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ ప్రకృతావతారసాధారణగుణాననుసందధతౌ నమస్కురుతః - విశ్వమఙ్గళావహత్వే మమ ఙ్గళతరుజన్మవిమోచనేనా పరోక్షమేవ ప్రదర్శితమితి తథా సంబోధనాభిప్రాయః - స్వయమమఙ్గళస్యాన్యేషాం మఙ్గళావహత్వమనుపపన్నమితి తదపి సిద్ధమేవేత్యభిప్రాయేణ పరమకల్యాణేతి సంబోధనమ్ - శాన్తాయ ఊర్మిషట్కరహితాయ - అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యవష్షడూర్మయః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ ఇత్థం సంస్తుత్యాత్మనోః కృతార్థత్వాయ తద్దాసపర్యన్తదాస్యం ప్రార్థయమానౌ విజ్ఞాపయతః॥ అనుజానీహీతి ॥ హే భూమన్ నిరవధికానన్దశాలిన్ - తవానుచరకింకరౌ - యథా - భవావ - తథా - అనుశాధీత్యర్థః॥ కిమిదం ప్రార్థయేథే - ఇత్యత్రోచతుః ॥ ఋషేస్తవానుచరస్య - అనుగ్రహాదేవ - భగవతష్షాడ్గుణ్యపూర్ణస్య - పురుషార్థనిధే - స్తవ - దర్శనం - నౌ - ఆవయోః - ఆసీత్ - మహాఫలత్వాత్త్వద్దాసదాస్యమేవానుగృహాణేతి భావః ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀కించ - ఆవయోర్వాణ్యాదయస్త్వద్గుణానుకథనాది ప్రవణా యథా స్యుస్తథాఽనుగృహాణేత్యూచతుః ॥ వాణీతి ॥ శ్రవణే శ్రోత్రే - కర్మసు పూజాద్యాపేషు - తవ - పాదయోః, స్మృత్యాం స్మరణే - మనో - ఽస్తు - నివాసో జగద్యస్య తస్య సంబుద్ధిః - జగతో నివాసేతి వా - ఆర్షః పరనిపాతః - తవ - ప్రణామే - శిరః, భవత్తనూనాం భవతో మూర్తీనాం - సతాం చ - దర్శనే - దృష్టిరస్తు॥ యద్వా ॥ తవ సతాం తావకానాం సతాం చ - ప్రణామే శిరః - అస్తు - భవత్తనూ

౩౩॥శ్లో॥ ❀పా॥ఆత్మజ్యోతిర్గుణచ్ఛన్న

నాం దర్శనే-దృష్టిరస్తు ❋॥ ౩౮ ॥ ❋ ఇత్థమిత్యాదిశ్లోకః స్పష్టార్థః ❋॥ ౩౯ ॥ ❋ తదేవాహ జ్ఞాతమితి వాగ్భిః-నహంన్యో జుషతో జోష్యా "నిత్యాదిభిః, శ్రీమదాన్ధయో-ర్యువయోః-శ్రీవిభ్రంశరూపో ఽనుగ్రహః-కృత-ఇతియ-దేత-త్పురైవ-మమమయా-జ్ఞాతమ్ ❋॥ ౪౦ ॥ ❋ యుక్తమేవైతదిత్యాహ॥ సాధూనామితి॥ మత్కృఽతాత్మనాం మయ్యర్పితచిత్తానాం-సాధూనాం, దర్శన-మన్తో-యస్య-సః దర్శనావధికః-పుంసో-బన్ధో- భవేత్, యథా, సవితుర్దర్శనాన్తో-ఽక్ష్ణో-ర్బన్ధస్తమోరూపస్తద్వత్ ❋॥ ౪౧ ॥ ❋ హేనలకూబర, యువాం-తత్తస్మాత్ - సాదనం సదనం స్వనికేతనం స్వనికేతనం ప్రతి- గచ్ఛతం, కథం భూతౌ-అహమేవపరో మా-యస్మా - త్స, యయోస్తౌ-నవిద్యతే భవస్సంసారో యస్మా- త్సోఽభవః-మయి-భావోఽభిప్రాయవిశేషః ప్రీత్యాత్మకః-వాం యువయోః, సంజాత ఏవ ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ ఇత్థ-ముక్తౌ-తౌ-బద్ధములూఖలం యస్మిన్-తం-కృష్ణం-పరిక్రమ్య-పునః పునః-ప్రణమ్య-అమన్త్ర్య పృష్ట్వో-త్తరాం-దిశం, జగ్మతుః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే దశమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

గోపా ఇతి ॥ పతతోః-ద్రుమయోరర్జునయోః రవం ధ్వనిం - శ్రుత్వా-హేకురుశ్రేష్ఠ-కిం వజ్రపాతోఽభవ, దిత్యేవం-భయేన-వితర్క-యన్తో నన్దాదయో, గోపా- స్తత్రా జగ్ముః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ త-ల్లక్ష్యం ప్రత్యక్షతః పురతో దృశ్యమపి-పతనకారణ-మవిజ్ఞాయ-బభ్రముః భ్రాన్తా బభూవుః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ కిం తల్లక్ష్యం పతనకారణం యదజ్ఞానాద్బభ్రముః తత్రాహ॥ ఉలూఖలమి

❋ర్శనేఽస్తు భవత్తనూనామ్॥ ౩౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇత్థం సంకీర్తితస్తాభ్యాం భగవాన్గోకులేశ్వరః। దామ్నా చో లూఖలే బద్ధః ప్రహసన్నాహ గుహ్యకౌ॥ ౩౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ జ్ఞాతం మమ పురైవైతదృషిణా కరుణాత్మనా। యచ్ఛ్రీమదాన్ధయోర్వాగ్భిర్విభ్రంశోఽనుగ్రహః కృతః ॥ ౪౦ ॥ సాధూనాం సమచిత్తానాం సుతరాం మత్కృతాత్మనామ్ । దర్శనాన్నో భవేద్బన్ధః పుంసోఽక్ష్ణోః సవితుర్యథా ॥ ౪౧ ॥ తద్గచ్ఛతం మత్పరమౌ నలకూబర సాదనమ్। సంజాతో మయి భావో వామీప్సితః పరమోఽభవః॥ ౪౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇత్యుక్తౌ తం పరిక్రమ్య ప్రణమ్య చ పునః పునః । బద్ధోలూఖలమామన్త్ర్య జగ్మతుర్దిశముత్తరామ్ ॥ ౪౩ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋ శ్రీశుక ఉవాచ॥ గోపా నన్దాదయశ్శ్రుత్వా ద్రుమయోః పతతో రవమ్ । తత్రాజగ్ముః కురుశ్రేష్ఠ నిర్ఘాతభయశఙ్కితాః॥ ౧ ॥ భూమ్యాం నిపతితౌ తత్ర దదృశుర్యమలార్జునౌ । బభ్రముస్తదవిజ్ఞాయ లక్ష్యం పతనకారణమ్॥ ౨ ॥ ఉలూఖలం వికర్షన్తం దామ్నా బద్ధం చ బాలకమ్ । కస్యేదం కుత ఆశ్చర్యముత్పాత ఇతి కాతరాః॥ ౩ ॥ బాలా ఊచురనేనేతి తిర్యగ్గతములూఖలమ్ । వికర్షతా మధ్యగేన పురుషావప్యచక్ష్మహి॥ ౪ ॥ న తే తదుక్తం జగృహుర్న ఘటేతేతి తస్య వై । బాలస్యోత్పాటనం తర్వోః కేచిత్సన్దిగ్ధచేతసః॥ ౫ ॥ ఉలూఖలం వికర్షన్తం దామ్నా బద్ధం స్వమాత్మజమ్ । విలోక్య నన్దః ప్రహసద్వదనో విముమోచ హ॥ ౬ ॥ క్రీణీహి భోః ఫలానీతి శ్రుత్వా మాతరమచ్యుతః। ఫలార్థీ ధాన్యమాదాయ యయౌ సర్వఫలప్రదః॥ ౭ ॥ ఫలవిక్రయిణీ తస్య చ్యుతధాన్యం కరద్వయమ్ । ఫలైరపూరయద్ర

తి ॥ ఏవంవిధం బాలకమేవ-పతనకారణం-లక్ష్యం-మవిజ్ఞాయ-బభ్రముగిత్యన్వయః - భ్రమమేవదర్శయతి॥ కస్యేతి॥ ఇదం తరునిపాతనరూపం కర్మ-కస్య సంబన్ధి-ఇదం, కుతః కారణాత్ - అహో ఆశ్చర్యం-నః-ఉత్పాతాః - ఇత్యేవం-కాతరాః, భీతాస్సన్తో- బభ్రమురిత్యర్థః-కస్యేతి కర్తృసందేహః-కుత ఇతి నిమిత్తసందేహః, ఉత్పాతా ఇతి నిశ్చయః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ ఏవం బభ్రమ్యమాణాన్ ప్రతి-తత్రత్యాః-బాలాః, ఊచుః, కిమితి-తిరశ్చీనం - ఉలూఖలం, వికర్షతా, వృక్షయో-ర్మధ్యగతేనా-నేన బాలేనే-దం కర్మ - కృతం న కేవలమేతావత్-వృక్షాభ్యాం, నిర్గతౌ, దివ్యౌ- పురుషావప్య -చక్ష్మహి దృష్టవన్తో వయమితి ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ ఏవముక్తానాం తేషాం మధ్యే - కేచిత్కేవలతార్కికాః - ఇదం - న ఘటతే - ఇతివదన్తః -త - ద్బాలకై - ర్భాషితం-న జగృహుః, న విశ్వసితవన్తః - అన్యేతు-బాలస్య బాలకర్తృకే - తర్వో - రుత్పాటనే - సందిగ్ధసంశయయుక్తం - చేతో, యేషాం తథా బభూవుః ❋॥ ౫ ॥ ❋ అథ భగవన్మాయా మోహితస్య నన్దస్యాచరితమాహ॥ ఉలూఖలమితి॥ ప్రహస-ద్వదనం-యస్య స నన్దో-విలోక్య-తం - దామబన్ధాద మోచయత్ ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ అత్ర క్వచిత్పుస్తకేషు "క్రీణీహి భోః ఫలానీతి పృష్ట్వా మాతరమచ్యుతః। ఫలార్థీ ధాన్యమాదాయ యయౌ సర్వఫలప్రదః ॥ ఫలవిక్రయిణీ తస్య చ్యుతధాన్యం కరద్వయమ్ ॥ ఫలైరపూరయద్రత్నైః ఫలభాణ్డమపూరి చే"తి శ్లోకద్వయమధికం దృశ్యతే, తత్ర, భోః కృష్ణ-ఫలాని విక్రీణీహీతి-బన్ధం మోచితవతా-నన్దేనోక్తః-అచ్యుతః-స్వయం-స్వర్గాపవర్గఫలదోఽపి-కేవలం ప్రాకృతబాల ఇవ - ఫలార్థీ సన్ - మాతరం, పృష్ట్వా, ధాన్య-మఞ్జలినా-ఆదాయ యయౌ ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ తథా-ఫలవిక్రయిణీ-స్త్రీ-తస్యాచ్యుతస్య, చ్యుతం ధాన్యం యస్మాత్త-త్కరయోః ద్వయం-ఫలై-రపూరయత్-

ఫలవిక్రయిణ్యాః-యత్ఫలభాణ్డం తద్రత్నైః, రత్నపూరిపూరితమభూత్ - తత్కరద్వయాచ్చ్యుతేన ధాన్యేన రత్నాత్మకతామాపన్నేన ఫలభాణ్డం పూరితమభూదిత్యర్థః ॥ ౮ ॥ అథ భగవతః కాంశ్చిద్బాల్యానుకారప్రకారాన్ దర్శయతి ॥ గోపీభిరితి ॥ క్వచిత్-స్తోభితః ఉపచ్ఛన్దనేనోద్యోగం ప్రాపితః-కరతలాదినా ప్రోత్సాహితో వా - ఉద్గాయతి సతి-గోపీజన ఇతి శేషః-దారుయన్త్రవద్దారునిర్మితపాఞ్చాలికావత్-తద్వశగః గోపీవశ్యః-ముగ్ధ ఇవ-నృత్యత్-నృత్యన్నితి పాఠే-తద్వశః గోపీజనవశగస్సన్-నృత్యన్-ఉద్గాయతి ॥ ౯ ॥ క్వచి - దాజ్ఞప్తః ఆనయేతి నియుక్తః-పీఠకాదికమానేతుమసమర్థ ఇవ-బిభర్తి ఉవాహ పీఠకం విష్టరం-ఉన్మానం ప్రస్థాది-పీఠభాజనపాదుక-మితి పాఠే-భాజనం కాంస్యాదిపాత్రం - తథా. బాహుక్షేపం భుజచలనం కురుతే-కిం కుర్వన్-గోపీనాం-ప్రీతిం, మావహన్ ॥ ౧౦ ॥ తద్విదాం భగవదైశ్వర్యవేదినాం - భక్తవశ్యతాం చ-దర్శయన్-ఏవం-బాలచేష్టితైః-వ్రజస్య వ్రజస్థజనస్య-హర్షం-ముదావహః ఆవహత్ ॥ ౧౧ ॥ అథ తన్మాయామోహితయోర్యశోదారోహిణ్యోః కాంశ్చిదాచరితాన్యాహ ॥ సరిదిత్యాదినా ॥ భగ్నార్జునాయనేన - తం-సరితో యమునాయాః తీరస్థం, కృష్ణమాహ్వయత్ ఏహీత్యాహూతవతీ, యదా, ఆహూతౌ-క్రీడాసఙ్గేన-నాగచ్ఛతాం, తదా, పుత్రవత్సలా, రోహిణీ-యశోదాం ప్రేషయామాస ॥ ౧౨ ॥ సా రోహిణీప్రేషితా యశోదా - అతివేలం, వేలాం భోజనాదివేలామతిక్రాన్తం-బాలకైస్సహ

తైస్తైః ఫలభాణ్డమపూరి చ ॥ ౮ ॥ గోపీభిస్స్తోభితో, నృత్యద్భగవాన్బాలవత్క్వచిత్ । ఉద్గాయతి క్వచిన్ముగ్ధస్తద్వశో దారుయన్త్రవత్ ॥ ౯ ॥ బిభర్తి క్వచిదాజ్ఞప్తః † పీఠకోన్మానపాదుకమ్ । బాహుక్షేపం చ కురుతే స్వానాం చ ప్రీతిమావహన్ ॥ ౧౦ ॥ దర్శయంస్తద్విదాం లోక ఆత్మనో భృత్యవశ్యతామ్ । వ్రజస్యోవాహ వై హర్షం భగవాన్బాలచేష్టితైః ॥ ౧౧ ॥ సరిత్తీరగతం కృష్ణం భగ్నార్జునమథాహ్వయత్ । నోపేయాతాం యదాహూతౌ క్రీడాసఙ్గేన పుత్రకౌ ॥ యశోదాం ప్రేషయామాస రోహిణీ పుత్రవత్సలా ॥ ౧౨ ॥ క్రీడన్తం సా సుతం బాలైరతివేలం సహాగ్రజమ్ । యశోదాఽజోహవీత్కృష్ణం పుత్రస్నేహస్నుతస్తనీ ॥ ౧౩ ॥ కృష్ణ కృష్ణారవిన్దాక్ష తాత ఏహి స్తనం పిబ । అలం విహారైః క్షుత్క్షాన్తః క్రీడన్తస్తద్భవాన్భోక్తుమర్హతి ॥ ౧౪ ॥ హే రామాగచ్ఛ తాతాశు సానుజః కులనన్దన । ప్రాతరేవ కృతాహారః క్రీడాశ్రాన్తోఽసి పుత్రక ॥ ౧౫ ॥ ప్రతీక్షతే త్వాం దాశార్హ భోక్ష్యమాణో వ్రజాధిపః । ఏహ్యావయోః ప్రియం దేహి స్వగృహాన్యాత బాలకాః ॥ ౧౬ ॥ ధూళిధూసరితం తేఽఙ్గం తాత మజ్జనమావహ । జన్మర్క్షం చాద్య భవతో విప్రేభ్యో దేహి గాశ్శుచిః ॥ ౧౭ ॥ పశ్య పశ్య వయస్యాంస్తే మాతృమృష్టాన్స్వలంకృతాన్ । త్వం చ స్నాతః కృతాహారో విహరస్వ స్వలంకృతః ॥ ౧౮ ॥ ఇత్థం యశోదా తమశేషశేఖరం మత్వా సుతం స్నేహనిబద్ధధీర్నృప । హస్తే గృహీత్వా సహరామమచ్యుతం నీత్వా స్వవాటం కృతవత్యథోదయమ్ ॥ ౧౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ గోపవృద్ధా మహోత్పాతాననుభూయ బృహద్వనే । నన్దాదయస్సమాగమ్య వ్రజకార్యమమన్త్రయన్ ॥ ౨౦ ॥

బృన్దావనప్రస్థానకథారమ్భః

తత్రోపనన్దనామాఽఽహ గోపో జ్ఞానవయోఽధికః । దేశకాలార్థతత్త్వజ్ఞః ప్రియకృద్రామకృష్ణయోః ॥ ౨౧ ॥ ఉ

క్రీడన్తం-తం, సరామం, సుతం కృష్ణమవలోక్య-స్నేహేన-స్నుతౌ, స్తనౌ-యస్యాస్స్తథాభూతా, ఆజుహావ ॥ ౧౩ ॥ ఆహ్వానప్రకారమేవ దర్శయతి ॥ కృష్ణేతి ॥ దాశార్హ వ్రజాధిపో నన్దో భోక్ష్యమాణో - వాం భవన్తౌ, ప్రతీక్షతే, యువయోరాగమనం ప్రతీక్షమాణ ఆస్తే ॥ ఆవయో రోహిణ్యాః-స్వస్యాశ్చ, ప్రియం, దేహి, హే బాలకాః రామకృష్ణానుచరాః, స్వగృహాన్ ప్రతి-గచ్ఛత ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ మజ్జనం స్నానమావహ కురు-అద్యాస్మిన్నహని, భవతో-జన్మర్క్షం జన్మనక్షత్రం, అతః, శుచిః, స్నాతో, విప్రేభ్యో, గాః, దేహి ॥ ౧౭ ॥ మాతృభిః స్నాపితాన్, స్వలంకృతాంశ్చ, వయస్యాన్ త్వత్సవయస్కాన్, పశ్య, త్వమపి, స్నాతః, స్వలంకృతః-కృతాహారో యేన తథాభూతో, విహరస్వ ॥ ౧౮ ॥ ఇత్థ-మశేషాణాం బాలానాం శేఖరం శ్రేష్ఠం-బ్రహ్మాదిభ్యోఽపి శ్రేష్ఠమితి వా, తథాభూతమపి-తం-కేవలం - సుతం-మత్వా, స్నేహేన, నిబద్ధా-ధీ,ర్యస్యాస్తథాభూతా, హే నృప, సరామ, మచ్యుతం, హస్తే-గృహీత్వా, స్వవాటం స్వగృహం-నీత్వా అథో, దయం మాఙ్గళికం కర్మ కృతవతీ చకార ॥ ౧౯ ॥ ఏవం స్థితే కదాచిద్గోపవృద్ధాః, పూతనాశకటాదికృతాన్మహోత్పాతాననుభూయ, సమాగమ్య సమేత్య, వ్రజకార్యం గోకులస్య హితకృత్యం, ఆమన్త్రయన్నాలోచితవన్తః, బృందావనం గన్తుమిచ్ఛతా కృష్ణేనాన్తరాత్మనా ప్రేరితా ఆమన్త్రయన్నితి భావః ॥ ౨౦ ॥ తత్రోపనన్దనామా, కశ్చిద్గోపః-స చ, గోపానాం మధ్యే జ్ఞానేన, వయసా చాధికః-దేశకాలానుగుణకర్తవ్యప్రయోజనాభిజ్ఞః రామకృష్ణయోః, ప్రియకృత్, ఆహ, నన్దాదీనాహ ॥ ౨౧ ॥ ఉక్తమే

౯ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ స్తోభితో నృత్యన్భగవాన్ ౧౦ ॥ శ్లో † పా ॥ పీఠభాజనపాదుకమ్

వాహ॥ఉత్థాతవ్యమిత్యాదినా॥తచ్ఛ్రుత్వేత్యాదేః ప్రాక్తనేన॥గోకులస్య, హితమిచ్ఛద్భి,రస్మాభి రితో వ్రజా,దుత్థాతవ్యం నిర్గ
న్తవ్యం,ప్రజానామత్రత్యానాం నః నాశహేతవో,బహవః,ఉత్పాతాః, ఆయాన్తి ఆయాస్యన్తి ※ ॥ ౨౨ ॥ ※ అతీతాన్ స్వ
పరోక్షదృష్టానేవేత్యాహ॥ ముక్త ఇతి॥కథంచిద్దైవవశా,న్ముక్తః-లబ్ధా , భగవదనుగ్రహా, దనశ్శకటమపి , బాలస్యోపరి-నాప
తత్ ※ ॥ ౨౩ ॥ ※ తథా,చక్రవాతేన,వీనాంపక్షిణాం,పదంవిహారస్థానం, వియదాకాశం ప్రత్య-యం బాలో,దైత్యేన,నీతః
వియదాకాశం,తతో,విపదమాపదంచ,నీత,ఇతి వా॥సురేశ్వరైరస్మదిష్టదైవతైః-పరిత్రాతః ※ ॥ ౨౪ ॥ ※ కుతః , యత్ య
స్మాద్ద్రుమయోరర్జునయోః,పతతో,రన్తరంమధ్యం,ప్రాప్యాప్య ,సౌ బాలకః,అన్యతమో వాఽపి , కశ్చిత్,నమృతః,తచ్చా
ప్యచ్యుతేనఅస్మదిష్టదైవతేన,రక్షణ,మాసీత్ ※ ॥ ౨౫ ॥ ※ యావదుత్పాతప్రయుక్తో,ఽరిష్టో ఽనర్థో,వ్రజం,నాభిభవేన్న
పీడయే,త్తావదేవ,బాలా,నాదాయ,యాస్యామః ※ ॥ ౨౬ ॥ ※ క్వ యాస్యామ ఇత్యత్రాహ॥వనమితి ॥ వృన్దావనాఖ్యం
వనం,తత్రాద్యైవ,యాస్యామః,కథంభూతం,పశవ్యం,పశుభ్యో హితం , నవాని , కాననాని పర్యన్తవనాని,యస్మిన్,గో
పాదీనాం,సేవ్యం వా సయోగ్యం,పుణ్యా రమణీయా,అద్రయో , యస్మిన్ ※ ॥ ౨౭ ॥ ※ శకటాన్ యుఙ్క్త ప్రస్థానయో
గ్యాన్ కురుత,గోధనాని చ,అగ్రతో,యాన్తు-యది-మదుక్తం,భవతాం రోచతే,తర్హ్యుత్థాతవ్య మితి శేషః ※ ॥ ౨౮ ॥ ※ తచ్ఛ్రు

త్థాతవ్యమితోఽస్మాభిర్గోకులస్యహితైషిభిః।ఆయాన్త్యత్రమహోత్పాతాః ప్రజానాంనాశహేతవః॥౨౨॥ ము
క్తః కథంచిద్రాక్షస్యా బాలఘ్న్యా బాలకోఽప్యసౌ।హరేరనుగ్రహాన్నూనమనశ్చోపరినాపతత్॥౨౩॥చక్రవా
తేననీతోఽయం దైత్యేన విపదం వియత్।శిలాయాంపతితస్తత్ర పరిత్రాతస్సురేశ్వరైః ॥ ౨౪ ॥ యన్న మ్రియేత
ద్రుమయోరన్తరం ప్రాప్య బాలకః। అసావన్యతమో వాఽపి తదప్యచ్యుతరక్షణమ్॥౨౫ ॥ యావదౌత్పాతి
కోఽరిష్టో వ్రజం నాభిభవేదితః। తావద్బాలానుపాదాయ యాస్యామోఽన్యత్ర సానుగాః ॥ ౨౬ ॥వనంబృన్దా
వనంనామపశవ్యంనవకాననమ్। గోపగోపీ※గవాం సేవ్యం పుణ్యాద్రితృణవీరుధమ్※ ॥ ౨౭ ॥ తత్తత్రాద్యై
వయాస్యామశ్శకటాన్యుఙ్క్తమాచిరమ్। గోధనాన్యగ్రతో యాన్తుభవతాం యదిరోచతే※ । ౨౮ ॥తచ్ఛ్రుత్వై
కధియోగోపాస్సాధుసాధ్వితివాదినః। వ్రజాన్స్వాన్స్వాన్సమాయుజ్యయయూరూఢపరిచ్ఛదాః ॥ ౨౯ ॥ వృ
ద్ధాన్బాలాన్ స్త్రియోరాజన్సర్వోపకరణానిచ। అనస్స్వారోప్యగోపాలాయత్తాఆత్తశరాసనాః ॥ ౩౦ ॥గో
ధనానిపురస్కృత్యశృఙ్గాణ్యాపూర్యసర్వతః। తూర్యఘోషేణమహతాయయుస్సహపరిచ్ఛదాః॥ ౩౧ ॥ గో
ప్యోరూఢరథానూత్నకుచకుఙ్కుమకాన్తయః। కృష్ణలీలాంజగుఃప్రీతా ※ నిష్కకణ్ఠ్యస్సువాససః॥ ౩౨ ॥తథా
యశోదారోహిణ్యావేకంశకటమాస్థితే । రేజతుఃకృష్ణరామాభ్యాంతత్కథాశ్రవణోత్సవే॥ ౩౩ ॥ బృన్దావ
నంసమావిశ్యసర్వకాలసుఖావహమ్ । తత్రచక్రుర్వ్రజావాసంశకటైరర్ధచన్ద్రవత్ ॥ ౩౪ ॥ బృన్దావనంగోవ
ర్ధనంయమునాపులినానిచ।వీక్ష్యాసీదుత్తమాప్రీతీరామకేశవయోర్నృప॥ ౩౫ ॥ ఏవంవ్రజౌకసాంప్రీతింయచ్ఛ
న్తౌబాలచేష్టితైః ।కలవాక్యైస్స్వకాలేనవత్సపాలౌబభూవతుః॥ ౩౬ ॥అవిదూరేవ్రజభువస్సహగోపాలదా

గోధనానియాన్త్వితి తావదుపన్యస్తవచ,శ్శ్రుత్వా,గోపా, ఏకధియః విప్రతిపత్తిరహితాః , వ్రజాన్ శకటవ్యూహాన్,సమాసీ
య , రూఢాః శకటేష్వారోపితాః,పరిచ్ఛదాః ఉపకరణాని,యై,స్తే,యయుః జగ్ముః ※ ॥ ౨౯ ॥ ※ తదేవ ప్రపఞ్చయతి॥వృద్ధా
నితి ॥ హే రాజన్,అనస్సు శకటేషు,ఆరోప్య,యత్తాస్సన్నద్ధాః, ఆత్తానిగృహీతాని , శరాసనానిధనూంషి,యై,స్తథాభూ
తాః,శృఙ్గాణివిషాణాన్,ఆపూర్యముఖమారుతైర్ధ్వనయిత్వా,మహతా,తూర్యఘోషేణ,సహ-యయుః ※ ॥ ౩౦॥౩౧॥ ※
రూఢా ఆరూఢాః,రథాః,యాభిః,నూత్నైః,కుచగతైః కుఙ్కుమైః,కాన్తి,ర్యాసాం,నూత్నేషు కుచేషు , కుఙ్కుమం,తేన-
కాన్తి-ర్యాసాం వా,నిష్కాః పతకాఖ్యాః,కణ్ఠేషు , యాసాం - స్నిగ్ధకణ్ఠ్య ఇతి పాఠే-మధురస్వనాః-ప్రీతాః-కృష్ణస్య-లీలాం
జగుః ※ ॥ ౩౨ ॥ ※ ఏకం-శకట-మాస్థితే ఆరుహ్య స్థితే-రామకృష్ణాభ్యాం సహ- రేజతుః - తాభ్యాం సహైకం శకటమాస్థితే
రేజతురితి వాఽన్వయః-కథంభూతే-తస్య కృష్ణస్య-కథాయాః- శ్రవణే ఉత్సవః ఔత్సుక్యం-యయో-స్తే ※ ॥ ౩౩ ॥ ※ అర్ధచ
న్ద్రోవదర్ధచన్ద్రతుల్యసన్నివేశం వ్రజావాసం గోకులస్థానం-చక్రుః ※ ॥ ౩౪ ॥ ※ హే నృప, వీక్ష్య-సంచరతో-రవస్థితయోర్వా-
తి శేషః ※ ॥ ౩౫ ॥ ※ కలాన్యవ్యక్తమధురాణి-వాక్యాని,యయో , స్తౌ-రామకృష్ణౌ-బాలచేష్టితైః,వ్రజౌకసాం,ప్రీతి-మా
వహన్తౌ స్వకాలేన కౌమారప్రాప్తియోగ్యకాలేన,వత్సపాలౌ,బభూవతుః ※ ॥ ౩౬ ॥ ※ అథ కౌమారలీలాం వర్ణయతి ॥ అవి

౩౨॥శ్లో ※ పా॥స్నిగ్ధకణ్ఠ్య

దూర ఇత్యాదినా॥ వజభువః బృన్దావనస్య వ్రజభూమౌ, రవిదూరే సమీపే, నానావిధాః, క్రీడాపరిచ్ఛదాః క్రీడోపకరణాని, యయోః, తౌ, వత్సాన్, చారయామాసతుః ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ వాదయతః క్షిపత ఇతిచలటోద్వి వదనం, క్షేపణైః బిల్వామలకాదిభిః స్తాడనసాధనైః, గోపాలకాన్, క్షిపతః తాడయతః, క్వచిచ్చ, కిఙ్కిణీయు క్తైః, పదైశ్చ, క్షిపతః, క్వచి - త్కృత్రిమగోవృషైః జానుభ్యాం, హస్తాభ్యాం చ ధుపచరద్భిః కృష్ణ కస్య శాదిపి హితాఙ్గైః వృషానుకారిభిః, తథైవ నదద్భిర్గోపైస్సహ, స్వయమపి, వృషాయమాణౌ తదను కారిశబ్దాన్కుర్వాణౌ - మిథో - యుయుధాతే యుద్ధం కుర్వాతే ఇత్యర్థః - తథా - రుతైః శబ్దైః జన్తూన్ హంసమయూ రాదీన్ - అనుకృత్య - యథా - ప్రాకృతౌ బాలౌ - తద్వ - చ్చేరతుః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ❋ అథ వత్సాసురవధాత్మకం చే ష్టితమనువర్ణయతి ॥ కదాచిదిత్యాదినా ॥ స్వకై - ర్వయస్యైస్సహ - కృష్ణబలయోర్వత్సాన్ - చారయతోస్సతోః, తౌ, హన్తుమి చ్ఛుః - దైత్య - ఆజగామ ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ తం దైత్యం వత్సరూపధరం - వత్ససమూహాన్తః ప్రవిష్టం - వీక్ష్య జ్ఞాత్వా - బలదేవాయ ద ర్శయన్ - స్వయం, శనైః, ముగ్ధ ఇవ అనభిజ్ఞ ఇవ - సమీపే, జగామ ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ అపరపాదాభ్యాం సహ లాఙ్గూలం పుచ్ఛం గృహీ

లకైః । చారయామాసతుర్వత్సాన్నానాక్రీడాపరిచ్ఛదౌ ॥ ౩౭ ॥ క్వచిద్వాదయతో వేణుం క్షేపణైః క్షిపతః క్వ
చిత్ । క్వచిత్పదైః కిఙ్కిణీభిః క్వచిత్కృత్రిమగోవృషైః ॥ ౩౮ ॥ వృషాయమాణౌ నర్దన్తౌ యుయుధాతే పర

❋ వత్సాసురవధఘట్టః ❋

స్పరమ్ । అనుకృత్య రుతైర్జన్తూంశ్చేరతుః ప్రాకృతౌ యథా ॥ ౩౯ ॥ కదాచిద్యమునాతీరే వత్సాంశ్చారయ
తోస్స్వకైః । వయస్యైః కృష్ణబలయోర్జిఘాంసుర్దైత్య ఆగమత్ ॥ ౪౦ ॥ తం వత్సరూపిణం వీక్ష్య వత్సయూథగతం
హరిః । దర్శయన్బలదేవాయ శనైర్ముగ్ధ ఇవాసదత్ ॥ ౪౧ ॥ గృహీత్వాఽపరపాదాభ్యాం సహలాఙ్గూలమ
చ్యుతః । భ్రామయిత్వా కపిత్థాగ్రే ప్రాహిణోద్గతజీవితమ్ ॥ ౪౨ ॥ స కపిత్థైర్మహాకాయః పాత్యమానైః ప
పాత హ । తం వీక్ష్య విస్మితా బాలాశ్శశంసుస్సాధుసాధ్వితి । దేవాశ్చ పరిసన్తుష్టా బభూవుః పుష్ప సంత

❋ బకాసురవధఘట్టః. ❋

తిమ్ ॥ ౪౩ ॥ తౌ వత్సపాలకౌ భూత్వా సర్వలోకైకపాలకౌ । సప్రాతరాశౌ గోవత్సాంశ్చారయన్తౌ విచేర
తుః ॥ ౪౪ ॥ స్వం స్వం వత్సకులం సర్వే పాలయిష్యన్త ఏకదా । గత్వా జలాశయాభ్యాశం పాయయిత్వా పపు
ర్జలమ్ ॥ ౪౫ ॥ తే తత్ర దదృశుర్బాలా మహాసత్త్వమవస్థితమ్ । తత్రసుర్వజ్రనిర్భిన్నం గిరిశృఙ్గమివచ్యుతమ్ ॥ ౪౬ ॥
స వై బకో నామ మహానసురో బకరూపధృక్ । ఆగత్య సహసా కృష్ణం తీక్ష్ణతుణ్డోఽగ్రసద్బలీ ॥ ౪౭ ॥ కృష్ణం మ
హాబకగ్రస్తం దృష్ట్వా రామాదయోఽర్భకాః । బభూవురిన్ద్రియాణీవ వినా ప్రాణం విచేతసః ॥ ౪౮ ॥ తం తా
లుమూలం ప్రదహన్తమగ్నివద్గోపాలసూనుం పితరం జగద్గురోః । చచ్ఛర్ద సద్యోఽతిరుషాఽక్షతం బకస్తుణ్డేన
హన్తుం పునరభ్యపద్యత ॥ ౪౯ ॥ తమాపతన్తం స నిగృహ్య తుణ్డయోర్దోర్భ్యాం బకం కంససఖం సతాం గతిః ।

త్వా - తత ఏవ - గతం జీవితం జీవనం యస్య - తం, కపిత్థస్య వృక్షస్యాగ్రే - ప్రాహిణోత్ ఉదక్షిపత్ ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ మహాకాయత్వేన దు ర్భరత్వాదధో ధునుమశక్తైః, పాత్యమానైః, కపిత్థాగ్రైః కరణైస్సహ - తౌ, భువి - పాతితం పతితమవలోక్య - సాధుసాధ్వితి - శశం సుః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ అథ బకాసురవధాత్మకం చరిత్రమాహ ॥ తావిత్యాదినా ॥ సర్వలోకైకపాలకావపి - వత్సపాలౌ - భూత్వా - ఏకదా - ప్రాతరోభక్ష్యపర్యుషితాన్నసహితౌ - గవాం, వత్సాన్ - చారయన్తౌ విచేరతుః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ సర్వే రామకృష్ణప్ర ధానా గోపాలాః - స్వం స్వం - వత్ససమూహం - పాలయిష్యన్తః - తావ - జ్జలాశయస్యాభ్యాశం సమీపం, గత్వా - వత్సాన్ - జలం, పాయయిత్వా - స్వయమపి, పపురపిబన్ ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ తత్రావస్థితం - సత్త్వం జన్తుం, దదృశుః - తత్రసుః అభిభయయుశ్చ, క థమ్భూతం, వజ్రేణ - నిర్భిన్నమత ఏవ, చ్యుతం - గిరేః, శృఙ్గమివ స్థితమ్ ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ స వై - సత్త్వః బకాఖ్యో - మహా - నసురో - బక రూపధరః. సహసైత్యాకస్మికావిమర్శయోర్ద్యోతకమవ్యయం, తీక్ష్ణతుణ్డో నిశితచఞ్చుః - బలీ - కృష్ణమగ్రసత్ ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ ప్రాణం వినేన్ద్రియాణీవ - కృష్ణం వినా, విచేతసః అచేతనప్రాయా - బభూవుః - రామాదయ ఇత్యతద్గుణసంవిజ్ఞానబహువ్రీహిః. న తు రామః ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋ జగద్గురోః బ్రహ్మణః - పితరమపి - లీలయా, గోపాలసూనుం - అగ్నివ - త్తాలుమూలం ప్రదహన్తం - తం కృష్ణం - సద్య ఏవ, చచ్ఛర్ద ఉదగిరత్, త - మక్షతం - కృష్ణం, తుణ్డేన - హన్తుం రుషా - పున - రభ్యపద్యత అభిముఖమాపద్య త ❋ ॥ ౪౯ ॥ ❋ స కృష్ణః - తమాపతన్తం - కంససఖం, బకం - నిగృహ్య బాహుచ్ఛారేణ నివార్య - బాలేషు - పశ్యత్సు సత్సు - దోర్భ్యాం త

లీలయా-తుణ్డయోశ్చఞ్చ్వో - ర్దదారవిదారితవాన్, చఞ్చ్వోర్వ్యస్థితరాంగృహీత్వాదదారేతివాఽన్వయః - వీరణవత్ గ్రన్థిరహితతృణవిశేషవత్-కథంభూతః, సతాం, గతిః స్వప్రాప్త్యుపాయః, దివౌకసాం, ముద, మావహతీతితథా ॥ ౫౦ ॥ తదా, నన్దనజాభి-ర్మల్లికాభి-ర్బకారింకృష్ణం-సమాకరన్-భేరీశఙ్ఖరవసహితైః - స్తోత్రైః - స్తుష్టువుశ్చ-గోపసుతాస్తు- నితరాం, విస్మితా, బభూవుః ॥ ౫౧ ॥ స్వస్థానంప్రత్యాగతం - ప్రాణమిన్ద్రియాణాం-గణఇవ, బకస్య-ముఖా-న్ముక్తం-కృష్ణం-ప్రాప్యఆలిఙ్గ్యచ, సుఖితాః-వత్సాన్ - ప్రణీయైకీకృత్య - వ్రజ-మాగత్య-తద్బకాసురవధాత్మకంకర్మ - గోపేభ్యో - జగదుః ॥ ౫౨ ॥ తద్గోపబాలగదితం-శ్రుత్వా-విస్మితాః-అతిప్రియేణ, దరయుక్తా-ఆగత్య- ప్రేత్యాగతమివలోకాన్తరాదాగతమివ-తృషితాన్యతృప్తాన్యమృతంపిబన్తీవ ఈక్షణాని-యేషాం తథాభూతాః-ఔత్సుక్యాదైక్షన్తాపశ్యన్ ॥ ౫౩ ॥ అహోఇత్యాదిశ్లోకత్రయస్య, ఇతినన్దాదయఇత్యుత్తరత్రాన్వయః - అహోఇత్యాశ్చర్యే - బతేతిఖేదే-తత్రఖేదహేతుం-విశదయన్తి - అస్య-బాలస్య - మృత్యుహేతవో-బహవో - ఽభవన్ అపితథాపి-తేషామేవ-విప్రియందుఃఖ-మాసీత్, యుక్తమేవైతదిత్యాహుః-పూర్వంజన్మాన్తరే-యతో యేభ్యః-భయం, కృతం, తేభ్యఏవ-తేషాం-భయ, ముపస్థితమిత్యర్థః ॥ ౫౪ ॥ ఏతే, ఘోరదర్శనాఅప్యే - నంబాలం, నాభిభవన్తినధర్షయన్తి - కిన్తు - హన్తుమిచ్ఛయైనం బాల-మాసాద్య, స్వయమేవ-నశ్యన్తి-యథా-అగ్నౌ-పతఙ్గాః-శలభా-స్తద్వత్ ॥ ౫౫ ॥ అహో-బ్రహ్మవిదాం-వాచః, కదాచిదప్య-సత్యా నసన్తినభవన్తి తథాహి-భగవా-న్గర్గో, య-దాహ ''నారాయణసమోగుణైః'', రితి-త-త్తథైవా-స్మాభి, రన్వభావి అన్వభూయత ॥ ౫౬ ॥ భవవేదనాం సాంసారికక్లేశం-నావిన్దన్నప్రాపుః ॥ ౫౭ ॥ ఏవంవిధైః కౌమారైః కౌమారచేష్టితైః - తాన్యేవకానిచిద్దర్శయతి-నిలాయనైః నిలయకరణానుకారిభిః - ఏవముత్తరత్రాపి - వ్రజే-కౌమారం కౌమారావస్థాంజహతుః అనుక్రాన్తవన్తౌ ॥ ౫౮ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః

ఇతః ప్రభృత్యధ్యాయత్రయం ప్రక్షిప్తమితి వ్యాసాచార్యైరుపేక్షితమథాపి ప్రాయశో వ్యవహ్రియమాణత్వాత్ కైశ్చిద్వ్యాఖ్యాతత్వాచ్చ వ్యాఖ్యాయతే ॥ అత్రాద్యేనాఘాసురవధాత్మకంచరిత్రమనువర్ణ్యతే ॥ క్వచిదిత్యాదినా ॥ కదాచిద్భగవాన్ - ప్రాతః-రుత్థాయ-సవయస్కాన్-వత్సపాన్, ప్రబోధయన్-వనఏవ - ప్రథమభోజనాయ-మనః కుర్వన్, వత్సాః పురస్సరాయస్మా-త్తథాభూతః-చారుణా-విషాణనామకవేణ-వ్రజా-ద్వినిర్జగామ ॥ ౧ ॥ తథా-శిక్ శిక్యం, శోభనాశ్శిక్యాదయో-యేషాం తే - స్నిగ్ధాః పరస్పరానురాగయుక్తాః-పృథుకాబాలకా - స్సహస్రశ - స్తేనైవకృష్ణేనైవసహ-సహస్రాదుపరిసంఖ్యయా, అన్వితాన్ పరిచ్ఛిన్నాన్-స్వస్వవత్సాన్-పురస్కృత్య ముదా-వినిర్యయుః ॥ ౨ ॥ తతః-స్వస్వవత్సా-నసంఖ్యాతైః కృష్ణస్య-వత్సైస్సహ-సంఘీకృత్య-చారయన్త, స్తత్రతత్ర, అర్భకలీలాభిః విహృతవన్తః ॥ ౩ ॥

పశ్యత్సు బాలేషు దదార లీలయా ముదావహో వీరణవద్దివౌకసామ్ ॥ ౫౦ ॥ తదా బకారిం సురలోకవాసినస్సమాకిరన్నన్దనమల్లికాదిభిః । సమీడిరే చానకశఙ్ఖసంస్తవైస్తద్వీక్ష్య గోపాలసుతా విసిస్మిరే ॥ ౫౧ ॥ ముక్తం బకాస్యాదుపలభ్య దారకా రామాదయః ప్రాణమివేన్ద్రియో గణః । స్థానాగతం తం పరిరభ్య నిర్వృతాః ప్రణీయ వత్సాన్ వ్రజమేత్య తజ్జగుః ॥ ౫౨ ॥ శ్రుత్వా తద్విస్మితా గోపా గోప్యశ్చాతిప్రియాదృతాః । ప్రేత్యాగతమివౌత్సుక్యాదైక్షన్త తృషితేక్షణాః ॥ ౫౩ ॥ అహో బతాస్య బాలస్య బహవో మృత్యవోఽభవన్ । అప్యాసీద్విప్రియం తేషాం కృతం పూర్వం యతో భయమ్ ॥ ౫౪ ॥ అథాప్యభిభవన్త్యేనం నైవ తే ఘోరదర్శనాః । జిఘాంసయైనమాసాద్య నశ్యన్త్యగ్నౌ పతఙ్గవత్ ॥ ౫౫ ॥ అహో బ్రహ్మవిదాం వాచో నాసత్యాస్సన్తి కర్హిచిత్ । గర్గో యదాహ భగవానన్వభావి తథైవ తత్ ॥ ౫౬ ॥ ఇతి నన్దాదయో గోపాః కృష్ణరామకథాం ముదా । కుర్వన్తో రమమాణాశ్చ నావిన్దన్భవవేదనామ్ ॥ ౫౭ ॥ ఏవం విహారైః కౌమారైః కౌమారం జహతుర్వ్రజే । నిలాయనైస్సేతుబన్ధైర్మర్కటోత్ప్లవనాదిభిః ॥ ౫౮ ॥

ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఏకాదశోఽధ్యాయః.

అఘాసురవధారమ్భఘట్టః

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ క్వచిద్వనాశాయ మనో దధద్వ్రజాత్ప్రాతస్సముత్థాయ వయస్యవత్సపాన్ । ప్రబోధయఞ్ఛృఙ్గరవేణ చారుణా వినిర్గతో వత్సపురస్సరో హరిః ॥ ౧ ॥ తేనైవ సాకం పృథుకాస్సహస్రశః స్నిగ్ధాస్సుశిగ్వేత్రవిషాణవేణవః । స్వాన్స్వాన్సహస్రోపరిసంఖ్యయాఽన్వితాన్వత్సాన్పురస్కృత్య వినిర్యయుర్ముదా ॥ ౨ ॥ కృష్ణవత్సైరసంఖ్యేయైర్యూథీకృత్య స్వవత్సకాన్ । చారయన్తోఽర్భలీలాభిర్విజహ్రుస్తత్ర తత్ర హ ॥ ౩ ॥ ఫలప్రవాళస్తబ

తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ ఫలేనేతి ॥ పూర్వం-మాతృభిః-కాచాదిభిర్భూషణై - ర్భూషితా అపి ఫలాదిభి-రాత్మాన-మనుభూషయన్-తత్ర-ప్రవాళాః పల్లవాః- తేషాం- స్తబకైః-పుష్పస్తబకైశ్చ-యుక్తై-ర్దామభిః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ అన్యోన్యేషాం-శిక్యాదీన్-ఆదిశబ్దేన వేత్రవిషాణవేణూనాం సంగ్రహః - ముష్ణన్తశ్చోరయన్తః - జ్ఞాతాన్ శిక్యాదీ-న్నారాద్దూరే-చిక్షిపుః-తత్ర తత్యాన్, తాన్-పున-స్తత, ఆరాత్-క్షిపన్తో-హసన్తః-పున-రాదదుః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ వనశోభాదర్శనార్థం-యర్హి-కృష్ణో-దూరం-గతో, భవతి-తం కృష్ణ మహమేవపూర్వం స్పృశామీత్యేవం వదన్త - స్తం - సంస్పృశ్య - రేమిరే ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ శృఙ్గాణి-ధ్మాన్తః ముఖవాయుభిః పూరయన్తః, శృఙ్గైస్సహ, ప్రగాయన్తః - కోకిలైస్సహ, కూజన్తః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ విచ్ఛాయాభిస్సహ పక్షిచ్ఛాయాభిస్సహ ప్రధావన్తః, కలాపిభిః బర్హిభిస్సహ, నృత్యన్తః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ కీశవాలాన్, వృక్షశాఖాస్వధోలమ్బమానానివానరాణాం లాఙ్గూలాని - ఆకర్షన్తః తైర్వానరైస్సహ - పునర్ద్రుమానారోహద్భి - రారోహన్తః తైర్వానరైస్సాకం దన్తవదనభ్రూవిజృమ్భాదిభి-ర్వికారాన్ కుర్వన్తః-పలాశేషు వృక్షేషు -వల్గన్తః-ప్లవన్తః శాఖాయాశ్శాఖాన్తరం గచ్ఛన్త ఇతి యావత్ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ భేకై ర్మణ్డూకైస్సహ-విలఙ్ఘన్తః లఙ్ఘమానాః సరితో యమునాయా-స్తోయేన-పరిప్లుతా ఆర్ద్రాస్సన్తః అన్యోన్య ప్రతిబిమ్బాని - హసన్తః - ప్రతిస్వనాన్ - శపన్తః దూషయన్తశ్చ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ తద్విహారమభినన్దన్నాహ - ద్వయేన ॥ ఇత్థమితి ॥ బ్రహ్మానన్దానుభవేన - తద్దాస్యం - గతానాం, బ్రహ్మానన్దానుభవసంభూత ప్రీతికారితదాస్యం గతానామిత్యర్థః-సతాం సాధూనాం, పరదైవతేనాపి - మాయాశ్రితానాం ప్రకృతిబద్ధానాం మనుజ

కసుమనః పిఞ్ఛధాతుభిః। కాచగుఞ్జామణిస్వర్ణభూషితా అప్యభూషయన్ ॥ ౪ ॥ ముష్ణన్తోఽన్యోన్యశిక్యాదీన్ జ్ఞాతానారాచ్చ చిక్షిపుః। తత్రత్యాంశ్చ తతో దూరాద్ధసన్తః పునరాదదుః ॥ ౫ ॥ యది దూరం గతః కృష్ణో వనశోభేక్షణాయ తమ్। అహం పూర్వమహం పూర్వమితి సంస్పృశ్య రేమిరే ॥ ౬ ॥ కేచిద్వేణూన్వాదయన్తో ధ్మాన్తశ్శృఙ్గాణి కేచన। కేచిద్భృఙ్గైః ప్రగాయన్తః కూజన్తః కోకిలైః పరే ॥ ౭ ॥ విచ్ఛాయాభిః ప్రధావన్తో గచ్ఛన్తస్సాధు హంసకైః। బకైరుపవిశన్తోఽన్యే నృత్యన్తశ్చ కలాపిభిః ॥ ౮ ॥ వికర్షన్తః కీశవాలానారోహన్తశ్చ తైర్ద్రుమాన్। వికుర్వన్తశ్చ తైస్సాకం వల్గన్తశ్చ పలాశిషు ॥ ౯ ॥ సాకం భేకైర్విలఙ్ఘన్తః సరిత్స్రోతఃపరిప్లుతాః। విహసన్తః ప్రతిచ్ఛాయాశ్శపన్తశ్చ ప్రతిస్వనాన్ ॥ ౧౦ ॥ ఇత్థం సతాం బ్రహ్మసుఖానుభూత్యా దాస్యం గతానాం పరదైవతేన। మాయాశ్రితానాం నరదారకేణ సార్ధం విజహ్రుః కృతపుణ్యపుఞ్జాః ॥ ౧౧ ॥ యత్పాదపాంసుర్బహుజన్మకృచ్ఛ్రతో ధృతాత్మభిర్యోగిభిరప్యలభ్యః। ❋ స ఏవ యద్దృగ్విషయస్స్వయం స్థితః కిం వర్ణ్యతే దిష్టమహో వ్రజౌకసామ్ ॥ అథాఘనామాఽభ్యపతన్మహాసురస్తేషాం సుఖక్రీడనవీక్షణాక్షమః। నిత్యం యదన్తో నిజజీవితేచ్ఛుభిః పీతామృతైరప్యమరైః ప్రతీక్ష్యతే ॥ ౧౩ ॥ దృష్ట్వాఽర్భకాన్కృష్ణముఖానఘాసురః కంసానుశిష్టస్స బకీబకానుజః। అయం తు సోదర్యవినాశకృత్తయోర్ద్వయోర్మమైనం సబలం హనిష్యే ❋ ॥ ౧౪ ॥ ఏతే యదా మత్సుహృదస్తిలాపః ❋

బాలభూతేన-కృష్ణేన సహేత్థం, విజహ్రుః విహృతవన్తః ॥ తత్ర హేతుం వదన్ గోపాన్విశినష్టి ॥ కృతాః, పుణ్యానాం పుఞ్జా రాశయో, యైస్తథాభూతాః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ కృతపుణ్యపుఞ్జత్వమేవ ప్రపఞ్చయన్విస్మయతే ॥ యత్పాదేతి ॥ బహుషు, జన్మసు, కృచ్ఛ్రం కాయశోషణాత్మకం-యేషాం-ధృతాః విశుద్ధ-ఆత్మానో, యేషాం, తైర్యోగిభిరపి-యస్య, పాదపాంసు, రలభ్య, స ఏవ-భగవాన్-స్వయమేవ, యేషాం వ్రజౌకసాం - దృగ్విషయే, స్థితః, దృగ్విషయతాం ప్రాప్తః, తేషాం దిష్టమదృష్టం కిం కియదితి-వర్ణ్యతే, అహో ఆశ్చర్యమేతత్ ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ ఇత్థం విహరత్సు, అఘాఖ్యో, మహాసుర-స్తేషాం, సుఖేన, యత్ క్రీడనం తస్య, వీక్షణే-న విద్యతే క్షమా యస్య, తథాభూతః, అభ్యపతత్ అభిముఖమాజగామ-తదేవ ప్రపఞ్చయన్నఘాసురస్య దేవానామపి మృత్యుభయశఙ్కావహత్వమభిసన్ధి విశేషం చాహ ॥ నిత్యమితి ॥ సార్ధద్వయేన ॥ పీతమమృతం యైస్తైః-మరణభయరహితైరపీతి భావః, అమరైః నిజజీవితేచ్ఛుభిః-మృత్యుభయరహితానప్యస్మాన్ హన్తుం సమర్థమఘాసురం హత్వా అస్మజ్జీవితం కదా సుప్రతిష్ఠితం కుర్యాదిత్యేవం స్వజీవితమిచ్ఛద్భిః, నిత్యం, యదన్తః, యస్యాఘాసురస్య, అన్తో నాశః, కదా వా స్యాదితి, ప్రతీక్ష్యతే ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ స-బకీబకయో-రనుజః, అఘాసురః, కంసేనా, నుశిష్టః ఆదిష్టః-కృష్ణో, ముఖం ప్రధానం, యేషాం, తాన్, అర్భకాన్-దృష్ట్వా, ఇతి-వ్యవస్య నిశ్చిత్య, అజగరం-బృహద్వపుః, ధృత్వా, తేషాం గ్రసనాయ, పథి వ్యాశేతే ఇతి తృతీయేనాన్వయః ॥ కథం వ్యవస్యత్యత ఆహ ॥ అయం త్వితి సార్ధేన ॥ ద్వయోస్తయో రామకృష్ణయోర్మధ్యే, అయం కృష్ణస్తు, మమ, సోదర్యస్య బకాసురస్య వినాశం కృతవానితి తథా, అత-ఏనం, బలరామేణ సహితం, హనిష్యామి, బలశబ్దోఽత్రేతరగోపబాలానామప్యుపలక్షణార్థః-ఏత ఇత్యుత్తరానుగుణ్యాత్ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ యదా-ఏతే, కృష్ణాదయః, మత్సుహృదో మత్సోదరస్య, తిలాపః కృతాః తిలా

దకవత్త్వ చిహ్నేషు త్వేన ఏతేషాం హననమేవ మత్సుహృదస్తిలాప ఇతి భావః, తదా, సర్వే వ్రజౌకసః, నష్టప్రాయాః, తథాహి, ప్రాణే గతే నిర్గతే సతి, వర్ష్మసు శరీరేషు, కా నుచిన్తా-న హి ప్రాణేగతే శరీరం క్షణమవస్థాతుం శక్నోతి కిన్తు నశ్యత్యేవ, ప్రాణభృతః, ప్రజాః, పుత్రా ఏవాసవః ప్రాణా యేషాం తథాభూతాః, హి, ప్రాణస్థానీయేషు పుత్రేషు మయా హతేషు వ్రజౌకసస్సర్వే స్వయమేవ నఙ్క్ష్యన్తీతి పృథక్ తదర్థం నష్టప్రాయత్నః కార్య ఇతి భావః ॥ ౧౫ ॥ ఇతీత్థం, నిశ్చిత్య, స - దురాత్మా అఘాసురః, రామకృష్ణాదీన్, గ్రసితుమిచ్ఛయా, ఆజగరం, వపుః, ధృత్వా - పథి వ్యశేత శయితవాన్, కథమ్భూతం ఘూతం, బృహద్విపులం, తదేవాహ, యోజన ప్రమాణేన దైర్ఘ్యం యస్య కించ, మహాద్రివత్ స్థూలంచ, వ్యాత్తం ప్రసారితం, గుహాతుల్యమాననం, యస్మిన్ ॥ ౧౬ ॥ అద్భుతత్వమేవదర్శయితుమసురం విశినష్టి ॥ ధరాధరోష్ఠో-యస్య, జలదేషూత్తరోష్ఠో, యస్య, దర్యా గిరికన్దరా ఇవ, ఆననస్య ఆస్యస్య అన్తః-యస్య, గిరేః, శృఙ్గాణీవ, దంష్ట్రాః, యస్య, ధ్వాన్తో-ఽన్ధకారో ఽస్మిన్నస్తీతి ధ్వాన్తవ-త్-అన్తరాస్యం - యస్య, దీర్ఘీభూతమధ్వవత్-జిహ్వా-యస్య, పరుషానిలవచ్ఛ్వాసో-, యస్య - సః-దావాగ్నిరివేక్షణయోరుష్ణః దాహకదృష్టిరిత్యర్థః విశేషణోభయపదకర్మధారయః ॥ ౧౭ ॥ ఏవమ్భూతో-ఽజగరమేవ-వ్యాత్తతుణ్డం-బృన్దావనస్య-శ్రీః సమ్పదిత్యభిప్రాయ-మత్వా-విపరీతం వ్యాత్తాజగరతుణ్డసాదృశ్యేనోత్ప్రేక్షితవన్తః ॥ ౧౮ ॥ తేషాముత్ప్రేక్షాప్రకారమేవ ప్రశ్నోత్తరాభ్యామాహ ॥ అహో

కృత్వా న్తస్థానష్టసమా వ్రజౌకసః । ప్రాణే గతే వర్ష్మసు కా నుచిన్తా ప్రజాసవః ప్రాణభృతో హి లోకే ॥ ౧౫ ॥ ఇతి వ్యవస్యాజగరం బృహద్వపుస్స యోజనాయామమహాద్రిపీవరమ్ । కృత్వాఽద్భుతం వ్యాత్తగుహాననం తదా పథి వ్యశేత గ్రసనాశయా ఖలః ॥ ౧౬ ॥ ధరాధరోష్ఠో జలదోత్తరోష్ఠో దర్యాననాన్తో గిరిశృఙ్గదంష్ట్రః । ధ్వాన్తాన్తరాస్యో వితతాధ్వజిహ్వః పరుషానిలశ్వాసదవేక్షణోష్ణః ॥ ౧౭ ॥ దృష్ట్వా తం తాదృశం సర్వే మత్వా బృన్దావనశ్రియమ్ । వ్యాత్తాజగరతుణ్డేన హ్యుత్ప్రేక్షన్తే స్మ లీలయా ॥ ౧౮ ॥ అహో విచిత్రం మిత్రాణి సత్త్వకూటం పురః స్థితమ్ । అస్మత్సఙ్గ్రసనవ్యాత్తవ్యాళతుణ్డాయతే న వా ॥ ౧౯ ॥ సత్యమర్కకరారక్తముత్తరాహనువద్ఘనమ్ । అధరాహనువద్రోధస్తత్ప్రతిచ్ఛాయయాఽరుణమ్ ॥ ౨౦ ॥ ప్రతిస్పర్ధేతే సృక్వభ్యాం సవ్యాసవ్యే నగోదరే । తుఙ్గశృఙ్గాలయో హ్యేతాస్తద్దంష్ట్రాభిశ్చ పశ్యత ॥ ౨౧ ॥ ఆస్తృతాయామమార్గోఽయం రసనాం ప్రతిగర్జతి । ఏషామన్తర్గతధ్వాన్తమేతదప్యన్తరాననమ్ ॥ ౨౨ ॥ దావోష్ణఖరవాతోఽయం శ్వాసవద్భాతి పశ్యత । తద్దగ్ధసత్త్వదుర్గన్ధోఽప్యన్తరామిషగన్ధవత్ ॥ ౨౩ ॥ విశన్తు సర్వే గ్రసితా కిమస్మాన్నయం తథా చేద్బకవద్వినఙ్క్ష్యతి । క్షణాదనేనేతి బకార్యుశన్ముఖం వీక్ష్యోద్ధసన్తః కరతాడనైర్యయుః ॥ ౨౪ ॥ ఇత్థం మిథోఽతథ్యమతజ్జ్ఞభాషితం శ్రుత్వా విచిన్త్యేత్యమృషా మృషాయితమ్ । రక్షో విదిత్వాఽఖిలభూతహృత్స్థితః స్వానాం నిరోద్ధుం భగవాన్మనో దధే ॥ ౨౫ ॥

ఇతి ॥ అహో-మిత్రాణి సుహృదః-పురస్స్థిత-మిదం వస్తు సత్త్వకూటం సత్త్వవదవభాసమానం- తత్ అస్మాకం-సఙ్గ్రసితుం వ్యాత్తవ్యాళతుణ్డవ-దాచరతి, న వా ॥ ౧౯ ॥ ఏవముక్తాః కేచిత్తథైవేత్యాహుః ॥ సత్యమితి ॥ అర్కకరైః-రారక్తం-ఘనం మేఘ-మన్తరోష్ఠవ-త్పశ్యత, తస్య-ఘనస్య, ప్రతిచ్ఛాయయా అరుణం-రోధః కూలం-అధరోష్ఠవ-త్పశ్యతే-తి సర్వత్రాన్వేతి ॥ ౨౦ ॥ సవ్యాసవ్యనగయోర్వామదక్షిణగిర్యో-రుదరే దర్యౌ - సృక్వభ్యామోష్ఠప్రాన్తాభ్యాం - ప్రతిస్పర్ధేతే తుల్యతయావర్తేతే-సవ్యాసవ్యగిర్యోస్తు-శృఙ్గాణాం ఆళయః పఙ్క్తయః-తస్య-దంష్ట్రాభిః-స్పర్ధన్త ఇతి వచనవిపరిణామేనాన్వయః ॥ ౨౧ ॥ ఆస్తృతో విస్తృతశ్చాసా-వాయామమార్గదైర్ఘ్యవాన్మార్గః-స - తస్య-రసనాం జిహ్వాం-ప్రతిగర్జతి ప్రతిస్పర్ధతే-ఏషాం-శృఙ్గాణా - మన్తర్గతమేవ, ధ్వాన్తమస్య - అన్తరాననమాస్యమధ్యం - ప్రతిగర్జతి ॥ ౨౨ ॥ దావాగ్నినోష్ణః-ఖరః కఠినశ్చ వాతః-శ్వాసవ-ద్భాతి-తేన దావాగ్నినా-దగ్ధానాం-సత్త్వానాం జన్తూనాం-దుర్గన్ధస్సత్త్వాన్తర్గతామిషగన్ధవ-ద్భాతి ॥ ౨౩ ॥ ఏవం సత్యమేవాజగరమన్యథోత్ప్రేక్ష్య నిర్భయా యయురిత్యాహ ॥ విశన్త్వితి ॥ సర్వే వత్సాః వత్సపాశ్చాత్ర-విశన్తు-అస్మాన్ గ్రసితా కిం గ్రసిష్యతి కిం. తథా చేద్గ్రసిష్యతి-బకవద్బకాసురవ-దయమప్యనేన శ్రీకృష్ణేన-క్షణాత్ - వినఙ్క్ష్యతి నాశం గమిష్యతి-ఇత్థం బకారేరుశత్కమనీయం, ముఖమవలోక్య, ఉచ్చైః-హసన్తః, కరతాళై-రుపలక్షితా, యయుః, కరతాడనాని కుర్వన్తో యయురిత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ మిథోఽన్యోన్యం, అతజ్జ్ఞానాం యథార్థాజగరమజానతాం - భాషిత, మతథ్యమసత్యం, శ్రుత్వా, భగవాన్మృషాఽపి సత్యమప్యేతైర్మృషాయితమయథార్థీకృత-మిత్యేవం, విచిన్త్య, అఖిలభూతహృత్స్థితః, హేతుగర్భమిదం-తత్త్వ - ద్రక్షో విదిత్వా రాక్షస ఇతి జ్ఞాత్వా - స్వానాం-స్వాన్వత్సాన్ వత్సపాంశ్చ - నిరోద్ధుం నివారయితుం-

యావత్సన్మనో-దఘ్నేచకార ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ తావత్తతఃపూర్వమేవ-శిశవోవత్సపా-వత్సైస్సహితాః-అసురస్యాన్తరోదరం ఉదరమధ్యం-ప్రవిష్టాఃకేవలంప్రవిష్టాఏవ,నతురక్షసాజీర్ణతాంప్రాపితాః -తత్రహేతుంవద-న్నర్థాద్విశినష్టి-హత-స్స్వస్యకాన్త-స్సుహృద్భ్యాంతా-తస్య-స్మరణేనహేతునా బకారే-కృష్ణస్య-వేశనంప్రవేశనం-ప్రతీక్షమాణేన ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ సర్వేషా-మభయప్రదో-భగవా-న్ప్రవిష్టా-నవలోక్య విస్మితః-కరుణయా - ఉద్విగ్నోవ్యాప్తశ్చా-స్యాఖిలస్య - వినాశన-మమీషాం,సతాం సాధూనాం జీవనంచే-త్యేత-ద్ద్వయం-యుగప - త్కథం,స్యాత్ - అత్రోభయనిమిత్తే-కృత్యం-కి మితి-విచిన్త్య - శేషదృక్-హేతుగర్భమిదం-తత్త్వ-తత్కృత్యం జ్ఞాత్వా, హరిరాశ్రితార్తిహర-స్స్వయమప్య-స్య-తుణ్డ - మవిశ దిత్యన్వయః - కథమ్భూతాంస్తాన్-నవిద్య తేస్వవ్యతిరిక్తోనాథోయేషాం - స్వకరాత్స్వభుజా శ్రయా - ద్భ్రష్టాన్ - దిష్టబలేనప్రారబ్ధబలేన హేతునా-మృత్యోర్జఠరాగ్నౌఘాసస్థానీయాన్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ❀ తదా-మేఘచ్ఛన్నా-దేవా-భయాత్-హాహేతి-చుక్రుశుః-అఘాసురస్య-బాన్ధవాఃకంసాద్యాః-కోణపాఃకుణపాశినోరాక్షసాస్తు-హృష్టవన్తః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ త-ద్దేవానాంహాహేత్యాక్రోశనం-శ్రుత్వా-భగవాన్,కృష్ణః,స్వయ,మవ్యయోఽక్షతఏవసన్ - ఆత్మానం-చూర్ణీకర్తుమిచ్ఛో-రసురస్య - గళేతరసాఆశు-వవృధఏవధాంబభూవ ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ తత-స్తస్యాసురస్యా-న్తర్గళేదేహాభ్యన్తరే-పూరితోనిరుద్ధః పవనోఽతఏవ పూర్ణోఽతఏవ-బ్రహ్మరన్ధ్రం-భిత్వా - బహి-ర్నిర్గతః-కథంభూతస్యవిపులకాయస్య-నిరుద్ధ - మార్గానాసారన్ధ్ర-వస్య

తావత్ప్రవిష్టాస్త్వసురాన్తరోదరంపరంనజీర్ణాశ్శిశవస్సవత్సపాః । ప్రతీక్షమాణేనబకారివేశనంహతస్వకాన్తస్మరణేనరక్షసా॥ ౨౬ ॥తాన్వీక్ష్యకృష్ణస్సకలాభయప్రదోహ్యనన్యనాథాన్స్వకరాదవచ్యుతాన్ । దీనాంశ్చమృత్యోర్జఠరాగ్నిఘాసాన్ ❀ ఘృణార్దితోదిష్టకృతేనవిస్మితః ॥ ౨౭ ॥ కృత్యంకిమత్రాస్యఖలస్యజీవనంనవాఅమీషాంచసతాంవినాశనమ్।ద్వయంకథంస్యాదితిసంవిచిన్త్యతజ్జ్ఞాత్వాఽవిశత్తుణ్డమశేషదృగ్ఘరిః॥ ౨౮॥
తదాఘనచ్ఛదాదేవాభయాద్ధాహేతిచుక్రుశుః । జహృషుర్యేచకంసాద్యాఃకోణపాస్త్వఘబాన్ధవాః॥ ౨౯ ॥తచ్ఛ్రుత్వాభగవాన్కృష్ణస్త్వవ్యయస్సార్భవత్సకమ్। చూర్ణీచికీర్షోరాత్మానంతరసావవృధేగళే॥ ౩౦ ॥తతోఽతికాయస్యనిరుద్ధమార్గిణోహ్యుద్గీర్ణదృష్టేర్భ్రమతస్త్వితస్తతః । పూర్ణోఽన్తరఙ్గేపవనోనిరుద్ధో ❀ మూర్ధన్వినిర్భిద్యవినిర్గతోబహిః॥ ౩౧ ॥ తేనైవసర్వేషువినిర్గతేషుప్రాణేషువత్సాన్సుహృదఃపరేతాన్ । ❀ దృష్ట్వాస్వయోత్థాప్యతదన్వితఃపునర్వక్త్రాన్ముకున్దోభగవాన్వినిర్యయౌ॥ ౩౨ ॥పీనాహిభోగోత్థితమద్భుతంమహజ్జ్యోతిస్స్వధామ్నాజ్వలయద్దిశోదశ । ప్రతీక్ష్యఖేఽవస్థితమీశనిర్గమంవివేశతస్మిన్మిషతాందివౌకసామ్॥ ౩౩ ॥తతోఽతిహృష్టాస్స్వకృతోఽకృతార్హణంపుష్పైస్సురా అప్సరసశ్చనర్తనైః । గీతైస్సురావాద్యధరాశ్చవాద్యకైఃస్తవైశ్చవిప్రాజయనిస్స్వనైర్గణాః ॥ ౩౪ ॥ తదద్భుతస్తోత్రసువాద్యగీతికాజయాద్యనేకోత్సవమఙ్గళస్వనాన్ । శ్రుత్వాస్వధామ్నోఽన్త్యజఆగతోఽచిరాద్దృష్ట్వామహీశస్యజగామవిస్మయమ్॥ ౩౫ ॥రాజన్నాజగరంచర్మశుష్కంబృన్దావనేఽద్భుతమ్ । వ్రజౌకసాంబహుతిథంబభూవాక్రీడగహ్వరమ్॥ ౩౬ ॥ నైతద్విచిత్రం

స్తఇతి-తథాభూతస్యా-తఏవో-ద్గీర్ణేఉద్గతే-దృష్టీలోచనే-యస్య- ఇతస్తతో-భ్రమతశ్చ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ తేనబహిర్గతేనపవనేన సహైవ-సర్వేషు - ప్రాణేషు-బహి - ర్గతేషుసత్సు - పరేతాన్పరలోకగతప్రాయాన్-వత్సాన్-సుహృదోవత్సపాంశ్చ-స్వయా-అమృతవర్షిణ్యా,దృష్ట్యా-ఉత్థాప్య-తై-రన్వితో-భగవా-న్ముకున్ద-స్తస్య-వక్త్రా-త్పున-ర్నిర్యయౌ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ తతోఽసుకోముక్తః కృష్ణమేవవివేశేత్యాహ ॥ పీనేతి ॥ పీనాత్సర్పదేహా-దుత్థితమద్భుతం-మహా-ద్ధర్మభూతజ్ఞానేనబృహత్-జ్యోతిస్స్వయంప్రకాశంజీవస్వరూపం-స్వధామ్నా - దశ-దిశో జ్వలయ - త్తావ-త్ఖేఽన్తరిక్షే, అవస్థితంస-దీశస్యకృష్ణస్యభగవతో-నిర్గమం,ప్రతీక్ష్య,తదా,ఆశ్చర్యం,దేవానాం పశ్యతాంసతాం-తత, స్తస్మిన్నిర్గతేకృష్ణే-ప్రవివేశ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ తతోఽతీవహృష్టాః, దేవాః-స్వకృతఃస్వకార్యకర్తుః కృష్ణస్యార్హణం-పుష్పై, రకృతఅకుర్వన్-వ్యత్యయేనైకవచనం-సుష్ఠుగాయన్తీతిసుగాఃగన్ధర్వాదయః-గీతైః,పూజయామాసుః-విప్రాస్తు-స్తవైఃస్తోత్రైః,గణాభృత్యగణాః జయశబ్దైః ॥ కిఞ్చ॥అజో బ్రహ్మ, స్వధామ్నఃస్వస్థానస్యాన్తిసమీపే- తేషాంగన్ధర్వాదీనా-మద్భుతాని,స్తోత్రాణి-సువాద్యానివాద్యానీ-గీతికాఃగీతానిచ జయశబ్దాఆదిర్యేషాం, తా-ననేకా-నుత్సవా-న్మఙ్గళాశాసనధ్వనీంశ్చ, శ్రుత్వా,అచిరా,దాగతః,ఈశస్యకృష్ణస్య,మహిమమహిమానం-దృష్ట్వా-విస్మయం-జగామ ❀ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ❀ హేరాజన్-ఆజగరం-చర్మ-శుష్కంస-ద్బహుకాలం,బృన్దావనే,స్థితానాం,వ్రజౌకసాం,క్రీడాస్థానంబభూవ - క్రీడార్థంమహాబిలమాసీదిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ అన్యదతిచిత్రంవృత్తమిత్యాహ నైతదితి॥ఏతదేవ-నచిత్ర-మపితు-పరేదేవఋష్యాదయః-అపరేఅపకృష్టా-యేషాంబ్రహ్మాదీనాం, తేషామపి-పరమస్యవేధ

సః సర్వస్రష్టురపి లీలయా కపటమనుజబాలకస్య, స్పర్శనమాత్రేణ - విధూతం - పాతకం, యస్య, తథాభూతః, అఘాసురోఽపి అసతాం-దుష్ప్రాపం, ఆత్మసామ్యం భగవత్సామ్యం-ప్రాప లేభే, ఇతి యత్, తదేవ, అతిచిత్రమిత్యర్థః ॥ ౩౭ ॥ ఏతదేవ కిం పునర్న్యాయేన ద్రఢయతి ॥ సకృదితి॥ యస్య భగవతోఽఙ్గప్రతిమా అఙ్గప్రతికృతిరర్చామూర్తిః, మనోమయీ మనః ప్రచురా-తత్స్వాచుర్యం చాత్ర తన్నిధాపిత భగవచ్ఛక్తికత్వం, అన్తరాహితా ధ్యానేనాన్తర్హృదయే నిధాపితా సతీ, భాగవతీం గతిం ముక్తిం, దదౌ, అఙ్గ హే రాజన్-నిత్యనిరతిశయానన్దజ్ఞానరూపః, ప్రాకృతగుణరహితో-నిస్సమాభ్యధిక-స ఏవ భగవాన్-సాక్షాదన్తరాహితో-భాగవతీం గతిం ముక్తిం, దదాతీతి-కిం పునర్వక్తవ్యమిత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ అన్యదపి చిత్రం వృత్తమిత్యాహ॥ ఏతదితి "కౌమారం పఞ్చమాబ్దాన్తం పౌగణ్డం దశమావధి। కైశోరమాపఞ్చదశాద్యౌవనం తు తతః పరమ్" ఇతి తదభిజ్ఞవచనం-హరేః ఏతత్-కౌమారజం పఞ్చమాబ్దకృతం-కర్మ, తద్దైవ దృష్ట్వా - బాలకాః పౌగణ్డకే షష్ఠేఽబ్దే, వ్రజే - ఊచుః అద్యైవైతద్వృత్తమిత్యూచురిత్యర్థః - అయమహో భగవన్మహిమాతిశయః యదన్యకాలికకర్మణస్తాదాత్వికత్వానుసన్ధానం గోపానామితి భావః ॥ ౩౯ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః.**

కౌమారకం కర్మ పౌగణ్డకే ప్రోచురిత్యుక్తం - తత్ర కారణబుభుత్సయాఽపృచ్ఛద్రాజేత్యాహ సూతః ॥ ఇత్థమితి ॥ హే ద్విజాః-యాదవదేవః శ్రీకృష్ణః- తేన - దత్తః, పరీక్షి-ద్ధితం- విచిత్రం స్వభర్తు, శ్చరిత్రం, శ్రుత్వా, పునః, పుణ్యావహం-తదేవ

మనుజార్భమాయినః పరావరాణాం పరమస్య వేధసః। అఘోఽపి యత్స్పర్శనధూతపాతకః ప్రాపాత్మసామ్యం త్వసతాం సుదుర్లభమ్॥ ౩౭ । సకృద్యదఙ్గప్రతిమాఽన్తరాహితా మనోమయీ భాగవతీం దదౌ గతిమ్। స ఏవ నిత్యాత్మసుఖానుభూత్యభివ్యుదస్తమాయోఽన్తర్గతో హి కిం పునః ॥ ౩౮ ॥ ఏతత్కౌమారజం కర్మ హరేరాత్మాహిమోక్షణమ్। మృత్యోః పౌగణ్డకే బాలా దృష్ట్వోచుర్విస్మితా వ్రజే ॥ ౩౯ ॥ ****************
********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః. **********
శ్రీసూత ఉవాచ॥ ఇత్థం ద్విజా యాదవదేవదత్తః శ్రుత్వా స్వభర్తుశ్చరితం విచిత్రమ్ । పప్రచ్ఛ భూయోఽపి తదేవ పుణ్యం వైయాసకిం యన్నిగృహీతచేతాః॥ ౧ ॥ రాజోవాచ॥ బ్రహ్మన్ కాలాన్తరకృతం తత్కాలీనం కథం భవేత్। యత్కౌమారే హరికృతం జగుః పౌగణ్డకేఽర్భకాః ॥ ౨ ॥ తద్బ్రూహి మే మహాయోగిన్ పరం కౌతూహలం గురో। నూనమేతద్ధరేరేవ మాయా భవతి నాన్యథా॥ ౩ ॥ వయం ధన్యతమా లోకే గురోఽపి క్షత్రబన్ధవః । యత్పిబామో ముహుస్త్వత్తః పుణ్యం కృష్ణకథామృతమ్॥ ౪ ॥ శ్రీసూత ఉవాచ ॥ ఇత్థం స్మ పృష్టః స తు బాదరాయణిస్తత్స్మారితానన్తహృతాఖిలేన్ద్రియః । కృచ్ఛ్రాత్పునర్లబ్ధబహిర్దృశిః శనైః ప్రత్యాహ తం భాగవతోత్తమోత్తమ॥ ౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సాధు పృష్టం మహాభాగ త్వయా భాగవతోత్తమ । యన్నూతనయసీశస్య శృణ్వన్నపి కథాం ము

పౌగణ్డకే కౌమారజం ప్రోచురిత్యేతదేవ - వైయాసకిం, పప్రచ్ఛ, ప్రశ్నే హేతుం వదన్ రాజానం విశినష్టి, యేన భగవతా-నితరాం-గృహీతం, చేతో, యస్య, తథాభూతః ॥ ౧ ॥ ప్రశ్నప్రకారమేవాహ ॥ బ్రహ్మన్నితి॥ హే బ్రహ్మన్ కాలాన్తరే కౌమారకాలే, కృతం, కర్మ, తత్కాలీనం పౌగణ్డకాలీనం, కథం, భవేత్ పౌగణ్డకే కథం జ్ఞాతోచురిత్యర్థః, తదాహ ॥ యదితి॥ యద్వా ॥ తత్కాలీనం పౌగణ్డకకాలే వాచ్యం, కథం-భవేత్ యత్కాలావచ్ఛేదేన కృతం తత్త, త్కాలే విస్మృతం సత్కాలాన్తరే చ స్మృతం సద్వాచ్యం స్యాదేవేత్యత్రాహ ॥ యదితి ॥ యత్ యస్మాత్కారణాత్ కౌమారే కృతం-పౌగణ్డకే, విదుః-సన్నికృష్టకాలే స్మరణాభావః కాలాన్తరే స్మరణం చ న వినా కారణేన భవతీతి తత్కారణం వదేతి ప్రశ్నార్థః ॥ ౨ ॥ త-దేత, త్కారణం, బ్రూహి-హే మహాయోగిన్-మే మహ్యం, తత్కారణం, శ్రోతుం-పరమధికం-కౌతూహలం-వర్తతే మమ త్వేవం ప్రతిభాతీత్యభిప్రాయేణాహ ॥ ఏతత్కారణం, హరే-ర్మాయా ఆశ్చర్యశక్తిరేవ, నూనం ధ్రువం, అన్యథా త్వేవం న ఘటతే ॥ ౩ ॥ ఆత్మనః కృతార్థతామావిష్కుర్వన్ భగవత్కథాం స్తౌతి ॥ వయమితి ॥ హే గురో-క్షత్రబన్ధవోఽపి వయం - లోకే - ధన్యతమాః కృతార్థా ఏవ-కుతః -యతః -కృష్ణస్య, కథామృతం, ముహుర్ముహుః - త్వత్తః పిబామః-అధన్యానాం నైవం ఘటేతేతి భావః ॥ ౪ ॥ ఇత్థం - స్మ పృష్టో భగవాన్ బాదరాయణిస్తదా హేత్యాహ సూతః ॥ ఇత్థమితి॥ స తు, బాదరాయణిః, ఇత్థం, పృష్టః అత ఏవ-తావత్, సంస్మారితేన, అపరిచ్ఛిన్నవైభవేన భగవతా- హృతాన్యఖిలానీన్ద్రియాణి, యస్య-తథాభూతోఽపి పునః, శనైః కృచ్ఛ్రాత్-కథంచిత్ లబ్ధా బహిర్దృశిః, జ్ఞానం యేన-తథాభూత, స్తం భాగవతోత్తమోత్తమం రాజానం ప్రత్యాహ ॥ భాగవతోత్తమోత్తమేతి పాఠే, హే శౌనక ॥ ౫ ॥ ప్రశ్నస్యోత్తరం వివక్షుస్తావత్ప్రశ్నమభినన్దతి

సాధ్వీతి ॥ సాధుయథాతథా-పృష్టం-కుతః-యత్ యస్మాత్-కథామృతం-శృణ్వన్నపి-నూతనయసినూతనంకరోషి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ యుక్తమేవైతదిత్యాహ ॥ సతామితి ॥ సారగ్రాహిణాం-సాధూనా-మయం-నిసర్గఃస్వభావఏవ కోఽసౌ-అచ్యుతస్య- వార్తా ప్రతిక్షణం-సాధు-నవ్యావ - ద్భవతీ-తియ-దేషః-కథం-స్త్రైణానాం-స్త్రియాః కామిన్యాః-వా ర్తేవ-కథమ్భూతానామపిసతాం, యఃఅచ్యుతఏవా - ర్థోవిషయో-యేషాం-తాని-వాణీశ్రుతిచేతాంసి-యేషాం తథాభూతానామపి ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ శృణుష్వే త్యభిముఖీకరణం- అవహితఇతిశ్రవణోపయుక్తచిత్తసమాధానం-గుహ్యంగోప్యమపి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ వివక్షితంవృత్తేనసఙ్గమ యతి॥ అథేతి ॥మృత్యుతుల్యాదఘాసురస్యముఖా-ద్వత్సాన్-తత్పాలకాంశ్చ,రక్షిత్వో,దంవక్ష్యమాణ-మువాచ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ పు లినఏవాశిశిషాముత్పాదయితుంతత్స్తౌతి ॥ అహోఇతి ॥హేవయస్యాః,స్వీయానాం-కేళీనాం-సంపదో-యస్మిన్-మృదుళా, అచ్ఛా, వాలుకా-యస్మిన్ - స్వకేళిసమృద్ధ్యర్థంమృదుళావాలుకాయస్మిన్నితివా-స్ఫుటత్ వికసత్-సరః - సరోరుహబాహు ళ్యాదుపచారాత్సరఏవవికసదిత్యుక్తం - తస్య,గన్ధేన హృతా ఆకృష్టా- అలయః-పత్రిణశ్చ - తేషాం-కేఉదకే-ధ్వనయ - స్తే షాం-ప్రతిధ్వానా-స్తైః -లసన్తో-ద్రుమా-స్తై-రాకులంవ్యాప్తమ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ అత్రఅత్తైవదివాదినం-రూఢంప్రవృద్ధం-భో జనవేళాఽతీతేత్యర్థః - క్షుధా,ఽర్దితా-వత్సా,ఆపః పీత్వా,అత్ర-సమీపఏవ-శసకై-స్తృణం-చరన్తుఅదన్తు ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ త థైవాస్త్విత్యుక్త్వా - అర్భాః వాలాః వత్సా-నపః-పాయయిత్వా-శాద్వలేతృణహరితదేశే-వత్సా - నారుధ్య- భగవతా స

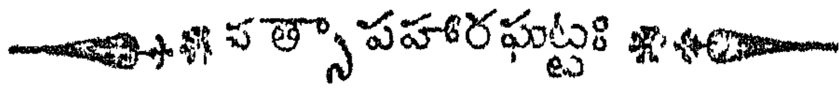
హఖః॥ ౬ ॥సతామయంసారదృశాంనిసర్గో యదర్థవాణీశ్రుతిచేతసామపి। ప్రతిక్షణంనవ్యవదచ్యుతస్యయత్స్త్రి యావిటానామివసాధువార్తా ॥ ౭ ॥శృణుష్వావహితోరాజన్నపిగుహ్యంవదామితే। బ్రూయుస్స్నిగ్ధస్యశి ష్యస్యగురవోగుహ్యమప్యుత ॥ ౮ ॥ అథాఘవదనాన్మృత్యోరక్షిత్వావత్సబాలకాన్। సరఃపులినమానీయభగ వానిదమబ్రవీత్ ॥ ౯ ॥అహోఽతిరమ్యంపులినంవయస్యాస్స్వకేళిసమ్పన్మృదులాచ్ఛవాలుకమ్। స్ఫుటత్సరోగ న్ధహృతాళిపత్రికధ్వనిప్రతిధ్వానలసద్ద్రుమాకులమ్ ॥ ౧౦ ॥ అత్రభోక్తవ్యమస్మాభిర్దివారూఢంక్షుధార్దితాః। వత్సాస్సమీపేఽపఃపీత్వాచరన్తుశనకైస్తృణమ్॥ ౧౧ ॥తథేతిపాయయిత్వాఽర్భావత్సానారుధ్యశాద్వలే। ముక్త్వాశిక్యానిబుభుజుస్సమంభగవతాముదా ॥ ౧౨ ॥కృష్ణస్యవిష్వక్పురురాజిమణ్డలైరభ్యాననాఃఫుల్లదృశోవ్ర జార్భకాః। సహోపవిష్టావిపినేవిరేజుశ్ఛదాఇవామ్భోరుహకర్ణికాయాః॥ ౧౩ ॥ కేచిత్పుష్పైర్దళైః కేచి త్పల్లవైరఙ్కురైఃఫలైః। శిగ్భిస్త్వగ్భిర్దృషద్భిశ్చబుభుజుఃకృతభాజనాః॥ ౧౪ ॥మిథస్సర్వేదర్శయన్తస్స్వస్వ భోజ్యరుచింపృథక్।హసన్తోహాసయన్తశ్చాభ్యవజహ్రుస్సహేశ్వరాః॥ ౧౫ ॥బిభ్రద్వేణుంజఠరపటయోశ్శృ ఙ్గవేత్రేచకక్షేవామేపాణౌమసృణకబళంతత్ఫలాన్యఙ్గుళీషు। తిష్ఠన్మధ్యేస్వపరిసుహృదోహాసయన్నర్మభి స్స్వైస్స్వర్గేలోకేమిషతిబుభుజేయజ్ఞభుగ్బాలకేళిః॥ ౧౬ ॥భారతైవంవత్సపేషుభుఞ్జానేష్వచ్యుతాత్మసు।వ త్సాస్త్వన్తర్వనేదూరంవివిశుస్తృణలోభితాః॥ ౧౭ ॥తానదృష్ట్వాభయత్రస్తానూచేకృష్ణోఽస్యభీభయమ్।మి

హ-శిక్యానిపర్యుషితాన్నగ్రన్థీ-న్ముక్త్వా-బుభుజుః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తదా- తే- రేజుః కథంభూతాః-కృష్ణస్య- విష్వక్పరితః-బహు భిః-పఙ్క్తిమణ్డలైస్సహ - నైరన్తర్యేణోపవిష్టాః-కృష్ణాభిముఖాన్యాననాని యేషాం తే-ఫుల్లదృశోవికసితనయనాః-యథా-కమ లకర్ణికాయాః- పరితః-స్థితాని-దళాని-తద్వత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ పుష్పైఃదళైఃపుష్పదళైః-పుష్పదళాదిభిః-కృతాని భాజనానిపా త్రాణి-యై - స్తథాభూతాః-బుభుజుః యద్వా-పుష్పైఃసజ్జుటితపుష్పదళైః-దళైఃపద్మినీదళై-రన్యైర్వాపత్త్రైః, పల్లవైఃప్ర వృద్ధారుణకోమలపత్త్రై - రఙ్కురై స్తతోఽపిపూర్వావస్థావిశిష్టై-గుభయత్రాపిభూమానీరన్ధ్రమాస్తీర్ణైః , ఫలైరపి-తథా భూతైః,త్వగ్భిఃభూర్జాదిత్వగ్భిః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ మిథఇతి॥సహేశ్వరాః।శ్రీకృష్ణసహితాః అభ్యవజహ్రుఃబుభుజుః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ యజ్ఞభుగపి-భగవాన్-లీలయా - బాలస్యేవకేళిర్వ్యాపారః-స్వర్గేస్వర్గస్థే-లోకేదేవజనే మిషతిపశ్యతిసతి బుభుజే-కథంభూతః ఉదరవస్త్రయోర్మధ్యే - వేణుం-బిభ్రాణః-ఇదముత్తరత్రాప్యన్వేతి వామఇతికాకాక్షివత్కక్షపాణ్యోర్విశేషణం - వామేక క్షే-శృఙ్గవేత్రే-బిభ్రత్-పాణౌ - మసృణకబళంస్నిగ్ధదధ్యన్నకబళం - తదుచితాని-బిల్వామ్రాదిఫలాన్య - ఙ్గుళిసన్ధిషు బాలా నాంమధ్యే-తిష్ఠన్ స్వస్య - పరితః, ఉపవిష్టాన్,సుహృదోమిత్రాణి,నర్మభిఃపరిహాసవాక్యైః - హాసయన్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ హేభారత,అచ్యుతేకృష్ణఏవా - త్మాచిత్తం,యేషాంతేషు-భుఞ్జానేషుసత్సు,వత్సాః . తృణలోభితాః,దూరం,మన్తర్వనేవన మధ్యే,వివిశుః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తాన్,వత్సాన్,అదృష్ట్వా,అతఏవ,భయత్రస్తాని,మిత్రాణిసఖీన్ - భీభయం,భయహేతుభ్యో భయం,అస్య,నిరస్య , ఊచే,తదేవాహ, ఆరాత్ భోజనాత్,మాఃవిరమతవిరామంమాకరుత , హియస్మాత్,అహం,వత్సా,

నానేష్యే ॥౧౮॥ * ఇత్యుక్త్వా, సపాణికబలేన సహితః, అద్రిషు, దరీషు కుఞ్జేషు చ, గహ్వరేషు గుహాస్థానేషు చ, వత్సాన్, విచిన్వన్, యయౌ ॥౧౯॥ * తత ఇతి- అమ్భోజాజ్జన్మ జనిః జననం, యస్య- సః, చతుర్ముఖః, తస్మిన్, అన్తరే అవసరే, ఆగతః, తదేవ, ఛిద్రం ప్రాప్తో వా, యో బ్రహ్మా, పురా, భగవతః, అఘాసురమోక్షణరూపం కర్మ, ఖే, అవస్థితో, దృష్ట్వా, విస్మయం, ప్రాప్తః, సోఽస్మిన్నపి, అస్య, అన్యదపి, రమణీయం, మహిత్వం మహిమానం, ద్రష్టుం, తద్వత్సాన్, వత్సపాంశ్చ- ఇతోఽన్యత్ర, నీత్వా, అన్తరదధాత్ తిరోహితో బభూవ ॥౨౦॥ * తతో- వత్సాన్, అదృష్ట్వా, ఆగతః, పులినే, వత్సపాంశ్చ, దృష్ట్వా, తయోః, ఉభావపి వత్సవత్సపసముదాయౌ- విచికాయ అన్విష్టవాన్ ॥౨౧॥ * అన్తర్విపినే వనమధ్యే- క్వాపి- అదృష్ట్వా- విశ్వదృక్- హేతుగర్భమిదం- తత్త్వ- సర్వం వత్సవత్సపాహరణరూపం కర్మ- చతుర్ముఖకృతం, ఆశు- అవగతవాన్ ॥౨౨॥ * తేషాం వత్సానాం వత్సపానాం చ- మాతౄణాం- కస్య చ బ్రహ్మణశ్చ ప్రీతిం, కర్తుం- విశ్వస్య ఈశ్వరః విశ్వస్మిన్ హేతుగర్భం- విశ్వదృక్ యద్యదిష్టపరిణామోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యాదిగుణయుక్తత్వాదీశ్వరత్వాత్ప్రభుత్వాత్సత్యసఙ్కల్పత్వాచ్చ- ఆత్మానమేవ, ఉభయాయితం వత్సవత్సపాయితం తదుభయాకారవన్తం- చక్రే ॥౨౩॥ * తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ యావదితి ॥ యావచ్ఛబ్దస్సాకల్యార్థః- అజః శ్రీకృష్ణః యావద్వత్సానాం- వత్సపానాం చ- అల్పవపురాదికం, తావత్స్వరూపో బభౌ- కథం- విష్ణుమయం సర్వం జగత్, ఇతి- యా-

---

త్రాణ్యాశాన్మా విరమ * తేహానేష్యే వత్సకానహమ్ ॥౧౮॥ ఇత్యుక్త్వాఽద్రిదరీకుఞ్జగహ్వరేష్వాత్మవత్సకాన్।

వత్సాపహారఘట్టః

విచిన్వన్భగవాన్కృష్ణస్సపాణికబలో యయౌ ॥ ౧౯ ॥ అమ్భోజన్మజనిస్తదన్తరగతో మాయార్భకస్యేశితుర్ద్రష్టుం మఞ్జుమహిత్వమన్యదపి తద్వత్సానితో వత్సపాన్ । నీత్వాఽన్యత్ర కురూద్వహాన్తరదధాత్ఖేఽవస్థితో యః పురా దృష్ట్వాఽఘాసురమోక్షణం భగవతః ప్రాప్తః పరం విస్మయమ్ ॥ ౨౦ ॥ తతో వత్సానదృష్ట్వైత్య పులినేఽపి చ వత్సపాన్ । ఉభావపి వనే కృష్ణో విచికాయ సమన్తతః ॥ ౨౧ ॥ క్వాప్యదృష్ట్వాఽన్తర్విపినే వత్సాన్పాలాంశ్చ విశ్వదృక్ । సర్వం విధికృతం కృష్ణస్సహసాఽవజగామ హ ॥ ౨౨ ॥ తతః కృష్ణో ముదం కర్తుం తన్మాతౄణాం చ కస్య చ । ఉభయాయితమాత్మానం చక్రే విశ్వకృదీశ్వరః ॥ ౨౩ ॥ యావద్వత్సపవత్సకాల్పకవపుర్యావత్కరాఙ్ఘ్ర్యాదికం యావద్యష్టివిషాణవేణుదలశిగ్యావద్విభూషామ్బరమ్ । యావచ్ఛీలగుణాభిధాకృతివయో యావద్విహారాదికం సర్వం విష్ణుమయం గిరోఽఙ్గవదజస్సర్వస్వరూపో బభౌ ॥ ౨౪ ॥ స్వయమాత్మాఽఽత్మగోవత్సాన్ పరివార్యాత్మవత్సపైః । క్రీడన్నాత్మవిహారైశ్చ సర్వాత్మా ప్రావిశద్వ్రజమ్ ॥ ౨౫ ॥ తత్తద్వత్సాన్పృథఙ్నీత్వా తత్తద్గోష్ఠే నివేశ్య సః । తత్తదాత్మాఽభవద్రాజంస్తత్తత్సద్మ ప్రవిష్టవాన్ ॥ ౨౬ ॥ తన్మాతరో వేణురవత్వరోత్థితా ఉత్థాప్య దోర్భిః పరిరభ్య నిర్భరమ్ । స్నేహస్నుతస్తన్యపయస్సుధాసవం మత్వా సుతం బ్రహ్మ సుతానపాయయన్ ॥ ౨౭ ॥ తతో నృపోన్మర్దనమజ్జలేపనాలఙ్కారరక్షాతిలకాశనాదిభిః । సంలాలితస్స్వాచరితైః ప్రహర్షయన్ సాయం గతో యామయమేన మాధవః ॥ ౨౮ ॥ గావస్తతో గోష్ఠముపేత్య సత్వరం హుఙ్కారఘోషైః పరి

ప్రసిద్ధా వాణీ- తస్యాః, అఙ్గవత్ తదఙ్గమూర్తివత్- సా గీః వేదాః, తస్య రూపేణ ప్రత్యక్షో యథా భవతి తథా- బభావిత్యర్థః దళాని భూషార్థం శిరస్సు నిహితాని కిసలయదళాని, శిక్ శిక్యాని- శీలాని స్వభావాః- అభిధా నామాని- ఆకృతిరవయవసంస్థానం- గిరోఽఙ్గవదితి పాఠే- ప్రత్యక్షస్తదర్థ ఇవేత్యర్థః ॥౨౪॥ * ఏవం స్వయమేవ- సర్వాత్మా సన్ - ఆత్మాభిన్నైః- వత్సపైః- ఆత్మాభిన్నాన్ గవాం వత్సాన్- స్వయమాత్మైవ ప్రయోజకః- పరిపాల్య- ఆత్మవిహారైః- క్రీడన్- వ్రజం- ప్రావిశత్ ॥౨౫॥ * పృథక్ నీత్వా పృథక్కృత్య- తత్తద్గోష్ఠే ప్రవేశ్య- తత్తదాత్మా తత్తద్బాలకప్రతిరూపో- భూత్వా- తత్తద్బాలగృహం- ప్రవిష్టవాన్ ॥౨౬॥ * అథ గోపికామోహనప్రకారమాహ ॥ తన్మాతర ఇతి ॥ వేణురవేణ వేణులిఙ్గేన- త్వరయోత్థితాః- తద్వత్సపమాతరః- స్నుతాః- మత్వా- పరం బ్రహ్మైవ- దోర్భ్యాం- నిర్భరం పూర్ణానన్దం యథా తథోత్థాప్య ఉపగూహ్య స్నేహస్నుతః- స్నేహేన- స్నుతపయోధరాస్సత్యః- యద్వా, స్నేహేన- స్నుతం- స్తన్యపయ ఏవ- సుధావత్స్వాదు- ఆసవవన్మాదకం- పాయయామాసుః ॥౨౭॥ * ఏవం- మాధవః, యామయమేన తత్కాలనియమేన, సాయం- గతః ప్రాప్తః- తత- శోభనైః- ఆచరితైః చేష్టితైః- ప్రహర్షయన్- హే నృప- ఉన్మర్దనాదిభిః- సంస్కారితో- బభూవ ॥౨౮॥ * అథ గవాం మోహనప్రకారమాహ ॥ గావ ఇతి ॥ హుఙ్కారఘోషైః- పరిహూతాంశ్చ- తాన్, స్వాత్మ- స్వహుర్ముహుః, ర్వలిహన్త్యః- స్రవత్, ఔధసం అపి

---

౨౪ ॥ శ్లో * పా ॥ గిరోఽఙ్గవ

నోద్భవం, పయః క్షీరం, అపాయయన్ ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ ఏతావత్తు వైషమ్యం కృష్ణస్యాపి దుర్నివారమాసీదిత్యాహ ॥ గోగోపీనామితి ॥ గవాం-గోపీనాంచ, తస్మిన్ వత్సవత్సపాత్మకతామాపన్నే కృష్ణే స్నేహర్ధికాం స్నేహసమృద్ధిం వినా - స్నేహాధిక్యం వినేతి యావత్-మాతృతా-ఉపలాలనాదిరూపా, సర్వా-పూర్వవ-దాసీత్ - తథా-ఆసు గోపీషు, హరేః-స్తోకతా బాలభావః-పూర్వవదేవాసీత్-కిన్తు-మాయయా వినా మమేయం మాతా అహమస్యాః పుత్ర ఇతి మోహం వినేత్యర్థః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ స్నేహర్ధికామేవ దర్శయతి ॥ వ్రజౌకసామితి ॥ వ్రజౌకసాం-కృష్ణే యశోదానన్దనే-స్వపుత్రేభ్యోఽపి-స్నేహవల్లీ స్నేహసన్తతిః-పూర్వమేవ-వవృధే-ఇదానీం-స్వతోకేషు స్వాపత్యేష్వప్యాబ్దం సంవత్సరపర్యన్తం-అన్వహం, నిస్సీమ నిరవధికం యథా తథా-తథైవ, వర్ధతేత్యర్థః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ ఇత్థం-వత్సతత్పాలనవ్యాజేన-ఆత్మనైవా-త్మానం-పాలయన్ -వనగోష్ఠయో-ర్వర్షం సంవత్సరం, చిక్రీడే విహృతవాన్ ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ తావత్పర్యన్తం రామస్యాపి మోహ ఏవాసీత్. సంవత్సరాన్తే తు కథంచిజ్జ్ఞాతవానితి దర్శయన్నాహ ॥ ఏకదేతి ॥ పఞ్చసు షట్సు వా, త్రియామాసు రాత్రిషు - హాయనాపూరణీషు సంవత్సరపూరకతయాఽవశిష్టాస్వీశ్వరః వత్సాం-శ్చారయన్, సరామో, వనమావివేశ ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ తదా గోవర్ధనాద్రే, శ్శిఖరే-విదూరమేవ-తృణం, చరన్త్యః, గావో, ఽనువ్రజం వ్రజస్యోపాన్తే చరతో, వత్సాన్, దదృశుః ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ స, దృష్టవాన్ - గవాం వ్రజస్సమూహః, తేషాం వత్సానాం, స్నేహేన, ఆకృష్టః, అత ఏవ, విస్మృత ఆత్మా యేన సః, వ్రజసమీపస్థగాత్, కథమ్భూతః, అతిక్రాన్తా, ఆత్మపా గో

హూతసజ్జితాన్ । స్వకాన్ స్వకాన్ వత్సతరానపాయయన్ ముహుర్లిహన్త్యస్స్రవదౌధసం పయః ॥ ౨౯ ॥ గోగోపీనాం మాతృతాఽస్మిన్ సర్వా స్నేహర్ధికాం వినా । పురోవదాస్వపి హరేస్తోకతా మాయయా వినా ॥ ౩౦ ॥ వ్రజౌకసాం స్వతోకేషు స్నేహవల్ల్యాబ్దమన్వహమ్ । శనైర్నిస్సీమ వవృధే యథా కృష్ణే త్వపూర్వవత్ ॥ ౩౧ ॥ ఇత్థమాత్మాఽఽత్మనాఽఽత్మానం వత్సపాలమిషేణ సః । పాలయన్ వత్సపో వర్షం చిక్రీడే ❋ వనగోష్ఠయోః ॥ ౩౨ ॥ ఏకదా చారయన్ వత్సాన్ సరామో వనమావిశత్ । పఞ్చషట్సు ❋ త్రియామాసు హాయనాపూరణీష్వజః ॥ ౩౩ ॥ తతో విదూరాచ్చరతో గావో వత్సానుపవ్రజమ్ । గోవర్ధనాద్రిశిరసి చరన్త్యో దదృశుస్తృణమ్ ॥ ౩౪ ॥ దృష్ట్వాథ తత్స్నేహవశోఽస్మృతాత్మా సగోవ్రజోఽత్యాత్మపదుర్గమార్గః । ద్విపాత్కకుద్గ్రీవ ఉదాస్యపుచ్ఛోఽగాద్ధుంకృతైరాస్రుపయా జవేన ॥ ౩౫ ॥ సమేత్య గావోఽధో వత్సాన్ వత్సవత్యోఽప్యపాయయన్ । గిలన్త్య ఇవ చాఙ్గాని లిహన్త్యస్స్వౌధసం పయః ॥ ౩౬ ॥ గోపాస్తద్రోధనాయాసమౌఘ్యలజ్జోరుమన్యునా । దుర్గాధ్వకృచ్ఛ్రతోఽభ్యేత్య గోవత్సైర్దదృశుస్సుతాన్ ॥ ౩౭ ॥ తదీక్షణోత్ప్రేమరసాప్లుతాశయా జాతానురాగా గతమన్యవోఽర్భకాన్ ❋ । ఉదూహ్య దోర్భిః పరిరభ్య మూర్ధని ఘ్రాణైరవాపుః పరమాం ముదం తే ॥ ౩౮ ॥ తతః ప్రవయసో గోపాస్తోకాశ్లేషసునిర్వృతాః । కృచ్ఛ్రాచ్ఛనైరపగతాస్తదనుస్మృత్యుదశ్రవః ॥ ౩౯ ॥ వ్రజస్య రామః ప్రేమర్ధేర్వీక్ష్యౌత్కణ్ఠ్యమనుక్షణమ్ । ముక్తస్తనేష్వపత్యేష్వప్యహేతువిదచిన్తయత్ ॥ ౪౦ ॥ కిమేతద

పా, యేన, తథా, దుర్గో మార్గో యస్య సః. స చ-తథా- ద్విపాత్ అత్యన్తధావనేన పాశ్చాత్యపాదయోః పూర్వపాదాభ్యాం సఙ్ఘట్టనాత్తథా ప్రతీయమాన ఇత్యర్థః-కకుది గ్రీవా యస్య సః-తావదుదఞ్చితగ్రీవ ఇత్యర్థః. ఉన్నమితాన్యాస్యాని పుచ్ఛాని చ యేన సః-ఆస్రు సర్వతః స్రవత్పయో, యస్య సః, హుంకృతై, రుపలక్షితః, గోవ్రజ ఇత్యనేన వృషభాదయోఽప్యగురం సూచితమ్ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ తత్రాపి విశేషతో ధేనూనాం చేష్టితమాహ ॥ సమేత్యేతి ॥ వత్సవత్యోఽపి పునః ప్రసూతా అపి, గావః-పూర్వవత్సాన్-స్వౌధసం స్వాపీనోద్భవం-పయః-అపాయయన్-కథమ్భూతాః-వత్సానా-మఙ్గాని గిలన్త్య ఇవ, లిహన్త్యః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ ఏవం రామేణ దృష్టం వత్సేషు గవాం స్నేహాతిశయముక్త్వా అథ గోపానామపి దర్శయితుమాహ ॥ గోపా ఇతి ॥ తాసాం గవాం రోధనేన-యశ్చా-యాస-స్తస్య మౌఘ్యేన నైష్ఫల్యేన-యా-లజ్జా తత్సహితేనో-రుణా- మన్యునా, దుర్గమార్గజనితక్లేశేన చ అభ్యేత్యాగత్య-గోవత్సైః, సహితాన్-సుతాన్ - దదృశుః ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ తతశ్చ-తేషాం-వీక్షణేన-ఉద్గతో-యః-ప్రేమరస, స్తస్మి-న్నాప్లుతః నిమగ్న-ఆశయో, యేషాం-లజ్జామన్యూ కృచ్ఛ్రస్థానపి తాడయితుమాగతాస్సన్త, స్తతో గతమన్యవః-ప్రత్యుత-జాతోఽనురాగో యేషాం తే, దోర్భి, రుదూహ్య-పరిరభ్య చ మూర్ధ్న్యవఘ్రాణైః-పరమామదృష్టపూర్వాం-ముదం ప్రాపుః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ ఏవం-పశుభిః గోభిస్సహితా-గోపాః స్తోకానామపత్యానా, మాలిఙ్గనేన, సుఖితా-స్తేషాం తోకానా-మనుస్మృత్యా-ఉద్గచ్ఛన్త్య, శ్రూణి యేషాం-తథాభూతాస్సన్తః, కృచ్ఛ్రాత్కథంచిత్-శనై-స్తతోఽపగతా విశ్లిష్య వనం ప్రతిగతా ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ ప్రేమాధిక్య, మౌత్కణ్ఠ్యమతిశయం - ముక్తం స్తన్యం యైః-తేష్వ-పత్యేషు, అనుక్షణం, దృష్ట్వా తథావిధస్యాదృష్టపూర్వస్య స్నేహస్య-కారణం-చిన్తితవాన్ ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ చిన్తామేవాహ ద్వాభ్యాం ॥ కిమేతదితి ॥ వాసుదేవే

యథా పురా-ప్రేమ-తథా,వ్రజస్య-స్వతోకేష్వప్య,పూర్వం,ప్రేమ , వర్ధత,ఇత్యేత,దద్భుతం,ఇవశబ్దోఽనతిరిక్తార్థకః,కింకిమత్ర కారణమిత్యర్థః॥కించ॥సాత్మనః,ఆత్మసహితస్య వ్రజస్య-మమ తేషు ప్రేమకారణంకిమితిభావః ॥ వాసుదేవేతుయుక్తమేవేత్యభిప్రాయేణవిశినష్టి-అఖిలాత్మని-ఆత్మాహినిరతిశయప్రీతివిషయః, తత్త్వా త్తద్యుక్తమితిభావః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ కే-యం-మాయా-దైవీ దేవప్రయుక్తా-అథవా-నరప్రయుక్తా- యద్వా-ఆసురీ - మమ త్వేవంభాతీత్యాహ-ప్రాయశో,మద్భర్తుః కృష్ణస్యైవతు-మాయా,అన్యాతు,సకలజనవిమోహినీ-నస్యాదితి , మాయాశబ్ద ఆశ్చర్యశక్తిపరః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ ఏవం-సఞ్చిన్త్య,దాశార్హో-రామః,వయునేనదివ్యజ్ఞానమయేనచక్షుషాసర్వాన్వత్సాన్వత్సపాంశ్చ-వైకుణ్ఠందదర్శకృష్ణమేవాపశ్యదిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ ఏవంకృష్ణరూపేణసామాన్యతోజ్ఞాత్వాకృష్ణందృష్ట్వా తదుపదేశేనవిశేషతోజ్ఞాతవానిత్యాహ ॥ నైతదితి॥వదేత్యన్తం రామస్యప్రశ్నప్రకారపరం,అయమర్థః,పాల్యమానా,వత్సా,ఋషీణా-మంశాః,వత్సపాశ్చ-దేవానా - మంశా,ఇతితావదహం,వేద్మి,ఇదానీన్తు,నతథా,కిన్త్వ,స్మిన్,భిదాశ్రయేవత్సవత్సపాదిభేదవిషయకేజ్ఞానేఽపి , త్వమేవ,విషయతయా,ఽవభాసి అత-స్త్వం-సర్వం,పృథగ్వివిచ్య,కథంవృత్తమితి-వదేత్యుక్తేన,ప్రభుణా , కృష్ణేన,వక్త్రాన్నిగమాత్సంక్షేపతఏవోక్తం,బలో-రామో,ఽవైత్ విదితవాన్ ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ తతఃకింవృత్తమిత్యపేక్షాయామాహ॥ బ్రహ్మేతి ॥ వత్సాన్వత్సపాంశ్చతిరోధాపయిత్వా,బ్రహ్మాఽపి,స్వస్థాన-గతః,తత్రస్వస్యాసనే,స్థితేన, చతుర్ముఖరూపేణ,శౌరిణా , మోహితైర్ద్వారపాలైః,పరిభూతఃపరమేష్ఠీస్వాసనమధిష్ఠిత్యైవకస్త్వమాగతోఽసీత్యేవంపరిభవంప్రాపిత,స్తతో,న్యవర్తత ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ తావత్,నజాతే

ద్భుతమివవాసుదేవేఽఖిలాత్మని । వ్రజస్యసాత్మనస్తోకేష్వపూర్వం ప్రేమవర్ధతే ॥ ౪౧ ॥ కేయంవాకుతఆయాతాదైవీవా నార్యుతాసురీ । ప్రాయోమాయాతుమేభర్తుర్నాన్యా మమవిమోహినీ ॥ ౪౨ ॥ఇతిసఞ్చిన్త్యదాశార్హో వత్సాన్స వయసా*నపి । సర్వానచష్టవైకుణ్ఠంచక్షుషావయునేనసః ॥ ౪౩ ॥ నైతేసురేశాఋషయోనచైతేత్వమేవభాసీశభిదాశ్రయేఽపి ।సర్వంపృథక్త్వంనిగమాత్కథంవదేత్యుక్తేనవృత్తంప్రభుణాబలోఽవైత్ ॥ ౪౪ ॥ బ్రహ్మాఽపిస్వాసనస్థేనచతురాస్యేనశౌరిణా ।మోహితైస్స్వపురద్వాస్థైఃపరిభూతోన్యవర్తత ॥ ౪౫ ॥ తావదేత్యాఽఽత్మభూరాత్మమానేనత్రుట్యనేహసా । పురావదాబ్దంక్రీడన్తందదృశేసబలంహరిమ్ ॥ ౪౬ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ యావన్తోగోకులేబాలాస్సవత్సాస్సర్వఏవహి । మాయాశయేశయానామేనాద్యాపిపునరుత్థితాః ॥ ౪౭ ॥ ఇతఏతేఽత్రకుత్రత్యామన్మాయామోహితేతరే।తావన్తోయాఽబ్దంక్రీడన్తోవిష్ణునాసమమ్ ॥ ౪౮ ॥ ఏవమేతేషుభేదేషుచిరంధ్యాత్వా సఆత్మభూః । ❋సదాశ్రయాఏతఇతిజ్ఞాతుం నేశే *కథంచన ॥ ౪౯ ॥ ఏవంసమోహయన్విష్ణుంవిమోహంవిశ్వమోహనమ్ । స్వయైవమాయయాఽజోఽపిస్వయమేవవిమోహితః॥ ౫౦ ॥తమ్యాంతమోవన్నైహారంఖద్యోతార్చిరివాహని।మహతీతరమాయైశ్యంనిహ

సతీత్యర్థః,ఆత్మభూః,బ్రహ్మా,స్వమానేన,త్రుట్యనేహసాత్రుటికాలేనాగత్య, పూర్వవదబ్దపర్యన్తం,క్రీడన్తం,సరామం,కృష్ణం దదర్శ ❋॥౪౬॥❋దృష్ట్వాచవ్యతర్కయదిత్యాహద్వాభ్యామ్॥ యావన్త ఇతి ॥గోకులే,యావన్తో,వత్సా, వత్సపాశ్చ-సర్వే, మమ,మాయాశయేమాయాతల్పే,శయానాస్సన్తోఽ-ద్యాపి,నోత్థితా ఏవ ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ ఏతేతు , మన్మాయయా మోహితేభ్య,ఇతరే,అత్ర,దృశ్యమానాః,కుత్రత్యాః,తావన్తఃమయాపహృతాయావన్తస్తావన్తఏవ , యావదద్యాబ్దం-అతీతాబ్దారభ్యఅద్యప్రవిష్టాబ్దపర్యన్తం,కృష్ణేన,సమంసహ,క్రీడన్తో,దృశ్యన్తే ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋ ఇత్యేవం , వితర్క్య యన్ముమోహేత్యాహద్వాభ్యాం॥ఏవమితి॥ఏవ,మేతేషు,వత్సవత్సపాదిరూపభేదేషు,భయేషు, చిరం, ధ్యాత్వా,కిం, తఏవైతే,ఉత,భిన్నాస్తథాచేత్కుత్రత్యాఃకుతస్సమాగతాః-ఇత్యేవం-ధ్యాత్వాఽప్యాత్మభూఃబ్రహ్మా - సదాశ్రయాస్సచ్ఛబ్దవాచ్యపరబ్రహ్మభూతకృష్ణాత్మకా-ఇతి-జ్ఞాతుం-కథంచన - నేశేనప్రబభూవ-మాయాశ్రయాఏత ఇతిపాఠే- భగవతఆశ్చర్యశక్త్యాఽఽవిర్భావితా-ఇతి-జ్ఞాతుంనప్రబభూవేత్యర్థః ❋ ॥ ౪౯ ॥ ❋కింత్వే-వం-విష్ణుం-విమోహాయన్విమోహాయితుముద్యుక్త - శ్చతుర్ముఖః-స్వమాయయా-స్వయమేవ-మోహితః-వతుకృష్ణః-తత్రహేతుంవదన్ తంవిశినష్టి ॥విమోహంవిగతమోహం - విశ్వంమోహాయతీతి తథా-తం-స్వయైవమాయయేత్యనేనస్వశరీరకపరమాత్మమాయయేతివివక్షితమ్ ❋॥౫౦॥❋ విశ్వమోహనేభగవతిమాయాన్తరస్యాకిఞ్చిత్కరత్వేదృష్టాన్తద్వయమాహ ॥ తమ్యామితి ॥ తమ్యాంతమిస్రాయాం రాత్రౌ - నైహారంనీహారకణప్రభవం,తమఇవ-తద్యథానపృథగాకారకం,కిన్తుతత్రైవలీయతే,యథాచ,ఖద్యోతార్చి,రహని , నపృథక్ప్రకాశంకరోతి ఏవం,మహతివురుషే,యుఞ్జతఃమాయాంకర్తుముద్యుఞ్జానస్యపుంసః, ఇతరానీచామాయా,తత్ర,నకిఞ్చిత్కరోతి , కిన్త్వాత్మ

---

౪౯ శ్లో ❋ పా॥మాయాశ్రయా

నిస్వస్మిన్నేవ ఐశ్వర్యమైశ్వర్యం సామర్థ్యం-నిహన్తి ❁॥౫౧॥ ❁అన్యదత్యాశ్చర్యమాహ॥ తావదితి॥ అజస్య బ్రహ్మణః-పశ్యత స్తత-స్తావత్సర్వే వత్సపాశ్చ-తత్క్షణ ఏవ-వ్యదృశ్యన్త-కథమ్భూతాః-నీలామ్బుద ఇవ శ్యామాః❁॥ ౫౨ ॥❁చత్వారో భుజా యేషాం-శఙ్ఖాదయః పాణిషు యేషాం-రాజీవం కమలం - కిరీటాన్యేషాం సన్తీతి తథా-శ్రీవత్సప్రభాయుక్తాన్యఙ్గదాని-దోష్షు భుజేషు-యేషాం-రత్నమయాని-కమ్బువచ్ఛఙ్ఖవద్వర్తులాని-కఙ్కణాని-పాణిషు-యేషాం-తేచ-తే-తథోక్తాశ్చ-శ్రీవత్సే-రఙ్కితాని-వక్షాంసి - యేషాం-కౌస్తుభై-రాముక్తాస్సంయుక్తాః-కన్ధరా గ్రీవా - యేషాం-తే బహుజన్మార్జితపుణ్యవదర్పితైస్తులసీనవదామభి-రాపాదమస్తకం-సర్వగాత్రేషు-ఆపూర్ణాః-చన్ద్రికావ-ద్విశదస్మితయుక్తై-రారుణ్యసహితాపాఙ్గవీక్షణైః-స్వకార్థానాం స్వభక్తమనోరథానాం-స్రష్టారః-పాలకాశ్చేతి-తథా - రజస్సత్త్వాభ్యాం స్రష్టృపాలకాః-సత్త్వవద్విశదస్మితేన-పాలకా ఇవ-రజోవదరుణగుణేన స్రష్టార ఇవ - తాదృక్కటాక్షైః-ద్యోతమానా ఇత్యర్థః❁ ॥ ౫౩ ॥ ౫౪ ॥ ౫౫॥ ౫౬॥౫౭॥ ❁ఆత్మా చతుర్ముఖ-స్తత్ప్రభృతిభిః- స్తమ్బపర్యన్తైః, మూర్తిమద్భి-శ్చరాచరైః కర్తృభిః-నృత్తాద్యనేకార్హణైస్సాధనై-రుపాసితాః-అత్రాచరాణామపి తదుపాసనోచితమూర్తిమత్త్వం తత్తదభిమానదేవతాద్వారేణేతి బోధ్యమ్❁॥౫౮॥❁ అజాదిభి-ర్విభూతిభిః కార్యోపయోగినీభిశ్శక్తిభి-ర్మహదాదిభి - శ్చతుర్వింశతిభి-స్తత్త్వైః అజాద్యాదిభిరితి ప్రకృతేః పృథగుక్తేస్తత్త్వానాం జీవాత్మనా సహ చతుర్వింశతిత్వమ్ ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁కాలో నిమేషాదిర్వత్సరాన్తః-గుణక్షోభహేతుః స్వభావః-

---

స్త్యైస్త్వ నియుఞ్జతే॥ ౫౧ ॥ తావత్సర్వే వత్సపాలాః పశ్యతోఽజస్య తత్క్షణాత్। వ్యదృశ్యన్త ఘనశ్యామాః పీతకౌశేయవాససః॥ ౫౨ ॥ చతుర్భుజాశ్శఙ్ఖచక్రగదారాజీవపాణయః। కిరీటినః కుణ్డలినో హారిణో వనమాలినః॥౫౩॥ శ్రీవత్సాఙ్గదదోరత్నకమ్బుకఙ్కణపాణయః। శ్రీవత్సాఙ్కితవక్షస్కాః కౌస్తుభాముక్తకన్ధరాః॥ ౫౪ ॥ నూపురైః కటకైర్భాతాః కటిసూత్రాఙ్గులీయకైః॥ ౫౫ ॥ ఆఙ్ఘ్రిమస్తకమాపూర్ణాస్తులసీనవదామభిః। కోమలైస్సర్వగాత్రేషు భూరిపుణ్యవదర్పితైః॥ ౫౬ ॥ చన్ద్రికావిశదస్మేరైస్సారుణాపాఙ్గవీక్షితైః। స్వకార్థానామివ రజస్సత్త్వాభ్యాం స్రష్టృపాలకాః॥ ౫౭ ॥ ఆత్మాదిస్తమ్బపర్యన్తైర్మూర్తిమద్భిశ్చరాచరైః। నృత్తగీతాద్యనేకార్హైః పృథక్పృథగుపాసితాః ॥ ౫౮ ॥ అణిమాద్యైర్మహిమభిరజాద్యాభిర్విభూతిభిః। చతుర్వింశతిభిస్తత్త్వైః పరీతా మహదాదిభిః॥ ౫౯ ॥ కాలస్వభావసంస్కారకాలకర్మగుణాదిభిః। స్వమహిధ్వస్తమహిభిర్మూర్తిమద్భిరుపాసితాః॥ ౬౦ ॥ సత్యజ్ఞానానన్తానన్దమాత్రైకరసమూర్తయః। అస్పృష్టభూరిమాహాత్మ్యా అపి హ్యుపనిషద్దృశామ్ ॥ ౬౧ ॥ ఏవం సకృద్దదర్శాజః పరబ్రహ్మాత్మనోఽఖిలాన్। యస్య భాసా సర్వమిదం విభాతి సచరాచరమ్॥ ౬౨ ॥ తతోఽతి † కౌతుకోద్వృత్యస్తిమితైకాదశేన్ద్రియః। తద్ధామ్నాఽభూదజస్తూష్ణీం పూర్దేవ్యన్తీవ పుత్రికా॥ ౬౩ ॥ ఇతీరేశేఽతర్క్యే నిజమహిమని స్వప్రమితికే పరత్రాజాతోఽతన్నిరసనముఖబ్రహ్మకమితౌ। అనీశే

పరిణామహేతుః సంస్కారశ్చోద్బోధహేతుః-కామః కర్మహేతుః-కర్మ చ శబ్దాద్యుపలబ్ధిహేతుః- గుణాస్సత్త్వాదయో జ్ఞానవిక్షేపమోహహేతవః-తై-రుపాసితాః కథమ్భూతైః - స్వస్య భగవతో - మహిమ్నా-ధ్వస్తమహిభి స్తిరస్కృతస్వాతన్త్ర్యైర్మూర్తిమద్భిశ్చ ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁సత్యేతి॥ నిత్యనిర్వికారజ్ఞానానన్దాపరిచ్ఛిన్నమాత్రస్య - పరబ్రహ్మణ - ఏకమూర్తయః అసాధారణమూర్తయః మాత్రశబ్దేన వికారజాడ్యదుఃఖపరిచ్ఛేదానాం వ్యావృత్తిః, ఉపనిషదాం-దృశాం మనోవృత్తీనామప్యస్పృష్టమవిషయభూతమియత్తయా పరిచ్ఛేత్తుమశక్యం, అనవధికమాహాత్మ్యం, యేషామ్ ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁అఖిలానప్యాత్మాన్వత్సపాంశ్చ, పరబ్రహ్మాభిన్నానేవ, మజశ్చతుర్ముఖ,స్సకృద్దదర్శ, బ్రహ్మ విశినష్టి సచరాచర , మిదంజగద్యస్య, భాసా , భాతి తత్పరబ్రహ్మాత్మన ఇత్యన్వయః - తద్ధామ్నా తూష్ణీమభూదిత్యుత్తరేణవా ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁అతికౌతుకేనాత్యాశ్చర్యేణ ఉద్వృత్య వృష్టిం పరావృత్య , హంసపృష్ఠే నిపాత్య - కౌతుకశబ్దోత్తరతృతీయాయాశ్ఛాన్దసో లుక్ , అతికౌతుకోద్రిక్తస్తిమితేతి పాఠాన్తరం-తదా - అతికౌతుకేన - ఉద్రిక్తాన్యుత్కటాన్య - త ఏవ - స్తిమితాని దీనప్రాయాణి - పారవశ్యం ప్రాప్తానీతి యావత్-తాన్యే , కాదశేన్ద్రియాణి-యస్య స ఇత్యర్థః , తేషాం-ధామ్నా , అభిభూత ఇతి శేషః, అజో బ్రహ్మ , తూష్ణీం బభూవనిశ్చలోఽభవత్-యథాపూర్దేవీ వ్రజాధిష్ఠాత్రీ కాచిద్దేవతా , తస్యాః , అన్తిసమీపే , పుత్రికా చతుర్ముఖీ కనకప్రతిమా తేష్వత్ ❁ ॥ ౬౩ ॥ ❁ఏవం ముహ్యతే చతుర్ముఖాయ పూర్వవదాత్మవత్సవత్సపాదీన్దర్శయిత్వాసాధారణస్వమూర్తిదర్శనాచ్ఛాదికాం మాయామాచ్ఛాదితవానిత్యాహ ॥ ఇతీతి ॥ పరోమాయస్మాత్స-పరమః-సర్వాభ్యధికః - అజః కర్మాయత్తోత్ప

---

౬౩ ॥ శ్లో † పా ॥ కౌతుకోద్రిక్త.

తిరహితః, శ్రీకృష్ణః సపది, జ్ఞాత్వా చతుర్ముఖస్యావస్థాం జ్ఞాత్వా, అజాం యవనికాం అజారూపాం యవనికాం తిరస్కరిణీం, చచ్ఛాద ॥ ఆవృతవాన్ ॥ కస్మిన్ సతి-స్వాసాధారణో మహిమా యస్మిన్-తస్మిన్, స్వరూపే-విషయభూతే, ఇత్థమిరాయాం సరస్వత్యాం-ఈశే, బ్రహ్మణి, ద్రష్టవ్యే, నీశే అసమర్థే-ప్రత్యుతే దంకిమితి-ముహ్యతి సతి-నిజమహిమ్నా - దర్శనాశక్యత్వాందర్శయితుం శినష్టి ॥ అతర్క్యే ఇదమిత్థంతయా కేవలతర్కాగోచరే, తత్ర హేతుః రజాతః పరత, అజాతః అజాయాః ప్రకృతేః, పరత్ర విలక్షణే, ప్రాకృతమివ కథంచిత్తర్కగోచరమితి భావః, స్వప్రమితి స్వయంప్రకాశం జ్ఞానం-కం సుఖం-సుఖాత్మకం, యస్మిన్, కశబ్దేనాత్ర సంకోచకాభావాదపరిచ్ఛిన్న సుఖవాచినా పరిమితసుఖస్వరూపజీవవ్యావృత్తిః, ఇతోఽన్యతర్క్యత్వేనావగన్తవ్యం, అతర్క్య ఇత్యనేన తస్మాత్ప్రత్యక్షాగోచరత్వమపి వివక్షితం - ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం ప్రమాణాభ్యామనవగన్తవ్య ఇతి ఫలితోఽర్థః ॥ అర్థాత్ కింశశవిషాణవత్తుచ్ఛం, నేత్యాహ ॥ అతస్మిన్నిరసనముఖ బ్రహ్మాకమితౌ, అతదపరమాత్మవస్తు ప్రకృతిపురుషాదికం తస్య, నిరసనముఖేన-పరమాత్మస్వరూపత్వనిరసనద్వారా, బ్రహ్మణో వేదస్య, కేనమూర్ధ్నా ఉపనిషద్భాగేనేతి యావత్ - మితః అవగతిర్యస్య - యస్మిన్-ప్రత్యక్షాదిమానాన్తరానవగమ్యస్వరూపస్వభావస్య పరమాత్మనః కేవలవేదాన్తవేద్యస్య ప్రాకృతచక్షుషా ద్రష్టుమయోగ్యత్వాత్తద్దర్శనాశక్తే సతి బ్రహ్మణ తజ్జ్ఞాత్వా యథావస్థితవత్సవత్సపాదిదర్శనార్థం ప్రదర్శితస్వాసాధారణరూపాచ్ఛాదనార్థం చాజాం చచ్ఛాదేత్యర్థః ॥ ౫౪ ॥ తతః మాయాయవనికాచ్ఛాదనానన్తరం, అర్వాగ్బహిః, ప్రతిలబ్ధాన్యక్షీణీన్ద్రియాణి-యేన, సః కః బ్రహ్మా, పరేతవదుత్థితః మృతో యథా పునః

ఽపి ద్రష్టుం కిమిదమితి వా ముహ్యతి సతి ॥ చచ్ఛాదాజో జ్ఞాత్వా సపది పరమోఽజా యవనికామ్ ॥ ౫౪ ॥ తతోఽర్వాక్ప్రతిలబ్ధాక్షః కః పరేతవదుత్థితః । కృచ్ఛ్రాదున్మీల్య వై దృష్టీరాచష్టేదం సహాత్మనా ॥ ౫౫ ॥ సపద్యేవాభితః పశ్యన్ దిశోఽపశ్యత్పురః స్థితమ్ । బృన్దావనం జనాజీవ్యద్రుమాకీర్ణం సమాప్రియమ్ ॥ ౫౬ ॥ యత్ర నైసర్గదుర్వైరాః సహాసన్నృమృగాదయః । మిత్రాణీవాజితావాసద్రుతరుట్తర్షకాదికే ॥ ౫౭ ॥ తత్రోద్వహత్పశుపవంశశిశుత్వనాట్యం బ్రహ్మాద్వయం పరమనన్తమగాధబోధమ్ । వత్సాన్సఖీనివ పురా పరితో విచిన్వదేకం సపాణికబళం పరమేష్ఠ్యచష్ట ॥ ౫౮ ॥ దృష్ట్వా త్వరేణ నిజధోరణతోఽవతీర్య పృథ్వ్యాం వపుః కనకదణ్డమివాభిపాత్య । స్పృష్ట్వా చతుర్ముకుటకోటిభిరఙ్ఘ్రియుగ్మం నత్వా ముదశ్రుసుజలైరకృతాభిషేకమ్ ॥ ౫౯ ॥ ఉత్థాయోత్థాయ కృష్ణస్య చిరస్య పాదయోః పతన్ । ఆస్తే మహిత్వం ప్రాగ్దృష్టం స్మృత్వా స్మృత్వా పునః పునః ॥ ౬౦ ॥ శనైరథోత్థాయ విమృజ్య లోచనే ముకున్దముద్వీక్ష్య వినమ్రకన్ధరః । కృతాఞ్జలిః ప్రశ్రయవాన్ సమాహితః సవేపథుర్గద్గదయైడతేలయా ॥ ౬౧ ॥ ********************************

************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః ************

కథంచిదుత్థితః తద్వదుత్థితః-సంజ్ఞాం ప్రాప్తః, శనైః కృచ్ఛ్రాత్కథంచిత్, దృష్టీః నేత్రాణి - ఉన్మీల్య ఉన్మిషితే కృత్వా, దృష్టిరితి పాఠే - ఉన్మీల్య ఉన్మిషితదృష్టిర్యస్య సః - ఆత్మనా సహేదం జగదపశ్యత్ - పూర్వం భగవద్రూపేభ్యోఽన్యదపశ్యన్నిదానీం జగజ్జగదేవాత్మానమాత్మానమేవాచష్టేత్యర్థః ॥ ౫౫ ॥ తతః పూర్వస్థితం, బృన్దావనం చాపశ్యత్, కథంభూతం, జనానాం, ఆజీవ్యైరుపజీవ్యైః ద్రుమైః-ఆకులం వ్యాప్తం-సమాప్రియం సమ్యక్ప్రీతిసమన్తాత్ప్రియాణి యస్మిన్ స్తత్ ॥ ౫౬ ॥ తదాహ ॥ యత్రేతి ॥ యత్ర వనే, నైసర్గదుర్వైరాః - నైసర్గికం దుర్వైరం అప్రతికార్యం వైరం-యేషాం, తే, నరాః సింహాదయో-మృగాశ్చ, మిత్రాణి సుహృదస్సన్తః, సహైవాసన్, తత్ర హేతుః, అజితస్య భగవత-ఆవాసేన-ద్రుతాః పలాయితాః రుట్ తర్షాదయః క్రోధలోభాదయో యస్మాత్ ॥ ౫౭ ॥ తత్ర-పరమేష్ఠీ బ్రహ్మా, పురేవ పూర్వవత్తథైవ, అపశ్యత్-కథంభూతం, గోపాలశిశుత్వనటనాముద్వహత్ శ్రీకృష్ణాత్మకం-పరం బ్రహ్మ, అద్వయం స్వతుల్యవస్త్వన్తరరహితం, స్వతుల్యగోపబాలాన్తరరహితం వా, అపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానస్వరూపమనన్తం త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితం, ఏకమసహాయం, పాణౌ కబళేన సహితం, సఖీన్ వత్సాంశ్చ, విచిన్వత్-ఏవంభూతం-కృష్ణాత్మకం, బ్రహ్మా, చష్టేత్యర్థః ॥ ౫౮ ॥ ఇత్థం, దృష్ట్వా, త్వరయా నిజధోరణాత్స్వవాహనాదవతీర్య, పృథ్వ్యాః, కనకదణ్డమివ స్వశరీరం, పాతయిత్వా, చతుర్ణాం - ముకుటానాం కిరీటానాం, కోటిభిరగ్రైః, అఙ్ఘ్రియుగ్మం, స్పృష్ట్వా, ఆనన్దాశ్రురూపైస్సలిలైరభిషేకం, అకృత అకరోత్ ॥ ౫౯ ॥ చిరస్య చిరం పదయోః-పతన్, ప్రాగ్దృష్టం, మహిత్వం, పునః పునః, స్మృత్వా, ఆస్తే ఆస్త ॥ ౬౦ ॥ అథ, శనైరుత్థాయ, నేత్రే విమృజ్య, ముకున్దముద్వీక్ష్య, నమ్రా, కన్ధరా గ్రీవా, యస్య సః, వినయయుక్తః, సవేపథుః సకమ్పః, అత ఏవ-గద్గదయా, వాచా, ఐడత అస్తౌత్ ॥ ౬౧ ॥
ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః ************

౫౫ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ దృష్టిరచష్టేద.

వాత్సల్యసౌశీల్యాదిగుణావిష్కారపూర్వకం స్వాపరాధం క్షమాపయితుకామస్తావత్త్వన్మాయాతితరణే త్వత్ప్రపత్తిరేవోపాయో నాన్యోఽస్తీత్యభిప్రాయేణ ప్రస్తుతయా పయుక్తం భగవన్తం శరణం వ్రజతి ॥ నౌమీతి ॥ హే ఈడ్య - తే తుభ్యం - కేవలం - నౌమి "ణు స్తుతౌ" - స్తుతిరత్ర ప్రపగాధసహనమాయాతరణతద్ధరశరణ్యత్వాద్యుపయుక్తవాత్సల్యక్షమాదిగుణావిష్కారపూర్వకోపాయత్వాధ్యవసాయరూపా వివక్షితా స్తుతేః గుణినిష్ఠగుణాభిధానరూపత్వాత్తస్యాశ్చోపాయత్వాధ్యవసాయార్థత్వాద్ధాతోర్లక్షణయా తత్ర వృత్తిసంభవాత్ - త ఇతి కర్మణ ఏవ సంప్రదానత్వవివక్షయా చతుర్థీ తదతిరేకేణ ప్రధానక్స్తుతస్సాధనత్వనిరాసాయ తథా వివక్షా కృతా - ఉపాయత్వాధ్యవసాయాత్మకప్రపదనేఽపి తస్యైవ ప్రయోజకకర్తృత్వేన తస్య అపి తదధీనత్వేన తస్యాస్స్వతస్సాధనత్వాభావాదితి భావః - తావత్సౌశీల్యాద్యనన్తకల్యాణగుణనిలయస్య భగవతః కృష్ణస్య సౌశీల్యమావిష్కుర్వన్ విశినష్టి ॥ పశుపాఙ్గజాయ నన్దసుతాయ - నిస్సీమమహిమ్నస్సౌశీల్యమన్తరేణ పశుపాఙ్గజత్వాసమ్భవేన సౌశీల్యమావిష్కృతం - తచ్చ మహతోఽపకృష్టైస్సహ సంశ్లేషస్వభావవత్త్వం - మృదూపాదౌ యస్య, కబళాదిభిః - లక్ష్మభిశ్చిహ్నైః - శోభా - యస్య - వనజానాం పుష్పాణాం - స్రక్ - యస్య గుఞ్జాభిః - రవతంసౌ కర్ణభూషణే - పరితః పిఞ్ఛబర్హాపీడం - తైః - లసన్ముఖం యస్య - తటిదివామ్బరం యస్య - అభ్రవద్వపుర్యస్య - తస్మై - తే - నౌమి - ఇత్యన్వయః ॥ ౧ ॥ నిస్సీమమహిమత్వమేవ కైముత్యన్యాయేన దర్శయన్ స్తౌతి ॥ అస్యాపీతి ॥ అస్య మహ్యం ప్రదర్శితస్య పశుపాఙ్గజరూపస్యాపి - వపుషో - మహి - మహిమానం - మన్తరేణ మనసా అన్తరిన్ద్రియేణ మనసాప్యవసితుం అధ్యవసితుం - కోఽపి బ్రహ్మాపసన్నహమపి - నేశః న ప్రభవామి, కిం పునరాత్మనః పరమాత్మనః - స్సుఖానుభూతేరనుకూలజ్ఞానస్వరూపస్య - తవ - మహిమానమవసితుం - నేశ - ఇత్యన్వయః కిం తద్వపుషో మహిత్వం - యదవసితుం న ప్రభవతీత్యపేక్షాయాం తద్వాఙ్మనసాగోచరమిత్యభిప్రాయేణాస్మదాదివపుర్వైలక్షణ్యమాత్రం వేద్మీతి తద్వపుర్విశినష్టి ॥ మదనుగ్రహస్య మయ్యనుగ్రహో యస్య - మత్ప్రార్థనాం సఫలీకర్తుముపాత్తస్యేత్యర్థః, స్వేచ్ఛామ

వత్సాపహరణే భగవన్మహిమాభిజ్ఞేన బ్రహ్మణా కృతస్తుతిః

బ్రహ్మోవాచ । నౌమీడ్య తేఽభ్రవపుషే తటిదమ్బరాయ గుఞ్జావతంసపరిపిఞ్ఛలసన్ముఖాయ । వన్యస్రజే కబళవేత్రవిషాణవేణులక్ష్మశ్రియే మృదుపదే పశుపాఙ్గజాయ ॥ ౧ ॥ అస్యాపి దేవ వపుషో మదనుగ్రహస్య స్వేచ్ఛామయస్య న తు భూతమయస్య కోఽపి । నేశే మహి త్వవసితుం మనసాఽన్తరేణ సాక్షాత్తవైవ కిము తాత్మసుఖానుభూతేః ॥ ౨ ॥ జ్ఞానే ప్రయాసముదపాస్య నమన్త ఏవ జీవన్తి సన్ముఖరితాం భవదీయవార్తామ్ । స్థానే స్థితాః శ్రుతిగతాం తనువాఙ్మనోభిర్యే ప్రాయశోఽజిత జితోఽప్యసి తైస్త్రిలోక్యామ్ ॥ ౩ ॥ శ్రేయస్స్రుతిం భక్తిముదస్య తే విభో

యస్య - స్వేచ్ఛాత ఆగతః స్వేచ్ఛామయః "తత ఆగత" ఇత్యధికారే "మయట్చే"తి మయట్, స్వేచ్ఛామాత్రపరిగృహీతస్య - న త్వస్మదాదిజీవవపుర్వత్కర్మాయత్తస్యేత్యర్థః - కిఞ్చ ॥ న తు భూతమయస్య అభూతసంఘసంస్థానరూపస్య "న భూతసఙ్ఘసంస్థానో దేహోఽస్య పరమాత్మన" ఇతి వచనార్థోఽత్రానుసన్ధేయః, శుద్ధసత్త్వమయస్యేతి భావః ॥ ౨ ॥ నను - మాం మోహయితుం ప్రవృత్తః పరాజితశ్చ త్వం మచ్ఛరణాగతిమాత్రేణ కథం మామజితం జేతుముద్యుక్తః - కిఞ్చ - జీవస్వరూపమపి సుఖానుభూతిరూపమేవ - అతః ప్రకృతివియుక్తతత్స్వరూపావస్థితిరూపకైవల్యాయ తదుపాసనమేవ కురు - కిం మచ్ఛరణవరణేనేత్యత ఆహ ॥ జ్ఞానఇతి ॥ జ్ఞానే జ్ఞానయోగే, ప్రకృతివివిక్తప్రత్యగాత్మోపాసనయోగే - ప్రయాసం - త్యక్త్వా - నమన్త ఏవ శరణాగతా ఏవ - త్వామేవ - త్వన్మాయాతితరణసాధనత్వేన - అధ్యవస్యన్తీతి యావత్ - ఉపాయవాచిశరణాదిపదస్థానే నమశ్శబ్దప్రయోగో దృష్టచరః "ద్విపద్యాసహితాస్సర్వేన మశ్చక్రుర్జనార్దన" మితి - స్థానే - స్వస్వవర్ణాశ్రమానురూపధర్మానుష్ఠానరూపే త్వదాజ్ఞారూపత్వేన ప్రపన్నైరప్యనతిలఙ్ఘ్యే స్థానే - స్థితాః - సన్త్యాదికరణత్రయేణ - సద్భిః - ప్రకటితాం - భవదీయవార్తాం త్వత్కథాం - శ్రుతిగతాం శ్రవణపథం ప్రాప్తాం - యే - జీవన్తి ఉపజీవన్తి - భవదీయవార్తామేవ ధారకీకుర్వన్తీత్యర్థః - హే అజిత - కైరప్యజితోఽపి త్వమితి సంబోధనాభిప్రాయః, తైరుక్తవిధైః - తైః లోక్యాం త్రిలోక్యాన్తర్యైహికాముష్మికవిషయేష్వసక్తైః "షడ్భిర్బన్ధనే" "అనాసక్తైః - ప్రాయశః - త్వం - జిత ఏవ - త్వచ్ఛరణాగతిరేవ త్వద్వశీకారోపాయ ఇతి భావః - జ్ఞానే ప్రయాసముదపాస్యేత్యనేన - జ్ఞానయోగః కేవలప్రయాసమాత్రఫలో - న తు పురుషార్థపర్యవసాయీతి సూచితం "సర్వేచ్యవనధర్మాణః ప్రతిబుద్ధస్తు మోక్షభాగి" తి కేవలినోఽపి చ్యవనధర్మత్వాభిధానాదితి భావః ॥ ౩ ॥ నను తర్హి జ్ఞానయోగస్యాస్తైవ కర్తవ్యతయా కిమర్థముచ్యత ఇత్యపేక్షాయాం కైవల్యార్థజ్ఞానయోగస్య పురుషార్థపర్యవసాయిత్వేఽపి భక్తియోగానుగ్రాహకతయాఽనుష్ఠితస్య తత్పర్యవసాయిత్వమస్త్యేవేతి సూచయన్ ప్రపత్తియోగవద్భక్తియోగస్యాపి త్వద్వశీకరణోపాయ

త్వమస్తీత్యాహ॥ శ్రేయస్సృతిమితి॥ హేవిభో - శ్రేయస్సృతిం - శ్రేయసః - స్రుతిః స్రవో - యస్యాః - స్తాం - త్వన్మాయాతరణద్వారా నిరతిశయాపరిచ్ఛిన్నానన్దరూపత్వాత్ ప్రీతిరూపశ్రేయసో దోగ్ధ్రీం - తే తవ - భక్తిం - ముదస్య త్యక్త్వా - కేవలప్రత్యగాత్మానుభూతిలబ్ధయే కైవల్యాయ - యే - క్లిశ్యన్తి - సాక్షాన్ముక్తిసాధనభూతాం త్వద్భక్తిం తదనుగ్రాహకం జ్ఞానయోగం చ విహాయ కేవలకైవల్యార్థతయా జ్ఞానే క్లిశ్యన్తీత్యర్థః, తేషాం - మసౌ - క్లేశలవో - ఽవశిష్యతే - నత్వన్యత్ఫలం - క్లేశల ఏవేతి పాఠే - క్లేశం - లాత్యాదత్త ఇతి క్లేశలః - క్లేశావహో వ్యాపార ఇత్యర్థః - అన్తస్సారభూతతణ్డులకణరహితాన్ స్థూలధాన్యాభాసాన్ తుషాన్ - అవఘ్నన్తీతి తథా - తేషాం, యథా - తద్వత్ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ నను భక్త్యా ముక్తః కశ్చిత్క్వచిద్దృష్టచర ఇత్యపేక్షాయాం - న కేవలం కశ్చిదేవ - అపితు బహవ ఇత్యాహ ॥ పురేతి ॥ హే భూమన్ విపులానన్దరూప - ఇహ లోకే బహవః పురుషాః - యోగినః భక్తియోగానుగ్రాహకాత్మయాథాత్మ్యయోగయుక్తాః - త్వయ్య - ర్పితా - ఈహా చేష్టా వర్ణాశ్రమానుగుణధర్మానుష్ఠానరూపా చేష్టా - యై - స్తథాభూతాః, నిజకర్మభిః వర్ణాశ్రమానుగుణైః స్వకర్మభిః - ర్లబ్ధయా నిష్పన్నయా, యద్వా - త్వదర్పితేహాః - ఈహా ఫలలిప్సా - ఫలాభిసన్ధిరహితా ఇత్యర్థః - నిజకర్మభి - ర్లబ్ధయా - అనేన ఫలాభిసన్ధిరహితవర్ణాశ్రమధర్మానుగృహీతత్వముక్తం - కథోపనీతయా నిత్యం త్వత్కథాశ్రవణాదిభిః ప్రత్యక్షరూపతాం ప్రాపితయా, భక్త్యైవ - విబుధ్య యథావస్థితస్వరూపస్వభావం త్వాం జ్ఞాత్వా, దృష్ట్వేతి యావత్ “ భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య ❀ అహమేవంవిధోఽర్జున । జ్ఞాతుం ద్రష్టుం చ ” ఇతి - భగవదుక్తేః - హే అచ్యుత - భక్తాన్న చ్యావయతీత్యచ్యుతేతి సంబోధనాభిప్రాయః పరాం గతిం ముక్తిం - ప్రపేదిరే ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ నను - నైష మహిత్వవసితుమితి మన్మహిమా మదనుగ్రహపూర్ణపాత్రభూతేనాపి త్వయా దురవబోధత్వాదితరైర్దురవబోధః కైముత్యన్యాయేనోక్తః - అత్ర తు - విబుధ్య భక్త్యేతి సుఖావబోధ్య ఉక్తః, కథమేతద్విరుద్ధం వదసీత్యత్రాహ ॥ తథాపీతి ॥ హే భూమన్ - యద్యపి - అగుణస్య ప్రాకృతగుణరహితస్య - తవ - మహిమహత్త్వ - మమలాన్తరాత్మ

క్లిశ్యన్తి యే కేవలబోధలబ్ధయే । తేషామసౌ ❀ క్లేశలవోఽవశిష్యతే నాన్యద్యథా స్థూలతుషావఘాతినామ్॥౪॥
పురేహ భూమన్ బహవోఽపి యోగినస్త్వదర్పితేహా నిజకర్మలబ్ధయా । విబుధ్య భక్త్యైవ కథోపనీతయా ప్రపేదిరేఽఞ్జోఽచ్యుత తే గతిం పరామ్॥ ౫ ॥
తథాఽపి భూమన్ మహిమాగుణస్య తే విబోద్ధుమర్హత్యమలాన్తరాత్మభిః। అవిక్రియాత్స్వానుభవాదరూపతో హ్యనన్యబోధ్యాత్మతయా న చాన్యథా ॥ ౬ ॥ గుణాత్మనస్తేఽపి గుణాన్విమా

భిస్సనకాదిభిర్మత్సదృశైః కర్తృభి - ర్విబోద్ధుం తేషాం బోధగోచరీభవితుం - మర్హతి నార్హతి, తథాప్యవిక్రియత్వాదిరూపేణ బోద్ధుమర్హత్యేవేత్యనుషజ్యతే, నచాన్యథాపరిచ్ఛిన్నత్వాదిరూపేణ నార్హతి, అవిక్రియాత్ వికారాభావాత్, అరూపతః కర్మాయత్తశరీరసంయోగవియోగరహితత్వాత్ - స్వయాథాత్మ్యానుభవా - దనన్యబోధ్యాత్మతయా స్వేతరాబోధ్యస్వరూపతయా, స్వసంవేద్యైకస్వరూపతయేతి యావత్ - అవిక్రియాత్స్వానుభవాదరూపత ఇతి నిర్దేశా భావప్రధానాః - తృతీయార్థే పఞ్చమ్యార్షత్వాత్ - అవిక్రియత్వాదిరూపేణ బోద్ధుమర్హతి - స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ వికారరహితత్వేన ప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వేన స్వరూపేణ జ్ఞాయత ఇత్యర్థః - ప్రకృతేస్స్వరూపతో వికారాత్ పురుషస్య స్వరూపతః తదభావేఽపి స్వభావతస్తత్సంభవాత్ - ఏవం చ జీవవత్స్వభావతో వికారం వారయితుమరూపత ఇత్యుక్తం - కర్మాయత్తశరీరవియోగసంయోగప్రయుక్తో హి జీవస్య ధర్మభూతజ్ఞానసఙ్కోచవికాసాత్మకో వికారః - అతో రూపాభావాదవిక్రియత్వేన జ్ఞాయత ఇత్యర్థః - జీవస్య రూపవత్త్వం చ స్వయాథాత్మ్యానుభవప్రయుక్తమితి తదనుభవో వార్యతే స్వానుభవాదిత్యనేన - స్వరూపస్యైవంవిధత్వాత్తన్మహిమాఽప్యనితరసాధారణత్వవేషేణ జ్ఞాయత ఇత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ అవిక్రియాదిత్యనన్యబోధ్యాత్మతాయాం హేతుః, అవిక్రియాదిత్యత్ర హేతు - రరూపత ఇతి - తత్రాపి హేతు - స్స్వానుభవాదితి, అయమర్థః - నిత్యం ప్రత్యక్షితస్వయాథాత్మ్యానుభవాద్ధేతోః పరాభిధ్యానమూలకకర్మాయత్తశరీరాభావాత్తత్సంయోగవియోగప్రయుక్తస్వభావవికారాభావాదచేతనవత్స్వరూపవికారాభావాచ్చ స్వరూపతస్స్వభావతో హ్యవికృతస్యైవానన్యబోధ్యస్వరూపత్వాత్తదుభయాభావేనానన్యబోధ్యాత్మతయా జ్ఞాయత ఇతి - అనన్యబోధ్యాత్మస్వరూపోఽయమేకో మహిమా అమలాన్తరాత్మభిః జ్ఞాయతే - నతు స్వరూపస్వభావయోరియత్తా జ్ఞాయత ఇతి సముదాయార్థః - అమలాన్తరాత్మభిస్సనకాదిభిస్సహ - మాలక్ష్మీరపి - మహత్త్వం విబోద్ధుం - నార్హతీతి కేచిద్యోజయన్తి - తత్ర - తథాపీత్యస్యానన్వయాపత్తిః - తేనాక్షేపపరిహారయోః ప్రతీతేర్న - ఈదృగ్వ్యాహారప్రసఙ్గశ్చ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ నచాన్యథేత్యనేనాభిప్రేతమేవ వివృణోతి॥ గుణాత్మన ఇతి॥ గుణానాం కల్యాణగుణానాం -

---

౪ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ క్లేశలఏవ

ఆత్మనః ఆశ్రయస్య-తవ-గుణాన్ - అపిశబ్దాత్స్వరూపమపి-విమాతుమియత్తయాపరిచ్ఛేత్తుం - క-ఈశిరేకేప్రభవన్తి-సకేఽపీత్యర్థః - సత్యం- పరత్వేనావస్థితస్యమమగుణానపివిమాతుంనేశిరే-నతువిభవస్థితస్యేతిశఙ్కాంవారయన్విశినష్టి-అస్యజగతో, హితాయావతీర్ణస్యవిభవావస్థితస్యాపి - విమాతుం-నేశిరే, ఇతిభావః, క ఇత్యనేనబుద్ధికుశలావివక్షితా - స్తదేవదర్శయితుంక ఇత్యనేనవివక్షితాన్విశినష్టి ॥ కాలేనేతి ॥ యై-ర్మహతాకాలేనాపి-భువః-పాంసవః-తథా-ఖే-మిహికాహిమకణా - స్తథా-ద్యుభాసః దివినక్షత్రాదికిరణపరమాణవో, విమితావిశేషేణగణితా-భవేయు-స్తేఽపికఈశిరఇత్యన్వయః ॥ ౭ ॥ ఏవం భక్తిప్రపత్త్యోర్భగవద్వశీకారసాధనత్వముక్త్వేదానీం ప్రపత్తేర్విశేషమాహ ॥ తదితి ॥ తస్మాద్దురవబోధనిస్సీమమహిమత్వా-త్త్వత్ప్రపత్తిమన్తరేణత్వన్మాయాయాదుస్తరత్వాచ్చ - కేవలం-తన్వాదిభిః-కరణైః, తుభ్యం-నమోవిదధత్ శరణంకుర్వన్ - తవా-నుకమ్పామపరాధానవేక్షణేనకేవలమనుజిఘృక్షారూపాంకృపాం - సుసమీక్షమాణః- కృతాపరాధానామపిప్రపన్నానాముత్తారికాం-మన్వానః - ఆత్మకృతంస్వకర్మసమ్పాదితం - విపాకంసుఖదుఃఖాదిఫలం-భుఞ్జానఏవ- అనేనప్రపన్నానాంప్రారబ్ధానుభవమాత్రమేవకార్యం - నతు-భగవత్ప్రాప్తౌప్రమేయత్వాన్తర-మితిసూచితం - యఃపుమాన్ - జీవేత-స-ముక్తిపదే-దాయభాగంశభా-గ్భవతి " అవిజ్ఞాతాఃకుమారకా ,, ఇతిశ్రుత్యుక్తరీత్యాత్వత్కుమారప్రాప్యైర్గుణై ర్నిత్యముక్తైస్సహత్వదనుభవాత్మకందాయంరిక్థంవిభజ్యానుభవతీత్యర్థః ॥ ౮ ॥ ఇత్థమభిష్టూయస్వాపరాధంక్షమాపయితుంతావన్నిరూపయతి ॥ పశ్యేతి ॥ హే-ఈశ మమా-నార్యందౌర్జన్యం-పశ్య-కింతత్-య-దహంమాయినామాశ్చర్యయుక్తానామపి - మాయిన్యత్యాశ్చర్యశక్తియుక్తే - అనన్తేఅపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావే-జగత్కారణభూతే-పరమాత్మని - మాయాం,వితత్యాచ్ఛాద్య,ఆత్మైశ్వర్యమీక్షితు, మైచ్ఛమభిలషితవా-నిత్యేతత్ , అహం,ఏవంత్వయికుర్వన్నహం-కియా-న్నకించి-దతితుచ్ఛఇత్యర్థః , యథా-గ్నౌ,వృద్ధితార్చిఃజ్వాలాస్ఫులిఙ్గ, స్తద్వత్ ॥ ౯ ॥ మమయుక్తమేవైతదితివదన్నపరాధం

తుంహితావతీర్ణస్యక ఈశిరేఽస్య । కాలేనయైర్వావిమితాస్సుకల్పైర్భూపాంసవఃఖేమిహికాద్యుభాసః॥
తత్తేఽనుకమ్పాంసుసమీక్షమాణోభుఞ్జానఏవాత్మకృతంవిపాకమ్ । హృద్వాగ్వపుర్భిర్విదధన్నమస్తేజీవేత
యోముక్తిపదేసదాయభాక్॥ ౮ ॥పశ్యేశమేఽనార్యమనన్తఆద్యేపరాత్మనిత్వయ్యపిమాయిమాయిని। మా
యాంవితత్యేక్షితుమాత్మవైభవంహ్యహంకియానైచ్ఛమివార్చిరగ్నౌ ॥ ౯ ॥అతఃక్షమస్వాచ్యుతమేరజోభు
వోహ్యజానతస్త్వత్పృథగీశమానినః । అజావలేపాన్ధతమోఽన్ధచక్షుషోహ్యేషోఽనుకమ్ప్యోమయినాథ
వానితి॥ ౧౦ ॥ క్వాహంతమోమహదహంఖచరాగ్నివార్భూసంవేష్టితాణ్డఘటసప్తవితస్తికాయః । క్వేదృగ్వి

క్షమాపయతి ॥ అతఇతి ॥ హేఅచ్యుత-రజోభువఃరజసాజాతస్య , తవా-జానతస్త్వన్మహిమితిశేషః-త్వత్తః - పృథ-గీశమాత్మానంమాంమన్వానస్య-అజోబ్రహ్మే - తి-యోఽవలేపఃగర్వః - సఏవా-న్ధంతమ-స్తేనా-న్ధీభూతే-చక్షుషీ-యస్య,ఏవంవిధస్య,దౌర్జన్యంయుక్తమేవేతిభావః, అతః దౌర్జన్యం , క్షమస్వ , క్షమాప్రకారమాహ-మయి-నాథవాన్ మద్భృత్యఏవా-త, ఏషోఽప్య,నుకమ్ప్య,ఇతిమత్వా , క్షమస్వేత్యన్వయః ॥ ౧౦ ॥ నన్వణ్డాధిపతిస్త్వమీశ్వరఏవ-నతుపృథగీశమాన్య-తోనమయాఽనుకమ్ప్యస్తత్రాహ॥ క్వాహమితి ॥ తమఃప్రధాన-మహామహాన్ఖ-రోభూతాదిః-ఖమాకాశః-తచ్చరోవాయుశ్చ-వాక్ జలం-తమఆదిభి, ర్వేష్టితే - అణ్డఘటే-స్వమానేన-సప్తవితస్తిపరిమితఃకాయోయస్య , సోఽహం-క్వ, ఏవంభూతస్యమమ-మహిత్వం,కియత్ ,నకించిదపి , అతితుచ్ఛమితిభావః-క్వచ-తమ-మహిత్వం-కథంభూతస్య-ఈదృగ్విధాని-యాన్య - విగణితాన్యసఙ్ఖ్యాతాన్య - ణ్డాని తాన్యేవ-పరమాణవ - స్తేషాం-చర్యాభ్రమణం,తదర్థం , వాతాధ్వానోగవాక్షాఇవ-రోమవివరాణి-యస్య , తస్య , తవ , అత్రతమఆదిషుపూర్వపూర్వాపేక్షయోత్తరోత్తరాణ్యన్తరావరణానివిజ్ఞేయాని-వార్భ్విత్యత్రభ్విశివారాంవిశేషణం,వారిచతానిభూతానిచవార్భ్వాణి - అగ్నేరుత్పన్నానివారిచేత్యర్థః - బహుళగ్రహణాద్విశేష్యస్యాపిపూర్వనిపాతః , తతస్తమఆదీనాంద్వంద్వః , నతువార్భిఃభువాపృథ్వ్యాచసంవేష్టితఇత్యర్థః- నైష్ణవేపురాణేభువఆవరణత్వానుక్తైరావరణానాంసప్తత్వోక్తేశ్చ ॥ తథాహి " దశోత్తరేణపయసామైత్రేయాణ్డంచతద్వృతమ్ ।సర్వోఽమ్బుపరిధానోఽసౌవహ్నినావేష్టితోబహిః ॥ వహ్నిశ్చవాయునావాయుర్మైత్రేయనభసావృతః । భూతాదినానభస్సోఽపిమహతాపరివేష్టితః ॥ దశోత్తరాణ్యశేషాణిమైత్రేయైతానిసప్తవై । మహాన్తంచసమావృత్యప్రధానంసముపస్థితమ్ ॥ అనన్తస్యనతస్యాన్తంసఙ్ఖ్యానంచాపివిద్యతే । తదనన్తమసఙ్ఖ్యాతప్రమాణంచేతివైయతః ॥ హేతుభూతమశేషస్యప్రకృతిస్సాపరామునే,, ఇతి-దశోత్తరాణ్యుత్తరోత్తరందశగుణాధికానీత్యర్థః - నచఖచరోవాయురేకమావరణం - తేనసహతమఆదీనిసప్తైతానిరావ

హః- ఆకాశస్యావరణత్వాభావప్రసఙ్గేన " వాయురస్మై త్రేయసభసాఽఽవృత ,, ఇత్యాద్యాహ్వతవచనవిరోధాపత్తేః-తస్మా
ద్యధోక్తఏవార్థః- అతోఽతితుచ్ఛత్వాత్త్వయాఽనుకమ్ప్యోఽహమితిభావః ॥ ౧౧ ॥ అపిచ-హేఅధోఽక్షజ గర్భగత
స్యశిశోః, పాదయోః, రుత్క్షేపణమాఘాతః - కింమ్మాతు-రాగసేఽపరాధాయ భవతి - నభవత్యేవేత్యర్థః - విషమోఽ-యన్దృ
ష్టాన్తః, తవమద్గర్భసత్త్వభావాదిత్యత్రాహ ॥ కిమితి ॥ తవ కుక్షౌ - ర న్తఃబహిః-కియదపికించిన్మాత్రమపి, అస్తినాస్తీత్య-
పదేశభూషితంఅస్తినాస్తీతివ్యవహారచిహ్నితం - తద్వ్యవహారవిషయభూతమితియావత్ - చిదచిదాత్మకంజగత్కిమస్తి
నకించిదిత్యర్థః, చిద్వస్తునస్సతతమేకరూపత్వాత్సదాఽస్తీత్యేవవ్యవహారభూషితత్వం, అచిద్వస్తునస్సతతపరిణామిత్వాత్
పూర్వపూర్వావస్థాంవిహాయోత్తరోత్తరావస్థాపత్తేస్సత్వాం పూర్వపూర్వావస్థానాంనాస్తీతివ్యపదేశభూషితత్వాత్త
త్వమవగన్తవ్యం - అతస్సర్వస్యతత్కుక్షిగతత్వేనమమాపితథాత్వాన్మాతృవన్మదపరాధస్సోఢవ్యఇతిభావః ॥ ౧౨ ॥
కించ, విశేషతస్త్వత్తఏవమమజన్మప్రసిద్ధమిత్యాహ ॥ జగదిత్యాది ॥ జగత్త్రయస్యాన్తే ప్రళయే, య, ఉదధీనాం-సంప్లవస్సం
శ్లేషః, తస్మిన్నుదకే-నారాయణస్యోదరే-నాభి-స్తస్యా-నాళా-దజో-వినిర్గత, ఇతి జనవాక్-సాతు-మృషామిథ్యా-న
భవతికింత్వమృషైవ - వైనిశ్చితం-తథాపి-హేఈశ్వర-త్వత్ త్వత్తః - వినిర్గతఉత్పన్నో, నాస్మికిం - అపతూత్పన్నఏవేత్య
ర్థః ॥ ౧౩ ॥ తర్హ్యస్తుభవాన్నారాయణపుత్రస్తథాపిమమకిమాయాతంతదాహ ॥ నారాయణస్త్వమితి ॥ నహీతికాక్వాత్వ
మేవనారాయణఇత్యుపపాదయతి - కుతోఽహంనారాయణఇతిచే - త్తత్రాహ, యత-స్సర్వదేహినా, మాత్మాఽసి, నారం
జీవసమూహ, స్తస్యాయనమాశ్రయ - స్సోవా అయనంయస్యసః - త్వమేవ - సర్వదేహినామాశ్రయత్వాత్సర్వశరీరక
త్వేనతదాశ్రయకత్వాచ్చ నారాయణఇతిభావః - హేఅధీశ - త్వం - నారాయణోనహీతిపునఃకాకుః - కుతః - యతః-
అధీశఃప్రవర్తకః - నారస్య, అయనంప్రవృత్తి - ర్యస్మాత్స- తథేత కించ, త్వ - మఖిలలోకసాక్షిఅఖిలంలోకంసాక్షాత్పశ్య
తీతితథా - అతో-నారమేషిజానాసీతినారాయణః " ఇణ్ గతౌ ,, గత్యర్థాబుధ్యర్థాః-నన్వాదిత్వాత్కర్తరిల్యుః-నన్వేదంనా

భావిగణితాణ్డపరాణుచర్యా వాతాధ్వరోమవివరస్య చతేమహిత్వమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఉత్క్షేపణంగర్భగతస్యపాద
యోఃకింకల్పతేమాతురధోక్షజాగసే । కిమస్తినాస్తివ్యపదేశభూషితంతవాస్తికుక్షేఃకియదప్యనన్తః॥ ౧౨ ॥
జగత్త్రయాన్తోదధిసంప్లవోదేనారాయణస్యోదరనాభినాళాత్ । వినిర్గతోఽజస్త్వితివాఙ్నవైమృషా ॥ కింత్వీశ్వ
రత్వన్నవినిర్గతోఽస్మి॥ ౧౩ ॥ నారాయణస్త్వంనహిసర్వదేహినామాత్మాఽస్యధీశాఽఖిలలోకసాక్షీ । నారా
యణోఽఙ్గంనరభూజలాయనాత్తచ్చాపిసత్యంనతవైవమాయా ॥ ౧౪ ॥ తచ్చేజ్జలస్థంతవసజ్జగద్వపుఃకింమేన

రాయణపదవ్యుత్పత్తిర్భవేదేవం - తత్త్వన్యథాప్రసిద్ధం-తథాహి- "ఆపో నారా ఇతిప్రోక్తా ఆపో వై నరసూనవః। అయనంతస్య
తాఃప్రోక్తాస్తేననారాయణస్స్మృత ,, ఇత్యత్రాహ ॥ నారాయణోఽఙ్గమితి॥ నరఃపరమాత్మా " జహ్నుర్నారాయణోనర ,, ఇ
తినరశబ్దస్యభగవన్నామసుపాఠాత్ " రిజ్ క్షయే ,, నరీయతేనక్షీయతేననశ్యతీతినరఇతివ్యుత్పన్ననరశబ్దప్రవృత్తేనిమిత్తస్య
నిత్యత్వస్యభగవత్యనుగతత్వాచ్చ - తతశ్చ-నరా-ద్భువాంజాతానాం-జలానా-మయనా-ద్యో - నారాయణః - ప్రసిద్ధః-
సోఽపి-త్వవైవా-ఙ్గంమూర్తిః - రాహోశ్శిర ఇతివత్తవాఙ్గమిత్యభేదసంబన్ధేషష్ఠీ-సోఽపిత్వమేవేత్యర్థః -నన్వహమేవనారాయ
ణశ్చే " ద్విశ్వంనారాయణం దేవమక్షరంపర ,, మిత్యాదిభిర్వేదాన్తైర్విశ్వసమానాధికృతత్వేన ప్రతీయమానస్యవిశ్వవ్యాప
కస్యకథంవిశ్వాన్తర్భూతజలమాత్రవర్తిత్వమతఆహ ॥ తచ్చాపిసత్యమితి ॥ తవవిభోరపి-జలాశ్రయత్వం-త-త్సత్యమబాధిత
మేవవ్యతిరేకముఖేనాపి-ద్రఢయతి-నతుమాయేతి-తజ్జలశాయిత్వం - నమాయానమృషా - కింతు-సత్యమేవేత్యర్థః "అణోరణీ
యాన్మహతోమహీయాన్ ఏషమఆత్మాఽన్తర్హృదయేఽణీయాన్వ్రీహేర్వాయవాద్వా సర్షపాద్వా శ్యామాకాద్వాశ్యామా
కతణ్డులాద్వాఏషమఆత్మాఽన్తర్హృదయేజ్యాయాన్పృథివ్యాజ్యాయానన్తరిక్షాజ్జ్యాయాన్దివోజ్యాయానేభ్యోలోకేభ్యః
ఉభేఽస్మిన్ ద్యావాపృథివీఅన్తరేవసమాహితేఉభావగ్నిశ్చ వాయుశ్చసూర్యాచన్ద్రమసావుభౌవిద్యున్నక్షత్రాణియ
చ్చాస్యేహాస్తియచ్చనాస్తిసర్వంతదస్మిన్ సమాహితం,,మిత్యాదిభిరవగతంస్వరూపతోరూపతశ్చ అణోరణీయస్త్వం మహ
తోమహత్తరత్వంచేత్యుభయంజగన్నిర్మాణోపాసనాద్యుపయుక్తతయాజీవహృదయగుహాదిష్వవస్థితస్యసర్వశక్తేస్త
వోపపన్నమితిజలశాయిత్వమబాధితమేవేత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ ఏవంచతుర్ధానారాయణశబ్దవ్యుత్పత్తిర్దర్శితానరాణామా
త్మత్వాదధీశత్వాచ్చాఖిలలోకసాక్షిత్వాచ్చజలాయనత్వాచ్చ నారాయణఇతి॥ అస్త్వేవంనమయ్యేతానిప్రవృత్తినిమిత్తా
నిదృష్టానీతినాహంనారాయణఇత్యపేక్షాయాంతత్ప్రవృత్తినిమిత్తచతుష్టయమపితస్మిన్నాస్త్యనుభవేనదర్శయతి॥ తచ్చేదిత్యా
దినా॥ సన్తివిద్యమానానిజగన్తియస్మిన్-త-త్తవవపు-స్స్రష్ట్యాదౌ-జలస్థంచేత్ -త్వంనారాయణఏవేత్యర్థః-సజ్జగదిత్యనేనస

ర్వ్యజగద్ధారకత్వరూపతదాత్మత్వమాద్యం ప్రవృత్తినిమిత్తం తస్మిన్నప్యదర్శితం - జలస్థమిత్యనేనతురీయం- తవేత్యనేనతవాపి కుక్షిస్థాఖిలచిదచిదాత్మకలోకస్య స్రక్ష్యమాణస్య సర్గోపయుక్తప్రవర్తకత్వం సాక్షిత్వం చేత్యుభయంవివక్షితం-తవ - అధీశస్యఅఖిలలోకసాక్షిణశ్చేత్యర్థః-చేదితియద్యర్థకమవ్యయం-యదిశబ్దశ్చ సంభావనాయాం , సాచక్రియాసుయోగ్యతాధ్యవసాయరూపా-జలస్థం చేజ్జలావస్థితివిషయకమదధ్యవసాయవిషయం చేదిత్యర్థః - తత్రస్వానుభవమేవ కాక్వానిశదయతి॥ హేభగవన్-తదేవజలస్థమేవ-వపు-స్త్వేమయా-నదృష్టం కిం-దృష్టమేవేత్యర్థః-యజ్జలస్థం-తదేవ-మే , హృది-నేత్యనుషఙ్గః నసుదృష్టం కిం-సుదృష్టమేవేత్యర్థః-పున-స్సపద్యేవతదేవ నోవ్యదర్శి తిరోధాపితం నకిం - త్వయేతి శేషః-నోవ్యదర్శీత్యనేనతత్రప్రత్యభిజ్ఞాప్రమాణత్వేనోపన్యస్తా ॥ ౧౫ ॥ నను-యజ్జలస్థంయచ్చ భవతాజలేహృదిచదృష్టంయచ్చ తిరోభూతం తద్వపురనిరుద్ధమూర్తెర్జగత్కారణభూతస్యైవ-నతుమమా - తోనాహంనారాయణఇత్యపేక్షాయామేతదవతారదశాయామపితచ్ఛతుష్టయం త్వన్మాత్రాఽపిదృష్టమేవేత్యాహ॥ అత్రైవేతి॥ హేమాయాదమన-అస్మదాదికర్తృకమాయాం మోహనాత్మికాందమయతినిరస్యతీతితథాభూత-ప్రపన్నానాంప్రకృతిసంబన్ధనివర్తకేతివా , బహిస్స్ఫుటస్య - స్య చిదచిదాత్మకస్య- ప్రపఞ్చస్య,స్మిన్నేవ,అవతారే,అన్తర్జఠరే-జనన్యాః ప్రదర్శనేనేతి శేషః- తేత్వయా - మాయాత్వంవిచిత్రశక్తిత్వం-ప్రకటీకృతమేవ విపులంజగదల్పీయసిమత్కుక్షౌజనన్యాదృష్టమిత్యేతద్వచస్త్వదీయమగ్ని నాసీక్షేదితివదయోగ్యార్థప్రతిపాదకమితీయమాశఙ్కా,మాయాత్వంప్రకటీకృతమిత్యనేనవ్యుదస్తా విచిత్రశక్తియుక్తత్వాత్తద్దర్శయితుంప్రభురేవత్వమితిభావః ॥ ౧౬ ॥ తదేవ కాక్వావివృణోతి ॥ యస్యేతి ॥ ఇదం పరిదృశ్యమానంచిదచిదాత్మకం-సాత్మమాత్మభ్యామావాభ్యాంసహితం-సర్వం యథా-బహి-ర్భాతి-తథా-తత్సర్వం,త్వయ్యపిత్వజ్జఠరే-భాతమితి శేషః - హేతితదాశ్చర్యశక్తివిషయకవిస్మయద్యోతకం-ఇదంత్వజ్జఠరేభానం,మాయయాత్వదాశ్చర్యశక్త్యా-వినా- కిం-తన్మూలకమేవేత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ నకేవలంజనన్యాః - మమా

దృష్టం భగవంస్తదేవ । కిం వా సుదృష్టం హృది మే తదేవ కిం నో సపద్యేవ పునర్వ్యదర్శి ॥ ౧౫ ॥ అత్రైవ మాయాదమనావతారే హ్యస్య ప్రపఞ్చస్య బహిస్స్ఫుటస్య । కృత్స్నస్య చాన్తర్జఠరే జనన్యా మాయాత్వమేవ ప్రకటీకృతం తే ॥ ౧౬ ॥ యస్య కుక్షావిదం సర్వం సాత్మం భాతి యథా తథా । తత్త్వయ్యపీహ తత్సర్వం కిమిదం మాయయా వినా ॥ ౧౭ ॥ అద్యైవ త్వదృతేఽస్య కిం మమ న తే మాయాత్వమాదర్శితం ఏకోఽసి ప్రథమం తతో వ్రజసుహృద్వత్సాస్సమస్తా అపి । తావన్తోఽసి చతుర్భుజాస్తదఖిలైస్సాకం మయోపాసితాస్తావన్త్యేవ జగన్త్యభూస్తదమితం బ్రహ్మాద్వయం శిష్యతే ॥ ౧౮ ॥ అజానతాం త్వత్పదవీమనాత్మన్యాత్మాఽఽత్మనా భాసి వితత్య మాయామ్ । సృష్టావివాహం జగతో విధాన ఇవ త్వమేషోఽన్త ఇవ త్రినేత్రః ॥ ౧౯ ॥ సురేష్వృషిష్వీశ తథైవ నృష్వపి తిర్యక్షు

పీత థైవవిచిత్రశక్తిర్దర్శితేత్యాహ ॥ అద్యైవేతి ॥ అద్య త్వదృతే ఆధునికం త్వాం వినా - అధునా గోపాలకావస్థావస్థితత్వాం వినేత్యర్థః-అస్య-త్వత్పూర్వోత్తరావస్థాద్వయం పశ్యతో మమ- తే త్వయా - మాయాత్వం విచిత్రశక్తిత్వం,నాదర్శితం కిం-దర్శితమేవేత్యర్థః విచిత్రశక్తిమూలకం కింకిం తేవదర్శితమిత్యత్రాహ ॥ ప్రథమం మయా వత్సవత్సపాపహరణదశాయామేకోఽసి,తత-స్సమస్తా-వ్రజసుహృదో గోపబాలావత్సాశ్చాసి-తత - స్తావన్తః-యావన్తో వ్రజసుహృద్వత్సాస్తావన్త-శ్చతుర్భుజాఅసి కథంభూతాః-మయాసహా- ఖిలై-శ్చరాచరాదిభి రుపాసితాః , తత-స్తావన్తి యావన్తశ్చతుర్భుజాస్తావన్తి-జగన్త్య-భూః-తావన్తి విరాడ్రూపాణ్యాసీరిత్యర్థః-ఇదం ప్రాగుక్తమపి తదాదృష్టమతోఽనూద్యత ఇతి జ్ఞేయం-తత్తతో-ఽమితమపరిచ్ఛిన్నం,అద్వయం-తుల్యవస్త్వన్తరరహితం-కృష్ణాత్మకం-బ్రహ్మ-శిష్యతే అవశిష్యతే ॥ ౧౮ ॥ మయాసాకమఖిలైరుపాసితా ఇత్యుక్తం ॥ తత్ర-నన్వహమేవంవిధశ్చేత్సర్వేషామప్యేవం కిం న ప్రతీయేతేత్యాహ॥ అజానతామితి ॥ అనాత్మని దేహే-ఆత్మాత్మనా ఆత్మభావేన-దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానాది హేతునా-త్వత్పదవీం త్వద్యాథాత్మ్య-మజానతాం భాసి,కింకృత్వా-మాయావితత్య తేషుమాయాంప్రసార్య-కథంభాసి-జగత-స్సృష్టా-వహమివ - సృష్టౌనిమిత్తభూతాయాం

సృష్ట్యర్థమితియావత్-ఏవముత్తరత్రాపి,అహమివచతుర్ముఖఇవ,విధానేరక్షణే-ఏషత్వమివ- విష్ణురివ,అన్తేసంహారే,త్రినేత్రఇవరుద్రఇవ-పృథక్స్వతంత్రఇవ,భాసి-త్వత్పదవీంజానతాంతు , బ్రహ్మరుద్రాద్యాఖ్యజీవాన్తర్యామితయాతచ్ఛరీరకత్వేనవిధానేతుసాక్షాత్స్వావతారరూపత్వేన-భాసీత్యర్థః॥ మాయాశబ్దస్త్వత్రప్రకృతిపరః-ప్రకృతిగుణాన్రజఆదీన్వితత్యేత్యర్థః-సహి-మాయాన్తుప్రకృతింవిద్యా,,దితిప్రమాణవశాత్క్వచిత్ప్రకృతిపరః ‚‚ మాయావయునంజ్ఞాన,, మితినిఘణ్టుపాఠా,న్మాయయాసతతంవేత్తీత్యభియుక్తప్రయోగాచ్చక్వచిజ్జ్ఞానపరః- క్వచిచ్చ విచిత్రశక్తిపరః ‚‚ యోగమాయాంసమాదిశ,,దితిభాగవతప్రయోగాదేవ,, ఋతేమాయాంవిశాలాక్షీ ,, మితిశ్రీరామాయణప్రయోగాచ్చ ‚‚జలంసంస్తభ్యమాయయే,,తిజలస్తమ్భనశక్తౌభారతప్రయోగాచ్చ-తస్మాత్తత్రతత్రయథోచితస్తదర్థోగ్రాహ్యః ॥ ౧౯ ॥ విధానేత్వమిత్యేతదేవోపపాదయతి॥సు

రేష్వితి ॥ హే ఈశ, అజనస్యకర్మాయత్తోత్పత్తిరహితస్య - తేతవ - సురాదిషు - జన్మ అవతారః - హే ప్రభో - విధాతః, దుష్కృతాం - దుర్మదనాశాయ - సాధూనా - మనుగ్రహాయచ, భవతి, తత్ర - సురేషూపేన్ద్రాదిరూపం జన్మ - ఋషిషు నరనారాయణాత్మకం, నృషు దాశరథ్యాదిరూపం - తిర్యక్షు వరాహాదిరూపం - యాదస్సు మత్స్యకూర్మాదియూపమ్ ❀ ౹ ౨౦॥ ❀ అవతారప్రసఙ్గాత్తేషాం జాతిప్రకారసఙ్ఖ్యాకాలనియమాభావం క్రీడైకప్రయోజనత్వం విచిత్రశక్తిమత్త్వం చాహ ॥ కోవేత్తీతి ॥ అవతారదశాయామపిస్వాసాధారణవిపులానన్దరూపత్వషాడ్గుణ్యపూర్ణత్వప్రశాసితృత్వయోగనిర్వాహకత్వాద్యప్రహాణప్రదర్శనార్థం భూమన్నిత్యాదిసంభోధనచతుష్టయం - భవతస్తవ - ఊతీర్గతీశ్చేష్టా - స్త్రిలోక్యాం, కః - పుమాన్ - క్వవాకస్యాం జాతౌ కథం కేనప్రకారేణ - కతికియత్సఙ్ఖ్యాకాః - కదాకస్మిన్కాలే - అవతారా ఇత్యేతచ్చ - వేద - నకోఽపిజానాతీత్యర్థః - కేవలమాశ్చర్యశక్తిం విస్తారయన్నేవం క్రీడసీతి మమ భాతీతి భావః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ కించా - జానతామహమాదిరూపేణ కేవలం త్వమేవ భాసి జగదపి - విపరీతం భాతీత్యాహ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్త్వద్వ్యతిరిక్తస్వతన్త్రవస్త్వభావాన్నిత్యసుఖబోధతనౌ నిత్యానుకూలజ్ఞానరూపే - త్వయ్యేవానన్తే అపరిచ్ఛేద్యమహిమ్ని, యన్మాయాతః స్వాస్వసఙ్కల్పరూపజ్ఞానాదుద్యత్ ఉత్పద్యమానం సమపియల్లీయమానం, అత - స్త్వదపృథక్సిద్ధమితి భావః - పురుభ్యో దుఃఖేభ్య ఉపరి తథావిధానిదుఃఖాని, యస్మిన్ - స్స్వప్నాభం స్వప్నతుల్యం, సర్వత్రదృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికయోస్సాధర్మ్యే సతి వైధర్మ్యేణ భవితవ్య - మన్యథా తయోరైక్యమేవ స్యాత్ తత్ర ఉభయానుగం సాధర్మ్యమనిత్యత్వరూపం - స్వప్నే తు తత్కాలమాత్రావస్థాయిత్వం తద్ద్రష్ట్రైకానుభావ్యత్వరూపం వైధర్మ్యం - దార్ష్టాన్తికే తు - కాలాన్తరేఽప్యవస్థాయిత్వం అనేకానుభావ్యత్వరూపం చేతి వివేకః ఇదం చిదచిదాత్మకమశేషం - జగ, దసత్స్వరూపమపి - అజానతాం - సదివ, భాతి, సతతవికారవదపి తద్విపరీతవదాభాతీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ యద్యసదిదం జగత్తచ్ఛరీరభూతం చ మత్వా వాఽన్యస్య లీయతే, తర్హి తద్దృష్టిదోషభాగహమస్య సన్తే వాఽత్ర స్తుప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వేన శోధయతి ఏక ఇతి ॥ సత్యః, స్వయంజ్యోతి - రనన్త - ఇతి పదత్రయేణ " సత్యం జ్ఞానమనన్తం " మితి జగత్కారణత్వేన లక్షితే సూక్ష్మచిదచిద్వి

యాదస్స్వపి తేఽజనస్య । జన్మాసతాం దుర్మదనిగ్రహాయ ప్రభో విధాతస్సదనుగ్రహాయ ॥ ౨౦ ॥ కో వేత్తి భూమన్ భగవన్పరాత్మన్యోగేశ్వరోతీర్భవత స్త్రిలోక్యామ్ । క్వ వా కథం వా కతి వా కదేతి విస్తారయన్క్రీడసి యోగమాయామ్ ॥ ౨౧ ॥ తస్మాదిదం జగదశేషమసత్స్వరూపం స్వప్నాభమస్తధిషణం పురుదుఃఖదుఃఖమ్ । త్వయ్యేవనిత్యసుఖబోధతనావనన్తే మాయాత ఉద్యదపి యత్సదివావభాతి ॥ ౨౨ ॥ ఏకస్త్వమాత్మా పురుషః పురాణస్స

శిష్టైవస్తునివిశేష్యాం శశోధకం వాక్యం ప్రత్యభిజ్ఞాయతే, సత్యః నిర్వికారః, అనేనాచేతనాత్తత్సంసృష్టచేతనాచ్చ వ్యావృత్తిః, స్వయంజ్యోతిః, సఙ్కోచకాభావాన్నిత్యాసఙ్కుచితస్వయంప్రకాశస్వరూప ఇత్యర్థః, అనేన ముక్తజీవానాం వ్యావృత్తిః - తేషాం బద్ధదశాయాం సఙ్కుచితప్రకాశత్వాత్ అనన్తః స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితః - అనేన నిత్యసిద్ధజీవవ్యావృత్తిః - తేషాం స్వభావత ఆనన్త్యేఽపి స్వరూపతస్తదభావాత్ - తత్ర సత్యత్వమేవ వివృణోతి - ఉపాధితోఽమృతోఽనిరఞ్జనోఽక్షరశ్చేతి - అమృత ఇతిచ్ఛేదః. జీవస్యోపాధితో మరణం నామ కర్మాయత్తదేహవియోగాత్మకం - తద్రహిత ఇత్యర్థః. అమృత ఇత్యజాతత్వస్యాప్యుపలక్షణం - ఉపాధిత ఇత్యస్య కాకాక్షిన్యాయాన్ముక్త ఇత్యనేనాపి సంబన్ధః - ఉపాధితో ముక్తః నిత్యం కర్మాయత్తదేహసంబంధాన్ముక్తః - తత్ప్రతిభట ఇత్యయముపాధితోఽమృతత్వే హేతుః - నిరఞ్జనః పుణ్యపాపరూపాఞ్జనరహిత - స్తత్ప్రతిభటః - అనేన ప్రకృతిసంసృష్టజీవవ్యావృత్తిః స్పష్టీకృతా భవతి - అక్షర ఇత్యనేన షడ్భావవికారాత్మకక్షరణస్వభావరహితవస్తువాచినా ప్రకృతేర్వ్యావృత్తిః స్పష్టీక్రియతే ॥ ఆనన్త్యం వివృణోతి ॥ నిత్యః - పూర్ణో - ఽద్వయశ్చేతి - నిత్య ఇతి కాలపరిచ్ఛేదవ్యావృత్తిః - పూర్ణ ఇతి దేశపరిచ్ఛేదరాహిత్యముచ్యతే " తేనేదం పూర్ణం పురుషేణ సర్వ ,, మితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా సర్వవస్తువ్యాపకత్వం తేన వివక్షితం - అతో దేశపరిచ్ఛేదవ్యావృత్తిః స్పష్టైవ - అద్వయ ఇత్యనేన వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యముచ్యతే - అద్వయః అబ్రహ్మాత్మకద్వితీయవస్తురహితః - సర్వస్యాత్మకత్వేన సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వరూపం వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యముక్తం భవతి ॥ యద్వా ॥ అద్వయః స్వస్వరూపగుణాపేక్షయోత్కృష్టగుణయుక్తవస్త్వన్తరరహితః - నిరతిశయగుణయుక్తత్వమపి వస్త్వపరిచ్ఛేదః - తత్రాద్యకల్పే స్వరూపస్యైవ సర్వశరీరకత్వేన సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వరూపం వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యం - నతు గుణానామిత్యవగన్తవ్యం - ద్వితీయే తు - నిరతిశయత్వం స్వరూపే గుణేషు చానుగత - మిత్యుభయోరపి వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్య - మితి వివేకః - ఏవం ప్రకృతిపురుషవ్యావృత్తస్య స్వరూపస్య కీర్తన - మజస్రసుఖ, ఇతి అజస్రం సంతతమపరిచ్ఛిన్నం - దుఃఖాసంభిన్నమితి యావత్ తత్సుఖం యస్య - సః - బహువ్రీహిణాఽపగతస్యాజస్రసుఖస్యాన్యపదార్థసంబన్ధో రాహిత్యశ్చిర ఇతి పదభేదరూపః - కథమేవంవిధస్య మమాసత్స్వరూపజగత్కారణత్వమిత్యత ఉక్త - మాద్య

ఇతి, ఆదౌభవ ఆద్యః - ఏవంవిధోఽపి జగత్కారణభూత ఇతి సాధ్యధర్మనిర్దేశః, అత్రోపపత్తిరుచ్యతే, ఏక, ఆత్మా, పురుషః పురాణ, ఇతి “ఏకమేవాద్వితీయ,, మితిస్థానప్రమాణేనతత్రైవాత్రాపి సృష్టిదశావస్థ నామరూపవిభాగనిబన్ధన ప్రపఞ్చగతబహుప్రతిసంబన్ధితదవిభాగనిబన్ధనైకత్వమేకశబ్దేనోచ్యతే - నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టతయైకత్వవ్యపదేశార్హః, నవిశేష్యాకారేణకారణభూతః - కిన్తు - విశిష్టత్వాకారేణేతిభావః - ఆత్మేత్యనేన స్వశరీరభూతప్రకృతిపురుషకాలాదిద్రష్టృత్వం వివక్షితం, స్వక్షేత్రస్య ద్రష్టాహ్యాత్మా “ఏతద్యోవేత్తీ,, తిభగవదుక్తేః - యద్యపిసా క్షేత్రజ్ఞశబ్దవ్యుత్పత్తి - స్తథాపి - తత్పర్యాయతయా ప్రయుజ్యమానస్యాత్మశబ్దస్యాన్తః ప్రవిశ్యధారకవాచిన స్తత్పర్యన్తతాఽత్ర వివక్షితా - అనేననిమిత్తకారణత్వోపయుక్తం సర్వజ్ఞత్వం వివక్షితం - ఇదముపాదానకారణత్వోపయుక్త సర్వశక్తిత్వస్యాప్యుపలక్షణం - ఏక ఇత్యుపాదానాదికారణత్వం ప్రసాధితం - అదనిమిత్తకారణత్వం సాధయతి - పురుషః పురాణః - పురుషశబ్దేనాత్రకర్తృత్వం వివక్షితం - తస్యైవకర్తృత్వదర్శనాత్ “కర్తాశాస్త్రార్థవత్త్వా,, దితిసూత్రస్వారస్యాచ్చ - పురాణః - పురాజగత్సృష్టేః పూర్వం వర్తమానః పురుషః జగత్కర్తేత్యర్థః ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ యతస్త్వమేవం కారణభూతోఽత ఏవ “కారణంతుధ్యేయః,, ఇతిశ్రుత్యుక్తరీత్యా త్వామేవంవిధం ధ్యాత్వా ముచ్యన్త ఇత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ యేజనాః - గురురేవార్కస్సూర్యవత్తమసోఽజ్ఞానస్య నివర్తకత్వాత్తథారూపణం - తస్మాదుపలబ్ధా - యా - ఉపనిషద్వేదాన్తాః - అత్రోపనిషచ్ఛబ్దేన తద్వాక్యార్థజ్ఞానం వివక్షితం - సైవచక్షు, స్తేనైవంవిధం - త్వాం - విచక్షతే చక్షిర్దర్శనేఽపివర్తతే - పశ్యన్తి గురుముఖాద్వేదాన్తవాక్యార్థం నిశ్చిత్య తన్మననపూర్వకం ప్రత్యక్షతాపత్తిపర్యన్తరూపాముపాసనాం యే కుర్వన్తీతిభావః - కథంభూతం - కథంచ - తత్రాహ - సకలాత్మనాం సర్వేషామాత్మనాముపాసకానాంచాన్తరాత్మానం - ఆత్మనాముపాసకానామాత్మతయా తచ్ఛరీరతయా ॥ యద్వా ॥ సకలాత్మనాం సర్వజీవానాం దేవమనుష్యాదీనాం - యే - ఆత్మానః దేవమనుష్యాదిశరీరాన్తర్వర్తినో జీవా - స్తేషామప్యన్తరాత్మతయా - స్వాత్మాన - ముపాసకానామప్యన్తరాత్మానం - య - ఇహ - విచక్షతే - త ఏవ - భవాన్నృతామ్బుధిం తరన్తీత్య

త్యస్స్వయంజ్యోతిరనన్త ఆద్యః । నిత్యోఽక్షరోఽజస్రసుఖోనిరఞ్జనః పూర్ణోఽద్వయోముక్త ఉపాధితోఽమృతః ॥ ౨౩ ॥ ఏవంవిధంత్వాం సకలాత్మనామపి స్వాత్మానమాత్మాత్మతయా విచక్షతే । గుర్వర్కలబ్ధోపనిషత్సుచక్షుషా యే తేతరన్తీవభవానృతామ్బుధిమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఆత్మానమేవాత్మతయా విజానతాం తేనైవజాతంనిఖిలం ప్రపఞ్చితమ్ । జ్ఞానేనభూయోఽపిచతత్ప్రలీయతే రజ్జ్వామహేర్భోగభవాభవౌయథా ॥ ౨౫ ॥ అజ్ఞానసంజ్ఞౌ భవబన్ధమోక్షౌ ద్వౌనామనాన్యౌస్తఋతజ్ఞభావాత్ । అజస్రచిత్యాత్మనికేవలేపరే విచార్యమాణే తరణావి

స్వయః - భవేసంసారే - యాన్య - నృతాని - తాన్యేవామ్బుధి - స్తం “యథాసంపుష్పితస్య వృక్షస్య దూరాద్గన్ధోవాతీ,, త్యాదినా పుణ్యకర్మ ప్రస్తుత్యతత్ప్రతిసంబన్ధినిపాప “ఏవమనృతాదాత్మానంజుగుప్సే,, దిత్యనృతశబ్ద ప్రయోగాదనృతశబ్దః పాపకర్మవాచి - పాపత్వంచానిష్టసాధనత్వం - ముముక్షోః స్వర్గాదిఫలస్యాప్యనిష్టత్వేన తత్సాధనకర్మాప్యనృతశబ్దేనవివక్షితం - ఏవంచపుణ్యపాపానితరన్తీత్యర్థః ✻ ॥ ౨౪ ॥ ✻ యేవిచక్షతే తేతరన్తీత్యుక్తం - అథ ప్రసఙ్గాదిత్వరీతానాం కాగతి - ర్యదిసంసృతి - స్తర్హి కస్తస్యాః నివృత్త్యుపాయ - స్తత్రాహ ॥ ఆత్మానమితి ॥ అవిజానతామితిచ్ఛేదః - ఆత్మానం పరమాత్మానం - త్వా - మాత్మతయైవ సర్వాన్తరాత్మతయైవ - అవిజానతాం - తేనైవ తదవిజ్ఞానేనైవ - నిఖిలం ప్రపఞ్చితం జాతం ప్రపఞ్చో జాతః సంసారః ప్రాప్త ఇత్యర్థః - దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమమూలకపరమాత్మానుపాసనాదినైవ సంసారః ప్రాప్త ఇత్యర్థః - తత్ప్రపఞ్చితం - పునః - జ్ఞానేన దేహాత్మాద్యనభిమానపూర్వకపరమాత్మోపాసనాత్మకేన - న ప్రతీయతే నశ్యతి - నివర్తత ఇతి యావత్ - పరమాత్మోపాసనాత్మకజ్ఞానాభావప్రయుక్తసంసారస్య జ్ఞానసద్భావే సతి నివృత్తౌ దృష్టాన్తమాహ ॥ యథా - రజ్జ్వామధిష్ఠానభూతాయాం - మహేస్సర్పస్య - యో - భోగశ్శరీరం - తస్య - భవాభవౌ భోగవిషయజ్ఞానోదయతల్లయా రజ్జుయాథాత్మ్యజ్ఞానప్రయుక్తౌ - తద్వద్దేహాత్మాద్యనభిమానపూర్వకప్రత్యక్షతాపత్తిపర్యన్తభగవదుపాసనాత్మకజ్ఞానాభావతత్సద్భావప్రయుక్తౌ సంసారతన్మోక్షావిత్యర్థః - మృషావాదినస్త్వత్ర రజ్జుయాథాత్మ్యజ్ఞానప్రయుక్తసర్పభ్రమస్తద్యాథాత్మ్యజ్ఞానాన్నివర్తతే - ఏవ - మపరమార్థభూతో బన్ధో బ్రహ్మభిన్నే జీవే తత్త్వమస్యాదివాక్యజన్యతద్యాథాత్మ్యజ్ఞానమూలకస్తద్యాథాత్మ్యజ్ఞానాన్నివర్తత ఇతి వ్యాచక్షతే - తత్రివాక్యార్థజ్ఞానస్యనివర్తకత్వానుపపత్తి - స్తేనసత్యభూతస్యైవబన్ధస్యనివృత్త్యనుపపత్తిశ్చ - భాష్యాదిషు సప్తవిధానుపపత్తిప్రతిపాదనపరప్రకరణే ద్రష్టవ్యా - విస్తరభయాత్త్వత్రనలిఖ్యతే ✻ ॥ ౨౫ ॥ ✻ ఉక్తదృష్టాన్తేనాభిప్రేతమేవ దార్ష్టాన్తికే పునర్దృష్టాన్తరేణానుగమయతి ॥ అజ్ఞానసంజ్ఞావితి ॥ భవస్సంసార - స్తద్రూపో - బన్ధ - స్తస్మాన్మోక్షశ్చే - త్యేతౌ - ద్వౌ, అజ్ఞానసంజ్ఞౌ - అజ్ఞానముక్తవిధపరమాత్మోపాసనాత్మకజ్ఞానాభావః - సంజ్ఞాతదుపాసనాత్మకం

జ్ఞానం తేఽనయోః స్త ఇతి తథాభూతౌ - అస్య ఆదిత్వాన్నస్త్వర్థీయోఽచ్ - సంబన్ధోఽత్ర హేతుహేతుమద్భావరూపః-ఉపాసనాత్మకజ్ఞానాభావతత్సద్భావహేతుకౌ భవబన్ధమోక్షావిత్యర్థః - నాన్యతః అన్యమూలకౌ న స్త ఇత్యర్థః - నామశబ్దశ్శాస్త్రీయప్రసిద్ధిద్యోతకః ఏవం స్థితే-యథా - అహని-తరణౌ సూర్యే- సతి-తమ ఇవేతి శేషః-తథా -అజ్ఞభావాదృతే దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమం వినా - అజ్ఞభావం విహాయేత్యర్థః -అజస్రచితి నిత్యజ్ఞానైకాకారే - ప్రత్యగాత్మని, కేవలే-పరే పరస్మిన్నాత్మని పరమాత్మని, విచార్యమాణే ప్రత్యగాత్మాన్తరాత్మత్వేన వేదాన్తవాక్యార్థవిచారపూర్వకం పరమాత్మన్యుపాస్యమాన ఇత్యర్థః-తత్ప్రలీయత ఇత్యనుషఙ్గః-ప్రపఞ్చితం ప్రలీయత ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ అజ్ఞభావాదిత్యనేనోక్తమజ్ఞత్వమేవ విశదయన్ విస్మయతే ॥ త్వామితి ॥ దేహాత్మభ్రమోఽహమేవేశ్వర ఇత్యేవం స్వతన్త్రాత్మభ్రమశ్చేతి ద్వివిధోఽపి భ్రమోఽనర్థహేతుతయా త్యాజ్యతయా చ తత్ర తత్రోచ్యతే - అత్రాప్యుభయవిధభ్రమస్యాపి పరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానమూలకత్వముక్త్వా విస్మయతే - పరం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం - ఆత్మానం ప్రకృతిపురుషాన్తః ప్రవేశేన తద్గతదోషాసంస్పర్శేన ప్రశాసనైర్భర్తృత్వం- యథోక్తం భగవతా “ ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః । యో లోకత్రయమావిశ్య బిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వర ” ఇతి ఏవమత్యన్తవిలక్షణమపి త్వామిత్యర్థః - ఏవంవిధం, త్వా-మాత్మానం ప్రత్యగాత్మానం-మత్వా - చస్త్వర్థః - ఆత్మానం చ ప్రత్యగాత్మానం తు- పరమన్యం, దేహమేవ-మత్వేత్యర్థః - ఆత్మా పరమాత్మా- పున-ర్బహి-ర్మృగ్యః మృగ్యత ఇత్యర్థః - అహో అజ్ఞజనానాం , ఇయ-మజ్ఞతా, న హి గృహే నష్టం వనే మృగ్యత ఇతి భావః-వివేకినస్తు జీవాన్తరాత్మతయైవ త్వాముపాసత చ ఇతి భావః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ ఇదమేవ దృష్టాన్తముఖేన కాక్వా, ఉపపాదయతి॥ అన్తర్భవ ఇతి॥ హే అనన్త, సన్తో వివేకినః, అన్తర్భవే-భవతీతి భవో దేహ, స్తన్మధ్యే, అతత్ తదన్యార్థకో నఞ్-పరమాత్మనోఽన్యద్యజ్జీవపర్యన్తం పఞ్చవింశతితత్త్వజాతం, తత్త్యజన్తః - తస్మిన్పరమాత్మాభిమానం త్యజన్త, స్తద్విలక్షణ, మేవముక్తవిధం, భవన్తం, త్వాం, మృగయన్తి వి

వాహనీ॥ ౨౬ ॥ త్వామాత్మానం పరం మత్వా పరమాత్మానమేవ చ । ఆత్మా పునర్బహిర్మృగ్య ❋ అహో అజ్ఞజనాజ్ఞతా॥ ౨౭ ॥ అన్తర్భవేఽనన్త భవన్తమేవ హ్యతత్త్యజన్తో మృగయన్తి సన్తః । అసన్తమప్యన్త్యహిమన్తరేణ సన్తం గుణం తం కిము యన్తి సన్తః॥ ౨౮ ॥ తథాఽపి తే దేవ పదామ్బుజద్వయ ప్రసాదలేశానుగృహీత ఏవ హి ❋ । జానాతి తత్త్వం భగవన్మహిమ్నో న చాన్య ఏకోఽపి చిరం విచిన్వన్ ॥ ౨౯ ॥ తదస్తు మే నాథ స భూరిభాగో భవేఽత్ర వాఽన్యత్ర తు వా తిరశ్చామ్ । యేనాహమేకోఽపి భవజ్జనానాం భూత్వా నిషేవే తవ పాదపల్లవమ్ ❋ ॥ ౩౦ ॥
అహోఽ❋తిధన్యా వ్రజగోరమణ్య❋ స్స్తన్యామృతం పీతమతీవ తే ముదా । యాసాం విభో వత్సతరాత్మజాత్మనా

విచ్యోపాసత ఇత్యర్థః “ సోఽన్వేష్టవ్యస్స విజిజ్ఞాసితవ్య ” ఇతి శ్రుత్యనురోధాత్, సన్తః వివేకినః, రజ్జ్వయాథాత్మ్యజ్ఞానవన్తః, అన్తి సమీపే, సన్తమతత్త్వేనైవ ప్రతీయమానం - గుణం రజ్జుమసన్తమప్య - హిం సర్పం కిము ప్రతియన్తి- సన్నిహితస్యాపి విస్మరణే వ్యవహితాధ్యాసే చాయం దృష్టాన్తః, యథా వివేకినస్సంనిహితే గుణేఽహివిలక్షణతయా ప్రతీయమానే న వ్యవహితసర్పబుద్ధిం కుర్వన్తి - ఏవం-జీవాన్తరాత్మతయా సంనిహితేఽప్యజీవపర్యన్తతత్త్వవిలక్షణతయా ప్రమితే న జడజీవబుద్ధిం కుర్వన్తి- కిం తు తాం విహాయ స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ తద్విలక్షణం త్వామధ్యవస్యన్త ఉపాసత ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ నను కేచిదజ్ఞాస్సన్తస్సంసరన్తి, కేచిత్తు వివేకినస్సన్తో మాముపాస్య తరన్తీత్యుక్తం కస్తర్హి వివేకావివేకహేతురిత్యత్ర భవదనుగ్రహవిశేషభావాభావావేవేత్యభిప్రాయేణాహ ॥ తథాపీతి॥ యద్యపి కేచిదజ్ఞాస్సంసరన్తి- కేచిద్వివేకినస్సన్తస్తరన్తి-తథాపి, హే దేవ, తవ, పదామ్బుజస్య ప్రసాదలేశేనానుగృహీత ఏవ, పుమాన్, ప్రణత్యాలమ్బనస్య పదామ్బుజద్వయస్య తత్ప్రసాదమూలత్వాదేవ చోక్తిః-భగవతస్తవ, మహిమ్న, స్తత్త్వం యాథాత్మ్యం, జానాతి, అన్యోఽననుగృహీతస్తు, ఏకోఽపి నిర్జనదేశస్థోఽపి చిరమపి, విచిన్వన్, న చ నైవ, జానాతి హి ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ కస్తర్హి మదనుగ్రహహేతురిత్యత్ర, త్వద్భక్తజనసఙ్గవిశేష ఏవేత్యభిప్రాయేణ తమేవాత్మనః ప్రార్థయతే॥ తదస్త్వితి॥ తత్తస్మాత్, త్వదనుగ్రహస్యైవ వివేకహేతుత్వాత్, హే దేవ, స, భూరిభాగః మహాభాగ్యః, మహాంస్తు కోఽసౌ, యేన భాగ్యేనాహ, మత్ర, భవే చతుర్ముఖజన్మని, అన్యత్ర తు వా మనుష్యజన్మని కిం బహునా-తిరశ్చాం మధ్యే వా, భవజ్జనానాం కేనాపి ప్రకారేణ త్వదాభిముఖ్యాగ్రాణాం జనానాం మధ్యే, ఏకోఽపి యః కశ్చిదపి భూత్వా, తవ, పాదపల్లవం, నిషేవే నితరాం సేవే, తావన్మాం భవజ్జనాన్తర్భూతత్వేనానుగృహాణేతి భావః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ చతుర్ముఖజన్మతోఽపి యత్ర క్వచిత్త్వజ్జనసఙ్గ ఏవ శ్రేయ ఇత్యౌత్సుక్యేన నన్దగోపగోపికాదీనభినన్దతి సప్తభిః॥ అహో ఇత్యాదిభిః ॥ వ్రజస్య, గావో, రమణ్యో గోప్యశ్చ, అతిధన్యాః, కుత ఇత్యత్ర తా విశినష్టి-యాసాం వ్రజగోరమణీనాం, స్తన్యామృతం-వత్సరూపేణాత్మజరూపేణ చ- త్వయా పీతం

విభో౽స్తవ, తృప్తయే, అధ్వరాస్సర్వేయజ్ఞాశ్చ, నాలం నపర్యాప్తాః, స్తేనత్వమేత్యన్వయః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ నన్దాదీనాం, భాగ్యం, మహోకుతః, నిరతిశయానన్దం, సర్వవ్యాపకం, సనాతనం, బ్రహ్మ-మిత్రం, మధూత్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ హే అచ్యుత, తేషాం నన్దాదీనాం, భాగ్యస్య, మహిమా, తావ, దాస్తాం, కస్తమియత్తయావర్ణితుంశక్నుయాదిత్యర్థః, శర్వోఽహఙ్కారాధిష్ఠాతా, ఆది త్యేషాం, మనోబుద్ధిచిత్తాధిష్ఠాతౄణాం, చన్ద్రాదీనాం, తే, వయ, మేకాదశచ-స్వస్య చిత్తాధిష్ఠాతృత్వేఽపిమేఢ్రాధిష్ఠాతృత్వాచ్చఏకాదశేత్యుక్తం, ఏవం, చతుర్దశవయమితిభావః, వయంమేఢ్రాదికర్మజ్ఞానేన్ద్రియోభయాధిష్ఠాతారశ్చ, భూరిభాగాః మహాభాగ్యవన్తః, వయమిత్యాత్మానమేవబహుమన్యమానస్యోక్తిః - ఏవం మనోబుద్ధ్యహఙ్కారోభయాధిష్ఠాతారః త్రయోదశ దేవావివక్షితాః, కుతః, యస్మా, దేషాం, హృషీకాణీన్ద్రియాణ్యేవ, చషకాణి, తైః, స్తవాఙ్ఘ్రిరేవ, ఉదజం కమలం, తస్య. మధుమకరన్దస్తదేవామృతంస్వాదు, ఆసవంమాదకం, పిబామః, ఏతదుక్తంభవతి॥ యథాప్రత్యేకేన్ద్రియాభిమానినోవయం కీర్తిసౌగన్ధ్యాద్యేకైకదేశసేవినోఽపికృతార్థాః - స్తథాసర్వేన్ద్రియైస్సర్వసేవినామేతేషాంకిమువర్ణ్య తేభాగ్యమితి ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ యన్మయాప్రార్థనీయంతదేతదేవేత్యాహ ॥ తదితి॥ యన్మయాప్రార్థనీయం- భూరిభాగ్యం, త, దేత- దేవేత్యర్థః కింతత్ - ఇహ మనుష్యలోకే- య, త్కిమపి- మనుష్యజన్మ- తత్రాప్యటవ్యాం, యత్ - తత్రాపిగోకులే- యత్ - అహోసత్యలోకం విహాయాత్రజన్మనిజాతేకోలాభః అత ఆహ ॥ గోకులవాసినాంమధ్యేఽపికతమస్యయస్యకస్యాపి- అఙ్ఘ్రిరజసా- అభిషేకో- యస్మిన్ - తత్ - కతమం విశినష్టి- యస్య గోకులవాసినః- కతమస్యాపి, జీవితం- భగవాన్ముకున్దఏవ- ముకున్దపరమేవజీవనమిత్యర్థః, తస్యమగ్లభత్వమాహ॥ ద్యాపీతి॥ యస్యతవ, పదరజః, కేవలం, శ్రుతిభిర్వేదాన్తైః- మృగ్యతఏవ, నతుదృశ్యత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁

యత్తృప్తయేఽద్యాపిచనాలమధ్వరాః॥ ౩౦ ॥ అహోభాగ్యమహోభాగ్యంనన్దగోపవ్రజౌకసామ్ । యన్మిత్రంపరమానన్దంపూర్ణంబ్రహ్మసనాతనమ్॥ ౩౧ ॥ తేషాంతుభాగ్యమహిమాఽచ్యుతతావదాస్తామేకాదశైవ హివయంబతభూరిభాగాః । ఏతద్ధృషీకచషకైరసకృత్పిబామశ్శర్వాదయోఽఙ్ఘ్ర్యుదజమధ్వమృతాసవం తే॥ ౩౨ ॥ తద్భూరిభాగ్యమిహజన్మకిమప్యటవ్యాంయద్గోకులేఽపికతమాఙ్ఘ్రిరజోభిషేకమ్। యజ్జీవితంతునిఖిలంభగవాన్ముకున్దస్త్వద్యాపియత్పదరజశ్శ్రుతిమృగ్యమేవ ॥ ౩౩ ॥ ఏషాంఘోషనివాసినాముతభవాన్కిందేవ రాతేతినశ్చేతోవిశ్వఫలాత్ఫలంత్వదపరంకుత్రాప్యయంముహ్యతి । సద్వేషాదివపూతనాఽపిసకులాత్వామేవ దేవాపితాయద్ధామార్థసుహృత్ప్రియాత్మతనయప్రాణాశయాస్త్వత్కృతే॥ ౩౪ ॥ తావద్రాగాదయస్స్తేనాస్తావత్కారాగృహంగృహమ్ । తావన్మోహోఽఙ్ఘ్రినిగళోయావత్కృష్ణనతేజనాః॥ ౩౫ ॥ ప్రపఞ్చంనిష్ప్రపఞ్చోఽపివిడమ్బయసిభూతలే । ప్రపన్నజనతానన్దసన్దోహంప్రథితుంప్రభో ॥ ౩౬ ॥ జానన్తఏవజానన్తుకింబ

ఇదమపినప్రార్థయే, కిన్తు- కమపిత్వత్సంబన్ధవిశేషమేవేత్యభిప్రాయః యేనకేనాపిరాగద్వేషాద్యన్యతమేనత్వత్సంబన్ధమాత్రేణైవనిరతిశయానన్దపురుషార్థభూతత్వత్ప్రాప్త్యాంతతోఽన్యత్కిఞ్చిత్ఫలంహాతుం వ్రజవాసిష్వవతిష్ఠసఇతిమన్మనోనితరాంముహ్యతీత్యాహ॥ ఏషామితి॥ హే దేవ- సకులాబకాసురాదిసహితా - పాపిష్ఠాఽపిపూతనా, సద్వేషాదివ, సతాంసాధూనాం- వేషాదివ - సాధువేషానుకారమాత్రేణైవేత్యర్థః- వస్తుతోజిఘాంసయాఽపీతిభావః- యం త్వామేవ- ప్రాపితా, యోఽయంభవానేషాం- ఘోషవాసినాం- విశ్వస్య - పురుషార్థభూతాత్- త్వత్తోఽన్య, త్పరముత్కృష్టం- ఫలం, రాతా దాస్యతీతి- నోఽస్మాకం- చేతః, కుత్రాపిక్వాపి- సర్వత్ర- ముహ్యతి విశ్వఫలభూతస్త్వం ప్రత్యక్షతోఽవతిష్ఠసఏవ- తతఉత్కృష్టస్యఫలస్యాభావాత్కిం దాస్యసీతినశ్చేతోముహ్యతీత్యర్థః ఘోషవాసినోవిశినష్టి॥ యేషాం ఘోషనివాసినాం - ధామాదయః స్త్వత్కృతేత్వదర్థాఏవేత్యర్థః- ధామగృహం- అర్థోధనం- తనుర్దేహః- ఆశయోమనః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ నను, మత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకరాగద్వేషాదిమతాఽపిమత్సంబన్ధవిశేషమాత్రేణైవకథంమత్ప్రాప్తిస్తత్రాహ॥ తావదితి॥ హే కృష్ణ, తావదేవ- రాగాదయః- స్తేనాశ్చోరాః- భవన్తి- త్వత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకాభవన్తి- తథా, తావ, ద్గృహమపి, కారాగృహం బన్ధనాగారం మోహోఽపి తావదేవ- పాదశృఙ్ఖలం- యావ- త్తేతవ, జనాః - యేనకేనాపిప్రకారేణత్వత్సంబన్ధినోనభవన్తి - త్వదీయానాం తు రాగాదయోఽపిత్వన్నిష్ఠామోచకా ఏవేతిభావః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఏవం మోహితచిత్తోఽపిపునరేవమధ్యవస్యామీత్యభిప్రాయన్నాహ ప్రపఞ్చమితి ॥ నిష్ప్రపఞ్చోఽపి- నిష్కిఞ్చనో నిష్కల,, మిత్యాదిశ్రుత్యుక్తరీత్యాప్రాకృతశరీరతదాన్యవ్యాపారరూపప్రపఞ్చరహితోఽపి- మాయయాసఙ్కల్పేన, ప్రపఞ్చం, విడమ్బయసి అనుకరోషి- కిమర్థం - హే ప్రభో, ప్రపన్నజనసమూహస్య- సన్దోహంతతిం ప్రథితుం ఆవిష్కర్తుం- వర్ధయితుమితియావత్ - మమత్వేవంనిశ్చయ ఇతిభావః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ నను- మమప్రపఞ్చవిడమ్బనహేతుం తత్త్వ స్త్వంనజానీష ఇత్యత్రాహ॥ జానన్త ఇతి ॥ యేజనాః- స్తవతత్స్వరూపస్వభావాదికం - జానన్తి- త ఏవ- విడమ్బన

హేతుం జానన్తు, మమ-బహుభాషితేన-కిం-న కిఞ్చిదపి సాధ్యమస్తీత్యర్థః-ఏవమాత్మనోఽజ్ఞత్వమావిష్కృతం, పునస్సర్వజనీ
నమేతత్తు జానామీత్యభిప్రాయేణాహ॥ మనస ఇతి ॥ తవ, వైభవం మమ మనఆదికరణత్రయస్య గోచరం - నేతి వర్తతే-నగోచరం
నవిషయమిత్యర్థః-వపుష ఇతి దృష్టాన్తార్థం-యథా వపుషో నగోచరం-తథా - వాఙ్మనసయోరపీతి-అథవా-తవ-వపుషోఽపి-వై
భవం-వాఙ్మనసాగోచర-మిత్యేతావత్తు - జానామీ-త్యర్థః ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ అథ జిగమిషురావయోస్తారతమ్యం సర్వజ్ఞస్త్వమే
వ వేత్సీతి వదన్ననుజ్ఞాం పృచ్ఛతి॥ అనుజానీహీతి ॥ హే కృష్ణ-సర్వదృక్- హేతుగర్భమిదం-తత్త్వా - త్వం సర్వం- వేత్సి, జగతాం-నా
థ, స్త్వం, నత్వహమితి భావః-ఏతత్పరిదృశ్యమానం - జగ - త్తవ త్వయా అర్పితం ఉత్పాద్య స్వస్మిన్నైవ సహితమిత్యర్థః నతు మ
మేతి భావః-అతో-మా-మనుజానీహి ఆజ్ఞాపయేత్యర్థః ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ ఏవమాపృచ్ఛ్య శ్రీసంకోచనేనైవ తదనుజ్ఞాతః పునర్హర్షా
తిశయాత్ప్రకృతావతారాసాధారణధర్మైస్సంబోధయన్ పరిక్రమ్య ప్రణమ్య చ జగామేత్యాహ॥ శ్రీకృష్ణేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ వృ
ష్ణికులపద్మస్య-ప్రీతిదాతృత్వేన-సూర్యోపమా-క్ష్మానిర్జరాః భూదేవాః - యే - ద్విజా-స్తేషాం- యద్వా-క్ష్మాయాః-నిర్జరా
ణాం దేవానాం-ద్విజానాం, పశూనాం, య-ఉదధివ, ద్విస్తార-స్తస్య , వృద్ధిం కరోతీతి తథాభూత -తత్సముదాయవృద్ధికారిత్వే
న చన్ద్రోపమా-దుర్ధర్మః పాషణ్డధర్మ-స్స ఏవ- శార్వరం తమః, త-ద్ధరతీతి-తథా , అనేన హి ద్వయోపమా, హే క్షితిరాక్షసధ్రుక్
క్షితౌ-యే-రాక్షసాః-కంసాదయః, ఉద్యన్నేవ తేభ్యో ద్రుహ్యతీతి పునస్సూర్యోపమా- సూర్యాద్యుపమాఽపి న్యూనేతి మత్వా
ఽఽహ॥ అర్కం-అర్క-మభివ్యాప్య - సర్వేషాం - సుమహాన్ పూజ్య - హే భగవన్ - ఆకల్పం కల్పపర్యన్తం - తే తుభ్యం-న

హూక్త్యా న మే ప్రభో । మనసో వపుషో వాచో వైభవం తవ గోచరమ్॥ ౩౮ ॥ అనుజానీహి మాం కృష్ణ సర్వం త్వం
వేత్సి సర్వదృక్ । త్వమేవ జగతాం నాథో జగచ్చైతత్తవార్పితమ్॥ ౩౯ ॥ శ్రీకృష్ణ వృష్ణికులపుష్కరజోషదాయిన్
క్ష్మానిర్జరద్విజపశూదధివృద్ధికారిన్ । ఉద్ధర్మశార్వరహర క్షితిరాక్షసధ్రుగాకల్పమార్కం సుమహన్ భగవన్నమ
స్తే॥ ౪౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇత్యభిష్టూయ భూమానం త్రిః పరిక్రమ్య పాదయోః । నత్వాఽభీష్టం జగద్ధాతా స్వధా
మ ప్రత్యపద్యత॥ ౪౧ ॥ తతోఽనుజ్ఞాప్య భగవాన్ స్వభువం ప్రాగవస్థితమ్। వత్సాన్ పులినమానిన్యే యథాపూర్వ
సఖం స్వకమ్॥ ౪౨ ॥ ఏకస్మిన్నపి యాతేఽబ్దే ప్రాణేశం చాన్తరాత్మనః। కృష్ణమాయాహతా రాజన్ క్షణార్ధం మే
నిరేఽర్భకాః॥ ౪౩ ॥ కిం కిం న విస్మరన్తీహ మాయామోహితచేతసః। యన్మోహితం జగత్సర్వమభీక్ష్ణం విస్మృతా
త్మకమ్॥ ౪౪ ॥ ఊచుశ్చ సుహృదః కృష్ణం స్వాగతం తేఽతిరంహసా। నైకోఽప్యభోజి కబళ ఏహీతః సాధు భుజ్య
తామ్॥ ౪౫ ॥ తతో హసన్ హృషీకేశోఽభ్యవహృత్య సహార్భకైః। దర్శయంశ్చర్మాజగరం న్యవర్తత వనాద్వ్రజమ్॥
బర్హప్రసూనవనధాతువిచిత్రితాఙ్గః ప్రోద్దామవేణుదలశృఙ్గరవోత్సవాఢ్యః । వత్సాన్ గృణన్ననుగగీతపవిత్రకీ
ర్తిర్గోపీదృగుత్సవదృశిః ప్రవివేశ గోష్ఠమ్॥ ౪౭ ॥ అద్యానేన మహావ్యాలో యశోదానన్దసూనునా । హతోఽవితా వ

మః ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ ఇతీత్థం-సంబోధనైః-పూర్వోక్తైశ్చ ధర్మై-రభిష్టూయ జగద్ధాతా బ్రహ్మ-భూమానమపి-లీలయా సఙ్కుచి
తవిగ్రహం-భగవన్తం- పరిక్రమ్య, పాదయో-ర్నత్వా ప్రణమ్య-స్వధామ సత్యలోకం, ప్రత్యపద్యత జగామ ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ తత ఇ
తి॥ స్వస్మాద్భువం చతుర్ముఖ-మాజ్ఞాప్య-అతిసఙ్కోచేనేతి శేషః, యథాపూర్వం, సఖాయో - యస్మిన్-త-త్స్వకం-పూర్వా
ధిష్ఠితం పులినం-ప్రత్యేవ-వత్సా-నానిన్యే ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ నన్వేతావన్తం కాలమేతే కథం తత్రైవోపవిష్టాః కథం వా తేషాం క్షు
త్పిపాసాదివిస్మరణం-తత్రాహ ॥ ఏకస్మిన్నితి ద్వాభ్యాం ॥ అబ్దేఽపి-యాతే-ఆత్మనః - ప్రాణేశం-కృష్ణం, మన్తరా వినాఽపి-ప్రి
యవిరహక్షణోఽపి వర్షాధికో భవతి, తథాపి-హే రాజన్-కృష్ణస్య - మాయయా - హతాః మోహితాః - క్షణార్ధం మేని
రే ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ భగవన్మాయయా- మోహితాని చేతాంసి యేషాం తే అత ఏవ , కిం కిం న విస్మరన్తి, సర్వం విస్మరన్త్యేవ య
స్య-మాయయా - మోహితం-జగ - దభీక్ష్ణం పునః పునః , విస్మృతఆత్మైవ యేన-త-త్తథా - కిముత క్షుత్పిపాసాదికమితి భా
వః ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ అత ఏవైవమూచురిత్యాహ ॥ ఊచుశ్చేతి॥ తే త్వయా , అతివేగేన-స్వాగతం సమ్యగాగతం-ఏకోఽపి-గ్రా
సః-త్వాం వినా-అస్మాభి-ర్నాభోజనభుక్తః-అత ఏవ హి, సాధు అవిక్షేపేణ - భుజ్యతా, మితి ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ తతో-ఽర్భకసహి
తోఽభ్యవహృత్య భుక్త్వా-వనాద్వ్రజం ప్రతి , న్యవర్తత ఆజగామ ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ కథంభూతో న్యవర్తత-తత్రాహ॥ బర్హే
తి॥ బర్హాదిభి-ర్విచిత్రితాన్యఙ్గాని-యస్య ధాతవో గైరికాదయః , ప్రోద్దామాః దాద్మాయమానాః, యే, వేణవః-దళాని చ, త
దుపర్ణాని వేష్టనీకృత్య ముఖవాయుపూరితాని, శృఙ్గాణి చ, తేషాం, రవేణ, య, ఉత్సవో హర్ష స్తేనాఢ్యః, వత్సాన్, గృణన్, హు
ఙ్కారాదిభిః ప్రేరయన్నిత్యర్థః, అనుగైర్వయస్యైః-గీతా, పవిత్రా, కీర్తిర్యస్య, గోపీదృశా, ముత్సవరూపా , దృశిర్దర్శనం, యస్య త
థాభూతో, గోష్ఠః ప్రవివేశ ✽॥౪౭॥ ✽ తతో, వ్రజే, ఆగతా, బాలా వత్సపాః, జగుః జగదుః-కిమితి, అద్య, అస్మిన్నహన్యే, నేనా,

జగరోపహతః-అస్మాన్మహావ్యాళముఖాద్వయమనేన నీతాః వ్రజం ప్రాపితాశ్చేతి ❀ ॥౪౮॥ ❀ వ్రజౌకసాం స్వతోకేషు స్నేహవల్ల్యాబ్దమన్వహమిత్యుక్తం పురస్తాత్, తత్ర స్నేహాధిక్యకారణం పృచ్ఛతి ॥ రాజా ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ సోఢ్వ ఏష్వపత్యేషు, అభూతపూర్వః ప్రేమా-స-పరోద్భవే-కృష్ణే-కథ-మభూ-దితిప్రశ్నః. కథ్యతాం-తత్ర హేతుః కథ్యతామ్ ❀॥ ౪౯ ॥ ❀ "న వా అరే పత్యుః కామాయ పతిః ప్రియో భవత్యాత్మనస్తు కామాయ పతిః ప్రియో భవతి,, ఇత్యాదిశ్రుత్యుక్తరీత్యా పుత్రాదిషు ప్రేమా యత్సఙ్కల్పాయత్తం, తస్మిన్నేవ సాక్షాత్పుత్రతామాపన్నే సతి యుక్తమేవ ప్రేమాధిక్యమిత్యుత్తరమాహ ॥ సర్వేషామితి ॥ స్వాత్మా జీవాన్తరాత్మా - పరమపురుష ఏవ-నిరతిశయప్రియః -ఇతరేతు దేహతదనుబన్ధ్యాదయో జీవపర్యన్తాః-తస్య-పరమాత్మనో-వల్లభతయైవ - నిరతిశయప్రియత్వేనైవ హేతునా-ప్రియాః ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀ తస్మాత్ - హే రాజేన్ద్ర-దేహినాం నిరతిశయప్రియస్వరూపపరమాత్మసఙ్కల్పాయత్తప్రీతియుక్తానాం జీవానాం, స్వస్వదేహే-యా-మమతా, తదవలమ్బి-ప్రేమా-యథా-స్వస్వదేహే-న తథా-పుత్రాదిషు - అయం భావః- సాక్షాన్నిరతిశయప్రియస్వరూపపరమాత్మసంబన్ధాత్మనియా ప్రీతిర్న సా దేహే-జీవేన వ్యవహితత్వాత్ - యా చ దేహప్రీతిః - న సా పుత్రే-దేహాత్మభ్యాం వ్యవధానాత్ - యా చ పుత్రే-న సా విత్తే-యా చ విత్తే- న సా గృహాదిష్వితి ❀ ॥ ౫౧ ॥ ❀ ఇదం చ దేహాత్మాభిమానితదనభిమానానిసాధారణమనుభవసిద్ధమిత్యాహ ॥ దేహాత్మవాదినామితి ॥ హే రాజన్యసత్తమ- అపిశబ్దస్య దేహాత్మాభిమానరహితానామపీతి భావః-తం దేహమనుదేహానుబన్ధినో-యే-ఇత్యర్థః తే-న తథా న దేహవత్ప్రియాః-కింతు-తారతమ్యేనేతి భావః ❀ ॥ ౫౨ ॥ ❀ వివేకిష్వేతావాన్విశేష ఇత్యాహ ॥ దేహోఽపీతి ॥ మమతాభాక్ యేషాం దేహోఽపి మమతావిషయః నత్వహన్తావిషయ ఇతి భావః - తర్హి, తేషా-మ

యం చాస్మాదితి బాలా వ్రజేజగుః ॥ ౪౮ ॥ రాజోవాచ ॥ బ్రహ్మన్పరోద్భవే కృష్ణ ఇయాన్ప్రేమా కథం భవేత్ ।
యోఽభూతపూర్వస్తోకేషు స్వోద్భవేష్వపి కథ్యతామ్ ॥ ౪౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సర్వేషామేవ జన్తూనాం నృప
స్వాత్మైవ వల్లభః । ఇతరేఽపత్యవిత్తాద్యాస్తద్వల్లభతయైవ హి ॥ ౫౦ ॥ తద్రాజేన్ద్ర యథా స్నేహః స్వస్వకాత్మ
ని దేహినామ్ । న తథా మమతాలమ్బి పుత్రవిత్తగృహాదిషు ॥ ౫౧ ॥ దేహాత్మవాదినాం పుంసామపి రాజన్యసత్తమ ।
యథా దేహః ప్రియతమస్తథా న హ్యను యే చ తమ్ ॥ ౫౨ ॥ దేహోఽపి మమతాభాక్చేత్తర్హ్యసౌ నాత్మవత్ప్రి
యః । యజ్జీర్యత్యపి దేహేఽస్మిన్జీవితాశా బలీయసీ ॥ ౫౩ ॥ తస్మాత్ప్రియతమః స్వాత్మా సర్వేషామపి దేహినామ్ । త
దర్థమేవ సకలం జగదేతచ్చరాచరమ్ ॥ ౫౪ ॥ కృష్ణమేనమవేహి త్వమాత్మానమఖిలాత్మనామ్ । జగద్ధితాయ సో
ఽప్యత్ర దేహీవాభాతి మాయయా ॥ ౫౫ ॥ వస్తుతోఽజానతామత్ర కృత్స్నం స్థాస్ను చరిష్ణు చ । భగవద్రూపమ

సౌ-మమతాభా - గ్దేహః-నాత్మవ-త్ప్రియః-కింతు తతః కించిదూనప్రియ ఇత్యర్థః - నను- వివేకినో దేహే సుతరాం ప్రీత్యభావః కిం న స్యాత్ - తత్రాహ యత్ యస్మా - ద్దేహే-జీర్యత్యపి విపత్తుముద్యుక్తవత్యపి. జీవితాశా, బలీయసీ-న, జీర్ణతాం-యాతి కింతు-బలీయస్యేవావతిష్ఠతే-అతః కించిదూనప్రియ ఇతి భావః ❀ ॥ ౫౩ ॥ ❀ అస్తు ప్రకృతే కిమాయాతం-తత్రాహ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్ లోకపరిపాటేరేవంవిధత్వాత్ - జన్మినాం జనవతాం దేహభృతామిత్యర్థః - ప్రియతమః-కృష్ణ ఇతి శేషః - తత్ర హేతుః-స్వాత్మా స్వేషాం జీవానామన్తరాత్మా - అత - ఏత-చ్చరాచరాత్మకం జగ-త్సర్వం - తదర్థమేవ ప్రియం-తదిష్టసంపత్త్య ఏవ ప్రియమిత్యర్థః "ఆత్మనస్తు కామాయ,, ఇతి శ్రుత్యనుగుణోఽయం నిర్దేశః. అర్థశబ్దః ప్రయోజనవాచీ - ప్రయోజనం చేష్టసంపత్తిః - తదిష్టసంపత్త్య ఏవ ప్రియమితి యావత్ "న వా అర,, ఇతి శ్రుతేస్త్వయమర్థః. పతిపుత్రాదీనాం-కామాయ కామసిద్ధ్యై - తదభీష్టసిద్ధ్యై- భార్యాపిత్రాదీన్ప్రతి పతిపుత్రాదీనామభీష్టసిద్ధ్యర్థం-న పతిపుత్రాదయః-ప్రియా-భవన్తి, అపి త్వా-త్మనః - తత్తత్పుత్రాదినిమిత్తభోగప్రదాతుః పరమపురుషస్యైవ - సఙ్కల్పా- త్తేషాం పతిపుత్రాదీనాం భార్యాపుత్రాదీన్ప్రతి ప్రియత్వం-భగవత్సఙ్కల్పాయత్తం - అస్యా భార్యాయా అయం పతిః అస్య పితురయం పుత్రః ప్రియః స్యాదిత్యేవం భగవతా సఙ్కల్పితే సతి తత్ప్రియం భవతీతి - ఏవం చ స్వస్య నిరతిశయప్రియరూపత్వాభావే సతీతరేషాం ప్రియావహత్వాసంభవాత్తస్య తత్త్వం కైముత్యన్యాయసిద్ధమ్ ❀ ॥ ౫౪ ॥ ❀ కృష్ణే పరమాత్మత్వసంశయం నిరాహ ॥ కృష్ణమితి ॥ ఏనం కృష్ణం-అఖిలాత్మనాం - ఆత్మాన-మవేహి జానీహి - యద్యయమఖిలాత్మనామాత్మా - తర్హి కిమర్థం మానుషతామాపన్న - స్తత్రాహ మాయయా ఆత్మీయసఙ్కల్పేన - అత్ర లోకే గోపాదిషు-దేహీవ కర్మాయత్తదేహభృదివ-భాతి-అవివేకినామితి భావః ❀ ॥ ౫౫ ॥ ❀ తదేవ విశదయతి-వస్తుతః - స్థావరజఙ్గమాత్మకం - కృత్స్నం - జగత్ -భగవత-శ్శరీర-మన్యత్తత్పృథక్సిద్ధం వస్తు- కించిదపి, న విద్యత-ఇత్యేవం, వస్తుతోఽత్ర-జానతాం-దేహీవా-భాతీ-త్యన్వయః - ఏవం జానతాం తు-దేవమనుష్యాదివిజాతీయత్వేనైవ

సర్వశరీరకత్వేనైవచభాతీత్యర్థః ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ నాన్యద్వస్త్వస్తీత్యేతదేవోపపాదయతి॥ సర్వేషామితి ॥ ధాతుశబ్దోఽత్ర“ భూవాదయోధాతవ ,, ఇతిసఙ్కేతితధాతుపరః-సచతదుత్తరప్రత్యయాన్తతదుభయార్థానాంచోపలక్షకః - సర్వేశబ్దావ్యుత్పన్నా ఇతివ్యుత్పత్తిపక్షశ్చాభిప్రేతః-భవతిరితిభూధాతుః “ ఇక్ శ్తిపౌధాతునిర్దేశే ,, ఇతివిహితశ్తిప్ప్రత్యయాన్తోఽత్ర నిర్దిష్టః - తదయమర్థః-సర్వేషాంశబ్దానాంతదర్థానాంచ-యో-భావస్సత్తా,సఏవా,ర్థోఽభిధేయో-యస్య - తథాభూతో-భవతిర్భూధాతుః-స్మృతః “ భూసత్తాయా ,, మితిస్మృతఇత్యర్థః ,సత్తాచప్రమాణసంబన్ధార్హత్వరూపా,ఏవంచ-తస్యసర్వశబ్దతదర్థానాంచ-యా,సత్తా - తద్బోధకస్య- భూధాతో -స్తదర్థతత్ప్రత్యయతదర్థాదే-రపి శబ్దాత్సర్వధాతుతత్ప్రత్యయతదుభయార్థానాంచ-యో భావస్సత్తా-స - భగవాన్ - కృష్ణః-తత్సత్తానిర్వాహకఃకృష్ణఇతిఫలితార్థః - ఏవంచసత్యా-న్యత్కృష్ణాత్పృథక్సిద్ధంవస్తు - కిమస్తి - త,న్నిరూప్యతామితి-కిమత్రద్వస్త్వితిపాఠే-అతదకృష్ణాత్మకం-వస్తు-కి-మస్తి - య-న్నిరూప్యేతేత్యర్థః ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ ఏవంభగవతఃపరత్వంసర్వకారణత్వం చోపపాద్య“ బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరం,కారణంతుధ్యేయ,, ఇత్యుక్తరీత్యాతద్వేదనమేవానిష్టపరిహారపూర్వకేష్టప్రాపణక్షమమితివదన్నుపసంహరతి ॥ సమాశ్రితాఇతి ॥ పుణ్యంయశోయస్య-తస్య-మురారే-ర్మహత్పదంమహతామాశ్రయం-పదపల్లవప్లవం-యే-సమాశ్రితాః-సమాశ్రయణమత్రన్యాసోపాసనాన్యతరరూపం- తేషామేవ-భవామ్బుధి-ర్వత్స పదతుల్యోభవతి - కించ-పరంపదంవైకుణ్ఠాఖ్యం - పదంస్థానం-భవతి-విపదాం-యా-త్పదంవిషయః-త,త్పునః-కదాచిదపి- తేషాం-నభవతి-తతోననివర్తన్తఇత్యర్థః ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ ప్రశ్నస్యోత్తరంకథి

పరంనాన్యదస్తీహకించన॥ ౪౬ ॥సర్వేషామేవధాతూనాంభావార్థోభవతిస్మృతః। తస్యాపిభగవాన్కృష్ణఃకిమేతద్వస్తురూప్యతామ్॥ ౪౭ ॥సమాశ్రితాయేపదపల్లవప్లవంమహత్పదంపుణ్యయశోమురారేః । భవామ్బుధిర్వత్సపదంపరంపదం❀పదంపదంయద్విపదాంనతేషామ్ ॥ ౪౮ ॥ ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతంయత్పృష్టోఽహమిహత్వయా।యత్కౌమారేహరికృతంపౌగణ్డేకీర్తితంభువి॥ ౪౯ ॥ఏతత్సుహృద్భిశ్చరితంమురారేరఘార్దనంశాద్వలభోజనంచ।వ్యక్తేతరంరూపమజస్యసంస్తుతింశృణ్వన్గృణన్నేతినరోఽఖిలార్థాన్॥ ౫౦ ॥❀❀❀❀❀❀❀❀
❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే , మహాపురాణే , దశమస్కన్ధే,చతుర్దశోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀

❀ ధేనుకాసురభఞ్జనఘట్టః. ❀

తతశ్చపౌగణ్డవయస్సమాశ్రితౌబభూవతుస్తౌపశుపాలసమ్మతౌ । గాశ్చారయన్తౌసఖిభిస్సమంపదైర్బృన్దావనంపుణ్యమతీవచక్రతుః॥ ౧ ॥ తన్మాధవోవేణుముదీరయన్వృతోగోపైర్గృణద్భిస్స్వయశోబలాన్వితః । పశూన్పురస్కృత్యపశవ్యమావిశద్విహర్తుకామఃకుసుమాకరంవనమ్॥ ౨ ॥తన్మఞ్జుఘోషాళిమృగద్విజాకులంమహన్మనఃప్రఖ్యపయస్సరస్వతా । వాతేనజుష్టంశతపత్రగన్ధినానిరీక్ష్యరన్తుంభగవాన్మనోదధే॥ ౩ ॥సతత్రతత్రారుణపల్లవశ్రియాఫలప్రసూనోరుభరేణపాదయోః । స్పృశచ్ఛిఖాన్వీక్ష్యవనస్పతీన్ముదాస్మయన్నివాహాగ్రజమా

తమిత్యాహ ॥ ఏతదితి ॥ యత్ప్రత్య-హం-పృష్టః-కింతత్-య,త్కౌమారే-శ్రీకృష్ణకృతం,త,త్కథ,మర్భకాః, పౌగణ్డే-విదు,రిత్యేత-దేతదుత్తరం-సర్వం- తేతుభ్యం-మయా-ఆఖ్యాతమ్ ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ అధ్యాయత్రయార్థశ్రవణాదిఫలమాహ॥ఏతదితి॥ సుహృద్భి-శ్చరితం “ మృష్ణన్తోఽన్యోన్యశిక్యాదీ ,, నిత్యాదినోక్తం-మురారికర్తృకమఘాసురహననం,శాద్వలే-భోజనం-జేమనమితిపాఠేఽపి-సఏవార్థః - వ్యక్తాత్ప్రకృతిరూపా-దితర - ద్రూపం-శుద్ధసత్వాత్మకం - వత్సవత్సపాదిరూపం-అజస్యబ్రహ్మణో-ఽభీష్టస్తుతిం చే-త్యేత-త్సర్వం-శృణ్వన్-గృణన్ కథయంశ్చ-పుమా-నఖిలాభీష్టార్థాన్-ప్రాప్నోతి ❀॥ ౫౦ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేచతుర్దశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

అథపౌగణ్డకావస్థావస్థితయోరామకృష్ణయోఃకాంచిత్క్రీడాంవర్ణయన్ రామకర్తృకంధేనుకాసురభఞ్జనం - ఉభయకర్తృకంతదనుచరభఞ్జనం- కృష్ణకృతంకాలియహ్రదజలపానమూర్ఛితగోగోపోత్థాపనంచవర్ణయతి ॥ పఞ్చదశేన ॥ తతఃకైశోరానన్తరం- ప్రాప్తపౌగణ్డవయసౌ-పశుపాలనే-సమ్మతౌ-రామకృష్ణౌ - సఖీభిస్సహ-గా-శ్చారయన్తౌ - పదైఃపాదవిన్యాసైః-బృన్దావన-మతీవ,పుణ్యావ,చ్చక్రతుః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తత్తదా-స్వకీర్తిం- గృణద్భిః-గోపైః,పరివృతో-బలేనసహాసమన్వితో-వేణు-ముదీరయన్ నాదయన్-పశూ-న్పురస్కృత్య,విహర్తుమిచ్ఛుః, కుసుమానా-మాకరం పశుభ్యో హితం-వనం-ప్రావిశత్ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ మఞ్జుఃరమణీయో-నాదో,యేషాం,తైః,రళిమృగపక్షిభిః-వ్యాప్తం,మహతాంయోగినాం-మనసా-తుల్యం-స్వచ్ఛం-పయో-యస్మిన్-తత్సర-ఆశ్రయత్వేనా-స్తి,యస్య,తేన,ఏవమతిశైత్యముక్తం,శతపత్రాణాం-గన్ధో, యస్య,తేన-వాతేన-జుష్టం,ఏవంపరిమళయుక్తత్వముక్తం - ఏవంవిధం-వనం-నిరీక్ష్య-రన్తుం-మన-శ్చక్రే ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ అరుణపల్లవా

నాం - శ్రియా సహ - ఫలానాం ప్రసూనానాంచ భరేణ - పాదయోః స్పృశన్త్యః - శిఖాః అగ్రాణి - యేషాం - తాన్ - తరూన్ - వీక్ష్య - ఆదిపురుషః కృష్ణః - ముదా, స్మయన్నివ - అగ్రజం రామం ప్రతి వక్ష్యమాణ, మాహ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ తదేవాహ॥ అహో ఇత్యాదిభిశ్చతుర్భిః ॥ స్వయమాదిపురుషోఽపి - లోకమర్యాదాస్థాపనార్థమవతీర్ణత్వాత్స్వశేషభూతమపి శేషమగ్రతోఽవతీర్ణత్వమాత్రేణ స్వతోఽధికమివ సంభావయన్నాహ ॥ అహో ఇతి ॥ హే దేవవర - యత్ త్వా - దేవవరైరమరైః - రర్చితం - తవ - పదామ్బుజం - పుష్పఫలాదిరూపం - పూజాసాధన - ముపాదాయ, శిఖాభి - ర్నమన్తి - తరవః - కిమర్థం - ఆత్మనః - స్తమసః పాపస్య, అపహత్యై నాశాయ - యేన తమసా - తరుజన్మ - కృతం సంపాదితం - తస్య తమసో - ఽపహత్యై, ఇత్యన్వయః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ హే ఆదిపురుష - ఏతే - భృఙ్గాః - స్తవాఽనుపదమ - ఖిలలోకపావనం - యశో - గాయన్తః - భజన్తే - ఇరశ్చాం కథమేవంవిధం జ్ఞానం తత్రాహ - అమీ - అళయః - ప్రాయేణ - భవద్భక్తేషు - ముఖ్యాః మునిగణా ఏవ - అత ఏవ - అనఘానాం - ఆత్మనాం - దైవం దైవతం గూఢం - గోపవేషేణేతి శేషః - త్వాం - న జహాతి న త్యజన్తి ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ హే ఈడ్య - అమీ - శిఖినో మయూరాః నృత్యన్తి - తథా - హరిణ్యో గోప్య ఇవ, ఈక్షణేన - తే తుభ్యం - ప్రియం - కుర్వన్తి తథా - స్వగృహం ప్రత్యాగతాయ - తే, కోకిలానాం - గణాః, సూక్తైః - ప్రియం - కుర్వన్తి - ఏతే - కోకిలాదయో - వనౌకసోఽపి, ధన్యా ఏవ, సతాం, నిసర్గః స్వభావః - ఇయాన్ హి, యన్మృదూక్త్యాదిభిర్బహుమాననమియానేవ హి ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ ఇయం, ధరణీ, తృణవీరుధశ్చ, ధన్యాః - కుతః, యతః, తవ, పాదస్పృశ స్తీతి తథా, త

దిపూరుషః॥ ౪ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ అహో అమీ దేవవరామరార్చితం పదామ్బుజం తే సుమనఃఫలార్హణమ్। నమన్త్యుపాదాయ శిఖాభిరాత్మనస్తమోఽపహత్యై తరుజన్మ యత్కృతమ్ ॥ ౫ ॥ ఏతేఽళయస్తవ యశోఽఖిలలోకతీర్థం గాయన్త ఆదిపురుషానుపదం భజన్తే । ప్రాయో హ్యమీ మునిగణా భవదీయముఖ్యా గూఢం వనేఽపి న జహత్యనఘాత్మదైవమ్॥ ౬ ॥ నృత్యన్త్యమీ శిఖిన ఈడ్య ముదా హరిణ్యః కుర్వన్తి గోప్య ఇవ తే ప్రియమీక్షణేన। సూక్తైశ్చ కోకిలగణా గృహమాగతాయ ధన్యా వనౌకస ఇయాన్ హి సతాం నిసర్గః॥ ౭ ॥ ధన్యేయమద్య ధరణీ తృణవీరుధస్త్వత్పాదస్పృశో ద్రుమలతాః కరజాభిమృష్టాః । నద్యోఽద్రయః ఖగమృగాః సదయావలోకైర్గోప్యోఽన్తరేణ భుజయోరపి యత్స్పృహా శ్రీః॥ ౮ ॥ ఏవం బృన్దావనం శ్రీమత్పశ్యన్ప్రీతమనాః పశూన్। రేమే సంచారయన్నద్రేః సరిద్రోధస్సు సానుగః॥ ౯ ॥ క్వచిద్గాయతి గాయత్సు మదాన్ధాళిష్వనువ్రతైః। ఉపగీయమానచరితస్స్రగ్వీ సఙ్కర్షణాన్వితః॥ ౧౦ ॥ క్వచిచ్చ కలహంసానామనుకూజతి కూజితమ్। అనునృత్యతి నృత్యన్తం బర్హిణం హాసయన్సఖీన్॥ మేఘగమ్భీరయా వాచా నామభిర్దూరగాన్ పశూన్ । క్వచిదాహ్వయతి ప్రీత్యా గోగోపాలమనోజ్ఞయా॥ ౧౨ ॥ చకోరక్రౌఞ్చచక్రాహ్వభారద్వాజాంశ్చ బర్హిణః। అనురౌతి స్మ సత్త్వానాం భీతవద్వ్యాఘ్రసింహయోః॥ ౧౩ ॥ క్వచిత్క్రీడాపరిశ్రాన్తం గోపోత్సఙ్గోపబర్హణమ్। స్వయం విశ్రామయత్యార్యం పాదసంవాహనాదిభిః॥ ౧౪ ॥ నృత్యతో గాయతః క్వాపి వల్గతో యుధ్యతో మిథః। గృహీతహస్తౌ గోపాలాన్ హసన్తౌ ప్రశశంసతుః॥ ౧౫ ॥ క్వచిత్ప

థా, ద్రుమలతాశ్చ - ధన్యాః - కుతః, కరజైః నఖైః - అభిమృష్టాః, తథా - అద్ర్యాదయోఽపి, ధన్యాః - కుతః, సదయైః - రవలోకనైః - త్వయా వీక్షితా ఇతి శేషః, తథా గోప్యోఽపి, ధన్యాః - కుతః, భుజయోరన్తరేణ వక్షసా, ఆలిఙ్గితా ఇతి శేషః, కథంభూతేన - యత్ యస్మిన్ - స్పృహా యస్యాః స్తథావిధా - శ్రీః తేన ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ ఏవ, మగ్రజం - వదన్ - శోభావద్బృన్దావనం - పశ్యన్ - అద్రిసరితాం - రోధస్సు తటేషు - గాః - శ్చారయన్ - సహానుగో - రేమే ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ తదేవ ప్రపఞ్చయతి॥ క్వచిదిత్యాదినా ॥ శ్రదామేత్యతః ప్రాక్తనేన॥ మదేన మధుపానమదేనాన్ధేషు - భృఙ్గేషు - గాయత్సు సత్సు, స్వయం - సఖీన్, హాసయన్ - క్వచి - దనుగాయతి, అనుగైః, రుద్గీయమానం - చరితం - యస్య సఖిభిః సఙ్కర్షణేన చాన్వితో, రేమే ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ క్వచి - త్కలహంసానాం - కూజిత - మనుసృత్య, కూజతి చుకూజ తథా, నృత్యన్తం, బర్హిణ - మభినృత్యతి అనునన ర్త ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ క్వచి - న్మేఘస్యేవ - గమ్భీరయా, వాచా - సఙ్కీర్తితనామభిః - సఖీన్, హాసయన్ - దూరగాన్ - పశూ - నాహ్వయతి ఆజుహావ - కయా - గవాం, గోపానాంచ - మనోజ్ఞయా, ప్రీత్యా తయోపలక్షితో వా ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ క్వచి - చ్చకోరాదీ - ననుసృత్య, రౌతి రురావ, సత్త్వానాం మృగాణాం మధ్యే - వ్యాఘ్రసింహయోః - తాభ్యాం, భీతవ - ద్భవతి ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ క్వచి - ద్గోపానా - ముత్సఙ్గోఽఙ్క - ఏవో - పబర్హణముపధానం - యస్య - తం, క్రీడాపరిశ్రాన్త, మార్యమగ్రజం - స్వయం, పాదపీడనాదిభి - ర్విశ్రామయతి ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ వల్గతః ఉత్ప్లవతః - నృత్యాదీన్కుర్వతో - గోపా - న్గృహీతౌ - హస్తౌ, యాభ్యాం - తథాభూతౌ, ప్రశశంసతుః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ క్వచి న్నియుద్ధేన బాహుయుద్ధేన - యః - శ్రమ, స్తేన - కర్శితః గ్లానః - వృక్షమూలాశ్రయః - పల్లవతల్పేషు - గోపానాం, ఉత్సఙ్గ - ఉపధానం - యస్య, తథాభూతశ్శే

తేశిశ్యే ❁ ॥౧౬॥ ❁ తదా-తస్య-మహాత్మనఃకృష్ణస్య,పాదసంవాహనం కేచి చ్చక్రుః-అపరే, అపహతపాప్మానః-తత్సేవాలాభాదితిభావః-తరుపల్లవనిర్మితైః-వ్యజనైః,సమ్యక్, గవీజయన్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ అన్యేతు-హేమహారాజ,ప్రేమార్ద్రచిత్తాః,హృదయంగమాని తదనురూపాణి,చేష్టితాని-జగుః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఇత్థం,నిగూఢా,ఆత్మరతిస్స్వాత్మానుభూతి-ర్యేన-తథాభూతః-స్వసఙ్కల్పేన-చరితైశ్చేష్టితైః, గోపాత్మజత్వం , అనుకుర్వన్-రమయా-లాలితౌ-పాదావేవపల్లవౌ-యస్య,తథాభూతోఽపి,గ్రామ్యైఃప్రాకృతైస్సహ-తద్వ , ద్రేమే,కథంభూతః-మధ్యేమధ్యే, ఈశ్వరాసాధారణాని-చేష్టితాని-యస్య- తథాభూతః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తదేవదర్శయతి॥శ్రీదామేత్యాదినా॥శ్రీదామా,సుబలాదయశ్చ-ఇదంవక్ష్యమాణ-మబ్రువన్ ❁ ॥౨౦॥ ❁ మహాసత్వమహాబలే-తిరామస్యవిశేషణం - దుష్టనిబర్హణదుష్టఘ్నే - తికృష్ణస్య - అవిదూరేసమీపే-తాళానాం-పఙ్క్తిభిః- వ్యాప్తం-మహ-ద్వన-మాస్తే ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ కానిచి-త్ఫలాని-పతన్తిపతితుముద్యుక్తాని-కానిచి-త్పతితానిచ-సన్తి- కింతు,తాని,దురాత్మనా,ధేనుకాసురేణా-వరుద్ధాని ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ సచాసురో,ఽత్యన్తంవీర్యంయస్య-తథాభూతః,ఖరరూపంబిభ్రాణశ్చ,స్వసరూపైః,బహుభిః,జ్ఞాతిభిః,పరివృతశ్చ,కృతః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ కృతఃనరాఏవాహారో, యేన,తస్మా,దసురా,ద్భీతైః-నృభిరభుక్తపూర్వాణికదాప్యననుభూతాని,సురభీణిచ,ఫలాని,సన్తి ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఏషఃఅత్రాపిసర్వతోవ్యాప్త , స్తత్ఫలసురభిః,

ల్లవతల్పేషునియుద్ధశ్రమకర్శితః । వృక్షమూలాశ్రయశ్శేతేగోపోత్సఙ్గోపబర్హణః॥ ౧౬ ॥ పాదసంవాహనంచక్రుః కేచిత్తస్యమహాత్మనః । అపరేహతపాప్మానోవ్యజనైస్సమవీజయన్॥ ౧౭ ॥ అన్యేతదనురూపాణిమనోజ్ఞానిమహాత్మనః। గాయన్తిస్మమహారాజస్నేహక్లిన్నధియశ్శనైః ॥ ౧౮ ॥ ఏవంనిగూఢాత్మరతిస్స్వమాయయా గోపాత్మజత్వంచరితైర్విడమ్బయన్। రేమేరమాలాలితపాదపల్లవోగ్రామ్యైస్సమంగ్రామ్యవదీశచేష్టితః ॥౧౯॥ శ్రీదామనామాగోపాలోరామకేశవయోస్సఖా।సుబలస్తోకకృష్ణాద్యాగోపాఃప్రేమ్ణేదమబ్రువన్ ॥౨౦॥ రామరామమహాసత్వకృష్ణదుష్టనిబర్హణ।ఇతోఽవిదూరేసుమహద్వనంతాళాళిసఙ్కులమ్॥ ౨౧ ॥ఫలానితత్రభూరీణిపతన్తిపతితానిచ। సన్తికింత్వవరుద్ధానిధేనుకేనదురాత్మనా ॥ ౨౨ ॥ సోఽతివీర్యోఽసురోరామహేకృష్ణఖరరూపధృత్ । ఆత్మతుల్యబలైరన్యైర్జ్ఞాతిభిఃపరివారితః ॥ ౨౩ ॥ తస్మాత్కృతనరాహారాద్భీతైర్నృభిరమిత్రహన్।నద్యన్తేఽభుక్తపూర్వాణిఫలానిసురభీణిచ॥ ౨౪ ॥ఏషవైసురభిర్గన్ధోవిషూచీనోఽనుగృహ్యతే।ప్రయచ్ఛతానినఃకృష్ణగన్ధలోభితచేతసామ్॥ ౨౫ ॥వాఞ్ఛాస్తిమహతీరామగమ్యతాంయదిరోచతే॥ ౨౬॥ ఏవంసుహృద్వచశ్శ్రుత్వాసుహృత్ప్రియచికీర్షయా।ప్రహస్యజగ్మతుర్గోపైర్వృతౌతాలవనంప్రభూ॥ ౨౭ ॥ బలఃప్రవిశ్యబాహుభ్యాంతాళాన్సంపరికమ్పయన్।ఫలానిపాతయామాసమతఙ్గజఇవౌజసా॥ ౨౮ ॥ఫలానాంపతతాంశబ్దంనిశమ్యాసురరాసభః। అభ్యధావత్క్షితితలంసనగంపరికమ్పయన్ ॥ ౨౯ ॥ సమేత్యతరసాప్రత్యగ్ద్వాభ్యాంపద్భ్యాంబలంబలీ।నిహత్యోరసికాశబ్దంముఞ్చన్పర్యసరత్ఖరః ॥ ౩౦ ॥ పునరాసాద్యసంరబ్ధఉపక్రోష్టాపరాక్స్థితః।చరణావపరౌరాజన్బలాయప్రాక్షిపద్రుషా ॥ ౩౧ ॥ సతంగృహీత్వాపదయోర్భ్రామయిత్వైకపాణినా । చిక్షేపతృణరాజాగ్రేభ్రామణత్యక్తజీవితమ్॥ ౩౨ ॥ తేనాహతోమహాంస్తాళఃపతమానోబృహచ్ఛిరాః॥

గన్ధో, ఽనుగృహ్యతే-అస్మాభిః,హేకృష్ణ,తత్ఫలగన్ధేన,లోభితానిచేతాంసి,యేషాం,తేషాం - నోఽస్మభ్యం , తానిఫలాని-ప్రయచ్ఛాదాయదేహి ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ హేరామ-మహతీ-వాఞ్ఛాతత్ఫలానుబుభూషా-వర్తతే-యది-రోచతే-తర్హి,గమ్యతాం,నవయంనియన్తుంప్రభవామఇతిభావః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఇత్థం,సుహృదాం,వచః,శ్రుత్వా,తేషాం,ప్రియంకర్తుమిచ్ఛయా-ప్రహస్య,గోపైః,వృతౌ, ప్రభూరామకేశవౌ-తాలవనంప్రతి-జగ్మతుః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తత్ర,బలోరామః,ప్రవిశ్య,బాహుభ్యాం-తాలా,న్పరితః,కమ్పయన్,కథం,మత్తగజఇవ-ఓజసాబలేన,ఫలాని,పాతయామాస ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తదా,పతతాం-ఫలానాం,శబ్ద,మాకర్ణ్య,రాసభరూపో,ఽసురః-సనృత్తం,క్షితితలం-కమ్పయన్,అభ్యధావత్ ❁॥౨౯॥❁ బలంరామం,స,బలీఅసురః,సమేత్య-పాశ్చాత్యాభ్యాం-పాదాభ్యాం,తరసాబలేన,ఉరసి,నిహత్య- కాశబ్దంగర్దభధ్వనిం,ముఞ్చన్,సఖరః,పర్యసరత్పరితశ్చచార ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ పున,రాశు,ఆసాద్య,సంరబ్ధఃక్రుద్ధః,ఉపక్రోష్టాగర్దభః,అనభిముఖం,స్థితః,హేరాజన్,రుషా,అపరౌపాశ్చాత్యౌ,పాదౌ,రామాయ-ప్రాక్షిపదుద్యోజయామాస ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తదా,స,రామ,స్తం,మేకేనైవ,పాణినా,పాదయోః,గృహీత్వా , భ్రామయిత్వాచ , భ్రామణేనైవ - త్యక్తంజీవితంయేన-తం-తృణరాజాగ్రతాళాగ్రే-చిక్షేపప్రాక్షిపత్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తేనప్రక్షిప్తేనాసురేణ,హతస్తాడితో,మహాన్, తాలః,భగ్నః-పతమానో-బృహ,చ్ఛిరోఽగ్రభాగో,యస్య-అతఏవ , పార్శ్వస్థం,తాలం , పాతయన్,సహాతేతిశేషః , సచపార్శ్వస్థః-పతమాన,స్తథైవా-న్యం,సోఽపి , తథైవా,

స్యమ్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ బలస్య,రామస్య,లీలయా,ఉత్సృష్టేన,ఖరదేహేన,హతాః,యే,తైః,హతాః,సర్వే,తాలాః,చకమ్పిరే,యథా,మహావాతేనేరితాః,కమ్పితాః,తద్వత్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ జగదీశ్వరే,అనన్తే,ఏతత్,నచిత్రం-కుతః,అఙ్గ హే రాజన్,తన్తుషు పటఇవ-ఇదం జగత్,యస్మిన్నోతం ప్రోతంచ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తతః,ధేనుకస్య,యే, జ్ఞాతయః,క్రోష్టారో గర్దభాః,ఖరశబ్దం కుర్వన్తో వా,హతః,బాన్ధవో,యేషాం,తే,అతఏవ,సంరబ్ధాః,సర్వే , అభ్యద్రవన్ అభిముఖం జగ్ముః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ హే నృప,గృహీతౌ-పశ్చాచ్చరణౌ,యేషాం,తాన్,తాలేషు,ప్రాహిణోత్ ప్రాక్షిపత్ , ప్రత్యేకాభిప్రాయమేకవచనమ్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ఫలసమూహైః,సఙ్కీర్ణా-ధరా,గతప్రాణైః-దైత్యదేహైః-కరిణైః,తాలాగ్రైశ్చ,ఘనైః-నభస్థలమివ,రరాజ,ఖరదేహైస్తాలాగ్రైశ్చ వర్ణ శ్వేతనీలఘనసాదృశ్యసంపాదనమ్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ నిశామ్య దృష్ట్వా,విబుధాదయః,పుష్పవర్షాణి,ముముచుః,వర్షః,వాద్యాని దున్దుభీంశ్చ క్రుశః వాదయామాసుః,తుష్టువుః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ అథ తతః,గతభయాః , మనుష్యాః,తాలఫలాన్యాదన్ భక్షితవన్తః॥హతో ధేనుకో యస్మిన్,తస్మిన్ కాననే,పశవశ్చ-తృణ,మచరన్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ శ్రోతౄణాం, కీర్తయతాంచ పుణ్యావహం,యచ్ఛ్రవణం,కీర్తనంచ,తత్,యస్య,సః , కృష్ణః సాగ్రజో,వ్రజ,మావివేశ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ త-మావిశన్తం,దిదృక్షి

పార్శ్వస్థం కమ్ప యన్నన్యం సచాన్యం సోఽపిచాపరమ్ ॥ ౩౩ ॥ బలస్యలీలయోత్సృష్టఖరదేహహతాహతాః। తాలాశ్చకమ్పిరే సర్వే మహావాతేరితా ఇవ ॥ ౩౪ ॥ నైతచ్చిత్రం భగవతి హ్యనన్తే జగదీశ్వరే।ఓతం ప్రోతమిదం యస్మిం స్తన్తుష్వఙ్గ యథా పటః॥ ౩౫ ॥ తతః కృష్ణంచ రామంచ జ్ఞాతయో ధేనుకస్య యే । క్రోష్టారోఽభ్యద్రవన్సర్వే సంరబ్ధా హతబాన్ధవాః॥ ౩౬ ॥ తాంస్తానాపతతః కృష్ణో రామశ్చ నృప లీలయా।గృహీతపశ్చాచ్చరణాన్ప్రాహిణోత్తృణరాజసు॥ ౩౭ ॥ ఫలప్రకరసంకీర్ణం దైత్యదేహైర్గతాసుభిః।రరాజ ఖరతాలాగ్రైర్ఘనైరివ నభస్థలమ్॥ ౩౮ ॥ తయోస్తు సుమహత్కర్మ నిశామ్య విబుధాదయః । ముముచుః పుష్పవర్షాణి చక్రుర్వాద్యాని తుష్టువుః॥ అథ తాలఫలాన్యాదన్ మనుష్యా గతసాధ్వసాః । తృణంచ పశవశ్చేరుర్హతధేనుకకాననే ॥ ౪౦ ॥ కృష్ణః కమలపత్రాక్షః పుణ్యశ్రవణకీర్తనః । స్తూయమానోఽనుగైర్గోపైః సాగ్రజో వ్రజమావిశత్॥ ౪౧ ॥ తం గోరజశ్ఛురితకున్తలబద్ధబర్హవన్య ప్రసూనరుచిరేక్షణచారుహాసమ్। వేణుం క్వణన్తమనుగైరుపగీతకీర్తిం గోప్యో దిదృక్షితదృశోఽభ్యగమన్సమేతాః ॥ ౪౨ ॥ పీత్వా ముకున్దముఖసారఘమక్షిభృఙ్గైస్తాపం జహుర్విరహజం వ్రజయోషితోఽహ్ని । తత్సత్కృతిం సమధిగమ్య వివేశ గోష్ఠం సవ్రీడహాసవినయం యదపాఙ్గమోక్షమ్ ॥ ౪౩ ॥ తయోర్యశోదారోహిణ్యౌ పుత్రయోః పుత్రవత్సలే। యథాకాలం యథాకామం వ్యధత్తాం పరమాశిషః॥ ౪౪ ॥ తతో గతశ్రమౌ తత్ర మజ్జనోన్మర్దనాదిభిః । వాసో వసిత్వా రుచిరం దివ్యస్రగ్గన్ధమణ్డితౌ ॥ ౪౫ ॥ జనన్యుపహృతం ప్రాశ్య స్వాద్వన్నముపలాలితౌ। సంవిశ్య వరశయ్యాయాం సుఖం సుషుపతుర్వ్రజే॥ ౪౬ ॥ ఏవం స భగవాన్కృష్ణో బృన్దావనచరః క్వ

❁ కాళియమర్దనఘట్టః ❁

చిత్ । యయౌ రామమృతే రాజన్కాళిన్దీం సఖిభిర్వృతః॥ ౪౭ ॥ అథ గావశ్చ గోపాశ్చ నిదాఘాతపపీడితాః।దుష్టం జలం పపుస్తస్యాస్తృషార్తా విషదూషితమ్॥ ౪౮ ॥ విషామ్భస్తదుపస్పృశ్య ❁ దైవోపహతచేతసః । నిపే

తాః,దృశో,యాసాం,తాః,గోప్యః,సమేతాః సముదితాః,అభ్యగమన్, అభిముఖమాజగ్ముః,కథంభూతం,గోరజోభిః,వ్యాప్తేషు-కున్తలేషు , బద్ధం , బర్హం , వన్యాని , ప్రసూనానిచ , యస్య,రుచిర , మీక్షణం-చారుః , హాసశ్చ , యస్య , అనుగైః,ఉపగీతా - కీర్తి - ర్యస్య , తమ్ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ముకున్దస్య - ముఖసారసం ముఖపద్మం , పీత్వా - తద్గతం మధుపీత్వేత్యర్థః-అహ్ని-యో।విరహ-స్తజ్జం - తాపం -జహుః,తాసాం వ్రజయోషితాం - సత్కృతింబహుమానం - సమధిగమ్య సత్కృతిస్వరూపమేవాహ - సలజ్జం - సహాసం - సవినయం చ - యథా తథా - అపాఙ్గయోః - నేత్రాన్తయోః - మోక్షః ప్రసరణం-యస్మిన్-తత్-యత్-తదూపం - తాసాం - సత్కృతిం - ప్రాప్య-గోష్ఠం- వివేశ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ యథాకామమిచ్ఛానుగుణం-కాలానుగుణంచ-యథాతథా-పరమా-ఆశిషః-కామాన్-వ్యధత్తాం అకుర్వతామ్ ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తదేవదర్శయన్నాహ॥తత్రగృహే అఙ్గమర్దనాదిభిః-గతః - అధ్వసంబన్ధీ శ్రమో-యయో-స్తౌ ॥ రుచిరం నవం,వస్త్రం-వసిత్వా దివ్యాభ్యాం-స్రగ్గన్ధాభ్యాం-మలఙ్కృతౌ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ జనన్యా-ఉపహృతం పాత్రే దత్తం-స్వాదుమృష్ట-మన్నం-ప్రాశ్య-ఉపలాలితౌ సుఖం యథా తథా-సుప్తవన్తౌ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ కదాచి-ద్రామం వినా - ఇతరైః-సఖిభిః-వృతః-సన్-హేరాజన్-కాళిన్దీం యమునాం-యయౌ ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ నిదాఘః గ్రీష్మర్తౌ,య,ఆతప-స్తేన, పీడితాః - అతఏవ-తృషార్తాః-తస్యాః కాళిన్ద్యాః-విషేణ-దూషిత-మతఏవ,దుష్టం-జలం-పపుః పీతవన్తః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ త-ద్విషోదక-ముపస్పృశ్య,దైవేన-ఉపహత చేతసః

ర్ఛితాః-వ్యసవః ప్రాణవ్యాపారరహితాః-హే కురూద్వహ-నిపేతుః ✻ ॥ ౪౯ ॥ ✻ తథాభూతాన్మూర్ఛితాన్-పతితాంశ్చ తాన్-దృష్ట్వా,మృతసంజీవనాదియోగనిర్వాహకః-కృష్ణః-స్వఆత్మైవ-నాథో రక్షకో-యేషాం, తాన్, అమృతవర్షిణ్యా-ఈక్షయా వృష్ట్యా-సమ్యగజీవయత్ ✻ ॥ ౫౦ ॥ ✻ తాశ్చ తే చ-తే,,పుమాన్ స్త్రియేత్యేకశేషః, గావో-గోపాశ్చ సంప్రతీతాః సమ్యక్ప్రాప్తాః స్మృతయః-యై-స్తథాభూతాః-జలాన్తికా-దుత్థాయ, పరస్పరం-వీక్షమాణాః-సువిస్మితా ఆసన్ ✻ ॥ ౫౧ ॥ ✻ విషం,పీత్వా,సంపరేతస్య మృతస్య,ఆత్మనో-యత్పున-రుత్థానం-తద్గోవిన్దస్య,అనుగ్రహేక్షణకృత-మమన్యన్త ✻ ॥ ౫౨ ॥ ✻ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే పఞ్చదశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

అథ కాళియదమనాత్మకం కర్మానువర్ణయితుకామస్తావద్రాజ్ఞః ప్రశ్నావసరప్రదానాయ తత్సఙ్గృహ్యాదర్శయతి॥ విలోక్యేతి॥ కృష్ణాహినా కాళియేన-దూషితాం-కృష్ణాం యమునాం-విలోక్య ఆలోచ్య-తస్యాః కృష్ణాయాః-విశుద్ధి-మన్విచ్ఛుః,తం,సర్పం,ముదవాసయత్ ॥ తతో నిష్కాసితవాన్ ✻ ॥ ౧ ॥ ✻ తత్ర విస్మితః పృచ్ఛతి రాజా ॥ కథమితి॥ అన్తర్జలే-తత్ప్రాప్య, గాధతత్ప్రాప్య,హే,సర్పం,కథం,నిగృహీతవాన్, స వై అహిః,బహూని-యుగాన్యావసతీతి, తథా ॥ భూతో, యథా, యేన ప్రకారేణాసీ-త్తదపి,హే విప్ర,కథ్యతామ్ ✻ ॥ ౨ ॥ ✻ ఆత్మనశ్శుశ్రూషాధిక్యం వ్యనక్తి॥ బ్రహ్మన్నితి॥ భూమ్నః విపులమాహాత్మ్యస్య,స్వతన్త్రస్యాపి-లీలయా-గోపాలస్య సతః, యదుదారం,చరితం, తదేవా, మృతం,జుషన్,కః-పుమాన్,తృప్యేత,న కోఽ

తుర్వ్యసవస్సర్వే మూర్ఛితా వై కురూద్వహ ॥ ౪౯ ॥ వీక్ష్య తాన్వై తథాభూతాన్కృష్ణో యోగేశ్వరేశ్వరః।
ఈక్షయాఽమృతవర్షిణ్యా స్వనాథాన్సమజీవయత్ ॥ ౫౦ ॥ తే సంప్రతీతస్మృతయ ఉత్థాయ చ జలాన్తికాత్। ఆస
న్సువిస్మితాస్సర్వే వీక్షమాణాః పరస్పరమ్॥ ౫౧ ॥ అన్వమంసత తద్రాజన్గోవిన్దానుగ్రహేక్షితమ్। పీత్వా విషం
పరేతస్య పునరుత్థానమాత్మనః ॥ ౫౨ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ విలోక్య దూషితాం కృష్ణాం కృష్ణః కృష్ణాహినా విభుః। తస్యా విశుద్ధిమన్విచ్ఛన్ సర్పం
తముదవాసయత్ ॥ ౧ ॥ రాజోవాచ ॥ కథమన్తర్జలేఽగాధే న్యగృహ్ణాద్భగవానహిమ్। స వై బహుయుగావా
సో యథాసీత్తత్ర కథ్యతామ్॥ ౨ ॥ బ్రహ్మన్భగవతస్తస్య భూమ్నస్స్వచ్ఛన్దవర్తినః। గోపస్యోదారచరితం కస్తృ
ప్యేతామృతం జుషన్॥ ౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కాళిన్ద్యాం కాళియస్యాసీద్ధ్రదః కశ్చిద్విషాగ్నినా। శ్రప్యమాణప
యా యస్మిన్పతన్త్యుపరిగాః ఖగాః॥ ౪ ॥ విప్రుష్మతా విషోదోర్మిమారుతేనాభిమర్శితాః। మ్రియన్తే తీరగా యస్య
ప్రాణినః స్థిరజఙ్గమాః॥ ౫ ॥ తం చణ్డవేగవిషవీర్యమవేక్ష్య తేన దుష్టాం నదీం చ ఖలసంయమనావతారః। కృష్ణః క
దమ్బమధిరుహ్య తతోఽతితుఙ్గాదాస్ఫోట్య గాఢరశనో న్యపతద్విషోదే ॥ ౬ ॥ సర్పహ్రదః పురుషవర్యనిపాత
వేగసంక్షోభితోరగవిషోచ్ఛ్వసితామ్బురాశిః। పర్యక్ప్లుతో విషకషాయితభీషణోర్మిరఞ్చద్ధనుశ్శతమనన్తబల
స్య కిం తత్॥ ౭ ॥ తస్మిన్ హ్రదే విహరతో భుజదణ్డఘూర్ణవార్ఘోషమఙ్గ వరవారణవిక్రమస్య। ఆశ్రుత్య తం స్వసద

షే ✻ ॥ ౩ ॥ ✻ విషాగ్నినా,పచ్యమానం,పయో-యస్మిం స్తస్య,హ్రదస్య,పరిగాః ఉపరిచరన్తః, ఖగాః పక్షిణః,పతన్తి పేతుః-విషజలవాయుప్రసారమాత్రేఽపి మూర్ఛితాః పతన్తీత్యర్థః ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ యస్య హ్రదస్య, తీరగాః,స్థిరజఙ్గమాః వృక్షాదిరూపా మృగాదిరూపాశ్చ ప్రాణినః-విప్రుష్మతా శీకరయుక్తేన ,విషజలతరఙ్గాణాం , మారుతేనా , భిమర్శితాః సంస్పృష్టాః మ్రియన్తే,తథావిధః కశ్చిద్ధ్రదః కాళియస్యావాసభూతః కాళిన్ద్యామాసీదిత్యన్వయః ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ స్పర్శమాత్రేణైవ వ్యాపనశీలం,విషమేవ,వీర్యం బలం,యస్య,తం, కాళియం,హ్రదం వా, తేన-దుష్టాం,నదీం యమునాం చా, లోక్య,ఖలానాం,సంయమనాయ దమనాయ,అవతారో,యస్య,సః, హేతుగర్భమిదం,తత్త్వా,త్కదమ్బం వృక్షం,మధిరుహ్య , గాఢా దృఢీకృతా,రశనా కాఞ్చీ,యస్య సః,ఆస్ఫోట్య కరతలేన భుజముత్సఙ్గం వా ఆహత్య,అత్యున్నతా,త్తతః కదమ్బా,ద్విషోదే-న్యపతత్, అమృతమాహరతా గరుత్మతాఽఽక్రాన్తత్వాత్స కదమ్బో విషజలేనాపి న శుష్క-ఇత్యాహుః ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ సర్పస్య,హ్రదః-పురుషవర్యస్య పురుషోత్తమస్య-నిపాతవేగేన-సంక్షోభితానాం-ఉరగాణాం,విషైరుచ్ఛ్వసితః ప్రవృద్ధో-ఽమ్బురాశిర్వారిపూరో-యస్య, విషైః కషాయితాః కషాయీకృతాః,క్వథితాః-భీషణా-ఊర్మయో,యస్మిన్-తథాభూతః - పర్యక్పరితో-ఽఞ్చద్ధనుశ్శతంతత్పరిమాణస్థలం ప్లుత ఆవృతః॥ నైతచ్చిత్రమిత్యాహ॥ అనన్తబలస్య-త-త్కిం-కియత్ ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ తతో-హ్రదే-విహరతః-గజశ్రేష్ఠస్యేవ విక్రమో యస్య-తస్య భగవతః,భుజదణ్డాహతోదకఘోష-మాకర్ణ్య,అఙ్గ హే రాజన్, స్వనిలయతిరస్కార-మస

హామాన శ్చక్షుశ్శ్రవాః స్సర్ప - స్స్వస్త్రైస్త్యసహితః - సమసరదాజగామ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ భుజగః కాళియ - స్తంకృష్ణం-మర్మసు-
సందశ్య-చఛాదవేష్టితవాన్-కథంభూతం-ప్రేక్షణీయశ్చ-సుకుమారశ్చ-ఘనవన్నిర్మలశ్చ - తం శ్రీవత్సశబ్దోఽత్రార్శఆద్యచ
న్తః, శ్రీవత్సయుక్తం, పీతంవస్త్రంయస్య,తంచ-స్మితేన సున్దర-మాననం-యస్య-ప్రతిపత్త్యాద్భయరహితం,కమలవదుదర
మఙ్ఘ్రిచయస్య-తమ్ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ నాగస్య-భోగేనదేహేన-వేష్టిత-మతఏవా - దృష్టా-ఇతరైరలక్షితా-చేష్టా- యస్య-తం-కృ
ష్ణ-మాలోక్య-తస్యకృష్ణస్య- ప్రియాస్సఖాయః-గోపాః-భయేనా,ర్తాః, కృష్ణఏవా-ర్పితా-ఆత్మానోమనాంసి-శరీరాణివా-
సుహృదాదయశ్చ,యై- స్తథాభూతాః - అర్థోవిత్తం,కామాఃఇష్టార్థాః - దుఃఖాదిభి-ర్మూఢా ధియో-యేషాం-తే-నిపేతుః,
దుఃఖంమానసికం శోకోరోదనమ్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ వత్సతర్యోదమ్యాః - సుతరాం-దుఃఖితాః , క్రన్దమానాఆహ్వాయన్త్యః-కృ
ష్ణఏవ-న్యస్తానీ-క్షణాని,యాభి-స్తాః-రుదన్త్యఇవ-తస్థుః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ దివి భువ్యాత్మని, త్యేవం-త్రివిధా, ఆసన్నభయసూ
చకాః - ఉత్పాతాః-బభూవుః-తత్రభుచ్యుత్పాతాభూకమ్పాదయః-దివ్యుల్కాపాతాదయః - ఆత్మనివామనేత్రస్ఫురణాద
యః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ తానుత్పాతా-నాలక్ష్య-భయేన-ఉద్విగ్నాఃకమ్పితగాత్రాః-నన్దప్రభృతయో-గోపాః-రామేణవినా-గా-
శ్చారయితుం-గతం-కృష్ణం-జ్ఞాత్వా ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తన్మాహాత్మ్యానభిజ్ఞా-స్తై, ర్దుర్నిమిత్తైః-నిధనంతద్విపత్తింప్రాప్తమివ,
జ్ఞాత్వా-యతః, స్తస్మిన్నేవప్రాణాః-తస్మిన్నేవమనాంసిచ-యేషా-మత-శ్శోకభయాభ్యా, మాతురాః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ సర్వే-

నాభిభవంసస్త్రైన్యశ్చక్షుశ్శ్రవాస్సమసరత్తదమృష్యమాణః॥ ౮ ॥ తంప్రేక్షణీయసుకుమారఘనావదాతంశ్రీవ
త్సపీతవసనంస్మితసున్దరాస్యమ్। క్రీడన్తమప్రతిభయంకమలోదరాఙ్ఘ్రింసందశ్యమర్మసురుషాభుజగశ్చఛా
ద॥ ౯ ॥తంనాగభోగపరివీతమదృష్టచేష్టమాలోక్యతత్ప్రియసఖాఃపశుపాభయార్తాః। కృష్ణేఽర్పితాత్మసు
హృదర్థకళత్రకామాదుఃఖానుశోకభయమూఢధియోనిపేతుః ॥ ౧౦ ॥ గావోవృషావత్సతర్యఃక్రన్దమానాస్సు
దుఃఖితాః। కృష్ణన్యస్తేక్షణాభీతారుదన్త్యఇవతస్థిరే॥ ౧౧ ॥అథవ్రజేమహోత్పాతాస్త్రివిధాఅతిదారుణాః।
ఉత్పేతుర్భువిదివ్యాత్మన్యాసన్నభయశంసినః॥ ౧౨ ॥తానాలక్ష్యభయోద్విగ్నాగోపానన్దపురోగమాః। వినా
రామేణగాఃకృష్ణంజ్ఞాత్వాచారయితుంగతమ్॥ ౧౩ ॥తైర్దుర్నిమిత్తైర్నిధనంమత్వాప్రాప్తమతద్విదః।తత్ప్రా
ణాస్తన్మనస్కాస్తేదుఃఖశోకభయాతురాః ॥ ౧౪ ॥ ఆబాలవృద్ధవనితాస్సర్వేఽఙ్గపశువృత్తయః। నిర్జగ్ముర్గోకు
లాద్దీనాఃకృష్ణదర్శనలాలసాః॥ ౧౫ ॥తాంస్తథాకాతరాన్వీక్ష్యభగవాన్మాధవోబలః। ప్రహస్యకిఞ్చిన్నోవాచ
ప్రభావజ్ఞోఽనుజస్యసః॥ ౧౬ ॥ తేఽన్వేషమాణాదయితంకృష్ణంసూచితయాపదైః। భగవల్లక్షణైర్జగ్ముఃపద
వ్యాయమునాతటమ్॥ ౧౭ ॥తేతత్రతత్రాబ్జయవాఙ్కుశాశనిధ్వజోపపన్నానిపదానివిశ్పతేః।మార్గేగవామ
న్యపదాన్తరాన్తరేనిరీక్షమాణాయయురఙ్గసత్వరాః ॥ ౧౮ ॥ అన్తర్హ్రదేభుజగభోగపరీతమారాత్కృష్ణంనిరీ
హముపలభ్యజలాశయాన్తే। గోపాంశ్చ మూఢధిషణాన్పరితఃపశూంశ్చ సఙ్క్రన్దతఃపరమకశ్మలమాపురా
ర్తాః॥ ౧౯ ॥గోప్యోఽనురక్తమనసోభగవత్యనన్తేతత్సౌహృదస్మితవిలోకగిరస్స్మరన్త్యః।గ్రస్తేఽహినాప్రియ
తమేభృశదుఃఖతప్తాశ్శూన్యాం ప్రియవ్యతిహృతాందదృశుస్త్రిలోకీమ్ ॥ ౨౦ ॥ తాఃకృష్ణమాతరమపత్యమను

అఙ్గహోరాజన్ -పశువత్సలాఃధేనువద్వాత్సల్యయుక్తాః-కృష్ణస్య-దర్శనేనిమిత్తే- లాలసాః-నిర్జగ్ముః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ తదా, తా
న్నిర్గచ్ఛతః-కాతరాంశ్చా-వలోక్య - మాధవో-బలోరామః-మధువంశప్రభవత్వాన్మాధవః - అనుజస్య-ప్రభావాభిజ్ఞో ఽత
ఏవ-ప్రహస్య-కించిదపి-నోవాచ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ తేనన్దాదయః-కృష్ణం-మృగయన్తః- భగవన్తంలక్షయన్తీతితథా-తైఃధ్వజవ
జ్రాదిచిహ్నైరితిభావః-పదై,స్సూచితయా-పదవ్యామార్గేణ-యమునాయా-స్తటం-జగ్ముః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తదేవప్రపఞ్చయ
తి ॥ తఇత్యనేన ॥ విశ్పతేర్విశ్వస్యపత్యుఃకృష్ణస్య , తత్రతత్ర-ధ్వజాదిరేఖాభిరుపపన్నానియుక్తాని-పదానితత్రా-శనిర్వజ్రః,
గవాం-మార్గే , అన్యేషాం - పదానా-మన్తరాన్తరేమధ్యేమధ్యే - నిరీక్షమాణాః - అఙ్గహేరాజన్- త్వరాయుక్తాఃయ
యుః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ జలమధ్యే-భుజగభోగేన-పరివేష్టితమదృష్టచేష్టితం-కృష్ణం-హ్రదస్య-తీరే-మూర్ఛితా-న్గోపాంశ్చ-సఙ్క్ర
న్దతః,పశూంశ్చా-రాదేవో- పలభ్యజ్ఞాత్వా-ఆర్తాస్సన్తో-మహా-త్కశ్మలం మోహం , ప్రాపుః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ తస్యకృష్ణస్య-
సౌహృదేనసౌహార్దేన - య - త్స్మితం - యేచ - విలోకాః కటాక్షా - స్తా - న్గిరశ్చ - స్మరన్త్యః - నిరతిశయప్రీతివిషయే - త
స్మిన్,సర్పేణ,గ్రస్తేసతి-నితరాం,దుఃఖేన,తప్తాః- ప్రియేణ, రహితాః-త్రిలోకీం-శూన్యాం-దదృశుః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ తాంకృ
ష్ణస్యమాతరంయశోదా-మపత్య-మనూద్దిశ్య - ప్రతప్తాందుఃఖితాం -అనుగృహ్య సమ్యగ్గృహీత్వా-హ్రదేపతితుముద్యుక్తాం,

నివాస్యేత్యర్థః-శుచా-ఽశ్రూణి,స్రవన్త్యః - తయా-తుల్యదుఃఖాః - ప్రియో-వ్రజో యస్య,తస్య కృష్ణస్య-తాస్తాః-పూతనాయమళార్జునభఞ్జనాదిరూపాః- కథయన్త్యః-కృష్ణస్య-ఆననే - అర్పితాః-నిహితాః-దృశో-యాభి-స్తాః-మృతకప్రతీకాః-మృతకల్పాః ఆసన్ ॥ ౨౧ ॥ కృష్ణ ఏవ ప్రాణో యేషాం తాన్-కృష్ణైకజీవనాన్ - నన్దాదీన్ -తం-హ్రదం-విశతః-ప్రవేష్టుముద్యుక్తాన్ రామః-ప్రత్యషేధత్ నివారితవాన్-తత్ర హేతుః- స్తత్ప్రభావవిత్- తత్రాపి హేతుర్భగవాన్ ॥ ౨౨ ॥ నవిద్యతే-ఽన్యాగతిః-రక్షణోపాయో-యస్య-తత్ ఆత్మనః-స్వస్య,హేతోః- స్త్రీకుమారపర్యన్తం-దుఃఖితం - గోకులం-నిరీక్ష్య-ఆజ్ఞాయ-తద్దుఃఖం జ్ఞాత్వా,మర్త్యపదవీ - మనువర్తమానో - ఽత ఏవ-ముహూర్తమాత్రం-తూష్ణీం స్థిత్వా - తత ఉరగబన్ధా-దుదతిష్ఠత్-త్యాజితోరగబన్ధో బభూవేత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ తస్య కృష్ణస్య-ప్రథ్యమానేన భారీక్రియమాణేన-పృథుశబ్దాత్తత్కరోతీతిణ్యన్తాత్ "రబుతో హలాదే" రితికృతరభావాత్ కర్మణి లటః శానచ్ - వపుషా-వ్యథితస్వశరీరో-భుజఙ్గః-కృష్ణ-ముత్సృజ్య-కుపితః ఫణాన్ ఉన్నమయ్య , శ్వసన్-కేవలం-హరి-మీక్షమాణః-తస్థౌ - కథంభూతః-నాసారన్ధ్రేషు విషం యస్య - అమ్బరీషవత్స్తప్తాని స్తబ్ధాని చేక్షణాని-యస్య- అమ్బరీషశబ్దో భ్రాష్ట్రవాచీ "అమ్బరీషః పుమాన్ భ్రాష్ట్రం - క్లీబేఽమ్బరీషం భ్రాష్ట్రేనే" త్యాదినామానుశాసనాత్ , అమ్బరీష ఇత్యౌణాదికసూత్రేణ "బిశబ్ద" ఇత్యస్మాద్ధాతోః "కృఞాదిభ్యామీష" న్నిత్యత-ఈషన్నిత్యనువర్తమానే తత్సన్నియోగేన రుడాగమో నిపాత్యతే- సమస్తపారే-నాసికాచ్ఛిద్రమేవ-విషపాకభ్రాష్ట్రం- యస్య-స చాసౌ-

---

ప్రతప్తాం తుల్యవ్యథాస్సమనుగృహ్య శుచస్స్రవన్త్యః । తాస్తాః ప్రియవ్రజకథాః కథయన్త్య ఆసన్ కృష్ణాననేఽర్పితదృశో మృతకప్రతీకాః ॥ ౨౧ ॥ కృష్ణప్రాణాన్నివిశతో నన్దాదీన్వీక్ష్య తద్ధ్రదమ్ । ప్రత్యషేధత్స భగవాన్రామః కృష్ణానుభావవిత్ ॥ ౨౨ ॥ ఇత్థం స్వగోకులమనన్యగతిం నిరీక్ష్య సస్త్రీకుమారమతిదుఃఖితమాత్మహేతోః । ఆజ్ఞాయ మర్త్యపదవీమనువర్తమానః స్థిత్వా ముహూర్తముదతిష్ఠదురఙ్గబన్ధాత్ ॥ ౨౩ ॥ తత్ప్రథ్యమానవపుషా వ్యథితాత్మభోగస్త్యక్త్వోన్నమయ్య కుపితః స్వఫణాన్భుజఙ్గః । తస్థౌ శ్వసఞ్ఛ్వసనరన్ధ్రవిషోఽమ్బరీషస్తబ్ధేక్షణోల్ముకముఖో హరిమీక్షమాణః ॥ ౨౪ ॥ తం జిహ్వయా ద్విశిఖయా పరిలేలిహానం ద్వే సృక్విణీ అతికరాళవిషాగ్నిదృష్టిమ్ । క్రీడన్నముం పరిససార యథా ఖగేన్ద్రో బభ్రామ సోఽప్యవసరం ప్రసమీక్షమాణః ॥ ౨౫ ॥ ఏవం పరిభ్రమహతౌజసమున్నతాంసమానమ్య తత్పృథుశిరస్స్వధిరూఢ ఆద్యః । తన్మూర్ధరత్ననికరస్పర్శాతితామ్రపాదామ్బుజోఽఖిలకలాదిగురుర్ననర్త ॥ ౨౬ ॥ తం నర్తుముద్యతమవేక్ష్య తదా తదీయా గన్ధర్వసిద్ధమునిచారణదేవవధ్వః । ప్రీత్యా మృదఙ్గపణవానకవాద్యగీతపుష్పోపహారనుతిభిస్సహసోపసేదుః ॥ ౨౭ ॥ యద్యచ్ఛిరో ననమతేఽఙ్గ శతైకశీర్ష్ణస్తత్తన్మమర్ద ఖలదణ్డధరోఽఙ్ఘ్రిపాతైః । క్షీణాయుషో భ్రమత ఉల్బణమాస్యతోఽసృఙ్నస్తో వమన్పరమకశ్మల

స్తబ్ధేక్షణః-ఉల్ముకాన్యగ్నికణాని ముఖే యస్య-ఉల్ముకవజ్జ్వలన్ముఖో వా ॥ ౨౪ ॥ ద్వే శిఖే అగ్రభాగౌ-యస్యా - స్తయా-జిహ్వయా-ద్వే-సృక్విణీ ఓష్ఠప్రాన్తౌ - లేలిహానం,అతికరాళా-విషాగ్నిభీషణా-దృష్టి-ర్యస్య - త-మముం కాళియం- క్రీడన్నివ-పరితశ్చచార "అభితః పరితస్సమయా" త్యాదివచనేనాముమితి షష్ఠ్యర్థే ద్వితీయా , అముష్య పరితస్ససారేత్యర్థః - యథా-గరుడ- స్తద్వత్-సోఽపి కాళియో-ఽప్య-వసరం దంశనార్థమన్తర-మన్వేషయ-న్పరిబభ్రామ ॥ ౨౫ ॥ ఏవం-పరిభ్రమణేనైవ గతబలం- ఉన్నతాంసం-ఆయస్యతం-కాళియ-మానమ్య నమ్రం కృత్వా , తస్య పృథుషు విపులేషు-శిరస్స్వధిరూఢః - ఆద్యః అఖిలవిద్యాకారణభూతః , అఖిలానాం భరతశాస్త్రవిదాం - ఆదిగురుః- హేతుగర్భమిదం-తత్త్వాత్ -చపలేష్వపి-శిరస్సు - ననర్త , కథంభూతః-తస్య - మూర్ధసు-యే-రత్నసమూహా - స్తేషాం-స్పర్శేనాత్యరుణం-పదామ్బుజం-యస్య - తథాభూతః ॥ ౨౬ ॥ నృత్యం కర్తుముద్యుక్తం-తం కృష్ణ-మవేక్ష్య-తదీయా భగవత్సేవకాః-గన్ధర్వాదయః-ప్రీతిపూర్వకం-మృదఙ్గాదిభి-రుపలక్షితాః-స్సహసా ఆశు,ఉపసేదు రాజగ్ముః - యద్వా - తదీయాః కాళియస్య పరిజనాః - ఉపసేదుః-గన్ధర్వాదయశ్చ తథా-భగవన్తం-సేవితుం-మృదఙ్గాదిభిస్సహోపసేదు-రిత్యన్వయః ॥ ౨౭ ॥ శత-మేకాని ముఖ్యాని-శిరాంసి-యస్య-తస్య-శతైకశీర్ష్ణః కాళియస్య ఆర్షత్వా "చ్ఛీర్షన్ఛన్దసీ" తి శిరశ్శబ్దస్య శీర్షన్నాదేశః,యద్య-చ్ఛిరో - ననమతే న నమ్రం నాభూ,దఙ్గ హే రాజన్ - తత్త-చ్ఛిరః- కర్మ అఙ్ఘ్రిపాతైః-ఖలదణ్డధరః- హేతుగర్భం,తత్త్వా - న్మమర్ద-కథంభూతస్య,క్షీణ -మాయు-ర్బలం వా-యస్య,భ్రమతః-తదా- ఆస్యతో ముఖేభ్యః , నస్తో నాసికాభ్యశ్చో , ల్బణముష్ణ-మధికం వా-అసృగ్రుధిరం -వమన్నద్రి

---

౨౪ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ విషామ్బరీష

రన్, సనాగః కాళియః, పరమధికం, కశ్మలం మోహం, మూర్ఛాం దుఃఖం వా, అవాపలేభే ॥ ౨౮ ॥ అక్షిభిర్నేత్రైః-విషముద్వమతః-పునః-రుషాక్రోశేన-ఉచ్చైః-నిశ్వసతః శ్వాసంముఞ్చత-స్తస్య-శిరస్సుమధ్యే-యద్య-చ్ఛిరః-కర్తృ, సమున్నమతి-ఉద్ధృతం బభూవేత్యర్థః-తత్తత్పదాపాదఘాతేన-అనునమయన్ ప్రహ్వీకుర్వన్-ఇత్థం-నృత్యన్-దమయాంబభూవ దణ్డయామాస-కథంభూతః, పుష్పైః పుష్పవర్షైః-సుపూజితః, గన్ధర్వాభిరితికర్తృపదాధ్యాహారః-తాదాత్వికం భగవన్తం లక్షయతి-ఇహ అస్మిన్నవసరే, పురాణః పుమానివ శేషాసనో భగవానివా-లక్ష్యతేత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ తస్య భగవత-శ్చిత్రేణోద్భటేన-తాణ్డవేనసృత్తేన-నిరుగ్ణం నితరాం పీడితం-ఫణానాం-సహస్రం-యస్య-భగ్నం గాత్రం యస్య-సకాళియః-హే నృప ముఖైః-రుధిర, మనువమన్ ఉద్గిరన్-తదా-తం కృష్ణం-చరాచరాత్మకసర్వభూతనియన్తారం-పురాణం పురుషం-శ్రీనారాయణం-స్మృత్వా-తమేవ-మనసా, శరణం శరణం, జగామ ॥ ౩౦ ॥ కృష్ణస్య-గర్భే-య-జ్జగ-త్తస్యా-తిభరేణా-వసన్నం పీడితం-పార్ష్ణిప్రహారైః పాదపృష్ఠఘాతైః, పరితో-రుగ్ణాః పీడితాః-ఫణా ఏవా-తపత్రాణి-యస్య-తమహిం కాళియం, దృష్ట్వా-అముష్య కాళియస్య-పత్న్యః, ఆర్తా దుఃఖితాః-విస్రంసమానా-వసనాదయో-యాసాం-తాః-ఆద్యం శ్రీకృష్ణ-ముపసేదురుపజగ్ముః ॥ ౩౧ ॥ తాః కాళియస్య పత్న్యః-సువిగ్నాని నితరాం భీతాని-మనాంసి-యాసాం-అత ఏవ-పురస్కృతాః పురో నిధాపితాః-అర్భాః బాలాః-యాభి-స్తా-స్తథాభూతాః-భువి-కాయాన్దేహాన్-నిధాయ దణ్డవత్పాతయిత్వా-తం-భూతపతిమపరాధానవేక్షణేన శరణాగతభూతమాత్రరక్షితారం-కృష్ణం-ప్రణేముః నమశ్చక్రుః, తత-స్తా-స్సాధ్వ్యః పతివ్రతాః శమలస్య పాప్మనో-భర్తుః బిభ్రతః-మోక్షేచ్ఛవః, భర్తుశ్శమలస్యవా-ధృతాఞ్జలిపుటాః-శరణదం-శరణం రక్షణోపాయమా

మావనాగః ॥ ౨౮ ॥ తస్యాక్షిభిర్గరళముద్వమతశ్శిరస్సు యద్యత్సముస్నమతి నిశ్వసతో రుషోచ్చైః । నృత్యన్పదాఽనునమయన్దమయాంబభూవ పుష్పైస్సుపూజిత ఇవేహ పుమాన్పురాణః ॥ ౨౯ ॥ తచ్చిత్రతాణ్డవనిరుగ్ణఫణాసహస్రో రక్తం ముఖైరురువమన్నృప భగ్నగాత్రః । స్మృత్వాచరాచరగురుం పురుషం పురాణం నారాయణం తమరణం మనసా జగామ ॥ ౩౦ ॥ కృష్ణస్య గర్భజగతోఽతిభరావసన్నం పార్ష్ణిప్రహారపరిరుగ్ణఫణాతపత్రమ్ । దృష్ట్వాఽహిమాద్యముపసేదురముష్య పత్న్య ఆర్తాశ్శ్లథద్వసనభూషణకేశబన్ధాః ॥ ౩౧ ॥ తాస్తం సువిగ్నమనసోఽథ పురస్కృతార్భాః కాయాన్నిధాయ భువి భూతపతిం ప్రణేముః । సాధ్వ్యః కృతాఞ్జలిపుటాశ్శమలస్య భ

——— * కాళియపత్నీకృతకృష్ణస్తుతిః * ———

ర్తుర్మోక్షేప్సవశ్శరణదం శరణం ప్రపన్నాః ॥ ౩౨ ॥ నాగపత్న్య ఊచుః ॥ న్యాయ్యో హి దణ్డః కృతకిల్బిషేఽస్మింస్తవావతారః ఖలనిగ్రహాయ । రిపోస్సుతానామపి తుల్యదృష్టిర్ధత్సే దమం ఫలమేవానుశంసన్ ॥ ౩౩ ॥ అనుగ్ర

త్మానం దదాతీ-తి తథా-తం "య ఆత్మదా బలదా" ఇతి శ్రుతేః-తం కృష్ణం-శరణముపాయం-ప్రపన్నాః అధ్యవసితవత్యః "అనన్యసాధ్యే స్వాభీష్టే మహావిశ్వాసపూర్వకమ్ । తదేకోపాయతాయాచ్ఞా ప్రపత్తిశ్శరణాగతి" రిత్యుక్తవిధాం ప్రపత్తిం చక్రురిత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ తత్ర భగవత-స్తదితరాసాధ్యస్వభర్తృప్రాణసంరక్షణాత్మకస్వాభీష్టోపాయతాం మహావిశ్వాసపూర్వకం యియాచిషవ-స్తావద్యాచనీయతోపయుక్తగుణవత్తాం స్తుతివ్యాజేనావిష్కుర్వత్య-స్తావ-ద్రక్షణీయస్య స్వభర్తుః కార్పణ్యం, భవాన్తరసుకృతవత్త్వం చ, సూచయన్త్యః, ప్రకృతమేతస్య దమనమహితవ్యాజం హితమేవ-తచ్చ సమదృశా త్వయా కర్తుముచితమేవేతి విజ్ఞాపయామాసుః, న్యాయ్య ఇత్యాదినాద్యేన-తతశ్చతుర్భిః కార్పణ్యసుకృతవత్త్వే, తతో దశభిర్యాచనీయతోపయుక్తగుణానావిష్కర్తుం స్తుతిః-తతః పఞ్చభిర్యాచ్ఞేతి వివేకః-కృతం-కిల్బిషం ప్రహ్లాదవిదూషణాత్మకం-త్వద్దంశనాత్మకం వా-యేన అస్మిన్-య-స్త్వయా-ధృతో-దణ్డః-స-న్యాయ్య ఉచిత ఏవ-కృతకిల్బిష ఇత్యనేన, తస్య-దణ్డ్యత్వం-అకించన్యం ప్రత్యుత సాపరాధత్వం చ సూచితం, అథ తద్దణ్డయితృత్వం న్యాయ్యమిత్యభిప్రాయేణాహుః ॥ తవావతారః ఖలనిగ్రహాయ-ఖలానాం దుష్కృతాం, నిగ్రహార్థం హి తవా-వతార, ఇత్యర్థః నన్వేవమపి వాత్సల్యనిధేర్మమైతదనుచితమిత్యత్రాహుః ॥ రిపోరితి ॥ రిపోః, స్సుతానామపి విషయే, తుల్యా వైషమ్యరహితా, దృష్టి-ర్యస్య-తథాభూత, స్త్వం, ఫలం హితాత్మకమేవా, నుసన్ధన్తరమేవ, శంసన్ సూచయన్-తావ-ద్దమం దణ్డం-ధత్సే కరోషి-రిపోస్సుతానామపీత్యనేన మిత్రామిత్రవిభాగానాదరేణాపరాధినాం సర్వేషామపి దమం ధత్స ఇతి సూచితం, అత ఏవ, తుల్యదృష్టిః-యద్వా "హరిర్దుఃఖాని భక్తానాం హితబుద్ధ్యా కరోతి వై-శస్త్రక్షారాగ్నికర్మాణి స్వపుత్రాయ పితా యథే" త్యుక్తరీత్యా అనుగృహ్యమాణానాం తావత్పుత్రాదీనామివ సర్వేషామపి తాదాత్వికాహితవ్యాజం హితమేవ కరోషీతి సూచితం-అతోఽయం దణ్డోఽనుగ్రహరూప ఏవ-అత ఏవ-వాత్సల్యనిధేస్తవోచితశ్చేతి-భావః ॥ ౩౩ ॥ దణ్డస్యానుగ్రహరూపతామేవ స్పష్టయన్తి ॥ అనుగ్రహ ఇతి ॥ భవతా, యః-కృతో-దణ్డ స్సోఽయం

నోఽస్మాక-మస్మద్విషయే, అనుగ్రహఏవ, కుతః, తేదణ్డస్త్వత్కర్తృకోదణ్డోఽసతాం, నోఽస్మాకం, కల్మషాపహః దురితాపహః, కిం తత్కల్మషం, యదపహన్తాయందణ్డ, స్తత్రాహుః అముష్య దేహినః కాళియాఖ్యజీవస్య, యత్ యస్మాత్కల్మషా-ద్దన్దశూకత్వం సర్పత్వం-ప్రాప్త-మితిశేషః, తత్కల్మషాపహ ఇత్యర్థః-అత స్తవ, క్రోధోఽప్య-నుగ్రహ ఏవాను గ్రహాగర్భ ఏవ-సమ్యక్-మతః విజ్ఞాతః ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ కృతకిల్బిషస్య దన్దశూకత్వమితి పదద్వయేన సాధనాన్తరరాహిత్యాత్మకమాకించన్యరూపం కార్పణ్యం సూచితం - అథేశ్వరానుగ్రహనిమిత్తం సుకృతవత్త్వమనుమాన్తి ॥ తపఇతి ॥ అనేనాస్మద్భర్త్రా - పూర్వం పూర్వస్మిన్జన్మని నిరస్తాహఙ్కారేణ మానదేనమహద్భ్యః పూజాప్రదేనచసతా-కిం-తపః-సుతప్తం సుష్ఠుకృతం-పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః - అథవా-సర్వభూతానుకమ్పయా-కశ్చి - ద్ధర్మో వా, అనుష్ఠిత-స్స్యాత్-కథమేవం జ్ఞాయత ఇత్యత్రాహుః-యత-స్సర్వా - న్జీవయతి “ కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్ „ దితిశ్రుత్యుక్తరీత్యా భోగమోక్షప్రదానేనోజ్జీవయతీతి తథా - భవాన్ - తుష్యతి తుష్టో భవితుం తావద్దణ్డయతీతి భావః - తపోధర్మయోరనిర్వచనీయత్వాభిప్రాయకః కింశబ్దః-అనేనానుష్ఠితౌ తపోధర్మౌ ఇదమిత్థం తయా నాస్మాభిరల్పబుద్ధిభిర్నిర్వక్తుం శక్యౌ - కింతు - కేవలం సర్వాన్తరాత్మనో భవతస్తోషాల్లిఙ్గాత్ తన్నిమిత్తం కించిత్తపఆదికం కృతమిత్యనుమాస్యామహ ఇతి భావః -యద్వా-తపఇత్యాదిభిశ్చతుర్భిః కార్పణ్యమేవావిష్క్రియతే - అయమర్థః - పూర్వమనుగ్రహరూపాద్దణ్డాత్ప్రాగనేన నిసర్గతః క్రూరేణానేన సర్పేణ-కిం-తప-స్సుతప్తం-నకించిత్-అథవా-కో ధర్మః, నకశ్చిద్యతో యేన తపసా ధర్మేణవా-భవాంస్తుష్యతి-తన్నకించిదపి కృతమిత్యర్థః, స్వభావతః క్రూరస్య నిరస్తమానత్వాద్యసంభావనాత్పర్యనాయతద్విశేషణాని ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ కస్యేతి-అస్యకాళియస్య, త్వత్పాదరజస్స్పర్శాధికారః-కస్యపుణ్యస్య - అనుభావః ప్రభావః-తత్పుణ్యం, వయం-నవేద-వయమపి-నవిద్మః - యద్వా, కస్యనకస్యచిదపి తాదృ

అనుగ్రహోఽయం భవతా కృతో హినో దణ్డోఽసతాం తే ఖలు కల్మషాపహః । యద్దన్దశూకత్వమముష్య దేహినః క్రోధోఽపి తేఽనుగ్రహఏవ సమ్మతః ॥ ౩౪ ॥ తపస్సుతప్తం కిమనేన పూర్వం నిరస్తమానేన చ మానదేన । ✽ ధర్మోఽథవా సర్వజనానుకమ్పయా యతో భవాంస్తుష్యతి సర్వజీవనః ॥ ౩౫ ॥ కస్యానుభావోఽస్య న దేవ విద్మహే తవాఙ్ఘ్రిరేణుస్ప✽ర్శాధికారః ✽ । యద్వాఞ్ఛయా శ్రీర్లలనాఽచరత్తపో విహాయ కామాన్ సుచిరం ధృతవ్రతా ॥ ౩౬ ॥ న నాకపృష్ఠం న చ సార్వభౌమం న పారమేష్ఠ్యం న రసాధిపత్యమ్ । న యోగసిద్ధీరపునర్భవం వా వాఞ్ఛన్తి యత్పాదరజః ప్రపన్నాః ॥ ౩౭ ॥ తదేష నాథాప దురాపమన్యైస్తమోజనిః క్రోధవశోఽప్యహీశః । సంసారచక్రే భ్రమత

శం పుణ్య - మస్మిన్సర్పజాతౌ కించిదపి సంభావిత-మిత్యాశయం - నవేద-వయమపి నవిద్మహే, ఇత్యర్థః తవేత్యనేన-తదఙ్ఘ్రిరేణోర్దౌర్లభ్యమభిప్రేతం-తదేవావిష్కుర్వన్తి ॥ యద్వాఞ్ఛయేతి ॥ యద్వాఞ్ఛయా యదఙ్ఘ్రిరేణులిప్సయా, శ్రీలలనా, శ్రీర్లక్ష్మీరేవలలనా-యస్యాః, పాదరజో, బ్రహ్మాదయో, లిప్సన్తి, సా, శ్రీరపి, కామానఙ్ఘ్రిరేణువ్యతిరిక్తాన్పురుషార్థాన్-విహాయానిచ్ఛన్తీ, ధృతవ్రతా, ధృతం - తపశ్చర్యోపయుక్తమిన్ద్రియజయాత్మకం వ్రతం-యయా-తథాభూతా-తపో బహుకాలమచరత్-పురా శ్రీర్వేదవతీరూపేణ తపశ్చచారేతి శ్రీరామాయణకథాఽత్రసూచ్యతే ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ నన్వైశ్వర్యకైవల్యాదిషు ప్రార్థనీయపురుషార్థేషు సత్స్వపి తాన్విహాయ కింవిశేషేణ మదఙ్ఘ్రిరేణుం వాఞ్ఛన్తీత్యత్రాహుః ॥ నేతి ॥ యే - త్వత్పాదరజః ప్రపన్నాః, తే, పారమేష్ఠ్యాదికం-నవాఞ్ఛన్తి - పారమేష్ఠ్యాదిభ్యోఽతిశయపురుషార్థరూపం త్వత్పాదరజస్సేవమానాస్తేనైవ తృప్తాః పారమేష్ఠ్యాదికం న వాంఛన్తీత్యర్థః, తత్ర-పారమేష్ఠ్యం చతుర్ముఖైశ్వర్యం, నాకపృష్ఠం-స్వర్గలోకం, సార్వభౌమం చక్రవర్తిత్వం, రసాధిపత్యం భూలోకాదధస్తనలోకాధిపత్యం, యోగసిద్ధీరణిమాదీన్, అపునర్భవం కైవల్యం ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ తర్హ్యేవం కృపణస్యాపి కథం దుర్లభతమమత్పాదరజస్స్పర్శాధికార, స్తత్రాహుః, తదితి, ఏషః, అహీశస్సర్పాధిప-స్తమోజనిస్తమః ప్రచురజన్మా - అతఏవ-క్రోధవశ, స్తదపి తథాపి-హేనాథాన్యైః, దుష్ప్రాపం-త్వత్పదామ్బుజస్పర్శం, ఆపలేభే, యద్భవత స్సమక్షం ప్రత్యక్షత్వం, తదన్యైర్దురాపమప్యేష, ఆపేతివాఽన్వయః ॥ యుక్తం చైతదిత్యాహుః ॥ సంసారచక్రే-స్వకర్మభి-ర్భ్రమతో-జీవస్య, యదృచ్ఛయా-భవత-స్సమక్షత్వం, స్యాత్ “ ఏవం సంసృతిచక్రేఽస్మిన్భ్రామ్యమాణే పురత్యయే, జీవే దుఃఖాకులే విష్ణోః కృపా కాప్యుపజాయత „ ఇతిస్మరణాదితి భావః, విభవ ఇతిపాఠే, విభవస్త్వదనుగ్రహరూపో విభవ, స్సమక్షః ప్రత్యక్షస్స్యాదేవ యాదృచ్ఛికాదిసుకృతవిశేషరూపవ్యాజమాత్రావలమ్బనేనానుజిఘృక్షోర్వాత్సల్యనిధే స్తవానుగ్రహరూపో విభవః ప్రత్యక్షస్స్యాదేవ, అన్యథా, కస్యాపి చేతనస్యనిర్దుష్టస్యాసంభవాత్త్వత్కృపానిర్విషయైవ

స్యాదితిభావః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ ఏవం కార్పణ్యమావిష్కృత్యాథశరణ్యత్వోపయుక్తగుణైర్విశిష్యస్తువన్తి ॥ నమఇత్యాదిభిర్దశభిః ॥ చతుర్థ్యన్తానాం భగవతఇత్యాదీనాం తుభ్యం నమ ఇత్యన్వయః, తత్ర, ఆశ్రితకార్యనిర్వాహకా ఆశ్రయణసౌకర్యాపాదకాశ్చేతిద్వివిధాశ్శరణ్యగుణాః తత్ర జ్ఞానశక్తిపూర్తిప్రాప్త్యాదయ ఆశ్రితకార్యనిర్వాహకాః జ్ఞానమనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణోపయుక్తరూపం, తచ్చ జ్ఞానవిజ్ఞాననిధయఇత్యనేనోక్తం, జ్ఞానమనిష్టపరిహారోపయుక్తం విజ్ఞానమిష్టప్రాపణోపయుక్తం, తయోర్నిధిరాశ్రయః, తస్మై, శక్తిర్నామ-ఘటితఘటనసామర్థ్యాద్యాత్మికా-సాచా-నన్తశక్తయఇత్యనేనోక్తా, బ్రహ్మణఇత్యనేన సర్వశేషిత్వాదిగుణబృహత్త్వవాచినా, భగవతఇత్యనేన షాడ్గుణ్యపూర్ణత్వవాచినా, పూర్తిప్రాప్తీవివక్షితే-పూర్తిరవాప్తసమస్తకామత్వం, ప్రాప్తిర్నిరుపాధికశేషిత్వం, ఆశ్రయణసౌకర్యాపాదకాస్తుగుణాః పరత్వస్వామిత్వసౌశీల్యవాత్సల్యాదయః- తత్ర, భూతాయపరాయపరమాత్మనఇతిపరత్వముక్తం, పరత్వం నామ, స్వేతరాపేక్షయోత్కృష్టత్వం "ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః। యోలోకత్రయమావిశ్యబిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వరః" ఇతిస్వేతరనిఖిలజగదన్తః ప్రవేశనప్రశాసనాభ్యాం వ్యాప్యగతదోషాస్పర్శే నచధారకత్వం హిపరమాత్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమవగతం అనేన స్వేతరనియామ్యసర్వవస్త్వపేక్షయోత్కృష్టత్వం స్పష్టమేవ, పరాయభూతాయ, భూతత్వమత్ర సర్వేభ్యః కారణతయా ప్రాగవస్థితత్వం, పరమకారణాయేత్యర్థః-అనేనాపిపరత్వం స్పష్టమేవ-భూతావాసాయేత్యనేనసౌలభ్యమవగతం-పరత్వయుక్తోఽపిన మేర్వాదివద్దూరతరో, ఽపితు, సర్వభూతహృదయగుహావాసఇతిభావః, అనేనసౌలభ్యం సువ్యక్తమేవ-పురుషాయమహాత్మనఇత్యనేనసౌశీల్యం వివక్షితం, స్వయం వాచామగోచరమాహాత్మ్యయుక్తోఽపియాదవానామన్యతమపురుషరూపేణతైస్సహసంశ్లేషస్వభావఇతిభావః, మహతోమన్దైస్సహసంశ్లేషస్వభావవత్త్వం హిసౌశీల్యం, మహాపరాధినం కాలియమనుగ్రహీతుముద్యోగప్రఖ్యాపనపరేణానేన ప్రకరణేనవాత్సల్యం వ్యక్తమేవావగతం, భూ

శ్శరీరిణో ❋ యదృచ్ఛయా ❋ స్యాద్భవతస్సమక్షమ్॥ ౩౮ ॥ నమస్తుభ్యం భగవతే పురుషాయ మహాత్మనే। భూతావాసాయ భూతాయ పరాయ పరమాత్మనే॥ ౩౯ ॥ జ్ఞానవిజ్ఞాననిధయే బ్రహ్మణేనన్తశక్తయే। అగుణాయావికారాయ నమస్తే ప్రాకృతాయచ॥ ౪౦ ॥ కాలాయ కాలనాభాయ కాలావయవసాక్షిణే। విశ్వాయ విశ్వరూపాయ

తావాసాయపరమాత్మనఇతివ్యాపకత్వోక్త్యా ప్రసక్తం వ్యాప్యగతదోషం పరిజహ్రుః॥ అగుణాయేతి ॥ హేయగుణరహితాయ, పరాయభూతాయేతికారణత్వోక్త్యా ప్రసక్తవికారాశ్రయత్వపరిహారాభిప్రాయేణావికారాయేత్యుక్తిః - సద్వారకవికారాశ్రయత్వేన కారణత్వేఽపిస్వరూపతస్స్వభావతశ్చ వికారాయేత్యర్థః, సద్వారకవికారాశ్రయత్వమేవస్పష్టయన్తి॥ ప్రాకృతాయ "భూమిరాపోఽనలోవాయుః అపరేయమితస్త్వన్యా" మితిశ్లోకద్వయోక్తప్రధానపురుషాత్మకప్రకృతిద్వయద్వారాతద్గతవికారాశ్రయాయ ❋ ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ ❋ సత్త్వాదిప్రకృతిగుణక్షోభనిమిత్తకాలస్యాపిపృథఙ్నిమిత్తతాఖ్యాదాసాయతస్యతత్సామానాధికరణ్యనిర్దేశః-కాలాయేతి-కాలాత్మకాయేత్యర్థః-తదాత్మకత్వం నమృదాత్మకోఘటఇతివత్స్వరూపాభేదనిబన్ధన-మపితు- త్వాం దేవోజాతఇతివచ్ఛరీరాత్మభావనిబన్ధనమిత్యభిప్రాయేణాహుః-కాలనాభాయేతి - కాలో, నాభివదఙ్గభూతో, యస్య, సః-కాలనాభః "అచ్ప్రత్యన్వవపూర్వాత్సామలోమ్నః" ఇత్యత్రాజితియోగవిభాగాశ్రయణాత్సర్వసమాసాన్తోఽచ్ప్రత్యయః-యద్వా, కాలస్య, నాభిః, నేమ్యరాదీనాం నాభివద్ధారకః, ఆత్మభూతఇతియావత్, దేవమనుష్యాదిదేహాపారవశ్యేనజీవస్యతచ్ఛరీరకత్వవన్నకాలపారవశ్యేనతచ్ఛరీరకత్వ, మపితు, తద్యాథాత్మ్యావలోకనేనేత్యభిప్రాయేణాహుః "కాలావయవసాక్షిణఇతి॥ కాలావయవానాంనిమేషాదివత్సరాన్తానాం, సాక్షిణేసాక్షాద్ద్రష్ట్రే, పరాయభూతాయేత్యుక్తకారణత్వప్రయుక్తకార్యానన్యత్వాభిప్రాయేణకార్యసామానాధికరణ్యేననిర్దిశన్తి॥ విశ్వాయేతి॥ విశ్వాత్మకాయేత్యర్థః॥ తదాత్మకత్వం కింతత్స్వరూపాభేదనిబన్ధనం-నేత్యాహుః, విశ్వరూపాయేతి, విశ్వం, రూపం శరీరం, యస్య, తస్మై, శరీరాత్మభావనిబన్ధనం సామానాధికరణ్యమితిభావః ॥ యద్వా ॥ సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టస్యైవకారణత్వాత్తస్యస్థూలచిదచిద్విశిష్టేనాత్మనాసాకమనన్యత్వాభిప్రాయేణవిశ్వాయేత్యుక్తిః, విశేష్యాంశస్యాపిశరీరాత్మభావనిబన్ధనవిశ్వసామానాధికరణ్యాభిప్రాయేణవిశ్వరూపాయేత్యుక్తిః, నకేవలముపాదానకారణభూతాయ, అపితు, జగన్నిమిత్తభూతాయచేత్యభిప్రాయేణాహుః, తతఽర్థైరితి, ఉపకరణాధికరణాదికమపిత్వమేవేత్యభిప్రాయేణోక్తం, విశ్వస్య హేతవఇతి హేతుత్వం కారకప

---

౩౮ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ స్యాద్విభవస్సమక్షః

టక-సాధారణం-గోబలీవర్దన్యాయేనతత్కర్త్రిత్యుక్తిః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ విశ్వాయవిశ్వరూపాయేత్యుక్తయోఃకార్యేణసహావిశిష్టవిశేష్యాంశసామానాధికరణ్యయోర్నిబన్ధనద్వయమాహుః॥ భూతేతి ॥ భూతాదిరూపేణపరిణతత్వాద్భూతాద్యాత్మనే, అత్రభూతాదిశబ్దాఃభూతాదికార్యరూపేణపరిణతాచిద్విశిష్టబ్రహ్మపరాః ఏవంచకార్యావస్థబ్రహ్మాభిన్నకారణావస్థబ్రహ్మణఇత్యర్థః-భూతాదీనా - మాత్మనేతదన్తఃప్రవేశప్రశాసనాభ్యాంభర్త్రేఇత్యప్యర్థస్తత్రైవవివక్షితః అన్తఃప్రవేశప్రశాసనాభ్యాంభర్తృత్వమేవహ్యాత్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం,తత్ర,భూతాన్యాకాశాదీని, మాత్రాఃశబ్దాదయఃపఞ్చఇన్ద్రియాణిజ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియాణిశ్రోత్రాదీనిదశ,ప్రాణాః, పఞ్చమనో, బుద్ధిశ్చ, ఆశయోవాసనా,ఏవంసూక్ష్మాచిద్విశిష్టబ్రహ్మణఃస్థూలావస్థాచిద్విశిష్టబ్రహ్మాభేదేతయోఃకార్యకారణభావోపివిశేషణవిశేష్యయోశ్శరీరాత్మభావశ్చేతినిబన్ధనద్వయముక్తం,అథచిత్సామానాధికరణ్యేఽపినిబన్ధనమాహుః॥ త్రిగుణేనేత్యర్ధేన ॥ త్రిగుణేనగుణత్రయహేతుకేనా,భిమానేనదేహాత్మాద్యభిమానేన,గూఢాచ్ఛన్నా, స్వాత్మానుభూతిర్జీవానాం, యస్మాత్తస్మైజ్ఞానవికాసరూపజీవగతకార్యంప్రతికారణభూతాయేత్యభిప్రేతార్థః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ ఏవంజగత్కారణత్వేనపరత్వనిర్వాహణలక్షితస్యపరమాత్మనశ్చిదచిద్విశిష్టస్యస్వరూపంవిశేష్యాంశభూతంజగన్నిమిత్తకారణంవిశోధయన్తి॥ నమోఽనన్తాయేతి ॥ అత్రసత్యాదివాక్యంప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే,అనన్తపదేనతస్య,కూటస్థపదేననిర్వికారవాచినాసత్యపదస్య, విపశ్చిచ్ఛబ్దేనజ్ఞానపదస్యచ, ప్రత్యభిజ్ఞానాత్,వివిధంపశ్యతీతివిపశ్చిత్తస్మై,నిత్యాసఙ్కుచితసర్వవస్తువిషయకధర్మభూతజ్ఞానాశ్రయాయేత్యర్థః-పృషోదరాదిత్వాద్యశబ్దస్య చిభావః-ఏవమచేతనాత్త్రివిధజీవేభ్యశ్చవ్యావృత్తాయేత్యుక్తంభవతి, అనన్తాయేత్యనేనసర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వరూపవస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యమప్యుక్తం - సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వంచసర్వాన్తఃప్రవేశేనతచ్ఛరీరకత్వేనచ,

---

తత్క❀ర్త్రేవిశ్వహేతవే ॥ ౪౧ ॥ భూతమాత్రేన్ద్రియప్రాణమనోబుద్ధ్యాశయాత్మనే। త్రిగుణేనాభిమానేనగూ
ఢస్వాత్మానుభూతయే ॥ ౪౨ ॥ నమోఽనన్తాయసూక్ష్మాయకూటస్థాయవిపశ్చితే। నానావాదానురోధాయ
వాచ్యవాచకశక్తయే॥ ౪౩ ॥ నమః ప్రమాణమూలాయకవయేశాస్త్రయోనయే। ప్రవృత్తాయనివృత్తాయనిగ
మాయనమోనమః॥ ౪౪ ॥ నమఃకృష్ణాయరామాయవసుదేవసుతాయచ। ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయసాత్వ

తత్రకథమణుస్వరూపజీవాన్తఃప్రవేశేనతచ్ఛరీరకత్వం విభోఃపరమాత్మనస్సఙ్గచ్ఛతఇత్యత్రాహుః ॥ సూక్ష్మాయేతి "అణోరణీయాన్, నిత్యం విభుం సర్వగతం సుసూక్ష్మ,, మిత్యాదిశ్రుత్యుక్తరీత్యా సూక్ష్మాదపిసూక్ష్మత్వాజ్జీవాన్తఃప్రవేశయోగ్యాయేతిభావః ॥ నన్వేవంభూతంత్వాంకథంకేచిన్నిమిత్తకారణమేవవదన్తి, కేచిచ్చ, జీవాభిన్నమిత్యాదీ, త్యత్రాహుః-నానావాదాః వేదవిరుద్ధాః, తాననువృత్యావస్థితాయ, అనధిగతవేదాన్తవాక్యైకవాక్యానాంవిప్రతిపన్నబుద్ధీనాంతత్తద్వాదానురూపేణాపిప్రతీతాయేత్యర్థః-తత్రహేతుః - వాచ్యవాచకశక్తయే - వాచకాస్తత్తద్వాదిప్రయుక్తాఃవివక్షితార్థవిషయాశ్శబ్దాః, వాచ్యాస్తచ్ఛబ్దవివక్షితా అర్థాః - తత్రవాచ్యశక్తిరుపస్థాప్యయోగ్యతాలక్షణా - వాచకశక్తిరుపస్థాపకత్వలక్షణా-తదుభయశక్తినిర్వాహకత్వాన్నానావాదానురోధాయేత్యర్థః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ ఏవమపి-కేవలంశాస్త్రయోనయే-శాస్త్రం, యోనిఃకారణంస్వస్వరూపస్వభావప్రమితిజనకం-యస్య, తస్మై -శాస్త్రస్యభ్రమప్రమాదవిప్రలిప్సాదిపురుషదోషసంభావనాంనిరాకుర్వన్త్యోవిశింషన్తి॥ ప్రమాణమూలాయ, ప్రమాణంస్వప్రమితిసాధనంశాస్త్రం,తస్య-మూలాయతదావిష్కర్తృత్వేనతత్కారణాయ,తథాచస్మర్యతే "అనాదినిధనాహ్యేషావాగుత్సృష్టాస్వయంభువా।ఆదౌవేదమయీనామ్నాయతస్సర్వాఃప్రసూతయ,, ఇతి, శ్రూయతేచ "తస్యహవాఏతస్యమహతోభూతస్యనిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద,, ఇతి "ఋచస్సామానిజజ్ఞిరే,ఛన్దాంసిజజ్ఞిరేతస్మాత్, యజుస్తస్మాదజాయతే,, తిచ,ప్రమాణమూలత్వాసంభావనాంనిరాకుర్వన్తి- కవయే - పూర్వపూర్వానుపూర్వీవిశిష్టత్వేనశాస్త్రావిష్కారోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యయుక్తాయ-నకేవలంప్రమాణమూలాయ, అపితుప్రమేయనిర్వాహకాయాపీత్యాహుః,ప్రవృత్తాయనివృత్తాయచ-ఉభయకర్మనిర్వాహకాయ-నిగమాయోపనిషజ్జ్ఞానప్రవర్తకాయ ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ సత్యంపరత్వావస్థితోఽహముక్తగుణయుక్తోనతువ్యూహవిభవాద్యవస్థఇత్యత్రాహుః ॥ నమఃకృష్ణాయేతి ॥ రామకృష్ణాదివిభవావస్థాయాం ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధాదివ్యూహావస్థాయాంచాహీనస్వస్వభావాయేతిభావః - విభవావస్థాయాంసౌశీల్యమేకమధికమావిష్కృతమిత్యభిప్రాయేణాహుః - వసుదేవసుతాయేతి ॥ య

---

౪౧ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ చాస్యహేతవే

ద్వా ॥ శరణ్యత్వోపయుక్తమాశ్రితార్తిపరిజిహీర్షైకశీలత్వమాహుః ॥ నమః కృష్ణాయేతి ॥ వ్యూహవిభవాదిరూపేణ-సాత్వతా
మాశ్రితానాంపతయే అనిష్టపరిహారపూర్వకంపాలకాయ ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ పాలకత్వప్రకారమేవాహుః ॥ గుణప్రదీపాయేతి॥
సాత్వతామిత్యనువర్తతే- తేషాం , గుణస్యధర్మభూతజ్ఞానస్య , ప్రదీపాయ ప్రదీపవద్విషయావారకనివారకాయ - సాత్వ
తాంగుణప్రదీపాయేత్యనేన , అసాత్వతాంతద్వైపరీత్యంసూచితం। తదేవస్పష్టీకుర్వన్తి ॥ గుణాత్మచ్ఛాదనాయ గుణేనగు
ణమయమాయయా, ఆత్మనోజీవా-నసాత్వత, శ్ఛాదయతిసఙ్కుచితజ్ఞానాన్కరోతీ,తితథా-తస్మై,ఏతద్విశేషణద్వయప్రసక్త
వైషమ్యపరిజిహీర్షయావిశింషన్తి , గుణవృత్త్యుపలభ్యాయ , గుణస్యగుణపరిణామాత్మకమనసో,వృత్త్యాన్యాసోపాసనాన్య
తరరూపయా , ఉపలభ్యాయఉపలక్ష్యాయ, గుణవృత్తిరూపవ్యాజమాత్రాపేక్షత్వాద్వైషమ్యరహితాయేతిభావః ॥ గుణ
వృత్త్యపరిజ్ఞానాసంభావనాంనిరాకుర్వన్తి ॥ గుణద్రష్ట్రే , సర్వాన్తఃకరణవృత్తీనాంసాక్షాద్యుగపద్ద్రష్ట్రే , తత్ర హేతుః-
స్వసంవిదే-స్వాసాధారణాపరిచ్ఛిన్ననిరుపాధికనిత్యాసఙ్కుచితధర్మభూతజ్ఞానాశ్రయాయ ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ యద్యహంగు
ణద్రష్టా- తర్హి తథాత్వేనకింనజ్ఞాయే-ఇత్యత్రాహుః ॥ అవ్యాకృతేతి ॥ అవ్యాకృతోఽనభివ్యక్తః . విహారఃగుణద్రష్టృత్వాది
రూపో యస్య- తస్మై - నకేవలంగుణద్రష్ట్రే-అపితు సర్వవ్యాకృతానాందేవాదిపదార్థానాంతద్బుద్ధివృత్తీనాంచ - సిద్ధయేని
ష్పత్తిహేతవే- నకేవలంతేషాంసిద్ధిహేతురేవా-పితు - సర్వేన్ద్రియప్రశాసితాచే - త్యభిప్రాయేణసంబోధయన్తి ॥ హృషీ
కేశేతి ॥ హృషీకాణాంఇన్ద్రియాణాం -ఈశఃనియన్తా- శరణ్యత్వోపయుక్తంగుణాన్తరమాహుః-మునయే-తాపత్రయాతు
రజీవోజ్జీవనాయయాదృచ్ఛికప్రాసఙ్గికానుషఙ్గికాదన్యతమసుకృతలేశానుచిన్తనాత్మకమననశీలాయ - మౌనశీలీఅజల్పాకః-
పరిపూర్ణైశ్వర్యత్వాద్బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తంజగత్తృణీకృత్య జోషమాసీనాయేత్యర్థః . అయమపిపరత్వావహోగు
ణః ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽ పరావరగతిజ్ఞాయబన్ధమోక్షాభిజ్ఞాయ - ఆశ్రితానాంమోచకాయా-నాశ్రితానాంబన్ధకాయచేత్యర్థః- త
థాచోక్తంభగవతైవ “ తేషామహంసముద్ధర్తామృత్యుసంసారసాగరా ,, దితి “ తానహంద్విషతఃక్రూరాన్సంసారేషు

తాంపతయేనమః॥ ౪౫ ॥నమోగుణప్రదీపాయగుణాత్మచ్ఛాదనాయచ । గుణవృత్త్యుపలభ్యాయగుణద్రష్ట్రే
స్వసంవిదే॥౪౬॥అవ్యాకృతవిహారాయసర్వవ్యాకృతసిద్ధయే।హృషీకేశనమస్తేఽస్తుమునయేమౌనశీలినే॥౪౭॥

నరాధమాన్ । క్షిపామ్యజస్రమశుభానాసురీష్వేవయోనిషు ,, తిచ - ఆశ్రయణసౌకర్యాపాదకోఽయంగుణః కృతాపరా
ధానప్యాశ్రయణరూపవ్యాజమాత్రావలమ్బనేనరక్షితుముద్యమోహ్యాశ్రయణసౌకర్యాపాదకః - అనేనవైషమ్యరాహి
త్యం కారుణికత్వంచాభిప్రేతం తథాచస్మర్యతే“ సర్వజ్ఞోఽపిహిసర్వేశస్సదాకారుణికోఽపిసన్ ।సంసారతన్త్రవాహిత్వా
ద్రక్షాపేక్షామపేక్షత ,, ఇతి - సర్వాధ్యక్షాయసర్వపురుషార్థాధిపతయే - ఆశ్రితానాంధర్మాదిస్వాత్మపర్యన్తప్రదాతృత్వ
రూపమహావదాన్యాయేత్యర్థః - అయమాశ్రితకార్యాపాదకోగుణః - పూర్వంపరాయభూతాయేత్యుక్తపరత్వోపయుక్త
జగదుపాదానత్వప్రయుక్తవిశ్వానన్యత్వం - విశిష్టస్యతథాత్వేఽపివిశేష్యాంశస్యవిశ్వశరీరకత్వేనతద్భిన్నత్వం - తన్నిమి
త్తత్వం- తత్సృష్ట్యాన్వితరోపకరణాన్తరనిరపేక్షత్వంచ “ విశ్వాయవిశ్వరూపాయతత్కర్త్రేవిశ్వహేతవ ,, ఇత్యుక్తం,త
దేవవిశ్వాయతుభ్యం నమఇతి యుష్మచ్ఛబ్దవివక్షితషాడ్గుణ్యపూర్ణత్వాభిముఖత్వాది విశేషణానాంవిశ్వశబ్దాద్యభిప్రేతవి
శ్వానన్యత్వాదీనాం చైకవిశేష్యవృత్తిత్వరూపమర్థసామానాధికరణ్యముక్తం- అథభిన్నప్రవృత్తినిమిత్తవద్విశేష్యాభిధా
యినాంతత్తచ్ఛబ్దానామేకవిశేష్యపర్యవసానాత్మకంశబ్దసామానాధికరణ్యమాహుః - విశ్వాయ “ నతాస్స్వసర్వవచసాం
ప్రతిష్ఠాయత్రశాశ్వతీ-వచసాంవాచ్యముత్తమ ,, మిత్యుక్తరీత్యాసకలశబ్దవాచ్యాయేత్యర్థః - విశ్వశబ్దస్యా- త్రపూర్వత్రచ
లాక్షణికత్వాత్సర్వనామకార్యాభావః - సంజ్ఞాపూర్వకవిధేరనిత్యత్వాద్వా - ఏకస్యైవసర్వశబ్దవాచ్యత్వప్రయుక్తంస
ర్వేషాంశబ్దానాంపర్యాయత్వంనిరాహుః - అవిశ్వాయేతి తదన్యత్వమత్రనఞర్థః - నవిశ్వఃఅవిశ్వ-స్తస్మై - తత్తచ్ఛబ్దప్రవృ
త్తినిమిత్తేభ్యోవిలక్షణాయేత్యర్థః - నహిస్వస్వప్రవృత్తినిమిత్తవిలక్షణైకవిశేష్యనిష్ఠప్రవృత్తినిమిత్తవిశిష్టైకవిశేష్యాభిధా
యినాంశబ్దానాంపర్యాయత్వప్రసఙ్గ ఇతిభావః - కథంజాతిగుణాద్యాశ్రయతత్తద్విశేష్యపర్యవసాయినామేకవిశేష్యాభి
ధాయిత్వమిత్యత్రాహుః ॥ విశ్వహేతవఇతిఅస్యచహేతవేఇతిచపాఠఃతదా - విశ్వపరామర్శీదంశబ్దః-జాతిగుణాద్యాశ్రయ
నిఖిలవిశేష్యజాతగతసత్తాస్థితిప్రవృత్తిహేతవే - తత్సత్తాదిహేతుత్వేనవిశ్వస్యతదపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వాదపృథక్సిద్ధవిశేషణ
వాచినాంమత్వర్థీయప్రత్యయమన్తరేణాపివిశేష్యపర్యవసాయిత్వమాకృతినయసిద్ధమితిభావః - విశ్వసత్తాదిహేతుత్వాస్మ

భావనాం నిగ్రహకర్తుం హేతుత్వోపయుక్తజ్ఞానవత్త్వమాహ - తద్ద్రష్ట్ర ఇతి ॥ ౪౮ ॥ త్వమితి దేవం శరణ్యత్వోపయుక్తగుణవిశిష్టం స్తుత్వాథా "విజ్ఞాతాఽనుచూరకా" ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా స్వతుల్యమారప్రాయస్యాప్యచ్ఛరీరభూతస్యాస్మద్భర్తుః కదాచిదననుకూలస్య స్వశరీరస్యైవ స్వపుత్రస్యైవ చాపరాధః కరణకళేబరాది ప్రదానేనాఖిలజీవోజ్జీవయిషయా సర్వజగదుదయవిభవలయలీలేన సర్వశరీరేణ విప్రలాపరాధవత్త్వేఽపి కించిదానుకూల్యయుక్తజీవోజ్జీవయిషయాకృతావతారేణ త్వయా సోఢుముచిత ఇతి క్షమాపయన్త్యస్తావద్భర్తృప్రాణరక్షాం కైఙ్కర్యం చ ప్రార్థయన్తే ॥ త్వమిత్యష్టభిః ॥ హే ప్రభో - త్వం హ్యనాదికాలాఖ్యశక్తియుక్తః, అనీహస్స్వకార్యేతరవ్యాపారశూన్యః, అనేన "కలితశ్రమ ఏష సృజస్యసా" వితి వచనార్థోఽభిప్రేతః, గుణైః రజస్సత్త్వతమోభిః అస్యజగతో, జన్మస్థితిలయాన్, కుర్వన్నితి శేషః - తత్తత్స్వభావాన్ రజస్తమస్తదుభయస్వభావానపి సతో జీవాన్ - సమీక్షయా అనుగ్రహగర్భయా దృష్ట్యా - ప్రతిబోధయన్ - తావద్దశేన ప్రబుద్ధాన్ కుర్వన్, అప్రతిహతజగద్వ్యాపారరూపవిహార - శ్చేష్టసే - యద్వా - త్వం - సమీక్షయా "బహు స్యాం ప్రజాయేయే" త్యుక్తయా సఙ్కల్పాత్మికయా దృష్ట్యా - అనీహస్తద్వ్యతిరిక్తవ్యాపారశూన్యః - ప్రలయదశాయాం - తత్తత్స్వభావాన్ తత్తత్కర్మవాసనాత్మకస్వభావమాత్రయుక్తాన్ - సంకుచితజ్ఞానాన్ - సతః ప్రియాన్ - సతో జీవాన్ - ప్రతిబోధయన్ స్వారాధనోపయుక్తకరణకళేబరాదిప్రదానేన వికసితజ్ఞానాన్ కుర్వన్ - ఏవంవిధం మహోపకారం కర్తుమితి భావః - అప్రతిహతజగద్వ్యాపారాత్మకవిహారో - ఽస్య జగతో - జన్మాదీన్ ఈహసే చేష్టసే - కరోషీతి యావత్ - తత్తత్స్వభావాన్ప్రతిబోధయన్నిత్యనేన - సర్వజీవసాధారణ్యేన తద్విషయకమహోపకారైకశీలత్వం సూచితం, ఏవమపరాధానవేక్షణేన కేవలముపకారైకశీలస్య తవ కియానయమపరాధ ఇతి భావః ॥ ౪౯ ॥ జన్మాదీన్ ఈహమానస్య - తే తవ - త్రిలోక్యాం - అమూస్సర్వాః - శాన్తాశ్శాన్తాస్సాత్త్వికాః - అశాన్తాః

పరావరగతిజ్ఞాయ సర్వాధ్యక్షాయ తే నమః । అవిశ్వాయ చ విశ్వాయ తద్ద్రష్ట్రేఽస్య చ హేతవే ॥ ౪౮ ॥ త్వం హ్యస్య జన్మస్థితిసంయమాన్విభో గుణైరనీహోఽకృతకాలశక్తిధృక్ । తత్తత్స్వభావాన్ప్రతిబోధయన్సతస్సమీక్షయాఽమోఘవిహార ఈహసే ॥ ౪౯ ॥ తస్యైవ తేఽమూస్తనవస్త్రిలోక్యాం శాన్తా అశాన్తా ఉత మూఢయోనయః । శాన్తాః ప్రియాస్తే హ్యధునాఽవితుం సతాం స్థాతుశ్చ తే ధర్మపరీప్సయేహతః ॥ ౫౦ ॥ అపరాధస్సకృద్భర్త్రా సోఢవ్యస్స్వప్రజాకృతః । క్షన్తుమర్హసి శాన్తాత్మన్మూఢస్య త్వామజానతః ॥ ౫౧ ॥ అనుగృహ్ణీష్వ భగవన్ప్రాణాంస్త్యజతి పన్నగః । స్త్రీణాం నస్సాధుశోచ్యానాం పతిః ప్రాణః ప్రదీయతామ్ ॥ ౫౨ ॥ విధేహి తే కిఙ్కరీణామనుష్ఠేయం తవాజ్ఞయా । యచ్ఛ్రద్ధయాఽనుతిష్ఠన్వై ముచ్యతే సర్వతో భయాత్ ॥ ౫౩ ॥ శ్రీబాదరాయణిరు

రాజసాః - మూఢయోనయస్తామసాశ్చ - ప్రజాః - తనవః దేహాః - ఆధేయా విధేయాశ్శేషాశ్చేత్యర్థః - సర్వా అప్యనుగ్రాహ్యా ఏవేతి భావః - నను - సర్వాసామనుగ్రాహ్యత్వే జగద్వ్యాపారోచ్ఛేదప్రసఙ్గ - స్తత్రాహుః - యద్యప్యేవం - తథాపి - స్థాతుః స్థితికర్తుః అత ఏవ - సతాం - ధర్మపరిపాలనేచ్ఛయా - ఈహతః ప్రవర్తమానస్య - కృతావతారస్యేతి యావత్ - తే తవ శాన్తాస్తనవః - అవితుం రక్షితుం - ప్రియా ఇష్టా హి - సదా సకలజన్మసు సాపరాధా అప్యధునాఽపరాధవిరిరంసవః ప్రియాః - అతోఽస్యానుగ్రాహ్యత్వేఽపి న జగద్వ్యాపారోచ్ఛేదప్రసఙ్గ ఇతి భావః ॥ ౫౦ ॥ అతోఽయం యావచ్ఛాన్తిదణ్డితోఽప్యధునోపశాన్తః పుత్రవత్సోఢవ్య ఏవేత్యాహుః ॥ అపరాధ ఇతి ॥ భర్తురస్మద్భర్తురపరాధస్సకృత్సోఢవ్యః - ఇతః పరం పునరపరాధః కృతశ్చేన్న సోఢవ్య ఇత్యభిప్రాయేణ సకృదిత్యుక్తిః - స్వప్రజాకృతః - స్వపుత్రకృతత్వాచ్చ సోఢవ్య ఇత్యర్థః - అనేన భగవతః పితృస్థానీయత్వం సర్వజీవానాం పుత్రస్థానీయత్వం చాభిప్రేతం. కించాజ్ఞానకృతోఽపరాధః క్షమాపణేన సహ్య ఏవ సర్వథేతి లోకపరిపాటీమభిప్రేత్యాహుః క్షన్తుమర్హసీతి - అధునా త్వయి శాన్త్యా భవితవ్యమిత్యభిప్రాయేణ శాన్తాత్మన్నితి సంబోధనం - యద్వా కృతాపరాధేష్వప్యధునా శాన్తేషు, త్వదానుకూల్యోపయుక్తశాన్తిమత్సు - ఆత్మా అనుగ్రహప్రవణం మనో - యస్య - తథాభూతేతి సంబోధనం - మూఢస్య - తవ ఏవ - త్వామజానతః - క్షన్తుమర్హసి అపరాధమితి విభక్తిపరిణామేనానుషఙ్గః - ప్రకృతత్వాచ్ఛేషో వా ॥ ౫౧ ॥ హే భగవన్ - అయం - పన్నగస్సర్పః - ప్రాణాన్ - త్యజతి - అతోఽనుగృహ్ణీష్వ - సాధుశోచ్యానాం సాధుభిర్దయనీయానాం - స్త్రీణాం - అస్మాకం - పతిరేవ - ప్రాణస్స - ప్రదీయతామ్ ॥ ౫౨ ॥ యుష్మదనుగ్రహేణాఽన్యేషాం మృత్యోరేవేతి చేత్తత్రాహుః విధేహి - త్వదాజ్ఞయా - యత్తవ కిఙ్కరీణామస్మాకమనుష్ఠేయం - తద్విధేహి - అనుష్ఠేయం విశింషన్తి - సపుమాన్ - కాళియో - యదనుష్ఠేయం - శ్రద్ధయాఽనుతిష్ఠన్ - భయాత్ప్రకృతాన్మృత్యుభయాన్ముచ్యతే - యథాఽస్మత్తో లోకానభీతాస్స్యుర్యథా చాయం మృత్యుభయాన్ముచ్యేత - తాదృశమనుష్ఠేయం కర్మాజ్ఞాపయేత్యర్థః ॥ ౫౩ ॥ ఇత్థం - స

---

౪౮ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ విశ్వహేతవే

భగవాన్కృష్ణో-నాగపత్నీభి-రభిష్టుతః యాచితశ్చా-ఙ్ఘ్రిసఙ్ఘట్టనైః-భగ్నశిరసం-మూర్ఛితం చ-కాళియం విససర్జ ❀ ॥౫౪॥ ❀ తత-శ్శనకైః-ప్రతిలబ్ధానీన్ద్రియాణి - ప్రాణాశ్చ-యేన-తథాభూతః- కాళియః-కృచ్ఛ్రాదత్యాయాసా-చ్ఛ్వాసం-ముఞ్చ-న్కృతాఞ్జలిః, హరిం-ప్రాహ ❀॥ ౫౫ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ ॥ వయమితి త్రిభిః ॥ వయ-ముత్పత్త్యా సహ ఉత్పత్తి ప్రభృతి-ఖలాః దుష్టాః-తామసాః-దీర్ఘమన్యవ ఏషాం తథాభూతాశ్చ- వయమితి తిర్యగభిప్రాయేణ నిర్దేశః - అత ఏవ ॥ వయం చ తత్ర భగవ,, న్నిత్యనేనాపౌనరుక్త్యం- హే నాథ భూతానాం-స్వభావజోత్పత్తికో గుణః - దుస్త్యజః-యద్యతః-స్వభావః-అసద్గ్రహః దుష్టపిశాచతుల్యః-అతో-దుస్త్యజః ❀ ॥ ౫౬ ॥ ❀ త్వయేతి ॥ హే ధాతః-గుణైర్వివిధతయా సృజ్యత ఇతి గుణవిసర్జన-మిదం-తిరశ్చాం-జాలం-త్వయా-సృష్టం-కథంభూతం-నానా-స్వభావాదయో -యస్య తథాభూతం-తత్ర-వీర్యం బల- మోజః-ప్రవృత్తిసామర్థ్యం-యోనిరుత్పత్తిక్షేత్రం-బీజం కారణం-ఆకృతిస్సంస్థానమ్ ❀ ॥ ౫౭ ॥ ❀ తతః కి-మత ఆహ॥ వయం చేతి ॥ హే భగవన్ - తత్రాపి తిరశ్చాం మధ్యేఽపి - సర్పాః-జాత్యా జన్మనైవో-రుర్మన్యవ ఏషాం-తథాభూతాః-దుస్త్యజాం త్వదనుగ్రహమన్తరేణ దుఃఖేనాపి త్యక్తుమశక్యాం - త్వన్మాయయా మోహితాః- వయం-కథం - త్వన్మాయాం మాయాగుణరజః కార్యం క్రోధం-కథం త్యజామః ❀ ॥ ౫౮ ॥ ❀ హే యస్మా - త్తత్ర త్వన్మాయాత్యాగే-భవానేవ, కారణం, త్వం తు-సర్వజ్ఞో నిగ్రహానుగ్రహోచితజ్ఞానవా-న్జగదీశ్వరః తదుచితసామర్థ్యయుక్తః - అత-స్త్వ, మనుగ్రహం-నిగ్రహం వా-మన్యసే- జ్ఞాతుమేవం కుర్వి

వాచ ॥ ఇత్థం స నాగపత్నీభిర్భగవాన్సమభిష్టుతః। మూర్ఛితం భగ్నశిరసం విససర్జాఙ్ఘ్రికుట్టనైః॥ ౫౪ ॥ ప్రతిలబ్ధేన్ద్రియప్రాణః కాళియశ్శనకైర్హరిమ్ । కృచ్ఛ్రాత్సము-చ్ఛ్వసన్దీనః కృష్ణం ప్రాహ కృతాఞ్జలిః॥ ౫౫ ॥ నాగ ఉవాచ॥ వయం ఖలాస్సహోత్పత్త్యా తామసా దీర్ఘమన్యవః। స్వభావో దుస్త్యజో నాథ భూతానాం యదసద్గ్రహః ॥౫౬॥ త్వయా సృష్టమిదం సర్వం ధాతర్గుణవిసర్జనమ్ । నానాస్వభావవీర్యౌజోయోనిబీజాశయాకృతిః॥ ౫౭ ॥ వయం చ తత్ర భగవన్సర్పా జాత్యోరుమన్యవః । కథం త్యజామస్త్వన్మాయాం దుస్త్యజాం మోహితాస్తయా॥౫౮॥ భవాన్హి కారణం తత్ర సర్వజ్ఞో జగదీశ్వరః । అనుగ్రహం నిగ్రహం వా మన్యసే తద్విధేహి నః॥ ౫౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యాకర్ణ్య వచః ప్రాహ భగవాన్కార్యమానుషః । నాత్ర స్థేయం త్వయా సర్ప సముద్రం యాహి మాచిరమ్॥ స్వజ్ఞాత్యపత్యదారాఢ్యో గోనృభిర్భుజ్యతాం నదీ॥ ౬౦ ॥ య ఏతత్సంస్మరేన్మర్త్యస్తుభ్యం మదనుశాసనమ్ । కీర్తయన్నుభయోస్సంధ్యోర్న యుష్మద్భయమాప్నుయాత్॥ ౬౧ ॥ యోఽస్మిన్స్నాత్వా మహాహ్రదే దేవాదీంస్తర్పయేజ్జలైః। ఉపోష్య మాం స్మరన్నర్చేత్సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥౬౨॥ ద్వీపం రమణకం హిత్వా హ్రదమేతదుపాశ్రితః । యద్భయాత్స సుపర్ణస్త్వాం నాద్యాన్మత్పాదలాఞ్ఛనమ్॥ ౬౩ ॥ ఉక్తో భగవతా రాజన్కృష్ణేనాద్భుతకర్మణా । తం పూజయామాస తదా నాగపత్న్యశ్చ సాదరమ్॥ ౬౪ ॥ దివ్యామ్బరస్రఙ్మణిభిః పరార్ధ్యైరపి భూషణైః। దివ్యగన్ధానులేపైశ్చ మహోత్పలమాలయా॥ ౬౫ ॥ పూజయిత్వా జగన్నాథం ప్రసాద్య గరుడధ్వజమ్। నాగరాజోఽభ్యనుజ్ఞాతః పరిక్రమ్యాభివన్ద్య తమ్ ॥ సకళత్రసుహృత్పుత్రో ద్వీపమబ్ధేర్జగామ హ ॥ ౬౬ ॥ తదైవ

తినియ స్త్వం చాహం న ప్రభురితి భావః ॥ త-త్త్వదభిమతం-నోఽస్మభ్యం-విధేహి-ఆజ్ఞాపయ ❀ ॥ ౫౯ ॥ ❀ కార్యమానుషః దుష్కృద్దమనసాధుపరిత్రాణాత్మక కార్యార్థం మానుషః స్వేచ్ఛోపాత్తమనుష్యాకృతిః - ఇత్థం-కాళియస్య ,వచ-ఆకర్ణ్య-ప్రాహ ॥ ఉక్తిమేవాహ॥ నాత్రేత్యాదిభిశ్చతుర్భిః॥ హే సర్ప-అత్ర హ్రదే-త్వయా-న స్థేయం, కిం తు-స్వజ్ఞాత్యాదిభిస్సహ-మా చిర మచిరా-త్సముద్రం, యాహి-నదీ యమునా-గోభి,ర్నృభిశ్చ-భుజ్యతాం పీయతామ్ ❀ ॥ ౬౦ ॥ ❀ తుభ్యం- మత్కర్తృకదణ్డనాత్మకం-ఏతచ్చరిత్రం-యః పుమా-నుభయో-స్సంధ్యయో-స్సంస్మరన్-కీర్తయంశ్చ- స్యా - త్స-యుష్మత్తో భయం సర్వేభ్యో మృత్యుభయం-నాప్నుయాదిత్యాజ్ఞాన్తరమ్ ❀ ॥ ౬౧ ॥ ❀ యద్విహారస్థానే,స్మిన్ హ్రదే-యః, పుమాన్-స్నాత్వా-జలైః, దే, వానాదిశబ్దాత్పితౄనృషీంశ్చ - తర్పయే-దుపోష్య - మాం-స్మరన్-అర్చేచ్చ -స, సర్వైః- పాపై - ర్ముచ్యత, ఇత్యాజ్ఞాన్తరమ్ ❀ ॥ ౬౨ ॥ ❀ నను సుపర్ణభయాద్రమణకాఖ్యం సాముద్రద్వీపం హిత్వాఽస్మిన్ హ్రదే ప్రవిష్టః పునరిత స్తత్ర గతం మాం గరుడోఽద్యా త్తత్రాహ ॥ ద్వీపమితి ॥ యస్య సుపర్ణస్య-భయా- దేనం-హ్రదం-త్వ-మాశ్రిత-స్స-సుపర్ణ స్త్వాం-నాద్యాత్-తత్ర హేతుః-మత్పాదలాఞ్ఛనమితి ❀ ॥ ౬౩ ॥ ❀ హే రాజ-న్నిత్థ-ముక్తో- నాగ- స్తం కృష్ణం - పూజయామాస తథా, నాగస్య పత్న్యశ్చ-సాదరం-దివ్యామ్బరాదిభిః, పూజయామాసుః ❀ ॥ ౬౪ ॥ ❀ పరార్ధ్యైరనర్ఘై-స్తత-స్తం-పరిక్రమ్య ప్రదక్షిణీకృత్యా, భివాద్య చ-కళత్రాదిభిః, సహితః-అబ్ధేః, ద్వీపం రమణకాఖ్యం-జగామ ❀ ॥ ౬౫ ॥ ౬౬ ॥ ❀ క్రీడార్థం-న తు కర్మఫలభోగార్థం,

మానుషంరూపమస్యాస్తీతితథా-తస్యభగవతో - ఽనుగ్రహా - త్తదైవ-సాయమునా-నిర్విషా - అమృతతుల్యజలాచా- భవత్ ❋ ॥ ౬౭ ॥ ❋ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేషోడశోఽధ్యాయః ❋❋❋

యదుక్తం॥ ద్వీపంరమణకంహిత్వాహ్రదమేతముపాశ్రితఃయద్భయా ,, దితి,తత్రకాళియస్యద్వీపత్యాగనిమిత్తస్యసుపర్ణాద్భయస్యనిమిత్తంబుభుత్సుఃపృచ్ఛతిరాజా॥ నాగాలయమితి ॥ నాగాలయమిత్యనేనతద్ద్వీపస్థానాంనాగానాంనసుపర్ణాద్భయమస్తీతిసూచితం॥అతఏవపృచ్ఛతి॥కృతమితి- తేనైకేనకాళియేన- స్వస్య,భయనిమిత్తం-సుపర్ణస్య,సమఞ్జసమప్రియం- కిం-కృతం - అన్యేషునిర్భయేషుసత్స్వప్యనేనస్వ భయనిమిత్తంకిమప్రియంకృత-మన్యేషాంవాభయాభావనిమిత్తంచకిమితి ప్రశ్నార్థః ❋॥౧ ॥❋తావత్తత్రత్యానాంనాగానాంసుపర్ణాద్భయాభావనిమిత్తమాహ॥ఉపహార్యైరితి॥ హేమహాబాహో ప్రాక్పురాకాలే-సర్పైర్వర్జనైః-సర్పా,నో,హాదశంత్వితి, తేషాం,యో,బలిరుపహార్యైర్భక్ష్యైః-మాసిమాసి- వానస్పత్యః- వనస్పతిరపుష్పఫలవృక్షః,తస్మాద్దేయోవానస్పత్యః-వనస్పతిగతేచన్ద్రే అమావాస్యాయాంప్రవర్తమానోవా - నిరూపితః కల్పితః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋తత్రసర్వే,నాగా-జనైః-పర్వణి,కల్పితే, బలౌ,స్వంస్వం,భాగ - మాత్మనాం-గోపీథాయరక్షణార్థంమహాత్మనేసుపర్ణాయ-ప్రయచ్ఛన్తి-అత- స్తత్రత్యానాంనగరుడాద్భయమస్తీత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ఏవం- సర్వేషు-నాగేషు,ప్రయచ్ఛత్స్వేవ,-కాద్రవేయఃకద్ర్వాఃస్సుతఃకాళియస్తు,విషవీర్యాభ్యాం , యో,మద-స్తేనా,విష్ట,స్సుపర్ణం-కదర్థీకృత్యతుచ్ఛీకృత్య-విగణయ్యేతియావత్-తంగరుడాయదేయం-బలింస్వబలిభాగం , స్వయమేవ,బుభుజే ❋ ॥ ౪ ॥ ❋హేరాజన్,తతా-

---

సాఽమృతజలాయమునానిర్విషాభవత్ । అనుగ్రహాద్భగవతఃక్రీడామానుషరూపిణః॥ ౬౭ ॥❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే , మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే , షోడశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీరాజోవాచ ॥నాగాలయంరమణకంకస్మాత్తత్యాజకాళియః।కృతంకింవాసుపర్ణస్యతేనైకేనాసమఞ్జసమ్॥౧॥ శుకఉవాచ॥ఉపహార్యైస్సర్పజనైర్మాసిమాసీహయోబలిః।వానస్పత్యోమహాబాహోనాగానాంప్రాఙ్నిరూపితః॥ ౨ ॥స్వంస్వంభాగంప్రయచ్ఛన్తినాగాఃపర్వణిపర్వణి । గోపీథాయాత్మనాంసర్వేసుపర్ణాయమహాత్మనే॥ ౩ ॥విషవీర్యమదావిష్టఃకాద్రవేయస్తుకాళియః।కదర్థీకృత్యగరుడంస్వయంతంబుభుజేబలిమ్॥౪॥తచ్ఛ్రుత్వాకుపితోరాజన్భగవాన్భగవత్ప్రియః । విజిఘాంసుర్మహావేగఃకాళియంసముపాద్రవత్॥ ౫ ॥ తమాపతన్తంతరసావిషాయుధఃప్రత్యభ్యయాదుచ్ఛ్రితనైకమస్తకః । దద్భిస్సుపర్ణంవ్యదశద్దదాయుధఃకరాళజిహ్వోచ్ఛ్వసితోగ్రలోచనః॥ ౬ ॥ తంతార్క్ష్యపుత్రస్సనిరస్యమన్యుమాన్ప్రచణ్డవేగోమధుసూదనాసనః। పక్షేణసవ్యేనహిరణ్యరోచిషాజఘానకద్రూసుతముగ్రవిక్రమః॥ ౭ ॥ సుపర్ణపక్షాభిహతఃకాళియోఽతీవవిహ్వలః । హ్రదంవివేశకాళిన్ద్యాస్తదగమ్యందురాసదమ్ ॥ ౮ ॥ తత్రైకదాజలచరంగరుడోభక్ష్యమీప్సితమ్ । నివారితస్సౌభరిణాప్రసహ్యక్షుధితోఽహరత్ ॥ ౯ ॥ మీనాన్సుదుఃఖితాన్దృష్ట్వాదీనాన్మీనపతౌహతే। కృపయాసౌభరిఃప్రాహతత్రత్యక్షేమమాచరన్ ॥ ౧౦ ॥ అత్రప్రవిశ్యగరుడోయదిమత్స్యాన్సఖాదతి। సద్యఃప్రాణైర్వియుజ్యేతసత్యమేత

ళియస్యకర్మ-కర్ణ్య,భగవతః,ప్రియో,భగవాన్గరుడః-కాళియం , హన్తుమిచ్ఛు,ర్మహావేగ,స్సముపాద్రవత్ ❋ ॥ ౫ ॥ ❋త, మాపతన్తంగరుడం-విషమేవాయుధంయస్య, సకాళియ,స్తరసాబలేన ప్రత్యభ్యపతత్ , దద్భిర్దన్తైః,వ్యదశద్దష్టవాంశ్చ,కథంభూతః,ఉచ్ఛ్రితాన్యూర్ధ్వతాని-నైకాన్యనేకాని-మస్తకానిఫణా-యేన-దన్తాఏవాయుధానియస్యకరాళజిహ్వశ్చ,చ్ఛ్వసితోగ్రలోచనశ్చఉచ్ఛ్వసితాన్యుచ్ఛ్రితానిఉగ్రాణి,లోచనాని-యస్యసః ❋॥౬॥❋మధుసూదనస్య,సనముపవేశనం-యస్మిన్,సః,ఉగ్రఃవిక్రమోయస్య,ప్రచణ్డఃవేగోయస్యసః,తార్క్ష్యపుత్రోగరుడో,మన్యుమాన్-తం ,కద్రూసుతం-నిరస్యక్షిప్త్వాతతఃప్రతిక్షిప్య-హిరణ్యరోచిషా,సవ్యేనవామేన,పక్షేణ,జఘానతాడితవాన్ ❋॥౭॥❋సుపర్ణస్య,పక్షేణా,భిహతః,కాళియః , అతీవ-విహ్వలఉద్విగ్న,స్తేనసుపర్ణేనా,గమ్యంగన్తుమశక్యం ,దురాసదమగాధతయాఽన్యైశ్చదుష్ప్రవేశం,యమునాయాః,హ్రదం ,వివేశ ❋ ॥ ౮ ॥ ❋కుత స్తదగమ్యమిత్యత్రతత్కారణమాహ॥తత్రేత్యాదిభిస్త్రిభిః ॥ తత్రహ్రదే,కదాచి,ద్గరుడ-స్స్వాభీష్టం-భక్ష్యం-జలచరంమీనపతిం,క్షుధితః,ప్రసహ్యబలా,దహరజ్జహారకథంభూతః , సౌభరిణాఋషిణా,నివారితోఽపి ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ఏవం,మీనపతౌ,గరుడేన,హృతేసతి,సుతరాం-దుఃఖితా-న్దీనా-న్మీనాన్ ,దృష్ట్వా , సౌభరిః,కృపయా-తత్రత్యానాంహ్రదస్థానాంజన్తూనాం-క్షేమంగరుడాద్భయాభావరూప-మాచరన్కుర్వన్, ప్రాహ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋కింఅత్రహ్రదే-ప్రవిశ్య,యది-గరుడో-మత్స్యాన్-ఖాదతి-తర్హి-సగరుడః,సద్యఏవ,ప్రాణైర్వియుజ్యేత॥ ఏత-దహం సత్యం బ్రవీమీతిబ్రాహ్మణవాక్యస్యమా

సనీయత్వాత్పరమపురుషేణైవ గరుత్మతా తాతత్ప్రతిఘాతశక్తిమతా ఽపితస్యానురోధ ఉపపద్యతే ॥ ౧౧ ॥ తచ్చాపాత్మ కంసోభగేర్వచః, కేవలం, కాళియ ఏవ వేద-తదన్యః, కోఽపి, లేలిహాస్సర్పో, న వేద, అతోఽయం-గరుడాద్భీత-స్తత్ర హ్రదే అవాత్సీత్ తతః కృష్ణేన-వివాసితః నిష్కాసితశ్చే - తి కాళియదమనాత్మకవృత్తాన్తోపసంహారః ॥ ౧౨ ॥ అథ తత ఉపరితన సంవృత్తాన్తమాహ ॥ కృష్ణమితి ॥ యావదధ్యాయ సమాప్తి ॥ దివ్యాని స్రగ్గన్ధవాసాంసి-నాగపత్నీభిస్సమర్పితాని-యస్య-మహాతామనస్థూరాణాం, మణీనాం-గణై-రాకీర్ణం-సర్వతః-సమలఙ్కృతం-జామ్బూనదేన సువర్ణేన - అలఙ్కృతం-హ్రదా-ద్వినిర్గచ్ఛన్తం-కృష్ణ-ముపలభ్యాలక్ష్య-లబ్ధప్రాణా-అసవ ఇన్ద్రియాణీవ-సర్వే గోపాదయ- ఉత్థితాః తతః ప్రమోదేన-నిభృతాః పూర్ణా ఆత్మానో దేహాః - మనాంసి వా- యేషాం-తథాభూతా-గోపాః-ప్రీత్యా-కృష్ణ-మభిరేభిరే ఆలిఙ్గితవన్తః ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ యశోదాదయో- గోప్యో - నన్దాదయో - గోపాశ్చ- హే కౌరవ - కృష్ణం-సమేత్య సఙ్గత్య లబ్ధచేష్టా - బద్ధమనోరథాశ్చ, బభూవుః ॥ ౧౫ ॥ రామస్తు-కృష్ణమాలిఙ్గ్య-అస్య కృష్ణస్య-ప్రభావం-జానన్- కేవలం . జహాస హసితవాన్-తత-స్తం కృష్ణ-మఙ్క-మారోప్య పునః పునః-ప్రీత్యా-సమవైక్షత ॥ నగాదయః-పరమాం-ముదం-లేభిరే ॥ తత్ర , నగా వృక్షాః-వృక్షా అపి పూర్వ్వవత్ పుష్కలాస్సన్తః పునః ఫలపుష్పాదిభిర్విరూఢా ఇత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ సభార్యా, విప్రా, నన్దం-సమేత్య-కాళియేన-గ్రస్త-స్తవాత్మజో ముక్తః-తస్మాద్విముక్తః కిల దిష్ట్యా అయం మహానానన్దః ॥ ౧౭ ॥ నష్టప్రాయా-పునర్లబ్ధా ప్రజా పుత్రో-యయా- సా-స

ద్బ్రవీమ్యహమ్ ॥ ౧౧ ॥ తత్కాళియః పరం వేద నాన్యః కశ్చన లేలిహః । అవాత్సీద్గరుడాద్భీతః కృష్ణేన చ వివాసితః ॥ ౧౨ ॥ కృష్ణం హ్రదాద్వినిష్క్రాన్తం దివ్యస్రగ్గన్ధవాససమ్ । మహామణిగణాకీర్ణం జామ్బూనదపరిష్కృతమ్ ॥ ౧౩ ॥ ఉపలభ్యోత్థితాస్సర్వే లబ్ధప్రాణా ఇవాసవః । ప్రమోదనిభృతాత్మానో గోపాః ప్రీత్యాఽభిరేభిరే ॥ ౧౪ ॥ యశోదా రోహిణీ నన్దో గోప్యో గోపాశ్చ కౌరవ । కృష్ణం సమేత్య లబ్ధేహా ఆసన్లబ్ధమనోరథాః ॥ ౧౫ ॥ రామశ్చాచ్యుతమాలిఙ్గ్య జహాసాస్యానుభావవిత్ । ప్రేమ్ణా తమఙ్కమారోప్య పునః పునరుదైక్షత ॥ నగా గావో వృషా వత్సా లేభిరే పరమాం ముదమ్ ॥ ౧౬ ॥ నన్దం విప్రాస్సమాసాద్య గురవస్సకళత్రకాః । ఊచుస్తే కాళియగ్రస్తో దిష్ట్యా ముక్తస్తవాత్మజః ॥ ౧౭ ॥ యశోదా చ మహాభాగా నష్టలబ్ధప్రజా సతీ । పరిష్వజ్యాఙ్కమారోప్య ముమోచాశ్రుకణాన్బహూన్ ॥ ౧౮ ॥ (తతశ్చాస్తం గతే భానౌ కృష్ణో వాసమకల్పయత్ । స రామస్స హ గోపాలైర్ధాత్రాపితాపగోధనః) ॥ ౧౯ ॥ తాం రాత్రిం తత్ర రాజేన్ద్ర క్షుత్తృడ్భ్యాం శ్రమకర్శితాః । ఊషుర్వ్రజౌకసో గావః కాళిన్ద్యా ఉపకూలతః ॥ ౨౦ ॥ తదా శుచివనోద్భూతో దావాగ్నిః పరితో వ్రజమ్ । సుప్తాన్నిశీథ ఆసాద్య

దావాగ్నితో గోపసంరక్షణఘట్టః

ప్రదగ్ధుముపచక్రమే ॥ ౨౧ ॥ తత ఉత్థాయ సమ్భ్రాన్తా దహ్యమానా వ్రజౌకసః । కృష్ణం యయుస్తే శరణం మాయామానుషమీశ్వరమ్ ॥ ౨౨ ॥ కృష్ణ కృష్ణ మహాభాగ హే రామామితవిక్రమ । ఏష ఘోరతమో వహ్నిస్తావకాన్గ్రసతే హి నః ॥ ౨౩ ॥ సుదుస్తరాన్నస్స్వాన్పాహి కాలాగ్నేస్సుహృదః ప్రభో । న శక్నుమస్త్వచ్చరణం సన్త్యక్తుమకుతోభయమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఇత్థం స్వజనవైక్లబ్యం నిరీక్ష్య జగదీశ్వరః । తమగ్నిమపిబత్తీవ్రమనన్తోఽనన్తశక్తిధృత్ ॥ ౨౫ ॥ **

*********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, సప్తదశోఽధ్యాయః **********

తీ-యశోదా-సుతం-పరిష్వజ్య-అఙ్క-మారోప్య-బహూన్- నానన్దాశ్రుకణా-న్ముమోచ ॥ ౧౮ ॥ తత-స్తాం-రాత్రిం-తత్ర యమునాయా స్తీర ఏవ-వ్రజౌకసః ఊషుః ఉషితవన్తః-కథంభూతాః-క్షుత్తృడ్భ్యాం, శ్రమేణ చ-కర్శితాః ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ తదా రాత్రా-వరణ్యప్రభవో-దవాగ్నిః శీఘ్ర-సుప్తం, వ్రజం వ్రజస్య, పరిత - ఆవృత్య-ప్రదగ్ధు-ముపక్రాన్తవాన్ ॥ ౨౧ ॥ తతో-దవాగ్నినా దహ్యమానా-వ్రజౌకస-ఉత్థాయ - సమ్భ్రాన్తాః వ్యాకులచిత్తాః-మాయయా ఆత్మీయసఙ్కల్పేన-మనుజం-సాక్షాదీశ్వరం-కృష్ణం-శరణం-యయుః - రక్షణోపాయత్వేనాధ్యవసితవన్తః ॥ ౨౨ ॥ శరణయానప్రకారమేవాహ ॥ కృష్ణ కృష్ణేతి ॥ తావకాన్ త్వదేకరక్షాన్-నః అస్మాన్-ఏష వహ్నిః- గ్రసతే ॥ ౨౩ ॥ స్వాన్ స్వకాన్-సుహృదో-నః అస్మాన్ సుదుస్తరా-త్కాలాగ్నేః ప్రళయాగ్నితుల్యాద్దవాగ్నేః పాహి- హే ప్రభో-నాస్తి కుతోఽపి భయం యస్మాత్తం-తవ చరణం సన్త్యక్తుం-న శక్నుమః - న వయం మృత్యోర్బిభీమః-అపితు త్వచ్చరణవియోగా- దితి భావః ॥ ౨౪ ॥ స్వజనానాం-వైక్లబ్యం-నిరీక్ష్య, అనన్తశక్తిధృత్ - హేతుగర్భమిదం-తత్త్వా, చ్ఛీఘ్రం, తమగ్నిమపిబత్ ॥ ౨౫ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే సప్తదశోఽధ్యాయః ****************************

అథబలదేవకృతంకృష్ణకారితం ప్రలమ్బాసురవధాత్మకంకర్మానువర్ణయత్యష్టాదశేన - తావత్తదుపోద్ఘాతత్వేన కాశ్చిత్ప్రాగ్లక్రీడాః - తదుపయుక్తంవనంకాలంచానువర్ణయితుంతావద్వృత్తేనసఙ్గమయితుంవృత్తశేషమాహ ॥ అథేతి ॥ అథతద్రాత్రివ్యతిక్రమానన్తరం-ముదితా - ఆత్మానోమనాంసి-యేషాం-తే - జ్ఞాతిభిర్గోపై - రనుగీయమానో-భగవాన్-గవాం-సమూహేన-మణ్డితం-వ్రజం-ప్రావిశత్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ గోపాలచ్ఛద్మ గోపాలఇతివ్యాజో-యత - స్తయామాయయా-ఆత్మసఙ్కల్పేన-ఇత్థం- వ్రజే సమ్యక్-క్రీడతోస్సతోః రామకృష్ణయో రితిశేషః - గ్రీష్మాఖ్యః-ఋతుః- ప్రవృత్తః - అనేనోక్తాః క్రీడావాసన్తికాఇతిసూచితమ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ సచ యద్యపిశరీరిణాంనాతీవసుఖకర-స్తథాఽపి బృన్దావనస్య-గుణైః-వసన్తర్తుతుల్యో-బభూవ-కైర్గుణైః - య్యైర్వసన్తఇవలక్షితః - ఋతుధర్మమతిక్రమ్యాపికుత స్తస్య తైర్గుణై-ఇత్యత్రాహ॥యత్రేతి॥ భగవదావాసప్రభావేనగుణవ్యత్యయఇతిభావః-యత్రబృన్దావనేభగవానవస-త్తస్యగుణై రిత్యన్వయః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ గ్రీష్మస్య వసన్తతుల్యతాంఖ్యాపయితుంబృన్దావనగుణాననువర్ణయతి ॥ యత్రేతి ॥ యత్రశబ్దానాంబృన్దావనసహచరితే గ్రీష్మఋతావిత్యర్థః-నిర్ఝరాణాం -ఘోషేణ నివృత్తస్వనాఃఛన్నధ్వనయః-ఝిల్లికాఃకఠోరధ్వనయఃసూక్ష్మకీటవిశేషాః , యస్మిన్-తథాభూతం బృన్దావనం - అభవదిత్యర్థః - కించ-శశ్వత్సదా- తేషాంనిర్ఝరాణాం-శీకరైరమ్బుకణై - ర్జుష్టాఃస్నిగ్ధా-యే,ద్రుమా-స్తేషాం-మణ్డలై-ర్మణ్డితమ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ సరిదిత్యాది॥సరితాం-సరసాం-ప్రస్రవణానాంనిర్ఝరాణాంచ-యే- ఊర్మయః-తేషాం-సంబన్ధినా - వాయునా , కహ్లారాదీనాం-రేణూన్ హరతీతితథాభూతేన - యత్రా-తిశాద్వలేఅతిహరితతృణాకీర్ణే-

---

⟿ గ్రీష్మర్తువర్ణనప్రారంభః. ⟿

శ్రీశుక ఉవాచ॥ అథకృష్ణఃపరివృతో జ్ఞాతిభిర్ముదితాత్మభిః। అనుగీయమానోన్యవిశద్వ్రజంగోకులమణ్డితమ్॥౧॥ వ్రజేవిక్రీడతోరేవంగోపాలచ్ఛద్మమాయయా। గ్రీష్మో నామ ర్తురభవన్నాతిప్రేయాఞ్ఛరీరిణామ్ ॥౨॥ సచబృన్దావనగుణైర్వసన్తఇవలక్షితః। యత్రాస్తేభగవాన్సాక్షాద్రామేణసహకేశవః ॥ ౩ ॥ యత్రనిర్ఝరనిర్హ్రాదనివృత్తస్వనఝిల్లికమ్ । శశ్వత్తచ్ఛీకరర్జీషద్రుమమణ్డలమణ్డితమ్ ॥ ౪ ॥ సరిత్సరఃప్రస్రవణోర్మివాయునాకహ్లారకఞ్జోత్పలరేణుహారిణా। నవిద్యతేయత్రవనౌకసాందవోనిదాఘవహ్న్యర్కభవోఽతిశాద్వలే॥ ౫ ॥ అగాధతోయహ్రదినీతటోర్మిభిర్ద్రవత్పురీష్యాఃపులినైస్సమన్తతః। నయత్రచణ్డాంశుకరావిషోల్బణాభువోరసంశాద్వలితంచగృహ్ణతే ॥ ౬ ॥ వనంకుసుమితంశ్రీమన్నదచ్చిత్రమృగద్విజమ్ । గాయన్మయూరభ్రమరంకూజత్కోకిలసారసమ్ ॥ ౭ ॥ క్రీడిష్యమాణస్తత్కృష్ణోభగవాన్బలసంయుతః । వేణుంవిరణయన్గోపైర్గోధనైస్సంవృతోఽవిశత్ ॥ ౮ ॥ ప్రవాలబర్హస్తబకస్రగ్ధాతుకృతభూషణాః। రామకృష్ణాదయోగోపాఃననృతుర్యుయుధుర్జగుః॥౯॥ కృష్ణస్యనృత్యతఃకేచిజ్జగుఃకేచిదవాదయన్। వేణుపాణితలైశ్శృఙ్గైఃప్రశశంసురథాపరే ॥ ౧౦ ॥ గోపజాతిప్రతిచ్ఛన్నాదేవాగోపాలరూపిణః। ఈడిరేకృష్ణరామౌచనటాఇవనటంనృప ॥ ౧౧ ॥ భ్రామణైర్లఙ్ఘనైఃక్షేపై

అతిక్రాన్తశాద్వలేపివా-నిదాఘోగ్రీష్మ-స్తేన-తాత్కాలికవహ్న్యర్కాభ్యాంచ -భవతి-యో-దవస్తాపః - స-వనౌకసాం-నవిద్యతే ❁॥౫॥ ❁ నను శాద్వలమేవకుత-స్తత్రాహ॥అగాధేతి॥ అగాధాని-తోయాని-యాసాం- తాసాంహ్రదినీనాం-తటస్పర్శిభి-రూర్మిభిర్హేతుభిః పులినైస్సహ-ద్రవ-త్పురీషంపఙ్కో-యస్యా-స్తస్యాః- భువః రసం-శాద్వలితంశాద్వలరూపతాంచ-విషవదుల్బణాఅపి-సూర్యస్య - రశ్మయో-యత్ర-నవిగృహ్ణతేనహరన్తి - ఆశుతరవ్యాప్త్యావిషదృష్టాన్తః, తద్వనమావిశదిత్యుత్తరేణాన్వయః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ శ్రీమత్ఫలకిసలయాదిసమృద్ధిమత్ -భగవదావాసత్వాల్లక్ష్మీవద్వా-నదన్తః శ్చిత్రా-మృగా-ద్విజాఃపక్షిణశ్చ-యస్మిన్-గాయన్తో-మయూరాః-భ్రమరాశ్చ-యస్మిన్-కూజన్తః-కోకిలాః-సారసాశ్చ-యస్మిన్ తత్ ❁॥ ౭ ॥ ❁ ఏవంభూతం-భగవాన్-కృష్ణః - క్రీడిష్యమాణో-బలదేవేన-సంయుతః-వేణుం-విశేషేణ రణయన్-నాదయన్ గోపై - ర్గోధనైశ్చ-సంవృతః-ప్రావిశత్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తతః-ప్రవాలాదిభిః-కృతాని,భూషణాని-యై- స్తథాభూతాః-రామకృష్ణాదయో-గోపాః-ననృతుః-యుయుధుః,మిథోబాహుభిః జగుశ్చ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తత్ర-కృష్ణస్య-నృత్యతస్సతః- కేచిద్గోపాః-జగుః, కేచిచ్చ- వేణ్వాదిభి,రవాదయన్, కేచిచ్చ-ప్రశశంసుః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ గోపజాతిప్రతిచ్ఛన్నా-సాక్షాదీశ్వరావతారభూతౌ-రామకృష్ణౌ-గోపాలరూపిణో, దేవా- ఈడిరేతుష్టువుః, హేనృప-నటం నటాఇవ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ భ్రామణాదిభిః,నియుద్ధేనబాహుయుద్ధేనచ-కాకపక్షధరౌ - రామకృష్ణౌ-క్వచి-చ్చిక్రీడతుః-కాకపక్షౌచూడాకర్మణఃప్రాక్తనకేశాః - తత్ర - భ్రామణంనామజఙ్ఘయోఃప్రతిద్వన్ద్విజనాదాత్మానంకౌశలేనవఞ్చయతాపరితస్తత్సంచారణం - లఙ్ఘనమాసన్నస్యప్రాప్తస్యగ్రహణస్యవఞ్చనార్థం, లాఘవేనేతస్తతోవల్గనం- స్వగృహీతస్యభూమౌపాతనంక్షేపః - కరతలైర్భుజైర్వ్యాఘాతఆస్ఫోటనంబలపరీక్షార్థమన్యో

న్యమాకర్షణంవికర్షణమ్ ✵ ॥ ౧౨ ॥ ✵ క్వచి-దన్యేషు గోపేషు,నృత్యత్సుసత్సు-స్వయం,గాయకౌ-వాదకౌచ,భూత్వా-హే మహారాజ,సాధుసాధ్వితి-వదన్తౌ-ప్రశశంసతుః ✵ ॥ ౧౩ ॥ ✵ క్వచి-ద్బిల్వాదిభి,రిత్యేవం,లోకప్రసిద్ధాభిః,బాలక్రీడాభి రామకృష్ణౌ-విచేరతుః - సఞ్చరితవన్తౌ - కుమ్భో నామవృక్షవిశేషః-తస్యఫలైః - గుచ్ఛైరితిపాఠాన్తరం - ఆమలకైః-శుక్తిభిః కాలిన్దీపులినగతముక్తాస్ఫోటైశ్చ - అస్పృశ్యం-ఆవాంమిథోనస్పృశ్యావితిభాషాబన్ధనేనతదనుకూలంకర్మ, నేత్రబన్ధఆగమిష్యతో నామకథనార్థం పాణిభ్యాంకస్యచిన్నేత్రప్రచ్ఛాదనం-మృగాణాం-ఖగానాంచే-హయాతత్సజాతీయచేష్టయాదర్దురప్లావైర్మణ్డూకప్లుతిభిః-ఉపహాసకైఃపరిహాసకవాక్యైఃఆన్దోళికయాతదాకారదోలాలమ్బనేన-నృపాణామివలీలయాచ॥నద్యాదిషు-రామకృష్ణయో-ర్గోపైస్సహ-పశూం-శ్చారయతోః-గోపరూపీ-ప్రలమ్బోఽగాదిత్యుత్తరేణాన్వయః॥ద్రోణిఃపర్వతసన్ధిప్రదేశః-తజ్జిహీర్షయా రామకృష్ణహననేచ్ఛయా ✵ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬॥ ✵ సర్వదర్శనః-హేతుగర్భమిదం-సర్వజ్ఞత్వా-త్తం-జిఘాంసు-మాగతం-గోపరూపిణం-ప్రలమ్బాసురం,విద్వానపి-సద్యో-నతం-జఘానే-తివాక్యశేషః-కింతూపాయాన్తరేణతస్య వధంవిచిన్తయన్ - తేనసహ-సఖ్యమేవా-న్వమోదత అన్వమన్యత ✵ ॥ ౧౭ ॥ ✵ తత్ర-గోపా-నాహూయ-తద్వధోచితవిహారక్రమాభిజ్ఞః-ప్రాహ॥ఉక్తిమేవాహ॥ హేగోపాఇతి॥ యథాయథమాకృతివయోబలానురూపం-ద్వన్ద్వీభూయసంఘద్వయం

రాస్ఫోటనవికర్షణైః।చిక్రీడతుర్నియుద్ధేనకాకపక్షధరౌక్వచిత్ ॥ ౧౨ ॥ క్వచిన్నృత్యత్సుచాన్యేషుగాయకౌ వాదకౌస్వయమ్ । శశంసతుర్మహారాజసాధుసాధ్వితివాదినౌ ॥ ౧౩ ॥ క్వచిద్బిల్వైఃక్వచిత్కుమ్భైః క్వచామలకముష్టిభిః । అస్పృశ్యనేత్రబన్ధాద్యైఃక్వచిన్మృగఖగేహయా॥ ౧౪ ॥ క్వచిచ్చదర్దురప్లావైర్వివిధైరుపహాసకైః । కదాచిదాన్దోళికయాకర్హిచిన్నృపచేష్టయా॥ ౧౫ ॥ఏవంతౌలోకసిద్ధాభిఃక్రీడాభిశ్చేరతుర్వనే॥ ౧౫ ॥ నద్యద్రిద్రోణికుఞ్జేషుకాననేషుసరిత్సుచ । పశూంశ్చారయతోర్గోపైస్తద్వనేరామకృష్ణయోః ॥ గోపరూపీప్ర

✵ ప్రలమ్బవధఘట్టః. ✵

లమ్బోఽగాదసురస్తజ్జిహీర్షయా॥ ౧౬ ॥తంవిద్వానపిదాశార్హోభగవాన్సర్వదర్శనః।అన్వమోదతతత్సఖ్యం వధంతస్యవిచిన్తయన్ ॥ ౧౭ ॥ తత్రోఽపాహూయగోపాలాన్కృష్ణఃప్రాహవిహారవిత్ । హేగోపావిహరిష్యామోద్వన్ద్వీభూయయథాయథమ్॥ ౧౮ ॥ తత్రచక్రుఃపరిబృఢౌగోపారామజనార్దనౌ । కృష్ణసంఘట్టినఃకేచిదాసన్రామస్యచాపరే॥ ౧౯ ॥ఆచేరుర్వివిధాఃక్రీడావాహ్యవాహకలక్షణాః । యత్రారోహన్తిజేతారోవహన్తిచపరాజితాః॥ ౨౦ ॥వహన్తోవాహ్యమానాశ్చచారయన్తశ్చగోధనమ్ । భాణ్డీరకంనామవటంజగ్ముఃకృష్ణపురోగమాః ॥ ౨౧ ॥ రామసంఘట్టినోయర్హిశ్రీదామవృషభాదయః । క్రీడాయాంజయినస్తాంస్తానూహుఃకృష్ణాదయోనృప ॥ ౨౨ ॥ ఉవాహకృష్ణోభగవాన్శ్రీదామానంపరాజితః।వృషభంభద్రసేనస్తుప్రలమ్బోరోహిణీసుతమ్ ॥ ౨౩ ॥ అవిషహ్యంమన్యమానఃకృష్ణందానవపుఙ్గవః । వహన్ద్రుతతరంప్రాగాదవరోహణతఃప

భూత్వా-విహరిష్యామ ఇతి ✵ ॥౧౮॥ ✵ తత్రైవంభగవతోక్తేసతి - గోపాః రామకృష్ణౌ-పరిబృఢౌ,సఙ్ఘయో-ర్నాయకౌ-చక్రుః ॥ తతః-కేచిద్గోపాః-కృష్ణసఙ్ఘట్టినఃకృష్ణపక్షీయా - బభూవుః-అపరేతు- రామస్య-సఙ్ఘట్టినః ✵ ॥ ౧౯ ॥ ✵ ఇత్థంభూత్వా,వాహ్యవాహకేతిభావప్రధానోనిర్దేశః-వాహ్యత్వవాహకత్వే-లక్షణేఫలే-యాసు - తాః-వాహ్యా-వాహకాశ్చ-జయపరాజయకృతా-యాస్వితివా-తథాభూతా-వివిధాః,క్రీడా,శ్చేరుః వాహ్యవాహకలక్షణాఇత్యేతదేవవిశదయతి॥యత్రేతి॥యత్రయాసుక్రీడాసు,జేతార,ఆరోహన్తి,పరాజితాస్తు,వహన్తీతి ✵ ॥ ౨౦ ॥ ✵ ఏవంక్రీడాయాం , జయేన,వాహ్యమానాః,పరాజయేనహేతునా,వహన్తశ్చ,గోధనం,చారయన్తశ్చ,కృష్ణప్రభృతయో , గోపా- శ్శనై-ర్భాణ్డీరాఖ్యం,వటంవృక్షం,జగ్ముః ✵ ॥ ౨౧ ॥ ✵ తత్రయర్హియదా,శ్రీదామాదయో,రామసంఘట్టినః-క్రీడాయాం ,జిగ్యు,స్తదా ,తాన్, హేనృప,కృష్ణాదయః,ఊహుః ఊఢవన్తః ✵ ॥ ౨౨ ॥ ✵ తత్ర,భగవాన్,శ్రీకృష్ణః-పరాజితః,శ్రీదామానం , మువాహ,భద్రసేనస్తు,వృషభం, తథా,శ్రీకృష్ణసఙ్ఘట్టీప్రలమ్బాసురో,రోహిణీసుతంబలదేవ, మువాహ ✵ ॥ ౨౩ ॥ ✵ తావద్రామసంఘట్టీకింనబభూవప్రలమ్బ ఇతీమామాశఙ్కాం నిరాకుర్వన్ తంవిశినష్టి ॥ కృష్ణ-మవిషహ్యంసోఢుమశక్యం,వ్యోమాసురవృత్తాన్తస్మరణేనదుర్వహం,మన్యమానః,శ్రీకృష్ణసఙ్ఘట్టీభూత్వా రామేణపరాజితస్తమేవోవాహేత్యర్థః॥యద్యహం రామసంఘట్టీభవేయం,తర్హి యదాకృష్ణేనపరాజితస్తంవహేయం-తర్హివ్యోమాసురవన్నిగ్రహేయేత్యభిప్రాయేణకృష్ణసఙ్ఘట్టీబభూవేత్యభిప్రాయః॥రోహిణీసుతం,వహన్,అవరుహ్యతేఽస్మిన్నిత్యవరోహణం,మర్యాదాస్థానం, తతఃపరందూరం,ద్రుతతరంయథాతథాప్రాగా

త్ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ ధరణీధరేన్ద్రవత్పర్వతవ-ద్గౌరవం,యస్యతం- బలదేవం , వహన్,సమహాసురః ప్రలమ్బః,నిహతరయోనష్టవేగః-నిజంస్వాసాధారణం,వపు,రాస్థితస్సన్,స్వర్ణాలఙ్కారైః-బభౌ,తటిద్ద్యుమానిత్యలఙ్కారోపమా , ఉడుపతిమానితి రామోపమా,యదియథోచితస్థానేషువిద్యుతోభాన్తి, ఉపరిచోడుపతి స్తదా , సోఽమ్బుదోయథాభవతి,తద్వ,ద్బభావిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ నిరీక్ష్యేతి॥హలధర- స్తద్వపు-ర్నిరీక్ష్య-కించి-దభిభేత్-కథంభూతం- అమ్బరేచరత్ ఆకాశస్పృక్ అత్యున్నతమిత్యర్థః-అల-మతివేగేన-ప్రదీప్తేదృశౌయస్మిన్ భ్రుకుటితటలగ్నా - ఉగ్రదంష్ట్రా యస్మిన్-తచ్చతచ్చేతివా-జ్వల న్త్యః- శిఖాః కేశాః-యస్మిన్-కటకాదీనాం-త్విషా-అద్భుతంచిత్రమ్ ❀॥౨౬॥ ❀ అథా గతస్మృతిర్లబ్ధాసురస్వశక్త్యాదిజ్ఞానః - అతఏవా-భయః బలదేవః - ఆత్మన-స్సార్థంసహాయం-గోపసమూహం-విహాయ దూరతోహర న్తం - రిపుం - రుషా-శిరసి దృఢేన-ముష్టినా-జఘాన-యథా-సురాధిపఇన్ద్రో-వజ్రరంహసావజ్రవేగేన,గిరిం-తద్వత్ ❀॥ ౨౭ ॥ ❀ సోఽసురః ప్రలమ్బః-ఆహతః తాడితః-సపద్యేవ - భగ్నశిరాః-ముఖా - ద్రుధిరం-వమన్నుద్గిర-న్నపస్మృతః - అపగతం-స్మృతంస్మృతి ర్యస్యసః,మహారవముచ్చైఃస్వర-మీరయన్-వ్యసుర్గతప్రాణో-న్యపతత్-యథామఘవతఇన్ద్రస్యా-యుధేన-ఆహతో-గిరి- స్తద్వత్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ బలశాలినా-బలదేవేన-హతం,మసురం-దృష్ట్వా విస్మితా,బభూవుః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ ఆశిషః,ప్రయుఞ్జానాః- ప్రశంసార్హం-తం-

---

రమ్ ॥ ౨౪ ॥ తముద్వహన్ధరణిధరేన్ద్రగౌరవంమహాసురోవిహతరయోనిజంవపుః । సఆస్థితఃపురటపరిచ్ఛదోబభౌతటిద్ద్యుమానుడుపతిమానివామ్బుదః ॥ ౨౫ ॥ నిరీక్ష్య తద్వపురలమమ్బరేచరత్ప్రదీప్తదృగ్భ్రుకుటితటోగ్రదంష్ట్రకమ్ ।జ్వలచ్ఛిఖంకటకకిరీటకుణ్డలత్విషాఽద్భుతంహలధర ఈషదత్రసత్ ॥ ౨౬ ॥ అథాగతస్మృతిరభయోరిపుంబలోవిహాయసార్థమపహరన్తమాత్మనః । రుషాఽహనచ్ఛిరసిదృఢేనముష్టినాసురాధిపోగిరిమివవజ్రరంహసా ॥ ౨౭ ॥ సఆహతస్సపదివిశీర్ణమస్తకోముఖాద్వమన్రుధిరమపస్మృతోఽసురః । మహారవంవ్యసురపతత్సమీరయన్గిరిర్యథామఘవతఆయుధాహతః ॥ ౨౮ ॥ దృష్ట్వాప్రలమ్బంనిహతంబలేనబలశాలినా । గోపాస్సువిస్మితా ఆసన్ సాధు-సాధ్వితివాదినః ॥ ౨౯ ॥ ఆశిషోఽభిగృణన్తస్తంప్రశశంసుస్తదర్హణమ్ । ప్రేత్యాగతమివాలిఙ్గ్యప్రేమవిహ్వలచేతసః ॥ ౩౦ ॥ పాపేప్రలమ్బేనిహతే దేవాఃపరమనిర్వృతాః । అభ్యవర్షన్బలంమాల్యైశ్శశంసుస్సాధుసాధ్వితి ॥ ౩౧ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀
❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, అష్టాదశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀

× దవాగ్నిపానవృత్తాన్తః. ×

శ్రీశుకఉవాచ ॥ క్రీడాసక్తేషుగోపేషుతద్గావోదూరచారిణీః ❀ । స్వైరంచరన్త్యోవివిశుస్తృణలోభేనగహ్వరమ్ ॥ ౧ ॥ అజాగావోమహిష్యశ్చనివిశన్త్యో❀వనాద్వనమ్ । ఇషీకాటవీం❀నివివిశుఃక్రన్దన్త్యోదావతర్షితాః ॥ ౨ ॥ తేఽపశ్యన్తఃపశూన్గోపాఃకృష్ణరామాదయస్తదా । జాతానుకమ్పానవిదుర్విచిన్వన్తోగవాంగతిమ్ ॥ ౩ ॥ తృణైస్తత్ఖురదచ్ఛిన్నైర్గోష్పదైరఙ్కితైర్గవామ్ । మార్గమన్వగమన్సర్వేనష్టాజీవ్యావిచేతసః ॥ ౪ ॥ ముఞ్జాట

బలదేవం-ప్రశశంసుః ॥ మృతిం ప్రాప్య-పునరాగతమివా-లిఙ్గ్య-ప్రేమ్ణా-విక్లబాన్యక్లృప్తాని-చేతాంసి- యేషాం- తే-ప్రశశంసురిత్యన్వయః ❀॥ ౩౦ ॥ ❀ పరమనిర్వృతాఃనితరాంహృష్టాః-మాల్యైఃపుష్పైః-బలదేవ-మభ్యవర్షన్ సాధుసాధ్వితి-ప్రశశంసుశ్చ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ ఇ॰ శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధే అష్టాదశోఽధ్యాయః ❀❀

అథదవాగ్నిపానానన్తరంకర్తా సువర్ణ యిత్తుంతావ త్తత్ప్రాక్తనంవృత్తాన్తమాహ॥ క్రీడేతి ॥ ప్రలమ్బవధానన్తరమపీత్యాదిః గోపేషు - క్రీడాసక్తేషుసత్సు - తేషాం-గావో-దూరచారిణ్యో - యథేచ్ఛంచరన్త్యః-తృణలోభేన-గహ్వరం-వివిశుః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తదేవప్రపఞ్చయతి॥అజా ఇతి॥అజాదయో,వనా,ద్వనం-విశన్త్యః- దావేనతాపేన-తర్షితాఃతృషితాః-ఆక్రోశన్త్యః - ఇషీకాటవీమత్యుచ్ఛ్రితసాన్ద్రతృణవిశేషారణ్యం - వివిశుః - ఇషీకాటవ్యో వపూర్వత్రగహనశబ్దవివక్షితా ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ తత-స్తేక్రీడాసక్తాః-కృష్ణాదయో,గోపా- స్తదా-పశూ,నపశ్యన్తో ఽతఏవ,జాతా-అనుకమ్పా- యేషాం-తథాభూతాః-గవాం గతింగతికృతంఖురవిన్యాసాత్మకంచిహ్నం-విచిన్వన్తోఽపి-నవిదుః,నలక్షితవన్తః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ తతః-కథంచిల్లబ్ధైః-తాసాంగవాం ఖురైః - దద్భిఃద న్తైశ్చ-ఛిన్నైః - తృణైః-గోష్పదైశ్చ -అఙ్కితం-గవాం,మార్గం-అన్వగమన్ అనుసృత్యజగ్ముః - తతః-పునరపి-నష్టాజీవ్యాః- నష్టఃలీనఃఆజీవ్యఃజీవనసాధనమార్గో-యేషాం- తే-అతఏవ,విచేతసఃవిచారాక్రాన్తచిత్తాః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ ముఞ్జాటవ్యాం భ్రష్టోలీనః-మార్గో-యస్య-త-త్క్రన్దమానం,గోహూపథన-మప్రాప్య-తృషితాః

అతఏవ-శ్రాన్తా-స్తేగోపా-స్సంస్యవర్తయన్ప్రత్యాజగ్ముః-అన్వేషణాద్విరేమిరే ✽ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ✽ తదా-భగవతాకర్త్రా-మేఘస్యేవ-గమ్భీరయా,గిరా - ఆహూతా- స్తా,గావః,స్వస్వనామ్నాం - ధ్వనిమాకర్ణ్య-ప్రహర్షితాః ప్రతిదధ్వనుః,తతఃప్రతినాదేనగోధనానిసంజగ్మురిత్యర్థతోఽత్రవివక్షితమ్ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ తత స్తదా,యదృచ్ఛయా-మహా-న్ధూమకేతుర్దవాగ్ని-రభూదుదభవత్,కథంభూతః,వనౌకసాం,క్షయంనాశం-కరోతీతితథా-సారథినా-వాయునా-సమీరితఃఉద్దీపితః-ఉల్బణై -రుల్ముకై ర్జ్వాలాయుక్తై స్తృణకాష్ఠాదిభిః-స్థావరజఙ్గమాత్మకం-భూతజాతం-విలెలిహానఃపురఃపురస్సంస్పృశన్ ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ పరితః-ఆపతన్తంవ్యాప్యాగచ్ఛన్తం-దవాగ్ని - మవలోక్య-భీతా-స్సగావో-గోపాః,సరామం-కృష్ణం - ప్రపన్నాశ్శరణంగతా-ఊచుః.యథా-మృత్యుభయేనా-ర్దితాఃపీడితాఃజనాః.హరిమాశ్రితబన్ధహరంభగవన్తం - ప్రపన్నాః - స్వదైన్యంవిజ్ఞాపయన్తి తద్వత్ ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ ఉక్తిమేవాహ॥ కృష్ణేతిద్వాభ్యాం ॥త్వమేవ-బాన్ధవో-యేషాం-తే.అవసాదితుందుఃఖితుం-నార్హాస్త్యేవ-నూనంధ్రువం - హేధర్మజ్ఞప్రపన్నపరిపాలనాత్మకధర్మజ్ఞ-వయం-త్వమేవ,నాధోరక్షకో-యేషాం- త్వమేవ,పరమయనంరక్షణోపాయో-యేషాం,తథాభూతాశ్చ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ✽ హరిరాశ్రితార్తిహరో-భగవాన్,కృపణం,బన్ధూనాం-వచో నిశమ్యాకర్ణ్య-మాభైష్టభయంమాకురుత లోచనాని,నిమీలయతపిహితానికురుతే,త్యువాచ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ తథేత్యఙ్గీకృ

వ్యాంభ్రష్టమార్గంక్రన్దమానంస్వగోధనమ్। అపాప్యతృషితాశ్శ్రాన్తాస్తతస్తేసన్న్యవర్తయన్॥ ౫ ॥ (కృష్ణః ప్రోత్తుఙ్గమారుహ్యావృక్షంమేఘనిభచ్ఛవిమ్। ఆర్తాస్తాఆహ్వయామాసదర్శయన్గాస్స్వనామభిః) ॥ ౬ ॥ తా ఆహూతాభగవతామేఘగమ్భీరయాగిరా। స్వనామ్నాంనినదంశ్రుత్వా ప్రతినేదుఃప్రహర్షితాః ॥ ౭ ॥ తతస్సమన్తాద్వనధూమకేతుర్యదృచ్ఛయాఽభూత్క్షయకృద్వనౌకసామ్। సమీరణస్సారథినోల్బణోల్ముకైర్విలెలిహానస్స్థిరజఙ్గమంమహాన్ ॥ ౮ ॥ తమాపతన్తంపరితోదవాగ్నింగోపాస్సగావఃప్రసమీక్ష్యభీతాః। ఊచుశ్చకృష్ణం సబలంప్రపన్నాయథాహరింమృత్యుభయార్దితో జనః ✽ ॥ ౯ ॥ కృష్ణకృష్ణమహావీర్య హేరామామితవిక్రమ। దవాగ్నినాదహ్యమానాన్ప్రపన్నాంస్త్రాతుమర్హథః ॥౧౦ ॥నూనంత్వద్బాన్ధవాఃకృష్ణనచార్హాస్త్యవసాదితుమ్ వయంహిసర్వధర్మజ్ఞత్వన్నాథాస్త్వత్పరాయణాః ॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ వచోనిశమ్య కృపణంబన్ధూనాం భగవాన్హరిః। నిమీలయతమాభైష్టలోచనానీత్యభాషత ॥ ౧౨ ॥తథేతిమీలితాక్షేషుభగవానగ్నిముల్బణం। పీత్వాముఖేనతాన్కృచ్ఛ్రాద్యోగాధీశోవ్యమోచయత్ ॥ ౧౩ ॥ తతశ్చతేఽక్షీణ్యున్మీల్యపునర్భాణ్డీరమాగతాః। నిశామ్యవిస్మితా ఆసన్నాత్మానంగాశ్చమోచితాః ॥ ౧౪ ॥ కృష్ణస్యయోగవీర్యం తద్యోగమాయానుభావితాః।దవాగ్నేరాత్మనాంక్షేమంవీక్ష్యతంమేనిరేఽమరమ్ ॥ ౧౫ ॥ గాస్సన్నివర్త్య సాయాహ్నేసహరామోజనార్దనః। వేణుంవిరణయన్గోష్ఠం ప్రాగాద్గోపైరభిష్టుతః ॥ ౧౬ ॥ గోపీనాంపరమానన్దమాసీద్గోవిన్దదర్శనే। క్షణంయుగశతానీవయాసాంయేనవినాఽభవత్ ॥ ౧౭ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే , దశమస్కన్ధే,ఏకోనవింశోఽధ్యాయః✽✽✽✽✽✽✽

—— ✽ — వర్షర్తువర్ణనఘట్టః — ✽ ——

శ్రీశుకఉవాచ॥తయోస్తదద్భుతంకర్మ దవాగ్నేర్మోక్షమాత్మనః। గోపాస్స్త్రీభ్యస్సమాచఖ్యుఃప్రలమ్బవధమే

త్య , సర్వేషు , గోపేషు,మీలితాక్షేషుసత్సు,తథాభూతేషుసత్సు,భగవాన్ , ఉల్బణముత్కటమగ్నిం,ముఖేనపీత్వా,తత్ర హేతుః , యోగాధీశఃఆశ్చర్యశక్త్యాత్మకయోగవతామధీశః - ముఖేనపీత్వేత్యస్యఉత్పత్తిస్థానేలీనంకృత్వేత్యర్థః " ముఖాదగ్నిశ్చ " ఇతిశ్రుతేః.కృచ్ఛ్రాత్ దవాగ్నిజాద్దుఃఖాత్,సగోధనాన్గోపాన,మోచయత్ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ తత-స్తేగోపా,లోచనాన్యు - న్మీల్య- పున,ర్భాణ్డీరంప్రత్యా-గతాః - ఆత్మానంఆత్మనః - ప్రత్యేకాభిప్రాయమేకవచనం-తథా- మోచితా-గాశ్చ-లోక్య విస్మితా-ఆసన్ ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ తత-స్తస్యకృష్ణస్య-యోగమాయయాఆశ్చర్యశక్తిరూపయా-అనుభావితా స్తత్ప్రభావవిషయీకృతాః-కృష్ణస్య-యోగాత్మకం-వీర్యం - దవాగ్నే - రాత్మనాం-క్షేమంచ-వీక్ష్య-తంకృష్ణ-మమరందైవతం-మేనిరే ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ తత స్సాయాహ్నే -గా-స్సన్నివర్త్యసఙ్ఘీకృత్య-సరామః-కృష్ణో- వేణుం-వాదయన్-గోపై-రభిష్టుతో-గోష్ఠం-ప్రాగాత్ ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ తదా-గోవిన్దస్య- దర్శనం-గోపీనాంయశోదాదీనాం-పరమానన్దకర-మాసీత్-తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి - యాసాంగోపీనాం-యేనకృష్ణేన-వినా-క్షణమపి- యుగశతమివా - భవత్॥ అతస్తద్దర్శనంపరమానన్దకరంబభూవ ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఏకోనవింశోఽధ్యాయః ✽✽✽

ఓం ॥ ఏవంవసన్తగ్రీష్మయోర్భగవతః క్రీడాఅనువర్ణితాః - అథప్రావృట్ఛరదోస్తా అనువర్ణయితుంధృష్టాన్తైస్తావద్ద

యోపాదేయవిభాగం ప్రదర్శయన్నేవ ప్రావృషం తాత్కాలికాన్ కాంశ్చిద్విహారాంశ్చానువర్ణయతి వింశేన ॥ తావద్వృత్తశేషమాహ॥ తయోరితి ద్వాభ్యాం॥ ఆత్మనః ఆత్మనాం- దవాగ్నేః-మోక్షణాత్మకం-తత్-రామకృష్ణయోః-అద్భుతం-కర్మ-ప్రలమ్బవధం చ-గోపాః-స్త్రీభ్యో యశోదాదిభ్యః- కథయామాసుః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తద్గోపబాలైరుక్తమాకర్ణ్య-విస్మితాః - గోపవృద్ధాః-గోప్యశ్చ - రామకృష్ణౌ-వ్రజం-గతౌ - దేవశ్రేష్ఠౌ మేనిరే - దేవశ్రేష్ఠావేవ రామకృష్ణరూపేణ వ్రజే జనితావిత్యమన్యన్తేత్యర్థః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ తతః-ప్రావృట్వర్షర్తుః-ప్రావర్తత॥ ప్రావృషం విశినష్టి॥ సర్వేషాం- ప్రాణినాం-సముద్భవః ఉత్పత్తిర్జీవనతశ్చ-యస్యాం-విద్యోతమానాః-పరిధయో దిశో - యస్యాం- విస్ఫూర్జితం వజ్రనిర్ఘుష్టం-నభస్స్థలం యస్యాం, సా, ప్రావృట్ ప్రావర్తతేత్యన్వయః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ సాన్ద్రేతి॥ సాన్ద్రైః నిబిడైః-నీలామ్బుదైః-విద్యుద్గర్జితసహితైః-ఆచ్ఛన్నం-మత ఏవ-అస్పష్టాని-జ్యోతీంషి సూర్యచన్ద్రాదీని, యస్మిన్-తత్-వ్యోమ - సగుణం-బ్రహ్మేవ-బభౌ॥ యథా ప్రకృత్యా తిరోహితం-జ్యోతిః జ్ఞానరూపత్వాద్విషయప్రకాశకధర్మభూతజ్ఞానం- యస్య - తత్-సగుణం బ్రహ్మ గుణత్రయవశ్యం-బ్రహ్మ గుణతో బృహత్త్వాజ్జీవస్వరూపం భాతి -తద్వదిత్యర్థః-అనేన, ఆకాశస్థానీయావచ్ఛేదకం నీలామ్బుదవిద్యుత్స్తనయిత్నుసంబన్ధవజ్జీవస్యావస్థా త్రిగుణవశ్యత్వం-సూర్యాదిజ్యోతిస్స్థానీయధర్మభూతజ్ఞానస్య సఙ్కోచేన ప్రసరాభావః-వ్యోమవత్స్వతో నిర్మలస్యాగన్తుకమాలిన్యం చేతి తదపనోదకమోక్షోపాయే యతితవ్యమిత్యభిప్రేతం. బ్రహ్మశబ్దేన ముక్తిదశాయాం జ్ఞానద్వారా బృహత్త్వమస్తీతి సూచితమ్ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ అష్టావితి॥ యత్-అష్టౌ-మాసాన్-అత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా - కార్తికాదారభ్యాజ్యేష్ఠం- స్వగోభిః స్వకిరణైః-నితరాం పీతం గృహీతం - ఉదకాత్మకం వసు ధనం-తత్-స్వగోభిరేవ పునరుచితకాలే ఆగతే ప్రాప్తే సతి-

---

వచ ॥ ౧॥ గోపవృద్ధాశ్చ గోప్యశ్చ తదుపాకర్ణ్య విస్మితాః। మేనిరే దేవప్రవరౌ కృష్ణరామౌ వ్రజం గతౌ॥ ౨ ॥ తతః ప్రావర్తత ప్రావృట్సర్వసత్త్వసముద్భవా। విద్యోతమానపరిధిర్విస్ఫూర్జితనభస్తలా ॥ ౩॥ సాన్ద్రనీలామ్బుదైర్వ్యోమ సవిద్యుత్స్తనయిత్నుభిః। అస్పష్టజ్యోతిరాచ్ఛన్నం బ్రహ్మేవ సగుణం బభౌ ॥ ౪॥ అష్టౌ మాసాన్నిపీతం యద్భూమ్యాశ్చోదమయం వసు। స్వగోభిర్మోక్తుమారేభే పర్జన్యః కాల ఆగతే ॥ ౫ ॥ తటిత్వన్తో మహామేఘాశ్చణ్డశ్వసనవేపితాః। ❋ ప్రీణనం జీవనం హ్యస్య ముముచుః కరుణా ఇవ ॥ ౬ ॥ తపఃకృశా దేవమీఢా ❋ ఆసీద్వర్షీయసీ మహీ। యథైవ కామ్యతపసస్తనుస్సంప్రాప్య తత్ఫలమ్ ॥ ౭ ॥ నిశాముఖేషు ఖద్యోతాస్తమసా భాన్తి న గ్రహాః। యథా పాపేన పాషణ్డా న హి వేదాః కలౌ యుగే ॥ ౮ ॥ శ్రుత్వా పర్జన్యనినదం మణ్డూకా వ్యసృజన్గిరః। తూష్ణీం శయానాః ప్రాగ్యద్వద్బ్రాహ్మణా నియమాత్యయే॥ ౯॥ ఆసన్నుత్పథవాహిన్యః క్షుద్రనద్యో† ఽమ్బుపూ

మోక్తుం-పర్జన్యో వర్షాధిదేవః సూర్యః- ప్రారేభే - అనేన రాజ్యాధికృతః శిక్షితః-పర్జన్యవదర్థోచితకాలే ప్రజాభ్యో ధనాని గృహీత్వా పునరర్థిభ్యో దద్యాదితి - యావజ్జ్ఞానోదయం గృహీతాన్ కామాన్ సతి జ్ఞానోదయే జహ్యాదితి ముముక్షుః శిక్షితో వా ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ తటిత్వన్త ఇతి ॥ చణ్డశ్వసనేన తీవ్రవాయునా-కమ్పితాః- మేఘాః-ప్రాణినాం - జీవనం జీవనసాధనం-అమ్బుజలం-కరుణా ఇత్యర్థః ఆర్ద్రజన్తః-కరుణావన్త ఇవ-ముముచుః॥ ప్రాణసంజీవనం హ్యస్య ముముచురితి పాఠాన్తరం-తదా-అస్య విశ్వస్య-ప్రాణసంజీవనకరం-జీవనం జలం, కరుణా ఇవ - ముముచురిత్యర్థః ॥ అనేన దుఃఖితం జనమవలోక్య మేఘవచ్ఛ్వాసేన కమ్పితగాత్రాః కరుణావన్తశ్చ స్వజీవనపర్యన్తదానేనోపకుర్యురితి శిక్షా కృతా ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ తపఃకృశేతి॥ తపసా గ్రీష్మేణ-కృశా శుష్కా, దేవేన పర్జన్యేన, మీఢా సిక్తా-భూమిః వర్షీయసీ ప్రవృద్ధా-బభూవ - సస్యాదిసంపన్నా బభూవేత్యర్థః-యథా-కామ్యం తపో యస్య-తస్య, పుంసః-తనుః-తావత్ తపోదశాయాం-కృశా సతీ, తత్ఫలం కామ్యతపఃఫలం-ప్రాప్య-పరిపుష్టా, భవతి-అనేన కామ్యస్య తపసః కేవలం దేహసుఖసాధనత్వమేవ న త్వాత్మసుఖసాధనత్వమితి శిక్షితమ్ ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ నిశాముఖేష్వితి-నిశాముఖేషు-ఖద్యోతా ఏవ-భాన్తి-న తు - గ్రహాశ్చన్ద్రగురుశుక్రాదయః- మేఘకృతతమోవృతత్వాద్గగనస్యేత్యర్థః-యథా, కలౌ యుగే, పాపేన-పాషణ్డా వేదవిరుద్ధా ఆగమా ఏవ-భాన్తి-న తు-వేదాః-అనేన వైదికధర్మాభాసరుచిః పాపహేతుకేతి సూచితమ్ ❋ ॥ ౮॥ ❋ శ్రుత్వేతి॥ పర్జన్యస్య-నినదం గర్జితం, ఆకర్ణ్య, మణ్డూకాః-గిరం వ్యసృజన్ ధ్వనిం చక్రుః-యథా-బ్రాహ్మణాః శిష్యాః ఆచార్యస్య నిత్యకర్మణః-ప్రాక్ తూష్ణీం శయానాః, తస్య, నియమాత్యయే-నిత్యకర్మావసానే, తస్య ధ్వనిం శ్రుత్వా అధీయతే, తద్వత్, అనేనాచార్యసన్నిధావధ్యయనావసరం ప్రతీక్షమాణ ఆసీతేతి సూచితమ్ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ ఆసన్నితి॥ అమ్బుభిః వర్షజలైః పూరితాః-క్షుద్రనద్యః-ఉత్పథవాహిన్య, ఆసన్ ,,క్షుద్రనద్యో న శుష్యతీ ,, రితి పాఠే శోషరహితాః సత్యః ఉత్పథవాహిన్య ఆసన్నిత్యర్థః-అను

---

౬ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ ప్రాణసంజీవనం హ్యస్య   ౧౦ ॥ శ్లో † పా ॥ న శుష్యతీః॥ క్షుద్రనద్యోఽనుశుష్యతీః.

శుష్యన్తీరిత్యపి పాఠః తదా,ఆసన్నశోషా ఇత్యర్థః ఉభయథాఽపి విభక్తివ్యత్యయ ఆర్షః-యథా-అస్వతన్త్రస్యేన్ద్రియపరవశస్య పుంసో,గృహద్రవ్యసమృద్ధయః-న శుష్యన్త్యః,దానభోగయోరభావాత్,యద్వా,అనుశుష్యన్త్యః,ధర్మానుపయుక్తత్వేనేతిభావః,జితేన్ద్రియస్యతు - దానభోగాభ్యాం శుష్యన్త్యః, ధర్మోపయోగద్వారాఽఽసన్నశోషాశ్చ, ద్రవ్యసంపదాం శోషో నామ తద్వ్యయ ఏవ,అమ్బుపూరితా ఇతి పాఠేతు,అజితేన్ద్రియస్య- యథా, ద్రవ్యసంపదః-వరాటికాపర్యన్తైరప్యార్జనైః-పూరితాః తతః పునః,వృద్ధ్యాదిభిర్నిస్సృతైర్వర్ధన్త ఏవ,అపాత్రగామిన్యో వా, తద్వదిత్యర్థః-అనేనైవాస్వతన్త్రేన్ద్రియసంపదశ్చలావ్యర్థాశ్చేతి సూచితమ్ ॥ ౧౦ ॥ హరితేతి॥ భూమిః,హరిభిః హరితవర్ణైః శష్పైః బాలతృణైః,హరితవర్ణాః ఇన్ద్రగోపైః కీటవిశేషైః లోహితా, ఉద్గతైః-శిలీన్ధ్రకుసుమైః కృతచ్ఛాయా, లోహితపీతవర్ణా చ-బభూవ,నృణాం,శ్రీరివ యథా,నృణాం రాజ్ఞాం,శ్రీః సేనాసంపద్ధరితలోహితపీతవర్ణపటైర్విచిత్రవర్ణా భవతి, తద్వత్,ఇదం వాస్తవార్థకథనం ॥ యద్వా॥ నృణాం స్వదేహాలఙ్కారమాత్రపరాణాం, శ్రీర్వస్త్రాభరణాదిసంపత్తథేత్యర్థః,అనేన మూర్ఖాణాం సంపత్స్వోపకారమాత్రపర్యవసన్నా న తు పరోపకారార్థేతి సూచితమ్ ॥ ౧౧ ॥ క్షేత్రాణీతి ॥ క్షేత్రాణి,సస్యసమృద్ధిభిః,కృషీవలానాం,ముదం ఫలమదృష్టాధీనమిత్యజానతాం,మానినాం ఫలసమృద్ధిద్వేషిణాం,అనుతాపం చ - దదుః-అనేన పరసమృద్ధిమతా భవితవ్యమితి శిక్షితమ్ ॥ ౧౨ ॥ జలస్థలౌకస ఇతి॥ జలౌకసః,స్థలౌకసశ్చ,సర్వే,నవస్య, వారిణో,నిషేవయా,రుచిరం,రూపం అబిభ్రన్ అబిభరుః-సంజ్ఞాపూర్వకవిధేరనిత్యత్వాదార్షత్వాద్వాభ్యస్తలక్షణజుసభావః, యథా,హృదయకమలస్థహరినిషేవయా,రుచిరం,రూపం,బిభ్రతి-తద్వత్ “వసతి హృది సనాతనే చ తస్మిన్ భవతి పుమాన్ జగతోఽస్య సౌమ్యరూపః” ఇతి వచనాద్ధోఽత్రోక్తః,హరిసేవయా వినా న సౌమ్యతేతి సూచితమ్ ॥ ౧౩ ॥ సరిద్భిరితి ॥ సిన్ధుస్సముద్రః,సరిద్భిః,సఙ్గతో,వాతోద్ధూ-

రితాః। పుంసో యథాఽస్వతన్త్రస్య గృహద్రవిణసంపదః ॥ ౧౦॥ హరితా హరిభిః శష్పైరిన్ద్రగోపైశ్చ లోహితా। ఉచ్ఛిలీన్ధ్రకృతచ్ఛాయా నృణాం శ్రీరివ భూరభూత్॥ ౧౧ ॥ క్షేత్రాణి సస్యసంపద్భిః కర్షకాణాం ముదం దదుః। మానినామనుతాపం వై దైవాధీనమజానతామ్॥ ౧౨ ॥ జలస్థలౌకసస్సర్వే నవవారినిషేవయా। అబిభ్రన్రుచిరం రూపం యథా హరినిషేవయా॥ ౧౩ ॥ సరిద్భిస్సంశ్రితస్సిన్ధుశ్చుక్షోభ శ్వసనోర్మిమాన్। అపక్వయోగినశ్చిత్తం కామార్తం గుణయుగ్యథా॥ ౧౪ ॥ గిరయో వర్షధారాభిర్హన్యమానా న వివ్యథుః। అభిభూయమానా వ్యసనైర్యథాఽధోక్షజచేతసః॥ ౧౫ ॥ మార్గా బభూవుస్సన్దిగ్ధాస్తృణైశ్ఛన్నా హ్యసంస్కృతాః। నాభ్యస్యమానాశ్శ్రుతయో ద్విజైః కాలాహతా ఇవ॥ ౧౬ ॥ లోకబన్ధుషు మేఘేషు విద్యుతశ్చలసౌహృదాః। స్థైర్యం న చక్రుః కామిన్యః పురుషేషు గుణిష్వివ॥ ౧౭ ॥ ధనుర్వియతి మాహేన్ద్రం నిర్గుణం చ గుణిన్యభాత్। వ్యక్తే గుణవ్యతికరే గుణ

తతరఙ్గశ్చ,చుక్షోభ సంచచాల,యథా,అపక్వయోగినః అనిష్పన్నసమాధేః,పుంసః, చిత్తం విషయస్పృహాయుక్తం,గుణయుక్చ,గుణైః-విషయైర్యుజ్యత ఇతి తథాభూతం చ సత్ , క్షుభ్యతి,తద్వత్,కామార్తమితి శ్వసనోర్మిసామ్యం,గుణయుగితి శ్వసనోర్మిసరిత్సఙ్గసామ్యం, చిత్తచాఞ్చల్యనిమిత్తకామాఞ్జనగుణయోగనివర్తకభగవత్సమాధివిపాకార్థం యతితవ్యమితి సూచితమ్॥ ౧౪॥ గిరయ ఇతి॥ వర్షధారాభిః,అభిహన్యమానా,గిరయో,న వివ్యథుః,యథా,అధోక్షజ ఏవ చేతాంసి యేషాం తే,వ్యసనైః ఆధ్యాత్మికాదితాపైః,పీడ్యమానా అపి,న వ్యథన్తి-తద్వత్,భగవద్భక్తిరేవ తాపత్రయవిభూతిసీత్యుక్తం భవతి॥ ౧౫॥ మార్గా ఇతి॥ తృణైః-ఛన్నాః అసంస్కృతాః అక్షుణ్ణాః వర్త్మాసు పథికానాం ప్రాయశో గమనాభావాదితి భావః అత ఏవ సన్దిగ్ధా బభూవుః. యథా శ్రుతయో వేదాః-ద్విజైః,నాభ్యస్యమానాః అనావర్త్యమానా ఇత్యసంస్కృతసామ్యం యతో నాభ్యస్యమానాః అత ఏవ, కాలేన కేనచిత్కాలేన,ఆహతా విస్మృతాశ్చ,భవన్తి, కాలేన చాహతా ఇతి తృణాచ్ఛాదనసామ్యం-అనేనాధీతానాం వేదానామావృత్తిం కుర్వతైవ స్థేయం,అన్యథా తు ప్రత్యవాయ ఇతి సూచితం॥ తథా చ స్మర్యతే। అధీతమపి యో వేదం నానుపాలయతి ద్విజః॥ స జీవన్నేవ శూద్రత్వమాశు గచ్ఛతి సాన్వయ ఇతి ॥ ౧౬॥ లోకబన్ధుష్వితి సర్వప్రాణిజీవనభూతజలప్రదానేనోపకర్తృత్వాల్లోకానాం బన్ధుషు-మేఘేషు,విద్యుతః తటితః,చలం సౌహృదం యాసాం-తథాభూతా-బభూవుః-అల్పతరదేశమల్పకాలం చ సఙ్గం చక్రురిత్యర్థః॥ యద్వా ॥ స్థైర్యం న చక్రురిత్యపి దార్ష్టాన్తికాన్వయి-చలసౌహృదాస్సత్యః-స్థైర్యం న చక్రుః యథా కామిన్యః పుంశ్చల్యః- గుణిషు సౌన్దర్యసౌశీల్యాదిగుణాశ్రయేష్వపి - నిర్ధనేషు పురుషేషు-చలసౌహృదాః-స్థైర్యం- న కుర్వన్తి-తథా-అనేన యత్నతః కామినీసఙ్గః పరిహార్య ఇతి సూచితమ్ ॥ ౧౭ ॥ ధనురితి॥ గుణిని శబ్దగుణకే-వియత్యాకాశే మాహేన్ద్రం - ధనుర్నిర్గుణం,మౌర్వీరహిత-మభాద్బభౌ-యథా-గుణవ్యతికరే గుణత్రయపరిణామస్య కే వ్యక్తే దేహే-అగుణవాన్

గుణత్రయరహితః పురుషః జీవో-భాతి-తద్వత్-వియద్ధనుషోరివ దేహాత్మనోర్విలక్షణస్వరూపస్వభావత్వముక్తమ్ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ నే తి॥ ఉడుపః చన్ద్రః-స్వజ్యోత్స్నయా రాజితైః - ప్రకాశితైః - ఘనైః మేఘైః-ఛన్నో - నరరాజ-ఘనేభ్యో విలక్షణతయా నరరాజేత్యర్థః-యథా-పురుషః ప్రత్యగాత్మా-స్వభాసా స్వాపృథక్సిద్ధధర్మభూతజ్ఞానేన-భాసితయా సమున్నతయా - అహంమత్యా దేహాత్మభ్రాన్త్యా - దేహాత్ పృథఙ్న ప్రకాశతే తద్వత్ - దేహాత్మభ్రాన్తిరాత్మస్వరూపాపహ్నవహేతురితి సా యత్నేన పరిహార్యేత్యుక్తమ్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ మేఘేతి॥ మేఘాగమే-ఉత్సవః-యేషాం-మతో-హృష్టాః-శిఖణ్డినః మయూరాః-ప్రత్యనన్దన్-యథా-గృహేషు తప్తాః - త్రిభిస్తాపైరితి శేషః - అత ఏవ-నిర్విణ్ణాః-జనాః-అచ్యుతభక్తానాం-ఆగమనే సతి-ప్రతినన్దన్తి - తద్వత్-తాపత్రయతప్తైరవశ్యమచ్యుతజనసఙ్గతిః కార్యేత్యుక్తమ్ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ పీత్వేతి॥ పాదపాః వృక్షాః-పద్భిః మూలైః- ఆపో జలాని-పీత్వా - నానాత్మమూర్తయః -నానావిధా-ఆత్మనాం-మూర్తయః శాఖాపల్లవపుష్పఫలాదిరూపాః-యేషాం-తథాభూతా-బభూవుః - యథా - ప్రాక్-కామ్యతపః ఫలరూపకామానుసేవాతః ప్రాక్ తపశ్చర్యాదశాయాం, తపసా - శ్రాన్తాః క్షామాః కృశాశ్చ- జనాః-కామానుసేవయా-నానాత్మమూర్తయో భవన్తి - తద్వత్ - అనేన కామ్యతపసశ్శరీరావయవపుష్టిఫలకత్వమాత్రం సూచితం - యద్వా - ఫలాభిసంధిరహితభగవదారాధనాత్మకతపశ్చర్యాదశాయాం తపసా శ్రాన్తాః కృశాశ్చ-తత్ఫలానుభవాత్మకముక్తిదశాయాం - కామ్యన్త ఇతి కామాః భగవతః కల్యాణగుణాః - స్తేషాం - మనుసేవయా “ స ఏకధా భవతి త్రిధా భవతి ,, త్యాదిశ్రుత్యుక్తరీత్యా నానాత్మమూర్తిమన్తో - భవన్తి- తద్వత్- అనేనభగవదారాధనాత్మకతపసస్స్వేచ్ఛానురూపాప్రాకృతానేకశరీరపరిగ్రహేణ భగవతా భోగసామ్యసాధనత్వముక్తమ్ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ సరస్స్వితి ॥ అఙ్గహే

వాన్పురుషో యథా॥ ౧౮ ॥ నరరాజోడుపశ్ఛన్నస్స్వజ్యోత్స్నారాజితైర్ఘనైః। అహంమత్యా భాసితయా స్వభాసా పురుషో యథా॥ ౧౯ ॥ మేఘాగమోత్సవా హృష్టాః ప్రత్యనన్దఞ్ఛిఖణ్డినః। గృహేషు తప్తనిర్విణ్ణా యథాఽచ్యుతజనాగమే ॥ ౨౦ ॥ పీత్వాఽఽపః పాదపాః పద్భిరాసన్నానాత్మమూర్తయః। ప్రాక్క్షామాస్తపసా శ్రాన్తా యథా కామానుసేవయా॥ ౨౧ ॥ సరస్స్వశాన్త❀తోయేషు న్యూషురఙ్గాపి సారసాః। గృహేష్వశాన్తకృత్యేషు గ్రామ్యా ఇవ దురాశయాః॥ ౨౨ ॥ జలౌఘైర్నిరభిద్యన్త సేతవో వర్షతీశ్వరే। పాషణ్డినామసద్వాదైర్వేదమార్గాః కలౌ యథా॥ ౨౩ ॥ వ్యముఞ్చన్వాయుభిర్నున్నా భూతేభ్యో హ్యమృతం ఘనాః। యథాఽఽశిషో ❀ శ్పతయః కాలే కాలే ద్విజేరితాః॥ ౨౪ ॥ ఏవం వనం తద్వర్షిష్ఠం పక్వఖర్జూరజమ్బుమత్। గోగోపాలైర్వృతో రన్తుం సబలః ప్రావిశద్ధరిః ॥ ౨౫ ॥ ధేనవో మన్దగామిన్య ఊధోభారేణ భూయసా। యయుర్భగవతాఽఽహూతా ద్రుతం ప్రీత్యా స్నుతస్తనీః ❀ ॥ ౨౬ ॥ వనౌకసః ప్రముదితా వనరాజీర్మధుచ్యుతః। జలధారా గిరేర్నాదాదాసన్నా దదృశే

రాజన్ - అశాన్తాన్యనిర్మలాని - కలుషితానీతి యావత్ - తాని-తోయాని-యేషు తథాభూతేష్వపి-సరస్సు - సారసాః చక్రవాకాః గోనర్దాఖ్యపక్షివిశేషా వా న్యూషుః నితరాముషితవన్తః “ అశాన్తరోధస్స్వి ,, తి పాఠే అశాన్తాని సలిలాకులాని పఙ్కకణ్టకాదియుక్తాని-రోధాంసి తటాని-యేషాం - తేష్వపి సరస్స్విత్యర్థః - అశాన్తాన్యనుపరతాని కృత్యాని యేషు - తేష్వపి గృహేషు-దురాశయాః వైషయికసుఖాభాసలేశలిప్సవో - గ్రామ్యాః పామరా ఇవ- తే యథా నివసన్తి తద్వత్ - అనేన గ్రామ్యాణాం విషయా దుఃఖప్రచురా అల్పసుఖాశ్చేత్యుక్తం భవతి ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ జలౌఘైరితి ॥ ఈశ్వరే పర్జన్యే వర్షతి సతి-జలపూరైః-ఉత్కటైః సేతవః జలనిరోధార్థం మృత్పాషాణనిర్మితాః - నిరభిద్యన్త త్రుటితా బభూవుః - యథా- కలౌ యుగే-ప్రవృత్తే సతి పాషణ్డానాం వేదబాహ్యానాం , అసద్వాదైః వేదమార్గా వర్ణాశ్రమధర్మాణి , భిద్యన్తే,తద్వత్ - అనేన పాషణ్డవాదానామశ్రోతవ్యత్వముక్తమ్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ వ్యముఞ్చన్నితి । వాయునా-నున్నాః ప్రేరితాస్సన్తో,ఘనా మేఘా,భూతేభ్యో-ఽమృతవజ్జీవనహేతుం,జలం,వ్యముఞ్చన్,యథా,ద్విజైః పురోహితాదిభిః - ఈరితాః ప్రేరితాః, విశ్పతయో జనాధ్యక్షా రాజానః ఉచితకాలేష్వా,శిషః కామా,నర్థిభ్యో,విముఞ్చన్తి,తద్వత్ , రాజభిరేవం భవితవ్యమిత్యుక్తం భవతి ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ తదేవం వర్షర్తుమనువర్ణ్యాథ తత్ర కృతాని కానిచిద్భగవతశ్చేష్టితాని వర్ణయతి ॥ ఏవమిత్యాదిభిస్సప్తభిః ॥ ఇత్థం- పక్వాని-ఖర్జూరాదిఫలాన్యస్మిన్సన్తీతి తద్వత్-త-ద్వర్షిష్ఠం వృద్ధం - ప్రభూతమితియావత్-వనం-హరిః - సబలదేవో-గోపాలైస్సహ-రన్తుం - ప్రావిశత్ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ భూయసా ఊధసః పయఃకోశస్య-భారేణ-మన్దగామిన్యోఽపి-ధేనవో-భగవతా-ఆహూతాః-స్నుతస్తన్యాస్సత్యో-ద్రుతమేవ-యయుః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ వనౌకసః ప్రభృతీన్దదర్శేత్యన్వయః-ప్రముదితాః-మధుచ్యుత-ఇతిచ-వనరాజీర్విశ్యావి

---

౨౧ । శ్లో ❀ పా ॥ రోధస్సు

శేషణం-మధుచ్యుతః మధూని స్రవన్త్యః, ప్రముదితాః ఫలపుష్పసమృద్ధిభిస్సన్మదితా ఇవ స్థితాః. వనౌకసః పుళిన్దీరితి వా, గిరేస్సకాశాత్, జలధారాః, తాసాం-నాదా-నాసన్నా నికటవర్తినీః, గుహాశ్చ, దదృశురిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ కదాచిత్, తత్పర్జన్యే, అభితో వర్షతి సతి, వనస్పతిక్రోడే వృక్షమూలే - గుహాయాం వా - ప్రవిశన్ - కన్దాని - మూలాని - ఫలాన్యేవ - అశనం-యస్య - తథాభూతో - రేమే ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ కదాచి-ద్గృహాదానీతం-దధ్యన్నం-సలిలసమీపే స్థితాయాం. శిలాయాం పాత్రభూతాయాం - సహభోజనీయైః గోపైస్సహ-బుభుజే ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ క్వచి-చ్ఛాద్వలోపరి హరితతృణాకీర్ణప్రదేశే-ఉపవిశ్య-వృషాదీ-న్వీక్ష్య, భగవా-న్సర్వభూతానాం-ముద-మావహతీ-తి తథా-తా-మాత్మశక్త్యా స్వసఙ్కల్పాత్మికయా - ఉపబృంహితాం ప్రవర్ధితాం-తాం, ప్రావృట్ఛ్రియం-పూజయాంచక్రే బహ్వమన్యతేత్యన్వయః - చర్వతో-మీలితేక్షణా-న్-దృష్ట్వా-ఇతి చ-వృషానిత్యస్య విశేషణం. చర్వతః తృణాని ఖాదతః - మీలితానీక్షణాని యైస్తాన్, దృష్ట్వా నిర్వృతా-న్ - స్వోధసాం, భరేణ - శ్రమో-యాసాం, తాః, గాశ్చ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ❁ అథ శరదాగమమాహ ॥ ఏవమితి ॥ తస్మి-న్వ్రజే-ఇత్థం-నివసతో-శ్శరత్ సమ్య-క్ప్రావ ర్తత- కథంభూతా-విగతాన్య-భ్రాణి యస్యాం - స్వచ్ఛాన్య-మ్బూని-యస్యాం-అపరుషస్సుఖస్పర్శోఽనిలో యస్యాం - తత, ప్రియాణాం కర్మధారయః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ అథ ముముక్షూణాం హితం దర్శయన్నివ సమీచీనైర్దృష్టాన్తైశ్శారదాన్ధర్మాననువర్ణయతి ॥ శారదానీత్యాదినా ॥ యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ పూర్వం, శారదాని-నీరాణి జలాని-నిర్మలాన్యవస్థితాని-అన్తరా-ప్రావృషి-రజోత్పత్త్యాపఙ్క-ప్రాదుర్భావేన - భ్రష్టానీత్యుత్తరస్యార్ధస్యాధ్యాహర్తవ్యం, పునః, ప్రకృతిం స్వస్వభావం-యయుః - య

గుహాః ॥ ౨౭ ॥ క్వచిద్వనస్పతిక్రోడే గుహాయాం చాభివర్షతి । నిర్విశ్య భగవాన్రేమే కన్దమూలఫలాశనః ॥ ౨౮ ॥ దధ్యోదనముపానీతం శిలాయాం సలిలాన్తికే । సంభోజనీయైర్బుభుజే గోపైస్సఙ్కర్షణాన్వితః ॥ ౨౯ ॥ శాద్వలోపరి సంవిశ్య చర్వతో మీలితేక్షణాన్ । దృష్ట్వా వృషాన్వత్సతరాన్గాశ్చ స్వోధోభరశ్రమాః ॥ ౩౦ ॥ ప్రావృట్ఛ్రియం చ తాం వీక్ష్య సర్వభూతముదావహామ్ । భగవాన్పూజయాంచక్రే ఆత్మశక్త్యుపబృంహితామ్ ॥ ౩౧ ॥ ఏవం నివస

శరదృతువర్ణనమ్.

తో-స్తస్మిన్రామకేశవయోర్వ్రజే । శరత్సమభవద్వ్యభ్రా స్వచ్ఛామ్బ్వపరుషానిలా ॥ ౩౨ ॥ ❁ శారదా నీరజోత్పత్త్యా నీరాణి ప్రకృతిం యయుః । భ్రష్టానామివ చేతాంసి పునర్యోగనిషేవయా ॥ ౩౩ ॥ వ్యోమ్నోఽబ్దం భూతశాబల్యం భువః పఙ్కమపాం మలమ్ । శరజ్జహారాశ్రమిణాం కృష్ణభక్తిర్యథాఽశుభమ్ ॥ ౩౪ ॥ సర్వస్వం జలదా హిత్వా విరేజుశ్శుభ్రవర్చసః । యథా త్యక్తైషణాశ్శాన్తా మునయో ముక్తకల్మషాః ॥ ౩౫ ॥ గిరయో ముముచుస్తో

థా-యోగినాం-చిత్తాని, నిర్మలాన్యేవ, క్వచి, ద్యోగభ్రష్టాన్యపి, పునరపి, పునర్యోగనిషేవయా - ప్రకృతిం, యాన్తి- తద్వత్- యోగభ్రంశే వచిత్తకాలుష్యే సతి పునర్యోగమేవ సేవతేతి శిక్షితం " శరదా నీరజోత్పత్త్యై " తి పాఠాన్తరం - నీరజానాం, ముత్పత్తి-ర్యస్యాం - తయా, శరదా హేతుభూతయా, నీరాణి, ప్రకృతిం స్వచ్ఛత్వావికారత్వశాన్తత్వాదిరూపాం, యయుః - ఉత్తరార్ధం తు పూర్వవత్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ వ్యోమ్న ఇతి ॥ క్రమేణ, వ్యోమభూతపృథ్వీజలానాం, చతుర్ణాం-అభ్రశాబల్యపఙ్కమలాని, చత్వారి శర-దహరత్ - యథా-చతుర్ణా-మాశ్రమిణా-మశుభం-కృష్ణభక్తిః - హరతి-తద్వత్ -తత్రా - బ్దం మేఘం-భూతానాం జ్యోతిస్సలిలమరుతాం - శాబల్యం సంపర్కం - వర్షాసు తేషాం మిథస్సంపర్కా- చ్ఛరది తన్నివృత్తేరితి భావః - యథా-కృష్ణభక్తిర్బ్రహ్మచారిణో గురూపదిష్టార్థగ్రహణప్రతిబన్ధకమజ్ఞానాత్మకమశుభం హరతి - యథా చ-గృహస్థస్య విషయసఙ్గదోషం యథా వనస్థస్య కదాచిదశక్త్యా స్వాశ్రమోచితధర్మాననుష్ఠానప్రయుక్తప్రత్యవాయం - యథా చ యతినః కృష్ణప్రాప్తిప్రతిబన్ధకం పుణ్యపాపాత్మకమశుభం హరతి తథేత్యర్థః - అనేనావశ్యం చతుర్భిరప్యాశ్రమిభిః కృష్ణభక్తిః కార్యేత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ సర్వస్వమితి ॥ జలదా మేఘాః-సర్వస్వం స్వభూతం-జలం-హిత్వా - శుభ్రం వర్చో యేషాం-తథాభూతా, విరేజిరే యథా-మునయో - భగవన్మననశీలాః-త్యక్తా దారధనపుత్రాణాం, ఏషణాః యైస్తథాభూతాః-నివృత్తపాపా విరాజన్తే-తద్వత్-అవశ్యం మునిభిరీషణాస్త్యాజ్యా ఇత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ గిరయ ఇతి ॥ పర్వతాః-క్వచి-న్నిర్మలం-జలం-ముముచుః-క్వచిన్న ముముచుశ్చ, జ్ఞానినో-యథా-క్వచి-త్తత్త్వత్రయయాథాత్మ్యజ్ఞానాత్మకమమృతం-కేభ్యశ్చిచ్ఛుశ్రూషుభ్యో-దదతే అనేన-సర్వేభ్యోఽపి ప్రష్టృభ్యో నోపదేష్టవ్యం జ్ఞానిభిర్జ్ఞానమిత్యుక్తమ్ ॥ తథా చోక్తం భగవతా " తద్విద్ధి ప్రణిపా

---

౩౩ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ శరదా నీరజోత్పత్త్యా

తేన పరిప్రశ్నసేవయా । ఉపదేక్ష్యన్తి తే జ్ఞానం జ్ఞానినస్తత్త్వదర్శిన ,, ఇతి ✱ ॥ ౩౬ ॥ ✱ నైవేతి ॥ గాధజలేచరాః అల్పజలచారిణః-క్షీయమాణం జలం - నైవావిన్దన్ నైవజ్ఞాతవన్తః-యథా-మూఢాః అజ్ఞాః-కుటుమ్బపోషణరతాః-నరాః - అల్పాయుష్ట్వం తథాఽప్యన్వహం క్షీయమాణమాయుర్న జానన్తి - తద్వత్ - అనేన కుటుమ్బిభిరపి దేహాత్మనోర్యాథాత్మ్యం పరిశీలయద్భిరన్వహమాయుఃక్షయానుసన్ధాననిమిత్తపరితాపవద్భిశ్చ భవితవ్యమిత్యుక్తం భవతి ✱ ॥ ౩౭ ॥ ✱ గాధేతి ॥ గాధవారిచరాః క్షుద్రజలచరాః-శరది యోఽర్కః, తజ్జం, తాపమవిన్దన్ లేభిరే యథా, అజితేన్ద్రియః ఇన్ద్రియపరతన్త్రః - కుటుమ్బీ, దరిద్రః ధనధాన్యహీనః కృపణః దీనః - క్షుత్ప్రయుక్తం తాపం-జానాతి తద్వత్ -జితేన్ద్రియేణ భవితవ్యమితి సూచితమ్ ✱ ॥ ౩౮ ॥ ✱ శనైశ్శనైరితి ॥ స్థలాని శనైశ్శనైః, పఙ్కం, జహుః-వీరుధః, స్వామపక్వతాం-యథా ధీరాః జ్ఞానినః , శరీరాదిషు దేహేన్ద్రియాదిషు-అనాత్మసు ఆత్మబుద్ధిరహితేషు - అహమ్మమతాం అహన్తాం మమతాం చ-జహాతి - తద్వత్-తత్ర అహన్తాసామ్యం పఙ్కస్య , మమతాసామ్యమామస్యేతి వివేకః - అవశ్యం జ్ఞానిభిరహఙ్కారమమకారౌ యత్నేన పరిహర్తవ్యావిత్యుక్తం భవతి ✱ ॥ ౩౯ ॥ ✱ నిశ్చలామ్బుధరమితి ॥ శరదాగమే శరదః ప్రవృత్తౌ సత్యాం, సముద్రో-నిశ్చలామ్బుధరః-తూష్ణీం-బభూవ, యథా, మునిః స్వాశ్రయమననశీలః వ్యుపరతః - ఆగమః అన్నపానాద్యాగమో-యస్య-సః - అనుపనతాన్నపానోఽపి ఆత్మని శరీరే-ఉపరతేఽపి, ఆదికర్మణి క్తః-ఉపరన్తుమారబ్ధవత్యపి-దేహావిపత్తిపర్యన్తదశాయామపి - నిశ్చలస్తూష్ణీమాస్తే - తద్వత్-మునినైవం భవితవ్యమితి శిక్షా ✱ ॥ ౪౦ ॥ ✱ కేదారేభ్య ఇతి పఞ్చమీ-కృషీవలాః-శాలిక్షేత్రేభ్యః-ప్రవహన్తీః-అపః జలాని-దృఢైః-సేతుభిర్బన్ధనై - రగృహ్ణన్ నిరుద్ధవన్తః - తతః పరం వృష్ట్యభావాదితి భావః-యథా-యోగినః - ప్రాణైరిన్ద్రియైః- స్రవద్వారా-స్ర

యం క్వచిన్నముముక్షవమ్ । యథాజ్ఞానామృతం కాలే జ్ఞానినో దదతే సదా ॥ ౩౬ ॥ నైవావిన్దన్ క్షీయమాణం జ
లం గాధజలేచరాః । యథాఽఽయురన్వహం క్షీణం నరా మూఢాః కుటుమ్బినః ॥ ౩౭ ॥ గాధవారిచరాస్తాపమ
విన్దన్ శరదర్కజమ్ । యథా దరిద్రః కృపణః కుటుమ్బ్యవిజితేన్ద్రియః ॥ ౩౮ ॥ శనైశ్శనైర్జహుః పఙ్కం స్థలాన్యా
మం చ వీరుధః । యథాఽహం మమతాం ధీరాః శరీరాదిష్వనాత్మసు ॥ ౩౯ ॥ నిశ్చలామ్బుధరస్తూష్ణీం సముద్రశ్శర
దాగమే । ఆత్మన్యుపరతే యద్వన్మునిర్వ్యుపరతాగమః ॥ ౪౦ ॥ కేదారేభ్యస్త్వపోఽగృహ్ణన్ కర్షకా దృఢసేతు
భిః । యథా ప్రాణైస్స్రవజ్జ్ఞానం తన్నిరోధేన యోగినః ॥ ౪౧ ॥ శరదర్కాంశుజం తాపం భూతానాముడుపోఽ
హరత్ । దేహాభిమానజం ✱ బోధో ముకున్దో వ్రజయోషితామ్ ॥ ౪౨ ॥ ఖమశోభత నిర్మేఘం శరద్విమలతారకమ్ ।
సత్త్వయుక్తం యథా చిత్తం శబ్దబ్రహ్మార్థదర్శనమ్ ॥ ౪౩ ॥ అఖణ్డమణ్డలో వ్యోమ్ని రరాజోడుగణైశ్శశీ । యథా
యదుపతిః కృష్ణో వృష్ణిచక్రావృతో భువి ॥ ౪౪ ॥ ఆశ్లిష్య సమశీతోష్ణం ప్రసూనవనమారుతమ్ । జనాస్తాపం జహు

వత్ - బాహ్యవిషయగ్రహణప్రవణం భవత్ - జ్ఞానం ధర్మభూతజ్ఞానం-తన్నిరోధేన ప్రాణనిరోధేన - ఆత్మస్వరూపగోచరం-కుర్వన్తి-తద్వత్-ఇన్ద్రియనిరోధపరేణాత్మస్వరూపపరిశీలనపరేణ చ భవితవ్యమితి సూచితమ్ ✱ ॥ ౪౧ ॥ ✱ శరదర్కాంశుజమితి ॥ ఉడుపశ్చన్ద్రః- భూతానాం, శరది, యో - ఽర్కః-తస్యాంశుభ్యో, జాతాన్, తాపాన్, జహార - ఉత్తరార్ధస్యాయమేతాన్వయః, యథా- దేహాభిమానేన జాతం-తాపం - పరకృతనిన్దాదిప్రయుక్తం - దేహయాథాత్మ్యగోచరో-బోధో-హరతి -యథాచ-వ్రజయోషితాం-తాపం మన్మథప్రయుక్తం, ముకున్దో-జహార-తద్వత్ " దేహాభిమానజం తాప ,, మితి పాఠే బోధ ఇతి కర్తృపదమధ్యాహర్తవ్యం - యథోక్త ఏవార్థః -అనేన హేయత్వజ్ఞానార్థం దేహయాథాత్మ్యపరిశీలనమపి కర్తవ్యమిత్యుక్తం భవతి ✱ ॥ ౪౨ ॥ ✱ ఖమితి॥ నిర్మేఘం మేఘరహితం, శరది, విమలాస్తారకా యస్మిన్, తథాభూతం సత్-ఖమశోభత, యథా-సత్త్వయుక్తం సత్త్వగుణయుక్తం - సత్త్వప్రచురమితి యావత్-తచ్చిత్తం శబ్దబ్రహ్మణో వేదస్య, యోఽర్థో అర్థపఞ్చకరూపః- తం పశ్యతీతి తథా, నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరి ల్యుః ॥ యద్వా ॥ శబ్దబ్రహ్మార్థో దృశ్యతేఽనేనేతి తథా-కరణే ల్యుట్-సత్త్వప్రవణం-చేతో-రాగాద్యకలుషితం సన్నిర్మలమతీన్ద్రియ వేదార్థప్రకాశకం భవతి - తద్వదిత్యర్థః - సత్త్వప్రాచుర్యాయాహారశుద్ధ్యా భవితవ్యమితి సూచితం-అత్ర తారకాస్థానీయాః వేదార్థాః - పరమాత్మతదారాధనారాధకాదిస్వరూపాత్మకాః - ఆకాశస్థానీయం చేతః, మేఘస్థానీయం రజఃతమశ్చేతి వివేకః ✱ ॥ ౪౩ ॥ ✱ అఖణ్డమణ్డల ఇతి॥ శశీ చన్ద్రః-వ్యోమ్న్యాకాశే, నిర్మేఘే- అఖణ్డం పూర్ణం-మణ్డలం, యస్య- తథాభూతో - నక్షత్రసమూహైస్సహ-రరాజ, యథా-యదుపతిః శ్రీకృష్ణో-భువి-వృష్ణీనాం-సమూహేనావృతో-రరాజ తద్వత్ -అనేన యదుపతేశ్చన్ద్రవత్సర్వలోకాహ్లాదకరత్వమభిప్రేతమ్ ✱ ॥ ౪౪ ॥ ✱ ఆశ్లిష్యేతి॥ జనాః-సమం మితం-శీతం-ఉష్ణం చ-యస్య-తం - ప్రకృష్టాని-సూనాని కుసుమాని-యస్య-తస్య - వనస్య-మారుతం-మాశ్లిష్య అనుభావ్య-తాపం-

౪౨ ॥ శ్లో ✱ పా ॥ తాపమ్

జహుః - గ్రీష్మశైత్యప్రయుక్తం దుఃఖం జహురిత్యర్థః - గోప్యస్తు - తాపం మన్మథతాపం-న జహుః ॥ తత్ర హేతుం వదన్ విశినష్టి ॥ కృష్ణేన-హృతాని, చేతాంసి - యాసాం - తథాభూతాః, అనేన కృష్ణస్య యావనావస్థా గోపీచిత్తసమాకృష్టిశ్చ సూచితా ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ గావ ఇతి॥ గవాదయః, స్వస్వవృషైః స్వస్వప్రియైః-రన్వీయమానాః-శ్శరదా నిమిత్తభూతయా-పుష్పిణ్యో గర్భిణ్యో బభూవుః, యథా-ఈశ్వరారాధకాత్మికాః - క్రియాః, స్వసాధ్యైః - ఫలైః ధర్మాదిపురుషార్థైః - అన్వీయమానాః, స్వసమస్తభోగగర్భా-భవన్తి-తద్వత్-అనేనేశ్వరక్రియాణాం ఫలావినాభావిత్వముక్తమ్ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ ఉదహృష్యన్నితి॥ కుముదమితి జాత్యభిప్రాయమేకవచనం, కుముదాన్యుత్పలాని వినా, సర్వాణి, వారిజాని, సూర్యేణోత్, దహృష్యన్, వికాసేన హృష్టా ఇవ లక్షితా బభూవుః- యథా, హే నృప-దస్యుభ్యశ్చోరవ్యాఘ్రాదిభ్యో నిర్భయ-తరే, సర్వేజనాః - రాజ్ఞా హేతునా - నిర్భయాః, హృష్యన్తి-తద్వత్-అనేన రాజ్ఞాదస్యూనుద్వేజయతా భవితవ్యమిత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ పురగ్రామేష్వితి॥ పురేషు- గ్రామేషు చ - ఆగ్రయణైర్నూతనవ్రీహ్యాదిభక్షణాభ్యనుజ్ఞానార్థైః ఆగ్రయణాఖ్యయాగరూపైః- రైన్ద్రైర్మైరిన్ద్రియప్రీత్యర్థైః-రన్యైశ్చ-మహద్భిరుత్సవైః, సర్వసస్యాఢ్యా, భూః, బభౌ, హరేః కలాభ్యాం రామకృష్ణాభ్యాం తు, నితరాం, బభౌ-ఛత్రిన్యాయేన కలాభ్యామిత్యుక్తిః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ వణిగిత్యాది॥ వణిగాదయః, తావ, ద్వర్షేణ-రుద్ధాః, శరది, నిర్గమ్యార్థాన్ ప్రయోజనాని, ప్రపేదిరే తత్ర, వణిజః క్రయవిక్రయాదివ్యాపారిణః, మునయః సంన్యాసినః, నృపాః జయినః, స్నాతాః తీర్థయాత్రాపరాః, ఏతే, వాణిజ్యస్వచ్ఛన్దసంచారవిజయతీర్థస్నానాదిరూపాన్, అర్థాన్, ప్రపేదిర, ఇత్యర్థః - యథా - సిద్ధాస్తపస్సిద్ధాః-ఫలకాలే, ఆగతే సతి, స్మాల్లోకాన్నిర్గత్య, స్వపిణ్డాన్ స్వస్వతపస్సాధ్య భోగ్య జాతం - ప్రతిపద్యన్తే - తద్వత్ - అనేన తపసః ఫలావినాభావిత్వము

గోప్యో న కృష్ణహృతచేతసః॥ ౪౫ ॥ గావో మృగాః ఖగా నార్యః పుష్పిణ్యః శ్శరదాగమే । అన్వీయమానాస్స్వవృషైః ఫలైరీశక్రియా ఇవ॥ ౪౬ ॥ ఉదహృష్యన్వారిజాని సూర్యేణ కుముదం వినా। రాజ్ఞా తు నిర్భయా లోకా యథా దస్యూన్వినా నృప॥ ౪౭ ॥ పురగ్రామేష్వాగ్రయణైరైన్ద్రైర్మైశ్చ మహోత్సవైః। బభౌ భూః పక్వసస్యాఢ్యా కలాభ్యాం నితరాం హరేః॥ ౪౮ ॥ వణిఙ్మునినృపస్నాతా నిర్గమ్యార్థాన్ప్రపేదిరే। వర్షరుద్ధా యథా సిద్ధాస్స్వపిణ్డాన్కాల ఆగతే ॥ ౪౯ ॥**************************************

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, వింశోఽధ్యాయః **********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్థం శరత్స్వచ్ఛజలం పద్మాకరసుగన్ధినా । న్యవిశద్వాయునా వాతం సహగోపాలకోఽచ్యుతః॥ ౧ ॥ కుసుమితవనరాజిశుష్మిభృఙ్గద్విజకులఘుష్టసరస్సరిన్మహీధ్రమ్। మధుపతిరవగాహ్య చారయన్గాస్సహ పశుపాలబలశ్చుకూజ వేణుమ్॥ ౨ ॥ తద్వ్రజస్త్రియ ఆశ్రుత్య వేణుగీతం స్మరోదయమ్ । కాశ్చిత్పరోక్షం కృష్ణస్య స్వసఖీభ్యోఽన్వవర్ణయన్॥ ౩ ॥ తద్వర్ణయితుమారబ్ధాః స్మరన్త్యః కృష్ణచేష్టితమ్। నాశకన్స్మరవేగేన విక్షిప్తమనసో నృప ॥ ౪ ॥ బర్హాపీడం నటవరవపుః కర్ణయోః కర్ణికారం బిభ్రద్వాసః కనకకపిశం వైజయన్తీం చ మాలామ్ ।

క్తమ్ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే వింశోఽధ్యాయః ❁❁❁

ఇత్థం-శరదమనువర్ణ్యాథ తదా బృన్దావనే క్రీడతో వేణుం రణయతో భగవతో గోపీచిత్తాపహారిణః కాంశ్చిద్విహారాన్ స్వవేణుగీతాన్ గోపీభిర్మిథోఽనువర్ణితాన్ ఆహైకవింశేన॥ ఇత్థమితి॥ ఇత్థమేవం భూతం- శారదగుణసంపన్నం, వనమితి విశేష్యమధ్యాహర్తవ్యం, ఇత్థమిత్యనేనాభిప్రేతం ప్రకాశయన్విశినష్టి ॥ శరదా, స్వచ్ఛాని, జలాని, యస్మిన్, పద్మాకరైః, శోభనో, గన్ధో, యస్య, తేన వాయునా-వాతం వ్యాప్తం, వనం-గోభిర్గోపాలైశ్చ సహితో, ఽచ్యుతో-న్యవిశత్ ❁ ॥ ౧॥ ❁ తతశ్చ, కుసుమితవనరాజిషు శుష్మిణాం మత్తానాం, భృఙ్గాణాం-ద్విజానాం పక్షిణాం చ, కులైః, ఘుష్టా, సరాంసి సరితః - మహీధ్రాః పర్వతాశ్చ, యస్మిన్, తద్వనం-విగాహ్య ప్రవిశ్య, యదుపతిః కృష్ణః, పశుపాలైః-బలదేవేన చ - సహితః. గాశ్చారయన్, వేణుం, చుకూజ ఆవాదయత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ స్మరస్యోదయో యస్మాత్-తత్కృష్ణస్య, వేణుగీత-మాకర్ణ్య, కాశ్చిద్, వ్రజస్త్రియః-తస్య, పరోక్షమసమక్షం-స్వసఖీభ్యోఽన్వవర్ణయన్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తత్కృష్ణస్య వేణుగీతం-చేష్టితం-వర్ణయితుం-ఆరబ్ధాః ఆరబ్ధవత్యః-తత్స్మరన్త్యః హే నృప-స్మరవేగేన-వ్యాకులితచిత్తాః-స్తావ-ద్వర్ణయితుమేవ- నాశక్నువన్ శక్తా న బభూవుః -కృష్ణశ్చ తచ్చేష్టితం చ తయోస్సమాహారః కృష్ణచేష్టితం-యాదృశస్తదా కృష్ణః-చేష్టితం చ-తదుభయం- స్మరన్త్యో, నాశక్నువన్నిత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ కీదృశం కృష్ణచేష్టితమిత్యత్రాహ॥ బర్హాపీడమితి॥ బర్హాత్మక-మాపీడం శిరోభూషణం-ద్వితీయాన్తానాం-బిభ్రదిత్యన్వయః - కర్ణయోః శ్రోత్రసన్ధ్యోః, కర్ణికారం లాఙ్గలీకుసుమాత్మకం-కర్ణపూరం-కనకవత్కపిశం పిశఙ్గం-వాసః-వైజయన్తీం మాలాం -నటాత్మకవరస్యేవ వపుశ్చ-బిభ్రత్ -నటవరవపురితి బహువ్రీహిణా కృష్ణవిశేషణం వా, తస్య తత్పురుషపక్షే తద్విశేషణత్వమపి బర్హాపీడమిత్యస్య బహు

ప్రీతిహేతౌ సంభవతి-అధరస్య-సుధయా-వేణోః-రన్ధ్రాన్-పూరయన్ - సాధరసుధేన , ముఖవాయునా వేణుం నాదయన్నిత్యర్థః-గోపానాం-బృన్దైః-గీతా-కీర్తిర్యస్య-తథాభూతః-స్వపదైః-రఞ్జితైః,రమణం రతిజనకం- బృన్దావనం-ప్రావిశత్॥ఉక్తవేషం కృష్ణం బర్హాపీడాదిధారణవేణురన్ధ్రపూరణబృన్దారణ్యప్రవేశనాత్మకం చేష్టితం చ-స్మరన్త్యః నాశక్నువన్నితి భావః ✻ ॥౫॥ ✻ ఏవం తావద్వర్ణయితుమశక్తాస్తతశ్చైనైర్లబ్ధావకాశాః వర్ణయామాసురిత్యాహ॥ఇతీతి ॥ హే రాజన్-ఇతి ఇత్థం తావత్-ఏవంభూతాః-వ్రజస్త్రియః-సర్వభూతానాం-మనోహరం-వేణురవమాకర్ణ్య-తమేవ సచేష్టితం-వర్ణయన్త్యః-అభిరేమిరే - తద్వర్ణనాత్మకం విహారం చక్రుః అభిరేభిర ఇతి పాఠే-వర్ణయితుం బుద్ధౌ సన్నిధాపితం మన్మథమన్మథం భగవన్తం పరిరేభిర ఇత్యర్థః ✻ ॥౬॥ ✻ వర్ణనామేవాహ॥అక్షణ్వతామిత్యాదినా యావదధ్యాయపరిసమాప్తి॥ ఇతీత్యస్య వక్ష్యమాణప్రకారేణేతి వా అర్థః-తదాతమేవ ప్రకారమక్షణ్వతామిత్యాదినా దర్శయతి॥ హే సఖ్యః- చక్షుష్మతాం జనానాం - చక్షుషా-మిదమేవ-ఫల-మన్యత్తు-న విద్మః-కిం తత్-యద్వ్రజేశస్య నన్దస్య సుతయోః,రామకృష్ణయోః- ర్వక్త్రం ముఖం-యైః-నితరాం పీతమనుభూతం-దృష్టమితి యావత్-తదేతత్-యైర్వా నిపీతమితి పాఠః యైస్త్రైర్నిపీతమితి పాఠో దృశ్యతే-తదా యైశ్చక్షుర్భిః సాధనైః-స్తైరక్షణ్వద్భిః కర్తృభిః నిపీత-మిత్యేత-దిత్యర్థః-కథంభూతయోః వయస్యైః స్వవయస్యైః-గోపైః సహ - పశూననువివేశయతోర్వనం ప్రతి ప్రవేశయతోః కథంభూతం వక్త్రం, అనువేణు వేణుమనువర్తమానం - వేణుం వాదయదిత్యర్థః-జుష్టం పశ్యతాం నిరతిశయప్రీతివిషయం-అనురక్తానాం స్నిగ్ధానాం-కటాక్షాణాం - మోక్షో విసర్గో యస్మింస్తథాభూతమ్ ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ అన్యాస్త్వాహుః॥చూతేతి॥ఏవముత్తరత్రాపి-అతఏవ సర్వత్ర వక్తృభేదాన్నాతీవ సఙ్గతిరపేక్షితా॥ చూతపల్లవాదీనాం - మాలాభిరనుయుక్తే ఈష

రన్ధ్రాన్వేణోరధరసుధయాపూరయన్గోపబృన్దైర్బృన్దారణ్యం స్వపదరమణం ప్రావిశద్గీతకీర్తిః॥ ౫ ॥ ఇతి వేణురవం రాజన్సర్వభూతమనోహరమ్।శ్రుత్వా వ్రజస్త్రియస్సర్వా వర్ణయన్త్యోఽభిరేమిరే॥ ౬ ॥గోప్య ఊచుః॥ అక్షణ్వతాం ఫలమిదం న పరం విదామస్సఖ్యః పశూననువివేశయతోర్వయస్యైః । వక్త్రం వ్రజేశసుతయోరనువేణుజుష్టం యైర్వా నిపీతమనురక్తకటాక్షమోక్షమ్॥ ౭ ॥చూతప్రవాళబ✻ర్హస్తబకోత్పలాబ్జమాలానుయుక్తపరిధానవిచిత్రవేషౌ । మధ్యే విరేజతురలం పశుపాలగోష్ఠ్యాం రఙ్గే యథా నటవరౌ క్వ చ గాయమానౌ ॥ ౮ ॥ గోప్యః కిమాచరదయం కుశలం స్మ వేణుర్దామోదరాధరసుధామపి గోపికానామ్ । భుఙ్క్తే స్వయం యదవశిష్టరసం హ్రదిన్యో హృష్యత్త్వచోఽశ్రు ముముచుస్తరవో యథార్యాః॥ ౯ ॥బృన్దావనం సఖి భువో వితనోతి కీర్తిం యద్దేవకీసుతపదామ్బుజలబ్ధలక్ష్మి । గోవిన్దవేణుమను మత్తమయూరనృత్తం ప్రేక్ష్యాద్రిసాన్వపరతాన్యసమస్తసత్త్వమ్॥ ధన్యాశ్చ మూఢగతయోఽపి హరిణ్య ఏతా యా నన్దనన్దనముపాత్తవిచిత్రవేషమ్ । ఆకర్ణ్య వేణురణితం సహకృష్ణ

దన్తరాన్తరాసంయుక్తే-అనుపృక్తేతి పాఠే ఏవార్థః-పరిధానే నీలపీతామ్బరే- తాభ్యాం విచిత్రౌ-వేషౌ-యయోః తౌ క్వచ కదాచి-ద్గాయమానౌ-గోపసభాయాం మధ్యే-నితరాం-విరేజతుః - యథా-రఙ్గే-నటశ్రేష్ఠౌ తథాఽహో పశ్యతాం భాగ్యమితి భావః ✻ ॥ ౮ ॥ ✻ గోప్య ఇతి॥ హే గోప్యః-అయం కృష్ణకరస్థః-వేణుః-కిం స్మ-కుశలం పుణ్యం- మాచరచ్చకార-కుతః యత్ యస్మాత్-గోపికానామపి-అపిశబ్దో దౌర్లభ్యద్యోతకః-గోపికానాం అస్మాకమపి-దుర్లభాం-దామోదరస్య -ధరసుధాం-స్వయం భుఙ్క్తే-అనేకోపభోగ్యాం స్వయమేక ఏవ భుఙ్క్తే-అవశిష్టరసం తు-హ్రదిన్యో నద్యస్తరవశ్చ భుఞ్జతే కృత్స్నయా-మధరసుధాయాం వేణునైకేనపీయ్యమానాయాం యద్గళితమధరసుధాశీకరసకణజాలం హ్రదిన్యస్తరవశ్చ భుఞ్జతే అశ్రు-ఇతి జాత్యభిప్రాయకమేకవచనం-అవశిష్టరసభోగప్రయుక్తహర్షాశ్రూణి ముముచుః-హృష్యత్త్వచశ్చ - తత్ర హ్రదిన్యో వికసితకమలవ్యాజేన హృష్యత్త్వచః ఉదఞ్చితరోమాణ ఇవ లక్ష్యన్తే - తరవస్తు మధుమిషేణానన్దాశ్రూణి ముముచురివేతి భావః యథా -ఆర్యా భాగవతశేషరసాభిజ్ఞాస్తద్భుక్తావశిష్టముపభుజ్య హృష్య-త్త్వచోఽశ్రూణి ముఞ్చన్తశ్చ భవన్తి తద్వత్ ✻ ॥ ౯ ॥ ✻ బృన్దావనమితి హే సఖి-బృన్దావనం-భువః-కీర్తిం-వితనోతి - అనితరలోకసాధారణీం కీర్తిం - జనయతీత్యర్థః-అత్ర హేతుం వదన్త్యో విశింషన్తి-యద్బృన్దావనం-దేవకీసుతస్య-పదామ్బుజాభ్యాం-లబ్ధా - లక్ష్మీః సౌన్దర్యసంపద్యేన-కిం చ -గోవిన్దస్య - వేణుమనువేణుగీతమనుసృత్య-మన్దఘూర్జితనీలమేఘభ్రాన్త్యా-మత్తా-యే-మయూరాః- తేషాం-నృత్త-మవలోక్య-అద్రిసానుషు , పరతాని వేణు,గీతతదనురూపమయూరనృత్తదిదృక్షయా నివృత్తస్వస్వవ్యాపారాణి-అన్యాని మయూరవ్యతిరిక్తాని -సమస్తాని - సత్త్వాని జన్తవో-యస్మిన్ - తథాభూతం - న హ్యన్యోఽస్త్యేవంవిధో లోక ఇతి భావః ✻ ॥౧౦॥ ✻ ధన్యా ఇతి ॥ మూఢగతయః తిర్యగ్గతయో విమతయ ఇతి పాఠే సున్దరాసున్దరవస్తువివేకరహితాః - అపి - గతయ ఇతి పాఠేఽప్యయమప్యర్థస్సంభవతి " గత్యా

ధాబుద్ధ్యర్ధా ,, ఇతిన్యాయాత్ - ఏతా - హరిణ్యో - ధన్యాః కృతార్థాః - ఏవంకుతఇత్యత్రవిశింషన్తి - యాః - హరిణ్యః వేణుగీత - మాకర్ణ్య ఉపాత్తస్వీకృతో - బర్హాదిభిర్విచిత్రో - వేషో - యేన - తం - నన్దస్య - నన్దనం ప్రతి - ప్రణయసహితైః - అవలోకైః - పూజాం సమ్మానం - దదుః - కృతవత్యః - కించ - కృష్ణసారైస్స్వపతిభి , స్సహితా - ఏవ దదుఃఅస్మత్స్వతయ స్తుగోపాఃక్షుద్రా స్తన్న సహన్తేసమక్షమితిభావః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ అన్యాస్తుహేగోప్య ఇదమప్యద్భుతంశృణుతేత్యాహుః॥ కృష్ణమితి॥ వనితానా-ముత్సవో-యస్మా- త్త-చ్ఛీలం-యస్య-తం-కృష్ణం-నిరీక్ష్య-తేన-వాదితస్య-వేణోః-రసజ్ఞ-ర్ణం-గీతమాకర్ణ్య-విమానైః గచ్ఛన్త్యో దేవానాం-అఙ్కేషు-స్థితాః-స్మరాపహృతధైర్యా-ముముహుః-భ్రశ్యత్ప్రసూనాః-కబరాశ్చూడాః యాసాం తాః-విగతానీవ్యో యాసాం తాః-శిథిలనీవీబన్ధనాః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ గావ ఇతి॥ కృష్ణముఖాన్నిర్గతం- వేణుగీతమేవ-పీయూషమమృతం ఉత్తమ్భితైరవనమనేక్షురణశఙ్కా-యేవోన్నమితైః-కర్ణపుటైః-పిబన్త్య, స్తస్థుః-తదా - శాబావత్సాశ్చ, స్తన్యపానప్రవృత్తాః, గీతం, శ్రుత్వా, తదేవ-పీయూష , ముత్తభితకర్ణపుటైఃపిబన్తః స్నుతపయః కబళాః కేవలంస్తనేభ్యోగళితక్షీరగ్రాసాః, ముఖేషు యేషాం, తే , తస్థుః-విస్మృతస్వవ్యాపారాబభూవురిత్యర్థః-అత్రహేతుః-గోవిన్దం దృశాదృష్టిమార్గేణా-త్మనిచిత్తే, స్పృశన్త్యఃఆలిఙ్గన్త్యః అతఏవా, శ్రూణాం-కలాలేశాః- లోచనయోః-యాసాం- తాః-గావస్తైచశాబాః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ ప్రాయఇతి॥ అమ్బ హేమాతః, అమాతరమపిపూజార్థంసంబోధయన్త్యమ్బేతి, అస్మిన్వనే, విహగాః పక్షిణః, ప్రాయశో-మునయో-భవితు-మర్హన్తి - కుతః-యేవిహగాః - రుచిరాః ప్రవాలాః పల్లవాః- యేషాం-తాన్ - ద్రుమభుజాన్ తరుశాఖాః-ఆరుహ్య - స్వభోజ్యం-ఫలాదికం విహాయ - కేవలం-కృష్ణస్య-క్షితందర్శనం-యస్మిన్ - త-ద్యథాభవతితథా- తే

స్సారైః పూజాందధుర్విరచితాం ప్రణయావలోకైః ॥ ౧౧ ॥ కృష్ణంనిరీక్ష్యవనితోత్సవరూపశీలం శ్రుత్వాచతత్క్వణితవేణువివిక్తగీతమ్ । దేవ్యోవిమానగతయస్స్మరనున్నసారా భ్రశ్యత్ప్రసూనకబరాముముహుర్వినీవ్యః ॥ ౧౨ ॥ గావశ్చకృష్ణముఖనిర్గతవేణుగీతపీయూషముత్తభితకర్ణపుటైఃపిబన్త్యః । శాబాః స్నుతస్తనపయఃకబళాస్స్మతస్థుర్గోవిన్దమాత్మనిదృశాఽశ్రుకలాస్స్పృశన్త్యః ॥ ౧౩ ॥ ప్రాయోబతామ్బమునయోవిహగావనేఽస్మిన్కృష్ణేక్షితంతదుదితంకలవేణుగీతమ్ । ఆరుహ్యయేద్రుమభుజాన్రుచిరప్రవాలాన్శృణ్వన్త్యమీలితదృశోవిగతాన్యవాచః॥ ౧౪ ॥ నద్యస్తదాతదుపధార్యముకున్దగీతమావర్తలక్షితమనోభవభగ్నవేగాః । ఆలిఙ్గనస్థగితమూర్మిభుజైర్మురారేర్గృహ్ణన్తిపాదయుగళంకమలోపహారాః ॥ ౧౫ ॥ ❀ దృష్ట్వాతపేవ్రజపశూన్సహరామగోపైస్సంచారయన్తమనువేణుముదీరయన్తమ్ । ప్రేమప్రవృద్ధఉదితఃకుసుమావళీభిస్సఖ్యుర్వ్యధాత్స్వవపుషాఽమ్బుదఆతపత్రమ్ ॥ ౧౬ ॥ పూర్ణాఃపుళిన్ద్యఉరుగాయపదాబ్జరాగశ్రీకుఙ్కుమేనదయితాస్తనమణ్డితే

నోదితం ప్రకటితం మధురం - వేణుగీతం-కేనాపి, సుఖేన మీలితదృశః - త్యక్తాన్యవాచస్సన్తః-శృణ్వన్తి-తథాహి - మునయః వేదద్రుమశాఖాశ్రితాః కృష్ణదర్శనం యథాభవతితథా - వేదోక్తకామ్యకర్మఫలపరిత్యాగేనభగవదేకదృష్టయః - సుఖినస్తన్మహిమానమేవశృణ్వన్తి - అత - స్త ఏవైతేభవితుమర్హన్తీతి ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ ఆస్తాంచేతనానాంకథాన్యేభిప్రాయేణకాశ్చిదాహుః ॥ నద్యఇతి ॥ తథాయథాచేతనాస్తద్వదచేతనానద్యోఽపి-త, న్ముకున్దస్య-వేణుగీత-ముపధార్యశ్రుత్వా-ఉత్ప్రేక్షామాత్రాభిప్రాయమిదం - ఆవర్తైఃపరిభ్రమైః - లక్షితేనసూచితేన మనోభవేనకామేన, భగ్నో - వేగో, యాసాం, తాః-ఆలిఙ్గనేన-స్థగితమాచ్ఛాదితంయథాభవతితథా - ఊర్మయఏవభుజా-స్తైః- కమలాన్యుపహరన్త్యః - మురారేః పాదయుగళం-గృహ్ణన్తిధారయన్తి ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ దృష్ట్వేతి॥ తటేయమునాతీరే-ఆతపఇతిపాఠాన్తరం, తదా, తస్మిన్, రామేణ-గోపైశ్చ-సహ-వ్రజపశూన్-సంచారయన్తం - అనుగవాంపశ్చాద్భాగే, వేణు, ముదీరయన్తం - కృష్ణం, దృష్ట్వా - అమ్బుదఃఉదితఃఘనఃప్రేమ్నాప్రవృద్ధః , సఖ్యుఃకృష్ణస్య - లోకార్తిహరత్వనీలవర్ణత్వాదిసామ్యాత్సఖిత్వవ్యపదేశః-ఉపరీతిశేషః - కుసుమసమూహతుల్యైఃతుషారైస్సహ-స్వవపుషా-ఆతపత్రం - వ్యధాచ్చకార ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ శబరాఙ్గనానామపిభాగ్యంవయంనలేభిమహఇతిససీత్కారమాహుః ॥ పూర్ణాఇతి ॥ పుళిన్ద్యశ్శబరాఙ్గనాః-పూర్ణాః-కృతార్థాః-కుతస్తత్రాహ - ఉరుఅధికం-గీయతేమునిభిరిత్యురుగాయః-కృష్ణః-తస్య - పదామ్బుజయోః-రాగేణారుణ్యేనశ్రీరౌజ్జ్వల్యం . యస్య తేన-కుఙ్కుమేన-కథంభూతేన - దయితాయాఃమహాలక్ష్మ్యాః - స్తనయోర్మణ్డితేనఅలంకృతేన , సమామేలక్ష్మ్యాస్తనయోర్నిహితత్వాదురుగాయపదాబ్జయోఃకుఙ్కుమసంబన్ధః - ఉరుగాయపదాబ్జాభ్యాంవనసంచారదశాయాం , తృణేషు-రూషితేనలిప్తేన - ఆననేషుకుచే

౧౬ ॥ శ్లో ❀ పా॥ దృష్ట్వాఽఽతపే

షు-లిమ్పన్త్యః-కథమ్భూతాస్సత్యః-తస్యకుఙ్కుమస్య-దర్శనేన - స్మరకృతా-రుగ్యాసాం-తథాభూతాస్సత్యః - ఆననేషు కుచేషులిమ్పన్త్యఃతద్బాధాం కామవ్యథాం జహుః-అతస్తాఃపూర్ణా ఇతిభావః ॥ ౧౭ ॥ హన్తేతి॥ హేఅబలాః, అయమద్రిః-హరిదాసశ్రేష్ఠః, అహోఅచరాణామపిహరిదాస్యాభిరుచిరితి - విస్మయతేహన్తేతి ॥ కుతః-యత్ యస్మాత్-రామకృష్ణయోః-చరణస్పర్శేన - ప్రమోదో-యస్య-సః - ఉదఞ్చితైః-స్పృష్టైః-రోమహర్ష - మాలక్ష్య తేన రామకృష్ణచరణస్పర్శప్రమోదఆలక్ష్యతే-కించ గోభిస్సఖిగణైః - సహితయోః - స్తయోరామకృష్ణయోర్యః గోవర్ధనాద్రిః - పానీయాదిభిర్యథోచితం-మానంపూజా-మాతిథ్యాత్మకాం-కరోతి - తత్ర - సూయవసానిశోభనానితృణాని-సుశబ్దేదీర్ఘఆర్షః, సంయవసేతిపాఠాన్తరం, తదాపిసఏవార్థః, కన్దరేషు-కన్దాః, మూలానిచ-తైః ॥ ౧౮ ॥ హేగోప్యః, ఇదంత్వతిచిత్రమతికాశ్చిదాహుః॥ గా ఇతి॥ హేసఖ్యః, గోపైస్సహ, ప్రతివనం, గాః, శ్చారయన్తౌ, నిర్యోగాః, నిర్యుజన్తేగావఏభిరితినిర్యోగాః దోహనవేళాయాంగవాం పాదబన్ధనార్థంరజ్జవః, పాశాస్తుదుష్టగవాకర్షణార్థాః, తైః-కృతం, చిహ్నంలక్షణం, యయోః, శిరసినిర్యోగవేష్టనస్కన్ధయోః పాశధరణేనచగోపశ్రియావిరాజమానయోరిత్యర్థః - ఏవంభూతయోః, స్తయోరామకృష్ణయోః, కలాన్యవ్యక్తమధురాణి, పదానిశబ్దాః-యేషు-తైః - మహావేణురవైః హేతుభిః-దేహినాంమధ్యే - చరాణాం, మస్పన్దనమీషదప్యచలనం, తరూణాంస్థావరాణాం, పులకోరోమాఞ్చశ్చ, తిచిత్రం-జఙ్గమానాంస్థావరధర్మః - స్థావరాణాంజఙ్గమధర్మశ్చ, త్యేత-దతిచిత్రమిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ క్రీడానువర్ణనాముపసంహరతి॥ ఏవమితి॥ బృన్దావనచారిణో, భగవత-ఇత్థంభూతా, అన్యాశ్చ, యాః-క్రీడాః-తాశ్చ, మిథో, వర్ణయన్త్యో, గోప్య - స్తన్మయతాంకృష్ణప్రచురతాం - కృష్ణవిషయబుద్ధిప్రాచుర్యం - యయురిత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఏకవింశోఽధ్యాయః ****

న । తద్దర్శనస్మరరుజస్తృణరూషితేనలిమ్పన్త్యఆననకుచేషుజహుస్తదాధిమ్॥ ౧౭ ॥ హన్తాయమద్రిరబలాహరిదాసవర్యోయద్రామకృష్ణచరణస్ప * ర్శప్రమోదః । మానంతనోతిసహగోగణయోస్తయోర్యత్పానీయసూయవసకన్దరకన్దమూలైః॥ ౧౮ ॥ గాగోపకైరనువనంనయతోరుదారవేణుస్వనైఃకలపదైస్తనుభృత్సుసఖ్యః। అస్పన్దనంగతిమతాంపులకస్తరూణాంనిర్యోగపాశకృతలక్షణయోర్విచిత్రమ్॥ ౧౯ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ ఏవంవిధాభగవతోయాబృన్దావనచారిణః । వర్ణయన్త్యోమిథోగోప్యఃక్రీడాస్తన్మయతాంయయుః॥ ౨౦ ॥******

********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఏకవింశోఽధ్యాయః **********

—**గోపీవస్త్రాపహరణకథారమ్భః**—

శ్రీశుకఉవాచ॥ హేమన్తేప్రథమేమాసినన్దవ్రజకుమారికాః। చేరుర్హవిష్యంభుఞ్జానాఃమాసంకాత్యాయనీవ్రతమ్॥ ఆప్లుత్యామ్భసికాళిన్ద్యాజలాన్తేచోదితేఽరుణే। కృత్వాప్రతికృతిందేవీమానర్చుర్నృపసైకతీమ్॥ ౨ ॥ గన్ధైర్మాల్యైస్సురభిభిర్బలిభిర్ధూపదీపకైః। ఉచ్చావచైశ్చోపహారైః ప్రవాలఫలతణ్డులైః ॥ ౩ ॥ కాత్యాయనిమహామాయేమహాయోగిన్యధీశ్వరి। నన్దగోపసుతందేవిపతింమేకురుతేనమః ॥ ఇతిమన్త్రంజపన్త్యస్తాఃపూజాంచక్రుఃకుమారికాః॥ ఏవంమాసంవ్రతంచేరుఃకుమార్యఃకృష్ణచేతసః। భద్రకాళీంసమానర్చుర్భూయాన్నన్దసుతఃపతిః॥ ౫ ॥ ఉ

ఏవంగోపీభిర్మిథోవర్ణితాని శారత్కాలికానికానిచిద్భగవత్చేష్టితాన్యుక్త్వా - అథకానిచిద్వక్ష్యమాణవదన్తరాసింహావలోకితన్యాయేనపౌగణ్డవయసోభగవతఃకానిచిచ్చేష్టితానిహైమన్తకాలికాన్యనువర్ణయతిసప్తభిరధ్యాయైః - తత్రకించిచ్చేష్టితంవక్తుముపోద్ఘాతమాహ ॥ హేమన్తఇతి ॥ హేమన్తేఋతౌ, తత్రాపి-ప్రథమేమాసేమార్గశీర్షే -నన్దవ్రజస్థాః- గోపకుమారికాః కాత్యాయన్యాఃదుర్గాయాః - అర్చనాత్మకం - వ్రతం, చేరురనుష్ఠితవత్యః-కథమ్భూతాః, హవిష్యంభుఞ్జానాః, నియతాహారా ఇతిభావః ॥ ౧ ॥ కథంచేరురిత్యత్రాహ॥ ఆప్లుత్యేతి॥ అరుణేఉదితే అరుణోదయవేళాయాం, యమునాయా-అమ్భసి స్నాత్వా-జలాన్తతటే-ప్రతికృతిం-వాలుకామయీంకాత్యాయనీప్రతిమాం-విధాయ, హేనృప ॥ ౨ ॥ గన్ధాదిభి-స్సమ్య-గానర్చుః-సురభిభిః, గన్ధైః - మాల్యైఃపుష్పైశ్చ-ధూపైర్దీపైశ్చ-నైవేద్యైః-నానావిధైః, బలిభిఃపూజాసాధనైఃనానావిధైః, రుపహారైఃనైవేద్యైః-పల్లవాదిభిశ్చ ॥ ౩ ॥ తథా, కాత్యాయనీత్యాదిమన్త్రంజపన్త్య, స్తాఃకుమారికాః, పూజాం-చక్రుః - హేమహామాయే అత్యాశ్చర్యశక్త్యధిష్ఠాత్రి-మహాయోగినిస్వారాధనాత్మకమహాయోగనిర్వాహికే, అధీశ్వరి ఆరాధకసమీహితఫలదానసమర్థే - హేదేవి, నన్దగోపసుతం, మమ, పతిం, కురు - నమఇతిప్రత్యేకాభిప్రాయమేకవచనం, ఏవంభూతాయాస్తవనకించిదప్యశక్యమితిసంబోధనానామభిప్రాయః ॥ ౪ ॥ ఇత్థం-మాసం, వ్రతం, చేరుశ్చక్రుః, మాసమిత్యత్యన్తసంయోగేద్వితీయా-కృష్ణచేతస్త్వమేవాహ-భూయాన్నన్దసుతఃపతి, రిత్యా, నర్చురితి ॥ ౫ ॥ ఇత్థంమాసంవ్ర

తంచరిత్వా,థకదాచి దుషసి,నామభిర్గోత్రైశ్చ , ప్రబోధ్య-పరస్పరం,గృహీతాఃపాణయోయాభిస్తాః , కాళిన్ద్యాం , స్నాతు-ముద్యతాః ❊ ॥ ౬ ॥ ❊ ఆగత్య,పూర్వవ-న్నద్యాః , తీరే-వాసాంసి,నిక్షిప్య,కృష్ణమేవ,గాయన్త్యః,సలిలే,ముదా , విజహ్రుః ❊ ॥ ౭ ॥ ❊ తదా,సర్వజ్ఞో-భగవాన్-తత్కర్మ తాసాంవిహరణంచ,జ్ఞాత్వా,తాసాం,కర్మణో వ్రతస్య,సిద్ధయే-తత్కర్మ సఫలీకర్తుం, వయస్యైస్సహ-తత్రాగతస్సన్ ❊ ॥ ౮ ॥ ❊ తాసాం,వాసాంసి,గృహీత్వా,సత్వరో,నీపంకదమ్బ,మారుహ్య,హసద్భి,ర్బాలైః,సహితః,ప్రహసన్,పరిహాసవాక్య,మువాచ ❊ ॥ ౯ ॥ ❊ తదేవదర్శయతి॥ అత్రేతి॥ హే అబలాః,ఇదం-సత్యమేవ,బ్రువాణి,నోనర్మనపరిహాసం,యద్యస్మా , ద్యూయం,వ్రతేన-కర్శితాః శ్రాన్తాః ❊ ॥ ౧౦ ॥ ❊ స్వవచనప్రామాణ్యంససాక్షికమాహ ॥ నేతి ॥ మయా,అనృతం-నోదితపూర్వంనోక్తపూర్వం,కదాప్యనృతంమయా నోక్తమిత్యర్థః , త-దన్యతస్యానుక్తపూర్వత్వ,మిమేగోపా,విదుః,అతో-హేసుమధ్యమాః , ఏకైకశోవా , ఆగత్య , స్వీకురుత-సహవా-నాస్మాకమాగ్రహః ❊ ॥ ౧౧ ॥ ❊ ఏవం-కృష్ణస్య-క్ష్వేళితంపరిహాసం-దృష్ట్వా,ప్రేమ్ణా-పరితోవ్యాప్తాః- అన్యోన్యం- ప్రేక్ష్య-వ్రీడితాశ్చ-హసన్త్యోననిర్యయుః ❊ ॥ ౧౨ ॥ ❊ ఏవం-బ్రువతిసతి నర్మణాపరిహాసేనా,క్షిప్తంగృహీతం-చేతో-యాసాం తాః-శీతోదకే-ఆకణ్ఠమగ్నాః-అతఏవ-కమ్పమానాః,కృష్ణ మబ్రువన్ ❊ ॥ ౧౩ ॥ ❊ భోః కృష్ణ- అనయమన్యాయం-మాకృథాః-త్వాం-నన్దరాజస్యసుత -మతఏవ -తస్యప్రియంచ జానీమః - నన్దరాజోఽపిప్రేమ్ణా త్వామనయకారిణమపినశిక్షయతీతిభావః - నవనీతచౌ

షస్యుత్థాయతాగోత్రైరన్యోన్యాసక్తబాహవః।కృష్ణముచ్చైర్జగుర్యాన్త్యః కాళిన్ద్యాం స్నాతుముద్యతాః॥
నద్యాంకదాచిదాగత్యతీరేనిక్షిప్యపూర్వవత్।వాసాంసికృష్ణంగాయన్త్యోవిజహ్రుస్సలిలేముదా॥ ౭ ॥భగవాం
స్తదభిప్రేత్యకృష్ణోయోగేశ్వరేశ్వరః। వయస్యైరావృతస్తత్రగతస్తత్కర్మసిద్ధయే॥ ౮ ॥ తాసాంవాసాంస్యు
పాదాయనీపమారుహ్యసత్వరః। హసద్భిఃప్రహసన్బాలైఃపరిహాసమువాచహ॥ ౯ ॥ అత్రాగత్యాబలాఃకా
మంస్వంస్వంవాసఃప్రగృహ్యతామ్। సత్యంబ్రువాణినోనర్మయద్యూయంవ్రతకర్శితాః॥ ౧౦ ॥ నమయోదిత
పూర్వంవాఅనృతంతదిమేవిదుః। ఏకైకశఃప్రతీచ్ఛధ్వంసహైవోతసుమధ్యమాః॥ ౧౧ ॥ తస్యతత్క్ష్వేళితందృ
ష్ట్వాగోప్యఃప్రేమపరిప్లుతాః। వ్రీడితాఃప్రేక్ష్యచాన్యోన్యంజాతహాసాననిర్యయుః॥ ౧౨ ॥ఏవంబ్రువతిగోవిన్దే
నర్మణాఽఽక్షిప్తచేతసః।ఆకణ్ఠమగ్నాశ్శీతోదేవేపమానాస్తమబ్రువన్॥ ౧౩॥మాఽనయంభోఃకృథాస్త్వాం
తునన్దగోపసుతంప్రియమ్। జానీమోఽఙ్గవ్రజశ్లాఘ్యం దేహివాసాంసివేపితాః॥ ౧౪ ॥శ్యామసున్దర తేదాస్యః
కరవామతవోదితమ్। దేహివాసాంసిధర్మజ్ఞనోచేద్రాజ్ఞేబ్రువామహే॥ ౧౫ ॥ శ్రీకృష్ణఉవాచ॥భవత్యోయదిమే
దాస్యోమయోక్తంవాకరిష్యథ।అత్రాగత్యస్వవాసాంసిప్రతీచ్ఛతశుచిస్మితాః॥ ౧౬ ॥తతోజలాశయాత్సర్వా
దారికాశ్శీతవేపితాః। పాణిభ్యాంయోనిమాచ్ఛాద్యప్రోత్తేరుస్తీరమజ్జనాః॥ ౧౭ ॥ భగవానాహతావీక్ష్యశుద్ధ

ర్యాదిషుధార్త్యంప్రసిద్ధమేవేత్యభిప్రాయేణవిశింషన్తి॥ శ్లాఘ్యమితి ॥ యద్వా ॥అస్మదనుష్ఠితవ్రతేననన్దరాజసుతంత్వాంశ్లాఘ్యంప్రియంభవిష్యన్తంజానీమఏవ-కిన్త్వధునైవానయంమాకృథాః-వయంతు- శీతోదకవేపితాః-అతో - వాసాంసి- ప్రయచ్ఛ ❊ ॥ ౧౪ ॥ ❊ హే ,శ్యామ,సున్దర-తేతవ,దాస్యో,వయం - తవోదితంత్వయోక్త-మన్యద్యత్కించి-త్కరవామ-భావగర్భమిదం - నిరతిశయత్వత్సౌన్దర్యాదిభిస్త్వద్దాస్యస్సత్యః,త్వదభిప్రేతం - కరవామేవేత్యభిప్రాయః-హేధర్మజ్ఞఅనేకాన్తైనగ్నస్త్రీదర్శనాకరణరూపధర్మజ్ఞ స్త్రీణాంలజ్జాస్వభావరూపధర్మంజానాతీత థేతివా - వాసాంసి - ప్రయచ్ఛ - ముగ్ధభావాదనుపపన్నమపిత్రాసయన్త్యఇవాహుః, నోచేన్నప్రయచ్ఛసిచే-ద్రాజ్ఞేనన్దాయ కంసాయవా- బ్రువామహే ❊ ॥ ౧౫ ॥ ❊ ఏవముక్తో భగవాన్ యదుక్తం " నోచేద్రాజ్ఞేబ్రువామహే ,, ఇతి-తదిదమనుపపన్నం - నహిజలాన్నిర్గత్యవాసాంసిగ్రహీతుమేవలజ్జన్తీనాంరాజ్ఞేబ్రువామహఇత్యుక్తిరుపపన్నా - నగ్నానాంరాజసన్నిధౌగమనాసమ్భవాత్ - నచాన్యప్రేషణయానివేదనసమ్భవః-ప్రేషణీయస్యజనస్యాత్రాభావా-దితితదుక్తేరుత్తరంనదేయమేవేత్యభిప్రేత్య " తేదాస్యఃకరవామతవోదితి ,,మిత్యస్యోత్తరమాహ ॥ భవత్యఇతి॥ హేశుచిస్మితాః - నహిస్వామినోక్తం కించిదేవస్వసమ్మతందాసీభిఃకర్తవ్య మితినియమః-కిన్తుసర్వ మపితదభిమతంకర్తవ్య మేవేతిభావః ❊ ॥ ౧౬ ॥ ❊ స్వామ్యభిమతకరణం దాసీనాముచితమేవేత్యభిప్రేత్య - శీతేన - కమ్పితాః - కుమారికాః - కాళిన్దీ హ్రదా - త్ప్రోత్తేరుఃనిర్జగ్ముః ❊ ॥ ౧౭ ॥ ❊ తతో - భగవా - నాహతాః-ఈషదతృతయోనీః - బాల్యయావనసన్ధిస్థా - స్తాఃకుమారికా - అవలోక్య , శుద్ధభావేన - నిష్కపటభావేన - యథోక్తానతిక్రమశీలేన భావేన హేతునా - ప్రసాదితః ప్రసాదో అనుగ్రహః అస్యసంజాత ఇతితథాఅనుగ్రహాయుక్తః శ్రీ

తస్స్మితశ్చ - పునరువాచ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ యూయమితిధృతవ్రతాస్సత్యో, వివస్త్రాః - యూయ - మపో-వ్యగాహత - అప్సుస్నాతా ఇతి-య - త్తదేత, ద్దేవహేళనముత అపరాధఏవేత్యర్థః - వ్రతవైగుణ్యాభీతానాంప్రాయశ్చిత్త విధానమాహ, అస్యా, ంహసః పాపస్య-అపనుత్త్యై అపనోదనాయ మూర్ధ్న్యఞ్జలిం బద్ధ్వా-నమస్కృత్య-వసనం-ప్రగృహ్యతామ్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఇత్థ-మచ్యుతేన-అభిహితాః-అఙ్గనాః-ఏకేనవామేన-పాణినా-యోని-మాచ్ఛాద్య-ఇతరేణ పాణినా-నేముః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ పునరపిభగవాం-స్తా-వీక్ష్య-ఇదంవక్ష్యమాణం-ధర్మ్యంధర్మాదనపేతం -వాక్య,మాహ॥తదేవాహ॥ ఏకేనేతిసార్ధేన ॥ ఏకేనపాణినానేమురిత్యాదిసార్ధశ్లోకద్వయంక్వచిన్నదృశ్యతే ॥ తస్మాదితి ॥హస్తద్వయసంపుటస్యైవాఞ్జలిశబ్దార్థత్వాదితిభావః ❁॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఇత్థ- మచ్యుతేనా-భిహితాః-వ్రజకుమారికాః,వివస్త్రస్నానప్రయుక్తాం-వ్రతచ్యుతింవ్రతభ్రంశం-మత్వా - తస్యవ్రతస్య - పూర్తిమ్వైగుణ్యం-కామయమానా-స్తస్యవ్రతస్యా- న్యేషాంకర్మణాంచ సాక్షాత్కర్తార, మచ్యుతం - నేముః-హస్తద్వయేనమూర్ధ్న్యఞ్జలింబద్ధ్వానేమురిత్యర్థః - కుతః,యతః-కేవల,మశేషకర్మణాంన సాక్షాత్కృదేవాపితు - అవద్యముక్- అవద్యంకర్మవైగుణ్యాపాదకంపాపం,తస్మా - న్మోచయతీతితథా ఇత్యర్థగర్భోఽత్ర ముచిః-అతఃప్రణేమురిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ అథ భగవాం- స్తదా-అవనతా-స్తా-దృష్ట్వా-తేనప్రణామేన-తోషిత- స్తరుణశ్చ,కరుణఇతిపాఠేకరుణావాన్-తాభ్యఃకుమారికాభ్యో-వాసాంసి-ప్రదదౌ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఇత్థమితి॥యద్యపీ-త్థంప్రలబ్ధా “ యూ

భావప్రసాదితః । స్కన్ధేనిధాయవాసాంసిప్రీతఃప్రోవాచసస్మితమ్॥ ౧౮ ॥ యూయంవివస్త్రాయదపోధృతవ్రతా వ్యగాహతైతత్తదుదేవహేళనమ్ । బద్ధ్వాఽఞ్జలిం-మూర్ధ్న్యపనుత్తయేంఽహసఃకృత్వానమోఽధోవసనంప్రగృహ్యతామ్॥ ౧౯ ॥ ఇత్యేతద్వచనంశ్రుత్వాధర్మయుక్తంమహాత్మనః । ఏకేనపాణినానేముశ్చైకేనాచ్ఛాద్యచాఙ్గనాః ॥ ౨౦ ॥ తావీక్ష్యోవాచభగవాన్భూయోధర్మ్యమిదంవచః । ఏకేనపాణినాయోవై ప్రణమేద్దేవమచ్యుతమ్ ॥ తస్యదణ్డఃకరచ్ఛేదఇతివేదవిదోవిదుః॥ ౨౧ ॥ తస్మాదుభాభ్యాంపాణిభ్యాంప్రణమేత్స్వామినంనరః । తథాచయూయంకురుతతస్మై ప్రియతరంభవేత్ ॥ ౨౨ ॥ ఇత్యచ్యుతేనాభిహితావ్రజాబలామత్వావివస్త్రాప్లవనంవ్రతచ్యుతిమ్ । తత్పూర్తికామాస్తదశేషకర్మణాంసాక్షాత్కృతంనేమురవద్యముగ్యతః॥ ౨౩ ॥ తాస్తథాఽవనతాదృష్ట్వాభగవాన్దేవకీసుతః, వాసాంసితాభ్యఃప్రాయచ్ఛత్ ❁ తరుణస్సహతోషితః ॥ ౨౪ ॥ ఇత్థంప్రలబ్ధాస్త్రపయాచహాపితాఃప్రస్తోభితాఃక్రీడనవచ్చకారితాః । వస్త్రాణిచైవాపహృతాన్యథాప్యమూస్తంనాభ్యసూయన్ప్రియసఙ్గనిర్వృతాః॥ ౨౫ ॥ పరిధాయస్వవాసాంసిప్రేష్ఠసఙ్గమసజ్జితాః । గృహీతచిత్తానోచ్చేలుస్తస్మిన్లజ్జాయితేక్షణాః॥ ౨౬ ॥ తాసాంవిజ్ఞాయభగవాన్స్వపాదస్పర్శకామ్యయా।ధృతవ్రతానాంసఙ్కల్పంప్రాహదామోదరోఽబలాః॥ ౨౭ ॥ సఙ్కల్పోవిదితస్సాధ్వ్యోభవతీనాంమదర్చనే।మయానుమోదితస్సోఽసౌసత్యోభవితుమర్హతి॥ ౨౮ ॥ నమయ్యావేశితధియాంకామఃకామాయకల్పతే । భర్జితాఃక్వథితా

యంవివస్త్రా,, ఇత్యాదినాఽధిక్షిప్తాః - త్రపయాలజ్జయా-హాపితాః “ బద్ధ్వాఽఞ్జలీనిత్యాదినాప్రాయశ్చిత్తవ్యాజేనయన్త్రపాఞ్చాలికావత్ప్రవర్తితాః ,, వాసాంసిచా -పహృతాని-తథాప్య - మూః కుమారికాః-తంకృష్ణం - నాభ్యసూయన్-గుణేషుసత్స్వపిఉక్తాన్దోషాన్నావిష్కుర్వః-తత్రహేతుః-నిరతిశయప్రియస్య - కృష్ణస్య - సఙ్గేన నిర్వృతాఃసుఖితాః -తత్సఙ్గనిర్వృత్యావిస్మృతదోషాఇతిభావః-నాభ్యసూయన్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కిన్తు-స్వవాసాంసి పరిధాయధృత్వా-ప్రేష్ఠస్య- సఙ్గమేన-వశీకృతాః - అతఏవ-తదపహృతచిత్తా-నోచ్చేలుఃనచలితవత్యః - గృహీతచిత్తత్వమేవాహ తస్మిన్కృష్ణే-లజ్జాయితం లజ్జావిలసితం-ఈక్షణం-యాసాం-తాః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తతో-భగవాన్-దామోదరః-స్వపాదస్పర్శకామ్యయాస్వపాదస్పర్శశబ్దేనాత్రతాత్పర్యతఃస్వేనసహక్రీడావివక్షితా - తత్కామ్యయా-ధృతమనుష్ఠితం-వ్రతంకాత్యాయన్యర్చనాత్మకం, యాభి, స్తాసాం-సఙ్కల్పమభిసన్ధివిశేషం-విజ్ఞాయ, ప్రాహ-తదేవాహ ॥ అబలాఇత్యాదినా ॥ హేఅబలాః-హేసాధ్వ్యః,మదర్చనే మయాసహక్రీడాత్మకేఅర్చనేనిమిత్తే, యో భవతీనాం-సఙ్కల్పః, స-మయా విజ్ఞాతః,అనుమోదితోఽభ్యనుజ్ఞాతశ్చేత్యర్థః, సోఽసౌసఙ్కల్పః-సత్యఏవ భవితు మర్హతి ❁॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ❁ కేనాపివ్యాజమాత్రేణానుజిఘృక్షైకశీలత్వాచ్చదేహోన్తాసాంముక్తిమపిసఙ్కల్పయతి-మయ్యా, వేశితా-ధీః,యాభి, స్తాసాం-భవతీనాం-కామఃమద్విషయకోఽభిలాషః, కామాయకేవలంవిషయభోగాయైవ, నకల్పతేనభవతి,కిన్తు, ముక్తయేఽపీత్యర్థతోఽత్రవివక్షితం-విషయవైలక్షణ్యమహిమ్నామద్విషయకకామస్యాపిసంసృతిబీజభర్జనద్వారాముక్తిహేతుత్వాదితిభావః ॥ యద్వా ॥ మయ్యావేశితాయాధీయోవిషయవై లక్ష

౨౪ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ ప్రాయచ్ఛత్కరుణ

ణ్యాదవిప్లుతత్వే నయావద్దేహపాతానువర్తిత్వాత్తదా సంసృతిబీజభర్జనద్వారా ముక్తిహేతుత్వాన్మద్విషయకః కామః కేవలం న కామాయైవ కల్పత ఇతి భావః ॥ నిర్వీర్యం సంసృతిబీజం న పునస్సంసృతయే భవతీత్యత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ ప్రాయో - భర్జితాః భ్రాష్ట్రే స్థాపితాః - క్వథితాః నిష్పక్వాశ్చ - ధానాః , బీజాయ నేష్యతే అఙ్కురోద్గమాయ - నేష్యతే నేష్యన్తే - వచనవ్యత్యయ ఆర్షః ॥ ప్రాయ ఇత్యస్య భర్జితాః క్వథితా ఇత్యాభ్యామన్వయః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ యత ఏవ, మత్తో - హే బాలాః - యూయం - సిద్ధాః - పూర్ణమనోరథాః - వ్రజం - యాత గచ్ఛత - సిద్ధత్వమేవాహ - మయా సహ - ఇమాః ఆగామినీః - రాత్రీశ్శారదీః, రంస్యథ - దేవతారాధనం - న ముధా భవితుమర్హతీత్యభిప్రాయేణాహ ॥ యదితి - సతీః హే సత్యః, యన్మయా సహ క్రీడనాత్మకం ప్రయోజనముద్దిశ్య - భవత్యః - ఇదమార్యాయాః కాత్యాయన్యాః - వ్రతం - చేరుః చకృః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ ఇత్థం కృష్ణేనాదిష్టాః కుమారికాః - లబ్ధప్రాయాః కామా ఇష్టార్థా యాభిః - స్తథాభూతాః - స్తస్య భగవతః పదామ్భోజం - ధ్యాయన్త్య - స్తమేవానుచిన్తయన్త్య ఇత్యర్థః కృచ్ఛాత్కథంచిత్ - వ్రజం - న్యవిశుః - తద్విశ్లేషాసహిష్ణుత్వాదితి భావః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ చరిత్రాన్తరమాహ ॥ అథేతి ॥ కదాచిద్బృన్దావనాద్దూరం - గతః - సాగ్రజో - గాః - శ్చారయన్, తీక్ష్ణే - నిదాఘార్కస్య గ్రీష్మార్కస్య - తాపే - ఆత్మనస్స్వస్య, స్వాభిశ్ఛాయాభిః - గాతపత్రవదాచరితాన్ - ద్రుమానవలోక్య - వ్రజౌకసో - గోపాన్ - ఆహ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ హే స్తోకకృష్ణేత్యాభిః ॥ స్తోకకృష్ణాఖ్యః కశ్చిద్గోపబాలః, ఏతాన్ - ద్రుమాన్ - పశ్యత - కథంభూతాన్ - పరార్థం -

ధానాః ప్రాయో బీజాయ ❀ నేష్యతే ॥ ౨౯ ॥ యాతాబలా వ్రజం సిద్ధా మయేమా రంస్యథ క్షపాః । యదుద్దిశ్య వ్రతమిదం చేరురార్యార్చనం సతీః ॥ ౩౦ ॥ ఇత్యాదిష్టా భగవతా లబ్ధకామాః కుమారికాః । ధ్యాయన్త్యస్తత్పదామ్భోజం కృచ్ఛ్రాన్నిర్వివిశుర్వ్రజమ్ ॥ ౩౧ ॥ అథ గోపైః పరివృతో భగవాన్దేవకీసుతః । బృన్దావనాద్గతో దూరం చారయన్గాస్సహాగ్రజః ॥ ౩౨ ॥ నిదాఘార్కాతపే తిగ్మే ఛాయాభిస్స్వాభిరాత్మనః । ఆతపత్రాయితాన్వీక్ష్య ద్రుమానాహ వ్రజౌకసః ॥ ౩౩ ॥ హే స్తోకకృష్ణ హే ❀ అంశో శ్రీదామన్సుబలార్జున । విశాలవృషభౌజస్విన్ దేవప్రస్థవరూథప ॥ ౩౪ ॥ పశ్యతైతాన్మహాభాగాన్పరార్థైకాన్తజీవితాన్ । వాతవర్షాతపహిమాన్సహన్తో వారయన్తి నః ॥ ౩౫ ॥ అహో ఏషాం పరం జన్మ సర్వప్రాణ్యుపజీవనమ్ । సుజనస్యేవ యేషాం వై విముఖా యాన్తి నార్థినః ॥ ౩౬ ॥ పత్రపుష్పఫలచ్ఛాయామూలవల్కలదారుభిః । గన్ధనిర్యాసభస్మాస్థితోక్మైః కామాన్వితన్వతే ॥ ౩౭ ॥ ఏతావజ్జన్మసాఫల్యం దేహినామిహ దేహిషు । ప్రాణైరర్థైర్ధియా వాచా శ్రేయ ఆచరణం సదా ॥ ౩౮ ॥ ఇతి ప్రవాళస్తబకఫలపుష్పదలోత్కరైః । తరూణాం నమ్రశాఖానాం మధ్యేన యమునాం గతాః ॥ ౩౯ ॥ తత్ర గాః పాయయిత్వాపస్సుమృష్టాశ్శీతలాశ్శివాః । తతో నృప స్వయం గోపాః కామం స్వాదుపపుర్జలమ్ ॥ ౪౦ ॥ తస్యా ఉపవనే కామం చారయన్తః పశూన్నృప । కృష్ణరామా † వుపాగమ్య క్షుధార్తా ఇదమబ్రువన్ ॥ ౪౧ ॥ *************

********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ద్వావింశోఽధ్యాయః ********

పరోపకారార్థం , ఏకాన్తం నియతం - జీవితం - యేషాం ॥ తదేవాహ పశ్యతేతి ॥ స్వయం - వాతాదీన్ - సహమానాః - నోఽస్మాకం - తాన్వారయన్తి హిమాని తీవ్రం స్త్వమూర్ధమ్ ❀ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ❀ అహో - సర్వప్రాణిన ఉపజీవన్తీతి తథా - త - దేషాం ద్రుమాణాం జన్మ - పరం మనుష్యజన్మనః శ్రేష్ఠం - కించ - సుజనస్య వదాన్యస్యేవ - యేషాం - మర్థినో విముఖా - నయాన్తి - కిన్తు - ఛాయాఫలాదిభిస్స్పృహా ఏవ భవన్తి ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ పత్రేతి ॥ పత్రాదిభిః - అర్థినాం - కామాన్ - వితన్వతే వి స్తారేణ దదత ఇత్యర్థః, నిర్యాసః ఘనీభూతరసః, అస్థీని శాన్తాగ్నయోఽఙ్గారాః - తోక్మాః పల్లవాద్యఙ్కురాః ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ అనుపకారిణాం జన్మవృథేత్యభిప్రాయన్నాహ ॥ ఏతావదితి ॥ ఇహ లోకే - దేహిషు మధ్యే, దేహినాం - జన్మనః - సాఫల్య - మేతావదేవ - కియత్, ప్రాణాదిభిః - శ్రేయ ఆచరణం భూతహితకరణమిత్యేతావత్ ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ ఇతీ - త్థమభినన్దన్ - ప్రవాళాదీనామ్ ఉత్కరైః సమూహైః, రమ్యా - శ్శాఖా - యేషాం - తేషాం - తరూణాం - మధ్యేన, యమునాం గతాః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ తత్ర యమునాయాం - మధురా - శ్శీతలా - నిర్మలాశ్చ, పః జలాని గాః - పాయయిత్వా హే నృప - గోపాః కృష్ణాదయః స్వయమపి, సృష్టం జలం - పపుః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ తత - స్తస్యా యమునాయాః, సమీపే - వనే - పశూం - శ్చారయన్తో - గోపాః హే నృప కృష్ణరామావుపాహూయ ఆహూయ సంబోధ్య వా - ఉపగమ్యేతి పాఠే - సమీపమేత్య - ఇదం వక్ష్యమాణ - మబ్రువన్ - కథంభూతాః - క్షుధార్తాః - ప్రాతర్భుక్తవన్తోఽపి విప్రపత్నీరనుజిఘృక్షుణా భగవతోత్పాదితయా క్షుధా - పీడితా ఇతి భావః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ద్వావింశోఽధ్యాయః ********************

౨౯ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ కల్పతే ౪౧ ॥ శ్లో † పా ॥ వుపాహూయ

ఇత్థమబ్రువన్నిత్యుక్తం-కిం తదిత్యత్రాహ ॥ రామరామేతి ॥ నోఽస్మాన్, ఏషా క్షుద్బాధతే, తస్యాః క్షుధః శాన్తిం, కర్తుమర్హథ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ విప్రభార్యాయా ఇత్యేకవచనం జాత్యభిప్రాయకం - విప్రభార్యాణాం-ప్రసీదన్ - తా అనుజిఘృక్షు-రిదమబ్రవీత్ ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ తదేవాహ ॥ ప్రయాతేతి ॥ బ్రహ్మవాదినో బ్రాహ్మణాః దేవా ఇజ్యన్తేఽస్మిన్నితి దేవయజనం-మాఙ్గిరసాఖ్యం-సత్రమాసతే అనుతిష్ఠన్తి ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ హే గోపాః-తత్ర సత్రవాటే-గత్వా, అస్మద్విసర్జితాః ఆవాభ్యాం ప్రేషితాః వయమితి వదన్తోఽన్నం-యాచత యాచధ్వమ్ ॥ అస్మద్విసర్జితా ఇత్యేతదేవోపపాదయతి ॥ భగవత-ఆర్యస్య అగ్రజస్య-రామస్య-మమ చాభిధాం నామధేయం-కథయన్తో-యాచతే-త్యన్వయః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ భగవతేత్థమాదిష్టాస్తే-గోపాస్తత్ర-గత్వా యథోక్త-మయాచన్త ॥ యాచ్ఞాప్రకారమేవ దర్శయతి ॥ కృతాఞ్జలిపుటా ఇతి-తాన్-విప్రా-నుద్దిశ్య, భువి-దణ్డవత్పతితాః, కృతాన్యఞ్జలిపుటాని యైస్తథాభూతాస్తే గోపాః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ హే భూమిదేవాః-శృణుత - కిం, కృష్ణస్యాజ్ఞాకరణశీలాన్, రామేణ చోదితా, నిహ ప్రాప్తాన్-అస్మాన్ గోపాలాన్, జానీత-వో యుష్మభ్యం భద్రమస్తు ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ కిమర్థం చోదితా ఇహ ప్రాప్తాశ్చేత్యత్రాహ ॥ గా ఇతి ॥ ఇతోఽవిదూరే సమీపే-గాశ్చారయన్తౌ, రామకృష్ణౌ-బుభుక్షితౌ-వః యుష్మాకమోదనం, లషతః అభిలషతః-యల్లషత ఇతి పాఠే, యత్ యస్మాల్లషతః-అతో, హే ద్విజాః, వః యుష్మాకం-శ్రద్ధా-వర్తతే చేత్, అర్థినోః తయోః ఓదనం, యచ్ఛత-దీక్షితానామస్మాకమన్నం న భోజ్యమితి శఙ్కాం-నిరాకుర్వన్తస్సంబోధయన్తి ॥ హే ధర్మవిత్తమా ఇ-

❋ విప్రపత్న్యనుగ్రహఘట్టః. ❋

గోపా ఊచుః ॥ రామరామ మహావీర్య కృష్ణ దుష్టనిబర్హణ । ఏషా వై బాధతే క్షున్నస్తచ్ఛాన్తిం కర్తుమర్హథః ॥ ౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి విజ్ఞాపితో గోపైర్భగవాన్జగదీశ్వరః । భక్తాయా విప్రభార్యాయాః ప్రసీదన్నిదమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ ప్రయాత దేవయజనం బ్రాహ్మణా బ్రహ్మవాదినః । సత్రమాఙ్గిరసం నామ హ్యాసతే స్వర్గకామ్యయా ॥ ౩ ॥ తత్ర గత్వౌదనం గోపా యాచతాస్మద్విసర్జితాః । కీర్తయన్తో భగవత ఆర్యస్య మమ చాభిధామ్ ॥ ౪ ॥ ఇత్యాదిష్టా భగవతా గత్వాఽయాచన్త తే తథా । కృతాఞ్జలిపుటా విప్రాన్దణ్డవత్పతితా భువి ॥ ౫ ॥ హే భూమిదేవాః శృణుత కృష్ణస్యాదేశకారిణః । ప్రాప్తాఞ్జానీత భద్రం వో గోపాన్నో రామచోదితాన్ ॥ ౬ ॥ గాశ్చారయన్తావవిదూర ఓదనం రామాచ్యుతౌ ❋ వో లషతో బుభుక్షితౌ । తయోర్ద్విజా ఓదనమర్థినోర్యది శ్రద్ధా చ వో యచ్ఛత ధర్మవిత్తమాః ॥ ౭ ॥ దీక్షాయాః పశుసంస్థాయాః సౌత్రామణ్యాశ్చ సత్తమాః । అన్యత్ర దీక్షితస్యాపి నాన్నమశ్నన్హి దూష్యతి ॥ ౮ ॥ ఇతి తే భగవద్యాచ్ఞాం శృణ్వన్తోఽపి న శుశ్రువుః । క్షుద్రాశా భూరికర్మాణో బాలిశా వృద్ధమానినః ॥ ౯ ॥ దేశః కాలః పృథగ్ద్రవ్యం మన్త్రతన్త్రర్త్విజోఽగ్నయః । దేవతా యజమానశ్చ క్రతుర్ధర్మశ్చ యన్మయః ॥ ౧౦ ॥ తద్బ్రహ్మ పరమం సాక్షాద్భగవన్తమధోక్షజమ్ । మనుష్యదృష్ట్యా దుష్ప్రజ్ఞా మర్త్యాత్మానో న తే విదుః ॥ ౧౧ ॥ న తే యదోమితి ప్రోచుర్న నేతి చ పరన్తప । గోపా నిరాశాః ప్రత్యేత్య తదూచూ రామకృష్ణయోః ॥ ౧౨ ॥ తదుపాకర్ణ్య

-త్తి ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ తదేవోపపాదయన్తి ॥ దీక్షాయా ఇతి ॥ హే సత్తమాః, దీక్షాయాః దీక్షాపూర్వికాయాః-అగ్నీషోమీయపశుసంస్థాయాః, ఊర్ధ్వం, సౌత్రామణ్యా అన్యత్రాన్తరే చ, దీక్షితస్య యజమానస్య, అన్నమశ్నన్, న దుష్యతి, బుభుక్షురితి కర్తృపదమధ్యాహర్తవ్యం, దీక్షితశబ్దో యజమానపరః-సౌత్రామణ్యాం దీక్షణీయేష్టిపూర్వకసఙ్కల్పాభావాత్ ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ ఇత్థం-భగవతో, యాచ్ఞాం, బ్రాహ్మణాః, శృణ్వన్తోఽపి-నాద్రియన్త ॥ తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి ॥ క్షుద్రే స్వర్గాదావాశామాత్రం యేషాం, తదర్థం, భూరీణి క్లేశావహాని కర్మాణి, యేషాం, తే స్వయం, బాలిశా మూర్ఖా అపి-వృద్ధమానినః, వృద్ధం జ్ఞానాధికమాత్మానం మన్యన్త ఇతి తథా ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ దేశాది-ర్యన్మయః యత్ప్రచురః-తం కృష్ణం సాక్షా-త్పరబ్రహ్మభూతం-షాడ్గుణ్యపూర్ణమధోక్షజం-న మేనిరే-కింతు, కేవలం ప్రాకృతం, మనుష్యమేవ, మన్యత తత్ర హేతుః-దుష్ప్రజ్ఞాః కర్మమీమాంసోపచితజ్ఞానాః, మర్త్యాత్మానః మర్త్యే మరణశీలే దేహే, ఆత్మా ఆత్మబుద్ధిర్యేషాం, తే, తత్ర-దేశ " సమేయతే,, త్యాద్యుక్తః, కాలో వసన్తాదిః-పృథగ్ద్రవ్యం చరుపురోడాశాదికం-ధర్మోఽపూర్వం, ఏతేషాం భగవత్ప్రచుర్యం తచ్ఛరీరత్వే న తన్నిర్వాహ్యత్వేన చేతి జ్ఞేయమ్ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ❋ శృణ్వన్తోఽపి న శుశ్రువురిత్యేతదేవ విశదయతి ॥ నేతి ॥ తే బ్రాహ్మణాః, హే పరన్తప, ఓమితి, న ప్రోచుః, నాపి నేతి, ఓమిత్యఙ్గీకారద్యోతకమవ్యయం, తతో, గోపాః నిరాశాః ప్రత్యాగత్య, తద్విప్రాణామనాదరణం-రామకృష్ణయో, రూచుః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ తతో, భగవాన్, లౌకికీం గతిం " నహి కార్యార్థినో నిర్విద్యన్తే, తృణాదపి లఘుంస్తూలస్తూ-

౭ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ యల్లషతో

లాదపిచయాచక , ఇత్యుక్తరూపాంలోకపరిపాటీందర్శయన్నివపునర్గోపాన్వ్యాజహారోవాచ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀తదేవాహ॥ మామితి॥సఙ్కర్షణేనసహితం,మా,మాగతం-పత్నీభ్యః, ద్విజానామితి శేషః , జ్ఞాపయత,తాశ్చ-కేవలం,దేహేన,గృహే.వ సన్తి,ధియాతు,మయ్యేవోషితాః,మయిస్నిగ్ధాః,అతః , కామంయథేష్టమన్నం,దాస్యన్తి ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀అథ,గోపాః,పత్నీ శాలాయాం,గత్వా,స్వలఙ్కృతా,ఆసీనాశ్చ,ద్విజసతీః,దృష్ట్వా,ప్రశ్రితానమ్రాస్సన్త,ఇదంవక్ష్యమాణ,మబ్రువన్ ❀॥౧౫॥❀ విప్రపత్నీభ్యో-వోయుష్మభ్యం-నమః-నోఽస్మాకం - వచాంసి-నిబోధతశృణుత-కిం-ఇతఃసమీపే-సంచరతా-కృష్ణేన వయం ప్రేషితాః ❀॥౧౬॥ ❀సరామో-గోపైస్సహ-దూరంఆగతః-వ్రజాదితి శేషః-అధునా-బుభుక్షితస్య-సానుచరస్య-తస్యాన్నం- ప్రదీయతామ్ ❀॥౧౭॥❀పూర్వమేవ-తస్యకృష్ణస్య-కథయా-ఆక్షిప్తాన్యాహృతాని-మనాంసి-యాసాం,తాః- అతఏవ-తద్దర్శన తత్పరా-స్తదా-త-మాగతం-శ్రుత్వా-జాతసంభ్రమా- బభూవుః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀చతుర్విధంభక్ష్యభోజ్యలేహ్యపేయాత్మకం బహుగుణంరససౌరభ్యాదిబహుగుణక-మన్నం - పాత్రై-రాదాయ - సత్వరాః-విప్రపత్న్యః - ప్రియంనిరతిశయప్రీతివిష యం-భగవన్త-మభిజగ్ముః కథంభూతాః- పత్యాదిభిఃనివార్యమాణాఅపి భగవతి-దీర్ఘంబహుకాలం-శ్రవణేన-ధృత ఆశయో యాసాం-తాః-అతఏవ-నద్యః-సముద్రంప్రతీవా,ప్రతిబన్ధాః-ప్రియం- అభిసస్రురిత్యన్వయః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❀యమునాస మీపవనే కథంభూతే-అశోకానాంతరూణాం-నవైః-పల్లవైః,మణ్డితే- విచరన్తం-అగ్రజేనసహితం-గోపైశ్చ-వృతం-కృష్ణం

భగవాన్ప్రహసన్జగదీశ్వరః । వ్యాజహారపునర్గోపాన్దర్శయన్లౌకికీంగతిమ్॥ ౧౩ ॥మాంజ్ఞాపయతపత్నీభ్యస్ససఙ్కర్షణమాగతమ్ । దాస్యన్తికామమన్నంవస్స్నిగ్ధామయ్యుషితాధియా॥ ౧౪ ॥గత్వాచపత్నీశాలాయాందృష్ట్వాఽఽసీనాస్స్వలఙ్కృతాః । నత్వాద్విజసతీర్గోపాఃప్రశ్రితాఇదమబ్రువన్ ॥ ౧౫ ॥ నమోవోద్విజపత్నీభ్యోనిబోధతవచాంసినః। ఇతోఽవిదూరేచరతాకృష్ణేనప్రేషితావయమ్॥ ౧౬ ॥గాశ్చారయన్సగోపాలైస్సరామోదూరమాగతః । బుభుక్షితస్యతస్యాన్నంసానుగస్యప్రదీయతామ్॥ ౧౭ ॥శ్రుత్వాఽచ్యుతముపాయాన్తంతాస్తుతద్దర్శనోత్సుకాః । తత్కథాక్షిప్తమనసోబభూవుర్జాతసంభ్రమాః॥ ౧౮ ॥ చతుర్విధంబహుగుణమన్నమాదాయభాజనైః । అభిసస్రుఃప్రియంసర్వాస్సముద్రమివనిమ్నగాః॥ ౧౯ ॥నిషిద్ధ్యమానాఃపతిభిర్భ్రాతృభిఃపితృభిస్సుతైః । భగవత్యుత్తమశ్లోకేదీర్ఘశ్రుతధృతాశయాః ॥ ౨౦ ॥ యమునోపవనేఽశోకనవపల్లవమణ్డితే ।విచరన్తంవృతంగోపైర్దదృశుస్సాగ్రజంస్త్రియః॥ ౨౧ ॥శ్యామంహిరణ్యపరిధింవనమాల్యబర్హధాతుప్రవాళనటవేషమనువ్రతాంసే । విన్యస్తహస్తమితరేణధునాన ❀ మబ్జంకర్ణోత్పలాలకకపోలముఖాబ్జహాసమ్॥ ప్రాయశ్శ్రుతప్రియతమోదయకర్ణపూరైర్యస్మిన్నిమగ్నమనసస్తమథాక్షిరన్ధ్రైః । అన్తఃప్రవేశ్యసుచిరంపరిరభ్యతాపంప్రాజ్ఞం ❀యథాఽభిమతయోవిజహుర్నరేన్ద్ర॥ ౨౩ ॥తాస్తదాత్యక్తసర్వాశాఃప్రాప్తాఆత్మదిదృక్షయా । విజ్ఞాయాఖిలదృగ్ద్రష్టాప్రాహప్రహసితాననః॥ ౨౪ ॥శ్రీభగవానువాచ॥ స్వాగతంవోమహాభాగా

స్త్రియోద్విజపత్న్యః దదృశుః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀కథంభూతం-శ్యామం- హిరణ్యవత్పరిధిఃపరిధానం,యస్య,తం-పీతామ్బరమిత్యర్థః-వనమాల్యైఃవన్యైఃపుష్పైః-బర్హైర్ధాతుభిఃగైరికాదిభిః-ప్రవాళైఃపల్లవైశ్చ- నటవద్వేషోయస్య - అనువ్రతస్యసఖ్యు-రంసేస్కన్ధే విన్యస్తో-హస్తోవామకరో,యేన - ఇతరేణా-బ్జం-ధునానంలీలయాభ్రామయన్తం-కర్ణయోః-ఉత్పలేయస్య-అలకాఃకపోలయోర్యస్య-ముఖాబ్జేహాసోయస్య,తం-తథావిధం-దదృశు-రిత్యన్వయః ❀॥ ౨౨ ॥ ❀బహుశః-ఆకర్ణితాః-ప్రియతమస్యో-దయాఉత్కర్షా- స్తఏవ-కర్ణాపూరయన్తికృతార్థాకుర్వన్తితథా - తైః,కర్ణాభరణైరితివా-యస్మిన్కృష్ణే-నిమగ్నమనసఆదిష్టచిత్తా- స్తంకృష్ణం అథదర్శనానన్తరం-అక్షిరన్ధ్రైఃలోచనద్వారైః-అన్తః - ప్రవేశ్య-సుచిరం - పరిరభ్యఉపగూహ్యతాపం-తద్దర్శనాభావజం-జహుః- హేనరేన్ద్ర - అభిమతయఃభగవద్భక్తానాంతద్దృష్ట్యాత్మికాబుద్ధయః-ప్రాజ్ఞంపరమాత్మానం॥ ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసంపరిష్వక్తః - ప్రాజ్ఞేనాన్వారూఢ ,, ఇతిశ్రుతేః-తం దృష్ట్వా-యథా-తద్దర్శనాభావజం - తాపమాధ్యాత్మికాదికంవా-జహాతి-తద్వత్-అతిమతయఇతిపాఠే-జ్ఞానాధికాః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀తదా-భగవా-నాత్మనఃస్వస్య-దిదృక్షయా-ప్రాప్తా-స్తా-దృష్ట్వా-త్యక్తాఃఆశాఃపత్యాదివిషయాః - యాభి- స్తథాభూతాః విజ్ఞాయ-తత్రహేతుః-అఖిలంపశ్యతీతి తథా-ప్రహసితమాననంయస్య-సః-ప్రాహ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀తదేవాహ ॥ స్వాగతఇత్యాదిభిఃపఞ్చభిః॥ హేమహాభాగాఃఅస్మదనుగ్రహవిషయతారూపమహాభాగ్యశాలిన్యః - వః-స్వాగతంశోభనమాగమనం- భర్త్రాదిభిరనిర్బద్ధాఃకుశలమాగతాః-ఆస్యతాంఉపవిశ్యతాం-వోయుష్మాకం-కింకార్యం- అత్రాగమనప్రయోజనంకిమితిప్రశ్నః-యదికించిదస్తి-త-దవశ్యం-వయం

౨౩ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ యథాఽతిమతయో

కరవామ-సర్వజ్ఞత్వాత్తదభిప్రేతం విజ్ఞాయ తస్యౌచిత్యమావిష్కరోతి ॥ యదితి ॥ నోఽస్మాకం-దిదృక్షయా అభ్యాగతా-ఇతి యత్తదిదం-వో యుష్మాకం-ఉపపన్నం ఉచితమేవ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఔచిత్యమేవోపపాదయతి ॥ నన్వితి ॥ నను హే ద్విజపత్న్యః కుశలా ఆత్మహితాహితవివేకినః-స్వార్థదర్శనాః స్వప్రయోజనాభిజ్ఞా జనాః-ఆత్మనః స్వస్మాదపి - ప్రియే-మయ్యద్ధా మయ్యేవ అద్ధేతి స్ఫుటావధారణయోః-అహైతుకీం ఫలాభిసన్ధిరహితాం-మవ్యవహితామవిచ్ఛిన్నాం-భక్తిం యథావత్కుర్వన్తి ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఆత్మప్రియ ఇత్యేతదేవ కాక్వోపపాదయతి ॥ ప్రాణేతి ॥ స్వాత్మా స్వదేహః-స్వో జీవః - ఆత్మా గేహో వా - ప్రాణాదయో-యత్సంపర్కాద్యత్సంబన్ధాత్-ప్రియా-భవన్తి- తతో మత్తః ప్రియో - ఽన్యః-కో ను - న కోఽపి-నిరతిశయప్రియోఽహమేవ-ఇత్థంభూతే-మయ్యహైతుక్యవ్యవహితా-భక్తిర్భవతీనా - ముచితైవేతి తత్కారితా మద్దిదృక్షోచితైవేతి భావః-యత్సంపర్కాత్ప్రియా ఇత్యనేన "న వా అరే పత్యుః కామాయ పతిః ప్రియో భవత్యాత్మనస్తు కామాయ" ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థో వివక్షితః-తదర్థస్తూక్తః పురస్తాత్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తస్మాదాగమనప్రయోజనస్య మద్దర్శనస్య జాతత్వా-ద్దేవయజనం సత్రవాటం-గచ్ఛత ॥ వో యుష్మాకం-పతయో బ్రాహ్మణాః-గృహమేధినః గార్హస్థ్యధర్మపరాయణాః - యుష్మాభిరేవ సహాయభూతాభిః - స్వసత్రం, పారయిష్యన్తి -దంపత్యోస్సహాధికారాదితి భావః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ స్వమనోరథాననుగుణోక్తిశ్రవణాన్నిర్విణ్ణా ఆహుః ॥ మైవమితి ॥ హే విభో, భవాన్ ఏవం "తద్యాత దేవయజనమ్" ఇత్యేవం, నృశంసం పరుషం-వచో-వక్తుం-నార్హతి-కిన్తు-యో, నిగమః "ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః ॥ న మే భక్తః ప్రణశ్యతి" ఇత్యాదివచనరూప-స్తం-సత్యం-కురుష్వ-నిత్యమితి పారేఽపిస

ఆస్యతాం కరవామ కిమ్ । యన్నో దిదృక్షయాఽఽయాతా ఉపపన్నమిదం హి వః ॥ ౨౫ ॥ నన్వద్ధా మయి కుర్వన్తి కుశలాః స్వార్థదర్శనాః । అహైతుక్యవ్యవహితాం భక్తిమాత్మప్రియే యథా ॥ ౨౬ ॥ ప్రాణబుద్ధిమనస్స్వాత్మదారాపత్యధనాదయః । యత్సంపర్కాత్ప్రియా ఆసంస్తతః కో న్వపరః ప్రియః ॥ ౨౭ ॥ తద్యాత దేవయజనం పతయో వో ద్విజాతయః । స్వసత్రం పారయిష్యన్తి యుష్మాభిర్గృహమేధినః ॥ ౨౮ ॥ విప్రపత్న్య ఊచుః ॥ మైవం విభోఽర్హతి భవాన్గదితుం నృశంసం సత్యం కురుష్వ నిగమం తవ పాదమూలమ్ । ప్రాప్తా వయం తులసి❁దామ పదాఽవసృష్టం కేశైర్నివోఢుమతిలఙ్ఘ్య సమస్తబన్ధూన్ ॥ ౨౯ ॥ గృహ్ణన్తి నో న పతయః పితరౌ సుతా వా న భ్రాతృబన్ధుసుహృదః కుత ఏవ చాన్యే । తస్మాద్భవత్ప్రపదయోః పతితాత్మనాం నో నాన్యా భవేద్గతిరరిన్దమ తద్విధేహి ॥ ౩౦ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ పతయో నాభ్యసూయేరన్పితృభ్రాతృసుతాదయః । లోకాశ్చ వో మయోపేతా దేవా అప్యనుమన్వతే ॥ ౩౧ ॥ న ప్రీతయేఽనురాగాయ హ్యఙ్గసఙ్గో నృణామివ । తన్మనో మయి యుఞ్జానా అచిరాన్మామవాప్స్యథ ॥ ౩౨ ॥ (శ్రవణాద్దర్శనాద్ధ్యానాన్మయి భావోఽనుకీర్తనాత్ । న తథా సన్నికర్షేణ ప్రతియాత తతో గృహాన్) ॥ ౩౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తా ద్విజపత్న్యస్తా యజ్ఞవాటం పునర్గతాః । తే చానసూయవస్తాభిః స్త్రీభిస్సత్రమపారయన్ ॥ ౩౩ ॥ తత్రైకా విధృతా భర్త్రా భగవన్తం యథాశ్రుతమ్ । హృదోపగుహ్య విజ

ఏవార్థః-వయన్తు - సమస్తబన్ధూ - నతిలఙ్ఘ్య పదావసృష్టమవజ్ఞారూపిదత్తమితి భావః త-త్తులసీదామ-కేశైః -బహుమానేన-వోఢుం-ప్రాప్తాః-దాసా భవితుం ప్రాప్తా ఇతి భావః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ కించ అతిలఙ్ఘితబన్ధూనస్మాన్పత్యాదయ ఏవ-పరిగృహ్ణన్తి-కుతో, ఽపరే గృహ్ణీయుః, తస్మాత్-హే అరిన్దమ-భవతః - ప్రపదయోః పాదాగ్రయోః, పతితా - ఆత్మానో దేహా-యాసాం, తాః-పతితాస్సమర్పితాః - ఆత్మానః ప్రత్యగాత్మానః-యాభిః - స్తాసాం వా, నోఽస్మాకం, నాన్యా గతిః. అస్మత్సమీహితోపాయోఽన్యో నాస్తి, అత- స్త్వమేవ-అస్మదభిమతం, విధేహి ॥ యద్వా ॥ అన్యా గతిస్స్వర్గాదిరపి, మా నూనాత్, కింతు, త్వదవిశ్లేషేణ త్వద్దాసత్వమేవాస్మాకం సంపాదయ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఏవముక్తో భగవాంస్తావద్యదుక్తం పత్యాదయః కేపి నాస్మాన్గృహ్ణన్తీతి తత్రోత్తరమాహ ॥ పతయ ఇతి ॥ వో యుష్మాన్, పత్యాదయః. అన్యే-లోకా జనాః, కిముత, మయోపేతా మత్ప్రాప్త్యుపాయో, దేవాశ్చ-నాభ్యసూయేరన్ న దోషదృష్ట్యా ద్రక్ష్యన్తి - కిన్త్వనుమన్వతే అనుమోదన్తే ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ యదుక్తం తద్విధేహీతి తత్రోత్తరమాహ ॥ నేతి ॥ ఇహ లోకే, నృణాం, మదఙ్గసఙ్గః దేహయోగః న ప్రీతయే న వైషయికసుఖాయ-అపితు, మయ్యనురాగాయ-జన్మనః ఫలం మద్భక్తిరేవేత్యర్థః - యద్వా - నృణాం చేతనానాం-అఙ్గసఙ్గ-స్తావదాత్మికరాగాయ-న తు కాలాన్తరప్రీతయే, విశ్లేషస్తు కాలాన్తరేఽపి ప్రీతివర్ధక ఇత్యభిప్రాయః - తస్మా - త్పరోక్షమపి, మయి-మనో-యుఞ్జానాః - అచిరాదేవ, మాం, మవాప్స్యథ-సంసృతిబన్ధాన్ముక్తాః నిత్యం మద్దాస్యం కరిష్యథేతి భావః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ఇత్థం-భగవతోక్తా - స్తా, ద్విజపత్న్యః, యజ్ఞవాటం, జగ్ముః-తత-స్తే-ద్విజాః-అనసూయవ ఏవ- తాభిస్సహ, సత్రం, మపారయన్ సమాపితవన్తః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తత్ర ద్విజపత్నీనాం మధ్యే, కాచి-ద్భర్త్రా, విధృతా నివారితా సతీ-యథాశ్రుతం-భగవన్తం - హృదో-పగుహ్య సంశ్లిష్య - కర్మానుబన్ధనం కే

ర్మాయత్తం-స్వదేహం-తత్యాజ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ అథ, భగవాన్, తేనైవ ద్విజపత్నీసమర్పితేనైవ - అన్నేన గోపకాన్, భోజయిత్వా, తచ్చతుర్విధ, మన్నం స్వయమపి, బుభుజే ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ లీలయా-నతుకర్మణా-నరస్యేవవపుఃయస్య- సభగవాన్-ఇత్థం-రూపాదిభిః-కృతాని-చేష్టితాని-తైశ్చ-నృలోక-మనుశీలయన్ అనుకుర్వన్ - గోగోపగోపీనామితికర్మణిషష్ఠీ-గవాదీ, న్రమయన్-స్వయమపి-రేమే॥యద్వా॥నృలోక, మనుశీలయన్ అనురఞ్జయంశ్చ-గోగోపగోపీనాంమధ్యే రేమే ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ అథేతి॥అథ-విప్రాః- అనుస్మృత్యభగవాన్యదుష్వవతీర్ణ ఇతిశ్రుతత్వాదనుస్మృత్యేత్యర్థః-కృతాగసః - హేతుగర్భమిదం, తత్త్వాదన్వతప్యన్-కింతదాగః-యతోఽన్వతప్యన్-తత్రాహ॥యత్ యస్మాత్ - మర్త్య-మనుకుర్వతోః- ర్విశ్వేశ్వరయో-ర్యాచ్ఞా-మహన్ బభఞ్జుః-తతః-కృతాగసః అహన్నితియ-త్తదేవాగ ఇతివా ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తదా, భార్యాణాం భగవద్భక్తిరహితమాత్మానంవ్యనిన్దన్నిత్యాహ॥దృష్ట్వేతి॥అలౌకికీమనితరజనసాధారణీం-తయాకృష్ణభక్త్యాహీనం రహితమ్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ గర్హాప్రకారమేవాహ ॥ ధిగితి ॥ నోఽస్మాకం-జన్మ - ధిక్ " ఉభసర్వతసోః కార్యా ధి ,, గిత్యాదివచనేన శేషషష్ఠ్యపవాదకత్వేనజన్మాదీనాంద్వితీయా - ధిక్ఛబ్దానిన్దాద్యోతకః - అస్మాకం - జన్మాదయో- నిన్ద్యా దిత్యర్థః క్రియాయజ్ఞాదిరూపాదాక్ష్యంతదనుష్ఠానసామర్థ్యం - తత్రహేతుంవదన్తోవిశింషన్తి - యేవయ - మధోఽక్షజే - విముఖాః - త్రివృదితిపాఠే, తజ్జన్మనోపి శేషణం, శౌక్లంసావిత్రం దైక్షమితి త్రిగుణీకృతంజన్మేత్యర్థః ॥ నస్తుధిగ్బద్ధమితిపాఠే, స్పష్టోఽర్థః॥వ్రతంబ్రహ్మచర్యమ్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ భగవన్మాయాతరణహేతుస్తద్భక్తిరేవ-నతూక్తజన్మాదయ, ఇత్యభిప్రాయేణాహుః

పశాదేహంకర్మానుబన్ధనమ్॥ ౩౪ ॥భగవానపిగోవిన్దస్తేనైవాన్నేనగోపకాన్।చతుర్విధేనాశయిత్వాస్వయం చబుభుజేప్రభుః॥ ౩౫ ॥ఏవంలీలానరవపుర్నృలోకమనుశీలయన్। రేమేగోగోపగోపీనాం ❁ రమయన్రూపవాక్కృతైః॥ ౩౬ ॥ తదనుస్మృత్యవిప్రాస్తే ❁ అన్వతప్యన్కృతాగసః।యద్విశ్వేశ్వరయోర్యాచ్ఞామహన్మ నృత్యవిడమ్బయోః ॥ ౩౭ ॥ దృష్ట్వాస్త్రీణాంభగవతికృష్ణేభక్తిమలౌకికీమ్ । ఆత్మానంచతయాహీనమనుతప్తావ్యగర్హయన్॥ ౩౮ ॥ ధిగ్జన్మన ❁ స్త్రివృద్విద్యాం ధిగ్వ్రతంధిగ్బహుజ్ఞతామ్ । ధిక్కులంధిక్క్రియాదాక్ష్యంవిముఖాయేత్వధోఽక్షజే ॥ ౩౯ ॥ నూనంభగవతోమాయాయోగినామపిమోహినీ । యద్వయంగురవోనృణాంస్వార్థేముహ్యామహేద్విజాః॥ ౪౦ ॥అహోపశ్యతనారీణామపికృష్ణేజగద్గురౌ। దురన్తభావంయోఽవిధ్యన్మృత్యుపాశాన్గృహాభిధాన్॥ ౪౧ ॥నాసాంద్విజాతిసంస్కారోననివాసోగురావపి।నతపోనాత్మమీమాంసానశౌచం నక్రియాశ్శుభాః॥ ౪౨ ॥తథాపిహ్యుత్తమశ్లోకేకృష్ణేయోగేశ్వరేశ్వరే। భక్తిర్దృఢానచాస్మాకంసంస్కారాదిమతామపి॥ ౪౩ ॥ననుస్వార్థవిమూఢానాంప్రమత్తానాంగృహేహయా । అహోనస్స్మారయామాసగోపవాక్యైస్సతాంగతిః॥ ౪౪ ॥ అన్యథాపూర్ణకామస్యకైవల్యాద్యాశిషాంపతేః । ఈశితవ్యైఃకిమస్మాభిరీశస్యైత

నూనమితిద్వాభ్యాం ॥ నూనం - మాయినామపి- మోహినీ-యత్ యస్మా - ద్వయం-ద్విజాఅపి - ఉక్తజన్మాదిమన్తోఽపితత్రాపి నృణాంగురవోఽపి- స్వార్థేస్వహితేవిషయే-ముహ్యామహే - భగవన్మాయయామోహితావేత్యర్థః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ అహోనారీణామపి, ఉక్తజన్మాదిమధ్యేకేనాపిరహితానామపీతిభావః - కృష్ణే-దురన్తభావమనవధికభక్తిం - పశ్యత-యోదురన్తభావః - గృహాభిధాన్మృత్యుపాశాన్-భగవన్మాయా ప్రయుక్తా - నవిధ్యత్ అచ్ఛినత్-తందురన్తభావంపశ్యతేత్యన్వయః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ ద్విజాఅపినారీణామపీత్యనేనాభిప్రేతంస్పష్టయన్తి॥నాసామితిద్వాభ్యాం॥ఆసాంనారీణాం-నద్విజాతిసంస్కారః - నోపనయనాన్తసంస్కారః - నచగురుకులవాసః-నాపితపఆదయః - ఆత్మమీమాంసాదేహవిలక్షణప్రత్యగాత్మవిచారః క్రియాస్సన్ధ్యోపాసనాదిరూపాః - అథాప్యేషామభావేఽపి-కృష్ణే-దృఢా-భక్తి - ర్విద్యతే-ద్విజాతిసంస్కారాదిమతామప్య-స్మాకం సానవిద్యతే ❁ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ ❁ అస్మాకంవివేకోదయార్థమేవభగవతోయాచ్ఞా-అన్యథాసావా ప్తసమస్తకామస్యాసఙ్గతేత్యాహుః ॥ ననిత్యాదిభిస్త్రిభిః ॥ గృహేహయాగృహవ్యాపారేణ- ప్రమత్తానాం, అతఏవ-స్వహితేఽపి-విమూఢానామప్య - స్మాక-మహో-సతాంగతిః-హేతుగర్భమిదం, సతాంగతిత్వా - ద్గోపవాక్యైః - స్మారయామాస-సాధుపరిత్రాణార్థమవతీర్ణం నిరతిశయపురుషార్థస్వరూపమాత్మానంయాచ్ఞావ్యాజేనస్మారయామాసేత్యర్థః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ కైవల్యాదీత్యాదిశబ్దోభోగమోక్షసఙ్గ్రాహకః - కైవల్యాదిపురుషార్థదస్య - ఈశస్యసర్వనియన్తుః-రీశితవ్యై-రస్మాభిః-కిం- నకించిత్ప్రయోజనమిత్యర్థః ॥ అతఏవ - తద్యాచనం-విడమ్బనమనుకరణమాత్రం-తాత్పర్యంత్వస్మదనుజిఘృక్షాయామితిభా

౩౯॥శ్లో ❁ పా॥ దిగ్జన్మనస్త్రివృద్విద్యాం ధిగ్జన్మనస్తుధిగ్బద్ధం

వః ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ పూర్ణకామత్వమేవ వ్యఞ్జయితుమాహుః ॥ హిత్వేతి ॥ శ్రీర్మహాలక్ష్మీః - అన్యాన్ బ్రహ్మాదీన్, హిత్వా - యం కృష్ణం, సకృదపి - పాదస్పర్శేచ్ఛయా - స్వాత్మదోషాపవర్గేణ చఞ్చలత్వరూపస్వదోషప్రహాణేన - భజతే ॥ ఏవం శ్రియాప్యనువర్త్యస్య పూర్ణకామత్వం కిము వక్తవ్యమితి భావః ॥ అత - స్తస్యైవం భూతస్య - యాచ్ఞా - కేవలం, జనమోహినీ, జనానామశ్రుతావతారాణా - మాత్మమహిమాచ్ఛాదనీ - శ్రుతావతారాణామస్మాకం తు తత్స్మారిణీతి భావః ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ శ్రుతావతారాణామస్మాకం తావద్విమోహిన్యేవాభూ - దిత్యుక్తమశ్రుతావతారాణామిత్యభిప్రాయేణాహుః ॥ దేశ ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ దేశాదయో - యన్మయా - స్స ఏవ - భగవాన్ - సాక్షా, ద్యదుషు, జాతోఽవతీర్ణ - ఇత్యాశ్రుత్యాపి - తావ - న్నవిద్మ హేన విజ్ఞాతవన్తస్స్మః ❋ ॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ ❋ ఇత్థమనుతప్తాః ప్రణామమన్తరేణ స్వాపరాధక్షమాసిమిత్తమనుపలభమానా నమస్కుర్వాణాః క్షమాపయన్తి ॥ నమ ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ అజ్ఞానకృతమపరాధం జానాత్యేవేత్యభిప్రాయేణ విశింషన్తి ॥ అకుణ్ఠమేధస ఇతి ॥ ప్రతిహతా - మేధా ధిషణా, యస్య - తస్మై “ నిత్యమసిచ్ప్రజామేధయో ,, రిత్యసిచ్ - స్వయం త్వకుణ్ఠమేధాః, వయం తన్మాయా మోహితధియః - అతః - క్షన్తుమర్హస్యేవేత్యభిప్రాయేణాహుః ॥ యన్మాయేతి ॥ కర్మవర్త్మసు తద్భక్తివిధురేషు కేవలం యజ్ఞాదికర్మమార్గేషు భ్రమామః పురుషార్థసాధనబుద్ధిం కుర్మః - యద్వా “ తే తం భుక్త్వా స్వర్గలోకం విశాల ,, మిత్యాద్యుక్తవిధగమనాగమన - మార్గేషు పుణ్యపాపాత్మకకర్మాయత్తస్వర్గనరకాదిమార్గేషు వా - భ్రమామః ❋ ॥ ౪౯ ॥ ❋ అత - స్స్వమాయయా మోహితచిత్తానా - మత ఏవా - విజ్ఞాతో - ఽనుభావో మహిమా - యై - స్తేషాం నోఽస్మాకం - వ్యతిక్రమమపరాధం, క్షన్తుమర్హతి ❋ ॥ ౫౦ ॥ ❋

దిద్దమ్బనమ్ ॥ ౪౫ ॥ హిత్వాఽన్యాన్భజతే యం శ్రీః పాదస్పర్శాశయా సకృత్ । స్వాత్మదోషాపవర్గేణ తద్యాచ్ఞా జనమోహినీ ॥ ౪౬ ॥ దేశః కాలః పృథగ్ద్రవ్యం మన్త్రతన్త్రర్త్విజోఽగ్నయః । దేవతా యజమానశ్చ క్రతుర్ధర్మశ్చ యన్మయః ॥ ౪౭ ॥ స ఏవ భగవాన్సాక్షాద్విష్ణుర్యోగేశ్వరేశ్వరః । జాతో యదుష్విత్యాశ్రుత్య ❋ అపి మూఢా న విద్మహే ॥ ౪౮ ॥ నమస్తుభ్యం భగవతే కృష్ణాయాకుణ్ఠమేధసే । యన్మాయామోహితధియో భ్రమామః కర్మవర్త్మసు ॥ ౪౯ ॥ స వై న ఆద్యః పురుషః స్వమాయామోహితాత్మనామ్ । అవిజ్ఞాతానుభావానాం క్షన్తుమర్హత్యతిక్రమమ్ ॥ ౫౦ ॥ ఇతి స్వాఘమనుస్మృత్య కృష్ణే తే కృతహేళనాః । దిదృక్షవోఽప్యచ్యుతయోః కంసాద్భీతా న చాచలన్ ॥

❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, త్రయోవింశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋

⟶❋ ఇన్ద్రయాగభఞ్జనగోవర్ధనాచలోద్ధరణఘట్టః ❋⟵

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ భగవానపి తత్రైవ బలదేవేన సంయుతః । అపశ్యన్నివసన్గోపానిన్ద్రయాగకృతోద్యమాన్ ॥ ౧ ॥ తదభిజ్ఞోఽపి భగవాన్సర్వాత్మా సర్వదర్శనః । ప్రశ్రయావనతోఽపృచ్ఛద్వృద్ధాన్నన్దపురోగమాన్ ॥ ౨ ॥ కథ్యతాం మే పితః కోఽయం సంభ్రమో వ ఉపాగతః । కింఫలం కస్య చోద్దేశః కేన వా సాధ్యతే మఖః ॥ ౩ ॥ ఏతద్బ్రూహి మహాన్కామో మహ్యం శుశ్రూషవే పితః । న హి గోప్యం హి సాధూనాం కృత్యం సర్వాత్మనామిహ ॥ ౪ ॥ అస్త్యస్వపర

ఇత్థం తావ - త్కృష్ణే విషయే - కృతం - హేళనమపరాధో - యై - స్తథాభూతాః, శనైః - స్వకృత - మపరాధ - మనుస్మృత్య తత, స్తం - ద్రష్టుమిచ్ఛవోఽపి - కంసా - ద్భీతాః - స్వస్థానా - న్న చలితవన్తః ద్రష్టుం న జగ్ముః - కిన్తు తం ధ్యాయన్తః స్వస్థాన ఏవ తస్థుః ❋ ॥ ౫౧ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే త్రయోవింశోఽధ్యాయః ❋❋❋

అథేన్ద్రప్రీతికరయాగభఞ్జనం తతస్సంక్రుద్ధేన్ద్రచోదితమహావాతవర్షపీడితశరణాగతవ్రజవాసిరిరక్షిషయా కృష్ణగోవర్ధనాచలోద్ధరణాత్మకం చేష్టితమనువర్ణయతి ॥ ద్వాభ్యామధ్యాయాభ్యాం ॥ భగవానితి ॥ తత్రైవ బృన్దావన ఏవ - నివస - న్నిన్ద్రయాగార్థం, కృత - ఉద్యమః ప్రయత్నో - యై - స్తా - న్గోపా - నపశ్యత్ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ సర్వాత్మా సర్వదర్శనశ్చేతి చ హేతుగర్భం. అత - స్తదభిజ్ఞోఽపి - ఉద్యమస్యేన్ద్రయాగార్థత్వం జానన్నపి - అజ్ఞ ఇవా - వనతో నమ్రః - నన్దప్రభృతీన్ - వృద్ధా, నపృచ్ఛత్ ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ ప్రశ్నప్రకారమేవాహ ॥ కథ్యతామితి ॥ హే పితః - వో యుష్మాకం - కః - సంభ్రమః, ఉపస్థితః, సంభ్రమో న భవతి మఖోఽయమిత్యత్రాహ ॥ కింఫలమితి ॥ మఖశ్చేత్కిమత్ర ఫలం, కస్య సంబన్ధీ - ఉద్దేశః కా దేవతే - తి ప్రశ్నః - కేన సాధనేన సాధ్యత ఇతి సాధనప్రశ్నః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ హే పితః శ్రోతుమిచ్ఛవే - మహ్య, మేతన్మత్పృష్టం, బ్రూహి - అత్ర - మహా - న్కామః శుశ్రూషా - వర్తతే - గోప్యత్వాద్వక్తుం శ్రోతుం చ న యోగ్యమిత్యాశఙ్కాం నిరాకరోతి ॥ న హీతి ॥ సాధూనాం, కృత్యం - న హి గోప్యం - తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి ॥ సర్వాత్మనాం సర్వే ప్యా - త్మాన ఆత్మతుల్యా - యేషాం, జ్ఞానైకాకారత్వేన సర్వేఽప్యాత్మాన ఏకరూపా ఏవేతి జానతామిత్యర్థః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ అస్తస్వపరదృష్టీనాం - అస్తా రహితా - స్వపరేషు స్వపరాభిమతదేహేషు - దృష్టిర్య్యష్మదస్మద్దర్శనం, యేషాం - దేహాత్మనోర్యాథాత్మ్యజ్ఞానామిత్యర్థః - అత ఏవ, మిత్రోదాసీనశత్రురహితానాం - న హి సమదర్శినాం గోప్య

మస్తీతి భావః - విషమదర్శినామపి సుహృద్ద్విషయోర్నగోప్యమస్తీత్యాహ ॥ ఉదాసీన ఇతి ॥ అరివదుదాసీనోఽపి - వర్జ్య ఏవ అనేనోదాసీనామిత్రయోర్గోప్యశ్రవణనిషేధ ఉక్తః - సుహృత్తు - ఆత్మవత్ స్వతుల్య - ఉచ్యతే - అతస్సుహృదహం శ్రోతుం యోగ్య ఏవేతి భావః ॥ ౫ ॥ కశ్చిత్ - సుహృద్భిస్సహ - జ్ఞాత్వాఽజ్ఞాత్వా పునః ప్రశ్నద్విచార్యైవా - యం - లౌకికో - జనః - కర్మాణ్యనుతిష్ఠతీతి - లోకపరిపాటీ ప్రదృశ్యతే - గతానుగతమాత్రేణానుష్ఠానే త్వన్ధపరమ్పరాప్రసఙ్గ ఇతి భావః ॥ కించ ॥ యథా - విదుషః - కర్మసిద్ధిః నా - విదుష - స్తథా - భవేత్ ॥ ౬ ॥ తత్ తర్హి వంసతి - భవతాం - మయం - క్రియాయోగః - సుహృద్భిః శాస్త్రతః - కిం విచారిత ఇత్యర్థః - ఆహోస్వి - త్కేవలం - లౌకిక ఏవ ఆచారప్రాప్త ఏవ - భ్రాన్తిమూలకోఽప్యాచారోఽస్తీతి భావః - తదేతత్పృష్టం - సాధు యథా తథా - పృచ్ఛతో - మమ - ఖణ్యతాం కథ్యతామ్ ॥ ౭ ॥ ఆచారప్రాప్త ఏవేతి వదన్, తస్య కర్తవ్యత్వం స హేతుకమాహ ॥ నన్దః ॥ పర్జన్య ఇతి ॥ పర్జన్యో వర్షాధిదేవతా, సా చ ఇన్ద్ర ఏవ - యద్యపి «అష్టౌ మాసాన్ నిపీతం యద్భూమ్యాశ్చోదమయం వసు - స్వగోభిర్మోక్తుమారేభే పర్జన్యః కాల ఆగతే» ఇత్యాదిషు పర్జన్యస్సూర్య ఇతి ప్రతీయతే - తథాపీన్ద్రశాసనానువర్తి మేఘద్వారకం తస్య వర్షకత్వమిత్యవిరోధః - అస్తీన్ద్రః పర్జన్యః - తతః కిమత ఆహ - మేఘాస్తస్యేన్ద్రస్యాత్మమూర్తయః స్వశరీరతుల్యాః, తద్వన్నియామ్యా ఇత్యర్థః - తే చ మేఘాః - భూతానాం జీవానాం - జీవనం ప్రాణధారణసాధనభూతం, ప్రీణనమాప్యాయకం - ప్రాణాప్యాయనద్వారా తద్ధారణసాధనం - పయః జలం - వర్షన్తి ॥ ౮ ॥ తతోఽపి కిమిత్యత్రాహ ॥ తమితి ॥ హే తాత - తం - వార్ముచాం మేఘానాం, పతిం పాలకమీశ్వరం నియన్తారం చేన్ద్రం - అస్మత్ప్రభృతయః - సర్వే నరాః - ఏష్యన్ద్రస్య, రేతసా రేతస్థానీయేన జలేన - సిద్ధైః, నానావిధైః - ద్రవ్యైః ద్రవ్యసాధనకైః క్రతుభిర్యజన్తే ॥ ౯ ॥ ఏవ - మిష్ట్వా - తచ్ఛేషేణ

దృష్టినామమిత్రోదాస్తవిద్విషామ్ । ఉదాసీనోఽరివద్వర్జ్య ఆత్మవత్సుహృదుచ్యతే ॥ ౫ ॥ జ్ఞాత్వాఽజ్ఞాత్వా హి కర్మాణి జనోఽయమనుతిష్ఠతి । విదుషః కర్మసిద్ధిస్స్యాద్యథా నావిదుషో భవేత్ ॥ ౬ ॥ తత్ర తావత్క్రియాయోగో భవతాం కిం విచారితః । అథవా లౌకికస్తన్మే పృచ్ఛతస్సాధు భణ్యతామ్ ॥ ౭ ॥ నన్ద ఉవాచ ॥ పర్జన్యో భగవానిన్ద్రో మేఘాస్తస్యాత్మమూర్తయః । అభివర్షన్తి భూతానాం జీవనం ప్రీణనం పయః ॥ ౮ ॥ తం తాత వయమన్యే చ వార్ముచాం పతిమీశ్వరమ్ । ద్రవ్యైస్తద్రేతసా సిద్ధైర్యజన్తే క్రతుభిర్నరాః ॥ ౯ ॥ తచ్ఛేషేణోపజీవన్తి త్రివర్గఫలహేతవః । పుంసాం పురుషకారాణాం పర్జన్యః ఫలభావనః ॥ ౧౦ ॥ య ఏనం విసృజేద్ధర్మం పారంపర్యాగతం నరః । కామాల్లోభాద్భయాద్ద్వేషాత్స వై నాప్నోతి శోభనమ్ ॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ వచో నిశమ్య నన్దస్య తథాఽన్యేషాం వనౌకసామ్ । ఇన్ద్రాయ మన్యుం జనయన్పితరం ప్రాహ కేశవః ॥ ౧౨ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ కర్మణా జాయతే జన్తుః కర్మణైవ ప్రలీయతే । సుఖం దుఃఖం భయం క్షేమం కర్మణైవాభిపద్యతే ॥ ౧౩ ॥ అస్తి చేదీశ్వరః కశ్చిత్ఫలరూప్యన్యక

యాగవిశిష్టేన ద్రవ్యేణోపజీవన్తి - జీవికాం కల్పయన్తి - కిమర్థం - త్రివర్గఫలహేతవే ధర్మార్థఫలహేతవే - లం - యజన్తీత్యన్వయః. త్రివర్గఫలహేతవ ఉపజీవన్తీతి వా - ఏవమిన్ద్రయాగావశిష్టేన జీవనం తతస్త్రివర్గసిద్ధిరిత్యుక్తమ్ ॥ నను వృష్ట్యాదిభిరుపజీవనం తతస్త్రివర్గసిద్ధిరితి - కిమిన్ద్రేణేత్యత ఆహ ॥ పుంసామితి ॥ పురుషం - కుర్వన్తి త్రివర్గఫలయుక్తం కుర్వన్తీతి పురుషకారాః త్రివర్గప్రాపకా ఇతి యావత్ - తేషాం మధ్యే - పర్జన్య ఇన్ద్ర ఏవ - పుంసాం - ఫలభావనః - ఫలప్రాపకః - స్వాయత్తవృష్ట్యాదిద్వారేతి భావః ॥ ౧౦ ॥ ఇత - స్తదారాధనాత్మక - మిమం వృద్ధాచారపరమ్పరాప్రాప్తం, యః పుమాన్ - కామాద్యన్యతమాద్ధేతోః - త్యజేత్స, శోభనం సుఖం - నాప్నోతి - కింతు - దుఃఖమేవేతి భావః ॥ ౧౧ ॥ ఇత్థం - వచో, నిశమ్య - భగవానిన్ద్రాయ - మన్యుం జనయన్ క్రోధజననద్వారా గర్వం నారయితుం - నన్దం, ప్రాహ ॥ ౧౨ ॥ యదుక్తం «పర్జన్యః ఫలభావన» ఇతి తత్ప్రతిక్షేప్తుకామస్తావదీశ్వరారాధనభూతకర్మణామవశ్యకర్తవ్యతాం - వక్తుకామఫలసాధనత్వప్యుదాసాయ ప్రాధాన్యేన పుణ్యపాపకర్మణాం సుఖదుఃఖాదిహేతుత్వమాహ ॥ కర్మణేతి ॥ సుఖమైహికం, క్షేమం పారలౌకికం, జాయతే ప్రలీయత ఇతి దృష్టాన్తార్థం - యథా, కర్మణైవ హేతునా, జాయతే ప్రలీయతే చ, తథా సుఖం, దుఃఖం చ - కర్మణైవ - ప్రాప్నోతి, ఏవకారేణ కేవలదేవతానిరాసో గూఢమభిసంహితః ॥ ౧౩ ॥ నను క్షణికస్య జడస్య చ కర్మణః కథం కాలాన్తరభావి విచిత్రఫలహేతుత్వం, న స్వరూపద్వారా, తస్యాస్థిరత్వేఽపి జడత్వావిశేషాత్, దవ «స్తృప్త ఏవైనమిన్ద్రః ప్రజయా పశుభిస్తర్పయతి» ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా కర్మజనితనిగ్రహానుగ్రహవతీ దేవతైవ సుఖదుఃఖాదిహేతుస్తత్రాహ ॥ అస్తి చేదితి ॥ అన్యకర్తృకర్మణాం, ఫలం, రూపయతి కల్పయతీతి, తథా, ఫలదాతా, కశ్చిదీశ్వరోఽస్తి చేత్తర్హి సోఽపి తః, ఈశ్వరః, కర్తారమేవ, భజతే, యస్స్వారాధనరూపం కర్మానుతిష్ఠతి తమేవానువర్తతే - తస్మా ఏవ ఫలం దదాతి, నహ్యకర్తుః ప్రభుః ఫలదః, ఏవమన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం కర్మణ ఏవ ఫల

సాధనత్వం ఈశ్వరస్యతత్తత్కర్మానువర్తిత్వేన తత్పారతన్త్ర్యంచోక్తం - కశ్చిదీశ్వరోఽస్తిచేదిత్యనేనఇన్ద్రస్యానీశ్వరత్వమభిప్రేతం, సంభావితస్యేశ్వరస్యైకత్వం హి వివక్షితం॥ అయంభావః॥ క్షణికత్వాజ్జడత్వాచ్చ కేవలకర్మణః - ఫలపత్త్వం న సమ్భవతీతి దేవస్తైః ఫలదేతి బ్రూమహే, తర్హి సాకిమిన్ద్రవాయ్వాదయో పేణా నైకా, ఉతైకా, ఇన్ద్రాదీనాంకార్యత్వ కర్మవశ్యత్వ దుఃఖిత్వాదేః ప్రతిపన్నత్వేన ఫలదత్వాసంభవాత్ - నహి స్వదుఃఖనిరాకరణేష్టసాధనాసమర్థస్యాన్యేష్టానిష్టప్రాప్తిపరిహారసామర్థ్యం, అతఇన్ద్రాద్యన్తర్యామ్యేకస్సర్వశక్తిస్సర్వజ్ఞః కశ్చిదీశ్వర ఏకః ఫలదః, సోఽప్యన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం కర్మానువర్తిత్వేన తత్పరతన్త్ర ఇతి, నచైవమీశ్వరస్యస్వాతన్త్ర్యాదిభఙ్గః-జన్మమరణసుఖదుఃఖాదేః కర్మాయత్తత్వేఽపీశ్వరస్య పూర్వపూర్వకర్మవాసనానురోధేన జీవప్రేరకత్వాత్తస్య మూలకారణత్వాత్ , ఈశ్వరస్యహ్యస్వకేష్వపి వ్యాపారేషు స్వయంజ్ఞానచికీర్షాప్రయత్నవత్త్వాత్తత్కర్తృత్వం - చేతనప్రవృత్తిహేతుత్వాత్కారయితృత్వం, స్వయంసర్వకార్యహేతుత్వేన సామాన్యకారణత్వాదుదాసీనత్వం, ప్రవృత్తస్య చేతనస్యోత్తరోత్తరం ప్రవర్తకత్వాదనుమన్తృత్వం, సర్వవ్యాపారసాక్షాత్కర్తృత్వాత్సాక్షిత్వం - విశేషకారణభూతతత్తత్కర్మసాహిత్యేనైవ విశేషకార్యహేతుత్వాత్సహకారిత్వం, కర్మభిరారాధితస్యైవ ఫలహేతుత్వాత్ఫలదత్వం - చేతనశేషిత్వాత్తత్తచ్చేతనఫలోపభోగస్యాపి స్వోపభోగశేషత్వాత్ఫలిత్వం, కర్మానురోధేనైవ ఫలప్రదానాదవిషమత్వం, సహకారిసన్నిధిక్రమానురోధేనైవ పరదుఃఖనిరాచికీర్షాశాలిత్వాదనైర్ఘృణ్యం, తత్తత్కర్మానురోధేన నిగ్రహానుగ్రహసద్భావేఽపి కించిదానుకూల్యమవలోక్య నిగ్రహప్రహాణేన యావదాత్మభావి మోక్షప్రదానాదనుగ్రహప్రాబల్యం, అతఏవ పరమోదారత్వం చే , త్యాదిసర్వముపపన్నమేవ, తస్మాదీశ్వరస్యకర్మపారతన్త్ర్యకథనమన్వయవ్యతిరేకాభ్యాంకర్మణః ఫలసాధనత్వాభావవ్యుదాసార్థం నచైతావతా ఈశ్వరస్య ఫలదత్వవ్యుదాసః ,, కర్తారం భజతే సోఽపీత్యనేన తస్యాపి ఫలదత్వావగమాత్ - నచాన్యతరసాధనత్వమన్యతరేణ ప్రతిబధ్యతే-కర్మణామీశ్వరానుగ్రహనిగ్రహద్వారా సుఖదుఃఖాదిఫలసాధనత్వాదీశ్వరస్య తు సాక్షాదితి విరోధాభావాత్- చేదితిసం

ర్మణామ్। కర్తారం భజతే సోఽపి నహ్యకర్తుః ప్రభుర్హి సః॥ ౧౪ ॥ కిమిన్ద్రేణేహ భూతానాం స్వస్వకర్మానువర్తినామ్। అనీశేనాన్యథాకర్తుం స్వభావవిహితం నృణామ్॥ ౧౫ ॥ స్వభావతన్త్రో హి జనస్స్వభావమనువర్తతే। స్వభావస్థమిదం సర్వం సదేవాసురమానుషమ్॥ ౧౬ ॥ దేహానుచ్చావచాన్ జన్తుః ప్రాప్యోత్సృజతి కర్మణా। శత్రుర్మిత్రముదాసీనః కర్మైవ గురురీశ్వరః॥ ౧౭ ॥ తస్మాత్సంపూజయేత్కర్మ స్వభావస్థస్స్వకర్మకృత్। అఞ్జసా యేన వర్తే

భావనయా ఈశ్వరాస్తిత్వవాదిస్వప్రతిపత్తిస్సూచితా- అస్తీతి తదభ్యుపగమేన - తస్యకర్మానువర్తిత్వకథనేనచేశ్వరానభ్యుపగమవాదోధర్మిగ్రాహకమానవిరుద్ధ ఇతి సూచితమ్ ॥ ౧౪ ॥ తదేవమీశ్వరారాధనభూతకర్మణోఽవశ్యానుష్ఠేయత్వం ఫలితం- ఈశ్వర ఇత్యేకవచనేనేన్ద్రవహ్న్యాదీనామనీశ్వరత్వమవగతం- తదేవవ్యఞ్జయన్నాహ॥ కిమితి॥ స్వస్వకర్మానువర్తినాం రాజసాదిస్వస్వభావానుగుణపుణ్యాపుణ్యాత్మకకర్మానువర్తినాం - భూతానాం - ఇన్ద్రేణ - కిం- స్వభావానుగుణకర్మణామేవ సుఖదుఃఖాదిహేతుత్వేన తదిన్ద్రస్య న తద్ధేతుత్వమితిభావః స్వస్వకర్మానువర్తినామిత్యనేన- కర్మవైచిత్ర్యకృత్తత్కర్తృస్వభావవైచిత్ర్యమేవ నిమిత్తమిత్యభిప్రేతం - ననుభూతానాం స్వస్వకర్మానువర్తిత్వేఽపి స్వస్వకర్మజనితనిగ్రహానుగ్రహవానీశ్వర ఏవ ఫలదఇతి చేత్- అస్త్వేవమీశ్వరః కిమిన్ద్రేణానీశేనేత్యాహ॥ అనీశేనేతి ॥ నృణాం, స్వభావవిహితం స్వభావానుగుణకర్మవిహితం సుఖదుఃఖాదికమన్యథా- కర్తుం- అప్రభుణా - ఇన్ద్రేణ- కిం - నకించిదపీత్యర్థః-, అన్యథాకర్తుమనీశేనేత్యనేన సర్వేశ్వరస్తుసాధ్వసాధుకర్మకారయితృత్వద్వారాఽన్యథాకర్తుంప్రభురితి సూచితమ్ ॥ ౧౫ ॥ స్వస్వకర్మానువర్తినామితి। స్వభావవిహితమితిచ - భూతానాం స్వస్వభావానువర్తిత్వం సూచితం - తదుపపాదయతి॥ స్వభావతన్త్ర ఇతి ॥ స్వభావస్థం, సర్వం, జగత్- స్వభావానుగుణప్రవృత్తిమదిత్యర్థః- అథవా , జగదన్తర్భూతం దేవాదివస్తు- నిస్స్వభావం నాస్తీత్యర్థః- తథాచగీతం భగవతా ,, నతదస్తిపృథివ్యాం వా దివి దేవేషు వా పునః - సత్త్వం ప్రకృతిజైర్ముక్తం యదేభిస్స్యాత్త్రిభిర్గుణై,, రితి ॥ ౧౬ ॥ స్వభావమనువర్తత ఇత్యనేన ప్రవృత్త్యాఖ్యకర్మణస్స్వభావానువర్తిత్వముక్తం- కర్మణా జాయతఇత్యనేన కర్మణోఽపి జన్మాదినిమిత్తత్వముక్తం - తదుభయముపపాదయన్ కర్మైవ బహుమన్తవ్యమిత్యాహ ॥ దేహానితి॥ జన్తుః జీవః- కర్మణా, స్వభావానుగుణేనేతి శేషః, నానావిధాన్ కర్మానురూపాన్ , దేహాన్ప్రాప్య, త్యజతి- అరిమిత్రాదికంచ- కర్మైవకర్మకృతమేవేత్యర్థః- ఈశ్వరః- ఇన్ద్రాదిగతంసావధికమీశ్వరత్వమపి కర్మకృతమేవేతిభావః ॥ ౧౭ ॥ యతః- కర్మైవ సుఖదుఃఖాదిహేతుః- తస్మాత్, స్వభావస్థః పుమాన్ - స్వకర్మకృత్ స్వస్వభావానురూపకర్మశీలః- కర్మ- పూజయేత్ బహుమన్యేత కర్మైతద్వితీయాన్తం- అహో కర్మణో వైభవమితి శ్లాఘేతేత్యర్థః- కించ వయం కేవలం వనౌకసః ద్విజానామాశిషో గాః పర్వ

తంచోపజీవామః-తత స్తవ వారాధ్యా ఇత్యభిప్రయన్నన్యథాసదృష్టాన్తమనర్థమాహ ॥ అఞ్జసేతి ॥ యేన-అఞ్జసా-సుఖం-వర్తేత జీవేత-తదేవాస్య జీవిషోర్దైవతం దైవతత్వేన ద్రష్టవ్యం-తద్వదారాధనీయమితియావత్ ॥ ౧౮ ॥ యస్త్వేకతరమన్యతరం-భావం పదార్థ-ముపజీవ్యాన్యతర-ముపధావతి-అనువర్తతే-భజత ఇతియావత్ సతస్మాదుపజీవ్యబుద్ధ్యాఽఽరాధ్యమానాత్-క్షేమం న విన్దతే, అసతీ పుంశ్చలీ, నారీ, పతి-ముపజీవ్య-మనారాధ్య-జార-మనువృత్య, యథా-న తస్మాత్ క్షేమం విన్దతే-తద్వత్ ॥ ౧౯ ॥ కించాస్మద్వృత్తిరపి యాగానపేక్షా చేతి వివక్షుస్తావత్స్వవృత్తిం వక్తుం దృష్టాన్తత్వేన వర్ణానాం వృత్తిభేదమాహ ॥ వర్తేతేతి ॥ విప్రో బ్రహ్మణా వేదేన-వర్తేత-వేదాధ్యాపనాదినోపజీవేదిత్యర్థః-వార్తయా, వైశ్యో-వర్తేత-ద్విజసేవయా త్రైవర్ణికసేవయా ॥ ౨౦ ॥ వర్ణాన్తరాణామపి ప్రతినియతస్వస్వవృత్త్యలాభే వార్తైవ వృత్తిరిత్యభిప్రయన్ తత్స్వరూపం దర్శయితుం తస్యాశ్చాతుర్విధ్యమాహ ॥ కృషీతి ॥ కృష్యాదీనాం ద్వన్ద్వః-కృష్యాదయ-స్త్రయః-కుసీదం వృద్ధిజీవనం, తురీయం చతుర్థ-మేవం, వార్తా, చతుర్విధో-చ్యతే-కృషిగోరక్షవాణిజ్యా ఇతి త్వపపాఠః-రక్షాశబ్దస్త్రీలిఙ్గత్వాత్ ఇత్థం వృత్తిరభిధాయాథ స్వవృత్తిమాహ ॥ తత్రేతి ॥ తత్ర వార్తాభేదానాం చతుర్ణాం మధ్యే గోవృత్తయః గోరక్షావృత్తిర్యేషాం తథాభూతాః-వయమ్ ॥ ౨౧ ॥ అథ స్వవృత్తేరిన్ద్రారాధనానపేక్షత్వమాహ ॥ సత్త్వమితి ॥ త్రిభిః, తత్ర తావద్దేవాంవృత్తేర్మహేన్ద్రాధీనత్వశఙ్కాం నిరాకుర్వన్నాహ ద్వాభ్యాం ॥ సత్త్వాదయో-జగతః-స్థితిసృష్ట్యన్తహేతవః తత్ర-రజసా-హేతుభూతేన, అన్యోన్యం, స్త్రీపురుషయోగేన, జగదుత్పద్యతే ॥ ౨౨ ॥ తతః కిమత ఆహ ॥ రజసేతి ॥ రజసా రజస్స్వభావే

తదేవాస్య హి దైవతమ్ ॥ ౧౮ ॥ ఆజీవ్యైకతరం భావం యస్త్వన్యముపజీవతి । న తస్మాద్విన్దతే క్షేమం జారాన్నార్యసతీ యథా ॥ ౧౯ ॥ వర్తేత బ్రహ్మణా విప్రో రాజన్యో రక్షయా భువః । వైశ్యస్తు వార్తయా జీవేచ్ఛూద్రస్తు ద్విజసేవయా ॥ ౨౦ ॥ కృషివాణిజ్యగోరక్షాః కుసీదం తుర్యముచ్యతే । వార్తా చతుర్విధా తత్ర వయం గోవృత్తయోఽనిశమ్ ॥ ౨౧ ॥ సత్త్వం రజస్తమ ఇతి స్థిత్యుత్పత్త్యన్తహేతవః । రజసోత్పద్యతే విశ్వమన్యోన్యం వివిధం జగత్ ॥ ౨౨ ॥ రజసా చోదితా మేఘా వర్షన్త్యమ్బూని సర్వతః । ప్రజాస్తైరేవ సిధ్యన్తి మహేన్ద్రః కిం కరిష్యతి ॥ ౨౩ ॥ న నః పురో జనపదా న గ్రామా న గృహా వయమ్ । వనౌకసస్తాత నిత్యం వనశైలనివాసినః ॥ ౨౪ ॥ తస్మాద్గవాం బ్రాహ్మణానామద్రేశ్చారభ్యతాం మఖః । య ఇన్ద్రయాగసంభారాస్తైరయం సాధ్యతాం మఖః ॥ ౨౫ ॥ పచ్యన్తాం వివిధాః పాకాః సూపాన్తాః పాయసాదయః । సంయావాపూపశష్కుల్యః సర్వదోహశ్చ గృహ్యతామ్ ॥ ౨౬ ॥ హూయన్తామగ్నయః సమ్యగ్బ్రాహ్మణైర్బ్రహ్మవాదిభిః । అన్నం బహుగుణం తేభ్యో దేయం వో ధేనుదక్షిణాః ॥ ౨౭ ॥ అన్యేభ్య

న.ప్రేరితాః-సర్వత్ర నదీసముద్రపర్వతాదిషు వర్షన్తి-సముద్రేష్వపి వృష్టిదర్శనాన్న ప్రేక్షాపూర్వకత్వం వృష్టేరితి భావః ॥ ప్రజాః గవాదయః ప్రజాః-తైరేవ మేఘైరేవ సిధ్యన్తి జీవన్తి-ప్రజా ఇతి పారేగోసమూహా ఇత్యర్థః-ఏవం సతి-మహేన్ద్రః, కిమస్మాకమిష్టం-న కరిష్యతి కిఞ్చిదపి నోపకరిష్యతీత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ నోఽస్మాకం-పురః పత్తనాని-జనపదా దేశాః-గ్రామా గృహాశ్చ-న సన్తి నపురాదయో వాసస్థానానీత్యర్థః-కిన్తు-హే తాత-వయం-నిత్యం, వనాదినివాసినః ॥ ౨౪ ॥ తస్మాదస్మజ్జీవనహేతూనాం గవాం-బ్రాహ్మణానా-మస్మత్కులమాశాసానాం, అద్రే-స్తృణజలాదిభిః, నిత్యం, గోవర్ధనస్యాద్రేశ్చ, తుష్ట్యర్థో-మఖో యాగః, ఆరభ్యతామ్, అనేన అఞ్జసా యేన వర్తేత తదేవాస్య హి దైవతమిత్యభిప్రేతం స్పష్టీకృతం-కథమారబ్ధవ్య ఇత్యత్రాహ ॥ య ఇతి ॥ సంభారాః సాధనాని-తైః-అయం వక్ష్యమాణవిధః-సాధ్యతామ్ ॥ ౨౫ ॥ అయమిత్యనేనాభిప్రేతం ప్రకారం దర్శయతి ॥ పచ్యన్తామిత్యాదిభిశ్చతుర్భిః ॥ పాకాః, పచ్యన్తాం క్రియన్తాం-సూపపాయసాదిశబ్దాస్తత్పాకపరాః, యద్వా-పాకశబ్దోఽత్ర బాహులగ్రహణాదసంజ్ఞాయామప్యకర్తరి చ కారకే సంజ్ఞాయామితి కర్మణి ఘఞన్తః, పక్తవ్యాః పచ్యన్తామిత్యర్థః ॥ సూపాన్తాః పాయసాదయ ఇతి ప్రత్యర్థపాకక్రమవిపర్యయద్యోతనార్థముక్తం, తత్ర సూపాదయః పాయసాన్తా హి పచ్యన్తే, సంయావాదయో గోధూమాదివిక్రియాః, సర్వదోహః వ్రజే కృత్స్నం క్షీరం, గృహ్యతాం, పాయసాద్యర్థమేకత్ర సమ్ముద్రియతామిత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ యాగశోభార్థం శ్రద్ధోత్పాదనార్థం చాహ ॥ హూయన్తామితి ॥ బ్రహ్మవాదిభిః-బ్రాహ్మణైః, సమ్యక్ యథావత్, అగ్నయః-హూయన్తాం-తేభ్యో బ్రాహ్మణేభ్యో, బహుగుణం షడ్రసోపేత, మన్నం-, వః-యుష్మాభిః-దేయం-ధేనుసహితా-దక్షిణా-స్తా ఏవ దక్షిణా వా-దేయాః ॥ ౨౭ ॥ శ్వాదిభ్యోఽపి-యథాయోగ్య, మన్నాదికం-దేయం, శ్వపర్యన్తా-అన్నాదిభిస్తర్పణీయా ఇత్యర్థః-తథా-గవాం-యవసం తృణం-దత్వా, గవామితి సంప్రదానస్య శే

---

౨౩ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ ప్రజాస్తైరేవ

పత్వవివక్షయా షష్ఠీ, గిరయే-గోవర్ధనాయ బలిః-దీయతామ్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ శోభనాని వాసాంసి యేషాం-తథాభూతాః-గవాదీన్, ప్రదక్షిణం-కురుత-హే తాత్ తే, త, దేవంవిధం, కర్మ, అస్మాభిః కర్తవ్యత్వేన-మమ సమ్మతం యది-దం-రోచతే-తర్హి-క్రియతాం, అయం మదుక్తో, మఖో-గవాదీనాం, మహ్యం మమ చైవా, అతిప్రియః, గవాద్యన్తరాత్మనో మమ ప్రీతికర ఇతి గూఢాభిసన్ధిః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ❀ శక్రస్య, దర్పం, నిరాచికీర్షతా-కాలాత్మనా కాలరూపేణ-బహిః కాలాత్మనా అన్తః పురుషరూపేణ చ నియమయతా ఇతి భావః - తేన భగవతా, ప్రోక్తం, నిశమ్య, అతద్విదః శక్రదర్పజిఘాంసామజానానా అపి, నన్దాద్యాః, త, త్సాధ్వ, గృహ్ణన్ అభ్యుపజగ్ముః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ తతో, యథోక్తం, చక్రుః-తదేవాహ ॥ వాచయిత్వేతి ॥ స్వస్త్యయనం పుణ్యాహం, తద్ద్రవ్యేణ ఇన్ద్రయాగార్థద్రవ్యేణ గిరిం, ద్విజాంశ్చ - ద్దిశ్య ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ బలిం, గవాం-యవసం చో - పహృత్య సమర్ప్య, సర్వే, నన్దాదయః, ఆదరయుక్తా, గోధనాన్యగ్రతః-కృత్వా, ప్రదక్షిణం చక్రుః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ అనడుద్యుక్తాని వృషభయుక్తాన్యనాంసి శకటాన్యారుహ్య, తే నన్దాదయస్తథా, స్వలంకృతాః-గోప్యశ్చ, ద్విజానా-మాశీర్వాదసహితాః, కృష్ణస్య చేష్టితాని- గాయన్త్యో, గిరిం, ప్రదక్షిణం చక్రు-రిత్యన్వయః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ కథమయమచేతనో గిరిర్బలిం గృహ్ణాతి, కథం తరామస్మాననుగృహ్ణాతీతి చే-త్యాదిరూపాం నన్దాదీనామాశఙ్కామపనుదన్-కృష్ణః స్వయం, గోపానాం, విశ్వాసకరం తన్మధ్యగత మేక-మన్యచ్చ రూపం-ప్రా

శ్చ శ్వపాకపతితేభ్యో యథార్హతః । యవసం చ గవాం దత్త్వా గిరయే దీయతాం బలిః ॥ ౨౮ ॥ స్వలంకృతా భుక్తవన్తః స్వనులిప్తాః సువాససః । ప్రదక్షిణం చ కురుత గోవిప్రానలపర్వతాన్ ॥ ౨౯ ॥ ఏతన్మమ మతం తాత క్రియతాం యది రోచతే । అయం గోబ్రాహ్మణాద్రీణాం మహ్యం చ దయితో మఖః ॥ ౩౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కాలాత్మనా భగవతా శక్రదర్పం జిఘాంసతా । ప్రోక్తం నిశమ్య నన్దాద్యాః సాధ్వగృహ్ణన్త తద్వచః ॥ ౩౧ ॥ తథా చ వ్యదధుః సర్వం యథాహ మధుసూదనః । వాచయిత్వా స్వస్త్యయనం తద్ద్రవ్యేణ గిరిద్విజాన్ ॥ ౩౨ ॥ ఉపహృత్య బలీన్ సర్వానాదృతా యవసం గవామ్ । గోధనాని పురస్కృత్య గిరిం చక్రుః ప్రదక్షిణమ్ ॥ ౩౩ ॥ అనాంస్యనడుద్యుక్తాని తే చారుహ్య స్వలంకృతాః । గోప్యశ్చ కృష్ణవీర్యాణి గాయన్త్యః సద్విజాశిషః ॥ ౩౪ ॥ కృష్ణస్త్వన్యతమం రూపం గోపవిశ్రమ్భణం గతః । శైలోఽస్మీతి బ్రువన్ భూరి బలిమాదద్ బృహద్వపుః ॥ ౩౫ ॥ తస్మై నమో వ్రజజనైః సహ చక్ర ఆత్మనాఽఽత్మనే । అహో పశ్యత శైలోఽయం రూపీ నోఽనుగ్రహం వ్యధాత్ ॥ ౩౬ ॥ ఏషోఽవజానతో మర్త్యాన్ కామరూపీ వనౌకసః । హన్తి హ్యస్మై నమస్యామః శర్మణే ఆత్మనో గవామ్ ॥ ౩౭ ॥ ఇత్యద్రిగోద్విజమఖం వాసుదేవప్రచోదితాః । యథా విధాయ తే గోపాః సహకృష్ణా వ్రజం యయుః ॥ ౩౮ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే చతుర్వింశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇన్ద్రస్తదాఽఽత్మనః పూజాం విజ్ఞాయ విహతాం నృప । గోపేభ్యః కృష్ణనాథేభ్యో నన్దాదిభ్యశ్చుకోప హ ॥ ౧ ॥ గణం సాంవర్తకం నామ మేఘానాం చాన్తకారిణామ్ । ఇన్ద్రః ప్రాచోదయత్ క్రుద్ధో వాక్యం చాహేశమాన్యుత ॥ ౨ ॥ అహో శ్రీమదమాహాత్మ్యం గోపానాం కాననౌకసామ్ । కృష్ణం మర్త్యముపాశ్రిత్య యే చక్రు

ప్తః-తత్ర-బృహద్వపుస్సన్-గిరేర్మూర్ధ్ని - స్థిత్వా, శైలోఽస్మీ-తి - బ్రువన్ బలిం స్వీకుర్వన్పున-ర్గోపమధ్యగతస్వరూపేణ, అహో ఇత్యాదిసార్ధశ్లోకం పఠన్, గోపజనైస్సహ-మహాత్మనే బృహద్వపుషే, స్వస్మా ఏవ-తస్మై గిరిరూపాయ-నమశ్చక్ర ఇత్యన్వయః ॥ అహో ఇతి ॥ అహో హే గోపాః పశ్యత, అసౌ శైలః-రూపీ, అస్మదుపహృతబల్యాదానోపయుక్తరూపధరః, నోఽస్మాక, మనుగ్రహ-మథాదకరోత్- ఏష కామరూపీ యథేష్టరూపగ్రహణసమర్థః -గిరి-రవజానతః అవహేళనం కుర్వాణాన్-వనౌకసో-మర్త్యాన్ హన్తి, అత, ఆత్మనోఽస్మాకం-గవాం - శర్మణే క్షేమాయా-స్మై గిరయే-నమస్యామః నమః కరవామ ❀ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ❀ ఇతీత్థం-వాసుదేవేన-చోదితాః-గోపాలా-అద్ర్యాదీనాం-మఖం-యథావద్విధాయ-కృష్ణేన, సహితా, వ్రజం ప్రతి - జగ్ముః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే చతుర్వింశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఇన్ద్ర ఇతి ॥ హే నృప తదా, ఇన్ద్రః, స్వస్య-పూజాం-కృష్ణేన, విహతాం, జ్ఞాత్వా- కృష్ణో-నాథో రక్షితా-యేషాం- తేభ్యో, గోపేభ్య-శ్చుకోప-క్రుద్ధవాన్ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తదా, క్రుద్ధః, అన్తకారిణాం, మేఘానాం-సాంవర్తకాఖ్యం, గణం, ప్రాచోదయత్-ఇదం వక్ష్యమాణం వాక్యం చా-హ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ అహో ఇత్యాదిభిః పఞ్చభిః-కాననౌకసాం గోపానాం-శ్రీమదస్య ధనసంపత్తికృతస్య మదస్య- మాహాత్మ్యం వైభవం, అహో ఆశ్చర్యకరం ॥ తదేవ దర్శయతి ॥ యే గోపాః, కృష్ణం, మర్త్యం

మరణశీల ముపాశ్రిత్య, దేవస్యమమ-హేళనంఅపరాధం చక్రుః-మద్యాగంబభఞ్జురిత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ కింత్వద్యాగమాత్రేణేత్యతఆహ ॥ ఆత్మవిద్యాం-హిత్వా,కేవలం,దృఢైః, నౌకాతుల్యైః,కర్మాత్మకైః, క్రతుభిః,రస్మదారాధనాత్మకై రేవసాధనైః,భవార్ణవం-యథావ, త్తితీర్షన్తి- తరీతుమిచ్ఛన్తి- వివేకినఇతి శేషః - అహమేవము క్తిదో౽పి-మద్యాగఏవతత్సాధనమపీతిభావః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏవంసతి-కేవలం,వాచాలంకుత్సితంబహుచవదన్తం,బాలిశంమూర్ఖం, స్తబ్ధమవినీతం,అజ్ఞం,పణ్డితమాత్మానంమన్యమానం-మర్త్యంమన్నిగ్రహాన్మరిష్యమాణంచ-కృష్ణ-మాశ్రిత్య,యేగోపాః-మమా-ప్రియం-చక్రుః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ శ్రియాసంపదా-గర్వితానాం - కృష్ణేనా-ధ్మాయితాఃవర్ధితాః - ఆత్మానోదేహాః-యేషాంతేషాం-గోపానాం , శ్రీమదప్రయుక్త, మవినయం-ధునుతఅపాకురుత-తథా-పశూన్-సంక్షయంనాశం-నయత ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ బిభ్యతస్తాన్ప్రత్యాహ॥అహ-మైరావతం గజమారుహ్య , మహావేగైః , మరుద్భిస్సహ,వ్రజంప్రత్య - నువ్రజే-యుష్మత్పృష్ఠతఏవాగమిష్యామి॥కిమర్థం-నన్దాదయో-యే-గోపా , స్తేషాం-జిఘాంసయా-హేత్వర్థేతృతీయా, సనర్థస్త్వశ్వేనజిగమిషతీతివదవివక్షితః-హననార్థమిత్యర్థః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఇత్థ-మిన్ద్రేణ,దిష్టాః,మేఘాః-ముక్తాని బన్ధనానిశృఙ్ఖలాని యేషాంతథాభూతా , ఆగత్య,సారైః జలధారాసంపాతైః,యావద్బలం-నన్దవ్రజం పీడయామాసుః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ పీడామేవప్రపఞ్చయతి॥తటిద్భి,ర్విద్యోతమానాః-స్తనయిత్నుభిఃఅశనిభిః , గర్జన్తః, యద్యపి స్తనయిత్నుశబ్దోగర్జన్మేఘపరః,తథాప్యౌచిత్యాదేవంవ్యాఖ్యాతం , చణ్డవాతస

ద్దేవహేళనమ్॥ ౩ ॥యథాదృఢైఃకర్మమయైఃక్రతుభిర్నామనౌనిభైః।విద్యామాన్వీక్షికీం-హిత్వాతితీర్షన్తిభవార్ణవమ్॥ ౪ ॥వాచాలంబాలిశం స్తబ్ధమజ్ఞంపణ్డితమానినమ్।కృష్ణంమర్త్యముపాశ్రిత్యగోపామేచక్రురప్రియమ్॥ యేషాంశ్రియా౽వలిప్తానాంకృష్ణేనాధ్మాయితాత్మనామ్ । ధునుత శ్రీమదస్తమ్భం పశూన్నయతసంక్షయమ్ ॥ ౬ ॥ అహంచైరావతంనాగమారుహ్యానువ్రజే❁వ్రజమ్ । మరుద్గణైర్మహావేగైర్నన్దగోపజిఘాంసయా॥ ౭ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్థంమఘవతా౽౽జ్ఞప్తామేఘానిర్ముక్తబన్ధనాః।నన్దగోకులమాసారైఃపీడయామాసురోజసా ॥ ౮ ॥ విద్యోతమానావిద్యుద్భిస్స్తనన్తస్స్తనయిత్నుభిః ।తీవ్రైర్మరుద్గణైర్నున్నావవృషుర్జలశర్కరాః ॥ ౯ ॥ స్థూణాస్థూలావర్షధారాముఞ్చత్స్వభ్రేష్వభీక్ష్ణశః । జలౌఘైఃప్లావ్యమానాభూర్నాదృశ్యత ❁నతోన్నతమ్ ॥ ౧౦ ॥ అత్యాసారా † తివాతేనపశవోజాతవేపనాః।గోపాగోప్యశ్చశీతార్తాగోవిన్దంశరణంయయుః ॥ ౧౧ ॥ శిరస్సుతాంశ్చకాయేనప్రచ్ఛాద్యాసారపీడితాః । వేపమానాభగవతఃపాదమూలముపాయయుః ॥ ౧౨ ॥ కృష్ణకృష్ణమహాభాగత్వన్నాథంగోకులంప్రభో। త్రాతుమర్హసిదేవాన్నఃకుపితాద్భక్తవత్సల॥ ౧౩ ॥శిలావర్షనిపాతేనహన్యమానమచేతనమ్।నిరీక్ష్యభగవాన్మేనేకుపితేన్ద్రకృతంహరిః॥౧౪॥అపర్త్వత్యుల్బణంవర్షమతివాతంశిలామయమ్।స్వయాగేవిహతే౽స్మాభిరిన్ద్రోనాశాయవర్షతి ॥ ౧౫ ॥ తత్రప్రతివిధింసమ్యగాత్మయోగేనసాధయే ।లోకేశమానినాంమౌఢ్యాద్ధరిష్యేశ్రీమదంతమః॥ ౧౬ ॥నహిమద్భావయుక్తానాం

మీరితైః,ప్రేరితాస్సన్తో జలశర్కరాఃవర్షోపలా-న్వవర్షుః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ అభీక్ష్ణశో౽విచ్ఛేదేన-స్తంభవత్ స్థూలా,వర్షధారా, మేఘేషు-ముఞ్చత్సుసత్సు , జలప్రవాహైః, ప్లావ్యమానాసతీ , పృథివీ-నిమ్నోన్నతా-నాదృశ్యత-నతోన్నతమితిపాఠే-తద్యథాతథా,౽దృశ్యత ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ అత్యాసారై,రత్యన్తవాతేనచ,అత్యాసారాతిపాతేనేతిపాఠే,అత్యాసారస్య,త్యన్తపాతేనసిష్ఠురపాతేన-జాతకమ్పనాః-పశవో,గోపా-గోప్యశ్చ , శీతేనా , ర్తాఃపీడితాః-భగవన్తం,శరణం, ప్రాపుః-పరీతాఇతిపాఠే-పరితోవ్యాప్తాఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ శరణయాచనప్రకారమేవాహద్వాభ్యాం ॥ శిరఇతి ॥జాతావేకవచనం-శిరాంసి-స్వస్వసుతాంశ్చ,కాయేన, ప్రచ్ఛాద్య,ఆసారపీడితాః కమ్పమానాః-భగవతః,పాదమూల-ముపాయయుః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ హేమహాభాగఅస్మద్రక్షోపయుక్తజ్ఞానరూపమహాభాగ్యశాలిన్ - త్వమేవనాథోయస్య - త - ద్గోకులం,కుపితా-ద్దేవాత్పర్జన్యా,త్పాతు-మర్హసి-భక్తవత్సలస్యాధునోపేక్షానోచితేతితత్సంబోధనాభిప్రాయః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ శిలావర్షస్య,నిష్ఠురపాతేన-పీడ్యమాన - మతఏవ - జడీభూతం-గోకుల-మవలోక్య, ఆశ్రితార్తిహరో-భగవాన్-కుపితేనే-న్ద్రేణ-కృత-మేత-త్కర్మ,ఇతి,మేనే ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ మననప్రకారమేవాహ॥అపగతో-వర్ష ఋతు-ర్యస్య - అత్యన్తోవాతో యస్య-త-చ్ఛిలామయ-మత్యుల్బణం-వర్షం-అస్మాభిః-స్వయాగ-విహతేసత్య-స్మన్నాశాయ వర్షతి ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అథభగవతఃప్రతిజ్ఞాపూర్వకంగోవర్ధనోద్ధరణమాహ ॥ తత్రేతి ॥ తత్రైవంసతి-ప్రతివిధింవర్షప్రయుక్తపీడాప్రతీకారం-స్వసామర్థ్యేన - సాధయిష్యామి మౌఢ్యాల్లోకేశమాత్మానంమన్యమానస్య-శ్రీమదాత్మకం-తమఃఅజ్ఞానంతమోగుణకార్యంశ్రీమదం హరిష్యామి ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ నను

౧౦ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ నతోన్నతా   ౧౧ ॥ శ్లో † పా ॥ అతిపాతేన

పేన్ద్రాదిరూపేణ తద్రక్షణశీలః కథం తదనర్థోద్యుక్త ఇత్యపవాదశఙ్కయా స్వయమేవ సోపపత్తికం తత్సమాధాతుమాహ ॥ న హీతి ॥ మద్భావయుక్తానాం-మయి భక్త్యాత్మకభావబన్ధయుక్తానాం - సురాణాం సత్త్వప్రచురాణాం- ఈశో౽హమితి-విస్మయో గర్వో - న హి నాస్త్యేవ- అథాపి-ప్రకృతివశాత్-కదాచి-దసతామీశవిస్మయవతాం- తేషాం, మానభఙ్గ - ఈశవిస్మయభఙ్గః - ప్రశమాయైవ - ఉపకల్పతే తద్రక్షైకశీలస్య మమ తస్మాన్న భఙ్గద్వారా తదుపశాన్త్యుపయుక్తోద్యోగ ఉచిత ఏవేతి భావః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ తస్మాత్తదుద్యోగస్యానుచితత్వాత్ గోకులస్య శరణాగతత్వాచ్చాహమేవ-నాథో రక్షితా-యస్య, అహమేవ-రక్షణోపాయో-యస్య - అహమేవ-పరిగ్రహః శరణ్యః ప్రాప్యో - యస్య-తద్గోష్ఠం - స్వాత్మయోగేన స్వసామర్థ్యేన-గోపాయే రక్షేయం, సో౽యం శరణాగతరక్షణమద్భక్తవిస్మయభఙ్గరూపో, వ్రతో, మయా, ఆహితః ధృతః ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ ఇతీత్థముక్త్వా, ఏకేనైవ - హస్తేన - గోవర్ధనాచలం-కృత్వా ఉత్కృత్యో - త్పాట్యేతి యావత్-సప్తహాయనో-విష్ణుః శ్రీకృష్ణః లీలయా-శిలీన్ధ్రమివ-దధార ॥ వామకరకనిష్ఠికానఖాగ్రేణ దధారేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ అథ ధారణానన్తరం-భగవాన్గోపాన్-ఆహ ॥ ఉక్తిమేవాహ - అమ్బేత్యాదినా తథేత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ హే అమ్బ- హే తాత, హే వ్రజౌకసః, యథాసుఖం గోధనాః- సర్వే-యూయం గిరిగర్తం-విశత ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ మద్ధస్తా-ద్యో-౽ద్రేః పాత-స్తస్మా-దిహాధునా-త్రాసో భయం, న కర్తవ్యః-వాతవర్షాభ్యాం-యద్భయం-తేనాలం-తన్న కర్తవ్యమిత్యర్థః-తత్త్రాణం వాతవర్షభయాత్త్రాణం మయా-విహితమ్ ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ తథా-కృష్ణేన-సమాధాపితచిత్తా - స్సగోధనా - స్సపుత్రపౌత్రాః-భృత్యపురోహితాదివర్గసహితాశ్చ-సర్వే- వ్రజౌకసో-

సురాణామీశవిస్మయః । మత్తో౽సతాం మానభఙ్గః ప్రశమాయోపకల్పతే ॥ ౧౭ ॥ తస్మాన్మచ్ఛరణం గోష్ఠం మన్నాథం మత్పరిగ్రహమ్ । గోపాయే ✽ స్వాత్మయోగేన సో౽యం మే వ్రత ఆహితః ॥ ౧౮ ॥ ఇత్యుక్త్వైకేన హస్తేన కృత్వా గోవర్ధనాచలమ్ । దధార లీలయా విష్ణుశ్ఛత్రాకమివ బాలకః ॥ ౧౯ ॥ అథాహ భగవాన్గోపాన్ హే౽మ్బ తాత వ్రజౌకసః । యథోపజోషం విశత గిరిగర్తం సగోధనాః ॥ ౨౦ ॥ న త్రాస ఇహ వః కార్యో మద్ధస్తాద్రినిపాతనాత్ । వాతవర్షభయేనాలం తత్త్రాణం విహితం మయా ॥ ౨౧ ॥ తథా నివివిశు✽ర్గర్తం కృష్ణాశ్వాసితమానసాః । యథావకాశం సధనాః సవ్రజాః సోపజీవినః ॥ ౨౨ ॥ క్షుత్తృడ్వ్యథాం సుఖాపేక్షాం హిత్వా తైర్వ్రజవాసిభిః । వీక్ష్యమాణో దధారాద్రిం సప్తాహం నాచలత్పదాత్ ॥ ౨౩ ॥ కృష్ణయోగానుభావం తం నిశామ్యేన్ద్రో౽తివిస్మితః । నిస్తమ్భో భ్రష్టసఙ్కల్పః స్వాన్మేఘాన్సన్న్యవారయత్ ॥ ౨౪ ॥ ఖం వ్యభ్రముదితాదిత్యం వాతవర్షం చ దారుణమ్ । నిశామ్యోపరతం గోపాన్ గోవర్ధనధరో౽బ్రవీత్ ॥ ౨౫ ॥ నిర్యాత త్యజత త్రాసం గోపాః సస్త్రీధనార్భకాః । ఉపారతం వాతవర్షం వ్యుదప్రాయాశ్చ నిమ్నగాః ॥ ౨౬ ॥ తతస్తే నిర్యయుర్గోపాః స్వం స్వమాదాయ గోధనమ్ । శకటోఢోపకరణం స్త్రీబాలస్థవిరాః శనైః ॥ ౨౭ ॥ భగవానపి తం శైలం స్వస్థానే పూర్వవత్ప్రభుః । పశ్యతాం సర్వభూతానాం స్థాపయామాస లీలయా ॥ ౨౮ ॥ తం ప్రేమవేగాన్నిభృతా వనౌకసో యథా సమీయుః పరిరమ్భణాదిభిః । గోప్యశ్చ సస్నేహమపూజయన్ముదా దధ్యక్షతాద్భిర్యుయుజుః సదాశిషః ॥ ౨౯ ॥ యశోదా రో

యథావకాశమసఙ్కీర్ణం యథా తథా-గిరిగర్తం-వివిశుః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ స్వావలోకనజానన్దపూర్త్యైవ తేషాం క్షుత్తృట్కృతపీడాం వారయన్ సప్తాహం తథా దధారేత్యాహ ॥ క్షుత్తృడ్వ్యథాం సుఖాపేక్షాం చ-హిత్వా - కేవల-మీక్షమాణో భగవాన్ సప్తాహ, మద్రిం-దధార-పదాన్న చచాల-యత్రోద్ధారసమయే-పదం-విన్యస్తం-న తత-శ్చచాలేత్యర్థః ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ తత-స్తం-కృష్ణస్య యోగానుభావం సామర్థ్యప్రభావం-దృష్ట్వా - ఇన్ద్రో, తీవ, విస్మితః - భ్రష్టసఙ్కల్పో౽త ఏవ నిస్తమ్భః నిర్గర్వః-మేఘాన్-న్యవర్తయత్ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ తత-ఉపరతం-వాతవర్షం, అత ఏవ-విగతాన్యభ్రాణి యస్మా-దత ఏవ, ఉదితః ప్రకాశమాన, ఆదిత్యో, యస్మిన్, తదాకాశం చ-దృష్ట్వా, గోవర్ధనధరో-భగవాన్, గోపాన్, ఆహ ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ ఉక్తమేవాహ ॥ నిర్యాతేతి ॥ హే గోపాః-స్త్రీభి-ర్ధనైః - అర్భకైశ్చ - సహితా-నిర్గచ్ఛత, త్రాసం భయం-త్యజత-వాతవర్ష-ముపారతం-నివృత్తం-నిమ్నగాః వ్యుదప్రాయాః-నిరుదకప్రాయాశ్చ - స్వల్పజలాశ్చేత్యర్థః ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ తతో భగవదుక్త్యనన్తరం-సర్వే-గోపాః, స్త్రియో-బాలాః - స్థవిరా వృద్ధాశ్చ-శనైః - శకటై-రూఢాని-గృహోపకరణాని యస్మిన్-తద్యథా భవతి తథా, స్వం స్వం - గోధన-మాదాయ-నిర్యయుః గర్తాన్నిర్జగ్ముః ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ అథ-భగవానపి-సర్వభూతానాం-పశ్యతాం సతాం-లీలయా-పర్వతం-స్వస్థానే-స్థాపయామాస ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ తం స్థాపితవన్తం భగవన్తం - ప్రేమాతిశయా-త్పరిరమ్భణాదిభిః-యథార్హం - సఞ్జగ్ముః నిభృతాస్సుఖితాశ్చ-బభూవుః-తథా, గోప్యశ్చ - దధ్యాదిభిః-సస్నేహం యథా భవతి తథా-ముదా హృష్టేనా-పూజయన్, సదాశిషః శ్రేష్ఠాశీర్వాదాన్-ప్రయుయుజుః ✽ ॥ ౨౯ ॥ యశోదేతి ॥ స్నేహకాతరాః స్నేహేన వ్యాకులి

తచిత్తాః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ దివీతి-దేవగణాదయః-తుష్టాః-తుష్టువుః-పుష్పాణి-ముముచుఃవవర్షుశ్చ-హేపార్థివ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ శఙ్ఖేతి॥
నేదుఃదధ్వనుః॥ హేనృప ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ తతో-రాజన్-అనురక్తైః-పశుపాలైః-పరివృతో-బలదేవేనసహితో-హరిః-స్వగోష్ఠం-
జగామ గోపికాశ్చ - తథావిధానిగోవర్ధనోద్ధరణతుల్యాని- అమానుషాణి , అస్యభగవతః , కృతానికర్మాణి-గాయన్త్యః-
హృదిస్పృశః , శ్రీకృష్ణహృదయంగమాస్సత్యః - హృదిస్పృశ ఇతిభగవద్విశేషణంవా - ముదితాస్సత్యః - ఈయుఃవ్రజంజ
గ్ముః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేపఞ్చవింశోఽధ్యాయః ❀❀

అథామానుషగోవర్ధనోద్ధరణాత్మకచేష్టితస్మారితపూతనాశకటాసురవధాదివృత్తాన్తైరతిమానుషైఃకృష్ణమమాను
షంశఙ్కమానైః గోపైః పృష్టోనన్దోగర్గగీతానువాదేనసాక్షాదయంనారాయణోనకేవలంమర్త్య ఇత్యాహేత్యాహము
నిఃషడ్వింశేన ॥ ఏవమితి ॥ తేగోపాః-కృష్ణస్య - ఏవంవిధానిగోవర్ధనోద్ధరణాదివదమానుషాణి-పూతనాదివధాత్మకానికర్మా
ణి-వీక్ష్య - నుస్మృత్య-నతద్వీర్యవిదఃకృష్ణాసాధారణజగద్వ్యాపారాదిరూపాపారమహిమానమజానన్తః-కేవల-మేతైరే
వ-కర్మభి-స్తం-విస్మయపూర్వక-మాశఙ్కమానాః-విస్మయప్రయుక్తముఖవికాసయుక్తాః-నన్ద-మభిగమ్యో-చుః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀
ఉక్తమేవాహ ॥ బాలకస్యేత్యాదిభిస్త్రయోదశభిః ॥ యద్యస్మా-దేతాని-బాలకస్య , కర్మాణ్యద్భుతాని-తస్మా-ద్గ్రామ్యేషు

హిణీనన్దోరామశ్చబలినాంవరః । కృష్ణమాలిఙ్గ్యయుయుజురాశిషస్స్నేహకాతరాః ॥ ౩౦ ॥ దివిదేవగణాస్సా
ధ్యాస్సిద్ధగన్ధర్వచారణాః।తుష్టువుర్ముముచుస్తుష్టాఃపుష్పవర్షాణిపార్థివ ॥ ౩౧ ॥ శఙ్ఖదున్దుభయోనేదుర్దివిదేవప్ర
చోదితాః । జగుర్గన్ధర్వపతయస్తుమ్బురుప్రముఖానృప ॥ ౩౨ ॥ తతోఽనురక్తైఃపశుపైఃపరిశ్రితోరాజన్స్వగో
ష్ఠంసబలోఽవిశద్ధరిః।తథావిధాన్యస్యకృతానిగోపికాగాయన్త్యఈయుర్ముదితాహృదిస్పృశః ॥ ౩౩ ॥ ❀❀❀
❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే. దశమస్కన్ధే ,పఞ్చవింశోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవంవిధానికర్మాణిగోపాఃకృష్ణస్యవీక్ష్యతే।నతద్వీర్యవిదఃప్రోచుర్నన్దమభ్యేత్యవిస్మితాః॥ ౧ ॥
బాలకస్యయదేతానికర్మాణ్యత్యద్భుతానివై।కథమర్హత్యసౌజన్మగ్రామ్యేష్వాత్మజుగుప్సితమ్॥ ౨॥ యస్సప్తహా
యనోబాలఃకరేణైకేనలీలయా।కథంబిభ్రద్గిరివరంపుష్కరంగజరాడివ॥ ౩ ॥తోకేనమీలితాక్షేణపూతనాయా
మహౌజసః । పీతస్స్తనస్సహప్రాణైఃకాలేనేవవయస్తనోః ॥ ౪ ॥ హిన్వతోఽధశ్శయానస్య ❀ మాస్యస్యచర
ణావుదక్।అనోఽపతద్విపర్యస్తంరుదతఃప్రపదాహతమ్॥ ౫ ॥ఏకహాయనఆసీనోహ్రియమాణోవిహాయసా।
దైత్యేనయస్తృణావర్తమహన్కణ్ఠగ్రహాతురమ్॥ ౬ ॥ క్వచిద్ధైయ్యఙ్గవస్తైన్యేమాత్రాబద్ధఉలూఖలే । గచ్ఛన్న
ర్జునయోర్మధ్యేబాహుభ్యాంతావపాతయత్ ॥ ౭ ॥ వనేసంచారయన్వత్సాన్సరామోబాలకైర్వృతః।హన్తు
కామంబకందోర్భ్యాంముఖతోఽరిమపాటయత్ ॥ ౮ ॥ వత్సేషువత్సరూపేణప్రవిశన్తంజిఘాంసయా । హ

గోపేషు కథ,మసౌ,వాత్మనఃస్వస్య-జుగుప్సితమననురూపం-జన్మా-ర్హతి ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ అద్భుతానికర్మాణ్యేవాహుర్ద్వాదశభిః॥
య ఇతి ॥ కృష్ణః-కథంబిభ్రత్స్థితః-పుష్కరంపద్మం , మహాగజఇవ-ధారణాయోగ్యత్వసూచకంబాలస్సప్తహాయనఇతిచవి
శేషణద్వయం-సాధనత్వాయోగ్యత్వసూచనాయకరేణైకేనేత్యుక్తమ్ - ధార్యత్వానర్హత్వసూచనాయగిరివరమిత్యుక్తం-
ఏవముత్తరత్రాపిద్రష్టవ్యమ్ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ తోకేనేతి ॥ మహౌజసోమహాబలాయాః-పూతనాయాః,ప్రాణైస్సహ-స్తనః-తోకే
నశిశునా-తత్రాపి - మీలితాక్షేణనేత్రోన్మీలనేఽప్యసమర్థవయసేతిభావః - కథంపీతః-యథా-తనోఃశరీరస్య - వయోయౌవ
నం,కాలేన-పీయతే-తద్వత్ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ హిన్వత ఇతి॥శకటస్యాధ-శ్శయానస్య-బాలస్య-మాస్యస్యేతేపారే-మాసాస్త్రయః
పరిచ్ఛేదకాయస్య,తస్య,ఉదగూర్ధ్వం-చరణౌ,హిన్వతశ్చాలయతః-రుదతశ్చ,ప్రపదా పాదాగ్రేణ,హత-మనశ్శకటం-విపర్య
స్తంస-త్కథ-మపతత్,సర్వత్రకథంశబ్దోఽనువర్తతే ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ ఏకహాయన ఇతి॥యఃకృష్ణఃఏకాబ్దవయస్కః,భువి-నిషణ్ణో-
దైత్యేనతృణావర్తేన,ఆకాశమార్గేణ-నీయమాన-స్తం-కణ్ఠగ్రహణేనా- తురంపీడితం-తృణావర్తం- కథ-మహన్ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀
క్వచిదితి ॥ కదాచి-న్నవనీతచౌర్యేసతి-క్రుద్ధయా- మాత్రా - ఉలూఖలే-బద్ధో-బాహుభ్యాం-అర్జునయోర్మధ్యే-గచ్ఛన్రిఙ్గన్-
తావర్జునౌ-కథ-మపాతయత్ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ వన ఇతి॥ రామేణసహితో-బాలకైశ్చవృతో-వత్సాన్-వనే-చారయన్-జిఘాంసుం
బకాసుర-మరిం,ముఖే-భుజాభ్యాం-కథం-విదారితవాన్ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ వత్సేష్వితి ॥ హన్తుమిచ్ఛయా-వత్సరూపేణ-వత్సేషు-ప్ర

---

౫ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ బాలస్య

విష్టం-వత్సాసురం-హత్వా-లీలయా-న్యపాతయత్ - తేనవాతితేనదైత్యకళేబరేణ-కపిత్థానిచ-న్యపాతయత్ * ॥ ౯ ॥ * హ
త్వేతిబలదేవేనసహితో - రాసభాసురం - తద్బన్ధూంశ్చ - హత్వా - పరిపక్వైః - ఫలైరన్వితం - తాలవనం - క్షేమం-
చక్రే ॥ సర్వైః ప్రవేష్టుంక్షేమంచక్ర ఇత్యర్థః * ॥ ౧౦ ॥ * ప్రలమ్బమితి ॥ బలశాలినా - బలదేవేనో - గ్రం,ప్రలమ్బ-
మసురం - ఘాతయిత్వా - స్వయం - వ్రజపశూన్ - గోపాంశ్చ - దవాగ్నే - రమోచయత్ * ॥ ౧౧ ॥ * ఆశీవిషేత్యా
ది॥ఆశీవిషతమఃఅతిక్రూరవిష-స్సచాసా-వహీన్ద్రః,తం-బలాద్దమిత్వా-తతో-విగతమదం - తం.హ్రదా-దుద్వాస్యనిష్కా-స్య
యమునాం నిర్విషోదకాం.చక్రే * ॥ ౧౨ ॥ * దుస్త్యజఇతి ॥ హేనన్దతేతవ-తనయేఽస్మిన్కృష్ణే-నోఽస్మాకం-సర్వేషాం
వ్రజౌకసాం,అనురాగః - దుస్త్యజః-కథం - తస్యైవంవిధాతిమానుషచేష్టితస్య-అస్మాసు-ఔత్పత్తికఃజన్మ సిద్ధో-ఽనురా
గః-కథం - అతస్సర్వశక్తిస్సర్వేషామాత్మాచకింతవాత్మజఇత్యాశఙ్కామహఇతిభావః * ॥ ౧౩ ॥ అన్యథైతన్నఘటతఇ
త్యాశఙ్కామేవావిష్కుర్వన్తిక్వేతి॥హేవ్రజనాథ - తతోఽద్రి-ధారణాదేః , తవాత్మజే - శఙ్కా-సర్వశక్తిపరమాత్మశ
ఙ్కాజాయతే * ॥ ౧౪ ॥ * ఏవమాపృష్టఃప్రాక్స్వశ్రీకృష్ణజాతకాత్మకగర్గవాక్యే నిత్యంతచ్చరిత్రపరశీలననివృత్తైశ్వరా

త్వాన్యపాతయత్తేనకపిత్థానిచలీలయా ॥ ౯ ॥ హత్వారాసభదైతేయంతద్బన్ధూంశ్చబలాన్వితః।చక్రేతాళవ
నంక్షేమంపరిపక్వఫలాన్వితమ్ ॥ ౧౦ ॥ ప్రలమ్బంఘాతయిత్వోగ్రంబలేనబలశాలినా । అమోచయద్వ్రజప
శూన్గోపాంశ్చారణ్యవహ్నితః ॥ ౧౧ ॥ ఆశీవిషతమాహీన్ద్రందమిత్వావిమదంహ్రదాత్ । ప్రసహ్యోద్వా
స్యయమునాంచక్రేఽసౌనిర్విషోదకామ్॥ ౧౨ ॥దుస్త్యజశ్చానురాగోఽస్మిన్సర్వేషాంనోవ్రజౌకసామ్। నన్దతే
తనయేఽస్మాసుతస్యాప్యౌత్పత్తికఃకథమ్॥ ౧౩ ॥ క్వసప్తహాయనోబాలఃక్వమహాద్రివిధారణమ్ । తతోనోజా
యతేశఙ్కావ్రజనాథతవాత్మజే ॥ ౧౪ ॥ నన్దఉవాచ ॥ శ్రూయతాంమేవచోగోపావ్యేతుశఙ్కాచవోఽర్భ
కే।ఏనంకుమారముద్దిశ్యగర్గోమేయదువాచహ ॥ ౧౫ ॥ వర్ణాస్త్రయఃకిలాస్యాసన్గృహ్ణతోఽనుయుగంతనూః॥
శుక్లోరక్తస్తథాపీతఇదానీంకృష్ణతాంగతః॥ ౧౬ ॥ ప్రాగయంవసుదేవస్యక్వచిజ్జాతస్తవాత్మజః।వాసుదేవఇ
తిశ్రీమానభిజ్ఞాస్సంప్రచక్షతే॥ ౧౭ ॥బహూనిసన్తినామానిరూపాణిచసుతస్యతే।గుణకర్మానురూపాణితాన్య
హంవేదనోజనాః॥ ౧౮ ॥ఏషవశ్శ్రేయఆధాస్యద్గోపగోకులనన్దనః । అనేనసర్వదుర్గాణియూయమఞ్జస్తరిష్య
థ॥ ౧౯ ॥పురాఽనేనవ్రజపతేసాధవోదస్యుపీడితాః । అరాజకేరక్ష్యమాణాజిగ్యుర్దస్యూన్సమేధితాః॥ ౨౦ ॥
యఏతస్మిన్మహాభాగేప్రీతింకుర్వన్తిమానవాః।నారయోఽభిభవన్త్యేతాన్విష్ణుపక్షానివాసురాః॥ ౨౧ ॥తస్మాన్న
న్దకుమారోఽయంనారాయణసమోగుణైః॥శ్రియాకీర్త్యాఽనుభావేనతత్కర్మసువిస్మయః ॥ ౨౨ ॥ ఇత్యద్ధా
మాంసమాదిశ్యగర్గేచస్వగృహంగతే।మన్యేనారాయణంసాక్షాత్కృష్ణమక్లిష్టకారిణమ్॥ ౨౩ ॥ఇతినన్దవచశ్శ్రు
త్వాగర్గగీతంవ్రజౌకసః। ముదితానన్దమానర్చుఃకృష్ణంచవిగతస్మయాః॥ ౨౪ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ దేవేవర్షతియజ్ఞ
విప్లవరుషావజ్రాశ్మవర్షానిలైస్సీదద్బాలపశుస్త్రి*యాత్మశరణందృష్ట్వాఽనుకమ్ప్యుత్స్మయన్ । ఉత్పాట్యైకక

సంభావనోన్నన్దస్తైసైవగర్గవాక్యేనగోపానామాశఙ్కామపనుదతి॥ హేగోపాః , ఏనంకృష్ణ ముద్దిశ్య-గర్గో-యదువాచ,త-
చ్ఛ్రూయతాం,తచ్ఛ్రవణేనైవా-స్మిన్నర్భకే-విషయే,భవతాం, శఙ్కా-వ్యేతునివర్తతామ్ * ॥ ౧౫ ॥ * కింతద్గర్గోక్తంయే
నశఙ్కావ్యేతీత్యత్రతదేవాహ॥వర్ణ ఇత్యాదిభిః॥ఇత్యద్ధేత్యతఃప్రాక్తనైః॥ఇమేశ్లోకాఃపురస్తాదేవవ్యాఖ్యాతాః * ॥ ౧౬ ॥ *
౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨ ॥ * ఇత్యద్ధేతినన్దోక్తిః ॥ ఇతినన్దవచఇత్యాదిస్తుశుకోక్తిః ॥ ఇతీత్థ-మద్ధాస్ఫుటం-మాం,సమాది
శ్యసమ్యక్ జ్ఞాపయిత్వా-గర్గే- స్వగృహం,గతేసత్య - హం-కృష్ణం-సాక్షాన్నారాయణం-మన్యే ॥ తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి॥
అక్లిష్టకారిణం-అక్లిష్టానిక్లేశరహితాన్యతిమానుషచేష్టితానికరోతీతితథా-తం-అతో-నారాయణం,మన్యఇత్యర్థః * ॥ ౨౩ ॥ *
ఇత్యేవంవివిధం-గర్గగీతం-నన్దవచ - శ్రుత్వా-సర్వే వ్రజౌకసో-విగతాశ్చర్యా - ముదితాశ్చ-నన్దం-కృష్ణంచ ఆనర్చుః॥కృష్ణం
ప్రతిగతవిస్మయానన్దమానర్చుః॥ బహ్వామన్యన్తేతివా * ॥ ౨౪ ॥ * గోవర్ధనోద్ధరణంసపరికరమనుస్మరన్ప్రకటితైశ్వర్యస్యభ
గవతఃస్వవిషయప్రీతిం ప్రార్థయతేశుకమునిః ॥ దేవఇతి ॥ యజ్ఞవిఘాతేన హేతునా-యా రుట్-తయా హేతుభూతయా-దే
వేఇన్ద్రే-వర్షతిసత్య - శనిశిలావర్షవాతైః - సీదన్తఃక్లిశ్యన్తో-బాలాః,పశవః- స్త్రియశ్చ-యస్మి-న్తథా-స్వయమేవ-శరణంరక్షి
తారక్షణోయస్య - యస్య-త-ద్గోష్ఠం - దృష్ట్వా,స్త్రియాత్మైతీయజార్షః - అనుకమ్ప్యయుక్తః - ఉత్స్మయన్స్వమహాత్మ్యమా
విష్కుర్వన్నివస్మయం వర్ధయన్ - అబలఃబాలోఽపి-శైలం-లీలార్థముత్పాటితం-ఛత్రాకమివై - కేన,కరేణో-త్పాట్య-బిభ్రాణో-గోష్ఠం,

యో-ఽరరక్ష-సః-మహేన్ద్రమదభిద్-గవామిన్ద్రో-నోఽస్మాకం-ప్రీయాత్-ప్రీయతాం-యదుత్తరాధ్యాయస్థం సురభివాక్యాది "త్వం న ఇన్ద్రో జగత్పతి" రిత్యాది, తదప్యనుసందధతా శుకేన విశేషితో గవామిన్ద్ర ఇతి ॥ ౨౫ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే షడ్వింశోఽధ్యాయః ****************

అథ కృతాపరాధేనేన్ద్రేణ స్తుతిపూర్వకం క్షమాపితస్య తదనుగ్రహప్రకారం సురభీన్ద్రాదికృతక్షీరగఙ్గాజలాద్యభిషేకప్రకారం తన్నిమిత్తం గోవిన్దనామధేయం తాదాత్మికం తుమ్బురునారదహాహాప్రయుక్తగానాదిప్రకారం చాహ సప్తవింశేన ॥ గోవర్ధన ఇతి ॥ సురభిః కామధేనుః-గోవర్ధనే-ధృత ఇతీన్ద్రస్య సభయాగమనే హేతుః-ఆసారాద్రక్షితే వ్రజ ఇతి సురభేస్సహాగమనే హేతుః ॥ ౧ ॥ రహస్యాగత్య కిం కృతవానిత్యత ఆహ ॥ వివిక్త ఇత్యాదినా-అథాహ సురభిరిత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన ॥ కృతం హేలనమపరాధో-యేన, అత ఏవ-వ్రీడితో లజ్జితో-ఽత ఏవ-ఏకాన్తే-సమీపమేత్య-అర్కస్యేవ వర్చో యస్య-తేన-కిరీటేనైనం-కృష్ణం-పాదయోః పస్పర్శ నమశ్చకార ॥ ౨ ॥ దృష్టేతి ॥ అమితం-తేజః ప్రభావో-యస్య-తస్య-కృష్ణస్య-దృష్టః శ్రుతశ్చ-నుభావో-యేన-తథాభూతః-అత ఏవ-నష్టో-ఽపగతః త్రిలోకేశోఽహమితి-మదో-యస్య-కృతః అఞ్జలిర్యేన-తథాభూత-ఇదం వక్ష్యమాణం స్తుత్యాత్మకం క్షమాపణాత్మకం చ వాక్యమాహ ॥ ౩ ॥ తత్ర స్తుత్యాత్మకం వాక్యం తావద్దర్శయతి ॥ విశుద్ధసత్త్వమిత్యాదినా తత్ర తతః ప్రాక్ త్రిలోకేశమదావిష్టోఽహం మధునా యథా శ్రుతాద్వైభవమానుషత్వేఽపి మహాత్మ్యేవ లోకనాథ్యవసితసత్యనిరుపాధిక త్రిలోకేశత్వం తదసాధారణమితి మత్వా త్వత్కృతత్రిలోకేశమదో ఽభవమిత్యభిప్రాయేణాకర్మాయత్తవిభూతిద్వయసంబన్ధవిశిష్టం ప్రాతీన్ద్రః ॥ విశుద్ధసత్త్వమితి ॥ తవ-ధామ స్థానం-పరమవ్యోమేతి యావత్, విశుద్ధం రజస్తమోభ్యామననువిద్ధం సత్త్వం సత్త్వమయం-అత ఏవ-ధ్వస్తరజస్తమస్కం-నిర్ధూతరజస్తమోగన్ధం-అత ఏవ-శాన్తం రాగద్వేషా

రేణాశైలమబలోఽపిలోచ్ఛిలీన్ధ్రం యథా బిభ్రద్గోష్ఠమపాన్మహేన్ద్రమదభిత్ప్రీయాన్న ఇన్ద్రో గవామ్ ॥ ౨౫ ॥ **

**************** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, షడ్వింశోఽధ్యాయః ************

గోవిన్దపట్టాభిషేకఘట్టః

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ గోవర్ధనే ధృతే శైల ఆసారాద్రక్షితే వ్రజే । గోలోకాదావ్రజత్కృష్ణం సురభిశ్శక్ర ఏవ చ ॥ ౧ ॥ వివిక్త ఉపసఙ్గమ్య వ్రీడితః కృతహేలనః । పస్పర్శ పాదయోరేనం కిరీటేనార్కవర్చసా । ౨ ॥ దృష్టశ్రుతానుభావోఽస్య కృష్ణస్యామితతేజసః । నష్టత్రిలోకేశమద ఇదమాహ కృతాఞ్జలిః ॥ ౩ ॥ ఇన్ద్ర ఉవాచ ॥ విశుద్ధసత్త్వం తవ ధామ శాన్తం తపోమయం ధ్వస్తరజస్తమస్కమ్ । మాయామయోఽయం గుణసంప్రవాహో న విద్యతే తే గ్రహణానుబన్ధః ॥ ౪ ॥ కుతో ను తద్ధేతవ ఈశ తత్కృతా లోభాదయో యేఽబుధలిఙ్గభావాః । అథాపి దణ్డం భగవాన్బిభర్తి ధర్మస్య గుప్త్యై ఖలనిగ్రహాయ ॥ ౫ ॥ పితా గురుస్త్వం జగతామధీశో దురత్యయః కాల ఉపాత్తదణ్డః । హితాయ

దిరహితం-కేవలత్వదుపాసనాత్మకతపస ఆగతం - తతోఽగమ్యమిత్యర్థః-తవేతి స్వస్వామిభావరూపసంబన్ధే షష్ఠీ ఏవం నిత్యవిభూతినాయకత్వముక్తం-అథ తదేవ ధామ విశింషన్ లీలావిభూతినాయకత్వమాహ ॥ తేతవాయం - మాయామయః మాయాయాః ఆగతః పూర్వత్ర తత ఆగత, ఇత్యధికారే "మయట్చ" ఇతి మయట్ - సఙ్కల్పమాత్రపరికౢప్త ఇత్యర్థః-సత్త్వాదిగుణకార్యరూపస్సంసారస్తస్మాలకః గ్రహణానుబన్ధః-శరీరగ్రహణకారణభూతః కర్మానుబన్ధశ్చ-న విద్యతే-యత్రేతి శేషః . యత్ర గుణసంప్రవాహః-గ్రహణానుబన్ధశ్చ, న విద్యతే-తథాభూతం-త్వద్ధామేత్యర్థః, తవ మాయామయ ఇతి గుణసంప్రవాహస్య భగవత్సఙ్కల్పాయత్తత్వోక్త్యా తస్య తాదధీన్య లాభాల్లీలావిభూతినాయకత్వముక్తం భవతి ॥ ౪ ॥ నన్వహమేవంవిధశ్చేత్కథం రాగాదయః కథం తన్మూలాదణ్డాదిప్రవృత్తిరిత్యాశఙ్క్య పరిహరతి ॥ కుత ఇతి ॥ యద్యపి-త్వద్ధామైవ గుణసంప్రవాహగ్రహణానుబన్ధాదిరహితం-అతో-హే ఈశ నిరుపాధికసర్వేశ్వర - తత్కృతాస్తేన శరీరగ్రహణేన కృతాస్తత్ప్రయుక్తా ఇత్యర్థః-తద్ధేతవః పునరన్యస్య శరీరగ్రహణస్య హేతవో-యే, రాగాదయస్తే కుతో ను తవ న సన్త్యేవేత్యర్థః-అత్యన్తాసంభావనాయాం హేతుం వదన్ రాగాదీన్విశినష్టి ॥ అబుధలిఙ్గభావాః అబుధానాం దేహాత్మభ్రమవతాం - లిఙ్గభావాః చిహ్నభూతపదార్థభూతాః-రాగాదిభిరేవ హ్యబుధత్వం వ్యజ్యతే - నిత్యం స్వయాథాత్మ్యానుభవస్వరూపస్య తవ కథం రాగాదిసంభావనా-ఽపీతి భావః-తథాపి-హే భగవన్ పూర్ణషాడ్గుణ్య భవాన్-ధర్మసంస్థాపనాయ - ఖలానాం నిగ్రహాయ చ-దణ్డం-బిభర్తి-భగవానితి పారేషాడ్గుణ్యపూర్ణో భవానిత్యర్థః ॥ ౫ ॥ న చ ఖలనిగ్రహేణ తవ వైషమ్యప్రసఙ్గః-తన్నిగ్రహస్యాపి తద్దమనద్వారా తదనుగ్రహహేతుత్వాదిత్యభిప్రాయేణ ఖలనిగ్రహస్యాదిత్యం ద్యోతయితుం విశింషన్ వైషమ్యాభావమాహ ॥ పితేతి ॥ సర్వజగతాం-పితా జనకః, గురుః హితోపదేష్టా - అధీశో నియన్తా - దురత్యయః నతు లౌకికనియన్తృవత్కథంచిద త్యే

తుం శక్యః - కాలే ఉచితకాలే, ఉపాత్తో దణ్డో యేన, తథా - న హి లోకే పితా దయయా ఉత్పథగామినః పుత్రాన్ దణ్డశిక్షయా సన్మార్గే ప్రవర్తయితుం ప్రభవోఽప్యపేక్షన్తే - న చైతావతా తేషాం వైషమ్యం - చేతి భావః, అతస్సర్వజగత్పితృత్వాదిసంబన్ధవిశిష్టస్య ప్రభోస్తవోచిత ఏవ ఖలనిగ్రహార్థో దణ్డ ఇత్యర్థః - అత, త్వం, జగదీశమాత్మానం మన్యమానానాం, మాదృశాం, మానం గర్వం, విధున్వన్, అస్మాకం హితార్థమేవ స్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదివ్యతనుభిరుపలక్షితః - ఈహసే చేష్టసే, అతో న వైషమ్యమితి భావః ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ దణ్డస్య హితార్థత్వమేవోపపాదయతి ॥ య ఇతి ॥ యే, మాదృశాశ్చ - తే, అజ్ఞాశ్చ - జగదీశమాత్మానం మన్యమానాస్తే - ఉచితకాలే, భయంకరం, దణ్డధరం, త్వాం, వీక్ష్య, తన్మదం జగదీశాభిమానప్రయుక్తం మదమాశు, హిత్వా - అపస్మయాః అపగతగర్వాః - ఆర్యమార్గం సతాం వర్త్మ - ప్రభజన్తి అనువర్తన్తే అత - స్తవేహా చేష్టాఽపి ఖలానామనుశాసనం, శిక్షైవ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ ఏవం భగవతః కేవలం లోకహితార్థైకప్రవృత్తత్వమభిధాయాథ క్షమాపయతి ॥ సత్వమితి ॥ మదైశ్వర్యేణాధిపత్యేన యో మదస్తేన ప్లుతస్య వ్యాప్తస్య ఉత్పథం ప్రతిపన్నస్యేవా - మమైశ్వర్యేతి పాఠాన్తరం - తదా, ఐశ్వర్యేణాధిపత్యేనేత్యేవార్థః, అత ఏవ - తే తవ - ప్రభావమవిదుషః - అత ఏవ - కృతమాగోఽపరాధో యేన - తస్య - మమ - అపరాధమితి శేషః - ఏవంభూత - స్త్వం, క్షన్తు, మర్హసి - హే ప్రభో నిగ్రహీతుమనుగ్రహీతుం చ సమర్థ, అథ - పునర్మూఢచేతసో - మమ - సతీ దుష్టా, ఏవంవిధా మతిః - మాభూత్, తథాఽనుగృహాణేతి ప్రార్థనా ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ లోకహితార్థైకప్రవృత్తత్వమేవోపపాదయతి ॥ తవేతి ॥ హే అధోక్షజ భువః - ఉరుభారస్య జన్మ, యేభ్య - స్తేషాం - భువో భరాణాం భూభృతాం - చమూపతీనాం, అభవాయ సంసారాభావాయ దణ్డద్వారా ముక్తిప్రదానాయేతి భావః - హే దేవ - యుష్మచ్చరణానువర్తినాం, భవాయ విభవాయ - ఉత్తరోత్తరమనువృత్త్యభివృద్ధయే చ - హ లోకే - తవావతా

చ్ఛాతనుభిస్సమీహసే మానం విధున్వన్ జగదీశమానినామ్ ॥ ౬ ॥ యే మద్విధాజ్ఞా జగదీశమానినస్త్వాం వీక్ష్య కాలేఽభయమాశు తన్మదమ్ । హిత్వాఽర్యమార్గం ప్రభజన్త్యపస్మయా ఈహా ఖలానామపి తేఽనుశాసనమ్ ॥ ౭ ॥ స త్వం ✽ మమైశ్వర్యమదప్లుతస్య కృతాగసస్తేఽవిదుషః ప్రభావమ్ । ✽ క్షన్తుం ప్రభోఽథార్హసి మూఢచేతసో మైవం పునర్భూన్మతిరీశ మేఽసతీ ॥ ౮ ॥ తవావతారోఽయమధోక్షజేహ భువో భరాణామురుభారజన్మనామ్ । చమూపతీనామభవాయ దేవ భవాయ యుష్మచ్చరణానువర్తినామ్ ॥ ౯ ॥ నమస్తుభ్యం భగవతే పురుషాయ మహాత్మనే । వాసుదేవాయ కృష్ణాయ సాత్వతాం పతయే నమః ॥ ౧౦ ॥ స్వచ్ఛన్దోపాత్తదేహాయ విశుద్ధజ్ఞానమూర్తయే । సర్వస్మై సర్వబీజాయ సర్వభూతాత్మనే నమః ॥ ౧౧ ॥ మయేదం భగవన్ గోష్ఠనాశాయాసారవాయుభిః । చేష్టితం విహతే యజ్ఞే మానినా తీవ్రమన్యునా ॥ ౧౨ ॥ త్వయేశానుగృహీతోఽస్మి ధ్వస్తస్తమ్భో వృథోద్యమః । ఈశ్వరం గు

రః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ క్షన్తుమర్హసీత్యుక్తః తత్ర "అఞ్జలిః పరమా ముద్రా క్షిప్రం దేవప్రసాదనీ" ఇత్యుక్తరీత్యాఽఞ్జలిబన్ధనమస్కృతిపూర్వకం తచ్చరణాగతిముత్తరేణ నామ్నా స్తౌతి మహేన్ద్రః ప్రయుఞ్జన్ శరణ్యగుణానావిష్కుర్వన్ స్వాఞ్జలిబన్ధేన సహ స్వకార్పణ్యం స్వాపరాధమావేదయన్ కార్పణ్యం చ ప్రకాశయన్ శరణం వ్రజతి - నమస్తుభ్యమితి చతుర్భిః - భగవత ఇత్యాదిభిః శరణ్యగుణానావిష్కరోతి - పూర్ణషాడ్గుణ్యమూర్తయే - మహాత్మనే శరణాగతశబ్దభాజనమపలోక్యాపరాధవిస్మరణేన కేవలమనుజిఘృక్షైకప్రవణచిత్తాయ - వాసుదేవాయ వసుదేవపుత్రాయ - అనేన సౌలభ్యం సౌశీల్యం చాభిప్రేతం - కృష్ణాయేత్యనేన కేవలం క్షేమంకరత్వం - సాత్వతాం భక్తానాం పతయే ఇత్యనేన కృతాగసామపి భక్తానాం మాదృశాం పునర్నిక్షయా పాలకాయేతి - పురుషాయ మహాత్మన ఇతి పదద్వయేన "మహాన్ ప్రభుర్వై పురుషస్సత్త్వస్యైష ప్రవర్తకః" ఇత్యుక్తసర్వప్రవర్తకత్వమ్ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ స్వచ్ఛన్దేన స్వేచ్ఛయైవ - న తు కర్మణా - ఉపాత్తః పరిగృహీతో - దేహో యస్య - తస్మై, ఇత్యనేన కర్మోపాత్తదేహానాం బ్రహ్మాదీనాం ప్రపితృత్వతుల్యత్వం భగవత ఏవాశ్రితకార్యావహనక్షమత్వం చ - విశుద్ధం నిత్యం సఙ్కోచవికాసాదివికారరహితం - జ్ఞానం మూర్తిః ఆకారః ప్రకార ఇతి యావత్ - సా - యస్య - తస్మై, అనేన "బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమ్" ఇతి ప్రక్రమ్య "సత్యం జ్ఞానమనన్తమ్" ఇత్యుక్తజ్ఞానశబ్దార్థప్రత్యభిజ్ఞానాత్పరత్వముక్తం భవతి ॥ తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ సర్వస్మై సర్వపదార్థానన్యస్మై అనన్యత్వం చ మృదనన్యో ఘట ఇతివన్న స్వరూపాభేదనిబన్ధనమపి తు - కారణత్వాన్తరాత్మత్వనిబన్ధనం - ఇత్యభిప్రాయేణోక్తం సర్వబీజాయ - సర్వకారణాయ - సర్వభూతానామాత్మన ఇతి ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ స్వాపరాధమావేదయతి ॥ మయేతి ॥ యజ్ఞే విహతే సతి - తన్నిమిత్త - స్తీవ్రో మన్యుర్యస్య ; తేన - మానినా దేహాత్మాభిమానినా - మయా - హే భగవన్ - పూర్ణషాడ్గుణ్యేన - త్వయా - అనుగృహీతస్య - గోష్ఠస్య, నాశాయ, ఆసారవాయుభిః - ఇదం, మత్కృత్యం, చేష్టితం కృతమ్ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ తథాప్యహం - హే ఈశ, త్వయా -

౮ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ మమైశ్వర్య

ధ్వస్తః అవినయో యస్య - సః, మదాపనయనద్వారా - అనుగృహీత ఏవాఽస్మి - సంప్రతి - హతః, ఉద్యమః, అపచికీర్షాత్మకో - యస్య, సః, అనేనాఽధునాఽపరాధచికీర్షాభిసన్ధిరాహిత్యమావేదితమ్ - అనేనైవ కార్పణ్యం చ ప్రకాశితమ్ - ఏవంభూతోఽహమ్, అధునా - త్వామ్, శరణంగతః - శరణాగతావపి త్వమేవ ప్రయోజకకర్తేత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి ॥ ఈశ్వరమితి ॥ శరణాగతయే మాం నియమయన్తమిత్యర్థః, ఆచార్యసన్నిధ్యాభావశఙ్కాం ప్రయుక్తశరణాగతివైయర్థ్యాశఙ్కాం పరిహారాయ విశినష్టి ॥ గురుమితి ॥ దేహాత్మాభిమానక్రోధాదిదుర్గుణాపనయనద్వారా హితప్రవర్తకత్వేనాచార్యకృత్యమపి ప్రాప్తమిత్యర్థః, నను నత వేదం శరణంగతోఽస్మీతి వచో నిర్వ్యళీకమితి శఙ్కాం నిరాచికీర్షుర్విశినష్టి ॥ ఆత్మానమితి ॥ అన్తరాత్మన స్తవావిదితం కిము స్తీతి భావః ॥ ౧౩ ॥ ఇత్థమితి ॥ ఇత్థమ్ - మఘోనేన్ద్రేణ - సంకీర్తితః, కృష్ణో, ఽముం మఘవాన - మువాచ ॥ ౧౪ ॥ తదేవాహ ॥ మయేతి త్రిభిః ॥ హే మఘవన్, అనుజిఘృక్షుతా - మయా - త్వద్యజ్ఞభఙ్గః - కృతః - సోఽసావనుగ్రహ ఇత్యత్ర తద్దర్శయతి ॥ ఇన్ద్రశ్రియా ఇన్ద్రాధిపత్యేన - ఇన్ద్రేతి సంబోధనం వా - నితరామ్ - మత్తస్య - తవ - నిత్యమ్, మద్విషయకానుస్మృతయే - మఖభఙ్గోఽకారి త్వ న్వయః, మదనుస్మృత్యాపాదనమేవానుగ్రహ ఇతి భావః ॥ ౧౫ ॥ మత్తస్య మదనుస్మృతయ ఇత్యనేన మదన్యస్యానుస్మృతిప్రతిబన్ధకత్వమ్, మత ఏవ తదపనయనస్య హితత్వం సూచితమ్ - తదేవ వ్యనక్తి ॥ మామితి ॥ ఐశ్వర్యశ్రీమదాభ్యాం ఆధిపత్యసంపన్మదాభ్యామ్, అన్ధోఽవివేకశూన్యో, జనః దణ్డధరమ్, మామ్, న పశ్యతి, అతో యస్యానుగ్రహమిచ్ఛామి, తమ్, సంపద్భ్యో, భ్రంశయామి తస్య, సంపదభిలాషం నివర్తయామీత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ హే శక్ర - వో యుష్మాకమ్, ఇతః పరమ్, మదనుస్మృత్యాత్మకమ్ - భద్రమేవ - భవేత్ - బహువచనం వరుణాద్యభిప్రాయకమ్, కిన్తు, మమానుశాసనమ్ - క్రియతాం కిం తదనుశాసనమ్, య

రుమాత్మానం త్వామహం శరణంగతః ॥ ౧౩ ॥ ఇత్థం సంకీర్తితః కృష్ణో మఘోనా భగవానముమ్ । మేఘగమ్భీరయా వాచా ప్రహసన్నిదమబ్రవీత్ ॥ ౧౪ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ మయా తేఽకారి మఘవన్మఖభఙ్గోఽనుగృహ్ణతా । మదనుస్మృతయే నిత్యం మత్తస్యేన్ద్రశ్రియా భృశమ్ ॥ ౧౫ ॥ మామైశ్వర్యశ్రీమదాన్ధో దణ్డపాణిం న పశ్యతి । తం భ్రంశయామి సంపద్భ్యో యస్య చేచ్ఛామ్యనుగ్రహమ్ ॥ ౧౬ ॥ గమ్యతాం శక్ర భద్రం వః క్రియతాం మేఽనుశాసనమ్ । స్థీయతాం స్వాధికారేషు యుక్తైర్వస్తమ్భవర్జితైః ॥ ౧౭ ॥ అథాహ సురభిః కృష్ణమభివాద్య మనస్వినీ । స్వసన్తానైరుపామన్త్ర్య గోపరూపిణమీశ్వరమ్ ॥ ౧౮ ॥ కృష్ణ కృష్ణ మహాయోగిన్ విశ్వాత్మన్ విశ్వసంభవ । భవతా లోకనాథేన సనాథా వయమచ్యుత ॥ ౧౯ ॥ త్వం నః పరమకం దైవం త్వం న ఇన్ద్రో జగత్పతే । భవాయ భవ గోవిప్రదేవానాం యే చ సాధవః ॥ ౨౦ ॥ ఇన్ద్రం నస్త్వాఽభిషేక్ష్యామో బ్రహ్మణా చోదితా వయమ్ । అవతీర్ణోఽసి విశ్వాత్మన్ భూమేర్భారాపనుత్తయే ॥ ౨౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం కృష్ణముపామన్త్ర్య సురభిః పయసాఽఽత్మనః । జలైరాకాశగఙ్గా

దస్మాభిః కర్తవ్యమ్ - తత్రాహ ॥ అవినయరహితైః, యుక్తైస్సావధానైః, వో యుష్మాభిః, విభక్తివ్యత్యయ ఆర్షః, స్వాధికారేషు, స్థీయతామ్ ॥ ౧౭ ॥ సురభిరప్యాగత్య వ్రజదిత్యుక్తం సాఽఽగత్య కిం చకారేత్యత్రాహ ॥ అథేతి ॥ మనస్వినీ తత్తద్వాఞ్ఛితార్థప్రదానప్రవణరూపప్రశస్తమనస్కా, పయస్వినీతి పాఠాన్తరమ్, తదా ప్రభూతపయస్కా, సురభిః - స్వసన్తానైస్స్వాపత్యైస్సహ, గత్య - గోపస్యేవ రూపమస్యాస్తీతి తథా, తమ్, సాక్షాదీశ్వరమ్, కృష్ణమభివాద్యోవాచ ॥ ౧౮ ॥ తదేవాహ ॥ కృష్ణ కృష్ణేతి త్రిభిః ॥ హే విశ్వస్యాన్తరాత్మన్, హే విశ్వస్య సంభవో యస్మాత్, తథాభూత, హే మహాయోగిన్, యుజ్యత ఇతి యోగో ధర్మః - సోఽస్యాస్తీతి తథా - స్వాసాధారణకల్యాణగుణశాలిన్, వయమ్, లోకనాథేన - సాక్షాద్భవతైవ, సనాథాః, కృతాః, నాథాభాసేనేన్ద్రేణ హతా అపి త్వయా రక్షితత్వాత్త్వమేవ నో నాథ ఇత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ త్వమేవ, నోఽస్మాకమ్, పరో మానవిద్యతే యస్మాత్తథాభూతమ్ - దైవతమ్, హే జగత్పాలక - గవామ్, విప్రాణామ్, దేవానామ్, యే, సాధవః, తేషాం చ నోఽస్మాకం చాభ్యుదయాయ, త్వమేవ, న ఇన్ద్రో, భవ ॥ ౨౦ ॥ నను గవాదీనామస్మిన్నిన్ద్రే సత్యేవ కేత్యత్రాహ ॥ ఇన్ద్రమితి ॥ తత్తదధికారప్రదేన, బ్రహ్మణా, చోదితా - వయమ్, త్వామేవ, ఇన్ద్రమ్, అభిషేక్ష్యామః, పురన్దరస్యాలమిన్ద్రత్వేనేతి భావః, నను దేవ ఇన్ద్రో భవితుమర్హతి న త్వహం మర్త్య ఇత్యత్రాహ ॥ అవతీర్ణ ఇతి ॥ భారావతరణాయ, దేవానామపి దేవ స్త్వమితి భావః ॥ ౨౧ ॥ ఇత్థమ్, సురభిః కృష్ణం సంప్రార్థ్య, ఆత్మనః, పయోభిః క్షీరైః - అభ్యషిఞ్చత్, తథైన్ద్రోఽపి, దేవమాతృభిః [illegible] భిః, చోదితః, దేవైః, ఋషిభిశ్చైతి వా, సురైః - ఋషిభిః, సహితశ్చ - ఐరావతకరోద్ధృతైః [illegible] ప్రమాణాన్తరావిరోధాదేవం వ్యాఖ్యాతమ్, ఆకాశగఙ్గాయాః, జలైః - [illegible] త్యథాత్ అభిధాం చకార, గాః పశు [illegible] [illegible]

దన్వర్థసంజ్ఞామకరోదిత్యర్థః, గాం భువం విన్దతీతి సంజ్ఞా తు స్వాభావికీత్యభిప్రాయః ✻ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ✻ తత్రేతి ॥ తత్రేత్యాదిగ్రన్థస్య కృష్ణేఽభిషిక్త ఇత్యాదిః - తుమ్బురుప్రభృతయో - హరేః, లోకస్య శృణ్వతః సంస్మరతశ్చ మల - మపహన్తీతి తథా - త - ద్యశో - జగుః - సురాణామఙ్గనా రమ్భాదయః - సమ్యక్ - ననృతుః ✻ ॥ ౨౪ ॥ ✻ తమితి ॥ దేవసఙ్ఘేషు - కేతువద్దర్శనీయాః - ముఖ్యా ఇత్యర్థః, అద్భుతాభిః - పుష్పవృష్టిభిః - అభితో - ఽవాకిరన్, త్రయో లోకాః - పరాం నిర్వృతిం ఆనన్దం - ప్రాపుః - గావో గాం పృథ్వీం, పయోభిః క్షీరైః, ప్లుతాం సిక్తా - మనయన్ చక్రుః ✻ ॥ ౨౫ ॥ ✻ సరితో - నానారసౌఘాః క్షీరాదివాహిన్యో - బభూవుః వృక్షాస్తు - మధూని స్రవన్తీతి తథాభూతాః - ఓషధయో - ఽకృష్టపచ్యాః కృషిం వినైవ వ్రీహ్యాదయః ఫలితా అసన్నిత్యర్థః - సన్ధిరార్షః ॥ యద్వా ॥ అకృష్టపచ్యా ఓషధయో మేషు - తే - గిరయః - ఉన్మణీన్ ఉద్గతాన్ బహిః ప్రకటాన్ మణీన్ అబిభ్రత్ అబిభరుః ✻ ॥ ౨౬ ॥ ✻ తదా - హే కురునన్దన - కృష్ణే ఽభిషిక్తే సతి, ఇన్ద్రేణ సతీతి భావః - ఏతాని - స్వభావతః - క్రూరాణ్యపి - సర్వాణి భూతాని సర్వవ్యాఘ్రాదీని, హే తాత - నిర్వైరాణ్యభవన్ ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻ స ఇన్ద్రః, ఇత్థం గవాం - గోకులస్య, పతిం - గోవిన్దం - అభిషిచ్యేత్యుక్తార్థోపసంహారః - తేనా - భ్యనుజ్ఞాతః - కృష్ణాధీనస్వాధికారో భూత్వేతి తాత్పర్యం, దేవాదిభిః, పరివృతో - దివం స్వర్గలోకం - యయౌ ✻ ॥ ౨౮ ॥ ✻ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే సప్తవింశోఽధ్యాయః ✻✻

యైరావతకరోద్ధృతైః ॥ ౨౨ ॥ ఇన్ద్రస్సురర్షిభిస్సాకం చోదితో దేవమాతృభిః । అభిషిచ్య తదా శార్హం గోవిన్ద ఇతి చాభ్యధాత్ ॥ ౨౩ ॥ తత్రాగతాస్తుమ్బురునారదాదయో గన్ధర్వవిద్యాధరసిద్ధచారణాః । జగుర్యశో లోకమలాపహం హరేస్సురాఙ్గనాస్సంననృతుర్ముదాన్వితాః ॥ ౨౪ ॥ తం తుష్టువుర్దేవనికాయకేతవో హ్యవాకిరంశ్చాద్భుతపుష్పవృష్టిభిః । లోకాః పరాం నిర్వృతిమాప్నువంస్త్రయో గావస్తదా గామనయన్ పయఃప్లుతామ్ ॥ ౨౫ ॥ నానారసౌఘాస్సరితో వృక్షా ఆసన్ మధుస్రవాః । అకృష్టపచ్యౌషధయో గిరయోఽబిభ్రదున్మణీన్ ॥ ౨౬ ॥ కృష్ణేఽభిషిక్త ఏతాని సత్త్వాని కురునన్దన । నిర్వైరాణ్యభవంస్తాత క్రూరాణ్యపి నిసర్గతః ॥ ౨౭ ॥ ఇతి గో గోకులపతిం గోవిన్దమభిషిచ్య సః । అనుజ్ఞాతో యయౌ శక్రో వృతో దేవాదిభిర్దివమ్ ॥ ౨౮ ॥✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻
✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, సప్తవింశోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీకృష్ణస్య వరుణలోకగమనవృత్తాన్తః

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏకాదశ్యాం నిరాహారస్సమభ్యర్చ్య జనార్దనమ్ । స్నాతుం నన్దస్తు కాళిన్ద్యాం ద్వాదశ్యాం జలమావిశత్ ॥ ౧ ॥ తం గృహీత్వాఽనయద్భృత్యో వరుణస్యాసురోఽన్తికమ్ । అవిజ్ఞాయాసురీం వేళాం ప్రవిష్టముదకం నిశి ॥ ౨ ॥ చుక్రుశుస్తమపశ్యన్తః కృష్ణ రామేతి గోపకాః । భగవాంస్తదుపశ్రుత్య పితరం వరుణాహృతమ్ ॥ ౩ ॥ తదన్తికం గతో రాజన్ స్వానామభయదో విభుః । ప్రాప్తం వీక్ష్య హృషీకేశం లోకపాలస్సపర్యయా ॥ ౪ ॥ మహత్యా పూజయిత్వాఽఽహ తద్దర్శనమహోత్సవః । అద్య మే నిభృతో దేహః అద్యార్థోఽధిగతః ప్రభో ॥ ౫ ॥ అద్య నో ర్వాచశ్చ సాఫల్యం తవ మే దర్శనాద్విభో । త్వత్పాదభాజో భగవన్నవాపుః పారమధ్వనః ॥ ౬ ॥ నమస్తుభ్యం భగవతే

అథ వరుణదూతాహృతనన్దానయనస్వలోకప్రదర్శనాత్మకం కర్మానుష్ఠయత్యష్టావింశేన ॥ ఏకాదశ్యామితి ॥ కదాచిన్నన్దః - ఏకాదశ్యాం, నిరాహారో, జనార్దనం సమ్యగభ్యర్చ్య కలామాత్రావశిష్టాయాం - ద్వాదశ్యాం, పారణాభిని వేశేనాసురీమసురసంచారసహచరితాం, వేళా - మర్ధరాత్రరూపా, మవిజ్ఞాయైవ, తదా - స్నాతుం, కాళిన్ద్యాం, జల, మావివశ ✻ ॥ ౧ ॥ ✻ తం, నిశ్యుదకం ప్రవిష్టం - నన్దం, వరుణస్య, భృత్యోఽసురో, గృహీత్వా, వరుణస్య, సమీప, మనయత్ ✻ ॥ ౨ ॥ ✻ తతః ప్రభాతే, నన్ద - మపశ్యన్తో, గోపాః, హే కృష్ణ హే రామేతి, రురుదుః ఆజుహువుశ్చ ✻ ॥ ౩ ॥ తదా, భగవాన్, తదాక్రోశనం వరుణాహృతం, పితరం చ శ్రుత్వా జ్ఞాత్వా చేతి శేషః ॥ హే రాజన్ - స్వానా, మభయదః, విభుస్సమర్థః - హేతుగర్భమిదం ఏవంవిధత్వాత్తస్య వరుణస్యా, న్తికం, గతః, తదా, లోకపాలో వరుణ, స్స్వాన్తికం, ప్రాప్తం, కృష్ణ - మవలోక్య, తస్య దర్శనమేవ మహోత్సవో యస్య తథాభూతో మహత్యా సపర్యయా పూజయా సాధనేన - పూజయిత్వాఽబ్రవీత్ ॥ తదేవాహ ॥ అద్యేత్యపఞ్చభిః ॥ హే ప్రభో, అద్య అధునా, మే మయా, దేహో, నిభృతః ధృతః - యదా త్వద్దర్శనం జాతం, తదైవ దేహసాఫల్యం ప్రాప్తమిత్యర్థః ॥ యద్వా నిభృతః పూర్ణమనోరథ ఇత్యర్థః, కించ, గ్లో ఽద్యైవా, ధిగతః - సకలరత్నాకరపతినాపీతః పూర్వం నైవం పథః పురుషార్థః ప్రాప్త ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ✻ తథా, మమా, క్ష్ణోః, సాఫల్యం దర్శనా, జ్ఞాతం త్వద్దర్శనాన్మమ ముక్తిరపి కరస్థేత్యభిప్రాయేణాహ ॥ హే భగవన్, త్వత్పాదం భజన్తీతి తథా, తేఽపి, సంసారాధ్వనః, పారం - త్వా, మాపుః - కిము తత్త్వద్దర్శనభాగహమితి భావః ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ ఏవం కృతార్థతామావిష్కృత్య ధత్తమాపయితుకామః క్షమాహేతుః కేవలమజ్ఞలిముద్రైవేత్యభిప్రయన్ సాధారణగుణైర్వి

శింషన్నమస్కరోతి ॥ నమ ఇతి ॥ పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ, స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతే, లోకత్రయాన్తఃప్రవేశవ్యాప్యగతధర్మాస్పర్శాభ్యాం నియన్త్రే భర్త్రే చ - తుభ్యం, నమః - యత్ర త్వయి, లోకస్య జీవలోకస్య, దృష్టిం జ్ఞానం, వికల్పయతి వివిధం కల్పయతి, గుణత్రయోన్మేషానుగుణకర్మరుచిజననద్వారా జ్ఞానసంకోచవికాసాదిహేతుర్మాయా, న శ్రూయతే, నామ్నాఽపి న శ్రూయతే న సుతరాం స్వకార్యతః మేతి భావః ॥ లోకసృష్టీతి పాఠే - లోకసృష్టిం దేవమనుష్యాదిశరీరసృష్టిం నానావిధాం - కల్పయతీతి తథా - దేవమనుష్యాదిశరీరరూపేణ విక్రియమాణా - యత్ర త్వయి - న శ్రూయతే. తస్మై అప్రాకృతస్వేచ్ఛోపాత్తదేహాయ తుభ్యమిత్యన్వయః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ అథ స్వాపరాధం నివేదయన్ క్షమాపయతి ॥ అజానతేతి ॥ అకార్యవేదినా కార్యావేదినా - వివేకశూన్యేతి యావత్ - మూఢేనాజ్ఞేన - త్వత్పితరమజానానేన త్వత్పితృభావానభిజ్ఞేన - మామకేన మద్భృత్యేన - తవ - పితా ఆనీత ఇతి యత్తదిదం - క్షన్తుం - త్వం - అర్హసి - హే ప్రభో నిగ్రహానుగ్రహసమర్థ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ యద్యస్మాత్ - దేవ - తవ పితా - మయా - ఆనీతః - అత ఏవ హి, దుర్లభమపి త్వద్దర్శనం - నోఽస్మాకం - జాతం - భృత్యకృతాపరాధోఽపి మహాఫలాయ బభూవేతి భావః ॥ నన్దం సమర్పయతి ॥ గోవిన్దేతి ॥ హే గోవిన్ద హే పితృవత్సల - కృతాపరాధస్య అస్మిన్ అనుగ్రహం ప్రార్థయతే ॥ ప్రజా ఇతి ॥ ప్రజాః పుత్రప్రాయాః - వయం - అత ఏవ హే ప్రభో - సాపరాధా అపి - అనుగ్రాహ్యా ఏవ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఇత్థం - ప్రసాదితః ప్రసన్నీకృతః - కృష్ణః - పితరమాదాయ - బన్ధూనాం - ముదం - ఆవహన్ - జగామ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ నన్దస్త్వతీన్ద్రియ - మదృష్టపూర్వం - వరుణస్య - మహోదయమైశ్వర్యం - తేషాం వరుణాదీనాం - కృష్ణే - సన్నతిం నమ్రతాం - భృత్యతామితి యావత్ - దృష్ట్వా అతీవ - విస్మితః - తత్ జ్ఞాతిభ్యోఽన్వవర్ణయత్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తతః - తే నన్దస్య జ్ఞాతయో - గోపాః - హే రాజన్ - తం కృష్ణం - సాక్షాదీశ్వరం పరమపురుషం,

---

బ్రహ్మణే పరమాత్మనే । న యత్ర శ్రూయతే మాయా ❁ లోకసృష్టివికల్పనా ॥ ౭ ॥ అజానతా త్వత్పితరం మూఢేనాకార్యవేదినా । ఆనీతోఽయం తవ పితా తత్ప్రభో క్షన్తుమర్హసి ॥ ౮ ॥ పిత్రైష తే మయాఽఽనీతో యన్నస్త్వత్పాదదర్శనమ్ । గోవిన్ద నీయతామేష పితా తే పితృవత్సల ॥ ప్రజా వయమనుగ్రాహ్యాస్సాపరాధా అపి ప్రభో ॥ ౯ ॥ ఏవం ప్రసాదితః కృష్ణో భగవానఖిలేశ్వరః । ఆదాయాగాత్స్వపితరం బన్ధూనాం చావహన్ముదమ్ ॥ ౧౦ ॥ నన్దస్త్వతీన్ద్రియం దృష్ట్వా లోకపాలమహోదయమ్ । కృష్ణే చ సన్నతిం తేషాం జ్ఞాతిభ్యో విస్మితోఽబ్రవీత్ ॥ ౧౧ ॥ తే చౌత్సుక్యధియో రాజన్మత్వా గోపాస్తమీశ్వరమ్ । అపి నస్స్వగతిం సూక్ష్మాముపాధాస్యత్యధీశ్వరః ॥ ౧౨ ॥ ఇతి స్వానాం స భగవాన్విజ్ఞాయాఖిలదృక్స్వయమ్ । సఙ్కల్పసిద్ధయే తేషాం కృపయైతదచిన్తయత్ ॥ ౧౩ ॥ జనోఽయం లోక ఏతస్మిన్నవిద్యాకామకర్మభిః । ఉచ్చావచాసు గతిషు న వేద స్వాం గతిం భ్రమన్ ॥ ౧౪ ॥ ఇతి సంచిన్త్య భగవాన్మహాకారుణికో హరిః । దర్శయామాస లోకం స్వం గోపానాం తమసః పరమ్ ॥ ౧౫ ॥ సత్యం జ్ఞానమనన్తం యద్బ్రహ్మజ్యోతిస్సనాతనమ్ । యద్ధి పశ్యన్తి మునయో గుణాపాయే సమాహితాః ॥ ౧౬ ॥ తే తు బ్రహ్మహ్రదం నీతా మ

మత్వా ఔత్సుక్యయుక్తా ధీర్యేషాం తథాభూతాః - అయమీశ్వరః కృష్ణః సూక్ష్మాం అతీన్ద్రియాం - స్వగతిం స్వస్వరూపరూపగుణవిభూతిప్రకారం - నోఽస్మాకమ్ - ఉపాధాస్యత్యపి దర్శయిష్యతి కిమితి సఙ్కల్పితవన్తః - ఉపాధానమత్ర దర్శనం - ధాతూనామనేకార్థకత్వాదుత్తరానుగుణ్యాచ్చ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఇత్థం స్వానాం - అభిప్రాయమితి శేషః - అఖిలదృక్ హేతుగర్భమిదం - తత్త్వాత్స్వయమేవ - విజ్ఞాయ - తేషాం - మనోరథసిద్ధయే - కృపయా - తద్వక్ష్యమాణం - అచిన్తయత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ చిన్తితమేవాహ జన ఇతి ॥ జనోఽయం గోపజన్మభృత్ జీవలోకో - ఽస్మిన్లోకే - విద్యాదిభిః - ఉత్తమమధ్యమాధమాసు దేవతిర్యఙ్మనుష్యాదిదేహప్రవేశరూపాసు - గతిషు భ్రమన్ - స్వాం మదసాధారణాం గతిం - న వేద బత - తత్రావిద్యా దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానమూలమజ్ఞానం - కామశ్శబ్దాదివిషయాభిలాషః - కర్మ తదనుగుణా చేష్టా ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఇత్థం - సంచిన్త్య - మహాకారుణికో విభుః - హేతుగర్భమిదం - తత్త్వాత్ - గోపానాం - స్వం లోకం - దర్శయామాస - స్వం స్వరూపం లోకం నిత్యవిభూతిం చ దర్శయామాసేత్యర్థః - తత్ర సత్యం జ్ఞానమిత్యర్ధేన స్వం విశినష్టి - తమసః పరమిత్యనేన యద్ధీత్యర్ధేన చ లోకమితి వివేకః. తమసః పరం ప్రకృతిమణ్డలాద్బహిర్భూతం, క్షయం - తమస్య రజసః పరాకే - ఆదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తాత్, ఇత్యాదిశ్రుతేః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ సత్యం నిర్వికారం - నిత్యాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానాశ్రయం - జ్ఞానాత్మకం చ - త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితం - స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహత్ - స్వయం ప్రకాశ - మనాదినిధనం - సమాధినిష్ఠా మునయో - గుణాపాయే త్రిగుణాత్మకప్రకృతిసంబన్ధనివృత్తౌ సత్యాం - యత్పశ్యన్తి తదితి స్థానకటాక్షేణ నపుంసకనిర్దేశః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ స్వలోకయోరతీన్ద్రియత్వమాలోచ్య భగవతా ప్రకారాన్తరేణ దర్శితౌ తద్దృశురిత్యాహ ॥ త ఇతి ॥ తే గోపాః - బ్రహ్మహ్రదం ప్రతి - భగవతా - ప్రాపితాః - తదాజ్ఞయా - తత్ర మగ్నాః - ఉద్ధృతాః - స్వసమాధియుక్తాః

---

౭ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ లోకదృష్టి

బ్రహ్మణో-లోకం-దదృశుః కోఽసౌ బ్రహ్మహ్రద- స్తత్రాహ॥ యత్రేతి॥ యత్ర యస్మిన్ యమునాహ్రదే- అక్రూరః-పురాధ్యగాత్-బ్రహ్మలోకమిత్యనువర్తతే దృష్టవాన్-స ఏవ బ్రహ్మహ్రదాఖ్యః-పురేతి కథాప్రవృత్తేః పూర్వకాలో వివక్షితః ॥ ౧౭ ॥ నన్దాదయః-తం లోకం-దృష్ట్వా, పరమానన్దభరితాః-కృష్ణం-సమ్యగభిష్టూయ - బహుమన్వానాః - సుతరాం - విస్మితా శ్చ-భవన్ ॥ ౧౮ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధేఽష్టావింశోఽధ్యాయః ॥

అథ వివక్షితానియాని భగవతశ్శారదాని చేష్టితాన్యనువర్ణయతి పఞ్చభిరధ్యాయైః ॥ యదుక్తం భగవతా "మయేమారంస్యథ క్షపాః" ఇతి తత్సత్యాపయితుమనుజిఘృక్షైకశీలత్వాత్కృపయా వ్యాజేన గోపీః కృతార్థయితుం చ తాభిస్సహ చిక్రీడిషుస్తావద్వేణుగీతేనైవ తాస్సమాహూయ తన్మనః పరీక్షాపూర్వకం తాభిస్సహ విజహారేత్యాహ ఏకోనత్రింశేన ॥ భగవానపీతి॥ "నన్దాదయస్తు తం దృష్ట్వా పరమానన్దనిర్వృతాః" ఇత్యుక్త భగవల్లోకదర్శనజానన్దపారవశ్యప్రయుక్తాత్మారామనన్దాది సముచ్చయార్థోఽపిశబ్దః-తాః-యాః "మయేమారంస్యథ క్షపాః" ఇతి ప్రతిజ్ఞాతా-స్తా ఇత్యర్థః శరదా హేతుభూతయా, ఉత్ఫుల్లా-మల్లికా-యాసు - తాః-రాత్రీ-రవలోక్య రన్తుం - మనశ్చక్రే, చిక్రీడిషాయాః ప్రసక్తం కర్మమూలత్వం నిరాచికీర్షుర్విశినష్టి, యోగమాయాముపాశ్రితః-యుజ్యత ఇతి యోగా - తాం - మాయామాత్మీయం సఙ్కల్పమాశ్రితః-స్వసఙ్కల్ప ఏవ కేవలం తన్మూలం-న తు కర్మేతి భావః ॥ ౧ ॥ తదా-యదా రన్తుం మనశ్చక్రే తదైవ - తత్ప్రీతయే- సశారద ఉడురాజశ్చన్ద్రః-ఉదగాదుదితః కిం కుర్వన్-దీర్ఘేణ కాలేన దర్శనం - యస్య-సః-చిరం ప్రోష్యాగతః-ప్రియః స్వప్రియాయాః-ముఖమరుణేన కుఙ్కుమేన-యథా-విలిమ్పతి, తథా, ప్రాచ్యాః కకుభో దిశః -ముఖం, శన్తమైస్సుఖతమైః-కరైః రశ్మిభిః, అరుణేనోదయరాగేణ - విలి

గ్వాః కృష్ణేన చోద్ధృతాః। దదృశుర్బ్రహ్మణో లోకం యత్రాక్రూరోఽభ్యగాత్పురా॥ ౧౭ ॥ నన్దాదయస్తు తం దృష్ట్వా పరమానన్దనిర్వృతాః। కృష్ణం చ సమభిష్టూయమానయ స్తస్సువిస్మితాః॥ ౧౮ ॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, అష్టావింశోఽధ్యాయః.

॥ రాసక్రీడారమ్భఘట్టః ॥

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ భగవానపి తా రాత్రీశ్శరదోత్ఫుల్లమల్లికాః। వీక్ష్య రన్తుం మనశ్చక్రే యోగమాయాముపాశ్రితః॥ ౧ ॥ తదోడురాజః కకుభః కరైర్ముఖం ప్రాచ్యా విలిమ్పన్నరుణేన శన్తమైః। సచర్షణీనాముదగాచ్ఛుచోమృజన్ప్రియః ప్రియాయా ఇవ దీర్ఘదర్శనః ॥ ౨ ॥ దృష్ట్వా కుముద్వన్తమఖణ్డమణ్డలం రమాననాభం నవకుఙ్కుమారుణమ్। వనం చ తత్కోమలగోభిరఞ్జితం జగౌ కలం వామదృశాం మనోహరమ్॥ ౩ ॥ నిశమ్య గీతం తదనఙ్గవర్ధనం వ్రజస్త్రియః కృష్ణగృహీతమానసాః। ఆజగ్మురన్యోన్యమలక్షితోద్యమాస్సయత్ర కాన్తో జవలోలకుణ్డలాః ॥ ౪ ॥ దుహన్త్యోఽభియయుః కాశ్చిద్దోహం హిత్వా సముత్సుకాః। పయోఽధిశ్రిత్య సంయావమనుద్వాస్యాపరా యయుః ॥ ౫ ॥ పరివేషయన్త్యస్తద్ధిత్వా పాయయన్త్యశ్శిశూన్పయః। శుశ్రూషన్త్యః పతీన్కాశ్చిదశ్నన్త్యోఽపాస్య భోజనమ్॥ ౬ ॥ లిమ్పన్త్యః ప్రమృజన్త్యోఽన్యా అఞ్జన్త్యః కాశ్చ లోచనే। వ్యత్యస్తవస్త్రాభరణాః కా

మ్పన్నరుణీకుర్వన్నిత్యర్థః ॥ తథా - చర్షణీనాం ప్రజానాం - మనుష్యాణాం చ, శుచస్తాపగ్లానీః - మృజన్నపనయన్, చేతనాచేతనతాపం నిరాకుర్వన్నిత్యర్థః ॥ ౨ ॥ దృష్ట్వేతి ॥ కుముత్కుముదం వికసనీయం విద్యతే, యస్య తం, యద్వా - కోః, పృథివ్యాః ముదస్యాస్తీతి తం, భూమేరానన్దకరం, చన్ద్రం, తస్య కుముద్వతః. కోమలైః గోభిః కిరణై రఞ్జితం రమణీయం - వనం చ, దృష్ట్వా, వామదృశాం కామినీనాం, మనోహరం మధురం చ, యథా తథా, భగవాన్, జగౌ వేణుమవాదయదిత్యర్థః, కుముద్వన్తం కథంభూతం, అఖణ్డం సంపూర్ణం, మణ్డలం, యస్య, తం, నవకుఙ్కుమమివ అరుణం, అతః కుఙ్కుమారుణకాన్తా ముఖసదృశమ్ ॥ ౩ ॥ నిశమ్యేతి ॥ తత్ మన్మథోద్దీపకం గీత-మాకర్ణ్య - వ్రజస్త్రియః - స కృష్ణో - యత్ర - తత్రా - జగ్ముః - కథంభూతాః - కృష్ణేన - గృహీతం ఆకృష్టం-కృష్ణే నివేశితం వా - మానసం యాసాం, పరస్పర, మలక్షితో నజ్ఞాపితః- ఉద్యమః కృష్ణం ప్రతిగమనోద్యోగః - యాసాం-జవేన వేగేన-లోలాని చఞ్చలాని-కుణ్డలాని-యాసాం తాః ॥ ౪ ॥ కృష్ణగృహీతమానసత్వమేవ తచ్చేష్టాభిః ప్రపఞ్చయతి॥ దుహన్త్య ఇత్యాదినా ॥ కాశ్చిద్వ్రజస్త్రియో-గాః-పయో-దుహన్త్యస్సత్యో - దోహం-హిత్వా-అభియయుః-అపరాస్తు, స్థాలీస్థం - క్షీరం-చుల్ల్యామధిరోప్య, తత్క్వాథ-మప్రతీక్షమాణాః-యయుః, కాశ్చిత్తు - సంయావం గోధూమకణాన్నం, పక్వ-మనుద్వాస్య అనవరోప్య ॥ ౫ ॥ కాశ్చి-త్పరివేషయన్త్యః పత్యపత్యాదీన్ భోజనార్థం నివేశ్య అన్నాదికం పాత్రేషు దదత్యః, తత్పరివేషణం-హిత్వా - పరాస్తు-శిశూన్-పయః-పాయయన్త్యః- త - ద్ధిత్వా, అన్యాస్తు-పతీన్ శుశ్రూషన్త్యః ఉపచరన్త్యః-శుశ్రూషాం-హిత్వా-పరాస్తు, అశ్నన్త్యో-భాజనం పాత్ర-మపాస్య హిత్వా ॥ ౬ ॥ ఏవ-మన్యా - లేపనమార్జనా

ఞ్జనాదీన్ కుర్వాణా-లేపనాదీన్-విహాయ-లోచనే, అఞ్జన్త్య ఇత్యన్వయః, కాశ్చిత్తు-వ్యత్యస్తాని విపరీతస్థానాని - వస్త్రాభర
ణాని-యాసాం-తథాభూతాః కృష్ణసమీప-మాయయుః ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ ఏవం గచ్ఛన్త్యః, పిత్రాదిభిర్వార్యమాణా అపి-కృష్ణగృ
హీతమానసత్వాత్, తాః కాశ్చిన్న న్యవర్తన్త-న గృహానాజగ్ముః ✻ ॥ ౮ ॥ ✻ కాశ్చి-ద్గోప్యస్తు, అన్తర్గృహగతాః పతిభిరన్తర్గృ
హనిరుద్ధా ఇత్యర్థః - అత ఏవ-నలబ్ధో-నిర్గమో-యాసాం-తాః - ప్రాగపి కృష్ణభావనాయుక్తాః, తదా-నితరాం-కృష్ణం, దధ్యుః
ధ్యాతవత్యః కథంభూతాః మీలితే లోచనే యాభిః, తథాభూతాః ✻ ॥ ౯ ॥ ✻ ఏవం ధ్యాతవతీనాం ప్రారబ్ధకర్మక్షయపూ
ర్వకభగవత్ప్రాప్తిమాహ ॥ దుస్సహేతి ద్వాభ్యాం ॥ దుఃఖేనాపి సోఢుమశక్యో-యః-ప్రియతమస్య కృష్ణస్య-విరహ-స్తేన-యః
తీవ్రతాపః-తేన-ధుతాః నిరస్తాః - అశుభాః ప్రారబ్ధపాపకర్మాణి-యాసాం, ధ్యానేన, ప్రాప్తో, యః, అచ్యుతస్య, ఆశ్లేష, స్తేన-
యా, నిర్వృతిరానన్దః, తయా, క్షీణాని, మఙ్గళాని ప్రారబ్ధపుణ్యాని, యాసాం, తాః ✻ ॥ ౧౦ ॥ ✻ ఏవం, సద్య ఏవ, ప్రక్షీణాని-బ
న్ధనాని సంసృతిబన్ధనిమిత్తాని పుణ్యపాపాత్మకాని, యాసాం, తాః, పరమాత్మానం కృష్ణమేవ, జారబుద్ధ్యాఽపి, సఙ్గతాః, సత్త్వా
దిగుణప్రచురం, దేహం, తత్యజుః, ఏవకారాపిశబ్దాభ్యాం కోఽపి భావో భగవదనన్యవిషయో ముక్తయేఽవకల్పత ఇత్యభిప్రే
తమ్ ✻ ॥ ౧౧ ॥ ✻ తదేవ తన్ముఖేన విశదయితుం పృచ్ఛతి రాజా ॥ కృష్ణమితి ॥ హే మునే, కృష్ణం, పరం కేవలం, కాన్తమేవ, వి
దుః, నతు పరబ్రహ్మత్వేన, తాసాం, ఏవంభూతానాం, గుణధియాం విషయాసక్తధియాం-గోపీనాం-కథం, గుణప్రవాహ
స్య సత్త్వాదిగుణమయదేహపరంపరాయాః, ఉపరమో నిశ్శేషక్షయః ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ అస్య ప్రశ్నస్యోత్తరం సప్తమ ఏవాభిహి
తమిత్యాహ ॥ ఉక్తం పురస్తాదేతత్ ఇతి ॥ ఏతదత్ర వక్తవ్య-ముత్తరం -తుభ్యం - పురస్తాత్సప్తమస్కన్ధ ఏవో- క్తం " గోప్యః
-కామాద్భయాత్కంస ,, ఇత్యాదినా ॥ కోఽపి భగవత్యనన్యభావో ముక్తిహేతురేవేత్యుక్తమేవేత్యర్థః ॥ ఉక్తేష్వుత్తరేష్వేము

శ్చిత్కృష్ణాన్తికం యయుః ॥ ౭ ॥ తా వార్యమాణాః పతిభిః పితృభిర్భ్రాతృబన్ధుభిః । గోవిన్దాపహృతాత్మానో న న్య
వర్తన్త కాశ్చన ॥ ౮ ॥ అన్తర్గృహగతాః కాశ్చిద్గోప్యోఽలబ్ధవినిర్గమాః । కృష్ణం తద్భావనాయుక్తా దధ్యుర్మీలిత
లోచనాః ॥ ౯ ॥ దుస్సహప్రేష్ఠవిరహతీవ్రతాపధుతాశుభాః । ధ్యానప్రాప్తాచ్యుతాశ్లేషనిర్వృత్యా క్షీణమఙ్గ
ళాః ॥ ౧౦ ॥ తమేవ పరమాత్మానం జారబుద్ధ్యాఽపి సఙ్గతాః । జహుర్గుణమయం దేహం సద్యః ప్రక్షీణబన్ధనాః ॥ ౧౧ ॥
రాజోవాచ ॥ కృష్ణం విదుః పరం కాన్తం న తు బ్రహ్మతయా మునే । గుణప్రవాహోపరమస్తాసాం గుణధియాం క
థమ్ ॥ ౧౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఉక్తం పురస్తాదేతత్తే చైద్యస్సిద్ధిం యథా గతః । ద్విషన్నపి హృషీకేశం కిముతాధో
క్షజప్రియాః ॥ ౧౩ ॥ నృణాం నిశ్శ్రేయసార్థాయ వ్యక్తిర్భగవతో నృప । అవ్యక్తస్యాప్రమేయస్య నిర్గుణస్య గుణాత్మ
నః ॥ ౧౪ ॥ కామం క్రోధం భయం స్నేహమైక్యం సౌహృదమేవ చ । నిత్యం హరౌ విదధతో యాన్తి తన్మయతాం హి

త్యనయైవోపపత్తిమాహ ॥ చైద్య ఇత్యాదినా ॥ చైద్యశ్శిశుపాలో-హృషీకేశం-ద్విషన్నపి యథా-సిద్ధిం-పునరావృత్తిం, గ
తః, యథేతి నిదర్శనం వా-ద్విషన్నపి సిద్ధిం గతః-కిము-తస్య- ప్రియా గోప్యస్సిద్ధిం యయురితి ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ కించ కేనాపి స్వానన్య
విషయకనిరన్తరభావేన భావితమానసాననుగ్రహీతుమవతీర్ణః కామాద్యన్యతమం భావం యే కుర్వన్తి న తేషాం ముక్తౌ విస్మయః
కార్య ఇత్యాహ ॥ నృణామితి ॥ అవ్యయస్య జీవవత్కర్మాయత్తోత్పత్త్యాదివికారరహితస్య, అప్రమేయస్య-అపరిచ్ఛిన్నస్య, వా
ఙ్మనసాగోచరస్య వా-సత్త్వాదిప్రాకృతగుణరహితస్య - అనన్తకల్యాణగుణాశ్రయస్య-భగవతో-భువి లోకే-వ్యక్తిః-నృణాం-
నిశ్శ్రేయసార్థైవ, అవ్యయస్యేత్యాదివిశేషణై రేవంభూతస్యాప్యుత్పత్త్యాదివికారాశ్రయత్వాదివద్భావం కేవలం లో
కానుగ్రహార్థమేవేత్యుక్తం-తద్వ్యక్తేర్జీవవ్యక్తివైలక్షణ్యం చ ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻ నిత్యం- కామాద్యన్యతమం-భావం-యే-హరౌ-విద
ధతః కుర్వాణాః-వర్తన్త ఇతి శేషః-కామాదివిదధజ్జనసంసృతిబన్ధహారిణి కుర్వన్తీత్యర్థః - తే తన్మయతాం-యాన్తి - స్వార్థేఽత్ర
మయట్, తత్ప్రకారతాం తత్సాధర్మ్యం యాన్తీత్యర్థః - హి: ప్రసిద్ధిశ్చైద్యాదిషు దృశ్యతే, ప్రాచుర్యే వాఽత్ర మయట్,
యే కామాద్యన్యతమం కుర్వన్తి తే, తత్తజ్జ్ఞానప్రచురతాం యాన్తి తద్ద్వారా ముక్తా భవన్తీత్యర్థః, కామాదీన్కుర్వాణా నిత్యం
తత్సౌన్దర్యచిన్తాప్రాచుర్యాత్ కామాదీనపి విస్మృత్య ముక్తా భవన్తీతి భావః - శిశుపాలో హి కృష్ణసౌన్దర్యచిన్తాప్రాచుర్యాద్ద్వే
షం విస్మృతవాన్ - తత్ర కామో మన్మథప్రయుక్తాభిలాషవిశేషః - ఐక్యమేకకులప్రసూతత్వాద్యనుసన్ధానం - స్నేహస్సఖ్యం సౌ
హృదం భక్తిః " గోప్యః కామా ,, దిత్యాదిస్థానప్రామాణ్యాత్, హరావిత్యనేన కామాద్యన్యతమభావవిధాయిజనబన్ధహర
త్వరూపవస్తుస్వభావోఽభిప్రేతః - అజానేనాపి స్పృష్టస్యాగ్నేర్దాహకత్వవత్-తత్ర వస్తుస్వభావాన్ముక్తిప్రతిబన్ధకప్రారబ్ధక
ర్మక్షయాభావః - ఉద్దేశాన్తరప్రతిపత్తిశ్చ - అత ఏవ-ఉద్దేశాన్తరప్రతిపత్తైర్జ్ఞానస్య మోక్షాభావః-గోపీనాం తు " దుస్స
హే ,, త్యాదినా ప్రారబ్ధకర్మక్షయోక్తేర్భగవద్వ్యతిరేకేణోద్దేశాన్తరాభావేన తత్ప్రాప్త్యభావాచ్చ వస్తుస్వభావాయ

త్తో మోక్షముపపన్నః-వస్తుతస్తుగోపీనామపిగోవర్ధనోద్ధరణాదిభిరీశ్వరత్వజ్ఞానమస్త్యేవ ✻ ॥ ౧౫ ॥ ✻నచేతి॥ఏవమేవంసతి కృష్ణేవిషయే న-భవతా-విస్మయః-కార్యః - విస్మయాసంభావనాంద్యోతయితుంవిశినష్టి ॥ అధోఽక్షజే - అధఃకృతాఅనితరవిషయా, అక్షజాఇన్ద్రియవృత్తయో,యస్మాత్ - తస్మిన్ - స్వవిషయకకామక్రోధాదిమజ్జనేన్ద్రియాణాంఅన్యవిషయానభిముఖ్యావహే - తథాకర్తుంసమర్థానామపీశ్వరేనియన్తరి - కామాదిప్రయుక్తసమాధినిర్వాహకజనేశ్వరేవా - భగవతితదుపయుక్తజ్ఞానాదిగుణాశ్రయే-యతఃకృష్ణాద్ధేతో-రేతత్స్థావరాదికమపి విముచ్యతే-తస్మిన్ ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ప్రస్తుతమాహ॥ తా దృష్ట్వేతి॥ తాఃఆగతాఃగోపీః-దృష్ట్వా- వదతాంనిపుణవాదినాంమధ్యే-శ్రేష్ఠో-భగవాన్-వాగ్విలాసైః - విమోహయన్-ఉవాచ-తన్మనఃపరీక్షార్థమాహేత్యర్థః ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻ఉక్తమేవాహ॥ స్వాగతమిత్యాదినా ॥మత్ప్రేష్ఠానాంవోభాగ్యంవాచామగోచరమిత్యభిప్రాయేణసంబోధయతి ॥ మహాభాగాఇతి ॥ వోయుష్మాక-మాగతమాగమనం-శోభనంజాతం కింతు, వ్రజస్యా - నామయమాధివ్యాధిరాహిత్య -మితిప్రశ్నః,త-త్కచ్చిదస్మదిష్టమిత్యర్థః-యద్యనామయంతర్హ్యా,గమనకారణం,బ్రూత-తదనామయాపాదనాదన్య-ద్వః-కింప్రియం-కరవామ ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻లజ్జాప్రయుక్తమన్దహాసమాలక్ష్యాహ॥ రజనీతి ॥ఏషారాత్రిః-స్వయం-భయఙ్కరా -భయఙ్కరైః-స్సత్త్వైః-వ్యాళవ్యాఘ్రాదిభిః,నిషేవితాసహచరితాచ, అతో-వ్రజంప్రతి,గచ్ఛత-హేసుమధ్యమాః,ఇహాస్మిన్వనే-రాత్రౌ,స్త్రీభిః న,స్థాతుం-యుక్తమ్ ✻॥౧౯॥ ✻కించ-మాత్రాదయో-యుష్మా,నపశ్యన్తో-మృగమేయుః,అతో-బన్ధూనాం-మాత్రాదీనాంసాధ్వసంభయం-మాకృధ్వంనోత్పాదయత ✻॥౨౦॥✻ ఏవంప్రత్యాచక్షాణఈషత్ప్రణయకోపాన్వితావిలోకయన్తీఃప్రత్యాహ ॥ దృష్టమితి ॥ రాకేశస్యపూర్ణచన్ద్రస్య ,కరైః,రఞ్జితం-యమునాస్పర్శినో,ఽ

తే॥ ౧౫ ॥నచైవంవిస్మయఃకార్యోఽధోక్షజేభగవత్యజే।యోగేశ్వరేశ్వరేకృష్ణేయతఏతద్విముచ్యతే॥౧౬॥తాదృష్ట్వాఽన్తికమాయాతాభగవాన్వ్రజయోషితః।అవదద్వదతాంశ్రేష్ఠోవాచః✻పేశైర్విమోహయన్॥ ౧౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ స్వాగతంవోమహాభాగాఃప్రియంకింకరవామవః। వ్రజస్యానామయంకచ్చిద్బ్రూతాగమనకారణమ్॥ ౧౮ ॥రజన్యేషాఘోరరూపాఘోరసత్త్వనిషేవితా । ప్రతియాతవ్రజంనేహస్థేయంస్త్రీభిస్సుమధ్యమాః॥ ౧౯ ॥మాతరఃపితరఃపుత్రాభ్రాతరఃపతయశ్చవః। విచిన్వన్తిహ్యపశ్యన్తోమాకృధ్వంబన్ధుసాధ్వసమ్॥ దృష్టంవనంకుసుమితంరాకేశకరరఞ్జితమ్ । యమునానిలలీలైజత్తరుపల్లవశోభితమ్ ॥ ౨౧ ॥ తద్యాతమాచిరంఘోషంశుశ్రూషధ్వంపతీన్సతీః । క్రన్దన్తిబాలావత్సాశ్చతాన్పాయయతదుహ్యత॥ ౨౨ ॥అథవామదభిస్నేహాద్భవత్యోయన్త్రితాశయాః । ఆగతాహ్యుపపన్నంతత్ప్రీయన్తేమయిజన్తవః॥ ౨౩ ॥భర్తృశుశ్రూషణంస్త్రీణాంపరమో✻ధర్మోహ్యమాయయా । తద్బన్ధూనాంచకల్యాణ్యఃప్రజానాంచానుపోషణమ్॥ ౨౪ ॥దుశ్శీలోదుర్భగోవృద్ధోజడోరోగ్యధనోపివా।పతిస్స్త్రీభిర్నహాతవ్యోలోకేప్సుభిరపాతకీ॥ ౨౫ ॥ అస్వర్గ్యమయశస్యంచ

నిలస్య,లీలయామన్దగత్యా,కమ్పమానైః,తరూణాంపల్లవైః , శోభితం-వనం-దృష్టంహి ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻అతో,ఽత్రాగమనప్రయోజనం-జాత-మితి , యాత-చిరం విలమ్బం-మాకురుత-గత్వాకింవిధేయం-తత్రాహ ॥ సతీః హేసత్యః , విభక్తివ్యత్యయఆర్షః - పతివ్రతానామేవంవిధమాగమనమనుచితమితిసాక్షేపంసంబోధనం , పతీన్ శుశ్రూషధ్వంపరిచరత-కించ-వత్సాః , గావఇతిశేషః-బాలాశ్చ , క్రన్దన్తిక్రన్దేయుః - అతః-తాన్వత్సాన్-బాలాంశ్చ , పాయయత-క్షీరమితిశేషఃదుహ్యత-గాఇతిశేషః-తదర్థంగాదుహ్యతేత్యర్థః ✻॥ ౨౨ ॥ ✻నను త్వయిస్నేహాద్వయమాగతాఃఅతఃకథమేవంవక్తుమర్హసీత్యత్రాహ॥అథవేతి॥మయి-ప్రేమప్రకర్షాద్వశీకృతచిత్తా -య-ది-యూయ-మాగతా- స్తర్హి-దమాగమన-ముపపన్నంయుక్తమేవ కుతః-హియస్మా-జ్జన్తవో-మయిప్రియన్తేమయిప్రీతియుక్తాభవన్తి-సర్వాన్తర్యామిణిసర్వసుహృదిమయిసర్వజన్తుసాధారణంప్రీతిమాత్రంభవతీనామప్యవిరుద్ధమ్✻॥౨౩ ॥✻నకేవలంత్వదభిస్నేహమాత్రాదాగతాః-కింతు-త్వయాసహరన్తుమిచ్ఛయేత్యత్రదృష్టాదృష్టభయప్రదర్శనేనప్రత్యాచష్టే॥భర్తృశుశ్రూషణమితిత్రిభిః॥య-దమాయయానిష్కాపట్యేన-భర్తుః,శుశ్రూషణపరిచరణం-తదేవ-స్త్రీణాం-పరోమాయస్మా-త్తథావిధఃధర్మః-తథా హేకల్యాణ్యః -తస్యభర్తుః-బన్ధూనాం,పితృభ్రాత్రాదీనాం,ప్రజానాంస్వాపత్యానాంచ-యథార్హం-శుశ్రూషణం-అనుపోషణంచ పరమో-ధర్మః✻॥ ౨౪ ॥✻దుశ్శీలఇతి॥దుశ్శీలోదురాచారరతః,దుర్భగఃకురూపః-వృద్ధోజరితో,రోగోఽస్యాస్తీతితథా నవిద్యతే ధనంవిత్తం-యస్య-తథాభూతోఽపి-పతిః-లోకేప్సుభిఃపుణ్యాలోకానిచ్ఛన్తీభిః - నత్యాజ్యః-మహాపాతకసంయుక్తస్తుహాతవ్యఇత్యభిప్రాయేణవిశినష్టి॥అపాతకీతి॥యద్వా,ఏవంవిధోఽపి పతిరపాతకీ - స్త్రీణాం నిర్దుష్టఏవ-అత-స్స-నహాతవ్యఇత్యర్థః-లోకేప్సుభిరిత్యనేన-అదృష్టంభయంప్రదర్శితమ్✻॥౨౫॥✻ అథదృష్టభయప్రదర్శనేనప్రత్యాచష్టే॥ అస్వర్గ్యమితి ॥కులస్త్రియాః,ఔపపత్యంభర్తరిసత్యపరిసత్యపతివాయోఽన్యఃసఙ్గమ్యతేస

ఉపపతిః-తస్యకర్మ ఔపపత్యంతత్సఙ్గమనం "పత్యన్తపురోహితాదిభ్యోయగ్" ఇతికర్మణియక్, అథవా-భావేయక్ - ఉపపతిమ త్త్వం, తదస్వర్గ్యమసుఖకర-మయశస్కరం-తుచ్ఛం, దుఃఖావహం-భయావహంచ-సర్వత్రనిన్దితంచ *॥ ౨౬॥* "పతింవిశ్వస్య-విష భూతాధిపతిః-మాతాపితాభ్రాతాసివాసశ్శరణసుహృద్గతిశ్చనారాయణ" ఇత్యుక్తరీత్యాసితోఽయనిరుపాధికశ్చపతిర్బన్ధుశ్చత్వ మేవేత్యాశయవతీరాలక్ష్యాహ ॥ శ్రవణాదితి ॥ నచగోపీనామేవంవిధాభిప్రాయసంగతి - స్తస్మిన్ తాసాంపరబ్రహ్మత్వజ్ఞా నాభావా- దితిశఙ్క్యం - అనుపదంవక్ష్యమాణైరేవతాసాంవచోభిః "శ్రేష్ఠోభవాం స్తనుభృతాంకిలబన్ధురాత్మా" "యర్హ్యమ్బుజాక్షతవపాదతలంరమాయాః - శ్రీర్యత్పదామ్బుజరజశ్చకమే" ఇత్యాదిభిరేవతజ్జ్ఞానావిష్కారాత్ - మయినిత్యేనిరు పాధికేపత్యౌబన్ధౌచమయి - శ్రవణాదిభి-ర్యాదృశో-భావో-భవతి న-తథా-సన్నికర్షేణాఙ్గసఙ్గేన-భవతి - అతో-గృహాన్ప్రతి- యాతగచ్ఛత - భావఃప్రీత్యాత్మకోఽభిప్రాయవిశేషః - తత్ర-శ్రవణంమత్స్వరూపరూపగుణశ్రవణం కీర్తనంగుణనామకీర్త నం-ధ్యానంతత్పూర్వకమనశ్చిన్తనం-తద్దర్శనంతత్పూర్వకసాక్షాత్కారః ॥ ౨౭ ॥ ఇత్థం-స్వమనోరథాననుగుణం-గో విన్దస్య,వచో-నిశమ్య , గోప్యో-భగ్నాః సఙ్కల్పోయాసాంతాః , అతఏవ-విషణ్ణాదుఃఖితాఃఅతఏవ,అనవధికాం , చిన్తాం, ప్రాపుః ॥ ౨౮ ॥ చిన్తాప్రాప్తానాంస్థితిమాహ॥కృత్వేతి॥అవఅవాక్-ముఖాని-కృత్వా,కథంభూతాని-శుచః శోకా-ద్యః, శ్వసనఃసోష్ణోనిశ్వాసమారుతః-తేన శుష్యన్తో-బిమ్బఫలవ-దధరా-యేషు-తథాభూతాని - తథా , వామచరణాఙ్గుష్ఠేన , మ హీం-లిఖన్త్యః , తథా-గృహీతానికజ్జలానియైస్తై-రశ్రుభిః-కుచయోః-కుఙ్కుమాని-క్షాళయన్త్యః,ఉరుఃదుఃఖభారోయా సాం-తథాభూతా-స్తూష్ణీం-స్థితా-బభూవుః ॥ ౨౯ ॥ కించ॥ ప్రేష్ఠమితి॥తత-శ్శనైః-రుదితేనరోదనేనో-పహతే శోకా

ఫల్గుకృచ్ఛ్రంభయావహమ్ । జుగుప్సితంహిసర్వత్రహ్యౌపపత్యంకులస్త్రియాః॥ ౨౬ ॥శ్రవణాద్దర్శనాద్ధ్యానా న్మయిభావోఽనుకీర్తనాత్ । నతథాసన్నికర్షేణప్రతియాతతతోగృహాన్॥ ౨౭ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఇతివిప్రియమా కర్ణ్యగోప్యోగోవిన్దభాషితమ్ । విషణ్ణాభగ్నసఙ్కల్పాశ్చిన్తామాపుర్దురత్యయామ్॥ ౨౮ ॥కృత్వాముఖాన్యవశు చశ్శ్వసనేనశుష్యద్బిమ్బాధరాణిచరణేనభువంలిఖన్త్యః । అస్రైరుపాత్తమషిభిఃకుచకుఙ్కుమానితస్థుర్మృ జన్త్యఉరుదుఃఖభరాశ్చతూష్ణీమ్॥ ౨౯ ॥ప్రేష్ఠంప్రియేతరమివప్రతిభాషమాణంకృష్ణంతదర్థవినివర్తితసర్వకా మాః॥నేత్రేవిమృజ్యరుదితోపహతేస్మకించిత్సంరమ్భగద్గదగిరోఽబ్రువతానురక్తాః॥ ౩౦ ॥గోప్యఊచుః॥మైవం విభోఽర్హతిభవాన్గదితుంనృశంసంసంత్యజ్యసర్వవిషయాంస్తవపాదమూలమ్ । ప్రాప్తాభజస్వదురవగ్రహ మాత్యజాస్మాన్దేవోయథాఽఽదిపురుషోభజతేముముక్షూన్ ॥ ౩౧ ॥ యత్పత్యపత్యసుహృదామనువృత్తిరఙ్గ స్త్రీణాంస్వధర్మఇతిధర్మవిదాత్వయోక్తమ్ । అస్త్వేవమేతదుపదేశపదే త్వయీశప్రేష్ఠోభవాంస్తనుభృ

శ్రుపూర్ణతయాలుప్తదర్శనే, నేత్రే విమృజ్య - కించిత్కోపవశేన గద్గదాః-గిరో-యాసాం-తథాభూతాః - అనురక్తాస్త స్మిన్ననురాగయుక్తాః - అతఏవ-తదర్థం , త్యక్తా-స్సర్వే,మనోరథా-యాభి - స్తథాభూతాః గోప్యః-కృష్ణ,మూచుః-కథం భూతం,ప్రేష్ఠం,తథాఽపిప్రియేతరంవైరిణమివ-భాషమాణం , ఇదంవిశేషణద్వయంసంరమ్భకారణమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఉక్తి మేవాహ ॥ మైవమిత్యేకాదశభిః ॥ హేవిభో,ఇత్థంక్రూరంయథాతథా వక్తుం,భవా,న్నార్హతి॥ హేదురవగ్రహస్వచ్ఛన్ద,స ర్వా-న్విషయాన్ భోగ్యాన్ పత్యపత్యాదీ , న్విహాయ -సర్వనిగమమితిపాఠే - సర్వేషాంపత్యాదీనాం-నిగమమాజ్ఞాం-సంత్య జ్య - తవ-పాదమూలం-ప్రాప్తాః భక్తాఇతిపాఠే-భజమానాః-అతోఽస్మా-న్మాత్యజ- కింతు- భజస్వఅనుకూలోభవ ,ముము క్షూన్భజమానా-న్భక్తా-నాదిపురుషోభగవా-న్యథా- నత్యజతి-తద్వత్ ॥ ౩౧ ॥ యదుక్తంభర్తుశ్శుశ్రూషణమిత్యాది- తదనూద్యతత్రోత్తరమాహుః ॥ యదితి ॥ అఙ్గహేకృష్ణ-ధర్మవిదా- త్వయా-పత్యాదీనా, మనువృత్తిరేవ-స్త్రీణాం స్వధర్మః స్వానురూపోధర్మ- ఇత్యుక్తం-తదేత-త్త్వయ్యు-పదేశపదేసతి - పద్యతేగమ్యతఇతిపదం-త్వయ్యుపదేశార్థంగన్తవ్యేసతి - ఏ వమేవాస్తు-ఉపదేశపదత్వాభిప్రాయేణసంబోధయన్తి ॥ ఈశేతి ॥ ఈశఇతిసప్తమ్యన్తోఽపిపాఠః- నవయముపదేశార్థంప్రా ప్తాః కిన్తుత్వత్సఙ్గతయఇతిభావః - తదేవావిశ్చక్రుః భవాన్ - ప్రేష్ఠఃప్రియతమ , ఇతిబుద్ధ్యా-ప్రాప్తాఇత్యర్థః- ప్రేష్ఠత్వేహే తుః తనుభృతామాత్మా,నిరుపాధికబన్ధుశ్చ-కిలేతిశ్రౌతీంప్రసిద్ధింద్యోతయన్తి ॥యద్వా ॥ య,త్పత్యాద్యనువృత్తిరేవస్త్రీణాం స్వధర్మఇత్యుక్తం-తదేత-త్పత్యాదిషు , కర్తవ్య-మనువర్తన - ముపదేశపదే-ఉపదిశ్యతఇత్యుపదేశః-అనువర్తనీయత్వేనోప దేష్టవ్యపత్యాదిరూపేణావస్థితేనిత్యనిరుపాధికపత్యాదిరూపేసర్వవిధబన్ధౌత్వయ్యేవతేషుకర్తవ్యత్వేనోపదిష్టానువృత్తిర

స్త్వీత్యర్థః॥తదేవాభిప్రేత్యవిశింషన్తి॥ప్రేష్ఠఇత్యాదినా ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ అత్రసదాచారంప్రమాణయన్త్యోవిజ్ఞాపయన్తి॥కుర్వన్తీతి॥ కుశలాశ్శాస్త్రనిపుణాః-ఆత్మన్నాత్మని-అతఏవ,నిత్యప్రియే,త్వయ్యేవ- రతింకుర్వన్తి , నిత్యప్రియ-ఇత్యనేనసోపాధికపత్యాదీనామనిత్యప్రియత్వంసూచితం - తథాచోక్తం “ తదేవప్రీతయేభూత్వాపునర్దుఃఖాయజాయతే। తదేవకోపాయయతఃప్రసాదాయచజాయతే। తస్మాద్దుఃఖాత్మకంనాస్తినచకించిత్సుఖాత్మక ,, మితి॥కుశలాఇత్యనేన“ నవాఅరేపత్యుఃకామాయపతిఃప్రియోభవత్యాత్మనస్తుకామాయ ,, త్యాదిశాస్త్రార్థాభిజ్ఞత్వమభిప్రేతం - యతఏవ-మతోఽన్తతో. దుఃఖదైస్సోపాధికైః-పత్యాదిభిః-కిం,నకించిత్సాధ్యమస్తీతిభావః-తత్తస్మా-న్నోఽస్మాకం , ప్రసీద - త్వయి-చిరం - ధృతాంబద్ధామస్మాక - మాశాం - మాస్మచ్ఛిన్ద్యాః విఫలాంనకుర్యాః - ఆత్మపర్యన్తవదాన్యస్యతవేదమాశాచ్ఛేదనమనుచితమిత్యభిప్రాయేణవరదేశ్వరేతిసంబోధనం - త్వత్సౌన్దర్యావలోకనేనత్వయ్యేవాశాధృతేత్యభిప్రాయేణసంబోధయన్త్యరవిన్దనేత్రేతి ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ యదుక్తం“ తద్యాతమాచిరంగోష్ఠ ,,మిత్యాది,తత్రోత్తరమాహుః॥చిత్తమితి॥య-చ్చిత్తం గృహేషునిర్విశతినిర్విశ-గృహాభినివిష్టం-యచిత్తమిత్యర్థః - త-త్సుఖేనఅనాయాసేన,భవతా-అపహృతం-తథా-ఉతాపిచ యౌ-గృహకృత్యేగృహకార్యే-అనివిష్టౌ- కరౌ-తావపి-భవతా - అపహృతౌవ్యాపారరహితౌకృతావిత్యర్థః - తథా-పాదావపి,తవ,పాదమూలా-త్పదమాత్రమపి-నచలతః-కథం,వ్రజం-యాస్యామః-అథోఅనన్తరంవా కింకరవామ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ తర్హికింమయావిధేయమిత్యత్రాహుః ॥ సిఞ్చేతి ॥ అఙ్గహేకృష్ణ-తవ-అధరామృతస్య - పూరకేణప్రవాహేన-నోఽస్మాకం-హాసయుక్తేన-త

తాంకిలబన్ధురాత్మా ॥ ౩౨ ॥ కుర్వన్తిహిత్వయిరతింకుశలాస్స్వఆత్మన్నిత్యప్రియేపతిసుతాదిభిరార్తిదైఃకిమ్।
తన్నఃప్రసీదవరదేశ్వరమాస్మ ❁ ఛిన్ద్యాఆశాంధృతాంత్వయిచిరాదరవిన్దనేత్ర॥ ౩౩ ॥చిత్తంసుఖేనభవతాఽపహృతంగృహేషుయన్నిర్విశత్యుతకరావపిగృహ్యకృత్యే। పాదౌపదంనచలతస్తవపాదమూలాద్యామఃకథంవ్రజమథోకరవామకింవా ॥ ౩౪ ॥ సిఞ్చాఙ్గనస్త్వదధరామృతపూరకేణహాసావలోకకలగీతజహృచ్ఛయాగ్నిమ్। నోచేద్వయంవిరహజాగ్న్యుపయుక్తదేహాధ్యానేనయామపదయోఃపదవీంసఖేతే॥ ౩౫ ॥ యర్హ్యమ్బుజాక్షతవపాదతలంరమాయాదత్తక్షణంక్వచిదరణ్యజనప్రియస్య। అస్ప్రాక్ష్మతత్ప్రభృతినాన్యసమక్షమఞ్జస్స్థాతుంత్వయాఽభిరమితాబతపారయామః॥ ౩౬ ॥ శ్రీర్యత్పదామ్బుజరజశ్చకమేతులస్యాలబ్ధ్వాఽపివక్షసిపదంకిలభృత్యజుష్టమ్। యస్యాస్స్వవీక్షణకృ ❁ తేఽన్యసురప్రయాసస్తద్వద్వయంచతవపాదరజఃప్రపన్నాః ॥ ౩౭॥తన్నఃప్రసీదవృజినార్దనతేఽఙ్ఘ్రిమూలంప్రాప్తావిసృజ్యవసతీస్త్వదుపాసనాశాః।త్వత్సున్దరస్మి

వా-వలోకన - మధురవేణునాదేనచ - జాతం-హృచ్ఛయాగ్నిం కామాగ్నిం సిఞ్చశమయ-నోచేద్యద్యేవంనకరోషి-తర్హి-హేసఖే-వయం - భవద్వియోగజాగ్నినా - దగ్ధదేహాస్సన్త్యః-త్వద్ధ్యానేనసాధనేన-తవ - పదయోః పదవీం-యామప్రాప్నువామ-త్వయాఽనుపభుక్తంవ్యర్థమిదంశరీరంత్వద్విరహాగ్నినాదగ్ధ్వాత్వద్ధ్యానేనత్వత్సన్నిధిమేవప్రాప్స్యామః - మృత్వాపిత్వాంనత్యజేమేతిభావః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ నను-స్వపత్యఏవాధరామృతంసిఞ్చేయు స్తత్రాహుః॥యర్హీతి॥హేఅమ్బుజాక్ష-అరణ్యజనానాంమునీనాం - ప్రియస్య- తవ-రమాయాఃలక్ష్మ్యైః , దత్తక్షణందత్తోత్సవం - దత్తావసరంవా-తదపి,కదాచిదేవ-నసర్వదా , అరణ్యజనప్రియత్వాదితిభావః-ఏవంవిధం , పాదతలం ,యర్హియదా , వయ,మస్ప్రాక్ష్మస్పృష్టవత్యః,అరణ్యజనప్రియత్వాదరణ్యేక్వచిద్యదాస్పృష్టవత్యః - తత్రచ-త్వయా-అభిరమితాఅభినన్దితాస్సత్యః-తతఆరభ్య-అఙ్గహేకృష్ణ,అన్యసమక్షం,స్థాతుమపి నపారయామః-పురుషాన్తరసమక్షమవస్థాతుంనశక్నుమః,తుచ్ఛాస్తేనరోచన్తఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ త్వత్పాదసౌరభ్యంత్వతివిచిత్రమిత్యాహుః ॥ శ్రీరితి ॥ శ్రీఃలక్ష్మీః-తవ-వక్షస్య - సాపత్న్యంఉన్నతంచ-పదంస్థానం,లబ్ధ్వాఽపి,తులస్యాసపత్న్యాసహ- య-త్తవ- పదామ్బుజరజః-కామయతేస్మ , కథంభూతం-భృత్యైస్సర్వైర్జుష్టమితిసౌభాగ్యాతిశయోక్తిః-కథంభూతాశ్రీః-యస్యాఃశ్రియః - స్వవీక్షణకృతేస్వావలోకనార్థం - శ్రీరస్మానవలోకయిత్విత్యేతదర్థం- అన్యేషాం-సురాణాంబ్రహ్మాదీనాం-అన్యతపఃప్రయాసఇతిపాఠే , అన్యేషాంబ్రహ్మాదీనాం-తపఃక్లేశఇత్యర్థః - సాశ్రీ-శ్చకమ - ఇత్యన్వయః-తద్వత్-శ్రీవత్-వయమపి,తవ,పాదరజః-ప్రపన్నాః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ హేవృజినార్దనదుఃఖహన్తః-త్వదుపాసనేత్వద్భజనఏవాశా-యాసాం-తాః - వయం-వసతీఃగృహాన్,విసృజ్య-యోగినఇవ , తవాఙ్ఘ్రిమూలం,ప్రాప్తాః-తత్తస్మా - న్నోఽస్మాకం-ప్రసన్నో, భవ॥కీదృశఃప్రసాదఃకార్యఇత్యత్రాహ ॥ తవ-సున్దరంస్మితంయస్మిన్- తేన-నిరీక్షణేన-య- స్తీవ్రః-స్మరతాప-స్తే

౩౭ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ అన్యతపఃప్రయాసః

న-తప్తా - ఆత్మానో దేహాః-యాసాం, తాః తాసా, మస్మాకం - హేపురుషరత్న, త్వద్దాస్యం, దేహి ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ వసుభోగ్యం గృహాదికం విహాయ కిమితి మద్దాస్యం ప్రార్థ్యత ఇత్యత్రాహుః ॥ వీక్ష్యేతి ॥ కుణ్డలయోః శ్రీ-ర్యయో- స్తే, గణ్డస్థలే యస్మిన్-అధరసుధా యస్మిన్, హసితయుక్తోఽవలోకో యస్మిన్, తథా అలకైశ్చూర్ణకున్తలైః, రావృతం, ముఖం- ఆశ్రితానా, మభయప్రదం - భుజదణ్డయో - ర్యుగ్మం - శ్రియో లక్ష్మ్యా - ఏకం ముఖ్యం - రతిజనకం - క్రీడాయోగ్యం వా - వక్షశ్చా-వలోక్య-తవైవ - దాస్యో-భవామ - త్వద్రూపస్య నిరతిశయభోగ్యత్వాదితి భావః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ యదుక్తం "జుగుప్సితం చ సర్వత్ర హ్యౌపపత్య,, మితి- తస్యోత్తరమాహుః ॥ కాస్త్రీతి ॥ అఙ్గ హేకృష్ణ-కలాని మధురాణి - పదాని - యస్మిన్-త - దాయతం దీర్ఘం మూర్ఛితం స్వరాలాపభేద - స్తేన - సమ్మోహితా సతీ - కలపదామృతవేణుగీతసమ్మోహితేతి పాఠే స్పష్టోఽర్థః-లోకత్రయసున్దర మిదం - రూపం, నిరీక్ష్య చ-త్రిలోక్యామపి-కా వా స్త్రీ - ఆర్యచరితాత్సదాచారాన్నిజధర్మా - న్న చలేత్-సర్వాపి చలేదేవేత్యర్థః-యద్యతో - గావో - ద్విజాః పక్షిణో - మృగాశ్చాపి-పులకాని రోమాఞ్చ-నబిభ్రన్న బిభరుః-త్వద్రూపశ్రవణమాత్రేణాపి తిరశ్చామపి నిజధర్మత్యాగో దృష్టః కింపునరస్మాదృశామితి భావః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ వ్రజజనార్త్యపాకరణాయావతీర్ణస్య పునస్తదార్త్యాపాదనమనుచితమిత్యభిప్రాయేణాహుః ॥ వ్యక్తమితి ॥ యథా-ఆదిపురుష-ఉపేన్ద్రాదిరూపేణ-సురలోకార్తినిరసనేన, తద్రక్షణార్థమవతీర్ణ- స్తథా- త్వమపి, వ్రజజనస్యా- ర్తిహరో, నూనం, జాతః-త త్తస్మాత్-హేఆర్తబన్ధో-కి

తనిరీక్షణతీవ్రకామతప్తాత్మనాం పురుషభూషణ దేహి దాస్యమ్ ॥ ౩౮ ॥ వీక్ష్యాలకావృతముఖం తవ కుణ్డలశ్రీగణ్డస్థలాధరసుధం హసితావలోకమ్ । దత్తాభయం చ భుజదణ్డయుగం విలోక్య వక్షశ్శ్రియైకరమణం చ భవామ దాస్యః ॥ ౩౯ ॥ కాస్త్ర్యఙ్గ తే ❀ కలపదాయతమూర్ఛితేన సమ్మోహితాఽఽర్యచరితాన్న చలేత్త్రిలోక్యామ్ । త్రైలోక్యసౌభగమిదం చ నిరీక్ష్య రూపం యద్గోద్రుమద్విజమృగాః పులకాన్యబిభ్రన్ ॥ ౪౦ ॥ వ్యక్తం భవాన్ వ్రజజనార్తిహరోఽభిజాతో దేవో యథాఽఽదిపురుషస్సురలోకగోప్తా । తన్నో నిధేహి కరపఙ్కజమార్తబన్ధో తప్తస్తనేషు చ శిరస్సు చ కిఙ్కరీణామ్ ॥ ౪౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి విక్లబితం తాసాం శ్రుత్వా యోగేశ్వరేశ్వరః । ప్రహస్య సదయం గోపీరాత్మారామోఽప్యరీరమత్ ॥ ౪౨ ॥ తాభిస్సమేతాభిరుదారచేష్టితః ప్రియేక్షణోత్ఫుల్లముఖీభిరచ్యుతః । ఉదారహాసద్విజకున్దదీధితిర్వ్యరాజతైణాఙ్క ఇవోడుభిర్వృతః ॥ ౪౩ ॥ ఉప❀గీయమాన ఉద్గాయన్వనితాశతయూథపః । మాలాం బిభ్రద్వైజయన్తీం వ్యచరన్మణ్డయన్వనమ్ ॥ ౪౪ ॥ నద్యాః పులినమాసాద్య గోపీభిర్హిమవాలుకమ్ । జుష్టం తత్తరళానన్దికుముదామోదవాయునా ॥ ౪౫ ॥ బాహుప్రసారపరిరమ్భకరాలకోరునీవీస్తనాలభననర్మనఖాగ్రపాతైః । క్ష్వేళ్యాఽవలోకహసితైర్వ్రజసున్దరీణాముత్తమ్భయన్రతిపతిం రమయాఞ్చకార ॥ ౪౬ ॥ ఏవం భగవతః కృష్ణాల్లబ్ధమానా మహాత్మనః । ఆత్మానం మేనిరే స్త్రీణాం మానిన్యో

ఙ్కరీణాం నోఽస్మాకం, తప్తేషు స్మరతాపతప్తేషు- స్తనేషు-శిరస్సు చ, పఙ్కజవచ్ఛీతలం కోమలం-కరం, నిధేహి నిధాయ తాపం శమయేతి భావః ॥ ఆర్తబన్ధో ఇతి తదనుగుణం సంబోధనం- కిఙ్కరీణామిత్యపేక్షణీయసంబన్ధావిష్కారః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ ఇత్థం-తాసాం-విక్లబితం పారవశ్యప్రలపిత-మాకర్ణ్య-యోగేశ్వరేశ్వరో ప్యా-త్మారామో - గోపీః రరీరమత్ రమయామాస-ఆత్మారామత్వాద్విషయవిముఖోఽప్యార్తిహరస్వభావత్వాత్తాభిస్సహ రేమ ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ తాభిరిత్యాదినా ॥ ప్రియస్య స్వస్యే-క్షణేన-ఉత్ఫుల్లాని-ముఖాని-యాసాం - తాభి-స్సఙ్గతాభిః-గోపీభిస్సహ, అచ్యుతః-ఉదారహాసశ్చ-ద్విజా దన్తాశ్చ- తేషు-కున్దకుసుమవ-ద్దీధితి-ర్యస్య-తథాభూతో- వ్యరోచత రరాజ-ఉడుభిః-వృత-శ్చన్ద్ర ఇవ ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ గోపీభి-రుద్గీయమానః-స్వయం చో-ద్గాయన్-వనితాశతానాం - యూథపః కరీ యూథప ఇవేతి భావః-వైజయన్తీం, మాలాం-బిభ్రాణో-వన-మలఙ్కుర్వన్-వ్యచరత్ ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ హిమమయ్యో-వాలుకాస్సికతా-యస్మిన్-త-న్నద్యా యమునాయాః పులినం-కథంభూతం-తస్యా యమునాయా- స్తరళానాం, తరఙ్గాణాం సంబన్ధినాం, కుముదానా - మామోదో-యస్య-తేన-వాయునా-జుష్ట-మాసాద్య అధిష్ఠాయ-రమయాంబభూవే-త్యుత్తరేణాన్వయః ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ కిం కుర్వన్, బాహుప్రసారః స్కన్ధస్యోపరి బాహుప్రసారణం, పరిరమ్భః ఆలిఙ్గనం, కరేణా-లకాదీనా, మాలభనం సంస్పర్శశ్చ, నర్మ పరిహాసశ్చ-నఖాగ్రపాతా నఖక్షతాశ్చ- తైః క్ష్వేళ్యా క్రీడయా చా-వలోకనైశ్చ, హసితైశ్చ-మన్మథం- తాసా-ముద్దీపయన్ ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ ఇత్థం-మహాత్మనః-ఆసక్తచిత్తా-ద్భగవతో హేతోః, లబ్ధో-మానో గర్వో, యాభి-స్తాః - మానిన్యో గోప్యః, ఆత్మానం-భువి-స్త్రీణాం మధ్యే-అ

౪౦ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ కలపదామృతవేణుగీత

భ్యధికంసర్వోత్కృష్టం-మేనిరే ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁తతఃకిమతఆహ॥తాసామితి ॥ తాసాంగోపీనాం,సచాసౌ-సౌభగనస్సౌన్దర్యా భిమానేన-యో,మదః-తం- మానంచిత్తసమున్నతి - మస్వాధీనతామితియావత్ , తంచ-వీక్ష్య కేశవః|బ్రహ్మరుద్రయోరపినియ న్తా,భగవాన్,ప్రశమాయ,తాసాం, మదమానయోః- ప్రశాన్తయేప్రసాదాయ , ఉత్తరోత్తరాభినివేశాపాదనరూపాను గ్రహాయచ-తత్రైవపుళినే,అన్తర్హితవాన్ ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధేఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథాన్తర్హితభగవద్దర్శనజతాపతప్తానాంభగవతోగత్యనురాగస్మితవిభ్రమేక్షితాలాపవిహారవిభ్రమాపహృతచి త్తానామున్మత్తాయితానాంగోపీనాంతచ్చేష్టానుకరణంతావచ్చేతనాచేతనావిభాగేనప్రశ్నపూర్వకమన్వేషణప్రకారము పలక్షణతస్తస్యాన్తరాసక్త్యధ్యవసాయప్రకారంస్త్ర్యన్తరస్యాపితద్వన్మదమానప్రశమనాగమనార్థానం-తయాసహాపున రన్వేషణప్రకారంచాహత్రింశేన॥అన్తర్హితఇతి॥భగవత్యన్తర్హితేసతి-త- మవీక్షమాణాఃయూథప - మపశ్యన్త్యః,కరిణ్యఇవ సహసాఅవిమర్శేనైవ-అన్వతప్యన్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁గత్యేతి॥రమాపతేః-గత్యా అనురాగస్మితాభ్యాం యాని,విలాసనిరీక్షణాని తైశ్చ-మనోరమాలాపాశ్చ, విహారాఃక్రీడాశ్చ - విభ్రమా అన్యేచవిలాసాశ్చ - తైః-ఆక్షిప్తాన్యాకృష్టాని-చిత్తాని యాసాం, తాః-అతఏవ-తదాత్మికాః,తస్మిన్నేవఆత్మాచిత్తంయాసాంతాః , తజ్జ్ఞానప్రచురాఇత్యర్థః-అతఏవ,భగవతస్తాస్తా-వివిధా శ్చేష్టాః-జగృహుఃఅనుచక్రుః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁తదేవప్రపఞ్చయతి॥గతీతి ॥ తదాత్మికాః అతఏవ,ప్రియస్యకృష్ణస్య,గత్యాదిషుప్ర

ఽభ్యధికంభువి ॥ ౪౭ ॥ తాసాంతత్సౌభగమదంవీక్ష్యమానంచకేశవః । ప్రశమాయప్రసాదాయతత్రైవా న్తరధీయత ॥ ౪౮ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుకఉవాచ॥అన్తర్హితేభగవతిసహసైవవ్రజాఙ్గనాః । అతప్యంస్తమచక్షాణాఃకరిణ్యఇవయూథపమ్॥ ౧ ॥ గత్యాఽనురాగస్మితవిభ్రమేక్షితైర్మనోరమాలాపవిహారవిభ్రమైః । ఆక్షిప్తచిత్తాఃప్రమదారమాపతేస్తాస్తా విచేష్టాజగృహుస్తదాత్మికాః॥ ౨ ॥గతిస్మితప్రేక్షణభాషణాదిషుప్రియాఃప్రియస్యప్రతిరూఢమూర్తయః । అ సావహంత్విత్యబలాస్తదాత్మికాన్యవేదిషుఃకృష్ణవిహారవిభ్రమాః॥ ౩ ॥గాయన్త్యఉచ్చైరముమేవసంహతావిచి క్యురున్మత్తకవద్వనాద్వనమ్ ।పప్రచ్ఛురాకాశవదన్తరంబహిర్భూతేషుసన్తంపురుషంవనస్పతీన్ ॥ ౪ ॥ దృష్టో వఃకచ్చిదశ్వత్థప్లక్షన్యగ్రోధనోమనః। నన్దసూనుర్గతోహృత్వాప్రేమహాసావలోకనైః ॥ ౫ ॥ కచ్చిత్కురవకా శోకనీపోదుమ్బరచన్దనాః । రామానుజోమానినీనాంగతోదర్పహరస్మితః ॥ ౬ ॥ కచ్చిత్తులసికల్యాణిగోవిన్దచ రణప్రియే । సహత్వాఽళికులైర్బిభ్రద్దృష్టస్తేఽతిప్రియోఽచ్యుతః ॥ ౭ ॥ మాలత్యదర్శివఃకచ్చిన్మల్లికేజాతి

తిరూఢమూర్తయః-భగవద్గత్యాద్యనుకారేషుచికీర్షితేషుసత్సు హృదయారూఢాస్తస్యమూర్తయోయాసాంతాః, అతః-కృ ష్ణవిహారాఇవవిభ్రమాఃక్రీడాయాసాంతాః-తస్య , ప్రియా , అబలాగోప్యః,అసావహంకృష్ణోఽహమితి మిథో,నివేదితవ త్యః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁కించగాయన్త్యఇతి॥సంహతాస్సముదితాస్సఙ్ఘీభూతాఇతియావత్-అముంకృష్ణమేవ-గాయన్త్యః,వనాద్వ నం-గచ్ఛన్త్యః,ఉన్మత్తవ-ద్విచిక్యురమృగయన్,వనస్పతీన్ప్రతి, పప్రచ్ఛుశ్చ , కథంభూతంఆకాశవద్భూతేషుచరాచరాత్మ కేష్వన్తర్బహిశ్చ,వ్యాప్య-వసన్తం,పురుషంపురుషాకారం,పురుషశబ్దవాచ్యంవా , పరమపురుషంవా,ఏవంభూతమపి,ప్రా కృతమివ,పప్రచ్ఛు,రిత్యస్యవనస్పతీన్పప్రచ్ఛురిత్యనేనోన్మత్తతుల్యత్వందర్శితమ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁భగవద్విరహవ్యథాముషితచేత నాచేతనతిర్యగతిర్యగ్వివేకానాంప్రశ్నప్రకారమేవాహ॥నవభిః॥ అశ్వత్థాదీనాంప్రత్యేకసంబోధనేనప్రశ్నేఽపిప్రత్యేకమవ గన్తవ్యః,ప్రేమహాసవిలోకనైః-రస్మాకం , మనో , హృత్వా,చోరఇవ-నన్దసూను,ర్గతః వోయుష్మాభిః-కిందృష్టం-అశ్వత్థాదీ నాంమహత్త్వాద్విజ్ఞాంగత్వాత్తత్రాశ్వత్థస్యభగవద్విభూతిత్వాచ్చతేపశ్యేయురిత్యాదావశ్వత్థాదీన్పృచ్ఛన్తి , తతోమ హాన్తఃపుష్పైర్బహూపకారిణశ్చేతికురవకాదీన్పృచ్ఛన్తీత్యేవంయథాసంభవంకేచిద్వ్యాచక్షతే ❁ ॥ ౫ ॥ ❁కచ్చిదితి॥ హేకురవకాదయః,మానినీనాం,దర్పహరంస్మితంయస్య , స , రామానుజః-ఇహాగతః కచ్చిదితీష్టప్రశ్నద్యోతకమవ్యయం, దృష్టః ఆగతశ్చకిం,తదస్మదిష్టమిత్యర్థః ఏవముత్తరత్రాపి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁హేతులసి హేగోవిన్దచరణప్రియే, అతఏవ, హేకల్యా ణి,అళికులైస్సహ,త్వాం, బిభ్రాణః తవాతిప్రియశ్చాచ్యుత-స్త్వయా,దృష్టఃకచ్చిత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁గుణాతిరేకేఽపినమ్రా ఇతీమాఃపశ్యేయురితిపృచ్ఛన్తి॥మాలతీతి॥ హేమాలతి-హేమల్లికే, హేజాతి,హేయూథికే,వోయుష్మాభిఃఅదర్శికచ్చిద్దృష్టఃకిం,

మాధవః,కరస్పర్శేన-యుష్మాకం ప్రీతిం,జనయన్,కిం యాతః,అత్ర , మాలతీజాత్యోరవాన్తరవిశేషో ద్రష్టవ్యః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఫలాదిభిస్సర్వప్రాణిసంతర్పకా ఇమే పశ్యేయురితి పృచ్ఛన్తి ॥ చూతేతి ॥ చూతామ్రయోః కదమ్బనీపయోశ్చావాన్తరభేదో ద్రష్టవ్యః హే చూతాదయః,భవన్తః-యే చాన్యే-పరార్థమేవ,భవికాజన్మ-యేషాం, తే,యమునాకూలసమీపే వర్తమానాః,తీర్థవాసిన ఇత్యర్థః-రహితాత్మనాం శూన్యచేతసా-మస్మాకం కృష్ణపదవీం-శంసన్తు కథయన్తు ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ హే క్షితి ॥ త్వయా,కిం-తపః,కృతం,అన్యథేదం న ఘటత ఇత్యాహుః,యా,త్వం . కేశవస్యా - ఙ్ఘ్రిస్పర్శేనో-త్సవో-యస్యా-స్తథాభూతా-కుతః,అఙ్గరుహైః-ఉత్పులకితా రోమాఞ్చితా-విభాసి శోభసే - ఉదఞ్చితాని తృణాన్యేవ త్వ - త్తే నరోమాఞ్చః-తత్ర హేతుః కేశవాఙ్ఘ్రిస్పర్శః,తత్రచ హేతుః ప్రాక్తనం తపశ్చేతి సంభావ్యాథోత్సవే హేత్వన్తరాణ్యపి సంభావయన్తి ॥ అపికి-మయ-ముత్సవో-ఽఙ్ఘ్రిసంభవః అధునైకదేశే భగవదఙ్ఘ్రిస్పర్శసంభవః-కింవా,పూర్వమేవ - ఉరుక్రమస్య త్రివిక్రమస్య ,విక్రమాత్పదా సర్వాక్రమణాత్,జాతః,అథవా-తతోఽపి పూర్వం,వరాహవపుషః భగవతః-పరిరమ్భణేనాలిఙ్గనేన,జాతః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ హరిణ్యా దృష్టిలాలిత్యస్య శ్రీకృష్ణదర్శనజహర్షయుక్తతాం సంభావ్య పృచ్ఛన్తి ॥ అపీతి॥ హే ఏణపత్ని,వో యుష్మాకం,దృశాం,సునిర్వృతిం నిరతిశయానన్దం, గాత్రైస్సున్దరైః పాణిపాదాదిభిరవయవైః, వితన్వన్విస్తారేణ జనయన్ - అచ్యుతః - ప్రియయా సహ-ఇహోపగతః,అపికిం,ఆగతః కిమిత్యర్థః ॥ నోపగత ఇతి మా వోచ ఇత్యభిప్రేత్య తత్ర లిఙ్గమాహుః ॥ కాపత్యేన న బ్రూయురితి సఖ్యమాపాదయన్తీభిస్సంబోధ్యతే॥ హే సఖీతి ॥ కాన్తాయా , అఙ్గసఙ్గేన ఆలిఙ్గనేన-య-త్కుచకుఙ్కుమం- తేన రఞ్జితాయాః,కులపతేః గోకులనాథస్య కృష్ణస్య , కున్దస్రజో గన్ధ , ఇహ-వాతి ప్రసరతి, అనేన కాన్తయా సహోపగతత్వే లిఙ్గముక్తం భవ

యూథికే । ప్రీతిం వో జనయన్యాతః కరస్పర్శేన మాధవః ॥ ౮ ॥ చూతప్రియాళపనసాసనకోవిదారజమ్బ్వర్క-
బిల్వవకుళామ్రకపారిజాతాః । యేఽన్యే పరార్థభవికా యమునోపకూలాశ్శంసన్తు కృష్ణపదవీం రహితాత్మ
నాం నః ॥ ౯ ॥ కిం తే కృతం క్షితి తపో బత కేశవాఙ్ఘ్రిస్పర్శోత్సవోత్పులకితాఙ్గరుహైర్విభాసి । అప్యఙ్ఘ్రిసంభవ
ఉరుక్రమవిక్రమాద్వా ఆహో వరాహవపుషః పరిరమ్భణేన ॥ ౧౦ ॥ అప్యేణపత్న్యుపగతః ప్రియయేహ గాత్రై
స్తన్వన్దృశాం సఖి సునిర్వృతిమచ్యుతో వః । కాన్తాఙ్గసఙ్గకుచకుఙ్కుమరఞ్జితాయాః కున్దస్రజః కులపతేరిహ వాతి
గన్ధః ॥ ౧౧ ॥ బాహుం ప్రియాంస ఉపధాయ గృహీతపద్మో రామానుజస్తులసికాళికులైర్మదాన్ధైః । అన్వీయమా
న ఇహ వస్తరవః ప్రణామం కిం వాభినన్దతి చరన్ప్రణయావలోకైః ॥ ౧౨ ॥ పశ్యతేమా లతా బాహూనప్యాశ్లిష్టా వ
నస్పతేః । నూనం తత్కరజస్పర్శాద్బిభ్రత్యుత్పులకాన్యహో ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యున్మత్తవచో గోప్యః
కృష్ణాన్వేషణకాతరాః । లీలా భగవతస్తాస్తా హ్యనుచక్రుస్తదాత్మికాః ॥ ౧౪ ॥ కస్యాశ్చిత్పూతనాయన్త్యాః కృ
ష్ణాయన్త్యపిబత్స్తనమ్ । తోకయిత్వా రుదత్యన్యా పదాహన్ శకటాయతీమ్ ॥ ౧౫ ॥ దైత్యాయిత్వా జహారాన్యా

తి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఫలభారేణ నతాం స్తరూన్ కృష్ణదర్శనాత్ప్రణతాన్మత్వా ప్రియయా సహితస్య గతివిలాసం సమ్భావయన్త్యః పృచ్ఛన్తి ॥ బాహుమితి ॥ హే తరవః,రామానుజో-గృహీతం దక్షిణపాణినా ధృతం పద్మం-యేన తథాభూతః,ప్రియాయాః,స్కన్ధే - బాహుం వామబాహుం-నిధాయ తులసికాయా - అళికులై - స్తదామోదమదాన్ధైః,రన్వీయమానోఽనుగమ్యమాన-ఇహ చరన్-ప్రణయసహితైః,రవలోకైః,వో యుష్మాకం- ప్రణామ-మభినన్దతి కిమ్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తత్ర కాశ్చిత్కాశ్చిద్గోపీరాహుః ॥ పశ్యతేతి ॥ హే సఖ్యః,ఇమా లతాః-కృష్ణేన నూనం-సఙ్గతాః-పశ్యత-పృచ్ఛతేతి పాఠాన్తరం-తదా-ఇమాః - పృచ్ఛతే-త్యర్థః ॥ నను స్వపతిసఙ్గతౌ తత్సఙ్గతిర్దుర్ఘటా తత్రాహుః ॥ వనస్పతేః పత్యుః - బాహూన్ స్కన్ధాన్ ఆశ్లిష్టా అపి కర్తరి క్తః-ఆశ్లిష్యేతి పాఠాన్తరం తదా-ఆశ్లిష్యాపి నూనం తస్య కృష్ణస్య - కరజైః - నఖైః-స్పృష్టాః-కుతః-యతః-ఉత్పులకాని-బిభ్రతి-నహి స్వపతిసఙ్గతానామపీదృక్పులకసంభవ ఇతి భావః- ఉదఞ్చితకోరకాణి పులకత్వేన సంభావయన్తీనామియముక్తిః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఉన్మత్తకవత్ పప్రచ్ఛురిత్యేతత్ప్రపఞ్చితమ్-అథ “ రమాపతేస్తాస్తా విచేష్టా జగృహుస్తదాత్మికా ” ఇతి యదుక్తం తత్ప్రపఞ్చయతి ॥ ఇతీతి ॥ ఇతి-ఉన్మత్తస్యేవ వచాంసి యాసాం తాః-గోప్యః-కృష్ణాన్వేషణేనాతికాతరాః అతివిహ్వలాః-తదాత్మికాశ్చ-భగవత-స్తాస్తాః- లీలా- అనుచక్రుః అనుకృతవత్యః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ కస్యాశ్చిదిత్యాదిభిశ్చతుర్భిరనుకరణం ప్రపఞ్చ్యతే-తతశ్చతుర్భిస్తన్మయత్వం - పునరేకేనానుకరణమితి వివేకః- కస్యాశ్చిద్గోపికాయాః పూతనావదాచరన్త్యాః,కాచిత్కృష్ణవదాచరన్తీ - స్తన-మచుమ్బత్-అన్యాతు-తోకయిత్వా శిశువదాత్మానం కృత్వా - రుదన్తీ-శకటాసురవదాచరన్తీం, కాంచి-త్పదాచరణేనాహన్ తాడయామాస ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ కాచిత్తు-దైత్య ఇత్యాత్తృణావర్తవదాత్మానం కృత్వా-అన్యాం కాఞ్చి - త్కృష్ణస్యా-ర్భం బాల్యం-భావయన్తీం, జహార హృతవతీ-కాచిత్తు - ఘోషాణాం ధ్వనతాం భూషణానాం నిస్స్వనో-యయో-స్తౌ-

భూషణనిస్వనావితి పాఠాన్తరం-తా-వత్సీ ౹ చరణౌ కర్షన్తీ, రిఙ్ఖయామాస-జానుచఙ్క్రమణంచకార ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ద్వేగో
ప్యౌ, కృష్ణరామావివాచేరతుః-కాశ్చన-గోపావత్సాశ్చతద్వదాచేరుః, తత్ర-కాచిద్వత్సాసురవదాచరన్తీం కాంచిత్, గృహీ
త్వాభ్రామయిత్వా, న్యపాతయత్-కాచి-ద్బకాసురవదాచరన్తీం, ఘ్నతీవ-బభూవ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తదా, దూరగాః దూరేవర్త
మానాః, గోవదాచరన్తీః, కాశ్చిత్-యద్వ, త్కృష్ణః తద్వదాహ్వాయత్ ఆజుహావ, ఆహూయేతిపాఠే-యద్వత్కృష్ణః తద్వద్దూర
గాఆహూయ పున-స్త-మనుకుర్వతీంకృష్ణస్త్వమితిపాఠే కృష్ణభావ మనుకుర్వతీం-తదేవదర్శయతి-వేణుం-క్వణయన్తీం - కేవ
లంముఖేనగాయన్తీం-క్రీడన్తీమితిపాఠాన్తరం-కాశ్చి, త్సాధుసాధ్వితి, శంసన్తిప్రశశంసుః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ కాచిత్తు, తన్మనాః కృష్ణా
భేదాభిమానయుక్తమనాః - కస్యాంచి త్స్వభుజం, న్యస్య - కస్యాశ్చిదంసే స్వభుజంనిధాయేత్యర్థః - చలన్తీ పాదవిన్యాసా
న్కుర్వతీ, అపరాః ప్రత్యాహ-కిమితి నను హేసఖ్యః-అహం-కృష్ణః-మమ లలితాంసున్దరతరాం-గతిం-పశ్యతేతి ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁
తథా-కాచి-త్కృష్ణోఽహ-మితి, వదన్తీ - వర్షవాతాభ్యాం - మాభైష్టభయంమాకార్ష్ట తాభ్యాంవర్షవాతాభ్యాం-త్రాణం
రక్షణం-మయా, విహిత-మిత్యుక్త్వా, అమ్బరము త్తరీయ-మేకేన హస్తేన-వితత్యవిస్తృత్యో, న్నిదధేఊర్ధ్వంధృతవతీ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁
హేనృప-కాంచి త్కాళీయాయన్తీం - శిరసి-పదా , ఆక్రమ్య అపరా-కాచి-దువాచ-కిమితి హేదుష్టసర్ప- గచ్ఛయితో గ్రహా
దాదపసర, నను హేఅహో, అహం-ఖలానాం, దణ్డధృక్దణ్డయితా, జాతః అవతీర్ణ ఇతి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తథా, తత్ర-గోపీనాంమధ్యే-

మేకాకృష్ణస్యాభ్భావనామ్ । రిఙ్ఖయామాసకాప్యఙ్ఘ్రీ కర్షన్తీఘోషనిస్వనౌ ॥ ౧౬ ॥ కృష్ణరామాయితే ద్వేతు
గోపవత్సాయితాః పరాః । వత్సాయితాంగృహీత్వాన్యా భ్రామయిత్వాన్యపాతయత్ ॥ కృష్ణాయితా ఘ్నతీ
చాన్యా తత్రకాతుబకాయతీమ్ । ౧౭ ॥ ❁ ఆహ్వాయద్దూరగాయద్వత్కృష్ణస్తమనుకుర్వతీమ్ । వేణుంక్వ
ణన్తీం + క్రీడన్తీమన్యాశ్శంసన్తిసాధ్వితి ॥ ౧౮ ॥ కస్యాఞ్చిత్స్వభుజంన్యస్యచలన్త్యాహాపరాఅను । కృష్ణోఽహం
పశ్యతగతింలలితామితితన్మనాః ॥ ౧౯ ॥ మాభైష్టవాతవర్షాభ్యాంతత్త్రాణంవిహితంమయా । ఇత్యుక్త్వైకే
నహస్తేనయతత్యోన్నిదధేఽమ్బరమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఆరుహ్యైకాపదాఽఽక్రమ్యశిరస్యాహాపరాంనృప । దుష్టాహేగ
చ్ఛజాతోఽహంఖలానాంననుదణ్డధృక్ ॥ ౨౧ ॥ తత్రైకాచాహహేగోపాదావాగ్నింపశ్యతోల్బణమ్ । చక్షూం
ష్యాశ్వపిదధ్వంవోవిధాస్యే క్షేమమఞ్జసా ॥ ౨౨ ॥ బద్ధాన్యయాస్రజాకాంచిత్తన్వీతత్రోలూఖలేహరే । బధ్నా
మిభాణ్డభేత్తారంహయ్యఙ్గవముషంత్వితి ॥ భీతాసుదృక్పిధాయాస్యం భేజేభీతివిడమ్బనమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఏవంకృష్ణంపృ
చ్ఛమానాబృన్దావనలతాస్తరూన్ । వ్యచక్షతవనోద్దేశేపదానిపరమాత్మనః ॥ ౨౪ ॥ పదానివ్యక్తమేతానినన్ద
సూనోర్మహాత్మనః । లక్ష్యన్తేహిధ్వజామ్భోజవజ్రాఙ్కుశయవాదిభిః ॥ ౨౫ ॥ తైస్తైఃపదైస్తత్పదవీమన్విచ్ఛ
న్త్యోఽగ్రతోబలాః । వధ్వాఃపదైస్సుసంపృక్తానివిలోక్యార్తాస్సమబ్రువన్ ॥ ౨౬ ॥ తస్యాఃపదానిచైతాని యా
తాయానన్దసూనునా । అంసన్యస్తప్రకోష్ఠాయాఃకరేణోఃకరిణాయథా ॥ ౨౭ ॥ అనయాఽఽరాధితోనూనం

కాచి, దువాచ ॥ కిమితి ॥ హేగోపాః, ఉల్బణందుస్సహం, ప్రభూతంవా, దవాగ్నిం-పశ్యత, చక్షూంషి పిదధ్వంనిమీలయతవో
యుష్మాకం, మాశు, క్షేమం, మఞ్జసాసుఖేన , విధాస్యేకరిష్యామీతి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏకాతు, స్రజా, కాంచి, ద్బధ్నన్తీ, ప్రోవాచ, కిమి
తి-హేహరే, అధునా-త్వాం-హయ్యఙ్గవముషంనవనీతచోరం-తద్భాణ్డభేత్తారంచా, తః, ఉలూఖలే, బధ్నామీతి - తథై, వం, బ
ద్ధో-క్తాచ, సా, భీతేవ, శోభనేదృశా-యస్మిన్-త- దాస్యం-పిధాయహస్తాభ్యామాచ్ఛాద్యసుదృక్ వరాక్షీవా , సతీ, ముఖం-పి
ధాయ-భీతివిడమ్బనంభయానుకరణం, భేజేచకార ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఇత్థం-పునరపి-బృన్దావనే - లతా-స్తరూంశ్చ, కృష్ణం-పృచ్ఛ
మానాః-వనప్రదేశే-పరమాత్మనః కృష్ణస్య-పదాని-వ్యచక్షతఅపశ్యన్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తదాదృష్టభగవత్పదానాం తాసాముక్తి
మాహ ॥ పదానీతి ॥ ఇమాని-మహాత్మనో, నన్దసూనోః - పదాని-వ్యక్తంనూనం కుతః-హియస్మాత్ - ధ్వజాదిభీ-రేఖాత్మకైః ల
క్ష్యన్త ఇతి ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తతః-తైస్తైః ధ్వజాదిచిహ్నితైః-పదైః తస్య కృష్ణస్య-పదవీం-పురఃపురోఽన్విచ్ఛన్త్యః అన్వేషయ
న్త్యః-అబలాగోప్యః-తదా-కస్యాశ్చి-ద్వధ్వాః, పదైః-సంపృక్తాని అన్తరాన్తరాయుక్తాని - భగవతః-పదాని, విలోక్యా-ర్తా
దుఃఖితా, ఊచుః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ కస్యా ఇత్యాదిభిస్సార్ధైరష్టభిః ॥ కరిణాసహ-కరిణ్యాఇవ-నన్దసూనునాసహ-గచ్ఛ
న్త్యాః-కస్యాశ్చి-ద్వధ్వాః-పదాని-హేగోప్యః, పశ్యత-కథంభూతాయాః అంసేస్కన్ధేన్యస్తః-ప్రకోష్ఠో - యస్యాః, తస్యాః,
అన్యథైవంవిధఃపదానాంసంపర్కోనస్యాదితిభావః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ అనయాకృష్ణేనసహయాతయాభగవాన్, హరిరీశ్వరో

౧౮ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ ఆహూయ ÷ కృష్ణత్వమను † గాయన్తీమ్

నూనం,ఆరాధితః-పూర్వజన్మనీతి శేషః-కుతః యద్యస్మాత్-నోఽస్మాన్-సర్వాః , విహాయ - గోవిన్దః ప్రీతియుక్తో రహః-ఏకాన్తం-యాం-మనయత్,నహ్యనారాధితేశ్వరాణాం రహసి గోవిన్దసఙ్గస్సులభ ఇతిభావః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ కాశ్చిదాహుర్ధన్యా ఇతి హే ఆళ్యః సఖ్యః అమీ,గోవిన్దస్య,పాదాబ్జరేణవః,ధన్యాః,అహో॥ తత్ర హేతుః ॥ యానితి॥ యాన్-గోవిన్దాఙ్ఘ్ర్యబ్జరేణూన్ బ్రహ్మాదయో-దేవాః-అఘనుత్తయే గోవిన్దప్రాప్తిప్రతిబన్ధకపాపాపనుత్తయే, మూర్ధ్ని దధుః-ధృతవన్తః - అస్మాభిరప్యేతద్రేణ్వభిషేకేణ తద్ధైవ కృష్ణః ప్రాప్తుం శక్య ఇతిభావః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ అన్యాస్త్వాహుః ॥ తస్యా ఇతి ॥ తస్యాః గోవిన్దేన సహాయాతాయాః,అమూని-పదాని-నోఽస్మాకం ఉచ్చైః భృశం - క్షోభం చిత్తక్షోభం,కుర్వన్తి-తత్ర హేతుః-యా , స్వయ,మేకైవ-సర్వాసాం గోపీనాం,సంబన్ధి-సర్వస్వభూత,మచ్యుతస్యాధర,మధరామృత - మపహృత్య,రహసి-భుఙ్క్తే ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ అన్యాతు కేవలమసంపృక్తాని కృష్ణస్యైవ పదాని దృష్ట్వా సామర్షమాహ॥ నలక్ష్యన్త ఇతి ॥ తస్యాః వధ్వాః,పదాన్య , త్ర నదృశ్యన్తే-కుతః-యతో నూనం-తృణాఙ్కురైః-ఖిద్యన్తి - సుజాతే సుకుమారే - అఙ్ఘ్రితలే,యస్యాస్తాం-ప్రేయసీం,ప్రియః శ్రీకృష్ణః-ఉన్నిన్యే-స్కన్ధమారోపితవాన్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ అపరాస్తు సత్యమత ఏవాధికలగ్నాని పదాని పశ్యతేత్యాహుః ॥ ఇమానీతి॥ హే గోప్యః,వధూం,వహతో,గామినో గచ్ఛతః,కామిన ఇతి పాఠే,కామినః-అత ఏవ , వధూం, వహతః కృష్ణస్య,తత ఏవ-భారాక్రాన్తస్య,తత ఏవ,అధికలగ్నానీమాని-పదాన్యత్ర, పశ్యత ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ కాశ్చిత్ క్షోణీసమ్మర్దమాలక్ష్యాహుః॥ అత్రేతి॥ మహాత్మనా,కామినా అత్ర పుష్పహేతోః పుష్పాపచయార్థం,కాన్తా-అవరోపితా, అత్ర తు-ప్రియార్థే ప్రియామలంకర్తుం,ప్రేయసా కృష్ణేన,ప్రసూనానామపచయః పుష్పలవనం-కృతః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ అత ఏవ, ప్రపదాభ్యాం పాదాగ్రాభ్యాం,ఉచ్చప్రసూనాపచ

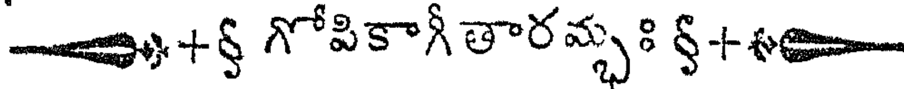
భగవాన్హరిరీశ్వరః । యన్నో విహాయ గోవిన్దః ప్రీతో యామనయద్రహః॥ ౨౮ ॥ ధన్యా అహో అమీ ఆళ్యో గోవిన్దాఙ్ఘ్ర్యబ్జరేణవః । యాన్బ్రహ్మేశాదయో దేవాః దధుర్మూర్ధ్న్యఘనుత్తయే ॥ ౨౯ ॥ తస్యా అమూని నః క్షోభం కుర్వన్త్యుచ్చైః పదాని యత్ । ఏకాఽపహృత్య గోపీనాం ధనం భుఙ్క్తేఽచ్యుతాధరమ్॥ ౩౦॥ నలక్ష్యన్తే పదాన్యత్ర తస్యా నూనం తృణాఙ్కురైః। ఖిద్యత్సుజాతాఙ్ఘ్రితలామున్నిన్యే ప్రేయసీం ప్రియః॥ ౩౧॥ ఇమాన్యధికలగ్నాని పదాని వహతో వధూమ్। గోప్యః పశ్యత కృష్ణస్య భారాక్రాన్తాని కామినః॥ ౩౨ ॥ అత్రావరోపితా కాన్తా పుష్పహేతోర్మహాత్మనా । అత్ర ప్రసూనాపచయః ప్రియార్థే ప్రేయసా కృతః॥ ౩౩ ॥ ప్రపదాక్రమణే హ్యేతే పశ్యతాసకలే పదే । కేశప్రసాధనం త్వత్ర కామిన్యాః కామినా కృతమ్ ॥ ౩౪ ॥ తాని చూడయతా కాన్తాముపవిష్టమిహ ధ్రువమ్। ఇత్యేవం ❁ ప్రలపన్త్యస్తా గోప్యశ్చేరుర్విచేతసః। ౩౫ ॥ రేమే తయా చాత్మరత ఆత్మారామోఽప్యఖణ్డితః । కామినాం దర్శయన్దైన్యం స్త్రీణాం చాపి దురాత్మతామ్ ॥ ౩౬ ॥ యాం గోపీమనయత్కృష్ణో విహాయాన్యాః స్త్రియో వనే । సా చ మేనే తదాఽఽత్మానం వరిష్ఠాం సర్వయోషితామ్॥ హిత్వా గోపీః కామయానా మామసౌ భజతే ప్రియః ॥ ౩౭ ॥ తతో గత్వా వనోద్దేశం దృప్తా కేశవమబ్రవీత్ । న పారయేఽహం చలితుం నయ మాం యత్ర

యాఙ్గ-మాక్రమణం,యయో- స్తౌ,అప్రవైత్రభ్యమగ్నౌ,ఏతౌ,పదపాదాగ్రౌ, పశ్యత కాశ్చిత్తస్యాః కృష్ణజాన్వన్తరముపవిష్టాయాశ్చిహ్నం క్షోణీసమ్మర్దనాదికమాలక్ష్యాహుః॥ కేశప్రసాధనమితి॥ అత్ర,కామినా కృష్ణేన,కామిన్యాః , కేశప్రసాధనం,కేశానామితస్తతో విశ్లథతాం,ప్రసాధనం పునస్సీమన్తసమీకరణాభ్యాం బన్ధనం - కృతమ్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ కాన్తామధికృత్య-తాని ప్రసూనాని,చూడయతా శిరోభూషణం కుర్వతా,కృష్ణేనే- హ , నూనం,ఉపవిష్టం , ఇత్యుక్తప్రకారేణ ఏవం ప్రకారాన్తరైణాపి-ప్రలాపం కుర్వత్యః,దర్శయన్త్య ఇతి పాఠే-మిథస్తచ్చిహ్నాని దర్శయన్త్యః-స్తా గోప్యః - తత్ర తత్ర - విచేతస ఉన్మత్తసదృశాః-విచేరుః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ కిం విచేతోభిర్గోపీభిః కేవలమిత్థం సంభావనామాత్రం కృతం- ఉత తత్సత్యమేవేతి రాజ్ఞస్సంశయం నిరాహ మునిః॥ రేమ ఇతి॥ తయా-గోపీభిరుద్భావితయా-కయాచిద్గోప్యా సహ-భగవా-న్రేమే॥ కథం భూతః-ఆత్మారామోఽప్య-ఖణ్డితోఽపి,అవాప్తసమస్తకామత్వేన స్త్రీవిభ్రమైరఖణ్డితచిత్తోఽపి ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తథాచేత్కిమితి రేమేఽత ఆహ॥ కామినామితి ॥ కామినాం విషయాసక్తచిత్తానాం - దైన్యం తత్పారవశ్యాత్మకం- స్త్రీణాం,దౌర్జన్యం చ,దర్శయన్ దర్శయితుమిత్యర్థః-స్త్రీణాం దురాత్మతామాహ॥ యామితి॥ అన్యాస్స్త్రియో విహాయ-కృష్ణో-యాం గోపీ-మనయ-త్సా చ,తదా-సర్వయోషితాం మధ్యే,ఆత్మానం-వరిష్ఠాం, మమన్యత-మననప్రకారమేవాహ॥ హిత్వేతి ॥ కామో-యాన-మాగమనసాధనం-యాసాం-తాః సర్వా , గోపీర్విహాయ అసౌ ప్రియో-మామేవ-భజతే అనువర్తతే- అతో , ఽహం-సర్వయోషితాం , శ్రేష్ఠే , తి మేనేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తత ఏవమభిమత్యానన్తరం,కించిద్దూరం-గత్వా-గర్వితా సతీ- కేశవం కృష్ణ-మబ్రవీత్॥ కిమితి ॥ అహం-గన్తుం

౩౫ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ దర్శయన్త్య

చలితుం-నశక్నోమి-అతో యత్ర-తే మనః జిగమిషసి తత్ర-మాం-నయ ఇతి ॥ ౩౮ ॥ కామినాం దైన్యం దర్శయతి॥ ఏవమి తి॥ ఇత్థ-ముక్తో,భగవా-న్ప్రియా-మాహ॥ కిమితి॥ స్క-న్ధే ఆరుహ్యతా,మితి స్వేమేతి శేషః, అఖణ్డితత్వమాహ ॥ తతశ్చేతి ॥ తత స్త స్యాం స్క-న్ధారోహోద్యతాయాం సత్యాం - అ న్తర్హిత వాన్ తత స్తదైవ సావధూ-రనుత ప్తవతీ ॥ ౩౯ ॥ అనుతాప ప్రకారమేవాహ ॥ హానాథేతి ॥ హేతిఖేదే-హేనాథ-హే ప్రియతమ- హే మహాభుజ- క్వాసి-తవ కింకర్యాః-కృపణాయాః దీనాయాశ్చ-మమ- హే సఖే-తవ,సన్నిధిం-దర్శయ ॥ ౪౦ ॥ ఇత్థం -ప్రియస్య విశ్లేషణ- మోహితాం విచిత్తాం- దుఃఖితాం చ, తా-మవిదూరతః-తాః గోప్యో-దదృశుః,కథంభూతాః , భగవతో-మార్గ,మన్వేషయ న్త్యః ॥ ౪౧ ॥ తస్-స్తయా స్వ స్యాః, మాధవా-న్మానప్రా ప్తింసమ్మానప్రాప్తిం , తథా,ఆత్మనో దౌరాత్మ్యద్ధేతోః,అవమానం చ కథిత మాకర్ణ్య,స ర్వా-గోప్యః,పరమం విస్మయం,ప్రాపుః ॥ ౪౨ ॥ తత, స్తయాసహితాః,కృష్ణాన్వేషణాయ-యావ చ్చన్ద్రికా,ప్రకాశ తే-తావ,ద్వనం, చేరుః-తత- స్తమసా సాన్ద్రతరుచ్ఛాయాకృతేన-ప్రవిష్టం వ్యాప్తం వన-మాలక్ష్య,తతో,నివృత్తాః ॥ ౪౩ ॥ ఏవం-తమః ప్రాప్తా అపి స్వగృహాన్నైవ స్మృతవత్యః , తత్ర హేతుం వదన్వ్యాశినష్టి ॥ తస్మిన్ కృష్ణ ఏవ-మనో-యాసాం , అత ఏవ తదాత్మికాః తజ్జ్ఞానప్రచురాః , అతఏవ తస్యైవాలాపో యాసాం - తస్యైవ వివిధా చేష్టా యాసాం-తాః, స్తస్యైవ, గు ణా,న్గాయ న్త్యః ॥ ౪౪ ॥ కింతు-పూర్వం,కృష్ణేన యత్ర,సఙ్గతా, స్తదేవ-కాళిన్ద్యాః, పులిన-మాగత్య,సమవేతాస్సమ్మి లితాః,కృష్ణభావనాయుక్తాః,కృష్ణస్యాగమనే-కాఙ్క్షితం కాఙ్క్షా , యాసాం-తాః కృష్ణమేవ జగుః ॥ ౪౫ ॥ ఇతి శ్రీభాగవ

తే మనః॥ ౩౮ ॥ఏవము క్తః ప్రియామాహ స్కన్ధమారుహ్యతామితి। తతశ్చాన్తర్దధే కృష్ణస్సా వధూరన్వతప్యత॥
హానాథ రమణ ప్రేష్ఠ క్వాసి క్వాసి మహాభుజ । దాస్యాస్తే కృపణాయా మే సఖే దర్శయ సన్నిధిమ్॥ ౪౦॥ అన్విచ్ఛన్త్యో
భగవతో మార్గం గోప్యోఽవిదూరతః । దదృశుః ప్రియవిశ్లేష మోహితాం దుఃఖితాం సఖీమ్ ॥ ౪౧ ॥ తయా కథిత
మాకర్ణ్య మానప్రాప్తిం చ మాధవాత్ ।అవమానం చ దౌరాత్మ్యాద్విస్మయం పరమం యయుః ॥ ౪౨ ॥ తతోఽవి
శన్వనం చన్ద్రజ్యోత్స్నా యావద్విభావ్యతే।తమః ప్రవిష్టమాలక్ష్య తతో నివవృతుః స్త్రియః॥ ౪౩ ॥తన్మనస్కా
స్తదాలాపా స్తద్విచేష్టా స్తదాత్మికాః।తద్గుణానేవ గాయన్త్యో నాత్మాగారాణి సస్మరుః ॥ ౪౪ ॥పునః పులినమా
గత్య కాళిన్ద్యాః కృష్ణభావనాః । సమవేతా జగుః కృష్ణం తదాగమనకాఙ్క్షితాః ॥ ౪౫ ॥ ✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱
✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, త్రింశోఽధ్యాయః ✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱

+ గోపికాగీతారమ్భః +

గోప్య ఊచుః ॥ జయతి తేఽధికం జన్మనా వ్రజః శ్రయత ఇన్దిరా శశ్వదత్ర హి।దయిత దృశ్యతాం దిక్షు తావకాస్త్వ
య్యధృతాసవస్త్వాం విచిన్వతే ॥ ౧ ॥శరదుదాశయే సాధుజాతసత్సరసిజోదరశ్రీముషా దృశా। సురతనాథ తేఽ

తే చన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే త్రింశోఽధ్యాయః ✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱

"తద్గుణానేవ గాయన్త్యః కృష్ణం జగుః" రితి చోక్తం,తదేవ గానం ప్రపఞ్చయత్యేకత్రింశేన॥ జయతీతి ॥ వ్రజ, స్తే తవ, జన్మనా హేతునా నితరాం , జయత్యుత్కర్షం ప్రాప్నోతి-కిఞ్చ ,తవ,జన్మనా,ఇన్దిరా లక్ష్మీ రపి , నిత్య -మత్ర వ్రజే,శ్రయతే-వ్రజమలఙ్కుర్వత్యస్మాభిరలక్ష్యమాణా చాత్రైవ వర్తత ఇత్యర్థః ॥ యద్వా అత్ర వ్రజే-శ్రయతే,త్వామితి శేషః-నిత్యానపాయిత్వాదితి భావః॥ ఇన్దిరా మహతీ సమృద్ధిర్వా, ఏవం సర్వస్మిన్ప్రజే మోదమానేఽత్ర-త్వదీయా వయంతు - త్వయి నిమిత్తే త్వదర్థ మేవేత్యర్థః-కథంచి ద్ధృతా,అసవః ప్రాణాః, యాభి, స్తథాభూతా,స్త్వామేవ - మృగయన్తే,అత- స్త్వయా-దృశ్యతాం ప్రత్యక్షీభూయతా,మస్మాక- మితి శేషః-అత్ర వక్తృబాహుళ్యాత్ప్రతిశ్లోకమపరా ఆహురిత్యవతారణా ద్రష్టవ్యా తత్ర యథా సంభవం పూర్వోత్తరవచసాం సఙ్గతిరుచ్యతే ॥ ౧ ॥ తత్ర విచిన్వన్తు మమ కిం-తత్రాహుః॥ శరదితి॥ శరత్కాలికే-సరసి సమ్యక్,జాతస్య, అనేన గమ్భీరామ్భస్సముద్భూతత్వమభిప్రేతం , సత్సరసిజస్య,సత్త్వమత్ర సుమృష్టనాళత్వ రవికరవికసితత్వాదికం వివక్షితం-ఉదరగర్భ,యా-శ్రీ స్తాం,ముష్ణాతి హరతి తిరస్కరోతీతి యావత్ తథా - తయా-దృశా నేత్రేణ- హే సురతనాథ సంభోగవర్ధక-తే-జ్వరం యాచనీ యేతి వా- హే ఆత్మ పర్యన్తాభీష్టప్రద-తవా , శుల్కదాసికాః మూల్యరహితాః దాసీః-మూల్యం వినాఽపి దాస్యం ప్రాప్తాః-శుల్కదాసికా ఇతి చ్ఛేదే, తవ సంబన్ధినా - శుల్కేన సౌన్దర్యాత్మకేన మూల్యేన-దాసీ-రస్మాన్ నిఘ్నతో మారయత- స్తే తవ-త్వయా క్రియమాణః ఇహ లోకే-అయం - వధో-నభవతి కిం-శస్త్రైరేవ వధో వధః దృశా వధో వధః కిం నభవతీతి భావః దృశా నిఘ్నత ఇత్యనేన దృశా నః ప్రాణానపహృతవత ఇత్యభిప్రేతం-అత- స్త్వద్దృశాఽపహృత ప్రా

ణప్రత్యర్పణాయత్వయాదృశ్యతామితియథాసంభవంసర్వత్రవాక్యశేషః ❁॥ ౨ ॥ ❁కించ-కృపయాబహుభ్యోమృత్యుభ్యో రక్షితవతోఽధునాదృశ్యైవఘాతోఽనుచితఇత్యభిప్రేత్యాహుః ॥ విషేతి ॥ హేఋషభశ్రేష్ఠ, విషమయాత్కాళీయహ్రదజలాద్యోఽప్యయోనాశః,తస్మాత్,తథా-వ్యాళరాక్షసాదఘాసురాత్,వర్షాన్మారుతాత్,వైద్యుతానలాదశనిపాతజాదగ్నేః, వృషోఽరిష్టః-తస్మాత్-మయాత్మజాద్వ్యోమాసురాత్,విశ్వతఃఅన్యస్మాదపిసర్వతో,భయాచ్చ, కాళీయమదదమనాదిభిః-పునఃపునారక్షితాః-కిమిదానీంకేవలవ్యాఘాతయసీతిభావః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁కించనిఖిలజగత్పాలనార్థమవతీర్ణస్యతత్రాపిస్వాశ్రితపక్షపాతినస్తవాశ్రితోపేక్షాఽనుచితేత్యభిప్రేత్యాహుః ॥ నఖల్వితి॥ హేసఖే,భవాన్,ఖలు,నూనం-యశోదాసుతో-నభవతి,ప్రాకృతఃకేవలంయశోదాసుతోనభవతి కింతు - అఖిలదేహినాం,మన్తరాత్మా అతోదృక్-పశ్యతిసర్వమితిదృక్,కర్తరిక్విప్- అన్తఃప్రవిష్టశ్శుభాశుభసాక్షీపరమాత్మేత్యర్థః-సకింకర్మాయత్తదేహభాగ్భవతినేత్యాహుః ॥ విఖనసావిరిఞ్చేనా, విశ్వపాలనాయ-ప్రార్థితః-సాత్వతాంభక్తానాంయదూనాం - కులే, ఉదేయివాన్ స్వేచ్ఛయాఽవతీర్ణః-నతుప్రాకృతవత్కర్మణాజాతఇత్యర్థః ❁॥ ౪ ॥ ❁తస్మాత్తావకానామస్మాకమభిమతమేతచ్చతుష్టయంసంపాదయేత్యాహుశ్చతుర్భిః॥ హేవృష్ణివర్య సంసృతేర్భయాత్,తవ-చరణమీయుషాంశరణంగతానాం-జనానాం,విరచితందత్త-మభయం-యేన-తత్ కామదమభీష్టదం-తథాశ్రియోలక్ష్మ్యాః,కరగృహ్ణాతీతితథా-తత్కరసరోరుహం-హేకాన్త-నోఽస్మాకం-శిరసి- నిధేహి ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ హేవ్రజజనార్తిహన్-హేవీర-నిజజనానాం-యః-స్మయోగర్వః-తం - ధ్వంసయతీతితథా-నన్ద్యాదేరాకృతిగణత్వాత్కర్తరిల్యుః-తథాభూతంస్మితం-యస్య,హేతథాభూత-హేసఖే , భవత్కిఙ్కరీః నోఽస్మాన్-భజానువర్తస్వ,స్మనిశ్చితం-అద్భుతంవా ,సు

శుల్కదాసికావరదనిఘ్నతో నేహకింవధః॥ ౨ ॥విషజలాప్యయాద్వ్యాళరాక్షసాద్వర్షమారుతాద్వైద్యుతా
నలాత్ । వృషమయాత్మజాద్విశ్వతోభయాదృషభతేవయంరక్షితాముహుః॥ ౩ ॥నఖలుగోపికానన్దనోభవా
నఖిలదేహినామన్తరాత్మదృక్ ।విఖనసాఽర్థితోవిశ్వగుప్తయేసఖఉదేయివాన్సాత్వతాంకులే॥ ౪ ॥విరచితా
భయంవృష్ణిధుర్యతేచరణమీయుషాంసంసృతేర్భయాత్ । కరసరోరుహంకాన్తకామదంశిరసిధేహినశ్శ్రీకర
గ్రహమ్॥ ౫ ॥వ్రజజనార్తిహన్వీరయోషితాంనిజజనస్మయధ్వంసనస్మిత ।భజసఖేభవత్కిఙ్కరీస్స్మనోజలరుహా
ననంచారుదర్శయ ॥ ౬ ॥ ప్రణతదేహినాంపాపకర్శనంతృణచరానుగంశ్రీనికేతనమ్ । ఫణిఫణార్పితంతేపదా
మ్బుజంకృణుకుచేషునఃకృన్ధిహృచ్ఛయమ్ ॥ ౭ ॥ మధురయాగిరావల్గువాక్యయాబుధమనోజ్ఞయాపుష్కరేక్షణ ।
విధికరీరిమావీరముహ్యతీరధరసీధునాఽఽప్యాయయస్వనః ॥ ౮ ॥ తవకథామృతంతప్తజీవనంకవిభిరీడితంకల్మ
షాపహమ్ । శ్రవణమఙ్గళంశ్రీమదాతతంభువిగృణన్తియేభూరిదాజనాః॥ ౯ ॥ప్రహసితంప్రియప్రేమవీక్షితం

న్దరం-జలరుహాననం-తావద్యోషితామస్మాకం-దర్శయ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁అవిశేషేణప్రణతానాం - దేహినాం-పాపహన్తృణచరాగావ-స్తా అనుసృత్యగచ్ఛతీతితథా- సౌభాగ్యేన- శ్రియః - నికేతనంఆశ్రయభూతం-వీర్యాతిరేకేణ,ఫణినఃకాళీయస్యఫణేష్వర్పితం-తవ-పదామ్బుజం-నోఽస్మాకం-కుచేషు-కృణునిధేహి-హృచ్ఛయంకామం కృన్ధిఛిన్ధి ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ హేపుష్కరేక్షణబుధానాంహృద్యయా-వల్గూనివాక్యాని యస్యాం- తయా-అతఏవ - మధురయాకోకిలాదిశబ్దవచ్ఛ్రావ్యయా-తవ-గిరాముహ్యతీః-విధికరీఃకిఙ్కరీశ్చ-ఇమాః-నోఽస్మాన్-అధరామృతేనా - ప్యాయయస్వసంజీవయ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁కించాస్మాకంత్వద్విరహేణమరణంప్రాప్తప్రాయమేవ కింతుత్వత్కథామృతంమిథః మేపాయయన్తి- తైర్వఞ్చితమిత్యభిప్రేత్యాహుః॥తవేతి॥ తవ-కథైవ-అమృతం-తత్రహేతుః- తప్తానాంతాపత్రయతప్తానాం- జీవనం - ప్రసిద్ధామృతాదుత్కృష్టతామాహుః-కవిభిర్బ్రహ్మాదిభిః-ఈడితం స్తుతం-దేవభోగ్యంత్వమృతంతైఃతుచ్ఛీకృతమితిభావః-కించ - కల్మషాపహంశ్రోతౄణాంవదతాంస్మరతాంచపాపహరం-ప్రసిద్ధంతునైవంవిధమితిభావః-కించ - శ్రవణమాత్రేణైవ-మఙ్గళంనిశ్రేయసరూపం-యస్మాత్- తథాభూతం-ప్రసిద్ధంతుపునస్సంసారనిమిత్తమితిభావః-కించ- శ్రీమత్ శాన్త్యాదిగుణావహం - ప్రసిద్ధన్తుమాదకమితిభావః,ఏవంభూతం-త్వత్కథామృతంఆతతంవిస్తృతంయథాతథా-భువియేగృణన్తినిరూపయన్తి- తేజనాః - భూరిదాఃబహువదాన్యాః జీవితందదతీత్యర్థః-పూర్వ జన్మసుబహుదత్తవన్తస్సుకృతినఇతియావదితివా ❁ ॥ ౯ ॥ ❁తర్హిమత్కథామృతశ్రవణేనైవతృప్తాభవతేత్యత్రతథాఽపిత్వద్విలాసక్షుభితచిత్తావయంనశాన్తిమాప్నుమఇత్యభిప్రేత్యాహుః ॥ ప్రహసితమితి॥ హేప్రియ-హేకుహకవఞ్చక-తవ-ప్రహసితంచ -ప్రేమ్ణావీక్షితంచ - ధ్యానమఙ్గళం-ధ్యానేనాపిమఙ్గళంసుఖంయస్మాత్తత్-విహరణంచ, యాశ్చ-రహసి-సంవిదఃసఙ్కేతచేష్టాః-కథంభూతాః-హృదిస్పృశోహృదయఙ్గమాఃతాశ్చ-నోఽస్మాకం-మనః-క్షోభ

యన్తి హి ॥ ౧౦ ॥ కించ త్వయి వయమతీవ ప్రేమార్ద్రచిత్తాః త్వం తు కుతోఽస్మాన్ వ్యథయసీత్యభిప్రేత్యాహుః ద్వాభ్యాం ॥ హే నాథ హే కాన్త యద్యదా పశూన్ చారయన్ వ్రజాచ్చలసి తదా నళినవత్సున్దరం కోమలం తే తవ పదం శిలైః కరిషైస్తృణైః రఙ్కురైశ్చ సీదతీతి నోఽస్మాకం మనః కలిలతాం అస్వాస్థ్యం గచ్ఛతి యాతి ॥ ౧౧ ॥ ఏవంభూతాస్త్వత్క్లేశశఙ్కితచిత్తా వయం త్వం తు దినపరిక్షయే సాయంకాలే నీలకున్తలైః ఆవృతం వనరజస్వలం గోరజశ్ఛురితం వనరుహాననం అళిమాలాకులపరాగచ్ఛురితపద్మతుల్యమాననం ముహుర్ముహుః దర్శయన్ నోఽస్మాకం మనసి కేవలం హే వీర స్మరం యచ్ఛసి కామముద్దీపయసి న తు సఙ్గం దదాసి తతః కపటస్త్వమితి భావః ॥ ౧౨ ॥ అతోఽధునా కపటం విహాయ సఙ్గతో భవేతి ప్రార్థయన్తే ద్వాభ్యాం హే రమణ తవ చరణపఙ్కజం అస్మాకం స్తనేష్వర్పయ నిధాయ కామాగ్నిం శమయేతి భావః తదనుగుణం సమ్బోధయన్తి హే ఆధిహన్నితి ఆధిర్మనఃపీడా కథంభూతం శన్తమం సేవాసమయే సుఖతమం ఆపది ధ్యేయం చ ధరణ్యా మణ్డనమలఙ్కారభూతం పద్మజేన బ్రహ్మణా అర్చితం ప్రణతాభీష్టదం చ ॥ ౧౩ ॥ తథా హే వీర తవ అధరామృతం వితర దేహి కథంభూతం నృణాం ఇతరేషు సార్వభౌమాదిసుఖేషు రాగమిచ్ఛాం విస్మారయతి లోపయతీతి తత్తథా స్వరితేన నాదితేన వేణునా స్వరయుక్తేన వేణునా సుష్ఠు యథా తథా చుమ్బితం నాదామృతవాసితమితి భావః ॥ శోకనాశనం తాపత్రయజదుఃఖశామకం ముత్తరోత్తరం రతివర్ధకం చ ॥ ౧౪ ॥ కించ క్షణమపి త్వద్విశ్లేషమసహమానాః సర్వసఙ్గపరిత్యాగేన వయం యతయ ఇవ త్వాముపాగతాః త్వం తు కథమస్మాన్ త్యక్తుముత్సహస ఇత్యభిప్రేత్యాహుః ద్వాభ్యాం

విహరణం చ తే ధ్యానమఙ్గళమ్ । రహసి సంవిదో యా హృదిస్పృశః కుహక నో మనః క్షోభయన్తి హి ॥ ౧౦ ॥ చలసి యద్వ్రజాచ్చారయన్పశూన్ నళినసున్దరం నాథ తే పదమ్ । శిలతృణాఙ్కురైః సీదతీతి నః కలిలతాం మనః కాన్త గచ్ఛతి ॥ ౧౧ ॥ దినపరిక్షయే నీలకున్తలైర్వనరుహాననం బిభ్రదావృతమ్ । వనరజస్వలం దర్శయన్ముహుర్మనసి నః స్మరం వీర యచ్ఛసి ॥ ౧౨ ॥ ప్రణతకామదం పద్మజార్చితం ధరణిమణ్డనం ధ్యేయమాపది । చరణపఙ్కజం శన్తమం చ తే రమణ నః స్తనేష్వర్పయాధిహన్ ॥ ౧౩ ॥ సురతవర్ధనం శోకనాశనం స్వరితవేణునా సుష్ఠు చుమ్బితమ్ । ఇతరరాగవిస్మారణం నృణాం వితర వీర నస్తేఽధరామృతమ్ ॥ ౧౪ ॥ అటతి యద్భవానహ్ని కాననం త్రుటిర్యుగాయతే త్వామపశ్యతామ్ । కుటిలకున్తలం శ్రీముఖం చ తే జడ ఉదీక్షతాం పక్ష్మకృద్దృశామ్ ॥ ౧౫ ॥ పతిసుతాన్వయభ్రాతృబాన్ధవానతివిలఙ్ఘ్య తేఽన్త్యచ్యుతాగతాః । గతివిదస్తవోద్గీతమోహితాః కితవ యోషితః కస్త్యజేన్నిశి ॥ ౧౬ ॥ రహసి సంవిదం హృచ్ఛయోదయం ప్రహసితాననం ప్రేమవీక్షణమ్ । బృహదురః శ్రియో వీక్ష్య ధామ తే ముహురతిస్పృహా ముహ్యతే మనః ॥ ౧౭ ॥ వ్రజవనౌకసాం వ్యక్తిరఙ్గ తే వృజినహన్త్ర్యలం విశ్వమఙ్గళమ్ । త్యజ మనాక్ చ నస్త్వత్స్పృహాత్మనాం స్వజనహృద్రుజాం యన్నిషూదనమ్ ॥ ౧౮ ॥ యత్తే సుజాతచరణామ్బురుహం స్తనేషు భీతాః శనైః

యద్యదా అహ్ని బృన్దావనం ప్రత్యటతి గచ్ఛతి తదా త్వామపశ్యతాం ప్రాణినాం త్రుటిః క్షణార్ధమపి యుగప్రాయా భవతి ఏవమదర్శనే దుఃఖముక్తం పునశ్చ కథంచిద్దినాన్తే తవ కుటిలాని కున్తలాని యస్మిన్ తత్ శ్రీమత్ ముఖం ఉదుచ్చైః ఈక్షమాణానాం తేషాం దృశాం పక్ష్మకృద్బ్రహ్మా జడో మన్ద ఏవ ॥ నిమేషమాత్రమప్యసహ్యమితి దర్శనసుఖముక్తమ్ ॥ ౧౫ ॥ తస్మాద్ధే అచ్యుత పతీన్ సుతాన్ అన్వయాన్ స్వసంబన్ధినః భ్రాతౄన్ బాన్ధవాంశ్చ అత్యన్తం విలఙ్ఘ్య తే తవ అన్తి సమీపం ఆగతా వయం కథంభూతాః గతివిదః అస్మదాగమనం జానతః గతివిదో వయం తవోద్గీతేన మోహితాః హే కితవ ధూర్త ఏవంభూతా యోషితో నిశి స్వయమాగతాః త్వాం వినా కస్త్యజేత్ న కోఽపీత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ అథ త్వయా త్యక్తానామస్మాకం ప్రాప్తం త్వద్దర్శననిదానహృద్రోగస్య త్వత్సఙ్గత్యైవ చికిత్సాం కుర్విత్యాహుర్ద్వాభ్యాం ॥ రహసీతి ॥ తవ రహసి సంవిదం సాఙ్కేత్యం కర్మ హృచ్ఛయోదయం కామజనకం ప్రేమ్ణా వీక్షణం చ ప్రహసితమాననం చ శ్రియో లక్ష్మ్యాః స్థానభూతం బృహద్విశాలమురో వక్షశ్చ వీక్ష్య అస్మాకమతీవ స్పృహా భవతి తయా చ ముహుర్ముహుర్నో ముహ్యతే మోహం ప్రాప్నోతి ॥ ౧౭ ॥ అఙ్గ హే కృష్ణ తవాభివ్యక్తిరవతారో వ్రజవనౌకసాం గోపానాం మునీనాం చ వృజినహన్త్రీ పాపనిరసనీ దుఃఖనిరసనీ వా విశ్వస్య మఙ్గళావహా చ అతస్త్వత్స్పృహాత్మనాం త్వత్స్పృహారుగ్ణమనసాం నోఽస్మాకం మనాగీషత్ త్యజ ముఞ్చ కించిద్దేహీత్యర్థః కిం తత్ యత్ స్వజనస్య హృద్రోగాణాం నిషూదనం నివర్తకం ఔషధం తత్తు త్వమేవ వేత్సీతి గూఢాభిప్రాయః ॥ ౧౮ ॥ అతిప్రేమధర్షితా రుదత్య ఆహుః ॥ యదితి ॥ హే ప్రియ యత్తవ సుకుమారం పదాబ్జం తన్నః కఠినేషు స్తనేషు సమ్మర్దశఙ్కితాః శనైశ్శనైః ధారయామ తేన పదాబ్జేనాధునా అటవీం అటసి చరసి నయసీతి పాఠే అటవీం ప్రతి పశూన్ ఆత్మానం వా నయసి ప్రాపయసి ॥ తత్పదాబ్జం కూర్పాదిభిస్తీక్ష్ణసూక్ష్మశిలాదిభిః కింస్విన్న వ్యథతే

కథంనునామనవ్యథతే,వ్యథతఏవేతి-నోఽస్మాకం,ధీః,భ్రమతి,నస్వస్థాభవతి-కథంభూతానాం, భవా-న్నేవా,యుఃజీవితం-యాసాం,తథాభూతానాం,త్వదధీనజీవితానామిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఏకత్రింశోధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఇత్థంగోపీనాంగానముపవర్ణిత - మథేత్థంగాయతీర్గోపీరనుజిఘృక్షో రావిర్భూతస్య భగవతోదర్శనహర్షజాంతాసాం విక్రియాంసరససాక్షేపసల్లాపాంతాంక్రీడాంచానువర్ణయతిద్వాత్రింశేన ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థం,భగవతో,గుణాన్,ప్రగాయన్త్యః, చిత్రధా, అనేకధా , ప్రలపన్త్యశ్చ , హేరాజన్-కృష్ణదర్శనే,లాలసాఅతిస్పృహా,యాసాం, తాః,సుస్వరంయథాతథా, ఉచ్చైః,రురుదుః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తాసాంరుదతీనాం,అగ్రే,శౌరి, రావిర్బభూవ,కథంభూతః,స్మయమానంముఖామ్బుజం-యస్య,సః,జగన్మోహకస్యకామస్యాపి, మోహకః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తమాగతం-ప్రేష్ఠంకృష్ణ,మవలోక్య,బలాః,గోప్యః-ప్రీత్యా ఉత్ఫుల్లావికసితా,దృశో,యాసాం,తథాభూతాః,యుగపత్,సర్వా , ఉత్తస్థుః ॥ యథా,ఆగతం , ప్రాణం,తస్యాఃశరీరాణి, తద్వత్,వియుక్తైః ప్రాణైఃపునరాగత్యాసుస్థైసతియథాతనురుత్తిష్ఠతేతద్వదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఆగతాః,కృష్ణముఖే,యల్లావణ్యం-తదేవ-సుధా,తాం - నయనరూపైః-భాజనైః పానపాత్రైః - పునఃపున-రాపీయాపిపీత్వాపి-నాతృప్యన్ నతృప్తాబభూవుః-యథా-సన్తఃభక్తాః-తచ్చరణంభగవత్పదాబ్జలావణ్యం - పునఃపునరనుభూయాపినతృప్యన్తి-తద్వత్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ కాచిద్గోపీ-

ప్రియదధీమహికర్ణశేషు। తేనాటవీమటసితద్వ్యథతేనకింస్విత్కూర్పాదిభిర్భ్రమతిధీర్భవదాయుషాంనః॥౧౯॥❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే , ఏకత్రింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇతిగోప్యఃప్రగాయన్త్యః ప్రలపన్త్యశ్చచిత్రధా । రురుదుస్సుస్వరంరాజన్కృష్ణదర్శనలాలసాః॥ ౧ ॥ తాసామావిరభూచ్ఛౌరిస్స్మయమానముఖామ్బుజః।పీతామ్బరధరస్స్రగ్వీసాక్షాన్మన్మథమన్మథః॥ ౨ ॥ తంవిలోక్యాగతంప్రేష్ఠంప్రీత్యుత్ఫుల్లదృశోఽబలాః।ఉత్తస్థుర్యుగపత్సర్వాస్తన్వఃప్రాణమివాగతమ్॥ ౩ ॥కృష్ణస్యముఖలావణ్యసుధాంనయనభాజనైః।ఆపీయాపీయనాతృప్యన్సన్తస్తచ్చరణంయథా॥ ౪ ॥ కాచిత్కరామ్బుజంశౌరేర్జగృహేఽఞ్జలినాముదా । కాచిద్బభారతద్బాహుమంసేచన్దనరూషితమ్॥ ౫ ॥ కాచిదఞ్జలినాఽగృహ్ణాత్తన్వీ తామ్బూలచర్వితమ్ । ఏకాతదఙ్ఘ్రికమలంసన్తప్తాస్తనయోరధాత్ ॥ ౬ ॥ ఏకాభ్రుకుటిమాబధ్యప్రేమసంరమ్భవిహ్వలా। ❁ఘ్నతీవైక్ష❋త్కటాక్షేపైస్సందష్టదశనచ్ఛదా॥ ౭ ॥ అపరాఽనిమిషద్దృగ్భ్యాంజుషాణా❋తన్ముఖామ్బుజమ్ । ఆపీతమపినాతృప్యత్సన్తస్తచ్చరణంయథా॥ ౮ ॥తంకాచిన్నేత్రరన్ధ్రేణహృదికృత్వానిమీల్యచ। పులకాఙ్గ్యుపగూహ్యాస్తేయోగీవానన్దసంప్లుతా ॥ ౯ ॥ సర్వాస్తాఃకేశవాలోకపరమోత్సవనిర్వృతాః। జహుర్విరహజంతాపంప్రాజ్ఞంప్రాప్యయథాజనాః ॥ ౧౦ ॥ తాభిర్విధూతశోకాభిర్భగవానచ్యుతోవృతః । వ్యరో

హరేః-కరామ్బుజం-హస్తేనా-ఞ్జలినా-జగ్రాహ- కాచిత్తు-చన్దనేన, లిప్తంరూషితం - తస్య బాహుం-అంసే-ఆత్మనఃస్కన్ధే-బభార ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ కాచి-త్తన్వీయోషి-దఞ్జలినాసంహృష్టహస్తద్వయేన-తస్య-తామ్బూలచర్వితంతామ్బూలం-జగ్రాహ ॥ కాతు-విరహతాపేన-తప్తయోః-స్తనయో,స్తస్యభగవతో-ఽఙ్ఘ్రికమలంకమలవచ్ఛీతలమఙ్ఘ్రి , మధాత్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ...రుతు-భ్రుకుటింభ్రువ - మాబధ్యకుటిలీకృత్య - ప్రేమసంరమ్భేణప్రేమగర్భక్రోధేన-విహ్వలా- నిర్దష్టో-దశనచ్ఛదో...ఆత్మనః యయా-తథాభూతా-కటాక్షేణ-ఘ్నతీవతాడయన్తీవ-ఐక్షతకటాక్షైస్తైరితిపాఠే, కటాక్షపాతైరిత్యర్థః ...సాం- వాయు రాతు - నిమేష - మకుర్వాణాభ్యాం-దృగ్భ్యాం-తస్య-ముఖామ్బుజ-మాపీతమపి-పునఃపున-ర్జుషాణా... మి-మనుష్యాయు నతృప్తాబభూవ-యథా-సన్తోభక్తాః-తచ్చరణం-పునఃపున-రనుభూయాపి-నతృప్యన్తి-తద్వత్ ❁ ॥ ౮ ॥ ...రూపశ్రృఙ్ఖలాంస న్ధిద్వారేణ-తంకృష్ణం-హృది - నిధాయో-పగూహ్యాలిఙ్గ్యచ - నిమీల్య-నేత్రేఇతిశేషః-పులకానిపులకితాని-అఙ్గాన్యస్యాః... న్తీతి-తథాభూతా-ఆనన్దేన-సంప్లుతా ఆనన్దమగ్నా-యోగీవా-స్తే ఆస్త ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తాస్సర్వా-గోప్యః-కేశవస్యావలోకనమేవ-పరమ-ఉత్సవ, స్తేన-సుఖితాః-విరహజంతద్విశ్లేషజం-తాపం-విజహుఃతత్యజుః-యథా-జనాయోగిజనాః-ప్రాజ్ఞంపరమాత్మానం - ప్రాప్యసాక్షాత్కృత్య-ఆధ్యాత్మికాదితాపత్రయం-జహతి-తద్వత్-యద్వా "ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసంపరిష్వక్తోనబాహ్యంకిఞ్చనవేదనాన్తరంప్రాజ్ఞేనాత్మనాఽన్వారూఢ" ఇత్యుక్తరీత్యా - యథాసుషుప్తిదశాయాంపరమాత్మనాసంపరిష్వక్తాజాగ్రత్కాలికబాహ్యాభ్యన్తరక్లేశాన్జహతి-తద్వదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తత్రతదా - తాభి-ర్విగతవిరహజశో

౭ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ ఘ్నతీవైక్షత్కటాక్షేపైః

కాభిః-పరివృతః-నితరాం-వ్యరోచత - హే తాత - యథా-పురుషో జీవ-శ్శక్తిభిశ్చతుర్వింశతితత్త్వాత్మకాభిః-వృతో-రోచతే-
యద్వా,పురుషఃపరమపురుషః-శక్తిభిర్విమలాదికాభిః-పరివృత-స్తద్వత్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁తతో-విభుఃకృష్ణః-తా- స్సమాదాయ
కాళిన్ద్యాః-పులినం-నిర్విశ్య-తత్ర-తాభిః-పరివృతో-వ్యరోచతే - తిపూర్వేణాన్వయః ॥ పులినంకథంభూతం-వికసద్భిః-కున్దైః-
మన్దారైః-స్సురభి ర్యో-మన్దానిలః-తస్మాత్-షట్పదాభృఙ్గా-యస్మిన్ ❁॥౧౨॥❁శరచ్చన్ద్రాంశూనాంసన్దోహైస్సమూహైః-
ధ్వస్తం-దోషాతమో-రాత్రితమో-యస్మిన్ - అత-శ్శివంకరం-కృష్ణాయాః-యమునాయాః-హస్తరూపైః - స్తరలైః - స్తరఙ్గైః-
రారచితాఆస్తృతాః-కోమలా-వాలుకా,యస్మిన్-తథాభూతమ్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁తస్యభగవతో-దర్శనేన-య-ఆహ్లాద స్తేన,వి
ధూతానిరస్తా, హృద్రుజ స్తద్విశ్లేషజామనఃపీడాః-యాసాం-తాః-గోప్యః - మనోరథాన్తంమనోరథప్రతిపాదనాకాఙ్క్షాప
ర్యవసానం-ప్రాపుః యథా-శ్రుతయ- స్తద్వత్-యథాభాగవ్యయాత్మికాశ్శ్రుతయస్తాత్పర్యవృత్త్యాఽభిధయాచప్రతిపిపా
దయిషితంపరమాత్మానం ప్రతిపాద్యప్రతిపాదనాకాఙ్క్షాపర్యవసానం ప్రాప్నువన్తి - తద్వదిత్యర్థః ॥ ఇత్థంపూర్ణమనోర
థాఃప్రేష్ఠంతమభజన్నిత్యాహ॥కుచకుఙ్కుమేనా, ఙ్కితైః-స్వైఃస్వకీయైః-ఉత్తరీయైః-ఆత్మబన్ధవే-ఆసనం - రచయామా
సుః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁యోగీశ్వరాణా-మన్తర్హృది హృదయకమలమధ్యే- కల్పితమాసనంయస్య తథాభూతో ఽపీశ్వరో- భగ
వాన్-తత్రగోప్యుత్తరీయరచితాసనే - సమాసీనః- గోపీసముదాయమధ్యగత - స్త్రైలోక్యసౌన్దర్యైకాశ్రయం-వపు-ర్దధత్
బిభ్రాణశ్చకాస-దర్శయన్ శుశుభే ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁అనఙ్గంకామందీపయత్యుద్దీపయతితథా-తం-భగవన్తం- సహాసలీలేక్షణేన
విభ్రమోయస్యాం,తయా- భ్రువా-సభాజయిత్వారఞ్జయిత్వా - యద్వాఆత్మభిఃసహక్రీడయిత్వా - ఉక్తవిధయాభ్రువాప

చతాధికంతాతపురుషశ్శక్తిభిర్యథా ॥ ౧౧ ॥ తాస్సమాదాయకాళిన్ద్యానిర్విశ్యపులినంవిభుః । వికచత్కున్దమ
న్దారసురభ్యనిలషట్పదమ్ ॥ ౧౨ ॥ శరచ్చన్ద్రాంశుసన్దోహధ్వస్తదోషాతమశ్శివమ్ । కృష్ణాయాహస్తతరళా
చితకోమలవాలుకమ్॥ ౧౩ ॥తద్దర్శనాహ్లాదవిధూతహృద్రుజోమనోరథాన్తంశ్రుతయోయథాయయుః। స్వైరు
త్తరీయైఃకుచకుఙ్కుమాఙ్కితైరచీక్లృపన్నాసనమాత్మబన్ధవే॥ ౧౪ ॥తత్రోపవిష్టోభగవాన్స ఈశ్వరోయో
గీశ్వరాన్తర్హృదికల్పితాసనః । చకాసగోపీపరిషద్గతో ఽర్చితస్త్రైలోక్యలక్ష్మ్యేకపదంవపుర్దధత్॥ ౧౫ ॥ స
భాజయిత్వాతమనఙ్గదీపనంసహాసలీలేక్షణవిభ్రమభ్రువా । సంస్పర్శనేనాఙ్కకృతాఙ్ఘ్రిహస్తయోస్సంస్తు
త్య ❁ ఈషత్కుపితాబభాషిరే॥ ౧౬ ॥గోప్య ఊచుః॥భజతో ఽనుభజన్త్యేక ఏక ఏతద్విపర్యయమ్। నోభయాం
శ్చభజన్త్యేకఏతన్నోబ్రూహిసాధుభోః ॥ ౧౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥మిథోభజన్తియేసఖ్యస్స్వార్థైకాన్తోద్య
మాహితే । నతత్రసౌహృదంధర్మస్స్వార్థార్థంతద్ధినాన్యథా ॥ ౧౮ ॥ భజన్త్యభజతోయే వై కరుణాఃపితరోయ

ఙ్కితాః,గోప్యః,అఙ్కేష్వాత్మనామూరుషు, న్యస్తౌ,కృతౌనిహితౌ - భగవతశ్చరణౌ , తయోః,న్యస్తౌ,ఆత్మనాంహస్తౌ, త
యోః,సంస్పర్శనేన , కరణస్యశేషత్వవివక్షయాషష్ఠీ - తాభ్యాం,మర్దనేన,తత్పూర్వకం - సంస్తుత్యదృఢమఙ్ఘ్రిగృహీత్వే
త్యర్థః, ఈషత్కుపితాస్సత్యః,బభాషిరే ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁భాషణమేవాహ॥కేచి-ద్భజతో ఽనువర్తమానాన్భజన్త్యనువర్తన్తే-
ఏకే-తద్విపర్యయంకుర్వన్తి - అభజతోభజన్తీత్యర్థః ॥ అన్యేతూ-భయాన్ భజతశ్చాభజతశ్చ-నభజన్తి-భోకృష్ణ-ఏత-దస్మ
కథంభూతాస్త్వం-ఉక్తవిధాం స్తత్రప్రవర్తకంసాధ్యంగుణదోషతారతమ్యంచబ్రూహీత్యర్థః , తృతీయకోట్యన్తర్భూత స్స్వ
యోషితో,నిశి,స్వయం ❁విదితాభిప్రాయఉత్తరమాహ॥మిథఇతి॥హేసఖ్యః,యే-మిథోభజన్తి పరస్పరముపకుర్వన్తో ఽనువ
ర్తన్తే స్వార్థస్వనిదానస్వప్రయోజనఏవనిమిత్తే - ఏకాన్తఃనియత - ఉద్యమో-యేషాం-తథాభూతాః - స్వప్రయోజనమాత్రప
రాస్తేత్యర్థః - యస్మాదేవ-మత - ఏవ-తత్రమిథోభజనే-నసౌహృదం-మిథోభజనప్రవర్తకంనసౌహృదమిత్యర్థః- కింతూ
పచికీర్షాప్రత్యుపచికీర్షైవతత్రకారణమితిభావః , అతఏవ- నతత్రధర్మఃనతత్సాధ్యోధర్మఇత్యర్థః , కిన్తు కేవలందృష్టమేవ
తత్సాధ్యంప్రయోజనమితిభావః॥తదేవాహ-తన్మిథోభజనం-స్వార్థార్థం - స్వార్థస్స్వప్రయోజనం-యస్య - తథాభూతం
హి-నత్వన్యథా-స్వార్థనిరపేక్షపరోపకారార్థద్వారాధర్మార్థంనభవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ద్వితీయకోట్యన్తర్గతానాహ॥ భజ
న్తీతి ॥ హేసుమధ్యమాః-అభజతః-యే,భజన్తి - తే-కరుణాఃకరుణావన్తః - అర్శఆద్యచ్-స్వార్థనిరపేక్షపరోపచికీర్షాకరు
ణా-సాచపిత్రాదిష్వతీవప్రసిద్ధేతితాంనిదర్శయతి ॥ పితరో యథేతి ॥ అత్రాభజద్భజనే - సౌహృదంసర్వభూతసుహృత్త్వం-
ప్రవర్తకం , తత్సాధ్యస్తునిరపవాదోనిర్బాధో-ధర్మః - అక్షయ్యోభగవదనుగ్రహరూపధర్మఇత్యర్థః ॥ అథతృతీయాన్ త్రే
ధావిభజ్యదర్శయతి ॥ భజతో ఽపీతి ॥ యే-భజతో ఽపి,నవైభజన్తి- కుతో ఽభజతో-జజేయుః- తేతు,ఆత్మారామాదయః-అ

త్మారామాః కేవలంస్వదేహమాత్రపోషణపరాయణాః, నతుజ్ఞానినః - తేషాంసర్వభూతసుహృత్త్వేనద్వితీయకోట్య
న్తర్గతత్వాత్, ఆప్తకామాః శబ్దాదివిషయభోగతదుపకరణతత్సాధనసమృద్ధిమన్తః, అకృతజ్ఞాః కృతఘ్నాః - అకృతజ్ఞానా
మేవపరాంకష్ఠాందర్శయతి ॥ గురుద్రుహ ఇతి ॥ యద్వా ॥ అకృతజ్ఞత్వకార్యందర్శయతి ॥ గురుద్రుహ ఇతి ॥ గురుభిః కృతంమహోప
కారమననుస్మృత్యతేభ్యోఽపిద్రుహ్యన్తీతితథాభూతాః - ఏతేషాంత్రయాణామితరభజనాభావాత్ప్రవర్తకసాధ్య
గుణదోషానోక్తాః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❀ ఇత్థంభగవతోక్తాః గోపీస్తావదనువర్తమానాఅస్మాన్నభజన్నయంతృతీయకోట్యన్త
ర్భూతః - స్తత్రాపినాత్మారామోనాప్యాప్తకామశ్చ - తథాచేదస్మాభిస్సహవనేవిహారాసంభవాత్ - అతోఽయంనూనమ
కృతజ్ఞఇత్యత్రీసఙ్కేతైః పరస్పరంసూచయన్తీర్దృష్ట్వాప్రత్యాహ ॥ నాహంత్వితి ॥ హేసఖ్యః, భజతోఽపి, జన్తూన్నాహం
భజామి - నతేషాందృష్టిగోచరోభవామీత్యర్థః - తథాఽపినాకృతజ్ఞఇతిభావః ॥ తర్హికిమర్థంనభజసీత్యత ఆహ ॥ అమీషాంమాం
భజతాంజన్తూనాం - అనువృత్తివృత్తయే - అనువర్తనస్యమదనుధ్యానరూపస్య - విచ్ఛేదాయ - అనేనాత్మనః కృతజ్ఞత్వంపర
మకారుణికత్వంచోక్తం - ప్రియస్యాపృశ్యమానస్యాత్యన్తాభినివేశవిషయత్వేదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ అధనోనిర్ధనః పు
మాన్ - కదాచిత్ - దైవాల్లబ్ధే - ధనే - వినష్టేసతి, తచ్చిన్తయా వినష్టధనచిన్తయా - నిభృతోవ్యాప్తః - అన్యన్నవేదనాన్యత్స్మరతి -
కింతు - తదేవనష్టంధనమవిచ్ఛేదేనానుస్మరన్నవతిష్ఠతే - అవినష్టఇతివాచ్ఛేదః ॥ తస్మిన్నవినష్టేసతి - చిన్తయావిషయచిన్త
యా - నిభృతః పూర్ణః, తద్ధనమన్యచ్చ, నవేదనానుస్మరతి - కిన్తుప్రమత్తోభవతీతిభావః, అస్మిన్పక్షేవ్యతిరేకేదృష్టాన్తః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀
ఆత్మనః కృతజ్ఞతామావిష్కుర్వన్ కారుణికత్వమేవాహ ॥ ఏవమితి ॥ హేఅబలాః - మదర్థముజ్ఝితాస్త్యక్తాః - లోకః - యుక్తా

థా ౹ ధర్మోనిరపరాధోఽత్రసౌహృదంచసుమధ్యమాః ॥ ౧౯ ॥ భజతోఽపినవైకించిద్భజన్త్యభజతః కుతః ౹ ఆ
త్మారామాహ్యాప్తకామాహ్యకృతజ్ఞాగురుద్రుహః ॥ ౨౦ ॥ నాహంతుసఖ్యోభజతోఽపిజన్తూన్భజామ్యమీషా
మనువృత్తివృత్తయే ౹ యథాఽధనోలబ్ధధనేవినష్టేతచ్చిన్తయాఽన్యన్నిభృతోనవేద ॥ ౨౧ ॥ ఏవంమదర్థోజ్ఝి
తలోకవేదస్వానాంహివోమయ్యనువృత్తయేఽబలాః ౹ మయాపరోక్షంభజతాతిరోహితంమాసూయితుం
మార్హథతత్ప్రియంప్రియాః ॥ ౨౨ ॥ నపారయేఽహంనిరవద్యసంయుజాంస్వసాధుకృత్యంవిబుధాయుషాపివః ౹
యామాభజన్దుర్జరగేహశృఙ్ఖలాఃసంవృశ్చ్యతద్వఃప్రతియాతుసాధునా ॥ ౨౩ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀
❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ద్వాత్రింశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀ రాసక్రీడారమ్భః ❀

శ్రీశుకఉవాచ ౹ ఇత్థంభగవతోగోప్యశ్శ్రుత్వావాచస్సుపేశలాః ౹ జహుర్విరహజంతాపంతదఙ్గోపచితాశి
షః ॥ ౧ ॥ తత్రారభతగోవిన్దోరాసక్రీడామనువ్రతైః ౹ స్త్రీరత్నైరన్వితఃప్రీతైరన్యోన్యాబద్ధబాహుభిః ॥ ౨ ॥

యుక్తాప్రతీక్షణాత్ - వేదః ధర్మాధర్మానపేక్షణాత్ - స్వాజ్ఞాతయశ్చ - స్నేహత్యాగాద్యాభి - స్తాసాం - వః యుష్మాకం - అ
నేనకృతజ్ఞత్వమావిష్కృతం - మయ్యనువృత్తయే - పరోక్షంభజతాపరోక్షముపకుర్వతా - మయా - తిరోహితం - అనేనకారు
ణికత్వముక్తం - తత్తస్మాత్ - హేప్రియాః - ప్రియతమం - మా - మసూయితుందోషదృష్ట్యాద్రష్టుం - నార్హథ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ ఆత్మనః
కృతజ్ఞతాకాష్ఠామాహ ॥ నపారయ ఇతి ॥ నిరవద్యంనిష్కపటంయథాతథా - సంయుజ్యన్తేభజన్త ఇతితథాతాసాం - వో యు
ష్మాకం - సుసాధుయథాతథా - కర్తుంప్రత్యుపకర్తుం - అహం - విబుధాయుషాఽపి - నపారయే నశక్నోమి - మనుష్యాయు
షానశక్నోమ్యేవ - బ్రహ్మాయుషాఽపినశక్నోమీతిభావః యాభవత్యః - దుర్జరగేహశృఙ్ఖలా - మచ్ఛేద్యగృహరూపశృఙ్ఖలాం స
మ్యక్ఛిత్వా - మా - మభజన్, తత్తస్మాత్ - తాసాం, వః, సాశ్శృఙ్ఖలా - అధునా - ప్రతియాతుభూయోవినివర్తతామిత్యర్థః మయాకా
ర్యః ప్రత్యుపకారోముక్తిప్రదానమేవ - తత్తుసదృశంభవేదితిభావః, యద్వా, తస్మాద్యుష్మాకమేవ - సాధునాసాధుకృత్యేన -
తద్యుష్మత్సాధుకృత్యం, ప్రతియాతుప్రతికృతంభవతు " మయ్యేవజీర్ణతాంయాతుయత్త్వయోపకృతంహరే ౹ నరః ప్రత్యుప
కారార్థీవిపత్తిమభికాఙ్క్షతీ ,, త్యుక్తరీత్యాయుష్మత్సాధుకృత్యంతేనైవజీర్యత్వితిభావః ॥ ౨౩ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికా
ఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేద్వాత్రింశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

అథైవంసూక్తాభిర్గోపీభిస్సహభగవతోరాసక్రీడామనువర్ణయతిత్రయస్త్రింశేన ॥ ఇత్థం - భగవతస్సుతరాం, పేశలా
మృదులా - వాచ - శ్శ్రుత్వా - గోప్య - స్తస్యాఙ్గైర్నాఙ్గసఙ్గేనోపచితాస్సమృద్ధా - ఆశిషో - యాసాం - తథాభూతాః - విరహజం -
తాపం జహుః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ అథతత్రపులినే - భగవాన్ - స్త్రీయఏవరత్నాని, తైః సహితో - రాసక్రీడామారబ్ధవాన్ - కథంభూ

తైః,అనువ్రతైః-రన్యోన్యస్య మాబద్ధాస్సఙ్గ్రథితా బాహవో,యే,స్తథాభూతైః - రాసో నామానేకనర్తకనర్తకీయుక్తోన్నృత్త
విశేషః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ అనేకనర్తకనర్తకీసాహిత్యమేవాభినయేనదర్శయతి ॥ రాసోత్సవ ఇత్యాదినానభస్తావదిత్యతః ప్రాక్తనే
న॥ తాసాంమణ్డలరూపేణస్థితానాం - ద్వయోర్ద్వయోర్మధ్యే-ప్రవిష్టేన-కృష్ణేన-గోపీమణ్డలమణ్డితో - రాసోత్సవస్సంప్రవృ
త్త, ఇత్యన్వయః - కథంభూతానాం,తేనైవ-కణ్ఠే, గృహీతానాం-ఉభయత ఆలిఙ్గితానాం, కథమ్భూతేన-యంకృష్ణం-ప
ర్యాః-స్త్రియః-స్వనికటస్థం - మన్యేరన్-మామేవాశ్లిష్టవానితిమన్యేరన్-తథాభూతేన, తదర్థం,ద్వయోర్ద్వయోర్మధ్యే,ప్రవి
ష్టేనేత్యర్థః-నన్వేకస్యకథంతథాప్రవేశః- సర్వసన్నిహితే తస్మిన్నేకథంతాసాంస్వనికటవర్తిత్వమాత్రాభిమాన ఇత్యతో విశిన
ష్టి॥ యోగేశ్వరేణేతి॥ అచిన్త్యవివిధవిచిత్రశక్తినేతిభావః-బహురూపతామాపన్నేనతాసాంస్వస్వనికటవర్తిత్వమాత్రాభిమా
నంజనయతా చేతిగూఢాభిసన్ధిః-తథాచవక్ష్యతి॥ కృత్వాతావన్తమాత్మానం యావతీర్వ్రజయోషిత,, ఇతి-అతఏవా॥చీక్లృపన్నా
సనమాస్థబన్ధవ,, ఇత్యుక్తముపపన్నం,నభ ఇతి-యదారాసోత్సవస్సంప్రవర్తితః, తావత్తత్క్షణమేవ-ఔత్సుక్యవ్యాప్తమన
సాం-సస్త్రీకాణాం- దేవానాం-విమానశతైః-స్సఙ్కీర్ణం నభో బభూవ ❁ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❁ తత ఇతి॥ సస్త్రీకా-గన్ధర్వశ్రేష్ఠా అ
మలంశృణ్వతాంవదతాంచ పాపహరం-తస్యభగవతో-యశో-జగుః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ వలయానామితి ॥ సప్రియాణాంకృష్ణసహి
తానాం-యోషితాం-యే, వలయాదయ-స్తేషాం-శబ్ద-స్తుములస్సఙ్కీర్ణో-బభూవ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తత్రాపీతి ॥ హైమానాం-మ
ణీనాం-మధ్యే - మహామరకతః నీలమణిరివ తాభిస్స్వర్ణవర్ణాభి-రాశ్లిష్ట, స్తత్రా-తీవ-శుశుభే - గోపీదృష్ట్యభిప్రాయేణైకవచ

రాసోత్సవస్సంప్రవృత్తో గోపీమణ్డలమణ్డితః। యోగేశ్వరేణ కృష్ణేన తాసాం మధ్యే ద్వయోర్ద్వయోః॥ ౩॥ ప్రవిష్టే
న గృహీతానాం కణ్ఠే స్వనికటం స్త్రియః। యం మన్యేరన్నభస్తావద్విమానశతసఙ్కులమ్ ॥ దివౌకసాం సదారాణా
మౌత్సుక్యనిభృతాత్మనామ్ ॥ ౪ ॥ తతో దున్దుభయో నేదుర్నిపేతుః పుష్పవృష్టయః ॥ జగుర్గన్ధర్వపతయస్సస్త్రీ
కాస్తద్యశోఽమలమ్॥ ౫ ॥ వలయానాం నూపురాణాం కిఙ్కిణీనాం చ యోషితామ్ । సప్రియాణామభూచ్ఛబ్దస్తు
ములో రాసమణ్డలే॥ ౬ ॥ తత్రాపి శుశుభే తాభిర్భగవాన్దేవకీసుతః। మధ్యే మణీనాం హైమానాం మహామరకతో
యథా॥ ౭॥ పాదన్యాసైర్భుజవిధుతిభిస్సస్మితైర్భ్రూవిలాసైర్భజ్యన్మధ్యైశ్చలకుచపటైః కుణ్డలైర్గణ్డలోలైః।
స్విద్యన్ముఖ్యః కబరరశనాగ్రన్థయః కృష్ణవధ్వో గాయన్త్యస్తం తటిత ఇవ తా మేఘచక్రే విరేజుః ॥ ౮ ॥ ఉచ్చైర్జగు
ర్నృత్యమానా రక్తకణ్ఠ్యో రతిప్రియాః। కృష్ణాభిమర్శముదితా యద్గీతేనేదమావృతమ్॥ ౯ ॥ కాచిత్సమం ముకున్దే
న స్వరజాతీరమిశ్రితాః। ఉన్నిన్యే పూజితా తేన ప్రీయతా సాధు సాధ్వితి ॥ తదేవ ధ్రువమున్నిన్యే తస్యై మానం
చ బహ్వదాత్॥ ౧౦ ॥ కాచిద్రాసపరిశ్రాన్తా పార్శ్వస్థస్య గదాభృతః। జగ్రాహ బాహునా స్కన్ధం శ్లథద్వలయమ
ల్లికా॥ ౧౧ ॥ తత్రైకాంసగతం బాహుం కృష్ణస్యోత్పలసౌరభమ్ । చన్దనాలిప్తమాఘ్రాయ హృష్టరోమా చుచు

నం-ఏవముత్తరత్రాప్యవగన్తవ్యమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ యథా తాభిర్భగవాన్ శుశుభే తథా తేన తాశ్చ విరేజురిత్యాహ ॥ పాదన్యా
సైరితి ॥ పాదవిక్షేపైః, భుజవిధుతిభిః కరచాలనైః, స్మితేన సహితైః,భ్రూవాంవిలాసైశ్చ-భజ్యమానైః,మధ్యైః, శ్చలద్భిః,కు
చైశ్చ, పటైశ్చ,గణ్డేషు, చలైః - కుణ్డలైశ్చ, ఉపలక్షితా - స్స్విద్యన్తి స్వేదముద్గిరన్తి, ముఖాని-యాసాం-తాః కబరేషు
రశనాసుచగ్రన్థయోయాసాం,యద్వా, తేషుతాసుచనవిద్యన్తేగ్రన్థయోయాసాం, తాః, శిథిలకబరాదిగ్రన్థిమత్య ఇత్యర్థః,
ఏవంభూతాః - కృష్ణస్య - వధ్వ - స్తంకృష్ణం- గాయన్త్య-స్తేన - విరేజుః - యథా - మేఘచక్రే- తటిత స్తద్వత్-తత్ర
కృష్ణో మేఘచక్రమివ-తాస్తు బహువిధాస్తటిత ఇవ, స్వేద స్తుషార ఇవ గానం గర్జితమివేతి యథాసమ్భవమూహ్యం ❁ ॥ ౮ ॥ ❁
ఉచ్చైరితి॥ నృత్యన్త్యో-నానారాగైరనురఞ్జితకణ్ఠ్యః - కృష్ణస్యా - భిమర్శేన-ముదితా,ఉచ్చై-ర్జగుః యద్గీతేనయాసాంయ
ద్వచనీతేన,ఇదం-విశ్వ - మావృతంవ్యాప్తంకృత్స్నం జగత్తద్గీతైకదేశవదితిభావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తత్ర-కాచి-దఙ్గనా- ముకున్దేన
సహ- స్వరజాతీస్స్వరభేదాన్ షడ్జఋషభగాన్ధారమధ్యమపఞ్చమధైవతనిషాదాఖ్యాన్- అమిశ్రితాః కృష్ణోన్నీతాభిః అసఙ్కీర్ణాః,
ఉన్నిన్యే అమూర్ఛయత్-కథంభూతా - ప్రీయతా ప్రీయమాణేనా - తేనకృష్ణేన-సాధుసాధ్వితి-పూజితాసమ్మానితాజాత్యా
న్నయమేవ-ధ్రువంధ్రువాఖ్యంతానవిశేషం-కృత్వో-న్నిన్యే ఉన్నీతవతీ-ఇత్థ-మున్నీతవత్యై - బహుమానంసమ్మానం-అదా
చ్చకార-కృష్ణ ఇతి శేషః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏవంనృత్తగీతవాద్యాదినాకృష్ణసమ్మానితానాంతాసామతిప్రేమవిలసితంవృత్తమా
హ॥ కాచిదిత్యాదినా॥ రాసేన-పరిశ్రాన్తా,శ్లథన్తి- వలయాని-మల్లికాశ్చయస్యా, స్తథాభూతా - ఆత్మనో - బాహునా-పా
ర్శ్వస్థస్యభగవతోఽంసంజగ్రాహ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తత్రతాసాంమధ్యే-ఏకాత్వాత్మనోఽంసగతంస్కన్ధేనిహిత -ముత్పలసౌరభ
మివసౌరభంయస్యతం-చన్దనేన-సమన్తాల్లిప్తం-కృష్ణస్య-బాహు-మాఘ్రాయ-హృష్టానిపులకితాని -రోమాణి,యస్యా, స్తథా

భూతా-బాహుం,సుధరం వా-చుచుమ్బ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ నాట్యేవనృత్యేన, విక్షిప్తయోశ్చఞ్చలయోః-కుణ్డలయోః-స్త్విషేణతి షా,అదస్త్వమ్మార్ష్టం-మణ్డితం-కపోలం-తథాభూతే - స్వగణ్డే-సన్దధత్యాస్సంయోజయన్త్యాః - కస్యాశ్చిత్-కస్యైచిత్-తామ్బూలచర్వితం-దదౌ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ కాచిత్తు-నృత్యన్తీ,గాయన్తీచ,కూజన్తీ - నూపురే - మేఖలాచ-యస్యాః,స్తథాభూతా శ్రాన్తా-శివంశాన్తం-పార్శ్వస్థస్యాచ్యుతస్య-హస్తాబ్జంఅఙ్గుచ్ఛితలంహస్తం-స్తనయో - రధాత్‌నిదధే ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఇత్థమన్యాఅపిగోప్యోయథాయథంనానావిధైర్విభ్రమైర్విజహ్రురిత్యాహ॥గోప్యఇతి॥ శ్రియోలక్ష్మ్యాః-ఏకాన్తవల్లభమనన్యపతిం-లబ్ధ్వా,తస్యాచ్యుతస్య-దోర్భ్యాంగృహీతాఃకణ్ఠాయాసాంతా-స్తమచ్యుతం - గాయన్త్యోవిజహ్రిరే ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తత్రవాదకేషుగాయకేషుచసత్స్త్రీకేషుగన్ధర్వకిన్నరాదిషురసావేశేనముహ్యత్సునృత్యత్సు చాన్యాః-మేవవాద్యాదిసంపత్తించ ర్నయన్‌రాససంభ్రమమాహ ॥ కర్ణోత్పలేతి ॥ కర్ణోత్పలైః-కర్ణావతంసైరుత్పలైశ్చ- అలకవిటఙ్కైః-అలకాలఙ్కృతైః-కపోలైశ్చ-ఘర్మైః స్వేదబిన్దుభిశ్చ-వక్త్రేషు-శ్రీః శోభా-యాసాం - తాః-గోప్యః,ఘోషాః కిఙ్కిణ్యః,వలయాదిభి-ర్వాద్యైః వాదితైశ్చ-భగవతాసహ,భ్రమరాఏవగాయకా,యస్యాం - తస్యాంరాససభాయాం - ననృతుః-కథమ్భూతాః-స్వకేశేభ్యః-స్రస్తాః స్రజో-యాసాం-తథాభూతాః - ఏతేనతాళగతిసంతుష్టాః కేశాస్స్వశిరఃకమ్పాః పాదేషుపుష్పవృష్టిమివాకుర్వన్నిత్యుత్ప్రేక్షితమ్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఇత్థంగోప్యోనానావిభ్రమైర్భగవతాసహవిజహ్రుః ॥ తథాభగవానపిస్వవిలాసైస్తాభిస్సహ రేమఇత్యాహ॥ఏవమితి॥ఇత్థం-రమేశః శ్రియఃపతిః- భగవానపి-వ్రజసున్దరీభిస్సహపరిష్వఙ్గాదిభిః - రేమే-తత్ర,పరిష్వఙ్గః పరిరమ్భః-కరాభిమర్శః కరేణ స్తనయోః- బాహ్వాదీనాంసంస్పర్శః - స్నిగ్ధేక్షణంసానురాగావలోకనం ఉద్దామవిలాసఉదా

వ్యహ॥ ౧౨ ॥కస్యాశ్చిన్నాట్యవిక్షిప్తకుణ్డలత్విష ❁ మణ్డితమ్।గణ్డంగణ్డేసందధత్యాఅదాత్తామ్బూలచర్వితమ్॥
నృత్యన్తీగాయ ❁ తీకాచిత్కూజన్నూపురమేఖలా । పార్శ్వస్థాఽచ్యుతహస్తాబ్జంశ్రాన్తాఽధాత్స్తనయోశ్శివమ్॥ ౧౪ ॥గోప్యోలబ్ధ్వాఽచ్యుతంకాన్తంశ్రియఏకాన్తవల్లభమ్। గృహీతకణ్ఠ్యస్తద్దోర్భ్యాంగాయన్త్యస్తం విజహ్రిరే ॥ ౧౫ ॥కర్ణోత్పలాలకవిటఙ్కకపోలఘర్మవక్త్రశ్రియోవలయనూపురఘోషవాద్యైః।గోప్యస్సమం భగవతాననృతుస్స్వకేశస్రస్తస్రజోభ్రమరగాయకరాసగోష్ఠ్యామ్ ॥ ౧౬ ॥ ఏవంపరిష్వఙ్గకరాభిమర్శస్నిగ్ధేక్షణోద్దామవిలాసహాసైః। రేమేరమేశోవ్రజసున్దరీభిర్యథాఽర్భకస్స్వప్రతిబిమ్బవిభ్రమైః ❁ ॥ ౧౭ ॥తదఙ్గసఙ్గప్రముదాకులేన్ద్రియాః కేశాన్దుకూలంకుచపట్టికాంవా ❁ । నాఞ్జఃప్రతివ్యోఢుమలం వ్రజస్త్రియోవిస్రస్తమాల్యాభరణాఃకురూద్వహ॥ ౧౮ ॥కృష్ణవిక్రీడితంవీక్ష్యముముహుఃఖేచరస్త్రియః।కామార్దితాశ్శశాఙ్కశ్చసగణోవిస్మితోఽభవత్ ॥ ౧౯ ॥కృత్వాతావన్తమాత్మానంయావతీ ❁ ర్గోపయోషితః । రరామ ❁ భగవాంస్తాభిరాత్మారామోఽపిలీలయా॥ ౨౦ ॥తాసాంరతివిహారేణశ్రాన్తానాంవదనానిసః।ప్రామృజత్కరుణఃప్రేమ్ణాశన్తమేనాఙ్గ

రలీలా,పరిష్వఙ్గాదిరూపంవిహారంకృతవానిత్యర్థః-రమేశః రేమఇత్యనేనావాప్తసమస్తకామత్వాదనపేక్షితవిహారోఽపి సర్వకారణత్వాదస్యాస్త్మకవస్త్వన్తరరహితోఽపి కేవలం రేమఇతిసూచితం - కథమేవంభూతస్యక్రీడాసఙ్ఘటతఇత్యతోదృష్టాన్తమాహ॥యథేతి॥అర్భకో-యథా- స్వప్రతిబిమ్బై - ర్విభ్రమఃక్రీడా,యస్య,తథాభూతోభవతి-తద్వత్,స-యథా,స్వప్రతిబిమ్బైః-స్వానన్యైరేవ-రమతే-తథా,రమేశోఽపి-స్వాత్మికాభిః-వ్రజసున్దరీభిఃకామినాంస్త్రీపారవశ్యందర్శయన్నివ రేమఇత్యర్థః-అత్రబిమ్బప్రతిబిమ్బయోరివస్వాత్మికానాంవ్రజసున్దరీణాంస్వశరీరత్వేనస్వకార్యత్వేనచస్వానన్యత్వమాత్రేఽర్భకదృష్టాన్తః-నత్వజ్ఞత్వాదావపీతిద్రష్టవ్యమ్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తాస్తుభగవతస్తద్విలాసైరనభిభూతస్యవిలాసైరాకులా బభూవురిత్యాహ॥తదఙ్గసఙ్గేతి॥తస్యభగవతోఽఙ్గసఙ్గేన-ప్రకృష్టా- ముత్ప్రీతిః తయా-ఆకులాన్యవశానీన్ద్రియాణి,యాసాం విస్రస్తావిశ్లథా-మాలా- ఆభరణానిచ - యాసాం-తథాభూతాః , విశ్లథబన్ధాన్‌కేశాదీన్‌,అఞ్జసాఆశు,ప్రతివ్యోఢుంయథాపూర్వంధర్తుం,నాలంనప్రబభూవుః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ నకేవలంతాఏవాకులేన్ద్రియాః- కిన్తుపశ్యన్త్యోదేవానాంస్త్రియోఽపీత్యాహ॥కృష్ణవిక్రీడితమితి॥ఖేచరాణాందేవానాం,స్త్రియః- కించ,శశాఙ్కశ్చన్ద్రః,స్వగణైస్సతారకగుర్వాదిగణసహితః విస్మితోబభూవ॥ అనేనైతత్సూచితం , విస్మితేనశశాఙ్కేనస్వగతౌవిస్మృతాయామితరేఽపిగ్రహాఃస్వస్వగతింవిస్మృత్యతత్రతత్రైవతస్థురతోరాత్రిర్దీర్ఘాచబభూవేతి ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ కథమేకోఽనేకాభిర్యుగపద్రేమ ఇత్యతఆహ॥కృత్వేతి॥గోపయోషితః-యావతీర్యావత్యః,స్తావన్త-మాత్మానం,కృత్వా,తాభిస్సహ, లీలయా , రేమే,అధ్యాయనేనవసతీతివన్మిలమేతిహేతౌతృతీయా,ఆత్మారామోఽపిషాడ్గుణ్యపూర్ణోఽపి-కేవలం , లీలార్థమేవ-రేమఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తస్యతాసుకృపాతిశయమాహ॥తాసామితి॥సభగవాన్‌,రతివిహారేణరతివిషయరాభ్యాం,శ్రాన్తానాం - తాసాంగోపానాం,వదనాని,ప్రస్విన—

హే రాజన్, కరుణః కరుణావాన్, శన్తమేన నిరతిశయసుఖకరేణ, పాణినా, ప్రామృజత్ పరిమృష్టవాన్ ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ తతోఽతిహృష్టానాం గోపీనాం చరితమాహ॥ గోప్య ఇతి॥ తస్య భగవతః-కరరుహైః నఖైః-స్పర్శేన-ప్రమోదో, యాసాం-తాః-గోప్యః స్ఫురతాం, స్వర్ణకుణ్డలానాం, కున్తలానాంచ-త్విషాం, గణ్డేషు, యా, శ్రీస్తయా సుధితేనామృతాయితేన-హాసయుక్తనిరీక్షణేనచ-ఋషభస్య భర్తుః కృష్ణస్య, మానం, దధత్యః పూజాం కుర్వత్యః, పురటకుణ్డలాదిత్విడాదిభిస్తస్య హర్షం జనయన్త్య ఇత్యర్థః తస్య, కర్మాణి చేష్టితాని-జగుః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ అథతస్య తాభిస్సహ జలక్రీడామాహ॥ తాభిరితి ద్వాభ్యాం॥ తాసాం, మజ్జసఙ్గేన ఘృష్టా సమ్మర్దితా, యా, స్రక్, తస్యాః, అతఏవ-తాసాం-కుచకుఙ్కుమేన రఞ్జితాయాః, స్సంబన్ధిభిర్గన్ధర్వపాళిభిః గన్ధర్వపాః గన్ధర్వపతయ ఇవ-గాయన్తో, యే-ఽళయో భృఙ్గాస్తైః-రనుద్రుతః అనుగతః-సకృష్ణస్తాభిస్సహ, శ్రమం రతివిహారజ-మపోహితుం అపాకర్తుం, వార్జల, మావిశత్, యథా, భరాడ్గజపతిః-శ్రాన్తో, గజీభిస్సహ, జలం, ప్రవిశతి-తద్వత్, భిన్నసేతుర్విదారితతటః-దాగ్గాన్నికేశ్వతీతలోకవేదమర్యాదః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ సఇతి॥ సభగవాన్, స్వయమాత్మనా, స్వరతిరాత్మారామోఽపి-గజేన్ద్రస్యేవ లీలాయస్య, తథాభూతాః-తదేవాహ, అప్సుస్వ-లంనితరాం, ప్రహసతీభిర్యువతీభిః ప్రేమ్ణా, ఉక్షితస్సిక్తః, స్వయమపి-తాస్సిచ్యమానః-భ్వాదివద్దివాదేరాకృతిగణత్వాత్కర్తరి శ్యన్, సేచయన్నిత్యర్థః-యద్వా, తాభిస్తావత్కించిదుక్షితః, ప్రత్యుక్షణేన-పునః, పరితస్సిచ్యమానః, అఙ్గ హే రాజన్, కుసుమాని వర్షన్తీతి తథా, తైః వైమానికైర్విమానారూఢైర్దేవైః-రీడ్యమానస్స్తూయమానః-రేమే ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ ఏవం స్థలజలక్రీడే వర్ణితే-అథ వనక్రీడాం వర్ణయతి॥ తతశ్చేతి॥ జల

పాణినా॥ ౨౧ ॥ గోప్యస్స్ఫురత్కనకకుణ్డలకున్తలత్విడ్గణ్డశ్రియా సుధితహాసనిరీక్షణేన। మానం దధత్య ఋషభస్య జగుః కృతాని పుణ్యాని తత్కరరుహస్పర్శప్రమోదాః॥ ౨౨ ॥ తాభిర్యుతశ్శ్రమమపోహితుమఙ్గసఙ్గఘృష్టస్రజస్స కుచకుఙ్కుమరఞ్జితాయాః। గన్ధర్వపాళిభిరనుద్రుత ఆవిశద్వాశ్శ్రాన్తో గజీభిరిభరాడివ భిన్నసేతుః॥ ౨౩॥

❋ జలవనక్రీడావర్ణనఘట్టః ❋

సోఽమ్భస్యలం యువతిభిః పరిషిచ్యమానః ప్రేమ్ణేక్షితః ప్రహసతీభిరితస్తతోఽఙ్గ। వైమానికైః కుసుమవర్షిభిరీడ్యమానో రేమే స్వయం స్వరతిరత్ర గజేన్ద్రలీలః॥ ౨౪ ॥ తతశ్చ కృష్ణోపవనే జలస్థలప్రసూనగన్ధానిలజుష్టదిక్తటే। చచార భృఙ్గప్రమదాగణావృతో యథా మదచ్యుద్ద్విరదః కరేణుభిః॥ ౨౫ ॥ ఏవం శశాఙ్కాంశువిరాజితా నిశాస్స సత్యకామోఽనురతాబలాగణః। సిషేవ ఆత్మన్యవరుద్ధసౌరతస్సర్వాశ్శరత్కావ్యకథారసాశ్రయాః॥ ౨౬॥ రాజోవాచ॥ సంస్థాపనాయ ధర్మస్య ప్రశమాయేతరస్య చ। అవతీర్ణో హి భగవానంశేన జగదీశ్వరః॥ ౨౭ ॥ స కథం ధర్మసేతూనాం వక్తా కర్తాఽభిరక్షితా। ప్రతీపమాచరద్బ్రహ్మన్ పరదారాభిమర్శనమ్॥ ౨౮ ॥ ఆప్తకామో యదుపతిః కృతవాన్వై జుగుప్సితమ్। కిమభిప్రాయ ఏతన్నస్సంశయం ఛిన్ధి సువ్రత॥ ౨౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ధర్మవ్యతిక్రమో దృష్ట ఈశ్వరాణాంచ సాహసమ్। తేజీయసాం న దోషాయ వహ్నేస్సర్వభుజో యథా॥ ౩౦ ॥ నైతత్సమా

స్థలప్రసూనానాం, గన్ధో-యస్మిన్-తేనా, నిలేన, జుష్టాని దిశాం తటాని అన్తాః, యస్మిన్, యద్వా, దిశశ్చ, తటం స్థలంచ, యస్మిన్ కృష్ణాయా యమునాయా, ఉపవనే ప్రాన్తవనే, భృఙ్గాణాం, ప్రమదానాంచ, గణైః-రావృత, శ్చచార, యథా, మదచ్యుత్ మదధారాస్రవన్, ద్విరదః-మత్తగజః-కరేణుభిః ఇభీభిస్తద్వత్ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ రాసక్రీడాం నిగమయతి॥ ఏవమితి॥ ఏవమిత్థం-స భగవాన్, సత్యసంకల్పో ఽనురతోఽనురాగీ, స్త్రీణాం గణో, యస్య, తథాభూతోఽప్యాత్మన్యేవా-వరుద్ధః సౌరతశ్చరమధాతుః-సతుస్ఖలితో-యస్య, తథాభూత, ఇతి కామజయస్సూచ్యతే, చన్ద్రాంశుభి-ర్విరాజితాః, సర్వాశ్శరది-కావ్యేషు, కథ్యమానాః-యే-కథారసాస్తేషాం, ఆశ్రయభూతాః, నిశాః-సిషేవే ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ ఉపదేశానుష్ఠానవిరోధినిరసనాదిభిః కేవలం ధర్మపరిత్రాణార్థమవతీర్ణస్య భగవతః-కథం పరదారపరిగ్రహరూపాధర్మాచరణమితి పృచ్ఛతి రాజా ॥ సంస్థాపనాయేతి॥ ఇతరస్యాధర్మస్య, ప్రశమనార్థం చాం-శేన బలరామేణ సహ స్వసఙ్కల్పాత్మకజ్ఞానేనైవ న తు కర్మణేతి వా, అవతీర్ణః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ స ఏవం భూతః-ధర్మమర్యాదానాం, స్వయం కర్తా-అనుష్ఠాతా-వక్తా ఉపదేష్టా చ-విరోధినిరసనేనాభితో రక్షితా చ సన్, హే బ్రహ్మన్, పరదారాభిమర్శనాత్మకం-ప్రతీపం ప్రతికూల, మధర్మమితి యావత్, కథమాచరత్ కృతవాన్ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ కించ స్వయమవాప్తసమస్తకామోఽపి-యదుపతిః-జుగుప్సితం నిన్దితం కర్మ-కృతవాన్-అనవాప్తకామస్యేన్ద్రియపరవశస్య జుగుప్సితాచరణం దృష్టం-న త్వాప్తకామస్య స్వతన్త్రస్యేతి భావః అతః కేనాభిప్రాయేణ కృతవానితి పృచ్ఛతి ॥ కిమభిప్రాయ ఇతి తత్ ఏతస్మిన్విషయే, నోఽస్మాకం, సంశయః-తం-హే సువ్రత ఛిన్ధి నిరాకురు ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ కైముత్యన్యాయేనోత్తరం వివక్షుః వసే...త్వప్రయుక్తశాస్త్రవశ్యతావతామేవ శాస్త్రవిరుద్ధం కర్మ ప్రత్యవాయజనకం, న త్వకర్మవశ్యానామశాస్త్రవశ్యా

నామితి తావదుత్తరమాహ ॥ ధర్మవ్యతిక్రమ ఇతి ॥ యద్యపీశ్వరాణామశాస్త్రవశ్యానాం, ధర్మవ్యతిక్రమః శాస్త్రోక్తధర్మాతి
లఙ్ఘనం - సాహసం సహసా శాస్త్రాద్యవిమర్శేన కృతం సాహసం, కామచార ఇతి యావత్, త - దుభయం, దృష్టం - తథాపి - తే-
జీయసాం - న దోషాయ న ప్రత్యవాయావహం, స్వర్గిణాం ముక్తానాం చ వ్యాపారేషు వ్యభిచారాదేః భావః ॥ న హి స్వర్గిముక్త
వ్యాపారశ్శాస్త్రానువర్తీ న వా ప్రత్యవాయావహః - తేజీయస్త్వమత్ర శాస్త్రవశ్యతానాపాదకసామర్థ్యవత్త్వరూపం వి
వక్షితం - పదార్థానాం విలక్షణశక్తికత్వాదితి తాత్పర్యం ॥ తత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ వహ్నేరితి ॥ యథా, సర్వభుజః సర్వదాహక-
స్య - వహ్నేః - దాహమాత్రేణ దాహ్యపటాదిగతమాలిన్యసంబన్ధో న విద్యతే - తద్వత్ - నహ్యవాదిషు స్వసంబద్ధపృథివ్యాదిగత
లౌహిత్యాదికం దృష్టమితి వహ్నావపి తద్వత్ప్రసఙ్గ ఇతి భావః ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻ తర్హి “యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠః” ఇతి న్యాయేనాన్యో
ఽప్యేవం కుర్యాదిత్యాశఙ్క్యాహ ॥ నైతదితి ॥ ఏతదశాస్త్రవశ్యత్వేనాచరిత - మనీశ్వరశ్శాస్త్రవశ్యః - కదాచిదపి - మనసాఽపి
నాచరేత్ - చికీర్షామపి న కుర్యాదిత్యర్థః - విపర్యయే బాధకమాహ ॥ నశ్యతీతి ॥ మౌఢ్యాత్ - స్వస్య శాస్త్రవశ్యత్వాజ్ఞానాత్ - తత్ప్ర
తిషిద్ధ - మాచరన్ - ఆశు - నశ్యతి - నాశోఽత్ర నిరయప్రాప్తిః ॥ తత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ రుద్రః - యథా - ఽబ్ధిజం - విషం - ఆచ
రత్ భక్షయత్ - తథా - తదన్యో, భక్షయన్ - ఆశు, నశ్యతి - రుద్రస్య విషపానప్రయుక్తప్రాణవిపత్త్యనాపాదకశక్తిమత్త్వం
స్వస్య తదభావం చాజానన్ కేవలం రుద్రో భక్షితవాంస్తథాఽహమపి భక్షయిష్యామీతి యో మౌఢ్యాద్భక్షయతి - స నశ్యత్యే
వేత్యర్థః ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻ కథం తర్హి శ్రేష్ఠాచారస్య ప్రామాణ్యమిత్యాశఙ్క్య - న కార్త్స్న్యేన శ్రేష్ఠాచారః ప్రమాణం - కిన్తు
శాస్త్రావిరోధ్యేవ - శ్రేష్ఠవచస్తు కార్త్స్న్యేన ప్రమాణమిత్యాహ ॥ ఈశ్వరాణామితి ॥ ఈశ్వరాణాం కర్మవశ్యత్వాభావ
ప్రయుక్తశాస్త్రవశ్యత్వాభావవతాం - మేవం కుర్వేవం మా కుర్విత్యేవంరూపం వచః - కార్త్స్న్యేన - సత్యం - మబాధితం ప్రమా
ణమితి యావత్ - ఆచరితం తు - క్వచిదేవ కేషుచిదేవ ప్రమాణమిత్యర్థః - కిం తదాచరితం - యత్ప్రమాణం - తత్రాహ - తేషామీశ్వరా

చరేజ్జాతు మనసాఽపి హ్యనీశ్వరః । నశ్యత్యాశ్వాచరన్మౌఢ్యాద్యథారుద్రోఽబ్ధిజం విషమ్ ॥ ౩౧ ॥ ఈశ్వరాణాం
వచస్సత్యం తథైవాచరితం క్వచిత్ । తేషాం యత్స్వవచోయుక్తం బుద్ధిమా ✻ న్తదాచరేత్ ॥ ౩౨ ॥ కుశలాచరి
తేనైషామిహ చార్థో న విద్యతే । విపర్యయేణ చానర్థో నిరహఙ్కారిణాం ప్రభో ॥ ౩౩ ॥ కిముతాఖిలసత్త్వానాం తి
ర్యఙ్మర్త్యదివౌకసామ్ । ఈశితుశ్చేశితవ్యానాం కుశలాకుశలాన్వయః ॥ ౩౪ ॥ యత్పాదపఙ్కజపరాగనిషేవ
✻ తృప్తా యోగప్రభావవిధుతాఖిలకర్మబన్ధాః । స్వైరం చరన్తి మునయోఽపి న నహ్యమానాస్తస్యేచ్ఛయాఽఽ

ణాం - యత్ - ఆచరితం - స్వవచోయుక్తం స్వవచసా సమాయుక్తం స్వవచసోఽవిరుద్ధం - తత్ - సత్య - మిత్యర్థః - తత్తస్మాద్బుద్ధి
మానపీశ్వరవచసోఽనుకూలమేవేశ్వరాచరిత - మాచరేత్ - బుద్ధిమాన్ తదాచరేదితి పాఠాన్తరం - తదా - అయుక్తమితిచ్ఛేదః
స్వవచసః ఈశ్వరవచసః - అయుక్తం విరుద్ధం ఈశ్వరాణామాచరితం - నాచరేదిత్యర్థః ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻ తేజీయసాం న దోషా
యేత్యేతదేవ స్పష్టయతి ॥ కుశలాచరితేనేతి ॥ ఏషాం తేజీయసామీశ్వరాణాం - ఇహలోకే - కుశలాచరితేన సాధనేన - అర్థ
స్స్వార్థం ప్రయోజనం - న విద్యతే - నాపి - విపర్యయేణాకుశలాచరితేన - అనర్థోఽపి న విద్యతే ॥ తత్ర హేతుం వదన్ విశినష్టి ॥
నిరహఙ్కారిణామితి ॥ అనాత్మని దేహే ఆత్మాభిమానరహితానామిత్యర్థః - హే ప్రభో - దేహాత్మాభిమానో హి పూర్వ
పూర్వకర్మమూలకః పునరుత్తరోత్తరకర్మమూలం చ - తదభావాత్కర్మవశ్యత్వాభావస్తదభావాచ్ఛాస్త్రవశ్యత్వాభా
వస్తదభావాచ్చ ధర్మాధర్మమూలకావర్థానర్థౌ న స్త ఇతి భావః ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻ యతోఽకర్మవశ్యానాం జీవానామేవ కుశ
లాకుశలాచారనిమిత్తకావర్థానర్థౌ న స్తః - కిం పునస్తేషామపి నియన్తురపహతపాప్మనో భగవత ఇత్యాహ ॥ కిముతేతి ॥ తిర్య
గాదిరూపేణావస్థితానాం - అఖిలానాం - సత్త్వానాం - నియామ్యానాం - నియన్తుస్సర్వేశ్వరస్య - కుశలాకుశలాన్వయో - నా
స్తీతి కిముత వక్తవ్య - మిత్యర్థః ॥ కుశలాకుశలకర్మప్రయుక్తసుఖదుఃఖాదిసంబన్ధోఽత్ర కుశలాకుశలాన్వయశబ్దవివక్షితః ॥ సత్త్వశ
బ్దో జీవపరః “సత్త్వమస్త్రీ తు జన్తుషు” ఇతి కోశాత్ - జన్తుశబ్దః జీవపర్యాయః “ప్రాణీ తు చేతనో జన్మీ జన్తుజన్యుశరీరిణః” ఇతి నామ
పాఠాత్ - సత్త్వం ప్రకృతిజైర్ముక్తమితి భగవదుక్తేశ్చ ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻ కైముత్యన్యాయేనోక్తమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ యత్పాదేతి ॥ య
త్పాదపఙ్కజపరాగస్య - నిషేవణేన - తృప్తాః నివృత్తశబ్దాదివిషయాభిలాషాః - యోగప్రభావేన - యస్య - పాదపఙ్కజాను
ధ్యానాత్మకయోగసామర్థ్యేన విధుతా - అఖిలాః - కర్మాత్మకా - బన్ధా - యేషాం - తే - మునయస్సనకాదయోఽపి - ననహ్యమా
నాః అనహ్యమానాః - అనాబధ్యమానాశ్శాస్త్రావశ్యా ఇతి యావత్ - స్వైరం యథేచ్ఛం - చరన్తి - కిము తేచ్ఛయా నతు క
ర్మణేతి భావః - ఆత్తం పరిగృహీతం - వపుః - అప్రాకృతం శుద్ధసత్త్వమయం - యేన - తస్య - అపహతపాప్మనో - భగవతః కుత ఏవ - బ

౩౨ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ నైతదాచరేత్

ర్థః కుతశ్చిదప్యాచరితాత్తైస్స్వరాద్బన్ధో నాస్త్యేవేత్యర్థః ॥ ౩౫ ॥ యత్పృష్టమాప్తకామో యదుపతిరిత్యాదినా ఽవాప్తసమస్తకామస్యస్వతో నిరతిశయానన్దస్య గార్హ్యచేష్టాన్వయః. కథమితి. తస్యోత్తరమాహ ద్వాభ్యాం ॥ గోపీనాం తాసాం పతీనాం చ తథాఽన్యేషాం. దేహినాం జీవానాం చ. యోఽన్తశ్చరతి అన్తరాత్మతయా వ్యాప్య వసన్ నియమయతి ॥ య శ్చాధ్యక్షః కర్తృకర్మానుగుణసుఖదుఃఖాదిఫలదశ్చ. స ఏష భగవాన్. కృష్ణః. క్రీడనదేహభాక్. న త్వస్మదాదివత్సుఖదుఃఖాదిభోగాయ కర్మాధీనదేహభాగిత్యర్థః. క్రీడార్థదేహభాగితి పాఠాన్తరం. తదా. నరాకృతిభాగిత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ అవాప్తసమస్తకామస్య కిం క్రీడాజన్యసుఖలేశేనేతి శఙ్కాం నిరాహ ॥ అనుగ్రహాయేతి ॥ భూతానామనుగ్రహాయ అస్మదాదిభూతాన్ అనుగ్రహీతుం. మానుషం మనుష్యస్యేవ సన్నివేశవిశిష్టం. దేహం. మాస్థితః తాదృశీరుక్తవిధాః. క్రీడాః. భజతే కరోతి. క్రీడా త్వవాన్తరప్రయోజనం. భూతానుగ్రహస్తు భగవదవతారస్య ప్రయోజనమితి భావః ॥ అవతారస్య క్రీడార్థత్వం క్రీడాయాస్త్వనుగ్రహార్థత్వం చోక్తం. కథం క్రీడాయా అనుగ్రహార్థత్వమిత్యత ఆహ ॥ యాశ్శ్రుత్వేతి ॥ యాః క్రీడాః. శ్రుత్వా. తత్పరః భగవత్పరో భవేత్. జన ఇతి కర్తృపదాధ్యాహారః. ఇత్థం క్రీడాశ్రవణాల్లోకస్య నిరతిశయపురుషార్థభూతే మయి ప్రీతిసత్త్వప్రాపణపరిహారదక్షే నితరాం మాసక్తిర్యథా స్యాదిత్యేవమనుగ్రహాయ క్రీడా భజతే న తు స్వయమపరిపూర్ణో భజత ఇతి భావః ॥ ౩౭ ॥ నన్వేవమప్యుక్తాభిప్రాయేణ క్రీడా భజన్తం తదభిప్రాయానభిజ్ఞా గోపీనాం పతయః కిం నాభ్యసూయన్నిత్యత ఆహ ॥ నాసూయన్నితి ॥ వ్రజౌకసాం పతయః. తస్య కృష్ణస్య. మాయయా. మోహితాః స్వాన్ స్వాన్ దారాన్, స్వపార్శ్వస్థానేవ. మన్యమానాః. కృష్ణాయ, నాసూయన్ దోషబుద్ధ్యా న దదృశుః. కృష్ణాయేత్యత్ర క్రుధద్రుహేత్యాదినా చతుర్థీ ॥ ౩౮ ॥ ప్రకృతమాహ ॥ బ్ర

త్తవపుషః కుత ఏవ బన్ధః ॥ ౩౫ ॥ గోపీనాం తత్పతీనాం చ సర్వేషాం చాపి దేహినామ్ । యోఽన్తశ్చరతి సోఽధ్యక్ష
ఏష క్రీడనదేహభాక్ ॥ ౩౬ ॥ అనుగ్రహాయ భక్తానాం మానుషం దేహమాస్థితః । భజతే తాదృశీః క్రీడాః యాః శ్రు
త్వా తత్పరో భవేత్ ॥ ౩౭ ॥ నాసూయన్ ఖలు కృష్ణాయ మోహితాస్తస్య మాయయా । మన్యమానాః స్వపార్శ్వ
స్థాన్ స్వాన్ స్వాన్ దారాన్ వ్రజౌకసః ॥ ౩౮ ॥ బ్రహ్మరాత్ర ఉపావృత్తే వాసుదేవానుమోదితాః । అనిచ్ఛన్త్యో య
యుర్గోప్యః స్వగృహాన్ భగవత్ప్రియాః ॥ ౩౯ ॥ విక్రీడితం వ్రజవధూభిరిదం చ విష్ణోః శ్రద్ధాన్వితోఽనుశృణుయాదథ
వర్ణయేద్యః । భక్తిం పరాం భగవతి ప్రతిలభ్య కామం హృద్రోగమాశు విధునోత్యచిరేణ ధీరః ॥ ౪౦ ॥ ****
******* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, త్రయస్త్రింశోఽధ్యాయః ******

** అహిరూపధారిణస్సుదర్శనాఖ్యగన్ధర్వస్య శాపమోక్షణమ్. **

ఏకదా దేవయాత్రాయాం గోపాలా జాతకౌతుకాః । అనోభిరనడుద్యుక్తైః ప్రయయుస్తేఽమ్బికావనమ్ ॥ ౧ ॥ తత్ర

హ్మరాత్ర ఇతి ॥ బ్రహ్మరాత్రే బ్రాహ్మే ముహూర్తే. ఉపావృత్తే ప్రాప్తే సతి. వాసుదేవేన. అనుమోదితాః అనుమోదనపూర్వకమాజ్ఞాపితా అపి గోప్యః. భగవానేవ నిరతిశయప్రియో యాసాం తథాభూతాః. అత ఏవ. అనిచ్ఛన్త్యః. గన్తుమితి శేషః. కథంచిత్స్వగృహాన్ ప్రతి. యయుః ॥ ౩౯ ॥ ప్రకృతరాసక్రీడాశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ విక్రీడితమితి ॥ వ్రజవధూభిస్సాకమిదం. విష్ణోః కృష్ణస్య. విక్రీడితం. భావే క్తః. యః పుమాన్. శ్రద్ధాన్వితోఽనుక్రమేణ. శృణుయాత్, అథవా. వర్ణయేచ్చాపి వా యేచ్ఛ. స భగవతి. పరామత్యుత్కృష్టాం. భక్తిం, ప్రాప్య, ధీరః జీవద్దశాయాం జితేన్ద్రియః. కామం నితరాం. హృద్రోగం రోగవదనర్థకరం హృత్స్థమజ్ఞానం ఆశ్వచిరేణ. విధునోతి నిరస్యతి. శ్రోతా ఆశు ధునోతి. తథా. వర్ణయితాప్య. చిరేణ ధునోతీతి ప్రత్యేకాభిప్రాయకోఽచిరేణాశుశబ్దయోః ప్రయోగః. అతో న పౌనరుక్త్యం యద్వా ॥ హృద్రోగనాశోపక్రమణయోర్మధ్యే కాలవిలమ్బాభావాభిప్రాయక ఆశుశబ్దః. శ్రవణోన్ముఖస్య రోగాదేరివ చిరేణ నిశ్శేషనాశో నేతి శఙ్కావ్యుదాసాయాచిరేణశబ్దః అచిరేణ. ధీరః ఆశు విధునోతీతి వాఽన్వయః. హృద్రోగరూపం. కామం మదనం. ఆశు. విధునోతి విజయతే, ఇత్యర్థో వా ॥ ౪౦ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే త్రయస్త్రింశోఽధ్యాయః. ************

అథ సుదర్శనాఖ్యవిద్యాధరస్య బ్రాహ్మణశాపాత్సర్పత్వం గతస్య శాపవిమోచనాత్మకం సప్రస్తావం తథా శఙ్ఖచూడాఖ్యయక్షవధ తచ్ఛిరోమణ్యుపహారాత్మకం చ భగవతః కర్మానువర్ణయతి చతుస్త్రింశేన ॥ ఏకదేత్యాదినా ॥ కదాచిద్దేవయాత్రాయాం సామ్బం పశుపతిం ప్రతి గమన తత్పూజాద్యాత్మికాయాం నిమిత్తభూతాయాం. అనడుద్భిః వృషైః. ర్యుక్తైరనోభిశ్శకటైరమ్బికావనం. యయుః, దేవయాత్రాయాం విషయభూతాయాం, జాతం కౌతుకం యేషాం. తే తథాభూతాః. యయురితి వా ॥ ౧ ॥ తత్ర తద్వనసమీపస్థాయాం. సరస్వత్యాఖ్యాయాం. నద్యాం. స్నాత్వా. హోన్నృపతే, అర్హణైః

పూజాసాధనైః, గన్ధాదిభిః-దేవం పశుపతిం-దేవీమమ్బికాం చ భక్త్యా - పూజయామాసుః ॥ ౨ ॥ తతో-గావః గాః-హిరణ్యం-వాసాంసి మధుమధురం-మధుసహితం అన్నం చ - బ్రాహ్మణేభ్యో - దదుః - కథమ్భూతాః-దేవః పశుపతిః-నోఽస్మాకం-ప్రీతో-భవత్వి-త్యభిప్రాయవన్తః ॥ ౩ ॥ తతో-జలమాత్రం-ప్రాశ్య - యతవ్రతాః-యతం నియతం వ్రతం బ్రహ్మచర్యాత్మకం - యేషాం - తే-తథాభూతాః - తస్త్రివసరస్వత్యాస్తీరే-నన్దప్రభృతయో గోపాః-తాం రాత్రి - ముషితవన్తః ॥ ౪ ॥ తస్మిన్నపి నేఽమ్బికావనే-కశ్చి-న్మహాన్విపులకాయో-ఽహిస్సర్పః, అతీవ-బుభుక్షితో-వ్యవసాయితి శేషః-సచోరగః-యదృచ్ఛయాఽఽగతః తత్రసఞ్చరన్నన్దం ప్రాప్తః, త-మగ్రసీత్ ॥ ౫ ॥ సచ గ్రస్యమానో నన్దః చుక్రోశ-కృష్ణమాహ చ॥ కిమితి॥ హే తాత పుత్ర-మహానయం, సర్పో, మాం, గ్రసతే, ప్రపన్నం శరణంగతం-మాం-సర్పాన్మోచయేతి ॥ ౬ ॥ అస్య నన్దస్య- క్రన్దితం రోదన-మాహ్వానం వా, శ్రుత్వా, గోపాః, సర్వే ఆహూతా ఉత్థితాః-సర్వేణ - గ్రస్తం-నన్దం-దృష్ట్వా చ, భ్రాన్తా వ్యాకులచిత్తాః-సర్పం, ముల్ముకై స్సాఙ్గారకాష్ఠై-ర్వివ్యధుః తాడయామాసుః ॥ ౭ ॥ సోఽహిః, అలాతైరుల్ముకైః-తాడ్యమానోఽపి-తం నన్దం, న తత్యాజ తతః ప్రపన్నానాం-పాలకో-భగవా-నాగత్య- పదా-తం సర్పం-పస్పర్శ ॥ ౮ ॥ సచ సర్పో-భగవతః- శ్రీమతః-పాదస్య - స్పర్శేన, హత, మశుభం సర్పతాపాదకం, యస్య - తథాభూతః, సర్పశరీరం, త్యక్త్వా, విద్యాధరైః- స్సమ్మాననీయం-రూపం, విద్యాధరరూపం, ప్రాప ॥ ౯ ॥ తతః, ప్రణతం కృతప్రణామం పురతః దీప్యమానే

స్నాత్వా సరస్వత్యాం దేవం పశుపతిం ప్రభుమ్ । ఆనర్చు రర్హణైర్భక్త్యా దేవీం చ నృప తేఽమ్బికామ్ ॥ ౨ ॥ గావో హిరణ్యం వాసాంసి మధుమధ్వన్నమాదృతాః । బ్రాహ్మణేభ్యో దదుస్సర్వే దేవో నః ప్రీయతామితి ॥ ౩ ॥ ఊషుస్సరస్వతీతీరే జలం ప్రాశ్య యతవ్రతాః । రజనీం తాం మహాభాగాస్సనన్దానన్దకాదయః ॥ ౪ ॥ కశ్చిన్మహానహిస్తస్మిన్విపినేఽతిబుభుక్షితః । యదృచ్ఛయాఽఽగతో నన్దం శయాన మురగోఽగ్రసీత్ ॥ ౫ ॥ సచుక్రోశాహినా గ్రస్తః కృష్ణ కృష్ణ మహానయమ్ । సర్పో మాం గ్రసతే తాత ప్రపన్నం పరిమోచయ ॥ ౬ ॥ తస్య చాక్రన్దితం శ్రుత్వా గోపాలాస్సహసోత్థితాః । గ్రస్తం చ దృష్ట్వా సంభ్రాన్తాస్సర్పం వివ్యధురుల్ముకైః ॥ ౭ ॥ అలాతైర్దహ్యమానోఽపి నాముఞ్చత్తమురఙ్గమః । తమస్పృశత్పదాఽభ్యేత్య భగవాన్సాత్వతాం పతిః ॥ ౮ ॥ స వై భగవతశ్శ్రీమత్పాదస్పర్శహతాశుభః । భేజే సర్పవపుర్హిత్వా రూపం విద్యాధరార్చితమ్ ॥ ౯ ॥ తమపృచ్ఛద్ధృషీకేశః ప్రణతం సముపస్థితమ్ । దీప్యమానేన వపుషా పురుషం హేమమాలినమ్ ॥ ౧౦ ॥ శ్రీకృష్ణ ఉవాచ ॥ కో భవాన్పరయా లక్ష్మ్యా రోచతే శుభదర్శన । కథం జుగుప్సితామేతాం గతిం వా ప్రాపితోఽవశః ॥ ౧౧ ॥ సర్ప ఉవాచ ॥ అహం విద్యాధరః కశ్చిత్సుదర్శన ఇతి శ్రుతః । శ్రియా సురూపసంపత్త్యా విమానేనచరన్దిశః ॥ ౧౨ ॥ ఋషీన్విరూపాఙ్గిరసః ప్రాహసం రూపదర్పితః । తైరిమాం ప్రాపితో యోనిం ప్రలబ్ధైస్స్వేన పాప్మనా ॥ ౧౩ ॥ శాపో మేఽనుగ్రహాయైవ కృతస్తైః కరుణాత్మభిః । యదహం లోకగురుణా పదా స్పృష్టో గతాశుభః ॥ ౧౪ ॥ తం త్వాఽహం భవభీతానాం ప్రపన్నానాం

న, వపుషా, తిష్ఠన్తం, హేమమాలాధరం, తం పురుషం-భగవా-న్పప్రచ్ఛ ॥ ౧౦ ॥ ప్రశ్నమేవాహ॥ కో భగవానితి॥ అధునా, యః, పరయా, లక్ష్మ్యా కాన్త్యా, రోచతే ప్రకాశతే-స-భవాన్, కః, అహం విద్యాధర ఇతి చే-త్తర్హి- హే శుభదర్శన-కథం-నిన్దితా-మేతాం, గతిం సర్పతాం, ప్రాపితః, విప్రశాపాదితి చే- త్తత్రాహ, అవశః-కథం శాపనిమిత్తాపచారనిమిత్తదేహపారవశ్యమితిభావః, యద్యపి సర్వజ్ఞస్య ప్రశ్నానుపపత్తి, స్తథాప్యాత్మనః ప్రభావం ప్రకాశయితుమవిదుష ఇవ ప్రశ్నోపపత్తిః, అత ఏవ, సుదర్శనపదపర్యాయేణ శుభదర్శనపదేన సంబోధనం కృతమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఇత్థమాపృష్టస్స్వపూర్వవృత్తం విజ్ఞాపయన్నాత్మనః కృతార్థతామావిష్కరోతి ॥ అహమితి ॥ అహం తావ-త్కశ్చి-ద్విద్యాధర-స్సుదర్శన, ఇతి-శ్రుతః ప్రసిద్ధః, సోఽహం, శ్రియా కాన్త్యా, సురూపసంపత్త్యా సౌన్దర్యసమృద్ధ్యా చ - ఉపలక్షితః కదాచి-ద్విమానేన సాధనేన, సర్వా, దిశ-స్సమన్తాత్సంచరన్, సౌన్దర్యేణ - గర్వితో- విరూపా, నఙ్గిరసః, ఋషీన్-దృష్ట్వా, హసితవానస్మి - తదా-మదీయేనైవ, పాప్మనా పాపేన హేతునా-ప్రలబ్ధైరుపహసితై- స్తైరఙ్గిరోభిః ఋషిభిః, ఇమాం యోనిం సర్పజన్మ, ప్రాపితః ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ప్రలబ్ధైరపి - తైరఙ్గిరోభిః-కరుణాత్మభిః హేతుగర్భమిదం-కారుణ్యస్వభావత్వా - న్మదనుగ్రహార్థమేవ శాపః - కృతః-కుతః, యత్ యస్మా, దహం, త్రిలోకగురుణా-త్వయా కర్త్రా, పదా-స్పృష్టః, అన్యథైతన్న సంభావ్యత ఇతి భావః-గత-మశుభం పాపం-యస్య-తథాభూతశ్చాహం-పాదస్పర్శాద్ధతో శాపేన నిర్ముక్తః ॥ ౧౪ ॥ హే అమీవహన్, అమీవం పాపం-దుఃఖం వా-త, ద్ధన్తీతి తథాభూతం-తం, త్రిలోకగురుం-భవాత్సంసారాత్-భీతానాం, ప్రపన్నానాం-భయమపహన్తీతి తథా

భూతం, త్వా,మాపృచ్ఛే స్వర్లోకంగన్తుమనుజ్ఞాం యాచే * ॥ ౧౫ ॥ * హేమహాయోగిన్నచిన్త్యవివిధవిచిత్రశక్తే, హేమ
హాపురుష - హేసతాంపతే- త్వాం, ప్రపన్నోఽస్మి , మా-మనుజానీహి-ఆజ్ఞాపయ హేఅచ్యుత తవ-దర్శనాదేవ హేతోః-స
ద్యః,బ్రహ్మశాపా-ద్విముక్తోఽహ-మిత్యేత-న్నచిత్ర-మితివాక్యశేషః * ॥ ౧౬ ॥ * ఏతదేవకైముత్యనయేనస్పష్టయతి । య
న్నామేతి ॥ యస్యతవ-నామమాత్రమేవ-గృహ్ణన్నుచ్చరన్ పుమా,నాత్మానం - శ్రోతౄంశ్చ,సర్వా,న్జనాన్ ,సద్యః, పునాతి.
కింపున,స్సాక్షా,త్త్వాదృశప్రభావవన్నామ్న స్తవ,పదా-సంస్పృష్టః,శాపాద్విముక్తఇతి-కియదేతదిత్యర్థః * ॥ ౧౭ ॥ * ఇత్థ-
మనుజ్ఞాప్య,అనుజ్ఞాంగృహీత్వా,దాశార్హంకృష్ణం - ప్రదక్షిణీకృత్యా-భివాద్యచ సుదర్శన స్స్వర్గంప్రతి,యయౌ,నన్దోఽపి,
కృచ్ఛ్రాత్సర్పగ్రాసా,న్మోచితః * ॥ ౧౮ ॥ * తతో,వ్రజౌకసోగోపాః,కృష్ణస్య , తన్మైభవమనితరసాధారణంప్రభావం,ని
శామ్యదృష్ట్వా,విస్మితంచేతోయేషాం,తథాభూతా - స్తస్మిన్నమ్బికావనే నియమవ్రతం,సమాప్యా- దరయుక్తాః-కృష్ణస్య,
తన్మైభవమేవ,కథయన్తో, హేనృప,పునః - వ్రజంప్రత్యా-జగ్ముః * ॥ ౧౯ ॥ * అథశఙ్ఖచూడవధతచ్ఛిరోమణ్యాదానాత్మకక
థ్యప్రస్తౌతి ॥ కదాచిదిత్యాదినాయావదధ్యాయపరిసమాప్తి ॥ అద్భుతవిక్రమఇతిరామకృష్ణయోరుభయోరపివిశేషణం, తౌ,
పుభౌ-వనే,గవాం , వ్రజస్త్రీణాంచ,మధ్యే,విజహ్రతుః * ॥ ౨౦ ॥ * కథంభూతౌ-బద్ధంనిశ్చలం,సౌహృదం-యేషాం తైః

భయాపహమ్ । ఆపృచ్ఛే *శాపనిర్ముక్తఃపాదస్పర్శాదమీవహన్ ॥ ౧౫ ॥ప్రపన్నోఽస్మి మహాయోగిన్ మహాపు
రుషసత్పతే । అనుజానీహిమాంకృష్ణసర్వలోకేశ్వరేశ్వర ॥ బ్రహ్మదణ్డాద్విముక్తోఽహంసద్యస్తేఽచ్యుతదర్శ
నాత్ ॥ ౧౬ ॥యన్నామగృహ్ణన్నిఖిలాన్ శ్రోతౄనాత్మానమేవచ । సద్యఃపునాతికింభూయస్తస్యస్పృష్టఃపదా
హితే॥ ౧౭ ॥ఇత్యనుజ్ఞాప్యదాశార్హంపరిక్రమ్యాభివాద్యచ।సుదర్శనోదివంయాతఃకృచ్ఛ్రాన్నన్దస్తుమోచితః॥
నిశామ్యకృష్ణస్యతదాత్మవైభవంవ్రజౌకసోవిస్మితచేతసస్తతః । సమాప్యతస్మిన్నియమంపునర్వ్రజంనృపాయ

శఙ్ఖచూడవధఘట్టః

యుస్తత్కథయన్తఆదృతాః॥ ౧౮ ॥కదాచిదథగోవిన్దోరామశ్చాద్భుతవిక్రమః । విజహ్రతుర్వనేరాత్ర్యాం
మధ్యగౌవ్రజయోషితామ్ ॥ ౧౯ ॥ ఉప*గీయమానౌలలితంస్త్రీజనైర్బద్ధసౌహృదైః । స్వలంకృతానులిప్తా
ఙ్గౌస్రగ్విణౌవిరజోఽమ్బరౌ॥ ౨౦ ॥నిశాముఖంమానయన్తావుదితోడుపతారకమ్।మల్లికాగన్ధమత్తాళిజుష్టంకుము
దవాయునా॥ ౨౧ ॥జగతుస్సర్వభూతానాంమనశ్శ్రవణమఙ్గళమ్ । తౌకల్పయన్తౌయుగపత్స్వరమణ్డలమూర్ఛి
తమ్॥ ౨౨ ॥గోప్యస్తద్గీతమాకర్ణ్యమూర్ఛితానావిదన్నృప । స్రంసద్దుకూలమాత్మానంస్రస్తకేశస్రజంతతః॥
ఏవంవిక్రీడతోస్స్వైరంగాయతోస్సంప్రమత్తవత్ । శఙ్ఖచూడఇతిఖ్యాతోధనదానుచరోఽభ్యగాత్॥ ౨౪ ॥త
యోర్నిరీక్షతో*రాజంస్తన్నాథంప్రమదాజనమ్।క్రోశన్తంకాలయామాసదిశ్యుదీచ్యామశఙ్కితః॥ ౨౫ ॥క్రో
శన్తంకృష్ణరామేతివిలోక్యస్వపరిగ్రహమ్। యథాగాదస్యునాగ్రస్తాభ్రాతరావన్వధావతామ్॥ ౨౬ ॥మాభై

స్త్రీజనైః , లలితంయథాతథో-పగీయమానౌ , స్వలఙ్కృతాన్య, నులిప్తానిచా,ఙ్గాని-యయోః , స్రజౌఅనయో స్తఇతితథా
భూతౌ,విరజసీనిర్మలే,ఆమ్బరేవాససీ,యయో,స్తౌ * ॥ ౨౧ ॥ * ఉదిత,ఉడుపశ్చన్ద్ర,స్తారకాశ్చ,యస్మిన్,తత్ ,మల్లికానాం,
గన్ధేన-మత్తై- రళిభి - ర్జుష్టం సేవితం-సహచరితమిత్యర్థః - కుముదవాయునాకుముదగన్ధయుక్తేనవాయునాచ జుష్టం నిశాము
ఖం,మానయన్తౌప్రశంసన్తౌ * ॥ ౨౨ ॥ * జగతురితి,తౌ రామకేశవౌ-అనిబద్ధత్వాదన్యైర్యుగపత్కల్పయితుమశక్యమపిస్వ
రమణ్డలస్యమూర్ఛనంయుగపత్కల్పయన్తౌ - మనశ్శ్రవణయో,ర్మఙ్గళంయథాతథా - జగతుఃగీతవన్తౌ,స్వరమణ్డలమూర్ఛనం
షడ్జాదిస్వరసముదాయస్యమూర్ఛనమారోహావరోహణప్రకారః * ॥ ౨౩ ॥ * గోప్యఇతి।తయో, ర్గీత-మాకర్ణ్య,మూర్ఛి
తాఃపరవశాః-తతః- హేనృప - ఆత్మానందేహం-నవిదుఃనానుసమదధత-కథంభూతం,స్రంసద్భ్రశ్య-ద్దుకూలం-యస్మాత్-
స్రస్తాః-కేశేభ్య,స్స్రజో-యస్య-తంచ * ॥ ౨౪ ॥ * ఏవంస్వైరంయథేష్టం,సంప్రమత్తవ-ద్రామగోవిన్దయో-ర్విహరతోః-
గాయతోశ్చసతోః-కుబేరస్యా-నుచరః-శఙ్ఖచూడాఖ్యః- ఆజగామ * ॥ ౨౫ ॥ * సచ-శఙ్కారహితః-తయో రామకృష్ణయోః-
నిరీక్షమాణయోస్సతోః-తౌ రామకృష్ణౌ-నాథౌ-యస్య - తం , స్త్రీజన-ముదీచ్యాందిశి-కాలయామాస॥హృత్వాప్రేరయామా
స॥తత స్తతోనిస్సారయామాసేత్యర్థః * ॥ ౨౬ ॥ * కథంభూతం-క్రోశన్తం హేకృష్ణ హేరామేతిసరోదనమాహ్వయన్తం,
తద్దైవం-దస్యునావ్యాఘ్రేణ - గ్రస్తా - గావఇవ-క్రోశన్తం - తేనోదీచీందిశంప్రతికృష్యమాణం స్వపరిగ్రహంస్వపరిగృహీ
తంస్త్రీజన-మవలోక్య-భ్రాతరౌరామకృష్ణౌ,అన్వధావతామ్ * ॥ ౨౭ ॥ * సాలవృక్షౌహస్తయోర్యయోస్తౌ, భయం-మా
కార్షిష్టేత్యేవంవిధో-రవశ్శబ్దః- యయో - స్తథాభూతౌ-మహాబలినౌ-రామకృష్ణౌ త్వరితంయథాతథా-గుహ్యకాధమంశఙ్ఖ

చూడ మాసేదతుః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ గుహ్యకాధమః-కాలమృత్యూఇవ-ప్రాప్తౌ- తౌ రామకృష్ణౌ-వాలోక్య ఉద్విజన్, స్త్రీజనం-విహాయ జీవితుమిచ్ఛయా-ప్రాద్రవత్ ॥ మూఢ స్తచ్ఛరణాగత్యాత్మకజీవనోపాయానభిజ్ఞః- కేవలం-ప్రాద్రవత్ ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ శఙ్ఖచూడో, యత్రయత్ర-ధావతి తత్రతత్ర, శఙ్ఖచూడంకృష్ణో, ఽన్వధావత్ కించికీర్షుః - తస్య-శిరోరత్నంహర్తుమిచ్ఛుః బలరామస్తు, స్త్రియో-రక్షన్-తత్రైవ-తస్థౌ ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ తతో, ఽవిదూరే సమీపఏవ, అభ్యేత్య తదభిముఖంగత్వా, విమర్శ గవాన్, ముష్టినైవ- హేరాజన్ చూడామణిసహితం - దురాత్మన - స్తస్య శఙ్ఖచూడస్య - శిరోమూర్ధానం, జహార తాడయామాస ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ ఇత్థం-శఙ్ఖచూడం-హత్వా-భాస్వరంతేజోయుక్తం-మణి మాదాయ-గత్య-యోషితాం - పశ్య న్తీనాంసతీనాం-ప్రీత్యా- అగ్రజాయరామాయ-దదౌద త్తవాన్ ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేచతుస్త్రింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథైత్థం నిశాసుభగవతాసహవిహార న్తీ నామహస్సు తేనవిశ్లిష్టానాంగోపీనాంతల్లీలానువర్ణ నేనకాలనిర్యాపణప్రకారమాహపఞ్చత్రింశేన ॥ గోప్య ఇత్యాదినా ॥ కృష్ణే, వనం-యాతేసతిత్యస్యాహస్స్వత్యాదిః- తంకృష్ణం, మనుద్రుతంఅనువృత్తం, తదాసక్తమితియావత్, త-చ్చేతో, యాసాం తాః, గోప్యః - కృష్ణలీలా-గాయ న్త్యః - వాసరానహాని-దుఃఖేనకృచ్ఛ్రేణ కథంచి, న్నిన్యుః నిర్యాపయామాసుః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ కీదృశంతల్లీలాప్రగానం-యేనవాసరాన్నిన్యు, రిత్యాహ స్తద్దర్శయతి ॥ వామబాహుకృతవామకపోలఇత్యాదినా ॥ అత్రద్వాద్వౌశ్లోకావేకవాక్యతయాఽన్వేతవ్యౌ ॥ హేగోప్యః - కృష్ణో-యత్రయదా-వా

మబాహుకృతవామకపోలోవల్గితభ్రురధరార్పితవేణుమ్ । కోమలాఙ్గులిభిరాశ్రితమార్గం గోప్య ఈరయతియత్రముకున్దః ॥ ౨ ॥

ష్టైశ్యభయారావాసాలహస్తౌతరస్వినౌ । ఆసేదతుస్తంతరసాత్వరితంగుహ్యకాధమమ్ ॥ ౨౮ ॥ సవీక్ష్యతావనుప్రాప్తౌకాలమృత్యూఇవోద్విజన్ ❋ । విసృజ్యస్త్రీజనంమూఢఃప్రాద్రవజ్జీవితేచ్ఛయా ॥ ౨౯ ॥ తమన్వధావద్గోవిన్దోయత్రయత్రసధావతి । జిహీర్షుస్తచ్ఛిరోరత్నంతస్థౌరక్షన్స్త్రియోబలః ॥ ౩౦ ॥ అవిదూరఇవాభ్యేత్యశిరస్తస్యదురాత్మనః । జహారముష్టినైవాఙ్గసహచూడామణింవిభుః ॥ ౩౧ ॥ శఙ్ఖచూడంనిహత్యైవంమణిమాదాయభాస్వరమ్ । అగ్రజాయదదాత్ప్రీత్యాపశ్యన్తీనాంచయోషితామ్ ॥ ౩౨ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, చతుస్త్రింశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋

❋ దివాకాలేశ్రీకృష్ణవిరహప్రయుక్తగోపీవిలాపః ఇయమేవ వేణుగీతా. ❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ గోప్యఃకృష్ణేవనంయాతేతమనుద్రుతచేతసః । కృష్ణలీలాంప్రగాయన్త్యోనిన్యుర్దుఃఖేనవాసరాన్ ॥ ౧ ॥ గోప్య ఊచుః ॥ వామబాహుకృతవామకపోలోవల్గితభ్రు ❋ రధరార్పితవేణుమ్ । కోమలాఙ్గులిభిరాశ్రితమార్గంగోప్య ఈరయతియత్రముకున్దః ॥ ౨ ॥ వ్యోమయానవనితాస్సహసిద్ధైర్విస్మితాస్తదుపధార్యసలజ్జాః । కామమార్గణసమర్పితచిత్తాఃకశ్మలంయయురపస్మృతనీవ్యః ॥ ౩ ॥ హన్తచిత్రమబలాశ్శృణుతేదంహారహాసఉరసిస్థిరవిద్యుత్ । నన్దసూనురయమార్తజనానాంనర్మదో య ❋ ర్హికూజితవేణుః ॥ ౪ ॥ బృన్దశోవ్రజవృషామృగ

మబాహౌతస్మిన్ - కృతఃఅర్పితః, వామః-కపోలో-యేనవల్గితేన ర్తితే - భ్రువౌ, యేన, తథాభూతః- కోమలాభి, రఙ్గులిభి-రాశ్రితా- మార్గాస్స్తస్వరచ్ఛిద్రాణి-యస్య-త - మధరే-అర్పితం-వేణు-మీరయతివాదయతి ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ తదా-వ్యోమయానానాం-వనితాః-కశ్మలం మోహం-యయు - రిత్యన్వయః ॥ వ్యోమ్ని- యానంగమనం-యేషాం-తే-వ్యోమయానాః - వ్యోమ్ని యాన్తీతివా వ్యోమయానాస్సిద్ధాః-నన్ద్యాదేరాకృతిగణత్వాత్కర్తరిల్యుః, తేషాం, వనితాః, సిద్ధైస్స్వపతిభిస్సహ-వర్తమానాఅపి-తద్వేణుగీత, ముపధార్యాకర్ణ్య, ప్రథమం, విస్మితాః-తతఃకామస్యమదనస్య-మార్గణే-సమర్పితాని-చిత్తాని, యాభి స్తాస్తత్పరవశా ఇత్యర్థః-సలజ్జాస్సత్యః - కశ్మలం, యయుః-తత్రలిఙ్గంవద న్త్యస్తావిశింషన్తి - అపస్మృతనీవ్యః - అపస్మృతావిస్మృతాః, నీవ్యఃశ్లథద్దుకూలబన్ధా - యాభి స్తథాభూతాః- ఏవంవిధస్యకృష్ణస్యవిశ్లేషంకథంసహామహేతిసర్వత్రవాక్యశేషః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ హన్తేతి ॥ హేఅబలాః-ఇదం-చిత్రంశృణుత, హన్తాత్యాశ్చర్యమేతత్, అయం-నన్దసూనుః హారవద్విశదో హాసో యస్య యద్వా, హారేషుస్ఫురన్ హాసోయస్య, ఉరస్థితావిద్యుదివలక్ష్మీర్యస్యతథాభూతః - ఆర్తజనానాంత్వద్విశ్లేషజదుఃఖపీడితానాంమాదృశానాం-నర్మదోనితరాందుఃఖకారకస్సన్, యర్హి, యదా- కూజితోవాదితో-వేణు - ర్యేన - తథాభూతో-భవతి ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ తదా, వ్రజే, యే, వృషాః-మృగా- గావశ్చ- వేణువాద్యేన, హృతాని, చేతాంసి- యేషాం- తే, ఆరాద్దూరాదేవ-దన్తైర్దష్టాఏవ-నతుచర్వితాః - కబళా స్తృణగ్రాసా-యై, స్తైర్ధృతాఃఉత్తమ్భితాః, కర్ణాః-యై స్తైర్నిద్రితాస్సఞ్జాతనిద్రా ఇవ- లిఖితచిత్రమివచిత్రితవృషాదిరివచ - ఆసన్ తస్థుః-అవిదుషాంతిరశ్చామపీదమానన్దపారవశ్యజనకం వేణుగీతమతోఽతివి

త్రమితిభావః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఇతోఽప్యతిచిత్రంశృణుతేతికాశ్చిదాహుః॥ బర్హిణేతి॥ హేఆళిసఖి బర్హిణస్యమయూరస్య, స్తబకో బర్హాః-యద్వా-బర్హిణశబ్దేనతత్పిఞ్ఛోలక్ష్యతేసచ - స్తబకాగుచ్ఛాః - ధాతవోగైరికాదయశ్చ - పలాశానిపల్లవాశ్చ-తై,ర్బద్ధశ్చాసౌ, మల్లానాం-పరిబర్హః పరికరశ్చ - తం-విడమ్బయత్య నుకరోతీతితథా సముకున్దో - బలరామేణసహితః-కర్హి యదా యత్రదేశే, గోపైః-గా-స్సమాహ్వయతిఅస్యవేణుగీతేనేత్యాదిః-వేణుగీతేన-గోపాన్-గాశ్చ-సమాహ్వయతి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తర్హి తదా, అచేతనాస్సరితోఽపి, అనిలేన-నీతంప్రాపితం, తస్య,పదామ్బుజరజః-స్పృహయతీః,స్పృహన్త్యఇవ భగ్నాగతిర్యాసాంతథాభూతాః-వై - నిశ్చితం-ధుగ్నగతయఇతిపాఠే - కుటిలగతయః - తథాఽపి-తాః,వయమివా,బహుపుణ్యాః-యతో,నప్రాప్నువన్తి - కేవలం- ప్రేమ్ణా వేపితాః కమ్పితాః-భుజాస్తరఙ్గా-యాసాం - స్తిమితానిశ్చలా,ఆపో-యాసాం-తథాభూతాశ్చ-గోప్యోఽపిలోచనయోస్తిమితజలాభవన్తీతివయమివేతిదృష్టాన్తాభిప్రాయః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ స్థావరేష్వప్యతిచిత్రందృశ్యతఇత్యాహుః॥ అనుచరైరితి॥ సకృష్ణోయదాహివనే-చరన్ గిరేస్తటేషు - చరన్తీ-ర్గాః-వేణునా-తత్తన్నామ్నోపేతేనవేణుగీతేనా-హ్వయతి॥ కథమ్భూతః,అనుచరైర్గోపై-ర్దేవాదిభిర్వా-సమ్య. గవర్ణితం-వీర్యం-యస్య - తథాభూతః-ముగ్ధానాంవచనమాదిపూరుషఇవేతి, అచలా - విభూతిర్లక్ష్మీ - ర్యస్య-సచేతి - ఇతరేషుచలాఽపిలక్ష్మీర్నతస్మిన్ చలేతిభావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తదా- ప్రణతాః - భారేణ-విటపాః - యాసాం-తాః - పుష్పైః, ఫలైశ్చాఢ్యాః - ప్రేమ్ణాః - హృష్టాఉదశ్చితా - స్తనవో - యాసాం - తా - వనగతా - లతా -స్స్వస్మిన్ - విష్ణుం - ప్రకాశమానం - సూచయన్త్యఇవ మధుధారా - వవృషుః - తథా - తరవశ్చ - తత్పతీనామపితథైవానన్దఇతిభావః - స్మవిస్మయే ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ కమలవ

గావోవేణువాద్యహృతచేతసఆరాత్।దన్తదష్టకబళాధృతకర్ణానిద్రితాలిఖితచిత్రమివాసన్॥ ౫ ॥ బర్హిణస్తబకధాతుపలాశైర్బద్ధమల్లపరిబర్హవిడమ్బః। కర్హిచిత్సబలఆళిసగోపైర్గాస్సమాహ్వయతియత్రముకున్దః॥ ౬ ॥-తర్హి ❁ భగ్నగతయస్సరితోవైతత్పదామ్బుజరజోఽనిలనీతమ్। స్పృహ * యతీర్వయమివాబహుపుణ్యాఃప్రేమవేపితభుజాస్స్తిమితాపః॥ ౭ ॥ అనుచరైస్సమనువర్ణితవీర్యఆదిపూరుషఇవాచలభూతిః।వనచరోగిరితటేషుచరన్తీర్వేణునాహ్వయతిగాస్సయదాహి॥ ౮ ॥ వనలతాస్తరవఆత్మనివిష్ణుంవ్యఞ్జయన్త్యఇవపుష్పఫలాఢ్యాః।ప్రణతభారవిటపామధుధారాఃప్రేమహృష్టతనవస్సస్పృజుస్స్మ॥ ౯ ॥ దర్శనీయతిలకోవనమాలాదివ్యగన్ధతులసీమధుమత్తైః। అళికులైరలఘుగీతమభీష్టం * ఆద్రియన్ * య * ర్హిసన్ధితవేణుః॥ ౧౦ ॥ సరసిసారసహంసవిహఙ్గా * శ్చారుగీతహృతచేతసఏత్య। హరిముపాసతతేయతచిత్తాహన్తమీలితదృశోయతమానాః॥ ౧౧ ॥సహబలస్స్రగవతంసవిలాససానుషుక్షితిభృతోవ్రజదేవ్యః। హర్షయన్య * ర్హివేణురవేణ * జాతహర్ష † ఉపరఞ్జతివిశ్వమ్॥ మహదతిక్రమణశఙ్కితచేతామన్దమన్దమనుగర్జతిమేఘః। సుహృదమభ్య * వర్షత్సుమనోభిశ్ఛాయయాచవి * దధ

నేషువిహారతాంపక్షిణామపి చిత్తాకర్ష కంతద్గీతంకింపునరన్యేషామిత్యభి ప్రాయేణాహుః॥ సరసీతి॥ దర్శనీయతిలక ఇతి - దర్శనీయానాంసున్దరాణాంమధ్యే - శ్రేష్ఠః - కృష్ణః - వనమాలాయాం - యా - దివ్యగన్ధతులసీ - తస్యా - మధునామత్తైరళికులైః క్రియమాణ - మలఘూచ్చై-రభీష్ట-మాద్రియన్ ఆదరేణగృహ్ణన్యర్హి-అధరే - సంహితవేణు - ర్భవతి ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తదా-యే-సరసి-సారసాశ్చ-హంసాశ్చా,న్యేవిహఙ్గమా-స్తే - చారుణాగీతేన-హృతంచేతోయేషాం-తథాభూతా-ఏత్యాగత్య,హరింకృష్ణ-ముపాసతఅభజన్త-తత్సమీపేవివిశుర్వా, కథమ్భూతాః,యతంవిషయాన్తరేభ్యఆహృతంచిత్తం-యైః,యతంనియతం-మౌనంసంశీలనం- యేషాం-తథాభూతాశ్చ - హన్తేతిభగవద్విరహజఖేదే ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ మేఘోహరిముపాస్తఇత్యాహుః॥సహబలఇతి॥ హేవ్రజదేవ్యఃగోప్యః- సహబలఃసరామః-కృష్ణః-స్రగ్భిర్నిర్మితాభ్యా-మవతంసాభ్యాం-విలాసో,యస్య-యద్వా-ముక్తాస్రగాపీడేనవిలాసోయస్య - క్షితిభృతోగిరే-స్తటేషు - వర్తమానః-స్వయం - జాతహర్షః-విశ్వం-హర్షయన్,యదా - వేణురవేణ-ఉపరమ్భితవిశ్వఃఉపగ్రథితవిశ్వః - అనురక్తలోకోభవతీత్యర్థః ఉపరఞ్జతివిశ్వమితిపాఠాన్తరం-తదా-ఉపరఞ్జతినాదయతి-నాదేనపూరయతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తదా, స్వతుల్యచ్ఛాయత్వేనవిశ్వార్తిహరణాదినాచసామ్యాత్స్వసఖోమేఘః-మహతఃకృష్ణస్యా, తిక్రమేణ , శఙ్కితంచేతోయస్య,తథాభూతః,పురతో,నయాతి-నచోచ్చైర్గర్జతి-కిన్తు,తత్రైవస్థితస్సన్,వేణురమను , మన్దంమన్దం-గర్జతి సుహృదంకృష్ణం-సుమనోభి,రభ్యవర్షత్,ఛాయయాప్రతపత్రంఆతపత్రంవ్యదధత్ అకరోచ్చ॥ విదధదితిపాఠేత్వడభావఆర్షఃఛత్రన్తంవా,ప్రతపత్రంకుర్వన్సుమనోభిరభ్యవర్ష

౭ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ ధుగ్నగతయః. ౧౨ ॥ శ్లో † పా ॥ ఉపరమ్భతి.

చ్చైత్యర్థః-అదృశ్యైర్దేవైః క్రియమాణం కుసుమవర్షం మేఘకర్తృకం కల్ప యిత్వేత్యర్థముక్తం - తుషారో వా కుసుమతయా కల్పితః ॥ ౧౩ ॥ బ్రహ్మాదీనామపి పారవశ్యజనకం త్వత్సుత వేణురణితమితి యశోదాం ప్రత్యాహుః ॥ వివిధగోపచరణేష్విత్ి। హే సతి యశోదే, యదా తవ, సుతో, నానాగోపక్రీడాసు - నిపుణః - అధరబిమ్బే బిమ్బతుల్యేఽధరే, నిహితో వేణుర్యేన, సః-వేణువాద్యవిషయే, ఉరుధా బహుప్రకారాః - నిజైవ - శిక్షా యాసు, తాః, నత్వన్యశిక్షితా ఇత్యర్థః - స్వరజాతీః నిషాదర్షభాదిస్వరాలాపభేదాన్-అనయత్ ఉన్నీతవాన్ ॥ ౧౪ ॥ తదా-శక్రప్రభృతయః-తత్-తాః స్వరజాతీః-సవనశః వారం-వారం మన్ద్రమధ్యమతారభేదేన వా-క్రమశో వా-యతో గీతధ్వనిరాగతః తత-ఆనతాః-కన్ధరాః-చిత్తం చ-యేషాం, తే ఉపధార్య సమ్యగాకర్ణ్య - కవయః కోవిదా అపి - అనిశ్చితం-తత్త్వం తద్భేదో - యైః - స్తథాభూతాః - కశ్మలం మోహం ప్రాపుః ॥ ౧౫ ॥ అస్మాకం తు మోహం కిం బ్రూమ ఇత్యాహుః ॥ నిజపదాబ్జదలైరితి ॥ ధ్వజాదీని విచిత్రాణి-లలామాని-చిహ్నాని-యేషాం-తైః-నిజాని-పదాన్యేవా-బ్జదలాని - తైః-వ్రజభువః - ఖురతోదం ఖురాక్రమణవ్యథాం-శమయన్ వర్ష్మణా శరీరేణ-ధుర్యః ధురం వహతీతి తథా-స చ గజరాజ-స్తద్వత్-గతిర్యస్య - సః-కృష్ణః-వాదితవేణుస్సన్- వ్రజతి-యత్తేన నిమిత్తేన సవిలాసవీక్షణేన చ-అర్పితో మనోభవవేగో యాసు తాః వయం కుజా వృక్షా-స్తేషాం - గతిం ప్రకారం-నిశ్చేష్టతామిత్యావత్, గమితాః ప్రాపితాస్సత్యో-మోహేన-కబరం-వసనం వా, న విదామః ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ కించ - మణిధరః-మణీన్ దధితాన్ గోగణనార్థం ధరతీతి మణిధరః-క్వచిద్దేశే-తైః మణిభిః గాః - ఆసమన్తాద్గణయన్-తథా-దయితగన్ధా ఇష్టగన్ధా-యా, తులసీ-తస్యా-మాలయా-పలక్షితః-ప్రణయినః ప్రియస్య - అనుచరస్యాం - సేస్కన్ధే-భుజం - ప్రక్షిపన్ దధత్-యత్ర యదా-కదాచి-ద

త్పన్నపత్రమ్॥ ౧౩ ॥ వివిధగోపచరణేషు విదగ్ధో వేణువాద్య ఉరుధా నిజశిక్షాః । తవ సుతః సతి యదా ఉధరబిమ్బే దత్తవేణురనయత్స్వరజాతీః॥ ౧౪ ॥ సవనశస్తదుపధార్య సురేశాః శక్రశర్వపరమేష్ఠిపురోగాః। కవయ ఆనమితకన్ధరచిత్తాః కశ్మలం యయురనిశ్చితతత్త్వాః॥ ౧౫ ॥ నిజపదాబ్జదలైర్ధ్వజవజ్రనీరజాఙ్కుశవిచిత్రలలామైః। వ్రజభువః ప్రశమయన్ఖురతోదం వర్ష్మధుర్యగతిరీరితవేణుః॥ ౧౬ ॥ వ్రజతి తేన వయం సవిలాసప్రేక్షణార్పితమనోభవవేగాః । కుజగతిం గమితా న విదామః కశ్మలేన కబరం వసనం వా ॥ ౧౭ ॥ మణిధరః క్వచిదాగణయన్గా మాలయా దయితగన్ధతులస్యాః । ప్రణయినోఽనుచరస్య కదాంసే ప్రక్షిపన్భుజమగాయత యత్ర॥ ౧౮ ॥ క్వణితవేణురవవఞ్చితచిత్తాః కృష్ణమన్వసత కృష్ణగృహిణ్యః । గుణగణార్ణమనుగత్య హరిణ్యో గోపికా ఇవ విముక్తగృహాశాః ॥ ౧౯ ॥ కున్దదామకృతకౌతుకవేషో గోపగోధనవృతో యమునాయామ్ । నన్దసూనురనఘే తవ వత్సో నర్మదః ప్రణయినాం విజహార॥ ౨౦ ॥ మన్దవాయురనువాత్యనుకూలం మానయన్మలయజస్పర్శేన। వన్దినస్తముపదేవగణా యే వాద్యగీతబలిభిః పరివవ్రుః ॥ ౨౧ ॥ వత్సలో వ్రజభువాం యదగధ్రో వన్ద్యమానచరణః పథి వృ

గాయత ॥ ౧౮ ॥ తదా-తత్ర-క్వణితస్య వాదితస్య-వేణోః- రవేణ - వఞ్చితాన్యపహృతాని చిత్తాని-యాసాం-తాః-యన్తి త్రితచిత్తా ఇతి పాఠే, పరవశీకృతాని చిత్తాని యాసాం తాః, కృష్ణస్య హరిణస్య-గృహిణ్యో భార్యా-హరిణ్యః-గుణగణార్ణవం గుణసముద్రం కృష్ణ-మనుగత్య ప్రాప్య, తం కృష్ణమేవా, న్వసత ఆన్వాసత-నస్యవర్తన్తేత్యర్థః॥ కుతః ॥ యతో, విముక్తాః త్యక్తాః గృహాశాః, యాభిః-కథం గోపికా ఇవ తా అపి హ్యేవమేవ తమన్వాసతేతి ॥ ౧౯ ॥ ఏవం బృన్దావనప్రదేశేషు క్రీడతో లీలాః ప్రగీతాః॥ అథ సాయాహ్నే గోధనాని పరావృత్య యమునాయాం క్రీడతస్సౌభాగ్యమనువర్ణయన్తి ॥ కున్దదామకృతకౌతుకవేష ఇతి॥ కున్దదామభిః కున్దకుసుమస్రగ్భిః, కృతః, కౌతుకేన ఉత్సవేన-వేషో, ఽలఙ్కారో, యేన సః, హే అనవద్యే యశోదే, తవ-వత్సః పుత్రః, నన్దసూనుః శ్రీకృష్ణః-యద్వా, సహైవ బహ్వ్యః కథయన్త్యః, కాశ్చిత్తవ వత్స ఇతి, కాశ్చిన్నన్దసూనురితి, చాహుః, ప్రణయినాం సఖీనాం-శర్మదః హర్షదః-గోపైః-గోపకులేన చ-వృతో- యమునాయాం-విజహార యదేతి శేషః ॥ ౨౦ ॥ మన్దవాయురిత్యస్య తుత దేత్యాదిః॥ తదా-మన్దవాయు-ర్మలయజస్యేవ - సురభిశ్శీతస్పర్శస్తేన-కృష్ణం-సమ్మానయన్-అనుకూలం యథా భవతి తథా-ఉపవాతి వీజయతి యద్వా - మలయజో దక్షిణో వా యుః - యద్వా-మలయజస్య కృష్ణేనానులిప్తస్య-స్పర్శేన-మానయన్నితి వా॥ కించ యే॥ వన్దినః స్తావకాః-ఉపదేవగణాః సిద్ధవిద్యాధరాదయః - తే-వాద్యగీతపుష్పవర్షాదిభిః తం కృష్ణం పరివవ్రుః పరిత ఉపాసత ॥ ౨౧ ॥ అథాయాన్తమవలోక్య హృష్యన్త్యః పరస్పరమూచుః ॥ వత్సల ఇతి॥ వ్రజస్య-గవాం చ-వత్సలః-యద్వా-వ్రజనిబద్ధానాం-గవా-మనుకమ్ప్యానామస్మాకం చ- వత్సలో హితకృత్ - కుతః యత్ యస్మాత్-అగధ్రః-అగం గోవర్ధనం ధరతీతి తథా-ఇదం బహుశో రక్షణస్యోపలక్షణం - వృద్ధైః బ్రహ్మాదిభిః-పథి వన్ద్యమానౌ చరణౌ యస్య సః-దినాన్తే

సాయంకాలే కృత్స్నం-గోధనం-ఉపోహ్య ఏకీకృత్య - గీతయుక్తో వేణుర్యస్య సః-అనుగైః అనుచరైః -ఈడితా కీర్తిర్యస్య సః స్మరరుజాస్మరరోగేణ, అస్తాః నష్టప్రాయాః, దృశోదృష్టయో,యాసాం-తాసా - మస్మాకం,నేత్రాణాం,ముత్సవం హర్ష-మున్నయన్ ఉచ్చైః ప్రాపయన్ - ఖురరజోభిః,వ్యాప్తాః,స్రజో,యస్య సః,సుహృదామస్మాకం - ఆశిషః మనోరథస్య- దిత్సయా దాతుమిచ్ఛయా, దేవక్యాః - జఠరే భవతీతి దేవకీజఠరభూ-స్సఏష ఉడురాజశ్చన్ద్ర ఇవ - ఏతి ఆగచ్ఛతి,నిర్వృతిహేతుత్వే నస ఏష ఏ వేత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౨౨॥౨౩॥ ❁ కార్శ్యాదతిసంభ్రమేణ సమీపమాయాన్తం-బలరామం కథయన్తి॥మదవిఘూర్ణితలోచన ఇతి ॥ ఈషత్-మదేన వారుణీమదేన విఘూర్ణితే లోచనే-యస్య - సః-స్వసుహృదాం,మానదః ఈషత్పక్వబదరవ,త్పాణ్డు-వదనం,యస్య - సః , అత్ర హేతుః-కనకకుణ్డలయోః,లక్ష్మ్యా-మృదూ గణ్డౌ ,యస్మిన్,త-ద్వదనం,మణ్డయన్ - కోమలంగణ్డద్వ యం మణ్డయన్నితి వా, ద్విరదరాజస్యైరావతస్యేవ,విహారో,యస్య , సః , బలభద్రస్య శ్వేతవర్ణత్వాత్ -దినాన్తే - చన్ద్ర ఇవ-ముదితం ప్రసన్నం-వక్త్రం-యస్య సః-వ్రజభువామస్మదాదీనాం-దురన్తమపారం - దినే-స్వ విశ్లేషజం తాపం మోచయన్ త్యాజయన్,ఉపయాతి॥ఏష సమీపమాయాతి॥ యద్వా ॥ ఇదం శ్లోకద్వయం కృష్ణపరమేవ యోజ్యం,తదా , మదేన మన్థేన వి-ఘూర్ణితే,లోచనే,యస్య,సః,ద్విరదరాజవిహారో గజేన్ద్రగతిః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఉపసంహరతి శుకః ॥ హే రాజన్,ఇత్థం కృష్ణస్య,లీలా,అనుగాయన్త్యః,గోప్యః,అహస్స్వపి, తస్మిన్,చిత్తం చేతనాజీవితం, యాసాం,తస్మిన్నేవ-మనస్సఙ్కల్పవికల్పరూ

థైః । కృత్స్నగోధనముపోహ్యదినాన్తే గీతవేణురనుగేడితకీర్తిః ॥౨౨॥ ఉత్సవం స్మరరుజాఽస్తదృశీనాముస్న-
యన్ఖురరజశ్ఛురితస్రక్ । దిత్సయైతి సుహృదాశిష ఏష * దేవకీజఠరభూరుడురాజః॥ ౨౩ ॥ మదవిఘూర్ణిత * లోచ
న ఈషన్మానదస్స్వసుహృదాం వనమాలీ । బదరపాణ్డువదనో మృదుగణ్డం మణ్డయన్కనకకుణ్డలలక్ష్మ్యా ॥౨౪॥
యదుపతిర్ద్విరదరాజవిహారో యామినీపతిరివైష దినాన్తే । ముదితవక్త్ర ఉపయాతి దురన్తం మోచయన్వ్ర
జగవాం దినతాపమ్ ॥ ౨౫॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ఏవం వ్రజస్త్రియో రాజన్కృష్ణలీలానుగాయతీః। రేమిరేఽహస్సు త
చ్చిత్తాస్తన్మనస్కా మహోదయాః ॥ ౨౬ ॥ ******************************
********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,పఞ్చత్రింశోఽధ్యాయః. ********

వృషభాసురవధఘట్టః

శ్రీశుక ఉవాచ॥అథ తర్హ్యాగతో గోష్ఠమరిష్టో వృషభాసురః।మహీం మహాకకుత్కాయః కమ్పయన్ఖురవిక్షతామ్॥
రమ్భమాణః ఖరతరం పదా చ విలిఖన్మహీమ్ । ఉద్యమ్య పుచ్ఛం వప్రాణి విషాణాగ్రేణ చోద్ధరన్ ॥ కించిత్కించి
చ్ఛకృన్ముఞ్చన్మూత్రయన్ స్తబ్ధలోచనః॥ ౨ ॥యస్య నిర్హ్రాదితేనాఙ్గ నిష్ఠురేణ గవాం నృణామ్ । పతన్త్యకాలికా గ
ర్భాస్స్రవన్తి చ భయేన వై॥ ౩ ॥నివిశన్తి * ఘనా యస్య కకుద్యచలశఙ్కయా । తం తీక్ష్ణశృఙ్గముద్వీక్ష్య గోప్యో గో
పాశ్చ తత్రసుః॥౪ ॥పశవో దుద్రువుర్భీతా రాజన్సంత్యజ్య గోకులమ్ । కృష్ణ కృష్ణేతి తే సర్వే గోవిన్దం శరణం య
యుః॥౫॥భగవానపి తద్వీక్ష్య గోకులం భయవిహ్వలమ్।మా భైష్టేతి గిరాఽఽశ్వాస్య వృషాసురముపాహ్వయత్॥

పం,యాసాం,తాః,అత ఏవ,మహాన్,ఉదయ ఉత్సవో , యాసాం,తథాభూతాః, రేమిరే ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే పఞ్చత్రింశోఽధ్యాయః *******************

అథ వృషభాసురవధాత్మకం భగవతః కర్మానువర్ణయన్నారదముఖాత్తదాశ్రుతవతః కంసస్య భగవద్ధననోద్యోగమనువర్ణయతి ॥ అథేత్యాదినా ॥ ఇత్థం శ్రీకృష్ణేన వ్రజే హర్షవ్యూహే సతి,తర్హ్యథారిష్టాఖ్యో , వృషభాసురో,గోష్ఠం ప్రత్యాగతః ॥ తం వర్ణయతి ॥ సార్ధత్రయేణ ॥ మహీమిత్యాదినా ॥ మహాన్ కకుత్కాయో,యస్య,సః,ఖురైః నితరాం,క్షతాం విదారితాం,మహీం,కమ్పయన్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఖరతరం యథా తథా,రమ్భమాణః వృషభజాతిశబ్దం కుర్వన్ ,పదా-మహీం,విలిఖంశ్చ, పుచ్ఛ,ముద్యమ్య ఉన్నమయ్య,శృఙ్గాగ్రేణ , వప్రాణి ఉన్నతస్థలాని- ఉద్ధరన్నుత్క్షిపన్ ఏవ ధ్యేయమధ్యే,కించిత్కించిచ్ఛకృత్పురీషం, ముఞ్చన్-మూత్రయన్ మూత్రం ముఞ్చన్,స్తబ్ధే అనిమిషే - లోచనే-యస్య,సః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ అఙ్గ హే రాజన్ యస్యారిష్టస్య-నిష్ఠురేణ కఠినేన-నిర్హ్రాదేన గవాం,నారీణాం చ గర్భాః , అకాలికాః అప్రాప్తప్రసవకాలా అపి , భయేన-పతన్తి- స్రవన్తి చ,ఆ చతుర్థాద్భవేత్స్రావః పాతః పఞ్చమషష్ఠయోః । అత ఊర్ధ్వం తు నారీణాం ప్రసవః పరికీర్తితః,, ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ యస్యారిష్టస్య-కకుది గళపృష్ఠే,అచలశఙ్కయా పర్వతశృఙ్గభ్రాన్త్యా, మేఘా నివిశన్తి - విపులకకుద్మాన్ నిశ్చర్దః,తీక్ష్ణశృఙ్గం-తమరిష్ట , ముద్వీక్ష్య-గోప్యో-గోపాశ్చ తత్రసుః భియుః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ హే రాజన్-పశవస్తు , భీతాః గోకులం,సంత్యజ్య-దుద్రువుః, తే గోపా గోప్యశ్చ,కృష్ణ కృష్ణేతి,వదన్తస్తం శరణం,ప్రాపుః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ అథ-భగవాన్-భయేన-విహ్వలం-తద్గోకుల-మవలోక్య,మా భైష్ట

న్తుభయం మా కార్ష్టేతి గిరా, ఆశ్వాస్య, సాంత్వయిత్వా, వృషాసుర-ముపాహ్వయత్ ఆజుహావ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఆహ్వానప్రకారమేవాహ ॥ సబాలైరితి ॥ హే మన్ద, సబాలైః సవత్సైః, పశుభిః, కిం తేభ్యో భయజననేనైతవ కిం ప్రయోజనమిత్యర్థః. హే అసత్తమ, త్వద్విధానాం-దురాత్మనాం, బలం దర్పం చ హరతీతి తథాభూతో-ఽహ మవస్థితః ॥ ౭ ॥ ❁ ఇతీత్థ,మాహ్వాయ-స్వాశ్రితార్తిహర-ఆశ్రితాన్న చ్యావయతేవ్యజతీత్యచ్యుతః, ఆస్ఫోట్య కరతలేన బాహుమాహత్య, తలశబ్దేన, అరిష్టం, కోపయన్ కోపయుక్తం కుర్వన్ సఖ్యుః, అంసే స్కన్దే- భుజ ఏవాభోగః సర్పదేహ-స్తం, ప్రసార్య, అవస్థితః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తత-స్సోఽరిష్టోఽపీత్థం-కుపితః-ఖురేణ, భూమి ముల్లిఖన్-ఉద్యతా ఊర్ధ్వం గచ్ఛతా - పుచ్ఛేన-భ్రమన్తో- మేఘా-యస్య సః-క్రుద్ధస్సన్-కృష్ణ-ముపాద్రవత్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ అగ్రేన్యస్తే-విషాణాగ్రే, యేన- స్తబ్ధే అసృగ్లోచనే రక్తనేత్రే-యస్య సోఽపి-కృష్ణం కటాక్షిప్య కటాక్షేణ తిర్యగ్వీక్ష్య-యథా-ఇన్ద్రేణ-ముక్తో - ఽశనిః-తద్వ-త్తూర్ణ-మాద్రవత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తదా-సోఽచ్యుతః-అరిష్టం-శృఙ్గయోః-గృహీత్వా-అష్టాదశ-పదాని-ప్రత్యపోవాహ॥ ప్రత్యగనయత్॥ యథా-గజః ప్రతిగజం-తద్వత్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ సోఽరిష్టో-భగవతా అపవిద్ధః అవక్షిప్తః-ప్రతిగమనేన పాతితః-పున-రుత్థాయ-సత్వర - స్స్విన్నాని ప్రస్వేదయుక్తాని-సర్వాణ్యఙ్గాని యస్య-సః-క్రోధేన - మూర్ఛితః పరవశః-నిశ్వసన్ శ్వాసం ముఞ్చన్ పున-రాద్రవత్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ స భగవాన్-పున

సబాలైః పశుభిర్మన్ద త్రాసితైః కిమసత్తమ ❁ బలదర్పహాఽహం దుష్టానాం త్వద్విధానాం దురాత్మనామ్॥ ౭ ॥ ఇత్యాస్ఫోట్యాచ్యుతోఽరిష్టం తలశబ్దైః కోపయన్ । సఖ్యురంసే భుజాభోగం ప్రసార్యావస్థితో హరిః॥ ౮ ॥ సోఽప్యేవం కోపితోఽరిష్టః ఖురేణావని ముల్లిఖన్। ఉద్యత్పుచ్ఛభ్రమన్మేఘః క్రుద్ధః కృష్ణముపాద్రవత్ ॥ ౯ ॥ అగ్రన్యస్తవిషాణాగ్ర స్తబ్ధాసృగ్లోచనోఽచ్యుతమ్ । కటాక్షిప్యాద్రవత్తూర్ణ మిన్ద్రముక్తోఽశనిర్యథా ॥ ౧౦ ॥ గృహీత్వా శృఙ్గయో స్తస్యహ్యష్టాదశ పదాని సః। ప్రత్యపోవాహ భగవాన్ గజః ప్రతిగజం యథా ॥ ౧౧ ॥ సోఽపవిద్ధో భగవతా పునరుత్థాయ సత్వరమ్ । ఆద్రవత్స్విన్నసర్వాఙ్గో నిశ్వసన్క్రోధమూర్ఛితః ॥ ౧౨ ॥ తమాపతన్తం స నిగృహ్య శృఙ్గయోః పదా సమాక్రమ్య నిపాత్య భూతలే। నిష్పీడయామాస యథాఽఽర్ద్రమమ్బరం కృత్వా విషాణేన జఘాన సోఽపతత్ ॥ ౧౩ ॥ అసృగ్వమన్మూత్రశకృత్సముత్సృజన్ క్షిపంశ్చ పాదా ననవస్థితేక్షణః। జగామ కృచ్ఛ్రం నిరృతేరథ క్షయం పుష్పైః కిరన్తో హరిమీడిరే ❁ సురాః ॥ ౧౪ ॥ ఏవం కకుద్మినం హత్వా స్తూయమానః

❁ నారదబోధితేన కంసేన రామకృష్ణాహ్వానాయాక్రూరప్రేషణఘట్టః ❁

స్వజాతిభిః। వివేశ గోష్ఠం సబలో గోపీనాం నయనోత్సవః॥ ౧౫ ॥ అరిష్టే నిహతే గోష్ఠే కృష్ణేనాద్భుతకర్మణా। కంసాయాథాహ భగవాన్నారదో దేవదర్శనః ॥ ౧౬ ॥ యశోదాయాః సుతాం కన్యాం దేవక్యాః కృష్ణమేవ చ । రామం చ రోహిణీపుత్రం వసుదేవేన బిభ్యతా ॥ న్యస్తౌ స్వమిత్రే నన్దే వై యాభ్యాం తే పురుషా హతాః ॥ ౧౭ ॥ నిశమ్య తద్భోజపతిః కోపాత్ప్రచలితేన్ద్రియః । నిశాతమసిమాదత్త వసుదేవజిఘాంస

రాపతన్తం-అరిష్టం-శృఙ్గయోః-గృహీత్వా-స్వచరణేన సమాక్రమ్య అవష్టభ్య - భూతలే నిపాత్య-యథా-ఆర్ద్ర,మమ్బరం ప్రన్తస్య-నిష్పీడ్య-నిష్పీడయామాస॥ తతః-కృత్వా 'కృతీ చ్ఛేదనే', ఉత్పాట్య-విషాణమితి శేషః - తేన విషాణేన-జఘాన తాడయామాస, స చ తాడితోఽరిష్ట అపతత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ మూత్రం-శకృచ్చ - తయోస్సమాహారః-త- దుత్సృజన్-అసృగ్రుధిరం వమన్ ఉద్గిరన్ పాదాన్-క్షిపన్నిత స్తతశ్చాలయన్ - అనవస్థితేక్షణః ప్రచలితనేత్రః-కృచ్ఛ్రం కష్టం-ప్రాణోత్క్రమణాత్మకం జగామ-అథ నిరృతేః మృత్యోః-క్షయం నివాసం- జగామ - తత స్సురా అపి-పుష్పైః కిరన్తో-హరిం-తుష్టువుః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఇత్థం-కకుద్మినం అరిష్టం-హత్వా- భగవాన్స్వజాతిభిర్గోపైః స్తూయమానః - గోపానాం నయనానాం-మూర్తిమాన్-ఉత్సవః సరామో గోష్ఠం వివేశ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఇత్థం గోష్ఠే అద్భుతకర్మణా - కృష్ణేనా-రిష్టే-హతే సతి- దేవదర్శనో దేవర్షిః నారదో యద్వా - ఏవం కథితే ఏవం భవిష్యతీతి సాక్షాద్దేవచేష్టితాభిజ్ఞః కంసాలయం గత - స్తం, ప్రాహ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ కిమాహేత్యత్రాహ ॥ యశోదాయా ఇతి ॥ దేవక్యాః- కన్యా - మష్టమగర్భత్వేన ప్రసిద్ధాం-యశోదాయాః, సుతా-మాహ, తథా-యశోదాయాః-పుత్రత్వేన ప్రసిద్ధం-కృష్ణం-దేవక్యా-అష్టమం గర్భ మాహ॥ తథా-రోహిణీపుత్రత్వేన ప్రసిద్ధం - రామం చ, దేవక్యాః, సప్తమం గర్భ - మాహ - ఇతి సమ్బన్ధః- దేవకీసుతౌ చేత్ కథం వ్రజం గతౌ తత్రాహ ॥ వసుదేవేన-కంసా-ద్బిభ్యతా, స్వమిత్రే-నన్దే న్యస్తౌ న్యాసరూపేణ నిహితౌ, యాభ్యాం రామకృష్ణాభ్యాం - తవ పురుషా భృత్యా - అరిష్టాదయో, హతాః వసుదేవే హతే తు తౌ పలాయేతా-మతస్స న వధ్య - ఇత్యర్థోఽత్ర ద్రష్టవ్యమ్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తన్నారదోక్తం, నిశమ్య ఆకర్ణ్య-భోజపతిః కం

సః కోపాత్ప్రజ్వలితానీన్ద్రియాణి-యస్య సః వసుదేవం హన్తుమిచ్ఛయా-తీక్ష్ణం ఖడ్గమాదదే ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ తతో-నారదేన నివారితః-తస్య వసుదేవస్య, సుత ఏవా-త్మనః స్వస్య-మృత్యుం హన్తారం-జ్ఞాత్వా-నారదోపదేశాదితి శేషః లోహమయైః-పాశైః-భార్యయా దేవక్యా సహ-వసుదేవం-బబన్ధ ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ తతో-నారదే-గతే సతి కంసః-కేశినం నామ రాక్షస-మాహూయ-ప్రేషయామాస కిమితి॥ భవతా-రామకేశవౌ హన్యేతా-మితి ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ తతో-ముష్టికాదీన్-అమాత్యాంశ్చ-హస్తిపాంశ్చ, సామోక్త్యా ఆహూయో-వాచ ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ ఉక్తిమేవాహ ॥ భోభో ఇత్యాదిభిః పఞ్చభిః ॥ భోభో ఇతి ద్విర్వచనం ప్రత్యేకాభిప్రాయకం-వీరచాణూరేతి కర్మధారయః-ఆనకదున్దుభేర్వసుదేవస్య-సుతౌ-రామకృష్ణౌ-నన్దవ్రజే-వర్తేతే ఖలు ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ తౌ తు-మమ-మృ-త్యుహన్తారౌ-కాలేన దైవేన-నిదర్శితౌ జ్ఞాపితౌ-అతః-కథంచిదుపాయేనే-హ,సీతౌ-భవద్భ్యాం-మల్లలీలయా-హన్తవ్యౌ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ మఞ్చా-ఉత్తుఙ్గస్తమ్భాదిరచితస్థానాః, క్రియన్తాం-కథమ్భూతాః-మల్లరఙ్గపరిశ్రితాః మల్లయుద్ధస్థానపర్యన్తస్థానవిశిష్టాః-కిమర్థం తత్రాహ-పౌరాః పురవాసినో-జానపదా దేశవాసినశ్చ-సర్వే-మఞ్చేషూ-పవిశ్య-స్వైరం యథేష్టం సంయుగం యుద్ధం-పశ్యన్తు ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ హే మహామాత్ర హస్తిపక తస్యైవ సంబోధనం మహామతే ఇతి-ఇదం వక్ష్యమాణం-మమ, వచశ్శృణు కువలయాపీడాఖ్యో-ద్విపో గజో-రఙ్గస్య యుద్ధస్థాన

యా ॥ ౧౮ ॥ నివారితో నారదేన తత్సుతౌ హన్తు మాత్మనః । జ్ఞాత్వా లోహమయైః పాశైర్బబన్ధ సహ భార్యయా ॥ ౧౯ ॥ ప్రతియాతే తు దేవర్షౌ కంస ఆహూయ కేశినమ్ । ప్రేషయామాస హన్యేతాం భవతా రామకేశవౌ ॥ ౨౦ ॥ తతో ముష్టికచాణూరశలతోసలకాదికాన్ । అమాత్యాన్ హస్తిపాంశ్చైవ సమాహూయాహ భోజరాట్ ॥ ౨౧ ॥ భోభో నిశమ్యతామేతద్వీరచాణూరముష్టికౌ । నన్దవ్రజే కిలాసాతే సుతావానకదున్దుభేః ॥ ౨౨ ॥ రామకృష్ణౌ తతో మహ్యం మృత్యుః కిల నిదర్శితః । భవద్భ్యామిహ సంప్రాప్తౌ హన్యేతాం మల్లలీలయా ॥ ౨౩ ॥ మఞ్చాః క్రియన్తాం వివిధా మల్లరఙ్గపరిశ్రితాః । పౌరజానపదాస్సర్వే పశ్యన్తు స్వైరసంయుగమ్ ॥ ౨౪ ॥ మహామాత్ర నిబోధేదం వచో మమ మహామతే । గజః కువలయాపీడః ప్రభిన్నకరభాముఖః ॥ ౨౫ ॥ సంస్థాప్యో ద్వారి రఙ్గస్య కరారోపితముద్గరః । తేన తౌ తత్ర హన్తవ్యౌ సుతావానకదున్దుభేః ॥ ౨౬ ॥ అథ సోఽపి మహామాత్రః ప్రాహ వ్యాకులమానసః । కథం మయా నిహన్తవ్యౌ స్వస్రీయౌ పృథివీపతేః ॥ ౨౭ ॥ మహామాత్రేణైవముక్తః కంసస్తైర్వదుర్మతిః । ఉవాచ భూయో వచనం సమేతాన్ శ్రావయన్ నృపః ॥ ౨౮ ॥ కంస ఉవాచ । శృణుధ్వమేతద్వచనం మయోదితం నిశమ్య సర్వం హృది ధారయన్తు తత్ । యేనాహమేతేష్వసుహృత్త్వమాదితశ్చరామి బద్ధస్వపితృత్రకారణమ్ ॥ ౨౯ ॥ మాతా మమ మహాభాగా కదాచిత్కమలేక్షణా । విచరన్తీ గృహోద్యానే మన్దమారుతవీజితే ॥ ౩౦ ॥ ప్రోత్ఫుల్లాశోకవకుళపూగపున్నాగశోభితే । భ్రమద్భ్రమరసఙ్ఘాతే కూజత్కోకిలసంయుతే ॥ ౩౧ ॥ నృత్యచ్ఛిఖణ్డినివహా మర్కటాటోపసున్దరే । వసన్తసమయే రమ్యే సాలమణ్డలమ

స్య-ద్వారి సంస్థాప్యః-కథంభూతః-ప్రభిన్నే వికసితాగ్రే-కరే భాఃకాస్త్రిర్యస్య-తన్ముఖం, యస్య ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ కరే ఆరోపితో గ్రాహితో-ముద్గరో-యస్య, సః-తేన కువలయాపీడేన-తౌ,వానకదున్దుభేః సుతౌ,తత్రైవ ద్వార్యేవ-హన్తవ్యౌ ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ అథ సః-మహామాత్రః,వ్యాకులచిత్తః,ప్రాహ॥ కిమితి ॥ పృథ్వీపతేః భోజరాజస్య కంసస్య తవ-భగినీపుత్రౌ-రామకృష్ణౌ కథం-మయా-హన్తవ్యావితి ॥ అయోగ్యతాసూచనాయ స్వస్రీయావిత్యాద్యుక్తిః ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ తేన మహామాత్రేణేత్థ-ముక్తః స కంసో-దుర్మతిః-నృపః-సముదితాన్ సర్వాన్,శ్రావయన్,పునరాహ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ కంసవచనమేవాహ ॥ శృణుధ్వమిత్యాదినా॥ భూతరాజాయ మీఢుష,,ఇత్యుక్తేన ॥ ఏతద్వచనం-శృణుధ్వమితి శ్రవణాభిముఖ్యప్రార్థనా,మయో-దిత-మాకర్ణ్య-తత్సర్వం,భవన్తో హృది-ధారయన్త్వి-తి శ్రుతస్య చిత్తే స్థిరీకరణప్రార్థనా, కిం తదిత్యపేక్షాయాం తావ-దాత్మనో బన్ధుషు విద్వేషకారణపరమితి హా సంప్రతిజానీతే॥ యేనేతి ॥ యేన హేతునా-అహం బన్ధుషు-అసుహృత్త్వం విద్వేష-మాశ్రిత-స్తేష్వేవ-చరామి,తస్య విద్వేషపూర్వకచరణస్య, కారణం,బ్రవీమీ-తి శేషః ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ తత్పరమితిహాసమాహ॥ మాతేత్యాదినా॥ మహాభాగా సున్దరీ భాగ్యశాలినీ వా,మమ,మాతా,మహత్యు,ద్యానే వనే-కదాచి, ద్విచరన్తీ-బభూవ,కథమ్భూతే వనే,మన్దేన మారుతేన,వీజితే సంచలితే ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ ప్రోత్ఫుల్లైః-అశోకాదిభిః-శోభితే,భ్రమతాం, భ్రమరాణాం-సఙ్ఘాతస్సఙ్ఘో,యస్మిన్ కూజద్భిః, కోకిలైః-వ్యాప్తే ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ నృత్యతాం,శిఖణ్డినాం మయూరాణాం, నివహాస్సఙ్ఘో,యస్మిన్,మర్కటానాం-ఆ

టోపేన సంభ్రమేణ సున్దరైః వసన్తకాలసహచరితైః రమ్యైః సాలానాం వృక్షాణాం మణ్డలేన, మణ్డితే ॥ ౩౨ ॥ తత్రైవం భూతే, మహోద్యానే, చరన్తీ, సువ్రతా పతివ్రతా, ఋతుస్నాతా, స్వలఙ్కృతా చ, మమ, మాతా, భర్తారం, చిన్తయామాస ॥ ౩౩ ॥ తత్రైవ, కశ్చిత్, నామ్నా, ద్రమిళ ఇతి ప్రసిద్ధః గన్ధర్వః, ఇతరైః అలక్ష్యమాణః చరన్ . తాం, మమ మాతరం అసహాయచారిణీం దృష్ట్వా, తస్యాః, చిత్తం, విజ్ఞాయ, సర్వేషాం, శత్వతోఽభిప్రేతమర్థం వేత్తీతి తథాభూతః, హేతుగర్భమిదం తత్త్వా, న్విజ్ఞాయ, సస్మితైః, ఆలాపవీక్షితైః, యస్య ఔగ్రసేనం ఉగ్రసేనసదృశం, వపుః, బిభ్రాణః, కామార్తః, తాం, పతివ్రతాం, కామయానామిచ్ఛానురూపం వనే చరన్తీం, మాససాద, సస్మితాలాపవీక్షితమితి క్రియావిశేషణం వా, సా చ, జానన్తీ అభ్యేత్య, తేన సహ, రేమే ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ తదిఙ్గితాభిః కథంచిత్ వృత్త్యా, రన్యం, విదిత్వా, సతీ పతివ్రతా, హేతుగర్భమిదం, అతో, నితాన్తః అపారః, ఖేదో, యస్యాః, ఆవిలే వ్యాకులే లోచనే, ఆశయో మనశ్చ, యస్యాః, తథాభూతా, పాపి, హే కితవ ధూర్త, యేన దురాత్మనా, త్వయా ఈదృశం, ఆర్యైర్గర్హితం నిన్దితం, కృతం, సత్వం కః ॥ ౩౭ ॥ ఇత్థం, బ్రువన్తీం, తాం, శనైః, పరిసాన్త్వయన్ సః, దీర్ఘబాహుః, ద్రమిళః, ప్రాహ ॥ తదేవాహ ॥ వయమితి ॥ వయం తావత్ గన్ధర్వా హే అఙ్గనే గన్ధర్వాః గీర్వాణైః దేవైః తుల్యాః అమరవల్లభస్య అనుచరాశ్చ తుల్యామరేత్యత్ర సన్ధిరా

ణితే ॥ ౩౨ ॥ చరన్తీ తత్ర మే మాతా చిన్తయామాస సువ్రతా । భర్తారం కామసన్తప్తా ఋతుస్నాతా స్వలఙ్కృతా ॥ ౩౩ ॥ తత్రైవ కశ్చిద్గన్ధర్వో ద్రమిళో నామ నామతః । చరన్నన్తర్హితః కాలే దృష్ట్వా తామేకచారిణీమ్ ॥ ౩౪ ॥ విజ్ఞాయ చిత్తం తస్యాస్సర్వతత్త్వాశయార్థవిత్ । ఔగ్రసేనం వపుర్బిభ్రత్సస్మితాలాపవీక్షితమ్ ॥ ౩౫ ॥ తామాససాద కామార్తః కామయానాం పతివ్రతామ్ । అజానమానా సాఽభ్యేత్య రేమే తేన సమం వనే ॥ ౩౬ ॥ సా తం విదిత్వా రమణేతరం సతీ నితాన్తఖేదావిలలోచనాశయా । ఉవాచ కస్త్వం కితవార్యగర్హితం దురాత్మనా యేన కృతం త్వయేదృశమ్ ॥ ౩౭ ॥ ఇతి బ్రువన్తీం పరిసాన్త్వయన్ శనైస్స దీర్ఘబాహుర్ద్రమిళోఽభ్యభాషత । వయం హి గన్ధర్వకులోద్భవా బలే గీర్వాణతుల్యామరవల్లభానుగాః ॥ ౩౮ ॥ భవాదృశీనాం మనుజాశనానాం జానీహి భద్రే సులభా వయం న చ । జనుర్వినాశాద్యఖిలాధిభాగినాం నృణాం సురాణాం మహదన్తరం శుభే ॥ ౩౯ ॥ ఇతి బ్రువన్తం సా భూయః ప్రాహ క్రోధాకులేన్ద్రియా । కిం మాం సాన్త్వయసే భూయః కృత్వేదం దుష్టచేష్టితమ్ ॥ ౪౦ ॥ ఇమానతిక్రమ్య మహీజలాగ్నిసమీరణాకాశనిశేశసూర్యాన్ । దిక్కాలధర్మాంశ్చ ఉభే చ సన్ధ్యే దురాత్మనేత్థం మలినీకృతాఽహమ్ ॥ ౪౧ ॥ గజేనేవ మదాన్ధేన పద్మినీ వనమధ్యగా । విశృఙ్ఖలేన విమలా యేనాహం మలినీకృతా ॥ ౪౨ ॥ సత్వం కిమితి మాం భూయస్సాన్త్వయస్యధమాధమ । ఇతి బ్రువన్తీం ప్రోవాచ స భయశ్శాపశఙ్కితః ॥ ౪౩ ॥ అనులోమస్తు సఙ్గో హి మనుష్యాసు దివౌకసామ్ । నరాణాం దేవకాన్తాసు ప్రతిలోమో హి సఙ్గమః ॥ ౪౪ ॥ జానీహి మామనాగస్కం తేన పఙ్కజగన్ధిని । తస్మాత్తే జాయతాం పుత్రో మద్వీర్యం న వృథా భవేత్ ॥ శ్రీమాన్ధీమాన్మహోత్సాహో హూనమేవాజ్ఞాయతే మృషా ॥ ౪౫ ॥ ఇత్యేవం వాదినం క్రుద్ధా మమ మాతా యశస్వినీ । ప్రా

ష్టుః కర్మధారయో వా ॥ ౩౮ ॥ హే భద్రే వయం భవాదృశీనాం మనుజాశనానాం మనుజోపభోగ్యానాం మానుషీణామితి యావత్ న చ సులభాః కింతు దుర్లభాః, వయ, మిత్యర్థః, తత్ర హేతుమాహ ॥ జనురితి ॥ జనుర్వినాశౌ జన్మమరణే ఆదీ, యేషాం, తా, నాధీన్ మనఃపీడాః, ఇదం వ్యాధీనామప్యుపలక్షణం, తాన్ భజన్తీతి తథా, తేషాం, నృణాం, తద్విపరీతానాం, సురాణాం, మహత్, అన్తరం, అస్తి, తస్మాద్వయం దుర్లభా ఇత్యర్థః ॥ ౩౯ ॥ ఇత్థం బ్రువన్తం, ద్రమిళం ప్రతి, సా, క్రోధాత్, ఆకులాని ఇన్ద్రియాణి, యస్యాః, సా, పునః, ప్రాహ, తదేవాహ ॥ కిమితి ॥ ఇత్థం, దుష్టచేష్టితం, కృత్వా, భూయః కిమర్థం, మాం సాన్త్వయసే ॥ ౪౦ ॥ ఇమాన్, జలాదీన్, ద్వాదశ, పుణ్యపాపసాక్షిణః, అతిక్రమ్య ఆధర్యేతి రస్కృత్యేత్యర్థః చ, యేన, త్వయా, ఇత్థమహం, మలినీకృతా, నిశేశశ్చన్ద్రః ॥ ౪౧ ॥ యథా, మదాన్ధేన, గజేన్ద్రేణ, పద్మినీ, తద్వత్ వనమధ్యస్థా నిర్మలా చ, అహం, విశృఙ్ఖలేన లోకవేదమర్యాదాతిలఙ్ఘినా, యేన, త్వయా మలినీకృతా ॥ ౪౨ ॥ సత్వం, మాం మలినీకృతాం, హే అధమాధమ, కిమితి, సాన్త్వయసే, ఇత్థం, బ్రువన్తీం, తాం, సః పునః శాపశఙ్కితః, ప్రోవాచ ॥ ౪౩ ॥ తదేవాహ ॥ అనులోమ ఇతి ॥ హే సరోజాక్షి మనుష్యాసు, దివౌకసాం, సఙ్గమో, అనులోమః క్రమప్రాప్తః, న్యాయ్య ఏవేతి భావః, దేవకాన్తాసు, నరాణాం తు, ప్రతిలోమః, అన్యాయ్య ఇతి జానీహి ॥ ౪౪ ॥ తేన కారణేన, హే పఙ్కజగన్ధిని, నాహం, అపరాధకృత్ కిం చ, తస్మాదనులోమాత్సఙ్గమాచ్ఛ్రీమాన్, ధీమాన్, మహోత్సాహశ్చ, పుత్రో జాయతాం, సర్వథా, మద్వీర్యం, అన్యథా న భవేత్, నాపి, మే వాఙ్మృషా, భవేత్ ॥ ౪౫ ॥ ఇత్థం వాదినం ప్రతి, క్రుద్ధా, మమ మాతా, సుదుర్లభం, పాతివ్రత్యం, సన్త్యాజ్య తవైవ, సన్తాపరితప్తా

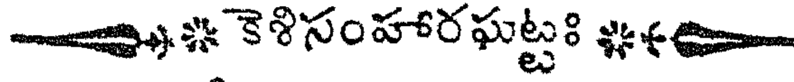
ప్రాహ ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ తదేవాహ, సిస్నేతోరితి, మర్యాదాతిలఙ్ఘినః, భిన్నంసిరస్తం, వృత్తం సదాచారో-యేన, స్య, పాపాత్మనః, లోకవేదప్రతిషిద్ధాచారవర్తినః, తవ, జనిష్యమాణ, స్తనయః, క్రౌర్యాదిగుణకో, భూయాత్, అగుణః అక్రోధాద్యాత్మగుణరహితః, దేవతానాం, తపస్వినాం, నిగ్రాహ్యః ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽ ఇతీత్థం, తస్యాం మన్మాతరి, బ్రువత్యాం క్రుద్ధాయాం చ సత్యాం, సద్రమిళ, శ్శాపశఙ్కితః, మహ్యమియం శపేతేతి శఙ్కిత, స్సన్, తావకానాం త్వద్బన్ధూనామేవ శత్రుః-భవేః-ఇత్యుక్త్వాఽన్తర్హితవాన్ ✽ ॥ ౪౮ ॥ ✽ తస్మిన్నద్రిమిళే, మహిలాద్యానాద్గతేసతి, మమ, మాతా, గృహోద్యానే, కేనాప్య-జ్ఞాతః, స్వవృత్తాన్తో, యస్యా, స్తథాభూతా, గృహానేవా, భ్యపద్యత ✽ ॥ ౪౯ ॥ ✽ తత, స్సా గర్భం, ధృత్వా, ప్రసవకాలేనైవ-మాం-సుషావ ప్రసూతవతీ, కదమయం వృత్తాన్తస్త్వయా విజ్ఞాత ఇత్యత్రాహ, ఇతీతి ✽ ॥ ౫౦ ॥ ✽ యదా-నారద, ఆహ-తత, ఆరభ్య-అహం బన్ధుషు-తాంస్తాన్దుర్జనాన్-మత్ప్రతికూలాన్-ద్వేష్మి-ఏతేఽపి-మాం-సదా, ద్విషన్తి-తత్ర-యూయం ప్రమాణం-అనుభవన్తో జానన్తి ఖిల్విత్యర్థః ✽ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ ✽ అత-ఉగ్రసేనాదీన్-హత్వా వర్తమానస్యాపి మమ-దోషో-నజాయతే-తత్ర హేతుః గన్ధర్వజన్మనః, గన్ధర్వాన్నతూగ్రసేనా-జ్జన్మ ఉత్పత్తి-ర్యస్య-తస్య-మమేతియతో-నదోష-స్తేన కారణేనా-హం, ఆదేక్ష్యామి ఆజ్ఞాపయామి, కిమితి, తౌ రామకృష్ణౌ-పరుషం యథా తథా, హన్యేతామితి ✽ ॥ ౫౩ ॥ ✽ తావ-ద్బలీయసా, కుఞ్జరేణ

హా సంత్యజ్య సన్తప్తా పతివ్రత్యం సుదుర్లభమ్॥ ౪౬ ॥ సిస్నేతోర్భిన్నవృత్తస్య పాపస్యోన్మార్గవర్తినః। క్రూరస్తే తనయో భూయాత్ స్వహాసాదగుణోఽగుణః ॥ నానుగ్రాహ్యో దేవతానాం ద్విజానాం చ తపస్వినామ్॥ ౪౭ ॥ ఇత్థం వదన్త్యాం తస్యాం స క్రుద్ధాయాం శాపశఙ్కితః। తావకానాం భవేచ్ఛత్రురిత్యుక్త్వాఽన్తరధీయత॥ ౪౮ ॥ గతే తస్మిన్గృహోద్యానాన్మాతా మమ యశస్వినీ। కేనాప్యజ్ఞాతవృత్తాన్తా గృహానేవాభ్యపద్యత ॥ ౪౯ ॥ తతస్సా గర్భిణీ కాలే కాలేనైవ సుషావ మామ్ । ఇతి మే నారదః ప్రాహ కదాచిద్భగవానృషిః॥ ౫౦ ॥ తతః ప్రభృత్యహం ద్వేష్మి తానేతాన్బన్ధుదుర్జనాన్। యూయమత్ర ప్రమాణం హి ద్విషన్తి తేఽపి మాం సదా॥ ౫౧ ॥ ఉగ్రసేనం చ దుర్బుద్ధిం దేవకం చ దురాశయమ్ । వసుదేవం చ కేశవమన్యాంశ్చ తదుపాశ్రయాన్॥ ౫౨ ॥ హత్వా న జాయతే దోషో మమ గన్ధర్వజన్మనః। తేనాదేక్ష్యామి పరుషం హన్యేతామితి తావహమ్ ॥ ౫౩ ॥ తాభ్యాం హతాభ్యాం బాలాభ్యాం కుఞ్జరేణ బలీయసా । కృత్వా పారత్రికీం పూజాం యాన్తు తత్పదవీమిమే॥ ౫౪ ॥ వసుదేవోగ్రసేనౌ చ తథా తౌ నన్దదేవకౌ। గోపాలా యాదవాశ్చైవ యే చాన్యే తాననువ్రతాః॥ ౫౫ ॥ పశ్యన్తు నిభృతైర్నేత్రైర్హన్యమానౌ స్వదారకౌ । ఆహూయ త్వాం జానపదాః పశ్యన్తు స్వైరసంయుగమ్॥ ౫౬ ॥ మహామాత్ర త్వయా భద్ర రఙ్గద్వార్యుపనీయతామ్ । ద్విపః కువలయాపీడో జహి తేన మమాహితౌ॥ ౫౭ ॥ ఆరభ్యతాం ధనుర్యాగశ్చతుర్దశ్యాం యథావిధి। విశసన్తు పశూన్మేధ్యాన్భూతరాజాయ మీఢుషే॥ ౫౮ ॥ ఇత్యాజ్ఞాప్యార్థతన్త్రజ్ఞ ఆహూయ యదుపుఙ్గవమ్ । గృహీత్వా పాణినా పాణిం తతోఽక్రూరమువాచ హ॥ ౫౯ ॥ భో భో దానపతే మహ్యం క్రియతాం మైత్రమాదృతః। నాన్యస్త్వత్తో హితతమో విద్యతే భోజవృష్ణిషు॥ ౬౦ ॥ అతస్త్వామాశ్రితస్సౌమ్య కార్యగౌరవసాధనమ్। యథేన్ద్రో విష్ణుమాశ్రిత్య స్వార్థమధ్యగమద్విభుః ॥ ౬౧ ॥ గచ్ఛ నన్దవ్రజం తత్ర సుతావానకదున్దు

కువలయాపీడేన-హతాభ్యాం-బాలాభ్యాం రామకృష్ణాభ్యాం, పూజోపకరణభూతాభ్యాం, పారత్రికీం పరలోకస్యైవ స్వతాద్యుద్దేశ్యకపూజాం, కృత్వా, ఇమే వసుదేవాదయోఽపి-తయోః, పదవీం-యాన్తు-తయోస్తావల్లోకాన్తరప్రాప్తిరేవ వసుదేవాదిభిః పరత్రకర్తవ్యా పూజేతి భావః ✽ ॥ ౫౪ ॥ ✽ అతో-వసుదేవాదయ, స్తదనువ్రతాశ్చ-సర్వే, హన్యమానౌ-దారకౌ బాలౌ, నిభృతైః పూర్ణైః, నేత్రైః-పశ్యన్తు-జానపదా దేశవాసినః ఆహూయన్తాం, కిమర్థం-స్వైరసంయుగం పశ్యన్తు ✽ ॥ ౫౫ ॥ ౫౬ ॥ ✽ హే మహామాత్ర-హే భద్ర-త్వయా కువలయాపీడాఖ్యో-రఙ్గద్వార్యు-పనీయతాం ప్రాప్యతాం, తేన కువలయాపీడేన-మమ-శత్రూ-న్జహి-ఘాతయ ✽ ॥ ౫౭ ॥ ✽ చతుర్దశ్యాం-యథావిధి-ధనుర్యాగ, ఆరభ్యతాం-మీఢుషే ఇష్టవర్షిణే-భూతరాజాయ రుద్రాయ, మేధ్యాన్-పశూన్-విశసన్తు ✽ ॥ ౫౮ ॥ ✽ ఇత్థమాజ్ఞాప్య, అర్థతన్త్రజ్ఞః శాస్త్రసిద్ధాన్తాభిజ్ఞః-కంసః-యదుశ్రేష్ఠం అక్రూర-మాహూయ తస్య-పాణిం-స్వపాణినా-గృహీత్వా, అక్రూరం-యథా తథా-ఉవాచ ✽ ॥ ౫౯ ॥ ✽ తదేవాహ ॥ భో భో ఇతి ॥ ఆదరాత్సంబోధనద్వయం-దానపతే మహోదార మహ్యం కించిత్-త్వయా-మైత్రం మిత్రకృత్యం-క్రియతామ్-యత-స్త్వత్తోఽన్యో, హితతమః-భోజేషు వృష్ణిషు చ న విద్యతే ✽ ॥ ౬౦ ॥ ✽ అత-స్త్వామేవ-హే సౌమ్య-హ-మాశ్రితః-కథంభూతం-గురుతర కార్యసాధకం-యథా-విష్ణు-మాశ్రిత్యేన్ద్రః, స్వార్థం స్వాభీష్ట-మధ్యగమత్, ప్రాప్తవాన్-తథా, హమపి-త్వా, మాశ్రితః-ప్రాప్నవాని ✽ ॥ ౬౧ ॥ ✽ అత-స్త్వం-నన్దవ్రజం-గచ్ఛ కిమర్థం-తత్ర నన్దవ్రజే

జే-వసుదేవస్య-పుత్రౌ-వాం-సా తే-తౌ-వనేనరథేన-హే-నయ ప్రాపయ-చిరంవిలమ్బం-మాకార్షీః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ కిమర్థం-తత్రాహ॥ నిసృష్టావితి॥ సంశ్రీయత ఇతి సంశ్రయః-వైకుణ్ఠో విష్ణుః-సంశ్రయో-యేషాం-తైః-దేవైః-స్తౌ-మమ-మృత్యూ,నిసృష్టౌ-కల్పితౌ-ఖలు-అతః-స్వాభ్యుపాయనైః-నన్దాదిభి-ర్గోపైస్సహ-తౌ-విహా-నయ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఆనీతౌచ-తౌ-వనేన-మృత్యుతుల్యేన-హస్తినా, ఘాతయిష్యే-యది,తతో-హస్తినా-ముక్తౌ-భవిష్యతః-స్తర్హి అశనితుల్యైః మల్లైశ్చాణూరాదిభిః-ఘాతయే ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తతః-స్తయోః,నిహతయోః,స్తప్తాన్ దుఃఖితాన్,వసుదేవప్రభృతీన్-తద్బన్ధూంశ్చ-వృష్ణ్యాదీన్-హనిష్యామి-తథా-స్థవిరమప్యధునాఽపి-రాజ్యమేవకామయమానం-మత్పితరం-ఉగ్రసేనం,తస్య-భ్రాతరం-దేవకంచ తథాఽన్యేచ-మమ-విద్విషః-స్తాన్-సర్వాన్-హనిష్యామి-తతశ్చైవం సతి-హే మిత్ర-ఇయం,పృథ్వీ నష్టకణ్టకా నష్టశత్రుర్భవిష్యతి ❁ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❁ కుతస్త్వం సర్వాన్హన్తుం ప్రభుస్తత్రాహ॥ జరాసన్ధ ఇతి॥ ద్వివిదో వానరః-ప్రియసఖః-శమ్బరాదయో-ఽసురాః-మయ్యేవసహ-కృతం సౌహృదం యైః-స్తథాభూతాః తైర్జరాసన్ధాదిభిః-సహితో-ఽహం-సురపక్షీయాన్-నృపాన్-హత్వా-మహీం-భోక్ష్యే అనుభవిష్యామి ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఏతత్సర్వం మయాచికీర్షితం-జ్ఞాత్వా-త్వం-రామకృష్ణౌ-వర్భకౌ-విహ-ఆనయ-నను-వాం హన్తుం కంస ఆహూతవానిత్యుక్తే సతి తౌ పలాయేతాం-తత్రాహ॥ ధనురితి॥ ధనుర్మఖనిరీక్షణా

ఖైః । ఆసాతేతావిహానేనరథేనానయమాచిరమ్ ॥ ౨౨ ॥ నిసృష్టౌకిలమేమృత్యుర్దేవైర్వైకుణ్ఠసంశ్రయైః । తావానయసమంగోపైర్నన్దాద్యైస్సాభ్యుపాయనైః ॥ ౨౩ ॥ ఘాతయిష్యఇహానీతౌకాలకల్పేనహస్తినా। యదిముక్తౌతతోమల్లైర్ఘాతయేవైద్యుతోపమైః॥ ౨౪ ॥ తయోర్నిహతయోస్తప్తాన్వసుదేవపురోగమాన్ । తద్బన్ధూన్నిహనిష్యామివృష్ణిభోజదశార్హకాన్॥ ౨౫ ॥ ఉగ్రసేనంమత్పితరంస్థవిరంరాజ్యకాముకమ్ । తద్భ్రాతరందేవకంచయేచాన్యేవిద్విషోమమ ॥ తతశ్చైషామహీమిత్రభవిత్రీనష్టకణ్టకా ॥ ౨౬ ॥ జరాసన్ధోమమగురుర్ద్వివిదోదయితస్సఖా। శమ్బరోనరకోబాణోమయ్యేవకృతసౌహృదాః ॥ తైరహంసురపక్షీయాన్హత్వాభోక్ష్యేమహీంనృపాన్ ॥ ౨౭ ॥ ఏతజ్జ్ఞాత్వాఽఽనయక్షిప్రంరామకృష్ణావిహార్భకౌ । ధనుర్మఖనిరీక్షార్థంద్రష్టుంమధుపురశ్రియమ్॥ ౨౮ ॥ అక్రూరఉవాచ । రాజన్మనీషితంసమ్యక్తవస్వావద్యమార్జనమ్ । సిద్ధ్యసిద్ధ్యోస్సమోభూయాద్దైవంహిఫలభావనమ్॥ ౨౯ ॥ మనోరథాన్కరోత్యుచ్చైర్జనోదైవహతానపి । యుజ్యతేశోకహర్షాభ్యాంతథాప్యాజ్ఞాంకరోమితే॥ ౩౦ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తవన్తమామన్త్ర్యమన్త్రిణశ్చవిసృజ్యసః। ప్రవివేశగృహంకంసస్తథాఽక్రూరస్స్వమాలయమ్ ॥ ౩౧ ॥ ****************************
********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే షట్త్రింశోఽధ్యాయః **********

కేశిసంహారఘట్టః

శ్రీశుకఉవాచ॥ కేశీతుకంసప్రహితఃఖురైర్మహీంమహాహయోనిర్జ్ఝరయన్మనోజవః । సటావధూతాభ్రవిమానసంకులంకుర్వన్నభోహేషితభీషితాఖిలః ॥ ౧ ॥ విశాలనేత్రోవికటాస్యకోటరోబృహద్గలోనీలమహాచలోప

ర్థం-మధుపురశ్రియం ద్రష్టు-మాహూతవా-నితి-త్వయావాచ్యమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఇత్థముక్తః ప్రాహాక్రూరః॥ రాజన్నితి॥ స్వావద్యం స్వమరణం,తస్య-మార్జనం పరిహార,ఇతియ,త్తవ-మనీషితం విచారితం-త-త్సమ్యగేవ-తథాప్యత్రాభినివేశో న కార్య ఇతి భవిష్యత్సూచయన్నాహ॥ సిద్ధ్యసిద్ధ్యోరితి, హియస్మా-ద్దైవం-ఫలభావనం ఫలదం-అతః-సిద్ధ్యసిద్ధ్యోః-స్సమః-కర్మ,కుర్యాత్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ పురుషకారస్యవ్యభిచారమాహ॥ మనోరథానితి॥ దైవహతానప్యుచ్చైః-మనోరథా-న్కరోతి-జనః-స్వసుఖార్థకర్మణా-దుఃఖేన-యుజ్యతే కదాచి-త్సుఖేన-తథా-పరదుఃఖార్థేన-స్వయమేవ-దుఃఖేన-యుజ్యతే-పరస్తు-సుఖేనైవేతి-యద్యప్యేవం-తథాఽపి-తవ-ఆజ్ఞాం-కరోమి ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఇత్యుక్తవన్తం అక్రూర-మామన్త్ర్య పృష్ట్వా అనుజ్ఞాప్య వా-మన్త్రిణో-విసృజ్య-ఆజ్ఞాప్య-కంసః-స్వగృహం-ప్రవివేశ-తథా-ఽక్రూరశ్చ-స్వగృహం-ప్రవివేశ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే షట్త్రింశోఽధ్యాయః. **************

ఓం॥ “ప్రతియాతేతు దేవర్షౌ కంస ఆహూయ కేశినమ్। ప్రేషయామాస,, ఇత్యుక్తం-ప్రేషితస్స కిమకరోదిత్యత్రాహ॥ కేశీత్యాదినా॥ కేశీనామాసురః-తేన-ప్రేషితః-మహాశ్వస్సన్-మనసఇవ వేగో యస్యసః-ఖురై-ర్మహీం పృథ్వీం-నిర్ఝరయన్ విదారయన్-సటాభిః కేసరై-రవధూతానీతస్తతఃక్షిప్తాని, అభ్రాణి-విమానానిచ-తైస్సఙ్కీర్ణం,నభః-కుర్వన్-హేషితైః అశ్వజాతిశబ్దైః-భీషిత-మఖిలం-విశ్వం-యేన ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ విశాలనేత్రే యస్య,వికటం విశాల-మాస్యబిలం-యస్య-బృహన్

పీనోదీర్ఘశ్చ-గలో-యస్య - నీలో-మహాంశ్చ-ఘనో మేఘ-ఉపమా యస్య - దురాశయః-దుష్టాఆశయఃకృష్ణజిఘాంసాత్మకాభిప్రాయో-యస్య. సఃప్రసిద్ధఃకంసస్య-హితంకర్తుమిచ్ఛుః - నన్దస్య-వ్రజం-కమ్పయన్ జగామ ॥ ౨ ॥ హేషితైః,తత్ స్వస్వంగోకులం-త్రాసయన్తంభీషయన్తం-వాలైఃప్రచ్ఛరోమభిః విఘూర్ణితాః పరిభ్రామితాః- అమ్బుదా-యేన-తం - అజాయుద్ధనిమిత్తే- ఆత్మానంకృష్ణం-మృగయన్తంఅన్వేషయన్తం - తంకేశినం-మగ్రేపురతో-నిర్గతస్సన్-భగవాన్ - ఆహ్వయదాజుహావ-సకేశీ-రుషా-మృగేన్ద్రఇవ-న్నాద-మకరోత్ ॥ ౩ ॥ తత- స్సకేశీ- తమాహ్వయన్తం.కృష్ణం-నిశామ్యఅవలోక్య,భిముఖస్సన్-ముఖేనా - కాశం పిబన్నివా త్యమర్షణఃఅత్యన్తక్రోధయుక్తః - అభ్యద్రవత్ అభ్యపతత్॥ కించ ॥ప్రత్య-క్పద్భ్యాం, అరవిన్దలోచనంకృష్ణం,జఘానతాడితవాన్ - కథంభూతః-దురాసదఃఅన్యైరభిభవితుమశక్యః - చణ్డఃదురతిక్రమో- జవో వేగో-యస్య-సః ॥ ౪ ॥ తద్వనం- వఞ్చయిత్వా-తంకేశినం-హననాయప్రసారితయోః పాదయోః-హస్తాభ్యాం-గృహీత్వా-పరివిధ్యభ్రామయిత్వా ధనుశ్శతాన్తరే ధనుశ్శతపరిమితదూరే-సావహేళనంయథాతథా - ఉత్సృజ్య పాతయిత్వా-వ్యవస్థితఃయథా-తార్క్ష్యసుతోగరుత్మాన్,నురగ-ముత్సృజ్య-వ్యవతిష్ఠతే-తద్వత్ ॥ ౫ ॥ సకేశీ,లబ్ధా-సంజ్ఞాచేతనా-యేన-సః-మూర్ఛితఃపునర్లబ్ధస్మృతిరిత్యర్థః-పునరుత్థితః-రుషా,వ్యాదాయ-వక్త్రమిత్యర్థఃబలేన-పునః-హరింప్రత్య -భ్యద్రవత్-తదా-హాసన్-నిర్భయః-సోఽపిహరిరప్యస్యకేశినో-వక్త్రే-సవ్యభుజం-ప్రవేశయామాస,నిర్భయత్వేదృష్టాన్తః-యథోరగంబిలఇతి-యథా,

మః। దురాశయఃకంసహితంచికీర్షుర్వ్రజంసనన్దస్యజగామకమ్పయన్ ॥ ౨ ॥ తంత్రాసయన్తంభగవాన్సగోకులంతద్ధేషితైర్వాలవిఘూర్ణితామ్బుదమ్ । ఆత్మానమాజౌమృగయన్తమగ్రణీరుపాహ్వయత్సవ్యనదన్మృగేన్ద్రవత్ ॥ ౩ ॥ సతంనిశామ్యాభిముఖోముఖేనఖంపిబన్నివాభ్యద్రవదత్యమర్షణః। జఘానపద్భ్యామరవిన్దలోచనం దురాసదశ్చణ్డజవోదురత్యయః॥ ౪ ॥ తద్వఞ్చయిత్వాతమధోక్షజోరుషాప్రగృహ్యదోర్భ్యాంపరివిధ్యపాదయోః । సావజ్ఞముత్సృజ్యధనుశ్శతాన్తరేయథోరగంతార్క్ష్యసుతోవ్యవస్థితః॥ ౫ ॥ సలబ్ధసంజ్ఞఃపునరుత్థితోరుషావ్యాదాయకేశీతరసాఽఽపతద్ధరిమ్ । సోఽప్యస్యవక్త్రేభుజముత్తరంస్మయన్ప్రవేశయామాసయథోరగంబిలే॥ ౬ ॥ దన్తానిపేతుర్భగవద్భుజస్పృశస్తేకేశినస్తప్తమయస్పృశోయథా । బాహుశ్చతద్దేహగతోమహాత్మనోయథాఽఽమయస్సంవవృధేహ్యుపేక్షితః॥ ౭ ॥ సమేధమానేనసకృష్ణబాహునానిరుద్ధవాయుశ్చరణాంశ్చవిక్షిపన్ । ప్రస్విన్నగాత్రఃపరివృత్తలోచనఃపపాతలణ్డంవిసృజన్క్షితౌవ్యసుః॥ ౮ ॥ తద్దేహతఃకర్కటికాఫలోపమాద్వ్యసోరపాకృష్య భుజంమహాభుజః। అవిస్మితోఽయత్నహతారిరుత్స్మయైఃప్రసూనవర్షై

॥ శ్రీకృష్ణం ప్రతినారదాగమనమ్ ॥

ర్వవర్షద్భిరీడితః ॥ ౯ ॥ దేవర్షిరుపసఙ్గమ్యభాగవతప్రవరోనృప । కృష్ణమక్లిష్టకర్మాణంరహస్యేతదువాచహ॥ ౧౦ ॥ శ్రీనారదఉవాచ॥ కృష్ణకృష్ణాప్రమేయాత్మన్యోగేశజగదీశ్వర । వాసుదేవాఖిలావాససాత్వతాం

సర్పవిద్యావి, త్సర్పం-బిలే,ప్రవేశయతి తద్వత్,యద్వా - సర్పభోగవద్దీర్ఘం- భుజం,బిలవద్దుష్ప్రవేశతదాస్యకుహరే-ప్రవేశయామాసే,తిదృష్టాన్తార్థః ॥ ౬ ॥ తతఃకిం-తదాహ-దన్తా- ఇతి భగవద్భుజంసంస్పృశన్తీతితథా- తే,తస్యకేశినో-దన్తానిపేతుః-యథా,తప్తమయఃతప్తంలోహపిణ్డం-స్పృశన్తో,నిపతన్తి - తద్వత్ ,తస్యకేశినో, దేహే- ప్రవిష్టో - మహాత్మనో భగవతో,భుజస్తు,వవృధేఏధాంబభూవ,యథా,ఉపేక్షితఃఅచికిత్సితః- ఆమయోజలోదరో,వర్ధతే-తద్వత్ ॥ ౭ ॥ సకేశీ,సమ్య , గేధమానేన కృష్ణస్య - బాహునా,నిరుద్ధః-వాయుశ్శ్వాసో,యస్య - సః చరణా-న్విక్షిప-న్నితస్తతశ్చాలయన్-ప్రస్విన్నంప్రస్వేదయుక్తం,శరీరం , యస్య,పరివృత్తేపరిభ్రమమాణే , లోచనే,యస్య సః ,విగతప్రాణో,లణ్డంపురీషం,విసృజన్ భూమ్యాం,పపాత ॥ ౮ ॥ కర్కటికాఫలంహి,పక్వంసదాద్యన్తవిదీర్ణంభవతి,తద్వ,ద్విదీర్ణాత్తస్యకేశినో-దేహా-ద్వ్యసోర్గతప్రాణాత్-మహాభుజోభగవాన్,భుజ - మాకృష్టవాన్-అపస్మితోగర్వరహితః, అయత్నేన-హతో - ఽరిశ్శత్రు-ర్యేనసః,ప్రసూనవర్షాణి-వర్షద్భి-రుత్స్మయైర్దేవై - రీడితఃస్తుతః .బభూవ ॥ ౯ ॥ అథైతంహతకేశినేభగవతేఽనన్తరంకర్తవ్యమావేదయద్దేవర్షిరిత్యాహ ॥ దేవర్షిరితి ॥ హేనృప-భాగవతశ్రేష్ఠో-దేవర్షిర్నారదః - ఉదారచేష్టితం,కృష్ణముపసఙ్గమ్య,రహసి,ఏతద్వక్ష్యమాణ,ముమావాచ ॥ ౧౦ ॥ తదేవాహ॥ కృష్ణేతి ॥ సర్వజ్ఞంకర్తవ్యాభిజ్ఞమపిభగవన్తంత్వరయన్నివేదయితుంతావత్కృతం కేశివధమభినన్దితుకామస్తావత్స్వసంకల్పమాత్రపరిక్లృప్తజగత్పాలనార్థమవతీర్ణస్య తవదుష్టనిరసనముచితమేవేత్యభిప్రయన్స్తౌతి ॥ కృష్ణేతిద్వాభ్యాం। యతోఽప్రమేయాత్మత్వాదిగుణకస్తతఆత్మనైవాత్మాశ్రయస్స జనేతిహేతుహేతుమద్భావపరతయావ్యాఖ్యేయం , కర్త్రాద్యనేకకారకసాధ్యాహిసర్వాక్రియాలోకేదృ

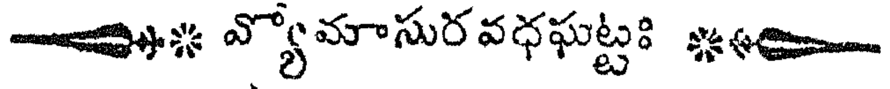
ష్టా - జగత్సృష్ట్యాది క్రియాతుకర్త్రాదికారకషడ్భావాపన్నత్వ దేకసాధ్యేత్యుచ్యతే - పూర్వం సృష్టేః ప్రాక్- త్వ - మాత్మనాస్వేనైవ - కర్త్రా - ఆత్మాస్వయమేవ - ఆశ్రయఆధారో - యస్య - తథాభూతః - మాయయాస్వసంసంకల్పేనైవ - గుణాన్స్వ శరీరభూత ప్రధానగుణకార్య భూతాన్మహదాదీన్ - సృజసీ - తిహితదర్థః ॥ తదాత్మానగ్గ్‌స్వయమకురుత బ్రహ్మవనం బ్రహ్మసవృక్షఆసీత్ । ఆత్మన ఆకాశస్సమ్భూతః, ఇత్యాదిశ్రుతేరితిభావః-తత్రైకస్యై వానేకకారక భావోపయుక్త గుణవత్తాం వదన్సం బోధయతి ॥ అప్రమేయాత్మన్ని త్యాదిభిః ॥ కథమేకస్యానేకకారకభావాపత్తిరిత్య తస్సం బోధయతి ॥ యోగేశేతి ॥ వివిధవిచిత్రానన్తశక్తైఇత్యర్థః - ననుమహదాదయఏవస్రజ్యానత్వహం, తత్రాహ, అప్రమేయాత్మన్ అపరిచ్ఛేద్యస్వరూప, అనేనసర్వస్రజ్యశరీరకత్వేనసర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వాత్స్వయమేవస్రజ్యఇతిభావః, నను, చతుర్ముఖాదయస్సృష్ట్యాదికర్తారోనత్వహం, తత్రాహ, జగదీశ్వరజగన్నియన్తః కార్యభూతజగదన్తర్భూతచతుర్ముఖాదినియన్తృత్వేనతద్గతంకర్తృత్వంత్వయ్యేవపర్యవసన్నమితిత్వమేవకర్తేతిభావః నను బ్రహ్మాణ్డాదిరాధారోనత్వహమిత్యత్రఆహవాసుదేవేతివాసుదేవశబ్దార్థంవదన్సంబోధయతి ॥ అఖిలాధారేతి॥ అఖిలస్య బ్రహ్మాణ్డతదన్తర్గతాదివస్తునః, ఆధారభూత, అఖిలమాధారోవ్యాప్యం, యస్యతథాభూతేతిచార్థః-నన్వేవంభూతఃపరమాత్మా-నత్వహమిత్యతఆహ ॥ సాత్వతాంప్రవర, సాత్వతామితికర్తరిషష్ఠీ-సాత్వద్భిఃభక్తైఃప్రకర్షేణవ్రియమాణేత్యర్థః-పరమాత్మైవసన్ భక్తైస్సమాశ్రయణీయత్వాయైవంరూపేణావతీర్ణఇత్యర్థః-ప్రభోఅకర్మవశ్య * ॥ ౧౧ ॥ * పరమాత్మత్వమేవోపపాదయతి ॥ త్వమితి ॥ సర్వభూతానాంబ్రహ్మాదిస్థావరాన్తానాం - మహదాదిపృథివ్యన్తానాంచైక- స్త్వమేవ, ఆత్మా అన్తఃప్రవిశ్యప్రశాసనేనధారకః-ఏకస్సర్వత్రైకరూపః-వ్యాప్యవస్తుగతవికారరహితఇత్యర్థః-ఇదమేవహిపరమాత్మత్వం.యత్సర్వానుప్రవేశతద్గతధర్మాస్పర్శనియమనైర్భర్తృత్వం - ఏకత్వేదృష్టాన్తమాహ॥యథై-ధసాంకాష్ఠానాం

ప్రవరప్రభో॥ ౧౧ ॥ త్వమాత్మాసర్వభూతానామేకోజ్యోతిరివైధసామ్ । గూఢోగుహాశయస్సాక్షీమహాపురుషఈశ్వరః॥ ౧౨ ॥ ఆత్మనాఽఽత్మాశ్రయఃపూర్వంమాయయాసృజసే * గుణాన్ । తైరిదంసత్యసఙ్కల్పస్సృజస్యత్స్యవసీశ్వర॥ ౧౩ ॥ సత్వంభూభారభూతానాందైత్యప్రమథరక్షసామ్ । అవతీర్ణోవినాశాయసాధూనాంరక్షణాయచ॥ ౧౪ ॥ దిష్ట్యాఽద్యనిహతోదైత్యోలీలయాఽయంహయాకృతిః । యస్యహేషితసంత్రస్తాస్త్యజన్త్యనిమిషాదివమ్॥ ౧౫ ॥ చాణూరంముష్టికంచైవమల్లానన్యాంశ్చహస్తినమ్ । కంసంచనిహతంద్రక్ష్యే * పరశ్వోఽహనితేవిభో॥ ౧౬ ॥ తస్యానుశఙ్ఖయవనమురాణాంనరకస్యచ। పారిజాతాపహరణమిన్ద్రస్య

అన్తర్జ్యోతి-రేధోగతవక్రత్వాదిభిన్నస్సృశ్యతే-తద్వ - దిత్యర్థః-యద్యహంసర్వభూతానామాత్మా, కర్హితైర్దృశ్యేయేత్యతఆహ ॥ గూఢఇతి ॥ అతాపిజ్యోతిరివైధసామిత్యేతద్దృష్టాన్తతయాయోజ్యం- యథైధస్సుజ్యోతిరన్తర్గతమపిగూఢంమథనాద్యుపాయమన్తరేణనతేభ్యోవివిచ్యదృశ్యతే - తథాయోగవిశుద్ధమనసావినానదృశ్యతఇత్యర్థః-క్వగూఢఇత్యతఆహ॥ గుహాశయఃగుహాయాంహృదయకుహరే -జీవేనా- శేతఇతి-తథా- కారణత్వోపయుక్తం సార్వజ్ఞ్యమాహ॥ సాక్షీతి॥ సర్వస్యసాక్షాద్ద్రష్టా-సర్వజ్ఞఇత్యర్థః అతఏవ-మహాపురుషఃబ్రహ్మాదిజీవవిలక్షణఃపురుషః- ఈశ్వరస్తేషాంఅధిపతిశ్చ * ॥ ౧౨ ॥ * యతఏవంభూత, స్తతో, హేఈశ్వర, సత్యసఙ్కల్ప, స్త్వం, సకలకారకభావమాపన్నస్తావ-త్స్వసంకల్పేనగుణకార్యభూతాన్-స్వశరీరభూతా - న్మహదాదిపృథివ్యన్తాన్-సృజసి-తత - స్తైర్గుణైః-రిదంపరిదృశ్యమానంవిచిత్రసన్నివేశవిశిష్టంబ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తంజగ-త్సృజసి - అవసిపాలయసి, అత్సిసంహరసి * ॥ ౧౩ ॥ * తత్ర-పాలనంస్వావతారైఃమన్వాదిరూపేణచేత్యనేకవిధం-తత్ర - స్వావతారేణపాలనందుష్కృద్వినాశపూర్వకమిత్యభిప్రేత్యాహ॥ సత్వమితి ॥ సఉక్తవిధస్త్వం, భువో, భారభూతానాం-దైత్యాదీనాం-వినాశాయ, సాధూనాం, రక్షణాయచ, అవతీర్ణః-ప్రమథాఃరుద్రభూతానిరక్షణాయచేతిచశబ్దోవినాశాయేత్యనేనాన్వేతవ్యః, సచాన్వాచయద్యోతకః - దుష్కృద్వినాశనమానుషఙ్గికమవతారప్రయోజనంసఙ్కల్పమాత్రేణాపితత్సిద్ధేః-సాధుపరిత్రాణమేవపరమమవతారప్రయోజనమితిబోధ్యమ్ * ॥ ౧౪ ॥ * ఏవంవిధస్యతవేదంకేశిహననముచితమేవేత్యభినన్దతి ॥ దిష్ట్యేతి ॥ అయమశ్వాకృతిర్దైత్యఃకేశీ, లీలయైవ- త్వయా, హతః-దిష్ట్యా అయమస్మాకంమహానానన్దఇత్యర్థః-లీలయాహతఇత్యనేనదుర్వధోఽపిలీలయాహతఇత్యేతదద్భుతమిత్యభిప్రేతం-దుర్వధత్వమేవవ్యనక్తి-యస్యకేశినో- హేషితేన-సన్త్రస్తానితరాంభీతాస్సన్తః- అనిమిషాఇన్ద్రాదయో-దివం-త్యజన్తీతి * ॥ ౧౫ ॥ * కర్తవ్యమావేదయతి ॥ చాణూరమిత్యాదినా॥ అద్యైవాహన్యక్రూరఏష్యతి - శ్వోమధురాంగన్తాసి-పరశ్వశ్చాణూరాదీన్త్వయానిహతాన్ద్రక్ష్యామీ-తిసిద్ధవన్నిర్దేశోవిజ్ఞాపనప్రకారవిశేషః * ॥ ౧౬ ॥ * తస్యానుతదనన్తరం, శఙ్ఖాదీనాం-నరకస్య

శ-వధమితి శేషః-ద్రక్ష్య ఇత్యనుషజ్గ-శఙ్ఖః శఙ్ఖజనః- భావినిర్దేశమాత్రమేవైతత్ - నత్వానన్తర్యం వివక్షితం-పారిజాతాపహరణాదీని యాని,ద్వారకా,మధివసన్,భవా,న్వీర్యాణిచేష్టితాని- కర్తా కరిష్యతి - తానిసర్వాణి కవిభిః అస్మదాదిభిః-గేయాన్య-హం-ద్రక్ష్యామీ-తిసంబన్ధః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ వీర్యమేవ, శుల్కాదిలక్షణం ప్రదేయద్రవ్యస్వరూపం - యస్మిన్-తం-వీరాణాంభీష్మకాదీనాం-యాః-కన్యాః రుక్మిణ్యాదయః- తాసాం - వివాహమిత్యర్థః-నృగస్య-శాపా-న్మోక్షణం త్యాజన-మితిసంబన్ధః హే జగత్పతే-భార్యయా జామ్బవత్యా సత్యభామయా చ సహ-ద్వారకాయాం స్యమన్తకాఖ్యస్య-మణే,రాదానం-బ్రాహ్మణస్య బ్రాహ్మణాయ - స్వధామతః స్వస్థానాత్ స్వం కర్షణలోకాదిత్యర్థః-ఆసీయేతి శేషః - మృతానాం- పుత్రాణాం - ప్రదానమ్ ❋ ॥౧౮॥౧౯॥ ❋ దీపనం దాహనం-మహాక్రతౌ యుధిష్ఠిర రాజసూయే,చైద్యస్యశిశుపాలస్య చ-నిధనం వధం ❋ ॥౨౦॥౨౧॥ ❋ అథనను-అముష్య - భూభారస్య కర్షణేచ్ఛయా-క్షపయిష్ణోః రపచి-కీర్ణోః-కాలశరీరస్య-తేత్వయా, అక్షౌహిణీనాం సేనానాం-నిధనం - ద్రక్ష్యామి-హే అర్జునసారథే అర్జునాది ప్రయోజ్య కర్తృభిః క్షపయిష్ణోరిత్యభిప్రాయేణార్జునసారథ ఇతిసంబోధనమ్ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ ఏవం విజ్ఞాప్య కృతాభినన్దనం భగవన్తం ప్రపద్య నమస్కరోతి॥ విశుద్ధేతి ద్వాభ్యాం॥ విశుద్ధవిజ్ఞానఘనం అపహతపాప్మత్వాదిగుణక కేవలజ్ఞానైకస్వరూపం స్వసంస్థయా స్వనిష్ఠయా- నిరతిశయానన్దస్వాత్మానుభవనిష్ఠయా-సమాప్తాః సర్వే-అర్థాః కామాః,యస్య తం , ప్రయోజనాన్తరానపేక్షమిత్యర్థః ॥ యద్వా॥ సమ్యగాప్తాః,సర్వే,అర్థా-యస్య తం-అవాప్తసమస్తకామమిత్యర్థః-సత్యసంకల్పతామాహ॥ అమోఘవాఞ్ఛితమితి ॥ ఆమోఘవర్తినమితిపాఠే , అమోఘం యథా-భ

చపరాభవమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఉద్వాహం వీరకన్యానాం వీర్యశుల్కాదిలక్షణమ్ । నృగస్య మోక్షణం శాపాద్ద్వారకాయాం జగత్పతే ॥ ౧౮ ॥ స్యమన్తకస్య చ మణేరాదానం సహభార్యయా । మృతపుత్రప్రదానం చ బ్రాహ్మణస్య స్వధామతః॥ ౧౯ ॥ పౌణ్డ్రకస్య వధం పశ్చాత్కాశిపుర్యాశ్చ దీపనమ్।దన్తవక్త్రస్య నిధనం చైద్యస్య చ మహాక్రతౌ॥ ౨౦ ॥ యాని చాన్యాని వీర్యాణి ద్వారకామావసన్భవాన్।కర్తా ద్రక్ష్యామ్యహం తాని గేయాని కవిభిర్భువి॥ ౨౧॥ అథ తే కాలరూపస్య క్షపయిష్ణోరముష్య వై । అక్షౌహిణీనాం నిధనం ద్రక్ష్యామ్యర్జునసారథే॥ ౨౨ ॥ విశుద్ధవిజ్ఞానఘనం స్వసంస్థయా సమాప్తసర్వార్థమమోఘవాఞ్ఛితమ్ । స్వతేజసా నిత్యనివృత్తమాయా❋గుణప్రవాహం భగవన్తమీమహే ॥ ౨౩ ॥ త్వామీశ్వరం స్వాశ్రయమాత్మమాయయా వినిర్మితాశేషవిశేషకల్పనమ్ । క్రీడార్థమద్యాత్తమనుష్యవిగ్రహం నతో ఽ స్మి ధుర్యం యదువృష్ణిసాత్వతామ్ ॥ ౨౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం యదుపతిం కృష్ణం భా❋గవతప్రవరో మునిః । ప్రణిపత్యాభ్యనుజ్ఞాతో యయౌ తద్దర్శనోత్సుకః ॥ ౨౫ ॥ భగవానపి గోవిన్దో హత్వా కేశినమాహవే । పశూనపాలయత్పాలైః ప్రీతైర్వ్రజసుఖావహః ॥ ౨౬ ॥ ఏకదా తే పశూన్పాలాం

❋ వ్యోమాసురవధఘట్టః ❋

శ్చారయన్తో ఽ ద్రిసానుషు । చక్రుర్నిలాయనక్రీడాం చోరపాలాపదేశతః॥ ౨౭ ॥ తత్రాసన్కతిచిచ్చోరాః పాలాశ్చ కతిచిన్నృప। మేషాయితాశ్చ తత్రైకే విజహ్రురకుతోభయాః ॥ ౨౮ ॥ మయపుత్రో మహామాయో వ్యో

వతి తథా-కార్యే ప్రవర్తమానం-స్వతేజసా పరాభిభవసామర్థ్యేన-నిత్యం-నివృత్తాః - మాయాగుణాః,తేషాం,ప్రవాహో యస్య తం,భగవన్తం షాడ్గుణ్యపూర్ణ-మీశ్వరం , త్వా - మీమహే ప్రపద్యే మహి ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ స్వయమేవాశ్రయో యస్య తం "స్వేమహిమ్ని ప్రతిష్ఠిత"-ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా ఽ నన్యాధారమిత్యర్థః - ఆత్మమాయయా స్వసఙ్కల్పేన-వినిర్మితాః-అశేషాస్సర్వే,విశేషాః పృథివ్యాదయ , స్తేషాం,కల్పనా దేవాదిరూపా సృష్టి-ర్యేన తం-అద్యాధునా-క్రీడార్థ-మాత్తః-మనుష్యస్యేవ విగ్రహో,యేన-తం యదువృష్ణీనాం ధుర్యం శ్రేష్ఠం- త్వాం-నతో ఽ స్మి - యద్యపి సాత్వచ్ఛబ్దో భాగవతపరః - తథాపి సాత్వతే ష్వపి భక్తశ్వయోగాత్ప్రవర్తతే- ఏవమన్యత్రాపి ద్రష్టవ్యమ్ ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ ఏవమితి॥ తస్య-దర్శనా-దుత్సుకః హృష్టమనాః-ప్రయయౌ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ అథ-భగవా-నాహవే యుద్ధే- కేశినం,హత్వా- నారదేన - విజ్ఞాపితశ్చ,వ్రజస్య,సుఖమావహతీతి తథాభూతః-గోపైస్సహ,పశూ - నపాలయత్ ॥ ౨౬ ॥ ప్రాతరేవ కేశివధానన్తరం నారదోక్తమఙ్గీకృతస్యపున స్తథైవ పశూన్పాలయతా వ్యోమాసురో హతః॥ యద్వా॥ వ్యోమవధః పూర్వమేవ వృత్తో ఽ పి వేషధారివధప్రసఙ్గాదత్రోచ్యత ఇతి ద్రష్టవ్యం - కేచిత్పునశ్శఙ్ఖచూడవధాత్పూర్వమేవ పతన్తి చ ॥ తమనువర్ణయతి॥ ఏకదేతి॥ కదాచి - త్తేగోపాః-పశూ , నద్రే-స్సానుషు -చారయన్తః-చోరపాలవ్యవహారేణ-నిలాయనాఖ్యాం క్రీడాం చక్రుః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ తామేవ దర్శయతి॥ తత్రేతి॥ తత్ర గోపానాం మధ్యే కతిచిద్గోపాః,చోరవ్యపదేశ్యా,బభూవుః, హే నృప-కేచిత్తు - పాలాశ్చోరేభ్యో రక్షకాః-అవశిష్టాస్తు కేచి-న్మేషవదాచేరుః ఏవం నిర్భయా విజహ్రుః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ ఏవం సతి-తదా,మయస్య-పుత్రో-వ్యోమః-మహామాయః-అత ఏవ-గోపాలస్యేవ రూపం,

భ్రాణః-స్వయం-ప్రాయశః,చోరవదాచరన్ మేషవదాచరితాన్, బహూన్,గోపాన,పోవాహ ॥అపకృష్యేతి నాయః॥౨౯॥* ఏవం-నీతాన్నీతాన్ గోపాన్,గిరిదర్యాంగిరిగుహాయాం,వినిక్షిప్య,తస్యాః ద్వారం , శిలయా , పిదధాదితవాన్ ,క్రీడాయాం తు,చత్వారఃపఞ్చ వా,గోపా,అవశేషితాః * ॥ ౩౦ ॥ *తదా - తస్య వ్యోమస్య,కర్మ చేష్టితం,విజ్ఞాయ,సతాం,శరణదః ఆశ్రయప్రదః,హేతుగర్భం,గోపాన్నయన్తం, వ్యోమం-సిం హో, వృకమివౌజసాబలేన,జగ్రాహ * ॥ ౩౧ ॥ *తదా,స వ్యోమః,పర్వతశ్రేష్ఠతుల్యం, స్వాసాధారణరూపం ,బిభ్రత్ ,బలీ,గ్రహణాత్పీడితః , ఆత్మానం,విమోక్తుం,ఇచ్ఛన్నపి ,నాశక్నోత్ * ॥ ౩౨ ॥ *తథా,తం వ్యోమం-నితరాంగృహీత్వా , భూతలే,పాతయిత్వాచ,దివి-దేవానాంపశ్యతాంసతాం,పశుమారోయథాభవతితథా-యజ్ఞియపశుమివేతియావత్,మారయామాస *॥ ౩౩ ॥ *తతో,గుహాయాః-పిధానం,నిర్భిద్య కృచ్ఛ్రతోదుర్గాద్గిరిదరీపతనజాన్నిస్తార్య,గోపైః స్తూయమానశ్చ,స్వగోకులం,వివేశ * ॥ ౩౪ ॥ *ఇతి,శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేసప్తత్రింశోఽధ్యాయః *****************

" అథాక్రూరస్యవ్రజాగమనం,మిత్యుక్తం,తతస్సకిమకరోదిత్యత్రాహ ॥ అక్రూరోఽపీతి॥మహతీభగవద్విషయా,మతిర్యస్య,సః-ఉషిత్వాస్థిత్వా,ప్రభాతే,రథ , మధిరుహ్య,నన్దగోకులంప్రతి,యయౌప్రతస్థే * ॥ ౧ ॥ *మహాభాగఃదుర్లభతరభవిష్యద్భగవద్దర్శనాత్మకమహాభాగ్యవాన్ - భగవతి - పరాం,భక్తిం - ప్రాప్తః - ఇతిస్థంవక్ష్యమాణ ప్రకారేణ-చిన్త్య

మోగోపాలవేషధృక్ । మేషాయితానపోవాహ ప్రాయశ్చోరాయితోబహూన్ ॥ ౨౯ ॥ గిరిదర్యాం వినిక్షిప్యనీతంనీతంమహాసురః । శిలయాపిదధేద్వారంచతుఃపఞ్చావశేషితాః ॥ ౩౦ ॥ తస్యతత్కర్మ విజ్ఞాయకృష్ణశ్శరణదస్సతామ్ , గోపాన్నయన్తంజగ్రాహవృకంహరిరివౌజసా ॥ ౩౧ ॥ సనిజంరూపమాస్థాయగిరీన్ద్రసదృశంబలీ । ఇచ్ఛన్విమోక్తుమాత్మానంనాశక్నోద్గ్రహణాతురః ॥ ౩౨ ॥ తంనిగృహ్యాచ్యుతోదోర్భ్యాంపాతయిత్వామహీతలే । పశ్యతాందివిదేవానాంపశుమారమమారయత్ ॥ ౩౩ ॥ గుహాపిధానంనిర్భిద్య గోపాన్నిస్సార్యకృచ్ఛ్రతః।స్తూయమానస్సురైర్గోపైఃప్రవివేశస్వ గోకులమ్ ॥ ౩౪ ॥*************
*********ఇతిశ్రీమద్భాగవతే , మహాపురాణే, దశమస్కన్ధేసప్తత్రింశోఽధ్యాయః*********

రామకృష్ణానయనార్థమక్రూరస్యనందగోకులప్రవేశఘట్టః

శ్రీశుకఉవాచ ॥ అక్రూరోఽపిచతాంరాత్రింమధుపుర్యాంమహామతిః । ఉషిత్వారథమాస్థాయప్రయయౌనన్దగోకులమ్ ॥ ౧ ॥ గచ్ఛన్పథిమహాభాగోభగవత్యమ్బుజేక్షణే।భక్తింపరాముపగతఏవమేతదచిన్తయత్ ॥ ౨ ॥కింమయాచరితంభద్రంకింతప్తంపరమంతపః । కింవాఽప్యథార్హతేదత్తంయద్ద్రక్ష్యామ్యద్యకేశవమ్ ॥౩ ॥ మమైతద్దుర్లభంమన్యఉత్తమశ్లోకదర్శనమ్ । విషయాత్మనోయథాబ్రహ్మకీర్తనంశూద్రజన్మనః ॥ ౪ ॥ మైవంమమాధమస్యాపిస్యాదేవాచ్యుతదర్శనమ్। హ్రియమాణఃకాలనద్యాక్వచిత్తరతికశ్చన॥ ౫ ॥ మమాద్యామఙ్గళంనష్టంఫలవాంశ్చైవమేభవః । యన్నమస్యేభగవతోయోగిధ్యేయాఙ్ఘ్రిపఙ్కజమ్ ॥ ౬ ॥కంసోబతాద్యాకృతమేఽత్యనుగ్రహంద్రక్ష్యేఽఙ్ఘ్రిపద్మం ప్రహితోమురారేః । కృతావతారస్యదురత్యయంతమఃపూర్వే

యత్ * ॥ ౨ ॥ *కంసకృతనిర్బన్ధాదలబ్ధభగవద్దర్శనస్సంప్రతితత్ప్రేషణయాభగవన్తందిదృక్షుస్స్వాత్మనస్తద్దర్శనసిద్ధానంబహుధాతర్కయతి - కిమితి - అర్హతేయోగ్యాయసత్పాత్రభూతాయ,దత్తం,కిం, మిత్యూహః,కుతః-యత్ యస్మాదద్య, కేశవం-ద్రక్ష్యామి , అన్యథైతన్నసంభావ్యతఇతిభావః * ॥ ౩ ॥ *పునశ్శ్రేయాంసిబహువిఘ్నానీ,, తిన్యాయేనదర్శనాసంభవమాశఙ్క్యపునస్సంభావయతి ॥ మమైతదితిద్వాభ్యాం॥ విషయాత్మనఃవిషయావిష్టచిత్తస్య - మమైతదుత్తమైర్బ్రహ్మాదిభిః-కేవలం,శ్లోకస్యవితర్క్యస్యేతియావత్ , నతుదృశ్యస్యేతిభావః-తస్య-దర్శనం,దుర్లభం-మన్యే-యథా, శూద్రాజ్జన్మయస్య,తస్య-బ్రహ్మకీర్తనంవేదప్రవచనం,దుర్లభం,తద్వత్ * ॥ ౪ ॥ *యద్వామైవం , కిన్త్వ, ధమస్యనీచస్యాపి,మమా-చ్యుతదర్శనం-స్యాదేవ,కుతఇత్యతఆహ ॥ హ్రియమాణఇతి ॥ అయంభావః ॥ యథా,నద్యాహ్రియమాణానాంతృణాదీనాంమధ్యే,కించి-త్క-దాచి,త్తరతి॥తథా-కర్మవశేన, కాలే-హ్రియమాణానాం,జీవానామపిమధ్యే,కశ్చి - త్తరేదితిసంభవతీతి * ॥ ౫ ॥ అనయాప్రవృత్త్యైవ-మమా-మఙ్గళం - నూనం,నష్టం - మమ భవోజన్మాపి-సఫలం-జాతం,కుతః,యద్యతో-భగవతో-యోగిభిః,కేవలం - ధ్యేయమేవ , నతుదృశ్య,మఙ్ఘ్రిపఙ్కజం-నమస్కరిష్యే * ॥ ౬ ॥ *అద్యాధునా-కంసో,మహ్యం-అత్యర్థ-మనుగ్రహమేవా,కృతఅకరోత్ - బతేత్యాశ్చర్యే-కుతః-యతః - ప్రహితఃప్రేషితో,ఽహంమురారేః-రఙ్ఘ్రిపఙ్కజం-ద్రక్ష్యామి కథంభూతస్య,కృతః-అవతారో,యేన - తస్య కథంభూతం-యస్యాఙ్ఘ్రిపఙ్కజస్య,నఖమణ్డల

త్విషా-హృది-భావ్యమానయా సాధనభూతయా, పూర్వే ప్రహ్లాదాదయో- దురత్యయం తమః కార్యం సంసారం, అతరన్, తమః
పాపం॥ "పాప్మా వై తమః" ఇతి శ్రుతేః ❋ ॥౭॥ ❋ అఙ్ఘ్రిపద్మం విభావయతి ॥ యదితి ॥ యచ్ఛబ్దయోస్తదఙ్ఘ్రిపద్మం ద్రక్ష్యా
మీతిపూర్వేణసంబన్ధః బ్రహ్మరుద్రౌ, ఆదిర్యేషాం, తైః, సురైః-అర్చితం, అనేన పరత్వముక్తం, దేవ్యా, దేవస్య విష్ణోస్సంబన్ధి
న్యా శ్రియా లక్ష్మ్యా-అర్చితం అనేన పారమైశ్వర్యముక్తం - శ్రియా బ్రహ్మాదిభిరా, శ్రీయమాణయా లక్ష్మ్యాప్యర్చితత్వోక్తేః
సాత్వతైః భక్తైస్సహ, మునిభిరప్యర్చితమిత్యనేన సౌభాగ్యాతిశయ ఉక్తః-సాత్వన్తత ఏవ సాత్వతాః- ప్రజ్ఞాదిత్వాత్స్వార్థే
అణ్ అనుచరైస్సహ వనే - గోచారణార్థ-మనుచరత్, ఇత్యనేన వాత్సల్యం సౌలభ్యం చోక్తం - గోపికానాం, కుచకుఙ్కుమై
రఙ్కిత, మిత్యనేన-కమనీయత్వముక్తమ్ ❋ ॥౮॥ ❋ ద్రక్ష్యామీతి ॥ నూనం, అహం ముకున్దస్య, ముఖం, ద్రక్ష్యామి, తత్సూచక శుభం
దృష్ట్వా హృష్యన్నాహ అమీ-మృగాః- మే మమ-ప్రదక్షిణం యథా తథా - చరన్తి గచ్ఛన్తి-కథంభూతం ముఖం-శోభనౌ కపోలౌ
నాసికా చ, యస్మిన్, స్మితసహితః- అవలోకో, యస్మిన్, తచ్చ-అరుణే, పఙ్కజవత్, లోచనే, యస్మిన్, తచ్చ గుడాలకైః వక్రకే
శైః-ఆవృతమ్ ❋ ॥౯॥ ❋ పునరప్యన్యచ్చిన్తయతి ॥ అప్యద్యేతి ॥ భువో- భారావతారాయ భారాపనోదనాయ, నిజేచ్ఛయా
నతు కర్మణా, మనుజత్వమీయుషః ప్రాప్తవతో, నిరతిశయలావణ్యాశ్రయస్య-విష్ణోః ఉపలమ్భనం దర్శనం, భవిష్యతి-అప్యద్య
అద్యధునైవం స్యాత్- తర్హి-మహ్యం, మమ దృశో లోచనస్య, అఞ్జసా అసు-అవ్యవహితం, ఫలం-న స్యాదితి న- అపితు, స్యాదేవేత్య
ర్థః ❋ ॥౧౦॥ ❋ ననుకోఽసావస్మదాదివిలక్షణో విష్ణుర్యో, మనుజత్వమీయివాన్, యస్య చ దర్శనం బహుమన్యసే-ఇత్యా
శఙ్కాయామాహ చతుర్భిః య ఇత్యాదిభిః ॥ యచ్ఛబ్దయోస్స చావతీర్ణ ఇత్యుత్తరేణ సంబన్ధః- అహంరహిత ఇత్యత్రాహంశబ్దేనానా
త్మస్వాత్మాభిమానహేతురహఙ్కారో లక్ష్యతే - అసత్సతోస్స్వశరీరభూతయోః ప్రకృతిపురుషయోః, ఈక్షితా ద్రష్టా జ్ఞాతా
ఽపి అహంరహితః జీవవత్స్వభేదభ్రమరహితః జీవో హి దేహం పశ్యన్ స్వాభిన్నమనుసన్ధత్తే-తద్వ్యుదాసః - ప్రకృతిపురుషౌ

ఽతరన్త్యఙ్ఘ్రినఖమణ్డలత్విషా ॥ ౭ ॥ యదర్చితం బ్రహ్మభవాదిభిస్సురైః శ్రియా చ దేవ్యా మునిభిస్ససాత్వతైః। గో
చారణాయానుచరైశ్చరద్వనే యద్గోపికానాం కుచకుఙ్కుమాఙ్కితమ్ ॥ ౮ ॥ ద్రక్ష్యామి నూనం సుకపోలనాసికం
స్మితావలోకారుణకఞ్జలోచనమ్। ముఖం ముకున్దస్య గుడాలకావృతం ప్రదక్షిణం మే ప్రచరన్తి వై మృగాః ॥ ౯ ॥ అ
ప్యద్య విష్ణోర్మనుజత్వమీయుషో భారావతారాయ భువో నిజేచ్ఛయా। లావణ్యధామ్నో భవితోపలమ్భనం మ
హ్యం న న స్యాత్ఫలమఞ్జసా దృశః ॥ ౧౦ ॥ య ఈక్షితాఽహంరహితోఽప్యసత్సతోః స్వతేజసాపాస్తతమోభి
దాభ్రమః। స్వమాయయాఽఽత్మన్రచితైస్తదీక్షయా ❋ ప్రాణాక్షధీభిస్సదనేష్వభీయతే ॥ ౧౧ ॥ యస్యాఖి

పశ్యన్నపి-న స్వాభిన్నావనుసన్ధత్తే-కిన్తు, స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ స్వస్మాదత్యన్తవిలక్షణావేవ పశ్యతీత్యర్థః అనేన బద్ధజీవ
వైలక్షణ్యముక్తం - తత్ర హేతుం వదన్ముక్తవైలక్షణ్యమాహ ॥ స్వతేజసేతి ॥ స్వతేజసా స్వాసాధారణనిత్యాసఙ్కుచితా
పరిచ్ఛిన్నజ్ఞానేన-అపాస్తం నిరస్తం, ప్రతిషిద్ధం-తమోఽజ్ఞానం, తన్మూలకో-భిదాభ్రమః భేదభ్రమః, అస్వాత్మకస్వతన్త్రవ
స్తుభ్రమశ్చ యస్య, సః ముక్తో హి బద్ధదశాయాం సఙ్కుచితజ్ఞానేనానిరస్తాజ్ఞానతన్మూలకాబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుభ్రమయుక్తః
భవద్వా, స్వతేజసా స్వసంబన్ధినా పరాభిభవసామర్థ్యేన-నిరస్తం తమోఽజ్ఞానం-తన్మూలకో, భేదభ్రమః-స్వస్మిన్నద్వారక
దేవత్వమనుష్యత్వాదిభేదభ్రమశ్చ-యస్య-సః-కథమేవంభూతో విజ్ఞాయత ఇత్యత్రాహ ॥ స్వమాయయా స్వశరీరభూతయా ప్ర
కృత్యా కారణభూతయా-తదీక్షయా తద్విషయకేన కరణభూతేన స్వసంకల్పేన ఆత్మని స్వస్మిన్నేవాధారభూతే-రచితైః- ప్రా
ణేన్ద్రియబుద్ధిభిః-లిఙ్గవ్యత్యయ ఆర్షః-రచితాభిః ప్రాణేన్ద్రియబుద్ధిభిః కార్యభూతాభిః - సదనేషు భోగాయతనేషు దేహేషు- అ
భీయతే అభిగమ్యతే బుధ్యతే - ప్రాణాదీనాం కారణతయా జ్ఞాయత ఇత్యర్థః - ప్రాణాదిభిర్జన్తుషు భాతి చిత్రధేతి పాఠే- ప్రాణా
దీనామపి పరమాత్మశరీరత్వాత్తైర్విశిష్టశ్చిత్రధా భాతీతి, శాస్త్రవశాదవగమ్యాహ - నచ ప్రాణాదిసృష్టిః జీవకర్తృకైవేతి
తత్కారణతయా జ్ఞాయమానో జీవాన్నాతిరిచ్యత ఇతి వక్తుం యుక్తం - స్వస్య ప్రాణాదిసృష్టేః స్వస్వకర్తృకత్వాసంభ
వాత్ - నహి ప్రబుద్ధః స్వదుఃఖసాధనాని స్వయం సృజతి - నాపి సర్వప్రాణాదిసృష్టిరేకజీవకర్తృకేతి యుక్తిమత్, తస్యాపి స్వ
యం ప్రాణాదిరహితస్య కర్తృత్వాసంభవాత్ - ప్రాణాదిమత ఏవ కర్తృత్వదర్శనాత్ - ప్రాణాదిమత్త్వే తు తత్సృష్టేః క
ర్త్రన్తరసాపేక్షత్వాత్ - న చ తావత్స్వస్య ప్రాణాదీన్ సృష్ట్వా తతోఽన్యేషామపి సృజతీతి వక్తుం యుక్తం - తావత్ప్రాణాది
రహితస్య ప్రాణాదిసృష్టికర్తృత్వాసంభవాదన్యోన్యాశ్రయాచ్చ - పరమాత్మా తు కరణాయత్తజ్ఞాననిరపేక్షస్సఙ్కల్ప
మాత్రేణైవ ప్రాణాదీన్ స్రష్టుం శక్నోతీతి తత్కారణతయా జ్ఞాయత ఇతి సుష్ఠూక్తమ్ ❋ ॥౧౧॥ ❋ యస్యేతి ॥ అఖిలానాం క్షుద

---

౧౧ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ ప్రాణాదిభిర్జన్తుషుభాతిచిత్రధా ❋ ॥

తాంశ్శృణ్వతాంచజనానాం - అమీవం పాపంఘ్నన్తీతితథా - తై-ర్యస్య-గుణకర్మజన్మభిః- సుమఙ్గలైః నిరతిశయశ్రేయస్కరైః-విమిశ్రాః-వాచోగిరః-ప్రాణన్తిశుమ్భన్తిపునన్తిర్వా వితణ్యార్థనిర్దేశః-జగ-జ్జీవయన్తి-శోభయన్తి-పునన్తిచేత్యర్థః-తత్ర-గుణాః వాత్సల్యసౌశీల్యసౌలభ్యాదయః- కర్మాణిజగద్వ్యాపారప్రభృతీనిచేష్టితాని-జన్మానిరామకృష్ణాదీని - యావాచ-స్తద్విరక్తాః భగవద్గుణాదిప్రతిపాదనరహితా-స్తాః - పదలావణ్యార్థలావణ్యయుక్తాఅపి - శవశోభనాఃవస్త్రాద్యలఙ్కృతశవవచ్ఛోభనాః-మతాఃజ్ఞాతాః-శవకల్పానామభిమతా ఇతిభావః ॥ ౧౨ ॥ సచేతి॥ యఏవంవిధోవిష్ణురీశ్వరః-సఏవ-సాత్వతాన్వయేయాదవకులే - శ్రీకృష్ణరూపేణా-వతీర్ణః కిల ॥ స్వసేతుః స్వకృతమర్యాదా-తంపాలయతీతితథా- తేషా - మమరవర్యాణాం దైవసంపత్తిమభిజాతానాం-శర్మసుఖం- కరోతీతితథాభూతః - యశః కీర్తిం - వితన్వన్-వ్రజే-ఆస్తే-యశోవిశినష్టి-అశేషాణ్యఖిలాని-మఙ్గళాని-యస్మాత్, తత్-యచ్చ-దేవా-గాయన్తి ॥ ౧౩ ॥ తమితి తం-సాత్వతానాం,కులే-అవతీర్ణ-ముక్తవిధ-మహ-మద్య - నూనం-ద్రక్ష్యామి-యతో-మమ - ఉషసః-లిఙ్గవ్యత్యయఆర్షః-ఉషాంసి-ప్రభాతసమయాః- సుదర్శనాః ప్రసన్నాః సుఖప్రభాతా రజన్యః - శుభసూచకాబభూవురిత్యర్థః , కథంభూతం-మహతాంసాధూనాం-గతింస్వప్రాప్త్యుపాయం - గురుంహితకారిణం - కించ-రూపంవిగ్రహం,దధానంబిభ్రాణం,కథంభూతంరూపం-త్రైలోక్యకాన్తంత్రిలోకసున్దరం,దృశిమతాంచక్షుష్మతాం-మహోత్సవోహర్షో, యస్మాత్, తత్-శ్రియోలక్ష్మ్యాః-ఈప్సితమాస్పదం, ఆశ్రయభూతమ్ ॥ ౧౪ ॥ కించ॥ అథేతి॥ అథాస్యదర్శనానన్తరం సపది-రథావరూఢో-హ-మీశ్వరయోః- ప్రధానపుంసోః పురుషోత్తమయోః - రామకృష్ణయోః-చరణం - నూనంధ్రువం-నమస్యే - చరణంకథంభూతం-యోగిభిరప్యా-త్మలబ్ధమేవ స

లామీవహాభిస్సుమఙ్గలైర్వాచోవిమిశ్రాగుణకర్మజన్మభిః । ప్రాణన్తిశుమ్భన్తిపునన్తివైజగద్యాస్తద్విరక్తాశ్శవశోభనామతాః ॥ ౧౨ ॥ సచావతీర్ణః కిలసాత్వతాన్వయేస్వసేతుపాలామరవర్యశర్మకృత్ । యశోవితన్వన్వ్రజఆస్తఈశ్వరోగాయన్తిదేవాయదశేషమఙ్గళమ్ ॥ ౧౩ ॥ తంత్వద్యనూనంమహతాంగతింగురుంత్రైలోక్యకాన్తందృశిమన్మహోత్సవమ్ । రూపందధానంశ్రియఈప్సితాస్పదంద్రక్ష్యే మమాసన్నుషసస్సుదర్శనాః॥ అథావరూఢస్సపదీశయోరథాత్ప్రధానపుంసోశ్చరణంస్వలబ్ధయే । ధియాధృతంయోగిభిరప్యహంధ్రువంనమస్యఆభ్యాంచసఖీన్వనౌకసః ॥ ౧౫ ॥ అప్యఙ్ఘ్రిమూలేపతితస్యమేవిభుశ్శిరస్యధాస్యన్నిజహస్తపఙ్కజమ్। దత్తాభయంకాలభుజఙ్గరంహసా ప్రోద్వేజితానాంశరణైషిణాంనృణామ్ ॥ ౧౬ ॥ సమర్హణంయత్రనిధాయకౌశికస్తథాబలిశ్చాపజగత్త్రయేన్ద్రతామ్ । యద్వావిహారేవ్రజయోషితాంశ్రమంస్పర్శేనసౌగన్ధికగన్ధ్యపానుదత్ ॥ ౧౭ ॥ నమయ్యుపైష్యత్యరిబుద్ధిమచ్యుతః కంసస్యభృత్యః ప్రహితోఽపివిశ్వదృక్ । యోఽన్తర్బహిశ్చేతసఏతదీహితంక్షేత్రజ్ఞఈక్షత్యమలేనచక్షుషా ॥ ౧౮ ॥ అప్యఙ్ఘ్రిమూలేఽవహితంకృతాఞ్జలింమామీక్షి

త్వాసిద్ధ్యై-ధియా, కేవలం-ధృతంభావితం-నతుదృష్టమితిభావః - తథా-ఆభ్యాంప్రధానపుంభ్యాంసహ- అనయోః-సఖీ- న్వనౌకసోగోపాన్నమస్యే ॥ ౧౫ ॥ కించా-థానన్తర-మఙ్ఘ్రిమూలే-పతితస్య-మమ-శిరసి-విభుః శ్రీకృష్ణః,స్వయం-హస్తపఙ్కజం అధాస్యత్,అధాస్యహస్తపఙ్కజంవిభావయతి ॥ దత్తాభయమిత్యాదినాసార్ధేన ॥ కాలఏవభుజఙ్గ - స్తస్య,రంహసావేగేన,ప్రోద్వేజితానాంసంసారభీరూణాం,శరణైషిణాంరక్షణోపాయత్వేనాధ్యవస్యతాంజనానాం- దత్తమభయంయేనతత్ ॥ ౧౬ ॥ కిఞ్చ,యత్రయస్మిన్హస్తపఙ్కజే బలిర్వైరోచనిః,పదత్రయపరిమితభూదానసమయే,అర్హణమర్ఘ్యం-విధాయ జగత్త్రయేన్ద్రతాం,ప్రాప్తవా,నితిప్రసిద్ధిముపజీవ్యేత్థముక్తం , ఏవంముముక్షూణాం మోక్షదంసకామానామభ్యుదయప్రదంచేత్యుక్తం,అనురక్తానాంపరమసుఖదంచేత్యాహ॥ యద్వేతి॥ వాశబ్దో వితర్కే,ఉక్తసముచ్చయద్యోతకో వా॥ నిపాతానామనేకార్థత్వాత్ ॥ యచ్చేత్యర్థః,వ్రజయోషితాం,విహారే-యః,శ్రమ,స్తం,సౌగన్ధికగన్ధి యద్ధస్తపఙ్కజంకర్తృ అపానుదత్ దూరీచకార సౌగన్ధికస్యేవగన్ధోయస్యతత్సౌగన్ధికగన్ధి, సౌగన్ధికంకమలజాతివిశేషః ॥ ౧౭ ॥ ఏవంపరమానుగ్రహంసంభావ్యపునరప్యసంభవమాశఙ్క్యపరిహరతి ॥ నమయీతి ॥ యద్యప్యహం,కంసేన , ప్రహితః ప్రేషితః-తద్భృత్యోశ్చ తథాఽపి,మయి , అరిబుద్ధింఅరేరయమితిబుద్ధింనోపైష్యతినకరిష్యతీత్యర్థః,యతస్స - విశ్వదృక్ సర్వసాక్షీ-విశ్వదృక్త్వమేవప్రపఞ్చయతి-క్షేత్రజ్ఞః యుగపత్సర్వాణి క్షేత్రాణిజానన్నీశ్వరః నియన్తాచసన్ - ఏత - దస్మచ్చేతస - ఈహితంవ్యాపారం-చేతసోఽన్తర్బహిశ్చ-వసన్ ॥ యో మనసితిష్ఠన్నితిశ్రుతేః-యః-అమలేనసంకోచరూపవికారరహితేన-చక్షుషాధర్మజ్ఞానేన- ఈక్షతేసర్వంయుగపత్సాక్షాత్కరోతి, అయంభావః-బహిరేవాహంకంసమనువర్తే- అన్తస్తుశ్రీకృష్ణమేవ-తదేతదస్యాప్యవిదితంనాస్తీతి ॥ ౧౮ ॥ అపి-శచ్చరణోపాన్తే,అవహితఃసంయతం-బద్ధాఞ్జలించ-మాం- స్మితేనసహితం

ఘాతథా - కృపామృతేనార్ద్రయా, దృశా దృష్ట్వా ద్రక్ష్యతి, తర్హి, సపద్యేవ, పినష్టాఖిలకల్మషః, విగతశఙ్కశ్చ, ఊర్జితాం, ముదం, మోదం ప్రాప్స్యామి ॥ ౧౯ ॥ కిఞ్చ, సుహృత్తమం, జ్ఞాతిం-నవిద్యతే తస్మాదన్యద్దైవతం యస్య తం, మాం, పృథుభ్యాం దీర్ఘాభ్యాం, భుజాభ్యాం-పరిరప్స్యతే ఆలిఙ్గిష్యతి-యదా - తదైవ, మమ, ఆత్మా దేహః, తీర్థీక్రియతే పవిత్రీకరిష్యతే, అతోఽస్య, తోకః-మమ - కర్మాత్మకః, బన్ధశ్చ, ఉచ్ఛ్వసితి శిథిలీభవిష్యతి ॥ ౨౦ ॥ కిఞ్చ-ఉరుశ్రవాః శ్రీకృష్ణః లబ్ధః, అఙ్గసఙ్గః పరిరమ్భో, యేన, తం, బద్ధాఞ్జలిం చ, మాం, హే అక్రూర, హే తతేతి హే తాతేతి చ, వక్ష్యతి సమ్బోధయతి-తదా, వయం, జన్మభృతః సఫలజన్మానః, భవిష్యామః-యస్తు పుమాన్, మహీయసా భగవతా, నైవాదృతః ఆదృతో న భవతి, అముష్యానాదృతస్య, తజ్జన్మ, ధిక్ నిన్ద్యమిత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ పునరపి సుహృత్తమం జ్ఞాతిత్వాది ప్రయుక్తపరిరమ్భాదేరసమ్భవమాశఙ్క్యానన్యదైవతత్వప్రయుక్తస్య తస్య సమ్భవమాహ ॥ నతస్యేతి ॥ యద్యపి సమస్య తస్య, న దయితాదయః, సన్తి, న విషమాబుద్ధిరస్తీత్యర్థః, తథాఽపి, యథా, భక్తాః- ఆత్మానం, భజన్తే, తథా, భక్తాన్భజత ఏవ ॥ "యే యథా మాం ప్రపద్యన్తే తాంస్తథైవ భజామ్యహమ్। ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః", ఇతి తదుక్తేరితి భావః, అవైషమ్యేఽపి భక్తానేవానుభజత ఇత్యత్ర దృష్టాన్తః సురద్రుమః కల్పతరుః- యద్వద్యథా, ఉపాశ్రితానాం భజతామేవ, అర్థదః కామదః, తద్వత్ న హ్యేతావతా తస్య వైషమ్యమస్తీతి భావః ॥ ౨౨ ॥ కిఞ్చ, యదూత్తమోఽగ్రజో రామః, అవనతం ప్రణతం-మాం, స్మయన్-పరిష్వజ్య, యో-మయాఽఞ్జలిః, క్రియతే, తస్మిన్నేవ, గృహీతం-మాం, గృహం - ప్రవేశ్య, ప్రాప్తాని లబ్ధాని, సమస్తసత్కృతాన్యర్ఘ్యాదీని, యేన, తం,

---

తాసస్మితమార్ద్రయా దృశా । సపద్యపధ్వస్తసమస్తకిల్బిషో వోఢా ముదం వీతవిశఙ్క ఊర్జితామ్ ॥ ౧౯ ॥ సుహృత్తమం జ్ఞాతిమనన్యదైవతం దోర్భ్యాం బృహద్భ్యాం పరిరప్స్యతేఽథ మామ్। ఆత్మా హి తీర్థీక్రియతే తదైవ మే బన్ధశ్చ కర్మాత్మక ఉచ్ఛ్వసిత్యతః ॥ ౨౦ ॥ లబ్ధాఙ్గసఙ్గం ప్రణతం కృతాఞ్జలిం మాం వక్ష్యతేఽక్రూర తతేత్యురుశ్రవాః। తదా వయం జన్మభృతో మహీయసా నైవాదృతో యో ధిగముష్య జన్మ తత్ ॥ ౨౧ ॥ న తస్య కశ్చిద్దయితః సుహృత్తమో న చాప్రియో ద్వేష్య ఉపేక్ష్య ఏవ వా। తథాఽపి భక్తాన్భజతే యథా తథా సురద్రుమో యద్వదుపాశ్రితార్థదః ॥ ౨౨ ॥ కిం చాగ్రజో మాఽవనతం యదూత్తమః స్మయన్పరిష్వజ్య గృహీతమఞ్జలౌ। గృహం ప్రవేశ్యాప్తసమస్తసత్కృతం సంప్రక్ష్యతే కంసకృతం స్వబన్ధుషు ॥ ౨౩ ॥ ఇతి సఞ్చిన్తయన్కృష్ణం శ్వఫల్కతనయోఽధ్వని। రథేన గోకులం ప్రాప్తః సూర్యశ్చాస్తగిరిం నృప ॥ ౨౪ ॥ పదాని తస్యాఖిలలోకపాలకిరీటజుష్టామలపాదరేణోః। దదర్శ గోష్ఠే క్షితికౌతుకాని విలక్షితాన్యబ్జయవాఙ్కుశాద్యైః ॥ ౨౫ ॥ తద్దర్శనాహ్లాదవివృద్ధసమ్భ్రమః ప్రేమ్ణోర్ధ్వరోమాఽశ్రుకలాకులేక్షణః। రథాదవప్లుత్య స తేష్వవేష్టత ప్రభోరమూన్యఙ్ఘ్రిరజాంస్యహో ఇతి ॥ ౨౬ ॥ దేహంభృతామియానర్థో హిత్వా దమ్భం భియం శుచమ్। సన్దేశాద్యో హరేర్లిఙ్గదర్శనశ్రవణాదిభిః ॥ ౨౭ ॥ చిరమావేష్ట్య చోత్థాయ రథమారుహ్య వేగతః। క్వ తిష్ఠతి గవేశానః కృష్ణో రామ ఇతి బ్రువన్॥

మాం ప్రతి, స్వబన్ధుషు విషయభూతేషు-కంసకృతం, ద్రోహం-సంప్రక్ష్యతే, ప్రచ్ఛజ్ఞీప్సాయాం వాచి ॥ ౨౩ ॥ ఇత్థం, శ్వఫల్కతనయోఽక్రూరః- పథి, క్రమేణాఽనుచిన్తయన్-రథేన గమనసాధనేన గోకులం, ప్రాప్తః, హే నృప-సూర్యశ్చ, అస్తగిరిం, ప్రాప్తః, అస్తమితో బభూవ, యద్యపి గోకులమధుపుర్యోరన్తరా క్రోశత్రయమేవ, అక్రూరస్తు ప్రభాతసమయ ఏవ రథారూఢో మధుపుర్యాః ప్రతస్థే, తథాఽపి కృష్ణానుచిన్తయా పరవశస్తత్ర తత్ర విలమ్బయన్ సాయన్తనవేలాయాం గోకులం ప్రాప్త ఇతి భావః ॥ ౨౪ ॥ పదానీతి ॥ అఖిలైః, లోకపాలైః, కిరీటేషు-జుష్టాః, అమలాః-పాదరేణవో యస్య, తస్య, భగవతః, సమ్బన్ధీని-క్షితేరలఙ్కారరూపాణి, అబ్జాదిరేఖాభిర్విలక్షితాని చిహ్నితాని-పదాని గోష్ఠే-దదర్శ ॥ ౨౫ ॥ తేషాం పదానాం, దర్శనేన-య ఆహ్లాదః, తేన- వివృద్ధః-సమ్భ్రమో-యస్య, ప్రేమ్ణా ఊర్ధ్వాన్యుదఞ్చితాని-రోమాణి-యస్య-అశ్రూణాం హర్షజానాం, కలాభిర్లేశైః, ఆకులే, ఈక్షణే-యస్య-సోఽక్రూరః-రథాత్, అవప్లుత్య, తేషు పదేషు, అవేష్టత వ్యలుఠత్, అహో ప్రభోః కృష్ణస్యామూన్యఙ్ఘ్రిరజాంసి బ్రహ్మాదీనామపి దుర్లభానీతి భావయన్నవేష్టతేత్యన్వయః ॥ ౨౬ ॥ నన్వవసాదవద్ధర్షోఽపి భక్తియోగవిరోధీ, అతః కిమిత్యేవమవేష్టతేత్యాహ॥ దేహంభృతామితి ॥ దేహభాజాం-మేతావానేవ పురుషార్థః-యోఽసౌ-దమ్భాదీన్-త్యక్త్వా, హరేః - సందేశాద్వృత్తాన్తాద్గుణానుకథనాత్, లిఙ్గానాం విగ్రహాణాం చిహ్నానాంచ దర్శనశ్రవణాదిభిశ్చ, యోఽవస్థావిశేషః, స ఏవేతి ప్రదర్శయితుమిత్యర్థః, భక్తైః పరాం కాష్ఠాం దర్శయితుమవేష్టతేతి భావః ॥ ౨౭ ॥ తతో, వ్రజే, కృష్ణం రామం చ దదర్శ-కథంభూతౌ, గావో దుహ్యన్తేఽస్మిన్నితి గోదోహనం తత్స్థానం-గతౌ

ప్రాప్తౌ, శ్యామలశ్చ శ్వేతశ్చ,తౌ.శ్రియోలక్ష్మ్యాః, శోభాయాశ్చాశ్రయభూతౌ బృహద్భుజౌ పీనవర్తులదీర్ఘభుజయుక్తౌ
శోభనే ప్రసన్నే,ముఖే,యయోః,తౌ,బాలద్విరదస్యకలభస్యేవ,పదవిన్యాసౌ యయోః ❁॥ ౨౮ ॥❁ధ్వజాదిరేఖాభిః,చిహ్ని
తైరఙ్ఘ్రిపఙ్కజైః-వ్రజమలఙ్కుర్వన్తౌ-మహాత్మానౌ సుశీలౌ , అనుక్రోశోఽనుకమ్పా,తద్వలసితస్మితయుక్త - మీక్షణం-
యయోః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ఉదారౌరుచిరా , క్రీడా-యయోః,స్రజౌవనయోస్తఇతితౌ-పుణ్యేన-చన్దనేనానులిప్తాన్యఙ్గాని య
యోః-విరజేనిర్మలే-వాససీ-యయోః ❁॥ ౩౦ ॥❁ప్రధానపురుషౌశ్రేష్ఠపురుషౌ,ఆద్యౌసృష్టేఃపూర్వంవిద్యమానౌ జగత్కా
రణభూతౌ,జగన్మయౌజగచ్ఛరీరకత్వేనతత్పతీచతౌ-జగత్యర్థేజగత్పరిపాలనార్థ -మంశేనసఙ్కల్పేనా-వతీర్ణౌ-బలాధిక్యాద్బ
లః-కేశౌబ్రహ్మరుద్రౌ-వాతిశయత్వాదయతీతికేశవః ‹‹ కఇతిబ్రహ్మణోనామఈశోఽహంసర్వదేహినామ్ । ఆవాంతవాఙ్గేస
మ్భూతౌతస్మాత్కేశవనామవాన్ ,నితిరుద్రేణైవకేశవశబ్దార్థస్యనిరుక్తేః-బలశ్చకేశవశ్చబలకేశవౌ ✱॥౩౧॥✱ హేరాజన్,స్వ
యా,ప్రభయా-దిశో-వితిమిరాః-కుర్వాణౌ,యథా-కనకేనా చితః-మధ్యేఉపచితః ,మరకతశైలఃఇన్ద్రనీలపర్వతఇతియావత్,
ఇయంకృష్ణస్యోపమా-రౌప్యఇత్యస్యాప్యఙ్నాచితఇతిశేషః-ఇయంరామస్యోపమా,ఏవంభూతౌ-దదర్శేతిసంబన్ధః ❁॥౩౨॥❁
తదా-సోఽక్రూరః-తత్క్షణమేవ,రథా-దవప్లుత్య,ప్రేమ్ణా,విహ్వలః-రామకృష్ణయోః,చరణోపాన్తే-దణ్డవత్,పపాత ❁॥౩౩॥❁
భగవద్దర్శనజాహ్లాదేన యః-బాష్పం - తేన-పరిత ,ఆకులేవ్యాప్తే,ఈక్షణే-యస్య,సః - పులకై - రాచితంవ్యాప్తం,అఙ్గం-య
స్య - తథాభూతః-హేనృప , ఔత్కణ్ఠ్యాత్-స్వాఖ్యానేఅక్రూరోఽహంనమస్కరోమీతికథనే , నాశకత్న ప్రబభూ

దదర్శరామంకృష్ణంచగోష్ఠేగోదోహనంగతౌ। పీతనీలాంబరధరౌ శారదాంబురుహేక్షణౌ ।కిశోరౌ-శ్యామల
శ్వేతౌశ్రీనికేతౌబృహద్భుజౌ।సుముఖౌసున్దరవరౌబాలద్విరదవిక్రమౌ ॥ ౨౮ ॥ ధ్వజవజ్రాఙ్కుశామ్భోజై
శ్చిహ్నితైరఙ్ఘ్రిభిర్వ్రజమ్ । శోభయన్తౌమహాత్మానౌసానుక్రోశస్మితేక్షణౌ ॥ ౨౯ ॥ ఉదారరుచిరక్రీడౌస్రగ్వి
ణౌవనమాలినౌ। పుణ్యగన్ధానులిప్తాఙ్గౌస్నాతౌవిరజ✱వాససౌ। ౩౦ ।ప్రధానపురుషావాద్యౌజగద్ధేతూజగత్ప
తీ । అవతీర్ణౌజగత్యర్థేస్వాంశేనబలకేశవౌ॥ ౩౧ ॥దిశోవితిమిరారాజన్కుర్వాణౌప్రభయాస్వయా । య
థామరకతశ్శైలోరౌప్యశ్చకనకాచితః॥ ౩౨ ॥రథాత్తూర్ణమవప్లుత్యసోఽక్రూరస్స్నేహవిహ్వలః।పపాత
చరణోపాన్తేదణ్డవద్రామకృష్ణయోః॥ ౩౩ ॥ భగవద్దర్శనాహ్లాదబాష్పపర్యాకులేక్షణః । పులకాఞ్చితాఙ్గఔత్సు
క్యాత్స్వాఖ్యానేనాశకన్నృప॥ ౩౪ ॥ భగవాంస్తదభిప్రేత్యరథాఙ్గాఙ్కితపాణినా । పరిరేభేఽభ్యుపాకృ
ష్యప్రీతఃప్రణతవత్సలః॥ ౩౫ ॥సఙ్కర్షణశ్చప్రణతముపగూహ్యమహామనాః। గృహీత్వాపాణినాపాణిమనయ
త్సానుజోగృహమ్॥ ౩౬ ॥పృష్ట్వాచస్వాగతంతస్మైనివేద్యచవరాసనమ్। ప్రక్షాల్యవిధివత్పాదౌమధుపర్క-ము
పాహరత్॥ ౩౭ ॥నివేద్యగాంచాతిథయేసంవాహ్యశ్రాన్తమాదృతః। అన్నంబహుగుణంమేధ్యంశ్రద్ధయోపా
హరద్విభుః॥ ౩౮ ॥తస్మైభుక్తవతేప్రీత్యారామఃపరమధర్మవిత్ । ముఖవాసైర్గన్ధమాల్యైఃపరాంప్రీతింవ్య
ధాత్పునః॥ ౩౯ ॥ పప్రచ్ఛసత్కృతంనన్దఃకథంస్థనిరనుగ్రహే ।కంసేజీవతిదాశార్హసౌనపాలాఇవావయః॥

వ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁భగవాన్కృష్ణః-త-దక్రూరోఽయమేతదర్థమిహాగతఇత్యేత-జ్జ్ఞాత్వా-ప్రణతవత్సలత్వా,ద్రథాఙ్గేనచక్రేణా-
ఙ్కితో-యః-పాణిః-తేన-త-మభిముఖం-సమీపే ఆకృష్య ప్రీతః-పరిరేభేఆలిఙ్గితవాన్ ❁॥౩౫ ॥❁తత-స్సఙ్కర్షణోఽపి, ప్రణత-
మక్రూర,ముపగూహ్యాశ్లిష్య,ప్రీతమనాః,స్వపాణినా తస్య-పాణిం-గృహీత్వా-సానుజో-గృహ-మనయత్ ❁॥ ౩౬ ॥ ❁తత-
స్స్వాగతం-పృష్ట్వా,తస్మై- అక్రూరాయ , శ్రేష్ఠ-మాసన-సమర్ప్య , యథావిధి-పాదౌ-ప్రక్షాల్య , మధుపర్క,ముపాహృ
త్యానీయ-సమర్పితవాన్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁తత-ఆదృతో-ఽతిథయేఽక్రూరాయ- గాం-సమర్ప్య-శ్రాన్తం-తం-సంవాహ్యపా
దసంవాహనాదికంకారయిత్వా - మేధ్యంవిశుద్ధం - బహుగుణోపేతంషడ్రసయుక్త - మన్నం-శ్రద్ధయా-సమర్పయామా
స ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁తస్మాఇతి॥ముఖవాసైఃకర్పూరాదిభిః,గన్ధమాల్యతామ్బూలైశ్చ తస్మైతస్య-పరాం-ప్రీతిం-వ్యధాదుపపా
దయత్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁తతో-నన్దస్తం-కుశలం-పప్రచ్ఛ॥ ప్రశ్నమాహకథమిత్యాదినావిమృశామఇత్యన్తేన॥ నిరనుగ్రహేప్ర
త్యుతక్రూరేచ-దాశార్హ-కంసే-జీవతిసతి-కథంకేనప్రకారేణ- స్థజీవథ-ఇత్యర్థః - సౌనాఃపశుఘాతినః-పాలకాః-యేషాం-
తే-అవయోమేషాఇవ-తత్తుల్యాయూయమిత్యర్థః ❁॥ ౪౦ ॥ ❁నిరనుగ్రహతామేవాహ।యోఽవధీదితి॥స్వసుర్భగిన్యాః-క్రో
శన్త్యాస్సత్యాః-తోకాన్యపత్యాన్య-వధీత్ - అసుతృప్ అసూన్తర్పయతీతితథా-అతః- ఖలః తస్యైవంవిధస్యకంసస్య - ప్ర
జానాం-యోయుష్మాకం - కుశలం- కీదృశమితివిమృశామహే, యేషాంజీవనమాత్రమపిదుర్లభం తేషాంవఃకుశలంకిమితివిచా

రయా మేత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ ఇత్థం, నన్దేన-సూనృతయా మధురయా, వాచా- పరిపృష్ట-స్సత్కృతశ్చ, అక్రూరః, అధ్వశ్రమం-జహౌ ॥ ౪౨ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే అష్టత్రింశోఽధ్యాయః ॥

అథ సమవాప్త మనోరథేనాక్రూరేణ విజ్ఞాపిత కంసచికీర్షస్య భగవతః ప్రస్థానసముద్యోగ సమవలోకన భవిష్యద్భగవద్విశ్లేషజతాపతప్త గోపీజన మిథస్సంభాషణం మధ్యేమార్గమక్రూరాయ స్వాసాధారణదివ్య విగ్రహప్రదర్శన ప్రకారం చానువర్ణయత్యేకోనచత్వారింశేన ॥ సుఖోపవిష్ట ఇత్యాదినా॥ భక్తానాం మనోరథాస్సత్యా భవన్తీతి దర్శయన్నాహ॥ సుఖోపవిష్ట ఇతి॥ రామకృష్ణాభ్యా-ముర్వధికం-సమ్మానితః-పర్యఙ్కే-, సుఖం యథా తథోపవిష్టోఽక్రూరః-పథి-యాన్మనోరథాన్, చకార-తాన్సర్వాన్-లేభే ప్రాప ॥ ౧ ॥ తథా హి॥ భగవతి షాడ్గుణ్యపూర్ణే - శ్రీనికేతనే శ్రీనివాసే, ప్రసన్నే సతి-కిమలభ్యం-సర్వం సులభమేవేత్యర్థః, తర్హైశ్వర్యకైవల్యభగవత్ప్రాప్త్యాద్యన్యతమం స్వసమీహితం కిమితి న వృణ్వాత ఇత్యత్రాహ-తథాఽపి, యద్యపి సర్వం సులభమేవ, తథాపి, హే రాజన్, తత్పరాః భగవత్పరాః, కిఞ్చిదపి న వాఞ్ఛన్తి హి, తదనుభవాపేక్షయా సర్వస్య తుచ్ఛత్వాదితి భావః ॥ ౨ ॥ తదా, భగవాన్, దేవకీసుతః, సాయఙ్కాలభోజనం, కృత్వా, స్వసుహృత్సు వసుదేవాదిషు, కంసస్య, వృత్తిమన్వచ్ఛ, తస్య, చికీర్షితం-పప్రచ్ఛ ॥ ౩ ॥ ప్రశ్నమేవాహ॥ తాతేత్యాదిభిశ్చతుర్భిః॥ హే తాత-సౌమ్య ఆగతః త్వం కచ్చిత్ ఇదమస్మదిష్టం స్వాగతం నిర్విఘ్నమాగమనం జాతం కిల-వో యుష్మాకం భద్రమస్తు సర్వత్ర సర్వదా కుశలమేవ భూయాత్ స్వె

~~~~~~

యోఽవధీస్స్వస్వసుస్తోకాన్క్రోశన్త్యా అసుతృప్ఖలః । కిన్నుస్విత్తత్ప్రజానాం వః కుశలం విమృశామహే॥ ౪౧॥
ఇత్థం మధురయా వాచా నన్దేన సుసభాజితః । అక్రూరః పరిపృష్టేన జహావధ్వపరిశ్రమమ్॥ ౪౨ ॥ **********
********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే అష్టత్రింశోఽధ్యాయః **********

శ్రీశుక ఉవాచ॥ సుఖోపవిష్టః పర్యఙ్కే రామకృష్ణోరుమానితః। లేభే మనోరథాన్సర్వాన్పథి యాన్స చకార హ ॥౧॥
కిమలభ్యం భగవతి ప్రసన్నే శ్రీనికేతనే। తథాఽపి తత్పరా రాజన్న హి వాఞ్ఛన్తి కిఞ్చన॥ ౨ ॥ సాయన్తనాశనం కృత్వా భగవాన్దేవకీసుతః । సుహృత్సు వృత్తిం కంసస్య పప్రచ్ఛాన్యచ్చికీర్షితమ్॥ ౩ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ తాత సౌమ్యాగతః కచ్చిత్స్వాగతం భద్రమస్తు వః। అపి స్వజ్ఞాతిబన్ధూనామనమీవమనామయమ్ ॥ ౪ ॥ కింనునః కుశలం పృచ్ఛే ఏధమానే కులామయే । కంసే మాతులనామ్న్యఙ్గ స్వానాం నస్తత్ప్రజాసు చ॥ ౫ ॥ అహో అస్మదభూద్భూరి పిత్రోర్వృజినమార్యయోః । యద్ధేతోః పుత్రమరణం యద్ధేతోర్బన్ధనం తయోః॥ ౬ ॥ దిష్ట్యాఽద్య దర్శనం స్వానాం మహ్యం వస్సౌమ్య కాఙ్క్షితమ్ । సఞ్జాతం వర్ణ్యతాం తాత తవాగమనకారణమ్॥ ౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ పృష్టో భగవతా సర్వం వర్ణయామాస మాధవః। వైరానుబన్ధం యదుషు వసుదేవవధోద్యమమ్॥ ౮ ॥ యత్సన్దేశో యదర్థం వా దూతస్సమ్ప్రేషితస్స్వయమ్ । యదుక్తం నారదేనాస్య స్వజన్మానకదున్దుభేః॥ ౯ ॥ శ్రుత్వాఽక్రూ

~~~~~~

షామాత్మీయానాం-జ్ఞాతీనాం-సపిణ్డానాం-బన్ధూనాం అసపిణ్డానాం-చ అనమీవం అశుభరహితం-అనామయం ఆరోగ్యం చ అపి, అస్తి కచ్చిత్ ॥ ౪ ॥ ఏవం ప్రశ్నోఽపి మమ నాతీవ సజ్జచ్ఛత ఇత్యాహ॥ కింన్వితి॥ అఙ్గ హే తాత-మాతులనామ్ని నామమాత్రేణ మాతులే, న తు వస్తుత ఇతి భావః- అస్మాకం- కులామయే కులస్య రోగతుల్యే కంసే -వర్ధమానే సతి నోఽస్మాకం-స్వానాం జ్ఞాతీనాం-తత్ప్రజాసు తదపత్యేషు చ-కుశలం-కిన్ను కిమితి-పృచ్ఛే ॥ ౫ ॥ అహో అస్మత్ అస్మత్తో నిమిత్తాత్-ఆర్యయోః పూజ్యయోః-నిరపరాధయోః-మాతాపిత్రోః-భూరి-వృజనం దుఃఖం-ప్రాప్తం॥ తదేవ ప్రపఞ్చయతి॥ యత్ యస్మాత్ - అస్మత్తో-హేతోః నిమిత్తాత్-పుత్రాణాం అస్మదగ్రజానాం-మరణం-య-దస్మన్నిమిత్తాత్-తయోః పిత్రోః-బన్ధనం చ ప్రాప్తమ్ ॥ ౬ ॥ అస్తు తావత్, హే సౌమ్య-చిరం-వాఞ్ఛితం-స్వానాం - వో యుష్మాకం-దర్శనం త్వ-ద్య-సఞ్జాతం. ఏత, ద్దిష్ట్యా ఆనన్దజనకం, అస్మాకం। హే తాత-తవా-గమనకారణం-వర్ణ్యతాం కథ్యతామ్ ॥ ౭ ॥ ఇతీత్థం-భగవతా-పృష్టో- మాధవో మధువంశప్రభవోఽక్రూర-స్సర్వం, వర్ణయామాస ॥ సర్వశబ్దవివక్షితమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ వైరానుబన్ధమితి సార్ధేన - యదుషు విషయభూతేషు-కంసస్య-వైరానుబన్ధం వైరప్రీతిః తదనుబధ్యత ఇత్యనుబన్ధః-తత్కార్యక్లేశాపాదనం చ - తథా-వసుదేవస్య -వధోద్యమం వధార్థయత్నమ్ ॥ ౮ ॥ యః-ధనుర్యాగచ్ఛద్మనా సన్దేశో-యస్య సః- స్వయమాత్మా - దూతః దూతీకృతః, యదర్థం సోపాయం సమానయనేన చాణూరాదిభిర్ఘాతనార్థం - ప్రేషితః- ఆనకదున్దుభేః వసుదేవాత్సకాశాత్ , స్వజన్మ కృష్ణజన్మ చ-య-న్నారదేనా-స్య కంసస్యోక్తం-తచ్చ- త్యేతత్సర్వం-వర్ణయామాసేతి సమ్బన్ధః ॥ ౯ ॥ ఇత్థం-వర్ణిత-మక్రూరస్య, వచ ఆకర్ణ్య-కృష్ణః-పరాన్ శత్రూన్ స్వీరాన్ హన్తీతి తథా-బలో రామశ్చ, ప్రహస్య-రాజ్ఞా కంసేన-ఆదిష్టం - సర్వం-నన్దం ప్రతి విజ్ఞా

తుః॥ విజ్ఞాపయామాసుః ॥ ౧౦ ॥ సోఽపి నన్దోఽపి-గోపాన్-సమాదిశత్ ఆజ్ఞాపయామాస॥ సమాదేశప్రకారమేవాహ॥
గృహ్యతామిత్యాదినార్ధేనేత్యర్థేన॥ గోరసః క్షీరాదిః- గృహ్యతాం-తథో- పాయనాన్యుత్తమవస్తూని-గృహ్ణీధ్వం-శకటాని-
యుజ్యన్తాం-వృషభైరితి శేషః ॥ ౧౧ ॥ శ్వస్సమనన్తరేఽహ్ని, మధుపురీం ప్రతి గమిష్యామః - నృపతేః కంసాయ, సం
ప్రదానస్య శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ-రసాన్ క్షీరఘృతాదీన్-దాస్యామః- అత్ర మధుపుర్యాం - మహోత్సవం ధనుర్యాగం-ద్రక్ష్యా
మః-జానపదా దేశవాసినస్తత్ర - యాన్తి కిల - తాంశ్చ ద్రక్ష్యామ ఇత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ ఇత్థం-నన్దగోపః-స్వస్య, గోకులే, క్ష
త్త్రా సూతేన ప్రయోజ్యకర్త్రా అఘోషయత్ హే నృప-తాః గోకులస్థాః- గోప్యః - తదా -అక్రూరం - రామకృష్ణౌ-వ్రజం నేతు
మాగత-ముపశ్రుత్య వ్యథితా-బభూవుః ॥ ౧౩ ॥ వ్యథాలిఙ్గాన్యాహ పఞ్చభిః ॥ కాశ్చిదితి॥ కాశ్చిద్గోప్యః- తేన శ్రవణేన
కృతో-హృత్తాప- స్తేన-య-శ్శ్వాసః సోష్ణనిశ్శ్వాసమారుత-స్తేన-మ్లానా,ముఖశ్రీ-ర్యాసాం - తాః, శ్లథాని - దుకూలాని-వ
లయాని-కేశగ్రన్థయశ్చ-యాసాం,తథాభూతాః-కాశ్చన-బభూవుః ॥ ౧౪ ॥ అన్యాస్తు- తస్య భగవతో-ఽనుధ్యానేన-
నివృత్తా-అశేషా-శ్చక్షురాదివృత్తయో-యాసాం తాః - ఇమం లోకం దేహమపి - నాభ్యజానన్ నానుసమదధత-ఆత్మైవలోక
స్తం-గతా-ఆత్మసాక్షాత్కారిణః-యోగారూఢా ఇవేత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ అపరాః స్త్రియః , శౌరేః -గిరః, స్మరన్త్యః, సమ్ము
ముహుః-కథంభూతా గిరః-అనురాగేణ-స్మితం-తేన-ఈరితాః- హృది స్పృశన్తీతి తథా-మనోజ్ఞాః విచిత్రాణి-పదాని-యా

రవచాః కృష్ణో బలశ్చ పరవీరహా । ప్రహస్య నన్దం పితరం రాజ్ఞాఽఽదిష్టం విజజ్ఞతుః॥ ౧౦ ॥ గోపాన్సమాదిశత్సో
ఽపి గృహ్యతాం సర్వగోరసః । ఉపాయనాని గృహ్ణీధ్వం యుజ్యన్తాం శకటాని చ॥ ౧౧ ॥ యాస్యామశ్శ్వో మధు
పురీం దాస్యామో నృపతేరసాన్ । ద్రక్ష్యామోఽత్ర మహోత్సవం యాన్తి జానపదాః కిల ॥ ఏవమాఘోషయత్క్ష
త్త్రా నన్దగోపస్స్వగోకులే॥ ౧౨ ॥ గోప్యస్తాస్తదుపశ్రుత్య బభూవుర్వ్యథితా నృప। రామకృష్ణౌ పురీం నేతుమక్రూ
రం వ్రజమాగతమ్॥ ౧౩ ॥ కాశ్చిత్తత్కృతహృత్తాపశ్వాసమ్లానముఖశ్రియః । స్రంసద్దుకూలవలయకేశగ్రన్థ
శ్చ కాశ్చన॥ ౧౪ ॥ అన్యాశ్చ తదనుధ్యాననివృత్తాశేషవృత్తయః। నాభ్యజానన్నిమం లోకమాత్మలోకం గతా ఇవ॥
స్మరన్త్యశ్చాపరాశ్శౌరేరనురాగస్మితేరితాః । హృదిస్పృశశ్చిత్రపదా గిరస్సమ్ముముహుస్స్త్రియః॥ ౧౬ ॥ గ
తిం సులలితాం చేష్టాం స్నిగ్ధహాసావలోకనమ్। శోకాపహాని నర్మాణి ప్రోద్దామచరితాని చ॥ ౧౭ ॥ చిన్తయన్త్యో
ముకున్దస్య భీతా విరహకాతరాః । సమేతాస్సఙ్ఘశః ప్రోచురశ్రుముఖ్యోఽచ్యుతాశయాః॥ ౧౮ ॥ గోప్య ఊచుః॥
అహో విధాతస్తవ న క్వచిద్దయా సంయోజ్య మైత్ర్యా ప్రణయేన దేహినః । తాంశ్చాకృతార్థాన్వియునఙ్క్ష్యపా
ర్థం విచేష్టితం తేఽర్భకచేష్టితం యథా॥ ౧౯ ॥ యస్త్వం ప్రదర్శ్యాసితకున్తలావృతం ముకున్దవక్త్రం సుకపోల
మున్నసమ్ । శోకాపనోదస్మితలేశసున్దరం కరోషి పారోక్ష్యమసాధు తే కృతమ్ ॥ ౨౦ ॥ క్రూరస్త్వమక్రూరస
మాఖ్యయా స్మ నశ్చక్షుర్హి దత్తం హరసే బతాజ్ఞవత్ । యేనైకదేశేఽఖిలసర్గసౌష్ఠవం త్వదీయమద్రాక్ష్మ వ

సుతాః ॥ ౧౬ ॥ కాశ్చిత్తు-విరహేణ భావినా-కాతరా విహ్వలాః-ముకున్దస్య-సున్దరతరాం - గతిం-తథాభూతాం-చే
ష్టాం రాసక్రీడాద్యాత్మికాం-స్నిగ్ధో-యో-హాస-స్తద్యుక్త-మవలోకనం చ-శోకమపఘ్నన్తీతి తథా - తాని-కర్మాణి పూతనాశ
కటాసురాదివధాత్మకాని కర్మాణి చ-ప్రోద్దామాని గమ్భీరాణి-చరితాని శయనాసనభోజనాదీని చ - స్మరన్త్యః-అచ్యుత ఏవ-ఆ
శయః చిత్తం-యాసాం- తాః, అశ్రూణి ముఖేషు యాసాం తాః-సఙ్ఘశస్సమేత్య తత్ర తత్ర సఙ్ఘశో భూత్వా-ప్రోచుః ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥
ఉక్తిమేవాహ॥ అహో ఇత్యాదిభిః ॥ తావచ్ఛ్రీకృష్ణసఙ్గతిం విధాయ విఫలయతీతి విధాతారం ప్రత్యేవాక్రోశన్త్య ఆహుః
అహో ఇతి త్రిభిః- హే విధాతః-తవ, క్వచిదపి-దయా-నాస్త్యే-హో, తథా హి ॥ మైత్ర్యా హితాచరణేన-ప్రణయేన స్నేహే
న, విశ్వాసేన చ-దేహినో జనాన్-తావ న్మిథః - సంయోజ్య, అకృతార్థాన ప్రాప్తభోగానేవ-తాన్ - వియునఙ్క్షి వియోజయ
సి తస్మాన్న, తవ-దయాఽస్తి,అత- స్తవ-చేష్టిత-మపార్థకం ప్రయోజనశూన్యం - యథా, బాలకచేష్టితం-తద్వత్-మూర్ఖస్త్వ
మితి భావః ॥ ౧౯ ॥ విగర్హితం చ తవ కర్మేత్యాహుః॥ యస్త్వమితి ॥ అసితైః - కున్తలై-రావృతం తద్వత్-శోభనౌ కపో
లౌ యస్మిన్-ఉన్నతా నాసికా యస్మిన్-తత్-శోకమపనుదతీతి శోకాపనోదః, స చాసౌ - స్మితలేశ- స్తేన-సున్దరం -ముకున్దస్య
వక్త్రమస్మాకం-ప్రదర్శ్య-యస్త్వం, పున, స్తస్య, పరోక్షమదృశ్యతాం - కరోషి-అత- స్తే తవ-కృతం కర్మ-అసాధు నిన్ద్యమి
త్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ నన్వక్రూర స్తస్య పారోక్ష్యం కరోతి న త్వహమిత్యాశఙ్క్యాహుః॥ క్రూరస్త్వమితి॥ యేన-త్వయా, నో
ఽస్మభ్యం, చక్షుః - దత్తం - తత్పున- స్త్వమేవ , అజ్ఞవద్దుఃఖానభిజ్ఞవన్మూర్ఖవ-దక్రూరసమాఖ్యయా-హరసే-అక్రూర ఇతి

వ్యాజమాత్రమేవ-నసత్త్వతోఽన్యః - నహ్యేవంకర్తుమన్యఃప్రభవతీత్యభిప్రాయేణ క్రూరసమాఖ్యయేత్యుక్తం, అతోనామ్నా న్తరేణ ధ్రువంత్వమేవాగతోదత్తమపహరన్ క్రూర ఇత్యర్థః॥ననుకృష్ణంహరామి, నతుయుష్మచ్చక్షురిత్యాశఙ్క్యాహుః॥ యేనత్వద్దత్తేనచక్షుషా,మధుద్విషః,శ్రీకృష్ణస్య,కదేశేనేత్రవక్త్రాదౌ త్వదీయం,సమగ్రసృష్టినైపుణ్యం,మద్రాక్ష్మద్దృష్టవత్యో,వయం,అయంభావః-తవసర్వంరహస్యమస్మాభిర్జ్ఞాతమిత్యమర్షేణకృష్ణంవియోజయన్నస్మాననన్ధీకరోషీతి ❁ ॥౨౧॥ ❁ విధాతారంవిహాయపరస్పరమాహుః॥నసన్దసూనురితి॥బతేతిఖేదే క్షణభఙ్గం అస్థిరం, సౌహృదం, యస్య,సనన్దసూనుః,గ్రహాదీన్-విహాయ,అద్ధా సాక్షాత్,తస్యవ్యతస్యైవ-దాస్యం,ఉపగతాః,స్వకృతేనైవస్మితాదినా,ఆతురాః, పరవశా అపి నోఽస్మాన్నసమీక్షతే నసమీక్షిష్యతే,తత్రహేతుంసెర్ష్యమాహుః ॥ నవప్రియః ॥నవఃపురస్త్రీజనః, ప్రియోయస్య,తథాభూతః, అతఏవనంనివారయామఇతిభావః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ పునస్సెర్ష్యమాహుః ॥ సుఖంప్రభాతేతి ॥ పురయోషితాం,మధురాపురస్థయోషితాం,ఇయం,రాత్రిః,సుఖప్రభాతా,తథా,తాసాం ఆశిషః కామాశ్చ-సత్యాః, బభూవుః అత్ర హేతుంవదన్త్యస్తా విశింషన్తి॥యాఃపురయోషితః, పుర్యాం,ప్రవిష్టస్య, వ్రజస్పతేః శ్రీకృష్ణస్యసుడాగమఆర్షః, పారస్కరాదేరాకృతిగణత్వాద్వా, అపాఙ్గైరనేత్రాన్తైన-వలత్కలితమ జ్జృమ్భితం-స్మితమేవ-ఆసవో రసో-యస్య,తన్ముఖం-పాస్యన్తి, ముఖకమలస్యస్మితాసవం పాస్యన్తీతిభావః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ మధురాంగతోఽపిపునరాయాస్యతీత్యుద్బ్వయన్తీః కాశ్చిత్ప్రత్యాహుః॥ తాసామితి॥ హేఅబలాః,తాసాంపురస్త్రీణాం- మధువన్మఞ్జుభిః, భాషితైః వశీకృతచిత్తః-తథా, తాసాం,సలజ్జితై-ర్విభ్రమైః-భ్ర

యంమధుద్విషః॥ ౨౧ ॥ననన్దసూనుఃక్షణభఙ్గసౌహృదస్సమీక్షితానస్స్వకృతాతురాబత। విహాయగేహాన్స్వజనాన్సుతాన్పతీస్స్వదాస్యమద్ధోపగతానవప్రియః ॥ ౨౨ ॥ సుఖంప్రభాతారజనీయమాశిషస్సత్యా బభూవుఃపురయోషితాంధ్రువమ్। యాస్సంప్రవిష్టస్యముఖంవ్రజస్పతేఃపాస్యన్త్యపాఙ్గోత్కలితస్మితాసవమ్॥ ౨౩॥ తాసాంముకున్దోమధుమఞ్జుభాషితైర్గృహీతచిత్తఃపరవాన్మనస్వ్యపి। కథంపునర్నఃప్రతియాస్యతే * ఽబలా గ్రామ్యాస్సలజ్జస్మితవిభ్రమైర్భ్రమన్॥ ౨౪ ॥అద్యధ్రువంతత్రదృశోభవిష్యతేదాశార్హభోజాన్ధకవృష్ణిసాత్వతామ్। మహోత్సవశ్శ్రీరమణంగుణాస్పదంద్రక్ష్యన్తియేచాధ్వనిదేవకీసుతమ్॥ ౨౫ ॥ * మైవంవిధస్యాకరుణస్యనామభూదక్రూరఇత్యేతదతీవదారుణః। యోఽసావనాశ్వాస్యసుదుఃఖితంజనంప్రియాత్ప్రియంనేష్యతి పారమధ్వనః॥ ౨౬ ॥ అనార్ద్రధీరేషసమాస్థితోరథంతమన్వమీచత్వరయన్తిదుర్మదాః। గోపాఅనోభిస్స్థవిరై రుపేక్షితందైవంచనోఽద్యప్రతికూలమీహతే॥ ౨౭ ॥ నివారయామస్సముపేత్యమాధవంకింనోఽకరిష్యన్కుల

మన్,ముకున్దః-స్వతో-మనస్వ్యపిధీరోఽపి,పరవాన్ పురస్త్రీపరతన్త్రస్సన్, గ్రామ్యా అవిదగ్ధాః-నోఽస్మాన్ప్రతి, కథం, యాస్యతే నకథంచిదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ కించాస్మదుత్సవభాజోఽన్యఏవాద్యభవిష్యన్తీత్యాహుః॥ అద్యేతి ॥తత్రపురే-దాశార్హాదీనాం-దృశోదృష్టే-రద్య-మహా-నుత్సవః-భవిష్యతేభవిష్యతి- ఆత్మనేపదమార్షం-తథా- యేచజనాః-అధ్వని-శ్రీరమణం లక్ష్మీకాన్తం, గుణానాంకల్యాణానా-మాశ్రయం-దేవకీసుతం - ద్రక్ష్యన్తి- తేషాంచ-దృశః నూన-ముత్సవో-భవిష్యతి ॥ యద్వా॥దృశఇతిద్వితీయాబహువచనాన్తం - తేషాం దృశో నేత్రాణి-మహోత్సవో-భవిష్యతేప్రాప్స్యతే,ప్రాప్త్యర్థస్యభవతేరాత్మనేపదిత్వాత్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ అక్రూరాయశపన్త్యఆహుః॥మైవంవిధస్యేతి॥ ఏవం-విధావిధానంకర్మ-యస్య,ఏతద్విధస్యేతిపాఠే,ఏషావిధాయస్య-తస్య - అతఏవ-నిష్కృపస్య - అక్రూర ఇతీ-దం- నామ-మాభూత్ -తత్ర హేతు-రతీవ దారుణఇత్యాది-దారుణఃక్రూరః - అతఃక్రూరఇత్యేవవ్యపదేష్టవ్యఇతిభావః - యోఽసావక్రూరః-సుతరాం-దుఃఖితం-జనమస్మత్సముదాయాత్మక-మనాశ్వాస్యఅసాన్త్వయిత్వా - ప్రియాత్ ప్రాణాదపి - ప్రియం,కృష్ణం- అధ్వనఃపారంనేష్యతిఅస్మదగోచరమతిదూరదేశంనేష్యతీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఇత్థంబ్రువతీనాంసతీనాంప్రభాతేరథారూఢంకృష్ణమాలక్ష్యశపన్త్యఆహుః॥ అనార్ద్రధీరితి ॥ అనార్ద్రా ధీర్యస్య,సఏవ,కృష్ణో,రథ,మవరూఢః,తం,మనుసృత్యైవా, మీ-దుర్మదా, గోపాశ్చ,అనోభిశ్శకటైర్గమనసాధనైః-స్థవిరైఃవృద్ధైః-ఉపేక్షితం,మూర్ఖత్వాత్తైరప్యుపేక్షితం- తేననివారితవన్తఇతిభావః - తంకృష్ణం-త్వరయన్తి- కించ-దైవమప్య-ద్య-నోఽస్మాకం-ప్రతికూలంయథాతథా - ఈహతేచేష్టతే అయంభావః - యదిదైవమస్మాకమనుకూలం భవేత్ -విఘ్నైరయంవిహన్యేత -ఆకస్మాదధునైవవ్రజేకించిదరిష్టంవాస్యాత్ - నతుతత్కించిదస్త్యతోదైవమపి ప్రతికూలమితి ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ పరస్పరంసమ్మన్త్ర్యసాహసమధిరుహ్యాహుఃనివారయామఇతి ॥ తంమాధవ - ముపేత్య -వయం-నివార

౨౬॥శ్లో ❁ పా॥ మైతద్విధస్య

యేమ, వ్రజే-వృద్ధా-బాన్ధవాశ్చ - నోఽస్మాకం-కిమకరిష్యన్ నకిఞ్చిదపికరిష్యన్తి-తత్ర హేతుంవదన్త్యఆత్మనోవిశింషన్తి - నిమి షార్ధమపి దుస్త్యజాన్ముకున్దస్య - సఙ్గా-ద్దైవేన-విధ్వంసితాః వియోజితాని-అతఏవ-దీనాని చేతాంసియాసాం-తాసాం-నఇతి సంబన్ధః-ఏవంభూతానామస్మాకంనమృత్యోరపిభయమస్తీత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ ఇతోఽప్యవశ్యం సాహసమేవావలమ్బనీ యమిత్యాహుః ॥ యస్యేతి ॥ యస్య-అనురాగేణ లలితంచ-వల్గుమన్దః సున్దరతరరహస్సల్లాపశ్చ-లీలావలోకశ్చ - పరిరమ్భ ణంచ ఏతాని-యస్యాం - రాసగోష్ఠ్యాం రాసక్రీడాసభాయాం-నోఽస్మాభిః-క్షణదాః రాత్రయః క్షణమివ-నీతాః క్రమితాః, తమముంకృష్ణం ఋదన్తం-తమోవిరహజందుఃఖం-కథంన్వతితరేమ-కథంచిదిత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ ఆస్తాంతావత్తమోఽతిత రణం-జీవనమేవకథంస్యాదిత్యాహుః ॥ య ఇతి ॥ యోఽనన్తస్య రామస్య-సఖా తత్సఖ ఇత్యర్థః-గోపైశ్చ-పరివృతః - అహ్నః క్ష యే దినావసానే-గవాం-ఖురరజోభిః-ఛురితా ధూసరితా - అలకాః స్రజశ్చ,యస్య, సః , వ్రజం-విశన్-వేణుం-వాదయన్ స్మి తేన-యత్కటాక్షవీక్షణం-తేన నోఽస్మాకం-చిత్తం-క్షిణోతిహరతి-తమముంకృష్ణం వినా-కథం,భవేమజీవేమ ॥ ౩౦ ॥ ఇతీత్థం - బ్రువాణాః భృశంనితరాం-కృష్ణనిషక్తాని మానసాని-యాసాం తాః , అతఏవ-తద్విరహేణభావినా - ఆతురాః వ్రజ స్త్రియః లజ్జాంవిసృజ్య- సుస్వరముచ్చైః - హేగోవిన్ద- దామోదర-హేమాధవేతిచ-రురుదుస్స్మ ॥ ౩౧ ॥ ఇత్థం-స్త్రీ ణాం-రుదన్తీనాంసతీనాం-సవితరిసూర్యే - ఉదితేసతి-అనన్తర-మక్రూరః-కృతం-మైత్రంమిత్రస్యకృత్యం - త-దాది,ర్యస్య,త,

అవృద్ధబాన్ధవాః । ముకున్దసఙ్గాన్నిమిషార్ధదుస్త్యజాద్దైవేనవిధ్వంసితదీనచేతసామ్ ॥ ౨౮ ॥ యస్యానురాగలలితస్మితవల్గుమన్త్ర లీలావలోకపరిరమ్భణరాసగోష్ఠ్యామ్ । నీతాస్మ నః క్షణమివక్షణదావినాతంగోప్యః కథంన్వతితరేమతమోదురన్తమ్ ॥ ౨౯ ॥ యోఽహ్నః క్షయే వ్రజమనన్తసఖః పరీతో గోపైర్గవాంఖురరజశ్ఛురితాలకస్రక్ । వేణుంక్వణన్స్మితకటాక్షనిరీక్షణేన చిత్తంక్షిణోతితమృతేనుకథంభవేమ ॥ ౩౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవంబ్రువాణావిరహాతురాభృశం వ్రజస్త్రియః కృష్ణవిషక్తమానసాః । విసృజ్యలజ్జాంరురుదుస్స్మసుస్వరం గోవిన్దదామోదరమాధవేతి ॥ ౩౧ ॥ స్త్రీణామేవంరుదన్తీనాముదితేసవితర్యథ । అక్రూరశ్చోదయామాసకృతమైత్రాదికోరథమ్ ॥ ౩౨ ॥ గోపాస్తమన్వసజ్జన్తనన్దాద్యాశ్శకటైస్తతః । ఆదాయోపాయనంభూరికుమ్భాన్గోరససమ్భృతాన్ ॥ ౩౩ ॥ గోప్యశ్చదయితంకృష్ణమనువ్రజ్యానురఞ్జితాః । ప్రత్యాదేశంభగవతఃకాఙ్క్షన్త్యశ్చావతస్థిరే ॥ ౩౪ ॥ తాస్తథాతప్యతీర్వీక్ష్యస్వప్రస్థానేయదూత్తమః । సాన్త్వయామాససంప్రేషైరాయాస్యఇతిదౌత్యకైః ॥ ౩౫ ॥ యావదాలక్ష్యతేకేతుర్యావద్రేణూరథస్యచ । అనుప్రస్థాపితాత్మానోలేఖ్యానీవోపలక్షితాః ॥ ౩౬ ॥ తానిరాశానివవృతుర్గోవిన్దవినివర్తనే । విశోకాఅహనీనిన్యుర్గాయన్త్యఃప్రియచేష్టితమ్ ॥ ౩౭ ॥ భగవానపిసంప్రాప్తోరామాక్రూరయుతోనృప । రథేనవాయువేగేనకాళిన్దీమఘనాశినీమ్ ॥ ౩౮ ॥ తత్రోపస్పృశ్యపానీయంపీత్వామృష్టంమణిప్రభమ్ । వృక్షషణ్డముపవ్రజ్యసరామోరథమావిశత్ ॥ ౩౯ ॥ అక్రూ

ర్యేన-సః-గోపేషు-ప్రదర్శితసౌహార్ద ఇత్యర్థః - రథం-చోదయామాస-మైత్రం-మిత్రస్యార్క్య - స్తద్దైవత్యం ప్రాతస్సన్ధ్యోపాసనం-తదాదికర్మ- కృతం-యేనేతివా ॥ ౩౨ ॥ గోరసపూర్ణకుమ్భాన్,భూరిప్రభూత-ముపాయనంచా-దాయ-తతో నన్దాద్యాః,గోపాశ్చ,తంరథ,మనుపృష్ఠతః-సమసజ్జన్త సఙ్గతాయయుః ॥ ౩౩ ॥ తదా-గోప్యః-శ్రీకృష్ణ-మనువ్రజ్య- తేనానురఞ్జితాః ఆశ్వాసితాః-భగవతః- ప్రత్యాదేశంప్రత్యుత్తరం,కాఙ్క్షన్త్యః-తత్రైవా-వతస్థిరే ॥ ౩౪ ॥ తదా-యదూత్తమో భగవాన్-స్వస్య , ప్రస్థానేనిమిత్తే - తప్యతీః పరితపన్తీః - స్తాః-ప్రత్యాదేశాకాఙ్క్షిణీః-గోపీస్సమావలోక్య- శీఘ్రమాగమిష్యామీతి-దౌత్యకైః దూతద్వారా ప్రేషితైః-వాక్యై-స్సాన్త్వయామాస ॥ ౩౫ ॥ తదా,శ్రీకృష్ణ-మనుప్రస్థాపితాః-ఆత్మానశ్చిత్తాని-యాభిస్తాః-గోప్యః - యావ - త్కేతుః పతాకా-లక్ష్యతే యావచ్చ,రథస్య , రేణుః దృశ్యతే,తావత్తత్రైవ-లేఖ్యానిచిత్రస్థప్రతిమా ఇవ-ఉపతస్థిరే ॥ ౩౬ ॥ తతో-గోవిన్దస్య నివర్తనే దూరగమనే సతి-నిరాశాః,తాః-గోప్యో-నివవృతుః ॥ న్యవర్తన్త ॥ తతః,ప్రియస్యకృష్ణస్య-చేష్టితం-గాయన్త్యః, తేనైవ-విగతశోకాః- అహాని-నిన్యుః క్రమితవత్యః ॥ ౩౭ ॥ హేనృప-రామాక్రూరాభ్యాం-యుక్తో-భగవానపి-వాయోరివవేగోయస్య,తేనరథేనగమనసాధనేన అఘంనాశయతీతితథాతాం కాళిన్దీం కాళిన్దీగతంతీర్థవిశేషం,ప్రాప్తః ॥ ౩౮ ॥ మృష్టస్యనిఘర్షణేననిర్మలీకృతస్య- మణేరిన్ద్రనీలస్యేవ , ప్రభా,యస్య,త-త్పానీయంజలం-పీత్వా , ఉపస్పృశ్యాచమ్యచ-వృక్షాణాంషణ్డం సమూహ-ముపవ్రజ్య-సరామో-రథ-మావిశత్ ఆరూఢవాన్ ॥ ౩౯ ॥ తదా,అక్రూర,శ్శత్రుభ్యశ్శఙ్కితః-తౌ రామకృష్ణౌ-రథోపరి నివేశ్య-ఆ

మన్త్ర్య పృష్ట్వా-మాధ్యాహ్నికార్థం, కాళిన్ద్యా, హ్రద-మాగత్య-తత్ర యథావిధి స్నాన-మాచరత్ కర్తుమారేభే ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁
తత్ర జలే-సనాతనం బ్రహ్మ నిత్యబ్రహ్మస్వరూపాపాదకం ప్రణవం జపన్-నిమజ్య - సమన్వితౌ సహభూతౌ- తావేవ రామకృ
ష్ణౌ దదర్శ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ ఏవం, దృష్ట్వా, సోఽక్రూరః తౌ, ఆనకదున్దుభేస్సుతౌ, రథస్థౌ, కథ-మిహ- స్తః, యదిరథాదవరుహ్యా
హాగతౌ, తర్హి, రథే-న స్తః, ఇతి-వితర్క్య, ఉన్మజ్య-దదర్శ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ తత్రాపి రథేఽపి-పూర్వవ-దాసీనౌ , దృష్ట్వా-తయోః,
సలిలే, మమదర్శనం మత్కర్తృకదర్శనం కిం , మృషా, ఉత , సత్యం-యద్యేతర్హి పునర్ద్రక్ష్యామీతి చిన్తయన్-పునర్న్యమజ్జత్
పునర్నిమగ్నః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ తత్రాపి జలే తావ. దహీశ్వరం శేషం, దదర్శ, కథమ్భూతం- నతా, కన్ధరా గ్రీవా, యేషాం- తైః, సి
ద్ధాదిభిః, స్తూయమానమ్ ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ సహస్రం, శిరాంసి ఫణా-యస్య, తం, దేవం దీప్యమానం, సహస్రఫణేషు, మౌళయః కిరీ
టాన్యస్యసన్తి, సహస్రఫణమౌళినః , పామాదేరాకృతిగణత్వాన్మత్వర్థీయో నప్రత్యయః , తం, నీలం , అమ్బరం యస్యతం.
బిసవత్పద్మతన్తువ, చ్ఛ్వేతం, హిరణ్మయైః, శృఙ్గైః రజితగిరిమివ స్థితమ్ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ తస్యఅహీశ్వరస్య, ఉత్సఙ్గే ఘనప్రాన్త
భోగే పురుష- మద్రాక్షీత్ - క్వేమౌ బాలౌ క్వమల్లావిత్యాశఙ్కాపజిహీర్షయా ప్రదర్శితమాత్మానమద్రాక్షీదితి భావః , కథ
మ్భూతం-నీలమేఘవచ్ఛ్యామం - పీతకౌశేయేవాససీ యస్య - చత్వారో భుజా యస్య , శాన్తం ప్రసన్నం, పద్మపత్రే ఇవ, ఆ

రస్తావుపామన్త్ర్య నివేశ్య చ రథోపరి । కాళిన్ద్యా హ్రదమాగత్య స్నానం విధివదాచరత్ ॥ ౪౦ ॥ నిమజ్య తస్మిన్స
లిలే జపన్బ్రహ్మ సనాతనమ్ । తావేవ దదృశేఽక్రూరో రామకృష్ణౌ సమన్వితౌ ॥ ౪౧ ॥ తౌ రథస్థౌ కథమిహ సుతా
వానకదున్దుభేః । తర్హి స్విత్స్యన్దనే న స్త ఇత్యున్మజ్య వ్యచష్ట సః ॥ ౪౨ ॥ తత్రాపి చ యథాపూర్వమాసీనౌ పునరేవ
సః । న్యమజ్జద్దర్శనం యన్మే మృషా కిం సలిలే తయోః ॥ ౪౩ ॥ భూయస్తత్రాపి సోఽద్రాక్షీత్స్తూయమానమహీశ్వ
రమ్ । సిద్ధైర్భుజఙ్గపతిభిరసురైర్నతకన్ధరైః ॥ ౪౪ ॥ సహస్రశిరసం దేవం సహస్రఫణమౌళినమ్ । నీలామ్బరం బిస
శ్వేతం శృఙ్గైః శ్వేతమివ స్థితమ్ ॥ ౪౫ ॥ తస్యోత్సఙ్గే ఘనశ్యామం పీతకౌశేయవాససమ్ । పురుషం*చతుర్భుజం శా
న్తం పద్మపత్రాయతేక్షణమ్ ॥ ౪౬ ॥ చారుప్రసన్నవదనం చారుహాసనిరీక్షణమ్ । సుభ్రూన్నసం చారుకర్ణం సుక
పోలారుణాధరమ్ ॥ ౪౭ ॥ ప్రలమ్బపీవరభుజం తుఙ్గాంసోరఃస్థలశ్రియమ్ । కమ్బుకణ్ఠం నిమ్ననాభిం వలిమత్పల్లవో
దరమ్ ॥ ౪౮ ॥ బృహత్కటితటశ్రోణికరభోరుద్వయాన్వితమ్ । చారుజానుయుగం దీర్ఘజఙ్ఘాయుగళసంయుతమ్ ॥
తుఙ్గగుల్ఫారుణనఖవ్రాతదీధితిభిర్వృతమ్ । నవాఙ్గుల్య*ఙ్గుష్ఠదలైర్విలసత్పాదపఙ్కజమ్ ॥ ౫౦ ॥ మహార్హమణివ్రా
తకిరీటకటకాఙ్గదైః । కటిసూత్రబ్రహ్మసూత్రహారనూపురకుణ్డలైః ॥ ౫౧ ॥ భ్రాజమానం పద్మకరం శఙ్ఖచ
క్రగదాధరమ్ । శ్రీవత్సవక్షసం భ్రాజ*త్కౌస్తుభం వనమాలినమ్ ॥ ౫౨ ॥ సునన్దనన్దప్రముఖైః పార్షదైః సనకా
దిభిః । సురేశైర్బ్రహ్మరుద్రాద్యైః కవిభిశ్చ ద్విజోత్తమైః ॥ ౫౩ ॥ ప్రహ్లాదనారదవసు*ప్రముఖైర్భాగవతోత్త
మైః । స్తూయమానం పృథగ్భావైర్వచోభిరమలాత్మభిః ॥ ౫౪ ॥ శ్రియా పుష్ట్యా గిరా కాన్త్యా కీర్త్యా తుష్ట్యేలయో

యతే, ఈక్షణే నేత్రే-యస్య ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ చారుసున్దరం, ప్రసన్నం చ-వదనం-యస్య, చారుహాసేనయుక్తం నిరీక్షణం-యస్య-
శోభనే-భ్రువౌ , ఉన్నతా-నాసికా చ-యస్య - చారూ-కర్ణౌ శ్రోత్రే యస్య - శోభనౌ కపోలౌ యస్య, అరుణః అధరోయస్య,
తమ్ ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ ప్రలమ్బా ఆజానులమ్బినః, పీవరాశ్చ-భుజా-యస్య-తుఙ్గౌ ఉన్నతౌ, స్కన్ధౌ యస్య-స చాసౌ, ఉరసి శ్రీర్యస్స చ-
తం, కమ్బువచ్ఛఙ్ఖవత్ - రేఖాత్రయోపేతః, నాతిదీర్ఘో నాతిహ్రస్వశ్చ పీనశ్చ-కణ్ఠో-యస్య , నిమ్నా నాభిర్యస్య, వళిమద్వళిత్రయో
పేత-మశ్వత్థపల్లవవ-దుదరం-యస్య ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ బృహతా-కటితటేన, శ్రోణ్యా చ-కరభసదృశోరుద్వయేన చ, అన్వితం-చా
రు-జాన్వోర్యుగం-యస్య, దీర్ఘయో - ర్జఙ్ఘయోర్యుగళేన-సంయుతమ్ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ తుఙ్గావీషదున్నతౌ-గుల్ఫౌ-అరుణనఖ
వ్రాతశ్చ, తేషాం , దీధితిభిః, హే నృప తథా, నవాఙ్గుల్యః నవాఙ్గుష్ఠౌ చ- తాన్యేవ దలాని, తైశ్చ, శోభమానే-పాదపఙ్కజే య
స్య, తమ్ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ మహార్హా, మణివ్రాతా-యేషు-తైః-కిరీటాదిభిః, భ్రాజమానం-పద్మం, కరే దక్షిణే-యస్య, తం. అవశిష్టైః
త్రిభిః-కరైః-శఙ్ఖచక్రగదాః , ధరతీతి తథా-తం - శ్రీవత్సో వక్షసి యస్య - భ్రాజన్ భ్రాజమానః-కౌస్తుభో-యస్య-తం-వనమా
లాస్యాస్తీతి తథా ❁ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ ❁ సునన్దాదిభిః, పార్షదైః- సనకాదిభిశ్చ, సురశ్రేష్ఠైః, బ్రహ్మరుద్రాదిభిశ్చ, కవిభిః, ద్విజో
త్తమైర్మరీచ్యాదిభిశ్చ-విశుద్ధమానసైః - క్రమేణ-సర్వశేషీతి-పరబ్రహ్మేతి సర్వకారణమితి -ప్రజాపతిరితి, ఏవం పృథక్పృథగభి
ప్రాయవద్భిః-వచోభిః, స్తూయమానం-శక్త్యాదిభిః-మూర్తివిశిష్టైశ్శక్తిభిః, ద్వాదశభిః-నిషేవితమ్ ❁ ॥ ౫౩ ॥ ౫౪ ॥ ౫౫ ॥ ❁

ఏవంభూతం, విలోక్య, నితరాం ప్రీతః, ఉత్కృష్టయా-భక్త్యాచ-యుక్తః, అతఏవ-హృష్యన్తి-ఉదఞ్చితాని, తనూరుహాణిలో మాని-యస్య-భావేన ప్రీత్యతిశయేన-పరిక్లిన్నే ఆర్ద్రే-ఆత్మా చిత్తం-లోచనే చ-యస్య-సః-సాత్వతోఽక్రూరః-సత్వం ధైర్యం, మవలమ్బ్య-మూర్ధ్నా, ప్రణమ్య, వనతః ప్రహ్వః, కృత-మఞ్జలిపుటం-యేన-సః-గద్గదయా-వాచా శనైస్తుష్టావ ॥ ౫౬ ॥ ౫౭ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకోనచత్వారింశోఽధ్యాయః ॥

అస్తౌషీదిత్యుక్తం, తాం స్తుతిమేవదర్శయతి చత్వారింశేన ॥ నతోఽస్మీత్యాదినా ॥ తావత్సర్వజగత్కారణత్వసర్వాన్తరాత్మాదిభిః స్తువన్నమస్కరోతి ॥ నతోఽస్మీత్యాదినాద్వాభ్యాం - అఖిలహేతుహేతుం-త్వా-మహం-నతోఽస్మి అఖిలస్య-సృష్టిప్రపఞ్చస్య- యే-హేతవో- మహదాదయః, తేషామపి హేతుం కారణమిత్యర్థః-నన్వఖిలహేతుహేతుః సద్బ్రహ్మ త్మాకాశప్రాణాదిష్వన్యతమో, నత్వహమిత్యత్రాహ ॥ నారాయణమితి ॥ కృత్స్నకారణత్వస్యానేకనిష్ఠత్వే "నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యతే" ఇత్యుక్తరీత్యానిస్సమాభ్యధికాద్వితీయవస్త్వసిద్ధ్యాతస్యైకనిష్ఠత్వస్యావాచ్యత్వాత్సదాదిసామాన్యశబ్దఘటితకారణవాక్యాభిప్రేతకారణవస్తువిశేషాకాఙ్క్షాయామన్తికేన విశేషశబ్దాత్మకనారాయణపరఘటితైః "కోహ నైనారాయణ ఆసీ" దితివాక్యైర్ననారాయణేతరస్య నిషేధపూర్వకం తస్యైవకారణత్వం శ్రావయతా కారణత్వేనావగతో నారాయణఏవ, సచత్వమేవేతిభావః - నన్వస్త్వహం నారాయణఇతి-సఏవాఖిలహేతురితిచ తథాఽపిమమాపికారణాన్తరం స్యాత్తత్రాహ, పూరుషమాదిం ఆదిపూరుషం కారణత్వపరాకాష్ఠాభూతం స్వయం కారణాన్తరరహితమిత్యర్థః- ఏవమప్య-వ్యయం - నిర్వికారం వికారాణాం శరీరమాత్రచిదచిద్గతత్వా దితిభావః - అఖిలహేతుహేతుత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ యన్నాభీతి ॥ ఏషదృశ్యమానో, వ్యష్టిప్రపఞ్చః, యతో- బభూవ, బ్రహ్మా చతుర్ముఖః - యస్యతవ-నాభేః, జాతాదరవిన్దకోశా

ర్జయా । విద్యయాఽవిద్యయాశక్త్యామాయయాచనిషేవితమ్ ॥ ౫౫ ॥ విలోక్యసుభృశం ప్రీతో భక్త్యాపరమయా యుతః । హృష్యత్తనూరుహోభావపరిక్లిన్నాత్మలోచనః ॥ ౫౬ ॥ గిరాగద్గదయాఽస్తౌషీత్సత్వమాలమ్బ్యసాత్వతః । ప్రణమ్యమూర్ధ్నాఽవహితః కృతాఞ్జలిపుటశ్శనైః ॥ ౫౭ ॥ ****************** ****** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఏకోనచత్వారిం-శోఽధ్యాయః ******

అక్రూరకృతశ్రీకృష్ణస్తుతిః

అక్రూర ఉవాచ ॥ నతోఽస్మ్యహం త్వాఽఖిలహేతుహేతుం నారాయణం పూరుషమాదిమవ్యయమ్ । యన్నాభిజాతాదరవిన్దకోశాద్బ్రహ్మాఽఽవిరాసీద్యత ఏష లోకః ॥ ౧ ॥ భూస్తోయమగ్నిః పవనః ఖమాదిర్మహానజాదిర్మన ఇన్ద్రియాణి । సర్వేన్ద్రియార్థా విబుధాశ్చ సర్వే యే హేతవస్తే జగతోఽఙ్గభూతాః ॥ ౨ ॥ నైతే స్వరూపం విదురాత్మనస్తే హ్యజాదయోఽనాత్మతయా గృహీతాః । అజోఽనుబద్ధస్సగుణైరజాయా గుణాత్పరం

దావిరాసీత్ ఉదభవత్-అనేనవ్యష్టిసృష్టిశ్చతుర్ముఖద్వారికా, సమష్టిసృష్టిస్త్వద్వారికేతి దర్శితా ॥ ౧ ॥ నను కిమిదమఖిలహేతుత్వం నిమిత్తత్వరూపముతోపాదానత్వరూపమిత్యాశఙ్కాయాముభయరూపం చేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ భూరితి ॥ పృథివ్యాదీన్యాకాశాన్తానిపఞ్చభూతాని, తేషా - మాదిః కారణమహఙ్కారః-తథా, తస్యాపికారణం మహాన్, తస్యాప్యాదిః కారణ-మజా మూలప్రకృతిః-సాహిసర్వకార్యాణామాదిభూతా, తథా సాత్త్వికాహఙ్కారకార్యభూతానీన్ద్రియాణి జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియాణి-మనశ్చ, తేషా-మధిష్ఠాతారో, విబుధా దేవాః దిగ్వాతార్కప్రచేతోశ్వివహ్నీన్ద్రోపేన్ద్రమిత్రప్రజాపతిచన్ద్రముఖాః-ఇన్ద్రియాణామర్థా విషయాః శబ్దాదయశ్చేతి-యే -జగతో, హేతవః- తే సర్వే, తేతవాఙ్గభూతాః శరీరభూతాః-అనేన - మూలప్రకృతివిశిష్టో మహదాదిశరీరకతయా తత్తద్రూపేణ పరిణత ఇత్యుపాదానత్వముక్తం-మూలప్రకృతేర్మహదాదీనాంచ శరీరత్వకథనేన నియన్తృనియామ్యభావసిద్ధేర్నిమిత్తత్వమప్యుక్తం-జగతో, యే హేతవ ఇతి జగదన్తర్భూతజ్ఞానవికాసాత్మకకార్యావస్థజీవకారణభూతజ్ఞానసఙ్కోచరూపకారణావస్థజీవానామపి తదఙ్గత్వప్రతీత్యా జీవాన్ప్రత్యుపాదాననిమిత్తత్వరూపోభయవిధకారణత్వసిద్ధిః ॥ ౨ ॥ నను త్వమివాపరేప్యేవం విధం సర్వకారణం సర్వాన్తరాత్మానం సర్వశరీరకం చ మాం కిం న జానీయుస్తత్రాహ ॥ నైతే ఇతి ॥ ఏతే త్వచ్ఛరీరభూతా, అజాదయః అన్తరాత్మనః-తవ స్వరూపం, న విదుః - అజాదయ ఇత్యత్రాదిశబ్దః ప్రకృతితత్కార్యసఙ్గ్రాహకః, సచదృష్టాన్తార్థః-జడాః ప్రకృత్యాదయో యథా నతవస్వరూపం విదుః-ఏవం జీవా అపి న విదురిత్యర్థః నను, జడత్వాత్ప్రకృత్యాదయో న విదురితియుక్తం-వజడా జీవాస్తు కుతో న విదురిత్యత్రాహ ॥ అన్యాత్మతయా గృహీతా ఇతి ॥ అన్యస్మిన్స్వస్మాద్భిన్నే దేహే-ఆత్మతయా ఆత్మాభిమానేన-తథా-ఆ

---

౩ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ నాత్మతయా

న్యస్మిన్ స్వతన్త్రత్వస్తోఽన్యస్మిన్-స్వాత్మని అస్మితయా స్వాతన్త్ర్యాభిమానేనచ - గృహీతాః గ్రస్తాః దేహాత్మాభిమాన స్వాతన్త్ర్యాత్మాభిమానాభ్యాం గ్రస్తాః-స్వాత్మానమేవ దేహవిలక్షణమీశ్వరపరతన్త్రం చ న జానన్తి-కథన్తు త్వాం విదురిత్యర్థః ఇత్థమేవ బ్రహ్మాపి న వేద -కిముత తత్సృజ్యాస్తదర్వాచీనా ఇతి కైముత్యన్యాయేనాహ॥ అజ ఇతి॥ అజో బ్రహ్మాఽపి-స్వగుణైః స్వశరీరారమ్భకసత్త్వాఽజస్తమోగుణైః - అనుబద్ధః-తత్పరవశ ఇతియావత్ - అజాయాః ప్రకృతేః-గుణాత్,జాతావేకవచనం,గుణేభ్యస్సత్త్వాదిభ్యః పరం విలక్షణం-తన్నియన్తృతయా-స్వరూపం- న వేద కిముతాన్యే న విదురితి భావః ॥ అనాత్మతయేతి పారే జడత్వేన దృష్టాః-అజాదయః-ప్రకృత్యాదయః, యథా-న విదు, రేవ - ఏవ జో బ్రహ్మాఽపి-న వేద కిముతాన్యే న విదురితి యోజనీయమ్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ నను సర్వేశ్వరవేద్యం మత్స్వరూపం శశవిషాణప్రాయం స్యాదితి మాశఙ్కిః - దేహాత్మాద్యభిమానినాం మాంసచక్షురాద్యవేద్యమపి యోగవిశుద్ధమనో వేద్యమేవేత్యభిప్రాయేణ తత్తదేవ నానావిధబ్రహ్మవిద్యాభిః జ్ఞానయోగినః కర్మయోగినశ్చ యజన్తీత్యాహ ॥ త్వామితి॥ యోగిన ఇత్యస్య కేచిదిత్యాదిః- కేచిద్యోగినః ఆనన్దవల్ల్యాదివిహితోపాసననిష్ఠాః, మహాపురుషం, ప్రకృతేః తత్సంసృష్టాచ్చేతనాన్ముక్తాన్నిత్యాచ్చ విలక్షణ - మీశ్వరం-త్వామద్ధా త్వామేవ, అద్ధేత్యవధారణే- సాక్షాత్త్వామేవ ‹‹సత్యం జ్ఞానమనన్తం›› ఇత్యాద్యుక్తవిధం-యజన్తి ఆరాధయన్తి - ఉపాసత ఇతియావత్- కేచిత్సాధవస్తు అన్తరాదిత్య ప్రతర్దనాది పర్యాప్తాస్తు-సాధిదైవం ఆదిత్యాన్తస్థమిన్ద్రాదిదేవతాన్తర్యామిణమిన్ద్రాదిశరీరకం-త్వాం,యజన్త్యుపాసనాం కుర్వన్తీత్యర్థః-కేచిత్తు, సాధ్యాత్మం ఆత్మని శరీరే ఆధ్యాత్మం- తేన సహితం సాధ్యాత్మం,శరీరావయవేషు హృదయాదిషు వసన్తం, త్వాం,యజన్తి- తథాహి ఛాన్దోగ్యే ‹‹ య ఏషోఽన్తరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషో దృశ్యతే,, ఇత్యుపక్రమ్య ‹‹ తస్య యథా కప్యాసం పుణ్డరీకమేవమక్షిణీ›› ఇత్యధిదైవతం , అథాధ్యాత్మం య ఏషోఽన్తరక్షిణి పురుషో దృశ్యతే,, ఇత్యుక్తం,అపరే తు యోగినః సాధిభూతం సర్వభూతస్థం సర్వశరీరకం-త్వాం,భజన్తి ‹‹ సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ తజ్జలానితి,, త్యుక్తవిధముపాసనం కుర్వన్తీత్యర్థః, తదేవముపాసనానాం అద్వారకసద్వారకభేదేన ద్వైవిధ్యం దర్శితమ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ అథ కర్మణామపి తదారాధ

రం వేద న తే స్వరూపమ్ ॥ ౩ ॥ త్వాం యోగినో యజన్త్యద్ధా మహాపురుషమీశ్వరమ్ । సాధ్యాత్మం సాధిదైవం చ సాధిభూతం చ సాధవః ॥ ౪ ॥ త్రయ్యా చ విద్యయా కేచిత్త్వాం వై వైతానికా ద్విజాః । యజన్తే వితతైర్యజ్ఞైర్నానారూపామరాఖ్యయా ॥ ౫ ॥ కేచిత్త్వాఽఖిలకర్మాణి సంన్యస్యోపశమం గతాః । జ్ఞానినో జ్ఞానయజ్ఞేన యజన్తి జ్ఞానవిగ్రహమ్ ॥ ౬ ॥ అన్యే చ సంస్కృతాత్మానో విధినాఽభిహితేన చ । యజన్తి త్వన్మయాస్త్వాం

నాత్మకానాం ద్వైవిధ్యమభిప్రాయేణ తావత్సద్వారకకర్మారాధ్యత్వమాహ ॥ త్రయ్యా చేతి॥ కేచి - ద్వైతానికాః కర్మయోగినో, ద్విజాః - నానారూపామరాః నానావిధత్వచ్ఛరీరభూతా ఇన్ద్రాదయో దేవాః, తేషాం - మాఖ్యాః నామాని-యస్యాం,తయా,త్రయ్యా విద్యయా వేదపూర్వభాగాత్మికయా విద్యయా , బోధితై-ర్వితతైర్యజ్ఞై - ర్యజన్తే ఇన్ద్రాది దేవతాన్తరాత్మానం తచ్ఛరీరకం త్వామారాధయన్తీత్యర్థః॥ యద్వా ॥ నానావిధాని, రూపాణి వజ్రహస్తత్వాదీని, యేషాం, తేషాం-ఇన్ద్రాదీనాం ఆఖ్యయా, అభిధేయమితి శేషః , ఆకృత్యధికరణన్యాయేన ఇన్ద్రాద్యన్తరాత్మభూతత్వత్పర్యన్తాభిధాయిభిః, ఇన్ద్రాదినామభిరభిధేయం,తచ్ఛరీరకం-త్వాం,యజన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ సింహావలోకనన్యాయేన పునస్సాక్షాజ్జ్ఞానయోగవిశేషారాధ్యమాహ॥ కేచిత్త్వితి ॥ కేచిత్తు, త్వా ఇతిచ్ఛేదః-త్వా త్వాం,యజన్తీతి సమ్బన్ధః - కేచిత్తు-జ్ఞానినః భగవచ్ఛేషత్వైకరసాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానినః,భగవచ్ఛేషత్వైకరసోఽహం తదాయత్తస్వరూపస్థితి ప్రవృత్తిశ్చ - భగవాన్ స్వసఙ్కల్ప్యైః కల్యాణగుణైః పరతర ఇత్యేవం జ్ఞానవన్త ఇత్యర్థః, అఖిలకర్మాణి ఉక్తవిధస్వస్వరూపవిరుద్ధాన్యహఙ్కారమమకారగర్భాణి కామ్యానికర్మాణి వా-సంన్యస్య త్యక్త్వా-యద్వా ‹‹ మయి సర్వాణి కర్మాణి ,, త్యుక్తరీత్యా క్రియమాణానాం నిత్యనైమిత్తికాదీనాం ఫలసాధనతాకారపరిత్యాగపూర్వకం భగవదారాధనరూపతామనుసన్ధాయేత్యర్థః , ఇదమేవ హి భగవతి కర్మణాం యత్తత్కైఙ్కర్యరూపత్వానుసన్ధానమితి, ఉపశమం శబ్దాదివిషయేషు భోగ్యతాబుద్ధిరాహిత్యం , గతాః ప్రాప్తాః, జ్ఞానయజ్ఞేన ప్రాప్యం ప్రాపకం చాన్యదపి యన్మనోరథవిషయభూతం తత్సర్వం పరమపురుష ఏవేత్యేవంవిధజ్ఞానయోగేన, జ్ఞానస్వరూపం, త్వాం,యజన్తి॥ యద్వా॥ జ్ఞానవిగ్రహం , ఏవంవిధజ్ఞానేన యజతామనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణోపయుక్తజ్ఞానాశ్రయం-త్వాం యజన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అథాద్వారకకర్మారాధ్యత్వమాహ॥ అన్యే చేతి ॥ తే త్వయా, అభిహితేన- విధినా పఞ్చరాత్రాత్మకేన, త్వదుక్త శ్రీమత్పఞ్చరాత్రోక్తప్రకారేణేత్యర్థః-సంస్కృతాత్మానః , తాపాదిభిః పఞ్చభిస్సంస్కారైస్సంస్కృతాత్మానః॥ దేహా - యేషాం, తథాభూతా, స్త్వన్మయాస్త్వజ్జ్ఞానప్రచురాః , అన్యే భగవచ్ఛాస్త్రనిష్ఠాః, సాక్షాత్త్వామేవ

వ్యూహవిభవరూపేణబహుమూర్తికం-పరరూపేణైకమూర్తికంచ. యజన్తి,పాఞ్చకాలికైర్ధర్మైః-రారాధయన్తి ❀॥౭॥❀ అథ॥యేఽప్యన్యదేవతాభక్తాయజన్తే శ్రద్ధయాన్వితాః - తేఽపిమామేవకౌన్తేయయజన్త్యవిధిపూర్వక,,మిత్యుక్తరీత్యాతత్తద్దేవతామాత్రపర్యవసితబుద్ధిమత్కృతయజనస్య తత్తద్దేవతాశరీరకతదన్తరాత్మభూతపరమపురుషారాధనతాం వక్తుం తావత్ప్రదర్శనార్థమాహ॥త్వామేవాన్యఇతి॥ హేభగవన్ , బహూనాం , మాచార్యాణాంకాపాలికకాలాముఖశైవపాశుపతాదిరూపాణాం-భేదఆచారభేదో,యస్మిన్ - తేన-శివోపదిష్టమార్గేణ శైవాద్యాగమోక్తప్రకారేణ,త్వామేవ-శివరూపిణ-ముపాసతే.ఉపాసకానాంతద్బుద్ధ్యభావేఽప్యుపాసనాతత్త్వత్పర్యవసాయిత్వేవ.కిన్తు-తదుపాసనమవిధిపూర్వకమతఏవాన్తవత్ఫలసాధనమితిభావః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ కథమతద్విషయకోపాసనానాంతత్పర్యవసానమిత్యతస్సదృష్టాన్తంతదుపపాదయతి ॥ సర్వఏవేతి॥ద్వాభ్యాం॥ హేప్రభో - నానాదేవతాభక్తా-స్తే-యద్యప్య-న్యధియఃపరమాత్మేతరవిషయోపాసనాత్మకధీమన్త-స్తథాఽపి-తే-సర్వే-త్వామేవ - యజన్తే తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి । సర్వదేవమయేశ్వరం॥సఆత్మా,అఙ్గాన్యన్యాదేవతా,,ఇత్యుక్తరీత్యాసర్వదేవతాశరీరకత్వేనతత్ప్రచురత్వాత్ సర్వదేవమయః,సచాసౌ-తేషా-మీశ్వరోఽన్తఃప్రవిశ్యనియన్తాచ-తం-సర్వదేవానాంత్వదాయత్తసత్తాదిమత్త్వేనత్వదపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వేనత్వత్తోవ్యతిరేకాభావాత్తద్విషయకోపాసనాఃత్వద్విషయికా ఏవేతిభావః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ త్వయ్యేవపర్యవస్యన్తీత్యత్రదృష్టాన్తమాహ॥యథేతి॥అద్రేస్సకాశా-త్ప్రభవన్త్యుత్పద్యన్త ఇతితథా,నద్యః-పర్జన్యేనా-పూరితాఃబహుస్రోతసస్సత్యః-సర్వతః-సిన్ధుంసముద్రమేవ,విశన్తి తద్వత్ గతయోబుద్ధయోఽన్తతఃపర్యవసానతః-త్వామేవవిశేష్యభూతం - విశన్తివిషయీకుర్వన్తి ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ గతయ ఇత్యనేనజ్ఞానమాత్రస్యవిశేషణభూతప్రపఞ్చవిషయకస్యవిశేష్యభూతపరమాత్మపర్యన్తత్వంసూచితం-తదేవవ్యఞ్జయితుం సర్వస్యచిదచిదాత్మకప్రపఞ్చస్యతద్విశేషణతామాహ । సత్త్వమితి ॥ భవతఃప్రకృతేఃత్వచ్ఛరీరభూతప్రధానస్యేత్యర్థః॥యస్య

వై బహుమూర్త్యేకమూర్తికమ్ ॥ ౭ ॥ త్వామేవాన్యే శివోక్తేనమార్గేణశివరూపిణమ్ । బహ్వాచార్యవిభేదేనభగవన్సముపాసతే॥ ౮ ॥సర్వఏవయజన్తిత్వాంసర్వదేవమయేశ్వరమ్ । యేఽన్యదేవతాభక్తాయద్యప్యన్యధియఃప్రభో॥ ౯ ॥యథాఽద్రిప్రభవానద్యఃపర్జన్యాపూరితాఃప్రభో।విశన్తిసర్వతస్సిన్ధుంతద్వత్త్వాంగతయోఽన్తతః ॥ ౧౦ ॥ సత్త్వంరజస్తమఇతిభవతఃప్రకృతేర్గుణాః । తేషుహిప్రాకృతాఃప్రోతాఆబ్రహ్మస్థావరాదయః॥ ౧౧ ॥తుభ్యంనమస్తేఽస్త్వవిషక్తదృష్టయేసర్వాత్మనేసర్వధియాంచసాక్షిణే । గుణప్రవాహోఽయమవిద్యయాకృతః ప్రవర్తతేదేవనృతిర్యగాత్మసు॥ ౧౨ ॥అగ్నిర్ముఖంతేఽవనిరఙ్ఘ్రిరీక్షణంసూర్యోనభోనాభిర

స్యావ్యక్తంశరీర,,మితిశ్రుతేః- యేసత్త్వాదయో- గుణాః- తేష్వేవ-ఆబ్రహ్మస్థావరాన్తాః-ప్రాకృతాఃప్రకృతిపరిణామాత్మకాః-తన్తుషుపటవ-త్ప్రోతాఃప్రవిష్టాః-బ్రహ్మాదిక్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితాదేహాఃత్వదపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతగుణమయప్రకృతికార్యతయాత్వదాయత్తసత్తాదిమన్తస్త్వద్విశేషణభూతా ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ ఏవమచేతనప్రపఞ్చస్యత్వద్విశేషణత్వముక్తం-అథబ్రహ్మాదిక్షేత్రజ్ఞానాంతచ్ఛరీరత్వేనతద్విశేషణత్వం తదాయత్తబన్ధమోక్షాదిమత్త్వం తస్యబన్ధాపాదనాద్యుపయుక్తసర్వజ్ఞత్వంచవదన్నమస్కరోతి ॥ తుభ్యమితి ॥ సర్వాత్మనే-సర్వేషాంబ్రహ్మాదిక్షేత్రజ్ఞానాం-ఆత్మనే-అనేనక్షేత్రజ్ఞానాంతచ్ఛరీరత్వేనతద్విశేషణత్వంఫలితం ॥ యదిసర్వాత్మాతర్హిజీవవత్కిం దేహాత్మాభిమానీ-నేత్యాహ॥అవిషక్తదృష్టయే అవిషక్తాదేహాదిష్వనభినివిష్టా దృష్టి-ర్యస్య - తస్మై-దేహాభిమానరహితాయేత్యర్థః-తత్రహేతుః - సర్వధియాంసాక్షిణే-సర్వాసాం-బుద్ధీనాం-సాక్షాద్ద్రష్ట్రే సర్వబుద్ధిసాక్షిత్వాన్నక్వాపిదేహాత్మాద్యభిమానలేశఇతిభావః. కించ యదవిద్యయాయదీయయాప్రకృత్యాహేతుభూతయా -దేవనృతిర్యఞ్చఆత్మానోదేహాః - యేషాం-తేషు- క్షేత్రజ్ఞేషు అయంపరిదృశ్యమానో, గుణప్రవాహః,గుణైస్సత్త్వాదిభిర్నిమిత్తభూతైఃప్రవహతేప్రాప్నోతీతితథాసంసారః - అసకృద్బహుకృత్వః-ప్రవర్తతే- తస్మై-తుభ్యం తే నమః॥అస్తు॥యదవిద్యయేత్యనేన,,దైవీహ్యేషాగుణమయీమమ,,ఇత్యాదివచనార్థోఽభిప్రేతః ❀॥౧౨॥❀ ఉక్తంచిదచిచ్ఛరీరకత్వమేవప్రపఞ్చయితుంవిశ్వరూపం,స్తౌతి ॥ అగ్నిరిత్యాదినా ॥ అత్ర,అగ్న్యాద్యనువాదేనఈశ్వరముఖాద్యవయవతావిధీయతే-యోఽయమగ్నిః,సః -తవ - ముఖ - మిత్యాది,అవని,స్తవాఙ్ఘ్రిః.అవనిశబ్దఃపాతాళప్రభృతిమహీతలపర్యన్తసఙ్గ్రాహకః - అఙ్ఘ్రిశబ్దస్తుపాదమూలప్రభృతిజఘనపర్యన్తావయవసఙ్గ్రాహకః నాభిశబ్దస్తుతత్ప్రభృతీనాముదరోగ్రీవావదనలలాటానాం,దిశ , స్తవ, శ్రుతిశ్శ్రోత్రం-ద్యౌస్సత్యలోకః , తవ,కంశిరః-సురేశాఇన్ద్రాదయః,తవ-బాహవః,అర్ణవాస్సముద్రా- స్తవ- కుక్షిః,మరుద్వాయుః-తవ - ప్రాణశ్చబలంచతయోస్సమాహారః-తత్కల్పితంరచితం,త్వయేతి శేషః,

యద్వా। ఉపాసకైరితి శేషః। కల్పితం ధ్యాతమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ వృక్షౌషధయశ్చ-తవ-రోమాణి-మేఘాస్తు-శిరోరుహాః కేశాః-అద్రయో గిరయః పరస్య - తేతవ-అస్థీని నఖానిచ, రాత్రిశ్చ, అహశ్చ, తేతవ, నిమేషణం, ప్రజాపతిః- మేఢ్రః, వృష్టిస్తవ, వీర్యం, ఇష్యతే-ఉపాసనాయామితి శేషః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ న కేవలమేతావదేవ, కిన్తు సర్వోఽప్యయం ప్రపఞ్చస్త్వదవయవభూత ఏవేత్యాహ ॥ త్వయీతి ॥ హే అవ్యయాత్మన్ అవికృతస్వరూప-విశ్వశరీరకత్వేఽపి తద్గతవికారైరస్పృష్టేతి సంబోధనాభిప్రాయః, బహుభిర్జీవైః-సఙ్కులాః వ్యాప్తాః పాలకైస్సహితాః - సర్వే-లోకాః-మనోమయే విశుద్ధమనోగ్రాహ్యే, పరమపురుషే-త్వయి-కల్పితాః, సంజిహతే చరన్తి-జలే యథా, జలౌకసః సూక్ష్మప్రాణిరాశయః, యథా వా-ఉదుమ్బరాన్తః కేసరేషు-మశకాః-పరస్పరవార్తానభిజ్ఞాః ఏవ-మనన్తాని- బ్రహ్మాణ్డాని త్వయి-సఞ్జిహతే చరన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తస్మాదేవంభూతం తవ స్వరూపం దురవగాహమితి త్వదవతారకథామృతమేవ సేవన్త ఇత్యాహ ॥ యానీతి ॥ త్వం, క్రీడార్థం -యానియాని-రూపాణి-బిభర్షి తైరనుసంహితైః-రామృష్టాః పరిమార్జితాః-శుచః ఆధ్యాత్మికాదితాపాః - యేషాం తే- లోకాః రసజ్ఞాః జనాః-ముదా తవ-యశో, గాయన్తి ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ కాని తాని రూపాణి - యైరామృష్టశుచ-ఇత్యత్ర కతిచిత్తాని దర్శయన్నమస్కరోతి ॥ నమ ఇత్యాదినా ॥ కారణమత్స్యాయ కారణపదేనావతారప్రయోజనం సూచ్యతే-ఏవం - మధుకైటభమృత్యవ ఇత్యనేన-ఏవముత్తరత్రాపి ద్రష్టవ్యమ్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ అకూపారాయ కూర్మాయ - క్షిత్యుద్ధార ఏవ విహారో యస్య-తస్మా ఇతి ప్రయోజనముచ్యతే ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ హే సాధులోకభయాపహేతి సంబోధనం ప్రయోజనకథనాభిప్రాయకం క్రాన్తం త్రి

ధో దిశశ్శ్రుతిః। ద్యౌః కం సురేన్ద్రాస్తవ బాహవోఽర్ణవాః కుక్షిర్మరుత్ప్రాణబలం ప్రకల్పితమ్ ॥ ౧౩ ॥ రోమాణి వృక్షౌషధయశ్శిరోరుహా మేఘాః పరస్యాస్థినఖాని తేఽద్రయః। నిమేషణం రాత్ర్యహనీ ప్రజాపతిర్మేఢ్రస్తు వృష్టిస్తవ వీర్యమిష్యతే ॥ ౧౪ ॥ త్వయ్యవ్యయాత్మన్పురుషే ప్రకల్పితా లోకాస్సపాలా బహుజీవసఙ్కులాః। యథా జలే సంజిహతే జలౌకసోఽప్యుదుమ్బరే వా మశకా మనోమయే ॥ ౧౫ ॥ యాని యానీహ రూపాణి క్రీడార్థం త్వం బిభర్షి హి। తైరామృష్టశుచో లోకా ముదా గాయన్తి తే యశః ॥ ౧౬ ॥ నమః కారణమత్స్యాయ ప్రలయాబ్ధిచరాయ చ। హయశీర్ష్ణే నమస్తుభ్యం మధుకైటభమృత్యవే ॥ ౧౭ ॥ అకూపారాయ బృహతే నమో మన్దరధారిణే। క్షిత్యుద్ధారవిహారాయ నమస్సూకరమూర్తయే ॥ ౧౮ ॥ నమస్తేఽద్భుతసింహాయ సాధులోకభయాపహ। వామనాయ నమస్తుభ్యం క్రాన్తత్రిభువనాయ చ ॥ ౧౯ ॥ నమో భృగూణాం పతయే దృప్తక్షత్రవనచ్ఛిదే। నమస్తే రఘువర్యాయ రావణాన్తకరాయ చ ॥ ౨౦ ॥ నమస్తే వాసుదేవాయ నమస్సఙ్కర్షణాయ చ। ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయ సాత్వతాం పతయే నమః ॥ ౨౧ ॥ నమో బుద్ధాయ శుద్ధాయ దైత్యదానవమోహినే। మ్లేచ్ఛప్రాయక్షత్రహన్త్రే నమస్తే కల్కిరూపిణే ॥ ౨౨ ॥ భగవన్జీవలోకోఽయం మోహితస్తవ మాయయా। అహం మమేత్యసద్గ్రాహో భ్రామ్యతే కర్మవర్త్మసు ॥ ౨౩ ॥ అహం చాత్మాత్మజాగారదారార్థస్వజనాదిషు। భ్రమామి స్వప్నకల్పేషు మూఢ

భువనం యేన తస్మా ఇత్యవతారప్రయోజనముచ్యతే ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ దృప్తం గర్వితం- ప్రభూతం వా - క్షత్రకులమేవ-వనం-తస్య-ఛేత్త్రే-ఇతి ప్రయోజనమ్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ రామకృష్ణావిభవౌ - వాసుదేవసఙ్కర్షణౌ వ్యూహశ్చాచ తన్త్రేణాభిప్రేత్య నమస్కరోతి ॥ నమస్తే వాసుదేవాయేత్యర్ధేన-ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధౌ వ్యూహౌ నమస్కరోతి ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయేతి-సర్వేషాం ప్రయోజనాభిప్రాయేణ విశినష్టి ॥ సాత్వతాం పతయ ఇతి ॥ సాధుపరిత్రాత్రే-ఇత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ వాసుదేవాయేత్యాదిభిశ్చతుర్భిర్వ్యూహచతుష్టయం నమస్క్రియతే-సాత్వతాం పతయ ఇత్యనేన రామకృష్ణనమస్కృతిః ॥ తేనైవ ప్రయోజనం చాభిప్రేతమ్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ వేదాప్రామాణ్యాద్యుపదేష్టృత్వేఽపి-శుద్ధాయ విశుద్ధకర్మణే తస్య దుష్కృత్ప్రతారణార్థత్వాదిత్యభిప్రేత్య ప్రయోజనం చ వదన్ విశినష్టి ॥ దైత్యదానవమోహిన ఇతి ॥ దైత్యాన్ దానవాంశ్చ మోహయతీతి తథా తస్మై మ్లేచ్ఛప్రాయం మ్లేచ్ఛతుల్యం-యత్-క్షత్రకులం-తస్య-హన్త్రే ఇతి ప్రయోజనముక్తం ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏవం స్తుత్వా బన్ధమోక్షం ప్రార్థయన్నాహ ॥ భగవన్నితి ॥ హే భగవన్ । సర్వో జనః-తవ-మాయయా- మోహితః-అత ఏవ-చాత్మన్యాత్మాభిమానరూపాదస్వస్మిన్ స్వత్వాభిమానరూపాచ్చ-సతో దుష్టాదనర్థకరాద్గ్రాహాద్భ్రమాత్మకజ్ఞానాత్-కర్మసు కర్మమార్గేషు శబ్దాదివిషయసాధనభూతేషు-భ్రామ్యతే ॥ యద్వా ॥ అహం మమేత్య - సతి ప్రకృతిపరిణామరూపదేహతదనుబన్ధ్యాదౌ-గ్రాహః అభినివేశో-యస్య తథాభూత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ భ్రామ్యత్వేవం లోకస్తవ కిం-తత్రాహ ॥ అహం చేతి ॥ అహమిత్యాదిభిశ్చతుర్భిస్తావదాత్మనః కార్పణ్యమావేద్య సోఽహమిత్యేకేన ప్రపద్య శరణ్యగుణావిష్కారపూర్వకం గోప్తా భవేతి ప్రార్థయతే ॥ యథా సర్వలో

కేస్తద్ధాతదన్తర్గతోఽహమపి-గృహాపత్యాదిషు-స్వప్నపదార్థతుల్యేషు- అనిత్యేష్విత్యర్థః-సత్యధియానిత్యబుద్ధ్యా-భ్రమామి అతోఽహంమూఢః ॥ ౨౪ ॥ మూఢత్వమేవావిష్కరోతి॥ అనిత్యేతి॥అహ - మనిత్యానాత్మదుఃఖేషు విపర్యస్తామతిర్యస్యసః- అనిత్యేషువస్తుషునిత్యమతిమాన్ , అనాత్మనిదేహేఆత్మాభిమానీ-అన్తతోదుఃఖాత్మకేషుశబ్దాదివిషయేషుదుఃఖాభిమానీచేత్యర్థః-ద్వన్ద్వేషుసుఖదుఃఖాదిషు- ఆరమతేక్రీడతీతితథా-సః - వైషయికసుఖానుబన్ధితయాప్రాప్తం దుఃఖమపిసుఖవన్మన్యమానఇత్యభిప్రాయః-తత్రహేతుః తమసాగుణేనవ్యాప్తః-ఆత్మనః - ప్రియంనజానే నిరతిశయనిత్యనిరుపాధికప్రీతివిషయం-త్వాంనజానామీత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ ఉక్తమేవదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ తస్మాజ్జలాదుద్భవన్తీతితథా-తైస్తృణాదిభి, శ్ఛన్నం - జలం , హిత్వా , అత ఏవా బుధో , మృగతృష్ణాం , జలవదవభాసమానాం మరీచికా,మభ్యేతి తథా - అహమపి - త్వాం - నిరతిశయపురుషార్థభూతం తత్సాధనభూతంచత్వాం - త్యక్త్వా , పరాఙ్ముఖః దేహాద్యభిముఖో , వర్తే , ఇత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ నన్వేవం జానతః , కుతస్తవవిషయాభిముఖ్యం తత్రాహ ॥ నోత్సహేతి । కృపణావిషయవాసనాయుక్తా - ధీః ర్యస్య - సః - అతఏవా- హ్యహం - కామకర్మభ్యాం - హతంక్షుభితం- ఇన్ద్రియైః- ప్రమాదిభిర్బలిభిర్విషయసంయుక్తైః ఇతస్తతః ఆకృష్యమాణం.మనో-రోద్ధుంనియన్తుం-నోత్సహేనశక్నోమి ॥ ౨౭ ॥ తదేవంవిషయపరవశస్సాధనాన్తరరహితోఽహం - తవాఙ్ఘ్య్రుపగతః అఙ్ఘ్రిముపగతఃశరణంప్రాప్తః - కథంమ్భూతమఙ్ఘ్రిం,అసతాం-దుష్ప్రాపం ॥నన్విన్ద్రియపరవశస్యైతదపికుతస్తత్రాహ॥తచ్చాపీతి॥ తదఙ్ఘ్య్రుపగమనం భవదనుగ్రహంత్వదనుగ్రహమూలకం - మన్యే,అన్తరాత్మతయాఽనుజిఘృక్షోస్తవానుగ్రహకారితంమన్యఇత్యభిప్రాయః ఈశేతిసమ్బోధయతి,అనేనశరణవరణేస్వస్వాతన్త్ర్యనివృత్తిస్సూచితా - నన్వప్రపత్త్యాసత్త్సవామూలికా - నతుమదనుగ్రహమూలికేత్యత్రా

సత్యధియావిభో ॥ ౨౪ ॥ అనిత్యానాత్మదుఃఖేషువిపర్యాసమతిర్హ్యహమ్ । ద్వన్ద్వారామస్తమోవిష్టోనజానే త్వాఽఽత్మనఃప్రియమ్ ॥ ౨౫ ॥ యథాఽబుధోజలంహిత్వాప్రతిచ్ఛన్నంతదుద్భవైః । అభ్యేతిమృగతృష్ణాం వైహిత్వాత్వాఽహంపరాఙ్ముఖః ॥ ౨౬ ॥ నోత్సహేఽహంకృపణధీఃకామకర్మహతంమనః । రోద్ధుంప్రమాథిభిశ్చాక్షైర్హ్రియమాణమితస్తతః ॥ ౨౭ ॥ సోఽహంతవాఙ్ఘ్ర్యుపగతోఽస్మ్యసతాందురాపంతచ్చాప్యహం భవదనుగ్రహమీశమన్యే । పుంసోభవేద్యర్హిసంసరణాపవర్గస్త్వయ్యబ్జనాభసదుపాసనయామతిస్స్యాత్॥ నమోవిజ్ఞానమాత్రాయసర్వప్రత్యయహేతవే।పురుషేశప్రధానాయబ్రహ్మణేనన్తశక్తయే॥ ౨౯ ॥నమస్తేవాసుదేవాయసర్వభూతక్షయాయచ । హృషీకేశనమస్తుభ్యంప్రపన్నంపాహిమాంప్రభో ॥ ౩౦ ॥ ****

******** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,చత్వారింశోఽధ్యాయః ********

శ్రీశుకఉవాచ ॥ స్తువతస్తస్యభగవాన్దర్శయిత్వాజలేవపుః । భూయస్సమాహరత్కృష్ణోనటోనాట్యమివాత్మ

హ ॥ యదా,పుంసఃసంసారిణః-సంసరణస్యాపవర్గఃసమాప్తిర్యస్మాత్-సః,అనుగ్రహఇతివిశేష్యాధ్యాహారః-తథాభూత- స్త్వదనుగ్రహో భవే - త్తదా- హేఅబ్జనాభ-సతా,ముపాసనయా -త్వయి-మతి-స్స్యాత్ త్వత్ప్రపత్త్యాసక్తిః కామతిస్స్యాదిత్యర్థః " ఈశ్వరస్యచసౌహార్దం యదృచ్ఛాసుకృతంతదా-విష్ణోఃకటాక్షః " ఇత్యాద్యుక్తరీత్యాసత్సఙ్గాదిప్రణాడ్యామపిత్వదనుగ్రహఏవనిదానమితిభావః ॥ ౨౮ ॥ విజ్ఞానమాత్రాయఅనుకూలాత్మకజ్ఞానమాత్రస్వరూపాయ, మాత్రశబ్దేనస్వరూపేక్వచిదపిజడత్వశఙ్కావ్యుదాసః-సర్వప్రత్యయహేతవేసర్వేషాంజ్ఞానప్రదాయ , పురుషోజీవః తస్యేశః - సచాసౌ,ప్రధానశ్చ-ప్రధానశబ్దస్తచ్ఛరీరవాచకః-ప్రధానపురుషేశ్వరాయేత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ పురుషస్య,ఈశాఃసుఖదుఃఖాదిప్రాపకాః,కాలకర్మాదిస్వభావాదయః , తేషాం,ప్రధానాయనియన్త్రే, యద్వా-ఈశఃఈశ్వరోహరిః , ప్రధానో-యస్య,పురుషస్య,సోపీశప్రధానశ్చ , తస్మై , హరిప్రధానభూతేనపురుషేణరూపేణస్వరూపేణచావస్థితాయేత్యర్థః,బ్రహ్మణేస్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహతే,అనన్తాశ్శక్తయఃజగత్సర్గాద్యుపయుక్తసామర్థ్యవిశేషాః-యస్య,తస్మై ॥ ౨౯ ॥ వాసుదేవశబ్దార్థమాహ॥సర్వభూతక్షయాయ-సర్వభూతనివాసాయ- హేహృషీకేశ,తుభ్యం.నమః,అహంత్వచ్ఛేషభూతః-మమ,న-నాహంమచ్ఛేషభూతః,ఏవంప్రపన్నం, మాం-పాహిత్రాయస్వ - అత్రవిజ్ఞానమాత్రాయేత్యనేనప్రాప్యత్వోపయుక్తం నిరతిశయానన్దస్వరూపంవివక్షితం , సర్వప్రత్యయహేతవ ఇత్యనేనప్రపిత్సాహేతుత్వం , పురుషేశప్రధానాయేత్యనేనసర్వశేషిత్వం , బ్రహ్మణఇత్యనేనవాత్సల్యసౌశీల్య సౌలభ్యాదిగుణపూర్ణత్వం - అనన్తశక్తయఇత్యనేనబన్ధమోక్షాద్యాపాదనోపయుక్తసామర్థ్యవత్త్వం,వాసుదేవాయేత్యనేనధారకత్వం , హృషీకేశేత్యనేననియన్తృత్వమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేచత్వారింశోఽధ్యాయః ************

ఏవంప్రదర్శితాక్రూరసం స్తుతస్స్వాసాధారణరూపోభగవానథప్రాప్తమధురోపవనోఽఙ్గీకృతాక్రూరప్రార్థనః

ప్రేషితాక్రూరః శ్వః ప్రవిష్టమధురో నిగృహీతరజకస్తన్తువాయమాలాకారౌ పరమభాగవతావకరోదిత్యాహైకచత్వారింశేన। స్తువత ఇత్యాదినా॥ భగవాన్ కృష్ణః, ఆత్మనస్స్వస్య-వపుః స్తువతః, తస్యాక్రూరస్య-దర్శయిత్వా, స్వాసాధారణరూపం ప్రదర్శ్య, పునస్సమాహరదన్తర్ధాపయామాస ॥ యథా - నటో, నాట్యం నాట్యార్హం రూపం, దర్శయిత్వాఽన్తర్ధాపయతి, తథా ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ సోఽప్యక్రూరోఽపి, అన్తర్హితం-వీక్ష్య జ్ఞాత్వా-జలాదున్మజ్య-త్వరయాయుక్తః-ఆవశ్యకం మాధ్యాహ్నికం నిత్యకర్మ-సర్వం-కృత్వా-విస్మితస్సన్-రథమావిశత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తమావిష్టవన్తమక్రూరం-కృష్ణః-పప్రచ్ఛ ॥ ప్రశ్నమేవాహ ॥ కిన్త్విత్యాదినా, ఇహ రథే- భూమౌ -వియతి ఆకాశే-జలే వా కిమద్భుతం త్వయా, దృష్టం-నకిమపి దృష్టమితి మా వోచ ఇత్యభిప్రేత్యాహ ॥ తథా దృష్టాద్భుతం-త్వాం-లక్షయామహే చిహ్నైరనుమినుమః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఇత్థమాపృష్టః ప్రాహాక్రూరః ॥ అద్భుతాసీతి ॥ భూమ్యాదిషు-యావన్త్య, ద్భుతాని-తాని-విశ్వశరీరకే, త్వయ్యేవ-సన్తి - తం చ త్వాం పశ్యతో-మేమయా-కిం దృష్టం-నకిమప్యద్భుతం త్వయ్యవిద్యమానం-దృష్టమితి కాక్వభిప్రేతోఽర్థః ❁ ॥౪॥ ❁ దృష్టం వదేత్యత ఆహ॥ యత్రేతి॥ హే బ్రహ్మన్ " సంబుద్ధౌ నపుంసకానాం వే ,, తి వికల్పాన్నలోపాభావః, యత్ర త్వయి-కర్మాణ్య , ద్భుతాని, తం, త్వామిహ-పశ్యతో- మే-అన్యత్ర భూమ్యాదౌ-కిమద్భుతం-దృష్టం-త్వాం వినా న కించిదద్భుతమిత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఇతీత్థ, ముక్త్వా గాన్దినీసుతః అక్రూరః-స్యన్దనం రథం-చోదయామాస-తతో , రామం-కృష్ణం చ-దినాత్యయే దివావసానే-మధురాం , ప్రాపయామా

నః॥ ౧ ॥ సోఽపి చాన్తర్హితం వీక్ష్య జలాదున్మజ్య సత్వరః । కృత్వా చావశ్యకం సర్వం విస్మితో రథమావిశత్ ॥ ౨ ॥ తమపృచ్ఛద్ధృషీకేశః కిం తే దృష్టమిహాద్భుతమ్। భూమౌ వియతి తోయే వా తథా త్వాం లక్షయామహే ॥ ౩ ॥ అక్రూర ఉవాచ॥ యత్రాద్భుతాని సర్వాణి భూమౌ వియతి వా జలే। త్వయి విశ్వాత్మకే సన్తి కిం మేఽదృష్టం విపశ్యతః ॥ ౪ ॥ యత్రాద్భుతాని సర్వాణి భూమౌ వియతి వా జలే। తం త్వాఽనుపశ్యతో బ్రహ్మన్ కిం మే దృష్టమిహాద్భుతమ్॥ ౫ ॥ ఇత్యుక్త్వా చోదయామాస స్యన్దనం గాన్దినీసుతః। మధురామనయద్రామం కృష్ణం చైవ దినాత్యయే॥ ౬ ॥ మార్గే గ్రామజనా రాజంస్తత్ర తత్రోపసఙ్గతాః। వసుదేవసుతౌ వీక్ష్య ప్రీతా దృష్టిం న చాదదుః॥ ౭ ॥ తావద్వ్రజౌకసస్తత్ర నన్దగోపాదయోఽగ్రతః। పురోపవనమాసాద్య ప్రతీక్షన్తోఽవతస్థిరే॥ ౮ ॥ తాన్సమేత్యాహ భగవానక్రూరం జగదీశ్వరః । గృహీత్వా పాణినా పాణిం ప్రశ్రితం ప్రహసన్నివ॥ ౯ ॥ భవాన్ ప్రవిశతామగ్రే సహయానః పురీం గృహమ్ । వయం త్విహావముచ్యాథ ప్రాతర్ద్రక్ష్యామహే పురీమ్॥ ౧౦ ॥ అక్రూర ఉవాచ॥ నాహం భవద్భ్యాం రహితః ప్రవేక్ష్యే మధురాం పురీమ్ । త్యక్తుం నార్హసి మాం నాథ భక్తం తే భక్తవత్సల ॥ ౧౧ ॥ ఆగచ్ఛ యామ గేహాన్నస్సనాథాన్ కుర్వధోక్షజ । సాగ్రజస్సహ గోపాలైస్సుహృద్భిశ్చ సురోత్తమ॥ ౧౨ ॥ పునీహి పాదరజసా గృహాన్నో గృహమేధినామ్ । యచ్ఛౌచేనానుతృప్యన్తి పితరస్సాగ్నయస్సురాః॥ ౧౩ ॥ అవనిజ్యాఙ్ఘ్రియుగళమా

స ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తదా తత్ర తత్ర-మార్గే-గ్రామేషు, జనాః వసుదేవస్య , సుతౌ-రామకృష్ణా-వుపసఙ్గతాస్సన్తః, తౌ-దృష్ట్వా- ప్రీతాః-దృష్టిం, నాదదుః న ప్రత్యాజహ్రుః, పశ్యన్త ఏవ స్థితా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తావదితి॥ యావద్రామకృష్ణౌ-మధురా- మనయ-త్తావదేవ తతః పూర్వమేవ-నన్దాదయో, గోపాః , ఉపవనం , ప్రాప్య , శ్రీరామకృష్ణాగమనం , ప్రతీక్షమాణాః , స్థితాః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తాన్నన్దాదీన్-సమేత్య జగదీశ్వరో భగవా-న్స్వపాణినా-వినీత-మక్రూరం-పాణిం, గృహీత్వా-ప్రహసన్నివ్యక్ష్యమాణం-ఉవాచ॥ ఇవశబ్దేన హాస్యే ఈషత్త్వం ద్యోత్యతే ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥ భవానితి ॥ భవాన్-సహయానస్స రథః-పురీం, తత్ర-స్వగృహమగ్రే విశతాం, వయం తు - ఇహైవోపవనే, అవముచ్య ఉత్తార్య, విశ్రామ్యేత్యర్థః - అథ-ప్రాతః, వో యుష్మాకం పురీం మధురాం-ద్రక్ష్యామః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏవముక్తః, ప్రాహాక్రూరః॥ నాహమితి షడ్భిః॥ హే విభో-భవద్భ్యాం-రహితో వియుక్తో, ఽహం-పురీం-నప్రవేక్ష్యే, హే నాథ భక్తం - మాం-త్యక్తుం - నార్హసి తత్ర హేతుం వదన్సంబోధయతి-హే భక్తవత్సలేతి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ అతో- హే అధోక్షజ త్వ-మాగచ్ఛ , యామః, త్వయైవ సహ-వయం-గమిష్యామః నోఽస్మాన్-సనాథాన్ సేశ్వరాన్-కురు-సాగ్రజః సరామః-గోపాలైశ్చ , సుహృద్భిస్సహ- హే సురోత్తమ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ పాదరజసా-గృహమేధినాం - అస్మాకం, గృహం-పునీహి పవిత్రీకురు-యస్య పాదరజసః-శ్శౌచేన క్షాళనోదకేన-పీతేన - శిరసి ధృతేన చా-స్మాకం, పితరో-అగ్నయః, సురాశ్చ-తృప్యన్తి తృప్తా భవన్తి , తేన పాదరజసేత్యన్వయః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ కిఞ్చ॥ తవాఙ్ఘ్రియుగళ, మవనిజ్య ప్రక్షాళ్య, బలిర్వైరోచనిః-శ్లోక్యః విపులకీర్త్యర్హః - మహా, న్సఙ్జజైరితి శేషః, ఆసీద్బభూవ-త్వత్సఙ్కల్పాల్లబ్ధప్రాయ , మైశ్వర్యం , లేభే ప్రాప్తవాన్, తథైవ - కాన్తినాం అనన్యప్రయోజనానాం ప్రపన్నానాం, యా, గతిః త్వత్ప్రా

ప్తిరూపా, తాంచ-లేభే లబ్ధవత్యా ప్రియో బభూవ ॥ ౧౪ ॥ కిఞ్చ తవాఙ్ఘ్రిరవనేజన్యః క్షాళనా, ఆపః, గాఙ్గాః, స్సచ యాః పవిత్రాః - త్రి, ల్లోకాన్ - అపునన్ పవిత్రితవత్యః, కిఞ్చ-యా ఆపః శర్వో రుద్రః శిరసా, ధృతవాన్, కిఞ్చ-యాభిరద్భిః-సగరాత్మజాః, స్వర్గం-గతాః, బభూవుః, ఏవంవిధమహామహిమశాలిపవిత్రతమగఙ్గాదిరూపతీర్థాశ్రయపాదం జనసాధ్వు, హితైషిణ్యస్త్వయః ॥ ౧౫ ॥ ఏవం ప్రార్థయమానోఽనితరసాధారణధర్మయుక్తం సమ్బోధయన్నుపసంహరతి॥ దేవ దేవేతి॥ బ్రహ్మాదీనామపి దేవ, జగతో నాథ, పుణ్యశ్రవకీర్తనం వద తాం పుణ్యావహం, యస్య, శ్రవణం- కీర్తనం చ, తద్యస్య, సః, పుణ్యశ్రవణకీర్తనః-తస్య సమ్బోధనం, ఉత్తమైః బ్రహ్మాదిభిః-శ్లోక్యతే ఈడ్యత ఇతి తథా -ఉత్తమః శ్లోకో యశో, యస్య అవా ॥ ౧౬ ॥ ఇత్థం ప్రార్థితః ప్రాహ భగవాన్ ॥ ఆయాస్య ఇతి ॥ యదుచక్రాయ యదువంశజసమూహాయ, ద్రుహ్యతీతి, యదుచక్రద్రుహం, కంసం, హత్వా తతోఽగ్రజసమన్వితో, ఽహం, భవతో, గృహం ప్రత్య, యాస్య ఆగమిష్యామి, తథా, ఽన్యేషాం చ, సుహృదాం, ప్రియం, విధాస్యే కరిష్యామి ॥ ౧౭ ॥ ఇత్థం, భగవతో, క్తో-ఽక్రూరః, విమనా ఇవ కష్టేదసన్తుష్టమనా ఇవ, భూత్వా-పురీం-ప్రవిష్టః-కర్మ రామకృష్ణానానీతావితి స్వకృతం కర్మ-వేద్య-స్వగృహం యయౌ ॥ ౧౮ ॥ అథ శ్వోఽపరాహ్ణే భగవా - న్కృష్ణః సఙ్కర్షణేన-న్వితో-గోపైః-పరివృతో-ద్రష్టుమిచ్ఛుః-మధురాం-ప్రావిశత్ ॥ ౧౯ ॥ తాం మధురాం-దదర్శ కథమ్భూతాం స్ఫాటికానిస్ఫటికమయాని - తుఙ్గాన్యుచ్ఛ్రితాని - గోపురాణి పురద్వారాణి-అన్యాని-చ-ద్వా

సీచ్ఛ్రోకోఽబలిర్మహాన్ । ఐశ్వర్యమతులం లేభే గతిం చైకాన్తినాం తు యా ॥ ౧౪ ॥ ఆపస్తేఽఙ్ఘ్ర్యవనేజన్యస్త్రి
ల్లోకాన్ శుచయోఽపునన్ । శిరసాఽధత్త యాః శర్వస్స్వర్యాతాస్సగరాత్మజాః॥ ౧౫ ॥ దేవదేవ జగన్నాథ
పుణ్యశ్రవణకీర్తన । యదూత్తమోత్తమశ్లోక నారాయణ నమోఽస్తు తే॥ ౧౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ ఆయాస్యే భవ
తో గేహమహమార్యసమన్వితః । యదుచక్రద్రుహం హత్వా వితరిష్యే సుహృత్ప్రియమ్॥ ౧౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥

కృష్ణరామయోర్మధురానగరప్రవేశఘట్టః

ఏవముక్తో భగవతా సోఽక్రూరో విమనా ఇవ। పురీం ప్రవిష్టః కంసాయ కర్మావేద్య గృహం యయౌ॥ ౧౮॥ అథాప
రాహ్ణే భగవాన్కృష్ణస్సఙ్కర్షణాన్వితః। మధురాం ప్రావిశద్గోపైర్దిదృక్షుః పరివారితః॥ ౧౯ ॥ దదర్శ తాం స్ఫా
టికతుఙ్గగోపురద్వారాం బృహద్ధేమకవాటతోరణామ్। తామ్రారకోష్ఠాం పరిఖాదురాసదాముద్యానరమ్యో
పవనోపశోభితామ్ ॥ ౨౦ ॥ సౌవర్ణశృఙ్గాటకహర్మ్యనిష్కుటైశ్శ్రేణీసభాభిర్భవనైరుపస్కృతామ్।వైదూ
ర్యవజ్రామలనీలవిద్రుమైర్ముక్తాహరిద్భిర్వలభీషు వేదిషు ॥ ౨౧ ॥ జుష్టేషు జాలాముఖరన్ధ్రకుట్టిమేష్వావిష్టపారా
వతబర్హినాదితామ్ । సంసిక్తరథ్యాపణమార్గచత్వరాం ప్రకీర్ణమాల్యాఙ్కురలాజతణ్డులామ్॥ ౨౨ ॥ ఆపూర్ణ
కుమ్భైర్దధిచన్దనోక్షితైః ప్రసూనదీపావలిభిస్సపల్లవైః । సవృన్తరమ్భాక్రముకైస్సకేతుభిస్స్వలఙ్కృతద్వా
రగృహాం సపట్టికైః॥ ౨౩ ॥ తాం సమ్ప్రవిష్టౌ వసుదేవనన్దనౌ వృతౌ వయస్యైర్నరదేవవర్త్మనా । ద్రష్టుం సమీ

రాణి-యస్యాః-తామ్రం - ఆరం ఆరకూటశ్చ-తన్మయాః ప్రకోష్ఠాః - ధాన్యాదిశాలాదయో-యస్యాం - తాం-పరిఖాభిః పరితః ఖాతాభిః-దుర్గమాం - ఉద్యానాని మూరస్థానివనాని రమ్యాణ్యుపవనాని చ సకటాని-తైః - రుపశోభితాం - సౌవర్ణాః-శృఙ్గాటకాశ్చతుష్పథాః హర్మ్యాణి ధనినాం గృహాణి చ-తేషు - నిష్కుటాః గృహోచితా ఆరామాః-తైః - శ్రేణీ నామైకరూపశిల్పోపజీవినాం-సభాభిరుపవేశస్థానైః-అన్యైశ్చ - భవనైః గృహైరుపస్కృతామలఙ్కృతాం - అమలః స్ఫటికః- హరిత్ మరకతః-వైదూర్యాదిరత్నైః జుష్టేషు సంయుక్తేషు - వలభ్యాదిషు, ఆవిష్టైః - పారావతైః-ర్మయూరైశ్చ - నాదితాం-తత్ర-వలభ్యః గృహపురోభాగస్తమ్భనిహితాచ్ఛాదనోపష్టమ్భవక్రదారూణి - వేదయః వలభీనామధోదేశే విరచితావష్టమ్భవేదికాః-జాలాముఖరన్ధ్రాణి గవాక్షచ్ఛిద్రాణి - కుట్టిమాని మణిబద్ధా రథ్యాభూమయః - రథ్యా రాజమార్గాః- ఆపణాః పణ్యవీథయః, మార్గా అన్యే - చత్వరాణ్యఙ్గణాని - సంసిక్తాని రథ్యాదీని యస్యాం - వికీర్ణాస్తత్ర తత్రావకీర్ణా - మాల్యాదయో-యస్యాం, తత్ర-మాల్యాని మాలార్హాణి పుష్పాణి - ఆపూర్ణైః-కుమ్భైః-దధ్నా - చన్దనేన చోక్షితైస్సిక్తైః- ప్రసూనానాం దీపానాం చావలయో-యేషు-తైః -సవృన్తాః ఫలగుచ్ఛైః సహితాః-రమ్భాః-కదళ్యః - క్రముకాశ్చ తైః-కేతుభిశ్చ - సహితైః పట్టికాః వితతివిస్తారపట్టవస్త్రాణి-తత్సహితైశ్చ - స్వలఙ్కృతాని ద్వారాణి-యేషాం- తే గృహా యస్యాం తాం, తత్రేయం రీతిః-చ్యాన్నాభయవస్తణ్డులానాముపరికుమ్భాః - తత్పరితః ప్రసూనావళయః-కణ్ఠే సపట్టికాః - ముఖే చూతాదిపల్లవాః - తదుపరిపాత్రాన్తరే దీపావళయః-తత్సన్నిధౌ రమ్భాః-క్రముకాః, కేతవః-తోరణాని చేతి ॥ ౨౦॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ తామేవమ్భూతాం ప్ర

రీం-వయస్యైస్సఖిభిస్సహితౌ-నరదేవవర్త్మనా రాజవీథ్యా - ప్రవిష్టౌ-వసుదేవనన్దనౌ - ద్రష్టుం-పురస్త్రియః త్వరితాః-స్వామియుః తత్రతత్ర సముదితాః బభూవుః-తథా- హే నృప-ఉత్సుకాస్సత్యో, హర్మ్యాణ్యా - రురుహుః ॥ ౨౪ ॥ త్వరామౌత్సుక్యం చాహ ద్వయేన ॥ కాశ్చిదితి ॥ విపర్యగ్విపరీత-మయథాయథం-ధృతాని-వస్త్రాణి-భూషణానిచ-యాభి-స్తాః - కాశ్చి-దేవంభూతాః, అపరాస్తు-యుగళేషుధార్యేషుకుణ్డలకఙ్కణాదిషు - ఏకం-విస్మృత్య - సమీయు - రిత్యనుషఙ్గః, అన్యాస్తు-కృతం సహితం - ఏకమేవ-పత్రం తాటఙ్కః - యయో-స్తే-శ్రవణే శ్రోత్రే-యాసాం తాః- ఏకమేవ-నూపురంచరణాభరణం-యాసాం-తాశ్చ-స్వకీయ-మేకం-లోచనం-నాఙ్క్త్వా - ఏకస్మిన్నేవలోచనేకజ్జలం నిధాయేత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ ఏకాస్తు-అశ్నన్త్యః-తద్భోజనం-విహాయ, కాశ్చిత్తు, అభ్యజ్యమానాః సఖీభిః క్రియమాణాభ్యఙ్గాః-అకృతస్నానా ఏవ-కాశ్చిత్తు-స్వపన్త్యః, నిస్వనం-నిశమ్యోత్థాయ అపరాస్తు-మాతరః-అర్భకం-అపాయయన్త్యః- స్తన్యమితి శేషః-తమర్భకం - విహాయ - సమీయురితి సర్వత్ర సమ్బన్ధః ॥ ౨౬ ॥ మత్తగజేన్ద్రస్యేవ-విక్రమః పాదవిక్షేపో, యస్య సః-శ్రియః కాన్తో భగవాన్-ప్రగల్భాః-యా, లీలా-స్తాభిః-హసితాని - ఈక్షణానిచ-తై - స్తాసాం పురస్త్రీణాం దృశాం మహోత్సవం మహాహర్షం-విదధాన స్తాసాం మనాంసి చిత్తాన్యపహృతవాన్ ॥ ౨౭ ॥ ముహుశ్శ్రుతత్వా-త్తద్గతచేతస-స్తం-దృష్ట్వా-హే అరిన్దమ-తస్య ప్రేక్షణం చ స్మితంచ తదేవ-సుధా - తయోః-ఉక్షణం సేచనం-తేన - లబ్ధో మానో-యాభి స్తాః దృశా ఉద్ఘాటితనేత్రద్వారా-ఆత్మని మనసి లబ్ధం

యుస్త్వరితాః పురస్త్రియో హర్మ్యాణి చైవారురుహుర్నృపోత్సుకాః ॥ ౨౪ ॥ కాశ్చిద్విపర్యగ్ధృతవస్త్రభూషణా విస్మృత్య చైకం యుగళేష్వథాపరాః । కృతైకపత్రశ్రవణైకనూపురా నాఙ్క్త్వా ద్వితీయం త్వపరాస్తు లోచనమ్ ॥ ౨౫ ॥ అశ్నన్త్య ఏకా స్తదపాస్య సోత్సవా అభ్యజ్యమానా అకృతోపమజ్జనాః । స్వపన్త్య ఉత్థాయ నిశమ్య నిస్వనం ప్రపాయయన్త్యోఽర్భమపోహ్య మాతరః ॥ ౨౬ ॥ మనాంసి తాసామరవిన్దలోచనః ప్రగల్భలీలాహసితావలోకనైః । జహార మత్తద్విరదేన్ద్రవిక్రమో దృశాం దదచ్ఛ్రీరమణో మహోత్సవమ్ ॥ ౨౭ ॥ దృష్ట్వా ముహుశ్శ్రుతమనుద్రుతచేతసస్తం తత్ప్రేక్షణస్మితసుధోక్షణలబ్ధమానాః । ఆనన్దమూర్తిముపగూహ్య దృశాఽఽత్మలబ్ధం హృష్యత్త్వచో జహురనన్తమరిన్దమాధిమ్ ॥ ౨౮ ॥ ప్రాసాదశిఖరారూఢాః ప్రీత్యుత్ఫుల్లముఖామ్బుజాః । అభ్యవర్షన్సౌమనస్యైః ప్రమదా బలకేశవౌ ॥ ౨౯ ॥ దధ్యక్షతైస్సోదపాత్రైస్స్రగ్గన్ధైరభ్యుపాయనైః । తావానర్చుః ప్రముదితా స్తత్ర తత్ర ద్విజాతయః ॥ ౩౦ ॥ ఊచుః పౌరాః ॥ అహో గోప్యస్తపః కిమచరన్మహత్ ।

రజకవధవాయకసుదామత్రివక్రాదీనాం సమ్మానఘట్టః

యా హ్యేతావనుపశ్యన్తి నరలోకమహోత్సవౌ ॥ ౩౧ ॥ రజకం కఞ్చిదాయాన్తం రఙ్గకారం గదాగ్రజః । దృష్ట్వాఽయాచత వాసాంసి ధౌతాన్యత్యుత్తమానిచ ॥ ౩౨ ॥ దేహ్యావయోస్సముచితాన్యఙ్గవాసాంసి చార్హతోః । భవిష్యతి పరం శ్రేయో దాతుస్తే నాత్ర సంశయః ॥ ౩౩ ॥ సయాచితో భగవతా పరిపూర్ణేన సర్వతః । సాక్షేపం రుషితః ప్రాహ భృత్యో రాజ్ఞస్సుదుర్మదః ॥ ౩౪ ॥ ఈదృశాన్యేవ వాసాంసి నిత్యం గిరివనేచరాః । పరిధత్త కిముద్వృత్తా రాజద్రవ్యాణ్యభీప్సథ ॥ ౩౫ ॥ యాతాశు బాలిశా మైవం ప్రార్థ్యం యదిజిజీవిషా । బధ్నన్తి ఘ్నన్తి లుమ్పన్తి దృప్తా రా

ప్తం-ఆనన్దమూర్తిం-పరిష్వజ్య-పులకితత్వచః-తదప్రాప్తిజ - మనవధిక-మాధింవ్యథాం-జహుః ॥ ౨౮ ॥ ప్రీత్యోత్ఫుల్లాని-ముఖామ్బుజాని-యాసాం-తాః - ప్రమదాః - స్త్రియః - సౌమనస్యైః కుసుమసమూహైః - రామకృష్ణా-వభ్యవర్షన్ ॥ ౨౯ ॥ ద్విజాతయో బ్రాహ్మణ్య-స్తత్రతత్ర-ప్రముదితాస్సత్యః-దధ్యాదిభిః-రామకృష్ణా-వానర్చుః ॥ ౩౦ ॥ పౌరాః స్త్రియః పరస్పరమూచుః- ఉక్తిమేవాహ ॥ అహో ఇత్యాదినా ॥ గోప్యః-కిం-మహ - త్తప-శ్చేరుః, అన్యథైతన్న సమ్భవతీత్యభిప్రేత్యాహుః ॥ యాః గోప్యః - నరలోకస్య- మహోత్సవౌయాభ్యాం - తావేతౌ-రామకృష్ణా-వనుపశ్యన్తి ॥ ౩౧ ॥ ఇత్థం తాసు కథయన్తీషు-తదా-గదాగ్రజో భగవాన్, కఞ్చి-దాయాన్తం- రజకః వస్త్రనిర్ణేజకః-స ఏవ వస్త్రాణాం రఙ్గముపకుర్వన్ రఙ్గకార- స్తం, దృష్ట్వా, ధౌతాని నిర్ణిక్తాని, అద్భుతానిచ, వస్త్రాణ్య, యాచత ॥ ౩౨ ॥ యాచ్ఞాప్రకారమేవ ॥ దేహీతి॥ హే అఙ్గ హే రజక -యోగ్యయో, రావయో, స్సముచితాని- వాసాంసి, దేహి, దాతు- స్తవ, పరముత్కృష్టం శ్రేయో-భవిష్యతి-నా, స్మిన్నర్థే, సంశయోఽస్తి ॥ ౩౩ ॥ ఇత్థం-భగవతా-సర్వతః, పరిపూర్ణేన పూర్ణకామేన-యాచిత, స్స రజకః-రాజ్ఞః కంసస్య-భృత్యః, దుర్మదశ్చ - హేతుగర్భ[illegible]దం విశేషణద్వయం అతో, రుషితః క్రుద్ధః-సాక్షేపం హేతుగర్భం యథాతథా-ప్రాహ ॥ ౩౪ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ ఈదృశానీతి ద్వాభ్యాం హే ఉద్వృత్తాః ఉచ్ఛృఙ్ఖలాః-గిరౌ-వనేచ-చరన్తి-మే-త్తే, యూయ మీదృశాన్యేవ వాసాంసి పరిధత్త కిం, సంభావనాయాం లోట్-రాజద్రవ్యాణ్య, భీప్సథ-స్వాధికారమనాలోచ్యేతి శేషః ॥ ౩౫ ॥

హే బాలిశాః- ఆశు - యాత-యది-జీవితుమిచ్ఛా-తర్హి-మైవం ప్రార్థనీయం - యద్యేవం ప్రార్థయతే-తర్హి-రాజకులాని రాజకీయాః, దుష్టాన్యుష్మాన్-బధ్నన్తి బద్ధ్వా యుష్మాన్ ఘ్నన్తి హన్యుః, లుమ్పన్తి నిస్స్వం కుర్యుః ॥ ౩౬ ॥ ఇత్థం-రజకస్య-వికత్థమానస్య సతః భగవాన్, క్రుద్ధః-కరాగ్రేణ తస్య, శిరః-కాయాత్, అపాతయత్ ॥ ౩౭ ॥ తతస్తస్య రజకస్య - అనుజీవినః-సర్వే, వాసఃకోశాన్ వస్త్రపుటకాన్ విసృజ్య-సర్వతో మార్గాన్ ప్రతి-దుద్రువుః పలాయిత వన్తః తతో, భగవాన్ వాసాంసి, ఆదత్త ॥ ౩౮ ॥ తదా-సఙ్కర్షణః-కృష్ణశ్చ-ఆత్మప్రియే స్వాభీష్టవస్త్రే వసిత్వా పరిధాయ - శేషాణి-గోపేభ్యః-అవత్త అదాత్ ॥ కానిచిద్వాసాంసి-భువి విసృజ్య త్యక్త్వా అగాదితి శేషః ॥ ౩౯ ॥ తతః - కశ్చి-ద్వాయకస్తన్తువాయకః-ప్రీతః ప్రీతియుక్తః-విచిత్రవర్ణైః-చైలేయైః వస్త్రమయైః - ఆకల్పైః భూషణైః-యథానురూపం, తయోః రామకృష్ణయోః - వేషం అలఙ్కార-మకల్పయత్ విదధే ॥ ౪౦ ॥ తదా-తౌ రామకృష్ణౌ-నానావిధ వేషాభ్యాం-విరేజతుః-యథా-పర్వణ్యుత్సవే-స్వలఙ్కృతౌ, సితేతరౌ శ్వేతవర్ణకృష్ణవర్ణౌ బాలగజౌ-తద్వత్ ॥ ౪౧ ॥ తతః భగవాన్ - ప్రసన్నః, తస్య వాయకస్య-స్వసారూప్యం స్వసాధర్మ్యం, ముక్తిమితి యావత్, ప్రాదాత్ దేహావసానే దాస్యామీతి సఙ్కల్పితవానిత్యర్థః-శ్రియమిత్యాది-అస్య, జీవదశాయామితి శేషః ఇహలోకే, పరమాం శ్రియం-బలం చైశ్వర్యం చ-స్వవిషయకస్మృతిం చే-న్ద్రియంతత్పాటవం చా-దాత్ ॥ ౪౨ ॥ తతః-సుదామ్నః సుదామాఖ్యస్య-మాలాకారస్య, గృహం-జగ్మతుః గతవన్తౌ సచ తౌ, రామకృష్ణౌ - దూరాదేవ దృష్ట్వో-త్థాయ ఆభ్యేత్య, శిరసా, భువి-ననామ నమశ్చక్రే ॥ ౪౩ ॥ తయో-రాసనం, మానీయాదాయ సమర్ప్య, పాద్యం చ -సమర్ప్యేతి శేషః

జకులానిహి ॥ ౩౬ ॥ ఇత్థం వికత్థమానస్య కుపితో దేవకీసుతః । రజకస్య కరాగ్రేణ శిరః కాయాదపాతయత్ ॥ ౩౭ ॥ తస్యానుజీవినస్సర్వే వాసఃకోశాన్విసృజ్య వై । దుద్రువుస్సర్వతో మార్గం వాసాంసి జగృహేఽచ్యుతః ॥ ౩౮ ॥ వసిత్వాఽఽత్మప్రియే వస్త్రే కృష్ణస్సఙ్కర్షణస్తదా । శేషాణ్యదత్త గోపేభ్యో విసృజ్య భువి కానిచిత్ ॥ ౩౯ ॥ తతస్తు వాయకః ప్రీతస్తయోర్వేషమకల్పయత్ । విచిత్రవర్ణైశ్చైలేయైరాకల్పైరనురూపతః ॥ ౪౦ ॥ నానాలక్షణవేషాభ్యాం రామకృష్ణౌ విరేజతుః । స్వలఙ్కృతౌ బాలగజౌ పర్వణీవ సితేతరౌ ॥ ౪౧ ॥ తస్య ప్రసన్నో భగవాన్ప్రాదాత్సారూప్యమాత్మనః । శ్రియం చ పరమాం లోకే బలైశ్వర్యస్మృతీన్ద్రియమ్ ॥ ౪౨ ॥ తతస్సుదామ్నో భవనం మాలాకారస్య జగ్మతుః । తౌ దృష్ట్వా సహసోత్థాయ ననామ శిరసా భువి ॥ ౪౩ ॥ తయోరాసనమానీయ పాద్యం చార్ఘ్యార్హణాదిభిః । పూజాం సానుగయోశ్చక్రే స్రక్తామ్బూలానులేపనైః ॥ ౪౪ ॥ ప్రాహ నస్సార్థకం జన్మ పావితం చ కులం ప్రభో । పితృదేవర్షయో మహ్యం తుష్టా హ్యాగమనేన వామ్ ॥ ౪౫ ॥ భవన్తౌ కిల విశ్వస్య జగతః కారణం పరమ్ । అవతీర్ణావిహాంశేన క్షేమాయ చ భవాయ చ ॥ ౪౬ ॥ న హి వాం విషమా దృష్టిస్సుహృదోర్జగదాత్మనోః । సమయోస్సర్వభూతేషు భజన్తం భజతోరపి ॥ ౪౭ ॥ తా మాజ్ఞాపయతం భృత్యం కిమహం కరవాణి వామ్ ।

అర్ఘ్యార్హణాదిభి-స్స్రగాదిభిశ్చ - సానుగయో-స్తయోః, పూజాం, చక్రే-అర్హణశబ్దఉపాత్తేతరపూజాసాధనసఙ్గ్రహార్థః ॥ ౪౪ ॥ తతస్తౌ-ప్రాహచ ఉక్తిమేవాహ ॥ నస్సార్థకమిత్యాదినా ॥ ఇత్యభిప్రేత్యేత్యర్థః ప్రాక్తనేన-వాం యువయోః, ఆగమనేన నోఽస్మాకం, జన్మ-సార్థకం జాతం, నః-కులం చ - పావితం పవిత్రీకృతం, పితృదేవయశ్చ, మహ్యం, తుష్టాబభూవుః ॥ ౪౫ ॥ కథం యాదవయో రావయో రాగమనమాత్రేణ సర్వమేతత్సంపన్నం తత్రాహ ॥ భవన్తావితి ॥ విశ్వస్య ప్రపఞ్చస్య, భవన్తౌ, పరం కారణం మూలకారణభూతావిత్యర్థః-కథమేవం భూతయోః కర్మకృతం - ప్రాకృతం జన్మేత్యత ఆహ ॥ అవతీర్ణావితి ॥ అంశేన సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన-నతు కర్మణేతి భావః, ఇహలోకే-అవతీర్ణౌ-జన్మనస్సుఖదుఃఖానుభవార్థత్వం వారయన్ ప్రయోజనమాహ ॥ క్షేమాయ, సాధూనామితి శేషః -క్షేమః ప్రాప్తశ్రియః పాలనం, భవో లబ్ధసుఖప్రాపణం ॥ ౪౬ ॥ న నుకంచిదనుగృహ్ణన్తావావాం నేశ్వరాక్తి నుప్రాకృతౌ జీవావిత్యత ఆహ ॥ న హీతి ॥ జగత, ఆత్మనోః, అత ఏవ - సుహృదోః, న హి స్వశరీరే కస్యచిదప్యసౌహార్దం దృష్టమితి భావః ॥ యువయోః, విషమా, దృష్టిః న విద్యతే, తత్ర హేతుం, వదన్విశినష్టి భజన్తం-భజతోరనుగృహ్ణతోరపి సమయోః, న హి భక్తేష్వనుగ్రహో వైషమ్య మూలకః-న హ్యుపాశ్రితార్థదస్య సురద్రుమస్య వైషమ్య మస్తి-వైషమ్యపరిహారార్థమేవ భజనాత్మకం వ్యాజమపేక్షేథే ఇతి భావః ॥ ౪౭ ॥ స్వస్మిన్నత్యన్త పారతన్త్ర్యమావేదయితుం కైఙ్కర్యానుశాసనం ప్రార్థయతే ॥ సాధ్వితి ॥ వాం యువయో రహం - కిఙ్కరవాణి కిఙ్కరోఽస్మీత్యర్థః - అతో-భృత్యం . మాం-సాధు యథా తథా-ఆజ్ఞాపయతం - ఏతావతైవాహమనుగృహీతో భవిష్యామీత్యభిప్రేత్యాహ ॥ పుంస స్త్వితి ॥ భవద్భిః, నియుజ్యతే అనుశిష్యతే ఇత్యనేనైవ పుంసో జీవస్యా - నుగ్రహస్తత్కృతానుగ్ర

హః ॥ ౪౮ ॥ ఇతిస్థం, విజ్ఞాపయన్నిల శేషః॥ హే రాజేన్ద్ర, అభిప్రేత్యోః యోరభిమతం జ్ఞాత్వా- ప్రీతమానసః, సుదామా- ప్రశస్తైః- సుగన్ధిభిః-కుసుమైః గ్రథితాం.మాలాం, తాభ్యాం-దదౌ ॥ ౪౯ ॥ తాభిర్మాలాభి,రలఙ్కృతౌ వరదౌ తస్మై- ప్రపన్నాయ-శరణాగతాయ వరాన్ ప్రార్థితాన్ దదతుః ॥ ౫౦ ॥ కే తే వరాః తేన వృతాః-యాన్ దదతురిత్యత ఆహ॥సో- ఽపీతి॥అఖిలస్య చిదచిదాత్మకస్య జగతః,ఆత్మని-తస్మిన్ భగవతి, అచలాం భక్తిం- భాగవతేషు సౌహార్దం ఆనుకూల్యం - భూతేషు భగవచ్ఛరీరచేతనాచేతనాత్మకేషు దయాంస్వార్థపర పేక్షపరదుఃఖాసహిష్ణుత్వరూపాం వృతవాన్ ॥ ౫౧ ॥ ఇతీత్థం. యథావృతం,తస్మై - వరం-దత్వా , తేనావృతా-మన్వయవృద్ధిసీంవంశవృద్ధిమతీం -శ్రియం-తథా-బలాదీంశ్చ- దత్వా-సహా గ్రజః - తతో-నిర్జగామ తత్ర-బలం దేహధారణసామర్థ్యమ్ ॥ ౫౨ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవత వ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకచత్వారింశోఽధ్యాయః ************************************

అథ త్రివక్రాసమర్పితాఙ్గరాగానులిప్తాఙ్గ ఋజ్వీకృత త్రివక్రో గృహ్ణంశ్చాపశ్చాపశకలఘాతితత్పాలకస్స ముత్పాదితకంసభయః పురస్య సవేశమావివేశేత్యాహ ॥ ద్విచత్వారింశేన ॥ అథేత్యాదినా ॥ అథ మాలాకారానుగ్రహానన్తరం రాజమార్గేణ-వ్రజన్-గృహీతాని-అఙ్గవిలేపానాం సుగన్ధచన్దనానాం భాజనాని యయా-వరం సున్దరం-మాననం-యస్యాః-స్తాం-కుబ్జాం విలోక్య,సుఖప్రదో-భగవాన్-ప్రహసన్ తాం యువతీం- పప్రచ్ఛ ॥ ౧ ॥ ప్రశ్నప్రకారమేవాహ॥కా

ప్రసాదోఽస్య నుగ్రహో హ్యేష భవద్భిర్యన్నియుజ్యతే॥ ౪౮ ॥ఇత్యభిప్రేత్య రాజేన్ద్ర సుదామా ప్రీతమానసః । శస్తైస్సుగన్ధైః కుసుమైర్మాలాం విరచితాం దదౌ॥ ౪౯ ॥తాభిస్స్వలఙ్కృతౌ ప్రీతౌ రామకృష్ణౌ సహానుగౌ। ప్రణతాయ ప్రపన్నాయ దదతుర్వరదౌ వరాన్॥ ౫౦ ॥సోఽపివవ్రేఽచలాం భక్తిం తస్మిన్నేవాఖిలాత్మని । తద్భక్తేషు చ సౌహార్దం భూతేషు చ దయాం పరామ్॥ ౫౧ ॥ఇతి తస్మై వరం దత్వా శ్రియం చాన్వయవర్ధినీమ్ । బలమాయుర్యశః కాన్తిం నిర్జగామ సహాగ్రజః ॥ ౫౨ ॥***********************************

******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,ఏకచత్వారింశోఽధ్యాయః. ********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ వ్రజన్ రాజపథేన మాధవస్స్త్రియం గృహీతాఙ్గవిలేపభాజనామ్ । విలోక్య కుబ్జాం యువతీం వరాననాం పప్రచ్ఛ యాన్తీం ప్రహసన్ రసప్రదః ॥ ౧ ॥ కా త్వం వరోర్వ్యేతదిహానులేపనం కస్యాఙ్గనే వా కథయస్వ సాధు నః । దేహ్యావయోరఙ్గవిలేపముత్తమం శ్రేయస్తతస్తే న చిరాద్భవిష్యతి॥ ౨ ॥సైరన్ధ్ర్యువాచ॥ దాస్యస్మ్యహం సున్దర కంససమ్మతా త్రివక్రనామా హ్యనులేపకర్మణి । మద్భావితం భోజపతేరతిప్రియం వినా యువాం కోఽన్యతమస్తదర్హతి ॥ ౩ ॥ రూపపేశలమాధుర్యహసితాలాపవీక్షితైః।ధర్షితాత్మా దదౌ సాన్ద్రముభయోరనులేపనమ్॥ ౪ ॥తతస్తావఙ్గరాగేణ స్వవర్ణేతరశోభినా । సంప్రాప్తపరభాగేన శుశుభాతేఽనురఞ్జితౌ॥౫ ॥ప్రసన్నో

త్వమితి॥ హే అఙ్గనే హే వరోరు,ఇతి సోపహాసం సంబోధనం,త్వం కా, ఇహాస్యాం పుర్యాం,ఏతత్ - దనులేపనం-కస్య వా కస్మై వ యసీత్యర్థః॥సాధు యథార్థం-నోఽస్మభ్యం-కథయస్వ,కస్మై చిద్భవతు , కిన్తూత్తమమిమ,మఙ్గలేపమావయోరావాభ్యాం దేహి-తతో,ఽనులేపనదానేన హేతునా-తవా,చిరాదేవ,శ్రేయో,భవిష్యతి ॥ ౨ ॥ ఇత్థమాపృష్టా యాచితా చ సాహ॥దాసీతి॥ హే సున్దర-అహం-కంసస్య,సమ్మతా,తస్య దాసీ,త్రివక్రనామ్నీ,ఇత్య,నులేపకర్మణి, తేన నియుక్తాఽస్మి, త్రిస్థాగ్రీవోరుకటయః,వక్రాః,యస్యాస్సా,త్రివక్రేత్యన్వర్థం నామ,కంససమ్మతత్వే హేతుమాహ ॥ మద్భావితం మయా సాధితం-అనులేపనం భోజపతేః కంసస్యా,తీవ-ప్రియం-అతోఽహం తస్య సమ్మతేతి భావః ॥ అతస్తద్రాజ్ఞః ప్రియ-మనులేపనం వాం వినా భవన్తౌ వినా-అన్యః-కో వా పుమా,నర్హతి- యువామేవార్హావిత్యర్థః ॥ ౩ ॥ రూపేతి ॥ భగవత ఇత్యాదిః-భగవతో,రూపాదిభిః,మోహిత,ఆత్మా చిత్తం - యస్యాస్సా సాన్ద్రం-తదనులేపన-ముభయోః - దదౌ.తత్ర,రూపమఙ్గసౌష్ఠవం, పేశలం సౌకుమార్యం-మాధుర్యం రసికత్వమ్ ॥ ౪ ॥ తత ఇతి॥స్వవర్ణేతరశోభినా- స్వస్యాఙ్గరాగస్య-యో-వర్ణః వరాహరుధిర వల్లోహితవర్ణః-తస్మాదితరౌ,యౌ,వర్ణౌ-తయోశ్శరీరగతౌ,విశుద్ధౌ, సితాసితవర్ణౌ , తాభ్యాం , శోభినా,అత ఏవ,ప్రాప్తః, పరభాగో మహాతిశయో,యేన- తేనా,నురఞ్జితౌ,తౌ, రామకృష్ణౌ,శుశుభాతే,యద్వా,తౌ రామకృష్ణౌ, స్వదేహగతవిశుద్ధసితాసితవర్ణాభ్యాం,ఇతరేణేతరవర్ణేనా , తవ,శోభినా , అత ఏవ చ,సంప్రాప్తమహాతిశయేన, యద్వా, సంప్రాప్తః-పరతః త్కృష్టః భాగశ్శరీరైకదేశో, యేన - తేనా-నురఞ్జితావిత్యర్థః ॥ ౫ ॥ "శ్రేయస్తతస్తే న చిరాద్భవిష్యతీ"త్యుక్తం శ్రేయశ్చ కారేత్యాహ ॥ ప్రసన్న ఇతి॥ స్వదర్శనఫలం,తస్యాః,దర్శయన్ , తాం త్రివక్రా-మృజ్వీం కర్తుం,అవక్రాం కర్తుం-మన

శ్చక్రేమనస్కారపూర్వకమృజ్వీచకారేత్యర్థః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ తత్ప్రకారమేవాహ ॥ పద్భ్యామితి ॥ తస్యాః,ప్రపదే,పాదాగ్రద్వయం, స్వపద్భ్యాం, మాపీడ్య-ఆక్రమణేనావష్టభ్య, ద్వే, అఙ్గుళీ-ఉత్తానే,ఉన్నతే,యస్మిన్,తథాభూతేన,పాణినా,తస్యాః,చిబుకే,ముఖస్యాధోభాగే,గృహీత్వా,అధ్యాత్మం,దేహం, ఉదనీనమత్,ఉన్నమయామాస ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ సా,తదైవ,ఋజు,సమానం,అనురూపంచ,అఙ్గం,యస్యాః,బృహత్యౌ,శ్రోణీ, పయోధరౌచ, యస్యాః,తథాభూతా,ముకున్దస్పర్శనాన్నిదానాత్,సద్య ఏవ-ప్రమదోత్తమా-బభూవ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ కిఞ్చ,రూపాదిసమ్పన్నా సతీ జాతః-హృచ్ఛయః,కామో-యస్యాః-సా అతఏవ స్వయం స్త్రీ ముకున్దం-ఉత్తరీయాగ్రం-మాకృష్య,ప్రాహ - తత్ర-రూపం,సౌన్దర్యం-గుణాః,యౌవ్వనాదయః,ఔదార్యం,గత్యవలోకనాదిశ్రైష్ఠ్యమ్ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ ॥ ఏహీతి ॥ హేవీర,అస్మద్గృహం,ప్రతి,ఆ-గచ్ఛ-యామః-ఇహ,త్వాం-త్యక్తుం - నోత్సహే,నశక్నోమి-త్వయో-న్మథితం,క్షోభితం-చిత్తం - యస్యాః-తస్యా- మమ,ప్రసీద-హేపురుషర్షభ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ ఇత్థం,తయా స్త్రియా-రామస్య-పశ్యతస్సతః-యాచ్యమానో,భగవా - ననుగానాం,గోపానాం,చశబ్దాద్రామస్యచ-ముఖ-మవలోక్య-ప్రహసన్-తామువాచ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ॥ఏష్యామీతి॥ హేసుభ్రు-సాధితః-కంసవధరూపోఽర్థః,ప్రయోజనం,యేన-తథాభూతః-పుంసాం,మాధివికర్షణం,కామప్రయుక్తమనఃపీడాశమనం - తవ,గృహం,ప్రత్యాగమిష్యామి అగృహాణాం-నవిద్యన్తేగృహాః,అస్యాం,పుర్యాం,యేషాం,తేషాం-పాన్థానాం, అస్మాకం - త్వమేవ-పరాయణం,ఉప

భగవాన్కుబ్జాం,త్రివక్రాం,రుచిరాననామ్। ఋజ్వీంకర్తుం,మనశ్చక్రేదర్శయన్దర్శనేఫలమ్॥ ౬ ॥ పద్భ్యామాక్రమ్య*ప్రపదేద్వ్యఙ్గుళ్యుత్తానపాణినా। ప్రగృహ్యచిబుకేఽధ్యాత్మముదనీనమదచ్యుతః॥ ౭ ॥సాతదర్జుసమానాఙ్గీబృహచ్ఛ్రోణిపయోధరా। ముకున్దస్పర్శనాత్సద్యోబభూవప్రమదోత్తమా॥ ౮ ॥తతోరూపగుణౌదార్యసంపన్నాప్రాహకేశవమ్। ఉత్తరీయంసమాకృష్యస్మయన్తీజాతహృచ్ఛయా॥ ౯ ॥ఏహివీరగృహంయామోనత్వాంత్యక్తుముహోత్సహే। త్వయోన్మథితచిత్తాయాఃప్రసీదపురుషర్షభ ॥ ౧౦ ॥ ఏవంస్త్రియాయాచ్యమానఃకృష్ణోరామస్యపశ్యతః। ముఖంవీక్ష్యానుగానాంచప్రహసంస్తామువాచహ ॥ ౧౧ ॥ ఏష్యామితేగృహంసుభ్రుపుంసామాధివికర్శనమ్ ।సాధితార్థోఽగృహాణాంనఃపాన్థానాంత్వంపరాయణమ్॥ ౧౨ ॥విసృజ్యవాణ్యామాధ్వ్యాతాంవ్రజన్మార్గేవణిక్పథే। నానోపాయనతామ్బూలస్రగ్గన్ధైస్సాగ్రజోఽర్చితః॥ ౧౩ ॥ తద్దర్శనస్మరక్షోభాదాత్మానంనావిదన్స్త్రియః। విస్రస్తవస్త్రకబరవలయాలేఖ్యమూర్తయః ॥ ౧౪ ॥ తతఃపౌరాన్పృచ్ఛమానో*ధనుషస్స్థానమచ్యుతః। తస్మిన్ప్రవిష్టోదదృశేధనురైన్ద్రమివాద్భుతమ్॥ ౧౫ ॥ పురుషైర్బహుభిర్గుప్తమర్చితంపరమర్ధిమత్।వార్యమాణోనృభిఃకృష్ణఃప్రసహ్యధనురాదదే॥ ౧౬ ॥కరేణవామేనసలీలముద్ధృతంసజ్యంచకృత్వా నిమిషేణపశ్యతామ్। నృణాంప్రకృష్య ప్రబభఞ్జమధ్యతోయథేక్షుదణ్డం మదకర్యురుక్రమః॥ ౧౭ ॥ధనుషోభజ్యమానస్యశబ్దఃఖంరోదసీదిశః । పూరయామాసయంశ్రుత్వాకంసస్త్రాసముపాగమత్॥ ౧౮ ॥తద్రక్షిణస్సానుచరాఃకుపితా ఆతతాయినః।గృహీతుకామాఆవవ్రుర్గృహ్యతాంబధ్యతామితి॥ ౧౯ ॥అథతా

భోగ్యేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ ఏవంవిధయా,మాధ్వ్యా,మధురయా-వాణ్యా,తాం-విసృజ్య-ఉత్తరీయాన్తం,త్యాజయిత్వేతిభావః-తతో-మార్గే-వ్రజన్,తతో-వణిక్పథే-ప్రవిష్టః-తత్ర - నానావిధైః-రుపాయనైః,శ్రేష్ఠవస్తుభిః-తామ్బూలాదిభిశ్చ-సరామస్సమర్చితో-బభూవ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తదా-తస్యభగవతో,దర్శనేన-యః,స్మరక్షోభ,స్తేన-స్త్రియః- ఆత్మానం,దేహం, నావిదన్ నానుసమదధత॥ వేదనాభావ మేవ దర్శయన్విశినష్టి ॥ విస్రస్తాః-వాసః,ప్రభృతయో,యాసాం,తాః- లేఖ్యవల్లిఖితప్రతిమావ-న్నిశ్చలా,మూర్తయో,యాసాం-తాః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తతో, ధనుషఃస్థానం,ధనుర్మఖశాలాం,పౌరాన్పృచ్ఛమానో-ఽచ్యుతః-తస్మి-న్ధనుషఃస్థానే,ప్రవిష్టః-ఐన్ద్రం,ధనురివా-ద్భుతం,బహుభిః,పురుషైః-గుప్తం,అర్చితం, పరమా,ఋద్ధిఃస్వర్ణాలఙ్కారసంపత్తిః,అస్యాస్తీతితథా,త-ద్ధనుః-దృష్టవాన్,తదా,తత్రత్యైః - పాలకైః-,బహుధా,వార్యమాణోఽపి-కృష్ణఃప్రసహ్యబలా-త్తద్ధనుః,ఆదదే ❀ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❀ ఉరుక్రమోభగవాన్,సలీలం,యథాతథా,వామేన-కరేణో,ద్ధృతం,ధనుస్సజ్యం సమారోపితజ్యాకం - కృత్వా-నిమేషేణాశు-నృణాం,పశ్యతాంసతాం, వికృష్య,మధ్యతో,బభఞ్జభగ్నమకరోత్,యథా-మత్తగజః-ఇక్షుదణ్డం,తద్వత్ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తదా,భజ్యమానస్య,ధనుషో,ధ్వనిః-ఖమాకాశం - రోదసీద్యావాపృథివ్యౌ,దిశశ్చపూరయామాస,యంశబ్దం-శ్రుత్వా,కంస- స్త్రాసం,భయం-, ప్రాప్తవాన్ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తస్యధనుషో,రక్షిణః,పాలకాస్సానుచరాః,ఆతతాయినః,జిఘాంసయాగృహీతశస్త్రాః,జిఘృక్షవః, గృహ్యతాం - బధ్యతాం ఇతి-బ్రువాణాః,ఆవవ్రుః॥ఆవృతవన్తః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ తానాగతాన్,దురభిప్రాయాన్ జిఘాంసూ,నవలోక్య, రామకృష్ణౌ-ధనుషః,శకలే,ఆదాయ-తా

భ్యాం,తాన్,జఘ్నతుః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽తదా,కంసేన-ప్రేషితం,సైన్యం,హత్వా,తతః , శాలాద్వారా,న్నిర్గత్య,తత్రతత్రపుర సంపదో,నిరీక్ష్య,హృష్టౌ-చేరతుః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽తయోఃరామకృష్ణయోః-స్తద్ధనుర్భఙ్గనాద్యాత్మకం-కర్మ . నిశామ్యదృష్ట్వా శ్రుత్వాచ-తేజఃపరాభిభవనసామర్థ్యం , ప్రాగల్భ్యంధృష్టతా,రూపం, తేషాంసమూహ,స్తైనానితరసాధారణేన-తౌ-దేవోత్తమౌ-మేనిరేఅమన్యన్త ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽స్వైరంయథాతథా-తయోః - విచరతోస్సతోః-సూర్యోఽస్తం,ప్రాప్తః-తతః-తౌ - గోపైస్సహ , పురాచ్ఛకటంశకటావమోచనస్థానం-నన్దాదీనాంవిశ్రమస్థానమితియావత్ - ఈయతురాజగ్మతుః ✽॥ ౨౩ ॥ ✽ముకున్దస్య-విగమే-వ్రజాన్నిర్గమనవేళాయాం,విరహేణా,తురా-గోప్యః, యాయా,ఆశిషః,ఆశాసత‹‹సుఖం ప్రభాతారజనీయం‹‹అద్యధ్రువంతత్రదృశోభవిష్యత,,ఇత్యాదికముక్తవత్యః తా . స్సర్వా,ఆశిషో,మధుపుర్యాం,పురుషభూషణస్య-గాత్రలక్ష్మీం,పశ్యతాం-జనానాంబభూతాస్సత్యా , బభూవుః - కథంభూతస్య,గాత్రస్య,భజతస్సేవమానా-నితరాన్ప్రహ్లాదీన్,హిత్వా,శ్రీఃమహాలక్ష్మీః-యద్గాత్ర,మాశ్రయం,చకమేఅచీకమత-యామితిపాఠే, యాంగాత్రలక్ష్మీమిత్యర్థః-యమితిపాఠేయంపురుషభూషణమితిసంబన్ధః ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽అవసిక్తంక్షాళిత - మఙ్ఘ్రియుగళం, యయోస్తౌ,క్షీరమవసేచనం యస్య-త-దన్నం-క్షీరవిమిశ్రాన్నమిత్యర్థః-భుక్త్వాఅపరేద్యుః - కంసచికీర్షితం-జ్ఞాత్వాచ - సుఖంయథాతథా-తాం-రాత్రి-మూషతుఃఉషితవన్తౌ ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽కంసస్తు-రామకృష్ణయోః-కేవలం,క్రీడారూపం,ధనుర్భఙ్గం-తద్రక్షిణాం - స్వబలస్యచ

స్తురభిప్రాయాన్వ్యాలోక్యబలకేశవౌ। క్రుద్ధౌధనుషఆదాయశకలేతాన్వ్యజఘ్నతుః॥ ౨౦ ॥ బలంచకంసప్రహితం హత్వాశాలాముఖాత్తతః। నిష్క్రమ్యచేరతుర్హృష్టౌనిరీక్ష్యపురసంపదః॥ ౨౧ ॥ తయోస్తదద్భుతంవీర్యంనిశామ్యపురవాసినః। తేజఃప్రాగల్భ్యరూపంచమేనిరేవిబుధోత్తమౌ॥ ౨౨ ॥తయోర్విచరతోస్స్వైరమాదిత్యోఽస్తముపేయివాన్। కృష్ణరామౌవృతౌగోపైఃపురాచ్ఛకటమీయతుః॥ ౨౩ ॥ గోప్యోముకున్దవిగమేవిరహాతురాయాఆశాసతాశిషఋతామధుపుర్యభూవన్। సంపశ్యతాంపురుషభూషణగాత్రలక్ష్మీంహిత్వేతరాన్భజతశ్చకమేను ✽ యంశ్రీః॥ ౨౪ ॥అవసిక్తాఙ్ఘ్రియుగళౌభుక్త్వాక్షీరోపసేచనమ్। ఊషతుస్తాంసుఖంరాత్రింజ్ఞాత్వాకంసచికీర్షితమ్॥ ౨౫ ॥ కంసస్తుధనుషోభఙ్గంరక్షిణాంస్వబలస్యచ। వధంనిశమ్యగోవిన్దరామవిక్రీడితంపరమ్॥ ౨౬ ॥దీర్ఘప్రజాగరోభీతోదుర్నిమిత్తానిదుర్మతిః।బహూన్యచష్టోభయధామృత్యోర్దౌత్యకరాణిచ॥ ౨౭॥ అదర్శనంస్వశిరసఃప్రతిరూపేసుసత్యపి। అసత్యపిద్వితీయేచద్వైరూప్యంజ్యోతిషామపి॥౨౮॥ ఛిద్రప్రతీతిశ్ఛాయాయాంప్రాణఘోషానుపశ్రుతిః।స్వర్ణప్రతీతిర్వృక్షేషుస్వపదానామదర్శనమ్॥ ౨౯ ॥స్వప్నేప్రేతపరిష్వఙ్గఃఖరయానంబిసాదనమ్। యాయాన్నళదమాల్యేకస్తైలాభ్యక్తోదిగమ్బరః॥ ౩౦ ॥అన్యానిచేత్థంభూతానిస్వప్నజాగరితానిచ।పశ్యన్మరణసంత్రస్తోనిద్రాంలేభేనచిన్తయా॥౩౧ ॥వ్యుష్టాయాంనిశికౌరవ్యసూర్యేచాద్భ్యస్స

వధం-నిశమ్యాకర్ణ్య,భీతో , దీర్ఘప్రజాగరఃఅలబ్ధనిద్రః,దుఃఖితో -బహూని , ఉభయథాస్వాప్నజాగరితభేదేన,స్వప్నాని-జాగరితానిచ,మృత్యోఃదౌత్యకర్తౄణి-దృష్టాని , నిమిత్తాన్య,చష్టదదర్శ ✽ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ✽తాన్యేవకానిచిదాహత్రిభిః ॥ తావజ్జాగరితానితాన్యాహ॥ అదర్శనమితిద్వాభ్యాం ॥ వియజ్జలాదౌప్రతిరూపేదృశ్యమానేసతి - స్వశిరస , స్తత్రా, దర్శనం-అసత్యపి-ద్వితీయే,జ్యోతిషాంచన్ద్రాదీనాం- ద్విత్వమ్ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ఛాయాయాం - ఛిద్రప్రతీతిఃరన్ధ్రయోఃపిహితయోస్సతోరన్తశ్శ్రూయమాణోయోధ్వనిస్సప్రాణఘోషః-తస్యా,శ్రవణం-వృక్షేషు- స్వర్ణవర్ణప్రతీతిః-రజఃకర్దమాదిషు,స్వపదానామదర్శన-మిత్యాదీని,జాగరితానిదుర్నిమిత్తాని ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽అథస్వాప్నాన్యాహ ॥ స్వప్న ఇతి॥ప్రేతానాంమృతానాం,పరిష్వఙ్గఃఆలిఙ్గనం,ఖర-మారుహ్య,యానం, బిసభక్షణం-నలదమాలీజపాకుసుమమాలీ తైలేన , అభ్యక్తఃదిగమ్బరశ్చైకోఽసహాయో,యాయాద్గచ్ఛే,దితియ,త్త,దేకం,దుర్నిమిత్తమితి ✽॥ ౩౦ ॥ ✽అన్యాన్యపీత్థంభూతాని,స్వాప్నాని, జాగరితానిచదుష్టా,నిమిత్తాని,పశ్యన్,తత్సూచితమరణా,దతీవభీత,శ్చిన్తయా,నిద్రాం - నలేభేనప్రాప్తవాన్ ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽హేకౌరవ్య-కథఞ్చి,న్నిశి,వ్యుష్టాయాంప్రభాతాయాంసత్యాం,అద్భ్యస్సకాశాత్, సూర్యే,సముత్థితేసతి ‹‹ యఉదగాన్మహతోఽర్ణవాత్ విభ్రాజమానస్సరిరస్యమధ్యాత్సమావృషభోలోహితాక్షః , సూర్యోవిపశ్చిన్మనసాపునాతు ,, ఇతిశ్రుతింప్రసిద్ధిముపజీవ్యాద్భ్యస్సూర్యేసముత్థితఇత్యుక్తం॥మల్లానాం,క్రీడైవ,మహా,నుత్సవః-తం-యద్వా,మల్లానాం-క్రీడార్థం,య,స్తేషాం, మహోత్సవః,

౨౪ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ యాంశ్రీః - యచ్ఛ్రీః.

మఙ్గళస్నానాదిరూపః,తం కంసః-కారయామాస ❀ ॥ ౩౨॥ ❀ పురుషాభృత్యాః రఙ్గంమల్లక్రీడాస్థాన,మానర్చుః,మార్జనచన్దనామ్భస్సేచనాదిభిరితి శేషః,తూర్యాణి,భేర్యో భేరీశ్చ,జఘ్నిరే తాడితవన్తః-స్రగ్భిః పతాకాభి,శ్చైలైశ్చిత్రవస్త్రై,స్తోరణైశ్చ,మఞ్చాః దిదృక్షూణాముపవేశస్థానాన్యుచ్చాని,స్వలంకృతాః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ తత,స్తేషుమఞ్చేషు,బ్రాహ్మణక్షత్రియాదయః పౌరాః పురవాసినః,జానపదా దేశవాసినశ్చ,జనాః , యథోపవేశం రాజాజ్ఞామనతిక్రమ్య , యథోపజోషమితి పాఠే,యథాసుఖం,వివిశుః తథా,రాజానః దేశాన్తరేభ్యస్సమాహూతాః,తే , రాజానః,కృతానిపరిగృహీతాన్యా , సనానిసింహాసనాని,యై , స్తథాభూతాః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ కంసస్తు , మణ్డలేశ్వరమధ్యస్థః,విదూయతా తప్యమానేన,హృదయేన,సహిత ఇతి శేషః అమాత్యైర్మన్త్రిభిః,పరివృతో,రాజమఞ్చమఖణ్డమణ్డలేశ్వరోపయోజ్యం మఞ్చ,ముపావిశత్ ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ తదామల్లానాం,తాలైః కరతలై ర్భుజాస్ఫాలన,ముత్తరః-ఉచ్చైశ్శ్రూయమాణో,యేషు,తేషు , తూర్యేషు,వాద్యమానేషుసత్సు,ఉపాధ్యాయా,మల్లాచార్యా,స్తైస్సహితా,స్సర్వే,మల్లా,స్స్వలఙ్కృతా , స్సమావిశన్ ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ తథా,చాణూరాదయో మల్లాః,వల్గువాద్యైః మధురవాద్యైః,ప్రహర్షితాః,త,దుపస్థానం మల్లరఙ్గ,మాసేదుః ఆజగ్ముః, ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ తదా,నన్దాదయో,గోపాశ్చ,భోజరాజేన కంసేన,ఆహూతాః,నివేదితాన్యుపాయనాని యై స్తేఏకస్మిన్మఞ్చే-అవివిశుః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ద్విచత్వారింశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

మర్థితే। కారయామాస వై కంసో మల్లక్రీడామహోత్సవమ్॥ ౩౨ ॥ ఆనర్చుః పురుషా రఙ్గం తూర్యభేర్యశ్చ జఘ్నిరే। మఞ్చాశ్చాలఙ్కృతాస్స్రగ్భిః పతాకాచేలతోరణైః॥ ౩౩ ॥ తేషు పౌరా జానపదా బ్రహ్మక్షత్రపురోగమాః। యథోప❀జోషం వివిశూ రాజానశ్చ కృతాసనాః॥ ౩౪ ॥ కంసః పరివృతోఽమాత్యై రాజమఞ్చముపావిశత్। మణ్డలేశ్వరమధ్యస్థో హృదయేన విదూయతా॥ ౩౫ ॥ వాద్యమానేషు తూర్యేషు మల్లతాలోత్తరేషు చ। మల్లాస్స్వలఙ్కృతా దృప్తాస్సోపాధ్యాయా ఉపావిశన్ ॥ ౩౬ ॥ చాణూరో ముష్టికః కూటశ్శలస్తోసల ఏవ చ। త ఆసేదురుపస్థానం వల్గువాద్యప్రహర్షితాః॥ ౩౭ ॥ నన్దగోపాదయో గోపా భోజరాజసమాహూ❀తాః। నివేదితోపాయనా స్త ఏకస్మిన్మఞ్చ ఆవిశన్ ॥ ౩౮ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే ద్విచత్వారింశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ కృష్ణశ్చ రామశ్చ కృతశౌచౌ పరన్తప। మల్లదున్దుభినిర్ఘోషం శ్రుత్వా ద్రష్టుముపేయతుః॥ ౧ ॥

❀ కువలయాపీడాఖ్యగజతన్నిషాదివధకథా ❀

రఙ్గద్వారం సమాసాద్య తస్మిన్నాగమవస్థితమ్। ❀ అపశ్యత్కువలయాపీడం కృష్ణోఽమ్బష్ఠప్రచోదితమ్॥ ౨ ॥ బద్ధ్వా పరికరం శౌరిస్సమూహ్య కుటిలాలకాన్। ఉవాచ హస్తిపం వాచా మేఘనాదగభీరయా॥ ౩ ॥ అమ్బష్ఠామ్బష్ఠ మార్గం నో దేహ్యపక్రమ మాచిరమ్। నో చేత్సకుఞ్జరం త్వాఽద్య నయామి యమసాదనమ్॥ ౪ ॥ ఏవం నిర్భర్త్సితోఽమ్బష్ఠః కుపితః కోపితం గజమ్। చోదయామాస కృష్ణాయ కాలాన్తకయమోపమమ్ ॥ ౫ ॥ కరీన్ద్రస్తమభిద్రుత్య కరేణ తరసాఽగ్రహీత్। కరాద్విగళితస్సోఽముం నిహత్యాఙ్ఘ్రిష్వలీయత॥ ౬ ॥ సఙ్క్రుద్ధస్తమచక్షాణో ఘ్రాణ

“ ఊషతుస్తాం సుఖం రాత్రిం జ్ఞాత్వా కంసచికీర్షిత ,, మిత్యుక్తం - అథ కిం పరేద్యుః కంసచికీర్షితం-కిం వా తావకురుతామిత్యత్రాహ ॥ అథేత్యాదినా- హే పరంతప-అథ-పరేద్యుః ప్రాతః - రామః-కృష్ణశ్చ-కృతశౌచౌ-కృతం - శౌచం స్నానాదికర్మ-యాభ్యాం-తౌ-మల్లానాంచ-దున్దుభీనాంచ-నిర్ఘోషం-శ్రుత్వా-ద్రష్టుం- ఆజగ్మతుః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ రఙ్గస్య మల్లక్రీడాస్థానస్య,ద్వార- మాసాద్య - తస్మిన్ ద్వారే - అవస్థితం-అమ్బష్ఠేన హస్తిపేన,ప్రచోదితం , కువలయాపీడాఖ్యం-గజం-భగవా-నపశ్యత్ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ పరికరం పరిధానం-యథోచితం-బద్ధ్వా,కుటిలాలకా-న్సమూహ్య-గర్జితవద్గభీరయా-వాచా-హస్తిప- మువాచ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ॥ అమ్బష్ఠేతి॥ అపక్రమమార్గం పరిత్యజ-మాచిరం విలమ్బం మాకార్షీః-నో చేత్ మార్గం వదాస్యసి చేత్,అద్య-సకుఞ్జరం-త్వాం-హత్వా-యమలోకం-ప్రాపయామి ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ ఇత్థం-భర్త్సితో-హస్తిపః- క్రుద్ధః-కోపితం - అన్తకో మృత్యుః-కాలస్తన్నిమిత్తం - యమస్తత్సన్నియన్తా-ఉపమా-యస్య-తం - గజం-కృష్ణాయ చోదయామాస-కృష్ణం ప్రతి ప్రద్రావయామాసేత్యర్థః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ కరీన్ద్రః తం కృష్ణం-అభిద్రుత్య-బలాత్కారేణా-గ్రహీత్-సకృష్ణః-కరాద్విగళితః విచ్యుతః-అముం కరీన్ద్రం - నిహత్య ముష్టినా ప్రతాడ్య-తస్యాఙ్ఘ్రిషు చరణానాం మధ్యే - అలీయత తత స్యాదృశ్యో బభూవేత్యర్థః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ తం-కృష్ణ-మచక్షాణోఽపశ్యన్-అత ఏవ-సఙ్క్రుద్ధః-కరీన్ద్రః - ఘ్రాణదృష్టిః హస్తాగ్రదృష్టిర్యస్య తథాభూ

౩౪ । శ్లో ❀ పా ॥ దేశం.

తతః-కేశవం-పుష్కరేణతుణ్డాగ్రేణ-పరామృశన్-అన్వేషయామాస,సకృష్ణః-ప్రసహ్యబలాత్కారేణాఙ్ఘ్రిమధ్యాద్వి
నిర్గతః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తమతిబలం-పుచ్ఛే-ప్రగృహ్య-ధనుషః-పఞ్చవింశతిర్యావ-త్తావన్తం దేశం-విచకర్ష ఆకృష్టవాన్-యథా-
సుపర్ణః గరుడః-లీలయా-నాగం సర్పం-కర్షతి-తద్వత్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ స ఇతి॥ స భగవాన్-పుచ్ఛగ్రాహిణమాత్మానం గ్రహీతుం
యదిగజో దక్షిణతః పరివర్తతే-తర్హి-సవ్యతో భ్రామయన్-యదాఽపసవ్యః పరివర్తతే-తదా దక్షిణతో భ్రామయన్-ఏవం-
పర్యావర్తమానేన-కరిణా సహ-స్వయం-బభ్రామ-యథా-బాలో-భ్రామ్యమాణేన-గోవత్సేన సహ-భ్రామ్యతి తద్వత్-అ
త్ర బాలకః కృష్ణ ఏవ బాల్యదశావస్థో దృష్టాన్తతయా వివక్షితః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తతో-వారణం గజ-మభిముఖ-మభ్యేత్య-పాణినా-ఆ
హత్య-ప్రద్రవన్-పదే పదే-వారణేన-స్పృశ్యమానః,పాతయామాస-స యథా భ్రమతి తథా తం వఞ్చయన్ ప్రాద్రవదిత్య
ర్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ యదా చ గజః పతతి-తదా-స భగవానపి-క్రీడయా ధావన్ భూమౌ పతతి-పతితం దృష్ట్వా స యదాఽభిధావతి-
తదా భగవానుత్థితో ధావతి-గజస్తు-పతితం-స్థితమేవ-మత్వా-క్రుద్ధః-కేవలం-దన్తాభ్యాం-క్షితితల-మహనత్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఇ
త్యేవం-స్వస్య గజస్య-విక్రమే ప్రతిహతే క్షీయమాణే సతి-కుఞ్జరేన్ద్రః-కేవలమత్యన్తం-క్రోధమాత్రయుక్తః-హస్తిపైర్బ
లా-చ్చోద్యమానః ప్రేర్యమాణః కృష్ణం-రుషాఽభ్యద్రవత్ అభ్యధావత్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తదా-భగవాన్-ఆపతన్తం-గజమా
సాద్య-స్వపాణినా-హస్తం తస్య తుణ్డం,ప్రగృహ్య-భూతలే-పాతయామాస ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ పతితం-గజేన్ద్రం-పదా పాదేనా

దృష్టిస్స కేశవమ్। పరామృశత్పుష్కరేణస ప్రసహ్యవినిర్గతః ॥ ౭ ॥ పుచ్ఛే ప్రగృహ్యాతిబలం ధనుషః పఞ్చవింశ
తిమ్। విచకర్ష యథా నాగం సుపర్ణ ఇవ లీలయా ॥ ౮ ॥ సపర్యావర్తమానేన సవ్యదక్షిణతోఽచ్యుతః। బభ్రామ భ్రా
మ్యమాణేన గోవత్సేనేవ బాలకః ॥ ౯ ॥ తతోఽభిముఖమభ్యేత్య పాణినాఽఽహత్య వారణమ్। ప్రద్రవన్పాతయా
మాస స్పృశ్యమానః పదే పదే ॥ ౧౦ ॥ స ధావన్క్రీడయా భూమౌ పతిత్వా సహసోత్థితః। తం మత్వా పతితం క్రు
ద్ధో దన్తాభ్యాం సోఽహనత్క్షితిమ్ ॥ ౧౧ ॥ స్వవిక్రమే ప్రతిహతే కుఞ్జరేన్ద్రోఽత్యమర్షితః। చోద్యమానో మహామా
త్రైః కృష్ణమభ్యద్రవద్రుషా ॥ ౧౨ ॥ తమాపతన్తమాసాద్య భగవాన్మధుసూదనః। ప్రగృహ్య పాణినా హస్తం
పాతయామాస భూతలే ॥ ౧౩ ॥ పతితస్య పదాఽఽక్రమ్య మృగేన్ద్ర ఇవ లీలయా। దన్తముత్పాట్య తేనాశు హస్తి
పం చాహనద్ధరిః ॥ ౧౪ ॥ మృతకం ద్విపముత్సృజ్య దన్తపాణిస్సమావిశత్। అంసన్యస్తవిషాణోఽసృఙ్మదబిన్దుభిర
ఙ్కితః ॥ విరూఢస్వేదకణికావదనామ్బురుహో బభౌ ॥ ౧౫ ॥ వృతౌ గోపైః కతిపయైర్బలదేవజనార్దనౌ। రఙ్గం
వివిశతూ రాజన్గజదన్తవరాయుధౌ ॥ ౧౬ ॥ మల్లానామశనిర్నృణాం నరవరః స్త్రీణాం స్మరో మూర్తిమాన్గోపా
నాం స్వజనోఽసతాం క్షితిభుజాం శాస్తా స్వపిత్రోః శిశుః। మృత్యుర్భోజపతేర్విరాడవిదుషాం తత్త్వం పరం
యోగినాం వృష్ణీనాం పరదేవతేతి విదితో రఙ్గం గతస్సాగ్రజః ॥ ౧౭ ॥ హతం కువలయాపీడం దృష్ట్వా తావపి దుర్జ

❁ చాణూరముష్టికాదిమల్లవధకథా. ❁

యౌ। కంసో మనస్వ్యపి తదా భృశముద్విజతే నృప ॥ ౧౮ ॥ తౌ రేజతూ రఙ్గగతౌ మహాభుజౌ విచిత్రవేషాభరణస్ర

క్రమ్య అవష్టభ్య-సింహ ఇవ-దన్తముత్పాట్య-తేనైవ దన్తేనైవ-హస్తిప-మహనత్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ మృతకం-గజముత్సృజ్య-దన్తః-
పాణౌ యస్య తథాభూతః-తతః,అంసే న్యస్తః-నిహితో-విషాణో గజదన్తో, యేన-సః,అసృజః రుధిరస్య-మదోదకస్య చ,బి
న్దుభిః,అఙ్కితః,విరూఢా ఉద్గతాః-స్వేదకణికా-యస్మిన్-త-ద్వదనామ్బురుహం, యస్య-తథాభూతో-బభౌ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁
రామకృష్ణౌ-కతిపయైః, గోపైః,పరివృతౌ, గజదన్తావేవ, వరే శ్రేష్ఠే-ఆయుధే యయోస్తౌ-హే రాజన్ రఙ్గం మల్లక్రీడా
స్థానం-వివిశతుః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తత్ర శృఙ్గారాదిసర్వరసకదమ్బైకమూర్తిర్భగవాంస్తత్తదభిప్రాయానుసారేణ బభౌ స సాక
ల్యేన సర్వేషామిత్యాహ ॥ మల్లానామితి ॥ మల్లాదీనాం ద్రష్టౄణాం-అశన్యాదిరూపేణ దశధా-విదితస్సన్-సాగ్రజో-రఙ్గ
స్థానం-గత-ఇత్యన్వయః,అశని రశనివద్రౌద్రః-స్త్రీణాం-మూర్తిమాన్ స్మరః-విదితః, అసతాం దుష్టానాం-క్షితిభృతాం-
శాస్తా, స్వపిత్రోః-శిశుః, అనేన కరుణరసః ప్రదర్శితో భవతి, భోజపతేః కంసస్య,మృత్యుః,అనేన భయానకరసః అవిదుషాం,
దేహాత్మాభిమానినాం,విరాట్ దేహమాత్రబుద్ధివిషయః, యోగినాం పరమాత్మోపాసనాత్మకయోగనిష్ఠానాం, పరం-తత్త్వ
మితి,విదితః స్వోపాస్యవస్తుత్వేన విదిత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ హతమితి॥హతం-కువలయాపీడం,దృష్ట్వా,తతః-తౌ రామకృ
ష్ణౌ,అతిదుర్జయావితి,జ్ఞాత్వా,మనస్వీ ధీరోఽపి కంసః,హే నృప,నితరాం,ఉద్విజతే భీతో బభూవ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తావితి ॥ విచి
త్రో-వేషః-తథా, ఆభరణాని, స్రజశ్చ,యయోస్తౌ, రామకృష్ణౌ,పశ్యతాం-జనానాం, మనః-క్షిపన్తౌ క్షోభయన్తౌ,అపహ

రన్తౌ వా, రేజతుః, యథోత్తమవేషధారిణౌ - నటౌ - తద్వత్ ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ నిరీక్ష్యేతి ॥ హే నృప, పౌరాః, జానపదాశ్చ, జనాః - తౌ, ఉత్తమపూరుషౌ, నిరీక్ష్య, అవస్థితాః, నిశ్చలాః, ప్రహర్షవేగేన, ఉత్కలితాని ఉజ్జృమ్భితాని - ఈక్షణాని, ఆననాని చ, యేషాం, తే - నయనైః లావణ్యపానపాత్రభూతైః, తయోః - ఆననం పపుః ఆననగతం లావణ్యరసం పీతవన్త - ఇత్యర్థః, పరం తు - న తృప్తాః నిరాకాఙ్క్షా న బభూవురిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ తదేవాహ ॥ పిబన్త ఇవేతి ॥ శ్లిష్యన్తః పరిష్వఙ్గం కుర్వన్త ఇవ, ఇత్థం లక్షితా ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ ఊచురితి ॥ యథాదృష్టం ధనుర్భఙ్గాది - యథాశ్రుతం గోవర్ధనోద్ధరణాది - తదనతిక్రమ్య తదనురూపమిత్యర్థః - తే నాగరరాష్ట్రికాః, పరస్పరమూచుః, కథమ్భూతాః, తయోః - రూపం గజదన్తాదియుక్తం, గుణాః శౌర్యాదయః, మాధుర్యం హసితాలాపాదిగతం - ప్రాగల్భ్యం ధార్ష్ట్యం, తైః - స్మారితా ఇవ స్మరణం ప్రాపితా ఇవ - అనితరసాధారణతద్రూపగుణాదియాథాత్మ్యవేదిన ఇవ, ఇవశబ్దోఽనతిరిక్తద్యోతకః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ తదేవ దర్శయన్ తేషాముక్తిమాహ ॥ ఏతావిత్యాదిభిరష్టభిః ॥ ఏతౌ రామకృష్ణౌ - నారాయణస్యాంశేన - అవతీర్ణౌ నారాయణ ఏవ స్వసఙ్కల్పరూపేణాంశేన రామకృష్ణరూపేణావతీర్ణ ఇత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ ఛత్రిన్యాయేనాంశేనావతీర్ణావిత్యుక్తం, శ్రీకృష్ణస్య సాక్షాన్నారాయణావతారత్వాత్ రామస్య తదంశభూతసఙ్కర్షణావతారత్వాత్ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ తత్ర కృష్ణస్య చరిత్రం జన్మన ఆరభ్య సఙ్గృహ్ణన్తి ॥ స ఏష ఇతి ॥ దేవక్యాం జాతః - వసుదేవాదిత్యధ్యాహారః - గోకులం ప్రతి నీతః, వసుదేవేనేతి శేషః - కిలేత్యైశ్వర్యే ప్రసిద్ధౌ వా - ఏతావన్తం కాలం - అ

గహ్వరౌ । యథా నటావుత్తమవేషధారిణౌ మనః క్షిపన్తౌ ప్రభయా నిరీక్షతామ్ ॥ ౧౯ ॥ నిరీక్ష్య తావుత్తమపూరుషౌ జనా మఞ్చస్థితా నాగరరాష్ట్రికా నృప । ప్రహర్షవేగోత్కలితేక్షణాననాః పపుర్న తృప్తా నయనైస్తదాననమ్ ॥ ౨౦ ॥ పిబన్త ఇవ చక్షుర్భ్యాం లిహన్త ఇవ జిహ్వయా । జిఘ్రన్త ఇవ నాసాభ్యాం శ్లిష్యన్త ఇవ బాహుభిః ॥ ౨౧ ॥ ఊచుః పరస్పరం తే వై యథాదృష్టం యథాశ్రుతమ్ । తద్రూపగుణమాధుర్యప్రాగల్భ్యస్మారితా ఇవ ॥ ఏతౌ భగవతః సాక్షాద్ధరేర్నారాయణస్య హి । అవతీర్ణావిహాంశేన వసుదేవస్య వేశ్మని ॥ ౨౩ ॥ స ఏష కిల దేవక్యాం జాతో నీతశ్చ గోకులమ్ । కాలమేతం వసన్గూఢో వవృధే నన్దవేశ్మని ॥ ౨౪ ॥ పూతనాఽనేన నిహతా చక్రవాతశ్చ దానవః । అర్జునౌ ధేనుకః కేశీ గుహ్యకోఽన్యే చ తద్విధాః ॥ ౨౫ ॥ గావః సపాలా ఏతేన దావాగ్నేః పరిమోచితాః । కాళియో దమితః సర్ప ఇన్ద్రశ్చ విమదః కృతః ॥ ౨౬ ॥ సప్తాహమేకహస్తేన ధృతోఽద్రిప్రవరోఽమునా । వర్షవాతాశనిభ్యశ్చ పరిత్రాతం చ గోకులమ్ ॥ ౨౭ ॥ గోప్యోఽస్య నిత్యముదితహసితప్రేక్షణం ముఖమ్ । పశ్యన్త్యో వివిధాంస్తాపాంస్తరన్తి స్మాశ్రమం ముదా ॥ ౨౮ ॥ వదన్త్యనేన వంశోఽయం యదోస్తు బహు ✽ విశ్రుతః । శ్రియం యశో మహత్త్వం చ లప్స్యతే పరిరక్షితః ॥ ౨౯ ॥ అయం చాస్యాగ్రజః శ్రీమాన్ రామః కమలలోచనః । ప్రలమ్బో నిహతో యేన వత్సో ధేనుకాదయః ॥ ౩౦ ॥ జనేష్వేవం బ్రువాణేషు తూర్యేషు నినదత్సు చ । కృష్ణరామౌ సమాభాష్య చాణూరో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౩౧ ॥ హే నన్దసూనో హే రామ భవన్తౌ వీరసమ్మతౌ । నియుద్ధకుశలౌ శ్రుత్వా రాజ్ఞాఽఽహూతౌ దిదృక్షయా ॥ ౩౨ ॥ ప్రియం రాజ్ఞః ప్రకుర్వత్యః శ్రేయో విన్దన్తి హి ప్రజాః । మనసా కర్మ

త్యన్తసంయోగే ద్వితీయా, నన్దగేహే, గూఢ ఇతరైరవిజ్ఞాతో, వసన్ - వవృధే ఏధాఞ్చక్రే ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ అనేన శ్రీకృష్ణేన - పూతనా - నిహతా, తథా, చక్రవాతస్తృణావర్తశ్చ, దానవో, నిహతః ॥ అర్జునావితి ॥ పాతితావితి శేషః - అనేనేత్యనుషఙ్గః - ధేనుకాదయశ్చ - తథావిధాః - అన్యే చ అఘాసురాదయో, నిహతాః - తత్ర, గుహ్యకః శఙ్ఖచూడః ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ ఏతేనైవ - గోపాలైః, సహితాః, గావశ్చ - అగ్నేః సకాశాత్, పరిమోచితాః - కాళియాఖ్యః - సర్పశ్చ - అనేనైవ దమితః - విగతః మదో యస్య - తథాభూతః ఇన్ద్రః - కృతః ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ అద్రిప్రవరో గోవర్ధనః - అమునా కృష్ణేన కర్త్రా, ఏకేన - హస్తేన - ధృతః - వర్షధారాభ్యోఽశనిభ్యశ్చ - గోకులం - పరిత్రాతమ్ ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ నిత్యముదితం - హసితమీక్షణం చ - యస్మిన్, తత్, తదస్య - ముఖం - పశ్యన్త్యః, యద్వా నిత్యవికసితం - హసితేనేక్షణాభ్యాం చ యుక్తం - అస్య, ముఖం - ముదా, పశ్యన్త్యః - వివిధాన్ - తాపాన్ ఆధ్యాత్మికాదీన్ - అశ్రమం, న విద్యతే శ్రమో యస్మిన్ తద్యథా భవతి తథా - తరన్తి స్మ, అతివర్తన్తే స్మ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ అనేన, పరిరక్షితో - యదోర్వంశః, సుబహువిస్తరః - విశ్రుత ఇతి పాఠే - ప్రసిద్ధః సన్ - శ్రియం కీర్తిం, మహత్త్వం పూజ్యతాం చ - లప్స్యతే ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ అథ రామస్య గుణాన్ సఙ్గ్రహేణాహుః ॥ అయం చేతి ॥ అస్య శ్రీకృష్ణస్య, అగ్రజో - ఽయం - రామః - కమలలోచనః - శ్రీమాన్ కల్యాణగుణసమృద్ధిమాన్ - అనేన - ప్రలమ్బాదయో - నిహతాః ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ ఇత్థం - బ్రువాణేషు - జనేషు - తూర్యేషు వాద్యేషు - వాద్యమానేషు సత్సు - చాణూరః కృష్ణరామౌ - సమాభాష్య - సమ్బోధ్య - వాక్యమువాచ ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ తదేవాహ ॥ హే నన్దసూనో ఇతి త్రిభిః ॥ భవన్తౌ, వీరాణాం, సమ్మతౌ - మల్లయుద్ధప్రవీణౌ, ఇతి - శ్రుత్వా, దిదృక్షుణా యుద్ధదర్శనేచ్ఛునా - రాజ్ఞా, ఆహూతౌ ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ మనః

---

౨౮ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ విస్తరః

ప్రభృతికరణక్రమేణ - రాజ్ఞః-ప్రియం - కుర్వత్యః - ప్రజాః-శ్రేయః - సుఖంలభన్తే.అన్యథాఅప్రియంకుర్వత్యస్తు-విపరీత
ముశ్రేయో,దుఃఖం.విన్దన్తి ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ నావాం,నియుద్ధకుశలావిత్యతఆహ ॥ నిత్యమితి ॥ వత్సపాలాః వత్సపాలనయోగ్యా
ద్వయసఆరభ్యేతిభావః.గోపాఃయావద్గోపాలనయోగ్యవయసః - భవన్తః - వనే-మల్లయుద్ధేన-క్రీడన్తఏవ-గాః-శ్చారయన్తి
అతోనియుద్ధకుశలావేవేతిభావః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ తస్మాద్యూయం-వయంచ- రాజ్ఞః-ప్రియం కరవామహే.ఏవం-రాజ్ఞి ప్రీతే.
సర్వాణి,భూతాని,నోఽస్మాకం-ప్రసీదన్తి కుతః-యతో- రాజా - సర్వభూతమయఃసర్వభూతాత్మకః ॥ ౩౫ ॥ ❁ తచ్చా
ణూరవాక్యం-నిశమ్యాకర్ణ్య,భగవాన్నియుద్ధం-స్వస్యాభిమతమేవ. మన్యమానో - ఽతఏవ-తద్వచోఽభినన్ద్య-దేశకాలో
చితం-వచోఽబ్రవీత్ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తదేవాహ॥ ప్రజాఇతి॥అస్య,భోజపతేఃకంసస్య-వనేచరా,వయమపి-ప్రజాఏవ,తద్దేశవ
నోపజీవిత్వాద్వయమపికథంచిత్ ప్రజాఏవేత్యర్థః - నతుయుష్మద్విధాఇతిభావః , అతః-తస్య-ప్రియం , కరవామ-పరంకేవ
లం-త-త్కథంచిత్తత్ప్రీతిరిత్యేతన్నోఽస్మాకం , అస్మద్విషయో-అనుగ్రహః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ వయంతు-బాలాః,అత,స్తుల్యబ
లైస్సహ-క్రీడిష్యామః నత్వధికబలైర్భవద్భిరితిభావః , యథోచితం , నియుద్ధం,భవేత్-మల్లసభాసదఃమల్లసభాధికృతాః-న
ధర్మో-మాస్పృశేత్- హేమల్లేతిసంబోధనంవా ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఏవముక్తఃప్రాహచాణూరః॥నబాలఇతి ॥బాలశబ్దోఽత్యన్తశై
శవపరః-తచ్ఛృష్టాన్తార్థం-యథానాత్యన్తశిశు-స్తథా-నకిశోరోఽపి-కిన్తుయువేతిభావః॥ అథాపిబలహీనఇత్యతఆహ ॥బ
లినాంవరః-యాదృశస్త్వంతాదృశఏవరామోఽపీత్యాహ ॥ బలశ్చేతి ॥ బలినాంవరత్వేలిఙ్గంవదన్ విశినష్టి ॥ యేనత్వయా-

ణావాచావిపరీతమతోఽన్యథా॥ ౩౩ ॥నిత్యంప్రముదితాగోపావత్సపాలాస్తథాస్ఫుటమ్ । వనేషుమల్లయుద్ధే
నక్రీడన్తశ్చారయన్తిగాః॥ ౩౪ ॥తస్మాద్రాజ్ఞఃప్రియంయూయంవయంచకరవామహే । భూతానినః ప్రసీదన్తి
సర్వభూతమయోనృపః ॥ ౩౫ ॥ తన్నిశమ్యాబ్రవీత్కృష్ణోదేశకాలోచితంవచః । నియుద్ధమాత్మనోఽభీష్టంమ
న్యమానోఽభినన్ద్యచ॥ ౩౬ ॥శ్రీకృష్ణ ఉవాచ ॥ ప్రజాభోజపతేరస్యవయంచాపివనేచరాః।కరవామప్రియంని
త్యంతన్నఃపరమనుగ్రహః॥ ౩౭ ॥బాలావయంతుల్యబలైః క్రీడిష్యామోయథోచితమ్ । భవేన్నియుద్ధంమా
ఽధర్మఃస్పృశేన్మల్లసభాసదః॥ ౩౮ ॥చాణూర ఉవాచ॥నబాలోనకిశోరస్త్వంబలశ్చబలినాంవరః। లీలయేభో
హతోయేనసహస్రద్విపసత్వభృత్॥ ౩౯ ॥తస్మాద్బలిభ్యాంబలిభిర్యోద్ధవ్యంనానయోఽత్రవై । మయివిక్రమ
వార్ష్ణేయబలేనసహముష్టికః॥ ౪౦ ॥**************************
******** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే, త్రిచత్వారింశోఽధ్యాయః ********
శ్రీశుక ఉవాచ।ఏవంచర్చితసఙ్కల్పోభగవాన్మధుసూదనః।ఆససాదాథచాణూరంముష్టికంరోహిణీసుతః ॥౧॥
హస్తాభ్యాంహస్తయోర్బద్ధ్వాపద్భ్యామేవచపాదయోః।విచకర్షతురన్యోన్యంప్రసహ్యవిజిగీషయా॥ ౨ ॥అర
త్నీద్వేఅరత్నిభ్యాంజానుభ్యాంచైవజానునీ,శిరశ్శీర్ష్ణోరసోరస్తావన్యోన్యమభిజఘ్నతుః ॥ ౩ ॥ పరిభ్రమణవిక్షే
పపరిరమ్భావపాతనైః।ఉత్సర్పణాపసర్పైశ్చాన్యోన్యంప్రత్యరున్ధతామ్॥ ౪ ।ఉత్థాపనైరున్నయనైశ్చా

లీలయైవ-సహస్రద్విపానాం- బలంసత్త్వంబిభర్తీతిసథా-ఇభోగజః-కువలయాపీడో,హతః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తస్మాద్బలిభ్యాం
యువాభ్యాంబలవద్భిర్మాదృశైః,యోద్ధవ్యం-అత్రయుద్ధే అనయఃఅధర్మో-నవిద్యతే - వైనూనం-హేవార్ష్ణేయ-మయాసహ
విక్రమం-పరాక్రమం-కురు-యుధ్యస్వేతియావత్-బలేనరామేణసహ-ముష్టికో - విక్రమిష్యతే ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవత
చన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధే త్రిచత్వారింశోఽధ్యాయః****************

అథచాణూరముష్టికకూటశలతోశలకంసవధాత్మకంకర్మానువర్ణయతిచతుశ్చత్వారింశేన ॥ ఇత్థం-చర్చితఃనిశ్చితః-స్వస
ఙ్కల్పఏవ-యస్య-సః-చాణూర,మాససాదఅభ్యపతత్॥అథ,రోహిణీసుతోరామః-ముష్టిక -మాససాద ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తదా-
తౌకృష్ణచాణూరౌ-రామముష్టికౌచ-హస్తయోః-హస్తాభ్యాం-పాదయోః-పాదాభ్యాంచ-బద్ధ్వా పరస్పరం- జేతుమిచ్ఛయా
అన్యోన్యం-విచకర్షతుఃవికృష్టవన్తౌ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ కృతముష్టిర్హస్తోఽరత్నిః-అరత్నిభ్యాం - ద్వే- అరత్నీ-మిథో - ఽభిజఘ్నతుః
తథా - జానుభ్యాం,జానునీ , శిరసా - శిరః - ఉరసా - రశ్చ - అభిజఘ్నతుః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ పరిభ్రమణం హస్తాదిప
గృహీత్వా పరితశ్చాలనం - విక్షేపోనోదనం - పరిరమ్భో బాహుభ్యాం పీడనం - అవపాతనమధః పాతనం - ఉత్సర్ప
ణంఉత్సృజ్య పురతోగమనం-అపసర్పణంపృష్ఠతోగమనం - ఏతైః-స్తౌకృష్ణచాణూరౌ - రామముష్టికౌచా - న్యోన్యం
ప్రత్యరున్ధతాంప్రత్యావృతవన్తౌ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఉత్థాపన పాదౌజానునీచపిణ్డీకృత్యపతితస్యోత్థాపనం-ఉన్నయనంహస్తాభ్యా
ముద్ధృత్యనయనం-చాలనంకట్యాదిషులగ్నస్యనిస్సరణం - స్థాపనంపాణిపాదాదేఃపిణ్డీకరణం - ఏభిః-పరస్పర-మాత్మనోదే

హస్త్యా-పచక్రతురపకృతవన్తౌ ❈ ॥ ౫ ॥ ❈ తదా-హే రాజన్-సర్వా,యోషితః, సఙ్ఘశస్సమేతాస్సహితాః,సానుకమ్పా రామకృష్ణవిషయకానుకమ్పాయుక్తాః,అతఏవ-పరస్పరం,బలాబలవదూచుః-ఏకతోబల,మన్యతోఽబలం,తద్యుక్తం,విషమమిత్యూచురిత్యర్థః ❈ ॥ ౬ ॥ ❈ తదేవదర్శయితుంతాసాముక్తిమాహ॥ మహానయమితి ॥ ఏషాం,రాజసభాసదాం,రాజసభాధికృతానా-మయం,మహా-నధర్మః-బతేతిఖేదేఽసావధర్మ ఇత్యత్రవిశేషణముఖేనాహుః ॥ యఇతి॥యేరాజసభాసదః,బాలయోశ్చ, బలవతోశ్చ - యుద్ధ-మన్విచ్ఛన్తి-రాజాచేత్పశ్యేత్స్వయం - వారణీయః , ఏతేతు - రాజ్ఞఃపశ్యతస్స్వయమప్యన్విచ్ఛన్తిఅనుమన్యన్త , ఇత్యయంమహానధర్మఇత్యర్థః ❈ ॥ ౭ ॥ ❈ బాలబలవద్యుద్ధమేవదర్శయన్తిపఞ్చభిః ॥ క్వేతి ॥ వజ్రవ , త్కఠినాని , సర్వాఙ్గాని , యయో , స్తౌ , శైలేన్ద్రతుల్యౌ - మల్లౌ - క్వ - అతిసుకుమారాఙ్గానియయో - రనాప్తమప్రాప్తం , యౌవనం ,యాభ్యాం,తా-వేతౌ-కిశోరౌ,క్వ ❈ ॥ ౮ ॥ ❈ అతో,ఽస్య,సమాజస్య సభాయాః,మహాన్ , ధర్మవ్యతిక్రమః ధర్మవిపర్యయః అధర్మో,భవేత్,కింవిధేయమితికాభిశ్చిదుక్తేకాశ్చిదాహుః ॥ యత్రాధర్మ ఇతి॥సముత్తిష్ఠేత్ప్రవర్తేతతత్ర,కర్హిచిత్ క్షణమపి,నస్థేయమితి ❈ ॥ ౯ ॥ ❈ అపరాఆహుః ॥ నసభామితి॥సభ్యానాం, దోషా-ననుస్మరన్ - ప్రాజ్ఞశ్చే - త్సభాం-నప్రవిశేత్ - అబ్రువన్ జ్ఞాత్వాఽపితూష్ణీంతిష్ఠన్-విబ్రువన్ విపరీతంబ్రువ - న్స్వజ్ఞః అజ్ఞ ఇవతిష్ఠన్-జ్ఞాత్వాఽపినజానామీతిబ్రువన్నిత్యర్థః-ఏవంవిధో-యో-నరః-స కిల్బిషం-అశ్నుతేప్రాప్నోతి ❈ ॥ ౧౦ ॥ ❈ అన్యాస్త్వాహుః ॥ వల్గతఇతి ॥ శత్రుమభితఃశత్రోస్సర్వతః-వల్గతో ధావతః-కృష్ణస్య,అమ్బుకణైః - పద్మకోశమివ-శ్రమవారి

లనైస్త్వాపనైరపి । పరస్పరంజిగీషన్తావపచక్రతురాత్మనః॥ ౫ ॥ తద్బలాబలవద్యుద్ధంసమేతాస్సర్వయోషితః।
ఊచుఃపరస్పరంరాజన్సానుకమ్పావరూథశః॥ ౬ ॥ మహానయంబతాధర్మఏషాంరాజసభాసదామ్ । యేబా
లబలవద్యుద్ధంరాజ్ఞోఽన్విచ్ఛన్తిపశ్యతః॥ ౭ ॥ క్వవజ్రసారసర్వాఙ్గౌమల్లౌశైలేన్ద్రసన్నిభౌ । క్వచాతిసుకుమా
రాఙ్గౌకిశోరౌనాప్తయౌవనౌ ॥ ౮ ॥ ధర్మవ్యతిక్రమోహ్యస్యసమాజస్యధ్రువంభవేత్ । యత్రాధర్మస్సముత్తి
ష్ఠేన్నస్థేయంతత్రకర్హిచిత్ ॥ ౯ ॥ నసభాంప్రవిశేత్ప్రాజ్ఞస్సభ్యదోషాననుస్మరన్ । అబ్రువన్విబ్రువన్నజ్ఞో న
రఃకిల్బిషమశ్నుతే ॥ ౧౦ ॥ వల్గతశ్శత్రుమభితఃకృష్ణస్యవదనామ్బుజమ్ । వీక్ష్యతాంశ్రమవార్యుప్తంపద్మకోశ
మివామ్బుభిః ॥ ౧౧ ॥ కింనపశ్యతరామస్యముఖమాతామ్రలోచనమ్। ముష్టికంప్రతిసామర్షంహాససంరమ్భశో
భనమ్ ॥ ౧౨ ॥ పుణ్యాబతవ్రజభువోయదయంనృలిఙ్గగూఢఃపురాణపురుషోవనచిత్రమాలీ। గాఃపాలయన్సహ
బలఃక్వణయన్స్మవేణుంవిక్రీడయాఞ్చతిగిరిత్రరమార్చితాఙ్ఘ్రిః ॥ ౧౩ ॥ గోప్యస్తపఃకిమచరన్యదముష్యరూపం
లావణ్యసారమసమోర్ధ్వమనన్యసిద్ధమ్ । దృగ్భిఃపిబన్త్యనుసవాభినవందురాపమేకాన్తధామయశసశ్శ్రియ
ఈశ్వరస్య॥ ౧౪ ॥యాదోహనోఽవహనేమథనోపలేపప్రేఙ్ఖేఙ్ఖితార్భరుదితోక్షణమార్జనాదౌ । గాయన్తిచై

ణా-ప్తంవ్యాప్తం-వదనామ్బుజం-దృశ్యతామ్ ❈ ॥ ౧౧ ॥ ❈ అపరాఊచుః॥కింనపశ్యతేతి॥ఈష - త్సమన్తాద్వా-తామ్రే-లోచనే యస్మిం స్తత్-ముష్టికంప్రతి-సామర్షంసక్రోధం-హాసేన-సంరమ్భఆవేశ - స్తేన-శోభనం-రామస్య-ముఖం - కింనపశ్యత ❈ ॥ ౧౨ ॥ ❈ అన్యాఊచుః॥ పుణ్యాబతేతి ॥స్వయం-పురాణపురుషః శ్రీమన్నారాయణస్సన్-నృలిఙ్గేనమనుష్యస్యేవశరీరేణ గూఢఃతిరోధాపితస్వస్వరూపగుణః-వనస్థాని - విచిత్రాణి-మాల్యాని-యస్యసః - గిరిత్రరమాభ్యాంరుద్రమహాలక్ష్మీభ్యాం-అర్చితావఙ్ఘ్రీయస్యసః - గిరిత్రగ్రహణంచతుర్ముఖాదీనామప్యుపలక్షణం - సహబలఃబలరామేణసహితః-వేణుం-వాదయన్-గాశ్చ-పాలయన్ - విక్రీడయా-అఞ్చతిఅటతి॥ అయంభావః ॥ ధిగిమాంసభాంయస్యామయంపరిభూయతేతాస్తువ్రజభువోధన్యాఃయతోయంస్వయంకృష్ణోవివిధక్రీడయాచరతీతి ❈ ॥ ౧౩ ॥ ❈ అహోఅల్పపుణ్యావయంయతోఽస్మాభిరనవసరేఽయందృష్టః-గోప్యస్తుబహుపుణ్యాఇత్యాహుస్త్రిభిః ॥ గోప్యఇతి॥గోప్యః-కిం-తప-స్సమాచరన్ - తాభిరాచరితంతపోఽనిర్వచనీయమిత్యర్థః - కుతః-యత్ యస్మా - దముష్యశ్రీకృష్ణస్య-రూపమఙ్గం-లావణ్యేనసారంశ్రేష్ఠం-కించా-సమోర్ధ్వం- నసమమూర్ధ్వమధికంచ-యస్య-తత్-నిస్సమాభ్యధికమిత్యర్థః - తదపి-నాన్యేనాభరణాదినా-సిద్ధం - కిన్తు-స్వతఏవా-కర్మాయత్తంవా-కించ-యశసః - శ్రియోలక్ష్మ్యాః-ఈశ్వరస్యభావప్రధానోఽయంనిర్దేశః, ఐశ్వర్యస్యచ-ఏకాన్తధామ అవ్యభిచారస్థానం-సదా-నవాభినవందురాపమకృతపుణ్యానాంచక్షుషాఽపిప్రాప్తుమశక్యం , ఏవంభూతం,రూపం-యాః,నేత్రైః - అనుపిబన్తిపశ్యన్తీతి ❈ ॥ ౧౪ ॥ ❈ కించ-యాః-దోహనాదిషు,ఏనం-గాయన్తి-తాః-వ్రజస్త్రియో ధన్యాః కథమ్భూతాః-ఉరుక్రమే చిత్తం-ఉరుక్రమచిత్తం - తదేవ,యానంసర్వపురుషార్థప్రాప్తిసాధనం-యాసాం-తాః - పాఠాన్తరే-ఉరుక్రమంచిన్తయమానాఇత్యర్థః-కుతః-అనురక్తధియః తత్రలిఙ్గ - మశ్రుకణ్ఠ్యఃఆనన్దాశ్రుసనిరుద్ధకణ్ఠ్యః - తత్ర-దోహనంగవాం-ఉదవహనంజలాన

యనం-మథనం దధ్నః - ఉపలేపో గృహాణాం-ప్రేఙ్ఖణం డోళాందోళనం, అర్భరుదితం యదదర్భకసాన్త్వనం, ఉక్షణం సేచనం-మార్జనం గృహసమ్మార్జనమ్*॥౧౫॥*అపిచ। ప్రాతరితి॥యాః-అబలాః-గోభిస్సహ-ప్రాతః-వ్రజాన్-నిర్గత్య-తత-సాయం, ప్రావిశతశ్చ-వేణుం-క్వణయతః, తస్య-వేణురవ-మాకర్ణ్య-గృహాత్తూర్ణం-నిర్గత్య-పథి తస్య-సదయోఽవలోకో-యస్మిన్-స్మితయుక్తం-ముఖం-పశ్యన్తి, తాః-భూరిపుణ్యాః*॥౧౬॥*ఇత్థం-స్త్రీషు-ప్రభాషమాణాసు సతీషు-హే భరతర్షభ యోగేశ్వరో భగవాన్ హరిః శ్రీకృష్ణః-శత్రుం-హన్తుం-మనశ్చక్రే*॥౧౭॥*తదా-పితరౌ దేవకీవసుదేవౌ నన్దవసుదేవౌ వా-పుత్రయోః రామకృష్ణయోర్బలమజానన్తౌ-కేవలం, స్త్రీణాముక్తరీత్యా ప్రభాషమాణానాం-గిరో వచాంస్యా - కర్ణ్య అన్వతప్యేతామ్ అనుతప్తవన్తౌ*॥౧౮॥*అచ్యుతేతరౌ కృష్ణచాణూరౌ-అన్యోన్యం, నానావిధైః - తైస్తైః-ర్ని యుద్ధవిధిభిః పూర్వోక్తపరిభ్రమణవిక్షేపాదిభిః-యథా, యుయుధాతే తథైవ బలముష్టికౌ రామముష్టికౌ చ యుయుధాతే*॥౧౯॥*తదా-భగవతో గాత్రస్య-నిష్పాతైః అరత్నిజాన్వాదిప్రహారైః - వజ్రస్య, నిష్పేషః తీవ్రప్రహారః-తద్వన్-నిష్ఠురైః-ర్భజ్యమానాఙ్గ, శ్చాణూరో-ముహుః గ్లానిం-ప్రాప్తవాన్*॥౨౦॥*స చాణూరః-శ్యేనస్యేవ వేగో యస్య, ఉత్పత్య, క్రుద్ధః-ఉభౌ-ముష్టీకృతకరౌ-వాసుదేవం- వక్షస్య, తాడయత్ ముష్టీకృతకరాభ్యాం వాసుదేవస్య వక్షస్య తాడయదిత్యర్థః॥ముష్టీకృత్యేతి పాఠే॥ఉభౌ-కరౌ, ముష్టీకృత్య*॥౨౧॥*భగవాన్-తత్ప్ర

నమనురక్తధియోఽక్రశుకణ్ఠ్యో ధన్యా వ్రజస్త్రియ ఉరుక్రమచిత్తయానాః ॥ ౧౫ ॥ ప్రాతర్వ్రజాద్వ్రజత ఆవిశత
శ్చ సాయం గోభిస్సమం క్వణయతోఽస్య నిశమ్య వేణుమ్ । నిర్గత్య తూర్ణమబలాః పథి భూరిపుణ్యాః పశ్యన్తి సస్మి
తముఖం సదయావలోకమ్॥ ౧౬ ॥ ఏవం ప్రభాషమాణాసు స్త్రీషు యోగేశ్వరో హరిః । శత్రుం హన్తుం మనశ్చక్రే
భగవాన్భరతర్షభ॥ ౧౭ ॥ ఉపశ్రుత్య గిరస్స్త్రీణాం పుత్రస్నేహాశుగాతురౌ । పితరావన్వతప్యేతామజానన్తౌ
తయోర్బలమ్॥ ౧౮ ॥ తైస్తైర్నియుద్ధవిధిభిర్వివిధైరచ్యుతేతరౌ । యుయుధాతే యథాఽన్యోన్యం తథైవ బలము
ష్టికౌ ॥ ౧౯ ॥ భగవద్గాత్రనిష్పాతైర్వజ్రనిష్పేషనిష్ఠురైః । చాణూరో భజ్యమానాఙ్గో ముహుర్గ్లానిమవాప హ॥
స శ్యేనవేగ ఉత్పత్య *ముష్టీకృతకరావుభౌ। భగవన్తం వాసుదేవం క్రుద్ధో వక్షస్యబాధత॥ ౨౧ ॥నాచలత్తత్ప్ర
హారేణ స్రగ్భిర్హత ఇవ ద్విపః । బాహ్వోర్నిగృహ్య చాణూరం బహుశో భ్రామయన్హరిః॥ ౨౨ ॥భూపృష్ఠే
పోథయామాస తరసా త్యక్తజీవితమ్ । విస్రస్తాకల్పకేశస్రగిన్ద్రధ్వజ ఇవాపతత్॥ ౨౩ ॥తథైవ ముష్టికః పూర్వం
స్వముష్ట్యాఽభిహతేన వై ।బలభద్రేణ బలినా తలేనాభిహతో భృశమ్॥ ౨౪ ॥ప్రవేపితస్సరుధిరముద్వమన్ముఖతోఽ
ర్దితః । వ్యసుః పపాతోర్వ్యుపస్థే వాతాహత ఇవాఙ్ఘ్రిపః॥ ౨౫ ॥తతః కూటమనుప్రాప్తం రామః ప్రహరతాం
వరః । అవధీల్లీలయా రాజన్సావజ్ఞం వామముష్టినా*॥ ౨౬ ॥తర్హ్యేవ హి శలః కృష్ణపాదాపహతశీర్షకః। ద్విధా వి
శీర్ణస్తోసలక ఉభావపి నిపేతతుః ॥ ౨౭ ॥ చాణూరే ముష్టికే కూటే శలే తోసలకే హతే। శేషాః ప్రదుద్రువుర్మల్లా
స్సర్వే ప్రాణ † పరీప్సవః ॥ ౨౮ ॥ గోపాన్వయస్యానాకృష్య తైస్సంహత్య విజహ్రతుః। వాద్యమానేషు తూ

హారేణ-నాచలత్ -యథా, స్రగ్భిః, హతస్తాడితో-ద్విపో గజో-న చలతి తద్వత్-కిన్తు, తరసా, చాణూరం, బాహ్వోః, గృహీత్వా, బహుకృత్వో, భ్రామయన్- తేనైవ, త్యక్తం జీవితం యేన-తం, గతప్రాణం, భూపృష్ఠే-పోథయామాస ఆస్ఫోటయత్ - తేనైవం పాతితః, చాణూరః, విస్రస్తా విక్షిప్తాః - కేశాః- ఆకల్పా ఆభరణాని - స్రజశ్చ, తథాభూతో-న్యపత్, ఇన్ద్రధ్వజో నామ గౌడదేశేషు ప్రసిద్ధః కస్మింశ్చిదుత్సవే మహాన్ స్తమ్భో ధ్వజపతాకాద్యలంకృతః పురుషాకృతిరుచ్ఛ్రియతే స యథా పతతి తద్వదితి*॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥*తథా, ముష్టికోఽపి- తావత్స్వముష్టినా- తాడితేన- రామేణ-కర్త్రా, భృశం-కరతలేనా-భితాడితః-ప్రవేపితః కమ్పితః. అర్దితః పీడితః, ముఖతో-రుధిరముద్వమన్ ఉద్గిరన్-గతప్రాణో, వాతేన చణ్డమారుతేనా-హత ఉన్మూలితమూలో, ఽఙ్ఘ్రిపో వృక్ష ఇవ, ఉర్వ్యుపస్థే భూపృష్ఠే-పపాత*॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥*తతో-రామ-స్తమనుసమనన్తరం, ప్రాప్తం-కూటాఖ్యం మల్లం, సావజ్ఞం సావహేళనం యథా తథా-లీలయా-వామముష్టినా, అవధీత్*॥ ౨౬ ॥*తర్హ్యేవ, కృష్ణస్య, ప్రపదాపాదాగ్రేణ-తాడితశిరాః, శలాఖ్యో మల్లః-తోసలస్తు, ద్విధా-విదీర్ణః విదారితః, ఉభౌ-తావేతౌ సలతోసలకౌ-నిపేతతుః*॥ ౨౭ ॥*ఇత్థం, చాణూరాదిషు, హతేష్వవశిష్టాస్సర్వే, మల్లాః, ప్రాణపరీప్సయా ప్రాణానాప్తుమిచ్ఛయా, జీవితుమిచ్ఛయేతి యావత్, ప్రదుద్రువుః పలాయితవన్తః, ప్రాణపరీప్సవ ఇతి పాఠే, జీవితుమిచ్ఛవ ఇత్యర్థః*॥ ౨౮ ॥*తతో-రామకృష్ణౌ-వయస్యాన్సఖీన్, గోపాన్, ఆకృష్యాహూయ-తైస్సంసృజ్య సఙ్గమ్య, తూర్యేషు వాద్యేషు వాద్యమానేషు సత్సు-

౨౧ ॥ శ్లో *పా ॥ ముష్టీకృత్య ౨౮ ॥ శ్లో † పా ॥ పరీప్సయా

రుణీనూపురేయయోస్తౌ-వల్గన్తౌన్నృత్యాదికంకుర్వన్తౌ-విహృతవన్తౌ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ తదా-కంసంవినా-సర్వే- జనాః-రామకృష్ణయోః,కర్మణాఽనియుద్ధాత్మకేన-నితరాం,హృష్టవన్తః-తథా-సాధవో-విప్రశ్రేష్ఠాశ్చ,సాధుసాధ్వీ,త్యూచుః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఇత్థం-మల్లవర్యేషుచాణూరాదిషు - హతేష్వ-వశిష్టేషు-పలాయితేషుచసత్సు,స-భోజరాట్కంసః- తూర్యాణి,న్యవారయత్-ఇత్థం-వక్ష్యమాణంవాక్య-మువాచచ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తదేవాహ॥ నిస్సారయతేతిద్వాభ్యాం ॥దుర్వృత్తౌ-వసుదేవస్యాత్మజౌ-ద్వితీయాన్తమిదం- పురా-న్నిస్సారయతనిష్కాసయత-స్వభృత్యాన్ప్రతీయముక్తిః-గోపానాం - ధనం - హరతగృహ్ణీత-తథా- దుష్టాబుద్ధిర్యస్యతం,నన్దం,బధ్నీతబద్ధంకురుత ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ అసత్తమోదురాత్మా-వసుదేవః, ఆశు-హన్యతాం-తథా-నోఽస్మాకం,పితా,ఉగ్రసేనశ్చ,పరపక్షగఃశత్రుపక్షపాతీ-హేతుగర్భమిదం-తత్త్వాత్,సానుగో-హన్యతామ్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ ఇత్యేవం-కంసే-వికత్థమానేవిరుద్ధంయథాతథాకథయతిసత్య - వ్యయోభగవాన్ - ప్రకుపితో-లఘిమ్నాలాఘవేన,ఉత్ప్లుత్య-తరసాబలేనో - త్తుఙ్గమున్నతం-మఞ్చంకంసాధిష్ఠితం,వీర-మారురోహ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ తదా-తాత్కాలికకర్తవ్యాభిజ్ఞః,కంసః,స్వమృత్యుమివా-పతన్తం,కృష్ణ-మాలోక్య,సహసాత్వరయా,ఆసనా-దుత్థాయ-ఖడ్గఖేటౌ-జగృహే ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ అవిషహ్య,ముగ్రం- తేజో-యస్య- సః,భగవాన్ - ఖడ్గఃపాణౌయస్యతం-దక్షిణతో-వామతో - అమ్బరేఊర్ధ్వంచ-శ్యేనంయథా శ్యే

ర్యేషువల్గన్తౌచారునూపురౌ ॥ ౨౯ ॥ జనాఃప్రజహృషుస్సర్వేకర్మణారామకృష్ణయోః । ఋతేకంసంవిప్రముఖ్యాస్సాధవస్సాధుసాధ్వితి ॥ ౩౦ ॥ హతేషుమల్లవర్యేషువిద్రుతేషుచభోజరాట్ । న్యవారయత్స్వతూర్యాణి వాక్యం చేదమువాచహ ॥ ౩౧ ॥ నిస్సారయతదుర్వృత్తౌవసుదేవసుతౌపురాత్ । ధనం హరతగోపానాం నన్దంబధ్నీతదుర్మతిమ్ ॥ ౩౨ ॥వసుదేవస్తుదుర్మేధాహన్యతామాశ్వసత్తమః । ఉగ్రసేనఃపితాచాపిసానుగః

కంసవధఘట్టః.

పరపక్షగః ॥ ౩౩ ॥ ఏవంవికత్థమానేవైకంసే ప్రకుపితోఽవ్యయః । లఘిమ్నోత్పత్య తరసామఞ్చముత్తుఙ్గమారుహత్ ॥ ౩౪ ॥ తమాపతన్తమాలోక్యమృత్యుమాత్మనఆసనాత్ । మనస్వీసహసోత్థాయజగృహేసోఽసిచర్మణీ ॥ ౩౫ ॥తంఖడ్గపాణింవిచరన్తమాశు శ్యేనంయథాదక్షిణసవ్యమమ్బరే। సమగ్రహీద్దుర్విషహోగ్రతేజాయథోరగంతార్క్ష్యసుతః ప్రసహ్య ॥ ౩౬ ॥ ప్రగృహ్యకేశేషుచలత్కిరీటంనిపాత్యరఙ్గోపరితుఙ్గమఞ్చాత్ । తస్యోపరిష్టాత్స్వయమబ్జనాభఃపపాతవిశ్వాశ్రయఆత్మతన్త్రః ॥ ౩౭ ॥ కంసంపరేతంవిచకర్షభూమౌహరిర్యథేభంజగతోవిపశ్యతః । హాహేతిశబ్దస్సుమహాంస్తదాఽభూదుదీరితస్సర్వజనైర్నరేన్ద్ర ॥౩౮॥ సనిత్యదోద్విగ్నధియాతమీశ్వరంపిబన్నదన్వాపిచరన్స్వపఞ్శ్వసన్ । దదర్శచక్రాయుధమగ్రతోయతస్తదేవరూపందురవాపమాప ॥ ౩౯ ॥తస్యానుగాభ్రాతరోఽష్టౌకఙ్కన్యగ్రోధకాదయః । అభ్యధావన్నతిక్రుద్ధాభ్రాతుర్నిర్వేశకారిణః ॥ ౪౦ ॥ తదాఽతిరభసాంస్తాంస్తుసంయత్తాన్రోహిణీసుతః । అహన్పరిఘముద్యమ్యపశూనివమృగాధిపః ॥ ౪౧ ॥ నేదుర్దున్దుభయోవ్యోమ్నిబ్రహ్మేశాద్యాదిభూతయః । పుష్పైఃకిరన్తస్సంప్రీతాశ్శశంసుర్ననృతుఃస్త్రియః॥ ౪౨ ॥ తేషాంస్త్రియోమహారాజసుహృన్మరణదుఃఖితాః।తత్రాభ్యయుర్వినిఘ్న

నమివ-చరన్తం-కంసం - సమగ్రహీత్ యథా- తార్క్ష్యసుతఃకశ్యపపుత్రోగరుడః, ప్రసహ్యబలా-దురగంసర్పం - గృహ్ణాతి తద్వత్ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తతః-కేశేషు-ప్రగృహ్యదృఢంగృహీత్వా చలద్విక్షిప్తం-కిరీటం-యస్య- తం-కంసం-ఉన్నతా-న్మఞ్చా-ద్రఙ్గోపరి-నిపాత్య - తస్యకంసస్యో-పరిష్టాత్ -స్వయ-మబ్జనాభోభగవా-న్పపాత-కథంభూతః - విశ్వాధారః , అనేనగరిష్ఠత్వముక్తం-ఆత్మతన్త్రస్స్వతన్త్ర-స్సంహర్తేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తతః-జగతోజనస్యపశ్యతస్సతః-పరేతంగతప్రాణం-కంసం-భూమౌ-విచకర్ష - యథా- హరిఃసింహః - ఇభంగజం-తద్వత్-తదా- హేనరేన్ద్ర - సర్వై - ర్జనైః-సుమహా-నత్యుచ్చైః-హాహేతిశబ్దః-ఉదీరితఃఉద్ఘోషితో-ఽభూత్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ యత-స్సదా, ఉద్విగ్నయాభీతయా-ధియా-తమీశ్వరంకృష్ణమేవ-పానభోజనాద్యవస్థాస్వ - గ్రత-శ్చక్రాయుధం-దదర్శ - తత-స్సకంసో-దురాసదమపి-తదేవరూపంప్రాప్తవాన్- తత్సారూప్యలక్షణాంముక్తిమవాపేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తత-స్తస్యకంసస్య- భ్రాతరఃకఙ్కాదయోఽష్టౌ-భ్రాతు-ర్నిర్వేశంనిష్కృతిమానృణ్యం-తత్కారిణః-అతిక్రుద్ధాః-అభ్యధావన్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ తదా-అతిమాత్రో-రభసో-వేగో-యేషాంతాన్-సంయత్తాన్ఉద్యుక్తాన్, రామః-పరిఘముద్యమ్య,అహన్జఘాన-మృగాధిపఃసింహః-పశూనివ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ తదా-స్వవిభూతిభూతా-బ్రహ్మరుద్రాదయః-పుష్పైః,కిరన్తః-శశంసుఃతుష్టువుః,స్త్రియోఽప్సరసో-ననృతుః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ తేషామితి॥ హేమహారాజ-

తేషాం కంసకఙ్కాదీనాం, స్త్రియః పత్న్యః, భర్తృమరణేన హేతునా-దుఃఖితాః-స్వశిరాంసి నిఘ్నన్త్యః, అశ్రూణి లోచనయోః యాసాం తాః-తత్ర భర్తృసన్నిధౌ-ఆజగ్ముః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ వీరశయ్యాయాం యుద్ధభూమౌ-శయానాన్-స్వభర్తౄన్-ఆలిఙ్గ్య-శోచన్త్యః, ముహుః-శుచోఽశ్రూణి-విసృజన్త్యః-సుస్వరం యథా తథా-విలేపుః విలాపం చక్రుః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ విలాపనప్రకారమేవాహ ॥ హా నాథేతి ॥ నాథేత్యాదీని విలాపే ప్రేమసమ్బోధనాని-హతేన-త్వయా సహైవ-తే త్వదీయాః-సగృహాః, ప్రజాశ్చ-వయమపి నిహతప్రాయాః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ పత్యా ప్రభుణా-త్వయా-విరహితా-ఇయం పురీ-హే పురుషర్షభ-యథా-వయం-తద్వత్-నివృత్తౌ-ఉత్సవా, మఙ్గలాని సుఖాని చ-యస్యాం-తథాభూతాః, పూర్వవన్న శోభత ఇతి కుదృష్ట్యోచుః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ అథ పరమాత్మదృష్ట్యోచుః ॥ అనాగసామితి ॥ త్వం. నిరపరాధానాం-భూతానాం దుస్సహం-ద్రోహం కృతవాన్-తేన కారణేన, భోః భర్తః- ఇమాం - దశాం-ప్రాప్తః, భూతాని ద్రుహ్యతీతి తథా-సః-కో వా, శం సుఖం-లభేత - కిన్తు దుఃఖమేవేతి భావః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ కిఞ్చ, ఏషః శ్రీకృష్ణః-సర్వేషాం-భూతానాం, ప్రభవః-ప్రభవన్త్యస్మాదితి ప్రభవః-స్రష్టేత్యర్థః-అపియన్తి లీయన్తేఽస్మిన్నిత్యప్యయః-సంహర్తేత్యర్థః-గోప్తా రక్షితా చ- అత-స్తదనవధ్యాయీ-తస్మిన్ విషయే-అవధ్యానమవజ్ఞా-తత్కర్తుం శీలం యస్య సః-క్వచిదపి-సుఖం యథా తథా-నైధతే న వర్ధతే కిన్తు దుఃఖమేవాశ్నువన్నశ్యతీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ ఇత్థం శోచతీః- రాజయోషితః, సాన్త్వయిత్వా - లోకభావనః, లోకం భావయతి శ్రేయోయుక్తం కరోతీతి తథా-తత్వాత్-హతానాం, యాం, లౌకికీం స్మార్తీం-సంస్థాం దాహాదిక్రియాం-మాహుః, మనుయాజ్ఞవల్క్యాదయః, తాం-అకారయత్ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁

న్త్యశ్శిరాంస్యశ్రువిలోచనాః ॥ ౪౩ ॥ శయానాన్వీరశయ్యాయాం పతీనాలిఙ్గ్య శోచతీః ✱ । విలేపుస్సుస్వరం నార్యో విసృజన్త్యో ముహుశ్శుచః ॥ ౪౪ ॥ హా నాథ ప్రియ ధర్మజ్ఞ కరుణానాథవత్సల । త్వయా హతేన నిహతా వయం తే సగృహప్రజాః ॥ ౪౫ ॥ త్వయా విరహితా పత్యా పురీయం పురుషర్షభ । న శోభతే వయమివ నివృత్తోత్సవమఙ్గలా ॥ అనాగసాం త్వం భూతానాం కృతవాన్ ద్రోహముల్బణమ్ । తేనేమాం భో దశాం నీతో భూతధ్రుక్కో లభేత శమ్ ॥ ౪౭ ॥ సర్వేషామేవ భూతానామేష హి ప్రభవాప్యయః । గోప్తా చ తదవధ్యాయీ న క్వచిత్సుఖమేధతే ॥ ౪౮ ॥ రాజయోషిత ఆశ్వాస్య భగవాన్లోకభావనః । యామాహుర్లౌకికీం సంస్థాం హతానాం తామకారయత్ ॥ ౪౯ ॥ మాతరం పితరం చైవ మోచయిత్వాఽథ బన్ధనాత్ । రామకృష్ణౌ వవన్దాతే శిరసాఽఽస్పృశ్య పాదయోః ॥ ౫౦ ॥ దేవకీ వసుదేవశ్చ విజ్ఞాయ జగదీశ్వరౌ । కృతసంవన్దనౌ పుత్రౌ సస్వజాతే న శఙ్కితౌ ॥ ౫౧ ॥ ✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱
✱✱✱✱✱✱ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, చతుశ్చత్వారింశోఽధ్యాయః ✱✱✱✱✱✱

✱✱ పితృసాన్త్వనఘట్టః ✱✱

బాదరాయణిరువాచ । పితరావుపలబ్ధార్థౌ విదిత్వా పురుషోత్తమః । మా భూదితి నిజాం మాయాం తతాన జనమోహినీమ్ ॥ ౧ ॥ ఉవాచ పితరావేత్య సాగ్రజస్సాత్వతర్షభః । ప్రశ్రయావనతః ప్రీణన్నమ్బ తాతేతి సాదరమ్ ॥ ౨ ॥ శ్రీకృష్ణ ఉవాచ । నాస్మత్తో యువయోస్తాత నిత్యోత్కణ్ఠితయోరపి । బాల్యపౌగణ్డకైశోరాః పుత్రాభ్యామభవ

తతో రామకృష్ణౌ-మాతరం పితరం దేవకీం వసుదేవం చ - బన్ధనాత్, మోచయిత్వా - తయోః - పాదయోః శిరసా-ఆస్పృశ్య-వవన్దాతే ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ కృతం సంవన్దనం యాభ్యాం తౌ- పుత్రౌ - జగదీశ్వరౌ- విజ్ఞాయ - నశఙ్కితౌ కంసభయశఙ్కారహితౌ-సస్వజాతే ఆలిఙ్గితవన్తౌ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే చతుశ్చత్వారింశోఽధ్యాయః ✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱

అథ పితృసాన్త్వనోగ్రసేనరాజ్యాభిషేచనోపనయనగుర్వభిగమనవిద్యాగ్రహణగురుదక్షిణాప్రదానాత్మకం చరిత్రమనువర్ణయతి పఞ్చచత్వారింశేన “ విజ్ఞాయ జగదీశ్వరౌ ” ఇత్యుక్తం తత్ర భగవాన్మయి పుత్రే సత్యనయోర్మద్విషయకం జ్ఞానం న దుర్లభం - కిన్తు మద్యాథాత్మ్యానుభవాదపి మయి పుత్రే ప్రేమజాతం న స్యాదతిరిచ్యేత ఇత్యాలోచ్య స్వవిషయకయాథాత్మ్యజ్ఞానతిరోధాపినీం మాయాం మాతతానేత్యాహ ॥ పితరావితి ॥ ఉపలబ్ధః విజ్ఞాతః-అర్థః-నిరతిశయపురుషార్థః-ఆత్మా, యాభ్యాం, తథాభూతౌ పితరౌ-విదిత్వా - పురుషోత్తమో భగవాన్ - మా భూదితి అవిచ్ఛిన్నం స్వయాథాత్మ్యజ్ఞానం మా భూదితి, జనమోహినీం, మాయాం, తతాన విస్తృతవాన్ - ఆచ్ఛాదితవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తత స్సాగ్రజస్సరామః-సాత్వతర్షభో భగవాన్, నాత్మమాయయా ఆత్మానం కేవలం పుత్రమేవ మన్వానౌ పితరౌ - ఉపేత్య, ప్రశ్రయేణ వినయేన, అవనతో నమ్రః-సాదరం, యథా తథా, హే అమ్బ-హే తాతేతి-సమ్బోధనేన, ప్రీణన్ ప్రీతిం జనయన్-ఉవాచ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ నాస్మత్త ఇతి సప్తభిః ॥ హే తాత, అస్మత్తో అస్మన్నిమిత్తం, నిత్యముత్కణ్ఠితయోరపి-యువయోః-పుత్రాభ్యాం పుత్రయోరావయోః-బా

ల్యాద్యవస్థాః-క్వచిద్భవదన్తికే-నాభవన్, అన్యత్రఇయాన్కాలోగతః నతుయుష్మదన్తికఇత్యర్థః ॥ ౩ ॥ తదేవాహ ॥ నలబ్ధఇతి ॥ దైవేన-హతయోఃహతభాగ్యయోః నౌఆవయోః-భవదన్తికే-వాసో, నలబ్ధః - ఆవామేవభాగ్యహీనావిత్యర్థః- పితృగేహస్థా-బాలాః-యాం-ముదం-విన్దన్తి - సాచ-నలబ్ధేతి ॥ ౪ ॥ ఏవంయువయోరావయోశ్చకామహానిర్జాతేత్యుక్తం-అథావయోఃపునర్యుష్మత్పరిచర్యాలోపేనధర్మహానిరపిజాతేత్యాహ ॥ సర్వార్థసంభవఇతి ॥ సర్వేషాం-పురుషార్థానాంధర్మాదీనాం-సమ్భవో-యస్మిన్-సదేహో-యతోయాభ్యాం- జనితః-పోషితశ్చ -తయోః, పిత్రోర్నిర్వేశంనిష్కృతిమానృణ్యం - మర్త్యః శతవత్సరమాత్రేణాపి-నైతినప్రాప్నోతి ॥ ౫ ॥ తన్మధ్యే-పితృ-ర్యః-పుత్రః-కల్పస్సమర్థస్స- స్వాత్మనాదేహేన ధనేన చ, పిత్రోః, వృత్తింజీవికాం, నదద్యాన్నకల్పయేత్, తం-ప్రేత్యలోకాన్తరే, యమదూతాః - స్వస్యైవ, మాంసం-ఖాదయన్తి హి ॥ ౬ ॥ కించ ॥ సమర్థోఽపి, మాత్రాదీన్యథోచిత-మబిభ్రత్ అపుష్ణన్, శ్వసన్మృతఃజీవన్నపిమృతప్రాయః, ॥ ౭ ॥ తత్తస్మాదుద్విగ్నంభీతం-చేతో-యయోః, తయోః - ర్వాంయువయోః - అనర్చయతోరపూజయతోః-వామితికర్మణస్సంబన్ధవివక్షయాషష్ఠీ అసమర్థయో-ర్నౌ ఆవయో-ర్మోఘంవృథా-బహవ- ఏతేదివసాః - వ్యతిక్రాన్తాః యద్వా, వామితిద్వితీయా-యువా-మనర్చయతోః-తత్రహేతు- రకల్పయోరసమర్థయోః- తత్రాపిహేతు - నిత్యం-కంసా-దుద్విగ్నచేతసో-ర్నౌఆవయో-ర్మోఘమేతే, వ్యతిక్రాన్తా-ఇత్యన్వయః ॥ కంసాదుద్విగ్నచేతసోరిత్యనైశ్వర్యమభినయతోరుక్తిః ॥ ౮ ॥ హేమాతః-పరతన్త్రయో-రావయో-స్తత్రయుష్మదనర్చాయాంనిమిత్తభూతాయాం - త-దాగః-క్షన్తు-మర్హథః-కథంభూతయోః-భృశం

న్క్వచిత్ ॥ ౩ ॥ నలబ్ధోదైవహతయోర్వాసో నౌభవదన్తికే, యాంబాలాఃపితృగేహస్థావిన్దన్తేలాలితాముదమ్ ॥ సర్వార్థసమ్భవోదేహోజనితఃపోషితోయతః । నతయోర్యాతినిర్వేశంపిత్రోర్మర్త్యశ్శతాయుషా ॥ ౫ ॥ యస్తయోరాత్మజఃకల్పఆత్మనాచధనేనచ । వృత్తింనదద్యాత్తంప్రేత్యస్వమాంసంఖాదయన్తిహి ॥ ౬ ॥ మాతరంపితరంవృద్ధంభార్యాంసాధ్వీంసుతంశిశుమ్ । గురుంవిప్రంప్రపన్నంచకల్పోఽబిభ్రచ్ఛ్వసన్మృతః ॥ ౭ ॥ తన్నావకల్పయోఃకంసాద్భృశముద్విగ్నచేతసోః । మోఘమేతేవ్యతిక్రాన్తాదివసావామనర్చతోః ॥ ౮ ॥ తత్క్షన్తుమర్హథస్తాతమాతర్నౌపరతన్త్రయోః । అకుర్వతోర్వాంశుశ్రూషాంక్లిష్టయోర్దుర్హృదోభృశమ్ ॥ ౯ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇతిమాయామనుష్యస్యహరేర్విశ్వాత్మనోగిరా । మోహితావఙ్కమారోప్యపరిష్వజ్యాపతుర్ముదమ్ ॥ ౧౦ ॥ సిఞ్చన్తావశ్రుధారాభిఃస్నేహపాశేనసంవృతౌ । నకిఞ్చిదూచతూరాజన్బాష్పకణ్ఠౌవిమోహితౌ ॥ ౧౧ ॥ ఏవమాశ్వాస్యపితరౌభగవాన్దేవకీసుతః । మాతామహంతూగ్రసేనంయదూనామకరోన్నృపమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఆహచాస్మాన్మహాభాగప్రజాస్త్వాజ్ఞప్తుమర్హసి । యయాతిశాపాద్యదుభిర్నాసితవ్యంనృపాసనే ॥ ౧౩ ॥ మయిభృత్యఉపాసీనేభవతోవిబుధాదయః । బలింహరన్త్యవనతాఃకిముతాన్యేనరాధిపాః ॥ ౧౪ ॥ సర్వాన్స్వాన్జ్ఞాతిసంబన్ధాన్దిగ్భ్యఃకంసభయాద్గతాన్ । యదువృష్ణ్యన్ధకమధుదాశార్హకుకురాదికాన్ ॥ ౧౫ ॥ సభాజితాన్సమాశ్వాస్యవిదేశావాసకర్శితాన్ । న్యవాసయత్స్వగేహేషువిత్తైస్సన్తర్ప్యవిశ్వదృక్ ॥ ౧౬ ॥ కృష్ణసఙ్కర్షణభుజైర్గుప్తాలబ్ధమ

నితరాం-క్లిష్టయో-ర్వాంయువయోః-శ్శుశ్రూషా, మకుర్వతో-రతఏవ-దుర్హృదో - దుర్గాత్మనోః ॥ ౯ ॥ ఇతీత్థం-మాయయాస్వసఙ్కల్పేన-మనుష్యస్య-హరే-ర్గిరా- మోహితౌ - దేవకీవసుదేవౌ - పుత్రావఙ్క-మారోప్య-పరిష్వజ్యచ-ముదం-ప్రాపతుః ॥ ౧౦ ॥ హేరాజన్విమోహితౌ, వతఏవ-స్నేహఏవపాశ, స్తేన, యన్త్రితౌబద్ధా-అశ్రూణాం ధారాభిః పుత్రౌ-అభిషిఞ్చన్తౌ బాష్పఃకణ్ఠయోర్యయోస్తౌ-కిఞ్చిదపి నోచతుః ॥ ౧౧ ॥ ఇత్థం-భగవా-న్దేవకీసుతః, పితరౌ, వాశ్వాస్యసాంత్వయిత్వా, మాతామహముగ్రసేనం-యదూనా, మధిపతి-మకరోత్ ॥ ౧౨ ॥ తమువాచ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ అస్మాన్మహాభాగేత్యాదినరాధిపాఇత్యన్తేన ॥ హేమహాభాగ - త్వ-మస్మాన్-త్వత్ప్రజాభూతా-నాజ్ఞప్తుమర్హసి విధేయాన్కర్తు మర్హసి అధిపతిర్భవితుమర్హసీత్యర్థః ॥ నను, సమర్థస్త్వమేవరాజాభవితుమర్హసీ-త్యతఆహ ॥ యయాతిశాపాదితి ॥ నృపాసనే-నాసితవ్యంనోపవేష్టవ్యం, తవతుయాదవత్వేఽపిమదాజ్ఞయానదోషఇతిభావః ॥ ౧౩ ॥ సన్వహమసమర్థఃకథమధిపతిర్భవితుమర్హామీత్యతఆహ ॥ మయీతి ॥ త్వద్భృత్యే- మయి-త్వాం, సేవమానేసతి-విబుధశ్రేష్ఠాఅప్య, వనతానమ్రాస్సన్తో భవతే-బలిం-హరన్తిసమర్పయన్తి కిముత-అన్యేనరాధిపాః-అర్పయన్తీతి-మత్ప్రభావాత్సర్వంభవిష్యతీత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ తతో-విశ్వదృగ్భగవాన్-సర్వాన్-స్వజ్ఞాతీన్ - స్వసంబన్ధినశ్చ, యాదవాదీన్ - కంసభయా - త్పలాయితాన్-సాన్త్వయిత్వా, సభాజితాన్సంమానితాన్- కృత్వా, పరదేశావాసేన - కృశీభూతాన్-విత్తై-స్సన్తర్ప్య-స్వస్వగేహేషు-న్యవాసయత్ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ తతః-కృష్ణరామాభ్యాం-గతోనివృత్తో-జ్వరస్తాపో, యేషాం-లబ్ధఃమనోరథఃయైస్తే-సిద్ధాః

ర్ణకామాః-కృష్ణసఙ్కర్షణయోః-భుజై-ర్గుప్తాః పాలితాః-గృహేషు-రేమిరే ॥ ౧౭ ॥ దయాస్మితాభ్యాం-సహితే- వీక్ష
ణే-యస్మిన్-శ్రీమత్సౌన్దర్య-వన్నిత్యం-ప్రముదితంవికసితం,ముకున్దస్య-ముఖామ్బురుహం , మహారహాః-పశ్యన్తో- రేమిరఇత్యనుష
ఙ్గః ॥ ౧౮ ॥ తత్రతదా - ప్రవయసోవృద్ధాఅపి-ముహు -ర్ముకున్దస్య,ముఖామ్బుజసుధాం-నేత్రైః,పిబన్తోయువానో,ని
తరాంబలీయాంసశ్చ,సన్,అతిబలౌజసఇతిపాఠే-అతిశయితం,బల మోజశ్చ,యేషాంతే,ఆసన్ ॥౧౯॥ అథేతి॥నన్దం-స
మాసాద్యసమీపమేత్య- హే రాజేన్ద్రేత-మాలిఙ్గ్య,దంవక్ష్యమాణ, మూచతుః ॥ ౨౦ ॥ ఉక్తిమేవాహత్రిభిః॥ హేపితః
స్నిగ్ధాభ్యాంఅనురక్తాభ్యాం,యువాభ్యాం,భృశమాత్మనోప్యధిక్యేన-పోషితౌ , లాలితౌచ,నచాశ్చర్యమేతదిత్యాహతుః॥
పిత్రోరితి॥మాతాపిత్రోః,ఆత్మనస్స్వశరీరాదప్యాత్మ జేష్వభ్యధికాహి- ప్రీతిరితి ॥ ౨౧ ॥ ననుయువయోఃపితరౌ దేవ
కీవసుదేవౌ నావామిత్యతాహతుః ॥ సపితేతి॥ పోషణే, రక్షణేచా , కల్పైర్యసమర్థై-ర్బన్ధుభిః-ఉత్సృష్టాన్త్యక్తాన్ ,శిశూన్,
యా,పుత్రవత్-పుష్ణీతాంపోషితవన్తౌ-తావేవ-పితరావిత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ అస్తుప్రకృతేకింతతాహతుః ॥ యాతేతి॥ హే
తాత-యూయం,వ్రజంప్రతి,గచ్ఛత-వయంత్వత్రత్యానాం , సుహృదాం,ప్రియం , విధాయ,అస్మత్స్నేహేన,దుఃఖితాన్,
యుష్మాకంజ్ఞాతీన్,ద్రష్టు-మేష్యామఆగమిష్యామః ॥ ౨౩ ॥ ఇత్థం,సభాయాం - సవ్రజంవ్రజవాసిభిస్సహితం-నన్దం-సా

నోరథాః । గృహేషు రేమిరేసిద్ధాఃకృష్ణరామగతజ్వరాః॥ ౧౭ ॥వీక్షన్తో ఽహరహఃప్రీతాముకున్దవదనామ్బు
జమ్।నిత్యంప్రముదితంశ్రీమత్సదయస్మితవీక్షణమ్॥ ౧౮ ॥తత్రప్రవయసోఽప్యాసన్యువానో ఽతిబలౌజసః।
పిబన్తోఽక్షైర్ముకున్దస్యముఖామ్బుజసుధాంముహుః ॥ ౧౯ ॥ అథనన్దంసమాసాద్యభగవాన్దేవకీసుతః।సఙ్కర్ష
ణశ్చరాజేన్ద్రపరిష్వజ్యేదమూచతుః ॥ ౨౦ ॥ పితర్యువాభ్యాంస్నిగ్ధాభ్యాం పోషితౌలాలితౌభృశమ్ । పిత్రోర
భ్యధికాప్రీతిరాత్మజేష్వాత్మనోఽపిహి ॥ ౨౧ ॥ సపితాసాచజననీయౌపుష్ణీతాంస్వపుత్రవత్ । శిశూన్బన్ధుభిరు
త్సృష్టానకల్పైఃపోషరక్షణే ॥ ౨౨ ॥ యాతయూయం వ్రజంతాతవయంచస్నేహదుఃఖితాన్।జ్ఞాతీన్వోద్ర
ష్టుమేష్యామోవిధాయసుహృదాంప్రియమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఏవంసాన్త్వయ్యభగవాన్నన్దంసవ్రజమచ్యుతః। వాసోఽ
లఙ్కారకుప్యాద్యైరర్హయామాససాదరమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఇత్యుక్తస్తౌపరిష్వజ్యనన్దఃప్రణయవిహ్వలః। పూరయ

॥ శ్రీరామకృష్ణయోరుపనయనగురుకులవాసాదికథారమ్భఘట్టః. ॥

న్నశ్రుభిర్నేత్రేసగోపైర్వ్రజమాయయౌ ॥ ౨౫ ॥ అథశూరసుతో రాజన్పుత్రయోస్స మకారయత్ । పురోధ
సాబ్రాహ్మణైశ్చయథావద్ద్విజసంస్కృతిమ్ ॥ ౨౬ ॥ తేభ్యోఽదాద్దక్షిణాంగావో రుక్మమాలాస్స్వలఙ్కృ
తాః । స్వలఙ్కృతేభ్యస్సంపూజ్యసవత్సాఃక్షౌమమాలినీః ॥ ౨౭ ॥ యాఃకృష్ణరామజన్మర్క్షేమనోదత్తామహా
మతిః। తాశ్చాదదాదనుస్మృత్యకంసేనాధర్మతోహృతాః ॥ ౨౮ ॥ తతశ్చలబ్ధసంస్కారౌద్విజత్వంప్రాప్యసు
వ్రతౌ । గర్గాద్యదుకులాచార్యాద్గాయత్రంవ్రతమాస్థితౌ ॥ ౨౯ ॥ ప్రభవౌసర్వవిద్యానాంసర్వజ్ఞౌజగదీశ్వ
రౌ । నాన్యసిద్ధామలంజ్ఞానంగూహమానౌనరేహితైః ॥ ౩౦ ॥ అథోగురుకులేవాసమిచ్ఛన్తావుపజగ్మతుః।కా
శ్యంసాన్దీపనంనామ॥అవన్తీపురవాసినమ్॥ ౩౧ ॥ అథోపసాద్యతౌదాన్తౌగురౌవృత్తిమనిన్దితామ్ । గ్రాహ

న్త్వయ్య,వస్త్రాదిభిస్సాదరంయథా,తథా,అర్హయామాస॥తత్ర , కుప్యాసిస్వర్ణరజతాదివ్యతిరిక్తానికాంస్యాదిపాత్రాణి
తత్ప్రభృతిభిః ॥ ౨౪ ॥ ఇత్థ-ముక్తో-నన్దస్తౌ రామకృష్ణౌపరిష్వజ్య ,ప్రణయేనానురాగేణ,విహ్వలః,అశ్రుభిః, నేత్రే-పూర
యన్-గోపైస్సహ-వ్రజంప్రతి-యయౌ ॥ ౨౫ ॥ అథానన్తరం,శూరసుతోవసుదేవః - పురోధసాగర్గాచార్యేణ-బ్రా
హ్మణైశ్చ - యథావిధి,ఉభయోఃరామకృష్ణయోః , ద్విజన్మసంస్కృతింద్విజత్వాపాదకసంస్కారం,ఉపనయనం,సమ్యగ
కారయత్ ॥ ౨౬ ॥ తతః,స్వలఙ్కృతేభ్యో,బ్రాహ్మణేభ్య-స్సంపూజ్య,దక్షిణాం, గావోగాశ్చ,అదాత్ ।కథంభూ
తాః,రుక్మస్యసువర్ణస్య,మాలాయాసాంతాఃసుష్ఠుఅలఙ్కృతాః,వత్సైస్సహితాః, క్షౌమవస్త్రమాలావతీః ॥ ౨౭ ॥
రామకృష్ణజన్మనక్షత్రే,యా,గావో,మనోదత్తాః- తాశ్చ,అనుస్మృత్య, అదదౌననుతాఃకంసేనాపహృతాః , సత్యం,రాజగో
ష్ఠాదాచ్ఛిద్యదత్తాఇత్యాహ॥కంసేనాధర్మతఇతి ॥ ౨౮ ॥ తతశ్చేతి ॥ లబ్ధస్సంస్కారఉపనయనాఖ్యో , యాభ్యాం,
తౌ,ద్విజత్వం,ప్రాప్య,యదుకులస్యాచార్యాద్గర్గాద్గాయత్రం,వర్ణోపదిష్టంబ్రహ్మచర్యం , ఆస్థితావాశ్రితౌ ॥ ౨౯ ॥ అ
థోతతః,సర్వవిద్యానాం, ప్రభవౌ,ప్రకర్షేణభవన్త్యాభ్యామితిప్రభవౌ వతఏవ,సర్వజ్ఞౌ,స్వతస్సిద్ధ-మమలం,జ్ఞానం,నరచేష్టా
భిః,ప్రచ్ఛాదయన్తౌ-గురుకులే, వాసమిచ్ఛన్తౌ , కాశ్యంకాశ్యగోత్రజమవన్తిపురవాసినం , సాన్దీపనాఖ్యం,గురు,మభిజగ్మ
తుః ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ తౌరామకృష్ణౌ-యథావ-త్త, ముపసాద్య,దాన్తౌజితేన్ద్రియాసన్తౌనిర్దుష్టాం ,గురౌ,వృత్తిమన్యా

౧౯ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ అతిబలీయసః

న్తౌ ప్రహ్వాస్సన్తౌ శిక్షయన్తౌ, ఆదరయుక్తౌ-దేవమివ, భక్త్యా, గురుం, ముపేతౌ సేవితవన్తావిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ శుద్ధః-భావో, యా సు, తాభిః, రనువృత్తిభిః, స్తుష్టో, ద్విజవరో, గురు రఙ్గైశ్శిక్షాకల్పాదిభిష్షడ్భిః, ఉపనిషద్భిశ్చ, సహితాన్, అఖిలాన్-వేదాన్, తయోః, ప్రోవాచ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తథా, సరహస్యం మన్త్రదేవతాజ్ఞానసహితం, ధనుర్వేదం, ధర్మాన్, న్యాయపథాన్, మన్వాదిధర్మశాస్త్రాణి, మీమాంసన్యాయాదీంశ్చ, ఆన్వీక్షికీం తర్కవిద్యాం, షడ్విధాం సన్ధివిగ్రహయానాసనద్వైధీభావసమాశ్రయరూపాం-రాజనీతించ, ప్రోవాచేత్యన్వయః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ సర్వమితి ॥ హేనృప-తావమరశ్రేష్ఠౌ పరమపురుషావత ఏవ సర్వవిద్యాప్రవర్తకౌ-అత ఏవ-సకృన్నిగదమాత్రేణ ఉక్తిమాత్రేణైవ-తద్గురూపదిష్టం సర్వం-సంజగృహతుః ॥ సమ్యగ్గృహీతవన్తౌ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ కియతా కాలేన కతి విద్యాస్సంజగృహతురిత్యత్రాహ ॥ అహోరాత్రైరితి ॥ అహోరాత్రాణాం చతుష్షష్ట్యా చతుష్షష్టిసఙ్ఖ్యాకైర్దివసైః చతుష్షష్టివిద్యాః-సంజగృహతు-రిత్యన్వయః ॥ తతో-హేనృప, గురుదక్షిణయేతి హేత్వర్థే తృతీయా గురవే దేయదక్షిణార్థ-మాచార్యం-ఛన్దయామాసతుః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ద్విజ ఇతి ॥ హేరాజన్, ద్విజః సాన్దీపన-స్తయో రామకృష్ణయోః-సంచతుష్షష్టిదివసైస్తావత్కలాగ్రహణాత్మకమద్భుతం-మహిమానం, మమానుషీం మనుష్యేష్వసంభావితాం, చేష్టాగతించావలోక్య-మహాపురుషావిమావితి నిశ్చిత్యేతి శేషః-పత్న్యా సహ-లోచ్య, ప్రభాసే క్షేత్రే, మహార్ణవే మృతం, బాలం స్వపుత్రం, మయాచత, హేతి విస్మయే మృత ప్రత్యా దానమసమ్భావితమితి విస్మయతే ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తదా-తథేత్యఙ్గీకృత్య-

యన్తావుపేతౌ స్మ భక్త్యా దేవమివాదృతౌ ॥ ౩౨ ॥ తయోర్ద్విజవరస్తుష్టశ్శుద్ధభావానువృత్తిభిః । ప్రోవాచ వేదానఖిలాన్సాఙ్గోపనిషదో గురుః ॥ ౩౩ ॥ సరహస్యం ధనుర్వేదం ధర్మాన్న్యాయపథాంస్తథా । తథా చాన్వీక్షికీం విద్యాం రాజనీతిం చ షడ్విధామ్ ॥ ౩౪ ॥ సర్వం తదమరశ్రేష్ఠౌ సర్వవిద్యాప్రవర్తకౌ । సకృన్నిగదమాత్రేణ తౌ సంజగృహతుర్నృప ॥ ౩౫ ॥ అహోరాత్రైశ్చతుష్షష్ట్యా సంయతౌ తావతీః కలాః । గురుదక్షిణయాఽఽచార్యం ఛన్దయామాసతుర్నృప ॥ ౩౬ ॥ ద్విజస్తయోస్తం మహిమానమద్భుతం సంవీక్ష్య రాజన్నతిమానుషీం మతిమ్ । సమ్మన్త్ర్య పత్న్యా స మహార్ణవే మృతం బాలం ప్రభాసే వరయాం బభూవ హ ॥ ౩౭ ॥ తథేత్యథారుహ్య మహారథౌ రథం ప్రభాసమాసాద్య దురన్తవిక్రమౌ । వేలాముపవ్రజ్య నిషేదతుః క్షణం సిన్ధుర్విదిత్వాఽర్హణమాహరత్తయోః ॥ ౩౮ ॥ తమాహ భగవానాశు గురుపుత్రః ప్రదీయతామ్ । యోఽసావిహ త్వయా గ్రస్తో బాలకో మహతోర్మిణా ॥ ౩౯ ॥ సముద్ర ఉవాచ ॥ నాహార్షం తమహం దేవ దైత్యః పఞ్చజనో మహాన్ । అన్తర్జలచరః కృష్ణ శఙ్ఖరూపధరోఽసురః ॥ ౪౦ ॥ ఆస్తే తేనాహృతో నూనం తచ్ఛ్రుత్వా సత్వరం ప్రభుః । జలమావిశ్య తం హత్వా నాపశ్యదుదరేఽర్భకమ్ ॥ తదఙ్గప్రభవం శఙ్ఖమాదాయ రథమారుహత్ ॥ ౪౧ ॥ తతస్సంయమనీం నామ యమస్య దయితాం పురీమ్ । గత్వా జనార్దనశ్శఙ్ఖం ప్రదధ్మౌ సహలాయుధః ॥ ౪౨ ॥ శఙ్ఖనిర్హ్రాదమాకర్ణ్య ప్రజాసంయమనో యమః । తయోస్సపర్యాం మహతీం చక్రే భక్త్యుపబృంహితామ్ ॥ ౪౩ ॥ ఉవాచావనతః కృష్ణం సర్వభూతాశయాలయమ్ । లీలామనుష హే విష్ణో యువయోః కరవామ కిమ్ ॥ ౪౪ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ గురుపుత్రమిహానీతం ని

మహారథౌ రామకృష్ణౌ-రథ-మారుహ్య, దురన్తోఽపారో, విక్రమో, యయోః, తౌ-ప్రభాసం-ప్రాప్య, తత్ర, వేలాం తీరం-సముద్రస్యేతి శేషః-ఉపవ్రజ్య-క్షణం నిషేదతుః ఉపవిష్టవన్తౌ ॥ తదా-సిన్ధుః సముద్రో-విదిత్వా ఈశ్వరావిమావితి జ్ఞాత్వా-తయోః, అర్హణం పూజా-మాజహార సమర్పయామాస-చకారేతి యావత్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ భగవాన్సిన్ధుమాహ ॥ కిమితి ॥ ఇహ యో, బాలకో ద్విజతస్త్వయా కర్త్రా-మహతోర్మిణా తరఙ్గేణ-గ్రస్తః అన్తర్ధాపితః, సోఽస్మద్గురుపుత్రః ఆశు-ప్రదీయతామితి ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఇత్థముక్తః ప్రాహ సిన్ధుః ॥ నాహార్షమితి ॥ హేదేవ తం ద్విజపుత్రం, మహం, నాహార్షం నాపహృతవాన్-కిన్తు-హే కృష్ణ, పఞ్చజనాఖ్యో దైత్యోఽహార్షీత్ స చ మహాన్ మమాసాధ్య ఇత్యర్థః-తదేవాహ ॥ సోఽసురః-అన్తర్జలచరః, శఙ్ఖాకృతిధరశ్చ, స్తైవివేక్తుమశక్య ఇతి భావః ॥ తేన పఞ్చజనేన-నూన-మపహృత-ఇతి సిన్ధో, ర్వచః, శ్రుత్వా ప్రభుః శ్రీకృష్ణః-సత్వరం యథా, తథా-జల, మావిశ్య, పఞ్చజనం, హత్వా, తస్యో, దరే, బాలం, నాపశ్యత్-కిన్తు తస్య పఞ్చజనస్యాఙ్గాజ్జాతం-శఙ్ఖం పాఞ్చజన్యాఖ్య-మాదాయ రథ-మారురోహ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ❁ తతో-యమస్య ప్రియాం సంయమనీం నామ, పురీం, గత్వా, శఙ్ఖం పాఞ్చజన్యం-దధ్మౌ ధ్వనయామాస ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ తదా ప్రజానాం శాస్తా-తిలజ్జీ సీనాం, శాస్తా, యమ, శ్శఙ్ఖనిర్హ్రాదం, శ్రుత్వా ఆగత్య, భక్త్యుత్కలితాం, తయోః-పూజాం, చక్రే ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ సర్వేషాం-భూతానాం, ఆశయా హృదయాని, తాన్యాలయాః, యస్య, తం, కృష్ణం-అవనతః ప్రాహ ॥ కిమితి ॥ హే లీలామానుష లీలార్థం పరిగృహీతమనుష్యసంస్థాన, హే విష్ణో యువయోః, కింకరవామ కిఙ్కరావయామిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ ఇత్థముక్తః ప్రాహ భగవాన్ ॥ గురుపుత్రమితి ॥ ఇహ త్వత్సన్నిధా, వానీతం, త్వద్భటై రితి శే

షః,నిజకర్మనిబన్ధనంస్వకర్మాధీనం,స్వకర్మణైహహ్రాపిత , మస్మద్గురుపుత్రం, హేమహారాజయమ , మచ్ఛాసనపురస్కృతః,
స్త్వ,మానయస్వ,మదాజ్ఞాపురస్కారేణానయ,అత స్తవనదోషఇతిభావః*॥౪౫॥*తథేత్యఙ్గీకృత్య, తేనయమేనో , పనీతం,
గురుపుత్ర-మాదాయా,గత్య,స్వగురవే,దత్వా,పునః,వరా స్తరం , వృణీష్వేత్యూచతుః ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ఏవముక్తః ప్రాహ ద్వి
జః॥సమ్యగితి , హేవత్సౌ,భవద్భ్యాం,గురునిష్క్రియః గురుదక్షిణా , సమ్యక్సంపాదితః,యుష్మద్విధయోర్గురోర్మ మ-కా
మానాంమధ్యే,కోను,కామోఽవశిష్యతే,నకోఽపిఅతో, హేవీరౌ,స్వగృహం,గచ్ఛతం,వాంయువయోః-కీర్తిర్లోకం,పునానా
అస్తు,విపులా భవతు ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ఇత్థం,గురుణా,అనుజ్ఞాతౌ, హేతాత , అనిలవద్రంహో వేగో , యస్య,పర్జన్యో మేఘః
తద్వన్నినదో,యస్య తేన,రథేన,గృహ,మాజగ్మతుః ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ తావ- దృష్ట్వా హాని-అత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా,అప
శ్యన్త్యః-ప్రజాః,మధురాస్థాః,తదా,రామజనార్దనౌ-నష్టమదృష్టం పునః,లబ్ధం , ధనం , యాభి, స్తాదృశాఇవ-సమనన్దన్ సంజ
హృషుః ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధే పఞ్చచత్వా
రింశోఽధ్యాయః ❀❀❀

అథాధ్యాయత్రయేణభగవతస్స్వసఖోద్ధవముఖేనగోపీసాన్త్వనాత్మకంచరిత్రమనువర్ణ్యతే, గోపీసాన్త్వనమతిరహస్యం
సన్మిత్రసాధ్యమిత్యేతదర్థముద్ధవంవిశినష్టి॥వృష్ణీనామితి॥దయితస్సఖాప్రియసఖః-సాక్షాద్బృహస్పతేఃశిష్యః,అనేనబుద్ధికౌశలం

జకర్మనిబన్ధనమ్ । ఆనయస్వమహారాజమచ్ఛాసనపురస్కృతః॥ ౪౫ ॥తథేతి తేనోపనీతంగురుపుత్రంయదూత్తమౌ ।దత్వాస్వగురవేభూయోవృణీష్వేతితమూచతుః॥ ౪౬ ॥సమ్యక్సంపాదితోవత్సభవద్భ్యాంగురునిష్క్రియః । కోనుయుష్మద్విధగురోః కామానామవశిష్యతే ॥ గచ్ఛతంస్వగృహంవీరౌకీర్తిర్వామస్తుపావనీ ॥ ౪౭ ॥ గురుణైవమనుజ్ఞాతౌరథేనానిలరంహసా । ఆయాతౌస్వగృహంతాతపర్జన్యనినదేనవై ॥ ౪౮ ॥సమనన్దన్ప్రజాస్సర్వాదృష్ట్వా రామజనార్దనౌ।అపశ్యన్త్యోబహ్వహానినష్టలబ్ధధనాఇవ ॥ ౪౯ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే , పఞ్చచత్వారింశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀

బాదరాయణిరువాచ ॥ వృష్ణీనాంప్రవరోమన్త్రీకృష్ణస్యదయితస్సఖా।శిష్యోబృహస్పతేస్సాక్షాదుద్ధవోబుద్ధిసత్తమః॥ ౧ ॥తమాహభగవాన్ప్రేష్ఠంభక్తమేకాన్తినంక్వచిత్ । గృహీత్వాపాణినాపాణింప్రపన్నార్తిహరోహరిః॥ ౨ ॥గచ్ఛోద్ధవవ్రజంసౌమ్యపిత్రోర్నఃప్రీతిమావహ। గోపీనాంమద్వియోగాధింమత్సన్దేశైర్విమోచయ॥ ౩ ॥తామన్మనస్కామత్ప్రాణామదర్థేత్యక్తదైహికాః । మామేవదయితంప్రేష్ఠమాత్మానంమనసాఽగమన్।యేత్యక్తలోకధర్మాశ్చమదర్థేతాన్బిభర్మ్యహమ్॥ ౪ ॥మయితాఃప్రేయసాంప్రేష్ఠేదూరస్థేగోకులస్త్రియః। స్మరన్త్యోఽఙ్గవిముహ్యన్తివిరహౌత్కణ్ఠ్యవిహ్వలాః॥ ౫ ॥ ధారయన్త్యతికృచ్ఛ్రేణప్రాయఃప్రాణాన్కథంచన । ప్రత్యాగమనసన్దేశైర్వల్లవ్యోమేమదాత్మికాః॥ ౬ ॥ ఇత్యుక్తఉద్ధవోరాజన్సన్దేశంభర్తురాదృతః।ఆదాయరథమారుహ్యప్రయయౌనన్దగోకులమ్॥ ౭ ॥ ప్రాప్తోనన్దవ్రజంశ్రీమన్నిమ్లోచతివిభావసౌ । ఛన్నయానః

సూచితం-బుద్ధిసత్తమఃనిసర్గతోఽపిబుద్ధ్యాశ్రేష్ఠః*॥౧॥*తమితి॥క్వచిన్నిర్జనే-దేశే,ప్రపన్నార్తిహరః-హేతుగర్భమిదం-తస్మాత్సందేశప్రేషణముచితమితిభావః*॥౨॥*గచ్ఛేతి॥ హేఉద్ధవ-హేసౌమ్యనో,ఽస్మాకం పిత్రోఃనన్దయశోదయోః, ప్రీతిమావహ
హర్షంజనయ-మత్సన్దేశైరిత్యపకర్షః-మద్వియోగాద్ధేతోః,య,ఆధిర్మనఃపీడా-తం-మోచయత్యాజయ *॥౩॥*గోపీనాంవిశేష
తస్సందేశనయనకారణమాహ ॥ తాఇతి॥మయ్యేవ , సఙ్కల్పాత్మకంమనో -యాసాం-అహమేవప్రాణోయాసాం-తాః॥
దర్థేత్యక్తదైహికాఃత్యక్తదేహపోషణాః,మామేవదయితం,దయాఽస్యసంజాతేతిదయితః ,తం , దయావన్తం - ప్రియత
మం,తత్రహేతు,రాత్మానం,మనసా, అగమన్ , గత్యర్థాఃబుద్ధ్యర్థాః-అధ్యవసితవత్యఃస న్త్వేవంవిధాస్తాఃకింతవేత్యతఆహ॥
యే,జనాః-మదర్థే,త్యక్తా , లోకధర్మాః-యై , స్తై, తాన్-బిభర్మి సంవర్ధయామి,సుఖయామీతియావత్ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ తాసాం
వియోగాధిందర్శయతిద్వయేన॥మయితాఇతి॥ ప్రేయసాంప్రీతివిషయాణాంమధ్యే, నిరతిశయప్రీతివిషయేదూరస్థేపి,మయివి
షయభూతే,స్మరన్త్యః,తాఃగోకులస్థాః-స్త్రియః-అఙ్గహేఉద్ధవ - విరహేణ- య,దౌత్కణ్ఠ్యం-తేన , విహ్వలాఃపరవశాః
ముహ్యన్తిదేహధర్మాన్విస్మరన్తి ❀ ॥ ౫ ॥ ❀కిఞ్చ గోకులాన్నిర్గమనసమయే,శీఘ్రమాగమిష్యామీతి-యే,ప్రత్యాగమనసన్దేశా
స్తైః,మదీయాః-వల్లవ్యోగోప్యః,మచ్చిత్తాః,కథంచిత్కృచ్ఛ్రేణక్లేశేన-ప్రాణాన్, ధారయన్తి-విరహతాపేనదహ్యన్త్యఏవ-మచ్చి
త్తత్వాత్కథంచిజ్జీవన్తీతిభావః* ॥ ౬ ॥*ఇత్థం-ఉక్తః,ఉద్ధవః-హేరాజన్,ఆదృతః,భర్తుః,భగవతః,సన్దేశం॥భవతీనాంవియోగో
మేనహిసర్వాత్మనాక్వచిదిత్యాదినావక్ష్యమాణ,మాదాయ,రథ,మారుహ్య,నన్దగోకులం,జగామ* ॥౭॥* ప్రాప్తఇతి॥విభా

వసౌ సూర్యే-నిమ్రోచతి అస్తంగచ్ఛతిసతి, శ్రీమత్సంపత్తిమ, న్నన్దవ్రజం-ప్రాప్తః- అక్రూరవద్భక్త్యుద్రేకాన్మధ్యే విలమ్బాభ్యస్తమయవేళాయాం వ్రజం ప్రాప్త ఇతి భావః, కథంభూతః, ప్రవిశతాం-పశూనాం, ఖురరేణుభిః-ఛన్నం, యానం రథో-యస్య, సః, అనేన గోపీభిరజ్ఞాతస్సన్నన్దసంగమం లబ్ధవానితి సూచ్యతే ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ వ్రజం వర్ణయతి పఞ్చభిః॥ వాసితాః పుష్పిణ్యో-గావః, తదర్థం సంయోగార్థమితి యావత్-పరస్పరం-నియుధ్యద్భిః శుష్మిభిర్మత్తైః - వృషైః, నాదితం-తథా వాశ్రాసాభిర్ధేనుభిః-ఊధోభారైః, ఉపలక్షితాభిరితి శేషః-వత్సాన్ప్రతిధావన్తీభిర్మణ్డితమ్ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ తథా, ఇతస్తతః - విలఙ్ఘద్భిః-సితైః బద్ధైశ్చ, గోవత్సైశ్చ, మణ్డితం - గోదోహశబ్దైస్సహ, అభిరవాః వత్సం ముఞ్చ మాముఞ్చ నయ మానయేత్యాదివిధాః-స్తైః, వేణూనాం-స్వనేన చ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ రామకృష్ణయోః-శ్చేష్టితాని-గాయన్తీభిః, గోపీభిర్గోపైశ్చ-స్వలఙ్కృతైరితి లిఙ్గవ్యత్యయేన సంబన్ధః, సువిరాజితమ్ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ అగ్న్యర్కాతిథిగోవిప్రపితృదేవార్చనాన్వితైః, గోపగృహైః, ధూపాదిభిశ్చ, మనోరమం-మనోరమైరితి పాఠే- తైర్గోపావాసైర్ధూపాదిభిశ్చ, సువిరాజితమితి సంబన్ధః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ పరితః, పుష్పితాని వనాని యస్మిన్-ద్విజానాం పక్షిణాం-భృఙ్గాణాంచ, సమూహైః, ర్నాదితం, హంసైః, కారణ్డవైర్జలకుక్కుటైశ్చ, ఆకీర్ణం వ్యాప్తం, పద్మసమూహైశ్చ, మణ్డితం, హంసకారణ్డవాద్యాకీర్ణపద్మషణ్డమణ్డితసరః ప్రాప్తవద్ద్విజాళికులనాదితపుష్పితవనమణ్డితమిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తావత్కంచిత్సమాగతం, తత్, స్తం, కృష్ణస్యానుచరం, ప్రియం చోద్ధవ, మాకర్ణ్య, అభ్యేత్యేతి శేషః, ప్రీతః, పరిష్వజ్య భగవద్బ

ప్రవిశతాం పశూనాం ఖురరేణుభిః॥ ౮ ॥ వాసితార్థేనియుధ్య* ద్భిర్నాదితం శుష్మిభిర్వృషైః । ధావన్తీభిశ్చవాశ్రాభిరూధోభారైశ్చవత్సకాన్ ॥ ౯ ॥ ఇతస్తతో విలఙ్ఘ*ద్భిర్గోవత్సైర్మణ్డితం సితైః । గోదోహశబ్దాభిరవైర్వేణూనాం నిస్వనేన చ॥ ౧౦ ॥ గాయన్తీభిశ్చకర్మాణి శుభ్రాని బలకృష్ణయోః। స్వలఙ్కృతాభిర్గోపీభిర్గోపైశ్చసువిరాజితమ్॥ ౧౧ ॥ అగ్న్యర్కాతిథిగోవిప్రపితృదేవార్చనాన్వితైః। ధూపదీపైశ్చ మాల్యైశ్చ గోపావాసైర్మనోరమమ్॥ ౧౨ ॥ సర్వతః పుష్పితవనం ద్విజాళికులనాదితమ్ । హంసకారణ్డవాకీర్ణం పద్మషణ్డైశ్చమణ్డితమ్॥ ౧౩ ॥ తమాగతం సమాకర్ణ్య కృష్ణస్యానుచరం ప్రియమ్। నన్దః ప్రీతః పరిష్వజ్య వాసుదేవధియాఽర్చయత్ ॥ ౧౪ ॥ భోజితం పరమాన్నేన సంవిష్టం కశిపౌ సుఖమ్। గతశ్రమం పర్యపృచ్ఛత్పాదసంవాహనాదిభిః॥ ౧౫ ॥ నన్ద ఉవాచ॥ కచ్చిదఙ్గ మహాభాగ సఖా నశ్శూరనన్దనః। ఆస్తే కుశల్యపత్యాద్యైర్యుక్తో ముక్తస్సుహృద్వృతః॥ ౧౬ ॥ దిష్ట్యా కంసో హతః పాపస్సానుగస్స్వేన పాప్మనా। యదూనాం ధర్మశీలానాం సాధూనాం ద్వేష్టి యస్సదా॥ ౧౭ ॥ అపి స్మరతి నః కృష్ణో మాతరం సుహృదస్సఖీన్। గోపాన్వ్రజం చాత్మనాథం గావో బృన్దావనం గిరిమ్॥ ౧౮ ॥ అప్యాయాస్యతి గోవిన్దస్స్వజనాన్సకృదీక్షితుమ్ । తర్హి ద్రక్ష్యామ తద్వక్త్రం సునాసం సుస్మితేక్షణమ్॥ ౧౯ ॥ దవాగ్నేర్వాతవర్షాచ్చ వృషాత్సర్పాచ్చ రక్షితాః । దురత్యయేభ్యో మృత్యుభ్యః కృష్ణేన సుమహాత్మనా॥ ౨౦ ॥ స్మరతాం కృష్ణవీర్యాణి లీలాపాఙ్గనిరీక్షణమ్ । హసితం భాషితం చాఙ్గ సర్వా నశ్శిథిలాః క్రియాః॥ ౨౧ ॥ సరిచ్ఛైలవనోద్దేశాన్ముకున్దపద

ద్ధ్యా, పూజయామాస ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తతః, పరమేణోత్కృష్టేన, అన్నేన, భోజితం, పరమాన్నేనేతి కర్మణః కరణత్వవివక్షయా తృతీయా, పరమాన్నం భోజితమిత్యర్థః ॥ కశిపౌ పర్యఙ్కే, సుఖం యథా తథా, సంవిష్టం గతో ఽధ్వశ్రమో యస్య, త, ముద్ధవం, పాదసంవాహనాదిభిః, పరిచరన్నితి శేషః, పర్యపృచ్ఛత్ ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ ప్రశ్నమేవాహ॥ కచ్చిదిత్యాదినా॥ అఙ్గ హే, మహాభాగ, నోఽస్మాకం, సఖా, శూరనన్దనో వసుదేవః, ముక్తః, బన్ధనాదితి శేషః, సుహృద్భిః, వృతః, అపత్యాద్యైస్సహ, కుశలీ సుఖీ, ఆస్తే కచ్చిత్ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ పాపః, కంసః, సానుగః, స్వకీయేన, దుష్టేన, కర్మణా నిదానేన-హతః, దిష్ట్యా, అయం నో మహానానన్ద ఇత్యర్థః-పాపమేవ వ్యనక్తి॥ సాధూనామితి॥ కర్మణి షష్ఠీ, యః కంసః, సాధూన్, ధర్మ ఏవ శీలం యేషాం తాన్, యదూన్, ద్వేష్టి, అద్వేక్షదిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ పిత్రాదిరూపాన్నోస్మాన్, ఆత్మా స్వయం, నాథో, యస్య, త, ద్వ్రజం-గావో గావః-బృన్దావనం-గిరిం గోవర్ధనం చ, అపి స్మరతి స్మరతి కిమిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ అప్యాయాస్యతి ఆగమిష్యతి కిం, తర్హి యదా ఆయాస్యతి, తదా, తస్య ముకున్దస్య, వక్త్రం, ద్రక్ష్యామః కథంభూతం, శోభనా నాసికా యస్మిన్, సుస్మితే శోభనస్మితయుక్తే, ఈక్షణే, యస్మిన్ తత్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ భగవత్కృతానుపకారాననుస్మరతి॥ దవాగ్నేరితి॥ వాతాద్వర్షాచ్చ, వృషాత్సర్పాచ్చ, అన్యేభ్యశ్చ-దురతిక్రమేభ్యో, మృత్యుభ్యః, కృష్ణేన, వయం-రక్షితాః, కథంభూతేన, సుమహాత్మనా ఆశ్రితార్తిహారిస్వభావేన ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ ఆత్మనామవస్థానప్రకారమేవాహ ॥ అఙ్గ హే ఉద్ధవ, భగవతో, వీర్యాణి చేష్టితాని, లీలయా, అపాఙ్గేన, నిరీక్షణంచ, హసితంచ, భాషితంచ, నోఽస్మాకం, సర్వాః, క్రియా వ్యాపారాః-శ్శిథిలాః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ న కేవలం శిథిలా ఏవ ॥ కిన్తు శనైరుపరమన్తీత్యా

హ॥సరిదితి॥ సరితశ్చ,శైలాశ్చ,వనోద్దేశాశ్చ,తా-నాక్రీడాన్ క్రీడాస్థానానిచ, ఈక్షమాణానాం,నో-మన,స్తదాత్మతాంకృష్ణాత్మతాం,కృష్ణానన్యవిషయకతాం, ప్రాప్నోతి ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ అసితరసాధారణచేష్టితైర్లింగైరామకృష్ణౌభగవదవతారావిత్యధ్యవస్యతి ॥ రామం,కృష్ణంచ సురోత్తమౌసఙ్కర్షణనారాయణౌ-విహలోకే, ప్రాప్తౌఅవతీర్ణౌ, మన్యే,కిమర్థం,సురాణాం-మహతే,అర్థాయప్రయోజనాయ-తత్రశిష్టసంవాదంప్రమాణయతి - గర్గస్యవచనంయథేతి ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ తత్రలిఙ్గాన్యాహ ॥ కంసమితిత్రిభిః ॥ నాగాయుతస్యగజాయుతస్య, ప్రాణోబలం యస్య,తం,కంసం,బహువచనాన్తపాఠేతాన్ మల్లాన్,గజపతింగజేన్ద్రంకువలయాపీడం,లీలయైవా,వధిష్టాంహతవన్తౌ,యథా,సింహః,పశూన్,తద్వత్ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ తాలం పరిమాణవిశేషః,తత్రయపరిమితం,మహాసారం,అయోవద్దృఢం, ధను-ర్బభఞ్జ, యథా-గజేన్ద్రో,యష్టిం ఇక్షుదణ్డం,తద్వత్, తథై- కేన,హస్తేన,గిరింగోవర్ధనం,సప్తాహ-మత్యన్తసంయోగేద్వితీయా-అదధాద్దధార ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ తథా-దేవదానవజయినః - ప్రలమ్బాదయోదైత్యాః,యే-కృష్ణేన - హతాః-ఏతాన్యమానుషాణిచేష్టితానిపరత్వలిఙ్గానీతిభావః - యేనేతిప్రయోజ్యప్రయోజకకర్త్రోస్తన్త్రేణనిర్దేశః,అతఃప్రలమ్బోహతఇత్యస్యావిరోధః ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ ఇతీతి॥కృష్ణే అనురక్తాఅనురాగయుక్తా - ధీ-ర్యస్య-అశ్రూణికణ్ఠేయస్య- ప్రేమసంరమ్భేణప్రేమోద్రేకేణ-విహ్వలఃపరవశః తూష్ణీం-బభూవ - నకించిదువాచ ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ తదా-యశోదాచ - వర్ణ్యమానాని-భర్త్రేతి శేషః-పుత్రచరితాని శృణ్వతీ-స్నేహేన స్నుతౌప్రస్రుతస్తన్యౌ,పయోధరౌ-యస్యాః- స్నా-అశ్రూణ్యవాస్రాక్షీత్ ఆనన్దజనేత్రజలబిన్దూన్ వవర్ష ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ ఇత్థం-నన్దయశోదయోః,

భూషితాన్। ఆక్రీడానీక్షమాణానాంమనోయాతితదాత్మతామ్॥ ౨౨ ॥మన్యేకృష్ణంచరామంచప్రాప్తావిహ
సురోత్తమౌ। సురాణాంమహతేఽర్థాయగర్గస్యవచనంయథా॥ ౨౩ ॥ కంసంనాగాయుతప్రాణంమల్లాన్గ
జపతింతథా।అవధిష్టాంలీలయైవపశూనివమృగాధిపః॥ ౨౪ ॥తాలత్రయంమహాసారంధనుర్యష్టిమివేభరాట్।
బభఞ్జైకేనహస్తేనసప్తాహమదధాద్గిరిమ్॥ ౨౫ ॥ప్రలమ్బోధేనుకోఽరిష్టస్తృణావర్తబకాదయః। దైత్యాస్సు
రాసురజితోహతాయేనేహలీలయా॥ ౨౬ ॥శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇతిసంస్మృత్యసంస్మృత్యనన్దఃకృష్ణానురక్తధీః।అ
శ్రుకణ్ఠోఽభవత్తూష్ణీంప్రేమప్రసరవిహ్వలః॥ ౨౭ ॥యశోదావర్ణ్యమానానిపుత్రస్యచరితానిచ।శృణ్వన్త్యశ్రూ
ణ్యవాస్రాక్షీత్స్నేహస్నుతపయోధరా॥ ౨౮ ॥తయోరిత్థంభగవతికృష్ణేనన్దయశోదయోః। వీక్ష్యానురాగంపర
మంనన్దమాహోద్ధవంముదా॥ ౨౯ ॥ఉద్ధవఉవాచ॥యువాంశ్లాఘ్యతమౌనూనందేహినామిహమానద। నారా
యణేఽఖిలగురౌయత్కృతామతిరీదృశీ॥ ౩౦ ॥ఏతౌహివిశ్వస్యచబీజయోనీరామోముకున్దఃపురుషఃప్రధానమ్।
అన్వీయభూతేషు ✽ విలక్షణస్యజ్ఞానస్యచేశాతఇమౌపురాణౌ ॥ ౩౧ ॥ యస్మిన్జనఃప్రాణవియోగకాలేక్షణంస
మావేశ్యమనోవిశుద్ధమ్। నిర్హృత్యకర్మాశయమాశుయాతిపరాంగతింబ్రహ్మమయోఽర్కవర్ణః॥ ౩౨ ॥ తస్మి

భగవతి-పరమ-మనురాగం అవలోక్యోద్ధవః-ముదా-నన్ద-మాహ ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ ఉక్తిమేవాహయువామిత్యాదినా॥ఏవంనిశామేత్యతఃప్రాక్తనేన ॥ హేమానద-యువాందంపతీ దేహినామపి - శ్లాఘ్యతమౌ-పూజ్యతమావిత్యర్థః-కుతః-యత్ యస్మాత్-అఖిలగురౌ-నారాయణేకృష్ణేభగవతి-ఏవంవిధానురాగయుక్తా - మతిః-కృతా-అనేనకృతకృత్యత్వంసూచితం-హితకృత్త్వననియన్తృత్వేనజనకత్వేనచాఖిలగురుత్వంవివక్షితమ్ ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ తదేవోపపాదయతి ॥ ఏతావితి ॥ రామో-ముకున్దశ్చే-త్యేతౌ - విశ్వస్య-బీజయోనీబీజభూతానాంపృథివ్యాదీనాంకారణభూతౌ - నను - విశ్వసజాతీయాప్రకృతిపురుషౌతస్యబీజయోనీ-నైతావిత్యతఆహ ॥ పురుషఃప్రధానం,ప్రధానపురుషశరీరకావేతావేవ - బీజయోనీఇత్యర్థః-అనేనజనకత్వంస్పష్టీకృతం ॥ ఇమౌ-పురాణౌపురుషౌ - విలక్షణేషుదేవమనుష్యాదిరూపేణనానావిధేషుభూతేషు- అన్వీయాన్తఃప్రవిశ్య జ్ఞానస్య-ఈశాతే విలక్షణస్యేతిపాఠే-శబ్దాదివిషయగోచరస్య, జ్ఞానస్య ఈశాతేనియన్తారౌ-ప్రవర్తకౌభగవతఇతియావత్ - అనేననియన్తృత్వముక్తం-యద్వా - విలక్షణస్యజ్ఞానస్యేతిసమ్యగ్జ్ఞానస్యప్రవర్తకత్వేనహితకృత్త్వం, ఈశాతేఇతినియన్తృత్వంచోక్తమ్ ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ యత్కృతామతిరీదృశీత్యనేనసూచితాంకృతకృత్యతామేవోపపాదయతి॥యస్మిన్నితిద్వాభ్యాం॥యస్మిన్నిత్యస్యతస్మిన్నిత్యుత్తరేణసంబన్ధః, క్షణంక్షణమాత్రమపి విశుద్ధంవిషయాన్తరవిముఖం - మనో-యస్మిన్-నిధాయ- కర్మాశయంకర్మవాసనాం-నిర్హృత్యదగ్ధ్వా, బ్రహ్మమయఃజ్ఞానప్రచురః - అర్కవర్ణోఽప్రాకృతరూపః-పరాంగతింతత్పదం, యాతి ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ తస్మిన్-నారాయణే-కారణమర్త్యమూర్తౌసాధుపరిత్రాణరూపనిమిత్తాత్ స్వసఙ్కల్పోపాత్తమనుష్య

౩౧ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ విలక్షణేషు

విగ్రహే-మహాత్మని - అఖిలస్యచిదచిదాత్మకస్య- జగత - ఆత్మనికారణభూతేచ భవన్తౌ - వత్యన్తంభావమనురాగం-వ్యధత్తాం అకురుతాం, అతో-యువయోః కిం-కృత్య-మవశిష్టం - నకించిదిత్యర్థః ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ప్రస్తుతమాహ॥ఆగమిష్యతీతి॥అదీర్ఘేణాల్పేన కాలేన - అచ్యుతో - వ్రజంప్రత్యా - గమిష్యతి తదా-భగవాన్-పిత్రోర్యువయోః - ప్రియం-విధాస్యతేకరిష్యతి✽॥ ౩౪ ॥✽సర్వేషాం-సాత్వతానాంయాదవానాం-భగవద్భక్తానాంవా,ప్రతీపంప్రతికూలం-కంసం రఙ్గమధ్యే,హత్వా, భగవాన్కృష్ణః-వోయుష్మాన్ప్రతి - యదాహ ‹‹ యాతయూయంవ్రజంతాతవయంచస్నేహదుఃఖితాన్। జ్ఞాతీన్వోద్రష్టుమేష్యామోవిధాయసుహృదాంప్రియ,,మితియదాహ-త-త్సత్యం,కరిష్యతి ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽విలమ్బమసహమానౌప్రత్యాహ॥మాఖిద్యతమితి ॥ హేమహాభాగౌ-మాఖిద్యతంఖేదంమాకురుతం - అన్తికేఅనతిప్రవిష్టకాలే-కృష్ణం - ద్రక్ష్యథః-కిం-చ-నభగవాన్ మధురాయామేవాస్తే,కింత్వత్రాపీత్యాశయేనాహ ॥ అన్తర్హృదీతి ॥ తర్హిసర్వైఃకిమితినదృశ్యతే-తత్రాహ॥ జ్యోతిరివైధసీతి॥ యథై-ధసిదారుణి-జ్యోతిరగ్నిః - మథనాద్యుపాయమన్తరేణ నదృశ్యతే తద్వ-ద్భగవాన్కృష్ణోభక్తింవినానదృశ్యతఇత్యర్థః ✽॥ ౩౬॥ ✽అస్మత్తోపిప్రియతమాన్వసుదేవాదీన్విహాయాత్రాగమిష్యతీత్యేతదసంభావితమిత్యత్రాహ॥నహ్యస్యేతి॥అస్య భగవతః,ప్రియాదయో-నసన్తి - తత్రహేతు-రమానినఃసమానస్యేతిచ - అమానినఃమమతాభిమానరహితస్య - సర్వసమానస్య ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽మాత్రాదయస్సన్త్యేవేత్యత్రాహ ॥ నమాతేతి ॥ తత్రహేతుర్నదేహఇతి-దేహస్యైవాభావేకుతస్తత్సంబన్ధినోమాత్రాదయఇతిభావః , ననూపలభ్యతేతస్యాపిదేహ , స్తత్కథంనచాస్యదేహ ఇతిబ్రూషే , అతఆహ ॥ కర్మచైవవేతి ॥ పుణ్యపాపాత్మకకర్మారబ్ధదేహోనాస్తీత్యర్థః ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ననూపలబ్ధాతస్యాపిదేహోత్పత్తిస్తత్రాహ ॥ నచాస్యజన్మేతి ॥ తస్యోత్పత్తిరవతారరూపేతిభావః ॥ కిమర్థమవతారస్తత్రాహ ॥ లోకఇతి॥సోఽపిజన్మకర్మాదిరహితో

స్త్వవన్తావఖిలాత్మయోర్నారాయణేకారణమర్త్యమూర్తౌ । భావంవ్యధత్తాంనితరాంమహాత్మన్కింవాఽవశిష్టంయువయోస్సుకృత్యమ్॥ ౩౩ ॥ ఆగమిష్యత్యదీర్ఘేణకాలేనవ్రజమచ్యుతః । ప్రియంవిధాస్యతేపిత్రోర్భగవాన్సాత్వతాంపతిః॥ ౩౪ ॥ హత్వాకంసంరఙ్గమధ్యేప్రతీపంసర్వసాత్వతామ్ । యదాహవస్సమాగత్యకృష్ణస్సత్యంకరోతితత్॥ ౩౫ ॥మాఖిద్యతంమహాభాగౌద్రక్ష్యథఃకృష్ణమన్తికే। అన్తర్హృదిసభూతానామాస్తేజ్యోతిరివైధసి॥ ౩౬ ॥నహ్యస్యాస్తిప్రియః కశ్చిన్నాప్రియోవాస్త్యమానినః । నోత్తమోవాధమోవాపిసమానస్యసమోపివా॥ ౩౭ ॥నమాతానపితాతస్యనభార్యానసుతాదయః।నాత్మీయోనపరశ్చాపినదేహఃకర్మచైవవా॥ ౩౮॥ నచాస్యజన్మవాలోకేసదసన్మిశ్రయోనిషు।క్రీడార్థంసోఽపిసాధూనాంపరిత్రాణాయకల్పతే॥ ౩౯॥సత్త్వంరజస్తమఇతిభజతేనిర్గుణోగుణాన్ । క్రీడన్నతీతోఽపిగుణైస్సృజత్యవతిహన్త్యజః ॥ ౪౦ ॥ యథాభ్రమరికాదృష్ట్యా

ఽపి - క్రీడార్థం - సాధూనాంపరిత్రాణరూపపరమప్రయోజనాయచ , సదసన్మిశ్రయోనిషు ఉత్తమాధమమధ్యమయోనిషుదేవతిర్యఙ్మనుష్యయోనిషు , కల్పతే ఆవిర్భవతి , అనేనవిలక్షణజన్మకర్మాదిభిర్జీవవైలక్షణ్యం సూచితమ్ ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ తదేవవిశదయతి ॥ సత్త్వమితి ॥ నిర్గుణస్సత్త్వాది ప్రాకృతగుణేభ్యోనిర్గతః , గుణపారవశ్యరహితఇత్యర్థః - జీవస్తుసత్త్వాదిగుణవశ్య ఇతిభావః - సత్త్వాదీ - న్గుణా - న్భజతేస్వలీలోపకరణతయానియామ్యతయాచతాన్పరిగృహ్ణాతి - జీవస్తుభోగ్యతయానియమనాశక్త్యా చ తాననువర్తత ఇతిభావః గుణై రుపకరణభూతైః క్రీడన్నపి - తా - నతీతః - అతిక్రాన్తః - స్వరూపతస్స్వభావతశ్చగుణై రనభిభూత ఇత్యర్థః - జీవస్తుతైస్స్వభావతోఽభిభూత ఇతిభావః - క్రీడన్నిత్యనేనజీవస్య గుణకార్యశబ్దాదివిషయభోగస్సూచితః - సోఽసౌ క్రీడేత్యతస్తాందర్శయతి ॥ సృజతీతి॥ విశ్వమితికర్మపదమధ్యాహార్యం - అజఃస్వయంవిశ్వగతోత్పత్త్యాదిరహితః , సృజతి - అవతిరక్షతి- సంహరతిచ , జగద్వ్యాపారస్తస్య క్రీడేతిదర్శితంభవతి - అనేనజీవస్తుసుఖదుఃఖాద్యనుభవాయపుణ్యపాపాత్మకకర్మాణికరోతీతిసూచితం అజఇత్యనేనవిశ్వగతోత్పత్త్యాదిభాక్భవతిజీవఃజాతోఽహంమృతోఽహమితిదేహధర్మానాత్మనిమన్యతఇతిచ ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ఏతదేవదృష్టాన్తముఖేనోపపాదయతి॥భ్రమరికాఅతివేగభ్రమణక్రియా-తయో-పలక్షితయా - దృష్ట్యా - యథా-భూరపి - భ్రామ్యతీవ బంభ్రమ్యమాణేవ- ఈయతేప్రతీయతే-తథా - ఆత్మా-కర్తాచసన్నేవ జీవ - స్తత్రానాత్మన్య-కర్తరిచ-చిత్తేచిత్తశబ్దోపలక్షితేదేహే-అహంధియాస్వాభేదాభిమానేన-స్మృతఃమతః - స్వగతకర్తృత్వాత్మత్వజ్ఞాతృత్వాదీన్విస్మృత్య దేహమేవతథావిధంమన్యతఇత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ ఏవంజీవవిలక్షణోభగవాన్కృష్ణస్తద్వ్యాధాత్మ్యవిద్భిఃస్వతుల్యతయాదృశ్యతఇతిసదృష్టాన్తమాహ॥ యథేతి ॥ స్వయంభ్రమరికారహితాఽపి-భూ-ర్యథా-భ్రమరికాదృష్ట్యా , భ్రామ్యతీవప్రతీయతే-తథాఽయంకృష్ణః,అహంధియాస్వతుల్యబుద్ధ్యా,కర్తాపుణ్యపాపాత్మకకర్మకర్తా,యః-ఆత్మాజీవః-సఇవ-చిత్తే, అకర్తరి-స్మృతః - కరణభూతేచిత్తేచ

నుసన్ధీయత ఇత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ కర్తరీత్యేవచ్ఛేదః. కర్తరి జీవే యచ్చిత్తం, తస్మిన్నహంధియా, తామేవ ప్రపఞ్చయతి॥ తత్ర చిత్తే-ఆత్మా-కర్తైవ పుణ్యపాపాదికర్తా తదాయత్తదేహభాగ్జీవ ఇవ స్మృతః మతః ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ ఏవం జీవవైలక్షణ్యముపపాద్య తయోస్తస్మిన్ కేవలం పుత్రత్వాభిమానం వారయన్ తదనవగతసమ్బన్ధాన్తరాణ్యుపదిశన్ తాని చ సర్వసాధారణానీత్యాహ ॥ యువయోరితి ॥ అయం జ్ఞానాదికల్యాణగుణాకరః నిరస్తనిఖిలదోషః-ఆశ్రితబన్ధహరః-శ్రీకృష్ణః-యువయోరేవా-త్మజ ఏవ-న భవతి-కిన్తు-సర్వేషామప్యా-త్మజః, కుతః-యద్యస్మా-దాత్మా సర్వాన్తరాత్మా-తత్తదాత్మజాద్యన్తరాత్మతయా తచ్ఛరీరకత్వేన తద్రూపత్వాదితి భావః-న కేవలమాత్మజ ఏవ-అపితు పితా-సర్వకారణత్వాదితి భావః-మాతా చ హితైకకారిత్వాదితి భావః ॥ యద్వా ॥ సర్వాత్మకత్వాన్మాత్రాదిరూపోఽపి స ఏవేతి భావః-ఈశ్వరః స్వామీ చ-అనేన “మాతా పితా భ్రాతా నివాసశ్శరణం సుహృద్గతిశ్చ నారాయణః” ఇతి శ్రుత్యర్థోఽభిసంహితః ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ సర్వేషామాత్మేత్యనేనోక్తం సర్వాత్మ్యమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ దృష్టమితి ॥ దృష్టాద్యన్యతమం యత్కిఞ్చిద్వస్తు అచ్యుతం వినా నాస్తి, సర్వమచ్యుతాయత్తసత్తాదిమత్త్వేన తచ్ఛరీరత్వేన చ తదాత్మకమేవేత్యర్థః-కుతః-యతః, పరమాత్మభూతః లోకత్రయమన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన తస్య భర్తా వ్యాప్యగతదోషాస్పృష్టశ్చ-అత-స్సర్వం-జగ-త్స ఏవ-విశేషణబుద్ధిశబ్దయోః రాకృత్యధికరణన్యాయేన విశేష్యపర్యన్తత్వస్వాభావ్యాద్విశేషణస్య చ విశిష్టవస్త్వన్తర్భూతత్వేన విశిష్టాత్పృథగవస్తుత్వాచ్చ జగద్రూపేణ స ఏవానుసంధేయ ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ ఏవమితి॥ హే రాజ-న్నిత్థం-కృష్ణానుచరస్యోద్ధవస్య, నన్దస్య చ మిథో-బ్రువతస్సతః-సా-నిశా-వ్యతిక్రాన్తా-బ

భ్రామ్యతీవ మహీ యతే। చిత్తే కర్తరి తత్రాత్మా కర్తైవాహంధియా స్మృతః॥ ౪౧ ॥ యువయోరేవ నైవాయమాత్మజో భగవాన్ హరిః। సర్వేషామాత్మజో హ్యాత్మా పితా మాతా స ఈశ్వరః॥ ౪౨ ॥ దృష్టం శ్రుతం భూతభవద్భవిష్యత్స్థాస్నుశ్చరిష్ణుర్మహదల్పకం చ। వినాఽచ్యుతాద్వస్త్వితరన్న కించిత్స ఏవ సర్వం పరమాత్మభూతః ॥ ౪౩ ॥ ఏవం నిశా సా బ్రువతోర్వ్యతీతా నన్దస్య కృష్ణానుచరస్య రాజన్। గోప్యస్సముత్థాయ నిరూప్య దీపాన్వాస్తూ✽న్సమభ్యర్చ్య దధీన్యమన్థన్॥ ౪౪ ॥ తా దీపదీప్తైర్మణిభిర్విరేజూ✽రజ్జూర్వికర్షద్భుజకఙ్కణస్రజః। చలన్నితమ్బస్తనహారకుణ్డలత్విషత్కపోలారుణకుఙ్కుమాననాః॥ ౪౫ ॥ ఉద్గాయ✽తీనామరవిన్దలోచనం వ్రజాఙ్గనానాం దివమస్పృశద్ధ్వనిః। దధ్నశ్చ నిర్మన్థనశబ్దమిశ్రితో నిరస్యతే యేన దిశామమఙ్గళమ్॥ ౪౬ ॥ భగవత్యుదితే సూర్యే వ్రజద్వారి వ్రజౌకసః। దృష్ట్వా రథం శాతకౌమ్భం కస్యాయమితి చాబ్రువన్ ॥ ౪౭ ॥ అక్రూర ఆగతః కిం వా యః కంసస్యార్థసాధకః। యేన నీతో మధుపురీం కృష్ణః కమలలోచనః ॥ ౪౮ ॥ కిం సాధయిష్యత్యస్మాభిర్భర్తుః ప్రేతస్య నిష్కృతిమ్। ఇతి స్త్రీణాం వదన్తీనాముద్ధవోఽగాత్కృతాహ్నికః॥ ౪౯ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే షట్చత్వారింశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తం వీక్ష్య కృష్ణానుచరం వ్రజస్త్రియః ప్రలమ్బబాహుం నవకఞ్జలోచనమ్। పీతామ్బరం పుష్క—

భూవ-తదా నిశాయాః పశ్చిమే యామే గోప్య-స్సముత్థాయ-దీపా-న్నిరూప్య ప్రజ్వాల్య-వాస్తూన్ దేహల్యాదీన్-సమభ్యర్చ్య, గన్ధాదిభిరితి శేషః-దధీన్య-మన్థన్ మమన్థుః ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ మథ్నతీస్తా వర్ణయతి॥ తా ఇతి॥ తాః మథ్నత్యో గోప్యో-దీప్తై-ర్దీప్తాః, యే కాఞ్చ్యాదిస్థితా-మణయః-తై-ర్విరేజుః-కథంభూతాః-మన్థనదణ్డరజ్జూః-వికర్షత్సు-భుజేషు-కఙ్కణానాం-స్రజో, యాసాం-తాః-చలన్తో నితమ్బాః-స్తనహారాశ్చ-యాసాం-కుణ్డలైః-త్విషన్తః స్ఫురన్తః-కపోలాః-యాసాం-అరుణాని కుఙ్కుమాని-యేషు-తాన్యా-ననాని యాసాం-తాశ్చ ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ తాదాత్వికధ్వనిం లక్షయతి॥ ఉద్గాయ✽తీనామితి॥ అరవిన్దలోచనం కృష్ణం-ఉచ్చైర్గాయన్తీనాం-గోపీనాం ధ్వనిః-దధ్నో నిర్మథనజశబ్దేన మిశ్రితో-దివమస్పృశత్ వ్యాప్తవాన్-యేన ధ్వనినా-దిశా-మమఙ్గళం-నిరస్యతే అపనుద్యతే ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ తదా-భగవత్యా-దిత్యే ఉదితే సతి, వ్రజౌకసో గోప్యః-ద్వారి శాతకౌమ్భం సువర్ణాలఙ్కృతం రథం-దృష్ట్వా-కస్యా-య-మిత్యూచుః-సక్రోధమితి శేషః ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽ అక్రూర ఇతి॥ కిం వా సోఽక్రూర, ఆగతః-కోఽసౌ-యః కంసస్యా-ర్థః ప్రయోజనం-సాధితవాన్-తదాహుః-యేన చ, కృష్ణో-మధుపురం-ప్రాపితః ✽ ॥ ౪౮ ॥ ✽ కంసం ఘాతయిత్వా పునః కిమర్థమాగత ఇత్యాశఙ్క్య కార్యం సంభావయతి ॥ కిమితి ॥ తథా-సాధితేన-కార్యేణ-ప్రేతస్య మృతస్య-భర్తుః కంసస్య-నిష్కృతిం ఔర్ధ్వదైహికం-అస్మాభిః-కృత్వా-సాధయిష్యతి కిం-అస్మన్మాంసైః పిణ్డాన్ కృత్వా దాస్యతి కిమిత్యర్థః-ఇత్థం స్త్రీణాం-వదన్తీనాం సతీనాం తస్మిన్నేవావసరే-కృతస్నానాదినియమ-ఉద్ధవ-ఆజగామ ✽ ॥ ౪౯ ॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే షట్చత్వారింశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

అథ తాసాం తేన సహ సంవాదప్రకారం భగవతి ప్రేమాతిశయం చానువర్ణయతి సప్తచత్వారింశేన ॥ తమితి॥ కృష్ణస్యానుచ

రంభృత్యం, ప్రలమ్బౌ ఆజానులమ్బినౌ, బాహూ, యస్య-నవకఞ్జసద్యోవికసితపద్మదళే ఇవ-లోచనే-యస్య -పీతేపిశఙ్గే-అమ్బ
రే-యస్య-పుష్కరమాలా పద్మమాలా అస్యాస్తీతి తథా. వ్రీహ్యాదిత్వాన్మత్వర్థీయ ఇనిః-ముఖం అరవిన్దమివ ముఖారవిన్దం "ఉపమి
తం వ్యాఘ్రాదిభి,, రితి సమాసః-లసన్ముఖారవిన్దం యస్య -పరిమృష్టే నిర్మలీకృతే-కుణ్డలే-యస్య- తమ్-ఉద్ధవం-వీక్ష్య-వ్రజస్త్రియ
స్సర్వాః-ఉత్సుకాస్సత్యః-ఉత్తమశ్లోకస్య -పదామ్బుజమేవాశ్రయో యస్య - తమ్-ఉద్ధవం-పరివవ్రుః పరివేష్టితవత్య ఇత్యన్వయః-
కిం కుర్వత్యః - అపీచ్యం సున్దరం-దర్శనం-యస్య - అచ్యుతస్యేవ-వేషో-భూషణాని చ-యస్య-సః-కోఽయం కుతో వా-కస్య వే-
త్యవదన్త్య ఇతి శేషః-స్మేతి విస్మయే * ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ * తమితి ॥ సవ్రీడేన హాసేన, ఈక్షణేన-సూనృతేన మధురభాషణేన-ఆదిశబ్దేనార్ఘ్యా
దిభిశ్చ - సత్కృతం-రహస్యేకాన్తే, ఆసనే, ఉపవిష్టం - తం-రమాపతేః కృష్ణస్య-సందేశహరం వార్తాహర్తారం-విజ్ఞాయ జ్ఞా
త్వా-అవనతాః నమ్రాః-ప్రణతా ఇతి యావత్-ప్రశ్రయేణ వినయేన-అపృచ్ఛన్ పప్రచ్ఛుః * ॥ ౩ ॥ * ప్రశ్నమేవాహ ॥ జానీమ
ఇతి ॥ త్వాం, యదుపతేర్భగవతః- పార్షదం భృత్యం-అత్ర-సముపస్థితం సమాగతం జానీమః-కిమర్థం సముపస్థితోఽహమిత్యత్రా
హుః ॥ భర్త్రేతి ॥ భర్త్రా యదుపతినా-పిత్రోర్నన్దయశోదయోః-ప్రియం-కర్తుమిచ్ఛయా- అత్ర-భవాన్, ప్రేషితః * ॥ ౪ ॥ * కు
తోఽయ-నిశ్చయ ఇత్యత్రాహ ॥ అన్యథేతి ॥ అన్యథా పిత్రోః ప్రియచికీర్షామన్తరేణేత్యర్థః-తస్యా - వాప్తసమస్తకామస్యేతి
భావః - గోవ్రజే నిహీన ఇతి భావః ॥ స్మరణీయం స్మర్తుం యోగ్యం-వస్తు - న చక్ష్మహే న పశ్యామః-ప్రియచికీర్షయేత్యత్ర హే
తుః ॥ స్నేహానుబన్ధ ఇతి ॥ బన్ధూనాం పిత్రాదీనాం-సమ్బన్ధీ-స్నేహరూపో, ఽనుబన్ధః పాశః-మునేరపి-త్యక్తుమశక్యః * ॥ ౫ ॥ *

రమాలినం లసన్ముఖారవిన్దం పరిమృష్టకుణ్డలమ్ ॥ ౧ ॥ శుచిస్మితాః కోఽయమపీచ్యదర్శనః కుతశ్చ కస్యాచ్యుతవేష
భూషణః। ఇతి స్మ సర్వాః పరివవ్రురుత్సుకాస్తముత్తమశ్లోకపదామ్బుజాశ్రయమ్ ॥ ౨ ॥ తం ప్రశ్రయేణావనతాస్సుస
త్కృతం సవ్రీడహాసేక్షణసూనృతాదిభిః । రహస్యపృచ్ఛన్నుపవిష్టమాసనే విజ్ఞాయ సందేశహరం రమాపతేః ॥
జానీమస్త్వాం యదుపతేః పార్షదం సముపస్థితమ్ । భర్త్రేహ ప్రేషితః పిత్రోర్భవాన్ప్రియచికీర్షయా ॥ ౪ ॥ అన్యథా
గోవ్రజే తస్య స్మరణీయం న చక్ష్మహే । స్నేహానుబన్ధో బన్ధూనాం మునేరపి సుదుస్త్యజః ॥ ౫ ॥ అన్యేష్వర్థకృతా మైత్రీ
* యావదర్థవిడమ్బనా । పుమ్భిః స్త్రీషు కృతా యద్వత్సుమనస్స్వివ షట్పదైః ॥ ౬ ॥ నిస్స్వం త్యజన్తి గణికా అ
కల్యం నృపతిం ప్రజాః । అధీతవిద్యా ఆచార్యమృత్విజో దత్తదక్షిణమ్ ॥ ౭ ॥ ఖగా వీతఫలం వృక్షం భుక్త్వా చాతిథ
యో గృహాన్ । దగ్ధం మృగాస్తథాఽరణ్యం జారో భుక్త్వా రతాం స్త్రియమ్ ॥ ౮ ॥ శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ ఇతి
గోప్యో హి గోవిన్దే గతవాక్కాయమానసాః । కృష్ణదూతే వ్రజం యాతే ఉద్ధవే త్యక్తలౌకికాః ॥ ౯ ॥ గాయన్త్యః ప్రి
యకర్మాణి రుదన్త్యశ్చ గతహ్రియః । తస్య సంస్మృత్య సంస్మృత్య యాని కైశోరబాల్యయోః ॥ ౧౦ ॥ కాచిన్మధుక
రం దృష్ట్వా ధ్యాయన్తీ కృష్ణసఙ్గమమ్ । ప్రియప్రస్థాపితం దూతం కల్పయిత్వేదమబ్రవీత్ ॥ ౧౧ ॥ గోప్యువాచ ॥ మధు

అన్యేషు అబన్ధిషు తు- మైత్రీ- అర్థకృతా స్వప్రయోజనప్రయుక్తా, అత-స్సా, యావదర్థనిబన్ధనా యావత్ప్రయోజనం నిబన్ధనం
కారణం-యస్యాః, స్తథాభూతేత్యర్థః, యావదర్థం విడమ్బనేతి పాఠే-యావత్ప్రయోజనం-విడమ్బ్యతే అనుక్రియతే-తథా
భూతేత్యర్థః న తు సా తాత్త్వికమైత్రీతి భావః ॥ కిం క్వచిదేవం దృష్టమిత్యత్రాహుః ॥ పుమ్భిరితి ॥ యద్వద్యథా - స్త్రీషు పుంశ్చ
లీషు - పుమ్భిః-కృతా మైత్రీ-యథా చ, సుమనస్సు మధుభరితేషు కుసుమేషు - షట్పదైః భృఙ్గైః. కృతా, ఏతే ఉదాహరణే-న తు
దృష్టాన్తౌ * ॥ ౬ ॥ * ఉదాహరణాన్తరముఖేన యావదర్థనిబన్ధనత్వమేవ స్పష్టయన్త్యః ప్రాహుః ॥ నిస్స్వమితి ద్వాభ్యాం ॥
నిస్స్వం నిర్ధనం గణికా వేశ్యాః - త్యజన్తి - యావత్స్వమనువృత్య తతస్తం త్యజన్తీత్యర్థః - ఏవముత్తరత్రాపి ॥ అకల్యం ప్ర
జాపాలనాసమర్థం - నృపం-అధీతా విద్యా యైస్తే-శిష్యా ఇత్యధ్యాహారః-దత్తా దక్షిణా యేన తం - యజమానం-ఋత్విజః- త్య
జన్తి వీతాని విగతాని, ఫలాని, యస్మాత్, తం, వృక్షం-ఖగాః పక్షిణః, తథా, దగ్ధ, మరణ్యం-మృగాః- త్యజన్తి-తథా జారః, స్త్రియం,
భుక్త్వా-రతామప్యప్తామేవ - త్యజన్తి * ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ * ఇతీతి ॥ ఇత్థం-కృష్ణస్య, దూతే-ఉద్ధవే, వ్రజం-గతే సతి - గోప్యః-గోవి
న్దం-గతాని నివిష్టాని-వాగాదీని-తద్వ్యాపారా-యాసాం తాః- తస్య కృష్ణస్య - భగవతో, యాని-కైశోరబాల్యయోః-కర్మాణి-
తాని-పునః పునస్సంస్మృత్య-త్యక్తలజ్జాః రుదన్త్యశ్చ, త్యక్తలౌకికవ్యవహారా-అపృచ్ఛన్నితి పూర్వేణ సంబన్ధః * ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ *
తత్ర-కాచి-ద్గోపీ-కృష్ణస్య-సఙ్గమం- ధ్యాయన్తీ - మధుకరం భ్రమరం-దృష్ట్వా, తం-ప్రియేణ-ప్రేషితం ప్రస్థాపితం - దూతం కల్ప
యిత్వా-కృష్ణేన మాం ప్రసాదయితుం ప్రేషితోఽయం దూత ఇత్యభిమత్యేత్యర్థః ॥ ఇదం వక్ష్యమాణ-మబ్రవీజ్జగౌ-యద్వా, తస్మి
న్ప్రియమరే-ప్రియప్రస్థాపితోద్ధవదృష్టిం కృత్వా-మధుకరాపదేశేన, ఉద్ధవమేవాబ్రవీదిత్యర్థః * ॥ ౧౧ ॥ * మధుపేతి ॥ హే మ

౬ ॥ శ్లో * పా ॥ యావదర్థం విడమ్బనా

ధుపభ్రమర-కేతవస్యభూర్తస్య బన్ధో-నోఽస్మాకం అఙ్ఘ్రిం చరణం-మాస్పృశ -మామాంనమస్కురు-మాప్రార్థయస్వేత్యర్థః॥తత్కిమిత్యపేక్షాయాంకృష్ణవర్ణస్యతస్యశ్మశ్రూణాంలోహితత్వే కారణముత్ప్రేక్షమాణాసాసూయంప్రాహ ॥ సపత్న్యాః-కుచాభ్యాం-విలుళితాసమ్మర్దితా-యా-మాలా-అతఏవచ-తస్యాః-కుఙ్కుమం-యేషు తైః-శ్మశ్రుభిః - ఉపలక్షితః-త్వం-మాస్పృశేతిసమ్బన్ధః-కిన్తు-యదుపతిః-మధుపతిరితిపాఠే.మధూనాంయాదవవిశేషాణాంపతిః - తాసా-మస్మత్సపత్నీనాం-మానినీనాంప్రసాదంవహతుప్రసాదపాత్రంభవతు-నవయంప్రసాదనీయా ఇత్యర్థః॥కుతఇత్యతఆహ ॥యద్యస్మాత్ ఉ,ఇత్యవధారణేవిడమ్బ్యంప్రణయిత్వమితి శేషః యస్మాద్యత్ప్రణయిత్వం-సదసివిడమ్బ్యం అపహాస్యం -కృష్ణస్యప్రణయిత్వం-స్వభాయామపి క్షేప్యమిత్యర్థః॥యస్మాచ్చ-యస్య భగవతోభుక్తపూర్వయోషిత్త్యాగినః-ఈదృశ్భుక్తపూర్వ పుష్పత్యాగశీలో-దూత-స్త్వ-మాగతఇత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ ననుకిమిత్యేవమవజానీధకింవస్తేనాపకృతమిత్యతాహ ॥ సకృదితి॥ మోహినీం తాపత్రయవిస్మారిణీం,స్వాం స్వాసాధారణీమధరస్యసుధాం. సకృ - త్పాయయిత్వాఅస్మాన్ - తత్యజేత్యుక్తవాన్-యథా-త్వం సుమనసఃపుష్పాణి-పీతమధూని త్యజసి-తద్వత్-అత-స్స-భవాదృక్ - త్వమీదృగిత్యుక్తం - అత్రతుసభవాదృగితి-అయంభావః త్వం తాదృశః-సతుభవాదృశః - అహోయువయోరేవస్వామిభృత్య భావోవిధాత్రానిర్మితఇతి॥అహోబతాకృతజ్ఞస్యపాదపద్మం కథంశ్రీస్సేవతే విదితమ్మయేత్యాహ ॥ అపీతి ॥ ఉత్తమశ్లోకస్య-జల్పైర్మిథ్యాకథాభిః-హృతంచేతోయస్యాః-తథాభూతా-తత్పాదపద్మంపరిచరతి - బతేతిఖేదే- వయంతునలక్ష్మీవదవిచక్షణా ఇతిభావః ॥ ౧౩ ॥ యుష్మాభిర్బహుధాకుర్వాణంతమస్మత్ప్రసాదలాభాయ శ్రీకృష్ణంగాయతీతిమత్వాహ ॥ కిమిహేతి॥ హేషడఙ్ఘ్రే ఇహ-అగృహాణాంవనచారిణీనాం-నోఽస్మాక-మగ్రతఃపురతః-పురాణంబహుశోఽనుభూతం- యదుపతిం - కింకిమర్థం-గాయసి నతేనతవ

పకితవబన్ధోమాస్పృశాఙ్ఘ్రింసపత్న్యాః కుచవిలులితమాలాకుఙ్కుమశ్మశ్రుభిర్నః । వహతుయదుపతిస్తం మానినీనాంప్రసాదంయదుసదసివిడమ్బ్యంయస్యదూతస్త్వమీదృక్ ॥ ౧౨ ॥ సకృదధరసుధాంస్వాం మోహినీంపాయయిత్వాసుమనసఇవసద్యస్తత్యజేఽస్మాన్భవాదృక్ । పరిచరతికథంతత్పాదపద్మంనుపద్మాహ్యపి బతహృతచేతాఉత్తమశ్లోకజల్పైః ॥ ౧౩ ॥ కిమిహబహుషడఙ్ఘ్రేగాయసిత్వంయదూనామధిపతిమగృహాణామగ్రతోనఃపురాణమ్ । విజయసఖసఖీనాంగీయతాంతత్ప్రసఙ్గః క్షపితకుచరుజస్తేకల్పయన్తీష్టమిష్టాః॥ ౧౪ ॥ దివిభువిచరసాయాంకాస్స్త్రియస్తద్దురాపాః కపటరుచిరహాసభ్రూవిజృమ్భస్యయాస్స్యుః । చరణరజఉపాస్తే యస్యభూతిర్వయంకాహ్యపిచకృపణపక్షేహ్యుత్తమశ్లోకశబ్దః॥ ౧౫ ॥ విసృజశిరసిపాదంవేద్మ్యహంచాటుకారైరనునయవిదుషస్తేఽభ్యేత్యదౌత్యైర్ముకున్దాత్ । స్వకృతఇహవిసృష్టాపత్యపత్యన్యలోకావ్యసృజదకృతచే

కాచిదిష్టసిద్ధిరితిభావః -కిన్తువిజయసఖస్యశ్రీకృష్ణస్య-సఖీనాంపౌరస్త్రీణాం-అగ్రత-స్తస్యవిజయసఖస్య-ప్రసఙ్గోగీయతాం ఏవంచే-త్తస్యే-ష్టా-స్తా-స్తవేష్టంకల్పయన్తి-అపేక్షితందాస్యన్తి-తత్రహేతుంవదన్తీస్తావిశినష్టి ॥ క్షపితావిజయసఖాలిఙ్గనేనసిరస్తా-కుచరు-గ్యాసాం-తాః ॥ ౧౪ ॥ ననుయదిపౌరస్త్రియస్తద్వశంగతాస్తదాలిఙ్గనక్షపితకుచరుజోభవేయుస్తదామదిష్టంకల్పయేయుస్తస్యతాఏవదుష్ప్రాపాఇత్యతఆహ ॥ దివీతి ॥ దివి-భువి,రసాయాంపాతాళేచ-యాః స్త్రియ-స్స్యుః-తాసాంమధ్యే-కాః-స్త్రియః - తదితిపృథక్పదమవ్యయం - తస్యకృష్ణస్య-దురాపాఃదుష్ప్రాపాః-సర్వాఅపిస్త్రియస్సులభాఏవేత్యర్థః॥తత్రహేతుంబ్రువతీవిశినష్టి॥కపటో-రుచిరస్సున్దరశ్చ-హాసో - భ్రూవిక్షేపశ్చ-యస్య-తస్య అతఏవ-యస్యభగవతశ్చరణరేణుం.భూతిర్లక్ష్మీరప్యు-పాస్తే,కపటరుచిరహాసభ్రూవిజృమ్భాభ్యాంతద్వశగాతచ్చరణరజస్సేవతఇత్యర్థః ॥వయంతు-విచక్షణాః-తాభ్యాంనతద్వశగాఇతిభావః॥తదాహ॥వయంకాహీతి॥ వయం , తద్వశగానాంనకాశ్చిదిత్యర్థః॥కించ-కృపణపక్షేకృపణానాందీనానాంజనానాం-పక్షే- కోట్యామేవహ్యు-త్తమశ్లోకశబ్దఃఉత్తమశ్లోకప్రసఙ్గగోచరశబ్దో గేయ-ఇతిశేషః-నత్వదీనపక్షేస్మత్సముదాయఇతిభావః ॥ ౧౫ ॥ ఏవం భ్రమణశీలం భ్రమరంస్వపాదమూలేచరన్తమాత్మానంప్రసాదయితుమివాలక్ష్యతంప్రత్యుక్తం-అథస్వశిరసిభ్రామ్యన్తం తం శ్రోత్రాన్న్యపాంశుప్రియో క్తిరభిధాతుంచరన్తమివాలక్ష్యాహ ॥ విసృజేతి॥శిరసి- పాదం-న్యస్తమితి శేషః-విసృజ పాదేనమచ్ఛిరోమాస్పృశేత్యర్థః-తథాప్యమున్చన్తమాహ॥ వేద్మీతి॥ముకున్దా-దభ్యేత్య-తతశ్శిక్షిత్వేత్యర్థః- దౌత్యైఃదూతకర్మభిః,చాటుకారైః ప్రియవచనైశ్చ,లం - అనునయ విదుషః ప్రార్థనాచతురస్య-తే-వేద్మి-సర్వం వివక్షితంవేద్మీత్యర్థః॥ ముకున్దవత్త్వమపినవిశ్వసనీయఇతిభావః - ననుతేనకిమపరాద్ధం తత్రాహ॥స్వకృతఇతి॥స్వకృతేతదర్థమేవ - విసృష్టాన్యపత్యా నిపతయోఽన్యేలోకాధర్మసాధ్యా,యాభి-స్తాః,అస్మా-న్యవ్యసృజత్ - కస్తతోన్యోఽపరాధఇతిభావః ॥ అతోఽసావకృతచేతాఃఅకృతజ్ఞఃకృతఘ్న ఇతియావత్-అతో-ఽస్మిన్,స్సన్ధేయం

సంధినాసాధ్యం-కిమస్తీత్యర్థః-నహికృతఘ్నేనసఖ్యరుచితః - నవాకృతోఽభీష్టసాధనమితిభావః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ నకేవలమయ
మకృతజ్ఞఏవ-అపితు-క్రౌర్యకారిత్వాదియుక్తశ్చేత్యాహ ॥ మృగయురివేతి ॥ మృగయురివవ్యాధఇవ-వచ్ఛిత్వా-కపీన్ద్రంనిర
పరాధంవాలినం-వివ్యాధజఘాన-అతోఽయం - లుబ్ధధర్మాలుబ్ధస్యేవ - ధర్మాః క్రౌర్యకారిత్వాదయః- తద్యుక్తఇత్యర్థః య
ద్వాఅలుబ్ధత్వధర్మేతిచ్ఛేదః మృగయురివేత్యనేనైవతత్సాదృశ్యలాభాత్-అలుబ్ధధర్మాలుబ్ధేఽప్యసంభావితా-యే-ధర్మా-స్త
ద్యుక్తఇత్యర్థః-లుబ్ధకోహిమాంసమత్తుంమృగాన్హన్తి-అయంతునతథేతి - వృథాకారిత్వాదిమానితిభావః - తథా-స్త్రీజ
తః-స్త్రియావైదేహ్యా,జితః-తద్వశంగతఇత్యర్థః-కామయానాం - కామఏవ - యానంప్రాప్తిసాధనం-యస్యాస్తాం-కామేన
యాతీతివాస్వేచ్ఛయాచరతీతితథా- తామితివా- నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరిల్యుః - స్త్రియంశూర్పణఖాం-విరూపాం-అకృత,ఛ్ఛి
న్ననాసికామకరోదిత్యర్థః॥ ఏవంవాశరథిరామరూపేణ-తథావామనరూపేణ , యో,ధ్వాఙ్క్షవద్వాయసవత్-బలింపూజాం
వైరోచనిసమర్పితాం , అత్వాఽనుక్త్వాపరిగృహ్యేత్యర్థః-బలింవైరోచనిం-అవేష్టయత్ - పాశైరితిశేషః-బబన్ధేత్యర్థః,తత్త
స్మాదపి-తస్య,శ్రీకృష్ణస్య సఖ్యైః,రలం-అసితేత్యనేననైల్యంద్యుషంహతిపామరన్యాయోఽభిప్రేతః -ఏవంచేన్నిత్యంకింగాయ
థేత్యత్రాహ ॥ దుస్త్యజఇతి॥తస్యాసితస్య,కథార్థోఽర్థో - దుస్త్యజః త్యక్తుమశక్యః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ నకేవలమస్మాకమే
వతత్కథార్థోదుస్త్యజఃకిన్త్వన్యేషామపి- నాపివయమేవతదర్థవిసృష్టావత్యాదయః అపిత్వన్యేఽపీతిస్తుతిగర్భంసిద్ధన్వ్యా
హ॥యదనుచరితేతి॥ఇహలోకే,బహవో-జనాః,యస్యాసితస్య , సుచరితమేవలీలా-తదేవ - కర్ణయోః,పీయూషం,అమృతం-
తస్యవిప్రుట్కణికా - తస్యాః , సకృదదనంసేవనం, తేన,విధూతానిరస్తా , ద్వంద్వధర్మాః రాగద్వేషాదయో,యేషాం, తేఽ

తాఃకింనుసన్ధేయమస్మిన్ ॥ ౧౬ ॥ మృగయురివకపీన్ద్రం వివ్యధేలుబ్ధధర్మా స్త్రియమకృతవిరూపాం స్త్రీజితః కా
మయానామ్ । బలిమపిబలిమత్త్వాఽవేష్టయద్ధ్వాఙ్క్షవద్యస్తదలమసితసఖ్యైర్దుస్త్యజస్తత్కథార్థః॥ ౧౭ ॥ యద
నుచరితలీలాకర్ణపీయూషవిప్రుట్సకృదదనవిధూతద్వన్ద్వధర్మా వినష్టాః । సపదిగృహకుటుమ్బం దీనముత్సృజ్య
దీనాబహవఇవవిహఙ్గా భిక్షుచర్యాంచరన్తి ॥ ౧౮ ॥ వయమృతమితిజిహ్మవ్యాహృతంశ్రద్దధానాః కులికరుతమి
వాజ్ఞాః కృష్ణవధ్వోహరిణ్యః । దదృశిమసకృదేతత్తన్నఖస్పర్శతీవ్రస్మరరుజఉపమన్త్రిన్భణ్యతామన్యవార్తా ॥
ప్రియసఖపునరాగాః ప్రేయసాప్రేషితః కింవరయకిమనురున్ధేమాననీయోఽసిమేఽఙ్గ । నయసికథమిహాస్మాన్దు
స్త్యజద్వన్ద్వపార్శ్వం సతతమురసిసౌమ్యశ్రీవధూస్సాకమాస్తే ॥ ౨౦ ॥ అపిబతమధుపుర్యామార్యపుత్రోఽధు
నాస్తేస్మరతిసపితృగేహాన్సౌమ్యబన్ధూంశ్చగోపాన్ । క్వచిదపిసకథానఃకిఙ్కరీణాంగృణీతేభుజమగరుసు
గన్ధంమూర్ధ్న్యధాస్యత్కదాను ॥ ౨౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ అథోద్ధవోనిశమ్యైవంకృష్ణదర్శనలాలసాః । సా
న్త్వయిత్వాప్రియసందేశైర్గోపీరిదమభాషత॥ ౨౨ ॥ ఉద్ధవఉవాచ॥ అహోయూయంస్మపూర్ణార్థాభవత్యోలో

తఏవ-వినష్టాః అసత్తుల్యాః,అచేతనప్రాయాఇతియావత్ , లబ్ధాత్మస్వరూపసత్తాకాఇతిస్తుతిరప్యభిప్రేతా,సముస్త్వేఅ
వినష్టాఇతిచ్ఛేదాత్,సపదితదైవ,దీనందుఃఖితం-గృహకుటుమ్బం,విహాయ,దీనా,విహఙ్గాఇవ , భిక్షుచర్యాం,చరన్తి,సన్న్యాసి
వత్ప్రాణధారణమాత్రంకుర్వన్తి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తర్హ్యేవంవిచక్షణాస్త్వావద్యూయంకథంతద్వశం , గతాఇత్యత్రాహ॥వ
యమితి॥కృష్ణస్యహారిణవధ్వోహరిణ్యః , అజ్ఞాః-కులికరుతమివమృగవిశ్వాసకర్తుర్గానరూపశబ్దమివ-వయం,జిహ్మస్యకుటిల
స్య,తస్య,వ్యాహృతంభాషణం,ఋతమితిసత్యమితి-శ్రద్దధానాః , తస్య,నఖస్పర్శైః నఖక్షతైః తీవ్రా,స్మరరుగ్వ్యానాం,త
థాభూతాః-సకృదేతత్ప్రణయిత్వం-దదృశిమఅద్రాక్ష్మ-అతో- హేఉపమన్త్రిన్దూత,అన్యవార్తా , భణ్యతాంకథ్యతాం
తద్వార్తయాత్వలమితిభావః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ పరావృత్య పునరాగతంప్రత్యాహ॥ ప్రియసఖేతి॥ప్రియస్య సఖే-పునః ప్రేయ
సాప్రియతమేనకృష్ణేన - ప్రేషితః- స్త్వం , మాగాః కిమాగతో - ఽసి కింతర్హి-అఙ్గహేభ్రమర- మమ-త్వం-మాననీయోఽసిపూ
జ్యోఽసి,అతః,కింయత్కిఞ్చి - దనురున్ధేభవాన్ప్రాప్తుమిచ్ఛతి-తద్వరయవృణీష్వ, ఇహస్థితా ఇతి శేషః,అస్మాన్కథం,దు
స్త్యజం-ద్వన్ద్వంమిథునీభావో,యస్య,తస్యభగవతః,పార్శ్వంసమీపం,నయసి నేష్యసి తథాహి, హేసౌమ్య శ్రీః లక్ష్మీర్నా
మవధూః,సాకంసహైవ-తత్రతస్యోరసివక్షస్యేవ , సతతమాస్తే ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అపిబతేతిహన్తహేసౌమ్య,ఆర్యపుత్రః శ్రీ
కృష్ణః-అధునా,మధుపుర్యాం,ఆస్తేకిం -పితృభ్యాం , గేహైశ్చసహితాన్-బన్ధూన్గోపాన్ - స్మరతికిం,క్వచిదపికదాచిదపి,
కిఙ్కరీణాం,నోఽస్మాకం,కథాం వార్తాం,గృణీతేకిం-కదానుకదావా , అగరువత్సుగన్ధం భుజం,నో,మూర్ధ్న్యధాస్యత్ని
ధాస్యతి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అథేతి॥కృష్ణదర్శనోత్సుకాః,గోపీర్నిశమ్యదృష్ట్వా , ప్రియప్రేషితైః,సందేశైః-సాన్త్వయిత్వాక్,
తావ-దిదంవక్ష్యమాణం,అభాషత ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ అహో ఇత్యాదిభిష్షడ్భిః నూనం,యూయం,పూర్ణార్థాః

తార్థాః,భవత్యోయూయం,లోకేషు,పూజితాః, ఉభయత్రహేతుంవదంస్తావిశినష్టి, యాసాంయుష్మాకం,ఇత్థం, భగవతి వాసుదేవే,మనోఽర్పితం,నిహితమ్ ॥ ౨౩ ॥ కథంతదర్పణమాత్రేణపూర్ణార్థతాపూజితతాచేత్యత్రాహ ॥ దానేతి ॥ దానాదిభి-రన్యైశ్చశ్రేయస్సాధనైః నానావిధై,ర్యా, భగవతి, భక్తిః, నసాధ్యతేనసాధయితుంశక్యతే,సా,భక్తిరనుత్తమోత్కృష్టా-మునీనామపి,దుర్లభా,యుష్మాభిః, దిష్ట్యాసుఖేనైవ, భగవతి,ప్రవర్తితా, దిష్ట్యాఅయమస్మాకంమహానానన్ద ఇత్యర్థః॥తత్ర-దానంసత్పాత్రేవిత్తత్యాగః,తపోఽనశనాది స్వాధ్యాయోవేదాధ్యయనం,సంయమఇన్ద్రియనిగ్రహః,అత్ర,-నాహంవేదైర్నతపసా,,ఇత్యాదిభగవద్వచనార్థోఽభిప్రేతః "నాన్యఃపన్థా,, ఇతిశ్రుత్యర్థశ్చ,పుత్రాదీన్,త్యక్త్వా,యద్యస్మాద్యూయం,కృష్ణాఖ్యం,పరమపురుషం,వృణీతవృతవత్యః,అతః-పూర్ణార్థాఃలోకపూజితాశ్చేతిసబన్ధః ॥ ౨౪॥౨౫॥౨౬॥ భవతీభిరహమపికృతార్థీకృతఇత్యాహ॥ సర్వాత్మభావఇతి॥ హేమహాభాగాః,పిరహేణహేతునా,అధునా-అధోఽక్షజే భవతీనాం,కర్తరిషష్ఠీ-యుష్మాభిః-యః - స్సర్వాత్మభావో - ఽధికృతఃప్రస్తుతః, సర్వాత్మనాకరణత్రయేణ-భావోభక్తిః,సర్వోఽప్యాత్మనోమనసః-భావోఽభిప్రాయవిశేషః-అధికృతఃప్రస్తుతః ప్రకాశితఇతివా, ఏష-మేమహ్యం,మహా-ననుగ్రహః కృతః-తత్స్మరణేనాహమపికృతార్థీకృతఇత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ ఏవంతాః ప్రశస్యాథప్రియసందేశశ్శ్రూయతామిత్యాహ॥ శ్రూయతామితి॥ హేభద్రాః-భవతీనాం-సుఖకరః - ప్రియస్య, సందేశః, శ్రూయతాం. సన్దేశంవిశినష్టిభర్తుఃభగవతః-రహస్యకరహస్యప్రకాశకః-అహం,యం-సన్దేశ - మాదాయా,గతః ॥ ౨౮ ॥ స్వాసన్నాస్వభ్రమదేహాత్మభ్రమరూపమోహశాన్తయే-చిదచిదీశ్వరతత్త్వోపదేశపరాణిప్రియసందేశవచనాన్యేవసాన్త్వనరూపాణ్యాహ॥ భవతీనామితి॥ మేమమ,సర్వాత్మనాభావప్రధానోసన్దేశః-సర్వేషామన్తరాత్మతయా,భవతీనాం-వియోగో, మద్విశ్లేషో,నాస్తి-నహ్యాత్మానంవి

కపూజితాః। వాసుదేవేభగవతియాసామిత్యర్పితంమనః॥ ౨౩ ॥ దానవ్రతతపోహోమజపస్వాధ్యాయసంయమైః। శ్రేయోభిర్విధిభిర్నైశ్చకృష్ణేభక్తిర్హిసాధ్యతే॥ ౨౪ ॥భగవత్యుత్తమశ్లోకేభవతీభిరనుత్తమా। భక్తిఃప్రవర్తితాసాధ్వీమునీనామపిదుర్లభా ॥ ౨౫ ॥ దిష్ట్యాపుత్రాన్పతీన్దేహాన్స్వజనాన్భవనానిచ । హిత్వావృణీతయూయంయత్కృష్ణాఖ్యంపురుషంపరమ్॥ ౨౬ ॥సర్వాత్మభావోఽధికృతోభవతీనామధోఽక్షజే। విరహేణమహాభాగామహాన్మేఽనుగ్రహఃకృతః॥ ౨౭ ॥శ్రూయతాంప్రియసందేశోభవతీనాంసుఖావహః ।యమాదాయాగతోభద్రాఅహంభర్తూరహస్కరః ॥ ౨౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ భవతీనాంవియోగోమేనహిసర్వాత్మనాక్వచిత్ । యథాభూతానిభూతేషుఖంవాయ్వగ్నిర్జలంమహీ ॥ తథాహంచమనఃప్రాణబుద్ధీన్ద్రియగుణాశ్రయః॥ ౨౯ ॥ ఆత్మన్యేవాత్మనాఽఽత్మానంసృజేహన్మ్యనుపాలయే । ఆత్మమాయానుభావేనభూతేన్ద్రియగు

హాయశరీరంతిష్ఠతీతిభావః ॥ సర్వకారణతయాఽపినవియోగఇతిదృష్టాన్తముఖేనాహ ॥ యథేతి॥యథా,భూతేషుదేవమనుష్యాదిషుశరీరేషు,కార్యేషు, ఆకాశాదీనిమహాభూతాని, వర్తన్తఇతిశేషఃవాయ్వగ్నిజలమితిసమాహారత్వేనైకవచననిర్దేశః యథా-మహాభూతానాంతత్కార్యాణాంచమిథోవియోగోనాస్తి - కారణతయాతేషాంతేషుసమన్వయాదిత్యర్థః-తథాఽహమపిమనఆదీనా-మాశ్రయఃఆధారః-తచ్ఛరీరఇతియావత్ - కృత్స్నజగదన్తర్యామితయాచిదచిదాత్మకపదార్థేషుకారణతయాసమన్వితః అత్రప్రాణోజీవః, ఇన్ద్రియాణిశ్రోత్రాదీని-గుణాశ్శబ్దాదయస్తాశ్రయాః . గుణపదేనమహ్యప్రాణోఽపిసఙ్గృహ్యతే-వాయు-పరిణామవిశేషరూపత్వాత్, అయంభావః, మహదాదిపృథివ్యన్తాచేతనవర్గశరీరకఃకృత్స్నజగద్రూపేణపరిణతోఽహమతోనవియోగః నహికారణంవిహాయకార్యంతిష్ఠతి-కారణస్యైవోత్తరోత్తరావస్థావిశిష్టస్యకార్యత్వాదితి ॥౨౯॥ నన్వేవంకార్యంనకారణాద్వియుజ్యతే, మనఆదిశరీరకత్వరూపవిశిష్టవేషేణత్వంకృత్స్నజగదుపాదానకారణం,తథాఽపి-మనఆదీనామన్యకారణకత్వేఽతునతవకృత్స్నజగదుపాదానత్వసిద్ధిః-తథాఽఽధారోపకరణకర్మహేతుస్థితిలయకారణానామన్యత్వేఽపిచేత్యతఆహ ॥ ఆత్మన్యేవేతి ॥ ఆత్మన్యేవేత్యనేనాధారాన్తరస్యవ్యావృత్తిః,ఆత్మనేత్యనేనోపకరణాన్తరస్య,ఆత్మానమితిసృజ్యాన్తరస్య-సృజేఇత్యనేననిమిత్తాన్తరస్య, అనుపాలయేహన్మీతిపదాభ్యాంస్థితిలయకారణాన్తరయోః,ఏవంనకేవలంవ్యష్టిరూపేణైవసృజామి, అపితు,సమష్టిరూపేణాపీత్యభిప్రాయేణభూతేన్ద్రియగుణాత్మనేత్యుక్తం,అనేనమహదాదిపృథివ్యన్తానామపిస్వోపాదానకత్వసిద్ధిః ఆత్మమాయాస్వసంకల్పః "బహుస్యాంప్రజాయేయేత్యేవంరూపః-తస్యా,నుభావేనప్రభావేనహేతునా, అనేనహేత్వన్తరవ్యావృత్తిః-కారణత్వోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదిగుణయుక్తశ్చాభిప్రేతా,అత్ర"బ్రహ్మవనంబ్రహ్మసవృక్షఆసీత్, తదాఽఽత్మానగ్ంస్వయమకురుత,, ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽభిప్రేతః - తత్రాధారత్వనిమిత్తత్వస్థితికారణత్వాన్యవిశిష్టబ్రహ్మగతానిఉపాదానత్వోపకరణత్వసృజ్యత్వవ్యష్టిసృష్టిసంహా

రకారణత్వాన్నితు చిదచిచ్ఛరీరకబ్రహ్మగతానీతి వివేకః ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻ తదేవమబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుత్వభ్రమో నిరస్తః అథ దేహాత్మభ్రమం నిరస్యతి ॥ ఆత్మేతి ॥ ఆత్మా జీవః, వ్యతిరిక్తః, దేహేన్ద్రియమనః ప్రాణాదిభ్య ఇతి శేషః, అత ఏవ, గుణాన్వయః వస్తుతః ప్రాకృతసత్త్వాదిగుణరహితః. యద్వా, గుణాన్వయ ఇతిచ్ఛేదః, వ్యతిరిక్తోఽపి, కర్మనిమిత్తో గుణానామన్వయో యస్మిన్నితి తథాభూతః, అత ఏవ, స్వతః స్వరూపతః, శుద్ధః నిర్మలః, అస్తు కిం తత్స్వరూపం తత్రాహ ॥ జ్ఞానమయః అన్యోన్తర ఆత్మా విజ్ఞానమయః, ఇత్యత్రైవ స్వార్థికో మయట్ జ్ఞానస్వరూప ఇత్యర్థః - యద్వా ॥ ప్రాచుర్యే మయట్ ॥ న చ జ్ఞానప్రాచుర్యమజ్ఞానాల్పత్వమవగమయతీతి శక్యం, తత్ప్రాచుర్యస్య తదల్పత్వస్యైవ వ్యావర్తకత్వాత్, వ్యతిరిక్తస్య కథం న తథా ప్రతీతిః కథం వా దేవోఽహం మనుష్యోఽహం సుప్తోఽహం కిల విలలాప సుఖమహమస్వాప్సమిత్యాదిరూపేణ ప్రతీతి స్తత్రాహ ॥ సుషుప్తీతి ॥ మాయావృత్తిభిః ప్రకృతిపరిణామభూతమనోవ్యాపారవిశేషాత్మికాభిః - జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిభిః, దేవాదిశరీరాత్మతాదాత్మ్యాదివిషయాభిః, దేవాదిరూపేణ ప్రతీయత ఇత్యర్థః, తత్ర జాగ్రన్మాయావృత్తిః బాహ్యేన్ద్రియద్వారా బాహ్యవిషయగోచరాఽన్తరసుఖదుఃఖాదిగోచరా చ, న తు వ్యతిరిక్తాత్మస్వరూపగోచరా - అతో దేవోఽహం ఇచ్ఛామి ద్వేష్మి సుఖ్యహం దుఃఖ్యహమితి ప్రతీతిః, స్వప్నవృత్తిస్తు తద్దశాయాం తత్తత్స్వప్నద్రష్టృకర్మానుగుణం తదేకకరణతయా తత్కాలమాత్రావస్థాయితయా చ పరమపురుషసృష్టచక్షురాదీన్ద్రియద్వారికా అద్వారికా వా తదేకానుభావ్యతత్కాలమాత్రావస్థాయిపరమపురుషసృష్టవిషయదేహాదిగోచరా న తు వ్యతిరిక్తాత్మగోచరేతి తదా న తథా ప్రతీతిః, సుషుప్తౌ తు యద్యపి న మనసోఽపి వ్యాపారః - అత ఏవ న దేవాద్యాకారప్రతీతిః - ఏవం చ వ్యతిరిక్తాత్మస్వరూపప్రతీతిరపి సులభా తథాఽప్యప్రబోధమహమిత్యేవ ప్రకాశతే - న తు దేహేన్ద్రియాదిభ్యో వ్యతిరిక్తోఽహమితి - ప్రతియోగిగ్రాహకమనోవ్యాపారాభావాత్ప్రతియోగిన ఏవాప్రతీతేః యద్యపి సుషుప్తావహమితి ప్రతీతిర్న మాయావృత్తిస్తథాఽపి ఛత్రిన్యాయేన మాయావృత్తిరిత్యుక్తమ్ ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻ తదేవం సంసృతిహేతుభూతదేహాత్మభ్రమాదిర్మనఃపారవశ్యకృత ఇత్యుక్తం భవతి - కథం తర్హి తత్పారవశ్యనివృత్తిరిత్యపే

ణాత్మనా॥ ౩౦ ॥ ఆత్మా జ్ఞానమయశ్శుద్ధో వ్యతిరిక్తో గుణాన్వయః। సుషుప్తిస్వప్నజాగ్రద్భిర్మాయావృత్తిభిరీయతే॥ ౩౧ ॥ యేనేన్ద్రియార్థాన్ధ్యాయేత మృషా స్వప్నవదుత్థితః। తన్నిరున్ధ్యాదిన్ద్రియాణి వినిద్రః ప్రత్యపద్యత ॥ ఏతదన్తస్సమామ్నాయో యోగస్సాఙ్ఖ్యం మనీషిణామ్। త్యాగస్తపో దమస్సత్యం సముద్రాన్తా ఇవాపగాః ॥ ౩౩ ॥

క్షాయాం తన్నియమనే నైవేత్యాహ ॥ యేనేతి ॥ ఉత్థితః - స్వప్నాదితి విభక్తిపరిణామేన సన్నిహితత్వాత్సంబధ్యతే - ప్రబుద్ధః స్వప్నవత్ స్వప్నస్థానివ - యేన మాయాపరిణామరూపేణ మనసా - ఇన్ద్రియార్థాన్ శబ్దాదివిషయాన్ - మృషా అసంప్రత్యవిద్యమానానపి - పూర్వం చ మాతానననుభూతాన్ అనుభూతసజాతీయాన్ దుర్గభాన్ - ధ్యాయేత - తన్మనో నిరున్ధ్యాన్నియచ్ఛేదితి సంబన్ధః ॥ ధ్యాయతో విషయాన్ పుంసస్సఙ్గస్తేషూపజాయతే। సఙ్గాత్సంజాయతే కామః, ఇత్యుక్తరీత్యా విషయధ్యానతత్సాధ్యోపాదనద్వారా మనసో బన్ధకత్వమితి యేనేన్ద్రియార్థానిత్యనేనోక్తం ॥ యేనేత్యపాత్తం మనో నిశినష్టి ॥ యేన చేన్ద్రియాణి బాహ్యేన్ద్రియాణి - ప్రత్యపద్యన్ప్రాప - కథంభూతః. వినిద్రః అనేనసః నిరుద్ధ్యాత్ - యద్వా తన్మన ఇన్ద్రియాణి చేతి శేషః వినిద్రః దేహాత్మభ్రమరహితః - అన్తర్బాహ్యేన్ద్రియాణి నిరున్ధ్యాత్ - ప్రత్యపద్యతేత్యస్య మామిత్యాదిః - యేన నిరుద్ధేన మనసా మాం యథావజ్జానీయాదిత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ ఇదిత్యయం శత్రన్తః తేభ్యోఽపి యేభ్యో ధ్యాతేభ్యః - ఇన్ద్రియాణి నిరున్ధ్యాత్ - యద్వేన్ద్రియాణి తత్ప్రవృత్త్యరహితాని భవేయుః తథా నిరున్ధ్యాదిత్యర్థః - అనేన మనసో బాహ్యేన్ద్రియనియమ ఉక్తః కథంభూతః - వినిద్రః - పూర్వవదర్థః - అనేన మనోనియమనోపయుక్తం దేహాత్మభ్రమరాహిత్యముక్తం - ఏవమన్తరిన్ద్రియనియమ ఉక్తః కథమేతదుభయం లభ్యం - తత్రాహ ॥ ప్రత్యపద్యన్ - మామితి పూర్వవచ్ఛేదః - మాం ప్రత్యపద్యతేత్యర్థః - మద్విషయజ్ఞానే నవ తత్సులభమితి భావః ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻ కిం మనోనియమనేనేత్యత్రాహ ॥ ఏతదన్త ఇతి ॥ సమామ్నాయాదయః - సత్యాన్తాః - ఏతదన్తాః మనోనియమనాన్తాః - అన్తః ఫలం - మనోనియమనఫలా ఇత్యర్థః - ఏతదన్త ఇత్యేకవచనం సమామ్నాయాదిప్రత్యేకాభిప్రాయకం - నియమితే చ మనసి మత్ప్రాప్తిః సులభేతి భావః - తత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ సముద్రాన్తా ఇవాపగా ఇతి ॥ సముద్రపర్యన్తగమనమేవ నదీభిః కార్యం - తతస్తత్ప్రాప్తిర్యథా సులభా - తద్వద్విషయాన్తరేభ్యో మన ఆకృష్య మయి నియన్తవ్యం, తతో మత్ప్రాప్తిరయత్నలభ్యేతి తాత్పర్యం ॥ యద్వా ॥ ప్రత్యపద్యతేతీన్ద్రియనియమస్య యథావత్స్వవిషయకజ్ఞానం ఫలమితి సూచితం - తదేవ సదృష్టాన్తం వివృణోతి ॥ ఏతదన్త ఇతి ॥ సమామ్నాయ ఉపదేశః - వేదార్థః జ్ఞానానస్థానేవా - యోగః వివేకాదిసాధనసప్తకానుగృహీతః సాఙ్ఖ్యప్రత్యగాత్మయాథాత్మ్యావలోకనం - త్యాగో దానం - తపోఽనశనాది - దమః ఇన్ద్రియనిగ్ర

హః - సత్యం స్వ్యాదనమ్ ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ యద్యప్యుక్తరీత్యా త్వద్వియోగో నాస్తి తథాపి నిరతిశయసుఖావహం రూపం కిం న దర్శ యసీత్యత్రాహ ॥ యత్త్వితి ॥ హే ప్రియాః - అహం భవతీనాం దృశాం - దూరే వర్తే, ఇతి యత్ - తత్తు - మదనుధ్యానకామ్య యా మదనుధ్యానార్థం - తచ్చ మనసః - సన్నికర్షార్థమ్ ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ కిం చక్షుర్గోచరే స్వయ్యనుధ్యానం మనస్సన్నికర్షశ్చ న లభత ఇత్యతో నేత్యాహ ॥ యథేతి ॥ ప్రేష్ఠే ప్రియతమే - దూరచరే సతి - తస్మిన్ - యథా - స్త్రీణాం - మన ఆవిశ్య - వర్తతే - స్థిరతయేతి శేషః, తథా - తాసాం, చేతః - సన్నికృష్టే - ఽక్షిగోచరే చ - ప్రియతమే - న వర్తతే ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ కిం త్వదనుధ్యానేన మనస్సన్నికర్షేణ చ సా ధ్యమిత్యత ఆహ ॥ మయీతి ॥ విముక్తాః - అశేషాః, వృత్తయః వ్యాపారాః - యస్మాత్ - తద్ - యన్మన - స్తన్మయి - కృత్స్నం కార్త్స్న్యేనావే శ్య - నివేశ్య - మామేవ - నిత్యం - మనుస్మరన్త్యః - అచిరాదేవ, మాం, ముపైష్యథ ప్రాప్స్యథ ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ వ్యామోహనమాత్రమేతది త్యతో నిదర్శయతి ॥ యా ఇతి ॥ హే కల్యాణ్యః - యాః స్త్రియో, వ్రజ ఏవ - స్థితాః - భర్త్రాదిప్రతిబన్ధాదితిభావః వనే క్రీడతా - మ యా సహ - న లబ్ధః - రాసః క్రీడా, యాభిః, తథాభూతాః మద్వీర్యాణాం మచ్చేష్టితానాం - అనుచిన్తయా - మామేవా - పుః ఖ లు ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ ఏవమితి ॥ ఇత్థం - ప్రియతమేన, భగవతా - ఆదిష్టం - శ్రుత్వా - తస్య, సన్దేశేనా - గతా - స్మృతి - ర్యాసాం - తాః - వ్య క్త్యమేన ద్వితీయా - ప్రీతాః హృష్టాః - ఉద్ధవ, మూచుః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ దిష్ట్యేతి ॥ యదూనా - మహితశ్శత్రు - రఘుకృద్దుఃఖకృత్, కం సః - హతః కిల - ఏతద్దిష్ట్యా అయమస్మాకం మహానానన్ద ఇత్యర్థః ॥ లబ్ధాః - సర్వే - అర్థాః పురుషార్థా - యైస్తైః - రాప్తైర్మిత్రైస్సహా, చ్యుతో - ఽధునా, కుశల్యాస్తే కిల ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ కచ్చిదితి ॥ హే సౌమ్య, గదాగ్రజః కృష్ణః పురయోషితాం స్నిగ్ధం చ తత్సవ్రీడ

యత్త్వహం భవతీనాం వై దూరే వర్తే ప్రియో దృశామ్ । మనసస్సన్నికర్షార్థం మదనుధ్యానకామ్యయా ॥ ౩౪ ॥ యథా దూరచరే ప్రేష్ఠే మన ఆవిశ్య వర్తతే । స్త్రీణాం చ న తథా చేతస్సన్నికృష్టేఽక్షిగోచరే ॥ ౩౫ ॥ మయ్యావేశ్య మనః కృత్స్నం విముక్తాశేషవృత్తయః । అనుస్మరన్త్యో మాం నిత్యమచిరాన్మాముపైష్యథ ॥ ౩౬ ॥ యా మయా క్రీడతా రాత్ర్యాం వనేఽస్మిన్ వ్రజ ఆస్థితాః । అలబ్ధరాసాః కల్యాణ్యో మాఽఽపుర్మద్వీర్యచిన్తయా ॥ ౩౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం ప్రియతమాదిష్టమాకర్ణ్య వ్రజయోషితః । తమూచురుద్ధవం ప్రీతాస్తత్సన్దేశాగతస్మృతీః ❋ ॥ ౩౮ ॥ గోప్య ఊచుః ॥ దిష్ట్యాఽహితో హతః కంసో యదూనాం సానుగోఽఘకృత్ । దిష్ట్యాఽఽప్తైర్లబ్ధసర్వార్థైః కుశల్యాస్తేఽచ్యుతోఽధునా ॥ ౩౯ ॥ కచ్చిద్గదాగ్రజస్సౌమ్య కరోతి పురయోషితామ్ । ప్రీతిం నస్స్నిగ్ధసవ్రీడహాసోదారేక్షణార్చితః ॥ ౪౦ ॥ కథం రతివిశేషజ్ఞః ప్రియశ్చ పురయోషితామ్ । నానుబధ్యేత తద్వాక్యైర్విభ్రమైశ్చానుభావితః ॥ ౪౧ ॥ అపి స్మరతి నస్సాధో గోవిన్దః ప్రస్తుతే క్వచిత్ । గోష్ఠీమధ్యే పురస్త్రీణాం గ్రామ్యాస్స్వైరకథాన్తరే ॥ ౪౨ ॥ తాః కిం నిశాస్స్మరతి యాసు తదా ప్రియాభిర్బృన్దావనే కుముదకున్దశశాఙ్కరమ్యే । రేమే క్వణచ్చరణనూపురరాసగోష్ఠ్యామస్మాభిరీడితమనోజ్ఞకథః కదాచిత్ ॥ ౪౩ ॥ అప్యేష్యతీహ దాశార్హస్తప్తాస్స్వకృతయా శుచా । సఞ్జీవయన్ను నో గాత్రైర్యథేన్ద్రో వనమమ్బుదైః ॥ ౪౪ ॥ కస్మాత్కృష్ణ ఇహాయాతి ప్రాప్తరాజ్యో హతాహితః । నరేన్ద్రకన్యా ఉద్వాహ్య ప్రీతస్సర్వసుహృద్వృతః ॥ ౪౫ ॥ కిమస్మాభిర్వనౌకోభిరన్యాభిర్వా మహాత్మనః । శ్రీపతేరాప్తకామస్య క్రి

హాసేనోదారేణ - ఈక్షణేన - తేనా - ర్చితో బహుమతో - వశీకృత ఇతి భావః ॥ తాసాం - ప్రీతి, మస్మాసు కర్తవ్యాం - కరోతి కచ్చిదితీ ష్టప్రశ్నే ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ ననుస్వతన్త్రస్స కథం తద్వశస్స్యాదత ఆహుః ॥ కథమితి ॥ తద్వాక్యైః - తద్విభ్రమైశ్చ - సుభావితః వశీకృ తః - కథం, నానుబధ్యేత - అనుబధ్యేతైవేత్యర్థః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ అపీతి ॥ హే సాధో, పురస్త్రీణాం గోష్ఠీమధ్యే - తత్రాపి - గ్రామ్య స్వైరకథాన్తరే - గ్రామేషు భవా గ్రామ్యా జనా - స్తేషాం సమ్బన్ధి యా - ద్యాదృచ్ఛికకథా - న్తరం - తస్మిన్ - ప్రస్తుతే ఆధిక్యే సతి - తథా, నో ఽస్మాన్ - స్మరతి కిం - ప్రాధాన్యేన నాస్మాన్ స్మరత్యేవ - యదృచ్ఛయాఽపి స్మరతి కిమిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ పునరన్యా ఊచుః ॥ తాః కిమితి ॥ కుముదైః, కున్దైః, శశాఙ్కేన చ రమ్యే, బృన్దావనే క్వణన్తి - చరణనూపురాణి, యస్యాం, రాసగోష్ఠ్యాం - అస్మాభిః - ప్రియాభి - రీడితాః - మనోజ్ఞాః, కథాః, యస్య - తథా, యాసు నిశాసు, రేమే - తాః కదాచిత్ - కిన్ను - స్మరతి ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ అప్యేష్యతీతి ॥ ఆగమిష్యతి కిం - స్వనిమిత్తేన - శోకేన - సన్తప్తాః - నో ఽస్మాన్, దాశార్హః కృష్ణః, దాశార్హస్తిపారే - హే ఉద్ధవ - స్వకరస్పర్శాదిభిః సంజీవయిష్యతి కిం - యథా, వన - మిన్ద్రో, ఽమ్బుదైః - సఞ్జీవయతి - తద్వత్ ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ అన్యా ఊచుః ॥ కస్మాదితి ॥ అనన్యగతిత్వేన పూర్వమత్రోషితవా - నధునాతు - ప్రాప్తం రాజ్యం యేన - హతా - అహితాః శత్రవో - యేన - తథాభూతః నరేన్ద్రకన్యా - ఉద్వాహ్య, ప్రీతః సుహృద్భిశ్చ - వృతః - కస్మాద్ధేతోః, ఇహ ఆగమిష్యతి ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ అన్యాస్తు పరమార్థమూచుః ॥ కిమస్మాభిరితి ॥ వనవాసినీభిః, పురయోషిద్భి ర్వా - మహాత్మనః - కృష్ణస్య కిం కో వా, ఽర్థః ప్రయోజనం - క్రియతే న కిం - చిత్ప్రయోజనమిత్యర్థః - తత్ర హేతుం బ్రువత్యో విశిషన్తి ॥ మహాత్మనః, శ్రియః పతేః - తదప్యాప్తాం, స్వత ఏవ, అవాప్తసమస్తకామ

స్య ॥ ౪౬ ॥ అస్యాః పునరాహుః ॥ పరం సౌఖ్యమితి ॥ యత్, పిఙ్గలాఖ్యా వేశ్యా, ప్రాహ-నైరాశ్యం-పరమం-సౌఖ్యం హీతి-తత్, జానతీనామపి-నోఽస్మాకం-తథాఽపి నైరాశ్యస్య సుఖహేతుత్వదర్శనేఽపి కృష్ణే విషయే - ఆశా-దురత్యయా-అపరిహార్యా ॥ ౪౭ ॥ యుక్తం చైతదితి కాశ్చిదాహుః ॥ క ఇతి ॥ ఉత్తమశ్లోకస్య-సంవిదమేకాన్తవార్తాం-త్యక్తుం-కో జనః, ఉత్సహేత-నకోఽప్యుత్సహేతేత్యర్థః ॥ తత్సంవిత్త్యాగానుత్సాహమేవ దృష్టాన్తముఖేన దర్శయన్త్యస్తం విశింషన్తి ॥ శ్రీః లక్ష్మీః, అనిచ్ఛతోఽకామయమానస్యాపి అస్యోత్తమశ్లోకస్య-అఙ్గాదురస్థలాత్ క్వచిత్ కదాచిదపి-న చ్యవతే ॥ ౪౮ ॥ కిం చ తద్విస్మృతౌ తు నాస్మాకం దుఃఖమస్తి-సాపి న సంభవతీత్యాహుః త్రిభిః ॥ సరిచ్ఛైలేతి ॥ ప్రభో హే ఉద్ధవ సఙ్కర్షణసహితేన, కృష్ణేన, సరిదాదయ-ఆచరితాస్సేవితాః ॥ ౪౯ ॥ తతః కిమిత్యత ఆహుః, పునః పునః, నన్దగోపసుతం, స్మారయన్తి, బత, కైర్లిఙ్గైరిత్యత ఆహుః, శ్రీనికేతైః శ్రియః సౌన్దర్యసంపదో, నికేతైః ఆశ్రయైః, తస్య భగవతః, పదకైః, పదానీవ పదకాని « ఇవే ప్రతికృతౌ ,, ఇతి కప్రత్యయః-తైః-స్మారయన్తీతి పూర్వేణ సంబన్ధః-అతస్తం విస్మర్తుం నైవ శక్నుమః ॥ ౫౦ ॥ కిం చ ॥ గత్యాదిభిః-హృతా-ధీః-యాసాం-తా-వయం - కథం - తం కృష్ణం విస్మరామహే ॥ తతశ్చ స్మారకైర్లిఙ్గైస్తత్స్మృతిరవర్జనీయా - తతశ్చ దుఃఖమపీతి భావః ॥ ౫౧ ॥ తతశ్చేదం దుఃఖం స ఏవ భగవానపనుదత్వితి ప్రార్థయన్తే ॥ హే నాథేతి ॥ బుద్ధ్యా సన్నిధాపితస్య భగవతస్సంబోధనాని హే నాథేత్యాదీని- వృజినార్ణవే దుఃఖాబ్ధౌ-మగ్నం-గోకులమ్-ఉద్ధర - నాహం శక్త ఇత్యత్ర సంబోధయన్తి ॥ హే నాథేతి ॥ ఈశ్వరస్య తవ కిమశక్యమితి భావః ॥ నన్వీశ్వరో నిగృహ్ణాత్యపీత్యత ఆహుః ॥ హే రమానాథేతి « లక్ష్మ్యా సహ హృషీకేశో దేవ్యా కారుణ్యరూపయా - రక్షకస్సర్వసిద్ధాన్తే ,, ఇత్యుక్తరీత్యా కేవలకారుణ్యమూర్త్యా పురుషకారభూతయా లక్ష్మ్యా నిత్య

యతేఽద్ధో మహాత్మనః ॥ ౪౬ ॥ పరం సౌఖ్యం హి నైరాశ్యం స్వైరిణ్యప్యాహ పిఙ్గలా । తజ్జానతీనాం నః కృష్ణే త
థాప్యాశా దురత్యయా ॥ ౪౭ ॥ క ఉత్సహేత సంత్యక్తుముత్తమశ్లోకసంవిదమ్ । అనిచ్ఛతోఽపి యస్య శ్రీరఙ్గాన్న
చ్యవతే క్వచిత్ ॥ ౪౮ ॥ సరిచ్ఛైలవనోద్దేశా గావో వేణురవా ఇమే । సఙ్కర్షణసహాయేన కృష్ణేనాచరితాః ప్ర
భో ॥ ౪౯ ॥ పునః పునః స్మారయన్తి నన్దగోపసుతం బత । శ్రీనికేతైస్తత్పదకైర్విస్మర్తుం నైవ శక్నుమః ॥ ౫౦ ॥ గత్యా
లలితయోదారహాసలీలావలోకనైః । మాధ్వ్యా గిరా హృతధియః కథం తం విస్మరామహే ॥ ౫౧ ॥ హే నాథ
హే రమానాథ వ్రజనాథార్తినాశన । మగ్నముద్ధర గోవిన్ద గోకులం వృజినార్ణవే ॥ ౫౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తతస్తాః కృ
ష్ణసన్దేశైర్వ్యపేతవిరహజ్వరాః । ఉద్ధవం పూజయామాసుర్జ్ఞాత్వాఽఽత్మానమధోక్షజమ్ ॥ ౫౩ ॥ ఉవాస క
తిచిన్మాసాన్ గోపీనాం వినుదన్ శుచః । కృష్ణలీలాకథాం గాయన్ రమయామాస గోకులమ్ ॥ ౫౪ ॥ యావన్త్యహాని నన్ద
స్య వ్రజేఽవాత్సీత్స ఉద్ధవః । వ్రజౌకసాం క్షణప్రాయాణ్యాసన్ కృష్ణస్య వార్తయా ॥ ౫౫ ॥ సరిద్వనగిరిద్రోణీర్వీ
క్షన్ కుసుమితాన్ ద్రుమాన్ । కృష్ణం సంస్మారయన్ రేమే హరిదాసో వ్రజౌకసామ్ ॥ ౫౬ ॥ దృష్ట్వైవమాది గోపీనాం
కృష్ణావేశాత్మవిక్లవమ్ । ఉద్ధవః పరమప్రీతస్తా నమస్యన్నిదం జగౌ ॥ ౫౭ ॥ ఏతాః పరం తనుభృతో భువి గోపవధ్వో గో

యుక్తస్య తవానుగ్రహ ఏవోచిత ఇతి భావః ॥ నన్వేవమపి కాంశ్చిన్నిగృహ్ణన్నేవ దృశ్య ఇత్యత్రాహుః ॥ వ్రజనాథేతి ॥ వ్రజం త్వనుగృహ్ణన్నేవ దృశ్యస ఇత్యభిప్రాయః-తమేవావిష్కుర్వన్తి ॥ హే ఆర్తినాశనేతి ॥ విషజలాశయవ్యాళరాక్షసవర్షమారుతప్రయుక్తపీడాహారిత్వం బహుశో దృష్టమితి భావః ॥ ౫౨ ॥ తత ఇతి ॥ తా గోప్యః శ్రీకృష్ణస్య-సందేశైః వాచికైః - వ్యపేతో విరహజ్వరో యాసాం తాః- అధోక్షజం కృష్ణ-మాత్మానం సర్వాన్తరాత్మానం - జ్ఞాత్వా - కృష్ణసందేశైరధోక్షజమాత్మానం జ్ఞాత్వా వ్యపేతో విరహజ్వరో యాభిస్తా ఇతి వా-ఉద్ధవం-పూజయామాసుః ॥ ౫౩ ॥ ఉవాసేతి ॥ శుచః దుఃఖాని-వినుదన్నపనయన్-రమయామాస సుఖయామాస ॥ ౫౪ ॥ యావన్తీతి ॥ ఉద్ధవో నన్దస్వామికే-వ్రజే యావన్త్య-హాని దినాన్య, వాత్సీత్ ఉవాస-తావన్త్యహాని-శ్రీకృష్ణస్య, వార్తయా, క్షణతుల్యాని, బభూవుః ॥ ౫౫ ॥ సరిదితి ॥ సరిదాదీన్-పశ్యన్-తేషు-ప్రత్యేకం-కృష్ణలీలాప్రశ్నాదిభిః-తం-వ్రజౌకసాం-స్మారయన్-రేమే ॥ ౫౬ ॥ దృష్ట్వేతి ॥ ఏవం ప్రదర్శిత-మాది-ర్యస్య-తద్గోపీనాం-కృష్ణావేశేన, ఆత్మనో మనసో-విక్లబం వైక్లబ్యమధార్ష్ట్యం- దృష్ట్వా-నితరాం - ప్రీతః-ఉద్ధవ,స్తా గోపీ-ర్నమస్యన్ నమస్కరిష్యన్, ఇదం వక్ష్యమాణం - జగౌ - ఉత్తమస్యాత్మనో గోపస్త్రీనమస్కృతిరన్యాయ్యా న భవతీతి ద్యోతయితుం తాసాం మహత్త్వం పఞ్చభిర్జగావిత్యర్థః ॥ ౫౭ ॥ ఏతా ఇతి ॥ ఏతాః గోపవధ్వః - పరం కేవలం-తనుభృతః సఫలజన్మానః తత్ర హేతుం వదన్ గోపవధూర్విశినష్టి ॥ ఏవమిద్ధ - మాత్మని సర్వాన్తరాత్మని గోవిన్ద ఏవ-రూఢః-భావః ప్రేమాత్మకో - యాసాం-తాః-అతస్తావతైవ తనుభృత్త్వమిత్యత ఆహ ॥ యత్ యస్మాద్, భవభియో ముముక్షవః - మునయః శుభాశ్రయమననశీలాః, వయమపి భక్తాశ్చాస్మదాదయః- వాఞ్ఛన్తి, రూఢభావమితి విభక్తివిపరిణామేన సంబన్ధః - యద్రూఢభావత్వమితి వా-యత్ ఏవ

మతః। అనన్తస్య గోవిన్దస్య - కథాసు - రసోఽనురాగో - యస్య, తస్య, బ్రహ్మజన్మభిః శౌక్లసావిత్రయాజ్ఞికైస్త్రిభిః, కిం, కోఽతిశయః, అనన్తకథాసు రసోఽనురాగో యస్య, రసవత్త్వమేవాతిశయావహం న తు బ్రహ్మజన్మ నేతి భావః। యద్వా। అనన్తకథారసస్య - బ్రహ్మజన్మభిశ్చతుర్ముఖజన్మభిరపీత్యర్థః ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ వనువర్ణాశ్రమధర్మానుగ్రాహ్యా నిరూఢభావ - స్తదభావేఽపేకధమాభిర్లబ్ధ ఇత్యఘటితఘటనదక్షేనైశ్వర్యస్స్వయమేవ స్వప్రాప్తౌ కేనాపి వ్యాజేన హేతురితి సంభావయన్నాహ॥ క్వేమా ఇతి॥ ఇమాః స్త్రియః - జాత్యాపి నిహీనా ఇతి భావః - వనచరా ఇత్యనేన సత్సఙ్గాదిసాధనాద్యభావోఽభిప్రేతః, వ్యభిచారశీలా ఇత్యనేన బాధకసద్భావః, ఏవంవిధానాం సర్వథాఽధికారరహితానాం - పరమాత్మని కృష్ణే - నిరూఢభావః - క్వ, దుర్ఘటమేతదితి భావః - యద్యప్యేవం - తథాపీశ్వరః, స్వాత్మయాథాత్మ్యమజానతోఽప్య, నుభజతః - కేనాపి భావేన, అనువర్తమానస్య - సాక్షాత్స్వయమేవ - శ్రేయః - తనోతి - నను ఖలు - అవిదుషామపి శ్రేయఃకార్యకరత్వే దృష్టాన్తమాహ॥ అగదేతి ॥ యథా, అగదరాజ ఔషధశ్రేష్ఠః - ఉపయుక్తః భుక్తః - ఆరోగ్యం - తనోతి - తద్వత్ ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ అత్యన్తాపూర్వశ్చాయం గోపీషు భగవతః ప్రసాద ఇత్యాహ ॥ నాయమితి ॥ అఙ్గే వక్షసి - అహో - నితాన్తరతేః - నితాన్తా ఏకాన్తా, రతిర్యస్యాః, తస్యాః, శ్రియః లక్ష్మ్యాః - నాయం, ప్రసాదోఽనుగ్రహోఽస్తి నళినస్యేవ గన్ధో, రుక్కాన్తిశ్చ, యాసాం - తాసాం - స్వర్యోషితాం స్వర్గాఙ్గనానాం - అప్సరసామపి నాస్తి, అన్యా ఇతరస్త్రియస్తు - కుతః - ప్రసాదవిషయా ఇతి శేషః దూరతో నిరస్తా ఇతి భావః - కోఽసౌ ప్రసాదః - యః, శ్రియా స్వర్యోషిద్భిశ్చ న లబ్ధ, ఇత్యత్రాహ ॥ రాసోత్సవ ఇతి ॥ రాసక్రీడాయాం - కృష్ణస్య - భుజదణ్డాభ్యాం - గృహీత ఆలిఙ్గి

విష్ణ ఏవమఖిలాత్మని రూఢభావాః । వాఞ్ఛన్తి యద్భవభియో మునయో వయం చ కిం బ్రహ్మజన్మభిరనన్తకథారసస్య ॥ ౫౮ ॥ క్వేమాః స్త్రియో వనచరా వ్యభిచారశీలాః కృష్ణే క్వ చైష పరమాత్మని రూఢభావః । నన్వీశ్వరోఽనుభజతోఽవిదుషోఽపి సాక్షాచ్ఛ్రేయస్తనోత్యగదరాజ ఇవోపయుక్తః ॥ ౫౯ ॥ నాయం శ్రియోఽఙ్గ ఉ నితాన్తరతేః ప్రసాదః స్వర్యోషితాం నలినగన్ధరుచాం కుతోఽన్యాః । రాసోత్సవేఽస్య భుజదణ్డగృహీతకణ్ఠలబ్ధాశిషాం య ఉదగాద్వ్రజవల్లవీనామ్ ॥ ౬౦ ॥ ఆసామహో చరణరేణుజుషామహం స్యాం బృన్దావనే కిమపి గుల్మలతౌషధీనామ్ । యా దుస్త్యజం స్వజనమార్యపథం చ హిత్వా భేజుర్ముకున్దపదవీం శ్రుతిభిర్విమృగ్యామ్ ॥ ౬౧ ॥ యా వై శ్రియాఽర్చితమజాదిభిరాప్తకామైర్యోగేశ్వరైరపి యదాత్మని రాసగోష్ఠ్యామ్ । కృష్ణస్య తద్భగవతశ్చరణారవిన్దం న్యస్తం స్తనేషు విజహుః పరిరభ్య తాపమ్ ॥ ౬౨ ॥ వన్దే నన్దవ్రజస్త్రీణాం పాదరేణుమభీక్ష్ణశః । యాసాం హరికథోద్గీతం పునాతి భువనత్రయమ్ ॥ ౬౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ గోపీరనుజ్ఞాప్య యశోదాం నన్దమేవ చ । గోపానామన్త్ర్య దాశార్హో యాస్యన్నారురుహే రథమ్ ॥ ౬౪ ॥ తం నిర్గతం సమాసాద్య నానోపాయనపాణయః । నన్దాదయోఽనురాగేణ ప్రావోచన్నశ్రులోచనాః ॥ ౬౫ ॥ మనసో వృత్తయో నస్స్యుః కృష్ణపాదామ్బుజాశ్రయాః । వా

తః, కణ్ఠః, తేన - లబ్ధా - ఆశిషో - యాభిః, తాసాం, గోపీనాం - ముదగాదావిర్బభూవ, వల్లవీనామిత్యుదగాజ్జగావిత్యేషః ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ కించాసాం భాగ్యం సర్వేషాం దుర్లభమేవ, మమ త్వేతావత్ప్రార్థ్యమిత్యాహ॥ ఆసామితి॥ ఆసాం గోపీనాం చరణరేణుజుషాం, గుల్మలతౌషధీనాం మధ్యే, అహం - కిమపి - స్యాం, కేనాపి తృణకీటాదిరూపేణ తచ్చరణరేణుసంస్పర్శయోగ్యో భవేయమితి, తత్ర హేతుం వదన్ తా విశినష్టి ॥ యా ఇతి ॥ యాః గోప్యః, స్వజన - మార్యాణాం పన్థానం ధర్మం, హిత్వా, శ్రుతిభిః, విమృగ్యాం, ముకున్దస్య - పదవీం భేజుః - ముకున్దస్వరూపరూపగుణానుచిన్తనపరా బభూవురిత్యర్థః ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁ పునస్తా విశినష్టి॥ యా వా ఇతి ॥ యద్భగవతః కృష్ణస్య, చరణారవిన్దం - రాసగోష్ఠ్యాం, స్తనేషు - న్యస్తం నిహితం - తద్యా, గోప్యః - పరిరభ్య, తాపం, ఆన్తరం - బాహ్యం చ జహురితి సంబన్ధః ॥ చరణారవిన్దం విశినష్టి॥ శ్రియా లక్ష్మ్యా - అర్చితం - తథా, ఆప్తకామైః - రజాదిభిశ్చతుర్ముఖాదిభిశ్చ, తథా - యోగీశ్వరైః, రాత్మని చిత్తే చార్చితమ్ ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ ఇత్థం వ్రజౌకసాం నమస్కారార్హతాం ప్రతిపాద్య నమస్కరోతి॥ వన్ద ఇతి ॥ అభీక్ష్ణశః పునఃపునః - నన్దవ్రజస్థానాం, స్త్రీణాం, పాదరజో - వన్దే సేవే - కథంభూతానాం - యాసాం నన్దవ్రజస్త్రీణాం - హరికథోద్గీతం, ఉద్గీతమితి భావే క్తః హరికథోద్గానం, లోకత్రయం - పునాతి - తథాభూతానామ్ ❁ ॥ ౬౩ ॥ ❁ అథేతి॥ అనుజ్ఞాప్య అనుజ్ఞాం యాచిత్వా - ఆమన్త్ర్య పృష్ట్వా, దాశార్హ ఉద్ధవః - యాస్యన్ “ లక్షణహేత్వోః ,, రితి శత్రాదేశః - యాతుం - రథమారురోహ ❁ ॥ ౬౪ ॥ ❁ తమితి ॥ నిర్గతం వ్రజాన్నిష్క్రాన్త - ముద్ధవం - సమాసాద్య, అనురాగేణ, ప్రోచుః - కథంభూతాః - నానావిధాన్యుపాయనాని అర్హణవస్తూని - పాణిషు - యేషాం, అశ్రూణి లోచనయోర్యేషాం - తథాభూతాః ❁ ॥ ౬౫ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ మనస ఇతి ॥ నోఽస్మాకం - మనసో - వృత్తయః - కృష్ణపాదామ్బుజవిషయాః - స్యుః, వాచస్తు, తన్నామ్నా, మభిధా

యిన్య-స్స్యుః, కాయా దేహాస్తు-తన్నమస్కారాదిషు, ప్రవణాః స్యుః ॥ ౬౬ ॥ కర్మభిరితి ॥ యత్రక్వచి దీశ్వరేచ్ఛయా-కర్మానుగుణయా-కర్మభిః పుణ్యాపుణ్యాత్మకైః, భ్రామ్యమాణానాం సంసరతా-మస్మాకం యది . మఙ్గళాచరితాని శుభకర్మాణి-దానాని చ-సన్తి, తర్హి, తైస్తైస్తుభిః-కృష్ణే భగవతి - రతిరనురాగ - స్స్యాదితి-మఙ్గళాని చరితప్రదర్శనార్థం దానైరిత్యుక్తమ్ ॥ ౬౭ ॥ ఏవమితి॥ హే నరాధిప రాజన్, ఇత్థం-గోపైః కర్తృభిః-కృష్ణభక్త్యాకరణభూతయా-సభాజితః సమ్మానితః- స ఇతి పృథక్పదం వా, ఉద్ధవః-కృష్ణేన-పాలితాం-లాలితామితి పాఠే, అనురఞ్జితాం-మధురాం-పునరాజగామ ॥ ౬౮ ॥ తతః కృష్ణాయ-నమస్కృత్య, ప్రీత్యాహర్షేణ, వ్రజౌకసాం-భక్త్యుత్కర్షం, ప్రాహ ॥ వాసుదేవాయ కృష్ణాయ-రామాయ, రాజ్ఞే ఉగ్రసేనాయ చో-పాయనాని-నన్దాదిభిస్సమర్పితాన్యర్హవస్తూన్య-దాత్సమర్పితవాన్ ॥ ౬౯ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే సప్తచత్వారింశోఽధ్యాయః ****************

పూర్వం త్రివక్రయాఽక్రూరేణ చ ప్రార్థితో భగవాన్ తయోః గృహాన్ ప్రత్యేష్యామీత్యుక్తవానిత్యుక్తం-అధునాస్య వచస్సత్యాపయితుం భగవాంస్తద్గృహాన్ గత్వా తదిష్టం చకారేత్యనువర్ణయత్యష్టచత్వారింశేన ॥ అథేత్యాదినా॥ అథోద్ధవాగమనానన్తరం-విజ్ఞాయ-ఆగమిష్యామీత్యుక్తం త్రివక్రాక్రూరయోరభిప్రేతం చానుస్మృత్య - తత్ర హేతు-స్సర్వాన్తరాత్మా-అత ఏవ-సర్వదర్శనః-యుగపత్సర్వార్థసాక్షాత్కర్తా- తావ-త్కామేన - తప్తాయాః-సైరన్ధ్ర్యాః-ప్రియ-మిచ్ఛ-న్కర్తుమి

చోఽభిధాయినీర్నామ్నాం కాయస్తత్ప్రహ్వణాదిషు ॥ ౬౬ ॥ కర్మభిర్భ్రామ్యమాణానాం యత్ర క్వాపీశ్వరేచ్ఛయా। మఙ్గళాచరితైర్దానై రతిర్నః కృష్ణ ఈశ్వరే॥ ౬౭ ॥ ఏవం సభాజితో గోపైః కృష్ణభక్త్యా నరాధిప। ఉద్ధవః పునరాగచ్ఛన్మథురాం కృష్ణపాలితామ్॥ ౬౮ ॥ కృష్ణాయ ప్రణిపత్యాహ భక్త్యుద్రేకం వ్రజౌకసామ్। వాసుదేవాయ రామాయ రాజ్ఞే చోపాయనాన్యదాత్॥ ౬౯ ॥ ****************************

****** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, సప్తచత్వారింశోఽధ్యాయః ******

శ్రీశుక ఉవాచ । అథ విజ్ఞాయ భగవాన్ సర్వాత్మా సర్వదర్శనః । సైరన్ధ్ర్యాః కామతప్తాయాః ప్రియమిచ్ఛన్ గృహం యయౌ॥ ౧ ॥ మహార్హోపస్కరైరాఢ్యం కామోపాయోపబృంహితమ్ । ముక్తాదామపతాకాభిర్వితానశయనాసనైః॥ ౨ ॥ ధూపైస్సురభిభిర్దీపైస్స్రగ్గన్ధైరపి మణ్డితమ్। కామశాస్త్రశ్రుతాలేఖ్యైర్నానావర్ణైస్సుశోభనైః॥ ౩॥ గృహం తమాయాన్తమవేక్ష్య చాసనాత్సద్యస్సముత్థాయ సుజాతసమ్భ్రమా । యథోపసఙ్గమ్య సఖీభిరచ్యుతం సభాజయామాస సదాసనాదిభిః ॥ ౪ ॥ అథోద్ధవస్సాధు తయాఽభిపూజితో న్యషీదదుర్వ్యామభిమృశ్య చాసనమ్ । కృష్ణోఽపి తూర్ణం శయనం మహాధనం వివేశ లోకాచరితాన్యనువ్రతః॥ ౫ ॥ సా మజ్జనాలేపదుకూలభూషణస్రగ్గన్ధతామ్బూలసుధాసవాదిభిః। ప్రసాధితాత్మోపససార మాధవం సవ్రీళలీలాస్మితవిభ్రమేక్షితైః॥ ౬ ॥ ఆహూయ కాన్తాం నవసఙ్గమహ్రియా విశఙ్కితాం కఙ్కణభూషితే కరే । ప్రగృహ్య శయ్యామధివేశ్య రామయా

తి శేషః ॥ ౧ ॥ గృహమనువర్ణయతి ద్వాభ్యాం-మహార్హైరనర్ఘ్యైర్గృహోపకరణైః - రాఢ్యమన్వితం-కామోపాయైః క్రీడోపకరణైరుపబృంహితం సమృద్ధం-వితానైర్విపులైః-శయనాసనైశ్శయ్యాదిభిః వితానైః గృహోపరిగృహైః-శ్శయనాదిభిశ్చేతి వా, సురభిభిర్దీపైః-స్రగ్భిర్గన్ధైశ్చ, మణ్డితమలఙ్కృతం-తథా - నానావర్ణైస్సుశోభనైస్సున్దరైశ్చ - కామశాస్త్రశ్రుతాలేఖ్యైః కామశాస్త్రోపదిష్టైః రతిబన్ధాదిభిరాలేఖ్యై-రభిమణ్డితమ్ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ గృహమిత్యుక్తవిధం గృహం ప్రత్యా-యాన్తం, కృష్ణ-మవలోక్య-సుజాతస్సమ్భ్రమో యస్యాస్సా, సైరన్ధ్రీ, సద్యః తదైవా, సనా-త్సముత్థాయ, సఖీభిస్సహ-యథాయథోచితం-ఉపసఙ్గమ్య అభిసమేత్య, సమీచీనై-రాసనాదిభిః-ఆదిశబ్దాదర్ఘ్యాదిభిశ్చ, సభాజయామాస పూజయామాస ॥ ౪ ॥ అథేతి॥ అథో,ద్ధవ-స్తయా సైరన్ధ్ర్యా-సాధు యథా తథా - అభిపూజిత-స్తయా, సమర్పిత, మాసనం-అభిమృశ్య సంస్పృశ్య ఉర్వ్యామేవ-న్యషీదత్ ఉపవివేశ - నత్వాసనే భగవతా సామ్య మనుచితం మన్వానః కేవల ముర్వ్యామేవ ఉపవిష్టవానిత్యర్థః-కృష్ణస్తు, లోకానాం కాముకానాం-చరితాని చేష్టితాన్య-నువ్రతః అనుసరన్ - తూర్ణం నహీనం కైశ్చిదప్యనధిరూఢం - మహాధనమనర్ఘం-శయనం పర్యఙ్క, మావివేశ ॥ ౫ ॥ సేతి ॥ సా సైరన్ధ్రీ-మజ్జనాదిభిః ప్రసాధితో యోగ్యతామాపాదిత - ఆత్మా దేహో-యయా-సవ్రీడం-య-ల్లీలయా-ఉద్గతం-స్మితం-త-ద్యేషు-విభ్రమేషు - తద్యుక్తై-ర్వీక్షితై-రుపలక్షితా-మాధవ-ముపససారోపజగామ ॥ ౬ ॥ ఆహూయేతి॥ నవసఙ్గమే విషయే- యా-హ్రీర్లజ్జా-తయా-విశఙ్కితాం సఙ్కుచన్తీం లజ్జమానామిత్యర్థః-తాం కాన్తాం-ఆహూయ, కఙ్కణేన-భూషితే-హస్తే- గృహీత్వా - శయ్యామధివేశ్య-విలేపార్పణమేవ పుణ్యలేశో యస్యా

స్తయా-రామయా-సహ, రేమే॥ అనులేపార్పణాదన్యత్తస్యాః పుణ్యం నాస్తీతి దర్శయితుం లేశేత్యుక్తమ్ ॥ ౭ ॥ సేతి ॥ వి ఘ్రన్తీ సన్నిహితత్వాదనన్తచరణమితి విభక్తిపరిణామేన సంబన్ధః అనన్తస్య భగవతశ్చరణం జిఘ్రన్తీ తేనానన్తచరణేన హేతునా-అనఙ్గేన కామేన-తప్తయోః, స్తనయోః, ఉరసోఽక్ష్ణోశ్చ-రుజః పీడాః-మృజన్తీ అపనయన్తీ-కుచాదిషు నిధాపనేన తద్గతాః పీడాః నిరాకుర్వన్తీత్యర్థః-స్తనాన్తరగతం కుచమధ్యగతం యథా తథా, కాన్తం ప్రియతమం-ఆనన్దఘనం భగవన్తం-దోర్భ్యాం-మాలిఙ్గ్య, అతిదీర్ఘం బహుకాలానువృత్తం-తాపమనఙ్గతాపం-మజహాత్ తత్యాజ ॥ ౮ ॥ సైవమితి॥ సా సైరన్ధ్రీ కైవల్యం ప్రకృతిసంబన్ధరాహిత్యం, తస్య, నాథం-మోక్షదం యోగిభిరపి-దుష్ప్రాపం-తం భగవన్తమేవమిత్థం-కేవలమఙ్గరాగార్పణేనైవ హేతుభూతేన-సుఘూయేతి శేషః॥ దుర్భగా భాగ్యహీనా-ఇదం వక్ష్యమాణమయాచత॥ అహో ఇతి ఖేదే, సాక్షాన్నిరతిశయపురుషార్థమాత్మమోక్షదం ప్రాప్యాపి కేవలం తుచ్ఛమేవాయాచత దుర్భగేతి మునిః ఖిద్యతి ॥ ౯ ॥ యాచ్ఞామేవాహ॥ ఆహేతి ॥ హే అమ్బురుహేక్షణ తవ-సఙ్గం-త్యక్తుం, నోత్సహే న ప్రభవామి, హే ప్రేష్ఠ మయా సహ, కతిచిద్దినాని-రమస్వ, అత్ర, ఇహ మద్గృహే, ఉష్యతాం త్వయేతి శేషః-ఏవమాహ ॥ ౧౦ ॥ తస్యా ఇత్థం యాచమానాయై సైరన్ధ్ర్యై-మానయిత్వా మధురభాషణాదిభిస్సమ్మాన్య కామమేవ వరం-తం-దత్వా, యాచితం సఫలీకర్తుం పునరేష్యామీత్యుక్త్వేత్యర్థః-సర్వేశః స్వోపదిష్టహితగ్రహణోపయుక్తతన్నోనియమనశక్తః, మానదః సమ్మానాచరణశీలః-అత-స్తస్యై వం సమ్మానం కామవరదానం చ యుక్తమితి భావః॥ ఉద్ధవేన సహ, సర్వసంపత్సమృద్ధం స్వగృహమాజగామ ॥ ౧౧ ॥ దు

రేమేఽనులేపార్పణపుణ్యలేశయా॥ ౭ ॥ సాఽనఙ్గతప్తకుచయోరురసస్తథాఽక్ష్ణోర్జిఘ్రన్త్యనన్తచరణేన రుజో మృజన్తీ । దోర్భ్యాం స్తనాన్తరగతం పరిరభ్య కాన్తమానన్దమూర్తిమజహాదతిదీర్ఘతాపమ్ ॥ ౮ ॥ సైవం కైవల్యనాథం తం ప్రాప్య దుష్ప్రాపమీశ్వరమ్ । అఙ్గరాగార్పణేనాహో దుర్భగేదమయాచత॥ ౯ ॥ ఆహోష్యతామిహ ప్రేష్ఠ దినాని కతిచిన్మయా । రమస్వ నోత్సహే త్యక్తుం సఙ్గం తేఽమ్బురుహేక్షణ॥ ౧౦ ॥ తస్యై కామవరం దత్వా మానయిత్వా చ మానదః । సహోద్ధవేన సర్వేశస్స్వధామాగాత్సమృద్ధివత్॥ ౧౧ ॥ దురారాధ్యం సమారాధ్య విష్ణుం సర్వేశ్వరేశ్వరమ్ । యో వృణీతే మనోగ్రాహ్యమసత్త్వాత్కుమనీష్యసౌ ॥ ౧౨ ॥ అక్రూరభవనం కృష్ణస్సహరామోద్ధవః ప్రభుః। కించిచ్చికీర్షయా ప్రాగాదక్రూరప్రియకామ్యయా॥ ౧౩ ॥ స తాన్నరవరశ్రేష్ఠానారాద్వీక్ష్య స్వబాన్ధవాన్ । ప్రత్యుత్థాయ ప్రముదితః పరిష్వజ్యాభ్యనన్దత॥ ౧౪ ॥ ననామ కృష్ణం రామం చ స తాభ్యామభివాదితః । పూజయామాస విధివత్కృతాసనపరిగ్రహాన్॥ ౧౫ ॥ పాదావనేజనీరాపో ధారయఞ్ఛిరసా నృప । అర్హణేనామ్బరైర్దివ్యైర్గన్ధస్రగ్భూషణోత్తమైః॥ ౧౬ ॥ అర్చిత్వా శిరసాఽఽనమ్య పాదావఙ్కగతౌ మృజన్ । ప్రశ్రయావనతోఽక్రూరః కృష్ణరామావభాషత॥ ౧౭ ॥ దిష్ట్యా పాపో హతః కంసస్సానుగో వామి

ర్భగేత్యుక్తం తస్యా దౌర్భాగ్యమేవ స్పష్టయతి ॥ దురారాధ్యమితి ॥ దురారాధ్యం భక్తిప్రపత్తివ్యతిరిక్తోపాయేన దుష్ప్రాప్యం-సర్వేశ్వరో బ్రహ్మా, తస్యాపీశ్వరం, భగవన్తం, సమారాధ్య కేవలమఙ్గరాగదానేనైవ ప్రసాద్య, యా సైరన్ధ్రీ-మనోగ్రాహ్యం శబ్దాదివిషయసుఖం, అసత్త్వాదసాధుత్వాత్తుచ్ఛత్వాత్-తద్యతోఽయాచత-తతోఽసౌ సైరన్ధ్రీ-కుమనీషీ కుబుద్ధిర్యస్మాద్దుర్భగేతి భావః ॥ ౧౨ ॥ ఏవం సైరన్ధ్ర్యా మనోరథం సఫలీచకారేత్యుక్తం-అథాక్రూరాభిమతం సఫలీకర్తుం తద్గృహం జగామేత్యాహ॥ అక్రూరభవనమితి॥ కంచిద్ధస్తినాపురప్రస్థాపనం-కారయితుమిచ్ఛయా-తావద్రామోద్ధవాభ్యాం సహితో, భగవాన్ కృష్ణః-అక్రూరస్య, ప్రియం కర్తుమిచ్ఛయా-తస్య-భవనం ప్రతి-ప్రాగాత్ ॥ ౧౩ ॥ స ఇతి॥ సోఽక్రూరః-తావ-న్నరవరేభ్యోఽపి శ్రేష్ఠాన్-రామకృష్ణోద్ధవాన్-ఆరాద్దూరత ఏవ, వీక్ష్య-ప్రత్యుత్థాయ-నితరాం ముదితః-పరిష్వజ్య-అభ్యనన్దత-అభినన్దితవాన్ ॥ ౧౪ ॥ ననామేతి ॥ సోఽక్రూరః కృష్ణం-రామఞ్చ-ననామ వవన్దే చకారాదుద్ధవం చ తథా-తైః, రామకృష్ణోద్ధవైరప్యభివాదితః-కృతాసనపరిగ్రహాన్ తాన్, విధివత్, పూజయామాస ॥ ౧౫ ॥ పాదేతి హే నృప-సోఽక్రూరః-పాదౌ, అవనిజ్యన్తే ప్రక్షాళ్యన్తే-యాభిస్తథాభూతా-ఆపః, ఇతిచ్ఛేదః-విశేషణస్య ద్వితీయాన్తత్వాత్-ఆః సర్వత శ్శిరసా-ధారయన్-అర్హణేనార్ఘ్యాదినా-అమ్బరాదిభిశ్చ, అర్చిత్వా దివ్యైరితి పూర్వోత్తరాన్వయి-అఙ్కగతౌ ఉత్సఙ్గే నిధాపితౌ-పాదౌ-శిరసా-ప్రణమ్య, మృజన్-స్వోత్తరీయేణేతి శేషః-యద్వా, సంవహన్ ప్రశ్రయేణ వినయేన నమ్రః-కృష్ణరామౌ ప్రత్యభాషత ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ భాషితమేవాహ ॥ దిష్ట్యేత్యాదినా॥ దిష్ట్యా అయమానన్ద ఇత్యర్థః-కిం సానుగః సానుచరః-పాపాత్మా-కంసో, హతః-వాం యువయో-రిదం-కులం-దురన్తాత్ పారాత్ కృచ్ఛ్రాత్ సంకటాద్దుఃఖాదుద్ధృ

తం-సమేధితంసమ్యగ్వర్ధితంచేతి * ॥ ౧౮ ॥ *యదుక్తం త్వద్భ్య ఏవ యోరిత్యాహ ॥ యువామితి ॥ ప్రధానపురుషౌ-శ్రేష్ఠపురుషౌ-పురుషోత్తమావిత్యర్థః॥ జగతో-హేతూ కారణభూతౌ-అత ఏవ-జగన్మయౌ-స్వార్థే మయట్ ॥ జగద్రూపౌ-ప్రధానపురుషావితి విశేషణవ్యావర్త్యం దర్శయతి॥ భవద్భ్యాం వినా-పరముత్కృష్టం-కించిదపి-నాస్తీతి-భవన్తావేవ సర్వోత్కృష్టావిత్యర్థః॥ జగన్మయావిత్యస్య వ్యావర్త్యమాహ॥ న చాపరమితి ॥ అపరమన్యత్-తదతదాత్మకం - నాస్తీత్యర్థః-యద్వా-ప్రధానపురుషావిత్యనేన ప్రకృతిపురుషశరీరకత్వం వివక్షితం "యస్యావ్యక్తం శరీరం యస్యాక్షరం శరీరం" ఇతి ప్రకృతిపురుషయోః పరమాత్మశరీరత్వశ్రవణాచ్ఛరీరవాచిశబ్దానామపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచినాం గవాదిశబ్దానాం వ్యక్తిపర్యన్తబోధకత్వవదాత్మపర్యన్తబోధకత్వాత్తత్సామానాధికరణ్యోపపత్తేః - జగద్ధేతూ ఇత్యనేన ప్రకృతిపురుషశరీరకత్వవేషేణ జగదుపాదానత్వం విశేష్యాకారేణ తన్నిమిత్తత్వం చాభిప్రేతం - యతో విశిష్టాకారేణోపాదానత్వ - మత ఏవ కార్యస్య కారణాదభిన్నత్వాత్తద్వ్యతిరిక్తం నాస్తీత్యభిప్రాయేణోక్తం - జగన్మయా న చాపరమితి॥ జగన్మయావిత్యన్వయముఖేన జగత్తాదాత్మ్యోక్తిః-న చాపరమితి వ్యతిరేకముఖేనేతి వివేకః - న చాస్తి పరమిత్యనేన నిమిత్తకారణాన్తరవ్యుదాసః - యువయోర్జగదుదయవిభవలయైకకారణత్వాద్యథాత్మసంకల్పం కంసాదిసంహారస్స్వకులోద్ధారశ్చోచిత ఏవేతి భావః * ॥ ౧౯ ॥ * నను లోకే వివిధకార్యవర్గాణాం వివిధోపాదానకత్వదర్శనాత్కథం జగతోఽస్మదేకకారణత్వం - కథం వైకస్య మమానేకదేవమనుష్యాదిపదార్థాత్మకత్వ - మత ఆహ ॥ ఆత్మసృష్టమితి ॥ స్వశక్తిభిస్స్వవిశేషణభూతైః ప్రకృతిపురుషకాలైః- ఆత్మసృష్టం- ఆత్మనః ప్రకృతిపురుషశరీరకాత్స్వస్మాదుపాదానభూతాత్ - సృష్టం ఆత్మనా ప్రకృతిపురుషయోర్నియన్త్రా స్వేన - సృష్ట - మిత్యర్థద్వయమత్ర తన్త్రేణ వివక్షితం - అనేనోపాదానాన్తరస్య నిమిత్తాన్తరస్య చ వ్యావృత్తిః - ఇదం, నామరూపవిభాగవిభక్తం చిదచిదాత్మకం, విశ్వ - మన్వావిశ్య నియన్తృతయాఽన్తరాత్మతయా చానుప్రవిశ్య - హే బ్రహ్మన్ - బహుధా - ఈయసే ప్రతీయసే - ఈయత ఇతి పాఠే భవానిత్యధ్యాహారః - స్వాత్మన్యాధారభూతే స్వేనైవ కర్త్రా స్వాత్మానం ప్రకృతిపురుషశరీరకం జగద్రూపేణ పరిణమయ్య తత్తస్మిన్ నియన్తృతయాఽఽత్మత్వేన చాను

దంకులమ్ । భవద్భ్యాముద్ధృతం కృచ్ఛ్రాద్దురన్తాచ్చ సమేధితమ్॥ ౧౮ ॥ యువాం ప్రధానపురుషౌ జగద్ధేతూ జగన్మయౌ । భవద్భ్యాం న వినా కించిత్పరమస్తి న చాపరమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఆత్మసృష్టమిదం విశ్వమన్వావిశ్య స్వశక్తిభిః । ఈయసే బహుధా బ్రహ్మన్ శ్రుతిప్రత్యక్ష * గోచరః॥ ౨౦ ॥ యథా హి భూతేషు చరాచరేషు మహ్యాదయో యో

ప్రవిశ్య స్వపర్యన్తదేవమనుష్యాదిశబ్దబుద్ధివిషయతయా నానా ప్రతీయస ఇత్యర్థః - అనేన కృత్స్నం విశ్వం ప్రతి పరమపురుషస్యైకస్యైవ ప్రకృతిపురుషకాలశరీరకత్వవేషేణోపాదానత్వం స్వస్వరూపేణ నిమిత్తత్వం తదుభయకారణత్వోపయుక్తసర్వజ్ఞత్వ సర్వశక్తిత్వాదిగుణయుక్తత్వం దేవాదిబుద్ధిశబ్దయోరాత్మభూతతత్పర్యన్తత్వం చోక్తం భవతి, నను లౌకికానాం దేవాదిబుద్ధిశబ్దయోః దేవాదిమాత్రవిషయత్వేనానుభవసిద్ధత్వాత్కథం తయోస్త్వత్పర్యన్తతా - విశ్వస్య మదేకోభయకారణత్వే చ కిం ప్రమాణ - మిత్యత స్తం విశినష్టి । శ్రుతిప్రత్యక్షగోచర ఇతి ॥ శ్రుతిప్రత్యక్షయోః - గోచరో విషయః "తద్ధైతత్పశ్యన్నృషిర్వామదేవః ప్రతిపేదే అహం మనురభవం సూర్యశ్చ కక్షీవానృషిరస్మి విప్ర" ఇతి శ్రుతిప్రసిద్ధానాం సాక్షాత్కృతబ్రహ్మపర్యన్తస్వాత్మయాథాత్మ్యానాం తత్పర్యన్తత్వేన గృహీతచిదచిద్వాచిశబ్దశక్తీనాం వామదేవాదీనాం-ప్రత్యక్షస్య "అయమాత్మా బ్రహ్మ-తత్త్వమసి-ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ" ఇత్యాదిశ్రుతీనాం చోక్తవిధత్వేన విషయ ఇత్యర్థః॥ న హి దేహాత్మభ్రమవత్స్వతన్త్రాత్మభ్రమయుక్తలౌకికానుభవమాత్రేణ దేవాదిబుద్ధిశబ్దానాం తత్పర్యన్తత్వహానిరితి భావః॥ శ్రుతిప్రత్యక్షగోచరమితి పాఠే క్రియావిశేషణమ్ * ॥ ౨౦ ॥ *ఉక్తమేవోపాదానకారణత్వం కారణస్య తదవస్థాయామేకత్వేనావస్థితస్య వికార్యావస్థాయాం నానాత్వేన భానం చ సదృష్టాన్తముపపాదయతి ॥ యథా హీతి ॥ దృష్టాన్తే యోనిష్విత్యస్య ఇత్యాదిః దార్ష్టాన్తికే ఆత్మయోనిష్విత్యాత్మశబ్దప్రయోగాత్ స్వ-మహ్యాదయో-యోనయః ఉపాదానకారణాని-యేషాం- తేషు - చరాచరాత్మకేషు - భూతేషు - వ్యష్టిభూతేషు, మహ్యాదయః-సమష్టయః-నానా-భాన్తి- కారణాని సమష్టిభూతాన్యేవైకైకశోఽవస్థితాన్యనేకకార్యాత్మనా భాన్తీతి దృష్టాన్తార్థః॥ ఏవం భవాన్- కేవలః ఏకరూపః, అవిభక్తనామరూపప్రకృతిపురుషకాలశరీరకః, ఆత్మా, యోనిః కారణం, యేషాం- తేషు, వ్యష్టిసమష్ట్యాత్మకసర్వపదార్థేషు, బహుధా-విభాతి, యోనిష్వాత్మయోనిష్విత్యుభయత్ర సప్తమీనిర్దేశస్యాయమభిప్రాయః, అవస్థాభేదమాత్రమేవ, న తు కార్యం నామ కారణాదతిరిక్తం వస్త్వస్తీతి కార్యావస్థాదశాయాం కారణమేవ తత్తత్కార్యాఖ్యావస్థావి

౨౦ ॥ శ్లో * పా ॥ గోచరమ్

శేషవిశిష్టతయా బహుధా ప్రతిభాతీతి - న కేవలం తవ కారణతయైవ కార్యతాయాం బహుధా భానమపి త్వన్తరాత్మతయాఽపీత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి ॥ ఆత్మేతి ॥ అయంభావః యథైకస్య జీవస్య క్రమేణ దేవమనుష్యాద్యనేకశరీరవిశిష్టత్వాకారేణ బహుధా ప్రతీతిః - యథా చ, సౌభర్యాదేర్యుగపదనేకశరీరవిశిష్టత్వవేషేణ-తథా భవతః కృత్స్నచిదచిదన్తరాత్మత్వాత్తత్తచ్చిదచిద్విశిష్టతాకారేణ బహుధా భానమితి - నను జీవదృష్టాన్తేన యద్యేకస్యానేకధా తత్తచ్ఛరీరవిశిష్టతాకారేణ భానం-తర్హి-తద్వదేవ కర్మవశ్యతాపత్తిరిత్యతో విశినష్టి ॥ ఆత్మతన్త్ర ఇతి ॥ స్వతన్త్రః- అకర్మవశ్య ఇత్యర్థః-న హ్యేకస్యానేకధాఽవస్థానమేవ కర్మవశ్యత్వాపాదకం-అపితు సుఖదుఃఖాదిభోక్తృత్వం-తత్తు న తవాస్తి, తథా చ శ్రూయతే « అనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతీ,,తి భావః - అనేన జీవవైలక్షణ్యం సూచితమ్ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ తదేవోపపాదయతి ॥ సృజసీతి ॥ స్వశక్తిభిః కార్యోపయుక్తస్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణాత్మకైః-రజఆద్యాఖ్యైః-ప్రకృతిగుణైః-విశ్వం-సృజసి లుమ్పసి హరసి-పాసి రక్షసి - రజఃప్రచురచతుర్ముఖాఖ్యజీవశరీరకత్వవేషేణ సృజసి-తమఃప్రచురరుద్రాఖ్యజీవశరీరకత్వవేషేణ లుమ్పసి - సత్త్వప్రవర్తకస్వావతారేణ పాసీత్యర్థః-యద్యప్యేవ,మథాఽపి,తైః-గుణైః , కర్మభిః రజఆదిగుణమూలకసృష్ట్యాదివ్యాపారైశ్చ , నచ బధ్యసే-గుణపారవశ్యాభావాత్సృష్ట్యాదికర్మణాంపుణ్యాపుణ్యమూలకత్వాభావాచ్చ సుఖదుఃఖాదిభోక్తృత్వాపాదకకర్మబన్ధో నాస్తీత్యర్థః॥ బన్ధాభావహేతూపన్యాసేన బన్ధహేతుం నిరాకుర్వన్విశినష్టి ॥ జ్ఞానాత్మన ఇతి ॥ జ్ఞానాత్మనః స్వస్వరూపేణావస్థితస్య- స్వత ఏవ నిరస్తనిఖిలదోషస్య - సమస్తకల్యాణగుణస్య - గుణపారవశ్యపుణ్యాపుణ్యరూపకర్మాన్వయరహితస్య-తవ-బన్ధహేత్వభావాత్ప్రత్యుత బన్ధప్రతిభటధర్మయోగాచ్చ న బన్ధశఙ్కాహేతుసంభావనాపీత్యర్థః - జీవస్తూక్తవిధత్వవిపరీత ఇతి భావః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ తదేవం స్వేనరూపేణావస్థితస్య జీవవైలక్షణ్యాపాదకగుణకర్మాన్వయాభావస్తత ఏవ బన్ధాభావశ్చోక్తః, అథ సజీవశరీరకస్యాపి జీవగతబన్ధమోక్షాద్యస్పర్శమాహ॥ దేహాద్యుపాధేరితి ॥ దేవమనుష్యాదిదేహాదిరూపోపాధేః - రనిరూపితత్వాత్ భోగార్థతయా నిరూపితత్వాభావాత్-తదాత్మనః జీవాన్తరాత్మనః-తవ, భవస్సంసారః, సాక్షాన్నాస్తి-శరీరభూత

సిమభాన్తి నానా । ఏవం భవాన్కేవల ఆత్మయోనిష్వాత్మాఽఽత్మతన్త్రో బహుధా విభాతి॥ ౨౧ ॥ సృజస్యథో లుమ్పసి పాసి విశ్వం రజస్తమస్సత్త్వగుణైస్స్వశక్తిభిః ❀ । న బధ్యసే తద్గుణకర్మభిర్వా జ్ఞానాత్మనస్తే క్వ చ బన్ధహేతుః॥ ౨౨ ॥ దేహాద్యుపాధేరనిరూపితత్వాద్భవో న సాక్షాచ్చ ❀ తదాత్మనస్స్యాత్। అతో న బన్ధస్తవ నైవ మోక్షస్స్యాతాం నికామం త్వయి నోఽవివేకః॥ ౨౩ ॥ త్వయోదితోఽయం జగతో హితాయ యదా యదా వేదపథః పు

జీవస్యైవేతి భావః-యథా నృసింహశ్వేతకేశాదిత్రైశ్చైవ్యం దేహగతం-నత్వాత్మగతం,తద్వత్-భిదాత్మనస్స్యాదితి పాఠాన్తరం-తదా భిదాఽఽత్మన ఇత్యేవం దృష్టాన్తోఽభిప్రేతః యథా శరీరగతా దేవత్వమనుష్యత్వాదిభిదా,న తదాత్మనస్సాక్షాత్స్యాదపితు శరీరద్వారా,తథా,జీవగతో భవోఽపి న సాక్షాత్తవ స్యాదపితు జీవద్వారా-స్వరూపతస్తు భవాన్వయరహిత ఏవ భవానిత్యర్థః॥ యద్వా ॥ ఆత్మన ఇతి హేతుగర్భమిదం విశేషణం ఆత్మనః చిదచిదన్తరాత్మత్వాత్తవ,న శరీరభూతచిదచిద్గతాభిదాఽసి,నహి శరీరగతబాల్యాదిభిదా శరీరిణి ప్రసజతీతి భావః ॥ నను శరీరగతధర్మాన్వయరహితేఽపి జీవ ఇవ భవాన్వయో దుర్వార ఇత్యత ఆహ ॥ దేహాద్యుపాధేరనిరూపితత్వాద్భవో నేతి ॥ జీవస్య కర్మమూలకసుఖదుఃఖాదిభోగార్థతయా కరణకలేబరాద్యుపాధేర్నిరూపితత్వాద్భవోఽస్తి,తవ తు క్రీడార్థతయేతి న భవోఽస్తీతి భావః॥ అతః యతో న భవోఽస్త్యతః, బన్ధః భవనిదానభూతః కర్మబన్ధః,నాస్తి,తస్మాన్మోక్షశ్చ నాస్తి,బన్ధాభావాత్తదవధికమోక్షశ్చ నాస్తి,అత-స్తావుభౌ న స్యాతామితి నఞావృత్త్యా వాక్యభేదేనాన్వయః-అతో-బన్ధో మోక్షశ్చ న స్యాతామితి ॥ అన్వయే తు నఞ ఇతరవైయర్థ్యం-ప్రత్యేకాన్వయే తు స్యాతామితి ద్వివచనాన్వయానుపపత్తిః-యద్వా - నఞ్భ్యాం బన్ధమోక్షయోః ప్రత్యేకమేవ నిషేధ్యత్వావగతేర్నఞోశ్చ ప్రత్యేకమేవ క్రియాన్వయిత్వావగమస్వారస్యాచ్చ స్యాతామితి ద్వివచనమతన్త్రం స్యాదిత్యర్థః ॥ నన్వేవమపి రామకృష్ణాదిమనుష్యాదిరూపభాగతః కర్మవశ్య ఇత్యత ఆహ ॥ సకామస్త్వయీతి॥ సః రామకృష్ణాదిరూపదేహాద్యుపాధిః - కామ్యత ఇతి కామః కేవలం స్వేచ్ఛామూలకో-న తు కర్మమూలక ఇత్యర్థః , తర్హి-తథా సర్వైః కిం నావసీయత ఇత్యత ఆహ ॥ నోఽవివేక ఇతి॥ నోఽస్మాకమితి అవివేకః-జీవేశ్వరయాథాత్మ్యవివేకాభావప్రయుక్తత్వద్దేహాద్యుపాధేః కర్మమూలత్వోద్భావనమిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ నను దేహాద్యుపాధేః-కర్మమూలత్వ-మత ఏవ తత్ఫలమూలసుఖదుఃఖాద్యఖిలభోగార్థత్వం చ జీవేషు సిద్ధం .మద్దేహాద్యుపాధేర్యది చైకమూలత్వే కిం తత్ప్రయోజనమిత్యత ఆహ॥ త్వయోదిత ఇతి ద్వాభ్యాం జగతో హితార్థత్వం,యః-త్వయోపదిష్టః పురాణో-వేదమార్గః త్వన్నిశ్వసితభూతవేదబోధితో ధర్మమార్గః-స- యథా,అసద్భిః సమీహితాసాధనైః ప్రత్యూతా,న ధ్రావహ్యైః-పాషణ్డపథైః

౨౩ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ భిదాఽఽత్మనస్స్యాత్

వేదపథవిరోధిభిః-బాధ్యేత-తదా-భవాన్-సత్వగుణంశుద్ధసత్వమయం-విగ్రహం-బిభర్తి«యదాయదాహిధర్మస్య-పరిత్రాణాయసాధూనా»మితిశ్లోకద్వయోక్తప్రయోజనార్థ-మవతరసి-నతుకర్మఫలభోగార్థం-జీవవజ్జన్మమరణాదిమచ్ఛరీరద్వారాజాయసఇతిభావః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ సఇతి ॥ యో-రామాదిరూపేణావతీర్ణ-స్స-త్వం, హేప్రభో,అధునా,ఇహలోకే-వసుదేవగృహే, స్వాంశేనబలరామేణసహ, సఙ్కల్పరూపేణజ్ఞానేనవా, అవతీర్ణోఽసి, కింకర్తుం,సురేతరాణామసురప్రకృతీనాం,రాజ్ఞాంకంసాదీనాం-అక్షౌహిణీనాం, యాని,శతాని, తేషాం-వధేన-భూమే-ర్భార-మపనేతుంనిరాకర్తుం,అముష్యయాదవస్య,యశో-వితన్వన్ «లక్షణహేతో్వః» రితిశత్రాదేశః,విస్తారయితుంచేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ ఇత్థం-భగవన్తంస్తుత్వా సంప్రతితదాగమనేనాత్మతదనుబన్ధినాంకృతార్థతామావిష్కరోతి ॥ అద్యేతి ॥ హే-ఈశ,అధునా-నోఽస్మాకం-వసతయః గృహాః-భూరిభాగాఃబహుభాగ్యవత్యః, తత్రహేతుంవదన్భగవన్తంవసతీశ్చవిశినష్టి ॥ హేఽధోక్షజ జగద్గురు-స్త్వం, యాఃవసతీః,ప్రవిష్టః-కథంభూతః-యోభవాన్-సర్వే, దేవాబ్రహ్మరుద్రేన్ద్రాశ్చ-పితరశ్చ-భూతానిచ-నృదేవాశ్చ-మూర్తిశ్శరీరం-యస్య,తథాభూతః-ఆత్మా «అఙ్గాన్యన్యాదేవతా» ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽత్రానుసంహితః-యస్యచతవ-పాదయోః శౌచేనక్షాళనేన, పవిత్రం-సలిలంగఙ్గాత్మకంకర్తృ త్రిలోకీం-పునాతి-సర్వదేవపితృభూతనృదేవమూర్తిరితిదేవాదీనాంశరీరత్వకథనేనపారతన్త్ర్యముక్తమ్ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ అతఏవ «కోహ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాద్యదేషఆకాశఆనన్దోనస్యాత్ । ఏషహ్యేవానన్దయాతీ» తిశ్రుత్యుక్తరీత్యాకామమోక్షప్రదఃతదుపాయభూతశ్చత్వమేవేతివక్తుముపాయత్వోపయుక్తగుణైస్తమేవవిశింషన్తదన్యంశరణమిచ్ఛుర్మూర్ఖఇత్యాహ ॥ కఇతి ॥ పణ్డితఇస్యస్యచేదితిశేషః-పణ్డితశ్చే-త్కోవా, త్వత్త్వత్తోఽన్యం శరణం-సమీయాద్వ్రజేత్-సమీహితసాధనత్వేనాధ్యవస్యేదిత్యర్థః-యోఽన్యం-శరణం సమీయా-త్సమూర్ఖఇతిభావః, కథంభూతాత్భక్తప్రియాత్-భక్తాఃప్రియాయస్య-భక్తానాంప్రియశ్చ-తస్మాత్ «ప్రియోహిజ్ఞానినోఽ

రాణః । బాధ్యేతపాషణ్డపథైరసద్భిస్తదాభవాన్సత్వగుణంబిభర్తి॥ ౨౪ ॥ సత్వంప్రభోఽద్యవసుదేవగృహేఽవతీర్ణస్స్వాంశేనభారమపనేతుమిహాసిభూమేః । అక్షౌహిణీశతవధేనసురేతరాణాంరాజ్ఞామముష్య చకులస్యయశోవితన్వన్ ॥ ౨౫ ॥ అద్యేశనోవసతయఃఖలుభూరిభాగ్యాయస్సర్వదేవపితృభూతనృదేవమూర్తిః।యత్పాదశౌచసలిలంత్రిజగత్పునాతిసత్వంజగద్గురురధోక్షజయాఃప్రవిష్టః ॥ ౨౬ ॥ కఃపణ్డితస్త్వదపరంశరణంసమీయాద్భక్తప్రియాదృతగిరస్సుహృదఃకృతజ్ఞాత్ ।సర్వాన్దదాతిహిభవాన్భజతోఽభికామానాత్మానమప్యుపచయాపచయౌనయస్య॥ ౨౭ ॥దిష్ట్యాజనార్దనభవానిహనఃప్రతీతోయోగేశ్వరైరపిదురాపగతిస్సురేశైః । ఛి

స్త్యర్థమహంసచమమప్రియః» ఇతిత్వదుక్తేరితిభావః-తత్రబహుబ్రీహిపక్షేభక్తానాంప్రీతివిషయత్వోక్త్యాతత్ప్రీతిపక్షికృషణపూర్వకంతత్సుఖాపాదకత్వలాభాచ్ఛరణ్యత్వోపయుక్తగుణవత్త్వమభిప్రేతం-తత్పురుషపక్షేతు, భక్తప్రీతివిషయత్వోక్త్యా,ప్రాప్యత్వోపయుక్తగుణవత్త్వం-ఋతాసత్యా-గీర్వాక్-యస్య,తస్మాత్ «పార్థస్యైవేహనాముత్రవినాశస్తస్యవిద్యతే । అనృతంనోక్తపూర్వం మేనచవక్ష్యేకదాచనే» తిసప్రతిజ్ఞంసత్యమేవబ్రువతఇత్యర్థః-అయమపిశరణ్యత్వోపయుక్తగుణః, కృతజ్ఞాత్-కృతంయాదృచ్ఛికప్రాసఙ్గికానుషఙ్గికాద్యన్యతమం-తత్కర్తృవిజ్ఞాతం-స్వతస్త్వకృతమపి-సుకృతత్వేనజానాతీతితథా-తస్మాత్-రక్షణేవ్యాజమాత్రాపేక్షిణోనతుపుష్కలకారణాపేక్షిణ ఇతిభావః-అనేనదయాళుత్వంఫలితం-సుహృదఃహితైకాచరణశీలాత్-అనేనకంసాదిశిక్షాప్యన్తతస్తద్ధితార్థైవేతిభావః-కుతః-యతో-భవాన్-సుహృదఃభవతోఽస్మైకకరవర్ణాశ్రమోచితధర్మానుష్ఠానసిద్ధస్య, భజతోభక్తిం కుర్వతఃపురుషస్య, అభికామాన్సర్వాన్సమీహితాన్-దదాతి కిముదేత-దభికామాన్దదాతీతి-యతోనిరతిశయానన్దరూప-మతఏవ, నిరతిశయపురుషార్థరూపంచా-త్మానమపి-దదాతి . అనేనమోక్షప్రదత్వముక్తంభవతి-కథంభూతమాత్మానం-యస్యా, త్మనస్స్వస్య, ఉపచయాపచయౌవృద్ధిహ్రాసౌ-నభవత-స్తం, అనేననిర్వికారత్వం-తతఏవచిదచిద్వైలక్షణ్యంచఫలితమ్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ అథైవంభూతస్యదుర్దర్శస్యతస్యకేవలంస్వమాంసచక్షుర్విషయతాపత్త్యాతస్మిన్సౌలభ్యం, తయాస్వస్యాలభ్యలాభరూపమహానన్దప్రాప్తించ-వదంస్తన్మాయానివృత్తిమేతమేవోపాయత్వేనప్రార్థయతే ॥ దిష్ట్యేతి ॥ హేజనార్దన-సర్వాన్తరాత్మన్-సురేశైర్బ్రహ్మాదిభి-ర్యోగీశ్వరైస్సనకాదిభిశ్చ, దురాపాదుష్ప్రాపా-గన్తుమశక్యా,గతిఃప్రకారో-యాథాత్మ్యమితియావత్-సా-యస్య-స, భవా-నిహమనుష్యలోకే-నోఽస్మాకంకేవలమజ్ఞానాం-ప్రతీతఃచాక్షుషసాక్షాత్కారాత్మకప్రతీతివిషయోజాతః-దిష్ట్యాఅయంమహానానన్దోఽస్మాకమిత్యర్థః ॥ ఇహేత్యస్యాస్మిన్గృహ ఏవేతివేత్యర్థః-నను-మద్దర్శనమేవకింబహుమన్యసే-నతుసమీహితంయాచ ఇతిచే-దిదంయాచసఇత్యభిప్రాయేణాహ ॥ ఛిన్ధీతి ॥ నోఽస్మాకం-భవదీయమాయాకార్యస్నూతాం-సుతా

షు మోహ ఏవ-రశనా పాశ-స్తాం - మామ, ఛిన్ధి, ఇదమేవ మమ ప్రార్థనీయమిత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ ఇతీతి॥ భక్తేనాక్రూరేణార్చితః స్తుతశ్చ, హరిః సస్మితం-స్మితేన సహితం యథా తథా, అక్రూరం, ప్రాహ ॥ కథంభూతో-వాగ్భిరేవ సమ్మోహయన్నివ స్వమాహాత్మ్యవిషయక మోహం జనయన్నివ, ఇవశబ్దేనైవమపి న తస్య నిత్యయుక్తస్య మోహ ఇతి సూచ్యతే ॥ ౨౯ ॥ ఉక్తమేవాహ॥ త్వమితి సార్ధేః ॥ త్వం-నోఽస్మాకం గురుః హితకృత్ పితృవ్యః పితృభ్రాతా చ, అనేన పూజ్యత్వముక్తం, శ్లాఘ్యో బన్ధుశ్చ - న తు కంసాదివన్నిన్ద్యబన్ధుః, నాప్యుపేక్ష్యః, అపి తు ప్రశస్యబన్ధుః, అనేనాన్యోన్యప్రీతివిషయత్వముక్తం - త్వ-మేవంవిధః-వయం తు రక్ష్యాః, స్త్వమేతి శేషః - గురుత్వాద్ధితోపదేశేనాహితాద్రక్ష్యాః, పోష్యాః పితృవ్యత్వాద్వర్ధితవ్యాః, అనుకమ్ప్యాః - మద్విషయకప్రీత్యాశ్రయత్వాద్దయనీయాః-వో యుష్మాకం - ప్రజాః పుత్రా వయమిత్యర్థః - అతో న వయం పూజ్యాః కింతు త్వమేవేతి భావః ॥ ౩౦ ॥ న కేవలమస్మాకమేవ యూయం పూజ్యాః - అపి తు సర్వేషామపీతి సహేతుకమాహ॥ భవద్విధా ఇతి ॥ భవాదృశా-భాగవతాః - అత ఏవ-అర్హసత్తమాః ఉత్కృష్టతమాః. అత ఏవ, ఆత్మవిశుద్ధరూపశ్రేయస్కామైః. స్వైర్మానవైః-నిత్యం, సన్నిషేవ్యాః-నను - ఆత్మవిశుద్ధయే నృభిర్దేవాస్సన్నిషేవ్యా ఇతి ప్రసిద్ధం తత్రాహ ॥ దేవా ఇతి ॥ దేవా ఇన్ద్రాదయః - స్వార్థాః స్వప్రయోజనపరాః-న సాధవః న తు పరోపకారిణః - యూయం తు, న స్వార్థాః, కింతు పరోపకారిణ ఏవేత్యర్థః-తస్మాద్యూయమేవ సన్నిషేవ్యాః ॥ ౩౧ ॥ నన్వేవమపి శ్రేయస్కామైర్గఙ్గాదిపుణ్యసరితాం మృచ్ఛిలామయభగవత్ప్రతిమానామేవ నిషేవ్యతా పావిత్ర్యావహత్వాదిత్యత ఆహ ॥ నహీతి ॥ అమ్మయాని జలమయాని గఙ్గాదీని న-తీర్థాని. న భవద్విధా ఇవ పావనకరాణి-పునన్తీత్యస్యాపకర్షో వా - న తథా పునన్తీత్యర్థః - తథా, మృచ్ఛిలామయాః, దేవాః, భగవత్ప్ర

ధ్యాశు నస్సుతకళత్రధనాప్తగేహదేహాదిమోహరశనాం భవదీయమాయామ్ ॥ ౨౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యర్చితస్సంస్తుతశ్చ భక్తేన భగవాన్హరిః । అక్రూరం సస్మితం ప్రాహ గీర్భిస్సమ్మోహయన్నివ ॥ ౨౯ ॥ త్వం నో గురుః పితృవ్యశ్చ శ్లాఘ్యో బన్ధుశ్చ నిత్యదా । వయం తు రక్ష్యాః పోష్యాశ్చ * అనుకమ్ప్యాః ప్రజా హి వః ॥ ౩౦ ॥ భవద్విధా భాగవతా నిషేవ్యా అర్హసత్తమాః । శ్రేయస్కామైర్నృభిర్నిత్యం దేవాః స్వార్థా న సాధవః ॥ ౩౧ ॥ న హ్యమ్మయాని తీర్థాని న దేవా మృచ్ఛిలామయాః । తే పునన్త్యురుకాలేన దర్శనాదేవ సాధవః ॥ ౩౨ ॥ స భవాన్ సుహృదాం వై నశ్శ్రేయాన్ శ్రేయశ్చికీర్షయా । జిజ్ఞాసార్థం పాణ్డవానాం గచ్ఛస్వ * గజసాహ్వయమ్ ॥ ౩౩ ॥ పితర్యుపరతే బాలాస్సహ మాత్రాఽతిదుఃఖితాః । ఆనీతాస్స్వపురం రాజ్ఞా వసన్త ఇతి శుశ్రుమ ॥ ౩౪ ॥ తేషు రాజాఽమ్బికాపుత్రో భ్రాతృపుత్రేషు దీనధీః । సమో న వర్తతే నూనం దుష్పుత్రవశగోఽన్ధదృక్ ॥ ౩౫ ॥ గచ్ఛ జానీహి తద్వృత్తమ

తిమాశ్చ-యథా భవద్విధాః పునన్తి న తథా పునన్తి - కింతు ప్రకారాన్తరేణ పునన్తీత్యర్థః - అభిప్రేతం వైషమ్యం విశదయతి॥ తే ఇతి ॥ తానిచ తే పుంశ్శేష ఆర్షః, అమ్మయాని దేవాశ్చ, ఉరుకాలేన-స్నానపానపరిచర్యాదిసహచరితేన దీర్ఘేణ కాలేన పునన్తి, సాధవో భవద్విధాస్తు-దర్శనాదేవ-పునన్తి - అత్ర కేచిదేవం వ్యాచక్షతే-కిం దేవాదయో న సేవ్యా ఇత్యత ఆహ॥ నహీతి ॥ అమ్మయాని తీర్థాని మృచ్ఛిలామయాశ్చ, దేవా, న భవన్తీతి న, అపి తు భవన్త్యేవ-తథాఽపి-సాధూనాం చ తేషాం చ మహదన్తరమిత్యాహ ॥ తే పునన్తీతి ॥ తచ్చిన్త్యం॥ దేవాస్స్వార్థా న సాధవ ఇత్యనేనైవాసేవ్యత్వస్యోక్తత్వాత్-పునరసేవ్యత్వాశఙ్కాపరిహారయోరయుక్తత్వాత్ - సేవ్యత్వాపాదకపవిత్రత్వాపాదకత్వతదభావయోరేవ సంశయోదయాత్ - అత ఏవ, తే పునన్త్యురుకాలేనేతి పవిత్రతాకరత్వ తారతమ్యోక్తిస్సఙ్గచ్ఛతే - కిం చామ్మయానాం మృచ్ఛిలామయానాం చాతీర్థత్వాదేవత్వాదిశఙ్కాయాం హి "నచద్వయం ప్రకృతమర్థం సూచయతి" ఇతి న్యాయేన తీర్థత్వదేవత్వస్వీకరణోపపత్తిః-తదా హ్యేవమాశఙ్కనీయం స్యాత్ కిమమ్మయాని న తీర్థాన్యేవ -మృచ్ఛిలామయాః కిం న దేవా ఏవేతి - న చ పూర్వగ్రన్థాదియం శఙ్కోదేతి. అతో యథోక్త ఏవార్థః ॥ ౩౨ ॥ కించిచ్చికీర్షయా ప్రాగాదితి యదుక్తం, తత్కార్యమాదిశతి॥ స ఇతి॥ ఉక్తవిధో-భవాన్నోఽస్మాకం, సుహృదః, తేషాం మధ్యే శ్రేయాన్, అతో నః-శ్రేయః కర్తుమిచ్ఛయా-పాణ్డవానాం, జిజ్ఞాసార్థం సుఖదుఃఖవిచారార్థం, హస్తినపురం-గచ్ఛ ॥ ౩౩ ॥ పితరి పాణ్డౌ-ఉపరతే స్వర్గతే సతి-బాలాః-అత ఏవ, అతిదుఃఖితాః-రాజ్ఞా ధృతరాష్ట్రేణ, స్వపురం ప్రత్యానీతాః-తత్రాధునా-వసన్తీతి, శుశ్రుమ ॥ ౩౪ ॥ అమ్బికాపుత్రో ధృతరాష్ట్రః, రాజా - భ్రాతృపుత్రేషు విషయభూతేషు-దీనా కృపణా, ధీః, యస్య - తథాభూతః-సమో న వర్తతే-నూనం నిశ్చితం, తత్ర హేతుః-దుష్పుత్రో దుర్యోధనః, తద్వశగః, తత్ర హేతుః, అన్ధదృక్ అజ్ఞః ॥ ౩౫ ॥ అత, స్త్వం, గచ్ఛ, సాధ్వ, సాధు వా- తేషాం పాణ్డవానాం వృత్తం వర్తనపవస్థానమితి యావత్-తత్, జానీహి తద్వృత్తం-విజ్ఞాయ-తత, స్సుహృదాం పాణ్డవానాం-శం సుఖం, యథా భవేత్తథా, విధా

స్యామః కింస్యాఽఽహః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఇతీతి॥ సమాదిశ్య ఆజ్ఞాప్య-తత, స్సఙ్కర్షణోద్ధవాభ్యాం సహ, స్వగృహం-గతవాన్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁
ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే అష్టచత్వారింశోఽధ్యాయః **********

అథైవం ప్రేరితోఽక్రూరస్సం విజ్ఞాతసుహృద్వృత్తాన్తః పునరాగత్య తద్భగవతే న్యవేదయదిత్యాహైకోనపఞ్చాశత్తమేవ ॥ సగత్వేత్యాదినా ॥ సోఽక్రూరః, కౌరవేన్ద్రాణాం, యశోభిః యశస్సూచక దేవబ్రాహ్మణాద్యాయతనాదిభి, రఙ్కితం, హాస్తినపురం, గత్వా తత్ర, భీష్మేణ సహితం-మామ్బికేయం ధృతరాష్ట్రం - విదురాదీంశ్చ - దదర్శేతి సంబన్ధః, తత్ర, పృథా కున్తీ, బాహ్లీకపుత్రః సోమదత్తః, గౌతమః కృపాచార్యః, భారద్వాజో ద్రోణః, ద్రౌణిరశ్వత్థామా ❁ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ❁ యథావదితి, గాన్దినీసుతోఽక్రూరః, యథావద్యథాయోగ్యం, బన్ధుభిస్సహ, సముపేత్య-తైర్బన్ధుభి-స్సంపృష్టస్స్వకుశల, స్స్వయమపి, సుహృదా-మప్యయం కుశలం, పప్రచ్ఛ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తతో రాజ్ఞో ధృతరాష్ట్రస్య వృత్తపరిశీలనార్థం, కతిచి, న్మాసా, నుషితవాన్ కథంభూతస్య, దుష్టాః ప్రజాః పుత్రా, యస్య, అనిజభావ ఆర్షః అల్పః మన్దః సారో ధృతిర్యస్య, ఖలానాం కర్ణాదీ, ననువర్తితుం శీలమస్యేతి తథా ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తేజ ఇత్యాది॥ పార్థేషు-ప్రజానా, మనురాగం, తేషాం, తేజ ఆదిగుణాంశ్చా, సహమానైః, ధార్తరాష్ట్రైః దుర్యోధనాదిభిః, య, త్కృతం విషప్రదానాదిక, మపేశలం కరిణం దుష్టం కర్మ-యచ్చ-చికీర్షితం, తత్సర్వ, మస్మై అక్రూరాయ పృథా, విదురశ్చా, చఖ్యా-తత్ర, తేజః పరాభిభవః, ఓజః పరైరనభిభూతత్వం, బలం శారీరం ధానుషం చ-వీర్యం శౌర్యం తచ్చ యుద్ధే స్వగృహ ఇవ ప్రవేశసామర్థ్యమ్ ❁ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ❁ పృథా త్వితి॥ తత్ర, పృథా తు, తదాఖ్యానాత్పూర్వమేవ, సమాగతం-

---

ధునా సాధ్వసాధు వా । విజ్ఞాయ తద్ద్విధా స్యామో యథా శం సుహృదాం భవేత్ ॥ ౩౮ ॥ ఇత్యక్రూరం సమాదిశ్య భగవాన్ హరిరీశ్వరః । సఙ్కర్షణోద్ధవాభ్యాం వై తతస్స్వభవనం యయౌ ॥ ౩౯ ॥ **************

******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, అష్టచత్వారింశోఽధ్యాయః ********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ స గత్వా హాస్తినపురం కౌరవేన్ద్రయశోఙ్కితమ్ । దదర్శ తత్రామ్బికేయం సభీష్మం విదురం పృథామ్ ॥ ౧ ॥ సహపుత్రం బాహ్లీకం చ భారద్వాజం సగౌతమమ్ । కర్ణం దుర్యోధనం ద్రౌణిం పాణ్డవాన్సుహృదోపరాన్ ॥ ౨ ॥ యథావదుపసఙ్గమ్య బన్ధుభిర్గాన్దినీసుతః । సంపృష్టస్తైస్సుహృద్వార్తాం స్వయం చాపృచ్ఛదవ్యయమ్ ॥ ఉవాస కతిచిన్మాసాన్రాజ్ఞో వృత్తవివిత్సయా । దుష్ప్రజస్యాల్పసారస్య ఖలచ్ఛన్దానువర్తినః ॥ ౪ ॥ తేజ ఓజో బలం వీర్యం ప్రశ్రయాదీంశ్చ సద్గుణాన్ । ప్రజానురాగం పార్థేషు న సహద్భిశ్చికీర్షితమ్ ॥ ౫ ॥ కృతం చ ధార్తరాష్ట్రైర్యద్గరదానాద్యపేశలమ్ । ఆచఖ్యౌ సర్వమేతస్మై పృథా విదుర ఏవ చ ॥ ౬ ॥ పృథా తు భ్రాతరం ప్రాప్తమక్రూరముపసృత్య తమ్ । ఉవాచ జన్మనిలయం స్మరన్త్యశ్రుకలేక్షణా ॥ ౭ ॥ అపిస్మరతి నస్సౌమ్య పితరౌ భ్రాతరశ్చ మే । భగిన్యో భ్రాతృపుత్రాశ్చ జామయస్సఖ్య ఏవ చ ॥ ౮ ॥ భ్రాత్రేయో భగవాన్కృష్ణశ్శరణ్యో భక్తవత్సలః । పైతృష్వసేయాన్స్మరతి రామశ్చామ్బురుహేక్షణః ॥ ౯ ॥ సపత్నమధ్యే శోచన్తీం వృకాణాం హరిణీమివ । సాన్త్వయిష్యతి మాం వాక్యైః పితృహీనాంశ్చ బాలకాన్ ॥ ౧౦ ॥ కృష్ణ కృష్ణ మహాయోగిన్సర్వాత్మన్విశ్వభావన । ప్రపన్నాం

భ్రాతరం, అక్రూర, ముపసృత్య సముపేత్య, జన్మ నిలయం జననభవనం స్మరన్తీ, అశ్రూణాం, కలాః లేశాః, యయో, స్తే ఈక్షణే, యస్యాస్సా-తమక్రూర, మువాచ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ అపీతి షడ్భిః ॥ హే సౌమ్య, మే-పిత్రాదయో-నోఽస్మాన్, స్మరన్త్యపి స్మరన్తి కిం-తత్ర, జామయః కులస్త్రియః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ భ్రాత్రేయ ఇతి ॥ దేహసంబన్ధేనాప్యాత్మనాం రక్షకత్వఖ్యాపనాయ భ్రాత్రేయ ఇత్యుక్తిః, భ్రాతుః పుత్రో భ్రాత్రేయః - శరణముపాయ తామర్హతీతి శరణ్యః, అనేన దేహసంబన్ధాదికమనాదృత్య శరణాగతరక్షాశీలత్వముక్తం, తదుపయుక్తగుణపూర్తిరుచ్యతే ॥ భగవానితి ॥ శరణాగతానపి కదాచిద్దోషాన్వేషణేన రక్షేదిత్యాశఙ్కాం నిరాకుర్వన్నాహ భక్తవత్సల ఇతి ॥ భక్తేషు దోషాదర్శీ - పితృష్వసుః పితృభగిన్యా మమ - పుత్రాన్ యుధిష్ఠిరాదీన్-స్మరతి - అపీతి శేషః, అనుషఙ్గో వా, స్మరతి కిమిత్యర్థః- తథా -అమ్బురుహ ఇవ ఈక్షణే యస్య-స-రామోఽపి - స్మరతి కిం - తదీక్షణప్రసారమాత్రేణైవ నిస్తాపా వయం భవిష్యామ ఇత్యభిప్రాయేణ తదీక్షణయోరమ్బురుహోపమా ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ సపత్నమధ్య ఇతి॥ వృకాణాం-మధ్యే-హరిణీమివ-శత్రూణాం-మధ్యే-శోచన్తీం-మాం-పితృహీనాన్ బాలకాన్ పుత్రాంశ్చ, వాక్యైః సాన్త్వయిష్యతి కిమ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏవమక్రూరం ప్రతిపరోక్షముక్త్వాఽథ సర్వాన్తరాత్మానం భగవన్తం బుద్ధ్యా సన్నిధాప్య కార్పణ్యా వేదనపూర్వకమాత్మాత్మీయరక్షాం ప్రార్థయతే ॥ కృష్ణ కృష్ణేతి ॥ హే మహాయోగిన్ హే సర్వజ్ఞ - సర్వాన్తరాత్మన్-విశ్వం భావయతి స్వభక్తజనం సుఖయుక్తం కరోతీతి తథా - శిశుభిః పుత్రైస్సహ - అవసీదన్తీం క్లి

శ్యక్తే-మధునా-ప్రపన్నాంశరణాగతాంచ-మాం-పాహి ॥ ౧౧ ॥ నను బ్రహ్మరుద్రాదిషు సత్సు కిం మామేవ శరణం గచ్ఛ సీత్యత్రాహ ॥ నాన్యదితి ॥ మృత్యురూపాత్ సంసారా-ద్బిభ్యతాం-బ్రహ్మాదీనామప్య-పవర్గప్రదా-దీశ్వరస్య తవ-పదామ్భోజా-దన్యత్ - నృణాం-శరణమిష్టసాధనం-న పశ్యామః- బ్రహ్మాదీనామపి ప్రపత్తృతుల్యయోగక్షేమత్వాన్న ప్రపత్తవ్యతేతి భావః ॥ ౧౨ ॥ ప్రపత్తిమపి యథావత్కర్తుమశక్నువన్త్యా మమ భగవత్ప్రసాదీ అఞ్జలిరేవేత్యభిప్రాయేణ ప్రణమతి ॥ నమ ఇతి ॥ శుద్ధాయ రాగద్వేషాదివిరహితాయ - కించిత్త్వానుకూల్యమాత్రాపేక్షాయేతి యావత్ - అఞ్జలిరేవ తం ప్రసాదయితుమలమితి భావః - బ్రహ్మణే స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతే, అనేన పరిపూర్ణస్య నాస్మాభిర్విధేయమన్యదపేక్షితమిత్యభిప్రేతం - పరమాత్మనే అన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన భక్తైః స్వత్ప్రశాసనానురూపమేవాస్మత్ప్రవృత్తిరిత్యభిప్రేతం - యోగేశ్వరాయ . తత్తదధికార్యనురూపమనేకధావస్థితస్యాపాత్మకాయ యోగాయ, యుజ్యతే సర్వాత్మభిరితి యోగ-స్తస్మై, నిరుపాధికసర్వవిధబన్ధనే, ఏవంభూతాయ-కృష్ణాయ స్వర్గాపవర్గసుఖహేతవే నమః - త్వాముక్తవిధమహం - కృపణా-శరణం గతా శరణాగతశబ్దభాగస్మీతి భావః ॥ ౧౩ ॥ ఇతీతి ॥ ఇదం శ్రీమచ్ఛుకవచనం । హే రాజన్ భవతాం-ప్రపితామహీ పాణ్డోః-తస్య స్త్రీ, కున్తీ, ఇత్థం-కృష్ణం స్వజనం చానుస్మృత్య-దుఃఖితా సతీ, ఉపారుదత్ రురోద ॥ ౧౪ ॥ తదా-సమం దుఃఖంచ యస్య సః-కున్త్యాః సహేతి శేషః, యద్వా, బన్ధుజనసుఖదుఃఖదర్శనజనితో వికారరహితః - జ్ఞాననిష్ఠత్వాత్, అక్రూరో- విదురశ్చ, తస్యాః-పుత్రాణా, ముత్పత్తిహేతుభిః జనకైః - ధర్మానిలేన్ద్రాదిభిః, తత్కథనైరిత్యర్థః. సత్పుత్రేతి పాఠాన్తరం, తత్ర సద్భిః ధర్మానువర్తిభిః - పుత్రైః - స్తదుత్పత్తిహేతుభిశ్చ పూర్వోక్తైః - కున్తీం - సాన్త్వయామాసతుః -ధర్మానువర్తిత్వా

పాహి గోవిన్ద శిశుభిశ్చావసీదతీమ్ । ౧౧ ॥ నాన్యత్తవ పదామ్భోజాత్పశ్యామి శరణం నృణామ్ । బిభ్యతాం మృత్యుసంసారాదీశ్వరస్యాపవర్గికాత్ ॥ ౧౨ ॥ నమః కృష్ణాయ శుద్ధాయ బ్రహ్మణే పరమాత్మనే । యోగేశ్వరాయ యోగాయ త్వామహం శరణం గతా ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యనుస్మృత్య స్వజనం కృష్ణం చ జగదీశ్వరమ్ । ప్రారుదద్దుఃఖితా రాజన్ భవతః ప్రపితామహీ ॥ ౧౪ ॥ సమదుఃఖసుఖోఽక్రూరో విదురశ్చ మహాయశాః । సాన్త్వయామాసతుః కున్తీం తత్పుత్రోత్పత్తిహేతుభిః ॥ ౧౫ ॥ యాస్యన్ రాజానమభ్యేత్య విషమం పుత్రలాలసమ్ । అవదత్సుహృదాం మధ్యే బన్ధుభిః సౌహృదోదితమ్ ॥ ౧౬ ॥ అక్రూర ఉవాచ । భో భో వైచిత్రవీర్య త్వం కురూణాం కీర్తివర్ధన । భ్రాతర్యుపరతే పాణ్డావధునాఽఽసనమాస్థితః ॥ ౧౭ । ధర్మేణ పాలయన్నుర్వీం ప్రజాః శీలేన రఞ్జయన్ । వర్తమానః సమః స్వేషు శ్రేయః కీర్తిమవాప్స్యసి । ౧౮ ॥ అన్యథా త్వాచరన్ లోకే గర్హితో యాస్యసే తమః । తస్మాత్సమత్వే వర్తస్వ పాణ్డవేష్వాత్మజేషు చ ॥ ౧౯ ॥ నేహ చాత్యన్తసంవాసః కస్యచిత్కేనచిత్సహ । రాజన్ స్వేనాపి దేహేన కిము జాయాత్మజాదిభిః ॥ ౨౦ ॥ ఏకః ప్రసూయతే జన్తురేక ఏవ ప్రమీయతే । ఏకోఽనుభుఙ్క్తే సుకృతమేక ఏవ

త్సాహాయ్యం కృతవత్త్వాద్భగవదభిమానవిషయత్వాచ్చ న తేషామశుభమస్తీత్యేతదపి తైరుపదిష్టైరిత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ యాస్యన్నితి ॥ యాస్యన్ గమిష్యన్ - మధురాం ప్రతీతి శేషః - పుత్రలాలసం పుత్రేష్వాసక్తబుద్ధిం - అత ఏవ - విషమం - భ్రాతృపుత్రేష్వితి శేషః - విషమబుద్ధిం - రాజానం ధృతరాష్ట్రం - అభ్యేత్య - బన్ధుభిః కృష్ణాదిభి - ర్యత్సౌహృదేన సౌహార్దేన - కథితం - త - త్సుహృదాం మధ్యే - అవోచత్ ॥ ౧౬ ॥ ఉక్తమేవాహ ॥ భో భో ఇతి నవభిః ॥ హే వైచిత్రవీర్య- హే కురూణాం కీర్తివర్ధన - ఏవంవిధస్య - తవ - ఇయం - విషమా - బుద్ధి - రనుచితేతి సంబోధనద్వయాభిప్రాయః - భ్రాతరి పాణ్డౌ- ఉపరతే స్వర్గతే సత్య-ధునా - త్వం నృపాసన-మధిష్ఠితవాన్ - ఇతోఽప్యనుచితం నేతి భావః ॥ ౧౭ ॥ తదాహ ॥ ధర్మేణేతి ॥ శీలేనావైషమ్యాదిస్వభావేన- రఞ్జయన్ స్వస్మిన్ తాసామనురాగం జనయన్ - స్వేష్వాత్మీయేషు - సమో వర్తమానః అవిషమస్సన్ శ్రేయః, కీర్తిం చ-ప్రాప్స్యసి ॥ ౧౮ ॥ అన్యథా వైషమ్యమాచరన్-జనై - ర్నిన్దితః తత-స్తమో నరకం-యాస్యసి ప్రాప్స్యసి తస్మాత్పాణ్డవేష్వాత్మజేషు చ విషయే - సమత్వేన వర్తస్వ ॥ ౧౯ ॥ నన్వనపాయిష్వాత్మజేషు-యావత్స్వవృద్ధమనువర్తమానేషు భ్రాతృపుత్రాదిషు చ- కథం సామ్యం స్యాదిత్యత్రాహ ॥ నేహేతి ॥ ఇహ లోకే-కస్యచి-త్కేనచిత్సాక - మత్యన్తసంవాసః నిత్యం సహస్థితిర్నాస్తి సంయోగవియోగయోః కర్మమూలత్వేన యావత్కర్మైవ తావిత్యర్థః-తదేవ కైముత్యన్యాయేనాహ ॥ హే రాజన్ ధృతరాష్ట్ర స్వేన స్వకీయేన - దేహేన సహాపి-నాత్యన్తసంవాసః, భార్యాపుత్రాదిభిస్సహాత్యన్తసంవాసో నాస్తీతి కిము వక్తవ్యమిత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ ఏతదేవ నిదర్శయతి ॥ జన్తుశ్శరీరీ ఏక ఏవ - ప్రసూ

---

౧౫ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ సత్పుత్రోత్పత్తి

యతే-నతు జాయాత్మజాదిభిస్సహేతి భావః. తథా-ఏక ఏవ - ప్రలీయతే నహి మ్రియమాణేన సహ తజ్జాయాదయో మ్రియన్త ఇతి భావః ॥ సుకృతదుష్కృతశబ్దౌ తత్ఫలభూతస్వైహికసుఖదుఃఖపరౌ - న తద్భోగో౽పి-కేనచిత్సాహిత్యమితి భావః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ కించ యదా చ సహ సంవసన్తి-తదా-క్లేశోపార్జితవిత్తాపహారితయా పుత్రా నామ శత్రవ ఏవ జ్ఞేయా ఇత్యాహ-అధర్మోపచితమితి ॥ సంభోజనీయాః పోష్యాః పుత్రాదయ , ఇతి-వ్యపదేశైః-అల్పమేధసః మూఢస్య-ధర్మేణార్జితం-విత్తం-హరన్తి-యథా-జలౌకసో మత్స్యస్య-జీవభూతాని - జలాని-తత్పుత్రా హరన్తి-తద్వత్ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ కించ॥ పుష్ణాతీతి॥ స్వబుద్ధ్యా ఆత్మీయబుద్ధ్యా-యో-యాన్-పుష్ణాతి-తే-ప్రాణాః - రాయో ధనాని సుతాదయః-ఆదిశబ్దగ్రాహ్యభార్యాదయః ప్రాణశబ్దశ్శరీరోపలక్షకః, తం పుష్ణన్త - మకృతార్థం అప్రాప్తభోగం - కామానభుక్త్వైవ మృతం - ప్రహిణ్వన్తి త్యజన్తి ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ స్వయమిత్యనర్థకోవిదః-స్వానర్థజ్ఞః-కుశలో-వతు-స్వహితజ్ఞ ఇతి భావః - తైః ప్రాణాదిభి-స్త్యక్తః-కిల్బిషం తత్పోషణార్థం కృతం పాప-మాదాయ- అసిద్ధార్థః అపరిపూర్ణమనోరథః- స్వధర్మవిముఖః-హేతుగర్భమిదం-తత్త్వాత్-అన్ధంతమో౽న్ధతామిస్రాఖ్యం నరకం-ప్రవిశతి ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ ఉపదేశముపసంహరతి ॥ తస్మాదితి॥ హే రాజన్-తస్మాత్-త్వస్థితేరేవంవిధత్వా-దిమం - దేహతదనుబన్ధ్యాదికం - దేహసర్వం-లోకం , స్వప్నమాయామనోరథం ఆశ్చర్యమనోరథమివ-అనిత్యం- వీక్ష్య జ్ఞాత్వా-ఆత్మనా బుద్ధ్యా-ఆత్మానం-మాయమ్య నియమ్య- హే ప్రభో - సమః సర్వత్ర సమబుద్ధిస్సన్- శాన్తః రాగద్వేషాదినిర్ముక్తో-భవ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ ఇత్థం ప్రతిబోధితః ప్రాహ ధృతరాష్ట్రః॥ యథేతి ॥ హే దానపతే దానాధిప-అత్యుదార-మూఢస్యాప్యేవం జ్ఞానప్రదానేన సంజీవయసి ఏష త్వవౌదార్యమనితరసాధారణమితి సంబోధనాభిప్రాయః - యథా భవాన్

చదుష్కృతమ్ ॥ ౨౧ ॥ అధర్మోపచితం విత్తం హరన్త్యన్యే౽ల్పమేధసః ❋ । సమ్భోజనీయాపదేశైర్జలానీవ జ
లౌకసః॥ ౨౨ ॥ పుష్ణాతి యానధర్మేణ స్వబుద్ధ్యా తమపణ్డితమ్ । తే౽కృతార్థం ప్రహిణ్వన్తి ప్రాణా రాయస్సుతా
దయః॥ ౨౩ ॥ స్వయం కిల్బిషమాదాయ తైస్త్యక్తో నార్థకోవిదః । అసిద్ధార్థో విశత్యన్ధం స్వధర్మవిముఖస్తమః॥ ౨౪॥
తస్మాల్లోకమిమం రాజన్స్వప్నమాయామనోరథమ్। వీక్ష్యాయమ్యాత్మనా౽౽త్మానం సమశ్శాన్తో భవ ప్రభో॥
ధృతరాష్ట్ర ఉవాచ ॥ యథా వదతి కల్యాణీం వాచం దానపతే భవాన్ । తథా౽నయా న తృప్యామి మర్త్యః ప్రా
ప్య యథా౽మృతమ్॥ ౨౬ ॥ తథా౽పి సూనృతా సౌమ్య హృది న స్థీయతే చలే । పుత్రానురాగవిషమే విద్యుత్సౌదా
మనీ యథా॥ ౨౭ ॥ ఈశ్వరస్య విధిం కోను విధునోత్యన్యథా పుమాన్ । భూమేర్భారావతారాయ యో౽వతీర్ణో
యదోః కులే ॥ ౨౮ ॥ యో దుర్విమర్శపథయా నిజమాయయేదం సృష్ట్వా గుణాన్విభజతే తదనుప్రవిష్టః । తస్మై న
మో దురవబోధవిహారతన్త్రసంసారచక్రగతయే పరమేశ్వరాయ ॥ ౨౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యభిప్రేత్య నృప

కల్యాణీం కల్యాణావహాం-వాచం-వదతి - తదా-అనయా వాచా - న తృప్యామి - న తస్యాం చలం బుద్ధిం కరోమీత్యర్థః ఇదానీం న తృప్యామ్యేవ-శృణ్వన్నపి న తృప్యామీత్యభిప్రాయేణ యథా తథా - శబ్దయోః ప్రయోగః-యథా-మర్త్యో మరణశీలః-అమృతం ప్రాప్యాశిత్వా-న తృప్యతి-తద్వత్-నిరతిశయహితత్వాద్వాగితి భావః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ తథాపీతి ॥ హే సౌమ్య-యద్యపి భవతో వా-క్సూనృతా మధురా హితా చ-తథాపి-సద్వచః, హృది-న స్థీయతే - న ప్రతిష్ఠితం భవతి ॥ తత్ర హేతుం వదన్ హృదో విశినష్టి॥ పుత్రానురాగేణ విషమే-యథా-సౌదామనీ విద్యుత్-తద్వత్- సుదామా పర్వతః- తేనైకదిక్సౌదామనీతి ప్రభవతీ యావత్ సుదామ్ని హిమస్ఫటికశిలామయే స్ఫురితా తటిత్తద్దైవలీయతే - తద్వదిత్యర్థః-యద్వా - సుదామా అలాతః-తన్నిష్ఠా సౌదామనీ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ నన్వేవం జానతో౽పి కథమయం మోహ ఇత్యత ఆహ॥ ఈశ్వరస్యేతి॥ కో వా - పుమాన్-ఈశ్వరస్య-విధిం చికీర్షితం-అన్యథా విదధాతి ॥ అన్యథా కరోతి॥ కో౽సావీశ్వర ఇత్యత ఆహ ॥ భూమేరితి॥ యో- యదోః-కులే - భూమేః-భారస్య,మత్పుత్రతదనుబన్ధిరూపస్య- అవతారాయ - అవతీర్ణః-మత్పుత్రస్నేహో హ్యస్మాకం భగవచ్చికీర్షానుగుణమేవ తత్స్నేహో౽నాత్మహితదుష్టనిషేధ్య ప్రవర్తత ఇతి భావః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ యదుక్తం చైతద్దురవబోధమాయత్వాత్సర్వనియన్తృత్వాత్ స్వేచ్ఛయా ప్రయుక్తే కేవలం తమేవేశ్వరం ప్రణమతి ॥ య ఇతి ॥ య ఈశ్వరః - దుర్విమర్శపథయా ఇతరైర్జ్ఞాతుమశక్యప్రకారయా-స్వశక్త్యా-ఇదం బ్రహ్మచితనుజాలం-సృష్ట్వా-తనుమచతుర్ముఖాదితనుమ , ప్రవిష్టః తత్తదధిష్ఠాతృజీవాన్తర్యామితయా ప్రవిష్టః॥ తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్,, ఇతివత్ స్థిత్యర్థో౽త్రాప్రవేశ ఉక్తః-గుణాన్-శబ్దాదివిషయాన్ - విభజతే-బ్రహ్మాదిభ్య ఇతి శేషః ప్రతినియతాన్ శబ్దాదీన్ తేభ్యో విభజ్య ప్రయచ్ఛతీత్యర్థః అన్యైః- దురవబోధః - ఈశ్వరస్య-విహారః క్రీడా-తాదృశవిహారతన్త్రా అధీనా-సంసారచక్రగతిర్యస్య-తస్మై-సర్వస్రష్ట్రే పరమేశ్వరాయ-నమః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ ఇతీతి॥ స, యాదవో౽క్రూరః-నృప

తేః ధృతరాష్ట్రస్యాభిప్రాయం అభిప్రేత్య జ్ఞాత్వా సుహృద్భిః పాణ్డవాదిభిః సమ్యగనుజ్ఞాతః పునర్మధురాం ఆజగామ ॥ ౩౦ ॥ తతో హే కౌరవ్య పాణ్డవాన్ప్రతి యద్ధృతరాష్ట్రస్య విచేష్టితం కృతం విషప్రదానాదియస్య చేష్టితస్య

తేరభిప్రాయం సయాదవః । సుహృద్భిస్సమనుజ్ఞాతః పునర్యదుపురీమగాత్ ॥ ౩౦ ॥ శశంస రామకృష్ణాభ్యాం ధృతరాష్ట్రవిచేష్టితమ్ । పాణ్డవాన్ప్రతి కౌరవ్య యదర్థం ప్రేషితస్స్వయమ్ ॥ ౩౧ ॥ ************

******* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే ఏకోనపఞ్చాశోఽధ్యాయః *******

§ శ్రీమద్భాగవతే దశమస్కన్ధే పూర్వార్ధం సమాప్తిమగమత్. §

విజ్ఞానార్థమేవ స్వయం భగవతా ప్రేషితః తత్సర్వం కృష్ణరామాభ్యాం శశంస కథయామాస ॥ ౩౧ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకోనపఞ్చాశోఽధ్యాయః ************

శ్రీభాగవతే దశమస్కన్ధే పూర్వార్ధం సమాప్తిమగమత్.

ఇతిశ్రీమద్భాగవతే దశమస్కన్ధేఉత్తరార్ధారమ్భః

వ్యాఖ్యాతందశమస్కన్ధపూర్వార్ధంమేయథాశ్రుతమ్ । యథామతీతస్తుష్యన్తుక్షామ్యన్తుగుణవత్తమాః॥ అథజరాసన్ధ
జయాత్మకంభగవచ్చేష్టితంవర్ణయితుకామఃతావజ్జరాసన్ధస్య భగవతాసహయుయుత్సాకారణంప్రస్తౌతి ॥ అస్తిఃప్రాప్తి
శ్చేతిసార్ధద్వయేన ॥ హేభరతసత్తమ - అస్తిః-ప్రాప్తిశ్చే-తి-ద్వే - కంసస్య-భార్యే-భర్తరికంసే-హతేసతి-భగవతేతిశేషః-
దుఃఖార్తేదుఃఖపీడితేభూత్వా -పితుర్జరాసన్ధస్య-గృహం-నీయతుః-జగ్మతుః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀తతో-మగధదేశాధిపతయే-జరాస
న్ధాయ-స్వపిత్రే-దుఃఖితే-అస్తిప్రాప్తీ-సర్వ-మాత్మనో-వైధవ్యకారణం-నివేదయాంచక్రతుఃజ్ఞాపితవత్యౌ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀సజ
రాసన్ధః-త - ద్దుహితృభ్యాముపావేదితం-అప్రియ-మాకర్ణ్య, శోకామర్షాభ్యాం, యుతః-మహీం-యాదవాఙ్కురరహితాం-
కర్తుం-పరమ-ముద్యమంప్రయత్నం-చక్రే ❀ ॥ ౩ ॥ ❀తదేవాహ॥అక్షౌహిణీతి ॥ త్రయోవింశత్యక్షౌహిణీబలపరివేష్టితఇత్య
ర్థః-యదురాజానా-మాశ్రయభూతాం-మధురాం-చతుర్దిక్షు-నిరుద్ధవాన్ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀శ్రీకృష్ణః - ఉద్వేలంలఙ్ఘితమర్యాదం-
సాగరమివస్థితం-తస్యజరాసన్ధస్య - బలం-తేనబలేన-సంరుద్ధం - స్వపురం-భయేన వ్యాకులం-స్వజనంచ-నిరీక్ష్య - చిన్తయా
మాసే-తిసంబన్ధః-హరిఃకారణమానుషఇతిహేతుగర్భం - యద్యపినతస్యోపద్రవః- సర్వకారణత్వేననతద్బలసంహారేప్రయా
సశ్చ - తథాఽప్యాశ్రితార్తిహరత్వాత్సర్వకారణత్వేఽపిమానుషత్వాత్ గృహీతమనుష్యరూపతత్సజాతీయచేష్టితత్వా
న్మనుష్యవచ్చిన్తయామాస-చిన్తయిత్వానిశ్చితవానిత్యర్థః ॥ కింకథమిత్యత్రాహ ॥ తద్దేశేతి ॥ తద్దేశకాలానుగుణంయథాభవ
తితథా-స్వావతారప్రయోజనం-విచార్య అధ్యవాస్యత్ ❀ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ❀విచార్యనిశ్చితమేవదర్శయతి॥హనిష్యామీతిచతుర్భిః॥

దశమస్కన్ధేఉత్తరార్ధారమ్భః

జరాసంధయవనాగమనాదికథా

శ్రీశుకఉవాచ ॥ అస్తిఃప్రాప్తిశ్చకంసస్యమహిష్యౌభరతర్షభ । మృతేభర్తరిదుఃఖార్తే ఈయతుస్స్వపితుర్గృ
హాన్ ॥ ౧ ॥పిత్రేమగధరాజాయజరాసన్ధాయదుఃఖితే । వేదయాంచక్రతుస్సర్వమాత్మవైధవ్యకారణమ్॥ ౨ ॥
సతదప్రియమాకర్ణ్యశోకామర్షయుతోనృపః।అయాదవాంమహీంకర్తుంచక్రేపరమముద్యమమ్॥ ౩॥అక్షౌహిణీ
భిర్వింశత్యాతిసృభిశ్చాపిసంయుతః।యదురాజధానీంమధురాంన్యరుణత్సర్వతోదిశమ్॥ ౪ ॥నిరీక్ష్యతద్బలంకృ
ష్ణ ఉద్వేలమివసాగరమ్ । స్వపురంతేనసంరుద్ధంస్వజనంచభయాకులమ్ ॥ ౫ ॥చిన్తయామాసభగవాన్హరిః
కారణమానుషః । తద్దేశకాలానుగుణంస్వావతారప్రయోజనమ్॥ ౬ ॥ హనిష్యామిబలంహ్యేతద్భువిభారంస
మాహితమ్ । మాగధేనసమానీతంవశ్యానాంసర్వభూభుజామ్॥ ౭ ॥అక్షౌహిణీభిస్సఙ్ఖ్యాతంభటాశ్వరథకుం
జరమ్ । మాగధస్తునహన్తవ్యో భూయఃకర్తాబలోద్యమమ్ ॥ ౮ ॥ ఏతదర్థోఽవతారోఽయంభూభారహరణా
య మే । సంరక్షణాయసాధూనాంకృతోఽన్యేషాంవధాయచ॥ ౯ ॥ అన్యోఽపిధర్మరక్షాయైదేహస్సంభ్రియ
తేమయా । విరామాయాప్యధర్మస్యకాలేప్రభవతఃక్వచిత్ ॥ ౧౦ ॥ఏవంధ్యాయతిగోవిన్దఆకాశాత్సూర్యవర్చ

వంశభవాఃవంశ్యాః- తేషాం-సర్వేషాం-భూభృతాంరాజ్ఞామేతత్-భూమే - ర్భారరూపం - సమాహితంసముదితం-మా
గధేనజరాసన్ధేనా నీతం అత్రప్రాపితమ్ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀పదాతిభిరశ్వైః-రథైశ్చ-సఙ్కులంవ్యాప్తం-అక్షౌహిణీభి- స్త్రయో
వింశతిసఙ్ఖ్యాకాభిరితి శేషః - సఙ్ఖ్యాతం-బలం-హనిష్యామి-మాగధస్తు - మయా-నహన్తవ్యఃహన్తుమనర్హః - తత్రకారణమా
విష్కరోతి - భూయఃపునః-బలాద్యో - ద్యమం-కర్తాకరిష్యతి-యద్యధునైవమాగధోహతః-భూయోబలస్యానేతానస్యాత్-
యదినహతః - తదాపునర్బలంసమానయన్నవతిష్ఠతైవ - ఏవంచేత్కృత్స్నంబలంహతంస్యాత్ - అత-స్సోఽధునానహన్త
వ్య ఇతి ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ననుకింవృథాబలహననేనమమార్థః-యోద్వేష్టిసఏవహన్తవ్య ఇత్యాశఙ్క్యాతద్ధ్యవతరణంనార్థవత్స్యా
దిత్యభిప్రయన్నాహ ॥ ఏతదర్థఇతి ॥ మేమమా-వతార - ఏతదర్థః ఏషః-అర్థఃప్రయోజనం-యస్య- తథాభూతః-కోఽసావర్థ ఇ
త్యపేక్షాయాంభూభారేత్యాదిభిశ్చతుర్థ్యన్తైఃప్రయోజనవిశేషాన్నిర్దిశతి ॥ భూభారహరణాద్యర్థ - మయా- మవతారఃకృ
త-ఇత్యన్వయః, అన్యేషాం అసాధూనాం-వధాయచ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀నేదంప్రయోజనవిశేషపరిగణన-మపితుప్రదర్శనమాత్రమి
త్యభిప్రేత్యాహ ॥ అన్యోఅపీతి ॥ అన్యోఽప్యవతారస్యా-ర్థఃప్రయోజనం-కోఽసా-వత స్తందర్శయతి ॥ ధర్మరక్షాయా ఇతి॥
అన్యోఽపీత్యేకవచనంసామాన్యాభిప్రాయకం॥కాలే-కదాచి-త్క్వచి-త్ప్రభవతః - ప్రకర్షేణభవతోవర్ధమానస్యాధర్మస్య-
విరామాయవిధ్వంసనాయచ-మయా-దేహఃసంభ్రియతేపరిగృహ్యతే ❀॥౧౦॥❀ఏవమితి॥ ధ్యాయతివిచార్యనిశ్చితవతిసతి తద్దై
వద్వౌ,రథౌ-ఆకాశా-దవతీర్యోపస్థితౌ- స్తః- కథంభూతౌ-సూర్యస్యేవవర్చోయయోస్తౌ-సారథిసహితౌ , పరిచ్ఛదఃపరిక

రః-ధ్వజకవచాదిః-తత్సహితౌ ✻ ॥ ౧౧ ॥ ✻ అథ-హృషీకేశః-పురాణాని పురాతనాని-దివ్యాన్యమానుషాణ్యా, యుధాని-చ కారాత్, తైస్సహితౌ-రథౌ చ-దృష్ట్వా-సఙ్కర్షణం ప్రత్యువాచ ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ ఉక్తిమేవాహ సార్ధద్వయేన ॥ హే ఆర్య హే ప్రభో-యదూనాం, వ్యసనం, ప్రాప్త - మేత-త్పశ్య-స్వైతే యదవ ఉపేక్ష్యా ఇత్యభిప్రాయేణ తాన్విశినష్టి ॥ సాత్వతామితి ॥ సాత్వతాం భక్తానాం-భృత్యానామితి యావత్-నహి స్వామిభృత్యానుపేక్షితుమర్హతీతి భావః - తర్హి కిం విధేయమిత్యత్రాహ ॥ ఏష ఇతి ॥ దయితాని ప్రియాణ్యా-యుధాని-చకారాత్క-వచాదీని చా-యాతాని, లిఙ్గవచనవిపరిణామః ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ ఏనం రథ-మాస్థాయాధిష్ఠాయ, ఏతత్పరబలం జహి-నాశయ-స్వాన్ స్వకీయాన్ - వ్యసనాదాపద, ఉద్ధర-ఏతదర్థం ప్రతిపక్షనిరసనార్థం హి-ఇహలోకే-నౌ ఆవయోః-జన్మ అవతారః-యద్వా-నౌ - జన్మ- ఏతత్ప్రతిపక్షనిరసన-మర్థః ప్రయోజనం- యస్య-త- త్తథా-సాధూనాం - శర్మకృత్సుఖకారి చ - అత - స్త్రయోవింశత్యనీకాఖ్యం త్రయోవింశత్యక్షౌహిణీసైన్యవ్యపదేశం కేవలం-భూమే-ర్భార-మపాకురు అపనయ ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻ ఏవమితి ॥ ఇత్థం-మిథః-సమ్మన్త్ర్యాలోచ్య-దాశార్హౌ రామకృష్ణౌ-దంశితౌ కవచితౌ-రథినౌ రథారూఢౌ-స్వాసాధారణై - రాయుధై - రాఢ్యౌ యుక్తౌ చా- ల్పీయసా కతిపయేన-బలేన చ, వృతౌ-భూత్వా-పురాన్మధురాయాః-నిష్క్రాన్తౌ ✻ ॥ ౧౫ ॥ ✻ తతో-హరిః-దారుకాఖ్య-స్సారథి - ర్యస్య-తథాభూతః- శఙ్ఖం పాఞ్చజన్యం, దధ్మౌ ధ్వనయామాస - తతశ్శఙ్ఖధ్వానాత్ - పరసైన్యానాం - హృది-విత్రాసో భయం, తేన-వేపథుర్గాత్రకమ్పో బభూవ ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ తావితి ॥ తౌ రామకృష్ణౌ-అవలోక్యాహ ॥ ఉక్తమేవాహ ॥ కృష్ణేత్యాదినా ॥ గుప్తేన-కర్తరి క్తః-గోపయతా, అత్మా

సౌ । రథావుపస్థితౌ సద్యస్ససూతౌ సపరిచ్ఛదౌ ॥ ౧౧ ॥ ఆయుధాని చ దివ్యాని పురాణాని యదృచ్ఛయా । దృష్ట్వా తాని హృషీకేశస్సఙ్కర్షణమథాబ్రవీత్ ॥ ౧౨ ॥ శ్రీకృష్ణ ఉవాచ ॥ పశ్యార్య వ్యసనం ప్రాప్తం యదూనాం సాత్వతాం ప్రభో । ఏష తే రథ ఆయాతో దయితాన్యాయుధాని చ ॥ ౧౩ ॥ ఏనమాస్థాయ జహ్యేతద్వ్యసనాత్స్వాన్సముద్ధర । ఏతదర్థం హి నౌ జన్మ సాధూనామిహ శర్మకృత్ ॥ త్రయోవింశత్యనీకాఖ్యం భూమేర్భారమపాకురు ॥ ౧౪ ॥ ఏవం సమ్మన్త్ర్య దాశార్హౌ దంశితౌ రథినౌ పురాత్ । నిర్జగ్మతుస్స్వాయుధాఢ్యౌ బలేనాల్పీయసా వృతౌ ॥ ౧౫ ॥ శఙ్ఖం దధ్మౌ వినిర్గత్య హరిర్దారుకసారథిః । తతోఽభూత్పరసైన్యానాం హృది విత్రాసవేపథుః ॥ ౧౬ ॥ తావాహ మాగధో వీక్ష్య హే కృష్ణ పురుషాధమ । గుప్తేన హి త్వయా మన్దన యోత్స్యే యాహి బన్ధుహన్ ॥ న త్వయా యోద్ధుమిచ్ఛామి బాలకేనైవ లజ్జయా ॥ ౧౭ ॥ త్వం తు రామ యది శ్రద్ధా యుధ్యస్వ ✻ ధైర్యముద్వహ ॥ హిత్వా వా మచ్ఛరైశ్ఛిన్నం దేహం స్వర్యాహి మాం జహి ॥ ౧౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ న హి శూరా వికత్థన్తే దర్శయన్త్యేవ పౌరుషమ్ । న గృహ్ణీమో వచో రాజన్నాతురస్య ముమూర్షతః ॥ ౧౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ జరాసుతస్తావభిగమ్య మాధవౌ మహాబలౌఘేన బలీయసాఽఽవృణోత్ । ససైన్యయానధ్వజవాజిసారథీ ✻ సూర్యానలౌ వాయురివాభ్రరేణుభిః ॥ ౨౦ ॥ సుపర్ణతాలధ్వజచిహ్నితౌ రథావలోకయన్త్యో హరిరామయోర్మృధే । స్త్రియః పురాట్టాలకహర్మ్యగోపురం

నమితి శేషః-స్వజనేనేతి వా, త్వయా సహ-న యోత్స్యే న యుద్ధం కరోమి-యాహి గచ్ఛ - తత్ర కారణం వదన్ సమ్బోధయతి-హే మన్దమూఢ-తత్ర హేతుః- హే బన్ధుహన్-అత ఏవ - హే పురుషాధమ - బన్ధుర్మాతుల - స్తస్య-హన్తా ః న కేవలం యోత్స్యే వ-అపితు - త్వయా యోద్ధుం నేచ్ఛామ్యపి-యథా బాలకేన సహ లజ్జయా న యుయుత్సే తద్వత్ ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻ అథ రామమాహ ॥ త్వమితి ॥ యది-శ్రద్ధా-యుద్ధార్థమస్తీతి శేషః, తర్హి, యుధ్యస్వ స్థైర్య-మావహ-న తు ప్రారభ్య పలాయస్వేతి భావః ॥ ఏవం చే-న్మచ్ఛరైః-భిన్నం-దేహం-త్యక్త్వా-స్వర్ స్వర్గం-యాహి యాస్యసీత్యర్థః-యద్వా-సమర్థశ్చే-త్త్వం-మామేవ జహి ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻ ఏవముక్తః ప్రాహ భగవాన్ ॥ నహీతి ॥ వికత్థన్తే-వివిధమాత్మానం శ్లాఘన్తే, శూరాః-కిన్తు-పౌరుషమేవ దర్శయన్తి-అత-స్తవా, శూరస్య-మర్తుమాశంసమానస్యాత ఏవ-ఆతురస్య- వచో-వయం, న గృహ్ణీమః న బహుమన్యామహే ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ జరాసుత ఇతి ॥ తౌ- సైన్యాదిభి, స్సహితౌ-మధువంశజత్వాద్ద్వయోరపి మాధవావితి నిర్దేశః - రామస్య మాధవాంశత్వాద్వా మాధవవ్యపదేశః, అభివృత్య అభిముఖమాగత్య-బలీయసా మహతా - సైన్యసమూహేన, ఆవృణోత్ ఆవృతవాన్-ససైన్యేత్యస్య ప్రథమైకవచనాన్తపాఠే జరాసుతవిశేషణత్వం - యథా-వాయు-రభ్రై-స్సూర్యం - రేణుభిశ్చా-గ్నిం - ఆవృణోతి, తథేతి దృష్టాన్తార్థః-అనేనాదర్శనమాత్రమేవ నావరణమితి సూచితమ్ ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ సువర్ణేతి ॥ తథా-పుర స్త్రియః-పురస్యా- ట్టాలకాదీనాం చ-సమాహారః-త-త్సమాశ్రితా అధిరూఢాః- అట్టాలకా ఉపరిభూమికాః - మృధే యుద్ధే - సుపర్ణధ్వజతాలధ్వజాభ్యాం, చిహ్నితౌ సంజాతచిహ్నౌ, హరిరామయోః-రథా-వపశ్యన్త్యః, అత ఏవ, శుచా, అర్పితాః వ్యాప్తాః-సమ్ముముహుః విచిత్రా బభూ

౨౦ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ సారథిస్సూనలౌ.

పుః ॥ ౨౧ ॥ హరిరితి॥ పరస్యానీకాని సైన్యాని-తాన్యేవ-పయోముచో మేఘాః-శిలీముఖాః బాణా-స్తేషాం, అత్యుల్బణం దుస్సహం, వర్షం-తేన - పీడితం, స్వసైన్య-మాలోక్య-సురైరసురైశ్చ-బహుమతం, అన్వర్థశార్ఙ్గాఖ్యం - శరాసనోత్తమం ధనుశ్శ్రేష్ఠం.వ్యస్ఫూర్జయదుజ్జృమ్భితవాన్ - సఘోషజ్యాయుక్తమకరోదిత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ గృహ్ణన్నితి॥ నిషఙ్గాత్తూణాచ్ఛరాన్ - గృహ్ణన్-ధనుషీతి శేషః వికృష్య, సన్నిహితత్వాచ్ఛరానాకృష్య - నిశితబాణసమూహాన్-ముఞ్చన్-రథాదీన్నిఘ్నన్ ధ్వంసయన్, అవతస్థ ఇతి శేషః, పత్తయః పదాతయః-నవిద్యతే, అన్తరం విచ్ఛేదో-యస్యాం, గృహణాదిక్రియాయాం.తద్యథా భవతి తథా, అవతస్థ ఇత్యర్థః, తాదాత్వికభగవచ్ఛార్ఙ్గస్య దృష్టాన్తమాహ ॥ యద్వదలాతచక్రమితి ॥ యద్వద్యథా-జ్వలత్కాష్ఠభ్రమణం చక్రవద్భాతి-తద్వద్ధనురాసీదిత్యర్థః, నిరన్తరమిత్యలాతచక్రస్యైవవా విశేషణం, విచ్ఛేదరహితమలాతచక్రం.యథా-తద్వత్-తద్ధనుర్వ్యస్ఫూర్జయదితిపూర్వేణసంబన్ధో వా ॥ ౨౩ ॥ తాదాత్వికం భగవచ్ఛరపీడితం పరసైన్యమనువర్ణయతి॥ నిర్భిన్నేతి॥ నిర్భిన్నాని - కుమ్భాని కుమ్భస్థలాని-యేషాం, తే, కరిణో గజాః-నిపేతుః, తథా, అశ్వాశ్చ, నైకశః, శరైర్వృక్ణాః-కన్ధరా గ్రీవాః, యేషాం, తథాభూతాః, నిపేతురిత్యనుషజ్యతే-హతాః, అశ్వాః, ధ్వజాః, సూతా-నాయకా రథినశ్చ, యేషు-తే, రథా, స్తథా, పదాతయశ్చ, ఛిన్నా, భుజా, ఊరవః, కన్ధరాశ్చ, యేషాం, తథాభూతాః, నిపేతుః ॥ ౨౪ ॥ అథ భగవచ్ఛరనిర్భిన్నపరసైన్యోత్పన్నరుధిరనదీః ప్రసిద్ధనదీత్వేన నిరూపయతి ॥ సఞ్ఛిద్యేతి ॥ సఞ్ఛిద్యమానేభ్యః, పదాతిగజాశ్వానామఙ్గేభ్యః, ప్రసూతా, అసృగాపగాః రుధిరనద్యః, శతశః, ప్రవర్తితా, ఇతి తృతీయశ్లోకేనాన్వయః - కథమ్భూతాః, భుజా

సమాశ్రితాస్సమ్ముముహుశ్శుచాఽర్పితాః॥ ౨౧ ॥ హరిః పరానీకపయోముచాం ముహుశ్శిలీముఖాత్యుల్బణవర్షపీడితమ్ । స్వసైన్యమాలోక్య సురాసురార్చితం వ్యస్ఫూర్జయచ్ఛార్ఙ్గశరాసనోత్తమమ్॥ ౨౨ ॥ గృహ్ణన్నిషఙ్గాదథ సన్దధచ్ఛరాన్ వికృష్య ముఞ్చన్ శితబాణపూగాన్ । నిఘ్నన్ రథాన్ కుఞ్జరవాజిపత్తీన్నిరన్తరం యద్వదలాతచక్రమ్॥ ౨౩ ॥ నిర్భిన్నకుమ్భాః కరిణో నిపేతురనేకశోఽశ్వాశ్శరవృక్ణకన్ధరాః । రథా హతాశ్వధ్వజసూతనాయకాః పదాతయశ్ఛిన్నభుజోరుకన్ధరాః॥ ౨౪ ॥ సఞ్ఛిద్యమానద్విపదేభవాజినామఙ్గప్రసూతాశ్శతశోఽసృగాపగాః । భుజాహయః పూరుషశీర్షకచ్ఛపా హతద్విపద్వీపహయగ్రహాకులాః॥ ౨౫ ॥ కరోరుమీనా నరకేశశైవలా ధనుస్తరఙ్గాయుధగుల్మసఙ్కులాః । అచ్ఛూరికావర్తభయానకా మహామణిప్రవేకాభరణాశ్మశర్కరాః ॥ ప్రవర్తితా భీరుభయావహా మృధే మనస్వినాం హర్షకరీః పరస్పరమ్ ॥ ౨౬ ॥ వినిఘ్నతాఽరీన్ముసలేన దుర్మదాన్ సఙ్కర్షణేనాపరిమేయతేజసా। బలం తదఙ్గార్ణవదుర్గభైరవం దురన్తపారం మగధేన్ద్రపాలితమ్ ॥ క్షయం ప్రణీతం వసుదేవపుత్రయోర్విక్రీడితం తజ్జగదీశయోః పరమ్ ॥ ౨౭ ॥ స్థిత్యుద్భవాన్తం భువనత్రయస్య యస్సమీహతేఽనన్తగుణస్స్వలీలయా । న తస్య చిత్రం పరపక్షనిగ్రహస్తథాఽపి మర్త్యానువిధస్య వర్ణ్యతే ॥ ౨౮ ॥ జగ్రాహ విరథం

ఏవ, అహయః సర్పా, యాసు పూరుషాణాం, శీర్షాణ్యేవ, కచ్ఛపాః-యాసు-తథాభూతాః, హతాః, ద్విపా గజా ఏవ, ద్వీపాః, అన్తరీపభూమయః-హయా అశ్వా ఏవ, గ్రహాః, తైశ్చ-కులాః వ్యాప్తాః ॥ ౨౫ ॥ కరా, ఊరవశ్చైవ-మీనా-యాసు-నరాణాం, కేశా ఏవ, శైవలం-యాసు-తాః, ధనూంష్యేవ, తరఙ్గా, ఆయుధాన్యేవ, గుల్మాని చ, తైశ్చ, సఙ్కులాః, అచ్ఛూరికాశ్చక్రాణి - తా ఏవా, వర్తాః, తైర్భయానకాః, మహామణీనాం, ప్రవేకాః శ్రేష్ఠాః, ఉత్తమాభరణాని చ-యథాయథం, శిలాః, శర్కరాశ్చ, యాసు-తాః ॥ ౨౬ ॥ భీరూణాం, భయావహాః, మనస్వినాం ధీరాణాం, మిథో-హర్షకారిణ్యః॥ వినిఘ్నతేతి॥ కిం చ, అఙ్గ హే రాజన్, అపరిమేయమపరిచ్ఛేద్యం, తేజః పరాభిభవసామర్థ్యం, యస్య, తేనారీన్ శత్రూన్-ముసలేనాయుధేన - వినిఘ్నతా తాడయతా, సఙ్కర్షణేన, కర్త్రా, తన్నిహతావశిష్టం, మగధేన్ద్రేణ, పాలితం, అర్ణవవద్దుర్గమం, భైరవం చ, బలం, క్షయం ప్రణీతం, నాశితమిత్యర్థః, అద్భుతమేతద్వాభ్యామేవ త్రయోవింశత్యనీకాత్మకం బలం హతమితి విస్మయమానం రాజానం ప్రత్యాహ ॥ వసుదేవపుత్రయోరితి ॥ య, దుక్తం, రామకృష్ణయోః-కర్మ, కేవలం, జగదీశ్వరయోః-తయోః. క్రీడితం క్రీడామాత్రమేవ-నతు పరాక్రమ ఇతి భావః ॥ ౨౭ ॥ న చాత్ర విస్మయః కార్య ఇత్యాహ॥ స్థితీతి॥ స్థిత్యాదీనాం సమాహారద్వన్ద్వః, యో, భగవాననసంఖ్యేయకల్యాణగుణః - స్వలీలయైవ - త్రిలోక్యాః, స్థిత్యాదికమేవేహతే కరోతి, తస్య, శత్రుపక్షనిగ్రహో నచిత్రం నాశ్చర్యవిషయః-తర్హి కిమితి వైచిత్ర్యేణోపవర్ణ్యత ఇత్యత ఆహ ॥ తథాఽపీతి॥ చిత్రత్వాభావేఽపి-మర్త్యాననువిధత్తే అనుకరోతీతి తథా-తస్య-వర్ణ్యతే-కస్మైచిత్ శేషః - మర్త్యానువిధస్య మానుషం కర్మ చిత్రమేవేత్యభిప్రాయేణ వర్ణ్యత ఇతి భావః ॥ ౨౮ ॥ జగ్రాహేతి॥ హతాన్య-నీకాని సైన్యాని-యస్య - అవశిష్టా-అసవః ప్రాణా ఏవ - యస్య-సచాసౌ సచ-తం

విరథం-జరాసన్ధం-జగ్రాహ-గృహీతవాన్-యథా-సింహః-క్షుద్రమృగం-గృహ్ణాతి-తద్వత్ ॥ ౨౯ ॥ బధ్యమానమితి ॥ హతా-అరాతయో-యేన-తం-వారుణైః-మానుషైశ్చ, పాశైస్సాధనైః - బధ్యమానం-జరాసన్ధం-రామేణేతి శేషః-గోవిన్దః దృష్ట్వేతి శేషః-వారయామాస-రామమితి శేషః ॥ తత్ర హేతుః, తేనజరాసన్ధేనసహ-యత్,కార్యం పునర్యుద్ధాత్మకం,తత్,కర్తు-మిచ్ఛయా-హేతుభూతయా-న్యవారయ-దితిసంబన్ధః ॥ ౩౦ ॥ సఇతి॥ లోకనాథాభ్యాం రామకృష్ణాభ్యాం,విముక్తస్స-వీరశ్రేష్ఠో జరాసన్ధః-తావ-త్తపసేతపశ్చరితుం - వనం-ప్రవేష్టుమిచ్ఛుః,పథి,రాజభిః శిశుపాలాదిభిః కర్తృభిః-విచిత్రాః-అర్థాః పదాని-శబ్దాశ్చ,యేషు-తైః,వాక్యైః - ప్రాకృతైర్నయైః న్యాయైశ్చ - సాధనైః-ర్వారితః-అత్ర లౌకికన్యాయమాహుః ॥ స్వకర్మేతి॥ యదుభి,రల్పకైః-స్తే హతః, తే-పరాభవః, కేవలం - స్వకర్మబన్ధప్రాప్త-ఇత్యేవంవిధై-ర్నయై రితిసంబన్ధః ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ హతేష్వితి॥ సర్వేష్వ-నీకేషు - హతేషుసత్సు బార్హద్రథో జరాసన్ధః-రాజా-భగవతో-పేక్షితో-దుఃఖితచిత్తో-మగధాన్ జనపదాన్-యయౌ ॥ ౩౩ ॥ ముకున్దఇతి॥ అక్షతమవిహతం - బలం-స్వీయం-యస్య,ని స్తీర్ణః అరీణాం బలమేవార్ణవో-యేన-తథాభూతః ముకున్దః-అపిః త్వర్థః-ముకున్దస్త్విత్యర్థః॥ సాధుసాధ్వి తి-దైవైరనుమోదితః-కుసుమై ర్వికీర్యమాణశ్చ-విగతః - జ్వరః శత్రుపీడాత్మకో-యేభ్య-స్తై-రతఏవ, ముదితచిత్తై-ర్మాథురై-ర్జనై-రుపసజ్గమ్యమిళిత్వా-సూతాదిభిః-ఉపగీయమానో,విజయో-యస్య-తథాభూతో,యయా-వితిసంబన్ధః॥ తత్ర,సూతాః పౌరుషప్రకాశకాః,మాగధాః

రామోజరాసన్ధంమహాబలమ్ । హతానీకావశిష్టాసుంసింహః క్షుద్రమృగంయథా॥ ౨౯ ॥ బధ్యమానంహతారాతింపాశైర్వారుణమానుషైః । వారయామాసగోవిన్దస్తేనకార్యచికీర్షయా ॥ ౩౦ ॥ సముక్తోలోకనాథాభ్యాంవ్రీడితోవీరసమ్మతః । వనంవివక్షుస్తపసేవారితః పథిరాజభిః ॥ ౩౧ ॥ వాక్యైర్విచిత్రార్థపదైర్న్యాయైశ్చప్రాకృతైరపి । స్వకర్మబన్ధనప్రాప్తోయదుభిస్తేపరాభవః॥ ౩౨ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ హతేషుసర్వానీకేషునృపోబార్హద్రథస్తదా । ఉపేక్షితోభగవతామగధాన్దుర్మనాయయౌ॥ ౩౩ ॥ముకున్దోఽప్యక్షతబలోనిస్తీర్ణారిబలార్ణవః । వికీర్యమాణః కుసుమైస్త్రిదశైరనుమోదితః ॥ ౩౪ ॥మాథురైరుపసఙ్గమ్యవిజ్వరైర్ముదితాత్మభిః। ఉపగీయమానవిజయస్సూతమాగధవన్దిభిః॥ ౩౫ ॥శఙ్ఖదున్దుభయోనేదుర్భేరీతూర్యాణ్యనేకశః । వీణావేణుమృదఙ్గానిపురంప్రవిశతిప్రభౌ॥ ౩౬ ॥సిక్తమార్గాంహృష్టజనాంపతాకాభిరలఙ్కృతామ్।నిర్ఘుష్టాంబ్రహ్మఘోషేణకౌతుకాబద్ధతోరణామ్॥ ౩౭ ॥నిచీయమానోనారీభిర్మాల్యదధ్యక్షతాఙ్కురైః । నిరీక్ష్యమాణస్సస్నేహంప్రీత్యుత్కలితలోచనైః॥ ౩౮ ॥ఆయోధనాగతంవిత్తమనన్తంవీరభూషణమ్ । యదురాజాయతత్సర్వమాహృతంప్రాదిశత్ప్రభుః ॥ ౩౯ ॥ ఏవంసప్తదశకృత్వస్తావత్యక్షౌహిణీబలః । యుయుధేమాగధోరాజాయదుభిః కృష్ణపాలితైః ॥ ౪౦ ॥ అక్షిణ్వంస్తద్బలంసర్వంవృష్ణయః కృష్ణతేజసా । హతేషుస్వేష్వనీకేషుత్యక్తోఽయాదరిభిర్నృప॥ ౪౧॥అష్టాదశమసఙ్గ్రామఆగామినితదన్తరా।నారదప్రేషితోవీరోయవనఃప్రత్యదృశ్యత ॥౪౨॥రురోధమథురామేత్యతిసృభిర్మ్లేచ్ఛకోటిభిః ।నృలోకేచాప్రతిద్వన్ద్వోవృష్ణీన్ శ్రుత్వాఽఽత్మసమ్మితాన్ ॥ ౪౩ ॥

గాయకాః-వన్దినః స్తుతిపాఠకా- ఇతివివేకః ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ శఙ్ఖేతి ॥ ప్రభౌ భగవతి,పురం, ప్రవిశతిసతి - శఙ్ఖాదయో,వినేదుః దధ్వనుః,భేర్యశ్చ-తూర్యాణిచ, తాని-పరవల్లిజ్ఞతా,తథా, వీణావేణుమృదఙ్గానీతిచ ॥ ౩౬ ॥ పురంవిశినష్టి॥ సిక్తమార్గామితి॥ సిక్తాశ్చన్దనామ్బుభిః-మార్గాః-యస్యాం,హృష్టా - జనా-యస్యాం,బ్రహ్మఘోషేణ-నినాదితాం-కౌతుకేనోత్సవేన-ఆసర్వతో-బద్ధాని-తోరణాని,యస్యాం ॥ ౩౭ ॥ నిచీయమానఇతి ॥ మాలామర్హన్తీతిమాల్యాని కుసుమాని,తత్ప్రభృతిభిః,నిచీయమానః కీర్యమాణః-ప్రీత్యా,ఉత్కణ్ఠితానిభరితాని,లోచనాని, యేషాం, తైః జనైరితి శేషః-స్నేహేనసహితం,యథాతథా,నిరీక్ష్యమాణో,ముకున్దః- ప్రవివేశేతివిపరిణతేనాన్వయః ॥ ౩౮ ॥ ఆయోధనేతి ॥ ఆయోధనంరణభూమిః-తత్రఆసమన్తా-ద్గతంస్థితం,య- త్సర్వ,మనన్తం, ఆనీతం,వీరాణాం,భూషణం,యదురాజాయోగ్రసేనాయ, ప్రాదిశత్సమర్పితవాన్ ॥ ౩౯ ॥ ఏవమితి ॥ ఇత్థం,పునః పునః, తావత్యస్త్రయోవింశతిసఙ్ఖ్యకా, అక్షౌహిణ్యో,బలం-యస్య-తథాభూతః -స ప్తదశవారం,కృష్ణపాలితై-ర్యదుభిస్సహ - యుయుధే ॥ ౪౦ ॥ అక్షిణ్వన్నితి ॥ కృష్ణతేజసా-హేతుభూతేన వృష్ణయోయదవ-స్తస్య-జరాసన్ధస్య,బలం- సర్వ,మక్షిణ్వన్ నాశితవన్తః॥ ఇత్థం,స్వేష్వనీకేషు - హతేషుసత్సు,నృపోజరాసుతో,అరిభిః రామాదిభి- స్త్యక్తో,జగామ ॥ ౪౧ ॥ అథాష్టాదశమేయుద్ధే, ఆగామినిభావినిసతి, తదన్తరాతస్మిన్నేవ అష్టాదశసఙ్గ్రామాత్పూర్వమిత్యర్థః-నారదేన, ప్రేషితః, కాలయవనాఖ్యో, వీరః ప్రత్యదృశ్యత, మాథురైర్జనైరితి శేషః ॥ ౪౨ ॥ రురోధేతి॥ మనుష్యలోకే,నవిద్యతే,ప్రతిద్వన్ద్వః తుల్యబలో,యస్య,తథా, భూతః,కాలయవనః-యదూం

స్త్వా,త్మనా,తుల్యబలాన్, శ్రుత్వా, నారదముఖాదితి శేషః-తిసృభిః-మ్లేచ్ఛానాం కోటిభిస్సహ,గత్వా,మథురాం,సర్వతో,నిరుద్ధవాన్ * ॥ ౪౩ ॥ *తమితి ॥ తంకాలయవనం,దృష్ట్వా - చిన్తయామాస,చిన్తామేవాహ ॥ అహో ఇత్యర్ధద్వయేన-ఉభయతో,యవనాజ్జరాసన్ధాచ్చ,వృజినందుఃఖం,మహద్య, దూనాం, ప్రాప్తమ్ *॥౪౪ ॥ *తదేవాహ॥మహాద్బలం,యస్యస యవనో,ఽఘునా-అస్మాన్-నిరుద్ధనిరుణద్ధి,అద్యాస్మిన్నహనివా-శ్వఃపరస్మిన్నహనివా - పరశ్వఃతదనన్తరేఽహనివా-మాగధోఽప్యా,గమిష్యతి* ॥ ౪౫ ॥ *ఆవయో-ర్యవనస్యచమమచ,మిథో - యుధ్యతోస్సతోః,జరాసుతో-యద్యా-గమిష్యతి-సతర్హ్యస్మద్బన్ధూన్యదూన్ - హనిష్యతి-అథవా, తాన్-స్వపురంప్రతి-నేష్యతిప్రాపయిష్యతి- యతః,స-బలీ *॥౪౬॥ *అథవిచార్యనిశ్చితమాహ ॥ ద్విపదైర్మనుష్యైః,దుఃఖేనాపిగన్తుమశక్యం-దుర్గంజలదుర్గం - విధాస్యామఃకరిష్యామః,తత్రదుర్గేజ్ఞాతీన్యదూన్,సమాధాయనిధాయ,యవనం,మారయామ హే ఘాతయామహే * ॥ ౪౭ ॥ *ఇత్థం,సమ్మన్త్ర్యవిచార్య,నిశ్చిత్య-భగవాన్-సముద్రమధ్యే-దుర్గం-తత్ర-నగరంచ,అచీకరత్కారయామాస,విశ్వకర్మణేతి శేషః ॥ నగరంవిశినష్టి ॥ ద్వాదశయోజనవిస్తీర్ణం-కృత్స్నాద్భుతంసర్వాశ్చర్యమయమ్ *॥౪౮ ॥ *యత్రనగరే-త్వాష్ట్రంవిశ్వకర్మణస్సంబన్ధి, విజ్ఞానసూచకంక్రియాకౌశలం,దృశ్యతే* ౪౯॥*తదాహసార్ధైస్త్రిభిః॥రథ్యేతి॥రథ్యారాజమార్గాఃపురతః,వీథ్యఃఉపమార్గాః-ప్రరతఃపశ్చిమతః, ఉభయతోపిచత్వరాణిఅఙ్గణాని-తన్మధ్యేకోష్ఠాః-తతోఽప్యన్తస్సవర్ణభవనాని, తదుపరిస్ఫటికాట్టాలకాః

తందృష్ట్వాఽచిన్తయత్కృష్ణస్సఙ్కర్షణసహాయవాన్ । అహోయదూనాంవృజినంప్రాప్తం హ్యుభయతో మహత్ ॥ ౪౪ ॥ యవనోఽయంనిరున్ధేఽస్మానద్య తావన్మహాబలః । మాగధోఽప్యద్యవాశ్వోవాపరశ్వోవాఽఽగమిష్యతి ॥ ౪౫ ॥ ఆవయోర్యుధ్యతోరస్య యద్యాగన్తా జరాసుతః।బన్ధూన్హనిష్యత్యథవా నేష్యతేస్వపురం బలీ ॥ ౪౬ ॥తస్మాదద్యవిధాస్యామోదుర్గంద్విపదదుర్గమమ్।తత్రజ్ఞాతీన్సమాధాయయవనంఘాతయామహే॥ ఇతిసమ్మన్త్ర్యభగవాన్దుర్గంద్వాదశయోజనమ్।అన్తస్సముద్రేనగరంకృత్స్నాద్భుతమచీకరత్॥ ౪౭ ॥దృశ్యతే యత్రహిత్వాష్ట్రంవిజ్ఞానంశిల్పనైపుణమ్॥ ౪౯ ॥రథ్యాచత్వరవీథీభిర్యథావాస్తువినిర్మితమ్॥౫౦॥ సురద్రుమలతోద్యానవిచిత్రోపవనాన్వితమ్।హేమశృఙ్గైర్దివిస్పృగ్భిఃస్ఫాటికాట్టాలగోపురైః ॥ ౫౧ ॥ రాజతారకుటైఃకోష్ఠైర్హేమకుమ్భైరలఙ్కృతైః । రత్నకూటైర్గృహైర్హైమైర్మహామరకతస్థలైః ॥ ౫౨ ॥ వాస్తోష్పతీనాంచ గృహైర్వల్లభీభిశ్చనిర్మితమ్ । చాతుర్వర్ణ్యజనాకీర్ణంయదుదేవగృహోల్లసత్ ॥ ౫౩ ॥ సుధర్మాంపారిజాతంచ మహేన్ద్రఃప్రాహిణోద్ధరేః । యత్రచావస్థితోమర్త్యోమర్త్యధర్మైర్నయుజ్యతే ॥ ౫౪ ॥ శ్యామైకకర్ణాన్వరుణో హయాన్శుక్లాన్మనోజవాన్ । అష్టౌనిధిపతిఃకోశాన్లోకపాలానిజోదయాన్ ॥ ౫౫ ॥యద్యద్భగవతాదత్తమాధిపత్యంస్వసిద్ధయే । సర్వంప్రత్యర్పయామాసుర్హరౌభూమిగతేనృప॥ ౫౬ ॥తత్రయోగప్రభావేననీత్వా

తదుపరిహేమకుమ్భా ఇతిబహుభూమికం,యథావాస్తుగృహాదినిర్మాణస్థానం, త-దనతిక్రమ్య,నిర్మితమ్ * ॥ ౫౦ ॥ *సురాణాం,ద్రుమాః,లతాశ్చ,యేషు,తాని-ఉద్యానాని, విచిత్రాణి, ఉపవనానిచ-తైః,రన్వితం,హేమమయాని శృఙ్గాణి,యేషాం తైః-దివిస్పృగ్భిరత్యుచ్చైః, స్ఫాటికాట్టాలకాఉపరిభూమికాః-గోపురాణి - చత్వరాణి,తైః * ॥ ౫౧ ॥ *రాజతారకుటైః రజతంచా, రకుటంచ-పీతలోహఃపిత్తళమితియావత్, తాభ్యాం,నిర్మితైః-కోష్ఠైఃఅశ్వశాలాన్నశాలాదిభిః,కథమ్భూతైః హేమైః-కుమ్భైః,స్వలఙ్కృతై-తథా-రత్నకూటైఃపద్మరాగాదిశిఖరైః-సౌవర్ణైః, మహాన్తి,మరకతస్థలాని, యేషు తైః,గృహైశ్చ జుష్టంసేవితమ్ * ॥ ౫౨ ॥ *కించ॥నగరగృహాద్యా,వాస్తోష్పతీనాం దేవానాంచ ,గృహైః-వలభీభిశ్చన్ద్రశాలికాభిశ్చ,నిర్మితం,యదుదేవగృహైః- రుల్లసత్ శోభమానమ్ * ॥ ౫౩ ॥ *సుధర్మాంనామ,సభాం,పారిజాతంచ,మహేన్ద్రోహరయే-ప్రాహిణోత్ప్రస్థాపయామాస- తిశుకపరీక్షిత్సంవాదాత్ పూర్వాభావిత్వాద్భూతనిర్దేశః॥సుధర్మాంవిశినష్టి॥ యత్రేతి ॥ మర్త్యోఽపి-యత్రసుధర్మాయాం,స్థితో, మర్త్యధర్మైః అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామరణాదిభి-ర్నయుజ్యతే* ॥ ౫౪ ॥ *వరుణస్తు-శ్యామః-ఏకకర్ణః-యేషాం, తాన్,సర్వతః,శుక్లాన్, మనోజవాన్,అశ్వా,న్ప్రాహిణో,దిత్యనుషఙ్గః॥నిధిపతిఃకుబేరస్తు-అష్టౌ, కోశాన్నిధీన్, పద్మశ్చమహాపద్మోమత్స్యఃకూర్మస్తదావరః,నీలోముకున్దశ్శఙ్ఖశ్చనిధయోఽష్టౌప్రకీర్తితాః॥ఇత్యుక్తాన్ప్రాహిణోత్ * ॥ ౫౫ ॥ *తథా అన్యేచ,లోకపాలాః, నిజోదయాన్నిజవిభూతీః,తథా అన్యేచ,సిద్ధాదయో-యద్య,త్స్వాధికారసిద్ధయే,భగవతా,దత్త-మాధిపత్యం,త-త్సర్వం, భగవతి, భూమిగతే,భూమావవతీర్ణేసతి,తస్మై-ప్రత్యర్పయామాసుః * ॥ ౫౬ ॥ *తత్రేతి॥యథా, కాలయవనో,మాథురాశ్చ-జనా,నజానీయుః,తథా,యోగ

ప్రభావేన,యోగమాయాత్మకాశ్చర్యశక్తిప్రభావేన , మాధురం , సర్వంజనం,తత్రదుర్గేనీ, త్వాప్రాపయ్య,పున,రాగత్యా థ, రామేణాఽమన్త్రితఃఆలోచితో, భగవాన్ , పద్మమాలాధరో , నిరాయుధశ్చ, భూత్వా , పురద్వారాత్,నిష్క్రాన్త వాన్ ॥౫౬॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేపఞ్చాశోఽధ్యాయః***

దుష్కృన్నిగ్రహసాధ్వనుగ్రహావేకేనభగవచ్చేష్టితేనదర్శయన్ కథాశేషమాహ ॥ తమిత్యాదినా ॥ పురద్వారాన్ని ష్క్రాన్తం,తం-కృష్ణ-మవలోక్య,నారదోక్తై-రేతై,ర్లక్షణైః-అయం , పుమా-న్వాసుదేవో,నాన్యో,భవితు,మర్హతి॥అయం చ-నిరాయుధః,అనేన,పద్భ్యామేవ,చలన్,నిరాయుధశ్చా,హం-యోత్స్యామీ , తి నిశ్చిత్య-పరాఙ్ముఖం,ప్రాద్రవన్తం, అన్వ ధావ,దిత్యన్వయః॥తంకథమ్భూత,మజ్జిహానముద్గచ్ఛన్తం, ఉడుపంచన్ద్రమివస్థితం , అతీవ,దర్శనీయం,పీతేకౌశేయే,వాససీ, యస్య,శ్రీవత్సోవక్షసియస్య, భ్రాజతా , కౌస్తుభేనాముక్తాబద్ధా,అలఙ్కృతేతియావత్,సా-గ్రీవా,యస్య,పృథవఃపీనాః,దీ ర్ఘాశ్చ,త్వారో,బాహవో , యస్య,నవకఞ్జేఇవా,రుణే,ఈక్షణే , యస్య,తం,నిత్యప్రముదితేత్యాదిముఖారవిన్దవిశేషణం , శ్రీ మత్సౌన్దర్యసంపద్వత్, శోభనౌకపోలౌయస్మిన్ - శుచివిశుద్ధంస్మితం , యస్మిన్ , స్ఫురన్తీ , మకరాకారే , కుణ్డలే , యస్మిన్,తథాభూతం, ముఖారవిన్దం,బిభ్రాణం ,శ్రీవత్సో , లాఞ్ఛనంచిహ్నంయస్య , చత్వారోభుజాయస్య , అరవి

స్యాన్ భగవాన్హరిః । మథురామేత్య రామేణకృష్ణస్సమనుమన్త్రితః ॥ నిర్జగామపురద్వారాత్పద్మమాలీనిరా యుధః ॥ ౫౬ ॥ **

********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, పఞ్చాశోఽధ్యాయః **********

—* ముచుకున్దస్యశ్రీకృష్ణదర్శనాదికథారమ్భఘట్టః *—

శ్రీశుకఉవాచ॥తంవిలోక్యవినిష్క్రాన్తముజ్జిహానమివోడుపమ్।దర్శనీయతమంశ్యామంపీతకౌశేయవాససమ్ ॥౧॥ శ్రీవత్సవక్షసంభ్రాజ*త్కౌస్తుభాముక్తకన్ధరమ్।పృథుదీర్ఘచతుర్బాహుంనవకంజారుణేక్షణమ్॥ ౨ ॥ నిత్యప్ర ముదితశ్రీమత్సుకపోలంశుచిస్మితమ్।ముఖారవిన్దంబిభ్రాణంస్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్॥ ౩ ॥వాసుదేవోహ్యయమితిపు మాన్శ్రీవత్సలాఞ్ఛనః । చతుర్భుజోఽరవిన్దాక్షోవనమాల్యతిసున్దరః॥ ౪॥లక్షణైర్నారదప్రోక్తైర్నాన్యోభవి తుమర్హతి । నిరాయుధశ్చలన్పద్భ్యాంయోత్స్యేఽనేననిరాయుధః ॥ ౫ ॥ ఇతినిశ్చిత్యయవనఃప్రాద్రవన్తంప రాఙ్ముఖమ్ । అన్వధావజ్జిఘృక్షుస్తందురాపమపియోగినామ్॥ ౬ ॥హస్తప్రాప్తమివాత్మానంహరిణాసపదేప దేనీతోదర్శయతాదూరంయవనేశోఽద్రికన్దరమ్॥ ౭ ॥ పలాయనంయదుకులేజాతస్యతవనోచితమ్ । ఇతిక్షిప న్ననుగతోనైనంప్రాపాహతాశుభః ॥ ౮ ॥ ఏవంక్షిప్తోఽపిభగవాన్ప్రావిశద్గిరికన్దరమ్ ।సోఽపిప్రవిష్టస్తత్రా న్యంశయానందదృశేనరమ్ ॥ ౯ ॥ నన్వసౌదూరమానీయశేతేమామిహసాధువత్। ఇతిమత్వాఽచ్యుతంమూఢ స్తంపదాసమతాడయత్ ॥ ౧౦ ॥ సఉత్థాయచిరంసుప్తశ్శనైరున్మీల్యలోచనే । దిశోవిలోకయన్పార్శ్వేతమ ద్రాక్షీదవస్థితమ్ ॥ ౧౧ ॥ సతావత్తస్యరుష్టస్య దృష్టిపాతేనభారత । దేహజేనాగ్నినాదగ్ధోభస్మసాదభవత్క్ష ణాత్ ॥ ౧౨ ॥ రాజోవాచ ॥ కోనామసపుమాన్బ్రహ్మన్కస్యకిం-వీర్యఏవచ । కస్మాద్గుహాంగతశ్శిశ్యేకింతేజో

న్దేఇవారుణేయస్య వనమాలాఽస్యాస్తీతితథా-ప్రీహ్యాదిత్వాన్మత్వర్థీయఇనిః ॥ ఏవంవిధై-ర్నారదప్రోక్తైః-లిఙ్గై-ర్వాసుదేవ ఏవాయమిత్యన్వయః ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థం-నిశ్చిత్య,యవనః,పలాయమానం,పరాఙ్ముఖంచభగవన్తం గ్రహీతుమిచ్ఛుః-అన్వధావత్,తస్యాదుష్ప్రాప్యతాంవక్తుంవిశినష్టి ॥యోగినామపి, దురాపం,యోగవిశుద్ధమనసాపిదుర్గ్ర హమ్ ॥ ౬ ॥ హస్తేతి॥ప్రతిపదం,ఆత్మానం, హస్తప్రాప్తమివ-దర్శయతా , భగవతాదూరం,నీత,స్స,యవనాధీశో, ఽస్తతో,ఽద్రికన్దరం,ప్రాపితః॥౭॥యదుకులే,జాతస్యతవ-పలాయన-మనుచితమిత్యేవంక్షిపన్నభిభవన్నాశు,గతోఽపియ వన,ఏనంభగవన్తం,నప్రాప॥తత్ర హేతుంవదన్విశినష్టి॥అహతాశుభఃఅక్షీణదుష్కృతః ॥౮॥భగవాం స్త్విత్థం-క్షిప్తోఽపి తూష్ణీం-గిరికన్దరం-ప్రావిశత్ ॥సతుయవన,స్తత్రగిరికన్దరే ప్రవిష్ట- స్తత్రాన్యం,శయానం,కఞ్చి,త్పురుష-మద్రాక్షీత్ ॥౯॥ శయానం,పురుష,మసౌ,వాసుదేవో,మామిత్థం,దూర,మానీయ,సాధువ,దధునా,తూష్ణీం- శేతేనూన ,మసౌ-కృష్ణ ఏవేతి,మూఢ స్స,స్సచ్యుతమేవ-మత్వాతం-పదాపాదేనా,తాడయత్ ॥౧౦॥ తాడితఃపురుషః-ఉత్థాయ-చిరం-సుప్తః, హేతుగర్భ వి దం-శత్వా,చ్ఛనై-ర్లోచనే,ఉన్మీల్య,దిశో,విలోకయన్-పార్శ్వేస్థితం-తం,యవనందదర్శ ॥౧౧॥ హేభారత -సః-యవనః- రుష్టస్యక్రుద్ధస్య , తస్యపుంసః-దృష్టిపాతేన-సన్దీప్తో-య,స్స్వదేహజో - ఽగ్నిః , తేన-తావ,త్తదైవ-క్షణా - ద్భస్మీబభూ వ॥ ౧౨॥తత్రశయానస్య పురుషస్య కులనామవీర్యశయనకారణాదిబుభుత్సయాపృచ్ఛతిరాజా॥కోనామేతి॥ హేబ్రహ్మన్

స-యవనార్దనో-యవనస్యహన్తా,శయానః,కోవాకోనామ,కింతస్యనామధేయమిత్యర్థః-కస్యసంబన్ధీ-కస్య-కులే , జాతః-కింకీ
దృశం-వీర్యంయస్య సః - కస్మాత్కారణాద్గుహాం ప్రాప్త, స్యైతేస్మకింకీదృశం తేజో - యస్య-తథాభూతః ✻ ॥౧౩॥ ✻
తతోఽప్యుత్తరమాహ మునిః ॥సఇతి॥బ్రహ్మణిబ్రహ్మకులేసాధుఃబ్రహ్మణ్యః, సత్యోధర్మ్యః,సఙ్గరో యద్ధం-యస్యసః ✻ ॥౧౪॥ ✻స
ఇతి,సచముచుకున్దః- అసురేభ్యః,భీతైః-రిన్ద్రాద్యైః,దేవైః,ఆత్మనః-రక్షణనిమిత్తే,సహాయత్వేన,యాచితః,చిరం- తేషాం,రక్షా,
మకరోత్ ✻ ॥౧౫॥ ✻తదా, తేదేవాః,గుహంకార్త్తికేయం,స్వఃపాలంస్వర్గపాలకం, సేనాన్యం,లబ్ధ్వా,అథ-ముచుకున్ద-మ
బ్రువన్ ✻ ॥౧౬॥ ✻ఉక్తిమేవాహ॥రాజన్నితిసార్ధద్వాభ్యాం-హేరాజన్,నోఽస్మాకం,పరిపాలనాత్మకాత్ ,కృచ్ఛ్రాద్విర
మాద్భవాన్,స్విరమవిరామంప్రాప్నోతు హేవీర-శత్రురహితం,రాజ్యం,నరలోకంచ , త్యక్త్వా, కేవల, మస్మాన్పాలయతః,స్తే
కర్తరిషష్ఠీ-త్వయా,సర్వే, కామాభోగాః,ఉజ్ఝితాస్త్యక్తాః ✻ ॥౧౭॥ ✻కించ , తవ సుతాదయః,త్వత్తుల్యకాలీనాః,
ప్రజాశ్చ,కాలితాఃకాలవశీకృతాః,అధునా,నసన్తి,కిన్తు,కాలవశంగతాః, మృతాఇతియావత్ ✻ ॥౧౮॥ ✻కోఽసౌమత్తో
బలీయాన్ కాలోనామేతిశఙ్కాయామాహ బ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తకృత్స్నజగతఃకాలవశ్యతాంకాలస్య బలీయస్త్వంచవ
క్తుంకాలోనామసేశ్వరాత్పృథగ్భూతః,కిన్తుకాలశరీరకఈశ్వరఏవకలయతీత్యాహ ॥ కాలఇతి ॥ కాలఃకాలశరీరకః,అ
వ్యయఃకాలకృతనాశాదివికారరహితః-ఈశ్వరస్సర్వనియన్తా-భగవాన్ - స్వయం-క్రీడన్-ప్రజాః - కాలయతేవశీకరోతి-యథా
పశుపాలః-పశూన్వశీకరోతి-తద్వత్ ✻ ॥౧౯॥ ✻అత-స్త్వ-మద్య - నోఽస్మాన్ప్రతి-వర-మభిమతం-వరయతర్హిము
క్తింప్రయచ్ఛతేత్యత్రాహ॥ఋతేకైవల్యమితి॥ కైవల్యం ప్రకృతిసంబన్ధరాహిత్యంముక్తిమితియావత్ - తతోఽన్యం-వ

యవనార్దనః ॥౧౩॥ శ్రీశుక ఉవాచ । స ఇక్ష్వాకుకులేజాతో మాన్ధాతృతనయో మహాన్ । ముచుకున్ద ఇతి ఖ్యాతో
బ్రహ్మణ్యస్సత్యసఙ్గరః ॥౧౪॥ స యాచితస్సురగణైరిన్ద్రాద్యైరాత్మరక్షణే । అసురేభ్యః పరిత్రస్తైస్తద్రక్షాం
సోఽకరోచ్చిరమ్ ॥౧౫॥ లబ్ధ్వా గుహం తే స్వఃపాలం ముచుకున్దమథాబ్రువన్ । రాజన్విరమతాం కృచ్ఛ్రాద్భ
వాన్నః పరిపాలనాత్ ॥౧౬॥ నరలోకం పరిత్యజ్య రాజ్యం చ హతకణ్టకమ్ । అస్మాన్పాలయతో వీర కామాస్తే స
ర్వ ఉజ్ఝితాః ॥౧౭॥ సుతా మహిష్యో భవతో జ్ఞాతయోఽమాత్యమన్త్రిణః । ప్రజాశ్చ తుల్యకాలీయా నాధునా
సన్తి కాలితాః ॥౧౮॥ కాలో బలీయాన్బలినాం భగవానీశ్వరోఽవ్యయః । ప్రజాః కాలయతే క్రీడన్పశుపాలో
యథా పశూన్ ॥౧౯॥ వరం వృణీష్వ భద్రం తే ఋతే కైవల్యమద్య నః । ఏక ఏవేశ్వరస్తస్య భగవాన్విష్ణురవ్యయః ॥
ఏవముక్తస్స వై దేవానభివన్ద్య మహాయశాః । అశయిష్ట గుహావిష్టో నిద్రయా దేవదత్తయా ॥౨౧॥ ప్రతిబోధయతి
త్వాం వై స్వపన్తం యస్త్వచేతనః । స త్వయా దృష్టిమాత్రేణ భస్మీభవతు తత్క్షణాత్ ॥౨౨॥ యవనే భస్మసాన్నీ
తే భగవాన్సాత్వతర్షభః । ఆత్మానం దర్శయామాస ముచుకున్దాయ ధీమతే ॥౨౩॥ తమాలోక్య ఘనశ్యామం పీతకౌ

రంవరయేత్యర్థః- కైవల్యస్య వరణీయత్వే హేతుమాహుః ॥ ఏకఏవేతి ॥ తస్యకైవల్యస్య-ఈశ్వరఃఅధిపతిః-దాతేతియా
వత్-భగవాన్విష్ణు-రేకఏవ-అతోనవయంకైవల్యందాతుంప్రభవఇతిభావః ✻ ॥౨౦॥ ✻ఏవమితి॥ దేవైః-స్తన్నిబహుకాలమని
ద్రస్యమమశయనార్థంనిర్జనంప్రదేశంప్రదర్శ్య యతేత్యుక్తేత్యర్థసామర్థ్యాదత్రశేషోబోధ్యః ॥ ఏవంస్వపన్తంయస్త్వి
తివక్ష్యమాణప్రకారేణోక్తో- మహాయశాః - సచ-ముచుకున్దో - దేవైః ప్రదర్శితాయాంతస్యాం - గుహాయాం-ప్రవిష్టః-
దేవైః- దత్తయావిఘ్నానుపహతీకృతయా-నిద్రయా - అధ్యయనేనవసతీతివద్ధేత్వర్థేతృతీయా- అశయిష్టశయితవాన్ ॥ని
మిత్తభూతయావా ✻ ॥౨౧॥ ✻ఏవంశబ్దవివక్షితంప్రకారమాహ॥స్వపన్తమితి॥అచేతనోఽజాన-న్యఃకశ్చిత్స్వపన్తంశయానం
ప్రతిబోధయతిజాగ్రదవస్థాంప్రాపయిష్యతి- సపుమాన్ - త్వయాకర్త్రా -దృష్టిమాత్రేణకరణేన- త్వద్దృష్టిప్రసరమాత్రేణే
తిపదద్వయఫలితోర్థః, తత్క్షణాద్భస్మీభవతు ✻ ॥౨౨॥ ✻ఇతిప్రశ్నస్యోత్తరముక్త్వాప్రకృతాంకథామాహ॥యవనఇత్యా
దినా ॥ భస్మతాంనీతేభస్మతాంప్రాపితేసతి - సాత్వతర్షభఃభగవాన్కృష్ణః ధీమతేముచుకున్దాయ - ఆత్మానం - దర్శయామా
స ✻ ॥౨౩॥ ✻తమితి॥తస్యభగవత-స్తేజసా-ధర్షితః-అభిభూతో-ఽతఏవ,శఙ్కితః,కస్యేదం తేజఇత్యాదిశఙ్కమాన- స్తేజ
సా-దుర్ధర్షంఅధృష్యమివస్థితం-తంభగవన్తం-శనకై - రవలోక్య-మహతీవిపులా-బద్ధి - ర్యస్య-స , రాజాముచుకున్దః,పర్యపృ
చ్ఛ,దితిసంబన్ధః- తంకథంభూతం,ఘనమివశ్యామం , పీతకౌశేయవాససీయస్య-శ్రీవత్సోవక్షసియస్య,తథాభూతం - భ్రాజ
తా-కౌస్తుభేన - విరాజితం-వైజయన్త్యావనమాలయా-శోభమానంచ , విరాజితమిత్యుక్తసముచ్చయార్థశ్చశబ్దః, అనుక్తాభూ
షణాన్తరసముచ్చయార్థోవా - సున్దరం-ప్రసన్నంచ - వదనం,యస్య-తం , త్రిలోకస్య,ప్రేక్షణీయందర్శనీయం-సున్దరతమమి

ప్రియావహ ఇత్యర్థః - సున్దరం-వయో - యస్య,తం,ప్రాదుర్భూతవయసమితిభావః , మత్తస్యసింహస్యేవ,ఉదారో , విక్రమః పరాక్రమః,పాదవిక్షేపోవా , యస్య,తమ్ ॥ ౨౪॥౨౫ ॥ ౨౬॥౨౭ ॥ ※సంప్రశ్నమేవాహ॥కోభవానిత్యాదినా॥నయన్త్విత్యతః ప్రాక్తనేన॥ఇహ,సంప్రాప్తో, భవాన్కః,కిందేవః,ఉతమానుషః,ఇహేతివివక్షితమాహ , విపినేఅరణ్యే,తత్రాపి గిరిగహ్వరే,ఉపవ్రాదేశే,తత్రాప్యురుకణ్టకానియస్మిన్ తస్మిన్,పద్మపలాశసదృశాభ్యాం,విచరసి※ ॥ ౨౮ ॥ ※కింస్విత్ కింవా, త్వం,తేజస్వినాం ,యత్తేజః,తదేవ, మూర్తీభూతః,కింవా , భగవాన్ విభావసురగ్నిః,అథవా-సూర్యః , యద్వా,సోమేన్ద్రౌ వాఽన్యతమః,ఉత,వరుణాద్యన్యో,లోకపాలః※ ॥ ౨౯ ॥ ※సర్వత్రాపరితోషాదాహ॥ మన్యే ఇతి ॥ దేవానామిన్ద్రాదీనామపి-దేవా,యే,బ్రహ్మవిష్ణురుద్రా , స్తేషాం,మధ్యే యః,పురుషోత్తమో , భగవాన్, స్తం,త్వా,మహం, మన్యే,కుతః,యత్ యస్మాత్-గుహాధ్వాన్తం,హృదయగుహాస్థమపిధ్వాన్తం-మజ్ఞానంచ , బాధసేవిధునోషి యథా,దీప, స్స్వప్రభయా , అన్ధం-తమ-స్తద్వత్ ※ ॥ ౩౦ ॥ ※శుశ్రూషతామితి॥యద్యపి-చతుర్భుజత్వాదిలిఙ్గైఃపరమాత్మాసాధారణైఃపురుషర్షభంమన్యేఇతి పురుషోత్తమత్వంనిశ్చిత్యనరపుఙ్గవేతిసంబోధనానుపపత్తిః,తథాఽపిపునస్తథైవద్విభుజత్వాదివిశిష్టరూపేణావస్థితంతమవలోక్యతథాసంబోధితం,నరశబ్దస్యపురుషమాత్రపరత్వంవా- జన్మ - కర్మ , గోత్రం,వాశబ్దశ్చార్థకః,శ్రోతుమిచ్ఛతా-మస్మాకం-అవ్యళీకంనిష్కణ్టకంయథాతథా-కథ్యతాం-యది-రోచతే-నవయంవిజ్ఞాతుం ప్రభవఇతిభావః※ ॥ ౩౧ ॥ ※ఋర్ద్ధ్వాతవ

శేయవాససమ్ । శ్రీవత్సవక్షసంభ్రాజత్కౌస్తుభేనవిరాజితమ్ ॥ ౨౪ ॥చతుర్భుజంరోచమానంవైజయన్త్యాచమాలయా।చారుప్రసన్నవదనంస్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్ ॥ ౨౫ ॥ప్రేక్షణీయంత్రిలోకస్యసానురాగస్మితేక్షణమ్॥ అపీచ్యవయసంమత్తమృగేన్ద్రోదారవిక్రమమ్ ॥ ౨౬ ॥ పర్యపృచ్ఛన్మహాబుద్ధిస్తేజసాతస్యధర్షితః । శఙ్కితశ్శనకైర్రాజాదుర్ధర్షమివతేజసా ॥ ౨౭ ॥ముచుకున్దఉవాచ ॥కోభవానిహసంప్రాప్తోవిపినేగిరిగహ్వరే। పద్భ్యాంపద్మపలాశాభ్యాంవిచరస్యురుకణ్టకే॥ ౨౮ ॥కింస్విత్తేజస్వినాంతేజోభగవాన్ స్త్వంవిభావసుః।సూర్యస్సోమోమహేన్ద్రోవాలోకపాలోఽపరోపివా॥ ౨౯ ॥మన్యేత్వాందేవదేవానాంత్రయాణాంపురుషర్షభమ్ । యద్బాధసేగుహాధ్వాన్తంప్రదీపఃప్రభయాయథా॥ ౩౦ ॥శుశ్రూషతామవ్యళీకమస్మాకంనరపుఙ్గవ । స్వజన్మకర్మగోత్రంవాకథ్యతాంయదిరోచతే॥ ౩౧ ॥వయంతుపురుషవ్యాఘ్ర ఐక్ష్వాకాఃక్షత్రబన్ధవః । ముచుకున్దఇతిఖ్యాతోయౌవనాశ్వాత్మజఃప్రభో॥ ౩౨ ॥ చిరప్రజాగరశ్రాన్తోనిద్రయాఽపహృతేన్ద్రియః । శయేఽస్మిన్విపినేకామం కేనాప్యుత్థాపితోఽధునా ॥ ౩౩ ॥ సోఽపిభస్మీకృతోనూనమాత్మీయేనైవపాప్మనా । అనన్తరంభవాన్శ్రీమాన్లక్షితోఽమిత్రశాసనః ॥ ౩౪ ॥ తేజసాతేఽవిషహ్యేనభూరిద్రష్టుంనశక్నుమః । హతౌజసోమహాభాగమాననీయోఽసిదేహినామ్॥ ౩౫ ॥ ఏవంసభాజితోరాజ్ఞాభగవాన్భూతభావనః । ప్రత్యాహప్రహసన్వాణ్యామేఘనాదగభీరయా ॥ ౩౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ జన్మకర్మాభిధానానిసన్తిమేఽఙ్గసహస్రశః।నశక్యన్తేనుసఙ్ఖ్యాతు

జన్మాదికంకథయేత్యతఆహ ॥ వయంత్వితి ॥ వయమితివంశ్యాభిప్రాయకంబహువచనం హేపురుషవ్యాఘ్ర-తావ,ద్వయం-క్షత్రబన్ధవః,క్షత్రేణవర్ణేనబధ్యన్తఇతిక్షత్రబన్ధవః , క్షత్రియాఇత్యర్థః- తత్రాపైక్ష్వాకాఃఇక్ష్వాకువంశ్యాః, దాణ్ణినాయనసూత్రేనిపాతనాత్సాధుః,బహుషులుగభావఆర్షః,తత్రాప్యహం , యౌవనాశ్వాత్మజః , యువనాశ్వస్యాపత్యంయౌవనాశ్వోమాన్ధాతా-తస్యాత్మజఃపుత్రః-ముచుకున్ద,ఇతిఖ్యాతః※ ॥ ౩౨ ॥ ※చిరంబహుకాలం,ప్రజాగరేణ,శ్రాన్తః,అతఏవ-నిద్రయా - పహృతాన్యభిభూతానీ-న్ద్రియాణి యస్య - సోఽహ-మస్మి - న్నిర్జనే-దేశేకామంయథేచ్ఛం.శయేశయితవానస్మి-అధునా-కేనాపికేనచి-దుత్థాపితశ్చ※ ॥ ౩౩ ॥ ※యో మా - ముత్థాపితవాన్, సోఽపి,స్వీయేనైవ-పాపేన-హేతునా-నూనం-భస్మీకృతః,అస్మద్దృష్టిప్రసారస్తునిమిత్తమాత్రమితిభావః - అనన్తరంభస్మీభవనానన్తరం-అమిత్రశాసన - శ్శత్రూణాం శాస్తా-శ్రీమాన్ - భవాన్ - లక్షితఃదృష్టః-మయేతి శేషః-సోఢుమశక్యేన - త్వత్తేజసా-అభిభూతదృష్టయో - వయం-త్వాం-భూరిచిరం-ద్రష్టుం,నశక్నుమః - మహాభాగ హేభగవన్ - హతమోజస్సామర్థ్యం-యేషాం- తేషాం- కర్మసఙ్కుచితజ్ఞానాత్మకసామర్థ్యానాం,అజ్ఞానాం,మాదృశాం-దేహినాం,మాననీయోఽసిపూజ్యోఽసి భజనీయోఽసీతియావత్ ※॥౩౪॥౩౫॥※ ఏవమితి॥రాజ్ఞాముచుకున్దేనేత్థం,ఉక్తో,భగవాన్ - ప్రహసన్,మేఘగర్జితవద్గమ్భీరయా,గిరా-ప్రత్యువాచ※ ॥ ౩౬ ॥ ※ఉక్తిమేవాహ॥జన్మకర్మేత్యాదినా ॥ ఇత్యుక్తఇత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ యత్తావత్పృష్టంస్వజన్మకర్మేత్యాదితస్యోత్తరమాహ ॥ జన్మేతి॥అఙ్గహేముచుకున్ద-మమ - జన్మాదీని-సహస్రశఃబహుశ - స్సన్తి-అత-స్తాన్య-త్రాధునా - మయాఽపి-సఙ్ఖ్యాతుంఏతావన్తీతిపరిచ్ఛిద్యవక్తుం - నశక్యన్తే , నను,కిమనాదిసంసరణశీలైరస్మదాదిభిరివవిస్మృతత్వాన్నశక్యన్తఇత్యాశఙ్కావారణా

యానన్తత్వాన్మయాపీత్యుక్తమ్ ॥ అయంభావః ॥ యద్యపిభవజ్జన్మాదీనికర్మ సఙ్కుచితజ్ఞానైర్భవద్భిర్విస్మృతత్వాద్బహుత్వాచ్చనసఙ్ఖ్యాతుంశక్యన్తే-తథాఽపి-సర్వజ్ఞేనమయాతుశక్యన్తఏవ-అస్మజ్జన్మాదీనిత్వానన్తత్వాన్నైవశక్యన్తే-నచైవంసర్వజ్ఞత్వహానిః-అనన్తస్యానన్తత్వేనైవజ్ఞానమేవహిసర్వజ్ఞత్వావహం-నతుతేషాంపరిచ్ఛిన్నత్వజ్ఞానం-తస్యాయథార్థత్వేనాజ్ఞత్వావహత్వాత్ ॥ ౩౬ ॥ స్వస్యైతదుపపాదయతి॥ క్వచిదితి॥ యద్యపి-క్వచిత్-కదాచిత్-కశ్చిత్సూక్ష్మబుద్ధిమాన్-బహుభిః-జన్మభిః-పృథివ్యాస్సంబన్ధీని-రజాంసి-వినుమేగణయేత్-తథాఽపి-మమ-గుణకర్మాభిధానాని-నవిమమే-గణయితుంనశక్నుయాదిత్యర్థః ॥ "విష్ణోర్నుకంవీర్యాణిప్రవోచం యఃపార్థివానివిమమేరజాంసీ"తిశ్రుత్యర్థోఽత్రానుసంహితః ॥ ౩౭ ॥ తథాపి, పరమర్షయఃపరాశరవైశంపాయనశౌనకాదయః-కాలత్రయోపపన్నానికాలత్రయోపయుక్తాని కాలత్రయగోచరాణీతియావత్-జన్మాని-కర్మాణిచ-అనుక్రమన్తోఽనువర్ణయన్తః-అద్యాప్య-న్తంపారం-నైవగచ్ఛన్తి ॥ ౩౮ ॥ యద్యప్యేవం-తథాప్యఙ్గ-హేముచుకున్ద-అద్యతనాన్యాధునికాని-మమ-జన్మాని-గదతో-మత్తః-శృణు-ధర్మపరిత్రాణార్థం,భూమేర్భారభూతానాం-అసురాణాం అసురసంపత్త్యాఽభిజాతానాం-క్షయాయచ-బ్రహ్మణా-ప్రార్థితోఽహం-యదుకులే-తత్రాప్యానకదున్దుభేర్వసుదేవస్య-గృహే-గృహిణ్యామితిభావః-అవతీర్ణవాన్-అస్మి-జ్ఞానశక్త్యాదిస్వస్వభావమజహదేవజాతఇత్యవతీర్ణశబ్దప్రయోగాభిప్రాయః ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ఏవమాధునికంజన్మోక్తం॥ అథనామధేయమాహ ॥ వదన్తీతి ॥ వసుదేవసుతఇత్యస్య హేతుత్వద్యోతకోహిశబ్దః-వసుదేవసుతత్వా-ద్వాసుదేవ-ఇతి-వదన్తి, సన్ధిరార్షః,ప్రాతిపదికమాత్రానువాదోవా-తస్యైవనామధేయత్వేనప్రదర్శనీయత్వాద్విభక్తేస్సాధుత్వార్థత్వాచ్చ ॥ ౪౨ ॥ అథాధునికానికర్మాణ్యాహ ॥ కాలనేమిరితి ॥ హేరాజన్-తవ-తిగ్మేనతీక్ష్ణేన-చక్షుషా-నిమిత్తేనమయైవా-యం-యవనోద

మనన్తత్వాన్మయాఽపిహి॥ ౩౬ ॥ క్వచిద్రజాంసివిమమేపార్థివాన్యురుజన్మభిః। గుణకర్మాభిధానానినమేజన్మానికర్హిచిత్॥ ౩౭ ॥ కాలత్రయోపపన్నానిజన్మకర్మాణిమేనృప। అనుక్రమన్తోనైవాన్తంగచ్ఛన్తిపరమర్షయః॥ ౩౮ ॥ తథాఽప్యద్యతనాన్యఙ్గశృణుష్వగదతోమమ। విజ్ఞాపితోవిరిఞ్చేనపురాఽహంధర్మగుప్తయే॥ ౪౦ ॥ భూమేర్భారాయమాణానామసురాణాంక్షయాయచ। అవతీర్ణోయదుకులేగృహఆనకదున్దుభేః॥ ౪౧ ॥ వదన్తివాసుదేవేతివసుదేవసుతంహిమామ్। కాలనేమిర్హతఃకంసఃప్రలమ్బాద్యాశ్చసద్విషః॥ ౪౨ ॥ అయంచయవనోదగ్ధోరాజంస్తేతిగ్మచక్షుషా। సోఽహంతవానుగ్రహార్థంగుహామేతాముపాగతః॥ ౪౩ ॥ ప్రార్థితఃప్రచురంపూర్వంత్వయాఽహంభక్తవత్సలః। వరాన్వృణీష్వరాజర్షేసర్వాన్కామాన్దదామితే॥ మాంప్రపన్నోజనఃకశ్చిన్నభూయోనార్హతిశోచితుమ్॥ ౪౪ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తస్తంప్రణమ్యాహముచుకున్దోముదాఽన్వితః। జ్ఞాత్వానారాయణందేవంగర్గవాక్యమనుస్మరన్ ॥ ౪౫ ॥ ముచుకున్దఉవాచ ॥ విమోహితోఽయంజనఈశమాయయా

గ్ధః-ధర్మగుప్త్యాద్యర్థప్రార్థితత్వాద్యుక్త్యైవతదుపయుక్తసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదిగుణానాముక్తప్రాయత్వాన్నపృథగ్గుణోక్తిః,తర్హీహకిమర్థమాగతఇత్యతఆహ ॥ సోఽహమితి ॥ సఉక్తవిధోఽహం-త్వా-మనుగ్రహీతుం-ఇమాం-గుహాంప్రతిసముపాగతః ॥ ౪౩ ॥ సర్వానపిజనాన్కింనానుగృహ్ణాసీత్యతఆత్మానంవిశినష్టి॥ భక్తవత్సలఇతి ॥ నాహంభక్తఇత్యతోవిశినష్టి ॥ పురాజన్మని-త్వయా-అహం-ప్రచురంయథాతథా-ప్రార్థితఆరాధితః-కోఽసావనుగ్రహఇత్యతఆహ॥ వరానితి॥ హేరాజర్షే-తేతుభ్యం-సర్వాన్-కామ్యన్తఇతికామాః-తా-నిష్టాన్-దదామి,నన్విత్థంప్రచోదితేనమయాదేవాః ప్రత్యాఖ్యాతాఇతిసర్వజ్ఞస్త్వంకింనజానాసీత్యత్రాహ ॥ మామితి ॥ భూయఃపునః-శోచితుంసంసర్తుం-నార్హతి కింతుముక్తిమేవార్హతీతిభావః-ముక్తిందాస్యామ్యేవ-కింతు-తతోఽన్యోఽపియదికామాఃప్రార్థ్యా-స్తానపిప్రార్థయస్వేతిభావః ॥ ౪౪ ॥ ఇతీతి॥ ఇత్థం-భగవతోక్తో-ముచుకున్ద-స్తంశ్రీకృష్ణం-దేవం-తత్రాపి-నారాయణం-జ్ఞాత్వా-తదుక్తిభిరితిశేషః-గర్గస్యవృద్ధగర్గస్యఋషే-ర్వాక్యం-అష్టావింశతితమేయుగేభగవాన్వసుదేవగృహేఽవతరిష్యతీత్యేవంవిధ-మనుస్మరంశ్చ-ముదాహర్షేణా-న్వితః-ప్రణమ్య,వాచ ॥ ౪౫ ॥ ఉక్తిమేవాహవిమోహితఇత్యాదిత్రయోదశశ్లోకాత్మికాంయదుక్తం "వరాన్వృణీష్వరాజర్షే సర్వాన్కామాన్దదామిత" ఇతి॥తస్యోత్తరోపయుక్తమాహ॥ విమోహితఇతి ॥ విషయాభిలాషైకనిదానేనదృశసంసృతిరూపానర్థం-ప్రాప్తోఽహంభూయో-విషయానేవ-వరయే-ఇతి-చోదయతా-త్వయా-వఞ్చిత-స్స్యా-మతో-భక్తవఞ్చనం-తవా-నుచిత-మితి-నైవంవాదీరిత్యభిప్రాయః-హేఈశ-త్వదీయయా-మాయయా-మోహితో-యోఽయం-మత్ప్రభృతి-ర్యోషిచ్చ-పురుషశ్చ-యోషిదాత్మకఃపురుషాత్మకశ్చేత్యర్థః-జన-స్త్వాం-నిరతిశయపురుషార్థభూతం-నభజతి-కిన్తు-స్వానర్థవిషయే-దృగ్బుద్ధి-ర్యస్య-తథాభూతః-వస్తుతోఽనర్థహేతుమప్యర్థవన్మన్యమానః-ప్రభవన్త్యేభ్యఇతిప్రభవాః-దుఃఖ

స్యప్రభవాః, తేషు-దుఃఖైకనిధానేషు- గృహేషు సుఖలేశాభాసప్రభవేషు - సుఖాయ-సజ్జతే, సక్తో భవతి - స జనః పూర్వమేవ త్వయా వఞ్చిత ఇత్యర్థః ॥ ౪౬ ॥ నన్విత్థం జనం వఞ్చయన్నహం నిర్ఘృణో విషమశ్చ కిమిత్యత ఆహ॥ లబ్ధ్వేతి॥ హే అనఘ-నవిద్యతే యద్భజనాదఘం తథాభూతేత్యర్థః - అయత్నతః స్వప్రయత్నమన్తరేణాపి, కేవలమనుజిఘృక్షైకస్వభావత్వత్సఙ్కల్పాదేవ హేతోః-అత్ర కర్మక్షేత్రే-దుర్లభమపి - మానుషం - మఙ్గం శరీరం-త్వదారాధనోపయుక్తం - ప్రాప్యాప్య-యం-జనః త్వత్పాదారవిన్దం - నిరతిశయపురుషార్థరూపం - తత్ప్రాప్త్యుపాయభూతం చ - న భజతి, కిన్తు-అసన్మతిః-ప్రకృతిపరిణామాత్మకదేహ ఏవ మతిరాత్మాభిమానో- యస్య-తథాభూతః-కేవలం-గృహమేవాన్ధకూపః-తస్మిన్ - పతితో-భవతి - యథా-పశుః-రజ్జ్వానం, తృణావృతే కూపే - జిఘత్సయా-గత-స్తత్ర - పతితో- భవతి - తద్వత్-నహ్యేతావతా తవ వైషమ్యాదికమాపాదయితుముచితం - కేవలమనుజిఘృక్షయైవ స్వారాధనోపయుక్తకరణకళేబరాదిప్రదానాదితి భావః ॥ ౪౭ ॥ జనసామాన్యోద్దేశేనోక్తమర్థం స్వస్మిన్పర్యవసాయయతి ॥ మమైతి ॥ హే అజిత-ఏష భూతః-కాలో-మమ నిష్ఫలో, గతః, మయా నిష్ఫలో నీత ఇత్యర్థః-కథమ్భూతస్య-రాజ్యశ్రియోన్నద్ధః ప్రభూతో- మదో -యస్య-దుష్టా విషయాభిలాషిణీ-మతిర్యస్య - తత్ర హేతుః-మర్త్యే మరణశీలే-దేహే-ఆత్మబుద్ధి-ర్యస్య-న కేవలం మర్త్యాత్మబుద్ధేరేవ-కిన్తు - సుతాదిషు - తద్రక్షణపోషణాదివిషయయా-అపారచిన్తయా-ఆసజ్జమానస్య అసక్తస్య - అహఙ్కారమమకారయుక్తస్యేతి పదద్వయఫలితోఽర్థః తత్ర - కోశో ధనాగారమ్ ॥ ౪౮ ॥ ఉన్నద్ధమదత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి॥ కళేబర ఇతి॥ ఘటకుడ్యసదృశే, జడే-అస్మిన్-కళేబరే-రూఢమూలః-మానః ఆత్మాభిమానో-యస్య-సోఽహం నరదేవ-ఇత్య- భిమన్యమాన-ఇతి శేషః ॥ రథాశ్చ-ఇభా గజాశ్చ, పదాతయశ్చ, తేషాం- మనీకాని సైన్యాని-తాని, పాన్తీతి తథా-తైః-పరివృతో - గాం భూమిం-పర్యటన్-త్వా - మవిగణయ్యోచ్చైః కృత్య-దు

త్వదీయయా త్వాం న భజత్యనర్థదృక్ । సుఖాయ దుఃఖప్రభవేషు సజ్జతే గృహేషు యోషిత్పురుషశ్చ వఞ్చితః॥ ౪౬॥
లబ్ధ్వా జనో దుర్లభమత్ర మానుషం కథఞ్చిదవ్యఙ్గమయత్నతోఽనఘ । పాదారవిన్దం న భజత్యసన్మతిర్గృహాన్ధకూపే పతితో యథా పశుః॥ ౪౭ ॥ మమైష కాలోఽజిత నిష్ఫలో గతో రాజ్యశ్రియోన్నద్ధమదస్య భూపతేః । మర్త్యాత్మబుద్ధేస్సుతదారకోశభూష్వాసజ్జమానస్య దురన్తచిన్తయా॥ ౪౮ ॥ కళేబరేఽస్మిన్ఘటకుడ్యసన్నిభే నిరూఢమానో నరదేవ ఇత్యహమ్ । వృతో రథేభాశ్వపదాత్యనీకపైర్గాం పర్యటంస్త్వాఽగణయన్సుదుర్మదః ॥ ౪౯ ॥ ప్రమత్తముచ్చైరితికృత్యచిన్తయా ప్రవృద్ధలోభం విషయేషు లాలసమ్ । త్వమప్రమత్తస్సహసాఽభిపద్యసే క్షుల్లేలిహానోఽహిరివాఖుమన్తకః॥ ౫౦ ॥ పురా రథైర్హేమపరిష్కృతైశ్చరన్మతఙ్గజైర్వా నరదేవసంజ్ఞితః । స ఏవ కాలేన దురత్యయేన తే కళేబరో విట్కృమిభస్మసంజ్ఞితః॥ ౫౧ ॥ నిర్జిత్య దిక్చక్రమభూతవిగ్రహో వరాసనస్థస్సమరాజవన్దితః । గృహేషు మైథున్యసుఖేషు యోషితాం క్రీడామృగః పూరుష ఈశ నీయతే॥ ౫౨ ॥ కరోతి కర్మాణి తప

ర్మదః, ఆస-మితి శేషః ॥ ౪౯ ॥ త్వామగణయన్తమిత్థం దుర్మదం మాం త్వం కాలరూపేణాక్రమసీత్యాహ॥ ప్రమత్తమితి॥ ఇతికృత్యచిన్తయా ఏవమేవం కర్తవ్యమితి మనోరథపరంపరయా, నితరాం, ప్రవృద్ధః, లోభో-యస్య, తం, విషయేషు శబ్దాదిషు లాలసం ఆసక్తచిత్తం-ప్రమత్తం స్వహితానభిజ్ఞం - మాం-త్వమప్రమత్తః, అన్తం కరోతీత్యన్తకః-వినాశహేతుః-కాలరూపో, భూత్వా, అభిపద్యసే-ఆకర్షసి-గ్రససీతి యావత్ - యథా - క్షుధా బుభుక్షయా-లేలిహానః ఆస్వదమానః-క్షుధా-లోలజిహ్వ ఇతి యావత్-యద్వా గన్త్రాల్లిహానః కర్తరి లటశ్శానజాదేశః-అహిస్సర్పః, ఆఖుం మూషకం-ఆపద్యతే తద్వత్ ॥ ౫౦ ॥ నన్వతిదుర్లభకల్యాణతర నరదేవశరీరం ప్రాప్యాపి కిమితి తన్నిన్దసీత్యాశఙ్కాయామన్తతః కాలాభిపన్నస్య తస్య గతిం పశ్యేత్యభిప్రాయేణాహ ॥ పురేతి ॥ పురా తావత్-స్వర్ణాలఙ్కారాలఙ్కృతైః-రథైః-గజైర్వా-సఞ్చరన్యో - నరదేవసంజ్ఞితః-నరదేవసంజ్ఞాఽస్య సంజాతేతి తథా-తారకాదిత్వాదితచ్, స ఏవ - దేహః, దురతిక్రమేణ-కాలేనాభిపన్నశ్చేత్-శ్వ-శృగాలాదిభిః-భక్షితో-విట్సంజ్ఞితః తైరభక్షితశ్చేత్-కృమిసంజ్ఞితః-దగ్ధశ్చేత్-భస్మసంజ్ఞితః, భవతీత్యర్థః ॥ ౫౧ ॥ "సర్వస్య వశీ సర్వస్యేశాన" ఇతి శ్రుత్యుక్త వివిధ సర్వవస్తువిషయస్వాతన్త్ర్యం త్వామవిగణయ్య స్వాతన్త్ర్యం మన్యస్య మమ నిహీనప్రతియోగికపారతన్త్ర్యమవర్జనీయమేవాసీదిత్యభిప్రేత్యాహ॥ నిర్జిత్యేతి ॥ దిక్చక్రం దిఙ్మణ్డలం-నిర్జిత్య భూతః అసమ్భావితః-విగ్రహః విరోధో, యస్య - తథాభూతః, అసంభావితప్రతిపక్ష ఇత్యర్థః వరాసనస్థః సార్వభౌమాసనాధిష్ఠితః-యే-పూర్వం, సమాస్తుల్యా-రాజాన-స్తైరపి-వన్దితః - పురుషః- హే ఈశ - మైథున్యమేవ-సుఖం, యేషు, తేషు, గృహేషు-యోషితాం స్త్రీణాం-కేవలం-క్రీడామృగః-క్రీడార్థం పోషితో వానరాదిరివ - నీయతే ఇతస్తతశ్చాల్యత ఇత్యర్థః ॥ పూరుష ఇతి పరోక్ష్యనిర్దేశస్సర్వాధిక్షేపయా పురుషాభిప్రాయకః ॥ ౫౨ ॥ నను-భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధాన్ రాజగృహాన్ దుఃఖప్రభవేషు మైథున్యసు

ఖేష్వితిచకథంనిద్దసీత్యత స్తత్రసుఖాభావమాహ ॥ కరోతీతి ॥ పునశ్చజన్మాన్తరేఽపి - స్వరాట్సార్వభౌమో - భూయాసమితీత్థం-ప్రవృద్ధః - తర్షః తృష్ణా-యస్య - తథాభూత- స్తపస్సుజన్మాన్తరీయసార్వభౌమసాధనేషుతపస్సు - అథశ్శయనబ్రహ్మచర్యాదిషు.నిష్ఠితఃసంజాతనిష్ఠః- అతఏవ - నివృత్తోభోగోయస్య - తథాభూతః - తదపేక్షయాభావిజన్మభోగాపేక్షయా - దధత్ బిభ్రాణః , తపాంసీతివిపరిణతేనాన్వయః - కర్మాణివర్తమానదేహభోగార్థానిభోజనాదికర్మాణి - కరోతి. ఇత్థంభూతోఽసౌ - న - సుఖాయకల్పతే - నసుఖీభవతి - కిన్తుదుఃఖ్యేవేతిభావః ॥ యద్వైవమన్వయః ॥ తావ - ద్రాజశరీరప్రాప్తిసాధనాని - కర్మాణి - కరోతి - తతో - దధత్ - రాజశరీర - మితిశేషః ॥ నివృత్తభోగః - తపస్సునిష్ఠితః- తదపేక్షయా - తద్ధేతుభూతః-స్వరాట్స్యామితిప్రవృద్ధః,తర్షో - యస్య- తథాభూతోనదుఃఖాయకల్పతఇతి ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ తర్హికదాసుఖాయకల్పతఇత్యాహ ॥ భవాపవర్గ ఇతి ॥ ఏవం - సంసృతౌ - భ్రమతః - పుంసో - భవాపవర్గఃసంసారాన్తః- భవనివృత్తిర్ముక్తిరితియావత్ -స-యదా-భవే-దాసన్నస్స్యా - త్తదైవా-యం-సుఖాయ-కల్పతే - ఇతిపూర్వేణసంబన్ధః-కదాత్విభవాపవర్గోభవేదిత్యతఆహ ॥ తర్హీతి ॥ హేఅచ్యుత - అస్యసంసరతోజనస్య,యర్హియదా-యస్మిన్జన్మని-సత్సమాగమః సద్భిఃభాగవతైః-స్సమాగమఃసఙ్గతి-స్సహవాసఇతియావత్ , తదా-భవాపవర్గః - నహిసత్సమాగమస్సాక్షాద్భవాపవర్గసాధనభూతః-కిన్తుత్వద్భక్తిజననాదిప్రణాడ్యేత్యాహ ॥ సత్సఙ్గమఇతి ॥ యదాహి,సత్సఙ్గమ- స్తర్హ్యేవ,పరేఇన్ద్రాదయః-అపరేఅవమా,యస్మాత్తస్య,చతుర్ముఖస్యాపీ- శేనియన్తరి - సతాంగతౌత్వత్ప్రాప్త్యుపాయభూతే,త్వయి,మతిర్భక్త్యాత్మికా బుద్ధిర్జాయతేఉత్పద్యతే ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ యదుక్తం “సోఽహంతవానుగ్రహార్థంగుహామేతామపాగత,,ఇతి-తత్సత్యమేవ-కిన్తు-పూర్వమేవదేహానుబన్ధ్యాపనయేనలిఙ్గేనత్వయాఽనుగృహీతోఽహమితిమన్యఇత్యభిప్రేత్యాహ ॥ మన్యేఇతి ॥ హే-ఈశ-యదృచ్ఛయాత్రిదశసాహాయకవ్యాజేన-రాజ్యరూపో- యోఽనుబన్ధఃపాశ-స్తస్యా-పగమోఽపాయః-కృత-ఇత్యేవ-మహాఙ్

స్సునిష్ఠితోనివృత్తభోగ స్తదపేక్షయాదదత్ । పునశ్చభూయాసమహంస్వరాడితి ప్రవృద్ధతర్షోనసుఖాయకల్పతే॥ ౪౩ ॥భవాపవర్గోభ్రమతోయదాభవేజ్జనస్యతర్హ్యచ్యుతసత్సమాగమః । సత్సఙ్గమోయర్హితదైవసద్గతౌ పరావరేశేత్వయిజాయతేమతిః ॥ ౪౪ ॥ మన్యేమమానుగ్రహ ఈశ తేకృతోరాజ్యానుబన్ధాపగమోయదృచ్ఛయా । యఃప్రార్థ్యతేసాధుభిరేకచర్యయావనంవివిక్షద్భిరఖణ్డభూమిపైః ॥ ౪౫ ॥ నకామయేఽన్యంతవపాదసేవనాదకిఞ్చనప్రార్థ్యతమాద్వరంవిభో । ఆరాధ్యకస్త్వామపవర్గదంహరేవృణీతఆర్యోవరమాత్మబన్ధనమ్॥ ౪౬ ॥తస్మాద్విసృజ్యాశిషఈశసర్వతోరజస్తమస్సత్త్వగుణానుబన్ధనాః । నిరఞ్జనంనిర్గుణమద్వయంపరం

త్వన్మయేవా-నుగ్రహః,కృత-ఇతిమన్యే ॥ తత్రానుగ్రహప్రయుక్తత్వేహేతుంవదన్తమేవరాజ్యానుబన్ధాపగమంవిశినష్టి॥యఇతి ॥ యోరాజ్యానుబన్ధాపనయ-స్సాధుభిర్వివేకిభి- స్తపసే , వనం - ప్రవేష్టుమిచ్ఛద్భి,స్సార్వభౌమై, రేకచర్యయా-ఏకచర్యార్థం-ఏకాకిత్వేనసంచారార్థం-ప్రార్థ్యతే ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ తదేవంప్రతివచనోపయుక్తార్థఉక్తః-అథసాక్షాత్ప్రతివచనమాహ నకామయఇతి ॥ హేవిభో,అకిఞ్చనైరనన్యప్రయోజనైరేకాన్తిభి-రతితరాం - ప్రార్థనీయా- త్తవ-పాదసేవనా,దన్యం,వరం నకామయే-అన్యోమదిష్టోవరణీయోఽర్థఏవనాస్తీత్యభిప్రాయః , ఆర్యః-శ్రేష్ఠో-వివేకీ-చే-తో-వా-పుమాన్-సాక్షా-న్ముక్తిప్రదం-త్వాహరాధ్యఆగాధనేనప్రసన్నీకృత్య - కేవల-మాత్మాబధ్యతే , యేన-త,దాత్మబన్ధనం-శబ్దాదివిషయజాలం-వృణీతవృణుయాత్-మూర్ఖస్త్వేవవృణీతఇత్యర్థః ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ యస్మా-త్త్వత్పాదారవిన్దసేవనమేవ-ప్రార్థనీయం-తస్మాత్ - హే-ఈశ-సర్వతఃసర్వాః,రజస్తమస్సత్త్వగుణైఃరజఆదిగుణకార్యైః - కామక్రోధాదిభిఃఅనుబధ్యన్తేస్పృష్టతస్సంబధ్యన్తఇతితథా కామక్రోధాద్యుత్తరఫలకాఇత్యర్థః-ఆశిషఃకామాన్-విసృజ్యా-హం-త్వాం - వ్రజామి,,వ్రజగతౌ,,గత్యర్థాఃబుద్ధ్యర్థాః,త్వత్ప్రాప్త్యుపాయత్వేనత్వామధ్యవస్యామీత్యర్థః-శరణ్యస్యతస్యజీవతుల్యత్వవారణాయతంవిశినష్టి॥ నిరఞ్జనంపుణ్యపాపసంబన్ధరహితం-ప్రకృతిపారవశ్యరూపాఞ్జనరహితంవా - నను-కిమహంముక్తజీవః-నేత్యాహ, నిర్గుణంకదాపిగుణత్రయసంబన్ధరహితం- అనేన , బద్ధదశాయాంగుణత్రయతత్కార్యరాగాదిసంబన్ధవన్ముక్తవ్యావృత్తిః , తర్హికింనిత్యసిద్ధః॥ నేత్యాహ॥అద్వయం-ద్వితీయరహితం- సమాభ్యధికరహితం,తత్సత్త్వేహీశ్వరద్విత్వప్రసఙ్గః అతస్సమాభ్యధికరాహిత్యాదీశ్వరద్విత్వం నాస్తి నిత్యసిద్ధస్తుసమాభ్యధికవా,నితితద్వ్యావృత్తిః , అతః-పరంసర్వోత్కృష్టం - సౌలభ్యాభావేకేవలంపరత్వంనశరణ్యత్వప్రయోజకమతస్సౌలభ్యమాహ - పురుషం , పురుషరూపేణయదుషువర్తమానమితిభావః ॥ దివ్యాత్మస్వరూపంనిర్దిశతి॥ జ్ఞప్తిమాత్రమితి ॥ మాత్రశబ్దేనక్వచిదపిజడత్వవ్యావృత్తిః - జ్ఞానైకస్వరూపమిత్యర్థః అత్ర-పురుషపదసౌలభ్యమన్యేషామ

వాత్సల్యాదినిరతిశయయుక్తగుణానాముపలక్షణమ్ ॥ ౫౭ ॥ ఇత్థం శరణం ప్రతిపద్య, ఆత్మనః కార్పణ్యనివేదనపూర్వకం రక్షాం ప్రార్థయతే ॥ చిరమితి ॥ ఇహ సంసారే, ఉరుభిః విపులైః తాపైః ఆధ్యాత్మికాదిభిః తప్యమానః, అతఏవ చిరం, వృజినైః దుఃఖైః ఆర్తః పీడితః అవిజితాః షట్ అమిత్రాః జ్ఞానేన్ద్రియాణి మనశ్చ షడ్ యేన, సః అవితృష్ణః షడమిత్ర ఇతిపాఠే, విగతా తృష్ణా యేషాం, తే వితృష్ణాః, అవితృష్ణాః షట్ అమిత్రాః యస్యేత్యర్థః, అతఏవ అలబ్ధా శాన్తిర్యస్య సః ప్రసాదో యేన, తథాభూతః అహం, హే శరణద, కథంచిత్ త్వత్కృపాలవాదేవ, త్వత్పదాబ్జం, సముపేతః శరణం గతవాన్, పదాబ్జం కథమ్భూతం, నవిద్యతే, భయం సంసారో యస్మాత్ అతఏవ, నవిద్యతే శోకో యస్మాత్ ఋతం సత్యం, నిత్యం వా, అనేన, స్వర్గయాగాదిసాధ్యసాధనవైలక్షణ్యముక్తం, హే పరాత్మన్ పరమాత్మన్, హే సర్వనియన్తః, ఇత్థం మామాపన్నమాపదాప్రాప్తం, అధునా ప్రపన్నం మాం పాహి, సంసృతిభయాత్ త్రాయస్వ ॥ ౫౮ ॥ ఏవం విజ్ఞాపితః ప్రాహ భగవాన్వాత్సల్యమూర్తిః సార్వభౌమేతి ॥ తవ మతిః, విమలా రాగాదిమలరహితా, ఊర్జితా బలవతీ, నివృత్తిధర్మ ఏవ దృఢేత్యర్థః కుతః యతః, వరైర్హైతుభిః ప్రలోభం ప్రాపితస్యాపి తవ మతిః కామైః విషయైః న విహతా నవిహన్యతే ॥ ౫౯ ॥ వరైః ప్రలోభిత ఇతి యత్ తదప్రమాదాయ విద్ధి బుద్ధేరప్రమాదార్థం విజానీహి ననుప్రలోభనాత్ కదాచిద్బుద్ధిప్రమాదోఽపి స్యాత్ తతశ్చ ప్రభ్రశ్యేద త ఆహ ॥ నధీరితి ॥ మయ్యేకభక్తానాం అనన్యప్రయోజనభక్తానాం మతిః క్వచిత్ కదాచిదప్యాశీర్భిః కామైః నభిద్యతే నవిహన్యతే ॥ ౬౦ ॥ అభక్తానాం తు భిద్యత ఏవేత్యాహ ॥ యుఞ్జానానామితి ॥ ప్రాణాయామాదిభిః ఉపాయైః యుఞ్జానానాం నియుఞ్జానానాం, మనోనియమనం కుర్వతాం తు, మనః, అక్షీణవాసనం, అక్షీణా వాసనా యస్య, తత్, హేతుగర్భమి

త్వాం విజ్ఞప్తిమాత్రం పురుషం వ్రజామ్యహమ్ ॥ ౫౭ ॥ చిరమిహ వృజినార్తస్తప్యమానోఽనుతాపైరవితృషషడమిత్రోఽలబ్ధశాన్తిః కథంచిత్ । శరణద సముపేతస్త్వత్పదాబ్జం పరాత్మన్నభయమృతమశోకం పాహి మాఽఽపన్నమీశ ॥ ౫౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ సార్వభౌమ మహారాజ మతిస్తే విమలోర్జితా । వరైః ప్రలోభితస్యాపి న కామైర్విహతా యతః ॥ ౫౯ ॥ ప్రలోభితో వరైర్యత్త్వమప్రమాదాయ విద్ధి తత్ । న ధీరేకాన్తభక్తానామాశీర్భిర్భిద్యతే క్వచిత్ ॥ ౬౦ ॥ యుఞ్జానానామభక్తానాం ప్రాణాయామాదిభిర్మనః । అక్షీణవాసనం రాజన్దృశ్యతే పునరుత్థితమ్ ॥ ౬౧ ॥ విచరస్వ మహీం కామం మయ్యావేశితమానసః । అస్త్వేవం నిత్యదా తుభ్యం భక్తిర్మయ్యనపాయినీ ॥ ౬౨ ॥ క్షాత్రధర్మస్థితో జన్తూన్న్యవధీర్మృగయాదిభిః । సమాహితస్తత్తపసా జహ్యఘం మదుపాశ్రయః ॥ ౬౩ ॥ జన్మన్యనన్తరే రాజన్సర్వభూతసుహృత్తమః । భూత్వా ద్విజవరస్త్వం వై మాముపైష్యసి కేవలమ్ ॥ ౬౪ ॥ ************** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఏకపఞ్చాశోఽధ్యాయః. *******

శ్రీశుక ఉవాచ । ఇత్థం సోఽనుగృహీతోఽఙ్గ కృష్ణేనేక్ష్వాకునన్దనః । తం పరిక్రమ్య సన్నమ్య నిశ్చక్రామ గుహాముఖాత్ ॥ ౧ ॥ స వీక్ష్య క్షుల్లకాన్మర్త్యాన్ పశూన్వీరుద్వనస్పతీన్ । మత్వా కలియుగం ప్రాప్తం జగామ దిశముత్త

దం, తత్త్వాత్ క్వచిద్విషయే కదాచిద్వా, ఉత్థితం విషయప్రవణం దృశ్యతే ॥ ౬౧ ॥ విచరస్వేతి ॥ మయి, ఆవేశితం మానసం యేన తథాభూతః త్వం మహీం, కామం యథేచ్ఛం విచరస్వ మయి, నిత్యా, అనపాయినీ భక్తిస్తు, అస్త్యేవ తథాఽనుగృహ్ణామీతి భావః ॥ ౬౨ ॥ ననుభక్త్యేకలభ్యో భవాన్ తామన్తరేణాపి అధునా ప్రత్యక్షితః, కిమితి ముక్తిం విలమ్బయసి. ఇతి విదితతదభిప్రాయః ప్రాహ ॥ క్షాత్రేతి ॥ క్షత్రవర్ణోచితధర్మనిష్ఠః మృగయాదిభిః లోకరక్షోఽనుపయుక్తమృగయాదివ్యాపారైః జన్తూన్ హతవానసి తతః త్వం మహామేవ ఆశ్రయః సంశ్రయో యస్య సః మద్భక్తినిష్ఠస్సన్ తపసా మత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకనివర్తకేన భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధకనివర్తకేన వా తపసా జన్తువధప్రయుక్తం పాపం జహి అపనయ ॥ ప్రత్యక్షితపరమాత్మనామప్యఘప్రారబ్ధే తపసాఽనుభవేన వా వినాశితే సత్యేవ పరమాత్మప్రాప్తిరితి భావః ॥ ౬౩ ॥ కదా తర్హ్యఘక్షయస్త్వత్ప్రాప్తిశ్చేత్యత ఆహ ॥ జన్మనీతి ॥ అనన్తరే ఏతజ్జన్మావ్యవహితోత్తరజన్మని త్వం ద్విజశ్రేష్ఠో భూత్వా సర్వభూతసౌహార్దవాన్ సమః కృత్స్నం జగద్బ్రహ్మాత్మకం పశ్యంశ్చ కేవలం ప్రకృతిమణ్డలాత్పరతః స్థితం మాముపైష్యసి ప్రాప్స్యసి వై నూనమ్ ॥ ౬౪ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకపఞ్చాశోఽధ్యాయః. **

అథావశిష్టం ముచుకున్దవృత్తాన్తం, ఇత్థం ముచుకున్దమనుజ్ఞాప్యానుగృహీతవతో భగవతోఽనన్తరచేష్టితం చాహ ॥ ఇత్థమితి ॥ అఙ్గ హే రాజన్, శ్రీకృష్ణేన ఇత్థమనుగృహీతో, ముచుకున్దః తం శ్రీకృష్ణం ప్రదక్షిణీకృత్య ప్రణమ్య చ, గుహాద్వారాన్నిర్గతవాన్ ॥ ౧ ॥ స ముచుకున్దః, క్షుల్లకానల్పపరిమాణాన్ మర్త్యాదీన్ సమవలోక్య కలియుగం ప్రాప్తం విజ్ఞాయోత్తరాం,

దిశం ప్రతి-జగామ॥ తపస ఇతి శేషః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ ధీరోజీర్ణవయాః-దేహతదనుబన్ధ్యాదిష్వాసక్తిరహితః, ముక్త, స్సంశయస్సె త్స్యమితానవేత్యేవంవిధో-యేన-సః - శ్రద్ధాయుతః కర్తవ్యవిషయత్వరాయుక్తః - కృష్ణే భవతి-స్వమనస్సమ్య, గాధాయ స్థిరీకృత్యగన్ధమాదనం, పర్వతం, ప్రావిశత్ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ తత్రాపి, బదర్యాశ్రమం నరనారాయణయోరాశ్రమం, ప్రాప్య, సర్వాణి ద్వంద్వాని శీతోష్ణాదీని సహత ఇతి-తథా-శాన్తః జితమనాః, హరిమాశ్రితబద్ధహరం భగవన్తం - తపసా, ఆరాధయామాస ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ అథ ముచుకున్దానుగ్రహానన్తరం భగవచ్చేష్టితమాహ॥ భగవానిత్యాదినా॥ యవనైః, రావృతాం-మధురా-మాగత్యమ్లేచ్ఛానాం-బలం హత్వా, తదీయం మ్లేచ్ఛసంబన్ధి సర్వం, ధనం-ద్వారకాం ప్రతి నిన్యే-ప్రాపయామాస ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ అచ్యుతేన, చోదితైః, నృభిః కర్తృభిః-గోభిః సాధనైః, ధనే నీయమానే సతి-పూర్వవ-త్త్రయోవింశత్యక్షౌహిణీసైన్యాధిపతిః-జరాసన్ధ, ఆజగామ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ మాధవౌ రామకృష్ణౌ-జరాసన్ధసైన్యస్య, వేగరభసం వేగోద్రేక-మవలోక్య, మనుష్యచేష్టాం, ప్రాప్తౌ చికీర్షన్తౌ, హేతుగర్భం వా-తత్త్వాత్ - హే రాజన్, ద్రుతంత్వరితం యథాతథా-దుద్రువతుః, పలాయితవన్తౌ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ విహాయేతి ॥ ప్రచురం ప్రభూతం-యావనం-విత్తం, విహాయ, భీతావపి-భీతవత్-పద్మపత్రసదృశాభ్యాం, పద్భ్యాం, బహుయోజనం దేశం-చేరతుః జగ్మతుః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ మాగధో జరాసన్ధః-తౌ దృష్ట్వా, బలీస్వబలోపేతః, ప్రహికబలోపేతో వా-ఈశయోః రామకృష్ణయోః - రప్రమాణవిత్- ఈశయోః - ప్రమాణం స్వరూపగుణాన న్త్యరూపం - నవేత్తీతి తథా

రామ్॥ ౨ ॥ తపశ్శ్రద్ధాయుతో ధీరో నిస్సఙ్గో ముక్తసంశయః। సమాధాయ మనః కృష్ణే ప్రావిశద్గన్ధమాదనమ్॥ ౩ ॥ బదర్యాశ్రమమాసాద్య నరనారాయణాలయమ్। సర్వద్వన్ద్వసహశ్శాన్తస్తపసాఽఽరాధయద్ధరిమ్॥ ౪ ॥ భగవాన్పునరావ్రజ్య మధురాం యవనావృతామ్। హత్వా మ్లేచ్ఛగణం సైన్యే తదీయం ద్వారకాం ధనమ్॥ ౫ ॥ నీయమానే ధనే గోభిర్నృభిశ్చాచ్యుతచోదితైః। ఆజగామ జరాసన్ధస్త్రయోవింశత్యనీకపః॥ ౬ ॥ విలోక్య వేగరభసం రిపుసైన్యస్య మాధవౌ। మనుష్యచేష్టామాపన్నౌ రాజన్దుద్రువతుర్ద్రుతమ్ ॥ ౭ ॥ విహాయ విత్తం ప్రచురమభీతౌ భీతభీతవత్। పద్భ్యాం పద్మపలాశాభ్యాం చేరతుర్బహుయోజనమ్ ॥ ౮ ॥ పలాయమానౌ తౌ దృష్ట్వా మాగధః ప్రహసన్బలీ। అన్వధావద్రథానీకైరీశయోరప్రమాణవిత్॥ ౯ ॥ ప్రద్రుత్య దూరం సంశ్రాన్తౌ తుఙ్గమారుహతాం గిరిమ్। ప్రవర్షణాఖ్యం భగవాన్నిత్యదా యత్ర వర్షతి॥ ౧౦ ॥ గిరౌ నిలీనావాజ్ఞాయ ❀ చాధిగమ్య పదం నృప। దదాహ గిరిమేధోభిస్సమన్తాదగ్నిముత్సృజన్॥ ౧౧ ॥ తత ఉత్పత్య తరసా దహ్యమానతటాదుభౌ। దశైకయోజనోత్తుఙ్గాన్నిపేతతురధో భువి ॥ ౧౨ ॥ అలక్ష్యమాణౌ రిపుణా సానుగేన యదూత్తమౌ। స్వపురం పునరాయాతౌ సముద్రపరిఘాం నృప॥ ౧౩ ॥ సోఽపి దగ్ధావితి మృషా మత్వా తౌ బలకేశవౌ। బలమాకృష్య సుమహన్మగధాన్మాగధో యయౌ॥ ౧౪ ॥ ఆనర్తాధిపతిశ్శ్రీమాన్రైవతో రేవతీం సుతామ్। బ్రహ్మణా చోదితః ప్రాదాద్బలాయేతి పురోదితమ్ ॥ ౧౫ ॥ భగవానపి గోవిన్ద ఉపయేమే కురూద్వహ। వైదర్భీం భీష్మకసుతాం శ్రియో మాత్రాం స్వయం

భూతః-రథానీకైః రథసైన్యైస్సహ, అన్వధావత్-అనుదుద్రావ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ తౌ రామకృష్ణౌ- ప్రద్రుత్య పలాయ్య-శ్రాన్తౌ-సన్తౌ - తుఙ్గమత్యున్నతం-ప్రవర్షణాఖ్యం గిరి-మారూఢవన్తౌ-ఆఖ్యాయా అన్వర్థతామాహ ॥ భగవానితి ॥ భగవాన్పర్జన్యో-యత్ర గిరౌ-నిత్యదా, వర్షతి ॥ ప్రకృష్టం నిత్యమస్మిన్వర్షతీతి ప్రవర్షణః-అధికరణే ల్యుట్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ హే నృప స జరాసన్ధః-పదం రామకృష్ణయోః పదాఙ్కితం, తత్ర తత్ర-భూప్రదేశం, అధిగమ్యావలోక్య, తేనలిఙ్గేన, గిరౌ-విలీనౌ అన్తర్హితౌ, ఆజ్ఞాయానుమాయ-నాధిగమ్యేతి పాఠే తత్ర, విచిన్వన్నపి తయోః - పదం నియతస్థాన-మజ్ఞాత్వా- కేవలం తత్ర విలీనౌ జ్ఞాత్వా, తం గిరిం-సర్వతో దశయోజనం, ఏధోభిః కాష్ఠైః-చితిం కారయిత్వేతి శేషః, తత్రాగ్ని - ముత్సృజన్-దదాహ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ తదా, దహ్యమానాని-తటాని, యస్య-తస్మాద్గిరే, రుత్ప్లుత్య, దశైకం చ యోజనాని-యాని తావదుత్తుఙ్గాద్గిరేర్మాగధసంరోధదేశమతిక్రమ్య, పరతః, అధో-నిపేతుః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ తతో-రిపుణా మాగధేనా-దృశ్యమానౌ- రామకృష్ణౌ-సముద్ర ఏవ పరిఘా యస్యాస్తాం-స్వపురీం ద్వారకాం ప్రతి-పునరాజగ్మతుః ❀ ॥ ౧౩ ॥ సోఽపి మాగధోఽపి-రామకృష్ణౌ-దగ్ధావితి మృషాయథాతథా-మన్వానః బలం సైన్య, మాకృష్యాదాయ-మాగధాన్ దేశా-న్ప్రత్యాజగామ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ అథ శ్రీకృష్ణస్య వివాహం నిరూపయితుకామః తావద్బలభద్రవివాహం నవమస్కన్ధోక్తమనుస్మరతి॥ ఆనర్తేతి ॥ స్పష్టోర్థః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ అథ భగవద్వివాహం నిరూపయితుకామః తావద్రుక్మిణీకల్యాణం తద్విస్తరబుభుత్సాముత్పాదయన్ సంగ్రహేణాహ ॥ భగవానపీతి ద్వాభ్యాం ॥ హే కురూద్వహ-శ్రియోలక్ష్మ్యాః, మాత్రామంశభూతాం-భీష్మకస్య రాజ్ఞః, సుతాం, వైదర్భీం, యథా-తార్క్ష్యపుత్రో గరుడః

౧౧ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ నాధిగమ్య

సుధా మాజహార-తద్వ, త్స్వయంవరే - సర్వ భూతానాం-పశ్యతాంసతాం, చైద్యపక్షపాతిన-స్సర్వా, న్సాల్వాదీన్-రాజ్ఞః ఉత్క్రియాన్,పరసాబలేన, ప్రమథ్య ఆలోడ్య - అభిభూయేతియావత్, ఆహృతామితి శేషః - ఉపయేమే, ఇత్యన్వయః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తత్రతద్విస్తరబుభుత్సయాపృచ్ఛతిరాజా ॥ భగవానితి॥ రుచిరంసున్దర-మాననం-యస్యాస్తాం, ఉపయేమే, వివాహేనవా నితి, శ్రుతం,మయేతి శేషః, త్వన్ముఖా-దధునాశ్రుతమితిభావః ॥ నియుద్ధ్యానీతయావివాహోరాక్షసవివాహః ॥ రాక్షసోయుద్ధహరణా,, దితిస్మృతేః,యద్వా,యుద్ధేహరణమేవ రాక్షసోవివాహః-తథాచ-రాక్షసేన వివాహేనస హోతుభూతేన-పశ్చా,ద్యథావ-దుపయేమ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ భగవన్నితి॥ యథా యేనప్రకారేణ-మాగధాదీ,నేకఏః సన్, జిత్వా పున-రాగమత్, వైదర్భీ మాదాయేతి శేషః- త,మమిత తేజసఃశ్రీకృష్ణస్య - జయాగమనాదిప్రకారం - శ్రోతు మిచ్ఛామి ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఆత్మనశ్శ్రవణౌత్సుక్యమావిష్కరోతి॥ బ్రహ్మన్నితి॥ హే బ్రహ్మన్ శ్రీకృష్ణస్య,కథాః,పుణ్యాః- శృణ్వ తాం వదతాం చ పుణ్యావహాః,మాధ్వీః,శ్రుతిసుఖావహాః,నకేవలంపుణ్యాఏవ,అపితు-శృణ్వతోఽగదతశ్చ జనస్య,మలాపహాః,పాపఘ్నీశ్చ అత, స్తాః,శ్రుతజ్ఞః శ్రోత్రేన్ద్రియవిషయసుఖసారాసారవివేకీచేత్కోవా, పుమాన్-శృణువాన్ శ్రుణ్వన్,ఉపజీ దీర్ఘ శ్చాఘ్నః,నసేవేత,శ్రుతజ్ఞస్తైస్సర్వోఽపి సేవేతేత్యర్థః॥ సత్యంసేవేతేతిసకృచ్ఛ్రుత్వాపునర్న సేవేతేత్యతస్తావిశినష్టి॥ నిత్యనూతనాఇతి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఏవమాపృష్టోవిస్తరతోవర్ణయతి ॥ రాజాఽఽసీదితి॥ విదర్భానాందేశానా,మధిపతిః,మహాన్గుణైరితి శేషః,తస్యభీష్మకస్య,సుతాః-పఞ్చ, కన్యకాత్వే, కైవ-సా-వరాననా ఆననగ్రహణంసర్వావయవానాముపలక్షణం-సర్వావయవసౌన్దర్యవతీత్య

వరే ॥ ౧౬ ॥ ప్రమథ్యతరసారాజ్ఞస్సాల్వాదీంశ్చైద్యపక్షగాన్ । పశ్యతాంసర్వలోకానాంతార్క్ష్యపుత్రస్సుధామివ ॥ ౧౭ ॥ రాజోవాచ ॥ భగవాన్భీష్మకసుతాంరుక్మిణీంరుచిరాననామ్ । రాక్షసేనవివాహేన ❁ ఉపయేమ ఇతిశ్రుతమ్ ॥ ౧౮ ॥ భగవన్ శ్రోతుమిచ్ఛామికృష్ణస్యామితతేజసః । యథామాగధసాల్వాదీన్జిత్వాకఃపునరాగమత్ ॥ ౧౯ ॥ బ్రహ్మన్కృష్ణకథాఃపుణ్యామాధ్వీర్లోకమలాపహాః । కోనుతృప్యేత ❁ శృణ్వన్ ❁ శ్రుతజ్ఞోనిత్య

❁ రుక్మిణీవివాహకథారమ్భఘట్టః ❁

నూతనాః ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । రాజాఽఽసీద్భీష్మకోనామవిదర్భాధిపతిర్మహాన్ । తస్యపఞ్చాభవన్పుత్రాః కన్యైకాచవరాననా ॥ ౨౧ ॥ రుక్మ్యగ్రజోరుక్మరథోరుక్మబాహురనన్తరః । రుక్మకేశోరుక్మమాలీరుక్మిణ్యేషాంస్వసాసతీ ॥ ౨౨ ॥ సోపశ్రుత్యముకున్దస్యరూపవీర్యగుణశ్రియః । గృహాగతైర్గీయమానాస్తంమేనేసదృశంపతిమ్ ॥ ౨౩ ॥ తాంబుద్ధిలక్షణౌదార్యరూపశీలగుణాశ్రయామ్ । కృష్ణశ్చసదృశీంభార్యాంసముద్వోఢుంమనోదధే ॥ ౨౪ ॥ బన్ధూనామిచ్ఛతాందాతుంకృష్ణాయభగినీంనృప । తతోనివార్యకృష్ణద్విడ్రుక్మీచైద్యమమన్యత ॥ ౨౫ ॥ తదవేత్యాసితాపాఙ్గీవైదర్భీదుర్మనాభృశమ్ । విచిన్త్యాప్తంద్విజంకంచిత్కృష్ణాయప్రాహిణోద్ద్రుతమ్ ॥ ద్వారకాంససమభ్యేత్యప్రతీహారైఃప్రవేశితః । అపశ్యదాద్యంపురుషమాసీనంకాఞ్చనాసనే ॥ ౨౭ ॥ దృష్ట్వాబ్రహ్మణ్యదేవస్తమవరుహ్యనిజాసనాత్ । ఉపవేశ్యార్హయాంచక్రేయథాఽఽత్మానందివౌకసః ॥ ౨౮ ॥ తంభుక్తవ

నః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ పుత్రాన్క్రమేణనిర్దిశన్ కన్యకాఖ్యామాహ॥ రుక్మీతి ॥ అగ్రజో-రుక్మీ,తతః,క్రమేణ రుక్మరథాదయః,ఏషాం రుక్మ్యాదీనాం-స్వసాభగినీ-రుక్మిణీ సతీసుశీలా ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ సారుక్మిణీ, స్వగృహాన్ప్రత్యాగతైః-జనైః,గీయమానాః శ్రీకృష్ణస్య,రూపసౌన్దర్యవీర్యగుణాః,అన్యే, గామ్భీర్యౌదార్యాదయః- శ్రీరైశ్వర్యభోగోపకరణాదిసంపత్తిః, ఏతాః పశ్యన్తీ శ్రుణ్వతీ తంముకున్దమేవా-త్మనః - సదృశమనురూపం-పతిం-మేనే ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తథా-కృష్ణోఽపి -గృహాగతజనముఖాద్బుద్ధ్యాదిగుణైకతానాం,తాంరుక్మిణీం, శ్రుత్వా, ఆత్మనో, ఽనురూపాం, భార్యాం, సముద్వోఢుంఉపయన్తుంమనశ్చక్రే ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఏవంస్థితే,రుక్మీ,బన్ధూనాం, రుక్మీతరేషామితి శేషః-కృష్ణాయైవ,భగినీం,దాతుమిచ్ఛతాంసతాం, హేనృప - తత, స్తా-న్నివార్య - శ్రీకృష్ణంద్వేష్టీతితథాభూతస్సన్ చైద్యం శిశుపాలమేవ, భగిన్యాః,పతి, మమన్యత, చైద్యాయైవదాతుంనిశ్చికాయేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ త,దభిప్రాయః, నిశ్చిత,మాలక్ష్య, సితౌఅపాఙ్గౌయస్యాస్సా, వైదర్భీ,దుఃఖితచిత్తా - తతో - విచిన్త్యా-ప్తం - కంచి - ద్విప్రశ్రేష్ఠం- ద్రుతంత్వరితంయథాతథా, శ్రీకృష్ణాయ ప్రాహిణోత్-శ్రీకృష్ణమానేతుం ప్రేషయామాసేత్యర్థః ॥ క్రియార్థోపపదస్యేతిచతుర్థీ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ సద్విజః - ద్వారకాం ప్రతి, గత్వా-తత్ర-ద్వారపాలై,రన్తః-ప్రవేశితః - కాఞ్చనమయే-సింహాసనే-స్థితం-జగత్కారణంపురుషం శ్రీకృష్ణం-దదర్శ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తందృష్టవన్తం-ద్విజ-మవలోక్య,బ్రహ్మణికులేసాధవో బ్రహ్మణ్యాః- తేషాంమధ్యే, దేవః దీప్యమానః-శ్రేష్ఠఇత్యర్థః-సభగవాన్నిజాసనా-దవరుహ్య-ద్విజ, ముపవేశ్య - అర్హయాంచక్రేపూజయామాస - యథా- దేవా - ఆత్మానం - పూజయన్తి-తద్వత్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తమితి॥ విశ్రాన్తంవిగతాధ్వశ్రమం-తంద్విజం-ఉపగమ్య-స్వయం-సతాం-గతిః శ్రేయఃప్రాప్త్యుపాయః

స్తతా వ-త్సద్భిరేవమనుష్ఠేయమితి ప్రదర్శయన్నివేతి భావః - అభిమృశన్ శనైస్సమ్మర్దయన్-, అవ్యగ్రః అవహితచిత్త- స్తం ద్విజ-మపృచ్ఛత ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ప్రశ్నమేవ వర్ణయతి ॥ కచ్చిదితి ॥ హే ద్విజ శ్రేష్ఠానామపి-శ్రేష్ఠ-తవ-ధర్మః, ఆర్యసమ్మతో-వర్తతే-కచ్చిత్ మదిష్టఇతి భావః. కోఽసావార్యసమ్మతః-త్వదిష్టశ్చ-త్యతో, విశినష్టి - నాతికృచ్ఛ్రేణ అనతిక్లేశేన-అయత్నలబ్ధేన-సదా సంతుష్టం మనో యస్య - తవ-ధర్మ ఇతి పూర్వేణ సంబన్ధః సన్తోష ఏవ బ్రాహ్మణస్య పరమో ధర్మః ఆర్యసంమతో మదిష్టశ్చేతి భావః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఏతదేవోపపాదయతి ॥ సంతుష్ట ఇతి ॥ యర్హి యదా, యేన కేనచిత్ - అయత్నలబ్ధేనైవ దేహధారణోపయుక్తేన-సంతుష్టః, స్వాత్ స్వస్మాత్- ధర్మాద్వర్ణాశ్రమోచితాద్ధర్మాత్ - అహీయమానః-వర్తేత సహి నిత్యసన్తోషరూపో ధర్మః, అస్య నిత్యసంతుష్టస్య-స్వధర్మాదనపేతస్య చ-పుంసః- అఖిలా-న్కామానిష్టార్థాన్, దోగ్ధీతి తథా-స్యాదిత్యత్ర, పూర్వాదిభ్యో నవభ్యో వా, ఇతి వికల్పాత్ స్మాద్ అభావః-అఖిలకామధుగిత్యనేన వృద్ధసమ్మతత్వం ఫలితం-శిష్టసమ్మతస్యైవ ధర్మస్య ఫలసాధనత్వావ్యభిచారాత్ - ఫలసాధనత్వాధ్యవసాయినామేవ శిష్టత్వాత్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఏవం సన్తోషస్య పారలౌకికసుఖసాధనత్వముక్తం ॥ అథైహలౌకికేఽపి సుఖహేతుత్వం వక్తుమసన్తోషస్యోభయత్ర దుఃఖహేతుతామాహ ॥ అసన్తుష్ట ఇత్యర్ధేన ॥ సురేశ్వరోఽప్య-సన్తుష్టశ్చే-ల్లోకాన్-అనుకూలతయా లోక్యత ఇతి లోకా అనన్తాః సుఖానీతి యావత్ - తా-న్నైహికా-నాముష్మికాంశ్చ, న ప్రాప్నోతి-అకిఞ్చనోఽపి-సన్తుష్టశ్చే-త్సర్వాఙ్గవిజ్వరః - కస్మింశ్చిదఙ్గేఽపి తాపరహిత-శ్శేతే ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ అథ సన్తోషస్య స్వాభిమతత్వమాహ ॥ విప్రానితి ॥ స్వలాభేన స్వసత్తాలాభేన, స్వోజ్జీవనేచ్ఛా యది తే స్వసత్తాయాం స్పృహా యది, ఆత్మదాస్యం హరేస్స్వామ్యం స్వభావం చ సదా స్మరే, త్యుక్తహరిదాస్యాద్యనుసన్ధానప్రయుక్తాత్మలాభేనేత్యర్థః - తేనైవ,

తం విశ్రాన్తముపగమ్య సతాం గతిః । పాణినాఽభిమృశన్పాదావవ్యగ్రస్తమపృచ్ఛత ॥ ౨౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ కచ్చిద్ద్విజవరశ్రేష్ఠ ధర్మస్తే వృద్ధసమ్మతః । వర్తతే నాతికృచ్ఛ్రేణ సన్తుష్టమనసస్సదా ॥ ౩౦ ॥ సన్తుష్టో యర్హి వర్తేత బ్రాహ్మణో యేన కేనచిత్ । అహీయమానస్స్వద్ధర్మాత్సహ్యస్యాఖిలకామధుక్ ॥ ౩౧ ॥ అసన్తుష్టోఽసకృల్లోకానాప్నోత్యపి సురేశ్వరః । అకిఞ్చనోఽపి సన్తుష్టశ్శేతే సర్వాఙ్గవిజ్వరః ॥ ౩౨ ॥ విప్రాన్స్వలాభసన్తుష్టాన్సాధూన్భూతసుహృత్తమాన్ । నిరహఙ్కారిణశ్శాన్తాన్నమస్యే ❁ శిరసాఽసకృత్ ॥ ౩౩ ॥ కచ్చిద్వః కుశలం బ్రహ్మన్రాజతో యస్య హి ప్రజాః । సుఖం వసన్తి విషయే పాల్యమానాస్స మే ప్రియః ॥ ౩౪ ॥ యతస్త్వమాగతో దుర్గం నిస్తీర్యేహ యదిచ్ఛయా । సర్వం నో బ్రూహ్యగుహ్యం చేత్కిం కరవామ తే ॥ ౩౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం సంపృష్టసంప్రశ్నో బ్రాహ్మణః పరమేష్ఠినా । లీలాగృహీతదేహేన తస్మై సర్వమవర్ణయత్ ॥ ౩౬ ॥ రుక్మిణ్యా ప్రేషితస్తేఽహం సకాశం పురుషోత్తమ । తస్యాస్సన్దేశమాకర్ణ్య క్రియతాం తదనన్తరమ్ ॥ ౩౭ ॥ నిధాయ లిఖితం పత్రం పాదయోః ప్రణనామ తమ్ । తదాదాయ జగన్నాథస్స్మితసున్దరలోచనః । వాచయామాస ధర్మాత్మా సాదరం స్పృహయన్నివ ॥ ౩౮ ॥ శ్రీరుక్మిణ్యువాచ ॥ శ్రుత్వా గుణాన్భువనసున్దర శృణ్వతాం తే నిర్విశ్య కర్ణవివరైర్హరతోఽ

సన్తుష్టా - న్సాధూన్ పరోపకారిణః - నిరహఙ్కారిణః దేహాత్మాభిమానరహితాన్-శాన్తాన్ జితేన్ద్రియాన్-ద్విజానహం-అసకృ, చ్ఛిరసా నమస్యే నమస్కరోమి - అతీవ మదిష్టం కుర్వద్భ్యస్తేభ్యః ప్రత్యుపకర్తుమశక్తః కేవలం నమస్కరోమీత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ హే బ్రహ్మన్-వో యుష్మాకం-రాజతః రాజ్ఞస్సకాశా-త్కుశలం-కచ్చిత్-యస్య రాజ్ఞో- విషయే దేశే, ప్రజాః-పాల్యమానాః-సుఖం యథా తథా-వసన్తి- స రాజా-మమ ప్రియః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ యతో యస్మాద్దేశాత్, ఇహ-దుర్గం సాముద్రజలాత్మకం, నిస్తీర్య, యదిచ్ఛయా యత్ప్రయోజనేచ్ఛయా హేతుభూతయా, ఆగతః త, త్సర్వ, మగుహ్యం చే, న్నోఽస్మభ్యం, బ్రూహి, వయం, కిం కరవామ హే కిఙ్కరవామ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఏవమితి ॥ లీలయా హేతుభూతయా, గృహీతో-దేహో, యేన-పరో-మా-యస్మా - త్తస్మి, న్నహి-న్ని, తిష్ఠతీతి తథా॥ స్వే మహిమ్ని ప్రతిష్ఠిత, ఇతి శ్రుతేః- తేన భగవతా, సంపృష్టః ప్రశ్నః ప్రశ్నవిషయో-యస్య-స, బ్రాహ్మణ, స్తస్మై శ్రీకృష్ణాయ సర్వం, పృష్టం, వర్ణయామాస ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ రుక్మిణ్యేతి ॥ తవ-సకాశం సమీపం ప్రతి-ప్రేషితః తస్యా రుక్మిణ్యాః, సన్దేశం వాచిక-మాకర్ణ్య, అనన్తరం-త - ద్రుక్మిణ్యుక్తం. క్రియతాం-యద్వా, తదనన్తరం శ్రవణానన్తరం-క్రియతాం యథోచితమితి శేషః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ఏవ-ముక్త్వా, లిఖితం-రుక్మిణ్యేతి శేషః, పత్రం, పాదయోః-భగవత ఇతి శేషః, నిధాయ, తం కృష్ణం. ప్రణనామ నమస్కృతవాన్ - తత్పత్ర, మాదాయ, సాదరం యథా తథా-వాచయామాస - బ్రాహ్మణముఖేనైవేతి శేషః, కథమ్భూతః-స్మితేన సున్దరే-లోచనే-యస్య - సః, ధర్మాత్మా యాచితార్థప్రదానరూపధర్మప్రవణబుద్ధిమాన్ - స్పృహయన్నివ - వాచనేనైవ లిఙ్గేన తద్విషయకస్పృహాం వ్యఞ్జయన్నివేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ బ్రాహ్మణః కృష్ణానుజ్ఞయా వాచికం వక్తి ॥ శ్రుత్వేతి ॥ హే భువనసున్దర - అనేన ఔత్సుక్యం ద్యోతయతి-త్వద్గు

కాన్-శృణ్వతాం జనానాం, కర్ణరన్ధ్రైః-తైః - ప్రవిశ్య, అఙ్గతాపం ఆధ్యాత్మికం తాపం, హరతః, తే, గుణాన్, తథా, దృశిమతాం చక్షుష్మతాం, దృశాం-అఖిలార్థానాం అనుకూలవిషయాణాం-లాభః-యస్మాత్, తథాభూతం చ తవ, రూపం చ-శ్రుత్వా, హే అచ్యుత-మమ చిత్తం నిర్లజ్జం యథా తథా-చిత్తవిశేషణం వా-త్వయ్యేవ-విశతి ఆసజ్జతే, క్వ తవ మహిమా, క్వ చాహం రూపశీలాదిభిః అయుక్తా, తథాప్యపత్రపం నిర్విశతీత్యభిప్రాయేణాపత్రపమిత్యుక్తమ్ ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ అహో కులకన్యానామిదమతిధార్ష్ట్యమితి మా శఙ్కిష్ఠా ఇత్యాహ ॥ కా త్వేతి ॥ హే ముకున్ద, హే నృసింహ నరశ్రేష్ఠ కా నామ, కన్యా, కులవతీ, తథా, మహతీ గుణోదారా, తథా, ధీరా స్థిరచిత్తా చ, త్వా త్వాం, పతిం, న వృణీత, తేన న మయ్యేవ, కేవలం దోషశఙ్కేతి భావః, కథమ్భూతం, గుణశీలాదిభిః ఆత్మనైవ, తుల్యం, నిరుపమమిత్యర్థః, ద్రవిణం ద్రవ్యసంపత్, ధామ తేజః, ప్రభావ ఇతి యావత్, తథా, నరలోకస్య, మనసః, అభిరామం అతీవానుకూలవిషయభూతం, కిం చ, కాలే వివాహావసరే ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ తన్మ ఇతి ॥ హే విభో, తత్తస్మాత్, మే మయా, భవాన్, ఖలు, పతిః, వృతః, ఆత్మా చ, భవతే తుభ్యం, అర్పితః, అతః-అఙ్గ హే కృష్ణ, జాయాం భార్యాం, విధేహి, త్వమాగత్య మామితి శేషః, విపక్షబాధకం ద్యోతయన్నాహ ॥ మా వీరభాగమితి ॥ హే అమ్బుజాక్ష, మృగపతేః సింహస్య - బలిం - గోమాయుః సృగాల ఇవ, వీరస్య - తవ, భాగభూతాం, మాం, చైద్యః శిశుపాలః-ఆరాచ్ఛీఘ్రం, మాగత్య-మాభిమర్శతు మా స్పృశతు ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ అనేకజన్మార్జితసుకృతైరిదమేవ మే భూయాదితి ప్రార్థయతే ॥ పూర్తేతి ॥ పూర్తం స్మార్తం కర్మ - వాపీకూపతటాకాదినిర్మాణం వా, ఇష్టం వైదికం యాగాదికర్మ, దత్తాదయః ప్రదర్శనార్థాః, తత్ర, దత్తం దానం సత్పాత్రే ద్రవ్యత్యాగాత్మకం, నియమః తీర్థస్నానాది - వ్రతం కృచ్ఛ్రాది, దేవాదీనాం ద్వన్ద్వః-తేషాం, అర్చనం, ఆదిశ

ఙ్గతాపమ్ । రూపం దృశాం దృశిమతామఖిలార్థలాభం త్వయ్యచ్యుతావిశతి చిత్తమపత్రపం మే ॥ ౩౯ ॥ కా త్వా ముకున్ద మహతీ గుణరూపశీలవిద్యావయోద్రవిణధామభిరాత్మతుల్యమ్ । ధీరా పతిం కులవతీ న వృణీత కన్యా కాలే నృసింహ నరలోకమనోఽభిరామమ్ ॥ ౪౦ ॥ తన్మే భవాన్ఖలు వృతః పతిరఙ్గ జాయామాత్మార్పితశ్చ భవతోఽత్ర విభో విధేహి । మా వీరభాగమభిమర్శతు చైద్య ఆరాద్గోమాయువన్మృగపతేర్బలిమమ్బుజాక్ష ॥ ౪౧ ॥ పూర్తేష్టదత్తనియమవ్రతదేవవిప్రగుర్వర్చనాదిభిరలం భగవాన్పరేశః । ఆరాధితో యది గదాగ్రజ ఏత్య పాణిం గృహ్ణాతు మే న దమఘోషసుతాదయోఽన్యే ॥ ౪౨ ॥ శ్వోభావిని త్వమజితోద్వహనే విదర్భాన్గుప్తః సమేత్య పృతనాపతిభిః పరీతః । నిర్మథ్య చైద్యమగధేన్ద్రబలం ప్రసహ్య మాం రాక్షసేన విధినోద్వహ వీర్యశుల్కామ్ ॥ ౪౩ ॥ అన్తఃపురాన్తరచరీమనిహత్య బన్ధూంస్త్వాముద్వహే కథమితి ప్రవదామ్యుపాయమ్ । పూర్వేద్యురస్తి మహతీ కులదేవయాత్రా యస్యాం బహిర్నవవధూర్గిరిజాముపేయాత్ ॥ ౪౪ ॥ యస్యాఙ్ఘ్రిపఙ్కజరజఃస్నపనం మహాన్తో వాఞ్ఛన్త్యుమాపతిరివాత్మతమోఽపహత్యై । యద్యమ్బుజాక్ష న లభేయ భవత్ప్రసాదం జహ్యామసూన్వ్రతకృశాన్శతజన్మభిః స్యామ్ ॥ ౪౫ ॥ బ్రాహ్మణ ఉవాచ ॥ ఇత్యేతే గుహ్యసన్దేశా యదుదేవ మయాఽఽహృతాః । విమృశ్య కృత్యం

దైనభూతహితత్వదయాదిసంగ్రహః, ఏభిః, యది నూనం, భగవాన్, ఆరాధితః, స్యాత్, తర్హి, గదాగ్రజః శ్రీకృష్ణః శ్వః, ఆగత్య-మమ-పాణిం, గృహ్ణాతు- న త్వన్యే-దమఘోషసుతాదయః శిశుపాలాదయః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ నను బన్ధుభిశ్చైద్యాయార్పితాయాం త్వయి కిమధునా విధేయమిత్యత్రాహ ॥ శ్వోభావినీతి ॥ హే అజిత శ్వః, భావిని-ఉద్వహనే వివాహే త్వం, తావద్గుప్తః అలక్షిత ఏవ-ఆగత్య, తత-సేనాపతిభిః, పరివృతస్సన్-చైద్యాదిబలం, నిర్మథ్య పరాభూయ-ప్రసహ్య హఠాత్-వీర్యం ప్రభావదర్శనమేవ-శుల్కం వైవాహికం దేయం-యస్యాః-తాం-మాం, రాక్షసేన, విధినా, ఉద్వహ ఇత్యుపదేశరహస్యమ్ ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ నను-భవతు శిశుపాలాదిబలప్రమథనం-అన్తఃపురగతాయాః తవ హరణే త్వద్బన్ధువధోఽపి ప్రసజ్యేతేత్యత ఆహ ॥ అన్తఃపురేతి ॥ అన్తఃపురమధ్యచరీం-మాం-బన్ధూన్-అహత్వా - కథం-ఉద్వహే-ఇతి చేత్ - తత్రోపాయం-వదామి-పూర్వేద్యుః-వివాహదినాదితి శేషః-మహతీ కులదేవయాత్రా-అస్తి-యస్యాం - యాత్రాయాం - బహిః పురాదితి శేషః - నవవధూః-అహం-గిరిజామమ్బికాం-ఉపేయాం గచ్ఛేయం-దర్శనార్థమితి శేషః అమ్బికాగృహాదేవ మమ హరణం సుకరమితి భావః ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ నను కిమనేనానర్థకారిణా నిర్బన్ధేన-చైద్యోఽపి తావత్ప్రఖ్యాతగుణకర్మా-యోగ్య ఏవ వర-ఇత్యత ఆహ ॥ యస్యేతి ॥ హే అమ్బుజాక్ష-యస్య-తవ-భవతో-ఽఙ్ఘ్రిరజోభిః, స్నపనం-ఆత్మనః, తమసోఽపహత్యై అజ్ఞాననివృత్త్యై- ఉమాపతిరివ-అన్యేఽపి-మహాన్తః - వాఞ్ఛన్తి-తస్య భవతః, ప్రసాదం యర్హి-అహం - న లభేయ న ప్రాప్నుయాం, తర్హి - వ్రతైరుపవాసాదిభిః కృశాన్-అసూన్ప్రాణాన్ జహ్యాం త్యజేయమ్ ॥ తతః కిమిత్యత ఆహ ॥ శతజన్మభిరపి స్యాం-తవాహం భార్యా స్యామిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ ఇత్థం వాచికం పఠిత్వాఽఽహ ద్విజః ॥ హే యదుదేవ - ఇత్యేవంవిధాః-గుహ్యతమాః-సన్దేశాః-మయా, ఆహృతాః-అత్ర-యత్కర్తవ్యం-తత్-విమృశ్య క్రియతామ్.

తాం-తచ్చ - సమనన్తరమేవ-క్రియతా-మితి ✽ ॥ ౪౯ ॥ ✽ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధేద్విపఞ్చాశో௨ధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

వైదర్భ్యాఇతి ॥ తత-స్సభగవాన్-యదునన్దనస్తు-వైదర్భ్యా-స్సన్దేశ-మాకర్ణ్య-స్వపాణినా-ద్విజం - పాణౌ-గృహీత్వా - ప్రహస-న్నువాచ ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ ఉక్తిమేవాహ ॥ యథేతి ॥ మచ్చిత్తేతినిద్రాయా అలాభే హేతుః-తథాతచ్చిత్తఇత్యపి ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ హేత్వన్తరంచాహ ॥ వేదేతి॥మయి-ద్వేషాద్ధేతోః,రుక్మిణా-మదుద్వాహో-నివారిత-ఇత్య-హం,వేద్మి॥అతశ్చాహం-నిద్రాం-నలభ ఇత్యర్థః ॥ అధునాతు-రాజన్యాధమా-న్యుద్ధేఉన్మథ్య-అనవద్యానిసిద్ధష్టాని - శోభనాన్య-ఙ్గాని - యస్యాః, అహ మేవపరోయస్యా-స్తాం-మచ్చిత్తాంవా- తాం-రుక్మిణీం - ఆనయిష్యామి ॥ ఉన్మథ్యానయనేదృష్టాన్తః-ఏధసో దారుణో௨గ్నిశిఖామివేతి ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ ఇతిబ్రాహ్మణముక్త్వా௨థసూతమాహేత్యాహ॥ఉద్వాహేతి॥మధుసూదనో-రుక్మిణ్యా-ఉద్వాహర్క్షం-పరశ్వోరాత్రౌవివాహనక్షత్ర - మితి - విజ్ఞాయ-సారథి,మాహ॥ కిమితి ॥ హేదారుక,రథ,స్సంయుజ్యతా-మశ్వైస్సంయుక్తఃక్రియతామ్ ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ తతో-దారుకః-సైన్యాద్యాఖ్యైః-చతుర్భిః,శ్రేష్ఠైః,అశ్వై-ర్యుక్తం-రథ - ముపసమీప-మానీయా-గ్రతఃపురతః-బద్ధాఞ్జలి-స్తస్థౌ ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ ఆరుహ్యేతి॥ తావత్-ద్విజ-మారోప్య తత-స్స్వయమపి-స్యన్దనంరథ-మారుహ్య-ఆనర్తాత్స్వదేశా-ద్విదర్భాన్ దేశాన్ - హయైస్తురగై - రేకరాత్రేణాగమత్ -తస్యాం రాత్ర్యాంప్రస్థాయప్రాతర్విదర్భదేశా-నగమదిత్యర్థః॥శ్వోభావినిత్వమజితోద్వహన,,ఇతిరుక్మిణీసందేశాత్ ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ రాజేతి॥కుణ్డినపతిర్భీష్మకః పుత్రస్యరుక్మిణః-స్నేహవశఙ్గతః-పుత్రస్నేహేనతత్పరతన్త్రీభూతఇత్యర్థః - దాస్యన్,, లక్షణహేతో,,రితిశత్రాదేశః,దాతుమిత్యర్థః-కర్మాణిపునరాలఙ్కారపితృదేవార్చనాదీని,కారయామాస ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ కర్మాణ్యేవాహ॥పురమితిచతుర్భిః॥ సమ్మృష్టా-స్సంసిక్తాశ్చ , మార్గాదయో-యస్మిన్-తత్ - చిత్రధ్వజేషు - పతాకా , స్తాభి,స్తోరణైశ్చ-సమ్య - గలఙ్కృతమకారయత్ ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ స్రగ్గన్ధమాల్యాభరణై రిత్యత్రమత్వర్థీయఅర్శఆద్యచ్ద్రష్టవ్యః,స్రగాదిమద్భిః-తథా-విరజో௨మ్బరైశ్చ,భూషితైః,స్త్రీపురుషై-ర్జుష్టం-తథా-శ్రీమద్భిః,అగరుణా,ధూపితై-ర్గృహైశ్చ జుష్టమ్ ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ పితౄ-న్దేవాంశ్చ - సమ్యగభ్యర్చ్య-హేనృప-సవిసర్గపాఠే-భీష్మకః-విప్రా,న్యథావిధి - భోజయిత్వా-విధివ - త్సమభ్యర్చ్యేతివా,యథాన్యాయం-భోజయిత్వా,రుక్మిణీంప్రతి- మఙ్గళం,వాచయామాస - యథాన్యాయ - మన్యాశ్చ-కన్యాః-ప్రతి-మఙ్గళం వాచయామాసే,తివార్థః ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ కథమ్భూతాం-కృతం,కౌతుకేనవివాహసూత్రేణ -మఙ్గళం,యస్యా-స్తాం-అహతయోర్నవీనయో,రంశుకయో,ర్యుగ్మేన-భూషణోత్తమైశ్చ,లఙ్కృతాం,చక్రురితి ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ వధ్వా స్తస్యాఃకన్యాయాః , సామాదిభి,ర్మన్త్రైః-రక్షాంచ,చక్రుః,అథర్వమన్త్రవి,త్పురోహితః-ప్రతికూలగ్రహశాన్త్యర్థం,జుహావ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ హిరణ్యేతి॥విధివిదాంవిధిజ్ఞా

యచ్చాత్రక్రియతాంతదనన్తరమ్ ॥ ౪౯ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,ద్విపఞ్చాశో௨ధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుకఉవాచ ॥ వైదర్భ్యాస్సతుసందేశంనిశమ్యయదునన్దనః । ప్రగృహ్యపాణినాపాణౌ ప్రహసన్ద్విజమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ యథాసారుక్మిణీనిత్యంమచ్చిత్తా௨௨స్తేసుశోభనా । తథా௨హమపితచ్చిత్తోనిద్రాంచనలభేనిశి ॥ ౨ ॥ వేదాహంరుక్మిణోద్వేషాన్మమోద్వాహోనివారితః। తామానయిష్యఉన్మథ్యరాజన్యాపశదాన్మృధే । మత్పరామనవద్యాఙ్గీమేధసో௨గ్నిశిఖామివ ॥ ౩ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ఉద్వాహర్క్షంసవిజ్ఞాయరుక్మిణ్యా మధుసూదనః।రథస్సంయుజ్యతామాశుదారుకేత్యాహసారథిమ్ ॥ ౪ ॥ సచాశ్వైస్సైన్యసుగ్రీవమేఘపుష్పబలాహకైః ।యుక్తంరథముపానీయతస్థౌప్రాఞ్జలిరగ్రతః ॥ ౫ ॥ ఆరుహ్యస్యన్దనంశౌరిర్ద్విజమారోప్యతూర్ణగైః । ఆనర్తాదేకరాత్రేణవిదర్భానగమద్ధయైః ॥ ౬ ॥ రాజాసకుణ్డినపతిఃపుత్రస్నేహవశఙ్గతః।స్వాంకన్యాంశిశుపాలాయదాస్యన్కర్మాణ్యకారయత్ ॥ ౭ ॥ పురంసమ్మృష్టసంసిక్తమార్గరథ్యాచతుష్పథమ్ । చిత్రధ్వజపతాకాభిస్తోరణైస్సమలఙ్కృతమ్ ॥ ౮ ॥ స్రగ్గన్ధమాల్యాభరణైర్విరజో௨మ్బరభూషితైః।జుష్టంస్త్రీపురుషైశ్శ్రీమద్గృహైరగరుధూపితైః ॥ ౯ ॥ పితౄన్దేవాన్సమభ్యర్చ్యవిప్రాంశ్చవిధివన్నృప । భోజయిత్వాయథాన్యాయంవాచయామాసమఙ్గలమ్ ॥ ౧౦ ॥ సుస్నాతాంసుదతీంకన్యాంకృతకౌతుకమఙ్గళామ్।అహతాంశుకయుగ్మేనభూషితాంభూషణోత్తమైః ॥ ౧౧ ॥ చక్రుస్సామర్గ్యజుర్మన్త్రైర్వధ్వారక్షాంద్విజోత్తమాః । పురోహితో௨థర్వమన్త్రైర్జుహావగ్రహశాన్తయే ॥ ౧౨ ॥ హిరణ్యరూప్యవాసాంసితిలాంశ్చగుడమిశ్రితాన్ । ప్రాదాద్ధే

ణాం వరో-రాజా-భీష్మకః,హిరణ్యాదీన్-ధేనూశ్చ-విప్రేభ్యః ప్రాదాత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ఏవం,యథారుక్మిణ్యా-తథా-దమఘోష-స్సుతాయశిశుపాలాయచ-సర్వ,మభ్యుదయోచితం-కర్మ-మన్త్రజ్ఞైః,ద్విజైః-కారయామాస ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁తతో-మదజలాని-స్రవద్భి,ర్గజానాం,అనీకైః, హేమ్నో-మాలా-యేషాంసన్తితథా-తైః-రథైః - పదాతిభి-రశ్వైశ్చ సంకులై-ర్వ్యాప్తైస్సైన్యైశ్చ-పరివృత-శ్చైద్య ఇతి శేషః॥కుణ్డినంపురం-యయౌ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁తంచైద్యం-సమభ్యేత్య,అభిపూజ్యచ, కల్పితంనిర్మితం,యదన్య,న్నివేశనం,తస్మిన్,ముదా-నివేశయామాస ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁తత్రేతి॥కృష్ణరామద్విష స్సన్తితథా-తే-చైద్యపక్షానుసారిణః,శాల్వాదయః,పౌణ్డ్రకాద్యాశ్చ-సహస్రశః-యత్తాస్సన్తః-చైద్యాయ-కన్యాం-సాధయితు-మాజగ్ముః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ఏవంభూతాః-రామాద్యై,ర్యదుభిః - పరివృతః-కృష్ణః-ఆగత్య-యది - కన్యాం-హరేత్ - తర్హి - సర్వే-వయం-సఙ్ఘీభూతా-స్తేనకృష్ణేనసహ-యోత్స్యామః-చైద్యాయ - కన్యాం-సాధయిష్యామః-ఇతీత్థం-కృతనిశ్చయా,మైత్య,స్తథాభూతాః ॥ తథా-అన్యేచ-భూభుజో రాజాన-స్సమగ్రాణి-బలాని-వాహనాని-యేషాం-తథాభూతాః-ఆజగ్ముః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁బలవాన్ప్రశస్తబలసంపన్నః-రామః- విపక్షీయాణాం శత్రుపక్షీయాణాం-రాజ్ఞా - ముద్యమం ప్రయత్నం-శ్రుత్వా-కన్యా- మాహర్తుం - గత-మేకమసహాయం-కృష్ణంచ-జ్ఞాత్వా, నూనంతత్రకలహోభవిష్యతీ-తి శఙ్కా-ఽస్యసంజాతేతి తథాభూతః - భ్రాతరకృష్ణే-

నూశ్చవిప్రేభ్యో రాజావిధివిదాంవరః॥ ౧౩ ॥ఏవంచేదిపతీ రాజాదమఘోషస్సుతాయవై । కారయామాసమన్త్రజ్ఞైస్సర్వమభ్యుదయోచితమ్॥ ౧౪ ॥మదచ్యుద్భిర్గజానీకైస్స్యన్దనైర్హేమమాలిభిః। పత్త్యశ్వసఙ్కులైస్సైన్యైః పరీతః కుణ్డినం యయౌ॥ ౧౫ ॥తం వై విదర్భాధిపతిస్సమభ్యేత్యాభిపూజ్యచ । నివేశయామాసముదా కల్పితాన్యనివేశనే॥ ౧౬ ॥తత్ర శాల్వో జరాసన్ధో దన్తవక్త్రో విదూరథః । ఆజగ్ముశ్చైద్యపక్షీయాః పౌణ్డ్రకాద్యాస్సహస్రశః ॥ కృష్ణరామద్విషో యత్తాః కన్యాం చైద్యాయ సాధితుమ్ ॥ ౧౭ ॥ యద్యాగత్య హరేత్కృష్ణో రామాద్యైర్యదుభిర్వృతః । యోత్స్యామ*స్సహితాస్తేన*ఇతినిశ్చితమానసాః ॥ ఆజగ్ముర్భూభుజస్సర్వేసమగ్రబలవాహనాః॥ ౧౮ ॥ శ్రుత్వైతద్భగవాన్రామో విపక్షీయనృపోద్యమమ్ । కృష్ణం చైకం గతం హర్తుం కన్యాం కలహశఙ్కితః ॥ ౧౯ ॥ బలేన మహతా సార్ధం భ్రాతృస్నేహపరిప్లుతః। త్వరితః కుణ్డినం ప్రాగాద్గజాశ్వరథపత్తిభిః॥ భీష్మకన్యా వరారోహా కాఙ్క్షన్త్యాగమనం హరేః। ప్రత్యాపత్తిమపశ్యన్తీ ద్విజస్యాచిన్తయత్తదా॥ ౨౧॥అహో త్రియామాన్తరితా ఉద్వాహో మేఽల్పరాధసః।నాగచ్ఛత్యరవిన్దాక్షో నాహం వేద్మ్యత్ర కారణమ్॥ ౨౨॥ సోఽపి నావర్తతేఽద్యాపి మత్సన్దేశహరో ద్విజః । అపముష్యనవద్యాత్మా దృష్ట్వా కిఞ్చిజ్జుగుప్సితమ్ ॥ మత్పాణిగ్రహణే నూనం నాయాతి హి కృతోద్యమః॥ ౨౩ ॥దుర్భగాయా న మే ధాతా నానుకూలో మహేశ్వరః । దేవీ వా విముఖీ గౌరీ రుద్రాణీ గిరిజా సతీ॥ ౨౪ ॥ఏవం చిన్తయతీ బాలా గోవిన్దహృతమానసా । న్యమీలయత కాలజ్ఞా నేత్రే అశ్రుకలాకులే॥ ౨౫ ॥ఏవం వధ్వాః ప్రతీక్షన్త్యా గోవిన్దాగమనం నృప।వామ ఊరుర్భుజో నేత్రమస్ఫురన్ప్రియశంసినః ॥ అథ కృష్ణవినిర్దిష్టస్స ఏవ ద్విజసత్తమః।అన్తఃపురచరీం దేవీం రాజపుత్రీం దదర్శ హ ॥ ౨౭ ॥ సా తం ప్రహృష్టవదన

స్నేహేన-వ్యాప్తః-మహతా విపులేన-బలేన సైన్యేనసహ॥ బలమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ గజాశ్వరథపత్తిభిరితి ॥ త్వరితః సంజాతత్వరః,కుణ్డినంపురం ప్రతి-ప్రాగాత్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❁తతః పూర్వమేవరుక్మిణీ-ఔత్సుక్యాదచిన్తయదిత్యాహ॥భీష్మకన్యేతి॥ హరే-రాగమన-మాకాఙ్క్షన్తీ-ద్విజస్య-ప్రేషితస్య-ప్రత్యాపత్తిం ప్రత్యాగమన-మపశ్యన్తీచా-చిన్తయత్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁చిన్తాప్రకారమేవాహ ॥ అహో ఇతిచతుర్భిః ॥ త్రియామారాత్రిః-తావన్మాత్రాన్తరితో-మన్దభాగ్యాయా-మమ - వివాహః-అరవిన్దాక్షః కృష్ణో,ఽధునా-ఽపి-నాగచ్ఛతి-అత్ర-అనాగమనే-కారణంనవేద్మి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁యశ్చ-మత్సన్దేశహరో- ద్విజస్సోఽప్య-ద్యాపి , నావర్తతే నాగచ్ఛతి-అపికింవా,అనవద్యాత్మా-ముకున్దః-కిఞ్చి-న్మయి - జుగుప్సితం ధార్ష్ట్యాదికం- దృష్ట్వా-మత్పాణిగ్రహణేనిమిత్తే-కృతః,ఉద్యమః ప్రయత్నో-యేన-తథాభూతః,నూనంనాయాతి- నాగచ్ఛత్యేవకి-మిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁కింవా-ధాతా విశ్వకృ-న్మహేశ్వరో-దుర్భగాయా-మమా-ననుకూలఏవ-కింవా-రుద్రస్యస్త్రీ మమ-విముఖీ ప్రతికూలా ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ఏవమితి॥ఇత్థం-చిన్తయన్తీ-బాలారుక్మిణీ-గోవిన్దేన-హృతం,మానసం-యస్యా-స్సా,కాలజ్ఞా నాధునాఽపిగోవిన్దాగమనకాలఇతిమన్వానా,అశ్రుబిన్దుభి-రాకులేస్తబ్ధే-లోచనే-న్యమీలయత నిమీలితవతీ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ హేనృప,ఇత్థం-గోవిన్దాగమనంగోవిన్దాగమనవార్తాహారం ద్విజం,తదాగమనద్వారంచ,ప్రతీక్షన్త్యాః,రుక్మిణ్యాః,ఊర్వాదయః-ప్రియశంసినః కృష్ణాగమనరూపప్రియసూచకాః,అస్ఫురన్సఞ్చలితవన్తః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁అథతతః,యః,పూర్వం,ఆత్మనా- ప్రేషితః,సఏవ-ద్విజః-కృష్ణేనాదిష్టో-ఽన్తఃపురచరీం-రుక్మిణీం-దదర్శహ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁సారుక్మిణీ,నవ్యగ్రా,ఆత్మనో దేహస్య-గతి- ర్యస్య, ప్రహృష్టంవదనంయస్య-తం

ద్విజ-మాలక్ష్య-లక్షణాభిజ్ఞాదూతలక్షణతత్కార్యాభిజ్ఞా-అతఏవ,శుచిస్మితాసతీ,సమ్యగపృచ్ఛత్ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋తస్యైస్వప్రచ్ఛస్త్రైరుక్మిణ్యై,రామేణసహితం - కృష్ణం-ప్రాప్తమాగత-మావేదయత్ శశంస ॥ ఆత్మోపనయసంప్రతి ॥ ఆత్మనోరుక్మిణ్యాః,ఉపనయనంస్వసమీపప్రాపణంప్రతి-భగవతా,య, త్సత్య,వచన-ముక్తం " తామానయిష్య ఉన్మథ్యరాజన్యాపశదాన్మృధే।మత్పరామనవద్యాఙ్గీ మేధసోఽగ్నిశిఖామివే,,త్యుక్తంసత్యవచనం-శశంసేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋తత-స్తంకృష్ణమాగతం,జ్ఞాత్వా-హృష్టంమానసంయస్యాస్సా,రుక్మిణీ , బ్రాహ్మణాయ,ప్రత్యుపకర్తుం , ప్రియంయోగ్యం , వస్త్వ,పశ్యన్తీ-కేవలం,ననామ ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ప్రాప్తావితి॥స్వదుహితు-రుద్వాహప్రేక్షణేనిమిత్తే-ఉత్సుకౌప్రాప్తౌ,ఉద్వాహదిదృక్షయాఽఽగతావిత్యర్థః,శ్రుత్వా,తూర్యఘోషేణ , సమర్హణైఃపూజాసాధనైశ్చసహ,అభ్యాజగామ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋తత-స్సభీష్మకో-మధుపర్కా-దీని-సమర్ప్య,యథావిధి-సమ్యగపూజయత్॥తత్రోపాయనాని-శ్రేష్ఠవస్తూని ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋మహామతిర్భీష్మక-స్తయోరామకృష్ణయోః , శ్రీమత్-భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధిమత్ , నివేశనంగృహ-ముపకల్ప్య , సభృత్యయో-స్ససైన్యయో ర్యథావ-దాతిథ్యం,చక్రే ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ఇత్థ-మన్యేషామపి-సర్వేషాం-సముదితానాం-రాజ్ఞాం-తత్తద్వీర్యవయఃప్రభృత్యనురూపం-సర్వైఃకామైః,అపూజయత్ ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋కృష్ణమితి॥విదర్భపురవాసినఃకుణ్డినపురవాసినోజనాః- కృష్ణ-మాగతం,శ్రుత్వా - ఇత స్తతఃస్థిత్వేతిశేషః-తస్యకృష్ణస్య - ముఖపఙ్కజంముఖపఙ్కజస్థలావణ్య సుధాం॥నేత్రరూపై-రఞ్జలిభిః-

---

మవ్యగ్రాత్మగతింసతీ । ఆత్యలక్షణాభిజ్ఞాతమపృచ్ఛచ్ఛుచిస్మితా ॥ ౨౮ ॥ ఆవేదయామాసతస్యైతంప్రాప్తం యదునన్దనమ్ । ఉక్తంచసత్యవచనమాత్మోపనయనంప్రతి॥ ౨౯ ॥తమాగతంసమాజ్ఞాయవైదర్భీహృష్టమానసా । నపశ్యన్తీబ్రాహ్మణాయప్రియమన్యన్ననామసా॥ ౩౦ ॥ ప్రాప్తౌశ్రుత్వాస్వదుహితురుద్వాహప్రేక్షణోత్సుకౌ । అభ్యయాత్తూర్యఘోషేణరామకృష్ణౌసమర్హణైః ॥ ౩౧ ॥ మధుపర్కముపానీయవాసాంసిరుచిరాణిసః । ఉపాయనాన్యభీష్టానివిధివత్సమపూజయత్॥ ౩౨ ॥తయోర్నివేశనంశ్రీమదుపకల్ప్యమహామతిః।ససైన్యయోస్సానుగయోరాతిథ్యంవిదధేయథా ॥ ౩౩ ॥ ఏవంరాజ్ఞాంసమేతానాంయథావీర్యంయథావయః । యథాబలంయథావృత్తంసర్వైఃకామైస్సమర్హయత్ ॥ ౩౪ ॥ కృష్ణమాగతమాకర్ణ్యవిదర్భపురవాసినః।ఆగత్యనేత్రాఞ్జలిభిఃపపుస్తన్ముఖపఙ్కజమ్ ॥ ౩౫ ॥ అస్యైవభార్యాభవితుంరుక్మిణ్యర్హతినాపరా । అసావప్యనవద్యాత్మాభైష్మ్యాస్సముచితఃపతిః ॥ ౩౬ ॥ కిఞ్చిత్సుచరితంయన్నస్తేనతుష్టస్త్రిలోకకృత్। అనుగృహ్ణాతుగృహ్ణాతువైదర్భ్యాః పాణిమచ్యుతః ॥ ఏవంప్రేమకలాబద్ధావదన్తిస్మపురౌకసః ॥ ౩౭ ॥కన్యాచాన్తఃపురాత్ప్రాగాద్భటైర్గుప్తాఽమ్బికాలయమ్ । పద్భ్యాంవినిర్యయౌద్రష్టుంభవాన్యాఃపాదపల్లవమ్॥ ౩౮ ॥ సాచానుధ్యాయతీసమ్యఙ్ముకున్దచరణామ్బుజమ్ । యతవాఙ్మాతృభిస్సార్ధంసఖీభిఃపరివారితా ॥ గుప్తారాజభటైశ్శూరైస్సన్నద్ధైరుద్యతాయుధైః ॥ ౩౯ ॥ మృదఙ్గశఙ్ఖపణవాస్తూర్యభేర్యశ్చజఘ్నిరే॥ ౪౦ ॥నానోపహారబలిభిర్వారముఖ్యాస్సహస్రశః । స్రగ్గన్ధవస్త్రాభరణైర్ద్విజపత్న్యస్స్వలఙ్కృతాః ॥ ౪౧ ॥ గాయన్తశ్చస్తువన్తశ్చగాయకావాద్యవాదకాః । పరివార్యవధూంజగ్ముస్సూతమాగధవన్దినః ॥ ౪౨ ॥ ఆసాద్యదేవసదనంధౌతపాదకరామ్బు

పపుఃపిబన్తః ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋కించ॥ఏవమిత్థం-ప్రేమకలాబద్ధాః-ప్రేమాశ్రుగద్గదస్వరాస్సన్తః-పురౌకసఃపురవాసినోజనాః ఊచుః॥కిమితి॥అసౌకృష్ణః-అనవద్యాత్మా సున్దరతరతనుః-అపిశబ్దోభైష్మ్యాఅప్యనవద్యాత్మత్వసముచ్చయార్థః-సముచితోఽనురూపః-పతిః అతోఽస్యైవ-రుక్మిణ్యేవా-ర్హత్యేవ - అసావేవ-భైష్మ్యాఏవ -సముచితఏవే - తి పదవధారణాని,నోఽస్మాభిః-కించి-త్సుచరితంస్వనుష్ఠితం - యద్యస్మాకంప్రాచీనంపుణ్యమస్తీత్యర్థః-తేనసుచరితేన - తుష్టఃప్రీతః-త్రిలోకకృత్ బ్రహ్మా-వైదర్భ్యాః-పాణి-మచ్యుతో-గృహ్ణాత్వితి-అనుగృహ్ణాత్వితి ❋ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ❋ఏవంస్థితే - తదా - భైష్మీకన్యా-భటై-ర్గుప్తాసతీ అన్తఃపురా,దమ్బికాగృహంప్రతి-భవాన్యాః,పాదపఙ్కజం-ద్రష్టుం - పద్భ్యామేవ-నిర్జగామ ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋కథంభూతాసారుక్మిణీ-ముకున్దవదనామ్బుజం-సమ్యగ్ధ్యాయన్తీ- యతవాక్ మౌనినీ-మాతృభి - స్సఖీభిశ్చ-పరివారితా-ఉద్ధృతాన్యాయుధాని-యై -స్తైస్సన్నద్ధైరాయత్తైఃశూరైః-రాజభటైః-గుప్తా ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋తదా - మృదఙ్గాదయో- జఘ్నిరే-వాదితా ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋నానావిధై-రుపహారైఃనైవేద్యైః-బలిభిఃపూజాసాధనైశ్చ-సహ-స్రగ్వ-లఙ్కృతాః-ద్విజపత్న్యః గణికోత్తమాశ్చ-తథా-గాయకా-గాయన్తః-స్తువన్తః, సూతాదయః - వాద్యాదీనాంతూర్యాదీనాం-వాదకాః-వాదయన్తశ్చేతిశేషః,వధూంకన్యాం,పరివార్యపరివేష్ట్య,జగ్ముః ❋॥ ౪౧ ॥౪౨ ॥ ❋ఆసాద్యేతి॥దేవసదనమమ్బికాపతిగృహం-ఉపగమ్యతత్ర-ధౌతేప్రక్షాళితే-పాదామ్బుజే - కరామ్బుజేచ-యస్యాస్సా- ఉపస్పృశ్యాచమ్య-తఏవ-శుచి,శ్శాన్తాసమాహితచిత్తా

దా-మ్బికాగృహం-ప్రవివేశ ॥ ౪౩ ॥ తతః- ప్రవయసో-వృద్ధాః-విధిజ్ఞాశ్చ-విప్రయోషితః భవస్య,పత్నీం-భవేనాన్వితాం భవానీం-ప్రతి-బాలాం కన్యాం-వన్దయాఞ్చక్రుః- యద్యపిభవానీమితిపుంయోగలక్షణఙీపైవభవసమ్బన్ధలాభః-తథాఽపిసాహిత్యా ర్థార్థం తత్రాపిభవస్యప్రాధాన్యసూచనార్థం భవాన్వితామిత్యుక్తం - పుంయోగశ్చాత్రభర్తృభార్యాసమ్బన్ధవిశేష రూపఇతిద్యోతయితుంభవపత్నీమితి ॥ ౪౪ ॥ తథారుక్మిణీనమస్యఇత్యాదిమన్త్రముపూర్వమేవపఠ్యస్త్రీజన్మభిరన్వమ సిషితంచప్రార్థయన్తీయథావత్పూజయామాసేత్యాహ ॥ నమస్యఇతిత్రిభిః ॥ హేఅమ్బికే-స్వసన్తానయుతాంగణేశాదిసహి తాం,శివాంమఙ్గళరూపాం-త్వా - మభీక్ష్ణంపునఃపునః నమస్యేనమస్కరోమి ॥ భగవాన్ కృష్ణః-మమ-పతి-ర్భూయా-దితి-య- త్తే-దనుమోదతాంఅనుగృహ్ణాతు-భవతీతికర్తృపదాధ్యాహారః ॥ యద్వా ॥ కృష్ణో-మమ-పతి-ర్భూయాత్-కృష్ణ ఏవ-త-దను మోదతా-మితి-త్వ,మనుగృహ్ణీష్వేత్యర్థః ॥ ౪౫ ॥ ఇత్థం,ప్రార్థయన్తీ-సారుక్మిణీ-ద్విజపత్నీభిః- పురస్కృతాపురోఽవ స్థాపితా,అచాదిభిర్యథావిధి-దేవీం, ఉమాం,దేవం-శివంచ-పూజయామాసేత్యర్థః ॥ ౪౬ ॥ అద్భిశ్శుద్ధోదకైఃగన్ధైశ్చ న్దనై , రక్షతైశ్చ,వాసోభిఃదివ్యామ్బరైఃస్రగ్భిర్మాల్యై - ర్భూషణైశ్చ - నానావిధై , రుపహారై రైవేద్యై,ర్బలిభిశ్చ" యద్యపివైదర్భీంభీష్మకసుతాంశ్రియోమాత్రా ,, మితిలక్ష్మ్యవతారత్వేనోక్తాయాభగవన్నిత్యానపాయిన్యాస్సర్వోత్తమా యారుక్మిణ్యాఃకేవలప్రాకృతస్త్రీయాఇవామ్బికావన్దనాదికమనుచితం , తథాఽపిభగవతఇవతమనువ్రతాయా-అస్యామాన వ్యవతారత్వాత్ " యద్యదాచరతిశ్రేష్ఠ ,, ఇతిన్యాయేనలోకానుగ్రహశీలత్వాచ్చతథాకృతమిత్యవగన్తవ్యమ్ ॥ ౪౭ ॥

జా । ఉపస్పృశ్యశుచిశ్శాన్తాప్రవివేశామ్బికాన్తికమ్॥ ౪౩ ॥ తాంవైప్రవయసోబాలాంవిధిజ్ఞావిప్రయోషితః।
భవానీంవన్దయాంచక్రుర్భవపత్నీంభవాన్వితామ్ ॥ ౪౪ ॥ నమస్యేత్వామ్బికేఽభీక్ష్ణంస్వసన్తానయుతాంశి
వామ్ । భూయాత్పతిర్మేభగవాన్ కృష్ణస్తదనుమోదతామ్॥ ౪౫ ॥ఇతిసంప్రార్థయన్తీసా దేవీందేవముమాంశి
వమ్ । పూజయామాసవిధివద్ద్విజపత్నీపురస్కృతా ॥ ౪౬ ॥ అద్భిర్గన్ధాక్షతైర్ధూపైర్వాసస్స్రఙ్మాల్యభూష
ణైః । నానోపహారబలిభిఃప్రదీపావలిభిఃపృథక్ ॥ ౪౭ ॥ విప్రస్త్రియఃపతిమతీస్తథాతైస్సమపూజయత్। లవ
ణాపూపతామ్బూలకణ్ఠసూత్రఫలేక్షుభిః ॥ ౪౮ ॥ తస్యైస్త్రియస్తాఃప్రదదుశ్శేషాంయుయుజురాశిషః। తా
భ్యోదేవ్యైనమశ్చక్రేశేషాంచజగృహేవధూః ॥ ౪౯ ॥ మౌనవ్రతమథత్యక్త్వానిశ్చక్రామామ్బికాగృహాత్ ।
ప్రగృహ్యపాణినాభృత్యాంరత్నముద్రోపశోభితామ్ ॥ ౫౦ ॥ తాందేవమాయామివవీరమోహినీంసుమధ్య
మాంకుణ్డలమణ్డితాననామ్ । శ్యామాంనితమ్బార్పితరత్నమేఖలాంవ్యఞ్జత్స్తనీంకున్తలశఙ్కితేక్షణామ్॥౫౧॥
శుచిస్మితాంబిమ్బఫలాధరద్యుతిశోణాయమానద్విజకున్దకుట్మలామ్ । పదాచరన్తీంకలహంసగామినీంశిఞ్జత్క
లానూపురధామశోభినా ॥ విలోక్యవీరాముముహుస్సమాగతాయశస్వినస్తత్కృతహృచ్ఛయార్దితాః॥ ౫౨ ॥
యాంవీక్ష్యతేనృపతయస్తదుదారహాసవ్రీడావలోకహృతచేతసఉజ్ఝితాస్త్రాః । పేతుఃక్షితౌగజరథాశ్వగ

తత-స్తథా-లవణాపూపాదిభి- స్తైరచాదిభిశ్చపతిమతీఃజీవద్భర్తృకాః-విప్రస్త్రీశ్చ-సమ్య, గపూజయత్ ॥ ౪౮ ॥ తత- స్తాః - ద్విజపత్న్యః- శేషాంస్వపూజోపయుక్తావశిష్టాంసామగ్రీంయద్వా- శేషాశబ్దస్స్త్రీలిఙ్గోదేవతోపభుక్తస్రగాదినిర్మా ల్యవాచీ , తదా- శేషాంగౌర్యుపభుక్తనిర్మాల్యమిత్యర్థఃతస్యైరుక్మిణ్యై - ప్రదదుః-అలఙ్కారాద్యర్థమితి శేషః-తథా-ఆశిషో యుయుజుఃపేరుః-తదా,వధూఃరుక్మిణీ-తాభ్యోద్విజపత్నీభ్యో- దేవ్యైచ-నమ శ్చక్రే- శేషాం-జగృహేచ ॥ ౪౯ ॥ తతో మౌనవ్రతం విహాయరత్నముద్రికాభి-రుపశోభితాం-భృత్యాం సఖీం - గృహీత్వా-రత్నముద్రికోపశోభితం సఖీపాణింస్వపా ణినాగృహీత్వేత్యర్థః-అమ్బికాగృహాన్నిర్గతవతీ ॥ ౫౦ ॥ తదా-తాం-విలోక్య- సమాగతా-స్సర్వే-ప్రసిద్ధా-వీరా- స్తద్ద ర్శనోదితకామాతురా-ముముహుః - రితితృతీయశ్లోకేనాన్వయః - కథంభూతాం-దేవమాయామివ-సర్వాశ్చర్యకరీంమూర్తి భూతాం దేవమాయామివస్థితామిత్యర్థః వీరాన్మోహయన్తీతితథా - తాం-శోభనఃకృశో - మధ్యప్రదేశో-యస్యాః-కుణ్డలా భ్యాం-మణ్డిత-మాననం,యస్యాః,తాం - శ్యామాంఅజాతరజస్కాం , నితమ్బయోశ్శ్రోణ్యో,రర్పితానిబద్ధా-రత్నమయీ, మేఖలా-యస్యాః,వ్యఞ్జన్తౌయౌవనప్రాదుర్భావసూచకౌ,-స్తనౌ-యస్యాః - కున్తలేభ్యశ్శఙ్కితేఇవ-చపలేఈక్షణే , య స్యాః ॥ ౫౧ ॥ శుచి,స్మితం,యస్యాఃబిమ్బఫలమివ,యో,ఽధరోష్ఠ- స్తస్య , ద్యుభిఃకాన్తిభిః-శోణాయమానా,ద్విజాద న్తాఏవ-కున్దానాం,కుట్మళానిముకుళాని,యస్యా,స్తాం, కలహంసవద్గచ్ఛతీతితచ్ఛీలా , తథాతాం-కలాశోభా,తద్వతీ,నూపురే శిఞ్జన్తీకూజన్తీచ-తే, కలనూపురేచ - తయోః,ధామదీప్తి-స్తేన , శోభతఇతితథోక్తేన-పదాపాదేన-పద్భ్యామిత్యర్థః-చర న్తీమ్ ॥ ౫౨ ॥ నకేవలంముముహురపితుపేతుశ్చేత్యాహ॥యామితి॥ రథాద్యారూఢా,స్తేనృపతయో,యాన్త్రామిష్టే

ణహార. యే-స్వలావణ్యం,మర్పయన్తీం,యాం,వీక్ష్య,తస్యా,ఉదారహాసేన , వ్రీడావలోకనేనచ-హృతాని-చేతాంసి,యేషాం తే అతఏవ-మూఢాః,అతఏవచ-ఉజ్ఝితానిత్యక్తాన్యస్త్రాణి,యైః - తే ధూమాః,నిపేతుః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ సైవమితి॥సారుక్మిణీఇత్థం-పద్మకోశతుల్యౌ,చరణౌ,శనైశ్శనైశ్చలయన్తీతత్ర హేతు,ర్భగవతః శ్రీకృష్ణస్య,ప్రాప్తిం, ప్రసమీక్షమాణా,వామకరనఖైః,అలకానుత్సార్య అపాకృత్య , అపాఙ్గైస్తాన్ప్రాప్తాన్-నృపాన్ - హ్రియా-అవైక్షత - తదైవా - చ్యుతంచ-దదర్శ ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ తామితి॥తదా-కృష్ణః-రథ-మారోఢు-మిచ్ఛన్తీం-తాం,రాజపుత్రీం-ద్విషతాం చైద్యాదీనాం-సమీక్షతాంసతాం,జహార-తతో,మాధవః,సుపర్ణలక్షణంగరుడధ్వజం-రథమారోప్య,రథోపస్థే ఆరోప్యేత్యర్థః ॥ రాజన్యమణ్డలం,పరిభూయ-తుచ్ఛీకృత్య రామః,పురోగమః అగ్రయాయీ-యస్య , తథాభూత-శ్శనై-ర్యయౌ ॥ శనైరిత్యనేననిర్భయత్వం సూచ్యతే॥ హరిస్సింహః-సృగాలమధ్యా,ద్యథా-స్వభాగహృ-చ్ఛనై,ర్యాతి,తద్వత్ ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ తదితి॥మానినః కేవలం దురహఙ్కారిణ-శ్శత్రవో-జరాసన్ధాదయః,త-త్కన్యాహరణం,స్వాభిభవం, యశఃక్షయంచ, నసేహిరే ॥ అసహమానానాం తేషామాక్రోశమాహ॥అహోఇతి॥అస్మచ్ఛీ రిత్రం-ధిక్ కుతః,యతః,ఆత్తధన్వనాం ధనుర్ధారిణాం,అస్మాకం-స్వమితి శేషః,గోపైరుపహృతం-కేసరిణాంసింహానాం-భాగో మృగైరివేతి ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే త్రిపఞ్చాశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

తాః ఇమూఢాః యాత్రాచ్ఛలేనహరయేఽర్పయన్తీంస్వశోభామ్॥ ౫౩ ॥ సైవంశనైశ్చలయన్తీపదపద్మకోశౌ ప్రాప్తింతదాభగవతఃప్రసమీక్షమాణా । ఉత్సార్యవామకరజైరలకానపాఙ్గైః ప్రాప్తాన్ హ్రియైక్షతనృపాన్దదృశేఽచ్యుతంచ॥ ౫౪ ॥ తాంరాజకన్యాంరథమారురుక్షతీంజహారకృష్ణోద్విషతాంసమీక్షతామ్ । రథంసమారోప్యసుపర్ణలక్షణంరాజన్యచక్రంపరిభూయమాధవః ॥ తతోయయౌ రామపురోగమశ్శనైస్సృగాలమధ్యాదివభాగహృద్ధరిః ॥ ౫౫ ॥ తన్మానినఃస్వాభిభవంయశఃక్షయంపరేజరాసన్ధముఖానసేహిరే । అహోధిగస్మాన్యశఆత్తధన్వనాంగోపైర్హృతంకేసరిణాంమృగైరివ॥ ౫౬ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,రుక్మిణీహరణంనామత్రిపఞ్చాశోఽధ్యాయః ❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతిసర్వేసుసంరబ్ధావాహానారుహ్యదంశితాః। స్వైస్స్వైర్బలైఃపరిక్రాన్తాఅన్వీయుర్ధృతకార్ముకాః ॥ ౧ ॥ తానాపతతఆలోక్యయాదవానీకయూథపాః । తస్థుస్తత్సంముఖారాజన్విస్ఫూర్జ్యస్వధనూంషితే॥ ౨ ॥ అశ్వపృష్ఠేగజస్కన్ధేరథోపస్థేచకోవిదాః।ముముచుశ్శరవర్షాణిమేఘాఅద్రిష్వపోయథా॥ ౩ ॥ పత్యుర్బలంశరాసారైశ్ఛన్నంవీక్ష్యసుమధ్యమా।సవ్రీడమైక్షత్తద్వక్త్రంభయవిహ్వలలోచనా॥ ౪ ॥ ప్రహస్యభగవానాహమాస్మభైర్వామలోచనే। వినఙ్క్ష్యత్యధునైవైతత్తావకైశ్శాత్రవంబలమ్॥ ౫ ॥ తేషాంతద్విక్రమంవీరాగదసఙ్కర్షణాదయః । అమృష్యమాణానారాచైర్జఘ్నుర్హయగజాన్రథాన్ ॥ ౬ ॥ పేతుశ్శిరాంసిరథినామశ్వినాంగజినాంభువి । సకుణ్డలకిరీటానిసోష్ణీషాణిచకోటిశః॥ ౭ ॥ హస్తాస్సాసిగదేష్వాసాః కరభోరుభుజా

అథాసహమానానాం యదుభిస్సహ సం గ్రామం పరాజయంచానువర్ణయతి చతుఃపఞ్చాశత్తమేన ॥ ఇతీతి ॥ ఇతి- అహోధిగిత్యేవం , బ్రువాణా-స్సర్వే,సుతరాం,క్రోధావిష్టా , దంశితాః కవచితాశ్చ,వాహాన శ్వాదీ-నారుహ్య,స్వస్వబలైః-పరిక్రాన్తాః పరివృతాః ధృతాని,కార్ముకాణిధనూంషి,యై-స్తే , అన్వీయురన్వధావన్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తా-నాపతత,శ్శత్రూన్, అవలోక్య- తే,యాదవసైన్యాధిపతయః- హే రాజన్-స్వధనూంషి-విస్ఫార్యటఙ్కారయిత్వా,సమ్ముఖా-ఉత్తస్థుః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ పరేషాంశరాణాంబాహుళ్యేయాదవానామల్పత్వేచవృష్టాన్తః ॥ మేఘాఇత్యాది ॥ మేఘా-యథా,అద్రిషు-అపోజలధారా-ముఞ్చన్తి-తద్వ,దశ్వపృష్ఠాదిషు-కోవిదాశ్శత్రవో-యాదవసైన్యేషు-శరవర్షాణి-ముముచుః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తదా-సుమధ్యమారుక్మిణీ-శరాసారై , శ్ఛన్నం,భర్తు , ర్బల,మవలోక్య- భయేన,కాతరేలోచనేయస్యాస్సా,సవ్రీడంయథాతథా.తస్యపత్యు-ర్వక్త్రంముఖ,మైక్షత ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తదా-భగవాన్,ప్రహస్య,తా-మాహ॥ఉక్తిమేవాహ॥మాస్మేతి॥హేవామలోచనే-త్వం-మాస్మభైః భయంమాకృథాః,అధునైవ-త్వదీయై,స్సైన్యై,శ్శాత్రవం బలం-వినఙ్క్ష్యతినాశమేష్యతి ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఇతి తేషాం చైద్యాదీనాం తథావిధవిక్రమ-మసహమానా-వీరా గదాదయో-యాదవాః-నారాచైర్హయాన్-జఘ్నుః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తదా అశ్వినాం , అశ్వాయేషాంసన్తీతి తేషాం , అశ్వారూఢానాం - రథినాంగజానాంచకోటిశః శిరాంసి,కుణ్డలకిరీటసహితాని-ఉష్ణీషసహితానిచ - భువి-నిపేతుః ఖడ్గగదాధనుర్భి , స్సహితా-హస్తాశ్చ, కరభాః,ప్రకోష్ఠాశ్చ- ఊరవశ్చ,ఘ్రియశ్చ,నిపేతుః,కరభాస్తత్సదృశా,ఊరవ,ఇత్యూరువిశేషణం,తథా-అశ్వాదీనాం,శిరాంశిచ-నిపేతుః-తత్ర,నాగాగజాః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁

ఇత్థం-జయకాఙ్క్షిభిః, ర్యదుభిః, ర్హన్యమానాని- బలానీకాని సైన్యసముదాయాః - యేషాం- తే జరాసన్ధాదయో-రాజానో-విముఖాః పరాఙ్ముఖాస్సన్తో-జగ్ముః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తత-స్తే, సర్వే, శిశుపాల,మభ్యేత్య, బ్రువన్-కథంభూతం , అప్రాప్తదారమేవ హృతదారమివా-తురం నష్టత్విషం నిస్తేజస్కం, గతఉత్సాహో యస్మాత్, శుష్యద్వదనం యస్య-తమ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ భో భో ఇతి ॥ హే పురుషశ్రేష్ఠ, దౌర్మనస్యం విషాదం, త్యజ-నహి, సుఖదుఃఖయోః, దేహిషు, స్థైర్యం, దృశ్యతే-కిన్తు- తే-క్షణికే - ఆగమాపాయినీ ఇతి భావః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ నన్వప్రతిహతపౌరుషాణామస్మాకమయం పరాభవో-ఽవిషహ్య ఇత్యత ఆహుః॥ యథేతి ॥ కుహకోన ర్తక, స్తస్యేచ్ఛయా ఇచ్ఛానుసారమిత్యర్థః , దారుమయీ యోషిత్ప్రతిమా-నృత్యతే ॥ తథా, అయం దేహివర్గ- ఈశ్వరపరతన్త్రః , సుఖదుఃఖయోరీహతే , సుఖదుఃఖయోర్నిమిత్తభూతయోశ్చేష్టతే-సుఖదుఃఖార్థకర్మాణి కరోతీత్యర్థః ॥ నహి సుఖదుఃఖప్రాపణే స్వాత్మనస్స్వాతన్త్ర్యమస్తి ॥ అపితు-సుఖాయైవేహమానోఽయం జనః స్వస్వకర్మానుగుణేశ్వరేచ్ఛయా సుఖదుఃఖే ప్రాప్నోతి-అతః కింవిధేయమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవమీశ్వరపారతన్త్ర్యముక్త్వా తత్ర చాహమేవ దృష్టాన్త ఇత్యాహ జరాసన్ధః ॥ శౌరేరితి ॥ సప్తదశ-సంయుగాని యుద్ధాని-కృత్వేతి శేషః, త్రయోవింశత్యక్షౌహిణీకైః-సైన్యైః-సహితో, ఽప్యహం, శౌరేః శ్రీకృష్ణసకాశా-త్పరాజితః , సప్తదశకృత్వ ఇతి శేషః ఏకసంయుగం త్వ- హం-పరం కేవలం జిగ్యే జితవానస్మి ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తథాఽపి, సప్తదశకృత్వః పరాజయకాలేఽప్య,హం, కర్హిచిన్న శోచామి నాపి జయకాలే-హృష్యామి

ఝ్రియః । అశ్వాశ్వతరనాగోష్ట్రఖరమర్త్యశిరాంసి చ ॥ ౮ ॥ హన్యమానబలానీకా వృష్ణిభిర్జయకాఙ్క్షిభిః । రాజానో విముఖా జగ్ముర్జరాసన్ధపురస్సరాః ॥ ౯ ॥ శిశుపాలం సమేత్యాథ హృతదారమివాతురమ్। నష్టత్విషం గతోత్సాహం శుష్యద్వదనమబ్రువన్ ॥ ౧౦ ॥ భో భోః పురుషశార్దూల దౌర్మనస్యమిదం త్యజ। న ప్రియాప్రియయో రాజన్నిష్ఠా దేహిషు దృశ్యతే ॥ ౧౧ ॥ యథా దారుమయీ యోషిన్నృత్యతే కుహకేచ్ఛయా। ఏవమీశ్వరతన్త్రోఽయమీహతే సుఖదుఃఖయోః ॥ ౧౨ ॥ జరాసన్ధ ఉవాచ ॥ శౌరేస్సప్తదశాహం వై సంయుగాని పరాజితః । త్రయోవింశతిభిస్సైన్యైర్జిగ్యే ఏకమహం పరమ్ ॥ ౧౩ ॥ తథాఽప్యహం న శోచామి న ప్రహృష్యామి కర్హిచిత్। కాలేన దైవయుక్తేన జానన్విద్రావితం జగత్ ॥ ౧౪ ॥ అధునాఽపి వయం సర్వే వీరయూథపయూథపాః । పరాజితాః ఫల్గుతన్త్రైర్యదుభిః కృష్ణపాలితైః ॥ ౧౫ ॥ రిపవో జిగ్యురధునా కాల ఆత్మానుసారిణి । తదా వయం విజేష్యామో యదా కాలః ప్రదక్షిణః ॥ ౧౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం ప్రబోధితో మిత్రైశ్చైద్యోఽగాత్సానుగః పురమ్ । హతశేషాః పునస్తేఽపి యయుస్స్వం స్వం పురం నృపాః ॥ ౧౭ ॥ రుక్మీ తు రాక్షసోద్వాహం కృష్ణద్విడసహన్స్వసుః । పృష్ఠతోఽన్వగమత్కృష్ణమక్షౌహిణ్యా వృతో బలీ॥ ౧౮ ॥ రుక్మ్యమర్షీ సుసంరబ్ధశ్శృణ్వతాం సర్వభూభుజామ్ । ప్రతిజజ్ఞే మహాబాహుర్దంశితస్సశరాసనః॥ ౧౯ ॥ అహత్వా సమరే కృష్ణమప్రత్యూహ్య చ రుక్మిణీమ్ । కుణ్డినం న ప్రవేక్ష్యామి సత్యమేతద్బ్రవీమి వః ॥ ౨౦ ॥ ఇత్యుక్త్వా రథమారుహ్య సారథిం ప్రాహ సత్వరః । చోదయాశ్వాన్యతః కృష్ణస్తేన మే సంయుగో భవేత్ ॥ ౨౧ ॥ అద్యాహం నిశితైర్బాణైర్గోపాలస్య సుదుర్మ

మి చ-కిం కుర్వన్ - దైవమదృష్టం, తద్యుక్తేన - కాలేన కాలశరీరేణేశ్వరేణ , దైవమీశ్వర- స్తద్యుక్తేన తదాత్మకేన-కాలేనే-తి వా-కృత్స్నం-జగ,ద్విద్రావితం ఉపద్రుతం, జానన్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అతో,ఽధునాఽపి వయం-సర్వే, వీరయూథపా అపి ఫల్గుతన్త్రైరపి, అల్పబలైరపి-పరాజితాః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ రిపవస్తు, ఆత్మానుసారిణి స్వానుకూలే-కాలే-ప్రాప్తే సతి జిగ్యుః, యదా చ-ప్రదక్షిణోఽస్మదనుకూలః-కాలో-భావీ, తదా, వయమపి జేష్యామ ఏవ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఇత్థం, మిత్రైర్జరాసన్ధాదిభిః ర్బోధితః సానుగత-శ్చైద్య, స్స్వపురం ప్రతి జగామ ॥ తతో-హతశేషా , స్తే జరాసన్ధాదయోఽపి, నృపా, స్స్వం స్వం , గృహం ప్రతి-జగ్ముః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తతః-కృష్ణద్విట్, రుక్మీ తు-స్వసుర్భగిన్యాః, రాక్షసోద్వాహ-మసహమానః, అక్షౌహిణ్యా సైన్యేన-పరివృతః, కృష్ణం-పృష్ఠతో , ఽన్వధావత్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ అనుధావనాత్పూర్వం తస్య సంరమ్భమాహ ॥ రుక్మీతి ॥ అమర్షీ క్రుద్ధః- సుసంరబ్ధస్సన్నద్ధః - తదేవ ప్రపఞ్చయతి - దంశితః కవచితః - శరాసనేన ధనుషా - సహిత - స్సర్వభూభుజాం - శృణ్వతాం సతాం - ప్రతిజజ్ఞే ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ప్రతిజ్ఞామేవాహ ॥ అహత్వేతి ॥ అప్రత్యూహ్య అనావర్త్య ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ సత్వర స్త్వరయా సహితః॥ ఉక్తిమేవాహ॥ చోదయేతి సార్ధేన-యతో యత్ర-కృష్ణ - స్తత్రా-శ్వా,న్మామ-చోదయ గమయేత్యర్థః ॥ తేన కృష్ణేన సహ - మమ సం - యుగః సఙ్గ్రామో , భవేత్ భవితవ్యః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ సుతరాం , దుర్బుద్ధేర్గోపాలస్య వీరమదం , వీరోఽహమేవేత్యేవంవిధం మదం , సేష్యే, తతో నయామి , త్యాజయామీత్యర్థః ॥ తత్ర హేతుం

వదన్నివ శినష్టి ॥ యేనకృష్ణేన, మమ, భగినీ, ప్రసహ్యానీతా అపహృతా ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ వికత్థమాన ఇతి ॥ ఈశ్వరస్యకృష్ణ
స్య - ప్రమాణంజ్ఞానశక్తిబలాదీనామనన్తపరిమాణత్వ - మజానన్ అతఏవ, కుమతి - రతఏవతైః, వం,వికత్థమానఃప్రగల్భం
భాషమాణః,తిష్ఠతిష్ఠేతి,వదన్నితి శేషః.ఉపాద్రవదన్వధావత్ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ ధనురితి ॥ దృఢం,ధను,ర్వికృష్య,శరాస్సన్ధాయేతి
శేషః, కృష్ణ-మురో వక్షస్థలం, జఘ్నే,ఆహచ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ క్షణమిత్యాదినా ॥ స్మయన్నిత్యతఃప్రాక్తనేన ॥ హేయదు
కులదూషక - క్షణం-తిష్ఠ, మమాగ్రతఇతి శేషః ॥ ధ్వాఙ్క్షః కాకః,స, యథా, హవిః-హృత్వా,యాతి, తథా, మమ, స్వ
సారం-ముషిత్వా,క్వ- యాస్యసి నైర్ల్యమయోగ్యస్త్వంచదృష్టాన్తాభిప్రేతమ్ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ హేమన్ద-కూటయోధినః-కూటస్స
ముదితో యుధ్యతి-తచ్ఛీలః-తథా,తస్య-ఏకాకితయా యోద్ధుమసమర్థస్యేత్యర్థః-తవ - మదం, హరిష్యే-మమ-బాణై -ర్యావ,ద్ధ
తో,న శయీత-భవాన్-తతః-పూర్వమేవ-దారికాంకన్యాం,ముఞ్చ ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ స్మయన్నితి ॥ షడ్భి-ర్బాణైరితి శేషః,తథో
త్తరత్రాపి ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ సచేతి ॥ సఃరుక్మీతైః రుక్మిప్రయుక్తైశ్శరాగ్రైః-స్తాడితః-కృష్ణస్తదపి-ధను - శ్చిచ్ఛేద,ఏవం-పునఃపు
న,ర్య-ద్ధను-రాదదే,తదప్య-వ్యయో భగవాన్-చిచ్ఛేద ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ తతః-పరిఘాదికమపి - యద్య - దాదదే-తత్సర్వమప్య-చ్ఛి
నత్ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ తతఇతి ॥ ఖడ్గః పాణౌ యస్య-సరుక్మీ - రథా-దవప్లుత్య-హన్తుమిచ్ఛయా-పతఙ్గః శలభః-పావకమివ-కృష్ణ
మభ్యపతత్ ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ ఆపతత- స్తస్యరుక్మిణః-ఖడ్గం-చర్మ ఖేటంచే - షుభి స్తిలప్రమాణశ, శ్చిచ్ఛేద ఏవం -ఛిత్వా.రుక్మి

తేః । నేష్యేవీరమదం యేనస్వసా మే ప్రసభం హృతా ॥ ౨౨ ॥ వికత్థమానః కుమతిరీశ్వరస్యాప్రమాణవిత్ । రథే
నైకేన గోవిన్దం తిష్ఠతిష్ఠేత్యుపాద్రవత్ ॥ ౨౩ ॥ ధనుర్వికృష్య సుదృఢం జఘ్నే కృష్ణం త్రిభిశ్శరైః । ఆహచాత్రక్షు
ణం తిష్ఠ యదూనాం కులపాంసన ॥ కుత్ర యాసి స్వసారం మే ముషిత్వా ధ్వాఙ్క్షవద్ధవిః ॥ ౨౪ ॥ హరిష్యేఽద్యమదం
మన్దమాయినః కూటయోధినః । యావన్న మే హతో బాణైశ్శయీథా ముఞ్చ దారికామ్ ॥ ౨౫ ॥ స్మయన్కృష్ణోధ
నుశ్ఛిత్వా షడ్భిర్వివ్యాధ రుక్మిణమ్ । అష్టభిశ్చతురో వాహాన్ద్వాభ్యాం సూతం త్రిభిర్ధ్వజమ్ ॥ ౨౬ ॥ సచాన్యద్ధను
రాదాయ కృష్ణం వివ్యాధ పఞ్చభిః । తైస్తాడితశ్శరౌఘైస్తు చిచ్ఛేద ధనురచ్యుతః ॥ పునరప్యన్యదాదత్త తదప్య
చ్ఛినదవ్యయః ॥ ౨౭ ॥ పరిఘం పట్టిశం శూలం చర్మాసీ శక్తితోమరౌ । యద్యదాయుధమాధత్త తత్సర్వం సోఽ
చ్ఛినద్ధరిః ॥ ౨౮ ॥ తతో రథాదవప్లుత్య గృహీత్వా ఖడ్గచర్మణీ । కృష్ణమభ్యద్రవత్క్రుద్ధః పతఙ్గ ఇవ పావకమ్ ॥ ౨౯ ॥
తస్య చాపతతః ఖడ్గం తిలశశ్చర్మ చేషుభిః । ఛిత్వాఽసిమాదదే తిగ్మం రుక్మిణం హన్తుముద్యతః ॥ ౩౦ ॥ దృష్ట్వా భ్రాతృ
వధోద్యోగం రుక్మిణీ భయవిహ్వలా । పతిత్వా పాదయోః పత్యురువాచ కరుణం సతీ ॥ ౩౧ ॥ రుక్మిణ్యువాచ ॥ యో
గేశ్వరాప్రమేయాత్మన్ దేవదేవ జగత్పతే । హన్తుం నార్హసి కల్యాణ భ్రాతరం మే మహాభుజ ॥ ౩౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥
తయా పరిత్రాసవికమ్పితాఙ్గయా శుచాఽవశుష్యన్ముఖరుద్ధకణ్ఠయా । కాతర్యవిస్రంసితహేమమాలయా గృ
హీతపాదః కరుణో న్యవర్తత ॥ ౩౩ ॥ చైలేన బద్ధ్వా తమసాధుకారిణం సశ్మశ్రుకేశం ప్రవపన్వ్యరూపయత్ । తా

ణం-హన్తుం - నిశితం - ఖడ్గ-మాదత్త ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ తదా - భ్రాతృవధార్థ-ముద్యోగం ప్రయత్నం, దృష్ట్వా -భయక
మ్పితా సతీ రుక్మిణీ-భర్తుః, పాదయోః, పతిత్వా - కరుణం యథాతథో - వాచ ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ ఉక్తిమేవాహ ॥ యోగే
శ్వరేతి ॥ హే యోగేశ్వర యోగనిర్వాహక - యోగీశ్వరేతిపాఠే - యోగినాం తత్కమలాభివ్యక్త - తస్మిన్ యన్తరిత్యర్థః-
యోగపరిశుద్ధానాం గ్రాహ్యస్యతవస్వరూపస్య భావాదికం కథమయం దేహాభిమానీ విద్యాత్ తతోఽయంమూఢః కేవలమను
గ్రాహ్యఏవేతి తత్సంబోధనాభిప్రాయః ॥ నన్వసాధులోకదమనార్థమవతీర్ణోఽహమేనం నిగృహ్ణామ్యేవేత్యతస్స బోధయ
తి - హే జగత్పతే శరణాగతజగత్పాలక-నాయం శరణాగతోఽపి తుకృతాపరాధ ఏవేత్యతఆహ ॥ శరణాగతాయా- మమ
భ్రాతరం-హన్తుం-నార్హసీతి - శరణ్యత్వోపయుక్తం వీరత్వవాత్సల్యసౌశీల్యాదికమపి సంబోధనేనైవాహ ॥ దేవానాం బ్రహ్మా
దీనామపి - దేవ - అప్రమేయాత్మన్ అపారవాత్సల్యసౌశీల్యాదిస్వభావస్వరూప లోకదృష్ట్యైవనాతవైతద్వధో నోచిత ఇతి
సంబోధయతి ॥ కల్యాణేతి ॥ ఆరబ్ధవివాహరూపకల్యాణేఽపరిసమాప్త ఏవాన్తరా మద్భ్రాతృవధోఽనుచిత ఇత్యర్థః-అ
హోదృష్టం సఖడ్గస్యత్వద్భుజస్య సౌన్దర్యమితి సాక్షేపం సంబోధయతి మహాభుజేతి ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ తయేతి ॥ పరిత్రాసేన పరి
తోభయేన-విశేషతః-కమ్పితాన్య-ఙ్గాన్య- స్యాః - శుచా శోకేన-అవశుష్యన్-ముఖం- యస్యాః -రుద్ధః-కణ్ఠో-యస్యా-స్సాచసా-
కాతర్యేణవైక్లబ్యేన-విస్రంసితా- హేమమయీ-మాలా - యస్యా- స్తయా - రుక్మిణ్యా-గృహీతౌ- పాదౌ-యస్య-సః-కరుణః క
రుణవాన్-న్యవర్తత-రుక్మివధాదితి శేషః ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ చైలేనేతి ॥ త - తస్త-మసాధుకారిణం-రుక్మిణం-చైలేన తద్వస్త్రేణ-బ
ద్ధ్వా-సశ్మశ్రుకేశం-సహితాని స్థానే స్థానే అవశిష్టాని-శ్మశ్రూణి- కేశాశ్చ-యథాభవన్తి తథా - తేనైవాసినా-ప్రవపన్ ము

ణ్డయన్తః విహాపమకరోత్॥ నలినీం యథా గజా ఇతి దృష్టాన్తేనానాయాసేన సఖేలనమాత్రం చాభిప్రేతమ్ ॥ ౩౪ ॥ కృష్ణాన్తికమితి॥ పద్యత్రయం యదుప్రవీరా ఇతి కర్తృపదానుషఙ్గః భగవాన్ సఙ్కర్షణః తథాభూతం విరూపతామాపన్నం హతప్రాయం హతతుల్యం రుక్మిణం దృష్ట్వా సకరుణో బద్ధం విముచ్య కృష్ణమబ్రవీత్ ॥ ౩౫ ॥ ఉక్తిమేవాహ॥ అసాధ్వితి॥ హే కృష్ణ అసాధ్వసమఞ్జసం నిన్దితం చేదం కర్మ కృతం ననుబన్ధువధ ఏవాసాధుః జుగుప్సిత ఇత్యత ఆహ॥ వపనమితి॥ సుహృదో బన్ధోః వధో నామ శ్మశ్రుకేశవపనం వైరూప్యకరణం చేత్యేష ఏవ ॥ ౩౬ ॥ అథ రుక్మిణీం సాన్త్వయతి॥ మైవాస్మానితి॥ హే సాధ్వి భ్రాతృవైరూప్యప్రయుక్తయా చిన్తయా అస్మాన్మాసూయేథాః ననుదుఃఖప్రదాయూయమసూయా యుక్తేత్యత ఆహ॥ సుఖేతి॥ సుఖప్రదః దుఃఖప్రదశ్చ అన్యో నాస్తి యతః పుమాన్ స్వకృతభుక్ స్వకృతకుశలాకుశలకర్మోపాదితసుఖదుఃఖభుక్ సుఖగ్రహణం దృష్టాన్తార్థమ్ ॥ ౩౭ ॥ పునః కృష్ణమాక్షిపతి॥ బన్ధురితి॥ హే బన్ధోర్వధాయార్హః ఉచితః దోషో యస్య సోఽపి బన్ధుర్వధం నార్హతి కిన్తు త్యాజ్య ఏవ సహి తేన వధార్హేణ దోషేణ హత ఏవ హతప్రాయ ఏవ హతోఽపి పునర్హన్యతే కిమితి ॥ ౩౭ ॥ భూయో రుక్మిణీం ప్రత్యాహ॥ క్షత్రియాణామితి॥ ప్రజాపతినా బ్రహ్మణా నిర్మితోఽయం పరో ధర్మః కోఽసౌ యేన ధర్మేణ భ్రాతాఽపి భ్రాతరం హన్యాత్ యశ్చ ఘోరతరః అతిదారుణః అతః కో నామాస్మాకమపరాధ ఇతి భావః ॥ ౩౯ ॥ పునః కృష్ణం ప్రత్యాహ॥ రాజ్యస్యేతి॥ శ్రీమదేనైశ్వర్యమదేనాన్ధాః వివేకరహితాః మానినో దురహఙ్కారిణో జనాః రాజ్యాదేః అన్యస్య వా హేతోః కారణాత్ రాజ్యాద్యర్థమిత్యర్థః క్షిపన్తి హి నిరస్యన్తి బన్ధూనితి శేషః అస్మాకం త్వేతదనుచితమితి భావః॥ తత్ర మానస్య వయమేవ వీరా ఇత్యభిమానస్య తేజసః పరాభిభవనసామర్థ్యస్య ॥ ౪౦ ॥ సాన్త్వితామపి విషణ్ణామేవ తామాలక్ష్యాన్తరేణ తత్త్వోపదేశమస్యా విషాదోపశామ్యతీతిమ

వన్మమర్దుః పరసైన్యముద్ధతం యదుప్రవీరా నలినీం యథా గజాః ॥ ౩౪ ॥ కృష్ణాన్తికముపవ్రజ్య దదృశుస్తత్ర రుక్మిణమ్। తథాభూతం హతప్రాయం దృష్ట్వా సఙ్కర్షణో విభుః॥ విముచ్య బద్ధం కరుణో భగవాన్కృష్ణమబ్రవీత్ ॥ ౩౫ ॥
అసాధ్విదం త్వయా కృష్ణ కృతమస్మజ్జుగుప్సితమ్। వపనం శ్మశ్రుకేశానాం వైరూప్యం సుహృదో వధః ॥ ౩౬ ॥ మైవాస్మాన్ సాధ్వ్యసూయేథా భ్రాతుర్వైరూప్యచిన్తయా। సుఖదో దుఃఖదో నాన్యో యతః స్వకృతభుక్పుమాన్॥
బన్ధుర్వధార్హదోషోఽపి న బన్ధోర్వధమర్హతి। త్యాజ్యః స్వేనైవ దోషేణ హతః కిం హన్యతే పునః॥ ౩౭ ॥ క్షత్రియాణామయం ధర్మః ప్రజాపతివినిర్మితః। భ్రాతాఽపి భ్రాతరం హన్యాద్యేన ఘోరతరస్తతః॥ ౩౯ ॥ రాజ్యస్య భూమేర్విత్తస్య స్త్రియో మానస్య తేజసః। మానినోఽన్యస్య వా హేతోః శ్రీమదాన్ధాః క్షిపన్తి హి॥ ౪౦ ॥ తవేయం విషమా బుద్ధిః సర్వభూతేషు దుర్హృదామ్। యన్మన్యసే సదాఽభద్రం సుహృదాం భద్రమజ్ఞవత్॥ ౪౧ ॥ ఆత్మమోహో నృణామేవ కల్ప్యతే దేవమాయయా। సుహృద్దుర్హృదుదాసీన ఇతి దేహాత్మమానినామ్॥ ౪౨ ॥ ఏక ఏవ పరో హ్యాత్మా సర్వేషామపి దేహినామ్। నానేవ గృహ్యతే మూఢైర్యథా జ్యోతిర్యథా నభః॥ ౪౩ ॥ దేహ ఆద్యన్తవానేష

త్వా తత్త్వముపదిదిక్షుః తావద్దేహానుబన్ధిషు సౌహార్దస్య తదభద్రప్రయుక్తచిత్తవికారస్య చాజ్ఞానప్రయుక్తత్వమాహ ॥ తవేతి॥ ద్వాభ్యాం అజ్ఞవత్ దేహాత్మస్వతన్త్రాత్మాభిమానివత్ సదా సుహృదాం భద్రం దుర్హృదామహితానామభద్రం చ మన్యసే ఇతి యత్ తవేయం బుద్ధిః సర్వేషు భూతేషు విషయభూతేషు విషమా అసమా ఏకరూపా న భవతీత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ కుత ఇత్యత ఆహ॥ ఆత్మమోహ ఇతి ॥ నృణామేవ ఆత్మమోహో బుద్ధిమోహః భగవన్మాయయా అనాత్మన్యాత్మబుద్ధిమస్వతన్త్రే స్వాతన్త్ర్యబుద్ధిం చ కల్పయన్త్యా కల్పితః కోఽసౌ యో దేహాత్మవాదినాం సుహృదిత్యాదిరూపః ॥ ౪౨ ॥ సుహృదాదివిభాగస్యాజ్ఞానకల్పితత్వమేవోపపాదయతి ॥ ఏక ఏవేతి ॥ సర్వేషామపి దేహినాం జీవాత్మనామాత్మా అన్తరాత్మా ఏక ఏవ పరః, గూఢతయాఽవస్థానే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథా జ్యోతిరితి ॥ యథా, జ్యోతిరగ్నిః కాష్ఠే గూఢతయాఽవతిష్ఠతే తథా పరమాత్మాపీత్యర్థః అవస్థితస్యాపి పరస్య తత్తద్వస్తుగతదోషాస్పర్శే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథా నభ ఇతి ॥ యథా సర్వత్ర వ్యాప్నువతః ఆకాశస్య న వ్యాప్యగతదోషస్పర్శస్తథేత్యర్థః ఏవం స్థితే ఏకస్య పరమాత్మనః కృత్స్నం జగచ్ఛరీరభూతమిత్యేకశరీరభూతపాణిపాదాదిషు శత్రుమిత్రాదివిభాగోఽనుపపన్నః మూఢైః పరమాత్మశరీరత్వానభిజ్ఞైస్తు నానేవ శత్రుమిత్రాదివిభాగయుక్తమివ, జగద్విజ్ఞాయత ఇత్యర్థః ॥ ౪౩ ॥ కోఽసౌ దేహాతిరిక్తో జీవో నామ కీదృశశ్చ దేహశ్చ కీదృశః కథం చ దేహాతిరిక్తస్యాత్మనస్సుఖదుఃఖాదిభోక్తృత్వమిత్యత ఆహ ॥ దేహ ఇతి॥ దేహస్తావద్ద్రవ్యప్రాణగుణాత్మకః ద్రవ్యం పృథివ్యాదిభూతపఞ్చకం ప్రాణా ఇన్ద్రియాణి, గుణాః పృథివ్యాదిభూతపఞ్చకగుణాః గన్ధాదయః సత్త్వాదిప్రకృతిగుణారబ్ధద్రవ్యాదితత్త్వాన్తరసముదాయరూపః ఆత్మా తు జ్ఞానాత్మక ఇతి భావః, స చ ఆద్యన్తవాన్ ఉత్పత్తి

వినాశవాన్-ఆత్మా తునిత్య ఇతిభావః-సచా,విద్యయా-ప్రకృత్యాఆత్మని-క్లృప్తస్సన్, దేహినంజీవాత్మానం, సంసారయతి॥ తస్యజన్మజరామరణాదిదుఃఖంజనయతీత్యర్థః ॥ ౪౪ ॥ ननुयदि देहस्य सम्बन्धमात्रेण जीवात्मनः संसार ఇతిచేత్తర్హి, పరమాత్మనమపిస్వసంబన్ధాదేవసంసారయత్వితి త్యతఆహ॥నాత్మనఇతి॥ హేసతి,ఆత్మనః పరమాత్మనః,అసతాదేహేన-జీవపరాభ్యాం,మన్యేనసహ,జీవస్యేవ-సంయోగవియోగావుత్పత్తిమరణాత్మకౌ-నభవతః,అసౌజీవస్యోత్పత్తివినాశౌనామ దేహసంయోగవియోగాత్మకావేవేత్యుక్తం॥కుతః,తత్ప్రసిద్ధేః,దేహోత్పత్తేః-సంయోగవియోగోత్పత్త్యోర్వా,తద్ధేతుత్వాత్పరమాత్మసఙ్కల్పహేతుకత్వా, త్పరమాత్మాధీనత్వాద్దేహః, పరమాత్మనోనబన్ధకఇత్యర్థః, తదధీనేనతస్యబన్ధాభావేదృష్టాన్తమాహ॥ దృగ్రూపాభ్యాంయథారవేరితి॥ ఆదిత్యేనానుగ్రాహ్యాంచక్షు,స్తేనప్రకాశ్యశ్యాదిమరూపంచ్చే,త్యుభాభ్యాం, ఆదిత్యస్య,నసంసర్గః, దూరస్థత్వాత్, ఏవంపరమాత్మాధీనేనదేహేనాన్తఃస్థితస్యాపిపరమాత్మనోదూరస్థస్యేవనతత్కృతదోషాశ్రయత్వమిత్యర్థః ॥ ౪౫ ॥ आद्यन्तवानित्यनेनसूचितमात्मनोजन्माद्यभावमुपपादयति॥జన్మాదయస్త్వితి॥జన్మాదయో, విక్రియావికారా, దేహస్యైవ, క్వచిదపిశరీరేస్థితస్యాపి, ఆత్మనో-నసన్తి॥ యథా,కలానామేవ-న-చన్ద్రస్య-తద్వత్ - ద్రవ్యాదిసంఘాతాత్మకదేహానామేవ, న - జీవస్యేత్యర్థః, జన్మాదయఇత్యాదిశబ్దేనబాల్యాదివికారసంగ్రహః- తర్హి « విజ్ఞానఘనఏవైతేభ్యోభూతేభ్యస్సముత్థాయతాన్యేవానువినశ్యతీ ,, తిజీవవినాశవాదినీశ్రుతిర్విరుధ్యేతేత్యతఆహ॥ మృతిర్హ్యస్యకుహూరివేతి ॥ అస్యజీవస్య,మరణం-చన్ద్రస్య, కుహూరివే-త్యన్వయః, నష్టేన్దుకలాపఞ్చదశీకుహూః,యథా, చన్ద్రస్యకలానాశాదేవామావాస్యాకుహూరిందుక్షయఇతివ్యపదిశ్యతే తద్వ,దస్యాత్మనోదేహనాశాదేవమృతిరితివ్యవహారఇత్యర్థః ॥ ౪౬ ॥ देहो देहिनंसंसारयतीत्युक्तं, తత్ర,యావదయంసంసరతి,కింవాతత్రకారణం-దేహ

ద్రవ్యప్రాణగుణాత్మకః । ఆత్మన్యవిద్యయాక్లృప్తస్సంసారయతిదేహినమ్॥ ౪౪ ॥నాత్మనోఽన్యేనసంయోగోవియోగశ్చాసతఃసతి । తద్ధేతుత్వాత్తత్ప్రసిద్ధేర్దృగ్రూపాభ్యాంయథారవేః॥ ౪౫ ॥జన్మాదయస్తుదేహస్యవిక్రియానాత్మనఃక్వచిత్ । కళానామేవనైవేన్దోర్మృతిర్హ్యస్యకుహూరివ ॥ ౪౬ ॥ యథాశయానఆత్మానంవిషయాన్ఫలమేవచ । అనుభుఙ్క్తేఽప్యసత్యర్థేతథాఽఽప్నోత్యబుధోభవమ్॥ ౪౭ ॥ తస్మాదజ్ఞానజంశోకమాత్మశోషవిమోహనమ్ । తత్త్వజ్ఞానేననిర్హృత్యస్వస్థాభవశుచిస్మితే ॥ ౪౮ ॥ శ్రీశుకఉవాచ । ఏవంభగవతాతన్వీరామేణప్రతిబోధితా । వైమనస్యంపరిత్యజ్యమనోబుద్ధ్యాసమాదధే॥ ౪౯ ॥ ప్రాణావశేషఉత్సృష్టోద్విడ్భిర్హతబలప్రభః । స్మరన్విరూపకరణంవితథాత్మమనోరథః ।చక్రేభోజకటంనామనివాసాయమహత్పురమ్ ॥ ౫౦ ॥ అహత్వాదుర్మతిఃకృష్ణమప్రత్యూహ్యయవీయసీమ్।కుణ్డినంనప్రవేక్ష్యామీత్యుక్త్వాతత్రావసద్రుషా॥౫౧॥ భగ

—— రుక్మిణీవివాహఘట్టః. ——

వాన్భీష్మకసుతామేవంనిర్జిత్యభూమిపాన్।పురమానీయవిధివదుపయేమేయదూద్వహః ॥ ౫౨ ॥ తదామహో

సంబన్ధఏవేతిచేన్న,పరమాత్మనోఽపితదపిశేషాత్సంసారాపత్తే, రిత్యతస్సదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ అర్థేస్వాప్నే,అసత్యపిఅస్థిరేఽపి-శయానః-పురుషః - స్థిరబుద్ధ్యా, యావ-దాత్మానంభోక్తారం-విషయాన్స్వాప్నాన్విషయా-న్ఫలంతద్భోగం చా,నుభుఙ్క్తే-తద్వ,ద్విషయధ్రువబుద్ధ్యావిషయాన్యావదనుభవతి-తదాతావ-దయమబుద్ధో, ఽజ్ఞస్సన్-భవంసంసారంప్రాప్నోతి-నతు,తతోముచ్యతే,ప్రబుద్ధస్తుముచ్యతఇతిభావః॥ స్వరూపేణాత్మనోనిత్యత్వేఽపిస్వాప్నావస్థాయైశిష్ట్యస్యానిత్యత్వాత్తన్నిత్యత్వబుద్ధిస్తదనుభవనిమిత్తేత్యభిప్రాయేణాత్మానమిత్యుక్తమ్ ॥ ౪౭ ॥ उपसंहरति॥ తస్మాదితి॥తస్మాత్తత్త్వస్థితేరేవ్కృతత్వా, దాత్మానంమానసం-శోషయత్యభాస్వరయతి- విమోహయతిచేతి-తథా,త-మజ్ఞానప్రభవం,సుహృద్దుర్హృదుదాసీనఇత్యేవంవిధం, మోహం, తత్త్వజ్ఞానేనకృత్స్నస్యజగతఃపరమాత్మశరీరకత్వజ్ఞానేన, నిర్హృత్యఅపాకృత్య, హేశుచిస్మితే-స్వస్థాస్వస్మిన్స్థితా, జ్ఞానానన్దస్వరూపాత్మవిమర్శనపరా-భవ సుస్థేతిపాఠేనిర్విషాదాభవేత్యర్థః ॥ ౪౮ ॥ एवमिति ॥ తన్వీరుక్మిణ్యే-వం,ప్రతిబోధితా, వైమనస్యంత్యక్త్వా,బుద్ధ్యాతత్త్వనిర్ణయాత్మికయా, మనః-సఙ్కల్పవికల్పాత్మకం-సమాహితవతీ ॥ ౪౯ ॥ रुक्मिणस्त्वेवंश्रुतवतोऽपिनाज्ञानंनिवृत्तमितिसूचयन्नाह॥ప్రాణేతి॥రుక్మితు-ద్విడ్భిఃశత్రుభిః,హతం-బలం-ప్రభాతేజశ్చ-యస్య-సః-అతఏవ-ప్రాణమాత్రావశిష్ట - స్త్యక్తః- వితథోవ్యర్థః, స్వమనోరథోయస్య-సః-ఆత్మనస్స్వస్య,విరూపకరణం-కృష్ణకర్తృకమితిశేషః-స్మరన్-భోజకటాఖ్యం,విపులం పురం చక్రే ॥ ౫౦ ॥ तत्रैवस्थितिंसङ्कल्प्यैवासत्येत्याह । అహత్వేతి ॥ దుర్మతిః-రుక్మీ - యవీయసీంకనీయసీంకన్యాంరుక్మిణీం-అప్రత్యూహ్యఅనావర్త్య-కుణ్డినంపురం-నప్రవేక్ష్యామీ-తి - ప్రతిజ్ఞాయ-రుషాక్రోధేన-తత్రభోజకటే న్యవసత్ ॥ ౫౧ ॥ भगवानिति॥పురంప్రతి,ప్రాపయ్య - యదూద్వహో-భగవాన్-యథావిధి-వివాహితవాన్ ॥ ౫౨ ॥ तदेति॥తదాఉద్వాహదినేష్విత్యా

స్తైః-న్యాణాం- ఉత్సవో-బభూవ-కథంభూతానాం-యదుపతౌకృష్ణే-అనన్యభావానాంఏకాన్తస్నేహానామ్ ❋ ॥ ౫౩ ॥ ❋ నరా ఇతి॥ ప్రమృష్టానినిర్మలీకృతాని-మణిమయకుణ్డలాని-యేషాం-యాసాంచ-తే, తాశ్చ-వరయోర్వరవధ్వోః-దేయం-పారిబర్హముపస్కారం-ఆనిన్యుః ❋ ॥ ౫౪ ॥ ❋ తాత్కాలికీంపురమాలక్షయతి॥ సేతి॥ ఉత్తభితైరుద్ధృత్యప్రతిబద్ధైః, రిన్ద్రకేతుభిఃధ్వజకేతువిశేషైః-విచిత్రైర్మాల్యాదిభిశ్చ - గృహాణాం-ద్వారేద్వారే, ఉపక్లృప్తాని-మఙ్గళానిలాజాఙ్కురపుష్పప్రకరాదీని-తైశ్చ, సమన్తాత్, తూపైః-కుమ్భైః-అగరుధూపైః, దీపైశ్చ-సా-వృష్ణీనాంపురీద్వారకా-బభౌ ❋ ॥ ౫౫ ॥ ❋ సిక్తేతి॥ ఆహూతాః, యే-శ్రేష్ఠా-భూభుజోనృపాః, తేషాం-సబన్ధిభిర్మదోదకం-స్రవద్భిః-గజైః-సిక్తాః-గజమదోదకైః, సిక్తా ఇత్యర్థః - తే-మార్గా వీథయో యస్యాం, సా-తథా-ద్వాస్థు-పరామృష్టాః ఉచ్ఛ్రితాః-రమ్భాః కదళ్యః, తాభిః-పూగైశ్చ-పశోభితాఅలఙ్కృతాచ-బభౌ ❋ ॥ ౫౬ ॥ ❋ కుర్వితి॥ సంభ్రమాదౌత్సుక్యాత్-పరితో-వీథిషు-ధావతాంసఞ్చరతాం-బన్ధూనాం-మధ్యే-కురవో-మిథః-స్నేహేత్య-ముదం-ప్రాపుః ❋ ॥ ౫౭ ॥ ❋ రుక్మిణ్యాహరణమితి॥ తత స్తతస్తత్రతత్ర-దేశేషు, గీయమానం-రుక్మిణ్యానయనాత్మకం-భగవచ్చేష్టితం-శ్రుత్వా, నితరాం-విస్మితా-బభూవుః ❋ ॥ ౫౮ ॥ ❋ ద్వారకాయామితి॥ హేరాజన్-రమయాలక్ష్మ్యవతారరూపయా-రుక్మిణ్యా-సహితం-శ్రీకృష్ణం, దృష్ట్వా, పురవాసినాం-మహాన్మోదో-బభూవ ❋ ॥ ౫౯ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేరుక్మిణీవివాహోనామచతుఃపఞ్చాశోఽధ్యాయః ❋

త్సవోఽభూన్నృణాంయదుపుర్యాంగృహేగృహే। అభూదనన్యభావానాంకృష్ణేయదుపతౌనృప ॥ ౫౩ ॥ నరానార్యశ్చముదితాఃప్రమృష్టమణికుణ్డలాః। పారిబర్హముపాజహ్రుర్వరయోశ్చిత్రవాససోః ॥ ౫౪ ॥ సావృష్ణిపుర్యుత్తభితేన్ద్రకేతుభిర్విచిత్రమాల్యామ్బరరత్నతోరణైః। బభౌప్రతిద్వార్యుపక్లృప్తమఙ్గలైరాపూర్ణకుమ్భాగరుధూపదీపైః ॥ ౫౫ ॥ సిక్తమార్గామదచ్యుద్భిరాహూతప్రేష్ఠభూభుజామ్। గజైర్ద్వాస్థుపరామృష్టరమ్భాపూగోపశోభితా ॥ ౫౬ ॥ కురుసృఞ్జయకైకేయవిదర్భయదుకున్తయః। మిథోముముదిరేతస్మిన్సంభ్రమాత్పరిధావతామ్ ॥ ౫౭ ॥ రుక్మిణ్యాహరణంశ్రుత్వాగీయమానమితస్తతః। రాజానోరాజకన్యాశ్చబభూవుర్భృశవిస్మితాః ॥ ౫౮ ॥ ద్వారకాయామభూద్రాజన్మహామోదఃపురౌకసామ్। రుక్మిణ్యారమయోపేతందృష్ట్వాకృష్ణంశ్రియఃపతిమ్ ॥ ౫౯ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణేదశమస్కన్ధే, రుక్మిణీవివాహోనామచతుఃపఞ్చాశోఽధ్యాయః ❋❋

❋ ప్రద్యుమ్నజననశమ్బరవధాదివృత్తాన్తః ❋

శ్రీశుకఉవాచ॥ కామస్తువాసుదేవాంశోదగ్ధఃప్రాగ్రుద్రమన్యునా। దేహోపపత్తయేభూయస్తమేవప్రత్యపద్యత ॥ ౧ ॥ సఏవజాతోవైదర్భ్యాంకృష్ణవీర్యసముద్భవః। ప్రద్యుమ్నఇతివిఖ్యాతస్సర్వతోఽనవమఃపితుః ॥ ౨ ॥ తంశమ్బరఃకామరూపీహృత్వాతోకమనిర్దశమ్। సవిదిత్వాఽఽత్మనశ్శత్రుంప్రాస్యోదన్వత్యగాద్గృహమ్ ॥ ౩ ॥ తంనిర్జగారబలవాన్మీనస్సోఽప్యపరైస్సహ। వృతోజాలేనమహతాగృహీతోమత్స్యజీవిభిః ॥ ౪ ॥ తంశమ్బరాయకై

ఇత్థంభగవతోరుక్మిణీవివాహస్సవిస్తరమనువర్ణితః ॥ అథజామ్బవత్యాదివివాహాన్ వివక్షుస్తేభ్యఃప్రాగేవప్రద్యుమ్నజన్మేతితదనువర్ణయతి ॥ పఞ్చపఞ్చాశత్తమేన ॥ కామఇత్యాదినా॥ యద్యపిశమ్బరాగారాత్ప్రత్యాగమనాదికంతువివాహేభ్యఃపాశ్చాత్యం, తథాఽపి-కథాపర్యవసానాయాత్రోక్తమితిద్రష్టవ్యం ॥ కామస్త్వితి॥ కామోమన్మథ, స్తస్యచ వాసుదేవాంశఇతివిశేషణేనభావిజన్మప్రభృతిసంబన్ధఃకీర్తితః, వాసుదేవవిభూతిత్వాద్వాసుదేవాంశః, అతఏవ-పున, ర్దేహోపపత్తయేదేహసంయోగాయ, తమేవవాసుదేవమేవ, ప్రత్యపద్యతేత్యుక్తం, ప్రత్యపద్యతభగవత్తనుమాశ్రిత్యావతస్థఇత్యర్థః, అనేనచతుర్వ్యూహేషుతృతీయవ్యూహవిభూతిత్వముచ్యతే, నామసామ్యంచతద్విభూతిత్వనిబన్ధనమేవ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ సఏవకామఏవ, కృష్ణస్యభగవతో, వీర్యాత్సఙ్కల్పరూపజ్ఞానాత్మకాత్, సముద్భవో-యస్య-సః-వైదర్భ్యాంరుక్మిణ్యాం, జాతః-ప్రద్యుమ్న - ఇతి-ఖ్యాతఃఅభిహితః-సర్వతఃసర్వప్రకారేణ, పితు-రనవమఃఅన్యూనస్తుల్యఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ తమితి॥ సప్రసిద్ధః-కామశత్రుః-శ్శమ్బరస్తు-ప్రద్యుమ్నం- ఆత్మనస్స్వస్య-శత్రుం - విదిత్వా- నారదముఖాదితిశేషః-అనిర్దశంఅనతీతదశాహం-తోకంశిశుం-కామరూపీసన్ -హృత్వా-ఉదన్వతిసముద్రే- ప్రాస్యక్షిప్త్వా-గృహంప్రత్య-గాత్ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ తంశిశుం-కశ్చిద్బలవాన్మీనోమత్స్య-నిర్జగారనిగీర్ణవాన్॥ తతఃకదాచిన్మత్స్యజీవిభిర్దాశైః-సోఽపిమీనోఽప్య-పరైర్మీనైస్సహ-మహతా-జాలేన-వృతఃఆవృతో-గృహీతశ్చ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ కైవర్తాదాశా-స్తంమహామీనం-శమ్బరాయో- పాయనముపాజహ్రుఃసమర్పయామాసుః ॥ తత స్సూదాఃపాచకాః-ఛేత్తారో వా- మహానసంపాకగృహంప్రతి, తంమీనం- ప్రాపయ్య-స్వధితినాశస్త్రవి

శేషేణ-అవధ్యాన్ ఖణితవ న్తః * ॥ ౫ ॥ * తదా-తస్యమత్స్యస్యో-దరే- అద్భుతం-బాలం దృష్ట్వా-తం-మాయా - వత్యై-మ త్స్యఘాతైర్యరత్యాఖ్యాయై -శంబరేణప్రసహ్య హృత్యమహానసే స్థాపితాయై న్యవేదయన్ ॥ కోఽసావయంబాలఇతిమమభ ర్త్రైవస్థితః,కింవాసఏవాయ-మిత్యేవం-శఙ్కి-తంచేతో యస్యా స్తస్యామాయావత్యాః నారదః - తత్సర్వం కథయామాస॥ కింత త్సర్వం-య-దకథయ- త్తత్రాహ॥ బాలస్యేతి ॥ తత్త్వంయాథార్థ్యం - కామఏవాయ-మిత్యేవంవిధం-మత్స్యోదరనివేశనా దికంచే-తి-సర్వ-మకథయత్ * ॥ ౬ ॥ * సాచేతి॥సా-శమ్బరేణ , సూదైస్సహ - ఓదనసాధనే పాకగృహే-నిరూపితా-సూ దానాంపరిచారకతయా స్థాపితా-మాయావతీ-పత్యుఃకామస్య- దేహోత్పత్తిం - ప్రతీక్షమాణా-స్థితాసతీ తంశిశుం-నారద ముఖా-త్కామదేవం-జ్ఞాత్వా-తస్మిన్నర్భకే-అవిచ్ఛిన్నం , స్నేహం- చక్రే * ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ * కార్ష్ణిః కృష్ణస్యాపత్యం ప్రద్యు మ్నః-నాతిదీర్ఘేణాల్పేనైవ-కాలేన-రూఢంప్రాప్తం,యౌవనం,యస్య-సః-విభ్రమంసమ్మోహం-జనయామాస * ॥ ౯ ॥ * సేతి ॥ అఙ్గహేరాజన్ సా,మాయావతీ-తంప్రద్యుమ్నం - రూఢయౌవనం - ప్రీత్యా-సౌరతైర్భావైః,ఉపతస్థేఅభజత్॥క థంభూతా-వ్రీడయాసహితో-యోహాస,స్తేన-ఉత్తభితే-భ్రువౌ - యస్యాః-తయా - దృశేతివిశేషాధ్యాహారః-ఈక్షతి-ఈక్ష మాణా * ॥ ౧౦ ॥ * తదాభగవాన్-కార్ష్ణి స్తాం-మాయావతీ - మాహ॥ఉక్తిమేవాహ ॥ మాతరితి ॥ హేమాత- స్తవ-మతి

వర్తాఉపాజహ్రురుపాయనమ్ । సూదామహానసంనీత్వాఽవద్యన్స్వధితినాఽద్భుతమ్॥ ౫ ॥ దృష్ట్వాతదుదరే బాలంమాయావత్యై న్యవేదయన్ । నారదోఽకథయత్సర్వంతస్యాశ్శఙ్కితచేతసః ॥ బాలస్యతత్త్వముత్ప త్తింమత్స్యోదరనివేశనమ్॥౬॥సాచకామస్యవైపత్నీరతిర్నామయశస్వినీ। పత్యుర్నిర్దగ్ధదేహస్యదేహోత్పత్తిం ప్రతీక్ష*తీ॥ ౭ ॥నిరూపితాశమ్బరేణసాసూదౌదనసాధనే।కామదేవంశిశుంమత్వాచక్రేస్నేహంతదాఽర్భకే॥ నాతిదీర్ఘేణకాలేనసకార్ష్ణీరూఢయౌవనః।జనయామాసనారీణాంవీక్ష* న్తీనాంచవిభ్రమమ్॥ ౮ ॥సాతంపతింప ద్మదళాయతేక్షణంప్రలమ్బబాహుంనరలోకసున్దరమ్ । సవ్రీళహాసో త్త*భితభ్రువేక్ష * తీప్రీత్యోపతస్థేరతిర ఙ్గసౌరతైః॥ ౧౦ ॥ తామాహభగవాన్కార్ష్ణిర్మాతస్తేమతిరన్యథా । మాతృభావమతిక్రమ్యవర్తసేకామినీయ థా ॥ ౧౧ ॥ రతిరువాచ ॥ భవాన్నారాయణసుతశ్శమ్బరేణాహృతోగృహాత్।అహంతేఽధికృతాపత్నీరతిఃకా మోభవాన్ప్రభో॥ ౧౨ ॥ ఏషత్వాఽనిర్దశంసిన్ధావక్షిపచ్ఛమ్బరోఽసురః । మత్స్యోఽగ్రసీత్తదుదరాదిహ ప్రాప్తోభవాన్ప్రభో॥ ౧౩ ॥తమిమంజహిదుర్ధర్షందుర్జయంశత్రుమాత్మనః । మాయాశతవిదంత్వంచమాయా భిర్మోహనాదిభిః ॥ ౧౪ ॥ పరిశోచతితేమాతాకురరీవహతప్రజా । పుత్రస్నేహాకులాదీనావివత్సాగౌర్యథా ఽఽతురా ॥ ౧౫ ॥ ప్రభాష్యైవందదౌవిద్యాం ప్రద్యుమ్నాయమహాత్మనే । మాయావతీమహామాయాంస ర్వమాయావినాశినీమ్ ॥ ౧౬ ॥ సచశమ్బరమభ్యేత్య సంయుగాయసమాహ్వయత్ । అవిషహ్యైస్తమాక్షే పైః క్షిపన్సంజనయన్కలిమ్॥ ౧౭ ॥ సోఽధిక్షిప్తోదుర్వచోభిఃపాదాహతఇవోరగః । నిశ్చక్రామగదాపాణి రమర్షాత్తామ్రలోచనః ॥ ౧౮ ॥ గదామావిధ్యతరసాప్రద్యుమ్నాయమహాత్మనే। ప్రక్షిప్యవ్యనదన్నాదంవజ్రని

రన్యథావిపరీతా-బభూవ-అన్యథాత్వమేవదర్శయతి ॥ మాతృభావమితి ॥ కామినీపుంశ్చలీ,యథా,తద్వత్ * ॥ ౧౧ ॥ * ఏ వముక్తాప్రాహరతిః ॥ భవానితి ॥ నారాయణస్య కృష్ణస్య - సుతః-ఏవంచేత్తద్గృహఏవకింన్నవసామీత్యతఆహ ॥ శమ్బరేణే తి ॥ గృహాన్నారాయణస్యగృహాత్ తవాహం - దయితాప్రియతమాపత్నీ * ॥ ౧౨ ॥ * ఏష-శమ్బరో-ఽసురః-అనతీతదశా హమేవ-త్వాం-సముద్రే - పాతయామాస ॥ హేప్రభోసమర్థ * ॥ ౧౩ ॥ * త-మాత్మనశ్శత్రుంశమ్బరం-జహి॥దుర్జయత్వే హేతుః-మాయాశతవిదమితి-కథంతర్హిహన్తవ్య స్తత్రాహ ॥ మాయాభిరితి ॥ మోహన - మాది-ర్యాసాం-తాభి-ర్మాయాభిః మయోపదేక్ష్యమాణాభిరితి శేషః * ॥ ౧౪ ॥ * నచాత్రవిలమ్బః కార్యఇత్యాహ ॥ పరిశోచతీతి ॥ తవమాతారుక్మిణీ-హతావి నష్టా-అదృష్టేతియావత్-ప్రజాపుత్రో-యస్యా-స్సా-కురరీవహారిణీవ - పరిశోచతి-కించ పుత్రస్నేహేనా- తురా-వివత్సావిన ష్టవత్సా-అతఏవ-ఆతురా-గౌ-ర్యథా-తద్వత్ * ॥ ౧౫ ॥ * ప్రభాష్యేతి ॥ సర్వా-శ్శత్రోస్సంబన్ధినీ-ర్మాయాః, వినాశయతీ తితథా-తాం-మాయాం మోహనాదిమాయాత్మికాం- విద్యాందదౌ * ॥ ౧౬ ॥ * తత-స్సచప్రద్యుమ్నః,సంయుగాయయు ద్ధార్థం-సమాహూతవాన్-కింకుర్వన్-సోఢుమశక్యైః- అధిక్షేపైః-తంశమ్బరం - క్షిపన్ పరిభవన్ కలింకలహం , జనయం శ్చ * ॥ ౧౭ ॥ * సఇతి॥సః,శమ్బరః,పాదేన,తాడితః-సర్పఇవ-దుర్వచోభిరధిక్షేపై , రధిక్షిప్తః-అతఏవ,క్రోధా-త్తామ్రేలోచ నేయస్య గదాపాణౌయస్య-సః-నిశ్చక్రామ * ॥ ౧౮ ॥ * తరసాబలేన,గదా- మావిధ్యభ్రామయిత్వా-ప్రక్షిప్యప్రయుజ్య

వజ్రస్యాశనేః క్షిప్తే పేషనిర్ఘాతే, యథా-నిష్ఠురస్తీవ్రో-నాదో, భవతి, తథాభూతం, నాదం-వ్యనదచ్చకార ॥ పాకం పచతీతి వద యఱున్ద్రేశః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ తామితి ॥ ప్రద్యుమ్నః, స్వగదయా - తాం శమ్బర ప్రయుక్తాం, ఆకాశే, ఆపతన్తీం, గదాం, మపాస్య నిరస్య-స ఇవ-స్వయమపి-నదన్, శత్రవే శమ్బరాయ, స్వాం గదాం, ప్రాయుఙ్క్త ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ స చ శమ్బరః, మయేన దైత్యదానవాచార్యేణ దర్శితాముపశిష్టాం - మాయామన్తర్ధానాద్యాత్మికా- మాశ్రిత్య, వైహాయసః ఆకాశే స్థితః-కార్ష్ణౌ ప్రద్యుమ్నే-శిలామయం-వర్షం-ముముచే ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ తదా - రౌక్మిణేయః ప్రద్యుమ్నః - శిలావర్షేణ-వధ్యమానః తాడ్యమానః-సత్త్వాత్మికాం-సత్త్వగుణమయీం-మహావిద్యాఖ్యాం-సర్వాసురమాయోపఘాతినీం-ప్రాయుఙ్క్త తైత్యేతరస్యాపకర్షః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ తతః పునః దైత్యః-గుహ్యకానాం సమ్బన్ధినీం-తథా-గన్ధర్వాదిసమ్బన్ధినీం చ-మాయాం - ప్రాయుఙ్క్త - కార్ష్ణిస్తు-తాః-సర్వా-మాయా-వ్యధమయత్-వ్యనాశయత్ ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ తతః-నిశితం - ఖడ్గం-ఉద్ధృత్య, నిర్మాయస్య తామ్రాణిశ్మశ్రూణి యస్య-తస్య శమ్బరస్య-కాయాత్సకిరీటం-సకుణ్డలం చ-శిరో, జహార పాతయామాసేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ ఆకీర్యమాణ ఇతి ॥ స్తువద్భిః-విబుధైః దేవైః కర్తృభిః-కుసుమోత్కరైః కుసుమాఞ్జలిభిః-కుసుమజాలైర్వా, ఆకీర్యమాణః-ప్రద్యుమ్నః, అమ్బరే, స్వయం చరతి అన్యాం శ్చారయతి తచ్ఛీలా తథా-తయా-భార్యయా కర్త్ర్యా-విహాయసా ఆకాశమార్గేణ-పురీం ద్వారకాం ప్రతి-నీతః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋

పేషనిష్ఠురమ్ ॥ ౧౯ ॥ తామాపతన్తీం గదయా ప్రద్యుమ్నస్తరసా గదామ్। అపాస్య శత్రవే క్రుద్ధః ప్రాహిణోత్స్వగదాం నదన్ ॥ ౨౦ ॥ స చ మాయాం సమాశ్రిత్య దైతేయీం మయదర్శితామ్ । ముముచేఽస్త్రమయం వర్షం కార్ష్ణౌ వైహాయసోఽసురః ॥ ౨౧ ॥ బాధ్యమానోఽస్త్రవర్షేణ రౌక్మిణేయో మహాబలః । సత్త్వాత్మికాం మహావిద్యాం సర్వమాయోపమర్దినీమ్ ॥ ౨౨ ॥ తతో గౌహ్యకగాన్ధర్వపైశాచోరగరాక్షసీః । ప్రాయుఙ్క్త శతశో దైత్యః కార్ష్ణిర్వ్యధమయత్స తాః ॥ ౨౩ ॥ నిశాతమసిముద్యమ్య సకిరీటం సకుణ్డలమ్ । శమ్బరస్య శిరః కాయాత్తామ్రశ్మశ్ర్వోజసాహరత్ ॥ ౨౪ ॥ ఆకీర్యమాణో విబుధైః స్తువద్భిః కుసుమోత్కరైః । భార్యయాఽమ్బరచారిణ్యా పురీం నీతో విహాయసా ॥ ౨౫ ॥ అన్తఃపురవరం రాజన్ లలనాశతసఙ్కులమ్ । వివేశ పత్న్యా గగనాద్విద్యుతేవ బలాహకః ॥ ౨౬ ॥ తం దృష్ట్వా జలదశ్యామం పీతకౌశేయవాససమ్ । ప్రలమ్బబాహుం తామ్రాక్షం సుస్మితం రుచిరాననమ్ ॥ ౨౭ ॥ అలఙ్కృతముఖామ్భోజం నీలవక్రాలకాలిభిః । కృష్ణం మత్వా స్త్రియో హ్రీతా నిలిల్యుస్తత్ర తత్ర హ ॥ ౨౮ ॥ అవధార్య శనైరీషద్వైలక్షణ్యేన యోషితః । ఉపజగ్ముః ప్రముదితాః సస్త్రీరత్నం సువిస్మితాః ॥ ౨౯ ॥ అథ తత్రాసితాపాఙ్గీ వైదర్భీ వల్గుభాషిణీ । అస్మరత్స్వసుతం నష్టం స్నేహాత్స్నుతపయోధరా ॥ ౩౦ ॥ కోఽన్వయం నరవైదూర్యః కస్య వా కమలేక్షణః । ధృతః కయా వా జఠరే కేయం లబ్ధా త్వనేన వా ॥ ౩౧ ॥ మమ వాప్యాత్మజో నష్టో నీతో యః సూతికాలయాత్ । ఏతత్తుల్యవయోరూపో యది జీవతి కుత్రచిత్ ॥ ౩౨ ॥ కథం త్వనేన సమ్ప్రాప్తం సారూప్యం శార్ఙ్గధన్వనః । ఆకృత్యావయవైర్గత్యా స్వరహాసావలోకనైః ॥ ౩౩ ॥ స ఏవ వా భగవతా ❋ న్నూ

తత్ర-హే రాజన్-లలనాః స్త్రియ ఏవ-రత్నాని-తైః - సఙ్కులం-అన్తఃపురశ్రేష్ఠం - పత్న్యా సహ, ప్రవివేశ ॥ యథా-విద్యుతా సహ-బలాహకో నీలమేఘః-తద్వత్ ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ తమితి ॥ తం ప్రవిష్టం ప్రద్యుమ్నం -దృష్ట్వా స్త్రియః- కృష్ణమేవ-మత్వా-లజ్జితాః-స్తత్ర తత్ర-నిలిల్యుః-కృష్ణం మత్వేత్యత్ర హేతుం వదన్ కృష్ణసాధారణైర్ధర్మైర్విశినష్టి-జలదశ్యామమిత్యాది-ప్రలమ్బౌ దీర్ఘౌ-బాహూ-యస్య-తం-నీలాః-వక్రాశ్చ, యే-అలకాః-స్త ఏవ-అళయః - తైః-రలఙ్కృతం-ముఖామ్బుజం, యస్య, తమ్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ❋ తతః-స్తాః-యోషితః-శ్శనైరీష-ద్వైలక్షణ్యేన-శ్రీవత్సాద్యభావరూపేణేతి భావః - అవధార్య కృష్ణో న భవత్యయమితి నిశ్చిత్య-స్త్రీరత్నేన సహితం-ప్రద్యుమ్న-ముపజగ్ముః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ అథ తత్రేతి ॥ వల్గు సున్దరం యథా తథా-భాషత ఇతి తథా-సా, వైదర్భీ రుక్మిణీ-నష్టం - సుతం - అస్మరత్ - స్నేహేన సుతస్నేహేన-స్నుతౌ క్షరన్తౌ - పయోధరౌ-యస్యాః- సా - ఇత్థం ప్రాహేతి శేషః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ ॥ కోన్విత్యాదిపఞ్చభిః ॥ అయం-నర ఏవ-వైదూర్యః-పురుషరత్నమిత్యర్థః కోను కో వా-కస్య వా-సమ్బన్ధీ, పుత్ర ఇతి యావత్-కయా స్త్రియా- జఠరే-ధృతః-కస్యాః పుత్ర ఇత్యర్థః-అనేన- యం స్త్రీ, క్వ-లబ్ధా ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ యోఽసౌ-మమాత్మజః-సూతికాగృహాన్నీతో-నష్టో దృష్టశ్చ-స ఏవాయం కిం వేత్యర్థః- ఏతేన - తుల్యం, వయో-రూపం చ యస్య, సో-ఽస్మత్పుత్రః-క్వచి, ద్యదిజీవతి కిం వా జీవతి ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ తస్య స్వపుత్రత్వం సమ్భావయన్త్యాహ కథమితి ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ నిశ్చినోతి ॥ స ఏవేతి ॥ యో భగవాన్ కృష్ణాంశభూతో-మమ గర్భగతః-స ఏవా, యం- నూనం ధ్రువం-స ఏవాయం భవేదితి పాఠాన్తరం

౩౪ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ స ఏవాయం భవేన్నూనమ్.

తత్ర హేతుః, అముష్మిన్ అస్మిన్, మమ - ప్రీతి - రధికా - భవతి, మమ - వామో, భుజశ్చ, స్ఫురతిసఞ్చలతి, అన్యథైతన్నఘటేతేతి భావః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఇత్థం వైదర్భ్యాం మీమాంసమానాయాం తర్హ్యేవ సత్యాం - ఉత్తమశ్లోకో భగవాన్ దేవకీవసుదేవాభ్యాం సహ తత్రాజగామ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ విజ్ఞాతోఽధ్యవసితః అర్థః ఇతరసంశయవిషయభూతో ఽర్థో, యేన, తథాభూతోఽపి తూష్ణీమాస తదా - నారదః శమ్బరాహరణాదికం సర్వమకథయత్ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తన్నారదకథితం మహదాశ్చర్యం శ్రుత్వా కృష్ణాన్తఃపురస్త్రియో దేవక్యాదయశ్చ మృతం పుత్రం పునరాగతమివ బహూన్ సమ్వాన్ వత్సరాన్ నష్టమదృష్టం దృష్ట్వేతి శేషః అభ్యనన్దన్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తౌ దమ్పతీ దేవకీవసుదేవౌ రుక్మిణీ చ పరిష్వజ్య ప్రద్యుమ్నమితి శేషః నష్టం ప్రద్యుమ్నమాయాతమిత్యస్యాపకర్షో వా ముదం యయుః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ నష్టమితి ॥ ద్వారకౌకసో ద్వారకావస్థాయినో జనా ఇత్థమబ్రువన్ కిమితి ॥ అహో మృతో బాలః పునరిహాయాతః దిష్ట్యా అయమానన్ద ఇతి ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ సౌన్దర్యాతిశయేన ప్రద్యుమ్నం వర్ణయతి ॥ యమితి ॥ పితా శ్రీకృష్ణః తత్సరూపతయా నిజ ఆత్మీయః - ఈశః భర్తేతి భావో భావనా యాసాం తాః పితృసారూప్యాన్నిజభర్తృబుద్ధిసహితా ఇత్యర్థః తన్మాతరః శ్రీకృష్ణపత్న్యః - రహసి నిరూఢభావాస్సత్యః యమభజన్నితి యత్తన్న ఖలు చిత్రం ॥ తన్మాతరో మనసిజార్దితదృశో బభూవురితి పాఠే తాః కృష్ణపత్న్యః - యం ప్రద్యుమ్నం దృష్ట్వేతి శేషః కామవశాత్ స్నిగ్ధదృష్టయో ఽభవన్నితి యన్నైతచ్చిత్రమితి సమ్బన్ధః స్మరేస్స్మర్యమాణత్వేనైవ క్షోభకే కామే అక్షివిష

సంయోమేగర్భగతోఽర్భకః । అముష్మిన్ప్రీతిరధికా వామస్స్ఫురతిమేభుజః ॥ ౩౪ ॥ ఏవం మీమాంసమానాయాం వైదర్భ్యాం దేవకీసుతః । దేవక్యానకదున్దుభ్యాముత్తమశ్లోకఆగమత్ ॥ ౩౫ ॥ విజ్ఞాతార్థోఽపి భగవాంస్తూష్ణీమాస జనార్దనః । నారదోఽకథయత్సర్వం శమ్బరాహరణాదికమ్ ॥ ౩౬ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా మహదాశ్చర్యం కృష్ణాన్తఃపురయోషితః । అభ్యనన్దన్బహూనబ్దాన్నష్టం పునరివాగతమ్ ॥ ౩౭ ॥ దేవకీ వసుదేవశ్చ కృష్ణరామౌ తథా స్త్రియః । దమ్పతీ తౌ పరిష్వజ్య రుక్మిణీ చ యయుర్ముదమ్ ॥ ౩౮ ॥ నష్టం ప్రద్యుమ్నమాయాతమాకర్ణ్య ద్వారకౌకసః । అహో మృత ఇహాయాతో బాలో దిష్ట్యేతి చాబ్రువన్ ॥ ౩౯ ॥ యం వై ముహుః పితృసరూపనిజేశభావాస్తన్మాతరో ❁ యదభజన్రహరూఢభావాః । చిత్రం న తత్ఖలు రమాస్పదబిమ్బబిమ్బే కామే స్మరేఽక్షివిషయే కిము తాన్యనార్యః ॥ ౪౦ ॥ ******************************

**********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే పఞ్చపఞ్చాశోఽధ్యాయః**********

స్యమన్తకోపాఖ్యానారమ్భః

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సత్రాజితస్స్వతనయాం కృష్ణాయ కృతకిల్బిషః । స్యమన్తకేన మణినా స్వయముద్యమ్య దత్తవాన్ ॥ రాజోవాచ ॥ సత్రాజితః కిమకరోద్బ్రహ్మన్కృష్ణస్య కిల్బిషమ్ । స్యమన్తకః కుతస్తస్య కస్మాద్దత్తా సుతా హరేః ॥ ౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఆసీత్సత్రాజితస్సూర్యభక్తశ్చ పరమస్సఖా । ప్రీతస్తస్మై మణిం ప్రాదాత్సూర్యస్తుష్టస్స్యమన్తకమ్ ॥ ౩ ॥ స తం బిభ్రన్మణిం కణ్ఠే భ్రాజమానో యథా రవిః । ప్రవిష్టో ద్వారకాం రాజంస్తేజసా నోపలక్షితః ॥ ౪ ॥ తం విలోక్య జనా దూరాత్తేజసా ముష్టదృష్టయః । దీవ్యతేఽక్షైర్భగవతే శశంసుస్సూర్యశఙ్కి-

---

యేతి - కించ రమాయా ఆస్పదం శ్రీకృష్ణస్తస్య బిమ్బం మూర్తిస్తస్య బిమ్బే ప్రతిబిమ్బే భగవద్విగ్రహసదృశే పుత్రే సతీత్యర్థః, తస్మిన్ కామ ఏవ కర్తవ్యం - యదన్యా నార్యో - భజేయురితి ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే పఞ్చపఞ్చాశోఽధ్యాయః ******************************

అథ సత్యభామాజామ్బవత్యోర్వివాహం వర్ణయితుకామస్తద్విస్తరం పిపృచ్ఛిషాముత్పాదయితుమాహ ॥ సత్రాజిత ఇతి ॥ సత్రాజిత ఇత్యకారాన్తః క్వచిత్తకారాన్తోఽప్యన్వయానుసారేణ ద్రష్టవ్యః - తత్రాకారాన్తః కర్తరి క్తాన్తః సత్రేణ ఆసమన్తాజ్జితః జితవాన్ సర్వోత్కర్షేణ వర్తితవానితి తథా సచ తావత్కృతం కిల్బిషమపరాధో యేన తథాభూతః - స్యమన్తకాఖ్యేన మణినా సహ స్వతనయాం సత్యభామాం కృష్ణాయోద్యమ్యోద్ధృత్య దదౌ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తత్ర లబ్ధప్రశ్నావసరః పృచ్ఛతి రాజా ॥ సత్రాజిత ఇతి ॥ హే బ్రహ్మన్ తావత్సత్రాజిత్కిం కిల్బిషమపరాధమకరోత్ తస్య సత్రాజితస్య స్యమన్తకః కుతః కస్మాల్లబ్ధః కస్మాద్ధేతోః సుతా చ హరేః హరయే దత్తా ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఇతి పృష్టస్సవిస్తరమనువర్ణయితుం తావదుపోద్ఘాతమాహ ॥ ఆసీదితి ॥ సత్రాజితాఖ్యః కశ్చిద్రాజా సదా పరమస్సూర్యభక్తః ఆసీత్ ॥ సూర్యస్తుష్టః భక్త్యేతి శేషః తస్మై సత్రాజితాయ స్యమన్తకాఖ్యం మణిం దదౌ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ సత్రాజిత తం మణిం బిభ్రాణః రవిరివ భ్రాజమానః హే రాజన్ మణితేజసా అనుపలక్షితశరీరో ద్వారకాం ప్రవిష్టః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తం ప్రవిష్టమవలోక్య జనాః దూరాదేవ తస్య తేజసా ము

---

౪౦ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ మనసిజార్దితదృశో బభూవుః.

ష్టా అపహృతాః అభిభూతాః, దృష్టయో-యోషాం తే-సూర్యోఽయమితి శఙ్కితాస్సన్తః. అక్షైః దీవ్యతే క్రీడాం కుర్వాణా య భగవతే శ్రీకృష్ణాయ - శశంసుః కథయామాసుః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ నమస్కుర్యురాగతం సూర్యం సంభావ్య భక్త్యా ద్రష్టుకేణ భగవన్తం సంబోధయన్తి-నారాయణేతి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఏష ఇతి -ఏష ఇత్యాగచ్ఛతో రూపప్రదర్శనపరం-సూర్యః-త్వాం- ద్రష్టుమిచ్ఛుః-హే జగత్పతే-ఆయాతి ॥ కిధంభూతః॥ తిగ్మాస్తీక్ష్ణాః-గావో రశ్మయః - యస్య-సః-గభస్తిచక్రేణ రశ్మిజాలేన-నృణాం-చక్షూంషి-ముష్ణన్ ప్రతిఘ్నన్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ నచైతదఘటమానమిత్యాహుః ॥ అన్విచ్ఛన్తీతి ॥ విబుధర్షభాః దేవశ్రేష్ఠాః-త్రిలోక్యాం . తవ-మార్గ-మన్విచ్ఛన్తి అన్వేషయన్తి త్వం యద్రూపగుణకర్మకస్తథాభూతం త్వాం ద్రష్టుమిచ్ఛన్తీత్యర్థః ॥ అతోఽదురా-యదుషు గూఢం గృహీతయదువేషం త్వాం-జ్ఞాత్వా, హే ప్రభో-అజస్సూర్య అయాతి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ నిశమ్యేతి ॥ బాలానామాగచ్ఛతో యాథాత్మ్యానభిజ్ఞానాం-వచన-మాకర్ణ్య-ప్రహస్యాహ ॥ నాసావితి ॥ అసావాగచ్ఛన్ దేవో రవిస్సూర్యః కిన్తు సత్రాజిత్-తస్య తేజసా జ్వలన్నిత్యతో విశినష్టి ॥ మణినాస్య మన్తకేన-జ్వలన్విద్యోతమాన ఆయాతి ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ కీదృశస్తస్య మణేః ప్రభావ ఇతి జిజ్ఞాసుం రాజానం ప్రత్యాహ మునిః ॥ సత్రాజిదితి ॥ అస్య ‘‘సూర్యాల్లబ్ధమణి’’రిత్యాదిః-శ్రీమాన్-భాగ్యవాన్-సత్రాజి-త్కృతాని-కౌతుకేనోత్సవేన మఙ్గళాని-యస్మిన్-తత్స్వగృహం - ప్రవిశ్య-దేవసదనే, విప్రైః ప్రయోజ్యకర్తృభిః-మణిం-న్యవేశయత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ స చ మణిః హే ప్రభో రాజన్ప్రతిదిన-మష్టౌ - స్వర్ణభారాన్-సృజతి అసూత భారః ప్రమాణవిశేషః తథాహి ‘‘చతుర్భిర్వ్రీహిభిర్గుఞ్జం గుఞ్జాన్పఞ్చ పణం పణాన్, అష్టౌ ధరణమష్టౌ తాన్ కర్షం తాంశ్చతురః ప

తాః ॥ ౫ ॥ నారాయణ నమస్తేఽస్తు శఙ్ఖచక్రగదాధర । దామోదరారవిన్దాక్ష గోవిన్ద యదునన్దన ॥ ౬ ॥ ఏష ఆయాతి సవితా త్వాం దిదృక్షుర్జగత్పతే । ముష్ణన్గభస్తిచక్రేణ నృణాం చక్షూంషి తిగ్మగుః ॥ ౭ ॥ అన్విచ్ఛన్తి హి తే మార్గం త్రిలోక్యాం విబుధర్షభాః । జ్ఞాత్వాఽద్య గూఢం యదుషు ద్రష్టుం త్వాఽఽయాత్యజః ప్రభో ॥ ౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నిశమ్య బాలవచనం ప్రహస్యామ్బుజలోచనః । ప్రాహ నాసౌ రవిర్దేవః సత్రాజిన్మణినా జ్వలన్ ॥ ౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సత్రాజిత్స్వగృహం శ్రీమాన్కృతకౌతుకమఙ్గళమ్ । ప్రవిశ్య దేవసదనే మణిం విప్రైర్న్యవేశయత్ ॥ ౧౦ ॥ దినే దినే స్వర్ణభారానష్టౌ స సృజతి ప్రభో ॥ ౧౧ ॥ దుర్భిక్షమార్యరిష్టాని సర్పాధివ్యాధయోఽశుభాః । న సన్తి మాయినస్తత్ర యత్రాస్తేఽభ్యర్చితో మణిః ॥ ౧౨ ॥ స యాచితో మణిం క్వాపి యదురాజాయ శౌరిణా । నైవార్థకాముకః ప్రాదాద్యాచ్ఞాభఙ్గమతర్కయన్ ॥ ౧౩ ॥ తమేకదా మణిం కణ్ఠే ప్రతిముచ్య మహాప్రభమ్ । ప్రసేనో హయమారుహ్య మృగయాం వ్యచరద్వనే ॥ ౧౪ ॥ ప్రసేనం సహయం హత్వా మణిమాచ్ఛిద్య కేసరీ । గిరిం విశన్జామ్బవతా నిహతో మణిమిచ్ఛతా ॥ ౧౫ ॥ సోఽపి చక్రే కుమారస్య మణిం క్రీడనకం బిలే । అపశ్యన్భ్రాతరం భ్రాతా సత్రాజిత్పర్యతప్యత ॥ ౧౬ ॥ ప్రాయః కృష్ణేన నిహతో మణిగ్రీవో వనం గతః । భ్రాతా మమేతి తచ్ఛ్రుత్వా కర్ణే కర్ణేఽజపజ్జనః ॥ ౧౭ ॥ భగవాంస్తదుపశ్రుత్య దుర్యశో లిప్తమాత్మని । మార్ష్టుం ప్రసేనపదవీమన్వపద్యత నాగరైః ॥ ౧౮ ॥ హతం ప్రసేనమశ్వం చ వీక్ష్య కేసరిణా వనే । తం చాద్రిపృష్ఠే నిహతమృక్షేణ

లమ్-తులాం పలశతం ప్రాహుర్భారః స్యాద్వింశతిస్తులా,, ఇతి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ కిఞ్చ ॥ దుర్భిక్షేతి ॥ మారీ నామ అకాలమృత్యుః-అరిష్టమభద్రం-అశుభాః దుఃఖహేతవః ఆధిర్మనఃపీడా - వ్యాధయో రోగాః - మాయినో వఞ్చకాః-చోరా ఇతి యావత్-యస్మిన్ ప్రాప్యే-స మణి-రర్చితః- స్యాత్తత్ర-కదాచిదపి, దుర్భిక్షాదయో న సన్తి స్మ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ క్వాపి కదాచిత్ - యదురాజాయోగ్రసేనార్థం-శౌరిణా-మణిం యాచితోఽపి సత్రాజిత్, అర్థకాముకః - హేతుగర్భమిదం-తత్త్వాత్ యాచ్ఞాభఙ్గం యాచ్ఞావైయర్థ్యం-అవిచారయన్నేవ-నైవ దదౌ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఏవంస్థితే-మహతీ-ప్రభా దీప్తి-ర్యస్య-తం - మణిం-ఏకదా-ప్రసేనః సత్రాజిద్భ్రాతా కణ్ఠే ప్రతిముచ్య బధ్వా-అశ్వ-మారుహ్య వనే-మృగయాం వ్యచరత్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తదా-కశ్చి-త్కేసరీ సింహః సాశ్వం ప్రసేనం-హత్వా-మణి మాచ్ఛిద్య ఆకృష్య-గృహీత్వా గిరిం, ప్రవిశన్-ఆత్మానం-దృష్టవతా-మణిమిచ్ఛతా - జామ్బవతా ఋక్షరాజేన-హతః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ సోఽపి జామ్బవానపి-బిలే స్వనివాసభూతే గిరిబిలే-తం మణిం-స్వకుమారస్య-క్రీడనకం క్రీడాసాధనం-చక్రే-భ్రాతా సత్రాజి-ద్భ్రాతరం-ప్రసేనం-మణిం చాపశ్యన్ - పర్యతప్యత పరితప్య ఆహేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ ప్రాయ ఇతి ॥ మణిః గ్రీవాయాం యస్య సః మమ భ్రాతా-వనం ప్రతి-గత-స్తత్ర-ప్రాయో బహుధా-ధ్రువమితి యావత్-శ్రీకృష్ణేనైవ-హత-ఇత్యేత-ద్వచో-జనః శ్రుత్వా-కర్ణే కర్ణే-అజపదుపాంశ్వవోచత్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ క్రమేణ- భగవానపి తద్వచ ఆకర్ణ్య, ఆత్మని స్వస్మిన్-దుర్యశో లిప్తం-భావేక్తః-దుర్యశో లేపం-ప్రమార్ష్టుం అపోహితుం - నాగరైర్జనైస్సహ- ప్రసేనపదవీం - అన్వపద్యత అన్వగచ్ఛత్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ హతమితి ॥ తం కేసరిణం చా - ద్రిపృష్ఠే - ఋక్షేణ జామ్బవతా - నిహతం

దదృశుః ※ ॥ ౧౯ ॥ ※ ఋక్షరాజబిలమితి ॥ తత-స్తత్రబిలద్వారే - ప్రజాః-నాగరాన్ - జనానవస్థాప్య - భగవాన్ - ఏకోఽసహాయ ఏవ-తద్బిలం ప్రవివేశ ※ ॥ ౨౦ ॥ ※ తత్రేతి ॥ తత్రబిలే, క్రీడనకం క్రీడాసాధనం యథా తథా-కృతం-మణిశ్రేష్ఠం దృష్ట్వా-హర్తుం-కృతా నిశ్చితా మతిర్యేన-సః-తస్మిన్నర్భకసమీపే-అవతస్థే ※ ॥ ౨౧ ॥ ※ తమితి ॥ తముపస్థిత-మదృష్టపూర్వం నరం-దృష్ట్వా-భీతవత్, ధాత్రీ-ఉపమాతా-చుక్రోశ ॥ తచ్ఛ్రుత్వేతి ॥ తదాక్రోశనం - అభ్యద్రవదభ్యధావత్ ※ ॥ ౨౨ ॥ ※ స వై జాంబవాన్-ఆత్మానుభావవిత్ భగవత్ప్రభావమజానన్, అత ఏవ-తం-కేవలం-ప్రాకృతం లౌకికం, పురుషమేవ-మత్వా, ఆత్మనః స్వస్య-స్వామినాఽపి తేన భగవతా సహ యుయుధే అయుధ్యత ※ ॥ ౨౩ ॥ ※ ద్వంద్వయుద్ధమితి ॥ విజిగీషతోః జేతుమిచ్ఛతోః-దోర్భిర్భుజైశ్చ-యథా-క్రవ్యార్థే అమిషార్థే-శ్యేనయోః-యుద్ధం భవతి తద్వత్ ※ ॥ ౨౪ ॥ ※ ఆసీదితి ॥ ఇతరేతరయోరన్యోన్యయోః, ముష్టిభిః-వజ్రనిష్పేషః వజ్రనిర్ఘాతః, తద్వన్నిష్ఠురైః తత్ ద్వంద్వయుద్ధం -నవిద్యతే విశ్రమో యస్మిన్ - తద్యథా తథా-అహర్నిశ-మష్టావింశతిదినాన్యాసీత్ ※ ॥ ౨౫ ॥ ※ శ్రీకృష్ణేతి ॥ శ్రీకృష్ణస్య-ముష్టీనాం నిర్ఘాతైః సంపాతైః-నిష్పిష్టాని విశ్లథాన్యంగాన్యూ-రూణి బద్ధాని సంధిస్థానాని-యస్య సః-అత ఏవ క్షీణబలః, అత ఏవ, స్విన్నం ప్రస్వేదయుక్తం-గాత్రం-యస్య సః, కదాఽపి మద్బలవినాశో న దృష్టః అహో అధునా మృతప్రాయోఽభవ - మిత్యేవ-మతీవ విస్మితః - తతో-విమృశం - స్తం కృష్ణ-మాహ ※ ॥ ౨౬ ॥ ※ ఉక్తిమేవాహ ॥ జాన ఇతి త్రిభిః ॥ జానే-త్వాం-కథంభూతం, ఓజః ప్రవృత్తిసామర్థ్యం సహో వేగః-బలం ధారణసామర్థ్యం-ప్రాణాదీనాం నిర్వాహకమిత్యర్థః-పురాణపురుషం జగత్కారణపురుషం -ప్రభవిష్ణుం జగద్రూపేణ ప్రభవనశీలం సమర్థం

దదృశుర్జనాః ॥ ౧౯ ॥ ఋక్షరాజబిలం భీమమంధేన తమసావృతమ్ । ఏకో వివేశ భగవానవస్థాప్య బహిః ప్రజాః ॥ ౨౦ ॥
తత్ర దృష్ట్వా మణిశ్రేష్ఠం బాలక్రీడనకం కృతమ్ । హర్తుం కృతమతిస్తస్మిన్నవతస్థేఽర్భకాంతికే ॥ ౨౧ ॥ తమపూర్వం నరం దృష్ట్వా ధాత్రీ చుక్రోశ భీతవత్ । తచ్ఛ్రుత్వాభ్యద్రవత్క్రుద్ధో జాంబవాన్బలినాం వరః ॥ ౨౨ ॥ స వై భగవతా తేన యుయుధే స్వామినాత్మనః । పురుషం ప్రాకృతం మత్వా కుపితో నానుభావవిత్ ॥ ౨౩ ॥ ద్వంద్వయుద్ధం సుతుములముభయోర్విజిగీషతోః । ఆయుధాశ్మద్రుమైర్దోర్భిః క్రవ్యార్థే శ్యేనయోరివ ॥ ౨౪ ॥ ఆసీత్తదష్టావింశాహమితరేతరముష్టిభిః । వజ్రనిష్పేషపరుషైరవిశ్రమమహర్నిశమ్ ॥ ౨౫ ॥ శ్రీకృష్ణముష్టినిర్ఘాతనిష్పిష్టాంగోరుబంధనః । క్షీణసత్త్వః స్విన్నగాత్రస్తమాహాతీవ విస్మితః ॥ ౨౬ ॥ జానే త్వాం సర్వభూతానాం ప్రాణ ఓజః సహో బలమ్ । విష్ణుం పురాణపురుషం ప్రభవిష్ణుమధీశ్వరమ్ ॥ ౨౭ ॥ త్వం హి విశ్వసృజాం స్రష్టా సృజ్యానామపి యచ్చ సత్ । కాలః కలయతామీశః పరమాత్మా తథాఽఽత్మనామ్ ॥ ౨౮ ॥ యస్యేషదుత్కలితరోషకటాక్షమోక్షైర్వర్త్మాదిశత్క్షుభితనక్రతిమింగిలోఽబ్ధిః । సేతుః కృతః స్వయశ ఉజ్జ్వలితా చ లంకా రక్షఃశిరాంసి భువి పేతురిషుక్షతాని ॥ ౨౯ ॥ ఇతి విజ్ఞాతవిజ్ఞానమృక్షరాజానమచ్యుతః । వ్యాజహార మహారాజ భగవాన్దేవకీసుతః ॥ ౩౦ ॥ అభిమృశ్యారవిందాక్షః పాణినా శంకరేణ తమ్ । కృపయా పరయా భక్తం మేఘగంభీరయా గిరా ॥ ౩౧ ॥ మణిహే

భవనశీలం వా-కారణత్వోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యసార్వశక్త్యాదియుక్తమిత్యర్థః-అధీశ్వరం సర్వాంతరాత్మానం - తత్ర దేవతావిశేషనిర్ధారణాయ విష్ణుమితి ※ ॥ ౨౭ ॥ ※ పురాణపురుషత్వే హేతుం వదన్ విశినష్టి ॥ త్వం హీతి ॥ విశ్వసృజాం మహదాదిపృథివ్యంతానాం తత్త్వానాం-స్రష్టా - అనేన నిమిత్తకారణముక్తం - ఉపాదానత్వమాహ-సృజ్యానాం మహదాదీనాం-యత్-సత్-ఉపాదానకారణం తదపి, త్వమేవ- ఉపాదానత్వప్రయుక్తం సార్వాత్మ్యమాహ ॥ కాల ఇతి ॥ కలయతాం పరిచ్ఛిందతాం సర్వం స్వవశీకుర్వతామితి యావత్- తేషాం - ఈశః ప్రభుః-కాలః సోఽపి త్వమేవ-తచ్ఛరీరక ఇత్యర్థః - తథా - ఆత్మనాం జీవానాం-పరమాత్మా అంతః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన ధర్తా- వ్యాప్యగతదోషైరస్పృష్టశ్చ జీవశరీరకశ్చేత్యర్థః ※ ॥ ౨౮ ॥ ※ యత ఏవంభూత-స్తతో-మమేష్టదైవతం శ్రీరఘునాథ ఏవ త్వమిత్యాహ ॥ యస్యేతి ॥ యస్య రఘుపతేః - ఈషద్-దుత్కలితః ఉద్దీపితః-యో-రోషః-తేన-యే-కటాక్షమోక్షాః- తైః-క్షుభితాః-నక్రాః గ్రాహాః-తిమింగిలా మహామత్స్యాశ్చ-యస్మిన్-సోఽబ్ధిః-వర్త్మ మార్గ-మదిశత్-దత్తవాన్ ॥ యేన-స్వయశసా « అధ్యయనేన వసతి » ఇతివద్ధేత్వర్థే తృతీయా స్వకీర్త్యర్థం-సేతుః కృతో నిర్మితః - యేన చ లంకా-ఉజ్జ్వలితా దగ్ధా-యస్యేషుభిః-క్షతాని ఛిన్నాని-రక్షసో దశకంఠస్య - శిరాంసి - భువి-పేతుః -స త్వమితి జాన ఇత్యన్వయః ※ ॥ ౨౯ ॥ ※ ఇతీతి ॥ ఇత్థం-విజ్ఞాతం-విజ్ఞానం విజ్ఞేయం-యేన-తమృక్షరాజానం-అనిత్యత్వాదార్షత్వాద్వా « రాజాహః » ఇతి సమాసాంతాభావః-వ్యాజహారోవాచ ※ ॥ ౩౦ ॥ ※ కథమిత్యత ఆహ ॥ అభిమృశ్యేతి ॥ శంకరేణ పాణినా-భక్తం- తమృక్షరాజ-మభిత-స్సంస్పృశ్య-పరయా నిరతిశయయా-కృపయోపలక్షితః-మేఘధ్వనివద్గంభీరయా-గిరా-ప్రాహ ※ ॥ ౩౧ ॥ ※ మణిహేతోరితి ॥ హే ఋక్షపతే-మణ్యర్థ-మిహ బిలం ప్రతి-వయ-మాగతాః- అవాప్తసమస్తకామస్య తవ కిం మణినేత్యాహ ॥

మిన్నాత్మేతి ॥ అమునా మణినా హేతునా - ఆత్మనో-యో-మమ-మిథ్యాభిశాపః మిథ్యాపవాదః - ప్రసక్త - స్త-మమునా-మణినై వ - విమృజన్ ॥ లక్షణ హేతో్వ ,, శిథిలశ్రాత్రాజితః-విమార్ష్టుమపనేతుమితియావత్-విమృజ-న్నహ మాగత - ఇతిశాబ్దయోజనా * ॥ ౩౨ ॥ * ఇతీతి॥ఇత్థ-ముక్తః - సజామ్బవాన్-మణినాసహ-సప్రసిద్ధః, జామ్బవాన్ జామ్బవతీ-ముపాయనార్థం-శ్రీకృష్ణాయ-సమర్పయామాస * ॥ ౩౩ ॥ * తతో-ఽనైశ్చ - మణిశ్రేష్ఠైః-పూజితో-భక్తవత్సలో-భగవాన్-తస్మై జామ్బవతే పరాముత్కృష్టాం, పునరావృత్తిరహితాం-ముక్తిం-దదౌ దాస్యామీతి సఙ్కల్పితవానిత్యర్థః-తదైవదదావితి నా * ॥ ౩౪ ॥ * అదృష్ట్వేతి ॥ బిలం -ప్రవిష్టస్య-శౌరేః-పునః-నిర్గమ-మదృష్ట్వా - ద్వాస్స్థాజనాః-ద్వాదశదినాని-ప్రతీక్ష్య - దుఃఖితాః-పురం ద్వారకాం-జగ్ముః * ॥ ౩౫ ॥ * నిశమ్యేతి ॥ దేవక్యాదయో-బిలా-దనిర్గతం-కృష్ణం-శ్రుత్వా అశోచన్ * ॥ ౩౬ ॥ * తే-దుఃఖితాస్సన్తః-సత్రాజితం-శపన్తః - కృష్ణప్రాప్తయే-మహామాయాం-దుర్గాం-ఉపతస్థుః అభజన్ * ॥ ౩౭ ॥ * తేషామితి॥స చ కృష్ణస్తేషాం-ప్రాదుర్బభూవ-కదా-తస్యాదేవ్యా-ఉపస్థానా-త్తయా-తాన్ప్రతి-ఆదిష్టా , ఆశిషః శ్రీకృష్ణం ద్రక్ష్యథేత్యేవం విధాః-యేషాం తేషాం సతాం-కథమ్భూతః-సిద్ధస్సాధితో-ఽర్థః మణ్యానయనరూపప్రయోజనం-యస్యసః-సదారః జామ్బవతీసహితః-అతఏవ-హర్షయన్ * ॥ ౩౮ ॥ * ఉపలభ్యేతి॥యథాలోకే-జనాః-మృతం-బన్ధుం-పున-రాగత-ముపలభన్తే-తద్వ-

తోఽరిహన్ప్రాప్తావయమృక్షపతేర్బిలమ్ । మిథ్యాభిశాపం ప్రమృజన్నాత్మనో మణినాఽమునా ॥ ౩౨ ॥ ఇత్యుక్తస్స్వాం దుహితరం కన్యాం జామ్బవతీం ముదా । అర్హణార్థం సమణినా కృష్ణాయోపజహార సః ॥ ౩౩ ॥ తతోఽనైశ్చ మణిశ్రేష్ఠైః పూజితో భక్తవత్సలః । తస్మై దదౌ పరాం ముక్తిం పునరావృత్తివర్జితామ్॥ ౩౪ ॥ అదృష్ట్వా నిర్గమం శౌరేః ప్రవిష్టస్య బిలం జనాః । ప్రతీక్ష్య ద్వాదశాహాని దుఃఖితాస్తే పురం యయుః॥ ౩౫ ॥ నిశమ్య దేవకీ దేవీ రుక్మిణ్యానకదున్దుభిః । సుహృదో జ్ఞాతయోఽశోచన్బిలాత్కృష్ణమనిర్గతమ్ ॥ ౩౬ ॥ సత్రాజితం శపన్తస్తే దుఃఖితా ద్వారకౌకసః । ఉపతస్థు*ర్మహామాయాం దుర్గాం కృష్ణోపలబ్ధయే॥ ౩౭ ॥ తేషాం తు దేవ్యుపస్థానాత్ప్రత్యాదిష్టాశిషాం స చ । ప్రాదుర్బభూవ సిద్ధార్థస్సదారో హర్షయన్ హరిః ॥ ౩౮ ॥ ఉపలభ్య హృషీకేశం మృతం పునరివాగతమ్। సహ పత్న్యా మణిగ్రీవం సర్వే జాతమహోత్సవాః॥ ౩౯ ॥ సత్రాజితం సమాహూయ సభాయాం రాజసన్నిధౌ । ప్రాప్తిం చాఖ్యాయ భగవాన్ మణిం తస్మై న్యవేదయత్ ॥ ౪౦ ॥ స చాతివ్రీడితో రత్నం గృహీత్వాఽవాఙ్ముఖస్తతః । అను*తప్యమానో భవనమగమత్స్వేన పాప్మనా॥ ౪౧ ॥ సోఽనుధ్యాయం * స్తమేవార్థం బలవద్విగ్రహాకులః । కథం మృజామ్యాత్మరజః ప్రసీదేద్వాఽచ్యుతః కథమ్॥ ౪౨ ॥ కిం కృత్వా సాధు మహ్యం స్యాన్న శపేద్వా జనో యథా । అదీర్ఘదర్శనం మూఢం మాం ధిగ్ద్రవిణలోలుపమ్॥ ౪౩ ॥ దాస్యే దుహితరం తస్మై స్త్రీరత్నం రత్నమేవ చ । ఉపాయోఽయం సమీచీనస్తస్య శాన్తిర్న చాన్యథా ॥ ౪౪ ॥ ఏవం వ్యవసితో బుద్ధ్యా సత్రాజిత్స్వసుతాం శుభామ్ । మణిం చ స్వయముద్యమ్య కృష్ణాయోపజహార హ॥ ౪౫ ॥ తాం సత్యభామాం భగవానుప

ధృషీకేశం-తత్రాపి, పత్న్యా సహితం-మణిః గ్రీవాయాం యస్య-త-ముపలభ్య-సర్వే-జాతమహోత్సవా ఆసన్ * ॥ ౩౯ ॥ * సత్రాజితమితి ॥ రాజ్ఞః ఉగ్రసేనస్య-సన్నిధౌ - ప్రాప్తిం మణిలాభప్రకార-మాఖ్యాయ-తస్మై సత్రాజితే, మణిం, న్యవేదయత్ అర్పయామాస * ॥ ౪౦ ॥ * సచేతి॥ స్వేన-పాప్మనా యాచ్ఞావైఫల్యకరణమిథ్యాపవాదావాదనాదిరూపేణా-నుతప్యమానః స్వగృహం, జగామ * ॥ ౪౧ ॥ * ససత్రాజి - త్తమేవా-ర్థమపరాధరూప-మనుచిన్తయన్-అఘమితిచ పాఠః-బలవతా భగవతా-యో-విగ్రహో విరోధ-స్తేన-ఆకులశ్చ-చిన్తయామాసేతి శేషః-చిన్తాప్రకారమేవాహ ॥ కథమితిసార్ధేన ॥ ఆత్మరజః స్వాపరాధం-మృజామ్యపనయామి-కథం వా-అచ్యుతః - ప్రసన్నో-భవేత్ * ॥ ౪౨ ॥ * కిం కృత్వా-కస్మిన్కర్మణికృత ఇత్యర్థః-సాధుభద్రం-స్యాత్ కథం చ - మాం, జనో - న శపేత్-మాం-ధిక్-అహంసిద్ధ్య ఇత్యర్థః-తత్ర హేతుం వదన్నాత్మానం విశినష్టి॥ అదీర్ఘదర్శనం దూరం పశ్చాదనభిజ్ఞం-మూఢం-మన్దమతిం -విత్తైకాసక్తమ్ * ॥ ౪౩ ॥ * ఇత్థం విచార్యనిశ్చినోతి॥ దాస్య ఇతి॥ స్త్రీరత్నం దుహితరం-రత్నం స్యమన్తకం చ - కృష్ణాయ-దాస్యామి-అన్యథా - యదిన దాస్యే ఇత్యర్థః-తస్యకృష్ణస్య-శాన్తిశ్చిత్తసమాధి-ర్నభవేత్ * ॥ ౪౪ ॥ * ఏవమితి॥ బుద్ధ్యా-వ్యవసితః-నిశ్చిన్వన్-శుభాం శుభలక్షణాం-స్వసుతాం సత్యభామాం-మణిం స్యమన్తకం చ ఉద్యమ్య ఉద్ధృత్యాదాయ వా, కృష్ణాయ, సమర్పయామాస * ॥ ౪౫ ॥ * తామితి॥ ఉపయేమే వివాహితవాన్

౪౨ ॥ శ్లో * పా ॥ ధ్యాయం స్తదేవాఘమ్.

కథంభూతాం.బహుభిఃకృతవర్మ శతధన్వాదిభిః-యాచితాం. రూపాదిభిరన్వితాంచ-తత్ర-రూపంసౌష్ఠవం - శీలంసుస్వభా
వః-గుణాఃప్రమదిమకరుణాదయః ॥ ౪౮ ॥ భగవానితి॥ ఉక్తిమేవాహ॥నమణిమితి॥ హేనృపసత్రాజిత-మణిం,నప్రతీచ్ఛా
మఃనప్రతిగృహ్ణామః-కిన్తు - స్త్రీరత్నమేవప్రతీచ్ఛామః-దేవభక్తస్య- తవైవ-మణి-రాస్తాంతిష్ఠతు,వయంతు-కేవలం - ఫలభా
గినః - దుర్భిక్షాదిశాన్తి రూపఫలభాగినః - యద్వా - తవాపుత్రత్వాత్త్వదీయంధనమస్మాకమేవేత్యస్తతఃఫలభాగినఇత్య
ర్థః ॥ ౪౯ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేషట్పఞ్చాశోఽధ్యాయః **

ఫలభాగినఇత్యుక్తం - తదేవదర్శయితుం మణికథాశేషమాహసప్తపఞ్చాశత్తమేన ॥ విజ్ఞాతార్థ ఇత్యాదినా ॥ వి
జ్ఞాతఃవిదితః - అర్థః-పాణ్డవాఃబిలద్వారేణజతుగృహాన్నిర్గతాఇత్యేవంవిధోఽర్థో - యేన-తథాభూతోఽపి - కేవలం-
ప్రాకృతలోకఇవ,పాణ్డవాన్ - కున్తీంచ-దగ్ధాన్‌జతుగృహేష్వితిశేషః, ఆకర్ణ్య-కుల్యకరణేకులోచితసంవ్యవహారార్థం-రా
మేణ-సహితః,కురూన్‌దేశాన్-యయౌ ॥ ౧ ॥ భీష్మంకృపమితి ॥ పాణ్డవేతరేషాంజతుగృహదుఃఖాభావాద్భీష్మాదీన్
సమాగమ్యేత్యుక్తం॥ తుల్యకష్టాన్-ఆత్మనాతుల్యదుఃఖాన్, హా కష్టందుఃఖంప్రాప్త-మిత్యేవం -తాన్ప్రత్యూచతుః,సాన్త్వ,
యామాసతుః ॥ ౨ ॥ జ్ఞాత్వేతి॥తదాఅక్రూరకృతవర్మాణౌ-భగవాన్,అధునా -అత్ర - నాస్తి,అయమేవావసర,ఇత్యేవమ
న్తరంసమయం,జ్ఞాత్వా,హేరాజన్‌శతధన్వాన-మూచతుః॥ఉక్తిమేవాహ॥ మణిరిత్యాదినాసపాదేన॥ నగృహ్యతే,త్వయేతి

మేవేయథావిధి । బహుభిర్యాచితాంశీలరూపౌదార్యగుణాన్వితామ్ ॥౪౮॥భగవానాహనమణింప్రతీచ్ఛా
మోవయంనృప । తవాస్తాం దేవభక్తస్యవయంతుఫలభాగినః॥ ౪౯ ॥ ********************
*********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,షట్పఞ్చాశోఽధ్యాయః **********
శ్రీశుకఉవాచ ॥ విజ్ఞాతార్థోఽపిభగవాన్దగ్ధానాకర్ణ్యపాణ్డవాన్ । కున్తీంచకుల్యకరణేసహరామోయయౌ
కురూన్॥౧॥భీష్మంకృపంసవిదురంగాన్ధారీంద్రోణమేవచ। తుల్యకష్టాన్‌సమాగమ్యహాకష్టమితిహోచతుః॥౨॥
జ్ఞాత్వాతదన్తరంరాజన్‌శతధన్వానమూచతుః । అక్రూరకృతవర్మాణౌమణిఃకస్మాన్నగృహ్యతే॥ ౩ ॥యోఽ
స్మభ్యంసంప్రతిశ్రుత్యకన్యారత్నంవిగర్హ్యనః । కృష్ణాయాదాన్నసత్రాజిత్కస్మాద్భ్రాతరమన్వియాత్॥
ఏవంభిన్నమతిస్తాభ్యాంసత్రాజితమసత్తమః । శయానమవధీల్లోభాత్సపాపఃక్షీణజీవితః॥ ౫ ॥ స్త్రీణాంవిక్రో
శమానానాంక్రన్దన్తీనామనాథవత్ । హత్వాపశుంసౌనికవన్మణిమాదాయజగ్మివాన్ ॥ ౬ ॥సత్యభామాచపి
తరంహతంవీక్ష్యశుచాఽర్పితా । వ్యలపత్తాతతాతేతిహాహతాస్మీతిముహ్యతీ ॥ ౭ ॥ తైలద్రోణ్యాంమృతం
ప్రాస్యజగామగజసాహ్వయమ్ । కృష్ణాయవిదితార్థాయతప్తాచఖ్యౌపితుర్వధమ్॥ ౮ ॥తదాకర్ణ్యేశ్వరౌరా
జన్ననుసృత్యనృలోకతామ్ । అహోనఃపరమంకష్టమిత్యస్రాక్షౌవిలేపతుః॥ ౯ ॥ ఆగత్యభగవాంస్తస్మాత్స
భార్యస్సాగ్రజఃపురమ్ । శతధన్వానమారేభేహన్తుంహర్తుంమణింతతః॥ ౧౦ ॥సోఽపికృష్ణోద్యమంజ్ఞాత్వాభీ

శేషః ॥ ౩ ॥ గర్హ్యత్వేహేతుః॥యఇతి॥యస్సత్రాజిత్,కన్యారత్నంసత్యభామా, మస్మభ్యంప్రతిశ్రుత్యదాస్యామీతి
ప్రతిజ్ఞాయ,నోఽస్మాన్విగర్హ్యఅనాదృత్య-కృష్ణాయా-దాదదౌ - అతః-మణిర్గ్రాహ్యఇతిభావః॥ననుజీవన్సత్రాజిత్కథంమ
ణిందాస్యతీత్యత్రోచతుః॥నేత్యాది ॥ సత్రాజిత్-కస్మాద్ధేతోః , భ్రాతరంప్రసేనం-నాన్వియాన్నానుగచ్ఛేత్-హన్తవ్యఏవ
సఇత్యర్థః ॥ ౪ ॥ ఏవమితి॥ఇత్థంతాభ్యాంఅక్రూరకృతవర్మభ్యాం - భిన్నాభేదితా-మతి-ర్యస్య-సో-ఽసత్తమః,పాపా
త్మా-శతధన్వా-క్షీణజీవితః-హేతుగర్భమిదం-తత్వాత్- లోభాన్మణిలోభా-చ్ఛయానం-సత్రాజితం,హతవాన్ ॥ ౫ ॥
స్త్రీణామితి ॥ యథా,సౌనికఃపశుహింసకః-పశుం-హన్తి-తద్వ-ద్ధత్వా, అనాథవత్,స్త్రీణాంసత్రాజిన్నారీణాం,విక్రోశ
న్తీనామాక్రోశన్తీనాంరుదన్తీనాంసతీనామేవ - మణి- మాదాయ-జగామ ॥ ౬ ॥ సత్యభామేతి ॥ శుచాశోకేనార్పితా
వ్యాప్తాముహ్యతీమన్ద్యామద్యమూర్ఛాంప్రాప్నువతీవ్యలపత్ , విలాపనప్రకారమేవాహ, తాతతాతేతి ॥ హాహతాస్మీ
తి ॥ ౭ ॥ తతో,మృతం-పితరం,తైలద్రోణ్యాంతైలకటాహే- ప్రాస్యనిధాయ-హాస్తినపురం,జగామ,తత్రాగత్య,వి
జ్ఞాతపితృమరణరూపార్థాయ-అజానతఇవస్థితాయ,కృష్ణాయ,పితు,ర్వధం ,శతధన్వకృత - మాచఖ్యౌ ॥౮ ॥ త,ద్వ్యా
ఖ్యానం-శ్రుత్వా,హేరాజన్, ఈశ్వరౌ రామకృష్ణౌ , నృలోకతామనుసృత్యనరచేష్టామభినయన్తావిత్యర్థః-అస్రాక్షౌఅశ్రు
పూర్ణనేత్రౌ,అహో,నోఽస్మాకం,పరమమనవధికం,కష్టందుఃఖం - ప్రాప్తం,ఇత్యేవం,విలేపతుఃవిలపితవన్తౌ ॥ ౯ ॥
తత,స్ససత్యభామ-స్సాగ్రజ,స్సభగవాన్,పురంద్వారకా ,మాగత్య,శతధన్వానం,హంతుం,తతశ్శతధన్వనో,మణిం,హర్తుం
చా,రేభేఉద్యుక్తవాన్ ॥ ౧౦ ॥ సోఽపిశతధన్వాఽపి-కృష్ణస్యో,ద్యమముద్యోగ-మాకర్ణ్య, ప్రాణపరీప్సయాప్రాణ

ఙరక్షిషయా,కృతవర్మాణం,సాహాయ్యం సహాయార్థం,అయాచత, సచకృతవర్మా అబ్రవీత్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ఉక్తిమేవాహ॥నా
హమితి॥ద్వాభ్యాం॥ హేలనం ప్రాతికూల్యం-నకుర్యాం , తత్ర హేతుమాహ ॥ కోన్వితి ॥ తయోః రామకృష్ణయోః,వృజినమప
రాధం,కుర్వన్,కోనుపురుషః, క్షేమాయకల్పేత క్షేమం ప్రాప్నుయాదిత్యర్థః నకో ఽపీతిభావః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁కింత్వయేత్థం దృష్ట
మిత్యత్రోదాహరణమాత్రమాహ ॥ కంసఇతి ॥ యస్మిన్ శ్రీకృష్ణే, ద్వేషాద్ధేతోః-శ్రియా రాజ్యశ్రియా, ప్రాణైశ్చేతి శేషః-త్యా
జితః-తథా-జరాసన్ధో ఽపిసప్తదశసఙ్ఖ్యకా-త్సంయుగా,ద్విరథః, శరీరమాత్రావశిష్టో-గతః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ఇత్థం- తేన-ప్రత్యా
ఖ్యాతః,అక్రూరం,సహాయ్యం,మయాచత॥ సోపీతి । సో ఽప్యక్రూరో ఽపి ఉక్తిమేవాహ కఇత్యాదినా ॥ ఆత్మనేనమఇత్యన్తే
న-ఈశ్వరయోః రామకృష్ణయోః,బలం జానన్ కః-పుమా,న్విరుధ్యేత,ఈశ్వరాభ్యామితి శేషః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁భవతో బలంవక్తుం
తావత్తస్యకృత్స్నజగదుదయవిభవలయలీలత్వమాహ ॥ యఇతి ॥ అవతిరక్షతి ॥ అజఃసృజ్యగతజన్మాదిస్పర్శరహితః, తేన-
కోవిరుధ్యేతేతిభావః॥సర్వేప్యేవం కింనవిదురిత్యత ఆహ॥చేష్టామితి॥ యస్యభగవతః,అజయా మాయయా-మోహితా, స్తస్య,
చేష్టాం విశ్వసృష్ట్యాదిరూపాం,నవిదుః , మోహితాజయేత్యత్రసన్ధిరార్షః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁బలంప్రపఞ్చయతి ॥ యఇతి॥యో
భగవాన్,బాల, స్తత్రాపిసప్తవర్షవయాస్సన్నేవ, శైలం గోవర్ధన, మేకేనైవ పాణినో,త్పాట్య,లీలయాదధార,యథా అ
ర్భక,శ్శిలీన్ధ్ర-ముత్పాట్య,ధరతి , తద్వత్,శిలీన్ధ్రం భూతాళకుసుమమ్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁అతస్సకేవలంనమస్కార్యఏవేత్యభి

తః ప్రాణపరీప్సయా । సాహాయ్యం కృతవర్మాణమయాచత సచాబ్రవీత్ ॥ ౧౧ ॥ నాహమీశ్వరయోః కుర్యాం
హేళనం రామకృష్ణయోః । కోను క్షేమాయ కల్పేత తయోర్వృజినమాచరన్ ॥ ౧౨ ॥ కంసస్సహానుగో ఽపేతో య
ద్ద్వేషాత్త్యాజితశ్శ్రియా । జరాసన్ధస్సప్తదశసంయుగాద్విరథో గతః ॥ ౧౩ ॥ ప్రత్యాఖ్యాతస్సచాక్రూరం పా
ర్ష్ణిగ్రాహమయాచత । సో ఽప్యాహ కో విరుధ్యేత విద్వానీశ్వరయోర్బలమ్ ॥ ౧౪ ॥ య ఇదం లీలయా విశ్వం సృజ
త్యవతి హన్త్యజః । చేష్టాం విశ్వసృజో యస్య న విదుర్మోహితా ఽజయా ॥ ౧౫ ॥ యస్సప్తహాయనశ్శైలము
త్పాట్యైకేన పాణినా । దధార లీలయా బాల ఉచ్ఛిలీన్ధ్రమివార్భకః ॥ ౧౬ ॥ నమస్తస్మై భగవతే కృష్ణాయాద్భుత
కర్మణే । అనన్తాయాదిభూతాయ కూటస్థాయాత్మనే నమః ॥ ౧౭ ॥ ప్రత్యాఖ్యాతస్స తేనాపి శతధన్వా మహామ
ణిమ్ । తస్మిన్న్యస్యాశ్వమారుహ్య శతయోజనగం యయౌ ॥ ౧౮ ॥ గరుడధ్వజమారుహ్య రథం రామజనార్దనౌ ।
అన్వయాతాం మహావేగైరశ్వై రాజన్గురుద్రుహమ్ ॥ ౧౯ ॥ మిథిలాయాముపవనే విసృజ్య పతితం హయమ్ । ప
ద్భ్యామధావత్సన్త్రస్తః కృష్ణో ఽప్యన్వద్రవద్రుషా ॥ ౨౦ ॥ పదాతేర్భగవాంస్తస్య పదాతిస్తిగ్మనేమినా । చ
క్రేణ శిర ఉత్కృత్య వాససోర్వ్యచినోన్మణిమ్ ॥ ౨౧ ॥ అలబ్ధమణిరాగత్య కృష్ణ ఆహాగ్రజాన్తికమ్ । వృథా హతశ్శ
తధనుర్మణిస్తత్ర న విద్యతే ॥ ౨౨ ॥ తత ఆహ బలో నూనం స మణిశ్శతధన్వనా । కస్మింశ్చిత్పురుషే న్యస్తస్తమన్వే
ష్టుం పురం వ్రజ ॥ ౨౩ ॥ అహం వైదేహమిచ్ఛామి ద్రష్టుం ప్రియతమం మమ । ఇత్యుక్త్వా మిథిలాం రాజన్ వివేశ య

ప్రాయన్నమస్కరోతి ॥ నమ ఇతి ॥ భగవతే షాడ్గుణ్యపూర్ణాయ , అతఏవ,అద్భుతమమానుషమ్మాద్దేవంచ,కర్మ,యస్య,తస్మై-
అనన్తాయ అపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావాయ ఆదిభూతాయ జగత్కారణభూతాయ , కూటస్థాయ స్వరూపతస్స్వభావత
శ్చనిర్వికారాయ,ఆత్మనే సర్వాన్తరాత్మనే,కృష్ణాయ,తస్మై,నమోనమః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ప్రత్యాఖ్యాత ఇతి ॥ తేనఅక్రూరేణా
ప్యేవం,ప్రత్యాఖ్యాతః,సశతధన్వా,మహామణిం,తస్మిన్నక్రూరేన్యస్యనిధాయ , అక్రూరాధీనం కృత్వేత్యర్థః,శతయోజనగం
శతయోజనైర్గన్తవ్యం దేశం,యయౌ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁తదా,గరుడోధ్వజే యస్మిన్,తం, రథ , మారుహ్య, హేరాజన్,మహావే
గైః,అశ్వైర్గమనసాధనైః,గురుద్రుహం శ్వశురహన్తారం,శతధన్వాన, మన్వయాతాం॥అన్వగచ్ఛతామ్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁మిథి
లాయామితి ॥ శతయోజనమాత్రగామిత్వాత్తతః పరం గన్తుమశక్తం-పతితం , హయమశ్వం,విసృజ్య,సన్త్రస్తః,పద్భ్యా,మ
ధావత్ , ఏవంధావన్తం,శతధన్వానం,రుషా , భగవానప్య,న్వధావత్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁పదాతేరితి॥తిగ్మనేమినా తీక్ష్ణధారే
ణ,చక్రేణ,తస్య,శిర-ఉత్కృత్యభిత్త్వా-తస్యవాససోరన్తరీయోత్తరీయయో -ర్మణిం,వ్యచినోత్ మృగయామాస-అక్రూరే మణి
రస్తీతిసర్వజ్ఞతయావిదిత్వా ఽపిరామవచనార్థం తథాకృతవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁తదాహ॥అలబ్ధమణిరితి ॥ నలబ్ధో-మణి,
ర్యేన,తథాభూతః-అగ్రజాన్తిక,మాగత్యో,వాచ॥ ఉక్తిమేవాహ॥వృథేతి,తత్ర, శతధన్వని ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ఏవంవక్ష్యతో ఽపి
స,బహో బలభద్రః,సర్వజ్ఞత్వాత్,తంకృష్ణ,మాహ॥నూనమితి॥నూనం-కస్మింశ్చి,త్పురుషే , మణిః-న్యస్తః,అత, స్తమన్వేష్టుం
స్వపురం,ద్వారకాం,గచ్ఛేతి॥౨౩॥ తతః పునః-సర్వజ్ఞస్యైవం చేష్టితం మద్వఞ్చనాయేతిగూఢమన్యురాహ ॥ అహమితి॥వైదే

హం జనకం ॥ ఇతీతి ॥ హే రాజన్, యదునన్దనో బలభద్రః ॥ ౨౪ ॥ మైథిలో జనకః, తం రామం, దృష్ట్వా, ప్రీతమానసః, సహసా, ఉత్థాయ, పూజార్హం, రామం అర్హణైః పూజాసాధనైః యథావిధి పూజయామాస ॥ ఉవాసేతి ॥ విభూ రామః, కతిచిత్సమాః వత్సరాన్, ఉషితవాన్ ॥ ౨౫ ॥ ప్రాసఙ్గికమాహ ॥ తత ఇతి ॥ ధృతరాష్ట్రస్యాపత్యం, సుయోధనః తదా, కాలే తద్భావసరే, తతో రామాత్, గదాం, అశిక్షత్, గదాధారణవిద్యాం గృహీతవానిత్యర్థః ॥ సుయోధనం విశినష్టి ॥ మానిత ఇతి ॥ ౨౬ ॥ సత్యభామామప్యవఞ్చయదిత్యాహ ॥ కేశవ ఇతి ॥ ఏత్యాగత్య, శతధన్వనో నిధనం వధం, మణేరలాభం చ, ప్రియాయాః సత్యభామాయాః, ప్రాహ ॥ ప్రియకృత్ ప్రియం కుర్వన్నివ ॥ ౨౭ ॥ తత ఇతి ॥ సుహృద్భిః, సహితో, భగవాన్ - హతస్య బన్ధోః శ్వశురస్య సత్రాజితస్య, క్రియా ఉత్తరక్రియాః, కారయామాస, కాస్తాః యాః, కారయామాసేత్యత్రాహ ॥ యా యాః క్రియాః, సాంపరాయికాః పరలోకహేతవః తా ఇత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ అక్రూర ఇతి ॥ ప్రయోజకౌ మణిహరణార్థం శతధన్వనః ప్రవర్తకౌ - హేతుగర్భమిదం - తత్త్వాత్ - భయేన - విత్రస్తౌ - కృతవేపనౌ - ద్వారకాయాః సకాశాత్ - వ్యూషతుః ప్రోషితవన్తౌ - తత్రాక్రూరః కృష్ణానుమత ఏవ గతః - కృతవర్మా తు భర్తృసఖపాతప్రాకట్యభయాదేవాపేక్షిత ఇతి గమ్యతే - కథమన్యథా సర్వజ్ఞేశ్వరవఞ్చనం తయోః సంభవతి ॥ ౨౯ ॥ తదేవం వారాణస్యాం దానపతిసమాఖ్యయా మణిహస్తేऽక్రూరే రుక్మవేదికైర్మహాధ్వరైర్యజమానే నివసతి సతి - కృష్ణేనైవ ప్రస్థాపితోऽక్రూర ఇతి కర్ణే కర్ణే జపతి సతి జనే - సత్యభామారామాదీనామప్యవిశ్వాసే జనసఙ్ఘప్రహాయాక్రూరమాహూయ సాక్షేపం కృష్ణః ప్రాహ - ఇదం చ భగవన్మతం సంగోప్య కేచన ఋషయః అక్రూరానయనే కారణాన్తరము

దునన్దనః ॥ ౨౪ ॥ తం దృష్ట్వా సహసోత్థాయ మైథిలః ప్రీతమానసః । అర్హయామాస విధివదర్హణీయం వై సమర్హణైః ॥ ఉవాస తస్యాం కతిచిన్మిథిలాయాం సమా విభుః ॥ ౨౫ ॥ తతోऽశిక్షద్గదాం కాలే ధార్తరాష్ట్రః సుయోధనః । మానితః ప్రీతియుక్తేన జనకేన మహాత్మనా ॥ ౨౬ ॥ కేశవో ద్వారకామేత్య నిధనం శతధన్వనః । అప్రాప్తిం చ మణేః ప్రాహ ప్రియాయాః ప్రియకృద్విభుః ॥ ౨౭ ॥ తతః స కారయామాస క్రియా బన్ధోర్హతస్య వై । సాకం సుహృద్భిర్భగవాన్యా యాః స్యుః సాంపరాయికాః ॥ ౨౮ ॥ అక్రూరః కృతవర్మా చ శ్రుత్వా శతధనోర్వధమ్ । వ్యూషతుర్భయవిత్రస్తౌ ద్వారకాయాః ప్రయోజకౌ ॥ ౨౯ ॥ అక్రూరే ప్రోషితేऽరిష్టాన్యాసన్వై ద్వారకౌకసామ్ । శారీరా మానసాస్తాపా ముహుర్దైవికభౌతికాః ॥ ౩౦ ॥ ఇత్యఙ్గోపదిశన్త్యేకే విస్మృత్య ప్రాగుదాహృతమ్ । మునివాసనివాసే కిం ఘటేతారిష్టదర్శనమ్ ॥ ౩౧ ॥ దేవేऽవర్షతి కాశీశః శ్వఫల్కాయాగతాయ వై । స్వసుతాం గాన్దినీం ప్రాదాత్తతోऽవర్షత్స్వకాశిషు ॥ ౩౨ ॥ తత్సుతస్తత్ప్రభావోऽసావక్రూరో యత్ర యత్ర హ । దేవోऽభివర్షతే తత్ర నోపతాపా న మారికాః ॥ ౩౩ ॥ ఇతి వృద్ధవచః శ్రుత్వా నైతావదిహ కారణమ్ । ఇతి దూతైస్సమానీయ ప్రాహాక్రూ

న్వర్ణయన్తి ॥ తద్దూషయితుమనువదతి మునిః ॥ అక్రూర ఇతి ॥ ప్రోషితే దేశాన్తరం గతే సతి - ద్వారకౌకసాం జనానాం - శారీరా మానసా ఇత్యాధ్యాత్మికతాపకీర్తనం - తత్ర - శారీరా వ్యాధయః - మానసా ఆధయః - దైవికా ఇత్యాధిదైవికతాపోక్తిః - భౌతికా ఇత్యాధిభౌతికస్య ॥ ౩౦ ॥ ఇతీతి ॥ అస్మాదక్రూరమానయామాసేత్యాదిః ఏవమన్యే ఋషయః, ఉపదిశన్తీత్యనువాదః ॥ అథ తద్దూషయతి ॥ అఙ్గేతి ॥ అఙ్గ హే రాజన్ ప్రాగుదాహృతం - శ్రీకృష్ణమాహాత్మ్యం, యత్ర యత్ర భగవాన్ వసన్ న తత్ర తాపత్రయసంభావనేత్యేవంవిధం - విస్మృత్య - తథోపదిశన్తీత్యర్థః - తదేవాహ ॥ మునివాసనివాస ఇతి ॥ మునీనాం స్వనివాసదేశేషు తాపత్రయనివర్తకానాం - వాసస్యాశ్రయభూతస్య శ్రీకృష్ణస్య - నివాసే సత్య - నిష్టదర్శనం దుఃఖోత్పత్తిః - దుఃఖసంభావనాऽపి తయా వత్ - కిం ఘటేత - న ఘటత ఏవేత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ అథాన్యదపి ఋషిమతం దూషయితుమనువదతి ॥ దేవ ఇత్యాదినా ॥ శ్రుత్వేత్యన్తేన ॥ శ్రుత్వేత్యనన్తరమతోऽక్రూరమానయామాసేతి శేషః ॥ వృద్ధవచఃప్రదర్శనమేవ దేవ ఇత్యాదినా - ఇతీత్యన్తేన ॥ పురా కిల - కాశిషు కాశీదేశేషు - దేవే పర్జన్యే - అవర్షతి సతి - తద్దేశాధిపతిః - స్వస్త్రా - గతాయ - శ్వఫల్కాయ - స్వసుతాం - గాన్దినీం - దదౌ - తతః - స పర్జన్యః - తద్దేశేష్వవర్షత్ ॥ ౩౨ ॥ తత్సుతః శ్వఫల్కస్య సుతః - తత్ప్రభావః పితృతుల్యప్రభావోऽక్రూరో - యత్ర యత్ర - వసతి - తత్ర తత్ర - దేవోऽభివర్షతే - న తత్రోపతాపా - మారికా అపమృత్యుహేతవశ్చ - సన్తి ॥ ౩౩ ॥ ఇత్యేవంవిధం - వృద్ధానాం - వచ - ఆకర్ణ్య - అక్రూరమానయామాసేతి ॥ తద్దూషయతి ॥ సత్యమేవం - తథాऽప్యేతావదేవ అక్రూరానవస్థానమాత్రమేవ - తత్ర వృష్ట్యుపతాపాద్యభావే చ న కారణం - కిన్తు - మణ్యవస్థానం చేతి ॥ ఇతి దూతైరితి ॥ ఇత్యేవం సత్యక్రూరే దేశాన్తరస్థే సతీత్యర్థః - దూతైరక్రూరం - సమ్యగానీయ - ప్రాహ ॥ స్వాభిమతానయనకారణం తు వక్ష్యమాణేన "కిన్తు మామగ్రజస్సమ్యఙ్న ప్రత్యేతి మణిం ప్రతి" ఇతి భగవద్వచనేనైవ స్ఫుటీభవిష్యతీత్యత్ర

నోక్తం ॥ యద్వా॥అద్భుతచేష్టితో భగవాన్ అక్రూరానయనార్థవ్యాజేన స్వనివాసభూతాయామపి ద్వారకాయాం తాపత్ర యముత్పాద్య-అఙ్గ హేఆర్య - హేసత్యభామే,అహో అక్రూరే ప్రోషితే సత్య - త్రి-తాపాః-ఉపస్థితాః-తథా హ్యా-న్యే జనాః- ప్రా-జ్ఞ యో-దాహృతం-మణిప్రభావ,మవిస్మృత్యై-వముపదిశన్తి ॥ మునిర్మననశీలో ఽక్రూర , స్తస్య-మణియుక్తస్య-నివా స-స్తన్నివాసే తత్సమీపనివాసదేశేఽపి - మణియుక్తాక్రూరనివాససమీపదేశేష్వ -రిష్టదర్శనం - నఘటత ఏవే-త్యుక్త్వా -తథై వ-దేవ ఇత్యాదిరూపం-వృద్ధవచ-శ్శ్రుత్వా-అక్రూరావస్థానమాత్ర మేవ-నకారణం కిన్తు - మణేరపి - త్యేవం రామాదివిశ్వా సార్థం-వృద్ధవచశ్చ-విమృశ్య దూతై-రక్రూర-మానయామాసేత్యాహ ॥ అక్రూర ఇత్యాదిభిః ॥ అస్మిన్పక్షే అవిస్మృత్యేతిచ్ఛే దః అరిష్టదర్శనమిత్యస్యానన్తర-మిత్యుక్త్వేతి శేషః- దేవోఽభివర్షతేత్రైత్యస్య కాశీదేశేష్విత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ కథమిత్యత ఆహ ॥ పూజయిత్వేతి ॥ఏనమక్రూరం-మభిభాష్య సంబోధ్య-విజ్ఞాతాఖిలచిత్తజ్ఞః సర్వాభిప్రాయజ్ఞః-యేపురుషాః-తే యే న-విజ్ఞాతాః-సతథా - బుద్ధిమత్పురుషాన్తర్గతవేదీ - మహాభాగవతస్యాస్య మయాదత్తేఽపేమణావపేక్షా నాస్త్యేవ-తస్మాదా హూతో మణినాసహైవాగత ఇతి జానన్నిత్యర్థః ॥ ౩౫ ॥ ఉక్తమేవాహ॥నన్వితిచతుర్భిః॥హేదానపతే. అక్రూరస్త్యైవ దంనామాన్తరం-స్యమన్తకమణిః-శతధన్వనా - త్వయి-నిహితః-అధునా - ఆస్తేచ నోఽస్మాకం-పూర్వమేవ శతధన్వనో వధా త్ప్రాగేవ-విదితః ॥ ౩౬ ॥ తతఃకిం,మత ఆహ॥ సత్రాజిత ఇతి ॥అనపత్యత్వాదపుత్రకత్వా-త్తస్య-దుహితుఃసుతాదౌహి త్రా-స్తస్య-అపస్తిలోదకాని - పిణ్డాంశ్చ -నినీయదత్వా-ఋణం - విముచ్యాపాకృత్య - అవశేషితం-సర్వం - దాయంరిక్థం- గృహ్ణీయుః - ఋణాపాకరణే యావదపేక్షితం తదతిరిక్తం సర్వమపుత్రస్య ధనం దౌహిత్రా గృహ్ణీయురితి శాస్త్రార్థ ఇత్య

రం జనార్దనః॥ ౩౪॥ పూజయిత్వాఽభిభాష్యైనం కథయిత్వా ప్రియాః కథాః। విజ్ఞాతాఖిలచిత్తజ్ఞః స్మయమా న ఉవాచ హ॥ ౩౫ ॥నను దానపతే న్యస్తస్త్వయ్యాస్తే శతధన్వనా । స్యమన్తకో మణిః శ్రీమాన్విదితః పూర్వమేవ నః॥ ౩౬ ॥ సత్రాజితోఽనపత్యత్వాద్గృహ్ణీయుర్దుహితుస్సుతాః । దాయం నినీయాపః పిణ్డాన్విముచ్యర్ణం చ శేషి తమ్॥ ౩౭ ॥ తథాఽపి దుర్ధరస్త్వన్యై స్త్వయ్యాస్తాం సువ్రతే మణిః । కిన్తు మామగ్రజస్సమ్యఙ్న ప్రత్యేతి మణిం ప్రతి॥ ౩౮ ॥దర్శయస్వ మహాభాగ బన్ధూనాం శాన్తిమావహ। అవిచ్ఛిన్నా మఖాస్తేఽద్య వర్తన్తే రుక్మవేదయః॥ ఏవం సామభిరాలబ్ధశ్శ్వఫల్కతనయో మణిమ్ । ఆదాయ వాససాచ్ఛన్నం దదౌ సూర్యసమప్రభమ్॥ ౪౦ ॥స్యమ న్తకం దర్శయిత్వా జ్ఞాతిభ్యో రజ ఆత్మనః। ప్రమృజ్య పాణినా భూయ స్తస్మై ప్రత్యర్పయత్ప్రభుః ౪౧ ॥ యస్త్వే తద్భగవత ఈశ్వరస్య విష్ణోర్వీర్యాఢ్యం వృజినహరం సుమఙ్గళం చ । ఆఖ్యానం పఠతి శృణోత్యనుస్మరేద్వా దు ష్కీర్తిం దురితమపోహ్య యాతి శాన్తిమ్ ॥ ౪౨ ॥ ***************************

******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,సప్తపఞ్చాశోఽధ్యాయః ********

శ్రీశుక ఉవాచ॥ఏకదా పాణ్డవాన్ద్రష్టుం ప్రతీతాన్పురుషోత్తమః । ఇన్ద్రప్రస్థం గతశ్శ్రీమాన్యుయుధానాదిభిర్వృ

ర్థః ॥ ౩౭ ॥ తథాఽపీతి॥తథాఽప్యేవం శాస్త్రార్థేఽపి-మణి-స్త్వయ్యేవాస్తాం తథైవ తిష్ఠతు నతు తద్దౌహిత్రైః గృహ్య త ఇత్యర్థః-తత్ర హేతుం వదన్మణిమక్రూరం చ విశినష్టి॥అన్యైర్ధర్తుమశక్యః - సువ్రతే-శోభనం వ్రతమాచారో- యస్మిన్-తస్మిన్ త్వయి-కిన్త్వ-గ్రజో రామః-మణిం ప్రతి - సమ్య-జ్న ప్రత్యేతి-నవిశ్వసితి - మణిమహమేవ తిరోధాపితవానిత్యాశఙ్కత ఇతి భావః- అతో-హే మహాభాగ్యవన్ - దర్శయస్వ- మణిమతి శేషః-శాన్తిం చిత్తసమాధిం - మావహ సంపాదయ ॥ నాస్తీతి మావోచ ఇ త్యాహ॥అవిచ్ఛిన్నా ఇతి॥యత-స్తే-స్వర్ణవేదయః-సంతతా - మఖాయజ్ఞాశ్చ-వర్తన్తే-ప్రవర్తన్తే-అతోఽస్త్యేవేత్యనుమినోమీ త్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ ఏవమితి॥ఇత్థం-సామోక్తిభి-రాలబ్ధః హృదిస్పృష్టః దదౌ-కృష్ణాయేతి శేషః ॥౪౦ ॥ స్యమన్తకమితి॥వి భుః శ్రీకృష్ణః-జ్ఞాతిభ్యో రామాదిభ్యః - ఆత్మనః స్వస్య-రజః మిథ్యాభిశాపం - ప్రమృజ్య అపాస్య-పాణినా స్వహస్తేనైవ-పునః- తస్మై అక్రూరాయ-మణిం-ప్రత్యర్పయద్దదౌ ॥ ౪౧ ॥ ఉక్తాఖ్యానకథనశ్రవణస్మరణాదిఫలం వదన్నిగమయతి॥యస్త్వితి॥ విష్ణో - ర్వీర్యైః ప్రభావప్రకాశనైరాఢ్యం యుక్తం -వదతాం,శృణ్వతాం-స్మరతాం చ-పాపహరం-అనేనానిష్టనివర్తకత్వ ముక్తం-సుమఙ్గళం మఙ్గళావహం చేత్యనేన ఇష్టప్రాపకత్వం -యః పుమా-నేవంవిధ-మాఖ్యానం - వదే-చ్ఛృణుయా - దనుస్మ రేద్వా-స-దుష్కీర్తిం-దురితం-చ-విరస్య- మనశ్శాన్తిం-ముక్తిసాధనభూతాం-యాతి ప్రాప్నోతి ॥ ౪౨ ॥ ఇతి శ్రీభాగవత చన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే సప్తపఞ్చాశోఽధ్యాయః ***************

అథ భగవతః కాళిన్దీమిత్రవిన్దానాగ్నజితీభద్రాలక్ష్మణానాం వివాహం వర్ణయత్యష్టపఞ్చాశత్తమేన - తావత్కాళిన్దీవి వాహోపోద్ఘాతమాహ ॥ ఏకదేత్యాదినా ॥ అథోపయేమ ఇత్యతః ప్రాక్తనేన॥ ప్రతీతాన్హృష్టా ఇతి శ్రుతానపి పునర్ద్రష్టుపదగృ

హోసరైవ్రదృష్టాన్-పాణ్డవాన్ - ద్రష్టుం- యుయుధానస్సాత్యకి-రాది ర్యేషాం, తైః - యదుభిః-పరివృతః-ఇన్ద్రప్రస్థం-యయౌ ॥ ౧ ॥ దృష్ట్వేతి॥పృథాయాఃకున్త్యాః-అపత్యాని-వీరాఃయుధిష్ఠిరాదయః - తమాగతం-కృష్ణం దృష్ట్వా-యుగప-దుత్తస్థుః-యథా,ప్రాణాన్ఇన్ద్రియాణి-ఆగతం-ముఖ్యం పఞ్చవృత్తిప్రాణ-మనూత్తిష్ఠన్తి,తద్వత్ ॥ ౨ ॥ పరిష్వజ్యేతి॥ప్రీతా-స్త్వమచ్యుత-మాలిఙ్గ్య - అచ్యుతస్యాఙ్గసఙ్గేన-హతాన్యే-నాంసిపాపాని-యేషాం- తే-పార్థా-స్తస్యా- సురాగేణసహితం-స్మితంయస్మిన్-తన్ముఖ-మవలోక్య-ముదంహర్షంప్రాపుః ॥ ౩ ॥ యుధిష్ఠిరస్యేతి॥ పాదాభివన్దనం కృత్వా- తయోరధికవయస్త్వాదితిభావః - ఫల్గునం అర్జునం-పరిరభ్యాలిఙ్గ్య - తస్యతుల్యవయస్త్వాత్-యమాభ్యాం యమళాభ్యాంనకులసహదేవాభ్యాం-అభివాదితఃనమస్కృతః-తయోర్న్యూనవయస్త్వాదితిభావః ॥ ౪ ॥ పరమాసనమితి ॥ కృష్ణాద్రౌపదీ-నవోఢా-నవమచిర-మూఢావివాహితా-అతఏవ-కిఞ్చి-ద్వ్రీడితాసతీ శనైః-ఆగత్య-కృష్ణ-మభ్యవన్దతనామ ॥ ౫ ॥ తథైవేతి॥ యథా కృష్ణ- స్తథా-సాత్యకిశ్చ - యథాయోగ్యం-పూజితః - బహుమతః-అభివన్దితశ్చ-నిషసాదోపవిష్టవాన్-తథా - అన్యేచయదవః-పార్థైః-పూజితాః-కృష్ణం-పరిత-ఉపాసత ॥ ౬ ॥ పృథామితి॥ పృథాంకున్తీంసమభ్యేత్య-కృత మభివన్దనం-యేన-సః, అతిస్నేహేనార్ద్రేనజలే, దృశౌ-యస్యా,స్తయా , పృథయా,అభిరమ్భితఃపరిష్వక్తః-పితృభగిన్యాపృథయా-పరిపృష్టాఃకుశలప్రశ్నవిషయాః , బాన్ధవావసుదేవాదయో , యస్యసః-సస్నుషాంపుత్రభార్యాసహితాం,తాంపృథా-మాపృ

తః॥ ౧ ॥దృష్ట్వాతమాగతంపార్థాముకున్దమఖిలేశ్వరమ్।ఉత్తస్థుర్యుగపద్వీరాఃప్రాణాముఖ్యమివాగతమ్॥ ౨ ॥ పరిష్వజ్యాచ్యుతంవీరా అఙ్గసఙ్గహతైనసః । సానురాగస్మితంవక్త్రంవీక్ష్యతస్యముదంయయుః॥ ౩ ॥యుధిష్ఠిరస్యభీమస్యకృత్వాపాదాభివన్దనమ్ । ఫల్గునంపరిరభ్యాథయమాభ్యామభివాదితః॥ ౪ ॥ పరమాసనమాసీనం కృష్ణాకృష్ణమనిన్దితా । నవోఢావ్రీడితాకిఞ్చిచ్ఛనైరేత్యాభ్యవన్దత॥ ౫ ॥తథైవసాత్యకిఃపార్థైఃపూజితశ్చాభివన్దితః । నిషసాదాసనేఽన్యేచపూజితాఃపర్యుపాసత॥ ౬ ॥పృథాంసమాగత్యకృతాభివన్దన స్తయాఽతిహార్ద్రార్ద్రదృశాఽభిరమ్భితః । ఆపృష్టవాంస్తాంకుశలంసహస్నుషాంపితృష్వసారంపరిపృష్టబాన్ధవః॥ ౭ ॥ తమాహప్రేమవైక్లబ్యరుద్ధకణ్ఠాఽశ్రులోచనా। స్మరన్తీతాన్బహూన్క్లేశాన్క్లేశాపాయాత్మదర్శనమ్॥ ౮ ॥తదైవకుశలంనోఽభూత్సనాథాస్తేకృతావయమ్ । జ్ఞాతీన్నస్స్మరతాకృష్ణభ్రాతామేప్రేషితస్త్వయా॥ ౯ ॥ న తేఽస్తిస్వఃపర ఇతివిశ్వస్యసుహృదాత్మనః । తథాఽపిస్మరతాంసర్వాన్క్లేశాన్హంసిహృదిస్థితః॥ ౧౦ ॥యుధిష్ఠిరఉవాచ ॥ కిన్నఆచరితంశ్రేయోనవేదాహమధీశ్వర ।యోగేశ్వరాణాందుర్దర్శోయన్నోదృష్టఃకుమేధసామ్॥౧౧॥ ఇతివైవార్షికాన్మాసాన్రాజ్ఞాసోఽభ్యర్థితస్సుఖమ్ । జనయన్నయనానన్దమిన్ద్రప్రస్థౌకసాంవిభుః॥ ౧౨ ॥ఏకదా

ష్టవాన్ కుశలంపప్రచ్ఛ ॥ ౭ ॥ తమితి॥ప్రేమ్ణా-వైక్లబ్యమధార్ష్ట్యం - తేన,రుద్ధః,కణ్ఠో,యస్యా,స్సా,అశ్రు,లోచనయోః-యస్యాస్సా - పృథా-తాన్ భూతపూర్వాన్ క్లేశాన్స్మరన్తీ , క్లేశాపాయాయాత్మానందర్శయతీతితథా , తం - కృష్ణంఆహ ॥ ౮ ॥ ఉక్తిమేవాహ॥తదైవేతి॥నోఽస్మాకం,కుశల,మభూత్, తథా,వయం- తేత్వయా-సనాథాశ్చ,కృతాః-కదా-యదా,జ్ఞాతీన్ బన్ధూ-న్నోఽస్మాన్-స్మరతా, త్వయా-మమభ్రాతాఅక్రూరః,ప్రేషితః ॥ ౯ ॥ జ్ఞాతీనిత్యనేనప్రాప్తాంమతాంవారయితుమాహ ॥ నేతి ॥ తేతవ-స్వః-పర-ఇతిచ-భ్రాన్తి-ర్నాస్తి-తత్ర హేతుః-విశ్వస్యేతి-జగత-స్సుహృచ్చ-ఆత్మాఅన్తరాత్మాచ,తస్య-కథంతర్హి యుష్మాన్స్మరామీత్యతఆహ॥తథాపీతి॥స్వపరభ్రాన్త్యభావేఽపి-స్మరతాంభక్తానాం-హృది,స్థిత-స్త్వం-శశ్వత్సదా-క్లేశాన్-హంసినాశయసి ॥౧౦॥ అథయుధిష్ఠిరఃప్రాహ॥కిమితి॥ హేఅధీశ్వర,అస్మాభిః ,కిం-పుణ్యం,చరితంకృత-మితి,నవేద్మి,కృతంపుణ్యామీదృశమితినవేద్మి కిన్తు,సామాన్యతోమహత్పుణ్యంకృతమేవేతితువేద్మీతిభావః - కుతః-యత్ యస్మాత్,యోగీశ్వరాణామపి-ద్రష్టు,మశక్యో-భవాన్,కుమేధసాంవిషయాసక్తచిత్తానామస్మాకం-దృష్టః ॥౧౧॥ ఇతీతి॥ ఇత్థం-రాజ్ఞాయుధిష్ఠిరేణా-భ్యర్థితోబహుమతః,సభగవాన్,వార్షికా-న్మాసాన్,సుఖంయథాతథా,న్యవసదితిశేషః ॥౧౨॥ కాళిన్దీదర్శనప్రసఙ్గమాహ॥ఏకదేతి॥తదైకదా , విజయోఽర్జునః,వానరోహనూమత్ప్రతికృతిః , ధ్వజే యస్మిన్-తం,రథమారుహ్య-అక్షయాఅక్షీణా,స్సాయకా,యయో,స్తౌ,తూణౌ ఇషుధీబా,దాయ,సన్నద్ధఃకవచితః - కృష్ణేనసహితో, విహర్తుం-నిర్జనం,వనం,ప్రావిశత్,వ్యాళాస్సర్పాః,గజావా,అయంవక్ష్యమాణకథాయాః " యదాచకృష్ణస్సందిష్ట ,, ఇత్యాదికాయాః

పార్థస్యేత్యుక్తాన్తః,ఖాణ్డవదహనాత్పూర్వం గాణ్డీవప్రాప్త్యనుపపత్తేః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ✽తత్రేతి॥తత్రవనే,శరైః-వ్యాఘ్రాదీ-నవిధ్యజ్జఘాన ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽తానితి॥తత్ర,మేధ్యాన్పవిత్రాన్-మృగా, న్రాజ్ఞేయుధిష్ఠిరాయ,కింకరాః,నిన్యుః ప్రాపయామాసుః- భక్ష్యార్థత్వేశఙ్కా-వ్యుదస్యతి , పర్వణ్యుపాగత ఇతి - పర్వప్రయుక్తకర్మణ్యుపస్థితేసతీత్యర్థః,తతః,తృష్ట్వ్రాభ్యాం అశనాయాపిపాసాభ్యాం,పరిశ్రాన్తో-బీభత్సుః అర్జునః,యమునాం,జగామ ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ఉపస్పృశ్యస్నాత్వా,మహారథౌకృష్ణార్జునౌ , విశదం,నిర్మలం , వారిజలం-పీత్వా,చారుసున్దరందృశ్యత ఇతితథా, తాం,చరన్తీం , కాంచిత్,కన్యాం,దదృశతుః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽తామితి॥సఖ్యాకృష్ణేన,ప్రేషితః , ఫల్గునోఽర్జునః శోభనా-ద్విజాఃదన్తాః,యస్యాః,రుచిరమాననంయస్యాః,స్తాం,వరమాకాఙ్క్షన్తీమివస్థితాం-ప్రమదోత్తమాం,పప్రచ్ఛ ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ప్రశ్నమేవాహ॥ కాత్వమితి ॥కస్యాసికస్యసంబన్ధిన్యసి,కింకర్తుమిచ్ఛసి,అహన్తు,పతిమిచ్ఛన్తీం-కన్యాం-త్వాం,మన్యే , హేశోభనే కథయ ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽అహమితి॥సవితురాదిత్యస్య,దుహితేతి కస్యాసీత్యస్యోత్తరం , కించికీర్షసీత్యస్యోత్తరమాహ॥ పతిమిత్యాది ॥ వరేణ్యంవరణీయం-విష్ణుం-పతిం-కామయమానా-పరమం-తపః ఆస్థితా ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽బహుషుసత్సుకింవిశేషేణవిష్ణుమేవకామయస ఇత్యత ఆహ॥ నాన్యమితి ॥ హేవీర-తంవిష్ణుం , ఋతేవినా,అన్యం,నవృణే తత్రహేతుంవదన్తితంవిశినష్టి,శ్రియోనికేతనంఆశ్రయం , శ్రీర్హి

రథమారుహ్యవిజయోవానరధ్వజమ్ । గాణ్డీవంధనురాదాయతూణీచాక్షయసాయకౌ॥ ౧౩ ॥సాకంకృష్ణేనసన్నద్ధోవిహర్తుంవిజనంవనమ్।బహువ్యాళమృగాకీర్ణంప్రావిశత్పరవీరహా॥ ౧౪ ॥తత్రావిధ్యచ్ఛరైర్వ్యాఘ్రాన్సూకరాన్మహిషాన్రురూన్ । శరభాన్గవయాన్ఖడ్గాన్హరిణాన్శశశల్యకాన్ ॥ ౧౫ ॥ తాన్నిన్యుః కింకరారాజ్ఞేమేధ్యాన్పర్వణ్యుపాగతే। తతఃతృట్పరిశ్రాన్తోబీభత్సుర్యమునామగాత్॥ ౧౬ ॥తత్రోపస్పృశ్యవిశదంపీత్వావారిమహారథౌ । కృష్ణౌదదృశతుఃకన్యాంచరన్తీంచారులోచనామ్॥ ౧౭ ॥తామాసాద్యవరారోహాంసుద్విజాంరుచిరాననామ్ । పప్రచ్ఛప్రేషితస్సఖ్యాఫల్గునఃప్రమదోత్తమామ్॥ ౧౮ ॥ కాత్వంకస్యాసిసుశ్రోణికుతోవాకించికీర్షసి । మన్యేత్వాంపతిమిచ్ఛన్తీంకన్యేకథయశోభనే॥ ౧౯ ॥కాళిన్ద్యువాచ ॥ అహందేవస్యసవితుర్దుహితాపతిమిచ్ఛతీ । విష్ణుంవరేణ్యంవరదంతపఃపరమమాస్థితా॥ ౨౦ ॥ నాన్యంవృణేపతింవీరతమృతేశ్రీనికేతనమ్ । తుష్యతాంమేసభగవాన్ముకున్దోఽనాథసంశ్రయః॥ ౨౧ ॥కాళిన్దీతిసమాఖ్యాతావసామియమునాజలే । నిర్మితేభవనేపిత్రాయావదచ్యుతదర్శనమ్॥ ౨౨ ॥తథాఽవదద్గుడాకేశోవాసుదేవాయసోఽపితామ్।రథమారోప్యతద్విద్వాన్ధర్మరాజముపాగమత్॥ ౨౩ ॥ యదాచకృష్ణస్సందిష్టఃపార్థానాంపరమాద్భుతమ్ । కారయామాసనగరంవిచిత్రంవిశ్వకర్మణా॥ ౨౪ ॥భగవాంస్తత్రనివసన్స్వానాంప్రియచికీర్షయా । అగ్నయేఖాణ్డవందాతుమర్జునస్యాససారథిః॥ ౨౫ ॥సోఽగ్నిస్తుష్టోధనుశ్చాదాద్ధయాన్శ్వేతాన్రథంనృప । అర్జునాయాక్షయౌతూణౌవర్మచాభేద్యమస్త్రిభిః॥ ౨౬ ॥ మయశ్చమోచితోవహ్నేస్సభాంసఖ్యఉపాహరత్ । యస్మిన్దుర్యోధనస్యాసీజ్జలస్థలదృశిభ్రమః ॥ ౨౭ ॥సతేనసమనుజ్ఞాతస్సుహృద్భిశ్చానుమోదితః । ఆయయౌద్వారకాంభూయస్సాత్యకిప్రముఖైర్వృతః॥ ౨౮ ॥అథోపయేమేకాళిన్దీంసుపుణ్యర్త్వృక్షఊర్జితే । వితన్వన్పరమానన్దం

సర్వోత్తమంతమేవాశ్రితవతీ , అతోఽహమపి-తమేవ-వృణే , ఇతిభావః , దుర్లభస్సకథంత్వయైకయాలభ్యేత ఇత్యత ఆహ॥తుష్యతామితి॥తత్రహేతుః, అనాథానామన్యనాథానాం సంశ్రయః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽అథకాత్వమిత్యస్యోత్తరమాహ॥కాళిన్దీతి॥పిత్రాసవిత్రా-యావ-దచ్యుతస్యశ్రీకృష్ణస్య,దర్శనం-తావ-న్నివసామి ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽తథేతి॥గుడాకేశోఽర్జునః,వాసుదేవార్థం,తాంకన్యాం ,రథ-మారోప్య-తద్భగవదభిప్రేతం-జానన్ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽అథార్జునాయగాణ్డీవాదిప్రదానాత్మకంభగవచ్చేష్టితమాహ ॥ యదాచేతి ॥ సన్దిష్టఃఆదిష్టః, పార్థైరితివిభక్తివిపరిణామః-కృష్ణఃప్రయోజకకర్తా-విచిత్రంనానావిధశిల్పోపేతం,అత్యాశ్చర్యం,నగరం-పార్థానామావాసార్థం , కారయామాస ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽తదా-స్వానాం ,ప్రియంకర్తుమిచ్ఛయా-తత్రనగరే నివసన్,అగ్నయే-ఖాణ్డవంనామవనం-దాతు-మర్జునస్య-సారథిర్బభూవ ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽స ఇతి॥సదగ్ధఖాణ్డవోఽగ్నిః,రతఏవ-తుష్టః, హేనృప,అర్జునాయ-ధనురాదీన్-దదౌ,అస్త్రిభిరస్త్రధారిభి-రభేద్యం,వర్మకవచమ్ ✽॥ ౨౬ ॥ ✽మయశ్చేతి॥మయఃఖాణ్డవవనవాసీ-వహ్నేస్సకాశా-న్మోచితః సఖ్యేఅర్జునాయ-సభా-ముపాహరద్దదౌ॥ తాంవిశినష్టి॥యస్యామితి ॥యస్యాంసభాయాం-జలస్థలమతిభ్రమః-జలేస్థలబుద్ధిః-స్థలేజలబుద్ధిః,ఇత్యేవంవిధో-యో-భ్రమః-స-బభూవ ✽॥ ౨౭ ॥ ✽స ఇతి సకృష్ణః- తేనార్జునేన-సమనుజ్ఞాతః-సుహృద్భిర్యుధిష్ఠిరాదిభిః-అనుమోదితశ్చ, భూయఃపునః ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽అథేతి॥ఊర్జితే గ్రహబలవతి-సుపుణ్యమనుకూల-మృతుంనక్షత్రం-యస్మిన్-తస్మిన్ సుముహూర్తే,స్వానాం-ద్వారకౌకసాం-పరమానన్దం-విస్తారయన్.

పరమం-మఙ్గళం,యస్య సః-వివాహితవాన్ ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ అథపఞ్చమంమిత్రవిన్దావివాహంప్రస్తౌతి ॥ విన్దానువిన్దావితి ॥ ఆవ న్త్యౌఅవన్తిరాజౌ-దుర్యోధనవశందుర్యోధనాధీనతాం,అనుగచ్ఛతఇతితథా-తౌ-స్వ్యషేధతాంన్యవారయతామ్ ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ రాజాధిదేవ్యాఇతి ॥ తథా-భగవాన్ పితృష్వసుఃస్వపితృభగిన్యాః - రాజాధిదేవ్యాః,తనయాం రాజ్ఞాం, పశ్యతాంసతామే వ-హేరాజన్,ప్రసహ్య,హృతవాన్ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ అథషష్ఠంనాగ్నజితీవివాహమనువర్ణయతి॥ కౌసల్యఃకోసలదేశాధిపతిః, అయోధ్యాధిపతిరిత్యర్థః,తస్య,దేవికా నిమతీ,సత్యానామ-కన్యా- అభూత్ , అన్వర్థంనామాన్తరమప్యాహ ॥ నాగ్నజితీతి॥ నగ్నజితోఽపత్యంస్త్రీ ,తథా- హేనృప ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ నేతి ॥ ఖలాన్దుర్వృత్తాన్-వీరాణాం,గన్ధమపినసహన్తఇతితథా, తాన్-వోఢుమశక్యాన్ గోవృషాన్,యో-జయతి-తేన-లభ్యాం . తాంనాగ్నజితీం-తాన్గోవృషాన్ , అజిత్వా- గాఅనుధా వమానానితిగోశబ్దాభిప్రాయః,వోఢుముద్వోఢుం,న శేకుఃనప్రబభూవుః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ తామితి॥ఏవంస్థితే-భగవాన్-తాం, వృషజిత్యైవ-లభ్యాం,శ్రుత్వా,కౌసల్యపురమయోధ్యాం జగామ ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ సఇతి॥ ప్రత్యుత్థాయా-సనాదిభిః,మహతా,అ ర్హణేనపూజాసాధనేన-పూజయ-న్నను మోదితశ్చభగవన్తం,నూహ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ ఉక్తింవివక్షుస్తావన్నాగ్నజిత్యాత్సాహ మనువర్ణయతి ॥ వరమితి ॥ నరేన్ద్రకన్యా,చకమేఅకామయత-కిమితి- అయమేవ-మమ-పతిర్భూయాత్-కథంమదిచ్ఛామాత్రే ణభూయాదితిస్వయమేవాశఙ్క్యకామయతే ॥ మేమమా - శివః-కామాఃఅమలాః-విర్విఘ్నాః-సత్యాస్సన్తీశ్చయథార్థాశ్చ-

స్వానాంపరమఙ్గళమ్ ॥ ౨౯ ॥ విన్దానువిన్దావావన్త్యౌదుర్యోధనవశానుగౌ । స్వయంవరేస్వభగినీంకృష్ణేసక్తాంన్యషేధతామ్॥ ౩౦ ॥ రాజాధిదేవ్యాస్తనయాంమిత్రవిన్దాంపితృష్వసుః । ప్రసహ్యహృతవాన్కృష్ణోరాజన్రాజ్ఞాంప్రపశ్యతామ్॥ ౩౧ ॥నగ్నజిన్నామకౌసల్యఆసీద్రాజాఽతిధార్మికః । తస్యసత్యాఽభవత్కన్యాదేవీనాగ్నజితీనృప॥ ౩౨ ॥ తాంనశేకుర్నృపావోఢుమజిత్వాసప్తగోవృషాన్ । తీక్ష్ణశృఙ్గాన్సుదుర్ధర్షాన్వీరగన్ధాసహాన్ఖలాన్ ॥ ౩౩ ॥ తాంశ్రుత్వావృషజిల్లభ్యాంభగవాన్సాత్వతాంపతిః । జగామకౌసల్యపురంసైన్యేనమహతావృతః॥ ౩౪ ॥సకోసలపతిఃప్రీతఃప్రత్యుత్థానాసనాదిభిః। అర్హణేనాపిగురుణాపూజయన్ప్రతినన్దితః॥ వరంవిలోక్యాభిమతంసమాగతంనరేన్ద్రకన్యాచకమేరమాపతిమ్ । భూయాదయంమేపతిరాశిషోఽమలాఃకరోతుసత్యాయదిమేధృతవ్రతా॥ ౩౬ ॥అర్చిత్వాపునరిత్యాహనారాయణజగత్పతే। ఆత్మానన్దేనపూర్ణస్యకరవాణికిమల్పకః॥ ౩౭ ॥యత్పాదపఙ్కజరజశ్శిరసాబిభర్తిశ్రీరబ్జజస్సగిరిశస్సహలోకపాలైః। లీలాతనుస్స్వకృతసేతుపరీప్సయాయఃకాలేదధత్సభగవాన్మమకేనతుష్యేత్॥ ౩౮ ॥శ్రీశుకఉవాచ ।తమాహభగవాన్కృష్ణఃకృతాసనపరిగ్రహః । మేఘగమ్భీరయావాచాసస్మితంకురునన్దన॥౩౯॥శ్రీభగవానువాచ । నరేన్ద్రయాచ్ఞాకవిభిర్విగర్హితారాజన్యబన్ధోర్నిజధర్మవర్తినః। తథాఽపియాచేతవసౌహృదేచ్ఛయాకన్యాంత్వదీయాంనహిశుల్కదావయమ్॥ ౪౦॥ రాజోవాచ।కోఽన్యస్తేఽభ్యధికోనాథకన్యాయా-ఈప్సితోవరః । గుణైకధామ్నోయస్యా

కరోతు-భగవాన్-ఇతిశేషః ॥ తత్రహేతుముద్భావయతి ॥ యద్యహం ధృతంవ్రతంయయాసా - కృతపుణ్యా - భవేయ-మిత్య ర్థః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ అథోక్తిమాహ ॥ అర్చిత్వేతి॥ యద్యపికోసలపతిః పాఞ్చాలస్యనైవాస్యరాజ్ఞో క్తేర్వ్యలాభ- స్తథాఽపి-వర మిత్యాదినాన్వవహితత్వాదవాప్తిస్తథాప్యుక్తం - పునశ్శబ్దోవాక్యాలఙ్కారే - హేనారాయణ - హే జగత్పతేస్వా- నన్దేనైవ - పూర్ణస్య - తవ - అల్పకఃతుచ్ఛోఽహం - కిం - కరవాణి . నకిమపిప్రియంకర్తుంశక్తఇ త్యర్థః ॥ యద్వా ॥ కింకరవాణకింకరోఽహం - అత - ఆజ్ఞాపయేత్యర్థః - ఆత్మనస్స్వాభావికకింకరతాంద్యోతయి తుంనారాయణేత్యాదిసంబోధనం - ఆత్మానన్దేనపూర్ణస్యేతివిశేషణంచేశ్వరగ - న్తవ్యం ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ అథపరత్వం వ్యనక్తి॥ యత్పాదేతి ॥ అబ్జజోబ్రహ్మా-స-రుద్రః-లోకపాలైశ్చ- సహితః -శ్రీఃలక్ష్మీశ్చ,శిరసా-యస్యతవ-పాదపఙ్కజరజో బిభర్తి-ఏకవచనంప్రత్యేకాభిప్రాయకం - నాహంనారాయణః- కింతు-యదుష్వవ్యతమ-ఇత్యతఆహ ॥ లీలాతనూరితి॥ స్వేన త్వయా-కృతాః-యే-ధర్మ సేతవోధర్మమర్యాదాః- తేషాం-పరిత్రాణేచ్ఛయా-కాలేధర్మజ్ఞానహానికాలే - లీలాతనూఃలీలావి గ్రహాన్ అనేనాకర్మవశ్యత్వముక్తం-దధత్ బిభ్రాణః-అనేననారాయణఏవసన్ధర్మపరిత్రాణాయయదుష్వవతీర్ణ ఇతి లబ్ధం-ఏవంవిధో-భగవాన్-మమ-కేనకైంకర్యేణ-తుష్టోభవేత్ ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ తమితి ॥ కృత-ఆసనపరిగ్రహో - యేన-సకృ ష్ణః-తంకౌసల్యం-హేకురునన్దన-స్మితేనసహితం-యథా-తథా-ప్రాహ ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ ॥ నరేన్ద్రేతి॥ హేనరేన్ద్ర యద్యపి స్వధర్మనిరతస్య రాజన్యబన్ధోఃక్షత్రియస్యయాచ్ఞా-విగర్హితానిన్దితా - ప్రతిషిద్ధేతియావత్-తథాపి సౌహృదేచ్ఛయా త్వద్బన్ధుత్వేచ్ఛయా-త్వదీయాం-కన్యాం- యాచే - శుల్కదాద్రవ్యాదిప్రదాః-నభవామః ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ ఇత్థముక్తఆహనగ్న

జిత్ కఇతి ॥ హేనాథ-తేత్వత్తః,అభ్యధికః-కన్యాయా-ఈప్సితో-వరః-కోవాఽస్తి - సన్తిబహవఇత్యతోవిశినష్టి॥గుణైకఇతి॥ గుణానాంకల్యాణానా-మేకమేవ-ధామస్థానం-తథాభూతాత్ - యస్యేత్యపేక్షయా-షష్ఠ్యన్తంవా- యస్యతవా-ఙ్గేవక్షసి-శ్రీర్లక్ష్మీరనపాయినీ నివసతి * ॥౪౧॥ *కిన్త్వితి-హేసాత్వతర్షభ-సమయఃభాషాబన్ధనం-కిమర్థం-పుంసాం-వరత్వేనాగతానాం సాఽపికిమర్థేత్యత్రాహ-కన్యాయా- వరః-అనురూప-స్తత్పరీప్సయా హేతుభూతయా * ॥౪౨॥ *కోఽసౌసమయ ఇత్యత్రతంవక్తుంతావత్తత్రాన్యేషా మసమర్థతామాహ ॥ సప్తేతి ॥ హేవీర-దుర్దాన్తాఃఅశిక్షితాః-దురవగ్రహాఃఅపరాయత్తాః-తత్రసదర్శనమాహ॥ఏతైరితి॥ఏతైఃగోవృషైః-భిన్నాని-గాత్రాణి-యేషాం-తథా - బహవః-ఏతాన్యోగృహ్ణాతితస్యేయంకన్యేతిభావః * ॥౪౩॥ *యదీతి ॥ అతో-యదీ-మే-వృషా-స్త్వయా - నిగృహీతా-స్స్యుస్తర్హి-భవానేవ-మమ-దుహితు-రభిమతో-వరః * ॥౪౪॥ *ఏవమితి ॥ పరికరముత్తరీయాదికం-లీలయైవేత్యనేనశ్రమాభావఉక్తః-తాన్వృషాన్ న్యగృహ్ణాత్ * ॥౪౫॥ *బద్ధ్వేతి॥దామభిఃరజ్జుభిః-భగ్నాఃదర్పాయేషాం-అతఏవ-హతం-ఓజోబలం-యేషాం,తాన్-వృషాన్ బధ్వా-వ్యచకర్షఆకృష్టవాన్-యథా-బాలో-బద్ధాన్ - దారుమయాన్, వృషాన్, వికర్షతి తద్వత్ * ॥౪౬॥ * తతఇతి ॥ తతో - వృషగ్రహణాత్ - ప్రీతఃపూర్వమేవప్రీతఃతతస్సుతరాంప్రీత ఇత్యర్థః - విస్మితశ్చ - రాజానగ్నజిత్ - ప్రభుః శ్రీ

ఙ్గేశ్రీర్వసత్యనపాయినీ ॥ ౪౧ ॥ కిన్త్వస్మాభిఃకృతఃపూర్వంసమయస్సాత్వతర్షభ । పుంసాంవీర్యపరీక్షార్థంకన్యావరపరీప్సయా ॥ ౪౨ ॥సప్తైతేగోవృషావీరదుర్దాన్తాదురవగ్రహాః।ఏతైర్భగ్నాస్సుబహవోభిన్నగాత్రానృపాత్మజాః ॥ ౪౩ ॥ యదీమేనిగృహీతాస్స్యుస్త్వయైవయదునన్దన। వరోభవానభిమతోదుహితుర్మేశ్రియఃపతే ॥ ౪౪ ॥ ఏవంసమయమాకర్ణ్యబధ్వా పరికరంవిభుః । ఆత్మానంసప్తధాకృత్వా న్యగృహ్ణాల్లీలయైవతాన్ ॥ ౪౫ ॥ బధ్వాతాన్దామభిశ్శౌరిర్భగ్నదర్పాన్హతౌజసః । వ్యచకర్షతథాబధ్వాబాలోదారుమయాన్యథా॥౪౬॥తతఃప్రీతస్సుతాంరాజాదదౌకృష్ణాయవిస్మితః।తాంప్రత్యగృహ్ణాద్భగవాన్విధివత్సదృశీంప్రభుః॥౪౭॥ రాజపత్న్యస్స్వదుహితుఃకృష్ణంలబ్ధ్వాప్రియంపతిమ్ । లేభిరేపరమానన్దంజాతశ్చపరమోత్సవః ॥ ౪౮ ॥శఙ్ఖభేర్యానకానేదుర్గీతవాద్యద్విజాశిషః । నరానార్యః ప్రముదితాస్సువాసస్స్రగలఙ్కృతాః ॥ ౪౯ ॥ దశధేనుసహస్రాణిపారిబర్హమదాద్విభుః । యువతీనాంత్రిసాహస్రంనిష్కగ్రీవసువాససామ్ ॥ ౫౦ ॥ నవనాగసహస్రాణినాగాచ్ఛతగుణాన్రథాన్ । రథాచ్ఛతగుణానశ్వానశ్వాచ్ఛతగుణాన్నరాన్ ॥ ౫౧ ॥ దంపతీరథమారోప్యమహత్యాసేనయావృతౌ । స్నేహవిక్లిన్న*హృదయోయాపయా†మాసకోసలః ॥ ౫౨ ॥ శ్రుత్వైతద్రురుధుర్భూపానయన్తంపథికన్యకామ్ । భగ్నవీర్యాస్సుదుర్మర్షాయదుభిర్గోవృషైఃపురా ॥ ౫౩ ॥ తానస్యతశ్శరవ్రాతాన్బన్ధుప్రియకృదర్జునః । గాణ్డీవీకాలయామాససింహఃక్షుద్రమృగానివ॥ ౫౪ ॥పారిబర్హముపానీయ ద్వారకామేత్యసత్యయా । రేమేయదూనామృషభోభగవాన్దేవకీసుతః ॥ ౫౫ ॥ శ్రుతకీర్తేస్సుతాంభద్రాముప

కృష్ణః-సదృశీంఅనురూపాం-తాంకన్యాం-యథావిధి-ప్రత్యగృహ్ణాదుపయేమఇత్యర్థః * ॥౪౭॥ *రాజపత్న్యఇతి ॥ దుహితుః-ప్రియం-పతిం-లబ్ధ్వా-రాజపత్న్యః-పరమానన్దం-ప్రాపుః-తదా-మహానుత్సవశ్చా-సీత్ * ॥౪౮॥ *ఉత్సవమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ శఙ్ఖేతి ॥ నేదుఃదధ్వనుః-తదా-గీతయుక్తాని- వాద్యాని-ద్విజానాం-ఆశిషఆశీర్వాదాశ్చ-నేదుః-శోభనై-ర్వాసోభిః స్రగ్భిశ్చ-లఙ్కృతా-ఆసన్నితిశేషః * ॥౪౯॥ *విభుర్నగ్నజిత్ - దశధేనూనాం-సహస్రాణి-పారిబర్హముపాయన-మదాత్-నిష్కగ్రీవా-స్సువాససశ్చ-తాసాం-యువతీనాందాసీనాం త్రిసహస్ర-మదాదిత్యనుషజ్గః * ॥౫౦॥ *నాగానాం గజానాం-సహస్రాణి-నాగాత్ నాగేభ్యః-శతగుణంశతగుణాన్నవలక్షాణి- రథాన్రథాద్రథేభ్యః-శతగుణాన్నవపద్మాన్, అశ్వాన్-నరాన్భృత్యాన్ * ॥౫౧॥ *దంపతీఇతి ॥ దంపతీనగ్నజిద్భార్యేతదా - రథ-మారోప్య,సభార్యం-కృష్ణమితిశేషః-స్నేహేన-ప్రక్లిన్నమార్ద్రం-హృదయం,యయో-స్తౌ-యాపయామాసతుఃగమయామాసతుః - యాపయామాసకోసల ఇతిపాఠేస్నేహప్రక్లిన్నహృదయఇతిపాఠ్యం-దంపతీనాగ్నజితీశ్రీకృష్ణౌ * ॥౫౨॥ *శ్రుత్వేతి ॥ ఏతద్భగవతోయానం-శ్రుత్వా-యదుభిర్గోవృషైశ్చ-సప్తభి-ర్భగ్నంవీర్యంయేషాం-తథాభూతా అపి-దుర్ధర్షాః -కన్యకాంనయన్తం-కృష్ణం-పథి రురుధుః * ॥౫౩॥ *తానితి ॥ శరసమూహాన్-సన్యతఃక్షిపతః- ప్రయుఞ్జానానితియావత్ - తాన్భూపాన్-బన్ధూనాంకృష్ణాదీనాం, ప్రీతికృదర్జునః-గాణ్డీవిధృతగాణ్డీవః, కాలయామాసపలాయయాంచక్రే, యథా, క్షుద్రమృగాన్,సింహస్తద్వత్ * ॥౫౪॥ *పారిబర్హం-శ్వశురదత్త-మేత్యఆగత్య, సత్యయానాగ్నజిత్యాసహ * ॥౫౫॥ *అథస్తమంవివాహ

---

౫౨ ॥ శ్లో *పా ॥ హృదయా ౫౨ ॥ శ్లో †పా ॥ మాసతుస్తదా.

మాహ ॥ శ్రుతకీర్తేరితి ॥ సన్తర్దన-ఆదిర్యేషాం,తైః-భ్రాతృభిః-దత్తాం-కైకయస్యాపత్యభూతాం, స్వపితృష్వసుఃశ్రుతకీర్తేస్సుతాం-భద్రాం నామ-కన్యా-ముపయేమే ✲ ॥ ౫౬ ॥ ✲ అష్టమంవివాహమాహ॥ సుతామితి ॥ మద్రదేశాధిపతేః, సుతాం శుభైః-లక్షణై-ర్యుక్తాం,లక్ష్మణాం నామ-కన్యాం,స్వయంవరే, అసహాయఏవసన్ , జహార , యథా,సుపర్ణోగరుత్మాన్,సుధాం,తద్వత్ ✲ ॥ ౫౭ ॥ ✲ ఇత్థంప్రధానపత్నీరుక్త్వా అథాన్యా అప్యాహ ॥ అన్యాశ్చేతి॥ కాస్తా ఇత్యత ఆహ ॥ భౌమమితి॥ భౌమంనరకాసురం,హత్వా,తన్నిరోధా,దానీతాః ✲ ॥ ౫౮ ॥ ✲ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే అష్టపఞ్చాశత్తమోఽధ్యాయః✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲

భౌమంహత్వా తన్నిరోధాదాహృతా ఇత్యుక్తం - తద్విస్తరబుభుత్సయా పృచ్ఛతి రాజా ॥ యథేతి ॥ యేనభౌమేన-తాః స్త్రియో-నిరుద్ధాః సభౌమః యథా యేనప్రకారేణ - హతః, చకారాద్యేనకారణేనేత్యపిబోద్ధవ్యం-త - దాచక్ష్వేత్యాహ ✲ ॥ ౧ ॥ ✲ ఆచష్టే॥ఇన్ద్రేణేతి॥ఇన్ద్రేణ-భౌమచేష్టితం-జ్ఞాపితస్సన్-ప్రాగ్జ్యోతిషపురం-యయౌ-ఇతిసంబన్ధః-కథంభూతేన - హృతంభౌమేనహృతం-ఛత్రం - యస్య -తేన - లోకపాలప్రధానత్వాదిన్ద్రస్యవరుణచ్ఛత్రహరణేఽపితస్యైవమానభఙ్గ ఇతితథోక్తం-హృతేకుణ్డలేయస్యాస్సా-బన్ధుర్మాతా అదితి - ర్యస్య-తేన-హృత - మమరాద్రిస్థానంమణిపర్వతాత్మకం-యస్య-తేన - సత్యభామాగృహే భగవన్తమిన్ద్ర ఆగత్య విజ్ఞాపితవాన్ ✲ ॥ ౨ ॥ ✲ తదా-తస్యాః కౌతుకాయత్తయా భార్యయా స

పయేమే పితృష్వసుః । కైకేయీం భ్రాతృభిర్దత్తాం కృష్ణస్సన్తర్దనాదిభిః ॥ ౫౬ ॥ సుతాం చ మద్రాధిపతేర్లక్ష్మణాం లక్షణైర్యుతామ్ । స్వయంవరే జహారైకస్సుపర్ణస్సుధామివ ॥ ౫౭ ॥ అన్యాశ్చైవంవిధా భార్యాః కృష్ణస్యాసన్ సహస్రశః । భౌమం హత్వా తన్నిరోధాదాహృతాశ్చారుదర్శనాః॥ ౫౮ ॥ ✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲✲
✲✲✲✲✲✲ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే, అష్టపఞ్చాశత్తమోఽధ్యాయః.✲✲✲✲✲✲

✲ నరకాసురవధారమ్భః. ✲

రాజోవాచ ॥ యథా హతో భగవతా భౌమో యేన చ తాః స్త్రియః । నిరుద్ధా ఏతదాచక్ష్వ విక్రమం శార్ఙ్గధన్వనః ॥ ౧ ॥ ఇన్ద్రేణ హృతఛత్రేణ హృతకుణ్డలబన్ధునా । హృతామరాద్రిస్థానేన జ్ఞాపితో భౌమచేష్టితమ్॥ ౨ ॥ సభార్యో గరుడారూఢః ప్రాగ్జ్యోతిషపురం యయౌ । గిరిదుర్గైశ్శస్త్రదుర్గైర్జలాగ్న్యనిలదుర్గమమ్ ॥ మురపాశాయుతైర్ఘోరైర్దృఢైస్సర్వత ఆవృతమ్ ॥ ౩ ॥ గదయా నిర్బిభేదాద్రీన్ శస్త్రదుర్గాణి సాయకైః । చక్రేణాగ్నిం జలం వాయుం మురపాశాంస్తథాసినా॥ ౪ ॥ శఙ్ఖనాదేన యన్త్రాణి హృదయాని మనస్వినామ్ । ప్రాకారం గదయా గుర్వ్యా నిర్బిభేద గదాధరః ॥ ౫ ॥ పాఞ్చజన్యధ్వనిం శ్రుత్వా యుగాన్తాశనిభీషణమ్ । మురశ్శయాన ఉత్తస్థౌ దైత్యః పఞ్చశిరా జలాత్॥ ౬ ॥ త్రిశూలముద్యమ్య సుదుర్నిరీక్షణో యుగాన్తసూర్యానలరోచిరుల్బణః । గ్రసంస్త్రిలోకీమివ పఞ్చభిర్ముఖైరభ్యద్రవత్తార్క్ష్యసుతం యథోరగః ॥ ౭ ॥ ఆవిధ్య శూలం తరసా గరుత్మతే నిరస్య వక్త్రైర్వ్యనదత్స పఞ్చభిః । స రోదసీ సర్వదిశోఽమ్బరం మహానాపూరయన్నణ్డకటాహమావృణోత్॥ ౮ ॥ తదాప

హాయయావితి ॥ యద్వా ॥ త్వదనుజ్ఞయైవత్వత్సుతంహనిష్యామీతీతిహాసేనోక్తంభూమ్యైవరందత్తంసత్యాపయితుంసత్యభామాయాభూమ్యంశత్వాత్తయా సహాయయావితి॥ యద్వా ॥నారదానీతపారిజాతైకకుసుమేరుక్మిణ్యైదత్తే సతికుపితాం సత్యభామాంసాన్త్వయితుంతుభ్యం పారిజాతతరుమేవ దాస్యామీతి ప్రతిశ్రుతమితిహరివంశే ప్రసిద్ధం - తదర్థం తాంనీతవానితి-గరుడారూఢ ఇత్యత్ర హేతుంవదన్ పురం విశినష్టి ॥ గిరీతి ॥ గిరిదుర్గైః-శస్త్రదుర్గైశ్చ-పలక్షితం-జలాగ్న్యనిలైశ్చ-పరితో వర్తమానైశ్చ దుర్గమం-ఘోరైః-దృఢైశ్చ- మురస్య-పాశైః-పరిత-ఆవృతమ్ ✲ ॥ ౩ ॥ ✲ గదయేతి-చక్రేణ సుదర్శనేన-అగ్నిజలవాయూ-న్నిర్బిభేద.అసినాఖడ్గేన ✲ ॥ ౪ ॥ ✲ మనస్వినాం స్వైరిణాం మురాదీనాం-హృదయాని - యన్త్రాణి - శఙ్ఖనాదేన ✲ ॥ ౫ ॥ ✲ పాఞ్చజన్యేతి-యుగాన్తాశనేః-ధ్వనివద్భీషణం-పాఞ్చజన్యధ్వని-మాకర్ణ్య ✲ ॥ ౬ ॥ ✲ త్రిశూలమితి యుగాన్తే, సూర్యాగ్న్యోరివ-రోచిర్దీప్తి - ర్యస్య-స-మురాసురః-అతఏవో-ల్బణోదుస్సహో దుర్నిరీక్షస్సన్ , త్రిశూల-ముద్యత్య-పఞ్చభిర్ముఖైః-త్రిలోకీం-గ్రసన్నివా-భ్యధావత్-యథోరగస్సర్పః-తార్క్ష్యసుతం గరుడం-తద్వత్ ✲ ॥ ౭ ॥ ✲ ఆవిధ్యేతి ॥ సముర-శ్శూల-మావిధ్యాలోల్య - తరసా బలేన-గరుడాయ - ప్రయుజ్య-పఞ్చభిర్వక్త్రైః- వ్యనదన్నాద-కిం కుర్వన్-రోదసీద్యావాపృథివ్యౌ - ఖమన్తరిక్షం లోకోపరితనమాకాశం - సర్వేషాం శ్రోత్రబిలం వా-దిగన్తరంచా-పూరయన్ - నాదేనేతి శేషః-కృత్స్నమప్య-ణ్డకటాహ-మావృణోత్ ✲ ॥ ౮ ॥ ✲ తదేతి॥తిస్రశ్శిఖాయస్య-త- ద్గరుడాయా-గచ్ఛ-త్త్రిశూలం ఓజసా బలేన-

శరాభ్యాం - త్రిధా-చిచ్ఛేద-తంమురంచ-ముఖేషు-తాడయామాస ॥ సో౽పిమురో౽పి-రుషా తస్మైకృష్ణాయ-గదాం-వ్యముఞ్చత్ప్రాయుఙ్క్త ❋ ॥ ౯ ॥ ❋తామితి॥ గదాగ్రజో-భగవాన్-స్వగదయా-తాంమురప్రయుక్తాం.ఆపతన్తీం-గదాం-మృధేయుద్ధే - సహస్రధా నిర్బిభేద,తతో-బాహూ-ఉద్ధృత్యా-భిధావతో-మురస్య - పఞ్చ-శిరాంస్య -జితోభగవాన్చక్రేణ-చిచ్ఛేద ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋వ్యసురితి॥నికృత్తాని-శీర్షాణిశిరాంసి-యస్యసః,అతఏవ-వ్యసుర్గతప్రాణో౽మ్భసిజలే-పపాత॥యథే-న్ద్రతేజసో-పలక్షితేన-వజ్రేణ-నికృత్తశృఙ్గో గిరి - స్తద్వత్ ॥ తస్యేతి ॥ తస్యమురస్యా-త్మజా-స్సప్త-పితు,ర్వధా- ద్దుఃఖితాః-ప్రతిక్రియార్థై - అమర్షజుషఃక్రోధావిష్టాః భౌమేన,ప్రేషితాః,ధృతాన్యాయుధానియైస్తేచ,మృధేయుద్ధే,నిమిత్తే, పీరనామానం-చమూపతిం-పురస్కృత్య - సముద్యతా ఆయత్తాః ,నిరగమన్నిర్గతాబభూవురితిసంబన్ధః॥ తానేవసప్తనిర్దిశతి ॥తామ్రఇతి ❋॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ❋ప్రాయుఙ్క్తేతి॥ఉల్బణా,స్తేతామ్రాదయఆసాద్యఅభ్యేత్య-రుషాక్రోధేనా-జితేకృష్ణే,శరాదీ,న్ప్రాయుక్తవన్తః-తథా-భగవాన్-స్వమార్గణైస్స్వశరై-స్తచ్ఛస్త్రజాలం- తిలప్రమాణశ-శ్చిచ్ఛేద-హేతివిస్మయే ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ తానితి ॥ నికృత్తాచ్ఛిన్నాని-శీర్షాదీని-యేషాంతాంస్తామ్రాదీ న్యమసదన-మనయత్ - వర్ష్మశరీరం - తచ్ఛోపాత్తాతిరిక్తప్రదర్శపరం-ఇదమర్థంపృథగన్వేతవ్యమ్ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋స్వానీకపానితి॥స్వాన్-కాంశ్చి-దనీకపాన్ సేనాపతీన్ - అచ్యుతస్యసాయకైః-

తద్వైత్రిశిఖంగరుత్మతేహరిశ్శరాభ్యామహనత్త్రిధౌజసా । ముఖేషుతంచాపిశరైరతాడయత్తస్మైగదాంసో౽పిరుషావ్యముఞ్చత ॥ ౯ ॥ తామాపతన్తీంగదయామృధేగదాంగదాగ్రజోనిర్బిభిదేసహస్రధా । ఉద్యమ్యబాహూనభిధావతో౽జితశ్శిరాంసిచక్రేణజహారలీలయా॥ ౧౦ ॥ వ్యసుఃపపాతామ్భసికృత్తశీర్షో నికృత్తశృఙ్గో౽ద్రిరివేన్ద్రతేజసా । తస్యాత్మజాస్సప్తపితుర్వధాతురాః ప్రతిక్రియామర్షజుషస్సముద్యతాః॥౧౧॥ తామ్రో౽న్తరిక్షశ్శ్రవణోవిభావసుర్వసుర్నభస్వానరుణశ్చసప్తమః । పీరంపురస్కృత్యచమూపతింమృధేభౌమప్రయుక్తానిరగుర్ధృతాయుధాః॥ ౧౨ ॥ ప్రాయుఞ్జతాసాద్యశరానసీన్గదాశ్శక్త్యృష్టిశూలాన్యజితేరుషోల్బణాః।తచ్ఛస్త్రకూటంభగవాన్స్వమార్గణైరమోఘవీర్యస్తిలశశ్చకర్త హ॥ ౧౩ ॥ తాన్పీరముఖ్యాననయద్యమక్షయం నికృత్తశీర్షోరుభుజాఙ్ఘ్రివర్ష్మణః॥ ౧౪ ॥ స్వానీకపానచ్యుతచక్రసాయకైస్తథానిరస్తాన్నరకోధరాసుతః । నిరీక్ష్యదుర్మర్షణఆస్రవన్మదైర్గజైః పయోధిప్రభవైర్నిరాక్రమత్ ॥ ౧౫ ॥ దృష్ట్వాసభార్యంగరుడోపరిస్థితంసూర్యోపరిష్టాత్సతటిద్ఘనంయథా । కృష్ణంసతస్మైవ్యసృజచ్ఛతఘ్నీంయోధాశ్చసర్వేయుగపచ్చవివ్యధుః ॥౧౬॥ తద్భౌమసైన్యంభగవాన్గదాగ్రజోవిచిత్రవాజైర్నిశితైశ్శిలీముఖైః । నికృత్తబాహూరుశిరోఘ్రివిగ్రహంచకారతర్హ్యేవహతాశ్వకుఞ్జరమ్॥ ౧౭ ॥ యానియోధైఃప్రయుక్తానిశస్త్రాస్త్రాణికురూద్వహ । హరిస్తాన్యచ్ఛినత్తీక్ష్ణైశ్శరైరేకైకశస్త్రిభిః ॥ ఉహ్యమానస్సుపర్ణేనపక్షాభ్యాంనిఘ్నతాగజాన్ ॥ ౧౮ ॥ గరుత్మతాహన్యమానాస్తుణ్డపక్షనఖైర్గజాః । పురమేవావిశన్నార్తానరకో యుధ్యయుద్యత ॥ ౧౯ ॥ దృష్ట్వావిద్రావితంసైన్యంగ

హతానితిశేషః - తథా-కాంశ్చి - న్నిరస్తాన్దూరతఃపాతితాంశ్చ-దృష్ట్వా - ధరాసుతోనరకః.దుస్సహః - స్రవ-న్మదో-యేషాంతైః-పయోధిప్రభవైఃపయోధ్యన్తర్ద్వీపజై-గ్గజైస్సహనిరాక్రమత్నిర్గతవాన్ ❋॥౧౫॥ ❋దృష్ట్వేతి ॥ యథా-సూర్యస్యో-పరిష్టాత్ ,తటితాసహితం , ఘనంనీలమేఘం.తద్వ-త్సభార్యం-గరుడోపరిస్థితంకృష్ణం-తత్ర-సూర్యస్థానీయోగరుడః-తటిత్స్థానీయాభార్యా - ఘనస్థానీయస్తుకృష్ణః - ఇతివివేకః - సభౌమ-స్తస్మైకృష్ణాయ-శతఘ్నీంశక్తివిశేషం,వ్యసృజత్ప్రాయుఙ్క్త, తథా , యోధాశ్చ,భౌమసంబన్ధినః,యుగప - త్ప్రవివ్యధుఃతాడయామాసుఃస్వస్వాయుధైరితిశేషః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ తదితి ॥ విచిత్రా-వాజాఃపత్రాణి-యేషాం , తై -ర్నిశితై -ర్బాణైః-నికృత్తా,బాహవ- ఊరవ,శ్శిరోధరా,విగ్రహోదేహశ్చయస్య-హతాఅశ్వాః, కుఞ్జరాశ్చ,యస్మిన్-తథాభూతం.తర్హ్యేవయదావివ్యధుః,తస్మిన్నేవక్షణే-చకార ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋యానీతి ॥ హేకురూద్వహేత్యత్యాశ్చర్యేసంబోధనం-తథాహి , తైర్యోధైర్యానిశస్త్రాణిప్రయుక్తాని - బహూనిప్పిస్త్రతాని తైః పూర్వమేవతత్సైన్యం,సర్వం,హత్వా, పశ్చా,త్తానిశస్త్రాణి, చిచ్ఛేద-తత్రాప్యేకైకంశస్త్రం, త్రిభిశ్శరైరితికథంభూతః పక్షాభ్యాం,గజాన్నిఘ్నతా-గరుత్మతో-హ్యమానః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋కించ॥గరుత్మతేతి ॥ గరుత్మతాకర్త్రా,తుణ్డాదిభిఃసాధనైః హతాఃతాడితాఃఅతఏవార్తాగజాఃపురంప్రాగ్జ్యోతిషపురం-వివిశుః. నరకస్తు-యుద్ధే-అయుధ్యత ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋దృష్ట్వేతి॥ విద్రావితంపలాయితం-గరుడేన-పీడితం,స్వకీయం - బల - మాలోక్య - భౌమ, స్తంగరుడం-శక్త్యా-ప్రాహరత్ తాంవిశినష్టి॥

యతః యయా శక్త్యా-వజ్రః-ప్రతిహతః ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ నేతి ॥ తయా శక్త్యా, తాడితోఽపి-గరుడో - నాకమ్పత-యథా-మాలయా-గజో-హత- స్తద్వత్ ॥ గరుడే- వ్యర్థోద్యమస్సన్, శూలమాదదే స్వీకృతవాన్ ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ తద్విసర్గాచ్ఛూలప్రయోగాత్పూర్వమేవ,హరిః-నరకస్య-శిర-శ్చక్రేణ-చిచ్ఛేద-కథంభూతేన , క్షురస్యేవ-నేమిః ధారా యస్య తేన ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ సకుణ్డలమితి ॥ కుణ్డలాభ్యాం సహితం-సున్దరేణ కిరీటేన-భూషితం శిరః. పృథివ్యాం,పతితం-స త్సమ్యగజ్వలత్ ॥ నరకసంబన్ధినో హాహేతి-ఋషయ స్తు-సాధు సాధ్వితూచుః . సురేశ్వరాస్తు కుసుమై-ర్వికిరన్తో.ముకున్దం తుష్టువుః ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ తతశ్చేతి॥ భూః భూమి -ర్నరకస్యమాతా-ప్రతప్తై-జామ్బూనదై,యాని,రత్నాని,తై -ర్భాస్వరే కుణ్డలే,తథా,వైజయన్త్యా,వనమాలయా సహ-ప్రాచేతసం వారుణం-ఛత్రం. మేర్వంశభూతం-మన్దరశిఖరం.మహామణించ-కృష్ణాయా,ర్పయామాస ✻ ॥ ౨౪ ॥ ✻ అస్తౌషీదితి ॥ హేరాజన్, దేవో,దేవవరైరర్చితశ్చ,తం,కృష్ణం,భక్త్యా,ప్రవణా,యా,ధీ స్తయో,పలక్షితా,తుష్టావ ✻ ౨౫ ॥ ✻ స్తుతిమేవాహ ॥ నమస్త ఇతి ॥ తావత్పరత్వభక్తానుగ్రహశీలత్వసర్వాన్తరాత్మత్వాదివిశిష్టం స్తువన్నమస్కరోతి ॥ దేవానామిన్ద్రాదీనాం - దేవో(బ్రహ్మా-తస్యేశ-భక్తేచ్ఛయా భక్తానుగ్రహేచ్ఛయా-ఉపాత్తరూపాయ గృహీతవిగ్రహాయ,తుభ్యం హేపరమాత్మన్,నమః ✻ ॥ ౨౬ ॥ ✻ పఙ్కజనాభాయేతి మన్త్రవిశేషేణ నమస్కరోతి ॥ నమ ఇతి ॥ పఙ్కజం చతుర్ముఖోత్పత్తిస్థానభూతం-నాభి,ర్యస్య, తస్మై,జగత్కారణభూతాయేతి భావః , అతఏవ,సత్కీర్తిమయ్యా,పఙ్కజమాలా యస్య,తస్మై-పఙ్కజనేత్రాయ , పఙ్కజవత్ప్రపన్నజనతాపత్రయోపశమననేత్రాయ,పఙ్కజవత్సౌగన్ధ్య సౌకుమార్యాదియుక్తాఙ్ఘ్రయే,అనేనభక్తైర్ధ్యేయత్వముక్తమ్ ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻ అథధ్యేయత్వసమనియతకారణత్వవిశిష్టం నమస్కరోతి ॥ నమో

రుడేనార్దితం స్వకమ్ । తం భౌమః ప్రాహరచ్ఛక్త్యా వజ్రః ప్రతిహతో యతః ॥ ౨౦ ॥ నాకమ్పత తయా విద్ధో మాలా
హత ఇవ ద్విపః । శూలం భౌమోఽచ్యుతం హన్తుమాదదే వితథోద్యమః ॥ ౨౧ ॥ తద్విసర్గాత్పూర్వమేవ నరకస్య
శిరో హరిః । అపాహరద్గజస్థస్య చక్రేణ క్షురనేమినా ॥ ౨౨ ॥ సకుణ్డలం చారుకిరీటభూషితం శిరః పృథివ్యాం పతి
తం సమజ్వలత్ । హాహేతి సాధ్విత్యృషయస్సురేశ్వరా మాల్యైర్ముకున్దం వికిరన్త ఈడిరే ✻ ॥ ౨౩ ॥ తతశ్చ
భూః కృష్ణముపేత్య కుణ్డలే ప్రతప్తజామ్బూనదరత్నభాస్వరే । సవైజయన్త్యా వనమాలయాఽర్పయత్ప్రా
చేతసం ఛత్రమథో మహామణిమ్ ॥ ౨౪ ॥ అస్తౌషీదథ విశ్వేశం దేవ దేవవరార్చితమ్ । ప్రాఞ్జలిః ప్రణతా రాజన్
భక్తిప్రవణయా ధియా ॥ ౨౫ ॥ భూరువాచ ॥ నమస్తే దేవదేవేశ శఙ్ఖచక్రగదాధర । భక్తేచ్ఛోపాత్తరూపాయ ప
రమాత్మన్నమోఽస్తు తే ॥ ౨౬ ॥ నమః పఙ్కజనాభాయ నమః పఙ్కజమాలినే । నమః పఙ్కజనేత్రాయ నమస్తే ప
ఙ్కజాఙ్ఘ్రయే ॥ ౨౭ ॥ నమో భగవతే తుభ్యం వాసుదేవాయ విష్ణవే। పురుషాయాదిబీజాయ పూర్ణబోధాయ తే
నమః ॥ ౨౮ ॥ అజాయ జనయిత్రేఽస్య బ్రహ్మణేఽనన్తశక్తయే । పరావరాత్మన్భూతాత్మన్పరమాత్మన్నమో

భగవత ఇతి ॥ భగవత ఇతి కారణత్వోపయుక్తగుణపూర్తిరుచ్యతే , ఆదిబీజాయ కారణాయ,అనేనసృష్టికారణత్వముక్తం,అథ స్థితికారణత్వమాహ , వాసుదేవాయ విష్ణవే పురుషాయేతి , స్థితిర్హి మన్వాద్యన్తఃప్రవేశస్వావతారాదిభిః , తత్ర వాసుదేవాయేత్యనేన వసుదేవపుత్రత్వాదిరూపస్వావతారేణ స్థితిరభిప్రేతా , పురుషాయేత్యనేన మన్వాదిపురుషశరీరాన్తఃప్రవేశేన,విష్ణవ ఇత్యనేన కృత్స్నజగదన్తరాత్మతయా చాభిప్రేతా.పూర్ణబోధాయేత్యనేన లయకారణత్వం సూచితం,ప్రళయదశాయాం స్వానన్దానుభవపూర్ణాయాసహాయత్వేన స్థితాయేత్యర్థః ✻ ॥ ౨౮ ॥ ✻ అథ కారణత్వప్రయుక్తవికారాదిదోషప్రసఙ్గం వారయన్నమస్కరోతి ॥ అజాయేతి ॥ అస్యజగతో,జనయిత్రే, అనేననిమిత్తకారణత్వముక్తం , ఉపాదానకారణత్వం త్వాదిబీజాయేతి పురస్తాదేవోక్తం-తథాఽప్య, జాయ కార్యగతోత్పత్త్యాదివికారరహితాయ , వికారాణాం స్వశరీరభూతప్రకృతిపురుషగతత్వాదితి భావః , నహి లోకే కించిదేవం దృష్టమిత్యేవంవిధదుర్ఘటత్వశఙ్కాం వ్యావర్తయతి ॥ అనన్తశక్తయ ఇతి॥ అనన్తా అపరిమితాః,శక్తయః స్వాసాధారణాః ,అగ్న్యాదేర్దాహకత్వాదయ ఇవ , యస్య , తస్మై, బ్రహ్మణ ఇతి దృష్టాన్తార్థం-యథా స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహత్త్వం త్వదసాధారణం , తథా కారణత్వమజత్వంచేతి,తర్హి జగదుపాదానత్వం కేనాకారేణేత్యపేక్షాయాం " నామరూపయోర్నిర్వహితా తే యదన్తరా తద్బ్రహ్మ ,, ఇతి శ్రుత్యుక్తవిధయా చిదచిద్గతనామరూపనిర్వాహకత్వోపయుక్తాన్తరాత్మత్వేనేత్యభిప్రేత్య సంబోధయతి ॥ పరావరాత్మన్ ఉచ్చావచజీవాన్తరాత్మన్, భూతాత్మన్ అచిదన్తరాత్మన్ - అచిదన్తరాత్మత్వం జీవసాధారణమితి తద్విశేషే పర్యవసాయయతి - పరమాత్మన్నితి - పరమాత్మశబ్దశ్చ గీతాచార్యేణ నిరుక్తః " యో లోకత్రయమావిశ్య బిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వర ,, ఇతి-జీవ ఆత్మాపి స్వాభావేన వ్యయాః

త్వంతుస్వహపతస్స్వభావతశ్చావ్యయ ఇత్యభిప్రేతమ్ * ॥ ౨౮ ॥ * ఉక్తనామభిరభిప్రేతమేవ కారణత్వం సువ్యక్తమాహ॥
త్వంవా ఇతి ॥ హేవిభో-తావ-త్త్వం - స్రష్టుమిచ్ఛుః-ఉత్కటం-రజో-బిభర్షి-రజోగుణప్రధానచతుర్ముఖాఖ్యదేహాననుప్రవేశే
నసృజసీత్యర్థః - జగతాం -వినాశాయసంహారాయ తమః ప్రధానకాగ్నిరుద్రాదీ - ననుప్రవిశసి తథా త్వేనవినాశయసీత్య-
ర్థః-స్థానాయస్థితయేతు- హేజగత్పతే - ఉత్కటం సత్త్వం - బిభర్షి - సత్త్వప్రధానమన్వాదిశరీరకోభూత్వాపాలయసీత్యర్థః-
నకేవలంసృష్ట్యాదివత్పాలనమపిసద్వారకమేవ అపిత్వద్వారకమపీత్యభిప్రాయేణవిశినష్టి ॥ అసంవృతః - అసంవృతోఽపిజీ
వాదిసంవరణరహితోఽపి - కేవలస్వావతారరూపేణాపి-పాలయసీత్యర్థః-ఉపాదానకారణత్వప్రయుక్తం కార్యానన్యత్వం
వక్తుం కారణత్వం నస్వరూపేణాపితు ప్రకృతిపురుషకాలవైశిష్ట్యరూపేణేత్యభిప్రేత్య కారణత్వావస్థాయాం ప్రకృత్యాదిశ
రీరకత్వమాహ ॥ కాలఇత్యాది ॥ ఇదంసామానాధికరణ్యం శరీరాత్మభావనిబన్ధనం-అతఏవ-స్వరూపతాదాత్మ్యనిబన్ధనత్వా
శఙ్కానిరాసాయవిశినష్టి ॥ పరఇతి ॥ పరోఽన్యః- సన్నిహితత్వాత్కాలాదేరన్యఇత్యర్థః “ ఐతదాత్మ్యమిదంసర్వం- తత్స
త్యం సఆత్మే ,, తివదయంనిర్దేశః * ॥ ౩౦ ॥ * అథకార్యానన్యత్వమాహ॥అహమితి॥అహంపృథివీ-పయోజలం జ్యోతిఃఏవ
ప్రదర్శనార్థమనలఇత్యుక్తం - అనిలఇతితత్కారణస్యాకాశస్యాప్యుపలక్షణం - మాత్రాణిగన్ధాదితన్మాత్రాణి - దేవాఇన్ద్రి
యాధిష్ఠితారఃదిగ్వాతాదయః - ఇన్ద్రియాణిజ్ఞానేన్ద్రియాణికర్మేన్ద్రియాణిచదశ - కర్తాదేహేఽహంబుద్ధిహేతుత్వాత్కర్తే
త్యహంకారోవివక్షితః-యద్వా - మహానితితత్కార్యస్యాహఙ్కారస్యాప్యుపలక్షణం-కర్తాజీవః “ కర్తాశాస్త్రార్థవత్త్వా,,
దితిసూత్రాత్,ఇత్యేవంవిధ-మఖిలం - చరాచరాత్మకం-జగత్ - అద్వితీయేస్వతుల్యవస్త్వన్తరరహితే - త్వయ్యేవప్రకృతిపు

స్తుతే॥ ౨౯ ॥ త్వం వై సిసృక్షూరజఉత్కటం ప్రభో తమో నిరోధాయ బిభర్ష్యసంవృతః । స్థానాయ సత్త్వం జగ
తో జగత్పతే కాలః ప్రధానం పురుషో భవాన్పరః॥ ౩౦ ॥ అహం పయో జ్యోతిరథానలోఽనిలో మాత్రాణి దేవా
మన ఇన్ద్రియాణి । కర్తా మహానిత్యఖిలం చరాచరం త్వయ్యద్వితీయే భగవన్నయం భ్రమః॥ ౩౧ ॥ తస్యాత్మజో
ఽయం తవ పాదపఙ్కజం భీతః ప్రపన్నార్తిహరోపసాదితః । తం పాలయైనం కురు హస్తపఙ్కజం శిరస్యము
ష్యాఖిలకల్మషాపహమ్॥ ౩౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇతి భూమ్యార్చితో వాగ్భిర్భగవాన్భక్తినమ్రయా । దత్త్వాఽభ
యం భౌమగృహం ప్రావిశత్సకలర్ద్ధిమత్॥ ౩౩ ॥ తత్ర రాజన్యకన్యానాం షట్సహస్రాధికాయుతమ్। భౌమాహృ
తానాం విక్రమ్య రాజభ్యో దదృశే హరిః॥ ౩౪ ॥ తం ప్రవిష్టం స్త్రియో వీక్ష్య వరవర్యం విమోహితాః । మనసా వ
వ్రిరేఽభీష్టం పతిం దైవోపసాదితమ్ ॥ ౩౫ ॥ భూయాత్పతిరయం మహ్యం ధాతా తదనుమోదతామ్ । ఇతి స
ర్వాః పృథక్కృష్ణే భావేన హృదయం దధుః ॥ ౩౬ ॥ తాః ప్రాహిణోద్ద్వారవతీం సుమృష్టవిరజోఽమ్బరాః । నర

రుషకాలశరీరకేత్వయ్యేవ - మృదిఘటఇవ వర్తతఇతి శేషః - అతో మృదయంఘటఇతివత్త్వదభిన్నమేవేత్యర్థః॥యద్వా ॥ఉపా
దానత్వం కాలాదివైశిష్ట్యరూపేణేత్యభిప్రాయేణకాలాదితాదాత్మ్యమాహ ॥ కాలఇతి ॥ తచ్చ తాదాత్మ్యం నస్వరూపాభే
దనిబన్ధనమిత్యభిప్రాయేణ తేభ్యోఽన్యత్వమాహ॥ పరఇతి ॥తర్హి కింనిబన్ధనమితిజిజ్ఞాసాయాం శరీరాత్మనిబన్ధనమిత్యుపపాద
యతి ॥ అహమితి ॥ త్వయ్యేవాన్తః ప్రవిశ్యధారకేఆత్మన్యవతిష్ఠత ఇత్యర్థః - పృథివ్యాదిషుస్వతన్త్రబుద్ధిస్తుభ్రమాత్మికేత్యా
హ॥ అయంభ్రమఇతి ॥అయం-పృథివ్యాదిషు స్వతన్త్రవస్తుత్వప్రత్యయో-భ్రమః భ్రమాత్మకఇత్యర్థః ॥ వ్యాసార్యైస్తు “ దే
హానాంజీవాభిమానభ్రమహేతుత్వాత్పృథివ్యాదితత్త్వజాతం భ్రమఇత్యుచ్యత ,, ఇతివ్యాఖ్యాతమ్ * ॥ ౩౧ ॥ * ఏవంస్తు
త్వాకిఞ్చిత్ప్రార్థయతే॥తస్యేతి ॥ అయంభగదత్తనామా,తస్యభౌమస్యాత్మజః-భీతస్సన్ , హేప్రపన్నార్తిహర-తవ-పా
దపఙ్కజ-ముపసాదితః - తంప్రపన్నమేనం-పాలయ , అముష్యభగదత్తస్యశిరసి-అఖిలాశుభహన్తృ-త్వత్కరపఙ్కజం-కు
రునిధేహి * ॥ ౩౨ ॥ * ఇతీతి॥ భక్త్యా, నమ్రా ప్రణతా -తయా- భూమ్యాకర్త్ర్యా,వాగ్భిఃసాధనభూతాభిరర్చితః-సకలా
ఋద్ధయఃభోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధయో,యస్మిన్సన్తీతి త-ద్భౌమస్యగృహం- ప్రావిశత్ * ॥ ౩౩ ॥ * తత్రేతి॥పరా
క్రమ్య-రాజభ్యో-భౌమేనాహృతానాం- రాజకన్యానాం - షట్సహస్రాణ్యధికాని యస్మిన్ , త - దయుతందశసహస్రాణి-
షోడశసహస్రాణీత్యర్థఃదదర్శ * ॥ ౩౪ ॥ * తమితి ॥ వరవర్యంవరశ్రేష్ఠం , తంకృష్ణం-దైవేనప్రాపితంభాగ్యలబ్ధమభీష్టం
పతిం-మేనిరే * ॥ ౩౫ ॥ * మననప్రకారమేవదర్శయతి ॥ భూయాదితి ॥ మహ్యంమమ - త-దస్మదభిమతం,ధాతాబ్రహ్మా-అ
నుమోదతాం అనుగృహ్ణాతు-సత్యాపయత్విత్యర్థః ॥ ఇతీతి ॥ పృథక్ప్రత్యేకం-భావేనోక్తాభిసన్ధినా , కృష్ణే-హృదయంచిత్తం-
దధుఃనిదధుః * ॥ ౩౬ ॥ * తా ఇతి॥విగతమాలిన్యాన్యమ్బరాణియాసాం-తాస్సుమృష్టాశ్చ-స్నాపితాః-ధౌతవస్త్రాద్యలఙ్కా
రితాశ్చేత్యర్థః ॥ నరయానైః శాన్దోళికాభిః-ద్వారకాంప్రతిప్రేషయామాస - మహాన్కోశోయేషాంతా-ననర్ఘాన్రథాదీ-న్స్వపు

లం ధనంచ - ప్రాహిణోత్ ప్రేషయామాస ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఐరావతేతి ॥ చత్వారోదన్తా యేషాం తాన్-తరస్వినః బలీయసః,ఐరావతకులోద్భవా-నతఏవ పాణ్డురాం-శ్చతుష్షష్టిసఙ్ఖ్యాకాన్- ప్రేషయామాస ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ గత్వేతి ॥ సప్రియస్సత్యభామాసహితః ఇన్ద్రాణ్యా శచ్యా-పూజితః - భార్యయా సత్యభామయా-చోదితః ప్రేరితః - పారిజాతంతరు-ముత్పాట్య-గరుత్మత్యారోప్య,సేన్ద్రాన్,దేవా , న్యుద్ధే నిర్జిత్య పురంద్వారకాం ప్రతి-ప్రాపయామాస ❁ ॥ ౩౯ ॥౪౦ ॥ ❁ సచతరుః,స్థాపితః,ఆలవాల,ఇతి శేషః,సత్యభామాయా- గృహారామే-శోభావహో - బభూవ-తస్య,సౌరభమకరన్దయోః,లోలుపాః,భ్రమరాః-స్వర్గా-దన్వగచ్ఛన్, సేన్ద్రైస్త్రిబుధైస్సాగ్నిర్జిత్యేతీన్ద్రకృష్ణయోః పారిజాతార్థస్సఙ్గ్రామఉక్తః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ నస్వేన్ద్రైః పరాజితః కిమకరోదత ఆహ ॥ యయాచేతి ॥ ఆనమ్య,ఇన్ద్రోమూర్ధానమితి కర్తృకర్మపదాధ్యాహారః , కిరీటాగ్రైః,పాదౌ-స్పృశన్,అర్థసాధనమాశ్రితజనాభిమతప్రయోజననిష్పాదకం-కల్పతరుం- యయాచే,తమేవంకృతవన్తమిన్ద్రం నిన్దతి ॥ సిద్ధార్థ ఇతి ॥ తావన్నిష్పన్నస్వప్రయోజన- స్సన్ననన్తర, మేతేన స్వప్రయోజనసాధకేన భగవతా,విగృహ్యతే,విరుధ్యతే,తత్సమనన్తరమేవ,మహాన్,యాఞ్చయా ప్రాప్తకల్పతరుత్వేనా-ఢ్యో,బభూవ ॥ తస్మాదహో , సురాణాం, తమః అహఙ్కార, మాఢ్యతాంచ-ధిక్,తదుభయం,నిన్ద్యమిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ అథ ఇతి ॥ అథ తతః,ఏకస్మిన్నేవముహూర్తే,నానాబహుష్వగారేషు-యావత్యః స్త్రియస్తావత్సు గృహేష్విత్యర్థః-తథా -తావన్తి-రూపాణి శరీరాణి,ధరతీతి తథాభూతః - తాష్షోడశసహస్రసఙ్ఖ్యాకాః-స్త్రియః

యానైర్మహాకోశాన్రథాంశ్చ ద్రవిణం మహత్ ॥ ౩౬ ॥ ఐరావతకులేభాంశ్చ చతుర్దన్తాం స్తరస్వినః । పాణ్డురాంశ్చ చతుష్షష్టిం ప్రేషయామాస కేశవః ॥ ౩౭ ॥ గత్వా సురేన్ద్రభవనం దత్త్వాదిత్యై చ కుణ్డలే । పూజితస్త్రిదశేన్ద్రాణ్యా మహేన్ద్ర్యా చ సప్రియః ॥ ౩౮ ॥ చోదితో భార్యయోత్పాట్య పారిజాతం గరుత్మతి । ఆరోప్య సేన్ద్రాన్విబుధాన్నిర్జిత్యోపానయత్పురమ్ ॥ ౪౦ ॥ స్థాపితస్సత్యభామాయా గృహోద్యానోపశోభనః । అన్వగుర్భ్రమరాస్స్వర్గాద్యద్గన్ధాస్వాదలంపటాః ॥ ౪౧ ॥ యయాచ ఆనమ్య కిరీటకోటిభిః పాదౌ స్పృశన్నచ్యుతమర్థసాధనమ్ । సిద్ధార్థ ఏతేన విగృహ్యతే మహానహో సురాణాంచ తమో ధిగాఢ్యతామ్ ॥ ౪౨ ॥ అథో ముహూర్త ఏకస్మిన్నానాగారేషు తాః స్త్రియః । యథోపయేమే భగవాంస్తావద్రూపధరోఽవ్యయః ॥ ౪౩ ॥ గృహేషు తాసామనపాయ్యతర్క్యకృన్నిరస్తసామ్యాతిశయేష్వవస్థితః । రేమే రమాభిర్నిజకామసంప్లుతో యథేతరో గార్హకమేధికాంశ్చరన్ ॥ ౪౪ ॥ స్వదారేషు పృథగ్భావో భక్తచిత్తానువర్తినః । అనన్తస్యాద్వితీయస్య కిం ను చిత్రం మురద్విషః ॥ యోగేశ్వరేశ్వరః కృష్ణో భక్తైర్ద్యాపి లక్ష్యతే । అన్తర్బహిస్సమన్తాచ్చ శతధా చ సహస్రధా ॥ ౪౫ ॥ ఇత్థం రమాపతిమవాప్య పతిం స్త్రియస్తా బ్రహ్మాదయోఽపి న విదుః పదవీం యదీయామ్ । భేజుర్ముదాఽవిరహమేధితయాఽనురాగహాసావలోకనవసఙ్గమజల్పలజ్జాః ॥ ౪౬ ॥ ప్రత్యుద్గమాసనవరార్హణపాదశౌచతామ్బూలవిశ్రమణవీజన

స్త్రీ-రుపయేమేఉదవోఢేతి భగవన్మహిమాతిశయోక్తిః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ అహో తాసాం భాగ్యమిత్యాహ ॥ గృహేష్వితి ॥ అతర్క్యాణ్యచిన్త్యాని చేష్టితాని-కరోతీతి తథా ॥ స భగవా-న్నిజధామ్నా స్వతేజసా - ఉపాత్తమనుజరూపత్వేఽప్యపరిత్యక్తస్వాసాధారణప్రభావేనేత్యర్థః , సంప్లుతో వ్యాప్తోఽపి , స్వానన్దానుభవపూర్ణోఽపి - వా - నిరస్తసామ్యాతిశయేషు - భోగ్యాదిసమృద్ధ్యా సమాభ్యధికరహితేషు - తాసాం - గృహేషు-అనపాయి అవిశ్లేషరహితో-ఽవస్థితః,ప్రాకృతజనవత్-గార్హ్యధర్మవాన్ గృహస్థధర్మవాం-శ్చరన్ అనుతిష్ఠన్-రమాభిః రమణీయాభిః-స్త్రీభిస్సహ రేమే ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ అతిచిత్రమేతదేకస్యానేకధాభవనమితి విస్మయమానం ప్రత్యాహ ॥ స్వదారేష్వితి ॥ అపరిచ్ఛిన్నస్య-సమాభ్యధికరహితస్య-స్వభక్తచిత్తానువర్తినో-మురారేః-స్వదారేషు-పృథగ్భావః ఏకదైవ తత్తదభిమతరూపధారణం - కిం-చిత్రం-తదద్భుతచేష్టితేషు నేదంచిత్రమిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ భక్తచిత్తానువర్తిన ఇతి విశేషణాభిప్రేతం వ్యనక్తి - అద్యాపి-న కేవలం తదైవ-అపి త్వధునాఽపి-యోగేశ్వరేశ్వరో యోగనిర్వాహకః - కృష్ణోఽన్తర్హృది,బహిః - సర్వత్రాపి-సమన్తాచ్చ-భక్తైః పరిపూర్ణభక్తియోగైః,శతధా,సహస్రధాచ-లక్ష్యతే ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ అథాహరహస్తాసాంవృత్తిక్రమమాహ ॥ ఇత్థమితి ద్వాభ్యాం ॥ రమాపతిం శ్రీకృష్ణం తం విశినష్టి ॥ యస్య శ్రీకృష్ణస్య సంబన్ధినీం-పదవీం మహిమానం-బ్రహ్మాదయోఽపి-న విదు-స్తం - పతి-మవాప్య-అవిరహమవిచ్ఛిన్నం - సంతతమితి యావ-త్తద్యథా తథా - వర్ధితయా - ముదా - అనురాగసహితో హాస-స్తత్పూర్వకావలోకశ్చ - తత్పూర్వకో నవసఙ్గమశ్చ - తత్రజల్పాః నర్మవచనాని - తేషు - లజ్జాం - భేజుః ప్రాపుః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ కించ - ప్రత్యుద్గమేతి ॥ దాస్య-శ్శతాని-యాసాం,తథాభూతా అపి - స్వయమేవ-విభోర్భర్తుః - ప్రత్యుద్గమాదిభిః-దాస్యం-విదధుశ్చ

త్రకః-తత్ర-ప్రత్యుద్గమః-ప్రత్యుత్థానం- ఆసనవరార్హణమాసనశ్రేష్ఠసమర్పణం-పాదశౌచంపాదప్రక్షాళనం-విశ్రమణంపాదసంవాహనాదినాశ్రమాపహరణమ్ ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఏకోనషష్టితమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథభగవతోరుక్మిణ్యాసహప్రేమకలహంవర్ణయతిషష్టితమేన ॥ కర్హిచిదితి ॥ భైష్మీరుక్మిణీ,జగద్గురుం-స్వపర్యఙ్క-స్థం తత్రాపి-సుఖంయథాతథా-ఆసీనం-సఖీజనైస్సహితా-వ్యజనేనచామరేణ - పర్యచరదుపచచార ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ ఏతదేవప్రపఞ్చయతి ॥ యస్త్వితి ॥ ఉపాసాంచక్రేఈశ్వరమిత్యన్తేన ॥ తావజ్జగద్గురుత్వంప్రపఞ్చయతి ॥ యస్త్వితి॥సృజతిసావనోపయుక్తకరణకళేబరాదిప్రదానేనహితంకరోతి॥ అత్తిసంహరతి ॥ సంసరతాంజీవానాం ప్రళయముఖేనవిశ్రాన్తిరూపహితంకరోతి-అవతిపాలయతి॥అనిష్టనిరసనేష్టప్రాపణరూపహితంకరోతీతిభావః॥కించ॥సేతూనాంస్వకృతధర్మమర్యాదానాం గోపీథాయరక్షణాయ,యదుషు-జాతః-కథంభూతోఽపిఅజోఽపికర్మాయత్తోత్పత్తిరహితోఽపి-స్వేచ్ఛయా-యదువ్వజతీర్ణ ఇత్యర్థః॥గురుత్వంహితైకకారిత్వం - ఏవంజగద్గురురితిభావః-యఏవంవిధ-స్తమీశ్వర-ముపతస్థ-ఇతియచ్ఛబ్దస్యసంబన్ధః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ అథస్వతల్పస్థమిత్యుక్తతల్పంవర్ణయితుంతావత్తల్పాశ్రయమన్తర్గృహంవర్ణయతి ॥ తస్మిన్నితిత్రిభిః ॥ తచ్ఛబ్దః ప్రసిద్ధిపరః-తృతీయాన్తానాంవిరాజన ఇత్యనేనాన్వయః - భ్రాజన్తిభ్రాజమానానిముక్తాదామాని-తేషాం-విలమ్బా-యస్మిన్

గన్ధమాల్యైః । కేశప్రసాధకశయనస్నపనోపహారైర్దాసీశతాఅపివిభోర్విదధుస్స్మదాస్యమ్॥ ౪౫ ॥ ❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఏకోనషష్టితమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋

❋ శ్రీరుక్మిణీకృష్ణయోఃపరస్పరసల్లాపఘట్టః ❋

శ్రీశుకఉవాచ ॥ కర్హిచిత్సుఖమాసీనంస్వతల్పస్థంజగద్గురుమ్ । పతింపర్యచరద్భైష్మీవ్యజనేనసఖీజనైః॥ ౧ ॥ యస్త్వేతల్లీలయావిశ్వంసృజత్యత్త్యవతీశ్వరః । సహిజాతస్స్వసేతూనాంగోపీథాయయదుష్వజః॥ ౨ ॥తస్మిన్నన్తర్గృహేభ్రాజన్ముక్తాదామవిలమ్బినా। విరాజితేవితానేనదీపైర్మణిమయైరపి॥ ౩ ॥మల్లికాదామభిర్దివ్యైర్ద్విరేఫకుల❋నాదితైః । జాలరన్ధ్రప్రవిష్టైశ్చగోభిశ్చన్ద్రమసోఽమలైః॥ ౪ ॥పారిజాతవనామోదవాయునోద్యానశోభినా । ధూపైరగరుజై రాజన్జాలరన్ధ్రవినిర్గతైః॥ ౫ ॥పయఃఫేననిభేశుభ్రేపర్యఙ్కేకశిపూత్తమే।ఉపతస్థేసుఖాసీనంజగతామీశ్వరంపతిమ్ ॥ ౬ ॥ వాలవ్యజనమాదాయరత్నదణ్డంసఖీకరాత్ । తేనవీజయతీదేవీ ఉపాసాంచక్రఈశ్వరమ్ ॥ ౭ ॥ సోపాచ్యుతంక్వణయతీమణినూపురాభ్యాం రేజేఽఙ్గుళీయవలయవ్యజనాగ్రహస్తా । వస్త్రాన్తగూఢకుచకుఙ్కుమశోణహారభాసానితమ్బధృతయాచపరార్ధ్యకాఞ్చ్యా ॥ ౮ ॥ తాంరూపిణీంశ్రియమనన్య † గతింనిరీక్ష్య యాలీలయాధృతతనోరనురూపరూపా । ప్రీతస్స్మయన్నలకకుణ్డలనిష్కకణ్ఠ

తేన-వితానేనఉల్లోచేన- మణిమయైరపి, దీపైరిత్యర్థః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ ద్విరేఫాణాంభ్రమరాణాం-కులేనసమూహేన-నాదితైః-మల్లికాదామభిశ్చ-విరాజితఇత్యన్వయః- నాదితఇతిపాఠాన్తరం - తదా-సౌరభలోభభ్రమద్భ్రమరకులైః-నాదితేతత్రహేతుర్మల్లికాదామభిర్ధూపైశ్చ విరాజితఇతిఅరుణైఃఔదయకాలికత్వాదితిభావః ॥ జాలరన్ధ్రద్వారా- అన్తఃప్రవిష్టైశ్చన్ద్రమసో-గోభిఃకిరణైశ్చ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ ఉద్యానవనే శోభతేరోచతేఇతితథా- తేన-పారిజాతవనామోదేన-యుక్తేన-వాయునా-అగరుజైరగరుకాష్ఠజైః-గవాక్షరన్ధ్రవినిర్గతైః ధూపైశ్చ,హేరాజన్ ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ అథతల్పంవర్ణయతి ॥ పయఃఫేనేతి॥ దుగ్ధఫేనవన్మృదులే-ధవళేచ-పర్యఙ్కే-య- కశిపూత్తమమాస్తరణశ్రేష్ఠం-తస్మిన్ , సుఖంయథాతథా,ఆసీనం,పతిం-ఉపతస్థేసన్నిధిమవాపేత్యర్థః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ రత్నమేవ-దణ్డస్థానీయం-తదాకారంచ - యస్య-త-ద్వాలవ్యజనంచామరం సఖ్యాః,కరాద్ధస్తా-దాదాయ-తేనవాలవ్యజనేన-వీజయన్తీదేవీరుక్మిణీ - ఉపాసాంచక్రే-తమేవపశ్యన్త్యవతస్థఇత్యర్థః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ తాదాత్వికీంతామనువర్ణయతి ॥ సేతి॥సారుక్మిణీ-ఉపాచ్యుతం అచ్యుతసమీపే మణిమయనూపురాభ్యాం , క్వణయతీధ్వనిముత్పాదయన్తీ అఙ్గుళీయాదయోఽగ్రహస్తేహస్తాగ్రేయస్యాస్సా - వస్త్రాన్తేన గూఢయోఃస్థగితయోః-కుచయోః కుఙ్కుమేన-శోణో-యో-హారః-తస్య-భాసాదీప్త్యా,నితమ్బయోః,ధృతయా-పరార్ధ్యయాఅనర్ఘ్యయా-కాఞ్చ్యాచ-రేజే ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ తామితి ॥ తాంరుక్మిణీం,నిరీక్ష్య-ప్రీతో,హరిః-స్మయన్నీషద్ధసన్ , ఆబభాషేఉవాచే-తిసంబన్ధః-కథంభూతాం రూపిణీంమనుష్యరూపధారిణీం-శ్రియం - మహాలక్ష్మీం-నవిద్యతేఅన్యఃపతిః-ప్రత్యవతారంయస్యాస్తాం-అనన్యగతిమితిపాఠాన్తరం తదా

౪ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ నాదితే.   ౯ ॥ శ్లో † పా ॥ అనన్యపతిమ్

సవిభ్యతేల అన్యాగతిః పాత్రీభూతిః యస్యాస్తాం, అనన్యపాత్ర్యామిత్యర్థః ధృతతనోః ఉపాత్తమనుష్యరూపస్య, హరేః ర్యా-అనురూపా-తాం అలకైః కున్తలైః - కుణ్డలాభ్యాం నిష్కేణ పతకాఖ్యభూషణేన చ-అలఙ్కృతేన కణ్ఠేన-చతుర్భిః-శోభితే-వక్త్రే ఉల్లసన్తీ స్మితమేవ సుధా, యస్యాస్తాం-యద్వా, అలకకుణ్డలనిష్కాణి - యథాస్థానం కణ్ఠవక్త్రయోః, యస్యాస్తాం-అనేన అనపాయినోః శ్రీశ్రీపత్యోర్వక్ష్యమాణో వివాదః కేవలం నృలోకవిడమ్బనాయేతి సూచ్యతే ॥ ౯ ॥ భాషణమేవాహ ॥ రాజపుత్రీత్యాదిభిరేకాదశభిః ॥ తాన్ స్వస్యాస్త్రాముపచరన్తీమనన్యయా స్నేహనాజ్ఞస్రత్ర్యకోపచారాన్నివర్తయన్ ప్రియయా హే రాజపుత్రి-లోకపాలానామివ విభూతిరైశ్వర్యం- యేషాం-మహాన్ ప్రభావో, యేషాం భోగ్యాదిసమృద్ధిమద్భిః-లోకపాలవిభూతిభిరిత్యస్యైవ ప్రపఞ్చః, శ్రీమద్భిః రూపాదిభిరుర్జితైః ఉత్కృష్టైః-భూపైః త్వమీప్సితా - రూపం సౌన్దర్యమౌదార్యం వదాన్యత్వం బలం శత్రుపరిభవసామర్థ్యం, ఇదం సర్వం వస్తుగత్యా ఆత్మన్యస్థమిత్యభిప్రేతం-శబ్దతస్త్వపరిత్యాజ్యత్వే తాత్పర్యమ్ * ॥ ౧౦ ॥ * తానితి॥ తానేవంవిధాన్, అర్థినో యాచమానాన్ ప్రాప్తానాగతాన్, స్మరేణకామేన-దుష్టో మదో యేషాం తాన్, చైద్యాదీన్, త్వం, పిత్రా, భ్రాత్రా చ దత్తాసతీ, సమానననురూపాన్, కస్మాద్ధేతోః, న వవృషే న వృతవత్యసి నో వవృష ఇతి పాఠే, అర్థినో హిత్వేతి పాఠ్యం-తాన్, హిత్వా, నోఽస్మాన్, కస్మాద్ధేతోః, వృతవత్యసీత్యర్థః అతస్త్వం మన్దేతి భావః తత్ర హేతుం వదన్నాత్మానం విశినష్టి ॥ అసమానితి ॥ అననురూపానిత్యర్థః బహువచనం కోపాపాదనార్థం ॥ అస్మాసు త్వదనురూపః కోఽధునా వావరణీయోఽస్తీతి "న తత్సమశ్చాభ్యధికశ్చ దృశ్యతే" ఇతి శ్రుత్యుక్తవిధయా సర్వోత్తమం మాం కస్మాద్ధేతోః వృతవత్యసి తం హేతుం ఆవయోః లక్ష్మీనారాయణయోరనపాయిత్వరూపం జానాస్యేవేతి హార్దో భావః * ॥ ౧౧ ॥ * అసమత్వమేవ ప్రపఞ్చయితుం విశినష్టి ॥ రాజభ్య ఇతి ॥ హే సుభ్రు, రాజభ్యో జరాసన్ధాదిభ్యో, బిభ్యతః, భీతా, నత ఏవ, సముద్రం, శరణం గృహం, ప్రాప్తాన్, సముద్రాన్తర్ద్వీపమావాసస్థానత్వేనాశ్రితానిత్యర్థః-హార్దభావపక్షే తు-అబిభ్యత ఇతి చ్ఛేదః ॥

వక్త్రోల్లసత్స్మితసుధాం హరిరాబభాషే ॥ ౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ రాజపుత్రీప్సితా భూపైర్లోకపాలవిభూతిభిః ।
మహానుభావైః శ్రీమద్భీ రూపౌదార్యబలోర్జితైః ॥ ౧౦ ॥ తాన్ప్రాప్తానర్థినో * హిత్వా చైద్యాదీన్స్మరదు
ర్మదాన్ । దత్తా భ్రాత్రా స్వపిత్రా చ కస్మాన్నో † వవృషేఽసమాన్ ॥ ౧౧ ॥ రాజభ్యో బిభ్యతః సుభ్రు సముద్రం శరణం
గతాన్ । బలవద్భిః కృతద్వేషాన్ప్రాయస్త్యక్తనృపాసనాన్ ॥ ౧౨ ॥ అస్పష్టవర్త్మనాం పుంసామలోకపథమీ

మామాశ్రితస్త్వం త్వదానయనకాలే కిం త్వయా న దృష్టమితి భావః - సముద్రం శరణం గతానిత్యస్యాయం భావః ॥ త్వత్పిత్రా క్షీరసాగరగతసముద్రస్య ధర్మయోగిస్వమాత్రప్రయుక్తైః పైమాలిక యేన లవణార్ణవాన్తర్ద్వీపమాశ్రితానాం కిం ప్రసన్నస్యాపాస్త్వత్పితరి ముగ్ధార్ణవేపాత్సాచ్చ వ్రతరే అస్మాకం ప్రీతిః కిం తరాం సాపాస్త్వయీతి, బలవద్భిరతిబలశాలిభిః జరాసన్ధాదిభిస్సహ, కృత ఉత్పాదితో, ద్వేషో, యైస్తానితి శాబ్దోఽర్థః-పక్షాన్తరే తు, బలవద్భిరితీన్ద్రాయామ్ ఎతాన్ "భూమసిద్ధాః ప్రశంసాస్వ్యేష్యాచ శాసనాత్" బలం ధారణసామర్థ్యం- తథా చ, బలవద్భిః నిత్యబలైః, ఇన్ద్రియాణామాత్మవశ్యతయా ధర్తుమసమర్థైః అజితేన్ద్రియైరితి యావత్ కృతః ద్వేషో యేషు తాన్ - అజితేన్ద్రియాణామేకపాత్ప్రసూతానామపి త్వద్భాగ్యక్ల్యాణాలమయి ద్వేషః తవ తు జితేన్ద్రియాయాః అత ఏవ మద్యాథాత్మ్యాభిజ్ఞాయాస్త్వయి మమైవ మయి ప్రీతిరభ్యధికైవేతి ప్రకృతోపచారప్రశంసాయాం తాత్పర్యం ॥ ప్రాయః ప్రాయశః-త్యక్తం నృపాసనం యైస్తాన్-శాపవశాత్ సింహాసనానర్హవంశప్రభవత్వాదితి భావః - పక్షాన్తరే తు - భయవిభూతినాయకస్యాపరస్యాపి మమ కేవల ప్రాకృతజనాధిష్ఠేయ నృపాసనస్యాయోగ్యత్వాదితి భావః - మమ భర్తా నారాయణశ్చేదయమస్పృష్టశాపదోషో నృపాసనమధితిష్ఠేదేవేత్యనారాయణత్వసంభావనానిరాసాయేదముక్తం- నృపాసనపరిత్యాగస్యాభియమాత్రత్వాచ్చేత్యపి తాత్పర్యమ్ * ॥ ౧౨ ॥ * కిఞ్చ, సత్కుల ప్రసూతానాం త్వాదృశీనామసద్దారితకులోత్పన్నధవశ్చ కమాదృశానువర్తనం దుఃఖహేతురిత్యాహ ॥ అస్పష్టేతి ॥ వర్త్మ గతిః ప్రకారః జాతిరితి యావత్-కిమయం వసుదేవసుతః క్షత్రియః- ఉత నన్దాత్మజస్తృతీయవర్ణప్రసూత ఇత్యేవమస్పృష్టం సంశయవిషయం - వర్త్మ- యేషాం- తేషాం - అలోకపథం లోకవిరుద్ధపథం- ఉత్పథమిత్యర్థః-ఈయుషామన్వర్థ్యాదానామిత్యర్థః - ఏవంవిధానాం మాదృశాం పుంసాం-పదవీమాస్థితా అనువృత్తాః-స్త్రియః త్వద్విధాః- హే సుభ్రు- ప్రాయశః సీదన్తి క్లిశ్యన్తి ॥ పక్షాన్తరే తు ॥ అస్పష్టవర్త్మనాం దుర్జ్ఞేయస్వరూపస్వభావానామపి- అలౌకికపథమకర్మవశ్యానాం - ఆచారం క్లిష్టమితి యావత్ - ప్రాప్తానాం

౧౧ ॥ శ్లో * పా ॥ అర్థినో హిత్వా † ॥ పా ॥ నో వవృషే.

కృత్వతామపీత్యర్థః - పుంసామస్మాకం - పదవీం యాథాత్మ్య - మాస్థితాః - మామనువర్తమానా ఏవ ॥ స్త్రియః ప్రాయశ- స్సీదన్తి "షడ్గగతౌ" గత్యర్థా బుద్ధ్యర్థాః విదన్త్యేతే వేత్యర్థః - మామననువర్తమానాస్తు - ఏవంవిధానామస్మాకం పదవీం నవిదురేవ - అతః మామనువర్తమానాయాః మద్యాథాత్మ్యాభిజ్ఞాయాస్తవ మదుపచరణం యుక్తమేవేతి ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ కించ ॥ లోకే కురూపోఽప్యాఢ్య ఏవ స్త్రీణామభిమతః - అహం త్వనాఢ్యః - న త్వాదృశ్యా వరణీయ ఇత్యాహ ॥ నిష్కిఞ్చనా ఇతి ॥ నాస్తి కించన స్వం యేషాం తే నిష్కిఞ్చనాః - నిర్ధనా ఇతి యావత్ - పృషోదరాదిత్వాత్సాధుః - తర్హి యూయం కేషాం ప్రియాః కే చ యుష్మాకం ప్రియా ఇత్యత్రాహ ॥ నిష్కిఞ్చనేతి ॥ మాదృశామేవ జనానాం - వయం - ప్రియాః - తే చ ప్రియా - యేషాం - తథా భూతాశ్చేత్యర్థః ॥ తథా హి ॥ తస్మాదేవ హేతోః - హే సుమధ్యమే - నో - అస్మాన్ - ప్రాయశ - ఆఢ్యాస్సంపన్నా - న భజన్తి నానువర్తన్తే - పక్షాన్తరే తు - నాస్తి కించనానవాప్యం - యేషాం కిఞ్చనాః - ఆప్తసమస్తకామా ఇత్యర్థః నిష్కిఞ్చనానామనన్య ప్రయోజనానామేకాన్తిజనానాం - ప్రియాః తస్మాత్ - ఆఢ్యాః అభిజనాదిమన్తః ఆఢ్యం మన్యా జనాః - న - మాం - భజన్తే - అనన్యార్హశేషత్వాదనన్య శరణ్యత్వాదనన్యభోగ్యత్వరూపాకారత్రయశాలినీ త్వం మామేవ భజస్వ ఇత్యుచితమేవేత్యభిప్రేతమ్ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ కించ "వివాహశ్చ తథా మైత్రీ సమయోరేవ శోభతే" ఇతి న్యాయేనాసమయోరావయోస్సంబన్ధో న శోభత ఏవేత్యభిప్రాయేణాహ ॥ యయోరితి ॥ ఐశ్వర్యేణ సహితా ఆకృతిరైశ్వర్యాకృతిః, ఐశ్వర్యమాకృతిశ్చేత్యర్థః తత్ర - జన్మకులం - ఆకృతిస్సౌన్దర్యం - యయోః - ఆత్మసమం పరస్పరానురూపం - విత్తాదికం - భవేదస్తి - తయోరేవ - వివాహో మైత్రీ చ - ఉత్తమాధమయోరస్మాదృశయోస్తు - క్వచిత్కదాచిదపి న - నోచిత ఇత్యర్థః ॥ పక్షాన్తరే తు ॥ విత్తాదిభిరసమయోరపి - స్వభావతశ్శేషశేషిణోరావయోః - సంబన్ధోఽనురూపః - న తు విషమయోః త్వచ్చైద్యయోః - రితి ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ సర్వమేతద్వైషమ్యమవిచార్యైవ త్వయా

యుష్మాకమ్ । ఆస్థితాః పదవీం సుభ్రు ప్రాయస్సీదన్తి యోషితః ॥ ౧౩ ॥ నిష్కిఞ్చనా వయం శశ్వన్నిష్కిఞ్చనజనప్రియాః । తస్మాత్ప్రాయేణ న హ్యాఢ్యా మాం భజన్తి సుమధ్యమే ॥ ౧౪ ॥ యయోరాత్మసమం విత్తం జన్మైశ్వర్యాకృతిర్భవేత్ । తయోర్వివాహో మైత్రీ చ నోత్తమాధమయోః క్వచిత్ ॥ ౧౫ ॥ వైదర్భ్యేతదవిజ్ఞాయ త్వయాఽదీర్ఘసమీక్షయా । వృతా వయం గుణైర్హీనా భిక్షుభిః శ్లాఘితా ముధా ॥ ౧౬ ॥ అథాత్మనోఽనురూపం వై భజస్వ క్షత్రియర్షభమ్ । యేన త్వమాశిషస్సత్యా ఇహాముత్ర చ లప్స్యసే ॥ ౧౭ ॥ చైద్యసాల్వజరాసన్ధదన్తవక్త్రాదయో నృపాః । మమ ద్విషన్తి వామోరు రుక్మీ చాపి తవాగ్రజః ॥ ౧౮ ॥ తేషాం వీర్యమదాన్ధానాం దృప్తానాం స్మయనుత్తయే । ఆనీతాసి మయా తన్వి తేజసాం హరతాఽసతామ్ ॥ ౧౯ ॥ ఉదాసీనా వయం నూనం న స్త్ర్యపత్యార్థకాముకాః । ఆత్మ

వృతా వయమిత్యాహ ॥ వైదర్భీతి ॥ హే వైదర్భి - అదీర్ఘా అదూరా - సమీక్షా విచారో - యస్యాః - తయా - త్వయా - ఏతన్మదుపన్యస్తమననురూప్య - అవిదిత్వా - త్వయా - వయం - వృతాః - కథంభూతాః - గుణైర్వరణీయతాహేతుభూతైః శ్లాఘ్యైర్గుణైః రహితాః, అత ఏవ - భిక్షుభిః - ముధా మిథ్యా, అసద్గుణారోపేణేతి భావః - శ్లాఘితాః - సత్యాఖ్యైః పక్షాన్తరే తు ॥ దీర్ఘసమీక్షయేతిచ్ఛేదః - అవిజ్ఞాయ అవిచార్య - జగన్మాతుర్మమ - చైద్యాదయః పుత్రస్థానీయా ఇతి తద్గతం విత్తజన్మాదిసామ్యమవిచార్యేతి యావత్ - దీర్ఘా భగవదసాధారణగుణాన్వేషణపరా - సమీక్షా విచారో - యస్యాః - తయా - త్వయా - గుణైః పరమాత్మాసాధారణైః కల్యాణగుణైర్హీనాః "ఓహాఙ్ గతౌ" సఙ్గతా ఇత్యర్థః - అత ఏవ - భిక్షుభిః నారదాదిభిః - ముధా వ్యర్థం ప్రయోజనాన్తరనిరపేక్షం - శ్లాఘితాః - వయం - వృతాః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ కిమత ఇత్యత ఆహ ॥ అథేతి ॥ అథ అధునేత్యర్థః - క్షత్రియర్షభం చైద్యాద్యన్యతమం భజస్వ - తం విశినష్టి - యేన సేవ్యమానేన క్షత్రియర్షభేణ హేతునా - ఇహాముత్ర చ లోకే - సత్యాః సతీ - రాశిషః కామాన్ లప్స్యసే ॥ పక్షాన్తరే ॥ క్షత్రియర్షభం క్షత్రియశ్రేష్ఠత్వేనావతీర్ణం మామిత్యర్థం - భజస్వ - ఇహ లీలావిభూతౌ - అముత్ర నిత్యవిభూతౌ చ - యేన మయా సేవ్యమానేన సహ - సత్యాః - ఆశిషః కామాన్ మదనుభవాత్మకాన్ - లప్స్యస ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ తర్హి మాం కిమర్థమానీతవానసీత్యత ఆహ ॥ చైద్యేతి ॥ హే వామోరు శోభనోరు - మమ ద్విషన్తి మాం ద్విషన్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ తతః కిమత ఆహ ॥ తేషామితి ॥ వీర్యమదేనాన్ధానాం వివేకశూన్యానాం - గర్వితానాం చ తేషాం చైద్యాదీనాం చ - స్మయనుత్తయే గర్వాపాకరణాయ - మయా - త్వ - మానీతా - కథంభూతేన - అసతాం ఖలానాం - తేజసామితి కర్మణి షష్ఠీ - తేజాంసి - హరతా - పక్షాన్తరే - యద్యపి మదనపాయినీ త్వం కేనాప్యుపాయేన మామేవ ప్రాప్తవత్యసి - తథాపి - తేషాం - స్మయనుత్తయే - మయాఽనీతాసీతి ప్రాసఙ్గికోక్తిః ॥ యుక్తం చైతదిత్యభిప్రాయేణాత్మానం విశినష్టి ॥ అసతాం తేజాంసీతి పూర్వవత్ హరతా "లక్షణహేత్వోః" రితి శత్రా దేశః - హర్తుం అవతీర్ణేనేతి శేషః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ స్త్రీణామతిదుస్సహమౌదాసీన్యమకాముకత్వం చాత్మన్యాహ ॥ ఉదాసీనా ఇతి ॥ గేహయోరుదాసీనాః - గృహశబ్దపర్యాయో గేహశబ్దోఽప్యత్ర కళత్రవేశ్మోభయపరః - అత ఏ

వ-ద్వివచనాన్తనిర్దేశః - అతఏవ న స్త్ర్యపత్యార్థకాముకాః-దారేషణాపుత్రేషణాధనేషణారహితాః - తత్ర హేతుః -ఆత్మలబ్ధ్యా స్వాత్మానుభవలాభేనైవ - పూర్ణాఃఅలంపటాః - జ్యోతిషాస్స్వయంప్రకాశస్వాత్మస్వరూపస్ఫురణేన హేతునా-అక్రియాఃప్రాకృతచేష్టారహితాః - అస్మ హే-గృహే వర్తామహఇత్యర్థః - పక్షాన్తరేఽర్థస్తు-యథోక్తఏవ-తాత్పర్యంత్వ-సతాంస్మ యను త్తయె అవతీర్ణ స్యమమగృహమేధధర్మానువర్తనం విడమ్బనమాత్ర - మన్యథైవంవిధస్యైతన్న ఘటతఇతి ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ఏతావదితి॥ అవిశ్లేషాద్విశ్లేషాభావాద్ధేతోః-ఆత్మానమేవ-వల్లభా-మితరపత్న్యపేక్షయాభగవతోఽనిరతిశయప్రీతివిషయాం- మన్యమానాం-రుక్మిణీం - తద్దర్పఘ్న ఇవ-తస్యాదర్పమపనేతుకామఇవేత్యర్థః ॥ ఏతావ-దుక్త్వా-ఉపారమత్తూష్ణీమాస - ఇవశబ్దస్య వ్యవహితేనాపిదర్పఘ్న ఇత్యనేనసంబన్ధఃస్వారస్యాత్ - దర్పఘ్న ఇవేత్యనేనవస్తుతస్తాముపచరన్తీమభినన్దతుము క్త్వేతిసూచ్యతే ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋తతఃకిమాసీదిత్యత్రాహ॥ఇతీతి॥ దేవీరుక్మిణీ-ఆత్మనఃస్వస్యాః-ప్రియస్య-త్రిలోకాధిపతేః-త-దశ్రుతపూర్వంకదాప్యశ్రుతం - ఇతి-ఏవంవిధ-మప్రియం-వచ - ఆకర్ణ్య - భీతా త్యాగసంభావనాభీతా-అతఏవ హృది-జాతవేపథుఃసంజాతకమ్పా - రుదతీచా-పారాం-చిన్తాం - అవాప - యద్యప్యభిప్రాయాన్తరేణైవప్రయుక్తానివచాంసి - యద్యపిచసాక్షాల్లక్ష్మ్యవతారభూతాసాపితదభిప్రాయంజానాత్యేవ- తథాఽపి-కిమయంరామావతారఇవాత్రాపికేనాపివ్యాజేనమాంజిహాసతి - కింవాఽభినన్దతీ - త్యేవంపూర్వకోటిసంభావనామాత్రేణైవజాతవేపథుఃరుదతీచచిన్తామవాపేతి తాత్పర్యమ్ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋చిన్తాలక్షణమాహ॥పదేతి॥నఖైః- అరుణా-శ్రీఃకాన్తి-ర్యస్య-తేన సుకోమలేన,పాదేనవామపాదాఙ్గుష్ఠేన - భువం-లిఖన్తీ-అఞ్జనేనావిలైః శ్యామైః-రశ్రుభి-శ్చన్దనచర్చితౌ-స్తనౌ - సిఞ్చతీ-దుఃఖేన-రుద్ధా-వా - గ్యస్యాస్సా-అధోముఖీచా-వతస్థే ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋తస్యా ఇతి॥సుదుఃఖం-అప్రియశ్రవణజన్యం-భయంత్యాగసంభావనాజన్యం-శోకశ్చతైర్వినష్టాస్ఫురణరహితా-బుద్ధి-ర్యస్యాస్తస్యాః -రుక్మిణ్యాః-శ్లథన్తితాత్కాలికదుఃఖప్రభవకార్శ్యేనభ్రశ్యన్తి-వలయాని-యస్మా - త్తస్మా- ద్ధస్తా-ద్వ్యజనం-పపాత-భూమావితి శేషః ॥ తథా-విక్లబాఅధృష్టా ధీ - ర్యస్యా- స్తస్యాః- హేతుగర్భమిదం-తత్త్వాత్-తస్యాః - దేహః - ముహ్యన్ మోహంప్రాప్నువన్ - కేశా-న్వికీర్య-పపాత కేశపాశశ్లథనపూర్వకంపపాతేత్యర్థః॥యథా-వాతేనచణ్డమారుతేన,విహతా,రమ్భా,కదలీ,పతతి,తద్వత్ ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋తదితి॥సభగవాన్కృష్ణః-హాస్యప్రౌఢిం,అజానన్త్యాఇవలక్షితాయాః- ప్రియాయా- స్త- త్ప్రేమబన్ధనం ప్రేమపాశ-మవలోక్య-కరుణావా - నన్వకమ్పతఅనుపదమేవ భీతఇవఅకమ్పతేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋తతఃకిమకరోదిత్యత్రాహ॥ పర్యఙ్కాదితి ॥చతుర్భుజః ఉత్థాపనాశ్లేషణవక్త్రపరిమార్జనార్థమావిష్కృతచతుర్భుజఇత్యర్థః- కేశా-న్సమూహ్యసంబధ్య-పద్మతుల్యేన-పాణినా-వక్త్రం-ప్రామృజత్ ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋కించ॥ప్రమృజ్యేతి॥అశ్రూణాం-కళాః బిన్దవో-యయో-స్తే-నేత్రేతథా-శుచాశోకాశ్రుణా -ఉపహతౌ- స్తనౌచ-పరిమృజ్య-హే రాజన్-బాహునా-ఆలిఙ్గ్య-సాన్త్వజ్ఞః - సతాం - గతిఃప్రాప్యః-శ్రేయఃప్రాప్త్యుపాయభూతోవా-విభుర్భగవాన్,హాస్యప్రౌఢిః-భ్రమచ్చిత్తం-యస్యాస్తాం-అతదర్హాం - ఇత్థమపహసితుమనర్హాం - తత్ర హేతు-రనన్యవిషయాం- నవిద్యతే-అన్యః పురుషాన్తరం-విషయఃజ్ఞానవిషయో-యస్యాస్తాం-దీనాం-సతీంరుక్మిణీం-సాన్త్వయామాస ❋ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ❋సాన్త్వనప్రకారమేవాహ ॥ మామేతి ॥ హేవైదర్భి - మాం-మాసూయేథాః-మయ్యాసూయాంమాకృథాఇత్యర్థః- త్వా-మహమేవ-పరాయణంపరమప్రాప్యం-యస్యాః-తథాభూతాం,జానే,తర్హి కిమర్థమిత్థముక్తమిత్యతఆహ ॥ త్వద్వచఇతి॥ తవ-వచః-శ్రోతుమిచ్ఛతాకిన్నువదిష్యతీతిచ్ఛన్నోమిత్యేవంకామయమానేన, మయా - హేఅఙ్గనే క్ష్వేళ్యా చర్మణా, ఏవ-మాచరితంకృత

లబ్ధ్యాఽఽస్మహే పూర్ణా గృహయోర్జ్యోతిరక్రియాః ॥ ౨౦ ॥ బాదరాయణిరువాచ ॥ ఏతావదుక్త్వా భగవానాత్మానం వల్లభామివ । మన్యమానామవిశ్లేషాత్తద్దర్పఘ్న ఉపారమత్ ॥ ౨౧ ॥ ఇతి త్రిలోకాధిపతేస్తదాత్మనః ప్రియస్య దేవ్యశ్రుతపూర్వమప్రియమ్ । ఆశ్రుత్య భీతా హృది జాతవేపథుశ్చిన్తాం దురన్తాం రుదతీ జగామ హ ॥ ౨౨ ॥ పదా సుజాతేన నఖారుణశ్రియా భువం లిఖన్త్యశ్రుభిరఞ్జనాసితైః । ఆసిఞ్చతీ కుఙ్కుమరూషితౌ స్తనౌ తస్థావధోముఖ్యతిదుఃఖరుద్ధవాక్ ॥ ౨౩ ॥ తస్యాస్సుదుఃఖభయశోకవినష్టబుద్ధేర్హస్తాచ్ఛ్లథద్వలయతో వ్యజనం పపాత। దేహశ్చ విక్లబధియస్సహసైవ ముహ్యన్ రమ్భేవ వాతవిహతా ప్రవికీర్య కేశాన్ ॥ ౨౪ ॥ తద్దృష్ట్వా భగవాన్కృష్ణః ప్రియాయాః ప్రేమబన్ధనమ్ । హాస్యప్రౌఢిమజానన్త్యాః కరుణస్సోఽన్వకమ్పత॥ ౨౫ ॥ పర్యఙ్కాదవరుహ్యాశు తాముత్థాప్య చతుర్భుజః । కేశాన్సమూహ్య తద్వక్త్రం ప్రామృజత్పద్మపాణినా ॥ ౨౬ ॥ ప్రమృజ్యాశ్రుకలే నేత్రే స్తనౌ చోపహతౌ శుచా । ఆశ్లిష్య బాహునా రాజన్ననన్యవిషయాం సతీమ్॥ ౨౭ ॥ సాన్త్వయామాస సాన్త్వజ్ఞః కృపయా కృపణాం ప్రభుః । హాస్యప్రౌఢిభ్రమచ్చిత్తామతదర్హాం సతాం గతిః ॥ ౨౮ ॥ మా మా వైదర్భ్య

ముక్తమితియావత్ ॥ ౨౯ ॥ కించ ॥ ముఖంచేతి ॥ ప్రేమసంరమ్భేణ ప్రణయకోపేన స్ఫురితః కమ్పితోఽధరో, యస్మిన్ కటశబ్దోఽత్రాపాఙ్గసామీప్యాద్గణ్డస్థలపరః కటయోః గణ్డస్థలయోః అధికరణయోః ఆక్షేపాః కోపావేశేన చఞ్చలనేత్రాఘూర్ణితాస్తైః అరుణౌ, అపాఙ్గౌ నేత్రాన్తౌ యస్మిన్ తత్ సున్దరం కుటిలం భ్రుకుటీతటం యస్మిన్ తత్ తవ ముఖంచ ఈక్షితుం ద్రష్టుమాశంసితమితిపూర్వేణ సంబన్ధః ॥ ౩౦ ॥ నను కలహే కిం కౌతుకం సుఖం వా అత ఆహ ॥ అయం హీతి ॥ కోపసా హే భీరు హే భామిని కోపేన ప్రియయా సహ నక్తైః ప్రణయకలహైః యాపితా నీయతే ఇతియ ఏష పరమో లాభ ఇత్యర్థః సుఖమేవేతి భావః యామగ్రహణం ఘటికాద్యుపలక్షణమ్ ॥ ౩౧ ॥ సైవమితి ॥ తద్భగవదుక్తం పరిహాసార్థోక్తిరూపమేవ, జ్ఞాత్వా ప్రియకర్తృకత్యాగసంభావనాప్రయుక్తం భయం తత్యాజ ॥ ౩౨ ॥ కించ ॥ బభాష ఇతి ॥ హే భారత సవ్రీడహాసేన రుచిరేణ స్నిగ్ధేన అపాఙ్గేన భగవతో ముఖం వీక్షమాణా తం పుంసామృషభం పురుషోత్తమ మాబభాషే ఉవాచ ॥ ౩౩ ॥ భాషణమేవాహ ॥ నన్వితి పఞ్చదశభిః తత్ర తావద్యదుక్తం కస్మాన్నో వవృషే సమానిత్తి తదనుభాష్య ప్రతిభాషతే ॥ నన్వితి ॥ హే అరవిన్దవిలోచన తిష్ఠన్తు తావదసామ్యం గుణాన్తరైః లోచనసౌన్దర్యేణైవ త్వం స్వతుల్యరహిత ఇతి త్వత్సంబోధనాభిప్రాయః. అహం భవతః అసదృశీ అసమానేతి యదుక్తం తద్వాచ్యం తత్తథైవేత్యనువాదః యద్యప్యసమానితి భగవదుక్త్యా భవత్యా అహమసమ ఇతి ప్రతీయతే ఏవం చ మమ భవానసమ ఇతి యది త్యేవమేవానువదితవ్యం తథాపి భగవదభిప్రాయక్రోడీకారేణానూదితం అనువాదముఖేనాపి మయా సహ భవానసమ ఇతి వక్తుమనుచితమిత్యభిప్రాయేణ చ యద్భవానువాచ తత్తాత్త్వికమేవేతి వాక్యశేషః ॥ తదేవోపపాదయతి ॥ భూమ్నః స్వరూపస్వభావాభ్యాం అపరిచ్ఛిన్నస్య హేతుగర్భమిదం క్వేత్యాది, భగవాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణః త్ర్యధీశః త్రిలోకనాయకః స్వే మహిమ్ని స్వాసాధారణాయాం నిత్యవిభూతావభిరతస్త్వం క్వ

సూయేథా జానేత్యాం మత్ప్రాయణామ్ । త్వద్వచశ్శ్రోతుకామేన క్ష్వేల్యాచరితమఙ్గనే ॥ ౨౯ ॥ ముఖంచ ప్రేమసంరమ్భస్ఫురితాధరమీక్షితుమ్ । కటాక్షేపారుణాపాఙ్గం సున్దరభ్రుకుటీతటమ్ ॥ ౩౦ ॥ అయం హి పరమో లాభో గృహేషు గృహమేధినామ్ । యన్నర్మైరీయతే యామః ప్రియయా భీరు భామిని ॥ ౩౧ ॥ సైవం భగవతా రాజన్వైదర్భీ పరిసాన్త్వితా । జ్ఞాత్వా తత్పరిహాసోక్తిం ప్రియత్యాగభయం జహౌ ॥ ౩౨ ॥ బభాష ఋషభం పుంసామీక్షతీ భగవన్ముఖమ్ । సవ్రీడహాసరుచిరస్నిగ్ధాపాఙ్గేన భారత ॥ ౩౩ ॥ వైదర్భ్యువాచ ॥ నన్వేవమేతదరవిన్దవిలోచనాహం యద్వై భవాన్న భవతస్సదృశీ విభూమ్నః । క్వ స్వే మహిమ్న్యభిరతో భగవాంస్త్ర్యధీశః క్వాహం గుణప్రకృతిరజ్ఞగృహీతపాదా ॥ ౩౪ ॥ సత్యం భయాదివ గుణేభ్య ఉరుక్రమాన్తశ్శేతే సముద్రముప

గుణప్రకృతిః త్వద్గుణానువర్తిస్వభావా త్వచ్ఛన్దానువర్తినీ త్వత్పరతన్త్రేతియావత్, నను, త్వమపి స్వాతన్త్ర్యబ్రహ్మాదిభిరుపాస్యమానా తదభిమతఫలప్రదా చేత్యత ఆత్మానం విశినష్టి ॥ అజ్ఞగృహీతపాదేతి ॥ అజ్ఞైః మమత్వాపరతన్త్ర్యమజానద్భిః గృహీతౌ ఉపాసితౌ, పాదౌ, యస్యాః సాఽహం క్వ అభిజ్ఞాస్తు మాం స్వతన్త్రాముపాసతే కింతు, మాం త్వత్పరతన్త్రాం పురుషకారమాత్రం కృత్వా మద్విశిష్టం త్వామేవోపాసత ఇతి భావః ॥ ౩౪ ॥ యదుక్తం " రాజభ్యో బిభ్యతస్సుభ్రు సముద్రం శరణం గతా " ఇతి తత్ర ప్రతిభాషతే ॥ సత్యమితి ॥ హే ఉరుక్రమ ఉరవః విపులాః త్రిలోకీసఙ్గ్రాహకాః క్రమాః పాదవిన్యాసాః, యస్య తథాభూత పాదక్రమైరేవ త్రిలోకీం సంగృహ్ణతస్తవ కథం రాజభ్యో భయమితి తదభిప్రాయః భయాదివేతి భగవదుక్త్యనువాదః రాజభ్యో భయాత్సముద్రం శరణం గత ఇత్యేతత్సత్యమేవేత్యర్థః వస్తుతో భయాభావసూచకేనేవశబ్దేన రాజభ్యో బిభ్యత ఇతి త్వదుక్తావబిభ్యత ఇతిచ్ఛేదో భవదభిమత ఇతి సూచ్యతే తర్హి కుతశ్శరణం గత ఇత్యత్రాహ ॥ గుణేభ్య ఇతి ॥ మత్పితృదుగ్ధాబ్ధిగతసముద్రత్వాదగాధత్వాదిధర్మేభ్యః సముద్రత్వాదిధర్మయోగాల్లవణార్ణవం శరణం గత ఇత్యర్థః తదపి కిమర్థమిత్యత ఆహ ॥ ఉపలమ్భనమాత్ర ఇతి సప్తమ్యన్తమిదం ఉపలమ్భనమాత్రే నిమిత్తే మయి ప్రీత్యతిశయప్రదర్శనార్థం శరణం గత ఇత్యర్థః మాత్రశబ్దేన నతు స్వపరిత్రాణాద్యర్థమితి సూచ్యతే అన్తశ్శేతే సముద్ర ఇతి దృష్టాన్తార్థం అన్తరిత్యవ్యయం మధ్యే వర్తతే యథోపలమ్భనమాత్రే నిమిత్తే భవానన్తస్సముద్రే క్షీరాబ్ధిమధ్యే శేతే తద్వల్లవణార్ణవం శరణం గత ఇత్యర్థః । యుక్తం చైతదిత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి । ఆత్మేతి ॥ మమేతి శేషః ఆత్మా నిరతిశయప్రీతివిషయః యో యస్య ప్రియతమః స తస్యాపి తథా తథా చోక్తం భగవతా ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమితి చ ॥ ఏవం చ త్వత్ప్రియతమాయా మమ ప్రియతమత్వాన్మత్సంబన్ధిగుణాశ్రయే త్వ ప్రీతిరుచితైవేతి భావః ॥ బలవద్భిః కృతద్వేషా ఇత్యత్ర ప్రతిభాషతే । నిత్యం కదిన్ద్రియగణైః కృతవిగ్రహస్త్వమితి కచ్ఛబ్దేన బలవద్భిరిత్యత్ర మతుప్ నిన్దార్థకత్వేన వ్యాఖ్యాతః కది

న్ద్రియాణాం గుణా విషయాః - శబ్దాదయో యేషాం - తైః, కుత్సితానీన్ద్రియాణి - గుణాస్తద్విషయాః శబ్దాదయశ్చ - యేషాం, తైరితి వా త్వం - నిత్యం - కృతో విగ్రహః యస్య సః - కృతద్వేషః - కృతాప్రీతిరితి యావత్ - ప్రాయస్త్యక్తనృపాసనానిత్యత్ర ప్రతిభాషతే - త్వత్సేవకైరితి నృపాణాం - పదమాసనం - అన్ధంగాఢం - తమ ఏవ తమశ్శబ్దోఽత్ర నరకపర్యాయస్తద్ధేతుపరః - నరకావహమిత్యర్థః - హేతుగర్భమిదం త్వత్సేవకైరేవ - నృపపదం త్వత్సేవకైరేవ - విధుతం తుచ్ఛీకృత్య త్యక్తం - కింపునస్త్వయోభయవిఘాతినాయకేనేత్యుక్తమితి ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻ అస్పష్టవర్త్మనామిత్యత్ర ప్రతిభాషతే - త్వత్పాదేతి - తవ - పాదపద్మయోః - యో - మకరన్దః అనుభవరసాత్మకః - తం - సేవమానానాం - మునీనామేవ - తవ, వర్త్మ యాథాత్మ్యం - అస్ఫుటం - కింపునరితరేషామితి భావః - తదేవాహ నృపశుభిరితి - నను హే భగవన్ - నృపశుభిః నర ఏవ పశవస్తైః - పశుతుల్యైర్నృభిః - పశువజ్జిహ్వోపస్థసుఖమాత్రాభిజ్ఞైః నృభిరిత్యర్థః - దుర్విభావ్యం దుఃఖేనాపి భావయితుం చిన్తయితుమశక్యమితి, అలోకపథమీయుషామిత్యత్ర ప్రభాషతే ॥ యస్మాదితి ॥ యస్మాత్ - యే - త్వా, మనువర్తన్తే, తేషామపి - హితం చేష్టితం - అలౌకికమేవ - అథో అతః - కిముత త్వత్ర్యం - భూమ్నః - తవ ఈశ్వరస్య, ఈహితమలౌకిక - మిత్యర్థః ✻ ॥ ౩౬ ॥ ✻ ఆస్థితాః పదవీమిత్యాద్యాం ప్రతిభాషిష్యతే యద్వాక్యమేతత్పుష్టమేవ ॥ తావన్నిష్కిఞ్చనా ఇత్యత్ర ప్రతిభాషతే ॥ నిష్కిఞ్చన ఇతి ॥ నను హే విభో - త్వం - నిష్కిఞ్చనః ఇతి సత్యమేవ - కుతః - యతః - కించిదప్యనవాప్యం నాస్తి యస్య తథాభూతస్త్వం నిష్కిఞ్చన ఇత్యర్థః - దరిద్రతాలక్షణనిష్కిఞ్చనత్వం తు న ఘటత ఇత్యాహ ॥ యస్మాదితి ॥ బలిభుజః - బలిం పూజాం భుఞ్జత ఇతి తథా అన్యేభ్యః పూజార్హా అపి - బ్రహ్మాదయో, యస్మై తుభ్యం - బలిం పూజాం, హరన్త్యర్పయన్తి, కుర్వన్తీత్యర్థః - తస్య సర్వేశ్వరస్య దరిద్రతా న ఘటత ఇత్య

లబ్ధ్వన మాత్ర ఆత్మా । నిత్యం కదిన్ద్రియగుణైః కృతవిగ్రహస్త్వం త్వత్సేవకైర్నృపపదం విధుతం తమోఽన్ధమ్॥ త్వత్పాదపద్మమకరన్దజుషాం మునీనాం వర్త్మాస్ఫుటం నృపశుభిర్ననుదుర్విభావ్యమ్ । యస్మాదలౌకికమివేహితమీశ్వరస్య భూమ్నస్తవేహితమథో అను యే భవన్తమ్ ॥ ౩౬ ॥ నిష్కిఞ్చనో నను భవాన్న యతోఽస్తి కిఞ్చిద్యస్మై బలిం బలిభుజోఽపి హరన్త్యజాద్యాః । న త్వా విదన్త్యసుతృపోఽన్తకమాఢ్యతాన్ధాః ప్రేష్ఠో భవాన్బలిభుజామపి తేఽపి తుభ్యమ్ ॥ ౩౭ ॥ త్వం వై సమస్తపురుషార్థమయః ఫలాత్మా యద్వాఞ్ఛయా సుమతయో విసృజన్తి కృత్స్నమ్ । తేషాం విభో సముచితో భవతస్సమాజః పుంసస్స్త్రియాశ్చ రతయోస్సుఖదుఃఖినోర్న ॥ ౩౮ ॥ త్వం న్యస్తదణ్డమునిభిర్గదితానుభావ ఆత్మాఽఽత్మదశ్చ జగతామితి మే వృతోఽసి । హిత్వా భవద్భ్రువ ఉదీరితకాలవేగధ్వ

నాం - నిష్కిఞ్చనజనప్రియా ఇత్యస్యోత్తరం, ప్రేష్ఠో భవానిత్యాది - నిష్కిఞ్చనజనప్రియా ఇత్యత్ర బహువ్రీహితత్పురుషాన్యతరత్, ఉభావపి వా, సర్వథాచేన్నకేవల భవానిత్యాహ - ప్రేష్ఠ ఇతి, బలిభుజాం పూజార్హాణాం వారదాదీనాం, అకిఞ్చనానాం - ప్రేష్ఠో భవాన్, తథా, తేఽపి బలిభుజోఽపి, తుభ్యం - తవ ప్రేష్ఠాః తస్మాత్ప్రియా ఇత్యస్యోత్తరమాహ ॥ న త్వేతి ॥ ఆఢ్యతయా అభిజనాదిభిరాఢ్యత్వాభిమానేనా, న్ధాః వివేకశూన్యాః, అన్తకం అన్తం కరోతీత్యన్తకః - తథావిధం - త్వా త్వాం, న విదన్తి న భజన్తే - అసుతృపః - అసూనిన్ద్రియాణ్యేవ తర్పయన్తీతి తథా - అన్తకమిత్యస్య కాలరూపేణాయుర్హరన్తమిత్యాశయః ✻ ॥ ౩౭ ॥ ✻ ప్రేష్ఠమిత్యత్ర హేతుం వదన్తి " యయోరాత్మసమం విత్త " మిత్యాద్యుక్తమనౌచిత్యం పరిహరతి ॥ సమస్తపురుషార్థస్వరూపః, ఫలాత్మా అభీప్సితఫలరూపః - ఆత్మా చ - యద్వా - అభీష్టతమః ఫలరూపః - సర్వేషామిష్టతమం హి ఫలం సుఖం - త్వం తు నిరవధికానన్దరూపః - చతుర్విధపురుషార్థనిర్వాహకస్వరూపస్య నిరతిశయానన్దరూపస్య చ తవ సుఖలేశసాధనభూతవిత్తాదిమద్భిస్సామ్యం దూరాపాస్తమేవేతి భావః ॥ తస్మాన్నిస్సమత్వాదేవ మమ త్వయా సహ వివాహోఽనుచిత ఏవ జాత ఇత్యత ఆహ ॥ యద్వాఞ్ఛయేతి ॥ యస్మిన్ త్వద్వాఞ్ఛయా - వాఞ్ఛయా - కృత్స్నం త్వద్వ్యతిరిక్తం సర్వం - విసృజన్తి త్యజన్తి - నేచ్ఛన్తీతి యావత్ - అత ఏవ - తేజనాః - సుమతయః, తేషాం - తవ చ - సమాజస్సఙ్గతిరుచిత ఏవ - సహితారతమ్యేఽపి స్వభావతః శేషశేషిణోస్సంబన్ధో నోచితః, అతస్త్వత్స్యామాత్రాకాఙ్క్షిణ్యాః మమ తవ చ సంబన్ధస్సూచిత ఏవేతి భావః ॥ మమాన్యైస్తు సంబన్ధోఽనుచిత ఇత్యభిప్రేత్యాహ ॥ పుంస ఇతి ॥ రతయోః - మిథో, రతయోః, రత ఏవ - తత్కృతసుఖదుఃఖినోః, పుంసః, స్త్రియాశ్చ - సమాజో, నోచిత ఇత్యర్థః యః కేవలమైథునస్యతత్ప్రియుక్తసుఖదుఃఖానుభవార్థస్సమాజః స తు నోచితః యస్త్వావయోశ్శేషశేషిలక్షణస్సమాజః స ఉచిత ఏవేతి భావః ✻ ॥ ౩౮ ॥ ✻ భిక్షుభిః శ్లాఘితో మహత్యస్యోత్తరమాహ ॥ త్వమితి ॥ భిక్షుపదవ్యాఖ్యానం - న్యస్తదణ్డైరితి - భిక్షుభిః సర్వభూతసుహృత్త్వం ప్రార్థయమానైః న్యస్తదణ్డైరిత్యస్యాప్యయమేవార్థః - గదితః శ్లాఘితః, ప్రభావో యస్య, తథాభూతః - తత్ర హేతుం వదన్తీమహత్యస్యోత్తరమాహ ॥ ఆత్మేతి॥ త్రిజ

గతా-మాత్మా ఆత్మదః ఆత్మపర్యన్తప్రదః "య ఆత్మదా బలదా" ఇతి శ్రుతేః-ఆత్మత్వాదాత్మపర్యన్తవదాన్యత్వాచ్చ గదితః ఇత్యర్థః-ఆత్మద ఇత్యనేనముక్తప్రాప్యత్వం వివక్షితం - నహ్యాత్మనః ప్రాప్యస్య చక్షుర్ఘ్రాణప్రయోజనాన్తరాపేక్షా-కింతు-స్వసత్తాలాభార్థాప్రాప్యప్రాప్త్యర్థా చేతి ॥ ముగ్ధైవేతి సత్యముక్తమిత్యర్థః- ఆత్మనశ్శరీరాదివిలక్షణతయా స్తుతో హి శరీరసత్తాసిద్ధిః అథ "వై దర్భ్యేతదవిజ్ఞాయ త్వయా దీర్ఘసమీక్షయా" ఇత్యస్యోత్తరమాహ ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థంభూతం భగవన్తం-జ్ఞాత్వేతి శేషః-అబ్జభవనాకపతీన్ బ్రహ్మేన్ద్రాదీన్-భవతో భ్రువస్సకాశాదుదీరితో- యః - కాలస్తస్య, వేగేన-ధ్వస్తా ఆశిషో యేషాం-తథాభూతాన్,హిత్వా విహాయ - ఏవంవిధత్వాన్నమతేషాం పుత్త్రస్థానీయత్వాచ్చ తద్గతవిత్తాదిప్రయుక్తసామ్యమవిచార్యైవేతి భావః॥ ఏవం హి త్వేత్యనేన అవిజ్ఞాయేతి వ్యాఖ్యాతం- మే మయా-త్వం,వృతోఽసి - అబ్జయోన్యాదయ ఏవావిచార్యాః -కుతోఽన్యే చైద్యాదయోఽవిచార్యాస్యురిత్యర్థః ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ పునస్సింహవలోకితన్యాయేన "రాజభ్యో బిభ్యత" ఇత్యస్యోత్తరం వక్తుమాత్మా సయనదృష్టాన్తేనసిర్భ యత్త్వం స్థాపయ స్తీస్ప ష్టమబిభ్యత ఇత్యేవ ప్రయోక్తవ్యే సంశయాపాదకేన రాజభ్యో బిభ్యత ఇతి పూర్వరూపాత్మకసన్ధినా ప్రయుక్తం వచశ్శృణ్వతాం జాడ్యావహమిత్యాహ ॥ జాడ్యమితి ॥ హే గదాగ్రజ-య-స్త్వం - శార్ఙ్గనినదేన-శత్రూన్భూపాన్ - విద్రావ్య పలాయయిత్వా,మాం జహర్థ హృతవానసి-తస్యేదం వచో-జాడ్యం శ్రుణ్వతాం సన్ధివిశేషమజానతాం, త్వయి,భయసంభవనాత్మకేజ్ఞానరూపజాడ్యావహమిత్యర్థః హారణే దృష్టాన్తః - యథా-సింహః,పశూన్ మహిషాదీన్-విద్రావ్య - స్వభాగం,హరతి ॥ తద్వదితి ॥ కింతద్వచో,యజ్జాడ్యం,తదాహ ॥ తేభ్య ఇత్యాది ॥ తేభ్యః శత్రుభూతేభ్యో,భయాదుదధిం సముద్రం-శరణం,ప్రపన్న ఇతి యత్తత్ ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ ఆస్థితాః పదవీం సుభ్రు ప్రాయః సీదన్తి యోషిత ఇత్యస్యోత్తరమాహ ॥ యద్వాఞ్ఛయేతి ॥ యస్మిన్ త్వద్దాస్యే, వాఞ్ఛయా,యే-అఙ్గాదయో,నృపోత్తమాః

స్తాశిషోఽబ్జభవనాకపతీన్కుతోఽన్యే ॥ ౩౯ ॥ జాడ్యం వచస్తవ గదాగ్రజ యస్తు భూపాన్విద్రావ్య శార్ఙ్గనినదేన జహర్థ మాం త్వమ్ ।సింహో యథా స్వబలిమీశ పశూన్స్వభాగం తేభ్యో భయాద్యదుదధిం శరణం ప్రపన్నః॥ యద్వాఞ్ఛయా నృపశిఖామణయోఽఙ్గవైన్యజాయన్తనాహుషగయాదయ ఐకపత్యమ్ । రాజ్యం విసృజ్య వివిశుర్వనమమ్బుజాక్ష సీదన్తి తేనుపదవీం త ఇహాస్థితాః కిమ్ ॥ ౪౧ ॥ కాఽన్యం వృణీత తవ పాదసరోజగన్ధమాఘ్రాయ సన్ముఖరితం జనతాపవర్గమ్ । లక్ష్మ్యాలయం త్వవిగణయ్య గుణాలయస్య మర్త్యం సదోరుభయమర్థవివిక్తదృష్టిః॥ ౪౨ ॥ తం త్వాఽనురూపమభజం జగతామధీశమాత్మానమత్ర చ పరత్ర చ కామపూరమ్ । స్యాన్మే తవాఙ్ఘ్రిరరణం సృతిభిర్భ్రమన్త్యా యో వై భజన్తముపయాత్యనృతాపవర్గః॥ ౪౩ ॥ తస్యాస్స్యురచ్యుత నృపా భవతోపదిష్టాః స్త్రీణాం గృహేషు ఖరగోశ్వబిడాలభృత్యాః । యత్కర్ణమూలమరికర్షణ నోపయాయాద్యుష్మత్కథా

ఐకపత్యం-తతో మత్వర్థీయోఽచ్,త - ద్రాజ్యం - త్యక్త్వా,వనం-వివిశుః,తత్రాఙ్గో వేనస్య పితా,వైన్యః పృథుః,జాయన్తో భరతో,నాహుషో యయాతిః, తే నృపశిఖామణయో, హే అమ్బుజాక్ష,త-వ, పదవీం,ఆస్థితాః,ఇహ సీదన్తి క్లిశ్యన్తి,కిం అపి త్విహ పదవీం యాథాత్మ్యం,సీదన్తి ఉపాసిషత - ఉపాసనాదశాయామపి త్వదనుభవాత్మకం సుఖం అనుబభూవుః, ఇహలోకే ఆస్థితాః అవస్థితాః కిం,కింతు త్వత్సాధర్మ్యం అవాపురిత్యావృత్త్యాఽన్వయః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ "అథాత్మనోఽనురూపమి"త్యస్యోత్తరమాహ ॥ కాఽన్యమితి శ్లోకద్వయేన ॥ గుణానాం కల్యాణానా, మాశ్రయస్య,తవ-పాదసరోజయోః,గన్ధం-కథంభూతం జనతాయాః జనసమూహస్యా, పవర్గం నిరతిశయఫలరూపం, లక్ష్మ్యాః నిమాలయం ఆశ్రయం- సేవ్యమితి యావత్,సద్భిర్ముఖరితమాఘ్రాతం అవిగణయ్యానాదృత్య,మర్త్యం మరణశీలం,సదా - ఉరుభయం, యస్య,త-మన్యం పురుషం,కా వా స్త్రీ,అర్థవివేకదృష్టిః స్వహితాహితవిభాగపరిశీలనపరా చేత్, చాశ్రయేత, గుణాశ్రయస్యేత్యనేన గుణైర్హీనా ఇత్యేతత్ప్రాప్త్యుక్తవిధయా వ్యాఖ్యేయమిత్యభిప్రేతం ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ అతస్త్వామేవాహమభజమిత్యాహ ॥ తమితి ॥ తముక్తవిధం,కించానురూపం శేషిత్వాదితి భావః,ఏవంవిధం, త్వా త్వామేవ,అభజం-కించిత్ప్రార్థయతే స్యాదితి ॥ సృతిభిః గతిభి-ర్జన్మభిరితి యావత్ ॥ "రాఘవత్వేఽభవత్సీతా రుక్మిణీ కృష్ణజన్మని- దేవత్వే దేవదేహేయం మనుష్యత్వే చ మానుషీ" త్యుక్తావతారవిశేషైరిత్యర్థః॥ భ్రమన్త్యాశ్చరన్త్యా,స్తవ త్సహచారిణ్యా,మమ,తవాఙ్ఘ్రిరేవ, అరణం శరణం, గృహమాశ్రయ ఇతి యావత్ స్యాత్,కథంభూతస్యయోఽనృతస్య పాపస్య-తన్మూలసంసారస్య వా,అపవర్గోఽవసానం - యస్మాత్తథాభూతః,భజన్తముపయాతి అనుభజతే,తస్య తవేతి సంబన్ధః ❋॥ ౪౩ ॥ ❋ యే రాజ్ఞాం గుణా "రాజపుత్త్రీప్సితా భూపై" రిత్యాదినోక్తాస్తత్రసైన్యం సశాపం స్త్రైణాదిభజనం చాహ ద్వాభ్యాం॥ తస్యాస్స్యురితి॥ హే అచ్యుత, యే,నృపాః, స్త్రీణాం గృహేషు స్త్రీప్రధానకేషు గృహేషు,ఖరా ఇవ కేవలం భారవాహాః,గావో బలీవర్దా ఇవ నిత్యం వ్యాపారక్లిష్టాః-శ్వాన ఇవావమతాః - గృహపాలనాద్యర్థం ద్వాగస్థా

శ్చ-బిడాలాఇవకృపణాః-పదా తాడ్యమానా అపిపునఃపునరనువర్తమానాశ్చ,భృత్యా ఆజ్ఞాధారకాశ్చ, తే, తస్యాదుర్భగాయాః,పత్యుస్స్యుః॥ తామేవవిశినష్టి॥యదితి త్యాదినా ॥ హే అరికర్శనశత్రుహన్ త్వం .యస్యాః,కర్ణమూలం కర్ణపథం,నోపయాయాః నోపగతవాన్-తథామృడవిరిఞ్చ్యాదిభిః- సభాయాం , తేషాంసభాయాంవా , గీతా, స్తవ-కథాశ్చ , నోపాయయుః ॥యా, త్వాం-త్వత్కథాశ్చ కదాఽపి, నశ్రుతవతీ,తస్యాఃపతయస్స్యురితిసంబన్ధః ॥ ౪౪ ॥ ॥తథాహి త్వాహ॥త్వగితి ॥ యా స్త్రీ,తవ-పదాబ్జమకరన్దం- అజిఘ్రువతీనాఘ్రాతవతీ - కదాప్యశ్రుతత్వత్కథా-అతఏవ-విమూఢా అతఏవ,కాన్తః ప్రియతమో-మమేతి-మతి-ర్యస్యాస్సా-బహి, స్త్వగాదిభిః,పినద్ధంఛన్నం,మన్త-ర్మాంసాదయో , యస్మిన్,తత్,జీవితశవతుల్యం-కళేబరం-యస్య,తం,పురుషాధమం,భజతే-విణ్మలం , త్వగాదయః ప్రసిద్ధాః ॥ ౪౫ ॥ ॥యదుక్తముదాసీనావయమిత్యాది తత్రాహ॥అస్త్వితి॥ హే అమ్బుజాక్ష, ఆత్మన్ ఆత్మని,రతస్య, ఆత్మారామస్యేత్యర్థః,అనేననిరపేక్షరూపముదాసీనత్వమనూదితం-మయ్యనతిరిక్తా అనతిశయితా-దృష్టి ర్యస్యఅనేనాకాముకత్వం-తస్యతవ,చరణయోః-అనురాగః ప్రేమా,అస్తు,మమేతి శేషః యద్యప్యుదాసీనోఽకాముకశ్చసన్గృహమేధిధర్మానభినయసి-తథాఽపిమయాఽపిత్వచ్చరణానురాగమాత్రమేవప్రార్థనీయం నతుతతోఽధికమితిభావఃస్తువాతవవచాంస్యాపాత ప్రతీతనిష్ఠురార్థపరాణి , తథాపి,కదాచిత్స్మయయవిశేషేతవమయ్యనుకమ్పాదున్నిద్రా స్యాదిత్యభిప్రేత్యాహ॥ యర్హీత్యర్ధేన ॥ యర్హి యదా - అస్యవిశ్వస్య,వృద్ధయే సమృద్ధయే,ఉపాత్తా రజసః సృష్ట్యుపయుక్తరజోగుణస్యా-తిమాత్రాఽఔత్కట్యం, యేన , తథాభూతస్సన్ , మా ,మీక్షసఇతియావత్,తదుహాతదేవ-పరమానిరతిశయా , అనుకమ్పాకృపా,విచిత్రంజగత్సృష్ట్వా తత్రమదనుమోదనార్థంమామీక్షసఇత్యేవైషైవమహతీకృపేత్యర్థః ॥ ౪౬ ॥ ॥తదేవంసర్వంతదుక్తం ప్రతిభాష్య ప్రసన్నచిత్తా మన్త్రముపదిశన్తీప్రాహ ॥ నైవేతిద్వాభ్యాం॥ హే మ

మృడవిరిఞ్చసభాసుగీతాః ॥ ౪౪ ॥ త్వక్ఛ్మశ్రురోమనఖకేశపినద్ధమన్తర్మాంసాస్థిరక్తకృమివిట్కఫపిత్తవాతమ్।
జీవచ్ఛవం భజతికాన్తమతిర్విమూఢా యా తే పదాబ్జమకరన్దమజిఘ్రతీ స్త్రీ ॥ ౪౫ ॥ అస్త్వమ్బుజాక్ష మమ తే చరణానురాగ ఆత్మన్రతస్య మయి చానతిరిక్తదృష్టేః । యర్హ్యస్య వృద్ధయ ఉపాత్తరజోఽతిమాత్రో మామీక్షసే తదు హ నః పరమానుకమ్పా ॥ ౪౬ ॥ నైవాలీకమహం మన్యే వచస్తే మధుసూదన । అమ్బాయా ఇవ హి ప్రాయః కన్యాయాస్స్యాద్రతిః క్వచిత్ ॥ ౪౭ ॥ ఊఢాయాశ్చాపి పుంశ్చల్యా మనోఽభ్యేతి నవం నవమ్ । బుధోఽసతీం న బిభృయాత్తాం బిభ్రదుభయచ్యుతః ॥ ౪౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ సాధ్వ్యేతచ్ఛ్రోతుకామైస్త్వం రాజపుత్రి ప్రలమ్భితా । మయోదితం యదన్వాత్థ సర్వం తత్సత్యమేవ హి ॥ ౪౯ ॥ యాన్ యాన్ కామయసే కామాన్మయ్యకామాయ కామిని । సన్తి హ్యేకాన్తభక్తాయాస్తవ కల్యాణి నిత్యదా ॥ ౫౦ ॥ ఉపలబ్ధం పతిప్రేమ పాతివ్రత్యం చ తేఽనఘే । యద్వాక్యైశ్చాల్యమానాయా న ధీర్మయ్యపకర్షితా ॥ ౫౧ ॥ యే మాం భజన్తి దామ్పత్యే తపసా వ్రతచర్యయా । కామాత్మా

ధుసూదన,తవ,యద్వచః,,అథాత్మనోనురూపంవా,,ఇత్యాదితద్వ్యలీకమనృతం- నమన్యే,నాసత్యమిత్యర్థః,కుతః , యతోలోకే కన్యాయా ఏవక్వచిత్పురుషవిశేషే,రతి,ర్భవతి,యథా , అమ్బాయాః కాశిరాజపుత్రికాయాఃఅమ్బాఖ్యాయాః-తద్వత్,అమ్బాయాఃకన్యాయా ఏవసాల్వేరతిర్బభూవేతీతిహాసోఽత్రవివక్షితః ॥ ౪౭ ॥ ॥తథా-ఊఢాయాః పరిణీతాయా అపి-పుంశ్చల్యా-మనో - నవంనవంపురుష - మభ్యేతి ॥ తతఃకిమతఆహ ॥ బుధఇతి ॥ బుధోబుద్ధిమాన్ - అసతీముక్తవిధాం స్త్రియం-నబిభృయాత్ - విపర్యయే అనర్థమాహ - బిభ్రత్పుమాన్ - ఉభయచ్యుతః ఉభయస్మాదేతల్లోకాత్పరలోకాచ్చ ప్రచ్యుతో భవతి - ఇహాముత్రచన సుఖీకిం తు - దుఃఖీభవతీత్యర్థః ॥ ౪౮ ॥ ॥ అథైవంకోపోద్దీపకతస్యాభిప్రాయోభగవానిదమేవమదభిప్రేతం - కూటవచాంసితుత్వద్వచశ్శ్రోతుం మయాప్రయుక్తానీత్యాహ॥సాధ్వీతి ॥ హే సాధ్వి - హే రాజపుత్రి-శ్రోతుకామేన-మయా - ఏత- త్త్వద్వచ ఇతి శేషః - ప్రలమ్భితా ఇత్థముపహసితేత్యర్థః యన్మయోదితం-సర్వ-మన్వాత్థ తాత్పర్యకోవిదీకారేణప్రతిభాషితవత్యసితత్సర్వం -సత్యమేవమదభిప్రేతమేవ ॥ ౪౯ ॥ ॥అతీవతుష్టోఽనుగృహ్ణాతి॥యాన్యానితి ॥ హే మానిని-యాన్యాన్కామాన్ - స్యాన్నైతవాఞ్ఛిరరణం-అస్త్వమ్బుజాక్షమమతేచరణానురాగ,,ఇత్యేవం కామ్యమానాన్ , అకామాయకామాన్నివృత్తయే - మదనప్రాయిత్వవ్యతిక్రమనివృత్తయే-కామయసే-తే-కామా-మయ్యేకాన్తభక్తాయా అనన్యప్రయోజనభక్తియుక్తాయాఃతవ-హేకల్యాణి-నిత్యదా-సన్త్యేవ - నత్వయాప్రార్థ్యమయాదేయాశ్చేత్యర్థః ॥ ౫౦ ॥ ॥అభినన్దతిఉపలబ్ధమితి ॥ హే అనఘే - పత్యౌకృష్ణే-య-త్పాతివ్రత్యంపతిపారార్థ్యం-తదుపలబ్ధందృష్టం-మయేతి శేషః కుతః-యద్యతో-వాక్యైఃఉక్తపిశునైర్మద్వాక్యైః - చాల్యమానాయా అపి తవ-ధీస్స్వబుద్ధిర్మయి-నాపకర్షితా నాపనీతా-నాన్యవిషయాజాతా ॥ ౫౧ ॥ ॥ఏకాన్తభక్తిమభినన్ద్య తామేవద్రఢీకర్తుంసకామాన్భక్తాన్నిన్దతి ॥ యే మా

మితి ॥ యేజనాః కామాత్మానః క్షుద్రమనోరథావిలచిత్తాః - మోక్షాధిపతిమపి - మాం - దాంపత్యే దంపత్యోః కర్మణి - దంపత్యుపభోగసుఖార్థమిత్యర్థః - తపసా మనఃప్రణిధానాత్మకేన - వ్రతచర్యయా అనశనాదివ్రతానుష్ఠానేన చ - భజన్తి - తే - మమ - మాయయా మోహితాః ॥ ౫౨ ॥ తదేవోపపాదయతి ॥ మామితి ॥ అపవర్గః మోక్షః - స ఏవ - సంపల్లక్ష్మీర్యస్యాః - తం - తాసామపవర్గేతరసంపదామపిపతిం - మాం - ప్రాప్య ప్రసాద్య - తప ఆదిభిరితి శేషః - సంపదః అపవర్గేతరకామానేవ - వాఞ్ఛన్తి యే జనాః - మన్దభాగ్యాః - కుతః - యద్యస్మాత్ - ద్వ్యా - నృణాం - విషయాః - తే - నిరయే నరకేఽపి - స్యుః - కుతః శబ్దాదివిషయసుఖానాం కేవలదుఃఖాత్మకనరకే సంభవస్తత్రాహ ॥ మాత్రాత్మకత్వాత్ తేషాం సుఖలేశాత్మకత్వాన్నరకే సంభవ ఇతి భావః, అతో - నిరయః - సుసఙ్గమః శోభనరూపతయా ప్రతీయమానో దంపత్యోస్సఙ్గమః - నిరయో నరకప్రాయ ఏవ - అత స్తే మన్దభాగ్యా ఇత్యర్థః ॥ ౫౩ ॥ పునరప్యభినన్దతి ॥ దిష్ట్యేతి ॥ హే గృహేశ్వరి - త్వయా - మయి - భవమోచనీ నిష్కామా - అనువృత్తిః - కృతా ఏతత్ - దిష్ట్యా ఆనన్దః - వృత్తిం విశినష్టి - అసావనువృత్తిః - ఖలైః దుర్జనైః - దుఃఖేనాపి కర్తుమశక్యా - దురాశిషో దురభిప్రాయాః అత ఏవ - సుంభరాయాః ఇన్ద్రియతర్పణపరాయాః - నికృతిజుషః వఞ్చనపరాయాః - స్త్రియాస్తు సుతరాం దుష్కరా ॥ ౫౪ ॥ నత్వామితి ॥ హే మానిని - ప్రణయినీం ప్రేమవతీం - నపశ్యామి - తత్ర నిదర్శనం వదంస్తాం విశినష్టి ॥ యయేతి ॥ యయా త్వయా - అవగణయ్య అనాదృత్య - శ్రుతాః - సత్కథాః త్వదీయాః - యేన - తస్య - మే మహ్యం - రహస్కరః రహస్యవార్తాహర్తా - ద్విజః - ప్రేషితః, అతః - త్వాం - సదృశీం - భార్యాం - నపశ్యామీత్యర్థః ॥ ౫౫ ॥ కించ త్వద్గుణైరేవాహం వశీకృత ఇత్యాహ ॥ భ్రాతురితి ॥ యుద్ధే - మయా - నిర్జితస్య - భ్రాతుః రుక్మిణో - విరూపకరణం - తథా - ప్రోద్వాహపర్వణ్యనిరుద్ధవివాహోత్సవే - తతో భ్రాతృవధం గో

నోఽపవర్గేశం మోహితా మమ మాయయా ॥ ౫౨ ॥ మాం ప్రాప్య మానిన్యపవర్గసంపదం వాఞ్ఛన్తి యే సంపద ఏవ తత్పతిమ్ । తే మన్దభాగ్యా నిరయేఽపి యే నృణాం మాత్రాత్మకత్వాన్నిరయస్సుసఙ్గమః ॥ ౫౩ ॥ దిష్ట్యా గృహేశ్వర్యసకృన్మయి త్వయా కృతాఽనువృత్తిర్భవమోచనీ ఖలైః । సుదుష్కరాఽసౌ సుతరాం దురాశిషో హ్యసుంభరాయా నికృతిం జుషః స్త్రియాః ॥ ౫౪ ॥ న త్వాదృశీం ప్రణయినీం గృహిణీం గృహేషు పశ్యామి మానిని యయా స్వవివాహకాలే । ప్రాప్తాన్నృపాన్ నవగణయ్య రహోహరో మే ప్రస్థాపితో ద్విజ ఉపశ్రుతసత్కథస్య ॥ ౫౫ ॥ భ్రాతుర్విరూపకరణం యుధి నిర్జితస్య ప్రోద్వాహపర్వణి చ తద్వధమక్షగోష్ఠ్యామ్ । దుఃఖం సముత్థమసహోఽస్మదయోగభీత్యా నైవాబ్రవీః కిమపి తేన వయం జితాస్తే ॥ ౫౬ ॥ దూతస్త్వయాఽఽత్మలభనే సువివిక్తమన్త్రః ప్రస్థాపితో మయి చిరాయతి శూన్యమేతత్ । మత్వా జిహాస ఇదమఙ్గమనన్యయోగ్యం తిష్ఠేత తత్త్వయి వయం ప్రతినన్దయామః ॥ ౫౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం సౌరతసంలాపైర్భగవాన్ దేవకీసుతః । స్వరతో రమయా రేమే నరలోకం విడమ్బయన్ ॥ ౫౮ ॥ తథాన్యాసామపి స్త్రీణాం గృహేషు గృహవానివ । ఆస్థితో గృహమేధీయాన్ ధర్మాన్ లోకగురుర్హరిః ॥ ౫౯ ॥ ********************************
********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే, షష్టితమోఽధ్యాయః **********
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏకైకశస్తాః కృష్ణస్య పుత్రాన్ దశదశాబలాః । అజీజనన్ననవమాన్ పితుస్సర్వాత్మసంపదా ॥ ౧ ॥

ష్ఠ్యాం ద్యూతే - తస్య రుక్మిణో - వధం - ఇదం సమనన్తరాధ్యాయే స్ఫుటీభవిష్యతి సముత్థం తద్వధశ్రవణజం - దుఃఖం చ అస్మదయోగభీత్యా అస్మద్విశ్లేషభీత్యా హేతుభూతయా, అసహః సోఢవత్యసి - కిమపి - నాబ్రవీః నోక్తవత్యసి తేనైవంవిధగుణజాతేన - వయం - జితాః త్వద్వశీకృతా బభూవిమ, యద్యప్యస్య ప్రణయకలహస్యానిరుద్ధవివాహానన్తర్యమతో జ్ఞాయతే తథాప్యత్ర వ్యుత్క్రమణో [illegible] నేత్యవగన్తవ్యమ్ ॥ ౫౬ ॥ కించ ॥ దూత ఇతి ॥ ఆత్మలభనే మత్ప్రాప్త్యర్థం - సువివిక్తః ‹‹ యస్యాఙ్ఘ్రిపఙ్కజరజస్స్నపనం మహాన్తో వాఞ్ఛన్త్యుమాపతిరివాత్మతమోఽపహత్యై । యర్హ్యమ్బుజాక్ష న లభేయ భవత్ప్రసాదం జహ్యామసూన్ వ్రతకృశాన్ శతజన్మభిస్స్యాత్ ›› ఇత్యేవం వివిచ్యాజ్ఞాపితః - మన్త్రో యస్య సః - దూతః - ప్రేషితః తదా, మయి - చిరాయతి - ఈషద్విలమ్బం కుర్వతి సతి - ఏతద్విశ్వం - శూన్యం, మత్వా, ఇదమనన్యార్హమఙ్గం శరీరం - జిహాసే హాతుమిచ్ఛామి, త్యేవ [illegible] భవతీ - తిష్ఠేత స్థితవతీ - తి యత్ త్వయి - వయం - కేవలం - ప్రతినన్దయామః ప్రతికర్తుమశక్నువన్తః కేవలం హర్షయామ ఇత్యర్థః - యద్వా ॥ జిహాస ఇత్యేవం వివిక్తమన్త్రో దూతః ప్రస్థాపిత ఇతి సంబన్ధః ॥ ౫౭ ॥ ఏవమితి ॥ నరలోకం - విడమ్బయన్ననుకుర్వన్ - హేతుగర్భమిదం - ఆత్మత్వాద్దిశం - సౌరతసల్లాపైః సురతనర్మగోష్ఠీభిః, సర్వతః ఆప్తకామోఽపి - రమయా లక్ష్మ్యవతారభూతయా రుక్మిణ్యా సహ, రేమే ॥ ౫౮ ॥ అథేతి ॥ అన్యాసామపి పత్నీనాం, గృహేషు - గృహాశ్రమీవ గృహస్థాశ్రమయుక్తాన్, ధర్మాన్, నాస్థితస్సన్నేవ - రేమే ॥ ౫౯ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే షష్టితమోఽధ్యాయః *** ********************************

అథ భగవతస్తాసు పత్నీషు పుత్రాదిపరంపరా అనువర్ణ్యతే ద్విషష్టితమేన ॥ ఏకైకశ ఇతి ॥ తాః - కృష్ణస్య - బలాః స్త్రి

యః - సర్వాః - యాః - ఆత్మసంపత్త్యా - పితుస్సకాశాత్ - దశవమానస్యాన్ - తుల్యాః - నైకైకశః - దశదశ పుత్రాన్ - జనయామాసుః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తదేవ విస్తరేణ వక్తుం తావత్తాసాం భగవన్మాయామోహితత్వం భగవతస్తదవశ్యత్వం చాహ ద్వాభ్యాం - గృహాదితి ॥ గృహాత్ - అనపగం - నాపగచ్ఛతి ననిష్క్రామతీత్యర్థః - తం - స్థితం గృహేష్వేవ స్థిత - మచ్యుత - మాలోక్య - సర్వాః స్తా - రాజపుత్ర్యః - అతత్తత్త్వవిదః భగవద్యాథాత్మ్యానభిజ్ఞాః హేతుగర్భమిదం తత్త్వాత్ - ప్రత్యేకం - స్వం స్వం - ఆత్మానం - ప్రియతమం, భగవత ఇతి శేషః - న్యమంసత అమన్యన్త ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ చార్వితి ॥ చార్వబ్జకోశవద్వదనం ఆయతాని - బాహూ నేత్రాణి చ - సప్రేమ్ణా - హాస్యరసేన - వీక్షితాని చ - వల్గుజల్పాశ్చ - ఏతైః స్వాధనైః భగవతా కర్త్రా సంమోహితాః వనితాః స్వైః స్వైః అనేకైః - ర్విభ్రమైః - ర్విభూమ్నః పరిపూర్ణస్య - భగవతః - మనో మానసం - జేతుం వశీకర్తుం - నసమశకన్ నసమర్థా బభూవుః - తస్యాత్మారామత్వాదితి భావః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ తాసాం విభ్రమాన్వర్ణయన్నేవ తద్వివృణోతి ॥ స్మేరేతి ॥ స్మేరో గూఢహసితం - తద్యుక్తో - ఽవలోకలవః కటాక్షః - తేన - రచితస్సూచితో, భావోఽభిప్రాయస్తేన, హారి మనోహరణశీలం, యత్, భ్రూమణ్డలం, తేన, ప్రహితాః ప్రస్థాపితాః, యే - సౌరతమన్త్రాః, తైః, ప్రగల్భై, రనఙ్గస్య, బాణై, రన్యైశ్చ కరణైః, కామశాస్త్రప్రసిద్ధైః, యస్య భగవతః - ఇన్ద్రియం మనః - మథితుం క్షోభయితుం - షోడశసహస్రమపి - పత్న్యః - న శేకుః నాశక్నువన్ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ ఇత్థ

గృహాదనపగం వీక్ష్య రాజపుత్ర్యోఽచ్యుతం స్థితమ్ । ప్రేష్ఠం న్యమంసతాత్మానమతత్తత్త్వవిదః స్త్రియః ॥ ౨ ॥
చార్వబ్జకోశవదనాయతబాహునేత్ర సప్రేమహాసరసవీక్షితవల్గుజల్పైః । సమ్మోహితా భగవతో న మనో విజేతుం స్వైర్విభ్రమైస్సమశకన్వనితా విభూమ్నః ॥ ౩ ॥ స్మేరావలోకలవదర్శితభావహారిభ్రూమణ్డలప్రహితసౌరతమన్త్రశౌణ్డైః । పత్న్యస్తు షోడశసహస్రమనఙ్గబాణైర్యస్యేన్ద్రియం విమథితుం కరణైర్న శేకుః ॥ ౪ ॥ ఇత్థం రమాపతిమవాప్య పతిం స్త్రియస్తా బ్రహ్మాదయోఽపి న విదుః పదవీం యదీయామ్ । భేజుర్ముదాఽవిరతమేధితయాఽనురాగహాసావలోకనవసఙ్గమలాలసాద్యమ్ ॥ ౫ ॥ ప్రత్యుద్గమాసనవరార్హణపాదశౌచతామ్బూలవిశ్రమణవీజనగన్ధమాల్యైః । కేశప్రసాదశయనస్నపనోపహార్యైర్దాసీశతా అపి విభోర్విదధుస్స్మ దాస్యమ్ ॥ ౬ ॥
తాసాం యా దశపుత్రాణాం కృష్ణస్త్రీణాం పురోదితాః । అష్టౌ మహిష్యస్తత్పుత్రాన్ప్రద్యుమ్నాదీన్గృణామి తే ॥ ౭ ॥ చారుదేష్ణస్సుదేష్ణశ్చ చారుదేహశ్చ వీర్యవాన్ । సుచారుశ్చారుగుప్తశ్చ భద్రచారుస్తథాఽపరః ॥ ౮ ॥
చారుచన్ద్రో విచారుశ్చ చారుశ్చ దశమో హరేః । ప్రద్యుమ్నప్రముఖా జాతా రుక్మిణ్యాం సదృశా బభుః ॥ ౯ ॥
భానుస్సుభానుస్స్వర్భానుః ప్రభానుర్భానుమాంస్తథా । చన్ద్రభానుర్బృహద్భానురతిభానుస్తథాఽష్టమః ॥ శ్రీభానుః ప్రతిభానుశ్చ సత్యభామాత్మజా దశ ॥ ౧౦ ॥ సామ్బస్సుమిత్రః పురుజిచ్ఛతజిచ్చ సహస్రజిత్ । విజయశ్చిత్రకేతుశ్చ వసుమాన్ద్రవిడః క్రతుః ॥ జామ్బవత్యాస్సుతా హ్యేతే సామ్బాద్యాః పితృసమ్మతాః ॥ ౧౧ ॥ భానుశ్చన్ద్రోఽశ్వసేనశ్చ చిత్రగుర్వేగవాన్వృషః । ఆమశ్శఙ్కుర్వసుశ్శ్రీమాన్కున్తిర్నాగ్నజితేస్సుతాః ॥ ౧౨ ॥ శ్రుతిః క

మితి ॥ కిన్తు - యదీయాం - పదవీం యాథాత్మ్యం, బ్రహ్మాదయోఽపి న విదుః - తమిత్థం భూతం - శ్రియః పతి మవాప్య - తాః స్త్రియః - అవిరతం సతతం యథా తథా - ఏధితయా వృద్ధితయా - ముదా - నవసఙ్గమే - లాలసౌత్సుక్య - మాద్యో - యస్య విభ్రమకదమ్బస్య తం - భేజుః - నవసఙ్గమలాలసాద్యం - భేజుః - తస్య - మనో - విజేతుం - న శేకు - రితి వా ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ కిన్తు - ప్రత్యుద్గమాదిభిః, విభోః - స్తస్య - దాస్యం - విదధురితి - ప్రౌఢభావేఽపి - నవసఙ్గమాద్యనిధానమనుగతసారత్వేనాత్యుక్త్యైనచతథా ప్రతీతేః - తేషామేవ శ్లోకానాం ప్రస్తావాన్తరే పునః పునరావృత్తిరపి సౌన్దర్యాత్ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ ప్రాసఙ్గికముక్త్వా ప్రకృతమాహ ॥ తాసామితి ॥ దశదశపుత్రాయాః తాసాం కృష్ణస్త్రీణాం మధ్యే - అష్టౌ రుక్మిణ్యాదయః పూర్వం - కథితాః - తాసాం - పుత్రాన్ - ప్రద్యుమ్నాదీన్ తుభ్యం - కథయామి ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ చారుదేష్ణ ఇతి ॥ ప్రద్యుమ్నః ప్రముఖ ఆదిర్యేషామితి తద్గుణసంవిజ్ఞానబహువ్రీహిః తే - దశ - పితుర్హరేః - నావమాస్తుల్యాః - రుక్మిణ్యాః - పుత్రా ఇతి శేషః ప్రద్యుమ్నవ్యతిరిక్తాన్నవపుత్రాన్నిర్దిశతి ॥ చారుదేష్ణ ఇతి ॥ వీర్యవానితి చారుదేష్ణవిశేషణమ్ ❀ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ❀ అథ సత్యభామాసుతానాహ ॥ భానురితి ॥ భాన్వాదయో - దశ - సత్యభామాయాః - సుతాః - ఇత్యన్వయః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ జామ్బవతీసుతానాహ ॥ సామ్బ ఇతి ॥ ఏతే సామ్బాదయః - పితృతుల్యాః - జామ్బవత్యాస్సుతాః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ నాగ్నజితీసుతానాహ ॥ భానురితి ॥ శ్రీమానితి వసోర్విశేషణమ్ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ కాళిన్ద్యాస్సుతానాహ ॥ శ్రుతిరితి ॥ భద్రస్యైవ ఏకల ఇతి నామాన్తరం - సోమకోఽవరస్తేషాం సర్వేషాం కనీయాన్, ఏతే దశ కాళిన్ద్యాస్సుతా ఇతి

శేషః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ అథలక్ష్మణాయాస్సుతానాహ ॥ ప్రఘోష ఇతి ॥ మాద్ర్యాః లక్ష్మణాయాః-సుతాః-ప్రఘోషాదయ-ఇత్యన్వయః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ మిత్రవిన్దాయాస్సుతానాహ॥ వృక ఇతి॥ క్షుధిః దశమః-ఏతే మిత్రవిన్దాత్మజాః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ అథభద్రాయాస్సుతానాహ॥ సఙ్గ్రామజిదితి ॥ భద్రాయా ఇత్యస్య సుతా ఇతి శేషః ॥ ఏవమన్యాసామపి షోడశసహస్రపత్నీనాం దశదశపుత్రాః-తథైవ రోహిణ్యాస్సుతానాముక్తిరన్యాసామపి సుతప్రదర్శనార్థం ॥ దీప్తిమానితి ॥ హరేరాశ్రితాత్ హరస్య బలభద్రస్య - రోహిణ్యాశ్చ-జాతాః -పుత్రా ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ అథవివక్షిష్యమాణకథావిషయకపిప్పచ్ఛిషాముత్పాదయన్ భగవతః పౌత్రాదీనాహ ॥ ప్రద్యుమ్నాదితి ద్వాభ్యాం ॥ హే రాజన్-నామ్నా-భోజకటమితి ప్రసిద్ధే-పురే-వసత ఇతి శేషః ॥ తస్య రుక్మిణః-పుత్ర్యాం రుక్మవత్యాఖ్యాయాం భార్యాయాం- ప్రద్యుమ్నా-దనిరుద్ధో-బభూవ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ తేషాం చేతి॥ తేషాం ప్రద్యుమ్నవ్యతిరిక్తానాం కృష్ణపుత్రాణామపి- పుత్రాః పౌత్రాశ్చ - కోటిశో-బభూవుః - తత్ర హేతుత్వేన శ్రీకృష్ణపత్నీనాం బాహుళ్యమనుస్మారయతి॥ మాతర ఇతి॥ కృష్ణజాతానాం-మాతరః-షోడశసహస్రాణిచ-శబ్దాత్ తతో ప్యాధిక్యం సూచ్యతే ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ రుక్మిణః పుత్ర్యామిత్యుక్తం॥ తత్ర పృచ్ఛతి రాజా ॥ కథమితి ॥ అరేః కృష్ణస్య-పుత్రాయ ప్రద్యుమ్నాయ-కథం-దుహితరం- దదౌ-కించ-స హి రుక్మీ - యుద్ధే-కృష్ణేన-పరిభూతోఽవమానితః-తం కృష్ణం హన్తుం - రన్ధ్రమన్తరం-ప్రతీక్షతే - స కథం ప్రాదాదితి భావః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ ఏతదితి॥ హే విద్వన్-ద్విషోః కృష్ణరుక్మిణోః-మిథో-య-ద్వైవాహికం వివాహనిమిత్త-మేత-న్మహ్య-మా

విర్వృషో వీరస్సుబాహుర్భద్ర ఏకలః । శాన్తిర్దర్శః పూర్ణమాసః కాళిన్ద్యాస్సోమకోవరః ॥ ౧౩ ॥ ప్రఘోషో గాత్రవాన్సింహో బలః ప్రబల ఊర్ధ్వగః । మాద్ర్యాస్సుతా మహాశక్తిస్సహ ఓజోఽపరాజితః ॥ ౧౪ ॥ వృకో హర్షోఽనిలో గృధ్రో వర్ధనోఽన్నాద ఏవ చ । మహాశః పవనో వహ్నిర్మిత్రవిన్దాత్మజాః క్షుధిః॥ ౧౫ ॥ సఙ్గ్రామజిద్బృహత్సేనశ్శూరః ప్రహరణోఽరిజిత్ । జయస్సుభద్రో భద్రాయా వామ ఆయుశ్చ సత్యకః ॥ దీప్తిమాంస్తామ్రతప్తాద్యా రోహిణ్యాస్తనయా హరేః॥ ౧౬ ॥ ప్రద్యుమ్నాచ్చానిరుద్ధోఽభూద్రుక్మవత్యాం మహాబలః। పుత్ర్యాంచ రుక్మిణో రాజన్నామ్నా భోజకటే పురే ॥ ౧౭ ॥ తేషాంచ పుత్రపౌత్రాశ్చ బభూవుః కోటిశో నృప। మాతరః కృష్ణజాతానాం సహస్రాణిచ షోడశ॥ ౧౮ ॥ రాజోవాచ ॥ కథం రుక్మ్యరిపుత్రాయ ప్రాదాద్దుహితరం యుధి । కృష్ణేన పరిభూతస్తం హన్తుం రన్ధ్రం ప్రతీక్షతే॥ ౧౯ ॥ ఏతదాఖ్యాహి మే బ్రహ్మన్ద్విషోర్వైవాహికం మిథః। అనాగతమతీతంచ వర్తమానమతీన్ద్రియమ్ ॥ విప్రకృష్టం వ్యవహితం సమ్యక్పశ్యన్తి యోగినః॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ వృతస్స్వయంవరే సాక్షాదనఙ్గోఽఙ్గ యుతస్తయా । వృతస్స్వయంవరే సాక్షాదనఙ్గోఽఙ్గయుతస్తయా । రాజ్ఞస్సమేతాన్నిర్జిత్య జహారైకరథో యుధి॥ రుక్మిణ్యాస్తనయాం రాజన్కృతవర్మసుతో బలీ । ఉపయేమే విశాలాక్షః కన్యాం చారుమతీం కిల ॥ ౨౩ ॥ దౌహి

❋ అనిరుద్ధవివాహే బలరామకృతరుక్మివధకథారమ్భః ❋

త్రాయానిరుద్ధాయ పౌత్రీం రుక్మ్యదదాద్ధరేః । రోచనాం బద్ధవైరోఽపి స్వసుః ప్రియచికీర్షయా ॥ జానన్నధర్మ్యం

ఖ్యాహి॥ న జానామీతి మావోచ ఇత్యాహ ॥ అనాగతమితి ॥ అతీన్ద్రియమస్మదిన్ద్రియాగోచరం-విప్రకృష్టం దూరస్థం-వ్యవహితమీషదన్తరితం చేత్యేత-త్సర్వం , యోగినో భవన్తం - సమ్యగ్యథావ , త్పశ్యన్తి సాక్షాత్కుర్వన్తి - అతో జానాస్యేవేతి భావః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ ఇత్థమాపృష్టః ప్రాహ శ్రీశుకః॥ యద్యపీతి॥ యద్యపి రుక్మీ-కృష్ణేనా-వమానితః-తథాపి-వైర-మనుస్మరన్నపి-స్వసుః రుక్మిణ్యాః-ప్రియం కుర్వన్ ‹‹ లక్షణహేతోః ›› రితి శత్రాదేశః-కర్తుమిచ్ఛన్నిత్యర్థః - వ్యతరద్దదౌ-అన్వమోదతేతి భావః-న త్వాహూయ కన్యాం దదౌ- అపితు-స్వయంవరే ప్రద్యుమ్నేన హృతామన్వమోదతేత్యుత్తరశ్లోకే-అభిప్రేతమ్ ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ ఏతదేవ స్పష్టయితుం తావత్స్వయంవరే తద్దుహితా ప్రద్యుమ్నేన హృతేత్యాహ ॥ వృత ఇతి ॥ ఏక ఏవ రథో యస్య సః అసహాయః-ప్రద్యుమ్నః, స్వయంవరే-తయా రుక్మవత్యా, వృతః- స్వయంచ తస్యామనురాగయుక్తః , సమేతాన్ యుయుత్సయా ప్రాప్తాన్, రాజ్ఞో నృపాన్-యుద్ధే, నిర్జిత్య, తాం జహార ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ రుక్మితనయా ప్రసఙ్గాత్కంచిద్ భగవతోఽపి దుహితరస్సన్తి-యది సన్తి, తర్హి కస్యాం కస్యాం భార్యాయాం కతి కతి కన్యా అజీజనదితి రాజ్ఞో బుభుత్సాం శమయన్నాహ ॥ రుక్మిణ్యా ఇతి ॥ తనయామిత్యేకవచనేనాన్యాసామప్యేకైకైవ కన్యేతి దర్శితం - చారుమతీం నామ-కన్యాం-కృతవర్మణః-సుతః-ఉపయేమే ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ న కేవలం రుక్మీ ప్రద్యుమ్నగృహీతాం స్వసుతామేవాన్వమోదత , అపితు - ప్రద్యుమ్నసుతాయానిరుద్ధాయ - స్వదౌహిత్రాయ-స్వపౌత్రీమపి-భగినీప్రియచికీర్షయా-దదావిత్యాహ ॥ దౌహిత్రాయేతి ॥ హరేరిత్యస్య-పౌత్రాయేతి శేషః-రోచనాం నామ-పౌత్రీం-దదావిత్యర్థః-న కేవలం బద్ధవైరోఽప్యేవ - అపితు-తద్వ్యసమధర్మ్యం జానన్నపి ‹‹ యుమిశ్రణే ›› యోనిర్మిశ్రణం వై

వాహికసంబన్ధః - తత్ప్రియుక్తం భోజనప్రతిభోజనాదికం-త-దధర్మ్యం అస్వర్గ్యం లోకవిరుద్ధం, జానన్నపీత్యర్థః ‟ ద్విషదన్నం న భోక్తవ్యం ద్విషన్తం నైవ భోజయేత్ „ ఇతిశాస్త్రాదితిభావః ॥ ఏవంభూతోఽప్యదాత్ । తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి॥ స్నేహపాశేన-స్వసరి,యః-స్నేహ ఏవ పాశ - స్తేనా-నుబధ్యత ఇతితథా, అతఏవ - తస్యాః ప్రియంకర్తుమిచ్ఛయా,దదావిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ లోకవిరుద్ధాచరణఫలం వక్తుమాహ ॥ తస్మిన్నితి ॥ తస్మిన్నభ్యుదయే అనిరుద్ధవివాహోత్సవయాపనిమిత్తే ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ తస్మిన్నితి॥ తస్మిన్నుద్వాహే-నివృత్తేజాతే సతి-యే-కళిఙ్గప్రముఖా-స్తే-రాజానః-రుక్మిణం-ప్రోచుః-కిమితి-బలం బలభద్రం, అక్షైః దేవనాక్షైః,తద్వ్యాపారైః ద్యూతైరితియావత్ ॥ హే రాజన్ రుక్మిన్. అయం-బలరామః,అనక్షజ్ఞః ద్యూతానభిజ్ఞః,అపితథాపి. తద్వ్యసనం ద్యూతవ్యసనం-మహ-దస్యవర్తత ఇతి ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ ఇత్థ-ముక్తో,రుక్మీ-బలభద్ర-మాహూయ-తేనసహ, అక్షైః-అదీవ్యత క్రీడితవాన్ ॥ శతమితి ॥ నిష్కాణామిత్యాదిః-తత్రద్యూతే-రామః-తావ-న్నిష్కాణాం-శతం,తతః,సహస్రం,తతోఽయుతం చ,పణం జిత్వా స్వీకృతవాన్ ॥ పున,స్తం రామమపి,రుక్మీ,జితవాన్,తదా,బలం రామం,కళిఙ్గః దన్తాన్ ప్రహసత్ అపహసితవాన్। రామః సందర్శయన్॥తద్ధసనం,నామృష్యత్ న సేహే ✽॥౨౭॥౨౮॥ ✽ తతో,రుక్మీ లక్షం గ్లహం పణ-మాదదే - తం చ బలః అజయత్-కైతవం వఞ్చన-మాశ్రితో-రుక్మీ అహం-జితవా-నిత్యాహ ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ మన్యునేతి॥యథా-పర్వణి-సముద్రః-తద్వ-న్మన్యునా - క్షుభితో-ఽతఏవ-జాతే అరుణే అక్షిణీ యస్య తథాభూతో - రామః-రుషా-పూ

తద్యానం స్నేహపాశానుబన్ధనః॥ ౨౪ ॥తస్మిన్నభ్యుదయే రాజన్రుక్మిణీ రామకేశవౌ। పురం భోజకటం జగ్ముః ప్రద్యుమ్నాద్యాస్తథాపరే॥ ౨౫ ॥ తస్మిన్నివృత్త ఉద్వాహే కళిఙ్గప్రముఖాన్నృపాః। దృప్తాస్తే రుక్మిణం ప్రోచుర్బలమక్షైర్వినిర్జయ ॥ అనక్షజ్ఞో బలో రాజన్నపి తద్వ్యసనం మహత్ ॥ ౨౬ ॥ ఇత్యుక్తో బలమాహూయ తేనాక్షై రుక్మ్యదీవ్యత * । శతం సహస్రమయుతం రామస్తత్రాదదే పణమ్॥ ౨౭ ॥తం తు రుక్మ్యజయత్తత్ర కళిఙ్గః ప్రాహసద్బలమ్ । దన్తాన్ సందర్శయన్నుచ్చైర్నామృష్యత్తద్ధలాయుధః॥ ౨౮ ॥తతో లక్షం రుక్మ్యగృహ్ణాద్గ్లహం తం చాజయద్బలః । జితవానహమిత్యాహ రుక్మీ కైతవమాశ్రితః ॥ ౨౯ ॥ మన్యునా క్షుభితః శ్రీమాన్సముద్ర ఇవ పర్వణి। జాతారుణాక్షోఽతిరుషా పూర్వవద్గ్లహమాదదే॥ ౩౦ ॥తం చాపి జితవాన్రామో ధర్మేణ చ్ఛలమాశ్రితః। రుక్మీ జితం మయాత్రేమే వదన్తు ప్రాశ్నికా ఇతి ॥ ౩౧ ॥ అథాబ్రవీన్నభోవాణీ బలేనైవ జితో గ్లహః । ధర్మతో వచనేనైవం రుక్మీ వదతి వై మృషా॥ ౩౨ ॥తామనాదృత్య వైదర్భో దుష్టరాజన్యచోదితః । సఙ్కర్షణం పరిహసన్బభాషే కాలచోదితః॥ ౩౩ ॥నైవాక్షకోవిదా యూయం గోపాలా వనగోచరాః । అక్షైర్దీవ్యన్తి రాజానో బాణైశ్చ న భవాదృశాః॥ ౩౪ ॥రుక్మిణైవమధిక్షిప్తో రాజభిశ్చోపహాసితః। క్రుద్ధః పరిఘముద్యమ్య జఘ్నే తం నృపసంసది॥ ౩౫॥ కలిఙ్గరాజం తరసా గృహీత్వా దశమే పదే। దన్తానపాతయత్క్రుద్ధో యోఽహసద్వివృతైర్ద్విజైః ॥ ౩౬ ॥ అన్యే నిర్భిన్నబాహూరుశిరసో రుధిరోక్షితాః । రాజానో దుద్రువుర్భీతా బలేన పరిఘార్దితాః॥ ౩౭ ॥నిహతే రుక్మి

ర్వవ-ల్లక్షం-గ్లహ-మాదదే ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ తం రుక్మిణం చ-ధర్మేణైవ-అజయచ్చ-రుక్మీ తు-ఛల-మాశ్రితః-మయా-జితం-అత్రాస్మిన్విషయే-ప్రాశ్నికాః పృష్టవ్యాః కళిఙ్గాదయో- వదన్తి మయా జితమిత్యేవ వదన్తి-అత స్తేపృష్టవ్యా ఇత్యాహేత్యర్థః ✽ ॥ ౩౧॥ ✽ అథేతి॥ధర్మతో-బలేన రామేణైవ - గ్లహో - జితః.రుక్మీ తు-వఞ్చనేనై - వం-వదతి-అత-స్తదుక్తి-ర్మృషేత్య-శరీరవాణీ-ప్రాహేత్యర్థః ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ తాం నభోవాణీ-మనాదృత్య-దుష్టరాజన్యైః కళిఙ్గాదిభి-శ్చోదితో-వైదర్భః రుక్మీ-కాలచోదితో-ఽతఏవ-పరిహసన్-బభాషే ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ భాషణమేవాహ॥నైవేతి॥నాక్షకోవిదా నద్యూతకుశలాః-తత్ర హేతుం వదన్ విశినష్టి॥ గోపాలా వనగోచరాశ్చేతి॥ రాజాన ఏవా-క్షై-ర్బాణైశ్చ-దీవ్యన్తి-నతు-భవాదృశాః పశుపాలకాః ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ రుక్మిణేతి॥ రుక్మిణై-వ-మధిక్షిప్తో-రామః హే నృప- సంసది సభాయాం-నృపాణాం సంసది వా-తం-జఘ్నే ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ కళిఙ్గరాజం తు-తరసా ప్రసహ్య-దశమే-పదే పాదవిన్యాసే-గృహీత్వా,క్రుద్ధస్సన్-దన్తా-నపాతయత్-భగ్నానకరోదిత్యర్థః.తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి।యః కళిఙ్గః-వివృతైః ప్రకాశితైః-ద్విజైః దన్తైః-అహసత్-అతో దన్తానేవాపాతయదిత్యర్థః ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ అన్యేతు-రాజానః-బలేన కర్త్రా. పరిఘుణసాధనేనా - ర్దితాః తాడితాః-అతఏవ - నిర్భిన్నాని-బాహ్వాదీని-యేషాం-తే-అతఏవ - రుధిరేణో-క్షితాః సిక్తాః-భీతాశ్చ-దుద్రువుః పలాయితవన్తః ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ నిహతఇతి॥హారేః కృష్ణస్య-స్యాలే-రుక్మిణి-నిహతేసతి-సాధ్వ - సాధ్వితివా - నాబ్రవీత్ - కుతః - బలయోః రామకృష్ణయోర్వివయోః స్నేహస్తస్యభఙ్గభయాత్ బలయోరిత్యత్ర ద్వివచనబలేన కృష్ణపరిగ్రహః హరిరితి ప్రథమాన్తపాఠే - స్యాలేరుక్మిణి నిహతేసతి - హరిః భగవాన్ - రుక్మిణీబలయోః రుక్మిణీబలరా

మయోః-స్నేహభఙ్గభయాత్-సాధ్వసాధువా నాబ్రవీదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁తత ఇతి॥ తతో-రామాదయో-దాశార్హా కాః,సూర్యయానవోఢయాసహ-నిరుద్ధం-శ్రేష్ఠం - రథ-మారోప్యఆరోహ్యేత్యర్థః-మధుసూదనఆశ్రయోయేషాం తే- అతఏవసిద్ధాః- సకలాః - అర్థాఃప్రయోజనాని-యేషాం- తే-కుశస్థలీంద్వారకాం ప్రతి-జగ్ముః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఏకషష్టితమోఽధ్యాయః **********************

అథానిరుద్ధవివాహానన్తరం తదీయమేవవివాహానన్తరం సమాసతశ్శ్రుతపూర్వం విస్తరబుభుత్సయా పృచ్ఛతిరాజా॥ బాణస్యేతి ॥ ఉషాంఉషాంనామతనయాం,యదూత్తమోఽనిరుద్ధః - తత్రనిమిత్తే - హరిశఙ్కరయోఃకృష్ణశివయోః-మహాఘోరం-యుద్ధ-మభూ-దిత్యేత-త్సర్వం-మహ్యం-మాఖ్యాతు-మర్హసి ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ఆచష్టేబాణఇత్యాదినా॥బలేః-పుత్రాణాం- శతస్య-జ్యేష్ఠః బాణో నామాసీత్। కోఽసౌబలిరిత్యతఆహ ॥యేనబలినా-మేదినీభూమి-రదాయిదత్తా ❁ ॥ ౨ ॥ ❁బాణంవిశినష్టి ॥ తస్యేతి ॥ తస్యబలే-రౌరసఃఉరసానిర్మితః సుతః-సత్యే-సన్ధా అభిసన్ధి-ర్యస్య-ధృతం-రుద్రోపాసనాత్మకంవ్రతం యేన-సః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁శోణితాఖ్యఇతి । సబాణః । తస్యచాఽస్య-శంభోః-ప్రసాదేనవరేణహేతునా - అమరా దేవాః-కిఙ్కరా ఇవ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁కింబహునేత్యాహ॥ సహస్రబాహురితి॥సహస్రంబాహవోయస్య-సబాణః-సహస్రబాహుర్వాద్యేనేతిసమ

ణిస్యాలేనాబ్రవీత్సాధ్వసాధు వా । రుక్మిణీబలయో రాజన్ స్నేహభఙ్గభయాద్ధరేః॥ ౩౮ ॥తతోఽనిరుద్ధం సహ సూర్యయావరం రథం సమారోప్య యయుః కుశస్థలీమ్।రామాదయో భోజకటాద్దశార్హాః సిద్ధాఖిలార్థా మధుసూదనాశ్రయాః ॥ ౩౯ ॥ ********************************

******** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే , ఏకషష్టితమోఽధ్యాయః ********

రాజోవాచ ॥ బాణస్యతనయామూషాముపయేమే యదూత్తమః।తత్రయుద్ధమభూద్ఘోరంహరిశంకరయోర్మహత్ । ఏతత్సర్వం మహాయోగిన్సమాఖ్యాతుం త్వమర్హసి॥ ౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ బాణఃపుత్రశతజ్యేష్ఠో బలేరాసీన్మహాత్మనః। ❁ అదాయి మేదినీ యేన వామనాయ మహాత్మనే॥ ౨ ॥తస్యౌరసస్సుతో బాణశ్శివభక్తిరతస్సదా। మాన్యో వదాన్యో ధీమాంశ్చ సత్యసంధో దృఢవ్రతః॥ ౩ ॥ శోణితాఖ్యే పురే రమ్యే స రాజ్యమకరోత్పురా । తస్య శంభోః ప్రసాదేన కింకరా ఇవ తేఽమరాః॥ ౪ ॥సహస్రబాహుర్వాద్యేన తాణ్డవేఽతోషయన్మృడమ్।భగవాన్ సర్వభూతేశశ్శరణ్యో భక్తవత్సలః । వరేణ ఛన్దయామాస స చ వవ్రే పురాధిపమ్ ॥ ౫ ॥ స ఏకదాఽఽహ గిరిశం పార్శ్వస్థం వీర్యదుర్మదః । కిరీటేనార్కవర్ణేన సంస్పృశంస్తత్పదామ్బుజమ్॥ ౬ ॥ నమస్యే త్వాం మహాదేవ లోకానాం గురుమీశ్వరమ్ । పుంసామపూర్ణకామానాం కామపూరామరాఙ్ఘ్రిపమ్ ॥ ౭ ॥ దోస్సహస్రం త్వయా దత్తం పరం భారాయ మేఽభవత్ । త్రిలోక్యాం ప్రతియోద్ధారం న లభే త్వదృతే సమమ్॥ ౮ ॥ కణ్డూత్యా నిభృతైర్దోర్భిర్యుయుత్సుర్దిగ్గజానహమ్ । అభ్యయాం చూర్ణయన్నద్రీన్భీతాస్తేఽపి ప్రదుద్రువుః॥ ౯ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా భగ

స్తస్మాత్తు-సహస్రబాహుభిర్వా - ద్వాద్యం వాద్యవాదనం- తేన-మృడంరుద్రం - తాణ్డవేనృత్యే - అతోషయత్ మృడేతాణ్డవంకుర్వతిసతిసహస్రబాహుభిఃపఞ్చశతవాద్యానివాదయన్ తమతోషయదిత్యర్థః ॥ ఇత్థం తోషితః - సభగవాన్రుద్ర- స్తంబాణం-వరేణ-అభ్యయనేనవసతీతివత్తృతీయా - వరార్థం-ఛన్దయామాసచోదయామాస ॥ బాణ - స్తంరుద్రం-పురాధిపంపురపాలకం-వవ్రే-త్వంమత్పురీంపాలయన్నాస్స్వేతివవ్రఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁సఇతి॥ సబాణః-వీర్యేణ-దుష్టోమదోయస్యసః-అర్క ఇవవర్ణోయస్య, తేన-కిరీటేన-తస్యరుద్రస్య-పాదామ్బుజం-స్పృశన్-గిరిశ-మువాచ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ఉక్తిమేవాహ॥ నమస్యఇతి ॥ హేమహాదేవ, త్వాం-నమస్కరోమి - కథంభూతం,నపూర్ణః కామోయేషాం- తేషాం,పుంసాం కామాన్పూరయతీతితథా-సచాసౌ-అమరాఙ్ఘ్రిపఃకల్పతరుః-తమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁త్వయా-దత్తం-భుజసహస్రం, కేవలం,మమ-భారాయభారార్థమేవా - భవత్-త్వదృతేత్వాంవినా-మయా-ప్రతియోద్ధారం,తుల్యం , పురుషం,నపశ్యామి-మదిష్టదైవేనత్వయాతుసమేనాపినయోత్స్యామీతిభావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁కణ్డూత్యేతి॥నిభృతైర్భరితైః-ర్భుజైః-ర్యోద్ధుమిచ్ఛుః-అద్రీం,శ్చూర్ణయన్,దిగ్గజాన్-అభ్యయాంఅభిద్రుతవానస్మి - తేఽపిదిగ్గజాఅపి-దుద్రువుః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁తదితి॥తద్బాణవచః-శ్రుత్వా-భగవాన్రుద్రః-ప్రాహేతిశేషః॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ కేతురితి ॥తవ, కేతుఃధ్వజో-యదా,భజ్యతేస్వయమేవభగ్నఃపతేదిత్యర్థః-తదా-హేమూఢ-తవ దర్పంహన్తీతితథాభూతః - భవేత్సంభవేత్-తేన - అమత్సమేనేతిచ్ఛేదః-నాహంసమోయస్యసః- తేన-మత్తోఽప్యధికేన - త్వద్దర్ప

౨ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ యేనవామనరూపాయహరయేఽదాయిమేదినీ.

ఘ్నం-సంయుగఞ్చ, భవేత్ ॥ ౧౦ ॥ ఇతీతి॥ హేనృప-కుబుద్ధిర్బాణః-స్వవీర్యం భ్రంశయతీతి తథా-తం-గిరిశస్య-ఆదేశం కేతుభఙ్గాత్మకం-ప్రతీక్షమాణో-గృహం, ప్రావిశత్ ॥ ౧౧ ॥ ఏవం స్థితే రుద్రాదిష్టసఙ్గ్రామప్రసఙ్గమాహ ॥ తస్యేత్యాదినా ॥ తస్యబాణస్య- దుహితా, ఉషానామ-కన్యా, ప్రాగదృష్టశ్రుతశ్చ- తేన - ప్రాద్యుమ్నినాఅనిరుద్ధేనసహ రతింలేభే ॥ ౧౨ ॥ సేతి॥సాస్వప్నోత్థితా,ఉషా-తంకాన్తం,అపశ్యన్తీ,క్వాసికాన్తేతి, ఏవంవదన్తీ-తత్తదా,నితరాం వ్రీడితాలజ్జితాచ ॥ ౧౩ ॥ తతఃకిమాసీత్తత్రాహ॥బాణస్యేతి॥తస్యకుమ్భాణ్డస్య-సుతా,చిత్రలేఖా,ఇదమన్వర్థంనామ,సా,కౌతూహలేన-యుక్తా,సఖీముషా మపృచ్ఛత్ ॥ ౧౪ ॥ ప్రశ్నమేవాహ॥ కాన్తమితి॥ హేసుభ్రు మనోరథవిషయఃకీదృశః హేరాజపుత్రి-తేతవ - హస్తగ్రాహం - హస్తంగృహ్ణాతీతితథా,తంభర్తారం - అద్యాపి - నోపలక్షయే ఇత్థం త్వేననిశ్చినోమీత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ ఏవముక్తాప్రాహఉషా॥దృష్టమితి॥హృదయంగమఃమనోహరః ॥ ౧౬ ॥ తమితి॥మృగయేవిచినోమి స్పృహయతీంకాఙ్క్షన్తీం-మాం దుఃఖార్ణవే,క్షిప్త్వా-క్వాపి,నూనం-యాతః ॥ ౧౭ ॥ ఇత్యేవముక్తాప్రాహచిత్రలేఖా॥ వ్యసనమితి॥ తవ వ్యసనందుఃఖం-అపనయామి కథం,త్వయా-యది, త్రిలోక్యాం-కశ్చిద్భావ్యతేఆయమేవేతినిశ్చీయతే తర్హి-

వాన్క్రుద్ధః కేతుస్తే భజ్యతే యదా । త్వద్దర్పఘ్నో భవేన్మూఢ సంయుగో మత్సమేన తే ॥ ౧౦ ॥ ఇత్యుక్తః కుమతిర్హృష్టః స్వగృహం ప్రావిశన్నృప । ప్రతీక్షన్గిరిశాదేశం స్వవీర్యభ్రంశనం కుధీః ॥ ౧౧ ॥ తస్యోషా నామ దుహి

* ఉషాపరిణయకథా. *

తా స్వప్నే ప్రాద్యుమ్నినా రతిమ్ । కన్యాఽలభత కాన్తేన ప్రాగదృష్టశ్రుతేన చ ॥ ౧౨ ॥ సా తత్ర తమపశ్యన్తీ క్వాసి కాన్తేతి వాదినీ । సఖీనాం మధ్య ఉత్తస్థౌ విహ్వలా వ్రీడితా భృశమ్ ॥ ౧౩ ॥ బాణస్య మన్త్రీ కుమ్భాణ్డశ్చిత్రలేఖా చ తత్సుతా । సఖ్యపృచ్ఛత్సఖీంచోషాం కౌతూహలసమన్వితా ॥ ౧౪ ॥ కాన్తం మృగయసే సుభ్రు కీదృశస్తే మనోరథః । హస్తగ్రాహం న తేఽద్యాపి రాజపుత్ర్యుపలక్షయే ॥ ౧౫ ॥ ఉషోవాచ ॥ దృష్టః కశ్చిన్నరః స్వప్నే శ్యామః కమలలోచనః । పీతవాసా బృహద్బాహుర్యోషితాం హృదయంగమః ॥ ౧౬ ॥ తమహం మృగయే కాన్తం పాయయిత్వాఽధరం మధు । క్వాపి యాతః స్పృహయతీం క్షిప్త్వా మాం వ్యసనార్ణవే ॥ ౧౭ ॥ చిత్రలేఖోవాచ ॥ వ్యసనం తేఽపకర్షామి త్రిలోక్యాం యది భావ్యతే । తమానేష్యే నరం యస్తే మనోహర్తా తమాదిశ ॥ ౧౮ ॥ ఇత్యుక్త్వా దేవగన్ధర్వసిద్ధచారణపన్నగాన్ । దైత్యవిద్యాధరాన్యక్షాన్మనుజాంశ్చ యథాఽలిఖత్ ॥ ౧౯ ॥ మనుజేషు చ సా వృష్ణీన్శూరమానకదున్దుభిమ్ । వ్యలిఖద్రామకృష్ణౌ చ ప్రద్యుమ్నం వీక్ష్య లజ్జితా ॥ ౨౦ ॥ అనిరుద్ధం విలిఖితం వీక్ష్యోషాఽవాఙ్ముఖీ స్థితా । సోఽసావసావితి ప్రాహ స్మయమానా మహీపతే ॥ ౨౧ ॥ చిత్రలేఖా తమాజ్ఞాయ పౌత్రం కృష్ణస్య యోగినీ । యయౌ విహాయసా రాజన్ద్వారకాం కృష్ణపాలితామ్ ॥ ౨౨ ॥ తత్ర సుప్తం సుపర్యఙ్కే ప్రాద్యుమ్నిం యోగమాశ్రితా । గృహీత్వా శోణితపురం సఖ్యై ప్రియమదర్శయత్ ॥ ౨౩ ॥ సా చ తం సున్దరవరం విలోక్య ముదితాననా । దుష్ప్రేక్ష్యే స్వగృహే పుమ్భీ రేమే ప్రాద్యుమ్నినా సహ ॥ ౨౪ ॥ పరార్ధ్యవాసస్స్రగ్గన్ధధూపదీపాసనాదిభిః । పానభోజనభక్ష్యైశ్చ వాక్యైః శుశ్రూషయాఽర్చితః ॥ ౨౫ ॥ గూఢః కన్యాన్తఃపురే శశ్వత్ప్రవృద్ధస్నేహయా తయా । నాహర్గణాన్స బుబుధే హ్యుషయాఽపహృతేన్ద్రియః ॥ ౨౬ ॥ తాం తథా యదువీ

తం నరం పురుషం, ఆనేష్యే-అతో-యః-తే, మనోహర్తా-తం ప్రతిమాం,ఆదిశ ఆజ్ఞాపయ ॥ ౧౮ ॥ ఇతీతి॥ ఇత్థ-ముక్త్వా- దేవాదీన్-పటే-యథావ-దలిఖత్ ॥ ౧౯ ॥ యదాచ-మనుష్యేష్వపి వృష్ణీన్-తత్రాపి-శూరాదీ-నలిఖత్-తదా ప్రద్యుమ్నం-వీక్ష్యలజ్జితా - పుత్రతుల్యరూపత్వాదితిభావః ॥ ౨౦ ॥ తతో- ఽనిరుద్ధ-మవలోక్య హ్రియాలజ్జయా - అవాఙ్ముఖీబభూవ - స్వప్నదృష్టః,అసావేవ - అసావేవ - ఇతిప్రాహ ॥ హేమహీపతే ॥ ౨౧ ॥ తముషయానిర్దిష్టం-కృష్ణస్య-పౌత్ర - మనిరుద్ధం - విజ్ఞాయ - యోగినీవైహాయసగమనాన్తర్ధానతూర్ణగమనాద్యావహ యోగశాలినీ - ఆకాశమార్గేణ-ద్వారకాం- యయౌ ॥ ౨౨ ॥ తత్రద్వారకాయాం - శోభనే-పర్యఙ్కే-సుప్తం- ప్రాద్యుమ్నిమనిరుద్ధం గృహీత్వాశోణితపురమాగత్యేతి శేషః-సఖ్యై ఉషాయై ॥ ౨౩॥ సాచేతి॥సాఉషా-పుమ్భిరితరైః-ప్రేక్షితుమశక్యే-స్వగృహే ప్రాద్యుమ్నినాసహ-అనిరుద్ధేనసమం-రేమే ॥ ౨౪ ॥ పరార్ధ్యేతి ॥ పరార్ధ్యైః-వాసఃప్రభృతిభిః-శుశ్రూషయాఅర్చితో బహుమతః,సోఽనిరుద్ధఃఉషాయాః- గృహే , గూఢః-శశ్వన్నిత్యం,ప్రవృద్ధఃస్నేహోయస్యాస్తయాఉషయా-అపహృతంఇన్ద్రియంమనో - యస్యసః-అహర్గణాన్నబుబుధేనజ్ఞాతవాన్ ॥ ౨౫ ॥౨౬॥ తామితి ॥ యదువీరేణానిరుద్ధేన-భుజ్య

మానా.మతఏవ-క్షతంవిహతం-వ్రతంకన్యాయావిహతం- యస్యాస్తథాభూతాం.వీక్ష్యదురవచ్ఛదైఃఛాదయితుమశక్యైః
హేతుభిఃచిహ్నైః.దూషితాం.లక్షయాంచక్రుః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ భటా,స్తత-స్తై-రాజ్ఞేబాణాయా.వేదయాఞ్చక్రుః॥ఆవేదన
ప్రకారమేవాహ ॥ రాజన్నిత్యాదినానవిద్మహఇత్యన్తేన - హేరాజన్ - కులందూషయతీతితథా - తచ్చేష్టితం-లక్షయా
మః ❁॥౨౮॥ ❁ అనపాయిభిఃఅనుసరద్భిః-అప్రమాదై-రస్మాభిః - స్వగృహేగుప్తాయాఅపి-దూషణం-నవిద్మహే॥౨౯॥❁
తతఇతి ॥ దుహితు-ర్య-ద్దూషణం-తచ్ఛ్రుతం-యేన-సబాణః - అతఏవ - వ్యథితః- త్వరాయుక్తః-కన్యకాగృహం-ప్రాప్య-
యదూద్వహమనిరుద్ధం-దదర్శ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁కథంభూతం-కామస్యప్రద్యుమ్నస్యాత్మనో దేహాజ్జాతంఅతఏవ-భువనైకసున్ద
రం-కుణ్డలయోః-కున్తలానాంత్విషా-స్మితయుక్తేనఅవలోకేనచమణ్డితం ఆననం- యస్యతమ్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁అభిన్నృణ్మయాసర్వ
తోమఙ్గళయాప్రియయాసహ-అక్షై ర్దీవ్యన్తం క్రీడన్తం-తస్యా అఙ్గసఙ్గేన - స్తనకుఙ్కుమం-యస్యాం-మధుమల్లికాఃవసన్తభవ
మల్లికా-స్తాభిః-ఆశ్రితాం-స్రజం-బాహ్వోర్మధ్యే వక్షసి-దధానం -తస్యాగ్రేపురతః-అత్రసన్నిరార్థః-ఆలక్ష్యావలోక్య-విస్మితో
బభూవ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁సఇత్యాదిసార్ధమేకాన్వయి॥ సమాధవోమధువంశప్రభవోఽనిరుద్ధః-అతఏవ-ఆతతాయిభిఃఉద్యతా

రేణభుజ్యమానాంక్షతవ్రతామ్ । హేతుభిర్లక్షయాంచక్రుర్దూషితాందురవచ్ఛదైః ॥ ౨౭ ॥ భటానివేదయా
మాసూ రాజంస్తేదుహితుర్వయమ్ । విచేష్టితంలక్షయామఃకన్యాయాఃకులదూషణమ్ ॥ ౨౮ ॥ అనపాయిభిర
స్మాభిర్గుప్తాయాస్స్వగృహేప్రభో । కన్యాయాదూషణంపుమ్భిర్దుష్ప్రేక్ష్యాయానవిద్మహే॥ ౨౯ ॥ తతఃప్రవ్య
థితోబాణోదుహితుశ్శ్రుతదూషణః । త్వరితఃకన్యకాగారంప్రాప్తోఽద్రాక్షీద్యదూద్వహమ్ ॥ ౩౦ ॥ కామా
త్మజాతంభువనైకసున్దరంశ్యామంపిశఙ్గామ్బరమమ్బుజేక్షణమ్ । బృహద్భుజంకుణ్డలకున్తలత్విషాస్మితావలో
కేనచమణ్డితాననమ్ ॥ ౩౧ ॥ దీవ్యన్తమక్షైఃప్రియయాఽభిన్నృణ్మయాతదఙ్గసఙ్గస్తనకుఙ్కుమాంస్రజమ్ । బా
హ్వోర్దధానంమధుమల్లికాశ్రితంతస్యాగ్రఆసీనమవేక్ష్యవిస్మితః ॥ ౩౨ ॥ సతంప్రవిష్టంవృతమాతతాయిభిర్భ
టైరనేకైరవలోక్యమాధవః । ఉద్యమ్యమౌర్వంపరిఘంవ్యవస్థితోయథాఽన్తకోదణ్డధరోజిఘాంసయా॥ ౩౩ ॥
జిఘృక్షయాతాన్పరితఃప్రసర్పతశ్శునోయథాసూకరయూథపోఽహనత్ । తేహన్యమానాభవనాద్వినిర్గతా
విభిన్నమూర్ధోరుభుజాఃప్రదుద్రువుః॥ ౩౪ ॥తంనాగపాశైర్బలినన్దనోబలీఘ్నన్తంస్వసైన్యంకుపితోబబన్ధహ।
ఉషాభృశంశోకవిషాదవిహ్వలాబద్ధంనిశమ్యాశ్రుకలాక్ష్యరోదీత్॥ ౩౫ ।❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,ద్విషష్టితమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

బాణాసురయుద్ధకథారమ్భః

శ్రీశుకఉవాచ ॥ అపశ్యతాంచానిరుద్ధంతద్బన్ధూనాంచభారత । చత్వారోవార్షికామాసావ్యతీయురనుశోచ
తామ్॥ ౧ ॥నారదాత్తదుపాకర్ణ్యవార్తాంబద్ధస్యకర్మచ।ప్రయయుశ్శోణితపురంవృష్ణయఃకృష్ణపాలితాః॥౨॥
ప్రద్యుమ్నోయుయుధానశ్చగదస్సామ్బోఽథసారణః । నన్దోపనన్దభద్రాభ్యాంరామకృష్ణానువర్తినః॥ ౩ ॥అ

యుక్తైః-భటైః-పరివృతం-బాణ-మవలోక్య-యథా-దణ్డధరోఽన్తకః-తద్వత్ - జిఘాంసయా-తత్ర-వ్యవస్థితం-లోహమయం
పరిఘ-ముద్యమ్యగ్రహీతుమిచ్ఛయా-పరితః-పరిసర్పతః-తానాతతాయినః- అహనత్ జఘాన,యథా-సూకరాణాంయూథం
పాతీతితథా-సూకరశ్రేష్ఠః-శునో-ఽస్తి-తద్వత్ ॥ తఇతి ॥ తేఆతతాయినః-నిర్భిన్నాః-మూర్ధాదయో-యేషాం-తే-అతఏవ-
గృహాన్నిర్గతాః-దుద్రువుః ❁॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ❁తమితి॥బలీబలవాన్, బలినన్దనోబాణః-స్వసైన్యం-ఘ్నన్తం-అనిరుద్ధం-కుపితో
నాగపాశైర్బబన్ధ-శోకవిషాదాభ్యాంబాహ్యాభ్యన్తరదుఃఖాభ్యాం,విహ్వలాఅవశా-అశ్రూణాం, కలాబిన్దవో-యయో-స్తేఅ
క్షిణీ,యస్యా,స్సారురోద ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేద్వి
షష్టితమోధ్యాయః❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథానిరుద్ధాదర్శనజవ్యథానాంక్రమేణనారదాచ్ఛ్రుతతద్వార్తానాంప్రాప్తశోణితపురాణాంయదూనాంబా
ణేనసహసంగ్రామంవర్ణయతి ॥ త్రిషష్టితమేన ॥ అపశ్యతామితి ॥ అనిరుద్ధ-మపశ్యతాం - తస్యానిరుద్ధస్యబన్ధూనాం-అనుశోచ
తాం-వార్షికాఃఆషాఢాద్యాశ్వినాన్తాః, చత్వారో - మాసాఃవ్యతీయుఃఅతిక్రాన్తాః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁నారదాదితి॥బద్ధస్యానిరుద్ధ
స్యవార్తాం-బన్ధనాత్పూర్వం-తస్య-కర్మచ-శ్రుత్వా-కృష్ణేన-పాలితాః, కృష్ణసహితాఇత్యర్థః-వృష్ణయోయాదవాః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁
వృష్ణి ప్రధానానాహ-ప్రద్యుమ్న ఇతి ॥ ఏతే-సర్వే-రామకృష్ణావనువర్తన్తఇతితథాభూతాః- యయుః ❁ ॥ ౩ ॥ అక్షౌహి

ణీభిరితి । సమేతాస్సహితాః ॥ ౪ ॥ భజ్యమానేతి । భజ్యమానానాం-పురాదీనాం ద్వన్ద్వైకవద్భావః ॥ యద్వా॥బహువ్రీహిరేవ-పురమితి విశేష్యాధ్యాహారః-రుషా, ఆవిష్టో వ్యాప్తః - బాణ, స్తుల్యసైన్యః ద్వాదశాక్షౌహిణీసైన్యయుక్తః,వినిర్గతః-పురాదితి శేషః ॥ అట్టాలాః ప్రాకారాదుపరితనాన్యున్నతస్థానాని ॥ ౫ ॥ బాణార్థమితి । బాణస్య సహాయార్థం ససుతః స్కన్దేన సహితః,నన్దినామవృషభ - మారుహ్య-రామకృష్ణాభ్యాం-యుయుధే ఆయుధ్యత ॥ ౬ ॥ ఆసీదితి॥ తుములం సఙ్కులం - రోమహర్షణం శృణ్వతాం పశ్యతాం చ రోమోద్గమావహమ్ ॥ కస్య కేన సహేత్యత ఆహ ॥ కృష్ణశఙ్కరయోరితి సార్ధేన॥ హే రాజన్-బలేన బలభద్రేణ సహ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ బ్రహ్మాదయ ఇతి ॥ సిద్ధచారణానాం ఇతరేతరయోగద్వన్ద్వః,తథా గన్ధర్వాదయోఽపి-ఆగమన్ ఆజగ్ముః ॥ ౯ ॥ శఙ్కరానుచరానితి ॥ శౌరిః కృష్ణః-శార్ఙ్గాఖ్యాద్ధనుషః,చ్యుతైః-తీక్ష్ణముగ్రం యేషాం,శరైః-భూతాదీన్,శఙ్కరస్యానుచరాన్, ద్రావయామాసేతి సంబన్ధః ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ పృథగ్విధానీతి॥ పినాకీ రుద్రః,శార్ఙ్గిణి కృష్ణే-పృథగ్విధాని నానావిధాన్యస్త్రాణి , ప్రయుక్తవాన్ , శార్ఙ్గపాణిః కృష్ణః-అవిస్మిత ఏవ-తాన్యప్రత్యస్త్రైః-శమయామాస ॥ ౧౨ ॥ తదేవాహ ॥ బ్రహ్మాస్త్రస్యేతి ॥ నైజం నారాయణాస్త్రం,శామకం ప్రాయుఙ్క్తేత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ మోహయిత్వేతి । జృమ్భణాఖ్యేనాస్త్రేణ గిరిశం-జృమ్భితం జృమ్భణయుక్తం యథా తథా, మోహయిత్వా ॥ ౧౪ ॥ స్కన్ద ఇతి । స్కన్దః షణ్ముఖః-అసృగ్రుధిరం,విముఞ్చన్,శిఖినామయూరవాహనేన సహ,రణస్థానాత్, ప్రాద్రవత్ ॥ ౧౫ ॥ కుమ్భాణ్డ ఇతి॥ ముసలేన , బలభద్రప్రయుక్తేన-అర్దితౌ పీడితౌ, పేతతుః , హతో నాథో యేషాం తాని-తయోరనీకాని,సర్వతో,దిక్షు,దుద్రువుః ॥ ౧౬ ॥ విశీర్యమాణమితి ॥ విశీర్యమాణం హన్యమానం- దృష్ట్వా,అతీవ నమృష్యతీతి తథా-స బాణ-స్సాత్యకిం ప్రతియోద్ధారం-హిత్వా అనాదృత్య , సఙ్ఖ్యే యుద్ధే,రథీ సన్-కృష్ణ-మభ్యద్రవత్ ॥ ౧౭ ॥ ధనూంషీతి॥ రణే,దుష్టో మదో యస్య - స బాణః,ఏకైకస్మిన్-ధనుషి-ద్వౌద్వౌ-శరౌ-సన్దధే-తాని సంహితమాత్రశరాణ్యేవ,స తు ప్రయుక్తబాణాని , ధనూంషి,చిచ్ఛేద॥ సాయకైరితి శేషః , తత,స్సారథిరథాశ్వాన్,హత్వా నాశయిత్వా , శఙ్ఖం ప్రాధ్మాజన్యమపూరయత్ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ తన్మాతేతి॥ తస్య బాణస్య,మాతా,కోటరా నామ,నగ్నా,ముక్తా విస్రస్తాః, కేశాః,యస్యాస్తథాభూతా చ-పుత్రస్య,ప్రాణాన్,రక్షితుమిచ్ఛయా,కృష్ణస్య,పురత,ఉపతస్థే అవస్థితవతీ ॥ ౨౦ ॥ తత ఇతి॥ నగ్నా,మనీక్షమాణః,తిర్యఙ్ముఖో,బభూవ, తావ , త్తదన్తరం లబ్ధ్వేత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ విద్రావిత ఇతి॥ భూతగణే-విద్రావితే పలాయితే

క్షౌహిణీభి*ర్ద్వాదశభిస్సమేతాస్సర్వతోదిశమ్ ।రురుధుర్బాణనగరం సమన్తాత్సాత్వతర్షభాః॥ ౪ ॥భజ్యమానపురోద్యానప్రాకారాట్టాదిగోపురమ్। ప్రేక్షమాణో రుషావిష్టస్తుల్యసైన్యోఽభినిర్యయౌ॥ ౫ ॥బాణార్థం భగవాన్రుద్రస్ససుతః ప్రమథైర్వృతః । ఆరుహ్య నన్దివృషభం యుయుధే రామకృష్ణయోః ॥ ౬ ॥ ఆసీత్సుతుములం యుద్ధమద్భుతం రోమహర్షణమ్ । కృష్ణశఙ్కరయో రాజన్ప్రద్యుమ్నగుహయోరపి॥ ౭ ॥కుమ్భాణ్డకూపకర్ణాభ్యాం బలేన సహ సంయుగః । సామ్బస్య బాణపుత్రేణ బాణేన సహ సాత్యకేః॥ ౮ ॥ బ్రహ్మాదయస్సురాధీశా మునయస్సిద్ధచారణాః । గన్ధర్వాప్సరసో యక్షా విమానైర్ద్రష్టుమాగమన్॥ ౯ ॥శఙ్కరానుచరాఞ్శౌరిర్భూతప్రేతాన్సగుహ్యకాన్ । డాకినీర్యాతుధానాంశ్చ వేతాలాన్సవినాయకాన్॥ ౧౦ ॥భూతమాతృపిశాచాంశ్చ కూష్మాణ్డాన్బ్రహ్మరాక్షసాన్ । ద్రావయామాస తీక్ష్ణాగ్రైశ్శరైశ్శార్ఙ్గధనుశ్చ్యుతైః ॥ ౧౧ ॥ పృథగ్విధాని ప్రాయుఙ్క్త పినాక్యస్త్రాణి శార్ఙ్గిణి । ప్రత్యస్త్రైశ్శమయామాస శార్ఙ్గపాణిరవిస్మితః॥ ౧౨ ॥బ్రహ్మాస్త్రస్య తు బ్రహ్మాస్త్రం వాయవ్యస్య చ పార్వతమ్ । ఆగ్నేయస్య చ పార్జన్యం నైజం పాశుపతస్య చ॥ ౧౩ ॥మోహయిత్వా తు గిరిశం జృమ్భణాస్త్రేణ జృమ్భితమ్ । బాణస్య పృతనాం శౌరిర్జఘానాసిగదేషుభిః ॥ ౧౪ ॥ స్కన్దః ప్రద్యుమ్నబాణౌఘైరర్ద్యమానస్సమన్తతః । అసృగ్విముఞ్చన్గాత్రేభ్యశ్శిఖినాఽపాద్రవద్రణాత్॥ ౧౫ ॥కుమ్భాణ్డకూపకర్ణౌ తు పేతతుర్ముసలార్దితౌ । దుద్రువుస్తదనీకాని హతనాథాని సర్వతః॥ ౧౬ ॥విశీర్యమాణం స్వబలం దృష్ట్వా బాణోఽత్యమర్షితః। కృష్ణమభ్యద్రవత్సఙ్ఖ్యే రథీ హిత్వైవ సాత్యకిమ్॥ ౧౭ ॥ధనూంష్యాకృష్య యుగపద్బాణః పఞ్చశతాని వై । ఏకైకస్మిఞ్శరౌ ద్వౌ ద్వౌ సన్దధే రణదుర్మదః॥ ౧౮ ॥తాని చిచ్ఛేద భగవాన్ధనూంషి యుగపద్ధరిః। సారథిం రథమశ్వాంశ్చ హత్వా శఙ్ఖమపూరయత్ ॥ ౧౯ ॥ తన్మాతా కోటరా నామ నగ్నా ముక్తశిరోరుహా। పురోఽవతస్థే కృష్ణస్య పుత్రప్రాణరిరక్షయా॥ ౨౦ ॥తతస్తిర్యఙ్ముఖో నగ్నామనిరీక్షన్గదాగ్రజః । బాణశ్చ తావద్విరథశ్ఛిన్నధన్వాఽవిశత్పురమ్ ॥ ౨౧ ॥ విద్రావితే భూతగణే జ్వరస్తు త్రిశిరాస్త్రిపాత్ । మహాదేవప్రయుక్తోఽసౌ ఘోరరూపోఽభి

సతి-శఙ్కరేణ - ప్రయుక్తః - ఘోరంరూపంయస్యసః-విశేషేణభీషయతీతితథా. త్రీణిశిరాంసియస్యత్రయఃపాదాయస్య-స,తాపజ్వరః దశ-దిశో-దహన్నివ,దాశార్హంకృష్ణ,మభ్యపద్యతఅభ్యాజగామ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ సమరే,శార్ఙ్గధన్వనఃకృష్ణస్యా,గ్ర-ఆవిర్బభూవచ ॥ అథేతి॥ దేవఃకృష్ణః,తంజ్వరం-దృష్ట్వా -జ్వరంవైష్ణవంశీతజ్వరం-వ్యసృజత్ప్రాయుఙ్క్త ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ మాహేశ్వరో-వైష్ణవశ్చ, త్యుభౌ-యుయుధాతేయుద్ధంకృతవన్తౌ - తదా - వైష్ణవేనజ్వరేణకర్త్రా - బలేనసాధనేనార్దితః విహతః, మాహేశ్వరో-జ్వరః-సమాక్రన్దత్-రురోద ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ అలబ్ధ్వేతి ॥అన్యత్రఅన్యతః అభయ-మలబ్ధ్వా,అతఏవ-నితరాంభీతః-శరణం-రక్షితారం-తదుపాయంవా,అర్థయతఇతితథా-బద్ధాఞ్జలిః,కృష్ణం,తుష్టావ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ స్తుతిమేవాహ॥ నమామీతిచతుర్భిః ॥ తావత్స్వరక్షణోపయుక్తపరతత్త్వవైశిష్ట్యంస్తౌతిద్వాభ్యాం॥పరేశం - త్వాం,నమామి,పరేషాంబ్రహ్మాదీనామపీ-శంనియన్తారం కింప్రాకృతరాజాదివత్- నేత్యాహ ॥ సర్వాత్మానమితి ॥ సర్వేషాంబ్రహ్మాదీనా-మాత్మానంఅన్తః ప్రవిశ్యధారకత్వేననియన్తారమిత్యర్థః - కథమణుస్వరూపబ్రహ్మాదిజీవవర్గాన్తః ప్రవేశఇత్యతోవిశినష్టి ॥ కేవలంనిరవయవం-జ్ఞానమాత్రస్వరూపం-సాక్షాత్త్వాదన్తఃప్రవేశోపపత్తిరితిభావః - మాత్రశబ్దేనక్వచిదపిజాడ్యరాహిత్యంవివక్షితం ననుపరేశ స్సర్వశక్తోఽసౌజగత్కర్తృత్వాత్తత్త్వమేవేతివక్తుంకారణత్వోపయుక్తసర్వశక్తిత్వాదిగుణయోగమాహ ॥ అనన్తశక్తీతి ॥ కారణత్వమాహ ॥ విశ్వోత్పత్తీతి ॥ స్థానంస్థితిః-విశ్వస్యోత్పత్త్యాదిహేతుమిత్యర్థః-మమైవంవిధత్వేకిం ప్రమాణమతఆహ ॥ బ్రహ్మలిఙ్గంవేదప్రమాణకం-ననూక్తవిధంబ్రహ్మ-నత్వహంతత్రాహ॥ యత్తద్బ్రహ్మేతి ॥ యద్వేదాన్తప్రసిద్ధం-బ్రహ్మ-తదభిన్నం-త్వాం-నత్వహమపికదాచిచ్ఛ్వోచామి- నేత్యాహ ॥ ప్రశాన్తంఅశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యురూపోర్మిష

షణః ॥ అభ్యపద్యత దాశార్హం దహన్నివ దిశో దశ॥ ౨౨ ॥ ఆవిర్బభూవ పురతస్సమరే శార్ఙ్గధన్వనః। అథ నారాయణో దేవస్తం దృష్ట్వా వ్యసృజజ్జ్వరమ్॥ ౨౩ ॥ మాహేశ్వరో వైష్ణవశ్చ యుయుధాతే జ్వరావుభౌ । మాహేశ్వరస్సమాక్రన్దన్ వైష్ణవేన బలార్దితః॥ ౨౪ ॥ అలబ్ధ్వాఽభయమన్యత్ర భీతో మాహేశ్వరజ్వరః । శరణార్థీ హృషీకేశం తుష్టావ ప్రయతాఞ్జలిః ॥ ౨౫ ॥ జ్వర ఉవాచ ॥ నమామి త్వాఽనన్తశక్తిం పరేశం సర్వాత్మానం కేవలం జ్ఞప్తిమాత్రమ్ । విశ్వోత్పత్తిస్థానసంరోధహేతుం యత్తద్బ్రహ్మ బ్రహ్మలిఙ్గం ప్రశాన్తమ్॥ ౨౬ ॥ కాలో దైవం కర్మ జీవస్స్వభావో ద్రవ్యం క్షేత్రం ప్రాణ ఆత్మా వికారః । తత్సఙ్ఘాతో బీజరోహప్రవాహస్త్వన్మాయైషా తన్నిషేధం ప్రపద్యే ॥ ౨౭ ॥ నానాభావైర్లీలయైవోపపన్నైర్దేవాన్ సాధూన్ లోకసేతూన్ బిభర్షి । హంస్యున్మార్గాన్ హింసయా వర్తమానాన్ జన్మైతత్తే భారహారాయ భూమేః॥ ౨౮ ॥ తప్తోఽహం తే తేజసా దుస్సహేన శాన్తోగ్రేణాత్యుల్బణేన జ్వరేణ । తావత్తాపో దేహినాం తేఽఙ్ఘ్రిమూలం నో సేవేరన్ యావదాశానుబద్ధాః॥ ౨౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ త్రిశిరస్తే ప్రసన్నోఽహం వ్యేతు తే మజ్జ్వరాద్భయమ్ । యో నౌ స్మరతి సంవాదం తస్య త్వన్న భవేద్భ

ట్కారహితమ్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ కాలకర్మస్వభావాదీనామేవజగద్ధేతుత్వం నమమేత్యతఆహ ॥ కాలఇతి॥ దైవంకాలాద్యభిమానిదేవతా- కర్మజీవాదృష్టం - స్వభావఃజడత్వాజడస్యపరిణామత్వాదితత్తద్వస్తుస్వభావః - ద్రవ్యంపృథివ్యాదిభూతపఞ్చకం-క్షేత్రంపృథివ్యాద్యుత్పత్తిభూమిఃప్రకృతిః - ప్రాణఃపఞ్చవృత్తిః ప్రాణః ఆత్మా మతిఃవికారఃఅవస్థాభేదః- తత్సఙ్ఘాతశ్శరీరం-బీజరోహప్రవాహఃకార్యకారణప్రవాహః - ఏషాఏతత్సర్వం-త్వన్మాయాత్వత్సఙ్కల్పరూపజ్ఞానాధీనమిత్యర్థః-ఏషేతి సర్వనామత్వాత్పర్యాయేణోద్దేశ్యవిధేయలిఙ్గభాక్త్వాత్ప్రతినిర్దిశ్యమానమాయాపేక్షయాస్త్రీలిఙ్గనిర్దేశః - తం-త్వాం - నిషేధం-నేతినేతీతిప్రకృతిప్రాకృతసమస్తవస్తుగతప్రకారోయస్మిన్నిషిధ్యతే - తం - త్వాం , ప్రపద్యేఇత్యర్థఃనిషేధమిత్యత్రాధికరణఘఞ్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ననూక్తవిధఃపరేశోఽన్య ఏవ-అహంతుయదుష్వన్యతమఇత్యతఆహ ॥ నానాభావైరితి॥ లీలయైవహేతుభూతయా-ఉపపన్నై - రన్యథాత్వయ్యకర్మవశ్యేతేషామనుపపన్నత్వాదితిభావః- తైర్భావైః-ప్రకారభూతైర్మత్స్యాద్యవతారైరితియావత్ - ధర్మసేతూన్ధర్మమర్యాదాశ్చ - బిభర్షిపుష్ణాసి,ఉన్మార్గానుత్పథాన్ - హంసినాశయసి- ఉన్మార్గానిత్యస్యైవవివరణంహింసయావర్తమానానితి-యథా , మత్స్యకూర్మాదిజన్మ-తద్వ-దేతదపి ,తవ-జన్మావతారః భూమేర్భారహారాయభారాపనయనార్థం-అనేనవాత్సల్యసౌశీల్యసౌలభ్యాదీనిసూచితాని ❁ ॥ ౨౮ ॥ ఇత్థం శరణ్యత్వమావిష్కృత్యస్వకీయాంమార్తిమావేదయతి ॥ తప్తఇతి ॥ తావచ్ఛాన్తేనాప్య-న్తత-ఉగ్రేణోల్బణేన-అతఏవ-సోఢుమశక్యేన-త్వత్తేజసాఉపబృంహితేన,జ్వరేణా,హం-తప్త,స్తతో - మాంప్రపన్నంపాహీతిభావః-పరసన్తాపకస్యయుక్తఏవతాపఇత్యతఆహ ॥ తావదితి ॥ యావ-దాశయారక్షకాన్తరసంభావనాశయా - ఽనుబద్ధాః-తవాఙ్ఘ్రిమూలం-నసేవేరన్,తావదేవ,దేహినాం,తాపః - సేవాయాంప్రవృత్తానాంత్వనుచితఇతిభావః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఇత్థంసంస్తుతః-శరణ్యోభగ

వాక్ తమనుగృహ్ణన్నాహ। త్రిశిర ఇతి ॥ హేత్రిశిరః - తేతుభ్యం, అహం, ప్రసన్నః, తవ, మజ్జ్వరాద్భయం - వ్యేతు వ్యపైతు, యః, పుమాన్, నావయోః - ఇమం - సంవాదం, స్మరతి, తస్య త్వత్ త్వత్తః, భయం, న భవేత్ - తం త్వం మాభీష్మ ఇత్యర్థః ॥ ౩౦ ॥ ఇతీతి ॥ ఆనమ్య ప్రణమ్య - యోత్స్యన్ యోద్ధుం - జనార్దనం కృష్ణం పాద్యాగాద్భ్యాపతత్ ॥ ౩౧ ॥ తత ఇతి ॥ నానావిధాన్యాయుధాని ధరతీతి తథా - సోఽసురః, బాణః క్రుద్ధో - హే నృప, చక్రాయుధే కృష్ణే, పరిఘం ముమోచ ప్రాయుఙ్క్త ॥ ౩౨ ॥ తస్యేతి ॥ అస్యతః క్షిపతః ప్రయుఞ్జానస్యేతి యావత్ - తస్య బాణస్య - అస్త్రాణి - బాహూంశ్చ, సకృద్యుగపత్ - క్షురస్యేవ నేమిర్యస్య - తేన - చక్రేణ సుదర్శనేన - చిచ్ఛేద - వనస్పతేః వృక్షస్య, శాఖా ఇవ ॥ ౩౩ ॥ బాహుష్వితి ॥ ఛిద్యమానేషు సత్సు, భగవాన్ భవో రుద్రః, భక్తానుకమ్పీ హేతుగర్భమిదం - తత్త్వ ఉపభాషత ॥ ౩౪ ॥ భాషణమేవాహ ॥ త్వం హీత్యాదిభిర్ద్వాదశభిః ॥ కేవలం వేదాన్తైకవేద్యం యోగపరిశుద్ధమనోగ్రాహ్యం, త్వత్స్వరూపస్వభావాదికం కథమయం జానీయాదిత్యభిప్రయన్ స్తౌతి ॥ త్వం హీతి ॥ వాఙ్మయే బ్రహ్మణి వేదే ఉపనిషదీతి యావత్, గూఢం, యత్ పరం బ్రహ్మ, తత్, త్వం, కిం తద్బ్రహ్మ స్వరూపమత ఆహ ॥ జ్యోతిరితి ॥ స్వప్రకాశం జ్ఞానస్వరూపమిత్యర్థః, అమలాత్మానః యోగవిశుద్ధాన్తఃకరణాః, యం - పశ్యన్తి సత్త్వమితి సంబన్ధః - అథ శరణ్యత్వోపయుక్త కల్యాణగుణాశ్రయత్వం తావద్దృష్టాన్తముఖేన నిర్దోషత్వమాహ ॥ ఆకాశమివ కేవలం నిరస్తనిఖిలదోషం ॥ ౩౫ ॥ స హి శరీరమాత్మనోఽపి ప్రియ - మత స్త్వచ్ఛరీరభూతకృత్స్న జగదన్తర్గతోఽయం మూర్ఖోఽపి తవానుకమ్ప్య ఏవేత్యభిప్రయన్ విరాడ్రూపత్వేన స్తౌతి ॥ నాభిరితి ద్వాభ్యాం ॥ నభోఽగ్న్యమ్బుద్యుదిక్పృథివ్యో యథాక్రమం తవ నాభిముఖరేతశ్శిరశ్శ్రోత్రపాదాః, చన్ద్రో మన ఇతి ॥ కార్యకారణభావేన సామానాధికరణ్యం "చన్ద్రమా మనసో జాతః" ఇతి శ్రుతేః, భగవ

యమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఇత్యుక్త్వోఽచ్యుతమానమ్య గతో మాహేశ్వరజ్వరః । బాణస్తు రథమారూఢః ప్రాయాద్యోత్స్యన్ జనార్దనమ్ ॥ ౩౧ ॥ తతో బాహుసహస్రేణ నానాయుధధరోఽసురః । ముమోచ పరిఘం క్రుద్ధో బాణశ్చక్రాయుధే నృప ॥ ౩౨ ॥ తస్యాస్యతోఽస్త్రాణ్యసకృచ్చక్రేణ క్షురనేమినా । చిచ్ఛేద భగవాన్ బాహూన్ శాఖా ఇవ వనస్పతేః ॥ బాహుషు ఛిద్యమానేషు బాణస్య భగవాన్ భవః । భక్తానుకమ్ప్యుపవ్రజ్య చక్రాయుధమభాషత ॥ ౩౪ ॥ రుద్ర ఉవాచ ॥ త్వం హి బ్రహ్మ పరం జ్యోతిర్గూఢం బ్రహ్మణి వాఙ్మయే । యం పశ్యన్త్యమలాత్మాన ఆకాశమివ కేవలమ్ ॥ నాభిర్నభోఽగ్నిర్ముఖమమ్బు రేతో ద్యౌః శీర్షమాశాః శ్రుతిరఙ్ఘ్రిరుర్వీ । చన్ద్రో మనో యస్య దృగర్క ఆత్మా * అహం సముద్రో జఠరం భుజేన్ద్రః ॥ ౩౬ ॥ రోమాణి యస్యౌషధయోఽమ్బువాహాః కేశా విరిఞ్చో ధిషణా విసర్గః । ప్రజాపతిర్హృదయం యస్య ధర్మః స వై భవాన్ పురుషో లోకకల్పః ॥ ౩౭ ॥ తవావతారోఽయమకుణ్ఠధామన్ ధర్మస్య గుప్త్యై జగతో భవాయ । వయం చ సర్వే భవతానుభావితా * విభావయామో భువనాని సప్త ॥ ౩౮ ॥ త్వమేక ఆద్యః పురుషోఽద్వితీయస్తుర్యః స్వదృగ్ఘేతురహేతురీశః । ప్రతీయసేఽథాపి యథావికారం స్వమాయయా స

న్నాత్సాక్షాదిన్ద్రియస్య చక్షుషస్సాదేహాభిమానదేవతాత్వాచ్చ, ఏవం దృగర్క - ఇత్యపి "చక్షోః సూర్యో అజాయత", ఇతి శ్రుతేః ॥ దృగభిమానిదేవతాత్వాచ్చ ॥ యస్యేత్యపి సర్వత్ర యోజ్యమ్, అహం రుద్రః, ఆత్మా అన్తఃకరణభేదోఽహంకారః అత్రాపి పూర్వవదేవ సామానాధికరణ్యం ద్రష్టవ్యం - జఠరం, భుజాస్త్వ కఇన్ద్రః, ఇన్ద్రాదయస్తవ భుజా ఇత్యర్థః, యచ్ఛబ్దానాం స వై భవానిత్యనేన సంబన్ధః ॥ ౩౬ ॥ రోమాణీతి ॥ ఓషధయో యస్య రోమాణి - అమ్బువాహాః మేఘాః - కేశాః - విరిఞ్చో ధిషణా బుద్ధిః, ప్రజాపతిః, విసర్గో మేఢ్రం, ధర్మో హృదయం - స వై, భవాన్, ఇత్థం, లోకైః, కల్ప్యతే అవయవత్వేనేతి లోకకల్పః ॥ ౩౭ ॥ నన్వేవమప్యయం దురాత్మా నిగ్రాహ్య ఏవేతి చేత్, యద్యప్యేవం, తథాప్యధునా శరణం గతోఽనుగ్రాహ్య ఏవ - యుక్తం చైతత్, తవావతారస్య ప్రపన్నలోకాభ్యుదయహేతుత్వాదిత్యభిప్రయన్నాహ ॥ తవేతి ॥ హే అకుణ్ఠధామన్ - తేజస్స్వభావేతి యావత్, అవతారదశాయామప్యచ్యుతసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్త్యాదిస్వభావేత్యర్థః, జగతః ప్రపన్నలోకస్య, భవాయాభ్యుదయాయ, అభవాయేతి వాచ్ఛేదః, అభవాయ, భవప్రయుక్తతాపత్రయనివృత్తయే ఇత్యర్థః, అనుగ్రాహ్యశ్చైత్తర్హి త్వమేవైనమనుగృహాణేత్యత ఆహ ॥ వయమితి ॥ సర్వే, వయం, లోకపాలాస్తావత్ త్వయా, సృష్టాః, అనుతతః - భావితాః పాలితాః, సప్త, భువనాని, విభావయామః పాలయామః - వయం తత్పరతన్త్రా ఇతి భావః ॥ ౩౮ ॥ ఆకాశమివ కేవలమితి - నిరస్తనిఖిలదోషత్వముక్తం - విరాట్శరీరకత్వోక్త్యా సర్వాన్తరాత్మకత్వం ఫలితం - తవావతారోఽయమిత్యనేన నిరుపాధికరక్షకత్వవాత్సల్యసౌశీల్యాదికమావిష్కృతం, అథ పరత్వోపయుక్తకారణత్వాదికమాహ ॥ త్వమేక ఇతి ॥ త్వం, అస్య జగతో - హేతుః కారణం, కిం చతుర్ముఖాదివన్నేత్యాహ ॥ అహేతురితి ॥ స్వయం కారణాన్తరరహితః కిం నిమిత్తకారణం, నేత్యాహ ॥ ఏక ఇతి ॥ అవిభక్తనామరూపసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టత్వేనైకత్వవ్యపదేశార్హః, ఆద్యః పురుషః జగదుపాదానకారణ

భూతపురుషశ్చేత్యర్థః - కిముపాదానకారణమేవ-నేత్యాహ ॥ అద్వితీయ ఇతి ॥ అధిష్ఠాత్రన్తరరహితః నిమిత్తకారణంచేత్యర్థః - అతఏవ, ప్రకృతిపురుషవిలక్షణ ఇత్యాహ॥ స్వదృక్ తుర్యశ్చేతి॥ స్వదృక్ స్వయం ప్రకాశజ్ఞానస్వరూపః, అనేనప్రకృతివైలక్షణ్యముక్తం - జడత్వాత్తస్యాః తుర్యః జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిరూపావస్థాత్రయసంబన్ధరహితః, అనేనజీవవైలక్షణ్యముక్తం. ఆకాశమివకేవలమిత్యనేనచ నిర్వికారత్వముక్తం - ఏక ఆద్యః పురుష ఇత్యనేనవికారాశ్రయత్వరూపోపాదానత్వం, కథమేతదుభయంమిథో విరుద్ధమేకస్మిన్నుపపద్యత ఇత్యాశఙ్కాం పరిహరతి॥ ప్రతీయస ఇతి॥ యద్యపీదం పరస్పరవిరుద్ధ, మథాపి-సర్వగుణప్రసిద్ధ్యై సర్వేషాం-గుణానాం స్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణానాం ప్రకృతిపురుషాదీనాం, ప్రసిద్ధ్యై దేవమనుష్యత్వాద్యాకారసిద్ధయే-స్వమాయయా ఆత్మీయసఙ్కల్పేన, యథావికారం ప్రకృతిపురుషగతస్వరూపాన్యథాభావస్వభావాన్యథాభావరూపవికారానుగుణం, ప్రతీయసేత త్తదన్తరాత్మతయా తత్తన్నామరూపనిర్వాహకత్వేన ప్రతీయసే ప్రమీయసే, వేదాన్తజన్యప్రమావిషయో భవసీత్యర్థః, అస్మిన్విషయే వేదాన్తానామేవ ప్రామాణ్యమితిభావః ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ సర్వగుణేత్యనేనప్రకృతిసంబన్ధస్సూచితః - తర్హి జీవస్యేవప్రకృత్యాతిరోహితస్య యథావికారమన్తరాత్మతయా ప్రకాశో న స్యాదిత్యాశఙ్కాం దృష్టాన్తేన నిరాకరోతి ॥ యథైవేతి ॥ అపిహిత ఇతిచ్ఛేదః, దార్ష్టాన్తికే గుణేనాపిహిత ఇతిదర్శనాత్ - అన్యథోపధ్మానీయప్రసఙ్గాచ్చ-అపిహిత ఇతినఞ్సమాసః-నతు ‹‹ వష్టిభాగురి ›› రితివచనవిహితాకారలోపాభావపక్షేరూపం, స్వయా-స్వప్రకాశ్యయా, ఛాయయా మేఘాదిరూపయా, అపిహితోఽతిరోహితస్వరూపస్వభావ ఏవసన్, నహి మేఘాదినా సూర్యతత్ప్రభయోస్తిరోధిః-మేఘాదీన్భిత్వా తదన్తర్బహిశ్చప్రసరణాత్ - అన్యథా-తద్వ్యవహితరూపాగ్రహణప్రసఙ్గాత్-యథైవం భూత, స్సూర్యః-ఛాయాం మేఘాదీన్ - రూపాణి తద్వ్యవహితానిరూపాణిచ - సంచకాస్తి సమ్యక్ప్రకాశయతి - ఏవం హే భూమన్-గుణేన సత్త్వాదిగుణేన, గుణమయప్రకృత్యేతియావత్, అపిహితః అతిరోహితస్వరూపస్వభావ ఏవ-త్వం, గుణాన్ప్రకృతితత్కార్యగతధర్మాన్ గుణినః ప్రకృత్యాదీంశ్చ - ప్రకాశయసి-ఆత్మప్రదీపః స్వప్రకాశశ్చ-యద్యపి దృష్టాన్తే ఛాయాసూర్యయోర్న సంబన్ధః-మిథస్తయోః విప్రకృష్టత్వాత్ దార్ష్టాన్తికే త్వపృథక్సిద్ధవిశేషణవిశేష్యభావస్సంబన్ధ ఇతిదృష్టాన్తో విషమ-స్తథాఽపి విప్రకృష్టస్యైవాపృథక్సిద్ధాయా అపి ప్రకృతేరతిరోధాయకత్వమన్యప్రకాశ్యత్వం తిరోధానప్రతీతేర్భ్రమరూపత్వం చేత్యేతదేవదృష్టాన్తాభిప్రేతమ్ ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ న కేవలమయమేవాజ్ఞః-కిన్తు - సర్వేఽపిత్వన్మాయామోహితత్వాదిత్యభిప్రాయన్నాహ॥ యన్మాయేతి॥ యస్య తవ-మాయయా, మోహితా - ధీర్యేషాం తే, పుత్రాదిషు - సక్తాః, వృజనార్ణవే దుఃఖార్ణవే ఉన్మజ్జన్తి ఉత్ప్లవన్తే - పునర్నిమజ్జన్తిచ ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ నను మోహయన్ వృజినార్ణవే పాతయంశ్చాహం కింనిర్ఘృణః ॥ నేత్యాహ ॥ దేవదత్తమితి ॥ దేవేన నిరవధికకృపావతా త్వయా- దత్తం - త్వదారాధనోపయుక్తం, త్వన్మాయాతరణసాధనంచేమం-మనుష్యదేహం, లబ్ధ్వాప్య-జితేన్ద్రియః పరవశస్సన్, యః పుమాన్, త్వచ్చరణౌ-నాద్రియతే నసేవతే-సశోచ్యః అహో ఆకిమస్య దౌర్భాగ్యమిత్యేవంశోచనీయః - కుతః - హియస్మాత్ - అయమాత్మవఞ్చకః ఆత్మాపహారీ ‹‹ యోఽన్యథా సన్తమాత్మానమన్యథా ప్రతిపద్యతే । కిం తేన నకృతం పాపం చోరేణాత్మాపహారిణా ›› ఇతివచనార్థోఽత్రానుసన్ధేయః స్వదోషేణైవస్వయందుఃఖ్యతీతి న తవదోషప్రసఙ్గ ఇతిభావః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ ఇతోఽపి శోచ్య ఇత్యాహ॥ యస్త్వామితి॥ స్వయం-మరణశీలస్సన్- ఆత్మానం, ప్రియ, మీశ్వరంచ-త్వాం విసృజత్యజతి నసేవతే, కింతు, విపర్యయేషు అనాత్మస్వప్రియేష్వనీశ్వరేషు-ఇన్ద్రియార్థేషు శబ్దాదిషు - ఆర్తః దీనః, అమృతమపి, త్వాం, అమృతతుల్యాం త్వత్సేవాంవా-విషబుద్ధ్యా-త్యజన్నాస్తే, సశోచ్య ఇతిసంబన్ధః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ యతస్త్వత్సేవాఽమృతతుల్యా అతఏవ, వయం త్వామేవప్రపన్నా ఇత్యాహ ॥ అహమితి॥ అహం రుద్రః, త్వామేవోక్తవిధం, సర్వభావేన ఉపాయోపేయభావేన, శరణం, గతాః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ న కేవలమాత్మత్వానుగుణగుణమాత్రయుక్తమేవ త్వాం ప్రపన్నాః, కిన్తు, శరణ్యత్వోపయుక్తాసఙ్ఖ్యేయగుణాన్తరయుక్తంచేత్యభిప్రయన్నాహ॥ తమితి॥ హే దేవ - తముక్తవిధం॥ కించ॥ జగదుత్పత్తిస్థితికారణం, సమం వైషమ్యరహితం, ప్రశాన్తమూర్మిషట్కరహితం-

---

ర్వగుణప్రసిద్ధ్యై॥ ౩౯ ॥ యథైవ సూర్యోఽపిహితస్స్వ ❋ ఛాయయా ఛాయాంచ రూపాణిచ సంచకాస్తి। ఏవం గుణేనాపిహితో గుణాంస్త్వమాత్మప్రదీపో గుణినశ్చ భూమన్ ॥ ౪౦ ॥ యన్మాయామోహితధియః పుత్రదారగృహాదిషు । ఉన్మజ్జన్తి నిమజ్జన్తి ప్రసక్తా వృజినార్ణవే॥ ౪౧ ॥ దేవదత్తమిమం లబ్ధ్వా నృలోకమజితేన్ద్రియః । యో నాద్రియేత త్వత్పాదౌ స శోచ్యో హ్యాత్మవఞ్చకః ॥ ౪౨ ॥ యస్త్వాం విసృజతే ❋ మర్త్య ఆత్మానం ప్రియమీశ్వరమ్ । విపర్యయేన్ద్రియార్థార్థో విషమత్త్యమృతం త్యజన్ ॥ ౪౩ ॥ అహం బ్రహ్మా చ విబుధా మునయశ్చామలాశయాః । సర్వాత్మనా ప్రపన్నాస్త్వామాత్మానం ప్రేష్ఠమీశ్వరమ్ ॥ ౪౪ ॥ తం త్వా జగత్స్థిత్యుదయాన్తహేతుం సమం

భజతామపిశాన్త్యావహంచ. సుహృచ్చాసావాత్మనాయకశ్చ - తం, అనన్యం స్వతుల్యసేవ్యాన్తరరహితంఏకంస్వాధికప్రపదనీయాన్తరరహితం, ఆత్మకేతం, ఆత్మనాం అస్మాకం, కేతం ఆశ్రయమాధారమితియావత్, ఆత్మైవకేతంయస్య తమితివా స్వేమహిమ్నిప్రతిష్ఠిత,, ఇతిశ్రుతేః-భవాభ్యుదయాయైహికసుఖాయ-అపవర్గాయమోక్షాయచ-భజామః ॥ ౪౫ ॥ ప్రకృతంవిజ్ఞాపయతి॥ అయమితి ॥అయంబాణః, మేత్వాంప్రపన్నస్యమమ-ఇష్టోభక్తః,అనేన ‹‹ మమమద్భక్తభక్తేషుప్రీతిరభ్యధికాభవే,,దితిభగవద్వచనంస్మారితం,అతఏవ-దయితః,ప్రియఃఅనువర్తతఇతితథాచ- హేదేవ,అముష్యబాణస్య,మయా,అభయందత్తం॥ కిమతఇత్యతఆహ ॥తన్మయాదత్తమభయం, సంపాద్యతాంసఫలీక్రియతాం,అయమేవ-భవతోఽనుగ్రహః, యథాహి-తేత్వయా, దైత్యపతౌప్రహ్లాదే - ప్రసాదః,కృతఇతిశేషః - త్వద్వంశజంనహనిష్యామీతిప్రహ్లాదమనుగృహీతవానిత్యర్థః ॥ ౪౬ ॥ ఇత్థంసంస్తుతఃప్రసన్నఃప్రాహభగవాన్॥ యదాత్థేతి ॥ హేభగవన్‌రుద్ర-నఃఅస్మాన్ప్రతి-యదాత్థఅవోచః,యచ్చ,తవ,ప్రియం-తత్కరవామ - యద్వా,య, త్తవ,ప్రియం,తన్నోఽస్మాకమపి,అత, స్తత్కరవామ, భవతా-యన్నిశ్చిత-మేతత్ప్రాణసంరక్షణాత్మకం-తన్మయాఽప్యనుమోదితమ్ ॥ ౪౭ ॥ విరోచనసుతఇతిహేతుగర్భం-తత్త్వాదవధ్యః,తత్రాపిహేత్వన్తరమాహ॥ప్రహ్లాదాయేతి॥అన్వయఃవంశజః ॥ ౪౮ ॥ తర్హికిమర్థంబాహూనచ్ఛినస్త

ప్రశాన్తంసుహృదాత్మనాయకమ్ । అనన్యమేకంజగదాత్మకేతంభవాపవర్గాయభజామదేవ॥ ౪౫ ॥ అయం మమేష్టోదయితోఽనువర్తీమయాఽభయందత్తమముష్యదేవ । సంపాద్యతాంతద్భవతః ప్రసాదోయథాహి తేదైత్యపతౌప్రసాదః॥ ౪౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥యదాత్థభగవంస్త్వంనః కరవామప్రియంతవ।భవతోయద్వ్యవసితంతన్మేసాధ్వనుమోదితమ్॥ ౪౭ ॥అవధ్యోఽయంమయాఽప్యేషవైరోచనసుతోఽసురః। ప్రహ్లాదాయవరోదత్తోనవధ్యోమేత్వదన్వయః॥ ౪౮ ॥దర్పోపశమనాయాస్యప్రవృక్ణాబాహవోమయా। నాశితంచబలం భూరియచ్చభారాయితంభువః॥ ౪౯ ॥ చత్వారోఽస్యభుజాశ్శిష్టాభవిష్యత్యజరామరః। పార్షదముఖ్యోభవతోనకుతశ్చిద్భయోఽసురః ॥ ౫౦ ॥ ఇతిలబ్ధ్వాఽభయంకృష్ణంప్రణమ్యశిరసాఽసురః। ప్రాద్యుమ్నింరథమారోప్యసవధ్వాసముపానయత్ ॥ ౫౧ ॥ అక్షౌహిణ్యాపరివృతంసువాససమలఙ్కృతమ్। సపత్నీకంపురస్కృత్యయయౌరుద్రానుమోదితః॥ ౫౨ ॥సరాజధానీంసమలఙ్కృతాంధ్వజైస్సతోరణైరుక్షితమార్గచత్వరామ్। వివేశశఙ్ఖానకదున్దుభిస్స్వనైరభ్యుద్యతఃపౌరసుహృద్ద్విజాతిభిః॥ ౫౩ ॥యఏతత్కృష్ణవిజయంశఙ్కరేణచసంయుగమ్। సంస్మరేత్ప్రాతరుత్థాయనతస్యస్యాత్పరాజయః॥ ౫౪ ॥****************

******* ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, త్రిషష్టితమోఽధ్యాయః. *******

§ నృగోపాఖ్యానారమ్భః. §

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏకదోపవనంరాజన్జగ్ముర్యదుకుమారకాః । విహర్తుంసామ్బప్రద్యుమ్నచారుభానుగదాదయః ॥ ౧ ॥ క్రీడిత్వాసుచిరంతత్రవిచిన్వన్తఃపిపాసితాః । స్థితంనిరుదకేకూపేదదృశుస్సత్వమద్భుతమ్ ॥ ౨ ॥

త్రాహ ॥ దర్పఇతి ॥ ప్రవృక్ణాశ్ఛిన్నాః,కిమర్థం,బహుసైన్యంహతవానసీత్యతఆహ ॥ నాశితమితి ॥ భూభారాపనయనార్థమితిభావః ॥ ౪౯ ॥ రుద్రముఖేనబాణమనుగృహ్ణాతి ॥ చత్వారఇతి ॥ అస్యబాణస్యచత్వారః-భుజాః-శిష్టాఃఅజ్ఞప్తాఃఅనుగృహ్యఅవశేషితాఇత్యర్థః, అయం, జరామరణరహితః, భవిష్యతి,న,కుతశ్చిద్భయం, యస్య, తథాభూతశ్చ,భవిష్యతీతిసంబన్ధః ॥ ౫౦ ॥ ॥ ఇతీతి ॥ అభయమితిచ్ఛేదః-వధ్వాఉషయాసహ,ప్రాద్యుమ్నిమనిరుద్ధం,సమానయత్-ద్వారకాంప్రాపయామాసేత్యర్థః ॥ ౫౧ ॥ తదేవాహ ॥ అక్షౌహిణ్యేతి॥శోభనేవాససీయస్యతం-పత్న్యాసహితం,అనిరుద్ధం,పురస్కృత్యపురతోగమయన్-రుద్రానుమోదితః-స్వయమప్య - నుయయౌ ॥ ౫౨ ॥ సఇతి॥సబాణః-కృష్ణోవా,అన్యతరసహితోఽన్యతరోవా, పౌరాదిభి,రభ్యుద్యతఃఅభిముఖమాగత్యసత్కృతః,శఙ్ఖాదిధ్వనిభిః,రాజధానీంద్వారకాం,వివేశ,కథంభూతా-ముక్షితాఃసిక్తాః, మార్గాఃవిథయః - చత్వరాణ్యఙ్గణానిచ-యస్యాం,తామ్ ॥ ౫౩ ॥ ఉక్తకథానుస్మరణఫలమాహ॥యఇతి॥యఃపుమాన్-సంస్మరేదితిశ్రవణాఖ్యానాదీనామప్యుపలక్షణంతస్యస్మరతః-పరాజయో-నస్యాత్ ॥౫౪॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేత్రిషష్టితమోఽధ్యాయః. ***********

అథదత్తాపహారప్రయుక్తదురితనిమిత్తకృకలాసజన్మనోనృగస్యతజ్జన్మవిమోచనాత్మకంభగవచ్చేష్టితమనువర్ణయతిచతుష్షష్టితమేన॥ ఏకదేత్యాదినా॥తావదుపోద్ఘాతమాహ॥హేరాజన్-సామ్బాదయో-యదుకుమారకాః ॥ ౧ ॥ క్రీడిత్వేతి॥ తత్రోపవనే-పిపాసితాస్తృషితాః-జల-మన్వేషయన్తః, క్వచిన్నిరుదకేనిర్జలేకూపే-మహదున్నతం - అద్భుతం

చ-సత్త్వంజన్తుం-దదృశుః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ కృకలాసంనామ - గిరినిభంగిరితుల్యం-విస్మితంచేతో యేషాం తే,తస్యకృకలాసస్యోద్ధరణేనిమిత్తే,యత్నంచ-చక్రుః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ చార్మభిరితి॥చర్మమయైః, తన్తుమయైశ్చ-పాశైః రజ్జుభిః,బద్ధ్వా-పతితం,త,ముద్ధర్తుం నప్రబభూవుః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తత్రేతి॥విశ్వంభావయతిఅభ్యుదికంకరోతీతితథా-వామేన-కరేణ-లీలయైవ, త-ముజ్జహారబహిర్నిష్కాసితవాన్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ సఇతి॥సఉద్ధృతః-ఉత్తమశ్లోకస్య- కరేణా-భిమృష్టఇతి హేతుగర్భమిదం,సన్తప్తం-చామీకరంసువర్ణం-తద్వ-ద్వర్ణో-యస్య-సః-అద్భుతా అలఙ్కరణాదయోయస్యసః,స్వర్గీ దేవో-బభూవ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ పప్రచ్ఛేతి॥తస్యకృకలాసస్య-జన్మనో-నిదానంకారణం - జానన్నపి-ముకున్దః-త - జ్జనేషు-ఖ్యాపయితుంప్రసిద్ధీకర్తుం , పప్రచ్ఛ-ప్రశ్నమేవాహ॥ కస్త్వమితి ॥ హేమహాభాగ-వయంతు-త్వాంధ్రువం-దేవశ్రేష్ఠం-గణయామ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ కతమేనకేనవా-కర్మణా-ఇమాం కృకలాసత్వరూపాం-దశాం - అవస్థాం-ప్రాపితోఽసితత్ర హేతుః-అతదర్హాఏతదవస్థానర్హా,శోభనా-దీప్తిర్యస్యసః॥ఆత్మానమితి॥వివిత్సతాం వేత్తుమిచ్ఛతాం-నోఽస్మభ్య,మాత్మాన-మాఖ్యాహియది-తద్వక్తుం-క్షమంయోగ్యం-తర్హ్యాఖ్యాహీతిసంబన్ధః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ ఆనన్దమూర్తినాహృద్యమూర్తినా సంపృష్టో-రాజామానుషఇతిచ-పూర్వజన్మాభిప్రాయేణోక్తం-అర్కస్యేవవర్ణోయస్య-త-త్తేన-కిరీటేన-నమస్కృత్యాహ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥నృగఇత్యాదినా॥ఇత్యుక్త్వాఽత-మిత్యతః

కృకలాసంగిరినిభంవీక్ష్యవిస్మితచేతసః।తస్యచోద్ధరణేయత్నంచక్రుస్తేకృపయాన్వితాః॥ ౩ ॥చార్మభిస్తాన్తవైః పాశైర్బద్ధ్వాపతితమర్భకాః । నాశక్నువన్సముద్ధర్తుంకృష్ణాయాచఖ్యురుత్సుకాః ॥ ౪ ॥ తత్రగత్వాఽరవిన్దాక్షోభగవాన్విశ్వభావనః । వీక్ష్యోజ్జహారవామేనతంకరేణసలీలయా ॥ ౫ ॥ సఉత్తమశ్లోకకరాభిమృష్టోవిహాయసద్యఃకృకలాసరూపమ్ । సన్తప్తచామీకరచారువర్ణస్స్వర్గ్యద్భుతాలఙ్కరణామ్బరస్రక్ ॥ ౬ ॥ పప్రచ్ఛవిద్వానపితన్నిదానంజనేషువిఖ్యాపయితుంముకున్దః । కస్త్వంమహాభాగవరేణ్యరూపోదేవోత్తమంత్వాంగణయామనూనమ్॥ ౭ ॥దశామిమాంవాకతమేనకర్మణాసంప్రాపితోఽస్యతదర్హస్సుభద్ర । ఆత్మానమాఖ్యాహివివిత్సతాంనోయన్మన్యసేనఃక్షమమత్రవక్తుమ్॥ ౮ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇతిస్మరాజాసంపృష్టఃకృష్ణేనానన్తమూర్తినా। మానుషఃప్రణిపత్యాహకిరీటేనార్కవర్చసా ॥ ౯ ॥ నృగఉవాచ ॥ నృగోనామనరేన్ద్రోఽహమిక్ష్వాకుతనయః ప్రభో । దానిష్వాఖ్యాయమానేషుయదితేకర్ణమస్పృశమ్॥ ౧౦ ॥ కిన్నుతేఽవిదితంనాథసర్వభూతాత్మసాక్షిణః । కాలేనావ్యాహతదృశోవక్ష్యేఽథాపితవాజ్ఞయా ॥ ౧౧ ॥యావత్యస్సికతాభూమేర్యావత్యోదివితారకాః । యావత్యోవర్షధారాశ్చతావతీరదదాంస్మగాః॥ ౧౨ ॥ పయస్వినీస్తరుణీరూపశీలగుణోపపన్నాఃకపిలా హేమశృఙ్గాః ।న్యాయార్జితారూప్యఖురాస్సవత్సాఃదుకూలమాల్యాభరణాదదామ్యహమ్॥ ౧౩ ॥స్వలఙ్కృతేభ్యోగుణశీలవద్భ్యస్సీదత్కుటుమ్బేభ్య ఋతవ్రతేభ్యః । తపశ్శ్రుతబ్రహ్మవదాన్య ❁ సద్భ్యఃప్రాదాంయువభ్యోద్విజపుఙ్గవేభ్యః ॥ ౧౪ ॥ గోభూహిరణ్యాయతనాశ్వహస్తినఃకన్యాస్సదాసీస్తిలరూప్యశయ్యాః। వా

ప్రాక్తనేన - అహం నృగోనామ-నరేన్ద్రః రాజశ్రేష్ఠః - హేప్రభో-దానిష్వాఖ్యాయమానేషు దానప్రశంసానువక్తృష్వాస్తిక్యేషు - దానేషుదానశీలేషువా యది-తవ - కర్ణ - స్పృశ-మిత్యసఙ్గేహేసన్దేహవచనంయువిదేదాః ప్రమాణంస్యాదితివత్-కర్ణపథంసమాపం ప్రాప్తస్స్యామిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ కించ॥కిన్న్వితి॥ తేత్వయా-నవిదితం- కిన్ను -విదితమేవేత్యర్థః తత్రహేతుస్త్వేనవిశినష్టి - సర్వభూతానా - మాత్మనోబుద్ధేః-సాక్షిణఃసాక్షాద్ద్రష్టుః - కాలేనా-వ్యాహతమవిప్లుతం-దృక్ జ్ఞానం - యస్య-తస్య-అథాపి-యద్యప్యేవంతథాపి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ యావత్యఇతి॥సికతాదయో-యావత్య-స్తావతీః, ధేనూ,రదదాందత్తవానస్మి మయాదత్తానాంగవాంసఙ్ఖ్యానవిద్యతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తాఏవవిశినష్టి॥పయస్వినీరితి॥ అత్రభూమ్నిమత్వర్థీయః శీలాదిభిర్యుక్తాః కపిలవర్ణాః-హేమస్వర్ణాలఙ్కారః-శృఙ్గయో-ర్యాసాం-తాః-న్యాయతస్సంపాదితాః - రౌప్యంరజతాలఙ్కారః - ఖురేషు-యాసాం - తాః - వత్సైస్సహితాః - దుకూలాదీనాంద్వన్ద్వః - తతోమత్వర్థీయోఽచ్-దదామిఅదామిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ అథసత్పాత్రాణివిశినష్టి॥స్వలంకృతేభ్యఇతి॥సీదన్క్లిశ్యన్ కుటుమ్బో యేషాం-తేభ్యః- ఋతవ్రతేభ్యఃఅదమ్భాచారేభ్యఃతపసా , శ్రుతాఃప్రఖ్యాతా,స్తే-బ్రహ్మణివదాన్యాఃబ్రహ్మవాదినః - తేచతే సన్త - స్తేభ్యః-వదాన్యవద్భ్య ఇతిపాఠే-తపఆదివిశిష్టేభ్యః-ఏవంవిధేభ్యో, బ్రాహ్మణోత్తమేభ్యోఽదామ్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ నకేవలంగాఏవాదాం,అన్యానపీత్యాహ॥గోభ్వితి॥పునర్గోగ్రహణమితరాపేక్షయాతద్భూయస్త్వాభిప్రాయకం - గవాదీనామితరేతరయోగద్వన్ద్వః - తత్రా యతనానిగృహాః - దాసీభిస్సహితాః-కన్యా - తిలాదీనాంద్వన్ద్వః-తత్ర- రూప్యంరజితం - పరిచ్ఛదాకగృహోపకర

ణాని, న కేవలం ప్రాదామేవ-కిన్తు - యజ్ఞైః-రిష్టంచ-పూర్తంస్మార్తంకర్మ - చరితం కృతంచ ॥ ౧౫ ॥ ఏవం వర్తమానస్య మమ కించిత్సఙ్కటమాపన్నం శృణ్విత్యాహ॥ కస్యచిదితి॥ ద్విజముఖ్యస్య, గాం ప్రతిగృహీతవతో-గౌః-భ్రష్టా బలాత్తద్ధస్తాద్విమోచితా సతీ - మమ-గోధనే-సంపృక్తా మిళితా-సా చ - అవిదుషా పూర్వమేవ కస్మైచిద్దత్తేత్యేవమజానతా - మయా-ద్విజాతయే అన్యస్మై బ్రాహ్మణాయ-దత్తా ॥ ౧౬ ॥ తామితి॥ తామన్యస్మై దత్తాం-గాం-దృష్ట్వా - తస్యాః గోః-స్వామీ-పూర్వప్రతిగృహీతా - తాం-గాం-మమ - మదీయేత్యాహ ॥ ప్రతిగ్రాహీ పశ్చాత్ప్రతిగ్రహీతా-మదీయైవ - అధునైవ-మహ్యం-నృగో-దత్తవానిత్యాహ ॥ ౧౭ ॥ విప్రావితి॥ భవాన్-దాతా-తతో-ఽపహర్తా చేత్యేవ-మూచతుః -యత-స్తౌ-స్వార్థసాధకౌ స్వార్థపరా-వత-ఏవ-మూచతురిత్యర్థః-త-ద్విప్రయోః వచః శ్రుత్వా-మనూపి-భ్రమో-జాతః ॥ ౧౮ ॥ తదా-ధర్మకృచ్ఛ్రే ధర్మసఙ్కటం-ప్రాప్తేన-మయా-అనునీతౌ ఉపచ్ఛన్దితౌ ॥ అనునయనప్రకారమేవాహ ॥ గవామితిసార్ధేన॥ ప్రకృష్టానాం శ్రేష్ఠానాం- గవాం లక్షం-మన్యతరస్మై - ప్రదీయతాం-యువయోరన్యతరేణేత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ కించ॥ భవన్తావితి ॥ కిఙ్కరస్య మమ-కర్మణః శేషత్వవివక్షయేయం షష్ఠీ - కిఙ్కరం మా-మనుగృహ్ణీతా-మిత్యర్థః॥ తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి ॥ అవిజానత ఇతి॥ కృచ్ఛ్రాద్ధర్మసఙ్కటా దశుచౌ-నిరయే-పతన్తం-మాం- సముద్ధరతేతి పూజార్థం బహువచనమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఏవముక్తయో స్తయో-రన్యతరః-గోస్వామీ హే రాజన్-అహం-గవాం-లక్షమపి-న ప్రతీచ్ఛే న ప్రతిగృహ్ణామి-కిన్తు - దత్తా-మేనామేవ- నయా

సాంసిరత్నాని పరిచ్ఛదాన్రథానిష్టం చ యజ్ఞైశ్చరితం చ పూర్తమ్ ॥ ౧౫ ॥ కస్యచిద్ద్విజముఖ్యస్య భ్రష్టా గౌర్మమ గోధనే । సంపృక్తాఽవిదుషా సా చ మయా దత్తా ద్విజాతయే ॥ ౧౬ ॥ తాం నీయమానాం తత్స్వామీ దృష్ట్వోవాచ మమేతి తమ్ । మమేతి ప్రతిగ్రాహ్యాహ నృగో మే దత్తవానితి ॥ ౧౭ ॥ విప్రౌ వివదమానౌ మామూచతుః స్వార్థసాధకౌ । భవాన్దాతాఽపహర్తేతి తచ్ఛ్రుత్వా మేఽభవద్భ్రమః ॥ ౧౮ ॥ అనునీతావుభౌ విప్రౌ ధర్మకృచ్ఛ్రగతేన మే । గవాం లక్షం ప్రకృష్టానాం దాస్యామ్యేషా ప్రదీయతామ్ ॥ ౧౯ ॥ భవన్తావనుగృహ్ణీతాం కిఙ్కరస్యావిజానతః । సముద్ధరతమాం కృచ్ఛ్రాత్పతన్తం నిరయేఽశుచౌ ॥ ౨౦ ॥ నాహం ప్రతీచ్ఛే వై రాజన్నిత్యుక్త్వా స్వామ్యపాక్రమత్ । నాన్యద్గవామప్యయుతమిచ్ఛామీత్యపరో యయౌ ॥ ౨౧ ॥ తతశ్చ కాలయోగేన మృతః పరమమాయయా । దేవ దైవవశాన్నీతస్త్వద్వదామి తవాగ్రతః ॥ ౨౨ ॥ ఏతస్మిన్నన్తరే యామ్యైర్దూతైర్నీతో యమక్షయమ్ । యమేన పృష్టస్తత్రాహం దేవదేవ జగత్పతే ॥ ౨౩ ॥ పూర్వం త్వమశుభం భుఙ్క్ష ఉతాహో నృపతే శుభమ్ । నాన్తం దానస్య భవతః పశ్యే లోకస్య భాస్వతః ॥ ౨౪ ॥ పూర్వమేవాశుభం భుఞ్జ ఇతి ప్రాహ పతేతి సః । తావదద్రాక్షమాత్మానం కృకలాసం పతన్ప్రభో ॥ ౨౫ ॥ బ్రహ్మణ్యస్య వదాన్యస్య తవ దాసస్య కేశవ । స్మృతిర్నాద్యాపి విధ్వస్తా భవత్సన్దర్శనార్థినః ॥ ౨౬ ॥ స త్వం కథం మమ విభోఽక్షిగతః పరాత్మా యోగేశ్వరైః శ్రుతిదృశాఽమల

హీ-త్యుక్త్వా అపాక్రమత్ - యయౌ - తథా-అపరోఽపి-ప్రతిగ్రాహీ - దురాగ్రహః-య-ల్లక్షం-త్వయా-ప్రతిశ్రుతం-అన్యదపి-గవామయుతం-దత్తం-యది-తథాప్యే-నాం-విహాయ-నేచ్ఛామీత్యుక్త్వా-గాం త్యక్త్వా-యయౌ విత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ తత ఇతి॥ హే పరమ-మాయయా - పరమస్య తవ-మాయయా వా- హేతుభూతేన సఙ్కల్పేన కాలయోగేన సమి-త్తేన-మృతః- హే దేవ-దైవవశాదదృష్టవశా-ద్యత్ర-నీతః, స్త-త్తవా-గ్రతో-వదామి ॥ ౨౨ ॥ ఏతస్మిన్నితి॥ హే దేవదేవ-జగత్పతే-ఏతస్మిన్నన్తరే - ఇతః పూర్వం పాపాభావాన్నేతుమసమర్థైరితి భావః - యమసంబన్ధిభిః-యమసదనం-ప్రాపితః-తత్ర యమసదనే - యమేనా-హం-పృష్టశ్చ ॥ ౨౩ ॥ ప్రశ్నమేవాహ॥ పూర్వమితి॥ కిం-పూర్వం-పాపఫలం - భుఙ్క్షే-ఉతాహో కిం, శుభం పుణ్యఫలం-భోక్ష్యసే-భవతో-దానస్య-మో-లోకః - లోక్యత ఇతి లోకః ఫలం , తస్య-భాస్వతః ప్రకాశమానస్య - ఉపస్థితస్యేతి యావత్-అన్తం అవధిం-న పశ్యామి ॥ ౨౪ ॥ పూర్వమేవాశుభం పాపఫలం భుఞ్జే తస్యాల్పీయస్త్వాదితి భావః - ఇతి మయోక్తే పత నిరయ ఇతి శేషః-ఇత్థం- స యమః- మాం-ప్రాహ ॥ తావదితి ॥ తావత్తదైవ-హే ప్రభో-పతన్నహం-మాత్మానం-కృకలాస-మద్రాక్షం దృష్టవానస్మి ॥ ౨౫ ॥ బ్రహ్మణ్యస్యేతి ॥ హే కేశవ-బ్రహ్మణ్యస్యేత్యాదివిశేషణచతుష్టయం పూర్వజన్మస్మృత్యనపాయే హేతుతయోపాత్తం - బ్రహ్మణి బ్రాహ్మణకులే సాధుర్బ్రహ్మణ్యః ॥ ౨౬ ॥ అలభ్యలాభేనాధునాకృతార్థోఽభూవమిత్యాహ ॥ సత్వమితి ॥ హే విభో - సః యస్యాహం సన్దర్శనార్థీ సత్వం - కథం - మమ-అక్షిగతః లోచనగోచరః - కథమిత్యనేన దౌర్లభ్యం సూచితం , తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి , పరమాత్మా , న హి పరమాత్మా - కేవలం మాంసచక్షుషా వీక్ష్య ఇతి భావః - కించ - యోగేశ్వరైః - శ్రుతిదృశా ఉపనిషచ్చక్షుర్ద్వారేణ , నిర్మలే - హృదయే - విభావ్యః

కేవలంచిన్త్యః - యద్యప్యేవ - మథాపి - హేఽధోక్షజ అభక్తైర్దిన్ద్రియజన్యజ్ఞానాయవిష - యస్య - భవాపవర్గఃసంసారనాశ - స్తస్యో - రుణా - వ్యసనేనా - న్ధా - బుద్ధి - ర్యస్య - తథాభూతస్యాపి - శా న్తేసతి - హృదయే - త్వందృశ్యఇత్యర్థః * ॥ ౨౭ ॥ * హార్దాతిశయేనబహుధాసంబోధయన్కించిత్ప్రార్థయమానశ్చానుజ్ఞాంపృచ్ఛతి ॥ దేవదేవేతిద్వాభ్యాం॥ దేవగతింస్వర్గలోకంప్రతి - యాతుంగన్తు - ముద్యతం - మా - మనుజానీహి - ఆజ్ఞాపయ - యత్రక్వాపి - సతో వర్తమానస్య - మమ - చేతః - త్వదాస్పదంత్వత్పాదారవిన్దసంశ్రయం - భూయా - త్తథానుగృహాణేత్యర్థః * ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ * యాస్యన్నమస్కరోతి॥నమస్తఇతి ॥ తేతుభ్యం - సర్వభావాయ - సర్వః - భావఃపదార్థో - యస్యశరీరంత్వేనేతి - సతథా - తస్మై - తత్రహేతుః - బ్రహ్మణేస్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహత్త్వాయ - అనన్తాశ్శక్తయఃకార్యోపయుక్తాపృథక్సిద్ధప్రకృతిపురుషకాలసార్వజ్ఞసర్వశక్తిత్వాదయో - యస్య - తస్మై - యోగానాం - పతయేనిర్వాహకాయ * ॥ ౩౦ ॥ * ఇతీతి॥స్వమౌళినాస్వకిరీటేన - విమానాగ్ర్యంవిమానశ్రేష్ఠం - ఆరురోహ - నృణాం - పశ్యతాంసతాం * ॥ ౩౧ ॥ * కృష్ణ ఇతి॥బ్రహ్మణ్యదేవోధర్మాత్మేతిచహేతుగర్భం - తత్వా - ద్రాజన్యాననుశిక్షయన్నిత్యత్ర “లక్షణహేత్వోః”రితిశతృప్రత్యయః - అనుశిక్షయితుమిత్యర్థః - పరిజనం పరితోవిద్యమానంప్రతి - ప్రాహ * ॥ ౩౨ ॥ * ఉక్తమేవాహ॥ దుర్జరమిత్యాదినైతద్విశ్రావ్యేత్యతఃప్రాక్తనేన॥బతేత్యాశ్చర్యే - బ్రహ్మస్వం - మనాగీషదపి - భుక్తంసత్ - అగ్నేరగ్నిసదృశస్య - అతితేజస్వినోఽపి - దుర్జరందుఃఖనాపినజర్యతీతితథా - కింవక్తవ్యం - ఈశ్వరంమన్యానాంరాజ్ఞాందుర్జరమితి * ॥ ౩౩ ॥ * కించ ॥ నాహమితి ॥ హాలాహలం - న - విషం - మన్యే - కుతఃయస్య హాలాహలస్య - ప్రతిక్రియాప్రతీకారః - వర్తతఇతిశేషః - కిన్తు - బ్రహ్మస్వమేవ - విషం - ప్రోక్తం - హియస్మా - దస్యబ్రహ్మస్వస్య - భూమౌ - ప్రతిక్రియా - నాస్తి * ॥ ౩౪ ॥ * కించ॥హినస్తీతి ॥ విషంత్వత్తారంభక్షయితారమేవ - హన్తి - అగ్నిస్తు - అద్భిర్జలైః - ప్రశామ్యతి - అనేనసంసర్గిసంసర్గేణమారకత్వాదగ్నితుల్యతాస్యాదిత్యతదపినాస్తీత్యుక్తం॥ అపిచసమూలమితి ॥వహ్నిర్హిమూలాన్యవిశేషయతి ॥బ్రహ్మస్వలక్షణారణిజః - పావకస్తు - కులం - తదపి - సమూలం - దహతి * ॥ ౩౫ ॥ * కించ॥బ్రహ్మస్వమితి ॥ దురనుజ్ఞాతంసమ్యగననుజ్ఞాతంస - ద్భుక్తం - స్వంపుత్రంపౌత్రంచేతి - త్రీన్ - పురుషాన్ - దహతి ॥ బలాద్రాజాద్యాశ్రయబలాత్ - ప్రసహ్యబలాత్కృత్య - భుక్తంతు - దశ - పూర్వాన్ పితృపితామహాదీన్ - హన్తినరకేపాతయతి - అపరాన్పుత్రపౌత్రాదీన్ - దశ - నాశయతి * ॥ ౩౬ ॥ * తర్హిరాజానఃకిమితిబ్రహ్మస్వంభుఞ్జతఇత్యత్రాహ॥రాజానఇతి ॥ యే - రాజాన - స్సాధుయథాతథా - బ్రహ్మస్వ - మభిమన్యన్తేఆకాఙ్క్షన్తి - తే - రాజ్యలక్ష్మ్యా - అన్ధాఇతిశేషః ఆత్మాపతత్యస్మిన్నితితథా - త - న్నిరయం నప్రతీక్షన్తేనవిచారయన్తి అత - స్తే - కేవలం - బాలిశాఃమూఢాః * ॥ ౩౭ ॥ * గృహ్ణన్తీత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం - హృతంవిత్తంయేషాం - తేషాం - అతఏవ - రుదతాం - విప్రాణాం - అశ్రుబిన్దవః - యావతః - పాంసూన్ - గృహ్ణన్తి - ఆర్ద్రీకుర్వన్తి తావతో - ఽబ్దాన్వత్సరాన్ - కుమ్భీపాకేననిరయేణ - పచ్యన్తే - బ్రహ్మదాయాపహారిణఃబ్రహ్మస్వాపహారిణః - నిరఙ్కుశాఃదుర్నివారాః - రాజాదివిశేషణమిదంద్వయమ్ * ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ * స్వదత్తామితి॥బ్రహ్మవృత్తింబ్రాహ్మణస్యాజీవికాం * ॥౪౦॥ * బ్రహ్మస్వంనమాంస్పృశేదిత్యాశాస్తే॥నమఇతి ॥ విపర్యయేఽనర్థమాహ ॥ యదితి ॥ య - ద్బ్రాహ్మధనం,గృధ్వాఅభికాఙ్క్ష్య

హృద్విభావ్యః । సాక్షాదధోక్షజ * ఉరువ్యసనాన్ధబుద్ధేః స్యాన్మేఽనుదృశ్యఇహయస్యభవాపవర్గః॥ ౨౭ ॥దేవదేవజగన్నాథగోవిన్దపురుషోత్తమ । నారాయణహృషీకేశపుణ్యశ్లోకాచ్యుతావ్యయ ॥ ౨౮ ॥ అనుజానీహిమాంకృష్ణయాతుందేవగతింప్రభో ।యత్రక్వాపిసతశ్చేతోభూయాన్మేత్వత్పదాశ్రయమ్॥ ౨౯ ॥నమస్తేసర్వభావాయబ్రహ్మణేఽనన్తశక్తయే । కృష్ణాయవాసుదేవాయయోగానాంపతయే * నమః ॥ ౩౦ ॥ ఇత్యుక్త్వాతంపరిక్రమ్యపాదౌస్పృష్ట్వాస్వమౌళినా । అనుజ్ఞాతోవిమానాగ్ర్యమారుహత్ * పశ్యతాంనృణామ్॥ ౩౧ ॥ కృష్ణఃపరిజనంప్రాహభగవాన్దేవకీసుతః । బ్రహ్మణ్యదేవోధర్మాత్మారాజన్యాననుశిక్షయన్ ॥ ౩౨ ॥ దుర్జరంబత * బ్రహ్మస్వంభుక్తమగ్నేర్మనాగపి । తేజీయసోఽపికిముతరాజ్ఞామీశ్వరమానినామ్ ॥ ౩౩ ॥ నాహంహాలాహలంమన్యేవిషంయస్యప్రతిక్రియా । బ్రహ్మస్వంహివిషంప్రోక్తంనాస్యప్రతివిధిర్భువి॥ ౩౪ ॥ హినస్తివిషమత్తారంవహ్నిరద్భిఃప్రశామ్యతి । కులంసమూలందహతిబ్రహ్మస్వారణిపావకః॥ ౩౫ ॥బ్రహ్మస్వందురనుజ్ఞాతంభుక్తంహన్తిత్రిపూరుషమ్ । ప్రసహ్యతుబలాద్భుక్తందశపూర్వాన్దశాపరాన్॥ ౩౬ ॥ రాజానోరాజ్యలక్ష్మ్యాన్ధానాత్మపాతంప్రచక్షతే । నిరయంయేఽభిమన్యన్తేబ్రహ్మస్వంసాధుబాలిశాః॥ ౩౭ ॥గృహ్ణన్తియావతఃపాంసూన్రుదతామశ్రుబిన్దవః । విప్రాణాంహృతవిత్తానాంవదాన్యానాంకుటుమ్బినామ్ ॥ ౩౮ ॥ రాజానోరాజకుల్యాశ్చతావతోఽబ్దాన్నిరఙ్కుశాః । కుమ్భీపాకేనపచ్యన్తేబ్రహ్మదాయాపహారిణః ॥ ౩౯ ॥ స్వదత్తాంపరదత్తాం

క్ష్య-అల్పాయుషః-పరాజితాశ్చ-రాజ్యాద్భ్రష్టాశ్చ-భవన్తి-అతో-వయముద్విజనఃభీతిమన్తో-భవేమ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ విప్ర మితి ॥ మామకాయదియూయంమదీయాః-స్వస్మిన్-కృతాపరాధమపి-విప్రం-నైవద్రుహ్యత॥ ఆర్షత్వా॥ ద్రుహ్యత ద్రుహ్యేత, ఇతిచ తుర్థ్యభావః-కిన్తు-బహుయథాతథా-శపన్తమపి-నిత్యం,నమస్కురుత ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఇదమేవదృష్టాన్తేద్రఢయతి॥యథేతి॥ అనుకాలంత్రిసన్ధ్యంప్రణమేనమస్కరోమి ॥ యో ,ఽన్యథాననమేత్స దణ్డభాక్ మేమత్తః ❁ ॥ ౪౩॥ ❁ నకేవలమర్థవాదఇతి భీషికేయం-కింతు ప్రత్యక్షమిత్యాహ॥బ్రాహ్మణార్థఇతి ॥ బ్రాహ్మణార్థో విప్రధనం-హర్తారం-అధోనరకే-పాతయతి - యథా-అజానన్త-మేనంనృగం-బ్రాహ్మణస్య-గౌః పాతయత్ ॥తద్వత్-అజానన్తమపీత్యనేన - కిమువక్తవ్యంజానన్తంపాతయ తీతికైముత్యన్యాయోఽభిప్రేతః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ ఏతదితి॥ ద్వారకౌకసఃప్రతి-ఏతదుక్తం-శ్రావయిత్వా-అత్ర హేతుః-సర్వలో కానాం - పావనః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధేచతుష్షష్టితమోఽధ్యాయః.❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

అథప్రత్యేకంరామకృష్ణయోశ్చేష్టితానివర్ణయతి॥ బలభద్రఇతి। హేకురుశ్రేష్ఠసుహృద్దిదృక్షురితిసమస్తంపదం - సుహృదోబన్ధూన్ద్రష్టుమిచ్ఛుః-తత్ర హేతు-రుత్కణ్ఠః-ప్రేమయుతః-తద్విషయాభిలాషయుతోవా ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ పరిష్వక్తఇతి ॥ ఆ

వాబ్రహ్మవృత్తింహరేతయః । షష్టివర్షసహస్రాణివిష్ఠాయాంజాయతేక్రిమిః॥ ౪౦ ॥నమేబ్రహ్మధనంభూయాద్యద్గృధ్వాల్పాయుషోనృపాః । పరాజితాశ్చ్యుతారాజ్యాద్భవన్త్యుద్వేజినోఽహయః॥ ౪౧ ॥విప్రంకృతాగసమపినైవద్రుహ్యతమామకాః । ఘ్నన్తంబహుశపన్తంవానమస్కురుతనిత్యశః॥ ౪౨ ॥ యథాఽహంప్రణమే ❁ విప్రాననుకాలంసమాహితః । తథానమతయూయంచయోఽన్యథామేసదణ్డభాక్ ॥ ౪౩ ॥ బ్రాహ్మణార్థోహ్యపహృతోహర్తారంపాతయత్యధః । అజానన్తమపిహ్యేనంనృగంబ్రాహ్మణగౌరివ ॥ ౪౪ ॥ ఏతద్విశ్రావ్యభగవాన్ముకున్దోద్వారకౌకసః । పావనస్సర్వభూతానాంప్రవివేశనిజమన్దిరమ్॥ ౪౫ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణేదశమస్కన్ధే, చతుష్షష్టితమోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁

❁ బలరామస్యపునర్నన్దవ్రజాగమనకథా.❁

శ్రీశుకఉవాచ ॥బలభద్రఃకురుశ్రేష్ఠభగవాన్రథమాస్థితః।సుహృద్దిదృక్షురుత్కణ్ఠఃప్రయయౌనన్దగోకులమ్॥౧॥ పరిష్వక్తశ్చిరోత్కణ్ఠైర్గోపైర్గోపీభిరేవచ । రామోఽభివాద్యపితరావాశీర్భిరభినన్దితః॥ ౨ ॥చిరంనఃపాహిదాశార్హసానుజోజగదీశ్వర । ఇత్యారోప్యాఙ్కమాలిఙ్గ్యనేత్రైస్సిషిచతుర్జలైః॥ ౩ ॥గోపవృద్ధాంశ్చవిధివద్యవిష్ఠైరభివాదితః । యథావయోయథాసఖ్యం యథాసంబన్ధమాత్మనః ॥ సముపేత్యాథగోపాలాన్హాస్యహస్తగ్రహాదిభిః ॥ ౪ ॥ విశ్రాన్తంసుఖమాసీనంపప్రచ్ఛుఃపర్యుపాగతాః । పృష్టాశ్చానామయంస్వేషుప్రేమగద్గదయాగిరా ॥ కృష్ణేకమలపత్రాక్షేసంన్యస్తాఖిలరాధసః॥ ౫ ॥ కచ్చిన్నోబాన్ధవారామసర్వేకుశలమాసతే । కచ్చిత్స్మరథనోరామయూయందారసుతాన్వితాః ॥ ౬ ॥దిష్ట్యాకంసోహతఃపాపోదిష్ట్యాముక్తాస్సుహృజ్జనాః। నిహత్యనిర్జిత్యరిపూన్దిష్ట్యాదుర్గంసమాశ్రితాః॥ ౭ ॥గోప్యోహసన్త్యఃపప్రచ్ఛూరామసన్దర్శనాదృతాః।కచ్చిదా

లిఙ్గితః-పితరౌయశోదానన్దగోపౌ-అభివాద్యప్రణమ్య-తాభ్యా-మాశీర్భి-రభినన్దితశ్చ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తదేవాహ॥ చిరమితి ॥ హే దాశార్హ-హేజగదీశ్వర- ఇదంసంబోధనద్వయం హేతుగర్భం - జగదీశ్వరత్వా-త్స్వాశ్రితసంరక్షణార్థందాశార్హేష్వవతీర్ణత్వాచ్చసానుజ-స్త్వం-నోఽస్మాన్-చిరం-పాహి- చిరమాత్మరక్షాప్రార్థనయైవతయోర్దీర్ఘాయుష్ట్వాదికంసర్వం ప్రార్థితప్రాయమేవతేనవినాతదనుపపత్తేరిత్యాశయేనచిరంపాహీత్యుక్తం॥ఇతీతి ॥ఆదిశ్యాశాస్య - నేత్రైఃనేత్రజై - ర్జలైఃహర్షజలై-స్సిషిచతుః-స్నపయామాసతుః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ గోపవృద్ధానితి ॥ తతోగోపవృద్ధాన్ంశ్చ - అభివాద్యేతిశేషః-యవిష్ఠైః-న్యూనవయస్కైః-అభివన్దితః-కించ॥యథావయఇతి॥అథతతో-హాస్యాదిభిః - ఆదిశబ్దేనఆలిఙ్గనాదిసఙ్గ్రహః - ఆత్మనస్స్వస్య-వయస్సఖ్యసంబన్ధానురూపం-గోపాన్-సముపేత్య - ఉపవివేశేతిశేషః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ విశ్రాన్తమితి॥సార్ధమేకాన్వయం।అనామయమారోగ్యం-పృష్టావ - కమలపత్రాక్షేకృష్ణే,సంన్యస్తాఃసమ్యక్త్సమర్పితాః-సకలా - రాధసఃబుద్ధయో- యై-స్తే-కృష్ణైకప్రవణచిత్తాఇత్యర్థః,ప్రేమ్ణా- గద్గదయా - గిరా,పరిపప్రచ్ఛుః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ప్రశ్నమేవాహ॥కచ్చిదిత్యాదినా॥ హేరామ-నోఽస్మాకం-సర్వే,బాన్ధవాః,కుశల,మాసతే-కచ్చి-ద్దారైః-సుతై-రన్వితాః-ఇదంవిస్మృత్యభావసూచకంవిశేషణం , యూయం-నోఽస్మాన్,స్మరథకచ్చిత్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ దిష్ట్యేత్యానన్దే - అయమస్మాకమానన్దఇత్యర్థః॥సుహృజ్జనాఃవసుదేవదేవక్యాదయః-ముక్తాఃకంసనిర్బన్ధాత్ మోచితాః,కాంశ్చిద్రిపూ- న్నిహత్యకాంశ్చిన్నిర్జిత్యచదుర్గంజలదుర్గం-ద్వారకామిత్యర్థః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁

గోప్య ఇతి॥ రామస్య దర్శనే పునః పునర్వీక్షణే-ఆదృతాః పప్రచ్ఛుః, ప్రశ్నమేవాహ ॥ కచ్చిదాస్త ఇతి ॥ పురస్త్రీజనవల్లభ ఇత్యనేనగ్రామ్యస్త్రీప్రేష్ఠత్వసూతస్య ప్రీత్యభావో హేతుగర్భితః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ స కృష్ణః-పితరం నన్దం- మాతరం యశోదాం చ స్మరతి కచ్చిత్ ॥ అపి వేతి॥ అస్మాకం, మను సేవామనువర్తనం-స్మరతే కింవా-నస్మరత్యేవేతి భావః ❋॥ ౯ ॥ ❋ ఏతదేవ స్పష్టయితుం తస్య సౌహార్దాభావమాహుః॥ మాతరమితి సార్ధేన॥ హే దాశార్హ-హే ప్రభో - మాత్రాదీన్ అన్యాంశ్చ-స్వజనాన్-యదర్థే యస్మిన్నిమిత్తం-మత్యాత్మత్యక్తవత్యః తాః నోఽస్మాన్-సద్య ఏవ-పరిత్యజ్య-గతః-అత ఏవ- సంఛిన్నం సౌహృదం యేన, తథాభూతః-తర్హి తద్గమనే యుష్మాభిః ప్రతిబన్ధః కిం న కృతః, తద్వాక్యవిశ్వాసాదితి చేత్ - విశ్వాసః కిమితి కృత-స్తత్రాహుః - కథం న్వితి-తాదృశమిష్యైనేన వఞ్చనశీలత్వం వివక్షితం-స్త్రీభిరిత్యనేన మౌఢ్యమభిప్రేతం- కథం న శ్రద్దధీయేత న విశ్వస్యేత , అజ్ఞత్వాద్విశ్వసితవత్యస్స్మ ఇతి భావః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ❋ వక్తృబహుత్వాన్నానావిధాని వాక్యాని తత్రాన్యా ఊచుః ॥ కథమితి॥ అనవస్థితః చఞ్చలః ఆత్మా మనో-యస్య-తస్య కృతఘ్నస్య చ-కథన్ను-బుధాః కుశలాః-పురస్త్రియో-గృహ్ణన్తి విశ్వసన్తి॥ అన్యా ఊచుః ॥ గృహ్ణన్తి వా ఇతి॥ విచిత్రాః-కథాః భాషణాని-యస్య-తస్య- హేతుగర్భమిదం - భాషణైర్వ్యామోహయితురిత్యర్థః సున్దరం స్మితం యస్మిన్ తేనావలోకనేన - ఉచ్ఛ్వసిత ఉద్దీపితో - యః-స్మరః కామః - తేన - తురాః ఆకులాః - ఇదమపి హేతుగర్భం-తస్మాత్-తాః-గృహ్ణన్తి, వై ఇతి నిశ్చయే ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ అపరా ఊచుః॥ కింన ఇతి॥ హే గోప్యః, తస్య-కథయా-వార్తయా-నోఽస్మాకం-

---

తైః సుఖం కృష్ణః పురస్త్రీజనవల్లభః ॥ ౮ ॥ కచ్చిత్స్మరతి వా బన్ధూన్ పితరం మాతరం చ సః । అపి వా స్మరతే ❋ స్మాకమనుసేవాం మహాభుజః॥ ౯ ॥ మాతరం పితరం భ్రాతౄన్ పతీన్పుత్రాన్స్వసౄరపి । యదర్థే ఽత్యాక్ష్మ దాశార్హ దుస్త్యజాన్స్వజనాన్ప్రభో॥ ౧౦ ॥ తా నస్సద్యః పరిత్యజ్య గతస్సఞ్ఛిన్నసౌహృదః । కథన్ను తాదృశం స్త్రీభిర్న శ్రద్ధీయేత భాషితమ్॥ ౧౧ ॥ కథన్ను గృహ్ణన్త్యనవస్థితాత్మనో వాచః కృతఘ్నస్య బుధాః పురస్త్రియః। గృహ్ణన్తి వై చిత్రకథస్య సున్దరస్మితావలోకోచ్ఛ్వసితస్మరాతురాః ॥ ౧౨ ॥ కింనస్తత్కథయా గోప్యః కథాః కథయతాపరాః। యాత్యస్మాభిర్వినా కాలో యది తస్య తథైవ నః॥ ౧౩ ॥ ఇతి ప్రహసితం శౌరేర్జల్పితం చారువీక్షితమ్ । గతిం ప్రేమపరిష్వఙ్గం స్మరన్త్యో రురుదుః స్త్రియః ॥ ౧౪ ॥ సఙ్కర్షణస్తాః కృష్ణస్య సన్దేశైర్హృదయఙ్గమైః। సాన్త్వయామాస భగవాన్నానానునయకోవిదః॥ ౧౫ ॥ ద్వౌ మాసౌ తత్ర చావాత్సీన్మధుం మాధవమేవ చ । రామః క్షపాసు భగవాన్ గోపీనాం ముదమావహన్ ॥ ౧౬ ॥ పూర్ణచన్ద్రకలామృష్టే కౌముదీగన్ధవాయునా। యమునోపవనే రేమే సేవితే స్త్రీగణైర్వృతః ॥ ౧౭ ॥ వరుణప్రేషితా దేవీ వారుణీ వృక్షకోటరాత్ । పతన్తీ తద్వనం సర్వం స్వగన్ధేనాధ్యవాసయత్॥ ౧౮ ॥ తం గన్ధం మధుధారాయా వాయునోపహృతం బలః । ఆఘ్రాయోపగతస్తత్ర లలనాభిః పపౌ సమమ్॥ ౧౯ ॥ ❋ ఉపగీయమాన ఉద్గాయన్వనితాశోభిమణ్డలే । రేమే కరేణుయూథేశో మహేన్ద్ర ఇవ వారణః॥ ౨౦ ॥ నేదుర్దున్దుభయో వ్యోమ్ని వవృషుః కుసుమైర్ముదా । గన్ధర్వా మునయో రామం తద్వీర్యైరీడిరే ❋ ముదా ॥

కిం-కో వా పురుషార్థః-అతోఽన్యాః-కథాః-కథయత- తస్య కృష్ణస్య, అస్మాభిర్వినా , యది, కాలో, యాతి తర్హి, తథైవ-నోఽస్మాకమపి-యాత్యేవ, కిన్తు, తస్య సుఖేన, అస్మాకం తు దుఃఖేనేత్యేతావానేవ విశేష ఇత్యనేన ధ్వనితమ్ ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ ఇతీతి॥ ప్రేమ్ణా-పరిష్వఙ్గమాలిఙ్గనం చ, స్మరన్త్యః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ సఙ్కర్షణ ఇతి॥ నానావిధేష్వనునయేషు - కోవిదో నిపుణః - తాః గోపీస్సాన్త్వయామాస ❋ ॥ ౧౫ ॥ ద్వావితి॥ మధుం చైత్రం- మాధవం వైశాఖం చ, ఇత్యేతౌ-ద్వౌ, మాసౌ - అవాత్సీత్ ఉషితవాన్ అత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా-కరంభూతస్సన్, తాసు మధుమాధవయోస్సంబన్ధినీషు-క్షపాసు రాత్రిషు - గోపీనాం పూర్వం, స్వపరిగృహీతగోపీనాం - వ్రజాన్నిష్క్రమణానన్తరముత్పన్నానాం వా-రతిమనురాగ, మావహన్ ఉద్రేచయన్ ❋॥ ౧౬ ॥ ❋ కించ॥ పూర్ణేతి॥ పూర్ణచన్ద్రస్య, కలాభిః మరీచిభిః, ఆమృష్టే ఉజ్జ్వలే- కౌముదీగన్ధవాయునా కుముద్వతీనాం గన్ధవాతేన, సేవితే॥ యద్వా! కౌముదీశబ్దేన తద్వికాసితాని కుముదాని లక్ష్యన్తే, కుముదగన్ధవాయునేత్యర్థః, యమునాయాః ఉపవనే, స్త్రీసమూహైః, పరివృతో, రేమే ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ వరుణేతి॥ వారుణీ సుధయా సహోత్పన్నా మదిరా, సా, వరుణప్రేరితా సతీ, ఇదమేవ తస్యాం వారుణీశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం, వృక్షకోటరాత్, ఆపతన్తీం అధస్స్రవన్తీ , స్వగన్ధేన, తద్వనం , అధ్యవాసయత్ పరిమళయాంచకార ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ తమితి॥ తం వాయునోపహృతం, ఘ్రాణం ప్రత్యానీతం మధుధారాయాః, గన్ధ-మాఘ్రాయ, తత్రాగతో-బలో రామః, స్త్రీభిస్సహ, పపౌ పీతవాన్ ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ వనితానాం, శోభిని మణ్డలే, ఉపగీయమానః, స్వయం చోద్గాయన్, రేమే, యథా-కరేణూనాం ఇభీనాం, యూథేషు మహేన్ద్రో, వారణో గజః ఐరావత స్తద్వత్ ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ నేదురితి వవృషుః, దేవా ఇత్యధ్యాహారః, ముదా హర్షేణ, తస్య రామస్య, వీర్యైః వీర్యప్రకాశకైః-వచోభి, రీడిరే తుష్టువుః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ ఇత్థం, ముపగీయమానా

నిచరితాని యస్య సః-క్షీబో మత్తః, మదేన విహ్వలే చఞ్చలే లోచనే యస్య సః, వనితాభిస్సహ, వనే, చచార ॥ ౨౧ ॥ తమేవ విశినష్టి॥స్రగ్వీతి॥స్రగస్యాస్తీతి తథా, ఏకం కుణ్డలం యస్య సః, వనమాలయా- అలఙ్కృత ఇతి శేషః, స్వేద ఏవ, ప్రాలేయం హిమం తేన, భూషితం స్మితయుక్తం ముఖామ్భోజం, బిభ్రాణః ॥ ౨౨ ॥ తస్యైవ చరిత్రాన్తరమాహ॥స ఇత్యాదినా॥ఈశ్వరః ప్రభుః, స రామః, ఆజుహావ ఆహూతవాన్-తతో, మత్తోఽయ, మిత్యాత్మవాక్య, మనాదృత్య, నాగతా - మాపగాం యమునాం, కుపితో-బలరామః, హలాగ్రేణ, విచకర్ష ఆకృష్టవాన్, హేతివిస్మయే ॥ ౨౩ ॥ పాప ఇతి ॥ ఆహూతేత్యచ్ఛేదః, పాపే యద్వతో- మయా, త్వ, మాహూతా, మా, మవజ్ఞాయ అవహేళ్య, నాగతాఽసి, అత, స్త్వాం, స్వైరచారిణీం, శతధా నేష్యామి శతకుల్యావతీం కరిష్యే ॥ ౨౪ ॥ ఇత్యేవం, నిర్భర్త్సితా, అత ఏవ, భీతా, యమునా, తథైవ కర్తుం, అయం ప్రభురితి, శఙ్కితా, హే నృప, పాదయోః, పతిత్వా, యదునన్దనం రామం ప్రతి, ఉవాచ ॥ ౨౫ ॥ వాచమేవాహ॥రామేతి॥తవ-విక్రమం మహిమానం - న జానే, అపారత్వాదితి భావః॥తదేవ స్పష్టయితుమాహ॥యస్యేతి॥హే జగతాం పతే - ష-స్యస్తపారే, తస్య యస్య, ఏకాంశేన, సహస్రతమమూర్ధైకదేశేన, జగతీ పృథ్వీ, విధృతా విశేషేణ ధృతా, తస్యేత్యనేతి సంబన్ధః ॥ ౨౬ ॥ భగవత స్తవ-పరం నిరవధికం-భావం ప్రభావం-హే భగవన్- అజానతీం-అధునా - ప్రపన్నాం చ-మాం-మోక్తు - మర్హసి॥తదుప

ఉపగీయమానచరితో వనితాభిర్హలాయుధః । వనేషు వ్యచరత్ క్షీబో మదవిహ్వలలోచనః ॥ ౨౧ ॥ స్రగ్వ్యేకకుణ్డలో మత్తో వైజయన్త్యా చ మాలయా । బిభ్రత్స్మితముఖామ్భోజం స్వేదప్రాలేయభూషితమ్ ॥ ౨౨ ॥ స ఆజుహావ యమునాం జలక్రీడార్థమీశ్వరః । నిజవాక్యమనాదృత్య మత్త ఇత్యాపగాం బలః ॥ అనాగతాం హలాగ్రేణ కుపితో విచకర్ష హ ॥ ౨౩ ॥ పాపే త్వం మామవజ్ఞాయ యన్నాయాసి మయాఽఽహుతా । నేష్యే త్వాం లాఙ్గలాగ్రేణ శతధా కామచారిణీమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఏవం నిర్భర్త్సితా భీతా యమునా యదునన్దనమ్ । ఉవాచ చకితా వాచం పతితా పాదయోర్నృప ॥ ౨౫ ॥ రామ రామ మహాబాహో న జానే తవ విక్రమమ్ । యస్యైకాంశేన విధృతా జగతీ జగతః పతే ॥ ౨౬ ॥ పరం భావం భగవతో భగవన్మామజానతీమ్ । మోక్తుమర్హసి విశ్వాత్మన్ ప్రపన్నాం భక్తవత్సల ॥ ౨౭ ॥ తతో వ్యముఞ్చద్యమునాం యాచితో భగవాన్బలః । విజగాహ జలం స్త్రీభిః కరేణుభిరివేభరాట్ ॥ ౨౮ ॥ కామం విహృత్య సలిలాదుత్తీర్ణాయాసితామ్బరే । భూషణాని మహార్హాణి దదౌ కాన్తిః శుభాం స్రజమ్ ॥ ౨౯ ॥ వసిత్వా వాససీ నీలే మాలామాముచ్య కాఞ్చనీమ్ । రేజే స్వలఙ్కృతో లిప్తో మాహేన్ద్ర ఇవ వారణః ॥ ౩౦ ॥ అద్యాపి దృశ్యతే రాజన్యమునాఽఽకృష్టవర్త్మనా । బలస్యానన్తవీర్యస్య వీర్యం సూచయతీవ హి ॥ ౩౧ ॥ ఏవం సర్వా నిశా యాతా ఏకేవ రమతో వ్రజే । రామస్యాక్షిప్తచిత్తస్య మాధుర్యైర్వ్రజయోషితామ్ ॥ ౩౨ ॥ ************

****** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే పఞ్చషష్టితమోఽధ్యాయః ******

— శ్రీకృష్ణకృతపౌణ్డ్రకకాశిరాజవధాదికథారమ్భః —

యుక్తం సంబోధయసి॥భక్తవత్సలేతి॥యథాపూర్వం గమయేత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ తత ఇతి॥బలో రామః ॥ ఇష్టం - యాచితః-తాం యమునాం - వ్యముఞ్చత్॥తతః స్త్రీభిస్సహ జలం-విజగాహే చ-యథా - కరేణుభిస్సహ - భరాట్తద్వత్ ॥ ౨౮ ॥ కామ మితి॥కామం యథేచ్ఛం-విహృత్య- ఉత్తీర్ణాయ నిర్గతాయ-రామాయ-అసితామ్బరే నీలామ్బరే-మహార్హాణి అనర్ఘాణి-భూషణాని-కాన్తిమతీమమ్లానశ్రియం - స్రజం మాలాం చ - దదౌ-యమునేతి కర్తృపదాధ్యాహారః -యత్తు వరుణప్రహితాం చాస్మై మాలామమ్లానపఙ్కజామ్ । సముద్రాభితథావస్త్రే నీలే లక్ష్మీరయచ్ఛత ,, ఇతి వైష్ణవం వచనం, తత్రాపి లక్ష్మీః దర్శనీయరూపా మూర్తిధరా యమునేతి వ్యాఖ్యేయమ్ ॥ ౨౯ ॥ వసిత్వేతి॥వసిత్వా పరిధాయ-కాఞ్చనీం స్వర్ణమయీం-మాలా- మాబధ్య కణ్ఠే విధాయ . కాఞ్చనీం మాలామిత్యనుక్తభూషణోపలక్షణం॥ఇత్థం-సుష్ఠ్వలఙ్కృతః, స్త్రీభిస్సహ-రేజే-యథా-మాహేన్ద్రో వారణ-స్తద్వత్ ॥ ౩౦ ॥ హలేనకృష్టా యమునేత్యేతదసంభావితం మన్వానస్య రాజ్ఞస్సంశయం నిరాచికీర్షయాఽఽహ॥అద్యాపీతి హే రాజ-న్ననన్తం వీర్యం యస్య -తస్య బలస్య రామస్య-వీర్యం-సూచ న్తీ-లక్షణహేతోర్వరితి శత్రన్తాత్ జీప్-సూచయితుమిత్యర్థః॥ఆకృష్టవర్త్మనా హలాకృష్టమార్గేణ-యమునా స్యన్దమానేతి శేషః ॥ ౩౧ ॥ ఏవ మితి ॥ ఆక్షిప్తం నిరంసాప్రవణం-చిత్తం - యస్య-తస్య -వ్రజే రమతో-రామస్య మాధుర్యైః విలాసైః-స్సర్వా-నిశాః రాత్రయః-యోషితా-మేకేవ నిశా యాతా- ఏకనిశాప్రాయా బభూవురిత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే పఞ్చషష్టితమోఽధ్యాయః ************************

అథకృష్ణచరితంపౌణ్డ్రకవధకాశీపురదహనాత్మకమనువర్ణయతి ॥ నన్దవ్రజమిత్యాదినా॥ హేనృప - కరూషాణాండె శానా-మధిపతి-రహమేవ-వాసుదేవ - ఇత్యభిమన్యమానః-అతఏవ-అజ్ఞః-శ్రీకృష్ణాయ-దూతం- ప్రాహిణోత్ ప్రేషయామా స-దూతముఖేనవక్ష్యమాణంవచఃప్రాహిణోదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తదేవాహ॥త్వమితి।ఇతీత్థం ,బాలై రజ్ఞై స్త్వం. ప్రస్తోభితః స్తుత్యాముధాప్రోత్సాహితః-అహంతు .ఆత్మానమేవాచ్యుతంవాసుదేవం,మెనేమన్యే ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ దూతమితి॥ అస్యైతద్వ క్తుమిత్యాదిః-నవ్యక్తంవర్త్మయాథాత్మ్యం - యస్యతస్మై ॥ కింవక్తుమిత్యతఆహ॥ద్వారకాయామితి బాలై రజ్ఞైః - యథా- బాలైః- క్రీడాయాం-నృపః-కృతః, నృపత్వేనకల్ప్యతే-తథా-త్వమప్య-బుధోఽజ్ఞో-ద్వారకాయాం-నృపత్వేనకల్పిత - ఇత్యేత- త్త్వంవాసుదేవఇతిపూర్వోక్తంచ,వక్తుమిత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ దూతఇతి ॥ తత్తతః,రాజసన్దేశంరాజ్ఞఃపౌణ్డ్రకస్య, సన్దే శమ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తదేవాహ॥వాసుదేవఇతి॥సచాపరఃనత్వంవాసుదేవఇతిభావః-కి న్తుత్వంభూతానాంస్వసంబన్ధివిషయభూ తానా-మనుకమ్పార్థం-మిథ్యా-వాసుదేవః-అతస్త్వా, మభిధామాఖ్యాం-త్యజ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ యానీతి॥ హేసాత్వతఅస్మదసాధా రణానియానిచిహ్నానిశఙ్ఖచక్రాదీనిత్వంమౌఢ్యాద్బిభర్షితానిత్యక్త్వా మాంశరణమేహ్యాగచ్ఛనోచేచ్ఛరణంనాభ్యేషితర్హి ఆ హవంయుద్ధందేహియుధ్యస్వేత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ వికత్థనమితి ॥ తద్దూతోక్త- మల్పబుద్ధేఃపౌణ్డ్రకస్య-వికత్థన,మాకర్ణ్య-స

శ్రీశుకఉవాచ ॥ నన్దవ్రజంగతేరామేకరూషాధిపతిర్నృప। వాసుదేవోఽహమిత్యజ్ఞోదూతంకృష్ణాయ❁ప్రా హిణోత్॥ ౧ ॥త్వంవాసుదేవోభగవానవతీర్ణోజగత్పతిః।ఇతిప్రస్తోభితోబాలైర్మేనఆత్మానమచ్యుతమ్॥౨॥ దూతంచప్రాహిణోన్మన్దఃకృష్ణాయావ్యక్తవర్త్మనే।ద్వారకాయాంయథాబాలోనృపోబాలకృతోఽబుధః॥౩॥ దూతస్తుద్వారకామేత్యసభాయామాస్థితంప్రభుమ్ । కృష్ణంకమలపత్రాక్షంరాజసన్దేశమబ్రవీత్॥ ౪ ॥వాసు దేవోఽవతీర్ణోఽహమేకఏవనచాపరః । భూతానామనుకమ్పార్థంత్వంతుమిథ్యాభిధాంత్యజ॥ ౫ ॥యానిత్వ మస్మచ్చిహ్నానిమౌఢ్యా❁ద్బిభర్షిసాత్వత । త్యక్త్వైహిమాంత్వంశరణంనోచేద్దేహిమమాహవమ్॥౬॥శ్రీశుకఉ వాచ ॥ వికత్థనంతదాకర్ణ్యపౌణ్డ్రకస్యాల్పమేధసః।ఉగ్రసేనాదయస్సభ్యాఉచ్చకైర్జహసుస్తదా॥ ౭ ॥ఉవాచ దూతంభగవాన్పరిహాసకథామను।ఉత్స్రక్ష్యేమూఢచిహ్నానియైస్త్వమేవంవికత్థసే॥ ౮ ॥ముఖంతదపిధాయాజ్ఞ కఙ్కగృధ్రవటైర్వృతః । శయిష్యసేహతస్తత్రభవితాశరణంశునామ్ ॥ ౯ ॥ ఇతిదూతస్తమాక్షేపంస్వామి నేసర్వమాహరత్ । కృష్ణోఽపిరథమాస్థాయకాశీముపజగామహ॥ ౧౦ ॥ పౌణ్డ్రకోఽపితదుద్యోగముపలభ్య మహారథః ।అక్షౌహిణీభ్యాంసహితోనిశ్చక్రామపురాద్ద్రుతమ్॥౧౧॥తస్యకాశీపతిర్మిత్రంపార్ష్ణిగ్రాహోఽన్వయా న్నృప।అక్షౌహిణీభిస్తిసృభిరపశ్యత్పౌణ్డ్రకంహరిః॥౧౨॥ ❁॥ తమాయాన్తంరథోపస్థే ॥ ❁ శఙ్ఖార్యసిగదా శార్ఙ్గశ్రీవత్సాద్యుపలక్షితమ్ । బిభ్రాణంకౌస్తుభమణింవనమాలావిభూషితమ్॥ ౧౩ ॥కౌశేయవాససీపీతేవసా నంగరుడధ్వజమ్ । అమూల్యమౌళ్యాభరణంస్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్॥ ౧౪ ॥ దృష్ట్వాతమాత్మనాతుల్యవేషంకృత్రి

భ్యాస్సభాయాంస్థితాః-జహసుఃహసితవన్తః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఉవాచేతి ॥ పరిహాసకథా- మను , ఉగ్రసేనాదీనాంపరిహాసకథ- నానన్తరం-పాహ॥తదేవాహ॥ఉత్స్రక్ష్యఇతి॥ హేమూఢ-చిహ్నానిత్వయాధృతాని,ఉత్స్రక్ష్యే త్యాజయిష్యామి-తత్రహే తుత్వేనవిశినష్టి-యైశ్చిహ్నైః,త్వ,మేవం-వికత్థసే ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ మాంశరణమేహీత్యస్యోత్తరమాహ ॥ ముఖమితి॥ హేఅజ్ఞ- తత్-యేనేత్థంవికత్థితంతన్ముఖ-మపిధాయాచ్ఛాద్య-కఙ్కాదిభిః , వృతః - శయిష్యసేవశాః-కఙ్కాదివత్ పక్షివిశేషాః-తత- స్తత్రశయనస్థలే-భవాన్-శునాం,శరణం,భవితాభవిష్యతి - మయాహతంశయితంచత్వాంశ్వసృగాలాదయఃఖాదిష్యన్తీతిభా వః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఇతీతి॥ఆక్షేపమధిక్షేపంస్వామినేపౌణ్డ్రకాయ - సమాహరత్ ఆగత్యన్యవేదయదిత్యర్థః॥కృష్ణోఽపీతి॥ ఆస్థా య అధిష్ఠాయ-కాశీ,ముపజగామ,తత్సమీపముపజగామేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ పౌణ్డ్రకోఽపీతి॥తస్యకృష్ణస్యో, ద్యోగ-ముపగ మ్యఉపలభ్యజ్ఞాత్వా,ద్రుతంశీఘ్రం, పురాత్కారూషపురా -న్నిశ్చక్రామ ॥ యద్వా॥పౌణ్డ్రకస్యతదామిత్రపురేఽవస్థానా త్కాశీపురాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తస్యేతి ॥ తస్యపౌణ్డ్రకస్య-మిత్రంసఖా - కాశీపతిఃకాశిరాజః-పార్ష్ణిగ్రాహఃపృష్ఠతోర క్షకః - సహాయభూతస్సన్ - తిసృభి , రక్షౌహిణీభిస్సహ - అన్వయాత్ అనుజగామ ॥ తదా,హరిఃకృష్ణః పౌణ్డ్రకం,దద ర్శ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ కథంభూతం-శఙ్ఖాదిభి-రుపలక్షితం -తత్రఅరిఅరయుక్తంచక్రం - కౌస్తుభమణింబిభ్రాణం,వనమాలయా విరాజితమ్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ పీతేపీతే,కౌశేయవస్త్రే,వసానంపరిదధానం -గరుడఃకృత్రిమో,ధ్వజే-యస్య,అమూల్యమనర్ఘం మౌళ్యాభరణం,యస్య,స్ఫురన్తీ మకరాకారే-కుణ్డలే యస్య ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఆత్మనాకృష్ణేన-తుల్యో-వేషో-యస్య-తం,అథా

పి-కృత్రిమంవేష-మాస్థితమాశ్రితం - తత్రదృష్టాస్తః, యథానటంరఙ్గగతమితి, రఙ్గేనృత్యస్థలే-గతం-నటమివస్థితమిత్యర్థః-తమేవంవిధం-దృష్ట్వా-హరి-ర్భృశం,ప్రహసితవాన్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁శూలైరితి॥తదా,అరయఃశత్రవః-కృష్ణం-శూలాదిభిః.ప్రాహరన్ప్రత్యాహతవన్తః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁కృష్ణస్త్వితి॥గజాదయోఽస్యసన్తీతితథా-చతురఙ్గమిత్యర్థః - త,త్పౌణ్డ్రకకాశిరాజయోః-బలంగదాదిభిః-భృశం, అర్దయత్ పీడయామాస,ఆజఘ్న ఇతియావత్-యథా-యుగాన్తాగ్నిః, పృథ-క్ప్రజాఃచతుర్విధభూతగ్రామా-నర్దయిష్యతి-తద్వత్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ఆయోధనమితి॥అరిణాచక్రేణ,చకారాద్గదాదిభిశ్చ ఖణ్డితైః-రథాదిభిః-త'దాయోధనంయుద్ధస్థలం - మనస్వినాంశూరాణాం - చిరం-సన్తోషావహంస్త, ర్ద్రేజె-భూతపతేఃఆక్రీడనమివ-కల్పాన్తేరుద్రస్యక్రీడాస్థానమివ-ఉల్బణందారుణంస-ద్బభావితిసంబన్ధః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁అథేతి ॥ ఉక్తిమేవాహ॥భోభోఇత్యాదినాసంయుగమిత్యన్తేన- భోభోఃపౌణ్డ్రక-దూతవాక్యముఖేన - భవా-న్మాంప్రతి-య,దాహ ‹‹ యానిత్వమస్మచ్చిహ్నానీ ,, త్యాది-తాన్యేవాస్త్రాణ్యు-త్స్రజామిప్రతియోక్ష్యామి ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁హేఅజ్ఞ, మేమత్సంబన్ధి-మదసాధారణమిత్యర్థః-అభిధానంనామ-త్వయా-మృషా-ధృతం-త-త్త్యాజయిష్యే - యది-సంయుగం - నేచ్ఛామి,సంయుగాగ్భీతోఽస్మిచేత్ - త్వాం - శరణం-వ్రజామి-నాహంభీతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ఇతీతి॥ ఉక్త్వేతిశేషః-రథాఙ్గేనచక్రేణ,శిరోఽవృశ్చ్యత్ చిచ్ఛేద-యథే-న్ద్రో-వజ్రేణ-గిరే-శ్శృఙ్గం-తద్వత్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁తథేతి॥పత్రిభిఃబాణైః-కాశిపతేః - కాయా-చ్ఛిరః ఉత్కృత్య, ఉత్ప్లుతంయథాతథాచ్ఛి

మమాస్థితమ్ । యథానటంరఙ్గగతంవిజహాసభృశంహరిః ॥ ౧౫ ॥ శూలైర్గదాభిఃపరిఘైశ్శక్తిభిః ప్రాసతోమరైః । అసిభిఃపట్టిసైర్బాణైఃప్రాహరన్నరయోహరిమ్॥ ౧౬ ॥కృష్ణస్తుతత్పౌణ్డ్రకకాశిరాజయోర్బలంగజస్యన్దనవాజిపత్తిమత్ । గదాసిచక్రేషుభిరార్దయద్భృశంయథాయుగాన్తేహుతభుక్పృథక్ప్రజాః॥ ౧౭ ॥ ఆయోధనంతద్రథవాజికుఞ్జరద్విపత్ఖరోష్ట్రైరరిణావఖణ్డితైః । బభౌచిరంమోదవహంమనస్వినామాక్రీడనంభూతపతేరివోల్బణమ్॥ ౧౮ ॥అథాహపౌణ్డ్రకంశౌరిర్భోభోఃపౌణ్డ్రకయద్భవాన్। దూతవాక్యేనమామాహతాన్యస్త్రాణ్యుత్సృజామితే॥ ౧౯ ॥త్యాజయిష్యేఽభిధానంమేయుత్త్వయాఽజ్ఞమృషాధృతమ్ । వ్రజామిశరణంతేఽద్యయదినేచ్ఛామిసంయుగమ్॥ ౨౦ ॥ ఇతిక్షిప్త్వాశితైర్బాణైర్విరథీకృత్యపౌణ్డ్రకమ్ । శిరోఽవృశ్చద్రథాఙ్గేనవజ్రేణేన్ద్రోయథాగిరేః॥ ౨౧ ॥తథాకాశిపతేఃకాయాచ్ఛిరఉత్కృత్యపత్రిభిః । న్యపాతయత్కాశిపుర్యాంపద్మకోశమివానిలః॥ ౨౨ ॥ఏవంమత్సరిణంహత్వాపౌణ్డ్రకంససఖంహరిః । ద్వారకామావిశత్సిద్ధైర్గీయమానకథామృతః ॥ ౨౩ ॥ ససిత్యంభగవద్ధ్యానప్రధ్వస్తాఖిలబన్ధనః । బిభ్రాణశ్చహరేరాజన్స్వరూపంతన్మయోఽభవత్॥ ౨౪ ॥శిరఃపతితమాలోక్యరాజద్వారిసకుణ్డలమ్।కిమిదంకస్యవావక్త్రమితిసంశిశ్యిరేజనాః॥ ౨౫ ॥రాజ్ఞఃకాశిపతేర్జ్ఞాత్వామహిష్యఃపుత్రబాన్ధవాః । పౌరాశ్చహతరాజానోనాథనాథేతిప్రారుదన్॥ ౨౬ ॥సుదక్షిణస్తస్యసుతఃకృత్వాసంస్థావిధింపితుః । నిహత్యపితృహన్తారంయాస్యామ్యపచితింపితుః॥ ౨౭ ॥ ఇత్యాత్మనాభిసన్ధాయసోపాధ్యాయోమహేశ్వరమ్ । సుదక్షిణోఽర్చయామాసపరమేణసమాధినా॥౨౮॥పితృహన్తృ

త్వా-కాశిపుర్యాం-న్యపాతయత్-అనిలోవాయుః-పద్మకోశమివ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ఏవమితి॥ససఖంసకాశిరాజం-మత్సరిణం-శత్రుంపౌణ్డ్రకం- హత్వా సిద్ధై-ర్గీయమానా-కథైవామృతం,యస్య-స-హరిః-ద్వారకాం-వివేశ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁సఇతి ॥ సపౌణ్డ్రకః-భగవతఃశ్రీకృష్ణస్య - ధ్యానేన-ధ్వస్తాన్య-ఖిలాని-బన్ధనానికర్మబన్ధనాని-యస్య-సః - హేతుగర్భమిదం - తథా-హరేఃకృష్ణస్య-రూపంరూపతుల్యంరూపం-స్వవేషం,బిభ్రాణఇత్యపి,తత్త్వా-త్తన్మయస్తదీయవేషప్రచుర'-బభూవ-సాధర్మ్యంగతఇత్యర్థః-శిరశ్ఛేదేనదోషస్యప్రాయశ్చిత్తంకృతం - అత భగవద్ధ్యానస్యఫలంతత్సాధర్మ్యంలబ్ధమితిభావః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁శిరఇతి॥ప్రథమంకిమిదమితి॥పశ్చాత్సకుణ్డలత్వాచ్ఛిరఇతి-తతః-కస్యేదంముఖమితి - సంశిశ్యిరేసంశయంచక్రుః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁రాజ్ఞఇతి॥తతః-క్రమేణ-కాశిపతేః - రాజ్ఞఏవేదం-శిరః - ఇతి-జ్ఞాత్వానిశ్చిత్య - మహిష్యస్తస్యభార్యాః-పుత్రాదయశ్చేత్థంరురుదుః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁పుత్రఇతి॥తస్యకాశిరాజస్య- సుదక్షిణోనామ-పుత్ర-ఆసీ-దితికావ్యాన్తరం-సచసుదక్షిణః పితు,స్సంస్థావిధిముత్తరక్రియాం-కృత్వా - మత్పితృహన్తారం-హత్వా- పితు-రపచితింఋణాపనయనాత్మికాంనిష్కృతిం - యాస్యామి ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఇతీత్థం-అభిసన్ధానయో-పాధ్యాయేనసహితః-పరమేణ-సమాధినాధ్యానయోగేన-మహేశ్వరంరుద్ర-మారాధయామాసే-తిసంబన్ధః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁పితృహన్తురితి॥సుదక్షిణః-ప్రసన్నం-పరమేశ్వరంరుద్రంప్రతి-వధోపాయమేవ వరం-వవ్రే ‹‹ శాస్త్రదృష్ట్యాతూపదేశోవామదేవవ ,, దితిన్యాయేనమహేశ్వరపరమేశ్వరమితిచమునిప్రయోగః॥ప్రీతఇతి॥వివిక్తై

కా న్తై-ప్రీతః ప్రసన్నో,రుద్రః-తస్మై-వరం-దదౌ ॥ ౨౯ ॥ వరమేవాహ॥త్వమితి॥సమ్యగృత్విజో-యస్య-తం-దక్షిణాగ్ని-మభిచారహోమేన-పరిచర ఆరాధయ - స చ పరిచరితో,ఽగ్నిః-ప్రమథైః-పరివృతః - అబ్రహ్మణ్యే-ప్రయుక్తః-సఙ్కల్పం త్వదభిసన్ధిం-సాధయిష్యతి-బ్రహ్మణ్యే ప్రయోజితస్తు-స్వయమేవ హన్యత ఇతి భావః ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థం- ఆదిష్టః-కుబుద్ధిః-సుదక్షిణః-తథా యథోక్తం-కృష్ణాయాభిచరన్ ద్రుహ్యన్ చక్రే ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ తత ఇతి॥కథమ్భూతః-మూర్తిమాన్ విగ్రహధారీ-అతిదారుణః-తప్తం యత్-తామ్రం తద్వత్-శిఖా శ్మశ్రూణి చ యస్య - అఙ్గారోద్గారిణీ లోచనే-యస్య-దంష్ట్రాభిరుగ్రైశ్చ-భ్రుకుట్యా దణ్డైః - కఠోరం-ఆస్యం-యస్య-సః - స్వజిహ్వయా-సృక్వణీముత్తరోష్ఠోర్ధ్వదేశ-మాలిహన్ ఆస్వాదయమాన-స్తిస్రః శిఖాః యస్య తత్-శూలం,ధున్వన్ కమ్పయన్ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ స ఇతి॥సోఽగ్నిః భూతైః ప్రమథైః వృతః ॥ ౩౪ ॥ తమితి॥ఆయాన్తం ఆగచ్ఛన్తం-విలోక్య, తత్రసుః,వనదాహే సతి-యథా-మృగా-స్త్రస్యన్తి-తద్వత్ ॥ ౩౫ ॥ అక్షైరితి॥ పురం ద్వారకాం-ప్రదహతో-వహ్నేస్సకాశాదస్మాన్-త్రాహి-త్యాహురితి శేషః ॥ ౩౬ ॥ శ్రుత్వేతి॥త-జ్జనానాం-వైక్లబ్యమధైర్యం-శ్రుత్వా-స్వానాం,సాధ్వసం భయం,దృష్ట్వా - ప్రహస్యోవాచ॥ తదేవాహ ॥ శరణ్యోఽహ-మవితా-స్మి,

---

వధోపాయం స వవ్రే వరమీప్సితమ్ । ప్రీతో విముక్తే భగవాంస్తస్మై వరమదాద్భవః॥ ౨౯ ॥ రుద్రః॥ త్వం * దక్షిణాగ్నిం పరిచర బ్రాహ్మణైస్సమమృత్విజమ్ । అభిచారవిధానేన స చాగ్నిః ప్రమథైర్వృతః ॥ ౩౦ ॥ సాధయిష్యతి సఙ్కల్పమబ్రహ్మణ్యే ప్రయోజితః । ఇత్యాదిష్టస్తథా చక్రే కృష్ణాయాభిచరన్ సుధీః ॥ ౩౧ ॥ తతోఽగ్నిరుత్థితః కుణ్డాన్మూర్తిమానతిభీషణః । తప్తతామ్రశిఖాశ్మశ్రురఙ్గారోద్గారిలోచనః॥ ౩౨ ॥ దంష్ట్రోగ్రభ్రుకుటీదణ్డకఠోరాస్యస్స్వజిహ్వయా । ఆలిహన్ సృక్వణీం నగ్నో విధున్వంస్త్రిశిఖం జ్వలత్॥ ౩౩ ॥ పద్భ్యాం తాలప్రమాణాభ్యాం కమ్పయన్నవనీతలమ్।సోఽభ్యధావద్వృతో భూతైర్ద్వారకాం ప్రదహన్దిశః॥ ౩౪ ॥ తమాభిచారదహనమాయాన్తం ద్వారకౌకసః । విలోక్య * త్రసుస్సర్వే వనదాహే యథా మృగాః ॥ ౩౫ ॥ అక్షైస్సభాయాం క్రీడన్తం భగవన్తం భయాతురాః । త్రాహి త్రాహి * త్రిలోకేశ వహ్నేః ప్రదహతః పురమ్॥ ౩౬ ॥ శ్రుత్వా తజ్జనవైక్లబ్యం దృష్ట్వా స్వానాం చ సాధ్వసమ్ । శరణ్యస్సంప్రహస్యాహ మా భైష్టేత్యవితాస్మ్యహమ్॥ ౩౭ ॥ సర్వస్యాన్తర్బహిస్సాక్షీ కృత్యాం మాహేశ్వరీం విభుః । విజ్ఞాయ తద్విఘాతార్థం పార్శ్వస్థం చక్రమాదిశత్॥ ౩౮ ॥ తత్సూర్యకోటిప్రతిమం సుదర్శనం జాజ్వల్యమానం ప్రళయానలప్రభమ్ । స్వతేజసా ఖం కకుభోఽథ రోదసీ చక్రం ముకున్దాస్త్రమథాగ్నిమార్దయత్॥ ౩౯ ॥ కృత్యానలః ప్రతిహతస్స రథాఙ్గపాణేరస్త్రౌజసా స నృప భగ్నముఖో నివృత్తః। వారాణసీం ప్రతిసమేత్య సుదక్షిణం తం సర్త్విగ్జనం సమదహత్స్వకృతోఽభిచారః ॥ ౪౦ ॥ చక్రం చ విష్ణోస్తదనుప్రవిష్టం * వారాణసీం సాట్టసభాలయాపణామ్ । సగోపురాట్టాలకకోష్ఠసంకులాం సకోశహస్త్యశ్వరథాన్నశాలామ్ *॥ ౪౧ ॥ దగ్ధ్వా వారాణసీం సర్వాం విష్ణుచక్రం సుదర్శనమ్। భూయః పార్శ్వముపాతిష్ఠత్కృష్ణస్యా

భయం,మాకురుత-దుష్టజనాత్స్వం పరాచ్చ సంభవద్భయం వో న ద్యక ఇతి ॥ ౩౭ ॥ సర్వస్యేతి॥సర్వస్య లోకస్య - అన్తర్బహిశ్చ - సాక్షాద్ద్రష్టా-హేతుగర్భమిదం - అతో మాహేశ్వరీం కృత్యాం,విజ్ఞాయ తద్విఘాతార్థం కృత్యానాశనార్థం-పార్శ్వస్థం-చక్రం సుదర్శన-మాజ్ఞాపయామాస ॥ ౩౮ ॥ తదితి॥త-ద్భగవతా ఆదిష్టం చక్రం కర్తృ,అగ్నిం ఆర్దయత్॥చక్రం కథమ్భూతం - సూర్యాణాం కోటిః-ప్రతిమా తులా-యస్య - తత్-సుదర్శనాఖ్యం-అతిశయేన - జ్వలత్-ప్రళయాగ్నేరివ ప్రభా యస్య తత్- స్వతేజసా - ఖమన్తరిక్షం-రోదసీ ద్యావాపృథివ్యౌ-కకుభో దిశశ్చ-ప్రకాశయదితి శేషః-ముకున్దస్యైవ- అసాధారణ,మస్త్రమ్ ॥ ౩౯ ॥ అగ్నేస్తస్య కిమకరోదిత్యత ఆహ॥కృత్యానల ఇతి॥రథాఙ్గపాణేః- తేన ప్రసిద్ధేన- తేజసా- తేజః ప్రచురేణ సుదర్శనేన-భగ్నం ముఖం యస్య సః - ప్రతిహతశ్చ - అత ఏవ-నివృత్తః,సః ప్రసిద్ధః - కృత్యానలో- హేనృప వారాణసీం ప్రత్యాగత్య-స్వేన కృతః- అభిచారో- యేన-తం-ఋత్విగ్జనైస్సహితం - ప్రథమాన్తపాఠే ఋత్విగ్భిః జనైశ్చ వర్తమానం-అభిచరతి మారయతీతి తథా-స కృత్యానలః, తం సుదక్షిణ - మదహత్ ॥ ౪౦ ॥ కించ ॥ చక్రమితి ॥త-ద్విష్ణోశ్చక్రం,వారాణసీం-అను కృత్యానలమనుసృత్య - ప్రవిష్టం స-దదహదితి పూర్వేణ సంబన్ధః ॥ కథమ్భూతాం- అట్టాదిభి-స్సహితాం-తత్ర సభాలయాః సభా గృహాణి-సభా- ఆలయాశ్చేతి వా ,అట్టాలకాః ఉపరితన ప్రదేశాః గోపురాదిసహితైః , కోష్ఠైః సంకులాం వ్యాప్తాం-కోశాదీనాం-శాలాభి,స్సహితాం,తత్ర కోశో ధనమ్ ॥ ౪౧ ॥ దగ్ధ్వేతి॥భూయః పునః,అక్లిష్టకర్మణః ఉదారచే

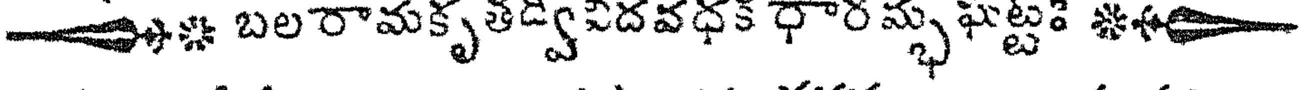
---

౪౦ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ కృతాభిచారమ్

ష్ఠితస్య-శ్రీకృష్ణస్య-పార్శ్వం-ఉపాతిష్ఠత్॥పార్శ్వసమీపేతస్థావిత్యర్థః ॥ ౪౨ ॥ ఉక్తకథాశ్రవణాదిఫలమాహ॥ యఇతి॥యఃపుమాన్,ఏతదుత్తమశ్లోకస్య - చేష్టితం-మర్త్యాత్స్వభౌతి , శ్రావయేత్-యద్వా,సమాహితః-శృణుయాత్-సర్వైః, పాపైః-ముక్తోభవేత్ ॥ ౪౩ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధేషట్షష్టితమోఽధ్యాయః ************************************

ఏవమనన్తరాగన్ధ్యేతిర్వ్యాయేనశ్రుతకృష్ణచరిత్రఃప్రసఙ్గబలభద్రచేష్టితబుభుత్సయాపృచ్ఛతిరాజా॥భూయఇతి॥అద్భుతం-కర్మ-చేష్టితం-యస్య - తస్య-అనన్తస్యఅవన్తావతారరూపస్య , అప్రమేయస్యఅపారమహిమ్నః,రామస్య-చేష్టితం-శ్రోతుమిచ్ఛామి-కింపూర్వోక్తంనేత్యాహ॥యదన్యదితి ॥ విభుఃరామః - యదన్యత్,తత్కృతవాన్-తచ్చేష్టితమ్ ॥౧॥ ద్వివిదవధాఖ్యం కర్మ-ఖ్యాతుం, తావద్ద్వివిదస్యదుశ్చేష్టితమాచష్టే॥నరకస్యేత్యాదినా ॥ ద్వివిదోనామ-కశ్చిత్-వానరః-సచ,నరకస్య,సఖా,సుగ్రీవస్య,సచివః-మైన్దస్యభ్రాతాచ , వీర్యవాంశ్చేతిరామాయణాదౌప్రసిద్ధఇతితాత్పర్యమ్ ॥ ౨ ॥ సఖ్యురితి ॥ సద్వివిదః సఖ్యుర్నరకస్య-అపచితిమానృణ్యం,కుర్వన్ "లక్షణహేత్వోః" ,, రితిశతా-కర్తుం,రాష్ట్రస్య,విప్లవోనాశో-యథాతథా-పురాదీ-న్వహ్నిమ్-ఉత్సృజన్,దదాహ ॥ ౩ ॥ క్వచిదితి॥ సద్వివిదః-తైః-రుత్పాటితైః శైలైః-దేశాన్

క్లిష్టకర్మణః॥ ౪౨ ॥ యఏతచ్ఛ్రావయేన్నిత్యముత్తమశ్లోకవిక్రమమ్।సమాహితోఽనుశృణుయాత్సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥ ౪౩ ॥ **
******** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే , దశమస్కన్ధే , షట్షష్టితమోఽధ్యాయః ********

బలరామకృతద్వివిదవధకథారమ్భః

రాజోవాచ ॥ భూయోఽహంశ్రోతుమిచ్ఛామిరామస్యాద్భుతకర్మణః। అనన్తస్యాప్రమేయస్యయదన్యత్కృతవాన్ప్రభుః॥ ౧ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥నరకస్యసఖాకశ్చిద్ద్వివిదోనామవానరః। సుగ్రీవసచివస్సోఽథభ్రాతామైన్దస్యవీర్యవాన్ ॥ ౨ ॥సఖ్యుస్సోఽపచితింకుర్వన్వానరోరాష్ట్రవిప్లవమ్। పురగ్రామాకరాన్ఘోషానదహద్వహ్నిముత్సృజన్ ॥ ౩ ॥ క్వచిచ్ఛైలానుత్పాట్యతైర్దేశాన్సమచూర్ణయత్। ఆనర్తాన్సుతరామేవయత్రాస్తేమిత్రహా హరిః ॥ ౪ ॥ క్వచిత్సముద్రమధ్యస్థోదోర్భ్యాముద్ధృత్యతజ్జలమ్। దేశాన్నాగాయుతప్రాణోవేలాకూలేన్యమజ్జయత్ ॥ ౫ ॥ ఆశ్రమానృషిముఖ్యానాంకృత్వా భగ్నవనస్పతీన్। అదూషయచ్ఛకృన్మూత్రైరగ్నీన్వైతానికాన్ఖలః ॥ ౬ ॥ పురుషాన్యోషితోదృప్తఃక్ష్మాభృద్ద్రోణీగుహాసు సః। నిక్షిప్యచాప్యధాచ్ఛైలైః పేశస్కారీవకీటకమ్ ॥ ౭ ॥ ఏవందేశాన్విప్రకుర్వన్దూషయంశ్చకులస్త్రియః । శ్రుత్వా సులలితంగీతంగిరింరైవతకంయయౌ ॥ ౮ ॥ తత్రాపశ్యద్యదుపతింరామంపుష్కరమాలినమ్।సుదర్శనీయసర్వాఙ్గంలలనాయూథమధ్యగమ్ ॥ ౯ ॥ గాయన్తంవారుణీంపీత్వా మదవిహ్వలలోచనమ్। విభ్రాజమానంవపుషా ప్రభిన్నమివవారణమ్॥ ౧౦ ॥ దుష్టశ్శాఖామృగశ్శాఖామారూఢఃకమ్పయన్ద్రుమాన్ । చక్రేకిలకిలాశబ్దమాత్మానంసమ్ప్రద

శితాభిఃస్వ,వర్తాన్,సుతరాం,మచూర్ణయత్ - తత్రహేతుత్వేనతాన్విశినష్టి-యత్రయేష్వానర్తేషు,మిత్రహాసరసఖ్యుర్హన్తా,హరిరాస్తే ॥ ౪ ॥ క్వచిదితి॥ దోర్భ్యాంబాహుభ్యాం, తత్సముద్రంజలం,ఉద్ధృత్యోత్క్షిప్య-వేలాయాం,కూలేషు,వర్తమానాన్,దేశాన్,సమజ్జయత్,తత్రహేతుత్వేనతంవిశినష్టి॥ నాగాయుతప్రాణః , నాగానాంగజానాం,అయుతస్యదశసహస్రస్యప్రాణోబలం,యస్యసః ॥ ౫ ॥ ఆశ్రమానితి॥ ఋషిముఖ్యానాం , మాశ్రయభూతాన్,వనస్పతీన్,భస్మకృత్వా,దగ్ధ్వేత్యర్థః భగ్నవనస్పతీనితిపాఠే-భగ్నాఃవనస్పతయోయేషుతథాభూతాన్కృత్వా,శకృన్మూత్రైః మలమూత్రైః,వైతానికాన్యజ్ఞీయాన్,ఆహవనీయాదీనగ్నీన్,అదూషయత్, యతః , ఖలఃదురాత్మా ॥ ౬ ॥ పురుషానితి॥ దృప్తోద్వివిదో,గిరేఃకన్దరేషు,గుహాసుచ-నిక్షిప్య,శృఙ్గైః గిరిశృఙ్గైః,అప్యధాత్పిహితవాన్ , పేశస్కారీభ్రమరః-కీటమివ ॥ ౭ ॥ ఏవమితి॥ విప్రకుర్వన్పీడయన్,తత్రతత్రకులస్త్రీః,దూషయంశ్చ,సులలితంమధురం-గీతం,శ్రుత్వా,రైవతకంపర్వతం,యయౌ ॥ ౮॥ తత్రేతి॥తత్రరైవతకోపవనే-పుష్కరమాలాపద్మమాలాఽస్యాస్తీతితథా - శ్రీహ్యాదిత్వాన్మత్వర్థీయఇనిః,సుష్ఠుదర్శనీయాని సర్వాణ్యఙ్గానియస్యతం,యోషిత్సమూహమధ్యగతం, వారుణీంమదిరాం , పీత్వా,మదేన-విహ్వలేఘూర్ణితే-లోచనే,యస్యతం,ప్రభిన్నంమత్తం,వారణమైరావతమివ, స్థితం-రామ, మపశ్యదితిసమ్బన్ధః ॥ ౯ ॥౧౦ ॥ దుష్టఇతి॥ దుష్టశ్శాఖా

౬ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ భస్మవనస్పతీన్

శాఖామృగశ్చ, శాఖామృగ ఇత్యనేన స్వభావత ఏవ దౌష్ట్యం వ్యజ్యతే- దుష్ట ఇత్యనేన తత్రాపి - కిలకిలేత్యనుకరణం, ఆత్మానం స్వశరీరం, దర్శయన్, చక్రే ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తస్యేతి॥ తస్య ద్వివిదస్య, ధార్ష్ట్యం దౌష్ట్యం, ప్రాగల్భ్యం దృష్ట్వా, జాత్యా స్వభావేనైవ, చాపలం, యాసాం, హాస్యం ప్రియం యాసాం, తాః పరిగృహ్యన్త ఇతి పరిగ్రహాః బలదేవస్య పరిగ్రహాః- తత్పరిగృహీతా ఇత్యర్థః, హేతుగర్భాణ్యేతాని- అతో- విజహసుః ప్రహసితవత్యః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తా ఇతి ॥ కపిః ద్వివిదః, భ్రూవిక్షేపైః- సమ్ముఖాగమనాదిభిః ఆదిశబ్దేన దన్తప్రదర్శనాదిసఙ్గ్రహః- స్వగుదం, తాసాం, దర్శయన్, రామస్య, పశ్యతస్సత ఏవ, తాః, హేలయామాస అవజజ్ఞే ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తమితి ॥ గ్రావ్ణా పాషాణేన, తం కపిం, ప్రాహరత్, స కపిః, తం రామం, కోపయన్, హసంశ్చ, హేలయామాస అవమతవాన్ ॥ కిఞ్చ ॥ నిర్భిద్యేతి ॥ ధృష్టో గర్వితః, కలశం, నిర్భిద్య, యోషితాం, వాసాంస్యాకృష్యాత్మానం ప్రాపితవాన్, మదేనోద్ధతో, బలవాంశ్చ, కపి, రేవం, బలం రామం, కదర్థీకృత్య తుచ్ఛీకృత్య, విప్రచక్రే అపచకార ❁ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తమితి ॥ తం కపిం, తస్య, వినయం ధార్ష్ట్యం తేనోపద్రుతాన్, దేశాంశ్చ, వలోక్య, క్రుద్ధో, రామః, హలం, ముసలం చాదదే ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ద్వివిదోపీతి ॥ మహద్వీర్యం యస్య సః, ద్వివిదోఽపి- సాలవృక్షం, ముత్పాట్య, బలమూర్ధని రామమూర్ధని- తేన సాలేనా, తాడయత ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తమితి ॥ పతన్తం తం సాలం, ప్రతిజగ్రాహ, తత్ప్రహారం అఙ్గీకృతవానిత్యర్థః, యథా- పర్వ

ర్శయన్ ॥ ౧౧ ॥ తస్య ధార్ష్ట్యం కపేర్వీక్ష్య తరుణ్యో జాతిచాపలాః । హాస్యప్రియా విజహసుర్బలదేవపరిగ్ర
హాః ॥ ౧౨ ॥ తా హేలయామాస కపిర్భ్రూక్షేపైస్సమ్ముఖాదిభిః । దర్శయన్స్వగుదం తాసాం రామస్య చ నిరీక్ష
తః ❁ ॥ ౧౩ ॥ తం గ్రావ్ణా ప్రాహరత్క్రుద్ధో బలః ప్రహరతాం వరః । స వఞ్చయిత్వా గ్రావాణం మదిరాకలశం
కపిః ॥ ౧౪ ॥ గృహీత్వా హేలయామాస ధూర్తస్తం కోపయన్హసన్ । నిర్భిద్య కలశం దుష్టో వాసాంస్యాస్ఫాల
యద్బలమ్ ॥ కదర్థీకృత్య బలవాన్విప్రచక్రే మదోద్ధతః ॥ ౧౫ ॥ తం తస్యావినయం దృష్ట్వా దేశాంశ్చ తదుపద్రుతాన్ ।
క్రుద్ధో ముసలమాదత్త హలం చారిజిఘాంసయా ॥ ౧౬ ॥ ద్వివిదోఽపి మహావీర్యస్సాలముత్పాట్య పాణినా । అభ్యే
త్య తరసా తేన బలం మూర్ధన్యతాడయత్ ॥ ౧౭ ॥ తం తు సఙ్కర్షణో మూర్ధ్ని పతన్తమచలో యథా । ప్రతిజగ్రా
హ భగవాన్సునన్దేనాహనద్ధరిమ్ ॥ ౧౮ ॥ ముసలాహతమస్తిష్కో విరేజే రక్తధారయా । గిరిర్యథా గైరికయా
ప్రహారం నానుచిన్తయన్ ॥ ౧౯ ॥ పునరన్యం సముత్క్షిప్య కృత్వా నిష్పత్రమోజసా । తేనాహనత్సుసంక్రుద్ధస్తం
బలశ్శతధాఽచ్ఛినత్ ॥ ౨౦ ॥ తతోఽన్యం తరుముత్పాట్య జఘ్నే తం శతధాచ్ఛినత్ ॥ ౨౧ ॥ ఏవం యుధ్య ❁ స్స భగ
వతా భగ్నే భగ్నే పునః పునః । ఆకృష్య సర్వతో వృక్షాన్నిర్వృక్షమకరోద్వనమ్ ॥ ౨౨ ॥ తతోఽముఞ్చచ్ఛిలావ
ర్షం బలస్యోపర్యమర్షితః । తత్సర్వం చూర్ణయామాస లీలయా ముసలాయుధః ॥ ౨౩ ॥ స్వబాహూ తాళసఙ్కాశౌ
ముష్టీకృత్య కపీశ్వరః । ఆసాద్య రోహిణీపుత్రం దోర్భ్యాం వక్షస్యరూరుజత్ ॥ ౨౪ ॥ యాదవేన్ద్రోఽపి తం దో
ర్భ్యాం త్యక్త్వా ముసలలాఙ్గలే । జత్రావభ్యాయత్క్రుద్ధస్సోఽపతద్రుధిరం వమన్ ॥ ౨౫ ॥ చకమ్పే తేన పత
తా సకణ్టకవనస్పతిః । సర్వతః కురుశార్దూల వాయునా నౌరివామ్భసి ॥ ౨౬ ॥ జయశబ్దో నమశ్శబ్దస్సాధు సాధ్వితి
చామ్బరే । సురసిద్ధమునీన్ద్రాణామాసీత్కుసుమవర్షిణామ్ ॥ ౨౭ ॥ ఏవం నిహత్య ద్వివిదం జగద్వ్యతికరావహమ్ ।

తస్తద్వత్, తత, స్సునన్దేన ముసలేన, హరిం కపి- మహన్ తాడయామాస ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ముసలేతి ॥ ముసలేనా, హతో, మస్తిష్కో- మస్తకావయవవిశేషో- యస్య సః- అత ఏవ- రక్తధారయా - రేజే - యథా- గిరి- ర్గైరికధారయా- రాజతే- తద్వత్ తత, స్తం ప్రహార- మననుచిన్తయన్- పున, రన్యం- రసాల, మోజసా బలేనో- త్పాట్య పర్ణరహితం కృత్వా తేన సాలేనా, హానత్- తం సాలం, బలో రామః- శతధా- చిచ్ఛేద ❁ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తతోఽన్య, ముత్పాట్య - ప్రయుక్తం- తథా- చిచ్ఛేద ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఏవమితి॥ ప్రయుక్తే సాలే భగ్నే సతి- సర్వతో- వృక్షా- నాకృష్య- తద్వనం- వృక్షరహితం, చకార ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తత ఇతి॥ బలస్య రామస్యోపరి- తచ్ఛిలాజాలం- సర్వమ్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ స్వబాహూ ఇతి॥ తాభ్యాం ముష్టీకృతాభ్యాం, బాహుభ్యాం- అరూరుజత్ అతాడయత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ యాదవేన్ద్రో రామోఽపి ముసలలాఙ్గలౌ- త్యక్త్వా- దోర్భ్యామేవ - తం కపిం- జత్రౌ కణ్ఠబాహుమూలే అభ్యార్దయద తాడయత్- స కపీ- రుధిరం- వమన్ ఉద్గిరన్- పపాత ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ చకమ్ప ఇతి॥ పతతా - తేన ద్వివిదేన- కణ్టకాదిసహితో- గిరి, శ్చకమ్పే చచాల- హే కురుశార్దూల- యథా- వాయునా- నౌ, రమ్భసి- కమ్పతే- తద్వత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ జయశబ్దః- కుసుమాని వర్షన్త ఇతి తథా- తేషాం- సురాదీనాం- యథాయోగ్యం- జయశబ్దాది- రాసీత్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఏవమితి॥ జగతో- వ్యతికరం నాశ- మావహతి ఆపాదయతీతి- తథా తం- ద్వివిద- మేవం- నిహత్య- జనై- స్సంస్తూయమానో - భగవాన్ రామః, స్వపురం ద్వా

రకాం- ప్రవివేశ ॥ ౨౮ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేసప్తషష్టితమోఽధ్యాయః***************************************
రామస్యైవచేష్టితాన్తరమనువర్ణయితుముపోద్ఘాతమాహ ॥ దుర్యోధనసుతామిత్యాదినా॥సమితౌ-సఙ్గ్రామేజయతీతితథా-సమితశ్శత్రున్ సఞ్జయతీతివా,స-జామ్బవత్యాస్సుతః-సామ్బః, లక్ష్మణాంనామ దుర్యోధనస్య-సుతాం-స్వయంవరస్థాం-హృతవాన్ ॥ ౧ ॥ కౌరవాఇతి॥ఉక్తమేవాహ॥దుర్వినీతో ఽయమిత్యాదినాసుసంయతా ఇత్యన్తేన॥నోఽస్మాన్-కదర్థీకృత్య-బలాత్-అకామయమానామపి- కన్యాం,మహరత్ ॥ ౨ ॥ అతఏవ -దుర్వినీతంమూర్ఖం-బధ్నీతబన్ధయత-వృష్ణయః-కిఙ్కరిష్యన్తినకిమపీత్యర్థః ॥ తత్ర హేతుర్యఇతి ॥ యేవృష్ణయః-అస్మాకం-ప్రసాదేనో- పచితామేధితాం-సమృద్ధామితియావత్ నోఽస్మాభిః దత్తాంచ-మహీం-భుఞ్జతేఅనుభవన్తి ॥ తేనభూమిపతయోబభూవురితిభావః ॥ ౩ ॥ నిగృహీతమితి ॥ నిగృహీతంబద్ధం-సుతం-యది-వృష్ణయః-ఆగమిష్యన్తి తర్హి- భగ్నోగర్వోయేషాం-తథాభూతాః-శమంశాన్తిం-యాస్యన్తి సుసంయతాః ప్రాణాయామాదిభిర్దమితాః, ప్రాణాఇన్ద్రియాణీవ ॥ ౪ ॥ ఇతీతి॥ఇత్థంనిశ్చిత్య-కర్ణాదయః,కురువృద్ధైఃధృతరాష్ట్రాదిభిః-అనుమోదితాః - సామ్బంబన్ధుమారేభిరేఆరబ్ధవన్తః ॥ ౫ ॥ దృష్ట్వేతి॥అనుధావతఃపృష్ఠ

సంస్తూయమానోభగవాన్గజైస్స్వపురమావిశత్ ॥ ౨౮ ॥**************************
********* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే, సప్తషష్టితమోఽధ్యాయః. ********

బలరామకృతహాస్తినపురాకర్షణాదిఘట్టః

శ్రీశుకఉవాచ ॥ దుర్యోధనసుతాంరాజన్లక్ష్మణాంసమితింజయః। స్వయంవరేజహారైకస్సామ్బోజామ్బవతీసుతః॥ ౧ ॥కౌరవాఃకుపితాఊచుర్దుర్వినీతోఽయమర్భకః । కదర్థీకృత్యనఃకన్యామకామామహరద్బలాత్ ॥ ౨ ॥ బధ్నీతేమందుర్వినీతంకింకరిష్యన్తివృష్ణయః। యేఽస్మత్ప్రసాదోపచితాందత్తాంనోభుఞ్జతేమహీమ్॥ ౩ ॥ నిగృహీతంసుతంశ్రుత్వాయద్యేష్యన్తీహవృష్ణయః। భగ్నదర్పాశ్శమంయాన్తిప్రాణాఇవసుసంయతాః ॥ ౪ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇతికర్ణశ్శలోభూరిర్యజ్ఞకేతుస్సుయోధనః।సామ్బమారేభిరేబద్ధుంకురువృద్ధానుమోదితాః॥ ౫ ॥ దృష్ట్వాఽనుధావతస్సామ్బోధార్తరాష్ట్రాన్మహారథాన్।ప్రగృహ్యరుచిరంచాపంతస్థౌసింహఇవైకలః॥౬ ॥ తేతంజిఘృక్షవఃక్రుద్ధాస్తిష్ఠతిష్ఠేతివాదినః।అసాద్యధన్వినోబాణైఃకర్ణాగ్రణ్యస్సమాకిరన్ ॥ ౭ ॥ సోఽభివిద్ధఃకురుశ్రేష్ఠకురుభిర్యదునన్దనః । నామృష్యత్తదచిన్త్యార్భోదణ్డాహతఇవోరగః॥ ౮ ॥విస్ఫూర్జ్యసుమహచ్చాపంసర్వాన్వివ్యాధసాయకైః । కర్ణాదీన్షడ్రథాన్వీరస్తావద్భిర్యుగపత్పృథక్ ॥ ౯ ॥చతుర్భిశ్చతురోవాహానేకైకేనచసారథీన్। రథినశ్చమహేష్వాసాస్తస్యతత్తేఽభ్యపూజయన్ ॥౧౦॥తంతుతేవిరథంచక్రుశ్చత్వారశ్చతురోహయాన్ । ఏకస్తుసారథింజఘ్నేచిచ్ఛేదాన్యశ్శరాసనమ్॥ ౧౧ ॥ తంతథావిరథంచక్రుఃకృచ్ఛ్రేణకురవో యుధి।కుమారంస్వస్యకన్యాంచస్వపురంజయినోఽవిశన్॥ ౧౨॥తచ్ఛ్రుత్వానారదోక్తేనరాజన్సంజాతమన్యవః। కురూన్ప్రత్యుద్యమంచక్రురుగ్రసేనప్రచోదితాః॥ ౧౩ ॥ సాన్త్వయిత్వాతుతాన్రామస్సంరబ్ధాన్వృష్ణిపుఙ్గ

తఆగన్తౄన్-దృష్ట్వా,ఏకలోఽసహాయః-సింహఇవతస్థౌ ॥ ౬ ॥ తతఇతి ॥ తేధార్తరాష్ట్రాః-తంసామ్బం - జిఘృక్షవఃగ్రహీతుమిచ్ఛవః-కర్ణోఽగ్రణీఃపురోగోనాయకో- యేషాం - తథాభూతాః-ఆసాద్యసమీపమేత్య-బాణైః-సమాకిరన్ వివధుః ॥ ౭ ॥ సఇతి॥ హేకురుశ్రేష్ఠకురుభిః-రథితో-విద్ధఃతాడిత - స్సయదునన్దనః-సామ్బః అచిన్త్యస్యభగవతోఽర్భకః-హేతుగర్భమిదం-అత-స్తద్వేధనం-నామృష్యన్నసహేతుఃదణ్డేనహతః-క్రుద్ధ-స్సింహఇవ ॥౮॥ విస్ఫూర్జ్యేతి॥ ఆరోపితజ్యంచాపంవిస్ఫూర్జ్యవజ్రనిర్ఘోషవద్ధ్వనయిత్వా-వీరస్సామ్బః-కర్ణాదీన్షడ్రథాన్-షట్సఙ్ఖ్యకాన్ - తావతో-రథాంశ్చ-తావద్భిస్సాయకైః-యుగపత్-పృథక్ప్రత్యేకం-వివ్యాధ ॥ ౯ ॥ తథా - చతుర్భిశ్చతుర్భి - స్సాయకై-శ్చతురో-వాహానశ్వాన్-ఏకైకేన-సారథించ-వివ్యాధ।రథినశ్చేతి॥ తేరథినఃకర్ణాదయః-తస్యసామ్బస్య-తత్కర్మ-అపూజయన్ ॥ ౧౦ ॥ తమితి ॥ ఏవం-యుద్ధే-సామ్బం-కృచ్ఛ్రేణప్రయాసేనవిరథీకృత్య-జయినఃప్రాప్తజయాః- కుమారంసామ్బం-స్వస్యదుర్యోధనస్యకన్యాంచా-దాయేతి శేషః-పురంహాస్తినపురం-అవిశన్ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ తదితి ॥ నారదోక్త్యా- హేరాజన్-తద్వృత్తాన్తం శ్రుత్వా-సంజాతో-మన్యు-ర్యేషాం- తే-ఉగ్రసేనేన-ప్రచోదితాశ్చ కురూన్ప్రత్యుద్యమంప్రతిచికీర్షాం-చక్రుః ॥ ౧౩ ॥
సాన్త్వయిత్వేతి ॥ సన్నద్ధాన్సమాయత్తాన్-ఆశు-సాన్త్వయిత్వా-రామః- కురూణాం - వృష్ణీనాంచ-మిథఃకలింకలహం

నైచ్ఛత్ ॥ యత-స్స-కలిమలంకలహాత్మకంమల-మపహన్తీతితథా ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ కిన్తుఆదిత్యస్యేవవర్చో యస్య - తేన-రథేన గమనసాధనేన-గ్రహైః గురుశుక్రాదిభిశ్చన్ద్ర ఇవ-బ్రాహ్మణాదిభిః-పరివృతో-హాస్తినపురం-జగామ ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ గత్వేతి ॥ గజాహ్వయంహాస్తినపురం-హేరాజన్-తేషాంకురూణాం-బుభుత్సయాజిజ్ఞాసయా ఉద్ధవం-ప్రేషయామాస ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ సఇతి ॥ ఉద్ధవః-అమ్బికాయాఃపుత్రం-భీష్మం-బాహ్లీకసహితం-దుర్యోధనంచ- విధివదభివన్ద్య ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ తేఽపీతి ॥ తేఽపిభీష్మాదయోఽపి-రామ,మాగతం-శ్రుత్వా-ప్రీతా-స్తముద్ధవం సుహృద్భిః-వృత-మర్చయిత్వా - సర్వే-మఙ్గళద్రవ్యాణిపాణిషు యేషాంతథాభూతాః-రామ-మభిజగ్ముః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ తమితి ॥ తంరామం - యథాన్యాయంస్వస్వవయస్థానాద్యనురూపమాలిఙ్గనాదిభిరాలిఙ్గ్య,సమ్యగ్గాంధేనుం-అర్ఘ్యంచ-తస్మై-న్యవేదయన్ ॥ తేషాంమధ్యే,యే,తత్ప్రభావజ్ఞా రామప్రభావవిద స్తే-బలంరామం,శిరసా,ప్రణేముః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ బన్ధూనితి ॥ రామః,పరస్పరం,బన్ధూన్,కుశలి-నశ్శ్రుత్వా,అనామయమారోగ్యం-శివంశుభం-చపృష్ట్వా-చ-అవిక్లబమితిఛేదః, అదీనం - వచో,బభాషే ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ తదేవాహ ॥ ఉగ్రసేనఇతి ॥ తదాజ్ఞాపిత,మవ్యగ్రధియః అవహితచిత్తాస్సన్తః,శ్రుత్వా,కురుధ్వం,శ్రుత్వావిలమ్బితంనవిలమ్బితవ్యమిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ కించ ॥ యదితి ॥ ఏకమసహాయం,ధార్మికంచ,బాలం,బహవో , యూయ,మధర్మేణ , జిత్వా,అబధ్నీతబద్ధవన్తఇతియ,త్తదహం,మృష్యేసోఢవానస్మి,కుతః,బన్ధూనా - మైక్యకామ్యయా - మిథస్సౌహార్దకామనయా , అథాశు , తమానీయసమర్పయతేతిశే

వాన్ । నైచ్ఛత్కురూణాంకృష్ణీనాంకలింకలిమలాపహః ॥ ౧౪ ॥ జగామహాస్తినపురం రథేనాదిత్యవర్చసా । బ్రాహ్మణైః కులవృద్ధైశ్చ వృతశ్చన్ద్ర ఇవగ్రహైః ॥ ౧౫ ॥ గత్వాగజాహ్వయంరామోబాహ్యోపవనమాశ్రితః । ఉద్ధవంప్రేషయామాసరాజంస్తేషాంబుభుత్సయా ॥ ౧౬ ॥ సోఽభివాద్యామ్బికాపుత్రంభీష్మంద్రోణంచబాహ్లీకమ్ । దుర్యోధనంచవిధివద్రామమాగతమబ్రవీత్ ॥ ౧౭ ॥ తేఽతిప్రీతాస్సమాకర్ణ్యప్రాప్తంరామంసుహృత్తమమ్ । తమర్చయిత్వాఽభియయుస్సర్వేమఙ్గళపాణయః ॥ ౧౮ ॥ తంసఙ్గమ్యయథాన్యాయంగామర్ఘ్యంచన్యవేదయన్ । తేషాంయేతత్ప్రభావజ్ఞాః ప్రణేముశ్శిరసాబలమ్ ॥ ౧౯ ॥ బన్ధూన్కుశలినశ్శ్రుత్వాపృష్ట్వాశివమనామయమ్ । పరస్పరమథోరామోబభాషేఽవిక్లబంవచః ॥ ౨౦ ॥ ఉగ్రసేనః క్షితీశేశో యద్వ ఆజ్ఞాపయత్ప్రభుః । తదవ్యగ్రధియశ్శ్రుత్వాకురుధ్వమవిలమ్బితమ్ ॥ ౨౧ ॥ యద్యూయంబహవస్త్వేకంజిత్వాఽధర్మేణధార్మికమ్ । అబధ్నీతాథతన్మృష్యేబన్ధూనామైక్యకామ్యయా ॥ ౨౨ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ వీర్యశౌర్యబలోన్నద్ధమాత్మశక్తిసమంవచః । కురవోబలదేవస్యనిశమ్యోచుః ప్రకోపితాః ॥ ౨౩ ॥ అహోమహచ్చిత్రమిదంకాలగత్యాదురత్యయమ్ । ఆరురుక్షత్యుపానద్వైశిరోముకుటసేవితమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఏతేయేనసమ్బద్ధాస్సహశయ్యాసనాశనాః । వృష్ణయస్తుల్యతాంనీతా అస్మద్దత్తనృపాసనాః ॥ ౨౫ ॥ చామరవ్యజనేశఙ్ఖమాతపత్రంచపాణ్డురమ్ । కిరీటమాసనంశయ్యాంభుఞ్జన్త్యస్మదుపేక్షయా ॥ ౨౬ ॥ అలంయదూనాంనరదేవలాఞ్ఛనైర్దాతుః ప్రతీపైః ఫణినామివామృతమ్ । యేఽస్మత్ప్రసాదోపచితాహియాదవా ఆజ్ఞాపయన్త్యద్యగతత్రపా బత ॥ ౨౭ ॥ కథమిన్ద్రోఽపికురుభిర్భీష్మ

షః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ వీర్యమితి ॥ వీర్యంయుద్ధేగ్లాన్యభావః-శౌర్యంశత్రుస్వగృహఇవప్రవేశసామర్థ్యం , బలంధారణసామర్థ్యం,ఏభి,రున్నద్ధముచ్ఛృఙ్ఖలం-బలదేవస్య,వచో,నిశమ్యాకర్ణ్య,కురవః-ప్రకోపితాః,ప్రోచుః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ ॥ అహోఇతి ॥ షడ్భిః ॥ దురత్యయయాదురతిక్రమయా,కాలగత్యా,అహోమహదిదంచిత్రంజాతం , కింతదిత్యత ఆహ ॥ ఆరురుక్షతీతి ॥ ఉపానత్పాదరక్షా ముకుటేన-భూషితం- శిరోమూర్ధానం - మారోఢుమిచ్ఛతి - ఉపానత్స్థానీయాయాదవాః కిరీటాలఙ్కృతశిరస్థానీయానస్మానాజ్ఞాపయన్తీత్యేతదతిచిత్రమితిభావః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ ఏతదేవప్రపఞ్చయతిచతుర్భిః - ఏతే - వృష్ణయః-యానేనపృథావివాహేనసమ్బద్ధాః సమ్బన్ధినః సమ్బన్ధశబ్దోఽత్ర - అర్శఆద్యజన్తః-అత-స్సహా-స్మాభిస్సహ-శయ్యాసనభోజనాని-యేషాం-తే-అస్మాభిర్దత్తం-నృపాసనం-యేషాం - తే-అతఏవ - తుల్యతాంఅస్మాభిస్సామ్యం,ప్రాపితాః-వస్తుతోనసమాఇతిభావః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ కించ ॥ అస్మదుపేక్షయా హేతుభూతయా - చామరాదీన్భుఞ్జతేఉపయుఞ్జతఇత్యర్థః,తత్రాసనంనృపాసనమ్ ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ అలమితి ॥ యదూనాం-నరదేవలాఞ్ఛనైః చామరాదిభి-రలం-అతఃపరంతాన్యపహరిష్యామఇతిభావః,అత్రహేతుత్వేనతానివిశింషన్తి - దాతుఃప్రతీపైరితి ॥ దాతౄణామస్మాకమేవ-ప్రతీపైః ప్రతికూలైః - తత్రదృష్టాన్తః - ఫణినామివామృతమితి - సర్పాణాంపోషణాయదత్త - మమృతంక్షీరం- దాతురేవ-ప్రతీపం, తద్వత్-ఏతదేవదార్ష్టాన్తికేఅనుగమయతి ॥ యఇతి ॥ యేయాదవాః-అస్మదనుగ్రహేణోపచితాఏధితా - నోఽస్మానేవా - ధునా-ఆజ్ఞాపయన్తి-అహోబత-తే-నిర్లజ్జాఃఖలు - యద్వా-గతత్రపాస్సన్త-ఆజ్ఞాపయన్తి - బతేత్యాశ్చర్యే ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ కథమితి ॥ ఇన్ద్రోఽపి-

భీష్మాదిభిః-కురుభి - రదత్తం-కన-ముపయుఞ్జీత - సింహగ్రస్తం - మురణో మేష ఇవ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ జన్మేతి ॥ హే భరతర్షభ అభిజనబన్ధుసమృద్ధిభిః - ప్రాప్తః - మదో-యేషాం తే - అతఏవా-సభ్యాః -కురవః - ఇత్థం-రామం ప్రతి - దుర్వాచ్యం పరుషం వాక్యం-శ్రావయిత్వా-పురం హాస్తినం-వివిశుః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ దృష్ట్వేతి॥ దౌశ్శీల్యం దౌర్జన్యం-దృష్ట్వా, అవాచ్యాని వచాంసి, శ్రుత్వా చ-అచ్యుతః స్వాసాధారణకల్యాణగుణజాతాన్న చ్యవత ఇత్యచ్యుతః రామః - కోపేన-సంరబ్ధః- అతఏవ-దుష్ప్రేక్ష్యః- పునఃపునః-ప్రహసన్-నువాచ ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ॥ నూనమితి॥ నానాధనాదిమదై-రున్నద్ధాః-అసాధవో దురాత్మాన, ఏతే నూనం-శాన్తిం-నేచ్ఛన్తి - అత-స్తేషాం-దణ్డ ఏవ-ప్రశమః శాన్తికరః , యథా-పశూనాం ఉద్వృత్తానాం-లగుడో యష్టివిశేష శ్శమ స్తద్వత్ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ అహో ఇతి॥ సుసంరబ్ధాన్ క్రుద్ధాన్-హరిం కృష్ణం చ శనైః సాన్త్వయిత్వా- శమం శాన్తిపూర్వకం సన్ధి-మిచ్ఛన్-ఇహ-గతోఽస్మి ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ త ఇమ ఇతి॥ ఖలాః॥ మూర్ఖాశ్చ- మా-మవజ్ఞాయ అవహేళ్య-మానినో దురహఙ్కారిణో-దుర్భాషా న్దుర్వాక్యాన్యూచుః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ దుర్భాషణమేవానుస్మరతి॥ నోగ్రసేన ఇతి॥ ఉగ్రసేనో-విభుః న ప్రభుః కిలేతి కాకుః, కాక్వా సూచితమనుశయమేవ వ్యఞ్జయితుం విశినష్టి-భోజవృష్ణ్యన్ధకేశ్వర ఇతి-ఏవమగ్రేఽపి-శక్రాదయో-యస్య యదురాజస్యా-జ్ఞానువర్తినః-పూర్వవద్విశినష్టి లోకపాలా ఇతి ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ సుధర్మేతి॥ సుధర్మా నామ సభా, యేనా-క్రమ్యతే అధిష్ఠీయతే-సోఽసౌ కృష్ణః-సింహాసనార్హో-న కిల ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ పున స్తమేవ విశింషన్నేతదేవాహ॥ యస్యేతి ద్వాభ్యాం॥ అఖి

ష్మద్రోణార్జునాదిభిః । అదత్తముపయుఞ్జీత సింహగ్రస్తమివోరణః ॥ ౨౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ జన్మబన్ధుశ్రియోన్నద్ధమదాస్తే భరతర్షభ । ఆశ్రావ్య రామం దుర్వాచ్యమసభ్యాః పురమావిశన్ ॥ ౨౯ ॥ దృష్ట్వా కురూణాం దౌశ్శీల్యం శ్రుత్వాఽవాచ్యాని చాచ్యుతః । అవోచత్కోపసంరబ్ధో దుష్ప్రేక్ష్యః ప్రహసన్ముహుః ॥ ౩౦ ॥ నూనం నానామదోన్నద్ధాః శాన్తిం నేచ్ఛన్త్యసాధవః । తేషాం హి ప్రశమో దణ్డః పశూనాం లగుడో యథా ॥ ౩౧ ॥ అహో యదూన్సుసంరబ్ధాన్కృష్ణం చ కుపితం శనైః । సాన్త్వయిత్వాఽహమేతేషాం శమమిచ్ఛన్నిహాగతః ॥ ౩౨ ॥ త ఇమే మన్దమతయః కలహాభిరతాః ఖలాః । తస్మాత్తం మామవజ్ఞాయ దుర్భాషా*న్మానినోఽబ్రువన్ ॥ ౩౩ ॥ నోగ్రసేనః కిల విభుర్భోజవృష్ణ్యన్ధకేశ్వరః । శక్రాదయో లోకపాలా యస్యాదేశానువర్తినః ॥ ౩౪ ॥ సుధర్మాఽఽక్రమ్యతే యేన పారిజాతోఽమరాఙ్ఘ్రిపః । ఆనీయ భుజ్యతే సోఽసౌ కిలాధ్యాసనార్హణః ॥ ౩౫ ॥ యస్య పాదయుగం సాక్షాచ్ఛ్రీరుపాస్తేఽఖిలేశ్వరీ । స నార్హతి కిల శ్రీశో నరదేవపరిచ్ఛదాన్ ॥ ౩౬ ॥ యస్యాఙ్ఘ్రిపఙ్కజరజోఽఖిలలోకపాలమౌల్యుత్తమైర్ధృతముపాసితతీర్థతీర్థమ్ । బ్రహ్మా భవోఽహమపి యస్య కలాః కలాయాః శ్రీశ్చోద్వహేమ చిరమస్య నృపాసనం క్వ ॥ ౩౭ ॥ భుజ్యతే కురుభిర్దత్తం భూఖణ్డం వృష్ణిభిః కిల । ఉపానహః కిల వయం స్వయం తు కురవః శిరః ॥ ౩౮ ॥ అహో ఐశ్వర్యమత్తానాం మత్తానామివ మానినామ్ । అసమ్బద్ధా గిరో రూక్షాః కస్సహేతానుశాసితా ॥ ౩౯ ॥ అద్య నిష్కౌరవాం పృథ్వీం కరిష్యామీత్యమర్షితః । గృహీత్వా హలముత్తస్థౌ దహన్నివ జగత్త్రయమ్ ॥ ౪౦ ॥ లాఙ్గలాగ్రేణ నగరముద్విదార్య గజాహ్వయమ్ । విచకర్ష స గఙ్గాయాం ప్రహరిష్యన్నమర్షితః ॥ ౪౧ ॥ జలయానమివాఘూర్ణం గఙ్గాయాం నగరం పతత్ । ఆకృష్యమాణమాలోక్య కౌ

లానాం బ్రహ్మాదీనా,మీశ్వరీ-శ్రీర్లక్ష్మీః- సాక్షాద్యస్య-పాదయుగ్మ- ముపాస్తే , సోఽసౌ-భగవాన్-శ్రియఃపతిః-నరదేవచిహ్నాని-నార్హతి కిల-శ్రీశ ఇతి పాఠే త్రిలోకేశః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ యస్యేతి॥ అఖిలై-ర్లోకపాలైః-కర్తృభిః, మౌల్యుత్తమైః ఉత్తమాఙ్గైశ్శిరోభి ర్యస్యా - ఙ్ఘ్రిరజో-ధృతం-కథమ్భూత-ముపాసితతీర్థతీర్థం - ఉపాసితాని,తీర్థాని గఙ్గాదీని-యై-ర్యోగిభిః- తేషామపి తీర్థం పావనం-యద్వా-ఉపాసితగురూణాం , సతామపి - పావనం-ఉపాసితానాం-గఙ్గాదితీర్థానామపి - పావనం వా! యస్య చ-కలాయాః కలాః అంశాంశభూతాః-అహ - మన న్తః-శ్రీః లక్ష్మీః, ఉద్వహేమ బిభృమః-అఙ్ఘ్రిరజ ఇత్యనుషజ్య అస్యైవం భూతస్య-నృపాసనం-క్వ-కరణ్వా తదధికార ఇతి కాకుః ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ భుజ్యత ఇతి॥ భుఙ్క్తే కిల ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ అహో ఇతి॥ మత్తానాం మద్యాదినా మత్తానాం - మానినాం స్వైరిణామివై - షాం-ఐశ్వర్యేణ మత్తానా-మసమ్బద్ధాః రూక్షాః పరుషాశ్చ-గిరః-కోవా-అనుశాసితా-దణ్డయితుం సమర్థశ్చేత్-సహేత ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ అతో-ఽద్య-భూమిం-నిష్కౌరవాం- కరిష్యామీ-త్యభిసన్ధాయేతి శేషః అతిక్రుద్ధో జగత్త్రయం-దహన్నివ-హలం-గృహీత్వో-దతిష్ఠత్ ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ లాఙ్గలాగ్రేణేతి॥ స రామః-గజాహ్వయం - నగర - ముద్విదార్య దక్షిణతః ప్రాకారమూలే నిఖాతేనోత్పాట్య-గఙ్గాయాం- ప్రహరిష్యన్ పాతయితుమిత్యర్థః-విచకర్ష ఆకృష్టవాన్ యతోఽమర్షితః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ జలయానమివేతి॥ ఆకృష్యమాణ-మతఏవ , జలయానం ప్లవమివా ఘూర్ణం భ్రమ-ద్గఙ్గాయాం-పతచ్చ-నగర-మాలోక్య-జాత - స్సంభ్రమస్స్వవ్యగ్రభావః కమ్పో-యేషాం - తే జిజీవిషవః జీవితుమిచ్ఛవః-కుటుమ్బైస్సహితాః- తమేవ రామమేవ - శరణం-ప్రాపుః - సలక్ష్మణం లక్ష్మణయా సహితం-సామ్బం-పురస్కృత్యాప

రతోనిధాయ-బద్ధాఞ్జలయః-ప్రోచుశ్చ ❋ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ ❋ఉక్తిమేవాహ॥ రామరామేతి॥ కుబుద్ధీనాం-నోఽస్మాకం- అపరాధమితి శేషః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋స్థితీతి॥ అప్యయః ప్రళయః- తేషాం-త్వ-మేక ఏవ- హేతుః ఆధారత యేతి భావః-క స్తర్హి మమ హేతుస్తత్రాహుః॥ నిజాశ్రయ ఇతి॥ నిజఆత్మా-ఆధారో - యస్య సః- హే ఈశ క్రీడత- స్తేతవ-క్రీడనకాన్ క్రీడోపకరణభూతాన్ - వదన్తి-త్వద్యాథాత్మ్యవిదః ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋త్వమేకో హేతురిత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి॥ త్వమితి॥ హే అనన్త-మూర్ధ్నీత్యస్య సహస్రేత్యాదిః-సహస్రమూర్ధా - త్వ-మేక ఏవ, దంకృత్స్నం-భూమణ్డలం-మూర్ధ్ని - లీలయైవ, బిభర్షి - అన్తే ప్రళయే-స్వాత్మని-రుద్ధం లీనం-విశ్వం, యస్య-సః, అత ఏవా - వశిష్యమాణో, ఽత ఏవ చా-ద్వితీయః సమాభ్యధికరహిత- స్శేషే శయిష్యసే-పరమాత్మదృష్ట్యేదముక్తమ్ ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋కోప ఇతి॥ హే క్షితిపాలనతత్పర- హే భగవన్ హే బల- సత్వం శుద్ధసత్వమయం-శరీరం-బిభ్రతః-తవ, కోపః- కేవలం శిక్షార్థమేవ, నతు ద్వేషా-న్నాపి మత్సరాచ్చ, ద్వేషః అప్రీతిః-మత్సరః కౌటిల్యమ్ ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋శరణ్యత్వోపయుక్తగుణైస్సంబోధయన్తశ్శరణం వ్రజన్తి ॥ సర్వభూతాత్మన్నిత్యనేన సార్వజ్ఞం-సర్వశక్తిధరేత్యనేన సర్వశక్తిత్వం. అవ్యయేత్యనేన రాగద్వేషాదివికారరాహిత్యం- అత ఏవ-సర్వసుహృత్త్వం , విశ్వకర్మన్నిత్యనేన పరత్వం చో- క్తం భవతి॥ క్రియత ఇతి కర్మ-కార్యం-విశ్వం, యస్య-కార్యం తథాభూతేత్యర్థః - సర్వమిదం పరమాత్మదృష్ట్యోక్తమ్ ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋ఏవమితి॥ సంవిగ్నైః ఉద్భ్రాన్తైః - అత ఏవ-కమ్పమానైః - అత ఏవ చ-ప్రపన్నైః-ప్రసాదితః - ప్రసన్నశ్చ-అసౌ-హలాయుధః-భయం-

---

రవా జాతసంభ్రమాః ॥ ౪౨ ॥ తమేవ శరణం జగ్ముస్సకుటుమ్బా జిజీవిషవః ❋। సలక్ష్మణం పురస్కృత్య సామ్బం ప్రాఞ్జలయోఽబ్రువన్ ॥ ౪౩ ॥ రామరామాఖిలాధార ప్రభావం న విదామ తే । మూఢానాం నః కుబుద్ధీనాం క్షన్తుమర్హస్యధీశ్వర॥ ౪౪ ॥ స్థిత్యుత్పత్త్యప్యయానాం త్వమేకో హేతుర్నిరాశ్రయః । లోకాన్క్రీడనకానీశ క్రీడతస్తే వదన్తి హి॥ ౪౫ ॥ త్వమేవ మూర్ధ్నీదమనన్త లీలయా భూమణ్డలం ❋ బిభర్షి సహస్రమూర్ధన్ । అన్తే చ యః స్వాత్మ నిరుద్ధవిశ్వశ్శేషేఽద్వితీయః పరిశిష్యమాణః॥ ౪౬ ॥ కోపస్తే బలశిక్షార్థం న ద్వేషాన్న చ మత్సరాత్ । బిభ్రతో భగవన్ సత్వం క్షితిపాలనతత్పర॥ ౪౭ ॥ నమస్తే సర్వభూతాత్మన్సర్వశక్తిధరావ్యయ । విశ్వకర్మన్నమస్తేఽస్తు త్వాం వయం శరణం గతాః॥ ౪౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం ప్రపన్నైస్సంవిగ్నైర్వేపమానైర్హలాయుధః। ప్రసాదితస్సుప్రసన్నో మాభైష్టేత్యభయం దదౌ ॥ ౪౯ ॥ దుర్యోధనః పారిబర్హం కుఞ్జరాన్షష్టిహాయనాన్ । దదౌ ❋ ద్వాదశసాహస్రం నియుతాని తురఙ్గమాన్ ॥ ౫౦ ॥ రథానాం షట్సహస్రాణి రౌక్మాణాం సూర్యవర్చసామ్ । దాసీనాం నిష్కకణ్ఠీనాం సహస్రం ❋ దుహితృవత్సలః ॥ ౫౧ ॥ ప్రతిగృహ్య తు తత్సర్వం భగవాన్సాత్వతర్షభః । ససుతస్సస్నుషః ప్రాగాత్సుహృద్భిరభినన్దితః ॥ ౫౨ ॥ తతః ప్రవిష్టస్స్వపురీం హలాయుధస్సమేత్య బన్ధూననురక్తచేతసః । శశంస సర్వం యదుపుఙ్గవానాం ❋ మధ్యే సభాయాం కురుషు స్వచేష్టితమ్॥ ౫౩ ॥ అద్యాపి చ పురం హ్యేతత్సూచయద్రామవిక్రమమ్ । సమున్నతం దక్షిణతో గఙ్గాయామనుదృశ్యతే॥ ౫౪ ॥ ❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, అష్టషష్టితమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋

మాకార్షేత్యే-వమభయం-దదౌ ❋॥ ౪౯ ॥ ❋దుర్యోధన ఇతి॥ పారిబర్హముపాయనం-దదౌ, ఇతి సంబన్ధః-తదేవ ప్రపఞ్చయతి ద్వితీయాన్తైః - షష్టిః హాయనాః వత్సరాః-యేషాం, తాన్, ద్విశతం చ సాహస్రం చ తయోస్సమాహార స్త, త్తావతో-గజాన్-దదౌ॥ ద్వాదశసహస్రమితి పాఠాన్తరే తు-స్పష్టోఽర్థః, తురఙ్గమాంశ్చ, ద్వాదశ-నియుతాని ❋ ॥ ౫౦ ॥ ❋రౌక్మాణాం స్వర్ణాలఙ్కృతానాం - సూర్యస్యేవ వర్చో యేషాం- తేషాం-రథానాం -పతాకాఖ్యభూషణం , కణ్ఠే, యాసాం-తాసాం, దాసీనాం, సహస్రం, దదౌ ॥ తత్ర హేతుః ॥ దుహితృవత్సల ఇతి ॥ ❋ ౫౧ ॥ ❋ప్రతిగృహ్యేతి॥ తత్సర్వ, ముపాయనం-ప్రతిగృహ్య, సాత్వతర్షభో రామః సుతేన స్నుషయా చ సహితః-సుహృద్భిః కౌరవైః, అభినన్దితో-యయౌ ❋ ॥ ౫౨ ॥ ❋తత ఇతి ॥ స్వపురీం ద్వారకాం , అనురక్తం చేతో యేషాం, తాన్-బన్ధూన్, యదూ-న్సమేత్య - యదుపుఙ్గవానాం-మధ్యే, సభాయాం సభాయాః మధ్యే, యః, తు కురుషు-స్వచేష్టితం, తత్సర్వం , శశంస కథయామాస ❋ ॥ ౫౩ ॥ ❋యద్బలేన గఙ్గాయాం పురపాతనం తదస మ్భావితం మన్వానం రాజానం ప్రత్యాహ మునిః ॥ అద్యాపీతి ॥ వో యుష్మాకం-పురం హాస్తిన - మద్యాపి రామవిక్రమం-సూచయ, ద్వర్తతే, తత్ర లిఙ్గమాహ॥ సమున్నతమితి॥ గఙ్గాయాం, దక్షిణాతః సమున్నతం స, దృశ్యతే నను ❋ ॥ ౫౪ ॥ ❋ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే అష్టషష్టితమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

---

౫౦ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ ద్విశతసాహస్రమ్

అస్మై కో భగవానష్టాధికషోడశసహస్రపత్నీకేష్వేకదా రమత ఇతి దిదృక్షయాఽఽగతాయ నారదాయ ప్రదర్శితం భగవతశ్చేష్టితమనువర్ణయతి॥ నరకమిత్యాదినా। ఏకేన కృష్ణేన-సహ-కర్త్రా వా బహ్వీనాం-యోషితాం-వివాహం-చ-శ్రుత్వా. నారద-స్తం కృష్ణం-దిదృక్షు రాసీదితి శేషః-అత్రోద్వాహశబ్దేన తత్పూర్వకక్రీడా చ వివక్షితా ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ దిదృక్షామేవాభినయతి॥ చిత్రమితి॥ ఏతచ్చిత్రం బత అతిచిత్రమిత్యర్థః - కిం తత్-య, దేకేన - వపుషా విగ్రహేణ-యుగపదేవ-పృథగ్గృహేషు బహుషు గృహేషు - యోషిత్సమానసఙ్ఖ్యాకగృహేష్విత్యర్థః - ద్వ్యష్టసాహస్రం షోడశసహస్రసఙ్ఖ్యాకాః-స్త్రియః స్త్రీః - ఏక-ఉదవహత్, ఇత్యేతత్ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ ఇతీతి। ఇత్థం ద్రష్టుం. ఉత్సుకో-దేవర్షిర్నారదః-ద్వారకాం-ఆయయౌ, సార్ధత్రయేణ తాం వర్ణయతి॥ పుష్పితేతి॥ పుష్పితేషూపవనేష్వా - రామేషూద్యానవనేషు చ-ద్విజానాం పక్షిణాం, అలీనాం చ - కులైర్నాదితామ్ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ ఉత్ఫుల్లేన్దీవరాదిభిశ్ఛురితేషు వ్యాప్తేషు సరస్సు-హంసై-స్సారసైశ్చోచ్చైః ర్నాదితామ్ ❀॥ ౪ ॥ ❀ నవభిః ప్రాసాదానాం, లక్షై - ర్జుష్టాం యుక్తామిత్యర్థః-కథమ్భూతైః స్ఫటికమయైః, రజతమయైశ్చ, మహామరకతస్యేన్ద్రనీలస్య శ్రేష్ఠస్వర్ణస్య-రత్నానాం చ పరిచ్ఛదా - స్తన్మయాః పరిచ్ఛదాః ఉపకరణాని-యేషు-తైః, మహామరకతప్రఖ్యైరితి పాఠే. మహామరకతైః ప్రఖ్యా స్తత్ప్రకాశ స్తైరితి తథా-తైః, స్వర్ణరత్నమయాః-పరికరా-యేషు తైః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ విభక్తేతి॥ విభక్తైః-

❀ శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదాగమనకథా. ❀

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నరకం నిహతం శ్రుత్వా తథోద్వాహం చ యోషితామ్। కృష్ణేనైకేన బహ్వీనాం తద్దిదృక్షుస్స్మ నారదః॥ ౧॥ చిత్రం బతైతదేకేన వపుషా యుగపత్పృథక్। గృహేషు ద్వ్యష్టసాహస్రం స్త్రియ ఏక ఉదావహత్॥ ఇత్యుత్సుకో ద్వారవతీం దేవర్షిర్ద్రష్టుమాగమత్, పుష్పితోపవనారామద్విజాలికులనాదితామ్॥ ౩ ॥ ఉత్ఫుల్లేన్దీవరామ్భోజకహ్లారకుముదోత్పలైః। ఛురితేషు సరస్సూచ్చైః కూజితాం హంససారసైః॥ ౪॥ ప్రాసాదలక్షైర్నవభిర్జుష్టాం స్ఫాటికరాజతైః। మహామరకత ❀ ప్రఖ్యైస్స్వర్ణరత్నపరిచ్ఛదైః ॥ ౫ ॥ విభక్తరథ్యాపథచత్వరాపణైశ్శాలాసభాభీ రుచిరాం సురాలయైః। సంసిక్తమార్గాఙ్గణవీథిదేహళీం పతత్పతాకాధ్వజవారితాతపామ్॥ ౬ ॥ తస్యామన్తఃపురం శ్రీమదర్చితం సర్వధిష్ణ్యపైః। హరేస్స్వకౌశలం యత్ర త్వష్ట్రా కార్త్స్న్యేన దర్శితమ్॥ ౭ ॥ తత్ర షోడశభిస్సద్మసహస్రైస్సమలఙ్కృతమ్। వివేశైకతమం శౌరేః పత్నీనాం భవనం మహత్ ॥ ౮ ॥ విష్టబ్ధం విద్రుమస్తమ్భైర్వైదూర్యఫలకోత్తమైః। ఇన్ద్రనీలమయైర్జాలైస్తమ్భైర్మరకతోత్తమైః॥ ౯ ॥ వితానైర్నిర్మితైస్త్వష్ట్రా ముక్తాదామవిలమ్బిభిః। దాన్తైరాసనపర్యఙ్కైర్మణ్యుత్తమపరిష్కృతైః॥ ౧౦॥ దాసీభిర్నిష్కకణ్ఠీభిస్సువాసోభిరలఙ్కృతమ్। పుమ్భిస్సకఞ్చుకోష్ణీషైస్సువస్త్రమణికుణ్డలైః॥ ౧౧ ॥ రత్నప్రదీపనికరద్యుతిభిర్నిరస్తధ్వాన్తం విచిత్రవలభీషు శిఖణ్డినోఽఙ్గ। నృత్యన్తి యత్ర విహితాగరుధూపమక్షైర్నిర్యాన్తమీ

రథ్యాపథాదిభిః-శాలాదిభి-స్సభాభిస్సురాణాం దేవతాప్రతిమానాం - ఆలయైశ్చ. రుచిరాం శోభమానాం. రథ్యాః రథా రాజవీథయః-సంసిక్తాః - మార్గాదయో-యస్యాం - తాం, పతన్తీభిశ్చలన్తీభిః పతాకాదిభిః-ధ్వజైశ్చ-వారిత ఆతపో యస్యాం తామ్ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ తస్యామితి॥ తస్యాం ద్వారకాయాం అన్తఃపురం. తత్రాపి, శౌరే- రేకతమం-భవనం గృహం-వివేశేతి సంబన్ధః॥ అన్తఃపురం విశినష్టి॥ శ్రీమ-ద్భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధిమత్-సర్వైః-ధిష్ణ్యపైః లోకాధిపతిభిః-అర్చితం బహుమతం, కిం బహునా. యత్ర యస్మిన్నన్తఃపురే హరేః హరయే-త్వష్ట్రా, స్వకౌశలం స్వశిల్పనైపుణ్యం, కార్త్స్న్యేన-ప్రదర్శితమ్॥ కిం చ షోడశభిః శౌరేః పత్నీనాం- గృహసహస్రైః, సమలఙ్కృతమ్ ❀॥ ౭॥౮॥ ❀ పురం భవనం చైవ విశినష్టి॥ విష్టబ్ధమితి చతుర్భిః ॥ విద్రుమస్తమ్భైః వైదూర్యమయాని - ఫలకోత్తమాని- స్తమ్భాశ్రయాణి ఛాదనాని - తైశ్చ-విష్టబ్ధం ప్రతిబద్ధం-ఇన్ద్రనీలమయైః- జాలైః గవాక్షైః, మరకతమయై-రుత్తమైశ్చ-స్తమ్భై, ర్విష్టబ్ధం త్వష్ట్రా విశ్వకర్మణా- నిర్మితైః. ముక్తాదామాని విలమ్బయన్తీతి తథా, తైః వితానైః ఉల్లోచైః- దాన్తైః నిర్మలైః మణిశ్రేష్ఠాలఙ్కృతైశ్చ- ఆసనైః పర్యఙ్కైశ్చ - ఉపలక్షితమితి శేషః అలఙ్కృతమిత్యుపవిష్టాత్సమ్బన్ధో వా ❀॥ ౯॥౧౦ ॥ ❀ శోభనాని వాసాంసి-యాభి, స్తాభి ర్దాసీభిః-శోభనాని కఞ్చుకాదీని యేషాం తైః- పుమ్భిశ్చ, అలఙ్కృతమ్ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ రత్నప్రదీపానాం- యే-నికరాస్సమూహా-స్తేషాం-ద్యుతిభిః-నిరస్తం-తమో-యస్మిన్. తత్ కిఞ్చ, యత్రాన్తఃపురే-భవనే, వలభీషు స్తమ్భాగ్రప్రసారితవక్రదారువిశేషేషు - శిఖణ్డినో మయూరాః - గవాక్షమా

౫ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ శ్రేష్ఠస్వర్ణ.

నైర్నిర్యాన్తం - కృతఅగరుధూపం-వీక్ష్య - ఘనోనీలామ్బుదోఽయమితి-బుద్ధి-ర్యేషాం,తథాభూతాః,అతఏవ , ఉన్నదన్తః ఉచ్చైర్నదన్తః-నృత్యన్తి-తథాభూతంచ ॥ ౧౨ ॥ తస్మిన్నితి॥తస్మిన్నేవభవనే-గృహిణ్యాభార్యయారుక్మిణ్యేతిభావః-సమంసహితమిత్యర్థః - సాత్వతపతిం శ్రీకృష్ణం,విప్రోనారదో-దదర్శ - కథమ్భూతయా , అనుసవంసర్వకాలం-ఆత్మనా-సమానాని,గుణరూపవయాంసి,సువేషఃఅలఙ్కారశ్చ - యస్యా - తేన-దాసీనాం,సహస్రేణ-యుతయా-రుక్మమయో-దణ్డో యస్య-తేన,చామరవ్యజనేన-వీజయన్త్యాచ॥౧౩॥తమితి॥తందృష్ట్వన్తం,నారదం - సమ్యక్-నిరీక్ష్య-భగవాన్-శ్రియోరుక్మిణ్యాః,పర్యఙ్కా-దాసా-త్థితఃతదిష్టదైవతభూతఃకిమిత్యుత్థితఇత్యతోవిశినష్టి॥సకలధర్మభృతాంవరిష్ఠః-ధర్మాత్మభిఃమహాత్మస్వేవంవర్తితవ్యమితిప్రదర్శనార్థమితిభావః , అతఏవ-కిరీటాలఙ్కృతేన-శిరసా,తస్య , పాదయుగళం- ప్రణమ్య,ఞ్జలినాసహితః,స్వకీయే,అసనే- అవీవిశదుపవేశయామాస ॥ ౧౪ ॥ తస్యేతి॥సభగవాన్,జగతాంసాధుజనానాం-గురుతరోఽపిపరమగురురపి-హీయత-స్సతాం-పతిరపి-తస్య నారదస్య - చరణా-వవనిజ్య ప్రక్షాళ్య - తదపఃఅవనేజనజలాని-మూర్ధ్ని - బిభ్రత్-బిభ్రాణః , ఆసేతిశేషః దధారేత్యర్థః-అబిభ్రదితివాచ్ఛేదః , అబిభ్రత్ అబిభరత్-దధారేత్యర్థః-యుక్తంచైతదిత్యాహ ॥ బ్రహ్మణ్యేతి ॥ బ్రహ్మణిబ్రాహ్మణకులేసాధవోబ్రహ్మణ్యా-స్తేషాం,దేవఇతి,య , ద్గుణనామఅన్వర్థంనామ-తస్యైవ-యతోభగవతఏవాసాధారణమిత్యర్థః , అతః,యుక్తం , బ్రహ్మణ్యదేవత్వాద్విప్రాఙ్ఘ్రిజలధారణమిత్యేతదుచితమేవేత్యర్థః , అన్యథాతునఘటతఇత్యభిప్రయన్విశినష్టి - యచ్చరణశౌచం యస్య భగవతః,చరణసమ్బద్ధా-చ్ఛౌచంపవిత్రతా,యస్య-

త్యఘనబుద్ధయఉన్నదన్తః ॥ ౧౨ ॥ తస్మిన్సమానగుణరూపవయస్సువేషదాసీసహస్రయుతయాఽనుసవంగృహిణ్యా । విప్రోదదర్శచమరవ్యజనేనరుక్మదణ్డేనసాత్వతపతింపరివీజయన్త్యా ॥ ౧౩ ॥ తంసంనిరీక్ష్యభగవాన్సహసోత్థితశ్రీపర్యఙ్కతస్సకలధర్మభృతాంవరిష్ఠః । ఆనమ్యపాదయుగళేశిరసాకిరీటజుష్టేనసాఞ్జలిరవీవిశదాసనేస్వే॥ ౧౪ ॥తస్యావనిజ్యచరణౌతదపస్స్వమూర్ధ్నాబిభ్రజ్జగద్గురుతరోఽపిసతాంపతిర్హి। బ్రహ్మణ్యదేవఇతియద్గుణనామయుక్తంతస్యైవయచ్చరణశౌచమశేషతీర్థమ్॥ ౧౫ ॥సంపూజ్యదేవఋషివర్యమృషిఃపురాణోనారాయణోనరసఖోవిధినోదితేన । వాణ్యాఽభిభాష్యమితయాఽమృతజుష్టయాచప్రాహప్రభోభగవతేకరవామతేకిమ్॥ ౧౬ ॥ నారదఉవాచ ॥ నైవాద్భుతంత్వయివిభోఽఖిలలోకనాథమైత్రీజనేషుసకలేషుదమఃఖలానామ్ । నిశ్శ్రేయసాయజగతస్స్థితిరక్షణాభ్యాంస్వైరావతారఉరుగాయవిదామసుష్ఠు॥ ౧౭ ॥ దృష్టంతవాఙ్ఘ్రియుగళంజనతాపవర్గంబ్రహ్మాదిభిర్హృదివిచిన్త్యమగాధబోధమ్ । సంసారకూపపతితోత్తరణావలమ్బంధ్యాయంశ్చరామ్యనుగృహాణయథాస్మృతిస్స్యాత్ ॥౧౮॥తతోఽన్యదవిశద్గేహంకృష్ణపత్న్యాస్సనారదః । యోగ

తథాభూతం - అశేషంగఙ్గాదితీర్థం ,తస్యైవంవిధస్యో - క్తాదేవహేతో - స్తదుచితమిత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ సంపూజ్యేతి॥ నరకస్యసఖా నారాయణః,పురాణః - ఋషిరప్యు - క్తాదేవహేతోః,దేవఋషివర్యంనారదం,శాస్త్రోక్తేనవిధినా - సంపూజ్య - అమృతేనజుష్టయా అమృతవర్షిణ్యేత్యర్థః - మితయాచ వాణ్యా - అభిభాష్యసంబోధ్య - ప్రాహ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ ప్రభోభగవతేకరవామకిన్తే - హేప్రభో - భగవతే - తుభ్యం - కిఙ్కరవామకిఙ్క - రావయమిత్యర్థః - కిమిష్టంకరవామేతి వా-కియత్కించిదిష్టమస్తి-తత్కరవామేతివా ॥ ౧౬ ॥ ఇత్థముక్తః-ప్రాహనారదః ॥ నైవేతిద్వాభ్యాం-తావదాత్మార్హణమనర్హణంమన్యమానస్తత్సంభావయన్నాహ ॥ నైవేతి ॥ సర్వేషుజనేషువిషయభూతేషు -మైత్రీత్యేత-ల్లోకనాథ-త్వయి - నైవచిత్రం-సర్వమిత్రత్వాదేవమర్హణం - నతుగౌరవాదితిభావః - కథంతర్హికంసాదిష్వమైత్రీతత్రాహ-దమఇత్యాది - ఖలానాం-దమశ్చ - నైవాద్భుతమితిభావః-కుతః - హియస్మాత్-ఉరుగాయ - జగతః-స్థితిః ధారణం,రక్షణంపాలనం-తాభ్యాం - చతుర్థ్యన్తమిదం , నిశ్శ్రేయసాయమోక్షప్రదానాయచ - తాభ్యాం సహమోక్షప్రదానాయేతివా-స్వైరావతారస్స్వేచ్ఛావతార-ఇతి-వయం,సుష్ఠుసమ్యగ్విద్మః,అతఃఖలదమస్సాధుసమ్మాననంచయుక్తమితిభావః ॥ ౧౭ ॥ యదుక్తంప్రభోభగవతేకరవామకింతఇతితత్రాహ॥ దృష్టమితి॥ తావ-త్తవాఙ్ఘ్రియుగళం-దృష్టం-మయేతిశేషః-కథంభూతం, జనతాయాఃప్రపన్నజనసమూహస్య,అపవర్గంఅపవర్గసాధనం,ఫలభూతంవా,కించా-తిదుర్లభతయా-బ్రహ్మాదిభి-ర్యోగీశ్వరైరపి-హృది-విచిన్త్యఃఅగాధః-బోధోవిజ్ఞానం,యస్మా- త్తథాభూతం - సంసారకూపే - పతితానాం-ఉత్తారణాయ-అవలమ్బమాశ్రయం-ఏవంభూతం-దృష్ట్వా-కృతార్థోఽస్మీతిభావః-అత-స్తదేవ-ధ్యాయన్ - చరామి , కిన్తు-తద్విషయా,స్మృతిర్యథా-స్యాత్తథా-అనుగృహాణ ॥ ౧౮ ॥ తతఇతి ॥ సఃనారదః-అన్యత్కృష్ణపత్న్యాః,గృహ - మావిశత్ - కింకర్తుమి

చ్ఛయా-అఙ్గ హే రాజన్-యోగేశ్వరేశ్వరస్య-భగవతో - యోగమాయామాశ్చర్యశక్తిం-వేత్తుమిచ్ఛయా ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ దీవ్యన్తమితి ॥ తత్రాపిగృహే-ప్రియయోద్ధవేనచసహ-అక్షైః దేవనాక్షైః-దీవ్యన్తం క్రీడన్తం-దదర్శేతి శేషః ॥ అసౌ నారదః-ప్రత్యుత్థానాదిభిః,ఉత్కృష్టయా,భక్త్యా,తత్పూర్వకం, పూజితః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ అవిదుషా అజానతేవ,భగవతా,పృష్టశ్చ ప్రశ్నమేవాహ॥ కదేత్యాదినా కుత్రేత్యన్నైవ-ఇతిశబ్దః కుత్ర్యేత్యనన్తరం యోజ్యః - ఇతిపృష్టశ్చేత్యన్వయః॥ ఆయత ఇతిచ్ఛేదః-అపూర్ణైః ఆగన్తుకపూర్తిరహితైః,స్వత ఏవపరిపూర్ణైః-అవాప్తసమస్తకామైరితియావత్ - తైరప్యస్మదాదిభిః, పూర్ణానాం యుష్మాకం-కిం క్రియతే. నిరపేక్షత్వాత్కిమపిన క్రియత ఏవేతిభావః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ యద్యప్యేవ- మథాపి-హే బ్రహ్మన్-బ్రూహి-అస్మై,తజ్జన్మ-శోభనం-కురు - సఫలం కుర్విత్యర్థః॥ భాగవతకైఙ్కర్యమకుర్వతః శరీరమశుభమితిభావః॥ సత్వితి॥ సతు నారదో,విస్మిత,స్తూష్ణీ-ముత్థాయ,అన్యదపిగృహం, ఆజగామ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ తత్రాపిగృహే,గోవిన్ద-మాచష్ట దదర్శ,కథంభూతం లాలయన్తం ఉపచ్ఛన్దయన్తమ్॥ తత ఇతి ॥ మజ్జనాయ స్నానాయ-కృతః-ఉద్యమో యత్నో - యేన తథాభూతమ్ ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ జుహ్వన్తమిత్యాది ద్వితీయాన్తానాం క్వచిదిత్యాదిః, దదర్శేత్యన్తః, వితానాగ్నీన్ యజ్ఞియాన్ ఆహవనీయాద్యగ్నీన్,పఞ్చభిర్మఖైః మహాయజ్ఞైః-అవశేషితం పరివేషణావశేషితమ్ ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ క్వచిద్బ్రహ్మస్వాత్మానం- జపన్తం అవలోకయన్తమిత్యర్థః,బ్రహ్మ ప్రణవం వా,యద్వా, బ్రహ్మ వేదం-జపన్తం "వేదమేవ జపేన్నిత్య,,మితిశాస్త్రాత్ - క్వచిద్వాగ్యతం మౌనీభూ

శ్వరేశ్వరస్యాఙ్గ యోగమాయావివిత్సయా॥ ౧౯ ॥ దీవ్యన్తమక్షైస్తత్రాపి ప్రియయా చోద్ధవేన చ । పూజితః పరయా భక్త్యా ప్రత్యుత్థానాసనాదిభిః॥ ౨౦ ॥ పృష్టశ్చావిదుషేవాసౌ కదాఽఽయాతో భవానితి। క్రియతే కిన్ను పూర్ణానామపూర్ణైరస్మదాదిభిః॥ ౨౧ ॥ అథాఽపి బ్రూహి నో బ్రహ్మన్ జన్మైతచ్ఛోభనం కురు । స తు విస్మిత ఉత్థాయ తూష్ణీమన్యదగాద్గృహమ్॥ ౨౨ ॥ తత్రాప్యచష్ట గోవిన్దం లాలయన్తం శిశూన్సుతాన్। తతోఽన్యస్మిన్గృహేఽపశ్యన్మజ్జనాయ కృతోద్యమమ్॥ ౨౩ ॥ జుహ్వన్తం చ వితానాగ్నీన్యజన్తం పఞ్చభిర్మఖైః। భోజయన్తం ద్విజాన్క్వాపి భుఞ్జానమవిశేషితమ్॥ ౨౪ ॥ క్వాపి సన్ధ్యాముపాసీనం జపన్తం బ్రహ్మ వాగ్యతమ్ । ఏకస్మిన్నసిచర్మభ్యాం చరన్తమసివర్త్మసు॥ ౨౫ ॥ అశ్వైరథైర్గజైః క్వాపి విచరన్తం గదాగ్రజమ్ । క్వచిచ్ఛయానం పర్యఙ్కే స్తూయమానం చ వన్దిభిః ॥ ౨౬ ॥ మన్త్రయన్తం చ కస్మింశ్చిన్మన్త్రిభిశ్చోద్ధవాదిభిః । జలక్రీడారతం క్వాపి వారముఖ్యాబలావృతమ్॥ కుత్రచిద్ద్విజముఖ్యేభ్యో దదతం గాః స్వలఙ్కృతాః। ఇతిహాసపురాణాని శృణ్వన్తం మఙ్గళాని చ॥ ౨౮ ॥ హసన్తం హాస్యకథయా కదాచిత్ప్రియయా గృహే । క్వాపి ధర్మం సేవమానమర్థకామౌ చ కుత్రచిత్॥ ౨౯ ॥ ధ్యాయన్తమేకమాత్మానం పురుషం ప్రకృతేః పరమ్। శుశ్రూషన్తం గురూన్క్వాపి కామైర్భోగైః సపర్యయా॥ ౩౦ ॥ కుర్వన్తం విగ్రహం కైశ్చిత్సన్ధిం చాన్యత్ర కేశవమ్। కుత్రాపి సహ రామేణ చిన్తయన్తం సతాం శివమ్ ॥ ౩౧ ॥ పుత్రాణాం దుహితౄణాం చ కాలే విధ్యుపయాపనమ్ । దారైర్వరైస్తత్సదృశైః కల్పయన్తం విభూతిభిః॥ ౩౨ ॥ ప్రస్థాపనోపనయనైరపత్యానాం మహోత్సవాన్। వీక్ష్య యోగేశ్వరేశస్య యేషాం లోకా విసిస్మిరే ॥ ౩౩ ॥ యజన్తం

తం,ఏకస్మిన్క్వచిత్,అసిచర్మభ్యాం ఖడ్గఖేటాభ్యాం సహ,అసివర్త్మసు ఖడ్గభ్రమణగతిషు, చరన్తం,గదాగ్రజం కృష్ణం క్వచిచ్ఛయానమితి॥ వన్దిభిః స్తుతిపాఠకైః స్తూయమానం చ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❋ క్వచి- దుద్ధవాదిభిః మన్త్రయన్తం, వారముఖ్యాభిర్గణికాశ్రేష్ఠాభిః అబలాభిః స్త్రీభిః,పరివృతమ్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ సుష్ఠ్వలఙ్కృతాః, గాః ధేనూః, దదతం ప్రయచ్ఛన్తం,మఙ్గళాని మఙ్గళస్తుతీశ్చ శృణ్వన్తమ్ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ కదాచిత్క్వచిద్గృహే-ప్రియయా సహ హాస్యకథయా, హసన్తమ్ ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ ప్రకృతేః "భూమిరాపోఽనలో వాయుః,, ఇత్యాదిశ్లోకద్వయోక్త ప్రకృతిద్వయాత్పరం విలక్షణం, పరమపురుషభూతం,స్వాత్మానం,ధ్యాయన్తం,సపర్యయా పూజయా చ-గురూన్, శుశ్రూషన్తం పరిచరన్తమ్ ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ కైశ్చి-ద్విగ్రహం విరోధం,కుర్వన్తం,అన్యత్రగృహే,సన్ధిం,కుర్వన్తం, కేశవం, సతాం సాధూనాం,శివం యోగక్షేమం చిన్తయన్తమ్ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ పుత్రాణామితి॥ కాలే తత్తత్సమయే - పుత్రాణాం,తత్సదృశైః,దారైః దుహితౄణాం తు , తత్సదృశైః,వరైశ్చ,విధినా శాస్త్రోక్తేన-ఉపయాపనం ప్రాపణం,వివాహమిత్యర్థః-తద్విభవైః, కల్పయన్తం ఘటయన్తమ్ ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ ప్రస్థాపనేతి॥ ప్రస్థాపనం దుహితౄణాం జామాత్రాదీనాం స్వగృహాత్తద్గృహం ప్రతినయనం , తద్గృహాత్పునరానయనముపానయనం,తైః అపత్యానాం పుత్రాణాం దుహితౄణాం చ, మహోత్సవాన్కల్పయన్తం,తాన్వీక్ష్యేతిశేషః॥ యోగేశ్వరేశస్య-భగవతః-యేషాం అపత్యాదీనాం-మహోత్సవాన్,వీక్ష్య,లోకాః,సర్వే , విసిస్మిరే విస్మయం చక్రుః తథాభూతాన్,ఉత్సవాదీ-న్కల్పయన్తమితి సంబన్ధః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ స్వకలానాం స్వాంశభూతాన్ - దేవానిన్ద్రాదీన్,ఊర్జితైర్బహుదక్షిణైః,క్రతుభిః-యజన్తం,

కూపాదినిర్మాణైః ధర్మం, పూర్తయన్తం, పూర్తం స్మార్తం ధర్మం కుర్వన్తమిత్యర్థః - పూర్తశబ్దాత్ "తత్కరోతి" ,, ఇతి ణిజన్తాచ్ఛతా। "సవిశేషణానాం వృత్తిర్న" ,, ఇత్యాదినిషేధస్యావిశేష్యవిషయత్వాదత్ర పూర్తస్య ధర్మం ప్రతి విశేషణత్వాత్, సాపేక్షస్యాపి నామధాతువృత్తిరవగన్తవ్యా ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ సైన్ధవం సిన్ధుదేశోద్భవం - హయమశ్వమారుహ్య - మృగయాం - చరన్తం మేధ్యాన్ యాగార్హాన్ పశూన్ - ఘ్నన్తం - క్వచిత్ - యదుభిః ప్రశస్తైః పరివృతమ్ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ ప్రకృతిష్వమాత్యాదిష్వన్తఃపురచరాదిషు - తత్తదభిప్రాయం బోద్ధుమిచ్ఛయా - అవ్యక్తం వేషాన్తరేణ చ్ఛన్నం, లిఙ్గం స్వాసాధారణచిహ్నం యస్య - తం - చరన్తం, దదర్శ ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ అథేతి ॥ మానుషీం - గతిం చేష్టాం తనుం వా - ఈయుషః ప్రాప్తవతః పరిగృహీతవత ఇతి యావత్, తస్య భగవతః, యోగమాయోదయం ఆశ్చర్యశక్తివైభవమవలోక్య, ప్రహసన్నివ - ప్రాహ ॥ అచిన్త్యవివిధవిచిత్రశక్తావస్మిన్నేతచ్చిత్రమితీవశబ్దాభిప్రాయః ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ ॥ విదామేతి ద్వాభ్యాం ॥ హే యోగేశ్వర, యోగినాం, దుర్దర్శామపి, తే తవ - యోగమాయాః ఆశ్చర్యశక్తిం, భవత్పాదనిషేవాప్రభావేన, ఆత్మన్యాత్మని - మనసి, నిర్భాతాం ఉదితాం, భాతాం విదామః, జానీమః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ కిన్తు - హే దేవ, మాం, అనుజానీహి ఆజ్ఞాపయ - తవ, యశసా, వ్యాప్తాన్ - లోకాన్, భువనపావనీం తవ, లీలాముద్గాయన్, పరితశ్చరామి ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ ఇత్థముక్తః ప్రాహ భగవాన్ ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ హే బ్రహ్మన్, వక్తా ఉ

స్వకలాన్దైవాన్యక్వచిత్క్రతుభిరూర్జితైః। పూర్తయన్తం క్వచిద్ధర్మం కూపారామాలయాదిభిః ॥ ౩౪ ॥ చరన్తం మృగయాం క్వాపి హయమారుహ్య సైన్ధవమ్। ఘ్నన్తం తత్ర పశూన్మేధ్యాన్పరీతం యదుపుఙ్గవైః ॥ ౩౫ ॥ అవ్యక్తలిఙ్గం ప్రకృతిష్వన్తఃపురచరాదిషు। క్వచిచ్చరన్తం యోగేశం తత్తద్భావబుభుత్సయా ॥ ౩౬ ॥ అథోవాచ హృషీకేశం నారదః ప్రహసన్నివ। యోగమాయోదయం వీక్ష్య మానుషీమీయుషో గతిమ్ ॥ ౩౭ ॥ నారద ఉవాచ ॥ విదామ యోగమాయాం తే దుర్దర్శామపి యోగినామ్। యోగేశ్వరాత్మన్నిర్భాతా భవత్పాదనిషేవయా ॥ ౩౮ ॥ అనుజానీహి మాం దేవ లోకాంస్తే యశసాఽఽప్లుతాన్। పర్యటామి తవోద్గాయన్లీలా భువనపావనీః ॥ ౩౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ బ్రహ్మన్ధర్మస్య వక్తాఽహం కర్తా తదనుమోదితా। తంశిక్షయన్లోకమిమమాశ్రితః పుత్ర మా ఖిదః ॥ ౪౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యాచరన్తం సద్ధర్మాన్పావనాన్గృహమేధినామ్। తమేవ సర్వగేహేషు సన్తమేకం దదర్శ హ ॥ ౪౧ ॥ కృష్ణస్యానన్తవీర్యస్య యోగమాయామహోదయమ్। ముహుర్దృష్ట్వా మునిరభూద్విస్మితో జాతకౌతుకః ॥ ౪౨ ॥ ఇత్యర్థకామధర్మేషు కృష్ణేన శ్రద్ధితాత్మనా। సమ్యక్సభాజితః ప్రీతస్తమేవానుస్మరన్యయౌ ॥ ౪౩ ॥ ఏవం మనుష్యపదవీమనువర్తమానో నారాయణోఽఖిలభవాయ గృహీతశక్తిః। రేమేఽఙ్గ షోడశసహస్రవరాఙ్గనానాం సవ్రీడసౌహృదనిరీక్షణహాసజుష్టః ॥ ౪౪ ॥ యానీహ విశ్వవిలయోద్భవవృత్తిహేతుః కర్మాణ్యనన్యవిషయాణి హరిశ్చకార। యస్త్వఙ్గ గాయతి శృణోత్యనుమోదతే వా భక్తిర్భవేద్భ

పదేష్టా, తద్ధర్మోపదేశతదనుష్ఠానతదనుమోదనాదికం, శిక్షయన్ శిక్షయితుం, జనాన్ప్రతీతి శేషః, ఇమం లోకం మనుష్యదేహమాస్థితః పరిగృహీతవానస్మి, ప్రాకృతచేష్టామనువర్త ఇతి భావః అతో, హే పుత్ర, మా ఖిద్యస్వ యమీశ్వరోఽప్యధునా ప్రాకృతో బభూవేత్యేవంవిధం మోహం సంప్రాప్నుహీత్యర్థః ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ కదాచిదపి మోహసంభావనామపి నివర్తయితుం భగవతా ప్రదర్శితం సార్వాత్మ్యం దదర్శ విస్మితశ్చ బభూవ మునిరిత్యాహ ॥ ఇతీతి ద్వాభ్యాం ॥ గృహమేధినాం మాదిష్టాన్ విహితాన్ - ధర్మాన్ - ఏవ - ఆచరన్తం - తమేవ పునః - సర్వదేహేషు - ఏకరూపేణాత్మతయా - సన్తం వర్తమానం - దదర్శ ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ కృష్ణస్యేతి ॥ అనన్తవీర్యస్య అపరిచ్ఛిన్నకల్యాణగుణస్య, కృష్ణస్య - ఐశ్వర్యశక్తేః, మాహాత్మ్యం వైభవం ఉత్సుకస్సన్ - ముహుర్ముహుః దృష్ట్వా - ఋషిర్నారదో - విస్మితో - బభూవ ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ ఇతీతి ॥ అర్థాదిషు, శ్రద్ధితః లోకశిక్షార్థం సఞ్జాతశ్రద్ధః - ఆత్మా మనో - యస్య, తేన - కృష్ణేన - సభాజితో బహుమతః, ప్రీతశ్చ, తం కృష్ణమేవా - నుస్మరన్ - యయౌ ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ నారదాయదర్శితం యోగమాయోదయం నిగమయతి ॥ ఏవమితి ॥ స్వయం నారాయణస్సన్ - అఖిలానాం, భవాయాభ్యుదయాయ గృహీతా ఉపాత్తా - శక్తిః దివ్యతను - ర్యేన, సః, మనుష్యచేష్టామనువర్తమానః, అఙ్గ హే రాజన్ - సవ్రీడం చ తత్సౌహృదం చ, తేన - నిరీక్షణం - హాసశ్చ - తాభ్యాం, జుష్టః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ ఉక్తవిధభగవచ్చేష్టితగానాదిఫలమాహ ॥ యానీతి ॥ విశ్వస్య - విలయః, ఉద్భవః ఉత్పత్తిః - స్థితిః, ఆసాం - హేతుః - హరిః - యాని - ఈదృశేష్వవతారేషు, ఇహలోకే వా, అనన్యసాధారణాని - కర్మాణి - చకార - తాని - అఙ్గ హే రాజన్ - యః పుమాన్, గాయతి - తస్యాపవర్గమార్గే మోక్షప్రాపకే "అమృతస్యైష సేతుః" ,, ఇతి శ్రుతేర్మార్గశబ్దః ప్రాపకప

వః-భగవతి భక్తిర్భవేత్ ॥ ౪౫ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకోనసప్తతితమోఽధ్యాయః ***********************************

అథ భగవతో దినచర్యాత్మకం చేష్టితమనువర్ణయన్ మాగధనిరుద్ధరాజసందేశాహర్తృసంనివేదితవృత్తాన్తయుధిష్ఠిరాభిప్రాయాభిజ్ఞనారదనివేదితతద్వృత్తాన్తాన్యతరశ్చేచిషా ప్రయుక్తముద్ధవోద్దేశ్యకం భగవత్ప్రశ్నమాహ ॥ అథేత్యాదినా ॥ అథ, నను హే రాజన్, యద్వా, శ్రోత్రాధశబ్దో భగవద్దినచర్యాప్రస్తావద్యోతకః - అథభగవద్దినచర్యా ప్రారభ్యత ఇత్యర్థః-ఉషసి ప్రభాతవేళాయాం, ఉపవృత్తాయామాసన్నాయాం సత్యాం - పతిభిః కృష్ణైః-గృహీతాః కణ్ఠాః యాసాం తాః-మాధవ్యః శ్రీకృష్ణస్య స్త్రియః-విరహేణ భావినా, ఆతురాః-కూజతః శబ్దాయమానాన్-కుక్కుటాన్ అశపన్ ॥ ౧ ॥ వయాంసీతి ॥ వన్దిన ఇవ-శ్రీకృష్ణం బోధయన్తి సన్తి-వయాంసి-పక్షిణః-మన్దారవనవాయుభిః అనిద్రేషు-అళిషు, గాయత్సు-సత్సు అరూరువన్ పునఃపునరకూజన్ ॥ ౨ ॥ ముహూర్తమితి - ప్రియస్య-బాహ్వో-రన్తరం-గతా - వైదర్భీత్యన్యాసామప్యుపలక్షణం-పరిరమ్భవిశ్లేషాద్ధేతోః-తం-ముహూర్తం- మతిశోభనమపి-నామృష్యత్ న సేహే అసహిష్ణురభూదిత్యర్థః ॥ ౩ ॥ బ్రాహ్మ ఇతి ॥ వారి-శుద్ధం జలం-ఉపస్పృశ్య ఆచమ్య-ప్రసన్నాని-కరణాని ఇన్ద్రియాణి-యస్య- సః - తమసః ప్రకృతేః-పరం విలక్షణమాత్మానం-దధ్యౌ ధ్యాతవాన్ ॥ స్వాత్మావలోకనపరో బభూవేత్యర్థః ॥ ౪ ॥ స్వయంజ్యోతిః స్వయంప్రకాశస్వరూపం-అనన్యం-న విద్యతే అన్యదశరీరభూతం వస్తు యస్య తం-అవ్యయం జాత్యాదికల్పనారహితం - స్వస్మిన్ సంస్థా సమ్యగవికృతత్వేనావస్థితిః-తయా-నిత్యం-నిరస్తం ప్రతిక్షిప్తం-కల్మషం పుణ్యపాపాత్మకం హేయం - యస్య-తం-బ్రహ్మేత్యాఖ్యా బృహతి బృంహయ

గవతి హ్యపవర్గమార్గే ॥ ౪౫ ॥ ***********************************
********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఏకోనసప్తతితమోఽధ్యాయః ********
అథోషస్యుపవృత్తాయాం కుక్కుటాన్కూజతోఽశపన్ । గృహీతకణ్ఠ్యః పతిభిర్మాధవ్యో విరహాతురాః ॥ ౧ ॥
వయాంస్యరూరువన్కృష్ణం బోధయన్తీవ వన్దినః । గాయత్స్వళిష్వనిద్రేషు మన్దారవనవాయుభిః ॥ ౨ ॥ ముహూర్తం తం తు వైదర్భీ నామృష్యదతిశోభనమ్ । పరిరమ్భణవిశ్లేషాత్ప్రియబాహ్వన్తరం గతా ॥ ౩ ॥ బ్రాహ్మే ముహూర్త ఉత్థాయ వార్యుపస్పృశ్య మాధవః । దధ్యౌ ప్రసన్నకరణ ఆత్మానం తమసః పరమ్ ॥ ౪ ॥ ఏకం స్వయంజ్యోతిరనన్యమవ్యయం స్వసంస్థయా నిత్యనిరస్తకల్మషమ్ । బ్రహ్మాఖ్యమస్యోద్భవనాదిహేతుభిః స్వశక్తిభిర్లక్షితభావనిర్వృతిమ్ ॥ ౫ ॥ అథాప్లుతోఽమ్భస్యమలే యథావిధి క్రియాకలాపం పరిధాయ వాససీ । చకార సన్ధ్యోపగమాది సత్తమో హుతానలో బ్రహ్మ జజాప వాగ్యతః ॥ ౬ ॥ ఉపస్థాయార్కముద్యన్తం తర్పయిత్వాఽఽత్మనః కలాః । దేవా

తీతి నిరుక్త్యా-యస్య-తం-అస్య జగతః-ఉత్పత్తినాశహేతుభిః-స్వశక్తిభిః-ఉద్భవనాశగ్రహణం స్థితేరప్యుపలక్షణమ్ - శక్తిం పృథక్సిద్ధవిశేషణం-తతశ్చ- ఉత్పత్తికారణత్వలయకారణత్వరూపైర్ధర్మైరిత్యర్థః-భావస్సత్తా-సా చ మానసంబన్ధార్హత్వరూపా భావశబ్దశ్చాత్ర తద్ధర్మిపరః-లక్షితో-భావః సత్తావిశిష్టం స్వరూపం-నిర్వృతిరానన్దాత్మకం - యస్య-, తథాభూతం-అత్రైకస్వేత్యాదినాభావేత్యన్తేన ప్రకృతేః పరస్యాత్మనో లక్షణమభిప్రేతం - జగజ్జన్మాదికారణత్వం హి బ్రహ్మణో లక్షణం-నిర్వృతిపదేనానన్దవాచినా "సత్యం జ్ఞానమనన్తం - విజ్ఞానమానన్దం" ఇతి స్వరూపశోధకవాక్యార్థః స్మారితః అత్ర-కోఽసౌ ప్రకృతేః పర ఆత్మేత్యతో బ్రహ్మాఖ్యమిత్యుక్తం - బ్రహ్మశబ్దస్యానేకార్థసాధారణ్యాత్ కిం తద్బ్రహ్మేత్యపేక్షాయాం అస్యేత్యాదినా జగత్కారణత్వం లక్షితమితి కారణత్వం చిదచిద్విశిష్టగతమితి విశేష్యభూతబ్రహ్మస్వరూపజిజ్ఞాసాయాం నిర్వృతిపదం ప్రయుక్తం-జగత్కారణత్వస్య హిరణ్యగర్భాదేరివ సుకృతవిశేషప్రయుక్తత్వశఙ్కావ్యుదాసాయ స్వసంస్థయా నిత్యనిరస్తకల్మషమిత్యుక్తం -కారణత్వప్రయుక్తవికారాశ్రయత్వశఙ్కావ్యుదాసాయావ్యయమితి-అథస్వాత్రేతరశఙ్కావ్యుదాసాయైకమితి- కారణత్వప్రయుక్తకార్యానన్యత్వం వక్తుం అనన్యమిత్యుక్తం, మితి ద్రష్టవ్యం సచ్ఛబ్దాపరపర్యాయభావశబ్దేనోక్తార్థే వేదాన్తానాం ప్రమాపకత్వం సూచితమ్ ॥ ౫ ॥ అథేతి ॥ అథ సత్తమో భగవాన్, అమ్భసి ఆప్లుతః స్నాతః-వాససీ-ఉపధాయ క్రియాకలాపం-చకార-తత్సంబన్ధః-కోఽసౌ క్రియాకలాప ఇత్యతస్తం ప్రపఞ్చయతి ॥ సన్ధ్యేత్యాదినా ॥ యః-సన్ధ్యోపగమాదిక్రియాకలాప ఇత్యర్థః-సన్ధ్యోపగమః సన్ధ్యోపాసనం ॥ ఆదిశబ్దసఙ్గృహీతానాహ ॥ హుతానల ఇత్యాదినా - హుతః-అనలః ఆహవనీయో-యేన-సః-వాగ్యతః వాచం యచ్ఛతీతి తథా- మౌనీభూత్వేత్యర్థః-బ్రహ్మ గాయత్రీమ్ ॥ ౬ ॥ ఉపస్థాయేత్యాదిశ్లోకత్రయమేకాన్వయమ్-ఆత్మనః స్వస్య కలాః అంశభూతాన్, దేవాదీన్-తర్పయిత్వా-వృద్ధాన్ కులవృద్ధాన్- విప్రాంశ్చ - ఆత్మవాన్ శ్రద్ధాయుక్తస్సన్-అభ్యర్చ్య-దినే దినే-అలఙ్కృతేభ్యో-విప్రేభ్యః-క్షౌమకృష్ణాజినతిలైస్సహ- ధేనూనాం-పద్మం పద్మం దదౌ

పద్మమితిమహార్హశ్లాఘ్యాయుక్తసఙ్ఖ్యాభిధానం,కథమ్భూతానాం - రుక్మస్వర్ణాలఙ్కారః-శృఙ్గయోః-యాసాం-మౌక్తికానాం స్రజో-యాసాం-బహుక్షీరాణాం-గృష్టీనాంప్రథమప్రసూతానాం-శోభనోవత్సోయాసాం-శోభనంవాసోయాసాం , తాసాం రౌప్యంరజితాలఙ్కారః-ఖురాగ్రేషు - యాసాంతాసామ్ * ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ *గోవిప్రేతి॥గవాదీనాంద్వంద్వః,తత్ర-వృద్ధాఃకులవృద్ధాః-తా - నాత్మనస్స్వస్య , సంభూతీః విభూతిభూతా - న్నమస్కృత్య - మఙ్గళానికపిలాదీనిమఙ్గళద్రవ్యాణిసమస్పృశత్ * ॥ ౧౦ ॥ *ఆత్మానమితి ॥ నరలోకస్య-భూషణరూపమాత్మానం-కౌస్తుభపీతామ్బరాదిభిః-భూషయామాస * ॥ ౧౧ ॥ *కామానభిలషితార్థాన్ - ప్రదాప్యప్రకృతీరమాత్యాదీన్ - ప్రతోష్య తోషయిత్వా- ప్రతినన్దితవాన్ * ॥ ౧౨ ॥ *సంవిభజ్యేతి ॥ అగ్రతఃపురతఃఉపవేశితానితి శేషః,విప్రాన్-స్రగాదిభిః- సంవిభజ్యసమ్యగ్విభాగేనప్రీణయిత్వా-ఆజ్యాదీ-నవలోక్య-తత్రాన్తర్దర్పణం. సుహృదోమిత్రాణి-దారాపత్నీశ్చ ఉపాయుఙ్క్త యథాయోగ్యమన్వవర్తతేత్యర్థః * ॥ ౧౩ ॥ *తావదితి॥ సుగ్రీవాద్యైః - ఆదిశబ్దేనమేఘపుష్పబలాహకసఙ్గ్రహః తైరశ్వైర్యుక్తం,స్యన్దనం రథ-మానీయ,ప్రణమ్య,అవతస్థే * ॥ ౧౪ ॥ గృహీత్వేతి ॥ సారథేః,పాణిం - స్వపాణినా - గృహీత్వా-పూర్వాద్రిముదయాద్రింభాస్కరస్సూర్యఇవ-ఆరురోహ ॥

నృషీన్పితౄన్వృద్ధాన్విప్రానభ్యర్చ్య చాత్మవాన్ ॥ ౭ ॥ ధేనూనాంరుక్మశృఙ్గాణాంసాధ్వీనాంమౌక్తికస్రజామ్ ।
పయస్వినీనాంగృష్టీనాంసువత్సానాంసువాససామ్ ॥ ౮ ॥ దదౌరౌప్యఖురాగ్రాణాంక్షౌమాజినతిలైస్సహ ।
అలఙ్కృతేభ్యోవిప్రేభ్యఃపద్మంపద్మందినేదినే ॥ ౯ ॥ గోవిప్రదేవతావృద్ధగురూన్భూతానిసర్వశః । నమస్కృ
త్యాత్మసమ్భూతీర్మఙ్గళానిసమస్పృశత్ ॥ ౧౦ ॥ ఆత్మానంభూషయామాసనరలోకవిభూషణమ్ । వాసోభి
ర్భూషణైస్స్వీయైర్దివ్యస్రగనులేపనైః ॥ ౧౧ ॥ కామాంశ్చసర్వవర్ణానాంపౌరాన్తఃపురచారిణామ్ । ప్రదాప్య
ప్రకృతీఃకామైః ప్రతోష్యప్రత్యనన్దత ॥ ౧౨ ॥ సంవిభజ్యాగ్రతోవిప్రాన్స్రక్తామ్బూలానులేపనైః । అవేక్ష్యా
జ్యంతథాఽఽదర్శంగోవృషద్విజదేవతాః ॥ సుహృదఃప్రకృతీర్దారానుపాయుఙ్క్తతతస్స్వయమ్ ॥ ౧౩ ॥ తావ
త్సూతఉపానీయస్యన్దనంపరమాద్భుతమ్ । సుగ్రీవాద్యైర్హయైర్యుక్తంప్రణమ్యావస్థితోఽగ్రతః ॥ ౧౪ ॥ గృ
హీత్వాపాణినాపాణీసారథేరథమావిశత్ । సాత్యక్యుద్ధవసంయుక్తఃపూర్వాద్రిమివభాస్కరః ॥ ౧౫ ॥ ఈ
క్షితోఽన్తఃపురస్త్రీణాంసవ్రీడప్రేమవీక్షితైః । కృచ్ఛ్రాద్విసృష్టోనిరగాజ్జాతహాసోహరన్మనః ॥ ౧౬ ॥ సుధ
ర్మాఖ్యాంసభాంసర్వైర్వృష్ణిభిఃపరివారితః । ప్రావిశద్యన్నివిష్టానాంనసన్త్యఙ్గషడూర్మయః ॥ ౧౭ ॥ తత్రోపవి
ష్టఃపరమాసనేవిభుర్బభౌస్వభాసాకకుభోఽవభాసయన్ । వృతోనృసింహైర్యదుభిర్యదూత్తమోయథోడు
రాజోదివితారకాగణైః ॥ ౧౮ ॥ తత్రోపమన్త్రిణోరాజన్నానాహాస్యరసైర్విభుమ్ । ఉపతస్థుర్నటాచార్యాన
ర్తక్యస్తాణ్డవైఃపృథక్ ॥ ౧౯ ॥ మృదఙ్గవీణాముగజవేణుతాళదరస్వనైః । ననృతుర్జగుస్తుష్టువుశ్చసూతమాగ
ధవన్దినః ॥ ౨౦ ॥ తత్రాహుర్బ్రాహ్మణాః కేచిదాసీనాబ్రహ్మవాదినః । పూర్వేషాంపుణ్యయశసాంరాజ్ఞాంచాక
థయన్కథాః ॥ ౨౧ ॥ తత్రైకఃపురుషోరాజన్నాగతోఽపూర్వదర్శనః । విజ్ఞాపితోభగవతేప్రతిహారైఃప్రవే
శితః ॥ ౨౨ ॥ సనమస్కృత్య కృష్ణాయ పరేశాయకృతాఞ్జలిః । రాజ్ఞామావేదయద్దుఃఖం జరాసన్ధనిరోధ

ఈక్షితఇతి ॥ వ్రీడాప్రేమభ్యాం- యుక్తైః , వీక్షితైః,ఈక్ష్యమాణః-తాభి- స్తైరేవవీక్షితైః-కృచ్ఛ్రాత్కథంచి-ద్విసృష్టస్తాసాం-మనో,హరన్ , సంజాతఃహాసోయస్య,తథాభూతో,నిర్జగామ * ॥ ౧౬ ॥ *సుధర్మామితి॥ తాంవిశినష్టి ॥ యద్యత్రసభాయా- ముపవిష్టానాం - షడూర్మయఃఅశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యవో నసన్తి-తథాభూతామిత్యర్థః * ॥ ౧౭ ॥ *తత్రేతి ॥ తత్రసుధర్మాయాం,స్వభాసాస్వదీప్త్యా,కకుభోదిశః,భాసయన్,నృసింహైర్నరశ్రేష్ఠై-ర్యదుభిః-పరివృతః-బభౌ॥ యథా,దివ్యాకాశే,నక్షత్రగణైః,చన్ద్రో,భాతి,తద్వత్ * ॥ ౧౮ ॥ *తత్రేతి తత్రతదా, హేరాజన్ , ఉపమన్త్రిణఃపరిహాసకాః - హాస్యరసై - ర్విభుంశ్రీకృష్ణ-ముపతస్థుః , తథా,పృథక్స్వసముదాయైర్నటాచార్యాస్తాణ్డవాదిభిః * ॥ ౧౯ ॥ *మృదఙ్గాదయఃప్రసిద్ధాః , దరశ్శఙ్ఖః-తేషాం,స్వనైః,ననృతుః,జగుశ్చసూతాదయ, స్తుష్టువుః,తత్ర,మాగధాఃవంశావళిపాఠకాః,వన్దినః స్తుతిపాఠకాః * ॥ ౨౦ ॥ *తత్రస్థాఃసభాయాంస్థితాః,పుణ్యం యశోయేషాంతేషాం, పూర్వేషాం, రాజ్ఞాంకథాః,కథయామాసుః * ॥ ౨౧ ॥ *ఏవమాహ్నికమనువర్ణితం,అథజరాసన్ధనిరుద్ధరాజసన్దేశహరాగమనంప్రస్తౌతి॥ తత్రేతి॥ ఏవంసీయమానదినానామేకస్మిన్దినే. హేరాజన్,అపూర్వదర్శనః,నపూర్వం దర్శనంయస్యసః,యఃకశ్చి,త్పురుష,ఆగతః,ప్రతిహారైఃద్వారపాలైర్భగవతే,జ్ఞాపితః,తతః,ప్రవేశితశ్చ * ॥ ౨౨ ॥ *సఇతి॥

ఆగతః,కృతాఞ్జలిఃబద్ధాఞ్జలిర్దూతః,జరాసన్ధేన,యో,నిరోధః,తత్ప్రభవం,రాజ్ఞాం,దుఃఖ, మావేదయత్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀
యే చేతి ॥ తస్యజరాసన్ధస్య,దిగ్విజయే-యే-నృపాః-సన్నతింనమ్రతాం,నప్రాపుః-తే, ద్వే,అయుతే,నృపాః-గిరివ్రజసంజ్ఞికే,
దుర్గే తేనజరాసన్ధేన,బలాన్నిరుద్ధా ఆసన్ । తేషాంరాజ్ఞామితిపూర్వేణసంబన్ధః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ తేషాంవిజ్ఞప్తిమేవాహపఞ్చభిః॥
తావచ్ఛరణ్యత్వోపయుక్తగుణవిశిష్టంసంబోధయన్తశ్శరణంవ్రజన్తి॥కృష్ణకృష్ణేతి॥ కృషిర్భూవాచకశ్శబ్ద,, ఇత్యాదినాని
రుక్తేనకృష్ణశబ్దేనః మోక్షానన్దతాదాత్మ్యాదరేణసర్వలోకానన్దకరత్వ, మతఏవ , వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిరాహిత్యంచ,వివక్షితం,అ
ప్రమేయాత్మన్నపరిచ్ఛేద్యస్వరూప,అనేనాన్తదన్తరాత్మతయా , అస్మద్గతఃఖంజానాస్యేవేతివివక్షితం।అతఏవ,సర్వజ్ఞత్వంచ
ప్రపన్నభయభఞ్జనేత్యనేనవాత్సల్యంవివక్షితం,త్వాం,శరణంరక్షణోపాయం,యామః,వ్రజామః,అధ్యవస్యామః,యాతిరత్ర
గత్యర్థః,ప్రాపణ్యస్యగతిపూర్వకత్వాత్ గత్యర్థానాంబుద్ధ్యర్థత్వాత్,కార్పణ్యద్యోతనాయాత్మనోవిశింషన్తి,భవభీతాః,భవ
శబ్దోఽత్రసాంసారికమరణదుఃఖపరః,భవాద్భీతాః, పృథగ్ధియః,భిన్నమతయః , అజ్ఞాస్తద్భయనివర్తనోపాయానభిజ్ఞా ఇతి
యావత్ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ ప్రపన్నభయభఞ్జనేత్యనేనఅప్రపన్నజనమరణభయాభఞ్జనత్వంసూచితమ్ ॥ తదేవవివృణ్వన్తఃప్రణ
మన్తి॥లోకఇతి ॥ తృతీయేబ్రహ్మస్తుతౌ ,పరితోఽప్యయంశ్లోకఃవిజ్ఞప్తిసామ్యాదర్థసౌష్ఠవాచ్చాత్రవిపర్యతే,యో,లోకోజనః
వికర్మణి,వివిధకర్మణి , వైషయికసుఖార్థకర్మణీతియావత్ ,నిరతః,త్వదుదితేపఞ్చరాత్రగీతాదిముఖేనభవతోపదిష్టే,భగవదా
రాధనాత్మకే,కుశలేశ్రేయస్సాధనే,స్వానురూపేచ , శరణవరణాదిరూపధర్మే , యావత్ప్రమత్తః అనవహిత,స్తావ, త్తస్య,
యో,జీవితాశాం,సద్యశ్ఛినత్తి,తస్మై,అనిమిషాయకాలాత్మనే,తుభ్యం,నమోఽస్తు ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ నహ్యేతావతాలోకహితాచ
రణైకశీలస్యతవవైషమ్యమస్తీత్యాహుః॥లోకఇతి ॥ భోజగత ఈశ్వర , త్వం,సతాం,రక్షణాయ,ఖలానాందుష్టానాం,నిగ్ర

జమ్॥ ౨౩ ॥ యేతుదిగ్విజయేతస్యసంనతింనయయుర్నృపాః । ప్రసహ్యరుద్ధాస్తేనాసన్నయుతేద్వేగిరివ్రజే॥
రాజానఊచుః ॥ కృష్ణకృష్ణాప్రమేయాత్మన్ప్రపన్నభయభఞ్జన । వయంత్వాంశరణంయామోభవభీతాఃపృథ
గ్ధియః ॥ ౨౫ ॥లోకోవికర్మనిరతఃకుశలేప్రమత్తఃకర్మణ్యయంత్వదుదితేభవదర్చనేస్వే।యస్తావదస్యబలవాని
హజీవితాశాంసద్యశ్ఛినత్త్యనిమిషాయనమోఽస్తుతస్మై॥ ౨౬ ॥లోకేభవాఞ్జగదినఃకలయాఽవతీర్ణస్సద్రక్షణాయ
ఖలనిగ్రహణాయచాన్యః । కశ్చిత్త్వదీయమతియాతినిదేశమీశకింవాజనస్స్వకృతమృచ్ఛతితన్నవిద్మః॥ ౨౭ ॥స్వ
ప్నాయితంనృపసుఖంపరతన్త్రమీశశశ్వద్భయేనమృతకేనధురంవహామః । హిత్వాతదాత్మనిసుఖంత్వదనీహ
లభ్యంక్లిశ్యామహేఽతికృపణాస్తవమాయయేహ॥ ౨౮ ॥తాన్నోభవాన్ప్రణతశోకహరాఙ్ఘ్రియుగ్మబద్ధాన్
వియుఙ్క్ష్వమగధాహ్వయకర్మపాశాత్ । యోభూభుజోఽయుతమతఙ్గజవీర్యమేకోబిభ్రద్రురోధభవనేమృ

హాయచ,కలయాఅంశేనబలభద్రేణసహ,అవతీర్ణః,జగత ఆద్యః ఆదౌభవః , కారణభూతఇతివా . సంబన్ధః,ఖలనిగ్రహేణవినా
సద్రక్షణాసంభవాత్తస్యాపి తాదర్థ్యాత్కేవలహితైకకారిత్వమితిభావః, యద్వా ॥ ఖలానాంనిగ్రహస్యాపి తేషామన్తతో
హితత్వేపర్యవసానాత్సోఽపిహితమేవేతిభావః తస్మాత్త్వంభూతేసతిమయికుతః కశ్చిద్దుఃఖ్యతీత్యత్రకారణద్వయంసంభావయ
న్తోఽన్యన్నవిద్మ ఇత్యాహుః , హేఈశ కశ్చిజ్జనస్త్వదీయాంఆజ్ఞాంనిదేశ,మతియాతిఅతిక్రామతి,కింవా,స్వకృతంస్వస్యపాప
ఫలంప్రాప్నోతిసత్-ఉభయవ్యతిరిక్తం-కారణాన్తరం-నవిద్మః-అన్యతరన్నిశ్చేతుంనశక్నుమ ఇతివా-కర్మానుగుణమీశ్వరోని
యచ్ఛతీత్యవిరోధః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ ప్రకృతంస్వదుఃఖ-నివేదయిష్యన్తస్తావదధునైవసఙ్క్లిశ్యామః కిన్తుసదాపీత్యభిప్రయన్త ఆహుః॥స్వ
ప్నాయితమితి॥ హే ఈశ నృపసుఖం,యన్నృపాణాంసుఖం,తత్-స్వప్నాయితంస్వప్నసుఖతుల్యం - క్షణికమతితుచ్ఛం
చేత్యర్థః ॥ తత్రహేతుత్వేన విశింషన్తి ॥ పరతన్త్రమితి ॥ కర్మాయత్తమిత్యర్థః,అతోఽస్మాకంబన్ధనాత్పూర్వమపినసుఖమితి
భావః-నను కల్యాణతరనృపదేహసంబన్ధ ఏవ సుఖరూప ఇత్యత ఆహుః ॥ శశ్వదితి ॥ శశ్వత్సదా-భయ-మమిత్రేభ్యో-యస్య, తేన
మృతకేనశవతుల్యేన-దేహేన - ధురం-వహామః - మృతకతుల్యశరీరాఖ్యభారంవహామ ఇత్యర్థః - మృతకేనేతికర్మణికరణత్వ
వివక్షయాతృతీయా-యద్వా ॥ లోకేమృతకేనోహ్యమానేన-యా, ధూర్భారః,తాదృశీం ధురంభారం-వహామ ఇత్యర్థః - న
హిశవంహతాంతత్సంబన్ధః సుఖరూపః - కిన్తుభారాపాదకతయాదుఃఖరూప ఏవ - తథానృపదేహసంబన్ధోఽపీతిభావః - అ
తో-హే ఈశ , త్వత్ త్వత్తః,త్వదనుగ్రహాదిత్యర్థః - యత్, అనీహైః,నిష్కామైః , లభ్యం,ఆత్మని,త్వయివిషయే,సుఖం,తద్ధి
త్వా,అతఏవ,నితరాం,కృపణాః, స్తవ,మాయయా మోహితాః ,ఇతిశేషః,ఇహలోకే-క్లిశ్యామహే ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ ప్రకృతమాహ
దుఃఖంనివేదయన్తస్తన్నిరాకరణంప్రార్థయన్తే ॥ తన్న ఇతి ॥ ప్రణతానాం - శోకహర-మఙ్ఘ్రియుగ్మం యస్య- తథాభూతే
తిసంబోధనం -తానుక్తవిధా-నధునా-బద్ధాంశ్చ - నోఽస్మాక్-మగధాహ్వయః జరాసన్ధవ్యాజరూపో,యః - కర్మపాశః

తస్మాత్ - ద్వియుద్ధ్వవియోజయ-భవద్భిరేవవిక్రమ్యతతోనిష్క్రమ్య్యతామిత్యతో మగధంవిశన్తి ॥ యఇతి ॥ యః-అయుతస
ఙ్ఖ్యానాంమత్తగజానాంవీర్యంబల-మేకఏవ-బిభ్రాణః-భూభుజోఽస్మాన్-సింహః, అవీఃమేషీరివ-భవనే-రురోధ-నిరుద్ధవాన్-
తథాభూతమగధాహ్వాయకర్మపాశాదితిసంబన్ధః-నవయంనిర్గన్తుంశక్నుమఇతిభావః ॥ ౨౯ ॥ కించభవదీయావయమి
త్యస్మాన్భృశంబాధత ఇత్యాహుః ॥ యోవాఇతి ॥ భోఉదాత్తచక్రఉద్యతసుదర్శన-ద్వినవకృత్వః అష్టాదశవారం -త్వయా
సహ-మృధేయుద్ధే-ప్రవృత్తేసతి - తత్ర-సప్తదశకృత్వో - భగ్నః పరాజితః ఖలు-పశ్చాదనన్తంపర్యంయస్య- తమపినృలోకని
రతంమనుష్యచేష్టామనువర్తమానమిత్యర్థః- హేతుగర్భమిదం-అత-స్త్వాం-సకృ-జ్జిత్వా - ప్రాప్తదర్పః యుష్మత్ప్రజాః భవదీ
యా-న్నోఽస్మాన్-రుజతిపీడయతి-అతః-శంసుఖం-విధేహికురు ॥ ౩౦ ॥ ఇతితిశ్లోకో దూతవచనం ॥ దీనానాం-తేషాం
రాజ్ఞాం-శం-విధీయతాంక్రియతామ్ ॥ ౩౧ ॥ అథనారదాగమనాదికంప్రస్తౌతి॥ రాజదూతఇత్యాది॥ రాజ్ఞాం- దూతే-
బ్రువతిసతి-పరమాద్యుతిర్యస్యసః - బిభ్రద్బిభ్రాణః - ప్రియస్యభగవతః-కర్మాణి-జన్మచ - గాయన్-తంకృష్ణం-సంఘూన్సభ్య
సంఘూంశ్చద్రావయన్ ఆర్ద్రచిత్తాన్కుర్వన్-భృశ-మితరలోకాన్-రమయంశ్చ,విరాసీదితిసంబన్ధః ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ తమి
తి॥తంనారదం-ముదాహృష్టేన-వవన్దే ॥ ౩౪ ॥ సభాజిమేత్వేతి॥యథావిధి-సభాజిత్వాపూజయిత్వా,కృతఆసనపరిగ్ర
హోయేనతం-మునిం,శ్రద్ధయా-మధురైర్వాక్యైశ్చ,తర్పయన్-బభాషే ॥ ౩౫ ॥ తదేవాహ॥అపిస్విదితిద్వాభ్యామ్॥అ
ధునా-లోకానాం - అకుతోభయంనకుతశ్చిదపిభయం - తదపిస్విత్-అభయంకచ్చిదితీష్టప్రశ్నః ॥ నను హేబ్రహ్మన్,లోకా-

గరాడివావీః ॥ ౨౯ ॥ యోవైత్వయాద్వినవకృత్వఉదాత్తచక్రభగ్నోమృధేఖలుభవన్తమనన్తవీర్యమ్।జిత్వా
నృలోకనిరతంసకృదూఢదర్పోయుష్మత్ప్రజారుజతినోఽజితేశంవిధేహి ॥ ౩౦ ॥ ఇతిమాగధసంరుద్ధాభవద్దర్శ
నకాఙ్క్షిణః । ప్రపన్నాఃపాదమూలంతేదీనానాంశంవిధీయతామ్॥ ౩౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥రాజదూతేబ్రువత్యే
వందేవర్షిఃపరమద్యుతిః । బిభ్రత్పిఙ్గజటాభారంప్రాదురాసీద్యథారవిః ॥ ౩౨ ॥ ప్రియస్యతస్యకృష్ణస్యగాయ
న్కర్మాణిజన్మచ । కృష్ణంసంఘూంశ్చలోకాంశ్చద్రావయన్రమయన్భృశమ్॥ ౩౩ ॥తందృష్ట్వాభగవాన్కృష్ణ
స్సర్వలోకేశ్వరేశ్వరః । వవన్దఉత్థితశ్శీర్ష్ణాససభ్యస్సానుగోముదా॥ ౩౪ ॥సభాజయిత్వావిధివత్కృతాసనపరి
గ్రహమ్ । బభాషేమధురైర్వాక్యైశ్శ్రద్ధయాతర్పయన్మునిమ్ ॥ ౩౫ ॥ అపిస్విదద్యలోకానాంత్రయాణామకు
తోభయమ్ । ననుభూయాన్భగవతోలోకాన్పర్యటతోగుణః॥ ౩౬ ॥నహితేఽవిదితంకించిల్లోకేష్వీశ్వరకర్తృ
షు । అథపృచ్ఛామహేయుష్మాన్పాణ్డవానాంచికీర్షితమ్॥ ౩౭ ॥శ్రీనారదఉవాచ ॥దృష్టామయాతేబహుశో
దురత్యయామాయావిభోవిశ్వసృజశ్చ మాయినః । భూతేషుభూమంశ్చరతస్స్వశక్తిభిర్వహ్నేరివచ్ఛన్నరు
చోనమేఽద్భుతమ్ ॥ ౩౮ ॥ తవేహితంకోఽర్హతిసాధువేదితుంస్వమాయయేదంసృజతో నియచ్ఛతః । యద్విద్య

స్పర్యటతో - భగవతస్తవ త్తః,అస్మాక - మయం-భూయాన్మహాన్ - గుణఃలాభః-యత్సర్వలోకవృత్తాన్తజ్ఞానమితివాక్యశే
షః ॥ ౩౬ ॥ నస్వితి॥ ఈశ్వరకర్తృషుస్వకర్తృకేషు-లోకేషు-కించిదపి తవా-విదితం-న-కింతు,సర్వంవిదితమేవేత్యర్థః-అ
థాతః యుష్మాన్ప్రతి-పృచ్ఛామహే ॥ ౩౭ ॥ ఇత్థంసర్వజ్ఞేనాప్యవిదుషేవజరాసన్ధవధార్థమేవపాణ్డవచికీర్షితంపృష్టో
నారదఃకేవలమిదంజనవ్యామోహనమితిజ్ఞాత్వాఽఽహ ॥ దృష్టేతిత్రిభిః ॥ హేవిభో- హేభూమన్- స్వశక్తితఃసర్వజ్ఞత్వాది
స్వశక్తిభిరేవసహ - భూతేష్వ- న్తరాత్మతయా-చరత - స్తవ-అనేనపాణ్డవాదిచికీర్షితంతవవిదితమేవేత్యభిప్రేతం- విశ్వసృ
జోబ్రహ్మణోఽపి-మాయినఃవ్యామోహకస్య - తవ-పాణ్డవానాం - చికీర్షితంపృచ్ఛామ-ఇత్యేత-ద్దురతిక్రమణీయా మయా,
దృష్టావ్యామోహనమాత్రమేతదితినిశ్చితమిత్యర్థః ॥ బహుశోదురత్యయేత్యనేనత్వత్ప్రపన్నైస్సవ్యత్యయైవేతిసూచితం ॥ య
ద్వా ॥ బహుశోదృష్టేతిసంబన్ధః యథా - మహ్యం-యోగమాయోదయః-ప్రదర్శితః- తద్వదయంప్రశ్నోఽపీతిభావః - నను
భూతేషుచరామి-తైఃకథంనదృశ్యఇత్యతోవిశినష్టి ॥ భస్మనావహ్నేరితి ॥ వహ్నేః-ఛన్నాగూఢా-రుక్ప్రకాశో యస్య-తవేతిసం
బన్ధః-అత- స్తవేదంప్రశ్నాదికంమమనాద్భుతమిత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ పాణ్డవవృత్తాన్తప్రశ్నవ్యాజేనమాగధజిఘాంసైవాభి
ప్రేతేత్యపినన్నిశ్చేతుంశక్నుమఇత్యభిప్రయన్నాహ ॥ తవేతి ॥ ఈహితమభిప్రేతం,సాధుయథావ-ద్వేదితుం-కోవాఽర్హతి న
కోఽపీత్యర్థః-తత్రహేతుత్వేనతంవిశినష్టి-స్వమాయయాస్వసఙ్కల్పేన - ఇదంజగ-త్సృజతః - నియచ్ఛతోఽన్తరాత్మతయా
ప్రశాసితుశ్చ - తవేతిసంబన్ధః-త్వత్సృజ్య-స్త్వన్నియామ్యశ్చ - అయంజనః-కథం-వేత్తుమర్హతీతిభావః - కింతు-యద్విద్యమా
నాత్మతయా-యస్మిన్త్వయి-విద్యమాన - ఆత్మాభావో- ఽభిప్రాయఇతియావత్ - తత్త్వేనా-ధ్యవసీయతేనిశ్చీయతే-మయే
తిశేషః-యస్యతవా-యమేవాభిప్రాయఇతిమయానిశ్చీయతఇత్యర్థః-స్వేనస్యాసాధారణస్వభావేన-సర్వస్మాద్విలక్షణ-ఆత్మా

స్వరూపం.యస్య తస్మై-తుభ్యం-నమః.కేవలంనమస్కరోమి-నత్వభిహితంసిషేతుం,శక్నోమీతిభావః ❁ ॥౩౯॥ ❁యద్యప్యే వ-మథాపిత్వదవతారైః కేవలంసాధుపరిత్రాణాయదుష్కృద్వినాశాయచేత్యేతత్తుసిద్ధ్యేనోమిత్యభిప్రాయఞ్ప్రపద్యతే ॥ జీవస్యేతి ॥ యో,భవాన్-సంసరతః- అనర్థాద్దుఃఖావహా-చ్ఛరీరా-న్మోక్షణం మోక్షణోపాయ-మజానతశ్చ - జీవస్య-స్వయశఏవప్రదీప-స్తం - లీలావతారైః-ప్రజ్వాలయన్ సన్దీపితవాన్-తం-త్వా - మహం-శరణం-ప్రపద్యే - ముక్త్యుపాయమజానత స్సంసరతోజీవస్యయథాఽన్ధతమసావృతఘటపటాదీనజానతస్తజ్జ్ఞానోపాయభూత ప్రదీపప్రజ్వలనం - తద్వచ్ఛృణ్వతో ఽనుస్మరతఃకథయతశ్చముక్త్యుపాయభూతంయశోవిస్తృతవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁అథాపీతి ॥ యద్యప్యేవ-మథాపినర, లోకం విడమ్బయత్యనువర్తతఇతితథా-తం-త్వాంప్రతిరాజ్ఞోయుధిష్ఠిరస్య-చికీర్షితం-శ్రావయే ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁కింతదిత్యతఆహ॥ యక్ష్యతీతి ॥ పాణ్డవోయుధిష్ఠిరః- రాజసూయాఖ్యేన-మఖశ్రేష్ఠేన-త్వా - మారాధయిష్యతి-త-త్తదభిప్రేతం-భవా-ననుమోదతాం-త్వయాఽనువర్త్యతామిత్యర్థః - అతస్తత్రగమ్యతామితిభావః ॥ తద్వ్యాజేనశిశుపాలాదివధోఽపిభవిష్యతీత్యభిప్రయన్నాహ ॥ దిదృక్షవఇతి ॥ యశస్వినఃప్రసిద్ధారాజానశ్చ దేవాదయో-దిదృక్షవో-రాజసూయమితి శేషః-సమేష్యన్తిఆగమిష్యన్తి ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁తతఃకిమతఆహ॥శ్రవణాదితి ॥అన్తేవసాయినశ్చణ్డాలాదయోఽపి-సాక్షాత్పరబ్రహ్మభూతస్య-తవ-నామశ్రవణాదిభిరపి - కామక్రోధభయాదికృతైః-పూయన్తే - కిముత - అక్ష్ణాఅభిమృశన్తివిషయీకుర్వన్తీతితథా, తే,శిశుపా

మానాత్మతయాఽవసీయతేతస్మైనమస్తేస్వవిలక్షణాత్మనే ॥ ౩౯ ॥జీవస్యయస్సంసరతోవిమోక్షణంనజానతో ఽనర్థవహాచ్ఛరీరతః । లీలావతారైస్స్వయశఃప్రదీపకంప్రాజ్వాలయత్త్వాంతమహంప్రపద్యే॥ ౪౦ ॥అథాప్యాశ్రావయే బ్రహ్మన్నరలోకవిడమ్బనమ్ । రాజ్ఞఃపైతృష్వసేయస్యభక్తస్యచచికీర్షితమ్ ॥ ౪౧ ॥ యక్ష్యతిత్వాం మఖేన్ద్రేణరాజసూయేనపాణ్డవః । నృపతిఃపారమేష్ఠ్యేప్సుస్తద్భవాననుమోదతామ్ ॥ దిదృక్షవస్సమేష్యన్తిరాజానశ్చయశస్వినః ॥ ౪౨ ॥ శ్రవణాత్కీర్తనాద్ధ్యానాత్పూయన్తేన్తేఽవసాయినః । తవబ్రహ్మమయస్యేశకిముతేక్షాభిమర్శినః॥ ౪౩ ॥ యస్యామలందివియశఃప్రథితంరసాయాంభూమౌచతేభువనమఙ్గలదిగ్వితానమ్ । మన్దాకినీతిదివిభోగవతీతిచాధోగఙ్గేతిచేహచరణామ్బుపునాతివిశ్వమ్॥ ౪౪ ॥తత్రత్యేష్వాత్మపక్షేషునిగృహ్ణాత్సుజిగీషయా । వాచఃపేశైఃస్మయన్భృత్యముద్ధవంప్రాహకేశవః॥ ౪౫ ॥త్వంహినఃపరమంచక్షుస్సుహృన్మన్త్రార్థతత్త్వవిత్ । అథాత్రబ్రూహ్యనుష్ఠేయంశ్రద్దధ్మఃకరవామతత్॥ ౪౬ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ఇత్యుపామన్త్రితోభర్త్రాసర్వజ్ఞేనాపిముగ్ధవత్ । నిదేశంశిరసాఽఽధాయ*ఉద్ధవఃప్రత్యభాషత॥ ౪౭ ॥******** ******** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, సప్తతితమోఽధ్యాయః. ********

§ యుధిష్ఠిరానుష్ఠీయమానరాజసూయార్థం శ్రీకృష్ణప్రస్థానఘట్టః. §

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్యుదీరితమాకర్ణ్య దేవర్షేరుద్ధవోఽబ్రవీత్ । సభ్యానాంమతమాజ్ఞాయకృష్ణస్యచమహామ

లాదయః-పూయన్తఇతికిమువక్తవ్యం-త్వాంపశ్యన్తోహతాశ్చముక్తాభవన్తీతిభావః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁కైముత్యన్యాయేనభఙ్గ్యన్తరేణాహ ॥ యస్యేతి ॥ హేభువనానాంమఙ్గళరూప-దివిపాతాళే భూమౌచ- ప్రథితంప్రఖ్యాతం-యస్యతవ-యశో-విశ్వం-పునాతి,కథం-ప్రథితం- దిగ్వితానం,దిశాంవితానంఉల్లోచవదలఙ్కరణం,తథాచరణామ్బు - ప్రథితం-పునాతి,కథంప్రథితం దివి-మన్దాకినీతి-అధఃపాతాళే-భోగవతీతి-ఇహలోకే-గఙ్గేతి ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁తత్రత్యేష్వితి॥ఇత్థంశ్రుతరాజవృత్తాన్తయుధిష్ఠిరవృత్తాన్తేషు-సభాస్థేష్వాత్మపక్షేషుయదుషు-జిగీషయా - ప్రగృణత్సు - మాగధజిగీషాముత్పాదయితుం ప్రగృణత్సు-తావన్మాగధంప్రత్యేవగన్తవ్యమిత్యేవంవదత్సుసత్స్విత్యర్థః,వాచఃపేశైఃమృదువచోభిః - ఉద్ధవంప్రాహ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁తదేవాహ ॥ త్వంహీతి ॥ హియస్మాత్త్వం, నోఽస్మాకం, చక్షుః, స్తత్స్థానీయఇత్యర్థః । సుహృత్ ,మన్త్రార్థానామాలోచనసాధ్యానామర్థానాం,తత్త్వంయాథాత్మ్యం , వేత్తీతితథాచ,అతో - ఽత్రాధునా-య-దనుష్ఠేయంకర్తవ్యం - త-ద్బ్రూహి-తత్ భవదుపదిష్టంకర్తవ్యమర్థం-శ్రద్దధ్మఃవిశ్వసిమః॥కరవామచ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ఇతీతి॥ఇత్థంసర్వజ్ఞేనాపి - భర్త్రాభగవతా-ముగ్ధవదజ్ఞేనేవ, ఉపామన్త్రితఃమన్త్రార్థంప్రచోదితః, ఉద్ధవః సందేశమాజ్ఞాం , శిరసా , ఆధాయఊఢ్వా , ప్రత్యభాషత ప్రత్యుత్తరందదావిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధేసప్తతితమోఽధ్యాయః. **

అనాత్మజ్ఞపశువద్భగవదభిప్రాయానభిజ్ఞఃప్రాహ ॥ కిన్తుతదభిప్రాయంజానన్నేవప్రత్యభాషతేత్యాహ ॥ ఇతీతి ॥ తా

వ-త్సభ్యానాం - మతం, జరాసన్ధవధార్థమేవ గన్తవ్యమిత్యేవంవిధమభిమతం - జ్ఞాత్వా, తతః-కృష్ణస్య-మతం - రాజసూయయాజనార్థమేవ గన్తవ్యమిత్యేవం మతం, జ్ఞాత్వా- ప్రాహ - తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి - మహతీ శ్రేష్ఠా సూక్ష్మా - మతి-ర్యస్య సః ॥ ౧ ॥ ఉక్తమేవాహ ॥ యదిత్యాదినా ॥ ఋషిణా నారదేన-య-దుక్తం, యాగం కరిష్యతః - పైతృష్వసేయస్య- పితృష్వసుః పుత్రస్య - సాచివ్యం సాహాయ్యం, కర్తవ్యమితి - తదపి, కార్యం కర్తవ్యమేవ-తథా-శరణార్థినాం, రాజ్ఞాం చ-రక్షా-కర్తవ్యా ॥ ౨ ॥ తత్ర తావద్రాజసూయార్థం గన్తవ్యం తతో రాజరక్షా కర్తవ్యేత్యాహ ॥ యష్టవ్యమిత్యాద్యష్టభిః- దిశశ్చ జయినా-చశబ్దేన యత్త్వయా తేన చేత్యస్య సఙ్గ్రహః - తేన యుధిష్ఠిరేణ కర్త్రా-రాజసూయేన-యష్టవ్యం, తావ- త్తత్సాచివ్యమేవ కార్యమితి భావః ॥ దిశశ్చ జయినేత్యనేన రాజసూయస్య దిగ్విజయపూర్వకత్వం తద్దశాయామేవ రాజరక్షా చ కృతా భవతీత్యుభయమభిప్రేతమ్॥ పూర్వం ప్రథమ-మస్మాభి-రితో ద్వారకాతః, ఇన్ద్రప్రస్థం ప్రతి-గన్తవ్యమ్ ॥ ౩ ॥ దిశశ్చ జయినేత్యనేనాభిప్రేతం విశదయతి ॥ తత్రైవేతి ॥ తత్రేన్ద్రప్రస్థే -యుధిష్ఠిరేణా-నుజ్ఞాత ఏవ-తదర్థం యుధిష్ఠిరప్రయోజనాయ-మాగధం, జహి ఘాతయ-తతో దిగ్విజయహేతో - ర్జరాసుతజయః - ఉభయార్థః రాజసూయార్థః శరణాగతరక్షార్థశ్చేతి - మయా-మతః బుద్ధః ॥ ౪ ॥ అనేనైవ రాజసూయార్థగమనేనైవ-మహాన్ సర్వోఽపి సిసాధయిషతో, ఽర్థో-భవిష్యతి-హే గోవిన్ద, రాజ్ఞో నృపాన్-బన్ధాత్ విముఞ్చతః విమోచయతః-తవ, యశశ్చ-భవిష్యతి ॥ ౫ ॥ అత్యుత్సుకతయా ప్రథమమేవ జరాసన్ధేన సహ యుయుత్సూన్ యదూనాలక్ష్యాహ ॥ సవా ఇతి ॥ స వై జరాసుతః - గజానా-మయుతేన, తుల్యం-బలం. యస్య-సః-ఉగ్రం బలం యస్య-తం-భీమం-వినా, అన్యేషామపి-బలినాం-దుఃఖేనాపి సోఢుమశక్యః, భీమాదేవ తస్య మృత్యుర్విహిత ఇతి భా-

---

తిః ॥ ౧ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ యదుక్తమృషిణా దేవ సాచివ్యం యక్ష్యతస్త్వయా । కార్యం పైతృష్వసేయస్య రక్షా చ శరణైషిణామ్ ॥ ౨ ॥ యష్టవ్యం రాజసూయేన దిశశ్చ జయినా విభో । పూర్వం గన్తవ్యమస్మాభిరిన్ద్రప్రస్థ[illegible]కః ప్రభో ॥ ౩ ॥ తత్రైవ తదనుజ్ఞాతస్తదర్థం జహి మాగధమ్ । అతో జరాసుతజయ ఉభయార్థో మతో హి మే ॥ ౪ ॥ అస్మాకం చ మహానర్థో హ్యేతేనైవ భవిష్యతి । యశశ్చ తవ గోవిన్ద రాజ్ఞాం బన్ధాద్విముఞ్చతః ॥ ౫ ॥ స వై దుర్విషహో రాజా నాగాయుతసమో బలే । బలినామపి చాన్యేషాం భీమం సమబలం వినా ॥ ౬ ॥ ద్వైరథే న తు జేతవ్యో న తథాక్షౌహిణీశతైః । బ్రహ్మణ్యోఽభ్యర్థితో విప్రైర్న ప్రత్యాఖ్యాతి కర్హిచిత్ ॥ ౭ ॥ బ్రహ్మవేషధరో గత్వా తం భిక్షేత వృకోదరః । హనిష్యతి న సన్దేహో ద్వైరథం తవ సన్నిధౌ ॥ ౮ ॥ నిమిత్తం పరమీశస్త్వం విశ్వసర్గనిరోధయోః । హిరణ్యగర్భః శర్వశ్చ కాలస్యారూపిణస్తవ ॥ ౯ ॥ గాయన్తి తే విశదకర్మ గృహేషు దేవ్యో రాజ్ఞాం స్వశత్రువధమాత్మవిమోక్షణం చ । గోప్యశ్చ కుఞ్జరపతేర్జనకాత్మజాయాః పిత్రోశ్చ లబ్ధశరణా మునయో వయం చ ॥ ౧౦ ॥ జరాసన్ధవధః కృష్ణ భూర్యర్థాయోపకల్పతే । ప్రాయః కర్మవిపాకేన తవ చాభిమతః క్రతుః ॥ ౧౧ ॥

వః ॥ ౬ ॥ కిఞ్చ ॥ ద్వైరథే నేతి ॥ ద్వైరథేన ద్వన్ద్వయుద్ధేనైవ-స-జేతవ్యః-న-తథా, అక్షౌహిణీనాం శతైరపి-న స్వపరిమితసైన్యపరివృతేన సహ భీమస్య కథం ద్వన్ద్వయుద్ధం భవిష్యతీత్యత ఆహ ॥ బ్రహ్మణ్య ఇతి ॥ సత్విత్యనుషజ్యతే, స జరాసన్ధః-బ్రహ్మణ్యః, అతో-విప్రై-ర్యాచితో-న ప్రత్యాఖ్యాతి ॥ ౭ ॥ తతః కిమత ఆహ ॥ బ్రహ్మవేషధరః-వృకోదరో భీమః-విప్రవేషం దధత్-గత్వా, తం జరాసుతం-భిక్షేత-ద్వన్ద్వయుద్ధమితి శేషః-తతోఽపి కిమత ఆహ ॥ హనిష్యతీతి ॥ ద్వైరథం ద్వన్ద్వయోధినం మాగధం-హనిష్యతి-సోఽప్యతిబలస్తం కథం హనిష్యతీత్యత ఉక్తం. తవ సంనిధావితి॥ సాంనిధ్యప్రభావాద్ధనిష్యతీతి భావః ॥ ౮ ॥ నన్వకించిత్కరస్య మమ సంనిధినా కిం స్యాదత ఆహ ॥ నిమిత్తమితి ॥ విశ్వస్య, సర్గనిరోధయోః ఉత్పత్తిప్రళయయోః-త్వం. పరం-నిమిత్తం, ఆదికారణం, అతో భీమరూపేణ త్వమేవ హనిష్యసీతి భావః - యద్యహం పరం నిమిత్తం- కిం తర్హ్యవాన్తరం నిమిత్తమత ఆహ ॥ హిరణ్యగర్భ ఇతి ॥ కాలస్య కాలశరీరకస్య-అరూపిణః ప్రాకృతరూపరహితస్య - సర్వస్రష్టుస్సర్వసంహర్తుశ్చ తవ-హిరణ్యగర్భః-శర్వశ్చ-తవేత్యంశాంశిభావసంబన్ధే షష్ఠీ, విశ్వసర్గనిరోధయో, రవాన్తరకారణమితి శేషః ॥ ౯ ॥ కోఽసౌ తద్వధాదస్మాకం లాభస్తత్రాహ ॥ గాయన్తీతి ॥ రాజ్ఞాం మగధరుద్ధానాం- దేవ్యః పత్న్యః - స్వగృహేషు-బాలకలాలనాదౌ-స్వశత్రోః జరాసన్ధస్య - వధః, ఆత్మనాం ఆత్మవజ్జీవనహేతుభూతానాం - పతీనాం-విమోక్షణం చేత్యేవంవిధం-తవ-విశదం నిర్మలం- కర్మ చేష్టితం-గాయన్తి గాస్యన్తి తత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ గోప్యశ్చేతి ॥ అస్యయథేత్యాదిః-యథా-గోప్యః- శఙ్ఖచూడవధం స్వమోక్షణం చ-గాయన్తి- యథా చావతారాన్తరగతం, నక్రాత్కుఞ్జరపతేర్గజేన్ద్రస్య-విమోక్షణం- యథా వా-రావణాజ్జనకాత్మజాయాః-విమోక్షణం - యథా చ, పిత్రోః దేవకీవసుదేవయోః-కంసాద్విమోక్షణం - లబ్ధశరణాః ప్రపన్నాః మునయః-అస్మదాదయశ్చ, గాయన్తి తద్వదిత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ కిఞ్చ ॥ జరాసన్ధవధ ఇతి ॥ హే కృష్ణ- భూర్య

ర్థాయ. అనేకప్రయోజనాయ-కల్పతే-తతశ్చైద్యాదయోఽపి సుఖసాధ్యా భవిష్యన్తీతి భావః - తతశ్చ రాజసూయార్థగమనే నైవ సర్వం సంపత్స్యత ఇత్యభిప్రాయవానాహ ॥ ప్రాయ ఇత్యాది ॥ కర్మవిపాకేనేత్యస్య రాజ్ఞామిత్యాదిః, విపచ్యత ఇతి విపాకః ఫలం, ప్రాయశో - జరాసన్ధనిరుద్ధానాం రాజ్ఞాం కర్మణః పుణ్యస్య ఫలేన హేతునా, క్రతుః రాజసూయ - స్తవ చ-చశబ్దాద్యుధిష్ఠిరస్యాప్యభిమతః, అతస్తావత్ తత్రైవ గన్తవ్యమితి భావః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ ఇతీతి ॥ సర్వతః-భద్రం శుభావహం, ఉద్ధవస్య, వచః, శ్రుత్వా, అచ్యుతాదయస్సర్వే, ప్రత్యపూజయన్ అన్వమోదన్త ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ అథేతి ॥ దారుకః, జైత్రఏవాదిః యేషాం తాన్, భృత్యాన్, నాదిశదాజ్ఞాపయామాస, గురూన్వసుదేవాదీన్ ప్రతి, అనుజ్ఞాప్య అనుజ్ఞాం ప్రార్థ్య, నిర్గమయ్యేత్యుత్తరేణ సంబన్ధః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ నిర్గమయ్యేతి ॥ సుతైస్సహితాన్, స్వాః, నవరోధాన్ దారాన్-నిర్గమయ్య పురాద్బహిర్గమయిత్వా, హేశత్రుహన్-సూతేనో-పనీతమానీతం, రథ-మారురోహ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ తత ఇతి ॥ ద్విపాః గజాః-భటాః పదాతయః-సాదినః అశ్వారూఢాః-తేషాం-నాయకైః-కరాళయా పరభయంకరయా-స్వస్య-సేనయా-పరివృతః-మృదఙ్గాదిభిః-వాద్యైః, యః-ప్రఘోషః-తేన-ఘోషితాః-కకుభః-కుర్వన్నిత్యధ్యాహారః-నిరాక్రమత్ నిష్క్రాన్తవాన్, ప్రఘోష ఘోషీతిపాఠే దశః-మృదఙ్గాదిభిః-యో, ఘోషః, తేన ఘోషయన్ ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ స్వవాజీతి ॥ సువ్రతాః పతివ్రతాః, వైదర్భ్యాదయః-పతిమచ్యుతం, యాన్తం-స్వస్వవాజికాఞ్చనశిబికాదిభిః, అనుయయుః, కథంభూతాః, అసిచర్మాణి ఖడ్గఖేటౌ, పాణ్యో, ర్యేషాం-తైః, నృభిః భృత్యైః, సంవృతాః, వరాః శ్రే

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుద్ధవవచో రాజన్సర్వతోభద్రమచ్యుతః । దేవర్షిర్యదువృద్ధాశ్చ రామశ్చ ప్రత్యపూజయన్ ॥ ౧౨
అథాదిశత్ప్రయాణాయ భగవాన్దేవకీసుతః । భృత్యాన్దారుకజైత్రాదీననుజ్ఞాప్య గురూన్విభుః ॥ ౧౩ ॥ నిర్గమ
య్యావరోధాన్ స్వాన్ససుతాన్సపరిచ్ఛదాన్ । సఙ్కర్షణమనుజ్ఞాప్య యదురాజం చ శత్రుహన్ ॥ సూతోపనీ
తం స్వరథమారోహద్గరుడధ్వజమ్ ॥ ౧౪ ॥ తతో రథద్విపభటసాదినాయకైః కరాళయా పరివృత ఆత్మసేనయా ❋ ।
మృదఙ్గభేర్యానకశఙ్ఖగోముఖైః ప్రఘోష ❋ ఘోషితకకుభో నిరాక్రమత్ ॥ ౧౫ ॥ స్వవాజికాఞ్చనశిబికాభిర
చ్యుతం సహాత్మజాః పతిమనుసువ్రతా యయుః । వరామ్బరాభరణవిలేపనస్రజస్సుసంవృతా నృభిరసిచర్మపా
ణిభిః ॥ ౧౬ ॥ నరోష్ట్రగోమహిషఖరాశ్వతర్యనఃకరేణుభిః పరిజనవారయోషితః । స్వలఙ్కృతాః కటకుటికమ్బ
ళామ్బరాద్యుపస్కరా యయురధియుజ్య సర్వశః ॥ ౧౭ ॥ బలం బృహద్ధ్వజపట❋ఛత్రచామరైర్వరాయుధాభ
రణకిరీటవర్మభిః । దివాఽంశుభిస్తుములరవం బభౌ రవేర్యథాఽర్ణవః క్షుభితతిమిఙ్గిలోర్మిభిః ॥ ౧౮ ॥ అథో మునిర్యదు
పతినా సభాజితః ప్రణమ్య తం హృది విదధద్విహాయసా । నిశమ్య తద్వ్యవసితమాహృతార్హణో ❋ ముకున్దసన్ద
ర్శననిర్వృతేన్ద్రియః ॥ ౧౯ ॥ రాజదూతమువాచేదం భగవాన్దేవకీసుతః । మా భైష్ట దూత భద్రం వో ఘాతయిష్యా
మి మాగధమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఇత్యుక్తః ప్రహితో దూతో యథావదవదన్నృపాన్ । తేఽపి సన్దర్శనం శౌరేః ప్రత్యైక్షన్త
ముముక్షవః ॥ ౨౧ ॥ ఆనర్తసౌవీరమరూంస్తీర్త్వా వినశనం హరిః । గిరీన్నదీరతీయాయ పురగ్రామవ్రజాకరాన్ ॥

ష్ఠాః, అమ్బరాదయో, యాసాం-తాః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ నరేతి ॥ తథా, పరిజనయోషితః-వారయోషితశ్చ కటకుట్యాదయః-ఉపస్కరాః, కుటీశిబిరాదిసాధనభూతాః, యాసాం తాః, అధియుజ్య బలీవర్దాదిషూపస్కరాన్ గృహం సన్నహ్య-నరాదిభిః, ర్యానైః-యయురితి సంబన్ధః-తత్ర నరో నరవాహ్యం యానం-గర్దభ్యామశ్వాజ్జాతా అశ్వతరీ-అనశ్శకటం - కరేణుర్గజీ -కటకుటయః ఉశీరాదితృణనిర్మితాః గృహాః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ బలమితి ॥ తద్బలం-ధ్వజాదిభిః దివా-బభౌ ఇతి సంబన్ధః- కథంభూతం-తుములో-రవస్స్వనో-యస్మిన్ తత్-యథా-రవేస్సూర్యస్యాంశుభిః-క్షుభితా- స్తిమిఙ్గిలాదయః-తైః-ర్యా-మహాన్తః- ఊర్మయ-స్తైరర్ణవో-భాతి - తద్వత్ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ అథో ఇతి ॥ యదుపతినా కృష్ణేన - సభాజితో బహుమతో మునిర్నారద- స్తం-హృది ప్రణమ్య మనసా ప్రణమ్యేత్యర్థః-తస్య కృష్ణస్య-వ్యవసితం వచో - నిశమ్య-ఆహృతం సమర్పిత - మర్హణం-యస్య-ముకున్దస్య-సన్దర్శనేన-నిర్వృతాని సుఖితానీన్ద్రియాణి-యస్య-సః-విహాయసా ఆకాశమార్గేణ-విరగాద్యయౌ ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ రాజేతి ॥ భగవాన్- రాజదూతం-ఉవాచ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ మాభైష్టేతి ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ ఇతీతి ॥ ప్రహితః ప్రేషితః-నృపాన్ప్రతి- యథా-వద్భగవదుక్తం-సర్వ-మవదత్ ఉవాచ ॥ తేఽపి నృపా అపి-శౌరేః-దర్శనం-ప్రతీక్షితవన్తః-కథంభూతాః-ముముక్షవః మాగధబన్ధనాదితి శేషః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ ఆనర్తేతి ॥ ఆనర్తాదయో మార్గస్థాః దేశాః తాన్ తీర్త్వా అతిక్రమ్య-వినశనం కురుక్షేత్ర- మతీయాయాతిచక్రామ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ దృషద్వతీం నదీం-తథా-సరస్వతీం చ-తీర్త్వా-మత్స్యాంశ్చ, దేశా- నతిక్రమ్య-శక్రప్రస్థమిన్ద్రప్రస్థ-ముపసమీపం-జగామ-తత్ర-పురః ప్రాకారయుక్తం, గ్రామస్తద్రహితః- వ్రజః ఆభీరాణామావాసః - ఆకరః ఖనిః-మత్స్యాంశ్చేత్యనన్తరమనుషక్తస్యాత్

౧౫ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ ఘోషీకకుభో

ర్త్వేత్యస్యాతిక్రమ్యేత్యర్థః యోగ్యఆ వ్రతే ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తముపేతి॥ నృణాం-దుర్లభం, దర్శనం-యస్యతం - కృష్ణమాగతం-శ్రుత్వా, అజాతశత్రుర్యుధిష్ఠిరః-నిరగాత్ - పురాదితి శేషః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ గీతేతి ॥ వాదిత్రాణివాద్యాః-తద్ఘోషేణ-బ్రహ్మఘోషేణచ-సయుధిష్ఠిరః-కృష్ణ-మభ్యగాత్ - ప్రాణఃఇన్ద్రియగణః-ఆగతం - ప్రాణంపశ్చ్యవృత్తిప్రాణమివేత్యాభిముఖ్యేదృష్టాన్తః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ దృష్ట్వేతి॥ కృష్ణేయః-స్నేహః, తేన-విక్లిన్నం ఆర్ద్రం-హృదయంయస్యసః-సస్వజే ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ముకున్దస్య-గాత్రం-భుజాభ్యా-మాలిఙ్గ్య హతమశుభంయస్యసః-పరం నిర్వృతిమానన్దం, ప్రాప ఇతదేవవక్తుంవిశినష్టి॥ అశ్రూణ్యానన్దజాని-లోచనయో-ర్యస్య - హృష్యన్త్యుద్వక్షితలోమా - తను-ర్యస్య - విస్మితః-లోకవిభ్రమోలోకవ్యాపారో - యేన సః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తమితి ॥ మాతులస్యాపత్యం-కృష్ణం-పరిరభ్య- ప్రేమజలైఃఆనన్దాశ్రుభిః-రాకులేవ్యాప్తే, ఈహితేఇన్ద్రియే లోచనే యస్య-సః-బభూవేతి శేషః॥యమౌనకులసహదేవౌ - కిరీటీఅర్జునశ్చ-ముదాహృష్టైః-ప్రవృద్ధాని-బాష్పాణిఅశ్రూణి-యేషాం తే-పరిరేభిరే- పరిష్వక్తవన్తః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ అర్జునేన- కేవలం-పరిష్వక్తఏవ - సమవయస్కత్వాత్-యమాభ్యాంత్వ-భివాదితశ్చ-భగవా- న్బ్రాహ్మణేభ్యో, వయోవృద్ధేభ్యోయుధిష్ఠిరాదిభ్యః - యథాయోగ్యం-నమస్కృత్య-స్వయం-ఊ

తతోవృషద్వతీంతీర్త్వాముకున్దోఽథసరస్వతీమ్। పఞ్చాలానథమత్స్యాంశ్చశక్రప్రస్థముపాగమత్॥ ౨౩ ॥ తముపాగతమాకర్ణ్యప్రీతోదుర్దర్శనంనృణామ్। అజాతశత్రుర్నిరగాత్సోపాధ్యాయస్సుహృద్వృతః॥ ౨౪ ॥గీతవాదిత్రఘోషేణబ్రహ్మఘోషేణభూయసా । ప్రత్యుద్యాత్సహృషీకేశంప్రాణాఃప్రాణమివాగతమ్ ॥ ౨౫ ॥ దృష్ట్వావిక్లిన్నహృదయఃకృష్ణస్నేహేనపాణ్డవః।చిరాద్దృష్టంప్రియతమంసస్వజేస్మ పునఃపునః॥ ౨౬ ॥దోర్భ్యాం పరిష్వజ్యరమామలాలయంముకున్దగాత్రంనృపతిర్హతాశుభః । లేభేపరాంనిర్వృతిమశ్రులోచనోహృష్యత్తనుర్విస్మృతలోకవిభ్రమః॥ ౨౭ ॥తంమాతులేయంపరిరభ్యనిర్వృతోభీమస్స్మయన్ప్రేమజలాకులేన్ద్రియః। యమౌకిరీటీచసుహృత్తమంముదాప్రవృద్ధబాష్పాఃపరిరేభిరేఽచ్యుతమ్॥ ౨౮ ॥యుధిష్ఠిరస్యభీమస్యకృత్వాపాదాభివన్దనమ్। అర్జునేనపరిష్వక్తోయమాభ్యాంచాభివాదితః॥ ౨౯ ॥బ్రాహ్మణేభ్యోనమస్కృత్యవృద్ధేభ్యశ్చయథార్హతః। మానితోమానయామాసకురుసృఞ్జయకేకయాన్॥ ౩౦ ॥ సూతమాగధగన్ధర్వావన్దినశ్చోపమన్త్రిణః।మృదఙ్గశఙ్ఖపటహవీణాపణవవేణుభిః॥ ౩౧ ॥ బ్రాహ్మణాశ్చారవిన్దాక్షంతుష్టువుర్ననృతుర్జగుః। ఏవంసుహృద్భిఃపర్యస్తఃపుణ్యశ్లోకశిఖామణిః॥ సంస్తూయమానోభగవాన్వివేశాలఙ్కృతంపురమ్ ॥ ౩౨ ॥ సంసిక్తవర్త్మకరిణాంమదగన్ధతోయైశ్చిత్రధ్వజైఃకనకతోరణపూర్ణకుమ్భైః। మృష్టాత్మభిర్నవదుకూలవిభూషణస్రగ్గన్ధైర్నృభిర్యువతిభిశ్చవిరాజమానమ్॥ ౩౩ ॥ఉద్దీప్తదీపబలిభిఃప్రతిసద్మజాలనిర్యాతధూపరుచిరంవిలసత్పతాకమ్।మూర్ధన్యహేమకలశైరజతోరుశృఙ్గైర్జుష్టందదర్శభవనైఃకురురాజధామ ॥ ౩౪ ॥ ప్రాప్తంనిశమ్యనరలోచనపానపాత్రమౌత్సుక్యవిశ్లథితకేశదుకూలబన్ధాః । సద్యోవిసృజ్యగృహకర్మపతీంశ్చతల్పే ద్రష్టుంయయుర్యువతయశ్చనరేన్ద్రమార్గమ్॥ ౩౫ ॥ తస్మిన్సుసంకులఇభాశ్వరథద్విపద్భిఃకృష్ణంసభార్యముపలభ్యగృహాధిరూఢాః । నా

హుమతః-కుర్వాదీ-న్బహ్వమన్యత ❁ ॥ ౨౯॥౩౦ ॥ ❁ సూతేతి॥ సూతాదయో - బ్రాహ్మణాశ్చ-మృదఙ్గాదిభిః-తుష్టువుః-ననృతుః-జగుశ్చ-తత్ర-సూతామాగధాః-బ్రాహ్మణాశ్చఉపమన్త్రిణశ్చ - తుష్టువుః-ఇతరే-ననృతు-ర్జగుశ్చ,ఉపమన్త్రిణః పరిహాసకాః-ఏవమితి ॥ పర్యస్తఃపరివృతః - పుణ్యశ్లోకశ్రేష్ఠః-పురంఇన్ద్రప్రస్థం-వివేశ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తద్విశినష్టి॥సంసిక్తవర్త్మేతి ॥ కరిణాం-మదగన్ధజలైః-సంసిక్తాని-వర్త్మానిపురవీథయో-యస్మిన్-తత్ - కనకతోరణైః-పూర్ణకుమ్భైశ్చ-మృష్టఃస్నాపితః ఆత్మాశరీరం-యైః-నవాః,దుకూలాదయో,యేషాం- తైః-నృభిఃపుమ్భిః - తథాభూతాభి-ర్యువతిభిఃస్త్రీభిశ్చ-విరాజమానమ్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ కించ॥ఉద్దీప్తేతి॥ప్రతిగృహ-ముద్దీప్తైః-దీప్తైః - బలిభిఃపుష్పాదిభిశ్చ-జుష్టం జాలేభ్యోగవాక్షేభ్యో-నిర్యాతైః-ధూపైః-రుచిరం-విలసన్త్యఃపతాకాఃయస్మిన్-తత్-మూర్ధన్యాఃమూర్ధనిభవా-స్తే- హేమకలశాః,యేషాం,తైః-రజితమయాన్యు,రూణిస్థూలాని-శృఙ్గాణి- కలధౌతస్తమ్భభూమికాః-యేషాం-తైశ్చ-గృహైః - జుష్టం-ఏవంభూతం,కురురాజధామఇన్ద్రప్రస్థపురం,దదర్శ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ప్రాప్తమితి ॥ నరాణాం-లోచనానాం- తేషాంపానస్య,సాదరవీక్షణస్య,పాత్రంవిషయం,కింపునర్నారీణా-మిత్యర్థః,తంకృష్ణం-ప్రాప్తమాగతం-శ్రుత్వా,యువతయః- పౌరస్త్రియః-సద్యఏవ - గృహవ్యాపారం-తల్పే పర్యఙ్కే,పతీం,శ్చ-విసృజ్యౌత్సుక్యాద్విశ్లథితాః , కేశానాందుకూలానాంచ,బన్ధాఃగ్రన్థయో యాసాంతాః,ద్రష్టుం,నరేన్ద్రమార్గంరాజవీథీం,యయుః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తస్మిన్నితి ॥ గృహేషుప్రాసాదేష్వధిరూఢాః, యువతయః,ఇభా

దిభిశ్చతుర్భిస్సైన్యాఙ్గైస్సహ కుఞ్జరేణ కుఞ్జరేణేతిసంకుచితమస్తకేన ఋజునాఽఽగతం సభార్యం, శ్రీకృష్ణముపలభ్య దృష్ట్వా కుసుమైర్వికీర్య మనసా ఉపగూహ్య ఆలిఙ్గ్య స్మయయుక్తవీక్షితేనైవ సుస్వాగతప్రశ్నం, విదధుశ్చక్రుః తాసాముత్స్మయవీక్షితం స్వాగతప్రశ్నం విదధదివాసేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ ఊచురితి ॥ ఉడుపేన చన్ద్రేణ సహితాః తారా ఇవ స్థితాః, కృష్ణపత్నీః నిరీక్ష్య స్త్రియః, ప్రోచుః ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ కిమిత్యాదినా ॥ అమూభిః కృష్ణపత్నీభిః కిం కారి కిం సుకృతమాచరితం - తత్ర హేతుత్వేనపిశబ్దం స్తౌ ॥ యద్యస్మాచ్చక్షుషః పురుషమౌళిః పురుషోత్తమః, ఉదారో గమ్భీరో యో హాసస్తద్యుక్తో లీలయాఽవలోకస్తస్య కలయా లేశేనైవ, సుఖం వితనోతి - తథాభూతాభిరమూభిరితిసంబన్ధః ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ తత్ర తత్రేతి ॥ ఉపసఙ్గమ్య సమీపమాగత్య, పౌరాః శ్రేణయః ఏకశిల్పోపజీవినాం సఙ్ఘాస్తేషు ముఖ్యాశ్చ, మఙ్గళాని గన్ధపుష్పతామ్బూలాదిశుభద్రవ్యాణి, పాణౌ యేషాం, తే కృష్ణాయ, పూజాం, చక్రుః ॥ అతో, హతం నిరస్తమేనః పాపం యేషాం తథాభూతాః బభూవురితి శేషః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ సంభ్రమేణ సహితైః, రత ఏవ, ఫుల్లవికసితే, లోచనే యేషాం, తైః అన్తఃపురజనైః, అభ్యుపేతః అభిసఙ్గతః, రాజమన్దిరం, ప్రవివేశ ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ పృథేతి ॥ పృథా కున్తీ భ్రాత్రేయం భ్రాతృపుత్రం శ్రీకృష్ణమవలోక్య, ప్రీతః ఆత్మా మనో యస్యాః సా, హర్షవేగాదుత్థాయ, స్నుషయా ద్రౌపద్యా సహ, పరిషస్వజే - ఆలిఙ్గితవతీ ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ గోవిన్దమితి ॥ దేవానాం దేవో బ్రహ్మా తస్యా

ర్య్యావికీర్య్య కుసుమైర్మనసోపగూహ్య సుస్వాగతం విదధురుత్స్మయవీక్షితేన ॥ ౩౬ ॥ ఊచుః స్త్రియః పథి నిరీక్ష్య ముకున్దపత్నీస్తారా యథోడుపసహాః కిమకారి యాభిః । యచ్చక్షుషాం పురుషమౌళిరుదారహాసలీలావలోకకలయోత్సవమాతనోతి ॥ ౩౭ ॥ తత్ర తత్రోపసఙ్గమ్య పౌరా మఙ్గళపాణయః । చక్రుస్సపర్య్యాం కృష్ణాయ శ్రేణిముఖ్యా హతైనసః ॥ ౩౮ ॥ అన్తఃపురజనైః ప్రీత్యా ముకున్దః ఫుల్లలోచనైః । ససంభ్రమైరభ్యుపేతః ప్రావిశద్రాజమన్దిరమ్ ॥ పృథా విలోక్య భ్రాత్రేయం కృష్ణం త్రిభువనేశ్వరమ్ । ప్రీతాత్మోత్థాయ పర్య్యఙ్కాత్సస్నుషా పరిషస్వజే ॥ ౪౦ ॥ గోవిన్దం గృహమానీయ దేవదేవేశమాదృతః । పూజాయాం నావిదత్కృత్యం ప్రమోదోపహతో నృపః ॥ ౪౧ ॥ పితృష్వసుర్గురుస్త్రీణాం కృష్ణశ్చక్రేఽభివాదనమ్ । స్వయం చ కృష్ణయా రాజన్భగిన్యా చాభివాదితః ॥ ౪౨ ॥ శ్వశ్ర్వా సంచోదితా కృష్ణా కృష్ణపత్నీశ్చ సర్వశః । ఆనర్చ రుక్మిణీం సత్యాం భద్రాం జామ్బవతీం తథా ॥ ౪౩ ॥ కాళిన్దీం మిత్రవిన్దాం చ శైబ్యాం నాగ్నజితీం సతీమ్ । అన్యాశ్చాభ్యాగతా యాస్తా వాసస్స్రఙ్మణ్డనాదిభిః ॥ ౪౪ ॥ సుఖం నివాసయామాస ధర్మరాజో జనార్దనమ్ । ససైన్యం సానుగామాత్యం సభార్యం చ నవం నవమ్ ॥ ౪౫ ॥ తర్పయిత్వా ఖాణ్డవేన వహ్నిం ఫల్గునసంయుతః । మోచయిత్వా మయం యేన రాజ్ఞే దివ్యా సభా కృతా ॥ ౪౬ ॥ ఉవాస కతిచిన్మాసాన్రాజ్ఞః ప్రియచికీర్షయా । విహరన్రథమారుహ్య ఫల్గునేన భటైర్వృతః ॥ ౪౭ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే ఏకసప్తతితమోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀

* దిగ్విజయజరాసంధవధాదిఘట్టః *

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏకదా తు సభామధ్య ఆస్థితో మునిభిర్వృతః । బ్రాహ్మణైః క్షత్రియైర్వైశ్యైర్భ్రాతృభిశ్చ యుధి

పీశం, గోవిన్దం గృహం ప్రత్యానీయ, నృపో యుధిష్ఠిరః ప్రమోదేనోపహతః అభిభూతః - పరవశ ఇతి యావత్, పూజాయాం కృత్యం క్రమవిశేషం, నావిదత్ ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ పితృష్వసురితి ॥ శ్రీకృష్ణో భగవాన్, పితృష్వసుః పృథాయాః, గురుస్త్రీణాం చాభివాదనం, చక్రే, స్వయం, కృష్ణయా ద్రౌపద్యా, భగిన్యా సుభద్రయా చాభివాదితశ్చ ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ శ్వశ్ర్వేతి ॥ శ్వశ్ర్వా శ్వశురస్య స్త్రియా, పృథయా, సంచోదితా, కృష్ణా ద్రౌపదీ, కృష్ణస్య, పత్నీః, సర్వప్రకారైః, ఆనర్చ పూజితవతీ ॥ కృష్ణపత్నీరేవ నిర్దిశతి ॥ రుక్మిణీమిత్యాదినా ॥ శైబ్యాం లక్ష్మణాం, అన్యాశ్చేతి ॥ ఏతా అన్యాశ్చ, ఆగతాః, స్త్రియః, వస్త్రాదిభిరానర్చేతి సంబన్ధః - మణ్డనమలఙ్కారః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ౪౪ ॥ ❀ సుఖమితి ॥ ప్రత్యహం, నవం నవం యథా భవతి తథా, సుఖం, నివాసయామాస ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ కథంభూతం, యః, ప్రేమ్ణా, నిత్యం ఫల్గునేన అర్జునేన సంయుతః - అత ఏవ, తస్య, సాహాయ్యేన - ఖాణ్డవేనాగ్నిం, ప్రీణయిత్వా - తత్ర, మయం, మోచయిత్వా, తం మయం ప్రయుజ్య రాజ్ఞే యుధిష్ఠిరాయ, దివ్యా, సభా ఆహృతా ఆనీతా, యేన, తథాభూతం జనార్దనమితి సంబన్ధః ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ ఉవాసేతి ॥ మాసాన్, అత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా, రాజ్ఞో యుధిష్ఠిరస్య, ప్రియం కర్తుమిచ్ఛయా, ఫల్గునేన సహ, రథమారుహ్య, రథైః పరివృతో, విహరన్కతిచిన్మాసాన్నివాస ఉషితవాన్ ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకసప్తతితమోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

అథ జరాసన్ధవధాత్మకం భగవతశ్చేష్టితం వక్తుం ప్రస్తౌతి ॥ ఏకదేతి ॥ తృతీయాన్తానాం వృత ఇత్యనేనాన్వయః - ఏతేషాం

మునిప్రభృతీనాం-శృణ్వతాంసతామేవా,భాష్యసంబోధ్య,కృష్ణమితి శేషః-ఇదంవక్ష్యమాణ-మువాచ ❁ ॥ ౧ ॥ ౨॥ ❁తదేవా
హ॥క్రతురాజేనేత్యాదినా-పావనీః,స్తవ-విభూతీర్విభూతిభూతాన్దేవా - న్యక్ష్యే ఆరాధయిష్యామి-తత్ మదభిప్రేతంయోజ
నం,నోఽస్మాకం - సంపాదయనిర్వర్తయ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁నన్వయంచక్రవర్తినాంమనోరథః కథంత్వయాక్రియతఇత్యతఆహ॥త్వ
త్పాదుకేఇతి॥ అభద్రంశమయతీతితథా-తేతవ,పాదుకే-యే-జనాః-పరిచరన్తిదేహేన-ధ్యాయన్తిమనసా-గృణన్తివాచా-తే
శుచయఃపరిశుద్ధాన్తఃకరణాః-భవస్యా-పవర్గంనాశం-మోక్షమితియావత్-విన్దన్తి॥హే-ఈశ - హేకమలనాభ,తే-యద్యా-శి
షఃకామా,నాశంసతే,తర్హి - తా అపి-విన్దన్తి-అన్యేపరిచర్యాదిరహితా- శ్చక్రవర్తినోఽపి-నవిన్దన్తీత్యర్థః-అతోభక్తపక్షపాతి
న స్తవచరణారవిన్దంసమాశ్రితానాంనస్సర్వమనోరథపూర్తిస్సుకరైవేతిభావః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ఏతదేవనిదర్శయేత్యాహ॥తది
తి॥తత్తస్మాత్-దేవానామపిదేవ-ఏష-లోకః-స్తవ-చరణారవిన్దసేవాప్రభావం - పశ్యతు-భవతశ్చరణారవిన్దసేవాప్రభావం
పశ్యతు - భవతశ్చరణారవిన్దసేవాప్రభావందృష్ట్వాత్వత్పాదుకేఇత్యాదినోక్తమర్థంనిశ్చినోత్విత్యర్థః-తన్నిశ్చేతుంభక్తానా
మభక్తానాంచస్థితింలోకస్యదర్శయేత్యాహ॥యేత్వేతి కురూణాం-సృఞ్జయానాంచ,మధ్యే-యేఽస్మదాదయ - స్త్వాం,భజన్తి
యే-ఉతవా-యేవా-దుర్యోధనాదయ-స్త్వాం - నభజన్తి - తేషా - ముభయేషాం-నిష్ఠాంస్థితిం-ప్రదర్శయ-అభ్యుదయతదభా
వాదర్శయేత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁నను వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిరహితం మాం కిమితి విషమకృత్త్వే చోదయసీత్యతఆహ॥నేతి॥బ్రహ్మ
ణః హేయప్రత్యనీకకల్యాణగుణగణపరిపూర్ణస్య-తవ-స్వః-పర - ఇతిచ-భేదమతిః-నస్యాత్ - యద్యపినాస్త్యేవ-తత్రహేతు
త్వేనవిశినష్టి॥సర్వాత్మనః , సర్వేషామన్తరాత్మనః-స్వశరీరేష్వివకేషుచిదవయవేషుస్వీయమతిః - కేషుచిత్పరకీయమతిర్న

ష్ఠిరః॥ ౧ ॥ఆచార్యైఃకులవృద్ధైశ్చజ్ఞాతిసంబన్ధిబాన్ధవైః । శృణ్వతామేవచైతేషామాభాష్యేదమువాచహ॥ ౨॥
యుధిష్ఠిరఉవాచ॥ క్రతురాజేనగోవిన్ద రాజసూయేనపావనీః । యక్ష్యేవిభూతీర్భవత స్తత్సంపాదయనఃప్ర
భో॥ ౩ ॥ త్వత్పాదుకేఅవిరతంపరియేచరన్తిధ్యాయన్త్యభద్రశమనేశుచయోగృణన్తి । విన్దన్తితేకమలనాభ
భవాపవర్గమాశాసతేయదితఆశిషఈశనాన్యే॥ ౪ ॥తద్దేవదేవభవతశ్చరణారవిన్దసేవానుభావమిహపశ్యతు
లోకఏషః । యేత్వాంభజన్తినభజన్త్యుతచోభయేషాంనిష్ఠాంప్రదర్శయవిభోకురుసృఞ్జయానామ్॥ ౫ ॥నబ్ర
హ్మణస్స్వపరభేదమతిస్తవస్యాత్సర్వాత్మనస్సమదృశస్స్వసుఖానుభూతేః । సంసేవతాం ❁ సురతరోరివతే
ప్రసాదస్సేవానురూపముదయోనవిపర్యయోఽత్ర॥ ౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ సమ్యగ్వ్యవసితంరాజన్భవతాశ
త్రుకర్శన । కల్యాణీయేనతేకీర్తిర్లోకాననుచరిష్యతి॥ ౭ ॥ఋషీణాంపితృదేవానాంసుహృదామపినఃప్రభో। స
ర్వేషామపిభూతానామీప్సితఃక్రతురాడయమ్ ॥ ౮ ॥ నిర్జిత్యనృపతీన్సర్వాన్కృత్వాచజగతీంవశే।సంభృత్యస
ర్వసంభారానాహరస్వమహాక్రతుమ్॥ ౯ ॥ ఏతే తేభ్రాతరోరాజన్లోకపాలాంశసంభవాః । జితోఽస్మ్యాత్మ
వతాతేఽహందుర్జయోయోఽకృతాత్మభిః ॥ ౧౦ ॥ నకశ్చిన్మత్పరంలోకేతేజసాయశసాశ్రియా । విభూతిభి

ర్నాస్తీతిభావః-అతఏవ -సమదృశః- సమా - దృక్ స్వశరీరేషుసర్వేష్వాత్మీయత్వబుద్ధిర్యస్య - తస్యకించ - వైషమ్యనిమిత్తం
రాగద్వేషాదికం - తదపితవనాస్తీత్యభిప్రాయన్విశినష్టి ॥ స్వసుఖానుభూతేరితి ॥ స్వసుఖస్య స్వాసాధారణాపరిచ్ఛిన్నా
నన్దస్య,అనుభూతిఃఅనుభవో - యస్య - తస్య - కేవలంస్వానన్దజుషో - నతురాగాదిజుషఇత్యర్థః తథాపి-సంసేవమానానా
మేవవిషయభూతానాం-తవప్రసాదోఽనుగ్రహః-తత్రాపి - సేవానురూపమేవ - ఉదయఃఫలం-యథా-సురతరోఃకల్పద్రు
మస్య,సంసేవమానేష్వేవఫలప్రదత్వం,నహ్యేతావతాతత్రకల్పతరో- ర్విపర్యయోవైషమ్య,మస్తితద్వత్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ఏవము
క్తస్తద్వచోఽనుమోదమానఃప్రాహశ్రీభగవాన్ ॥ సమ్యగితి॥హేరాజన్-హేశత్రుకర్శన-సమ్యగ్వ్యవసితంనిశ్చితం-కుతః-
ఏవంవ్యవసితవిధానేన-కల్యాణీ-తవ-కీర్తిః-లోకా-ననుచరిష్యతి ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ఋషీణామితి॥పితృణాం-దేవానాంచ-సుహృ
దాం,నోఽస్మాకం-కింబహునా-సర్వేషామపి,భూతానా-మయం-క్రతుశ్రేష్ఠ-ఈప్సితఃఇష్టః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁నిర్జిత్యేతి ॥ జగతీం
సర్వాంపృథ్వీం,వశేకృత్వాస్వాధీనాంకృత్వేత్యర్థః-సర్వాన్ , సమ్భారాన్యాగార్థపదార్థాన్-సంభృత్యసంపాద్య-మహా
క్రతుంరాజసూయ - మాహరస్వఅనుతిష్ఠస్వేత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁కథమహంజేతుంప్రభురిత్యతఆహ॥ఏతేఇతి॥ఏతే -తవభ్రా
తరో,భీమాదయః-లోకపాలానాంవాయ్విన్ద్రాదీనాం- అంశసంభవాః-అత - ఏభిస్సర్వాన్నృపాన్సుజయా-ఇతిభావః-కించా-
కృతాత్మభిఃఅజితేన్ద్రియైః-దుఃఖేనాపి-జేతుంవశీకర్తు-మశక్యోఽహం , మాత్మవతామద్భక్తిప్రవణచిత్తవతా తేత్వయా,జితో
ఽస్మివశీకృతోఽస్మిఅతఃకింతవదుస్సాధమితిభావః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ఆస్తాంతావదేవంభూతస్య పరైరభిభవశఙ్కా-అకిఞ్చన
మపిమత్పరంకోఽపినాభిభవితుంప్రభురిత్యాహ॥నకశ్చిదితి॥మత్పరం,అహమేవపరోయస్య - తం-మయ్యాసక్తచిత్తమిత్యర్థః-

దేవోఽపి-తేజఆదిభిః-నాభిభవేత్,కిముత-పార్థివానాభిభవేయురితి - తత్ర-తేజఃప్రభావః-శ్రీస్సంపత్ , విభూతయస్సైన్యాదిసమృద్ధయః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀నిశమ్యేతి॥ప్రీతః,అతఏవ,ఫుల్లంవికసితం, ముఖామ్బుజం,యస్య-సః-యుధిష్ఠిరః-ద్విగ్విజయేనిమిత్తే విష్ణో, స్తేజసా , ఉపబృంహితాన్వర్ధితాన్, భ్రాతౄన్భీమాదీన్,ప్రాయుఙ్క్త ❀॥ ౧౨ ॥ ❀సహదేవమితి॥సృఞ్జయైస్సహ , దక్షిణస్యాందిశ్యా , జ్ఞాపయామాస , సవ్యసాచినమర్జునంవృకోదరంభీమంమత్స్యాదిభిస్సహ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀తఇతి॥ హేనృప , యక్ష్యతేయాగంకరిష్యమాణాయ , జాతశత్రవేధర్మరాజాయ , తేభ్రాతరః-భూరిబహుద్రవిణంవిత్తమాజహ్రుఃఆహృత్యసమర్పయామాసుః ❀॥ ౧౪ ॥ ❀శ్రుత్వేతి॥జరాసన్ధమజితం-శ్రుత్వా,నృపతేర్యుధిష్ఠిరస్య-ధ్యాయతశ్చిన్తయతస్సతః - హరిఃశ్రీకృష్ణో-యముపాయ- ముద్ధవో “ బలినామపిచాన్యేషా „ మిత్యాదినా,ప్రాహ-తమేవో-పాయంప్రాహ ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀భీమసేనఇతి॥బ్రహ్మరూపధరా,స్త్రయః,ఇన్ద్రప్రస్థా,ద్గిరివ్రజం-జగ్ముః, హేతాత-యతోయత్ర-బృహద్రథసుతోజరాసన్ధ-ఆస్తే,తద్గిరివ్రజ-మితిసంబన్ధః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀తమితి ॥ బ్రహ్మలిఙ్గినఃవిప్రవేషిణః,రాజన్యాఃభీమాదయో-గృహేషు-వర్తమానం-తంజరాసన్ధ,మయాచన్త ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀యాచ్ఞాప్రకారమేవాహ॥రాజన్నితి॥ గృహంప్రత్యాగతా-నస్మానర్థినో - విద్ధిజానీహి-తత్-నఃఅస్మభ్యం , యచ్చదేహి-కింతత్- య-ద్వయం - కామయామహే-తుభ్యం , భద్రంమఙ్గళమస్తు ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀నను-యత్కామయామహఇతిసామాన్యతోనిర్దిష్టం-నవిశేషత-స్తద్యదిదుస్సహమదేయంచేత్కథంకామయధ్వమిత్యతఆహుః ॥ కిమితి ॥ దుర్మర్షందుస్సహం కిం-నకిమపీత్యర్థః-కి-మకార్య,మసాధుభిః-కః-పరః-సమదర్శినా-మితిచదృష్టా

ర్వాఽభిభవేద్దేవోఽపికిముపార్థివాః॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ నిశమ్యభగవద్గీతంప్రీతఃఫుల్లముఖామ్బుజః । భ్రాతౄన్దిగ్విజయేఽయుఙ్క్తవిష్ణుతేజోపబృంహితాన్॥ ౧౨ ॥సహదేవందక్షిణస్యామాదిశత్సహసృఞ్జయైః।దిశి ప్రతీచ్యాంనకులముదీచ్యాంసవ్యసాచినమ్ । ప్రాచ్యాంవృకోదరంమత్స్యైకేకయైస్సహమద్రకైః॥ ౧౩ ॥ తేవిజిత్యనృపాన్వీరానాజహ్రుర్దిగ్భ్యఓజసా । అజాతశత్రవేభూరిద్రవిణంనృపయక్ష్యతే॥ ౧౪ ॥ శ్రుత్వాఽజితంజరాసన్ధంనృపతేర్ధ్యాయతోహరిః । ఆహోపాయంతమేవాద్య❀ఉద్ధవోయమువాచహ ॥ ౧౫ ॥ భీమసేనోఽర్జునఃకృష్ణోబ్రహ్మలిఙ్గధరాస్త్రయః । జగ్ముర్గిరివ్రజంతాతబృహద్రథసుతోయతః॥ ౧౬ ॥తంగత్వాఽఽతిథ్యవేళాయాంగృహేషుగృహమేధినమ్ । బ్రహ్మణ్యంసమయాచన్తరాజన్యాబ్రహ్మలిఙ్గినః॥ ౧౭ ॥రాజన్విద్ధ్యతిథీనస్మానర్థినోదూరమాగతాన్ ।తన్నఃప్రయచ్ఛభద్రంతేయద్వయంకామయామహే॥ ౧౮ ॥కిందుర్మర్షంతితిక్షూణాం కిమకార్యమసాధుభిః । కిమదేయంవదాన్యానాంకఃపరస్సమదర్శినామ్ ॥ ౧౯ ॥ యోఽనిత్యేనశరీరేణసతాంగేయంయశోధ్రువమ్ । నచినోతిస్వయంకల్యస్సవాచ్యశ్శోచ్యఏవహి॥ ౨౦ ॥ హరిశ్చన్ద్రోరన్తిదేవఉఞ్ఛవృత్తిశ్శిబిర్బలిః । వ్యాధఃకపోతోబహవోహ్యధ్రువేణధ్రువంగతాః॥ ౨౧ ॥శ్రీశుకఉవాచ ।స్వరైరాకృతిభిస్తాంస్తుప్ర

న్తం-యథా-అసాధూనా మకార్యం-నాస్తి, తథా తితిక్షూణాం-దుర్మర్షం-నాస్తి , యథా-సమదర్శినాంసర్వంబ్రహ్మాత్మకంపశ్యతాం-పరోఽన్యఃఅబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రపదార్థో , నాస్తి , తథా,అత్యుదారాణా-మదేయం - నాస్తీత్యర్థః॥కింవిశేషనిర్దేశేనేతిభావః ॥ వదాన్యానామర్థినేదేహమపిదేయఏవేత్యభిప్రేతమ్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀తదేవసహేతుకంవ్యతిరేకముఖేనవిపర్యయేనిన్దన్తామాహుః॥ యఇతి ॥సతామితికర్తరిషష్ఠీ ॥ సద్భిః,గేయంధ్రువంశాశ్వతం-యశో య స్స్వయం-సమర్థస్సన్నచినోతినసంపాదయతి - స - వాచ్యఃనిన్ద్యఏవ , అతఏవ,శోచ్యః - అహోకిమస్య దౌర్భాగ్యమితికృపాళుభిశ్శోచ్యఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀అనిత్యశరీరేణనిత్యయశస్సమ్పాదనంకింక్వచిత్ప్రసిద్ధం-తత్రాహుః॥హరిశ్చన్ద్రఇతి॥ విశ్వామిత్రాన్నృణ్యాయహరిశ్చన్ద్రోభార్యాత్మజాదిసర్వం విక్రీయస్వయంచణ్డాలతాం ప్రాప్తోఽపిఅనిర్విణ్ణస్సహాయోధ్యావాసిభిర్జనైస్స్వర్గంగతః - రన్తిదేవస్సకుటుమ్బోఽష్టచత్వారింశదహాన్యలబ్ధాన్నోదకోఽపికథంచిల్లబ్ధాన్నోదకాద్యర్థిభ్యోదత్వాబ్రహ్మలోకంగతః - ఉఞ్ఛవృత్తిర్ముద్గలక్షణాన్నస్సీదత్కుటుమ్బోప్యాతిథ్యదానేన బ్రహ్మలోకంగతః ॥ శిబిఃశరణాగతకపోతరక్షణార్థంస్వమాంసంశ్యేనాయదత్వాదివంగతః - బలిర్విప్రవేషాయవిష్ణవేసర్వస్వం దత్వాతమేవాత్మసాచ్చకార - కపోతశ్చాతిథయేవ్యాధాయకపోత్యాసహాత్మమాంసందత్వావిమానేనదివంగతః - వ్యాధస్తయోస్సత్త్వంవీక్ష్యస్వయమతినిర్విణ్ణోమహాప్రస్థానేవనాగ్నినిర్దగ్ధదేహోనిష్కల్మషోదివమారురోహ ॥ ఏవమన్యేచబహవోఽధ్రువేణశరీరేణధ్రువంయశస్సఞ్చితవన్తః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀స్వరైరితి॥ఇన్ద్రప్రస్థాజరాసుతః,జ్యాహతైఃజ్యాఘాతకిణాఙ్కితైః-ప్రకోష్ఠైః-స్వరై-ర్లిఙ్గై- ఆకృతిభిశ్చతా-నర్థినః - రాజన్యబన్ధూన్-విజ్ఞాయఅనుమాయ - దృష్టపూర్వాన్-పూర్వంద్రౌపదీస్వయంవరాదిషుదృష్టా - న్విజ్ఞాయ-

చిన్తయత్ ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ చిన్తాప్రకారమేవాహ। రాజన్యబన్ధవ ఇతిచతుర్భిః ॥ బ్రహ్మలిఙ్గానివిప్రవేషాన్-బిభ్రతిదధతి తథా స్యే-తేభ్యః, దుస్త్యజమాత్మానం దేహమపి-భిక్షితంయాచితం-దదామి ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ బలేరితి॥ఇన్ద్రస్యైన్ద్రార్థః-శ్రియంహర్తుమిచ్ఛతా - విప్రవ్యాజేన-విష్ణునా - ఐశ్వర్యాద్భ్రంశితస్యత్యాజితస్యాపి-బలేర్వైరోచనస్య-కీర్తి - ర్నిర్దుష్టా-దిక్షు-వ్యాప్తా చ నశ్రూయతేకిం-మధునాఽపిశ్రూయతఏవేత్యర్థః - తంశ్లాఘతే॥ విష్ణవ ఇతి ॥జానన్నపి వార్యమాణోఽపి శుక్రేణేతి శేషః, దైత్యరాడ్బలిః మహీందదౌ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ✽ జీవతేతి॥పతమానేనవినశ్యతా-నక్షత్రబన్ధునా-దేహేన-బ్రాహ్మణార్థాయ విమలం-విపులమితిపాఠాన్తరం - యశఃకీర్తిం -నేహతానేహమానేన - అసంపాదయతా-కోన్వర్థఃకింప్రయోజనం-నకిమపీత్యర్థః ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ ఇతీతి॥ఉక్తిమేవాహ॥హేవిప్రా ఇతి॥వఃయుష్మభ్య-మాత్మనోమమ-శిరోఽపి-దదామి ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ ఇత్థముక్తఃప్రాహ ॥ శ్రీభగవాన్ ॥ ద్వన్ద్వశోయుద్ధంద్వన్ద్వయుద్ధం - దేహి-యది-మన్యసే ఇచ్ఛసి-తర్హి ॥ దేహీతిసంబన్ధః-వయం-రాజన్యాః-యుద్ధార్థినః-నత్వన్నకాఙ్క్షిణోబ్రాహ్మణాః ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ అసావితి॥పార్థఃపృథాయాఃపుత్ర-స్తస్యవృకోదరస్య-అనయోఃభీమార్జునయోః-మాతులస్యాపత్యం - మాం,కృష్ణం,తవ-రిపుం జానీహి ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ ఏవమితి॥ఉచ్చై-ర్జహాస- అమర్షితఃక్రుద్ధః - ప్రాహచ-ఉక్తిమేవాహ ॥ మన్దేనేత్యాదినా ॥ హేమన్దా-తర్హియుద్ధంవాఞ్ఛథతర్హీత్యర్థః - వోయుష్మ

కోమైర్జ్యాహుతైరపి । రాజన్యబన్ధూన్విజ్ఞాయ దృష్టపూర్వానచిన్తయత్ ॥ ౨౨ ॥ రాజన్యబన్ధవో హ్యేతే బ్రహ్మలిఙ్గాని బిభ్రతి । దదామి భిక్షితం తేభ్య ఆత్మానమపి దుస్త్యజమ్ ॥ ౨౩ ॥ బలేర్నుశ్రూయతే కీర్తిర్వితతా దిక్ష్వకల్మషా । ఐశ్వర్యాద్భ్రంశితస్యాపి విప్రవ్యాజేన విష్ణునా॥ ౨౪ ॥ శ్రియంజిహీర్షతేన్ద్రస్య విష్ణవే ద్విజరూపిణే । జానన్నపి మహీం ప్రాదాద్వార్యమాణోఽపి దైత్యరాట్ ॥ ౨౫ ॥ జీవతా బ్రాహ్మణార్థాయ కోన్వర్థః క్షత్రబన్ధునా। దేహేన పతమానేన నేహతా ✽ విపులం యశః ॥ ౨౬ ॥ ఇత్యుదారమతిః ప్రాహ కృష్ణార్జునవృకోదరాన్ । హే విప్రాః వ్రియతాం కామో దదామ్యస్మచ్ఛిరోఽపి వః ॥ ౨౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ యుద్ధం నో దేహి రాజేన్ద్ర ద్వన్ద్వశో యది మన్యసే । యుద్ధార్థినో వయం ప్రాప్తా రాజన్యా నాన్నకాఙ్క్షిణః॥ ౨౮ ॥ అసౌ వృకోదరః పార్థస్తస్య భ్రాతాఽర్జునో హ్యయమ్ । అనయోర్మాతులేయం మాం కృష్ణం జానీహి తే రిపుమ్॥ ౨౯ ॥ ఏవమావేదితో రాజా జహాసోచ్చైస్స మాగధః । ఆహ చామర్షితో మన్ద యుద్ధం తర్హి దదామి వః॥ ౩౦ ॥ నత్వయా భీరుణా యోత్స్యే యుధి విక్లబచేతసా । మథురాం స్వపురీం త్యక్త్వా సముద్రం శరణం గతః ॥ ౩౧ ॥ అయం తు వయసాఽతుల్యో నాతిసత్త్వో న మే సమః । అర్జునో న భవేద్యోద్ధా భీమస్తుల్యబలో మమ॥ ౩౨ ॥ ఇత్యుక్త్వా భీమసేనాయ ప్రదాయ మహతీం గదామ్ । ద్వితీయాం స్వయమాదాయ నిర్జగామ పురాద్బహిః॥ ౩౩ ॥ తతస్సమస్థలే వీరౌ సంయుక్తావితరేతరమ్। జఘ్నతుర్వజ్రకల్పాభ్యాం గదాభ్యాం రణదుర్మదౌ॥ ౩౪ ॥ మణ్డలాని విచిత్రాణి సవ్యం దక్షిణమేవ చ। చరతోశ్శుశుభే యుద్ధం ✽ నటయోరివ రఙ్గిణోః॥ ౩౫ ॥ తతశ్చటచటాశబ్దో వజ్రనిష్పేషసన్నిభః । గదయోః క్షిప్తయో రాజన్దన్తయోరివ దన్తినోః॥ ౩౬ ॥ తే వై గదే భుజబలేన నిపాత్యమానే అన్యోన్యతోంఽసకటిపాదకరోరుజత్రూన్। చూర్ణీబభూవతురుపేత్య యథార్కశాఖే సంయుధ్యతోర్ద్విరదయోరివ దీప్తమన్వ్యోః ॥ ౩౭ ॥ ఇత్థం తయోః ప్ర

భ్యమ్ ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ త్వయాసహ,న,యోత్స్యే-తత్ర హేతుత్వేనవిశినష్టి - భీరుణా,యుధియుద్ధే-విక్లబంఅధృష్టం,చేతో-యస్య, తేన ఏతదేవస్మారయతి॥మథురామితి ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ అయం,వయసా,అతుల్యఇతిచ్ఛేదః-అయ,మర్జునస్తు,వయసా -నతుల్యః కిన్త్వ-వమః,నాతిసత్త్వః,అనతిబలశ్చ-అతో, న-మమ, సమః , అతశ్చ,యోద్ధా-నభవేత్,భీమస్తు - మమ-తుల్యబలః-అత-స్తేనైవసహయోత్స్యఇతిభావః ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ ఇతీతి॥మహతీంగుర్వీం-గదాం-ప్రదాయదత్త్వా-పురాద్బహి,ర్నిర్జగామ ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ తతఇతి ॥ సమేనిమ్నోన్నత్యరహితే - స్థలేయుద్ధాఙ్గణే సంయుక్తావాయత్తౌ - వీరౌమాగధభీమసేనౌ రణే దుష్టోమదోయయోస్తౌ - జఘ్నతుః ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ సవ్యం దక్షిణంచ యథాభవతితథా-మణ్డలానిగదాయుద్ధభేదా-ననుచరతో-ర్యుద్ధం,శుశుభే,రఙ్గిణోఃరఙ్గగతయో,ర్గజయోరివేతి-నటయోరితిపాఠే-నిర్భయత్వేదృష్టాన్తః ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ తతశ్చేతి॥చటచటేతిగదయోః-పరస్పరాఘాతశబ్దానుకరణం-వజ్రస్యాశనే,ర్నిష్పేషఃపాత - స్తత్సదృశః - యుధ్యతోః,దన్తినోఃగజయోః - దన్తాఘాతశబ్దఇవ-శుశుభే ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ తేవా ఇతి॥అన్యోన్యతఃపరస్పరం-భుజబలేన నిహన్యమానే, తే,గదే-అంసాదీ-నుపేత్య-చూర్ణీబభూవతుః - తత్రాం-సఃస్కన్ధః-దీప్తోమన్యుర్యయో స్తయోః-గజయో రర్కశాఖాభ్యాం-సంయుధ్యతో-స్తే - యథా-చూర్ణీభవతః,తద్వత్ ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ ఇత్థమితి॥అయస్సదృశైఃకృష్ణాయసవన్నిష్ఠురైః -ముష్టిభిః,గదయో-రపిష్టాంచూర్ణీచక్రతుః-గ

౩౫ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ గజయోరివ

దయోరితికర్మణశ్చైవత్వవివక్షయావష్టీ - ప్రహరతోరిత్యత్రకరణస్యకర్తృత్వవివక్షాయాంలటశ్శత్రాదేశః - ఉగితశ్చేతిజీబభావఆర్షః, ప్రహరతో-ర్భీమమాగధయోః-యె-గదె తయోరితి-గజయోరివ-ముష్టిభిః - ప్రహరతో - స్తయోఃభీమమాగధయోః,కరతలతాడనా-దుత్థ-ఉత్పన్న - శ్శబ్దః,సిర్ఘాతవజ్రపరుషః. వజ్రనిర్ఘాతవ,త్పరుష - ఆసీత్-నిర్ఘాతశబ్దస్యపూర్వనిపాతఆర్షః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ తయోరితి,శిక్షాఅభ్యాసః బలంసత్వం,ఓజఃప్రభావం-సమాన్యే,తాని-యయో,స్తయోః,అక్షీణబలయోః-యుద్ధం-నిర్విశేషంనిరుపమమాసీత్ ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ శత్రోరితి ॥ హరిః-శత్రోఃజరాసన్ధస్య-జన్మ-శకలరూపం,మృతిఃపునఃశకలీభావః-తె జరానామరాక్షసీతత్కృతంజీవితంచ,విద్వాన్-జానన్, స్వేన - తేజసా-పార్థంభీమ-మాప్యాయయన్ఉపబృంహయన్, అచిన్తయత్-కథమసౌశకలీభవేదితి ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ సంచిన్త్యేతి॥విటపం-శాఖా స్తరోః-గృహీత్వా - హరి-ర్భీమస్య-యథావిటపంపాటయామి - తథాత్వమేనంపాటయే-తిసంజ్ఞయాసఙ్కేతేన,అరివధోపాయం దర్శయామసేత్యర్థః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ తదితి॥తత్సఙ్కేత్యం-విదిత్వా ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ ఏకమితి॥పదాపాదేన-ఆక్రమ్యదృఢమవష్టభ్య-అన్యం - పాదం-దోర్భ్యాంహస్తాభ్యాం-ప్రగృహ్య,మహాగజ , శ్శాఖామివ-గుదతఆరభ్య-పాటయామాసవిదారయామాస ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ ఏకేతి॥ఏకైకః-పాదాది-ర్యయో- స్తయో-స్తే,శకలేదదృశుః ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ హాహాకార ఇతి॥మగధేశ్వరే-నిహతేసతి-విజయాచ్యుతౌ-భీమం-పరిర

హరతోర్గదయోర్నృప రౌక్షద్ధౌస్వముష్టిభిరయస్సదృశైరపిష్టామ్ । శబ్దస్తయోఃప్రహరతోరిభయోరివాసీన్నిర్ఘాతవజ్రపరుషస్తలతాడనోత్థః॥ ౩౮ ॥తయోరేవంప్రహరతోస్సమశిక్షాబలౌజసోః । నిర్విశేషమభూద్యుద్ధమక్షీణబలయోర్నృప॥ ౩౯ ॥శత్రోర్జన్మమృతీవిద్వాన్జీవితంచజరాకృతమ్।పార్థమాప్యాయయన్స్వేన తేజసాఽచిన్తయద్ధరిః॥ ౪౦ ॥సంచిన్త్యారివధోపాయంభీమస్యామోఘదర్శనః । దర్శయామాసవిటపంపాటయన్నివసంజ్ఞయా॥ ౪౧ ॥తద్విజ్ఞాయమహాసత్వోభీమఃప్రహరతాంవరః । గృహీత్వాపాదయోశ్శత్రుంపాతయామాసభూతలే॥ ౪౨ ॥ ఏకంపాదంపదాఽఽక్రమ్యదోర్భ్యామన్యంప్రగృహ్యసః । గుదతఃపాటయామాసశాఖామివమతఙ్గజః ॥ ౪౩ ॥ఏకపాదోరువృషణకటిపృష్ఠస్తనాంసకే ।ఏకబాహ్వక్షిభ్రూకర్ణేశకలేదదృశుఃప్రజాః॥ ౪౪॥ హాహాకారోమహానాసీన్నిహతేమగధేశ్వరే । పూజయామాసతుర్భీమంపరిరభ్యజయాచ్యుతౌ ॥ కృష్ణేనచపరిరబ్ధోవిరుజోఽభూద్వృకోదరః॥ ౪౫ ॥సహదేవంతత్తనయంభగవాన్భూతభావనః। అభ్యషిఞ్చదమేయాత్మామగధానాంపతింప్రభుః॥ ౪౬ ॥ మోచయామాసరాజన్యాన్సంరుద్ధామాగధేనయే॥ ౪౭ ॥ ********

******** ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే,దశమస్కన్ధే, ద్విసప్తతితమోఽధ్యాయః ********

శ్రీశుకఉవాచ ॥ అయుతేద్వేశతాన్యష్టౌలీలయాయుధినిర్జితాః । తేనిర్గతాగిరిద్రోణ్యాంమలినామలవాససః ॥ క్షుత్క్షామాశ్శుష్కవదనాస్సంరోధపరికర్శితాః ॥ ౧ ॥ దదృశుస్తేఘనశ్యామంపీతకౌశేయవాససమ్ । శ్రీవత్సాఙ్కంచతుర్బాహుంపద్మపత్రనిభేక్షణమ్॥ ౨ ॥ చారుప్రసన్నవదనంస్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్ । పద్మహస్తంగదాశఙ్ఖరథాఙ్గైరుపలక్షితమ్॥ ౩ ॥కిరీటహారకటకకటిసూత్రాఙ్గదాన్వితమ్ । భ్రాజద్వరమణిగ్రీవంనివీతంవనమాలయా॥ ౪ ॥పిబన్త ఇవచక్షుర్భ్యాంలిహన్త ఇవజిహ్వయా,జిఘ్రన్త ఇవనాసాభ్యాంరమ్భన్త ఇవబాహుభిః ॥ ప్ర

భ్యాలిఙ్గ్య - పూజయామాసతుఃబహ్వమన్యేతాం - శ్రీకృష్ణేన-పరిరబ్ధఃఆలిఙ్గితః - హేతుగర్భమిదం-విరుజఃవిగతగ్లానిః బభూవ ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ దుర్వృత్తత్వాదసౌమాగధోహతః॥నరాజ్యాభిలాషేణేతిదర్శయన్నాహ॥సహదేవమితి॥అమేయాత్మా అపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావః - భూతానిలోకాన్ - భావయతిఅభ్యుదాయయతీతితథా , హేతుగర్భమిదం- అత- స్తత్తనయం,జరాసన్ధతనయం-సహదేవాఖ్యం-మగధానాందేశానాంపతి,మభ్యషిఞ్చత్-తేషామధిపతించకారేత్యర్థః ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ తతో-మాగధేన-నిరుద్ధాన్-రాజన్యా,న్మోచయామాస ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేద్విసప్తతితమోఽధ్యాయః ****************************

నకేవలంమోచయామాస - తైస్సన్నతస్సన్ తాన్బహుమానయామాస ॥ చేత్యాహత్రిసప్తతితమేన ॥ అయుతేఇత్యాదినా ॥ ద్వే-అయుతే.అష్టౌశతానిచ-యే-రాజన్యాః - యుద్ధే-జరాసన్ధేన-నిర్జితాః-గిరిద్రోణ్యాం - సన్నిరుద్ధాశ్చ-తే-తతో-నిర్గతాస్సన్తో-ఘనఇవశ్యామంశ్రీకృష్ణందదృశురిత్యుత్తరేణాన్వయః ॥ కథంభూతాః -మలినాఃఅభ్యఙ్గోన్మర్దనస్నానాద్యభావాన్మలినాని-వాసాంసి-యేషాం - తే-క్షుధా - క్షామాఃకృశాః-శుష్కాణి, వదనాని-యేషాం- తే-సంరోధేన-పరికర్శితాః క్లేశితాః,కథంభూతం - శ్రీవత్సాఙ్కః-చిహ్నం-యస్య,చారుసున్దరం-ప్రసన్నంచ - వదనం-యస్య-స్ఫురన్తీ - మకరాకారే-కుణ్డలే-యస్య-పద్మంరేఖాత్మకం-హస్తే - యస్య,తం-తథా-గదాదిభి-రుపలక్షితం - కిరీటాదిభి-ర్యుతం - భ్రాజమానో-వరమణిఃకౌస్తుభో-గ్రీవాయాం-యస్య,తం-వనమాలయా-నివీతం-కణ్ఠాలమ్బితయావ్యాప్తమ్ ❀ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❀ పిబన్త ఇవేత్యా

దీనాంహరేః పాదయోః ప్రణేమురిత్యుత్తరేణాన్వయః-చేతసా - రమ్భన్తఇవపరిరమ్భమాణాఇవ - హరన్తఇవేతిపారాన్తరం,ఇత్థంతేషాంభగవతిప్రేమాతిశయః ప్రదర్శితః ✻ ॥ ౫ ॥ ✻కృష్ణసన్దర్శనా-ద్య,ఆహ్లాదః- తేన-ధ్వస్తః-సంరోధనజః-శ్రమో యేషాం-తే-నృపాః-బద్ధాఞ్జలయః,ప్రశశంసుః-తుష్టువుః ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ప్రశంసామేవాహ॥ నమస్తఇత్యాదిభిర్నవభిః ॥దేవానాందేవోబ్రహ్మా-తస్యాపీశ-అనేనపరత్వముక్తం - ప్రపన్నార్తిహరేత్యనేనవాత్సల్యం - అవ్యయవికారరహితేత్యనేన-రాగద్వేషాదిరాహిత్యం - సమత్వం - సర్వభూతసుహృత్త్వంచ-కృష్ణేత్యనేనభక్తానాంసుఖాపాదనాయావతీర్ణత్వం - ప్రపన్నాన్పాహీత్యనేనగోప్తృత్వవరణమ్ ॥ ననుభవన్తోబన్ధాద్విమోచితాస్సుఖ్యన్తు - కిమర్థమధునామాం ప్రపద్యన్తఇత్యతఆత్మనోవిశింషన్తి॥ ఘోరసంసృతే-ర్నిర్విణ్ణాః-అతః.సంసృతేరపిభవాన్పాహీత్యేతదర్థంప్రపన్నా ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ననుభవన్తోజరాసన్ధాసూయావిష్టాఃవిషయభోగలాలసాశ్చ - కథంసంసృతేర్నిర్విణ్ణా ఇత్యాశఙ్క్య - ధునానవయంతథాభూతా ఇత్యాహుః॥నైనమిత్యష్టభిః॥ హేనాథ- హేమధుసూదన ,ఏనంమాగధం-నాభ్యసూయామః.అస్మిన్దోషాన్నావిష్కుర్మః, కిన్తుగుణానేవేతిభావః ॥ కుతఇత్యతఆహుః ॥ అనుగ్రహఇతి ॥ హేవిభో యద్యస్మాత్-రాజ్ఞామస్మాకం-రాజ్యా- చ్చ్యుతిః భ్రంశః భవతాఅనుగ్రహః.జరాసన్ధముఖేనభవతాకారితోఽనుగ్రహఇత్యర్థః ✻ ॥ ౮ ॥ ✻కథంరాజ్యచ్యుతేరనుగ్రహరూపతేత్యతఆహుః ॥ రాజ్యేతి ॥ రాజ్యైశ్వర్యాభ్యాం, యో,మదః- తేన,ఉన్నద్ధఃఉచ్ఛృఙ్ఖలః,శ్రేయో-నవిన్దతేనలభతే-కింతు తవ-మాయయా- మోహితః - అనిత్యాశ్చలాఅపి-సంపదః - భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధీః - అచలాఃశాశ్వతీర్మన్యతే॥ఏవంమన్యమానోన్తతస్తానవరతామేతీతిభావః ✻ ॥ ౯ ॥ ✻త్వన్మాయయామోహితశ్శాశ్వతీర్మన్యతఇత్యేతదేవసదృష్టాన్తముపపా

పాదయన్తి ॥ మృగతృష్ణామితి ॥ మృగతృష్ణామరీచికా. తా - ముదకాశయంజలాశ్రయంనదీతటాకాదిరూపం -మన్యన్తే -తథా- అయుక్తాః అవివేకినః - నృపాః - వైకారికీం - మాయాం -శబ్దాదివికారాత్మికాం - మాయాం - ప్రకృతిం -వస్తు - చక్షతే- ప్రకృతిపరిణామరూపంభోగ్యంనిత్యంమన్యన్త ఇత్యర్థః- అతథాభూతాయా స్తథాత్వావభాసేదృష్టాన్తః ✻ ॥ ౧౦ ॥ ✻ఏవంరాజ్యాదియోగవియోగాదనర్థాగ్రావహత్వముక్తం - తదేతదస్మాస్వేవదృష్టమిత్యాహుః ॥ వయమితిద్వాభ్యాం॥ అస్యాఃభూమేః , జిగీషయాపరస్పరం , స్పర్ధమానాః - అతినిర్ఘృణాః నితరాంనిష్కృపాః - వయం - పురస్తా- త్పూర్వస్మిన్కాలే , మృత్యు - మవిగణయ్య - ప్రజాః - ఘ్నన్తః - పురా - యే-దుర్మదా - స్తే , వయ - మద్య - హేకృష్ణ-గభీరం -రంహః వేగో- యస్య -దురన్తమపారం -వీర్యం-ప్రభావో , యస్య , తేనభవతః , తన్వా , శరీరభూతేనకాలేనవిచాలితాభ్రంశితా-శ్రీ- ర్యేషాం - తే - తథాభూతాః - భవతోఽనుకమ్పయా హేతుభూతయా - వినష్టో-దర్పో - యేషాం- తే - తవ - చరణం - నిరతిశయపురుషార్థభూతౌనమామ - నతిపూర్వకంశరణం ప్రాప్తాఃస్మేత్యర్థః ✻ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ✻ అతఇతి॥ రాజ్యాదియోగాయోగయోరేవంవిధత్వా-చ్ఛశ్వత్సదా , రుజాంరోగాణాం,భువాఉత్పత్తిస్థానభూతేన,పతతాపతిష్యతా-దేహేన,మృగతృష్ణాత్వేననిరూపితం-తత్తుల్యమిత్యర్థః,రాజ్యం , నోపాసితవ్యంనసేవితవ్యంఅనేనాత్మనామైహికవిషయవిరాగఆవిష్కృతః.తథా , హేవిభో,కర్ణయోఃశ్రోత్రయోరేవరోచనంప్రీత్యావహం।।అపామసోమమమృతాఅభూమ-సఏవైనంభూతింగమయతీ,, త్యాద్యర్థవాదైః శ్రుతిసుఖమాత్రావహం , నత్వనుభవదశాయాం,పతనభయశఙ్కాస్పదత్వేనదుఃఖమిశ్రత్వాదితిభావః , ప్రేత్యలోకాన్తరంప్రాప్య , సుభూయేతి శేషః-క్రియాయాఃశ్రౌతస్మార్తరూపాయాః, ఫలంస్వర్గాదిరూపం , నస్పృహయామహే ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻తర్హికింస్పృహయథేత్యత్రతదావిష్కుర్వన్తఃతదనుగృహాణేతి

ణేముర్హతపాప్మానో మూర్ధభిః పాదయోర్హరేః॥ ౫ ॥ కృష్ణసన్దర్శనాహ్లాదధ్వస్తసంరోధనక్లమాః । ప్రశశంసుర్హృషీకేశంగీర్భిః ప్రాఞ్జలయోనృపాః ॥ ౬ ॥ రాజానఊచుః ॥ నమస్తేదేవదేవేశ ప్రపన్నార్తిహరావ్యయ । ప్రపన్నాన్పాహినః కృష్ణనిర్విణ్ణాన్ఘోరసంసృతేః ॥ ౭ ॥ నైనంనాథాభ్యసూయామో మాగధంమధుసూదన। అనుగ్రహోయద్భవతా రాజ్ఞాంరాజ్యచ్యుతిః ప్రభో ॥ ౮ ॥ రాజ్యైశ్వర్యమదోన్నద్ధోనశ్రేయోవిన్దతేనృపః। త్వన్మాయయామోహితోఽనిత్యామన్యతేసంపదోఽచలాః ॥ ౯ ॥ మృగతృష్ణాంయథాబాలామన్యన్తఉదకాశయమ్ । ఏవంవైకారికీంమాయామయుక్తావస్తుచక్షతే॥ ౧౦ ॥ వయంపురాశ్రీమదనష్టదృష్టయోజిగీషయాస్యాఇతరేతరస్పృధః । ఘ్నన్తఃప్రజాస్స్వాఅతినిర్ఘృణాః ప్రభోమృత్యుంపురస్త్వావిగణయ్యదుర్మదాః॥ ౧౧ ॥ తఏవకృష్ణాద్యగభీరరంహసాదురన్తవీర్యేణవిచాలితశ్రియః । కాలేనతన్వాభవతోఽనుకమ్పయావినష్టదర్పాశ్చరణౌనమామతే॥ ౧౨ ॥ అతోనరాజ్యంమృగతృష్ణిరూపితందేహేనశశ్వత్పతతారుజాంభువా । ఉపాసితవ్యంస్పృహయామహేవిభోక్రియాఫలంప్రేత్యచకర్ణరోచనమ్॥ ౧౩ ॥ తన్నస్సమాదిశోపాయంయేనతేచరణాబ్జ

విజ్ఞాపయన్తి 'తదితి'. తత్తస్మాత్ సకలవిషయవిరక్తత్వాన్నోఽస్మాకం, తమితిచ్ఛేదే, తముపాయం, సమాదిశ దేహి. కోఽసావుపాయో యేన, అస్మాకమిహ ప్రకృతిమణ్డలే, సంసరతామపి. యథా, తవ చరణాబ్జయోర్విషయభూతయోః స్మృతిర్నవిరమేత్ నవిచ్ఛిన్నా భవతి. తథానుగృహాణేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఏవం స్వాభిప్రాయమావిష్కృత్య తన్నివృత్తివిధానభగవత్ప్రసాదనోపాయోఽఞ్జలిరేవేత్యభిప్రేత్యన్తో మన్త్రవిశేషేణ నమస్కుర్వన్తి ॥ కృష్ణాయేతి ॥ ప్రణతానాం ప్రణతిమాత్రం కుర్వతాం క్లేశం నాశయతీతి తథా. తస్మై ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ సంస్తూయమాన ఇతి. ముక్తం బన్ధనం మాగధకృతం. యైః యేషాం వా తైః రాజభిః సంస్తుతః కరుణః కరుణాయుక్తః అత ఏవ శరణ్యః శ్లక్ష్ణయా మృద్వ్యా, గిరా, తానాజ్ఞాప్రహ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ అద్యేత్యాదినా । ఆత్మని అన్తః ప్రవిశ్య ధారకే, అఖిలానామీశ్వరే ప్రశాసితరి మయి వో యుష్మాకమద్యప్రభృతి సుదృఢా భక్తిర్జాయతే భవిష్యతి. కథం యథా. బాఢం సాధు యథా తథా, ఆశంసితం సమీహితం. తథా, సుదృఢేతి సంబన్ధః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తం నిశ్చితమభివదతి 'దిష్ట్యేతి' ॥ హే భూపాః భూతం యథాస్థితం తాత్త్వికమితి యావత్. తద్భాషన్త ఇతి తథా. తైః భవద్భిః, వ్యవసితం నిశ్చితం తద్దిష్ట్యా ఆనన్దః సమ్యగితి యావత్. తదేవోపపాదయితుమాహ ॥ శ్రీశ్చైశ్వర్యాభ్యాం యః మదోన్నాహః, మదేనోద్బన్ధనముద్వృత్తిః. తం నృణాం, మున్మాదనం పశ్యే పశ్యామి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ హైహయ ఇతి ॥ హైహయః కార్తవీర్యః, నహుషః నరేశ్వరశ్చక్రవర్తీ, ఏతే, మదాద్ధేతోః, స్థానాద్భ్రష్టాః. రాజ్యాద్భ్రంశితాః. తావద్ధైహయః పితుః కామధేనుహరణాత్పరశురామేణ సపుత్రో హతః. నహుషో దేవేన్ద్రతాం ప్రాప్తః ఉద్వృత్తశ్శచీసఙ్గాయ బ్రాహ్మ

యోః । స్మృతిర్యథా న విరమేదపి సంసరతామిహ ॥ ౧౪ ॥ కృష్ణాయ వాసుదేవాయ హరయే పరమాత్మనే । ప్రణతక్లేశనాశాయ గోవిన్దాయ నమో నమః ॥ ౧౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సంస్తూయమానో భగవాన్రాజభిర్ముక్తబన్ధనైః । తానాహ కరుణస్తాత శరణ్యశ్శ్లక్ష్ణయా గిరా ॥ ౧౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ అద్య ప్రభృతి వో భూపా మయ్యాత్మన్యఖిలేశ్వరే । సుదృఢా జాయతే భక్తిర్బాఢమాశంసితం యథా ॥ ౧౭ ॥ దిష్ట్యా వ్యవసితం భూపా భవన్తో భూతభాషిణః । శ్రీ*యైశ్వర్యమదోన్నాహం పశ్య ఉన్మాదకం నృణామ్ ॥ ౧౮ ॥ హైహయో నహుషో వేనో రావణో నరకోఽపరే । శ్రీమదాద్భ్రంశితాః స్థానాద్దేవదైత్యనరేశ్వరాః ॥ ౧౯ ॥ భవన్త ఏతద్విజ్ఞాయ దేహాద్యుత్పాద్యమన్తవత్ । మాం యజన్తోఽధ్వరైర్యుక్తాః ప్రజా ధర్మేణ రక్షథ ॥ ౨౦ ॥ సన్తన్వన్తః ప్రజాతన్తూన్సుఖం దుఃఖం భవాభవమ్ । ప్రాప్తం ప్రాప్తం చ సేవన్తో *మచ్చిత్తా విచరిష్యథ ॥ ౨౧ ॥ ఉదాసీనాశ్చ దేహాదావాత్మారామా ధృతవ్రతాః । మయ్యావేశ్య మనస్సమ్యఙ్మామన్తే బ్రహ్మ యాస్యథ ॥ ౨౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యాదిశ్య నృపాన్కృష్ణో భగవాన్భువనేశ్వరః । తేషాం న్యయుఙ్క్త పురుషాన్ స్త్రియో *మజ్జనకర్మణి ॥ ౨౩ ॥ సపర్యాం కారయామాస సహదేవేన భారత । నరదేవోచితైర్వస్త్రైర్భూషణైస్స్రగ్విలేపనైః ॥ ౨౪ ॥ భోజయిత్వా వరాన్నేన సుస్నాతాన్ సమలఙ్కృతాన్ । భోగైశ్చ వివిధైర్యుక్తాంస్తామ్బూలాద్యైర్నృపోచితైః ॥ ౨౫ ॥ తే పూజితా ముకున్దేన రాజానో మృ

ణాన్ శిబికాం వాహయన్ తైరేవ శప్తో భ్రంశితోఽజగరత్వముపాప. వేనోఽప్యున్మత్తో బ్రాహ్మణానధిక్షిపన్ తైరేవ హుఙ్కృతైర్హతః, రావణో రాక్షసేశ్వరస్సీతామభిలషన్ రాఘవేణ హతః. నరకో దైత్యశ్ఛత్రాదితేః కుణ్డలాద్యాహరణాత్ మయైవ హతః, ఏవమపరే శ్రీమదాత్ స్థానాద్భ్రంశితా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అతో, భవన్తో యదుత్పాద్యం దేహాది తదన్తవదితి విజ్ఞాయ, యుక్తాః అవహితచేతసో యజ్ఞైః మామారాధయన్తః, ధర్మేణ ప్రజాః రక్షథ రక్షిష్యథేత్యర్థః. మద్యమయ్యనుష్ఠానాః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ సన్తన్వన్త ఇతి ॥ ప్రజాతన్తూన్ పుత్రపౌత్రాదిసన్తతీః సంతన్వన్తః విస్తారయన్తః భవః ఉత్పత్తిః అభవః భవేతరః తదన్యస్స్థో మరణమిత్యర్థః. సుఖాదికం ప్రాప్తం ప్రాప్తం సేవన్తః సమత్వేన సేవమానాః మయి విషయభూతే చిత్తం యేషాం తే విచరిష్యథ కాలం నయతేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ దేహాదావిత్యాదిశబ్దేన తదనుబన్ధినాం సఙ్గ్రహః. ఉదాసీనాః అహంమమతారహితా ఇత్యర్థః. ఆత్మారామాః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యావలోకనపరాః. మయి సమ్యఙ్మన ఆవేశ్య అన్తే ప్రారబ్ధావసానే బ్రహ్మ పరబ్రహ్మభూతం మాం యాస్యథ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ ఆదిశ్యానుశిష్య, తేషాం నృపాణాం మజ్జనకర్మణి అభ్యఙ్గస్నానాదౌ నిమిత్తే పురుషాన్ స్త్రియః స్త్రీశ్చ న్యయుఙ్క్త ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ సపర్యామితి ॥ హే భారత సహదేవేన జరాసన్ధసుతేన ప్రయోజ్య కర్త్రా నరదేవానాముచితైః వస్త్రాదిభిః సాధనైః సపర్యాం కారయామాస ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ భోజయిత్వేతి ॥ వరాన్నేన శ్రేష్ఠాన్నేన భుజికర్మణోఽన్నస్య తత్కరణత్వవివక్షాయాం తృతీయా. తతః పునః తామ్బూలాద్యైః, వివిధైర్యుక్తాన్, కారయామాసేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ త ఇతి ॥ తే రాజానః విరేజుః యథా

ప్రావృడన్తే శరది-గ్రహాః చన్ద్రాదయః-తద్వత్ ॥ ౨౬ ॥ రథానితి ॥ సన్తః సమీచీనాః - అశ్వాః, యేషాం-తాన్, రథానారోప్య రథేషూపవేశ్య-సూనృతైః మధురైః-వాక్యైః ప్రీణీయ హర్షయిత్వా, దేశాన్-ప్రత్యయాపయత్ ప్రస్థాపయామాస ॥ ౨౭ ॥ త ఇతి॥ కృష్ణాత్ క్లేశాన్ మోచితాః, తమేవ కృష్ణమేవ - జగత్పతేః కృష్ణస్య, చేష్టితానిచ, ధ్యాయన్తః జగ్ముః ॥ ౨౮ ॥ జగదురితి ॥ తే నృపాః, మహాపురుషస్య కృష్ణస్య, చేష్టితం - ప్రకృతిభ్యః అమాత్యాదిభ్యో, జగదుః, ఊచుః. యథా, భగవాన్, అన్వశాసత్ అనుశిక్షితవాన్-తథా, నిరవద్యాః-చక్రుః ॥ ౨౯ ॥ జరాసన్ధమితి ॥ భీమసేనేన ప్రయోజ్యకర్త్రా, ఘాతయిత్వా, సహదేవేన జరాసంధసుతేన-పూజితః, పార్థాభ్యాం, భీమార్జునాభ్యాంచ, సంయుతః - ప్రాయాద్య యౌ ॥ ౩౦ ॥ తత ఇతి॥ తే కృష్ణభీమార్జునాః-ఆఖణ్డలప్రస్థమిన్ద్రప్రస్థం గత్వా-శఙ్ఖాన్, దధ్ముః ధ్వనయామాసుః-తత్ర సేతుః - జితః అరిః యైః-స్తే దుర్హృదామమిత్రాణాం - మసుఖం దుఃఖ - మావహన్తీతి తథా - సుహృదోమిత్రాణి, హర్షయన్తశ్చ ॥ ౩౧ ॥ తదితి ॥ తచ్ఛఙ్ఖధ్వననం-శ్రుత్వా, మాగధం, శాన్తం హతం, మేనిరే అమన్యన్త, రాజాయుధిష్ఠిరస్తు, ఆప్తః మనోరథో, యేన, తథాభూతశ్చాసీత్ ॥ ౩౨ ॥ అపిచ॥ అభివన్ద్యేతి॥ ఆత్మనా ఆత్మభిః, యదనుష్ఠితం కృతం-త, త్సర్వం, ఆశ్రావయామాసుః ॥ ౩౩ ॥ నిశమ్యేతి॥ ఆనన్దాశ్రుకలాః ఆనన్దాశ్రుబిన్దూన్, ముఞ్చన్, కిఞ్చిదపి, నోవాచ॥ తూష్ణీమాసేత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే త్రిసప్తతితమోఽధ్యాయః **

ష్టకుణ్డలాః । విరేజుర్మోచితాః క్లేశాత్ ప్రావృడన్తే యథా గ్రహాః ॥ ౨౬ ॥ రథాన్సదశ్వానారోప్య మణికాఞ్చనభూషితాన్ । ప్రీణీయ సూనృతైర్వాక్యైస్స్వదేశాన్ప్రత్యయాపయత్ ॥ ౨౭ ॥ త ఏవం మోచితాః కృచ్ఛ్రాత్కృష్ణేన సుమహాత్మనా । యయుస్తమేవ ధ్యాయన్తః కృతానిచ జగత్పతేః ॥ ౨౮ ॥ జగదుః ప్రకృతిభ్యస్తే మహాపురుషచేష్టితమ్ । యథాఽన్వశాసద్భగవాంస్తథా చక్రురతన్ద్రితాః ॥ ౨౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ జరాసన్ధం ఘాతయిత్వా భీమసేనేన కేశవః । పార్థాభ్యాం సంయుతః ప్రాయాత్సహదేవేన పూజితః ॥ ౩౦ ॥ తే గత్వాఽఽఖణ్డలప్రస్థం శఙ్ఖాన్దధ్ముర్జితారయః । హర్షయన్తస్స్వసుహృదో దుర్హృదాం చాసుఖావహాః ॥ ౩౧ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా ప్రీతమనస ఇన్ద్రప్రస్థనివాసినః । మేనిరే మాగధం శాన్తం రాజా చాప్తమనోరథః ॥ ౩౨ ॥ అభివాద్యాథ రాజానం భీమార్జునజనార్దనాః । సర్వమాశ్రావయాంచక్రురాత్మనా యదనుష్ఠితమ్ ॥ ౩౩ ॥ నిశమ్య ధర్మరాజస్తు కేశవేనానుకమ్పితః । ఆనన్దాశ్రుకణాన్ముఞ్చన్ప్రేమ్ణా నోవాచ కిఞ్చన ॥ ౩౪ ॥

********************** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే, త్రిసప్తతితమోఽధ్యాయః. ********

శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఏవం యుధిష్ఠిరో రాజా జరాసన్ధవధం ప్రభోః । కృష్ణస్య చానుభావం తం శ్రుత్వా ప్రీతస్తమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ యుధిష్ఠిర ఉవాచ ॥ యే స్యుస్త్రైలోక్యగురవస్సర్వే లోకాస్స హేశ్వరాః । వహన్తి దుర్లభం లబ్ధ్వా శిరసైవానుశాసనమ్ ॥ ౨ ॥ స భవానరవిన్దాక్ష దీనానామీశమానినామ్ । ధత్తేఽనుశాసనం భూమంస్తదత్యన్తవిడమ్బనమ్ ॥ ౩ ॥ న హ్యేకస్యాద్వితీయస్య బ్రహ్మణః పరమాత్మనః । కర్మభిర్వర్ధతే తేజో హ్రాసతే చ యథా రవేః ॥ ౪ ॥ నచ తేఽజితభ

అథ రాజసూయయాజనశిశుపాలవధాత్మకం భగవతశ్చేష్టితమనువర్ణయతి । చతుస్సప్తతితమేన ॥ ఏవమిత్యాదినా॥ యుధిష్ఠిరో రాజా-తం-జరాసన్ధఘాతనాత్మకం-కృష్ణస్యా-నుభావం ప్రభావంచ, శ్రుత్వా, తం కృష్ణ-మబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ య ఇతి ॥ యే-త్రైలోక్యస్యాపి-గురవః-స్యుః-సనకాదయః-యేచ-సర్వే-లోకాః జనాః-తత్పరాశ్చ, తే యస్యా-నుశాసనం-దుర్లభం-లబ్ధ్వా-భాగ్యైరేవ తల్లబ్ధమితి బాహుమానేనేత్యర్థః ॥ శిరసా, వహన్తి ॥ ౨ ॥ సభవాన్ హే అరవిన్దాక్ష-ఈశమాత్మానం మన్యన్త ఇతి తథా - తేషాం జనానాం-అనుశాసనం - ధత్తే కరోతీ - తియ-త్త-దత్యన్తవిడమ్బనమనుష్యచేష్టాభినయమాత్ర - మన్యథా - సర్వనియన్తుస్సఙ్కల్పమాత్రక్లృప్తజగదుత్పత్తిస్థితిలయస్య తవై తత్సాక్షాచ్ఛత్రువిజయాదిరూపం కర్మ నఘటత ఇతి భావః ॥ ౩ ॥ నను ప్రభావాతిశయార్థమేవాహమపి తవానుశాసనం దధ ఇత్యాహ॥ నహీతి ॥ ఏకస్యావిభక్తనామరూపచిదచిద్విశిష్టతయా జగదుపాదానకారణస్య - అద్వితీయస్య నిమిత్తకారణస్యచ, బ్రహ్మణః తదుభయకారణత్వోపయుక్తస్వాభావికసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదికల్యాణగుణబృహత్త్వశాలినః . ఏవం లీలావిభూతినాయకత్వముక్తం-పరమే నిత్యవిభూత్యాఖ్యే తిష్ఠతీతి తథా-తస్య-తవ-కర్మభిః ప్రాకృతశత్రుజయాదిరూపైః-తేజః ప్రభావో-నవర్ధతే-నాపి హ్రాసతే-యథా-రవేః ఉదయాస్తమయాదికర్మభిః, నవర్ధతే నక్షీయతేచ-తద్వత్ ॥ ౪ ॥ ఉక్తమేవ స హేతుకం కైముత్యనయాభిప్రాయేణాహ॥ నచేతి॥ హే మాధవ, హే అజిత- తే తవ-భక్తానామేవ-పశూనామివ పశుతుల్యానాం, దేహాత్మాభిమానినామివ-మమాహ-మితి-త్వం-తవేతిచ-నానాధీః స్వదేహపరదేహతత్సంబన్ధిష్వనాత్మభూతేష్వనాత్మీయేష్వాత్మాభిమానాత్మీయత్వా

భిమానరూపనానార్థైః నచచాస్తి కుతః తద్ధేతుకభేదో వృద్ధిహ్రాసౌ పునస్తవతౌ నస్త ఇతీతి భావః ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ ఇతీతి ॥ యజ్ఞియే యజ్ఞార్హే వసన్తాదిరూపే కాలే సపార్థో యుధిష్ఠిరః కృష్ణేనానుమోదితః, యుక్తానభియుక్తాన్ బ్రహ్మవాదినః బ్రాహ్మణాన్ ఋత్విక్త్వేన వృతవాన్ ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ తానేవ దర్శయతి ॥ ద్వైపాయన ఇతి త్రిభిః ॥ అకృతవ్రణాన్తాః. నేతాన్ ఋత్విగుప ప్రస్తా)విధాదేవవ్రే ఇతి సంబన్ధః ✻ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ✻ ఉపహూతా ఇతి ॥ అన్యేచ ద్రోణాదయః ఉపహూతాస్సన్తో యజ్ఞం ద్రష్టుమిచ్ఛవః తత్రైయు రాజసూయే ఇత్యన్వయః ✻ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ✻ తత ఇతి ॥ దేవయజనం దేవా ఇజ్యన్తేఽస్మిన్నితి తద్యజ్ఞభూమిం స్వర్ణమయైః లాఙ్గలైః హలైః కృష్ట్వా కర్షణాదిభిస్సంశోధ్య నృపం యుధిష్ఠిరం దీక్షాం చక్రిరే దీక్షాసంస్కారయుక్తమకుర్వన్ ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ పురా పూర్వకాలే యథా వరుణస్య తద్వత్ అస్యాప్యుపకరణాః హైమాః హేమమయాః ఆసన్నితి శేషః తృతీయాన్తపాఠే హైమైః యజ్ఞపాత్రవస్తుభిరితి శేషః ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ ఇన్ద్రాదయ ఇతి ॥ విరిఞ్చిభవాభ్యాం సహ ఇన్ద్రాదయో దేవగణాః యేచ సమాహూతాః రాజానః తేషాం పత్న్యశ్చ తత్ర సమీయుస్స్మ, సర్వే శ్రీకృష్ణభక్తస్య పాణ్డుసుతస్య రాజ్ఞో రాజసూయమవిస్మితాస్సన్తః సూపపన్నం సుసంపన్నం మేనిరే ఇత్యన్వయః ✻ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ✻ అ

జ్ఞానామహమమేతి మాధవ । త్వన్తవేత్తి వినా నార్థైః పశూనామివ వైకృతిః ॥ ౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్త్వా యజ్ఞియే కాలే వవ్రే యుక్తాన్స ఋత్విజః । కృష్ణానుమోదితః పార్థో బ్రాహ్మణాన్బ్రహ్మవాదినః ॥ ౬ ॥ ద్వైపాయనో భరద్వాజస్సుమన్తుర్గోతమోఽసితః । వసిష్ఠశ్చ్యవనః కణ్వో మైత్రేయః కవషస్త్రితః ॥ ౭ ॥ విశ్వామిత్రో వామదేవస్సుమతిర్జైమినిః క్రతుః । పైలః పరాశరో గర్గో వైశమ్పాయన ఏవ చ ॥ ౮ ॥ అథర్వా కశ్యపో ధౌమ్యో రామో భార్గవ ఆసురిః । వీతిహోత్రో మధుచ్ఛన్దా వీరసేనోఽకృతవ్రణః ॥ ౯ ॥ ఉపహూతాస్తథా చాన్యే భీష్మద్రోణకృపాదయః । ధృతరాష్ట్రస్సహసుతో విదురశ్చ మహామతిః ॥ ౧౦ ॥ బ్రాహ్మణాః క్షత్రియా వైశ్యాశ్శూద్రా యజ్ఞదిదృక్షవః । తత్రేయుస్సర్వరాజానో రాజ్ఞాం ప్రకృతయో నృప ॥ ౧౧ ॥ తతస్తే దేవయజనం బ్రాహ్మణాస్స్వర్ణలాఙ్గలైః । కృష్ట్వా తత్ర యథామ్నాయం దీక్షయాంచక్రిరే నృపమ్ ॥ ౧౨ ॥ ✻ హైమాః కిలోపకరణా వరుణస్య యథా పురా ॥ ౧౩ ॥ ఇన్ద్రాదయో లోకపాలా విరిఞ్చిభవసంయుతాః । సగణాస్సిద్ధగన్ధర్వా విద్యాధరమహోరగాః ॥ ౧౪ ॥ మునయో యక్షరక్షాంసి ఖగకిన్నరచారణాః । రాజానశ్చ సమాహూతా రాజపత్న్యశ్చ సర్వశః ॥ ౧౫ ॥ రాజసూయం సమీయుస్స్మ రాజ్ఞః పాణ్డుసుతస్య వై । మేనిరే కృష్ణభక్తస్య సూపపన్నమవిస్మితాః । అయాజయన్మహారాజం యాజకా దేవవర్చసః । రాజసూయేన విధివత్ప్రచేతసమివామరాః ॥ ౧౬ ॥ సౌత్యేఽ

✻ శిశుపాలవధఘట్టః ✻

హన్యవనీపాలో యాజకాన్సదసస్పతీన్ । అపూజయన్మహాభాగాన్యథావత్సుసమాహితః ॥ ౧౭ ॥ సదస్యాగ్ర్యార్హణార్హం వై విమృశన్తస్సభాసదః । నాధ్యగచ్ఛన్ననైకాన్త్యాత్సహదేవస్తదాఽబ్రవీత్ ॥ ౧౮ ॥ అర్హతి హ్యచ్యుతశ్శ్రైష్ఠ్యం భగవాన్సాత్వతాం పతిః । ఏష వై దేవతాస్సర్వా దేశకాలధనాదయః ॥ ౧౯ ॥ యదాత్మకమిదం విశ్వం క్రతవశ్చ యదాత్మకాః । అగ్నిరాహుతయో మన్త్రాస్సాఙ్ఖ్యం యోగశ్చ యత్పరః ॥ ౨౦ ॥ ఏ

యాజయన్నితి ॥ దేవానామివ వర్చో యేషాం తే యాజకా ఋత్విజః అమరాః ప్రాచేతసం వరుణమివ మహారాజం యుధిష్ఠిరం యథావిధి రాజసూయేనాయాజయన్ ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ సౌత్య ఇతి ॥ సౌత్యేఽహని సోమాభిషవదినే అవనీపాలో యుధిష్ఠిరః అపూజయత్ పూజయతిస్మ ఉద్యుక్తవానిత్యర్థః ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻ సదసీతి ॥ సదసి సభాయాం అగ్ర్యార్హణార్హం అగ్రపూజార్హం విమృశన్తః సభాసదః నాధ్యగచ్ఛన్ నాధిజగ్ముః అనైకాన్త్యాత్ యోగ్యానాం బహుత్వేనైకస్యాప్యనిశ్చయాత్ ఏవం సతి సహదేవో మాద్రీసుతః సభాసదః ప్రత్యబ్రవీత్ ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻ యదేవాహ ॥ అర్హతీతి ॥ శ్రైష్ఠ్యం శ్రేష్ఠపూజాం అర్హతీతి తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి సాత్వతాం బ్రహ్మవిదాం పూజ్యో ద్వైపాయనాదీనాం పతిస్స్వామీ కిం చ ఏష వా ఇత్యాది ॥ ఏష భగవాన్ ఇత్యాదిసర్వదేవతాః సర్వాత్మభావస్తద్ధనమిదం సామానాధికరణ్యం సఆత్మా అగ్న్యాద్యాత్మకత్వే ఇతి భావః. దేశకాలధనాదయః తత్త్వశక్తివిశేషాః కాలాదయస్తథాదికధనానీయజ్ఞోపయుక్తాని ద్రవ్యాణ్యుపాదాయ నవీనాదిసన్తాకః ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ యదాత్మకమితి ॥ క్రతవో విహితాః ఇత్యేతద్విశ్వం సర్వం యదాత్మకం యో భగవానాత్మా యస్య తథాభూతం క్రతవశ్చ సాఙ్ఖ్యం ప్రత్యగాత్మయాథాత్మ్యానుచిన్తనం యోగః పరమాత్మోపాసనా తత్సర్వం సభగవాన్పరః ప్రాప్యో యస్య తథాభూతమ్ ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ కిం బహునేత్యాహ ॥ ఇదం చిదచిదాత్మకం జగత్ తదైతదాత్మ్యం

౧౩ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ హైమైః కిలోపకరణైర్వరుణస్య.

ఏష భగవాన్-ఆత్మా అన్తరాత్మా-యస్య-తథాభూతం-స్యాదైతదాత్మ్యమ్ - ఏక ఏవాద్వితీయోఽసౌ-ఆసీదితి శేషః., సదేవ సౌమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయమితివదయం నిర్దేశః - అవిభక్తనామరూపచిదచిద్విశిష్టపర ఏకశబ్దః-నిమిత్తాన్తరవ్యావృత్త్యర్థోఽద్వితీయశబ్దః - ఏక ఇత్యనేనకారణావస్థచిదచిత్తోః సద్వారకత్వముక్తం - ఐతదాత్మ్యమిత్యనేన కార్యావస్థయోః - ఏవంభూతోఽసౌ ఆత్మా స్వయం-మాత్రాశ్రయ ఆధారో-యస్య-సః-ఆత్మనాఽఽహకరణభూతేన - సర్వాన్ సమష్టివ్యష్టిపదార్థాన్ - సృజతి-అవతి రక్షతి - హన్తి సంహరతి-ఏవమప్యజః స్వశరీరభూతచిదచిద్గతోత్పత్త్యాదివికారరహితః॥ బ్రహ్మవనం బ్రహ్మసవృక్ష ఆసీ,, దితి శ్రుత్యర్థోఽత్రానుసన్ధేయః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ ఏవంభూతశ్చేదసౌ కిమిత్యస్మదాదివచ్చేష్టతే-అత ఆహ॥ వివిధానీతి॥ యదపేక్షయా యస్యలోకస్యాపేక్షయా- ధర్మాదిలక్షణం ధర్మాదిరూపం - ఆదిశబ్దః కామమోక్షసంగ్రాహకః-సర్వం-శ్రేయః-జనయన్॥ లక్షణహేతోః,, రితిశతా దేశః-సంపాదయితుమిత్యర్థః-వివిధాని - కర్మాణి-ఈహతే చేష్టతే యత్ యస్మాత్-ఏవం-తస్మా-దిత్యుత్తరేణ సంబన్ధః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ తస్మాదితి ॥ మహతే సర్వోత్కృష్టాయ- కృష్ణాయ-దీయతాం క్రియతాం,ఏవం చేత్కృష్ణాయ దీయతే చేత్-సర్వభూతానాం- ఆత్మనో దాతుశ్చ, అర్హణం బహుమానం - కృతం-భవేత్ - సర్వాన్తరాత్మత్వాదితి భావః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ ఏతదేవ వ్యఞ్జయన్ పునస్తమేవ తత్తయా విశింషన్నాహ ॥ సర్వభూతేతి ॥ సర్వభూతానామన్తరాత్మభూతాయ-అత ఏవానన్యదర్శినే-అన్యాన్ స్వస్మాత్ పృథగ్భూతం - పశ్యతీత్యన్యదర్శీ తతో నఞ్సమాసః - తస్మై సర్వశరీరకాయేత్యర్థః ॥ ఇత ఏవానన్యదర్శినః - నహి తేషామన్యతమాయ దత్తమితరేభ్యో దత్తం భవతీతి భావః - శాన్తాయ రాగద్వేషాదిర

య ఏవాద్వితీయోఽసావైతదాత్మ్యమిదం జగత్ । ఆత్మనాఽఽత్మాశ్రయః సభ్యాః సృజత్యవతి హన్త్యజః ॥ ౨౨ ॥
వివిధానీహ కర్మాణి జనయన్యదపేక్షయా । ఈహతే యదయం సర్వం శ్రేయో ధర్మాదిలక్షణమ్ ॥ ౨౩ ॥ తస్మా
త్కృష్ణాయ మహతే దీయతాం పరమార్హణమ్ । ఏవం చేత్సర్వభూతానామాత్మనశ్చార్హణం భవేత్ ॥ ౨౪ ॥ స
ర్వభూతాత్మభూతాయ కృష్ణాయానన్యదర్శినే । దేయం శాన్తాయ పూర్ణాయ దత్తస్యానన్త్యమిచ్ఛతా ॥ ౨౫ ॥
ఇత్యుక్త్వా సహదేవోఽభూత్తూష్ణీం కృష్ణానుభావవిత్ । తచ్ఛ్రుత్వా తుష్టువుస్సర్వే సాధు సాధ్వితి సత్తమాః ॥
శ్రుత్వా ద్విజేరితం రాజా జ్ఞాత్వా హార్దం సభాసదామ్, సమర్హయద్ధృషీకేశం ప్రీతః ప్రణయవిహ్వలః ॥ ౨౬ ॥ తత్పా
దావవనిజ్యాపశ్శిరసా లోకపావనీః । సభార్యస్సానుజామాత్యస్సకుటుమ్బో వహన్ముదా ॥ ౨౮ ॥ వాసోభిః పీత
కౌశేయైర్భూషణైశ్చ మహాధనైః । అర్హయిత్వాఽశ్రుపూర్ణాక్షో నాశకత్సమవేక్షితుమ్ ॥ ౨౯ ॥ ఇత్థం సభాజి
తం వీక్ష్య సర్వే ప్రాఞ్జలయో జనాః । నమో జయేతి నేముస్తం నిపేతుః పుష్పవృష్టయః ॥ ౩౦ ॥ ఇత్థం నిశమ్య దమఘో
షసుతస్స్వపీఠాదుత్థాయ కృష్ణగుణవర్ణనజాతమన్యుః । ఉత్క్షిప్య బాహుమిదమాహ సదస్యమర్షీ సంశ్రావయన్భ
గవతే పరుషాణ్యభీతః ॥ ౩౧ ॥ ఈశో దురత్యయః కాల ఇతి సత్యవతీ శ్రుతిః । వృద్ధానామపి యద్బుద్ధిర్బాలవాక్యై

హితాయ, ఇత ఏవ శాన్తః - నహి తేషామన్యతమాయ దత్తమితరేభ్యో దత్త ఇతి భావః - పూర్ణాయ స్వభావతోఽవాప్తసమస్తకామాయ - నిత్యసన్తోషిణ ఇతి యావత్ - నహ్యసన్తోషిణే దత్తమనన్తం భవతీతి భావః - అతో దత్తస్య దానస్యానన్త్యం ఫలానన్త్యం - ఇచ్ఛతా కామయమానేన, ఉక్తవిధాయ - కృష్ణాయైవ - దేయమ్ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ ఇతీతి ॥ కృష్ణానుభావవిత్ శ్రీకృష్ణప్రభావవిత్ - సహదేవ-స్తూష్ణీం బభూవ-త - త్సహదేవోక్తం - శ్రుత్వా-సర్వే-సత్తమాః ద్వైపాయనాదయః-సాధు సాధ్వితి తుష్టువుః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ శ్రుత్వేతి॥ ద్విజేరితం సహదేవోక్తం-శ్రుత్వా, సభాసదాం సభ్యానాం-హార్దం,హార్దమభిప్రాయం, జ్ఞాత్వా చేతి శేషః, యద్వా,జాతసుభివ్యక్త హార్దమభిప్రాయో-యస్మాత్ - తత్-ద్విజేరితం,శ్రుత్వేత్యర్థః-రాజా యుధిష్ఠిరః,ప్రీతః ప్రీతియుక్తః,ప్రణయేన స్నేహేన విహ్వలః-పరవశః, సమార్చయత్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ అర్చనప్రకారమేవాహ ॥ తత్పదావితి ॥ తస్య భగవతః, పాదౌ-అవనిజ్య ప్రక్షాల్య - లోకాన్ పావయన్తీతి పునన్తీతి తథా-లాః అపః, భార్యాదిసహితః, శిరసా-వహన్ పీతైః, కౌశేయైశ్చ, వాసోభిః మహాధనైః బహుమూల్యైః, అనర్ఘైరితి యావత్-భూషణైశ్చ, అర్హయిత్వా . అశ్రుభిరానన్దాశ్రుభిః-పూర్ణే, అక్షిణీ యస్య-సః-తం భగవన్తం, అవేక్షితుం-నాలం న ప్రబభూవ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ❋ ఇత్థమితి॥ సభాజితం సంపూజితం-భగవన్తం-నవలోక్య,నమో జయేతి వదన్త ఇతి శేషః-తం కృష్ణం నేముః నమశ్చక్రుః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ ఇత్థమితి॥ ఇత్థమేవంభూతం, కృష్ణస్య-గుణవర్ణనం-శ్రుత్వా-దమఘోషసుతః శిశుపాలః-జాతో మన్యుః యస్య,సః - స్వాసనాదుత్థాయ-బాహుముత్క్షిప్యోర్ధ్వీకృత్య,అమర్షీ క్రుద్ధః-అభీతశ్చ - భగవతే-పరుషాణి వచాంసి - సంశ్రావయన్ సంశ్రావయితుమిత్యర్థః,ఇదం వక్ష్యమాణమాహ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ తదేవాహ॥ ఈశ ఇత్యాదినా ॥ఈశః బ్రహ్మాదీనామపి ప్రభుః-కాలో-దురత్యయః దురతిక్రమణీయః - ఇత్యేవంవిధా,శ్రుతిః కింవదన్తి, సత్యవత్ యథార్థా-కుతః, యత్ యస్మాత్,వృ

ద్ధానామపి-బుద్ధిః,బాలస్యసహదేవస్య-వాక్యైః,భిద్యతేవిపరీతాక్రియత ఇత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ యూయమితి॥ హేసదసస్పత
యః,బాలభాషితం,మామన్ధ్వంమాగృహ్ణీత॥ కింతత్ ॥యః-అర్హణే కృష్ణః,సమ్మత,ఇతి-తత్ ॥ ౩౩ ॥ తప ఇత్యాది॥తపో
ఽనశనాది , విద్యాశాస్త్రజన్యంజ్ఞానం,వ్రతంకృచ్ఛ్రాది , ఏతానిధరన్తీతితథా-తాన్ , జ్ఞానంపరమాత్మోపాసనాత్మకం,తే
న-విధ్వస్తం,కల్మషంపాపం,యేషాం-తాన్ , బ్రహ్మణిపరస్మిన్నిష్ఠా-యేషాం-తాన్ , సాక్షాత్కృతబ్రహ్మస్వరూపానితి
యావత్,ఏవంభూతాన్,పరమర్షీన్ , అతిక్రమ్యఅనాదృత్య,కులాధమో,ఽసౌ-గోపాలః,కాకః పురోడాశమి-వసపర్యాం-
కథమర్హతి ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ కించ॥వర్ణేతి॥వర్ణాదిభ్యో,ఽపేతః,భ్రష్టః-సర్వస్మాద్వర్ణాదిప్రయుక్తధర్మాద్బహిష్కృతశ్చ
స్వైరంస్వచ్ఛన్దంవర్తతఇతితథా-గుణైఃశిరవర్త్యైః, హీనోరహితః ॥ ౩౬ ॥ యయాతినేతి॥ఏషాంయదూనాం-కులం,
యయాతినాతత్పూర్వకేనైవశప్తం,సద్భిఃకులీనైః,బహిష్కృతం, శశ్వత్సదా-వృథాపానేరతః ॥ ౩౭ ॥ బ్రహ్మర్షిసే
వితా-నార్యావర్తాన్ దేశాన్-తత్తథా - బ్రహ్మవర్చసంచ , త్యక్త్వాసముద్రంసముద్రమధ్యస్థం,దుర్గంనిషిద్ధందేశ , మాశ్రి
త్య,దస్యవద్దుష్టసత్త్వవ-త్ప్రజాఃజనా-న్బాధన్తే ॥ ౩౮ ॥ ఏవమాదీనీతి॥ నష్టంమఙ్గలంయస్యసః,హేతుగర్భమిదమ్-మత,ఏ
వమాదీన్యభద్రాణిపరుషాణి , బభాషే॥ భగవాంస్తు - యథా-సింహః-శ్శివారుతం,శివాఫేరు, స్తస్యా,రుతంధ్వనిం,శ్రుత్వా-

---

ర్విభిద్యతే॥ ౩౨ ॥యూయంపాత్రవిదాంశ్రేష్ఠామామన్ధ్వంబాలభాషితమ్ । సదసస్పతయస్సర్వే కృష్ణోయత్స
మ్మతోఽర్హణే ॥ ౩౩ ॥ తపోవిద్యావ్రతధరాన్జ్ఞానవిధ్వస్తకల్మషాన్ । పరమర్షీన్బ్రహ్మనిష్ఠాన్లోకపాలైశ్చ
పూజితాన్॥ ౩౪ ॥ సదసస్పతీనతిక్రమ్యగోపాలః కులపాంసనః । యథాకాకఃపురోడాశంసపర్యాం
కథమర్హతి॥ ౩౫ ॥వర్ణాశ్రమకులాపేతస్సర్వధర్మబహిష్కృతః । స్వైరవర్తీగుణైర్హీనస్సపర్యాంకథమర్హతి॥
యయాతినైషాంచకులంశప్తంసద్భిర్బహిష్కృతమ్ । వృథాపానరతోమత్తస్సపర్యాంకథమర్హతి ॥ ౩౭ ॥
బ్రహ్మర్షిసేవితాన్దేశాన్హిత్వైతేబ్రహ్మవర్చసమ్ । సముద్రందుర్గమాశ్రిత్యబాధన్తేదస్యవఃప్రజాః॥ ౩౮ ॥ఏ
వమాదీన్యభద్రాణిబభాషేనష్టమఙ్గళః । నోవాచభగవాన్కిఞ్చిద్యథాసింహశ్శివారుతమ్ ॥ ౩౯ ॥ భగవన్నిన్ద
నంశ్రుత్వాదుస్సహంతేసభాసదః । కర్ణౌపిధాయనిర్జగ్ముశ్శపన్తశ్చేదిపంరుషా॥ ౪౦ ॥నిన్దాంభగవతశ్శృణ్వం
స్తత్పరస్యజనస్యవా । తతోనాపైతియస్సోఽపియాత్యధస్సుకృతాచ్చ్యుతః ॥ ౪౧ ॥ తతఃపాణ్డుసుతాఃక్రుద్ధా
మత్స్యకైకయసృఞ్జయాః । ఉదాయుధాస్సముత్తస్థుశ్శిశుపాలజిఘాంసవః ॥ ౪౨ ॥ తతశ్చైద్యస్త్వసం
భ్రాన్తోజగృహేఖడ్గచర్మణీ। భర్త్సయన్కృష్ణపక్షీయాన్రాజ్ఞస్సదసిభారత॥ ౪౩ ॥తావదుత్థాయభగవాంస్స్వా
న్నివార్యస్వయంరుషా। శిరఃక్షురాన్తచక్రేణజహారాపతతోరిపోః॥ ౪౪ ॥శబ్దఃకోలాహలోఽప్యాసీచ్ఛిశుపాలే
హతేమహాన్ । తస్యానుయాయినోభూపాదుద్రువుర్జీవితైషిణః॥ ౪౫ ॥ చైద్యదేహోత్థితంజ్యోతిర్వాసుదేవ
ముపావిశత్ । పశ్యతాంసర్వభూతానాముల్కేవభువిఖాచ్చ్యుతా॥ ౪౬ ॥ జన్మత్రయానుగుణితవైరసంరబ్ధ

తూష్ణీం,మానసైతథా కించిదపి,నోవాచ,తూష్ణీంబభూవేత్యర్థః ॥ ౩౯ ॥ భగవన్నిన్దనమితి॥కర్ణౌ,పిధాయాచ్ఛాద్య,రుషా-
చేదిపఞ్చైద్యం,శపన్తో,జగ్ముః ॥ ౪౦ ॥ కుతోనిర్జగ్ముస్తత్రాహ॥నిన్దామితి॥ తత్పరస్యభగవత్ప
రస్య,జనస్యచ- నిన్దాం-శ్రుత్వా,యః-తతో - నాపైతినిర్గచ్ఛతి సోఽపిశ్రోతా,పితద్వాన్సుకోఽపి సుకృతా - చ్చ్యుతోభ్ర
ష్టః,అధఃనరకే పతతి ॥ ౪౧ ॥ తత ఇతి॥సభాసదాంనిర్గమనానన్తరం ,మత్స్యాదయశ్చ,శిశుపాలం,హన్తుమిచ్ఛ
వః , ఉదాయుధాః , ఉద్యతాన్యాయుధానియైస్తే , ఉత్తస్థుః ॥ ౪౨ ॥ తత ఇతి ॥ అసంభ్రాన్తఃఅవహితః ,హేభా
రత-కృష్ణపక్షీయాన్ రాజ్ఞఃభూపాన్,భర్త్సయన్,ఖడ్గచర్మ జగ్రాహ ॥ ౪౩ ॥ తావదితి ॥ తావత్తత్క్షణమేవో,త్థాయ-
స్వాన్ స్వపక్షీయాన్-నివార్య - రుషా క్షురసన్నిభాన్తోధారా - యస్య,తేన-చక్రేణ , పతతో-రిపో-శ్శిరో-జహారచిచ్ఛే
ద ॥ ౪౪ ॥ శబ్ద ఇతి॥శిశుపాలే,హతే సతి,మహానుచ్చైః,కోలాహలఃకలకలశబ్ద,ఆసీత్-తస్యచైద్యస్య, అనుయాయినో-
ఽనువర్తినో-భూపాః జీవితేచ్ఛవః-దుద్రువుః ॥ ౪౫ ॥ చైద్యేతి॥సర్వభూతానాం,పశ్యతాంసతాం,ఖాదాకాశా-చ్చ్యు
తో-ల్కా-భువీవ-చైద్యస్య,దేహా,దుత్థితం-తేజో-జీవాత్మకం-వాసుదేవంశ్రీకృష్ణ,ముపావిశత్-తావత్ప్రవిశ్య,తత స్తత్సాదృశ్య
మాపేత్యర్థః ॥౪౬॥ తదేవవ్యాచష్టే యన్ కథంతన్నిన్దకస్యతత్సాధర్మ్యప్రాప్తిరితిశఙ్కాంచనిరాకుర్వన్నాహ॥జన్మత్రయేతి॥
జన్మత్రయేణా,నుగుణితమనువర్తితం,య-ద్వైరం-తేనసంరబ్ధయా ఆవిష్టయా, ధియా, ధ్యాయన్ - తన్మయతాంతత్ప్రచుర
తాం,తత్సాధర్మ్యమితియావత్ , యాతఃప్రాప్తః-పార్షదోబభూవేత్యర్థః హియస్మాత్ , ద్భావఃచిత్తవృత్తిః - భవకారణం

శుభాశుభజన్మనోర్నిదానం, అతశ్శుభాశ్రయవిషయో భావశ్శుభభవకారణం బభూవేత్యర్థః ॥ ౪౭ ॥ ఋత్విగ్భ్య ఇతి ॥ ఏకరాట్ యుధిష్ఠిరః, సదసి భవాస్సదస్యాః, తైస్సహితేభ్యః, విపులాం మహతీం - దక్షిణాం - అదాత్ - తతో - విధివ - దవభృథం నామ - స్నానం చక్రే ॥ ౪౮ ॥ సాధయిత్వేతి ॥ రాజ్ఞో యుధిష్ఠిరస్య, క్రతుం రాజసూయం - సాధయిత్వా - సుహృద్భిః పృథాదిభి - ర్యాచితః ప్రార్థితః - కతిచి - న్మాసా - నువాస ఉషితవాన్ - మాసానిత్యత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా ॥ ౪౯ ॥ తత ఇతి ॥ ఈశ్వరో భగవాన్, స్వగమన - మనిచ్ఛన్తమపి - రాజానం యుధిష్ఠిర - మనుజ్ఞాప్య స్వపురం ద్వారకాం ప్రతి - యయౌ ॥ ౫౦ ॥ జన్మత్రయానుగుణితవైరవిస్తరబుభుత్సుమాలక్ష్యాహ ॥ వర్ణితమితి ॥ వైకుణ్ఠవాసినోర్జయవిజయయోః - విప్రాణాం సనకాదీనాం - శాపాద్ధేతోః పునఃపునః, జన్మ - ఏతద్విషయ - ముపాఖ్యాన - మయా, తుభ్యం - బహువిస్తరం యథాతథా - వర్ణితమ్ ॥ ౫౧ ॥ రాజసూయేతి ॥ రాజసూయసంబన్ధినా, అవభృథేన స్నాతః, సురరాడిన్ద్ర ఇవ - శుశుభే ॥ ౫౨ ॥ రాజ్ఞేతి ॥ రాజ్ఞా యుధిష్ఠిరేణ - సంపూజితాః, సర్వే, సురాః - మానవాః, ఖేచరాశ్చ, శంసన్తః స్తువన్తః, ముదా హర్షేణ - స్వధామాని స్వస్వస్థానాని, యయుః ॥ ౫౩ ॥ కిం సర్వే ముదా యయు రిత్యత్రాహ ॥ దుర్యోధనమితి ॥ దుర్యోధన, మేకం, వినా, సర్వే, ముదా - యయుః ॥ తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి ॥ పాపం, అతఏవ - కలిం కలహప్రియం కురుకులస్యా - మయం రోగవన్నాశనిదానం కించ - యో

యాధియా । ధ్యాయంస్తన్మయతాం యాతో భావో హి భవకారణమ్ ॥ ౪౭ ॥ ఋత్విగ్భ్యస్ససదస్యేభ్యో దక్షిణాం విపులామదాత్ । సర్వాన్ సంపూజ్య విధివచ్చక్రేఽవభృథమేకరాట్ ॥ ౪౮ ॥ సాధయిత్వా క్రతుం రాజ్ఞః కృష్ణో యోగేశ్వరేశ్వరః । ఉవాస కతిచిన్మాసాన్ సుహృద్భిరభియాచితః ॥ ౪౯ ॥ తతోఽనుజ్ఞాప్య రాజానమనిచ్ఛన్తమపీశ్వరః । యయౌ సభార్యస్సామాత్యస్స్వపురం దేవకీసుతః ॥ ౫౦ ॥ వర్ణితం తదుపాఖ్యానం మయా తే బహువిస్తరమ్ । వైకుణ్ఠవాసినోర్జన్మ విప్రశాపాత్పునః పునః ॥ ౫౧ ॥ రాజసూయావభృథ్యేన స్నాతో రాజా యుధిష్ఠిరః । బ్రహ్మక్షత్రసభామధ్యే శుశుభే సురరాడివ ॥ ౫౨ ॥ రాజ్ఞా సభాజితాస్సర్వే సురమానవఖేచరాః । కృష్ణం క్రతుం చ శంసన్తస్స్వధామాని ముదా యయుః ॥ ౫౩ ॥ దుర్యోధనమృతే పాపం కలిం కురుకులామయమ్ । యో న సేహే శ్రియం స్ఫీతాం దృష్ట్వా పాణ్డుసుతస్య తామ్ ॥ ౫౪ ॥ య ఇదం కీర్తయేద్విష్ణోః కర్మ చైద్యవధాదికమ్ । రాజ్ఞాం మోక్షం వితానం చ సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥ ౫౫ ॥ ******************************** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, చతుస్సప్తతితమోఽధ్యాయః. ********

రాజోవాచ । అజాతశత్రోస్తం దృష్ట్వా రాజసూయమహోదయమ్ । సర్వే ముముదిరే బ్రహ్మన్ నృదేవా యే సమాగతాః ॥ ౧ ॥ దుర్యోధనం వర్జయిత్వా రాజానస్సర్షయస్సురాః । ఇతి శ్రుతం నో భగవంస్తత్ర కారణముచ్యతామ్ ॥ ౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ పితామహస్య తే యజ్ఞే రాజసూయే మహాత్మనః । బాన్ధవాః పరిచర్యాయాం తస్యాసన్ ప్రేమబన్ధనాః ॥ ౩ ॥ భీమో మహానసాధ్యక్షో ధనాధ్యక్షస్సుయోధనః । సహదేవస్తు పూజాయాం నకులో ద్రవ్యసాధనే ॥ ౪ ॥ గురుశుశ్రూషణే జిష్ణుః కృష్ణః పాదావనేజనే । పరివేషణే ద్రుపదజా కర్ణో దానే మహామనాః ॥ ౫ ॥ యుయు

దుర్యోధనః - సమృద్ధాం, పాణ్డుసుతస్య, శ్రియం సంపదం - దృష్ట్వా, న సేహే సోఢవాన్ ॥ ౫౪ ॥ ఉపవర్ణితోపాఖ్యానకీర్తనఫలమాహ ॥ య ఇదమితి ॥ రాజ్ఞాం జరాసన్ధబద్ధకృతానాం మోక్షం - ఏతత్సర్వ్యజనం - వితానం యజ్ఞం - చ యః కీర్తయేదనువర్ణయేత్, స, సర్వైః - పాపైః - ప్రముచ్యతే ॥ ౫౫ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే చతుస్సప్తతితమోఽధ్యాయః. **

"దుర్యోధనమృతే పాపం" ఇత్యుక్తస్యైవ విస్తరబుభుత్సయా పృష్టముక్తమనువదతి రాజా ॥ అజాతశత్రోరితి ॥ రాజసూయమహోదయం - దృష్ట్వా - ముముదిరే ॥ సర్షయ ఇతి - నోఽస్మాభిః - శ్రుతం - తన్న యుక్తమిత్యర్థః - హే భగవన్ తత్ర - దుర్యోధనాసన్తోషకారణ - ముచ్యతామ్ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ఏవం పృష్టః ప్రాహ ॥ పితామహస్యేతి ॥ పితామహస్య, మహాత్మనో, రాజ్ఞో యుధిష్ఠిరస్య - రాజసూయే - యజ్ఞే - బాన్ధవాః - ప్రేమబన్ధనాః ప్రేమయన్త్రితాః - పరిచర్యాయాం ఆసన్ పరిచేరురిత్యర్థః ॥ ౩ ॥ తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ మహానసాధ్యక్షః పాకశాలాధ్యక్షో - బభూవ - సుయోధనో దుర్యోధనః ధనాధ్యక్షః, ఆస - పూజాయాం సమ్మాననే - ద్రవ్యసాధనే నానాద్రవ్యసంపాదనే ॥ ౪ ॥ జిష్ణురర్జునః స తాం - శుశ్రూషణే చన్దనలేపనాదౌ - కృష్ణః - పాదావనేజనే పాదప్రక్షాళనే ద్రుపదజా కృష్ణా ద్రౌపదీ పరివేషణే భక్ష్యభోజ్యాదివిషయే యోగే. కర్ణస్తు - దానే నిరూపిత ఇతి వచనపరిణామేనాన్వయః తత్ర తత్ర సంబన్ధః ॥ ౫ ॥ యుయుధానస్సాత్యకిః తత్ప్రభృతయః - మహాయజ్ఞే - నానాకర్మసు - నిరూపితాస్సన్తః - రాజ్ఞో యుధిష్ఠిరస్య, ప్రియం కర్తుమిచ్ఛవః - యథానియోగం - ప్రవర్తన్తే స్మ ప్రావర్త

నై ✽ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ✽ ఋత్విగితి ॥ ఋత్విజశ్చ-సదస్యాశ్చ బహువిదశ్చ-తేషు-సుహృత్తమేషు-చ-సూనృతాదిభిః స్విష్టేషు సమ్యక్పూజితేషు సత్సు-తత్ర-సూనృతం ప్రియవాక్యం-అర్హణమ్ ఉపహారాది - సాత్వతపతేః శ్రీకృష్ణస్య-చరణం-ప్రవిష్టే సతి-చ-ద్యునద్యాం గఙ్గాయామ్-అవభృథస్నపనం - చక్రుః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ తదేవ ప్రపఞ్చయితుం తావద్గఙ్గాం ప్రతిగమనారమ్భం ప్రస్తౌతి ॥ మృదఙ్గేతి ॥ అవభృథే అవభృథసంబన్ధిన్యుత్సవే - మృదఙ్గాదయః - అన్యాని - వాదిత్రాణి వాద్యాని చ విచిత్రాణి - నేదుః ధ్వనుః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ నర్తక్య ఇతి ॥ తేషాం చ తాసాం చ తేషాం "పుమాన్ స్త్రియా" ఇత్యేకశేషః. గాయకానాం నర్తకీనాం చేత్యర్థః-వీణాదీనాం-నాదః యద్వా - తేషాం - మృదఙ్గాదీనాం - వీణాదీనాం చ-స-ప్రసిద్ధో - నాదః - దివమన్తరిక్షం - మస్పృశత్ వ్యాప్తవాన్ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ చిత్రేతి ॥ రుక్మమాలాః స్వర్ణమాలాః ఏషాం సన్తీతి తథా , వ్రీహ్యాదిత్వాన్మత్వర్థీయ ఇనిః - తే-భూపాః-చిత్రాధ్వజాదయో యేషాం తైః-రథనాగాదిభిః - స్వలఙ్కృతైః-భటైశ్చ సహ-నిర్జగ్ముః ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ యద్వితి ॥ యజమానో యుధిష్ఠిరః-పురస్సరః పురోయాయీ - యేషాం- తే-యద్వాదయః-సైన్యైః-భువం కమ్పయన్తో-నిర్యయురితి పూర్వేణ సంబన్ధః ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ సదస్యేతి ॥ సదస్యాదయో - భూయసా - బ్రహ్మఘోషేణ, నిర్యయుః-తదా, దేవాదయః-పుష్పవర్షిణః-తుష్టువుః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ కిఞ్చ ॥ గన్ధాదిభిః-స్వలఙ్కృతాః- నరాః - నార్యశ్చ-వివిధైః-రసైః, విలిమ్పన్తో-ఽభిషిఞ్చన్తశ్చ-మిథో-విజహ్రుః ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ రసానేవాహ ॥ తైలేతి ॥ పుమ్భిః కర్తృభిః-తైలాదిభిః- లిప్తాః -వారయోషితః - పున-స్తైః -ర్విలి

ధానో వికర్ణశ్చ హార్దిక్యవిదురాదయః । బాహ్లీకపుత్రా భూర్యాద్యా యే చ సన్తర్దనాదయః ॥ ౬ ॥ నియా పితామహాయస్తైచానాకర్మసు తే తదా । ప్రవర్తన్తే స్మ రాజేన్ద్ర రాజ్ఞః ప్రియచికీర్షవః ॥ ౭ ॥ ఋత్విక్సదస్యబహువిత్సు సుహృత్తమేషు స్విష్టేషు సూనృతసమర్హణదక్షిణాభిః । చైద్యే చ సాత్వతపతేశ్చరణం ప్రవిష్టే చక్రుస్తతస్త్వవభృథస్నపనం ద్యునద్యామ్ ॥ ౮ ॥ మృదఙ్గశఙ్ఖపణవధున్ధుర్యానకగోముఖాః । వాదిత్రాణి విచిత్రాణి నేదురావభృథోత్సవే ॥ ౯ ॥ నర్తక్యో ననృతుర్హృష్టా గాయకా యూథశో జగుః । వీణావేణుతలోన్నాదస్తేషాం స దివమస్పృశత్ ॥ ౧౦ ॥ చిత్రధ్వజపతాకాగ్ర్యైరిభేన్ద్రస్యన్దనార్వభిః । స్వలఙ్కృతైర్భటైర్భూపా నిర్యయూ రుక్మమాలినః ॥ ౧౧ ॥ యదుసృఞ్జయకామ్భోజాః కురుకోసలకైకయాః । కమ్పయన్తో భువం సైన్యైర్యజమానపురస్సరాః ॥ సదస్యర్త్విగ్ద్విజశ్రేష్ఠా బ్రహ్మఘోషేణ భూయసా । దేవర్షిపితృగన్ధర్వాస్తుష్టువుః పుష్పవర్షిణః ॥ ౧౩ ॥ స్వలఙ్కృతా నరా నార్యో గన్ధస్రగ్భూషణామ్బరైః । విలిమ్పన్త్యోఽభిషిఞ్చన్త్యో విజహ్రుర్వివిధై రసైః ॥ ౧౪ ॥ తైలగోరసగన్ధోదహరిద్రాసాన్ద్రకుఙ్కుమైః । పుమ్భిర్లిప్తాః ప్రలిమ్పన్త్యో విజహ్రుర్వారయోషితః ॥ ౧౫ ॥ గుప్తా నృభిర్నిరగమన్నుపలబ్ధుమేతద్దేవ్యో యథా దివి విమానవరైర్నృదేవ్యః । తా మాతులేయసఖిభిః పరిషిచ్యమానాః సవ్రీడహాసవికసద్వదనా విరేజుః ॥ ౧౬ ॥ తా దేవరానుత సఖీన్ సిషిచుర్దృతీభిః క్లిన్నామ్బరా వివృతగాత్రకుచోరుమధ్యాః । ఔత్సుక్యముక్తకబరచ్యవమానమాల్యాః క్షోభం దధుర్మలధియాం రుచిరైర్విహారైః ॥ ౧౭ ॥ స సమ్రాడ్రథమారూఢః సదశ్వం రుక్మమాలినమ్ । వ్యరోచత స్వపత్నీభిః క్రియాభిః క్రతురాడివ ॥ ౧౮ ॥ పత్నీసంయాజావభృథ్యైశ్చరిత్వా తే తమృత్విజః । ఆచాన్తం స్నాపయాఞ్చక్రుర్గఙ్గాయాం సహ కృష్ణయా ॥ ౧౯ ॥ దేవదున్దుభయో నేదు

ప్తన్త్యః-విజహ్రుః - గోరసో దధిక్షీరాదిః - గన్ధోదకం చన్దనోదకమ్ ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ గుప్తా ఇతి ॥ దివి, యథా-విమానశ్రేష్ఠైః-దేవ్యో దేవస్త్రియః - తథా- నృదేవ్యః రాజ్ఞాం స్త్రియః-నృభిః భటైః -గుప్తాః-రథాదియానైః - ఏతత్-అవభృథస్నపన-ముపలబ్ధుం ద్రష్టుం-నిరగమన్ నిర్జగ్ముః ॥ తాః నృదేవ్యః-మాతులేయైః సఖిభిశ్చ-సిచ్యమానాః- సవ్రీడేన-హాసేన-వికసన్తి-వదనాని-యాసాం తాః విరేజుః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ తా ఇతి ॥ తాః నృదేవ్యః - దృతీభిః ఉదకనోదనచర్మయన్త్రైః-దేవరాన్ పతిభ్రాతౄన్-ఉత సఖీన్ సఖీనపి సిషిచుః-స్వయం చ-తైః-సిక్తాః-క్లిన్నాని సిక్తాని- అమ్బరాణి - యాసాం-తాః - అత ఏవ వివృతం వ్యక్తం-గాత్రం శరీరం, కుచా-వూరూ-మధ్యప్రదేశశ్చ-యాసాం - తాః-ఔత్సుక్యాత్తత్ప్రయుక్తజలక్రీడాతిశయాత్ - ముక్తేభ్యః శ్లథేభ్యః-కబరేభ్యః కేశబన్ధేభ్యః-చ్యవమానాని గలన్తి-మాల్యాని పుష్పాణి- యాసాం-తాః-రుచిరైః-ర్విహారైః - మలధియాం కామినాం-క్షోభం చిత్తచాఞ్చల్యం-కామోద్రేకమితి యావత్-దధుశ్చక్రుః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ స ఇతి ॥ సన్తః సమీచీనాః - అశ్వాః, యస్య-రుక్మమాలా అస్యాస్తీతి తథా, తం రథ-మారూఢః, సమ్రాడ్యుధిష్ఠిరః-క్రియాభిరఙ్గక్రియాభిః-ప్రయాజాదిభిః-క్రతురాట్ - రాజసూయ ఇవ-స్వపత్నీభిః-వ్యరోచత రరాజ ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ పత్నీతి ॥ పత్నీసంయాజాః యాగవిశేషాః అవభృథస్య సంబన్ధి ఆవభృథ్యం, తచ్చ కర్మ చరిత్వా అనుష్ఠాయ , ఋత్విజః-తం సమ్రాజ-మాచాన్తం కృతాచమనం - కృష్ణయా ద్రౌపద్యా సహితం స్నాపయాఞ్చక్రుః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ దేవదున్దుభయ ఇతి ॥ నరాణాం-దున్దుభిభిః , సమం సహ, దేవానాం, దున్దుభయో, నేదుః, దేవాదయః, పుష్ప

వర్షాణి,ముముచుః ॥ ౨౦ ॥ సస్నురితి ॥ తతః స్నాపనానన్తరం-చాతుర్వర్ణ్యచాతురాశ్రమ్యవ్యవస్థయాఽవస్థితాః-సర్వే,జనాః, సస్నుః స్నానం చక్రుః॥ తత్ర కారణమాహ॥ మహాపాతకీతి॥ యతః స్నానాత్, మహాపాతక్యపి-కిల్బిషాద్బ్రహ్మహత్యాదిపాతకాన్ముచ్యేత, కింపునరితరే పాతకిన స్తతో ముచ్యేరన్నితి కైముత్యనయద్యోతనార్థోఽపిశబ్దః-పాపనివృత్తయే సస్నురితి భావః ॥ ౨౧ ॥ అథేతి ॥ రాజా యుధిష్ఠిరః - అహతే నూతనే-క్షౌమే వస్త్రే, పరిధాయ, ఆభరణాదిభిః ॥ ఋత్విగాదీన్ ఆనర్చ అర్చితవాన్ ॥ ౨౨ ॥ బన్ధూనితి॥ మిత్రానితి పుంస్త్వమార్షం-తత్ నృపానిత్యస్య విశేషణం, అభీక్ష్ణం పునఃపునః పూజయామాస, తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి, నారాయణః, పరో, యస్య, స-సర్వస్య, నారాయణాత్మకత్వబుద్ధియుక్త ఇత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ సర్వ ఇతి ॥ సర్వే, జనాః నరాః-సురాణామివ-రుక్కాన్తి-ర్యేషాం-తే మణికుణ్డలాదీనాం ద్వన్ద్వః. తతో మత్వర్థీయోఽచ్ మణికుణ్డలాభ్యాం-సహితాః-స్రగాదయో-యేషామితి వా-తథాభూతాః, విరేజుః॥ నార్యస్తు-కుణ్డలయుగేన-అలకబృన్దేన చ-జుష్టా వక్త్రస్య-శ్రీర్యాసాం-తథాభూతాః-కనకమేఖలయా-ఉపలక్షితాశ్చ,విరేజుః ॥ ౨౪ ॥ అథేతి॥ మహచ్ఛీలం సుస్వభావ-స్సద్వృత్తిర్వా-యేషాం-తే,ఋత్విగాదయః-పూజితాస్సన్తః-హే నృప-తం-అనుజ్ఞాప్య తదనుజ్ఞామాపాదాయేత్యర్థః-స్వధామాని స్వగృహాణి-యయుః ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ హరిదాసస్యే

ర్నేదుర్దున్దుభిభిస్సమమ్ । ముముచుః పుష్పవర్షాణి దేవర్షిపితృమానవాః ॥ ౨౦ ॥ సస్నుస్తత్ర తతస్సర్వే వర్ణాశ్రమయుతా జనాః । మహాపాతక్యపి యతస్సద్యో ముచ్యేత కిల్బిషాత్॥ ౨౧ ॥ అథ రాజాఽహతే క్షౌమే పరిధాయ స్వలఙ్కృతః । ఋత్విక్సదస్యవిప్రాదీనానర్చాభరణామ్బరైః ॥ ౨౨ ॥ బన్ధూన్జ్ఞాతీన్నృపాన్మిత్రాన్సుహృదోఽన్యాంశ్చ సర్వశః । అభీక్ష్ణం పూజయామాస నారాయణపరో నృపః॥ ౨౩ ॥ సర్వే జనాస్సురరుచో మణికుణ్డలస్రగుష్ణీషకఞ్చుకదుకూలమహార్ఘ్యహారాః । నార్యశ్చ కుణ్డలయుగాలకబృన్దజుష్టవక్త్రశ్రియః కనకమేఖలయా విరేజుః॥ ౨౪ ॥ అథర్త్విజో మహాశీలాస్సదస్యా బ్రహ్మవాదినః। విప్రక్షత్రియవిట్ఛూద్రా రాజానో యే సమాగతాః॥ దేవర్షిపితృభూతాని లోకపాలాస్సహానుగాః । పూజితాస్తమనుజ్ఞాప్య స్వధామాని యయుర్నృప॥ ౨౬॥ హరిదాసస్య రాజర్షే రాజసూయమహోదయమ్। నైవాతృప్యన్ప్రశంసన్తః పిబన్మర్త్యోఽమృతం యథా ॥ ౨౭ ॥ తతో యుధిష్ఠిరో రాజా సుహృత్సంబన్ధిబాన్ధవాన్ । ప్రేమ్ణా నివారయామాస కృష్ణం చ త్యాగకాతరః॥ ౨౮ ॥ భగవానపి తత్రాఙ్గ న్యవాత్సీత్తత్ప్రియఙ్కరః । ప్రస్థాప్య యదువీరాంశ్చ సామ్బాదీన్వై కుశస్థలీమ్॥ ౨౯ ॥ ఇత్థం రాజా ధర్మసుతో మనోరథమహార్ణవమ్ । సుదుస్తరం సముత్తీర్య కృష్ణేనాసీద్గతజ్వరః ॥ ౩౦ ॥ ఏకదాఽన్తఃపురే తస్య వీక్ష్య దుర్యోధనశ్శ్రియమ్। అతప్యద్రాజసూయస్య మహత్త్వం చాచ్యుతాత్మనః॥ ౩౧ ॥ యస్మిన్నరేన్ద్రదితిజేన్ద్రసురేన్ద్రలక్ష్మ్యో నానావిభాన్తి కిల విశ్వసృజోపక్లృప్తాః । తాభిః పతిం ద్రుపదరాజసుతోపతస్థే యస్యాం విషక్తహృదయః కురురాడతప్యత్ ॥ ౩౨ ॥ యస్మింస్తదా మధుపతేర్మహిషీసహస్రం శ్రోణీభరేణ శనకైః క్వణదఙ్ఘ్రిశోభమ్।

తి ॥ రాజసూయమహోత్సవం-ప్రశంసన్తో-నాతృప్యన్-యథా-మర్త్యః-అమృతం-పిబన్న తృప్యతి తద్వత్ ॥ ౨౭ ॥ తత ఇతి ॥ సుహృదశ్చ-సంబన్ధినో-జ్ఞాతీంశ్చ-బాన్ధవాంశ్చ-జిగమిషూన్-ప్రేమ్ణా-నివారయామాస-త్యాగాద్విశ్లేషాత్-కాతరః-ప్రేమ్ణా చ-కృష్ణం-వారయామాస ॥ ౨౮ ॥ భగవానితి ॥ తస్య యుధిష్ఠిరస్య-ప్రియఙ్కరః ప్రియం చికీర్షురితి యావత్ కుశస్థలీం ద్వారకాం ప్రతి-సామ్బాదీన్, యదువీరాన్ ప్రస్థాప్య ప్రయాప్య-స్వయం-తత్రైవ-అన్యానికతిచిద్దినాన్యవాత్సీదుషితవాన్ ॥ ౨౯ ॥ ఇత్థమితి ॥ సుదుస్తరం-మనోరథం రాజసూయచికీర్షారూపం-మహార్ణవం, కృష్ణేన కర్ణధారస్థానీయేన, సముత్తీర్య, గతజ్వరో నిశ్చిన్త, ఆసీత్ ॥ ౩౦ ॥ ఏకదేతి ॥ అచ్యుతే భగవత్యాత్మా మనో, యస్య-తస్య, యుధిష్ఠిరస్యాన్తఃపురే, శ్రియం సంపదం-రాజసూయస్య-మహత్త్వం చ, వలోక్యాతప్యత్ ॥ ౩౧ ॥ శ్రియమేవ ప్రపఞ్చయంస్తత్పరితాపమాహ ॥ యస్మిన్నితి ద్వాభ్యామ్ ॥ యస్మిన్నన్తఃపురే-విశ్వసృజా విశ్వకర్మణా-ఉపక్లృప్తాః రచితాః-నానావిధాః-నరేన్ద్రాదీనాం-లక్ష్మ్యః-భోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానాదిలక్ష్మ్యః భాన్తి ద్రుపదరాజసుతా ద్రౌపదీ-తాభిః లక్ష్మీభిః-పతిముపతస్థే పర్యచరత్ ॥ యస్యాం ద్రుపదరాజసుతాయాం విషక్తం ఆసక్తం, హృదయం, యస్య, సః-కురురాడ్దుర్యోధనః-అతప్యత్ ॥ ౩౨ ॥ యస్మిన్నితి ॥ తదా దుర్యోధనపరితాపకాలే-యస్మిన్నన్తఃపురే, మధుపతేః కృష్ణస్య-మహిషీసహస్రం పత్నీసహస్రం పరితాపావహత్వేనాసేతి శేషః-సహస్రమితి బహుత్వోపలక్షణం-కదంభూతం శ్రోణీభరేణ నితమ్బభరేణ-శనకైః క్వణద్భిః, చరణాభరణధ్వనపూర్వకం చలద్భిః, అఙ్ఘ్రిభిః, శోభా, యస్య తత్ మధ్యే సుచారు-చారుమధ్యమిత్యర్థః-కుచకుఙ్కుమైః

శోణాః-హారాః,యస్య,తత్,శ్రీమన్తి-ముఖాని,యస్యతత్,చపలైః,కుణ్డలైః కున్తలైశ్చఆఢ్యంసంపన్నమ్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ సభాయామితి ॥ క్వాపికదాచిత్ ॥ మయేనదత్తాయాం - మయవిద్యాయామితిపాఠేవిద్యాప్రభావరచితాయామిత్యర్థః- స్వచక్షుషాహితాహితజ్ఞాపకేన కృష్ణేన,పరివృతో- రేజఇతి శేషః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ కించఆసీనఇతి ॥ పారమేష్ఠ్యశ్రియాచతుర్ముఖసంపత్సదృశ్యాశ్రియా,జుష్టః సేవితః-ఇన్ద్రఇవా,సీనఉపవిష్టవాన్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తత్రేతి॥కిరీటమాలీ-అస్య స్తఇతితథా ,మానీసాహంకారఃఅసిఃఖడ్గో,హస్తే,యస్య,సః-భ్రాతృభిఃదుశ్శాసనాదిభిఃపరివృతః-నృపాన్ -క్షిపన్నిన్దన్, తత్రసభాయాం,న్యవిశత్ వివేశ ॥రుషేతిపాఠేద్వారపాలాన్ క్షిపన్నిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ స్థలఇతి।శత్రూణాం , జలస్థలబుద్ధివిపర్యాసకారిణాంసభామావిశన్ దుర్యోధనస్తావత్స్థలే,జలభ్రాన్త్యేతి శేషః,వస్త్రాన్తం , మభ్యగృహ్ణాత్ ఉద్ధృతవాన్ తథా,క్వచిత్ స్థలేజలంమత్వా,న్యపతత్, తథా,జలేచస్థలవద్భ్రాన్త్యాన్యపతత్ , జలవిషయకజ్ఞానస్య స్థలవిషయకజ్ఞానరూపత్వజ్ఞాపనాయవత్కరణమ్ ,తదాత్మికయాభ్రాన్త్యేత్యర్థః॥భ్రాన్తౌకారణంవదన్విశినష్టి-మయస్య,మాయయా- విమోహితఇతి ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ జహాసేతి ॥ తంఏవంభూతందుర్యోధనం-దృష్ట్వా,భీమః-జహాసహసితవాన్ ॥ తథాఅన్యేనృపాశ్చ,రాజా,యుధిష్ఠిరేణ,నివార్యమాణాఅపి భగవతా-అనుమోదితాః,తంపశ్యతేత్యేవంప్రబోధితాః, జహసుః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ సఇతి ॥ సదుర్యోధనః , లజ్జితో,ఽధోముఖః,గ

మధ్యేసుచారుకుచకుఙ్కుమశోణహారం శ్రీమన్ముఖంచపలకుణ్డలకున్తలాఢ్యమ్ ॥ ౩౩ ॥ సభాయాంమయక్లృప్తాయాంక్వాపిధర్మసుతోఽధిరాట్ । వృతోఽనుజైర్బన్ధుభిశ్చకృష్ణేనాపిస్వచక్షుషా ॥ ౩౪ ॥ ఆసీనఃకాఞ్చనేసాక్షాదాసనేమఘవానివ । పారమేష్ఠ్యశ్రియాజుష్టస్స్తూయమానశ్చవన్దిభిః॥ ౩౫ ॥ తత్రదుర్యోధనోమానీపరీతోభ్రాతృభిర్నృప ।కిరీటమాలీన్యవిశ❁దసిహస్తఃక్షిప❁న్రుషా॥ ౩౬ ॥స్థలేఽభ్యగృహ్ణాద్వస్త్రాన్తంజలంమత్వాస్థలేఽపతత్ । జలేచస్థలవద్భ్రాన్త్యామయమాయావిమోహితః॥ ౩౭ ॥జహాసభీమస్తందృష్ట్వాస్త్రియోనృపతయోఽపరే । నివార్యమాణాఅప్యఙ్గరాజ్ఞాకృష్ణానుమోదితాః॥ ౩౮ ॥ సవ్రీడితోఽవాగ్వదనోరుషాజ్వలన్నిష్క్రమ్యతూష్ణీంప్రయయౌగజాహ్వయమ్ । హాహేతిశబ్దస్సుమహానభూత్సతా ❁ అజాతశత్రుర్విమనాఇవాభవత్ ॥ ౩౯ ॥ ఏతత్తేఽభిహితంరాజన్యత్పృష్టోహమిహత్వయా । దుర్యోధనస్య దౌరాత్మ్యం రాజసూయేమహాక్రతౌ॥ ౪౦ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే, దశమస్కన్ధే , పఞ్చసప్తతితమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁

❁ సాల్వవధకథారమ్భఘట్టః. ❁

శ్రీశుకఉవాచ॥అథాన్యదపికృష్ణస్యశృణుకర్మాద్భుతంనృప । క్రీడానరశరీరస్యయథాసౌభపతిర్హతః॥ ౧ ॥శిశుపాలసఖస్సాల్వోరుక్మిణ్యుద్వాహఆగతః । యదుభిర్నిర్జితస్సఙ్ఖ్యేజరాసన్ధాదయస్తదా॥ ౨ ॥సాల్వఃప్రతిజ్ఞామకరోచ్ఛృణ్వతాంసర్వభూభుజామ్। అయాదవాంక్ష్మాంకరోమిపౌరుషంమమపశ్యత॥ ౩ ॥ఇతిమూఢఃప్రతిజ్ఞాయదేవంపశుపతింప్రభుమ్ । ఆరాధయామాసనృపపాంసుముష్టింసకృద్గ్రసన్॥ ౪ ॥సంవత్సరాన్తేభగవానా

జాహ్వయంహాస్తినపురం,యయౌ॥తదా,సుమహాన్సుచ్చైః,హాహా,దుర్యోధనో , ఽవమానితఇతి శేషః,ఇత్యేవంవిధః,శబ్దో,బభూవ,విమనాఇవఅభవత్ , ఇవశబ్దోఅనతిరిక్తార్థకః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ప్రశ్నస్యోత్తరముక్తంనిగమయతి ॥ తదితి॥హేరాజన్, యత్ అహం,త్వయా,పృష్టః,తస్యైవ, దుత్తరం,తుభ్య,మిత్థం-అభిహితం , కింతత్,యద్దుర్యోధనస్య,దౌరాత్మ్యం,యుధిష్ఠిరసంపదమవలోకనజపరితాపరూపందౌర్జన్యమ్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేపఞ్చసప్తతితమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

అథసాల్వవధాత్మకంభగవతశ్చేష్టితమనువర్ణయితుంప్రస్తౌతి ॥ షట్సప్తతితమేన ॥ అథేతి ॥ క్రీడార్థం నరస్యేవశరీరంయస్య-తస్య-కృష్ణస్యా,ద్భుత - మన్యదపి-చేష్టితం-శృణు - కింతత్- యథా , సౌభపతిః,సౌభంనామపురం,తస్య,పతిః,సాల్వో,యథాయేనప్రకారేణ,హతః-తథాతస్యహననమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ శిశుపాలసఖఇతి॥యదా,సాల్వో,రుక్మిణీ వివాహే- ఆగతః-సఙ్ఖ్యేయుద్ధే , నిర్జితః జరాసన్ధాదయశ్చ,జితా - స్తదా , సర్వభూతానాం,శృణ్వతాంసతాం, ప్రతిజ్ఞా , మకరోదితి సంబన్ధః॥ప్రతిజ్ఞామేవదర్శయతి॥అయాదవామితి॥యాదవరహితాం క్ష్మాంభూమిమ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ❁ ఇతీతి॥ఇత్థం,ప్రతిజ్ఞాయ- అతఏవ , మూఢః,పశుపతింరుద్రం,ఆరాధయామాస,ప్రత్యహం సకృ,త్పాంసుముష్టి- మేకం-గ్రసన్ భక్షయన్,ఆరాధయామాసేతిసంబన్ధః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ సంవత్సరాన్తఇతి॥ ఆశుతోషఃఈషత్సన్తుష్టవాన్ భగవద్విద్వేషిత్వాదితిభావః॥వరేణేతిహేత్వ

౩౬ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ నృపాన్

న్తైతృతీయా-వరార్థం.ఛన్దయామాస-వరం వర యేత్యువాచేత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ దేవేతి ॥ స సాల్వః.యానం-వవ్రే వృతవాన్-కథంభూతం - దేవాదీనాం - ఛేత్తుమశక్యం , కామం యథేష్టం గచ్ఛతీతి తథా త-ద్వృష్ణీనాం యదూనాం - భీషణం భయంకరమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తథేతీతి॥ తథేత్యఙ్గీకృత్య-గిరిశేనా-దిష్టో,మయః సౌభం నామా-యోమయం లోహమయం.పురం,నిర్మాయ.దదౌ ❁॥ ౭ ॥ ❁ సలబ్ధ్వేతి॥ స సాల్వః,తమసోఽన్ధకారస్య,ధామాశ్రయం.యానం.లబ్ధ్వా అధిష్ఠాయేత్యర్థః-వృష్ణికృతం-వైరం.స్మరన్-ద్వారవతీం.యయౌ ❁॥ ౮ ॥ ❁ నిరుధ్యేతి॥ హే భరతర్షభ-పురీం ద్వారకావతీం,నిరుధ్య,ఉపవనాదీన్,బభఞ్జ ❁॥ ౯ ॥ ❁ తత్రా . ట్టాలాః ప్రాకారోపరిగృహాః . తోరణాః బహిర్ద్వారాణి.విహారాః క్రీడాస్థానాని - కించ - విమానాగ్ర్యాత్తస్మాత్సౌభాత్-శస్త్రవృష్టయః,శిలాదయశ్చ-నిపేతుః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తత్రా-సారో ధారాసంపాతః.శర్కరాః సూక్ష్మశిలాః.ప్రచణ్డో నిష్ఠురశ్చక్రవాతో- బభూవ-దిశశ్చ-రజసా రేణునా-చ్ఛాదితాః బభూవుః ❁॥ ౧౧ ॥ ❁ ఇతీతి॥ఇత్థం,సౌభేన-భృశ-మర్ద్యమానా పీడ్యమానా-కృష్ణస్య నగరీ ద్వారకా , హే రాజన్-శం సుఖం-నాభ్యపద్యత నప్రాప - యథా-త్రిపురేణ - మహీ-శం-నాభ్యపద్యత-తద్వత్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ప్రద్యుమ్న ఇతి॥ వధ్యమానాః పీడ్యమానాః-ప్రజాః ప్రేక్ష్య-ఇతీత్యనన్తర-ముక్త్వేతి శేషః.అభ్య

శుతోష ఉమాపతిః । వరేణ చ్ఛన్దయామాస స సాల్వం శరణాగతమ్॥ ౫ ॥ దేవాసురమనుష్యాణాం గన్ధర్వోరగరక్షసామ్ । అభేద్యం కామగం వవ్రే స యానం వృష్ణిభీషణమ్॥ ౬ ॥ తథేతి గిరిశాదిష్టో మయః పరపురఞ్జయః। పురం నిర్మాయ సాల్వాయ ప్రాదాత్సౌభమయోమయమ్॥ ౭ ॥ స లబ్ధ్వా కామగం యానం తమోధామ దురాసదమ్ । యయౌ ద్వారవతీం సాల్వో వైరం వృష్ణికృతం స్మరన్॥ ౮ ॥ నిరుధ్య సేనయా సాల్వో మహత్యా భరతర్షభ । పురం బభఞ్జోపవనాన్యుద్యానాని చ సర్వశః॥ ౯ ॥ సగోపురాణి ద్వారాణి ప్రాసాదాట్టాలతోళికాః । విహారాన్ స విమానాగ్ర్యాన్నిపేతుః శస్త్రవృష్టయః॥ ౧౦ ॥ శిలా ద్రుమాశ్చాశనయః సర్పా ఆసారశర్కరాః। ప్రచణ్డశ్చక్రవాతోఽభూద్రజసాచ్ఛాదితా దిశః॥ ౧౧ ॥ ఇత్యర్ద్యమానా సౌభేన కృష్ణస్య నగరీ భృశమ్। నాభ్యపద్యత శం రాజంస్త్రిపురేణ యథా మహీ॥ ౧౨ ॥ ప్రద్యుమ్నో భగవాన్వీక్ష్య వధ్యమానా నిజాః ప్రజాః । మా భైష్టేత్యభ్యయాద్వీరో రథారూఢో మహారథః॥ ౧౩ ॥ సాత్యకిశ్చారుదేష్ణశ్చ సామ్బోఽక్రూరః సహానుజైః । హార్దిక్యో భానువిన్దశ్చ గదశ్చ శుకసారణౌ॥ ౧౪ ॥ అపరే చ మహేష్వాసా రథయూథపయూథపాః । నిర్యయుర్దంశితా గుప్తా రథేభాశ్వపదాతిభిః ॥ ౧౫ ॥ తతః ప్రవవృతే యుద్ధం సాల్వానాం యదుభిః సహ । యథాఽసురాణాం విబుధైస్తుములం రోమహర్షణమ్ ॥ ౧౬ ॥ తాశ్చ సౌభపతేర్మాయా దివ్యాస్త్రై రుక్మిణీసుతః । క్షణేన నాశయామాస నైశం తమ ఇవోష్ణగుః॥ ౧౭ ॥ వివ్యాధ పఞ్చవింశత్యా స్వర్ణపుఙ్ఖైరయోముఖైః। సాల్వస్య ధ్వజినీపాలం శరైః సన్నతపర్వభిః ॥ ౧౮ ॥ శతేనాతాడయత్సాల్వమేకైకేనాస్య సైనికాన్ । దశభిర్దశభిర్నేతౄన్వాహనాని త్రిభిస్త్రిభిః ॥ ౧౯ ॥ తదద్భుతం మహత్కర్మ ప్రద్యుమ్నస్య మహాత్మనః । దృష్ట్వా తం పూజయామాసుః సర్వే స్వపరసైనికాః ॥ ౨౦ ॥ బహురూపైకరూపం తద్దృశ్యతే న చ దృశ్యతే । మాయామయం మయకృతం దుర్విభావ్యం పరైరభూత్ ॥ ౨౧ ॥ క్వచి

యాదభ్యద్రవత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తథా-సాత్యకిప్రభృతయో-ఽపరే చ - యదువీరాః,మహాన్త-ఇష్వాసాః ధనూంషి, యేషాం.తే-రథయూథపానామపి యూథపాః-దంశితాః కవచితాః,రథాదిభి-శ్చతుర్భి.రఙ్గై-ర్గుప్తాశ్చ-నిర్యయుః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తత ఇతి ॥ యుద్ధం.ప్రవృత్తమభూ-ద్యథా - విబుధైః దేవైః సహ,అసురాణాం - తద్వత్-కథమ్భూతం-తుములం-వ్యాకులం.రోమహర్షణం-శృణ్వతామపి గోమోద్గమకమ్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తాశ్చేతి॥యా-శ్శస్త్రవృష్ట్యాదయో-మాయా-స్తాః-క్షణేన-నాశయామాస॥ఉష్ణాః-గావః కిరణాః,యస్య-స-సూర్యో-నైశం నిశాసంబన్ధి-తమోఽన్ధకారం-నాశయతి॥తద్వత్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ వివ్యాధేతి ॥ స్వర్ణమయాః,పుఙ్ఖాః పృష్ఠప్రాన్తాః,యేషాం, తైః-అయో లోహం . తన్మయాని-ముఖాన్యగ్రాణి-యేషాం-తైః.సన్నతాని నిమగ్నాని-పర్వాణి-యేషాం- తైః.పఞ్చవింశత్యా-శరైః,సాల్వస్య-ధ్వజినీపాలం సేనాన్యం.వివ్యాధ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ సాల్వంతు-శతేన-శరాణామితి శేషః ॥ అతాడయత్- సైనికాన్ భటా-నేకైకేన-శరేణా-తాడయత్ ॥ నేతౄనవాన్తరసేనానాయకాన్-సారథీన్ వా-దశభిర్దశభిః-శరైః.వాహనాని గజాశ్వరథాదీని-త్రిభిస్త్రిభిః-శరైః.అతాడయత్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తదితి॥తత్ప్రద్యుమ్నవిక్రమాత్మకం - మహదతికౌశలం కర్మ- దృష్ట్వా-స్వపరసేనయోర్వర్తమానా-స్సర్వే,తం ప్రద్యుమ్నం-పూజయామాసుః,బహుమేనిరే ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ బహ్వితి ॥త-న్మయకృతం సౌభం,క్వచి ద్బహురూపం-క్వచిచ్చై-కరూపం క్వచిచ్చ దృశ్యతే-క్వచిత్తు న దృశ్యతే,ఏవం-పరైః దుర్విభావ్యమవితర్క్యమభవత్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ కించ॥క్వచిదితి॥ఏవం-దురవస్థితం,

అనవస్థితంచా-భూత్ ※ ॥ ౨౨ ॥ ※ యత్రయత్రేతి॥ఉపలక్ష్యేతదృశ్యేత-సాత్వతయూథపాః-యదువీరాః ※ ॥ ౨౩ ※ శరైరితి ॥ అగ్నివద్దాహకో అర్కవత్సంశోషకః, యుగపత్ సర్వత, స్సంస్పర్శో, యేషాం-తైః,ఆశీవిషవద్ఘాతకస్పర్శమాత్రేణమారకత్వాద్దురాసదైః దుస్సహైః, పరేరితైః యదువీరప్రయుక్తైః-శరైః - పీడ్యమానం,పురం అనీకానిచ-యస్య,సః- సాల్వో-ఽముహ్యత్ ముమోహ ※ ॥ ౨౪ ॥ ※ సాల్వేతి॥ సాల్వసైన్యపానాం,శస్త్రౌఘైః-భృశం-పీడితా అపి-యదువీరాః,స్వంస్వం-రణం రణభూమిం-నతత్యజుః నత్యక్తవన్తః॥తత్ర హేతుత్వేనవిశినష్టి॥లోకద్వయమపిజేతుమిచ్ఛవః ※ ॥ ౨౫ ॥ ※ సాల్వామాత్య ఇతి ద్యుమాన్నామద్యుమదాఖ్యః-బలీ - మౌర్వ్యై కార్ష్ణాయసమయ్యా - గుర్వ్యేతి పాఠాన్తరం - వ్యాహత్య ప్రతాడ్య-వ్యనదత్ ※ ॥ ౨౬ ॥ ※ ప్రద్యుమ్నమితి॥గదయా తత్ప్రహారేణ-విశీర్ణం-వక్షస్థలం-యస్య-తం-ప్రద్యుమ్నం-రణాద్రణస్థానా-దపోవాహ అపసారయామాస ॥ తత్ర హేతుత్వేనసూతంవిశినష్టి॥ధర్మవిత్ సూతః కృచ్ఛ్రగతం రథినం రక్షేదిత్యేవంవిధధర్మవిత్-దారుకస్య కృష్ణసారథేః,ఆత్మజశ్చ ※ ॥ ౨౭ ॥ ※ లబ్ధసంజ్ఞ ఇతి॥తావన్మూర్ఛితః-తతో-ముహూర్తేన-లబ్ధా, సంజ్ఞా చేతనా-యేన సః,కార్ష్ణిః ప్రద్యుమ్నః,సారథి,మువాచ॥ఉక్తిమేవాహ॥అహోఇతిసార్ధైశ్చతుర్భిః-హేసూత, ఇదం-మసాధు-కిం తత్-మమ-రణా-దపసర్పణమితి ※ ॥ ౨౮ ॥ ※ కుత స్తస్యాసాధుత్వ,మత ఆహ॥ నేతి ॥యదూనాం-కులే-జాతః,కోఽపి-రణా-ద్విచ్యుతః పలా

ద్భూమౌ క్వచిద్వ్యోమ్ని గిరిమూర్ధ్ని జలే క్వచిత్ । అలాతచక్రవద్భ్రామ్యత్సౌభం తద్దురవస్థితమ్ ॥ ౨౨ ॥ యత్రయత్రోపలక్ష్యేత ససౌభస్సహసైనికః । సాల్వస్తత స్తతోఽముఞ్చన్ శరాన్సాత్వతయూథపాః॥ ౨౩ ॥ శరైరగ్న్యర్కసంస్పర్శైరాశీవిషదురాసదైః । పీడ్యమానపురానీకస్సాల్వోఽముహ్యత్పరేరితైః॥ ౨౪ ॥ సాల్వానీకపశస్త్రౌఘైర్వృష్ణివీరాభృశార్దితాః,నతత్యజూరణంస్వంస్వం లోకద్వయజిగీషవః ॥ ౨౫ ॥ సాల్వామాత్యో ద్యుమాన్నామప్రద్యుమ్నం ప్రాక్ప్రపీడితః।ఆసాద్యగదయా ※ మౌర్వ్యావ్యాహత్యవ్యనదద్బలీ॥ ౨౬ ॥ ప్రద్యుమ్నం గదయాశీర్ణవక్షస్థలమరిన్దమమ్।అపోవాహరణాత్సూతో ధర్మవిద్దారుకాత్మజః॥ ౨౭ ॥లబ్ధసంజ్ఞో ముహూర్తేనకార్ష్ణిస్సారథిమబ్రవీత్ ।అహో అసాధ్విదం సూత యద్రణాన్మేఽపసర్పణమ్॥ ౨౮ ॥ నయదూనాంకులేజాతశ్శ్రూయతే రణవిచ్యుతః । వినామత్క్లీబచిత్తేనసూతేనప్రాప్తకల్మషాత్॥ ౨౯ ॥కింనువక్ష్యేఽభిసఙ్గమ్యపితరౌ రామకేశవౌ । యుద్ధాద్ధర్మ్యాదపక్రాన్తః పృష్టస్తత్రాత్మనః క్షమమ్॥ ౩౦ ॥వ్యక్తం మే కథయిష్యన్తిహసన్త్యోభ్రాతృజామయః । క్లైబ్యం కథం కథం వీర తథాఽన్యైః కథ్యతాంమృధే ॥ ౩౧ ॥ సారథిరువాచ ॥ ధర్మంవిజానతాఽఽయుష్మన్ కృతమేతన్మయా విభో । సూతః కృచ్ఛ్రగతం రక్షేద్రథినం సారథిం రథీ॥ ౩౨ ॥ఏతద్విదిత్వాతు భవాన్మయాఽపోవాహితో రణాత్ । † ఉపసృష్టః పరేణేతి మూర్ఛితో గదయాఽఽహతః॥ ౩౩ ॥******

****** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే , దశమస్కన్ధే , షట్సప్తతితమోఽధ్యాయః ******

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సతూపస్పృశ్యసలిలం దంశితో ధృతకార్ముకః । నయమాం ద్యుమతః పార్శ్వం వీరస్యేత్యాహ

యితో - నశ్రూయతే - కింపునర్దృశ్యత ఇతిభావః-క్లీబమధృష్టం-చిత్తం - యస్య-తేన-త్వయా-సూతేన హేతునా,ప్రాప్తం-కల్మషమయశో-యేన-తస్మాత్-మత్ మత్తః,వినా, అన్యః-కోఽపి-రణవిచ్యుతో నశ్రూయతఇతిసంబన్ధః ※ ॥ ౨౯ ॥ ※ కించ॥కిం న్వితి॥రామకేశవా - వభిసఙ్గమ్య,తత్పార్శ్వం గత్వేత్యర్థః - తాభ్యాం,పృష్టః-న్యాయ్యా,ద్యుద్ధా-దపక్రాన్తః-పలాయితో-ఽహ,మాత్మనః,క్షమం యోగ్యం,కిన్నువక్ష్యామి ※ ॥ ౩౦ ॥ ※ కించ॥ వ్యక్తమితి॥మేమమ,భ్రాతృజామయో భ్రాతృభార్యాః,మృధే యుద్ధే, ప్రాప్తం,క్లైబ్యం,హసన్త్యః, కథయిష్యన్తి , వ్యక్తం నూనం- హేవీర-తథా, అన్యైరపి,కథంకథం కథ్యతాం సంభావనాయాంలోట్ ※ ॥ ౩౧ ॥ ※ ఇత్థముక్తః ప్రాహసూతః॥ధర్మమితి॥ హేప్రభో-ధర్మం-విజానతేతి హేతుగర్భం,అతో మయా ఏతదపసారణం-కృతం,కోఽసౌధర్మ,స్తత్రాహ ॥ సూత ఇతి ॥ కృచ్ఛ్రగతం విపత్తింగతం-రథినం,రక్షే-ద్రథీతు తథాభూతం,సారథి , మితి ※ ॥ ౩౨ ॥ ※ అస్త్వయం ధర్మః,కిమ్మయాఽధునా ప్రాప్తం కృచ్ఛ్రం-యతో మామపోహితవాన్-తత్రాహ॥ ఏతదితి ॥ పరేణశత్రుణా కర్త్రా,గదయా , ఆహతిస్తాడితః,ఉపసృష్టః పీడాం ప్రాప్తః- మూర్ఛితశ్చ, త్యేత-ద్విదిత్వా,ఉపసృష్ట ఇతి పాఠే పరేణాపప్రహిత ఇత్యేతద్విదిత్వేత్యర్థః మయా-భవా-న్రణా-దపోవాహితః ※ ॥ ౩౩ ॥ ※ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే షట్సప్తతితమోఽధ్యాయః ******************

అథపునస్సన్నద్ధేన ప్రద్యుమ్నేన ద్యుమతి హతే సతి యదుషుచ యుధ్యమానేషు భగవానాగత్య సాల్వం జఘానేత్యో

౨౬ ॥ శ్లో ※ పా ॥ గుర్వ్యా   ౩౩ ॥ శ్లో † పా ॥ ఉపసృష్టః

ష్టసప్తతితమేన ॥ సత్వితి॥ సతుప్రద్యుమ్నః, సలిల-ముపస్పృశ్య ఆచమ్య, మూర్ఛాత ఉత్థితత్వాదితి భావః, దంశితః సన్నద్ధః-ధృతం-కార్ముకం ధను-ర్యేన సః-సారథిమాహ॥-కమితి॥ వీరస్య-ద్యుమత్తః, పార్శ్వం సమీపం-నయ-మాం ప్రాపయేతి ✱ ॥ ౧॥ ✱ రుక్మిణీసుత ఇత్యస్య ద్యుమత్పార్శ్వం గత ఇత్యాదిః-స్వసైన్యాని-విధమన్తం, ద్యుమన్తం, ప్రతియుధ్య సన్నిరుధ్య-స్మయన్, అనేనాయాసస్సూచ్యతే, అష్టభిశ్శరైః ప్రత్యవిధ్యత్-ప్రత్యతాడయత్ ✱ ॥ ౨ ॥ ✱ తత్రాష్టానాం వినియోగమాహ॥ చతుర్భిరితి॥ వాహానశ్వాన్, ఏకేనతు సూతం, ఏకేన-కార్ముకం, ఏకేన-ధ్వజ-మేకేనతు-ద్యుమత-శ్శిరో, ఽహనత్ ✱ ॥ ౩ ॥ ✱ గదేతి॥ గదప్రభృతయః, యదవః-సౌభపతేః-బలం-జఘ్నుః, సౌభేయాః సౌభస్థాః-సర్వే, సంఛిన్నాః కన్ధరా యేషాం తే. సముద్రే-పేతుః పతితవన్తః ✱ ॥ ౪ ॥ ✱ ఏవమితి॥ ఇతరేతరం పరస్పరం-నిఘ్నతాం సంబన్ధి-తద్యుద్ధం-త్రినవరాత్ర-మభూత్-నవానాం రాత్రీణాం సమాహారః నవరాత్రం, త్రయాణాం నవరాత్రాణాం సమాహారస్త్రినవరాత్రం, సప్తవింశత్యహోరాత్రాణీత్యర్థః-తుములమాకులం, ఉల్బణమ్ ✱ ॥ ౫ ॥ ✱ అత్రకైశ్చిదృషిభిరుక్తం దూషయితుమనువదతి శుకః ॥ ఇన్ద్రప్రస్థగత ఇత్యాదినా ॥ ఏవం వదన్తి రాజఋషయ ఇత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ ధర్మసూనునా యుధిష్ఠిరేణా-హూతః, కృష్ణః-రాజసూయే-సంవృత్తే పరిసమాప్తే సతి-శిశుపాలే, సంస్థితే మృతేచ సతి, తత్రైవ-కతిచిద్దినాని, స్థితః, అతిఘోరాణి నిమిత్తాని-పశ్యన్-కురువృద్ధాదీన్ భీష్మాదీన్-సపుతాం-కున్తీం, మునీంశ్చ, ఆమన్త్ర్య ఆపృష్ట్వా, ద్వారవతీం-యయా॥ ఇతి సంబన్ధః ✱ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ✱ ఉక్తిమేవాహ॥

సారథిమ్॥ ౧ ॥ విధమన్తం స్వసైన్యాని ద్యుమన్తం రుక్మిణీసుతః। ప్రతిహత్య ప్రత్యవిధ్యన్నారాచైరష్టభిస్స్మయన్॥ చతుర్భిశ్చతురో వాహాన్సూతమేకేన చాహనత్। ద్వాభ్యాం ధనుశ్చ కేతుం చ ద్యుమతోఽన్యేన వై శిరః॥ ౩॥ గదసాత్యకిసామ్బాద్యా జఘ్నుస్సౌభపతేర్బలమ్। పేతుస్సముద్రే సౌభేయాస్సర్వే సంఛిన్నకన్ధరాః॥ ౪ ॥ ఏవం యదూనాం సాల్వానాం నిఘ్నతామితరేతరమ్, యుద్ధం త్రినవరాత్రం తదభూత్తుములముల్బణమ్॥ ౫ ॥ ఇన్ద్రప్రస్థగతః కృష్ణః ఆహూతో ధర్మసూనునా। రాజసూయేచ సంవృత్తే శిశుపాలే చ సంస్థితే॥ ౬ ॥ కురువృద్ధాననుజ్ఞాప్య మునీంశ్చ ససుతాం పృథామ్। నిమిత్తాన్యతిఘోరాణి పశ్యన్ద్వారవతీం యయౌ॥ ౭ ॥ ఆహ చాహమిహాయాత ఆర్యమిశ్రాభిసంహితః। రాజన్యాశ్చైద్యపక్షీయా నూనం హన్యుః పురీం మమ॥ ౮ ॥ వీక్ష్య తత్కదనం స్వానాం నిరూప్య పురరక్షణే। సౌభం చ సాల్వరాజం చ దారుకం ప్రాహ కేశవః॥ ౯ ॥ రథం ప్రాపయ మే సూత సాల్వస్యాన్తికమాశు వై। సమ్భ్రమస్తే న కర్తవ్యో మాయావీ సౌభరాడయమ్ ॥ ౧౦ ॥ ఇత్యుక్తశ్చోదయామాస రథమాస్థాయ దారుకః। విశన్తం దదృశుస్సర్వే స్వే పరే చారుణానుజమ్ ॥ ౧౧ ॥ సాల్వశ్చ కృష్ణమాలోక్య హతప్రాయబలేశ్వరః। ప్రాహరత్కృష్ణసూతాయ శక్తిం భీమరవాం మృధే॥ ౧౨ ॥ తామాపతన్తీం నభసి మహోల్కామివ రంహసా। భాసయన్తీం దిశశ్శౌరిస్సాయకైశ్శతధాఽచ్ఛినత్ ॥ ౧౩ ॥ తం చ షోడశభిర్విద్ధ్వా బాణైస్సౌభం చ ఖే భ్రమత్। అవిధ్యచ్ఛరసన్దోహైః ఖం సూర్య ఇవ రశ్మిభిః॥ ౧౪ ॥ సాల్వశ్శౌరేస్తు దోస్సవ్యం సశార్ఙ్గం శార్ఙ్గధన్వనః। బిభేద

ఆహచాహమిహేత్యాదినా ॥ ఆర్యమిశ్రో బలభద్రస్తేనా-భిగతః సహితో, ఽహ, మిహాగతః, చైద్యపక్షీయా-రాజన్యా, మమ పురీం-హన్యుర్నాశయేయు-రతో, ఽహం గమిష్యామీతి శేషః ✱ ॥ ౮ ॥ ✱ వీక్ష్యేతి॥ అస్యాగమనానన్తరం ఇత్యాదిః-స్వానాం, త, త్కదనం యుద్ధం-సౌభం-సాల్వం చ, వీక్ష్య, రామం, పురరక్షణం ప్రతి-నిరూప్య నియుజ్య, దారుకం, ప్రాహేత్యన్వయః ✱ ॥ ౯ ॥ ✱ ఉక్తిమేవాహ॥ రథమితి॥ హే సూత, సాల్వస్యాన్తికం ప్రత్యాశు-రథం, ప్రాపయ-తేన సాల్వేన సహ, సంగ్రామః-కర్తవ్యః-అయం-సాల్వో, మాయావీ-సౌభరాట్చ ✱ ॥ ౧౦ ॥ ✱ ఇతీతి॥ ఆస్థాయ సమ్యగధిష్ఠాయ, చోదయామాస, గమయామాస అశ్వానితి శేషః॥ విశన్తమితి॥ అరుణస్యానుజో యస్మిన్-తం గరుడధ్వజం రథం, విశన్తం, రణభూమావితి శేషః, స్వే యదవః, పరే సాల్వపక్షీయాశ్చ, దదృశుః ✱ ॥ ౧౧ ॥ ✱ హతప్రాయస్య, బలస్య, ఈశ్వరః, సాల్వః, యుద్ధే, కృష్ణ మవలోక్య, భీమో, రవో ధ్వనిః-యస్యాస్తాం-శక్తిం, కృష్ణస్య, సూతాయ, ప్రాహరత్ప్రాయుఙ్క్త ✱ ॥ ౧౨ ॥ ✱ తామితి॥ రంహసా వేగేన-నభసా, పతన్తీం, ఉల్కామివ-సర్వాః, దిశో, భాసయన్తీం, తాం శక్తిం, శతధా, చిచ్ఛేద ✱ ॥ ౧౩ ॥ ✱ తమితి॥ ఖే ఆకాశే-భ్రమద్భ్రమ్యమాణం, సౌభం, తం సౌభపతిం చా, విధ్య, ఖమాకాశం, రశ్మిభి, స్సూర్య ఇవ, శరజాలైః, పున-స్సౌభ, మావిధ్యత్ ॥ సునీలత్వ విపులత్వాదిభిరాకాశోపమా సౌభస్య, అచిన్త్యవేగత్వ బాహుళ్యాదిభిశ్శరాణాం రశ్మిసాదృశ్యం, అయత్నేనైవ రశ్మివచ్ఛరజాలప్రసారాత్సూర్యతుల్యశ్శ్రీకృష్ణ ఇత్యవగన్తవ్యమ్ ✱ ॥ ౧౪ ॥ ✱ సాల్వ ఇతి॥ శార్ఙ్గధన్వనః కృష్ణస్య, శార్ఙ్గసహితం, దోర్భుజం-బిభే

దవివ్యాధ-హస్తాత్, శార్ఙ్గం-న్యపతత్-తత్, అద్భుతమభూత్॥ అభూతపూర్వత్వాదితి భావః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ అతఏవాహ॥ హాహాకార ఇతి ॥ మహానుచ్చైః, వినద్యేతి, అస్య శార్ఙ్గపాతజసన్తోషాతిశయాదిత్యాదిః, ఉచ్చైః, వినద్య, ఇదం వక్ష్యమాణం, మాహ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ తదేవాహ। యదితి ద్వాభ్యాం। యత్ యస్మాత్, హే మూఢ-నోఽస్మాకం, సఖ్యుశ్చైద్యస్య- భార్యాత్వేన సఙ్కల్పితా, రుక్మిణీ, త్వయా, అస్మాకమీక్షతాం పశ్యతాం సతాం, అపహృతా, తథా, న, స్వఖా, సభామధ్యే, వ్యాపాదితః హతః తత్ర హేతుత్వేన సఖాయం విశినష్టి ॥ ప్రమత్తః, తదాఽనవహిత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తమితి। తు శబ్దోఽత్ర హేత్వర్థః-తస్మాత్-తః సఖ్యుర్భార్యాపహర్తారం, హన్తారంచ, అపరాజితమాత్మానం మన్యమానం-త్వా, వపునరావృత్తిం మృత్యుం-నయామి, అతో-యుద్ధే, మమాగ్రతస్తిష్ఠ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ ఇత్థముక్తః ప్రాహ। శ్రీభగవాన్। వృథేతి॥ హే మన్ద, వికత్థసే, ప్రగల్భం భాషసే, అన్తికే సమవస్థితం, ప్రాప్తం, మృత్యుం, నపశ్యసే, నాలోకయసీత్యర్థః, కించ శూరాః, కేవలం, పౌరుషమేవ, దర్శయన్తి, నతు, బహుయథా తథా-భాషన్త ఇతి తథా ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ ఇతీతి ॥ భీమో భయంకరో, వేగః యస్యాస్తయా, గదయా, జత్రౌ సన్ధమూలే-స తాడితః, సచసాల్వః, అసృక్ రుధిరం వమన్ ఉద్గిరన్, చకమ్పే, కమ్పితవాన్। గదాయామితి ॥ సన్నివృత్తాయాం కృష్ణేనాపరాయాం సత్యామిత్యర్థః-అన్తరధీయత అన్తర్హితవాన్ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ అన్తర్ధానానన్తరం, కశ్చి-త్సాల్వప్రేషితః- పురుష

న్యపతద్ధస్తాచ్ఛార్ఙ్గమాసీత్తదద్భుతమ్॥ ౧౫ ॥ హాహాకారో మహానాసీద్భూతానాం తత్ర పశ్యతామ్ । వినద్య సౌభరాడుచ్చైరిదమాహ జనార్దనమ్॥ ౧౬ ॥ యత్త్వయా మూఢ నస్సఖ్యుర్భ్రాతుర్భార్యా హృతేక్షతామ్ । ప్రమత్తస్స సభామధ్యే త్వయా వ్యాపాదితస్సఖా॥ ౧౭ ॥ తం త్వాఽద్య నిశితైర్బాణైరపరాజితమానినమ్ । నయామ్యపునరావృత్తిం యది తిష్ఠేర్మమాగ్రతః ॥ ౧౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ వృథా త్వం కత్థసే మన్ద న పశ్యస్యన్తికేఽన్తకమ్ । పౌరుషం దర్శయన్తి స్మ శూరా న బహుభాషిణః॥ ౧౯ ॥ ఇత్యుక్త్వా గదయా సాల్వం భగవాన్ భీమవేగయా। తతాడ జత్రౌ సంక్రుద్ధస్స చకమ్పే వమన్నసృక్ ॥ గదాయాం సన్నివృత్తాయాం సాల్వస్త్వన్తరధీయత॥ ౨౦ ॥ తతో ముహూర్త ఆగత్య పురుషశ్శిరసాఽచ్యుతమ్। దేవక్యా ప్రహితోఽస్మీతి నత్వా ప్రాహ వచో రుదన్ ॥ ౨౧ ॥ కృష్ణ కృష్ణ మహాబాహో పితా తే పితృవత్సల । బద్ధ్వాఽపనీతస్సాల్వేన సౌనికేన యథా పశుః॥ ౨౨ ॥ నిశమ్య విప్రియం కృష్ణో మానుషీం ప్రకృతిం గతః । విమనస్కో ఘృణీ స్నేహాద్బభాషే ప్రాకృతో యథా ॥ ౨౩ ॥ కథం రామమసంభ్రాన్తం జిత్వాఽజేయం సురాసురైః । సాల్వేనాల్పీయసాఽనీతః పితా మే బలవాన్ విధిః॥ ౨౪ ॥ ఇతి బ్రువాణే గోవిన్దే సౌభరాట్ ప్రత్యుపస్థితః । వసుదేవమివానీయ కృష్ణం చేదమువాచ హ॥ ౨౫ ॥ ఏష తే జనితా తాతో యదర్థమిహ జీవసి । వధిష్యే వీక్షతస్తేఽముమీశశ్చేత్పాహి బాలిశ॥ ౨౬ ॥ ఏవం నిర్భర్త్స్య మాయావీ ఖడ్గేనానకదున్దుభేః । ఉత్కృత్య శిర ఆదాయ ఖస్థం సౌభం సమావిశత్॥ ౨౭ ॥ తతో ముహూర్తం ప్రకృతావుపప్లుతస్స్వబోధ ఆస్తే స్వజనానుషఙ్గతః । మహానుభావస్తదబుధ్యదాసురీం మాయాం స సాల్వప్రహితాం మయోదితామ్॥ ౨౮ ॥ న తత్ర దూతం న పితుః కళేబరం ప్రబుద్ధ ఆజౌ సమపశ్యదచ్యుతః । స్వాప్నం యథా చామ్బరచారిణం రిపుం సౌభస్థమా

ఆగత్య, అచ్యుతం-శిరసా నత్వా ప్రణమ్య, రుదన్ వచో వాక్యం, ప్రాహ॥ కిమితి॥ దేవక్యా, ప్రహితః ప్రేషితోఽస్మీతి ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ కించ ॥ హే పితృవత్సల, తే తవ, పితా వసుదేవః, సాల్వేన-బద్ధ్వా-ఆనీతః - యథా-సౌనికేన పశుమారకేణ-పశుః రక్షణీయత్వే తద్వత్ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ నిశమ్యేతి॥ మానుషీం-ప్రకృతిం స్వభావం-అనుగతః-ఘృణీ దయావాన్, నత ఏవ -విమనస్కో-, దుఃఖితమనాః, స్నేహాత్పితృవిషయకాద్బభాషే, యథా-ప్రాకృతః పురుషః తద్వత్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ భాషణమేవాహ॥ కథమితి॥ సురాసురైరపి-జేతుమశక్యం-ప్రసిద్ధం, రామం-కథం, జిత్వా-క్షుద్రేణ-సాల్వేన-మమ - పితా-ఆనీతః విధిః దైవం, బలవా-న హో ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ ఇతి-బ్రువాణే సతి-వసుదేవమివేతీవ శబ్దేన వస్తుతోఽవసుదేవమితి సూచ్యతే ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ॥ ఏష ఇతి ॥ తే తవైష-జనితా జనకః- తాతః, పాలకత్వావృత్త్యా జనితేత్యుక్తం, యదర్థం కిమర్థమిత్యర్థః- తే తవ - వీక్షతః పశ్యతస్సతః - అముం చ వసుదేవం, వధిష్యే, హే బాలిశ మూఢ- ఈశస్సమర్థశ్చేదముం-పాహి ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ ఏవమితి ॥ ఆనకదున్దుభేః, శిర - ఉత్కృత్య ఛిత్త్వా ఆదాయ, ఖస్థమాకాశే స్థితం, సౌభం, మావిశత్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ తత ఇతి॥ ప్రకృతౌ మానుషస్వభావే, ఉపప్లుతో మగ్నః-స్వబోధః-స్వాసాధారణం సార్వజ్ఞ్యం- యస్య సః, తత్ర హేతుః స్వజనానుసఙ్గతః స్వజనాసక్తిః - మహానుభావః హేతుగర్భమిదం-తత్త్వాత్, స భగవాన్-మయోదితాం - సాల్వం ప్రతి మయేనైవం కుర్విత్యుపదిష్టామిత్యర్థః। సాల్వేన ప్రేషితాం, మాసురీం, మాయాం, మబుధ్యత జ్ఞాతవాన్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ నేతి ॥ యదైవం, ప్రబుద్ధోఽబుధ్యత-తత్ర తదైవ, ఆజౌ యుద్ధే, దూతం, నాప

శ్యత్-నాపి,పితుః-కళేబరం-యథా-స్వప్నా-దుద్బుద్ధస్స్వప్నమర్థం-నపశ్యతి తద్వత్- కింతు. అమ్బరచారిణం-సౌభస్థితం-రిపుంసాల్వ-మవలోక్య-నిహన్తు-ముద్యుక్తో-బభూవ ॥ ౨౯ ॥ ఇతీత్థముపన్యస్తంపరమతంనిరాకరోతి॥ ఏవమితి ॥ హే రాజన్-కేచిదృషయః- నాస్వితాః- పూర్వాపరానుసన్ధానరహితాః ఇత్థం-వదన్తి,తదాహ్వ॥ యత్స్వవాచఇతి॥స్వవాచాం,విరుధ్యేరన్ విరోధంప్రాప్నుయు-రితి- య-త్త- న్నానుస్మరన్తినానుసన్దధతే, నూనం,ధ్రువం ॥ అయమభిప్రాయః॥నతావద్రాజసూయార్థంరామేణసహాగతః.శ్రీకృష్ణఃసజన్ధ్రణమనుజ్ఞాప్యేతిపూర్వముక్తత్వాత్ - నచేన్ద్రప్రస్థంగతేకృష్ణేసాల్వాగమనం-సాల్వసఙ్గ్రామవ్యాసక్తేనమయాయుష్మద్భ్యాతంనజ్ఞాతమితికామ్యకవనస్థానాన్పాణ్డవాన్ సాన్త్వయతాకృష్ణేనోక్తమితి॥ వ్యాసోక్తేరితి ॥ ౩౦ ॥ అసంభావితంచైతదిత్యాహ॥క్వశోకమోహావితి॥విమనస్కఇత్యనేనోక్తఃశోకః- మానుషీంప్రకృతింగతఇత్యనేనోక్తఃమోహః - ఘృణీస్నేహాదిత్యనేనోక్తఃస్నేహః,భయంవాదుర్నిమిత్తదర్శనజంనూనంహన్యుఃపురీమ్ ఇత్యుక్తం-యచ్చహస్తాచ్చార్జ్గంన్యపతదితి , తచ్చా,జ్ఞానసంభవం - నవిద్యతేజ్ఞానంయేషాం - తేషు,సంభవంసంభవత్-భయం-వా-క్వేత్యసంభావనాద్యోత్యతే - తద్ధేతుత్వేనభగవన్తంవిశినష్టి॥అఖణ్డితేతి॥ జ్ఞానవిజ్ఞానశబ్దాప్రకారివిషయజ్ఞానపరౌ॥ అఖణ్డితే,జ్ఞానవిజ్ఞానేసర్వపదార్థతద్యాథాత్మ్యవిషయకే-ఐశ్వర్యంచ- యస్య , తస్యేశ్వరస్య-సర్వాన్తర్యామిణః,శోకాదిః,క్వేతిసంబన్ధః-హేత్వేవంవిధస్య భగవతశ్శోకాదికంవదన్తోవిస్మయన్తే ॥ ౩౧ ॥ శోకాద్యభావంకైముత్యన్యాయాభిప్రాయేణాహ ॥ యత్పాదేతి ॥యస్యభగవతః-పాదయోః- సేవయాపరిచర్యాదిరూపసేవయా , శ్రవణకీర్తనాదిరూపయా-ఊర్జితాపుష్కలా-పరినిష్పన్నేతియావత్- తయా - ఆత్మవిద్యయా,ఆత్మనస్తస్యపరమాత్మనః-విద్యయాఉపాసనయా-అనాద్యాత్మవిపర్యయగ్రహం-హిన్వన్తిఅపనయన్తి - అనాదిశ్చాసౌ - వాత్మనోవిపర్యయః - దేహాద్విలక్షణస్యాత్మనోదేహతాదాత్మ్యభ్రమఃఅస్వతన్త్రస్యాత్మనఃస్వాతన్త్ర్యభ్రమశ్చేత్యేవంవిపర్యయఃసఏవగ్రహఃపిశాచ - స్తం - కంచాన్తమసజుష

లోక్యనిహన్తుముద్యతః ॥ ౨౯ ॥ ఏవంవదన్తిరాజర్షేఋషయఃకేచనాన్వితాః । యత్స్వవాచోవిరుధ్యేరన్నూనంతేనస్మరన్త్యుత ॥ ౩౦ ॥ క్వశోకమోహౌస్నేహోవాభయంవాఽజ్ఞానసంభవమ్ । క్వచాఽఖణ్డితవిజ్ఞానజ్ఞానైశ్వర్యస్త్వఖణ్డితః ॥ ౩౧ ॥ యత్పాదసేవోర్జితయాఽఽత్మవిద్యయాహిన్వన్త్యనాద్యాత్మవిపర్యయగ్రహమ్ । లభన్తఆత్మీయమనన్తమైశ్వరంకుతోనుమోహఃపరమస్యసద్గతేః ॥ ౩౨ ॥ తంశస్త్రపూగైఃప్రహరన్తమోజసాసాల్వంశరైశ్శౌరిరమోఘవిక్రమః । విద్ధ్వాఽచ్ఛినద్వర్మధనుశ్శిరోమణింసౌభంచశత్రోర్గదయారురోధ

చితమాత్మీయ-మైశ్వర్యంఅపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకలక్షణం - లభన్తే,నిరస్తనిశ్శేషాజ్ఞానతత్కార్యాఃగుణాష్టకప్రాదుర్భావరూపముక్తింలభన్తఇత్యర్థః,సతాంగతేః- పరమపురుషస్య,మోహః , కుతోన్వ,తత్పాదసేవకానామేవనమోహః- కింపునస్తస్య మోహాభావఇతివక్తవ్య మిత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ ఇత్థంపరమతేనిరస్తేకింతర్హితాత్త్వికమిత్యతఆహ ॥ తమితి- శౌరిరిత్యస్యేన్ద్రప్రస్థాదాగతఇత్యాదిః-యద్వా , భగవతఃశోకమోహాదిప్రతిపాదకమివస్థితమనూదితంపరమతముద్ధరతి॥ ఏవంవదన్తీతిత్రిభిః-అన్వితాయుక్తాఇతియావత్- కేచనైవంవదన్తీత్యర్థః-నను , నిరస్తనిఖిలదోషస్యభగవతోఽనుజ్ఞానశోకాదిదోషాన్వదన్తఃకథమభియుక్తాఇత్యతఆహ॥యదితి॥ యత్ యస్మాత్,స్వవాచఇతిషష్ఠ్యన్తం-స్వవాచః « వేదాహంసమతీతానివర్తమానానిచార్జున,తాన్యహంవేదసర్వాణి»తిసార్వజ్ఞవిషయభగవద్వచసః - యే- విరుధ్యేరన్నజ్ఞానాదయోదోషాస్తాన్- తేఋషయః-నానుస్మరన్త్యేవ-కిన్తు , మనుష్యభావానుకారమాత్రతాత్పర్యకత్వేనతథోచురితిభావః॥తఇతిబహువచనంసర్వాభిప్రాయకం,ఏవంచమానుషీంప్రకృతింగతఇత్యస్య,ప్రకృతింస్వభావం , గతోఽనుగతః-అనుకుర్వన్నిత్యర్థః-అన్యథా , ప్రాకృతోయథేతిదృష్టాన్తాసఙ్గతిః-హస్తాచ్చార్జ్గంన్యపతదిత్యుక్తేరపిమనుష్యభావానుకారేతాత్పర్యం , అన్యథా-నిరస్తనిఖిలదోషస్యక్వాప్యసంభావనాపీత్యభిప్రాయేణాహ ॥ క్వశోకేతిద్వాభ్యాం ॥ అనయోర్యథోక్తఏవార్థః-అస్మిన్పక్షే ఆర్యమిశ్రాభిసఙ్గతఇత్యస్యాయమర్థః-ఆర్యమిశ్రాఃవృద్ధాః,భీష్మాదయస్తైరభిసఙ్గతఃఅభితస్సంగతఃసుఖమాసమితి॥ఆర్యమిశ్రైశ్చసఙ్గతఇతిపాఠాన్తరమపిక్వచిద్దృశ్యతేఆర్యైర్మునిభిర్మిశ్రైర్భవద్భిశ్చ,సఙ్గతఇత్యర్థః-నతుబలభద్రసహితత్వమనేనోచ్యతే-అస్మిన్పక్షేకామ్యకవనస్థపాణ్డవసాన్త్వనముపపన్నమేవ- అన్యథా -పరమతందూషయన్ భగవాన్బాదరాయణఃస్వవచసోఃపూర్వాపరయోఃవిరోధంపరమతే- నాపాదయితుమర్హతి ॥ తతోముహూర్తమిత్యాదేస్త్వయమర్థః ఉపప్లుతస్వభోధఇత్యసమస్తంపదద్వయం-స్వబోధః-స్వఃస్వాభావికః-స్వాసాధారణశ్చ - బోధస్సార్వజ్ఞరూపో-యస్య,తథాభూతోఽపి-ప్రకృత్యా,వుపప్లుతోమగ్నః , ప్రకృతివశ్యాజ్ఞసంసారీవ-ఆసఆస్తఇత్యర్థః-తత్రహేతుః , స్వజనాన్యదూ-ననుసజ్జతఃఅను

వర్తమానః-స్వయముపేక్ష్యే ద్వ్యాదవ ఇవానుకుర్వన్ ఇత్యర్థః ॥ తతో - ఉబుధ్యత ప్రబుద్ధవానభూత్॥ నిత్యసర్వజ్ఞోఽపి పౌరుష తవత్ - ప్రబోధాబుధ్యతేతి . కించాద్యవ్యాఖ్యానే ఇన్ద్రప్రస్థాద్భగవదాగమనస్యానుక్తత్వాత్ - తంశత్రుపూగైరిత్యాదేః పూర్వగ్రన్థసందర్భనైఘట్యం , శౌరిరిత్యస్యేన్ద్రప్రస్థాదాగత ఇత్యాదిపూరణత్వేనాస్వారస్యమిత్యవగన్తవ్యమిత్యలంవిస్తరేణ అమోఘోఽప్రతిహతో,విక్రమో-యస్య,సశౌరిః-ఓజసాబలేన-శత్రుజాతైః - ప్రహరన్తం-సాల్వం,శరైర్విద్ధ్వాతాడయి త్వా-సద్మకవచం-ధనుశ్చ,శిరోమణించాచ్ఛినత్-సౌభంతు,గదయా- రురోధబభఞ్జేత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ తదితి॥కృష్ణ హస్తేనేరితయా-ప్రయుక్తయా, గదయా-సహస్రధా , విచూర్ణితం-తత్సౌభం - తోయేసముద్రజలే-పపాత-తత,స్సాల్వః,త త్సౌభం,త్యక్త్వా,భూతల,మాస్థితః-గదా,ముద్యమ్య-ద్రుతంయథాతథా - తంకృష్ణం-అభ్యద్రవత్ ॥ ౩౪ ॥ ఆధావత ఇ తి ॥ అభ్యాపతతో-ఽస్యసాల్వస్య-జగదేన-సహితం - బాహుం-భల్లేనబాణవిశేషేణ, ఛిత్వా,అథ - సాల్వస్య,వధార్థం-ప్రళ యార్కతుల్యం,రథాఙ్గంచక్రం-బిభ్రాణో-బభౌ॥యథా , సార్కః-సూర్యసహిత-ఉదయాచల-స్తద్వత్ ॥ ౩౫ ॥ జహారే తి ॥ పురుమాయినఃబహువిధమాయినస్సాల్వస్య,శిర - స్తేనైవచక్రేణైవ - జహారహృతవాన్-యథే-న్ద్రో-వజ్రేణ-వృత్ర స్య-శిరః,తద్వత్ - తదా-నృణాం-హా హేతి , శబ్దోబభూవ ॥ ౩౬ ॥ అథసానుజదన్తవక్త్రవధాత్మకంహరేశ్చేష్టితంవ క్తుం తావత్సౌతి ॥ తస్మిన్నితి ॥ తస్మిన్ సాల్వే- పతితేసతి - సఖీనాంసాల్వాదీనాంఅపచితింపారోక్ష్యేణోపకృతిం-కుర్వన్

హ ॥ ౩౩ ॥ తత్కృష్ణహస్తేరితయావిచూర్ణితంపపాతతోయేగదయాసహస్రధా । విసృజ్యతద్భూతలమాస్థితో గదాముద్యమ్యసాల్వోఽచ్యుతమభ్యగాద్ద్రుతమ్॥ ౩౪ ॥ఆధావతస్సగదమస్యబాహుంభల్లేనఛిత్వాఽథ రథాఙ్గమద్భుతమ్ । వధాయసాల్వస్యలయార్కసన్నిభంబిభ్రద్బభౌసార్క ఇవోదయాచలః ॥ ౩౫ ॥ జహారతే నైవశిరస్సకుణ్డలంకిరీటయుక్తం పురుమాయినోహరిః । వజ్రేణవృత్రస్య యథాపురన్దరోబభూవహాహేతివ చస్తదానృణామ్॥ ౩౬ ॥తస్మిన్నిపతితేపాపేసౌభేచగదయాహతే। దేవదున్దుభయోనేదుస్తదాదేవగణేరితాః॥ సఖీనామపచితిం కుర్వన్దన్తవక్త్రోరుషాఽభ్యగాత్॥ ౩౭ ॥ **************************
******** ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే , దశమస్కన్ధే,సప్తసప్తతితమోఽధ్యాయః. *******
శ్రీశుకఉవాచ ॥ శిశుపాలస్యసాల్వస్యపౌణ్డ్రకస్యాపిదుర్మతేః । పరలోకగతానాంచకుర్వన్పారోక్ష్యసౌహృ దమ్॥ ౧ ॥ ఏకఃపదాతిస్సంక్రుద్ధోగదాపాణిఃప్రకమ్పయన్ । పద్భ్యామిమాంమహారాజమహాసత్త్వోఽభ్యవ ర్తత॥ ౨ ॥ తంతథాఽఽయాన్తమాలోక్యగదామాదాయసత్వరః । అవప్లుత్యరథాత్కృష్ణస్సిన్ధుంవేలేవప్ర త్యధాత్॥ ౩ ॥గదాముద్యమ్యకారూషోముకున్దంప్రాహదుర్మదః।దిష్ట్యాదిష్ట్యాభవానద్యమమదృష్టిపథంగతః॥ త్వంమాతులేయోనఃకృష్ణమిత్రధ్రుఙ్మాంజిఘాంససి । అతస్త్వాంగదయామన్దహనిష్యేవజ్రకల్పయా ॥ ౫ ॥ త హ్యానృణ్యముపైమ్యజ్ఞమిత్రాణాంమిత్రవత్సల । బన్ధురూపమరింహత్వావ్యాధిందేహచరంయథా॥ ౬ ॥ఏవం రూక్షైస్తుదన్వాక్యైఃకృష్ణంతోత్త్రైరివద్విపమ్।గదయాఽతాడయన్మూర్ధ్నిసింహవద్వ్యనదచ్చసః॥ ౭ ॥గదయా

కర్తుమిత్యర్థః వక్ష్యాధిక్యమాహ్నిమ్ ॥ ౩౭ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమ స్కన్ధేసప్తసప్తతితమోఽధ్యాయః **

సఖీనామపచితింకుర్వన్నిత్యుక్తంవిస్తరేణాహ।శిశుపాలస్యేత్యాదినా, పారోక్ష్యసౌహృదంపరోక్షేణకర్తవ్యంసు హృత్కృత్యం-కుర్వన్॥లక్షణహేతౌ,,రిపిశతా ॥ కర్తుమిత్యర్థః-వ్యవధ్యతేత్యుత్తరత్రసంబన్ధః,కథంభూతః,ఏకఃఅసహా యః-గదా,పాణౌయస్యసః- పద్భ్యాం-మహీం-ప్రకమ్పయన్- మహత్-సత్త్వంబలం-యస్యసః- హేమహారాజ ॥౧॥౨॥ తమితి ॥ తందన్తవక్త్రం-అవలోక్య-త్వరయా-సహితః-సిన్ధుంసముద్రం , వేలేవ-తంప్రత్యధాత్ప్రతిరురోధ ॥ ౩ ॥ గ దామితి॥కారూషోదన్తవక్త్రః-ప్రాహ- తదేవాహ।దిష్ట్యేతి॥దిష్ట్యాఅయమానన్దోజాతఇత్యర్థః-కో-ఽసౌ-అద్య-దృష్టిపథం భవా - న్ప్రాప్త-ఇత్యేవః- హేకృష్ణ-త్వ - మస్మాకంమాతులేయఃమాతులస్య పుత్రః-సహజమిత్రమితి తాత్పర్యం-తథాఽపి- మిత్రాణ్యేవద్రుహ్యతీతితథా-మాంచ,హన్తుమిచ్ఛసి॥ యతఏవంభూత , స్తత-స్త్వాం,వజ్రతుల్యయా-బృహత్యా-గదయా- హనిష్యేతాడయిష్యామీత్యర్థః ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ తర్హి ఏవంచేన్మిత్రవత్సలో,ఽహం-దేహగతం,వ్యాధిమివ - మృత్యుసంపా దకం-బన్ధురూప-మరిం,త్వాం,హత్వా,మిత్రాణా- మానృణ్యమృణాభావం, ప్రాప్స్యామి ॥ ౬ ॥ ఏవమితి॥తోత్త్రైరఙ్క శైః-ద్విపంగజమివ - త్వం-రూక్షైఃపరుషైః-వాక్యైః - కృష్ణం-తుదన్వ్యథయన్నివ-మూర్ధ్ని-గదయా-అతాడయత్-త త-స్సదన్తవక్త్ర-స్సింహవ-ద్వ్యనదత్ ॥ ౭ ॥ గదయేతి।యదూద్వహఃకృష్ణః-ఆజౌయుద్ధే-గదయా-తాడితో-నచచాల

అపితు,కృష్ణః-తందన్తవక్త్రం - స్తనాన్తరే స్తనమధ్యే- కౌమోదక్యాగదయా - గాఢంయథాతథా - అతాడయదిత్యనుష ఙ్గః ॥ ౮ ॥ ఏవం తాడితో- నిర్భిన్నంహృదయంయస్య.సః,ముఖాద్రుధిరం, ఉద్వమన్,కేశాదీ-న్ప్రసార్య,వ్యసుర్గతప్రా- ణోధరణ్యాం,న్యపతత్ ॥ ౯ ॥ తతో,దన్తవక్త్రశరీరా.త్సూక్ష్మమణుస్వరూపం - పరిత్యక్తప్రకృతిసంబన్ధం.జ్యోతిః స్వప్రకాశం-జీవస్వరూపం , కృష్ణ-మావిశత్॥ తావదాపిశ్యతత్సత్త్వాన్ధర్మ్యయుక్తఃతత్పార్షదతాంప్రాప్తఇత్యర్థః-యథా సర్వభూతానాం - పశ్యతాంసతాం - హేనృప-చైద్యవధే - కృతే , తద్దేహా,దావిశత్ , తద్వత్,యద్యప్యాత్మజ్యోతిషో ఽతిసూక్ష్మత్వాత్సర్వభూతైర్ద్రష్టుంఅశక్యం-అతీన్ద్రియంచ - తథాఽపిస్వస్యపరమపురుషత్వం తయోస్తుశాపాన్తేస్వస్మి న్ప్రవేశంచసర్వభూతేభ్యఃప్రఖ్యాపయితుంశక్తోభగవాన్ తథా ప్రవేశయామాసేతిపిభావయన్తు ॥ ౧౦ ॥ విదూరథ ఇతి॥తస్య దన్తవక్త్రస్య , భ్రాతా , విదూరథః , భ్రాతృవిషయకశోకేన , వ్యాప్తః , ఉచ్ఛ్వసన్ , తజ్జిఘాంసయాకృష్ణ జిఘాంసయా - అసిచర్మభ్యాంఖడ్గఖేటాభ్యాం , యుక్తఇతి శేషః - ఆగచ్ఛదభ్యపతత్ ॥ ౧౧ ॥ క్షురస్యేవ- నేమిర్ధా రా,యస్య,తేన-చక్రేణ,హేరాజేన్ద్ర,కిరీటాదిసహిత , మాపతత,స్తస్యవిదూరథస్య,శిరో,జహారచిచ్ఛేదేత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ ఏవమితి॥అన్యానపి దుర్విషహాన్సోఢుమశక్యాన్, శత్రూన్-హత్వా , సురాదిభి రీడితః,ఉపగీయమానో,విజయోయస్యసః, వృష్ణిప్రవరైఃయదూత్తమైః-పరివృతశ్చ పురీంద్వారకాం, వివేశ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ఇత్థంసర్వత్రవిజయినోభగవ

గదయాఽభిహతోఽప్యాజౌనచచాలయదూద్వహః। కృష్ణోఽపితంమహావేగఃకౌమోదక్యాస్తనాన్తరే॥ ౮ ॥ గాఢ నిర్భిన్నహృదయఉద్వమన్రుధిరంముఖాత్ । ప్రసార్యకేశబాహ్వఙ్ఘ్రీన్ధరణ్యాంన్యపతద్వ్యసుః ॥ ౯ ॥ తతస్సూ క్ష్మతరంజ్యోతిఃకృష్ణమావిశదద్భుతమ్। పశ్యతాంసర్వభూతానాంయథాచైద్యవధేనృప॥ ౧౦ ॥ విదూరథస్తు తద్భ్రాతాభ్రాతృశోకపరిప్లుతః । ఆగచ్ఛదసిచర్మభ్యాంనిశ్వసంస్తజ్జిఘాంసయా॥ ౧౧ ॥ తస్యచాపతతఃకృష్ణ శ్చక్రేణక్షురనేమినా । శిరోజహారరాజేన్ద్రసకిరీటంసకుణ్డలమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఏవంసౌభంచసాల్వంచదన్తవక్త్రంస హానుజమ్। హత్వాదుర్విషహానన్యానీడితస్సురమానవైః॥ ౧౩ ॥ మునిభిస్సిద్ధగన్ధర్వైర్విద్యాధరమహోరగైః। అప్సరోభిఃపితృగణైర్యక్షైఃకిన్నరచారణైః॥ ౧౪ ॥ ఉద్గీయమానవిజయఃకుసుమైరభివర్షితః। వృతశ్చవృష్ణిప్రవ రైర్వివేశాలఙ్కృతాంపురీమ్॥ ౧౫ ॥ ఏవంయోగేశ్వరఃకృష్ణోభగవాన్జగదీశ్వరః। ఈయతేపశుదృష్టీనాంనిర్జితో

బలరామకృతతీర్థయాత్రాసూతవధాదికథారంభఘట్టః

జయతీతిసః ॥ ౧౬ ॥ శ్రుత్వాయుద్ధోద్యమంరామఃకురూణాంసహపాణ్డవైః । తీర్థాభిషేకవ్యాజేనమధ్యస్థఃప్రయయౌకిల॥ ౧౭ ॥ స్నాత్వాప్రభాసేసన్తర్ప్యదేవర్షిపితృమానవాన్ । సరస్వతీంప్రతిస్రోతంయయౌబ్రాహ్మణసంవృతః॥ ౧౮ ॥ పృథూదకంబిన్దుసరస్త్రితకూపంచసుదర్శనమ్ । విశాలంబ్రహ్మతీర్థంచచక్రంప్రాచీంసరస్వతీమ్॥ ౧౯ ॥ యమునామనుయాన్యేవగఙ్గామనుచభారత । జగామనైమిశంయత్రఋషయస్సత్రమాసతే॥ తమాగతమభిప్రేత్యమునయోదీర్ఘసత్రిణః। అభినన్ద్యయథాన్యాయంప్రణమ్యోత్థాయచార్చయన్॥ ౨౧ ॥ సో

తః , క్వచిత్పరాజయంవదన్తోమూఢాఇత్యాహ॥ ఏవమితి॥భగవాన్షాడ్గుణ్యపూర్ణః జగతః-కృత్స్నస్య , ఈశ్వరః ప్రశాసితా చ-అనేనపరాజయసంభావనాదూరతఏవాపాస్తేతిసూచితం - నిర్జితః జరాసన్ధాదిభిరితి శేషః-క్వచిచ్చ-జయతీత్యేవం,పశు దృష్టీనాంమూఢానా,మీయతే,నిర్జితోజయతీతిభ్రాన్త్యా,రజితఏవజయతీత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ అథపునఃకానిచిద్బలభద్రచేష్టితా న్యనువర్ణయతి॥ శ్రుత్వేత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి॥కురూణాం,పాణ్డవైస్సహ- యుద్ధోద్యమంయుద్ధాయోద్యుక్తత్వం శ్రుత్వా.మధ్యస్థః-ఉభయేషామపిబాన్ధవతాఽవిశేషాదుభయమధ్యస్థస్తటస్థఇతియావత్ ॥ హేతుగర్భమిదం , అతఃపు ణ్యతీర్థస్నానయాత్రావ్యాజేన-ప్రయయౌ ॥ ౧౭ ॥ స్నాత్వేతి ॥ ప్రతిప్రత్యక్స్రోతః ప్రవాహో-యస్యాః,స్తాం,సరస్వ తీం-ప్రత్యక్సరస్వతీం,యయావిత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ తతః- పృథూదకాదీనితీర్థవిశేషాణి - యయా,విత్తిసంబన్ధః-తత్ర.చక్రంచ క్రతీర్థం-ప్రాచీంసరస్వతీంత్రివేణీమిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ తతో - యమునామను - యాని-తీర్థాని-గఙ్గామనుచ-యాని,తాని-స ర్వాణి-సాదరంయథాతథా-నారదమితిపారేతదాఖ్యతీర్థం - నైమిశంచ-జగామేతిసంబన్ధః॥నైమిశంవిశినష్టి॥యత్రేతి॥యత్ర నైమిశే,సత్రం,మాసతేఅనుతిష్ఠన్తి - ఋషయఃశౌనకాదయః ॥ ౨౦ ॥ తమితి॥తంబలభద్ర-మాగత-మభిప్రేత్యదృష్ట్వేత్య ర్థః-దీర్ఘంసహస్రసమంసత్ర-మేషామస్తీతితథా-స్తే,మునయః-యథాన్యాయ, మర్చయన్నర్చితవన్తః ॥ ౨౧ ॥ స ఇతి॥కృ తఃఆసనపరిగ్రహోయేన - స-రామః,రోమహర్షణ - మైక్షత,ఇతిసంబన్ధః,కథంభూత-మాసీనముపవిష్టం.మహామునేర్వ్యాద

రాయణస్య, శిష్యమ్ * ॥ ౨౨ ॥ * అప్రత్యుత్థాయినం ప్రత్యుత్థానమకృతవన్తం-తం-సూతం, ప్రతిలోమజం, నకృతం ప్రహ్వణం ప్రణా
మః-అఞ్జలిశ్చ-యేన-తం, తాన్ విప్రాన్, అధ్యాసీనం - విప్రేభ్య ఉచ్చాసనే ఆసీనమిత్యర్థః, మాధవో రామః-చుకోప-సకో
పం ప్రాహేత్యర్థః * ॥ ౨౩ ॥ * తదేవాహ॥ కస్మాదితి ॥ విప్రాన్ వధ్యాస్తే విప్రేభ్య ఉచ్చైరాసనమధితిష్ఠతీత్యర్థః ప్రతిలోమ
జ ఇత్యనేన తదనర్హత్వావిష్కారః తథా-ధర్మం పాలయన్తీతి తథా, తాన్, అస్మాన్, అధ్యాస్తే - అతో - ఽయం, దుర్మతిః-వధ-
మర్హతి * ॥ ౨౪ ॥ * అజానన్ వృథైవ స్థిత ఇత్యాహ ॥ ఋషేరితి ॥ ఋషేర్భగవతో బాదరాయణస్య - శిష్యో-భూత్వా-బ
హూని-ఇతిహాసాదీని-సర్వశః-సాఙ్గాన్-అధీత్య-అపి-వినయాదిరహితస్య - వృథా, పణ్డితమాత్మానం మన్యమానస్య-గుణా
య, న భవన్తి-ఇతిహాసాద్యధ్యయనాదీనీతి శేషః, కిన్తు దోషాయైవేతి భావః, అదాన్తస్యేత్యాదివిశేషణైః నాస్యాజ్ఞానకృతమ
ధ్యాసనాధిష్ఠానం, అపితు అహఙ్కారప్రయుక్తమితి సూచ్యతే * ॥ ౨౬ ॥ * విప్రాన్ వధ్యస్తు మయ్యస్యాకరోత్ కిం త వేత్యత ఆహ॥
ఏతదర్థ ఇతి । కోఽసావర్థః-ధర్మధ్వజినః ఉక్తమవేషధారిణో - వధ్యా, ఇత్యేవ-కుతః హి యస్మాత్ - తే ధర్మధ్వజినః-అధికాః,
పాతకినః-అతో వధ్యా ఇత్యాశయః నవతీర్ణోఽహమపి తథా అవశ్యం వధ్యా ఇత్యర్థః * ॥ ౨౭ ॥ * ఏతావదితి॥ అసతాం, వధాన్ని
వృత్తోఽపి, భగవాన్ రామః, భావిత్వాత్ భవితవ్యస్యాన్యథాకర్తుమశక్యత్వాత్, తం రోమహర్షణం కుశాగ్రేణ, హనత్ * ॥ ౨౮ ॥ *
హాహేతి॥ ఖిన్నం మానసం యేషాం తే, ఊచుః । ఉక్తిమేవాహ ॥ అధర్మ ఇత్యాదినా సపాదత్రయేణ । తే త్వయా అధర్మః, కృ
తః * ॥ ౨౯ ॥ * అధార్మికప్రతిలోమజవధః కోఽయమధర్మ ఇత్యత ఆహుః ॥ అస్యేతి ॥ హే యదునన్దన, అస్య రోమహర్షణ

ఉచ్ఛ్రితస్య పరీవారః కృతాసనపరిగ్రహః । రోమహర్షణమాసీనం మహర్షేః శిష్యమైక్షత ॥ ౨౨ ॥ అప్రత్యుత్థాయి
నం సూతమకృతప్రహ్వణాఞ్జలిమ్ । అధ్యాసీనం చ తాన్విప్రాంశ్చుకోపోద్వీక్ష్య మాధవః ॥ ౨౩ ॥ కస్మాదసావిమా
న్విప్రానధ్యాస్తే ప్రతిలోమజః । ధర్మపాలాంస్తథైవాస్మాన్వధమర్హతి దుర్మతిః ॥ ౨౪ ॥ ఋషేర్భగవతో భూ
త్వా శిష్యోఽధీత్య బహూని చ । సేతిహాసపురాణాని ధర్మశాస్త్రాణి సర్వశః ॥ ౨౫ ॥ అదాన్తస్యావినీతస్య వృథా
పణ్డితమానినః । న గుణాయ భవన్తి స్మ నటస్యేవాజితాత్మనః ॥ ౨౬ ॥ ఏతదర్థో హి లోకేఽస్మిన్నవతారో మయా
కృతః । వధ్యా మే ధర్మధ్వజినస్తే హి పాతకినోఽధికాః ॥ ౨౭ ॥ ఏతావదుక్త్వా భగవాన్నివృత్తోఽసద్వధాదపి ।
భావిత్వాత్తం కుశాగ్రేణ కరస్థేనాహనత్ప్రభుః ॥ ౨౮ ॥ హాహేతి వాదినః సర్వే మునయః ఖిన్నమానసాః । ఊచు
స్సఙ్కర్షణం దేవమధర్మస్తే కృతః ప్రభో ॥ ౨౯ ॥ అస్య బ్రహ్మాసనం దత్తమస్మాభిర్యదునన్దన । ఆయుశ్చాత్మాక్ల
మం తావద్యావత్సత్రం సమాప్యతే ॥ ౩౦ ॥ అజానతైవాచరితస్త్వయా బ్రహ్మవధో యథా । యోగేశ్వరస్య భ
వతో నామ్నాయోఽపి నియామకః ॥ ౩౧ ॥ యద్యేతద్బ్రహ్మహత్యాయాః పావనం లోకపావన । చరిష్యతి భవా
న్లోకసఙ్గ్రహోఽనన్యచోదితః ॥ ౩౨ ॥ శ్రీరామ ఉవాచ । చరిష్యే వధనిర్వేశం లోకానుగ్రహకామ్యయా । నియమః
ప్రథమకల్పే యావాన్స తు విధీయతామ్ ॥ ౩౩ ॥ దీర్ఘమాయుర్బతైతస్య సత్త్వమిన్ద్రియమేవ చ । ఆశాసితం యద్బ్రూ
త తత్సాధయే యోగమాయయా ॥ ౩౪ ॥ ఋషయ ఊచుః । శస్త్రస్య తవ వీర్యస్య మృత్యోరస్మాకమేవ చ । యథా భ

స్యాస్మాభిః-బ్రహ్మాసనం, యావత్ సత్రం, సమాప్యతే, తావత్, దత్తం, కిఞ్చ క్లమః-యస్మిన్-త-
దాయుశ్చ, దత్తం, పురాణవక్తృత్వాయ బ్రహ్మాసనం యస్మాన్ అస్మాభిర్దత్తమతోఽస్య బ్రహ్మాసనమ్ * ॥ ౩౦ ॥ * అజానతేతి॥
అతః-త్వయా-అజానతైవ ఆచరితం కృతం-యథా-బ్రహ్మవధో బ్రహ్మహత్యా-తద్వత్ - బ్రహ్మహత్యాసదృశం పాపం కృతమి
త్యర్థః-నను బ్రహ్మవధాదపి కిం మమేశ్వరస్యేత్యత ఆహ॥ యోగేశ్వరస్యేతి సార్ధేన। యద్యపి - యోగేశ్వరస్య భవతః సర్వస్య
యుక్తయోగనిర్వాహకస్య-అకర్మవశ్యస్య-తవ బ్రాహ్మణోపహన్తృత్వ, ఇత్యాదిలక్షణః - ఆమ్నాయోఽపి-న నియామకః-య
ద్యపి త్వం న విధివశ్య ఇత్యర్థః * ॥ ౩౧ ॥ * తథాపి-హే లోకపావన-బ్రహ్మహత్యాయాః - పావనం ప్రాయశ్చిత్తం - చరిష్య
తి-చరత్వనుతిష్ఠత్విత్యర్థః కిమర్థమిత్యత ఆహుః॥ న, అన్యచోదితః-స్వయమేవ యదిభవాన్ - చరిష్యతి తర్హి-లోకసఙ్గ్రహః-స్యా
దిత్యర్థః॥ యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠః, ఇత్యుక్తరీత్యా లోకా అనుశిక్షితుం చరేదితి భావః * ॥ ౩౨ ॥ * ఏవముక్తః ప్రాహ రామః॥ చ
రిష్య ఇతి॥ లోకానుగ్రహకామ్యయా-లోకానుజిఘృక్షయా, వధస్య- నిర్వేశం ప్రాయశ్చిత్తం-చరిష్యే ॥ ప్రథమకల్పే ముఖ్యపక్షే
యావాన్ నియమః-స తు - విధీయతాం ముఖ్యప్రాయశ్చిత్తముపదిశతామిత్యర్థః * ॥ ౩౩ ॥ * కిఞ్చ దీర్ఘమితి అస్య రోమహ
ర్షణస్య-దీర్ఘ-మాయుః-సత్త్వం బలమిన్ద్రియపాటవాత్మకం అస్య చ - యచ్చాపి - ఆశాసితం అపేక్షితం-తత్సర్వం, బ్రూత
యోగమాయయా ఆశ్చర్యశక్త్యా అహం-తత్సర్వం-సాధయే * ॥ ౩౪ ॥ * ఇత్యముక్తాః ప్రాహుర్మునయః॥ శస్త్రస్యేతి॥ శస్త్ర
స్య త్వత్ప్రయుక్తకుశాగ్రరూపస్య-తవ-వీర్యస్య చ-మృత్యోః రోమహర్షణమరణస్య చ - యథా- సత్యత్వం-యథా చాస్మాకం చ

చః-యావత్సత్త్రం త్వం దీర్ఘాయుష్మాన్ పురాణవక్తా భవేత్యేవంవిధం వచః-సత్యం-భవేత్తథా, హే రామ, విధీయతాం క్రియ
తామిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ శస్త్రాదీనాం సత్యత్వం సంపాదయన్నాహ రామః॥ ఆత్మా వా ఇతి " అఙ్గాదఙ్గాత్సంభవసి హృద
యాదధిజాయసే. ఆత్మా వై పుత్రనామాఽసి స జీవ శరదశ్శతం " ఇత్యాది, వేదానుశాసనం వేదవాక్యం. తస్మాదస్య పుత్ర ఉగ్ర
శ్రవాః-భవతాం పురాణవక్తా-భవేత్-ఆయురాదిమాంశ్చ భవేత్ - అతస్సూతో ద్రోమహర్షణస్యాజీవనాదస్త్రస్యామృత్యోశ్చ
సత్యతా - పుత్రరూపేణ చాయురాదిసిద్ధేర్భవద్వచనస్యాపి సత్యతా స్యాదితి భావః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ కించ-బ్రహ్మదణ్డార్థం యు
ష్మదపేక్షితం కథయత, తదహం కరిష్యామీత్యత ఆహ॥ కిం వః కామ ఇతి॥ హే మునిశ్రేష్ఠాః-వో యుష్మాకం. కిం కామః యద్విషయః
కామో వర్తతే, తం, బ్రూత॥ అథానన్తరం, బ్రహ్మదణ్డం గృహీత్వా, అపచితిం నిష్కృతిం అజానతో, మమ-హే బుధాః, య
థావ-దపచితి-శ్చిన్త్యతాం విధీయతామ్ ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ ఇత్థముక్తాస్తావదపేక్షితం కథయన్తి॥ ఇల్వలస్యేతి॥ దానవో, వర్తత ఇ
తి శేషః-స పల్వలః-ప్రతిపర్వా-గత్య, సత్రం, దూషయతి ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ తం పల్వలం, జహి మారయ, తదేవ, నోఽస్మాకం, పరము
త్కృష్టం, శుశ్రూషణం, తం కథంభూతం, పూయాదీన్యభివర్షతీతి తథా, తం-తత్ర, పూయం హేయమ్ ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ తత స్తదన
థానన్తరం, భారతం, వర్షం, పరీత్య ప్రదక్షిణీకృత్య, సుసమాహితో రాగద్వేషాదిరహితః, తీర్థస్నానశీలో, ద్వాదశమాసాం,
శ్చరిత్వా, విశుధ్యసే శుద్ధో భవిష్యసి, చరిత్వేత్యస్యకృచ్ఛ్రాణీత్యాదిర్వా ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం

వేద్వచస్సత్యం తథా రామ విధీయతామ్॥ ౩౫ ॥ రామ ఉవాచ ॥ ఆత్మా వై పుత్ర ఉత్పన్న ఇతి వేదానుశాసనమ్। త
స్మాదస్య భవేద్వక్తా ఆయురిన్ద్రియసత్త్వవాన్॥ ౩౬ ॥ కిం వః కామో మునిశ్రేష్ఠా బ్రూతాహం కరవాణ్యుత । అ
జానతస్త్వపచితిం యథావచ్చిన్త్యతాం బుధాః॥ ౩౭ ॥ ఇల్వలస్య సుతో ఘోరః పల్వలో నామ దానవః । స దూ
షయతి నస్సత్రమేత్య పర్వణి పర్వణి॥ ౩౮ ॥ తం పాపం జహి దాశార్హ తన్నశ్శుశ్రూషణం పరమ్ । పూయశోణితవి
ణ్మూత్రసురామాంసాభివర్షిణమ్ ॥ ౩౯ ॥ తతశ్చ భారతం వర్షం పరీత్య సుసమాహితః । చరిత్వా ద్వాదశ మా
సాం స్తీర్థస్నాయీ విశుధ్యసే ॥ ౪౦ ॥ *****************************
******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, అష్టసప్తతితమోఽధ్యాయః ********
శ్రీశుక ఉవాచ॥ అథ పర్వణ్యుపావృత్తే ప్రచణ్డః పాంసువర్షణః। భీమో వాయురభూద్రాజన్పూయగన్ధశ్చ సర్వశః॥
తతోఽమేధ్యమయం వర్షం పల్వలేన విసర్జితం। అభవద్యజ్ఞశాలాయాం సోఽన్వదృశ్యత శూలధృత్ ॥ ౨॥ తం విలోక్య
బృహత్కాయం భిన్నాఞ్జనచయోపమమ్। తప్తతామ్రశిఖాశ్మశ్రుం దంష్ట్రోగ్రభ్రుకుటీముఖమ్ ॥ ౩॥ సస్మార ముసలం
రామః పరసైన్యవిదారణమ్। హలం చ దైత్యదమనం తే తూర్ణముపతస్థతుః ॥ ౪॥ తమాకృష్య హలాగ్రేణ పల్వలం గగ
నేచరం। ముసలేనాహనత్క్రుద్ధో మూర్ధ్ని బ్రహ్మద్రుహం బలః ॥ ౫॥ సోఽపతద్భువి నిర్భిన్నలలాటోఽసృక్సముత్సృ
జన్। ముఞ్చన్నార్తస్వరం శైలో యథా వజ్రహతోఽరుణః॥ ౬॥ సంస్తుత్య మునయో రామం ప్రయుజ్యావితథాశిషః।
అభ్యషిఞ్చన్మహాభాగా వృత్రఘ్నం విబుధా యథా॥ ౭॥ వైజయన్తీం దదుర్మాలాం శ్రీధామామ్లానపఙ్కజామ్। రా

శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే అష్టసప్తతితమోఽధ్యాయః ****************************
అథ పల్వలవధం వక్తుం తద్దుశ్చేష్టితం ప్రస్తౌతి ॥ తత ఇతి ॥ పర్వణ్యుపావృత్తే ప్రాప్తే సతి, ప్రచణ్డోఽతినిష్ఠురః, పాంసూన్వ
ర్షతీతి తథా, భయఙ్కరో, దుర్గన్ధో, వాయు-రభూత్ ఉదభూత్ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తతః అమేధ్యమయమితిచ్ఛేదః-స-పల్వలః-శూలం
ధరతీతి తథా, అన్వదృశ్యత ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ తమితి॥ తం పల్వల-మవలోక్య-రామః-పరసైన్యం విదారయతీతి తథా. తం-ముసలం-దై
త్యాన్ దమయతి నాశయతీతి తథా - తద్ధలం చ-సస్మారేతి సంబన్ధః ॥ తం కథంభూతం - బృహన్ కాయశ్శరీరం-యస్య-భిన్నో విదీ
ర్ణోఽఞ్జనచయః-ఉపమా-యస్య-త - మతికృష్ణమిత్యర్థః ॥ తప్తతామ్రవ - చ్ఛిఖా-శ్మశ్రూణి చ, యస్య-తం, దంష్ట్రాభి-రుగ్రం-
భ్రుకుటియుతం-ముఖం-యస్య-తం-తౌ హలముసలౌ-తూర్ణం తద్దైవో-పతస్థతుః సన్నిహితౌ బభూవతుః ❀ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❀ త
మితి॥ గగనేచరం-తం పల్వలం, హలాగ్రేణా-కృష్య-బలో రామః-క్రుద్ధో - మూర్ధ్ని-ముసలేనా- హనత్ తాడయామాస, తత్ర
హేతుత్వేన పల్వలం విశినష్టి-బ్రహ్మద్రుహం-బ్రహ్మ బ్రహ్మకులం-తస్మై ద్రుహ్యతీతి తథా-తమ్ ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ స ఇతి॥ నిర్భిన్నం ల
లాటం యస్య సః- పల్వలః-అసృగ్రుధిర-ముత్సృజన్-ఆర్తస్వరం ముఞ్చంశ్చ - భూమా-వపతత్-యథా-అరుణః - గైరికాది
ధాతుభిరితి శేషః-ఉపమేయే తు-రుధిరేణారుణః-వజ్రేణాహతః-పర్వతః-పపాత-తద్వత్ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ సంస్తుత్యేతి॥ అవితథాః
తాః - ఆశిషః-ప్రయుజ్య - ఆశీర్వాదాన్కృత్వేత్యర్థః- హే మహాభాగ - అభ్యషిఞ్చన్ స్నాపయామాసుః-యథా-విబుధాః దే
వాః-వృత్రఘ్నమిన్ద్రం-తద్వత్ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ వైజయన్తీమితి॥ శ్రియో-ధామాన్య-మ్లానాని - పఙ్కజాని-యస్యాం-తాం-వైజ

యస్త్రీంనామ-మాలాం-దివ్యే-వస్త్రే-దివ్యాన్యా-భరణానిచ-దదుః ॥ ౮ ॥ అథేతి॥ తైర్మునిభిః-బ్రాహ్మణైస్సహ-కౌశికీంన దీ-మాగత్య-తత్రస్నాత్వా-తత-స్సరోవర-మగాత్॥కింతత్సర స్తత్రాహ॥యతస్సరసః-సరయూ-రస్రవత్ ఉదగాత్ ॥ ౯ ॥ సరయూమనుస్రోతేనఅనులోమేన - సబలభద్రః - పులహాశ్రమంసాలగ్రామక్షేత్రం - గోమత్యాం-గణ్డక్యాం-విపాశాయాం చ-స్నాత్వా - శోణేచనదే-ఆప్లుతఃస్నాతః-పితౄన్ పితామహానీ - నిష్ట్వాసంపూజ్య-మనసాఆరాధ్యేత్యర్థః - జీవత్పితృకత్వా చ్ఛ్రాద్ధాదికాభావాత్ - యద్యపిజీవత్పితృకైఃగయానగన్తవ్యేతివదన్తి - తథాప్యే- తఏవవచనా త్తీర్థయాత్రావ్యాజేనగన్త వ్యానతుశ్రాద్ధార్థమిత్యవగమ్యతే ॥ గఙ్గాసాగరసఙ్గమం-గత్వా - ఉపస్పృశ్యతత్రస్నాత్వా-క్త్వాప్రత్యయాన్తానాంసముద్ర సేతుమగమదిత్యుపరిష్టాదన్వయః - గిరీశస్యరుద్రస్యా-లయం - శ్రీశైలంశ్రీపర్వతం-కాఞ్చీపురీం-సరిద్వరాంకావేరీం-యత్ర- హరి-స్సన్నిహిత -స్త- చ్ఛ్రీరఙ్గాఖ్యం - మహాపుణ్యావహం-క్షేత్రం - ఋషభాద్రింవనగిరిం-తద్విశేషణంహరేఃక్షేత్రమితి॥త త్రేతి ॥ తత్రసముద్రసేతౌ - అయుతం-ధేనూః-దదౌ ॥ ౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥ కృతమాలామితి॥అగమదిత్యను- షఙ్గః-శేషోవా - తత్రమలయపర్వతే- తేనాగస్త్యేన-ఆశీర్భి-ర్యోజితః-దక్షిణ-మర్ణవం-గతః-తత్రార్ణవసమీపే , కన్యాఖ్యాం

మాయవాససీదివ్యేదివ్యాన్యాభరణానిచ॥౮॥అథతైరభ్యనుజ్ఞాతఃకౌశికీమేత్య*బ్రాహ్మణైః।స్నాత్వాసరోవర మగాద్యతస్సరయూఃరస్రవత్ ॥౯॥అనుస్రోతేనసరయూంప్రయాగముపగమ్యసః।స్నాత్వాసంతర్ప్యదేవాదీన్జ గామపులహాశ్రమమ్॥౧౦॥గోమతీంగణ్డకీంస్నాత్వావిపాశాంశోణఆప్లుతః।గయాంగత్వాపితౄనిష్ట్వాగఙ్గాసా గరసఙ్గమమ్॥౧౧॥ ఉపస్పృశ్యమహేన్ద్రాద్రౌరామందృష్ట్వాఽభివాద్యచ।సప్తగోదావరీంవేణీంపమ్పాంభీమర థీంతతః॥ ౧౨ ॥స్కన్దందృష్ట్వాయయౌరామశ్శ్రీశైలంగిరిశాలయమ్॥ ౧౩ ॥ద్రవిడేషుమహాపుణ్యందృష్ట్వాద్రిం వెంకటాచలమ్ । కామకోటింపురీంకాఞ్చీంకావేరీంచసరిద్వరామ్ ॥ ౧౪ ॥ శ్రీరఙ్గాఖ్యంమహాపుణ్యంయత్రస న్నిహితోహరిః । ఋషభాద్రింహరేఃక్షేత్రందక్షిణాంమధురాంతథా॥ ౧౫ ॥సముద్రసేతుమగమన్మహాపాతక నాశనమ్ । తత్రాయుతమదాద్ధేనూర్బ్రాహ్మణేభ్యోహలాయుధః॥ ౧౬ ॥కృతమాలాంతామ్రపర్ణీంమలయంచ కులాచలమ్ । తత్రాగస్త్యంసమాసీనంనమస్కృత్యాభివాద్యచ॥ ౧౭ ॥యోజిత స్తేనచాశీర్భిరనుజ్ఞాతోగతోఽ ర్ణవమ్।దక్షిణంతత్రకన్యాఖ్యాందుర్గాందేవీందదర్శసః॥ ౧౮ ॥ తతఃఫల్గునమాసాద్యపఞ్చాప్సరసముత్తమమ్। విష్ణుస్సన్నిహితోయత్రస్నాత్వాఽస్పర్శ*ద్గవాంశతమ్ ॥ ౧౯ ॥ తతోఽభివ్రజ్యభగవాన్ కేరళాంస్త్రిగర్త కాన్ । గోకర్ణాఖ్యంశివక్షేత్రంసాన్నిధ్యంయత్రధూర్జటేః॥ ౨౦ ॥ఆర్యాంద్వైపాయనీందృష్ట్వాశూర్పారక మగాద్బలః । తాపీంపయోష్ణీంనిర్విన్ధ్యాముపస్పృశ్యాథదణ్డకాన్॥ ౨౧ ॥ప్రవిశ్యరేవామగమద్యత్రమాహిష్మతీ పురీ । మనుతీర్థముపస్పృశ్యప్రభాసంపునరాగమత్॥ ౨౨ ॥శ్రుత్వాద్విజైఃకథ్యమానంకురుపాణ్డవసంయుగే। సర్వరాజన్యనిధనంభారంమేనేహృతంభువః॥ ౨౩ ॥సభీమదుర్యోధనయోర్గదాభ్యాంయుధ్యతోర్మృధే । వార యిష్యన్వినశనంజగామయదునన్దనః॥ ౨౪ ॥యుధిష్ఠిరస్తుతందృష్ట్వాయమౌకృష్ణార్జునావపి । అభివాద్యాభవం స్తూష్ణీంకింవివక్షురిహాగతః॥ ౨౫ ॥ గదాపాణీఉభౌదృష్ట్వాసంరబ్ధౌవిజయైషిణౌ । మణ్డలానివిచిత్రాణిచరన్తా విదమబ్రవీత్ ॥ ౨౬ ॥ యువాంతుల్యబలౌవీరౌహేరాజన్హేవృకోదర । ఏకంప్రాణాధికంమన్యఉతైకంశిక్ష

కన్యాకుమార్యాఖ్యాం దుర్గాం-దేవీం-దదర్శ-సబలరామః ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ తత ఇతి ॥ ఫల్గునమనన్తపురం-ప్రాప్య-ఉత్త మం,పఞ్చాప్సరసంనామ-సరః - సమాసాద్య-తద్విశినష్టి - యత్రపఞ్చాప్సరసే-విష్ణు - స్సన్నిహితః-తత్ర-స్నాత్వా-గవా-మ యుత-మస్పర్శదదాదిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ భగవాన్రామః-కేరళాదీన్ - దేశాన్-యత్ర-ధూర్జటేశ్శివస్య-సాన్నిధ్యం-త-ద్గోక ర్ణాఖ్యం శివాభిమానిక్షేత్రమ్ ॥ ౨౦ ॥ ద్వైపాయనంయస్యాస్తా-మార్యామమ్బికాం-దృష్ట్వా - శూర్పారకంక్షేత్రం-జ గామ॥తాపీమితి॥ఉపస్పృశ్యతాప్యాదిషుస్నాత్వా-అథ - దణ్డకాఖ్యమరణ్యం-ప్రవిశ్య-తతో- రేవాంనర్మదా - మగమత్-య త్ర రేవాతీరే-మాహిష్మతీపురీ-వర్తతే-తాంరేవామిత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ శ్రుత్వేతి॥తత్ర-ద్విజైః-కథ్యమానం-సర్వేషాం బహూనాం-రాజ్ఞాం-నిధనంనాశం-శ్రుత్వా- భువో-భారం -హృతం-భగవతేతి శేషః-మేనేఅమన్యత ॥ ౨౩ ॥ స ఇతి॥స యదునన్దనోరామః-మృధేయుద్ధే-యుధ్యతోస్సతోః,తౌ,వారయిష్యన్ వారయితుం-వినశనంకురుక్షేత్రం-జగామ ॥ ౨౪ ॥ యుధిష్ఠిరఇతి ॥ తంరామం-దృష్ట్వా-యమౌ - తత్సమీపమితి శేషః-తథా- కృష్ణార్జునావపి-యమౌ-తే-త-మభివాద్య-కింవక్తు మిచ్ఛు-రిహాగతఇతి-సంశయానాః తూష్ణీమభవన్ ॥ ౨౫ ॥ ఉభౌభీమదుర్యోధనౌ-దృష్ట్వా-ఇత్థంవక్ష్యమాణ-మబ్రవీత్ ॥క థంభూతౌ-క్రుద్ధౌసంరబ్ధౌ-విజయమాకాంక్షన్తౌవిచిత్రాణి-మణ్డలానిగతిభేదాన్-చరన్తౌకుర్వన్తౌ ॥ ౨౬ ॥ ఉక్తిమేవాహ॥

యువామితి ॥ హేరాజన్ దుర్యోధన-ఏకంభీమం, ప్రాణాధికంబలాధికం-మన్యే- ఉతైకమేకంతు-దుర్యోధనం శిక్షయాఽధికం-మన్యే ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తస్మా-త్తుల్యవీర్యయోః-యువయో-రన్యతరస్య-విజయఃఅన్యఃపరాజయో-భవిష్యతీ-తినలక్ష్యతే, అతో,నిష్ఫలో-రణఃసంగ్రామః,విరమతుశామ్యతు ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ నేతి॥నృపాత్మజౌభీమదుర్యోధనౌ-ఇత్థ ముక్తావపి-తస్యరామస్య-వాక్యం,నజగ్రాహతుః,తత్ర హేతు ర్బద్ధవైరౌ,తత్రాపి హేతు-రన్యోన్యం,దురుక్తం-దుశ్చేష్టితానిచ స్మరన్తౌ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ దిష్టమితి ॥ రామః-తత్స్వవాక్యాగ్రహణం - దిష్టంతయోఃప్రాచీనకర్మప్రయుక్తం- మన్వాన - స్తూష్ణీం-ద్వారవతీంపురీంయయౌ॥స్ఫీతైస్సర్వసంపత్సమృద్ధై-రుగ్రసేనాదిభి-స్సఙ్గతో,బభూవ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తమితి ॥తంబలభద్రం-నివృత్తాఖిలవిరోధం-క్రతుభి-రైస్సహ-క్రతుభిః-అయాజయన్-క్రత్వఙ్గమితిపాఠే-యజ్ఞశరీరకంపరమాత్మానమ్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తేభ్య ఇతి॥భగవాన్రామ,స్తేభ్యఃఋషిభ్యః- విశుద్ధంవిపర్యయసంశయాదిరహితం,విజ్ఞానం - వ్యతరత్,అదాత్,ఉపదిదేశేత్యర్థః - కింతజ్జ్ఞానం-యద్వ్యతర-దిత్యత ఆహ ॥ యేనైవేతి ॥ యేనజ్ఞానేన,ఆత్మనిపరమాత్మన్యాధారభూతే,విశ్వ-మాత్మానంచ - విశ్వగం-విశ్వంగచ్ఛతివ్యాప్య తిష్ఠతీతితథాభూతం, విదుస్సాక్షాత్కుర్యు, స్తథావిధంజ్ఞానంవ్యతరదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ స్వజ్యోత్స్నయా చన్ద్రఇవ-రేజే॥జ్యోత్స్నాస్థానీయాస్వపత్నీ,చన్ద్రస్థానీయస్తురామః,అనపాయిత్వాచ్ఛుభ్రవర్ణత్వాచ్చ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ రా

యాఽధికమ్॥ ౨౭ ॥తస్మాదేకతరస్యేహయువయోస్సమవీర్యయోః । నలక్ష్యతేజయోఽన్యోవావిరమత్వఫలో
రణః ॥ ౨౮ ॥ నతద్వాక్యంజగృహతుర్బద్ధవైరౌనృపాత్మజౌ । అనుస్మరన్తావన్యోన్యందురుక్తందుష్కృతా
నిచ॥ ౨౯ ॥దిష్టంతదనుమన్వానోరామోద్వారవతీంయయౌ । ఉగ్రసేనాదిభిస్స్ఫీతైర్జ్ఞాతిభిస్సముపాగతః॥౩౦॥
తంపునర్నైమిశంప్రాప్తమృషయోఽయాజయన్ముదా। ❁ క్రత్వఙ్గంక్రతుభిస్సర్వైర్నివృత్తాఖిలవిగ్రహమ్॥౩౧॥
తేభ్యోవిశుద్ధవిజ్ఞానంభగవాన్వ్యతరద్విభుః । యేనైవాత్మన్యదోవిశ్వమాత్మానంవిశ్వగంవిదుః ॥ ౩౨ ॥ సప
త్న్యాఽవభృథస్నాతోజ్ఞాతిబన్ధుసుహృద్వృతః। రేజేస్వజ్యోత్స్నయేవేన్దుస్సువాసాస్సుష్ఠ్వలఙ్కృతః॥ ౩౩ ॥
ఈదృగ్విధాన్యనేకానిబలస్యబలశాలినః । అనన్తస్యాప్రమేయస్యమాయామర్త్యస్యసన్తిహి॥౩౪॥యోఽనుస్మ
రేతరామస్యకర్మాణ్యద్భుతకర్మణః । శృణ్వన్గృణన్ననన్తస్యవిష్ణోస్సదయితోభవేత్॥ ౩౫ ॥ *******
******* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఏకోనాశీతితమోఽధ్యాయః. *******

కుచేలోపాఖ్యానమ్.

రాజోవాచ ॥ భగవన్యానివాన్యానిముకున్దస్యమహాత్మనః।వీర్యాణ్యనన్తవీర్యస్యశ్రోతుమిచ్ఛామహేప్రభో॥౧॥
కోనుశ్రుత్వాఽసకృద్బ్రహ్మన్నుత్తమశ్లోకసత్కథాః।విరమేతవిశేషజ్ఞోఽవిషణ్ణఃకామమార్గణైః॥ ౨ ॥సావా
గ్యాసన్తస్యగుణాన్గృణీతేకరౌచతత్కర్మకరౌమనశ్చ । స్మరేద్వసన్తం స్థిరజఙ్గమేషుశృణోతితత్పుణ్య కథాస్సక

మస్యచేష్టితానిసాకల్యేనవక్తుంనశక్యానీత్యభిప్రయన్నాహ ॥ ఈదృగ్విధానీతి ॥ అనన్తస్యానన్తావతారరూపస్య,అప్రమేయస్యఅసఙ్ఖ్యాతకల్యాణగుణస్య-మాయామర్త్యస్యస్వసఙ్కల్పపరిగృహీతమనుష్యజన్మనః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఉపవర్ణితబలభద్రచేష్టితశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ అద్భుతానికర్మాణియస్య - తస్యానన్తస్యతదవతారరూపస్య, బలదేవస్య-కర్మాణి-యఃపుమాన్-శృణ్వన్-సతివక్తరి- గృణన్,కథయన్-సతిశ్రోతరికీర్తయన్,ఉభయోరభావేఅనుస్మరేచ్చస-విష్ణో-ర్దయితోనిరతిశయప్రియో-భవేత్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఏకోనాశీతితమోఽధ్యాయః ❁

అథభగవతోభక్తానుగ్రహం బ్రహ్మణ్యత్వాద్యాత్మకంకుచేలవృత్తాన్తం ప్రస్తోష్యన్ తావత్తద్విషయకంరాజ్ఞఃప్రశ్నమాహసూతః ॥ భగవన్నితి ॥ హేభగవన్ శుక-అనన్తస్యాపరిచ్ఛిన్నస్వరూపస్వభావస్య - మహాత్మనోభక్తానుకమ్పినో-ముకున్దస్య,యాని-వీర్యాణిప్రభావసూచకానికర్మాణి- తాని,శ్రోతుమిచ్ఛామహే-ప్రభోవక్తుంసమర్థేతిభావః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ బహుధాశ్రుతవతోఽపికుతస్తవనవిరక్తిరుదేతీత్యత ఆహ ॥ కోన్వితి ॥ హేబ్రహ్మన్-ఉత్తమశ్లోకస్య,సత్కథాః,అసకృదపిశ్రుత్వా, కామమార్గణైర్విషయాన్వేషణైః-అవిషణ్ణః, విషాదమప్రాప్తః - విశేషజ్ఞోరసజ్ఞశ్చేత్-కోవాపుమా-న్విరమేత,భగవత్కథాశ్రవణాదితిశేషః-సారజ్ఞశ్చేన్నకోపివిరమేతేత్యర్థః॥యద్వా॥కామమార్గణైర్విషణ్ణః,నిర్వేదంప్రాప్తః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ భగవద్గుణవర్ణనాదిషూపయుక్తానామేవవాగాదీన్ద్రియాణాంసాఫల్యమన్యథావైయర్థ్యమేవేత్యాహ ॥ నేతి ॥ యా, అనన్తస్య,గుణాన్-గృణీతేవర్ణయతి, సైవ-వా-క్సఫలేత్యర్థః,విపర్యయే “ జిహ్వాఽసతీదార్దురికీవ ,, ఇత్యాదిద్వితీయస్కన్ధోక్తోఽను

౩౧ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ క్రత్వఙ్గైః

స్థానేయః-తస్య భగవతః, కర్మారాధనాత్మకం-కురుత ఇతి తథా - తావేవ-కరౌ-హస్తౌ, స్తావరేషు జఙ్గమేషుచ, అన్తరాత్మతయా వసన్తం-భగవన్తం-య-శ్స్మరే- త్తదేవ-మనః-య, స్తస్య-పుణ్యాః -కథాః, శృణోతి-స ఏవ-కర్ణః శ్రోత్రమ్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఉభయం చరాచరాత్మకం జగత్, లిఙ్గం శరీరం-యస్య-తం, విభవావతారరూపం మర్త్యావతారరూపం చేతివా- య, దానమేత్ప్రణమే - త్తదేవ-శిరః-యు, త్తం, పశ్యతి తదేవ-చక్షుః, విష్ణోః, తజ్జనానాం తద్భక్తానాంవా - పాదోదకం-నిత్యం, భజన్తి సేవన్తే- తాన్యేవా, ఙ్గాని గాత్రాణి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఇత్థమాపృష్టః ప్రాహ మునిరిత్యాహ సూతః॥ విష్ణురాతేనేతి॥ విష్ణురాతేన పరీక్షితా-నిమగ్నమాసక్తం, హృదయం, యస్య సః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥ కృష్ణస్యాసీదిత్యాదినా॥ బ్రహ్మవిత్తమః బ్రహ్మవిదాం శ్రేష్ఠః- ఇన్ద్రియార్థేషు ఇన్ద్రియాదివిషయేషు-విరక్తః, తత్ర హేతుః, ప్రశాన్త, ఆత్మా మనో-యస్య సః-జితానీన్ద్రియాణి బాహ్యాని యేన సః, యదృచ్ఛయోపపన్నేన దైవాల్లబ్ధేనాన్నాదినా, వర్తమానః జీవన్, ఏవంభూతః-కృష్ణస్య-సఖా-ఆసీదితి సంబన్ధః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తస్యేతి ॥ తస్య బ్రాహ్మణస్య కుచేలాఖ్యస్య, కుత్సితం చేలమస్యేతి వమన్వర్థం నామ-భార్యా క్షుత్ క్షామా-యదృచ్ఛాలబ్ధం తస్మై పరివిష్య స్వయం క్షుధా జీర్ణా, తత్ర హేతుః, తథావిధా పతిః జితేన్ద్రియా, అత ఏవ-పతివ్రతా, ఏవంభూతా-సా, మ్లాయతా శుష్యతా, వదనేన-పతిం ప్రాహ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తదేవాహ॥ నన్వితి॥ హే బ్రహ్మన్-భగవతః పూజ్యస్య తవ-యస్సఖా-కృష్ణః-త-ముపైహి సమీపం గచ్ఛ, కథంభూతః, సాక్షా-చ్ఛ్రియో లక్ష్మ్యాః, పతిః-తవ దారిద్ర్యాపనయనం తస్య కియదితి భావః॥ నను శ్రియః పతిశ్చేన్మాం నావలోకయేదపీత్యత ఆహ ॥ బ్రహ్మణ్య ఇతి ॥ బ్రహ్మణి బ్రాహ్మణకులే సాధుః - తస్మాత్త్వామాదరిష్య

ర్ణః ॥ ౩ ॥ శిరస్తు తస్యోభయలిఙ్గమానమేత్తదేవ యత్పశ్యతి తద్ధి చక్షుః । అఙ్గాని విష్ణోరథ తజ్జనానాం పాదోదకం యాని భజన్తి తాని॥ ౪ ॥ శ్రీసూత ఉవాచ ॥ విష్ణురాతేన సంపృష్టో భగవాన్బాదరాయణిః । వాసుదేవే భగవతి నిమగ్నహృదయోఽబ్రవీత్॥ ౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కృష్ణస్యాసీత్సఖా కశ్చిద్బ్రాహ్మణో బ్రహ్మవిత్తమః। విరక్త ఇన్ద్రియార్థేషు ప్రశాన్తాత్మా జితేన్ద్రియః ॥ యదృచ్ఛయోపపన్నేన వర్తమానో గృహాశ్రమీ॥ ౬ ॥ తస్య భార్యా కుచేలస్య క్షుత్క్షామా చ తథావిధా । పతివ్రతా పతిం ప్రాహ మ్లాయతా వదనేన సా॥ ౭ ॥ (దారిద్ర్యాత్సీదమానా సా వేపమానాభిగమ్య చ) । నను బ్రహ్మన్భగవతస్సఖా సాక్షాచ్ఛ్రియః పతేః । బ్రహ్మణ్యశ్చ శరణ్యశ్చ భగవాన్సాత్వతాం పతిః॥ ౮ ॥ తముపైహి మహాభాగ సాధూనాం చ పరాయణమ్ । దాస్యతి ద్రవిణం భూరి సీదతే తే కుటుమ్బినే ॥ ఆస్తేఽధునా ద్వారవత్యాం భోజవృష్ణ్యన్ధకేశ్వరః॥ ౯ ॥ స్మరతః పాదకమలమాత్మానమపి యచ్ఛతి । కిమర్థకామాన్భజతో నాత్యభీష్టాన్జగద్గురుః॥ ౧౦ ॥ స ఏవం భార్యయా విప్రో బహుశః ప్రార్థితో మృదుః। అయం హి పరమో లాభ ఉత్తమశ్లోకదర్శనమ్ ॥ ఇతి సఞ్చిన్త్య మనసా గమనాయ మతిం దధే ॥ ౧౧ ॥ అప్యస్త్యుపాయనం కించిద్గృహే కల్యాణి దీయతామ్ । యాచిత్వా చతురో ముష్టీన్విప్రాన్పృథుకతణ్డులాన్॥ చేలఖణ్డేన తాన్బద్ధ్వా భర్త్రే ప్రాదాదుపాయనమ్॥ ౧౨ ॥ స తానాదాయ విప్రాగ్ర్యః ప్రయయౌ ద్వారకాం కిల। కృష్ణసన్దర్శనం మహ్యం క

త ఇతి భావః, అథాపి, శ్రియః పతిశ్చేన్మోక్షదో న తు విత్తద ఇత్యత ఆహ, శరణ్యః చతుర్విధపురుషార్థార్థినాం శరణార్హః, అథాపి నమదభిప్రేతం జానీయాదిత్యత ఆహ , భగవాన్ జ్ఞానశక్త్యాదిషాడ్గుణ్యపూర్ణః , అథాపి పరత్వేన న మామాద్రియేతేత్యత ఆహ , సాత్వతర్షభః, నిరతిశయసౌశీల్యాదేవ సాత్వతశ్రేష్ఠతయాఽవతీర్ణ ఇతి భావః , తమేవ కిం విశిష్యోపైహీతి బ్రూష ఇత్యత ఆహ॥ సాధూనాం చాంభవాదృశాం, పర-మయనం ప్రాప్యం-ఉపేతాయ కిం దాస్యతీత్యత ఆహ॥ దాస్యతీతి॥ భూరి పుష్కలం, ద్రవిణం ధనం-సీదతే దారిద్ర్యాత్క్లిశ్యతే కుటుమ్బినే చ-తుభ్యం, దాస్యతి॥ క్వాస్త ఇత్యత ఆహ॥ ఆస్త ఇతి-ద్వారకాయామేవా-ధునా, ఆస్తే, న తు శత్రువిజయార్థం క్వాపి గత ఇతి భావః ❁ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ❁ దాస్యతి వా న వేతి సంశయానం ప్రత్యాహ॥ స్మరత ఇతి॥ స్మరత ఏవ-ఆత్మానమపి-యచ్ఛతి దదాతి-కింపునః , సుదూరం గత్వా భజతో యాచమానస్యార్థకామాన్ దదాతీతి వక్తవ్యమిత్యర్థః ॥ తాన్విశినష్టి ॥ నాత్యభీష్టానితి ॥ పరిపాకవిరసత్వాదితి భావః , భర్తుర్భోగసంపాదనార్థమేవం ప్రచోదితమితి న పూర్వోక్తజితేన్ద్రియత్వపాతివ్రత్యాదివిరోధః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ స ఇతి॥ స విప్రః కుచేలః, మృదుః-మృదుస్వభావత్వాత్ ఓమితి వదన్నితి భావః, ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతో, దర్శనమిత్యయం, పరమో లాభ ఇతి - మనసా-సఞ్చిన్త్య చిన్తాపూర్వకం నిశ్చిత్యేత్యర్థః , విత్తలాభస్త్వానుషఙ్గిక ఇత్యభిప్రేత్యేతి భావః, మతిం బుద్ధిం, దధే చక్రే-విధాయ ప్రాహేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తదేవాహ॥ ఉపాయనమితి॥ హే కల్యాణి, ఉపాయనం భగవతే సమర్పణీయం యోగ్యవస్తు, గృహే - కిమస్తీతి ప్రశ్నః-ఇత్థమాపృష్టా-సా-పృథుకతణ్డులాన్ - తానపి-చతురో-ముష్టీన్, గ్రాసస్థాన్-యాచిత్వా , చేలఖణ్డేన ఛిద్రపటశకలేన , బద్ధ్వా - భగవత ఉపాయనం , భర్త్రే - దదౌ॥ తదస్మై దదావిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ స ఇతి॥ స విప్రాగ్ర్యః కుచేలః, తాన్ పృథుకతణ్డులాన్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ శ్రీణీతి॥ సద్విజః కుచేలః గుల్మ

సిరక్షార్థంసైన్యస్థానాని,తతః,కక్ష్యాఃప్రతోళ్యః,తాశ్చా-తీయాయాతిక్రాన్తవానిత్యర్థస్స్యాన్వయః ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽విప్రఇతి॥ అచ్యుతస్యైవధర్మాస్సత్యవ్రత్యాదిగుణాః-యేషాం-తేషా-మగమ్యానాందుర్గమానా-మన్ధకానాం, వృష్ణీనాంచ-గృహేషుమధ్యే-ద్వ్యష్టసహస్రాణి-హరే-ర్మహిషీణాం-గృహాన్-తత్రాపి-శ్రీమ-దేకతమం-గృహం,వివేశేతిసంబన్ధః-ద్విజశబ్దస్యత్రైవర్ణికసాధారణత్వాదగ్రజాత్యవగమాయవిప్రఇతిచోక్తమిత్యతోనపౌనరుక్త్యం-యథా, బ్రహ్మానన్దంమోక్షసుఖం-ప్రాప్తో,వైకుణ్ఠేహరేర్మన్దిరంవిశతి, తద్వత్ ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽తమితి॥ ప్రియాయాఃరుక్మిణ్యాః,పర్యఙ్కే,ఆస్థితో-భగవాన్, తంకుచేలం-దూరాదేవ-దృష్ట్వా-దోర్భ్యాంబాహుభ్యాం, పర్యగ్రహీదాలిఙ్గితవాన్ ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽సఖ్యురితి॥అఙ్గసఙ్గేనాలిఙ్గనేనా,తీవ-నిర్వృతఃసుఖితః-ప్రీతశ్చ,పుష్కరేక్షణోభగవా,న్నేత్రాభ్యాం,ఆనన్దాశ్రుబిన్దూన్,అభ్యముఞ్చత్ ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽అథేతి॥ ఉపవిష్టంకృత్వా-తస్యసఖ్యు-స్స్వయమేవ, ఉపాయనముపహృత్యసమర్ప్య,పాదావవనిజ్యప్రక్షాళ్యపాదావనేజనీ-రపః-శిరసా,అగ్రహీద్దధార॥వ్యలిమ్పదితి॥ చన్దనాదిభిః-సాధితేనదివ్యగన్ధేన-మిత్రంసఖాయం,వ్యలిమ్పత్-సురభిభిఃధూపైః దీపై-ర్బలిభిః-అన్యైశ్చ పూజాసాధనై-రర్చిత్వా, గాంధేనుంతామ్బూలంచ-నివేద్య, స్వాగత, మబ్రవీత్ ॥ పప్రచ్ఛ ✽॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥ ✽కుచేలమితి॥మలినమభ్యఙ్గోన్మర్దనాద్యభావాత్,ధమనిభిస్సిరాభిః-సన్తతంవ్యాప్తం-మేదోమాంసాదిరహితకేవలత్వఙ్మాత్రావశిష్టశరీరమిత్యర్థః-తత్ర హేతుః-క్షామంక్షుధాకర్శితం-భైష్మీరుక్మిణీ-చామరవ్యజనేన,పర్యచరత్

ధంస్యాదితిచిన్తయన్॥ ౧౩ ॥ త్రీణిగుల్మాన్యతీయాయతిస్రఃకక్ష్యాశ్చసద్విజః॥ ౧౪ ॥ విప్రోఽగమ్యాన్ధవృష్ణీనాం గృహేష్వచ్యుతధర్మిణామ్ । గృహాన్ద్వ్యష్టసహస్రాణమహిషీణాంహరేర్ద్విజః ॥ వివేశైకతమంశ్రీమాన్బ్రహ్మానన్దగతోయథా॥ ౧౫ ॥ తంవిలోక్యాచ్యుతోదూరాత్ప్రియాపర్యఙ్కఆస్థితః । సహసోత్థాయచాభ్యేత్యదోర్భ్యాంపర్యగ్రహీన్ముదా॥ ౧౬ ॥ సఖ్యుఃప్రియస్యవిప్రర్షేరఙ్గసఙ్గాతినిర్వృతః । ప్రీతోఽభ్యముఞ్చదబ్బిన్దూన్నేత్రాభ్యాంపుష్కరేక్షణః ॥ ౧౭ ॥ అథోపవేశ్యపర్యఙ్కేస్వయంసఖ్యుస్సమర్హణమ్ । ఉపహృత్యావనిజ్యాస్య పాదౌపాదావనేజనీః ॥ ౧౮ ॥ అగ్రహీచ్ఛిరసారాజన్భగవాఁల్లోకపావనః । వ్యలిమ్పద్దివ్యగన్ధేనచన్దనాగరుకుఙ్కుమైః॥ ౧౯ ॥ ధూపైస్సురభిభిర్మిత్రంప్రదీపైర్బలిభిర్ముదా । అర్చిత్వాఽఽవేద్యతామ్బూలంగాంచస్వాగతమబ్రవీత్॥ ౨౦ ॥ కుచేలంమలినంక్షామంద్విజంధమనిసన్తతమ్। దేవీపర్యచరచ్ఛైష్మీచామరవ్యజనాదిభిః॥ ౨౧॥ అన్తఃపురజనోదృష్ట్వాకృష్ణేనామలకీర్తినా।విస్మితోఽభూదతిప్రీత్యా✽అవధూతంసభాజితమ్॥ ౨౨ ॥ కిమనేనకృతంపుణ్యమవధూతేనభిక్షుణా । శ్రియాహీనేనలోకేఽస్మిన్గర్హితేనాధమేనచ॥ ౨౩ ॥ యోఽసౌత్రిలోకగురుణాశ్రీనివాసేనసంభృతః । పర్యఙ్కస్థాంశ్రియంహిత్వాపరిష్వక్తోఽగ్రజోయథా॥ ౨౪ ॥ కథయాంచక్రతుర్గాథాఃపురాగురుకులేసతోః । ఆత్మనోర్లలితా రాజన్కరౌగృహ్య✽పరస్పరమ్॥ ౨౫ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ అపిబ్రహ్మన్గురుకులాద్భవతాలబ్ధదక్షిణాత్।సమావృత్తేనధర్మజ్ఞభార్యోఢాసదృశీనవా ॥ ౨౬ ॥ ప్రాయోగృహేషుతే

వీజయామాసేత్యర్థః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽అన్తఃపురజనఇతి ॥ అమలానిర్మలా, కీర్తి-ర్యస్య-తేనకృష్ణేన-ప్రీత్యా, సభాజితంసమ్యక్పూజితం-త,మవధూతంమలినం-దృష్ట్వా,విస్మితో,బభూవ ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽విస్మయమేవాహ ॥ కిమనేనేతిద్వాభ్యాం॥పూర్వం కింపుణ్య-మనేనకృత, మిత్యర్థఃఅన్యథైవంపూజితోనస్యాదిత్యభిప్రాయన్విశినష్టి ॥ అవధూతేనమలినేన, శ్రియాహీనేనదరిద్రేణ-అతఏవా,స్మిన్లోకే-గర్హితేనఅనాదరణీయేన-అస్మిన్లోకఇత్యనేనాముష్మింస్తుఆదరణీయఏవేతిసూచ్యతే॥అధమేన-నహ్యధమఃపూజ్యతే-కిన్తుపూజకాపేక్షయోత్తమఏవపూజ్యతఇతి ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽యోఽసావుక్తవిధోఽప్యయం,ద్విజస్త్రిలోకగురుణా-శ్రీనివాసేన-సంభృతఃసమ్మానితః-పరిష్వక్తఆలిఙ్గితశ్చ-యథా-అగ్రజ-స్తద్వత్ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽కథయాంచక్రతురితి॥ అస్యకృష్ణకుచేలావిత్యాదిః-పురా-గురుకులే-సతోర్వర్తమానయోః,ఆత్మనోః-యాః, సున్దరాః-గాథాః-కథాః,పరస్పరంకరౌహస్తౌ-గృహ్యగృహీత్వా-ఽన్యభాషః-హేరాజన్-కథయాంచక్రతుః ✽॥ ౨౫ ॥ ✽తదేవాహ॥అపీతి॥ హేబ్రహ్మన్,లబ్ధాదక్షిణాయేన-తస్మా-ద్గురుకులాత్,సమావృత్తేనకృతసమావర్తనాఖ్యకర్మణా, భవతా,వేదమధీత్యాభిసమావృత్త్య,త్యధీతసాఙ్గసశిరస్క-స్వాధ్యాయైరనుష్ఠేయంసమావర్తనాఖ్యంకర్మవిహితం-హేధర్మజ్ఞ-సదృశీఅనురూపా-భార్యాఊఢాపరిణీతా,నవా,అపిశబ్దఃప్రశ్నద్యోతకః ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽నోధైవేత్యహంతుసంభావయామీత్యభిప్రాయన్నాహ ॥ ప్రాయఇతి॥ అకామవిహతంకామైరవిహతం-తవ-చిత్తం-ప్రాయశో-గృహేషుగృహాశ్రమేషు-నరమతఇత్యధ్యాహారః,యద్వా,తవచిత్తం,గృహేషు-కామై-రవిహతంవిహతంనభవతితథా-హేవిద్వాన్తత్త్వంత్రయయాథాత్మ్యజ్ఞానినిథనేష్వపివిషయభూ

తేషు-నాతివ,ప్రీయసే,ప్రీతియుక్తోభవసీ-తి-మేమయా, విదితమ్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁గృహస్థలిఙ్గవర్ణనాదూర్థ్వే వైరిఘ్నస్నిశ్చిత్యకా మహతత్వాభావేకేంగృహాశ్రమేవేత్యాశఙ్కామపనుదన్ తత్ప్రయోజనమాహ॥ కేచిదితి॥ కామై-రహతం,చేతో - యేషాం- తథాభూతా అపి-కేచిన్ముముక్షవః-దైవీం-దేవస్యవిష్ణోస్సంబన్ధినీం-ప్రకృతింమాయాం “దైవీహ్యేషా గుణమయీమమమా యాదురత్యయే,,త్యుక్తవిధాం-త్యజన్తః“లక్షణహేత్వో,, రితిశతాప్రదేశః-త్యక్తుం - ప్రకృతిసంబన్ధాన్ముక్తమితియావత్- కర్మాణిగృహస్థాశ్రమప్రయుక్తాన్య, నఘసంహితఫలాని,నిత్యనైమిత్తికాదిరూపాణి కుర్వన్తి,బ్రహ్మవిద్యాఙ్గత్వేనానుతిష్ఠన్తి త్యర్థః-బ్రహ్మవిద్యాఙ్గతయాకర్మణామనుష్ఠానార్థంగృహాశ్రమపరిగ్రహఇతిభావః, ననుకామైశ్చేతసోఽవిహతయఏవహి కర్మాణికర్తవ్యాని, కర్మణాంవిద్యాఙ్గత్వమపిచిత్తశుద్ధిజననద్వారైవ, తథాచసతికామైరవిహతచేతసాంకింకర్మానుష్ఠానే నేత్యతఆహ-యథాఽహంలోకమితి ॥ లోకస్యసఙ్గ్రహాయస్మిన్-తద్యథాభవతితథా, అహం, కరోమి,తద్వత్,అయం భావః,కామైర్విహతచేతోభిస్తద్విహతిద్వారావిద్యానిష్పత్తయేకర్మాణికర్తవ్యాని - అవిహతచేతోభిస్తులోకసఙ్గ్రహార్థ మితిభావః ❁ ॥ ౨౮॥ ❁కచ్చిదితి॥ హేబ్రహ్మన్, నౌఆవయోః,గురుకులే, వాసంస్మరసికచ్చిత్,తంవిశినష్టి,యతోగురుకులవా సాద్,ద్విజ్ఞేయంస్వపరాత్మయాథాత్మ్యం,విజ్ఞాయ, తమసః, పరమజ్ఞానస్యపారం, ముక్తమితియావత్,అశ్నుతేప్రాప్నో తి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁కించ-సవాఇతి॥ సవై గురుకులవాసః-ద్విజాతేస్త్రైవర్ణికస్య-సతాం,కర్మణాం, సమ్భవఃఅనుష్ఠానహేతుః తద్ధేతుభూతజ్ఞానోత్పాదకత్వాదిత్యభిప్రాయః - యద్వా॥ సత్కర్మణాంపుంసాంద్వితీయజన్మసమ్భవేనగురుకులావాసరూ పోహ్యాశ్రమఇత్యర్థః,యస్మిన్నాశ్రమే-గురు,రహమివ-జ్ఞానదస్సఇత్యన్వయః- యద్వా,జ్ఞానప్రదస్యగురోరత్యన్తపూజ్యతాం వక్తుంపురుషస్యత్రీన్గురూనాహ॥సవాఇతి॥అఙ్గహేబ్రహ్మన్-ఇహసంసారే,యతస్సంభవోజన్మమాత్రం-సపితా, తావ-దా

చిత్తమకామవిహతంయథా। నైవాతిప్రీయసేవిద్వన్ధనేషువిదితంహిమే ॥ ౨౭ ॥ కేచిత్కుర్వన్తికర్మాణికా మైరహతచేతసః। త్యజన్తఃప్రకృతిందైవీంయథాఽహంలోకసఙ్గ్రహమ్ ॥ ౨౮॥ కచ్చిద్గురుకులేవాసంబ్రహ్మన్ స్మరసినౌయతః। ద్విజోవిజ్ఞాయవిజ్ఞేయంతమసఃపారమశ్నుతే॥ ౨౯ ॥సవైసత్కర్మణాంసాక్షాద్ద్విజాతేరిహ సమ్భవః। ఆద్యోఽఙ్గయత్రాశ్రమిణాంయథాఽహంజ్ఞానదోగురుః॥ ౩౦ ॥ నన్వర్థకోవిదాబ్రహ్మన్వర్ణాశ్రమ వతామిహ। యేమయాగురుణావాచాతరన్త్యఞ్జోమహార్ణవమ్ ॥ ౩౧ ॥ నాహమిజ్యాప్రజాతిభ్యాంతపసోపశ మేనవా। తుష్యేయంసర్వభూతాత్మాగురుశుశ్రూషయాయథా ॥ ౩౨ ॥ అపినస్స్మర్యతేబ్రహ్మన్వృత్తంనివస తాంగురౌ। గురుదారైశ్చోదితానామిన్ధనానయనేక్వచిత్॥ ౩౩ ॥ప్రవిష్టానాంమహారణ్యమపర్తౌసుమహద్ద్వి జ॥వాతవర్షమభూత్తీవ్రంనిష్ఠురాస్స్తనయిత్నవః ॥ ౩౪ ॥ సూర్యశ్చాస్తంగతస్తావత్తమసాచ్ఛాదితాదిశః॥ని మ్నంకూలంజలమయంనప్రాజ్ఞాయతకిఞ్చన॥ ౩౫ ॥ వయంభృశంతత్రమహానిలామ్బునానిహన్యమానాముహు

ద్యఃప్రథమః,గురుః-ద్విజాతేస్తతఃపుంసః-సత్కర్మణాం-యత్ర - సంభవఃఉపనీయవేదాధ్యాపక - స్స,ద్వితీయోగురుః, య థాఽహం,మీశ్వర- స్తథా,ప్రథమాదపిపూజ్యఇత్యర్థః॥ బ్రహ్మవిద్యాప్రదంగురుమాహ - ఆశ్రమిణాంసర్వేషామపి-జ్ఞానదో యో-గురు,స్సతు, సాక్షాదహమేవేతి ❁ ॥ ౩౦ ॥ అతోజ్ఞానప్రదంగురుమాశ్రిత్యయేసంసారంతరన్తితేబుద్ధిమన్తఇత్యాహ॥న న్వితి॥ ననుహే- బ్రహ్మన్-ఇహలోకే - సర్వేషాంవర్ణానామాశ్రమిణాంచమధ్యే,తఏవా,ర్థకోవిదాఃపురుషార్థకుశలాః- యే మయా-గురుణాగురురూపేణ-వక్త్రా-వాచాఉపదేశమాత్రేణ,అఞ్జస్సుఖేన-సంసారరూపం-మహార్ణవం-తరన్తి ❁ ॥ ౩౧॥ ❁ ఏవంమహోపకర్తుర్గురోఃఅధికస్సేవ్యోనాస్తీత్యుక్తం- అతఏవతద్భజనాదధికోధర్మశ్చనాస్తీత్యాహ॥నాహమితి॥ఇజ్యామ హాయజ్ఞపఞ్చకం,ప్రజాతిః,ప్రకృష్టంజన్మ-తపోఽనాశనాదిరూపం - శమఇన్ద్రియనిగ్రహః, యథాఽహం-గురుశుశ్రూషయా- తుష్యేయం,ప్రీతస్స్యాం,నతథేజ్యాదిభిస్తుష్యేయమ్॥ఆత్మానంవిశినష్టి-సర్వభూతానా, మన్తరాత్మా ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁కించా స్మాకంగురుశుశ్రూషణేకిమపిదైవాదేవసంపన్నం-తత్కింత్వయానస్మర్యతఇతిపృచ్ఛతి॥అపినఇతి॥గురౌతత్సన్నిధౌ,నివసతాం అస్మాకం-వృత్తం-నస్మర్యతేకిం॥కింతదిత్యతఆహ॥గురుదారైరిత్యాదినా॥ఇన్ధనానయనేనిమిత్తే, చోదితానా,మస్మాకం-క్వ చిత్కదాచిత్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁అపర్తౌఅపగతేఋతౌ,అకాలఇత్యర్థః-మహారణ్యం ప్రవిష్టానాంసతాం- వాతో,వర్షంచతయో స్సమాహార- స్తదభూత్ - తథా - నిష్ఠురాః - స్తనయిత్నవః స్తనయిత్నుశబ్దోఽత్రతద్గర్జితేలాక్షణికః - గర్జితానిచాభ వన్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁తావత్తథైవ-సూర్యో,స్తంగతశ్చ-అతఏవ-దిశ,స్తమసా, వ్యాప్తాః,నిమ్నోన్నతంకూలమున్నతంచస్థ లంజలమయం-హేతుగర్భ-మతో-నప్రాజ్ఞాయతనజ్ఞాతమభూత్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁వయమితి॥అమ్బానాం - సంప్లవేప్రవాహే మహానిలైః-అమ్బుభిశ్చ,హన్యమానాఃపీడ్యమానాః, దిశోఽవిదన్తఃఅజానన్తః అతఏవ - తురాః-పరస్పరం-గృహీతాఃహ

స్తాన్మైస్తైః-వయం,వనే,పరిబభ్రిమపరితోబభ్రిమ , ఇన్ధనభారాన్ ధృతవన్త ఇత్యర్థః-పర్యచరామేతివా- ఉపసర్గవశాత్ భృఞ్ఞశ్చరత్యర్థత్వాత్ ఇడార్షః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ ఏతదితి॥ఏతదస్మాకంకృచ్ఛ్రం-విదిత్వా,సూర్యే, ఉదితేసత్య,న్వేషమాణో , నోఽస్మానపశ్యత్-దృష్ట్వాఽబ్రవీదిత్యర్థః ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ తదేవాహ॥అహోఇతిత్రిభిః॥ హేపుత్రకాః,దేహినాం , మాత్మాదేహః,ప్రేష్ఠఃప్రియతమః-తథాఽపి-తమాత్మానం,అనాదృత్య,మత్పరాఃమత్సేవాపరాః-మత్ప్రయోజనాయాతీవదుఃఖితాః ❋ ॥ ౩౮॥ ❋ ఇయదేవేతి॥సచ్ఛిష్యైః,గ్గురోఃకర్తవ్యం-నిష్క్రియం,ప్రత్యుపకారః - ఇయదేవైతావదేవ-కియత్ యద్విశుద్ధభావేననిష్కపటభావేన-సర్వథాసర్వప్రకారేణ,ఆత్మార్పణం దేహసమర్పణ-మిత్యేతావత్ "శరీరమర్థం ప్రాణాంశ్చసద్గురుభ్యోనివేదయే,, దిత్యుక్తేరితిభావః ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ తుష్టఇతి॥ హేద్విజశ్రేష్ఠాః-ద్విజశబ్దస్యత్రైవర్ణికపరత్వాదేవం సంబోధనం - వోయుష్మభ్యం అహంగురుః,స్తుష్టః-అతో,యుష్మాకం,మనోరథాఅపేక్షా,స్సత్యాస్సఫలా - సన్తు-కించ-ఛన్దాంసిమత్తోఽధీతావేదాః-ఇహ-పరత్రచ-లోకే , అయాతయామాన్యగతసారాణి , సఫలాని ఐహికాముష్మికాపేక్షితఫలజననసమర్థాని , భవన్త్విత్యర్థః ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ ఇత్థమితి॥గురువేశ్మనిస్వాచార్యగృహేషు,వసతా,మస్మాకం,ఎవంవిధాన్యనేకాని,వృత్తాని-కింత్వయానస్మర్యన్త ఇతి శేషః॥ఫలితమాహ॥గురోరితి॥అనుగ్రహేణైవేత్యేవకారేణోపాయాన్తరవ్యావృత్తిః,పూర్ణఃపూర్ణమనోరథస్స్యాదితిలక్షయదిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ ఇత్థముక్తఃప్రాహకుచేలః ॥ కింన్వితి॥ హేదేవదేవ-జగద్గురో-అస్మాభిఃరనిర్వృత్తమసంపన్న,మస్మాకందుర్లభం,కిన్వస్తి,నకిమపీత్యర్థః-తత్ర హేతుంవదన్నాత్మనోవిశినష్టి - యేషామస్మాకం,సత్యకామేన,భవతాస

రమ్యుసంప్లవే । దిశోఽవిదన్తోఽథపరస్పరంవనేగృహీతహస్తాఃపరిబభ్రిమాతురాః॥ ౩౬ ॥ఏతద్విదిత్వాఽభ్యుదితేరవౌసాన్దీపనిర్గురుః । అన్వేషమాణోనశ్శిష్యానాచార్యోఽపశ్యదాతురాన్ ॥ ౩౭ ॥ అహోహేపుత్రకాయూయమస్మదర్థేఽతిదుఃఖితాః । ఆత్మా వై ప్రాణినాం ప్రేష్ఠస్తమనాదృత్యమత్పరాః॥ ౩౮ ॥ఇయదేవహిసచ్ఛిష్యైః కర్తవ్యంగురునిష్క్రియమ్ । యద్వైవిశుద్ధభావేనసర్వథాఽఽత్మార్పణంగురౌ ॥౩౯॥ తుష్టోఽహంవో ద్విజశ్రేష్ఠాస్సత్యాస్సన్తుమనోరథాః । ఛన్దాంస్యయాతయామానిభవన్త్విహపరత్రచ ॥ ౪౦ ॥ ఇత్థంవిధాన్యనేకానివసతాంగురువేశ్మని ।గురోరనుగ్రహేణైవపుమాన్పూర్ణఃప్రశాన్తయే॥ ౪౧ ॥బ్రాహ్మణఉవాచ॥కిమన్యస్మాభిరనిర్వృత్తం దేవదేవజగద్గురో । భవతాసత్యకామేనయేషాంవాసోగురావభూత్ ॥ ౪౨ ॥ యస్యచ్ఛన్దోమయంబ్రహ్మ దేహఆవపనంవిభో । శ్రేయసాంతస్యగురుషువాసోఽత్యన్తవిడమ్బనమ్॥ ౪౩ ॥❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే, అశీతితమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋
శ్రీశుకఉవాచ ॥ సఇత్థంద్విజముఖ్యేనసహసంకథయన్హరిః ।సర్వభూతమనోఽభిజ్ఞఃస్మయమానఉవాచతమ్॥౧॥
శ్రీభగవానువాచ ॥ కిముపాయనమానీతంబ్రహ్మన్మేభవతోగృహాత్ । అణ్వప్యుపాహృతంభక్తైఃప్రేమ్ణాభూర్యేవమేభవేత్ ॥భూర్యప్యభక్తోపహృతంనమేతోషాయకల్పతే॥ ౨ ॥పత్రంపుష్పంఫలంతోయంయోమేభక్త్యాప్రయచ్ఛతి । తదహంభక్త్యుపహృతమశ్నామిప్రయతాత్మనః ॥ ౩ ॥ ఇత్యుక్తోఽపిద్విజస్తస్మైవ్రీడితఃపతయే❋

హ-గురుకులే,వాసో, బభూవ , తైరస్మాభిరితిసంబన్ధః సత్యకామస్యతవగురుకులవాసఃకేవలమస్మన్మనోరథపూరణార్థఏవేతిభావః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ అన్యథానఘటతఇత్యభిప్రయన్నాహ॥యస్యేతి॥ఛన్దోమయంవేదరూపం , బ్రహ్మ,యస్య,దేహఃవిగ్రహఃయస్యచ,దేహః-శ్రేయసాంపురుషార్థానా, మావపన,ముత్పత్తిభూమి, స్తస్యతవ , గురుషు,వాసో,ఽత్యన్తవిడమ్బనం అభినయమాత్రం - విడమ్బనేనాస్మన్మనోరథపూరణార్థః-అన్యథాసర్వవిద్యాస్థానతదవబోధ్యపురుషార్థచతుష్టయవర్షుకశీలశరీరస్యతవనఘటతఇత్యర్థః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధే అశీతితమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

సఇతి॥హరిః-ఇత్థం-ద్విజముఖ్యేనసహ, సంకథయన్ సుఖగోష్ఠీంకుర్వన్ - సర్వభూతానాం-మనసో-ఽభిజ్ఞః-మదర్థంపృథుకానానీయదాతుంలజ్జితఇతిజానన్నిత్యర్థః॥తంవిప్రం,మువాచ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తదేవాహ॥కిమితిసార్ధద్వయేన - హేబ్రహ్మన్,భవతో,గృహాత్-మేమహ్యం,ముపాయనం , కిమానీతం,లజ్జయాతూష్ణీంస్థితస్య తామపనుదన్నాహ॥అణ్వితిద్వాభ్యాం॥యద్భక్తైః,ప్రేమ్ణాఉపహృతంసమర్పితం-తదణు-అత్యల్పమపి-మే,భూర్యేవ , భవేత్ , యద్భూర్యప్యభక్తైనో,పహృతం-మమ,సన్తోషాయనకల్పతే ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ అతః,పత్రాదీనామన్యతమం - యఃపుమాన్మహ్యం,ప్రయచ్ఛతిదదాతి, సమర్పయతీతియావత్ ॥ప్రయతః,నియతఃవిశుద్ధఆత్మామనో,యస్య, తస్యసంబన్ధి-భక్త్యా,సమర్పితం - మహ్యం,మశ్నామి ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ ఇతీతి॥వ్రీడాస్యసంజాతఇతితథా-అతఏవా , వాఙ్ముఖః, హేరాజన్ , తస్మై,శ్రియఃపతయేభగవతే,పృథుకప్రసృతిం , నప్రాయచ్ఛత్ నద

వే ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ సర్వభూతానామాత్మానమన్తఃకరణం, పశ్యతీతి తథా, అతఏవ, సాక్షీ సాక్షాద్ద్రష్టా, భగవాన్, సర్వభూత
మనోఽభిప్రాయసాక్షాత్కర్తా - తస్య ద్విజస్య, గమనకారణం, విజ్ఞాయ, కార్యమాత్మనా కర్తవ్య, మచిన్తయత్ - కిమితి
విజ్ఞాయేత్యత్రాహ । శ్రీకామ ఇత్యాదినా - మామిత్యన్తేన । శ్రీకామో - నాభజత్ - మామితి శేషః - కిన్తు మోక్షార్థకామ ఇత్య
ర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ అథ వా తు, పతివ్రతాయాః - పత్న్యాః - ప్రియం కర్తుమిచ్ఛయా - మాం - ప్రాప్త ఇతి - కార్యచిన్తాప్రకారమేవా
హ । అస్యేత్యాదినా అమర్త్యానాం దేవానామపి - దుర్లభాః సంపదః - భోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానాదిసమృద్ధీరస్య ద్విజస్య
దాస్యామి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఇత్థమితి । అతిజీర్ణత్వాద్వస్త్రస్యాపునస్తన్మధ్యే - చీరేణ, బద్ధాన్ - పృథుకతణ్డులాన్ - కిమిదమితి, పృచ్ఛన్,
స్వయమేవ - జహార ఆదదే ఆదాయోవా చేత్యర్థః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ । నన్వితి । నను హే సఖే, మహ్యం, మేతత్ పృథుకత
ణ్డులరూపముపాయనమానీతమేతదేవ - మమ పరమప్రీణనం నితరాం ప్రీతికృత్, అఙ్గ హే సఖే, ఏతే, పృథుకతణ్డులాః, విశ్వశరీరకం
మాం - తర్పయన్తి తృప్తిం కుర్వన్తి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఇతీత్యనన్తరముక్త్వేతి శేషః - ఏకం ముష్టిం, జగ్ధ్వా, ద్వితీయం ముష్టిం, జగ్ధుమత్తు
మాదదే, తావదదనాత్పూర్వమేవ, రుక్మిణీ, తత్పరా త్వరయాయుక్తా - పరమేష్ఠినః కృష్ణస్య, హస్తం, జగృహే గృహీత్వావార
యత్ నిప్రాహేత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తదేవాహ । ఏతావతేతి । హే విశ్వాత్మన్, విశ్వాత్మనా త్వయైకముష్ట్యదనేనైవ - కృత్స్నం
విశ్వం తర్పితమితి సంబోధనాభిప్రాయః - ఏతావతా, ఏకముష్ట్యదనమాత్రేణైవ - పుంసో, ఽస్మిన్నముష్మిన్వా, లోకే, సర్వ
సంపదాం, సమృద్ధయే, అలం పర్యాప్తం, ఇతఃపరం, ద్వితీయముష్ట్యదనేన, కిం మాం ద్విజాధీనాం కర్తుమద్యుక్ష ఇతి భావః,

శ్రియః । పృథుకప్రసృతిం రాజన్న ప్రాయచ్ఛదవాఙ్ముఖః ॥ ౪ ॥ సర్వభూతాత్మదృక్సాక్షీ తస్యాగమనకారణమ్ ।
విజ్ఞాయాచిన్తయదయం శ్రీకామో నాభజత్పురా ॥ ౫ ॥ పత్న్యాః పతివ్రతాయాస్తు సఖా ప్రియచికీర్షయా । ప్రా
ప్తో మామస్య దాస్యామి సమ్పదోఽమర్త్యదుర్లభాః ॥ ౬ ॥ ఇత్థం విచిన్త్య వసనాచ్చీరబద్ధాన్ద్విజన్మనః । స్వయం జ
హార కిమిదమితి పృథుకతణ్డులాన్ ॥ ౭ ॥ నన్వేతదుపనీతం మే పరమప్రీణనం సఖే । తర్పయన్త్యఙ్గ మాం విశ్వమేతే
పృథుకతణ్డులాః ॥ ౮ ॥ ఇతి ముష్టిం సకృజ్జగ్ధ్వా ద్వితీయం ముష్టిమాదదే । తావచ్ఛ్రీర్జగృహే హస్తం తత్పరా పర
మేష్ఠినః ॥ ౯ ॥ శ్రీరువాచ ॥ ఏతావతాఽలం విశ్వాత్మన్సర్వసంపత్సమృద్ధయే । అస్మిన్లోకేఽథవాఽముష్మిన్పుం
సస్త్వత్తోషకారణమ్ ॥ ౧౦ ॥ బ్రాహ్మణస్తాన్తు రజనీముషిత్వాఽచ్యుతమన్దిరే । భుక్త్వా పీత్వా సుఖం మేన ఆత్మా
నం స్వర్గతం యథా ॥ ౧౧ ॥ శ్వోభూతే విశ్వభావేన స్వసుఖేనాభివన్దితః । జగామ స్వాలయం తాత పథ్యనువ్రజ్య నన్ది
తః ॥ ౧౨ ॥ స చాలబ్ధ్వా ధనం కృష్ణాన్న తు యాచితవాన్స్వయమ్ । స్వగృహాన్వ్రీడితోఽగచ్ఛన్మహద్దర్శననిర్వృ
తః ॥ ౧౩ ॥ అహో బ్రహ్మణ్యదేవస్య దృష్టా బ్రహ్మణ్యతా మయా । యద్దరిద్రతమో లక్ష్మీమాశ్లిష్టో బిభ్రతోరసి ॥ ౧౪ ॥
క్వాహం దరిద్రః పాపీయాన్క్వ కృష్ణః శ్రీనికేతనః । బ్రహ్మబన్ధురితి స్మాహం బాహుభ్యాం పరిరమ్భితః ॥ ౧౫ ॥ నివేశి
తః ప్రియాజుష్టే పర్యఙ్కే భ్రాతరో యథా । మహిష్యా వీజితః శ్రాన్తో వాలవ్యజనహస్తయా ॥ ౧౬ ॥ శుశ్రూషయా
పరమయా పాదసంవాహనాదిభిః । పూజితో దేవదేవేన విప్రదేవేన దేవవత్ ॥ ౧౭ ॥ స్వర్గాపవర్గయోః పుంసాం ర

తవ - తోషస్య, కారణం, యథా భవే, త్తథా సర్వసంపత్సమృద్ధయ ఇతి సంబన్ధః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ బ్రాహ్మణ ఇతి । అచ్యుతస్య, మన్ది
రే, భుక్త్వా, పీత్వా, తాం రాత్రిం, సుఖం యథా తథోషిత్వా, చాత్మానం, స్వర్గగతం స్వర్గవాసినమివ, అమన్యతేత్య
ర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ శ్వోభూత ఇతి । శ్వోభూతే, ఉదితే, రవౌ, విశ్వం భావయత్యుద్భావయతీతి తథా, తేన, స్వసుఖేన కృష్ణేనా,
భివన్దితః అభివన్దనపూర్వకమనుజ్ఞాత ఇత్యర్థః - తథా, హే తాత, తేన - పథి, అనువ్రజ్య అనుగమ్య, వన్దితశ్చ, స్వాలయం స్వగృహం
ప్రతి, జగామ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ స చేతి । స బ్రాహ్మణః - కృష్ణాత్సకాశాత్ - ధనం, అలబ్ధ్వా, స్వయం, వ్రీడితః కార్పణ్యేన లజ్జితః, నయా
చితవాన్ - భగవానయాచితో న దదౌ - స్వయం తు నయాచిత్వాఽపి లబ్ధవానిత్యర్థః - కింతు - మహతో భగవతో దర్శనేనైవ, నిర్వృ
తః సుఖితః, స్వగృహాన్ప్రతి - జగామ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ నిర్వృతిమేవాహ ॥ అహో ఇతి చతుర్భిః ॥ బ్రహ్మణ్యదేవస్య
బ్రాహ్మణ్యశ్రేష్ఠస్య, బ్రాహ్మణ్యతా బ్రహ్మకులే సాధుతా, దృష్టా, కాఽసౌ, ఉరసి వక్షసి, లక్ష్మీం, బిభ్రతా, భగవ
తాఽహం, దరిద్రోఽపి, ఆశ్లిష్ట ఆలిఙ్గిత, ఇతి యద్దేషా ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అయమలభ్యలాభ ఇత్యాహ । క్వాహమితి ॥ పాపీ
యాన్నీచః, అథాఽపి - బ్రహ్మబన్ధురయమిత్యభిప్రేత్య, బాహుభ్యాం, మాలిఙ్గితః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ కించ, శ్రియా లక్ష్మ్యవతారరూ
పయా రుక్మిణ్యా, జుష్టే సేవితే - పర్యఙ్కే, అహం - నివాసితః ఉపవేశితః, యథా భ్రాతర, స్తద్వత్ - కించా - ధ్వని, శ్రాన్తో, ఽ
హం, వాలవ్యజనం హస్తే యస్యాః, తయా - మహిష్యా భార్యయా - వీజితశ్చ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ కించ శుశ్రూషయేతి, పాదసంవాహ
నం పాదపీడనం - ఆదిశబ్దేన చన్దనలేపనాదిసఙ్గ్రహః - దేవానాం బ్రహ్మాదీనాం - దేవేన - తథాపి - సౌశీల్యాతిశయేన విప్రా
ణాం దేవేన, కర్త్రా దేవవ - దహం - పూజితః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఇత్థం సంపూజ్యాపి ధనస్యాదానే కారణం కల్పయతి । స్వర్గాపవర్గయో

రితి వ్యాఖ్యాం ॥ యద్యపి రసాయాం పాతాళేఽపి చ, సంపదాం సర్వాసాం సిద్ధీనాం చ - స్వర్గాపవర్గయోః స్వర్గమోక్షయోశ్చ, కారణం, తస్య భగవతః, శ్చరణార్చనమేవ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తథాఽప్య, యం భగవాన్, కారుణికః, హేతుగర్భమిద-మతో-నిర్ధనో-మాదృశో - ధనం, లబ్ధ్వా, నితరాం, మదృక్ గర్వితో-మాం, న స్మరే-దిత్యభిప్రేత్య-మే మహ్యం, భూరిబహు-ధనం-నాదదాత్ న దదౌ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఇతితి ॥ తచ్చిన్తయా భగవద్గుణానుచిన్తయైవ, హృష్టః స్వగృహసమీపం-ప్రాప్తః-తస్య విశేషణం-సూర్యేతి ॥ సూర్యాదివ, దీప్యమానై రిత్యర్థః-సర్వతః పరితః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ కించ విచిత్రేతి ॥ కూజతాం ద్విజానాం పక్షిణాం-కులాని తై - రాకులైః వ్యాప్తైః, విచిత్రైః, ఉపవనైశ్చ, వృతం, తథా, ప్రోత్ఫుల్లాని-కుసుమాదీని, యేషు, తాని-వారీణి-యేషు-తైః, సరోభిరితి విశేష్యమధ్యాహార్యం, జుష్టం యుక్తమిత్యర్థః ॥ పుంభిః, హరిణాక్షీణి-యాసాం-తాభిః, స్త్రీభిశ్చ, జుష్టమ్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తదాశ్చర్యం దృష్ట్వా వితర్కితవానిత్యాహ ॥ కిమిదమితి ॥ ప్రథమం తేజః పుఞ్జం దృష్ట్వా, కిమిదమితి, పశ్చాద్విమానాని దృష్ట్వా - కస్య వేదం స్థానమితి, స్వీయమితి జ్ఞాత్వా, కథం తదిదం స్థానం, ఇతి, ఏవంరూప, మభూదిత్థం మీమాంసమానం వితర్కయన్తం, ద్విజం, నరాః, నార్యశ్చ, హేమహాభాగ - భూయసా ఉచ్చైః, గీతవాద్యేన, ప్రత్యగృహ్ణన్ ఉపాయనాదిభిరాదృతవన్త ఇతి సంబన్ధః ॥ అమరప్రభాః అమరతుల్యకాన్తయ ఇతి నరనారీవిశేషణమ్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ పతిమితి ॥ ఆలయాత్ కమలవనాచ్ఛ్రీర్లక్ష్మీరివ, స్వగృహాత్, తూర్ణం నిశ్చక్రామ నిర్గతవతీ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ పతివ్రతేతి ॥ ఉత్కణ్ఠయా ప్రేమపూ

సాయాం భువి సంపదామ్। సర్వాసామపి సిద్ధీనాం మూలం తచ్చరణార్చనమ్ ॥ ౧౮ ॥ అధనోఽయం ధనం ప్రాప్య మాద్యన్నుచ్చైర్న మాం స్మరేత్ । ఇతి కారుణికో నూనం ధనం మే భూరి నాదదాత్ ॥ ౧౯ ॥ ఇతి తచ్చిన్తయా హృష్టః ప్రాప్తో నిజగృహాన్తికమ్ । సూర్యానలేన్దుసఙ్కాశైర్విమానైః సర్వతో వృతమ్ ॥ ౨౦ ॥ విచిత్రోపవనోద్యానైః కూజద్ద్విజసమాకులైః ।ప్రోత్ఫుల్లకుముదామ్భోజకహ్లారోత్పలవారిభిః ॥ జుష్టం స్వలఙ్కృతైః పుమ్భిః స్త్రీభిశ్చ హరిణాక్షిభిః ॥ ౨౧ ॥ కిమిదం కస్య వా స్థానం కథం తదిదమిత్యభూత్ । ఏవం మీమాంసమానం తం నరా నార్యోఽమరప్రభాః । ప్రత్యగృహ్ణన్మహాభాగం గీతవాద్యేన భూయసా ॥ ౨౨ ॥ పతిమాగతమాకర్ణ్య పత్న్యుద్ధర్షాతిసంభ్రమా । నిశ్చక్రామ గృహాత్తూర్ణం రూపిణీ శ్రీరివాలయాత్ ॥ ౨౩ ॥ పతివ్రతా పతిం దృష్ట్వా ప్రేమోత్కణ్ఠాశ్రులోచనా । మీలితాక్ష్యనమద్బుద్ధ్యా మనసా పరిషస్వజే ॥ ౨౪ ॥ పత్నీం వీక్ష్య ప్రస్ఫురన్తీం దేవీం వైమానికీమివ । దాసీనాం నిష్కకణ్ఠీనాం మధ్యే భాన్తీం స విస్మితః ॥ ౨౫ ॥ ప్రీతస్స్వయం తయా యుక్తః ప్రవిష్టో నిజమన్దిరమ్ । మణిస్తమ్భశతోపేతం మహేన్ద్రభవనం యథా ॥ ౨౬ ॥ పయఃఫేననిభాః శయ్యా దాన్తా రుక్మపరిచ్ఛదాః । పర్యఙ్కా హేమదణ్డాని చామరవ్యజనాని చ ॥ ౨౭ ॥ ఆసనాని చ హైమాని మృదూపస్తరణాని చ । ముక్తాదామవిలమ్బీని వితానాని ద్యుమన్తి చ ॥ ౨౮ ॥ స్వచ్ఛస్ఫటికకుడ్యేషు మహామారకతేషు చ । రత్నదీపాన్ భ్రాజమానాన్ లలనారత్నసంయుతాన్ ॥ ౨౯ ॥ విలోక్య బ్రాహ్మణస్తత్ర సమృద్ధీస్సర్వసమ్పదామ్ । తర్కయామాస నిర్వ్యగ్రస్స్వసమృద్ధి

ర్వ్యకానుధ్యానేన, అశ్రూణి ఆనన్దాబ్భినవో-లోచనయో-ర్యస్యాః, సా, ప్రేమ్ణా-పతిం-దృష్ట్వా, మీలితే అక్షిణీ యయా సా, బుద్ధ్యా, అనమన్నమశ్చక్రే-మనసా పరిషస్వజే ఆలిఙ్గితవతీ చ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ పత్నీమితి ॥ స బ్రాహ్మణః, వైమానికీం విమానారూఢాం దేవీం దేవతాస్త్రియమివ, ప్రస్ఫురన్తీం నిష్కః పదకాఖ్యభూషణం-కణ్ఠే - యాసాం-తాసాం-దాసీనాం-మధ్యే - భాన్తీం-దీప్యమానాం-పత్నీం, వీక్ష్య, విస్మితో-బభూవ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ప్రీత ఇతి ॥ తయా పత్న్యా, యుక్తస్సహితః ॥ నిజమన్దిరం విశినష్టి ॥ మణిస్తంభేత్యాదినా ॥ యథా-మహేన్ద్రభవనం-తద్వత్ స్థితమ్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ పయఃఫేనేత్యాదేః తత్ర మన్దిర ఇత్యాదిః-పయఃఫేననిభాః దుగ్ధఫేనవన్మృదులాః - శుభ్రాశ్చ - దాన్తాః ధౌతాః, రుక్మమయాః పరిచ్ఛదాః పరికరాః - యాసాం తాః-శయ్యా ఇతి ద్వితీయాన్తానాం విలోక్యేత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః - ప్రథమాన్తపాఠే తు - యత్ర మన్దిరే-పయఃఫేననిభాః శయ్యాదయః-సన్తి-సర్వసంపదాం - సమృద్ధిమవలోక్య-తర్కయామాసేతి సంబన్ధః-అస్మిన్ పక్షే-దాన్తాః దన్తమయాః -రుక్మపరిచ్ఛదాః-ఇతి చ, పర్యఙ్కవిశేషణం-హేమమయో దణ్డో యేషాం తాని-చామరవ్యజనాని ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ మృదూన్యుపస్తరణాని తూలాదిమయాని-యేషు - తాన్యాసనాని-ముక్తాదామ్నాం ముక్తాసరాణాం- విలమ్బా, యేషు సన్తీతి తథా-తాని వితానాన్యుల్లోచాః-ద్యుమన్తి కాన్తియుక్తాని చ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ మహాన్తో మరకతా ఇన్ద్రనీలమణయో-యేషు - తేషు, స్వచ్ఛేషు-స్ఫటికమయకుడ్యేషు - రత్నాన్యేవ దీపాః, స్త్రీరత్నైః - సంవృతాః - భ్రాజమానాః ఔజ్జ్వల్యాతిశయాద్రత్నానాం దీపత్వరూపణమ్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ విలోక్యేతి ॥ నిర్వ్యగ్రః నిశ్చలః-స్థితస్సన్-అహైతుకీం ఆకస్మికీం-స్వస్య-సమృద్ధిం-తర్కయామాస-కుతఏషా

సమృద్ధిరాగతేతి తావచ్చిన్తితవానిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ నిశ్చినోతి॥ నూనమితి॥ దుర్భగస్యాస్మిన్ జన్మని నిర్భాగ్యస్య-శశ్వత్సదా. జన్మాన్తరేష్వపీత్యర్థః-దరిద్రస్య-మమ - సమృద్ధిహేతుస్సంపద్ధేతుః - మహావిభూతేర్విభూతిద్వయనాయకస్య, యదూత్తమస్య భగవతో, ఽవలోకనా, దన్యో-నైవోపపద్యేత, నసంభావ్యేత. నూనంధ్రువం, అహో బతైతదాశ్చర్యమిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ ఏవం తర్హి సమక్షమేవ మహ్యం దాస్యామీతి బ్రూయాత్ కింనవదావిత్యాశఙ్క్యాహ ॥ నన్వితి ॥ భూరిభోగః బహుభోగో - భగవాన్ - హేతుగర్భమిదం-అతః. యాచిష్ణవే యాచకాయ-భూర్యపి బహుభాగ్యమపి - అబ్రువాణో దాస్యామి ప్రతిగృహ్ణీష్వేత్యేవమవద-న్నసమక్షమేవ - దిశతే యచ్ఛతి - విరిఞ్చభోగపర్యన్తమపి యాచకాయ దీయమానం స్వభోగాపేక్షయాఽతితుచ్ఛమేవేత్యభిప్రేత్య లజ్జయా తత్సమక్షం నయచ్ఛతి - కిన్త్వసమక్షమేవేత్యర్థః - ఏతదేవ దృష్టాన్తముఖేనవదన్ కృతజ్ఞతామప్యాహ ॥ పర్జన్యవదితి ॥ యథా-పర్జన్యః, కదాచిద్బహ్వపి వర్షమల్పమేవ మన్యమానశ్శయానే సతి జనే రాత్రావగర్జన్నసమక్షమేవ వర్షతి-తద్వ- దయం - దాశార్హాణామృషభో యదుపతిః-త - త్సేవకసమర్పితమత్యల్పమపి-సమీక్షమాణో బహుమన్యమానః. సకామేకామనయాయుక్తే పుంస్య, అభిలషితానర్థాన, నసమక్షం వర్షతీత్యర్థః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ తత్స్వయమీక్షమాణ ఇత్యేతదేవ స్వదృష్టాన్తేన ద్రఢయతి॥ కిఞ్చేదితి ॥ యత్స్వదత్తమాత్మనా దత్త-మైశ్వర్య-మురుభూర్యపి-త-త్కించిత్కరోతి. అత్యల్పం మన్యత ఇత్యర్థః-య - త్సుహృదా భక్తేన, కృతం సమర్పితం ఫల్గు అల్పమపి-త-ద్భూరిబహు - కరోతీతి తథా-తథాహి-మయోపనీతం సమీప ఆనీతం పృథుకానా - మేకం ముష్టిం-స్వయం. మహాత్మా ఉభయవిభూత్యధిపతిరపి - ప్రీతియుక్తః- ప్రత్యగ్రహీత్-మహాత్మేత్యస్య సర్వభూతాభిప్రాయజ్ఞ ఇతివాఽర్థః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ అతః కృతజ్ఞతమస్య భగవతస్సఖ్యాదికమేవ మమ ప్రతిజన్మని స్యాదితి ప్రార్థయతే ॥ తస్యైవేతి ॥ భగవత ఏవ-సౌహృదం హితైషిత్వం- ప్రేమవా- సఖ్యం ప్రియత్వం హితాశంసనం వా-మి

మహ్యైతు కిమ్॥ ౩౦ ॥ నూనం బతైతన్మమ దుర్భగస్య శశ్వద్దరిద్రస్య సమృద్ధిహేతుః। మహావిభూతేరవలోకతోఽన్యో నైవోపపద్యేత యదూత్తమస్య॥ ౩౧ ॥ నన్వబ్రువాణో దిశతే సమక్షం యాచిష్ణవే భూర్యపి భూరిభోగః। పర్జన్యవత్తత్స్వయమీక్షమాణో దాశార్హకాణామృషభస్సకామే॥ ౩౨ ॥ కిఞ్చిత్కరోత్యుర్వపి యత్స్వదత్తం సుహృత్కృతం ఫల్గ్వపి భూరికారీ। మయోపనీతం పృథుకైకముష్టిం ప్రత్యగ్రహీత్ప్రీతియుతో మహాత్మా॥ ౩౩ ॥ తస్యైవ మే సౌహృదసఖ్యమైత్రీదాస్యం పునర్జన్మని జన్మని స్యాత్। మహానుభావేన గుణాలయేన విషజ్జతస్తత్పురుషప్రసఙ్గః॥ ౩౪ ॥ భక్తాయ చిత్రం భగవాన్ హి సంపదో రాజ్యం విభూతీర్న సమర్థయత్యజః। అదీర్ఘబోధాయ విచక్షణస్స్వయం పశ్యన్నిపాతం ధనినాం మదోద్భవమ్॥ ౩౫ ॥ ఇత్థం వ్యవసితో బుద్ధ్యా భక్తోఽతీవ జనార్దనే। విషయాన్ జాయయా త్యక్ష్యన్ బుభుజే నాతిలమ్పటః॥ ౩౬ ॥ తస్యైవ దేవదేవస్య హరేర్యజ్ఞపతేః ప్రభోః। బ్రాహ్మణాః ప్రభవో దైవం న తేభ్యో విద్యతే పరమ్ ॥ ౩౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం స విప్రో భగవత్సుహృత్తమో దృష్ట్వా స్వభృ

త్ర త్రాయకత్వం వా - మైత్రీ ఉపకారస్మరణేన కిఞ్చిత్కరత్వం - దాస్యం భృత్యత్వం- తేషాం ద్వంద్వైకవద్భావః-త - న్మమ-జన్మని జన్మని -వీప్సాయాం ద్విర్భావః - స్యాదస్తు - నతు విభూతిరితి భావః - కిఞ్చ - గుణాలయేనానన్తకల్యాణగుణాశ్రయేణ-మహానుభావేన - భగవతా - విషజ్జతః విశేషేణ సఙ్గతిం ప్రాప్నువతో-మమ-తత్పురుషాణాం తద్భక్తానాం- ప్రసఙ్గః ప్రకృష్టః సఙ్గస్స్యాత్ ❀॥ ౩౪ ॥ ❀ నను భక్తస్సన్నేవకిమితి పునస్తద్భక్తిం ప్రార్థయస ఇత్యత ఆహ ॥ భక్తాయేతి॥ చిత్రం-యద్యహం భక్తస్తర్హి మహ్యమైశ్వర్య ప్రదానమతిచిత్రమిత్యర్థః ॥ ఇత్థమైశ్వర్య దానేన మామభక్తమేవ సమ్భావయామీతి భావః ॥ కుతః హి యస్మాత్, అజో భగవాన్ - భక్తాయ-సంపదో-రాజ్యం- విభూతీశ్చ-నసమర్థయతి నవర్ధయతి నయచ్ఛతీత్యర్థః-తత్ర -సంపదో భోగ్య భోగోపకరణ భోగస్థానాది సమృద్ధయః విభూతయః పుత్రపశువిత్తాదిసమృద్ధయః - అదానే హేతుం వదన్ భగవన్తం విశినష్టి - ధనినాం-మదస్యోద్భవో-యస్మాత్-త - దైశ్వర్యం. నిపాతం నిపతన్త్యనేన నరక ఇతి తథాభూతం-అదీర్ఘబోధాయ అవివేకాయ-భవేదితి-పశ్యన్-జానన్-విచక్షణః- హేతుగర్భమిదం - అత-స్తా-వన్నసమర్థయత్యేవేతి సంబన్ధః-అతః కిం వాఽహమభక్తస్తస్మాత్తద్భక్తిం ప్రార్థయ ఇతి భావః ❀॥ ౩౫ ॥ ❀ ఇత్థమితి ॥ బుద్ధ్యా వివేకాత్మికయా-వ్యవసితః నిశ్చిన్వన్-నితరాం భగవతి భక్తియుక్తస్సన్ - విషయాన్ - త్యక్ష్యన్-శనైశ్శనైః విషయత్యాగమభ్యస్యన్ - నాతిలమ్పటః తేష్వతీవాదరరహిత- స్తాన్-జాయయా సహ-బుభుజే అనుబభూవ ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ స్వయం నిస్సమాభ్యధికో భగవాన్ కథమేవమకిఞ్చనం ద్విజమాదృతవానితి స్మయమానం రాజానమాలక్ష్యాహ ॥ తస్యైవేతి ॥ హే ప్రభో-యజ్ఞపతేర్యజ్ఞనిర్వాహకస్య -దేవానాం బ్రహ్మాదీనామపి-దేవస్య - హరేః- ప్రభవో-దైవంచ - బ్రాహ్మణా ఏవ- తేభ్యో బ్రాహ్మణేభ్యః - పరమన్య-ద్దైవం-న-తస్య విద్యత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ తతో బ్రాహ్మణః కిమభూదిత్యత ఆహ॥ ఏవమితి ॥ భగవత్సఖః-స బ్రాహ్మణః. అస్యైవ. రజితమపి-స్వభృ

త్యైః-పరాజితంవశీకృతం - దృష్ట్వా-తస్యభగవతో-ధ్యానేన - ఉద్గ్రథితమున్మోచిత,మాత్మనస్స్వస్య-బన్ధనంసంసృతిబన్ధో యస్య- సః - చరితైస్తద్ధ్యానాఙ్గతయాఽనుష్ఠితైర్వర్ణాశ్రమానుగుణైఃపఞ్చమహాయజ్ఞాద్యనుష్ఠానైః - ధ్యానద్వారాసాధనైః-సతాంముక్తానాం-గతింప్రాప్యం- తస్యభగవతో-ధామస్థానం-వైకుణ్ఠాఖ్యం - లేభేప్రాప్తవాన్-భృత్యైఃపరాజితం-సతాం-గతిముపాయభూతం.దృష్ట్వేతివాసంబన్ధః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ అథోపవర్ణితభగవచ్చేష్టితశ్రవణఫలమాహ॥ ఏతదితి ॥ బ్రహ్మణ్యశ్రేష్ఠస్య-భగవతో-బ్రహ్మణ్యతాం,శ్రుత్వా,లబ్ధఃభావోభక్తి - ర్యేన-సః-కర్మబన్ధాత్ప్రాచీనకర్మరూపాద్బన్ధాత్ - ముక్తో-భవత్ ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం,శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఏకాశీతితమోఽధ్యాయః ❋❋

అథభగవతస్స బాన్ధవస్యతీర్థయాత్రావ్యాజేనసుహృత్సఙ్గమతత్సల్లాపాద్యాత్మకం చేష్టితమనువర్ణయతి త్రిభిరధ్యాయైః ॥ అథేతి ॥ రామకృష్ణయోః-ద్వారకాయాం-వసతోస్సతో-స్సుమహాన్సర్వగ్రాసః-తత్రదృష్టాన్తః- కల్పక్షయేయథేతి॥ యథాకల్పావసానేసూర్యోనదృశ్యతేతద్వదిత్యర్థః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తమితి ॥ హేరాజన్-తంసూర్యోపరాగం-జ్యోతిర్విద్భిః-కథ్యమాన-మాదావే, వజ్ఞాత్వా-సత్తమాఃశిష్టాస్సర్వే - శ్రేయోవిధిత్సయా పుణ్యార్జనేచ్ఛయా-స్యమన్తపఞ్చకంనామక్షేత్రం కురుక్షేత్రమిత్యర్థః-యయుర్జగ్ముః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ అబ్రహ్మణ్యక్షత్రియవధస్థానత్వేనపరశురామస్యాఘాపనుత్తిస్థానత్వేనచ

త్యైరజితంపరాజితమ్ । తద్ధ్యానవేగోద్గ్రథితాత్మబన్ధనస్తద్ధామలేభేచరితైస్సతాంగతిమ్ ॥ ౩౮ ॥ ఏతద్బ్రహ్మణ్యదేవస్యశ్రుత్వాబ్రహ్మణ్యతాంనరః । లబ్ధభావోభగవతికర్మబన్ధాద్విముచ్యతే ॥ ౩౯ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే, ఏకాశీతితమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋

❋ సూర్యోపరాగేకురుక్షేత్రంప్రతిశ్రీకృష్ణాదీనాంగమనకథాప్రారమ్భఘట్టః ❋

శ్రీశుకఉవాచ ॥ అథైకదాద్వారకాయాంవసతోరామకృష్ణయోః।సూర్యోపరాగస్సుమహానాసీత్కల్పక్షయే యథా॥ ౧ ॥ తంజ్ఞాత్వామనుజారాజన్పురస్తాదేవసర్వతః । స్యమన్తపఞ్చకంక్షేత్రంయయుశ్శ్రేయోవిధిత్సయా॥ ౨ ॥ నిఃక్షత్రియాంమహీంకుర్వన్రామశ్శస్త్రభృతాంవరః। నృపాణాంరుధిరౌఘేణయత్రచక్రేమహాహ్రదాన్॥ ౩ ॥ ఈజేచభగవాన్రామోయత్రాస్పృష్టోఽపికర్మణా । లోకస్సఙ్గ్రాహయన్నీశో యథాఽన్యోఽఘాపనుత్తయే॥ ౪ ॥ మహత్యాంతీర్థయాత్రాయాంతత్రాగన్భారతీః ప్రజాః । వృష్ణయశ్చతథాఽక్రూరవసుదేవాహుకాదయః ॥ యయుర్భారతతత్క్షేత్రంస్వమఘంక్షపయిష్ణవః॥ ౫ ॥ గదప్రద్యుమ్నసామ్బాద్యాస్సుచన్ద్రశుకసారణైః । ఆస్తేఽనిరుద్ధోరక్షాయాంకృతవర్మాచయూథపః ॥ ౬ ॥ తేరథైర్దేవధిష్ణ్యాభైర్హయైశ్చ తరళప్లవైః । గజైర్నదద్భిరభ్రాభైర్నృభిర్విద్యాధరద్యుభిః॥ ౭ ॥ వ్యరోచన్తమహాభాగాఃపథికాఞ్చనమాలినః।దివ్యస్రగ్వస్త్రసన్నాహాఃకళత్రైఃఖేచరాఇవ॥ ౮ ॥ తత్రస్నాత్వామహాభాగాఉపోష్యసుసమాహితాః।బ్రాహ్మణేభ్యోదదుర్ధేనూర్వాసస్స్రగ్రుక్మమాలినీః॥ ౯ ॥ రామహ్రదేషువిధివత్పునరాప్లుత్యవృష్ణయః।దదుస్స్వన్నంద్విజా

క్షేత్రస్య పాపనిరాసకత్వమాహ ॥ నిఃక్షత్రియామితిద్వాభ్యాం ॥ రామోభార్గవః రుధిరౌఘైఃరుధిరధారయా - యత్రక్షేత్రే-మహాహ్రదాన్-పఞ్చ-చక్రే ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ కర్మణానృపవధప్రయుక్తపాపేన - అస్పృష్టోఽపి-రామోభార్గవః-లోకస్యగ్రాహయన్ - అన్యోఽపిమత్తోఽర్వాచీనాశ్శిష్టాఏవంకుర్యురితితాన్గ్రాహయితుమిత్యర్థః - తథా-అన్యోపామవిదుషా-మఘాపనుత్తయేపాపాపనోదనాయచ-యత్రక్షేత్రే-ఈజేఇయాజ-తత్క్షేత్రంయయురితిపూర్వేణసంబన్ధః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ మహత్యామతిశయితపుణ్యావహాయాం , భారతీఃభారత్యః - భరతవర్షస్థాః-ప్రజాః,తత్రక్షేత్రేఅగమన్ ఆజగ్ముః ॥తథా-అక్రూరాదయో-వృష్ణయశ్చ-గమన్॥కిమర్థమిత్యతఆహ ॥ యయురితి ॥ హేభారత-స్వంస్వకీయ,మఘం,క్షపయిష్ణవఃనిరసితుమిచ్ఛవ ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ గదేతి॥ గదాదిభిస్సహ-నిరుద్ధః-రక్షాయాంనిమిత్తభూతాయాం-ద్వారకారక్షణార్థమిత్యర్థః-తత్రైవాస్తేస్థితవానిత్యర్థః॥తథా-యూథపఃసేనానీః-కృతవర్మాఽపి తత్రైవాస్తే ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ త ఇతి॥ తేఅక్రూరాదయః-దేవధిష్ణ్యాభైః దేవవిమానసదృశైః - ఇతిరథవిశేషణం,తరళాస్తురఙ్గాః - తద్వత్ప్లవో గతి-ర్యేషాం తైః,రితిహయవిశేషణం,నదద్భిరభ్రాభైః నీలమేఘసదృశైః - రితిచగజవిశేషణం - విద్యాధరాణామివద్యుతిర్యేషాం తైః-నృభిర్నరైశ్చ-వ్యరోచన్త - ఇతి సంబన్ధః - మహాభాగామహాభాగ్యవన్త - స్సర్వేకాఞ్చనమాలాయుక్తాః - దివ్యాస్స్రగాదయోయేషాం తే-సన్నాహఃకవచాదిపరికరబన్ధః,ఖేచరాదేవాఇవ కళత్రైస్సహ-వ్యరోచన్త ❋ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ❋ తత్రేతి॥వాసస్స్రగాదయఆసాంసన్తీతితథా,తాః, ధేనూ-ర్దదుః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ రామహ్రదేషుభార్గవరామనిర్మితేషుహ్రదేషు-ఆప్లుత్యస్నాత్వా-కృష్ణేభగవతి,నోఽస్మాకం-భక్తి

రస్త్వితి-ప్రార్థయమానాః,వదః * ॥ ౧౦ ॥ * తథా-స్వయం-భగవానప్యన్నత్యవదావిత్యర్థః-కృష్ణో దేవతా యేషాం తే-ఆ
తఏవ-తేనకృష్ణేనా-నుజ్ఞాతాః-వృష్ణయః,కామంయథేష్టం-భుక్త్వా-స్నిగ్ధాసాన్ద్రా - ఛాయా-యేషాం తేషా-మఙ్ఘ్రిపాణాం
వృక్షాణాం-అఙ్ఘ్రిషుమూలేషు-ఉపవివిశుః *। ౧౧ । * తత్రేతి। తేవృష్ణయః-తత్రస్యమన్తపఞ్చకే,ఆగతాన్-సుహృదాదీన్
దదృశుః॥సుహృదశ్చ - సంబన్ధినశ్చ - తాన్-మత్స్యాదయశ్చ జనపదవత్రాజసాధారణాః-అన్యాన్మత్స్యాదిభ్యోఽన్యా-
నాత్మపక్షీయాన్ స్వపక్షపాతిన-స్తథా-పరాన్ శత్రూంశ్చ -సుహృదో నన్దాదీన్-గోపాన్ - చిర-ముత్కణ్ఠాః ప్రీతిపూర్వకానుధ్యాన,
ధ్యాన,మాసాం సంజాతేతితథా, తాః గోపీశ్చ,దదృశు,రితిపూర్వేణాసంబన్ధః * ॥ ౧౨ ॥ ౧౩॥ * అన్యోన్యేతి॥అన్యోన్యస్య,సన్ద
ర్శనేన,యో,హర్ష, స్తస్య,రంహసావేగేన, అతిశయేనేయావత్,ప్రోత్ఫుల్లైర్హృద్వక్త్రాణ్యేవసరోరుహాణి తైః,శ్రీఃశోభా యే
షాం తే,గాఢం యథాతథా,ఆలిఙ్గ్య,నయనైః,స్రవన్తిజలాని యేషాంతే , హృష్యన్త్యఃఉదఞ్చితలోమానః, త్వచో,యేషాం
తే-రుద్ధాఃగిరో యేషాం తే, ముదం హర్షం-యయుః ప్రాపుః * ॥ ౧౪ ॥ * స్త్రియశ్చేతి॥అతిసౌహృదేనస్మితం, తేన,అమలాః
అపాఙ్గైనేత్రాన్తైః-దృశోదృష్టయో - యాసాం తాః , కుఙ్కుమపఙ్కేన, రూషితాన్లిప్తాన్-తాదృశైః స్తనైః,నిహత్య
సంపీడ్య-మిథోఽభిరేభిరేపరిషస్వజిరే-ప్రణయేనప్రీత్యా, అశ్రూణి , లోచనయోః-యాసాం,తాః * ॥ ౧౫ ॥ * తత ఇతి॥

గ్రగృహ్యాః కృష్ణేనోభక్తిరస్త్వితి॥ ౧౦ ॥ స్వయం చ తదనుజ్ఞాతా వృష్ణయః కృష్ణదేవతాః । భుక్త్వోపవివిశుః కామం స్నిగ్ధచ్ఛాయాఙ్ఘ్రిపాఙ్ఘ్రిషు॥ ౧౧ ॥ తత్రాగతాంస్తే దదృశుస్సుహృత్సంబన్ధినో నృపాన్ । మత్స్యోశీనరకౌసల్యవిదర్భకురుసృఞ్జయాన్॥ ౧౨ ॥ కామ్బోజకైకయాన్మద్రాన్కున్తీనారట్టకేరళాన్ । అన్యాంశ్చైవాత్మపక్షీయాన్పరాంశ్చ శతశో నృప ॥ నన్దాదీన్సుహృదో గోపాన్గోపీశ్చోత్కణ్ఠితాశ్చిరమ్॥ ౧౩ ॥ అన్యోన్యసన్దర్శనహర్షరంహసా ప్రోత్ఫుల్లహృద్వక్త్రసరోరుహశ్రియః । ఆశ్లిష్య గాఢం నయనైస్స్రవజ్జలా హృష్యత్త్వచో రుద్ధగిరో యయుర్ముదమ్॥ ౧౪ ॥ స్త్రియశ్చ సంవీక్ష్య మిథోఽతిసౌహృదస్మితామలాపాఙ్గదృశోఽభిరేభిరే। స్తనైస్స్తనాన్కుఙ్కుమపఙ్కరూషితాన్నిహత్య దోర్భ్యాం ప్రణయాశ్రులోచనాః॥ ౧౫ ॥ తతోఽభివాద్య తే వృద్ధాన్యవిష్ఠైరభివాదితాః । స్వాగతం కుశలం పృష్ట్వా చక్రుః కృష్ణకథా మిథః ॥ ౧౬ ॥ పృథా భ్రాతౄన్స్వసౄర్వీక్ష్య తత్పుత్రాన్పితరావపి । భ్రాతృపత్నీర్ముకున్దం చ జహౌ సఙ్కథయా శుచః ॥ ౧౭ ॥ కున్త్యువాచ ॥ ఆర్య భ్రాతరహం మన్యే ఆత్మానమకృతాశిషమ్ । యత ఆపత్సు మద్వార్తాం నాను*స్మరత సత్తమాః॥ ౧౮ ॥ సుహృదో జ్ఞాతయః పుత్రా భ్రాతరః పితరావపి । నానుస్మరన్తి స్వజనం యస్య దైవమదక్షిణమ్ ॥ ౧౯ ॥ శ్రీవసుదేవ ఉవాచ ॥ అమ్బ మాస్మానసూయేథా దైవక్రీడనకాన్నరాన్ । ఈశస్య హి వశే లోకః క్రియతే కార్యతేఽథవా ॥ ౨౦ ॥ కంసప్రతాపితాస్సర్వే వయం యాతా దిశం దిశమ్। ఏతర్హ్యేవ పునస్స్థానం దైవేనాసాదితాస్స్వసః॥ ౨౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ వసుదేవోగ్రసేనాద్యైర్యదుభిస్తేఽర్చితా నృపాః। ఆసన్నచ్యుతసన్దర్శపరమానన్దనిర్వృతాః॥ ౨౨ ॥ భీష్మో

తేయదవో , మత్స్యాదయశ్చ-వృద్ధాన్ వయసాఽధికాన్,అభివన్ద్య,యవిష్ఠైఃన్యూనవయస్కైః-రభివన్దితాశ్చ-స్వాగతం కుశ
లంచ-పృష్ట్వా,తత్ర-పరస్పరం -కథాశ్చక్రుః ॥ కథయామాసుః * ॥ ౧౬ ॥ * తావత్,పృథాకున్తీ,భ్రాతౄన్-స్వసౄః భ
గినీశ్చ , తత్పుత్రాన్ భ్రాతృపుత్రాన్ స్వసృపుత్రాంశ్చ , వీక్ష్య,సఙ్కథయామిథస్సప్రేమగోష్ఠ్యా , శుచః క్లేశాన్,జహౌత
త్యాజ * ౧౭ । * తావత్ పృథావసుదేవయోఃసఙ్కథామాహ ॥ ఆర్యేత్యాదిభిశ్చతుర్భిః, హే ఆర్య, హే భ్రాతః,అహమాత్మా
నం,అకృతాశిషమప్రాప్తమనోరథం,మన్యే,మమమనోరథపూర్తిరజాతేత్యర్థః,కుతః-యత్ యస్మాత్, హే సత్తమాః,మద్వా
ర్తాం,నానుస్మరత,నస్మృతవన్తః,అతఏవ ఆర్తాః * ॥ ౧౮ ॥ * యుక్తం చైతదిత్యాహ ॥సుహృద ఇతి॥యస్య దైవ-మదక్షిణం
ప్రతికూలం-తం,స్వజనమపి, సుహృదో , నానుస్మరన్త్యేవ , అతో,మమదైవంప్రతికూలమితిభవతాం కోఽపరాధ ఇతిభా
వః * ॥ ౧౯ ॥ * ఏవముక్తః ప్రాహవసుదేవః॥అమ్బేతి॥హేఅమ్బ - దైవస్య,క్రీడనకాన్ క్రీడాసాధనభూతాన్,నరాన్,నస్మా
న్ప్రతి, మాసూయేథాఃఅసూయాం మాకార్షీః కుతః హి యస్మా-ల్లోకః జనః-ఈశస్య-ఈశ్వరేణేత్యర్థః - వశే క్రియతేవశీక్రి
యత ఇత్యర్థః-యథా,యథారుచి-కార్యతేవ్యాపార్యతే చ * ॥ ౨౦ ॥ * ఈశవశత్వమేవాహ ॥ కంసప్రతాపితా ఇతి॥కంసే
న-ప్రతాపితాఃక్లేశితాః-సర్వే - వయం,దిశం దిశం-యాతాఃగతాః - హే స్వసః - ఏతర్హ్యేవ సంప్రత్యేవ-దైవేన-స్థానం-మా
సాదితాః ప్రాపితాః * ॥ ౨౧ ॥ * వసుదేవేతి॥ తే మత్స్యాదయో-నృపాః-వసుదేవాదిభి,ర్యదుభి రర్చితాః అచ్యుతసందర్శనజ
పరమానన్దేన సుఖితాశ్చ-ఆసన్ బభూవుః *॥ ౨౨ ॥ * భీష్మాదయః-అన్యే చ యే,యుధిష్ఠిర-మనువ్రతా-స్తే సర్వే-సస్త్రీకాః

శ్రియోలక్ష్మ్యాః,నికేతనమాశ్రయం-శౌరేః,వపుశ్శరీర-మవలోక్య-విస్మితా-బభూవు-రితిసంబన్ధః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అథేతి॥ తేభీష్మాదయః-కృష్ణరామాభ్యాంకర్తృభ్యాం - సమ్యగ్యథాతథా - ప్రాప్తంసమర్హణంయైస్తే-కృష్ణేనపరిగృహ్యా స్తఇతితథా-తా,న్వృష్ణీన్-ప్రశశంసుః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ప్రశంసామేవాహ ॥ అహోఇతిత్రిభిః,భోజపతిఃఉగ్రసేనః-హేభోజపతే - ఇహలోకే-నృణాంమధ్యే - యూయమేవ-జన్మభాజఃసఫలజన్మానః - కుతః-యద్యస్మాత్-యోగినామపి-దుర్దర్శం-కృష్ణం,మసకృ-త్పశ్యథ ❁ ॥ ౨౮ ॥ కిఞ్చ॥నకేవలంతస్యదర్శనమేవ- అపిత్వత్యన్తదుర్లభంబహుయుష్మాకంసంపన్నమిత్యాహ॥ యద్విశ్రుతిరితిద్వాభ్యాం ॥ యదితిపృథక్పదమవ్యయంయస్యేత్యర్థకం-విశ్రుతిపాదావనేజనపయోభ్యాం - పృథక్సంబధ్యతే॥ యద్వా॥ పాదేత్యస్యయస్యేత్యాదిః యస్యభగవతో-విశ్రుతిఃకీర్తిఃశ్రుతిభిర్వేదైః - నుతా-ఇదం-కథయత్సర్వమాశ్వపాకంజగ - త్పునాతి-యస్యపాదావనేజనపయఃపాదక్షాళనజలం - తదాత్మికాగఙ్గాచ-జగత్పునాతీత్యర్థః - వచఃకావ్యపురాణాదిరూపం-శాస్త్రంశాసనాత్మకవేదాశ్చ - విశ్వం - పునాతి కించ-కాలేన-భర్జితందగ్ధం - భగవన్మాహాత్మ్యంయస్యాః-స్తథావిధాఽపి-భూఃపృథ్వీ - యస్యాఙ్ఘ్రిపద్మస్పర్శనో-త్థాఆవిర్భూతా-శక్తిర్మాహాత్మ్య - మైశ్వర్యమతియావత్-సాయస్యాః-తథాభూతా-నోఽస్మాక-మఖిలార్థాన్సర్వానభీష్టానర్థాన్ - అభివర్షతీతి॥విశ్రుతమితిపాఠే “ఇమంమేగఙ్గేయమునేసరస్వతీ,,త్యాదిషువివిధశ్రుతిషుశ్రుతమితిపద్యోవిశేషణం - వచఃగీతాత్మకంశాస్త్రం - యత్కీర్తనంజగదలంసకలమితిపాఠే-అలంపు

ద్రోణోఽమ్బికాపుత్రోగాన్ధారీతత్సుతాస్తథా । సదారాఃపాణ్డవాఃకున్తీసఞ్జయోవిదురఃకృపః॥ ౨౩ ॥కున్తిభో
జోవిరాటశ్చభీష్మకోనగ్నజిన్మహాన్ । పురుజిద్ద్రుపదశ్శల్యోధృష్టకేతుశ్చకాశిరాట్ ॥ ౨౪ ॥ దమఘోషోవిశా
లాక్షోమైథిలోమద్రకేకయౌ । యుధామన్యుస్సుశర్మాచససుతాబాహ్లికాదయః ॥ ౨౫ ॥ రాజానోఽన్యేచరా
జేన్ద్రయుధిష్ఠిరమనువ్రతాః । శ్రీనికేతంవపుశ్శౌరేస్సస్త్రీకావీక్ష్యవిస్మితాః॥ ౨౬ ॥అథతేకృష్ణరామాభ్యాంసమ్య
క్ప్రాప్తసమర్హణాః । ప్రశశంసుర్ముదాయుక్తావృష్ణీన్కృష్ణపరిగ్రహాన్॥ ౨౭ ॥అహోభోజపతేయూయంజ
న్మభాజోనృణామిహ । యత్పశ్యథాసకృత్కృష్ణందుర్దర్శమపియోగినామ్॥ ౨౮ ॥ ❁యద్విశ్రుతిశ్శ్రుతినుతేద
మలంపునాతిపాదావనేజనపయశ్చవచశ్చశాస్త్రమ్ । భూఃకాలభర్జితగుణాఽపియదఙ్ఘ్రిపద్మస్పర్శోత్థశక్తిరభి
వర్షతినోఽఖిలార్థాన్ ॥ ౨౯ ॥ యద్దర్శనస్ప❁ర్శనానుపథప్రజల్పశయ్యాసనాశనసయానసపిణ్డబన్ధః। యేషాం
గృహేనిరయవర్త్మనివర్తతాం❁వస్స్వర్గాపవర్గవిరమస్స్వయమాసవిష్ణుః॥ ౩౦ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ నన్దస్తత్రయ
దూన్ప్రాప్తాన్జ్ఞాత్వాకృష్ణపురోగమాన్ । తత్రాగమద్వృతోగోపైరనస్సార్థైర్దిదృక్షయా॥ ౩౧ ॥తందృష్ట్వావృ
ష్ణయోహృష్టాస్తన్వఃప్రాణమివోత్థితాః । పరిషస్వజిరేగాఢంచిరదర్శనకాతరాః॥ ౩౨ ॥వసుదేవఃపరిష్వజ్యసం
ప్రీతఃప్రేమవిహ్వలః । స్మరన్కంసకృతాన్క్లేశాన్పుత్రన్యాసంచగోకులే॥ ౩౩ ॥కృష్ణరామౌపరిష్వజ్యపితరా
వభివాద్యచ । నకిఞ్చనోచతుఃప్రేమ్ణాసాశ్రుకణ్ఠౌకురూద్వహ॥ ౩౪ ॥తావుత్సఙ్గంసమారోప్యబాహుభ్యాంప

నాతీత్యన్వయః - జగదమీవమలంపునాతీతిపాఠే - అమీవంపాపం-తదేవమలం,యస్య-త-జ్జగ-త్పునాతీత్యర్థఃగఙ్గాజలం-గీతాశాస్త్రంచేదంజగత్సకలంపునాతీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁కిఞ్చ॥యద్దర్శనేతి॥యస్య-దర్శనంచ-స్పర్శనంచ- అనుపథఃఅనుగతిశ్చ-ప్రజల్పోగోష్ఠీచ-శయ్యాశయనం - ఆసనంచ - అశనంభోజనంచే-తితరేతరయోగద్వన్ద్వః - సయానసపిణ్డాభ్యాంవివాహైకగోత్రత్వాభ్యాం-బన్ధఃసంబన్ధః - దర్శనాదిభిస్సహితస్సయానసపిణ్డబన్ధః - స,యేషాంభవతామస్తి - కించ-యేషాం-గృహే-శ్రీకృష్ణఃస్వయ - మాసఆవిర్బభూవ-యేషాం - వో-నిరయవర్త్మనిప్రవృత్తిమార్గే - వర్తతాంవర్తమానానామపి స్వర్గాపవర్గవిరమఃభగవత్సఙ్గాత్స్వర్గాపవర్గవైతృష్ణ్యంచా,సఅభూత్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁నన్దఇతి॥ కృష్ణపురోగమాన్కృష్ణప్రభృతీన్-జ్ఞాత్వాఆకర్ణ్య - తద్దిదృక్షయాకృష్ణాదిదర్శనేచ్ఛయా-గోపైః - పరివృతః-అనోభిశ్శకటైః-గమనసాధనైః-తత్రకృష్ణసన్నిధా-వాజగామ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁తమితి॥ తంనన్దం-ప్రాణంముఖ్యప్రాణంప్రతి-తన్వఃశరీరాణీవ,తావద్వినిర్గతేపునరాగతేసతి ముఖ్యప్రాణేయథాశరీరాణ్యుత్తిష్ఠన్తేతద్వదిత్యర్థః - ఉత్థితాస్సన్తః - చిరం,దర్శనేనిమిత్తే- కాతరాఃలమ్పటాః-అతో-గాఢంయథాతథా,పరిషస్వజిరేఆలిఙ్గితవన్తః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁వసుదేవఇతి॥పరిష్వజ్య-నన్దమితిశేషః - ప్రణయేనస్నేహాతిశయేన-విహ్వలఃపరవశః,గోకులే,పుత్రయోఃరామకృష్ణయోః-న్యాసమవస్థాపనంచ-స్మర,న్నాస్తేత్యధ్యాహారః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁కృష్ణరామావితిప్రథమాన్తం- పితాచమాతాచపితరౌ “ పితామాత్రే ,, త్యేకశేషః,తౌ,యశోదానన్దా-వభివాద్యాలిఙ్గ్యచ,హేకురూద్వహ-ప్రేమ్ణా-సాశ్రుఃకణ్ఠోయయోస్తౌ- కించిదపి,నోచతుః-తూష్ణీమాసతురిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁తావితి॥యశోదాచేతి

౨౯ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ యద్విశ్రుతంజగదమీవమల   యత్కీర్తనంజగదలంసకలం

చశబ్దాన్నన్దః, తౌసుతౌ రామకృష్ణౌ - ఆత్మనః - ఉత్సఙ్గమారోప్య - తస్మిన్నుపవేశ్యేత్యర్థః - బాహుభ్యాం, పరిరభ్య చ, శుచః పుత్రవిశ్లేషజశోకాః, వ్యజహతుః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ దేవకీతి ॥ వ్రజేశ్వరీం యశోదాం, పరిష్వజ్య - తత్కృతాం వ్రజేశ్వరీకృతాం, స్మరన్త్యౌ బాష్పమానస్రాశ్రుకణ్ఠ్యౌ, యయోస్తే - సమూచతుః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ కేతి ॥ హే వ్రజేశ్వరి, వాం యువయోః - మైత్రీం - అనివృత్తాం యావద్దేహమనువృత్తామిత్యర్థః - కా వా స్త్రీ - విస్మరేత - న కాపీత్యర్థః - అత్ర హేతుత్వేన తాం విశినష్టి ఐన్ద్ర్యైశ్వర్యం - దత్త్వాఽపి - యస్యాః మైత్ర్యాః, ప్రతిక్రియా ప్రత్యుపకృతిః, ఇహ లోకే, నాస్తి ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ మైత్రీం ప్రపఞ్చయతః ॥ ఏతావితి ॥ నదృష్టౌ పితరౌ యాభ్యాం తౌ - హే భవతి - యువయోః - పిత్రోః - న్యస్తౌ - వేతౌ - సంప్రీణనాదీని, ప్రాప్య - అకుత్రచభయాః క్వచిదపి భయరహితౌ - భూత్వా - ఊషతుః వా సంచక్రతుః ॥ కథమ్భూతయోః - అక్ష్ణోర్నేత్రయోః - పక్షకం - పక్ష్మ - యద్వత్ - తథా రక్షకయోర్యువయోరితి సమ్బన్ధః - రక్షకయోరిత్యస్యాధ్యాహారః - సుప్రీణనమపేక్షితప్రదానేన తర్పణం అభ్యుదయ మహోత్సవః, యుక్తం చైతదిత్యూచతుః - న సతాం పరోస్తి - పరః స్వ ఇతి పారే - పరః - స్వక - ఇతి చ న వైషమ్యమస్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ గోప్యశ్చేతి ॥ అభీష్టం ప్రియతమం కృష్ణముపలభ్య దృష్ట్వా - యస్య శ్రీకృష్ణస్య - ప్రేక్షణే - ప్రవృత్తాసు, దృశిషు నేత్రేషు - వ్యవధాయకపక్ష్మకృతం విధాతారం, శపన్త్యః, దృగ్భిర్నేత్రద్వారైః, హృదీకృతం హృదయే ప్రవేశితం - మాశ్లిష్య - నిత్యయుజాం నిత్యం మనో యుఞ్జానానాం యోగినామపి - దురాపం దుర్లభం - తద్భావం కార్త్స్న్యేన తద్విగ్రహావగాహనాత్మకమభిప్రాయం, ప్రాపుః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ భగవానితి ॥ తథాభూతాః ఆత్మభావమాపన్నాః - తాః గోపః - విపక్తైకాన్తే -

---

ఽరభ్య చ । యశోదా చ మహాభాగా సుతౌ విజహతుశ్శుచః ॥ ౩౫ ॥ రోహిణీ దేవకీ చాథ పరిష్వజ్య వ్రజేశ్వరీమ్ ।
స్మరన్త్యౌ తత్కృతాం మైత్రీం బాష్పకణ్ఠ్యౌ సమూచతుః ॥ ౩౬ ॥ కా విస్మరేత వాం మైత్రీమనివృత్తాం వ్రజేశ్వరి । అ
వాప్యాప్యైన్ద్రమైశ్వర్యం యస్యా నేహ ప్రతిక్రియా ॥ ౩౭ ॥ ఏతావదృష్టపితరౌ యువయోస్స్మ పిత్రోస్సంప్రీణ
నాభ్యుదయపోషణపాలనాని । ప్రాప్యోషతుర్భవతి పక్ష్మ హియద్వదక్ష్ణోర్న్యస్తావకుత్రచభయౌ న సతాం ❁
పరస్స్వః ॥ ౩౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ గోప్యశ్చ కృష్ణముపలభ్య చిరాదభీష్టం తత్ప్రేక్షణే దృశిషు పక్ష్మకృతం శపన్త్యః ।
దృగ్భిర్హృదీకృతమలం పరిరభ్య సర్వాస్తద్భావమాపురపి నిత్యయుజాం దురాపమ్ ॥ ౩౯ ॥ భగవాంస్తాస్తథాభూ
తా వివిక్త ఉపసఙ్గతః । ఆశ్లిష్యానామయం పృష్ట్వా ప్రహసన్నిదమబ్రవీత్ ॥ ౪౦ ॥ అపి స్మరథ నస్సఖ్యస్స్వానామ
ర్థచికీర్షయా । గతాంశ్చిరాయితాఞ్ఛత్రుపక్షక్షపణచేతసః ॥ ౪౧ ॥ అప్యవధ్యాయథాస్మాన్స్విదకృతజ్ఞవిశ
ఙ్కయా । నూనం భూతాని భగవాన్యునక్తి వియునక్తి చ ॥ ౪౨ ॥ వాయుర్యథా ఘనానీకం తృణం తూలం రజాంసి చ ।
సంయోజ్యాక్షిపతే భూయస్తథా భూతాని భూతకృత్ ॥ ౪౩ ॥ మయి భక్తిర్హి భూతానామమృతత్వాయ కల్ప
తే । దిష్ట్యా యదాసీన్మత్స్నేహో భవతీనాం మదాపనః ॥ ౪౪ ॥ అహం హి సర్వభూతానామాదిరన్తోఽన్తరం

ఉపసఙ్గతః, అనామయమారోగ్యం, పృష్ట్వా, ఇదం వక్ష్యమాణమ్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ అపీతి ॥ హే సఖ్యః, నోఽస్మాన్ - నస్మిస్మరథ - స్మరథ కిమిత్యర్థః - క్షణసౌహృదాన్యుష్మాన్నానుస్మరామ ఇత్యత ఆత్మనో విశినష్టి - స్వానాం సతాం సాధూనాం - మర్థం ప్రయోజనం - కర్తుమిచ్ఛయా - చిరాయితాన్విలమ్బితాన్ - తత్ర హేతుః - శత్రుపక్షక్షపణే చేతో యేషాం తాన్ - నస్మాన్ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ అకృతజ్ఞవిశఙ్కయా, అకృతజ్ఞః కృతఘ్నాదన్య, స్తద్విశఙ్కయా కృతఘ్నా ఏవైత ఇతి బుద్ధ్యేత్యర్థః ॥ అవధ్యాయథాపి స్విత్, అవజానీథ కిమిత్యర్థః - అవపూర్వాద్ధ్యాయతేర్లోణ్మధ్యమబహువచనం నశబ్దో మాత్రం - నిశ్చితమేతత్ - త్వరిత్యజ్యగతత్వాదిత్యత ఆహ ॥ నూనమితి ॥ భూతానీతద్వితీయాన్తం ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఏతత్సదృష్టాన్తమాహ ॥ వాయురితి ॥ ఘనానీకం మేఘసముదాయం, తృణాదీని చ - వాయుః - యథా - యునక్తి - వియునక్తి వియోజయతి చ - తద్వత్ - భూతకృద్భూతస్రష్టా భగవాన్ - క్వచిద్భూతాని - సంయోజ్య, పునః - రాక్షిపతే వియోజయతి చ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ కిఞ్చ ॥ అతిభద్రమిదం - యద్భవతీనాం మద్వియోగేన మత్ప్రాప్తిశయోఽభూదిత్యాహ ॥ మయీతి ॥ మయి భక్తిమాత్రమేవ తావదమృతత్వాయ ముక్తయే కల్పతే - యత్తు, భవతీనాం - మయి - స్నేహః, ఆసీత్ - తద్దిష్ట్యా అతిభద్రం - కుతః, మదాపనః మత్ప్రాపణః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ కీదృశస్త్వం యం వయం స్నేహేన ప్రాప్స్యామహ ఇత్యపేక్షాయాం ఆత్మనో యాథాత్మ్యమాహ ॥ అహమితి ॥ ఆదిః సృష్టికారణం, అన్తః లయకారణం, అన్తరం అన్తరాత్మా, బహిశ్చ, వ్యాప్య స్థిత ఇత్యర్థః, అన్తర్బహిశ్చ సద్భావే దృష్టాన్తమాహ ॥ భౌతికానామితి ॥ హే అఙ్గనాః ఖమాకాశః, వాః జలం, భూః పృథ్వీ - ఖాదీని - యథా - భౌతికానాం భూతపరిణామాత్మకానాం దేవమను

---

౩౮ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ పరోఽస్తి

ష్వాదిశరీరాణామన్తర్బహిశ్చ, వర్తన్తే ॥ ౪౫ ॥ ఏవందృష్టాన్తముఖేనశిక్షితమర్థం దార్ష్టాన్తికేసఙ్గమయతి॥ఏవమితి॥ఏతాని ఆకాశాదీని - తత్కార్యరూపాణి, దేవాదిశరీరాత్మకానిచ-భూతాని, భూతేష్వాత్మా తేషుభూతేషుస్థితఆత్మా, జీవాత్మాచ, ఆత్మనామయా, అన్తర్బహిశ్చ, వ్యాప్యన్త ఇతిశేషః, తతస్తస్మా - దుభయంచేతనమచేతనం చవస్తుజాత, మక్షరే అన్తర్బహిశ్చ వ్యాప్యవర్తమానే ఽపివ్యాప్యగతవికారరహితే, మయ్యా - భాతం ప్రమితం-పశ్యత-మయీత్యనేనధారకత్వముక్తం, ఆత్మనేత్యనేనాన్తః ప్రవిశ్యప్రశాసితృత్వం, అన్తఃప్రవిశ్యనియమనంహ్యాత్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమ్ ॥ ౪౬ ॥ అధ్యాత్మశిక్షయేతి॥ఆత్మనిఆధ్యాత్మం,విభక్త్యర్థేఽవ్యయీభావః॥స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిషయజ్ఞానమిత్యర్థః - తస్య, శిక్షయాసమ్యగుపదేశేనసాధనేన,ఇత్థం,కృష్ణేనకర్త్రా - శిక్షితాః-గోప్యః,తస్యభగవదుపదిష్టాత్మయాథాత్మ్యస్యా - నుస్మరణేనమననపూర్వకనిదిధ్యాసనేన, ధ్వస్తః-జీవకోశఃకోశవదావరకంకర్మమూలమజ్ఞానం-యాసాంతాః,తంభగవన్తం, మధ్యగత్ప్రాపుః,క్రమేణముక్తాబభూవురిత్యర్థః ॥ ౪౭ ॥ తదాతదుపదిష్టాధ్యాత్మానుస్మరణవిరోధిమోహాపశమనాయ మనసస్తదఙ్ఘ్రిప్రావణ్యం ప్రార్థయమానాఃప్రాహుశ్చేత్యాహ ॥ ఆహుశ్చేతి ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ తఇత్యాదినా ॥ హేనళిననాభ, అగాధః,అపారో-బోధోజ్ఞానం-యేషాంతైః-యోగీశ్వరైః హృది-చిన్త్యమేవ-నతుదృశ్యం - సంసారకూపే-పతితానాం - ఉత్తరణాయ-వలమ్బంఆలమ్బనభూతం-తే,పదామ్బుజం - దేహధారిణాం నోఽస్మాకం.మనసి-సదా-ఉదయాఆవిర్భవేత్-యథావద్విషయీభవేదిత్యర్థః ॥ ౪౮ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రి

బహిః । భౌతికానాంయథాఖంవార్భూర్వాయుర్జ్యోతిరఙ్గనాః ॥ ౪౫ ॥ ఏవంహ్యేతానిభూతానిభూతేష్వాత్మాఽఽత్మనాతతః । ఉభయంమయ్యథపరేపశ్యతాభాతమక్షరే ॥ ౪౬ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ అధ్యాత్మశిక్షయాగోప్యఏవంకృష్ణేనశిక్షితాః । తదనుస్మరణధ్వస్తజీవకోశాస్తమధ్యగన్ ॥ ౪౭ ॥ఆహుశ్చతేనళిననాభపదారవిన్దంయోగీశ్వరైర్హృదివిచిన్త్యమగాధబోధైః । సంసారకూపపతితోత్తరణావలమ్బం గేహంజుషామపిమనస్యుదియాత్సదానః ॥ ౪౮ ॥ ***************************
******** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే, ద్వ్యశీతితమోఽధ్యాయః ********
శ్రీశుకఉవాచ ॥ అథానుగృహ్యభగవాన్గోపీనాంసఙ్గతింగురుః ।యుధిష్ఠిరమథాపృచ్ఛత్సర్వాంశ్చసుహృదోఽవ్యయమ్॥ ౧ ॥త ఏవంలోకనాథేనపరిపృష్టాస్సుసత్కృతాః । ప్రోచుఃప్రహృష్టమనసస్తత్పాదేక్షాహతాంహసః॥ ౨ ।కుతోఽశివంత్వచ్చరణామ్బుజాసవంమహన్మనస్తోముఖనిస్సృతంక్వచిత్ । పిబన్తియేకర్ణపుటైరలం ప్రభోదేహంభృతాందేహకృదస్మృతిచ్ఛిదమ్ ॥ ౩ ॥ హిత్వాఽఽత్మధామవిధుతాత్మకృతత్ర్యవస్థమానన్దసంప్లవమఖణ్డమకుణ్ఠబోధమ్ । కాలోపసృష్టనిగమావన ఆత్తయోగ మాయాకృతింపరమహంస గతింనతా

కాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేద్వ్యశీతితమోఽధ్యాయః ***********************
అథేతి॥గురుస్తత్త్వోపదేష్టా - భగవా, న్గోపీనాం-సఙ్గతింస్వపాదారవిన్దాసక్తిం, తథాస్త్విత్యనుగృహ్య,అథ-యుధిష్ఠిరం,సర్వాన్,సుహృదశ్చ-అవ్యయమారోగ్య,మపృచ్ఛత్ ॥ ౧ ॥ తఇతి॥ తేయుధిష్ఠిరాదయః-తస్యభగవతః-పాదయోరీక్షయాదర్శనేన-హతంనిరస్తం - మంహఃపాప మమఙ్గళంవా-యేషాం,తేప్రత్యూచుః ॥ ౨ ॥ ఉక్తిమేవాహ॥కుతఇతిద్వాభ్యాం ॥ త్వచ్చరణామ్బుజాసవంత్వత్పదాబ్జకథామృతమిత్యర్థఃఆసవవన్మధురంవిషయవిస్మాపకంచ.యే - కర్ణపుటైఃశ్రోత్రవివరైః - పిబన్తి - త్వచ్చరణామ్బుజంయేధ్యాయన్తీత్యర్థః. తేషా-మశివమమఙ్గళం-కుతః-నాస్త్యేవేత్యర్థః - ఆసవత్వరూపణాత్పిబన్తీత్యుక్తం - ప్రసిద్ధాసవాదౌత్కృష్ట్యంవక్తుంవిశిషన్తి, మహాత్మనాంసతఃపరిశుద్ధాన్ముఖమేవపద్మం. తస్మా - న్నిస్సృతంనిర్గళితం, దేహధారిణాం,దేహకృచ్చాసావస్మృతిఃదేహకృదస్మృతిః, దేహసంపాదకమనాద్యజ్ఞానం - తాంఛినత్తీతితథా-తం-ప్రసిద్ధామృతంతునైవంవిధమితిభావః ॥ ౩ ॥ తమితి॥యస్య-చరణామ్బుజామృత-మేవంవిధం-తంత్వాం, నతాఃస్మః,ప్రణమామః- కథమ్భూతం,పరమహంసానాం-గతింప్రాప్యం - ముక్త్యుపాయభూతఞ్చ, తదుపయుక్తంసౌశీల్యంవాత్సల్యంచాహుః-కాలేనో, పసృష్టోవిప్లుతో-నిగమో వేదః-తస్యా - వనేనమిత్తే-రక్షణార్థంవైదికధర్మమర్యాదాపాలనార్థమిత్యర్థః ॥ ఆత్తాపరిగృహీతా - యోగమాయయాస్వాశ్చర్యశక్తియోగేన - ఆకృతిర్విగ్రహో-యస్యతం- యోగమాయేత్యనేనాకృతేరకర్మాయత్తత్వముక్తం-ఆత్తేత్యనేనస్వేచ్ఛయైవోపాత్తత్వం,యద్యపిసంకల్పమాత్రేణాపినిగమవిరోధిదుష్కృద్వినాశసంభవ, స్తథాప్యాశ్రితవాత్సల్యాత్సౌశీల్యాచ్చాత్తయోగమాయాకృతిరితిభావః-ఆశ్రితకార్యోపాదకజ్ఞానగు

ణమోగమాహుః - అఖణ్డః అవిచ్ఛిన్నః అప్రతిహతః, బోధః అనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణాద్యుపయుక్తజ్ఞానం, యస్య, తం, ప్రాప్యత్వోపయుక్తం గుణమాహుః ॥ ఆనన్దసంప్లవం ఆనన్దప్రవాహరూపం, ప్రాప్యవైలక్షణ్యమాహుః ॥ తిస్రః, అవస్థాః ఉత్పత్తిస్థితిసంహృతయః, ఆత్మధామ్నా స్వతేజసా, విధుతా నిర్ధూతాః - ఆత్మకృతాః స్వకృతాః - తిస్రః, అవస్థాః - యస్య, తం - అన్యేషాం సృష్ట్యాదికృత్స్వయం సృష్ట్యాద్యవిషయశ్చేత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ ఉత్తమశ్లోకోత్తమం శ్రీకృష్ణ - మిత్థం, జనేష్వభిష్టువత్సు పరితః స్తోత్రం కుర్వత్సు సత్సు, అన్ధకానాం, కౌరవాణాం చ, స్త్రియః - సమేత్య సఙ్ఘీభూయ, మిథో, గోవిన్దస్య - కథాః అగృణన్ కథయామాసుః, తాః, త్రిషు లోకేషు - గీతాః, కథాః, వర్ణయామ్యహం శృణ్వితి శుకోక్తిః, ఇత్థం ప్రతిజ్ఞాయ తావత్తాః - ప్రస్తోతుం శ్రీకృష్ణపత్నీః ప్రతి ద్రౌపదీప్రశ్నమాహ - వైదర్భీత్యాదిద్వాభ్యామ్ ॥ అచ్యుతేఇతి వైదర్భీవిశేషణం, నిత్యానపాయినీత్యర్థః హే కౌసల్యే, సత్యే, శైబ్యే - మిత్రవిన్దే - రోహిణీ నామ కాచిత్పట్టమహిషీతుల్యా, అన్యాః కృష్ణపత్న్యోఽగపత్న్యో మ్యాభధయత్రిహే కృష్ణపత్న్య ఇతి, ఏత - న్నోఽస్మభ్యం, బ్రూత - కిం య - దయం భగవాన్ కృష్ణః స్వమాయయా స్వసఙ్కల్పేన - లోక - మనుకుర్వన్ - యథా - భవతీః, రుపయేమే ఉదూఢవాన్, నిత్యేతత్ ❁ ॥ ౫ ।౬ । ౭ ॥ ❁ ఏవమాపృష్టాసు తావద్రుక్మిణీ ప్రాహ ॥ చైద్యాయేతి ॥ మా - చేద్యాయ, అర్పయితుం దాపయితుం, రాజసు చైద్యపక్షీయేషూ - ద్యతకార్ముకేషూద్ధృతచాపేషు సత్సు, అజేయా, భటాః - తేషాం, శేఖరితా మకుటవత్కృతా, అఙ్ఘ్రిరేణవో, యేన - సః - తేషాం మూర్ధ్ని పదం నిదధదిత్యర్థః - స భగవాన్ - మృగేన్ద్రః సింహః - అజానా - మవీనాం చ, యూథాత్, స్వభాగమివ, మాం - నిన్యే ఆనీతవాన్, అతో ద్యతకార్ముకరా

స్మనః ॥ ౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుత్తమశ్లోకశిఖామణిం జనేష్వభిష్టువత్స్వన్ధక కౌరవస్త్రియః । సమేత్య గోవిన్ద
కథా మిథోఽగృణంస్త్రిలోకగీతాః శృణు వర్ణయామి తే ॥ ౫ ॥ ద్రౌపద్యువాచ ॥ హే వైదర్భ్యచ్యుతే భద్రే హే
జామ్బవతి కౌసలే । హే సత్యభామే కాళిన్ది శైబ్యే రోహిణి లక్ష్మణే ॥ ౬ ॥ హే కృష్ణపత్న్య ఏతన్నో బ్రూత వో భగ
వాన్స్వయమ్ । ఉపయేమే యథా లోకమనుకుర్వన్స్వమాయయా ॥ ౭ ॥ రుక్మిణ్యువాచ ॥ చైద్యాయ మాఽర్ప
యితుముద్యతకార్ముకేషు రాజస్వజేయభటశేఖరితాఙ్ఘ్రిరేణుః । నిన్యే మృగేన్ద్ర ఇవ భాగమజావియూథాత్త
చ్ఛ్రీనికేతచరణోఽస్తు మమార్చనాయ ॥ ౮ ॥ సత్యభామోవాచ ॥ యో మే సనాభివధతప్తహృదా తతేన లిప్తాభి
శాపమపమార్ష్టుముపాజహార । జిత్వర్క్షరాజమథ రత్నమదాత్స తేన భీతః పితాఽదిశత ❁ మాం ప్రభవేఽపి దత్తామ్ ॥
జామ్బవత్యువాచ । అజ్ఞాయ ❁ దేహకృదముం నిజనాథదైవం సీతాపతిం త్రినవ ❁ హాన్యమునాఽభ్యయుధ్యత్ ❁ ।
జ్ఞాత్వా పరీక్షిత ఉపాహరదర్హణం మాం పాదౌ ప్రగృహ్య మణినాఽహమముష్య దాసీ ॥ ౧౦ ॥ కాళిన్ద్యువాచ ॥ త
పశ్చరన్తీమాజ్ఞాయ స్వపాదస్పర్శకామ్యయా । సఖ్యోపేత్యాగ్రహీత్పాణిం యాఽహం తద్గృహమార్జనీ ॥ ౧౧ ॥
భద్రోవాచ । యో మాం స్వయంవర ఉపేత్య విజిత్య భూపాన్నిన్యే శ్వయూథగమివాత్మబలిం ద్విపారిః । భ్రా

జన్యయూథపాజావియూథతుల్యతాభిప్రేతా - తస్య భగవతః - శ్రీనికేతచరణః శ్రీమత్పాదారవిన్దం - మమా - ర్చనాయ పరిచర్యాయై - మస్తు - తచ్ఛ్రీనికేతచరణం సదాఽహం పరిచరేయమితి ప్రార్థనా ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ అథ సత్యభామోక్తిమాహ ॥ య ఇతి ॥ సనాభేః భ్రాతుః ప్రసేనస్య, వధేన సింహకర్తృకేణ - తప్తం - హృదయం - యస్య - తేన - తతేనాస్మత్పిత్రా - లిప్తమాపాదిత - మభిశాపం దుర్యశో - ఽపమార్ష్టుమపనేతుం, ఋక్షరాజం జామ్బవన్తం - జిత్వా రత్నం స్యమన్తక - ముపాజహార ఆనీతవాన్ - అథానన్తరం మత్పిత్రే, రత్నం - మదాద్దదౌ - తేన స్వాపరాధేన - భీత - స్స - మే, పితా, ప్రభవే శ్రీకృష్ణాయ - దత్తా - మక్రూరాదిభ్యః ప్రతిశ్రుతామపి మాం, అపిశబ్దాద్రత్నమపి అదిశత్ దదావిత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ అథ జామ్బవతీ జగౌ ॥ అజ్ఞాయేతి ॥ దేహకృన్మమ పితా జామ్బవాన్ అముం కృష్ణం - నిజనాథం స్వస్వామినం - స్వకులదైవతం చ, సీతాపతి - మజ్ఞాయ అజ్ఞాత్వా ల్యబార్షః అమునా శ్రీకృష్ణేన సహ - త్రినవాహాని సప్తవింశత్యహాని - అహ్నాం న్తసంయోగే ద్వితీయా - ఛన్దోభఙ్గాభావాయ హ్రస్వ ఆర్షః, శకన్ధ్వాదిత్వాత్పరరూపం వా ॥ అయుధ్యత్ - తతః - పరీక్షితః పరీక్షాస్య సఞ్జాతేతి తథా, సమమపి తా - జ్ఞాత్వా సీతాపతిరేవాసావద్య యాదుష్వవతీర్ణ ఇతి జ్ఞాత్వేత్యర్థః - పాదౌ ప్రగృహ్య పాదగ్రహణపూర్వకం ప్రసాద్య - మణినా సహ - మా - మర్హణముపాయన - ముపాహారత్ సమర్పితవాన్, అహ - మముష్య భగవతో - దాసీ యావదాత్మభావి దాస్యం కుర్యామితి ప్రార్థనా ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ అథ కాళిన్దీ జగౌ - తపశ్చరన్తీమితి ॥ స్వస్య భగవతః, పాదస్పర్శకామ్యయా పాదసంవాహనాదిపరిచర్యాచికీర్షయా - తపః - కుర్వతీం, మాం, జ్ఞాత్వా, సఖ్యా అర్జునేన సహా - గత్య - మమ - పాణి - మగ్రహీత్ - ఇత్థం గృహీతాఽహం తస్య భగవతో, గృహమార్జనీ - గృహాన్ మార్జయతీతి తథా భూతా - భవేయమ్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ అథ భద్రా గీతి

మాహ ॥ యోమామితి ॥ శునాం , యాథగతం , స్వబలిం , ద్వి పారిఃసిం హాఇవ , నృ పా - నప కుర్వతో - మేభ్యాఽ త్వాంశ్చ-విజిత్య , యః,శ్రియాకఃశ్రీనివాసః , మాం,పురంద్వారకాంనిన్యేఆసీతవాన్,తస్య,శ్రియాకసః , అఙ్ఘ్రిశ్రీవనేజనీ త్వంచరణక్షాళనకర్తృత్వం,మమా, నుభవంప్రతిజన్మ,అస్తుస్యాత్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ అథనాగ్నజితీగాయతి॥ సప్తైతి ॥క్షితిపానాం,వీర్యస్య , పరీక్షణాయ , మమపిత్రానగ్నజితా-కృతాన్సమ్పాదితాన్ , బలంవీర్యంప్రభావశ్చ,సుతీక్ష్ణ,శృఙ్గాణిచ,తాన్యతిశయితాని , యేషాం,తా,న్వీరాణాం,దుష్టంమదంఘ్నన్తీతితథా,తాన్ప్రసిద్ధాన్,సప్త,ఉక్షణః. వృషభాన్,యథా,శిశవో బాలాః,అజతోకాన్ అజాపత్యాని,తథా,తరసాఆశు,నిగృహ్యాదమయిత్వా,క్రీడన్ అనాయాసేనైవ,బబన్ధ ❁॥ ౧౩ ॥ ❁ యోభగవాన్,యుద్ధే - రాజన్యాన్,నిర్జిత్య,వీర్యమేవ-శుల్కం దేయంద్రవ్యం , యస్యాః,స్తాం,దాసీభిస్సహ , చతురఙ్గిణీంగజాశ్వాదిసేనాయుక్తాం,మాం,నిన్యే, తస్యభగవతో,దాస్యం- మమా,స్తు ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అథమిత్రవిన్దాగాయనమాహ॥పితేతి॥ హేకృష్ణే ద్రౌపది , మేఇతిపూర్వోత్తరాన్వయి , మమ,పితా-స్వయ,మాహూయ , మమ-మాతులసుతాయశ్రీకృష్ణాయ-తస్మిన్ శ్రీకృష్ణఏవ-చిత్తం , యస్యాః,స్తాం,మాం,మహ్యం హిణ్యాః,సఖీజనైస్సహ,దత్తవాన్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అస్యశ్రీకృష్ణస్య,పాదసంస్పర్శఃపాదసంవాహనాదిపరిచర్యా , మమ,ప్రతిజన్మ ,భవేదస్తు ॥ ఇత్థంప్రార్థనాయాం హేతుత్వేనపాదసంస్పర్శంవిశినష్టి-యేనతత్పాదస్పర్శేన,ఆత్మనోమమ , కర్మభిఃపుణ్యాపాపాత్మకైః , భ్రామ్యమాణాయాఃసంసరన్త్యాః , శ్రేయోనిఃశ్రేయసం,భవేత్ ❁॥ ౧౬ ॥ ❁ అథలక్ష్మణాగీతింప్రపఞ్చయతి॥మమాపీత్యాదినా॥ హేరాజ్ఞి,నారదేన-గీత,మచ్యుతస్య,జన్మాదికం,శ్రుత్వా - మమాపి-యథా-మిత్రవిన్దాయాః-తథా-మమాపి-చిత్తం - ముకున్దవిషయ-మాసీ-దిత్యర్థః-పద్మహస్తయాశ్రియా,

త్యాంశ్చమేఽపకురుతేస్స్వపురంశ్రియాకస్తస్యాస్తుమేఽనుభవమఙ్ఘ్రిశ్రీవనేజనిత్వమ్॥ ౧౨ ॥ సత్యోవాచ ॥సప్తోక్షణోఽతిబలవీర్యసుతీక్ష్ణశృఙ్గాన్పిత్రాకృతాన్క్షితిపవీర్యపరీక్షణాయ । తాన్వీరదుర్మదహనస్తరసానిగృహ్యక్రీడన్బబన్ధయథాశిశవోఽజతోకాన్ ॥ ౧౩ ॥యఇత్థంవీర్యశుల్కాం మాందాసీభిశ్చతురఙ్గిణీమ్ । యుధినిర్జిత్యరాజన్యాన్నిన్యేతద్దాస్యమస్తుమే॥ ౧౪ ॥మిత్రవిన్దోవాచ॥పితా మేమాతులేయాయస్వయమాహూయదత్తవాన్ । కృష్ణేకృష్ణాయతచ్చిత్తామక్షౌహిణ్యాసఖీజనైః॥ ౧౫ ॥ అస్యమేపాదసంస్పర్శోభవేజ్జన్మనిజన్మని। కర్మభిర్భ్రామ్యమాణాయాయేనతచ్ఛ్రేయఆత్మనః॥ ౧౬ ॥లక్ష్మణోవాచ॥ మమాపిరాజ్ఞ్యచ్యుతజన్మకర్మచశ్రుత్వాముహుర్నారదగీతమాసహ। చిత్తంముకున్దేకిలపద్మహస్తయావృతస్సుసంమృశ్యవిహాయలోకపాన్॥౧౭॥ జ్ఞాత్వామమమతంసాధ్విపితాదుహితృవత్సలః।బృహత్సేనఇతిఖ్యాతస్తత్రోపాయమచీకరత్॥ ౧౮ ॥యథాస్వయంవరేసాధ్విమత్స్యఃపార్థేప్సయాకృతః। అయంతుబహిరాచ్ఛన్నోదృశ్యతేసజలేపరమ్॥౧౯॥శ్రుత్వైతత్సర్వతోభూపాఆయయుర్మత్పితుఃపురమ్ । సర్వాస్త్రశస్త్రతత్త్వజ్ఞాస్సోపాధ్యాయాస్సహస్రశః ॥ ౨౦ ॥ పిత్రాసంపూజితాస్సర్వేయథావీర్యంయథావయః । ఆదదుస్సశరంచాపంవేద్ధుంపర్షదిమద్ధియః ॥ ౨౧ ॥ ఆదా

తదవతారరూపయారుక్మిణ్యేత్యర్థః,వృతఃకిల,అతోఽపి సుష్ఠు, విచార్య,మమ,చిత్తం-ముకున్దే,ఆసేతిసంబన్ధః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ జ్ఞాత్వేతి॥ హేసాధ్వి,మమ,మతమభిప్రాయం,జ్ఞాత్వా ,మమ,పితా,బృహత్సేనోనామ-దుహితృవత్సలః,అతస్తత్రశ్రీకృష్ణప్రాప్త్యౌ-ఉపాయ-మచీకరత్ కారయామాస ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ కోఽసావిత్యతస్తంప్రపఞ్చయతి ।యథేతి॥ హేరాజ్ఞి , యథా,తవస్వయంవరే , పార్థేప్సయా అర్జునప్రాప్తీచ్ఛయా , త్వత్పిత్రా, మత్స్యః-కృత ,స్తథా అస్మత్పిత్రాఽపికృతఇత్యర్థః-తర్హ్యయనఏవకింనావిద్ధ్యత్తత్రాహ॥ అయంత్వితి ॥సమత్స్యో,బహిరేవా, చ్ఛన్నో - నాన్తః స్తమ్భసంలగ్నయోర్ధ్వదృష్ట్యాదృశ్యతే,అయంతు,నతథా - కిన్తు , స్తమ్భమూలనిహితకలశజలేకేవలందృశ్యతే,అతోదృష్టిరధస్తా , దుపరిచలక్ష్యమితి,కృష్ణమున్తరేణనకస్యాపిభేద్యఇతిభావః - బహిరాచ్ఛన్నః ప్రతిబిమ్బస్యబిమ్బభూతోమత్స్యస్తిరోహితః - సమత్స్యప్రతిబిమ్బ ఏవజలేదృశ్యతే , ప్రతిబిమ్బేనబిమ్బభూతమత్స్యావస్థానంనిరూప్యతత్ర వేధోదుష్కరఇతివ్యాఖ్యాన్తరమ్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఏతన్మత్స్యయన్త్రనిర్మాపణం-శ్రుత్వా-సర్వతో,దిగ్భ్యః, మత్పితుః,పుర-మాజగ్ముః - కథంభూతాః,సర్వేషాం,శస్త్రాణాం - అస్త్రాణాం చ-తత్త్వంయాథాత్మ్యం-ప్రయోగోపసంహారౌ-జానతఇతితథా- ఉపాధ్యాయైః-స్సహితాశ్చ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ పిత్రేతి॥మమ,పిత్రా,వీర్యవయస్స్థానాద్యనురూపం - సర్వే,సంపూజితాః , మయ్యేవధీర్యేషాం తే-మత్స్యం, వేద్ధుం,పర్షదిసభాయాం-సశరం-చాప మాదదుః ॥ మద్ధియఇత్యస్యాన్యచిత్తత్వాచ్చ వేద్ధుంనాశక్నువన్నితిభావః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తదేవాహ॥ఆదాయేతి॥ కేచి-ద్వ్యసృజన్ లక్ష్యాదన్యత్రప్రయుక్తవన్తఇత్యర్థః ॥ కేచిత్తు-ఆకోటి- ధనుషఃకోటిపర్యన్తం - జ్యాం-సముత్కృష్య-సజ్యీకర్తుంజ్యా సహితంఆరోపితజ్యా కంకర్తుమిత్యర్థః ॥ అనీశ్వ రాఅసమర్థాః - అమునాచాపేన - హతాఃతాడితాః - నిపే

తుః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ సజ్యమితి॥ అపరే-జరాసన్ధాదయః-వీరాః-సజ్యంకృత్వాపి-లక్ష్యావస్థితిం-నావిన్దన్-మాగధాదీనాంక్రియాశక్తిరేవ-నతులక్ష్యాభిజ్ఞతేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ మత్స్యాభాసమితి॥ పార్థోఽర్జునస్తు జలే-మత్స్యాభాసంమత్స్యప్రతిబిమ్బం-వీక్ష్య-తదవస్థితింమత్స్యయన్త్రావస్థానదేశం-జ్ఞాత్వా-యత్తోయత్నవాన్- బాణం-వ్యసృజత్ముమోచ - సబాణో,మత్స్యం, నాచ్ఛినత్,పరంకేవలం,పస్పర్శజ్ఞానవానపి ఛేత్తుమశక్నోదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ భగవాంస్తు విశ్వా హైతత్ ఆహ॥ రాజన్యేష్వితి॥ మానిషు సాహఙ్కారేషు , రాజన్యేషు,భగ్నమానేష్వ,తఏవ, నివృత్తేషుచసత్సు,సూర్యే,అభిజితి,స్థితే,సర్వార్థసాధకేమధ్యాహ్నే ఇత్యర్థః , లీలయాఅనాయాసేనైవ , తస్మిన్ధనుషి,విశిఖంబాణం,సన్ధాయ,సకృదేవ,జలే,వీక్ష్య,ఇషుణా,మత్స్యంఛిత్వా, న్యపాతయత్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❁ భువి,జయశబ్దేనయుతాః,దేవదున్దుభయో,నేదుః,యదాదివిదున్దుభయోనేదుఃతదైవ - భువిజయశబ్దాబభూవురిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ భగవత్ప్రాప్తిజహర్షనిర్భరేణాత్మానమేవానువర్ణయన్త్యాహ॥ ద్వాభ్యామ్॥ తద్రఙ్గమితి॥ తత్తదా-నూత్నే-నవీనే - కౌశికాగ్ర్యేఉత్తమకౌశికేయే - వస్త్రే-పరిధాయ-సవ్రీడోహాసోయస్మిన్-త-ద్వదనం-యస్యాః-కబర్యాం-ధృతా-స్రజో-యయా-సాఅహం - కనకేనోజ్జ్వలాం-రత్నమాలాంనివీయప్రగృహ్యకలౌకలస్వనౌ-నూపురౌ-యయో - స్తాభ్యాం-పద్భ్యాం, రఙ్గం-ప్రావిశం ప్రవిష్టవత్యస్మి ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఉన్నీయేతి॥

యవ్యసృజన్కేచిత్సజ్యీకర్తుమనీశ్వరాః।ఆకోటిజ్యాంసమాకృష్య పేతురేకేఽమునాహతాః॥ ౨౨ ॥ సజ్యంకృత్వాఽపరేవీరామాగధామ్బష్ఠచేదిపాః।భీమోదుర్యోధనఃకర్ణోనావిన్దంస్తదవస్థితిమ్॥ ౨౩ ॥ మత్స్యాభాసం జలేదృష్ట్వాజ్ఞాత్వాచతదవస్థితిమ్।పార్థోయత్తోఽసృజద్బాణంనాచ్ఛినత్పస్పృశేపరమ్॥ ౨౪ ॥ రాజన్యేషునివృత్తేషుభగ్నమానేషుమానిషు । భగవాన్ధనురాదాయసజ్యంకృత్వాఽథలీలయా॥ ౨౫ ॥ తస్మిన్సన్ధాయవిశిఖంమత్స్యంవీక్ష్యసకృజ్జలే। ఛిత్త్వేషుణాఽపాతయత్తంసూర్యేచాభిజితిస్థితే ॥ ౨౬ ॥ దివిదున్దుభయోనేదుర్జయశబ్దయుతాభువి।దేవాశ్చకుసుమాసారాన్ముముచుర్హర్షవిహ్వలాః॥ ౨౭ ॥ తద్రఙ్గమావిశమహంకలనూపురాభ్యాం పద్భ్యాంప్రగృహ్యకనకోజ్జ్వలరత్నమాలామ్ । నూత్నేనివీయపరిధాయచకౌశికాగ్ర్యే సవ్రీడహాసవదనా కబరీధృతస్రక్॥ ౨౮ ॥ ఉన్నీయవక్త్రమురుకున్తలకుణ్డలత్విడ్గణ్డస్థలంశిశిరహాసకటాక్షమోక్షైః। రాజ్ఞోనిరీక్ష్యపరితశ్శనకైర్మురారేరంసేఽనురక్తహృదయానిదధేస్వమాలామ్ ॥ ౨౯ ॥ తావన్మృదఙ్గపటహాశ్శఙ్ఖభేర్యానకాదయః । వినేదుర్నటనర్తక్యో ననృతుర్గాయకాజగుః ॥ ౩౦ ॥ ఏవంవృతేభగవతి మయేశేనృపయూథపాః । ననహిరేయాజ్ఞసేనిస్పర్ధన్తోహృచ్ఛయాతురాః ॥ ౩౧ ॥ మాంతావద్రథమారోప్యహయరత్నచతుష్టయమ్। శార్ఙ్గముద్యమ్యసన్నద్ధస్తస్థావాజౌచతుర్భుజః॥ ౩౨ ॥ దారుకశ్చోదయామాసకాఞ్చనోపస్కృతంరథమ్। మిషతాంభూభుజాంరాజ్ఞిమృగాణాంమృగరాడివ॥ ౩౩ ॥ తేఽన్వసజ్జన్తరాజేన్ద్రానిషేద్ధుంపథికేచన। సంయత్తాఉద్ధృతేష్వాసాగ్రామసింహాయథాహరిమ్॥ ౩౪ ॥ తేశార్ఙ్గచ్యుతబాణౌఘైఃకృత్తబాహ్వఙ్ఘ్రికన్ధరాః । నిపేతుఃప్రధనేకేచిదేకేసన్త్యజ్యదుద్రువుః॥ ౩౫ ॥ తతఃపురీంయదుపతిరత్యలఙ్కృతాంరవిచ్ఛదధ్వజపటచిత్రతోరణామ్।

ఉరవఃకున్తలాయస్మిన్-కుణ్డలయోస్త్విషోయయో - స్తే-గణ్డస్థలే - యస్మిన్ -తచ్చ- వక్త్రమున్నీయ-పరితఃశనైః-రాజ్ఞోరాజన్యాన్-నిరీక్ష్య-మురారేః-శిశిరస్సన్తాపహరః- హాసో, యేషు తైఃకటాక్షమోక్షైఃఅపాఙ్గవీక్షణవిలాసైః-అనురక్తం-హృదయంచిత్తం-యస్యాః-సాఽహం,తస్య,అంసేస్కన్ధే- మాలాం-నిదధేస్వ-నిహితవత్యస్మి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ తావదితి॥ తదైవ-నటానర్తక్యశ్చ-ననృతుః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఏవమితి॥ ఇత్థమీశ్వరేభగవతి-మయా-వృతేసతి-యాజ్ఞాసేనిద్రౌపది-నృపయూథపాః-హృచ్ఛయేనకామేనా-తురాః-స్పర్ధమానా-ననేహిరే ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ మామితి॥ హయరత్నానాంఅశ్వశ్రేష్ఠానాం - చతుష్టయంయస్మిన్-తం,రథం- ఆరోప్యతస్మిన్నిధాయేత్యర్థః-ద్వాభ్యాంభుజాభ్యాం-మామాలిఙ్గ్య - ద్వాభ్యాంధనుర్బాణాన్గృహీత్వాచతుర్భుజో-యుద్ధేతస్థావిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ దారుక ఇతి॥ కాఞ్చనేనోపస్కృతం-రథం,గమయామాస-హేరాజ్ఞి మృగాణాంక్షుద్రాణాం-పశ్యతాం-మృగాధిపస్సింహఇవ-భూభుజాంమిషతాంసతాం-హరిర్జగామేతి శేషోఽవగన్తవ్యః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తఇతి॥ కేచన,తే-రాజన్యాస్సన్నద్ధా ఆయత్తా-ఉద్యతా - ఇష్వాసాశ్చాపా - యైస్తే-పథి నిషేద్ధుంవారయితుం.అన్వసజ్జన్తపృష్ఠతోఽన్వధావన్,యథా,గ్రామసింహాఃశ్వానో- హరింసింహం,తద్వత్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ తేనృపాఃకృత్తాఃఛిన్నాఃబాహ్వాదయో-యేషాం-తే- కేచిత్-ప్రధనేయుద్ధదేశేనిపేతుః,కేచిత్తు-సన్త్యజ్య-దుద్రువుః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తతఇతి॥ యదుపతిః-పురీం,తత్రాపి-స్వగృహం-సమావిశ-దితిసమ్బన్ధః-యథా, సూర్యః - స్వకేతనంమణ్డలం-అస్తాచలంవాతద్వత్,కథమ్భూతాం-పరి

తోఽలఙ్కృతాం - రవిం ఛాదయన్తీతి తథా, తేషు ధ్వజేషు, పటాః - యస్యాం, చిత్రాణి పటాని యస్యాం, సా చాసౌ సా చ - తామ్ * ॥ ౩౬ ॥ * పితేతి ॥ అనర్ఘవస్త్రాదిభిః - సుహృత్ప్రభృతీన్ - పూజయామాస * ॥ ౩౭ ॥ * దాసీభిరితి ॥ సర్వసంపద్భి స్సర్వాభరణభూషితాభిరిత్యర్థః - హే రాజ్ఞి - దాస్యాదిభిస్సహ - పారిబర్హం ఉపాయనం పూర్ణస్యావాప్తసమస్తకామస్యాపి - భగవతో, భక్తితో, దదౌ ॥ పూర్ణాయేతి ॥ పాత్రాన్తరమ్ * ॥ ౩౮ ॥ * ఆత్మారామస్యేతి ॥ ఇమా అష్టౌ వయం - సర్వసఙ్గనివృత్త్యా వైరాగ్యేణ - తపసా హేతునా - తస్య భగవ ఆత్మారామస్య, నిరవధికస్వానన్దానుభవశీలస్య అద్ధా, సాక్షాత్ - గృహదాసికా - బభూవిమ * ॥ ౩౯ ॥ * అథ షోడశసహస్రపత్నీనాం గీతిమాహ ॥ భౌమమితి ॥ సగణం ససైన్యం, భౌమం నరకం - నిహత్య క్షితిజయే దిగ్విజయే, జితానాం రాజ్ఞాం, కన్యాః, అస్మాన్, తేన నరకేన, రుద్ధాః - జ్ఞాత్వా, తతో, మోచయిత్వా, సంసృతేర్విమోక్షో యస్మాత్ తత్పదామ్బుజం అనుస్మరన్తీః - రస్మా - నాప్తకామోఽపి - పరిణినాయ ఉపయేమే * ॥ ౪౦ ॥ * నవయమితి ॥ హే సాధ్వి, వయం సామ్రాజ్యాదీని - న కామయామహే, కిన్త్వ, తస్య, గదాభృతో భగవతః - శ్రియో లక్ష్మ్యాః, కుచయోః - కుఙ్కుమస్య, గన్ధేనాఢ్యం, శ్రీమ - త్పాదరజో - మూర్ధ్నా వోఢుం, కామయామహే, ఇతి సమ్బన్ధః - శ్రియః కుచకుఙ్కుమగన్ధాఢ్యమిత్యనేన, బ్రహ్మాదిసేవితయా శ్రియా సేవ్యమానత్వాత్పాదరజ ఏవ కామయామహ ఇతి సూచితం - తత్ర, సామ్రాజ్యం సార్వభౌమపదం, స్వారాజ్యం

కుశస్థలీం దివిభువి చాభిసంస్తుతాం సమావిశత్తరణిరివ స్వకేతనమ్ ॥ ౩౬ ॥ పితా మే పూజయామాస సుహృత్సమ్బన్ధిబాన్ధవాన్ । మహార్హవాసోఽలఙ్కారై శ్శయ్యాసనపరిచ్ఛదైః ॥ ౩౭ ॥ దాసీభిస్సర్వసమ్పద్భిర్భటేభరథవాజిభిః । ఆయుధాని మహార్హాణి దదౌ పూర్ణాయ భక్తితః ॥ ౩౮ ॥ ఆత్మారామస్య తస్యేమా వయం వై గృహదాసికాః । సర్వసఙ్గనివృత్త్యాఽద్ధా తపసా చ బభూవిమ ॥ ౩౯ ॥ మహిష్య ఊచుః ॥ భౌమం నిహత్య సగణం యుధి తేన రుద్ధా జ్ఞాత్వాఽథ నః క్షితిజయే జితరాజకన్యాః । నిర్ముచ్య సంసృతివిమోక్షమనుస్మరన్తీః పాదామ్బుజం పరిణినాయ య ఆప్తకామః ॥ ౪౦ ॥ న వయం సాధ్వి సామ్రాజ్యం స్వారాజ్యం భౌజ్యమప్యుత । వైరాజ్యం పారమేష్ఠ్యం వా ఆనన్త్యం వా హరేః పదమ్ ॥ ౪౧ ॥ కామయామహ ఏతస్య శ్రీమత్పాదరజశ్శ్రియః । కుచకుఙ్కుమగన్ధాఢ్యం మూర్ధ్నా వోఢుం గదాభృతః ॥ ౪౨ ॥ వ్రజస్త్రియో యద్వాఞ్ఛన్తి పులిన్ద్యస్తృణవీరుధః । గావశ్చారయతో గోపాః పాదస్పర్శం మహాత్మనః ॥ ౪౩ ॥ ********************************

******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, త్ర్యశీతితమోఽధ్యాయః. ********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ శ్రుత్వా పృథా సుబలపుత్ర్యథ యాజ్ఞసేనీ మాధవ్యథ క్షితిపపత్న్య ఉత స్వగోప్యః । కృష్ణేఽఖిలాత్మని హరౌ ప్రణయానుబన్ధం సర్వా విసిస్మ్యురలమశ్రుకలాకులాక్ష్యః ॥ ౧ ॥ ఇతి సమ్భాషమాణాసు స్త్రీభిః స్త్రీషు నృభిర్నృషు । ఆయయుర్మునయస్తత్ర కృష్ణరామదిదృక్షయా ॥ ౨ ॥ ద్వైపాయనో నారదశ్చ చ్యవనో దేవలో

మైన్ద్రపదం, కైవల్యం వా, భౌజ్యం తదుభయభోగభాక్త్వం, వివిధం రాజతే విరాట్, తస్య భావో వైరాజ్యం, అణిమాదిసిద్ధిభాక్త్వమిత్యర్థః - పారమేష్ఠ్యం బ్రహ్మపదం, ఆనన్త్యమితి స్వాద్ధ్యేయ్యజ్ - అనన్తం హరేః పదమిత్యర్థః * ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ * నస్విత్యుద్గ్లభత్వాన్ని(?)తద్వాఞ్ఛ మేత్యత ఆహ ॥ వ్రజస్త్రియ ఇతి ॥ మహాత్మనః నిరవధికసౌశీల్యాయుక్తాత్మనః, అత ఏవ, గావః గాశ్చారయతో - భగవతో, యద్యథా వ్రజస్త్రియః - పులిన్ద్యః ఆరణ్యకస్త్రియః, తృణాని వీరుధశ్చ, పాదస్పర్శం వాఞ్ఛన్తి - తద్వ వయం కామయామహ ఇత్యర్థః - సౌశీల్య సౌలభ్యాద్యనన్తకల్యాణగుణాకరస్య భగవతః పాదరజః తద్దాసానాం సులభమేవేతి భావః, తృణానివీరుధో వాఞ్ఛన్తీత్యనేన తృణాదీనామపి భగవత్సాన్నిధ్యాతిశయాహితచైతన్యానాం తదిచ్ఛావత్త్వం సూచితమ్ * ॥ ౪౩ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే త్ర్యశీతితమోఽధ్యాయః *

శ్రుత్వేతి ॥ సుబలపుత్రీ గాన్ధారీ - యాజ్ఞసేనీ ద్రౌపదీ - మాధవీ సుభద్రా, అథ - తాః క్షితిపానాం రాజ్ఞాం, పత్న్యశ్చ, ఉత అపి చ - స్వగోప్యః కృష్ణభక్తా గోప్యశ్చ, రుక్మిణ్యాదీనా - మఖిలాన్తరాత్మని - భగవతి, కృష్ణే, హరౌ, అమలం నిష్కపటం, ప్రణయానుబన్ధం ప్రేమ పారతన్త్ర్యయుక్తం వచ ఇతి యావత్, శ్రుత్వా, సర్వాః, పృథాదయః - అశ్రుకళాభిరానన్దాశ్రుబిన్దుభి, రాకులే వ్యాప్తే అక్షిణీ, యాసాం తాః, విసిస్మ్యుః విస్మయం చక్రుః * ॥ ౧ ॥ * ఇతీతి ॥ ఇత్థం - స్త్రీషు, స్త్రీభిస్సహ, సమ్భాషమాణాసు సతీషు, తథా, నృషు పురుషేషు, తైస్సహ, సమ్భాషమాణేషు సత్సు * ॥ ౨ ॥ * ఆగతాన్మునీన్నిర్దిశతి ॥ ద్వైపాయ

న ఇతి॥ త్రిభిః-తత్ర, రామః-కృష్ణోఽపి-తాన్, స్వాగతప్రశ్నాదిభిః, అర్చితవాన్ ❀ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ❀ ఉవాచేతి॥ ధర్మగోప్త్రీ
తనుర్యస్య స, భగవాన్, యతవాచో మౌనీభూతస్య మహతో విపులస్య, తస్య, సదసి సభాయాం, అనుశృణ్వతస్సతః, సుఖమాసీ
నాన్, ద్వైపాయనాదీన్, ఉవాచ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ తదేవాహ॥ అహో ఇతి। అహో-మునయః-వయం-జన్మభృతః సఫలజన్మానో,
బభూవిమ-తత్ఫలం జన్మఫలం, కార్త్స్న్యేనాస్మాభిః-లబ్ధం చ-కిం తత్, యత్-దేవానామపి-దుర్లభం, యోగినాం, వో, దర్శన-మి
తి ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ కథం న్వేతద్ఘటితమితి విస్మయేనాహ॥ కిం స్వితి। అల్పం, తపః పుణ్యం, యేషాం, మర్చాయాం ప్రతిమాయామేవ, దేవచ
క్షుః దేవతాబుద్ధిర్యేషాం తేషాం-మస్మాకం-వో, దర్శనాదికం-కిన్ను కథం బభూవేత్యర్థః-ప్రహ్వశబ్దః ప్రణామపరః ప్రశ్నః
స్వాగతప్రశ్నః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ న స్వర్చాయాం దేవచక్షుః పవిత్రీభవామపి కిమితి తత్తుచ్ఛీకరోతీత్యత్రాహ॥ న హీతి॥ అమ్మయా
ని తీర్థాని-మృన్మయాః-శిలామయాశ్చ-దేవాశ్చ దర్శనాదేవ-న పునన్తి కిన్తు-ఉరుకాలేన, సాధవస్తు-దర్శనాదేవ, పునన్తీత్యర్థః॥ తీ
ర్థానీతి దృష్టాన్తార్థం ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ దేవా ఉరుకాలేనైవ పునన్తీత్యేతత్ప్రపఞ్చయతి॥ నాగ్నిరితి॥ భూజలాదిశబ్దైస్తదభిమానిదేవతాల
క్ష్యన్తే-తాః అగ్న్యాదయశ్చ, ఉపాసితాః-భేదకృతః ఆత్మని దేహగతభేదం కుర్వాణస్యాఘం హరన్తి-ఉరుకాలసేవయా హర
న్తీత్యర్థః॥ విపశ్చితస్సాధవస్తు, ముహూర్తసేవయైవ-హరన్తి-అఘశబ్దేన తన్మూలమజ్ఞానం చ వివక్షితమ్ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ యత ఏ
వ-మతో-ఽర్చాదేవచక్షుషం క్షిపన్నర్థాన్తరమప్యాహ॥ యస్యేతి॥ యస్య పుంసః, త్రిధాతుకే, వాతపిత్తశ్లేష్మమయే-కుణపే శ

ఽసితః । విశ్వామిత్రశ్శతానన్దో భరద్వాజోఽథ గౌతమః ॥ ౩ ॥ రామశ్శిష్యో భగవాన్వసిష్ఠో గాలవో భృగుః ।
పులస్త్యః కశ్యపోఽత్రిశ్చ మార్కణ్డేయో బృహస్పతిః ॥ ౪ ॥ ద్వితస్త్రితశ్చైకతశ్చ బ్రహ్మపుత్రాస్తథాఽఙ్గిరాః ।
అగస్త్యో యాజ్ఞవల్క్యశ్చ వామదేవాదయోఽపరే ॥ ౫ ॥ తాన్దృష్ట్వా సహసోత్థాయ ప్రాగాసీనా నృపాదయః । పా
ణ్డవాః కృష్ణరామౌ చ ప్రణేముర్లోకవన్దితాన్ ॥ ౬ ॥ తానానర్చుస్తథా సర్వే సహరామోఽచ్యుతోఽర్చయత్ ।
స్వాగతాసనపాద్యార్ఘ్యమాల్యధూపానులేపనైః ॥ ౭ ॥ ఉవాచ సుఖమాసీనాన్భగవాన్ధర్మగుప్తనుః । సదసస్త
స్య మహతో యతవాచోఽనుశృణ్వతః ॥ ౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ । అహో వయం జన్మభృతో లబ్ధం కార్త్స్న్యేన
తత్ఫలమ్ । దేవానామపి దుష్ప్రాపం యద్యోగేశ్వరదర్శనమ్ ॥ ౯ ॥ కిం స్వల్పతపసాం నౄణామర్చాయాం దేవచ
క్షుషామ్ । దర్శనస్పర్శనప్రశ్నప్రహ్వపాదార్చనాదికమ్ ॥ ౧౦ ॥ న హ్యమ్మయాని తీర్థాని న దేవా మృచ్ఛిలామ
యాః । తే పునన్త్యురుకాలేన దర్శనాదేవ సాధవః ॥ ౧౧ ॥ నాగ్నిర్న సూర్యో న చ చన్ద్రతారకా న భూర్జలం ఖం
శ్వసనోఽథ వాఙ్మనః । ఉపాసితా భేదకృతో హరన్త్యఘం విపశ్చితో ఘ్నన్తి ముహూర్తసేవయా ॥ ౧౨ ॥ యస్యా
త్మబుద్ధిః కుణపే త్రిధాతుకే స్వధీః కళత్రాదిషు భౌమ ఇజ్యధీః । యత్తీర్థబుద్ధిః సలిలే న కర్హిచిజ్జనేష్వభిజ్ఞేషు స ఏవ
గోఖరః ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నిశమ్యేత్థం భగవతః కృష్ణస్యాకుణ్ఠమేధసః । వచో దురన్వయం విప్రాస్తూష్ణీమా
సన్భ్రమద్ధియః ॥ ౧౪ ॥ చిరం విమృశ్య మునయ ఈశ్వరస్యేశితవ్యతామ్ । జనసఙ్గ్రహ ఇత్యూచుః స్మయన్తస్తం
జగద్గురుమ్ ॥ ౧౫ ॥ మునయ ఊచుః ॥ యన్మాయయా తత్త్వవిదుత్తమా వయం విమోహితా విశ్వసృజామధీశ్వర ।

వప్రాయే శరీరే. ఆత్మబుద్ధిరాత్మాభిమానః-కళత్రేషు దారేషు, స్వధీః స్వకీయత్వబుద్ధిః-ఏవమహం మమాభిమానావుక్తౌ, ప్రా
ర్థివప్రతిమాదౌ, ఇజ్యధీః దేవతాబుద్ధిః-జలే గఙ్గాదిజలే, తీర్థబుద్ధిః. కర్హిచిదపి-అభిజ్ఞేషు స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యాభిజ్ఞేషు
భాగవతేషు, నేజ్యధీర్న తీర్థబుద్ధిశ్చ, స పుమాన్, గో ఖర ఏవ, గోప్రాయః ఖరప్రాయశ్చ, యద్వా, గవాం సమ్బన్ధీ ఖర-స్తదర్థతృ
ణభారార్థఖరసదృశః, అనేనాజ్ఞ ఇత్యర్థః, సహీనిన్దాన్యాయేనేయం సాధుజనప్రశంసా ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ నిశమ్యేతి॥ అకుణ్ఠా ప్రతిహ
తిరహితా, మేధా, యస్య, తస్య, భగవతః కృష్ణస్య, దురన్వయమననురూపం. వచో, నిశమ్య భ్రమన్తీ అనవస్థితా, ధీః-ర్యేషాం-త
థాభూతా-స్తూష్ణీమాసన్॥ అహో స్వభజనాహితమాహాత్మ్యేన స్మానయం స్వస్మాదుత్కృష్టతమాన్వదత్యతో విపరీతమే
తద్వచ ఇత్యేవం తావద్భ్రమద్ధియ ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ చిరమితి జనసఙ్గ్రహం-అకృత్స్నవిదో జనా ఇత్థం సాధూన్భజేయు
రిత్యేవంవిధజనానుగ్రహరూపామీశ్వరస్య భగవత-ఈశితవ్యతాం, చిర, మాలోచ్య స్మయన్త ఈషద్ధసన్తః, జగద్గురుం కృష్ణం
ప్రతీ-త్థం వక్ష్యమాణప్రకారేణో, చురిత్యన్వయః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ తమేవాహ॥ యదితి॥ హే విశ్వసృజాం బ్రహ్మాదీనామధీశ్వర, త
త్త్వవిచ్ఛ్రేష్ఠా అపి, వయం, త్వన్మాయయా, విమోహితాః, స్తావత్త్వదభిప్రాయః జనసఙ్గ్రహాత్మకమవగన్తుమసమర్థా-బ
భూవిమేత్యర్థః॥ కోఽసావభిప్రాయ ఇత్యత్రాహ తం నిర్దిశన్తి॥ ఈశితవ్యా ఇతి॥ గూఢ ఈహా యేతి. సర్వేశ్వరోఽపి, భగవాన్. ఈహ
యా గూఢః మనుష్యచేష్టయాచ్ఛన్నః- ఈశితవ్యా ఇతి॥ ఈశితవ్యవత్కర్మవశ్యవదాచరన్తీత్యర్థః-యత ఏవం-తస్మాదహో, భగ
వతః తవ-చేష్టితం-చిత్రం-యద్వా తత్త్వవిదుత్తమా అపి తావత్త్వన్మాయయా మోహితా ఇతి చిత్రం, ఈశ్వరోఽపీహాయాః

గూఢస్సన్ ఈశితవ్యా॥ యతఇతియ-త్త-ద్భగవత స్తవ-చేష్టిత - మహోవిచిత్ర, మితివిచిత్రమిత్యర్థః-యదీశితవ్యాస్సతుగూఢఈ హయేతిపాఠాన్తరం.తత్ర.యస్యేశితవ్యావయం,సఈశ్వరో,మనుష్యచేష్టయాచ్ఛన్నఇత్యర్థః❁॥ ౧౬ ॥❁విశ్వస్సృజామధీశ్వ రేతిసంబోధనాఖిప్రేతంకృత్స్నజగత్సృష్టృత్వంవ్యఞ్జయన్తోవిస్మయన్తే॥ అనీహఇతి॥అనీహఃకర్మాయత్తచేష్టారహితఇ త్యర్థః-భవా-నేకః,కారణావస్థాయాంఏకఏవసన్,ఆత్మనై-తజ్జగ-ద్బహుధా,సృజతి- బహుధేత్యనేన , నామరూపవిభాగనిబ న్ధనంబహుత్వ,వివక్షితం,ఏకఇత్యనేనతు - తత్ప్రతిసంబన్ధ్యేకత్వం , తదయమర్థః-వ్యాకరిష్యమాణకార్యావస్థచిదచిద్గతనా మరూపవిభాగనిబన్ధనబహుత్వప్రతిసంబన్ధి తదవిభాగనిబన్ధనైకత్వాపన్నచిదచిచ్ఛరీరకతయైకత్వవ్యపదేశార్హోపాదానకా రణతయాతావదవసితో బహుధైతజ్జగత్సృజతీతిఏవంచైకఇత్యనేనోపాదానత్వంఫలితం-సృజతీతికర్తృత్వనిర్దేశాన్నిమిత్తత్వం ఆత్మనేత్యనేనస్వస్యైవోపకరణత్వంవదతోపకరణాన్తరనిరపేక్షత్వం-అవతిరత్వతి-అత్తిసంహరతేచ ,అథాపి , నసజ్యతే సృజ్యచిదచిద్గతైర్దోషైర్నస్పృశ్యతఇత్యర్థః- అనేనోపాదానత్వప్రయుక్తవికారాశ్రయత్వప్రసఙ్గఃపరిహృతః-వికారాణాం చిదచిద్ద్వారకత్వేనస్వతోనసృజ్యతఇతిభావః - ఏకస్యైవసతోఽనేకధాపత్తౌదృష్టాన్తః,యథా,భౌమైర్భూమిః.బహునా మరూపిణీతి,యథైకైవ,మృత్-భౌమైస్తద్వికారైఃఘటశరావమణికాదిభిః,బహూనిరూపాణి,అస్యాస్సన్తీతితథాభూతా,త థై,ఽపి,కోభవాన్ బహురూపో,బహూవేత్యర్థః.విభూమ్నోభగవత-స్తవ-ఇదంచరితం,విడమ్బనమనుకరణ,మహో అతిచిత్ర మిత్యర్థః❁॥౧౭॥❁నను నాహం విశ్వస్సృజామధీశ్వరోఽపితువసుదేవసుతః, అన్యథాసర్వేశ్వరస్యైవంమనుష్యతాపత్తిర్నఘ టతఇత్యతఆహుః॥ అథాపీతి॥ యద్యపి-సర్వేశ్వర-స్తథాఽపిస్వజనానాంస్వభక్తానాంసాధూనా - మభిగుప్తయేపరిత్రా ణాయ ఖలానాందుష్కృతాం-నిగ్రహాయచ - సత్త్వంశుద్ధసత్త్వమయం రూపం-బిభర్షి - స్వలీలారూపేణాచారేణ-సనాత

యదీశితవ్యా❁యదిగూఢఈహయా❁అహోవిచిత్రంభగవద్విచేష్టితమ్॥ ౧౬ ॥అనీహఏతద్బహుధైకఆత్మనా సృజత్యవత్యత్తినసజ్యతేయథా। భౌమైర్హిభూమిర్బహునామరూపిణీ ❁ అహోవిభూమ్నశ్చరితంవిడమ్బ నమ్॥ ౧౭ ॥అథాపికాలేస్వజనాభిగుప్తయేబిభర్షిసత్త్వంఖలనిగ్రహాయచ। స్వలీలయావేదపథంసనాతనంవర్ణా శ్రమాత్మాపురుషఃపరోభవాన్॥ ౧౮ ॥బ్రహ్మతేహృదయంశుద్ధంతపస్స్వాధ్యాయసంయమైః।యత్రోపలబ్ధంస ద్వ్యక్తమవ్యక్తంచతతఃపరమ్॥ ౧౯ ॥తస్మాద్బ్రహ్మకులంస్థానంశాస్త్రయోనేస్త్వమాత్మనః। సభాజయసితద్ధా మతద్బ్రహ్మణ్యాగ్రణీర్భవాన్ ॥ ౨౦ ॥ అద్యనోజన్మసాఫల్యంవిద్యాయాస్తపసోదృశః। త్వయాసఙ్గమ్యసద్గ త్యాయదేతచ్ఛ్రేయసాంపరమ్॥ ౨౧ ॥తస్మైనమోభగవతేకృష్ణాయాకుణ్ఠమేధసే।స్వయోగమాయయాచ్ఛన్న

నం.వేదపథంచ - బిభర్షిపుష్ణాసి - కథంభూతః.పరఃప్రకృతిపురుషవిలక్షణఃపురుషోఽపి - వర్ణాశ్రమాత్మా వర్ణాశ్రమోపలక్షి తజీవాత్మైవసన్నిత్యర్థః- యద్వైవం-వర్ణాశ్రమాత్మావర్ణాశ్రమయుక్తజీవాత్మేవప్రతీయమానోఽపి - భవా - న్పరఃపురుషః పరమపురుషఏవేత్యర్థః❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁యతో-వేదపథం-బిభర్ష్య-తఏవ-బ్రాహ్మణాన్బహుమన్యసఇత్యాహుః॥బ్రహ్మతఇతి ద్వాభ్యాం ॥ శుద్ధంభ్రమవిప్రలిప్సాదిపురుషదోషాసంస్పృష్టం , బ్రహ్మవేద - స్తేతవ - హృదయంఅన్తరఙ్గం - తద్బ్రహ్మ విశంపన్తి - తపఇత్యాదినా - యత్రయతోవేదా-త్తపఆదిభిస్సహ , సత్పరమార్థం-వ్యక్తంకార్యం , అవ్యక్తంకారణం-య ద్వా-వ్యక్తంశరీర - మవ్యక్తమాత్మస్వరూపంతతః - తాభ్యాం - పరంవిలక్షణం-పరమాత్మస్వరూపంచ - ఉపలబ్ధంయ థావదవగతం- య - త్తత్త్వత్ర-యత్తపఆదియాథాత్మ్యవేదకంబ్రహ్మతత్తవహృదయమిత్యర్థః - తత్ర-తపోఽనశనాది రూపం - స్వాధ్యాయోఽధ్యయనం - సంయమఃవర్ణాశ్రమానురూపోధర్మః❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁తస్మాదితి ॥ యస్మా - దుక్తవి ధంబ్రహ్మతవహృదయంతస్మాదిత్యర్థః ॥ శాస్త్రంవేదః - యోనిఃప్రమితికారణం - యస్య - తస్య - సర్వాన్తరాత్మ నః - తవ - బ్రహ్మకులం - స్థానంఉపలబ్ధిస్థానం - త్వద్యాథాత్మ్యావబోధక వేదాధారభూతమిత్యర్థః - ఏవంహేతుని ర్దేశః - తస్మా - త్తద్ధామబ్రాహ్మణకులరూపం - ధామ - సభాజయసిబహుమన్యసే- కించబ్రహ్మణ్యానాంబ్రాహ్మణాన్ బహుమన్యమానానా - మగ్రణీఃశ్రేష్ఠశ్చ - భవా - నతోఽపి - సభాజయసీతిభావః❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ఆత్మనాంకృతార్థతా మావిష్కుర్వన్తి ॥ అద్యేతి ॥ సతాంసాధూనాం , గత్యాప్రాప్యప్రాపకభూతేన , త్వయా , సఙ్గమ్య,నోఽస్మాక-మద్య- జన్మసాఫల్యంజాతం,తథా.విద్యాయాః,తపసో,దృశోర్నేత్రయోశ్చ,సాఫల్యమిత్యన్వయః,కుతః,యద్యతః,ఏతత్త్వత్సఙ్గమనం, శ్రేయసామపి,పరముత్కృష్టం,శ్రేయః❁॥౨౧॥❁కించ॥త్వాంయథావద్విజ్ఞాతుంనశక్నుమఇత్యభిప్రాయేణప్రణేముః॥తస్మా దితి॥స్వయోగమాయయాస్వాసాధారణాశ్చర్యశక్త్యాచ్ఛన్నోగూఢో-మహిమాఐశ్వర్యం, యస్య,తస్మై,పరమాత్మనేఅన్తః

ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన భక్త్యా ❀॥ ౨౨ ॥ ❀ కేవలం వయమేవ న శక్నుమో౽పి తు శర్వ్వాదయో౽పీత్యభిప్రేత్యాహుః॥ నేతి॥ ఏకస్మాత్ స్వాత్మన్యేవ ఆరమన్త ఇతి తథా - తే - కేవల ప్రత్యగాత్మానుభవపరాశ్చ, యం - త్వాం, న విదన్తి - యథావన్న విదన్తి - కదంభూతం, సర్వ్వజనమోహినీ, మాయైవ - యవనికా తిరస్కరిణీ - తయా - చ్ఛన్నం, రూపాదిజ్ఞానావిషయం - ఆత్మానం - ఈశ్వరం - అన్తరాత్మతయా సన్తమపి - కాలం బహిః కాలరూపేణ పరిచ్ఛిన్దన్తమ్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ ఏతత్సదృష్టాన్తమాహుః॥ యథేతి॥ గుణతత్త్వదృక్ - గుణేషు సత్త్వాదిగుణకార్యేషు మనస్సాదివిషయేషు - తత్త్వదృక్ పురుషార్థదర్శీ - యద్వా - గుణతత్త్వం గుణపరిణామరూపం తత్త్వం దేహమాత్మతయా పశ్యతీతి తథా - సః, శయానః - పురుషో - యథా - నామమాత్రేన్ద్రియాభాతం, మాత్రాశబ్దేన రూపం వివక్షితం - స్వాప్న నామరూపేన్ద్రియైరవభాతముపలక్షితం - యుక్తమిత్యర్థః - తమాత్మానం - వేద - న తు - స్వతో - నామాదిరహితం - పరం దేహాద్విలక్షణమాత్మానం - వేద ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ ఏవం - జాగ్రత్పురుషో౽పి - హే బ్రహ్మన్, మాయయా త్వన్మాయయా మూలయా - నామమాత్రేన్ద్రియమోహయా, నామమాత్రేన్ద్రియానుగుణయా చేష్టయా, యః - స్మృత్యుపప్లవః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిషయస్మృతేః ప్రమోషః - తస్మాత్ - ద్విభ్రమత్ అనాత్మానం దేహమాత్మతయా పరతన్త్రం స్వతన్త్రతయా చ గృహ్ణాత్ - చిత్తం - యస్య సః - త్వా, మాశ్రితం, కర్తరి క్తః - తం ప్రత్యగాత్మానమేవ - న వేద - ప్రత్యగాత్మనః పరమాత్మానం త్వాం న వేదైవేతి కైముత్యసిద్ధమిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ తర్హి కైరప్యవిజ్ఞేయో౽హమనుపాస్యో౽మోక్షదశ్చేత్యత ఆహుః॥ తస్యేతి॥ అఘౌఘస్య - మర్షణం శుద్ధిం - కరోతి యద్గఙ్గాదితీర్థం, తస్యాశ్రయమాస్పదం, తవాఙ్ఘ్రిం, సువిపక్వో, యోగో భక్తియోగో - యేషాం - తైః - హృదికృతం సాక్షాత్కృతం - వయ, మధునా - దదృశిమ - సువిపక్వయోగైర్హృదికృతమి

మహిమ్నా పరమాత్మనే ॥ ౨౨ ॥ న యం విదన్త్యమీ భూపా ఏకారామాశ్చ వృష్ణయః । మాయాయవనికాచ్ఛన్నమాత్మానం కాలమీశ్వరమ్ ॥ ౨౩ ॥ యథా శయానః పురుష ఆత్మానం గుణతత్త్వదృక్ । నామమాత్రేన్ద్రియాభాతం న వేద రహితం పరమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఏవం త్వా నామమాత్రేషు విషయేష్విన్ద్రియేహయా । మాయయా విభ్రమచ్చిత్తో న వేద స్మృత్యుపప్లవాత్ ॥ ౨౫ ॥ తస్యాద్య తే దదృశిమాఙ్ఘ్రిమఘౌఘమర్షతీర్థాస్పదం హృది కృతం సువిపక్వయోగైః । ఉత్సిక్తభక్త్యుపహృతాశయజీవకోశా ఆపుర్భవద్గతిమథానుగృహాణ భక్తాన్ ॥ ౨౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యనుజ్ఞాప్య దాశార్హం ధృతరాష్ట్రం యుధిష్ఠిరమ్ । రాజర్షే స్వాశ్రమాన్ గన్తుం మునయో దధిరే మనః ॥ ౨౭ ॥ తద్వీక్ష్య తానుపవ్రజ్య వసుదేవో మహాయశాః । ప్రణమ్య చోపసఙ్గృహ్య బభాషేదం సుయన్త్రితః ॥ ౨౮ ॥ వసుదేవ ఉవాచ ॥ నమో వః సర్వదేవేభ్య ఋషయః శ్రోతుమర్హథ । కర్మణా కర్మనిర్హారో యథా స్యాన్నస్తదుచ్యతామ్ ॥ ౨౯ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ నాతిచిత్రమిదం విప్రా వసుదేవో బుభుత్సయా । కృష్ణం మత్వా౽ర్భకం యన్నః పృచ్ఛతి శ్రేయ ఆత్మనః ॥ ౩౦ ॥ సన్నికర్షో హి మర్త్యానామనాదరణకారణమ్ । గాఙ్గం హిత్వా యథాన్యామ్భస్త

త్యనేన యోగపరిశుద్ధమనోదృశ్యత్వముక్తం - మతః కైశ్చిదప్యవిజ్ఞేయత్వమనుపాస్యత్వం చ నిరస్తం - ఉత్సిక్తయోద్రిక్తయా, భక్త్యా, అపహృత - ఆశయో వాసనా, జీవకోశః అజ్ఞానరూపః కోశశ్చ, యేషాం, తే - కోశవదావారకత్వాత్కోశత్వరూపణం - భవద్గతిం, ప్రాపుః, అనేన ముక్తప్రాప్యత్వముక్తం - యత ఏవ - మతో - భక్తాన స్మాన్, అనుగృహాణ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ ఇతీతి॥ దాశార్హం శ్రీకృష్ణం - ఇద - ముక్త్వా - అనుజ్ఞాం పృష్ట్వేత్యర్థః - హే రాజర్షే - మనో - దధిరే మనశ్చక్రుః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ తదితి॥ తన్మనో ధానం వీక్ష్య - తాన్ - మునీన్ - ఉపవ్రజ్య సమీపమేత్య - ప్రణమ్యోపసఙ్గమ్య, చరణౌ, పాణిభ్యాం - ధృత్వా - సుయన్త్రితో౽వహితచిత్త - ఇదం వక్ష్యమాణం - బభాషే ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ సర్వే, దేవా - యేషు - తేభ్యో, యుష్మభ్యం, నమః - హే ఋషయః, శ్రోతుం - మద్వచ ఇతి శేషః ‹‹ యావతీర్వై దేవతాస్తాస్సర్వా వేదవిది బ్రాహ్మణే వసన్తి ›› ఇతి శ్రుతిప్రసిద్ధ్యభిప్రాయేణ సర్వదేవేభ్య ఇత్యుక్తం॥ కిం తద్వచ ఇత్యత ఆహ॥ కర్మణేతి, యథా - యథానుష్ఠితేన - కర్మణా వర్ణాశ్రమానుగుణేన - కర్మణాం - భగవద్భక్తియోగోత్పత్తి ప్రతిబన్ధకానాం ప్రాచీనపుణ్యాపుణ్యాత్మకానాం - నిర్హార - స్స్యాదితి - తదుచ్యతాం తత్రోత్తరముచ్యతామిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ ఇత్థం పృష్టేషు మునిషు - కిం సర్వజ్ఞం కృష్ణం హిత్వా౽స్మాన్ పృచ్ఛతీత్యేవం సంశయితవత్సు తాన్ ప్రతి ప్రశ్నకారణముత్థాపయన్నాహ నారదః ॥ నాతిచిత్రమితి చతుర్భిః ॥ హే విప్రాః - వసుదేవ - ఆత్మనః స్వస్య - శ్రేయః శ్రేయస్సాధనం - బోద్ధుమిచ్ఛయా - నో౽స్మాన్ - పృచ్ఛతీత్యేత - న్నాతిచిత్రం - తత్ర హేతుః॥ కృష్ణమర్భకం మత్వేతి॥ మత్వా - నః - పృచ్ఛతీతి సంబన్ధః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ తత్కుత ఇత్యత ఆహ ॥ సంనికర్ష ఇతి ॥ హి యస్మాత్ - సన్నికర్షః నిరన్తర సాన్నిధ్యమనాదరణకారణం - తతః కృష్ణమర్భకం మత్వేత్యర్థః - సన్నికర్షస్యానాదరణకారణత్వే దృష్టాన్తః ॥ గాఙ్గమితి ॥ యథా - తత్రత్యో గఙ్గాతీరస్థో - గాఙ్గ - మమ్భో - హిత్వా అనా

దృత్య - ఆత్మనో-విశుద్ధయె విశుద్ధ్యర్థం - అన్యాప్పుః ప్రతియాతి పుణ్యజలాన్తరం యాతి-తద్వత్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఏవం సన్నికర్షస్యానాదరకారణత్వముక్త్వా సర్వజ్ఞత్వాన్న భిజ్ఞానమపి తత్కారణమితి వక్తుం తావత్కృష్ణస్య నిత్యసర్వజ్ఞతామాహ ॥ యస్యేతి ॥ యస్య కృష్ణస్య - అనుభూతిః జ్ఞానం-కాలాదిభి-ర్న రిష్యతి న నశ్యతి- తం కృష్ణమిత్యుత్తరేణ సంబన్ధః-యథాఽస్మదాదీనామనుభూతేః కాలాదిభిః ప్రమోష-స్తథా నేశ్వరస్యేతి భావః-అస్య జగతః - ఉత్పత్త్యాదినేత్యాదిశబ్దేన ప్రలయః-గుణాస్సత్త్వాదయ స్త్రయః-కుతశ్చన ఉక్తాతిరిక్తాదన్యస్మాదపి - కాలాదయో హ్యన్యేషాం జ్ఞానలోపహేతవః - తై-రసఙ్కుచితజ్ఞాన ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తమితి ॥ క్లేశాః-కర్మాణి చ పుణ్యాపుణ్యాత్మకాని- తేషాం-పరిపాకః-సుఖదుఃఖే చ-గుణానాం సత్త్వాదీనాం, పునః పునః ప్రవాహశ్చ, తై-రవ్యాహతో, ఽనుభవో, యస్య, త, మద్వితీయం స్వతుల్యరహిత- మీశ్వరం కృష్ణం, స్వవిభవైః స్వకార్యైః, ప్రాణాదిభిః ఇన్ద్రియాదిభి, ఉపగూఢమావృతం, ప్రాకృతేన్ద్రియతద్వ్యాపారై స్తిరోహితానుభవం, మన్యేత మన్యతే- అజ్ఞ ఇతి హేతుగర్భం, స్వయమజ్ఞత్వా, దేవంభూతమపీ, శ్వరం, స్వతుల్యం, మన్యేత ఇత్యర్థః-అత్ర దృష్టాన్తః-మేఘహిమోపరాగైః అభ్రతుషారరాహుభిః-స్వవిభవైః- సూర్యమివేతి ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ ఏవముక్త్వా సర్వే మునయస్సంభూయోచురిత్యాహ ॥ అథేతి ॥ ఆభాష్య సంబోధ్య, సర్వేషాం రాజ్ఞాం శృణ్వతాం సతాం - అచ్యుతరామయోరపి శృణ్వతోస్సతోః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ కర్మణేతి ॥ సాధు యథాతథా, ఏష ఏవ నిరూపితః-కోఽసౌ-య-త్సర్వేషాం-యజ్ఞానా-మీశ్వరం నిర్వాహకం-విష్ణుం - శ్రద్ధయా-మఖై ర్యజ్ఞై-ర్యజేదారాధయే-దిత్యేషః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ చిత్తస్యేతి ॥ అయం విష్ణ్వారాధనరూపో-ధర్మః - అత్ర లోకే-చిత్తస్యోపశమః శాన్త్యావహః, సుఖావహః నిరతిశయమోక్షసుఖావహశ్చ-తో - ఽయమేవ-సు

త్రతోఽయాతిశుద్ధయే ॥ ౩౧ ॥ యస్యానుభూతిః కాలేన లయోత్పత్త్యాదినాఽస్య వై । స్వతోఽన్యస్మాచ్చ గుణతో న కుతశ్చన రిష్యతి ॥ ౩౨ ॥ తం క్లేశకర్మపరిపాకగుణప్రవాహైరవ్యాహతానుభవమీశ్వరమద్వితీయమ్ । ప్రాణాదిభిస్స్వవిభవై రుపగూఢమజ్ఞో మన్యేత సూర్యమివ మేఘహిమోపరాగైః ॥ ౩౩ ॥ అథోచుర్మునయో రాజన్నాభాష్యానకదున్దుభిమ్ । సర్వేషాం శృణ్వతాం రాజ్ఞాం తథైవాచ్యుతరామయోః ॥ ౩౪ ॥ కర్మణా కర్మనిర్హార ఏష సాధు నిరూపితః । యచ్ఛ్రద్ధయా యజేద్విష్ణుం సర్వయజ్ఞేశ్వరం మఖైః ॥ ౩౫ ॥ చిత్తస్యోపశమోఽయం వై కవిభిః శాస్త్రచక్షుషా । దర్శితస్సుగమో యోగో ధర్మశ్చాత్మసుఖావహః ॥ ౩౬ ॥ అయం స్వస్త్యయనః పన్థా ద్విజాతేర్గృహమేధినః । యచ్ఛ్రద్ధయాఽఽప్తవిత్తేన శుక్లేనేజ్యేత పూరుషః ॥ ౩౭ ॥ విత్తైషణాం యజ్ఞదానైర్గృహైర్దారసుతైషణామ్ । ఆత్మలోకైషణాం దేవ కాలేన విసృజేద్బుధః ॥ గ్రామే త్యక్తైషణాస్సర్వే యయుర్ధీరాస్తపోవనమ్ ॥ ౩౮ ॥ ఋణైస్త్రిభిర్ద్విజో జాతో దేవర్షిపితౄణాం ప్రభో । యజ్ఞాధ్యయనపుత్రైస్తాన్యనిస్తీర్య చరన్పతేత్ ॥ ౩౯ ॥ త్వం త్వద్య ముక్తో ద్వాభ్యాం వై ఋషిపిత్రోర్మహామతే । యజ్ఞైర్దేవర్ణమున్ముచ్య నిరృణోఽశరణో భవ ॥ ౪౦ ॥ వసుదేవ భ

గమోపాయ - ఇతి, మునిభి - శ్శాస్త్రమేవ చక్షు - స్తేన-దర్శితః - జ్ఞానాద్వ్యశేషవృత్త్రపేరణాత్కర్మణి శక్తః, దృష్ట ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ అయమితి ॥ ద్విజాతేస్త్రైవర్ణికస్య గృహాశ్రమిణః, శ్రేయః ప్రాపకో, ఽయమేవ-పన్థాః, కోఽసౌ, శుక్లేన శుద్ధేన-ఆప్తవిత్తేన పరపీడాదికమన్తరేణ లబ్ధేన ధనేన, పూరుషః పరమపురుషః, శ్రద్ధయా, ఇజ్యేతేత్యయం-భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధనిరసనద్వారా మోక్షసుఖావహః-పన్థాః, కేవలమీశ్వరారాధనాత్మకయజ్ఞ ఏవేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ఆప్తవిత్తేనేత్యుక్తం-సమ్యగ్వ్యయ ఏవ విత్తస్య ప్రయోజనమితి వదన్ ప్రసఙ్గాదన్యదప్యాహుః ॥ విత్తైషణామితి ॥ యజ్ఞై-ర్దానైశ్చ-విత్తైషణాం విత్తేచ్ఛాం - విసృజేత్, అర్థస్య సమ్యగ్వ్యయేన తద్రక్షణదుఃఖం పరిహరేదిత్యర్థః, గృహైర్గృహోచితై, ర్భోగైర్దారసుతైషణాం-విసృజేత్, తదనుభవే సత్యేవై తావతాఽలమితి తదౌత్సుక్యనివృత్తేః-మృతే దేహే, ఆత్మన-స్స్వర్గాదిలోకైషణాం కాలేన స్వర్గాదీనామపి కాలవశాత్ క్షయిష్ణుత్వనిరూపణేన - త్యజేదిత్యర్థః ॥ తథాహి ధీరాః-తావ-ద్గ్రామే - త్యక్తాః-ఏషణాః పూర్వోక్తాః-తిస్రః యైః-స్తే-తత-స్తపోవనం-యయుః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఇతోఽపి విష్ణుర్యష్టవ్య ఇత్యాహుః ॥ ఋణైరితి ॥ హే విభో-దేవానాం, ఋషీణాం-పితౄణాం చ, ఋణైః, త్రిభిః-ద్విజః త్రైవర్ణికో-జాతః జాయతే-అత-స్తాని దేవర్షిపితృఋణాని, క్రమేణ-యజ్ఞాధ్యయనపుత్రై, రనిస్తీర్య అనపాకృత్య-చర - న్పతేత్-నరక ఇతి శేషః- అత్ర “ జాయమానో వై బ్రాహ్మణస్త్రిభిరృణవా జాయతే బ్రహ్మచర్యేణ ఋషిభ్యో యజ్ఞేన దేవేభ్యః ప్రజయా పితృభ్యః ” ఇతి శ్రుతిః “ ఋణాని త్రీణ్యపాకృత్య మనో మోక్షే నివేశయేత్ । అనపాకృత్య మోక్షం తు సేవమానో వ్రజత్యధః ” ఇతి స్మృతిశ్చానుసన్ధేయా - శ్రుతౌ బ్రహ్మచర్యశబ్దః తత్పూర్వకాధ్యయనపరః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ అత స్త్వయాఽధునా దేవఋణమేవాపాకర్తవ్యం, ఋషిపితృఋణాభ్యాం తు ముక్త ఏవేత్యాహుః ॥ త్వం త్వితి ॥ హే మహామతే-ఉన్ముచ్య అపాకృత్య-నిరృణః ఋణత్రయరహితః, అశరణః గృహసఙ్గరహితః-భవ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁

హేవసుదేవ-భవాన్-నూనం-హరిం - మారాధితవాన్ - కుతః-యద్యస్మాత్ - త్వభగవాన్ - స్వయం-వాంయువయోః-పుత్రతాం-గతః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ ఇతీతి॥తద్వచనం తేషాంవచః-ఆనమ్య-ప్రణమ్య - ప్రసాద్య-ప్రసన్నాన్కృత్వా-ఋత్విజో-వవ్రే-వృతవాన్ ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ తఇతి॥ఏవంధర్మేణయథావిధి-వృతా-స్తే-ఋషయః- తస్మిన్ క్షేత్రే-ఉత్తమకల్పైర్మస్త్రైః ద్రవ్యాదిలోపరహితైః-మఖైర్యజ్ఞైః-తంవసుదేవ-మయాజయన్ ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ ఏతదేవప్రపఞ్చయతి ॥ తద్దీక్షాయామిత్యాదినా॥తద్దీక్షాయాంయజ్ఞదీక్షాయాం,పుష్కరాణాంస్రజో యేషాం తే ❋॥౪౪॥❋తస్యవసుదేవస్యమహిష్యః పత్న్యః,ఆలిప్తాః కుఙ్కుమాదిభిః,వస్త్రాన్యర్హాణానిపాణ్యోఃయాసాంతాః ❋॥ ౪౫ ॥ ❋పురాణపారకాః-మాగధావంశావళిపారకాఃసహభర్తృకాః❋॥౪౬॥❋అక్తం-నేత్రయోరఞ్జనేనాభ్యక్తం సర్వాఙ్గేషునవనీతేనాక్తంతంవసుదేవం-ఉడుభిర్నక్షత్రైస్సహితంసోమరాజంచన్ద్రమివఅష్టాదశభిః-పత్నీభిః-సహిత-మభ్యషిఞ్చన్ ❋॥౪౭॥❋తాభిరితి॥దుకూలాదిభిః-అన్యైశ్చ-వివిధై-ర్విపులాలఙ్కారైస్సుష్ఠ్వలఙ్కృతాభి,స్తాభిః-పత్నీభిస్సహ-దీక్షితః,అజినేనసంవృతః-విరేజే ❋॥౪౮॥❋తస్యవసుదేవస్యసంబన్ధినః-ఋత్విజః-నూత్నానినవాని-కౌశేయానివాసాంసి-యేషాంతే-సదస్యైఃసభ్యైః,సహితా-విరేజుః ॥ యథా-వృత్రహణఇన్ద్రస్య-

వాన్నూనంభక్త్యాపరమయాహరిమ్ । జగతామీశ్వరంప్రార్చస్సస్వయంపుత్రతాంగతః॥ ౪౧॥శ్రీశుకఉవాచ॥ ఇతితద్వచనంశ్రుత్వావసుదేవోమహామనాః।తానృషీనృత్విజోవవ్రేమూర్ధ్నాఽఽనమ్యప్రసాద్యచ॥ ౪౨ ॥ తఏనమృషయోరాజన్వృతాధర్మేణధార్మికమ్।తస్మిన్నయాజయన్క్షేత్రేమఖైరుత్తమకల్పకైః॥ ౪౩ ॥ తద్దీక్షాయాంప్రవృత్తాయాంవృష్ణయఃపుష్కరస్రజః।స్నాతాస్సువాససోరాజన్రాజానస్సుష్ఠ్వలఙ్కృతాః ॥ ౪౪ ॥ తన్మహిష్యశ్చముదితానిష్కకణ్ఠ్యస్సువాససః।దీక్షాశాలాముపాజగ్మురాలిప్తావస్తుపాణయః॥ ౪౫ ॥నేదుర్మృదఙ్గపటహశఙ్ఖభేర్యానకాదయః । ననృతుర్నటనర్తక్యస్తుష్టువుస్సూతమాగధాః॥ జగుస్సుకణ్ఠ్యోగన్ధర్వ్యఃసఙ్గీతంసహభర్తృకాః॥ ౪౬ ॥తమభ్యషిఞ్చన్విధివదక్తమభ్యక్తమృత్విజః। పత్నీభిరష్టాదశభిస్సోమరాజమివోడుభిః॥ ౪౭ ॥ తాభిర్దుకూలవలయహారనూపురకుణ్డలైః।స్వలఙ్కృతాభిర్విభబైర్దీక్షితోఽజినసంవృతః॥ ౪౮ ॥తస్యర్త్విజోమహారాజనూత్నకౌశేయవాససః । ససదస్యావిరేజుస్తేయథావృత్రహణోఽధ్వరే॥ ౪౯ ॥తదారామశ్చకృష్ణశ్చస్వైస్స్వైర్బన్ధుభిరన్వితాః । విరేజతుస్సుతైర్దారైః ❋ర్జీవేశౌస్వవిభూతిభిః॥ ౫౦ ॥ఈజేనుయజ్ఞంవిధినా❋అగ్నిహోత్రాదిలక్షణైః । ప్రాకృతైర్వైకృతైర్యజ్ఞైర్ద్రవ్యజ్ఞానక్రియేశ్వరమ్॥ ౫౧ ॥అథర్త్విగ్భ్యోఽదదాత్కాలేయథాఽఽమ్నాతంసదక్షిణాః । స్వలఙ్కృతేభ్యోఽలఙ్కృత్యగోభూకన్యామహాధనాః ॥ ౫౨ ॥ పత్నీసంయాజావభృథ్యైశ్చరిత్వాతేమహర్షయః। సస్నూ రామహ్రదేవిప్రాయజమానపురస్సరాః ॥ ౫౩ ॥స్నాతాలఙ్కారవాసాంసివన్దిభ్యోఽదాత్తథాస్త్రియః। తతస్స్వలఙ్కృతావర్ణానాశ్వభ్యోఽన్నేనపూజయత్॥౫౪॥ బన్ధూన్సదారాన్ససుతాన్పారిబర్హేణభూయసా ।విదర్భకోసలకురూన్కాశికేకయసృఞ్జయాన్ ॥ ౫౫ ॥సదస్య

ద్వగతద్వత్ ❋॥౪౯॥❋ తదేతి ॥దేవానాంబ్రహ్మాదీనామపీశౌ-ఇతిరామకృష్ణయోర్విశేషణం॥జీవేశావితిపాఠాన్తరంతదాజీవానాం , ఈశావిత్యర్థః-దేవేశైస్స్వవిభూతిభిరితిచపాఠః - తదాస్వావిభూతయోయేషాంతైర్దేవేశైఃదేవశ్రేష్ఠాంశసంభూతైరితిస్వసుతవిశేషణమ్ ❋ ॥ ౫౦ ॥ ❋ ఈజఇతి॥అనుయజ్ఞంప్రతియజ్ఞం-ఈజఇష్టవాన్॥ తదేవాహ॥విధినేతి॥ఆమ్నాతసర్వాఙ్గాఃప్రకృతాః-జ్యోతిష్టోమదర్శపూర్ణమాసాదయః - తేభ్యశ్చోదనాలిఙ్గాదిభిరతిదేశప్రాప్తాఙ్గాఃవైకృతాః, సౌర్యసత్రాదయః-తైస్తైః-అగ్నిహోత్రాదినామకైః - హోమైశ్చ,ద్రవ్యజ్ఞానక్రియైశ్వర్యం భూతపఞ్చకజ్ఞానేన్ద్రియపఞ్చకకర్మేన్ద్రియపఞ్చకనిర్వాహకం, భగవన్తమీజే ॥ యద్వా ॥ పురోడాశాదిద్రవ్యప్రాజ్ఞకర్మ విషయజ్ఞానతదనుష్ఠానానాంప్రభుమ్ ❋ ॥ ౫౧ ॥ ❋అథేతి॥సవసుదేవఃకాలేవిహితకాలే-యథామ్నాతంయథోక్తం,దక్షిణాః,ఋత్విగ్భ్యఃస్వయమప్యలఙ్కృత్య-తావత్తతో-మహాధనాఃఅనర్ఘాః-గోభూకన్యాశ్చ-దదౌ ❋ ॥ ౫౨ ॥ ❋పత్నీసంయాజాఅవభృథ్యాశ్చయాగవిశేషాః-తై-శ్చరిత్వాఇష్ట్వా-రామహ్రదేపరశురామకృతేహ్రదే- సస్నుఃస్నానంచక్రుః ❋ ॥ ౫౩ ॥ ❋స్నాతేతి॥స్నాతాదీని-దదౌ-స్నపయామాస,తేభ్యోఽలఙ్కారవాసాంసి-దదౌచేత్యర్థః-తత్ర-స్త్రియశ్చ , సస్నుః,సుష్ఠ్వలఙ్కృతాశ్చేతి-సంబన్ధః ఆశ్వభ్యఃశునోఽభివ్యాప్య,సర్వాన్-వర్ణాన్-అన్నేన- పూజయత్ అపూజయత్ - అడభావఆర్షః ఆగమశాస్త్రస్యానిత్యత్వాద్వా ❋ ॥ ౫౪ ॥ ❋బన్ధూనితి ॥ బన్ధ్వాదీన్-పారిబర్హేణబహుమానార్థందేయద్రవ్యేణ-పూజయదితిసంబన్ధః❋॥ ౫౫ ॥ ❋

౫౦ ॥ శ్లో❋పా ॥ దేవేశౌ ॥ దేవేశైః

సదస్యేతి ॥ సదస్యాదయః-శ్రీనికేతం-కృష్ణ-మనుజ్ఞాప్య అనుజ్ఞాం పృష్ట్వా క్రతుం-ప్రశంసన్తో - యయుః ❋ ॥ ౫౬ ॥ ❋ ధృతరా
ష్ట్ర ఇతి ॥ అనుజః విదురః పృథా కున్తీ. యమౌ నకులసహదేవౌ-సుహృదశ్చ-సంబన్ధినశ్చ బాన్ధవాశ్చ-తే-సౌహృదేన సౌహార్దేన
క్లిన్నం ఆర్ద్రం-చేతో-యేషాం-తే-విరహకృచ్ఛ్రేణ విశ్లేషప్రయుక్తక్లేశేనో- పలక్షితాః, యయుః-తథా ఉపరే-జనాశ్చ-య
యుః ❋ ॥ ౫౭ ॥ ౫౮ ॥ ❋ నన్దస్త్వితి ॥ బృహత్యా మహత్యా-పూజయా- సమర్చితః-గోపైస్సహ-వ్యవాత్సీదుషితవాన్ ॥ తత్ర
హేతుత్వేన విశేషణమ్ ॥ బన్ధువత్సల ఇతి ❋ ॥ ౫౯ ॥ ❋ వసుదేవ ఇతి మనోరథః యజ్ఞవిషయః, స ఏవ, మహార్ణవః-త-మఞ్జసా సుఖేనో
త్తీర్య ❋ ॥ ౬౦ ॥ ❋ ఉక్తమేవాహ ॥ భ్రాతరితి ॥ హే భ్రాతః-య, ఈశేన భగవతా కృష్ణేన - కృతో నిర్మితః, స్నేహలక్షణః-పాశ
స్తం, సురాణాం, బలేన, యోగినాం, జ్ఞానేనాపి, దుస్త్యజం, మన్యే ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౬౧ ॥ ❋ కుత ఇత్యత ఆహ ॥ అస్మాస్వితి ॥ యత్
యస్మాత్, కృతముపకారం న జానన్తీతి తథా- తేష్వస్మాసు, సత్తమైః భవద్భిః, ఇయం అప్రతికల్పా అనుపమా-మైత్రీ అర్పితాని
హితా-అఫలా ప్రత్యుపకారశూన్యాపి-అధునాపి-నసివర్తతే ❋ ॥ ౬౨ ॥ ❋ అఫలత్వమేవాహ ॥ ప్రాగితి ॥ హే భ్రాతః, ప్రా
క్పూర్వం సకృత నిర్బన్ధదశాయాం- అకల్యా అసమర్థాః- హేతుగర్భమిదం-మతో వో యుష్మాకం-కుశలం ప్రియం, నాచరేమ హి నకృ
తవన్తః-అధునా తు శ్రీమదేన ఐశ్వర్యమదేన-అన్ధే-అక్షిణీ-యేషాం-తే-వయం, పురాకృతం ఉపకారం-న పశ్యామః ❋ ॥ ౬౩ ॥ ❋

ర్త్విక్సురగణా నృభూతపితృచారణాః । శ్రీనికేతమనుజ్ఞాప్య శంసన్తః ప్రయయుః క్రతుమ్ ॥ ౫౬ ॥ ధృతరాష్ట్రో
ఽనుజః పార్థో భీష్మో ద్రోణః పృథా యమౌ । నారదో భగవాన్వ్యాసస్సుహృత్సంబన్ధిబాన్ధవాః ॥ ౫౭ ॥ బన్ధూ
న్పరిష్వజ్య యదూన్సౌహృదక్లిన్నచేతసః । యయుర్విరహకృచ్ఛ్రేణ స్వదేశాంశ్చాపరే జనాః ॥ ౫౮ ॥ నన్దస్తు సహ
గోపాలైర్బృహత్యా పూజయాఽర్చితః । కృష్ణరామోగ్రసేనాద్యైర్న్యవాత్సీద్బన్ధువత్సలః ॥ ౫౯ ॥ వసుదే
వోఽఞ్జసోత్తీర్య మనోరథమహార్ణవమ్ । సుహృద్వృతః ప్రీతమనా నన్దమాహ కరే స్పృశన్ ॥ ౬౦ ॥ వసుదేవ ఉవాచ ॥
భ్రాతరీశకృతః పాశో నృణాం యస్స్నేహసంజ్ఞితః । తం దుస్త్యజమహం మన్యే సురాణామపి యోగినామ్ ॥ ౬౧ ॥
అస్మాస్వప్రతికల్పేయం యత్కృతాజ్ఞేషు సత్తమైః । మైత్ర్యర్పితాఽఫలా చాపి న నివర్తేత కర్హిచిత్ ॥ ౬౨ ॥ ప్రా
గకల్యాశ్చ కుశలం భ్రాతర్వో నాచరేమ హి । అధునా శ్రీమదాన్ధాక్షా న పశ్యామః పురాకృతమ్ ॥ ౬౩ ॥ మా రాజ్య
శ్రీరభూత్పుంసః శ్రేయస్కామస్య మానద । సుజనానుత బన్ధూన్వా న పశ్యతి మదాన్ధదృక్ ॥ ౬౪ ॥ ఏవం సౌహృద
శైథిల్యచిత్త ఆనకదున్దుభిః । రురోద తత్కృతాం మైత్రీం స్మరన్నశ్రువిలోచనః ॥ ౬౫ ॥ నన్దస్తు సఖ్యుః ప్రియకృత్ప్రే
మ్ణా గోవిన్దరామయోః । అద్య శ్వ ఇతి మాసాంస్త్రీన్యదుభిర్మానితోఽవసత్ ॥ ౬౬ ॥ తతః కామైః పూర్యమాణస్స
వ్రజస్సహబాన్ధవః । పరార్ధ్యాభరణక్షౌమనానానర్ఘ్యపరిచ్ఛదైః ॥ ౬౭ ॥ వసుదేవోగ్రసేనాభ్యాం కృష్ణోద్ధవబ
లాదిభిః । ఆదాయ పారిబర్హాం స్తాన్యాపితో యదుభిర్యయౌ ॥ ౬౮ ॥ నన్దో గోప్యశ్చ గోపాశ్చ గోవిన్దచరణామ్బుజే ।
మనః క్షిప్తం పునర్హర్తుమనీశా మధురాం యయుః ॥ ౬౯ ॥ బన్ధుషు ప్రతియాతేషు వృష్ణయః కృష్ణదేవతాః । వీక్ష్య
ప్రావృషమాసన్నాం న పుర్ద్వారవతీం యయుః ॥ ౭౦ ॥ జనేభ్యః కథయాంచక్రుర్యదుదేవమహోత్సవమ్ । య
దాసీత్తీర్థయాత్రాయాం సుహృత్సన్దర్శనాదికమ్ ॥ ౭౧ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, చతురశీతితమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋

అతో- హే మానద-శ్రేయస్కామస్య-పుంసో-రాజ్యశ్రీః-మాభూత్-ఇతి ప్రార్థనా-కుతః - యతో, మదాన్ధదృక్పుమాన్, సుజనాన్
సాధూ-నుత అపిచ-బన్ధూన్న పశ్యతి ❋ ॥ ౬౪ ॥ ❋ ఏవమితి ॥ సౌహృదేన, శైథిల్యం, స్వాఙ్గీకృత్య శిథిలం-చిత్తం, యస్య సః త
త్కృతాం నన్దకృతాం-మైత్రీం, స్మరన్-నశ్రూణి విలోచనయోర్యస్య సః, రురోద ❋ ॥ ౬౫ ॥ ❋ నన్దస్త్వితి ॥ సఖ్యుర్వసుదేవస్య
రామకృష్ణయోశ్చ, ప్రియకృత్ అత ఏవ, అద్య శ్వ ఇతి ॥ ప్రాతర్నిర్గమే అపరాహ్ణే గమ్యతామిత్యపరాహ్ణే నిర్గమే శ్వో గమ్యతామి
త్యేవం, యదుభి-ర్వారితశ్చ-మానిత ఇతి పాఠాన్తరం త్రీన్మాసాన్-న్యవసత్, మాసానిత్యత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా ❋ ॥ ౬౬ ॥ ❋
తత ఇతి ॥ స వ్రజః, గోపైస్సహితః-సబాన్ధవశ్చ, పరార్ధ్యైః శ్రేష్ఠైః, ఆభరణైః-క్షౌమైః దుకూలై-ర్నానావిధైః అనర్ఘైః-
పరిచ్ఛదై ర్భోగోపకరణై-రిత్యేవంవిధైః, కామైః-పూర్యమాణః- దత్తా-న్పారిబర్హా-నాదాయ, యదుభి-ర్యాపితో మహ
తా సైన్యేన ప్రస్థాపితో, యయౌ ❋ ॥ ౬౭ ॥ ౬౮ ॥ ❋ నన్దో గోప్యశ్చేతి ॥ గోవిన్దస్య - చరణామ్బుజే-క్షిప్తం నిహితం, పున-ర్హ
ర్తు, మసమర్థాస్సన్తో-యయుః ❋ ॥ ౬౯ ॥ ❋ బన్ధుష్వితి ॥ బన్ధుషు నన్దాదిషు, ప్రతియాతేషు ప్రస్థితవత్సు, కృష్ణ ఏవ దేవతా యే
షాం తే, వృష్ణయః, ప్రావృషం వర్షర్తుం, మాసన్నాం సన్నిహితాం, వీక్ష్య జ్ఞాత్వా ❋ ॥ ౭౦ ॥ ❋ జనేభ్య ఇతి ॥ యదుదేవస్య, మ
హోత్సవం యజ్ఞాదిలక్షణం, యచ్చ సుహృత్సన్దర్శనాదికం, తత్సర్వం, జనేభ్యో ద్వారకాస్థేభ్యః, కథయామాసుః ❋ ॥ ౭౧ ॥ ❋
ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే చతురశీతితమోఽధ్యాయః ॥ ❋❋❋❋❋❋❋

అథ కదాచిద్వసుదేవ దేవక్యౌ వేదితయాథాత్మ్యస్య భగవతః పితాగ్రజాదానాత్మకం చేష్టితమనువర్ణయతి॥ అథేత్యా
దినా॥ పఞ్చాశీతితమే॥ కృతం పాదాభివన్దనం యాభ్యాం తౌ, రామకృష్ణావభినన్ద్య, ప్రాహ॥ కించ ॥ మునీనామితి॥ వసుదేవః, పు
త్రయోః, ప్రభావసూచకం, మునీనాం, వచః "వసుదేవభవాన్నూనం భక్త్యా పరమయా" ఇత్యాద్యుక్తం, వచః, స్మృత్వా, తథా, త
యోః, వీర్యైః, జాతో, విస్రమ్భో జగదీశ్వరత్వవిషయవిశ్వాసో, యస్య సః, పరిభావ్య సంబోధ్య, అభాషత ※ ॥ ౨ ॥ ※ తదేవా
హ॥ కృష్ణేతి॥ ప్రాకృతానాం వాం కిమిత్యేవం సంబోధయసీత్యత ఆహ॥ జానఇతి ॥ వామితి "యుష్మదస్మదోః షష్ఠీచతుర్థీ ద్వితీయాస్థ
యోర్వాం, నావౌ" ఇతి వామాదేశః సతిరూపం, యద్యస్మాదస్య జగతః, సాక్షాత్, ప్రధానపురుషౌ కారణభూతౌ, ప్రకృతిపురు
షౌ, పరౌ తాభ్యాం విలక్షణౌ చ, వాం యువాం - జానే, కార్యావస్థచిదచిదాత్మకస్యాస్య జగతః కారణావస్థౌ ప్రధానపురు
షౌ ప్రకృతిపురుషశరీరకౌ, అత ఏవ తదాత్మభూతౌ తద్విలక్షణౌ పురుషౌ, జాన ఇత్యర్థః ※ ॥ ౩ ॥ ※ ఏవం జగతః తత్కార్యత్వం
ప్రతిజ్ఞాతం-నను, జగత్కార్యం చేత్-తత్-కారకషట్క-సాధ్యం, కస్యచిత్సంబన్ధికేనచిత్ప్రకారేణ యుక్తం, కాలసహచరితం
చ-ఇతి కథం మదేకకార్య మిత్యత ఆహ ॥ యత్రేతి ॥ కారకషట్క-సంబన్ధిప్రకారకాలానాం త్వచ్ఛరీరత్వేన త్వదాత్మకత్వాత్కృ
త్స్నం జగత్త్వత్కార్యమేవేత్యభిప్రాయః ॥ యత్రాధికరణే-యేన కర్త్రా- యతః ఉపాదానాత్ - యస్య సంబన్ధినః-యస్మై సం
ప్రదానాయ-యత్ప్రయోజకం కర్తృ - యదా యస్మిన్కాలే-యథా యః ప్రకారః, ఏవం కారకషట్కాదీనాం నిర్దేశః-యథా
స్యాదిత్యేత - దిదం విశ్వమధికరణాదికం సర్వం - సాక్షాత్ప్రధానపురుషయోః ప్రకృతిపురుషయోః ఈశ్వరో-భగవాన్-త్వమే
వేతి సంబన్ధః-స్యాదిత్యస్య యత్రస్యాద్యేనస్యాదిత్యేవం ప్రత్యేకం సంబన్ధః - వక్ష్యమాణకాన్త్యాదిసామానాధికరణ్యోపయు

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథైకదాఽఽత్మజౌ ప్రాప్తౌ కృతపాదాభివన్దనౌ। వసుదేవోఽభినన్ద్యాహ ప్రీత్యా సఙ్కర్షణా
చ్యుతౌ॥ ౧ ॥ మునీనాం స వచః శ్రుత్వా పుత్రయోర్ధామసూచకమ్। తద్వీర్యైర్జాతవిస్రమ్భః పరిభాష్యాభ్యభాష
త॥ ౨ ॥ కృష్ణ కృష్ణ మహాయోగిన్సఙ్కర్షణ సనాతన। జానే వామస్య యత్సాక్షాత్ప్రధానపురుషౌ పరౌ॥ ౩ ॥ యత్ర
యేన యతో యస్య యస్మై యద్యద్యథా యదా। స్యాదిదం భగవాన్సాక్షాత్ప్రధానపురుషేశ్వరః॥ ౪ ॥ ఏవం నానా
విధం విశ్వమాత్మసృష్టమధోక్షజ। ఆత్మనాఽనుప్రవిశ్యాత్మన్ప్రాణో జీవో బిభర్ష్యజః ॥ ౫ ॥ ప్రాణాదీనాం వి
శ్వసృజాం శక్తయో యాః పరస్య తాః। పారతన్త్ర్యాద్వైసాదృశ్యాద్ద్వయోశ్చేష్టైవ చేష్టతామ్॥ ౬ ॥ కాన్తి
స్తేజః ప్రభా సత్తా చన్ద్రాగ్న్యర్కర్క్షవిద్యుతామ్। యత్స్థైర్యం భూభృతాం భూమేర్వృత్తిర్గన్ధోఽర్థతో భ

క్తత్వేనైతత్ప్రపఞ్చయతి ॥ హే అధోక్షజ ఆత్మన్నాత్మని-ఆత్మనా- సృష్టం - అనేనాధికరణాన్తరకర్త్రన్తరవ్యుదాసః-నా
నావిధం దేవనరపశుపాదపభిన్న - మేతజ్జగ - దాత్మనా స్వశరీరభూతేన జీవేనా - నుప్రవిశ్య రక్షణోపయుక్తమనుప్రవేశం
కృత్వా-ప్రాణః ప్రాణశరీరకః-జీవః తచ్ఛరీరకశ్చ - వమప్యజః - ప్రాణజీవగతదోషాస్పృష్టో-బిభర్షి - ప్రాణశరీరకత్వం జీవ
శరీరకత్వం చ శ్రూయతే "మనోమయః ప్రాణశరీరనేతా-యస్యాత్మా శరీరమ్" ఇతి ※ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ※ ఏవం భగవతశ్చిదచిత్సా
మానాధికరణ్యం శరీరాత్మభావనిబన్ధనమితి శిక్షోక్త్వా॥ అథ చిదచిత్సాధారణధర్మ సామానాధికరణ్యం తన్నిర్వాహకత్వ
నిబన్ధనమితి శిక్షయతి ॥ ప్రాణాదీనామితి॥ విశ్వసృజాం విశ్వశరీరసృష్టిహేతుభూతానాం - ప్రాణాదీనా-మాదిశబ్దేన భూత
పఞ్చకైకాదశేన్ద్రియమహదహఙ్కారసఙ్గ్రహః ఏతైర్హి విశ్వసృష్టిః- తేషాం - యాః-శక్తయః కార్యోపయోగ్యపృథక్సిద్ధ
ధర్మాః- తాః-పరస్య పరమాత్మనః-తవైవ- శక్తయః - త్వన్నిర్వాహ్యా ఏవేత్యర్థః-కుతః -పారతన్త్ర్యాత్ శక్త్యాశ్రయాణాం
ప్రాణాదీనాం పారతన్త్ర్యస్వాభావ్యాత్, ఏవం చ, తచ్ఛక్తీనాం పారతన్త్ర్యం కిం పునర్న్యాయసిద్ధమితి భావః, నను, ప్రా
ణాదీనాం శక్తయః మిథః ప్రాణాదినిర్వాహ్యాః కుతో న స్యురిత్యత ఆహ ॥ వైసాదృశ్యాదితి॥ అన్యోన్యప్రతినియతశక్తిత్వేన వై
దర్శ్యాన్న మిథో నిర్వాహ్యా ఇత్యర్థః-కిముతాచేతనానాం పారతన్త్ర్యస్వభావతేతి- యతశ్చేతనస్యైవ తత్స్వభావత్వాది
త్యభిప్రేత్యాహ-ద్వయోశ్చేష్టైవ చేష్టతామితి॥ చేష్టతాం చేష్టమానానాం-దేహినాం చేష్టా-ద్వయోశ్చైవ జీవపరయోశ్చేష్టైవ
న కేవలం జీవ ఏవ స్వతన్త్రః ప్రవర్తతే-అపి తు-పరమాత్మానుమాన్యః ప్రవర్తత ఇత్యర్థః ※ ॥ ౬ ॥ ※ సర్వవస్తుశక్తీనాం తన్నిర్వాహ్య
త్వనిబన్ధనం సామానాధికరణ్యమాహ॥ కాన్తిరిత్యాదినా॥ చన్ద్రస్య, కాన్తిరగ్నేస్తేజో, ఽర్కస్య, ప్రభా, ఋక్షాణాం నక్షత్రా
ణాం, విద్యుతాం చ, సత్తా ప్రకాశసత్తా, భూభృతాం పర్వతానాం-యత్ స్థైర్యం, భూమిశ్చ వృత్తిర్గన్ధః యద్వా, వృత్తిః ప్రాణినామా

ధారకత్వేన వర్తనం, గన్ధశ్చ, త్వేత, త్సర్వం అర్థతః వస్తుతః, భవాన్, త్వన్నిర్వాహ్యమిత్యర్థః *॥ ౭ ॥ *తర్పణమితి॥ అపాం, తర్పణం లోకవృత్తిహేతుత్వం, జీవనం జీవనహేతుత్వం, ప్రాణనమితిపాఠే, స ఏవార్థః-క్లేదనమార్ద్రీకరణం, దేవత్వమితిపాఠే, దేవతాధిష్ఠితత్వం-తా ఆపః తాసాం-రసో మాధుర్యం చ-సర్వం-భవాన్-త్వదధీనమిత్యర్థః-యాః వాయోః - శక్తయః-ఓజః ప్రభృతయః-తా-ఈశ్వరస్త్వమేవేతి పూర్వవత్-తత్ర-ఓజః ప్రవృత్తిసామర్థ్యం, సహో వేగః, బలం ధారణసామర్థ్యం, చేష్టా వ్యాపారః-గతిర్గమనమ్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ దిశామితి ॥ దిశాం సంబన్ధీ అవకాశః-దిశశ్చ-త్వమేవ-స్ఫోటః శబ్దః-ఆశ్రయస్తదాశ్రయభూతం, ఖం, త్వమేవేత్యన్వయః, నాదః శబ్దాభివ్యఞ్జకః-వర్ణః అకారాదిః ఓఙ్కారః, ఆకృతీనాం శబ్దవాచ్యానామాకృతీనాం, పృథక్కృతిః ద్వైవిధ్యం చ, త్వమేవ-స్ఫోటనాదోఙ్కారశబ్దైః పరావశ్యన్తీమధ్యమాఖ్యావాగ్భేదా ఉచ్యన్తే-ఆకృతీనాం పదార్థానాం-పృథక్కృతిః పృథక్కరణమభిధానం-యస్మాత్తత్పదం-వర్ణపదాద్యాత్మికా వైఖరీత్యమిత్యర్థ ఇతి కేచిత్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఇన్ద్రియత్వానీతి ॥ ఇన్ద్రియాణామిన్ద్రియత్వాని విషయప్రకాశనసామర్థ్యాని - తదనుగ్రహాస్తేషామిన్ద్రియాణామనుగ్రాహకాః-విషయప్రకాశనరూపసామర్థ్యపాదకా ఇతి యావత్ తే దేవాః, దిగ్వాతాదయః, ఇన్ద్రియాభిమాని దేవాశ్చ-త్వం "ఇన్ద్రియాణామిన్ద్రియత్వం దేవాశ్చ త్వదనుగ్రహః" ఇతి పాఠే, అనుగ్రహః అనుగ్రహశబ్దవాచ్యాః - ఇన్ద్రియాద్యభిమాని దేవాశ్చేత్యేతత్సర్వం-త్వత్త్వత్తః, జాతం, త్వదనుగ్రహప్రభవా దేవా ఇత్యర్థః .. అనుగ్రహా ఇత్యేకవచనాన్తపాఠే-తదనుగ్రహస్తేషాం అధిష్ఠానశక్తిశ్చ, త్వమేవేత్యర్థః-బుద్ధేరవబోధోఽధ్యవసాయః - సతీ అచాధితా, జీవస్యానుస్మృతిః సంస్కారజన్యం జ్ఞానం చ, భవాన్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ భూతానామితి ॥ భూతానామాకాశాదీనాం, కారణం-భూతాదిస్తామసాహఙ్కారః, ఇన్ద్రియాణామనుగ్రాహకస్తైజసం రాజసాహఙ్కారః-వికల్పానామనుగ్రాహకో, వైకారికః సాత్త్వికాహఙ్కారః, వివిధం కల్ప

వాన్ ॥ ౭ ॥ తర్పణం జీవనం చాసాం ❁ క్లేదనం తాశ్చ తద్రసః । ఓజస్సహో బలం చేష్టా గతిర్వాయోస్త్వమీశ్వరః ॥
దిశాం త్వమవకాశోఽసి దిశః ఖం స్ఫోట ఆశ్రయః । నాదో వర్ణస్త్వమోంకార ఆకృతీనాం పృథక్కృతిః ॥ ౯ ॥ † ఇన్ద్రి
యత్వానీన్ద్రియాణాం దేవాశ్చ తదనుగ్రహాః । అవబోధో భవాన్ బుద్ధేర్జీవస్యానుస్మృతిస్సతీ ॥ ౧౦ ॥ భూతానామ
సి భూతాదిరిన్ద్రియాణాం చ తైజసమ్ । వైకారికో వికల్పానాం ప్రధానమనుశాయినామ్ ॥ ౧౧ ॥ నశ్వరేష్విహ
భావేషు తదసి త్వమనశ్వరమ్ । యథా ద్రవ్యవికారేషు ద్రవ్యమాత్రమనశ్వరమ్ ॥ ౧౨ ॥ సత్త్వం రజస్తమ ఇతి గుణా
స్తద్వృత్తయశ్చ యాః । త్వయ్యద్ధా బ్రహ్మణి పరే కల్పితా యోగమాయయా ॥ ౧౩ ॥ తస్మాన్న సన్త్యమీ భావా
యర్హి త్వయ్యేవ కల్పితాః । త్వం చామీషు వికారేషు నన్సదా వ్యావహారికః ॥ ౧౪ ॥ గుణప్రవాహ ఏతస్మిన్నబుధా

సంజ్ఞానమనేనేతి వికల్పః ఇన్ద్రియం - తత్కారణమితి వాఽర్థః అనుశాయినామనుశయవతాం కర్మిణాం, భుక్తావశిష్టం కర్మానుశయశబ్దార్థః - ప్రధానం ఫలవత్కర్మ చ, త్వమేవేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవం సర్వకారణత్వనిర్వాహకత్వప్రయుక్తసార్వాత్మ్యమభిధాయాథ సార్వాత్మ్యప్రయుక్తానిత్యత్వాదిదోషపరిజిహీర్షయాఽఽహ । నశ్వరేష్వితి ॥ భావేష్వవస్థాసు, నశ్వరేష్వాగమాపాయిషు సత్సు, యద్భావాశ్రయమనశ్వరం స్థిరమవస్థారహితమాధారభూతం చ, తత్త్వమసి-ఏతదేవ దృష్టాన్తముఖేన వివృణోతి ॥ యథేతి ॥ ద్రవ్యస్య మృత్సువర్ణాదేర్వికారేషు పిణ్డత్వఘటత్వకుణ్డలత్వకటకత్వాదివికారేషు, నశ్వరేష్వపి, ద్రవ్యమాత్రం మృత్సువర్ణాదిరూపమనశ్వరం సర్వావస్థానువృత్తం, తద్వత్-వస్తుతో యద్యపి మృత్సువర్ణాదిద్రవ్యమపి నశ్వరమేవ-తథాపి, యావత్స్వవికారమనశ్వరత్వమాత్రాభిప్రాయేణ దృష్టాన్తః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవమప్యవికారిణోమమ అవికారిత్వం దుర్వారమిత్యత ఆహ ॥ సత్త్వమితి ॥ ద్వాభ్యాం - సత్త్వాదయః, ప్రకృతిగుణాః, తేషాం, వృత్తయః, పరిణామరూపా మహదాదయశ్చ, పరే బ్రహ్మణి, త్వయ్యద్ధా త్వయ్యేవ, యోగమాయయా సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన యోగేన, కల్పితాస్త్వయి కృతా ఇత్యర్థః-బ్రహ్మణి పర ఇత్యస్య ప్రధానపురుషేశ్వర ఇత్యాదిః-ప్రధానపురుషోపరా. ప్రధానపురుషేశ్వర-ఇత్యుపక్రమాత్-ఏవం చ, సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టే త్వయి కల్పితా ఇత్యర్థః *॥ ౧౩ ॥ *యత ఏవం తస్మాత్కల్పితాః సృష్టాః ఆమీ భావా మహదాదయః - త్వయి చిదచిద్భ్యాం నిష్కృష్టే త్వయి-న సన్త్యేవ-సాక్షాన్న సన్త్యేవ - మహదాదిభావానాం ప్రకృత్యాదిష్వేవ సాక్షాత్సంభవః-త్వయి తు-ప్రకృత్యాదిద్వారేతి న వికారిత్వమితి భావః-యర్హి యదా - త్వయి న సన్త్యేవ - తదా-వికారేష్వన్తః ప్రవిశ్య, సదా సన్నిధివ్యావహారికః శాస్త్రైః వ్యవహ్రియత ఇత్యర్థః - అస్మదుక్తేష్వర్థేషు శాస్త్రమేవ ప్రమాణమితి తాత్పర్యమ్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ సర్వేప్సితం కిం న విదురిత్యత ఆహ ॥ గుణప్రవాహ ఇతి ॥ సత్త్వాదిగుణప్రవాహరూపే-ఏతస్మిన్సంసారే-పతితా ఇతి శేషః - సర్వాన్తరాత్మనః-తవ - సూక్ష్మాం దుర్జ్ఞేయాం-గతిం యాథాత్మ్యమబుధా అజానన్తః - అబోధేన తే

౭ ॥ శ్లో ❁ పా॥ దేవత్వం॥ ౯॥ శ్లో † పా॥ ఇన్ద్రియాణామిన్ద్రియత్వం దేవాశ్చ త్వదనుగ్రహః॥ దేవాశ్చ తదనుగ్రహాః ॥

నైవాజ్ఞానేన-తన్మూలైః- కర్మభిః పుణ్యాపుణ్యాత్మకైః- హేతుభి-స్సంసరతి ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ఇత్థం భగవద్యాథాత్మ్యమజానన్నమనుశోచతి ॥ యదృచ్ఛయేతి ॥ ఇహలోకే - దుర్లభాం సుకల్యాం పటుతరేన్ద్రియాం నృతాం నరత్వం-ప్రాప్యాపి- హే ఈశ్వర-త్వన్మాయయా - స్వార్థే స్వశ్రేయస్సాధనే - తద్యాథాత్మ్యజ్ఞానే ప్రమత్తస్యానవహితస్య-పుంసో - వయ ఆయు-ర్గతం-అహో వృథాగతమిత్యర్థః ✽॥ ౧౬ ॥ ✽కించ ॥ అసావితి ॥ దేహే-అస్య దేహస్యా-న్వయాదిష్వనుబన్ధ్యాదిషు-పుత్రదారాదిషు అసౌ దేహోఽహం- ఇమే పుత్రాదయో-మమ - ఇత్యేవంరూపైః-స్నేహపాశైః - సర్వ-మిద - మాబ్రహ్మపశ్వాదిపర్యన్తం జగ-ద్భవాన్-బధ్నాతి బన్ధం కరోతి ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ యదుపక్రాన్తం "జానే వామస్య యత్సాక్షాత్ప్రధానపురుషౌ పరౌ" ఇతి తముపసంహారయతి ॥ యువామితి ॥ భూమే - ర్భారభూతక్షత్రియనిరసనార్థం-అవతీర్ణోఽహమిత్యేతదాత్థ ॥ సూతికాగృహే కథితవానసీత్యర్థః ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽తత్తస్మా-దశరణః ఉపాయాన్తరశూన్యో-ఽహం- హే ఆర్తబన్ధో-ఆపన్నానాం-సంసృతిభయమపహన్తీతి తథా - త-త్తవ- పదారవిన్దం-శరణం గతోఽస్మి ॥ నను త్వమతిసుఖీ వృథా కిం నిర్విద్యస ఇత్యత ఆహ ॥ ఏతావతేతి ॥ యత్ యస్మాత్-మర్త్యే శరీరే-ఆత్మదృక్ ఆత్మబుద్ధి - రహం-త్వయి చ ప్రధానపురుషేశ్వరే - అపత్యబుద్ధి-రస్మి-అత ఇన్ద్రియార్థతృష్ణయా-అలమలం పర్యాప్తమ్ ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽నను కుత ఏతదహం పరమేశ్వర ఇతి-తత్రాహ ॥ సూతీగృహ ఇతి ॥ నను హే భగవన్-భవాన్ , సూతీగృహే-జగాద కిం త-ద్య - దజః కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితోఽప్యహం- నిజధర్మాణాం స్వకృతధ

~~~~

స్త్వఖిలాత్మనః । గతిం సూక్ష్మామబోధేన సంసరతీహ కర్మభిః ॥ ౧౫ ॥ యదృచ్ఛయా నృతాం ప్రాప్య సుకల్యామిహ దుర్లభామ్ । స్వార్థే ప్రమత్తస్య వయో గతం త్వన్మాయయేశ్వర ॥ ౧౬ ॥ అసావహం మమైవైతే దేహే చాస్యాన్వయాదిషు । స్నేహపాశైర్నిబధ్నాతి భవాన్సర్వమిదం జగత్ ॥ ౧౭ ॥ యువాం న నస్సుతౌ సాక్షాత్ప్రధానపురుషేశ్వరౌ । భూభారక్షత్రక్షపణాయావతీర్ణౌ తథాత్థ హ ॥ ౧౮ ॥ తత్తే గతోస్మ్యశరణోఽద్య పదారవిన్దమాపన్నసంసృతిభయాపహమార్తబన్ధో । ఏతావతాఽలమలమిన్ద్రియలాలసేన మర్త్యాత్మదృక్త్వయి పరే యదపత్యబుద్ధిః ॥ ౧౯ ॥ సూతీగృహే ననుజగాద భవానజో నౌ సఞ్జజ్ఞ ఇత్యనుయుగం నిజధర్మగుప్త్యై । నానాతనూర్గగనవద్విదధజ్జహాసి కో వేద భూమ్న ఉరుగాయ విభూతిమాయామ్ ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నిశమ్యేత్థం పితుర్వాక్యం భగవాన్ సాత్వతర్షభః । ప్రత్యాహ ప్రశ్రయానమ్రః ప్రహసన్ శ్లక్ష్ణయా గిరా ॥ ౨౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ వచో వస్సమవేతార్థం తాతైతదుపమన్మహే । యన్నః పుత్రాన్సముద్దిశ్య తత్త్వగ్రామ ఉదాహృతః ॥ ౨౨ ॥ అహం యూయమసావార్యోయ ఇమే ద్వారకౌకసః । సర్వేప్యేవం యదుశ్రేష్ఠ విశ్వమేవం చరాచరమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఆత్మా హ్యేకస్స్వయంజ్యోతిర్నిత్యోఽన్యః ప్రాకృతైర్గుణైః । ఆత్మసృష్టైస్తత్కృతేషు భూతేషు బహుధేయతే ॥

~~~~

ర్మమర్యాదానాం-గుప్త్యై రక్షణాయ - అనుయుగం ప్రతియుగం-జజ్ఞే అవతరామీత్యేతత్ - నన్వన్యోఽసౌ చతుర్భుజో దేవ ఇత్యత ఆహ ॥ నానేతి ॥ నానాతనూ-ర్విదధత్ తావద్బిభ్రత్, జహాసి-గగనవత్-యథా, గగనం-సర్వత్ర-వ్యాప్నువదప్యజహత్స్వభావం - తథా- భవానపి - నానాతనూష్వవస్థితోఽప్యజహత్స్వభావ ఇతి దృష్టాన్తార్థః - ఇత్థమహం సంభావయామి-తత్త్వతస్తవ మాహాత్మ్యం కో వేదేత్యాహ ॥ హే ఉరుగాయ భూమ్నస్సర్వగతస్య తవ-విభూతీః-మాయాః ఆశ్చర్యశక్తీశ్చ-కో వేద నకోఽపి వేదేత్యర్థః ✽॥ ౨౦ ॥ ✽నిశమ్యేతి ॥ ప్రశ్రయేణ వినయేనా-నమ్రః-శ్లక్ష్ణయా మృద్వ్యా-గిరా-ప్రత్యాహ ✽॥ ౨౧ ॥✽ తదేవాహ ॥ ఆత్మనః పరమాత్మత్వం గోపయన్నాహ ॥ హే తాత-వో యుష్మాకం - ఏత-ద్వచో వాక్యం-సమవేతార్థముపపన్నార్థం, ఉపమన్మహే ఉపమన్యామహే - అభ్యుపగచ్ఛామ ఇతి యావత్ ॥ యద్వా ॥ సమవేతార్థం-సమవేతః అస్మచ్ఛిక్షాగర్భితః-అర్థో-యస్య-తథాభూతం-ఉపలభమాహ ఇత్యర్థః-కుతః కించ తద్వచ ఇత్యత ఆహ ॥ యదితి ॥ యద్యతః-పుత్రా-నస్మాన్-సముద్దిశ్య విషయీకృత్య, లక్షీకృత్యేతి యావత్ , తత్త్వగ్రామస్తత్త్వసముదాయః - ఉదాహృతః సమ్యఙ్నిరూపితో-యేనేత్యేతద్వచః , సర్వం బ్రహ్మాత్మకమిత్యేవమస్మాన్ గ్రాహయితుమస్మానేవ విషయీకృత్యోక్తమితి భావః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽తదేవాహ ॥ అహమితి ॥ అసా, వార్యోఽగ్రజః , సర్వే, ద్వారకౌకసః , కిం బహునా, హే యదుశ్రేష్ఠ, సచరాచరం, విశ్వం కృత్స్నం జగచ్చై, వం పరమాత్మాత్మకం తత్కారణకం తన్నిర్వాహ్యం చేత్యర్థః ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽కుత ఇత్యత ఆహ ॥ ఆత్మేతి ॥ హి యస్మాత్-దాత్మా పరమాత్మా , తావ , దాత్మనా స్వేనైవ , సృష్టైః ప్రాకృతై, ర్గుణైః, గుణపరిణామాత్మకైః మహదాదిభిః , కృత్వా తత్కృతేషు మహదాదిభిస్సృష్టేషు , భూతేషు దేవమనుష్యాదిషు , బహుధా ఈయతే వ్యాప్త ఇతి ప్రమాణతో జ్ఞాయతే, కథం

భూతః, స్వయంజ్యోతిః స్వయంప్రకాశస్వరూపః, అన్యః దేవాదిశరీరతదభిమానిజీవేభ్యోఽన్యః ॥ ౨౪ ॥ తత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ ఖమితి ॥ యథా- ఖాదయః తత్కృతేష్వాకాశాదిభిః కృతేషు, యథాశయం వ్యాప్యానురూపం- ఆవిష్కృతాల్పభూర్యేకనానాత్వం- యాన్తి- తద్వ- దసౌ పరమాత్మాఽపి- క్వచిదావిష్కృతత్వం- క్వచిదల్పత్వం- క్వచిద్భూరిత్వం - విపులత్వం , స్వతస్త్వేకత్వం - వ్యాప్యబహుత్వప్రయుక్తం నానాత్వంచ - యాతీత్యర్థః. ఏకస్యానేకేషు వ్యాప్తౌ తత్ప్రయుక్తనానాత్వవస్తుస్వైక్యే చాయం దృష్టాన్తః. నవస్తుతో వ్యాప్యవ్యాపకయోః ఏకద్రవ్యత్వేఽపీతిజ్ఞేయమ్ ॥ ౨౫ ॥ ఏవమితి ॥ ఉదాహృతః ఉక్తః ఉదాహృతమితి పాఠే తూక్తం వచః- శ్రుత్వేత్యర్థః , వినష్టనానాధీః అబ్రహ్మాత్మకభేదబుద్ధిరహితః , అత ఏవ - ప్రీతమనాః తూష్ణీం బభూవ ॥ ౨౬ ॥ అథేతి ॥ హే కురుశ్రేష్ఠ - సర్వదేవతాత్మకభగవదవతారస్థానత్వాత్ తథాభూతా- దేవకీ ఆత్మజాభ్యాం రామకృష్ణాభ్యాం - గురోః సాన్దీపనేః- పుత్ర- మానీతం - శ్రుత్వా- అతీవవిస్మితా సతీ- సమాశ్రావ్య సమ్బోధ్య - వైక్లబ్యాత్ దైన్యాత్ అశ్రూణి లోచనయోర్యస్యాస్సా, ప్రాహ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ తదేవాహ ॥ రామేతి ॥ అప్రమేయాత్మన్ అపరిచ్ఛేద్యస్వరూప , యోగీశ్వరాణామాశ్చర్యశక్తీనామపి , ఈశ్వరౌ , వాం యువాం , విశ్వసృజాం బ్రహ్మాదీనాం , ఈశ్వరౌ , ఆదిపురుషౌ జగత్కారణపురుషౌ , అహం , వేద వేద్మి ॥ ౨౯ ॥ తర్హ్యేవంభూతయోరావయోః కిమర్థం యదుషు జన్మేత్యత

ఖం వాయుర్జ్యోతిరాపో భూస్తత్కృతేషు యథాశయమ్ । ఆవిష్కృతాల్పభూర్యేకనానాత్వం యాత్యసావ

స్మరోద్గీథాదినామక దేవకీషడ్గర్భానయనకథారమ్భఘట్టః

పి ॥ ౨౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం భగవతా రాజన్ వసుదేవ ఉదాహృతః । శ్రుత్వా వినష్టనానాధీస్తూష్ణీం ప్రీతమనా హ్యభూత్ ॥ ౨౬ ॥ అథ తత్ర కురుశ్రేష్ఠ దేవకీ సర్వదేవతా । శ్రుత్వాఽఽనీతం గురోః పుత్రమాత్మజాభ్యాం సువిస్మితా ॥ ౨౭ ॥ కృష్ణరామౌ సమాశ్రావ్య పుత్రాన్ కంసవిహింసితాన్ । స్మరన్తీ కృపణం ప్రాహ వైక్లబ్యాదశ్రులోచనా ॥ ౨౮ ॥ దేవక్యువాచ ॥ రామ రామాప్రమేయాత్మన్ కృష్ణ యోగేశ్వరేశ్వర । వేదాహం వాం విశ్వసృజామీశ్వరావాదిపూరుషౌ ॥ ౨౯ ॥ కాలవిధ్వస్తసత్త్వానాం రాజ్ఞాముచ్ఛాస్త్రవర్తినామ్ । భూమేర్భారాయమాణానామవతీర్ణౌ కిలాద్య మే ॥ ౩౦ ॥ యస్యాంశాంశాంశభాగేన విశ్వోత్పత్తిలయోదయాః । భవన్తి కిల విశ్వాత్మంస్తం త్వాద్యాహం గతిం గతా ॥ ౩౧ ॥ చిరాన్మృతసుతాదానే గురుణా కిల చోదితౌ । ఆనిన్యథుః పితృస్థానాద్గురవే గురు *దక్షిణాః ॥ ౩౨ ॥ తథా మే కురుతం కామం యువాం యోగేశ్వరేశ్వరౌ । భోజరాజహతాన్ పుత్రాన్కామయే ద్రష్టుమాగతాన్ ॥ ౩౩ ॥ ఏవం సంచోదితౌ మాత్రా రామకృష్ణౌ కురూద్వహ । రసాతలం వివిశతుర్యోగమాయాముపాశ్రితౌ ॥ ౩౪ ॥ తస్మిన్ ప్రవిష్టావుపలభ్య దైత్యరాడ్విశ్వాత్మదైవం సుతరాం తథాఽఽత్మనః । తద్దర్శనాహ్లాదపరిప్లుతాశయస్సద్యస్సముత్థాయ ననామ సాన్వయః ॥ ౩౫ ॥ తయోస్సమానీయ వరాసనం ముదా నివిష్టయోస్తత్ర మహాత్మనోస్తయోః । దధార పాదావవనిజ్య తజ్జలం సవృన్ద ఆబ్రహ్మ †పునాత్యదోమ్బు హి ॥

ఇహ ॥ కాలేతి ॥ కాలవశేన , విధ్వస్తం , సత్త్వం సత్త్వగుణో , యేషాం ఉచ్ఛాస్త్రవర్తినాం శాస్త్రీయమర్యాదాతిలఙ్ఘినాం, అత ఏవ , భూమే , ర్భారాయమాణానాం , రాజ్ఞాం వధాయ , మే మయి అస్మత్తో వా అవతీర్ణౌ ॥ ౩౦ ॥ యస్యేతి ॥ యస్య తవ, అంశాంశాంశభాగేన అయుతాయుతశతైకకళాంశకాంశేన , విశ్వస్యో , త్పత్త్యాదయో భవన్తి కిలేతి శాస్త్రప్రసిద్ధిః . తం, పూర్ణబ్రహ్మరూపం , త్వా , మద్య అహం , గతిం శరణం , గతాఽస్మి ॥ ౩౧ ॥ స్వాభిప్రాయమావేదయతి ॥ చిరాదితి ద్వాభ్యామ్ ॥ మృతసుతాదానే నిమిత్తే , గురుణా సాన్దీపనినా- చోదితౌ , భవన్తౌ , పితృస్థానాద్యమసదనాత్ , ఆనిన్యథురానీతవన్తౌ , కిల , గురుదక్షిణాః - విపులదక్షిణారూపాన్ , పుత్రాన్ , ఆనిన్యథు రితి సంబన్ధః. దక్షిణామితి పాఠే, అర్పయితుమితి శేషః ॥ ౩౨ ॥ తథేతి ॥ యథా, గురోః , కామం, కృతవన్తౌ , తథా, మమాపి , కామమిష్టం, కురుత , నావాం శక్తావితి మావోచత , మిత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి , యోగేశ్వరేశ్వరౌ నిరతిశయాశ్చర్యశక్తిమన్తౌ, కోఽసౌ కామ ఇత్యత ఆహ ॥ భోజేతి ॥ భోజరాజః కంసః , తేన , హతాన్ ॥ ౩౩ ॥ ఏవమితి ॥ యోగమాయాం ఆశ్చర్యశక్తిం , ముపాశ్రితౌ , రసాతలం బలిచక్రవర్తినో లోకం , వివిశతుః ॥ ౩౪ ॥ తస్మిన్నితి ॥ దైత్యరాడ్బలిః , విశ్వేషా , మాత్మనాం , దైవం దైవతభూతం , తథా , నితరా, మాత్మనో, దైవతభూతౌ , తస్మిన్ సుతలే , ప్రవిష్టౌ , ఉపలభ్య దృష్ట్వా - తయోర్దర్శనేన, య, ఆహ్లాద, స్తేన పరిప్లుతః వ్యాప్తః- ఆశయో మనో- యస్య- సః- సాన్వయః సపరివారః- సద్య- స్సద్య ఏవో- త్థాయ- ననామ ॥ ౩౫ ॥ తయోరితి ॥ తయోః రామకృష్ణయోః- శ్రేష్ఠ - మాసనం, మానీయా- దాయ సమర్ప్య- తత్ర వరాసనే, అవనిజ్య ప్రక్షాళ్య- తజ్జలం- సపరివారః, శిరసా- దధా

౩౨ ॥ శ్లో *పా ॥ దక్షిణామ్ ౩౬ ॥ శ్లో †పా ॥ పునద్యదమ్బుహి

ర-కుతః,హియస్మాత్-పదః-అమ్బుజలం- ఆబ్రహ్మ(బ్రహ్మాణమభివ్యాప్య)-కృత్స్నం - జగత్పునాతి పునద్యదితిపాఠేయదమ్బుపవిత్రయద్వర్తతఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ సమర్హయామాసేతి-సః-బలిః,తౌ,సమర్హయామాస-విభూతిభిః-పుష్కలైః - అమృతభక్షణం అమృతతుల్యభక్ష్యద్రవ్యం-స్వగోత్రంస్వకులం,విత్తం-మాత్మానంచ,తేషాం-సమర్పణేనచ-సమర్హయామాసేతిసమ్బన్ధః ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ సఇతి॥ఇన్ద్రసేనోబలిః-ప్రేమవిభిన్నయా-ప్రేమార్ద్రయా-ధియా-భగవత్పాదామ్బుజం-ధారయన్, ఆనన్దజలైః,ఆకులేవ్యాప్తే-అక్షిణీ-యస్య - ప్రహృష్టాన్యుదఞ్చితాని-రోమాణి-యస్య - గద్గదానికుణ్ఠితాని-అక్షరాణియస్యసః-హేనృప-ఉవాచ ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ తదేవాహ॥నమఇత్యాదినా॥అనన్తాయశేషాయ-బృహతేఘనైకదేశేనవిశ్వధారకాయ-వేధసేజగద్విధాత్రే-సాఙ్ఖ్యయోగవిధానాయసాఙ్ఖ్యయోగప్రవర్తకాయ - వితానాయేతిపాఠే - మత్వర్థీయోఽచ్ ద్రష్టవ్యః - వితానోయజ్ఞః -సచకర్మయోగోపలక్షకః-యోగోభక్తియోగః-సాఙ్ఖ్యంజ్ఞానయోగః-తే , అస్యారాధనరూపతయాసన్తీతితథా-తస్మై-కర్మజ్ఞానయోగానుగృహీతభక్తియోగారాధ్యాయేత్యర్థః- బ్రహ్మణేస్వరూపేణగుణైశ్చ నిరతిశయబృహతే-పరమాత్మనేఅన్తఃప్రవేశనియమనాభ్యాం లోకత్రయస్యభర్త్రే - వ్యాప్యగతదోషాస్పృష్టాయచ ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ యువామస్మాభిర్దృష్టావిత్యేతన్నాతిచిత్రమిత్యభిప్రేత్యాహ॥దర్శనమితి॥వాంయువయోః-దర్శనం- కేషాంచి-ద్భూతానాం-దుష్ప్రాపందుర్లభమపి-కేషాంచి-ద్యుష్మత్కృపయాసులభమేవ॥ తదుపపాదయతి ॥ రజస్తమస్స్వభావానామితి ॥ యత్ యస్మాత్-రజస్తమఃప్రచురస్వభావానామపి-నోఽస్మాకం-యుష్మద్దర్శనం-ప్రాప్త-మతో-భవత్కృపైవతత్రనిదానమితిభావః ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ అ

సమర్హయామాససతౌవిభూతిభిర్మహార్హవస్త్రాభరణానులేపనైః। స్రగ్ధూపదీపామృతభక్షణాదిభిస్స్వగోత్రవిత్తాత్మసమర్పణేనచ ॥ ౩౭ ॥ సఇన్ద్రసేనోభగవత్పదామ్బుజంబిభ్రన్ముహుఃప్రేమవిభిన్నయాధియా । ఉవాచానన్దజలాకులేక్షణఃప్రహృష్టరోమానృపగద్గదాక్షరః॥ ౩౮ ॥ బలిరువాచ ॥నమోఽనన్తాయబృహతేనమఃకృష్ణాయవేధసే । సాఙ్ఖ్యయోగవిధానా(తా)యబ్రహ్మణేపరమాత్మనే॥ ౩౯ ॥ దర్శనంవాంహిభూతానాం దుష్ప్రాపంచాతిదుర్లభమ్ । రజస్తమస్స్వభావానాంయన్నఃప్రాప్తంయదృచ్ఛయా ॥ ౪౦ ॥ దైత్యదానవగన్ధర్వసిద్ధవిద్యాధరాఅపి । యక్షరక్షఃపిశాచాశ్చభూతప్రమథనాయకాః ॥ ౪౧ ॥ విశుద్ధసత్త్వధామ్న్యద్ధాత్వయిశాస్త్రశరీరిణి।నిత్యంనిబద్ధవైరాస్తేవయంచాన్యేచతాదృశాః ॥ ౪౨ ॥ప్రాప్తస్సాలోక్యసామీప్యం ❋ సారూప్యమథసాత్మతామ్ । తేసర్వేపుణ్డరీకాక్షభావోహిభవకారణమ్॥౪౩॥ కేచనోద్బద్ధవైరేణభక్త్యాకేచనకామతః । నతథాసత్త్వసంరబ్ధాస్సన్నికృష్టాస్సురాదయః ॥ ౪౪ ॥ ఇదమిత్థమితిప్రాయస్తవయోగేశ్వరేశ్వర । నవిన్ద

హ్యావిద్విషోఽపివయంసాత్వికభక్తేభ్యోఽపిసభాగ్యాఇత్యాహ॥దైత్యేత్యాదిభిస్త్రిభిః॥దైత్యాదయః-త్వయి-నిత్యం-నిబద్ధవైరంయేషాం - తథాభూతాః - కథంభూతే-విశుద్ధస్యరజస్తమోభ్యామననువిద్ధస్య-సత్త్వస్య-ధామ్ని ఆశ్రయే-అనేనకామక్రోధాది ప్రాకృతదోష ప్రతిభటత్వమభిప్రేతం , అద్ధాసాక్షాత్ , శాస్త్రశరీరిణిశాస్త్రవేద్యం శరీరంస్వరూపమస్యాస్తీతితథా-తస్మిన్-తేవయ - మిత్థంభూతావయమిత్యర్థః ॥ తథా-అన్యేకంసాదయశ్చ - తాదృశాః - నిత్యంనిబద్ధవైరాఇత్యర్థః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ❋ తఏతే-సర్వే-సాలోక్యాదిరూపాం-ముక్తిం-ప్రాప్తాః-తత్ర-సాలోక్యంనామభగవతాసహసమానలోకావస్థాయిత్వం - సామీప్యంసాన్నిధ్యం - సారూప్యంసమానవేషతా,సాత్మతాసమానాత్మగుణత్వం - సాయుజ్యమితియావత్ - గుణాష్టకావిర్భావసామ్యంహిసాయుజ్యం - సార్ష్టిత్వం అథసాత్మతామితిపాఠేసార్ష్టిత్వంసమానసమృద్ధిత్వం, సాలోక్యాదీనిత్రీణిసాయుజ్యప్రయుక్తానీతినముక్తితారతమ్యశఙ్కావకాశః - నిబద్ధవైరాణామపిసాలోక్యాది ప్రాప్తిఃకుతఇత్యతఆహ ॥ భావఇతి ॥ హియస్మాత్-భావఃచిత్తవృత్తివిశేషః భవకారణంఫలోదయకారణం-త్వయికోఽపివానిరన్తరచిత్తవృత్తివిశేషోముక్తికారణమిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ నిదర్శయతి॥కేచనేతి॥కేచనకంసాదయః - ఉద్బద్ధవైరేణత్వయినిబద్ధవైరేణ - ప్రాప్తాఇత్యనుషజ్యతే-కేచన-భక్త్యా-కేచన - గోపీజనాః-కామతఃకామాత్-ప్రాప్తాః-కించ-యథా - సన్నికృష్టాః-త్వత్సాత్మతాం - ప్రాప్తాః-తథా-సత్త్వసంరబ్ధాఃసత్త్వావిష్టాఅపి-సురాదయో-నప్రాప్తాః - యద్వా, యథోద్బద్ధవైరాదినా-ప్రాప్తా-స్తథా-సన్నికృష్టాఅపి-సత్త్వప్రధానాఅపి-నానుప్రాప్తా- ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ త్వత్కృపాసనాథోభావఏవభవకారణం - అన్యథాత్వన్మాయాయాథాత్మ్యవేదినాంకుతస్తతోనిస్తారఇత్యభిప్రయన్నాత్మనఃకైముత్యన్యాయేనతస్యాదుర్జ్ఞేయతామాహ॥ ఇదమితి ॥ హేయోగేశ్వరేశ్వర-యోగేశాఅపి-ప్రాయశః-తవ,యోగమాయయా-ఇద-మిత్థ - మితి-స్వరూ

౪౩ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ సార్ష్టిత్వమథసాత్మతామ్

వతస్స్వభావతత్త్వ నవిదన్తి-కుతో-వయం,విద్మః ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋తన్న ఇతి॥తత్తస్మాత్,త్వన్మాయాస్వరూపస్వభావవేదన తరణయోఃదుష్కరత్వాత్కేవలం, ప్రసీదప్రసన్నోభవ-అస్మాననుగృహాణేత్యర్థః-కథం,యథా,నిరపేక్షైఃనిష్కామైః-నిమృగ్య-యుష్మత్పాదారవిన్దే-ధిషణాబుద్ధి, ర్యస్య-అభయుక్తం-గృహమేవా-న్ధకూప-స్తస్మ-న్నిష్క్రమ్య-విశ్వస్య-శరణం:ఉక్షితారో వృక్షాః-తేషా-మఖ్యిష్మూలేషు-పలబ్ధైఃస్వగతఏవగళితైః-ఫలాదిభి-ర్వృత్తిఃజీవనం-యస్య-సోఽహం శాన్తస్సన్-ఏకఏవ-ఉతఅథవా,సర్వేషాం-సఖాయో-యే-మహాన్తః-తైస్సహిత-శ్చరామి తథానుగృహాణేత్యర్థః-సర్వసహ ఇతిపాఠేఽస్మిదిద్వన్ద్వసహః ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ప్రకృతాగమనప్రయోజనబుభుత్సయాస్వవిషయకంశాసనం ప్రార్థయతే॥ శాధీతి ॥ హేఈశితవ్యేశ-ఈశితవ్యాఃనియమ్యా-స్తేషాం-ఈశ-నోఽస్మాన్-శాధికైఃకర్మభిర్వ్యాజ్ఞాపనేనశిక్షయేత్యర్థః॥ కింత త్ఇత్యతఆహ॥సిష్వాపానితి॥ హేప్రభో,తతోఽపికి,మతఆహ॥ పుమానితి ॥ తీర్థక్ త్వచ్ఛాసనమాశ్రయన్,చోదనాయాఃక ర్త్రబన్ధాద్విముచ్యతే ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ఇత్థంప్రార్థితఃప్రాహభగవాన్॥ఆసన్నితి॥ప్రథమాన్తరేస్వాయంభువమన్వన్తరే మరీచేః ప్రజాపతేః, ఊర్ణాయాంభార్యాయాం-షట్పుత్రా-ఆసన్-తేదేవా-స్సులాంసరస్వతీం-యభితుం మైథునంకర్తుముద్యుక్తం-కంబ్రహ్మాణం-వీక్ష్య,జహసుః ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋తేనపరిహాసాత్మకేన-దుష్టేన-కర్మణా-ఆసురీం యోనిం-ప్రాపుః-తద్దైవ-హిరణ్యకశిపో-ర్జాతా-స్తేచ-యోగమాయయాశక్త్యా-తతో-నీతాస్సన్తో-దేవక్యాః-ఉదరే జాతాః-హేరాజన్-తేనకం

సోఽపివైయోగమాయా ంకుతోవయమ్॥౪౫॥ తన్నఃప్రసీదవిరిపేక్షవిమృగ్యయుష్మత్పాదారవిన్దధిషణోఽ న్యగృహాన్ధకూపాత్ । నిష్క్రమ్యవిశ్వచరణాజ్ఘ్రిపలబ్ధవృత్తిశ్శాన్తోయథైకఉత+సర్వసఖశ్చరామి ॥౪౬॥ శాధ్యస్మానీశితవ్యేశనిష్పాపాన్కురునఃప్రభో । పుమాన్యచ్ఛ్రద్ధయాతిష్ఠంశ్చోదనాయావిముచ్యతే ॥ ౪౭ ॥శ్రీభగ వానువాచ॥ఆసన్మరీచేష్షట్పుత్రాఊర్ణాయాంప్రథమేన్తరే । దేవాఃకంజహసుర్వీక్ష్యసుతాంయభి ❋ తుముద్య తమ్॥ ౪౮ ॥తేనాసురీమగన్యోనిమధునావద్యకర్మణా । హిరణ్యకశిపోర్జాతానీతాస్తేయోగమాయయా॥౪౯॥ దేవక్యాఉదరేజాతారాజన్కంసవిహింసితాః । సాతాన్శోచత్యాత్మజాన్స్వాంస్తఇమేధ్యాసతేన్తికే॥౫౦॥ ఇతఏతాన్ప్రణేష్యామిమాతృశోకాపనుత్తయే । తతఃశాపవినిర్ముక్తాలోకంయాస్యన్తివిజ్వరాః ॥ ౫౧ ॥స్మ రోద్గీథఃపరిష్వఙ్గఃపతఙ్గఃక్షుద్రభృద్ఘృణీ ।షడిమేమత్ప్రసాదేనగతింయాస్యన్తిసద్గతిమ్॥ ౫౨ ॥ ఇత్యుక్త్వాతాన్స మానీయ ❋ ఇన్ద్రసేనేనపూజితౌ । దదత్తుర్వరవతీమేస్య మాతుఃపుత్రానయచ్ఛతామ్॥౫౩ ॥తాన్దృష్ట్వాబాల కాన్దేవీపుత్రస్నేహస్నుతస్తనీ । పరిష్వజ్యాఙ్కమారోప్యమూర్ధ్న్యజిఘ్రదభీక్ష్ణశః ॥ ౫౪ ॥ అపాయయత్స్త నంప్రీత్యాసుతస్పర్శపరిస్నుతమ్। మోహితామాయయావిష్ణోర్యయాసృష్టిఃప్రవర్తతే॥ ౫౫ ॥పీత్వాఽమృతం పయస్తస్యాఃపీతశేషంగదాభృతః । నారాయణాఙ్గసంస్పర్శప్రతిలబ్ధాత్మదర్శనాః ॥ ౫౬ ॥ తేనమస్కృత్యగో విన్దం దేవకీం పితరం బలమ్ । మిషతాంసర్వభూతానాంయయుర్ధామదివౌకసామ్ ॥ ౫౭ ॥ తందృష్ట్వా దేవకీదే

నైవ హింసితాః-సాదేవకీతు-తానాత్మజాన్-మత్వా-శోచతి తేచేమే తవా-న్తికమన్తికే-అన్యాసతే, అదిశేజ్ స్థానాంకర్తృ,, ణ్యాథారస్యకస్మత్వన్ ❋ ॥ ౪౯ ॥ ౫౦ ॥ ❋ఇతఇతి॥మాతుర్దేవక్యాః-శోకాపహరణాయ-ఇత ఏతాన్ప్రణేష్యామిః తతఃశో కాపనోదనానన్తరం-శాపాత్ప్రజాపత్యపహాసాత్మకా-ద్వినిర్ముక్తాః-అతఏవ విజ్వరాఃనిర్దుఃఖాః లోకంతావత్పూర్వ లోకం-యాస్యన్తి-తతో-మత్ప్రసాదేనమదనుగ్రహేణహేతునా-ఇమే-అస్తజాదయ,షట్పుగ్వాం-సతాంగతింముక్తిం-యాస్య న్తి ❋ ॥ ౫౧ ॥ ❋స్మరోద్గీథఇతి॥సద్గిరార్థః స్మరసహితోద్గీథఇతిమధ్యమపదలోపసమాసోవా ❋ ॥ ౫౨ ॥ ❋ఇతీతి॥అయచ్ఛ తాంఅర్పయామాసతుః ❋॥ ౫౩ ॥ ❋తానితి॥పుత్రస్నేహేన స్నుతౌస్రవన్తౌ,స్తనౌ-యస్యాః,సా,అభీక్ష్ణశఃపునఃపునః మూ ర్ధ్ని-అజిఘ్రత్ ❋ ॥ ౫౪ ॥ ❋సుతానాం-సంస్పర్శేన-స్నుతంక్షరన్తం-స్తనమపాయయత్-తత్రహేతుః-విష్ణోః-మాయ యా మోహితా-మాయాఃవిశినష్టి-యయా,సృష్టిః-ప్రవర్తతే-సృష్టిరిత్యస్యవిశ్వేత్యాదిః ❋ ॥ ౫౫ ॥ ❋పీత్వేతి॥ తస్యాదేవ క్యాః అమృతతుల్యం-పయఃస్తన్యం-తత్రహేతు-ర్గదాభృతఃశ్రీకృష్ణస్య-పీతశేషం-పీత్వా-నారాయణస్యశ్రీకృష్ణస్యాఙ్గ సంస్పర్శాత్-ప్రతిలబ్ధం-ఆత్మదర్శనంస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానంయై-స్తే-బలంబలభద్రంచ నమస్కృత్య-సర్వ భూతానాం-మిషతాంపశ్యతాంసతాంవిహాయసా-ధామదేవలోకం-యయుః ❋ ॥ ౫౬ ॥ ౫౭ ॥ ❋తమితి॥తంమృతానాం-ఆగమనపూర్వకంనిర్గమ-మవలోక్య-సుతరాం-విస్మితాసతీ-శ్రీకృష్ణస్య-మాయాం-మేనే-సర్వంతన్మాయాకృతమమస్యత॥

౪౬ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ సర్వసహాః

మాయా-ఆశ్చర్యశక్తిః ॥ ౫౮ ॥ హే భారత అనన్తవీర్యస్యానన్తకల్యాణవీర్యసూచకగుణాకరస్య - భగవతః-ఇత్థంభూ
తాని-వీర్యాణి ప్రభావసూచకచేష్టితాని - అనన్తాని-సన్తి-నసాకల్యేన వక్తుం శ్రోతుం వా శక్యానీతి భావః ॥ ౫౯ ॥ ఉపవర్ణి
తాఖ్యానశ్రవణాదిఫలమాహ సూతః ॥ య ఇతి ॥ వ్యాసపుత్రైరితి బహువచనం గురుత్వాభిప్రాయం. అమలాకీర్తిర్యస్య, తస్య
మురారేశ్చరితం-అలం నిశ్శేషం యథా తథా జగతో-ఽఘం భినత్తీతి తథా - నకృచ్ఛ్రాదివద్వ్యక్తిం చిదఘభిదితి భావః - తదేవం
పాపక్షయహేతుత్వ - మత ఏవ మోక్షహేతుత్వం చోక్తం. కించ - తద్భక్తానాం సత్కర్ణపూరం పరమసుఖావహకర్ణాభర
ణరూప-మిత్థంభూత- మిదం చరితం-యః పుమా-ననుశృణోతి-శ్రావయేద్వా-స-భగవతి-కృతం నిహితం-చిత్తం-యేన-తథా
భూతః-తద్భగవతస్సంబన్ధి-క్షేమం కాలాదిభయరహితం-ధామస్థానం- యాతి ప్రాప్నోతి ॥ ౬౦ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్ర
చన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే పఞ్చాశీతితమోఽధ్యాయః ****************

వీర్యాణ్యనన్తవీర్యస్యేత్యుక్తం - తత్రార్జునాయ సుభద్రాప్రదానాత్మకం భగవచ్చేష్టితం శ్రోతుకామః పృచ్ఛ
తి రాజా ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ విజయోఽర్జునో- రామకృష్ణయోః స్వసారం భగినీం-యథా యేన ప్రకారేణో-పయేమే, తం ప్రకా
రం- వేదితు మిచ్ఛామి, తాం విశినష్టి యా, తయోః - స్వసా మమ-పితామహీ-బభూవ ॥ ౧ ॥ తం ప్రస్తౌతి మునిః అర్జున ఇ

హృతాగమననిర్గమమ్ । మేనే సునిర్వృతా మాయాం కృష్ణస్య చరితాం నృప ॥ ౫౮ ॥ ఏవంవిధాన్యద్భుతాని కృష్ణ
స్య పరమాత్మనః । వీర్యాణ్యనన్తవీర్యస్య సన్త్యనన్తాని భారత ॥ ౫౯ ॥ శ్రీసూత ఉవాచ ॥ య ఇదమనుశృణోతి శ్రా
వయేద్వా మురారేశ్చరితమమలకీర్తేర్వర్ణితం వ్యాసపుత్రైః । జగదఘభిదలం తద్భక్తసత్కర్ణపూరం భగవతి
కృతచిత్తో యాతి తత్క్షేమధామ ॥ ౬౦ ॥ ****************************
******* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, పఞ్చాశీతితమోఽధ్యాయః. ********

సుభద్రాహరణకథారమ్భః

శ్రీవిష్ణురాత ఉవాచ ॥ బ్రహ్మన్వేదితుమిచ్ఛామిస్స్వసారం రామకృష్ణయోః । యథోపయేమే విజయో యా మమా
సీత్పితామహీ ॥ ౧ ॥ శ్రీబ్రహ్మరాత ఉవాచ ॥ అర్జునస్తీర్థయాత్రాయాం పర్యటన్నవనీం ప్రభుః । గతః ప్రభాసమ
శృణోన్మాతులేయీం స ఆత్మనః ॥ ౨ ॥ దుర్యోధనాయ రామస్తాం దాస్యతీతి న చాపరే । తల్లిప్సుస్స యతిర్భూత్వా
త్రిదణ్డీ ద్వారకామగాత్ ॥ ౩ ॥ తత్ర వై వార్షికాన్మాసానవాత్సీత్స్వార్థసాధకః । పౌరైస్సభాజితోఽభీక్ష్ణం రామేణా
జానతా చ సః ॥ ౪ ॥ ఏకదా గృహమానీయ ఆతిథ్యేన నిమన్త్ర్య తమ్ । శ్రద్ధయోపహృతం భైక్ష్యం బలేన బుభుజే కిల ॥
సోఽపశ్యత్తత్ర మహతీం కన్యాం వీరమనోహరామ్ । ప్రీత్యుత్ఫుల్లేక్షణస్తస్యాం భావక్షుబ్ధం మనో దధే ॥ ౬ ॥
సాపి తం చకమే వీక్ష్య నారీణాం హృదయంగమమ్ । హసన్తీ వ్రీడితాపాఙ్గీ తన్న్యస్తహృదయేక్షణా ॥ ౭ ॥ తాం ప
రం సమనుధ్యాయన్నన్తరం ప్రేప్సురర్జునః । న లేభే శం భ్రమచ్చిత్తః కామేనాతిబలీయసా ॥ ౮ ॥ మహత్యాం దే

త్యాది వా ॥ అథాన్యదపి స్వగ్రన్థోక్తం ప్రోక్తేన ॥ అవనీం పృథ్వీం - పర్యటన్-ప్రభాసం నామ-తీర్థం ప్రతి-గతః, తత్ర, సోఽ
ర్జునః - ఆత్మనస్స్వస్య - మాతులేయీం మాతులస్య సుతాం- తాం సుభద్రాం- రామో, దుర్యోధనాయ, దాస్యతి- అపరే వసుదే
వాదయస్తు - నచ దాస్యన్తి - ఇత్యశృణోత్ - వసుదేవాద్యనుమతిమన్తరేణాపి రామో దాతుముద్యుక్తవానిత్యశృణోదిత్యర్థః ॥ తల్లి
ప్సురితి ॥ తాం మాతులేయీం లిప్సుః- లాభేచ్ఛుః- సోఽర్జునః-త్రిదణ్డీ-యతిర్భూత్వా, రామం వఞ్చయితుం త్రిదణ్డియతివే
షం కృత్వా ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ తత్రేతి ॥ వార్షికాన్ వర్షాకాలసంబన్ధినః చతురో-మాసాన్, ఉషితవాన్- తత్ర హేతుః-స్వా
ర్థసాధకః స్వప్రయోజనసాధనయత్నతత్పరః-వన్ద్యాదిత్వాత్ కర్తరి ల్యుః- పౌరైర్మహాత్మనా-రామేణ చ- అభీక్ష్ణం పునఃపున-స్సం
మానితోఽవాత్సీదితి సంబన్ధః ॥ ౪ ॥ ఏకదేతి ॥ బలేన రామేణ-ఏకదా, ఆతిథ్యేన- హేతుత్వే తృతీయా, ఆతిథ్యార్థం-నిమన్త్రితః-
శ్రద్ధయోపహృతం పరివిష్టం భైక్ష్యమన్నం- బుభుజే ॥ ౫ ॥ స ఇతి ॥ సోఽర్జునః- మహతీమద్భుతాం వీరాణాం, మనోహరతీ
తి తథా తాం-ప్రీత్యా - ఉత్ఫుల్లే వికసితే- ఈక్షణే-యస్య సః - తస్యాం కన్యాయాం, భావేన రత్యభిప్రాయేణ, క్షుభితం, మనో-ద
ధే హితవాన్-స్మరక్షుబ్ధమితి పాఠాన్తరమ్ ॥ ౬ ॥ సాపీతి ॥ సాపి కన్యాపి తమర్జునం వీక్ష్య - వ్రీడితా వ్రీడాయుక్తా-అపా
ఙ్గౌ నేత్రాన్తౌ-యస్యాః-సా-హసన్తీ-న్యస్తం హృదయమీక్షణే చ యయా-సా-చకమే అకామయత ॥ ౭ ॥ తామితి ॥ ప
రం కేవలం, తాం కన్యామేవ - ధ్యాయ - న్నన్తరం హర్తుమవసరం-ప్రాప్తుమిచ్ఛుః, అతిబలీయసా, కామేన - భ్రమత్ చిత్తం య
స్య సః, శం, రామాదిసమ్మానజం సుఖం, న లేభే ॥ ౮ ॥ ఏవం స్థితే-కదాచి-న్మహారథోఽర్జునః, పిత్రోః కృష్ణస్యేతి చకర్తరిష్

ష్ణి దేవకీవసుదేవాభ్యాం కృష్ణేన చానుమతః-దుర్గాత్ప్రాకారా -ద్బహిః,నిర్గతాం రథస్థాం - కన్యాం - జహార ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తతో - రథస్థః - ధనుః గాణ్డీవ - మాదాయ - ఆసమన్తాద్రున్ధతః - శూరా-న్భటాన్- విద్రావ్యపలాయితాన్కృత్వా,స్వా నాం యదూనాం , క్రోశతామాక్రోశతాం , జహారేతి పూర్వేణ సంబన్ధః , యథా,మృగరాట్సింహః,స్వబలింస్వభాగం-హరతి-తద్వత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తదితి॥తద్ధరణం - శ్రుత్వా , తావ,త్పర్వణి -మహార్ణవ ఇవ ,క్షుభితః క్రుద్ధ ఇత్యర్థః , తతః,కృష్ణేన - సుహృద్భిశ్చ,గృహీతౌ-పాదౌ,యస్య,సః , ఆశామ్యత శాన్తోబభూవ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ కించ , బలో రామః - పారిబర్హాణి ప్రీత్యాదేయాని శ్రేష్ఠవస్తూని - ప్రాహిణోత్ ప్రదదౌ - మహాధనా అనర్ఘాః - ఉపస్కారా - అలఙ్కారా- యేషాం-తాని-ఇభాస్సజా-స్రథా - నశ్వాన్ -వరాః శ్రేష్ఠాః - యోషితో దాసీశ్చ- ప్రాహిణో - దితిసంబన్ధః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తదా- యాదవః - పాణ్డవాశ్చ - బాన్ధవాః ప్రీతిసంహృష్టాః - ప్రీతిరానన్దః- తేన - హృష్టాః వికసితముఖా - బభూవుః ॥ అథ భక్తవాత్సల్యప్రయుక్తం భగవతశ్చేష్టితం ప్రస్తోతుం ప్రతిజానీతే ॥ అథేతి ॥ భక్తయోః విషయభూతయోః-య - ద్వాత్సల్యం , తత్, శృణు ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ కావమూ భక్తౌ-కీదృశం వా తయోర్వాత్సల్యమిత్యతః ప్రస్తౌతి।కృష్ణస్యేత్యాదినా॥యావదధ్యాయసమాప్తి॥శ్రుతదేవ ఇతి॥శ్రుతో విశ్రుతః-కృష్ణస్య-భక్త-ఆసీత్,సచ-కృష్ణైకభగవత్యా- కయా ఏకాన్తయా -అనన్యప్రయోజనయేతియావత్-తయా భక్త్యా-పూర్ణార్థః పూర్ణమనోరథః-అతఏవ-శాన్తః - కవిర్విద్వా-నలమ్పటః చిత్తవిక్షేపరహితః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ స

వయాత్రాయాం రథస్థాం దుర్గనిర్గతామ్ । జహారానుమతః పిత్రోః కృష్ణస్య చ మహాత్మనః ॥ ౯ ॥ రథస్థో ధనురాదాయ శూరానారున్ధతో భటాన్ । విద్రావ్య క్రోశతాం స్వానాం స్వబలిం మృగరాడివ ॥ ౧౦ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా క్షుభితో రామః పర్వణీవ మహార్ణవః । గృహీతపాదః కృష్ణేన సుహృద్భిశ్చాప్యశామ్యత ॥ ౧౧ ॥ ప్రాహిణోత్పారిబర్హాణి వరవధ్వోర్ముదా బలః । మహాధనోపస్కరేభరథాశ్వనరయోషితః ॥ ౧౨ ॥ అథవస్ప్రీతిసంహృష్టా బాన్ధవా యదుపాణ్డవాః । అథాన్యదపి కృష్ణస్య వాత్సల్యం భక్తయోః శృణు ॥ ౧౩ ॥ కృష్ణస్యాసీత్సఖా కశ్చిచ్ఛ్రుతదేవ ఇతి శ్రుతః । కృష్ణైకభక్త్యా పూర్ణార్థః శాన్తః కవిరలమ్పటః ॥ ౧౪ ॥ స ఉవాస విదేహేషు మిథిలాయాం గృహాశ్రమీ । అనీహయాగతాహార్యో నిర్వర్తితనిజక్రియః ॥ ౧౫ ॥ యాత్రామాత్రం త్వహరహర్దైవాదుపనయత్యుత । నాధికం తావతా తుష్టః క్రియాశ్చక్రే యథోచితాః ॥ ౧౬ ॥ తథా తద్రాష్ట్రపాలోఽఙ్గ బహులాశ్వ ఇతి శ్రుతః । మైథిలో నిరహంమాన ఉభావప్యచ్యుతప్రియౌ ॥ ౧౭ ॥ తయోః ప్రసన్నో భగవాన్దారుకేణాహృతం రథమ్ । ఆరుహ్య సాకమ్మునిభిర్విదేహాన్ప్రయయౌ ప్రభుః ॥ ౧౮ ॥ నారదో వామదేవోఽత్రిః కృష్ణో రామోఽసితోఽరుణిః । అహం బృహస్పతిః కణ్వో మైత్రేయశ్చ్యవనాదయః ॥ ౧౯ ॥ తత్ర తత్ర సమాయాన్తం పౌరజానపదా నృపాః । ఉపతస్థుస్సార్ఘ్యహస్తా గ్రహైస్సూర్యమివోదితమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఆనర్తధన్వకురుజాఙ్గలకఙ్కమత్స్యాః పఞ్చాలకున్తిమధుకేకయకోసలార్ణాః । అన్యే చ తన్ముఖసరోజముదారహాసస్నిగ్ధేక్షణం నృప పపుర్దృశిభిర్నృనార్యః ॥ ౨౧ ॥ తేభ్యస్స్వవీక్షణవినష్టతమిస్రదృగ్భ్యః క్షేమం త్రిలోకగురురర్థదృశం ప్రయచ్ఛన్ । శృణ్వన్దిగన్తధవళం స్వయశోఽశుభ

శ్రుతదేవః-విదేహేషు దేశేషు-తత్రాపి- మిథిలాయాం పురి-గృహాశ్రమీ స - న్నుషితవాన్॥అనీహయా అనుద్యమేనైవ-ఆగతం య-దాహార్యం భోజ్యం- తేన-నిర్వర్తితాః-నిజాః-క్రియాః-యేన సః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ యాత్రామాత్రమితి।అయం శ్రుతదేవః-యాత్రామాత్రం-శరీరనిర్వాహమాత్రోపయుక్త- మాహార్య- మహరహ-ర్దైవా - దుపనయతి ఉపనయన్తం ప్రతీక్షత ఇత్యర్థః-అధికం యాత్రామాత్రాదధికం-నోపనయతి ॥ తావతా యాత్రామాత్రేణైవ-తుష్టః-ఉచితాః వర్ణాశ్రమోచితాః-క్రియాః పఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూప క్రియాః,యథావ- చ్చక్రే ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తథేతి ॥ అఙ్గ హే రాజన్ యథాఽయం శ్రుతదేవః-తథా,తద్రాష్ట్రపాలః-విదేహదేశాధిపః - బహులాశ్వ ఇతి-శ్రుతః విశ్రుతః - స మైథిలో జనకవంశ్యః-నిరహంమానః దేహాత్మాభిమానరహితః-ఉభౌ శ్రుతదేవబహులాశ్వౌ, అచ్యుతస్య-ప్రియౌ భక్తౌ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తయోరితి॥ ప్రసన్నః ప్రసన్నో భవితుమిత్యర్థః , ఆహృతమానీతం - మునిభిస్సాకం మునిభిస్సహ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ కేమునయ ఇత్యత ఆహ ॥ నారద ఇతి॥ కృష్ణో ద్వైపాయనః రామో భార్గవః- అహం శుకః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తత్ర తత్రేతి ॥ పురేషు భవాః పౌరాః - జనపద దేశవిశేషభవాః జానపదాః - సార్ఘ్యాః హస్తాః యేషాం తే, గ్రహైర్గురుశుక్రాదిభిః సహోదితం - సూర్యమివ - తం భగవన్త-ముపతస్థుః , అభూతోపమేయమ్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఆనర్తేతి॥ హే నృప - ఆనర్తాదిదేశవర్తిజనాస్తథా అన్యే చ-నరాః-నార్యశ్చ-ఉదారో హాసః-స్నిగ్ధ-ఈక్షణే- యస్మిం-స్తత్తస్య భగవతో - ముఖసరోజం-పపుః ముఖసరోజలావణ్యరూపం మకరన్దం-నేత్రచషకైః పపురిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తేభ్య ఇతి ॥ త్రిలోకగురుర్భగవాన్-స్వదర్శనేన-వినష్టాత

మిషాశ్చ-న్యేషాం-తేభ్యః - స్వవీక్షణమాత్రేణనిరస్తాజ్ఞానేభ్య ఇత్యర్థః-క్షేమం-శ్రేయోయథాభవతి తథా, అర్థదృశం ప్రయచ్ఛన్ అపాఙ్గదృష్ట్యా తానవలోకయన్నిత్యర్థః-అథానుభ్రంశస్థలం - దిగన్తధవళం-దిగన్తవ్యాప్తం-స్వయశః, సురైః-నృభిశ్చ, గీతం శృణ్వన్-శనైః-విదేహాన్ దేశాన్, సగాద్యయౌ ॥ ॥ ౨౨ ॥ ॥ తఇతి॥ తేవై దేహాః, పౌరాః-జానపదాశ్చ, గృహీతమర్హణం యైః- స్తే పాణయో, యేషాం-తే-తస్మైభగవతే - అభియయుః ప్రత్యుజ్జగ్ముః-తమభియయురిత్యర్థః-యద్వా, తస్మైఇత్యనేనసాపేక్షస్యా పిగృహీతార్హణేత్యస్యార్థ త్వాత్సమాసః, తం వా ఇతి పాఠాన్తరమ్ ॥ ॥ ౨౩ ॥ ॥ దృష్ట్వేతి॥ ప్రీత్యోత్ఫుల్లమాననం, ఆశయ శ్చ-యేషాం, తే - విదేహదేశవాసినో జనాః, తం కృష్ణం-తథా-శ్రుతపూర్వాన్, నతు దృష్టపూర్వాన్, మునీంశ్చ-నిబద్ధాఞ్జలిభిః, నేముః-కైర్ధృతాఞ్జలిభిరితి పాఠే న్యస్తాఞ్జలిభిశ్శిరోభిరిత్యర్థః ॥ ॥ ౨౪ ॥ ॥ స్వానుగ్రహాయేతి॥ మైథిలః శ్రుతదేవశ్చ, జగద్గురుం భగవన్తం, స్వానుగ్రహార్థ-మాగతం, మన్వానౌ, ప్రభోః శ్రీకృష్ణస్య, పాదయోః- నిపేతతుః ॥ ॥ ౨౫ ॥ ॥ న్యమన్త్రయేతా మితి॥ సన్నతౌ నమస్కుర్వన్తౌ-అఞ్జలీ, యయోః, తౌ - ద్విజైర్మునిభిః, సహ సహితమిత్యర్థః-దాశార్హం భగవన్తం- మాతిథ్యేనతి థ్యర్థం-యుగపదేవ-న్యమన్త్రయేతాం నిమన్త్రితవన్తౌ ॥ ॥ ౨౬ ॥ ॥ భగవానితి॥ తన్నిమన్త్రణం, నభిప్రేత్యాఙ్గీ కృత్య-ద్వయోరపి-ప్రియం కర్తుమిచ్ఛయా - తత్తదా- ఉభాభ్యామపి - తాభ్యాం-మద్గృహాదన్యస్య గేహం సమాయాతీ-త్యలక్షి

ఘ్నం గీతం సురైర్నృభిః । గాచ్ఛన్ శనైర్విదేహాన్ ॥ ౨౨ ॥ తేఽచ్యుతం ప్రాప్తమాకర్ణ్య పౌరా జానపదా నృప । అభియయుర్ముదితా ॥ స్తస్మై గృహీతార్హణపాణయః ॥ ౨౩ ॥ దృష్ట్వా తముత్తమశ్లోకం ప్రీత్యోత్ఫుల్లాననాశయాః । † కైర్ధృతాఞ్జలిభిర్నేముః శ్రుతపూర్వాంస్తథా మునీన్ ॥ ౨౪ ॥ స్వానుగ్రహాయ సంప్రాప్తం మన్వానౌ తం జగద్గురుమ్ । మైథిలః శ్రుతదేవశ్చ పాదయోః పేతతుః ప్రభోః ॥ ౨౫ ॥ న్యమన్త్రయేతాం దాశార్హమాతిథ్యేన సహ ద్విజైః । మైథిలః శ్రుతదేవశ్చ యుగపత్సంహతాఞ్జలీ ॥ ౨౬ ॥ భగవాంస్తదభిప్రేత్య ద్వయోః ప్రియచికీర్షయా । ఉభయోరావిశద్గేహముభాభ్యాం తదలక్షితః ॥ ౨౭ ॥ శ్రోతుమప్యసతాం దూరాఞ్జనకః స్వగృహాగతాన్ । ఆనీతేష్వాసనాగ్ర్యేషు సుఖాసీనాన్మహాయశాః ॥ ౨౮ ॥ ప్రవృద్ధభక్త్యా ॥ ఉద్ధర్షహృదయాస్రావిలేక్షణః । నత్వా తదఙ్ఘ్రీన్ప్రక్షాల్య తదపో లోకపావనీః ॥ ౨౯ ॥ సకుటుమ్బో వహన్మూర్ధ్నా పూజయాఞ్చక్ర ఈశ్వరాన్ । గన్ధమాల్యామ్బరాకల్పధూపదీపార్ఘ్యగోవృషైః ॥ ౩౦ ॥ వాచా మధురయా ప్రీణన్నిదమాహాన్నతర్పితాన్ । పాదావఙ్కగతౌ విష్ణోః సంస్పృశఞ్ఛనకైర్ముదా ॥ ౩౧ ॥ బహుళాశ్వ ఉవాచ ॥ భవాన్హి సర్వభూతానామాత్మా సాక్షీ స్వదృగ్విభో । అథ నస్త్వత్పదామ్భోజం స్మరతాం దర్శనం గతః ॥ ౩౨ ॥ స్వవచస్తదృతం కర్తుమస్మద్దృగ్గోచరో భవాన్ । యదాత్థైకాన్తభక్తాన్మే నానన్తః శ్రీరజః ప్రియః ॥ ౩౩ ॥ కో ను త్వచ్చరణామ్భోజమేవంవిద్విసృజేత్పుమాన్ । నిష్కిఞ్చనానాం శాన్తానాం మునీనాం యస్త్వమాత్మదః ॥ ౩౪ ॥ యోఽవతీర్య యదోర్వంశే నృణాం సంసరతామి

తః అవిదితః, ఉభయోరపి గృహం-నవిశత్ ॥ ॥ ౨౭ ॥ ॥ శ్రోతుమితి॥ అసతాం, శ్రోతుమపి-దూరాన్, స్వగృహాగతాన్, ఆనీయ సమర్పితేషు-శ్రేష్ఠేష్వా- సనేషు - సుఖాసీనాన్- నత్వేత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః-కథం భూతః, ప్రవృద్ధభక్త్యా-ఉద్ధర్షముద్గతహ ర్షం-హృదయం-యస్య-అస్రైః-ఆనన్దాశ్రుభిః-ఆవిలే వ్యాప్తే-ఈక్షణే-యస్య- సచాసౌ సచ. తేషాం- అఙ్ఘ్రీన్ పాదాన్-ప్రక్షాళ్య తాః-లోకపావనీ రపః-మూర్ధ్నా-వహన్-గన్ధాదిభిః, ఈశ్వరాన్- పూజయామాస, ఆకల్పోఽలఙ్కారః-తత్రేశ్వరశబ్దః-ఈశ్వ రాత్మకపరః ॥ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ॥ వాచేతి॥ అన్నేన-తర్పితాన్ మధురయా . వాచా-ప్రీణయన్-అఙ్కగతౌ-విష్ణోః కృ ష్ణస్య-పాదౌ-సంస్పృశన్- పాదావఙ్కే-నిధాయ సంస్పృశన్నిత్యర్థః-ముదా హర్షేణ-దం వక్ష్యమాణ-మాహ ॥ ॥ ౩౧ ॥ ॥ తదేవాహ ॥ భవానితి షడ్భిః॥ హే విభో-హి యస్మాద్భవాన్- నాత్మా అన్తరాత్మా-సాక్షాద్ద్రష్టా - స్వదృక్ అనన్యాధీనప్రకాశ శ్చ-అథాతో-మదభిప్రాయం, జానన్-త్వత్పదామ్భోజం-స్మరతాం, నోఽస్మాకం-దర్శనం, ప్రాప్తః ॥ ॥ ౩౨ ॥ ॥ కించ॥ స్వ వచ ఇతి ॥ యస్మాత్ ఏకాన్తభక్తాదనన్యప్రయోజనభక్తియుక్తాత్-మమ , సన్తస్సైవః-సఖాఽపి-శ్రీర్లక్ష్మీ-ర్భార్యాఽపి, అజో బ్రహ్మ-పుత్రోఽపి-నప్రియ-ఇతియత్-అన్వఉక్తవానసి తత్స్వవచో-దృఢీకర్తుం , భవాన్ , నస్మాకం-దృగ్గోచరో దృగ్విషయో-బ భూవ ॥ ॥ ౩౩ ॥ ॥ తస్మాదేవం విధం-త్వచ్చరణామ్భోజం-పుమాన్-విసృజేత్ కిన్ను, నత్యజత్యేవేత్యర్థః కించ, యత్ యస్మాత్ నిష్కించనానాం, నాస్తి కించన ప్రార్థనీయం యేషాం, తేషాం , శాన్తానాం జితాన్తఃకరణానాం, మునీనాం, త్వమాత్మదః నిరతి శయపురుషార్థభూతమాత్మానం దదాతి స్వ వశీకరోతీతి తథా , తస్మాచ్చ-విసృజేత్కిం న్వితి సంబన్ధః ॥ ॥ ౩౪ ॥ ॥ సత్యమిత్థ

౨౩ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ తం వా గృహీతా ౨౪ ॥ శ్లో † పా ॥ నిబద్ధాఞ్జలిభిః

మ్భూత స్త్వీశ్వరోనత్వహమిత్యత ఆహ॥ యఇతి॥ ఇహ ప్రకృతిమణ్డలే-సంసరతాం - జీవానాం, తచ్ఛాన్త్యై సాంసారికతాపత్రయోపశమనాయ - యదోర్వంశే, అవతీర్య, యస్త్రిలోకవృజినాపహత్రైలోక్యపాపహరం, స్వం స్వాసాధారణం యశః, అచినోత్ సంపాదితవాన్ తస్మై భగవతే, తుభ్యం నమ ఇత్యన్వయః - సర్వేశ్వర ఏవ త్వం లోకోజ్జీవయిషయాఽవతీర్ణ ఇతి భావః ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ ఏవంవిధాయ తుభ్యం న ప్రతికర్తుం శక్నుమః, కిన్తు కేవలం నమస్కుర్మ ఇత్యభిప్రేత్య నమస్కరోతి॥ నమ ఇతి॥ కృష్ణాయ లోకసుఖకరాయ-అకుణ్ఠమేధసే కృతజ్ఞతమాయ-సంశాన్తం శాన్తికరం లోకక్షేమావహం, తపః ఈయుషే ప్రాప్తాయ-అధికుర్వత ఇతి యావత్-నారాయణాయ, ఋషయే- తద్రూపేణావస్థితాయ, తస్మై పూర్వోక్తవిధాయ, భగవతే, తుభ్యం, నమః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ అభిప్రేతం నివేదయతి॥ దినానీతి॥ హే భూమన్ - ద్విజైర్మునిభిః సమేతస్సహిత, స్త్వం-నోఽస్మాకం, గృహే కతిచిద్దినాని నివస, పాదరజసా ఇదం, నిమేః కులం, పునీహి పవిత్రీకురు ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ ఇతీతి॥ ఉపామన్త్రితః ప్రార్థితః-లోకపావన ఇతి హేతుగర్భం, అతో, మిథిలాయాం పురి-నరాణాం, యోషితాంచ, కల్యాణం, కుర్వన్ కర్తుమిత్యర్థః ఉవాస ఉషితవాన్ ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ శ్రుతదేవ ఇతి॥ జనకో జనకవంశ్యత్వాద్బహులాశ్వః, యథా, తథా, శ్రుతదేవోఽపి, స్వగృహం ప్రాప్త, మచ్యుతం, మునీంశ్చ, నత్వా, నితరాం హృష్టో ఽత ఏవ, వాస ఉత్తరీయం, విధున్వన్ విక్షిపన్ ననర్త- హే తిహర్షే ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ తృణేతి॥ స శ్రుతదేవః ఆనీతేషు తృణమయేషు, పీఠేషు చాసనేషు చ, తా, నుపవేశ్య, స్వాగత ప్రశ్నపూర్వకం, మభివన్ద్య, సభార్యో, ముదాహర్షేణ, అఙ్ఘ్రీ నవనిజే అవనినిజే ప్రక్షాళితవాన్ అభ్యాస లోప ఆర్షః ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ తదమ్భ సేతి॥ హే

హ। యశోవితేనే తచ్ఛాన్త్యై త్రైలోక్యవృజినాపహమ్॥ ౩౫ ॥ నమస్తస్మై భగవతే కృష్ణాయాకుణ్ఠమేధసే। నారాయణాయ ఋషయే సంశాన్తం తప ఈయుషే॥ ౩౬ ॥ దినాని కతిచిద్భూమన్ గృహాన్నో నివస ద్విజైః। సమేతః పాదరజసా పునీహీదం నిమేః కులమ్॥ ౩౭ ॥ ఇత్యుపామన్త్రితో రాజ్ఞా భగవాన్లోకభావనః। ఉవాస కుర్వన్కల్యాణం మిథిలానరయోషితామ్॥ ౩౮ ॥ శ్రుతదేవోఽచ్యుతం ప్రాప్తం స్వగృహం జనకో యథా। నత్వా మునీంశ్చ సంతుష్టో ధున్వన్వాసో ననర్త హ॥ ౩౯ ॥ తృణపీఠబృసీష్వేతానానీతేషూపవేశ్య సః। స్వాగతేనాభివన్ద్యాఙ్ఘ్రీన్సభార్యోఽవనిజే ముదా॥ ౪౦ ॥ తదమ్భసా మహాభాగ ఆత్మానం స్వగృహాన్స్వయమ్। స్నపయాంచక్ర ఉద్ధర్షో లబ్ధసర్వమనోరథః॥ ౪౧ ॥ ఫలార్హణోశీరశివామృతామ్బుభిర్మృదా సురభ్యా తులసీకుశామ్బుజైః। ఆరాధయామాస యథోపపన్నయా సపర్యయా సత్త్వవివర్ధనాన్ధసా॥ ౪౨ ॥ స తర్కయామాస కుతో మమాన్వభూద్గృహాన్ధకూపే పతితస్య సఙ్గమః। యస్సర్వతీర్థాస్పదపాదరేణుభిః కృష్ణేన చాస్యాత్మనికేతభూసురైః॥ ౪౩ ॥ సూపవిష్టాన్కృతాతిథ్యాన్ శ్రుతదేవ ఉపస్థితః। సభార్యస్స్వగృహాపన్నమ వాచాఙ్ఘ్ర్యభిమర్శనః॥ ౪౪ ॥ శ్రీశ్రుతదేవ ఉవాచ॥ అద్య నో దర్శనం ప్రాప్తః పరః పరమపూరుషః। యః ఇదం శక్తిభిస్సృష్ట్వా ప్రవిష్టోఽప్యాత్మసత్తయా॥ ౪౫ ॥ యథా శయానః పురుషో మనసైవాత్మమాయయా। సృష్ట్వా లోకం పరం స్వాప్నమనువిశ్యావభాసతే॥ ౪౬ ॥

మహాభాగ - తదమ్భసా అఙ్ఘ్రిజలేన, స్వయమేవా, త్మానం దేహం, స్వగృహాంశ్చ, స్నపయామాస కథమ్భూతః, ఉద్ధర్షః ఉత్కటో హర్షో యస్య సః-లబ్ధః సర్వమనోరథో - యేన, సః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ ఫలేతి॥ ఫలాని చార్హణాని గన్ధధూపదీపాదీని ఉశీరాణి సుగన్ధితృణవిశేషమూలాని చ, శివాని, నిర్మలాన్య, మృతతుల్యాన్య, మ్బూని చ, తైః, సురభ్యా మృదా కస్తూర్యా తులస్యా, కుశైరమ్బుజైశ్చ, సత్త్వవివర్ధనాన్ధసా సత్త్వవర్ధకాన్నేన - జాత్యాశ్రయనిమిత్తాదుష్టాన్నేనచే, త్యర్థః, ఏభిః-యథోపపన్నయా అనాయాసేన సంపన్నయా, సపర్యయా, పూజయా ఆరాధయామాస ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ స ఇతి॥ స శ్రుతదేవః, తర్కయామాస, తర్కమేవ దర్శయతి॥ కుత ఇతి॥ గృహమేవా, న్ధకూప, స్తస్మిన్, పతితస్య, మమ, కృష్ణేన, తథా అస్య కృష్ణస్యా, త్మనో మూర్తిర్నికేతైః స్థానభూతైః భూసురైశ్చ, కథమ్భూతైః-సర్వతీర్థానా, మాస్పదాని ఆశ్రయాః, పాదరేణవో, యేషాం, తథాభూతైస్సహ యః-సఙ్గమః, స, కుతోఽన్వభూత్, అన్వితి విస్మయే ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ సూపవిష్టానితి॥ కృతమాతిథ్యం యైస్తా, నుపస్థితః సమీప ఉపవిష్టః స్వగృహా, నాపన్నం ప్రాప్తం-భగవన్తం, అఙ్ఘ్ర్యభిమర్శనః అఙ్ఘ్రీ అభిమృశ, న్నాహ ఉవాచ ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ॥ సోఽద్యేత్యాదినా- తావత్తద్దర్శనేనాత్మనః కృతార్థతామభిప్రయన్నాహ॥ సోఽద్యేతి॥ స - తాదృశః పరః ప్రకృతిపురుషవిలక్షణః-అత ఏవ, పరమః, పర ఉత్కృష్టో, మా, యస్మా, త్స చాసౌ, పూరుష, స్త్వం, నోఽస్మాకం, దర్శనం, ప్రాప్తః, కీదృశః, యో, మాయయా ఆత్మసఙ్కల్పేన, ఇదం జగత్సృష్ట్వా, ఆత్మసత్తయా, ఆత్మన, స్సత్తా సద్వైకరూపతా, సద్వైకరూపేణాత్మస్వరూపేణ- అనుప్రవిష్టః ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ తత్ర దృష్టాన్తో, యథేతి॥ అత్ర పురుషశబ్దో జీవశరీరకపరమాత్మపరః, జీవస్య స్వాప్నార్థస్రష్టృత్వాయోగాత్, తదయమర్థః-యథా, శయానః-పురుషః పురుషశరీరకః పరమాత్మా, మనసా స్వశరీరభూత జీవమనోరథాను

సారథ్యా,ఆత్మనః స్వస్య మాయయా సఙ్కల్పేన , పరం శయానదేహాదన్యం స్వాప్నం సుషుప్తజీవకర్మానుగుణం,తదేకానుభావ్యం,తత్కాలమాత్రావస్థాయినం చ , లోకం దేహం,మనువిశ్య తజ్జీవమనోరథానుగుణేన సఙ్కల్పేనానుప్రవిశ్య,అవభాసతే, జీవానుభావ్య దేశాన్తరగమనరాజ్యాభిషేకశిరశ్ఛేదనాదిభిస్సాక్షాదస్పృష్ట ఏవ ప్రకాశతే జగత్సర్గతదనుప్రవేశయోః స్వాప్నసర్గతదనుప్రవేశౌ దృష్టాన్తౌ-ఉభయత్ర జీవద్వారకోఽనుప్రవేశో వ్యాప్యగతదోషాస్పర్శశ్చ తుల్యః ॥౪౬॥ ననుమద్దర్శనం దుర్లభం కిమితి మన్యస ఇత్యత ఆహ ॥ శృణ్వతామితి ॥ శశ్వత్సదా,శ్రవణాదికం కుర్వతామత ఏవ , అమలాత్మనాం పరిశుద్ధాన్తఃకరణానాం,నృణాం,అన్తఃహృద్యేవ,భాసి,నతు,చక్షుర్విషయో భవసి ॥౪౭॥ కర్మణా-విక్షిప్తం,చేతో,యేషాం, తేషాం తు , హృదిస్థోఽప్యతీవ , దూరస్థః,ఏవం , కస్యాప్యచక్షుర్విషయస్త్వం మద్దృగ్విషయోఽస్యతో దుర్లభం త్వద్దర్శనం మయాలబ్ధమితి భావః ॥ ననుహృదిస్థత్వం అతిదూరస్థత్వం చ పరస్పరవిరుద్ధం కథమివ ఘటత ఇత్యత ఆహ ॥ ఆత్మశక్తిభిరితి ॥ ఉపేతాః-గుణా రజస్తమస్తత్కార్యకామక్రోధమోహాదయో , యేన-స,ఆత్మా మనో, యేషాం-తేషాం,మన్తిసమీపస్థోఽప్యా,త్మశక్తిభిః దేహాత్మాభిమానస్వస్వాతన్త్ర్యాత్మాభిమానాద్యాపాదనద్వారా త్వద్యాథాత్మ్యానాపాదకమాయాదిశక్తిభిస్తైస్తైః హేతుభిః , అగ్రాహ్యః , ఏత ఏవాతిదూరస్థత్వమితి న విరోధ ఇతి భావః ॥ ౪౮ ॥ న కేవలమమలాత్మనామన్తర్హృది భాసమాన ఏవ,కర్మవిక్షిప్తచేతసామగ్రాహ్య ఏవ , అపితు-మోచకో బన్ధకశ్చేతి వదన్ప్రణమతి ॥ నమోఽస్తు త ఇతి ॥ అధ్యాత్మవిదాం త్వద్యాథాత్మ్యవేదినాం , పరాత్మనే ప్రాప్యాయాత్మనే-నవిద్యతే-యుక్తస్త్వయి నివేశిత,ఆత్మా , యేషాం-తేషాం,స్వాత్మవిభక్తమృత్యవే-స్వాత్మనా స్వసఙ్కల్పేన , విభక్తస్సమర్పితో మృత్యుః,యేన,తస్మై , అనాత్మనే - ఇతిపాఠే,వ్యాపకాన్తరశూన్యాయేత్యర్థః , ననుబన్ధమోక్షహేతుత్వం వదన్మయి కిం వైషమ్యమాపాదయసీత్యతో విశినష్టి ॥ సకారణేతి ॥ సకారణం అనుగ్రహహే

శృణ్వతాం గదతాం శశ్వత్పశ్యతామభివన్దతామ్ । నృణాం సంవదతామన్తర్హృది భాస్యమలాత్మనామ్ ॥ ౪౭ ॥
హృదిస్థోఽప్యతిదూరస్థః కర్మవిక్షిప్తచేతసామ్ । ఆత్మశక్తిభిరగ్రాహ్యోఽప్యన్త్యుపేతగుణాత్మనామ్ ॥ ౪౮ ॥
నమోఽస్తు తేఽధ్యాత్మవిదాం పరాత్మనేఽయుక్తాత్మనాం స్వాత్మవిభక్తమృత్యవే । సకారణాకారణలిఙ్గమీయుషే స్వమాయయా సంవృతరుద్ధదృష్టయే ॥ ౪౯ ॥ సత్వం శాధి స్వభృత్యాన్నః కిం దేవ కరవామ తే । ఏతదన్తో నృణాం క్లేశో యద్భవానక్షిగోచరః ॥ ౫౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తదుక్తమిత్యుపాకర్ణ్య భగవాన్ప్రణతార్తిహా । గృహీత్వా పాణినా పాణిం ప్రహసంస్తమువాచ హ ॥ ౫౧ ॥ బ్రహ్మంస్తేఽనుగ్రహార్థాయ సంప్రాప్తాన్విద్ధ్యమూన్మునీన్ । సఞ్చరన్తి మయా లోకాన్పునన్తః పాదరేణుభిః ॥ ౫౨ ॥ దేవాః క్షేత్రాణి తీర్థాని దర్శనస్పర్శనార్చనైః । పునన్తి చిరకాలేన తదప్యర్హత్తమేక్షయా ॥ ౫౩ ॥ బ్రాహ్మణో జన్మనా శ్రేయాన్సర్వేషాం ప్రాణినామిహ । తపసా విద్యయా

తుకం, అకారణం అకర్మహేతుకం,లిఙ్గం శరీరం , ఈయుషే ప్రాప్తవతే , సర్వలోకోజ్జీవయిషయా స్వేచ్ఛోపాత్తాకర్మమూలదివ్యమఙ్గళవిగ్రహాయ,అతో న వైషమ్యమస్తీతి భావః ॥ తర్హి , సర్వాన్కిం న మోచయసీత్యతో విశినష్టి ॥ స్వమాయయా-సంవృతాః మోహితాః,యేషాం - రుద్ధా-దృష్టిః జ్ఞానం,యస్మిన్విషయభూతే , తస్మై , త్వన్మాయామోహితానాం త్వద్యాథాత్మ్యావేదినాం , ముక్తిమప్రయచ్ఛన్న త్వం విషమః , నహ్యభజతాం కామాన ప్రయచ్ఛన్సురద్రుమో విషమ ఇతి భావః ॥ ౪౯ ॥ ఇత్థం ప్రణమ్య తత్కైఙ్కర్యం ప్రార్థయతే ॥ సత్వమితి ॥ సః ఉక్తవిధః త్వం-స్వభృత్యాన్-నోఽస్మాన్-శాధి-హే దేవ, తే, తవ- కిం కరవామ - కించిదిష్టం కరవామేతి , ప్రార్థనాయాం లోట్,నను ముక్తిం యాచిత్వా కైఙ్కర్యమేవ కిమితి ప్రార్థయస ఇత్యత ఆహ ॥ ఏతదన్త ఇతి ॥ నృణాం క్లేశః తాపత్రయరూపః-ఏషః అన్తః,ఏతత్,అన్తోఽవధిః,యస్య,తథాభూతః-కిం,యత్, భవాన్,అక్షిగోచర,ఇత్యేతత్ ॥ ౫౦ ॥ తదుక్తమితి ॥ ఇతీత్థం ,తదుక్తం శ్రుతదేవోక్తం,ఉపాకర్ణ్య,ప్రణతార్తిహా ఆశ్రితార్తిహరః ॥ ౫౧ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ బ్రహ్మన్నిత్యాదిభిస్త్రిభిః ॥ ఇత్థం స్వాన్యభీష్టకరణరూపకైఙ్కర్యం ప్రార్థయమానం శ్రుతదేవం ప్రతి మద్భక్తారాధనమేవ నిరతిశయం మత్కైఙ్కర్యమితి వక్తుం తావద్భక్తాన్ప్రశంసతి ॥ బ్రహ్మన్నితి షడ్భిః ॥ మయా హృదిస్థేన మయా , పాదరేణుభిః,లోకాన్-పునన్తః పవిత్రీకుర్వన్తః-సంచరన్తి ॥ ౫౨ ॥ నను-దేవాదయోఽపి పునన్త్యేవేతి కిం విశేష ఏతైః ఏవ పునన్తీత్యత ఆహ ॥ దేవా ఇతి ॥ దేవాః భగవత్ప్రతిమాః, క్షేత్రాణి, అయోధ్యామధురాదీని,తీర్థాని గఙ్గాదీని,చిరకాలేన దీర్ఘకాలేన,పునన్తి ॥ కించ ॥ దేవాదీని, యత్పునన్తీతి-తదపి,అర్హత్తమానాం,ఈక్షణాత్-మద్భక్తకర్తృకక్షేత్రప్రయుక్తమాహాత్మ్యాదిత్యర్థః ॥ ౫౩ ॥ మద్భక్తాచ్ఛ్రేష్ఠో నాస్తీత్యాహ ॥ బ్రాహ్మణ ఇతి ॥ సర్వేషాం ప్రాణినాం మధ్యే,ఇహ,శ్రేష్ఠేషు-నరేషు,బ్రాహ్మణో , జన్మతః,శ్రేయాన్ , బ్రాహ్మణేష్వపి తపసా యుతో యుక్తః , శ్రేయాన్-తతోఽపి - విద్యయా వేదాన్తవిద్యయా , యుతః-తతోఽపి తుష్ట్యా ఇత్యసన్తోషేణ-యుతః,మత్కలయా-కలా విద్యా,మదుపాసనేతి

యావత్-తయా-యుతస్తు,శ్రేయానితికిమువక్తవ్యమిత్యర్థః ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ కింబహునేత్యాహ॥ఏతద్ద్విభుజం చతుర్భుజంవా మమ-రూపం,బ్రాహ్మణాత్ , మత్కలయాయుతాత్,నదయితంనప్రియ - తత్ర హేతుః, సర్వేతి,బ్రాహ్మణాధీనత్వాత్ప్రమేయసిద్ధేః-ప్రమాణభూతవేదప్రచురాద్విప్రాత్,దేవమయంవపుర్నమేదయితమిత్యర్థః ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ ఏవంకేచిత్త్వద్భక్తాన్కుతోఽవమన్యన్తే కుతోవాదేహాదీన్భజన్త ఇత్యతఆహ ॥ దుష్ప్రజ్ఞా ఇతి ॥ ఏవంఇత్థంభూతాన్మద్భక్తాన్ - అవిదిత్వా,తత్ర హేతుః,దుష్ప్రజ్ఞాఃమరహంకారాః- దేహాత్మాభిమానిన ఇతియావత్, అతఏవఅసూయవః , సత్స్వపగుణేషుదోషావిష్కరణైకశీలాః,అతఏవ , అర్చాదావేవ,ఇజ్యదృష్టయః పూజ్యతాబుద్ధిమన్తః - మాంమదాత్మకం గురుం.ఆత్మానం,విప్రం "జ్ఞానీత్వాత్మైవమేమతమ్" ఇత్యుక్తవిధంజ్ఞానినం-విప్రంచ అవజానన్తి ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ జ్ఞానినోదృష్టిస్త్వన్యాదృశీత్యాహ ॥చరాచరమితి ॥ చరాచరాత్మకమిదం-విశ్వం-తథా,అస్యవిశ్వస్య, హేతవో-యే-భావాఃపదార్థాఃమహదాదయః,తాన్యేతాని , సర్వాణి-విప్రో,మదీక్షయామద్విషయకజ్ఞానేన, మదాత్మకత్వబుద్ధ్యేత్యర్థః,ధత్తేవిషయీకరోతి ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ అస్త్వేవంతతఃకిమతఆహ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్ మద్భక్తానామిత్థంభూతత్వాత్-హేబ్రహ్మన్ , ఏతాన్బ్రహ్మర్షీన్,శ్రద్ధయా-అత్యాదరేణ,అర్చయ,ఏవంచేత్ ఇత్థమర్చయసిచేత్ , అద్ధానాత్సాక్షాత్,అహమేవ , అర్చితోఽస్మి,అన్యథామద్భక్తార్చనంవినా , సువిభూతిభిఃపుష్కలోపచారైః,అర్చితోఽప్యహం,నార్చితః,ఋషీనేతానితిస్వభక్తమాత్రోపలక్షణమ్ ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ ఇత్థమితి॥ప్రభుణాభగవతా,ఆదిష్టః,సశ్రుతదేవః,ఐకాత్మ్యభావేనపరమాత్మబుద్ధ్యా,ఆరాధ్య,సతాంగతింముక్తిం, అవాప ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ ఏవమితి ॥ భక్తేషుభక్తిఃప్రీతిః-సాస్యాస్తీతి తథా-సభగవాన్-హేరాజన్ , స్వభక్తయోఃశ్రుతదేవబహులాశ్వయోః , సన్మార్గం,స

తుష్ట్యా కిము మత్కలయాయుతః॥ ౫౪ ॥ నబ్రాహ్మణాన్మేదయితంరూపమేతచ్చతుర్భుజమ్ । సర్వవేదమయోవిప్రస్సర్వదేవమయోహ్యహమ్ ॥ ౫౫ ॥ దుష్ప్రజ్ఞాఅవిదిత్వైవమవజానన్త్యసూయవః । గురుంమాంవిప్రమాత్మానమర్చాదావిజ్యదృష్టయః॥ ౫౬ ॥ చరాచరమిదంవిశ్వంభావాయేచాస్యహేతవః । మద్రూపాణీతివైతానిధత్తేవిప్రోమదీక్షయా॥ ౫౭ ॥ తస్మాద్బ్రహ్మఋషీనేతాన్బ్రహ్మన్శ్రద్ధయాఽర్చయ।ఏవంచేదర్చితోఽస్మ్యద్ధానాన్యథాసువిభూతిభిః ॥ ౫౮ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్థంసప్రభుణాఽఽదిష్టస్సహకృష్ణాన్ద్విజోత్తమాన్ । ఆరాధ్యైకాత్మభావేనమైథిలశ్చాపసద్గతిమ్ ॥ ౫౯ ॥ ఏవంస్వభక్తయోరాజన్భగవాన్భక్తభక్తిమాన్ । ఉషిత్వాఽఽదిశ్యసన్మార్గంపునర్ద్వారవతీమగాత్॥ ౬౦ ॥ ************************

******** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే , దశమస్కన్ధే , షడశీతితమోఽధ్యాయః. ********

రాజోవాచ ॥ బ్రహ్మన్బ్రహ్మణ్యనిర్దేశ్యేనిర్గుణేగుణవృత్తయః ।కథంచరన్తిశ్రుతయస్సాక్షాత్సదసతఃపరే॥౧॥

తాంసాధూనాం - మార్గంఅనుష్ఠేయధర్మప్రకారం , ఆదిశ్య ఉపదిశ్య , కతిపయదినాన్యుషిత్వాచ-పునః-ద్వారవతీం ,యయౌ ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేషడశీతితమోఽధ్యాయః ***

"సర్వవేదమయోవిప్రస్సర్వదేవమయోఽస్మ్యహ"మితివేదానాం బ్రహ్మప్రమాపకత్వంభగవదుక్త్యైవావగతం, తత్పూర్వాధ్యాయేఽపి "విశుద్ధసత్వధామ్న్యద్ధాత్వయిశాస్త్రశరీరిణి" తబలేనాప్యవగతం తత్పూర్వాధ్యాయేఽపి "బ్రహ్మతేహృదయంశుక్ల"మిత్యాదినాశాస్త్రయోనిస్తవాత్మనఇత్యస్తేవమునిసచసాఽప్యవగతం ॥ శ్రూయతేచైవం॥ శ్రు "సర్వేవేదాయత్పదమామనన్తితపాంసిసర్వాణిచయద్వదన్తి" తి-స్మర్యతేచ "వేదైశ్చసర్వైరహమేవవేద్య" ఇతిబ్రహ్మణశ్చిదచిద్వైలక్షణ్యంబహుశఃప్రతిపాదితం , తత్రచిదచిద్విలక్షణబ్రహ్మస్వరూపస్వభావపరాణాం ॥ శ్రు "సత్యంజ్ఞానమనన్తం।యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవి" దిత్యాదిశ్రుతివచసాంతత్ప్రమాపకత్వేఽపి॥శ్రు "అయమాత్మాబ్రహ్మ। తత్త్వమసి। సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మే" త్యాదినాపరమాత్మశబ్దసమానాధికరణయా శ్రుతానాంచిదచిద్వాచిశబ్దానాంకథంపరమాత్మప్రమాపకత్వమితిపృచ్ఛతిరాజా ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ హేబ్రహ్మన్ గుణవృత్తయఇత్యత్రగుణశబ్దోవిశేషణపరః-గుణేనజాతిగుణక్రియాన్యతమేనద్వారభూతేన ,వృత్తిర్బోధనం , యాసాం-తాః-జాత్యాదికంప్రవృత్తినిమిత్తీకృత్యతద్విశిష్టాభిధాయిన్యశ్శ్రుతయః చిదచిత్పరాః-కథంబ్రహ్మణి- సాక్షాచ్చరన్తిప్రవర్తన్తే , నహిప్రవృత్తినిమిత్తప్రహాణేనశబ్దః ప్రతిపాదయితుమలమితిప్రశ్నార్థః , నచలక్షణయాచరన్తీతివక్తుంయుక్తం , ఉదాహృతశ్రుతిస్మృత్యాదిభ్యోఽభిధావృత్త్యైవావగమాత్-నచకతిపయశ్రుతీనాంతత్రముఖ్యవృత్తిః, చిదచిదాదిపరాణాంలక్షణావృత్తిరితియుక్తం "సర్వేవేదాయత్పదమామనన్తి । వేదైశ్చసర్వైరహ"మితిసర్వశబ్దస్వారస్యాత్సర్వాసామపితస్మిన్నభిధావృత్త్యైవావగమాత్ , అతఏవ - సాక్షాదిత్యుక్తం- తావజ్జాతిశబ్దానాంవృత్త్యసంభవంవ్యఞ్జయన్విశినష్టి , అనిర్దేశ్యేచేతనాచేతనసజాతీయతయానిర్దేష్టుమశక్యే - తత్ర హేతుః-సద

సతః పరే సచ్చాసచ్చ తయోస్సమాహారః - స్తస్మాత్పరే చిదచిద్భ్యాం పరే విలక్షణే, అన్యస్మిన్నితి యావత్ - నహి చిదచిద్గతజా
తిప్రవృత్తినిమిత్తకశబ్దానాం చిదచిద్వ్యతిరిక్తే అన్యస్మిన్ముఖ్యవృత్తిస్సంభవతీతి భావః, అథ గుణశబ్దానాం వృత్త్యసంభవం ద్యోత
యితుం విశినష్టి ॥ నిర్గుణ ఇతి ॥ నిర్గత త్రైగుణ్యే - త్రైగుణ్యాత్ప్రత్యనీకే, యద్వా, గుణశబ్దానాం యే ప్రవృత్తినిమిత్తభూతాః గు
ణాః - తేభ్యస్సర్వేభ్యో - నిర్గతే - నిర్గుణ ఇతి నిష్క్రియత్వస్యాప్యుపలక్షణమ్ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ అతా॥ నేనజీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య
నామరూపే వ్యాకరవాణి । నామరూపయోర్నిర్వహితా తే యదన్తరా తద్బ్రహ్మ ॥ సర్వాణి రూపాణి విచిత్య ధీరః నామాని కృ
త్వాఽభివదన్ యదాస్తే ॥ తత్సృష్ట్వా - తదేవానుప్రావిశత్ - తదనుప్రవిశ్య - సచ్చ త్యచ్చాభవత్ ,, ఇత్యాదిశ్రుతయః స్వపర్య
న్తనామరూపవ్యాకరణేన తత్తచ్చిదచిద్వస్తుశరీరకతయా తత్తచ్ఛబ్దవాచ్యోఽభూదితి ప్రతిపాదయన్త్యతః, పరిహారమాహ బురి
త్యభిప్రేత్య - తత్ర తత్ర బహుశో జగత్సర్గప్రకారవర్ణనమేవ ప్రకృతప్రశ్నస్యోత్తరముక్తప్రాయమితి చాభిప్రేత్య కేవలం సృష్టి
మాత్రం స్మారయతి ॥ బుద్ధీన్ద్రియేతి ॥ జనానాం బుద్ధ్యాదీనసృజత్ - ప్రభురధ్యక్షః - నిర్వాహక ఇతి యావత్ - అయమభిప్రాయః -
స్వయమన్తరాత్మతయా నామరూపనిర్వాహకో భవితుం బుద్ధ్యాదిశబ్దోపలక్షితసమష్టిపరంపరయా మహాభూతపర్యన్తమా
త్మానం తచ్ఛరీరకం పరిణమయ్య, తన్మయః పునస్సదసచ్ఛబ్దవాచ్య చిదచిన్మిశ్రదేవాదిస్థావరాన్తజగద్రూపతత్తచ్ఛబ్దవా
చ్యశ్చాభవదితి ॥ ఏవం చిదచిత్పదార్థానాం సర్వేషాం పరమాత్మశరీరతైకస్వాభావ్యాత్తత్త్వేనైవ తేషాం వస్తుత్వాదపృథ
క్సిద్ధవిశేషణత్వాచ్చ - అపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచిశబ్దానామాకృత్యధికరణన్యాయేన విశేష్యపర్యన్తాభిధానస్వాభావ్యాత్ గ
వాదిశబ్దానాం గోత్వాదికం ప్రవృత్తినిమిత్తీకృత్య వ్యక్తిపర్యన్తాభిధానస్య ముఖ్యత్వవత్సర్వేషాం లోకవ్యుత్పత్తిసిద్ధస్వస్వా
ర్థాభిధాయినాం స్వస్వార్థాన్ పరమాత్మాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతాన్ ప్రవృత్తినిమిత్తీకృత్య పరమాత్మాభిధానం ముఖ్యమే
వేతి ॥ విస్తరస్తు భాష్యాదిష్వనుసన్ధేయః ॥ పరమకారుణికస్యావాప్తసమస్తకామస్య స్వపరప్రయోజననిరపేక్షస్య బ్రహ్మణో
జగత్సర్గేణ ప్రయోజనం కిమిత్యత ఆహ ॥ మాత్రార్థమితి ॥ ఆత్మనేకల్పనాయ చేతి తాదర్థ్యచతుర్థ్యన్తం - మాత్రార్థం దేహార్థం,
తదుత్పాదనార్థమిత్యర్థః - అసత్ప్రాయాణాం జీవానాం స్వారాధనోపయుక్తకరణకళేబరాదిప్రదానేనోజ్జీవనార్థం జగ

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ బుద్ధీన్ద్రియమనఃప్రాణాన్ జనానామసృజత్ప్రభుః । మాత్రార్థం చ భవార్థం చ ❀ ఆత్మనేఽకల్పనాయ
చ ॥ ౨ ॥ సైషా హ్యుపనిషద్బ్రాహ్మీ పూర్వేషాం పూర్వజైర్ధృతా । శ్రద్ధయా ధారయేద్యస్తాం క్షేమం గచ్ఛేద

త్సర్గే ప్రవృత్తిరితి పరిపూర్ణస్యాపి పరానుజిఘృక్షా సర్గతైవేతి భావః - అత ఏవ - గర్భజన్మజరామరణాద్యనేకదుఃఖావహజగ
త్సర్గప్రయుక్తనైర్ఘృణ్యశఙ్కాఽపి నిరస్తా - దుఃఖస్య తత్తజ్జీవానాదికర్మప్రయుక్తత్వాత్ - మీయన్త ఇతి మాత్రాః దేహాః - భ
వార్థమభ్యుదయార్థం - ఆరాధయితృభ్యో నిశ్శ్రేయసరూపాభ్యుదయప్రదానార్థమిత్యర్థః, అనేన దేహోత్పాదనస్యాపి ప్ర
యోజనముక్తం - యద్వా - భవార్థం త్రైవర్గికరూపశ్రేయః ప్రదానార్థం - ఆత్మనే అధ్యాత్మజ్ఞానార్థం - ముక్తిసాధనోపాస
ననిష్పత్త్యే ఇత్యర్థః - యద్వా - ఆత్మార్థం జీవాత్మస్వరూపసత్తాలాభార్థం - ప్రళయావస్థానామసత్ప్రాయాణాం జీవానాం
పరమాత్మనశ్శేషశేషిభావజ్ఞానేనైవహ్యాత్మసత్తాలాభః - అకల్పనాయ కల్పనం జ్ఞానైకాకారస్యాత్మనో దేవమనుష్యాదిక
ల్పనం భేద ఇతి యావత్ తదభావాయ ముక్తయే ఉపాయానుష్ఠానేన దేవాదిభేదనివృత్తిపూర్వకముక్త్యర్థం చేత్యర్థః ॥ య
ద్వా ॥ సర్వమిదం సఙ్కల్పమాత్రేణైవోపపద్యతామిత్యత ఆహ - కల్పనాయ చేతి - కల్పనం క్రీడనం, తస్మై పరిపూర్ణస్యాపి క్రీడా
ర్థం జగద్వ్యాపార ఇతి భావః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ నన్విత్థం సర్వశబ్దానాం బ్రహ్మణి ముఖ్యవృత్తిర్నలౌకికైర్గృహీతా - అపితు - తత్తద
ర్థేష్వేవ - తత్కథం సార్వజనీనవ్యుత్పత్తిభఙ్గేన బ్రహ్మణి వ్యుత్పత్తిస్సాధ్యత ఇత్యత ఆహ ॥ సైషేతి ॥ సైషా ఉపపాదితా - బ్రా
హ్మీ బ్రహ్మసంబన్ధినీ - సర్వశబ్దానాం బ్రహ్మణ్యభిధావృత్తిరిత్యర్థః - ఉపనిషత్ రహస్యతమా - ఉపనిషదర్థవిచారేణావగ
న్తవ్యేతి వాఽర్థః - అనధీతవేదాన్తశాస్త్రాణాం తత్తదర్థమాత్రపర్యవసితవ్యుత్పత్తావప్యధిగతవేదాన్తార్థతదనుష్ఠాననిష్ఠై
ర్బ్రహ్మణ్యేవ వ్యుత్పత్తిర్గృహీతా - నహి ఘటశబ్దవ్యుత్పత్తిమగృహీతవతః కస్యచిత్పుంసో ఘటశబ్దాత్తదర్థావగతావపిత
స్య తద్బోధకశక్తిర్వహతేతి భావః - తథాహి - పూర్వేషామపి - పూర్వజైః - బ్రహ్మదేవాదిభిః - శేషాభ్యుత్పత్తిర్ధృతా అవధృతా -
నిశ్చితేతి యావత్ - వామదేవప్రహ్లాదాదయో హి పరస్య బ్రహ్మణస్సర్వాన్తరాత్మత్వం సర్వస్య తచ్ఛరీరత్వం శరీరవాచినాం
శబ్దానాం శరీరిణి పర్యవసానం చ పశ్యన్తోఽహమితి స్వాత్మశరీరకం పరం బ్రహ్మ నిర్దిశ్య తత్సామానాధికరణ్యేన మనుసూర్యా
దీన్ నహం మనురభవం సూర్యశ్చ కక్షీవానృషిరస్మి విప్రః,, ఇతి సర్వగత్వాదనన్తస్స ఏవాహమవస్థితః ॥ మత్తస్సర్వమహం సర్వం
మయి సర్వం సనాతనే,, ఇతి నిర్దిశన్తస్సర్వబుద్ధిశబ్దాన్ పరమాత్మపర్యన్తాన్ ప్రదర్శయన్తస్సర్వశబ్దానాం పరమాత్మన్యేవ వ్యు
త్పత్తిమధ్యవసితవన్త ఇతి భావః, ఇత్థం గృహ్యమాణాయా వ్యుత్పత్తేః ఫలమాహ ॥ శ్రద్ధయేతి ॥ తాముక్తవిధాం, వ్యుత్పత్తిం,

యఃపుమాన్-శ్రద్ధయా-ధారయేత్-సోఽకించనః - నాస్తికించనప్రార్థనీయంయస్యసః - క్షేమంముక్తిం - గచ్ఛతిప్రాప్నో
తి ✻ ॥ ౩ ॥ ✻ ఇత్థంపరస్యబ్రహ్మణస్సర్వజ్ఞత్వసర్వబుద్ధిశబ్దత్వంసర్వాన్తరాత్మత్వంపరమకారుణికత్వంమోక్షప్రదత్వంచో
క్తం - అథోక్తార్థస్యస్వమనీషోత్ప్రేక్షితత్వశఙ్కానిరాసాయమూర్తిధరావేదాఏవోక్తానుక్తగుణవిశిష్టంభగవన్తంతుష్టు
వురితివక్తుంతావత్స్వప్రశ్నపరిహారాఽఽఖ్యానాన్తరేణసంవాదయతి ॥ అత్రేతి ॥ అత్రత్వత్ప్రశ్నే-మదుత్తరేచ-సంవాదరూ
పాం,నారాయణేనప్రవర్తితాం-స్వితాం - గాథాం- తేతుభ్యం , వర్ణయిష్యామి శృణ్వితిశేషః - కోఽసౌనారాయణఃకిం
పరమవ్యోమనిలయః,అంశావతారవిశేషః,కశ్చతస్యాశ్నోత్రేత్యతఆహ ॥ నారదస్యేతి ॥ ఋషేఃఋషివేషధరస్య-బదర్యా
శ్రమవాసినో,నారాయణస్య-నారదస్యచ-సంవాదంప్రశ్నోత్తరరూపమితిహాసం-కథయిష్యామీతిసంబన్ధః ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ సం
వాదకాలప్రస్తోతుంతావన్నారదస్య నారాయణోపసత్తిమాహ ॥ ఏకదేతి ॥ సనాతనంపురాణం - ఋషింనారాయణం -
ద్రష్టుంతస్యాశ్రమం,బదర్యాఖ్యం-యయౌ ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ ఋషింవిశినష్టి ॥ య ఇతి ॥ క్షేమాయఅభయరూపాయ,స్వస్తయే మోక్షా
యచ - ఆకల్పాత్కల్పావధి తపఃస్వాత్మోపాసనాత్మకం - ఆస్థితఃఅధికృతవానిత్యర్థః,ధర్మఃవర్ణోచితః- జ్ఞానమాత్మనఃప్రకృ
తిపురుషాభ్యాంవిలక్షణత్వేనావలోకనం-శమోరాగద్వేషాదిరాహిత్యం,ఏభిరుపేతః ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ తత్రేతి ॥ తత్రనారాయ
ణాశ్రమే పరీతంపరివృతం-నారాయణం-ఇదమేవత్వత్పృష్టమేవ-పృచ్ఛత్ ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ తస్మా ఇతి ॥ తస్మైపృష్టవతేనారదాయఋషీ
ణాం,శృణ్వతాంసతామిమంమదుక్తపరిహారగర్భంపరిహారమవోచత్,తదుక్తపరిహారస్యాపిసాంప్రదాయికత్వంవదన్తం
విశినష్టి ॥ య ఇతి ॥ జనలోకనివాసినాం,పూర్వేషామగ్రజానాం,సనన్దనాదీనాం-యః-సంవాదః,ప్రశ్నోత్తరరూపః-తమిమ-మవో
చదితిసంబన్ధః ✻ ॥ ౮ ॥ ✻ ఉక్తమేవాహ ॥ స్వాయంభువేతి ॥ స్వాయంభువనారద-తస్యస్వాయంభువఃపుత్రత్వాదేవంసంబోధనం-

కించన ॥ ౩ ॥ అత్ర తే వర్ణయిష్యామి గాథాం నారాయణాన్వితామ్ । నారదస్య చ సంవాదమృషేర్నారాయణ
స్య చ ॥ ౪ ॥ ఏకదా నారదో లోకాన్పర్యటన్భగవత్ప్రియః । సనాతనమృషిం ద్రష్టుం యయౌ నారాయణాశ్రమమ్ ॥
యో వై భారతవర్షేఽస్మిన్క్షేమాయ స్వస్తయే నృణామ్ । ధర్మజ్ఞానశమోపేత ఆకల్పాదాస్థితస్తపః ॥ ౬ ॥ తత్రోపవి
ష్టమృషిభిః కలాపగ్రామవాసిభిః । పరీతం ప్రణతోఽపృచ్ఛదిదమేవ కురూద్వహ ॥ ౭ ॥ తస్మా అవోచద్భగవానృషీ
ణాం శృణ్వతామిమమ్ । యో బ్రహ్మవాదః పూర్వేషాం జనలోకనివాసినామ్ ॥ ౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ స్వాయం
భువ బ్రహ్మసత్రం జనలోకేఽభవత్పురా । తత్రస్థానాం మానసానాం మునీనామూర్ధ్వరేతసామ్ ॥ ౯ ॥ శ్వేతద్వీ
పం గతవతి త్వయి ద్రష్టుం తదీశ్వరమ్ । బ్రహ్మవాదః సుసంవృత్తః శ్రుతయో యత్ర శేరతే ॥ ౧౦ ॥ తత్ర హాయమ
భూత్ప్రశ్నస్త్వం మాం యమనుపృచ్ఛసి । పరిహారాంశ్చ తాన్సర్వాన్వక్ష్యేఽహం శృణు తేఽనఘ ॥ ౧౧ ॥ తుల్య
శ్రుతతపఃశీలాస్తుల్యస్వీయారిమధ్యమాః । అపి చక్రుః ప్రవచనమేకం శుశ్రూషవోఽపరే ॥ ౧౨ ॥ సనన్దన ఉవాచ ॥

పురా-జనలోకే - తత్రస్థానాంజనలోకస్థానాం,మానసానాంబ్రహ్మమానసపుత్రాణాం - ఊర్ధ్వరేతసాంజన్మప్రభృతిజితే
న్ద్రియాణాం-మునీనాంసనకాదీనాంసంబన్ధి-బ్రహ్మసత్రంపరబ్రహ్మగుణానుభవాత్మకంసత్రం - మభూత్ ✻ ॥ ౯ ॥ ✻ తదా
ఽహంక్వగతఇత్యతఆహ ॥ శ్వేతద్వీపమితి ॥ తం శ్వేతద్వీపవాసిన - మీశ్వరం-ద్రష్టుం- త్వయి గతవతిసతి తదా,బ్రహ్మవాదః-
బ్రహ్మణాం-వాద-స్సంవృత్తః-తంవిశినష్టి - యత్రబ్రహ్మవాదే - శ్రుతయ- శ్శేరతేప్రతారణభయరహితా ఐకకణ్ఠ్యంప్రా
ప్తాస్సుఖమాసతఇత్యర్థః ✻ ॥ ౧౦ ॥ ✻ తత్రేతి ॥ హేతిహర్షే -ఆశ్చర్యేవా- ఋషిభిఃకృతఏవప్రశ్నస్త్వయాకృతఃఅహోతవ
బుద్ధికౌశలమితి ॥ మాంప్రతి-యంప్రష్టవ్యమర్థ,మనుపృచ్ఛసి-స-తదర్థవిషయకః - ప్రశ్నః. అభూత్ప్రవృత్తః-తథాపరిహార
శ్చ-తాన్తత్రప్రవృత్తాన్-ప్రశ్నపరిహారాన్-సర్వా-నహం- హేఅనఘ- తేతుభ్యం-వక్ష్యేశృణు ✻ ॥ ౧౧ ॥ ✻ ననుకస్తత్రవ
క్తాబభూవ-కేవాశ్రోతారః-కింవాబ్రహ్మసత్రస్యలక్షణ మిత్యతఆహ ॥ తుల్యేతి ॥ యద్యపి-సర్వే-శ్రుతంశాస్త్రజన్యంజ్ఞానం-
తపఃఅనశనాది-యద్వా " తపఆలోచనే ,, ఇతిధాతోరూపంతపఇతి- బ్రహ్మోపాసనాత్మకంజ్ఞానమిత్యర్థః-శీలంతదుపయు
క్తాసద్వృత్తిః-ఆరాధనాద్యాత్మకస్వభావశ్చ- తుల్యాన్యేతాని-యేషాంతే-తుల్యాః - స్వీయాః-అరయోమధ్యమాఃఉదాసీనా
శ్చ - యేషాంతే ॥ శ్రు " సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మతజ్జలానితిశాన్తఉపాసీత ,, త్యుక్తసార్వాత్మ్యబ్రహ్మోపాసననిష్ఠత్వాత్స్వీ
యాదిరహితాఇత్యర్థః-అనేన - సర్వేషామపిప్రవచనసామర్థ్యంసూచ్యతే - అపితథాపి - ప్రవచనే-ఏకం-చక్రుః-సనన్దనంప్ర
తివక్తారంచక్రురిత్యర్థః - అపరేసనకాదయ-స్సర్వే - శుశ్రూషవో- బభూవు-రితిశేషః - ఏతదేవబ్రహ్మసత్రంనామ- యత్స
ర్వేఽప్యధిగతపరమాత్మయాథాత్మ్యాఅప్యేకం ప్రవక్తారంకృత్వా అన్యేతుతూష్ణీంశృణుయు-రితిభావః ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻
ప్రశ్నస్తుత్వత్కృతఏవేత్యభిప్రేత్యతమనుక్త్వైవసనన్దనోక్తముత్తరమాహ ॥ స్వసృష్టమిత్యాదిభిః ॥ తత్రస్వవివక్షితము

వం శ్రుతిగీర్భ్యాసంవాదయితుం ప్రస్తౌతిసనన్దనః॥ స్వసృష్టమితిద్వాభ్యాం ॥ స్వేనాత్మనా - సృష్ట - మిదంచిదచిదాత్మకంజగ - దాపీయసంహృత్య - శక్తిభిఃసూక్ష్మావస్థామాపన్నాభిః ప్రకృతిపురుషకాలాత్మికాభిస్సహ , శయానంనిద్రాణమివవర్తమానం - ప్రకృతిపురుషాదీన్స్వస్మిన్స్వేభాగానప్యాత్కృత్వా నిరవధికస్వానన్దానుభవపరం - పరమపురుషం - తదన్తే ప్రళయాన్తే - సృష్ట్యాదావిత్యర్థః - శ్రుతయఃతన్నిశ్వసితరూపాః మూర్తిధరాఃవేదాః - యద్వా - వేదాభిమానినో దేవాః -తల్లిఙ్గైఃపరమపురుషాసాధారణధర్మప్రకాశకైః - బోధయాంచక్రుఃబోధయన్త్యఇవతుష్టువురిత్యర్థః ॥౧౩॥

తత్రదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ అనుజీవినోభృత్యాః - వన్దినఃస్తుతిపాఠకాః - ప్రత్యూషే ప్రభాతే - అభ్యేత్య ఆగత్య-శోభనాఃశ్లోకాఃయేషుతైః - తస్యసమ్రాజః - పరాక్రమైఃపరాక్రమప్రకాశకైఃస్తోత్రైర్బోధయన్తితద్వత్ ॥ ౧౪ ॥

వేదపురుషముఖనిస్సృతానష్టావింశతిసఙ్ఖ్యాకాన్ శ్లోకానాహ ॥ జయజయేత్యాది ॥ జయజయేత్యాదరేద్విర్భావః ఉత్కర్షంప్రాప్నుహీత్యర్థః-ననుస్వభావతఏవనిస్సమాభ్యధికస్యానవాప్తఃకోవాప్యుత్కర్ష ఇత్యతఆహుః - అజాంప్రకృతిం, జహినాశయ - త్యాజయేత్యర్థః - త్వయిప్రలీనానాంసర్వేషాంజీవానాంసంసృతినిదానభూతప్రకృతిసంబన్ధంత్యాజయతాత్వయాకారుణ్యాతిశయావహఃకశ్చిదుత్కర్షఃఅభూతపూర్వ్వఏవప్రాప్యతఇతిభావః - నన్వహమపిప్రకృతివశ్యస్తత్కథమజాంత్యాజయామీత్యతస్సంబోధయన్తిసర్వాన్ జితవత్యాప్రకృత్యాప్యజిత-వశీకృతప్రకృతే-ఇత్యర్థః-నన్వనాదితయా - సాపరాధానాంజీవానాంకథంత్యాజయితవ్యేత్యతస్సంబోధయన్తి - దోషగృభీతగుణేతి-సత్స్వపిదోషేషు,గృభీతోగృహీతో-గుణో-యాదృచ్ఛికప్రాసఙ్గికానుషఙ్గికాద్యన్యతమో,యేన,తథాభూత - సాపరాధజనేష్వపికఞ్చిద్గుణలేశోఽస్తిచేత్తమపేక్ష్యానుగ్రహశీలస్త్వమిత్యర్థః-గృభీతేత్యత్ర॥గృహ్ణోశ్ఛన్దసి ॥ ఇతిభకారాదేశః-దోషగృభీతగుణామితిపాఠాన్తరంతదా , ననుకుతఃప్రకృతేర్భోగ్యభోగోపకరణాదిరూపాయాఃమహాగుణవత్యాస్త్యాజనంప్రార్థ్యతఇత్యతస్తాంవిశింషన్తి॥దోషాఃజీవానాందోషావహాః-గృహీతాః- గుణాఃసత్త్వరజస్తమోరూపాః - యయా-తాం-నిష్ఠాన్తస్యపూర్వనిపాతాభావఆర్షః జీ

స్వసృష్టమిదమాపీయశయానంసహశక్తిభిః । తదన్తేబోధయాంచక్రుస్తల్లిఙ్గైశ్శ్రుతయఃపరమ్॥ ౧౩ ॥యథాశయానంసమ్రాజంవన్దినస్తత్పరాక్రమైః । ప్రత్యూషేఽభ్యేత్యసుశ్లోకైర్బోధయన్త్యనుజీవినః ॥ ౧౪ ॥ శ్రుతయఊచుః ॥ జయజయజహ్యజామజితదోషగృభీతగుణాం త్వమసియదాత్మనాసమవరుద్ధసమస్తభగః । అగజ

వానాంసంసృతినిదానభూతగుణాశ్రయత్వాత్తాంజహీత్యర్థః-ననుత్యాజనోపయుక్తజ్ఞానశక్త్యాదిరహితోఽహంకథంహాపయేయమిత్యతఆహుః,యద్యస్మాత్త్వం , మాత్మనాస్వతఏవ-సమవరుద్ధఃస్వీకృతః-అశేషః-భగో,యేన,సః-తస్మాజ్జహీత్యర్థః॥శ్లో॥ఐశ్వర్యస్యసమగ్రస్యవీర్యస్య యశసశ్శ్రియః । జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవషణ్ణాంభగఇతీరణా,,ఇతివిష్ణుపురాణవచనాత్షడ్గుణ్యాత్మకోఽయం భగశబ్దార్థోఽవగన్తవ్యః - అసఙ్కుచితజ్ఞానైశ్వర్యశక్తిమత్త్వాద్వాత్సల్యసాగరత్వాచ్చ మోచయితుంక్షమః - అతోజహీతిభావః-ననుయఏవప్రకృతిసంబన్ధాపాదకస్సఏవత్యాజయితుంప్రభుర్నత్వహమిత్యాశఙ్కాయాంత్వమేవప్రకృతిపురుషకాలశరీరకత్వవిశేషణసర్వకారణతయాతత్సంబన్ధాపాదకఇతిద్యోతయితుమనుద్బుద్ధసామర్థ్యానాంప్రకృత్యాదీనాంపరమాత్మవిశేషణతావస్థాయామపికార్యాక్షమత్వాత్ , దన్యథా - ప్రళయానాపత్తేశ్చ తేషాంస్వస్వకార్యోన్ముఖ్యసామర్థ్యోద్బోధకస్త్వమేవేత్యభిప్రేత్యసంబోధయన్తి॥ అగజగదోకసామఖిలశక్త్యవబోధకేతి । అగానాంస్థావరాణాం,జగతాంజఙ్గమానాంశరీరాణాంచరాచరాత్మకశరీరరూపేణపరిణమమానానాంప్రకృతిగుణానామిత్యర్థః-ఓకసాంతాదృశశరీరాశ్రయాణాంభవిష్యతాంజీవానాంచ - అఖిలాః శక్తయఃస్వస్వకార్యోన్ముఖ్యరూపాః-తాసాం - మవబోధకఉద్బోధక-తత్రజీవశక్త్యుద్బోధకత్వంనామచిచ్ఛక్త్యుద్బోధకత్వంతేషాంప్రళయదశాయామనుద్బుద్ధచిచ్ఛక్తికత్వాత్ - అతఏవ, సర్వకారణతయాసర్వకార్యాన్వయంత్వామేవవేదోఽభిదధాతీత్యాహుః , క్వచిదితి॥ అజయాఆత్మనాచేతిసహార్థేతృతీయా , సాహిత్యంచవిశేష్యవిశేషణభావేన,తదయమర్థః-అజయాఆత్మనాచ, ప్రకృతిపురుషాభ్యాంవిశిష్టస్య , తఇతికర్మణిశ్శేషత్వవివక్షయాషష్ఠీ-చరతఃజగదాకారేణపరిణమమానస్య-తావద్భిస్స్థితస్యేత్యపివివక్షితం - నిగమఃచిదచిద్వాచిశబ్దసముదాయాత్మకోవేదభాగః-అనుచరేత్ అనువర్తేత - త్వామేవాభిదధ్యాదిత్యర్థః-అనేకధాంచరన్తీశ్రుతయఇతిప్రశ్నస్యోత్తరముక్తంభవతి- కారణత్వంచిదచిద్విశిష్టతాకారేణేతిచ - తథామోక్షప్రదత్వం తదౌపయికగుణపూర్ణత్వం శాస్త్రప్రమాణకత్వంచ,అగజగదోకసాంస్థావరజఙ్గమశరీరాశ్రయాణాం,సర్వేషాం, జీవానాం , అజాం,జహీ,తివాసంబన్ధఃజీవానామిత్యనుక్త్వాఅగజగదోకసామిత్యుక్తిరాసన్నసృష్ట్యభిప్రాయికా , ఏతత్సృతిప్రవృత్తికాలేస్థావరజఙ్గమాత్మకశరీరాణామభావాత్- నిగమోఽనుచరేదితిపాఠోక్త్యనిర్దేశః-స్తుతేస్సంసారిజీవగతత్వాభిప్రాయకః,క్వచిదజయాఽఽత్మనాచచరతోఽనుచరేన్నిగమ ఇత్య

నేన ప్రకృతిసంబన్ధమోచకత్వనియతతత్సంబన్ధాపాదకత్వజ్ఞాపనాయ సర్వకారణత్వం - తస్య నిర్వికారేఽనుపపన్నత్వాత్ తస్మిన్ చిదచిద్వైశిష్ట్యం విశిష్టకారణత్వాదేవ విశిష్టకార్యాణాం విశిష్టకారణానన్యత్వాచ్ఛరీరాత్మభావాచ్చ కార్యశరీరభూతచిదచిద్వాచిశబ్దానాం విశేష్యాత్మపర్యన్తాభిధాయకత్వం చోక్తమ్ ॥ ౧౪ ॥ అథ కార్యకారణయోరనన్యత్వం దృష్టాన్తముఖేనోపపాద్య కారణత్వనియతముముక్షూపాస్యత్వమాహుః ॥ బృహదితి ॥ అవశేషతయా బ్రహ్మణస్సర్వోపసంహారేణ వ్యవస్థితతయా, జగత్కారణత్వాదుపలబ్ధం సృష్టికాలే ఆవిర్భూతముత్పన్నమేతజ్జగత్, బృహద్బ్రహ్మేత్యవయన్తి అవమన్తి ॥ శ్రుతిః "సన్మూలాస్సౌమ్యేమాస్సర్వాః ప్రజాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠాః, ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం, సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ" ఇత్యాదయో వేదాన్తా అవగమయన్తీత్యర్థః - అవత్యత్యవశేషతయేతి పాఠాన్తరం - తదా - ఉపలబ్ధముత్పన్నమేతజ్జగత్ స్థితికాలే - అవతి రక్షతి - అన్తకాలే - అత్తి సంహరతి - తతోఽవశేషతయా కారణత్వాద్బృహదేవేదం జగదితి "సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ తజ్జలానితి" వత్స హేతుకో నిర్దేశః, ఏతదుపపాదయన్తి, యస్య - వికృతేః కార్యస్య - యత ఇతి పఞ్చమీసప్తమ్యర్థయోస్సార్వవిభక్తికస్తసిః యత - ఉదయ ఉత్పత్తిర్యస్మింశ్చ లయః - సా - వికృతిస్తత్కారణికా తతోఽనన్యా - మృదివ, వికృతా - యథా తావదవికృతాపిణ్డాకారా మృత్ ఘటశరావాదిరూపవికృతా తదనన్యా - తద్వత్ - అవికృతాదితి వా పాఠాన్తరం - తదా - అవికృతాద్యతో యస్మాద్వికృతేః కార్యస్యోదయాస్తమయౌ - సా - వికృతిస్తదనన్యా, మృదివ యథా తావదవికృతాన్మృత్పిణ్డాదుద్ధితా ఘటశరావాదిరూపా మృత్తదనన్యా - తద్వదిత్యర్థః "యథా సోమ్యైకేన మృత్పిణ్డేన సర్వం మృన్మయం విజ్ఞాతం స్యాది"త్యాదికా శ్రుతిరిహానుసన్ధేయా - తత్ర హి ఘటేన జలమాహరేత్యాదివాగ్వ్యవహారపూర్వకజలాహరణాదికార్యార్థం మృత్పిణ్డస్య ఘటాదినామకమ్బుగ్రీవాదిరూపవికారసంస్పర్శమభిధాయ - మృత్పిణ్డస్య తద్వికారఘటాదేశ్చానన్యత్వముక్తం ॥ అతస్సర్వకారణత్వాత్ త్వయి - ఋషయో, మనోవచనాచరితాని ధ్యానస్తుతిచేష్టితాని అదధుః - త్వామేవ నిదధ్యుస్తుష్టువుస్త్వదర్థే అచేష్టన్తేత్యర్థః తత్ర సదృష్టాన్తం హేతుమాహుః ॥ కథమితి ॥ ఆకాశే - నిహితాని, పదాని - యథా, మోఘాని - భవన్తి - పతనస్యావర్జనీయత్వాత్ - భువి

గదోక సామఖిలశక్త్యవబోధక తేక్వచిదజయాఽఽత్మనా చ చరతోఽనుచరేన్నిగమః ॥ ౧౫ ॥ బృహదుపలబ్ధమేతదవయన్త్యవశేషతయా యత ఉదయాస్తమయౌ వికృతేర్మృదివావికృతాత్ । అత ఋషయో దధుస్త్వయి మనోవచనాచరితం కథమయథా భవన్తి భువి దత్తపదాని నృణామ్ ॥ ౧౬ ॥ ఇతి తవ సూరయస్త్ర్యధిపతేఽఖిలలోకమలక్షపణకథామృతాబ్ధిమవగాహ్య తపాంసి జహుః । కిముత పునస్స్వధామవిధుతాశయకాలగుణాః పర

నిహితాని నృణాం పదాని తు - కథమయథా భవన్తి కథం మోఘాని భవన్తి, మోఘాని న భవన్త్యేవ, పశ్చాత్పతనాభావాత్, ఏవం మనోవాక్కాయచేష్టితాని త్వదారాధనరూపాణి అమోఘాని సాంసారికతాపనివారకాణి అన్యవిషయాణి ధ్యానాదీని తు, న తన్నివారకాణి, ప్రత్యుత పతనావహాని - అతస్త్వయ్యేవ దధురిత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ ఏవం జగత్కారణత్వేన త్వదనన్యత్వాజ్జగద్విషయాస్సర్వే వైదికాశ్శబ్దాస్తాత్పర్యతశ్శక్త్యా చ త్వయ్యేవ వర్తన్త ఇత్యాహుః ॥ అత ఇతి ॥ ఋషయో వేదాః "తదుక్తమృషిణే"త్యాదావృషిశబ్దస్య వేదే ప్రయోగాత్, మనోవచనాచరితం మనస ఆచరితం, తాత్పర్యం వచనాచరితమభిధానం చ త్వయ్యేవ దధుః ధృతవన్తః - నను తత్తదర్థవిషయాణాం కథమభిధాయకత్వమిత్యాశఙ్కాయాం దృష్టాన్తముఖేన తదుపపాదయన్తి కథమితి ॥ ప్రాసాదపర్యఙ్కాదిషు నిహితాని - నృణాం - పదాని కథం - భువి - అయథా - అదత్తాని - భవన్తి - ప్రాసాదపర్యఙ్కాదిధారకత్వాత్తస్యామేవ యథావద్దత్తాని భవన్తి - ఏవం ప్రతిపురుషాన్తరాత్మతయా తద్గతనామరూపనిర్వాహకత్వాత్త్వయ్యేవ తత్తదర్థశరీరకే నిర్వాహకే చ వేదా వర్తన్త ఇత్యర్థః - అపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచిశబ్దానామాకృత్యధికరణన్యాయేన విశేష్యపర్యన్తాభిధానం ముఖ్యమేవేత్యభిప్రాయః ॥ ౧౬ ॥ అత ఋషయ ఇత్యాదేః పూర్వయోజనాయాం కైముత్యన్యాయేన భగవద్ధ్యానస్య సాంసారికతాపనివర్తకత్వమాహుః ॥ ఇతి తవ సూరయ ఇతి ॥ ద్వితీయయోజనాయాం తు - కారణత్వసమనియతముముక్షూపాస్యత్వం కైముత్యన్యాయేనాహుః ॥ ఇతీతి ॥ త్ర్యధిపత ఇతి సంబోధనం, జగజ్జన్మస్థితివినాశనిర్వాహక - ఇతి హేతోః, అత, సూరయో వివేకినః, తవ, ఖిలలోకమలక్షపణకథామృతాబ్ధిం, అఖిలానాం, లోకానాం - జనానాం శృణ్వతాం వదతాం చ, మలం పాపం, క్షపయతీతి తథా, సా, కథైవ, అమృతం, తస్య, అబ్ధిం, అవగాహ్యైవ, తపాంసి ఆధ్యాత్మికాదితాపాన్, జహుస్తత్యజుః, కింపునర్ధ్యానపరా ఇత్యాహుః - కిముతేతి - హే పరమ, యే, స్వధామస్వతేజః, స్వవిషయకం జ్ఞానం, స్వశబ్దః పరమాత్మపరః - తేన - విధుతాః - ఆశయగుణాః రాగాదిమనోవృత్తయః - కాలగుణాః జరామరణాదయశ్చ - యైస్తే - అజస్రసుఖానుభవం నిత్యజ్ఞానానన్దాత్మకం - పద్యత ఇతి పదం స్వరూపం - భజన్తి - సమాధినా సాక్షాత్కుర్వన్తి - తే తపాంసి జహతీతి కింపున

ర్వ క్తవ్యమిత్యర్థః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ అథభగవద్భజనవిముఖానాంజన్మవైయర్థ్యమాహుః ॥ దృతయఇతి ॥ తేతవ- అనువిధాః అనువిధాయినః-త్వదాశ్రయణయోగ్యజన్మభాజోఽపీత్యర్థః - అసుతృప-స్త్వాం, విహాయ-కేవలం,యది - ప్రాణేన్ద్రియతర్పణపరాః,శబ్దాదివిషయచపలాస్స్యే - త్తే-దృతయఇవ-ఉచ్ఛ్వసన్తి-దృతయశ్చర్మ-భస్త్రికాః,తాయథావాయుపూరితాఉచ్ఛ్వసన్తి-తద్వత్కృతోచ్ఛ్వాసాఇత్యర్థః - అనేన- అతబుధయోదధురిత్యాద్యయోజనాయాంకథమయథాభవన్తీత్యాదిసూచితమన్యవిషయధ్యానాదిమోఘత్వంస్పష్టీకృతం - నను-పతిమకారణత్వేతత్సమనియతముముక్షూపాస్యత్వసిద్ధిః - కారణత్వమేవత్వనుపపన్నం - అచేతనస్యప్రధానస్యైవమహదహఙ్కారాదిరూపేణపరిణామస్వభావస్య కారణత్వాత్ - తథాహి-చేతనభోగ్యభూతస్యసత్త్వరజస్తమోమయస్య వియదాదినామరూపవికారావస్థితస్య జగద్రూపస్య వస్తునఃకారణభూతంవస్తుతత్స్వభావమేవేతియుక్తంగుణసామ్యావస్థం ప్రధానమేవకారణమితి, అతఏవ , కార్యకారణయోరనన్యత్వోపపాదకమృదాదిదృష్టాన్తోపపత్తిరితీక్షత్యధికరణపూర్వపక్షానుసారిణీమాశఙ్కామభిప్రేత్యపరిహారమాహుః ॥ మహదిత్యాదినా ॥ యదనుగ్రహాతఇత్యన్తేన - యస్యతవా-నుగ్రహాతః॥ శ్రు ॥ “ తదైక్షతబహుస్స్యాం ,, మితీక్షాత్మకసఙ్కల్పాల్లబ్ధసత్తాకాః-యేనానుప్రవిష్టాశ్చ- మహదహఙ్కారాదయః-అణ్డ,మసృజన్,అచేతనస్యేక్షాత్మకానుగ్రహాసంభవాన్నతస్యకారణత్వమితిభావః- నచవృష్టిప్రతీక్షాశ్శాలయఇతివద్గౌణానుగ్రహాసంభవః ॥ శ్రు ॥ “ ఐతదాత్మ్యమిదంసర్వంతత్సత్యం సఆత్మే ,, తికారణస్యాత్మత్వశ్రవణాత్-స్యాదేతత్ - మాభూత్ప్రధానంకారణం-జీవస్తుభవితుమర్హతి-తస్యేక్షాసఙ్కల్పాపరపర్యాయానుగ్రహసంభవాత్-తథాహి ॥ శ్రు ॥ “ ఆత్మనఆకాశస్సంభూతః ,, ఇత్యాత్మశబ్దేనకారణత్వంప్రక్రమ్య-తస్యాత్మశబ్దవాచ్యస్యజీవాతిరిక్తత్వశఙ్కావ్యుదాసాయప్రతిపర్యాయం ॥ శ్రు ॥ “ తస్యైషఏవశారీరఆత్మే ,, తిశరీరసంబన్ధమభిధాయ- ఆనన్దమయశబ్దేనస్వార్థకమయడన్తేనతస్యానన్దరూపతాంచాభిధాయ “ సోకామయతే ,, తితస్యేక్షాపూర్వకసృష్టిరామ్నాయతఇత్యానన్దమయాధికరణపూర్వపక్షానుసారిణీమాశఙ్కామభిప్రేత్య పరిజహ్రుః ॥ పురుషవిధఇత్యాదినా ॥ ఆనన్దవల్ల్యామన్నమయప్రాణమయమనోమయవిజ్ఞానమయానన్దమయేషు,య-శ్చరమ, ఆనన్దమయః పురుషవిధః ॥ శ్రు ॥ “ సవాఏషపురుషవిధఏవే ,,

మభజన్తియేవదఽజస్రసుఖానుభవమ్॥ ౧౭॥దృతయఇవశ్వసన్త్యసుతృపోయదితేఽనువిధామహదహమాదయోఽణ్డమసృజన్యదనుగ్రహతః।పురుషవిధోఽన్వయోఽత్రచరమోఽన్నమయాదిషుయ✽స్సదసతఃపరం త్వమ

త్యాదినాపురుషాకారత్వేననిరూపితః-అన్వయః ॥ శ్రు ॥ “ తస్యప్రియమేవశిరః మోదోదక్షిణఃపక్షః ప్రమోదఉత్తరఃపక్షః ఆనన్దఆత్మా బ్రహ్మపుచ్ఛంప్రతిష్ఠే ,, త్యుక్తశిరఃపక్షపుచ్ఛాదిరూపపురుషప్రకారాన్వయవాన్ - స-త్వమేవ-నతు- ప్రత్యగాత్మేత్యర్థః - కుతఇత్యతోవిశింషన్తి ॥ యత్సదసదితి ॥ సదసచ్చిదచిదాత్మకప్రపఞ్చాత్కారం-య-దిత్యర్థః ॥ శ్రు ॥ “ తత్సృష్ట్వాతదేవానుప్రావిశత్-తదనుప్రవిశ్య - సచ్చత్యచ్చాభవ ,, దితి-స్వసృష్టచిదచిదనుప్రవేశేనతదుభయాత్మకజగద్రూపేణభవనస్య-చిదచిదద్వాచిశబ్దాభిధేయత్వస్యచశ్రూయమాణస్యబద్ధముక్తోభయావస్థజీవాసంభావితస్యత్వయ్యేవసంభవాదితిభావః - కించ-య-దతఃచిదచిదాత్మకప్రపఞ్చా - త్పరంవిలక్షణం-నిరుక్తానిరుక్తనిలయనానిలయనవిజ్ఞానావిజ్ఞానసత్యానృతశబ్దైః ప్రకృతిపురుషౌనిర్దిశ్యతదన్తరాత్మతయాతదనుప్రవేష్టృతయాశ్రూయమాణం , యత్తజ్జీవాతిరిక్త-స్త్వమేవ - అథ యస్త్వే- ష్వన్నమయాదిషుచతుర్షు-సంప్రాప్తేష్వప్య - వశేషమవస్థిత-మానన్దమయరూపం,ఋతంనిర్వికారం త - త్త్వమేవ - ఏవముక్తధర్మసమానాధికరణతయా శ్రూయమాణమీక్షితృత్వాత్మకానుగృహీతృత్వం జీవాసంభావితంత్వయ్యేవోపపన్నమితిసముదాయాభిప్రాయః - శారీరాత్మత్వంచసర్వశరీరకత్వయ్యేవోపపన్నమితిచభావః - అత్రకేచిత్- అన్నమయాదిషూపదిశ్యమానేషు-య-శ్చరమోబ్రహ్మపుచ్ఛంప్రతిష్ఠేతిపుచ్ఛత్వేనోక్తః- స-త్వ,మితిసంబన్ధమాహుః - తథాహి ॥శ్లో॥ తన్వ్యేదంబ్రహ్మపుచ్ఛంస్యాత్ప్రతిష్ఠాహేతురిత్యతః । వ్యతిరేకశ్రుతేర్బ్రహ్మవిషయత్వప్రతీతితః ॥ శ్లోకస్యవక్ష్యమాణస్యబ్రహ్మప్రాధాన్యనిశ్చయాత్ । ప్రియమోదాదిరూపేణవిదితస్యజనైస్సమైః ॥ ఇహానన్దమయస్యాస్యశఙ్కాయాశ్చాత్రసఙ్గతేః ।సదసద్భావయోర్జ్ఞానాజ్ఞానయోశ్చనిరంశినః ॥ అంశిత్వాసఙ్గతేర్నిర్వికారస్యమయటాఽత్రవై । వికారిత్వాబోధనాచ్చమయటోఽప్యత్రసఙ్గతేః ॥ తస్యైషఏవశారీరఆత్మేతిచతదన్తరమ్ । ఆత్మాన్తరంకీర్త్యమానమానన్దమయవస్తునః ॥ బ్రహ్మత్వంనావగమయేదిత్యతఃపునరస్యహి । పరేతస్మిన్నిత్యశుద్ధేశోధ్యత్వానుపపత్తితః ॥ నానన్దమయశబ్దేనవాచ్యంబ్రహ్మేతినిశ్చితమ్ । పుచ్ఛత్వేనైవయత్తత్రరూపితంతుతదిష్యతఇతి ॥ తత్తుచ్ఛమ్ ॥ శ్లో ॥ కృత్స్నే ప్రకరణేహ్యత్రపూర్వమన్నమయాదిషు । స్వస్మాదనతిరిక్తేస్వావయవైస్సునిరూపణాత్ ॥ శిరఃపక్షాదిరూపేణపురుషత్వస్యనిశ్చితమ్ ।ప్రియమోదాదిభిస్స్వస్మాదభిన్నైరేవరూపితః॥ నభిద్యతే బ్రహ్మణోఽత్రహ్యానన్దమయశబ్దితః । తత్తదన్తరభూతస్య వస్తునోబోధకస్య వై ॥ తస్యైష ఏవశారీర ఆ

న్త్యేత్యాత్మపదస్యహి । వ్యాఖ్యానన్దమయేపర్యవసన్నా కీర్తనాత్స్వనః ॥ అన్యస్య బ్రహ్మపర్యాయస్యానన్దమయత స్తతః । అన్నాదిమయపర్యాయే షూక్తానాం శ్లోకరూపిణామ్ ॥ వాక్యానాం పక్షపుచ్ఛాదిమదర్థపరతఃపునః । పుచ్ఛమాత్రపరస్యాస్యశ్లోకస్యాప్యసఙ్గతేః ॥ అనన్తరసోఽకామయతేతివాక్యశ్రుతేనసః । ఇతిశబ్దేనపుంవస్తుబోధకేనతథాపునః॥ ప్రధానప్రకృతార్థస్యపరామర్శనసాధునా । అనన్తరస్యానన్దమయస్యాత్రాబోధసఙ్గతేః ॥ బ్రహ్మణోఽవ్యవధానేన తదుపస్థాపనక్షతేః । బ్రహ్మణ్యానన్దశబ్దస్యహ్యానన్దోబ్రహ్మ* ఇత్యతః ॥ శ్రుతేస్సంప్రతిపన్నత్వాదానన్దస్థాపనేక్షమాత్ । ఆనన్దమయమాత్మానముపసఙ్క్రామ్యవాక్యతః॥ఆనన్దానన్దమయయోరైకార్థ్యస్యప్రతీతితః।ఆనన్దమయశబ్దేనపరబ్రహ్మైవబోధనాత్ ॥ఆనన్దోబ్రహ్మేతివ్యజానా*దితిపర్యాయతుల్యతః।అన్నమయతుల్యార్థాచ్ఛబ్దాదానన్దతఃపరమ్ ॥ ప్రతీతార్థశ్రుతేఃపశ్చాదుపపత్తేరభావతః ।నపుచ్ఛమేవబ్రహ్మేతికింతుపుచ్ఛవదిష్యతే ॥ స్వాభిన్నపక్షపుచ్ఛాదిపరప్రకరణస్యవై । అనుగుణ్యేనపష్ఠ్యాచనిర్దేశస్యతథాపునః ॥ అంశాంశిత్వేనోపపత్తేర్వ్యతిరేకస్యనిశ్చయాత్ ।అత్మాబ్రహ్మానన్దమయశబ్దైరేకార్థబోధనాత్ తేషామన్యతమేనాపిశ్లోకస్యహ్యుపపత్తితః॥ ఆనన్దస్యాపరిచ్ఛిత్తేఃపుచ్ఛబ్రహ్మపదస్యహి ॥ ఆనన్దమయవాచ్యస్యప్రసిద్ధేరప్యభావతః।సదసద్భావయోర్జ్ఞానాజ్ఞానయోశ్చతథాపునః ॥ శఙ్కాయాస్సంభవాదస్యరూపణస్యోపపత్తితః।అంశాంశిభ్యాం తథానన్దమయశబ్దగతస్యవై ॥ మయటస్స్వార్థికత్వేనప్రాచుర్యార్థేపివాపునః।ఉపపత్తేర్వికారార్థకత్వాభావాచ్చ*బ్రహ్మణః॥నిర్వికారత్వనిర్వాహాదనన్యాత్మత్వవాదినః॥తస్యైషఏవశారీరఆత్మేత్యస్యావిరోధతః ।తద్వస్త్వనుగుణత్వేనశోధనస్యవిధేఃపునః-ప్రత్యగర్థస్యశోధ్యత్వంసంస్మృతేర్నిహ్నుతే స్తథా ॥ ఆనన్దమయశబ్దేనవాచ్యస్యబ్రహ్మణ స్తథా। శోధ్యత్వస్యప్రపత్త్యాచసాధ్యస్యహ్యుపపత్తితః॥కాలుష్యశాన్తిరూపస్యనపుచ్ఛంబ్రహ్మవైమతమ్ ॥ అన్యథాఽనన్దమయతస్స ఏవబ్రహ్మతుస్థితమ్ ॥ ఇతిపుచ్ఛబ్రహ్మవాదిదూషణోద్ధారఇష్యతే* ॥ ౧౮ ॥ *అస్తుకారణత్వేఉపాస్యత్వం,కేకేకుత్రకుత్రకథంకథముపాసతే,కీదృశంచఫల, మిత్యపేక్షాయాంఉపాసనభేదానభిధాయసర్వేషామప్యుపాసనానాంమోక్షైకఫలత్వమాహుః

ధయదేష్వవసేషమృతం ॥ ౧౮ ॥ ఉదరముపాసతేయఋషివర్త్మసుకూర్పదృశఃపరిసరపద్ధతింహృదయమారుణయోదహరం । తతఉదగాదనన్తతవధామశిరఃపరమం పునరిహయత్సమేత్యనపతన్తికృతాన్తముఖే ॥ ౧౯ ॥
స్వకృతవిచిత్రయోనిషువిశన్నివహేతుతయాతరతమతశ్చకాస్స్యనలవత్స్వకృతానుకృతిః।అథవితథాస్వమూ

ఉదరమితి ॥ వర్త్మసువేదాన్తేషుహితేషూపాసనామార్గేషు . యేకూర్పదృశస్సూక్ష్మమతయః.తత్ర-కేచి-దారుణయఃఅరుణపంశ్యాః- హృదయంహృద్గతం-దహరందహరశబ్దవాచ్యంహృదయపుణ్డరీకాన్తర్గతాకాశరూపం . త్వా,ముపాసతే. కేచిత్తు-వైశ్వానరవిద్యానిష్ఠాః ఉదరం-ఉదరస్థజాఠరాగ్నిశరీరకం-త్వా, ముపాసతే,కేచిత్తు - పరిసరపద్ధతిం-పరితస్సరతివ్యాప్నోతీతితథా,సుషుమ్నాఖ్యానాడీ-సైవ - పద్ధతిస్తాం-సుషుమ్నా మార్గస్థం-త్వా -ముపాసతఇత్యర్థః-సుషుమ్నా యాఃహృదయాదారభ్య శిరఃపర్యన్తవ్యాప్తేఃతదభిప్రాయేణపరిసరపద్ధతిమిత్యుక్తం - తదేవస్పష్టయితుంపరిసరవర్త్మ విశింషన్తి తతః హృదయాదారభ్యేత్యర్థః-హేఅనన్త-యత్తవ , పరమం, ధామ,ఉపాసనస్థానం-శిరోభ్రూమధ్యం-తత్పర్యన్తం-య-దుదగాదూర్ధ్వమాక్రామత్॥శ్రు ॥ "శతంచైకాచహృదయస్యనాడ్యస్తాసాంమూర్ధానమభినిస్సృతైకే,,తిశ్రుత్యర్థోఽత్రాభిసంహితః-తవధామశిరఃపరమిత్యనేనశిరోఽపిత్వదుపాసనస్థానమిత్యుక్తంభవతి ॥ శ్రు॥ " ఏషదేవపథోబ్రహ్మపథః-తయోర్ధ్వమాయన్నమృతత్వమేతి , ఏతేనప్రతిపద్యమానాఇమంమానవమావర్తంనావర్తన్త,,ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థమభిప్రేత్యవిశింషన్తి యత్-మధ్యనాడీవర్త్మ -శిరోవా- సర్వేఽప్యుపాసకాః-సమేత్యప్రాప్య - పు-న-రిహప్రకృతిమణ్డలే-కృతాన్తముఖేమృత్యుముఖేసంసారేనపతన్తి - యదితివర్త్మాభిప్రాయకోనపుంసకనిర్దేశః* ॥ ౧౯ ॥ *ఏవముపాసనస్థానప్రసఙ్గాత్పరమాత్మనోఽశుచిదేహసంబన్ధఉక్తః ॥ అథకార్యాన్తఃప్రవిష్టస్యాపితస్యనిర్దోషతయాపరమప్రాప్యత్వమాహుః॥స్వకృతేతి ॥ హేతుతయాసర్వోపాదానత్వేన-స్వేనత్వయా-కృతాఃనిర్మితాః,విచిత్రాః, యోనయోదేహాః - యేషాం, తేషు-దేవమనుష్యాదివిచిత్రభవత్కృతశరీరకేషుజీవేష్విత్యర్థః-విశన్ అన్తరాత్మతయాప్రవిశన్ , యద్వా, దేవాదిశరీరేష్వేవోపాసకానుగ్రహేణోపాసనార్థంవిశన్తిష్ఠన్,ఇవశబ్దోఽనతిరిక్తార్థకః-విశన్నేవేత్యర్థః-తరతమతఃజ్ఞానాల్పత్వమహత్త్వాదిభావేన - స్వకృతాః-యోనీరనుకరోతీతితథా,హృదయాదికార్యపరిమాణోత్పత్తివినాశాద్యనుకారీ - చకాస్సీత్యర్థః-అనలవత్,యథా,అగ్నిః,స్వతస్తారతమ్యహీనోఽపి-తృణకాష్ఠాద్యనుసారేణతథాప్రకాశతే - తద్వత్-అథ-యద్యప్యేవమథాపీత్యర్థః-అమూషు , యోనిష్వవితథాసుఅవిద్యమానాసు, పసంహృతాస్విత్యర్థః-అవితథమనుపసంహృతం , కుత-స్సమమేకరూపంక్తార్యానుప్రవేశ

కృతకార్యగతదోషస్పర్శరహితం-తత్కృతః-ఏకరసమవిచ్ఛిన్నానన్దం-తవ - ధామస్వరూపం - విరజధియోనిర్మలమతయః అనుసయన్త్యుపాసతే, అభియన్తిప్రాప్నువన్తిచేత్యర్థః అన్వయన్త్యభివిపన్యవఏకరసమితిపాఠాన్తరం - తదా-అభివిపన్యవఃవివిధత్వద్గుణవాదాత్మకస్తుతియుక్తాః-అన్వయన్తిఅన్వితాగచ్ఛన్తిప్రాప్నువన్తీతియావత్ - అత్ర॥శ్లో॥ సర్వజ్ఞస్సర్వదృక్సర్వజ్ఞానశక్తిబలర్ధిమాన్ । అన్యూనశ్చాప్యవృద్ధిశ్చస్వాధీనోఽనాదిమాన్వశీ । క్లమతన్ద్రీభయక్రోధకామాదిభిరసంయుతః నిరవద్యఃపరఃప్రాప్తేర్నిరధిష్ఠోఽక్షరక్రమ ,, ఇత్యాదిస్మృత్యర్థోఽనుసంధేయః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ "పరమభజన్తియేపదమజస్రసుఖానుభవం,ఉదరముపాసతే,అవితథంతవధామసమం-ఏకరస ,, మిత్యుదరాదిస్థానవిశేషాధిష్ఠానకదివ్యాత్మస్వరూపోపాసకానాంతత్ప్రాప్తిరుక్తా,అథ - దివ్యవిగ్రహోపాసకానామపితత్స్వరూపావ్యాప్తిరూపంఫలమిత్యభిప్రేత్యతదుపాసకాశ్చకేచిత్సంతీత్యాహుః॥స్వకృతపురేష్వితి॥అమూషుదేవమనుష్యాదిషు , స్వేనత్వయా - కృతేషు,పురేషుత్వన్నివాసభూతేషుదేహేషు , సన్తమితిశేషః , అఖిలశక్తిధృతః అఖిలా , శ్శక్తీఃఆశ్చర్యశక్తీః - ధరతీతితథా - తస్య - తవాంశకృతం - అంశేనసఙ్కల్పాత్మకజ్ఞానేన , కృతంకల్పితంఉపాత్తమబహిరన్తఃఅన్తర్బహిర్భేదరహితం ,అన్తర్బహిశ్చవ్యాప్తిష్మన్మిత్యర్థః-ఆనేనవిగ్రహస్యాపిపురాన్తరఃస్థానప్రయుక్తపరిచ్ఛిన్నత్వశఙ్కావ్యావృత్తిః , అసంవరణంసంకోచహేతురహితం - పురుషంపురుషాకారంవిగ్రహం , వదన్తి - వేదాన్తాఇతిశేషః॥శ్రు॥ "అఙ్గుష్ఠమాత్రోరవితుల్యరూపః । అఙ్గుష్ఠమాత్రఃపురుషోమధ్యఆత్మనితిష్ఠతి।అఙ్గుష్ఠమాత్రఃపురుషోఽన్తరాత్మాసదాజనానాంహృదయేసన్నివిష్ట ,, ఇత్యాద్యాఃవేదాన్తాఃప్రతిపాదయన్తీత్యర్థఃఇతీత్థంభూతం- తవ - పురుషం-తథా - నృగతింనరజన్మ-త్వదారాధనోపయుక్తమిదంనృజన్మేతిచ-విచిన్త్యవిచారపూర్వకంనిశ్చిత్య - భువిభూమౌ-కేచి , త్కవయోవివేకినః - నిశ్వసితాఃప్రాణాయామపరాః - జితప్రాణేన్ద్రియా ఇత్యర్థః-తవాఙ్ఘ్రి-ముపాసతే-కథంభూతం, నిగమావపనం - నిగమానాం - వేదానా-మావపనంక్షేత్రంప్రతిపా

స్వవితథంతవధామసమంవిరజఃధియోఽన్వయంత్యభివిపన్యవఏకరసమ్॥౨౦॥స్వకృతపురేష్వమీష్వబహిరన్తరసంవరణంతవపురుషంవదన్త్యఖిలశక్తిధృతోంఽశకృతమ్।ఇతినృగతింవివిచ్యకవయోనిగమావపనంభవతఉపాసతేఽఙ్ఘ్రిమభవంభువిశిశ్వసితాః(విశ్వసితాః)॥౨౧॥దురధిగమాత్మతత్త్వనిగమాయతవాత్తతనోశ్చరితమహామృతాబ్ధిపరివర్తపరిశ్రమణాః । నపరిలషన్తికేచిదపవర్గమపీశ్వరతేచరణసరోజహంసకులసఙ్గవిసృష్టగృహాః ॥ ౨౨ ॥ త్వదనుపథంకులాయమిదమాత్మసుహృత్ప్రియవచ్చరతితథోన్ముఖేత్వయిహితేప్రియఆత్మనిచ।

దనవిషయమితియావత్ - యద్వా,నిగమస్యజ్ఞానస్యావపనం - ఆసమన్తాదుప్యతేఽనేనేత్యావపనం - ఉత్పాదకం ॥ శ్లో॥ "తేషాంసతతయుక్తానాంభజతాంప్రీతిపూర్వకమ్।దదామిబుద్ధియోగ,,మితిభగవదుక్తేః-అభవంనభవస్సంసారో-యస్మాత్సేవ్యమానాత్ తం-భువివిశ్వసితా-ఇతిపాఠాన్తరం-తదా-మోక్షయిష్యతీతిదృఢవిశ్వాసయుక్తాఃఉపాసతఇత్యర్థః ❋॥౨౧॥ ❋ కేచిదుభయవిధమప్యుపాసనం విహాయకేవలం త్వద్గుణామృతపానసుఖితా మోక్షమపినేచ్ఛన్తీత్యాహుః ॥ దురధిగమేతి॥ దురధిగమందుఃఖేనాప్యవగన్తుమశక్యం-య-దాత్మనస్తవ-తత్త్వంయాథాత్మ్యం-తస్య-నిగమాయప్రకాశనాయ-ఆత్తాఉపాత్తా- తనుఃరామకృష్ణాదిరూపా-యేన,తస్య-తవ-చరితమేవ-మహా-నమృతాబ్ధి-స్తస్మిన్-పరివర్తేనఅవగాహనేనపరిశ్రమణాఃపరిత్రవర్జనే,పరివిధూతాః-శ్రమాఃఆధ్యాత్మికాదితాపాః,యేషాం- తే-హే-ఈశ్వరతేతవ-చరణసరోజసంబన్ధినో-హంసాభాగవతా - స్తత్కులసఙ్గేన-విసృష్టాస్త్యక్తాః-గృహాఃగేహదేహాద్యనురాగా-యైస్తే -అపవర్గం మోక్షసుఖమపి-నపరిలషన్తినకాఙ్క్షన్తి❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋నృగతింవిచిన్త్యేత్యనేనదేహస్యభగవత్సేవోపయుక్తత్వమభిప్రేతం- తదేవస్పష్టయన్త్యస్తథైవసతితస్యసాఫల్య-మన్యథాతునసాఫల్యం-ప్రత్యుతానర్థహేతుత్వంచే-త్యాహుః ॥ త్వదనుపథమితి ॥ కులాయంనీడతుల్య-మిదంనృశరీరం-త్వదనుపథంత్వదనువర్తి, త్వదారాధనప్రవణంచే - దిత్యర్థః-తర్హ్యాత్మాదివచ్చరతి-ఆత్మాదిభిస్తుల్యంస్యాదిత్యర్థః-తథాప్య , సదప్యుపాసనయాశబ్దాదివిషయసేవయాహేతుభూతయా - ఆత్మహనఃఆత్మఘాతినః - విషయసేవాయాఃఅన్తతఃస్థావరత్వాపాదకతయాఆత్మనోఽసత్ప్రాయతాపాదకత్వాత్తత్సేవాపరాఆత్మఘాతినఏవేతిభావః - త్వయ్యేహోనరమన్తే - అహోనిరతిశయగుణవదిదంశరీరంప్రాప్యాపిత్వాంనభజన్తఇతిఖేదః-కథంభూతే - యథోత్సుకేయథావస్థితోన్ముఖానన్దే-అతఏవ- ప్రియే-అతఏవచ - హితే-ఉన్ముఖఇతిపాఠేఈషదానుకూల్యేనాప్యభిముఖీభవితుముద్యుక్తఇత్యర్థః - కుతస్తాన్ప్రతిఖిద్యధ్వేఇత్యతఆహుః-యద్యస్మా - దనుశయాఃప్రతిజన్మభుక్తావశేషోత్తరోత్తరదేహనిమిత్తకర్మయుక్తాః-ఉరుబహుభయం-యస్మిన్తస్మి - న్సంసారేభ్రమన్తి-అత-స్తే - కుశరీరభృతఃకుత్సితదేహభాజఃకేవలంశోచ్యాఏవేతిభావః - భుక్తావశి

ష్టంకర్మానుశయ-స్స ఏషామస్తీత్యర్థ ఆద్యాచ్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ ఆస్తాం త్వయి నరమన్త ఇతి. అహో బత త్వయి ద్వేషాదికమపి నకుర్యుః. ర్యత స్త్వయి విలక్షణ విషయ ఏతస్యాపి త్వత్ప్రాప్తిసాధనత్వాదితి సదృష్టాన్తం సోదాహరణం సోపపాదనం చాహుః ॥ నిభృతేతి ॥ మరుతః ప్రాణాః మనశ్చ అక్షాణీన్ద్రియాణి చ. నిభృతాని సంయమితాని. మరుదాదీని. యై-స్తైశ్చ దృఢం అవిచాల్యం. యోగముపాసనాత్మకం. యుఞ్జత ఇతి తథా. తే మునయః హృది. యత్ త్వత్స్వరూపముపాసతే. తదేవారయః శత్రవోఽపి. స్మరణాదప్రీతిపూర్వకస్మరణాత్. యయుః ప్రాపుః. తథా. స్త్రియః గోప్యోఽపి ఉరగేన్ద్రస్యాహీన్ద్రస్య. దేహసదృశయోర్భుజదణ్డయోః ర్విశేషేణ సక్తాః ధీః యాసాం తాః. తదేవ యయుః. రిత్యన్వయః. విషయస్య విలక్షణత్వాదితి భావః. కిం బహునా వయం వేదాభిమానినో దేవా అపి, అఙ్ఘ్రిసరోజమేవ సుధా. తద్వద్భోగ్యం. యేషాం తే. త్వచ్చరణసరోజప్రకాశకా వయమపీత్యర్థః. యద్వా. అఙ్ఘ్రిసరోజం. సుష్ఠు. ధయన్తి పిబన్తి అనుభవన్తీతి యావత్ " ధేట్ పానే ,, ఇతి ధాతో రూపమిదం. త్వయి ప్రమాణతయా త్వదన్తరఙ్గభూతాః స్త్వత్స్వరూపాదిప్రకాశకా వయమపీత్యర్థః. తవ. సమాస్తుల్యాః. మునిప్రభృతయ ఇవ త్వామేవ విషయభూతం తాత్పర్యతో ఽర్థతశ్చ ప్రాప్నుమ ఇత్యర్థః. తత్ర హేతుత్వేన విశింషన్తి ॥ సమదృశ ఇతి ॥ సమా. దృ. గ్యస్యా. నాదృతనిమ్నోన్నతభావస్య. వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిపరిహారాయ వ్యాజమాత్రావలమ్బినస్సర్వాన్ సజిఘృక్షో స్తవ పత్వే ఽపి తుల్యకక్ష్యా ఇతి భావః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ అఙ్ఘ్రిసరోజసుధా ఇత్యనేన భగవత్స్వరూపస్వభావాదిప్రకాశకం వేదాఖ్యం శాస్త్రమేవేత్యభిప్రేతం. అతస్తేన వినా భగవతో దురవగమత్వం సహేతుకమాహుః ॥ క ఇహేతి ॥ అవరజన్మలయః అర్వాచీనోత్పత్తినాశవాన్. ఇహ లోకే కోను పుమాన్. అగ్రసరం సృష్టేః పూర్వభావినం సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టత్వేన కారణతయాఽవస్థితం. త్వాం. వేద. శాస్త్రేణ వినా సకోఽపి వేదేత్యర్థః బతేతి విస్మయే ॥ శ్రు ॥ " యతో వాచో నివర్తన్తే ,, ఇత్యుక్తరీత్యా వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వభావం తం వేత్తుముద్యుక్తో ఽవిస్మీయతే. సర్వేషామవరజన్మలయత్వముపపాదయన్తి ॥ యత స్త్వత్తః ఋషిర్బ్రహ్మా. ఉదగాదుద్బభూవ. యం. మనుపశ్చాచ్చతుర్ముఖోత్పత్త్యనన్తరమిత్యర్థః. ఉభయే నివృత్తినిష్ఠా స్సనకాదయః

నబత రమన్త్యహో అసదుపాసనయాఽఽత్మహనో యదనుశయా భ్రమన్త్యురుభయే కుశరీరభృతః ॥ ౨౩ ॥ ని
భృతమరున్మనోఽక్షదృఢయోగయుజో హృది యన్మునయ ఉపాసతే తదరయోఽపి యయుః స్మరణాత్ । స్త్రియ
ఉరగేన్ద్రభోగభుజదణ్డవిషక్తధియో వయమపి తే సమాస్సమదృశోఽఙ్ఘ్రిసరోజసుధాః ॥ ౨౪ ॥ క ఇహ ను వేద
❀ బతావరజన్మలయోఽగ్రసరం యత ఉదగాదృషిర్యమను దేవగణా ఉభయే । తర్హి ❀ న సన్న చాసదుభయం న చ కా
లజవః కిమపి న తత్ర శాస్త్రమపకృష్య శయీత యదా ॥ ౨౫ ॥ జనిమసతస్సతో మృతిముతాత్మని యే చ భిదాం విపణ

ప్రవృత్తినిష్ఠాః మరీచ్యాదయశ్చ. దేవా. ఉదగుః. మనుజాస్తేభ్యోఽర్వాచీనా ఇతి కిము వక్తవ్యమితి భావః. అగ్రసరత్వముపపాదయన్తి ॥ తర్హీతి ॥ యదా. భవాన్. శాస్త్రం, మపకృష్య స్వస్మాదపనిధాయ. శయీత శయితవాన్. తర్హి తదా. సృష్టేః పూర్వకాలే. సత్కార్యావస్థం చిద్వస్తు. అసత్కార్యావస్థమచిద్వస్తు. ఉభయం మిశ్రరూపం కార్యం చ. కాలజవః కాలప్రవృత్తిః. సర్గాదివిషయా. నాసీత్. కిం బహునా. తత్ర తదా. న కిమప్యాసీదిత్యర్థః. అత్ర ॥ శ్రు ॥ " నాసదాసీన్నో సదాసీత్ । ఏకో హ వై నారాయణ ఆసీన్న బ్రహ్మా నేశానో నేమే ద్యావాపృథివీ ,, ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః. అవరజన్మలయోఽగ్రసరమితి చ హేతుగర్భం. యద్యప్యవరజన్మా పుత్రాదిరగ్రసరం పిత్రాదికం అయమిత్థంభూత ఇతి జానాత్యేవ. తథాప్యత్ర భగవతో వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావత్వే, అవరజన్మలయానాం తన్మాయామోహితత్వేన తదనుగ్రాహ్యజ్ఞానత్వేన చ తద్వేదనాక్షమత్వేచ. తాత్పర్యం. తర్హి న సన్న చాసదితి సృష్టేః పూర్వం సచ్ఛబ్దవాచ్యకార్యావస్థచిదచిన్నిశ్శేషేణ నామరూపవిభాగానర్హ కారణావస్థచిదచిద్విశిష్టస్య బ్రహ్మణోఽగ్రసరత్వోక్త్యా సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టబ్రహ్మైకస్య సత ఏవ ద్రవ్యస్య స్థూలచిదచిద్విశిష్టతారూపకార్యావస్థాయోగిత్వలాభాత్ సత్కార్యవాదః ఫలితః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ అథ తద్విరుద్ధమసత్కార్యవాదం విరుద్ధవాదప్రజ్ఞాన్మతాన్తరాణి చానూద్య దూషయన్తి ॥ జనిమితి ॥ అసతో ద్రవ్యస్య, జనిముత్పత్తిం. సత్తాయోగమితి యావత్. సతశ్చ ద్రవ్యస్య, పశ్చాన్మృతిం నాశం చ. యే తార్కికాః. స్మరన్తీత్యసత్కార్యవాదోఽనూదితః. ఉత తేతి పక్షాన్తరే. ఆత్మని. భిదాం స్థూలత్వకృశత్వమనుష్యత్వమృగత్వాదిరూపాం భిదాం. యే కేచిత్. స్మరన్తీతి చార్వాకమతానువాదః. తేహి దేహమాత్మానం మన్యన్తే. విపణం దేవమనుష్యయోరన్యోన్యోపకారభావజనితం వాణిజ్యఫలతుల్యం స్వర్గాదిఫలం. ఋతం సత్యం. యే మీమాంసకాః. స్మరన్తీతి కర్మఫలసత్యత్వవాదానువాదః. న కేవలం స్మరన్తి. కింతు. తే తార్కికాదయః. ఆరుపితైరారోపితైర్యుక్త్యాభాసైః. రుపదిశన్తి చ తమారుపితైరితి పాఠే. తం స్వమతసిద్ధం. యుక్త్యాభాసైః. రుపదిశన్తి చేత్యర్థః. తథా, త్రిమాన్. త్రిగుణమయః సత్త్వాదిగుణత్రయప్రచురో జీవ ఏవ. న తు తదతిరిక్త ఈశ్వరాఖ్య ఇతి నిరీశ్వరసాఙ్ఖ్యమతానువాదః. తత్ర సాధారణం దూషణమాహుః. ఇతీత్యాదినా. ఇతి భిదా ఇత్థంభూతో మతభేద ఇత్యర్థః. యదబోధకృతా. యస్య తవాబోధకృతా

యాథాత్మ్యజ్ఞానప్రయుక్తా-చిదచిద్విశిష్టత్వద్రూపస్యసత ఏవద్రవ్యస్యజగదాత్మకస్థూలావస్థారూపకార్యతాయోగిత్వం- పూర్వపూర్వసంస్థానత్యాగాత్మికాంమృతిమావృత్తివిధాదిభిఃకర్మఫలస్యతారతమ్యం - మతఏవ - అనిత్యత్వం-బ్రహ్మజ్ఞానఫలస్యనిత్యత్వం - జీవాసంభావితసార్వజ్ఞ్యసత్యసంకల్పత్వకరణాధిపత్యస్వభావంపరమాత్మానం - దేవమనుష్యాదిదేహావిలక్షణంప్రత్యగాత్మానంచా - జానత ఇత్థంమతభేదఃప్రవృత్తఇత్యర్థః, నను బుద్ధిశబ్దాన్తరాదిభేదాత్ కార్యకారణయోర్భేదః, అతఏవాసదేవకార్యమపూర్వముత్పద్యతఇతియుక్తం - కించ-కారణమేవచేత్కార్యం కారకవ్యాపారవైయర్థ్యం,సర్వస్యసర్వదాసత్త్వేనకార్యస్యనిత్యానిత్యవిభాగశ్చనస్యాత్ అథకార్యంసదేవపూర్వమనభివ్యక్తం కారకవ్యాపారేణాభివ్యజ్యతే-అతఃకారకవ్యాపారార్థవత్త్వంనిత్యానిత్యవిభాగశ్చోపేత - తదసత్ - అభివ్యక్తేరభివ్యక్త్యన్తరాపేక్షత్వేఽనవస్థానాత్ - అనపేక్షత్వేకార్యస్యనిత్యోపలబ్ధిప్రసఙ్గాత్ - తదుత్పత్త్యభ్యుపగమేఽసత్కార్యవాదప్రసఙ్గాత్ - అతోఽసతఃకార్యస్యోత్పత్తిహేతుత్వేనైవకారకవ్యాపారార్థవత్త్వ, మతశ్చ,సత్కార్యవాదాసిద్ధిః - నన్వసత్కార్యవాదినోఽపికారకవ్యాపారో నోపపద్యతే - ప్రాగుత్పత్తేఃకార్యస్యాసత్త్వాత్-కార్యాదన్యత్రకారకవ్యాపారేణభవితవ్యం - తత్రాన్యత్వావిశేషాత్తన్తుగతకారకవ్యాపారేణఘటోత్పత్తిరపిప్రసజ్యేత-నైవం - యత్కార్యోత్పాదనశక్తంయత్కారణంతద్గతకారకవ్యాపారేణతత్కార్యోత్పత్తిసిద్ధేః - అత్రోచ్యతే, సతఏవమృద్ధిరణ్యాదేర్ద్రవ్యస్యసంస్థానాన్తరభాక్త్వమాత్రేణబుద్ధిశబ్దాన్తరాద్యుపపత్తేర్నతావన్మాత్రేణాసత్కార్యవాదప్రసఙ్గః - తత్తదవస్థస్యైకస్యైవద్రవ్యస్య తత్తచ్ఛబ్దాస్పదానితానిచకార్యాణీతి ద్రవ్యస్యతత్తదవస్థతాయాఃకారకవ్యాపారాయత్తత్వేనతస్యార్థవత్త్వోపపత్తిః - అభివ్యక్త్యనుపలబ్ధినిచోద్యానితస్యానభ్యుపగమాదేవపరిహృతాని - ఉత్పత్త్యభ్యుపగమేఽపసత్కార్యవాదోఽనవిరుధ్యతే - సతఏవోత్పత్తేః-నను విప్రతిషిద్ధముదమభిధీయతే- పూర్వమేవసత్ తదుత్పద్యతే చేతిచేత్ - నద్రవ్యస్యోత్తరోత్తరసంస్థానయోగోహిపూర్వపూర్వసంస్థానసంస్థితస్యవినాశః - స్వావస్థితస్యతూత్పత్తిః - అతః-స్సర్వావస్థస్యద్రవ్యస్యసత్త్వాత్సత్కార్యవాదోనవిరుధ్యతే-సంస్థానస్యాసతఉత్పత్తావసత్కార్యవాదప్రసఙ్గ ఇతిచేత్ - అసత్కార్యవాదినోఽప్యుత్పత్తేరనుత్పత్తిమత్త్వేసత్కా-

మృతంస్మరన్త్యుపదిశన్తి త ఆరుపితైః । త్రిగుణమయఃపుమానితిభిదా యదబోధకృతా త్వయినతతఃపరత్రసభవే దవబోధరసే ॥ ౨౮ ॥ సదివమనస్త్రివృత్త్వయివిభాత్యసదామనుజాత్సదభిమృశన్త్య శేషమిదమాత్మతయా

ర్యవాదప్రసఙ్గః - ఉత్పత్తిమత్త్వేచ అనవస్థా అస్మాకంత్వవస్థానాముత్పత్తిస్థానీయానాంపృథక్ప్రతిపత్తికార్యయోగానర్హత్వాదవస్థావత ఏవోత్పత్త్యాదికంసర్వం నిరవద్యమితి ఏవంమనూయందేహాశ్శిరసిమేదుఃఖం వాదమేవేదనేత్యపరోక్షమేవదేహాత్మనోర్వ్యతికరప్రతీతేః॥ శ్రు ॥ " నిత్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనానా ,, మిత్యాదిశాస్త్రాచ్చతదవగతేః " పుమాన్నదేవోనచనర ,, ఇత్యాదినాదేవత్వాదిప్రతిషేధాచ్చాత్మనాంభిదావాదోఽజ్ఞానమూలః ॥ శ్రు ॥ " తద్యథేహకర్మచితోలోకఃక్షీయతే । ఏవమేవాముత్రపుణ్యచితోలోకఃక్షీయతే। నాస్త్యకృతఃకృతేన ,, త్యాదిశ్రుతేః " దాక్షాయణయజ్ఞేనసువర్గకామోయజేతే ,, త్యావృత్తివిధానాచ్చకర్మఫలానిత్యత్వవగతేస్తన్నిత్యత్వవాదోఽప్యజ్ఞానమూలః ॥ శ్రు ॥ " యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ ।సత్యకామస్సత్యసంకల్పః । పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతేస్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచ । కరణాధిపాధిపోనచాస్యకశ్చిజ్జనితానచాధిప ,, ఇత్యాదీనిబహుప్రమాణాసిశ్వరవగన్తవ్యాని - ఇత్థమేషాంవాదానామజ్ఞానమూలత్వముక్తమ్ - అథభగవజ్జ్ఞానవతాంతాదృశభ్రమాభావమాహుః ॥ త్వయీతి ॥ తతఃపూర్వప్రస్తుతసదసచ్ఛబవాచ్యప్రకృతిపురుషాభ్యాం- పరత్రపరస్మి- న్స్వలక్షణఇతియావత్ - అవబోధరసేజ్ఞానస్వరూపేత్వయి-యథావద్విజ్ఞాతేసతీతిశేషః - సఅబోధః తన్మూలోవాదభేదశ్చ-నాస్తీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ కిమబోధనిదానమిత్యపేక్షాయాంమనోదోషఏవేతి- కింతన్నివృత్తినిదానమిత్యపేక్షాయాంభగవదుపాసనాత్మకయోగఏవేతి - విశుద్ధాన్తఃకరణాస్తుసర్వమిదంజగత్ - భగవదాత్మకతయా-సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టభగవత్కార్యతయాచతదన్యదేవపశ్యన్తీతివదన్త్యస్సత్కారణవాదరూపదూషణపరిహారపూర్వకమసత్కారణవాదాసాధారణానుపపత్తిమాహుః ॥ సదివేతి ॥ ఆమనుజాన్మనుజపర్యన్తాత్ మనుష్యపర్యన్తానాందేహినామిత్యర్థః - త్రివృత్ త్రిగుణాత్మకం మన-స్సదివ - సత్త్వమర్థక్రియాకారిత్వం-కార్యకరమివప్రతీయమానమపి - త్వయ్యే, సద్భాతికార్యకరంనభవతి- చిదచిదాత్మకజగద్విశిష్టంతదాత్మానంత్వాంనప్రకాశయతీత్యర్థః - ఆత్మానంత్వాం,విదన్త్యుపాసత , ఇత్యాత్మవిదః , త్వదుపాసనాత్మకయోగపరిశుద్ధాన్తఃకరణాస్తు , అశేషంకృత్స్నం,మిదం-జగత్- ఆత్మతయా , ఆత్మశబ్దఃపరమాత్మపరః " అజయాఽఽత్మనాచచరత ,, ఇత్యుక్తప్రకారేణ-సదభిమృశన్తి, సచ్ఛబ్దవాచ్యసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టంకారణంబ్రహ్మైవకార్యజగ

ద్రూపేణావస్థితవతస్తతోఽనన్యదిత్యేవముపాస్యపరబ్రహ్మవిశేషణతయా ఉపాస్యకోట్యన్తర్గతత్వాజ్జగదుపాదేయమే
వ పశ్యన్తీత్యర్థః - బ్రహ్మాత్మకత్వేన జగతో హేయత్వాభావే దృష్టాన్తమాహుః ॥ న హీతి ॥ కనకస్య - వికృతిం వికారం కటకము
కుటాదికం - న హి త్యజన్తి - కింతు - తదాత్మతయా ప్రకృతిభూతకనకానన్యతయా - ఉపాదదత ఏవేతి శేషః. కార్యావస్థాయామపి
కనకావ్యతిరేకాదితి భావః - యది కార్యం కారణాదన్యత్ తదా - కనకస్య వికృతిం త్యజేయు - రిత్యసత్కార్యవాదేఽనుపపత్తి
రభిసంహితా - ఏవం జగదుపాదేయమేవేత్యాహుః ॥ స్వకృతమితి ॥ స్వరూపపరిణామశఙ్కావ్యావృత్త్యర్థమనుప్రవేశో
క్తిః - అనేన స్వపక్షే దూషణోద్ధారః - స్వశబ్దః పరమాత్మపరః - స్వకృతం - జగత్ తేన పరమాత్మనా, అనుప్రవిష్టం వ్యాప్తమ్ ॥ శ్రు ॥
“ తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్ ” ఇతి హి శ్రుతిః - అత, ఇదం జగత్ - ఆత్మతయా అవసితం. ఉపాస్యపరమాత్మశబ్దవాచ్యవస్త్వన్త
ర్గతతయా సుఖరూపం నిశ్చితమిత్యర్థః ॥ శ్రు ॥ “ తదాత్మానం స్వయమకురుత । యద్వై తత్సుకృతం । రసో వై సః ” ఇతి హి శ్రుతిః, య
ద్వా, ఆత్మతయాఽన్తః ప్రవిశ్య ధారకతయా, అన్తః ప్రవిశ్య ధారకత్వం హ్యాత్మశబ్దార్థః, తేన, అవసితం వ్యాప్తం, అనేనాకాశాది
వన్న తూష్ణీం వ్యాప్తిః, కింతు, ధారకతయేత్యుక్తం, అనేనేదం సదభిమృశన్తీత్యుక్తసామానాధికరణ్యం శరీరాత్మభావనిబన్ధనమి
తి ఫలితమ్ ॥ ౨౬ ॥ నన్వేవమాత్మవిదస్సదభిమృశన్తు తతః కిమత ఆహుః ॥ తవేతి ॥ ఇత్థమిదం సదభిమృశన్త ఏవ మృత్యుం తరన్తీ
తి భావః తథాహి ॥ అఖిలసత్త్వానాం సర్వేషాం జన్తూనాం నికేతతయా ధారకతయా - యే - తవ - పరిచరన్తి - అఖిలాన్తరాత్మత్వేన
త్వాం సేవన్తే ఉపాసత ఇతి యావత్ - త ఉత ఏవ - నిరృతేర్మృత్యోః - శిరో మూర్ధానమవిగణయ్యానాదృత్య - పదా పాదేనాక్రా
మన్తి మృత్యోర్మూర్ధ్ని పదం దధతి తతో ముచ్యన్త ఇత్యర్థః - తద్భిన్నమనభిమృశతాం కా గతిరిత్యత ఆహుః , పరివయస ఇతి ॥ అవిబు
ధానితి చ్ఛేదః , అవిదుషః సార్వాత్మ్యబ్రహ్మోపాసనరహితాన్ , గిరా శాస్త్రీయకర్మోపదేశేన , పరివయసే “ అయాప
రామే ” త్యాదినా కపరితస్స్వవయతే: వీగతిప్రాప్త్యోరిత్యస్య ణ్యన్తస్యావా ఇదం రూపం - అస్య గత్యర్థకస్య జ్ఞానార్థకత్వాత్ బోధ
యసీత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ పరివయసే - గమయసి - స్వర్గం చ గమయసీత్యర్థః, పశూనివ - యథా దుగ్ధమాన్ పశూన్ వాసికా సూత్రా

ఽఽత్మవిదః । న హి వికృతిం త్యజన్తి కనకస్య తదాత్మతయా స్వకృతమనుప్రవిష్టమిదమాత్మతయాఽవసితమ్ ॥ ౨౬ ॥
తవ పరి యే చరన్త్యఖిలసత్త్వనికేతతయా త ఉత పదాక్రమన్త్యవిగణయ్య శిరో నిరృతేః । పరివయసే పశూనివ గిరా
ఽవిబుధానపి తాంస్త్వయి కృతసౌహృదాః ఖలు పునన్తి న యే విముఖాః ॥ ౨౭ ॥ త్వమకరణః (త్వమకరణః) స్వ
రాడఖిలకారకశక్తిధరస్తవ బలిముద్వహన్తి సమదన్త్యజయాఽనిమిషాః । వ * ర్షభుజోఽఖిలక్షితిపతేరివ విశ్వ

దిభిస్సమ్యక్ శిక్షయన్తి, తద్వత్ - శాస్త్రైస్త్వామిత్థంభూతం జ్ఞాత్వా క్రమేణోపాసీనా ముచ్యన్త ఇతి భావః - పరివయస ఇతి లణ్మ
ధ్యమపురుషేణ నిరతిశయకృపావత్త్వం సర్వోపజీవ్యత్వం చ సూచితం - తర్హి శాస్త్రానధికారిణాం కా గతిరిత్యత ఆ
హుః - తానితి, యే, త్వయి - న విముఖాః వైముఖ్యరహితాః - అత ఏవ కృతం సౌహృదం యైస్తే - త్వద్భక్తాః - తాన్ జ్ఞాన్ శాస్త్రా
ధికారరహితానపి - పునన్తి ఖలు - భాగవతసేవయా తేఽపి ముచ్యన్త ఇతి భావః యేషాం సత్సేవాఽపి న రోచతే - తేషామధో
గతిరేవేతి తాత్పర్యమ్ ॥ ౨౭ ॥ నను సర్వకారణత్వాత్తదనన్యత్వేనాభిమృశన్త ఏవ మృత్యోశ్శిరః పాదేనాక్రామన్తీతి న్యాయ్యం
యది కారణతయోపాస్యత్వం నియతసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వపరత్వాదిగుణపౌష్కల్యం స్యాదిత్యపేక్షాయాం తత్పౌష్కల్యమా
హుః ॥ త్వమితి ॥ అరం శీఘ్రం - సఙ్కల్పమాత్రేణ కరోతీత్యరకరః - స్వసఙ్కల్పమాత్రపరిక్లృప్తవిశ్వః - జగత్సర్గాపాదకసఙ్కల్పా
త్మకజ్ఞానాశ్రయ ఇతి యావత్ - అనేన - సార్వజ్ఞ్యం ఫలితం - త్వమకరణ ఇతి పాఠాన్తరం తదా - కరణాయత్తజ్ఞానరహితః ॥
శ్రు ॥ “ పశ్యత్యచక్షుస్స శృణోత్యకర్ణః । న తస్య కార్యం కరణం చ విద్యతే ” ఇతి హి శ్రుతిః - కార్యం శరీరం - కరణమిన్ద్రియం చ న వి
ద్యతే - ప్రాకృతశరీరేన్ద్రియాయత్తజ్ఞానరహితః - నిత్యనిరుపాధికసార్వజ్ఞ్యాశ్రయ ఇతి తదర్థః - సార్వజ్ఞ్యస్య నిరుపాధిక
త్వస్ఫోరణాయ స్వరాడితి స్వరాట్ స్వతన్త్రః - అకర్మవశ్యః కర్మవశ్యానాం ప్రేరకశ్చ - స్వాతన్త్ర్యస్య సప్రతియోగికత్వాత్,
అఖిలకారకశక్తిధరః నిమిత్తోపాదానకారణసంప్రదానాపాదానాధికరణాద్యాత్మకాని కారకాణి - తచ్ఛక్తీశ్చ, ధరతీతి తథా
సకలకారకతచ్ఛక్తినిర్వాహక ఇత్యర్థః - అథ పరత్వమాహుః ॥ తవేత్యాదినా ॥ అజయా అజాశబ్దాభిధయా ప్రకృత్యా - సహితా
ఇతి శేషః - ప్రకృతిపరతన్త్రాః - అనిమిషా దేవాః - వాయుసూర్యాగ్నీన్ద్రాదయః - విశ్వసృజః ప్రజాపతయశ్చ - యే యే - యత్ర
యత్ర వ్యాపారే - అధికృతాస్తే సర్వే - భవతశ్చకితాః భీతాస్సన్తః , తవ - బలిం స్వస్వాధికారానువర్తనాత్మికాం పూజా - ము
ద్వహన్తి విదధతి - సమదన్తి త్వయా దత్తాన్ భోగాననుభవన్తి చ - యథా వర్షభుజో భారతాదివర్షభోక్తారః - అఖిలక్షితిపతే
స్సార్వభౌమస్య - బలిం - విదధతి, తద్వత్ - అత్ర ॥ శ్రు ॥ “ భీషాఽస్మాద్వాతః పవతే భీషోదేతి సూర్యః । భీషాస్మాదగ్నిశ్చేన్ద్రశ్చ,
మృత్యుర్ధావతి పఞ్చమః ” , ఇతి “ భయాదస్యాగ్నిస్తపతి భయాత్తపతి సూర్యః । భయాదిన్ద్రశ్చ వాయుశ్చ మృత్యుర్ధావతి పఞ్చ

మః । యదిదంకించజగత్సర్వం ప్రాణఏజతినిస్సృతమ్ । మహద్భయంవజ్రముద్యతంయ ఏతద్విదురమృతాస్తేభవన్తి ,, ఇతిశ్రుత్యర్థోఽనుసన్ధేయః - ప్రాణశబ్దనిర్దిష్టపరమాత్మనిస్థితానాంసర్వేషాంతతోనిస్సృతానాంతస్మాత్సంజాతమహాభయనిమిత్తమేజనంకమ్పనమస్తి , తచ్చాసనాతివృత్తౌకింభవిష్యతీతిమహతోభయాద్వజ్రాదివోద్యతాత్కృత్స్నం జగత్కమ్పత ఇతితదర్థః- మహద్భయంవజ్రముద్యతమితిపక్షేచ్యుర్గేపఠితమా ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఇత్థంకల్యాణగుణపౌష్కల్యముక్తం,తర్హి- కింహేయాఅపిగుణాస్సన్తీత్యపేక్షాయాంతేనసన్తీతివదన్త్యః కథమవర్జనీయ ప్రకృతిసంబన్ధనివృత్తిరిత్యపేక్షాయాంహేయప్రత్యనీకభవత్కటాక్షాదేవేత్యాహుః ॥ స్థిరేతి ॥ స్థావరజఙ్గమాస్సర్వేప్రాణినః - అజయోర్యన్నిమిత్తయుజః ప్రకృతికార్యదుఃఖనిమిత్తశరీరయుక్తాస్సన్తః- సర్వేషామజాసంబన్ధోఽవర్జనీయఇతిభావః- తత్రతత్ర- కేషాంచిదేవంభూతానాం - విరహేయదికదాచిత్ప్రకృతిమోక్షస్సంభవతిచేత్పరస్యతవ - ఉదీక్షయాకటాక్షాదేవ- మోక్షస్స్యాదిత్యర్థః - ఉపాయనివృత్తిస్త్వత్కటాక్షమాత్రైవేతిభావః - నన్వవర్జనీయప్రకృతిసంబన్ధేషుకాంశ్చిత్తతస్త్యాజయన్నహంకిం వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిహేయగుణఇత్యతస్సంబోధయన్తి ॥ విముక్తేతి ॥ హేయాన్విశేషేణముక్త- హేయప్రతిభటేత్యర్థః-ఏతదేవవిశదీకుర్వన్తి॥నహీతి॥పరమస్య- పరఃఉత్కృష్టః కారుణికః- మానవిద్యతే యస్మాత్తస్య - పరమకారుణికస్యతవ-కశ్చిదపరః కరుణావిషయః- పరస్తద్విషయశ్చ , నాస్తి - సర్వాత్మనాంశరీరభూతత్వాదరక్షణీయోనాస్తి-అత-స్సర్వరక్షకస్య - మతోనవైషమ్యాదిహేయసంభావనాఽపి - తథాఽపివ్యాజమాత్రావలమ్బిత్వాన్నసర్వాన్మోచయసీతిభావః - నకేవలంవైషమ్యనైర్ఘృణ్యరూపహేయాభావఏవ - అపితు - సర్వేహేయగుణానసన్తీత్యభిప్రాయేణసదృష్టాన్తంవిశింషన్తి ॥ వియతఇత్యాదినా ॥ వియతఇవఆకాశస్యేవ - అపదస్యాస్థానస్య - హేయానాశ్రయస్య - యథా-సర్వత్రవ్యాప్యస్థితస్యాప్యాకాశస్యవ్యాప్యగతదోషానాశ్రయత్వం-తద్వద్ధేయానాశ్రయస్యేత్యర్థః , అతఏవ-శూన్యతులాంశూన్యోపమాం-దధతః , సర్వవ్యాపినోఽపివ్యాప్యగతదోషస్పర్శాభావేనావిద్యమానతుల్యస్యేత్యర్థః - విహారఉదీక్షయేతిపాఠాన్తరం - తదాఽయమర్థఃనను-యద్యహమకరణ- స్తర్హిజగత్సృష్ట్యాద్యనుపపత్తిః , స్వరాజోజగద్వ్యాపారానుపపత్తిశ్చ - సకరణానాంకర్మవశ్యానాంచైవకర్తృత్వాత్

స్సృజోవిదధతియత్రయేత్వధికృతాభవతశ్చకితాః ॥ ౨౯ ॥ స్థిరచరజాతయస్స్యురజయోత్థనిమిత్తయుజోవిహార(హర)ఉదీక్షయాయదిపరస్యవిముక్తతతః।నహిపరమస్యకశ్చిదపరోనపరశ్చభవేద్వియతఇవాపదస్యతవశూన్యతులాందధతః ॥ ౩౦ ॥ అపరిమితాధ్రువాస్తనుభృతోయదిసర్వగతాస్తర్హినశాస్యతేతినియమోధ్రువనే

పారవశ్యాదిదర్శనా - దిత్యత ఆహుః ॥ స్థిరేతి ॥ యదియదా-విహారః విహరణః- క్రీడేతియావత్ తదా-పరస్యప్రకృతిపురుషాభ్యాం విలక్షణస్య-తవ -ఉదీక్షయా « బహుస్యాం ,, మిత్యుక్తసఙ్కల్పమాత్రేణైవ - అజాయాః ప్రకృతేస్సకాశాదుత్థాన్యుదితాని - నిమిత్తాని దేహనిమిత్తానిబుద్ధీన్ద్రియాదీని - తైర్యుజ్యన్త ఇతితథా - స్థిరచరజాతయః స్థావరజఙ్గమసంస్థానాస్సర్వేప్రాణినః - స్యుః - ఉదీక్షయేత్యనేనకరణాయత్తకర్తృత్వవ్యుదాసః - విహారఇత్యనేనకర్మాయత్తత్వాత్పారవశ్యవ్యుదాసః - అతఏవ - జగత్సర్గరూపవ్యాపారస్యజీవవ్యాపారవత్సుఖదుఃఖనిమిత్తత్వవ్యుదాసశ్చఫలితః - తత్రహేతుత్వేనసంబోధయన్తి ॥ విముక్తేతి ॥ అస్యాయమర్థః - జీవానాంత్వసర్వజ్ఞత్వాసర్వశక్తిత్వాసత్యసఙ్కల్పత్వాదిహేయాస్పదత్వాన్నసఙ్కల్పమాత్రేణఘటాదికర్తృత్వమితిభావః - కస్తర్హిమమోదీక్షితేత్యత ఆహుః - తతః-యతఏవంతతః- పరమస్యసర్వోత్కృష్టస్య-పరః పూర్వభావీ-ఉదీక్షితా,నాస్తి-పరమకారణత్వాదితిభావః- అతఏవ-పరః కార్యభూతః కశ్చిదపి-నాస్తి-సర్వస్యత్వత్కార్యత్వాదితిభావః-యద్వా-అపరః అన్యః-అశరీరభూతః,కశ్చిదపి- నాస్తి-సర్వస్యత్వదాత్మకత్వాదితిభావః తర్హి - వ్యాప్యగతదోషప్రసక్తిరిత్యతస్సదృష్టాన్తంవిశింషన్తి॥వియతఇవేత్యాది॥యథోక్తఏవార్థః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ స్థిరచరజాతయస్స్యురిత్యనేన - చరాచరాత్మకస్థూలసూక్ష్మశరీరాన్తః ప్రవేశయోగ్యంజీవానాంస్వాభావికమణుస్వరూపత్వంసూచితంతద్విరుద్ధంజీవస్వరూపవిభుత్వవాదందూషయన్తి ॥ అపరిమితాఇతి ॥ హేధ్రువ,తనుభృతోజీవాః-అపరిమితా అసఙ్ఖ్యేయాః, ధ్రువాఃనిత్యాశ్చతేయదిసర్వగతాః- తర్హి - నశాస్యతా - సర్వేషాంతుల్యత్వాత్పరమాత్మనాజీవాన్తరేణవాశాస్యతానియామ్యత్వానోపపద్యతే - ఇత్థం-నియమః-ఉత్క్రాన్తిగత్యాగత్యాదివిషయఃనిత్యంశ్రూయమాణో - నోపపద్యతే-ఉత్క్రాన్తిస్తావచ్ఛ్రూయతే॥శ్రు॥ « తేనప్రద్యోతేనైవఆత్మానిష్క్రామతిచక్షుషోవామూర్ధ్నోవాఅన్యేభ్యోవాశరీరదేశేభ్యఇతి,,గతిరపి॥ శ్రు॥ « యేవైకేచాస్మాల్లోకాత్ప్రయన్తిచన్ద్రమసమేవతేసర్వేగచ్ఛన్తీతి॥ఆగతిరపి ॥ శ్రు॥ « తస్మాల్లోకాత్పునరైత్యస్మైలోకాయకర్మణ ,, ఇతి-ఇతరథాఅణుత్వేతు - శాస్యతానియమాదయఉపపద్యన్త ఇత్యర్థః యద్యపి-శరీరవియోగరూపత్వేనోత్క్రాన్తిశ్శరీరస్థితస్యాప్యాత్మనః-కథంచిదుపపద్యతేగత్యాగతీతునకథంచిదుపపద్యేతే ॥ అత స్సే

స్వాత్మనైవ సంవాస్య ఇత్యభిప్రాయేణ నియమశబ్దః ప్రయుక్తః - తథాచ శారీరకసూత్రం "స్వాత్మనా చోత్తరయోః" ఇతి - చశబ్దోఽవధారణే, తనుభృత ఇత్యనేన సర్వేషాం సర్వశరీరసంబన్ధావిశేషాత్ సర్వశరీరానువర్తిపుణ్యపాపానాం సర్వసాధారణత్వేన వ్యవస్థితఫలాదానాయోగాచ్చ్ సనంనోపపద్యత ఇత్యాత్మవిభుత్వవాదోఽనుపపత్తిరుద్ఘాటితా - అపరిమితా ఇత్యనేన జీవైక్యవాదవ్యుదాసః - తత్ర బన్ధమోక్షశిష్యాచార్యజ్ఞత్వాజ్ఞత్వాదివ్యవస్థానుపపత్తిర్దూషణమభిప్రేతం - నన్వణుత్వపక్షే జీవానాం పరమాత్మశేషత్వానాం కథం భృత్యాంశజశాస్యత్వమిత్యపేక్షాయామన్తః ప్రవిశ్య వేత్యాహ ॥ అజని చేతి ॥ యన్మయ్యమజని - వ్యాపకేన యేన ప్రచురం జగదజని జాతం తద్బ్రహ్మ - అవిముచ్య అన్తస్సిత్త్వైవ - నియన్తృ - ఇతి సమ్యగజానతాం, యన్మతం - తస్య మతస్య దుష్టత్వాత్ - అమతం అనభిమతం - ప్రామాణికానామితి శేషః, సమమనుజానతామితి పాఠాన్తరం - తదా - సమశబ్దస్సర్వపర్యాయః - సమం సర్వం - తజ్జగదవిముచ్య అన్తస్సిత్త్వైవ - నియన్తృ, ఇత్యనుజానతాం - ప్రామాణికానాం - యదమతమనభిమతం - తదనాదరణీయమిత్యధ్యాహారః - కుతః - తస్య మతస్య దుష్టతయా ప్రమాణవిరుద్ధత్వాదిత్యర్థః జగదజనీతి ప్రకృతిపురుషాత్మకజగతః ఉత్పత్తిరుక్తా ॥ ౩౧ ॥ నను ప్రకృతిపురుషయోర్నిత్యయోరుత్పత్త్యనుపపత్తిరత ఆహుః ॥ న ఘటత ఇతి ॥ యద్వ్యవ్యక్తత్వాత్ప్రకృతేః పురుషస్య చ నోత్పత్తిస్తథాఽపి, విద్యమానానామేవావ్యక్తావయవానాం వాయుప్రేరితానాం పరిస్పరసంయోగాజ్జలే బుద్బుదోత్పత్తివత్ - ఉభయయుజా ప్రకృతిపురుషయోస్సంయోగేన - అసుభృతః ప్రాణినః వివిధైర్నామభిః రూపైశ్చ, ఫలితః - అస్తవ్యయ్యాధారభూతే - భవన్తి - దేవమనుష్యాదిశరీరవిశిష్టరూపేణోత్పత్తిర్యుజ్యత ఇత్యర్థః - తత - స్త ఇమే, అసుభృతః - పరమే, త్వయి - లీల్యుః, ప్రళయదశాయాం నామరూపవిహాయ త్వయ్యపిభక్తతామాపురిత్యర్థః - యథా సరితోఽర్ణవే - యథా చ, మధుసమాక్షికే, అశేషాః రసాః మకరన్దాస్తద్వత్, ద్రవ్యస్యోత్తరోత్తరసంస్థానయోగో హి పూర్వపూర్వసంస్థానసంస్థితస్య వినాశః, స్వావస్థావస్థితస్యోత్పత్తిః - అతః అవస్థాన్తరాపన్నస్య

తరథా। అజని చ యన్మయం తదవిముచ్య నియన్తృ భవేత్సమమపి మనుజానతాం యదమతం మతదుష్టతయా ॥ ౩౧ ॥
న ఘటత ఉద్భవః ప్రకృతిపూరుషయోరజయోరుభయయుజా భవన్త్యసుభృతో జలబుద్బుదవత్ । త్వయి త ఇమే
తతో వివిధనామగుణైః పరమే సరిత ఇవార్ణవే మధుని లిల్యురశేషరసాః ॥ ౩౨ ॥ నృషు తవ మాయయా భ్రమమమీ
ష్వవగత్య భృశం త్వయి సుధియోఽభవే దధతి భావమనుప్రభవమ్ । కథమనువర్తతాం భవభయం తవ యద్భ్రుకుటిః సృజతి ముహుస్త్రిణేమిరభవచ్ఛరణేషు భయమ్ ॥ ౩౩ ॥ విజితహృషీకవాయుభిరదాన్తమనస్తురగం య
ఇహ యతన్తి యన్తుమతిలోలముపాయఖిదః । వ్యసనశతాన్వితాస్సముపహాయ గురోశ్చరణం వణిజ ఇవాజ సన్త్యకృతకర్ణధరా జలధౌ ॥ ౩౪ ॥ స్వజనసుతాత్మదారధనధామధరాసురథైస్త్వయి సతి కిం నృణాం శ్రయత

త్వేఽవస్థాశ్రయస్య ద్రవ్యస్య నిత్యత్వాత్తస్య పూర్వోత్తరావస్థాత్యాగోపాదానాత్మకవినాశోత్పత్త్యవిరోధ ఇతి భావః అత్రార్ణవాదిస్థానీయం చిదచిద్విశిష్టం బ్రహ్మ ॥ ౩౨ ॥ తర్హ్యుత్పత్తివినాశాద్యాత్మకసంసారనివృత్త్యుపాయః కిం నిదానమిత్యపేక్షాయాం త్వద్భక్తిస్తదభావాదేవేత్యాహుః ॥ నృష్వితి ॥ అనుప్రభవః ప్రభవః సంసారో, యస్మాత్తం - అమీషు, నృషు, తవ మాయయా త్వదీయయా ప్రకృత్యా, భ్రమం దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానాదిరూపం - అవగత్య అయమేవ సంసృతిహేతురితి నిశ్చిత్య - సుధియః, త్వయి, భృశం, భావం భక్తిం, దధతి, అనువర్తతాం త్వాం భజతాం, భవభయం సంసృతిభయం, కథం భవేత్ న భవేదేవేత్యర్థః కుతః - యద్యస్మాదభవచ్ఛరణేషు - న భవాన్, శరణం - యేషాం - తేష్వేవ - తవ - భ్రుకుటిః భ్రూభఙ్గరూపః - త్రిణేమిః - త్రీణి నేమయః శీతోష్ణవర్షకాలాత్మకాః, యస్య సః, సంవత్సరాత్మకః కాలః, భయం - సంసృతిభయం, సృజతి, అభవచ్ఛరణేష్వితి పాఠే - భవతః, చరణం, యేషాం తేషు - ఉపాయోపేయభావేన భవతశ్చరణమనాశ్రితేష్విత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ కుతస్తర్హి మయి భావ ఇత్యపేక్షాయాం మనోనిగ్రహాదేవ వైరాగ్యాత్మకాత్, స చ గురూపాసనాదేవ - న తూపాయాన్తరేభ్య, ఇత్యభిప్రేత్యాహుః ॥ విజితేతి ॥ అతిచఞ్చలమత ఏవ, విజితాని - హృషీకాణీన్ద్రియాణి, వాయవః ప్రాణాశ్చ - యైస్తైరప్యదాన్తం దుర్నిగ్రహం, మన ఏవ - తురగమశ్వం - యే - యన్తుం నియన్తుం గురోశ్చరణం - విహాయ - ఉపాయాన్తరేషు, క్లిశ్యన్తో - యతన్తే, తే - వ్యసనశతాన్వితాః బహువ్యసనాకులాః, ఇహ సంసారసాగరే - అసజన్తి సజ్జన్తే, సన్నివిశన్తే దుఃఖమేవ ప్రాప్నువన్తీత్యర్థః - హే అజ - అకృతకర్ణధరాః అలబ్ధకర్ణధరాః, వణిజః యథా, జలధౌ, మజ్జన్తి తద్వత్ ॥ ౩౪ ॥ నను మయి భృశం భావం విదధతు, తతః కిమిత్యపేక్షాయాం నిరతిశయానన్దజలధిమగ్నానాం వైషయికసుఖాన్తరనైరపేక్ష్యం, ఇతరేషాం తు సుఖం విషమిశ్రపయఃపానతుల్యమిత్యభిప్రేత్యాహుః ॥ స్వజనేతి ॥ సర్వరసే సర్వవిధసుఖమయే, ఆత్మని చ, త్వయి ॥ శ్రు ॥ "రసో వై సః । రసగ్గ్ హ్యేవాయం లబ్ధ్వాఽనన్దీ భవతి । కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్ ।

యదేష ఆకాశ ఆనన్దో న స్యాత్,, ఇత్యుక్తరీత్యా నిరతిశయసుఖస్వరూపే - తదావహే చ - ప్రియతమే - త్వయి , సతి విద్యమానే - నృణాం శ్రయతః - నృణాం మధ్యే కస్య చిదుక్తవిధం త్వాం భజతః పుంసః , స్వజనాదిభిః , కిం - న కించిదపి సుఖమిత్యర్థః, ఆత్మా దేహః - ధామ గృహం - ధరా భూమిః - అసుః ప్రాణః , రథశబ్దో వాహనోపలక్షకః - ఇతీత్థం - సత్ నిరతిశయపురుషార్థభూతత్వత్స్వరూపమజానతాం , అత ఏవ , రతయే సుఖార్థం , మిథునతశ్చరతాం మిథునీభూయ వర్తమానానాం - స్వవిహతే స్వప్రకృతిసంబన్ధతిరోహితే - అత ఏవ - స్వనిరస్తభగే , స్వైః స్వాసాధారణైః - నిరస్తో - భగో జ్ఞానైశ్వర్యాదిర్యస్య, తస్మిన్ స్వరూపే సతి, ఇహ లోకే, కో ను అర్థకామేషు, సుఖయతి అర్థకామాన్యతరో న కోఽపి సుఖయతీత్యర్థః స్వవిహతి స్వనిరస్తభగ ఇతి పాఠాన్తరం - తదా , స్వవిహతిః స్వయాథాత్మ్యానుభవవిఘాతః, తేన, స్వనిరస్తస్వాభావికజ్ఞానైశ్వర్యే స్వస్వరూపే సతీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ నన్విత్థమాత్మానం సర్వరసం యే మామాశ్రయన్తే - తే కిం మిథునతో న చరన్తీత్యాహుః ॥ భువీతి ॥ యే - త్వయి - నిత్యసుఖస్వరూపే - ఆత్మని చ - సకృదపి - మనో , దధతి - తే - పునః - పురుషాణాం , సారం జ్ఞానవైరాగ్యాదిరూపం - హరన్తీతి తథా - తాన్ , నావసథాన్ గృహాన్నోపాసతే న సేవన్తే - న గృహేషు మిథునతశ్చరన్తీత్యర్థః - అపి తు - పృథ్వ్యాం - పుణ్యాని - తీర్థాని గఙ్గాదీని - సదనాని క్షేత్రాణి చ, ఉపాసతే , తీర్థాన్యపి తీర్థీకర్తుం పుణ్యక్షేత్రాణ్యపి నిరతిశయపుణ్యావహాని కర్తుం తాన్యుపాసత ఇతి భావః , తత్ర హేతుత్వేన తాన్ విశింషన్తి - ఋషయః ద్రష్టారః - స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిద ఇత్యర్థః - అత ఏవ - విమదాః దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానాదిరూపమదరహితాః , ఉత అపి చ - భవతః , పదామ్బుజం - హృత్ , యేషాం - తే - భవతః పదామ్బుజే హృత్ , యేషాం , త ఇతి వా , అత ఏవ , అఘంభిన్దన్తీతి తథా , తాన్యఙ్ఘ్రిజలాని యేషాం, తే - అనేన భగవద్భక్తానాం పాదస్పర్శోఽపి పావన ఇత్యభిప్రేతం, ఆత్మనీత్యనేన , కృష్ణస్య చిదచిదాత్మకప్రపఞ్చరూపకార్యస్య తచ్ఛరీరత్వం , అత ఏవ , పరమార్థత్వం చాభిప్రేతం , న హి మిథ్యాభూతం కించిత్కస్యచిచ్ఛరీరభూతం దృ

ఆత్మని సర్వరసే । ఇతి సదజానతాం మిథునతో రతయే చరతాం సుఖయతి కో న్విహ ❁ స్వవిహతే స్వనిరస్తభగే ॥ ౩౫ ॥
భువి పురుపుణ్యతీర్థసదనాన్యృషయో విమదాస్త ఉత భవత్పదామ్బుజహృదోఽఘభిదఙ్ఘ్రిజలాః । దధతి సకృన్మ
నస్త్వయి య ఆత్మని నిత్యసుఖే న పునరుపాసతే పురుషసారహరావసథాన్ ॥ ౩౬ ॥ సత ఇదముత్థితం సదితి చే †
న్నను తర్కహతం వ్యభిచరతి క్వ చ క్వ చ మృషా న తథోభయయుక్ । వ్యవహృతయే వికల్ప ఇషితోఽన్ధపరంపర

ష్టమ్ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఇత్థం కార్యస్య సత్యత్వాభ్యుపగమమభిప్రేత్య - అథ యః కార్యసత్తాప్రతిక్షేపేణ కార్యమిథ్యాత్వవాదః తం చోద్యముఖేన ప్రస్తుత్య ప్రతిక్షిపన్తి ॥ సత ఇతి ॥ సత ఇత్యాదినా తర్కహతమిత్యన్తేన కార్యమిథ్యాత్వవాదిమతానువాదః వ్యభిచరతీత్యాదినా తత్ప్రతిక్షేప, ఇతి విభాగః , తథా హి , సతః పరమార్థభూతాత్పరస్మాద్బ్రహ్మణస్సకాశాత్, ఉత్పన్నం, ఇదం జగత్, సత్ పరమార్థభూతం, సత్యమితి యావత్ , న తు , నైతద్యుక్తమిత్యర్థః - కుతః - యతః , తర్కహతమ్, ఇతి చేత్, యద్యపి యద్యస్మాదుత్పన్నం తత్తదాత్మకమేవ - యథా మృద్ధిరణ్యాదేరుత్పన్నం ఘటముకుటాదికార్యం, తథాఽపి - చేతనాత్పురుషాజ్జాతానాం కేశదన్తనఖలోమ్నామచేతనత్వదర్శనాదచేతనాద్గోమయాజ్జాతానాం వృశ్చికానాం చేతనత్వదర్శనాచ్చ కార్యకారణయోస్సాలక్షణ్యవ్యాప్త్యభావాత్ , పరమార్థస్వప్నాదపరమార్థగజతురగాదీనాం , తథా పరమార్థశుక్తిశకలాదపరమార్థరజతస్య చోత్పత్తిదర్శనాత్ - సతదుత్పత్తివైయర్థ్యాచ్చ, కార్యం, సదిత్యేతత్ తర్కహతం - అతః, కార్యం మిథ్యైవేతి చేదిత్యర్థః - తర్కశ్చాత్ర యుక్తిః - కా పునరత్ర యుక్తిరితి చేదుచ్యతే - మృద్ద్రవ్యమాత్రస్యానువర్తమానత్వం - తదతిరిక్తస్య చ వ్యావర్తమానత్వం , రజ్జుసర్పాదిష్వనువర్తమానస్యాధిష్ఠానభూతస్య రజ్జ్వాదేస్సత్యతా, వ్యావర్తమానస్య సర్పాభూదలనామ్బుధారాదేరసత్యతా దృష్టా, తథా అనువర్తమానమధిష్ఠానభూతం మృద్ద్రవ్యమేవ సత్యం , వ్యావర్తమానాస్తు ఘటశరావాదయః అసత్యభూతాః, తథా , నిర్విశేషసన్మాత్రాత్సర్వాధిష్ఠానభూతాద్బ్రహ్మణోఽన్యః అహఙ్కారాదివ్యవహారాలమ్బనః కృత్స్నః ప్రపఞ్చః మిథ్యా - కారణభూతం సన్మాత్రం బ్రహ్మైవ సత్యం , కించ, సత ఆత్మనో వినాశాయోగాదసతశ్శశవిషాణాదేరుపలబ్ధ్యభావాదుపలబ్ధివినాశియోగే కార్యం సదసద్భ్యామనిర్వచనీయమితి గమ్యతే - అనిర్వచనీయం శుక్తికారజతాదివన్మృషైవ - తస్య చానిర్వచనీయత్వం ప్రతీతిబాధాభ్యాం సిద్ధం - ప్రతీయతే హి ప్రపఞ్చః ప్రత్యక్షేణ ॥ శ్రు ॥ " ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం తత్సత్యం ॥ నేహ నానాస్తి కించన మృత్యోస్స మృత్యుమాప్నోతి య ఇహ నానేవ పశ్యతి ॥ యత్ర హి ద్వైతమివ భవతి తదితర ఇతరం పశ్యతి యత్ర త్వస్య సర్వమాత్మైవాభూత్తత్కేన కం పశ్యేత్ - ఇన్ద్రో మాయాభిః పురురూప ఈయతే,, ఇత్యాదిభిర్వేదాన్తైర్బాధ్యతే చేతి - సను తర్కహతమితి పాఠాన్తరం - తదా - నను సత ఉత్పన్నమిదం సదితి చేత్ - తర్క

---

౩౫ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ స్వవిహతే ౩౬ ॥ శ్లో † పా ॥ నను తర్క

హతమిత్యన్వయః - ఇత్థమనూదితంకార్యమిథ్యాత్వపక్షంప్రతిక్షిపన్తి-వ్యభిచరతీత్యాదినా, కార్యంసదిత్యయమర్థః క్వచవ్యభిచరతి-క్వచేతికాకుః, నక్వచిద్వ్యభిచారఇత్యర్థః-కేశపురుషాదిష్వపిఅచేతనాంశఎవకార్యకారణభావాదితిభావః.తథాపిస్వప్నాదౌశుక్తికారజతాదౌమిథ్యాత్వేనవ్యభిచారఇత్యాహుః-క్వచమృషేతి॥ క్వచమృషా - నక్వచిదపికార్యంమృషేత్యర్థః స్వప్నార్థానామపీశ్వరసృష్టత్వాన్న మృషాత్వం శుక్తౌరజతసద్భావాదన్యథాఖ్యా నాద్యానమృషాత్వమిత్యభిప్రాయః సతఉత్పత్తివైయర్థ్యంపరిహరన్తి। నతథోభయయుగితి॥ వ్యభిచరతీత్యనుషఙ్గః-క్వచిదపిమృత్సువర్ణాదిద్రవ్యేఉభయావస్థాసదర్శనాన్నవ్యభిచరతి, కార్యత్వకారణత్వరూపావస్థావదేవమృత్సువర్ణాదికందృశ్యతే- అత-స్సతోఽవస్థాన్తరప్రాప్తిస్సఫలేత్యర్థః వికల్పఃఘటశరావాద్యవస్థాభేదః,సచ,వ్యవహృతయే - ఘటేనజలమాహరేత్యాదివాక్యపూర్వకవ్యవహారార్థం-ఇషితఃఇష్టః-యద్వా-నన్వసచ్చేన్న ప్రతీయేత, సచ్చేన్నబాధ్యేత - ప్రతీయతేబాధ్యతేచశుక్తికారజతవత్ప్రపఞ్చరూపంకార్యం.అత-స్సదసద్భ్యామనిర్వచనీయంకార్యంమృషైవేత్యతఆహుః - నతథోభయయుగితి॥ తథాతథాభూతమనిర్వచనీయం,ఉభయయుక్సత్త్వవిలక్షణత్వరూపధర్మద్వయయోగిద్రవ్యంసనాస్త్యేవేత్యర్థః-నను - శుక్త్యాదిషురజతాదిప్రతీతేః ప్రతీతికాలేపితన్నాస్తీతిబాధేనచాన్యస్యాన్యథాభానాయోగాచ్చ సదసదనిర్వచనీయమపూర్వమేవేదంరజతందోషవశాత్ప్రతీయత ఇతికల్పనీయమితిచేన్న - తత్కల్ప - నాయామప్యన్యస్యాన్యథాభానస్యావర్జనీయత్వాదన్యథాభానాభ్యుపగమాదేవఖ్యాతిప్రవృత్తిబాధభ్రమత్వానాముపపత్తేరన్యస్యాపరిదృష్టాకారణకవస్తుకల్పనాయోగాత్కల్ప్యమానంహీదమనిర్వచనీయంనతదానీమనిర్వచనీయమితిప్రతీయతే,అపితు - పరమార్థరజతమిత్యేవ.అనిర్వచనీయమిత్యేవప్రతీతంచే-ద్భ్రాన్తిబాధయోఃప్రవృత్తేరప్యనుపపత్తిః - అతోఽన్యస్యాన్యథాభానపరిహారాప్రతీతిప్రవృత్తిబాధభ్రమత్వానామనుపపత్తేస్తస్యాపరిహార్యత్వాచ్చ, శుక్త్యాదిరేవరజతాద్యాకారేణభాసతఇతిభవతాభ్యుపగన్తవ్యం,కించ-అనిర్వచనీయమపూర్వంరజతమత్రజాతమితివదతాతస్యజన్మకారణంవక్తవ్యం, నతావత్తత్ప్రతీతిః-తస్యాస్తద్విషయత్వేనతదుత్పత్తేఃప్రాగాత్మలాభాయోగా - న్నిర్విషయాజాతాతదుత్పాద్యతదేవవిషయీకరోతీతిమహతామిదముపపాదనం అథేన్ద్రియాదిగతోదోషఃతన్న, తస్యపురుషాశ్రయత్వేనార్థగతకార్యస్యోత్పాదకత్వాయోగాత్,నాపీన్ద్రియాణి - తేషాంజ్ఞానకారణత్వాత్-నాపిదుష్టానీన్ద్రియాణి- తేషామపిస్వకార్యభూతేజ్ఞానఎవవిశేషకరత్వాత్ - అనాదిమిథ్యాజ్ఞానోపాదానత్వమనవస్థాదిదోషనిరస్తం-కించా- పూర్వమనిర్వచనీయమిదంవస్తుజాతం-రజతాదిబుద్ధిశబ్దాభ్యాంకథమివవిషయీక్రియతే-నఘటాదిబుద్ధిశబ్దాభ్యాం. రజతాదిసాదృశ్యాదితిచే - త్తర్హి-తస్సదృశమిత్యేవప్రతీతిశబ్దౌస్యాతాం,రజతత్వాదిజాతీయాయోగాదితిచే,త్సాపికింపరమార్థభూతాఉతాపరమార్థభూతానతావత్పరమార్థభూతా,తస్యాఅపరమార్థాన్వయాయోగాత్,నాప్యపరమార్థభూతా, పరమార్థాన్వయాయోగాత్ అపరమార్థేపరమార్థబుద్ధిశబ్దయోర్నిర్వాహకత్వాయోగాచ్చ,యత్తునరుక్తంరజ్జ్వాదివన్మృన్మాతస్యకారణస్యైవవర్తమానత్వాత్పారమార్థ్యంసర్పాదీనామివఘటశరావాదికార్యాణాంమిథోవ్యావర్తమానత్వాదపారమార్థ్యం- ఏవంసన్మాత్రస్యబ్రహ్మణోఽనువర్తమానత్వాత్పారమార్థ్యంఅహంకారాదివ్యవహారాలక్ష్యాణాంసద్వ్యపదార్థాః మిథోవ్యావర్తమానత్వాదతఎవబాధితత్వాదపరమార్థాఇతి - తత్తుచ్ఛం - ద్వయోఃజ్ఞానయోర్విరోధేహిబాధ్యబాధకభావః, బాధితస్యైవవ్యావృత్తిః, అత్ర,ఘటాదిషుదేశకాలభేదేనవిరోధఏవనాస్తి, యస్మిన్దేశేయస్మిన్కాలేయస్యసద్భావః ప్రతిపన్నః తస్మిన్దేశేతస్మిన్కాలేతస్యాభావః ప్రతిపన్నశ్చేద్విరోధాద్బలవతోబాధకత్వం - బాధితస్యచవ్యావృత్తిః, దేశాన్తరకాలాన్తరసంబన్ధితయాఽనుభూతస్యాన్యదేశకాలయోరభావప్రతీతావవిరోధఇతికథమత్రబాధ్యబాధకభావః, అన్యత్రనివృత్తస్యాన్యత్రవృత్తిర్వాకథముచ్యతే, రజ్జుసర్పాదిషుతు, తద్దేశకాలసంబన్ధితయైవాభావప్రతీతేర్విరోధేబాధకత్వం, వ్యావృత్తిశ్చేతిదేశకాలాన్తరదృష్టస్యదేశకాలాన్తరవ్యావర్తమానత్వంమిథ్యాత్వవ్యాప్తంనదృష్టమితినవ్యావర్తమానత్వమాత్రంపారమార్థ్యేహేతుః - యత్త్వనువర్తమానత్వాత్పరమార్థఇతి, తత్సిద్ధమేవేతినసాధనమర్హతి - అతోనసన్మాత్రమేవవస్తు - సతఉత్పత్తివైయర్థ్యంపరిహరన్తి॥ వ్యవహృతయేవికల్పఇషితఇతి॥ అస్యాయమర్థోక్తఏవార్థః,అతస్సతోఽవస్థాన్తరప్రాప్తిస్సఫలేత్యర్థః, నను తర్కహతత్వాభావేఽపి " నేహనానే ,, త్యాదిశ్రుతిరేవకార్యమిథ్యాత్వంప్రమాపయతీత్యతఆహుః॥ భ్రమయతీత్యాదినా॥ తేతవ-భారతీవాగ్రూపా " నేహనానే ,, త్యాదిశ్రుతిః, ఉరువృత్తిభిః,ఉక్థజడాన్, అన్ధపరంపరయా-భ్రమయతీ-తిసంబన్ధః ఉక్థజడాఃకర్మజడాః, అనాదిపాపవాసనాదూషితాశేషశేముషికాస్తాన్ - అయంభావః - నకేవలంకార్యమిథ్యాత్వబోధనాత్మికైవనేహనానేత్యాదిత్వద్భారత్యావృత్తిః. అపితుఅబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తునిషేధబోధనాత్మికా, బ్రహ్మస్వరూపేదేవమనుష్యాదిభేదనిషేధాదిబోధనాద్యాత్మికాశ్చబహ్వ్యోవృత్తయస్సన్తి - ఏవంతదర్థబుభుత్సవోఽప్యుక్థజడాస్తద్విపరీతాశ్చ, తత్ర,యే,కర్మజడాః, తాన్ప్రథమబుభుత్సుకబుద్ధిపరికల్పితకార్యమిథ్యాత్వకారణసత్యత్వపరత్వాదిరూపబహువృత్తిభిః ప్రథమప్రతిపత్తృకబుద్ధ్యనువర్తినాంక

ర్మజడానాం అన్ధపరంపరయా కార్య మిధ్యాత్వభ్రాన్తిం జనయతి - ఔపనిషదపరమపురుషవరణీయతా హేతువిశేషగుణవిశి ష్టానాం స్వబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తునిషేధాదివిషయాం ప్రమితిం జనయతీతి కిమస్మాభిర్విధేయమితి ॥ ३८ ॥ నను ॥ శ్రు ॥ " యథా సోమ్యైకేన మృత్పిణ్డేన సర్వం మృన్మయం విజ్ఞాతం స్యాద్వాచారమ్భణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యం ,, మి త్యాదిమృదాదిదృష్టాన్తేషు మృదాదికారణానామేవ మృత్తికేత్యేవ సత్యమిత్యాదిభిస్సత్యత్వప్రతీతేర్వికారాణాం నామధే యానాం చ వాచారమ్భణమిత్యనేన వాగాలమ్బనం వ్యవహారమాత్రం న తు పారమార్థ్యమితి మిధ్యాత్వప్రతిపాదనాచ్చ దార్ష్టా న్తికేఽపి సన్మాత్రస్య బ్రహ్మణః పారమార్థ్యం కార్యస్య తు మిధ్యాత్వమకామేనాపి స్వీకార్యమిత్యాశఙ్కాయాం మృత్పిణ్డ కార్యాదిదృష్టాన్తానాం కార్యమిధ్యాత్వపరత్వవర్ణనమవిదుషామేవ రోచతే - న విదుషామిత్యాహుః ॥ న యదిదమితి ॥ అత్ర - విక ల్పపథైరిత్యన్తేన కార్యమిధ్యాత్వపరత్వవర్ణనానువాదః. వితథేత్యాదినా తత్ప్రతిక్షేప ఇతి విభాగః ॥ తథా హి ॥ యత్ యస్మా- దిదం విశ్వం - అగ్రే సృష్టేః పూర్వం, నాస - నాసీత్ " సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ । ఆత్మా వా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీ ,, దితి శ్రుతేరితి భావః - నిధనాత్ ప్రళయాత్, అను అనన్తరం - న భవిష్యత్ న భవిష్యతి ॥ శ్రు ॥ " నాసదాసీన్నో సదాసీత్తదానీ ,, మిత్యాదిశ్రుతేరితి భావః - అతః కారణాత్ - అన్తరామధ్యేఽపి, ఏకరసే కేవలే - త్వయి మృషా మిధ్యారూపమేవేదం - విభాతీతి మితం నిశ్చితం - యత ఏవం - అతః, ఉపమీయత ఇత్యాహుః, ద్రవిణజాతివికల్పపథైః - ద్రవిణజాతీనాం ద్రవ్యమాత్రాణాం మృల్లోహకార్ష్ణాయససరూపాణాం - వికల్పాః భేదాః - ఘటకుణ్డలాదయః - తేషాం, పథానః మార్గాః - తైః - రుపమీయతే సదృశతయా నిరూప్యతే యథా - తత్ర - కార్యా కారాణాం నామధేయమాత్రతా - కారణం మృదాద్యేవ - సత్యం - తథా , అత్రాప్యాకాశాదీనాం నామధేయమాత్రతా - బ్ర హ్మైవ సత్య - మితి నిరూప్యత ఇత్యర్థః ॥ తథా చ శ్రుతిః ॥ " యథా సోమ్యైకేన మృత్పిణ్డేన సర్వం మృన్మయం విజ్ఞాతం స్యాద్వాచా రమ్భణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యం । యథా సోమ్యైకేన లోహమణినా విజ్ఞాతేన సర్వం లోహమయం విజ్ఞాతం స్యాత్ - యథా సోమ్యైకేన నఖనికృన్తనేన సర్వం కార్ష్ణాయస ,, మిత్యాది - అథైతద్దూషయన్తి । వితథేతి । కుదృష్టీనాం - వితథ

యా భ్రమయతి భారసీత ఉపమృత్తిభిరుక్తజడాః ॥ ३८ ॥ న యదిదమగ్ర ఆస న భవిష్యదతో నిధనాదను మితమన్తరా త్వ యి విభాతి మృషైకరసే । అత ఉపమీయతే ద్రవిణజాతివికల్పపథైర్వితథమనోవిలాసమృతమిత్యవయన్త్యబు

మనోవిలసితం , మేతత్ కార్యమిధ్యాత్వపరత్వవర్ణన - మిత్యర్థః , ప్రతిపన్నో పాధౌ బాధాదర్శనాదితి భావః, తస్మాత్ కుదృ ష్టిభిమతం కార్యమిధ్యాత్వం, బుధాః ప్రామాణికమితి - అబుధాః " యథా సోమ్యైకేన మృత్పిణ్డేనే ,, త్యాదిదృష్టాన్తవాక్యా ర్థానభిజ్ఞాః, అవయన్తి జానన్తి - వతదర్థాభిజ్ఞా ఇత్యర్థః, అయం భావః - అత్ర హి న కార్యమిధ్యాత్వం కారణసత్యత్వం చ ప్రతిపా ద్యతే కిం తు - కార్యకారణయోరనన్యద్రవ్యత్వం । తథా హి ॥ శ్రు ॥ " స్తబ్ధోఽసి యుత తమాదేశమప్రాక్ష్యో యేనాశ్రుతం శ్రుతం భవత్యమతం మతమవిజ్ఞాతం విజ్ఞాతం స్యా ,, దితి కృత్స్నస్య జగతో బ్రహ్మైకకారణత్వం - కారణాత్ కార్యస్యానన్యత్వం చ - హృది నిధాయ - కారణభూతబ్రహ్మజ్ఞానేన కార్యభూతస్య సర్వస్య విజ్ఞానే ప్రతిజ్ఞాతే సతి - కృత్స్నస్య సూక్ష్మ చిదచిద్విశిష్టబ్ర హ్మైకకారణతామజానతా శిష్యేణ " కథం ను భగవస్స ఆదేశ ,, ఇత్యన్యజ్ఞానేనాన్యస్య జ్ఞాతత్వాసంభవం చోదితో - బ్రహ్మైక కారణతాముపదేక్ష్యన్ - లౌకిక ప్రతీతిసిద్ధం కారణాత్ కార్యస్యానన్యత్వం తావ " ద్యథా సోమ్యైకేనే ,, త్యాదినా దర్శయతి - యథైకమృత్పిణ్డారబ్ధానాం ఘటశరావాదీనాం తస్మాదనతిరిక్త ద్రవ్యతయా తజ్జ్ఞానేన జ్ఞాతత్వేత్యర్థః - అత్ర - కాణాదవాదేన కారణాత్ కార్యస్య బుద్ధిశబ్దాన్తరాదిభిః ద్రవ్యాన్తరత్వమాశఙ్క్య లోకప్రతీత్యైవ కారణాత్ కార్యస్యానన్యతోపపాద్య తే । వాచేత్యాదినా ॥ ఆర్యతే హ్యనేనాఽఽలభ్యతే స్పృశ్యత ఇత్యారమ్భణం " కృత్యల్యుటో ,, ఇతి కర్మణి ల్యుట్ - వాచా వాక్పూర్వకేణ వ్యవహారేణ హేతునేత్యర్థః , హేతుత్వం చాత్రాధ్యయనేన వసతీతివత్ ఘటేనోదకమాహరేత్యాదివాక్పూర్వకోహ్యుదకా హరణాదివ్యవహార - స్తస్య వ్యవహారస్య - సిద్ధయే - తేనైవ మృద్ద్రవ్యేణ పృథుబుధ్నోదరత్వాదిలక్షణో వికారః సంస్థానవిశే షః - స్తత్ప్రయుక్తం చ ఘట ఇత్యాది నామధేయం - స్పృశ్యతే - ఉదకాహరణాదివ్యవహారవిశేషసిద్ధ్యర్థం మృద్ద్రవ్యమేవ సం స్థానాన్తరనామధేయభాగ్భవతి - అతో ఘటాద్యపి మృత్తికేత్యేవ సత్యం - మృత్తికాద్రవ్యమిత్యేవ సత్యం - ప్రమాణే నోపలభ్యత ఇత్యర్థః - న తు ద్రవ్యాన్తరత్వేన - అత - స్తస్యైవ మృద్ద్రవ్యస్య సంస్థానాన్తరభాక్త్వమాత్రేణ బుద్ధిశ బ్దాన్తరాదయ ఉపపద్యన్తే , యథైకస్య దేవదత్తస్యావస్థాభేదైర్బాలో యువా స్థవిర ఇతి బుద్ధిశబ్దాన్తరాదయః కార్యవిశేషా శ్చ దృశ్యన్తే - తద్వదితి - ఏవం చైకమేవ చిదచిద్విశిష్టం బ్రహ్మ సృష్టేః ప్రాఙ్నిర్ధేవాన న్తరం చ నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మచిద చిద్విశిష్టత్వేనావతిష్ఠతే, అన్తరా తు తద్విభాగార్హస్థూలచిదచిదాత్మకప్రపఞ్చాకారేణావతిష్ఠత ఇత్యవస్థానామనిత్యత్వేఽపి తే

దాశ్రయస్య ద్రవ్యస్యోభయావస్థాయోగినః పారమార్థ్యమేవేతి బుధా అవయన్తీతి॥ శ్రు ॥ "నాసదాసీన్నోసదాసీ,,దిత్యస్య స్థూలావస్థమచిద్ద్రవ్యం చిద్ద్రవ్యం చ ప్రళయదశాయాం నాసీత్ - కింతు - తమః నిరతిశయసూక్ష్మదశాపన్నమచిద్ద్రవ్యం - తమసాతమస్సదృశేనాచిద్ద్రవ్యేణ - గూఢం తిరోహితం - ప్రకేతం సూక్ష్మావస్థం చిద్ద్రవ్యం చాసీదిత్యర్థః . ఉక్తజడా నబుధా ఇత్యనేన జీవానామజ్ఞత్వసంభావనా సూచితా ✻ ॥ ౩౮ ॥ ✻ నను భగవత ఇవ తేషామపి నిత్యత్వైకరసత్వ ప్రకృతిస్థత్వాద్యవిశేషే ఽపి కథం తేషాం తత్సంభావనా తవ - తత్సంభావనాయా అప్యభావ - ఇత్యాశఙ్కాయాం ప్రకృతివశ్యత్వ తదభావాభ్యామేవేత్యాహుః ॥ సయదజయేతి ॥ సజీవో-యత్ యస్మాత్-అజయా త్వన్మాయయా- మోహిత ఇతి శేషః - అజాం ప్రకృతిపరిణామాత్మికాం దేవమనుష్యాదిమూర్తి - మనుశయీత ఆలిఙ్గతి బిభర్తీతి యావత్ -తతో-గుణాన్ శబ్దాదివిషయాన్ - జుషన్ సేవమానః సరూపతాం స్థూలత్వకృశత్వాది దేహధర్మతాం - భజతి- దేహాత్మాభిమానీ భవతీత్యర్థః - తదను తదనన్తరం-మృత్యుం మరణం-భజతి ప్రాప్నోతి-ఇత్థం - జన్మమరణాదిరూపసంసృతిభాక్త్వాత్-అపేతః - భగః జ్ఞానైశ్వర్యాదిర్యస్య-తథాభూతో, భవతి త్వము త్వం తు-అహిస్సర్పః-త్వచం కఞ్చుకమివ-తామజాం జహాసి - నియమేన తత్పరతన్త్రతయా సంబన్ధరహితో ఽసి,అహిదృష్టాన్తస్త్యాగమాత్రాభిప్రాయకః - అతఏవా, న్తః నిత్యం పరిగృహీతః-భగః - యేన-తథాభూతః ॥ శ్లో ॥ " ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య వీర్యస్య యశసశ్శ్రియః । జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవ షణ్ణాం భగ ఇతీరణే,, తిభగశబ్దార్థో ఽవగన్తవ్యః-తథాపి, కిం జీవ ఇవాహమపి పరిచ్ఛిన్నభగః - నేత్యాహుః,అపరిమేయభగః,అపరిచ్ఛిన్నైశ్వర్యాదిమాన్ - అష్టగుణితే,అపహతపాప్మత్వాదయో ఽష్టౌగుణాః - తే-అస్య నిత్యం సంజాతా ఇత్యష్టగుణితం-తారకాదిత్వాదితచ్ - తస్మిన్-నిత్యావిర్భూతాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకయుక్తే - మహసి అపరిచ్ఛిన్నే స్వయం ప్రకాశస్వరూపే - మహీయసే మహసి స్థిత్వా పూజ్యస ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౩౯ ॥ ✻ ఇత్థమపేతభగస్య పునస్తత్ప్రాప్తౌ కిం నిదానమిత్యపేక్షాయాం అనన్యప్రయోజనంత్వదుపాసనమేవేత్య

ధాః ॥ ౩౮ ॥ సయదజయాత్వజామనుశయీతగుణాంశ్చ జుషన్భజతిసరూపతాంతదనుమృత్యుమపేతభగః ।
త్వముతజహాసితామహిరివత్వచమాత్తభగోమహసిమహీయసేఽష్టగుణితేఽపరిమేయభగః ॥ ౩౯ ॥ యదినస
ముద్ధరన్తియతయోహృదికామజటాదురధిగమో ఽ సతాంహృదిగతో ఽస్మృతకణ్ఠమణిః । అసుతృపయోగినా
ముభయతో ఽప్యసుఖంభగవన్ననపగతాన్తకాదనధిరూఢపదాద్భవతః ॥ ౪౦ ॥ త్వదవగమీనవేత్తిభవదుత్థశుభా
శుభయోర్గుణవిగుణాన్వయాంస్తర్హి దేహభృతాంచగిరః । అనుయుగమన్వహంసగుణగీతపరంపరయాశ్ర
వణభృతోయతస్త్వమపవర్గగతిర్మనుజైః ॥ ౪౧ ॥ ద్యుపతయఏవతేనయయురన్తమనన్తతయాత్వమపియదన్త
రాఽణ్డనిచయాననుసావరణాః । ఖఇవరజాంసివాన్తివయసాసహయచ్ఛ్రుతయస్త్వయిహిఫలన్త్యతన్నిర

భిప్రేత్య తావద్భగవత్ప్రాప్త్యై సత్యపి కామహతానామసర్థమాహుః ॥ యదీతి ॥ యతయః మునయః-మనః ప్రణిధానశీలా అపి యది-హృది,స్థితాః-కామజటాః కామానాం మూలాని - వాసనా ఇతి యావత్-న సముద్ధరన్తి నోత్పాటయన్తి - తర్హి- తేషామసతాం-హృది-గతః స్థితో ఽపి-త్వం - దురధిగమః దుర్జ్ఞేయః-అస్మృతకణ్ఠమణిః కణ్ఠస్థితో ఽప్యస్మర్యమాణో మణిరివ- కణ్ఠేవర్తమానో ఽప్యస్మృతశ్చేదజ్ఞాతప్రాయ ఏవ - హి భవతి-కించ-హే భగవన్- తేషా - మసుతృపయోగినాం ప్రాణేన్ద్రియతర్పణపరాణాం-యోగినా-ముభయతః- ఇహ పరలోకే చ అసుఖం దుఃఖమేవ-తదేవాహుః - అనపగతాన్తకాత్ అనివృత్తాన్మృత్యోః, ఇహ భోగపౌష్కల్యే ఽపి మరణభయజం దుఃఖమస్త్యేవేతి భావః , పరలోకే తు-అనధిరూఢపదాద్భవతస్సకాశాత్ - దుఃఖం, అనధిరూఢం అప్రాప్తం , పదం త్వత్స్థానం-యేన-తస్మాత్ -భావప్రధానో నిర్దేశః, అప్రాప్తత్వత్పదత్వాత్ , త్వత్పదాప్రాప్తేరితి యావత్ -భవతః నిజధర్మాతిలఙ్ఘినాం శాస్తుర్యమరూపాత్త్వత్తో , దుఃఖమిత్యర్థః ✻ ॥ ౪౦ ॥ ✻ అథానన్యప్రయోజనానాం భగవద్భక్తానాం తూభయతస్సుఖమేవేత్యాహుః ॥ త్వదవగమీతి ॥ త్వామవగచ్ఛతీతి త్వదవగమీ , త్వద్యాథాత్మ్యజ్ఞానవాన్॥ శ్లో ॥ " ఆర్తో జిజ్ఞాసురర్థార్థీ జ్ఞానీ చే,, త్యుక్తేషు తురీయ ఇత్యర్థః, భవతీతి భవస్సంసారః-తస్మి - న్నుత్థయోరుపస్థితయోరిత్యర్థః - తయోః శుభాశుభయోః పుణ్యపాపాత్మకయోః కర్మణోః - గుణవిగుణాన్వయాన్ ఫలభూతసుఖదుఃఖసంబన్ధాన్ - తర్హి-తదానీం చ-దేహభృతాం , గిరః స్తుతినిన్దావాక్యాన్యపి-న వేత్తి నానుసంధత్తే, కుతః-యత,స్త్వ , మపవర్గగతిః తస్య దేహాన్తే,అపవర్గసాధనభూతః - అనేన పరలోకే సుఖముక్తం,ఇహ తు-మనుజైస్తావకైస్సహ - అనుయుగం ప్రతియుగం,అనువర్తిన్యా,సగుణగీతపరంపరయా - సగుణస్య అనన్తకల్యాణగుణయుక్తస్య తవ-గీతపరంపరయా కథామృతపరంపరయా - అన్వహం శ్రవణభృతః-శ్రవణేన చేతసి ధృతః , యతస్త్వత్కథామృతపానమత్తః, తతో న వేత్తీత్యర్థః ✻ ॥ ౪౧ ॥ ✻ ఇత్థం యథామతి సంస్తుత్య , అథ-త్వన్మాహాత్మ్యస్యాపరిచ్ఛిన్నత్వాత్సాకల్యేన స్తోతుం న శక్నుమ ఇతి నిగమయన్తి ॥ ద్యుపతయ ఇతి ॥ ద్యుప

తయః స్వర్గాదిలోకపతయః - మహేన్ద్రబ్రహ్మాదయ ఏవ - తవా - న్తం స్వరూపస్వభావపారం - నయయుః న జానీయురిత్యర్థః - కింపునర్మనుజాదయ ఇతి భావః - కింబహునా - త్వమపి నయాసి, కుతః, అనన్తతయా స్వరూపస్వభావయోరపరిచ్ఛిన్నతయా - నచైతావతా తవ సర్వజ్ఞత్వభఙ్గః - యథాఽవస్థితవస్తువిషయకజ్ఞానస్యైవ సర్వజ్ఞత్వావహత్వాత్ అపరిచ్ఛిన్నస్యాపరిచ్ఛిన్నత్వజ్ఞానస్యాజ్ఞత్వావహత్వాచ్చేతి భావః - మహిమ్నోఽపరిచ్ఛిన్నత్వమేవ ప్రతిపాదయన్తి - యదన్తరేత్యాదినా - యస్య తవా - న్తరా మధ్యే, ఏకైకస్మిన్ రోమకూపే - సావరణాః సప్తభిరావరణైస్సహితాః, అణ్డానాం బ్రహ్మాణ్డానాం - నిచయాస్సమూహాః, వాన్తి సంచరన్తి, యథా - ఖే ఆకాశే రజాంసి - వయ ఇతి జాత్యభిప్రాయమేకవచనం, పక్షిభిస్సహ - వాన్తి - తద్వత్ - యత్ యస్మాదేవం, హి అతః - శ్రుతయః, పారోత్యనిర్దేశస్తు తేరన్యగతత్వాభిప్రాయకః - త్వయి - అతన్నిరసనేన - తస్మాదపారమహిమ్నః స్వత్తః, అన్యత్ ప్రకృతిపురుషాది వస్తు - తన్నిరసనేన తత్సజాత్యప్రతిషేధేన - తత్పూర్వకమిత్యర్థః - భవన్నిధనాః - భవతి - నిధనం నిష్ఠా - పర్యవసానమితి యావత్ - త, ద్యాసాం - తాః - శబ్దవృత్త్యా తాత్పర్యవృత్త్యా చ ప్రకృతిపురుషసాజాత్యనిరసనేన తద్విలక్షణం త్వాం బోధయన్తీత్యర్థః - ఫలన్తి సఫలా భవన్తి కృతార్థా నిభవన్తీత్యర్థః, సమస్తచేతనాచేతనసాజాత్యనిరసనేన తద్వైలక్షణ్యమాత్రం బోధయన్తి - నతు సాకల్యేన త్వత్స్వరూపస్వభావాదికం బోధయితుం శక్నువన్తీతి భావః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఇత్థం శ్రుతగీతసంవాదేన సనన్దనోక్తముత్తరమవధార్యేతం బహుమేనిరే ఇత్యాహ - భగవాన్నారాయణః ఇత్యేవమితి ॥ ఇతి శ్రుత్యుక్తప్రకారేణ, ఏవం సనన్దనోక్తమాత్మానుశాసనం, ఆత్మా అనుశిష్యతే యేన - త, దాత్మానుశాసనం, శ్రుత్వా - మాన్ - శ్రుత్వా, బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య, పుత్రాః మరీచ్యాదయః, సిద్ధాః, ఆత్మనః పరమాత్మనో - గతిం ప్రకారం - యాథా

సనేన భవన్నిధనాః ॥ ౪౨ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఇత్యేతద్బ్రహ్మణః పుత్రా ఆశ్రుత్యాత్మానుశాసనమ్। సనన్దనమథానర్చుస్సిద్ధా జ్ఞాత్వాఽఽత్మనో గతిమ్॥ ౪౩ ॥ ఇత్యశేషసమామ్నాయపురాణోపనిషద్రసః। సముద్ధృతః పూర్వజైస్తైర్వ్యోమయానైర్మహాత్మభిః ॥ ౪౪ ॥ త్వం చైతద్బ్రహ్మదాయాద శ్రద్ధయాఽఽత్మానుశాసనమ్। ధారయంశ్చర గాం కామం కామానాం భర్జనం నృణామ్ ॥ ౪౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం స ఋషిణాఽఽదిష్టం గృహీత్వా శ్రద్ధయాఽఽత్మవాన్। పూర్ణశ్శ్రుతధరో రాజన్నాహ వీరవ్రతో గురుమ్॥ ౪౬ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ నమస్తస్మై భగవతే కృష్ణాయామలకీర్తయే। యో ధత్తే సర్వభూతానామభయాయోశతీః కలాః॥ ౪౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యాద్యమృషిమానమ్య తచ్ఛిష్యాంశ్చ మహాత్మనః। తతోఽగాదాశ్రమం సాక్షాత్పితుర్ద్వైపాయనస్య మే॥ సభాజితో భగవతా కృతాసనపరిగ్రహః। తస్మై తద్వర్ణయామాస నారాయణముఖాచ్ఛ్రుతమ్॥ ౪౮ ॥ తదేతద్వ

త్యం జ్ఞాత్వా నిశ్చిత్య, అథ - సనన్దన - మానర్చుః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ సర్వశ్రుతిపురాణోపనిషత్తాత్పర్యమేవం సముద్ధృతమితి ప్రకృతవేదస్తుతిప్రశంసా ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ హే బ్రహ్మదాయాద బ్రహ్మపుత్ర, దాయభోక్తృత్వాత్పుత్రస్య తస్మిన్దాయాదశబ్దోపచర్యతే, ఏత - దాత్మానుశాసనం, నృణాం, యే - కామా - స్తేషాం, భర్జనం దాహకం - శ్రుతిస్తవనం। ధారయన్ - కామం యథేష్టం - గాం భూమిం - తదుపలక్షితాన్ లోకాన్ - చర పర్యట ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ కథమేతత్త్వయా విదితమిత్యపేక్షాయాం తద్వక్తుం ప్రస్తౌతి మునిశ్చతుర్భిః ॥ ఏవమితి ॥ గురుణా బదర్యాశ్రమవాసినా నారాయణేన, ఆదిష్టముపదిష్టం - శ్రద్ధయా - గృహీత్వా, తస్మిన్నవహితమనాః - పూర్ణః నివృత్తసంశయత్వాత్పూర్ణమనాః, శ్రుతం యథా శ్రుతం ధరతీతి తథాభూతః, వీరాణాం జితేన్ద్రియాణాం, వ్రతం - యస్య సః, నైష్ఠికో - నారదః - హే రాజన్ - గురుం నారాయణం, ప్రాహ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ నమ ఇతి॥ కృష్ణాయ సర్వలోకసుఖకరాయ - తదుపయుక్తా, అమలా అకర్మవశ్యా, మూర్తిర్యస్య, తస్మై తు - భ్యం, కేనకారణేన కృష్ణ ఇత్యత స్తం విశినష్టి ॥ య ఇతి ॥ యో భగవాన్ - సర్వభూతానామభవాయాపవర్గాయ, ఉశతీః కమనీయాః, నిర్మలా ఇతి యావత్, కలాః విద్యాః, ధత్తే, అపేక్షితవిద్యోపదేశేన సుఖకర ఇతి భావః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ ఇతీత్థ - మాద్యమృషిం నారాయణం, అమలమన్తఃకరణం యేషాం తాన్, తస్య, శిష్యాంశ్చ, మన్త్ర్య ప్రణామపూర్వకమాపృచ్ఛ్య సాక్షాత్పిత్రుర్ద్వైపాయనస్యాశ్రమమగాద్గగామ ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ సభాజిత ఇతి॥ తతో - భగవతా ద్వైపాయనేన - సభాజితః - కృతః, ఆసనస్య పరిగ్రహో - యేన - సః - తస్మై ద్వైపాయనాయ, నారాయణస్య, ముఖాచ్ఛ్రుతం నిర్గతం - శ్రుతిస్తుత్యాత్మకం - వచో - వర్ణయామాస ఉపదిదేశేత్యర్థః - నతు మహ్యముపదిష్టవానితి తు ప్రసిద్ధత్వాన్నోక్తమ్ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ ఏవం త్వత్ప్రశ్నస్యోత్తరమాగతమిత్యాహ॥ తదేతదితి॥ హే రాజన్ - నః అస్మాన్ ప్రతి - యః ప్రశ్నః - స్త్వయా - కృతః - తత్ - తత్ర ప్రశ్నే - ఏతచ్ఛ్రుతివచః వర్ణితం ఉత్తరత్వేన కథితమిత్య

ర్థః యేనోపవర్ణితేన-అనిర్దేశ్యే నిర్గుణేఽపి-బ్రహ్మణి-శ్రుతయ-శ్చరేయురితి-మన-శ్చరేత్-ప్రసరేత్ నిస్సంశయం మనోఽభవేదిత్య ర్థః ॥ ౫౦ ॥ అశేషసమామ్నాయపురాణోపనిషద్రస ఇత్యుక్తం. కోఽసౌ సమామ్నాయాదీనాం రసః, యశ్శ్రుతిగీతాస్వ సముద్ధృత, ఇత్యపేక్షాయాం ॥ శ్లో ॥ “ఆలోడ్య సర్వశాస్త్రాణి విచార్య చ పునః పునః । ఇదమేకం సునిష్పన్నం ధ్యేయో నారాయణస్సదా,, ఇత్యుక్తరీత్యా జగదుదయవిభవలయలీలస్సర్వాన్తరాత్మా బన్ధమోక్షదో భగవానుపాస్య ఇత్యేవ ఏవేతి వక్తుం ప్రస్తుత్యా ద్యుపయుక్తైర్గుణైర్భగవన్తం విశింషన్ తద్ధ్యానం విధత్తే ॥ యోఽస్యేతి ॥ అస్య జగతః, ఆదిమధ్యనిధనే సృష్టిస్థితిలయేషు నిమిత్తే, ఉత్ప్రేక్షకః ॥ శ్రు ॥ “తదైక్షత బహుస్యాం,, మిత్యుక్తవిధేక్షితా-యచ్ఛబ్దానాం కైవల్యనిరస్తయోనిమిత్యనేన సంబన్ధః యశ్చ, అవ్యక్తజీవయోః ప్రకృతిపురుషయోః - కారణావస్థయో - రీశ్వరః అన్తః ప్రవిశ్య నియన్తా, అనేన కారణావస్థాయాం సూక్ష్మ చిదచిద్వైశిష్ట్యం, తస్యోపాదానత్వం, తదుపయుక్తం సర్వశక్తిత్వం చ-ఫలితం, ఉత్ప్రేక్షక ఇత్యనేన నిమిత్తత్వం, తదుపయుక్తం సార్వజ్ఞ్యం చ-యశ్చ, ఇదం మహదాదిపృథివ్యన్తసమష్టితత్త్వజాతం-సృష్ట్వా - ఋషిణా చతుర్ముఖాఖ్యజీవేనా, స ప్రవిశ్య జీవద్వారాఽనుప్రవిశ్యేత్యర్థః, పురః శరీరాణి-చక్రే నిర్మమే-తతః-తాః పురః-శాస్తి నియమయతి, పూర్‌శబ్దోఽత్రాప జీవదేవాదిశరీరపరః, ఋషిణా చక్రే పురస్సంహితా ఇతి పాఠాన్తరం - తదా-పురః ప్రథమం - ఋషిణా చతుర్ముఖేన-సంహితాః వేదసంహితాః, చక్రే ప్రావర్తయదిత్యర్థః. అనేన హితకృత్త్వముక్తం - శాస్త్రప్రవర్తనం హితార్థం, అనుశయో భుక్తావశిష్టం కర్మ, సోఽస్యాస్తీత్యనుశయీ-కర్మవశ్యో, జీవః-యం-సంపద్య, అజాం జహాతి ప్రకృతిం జహాతి- ఆవిర్భూతగుణాష్టకో భవతి-ముక్తో భవతీతి యావత్-తథా చ శ్రూయతే ॥ శ్రు ॥ “పరం జ్యోతిరుపసంపద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యత,, ఇతి-తత్ర దృష్టాన్తః - సుప్తః కులాయం యథేతి. యథా శకునిర్నీడేకంచిత్కాలం సుప్తః తద్విహాయోడ్డీయతే-తద్వ, దజాయాం స్థి

ర్ణితం రాజన్యన్నః ప్రశ్నః కృతస్త్వయా । యథా బ్రహ్మణ్యనిర్దేశ్యే నిర్గుణేఽపి మనశ్చరేత్ ॥ ౫౦ ॥ యోఽస్యోత్ప్రేక్షక ఆదిమధ్యనిధనే యోఽవ్యక్తజీవేశ్వరో యస్సృష్ట్వేదమనుప్రవిశ్య ఋషిణా చక్రే ❁ పురశ్శాస్తి తాః । యం సంపద్య జహాత్యజామనుశయీ సుప్తః కులాయం యథా తం కైవల్యనిరస్తయోనిమభయం ధ్యాయేదజస్రం హరిమ్ ॥ ౫౧ ॥ ************************************

******* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, సప్తాశీతితమోఽధ్యాయః. ********

రాజోవాచ ॥ దేవాసురమనుష్యేషు యే భజన్త్యశివం శివమ్ । ప్రాయస్తే ధనినో భోజా న తు లక్ష్మ్యాః పతిం హరిమ్ ॥ ౧ ॥ ఏతద్వేదితుమిచ్ఛామస్సన్దేహోఽత్ర మహాన్హి నః । విరుద్ధశీలయోః ప్రభ్వోర్విరుద్ధా భజతాం గతిః ॥ ౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ శివశ్శక్తియుతశ్శశ్వత్త్రిలిఙ్గో గుణసంవృతః । వైకారికస్తైజసశ్చ తామసశ్చేత్యహం త్రిధా ॥ ౩ ॥ త

తః, అనుశయీ జీవః, యం, సంపద్య, తాం జహాతీత్యర్థః, కైవల్యనిరస్తయోనిం-సంసారిణాం మోక్షప్రదానేన-నిరస్తా, యోనిః ప్రభవదుఃఖం-యేన-తం-న విద్యతే భయం యస్మాత్తం-హరిం ఆశ్రితార్తిహరం, అజస్రం నిత్యం, ధ్యాయేత్ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే సప్తాశీతితమోఽధ్యాయః ************

“యం సంపద్య జహాత్యజా-తం కైవల్యనిరస్తయోని,, మితి జగత్కారణత్వాదివత్ మోక్షదత్వమపి హరేరేవాసాధారణో ధర్మ ఇత్యుక్తం ॥ అనేన రుద్రాదీనాం న మోక్షదత్వం కింత్వర్థకామాది ప్రదత్వమితి సూచితం - తత్ర సన్దిహానః పృచ్ఛతి రాజా ॥ దేవాసురమనుష్యేష్వితి ॥ దేవాదీనాం మధ్యే, యే, జనాః-అశివం అమఙ్గళరూపమపి శివం-భజన్తి- తే- ప్రాయశః ప్రాయేణ-ధనినః ఆఢ్యా, భవన్తి, భోజా ఇతి పాఠే భోగినో భవన్తీత్యర్థః- హే బ్రహ్మన్-లక్ష్మ్యాః పతిం తు-యే-భజన్తి- తే-న తు, నాఢ్యాః, లక్ష్మ్యాః పతిమిత్యనేన విపరీతమిదమిత్యభిప్రేతం, లక్ష్మీపతిభక్తైరేవాఽఽఢ్యైర్భవితవ్యమిత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఏతదితి ॥ ఏతద్వైపరీత్యనిదానం- వేదితు - మిచ్ఛామః, అత్ర వైపరీత్యే, నోఽస్మాకం-మహాన్-సన్దేహో - వర్తతే విరుద్ధం, శీలం స్వభావః-యయో-స్తయోః - ప్రభ్వోః - హరిహరయోః-కర్మణి షష్ఠీ, తౌ-భజతాం-గతిః ఫలం-విరుద్ధా విసదృశీత్యర్థః-ఏకస్వభావౌ భజతాం కథం విసదృశం ఫలమితి శఙ్కార్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఏకస్వభావత్వైవ నాస్తి-తత్కుతః ఫలమేకరూపం స్యాదితి పరిపరిహరతి ॥ శివ ఇత్యాదిభిస్త్రిభిః ॥ శివః-శక్త్యోమయా- యుక్తః-శశ్వత్ సదా-త్రిలిఙ్గః వక్ష్యమాణాధిష్ఠేయత్రైవిధ్యాత్త్రిలిఙ్గః-త్రివిధాహఙ్కారప్రచురమూర్తిః-గుణేన తమోగుణేన- సంవృతః తమస్స్వభావ ఇత్యర్థః - అధిష్ఠేయస్య త్రైవిధ్యమేవాహ ॥ వైకారిక ఇతి ॥ అహమహఙ్కారః-వైకారికాదిభేదేన త్రిధా ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తతస్త్రివిధాహఙ్కారాత్-షోడశ-వికారాః ఏకాదశేన్ద్రియాణి, పఞ్చభూతాని-సతన్మాత్రాణీ-తి-షోడశ - వికారా - జాతా ఇత్యర్థః-తత్ర-తామసాదహఙ్కారాత్ సత

వ్యాతానిపఞ్చ మహాభూతాని-వైకారికా త్త్వేకాదశేన్ద్రియాణి- రాజసాహఙ్కారస్తూభయోరనుగ్రాహక - ఇతివివేకః త్రివిధోఽప్యహఙ్కారోరుద్రాధిష్ఠేయఇత్యర్థః « అహఙ్కారోఽధ్యాత్మంఅహఙ్కర్తవ్యమధిభూతంరుద్ర స్తత్రాధిదైవత,,మితిహి-శ్రుతిః-అస్త్వేవంతతఃకి-మతఆహ ॥ అమీష్వితి ॥ అమీషుఅహఙ్కారతద్వికారాధిదైవేషురుద్రదిగమభిమానివాతార్కప్రచేతోఽశ్విపహ్నీన్ద్రోపేన్ద్రమిత్రప్రజాపత్యాదిషుమధ్యేకంచనాస్య తమమధిదైవతం-ఉపధావన్భజన్నరః-సర్వాసాం, విభూతీనామైశ్వర్యాణాం - గతింప్రకార - మశ్నుతే-నానావిధానితత్తదధిదైవతేనదాతుంశక్యాన్యైశ్వర్యాణిప్రాప్నోతీత్యర్థః ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ హరిర్హీతి॥నిర్గుణఃసత్త్వాదిప్రాకృతగుణవశ్యతారహితః - సాక్షాద్భగవాన్సమగ్రజ్ఞానైశ్వర్యాదిషాడ్గుణ్యపూర్ణః ప్రకృతేః « భూమిరాపోఽనలోవాయుః- అపరేయమితస్త్వన్యా,,మితిశ్లోకద్వయోక్తోభయవిధాయాఃప్రకృతేః-విలక్షణః-సర్వదృక్సర్వజ్ఞః- అతఏవో - పద్రష్టాగుణదోషానుమన్తారుద్రాదయస్తూక్తవిపరీతస్వభావాఇతిభావః , హియస్మాదేవం - తస్మా- త్తం-భజన్నిర్గుణో - భవేత్ప్రాకృతగుణసంబన్ధరహితోముక్తోభవేదిత్యర్థః అయంభావః ॥ బ్రహ్మరుద్రాదీనాంరజస్తమఃప్రచురస్వభావత్వాద్గుణవశ్యత్వాదషాడ్గుణ్యపూర్ణత్వాజ్జీవత్వాదసర్వజ్ఞత్వాచ్చనమోక్షప్రదానేసామర్థ్యం-కింతు-స్వశక్త్యనుసారేణార్థకామాదిప్రదానఏవ- భగవతస్తు - యద్యపిచతుర్విధపురుషార్థప్రదత్వశక్తిరస్త్యేవ-తథాపి-సభగవాన్సర్వజ్ఞఃపరమకారుణికోయద్యహంస్వభక్తాయత్రైవర్గికఫలంప్రయచ్ఛేయం - తర్హ్యయంతదస్తైపునఃపునర్యాచమానోమాంనిత్యదరిద్రఏవావతిష్ఠతే - అత- స్తమనుగృహ్ణామీ , త్యాలోచ్య - ప్రాయశఃస్వభక్తేభ్యోముక్తిమేవప్రయచ్ఛతీతి , కస్మైచిన్నిర్బన్ధాత్త్రైవర్గికమపిప్రయచ్ఛతీతి ✽ ॥౫॥ ✽ నకేవలమయంత్వత్ప్రశ్నస్యపరిహారోఽస్మ

తోవికారాఅభవన్షోడశామీషుకంచన । ఉపధావన్విభూతీనాంసర్వాసామశ్నుతేగతిమ్ ॥ ౪ ॥ హరిర్హినిర్గుణస్సాక్షాద్భగవాన్ప్రకృతేఃపరః । ససర్వదృగుపద్రష్టాతంభజన్నిర్గుణోభవేత్ ॥ ౫ ॥ నివృత్తేష్వశ్వమేధేషు రాజాయుష్మత్పితామహః । శృణ్వన్భగవతోధర్మాన పృచ్ఛదిదమచ్యుతమ్॥ ౬ ॥ సఆహభగవాంస్తస్మైప్రీతశ్శుశ్రూషవేప్రభుః । నృణాంనిశ్శ్రేయసార్థాయయోఽవతీర్ణోయదోఃకులే ॥ ౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥యస్యాహమనుగృహ్ణామిహరిష్యేతద్ధనంశనైః । తతోఽధనంత్యజన్త్యస్యస్వజనాదుఃఖదుఃఖితమ్ ॥ ౮ ॥ సతదావితథోద్యోగోనిర్విణ్ణస్యాద్ధనేహయా । మత్పరైఃకృతమైత్రస్యకరిష్యేమదనుగ్రహమ్ ॥ ౯ ॥ తస్మైబ్రహ్మపరంసూక్ష్మంచిన్మాత్రంసదనన్తకమ్ । అతోమాంసుదురారాధ్యంహిత్వాఽన్యాన్భజతేజనః ॥ ౧౦ ॥ తతస్తఆశుతో

ద్బుద్ధిపరికల్పితః,కింతు,భగవతైవోక్తఇతివక్తుంప్రస్తౌతి । నివృత్తేషుపరిసమాప్తేషుసత్సు,రాజాయుధిష్ఠరః-భగవతఃశ్రీకృష్ణాత్సకాశాత్-ధర్మాన్శృణ్వన్, తమచ్యుతంప్రతీ , దంత్వత్పృష్టమపృచ్ఛత్ ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ సఇతి॥సపృష్టో-భగవాన్-శ్రోతుమిచ్ఛవే-తస్మైయుధిష్ఠిరాయ,ప్రీతః-ప్రాహ - తత్రహేతుత్వేనతంవిశినష్టి।నృణామితి ॥ నిశ్శ్రేయసార్థాయనిరతిశయపురుషార్థప్రదానతత్సాధనజ్ఞాపనాయేత్యర్థః ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ యస్యేతి॥యస్య, యమిత్యర్థః-కర్మణశ్శేషత్వవివక్షయాషష్ఠీ-నసుధనాపహారోనానుగ్రహః-ప్రత్యుతనిగ్రహఏవస్యా,దతఆహ॥తతఇతి ॥ అధనమితిచ్ఛేదః తతోధనాపహారా - దధనంనిర్ధన-మతఏవ-దుఃఖపరంపరాగ్రస్తమస్య-యే,స్వజనా,స్తేత్యజన్తి ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ తతోఽప్యయంమహాన్నిగ్రహఇత్యతఆహ ॥ సఇతి॥వితథోద్యోగఃవ్యర్థోద్యోగః-నిర్ధనస్యసర్వోఽప్యుద్యోగోవ్యర్థఏవేతిభావః , అతఏవ - నిర్విణ్ణో-భవేత్-తదా-అనీహయానిరాశయా-వైషయికంసుఖంసర్వథామమదుర్లభమిత్యేవంతత్రాశామపోహ్యేతిభావః - మత్పరైర్మద్భక్తైస్సహ - కృతంమైత్రంయస్య,తస్య-మదనుగ్రహంకరిష్యేమదసాధారణోఽనుగ్రహఃమదనుగ్రహ,స్త-మతోనపౌనరుక్త్యమ్ ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ తమేవానుగ్రహం
[illegible] ఇతి॥ తస్మైమత్పరైఃకృతమైత్రాయ,య - ద్బ్రహ్మ,త-ద్దర్శయామీతిశేషః,అసావేవమదనుగ్రహఇతిభావః

రాతంబ్రహ్మ-పరంప్రకృతిపురుషాభ్యాంవిలక్షణం - సూక్ష్మంసర్వాన్తఃప్రవేశయోగ్యం - చిన్మాత్రంజ్ఞానస్వరూపం-శబ్దేనక్వచిదపిజడత్వవ్యావృత్తిః - అనన్తకంత్రివిధపరిచ్ఛేదశూన్యం-అత్రసత్యజ్ఞానాదివాక్యార్థఉపస్థితః , అతస్తాభావహత్వా,త్సుదురారాధ్యం-మాం,హిత్వా«హిగతౌ , గత్యర్థాబుద్ధ్యర్థాః-జ్ఞాత్వేత్యర్థః అన్యాన్రుద్రాదీన్-తాన్ప్సుఖదా-నస్తతస్తుదుఃఖదాన్-స్వయమపిదుఃఖితాన్, జ్ఞాత్వాకేవలంసుఖదానిత్యేవంబుధ్వా-భజతఇత్యర్థః ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ తతఇతి॥తతోభజనానన్తరం-తేభక్తాః- ఆశుతుష్యన్తీత్యాశుతోషా - స్తేభ్యోరుద్రాదిభ్యస్సకాశాత్ - అనేనాస్మనిచిరాత్తోషత్వంసూచితంలబ్ధంరాజ్యంయైస్తే-శ్రియాసంపదా,ఉద్ధతాఃఉత్పథాః- మత్తాః , గర్వితాః,ప్రమత్తాఃఅనవహితాశ్చ-వ

రదాన్ దేవానేవ-విస్మరన్తి - అవజానతే అవజ్ఞాం కుర్వన్తి చ, ఇత్థం సోక్తపరిహారో భగవదుక్త్యా సంవాదితః ✻ ॥ ౧౧ ॥ ✻ అథ అవ్యవస్థితచిత్తస్య ప్రసాదోఽపి భయఙ్కరః । క్షుద్రైరుష్టః క్షుద్రైస్తుష్ట ఇతి న్యాయేన దేవతాన్తరాణామవ్యవస్థితచిత్తానాం భజనమాత్మఘాతాయైవ పర్యవస్యతీతీతిహాసేన స్పష్టయితుమాహ ॥ శాపప్రసాదయోరితి ॥ యద్యపి, బ్రహ్మాదయః, సర్వే-దేవాః-శాపప్రసాదయోర్నిగ్రహానుగ్రహయోర్దక్షాః, తథాఽపి, అఙ్గ హే రాజన్, శివో, బ్రహ్మా చ, సద్య ఏవ, శాపః, ప్రసాదశ్చ-యస్య-తథాభూతః, అచ్యుతస్తు నైవంవిధః - కిన్త్వనుగ్రహైకస్వభావః, క్వచిన్నిగ్రహోఽప్యస్య తతోఽపరైకైవతుల్య ఇతి భావః ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ అత్ర చేతి । సద్యశ్శాపప్రసాదత్వే నిదర్శనతయా, ఇతిహాస-ముదాహరన్తీత్యర్థః । కోఽసావిత్యతస్తం వర్ణయతి ॥ వృకాసురాయేతి ॥ సఙ్కటం దుఃఖ-మవాపేత్యర్థః ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ కథం తదిత్యతోఽపి తం వర్ణయతి ॥ వృకో నామేతి । శకునేః - పుత్రః-త్రిషు దేవేషు మధ్యే, ఆశుతోషం-పప్రచ్ఛ-యతః- స దుర్మతిః ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻ స నారదః-ఆదిదేశ శంస-కిమితి - గిరిశ-ముపధావ భజ-స-ఆశు-తుష్యతి- కిం చ సకృత్-సగిరిశః ✻ ॥ ౧౫ ॥ ✻ తథాహి ॥ దశాస్యబాణయోః రావణబాణాసురయోః - ర్వన్దినోరివ స్తుతిపాఠకయోరివ - స్తువతోః రతుల - మైశ్వర్యం - దత్త్వా-తాభ్యాం సకాశాదేవ, సఙ్కటం కైలాసోత్పాటనపురపాలనదుఃఖ - మవాపేత్యర్థః ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ ఇతీతి ॥ ఇత్థ-మాదిష్టః- ఽసురః-సుష్ఠు, మన్త్రితః ప్రచోదితశ్చ-

---

మేభ్యో లబ్ధరాజ్యశ్రియోద్ధతాః । మత్తాః ప్రమత్తా వరదాన్విస్మరన్త్యవజానతే ॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ శాపప్రసాదయోరీశా బ్రహ్మవిష్ణుశివాదయః । సద్యశ్శాపప్రసాదోఽఙ్గ శివో బ్రహ్మా న చాచ్యుతః ॥ ౧౨ ॥ అత్ర చోదాహరన్తీమమితిహాసం పురాతనమ్ । వృకాసురాయ గిరిశో వరం దత్త్వాఽఽప సఙ్కటమ్ ॥ ౧౩ ॥ వృకో నామాసురః పుత్రశ్శకునేః పథి నారదమ్ । దృష్ట్వాఽఽశుతోషం పప్రచ్ఛ త్రిషు దేవేషు దుర్మతిః ॥ ౧౪ ॥ స ఆదిదేశ గిరిశముపాధావాశు తుష్యతి । సోఽల్పాభ్యాం గుణదోషాభ్యామాశు తుష్యతి కుప్యతి ॥ ౧౫ ॥ దశాస్యబాణయోస్తుష్టస్స్తువతోర్వన్దినోరివ । ఐశ్వర్యమతులం దత్త్వా తత ఆప సుసఙ్కటమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఇత్యాదిష్టస్తమసుర ఉపాధావ ✻ త్స్వగాత్రతః । కేదార ఆత్మక్రవ్యేణ జుహ్వానోఽగ్నిముఖం హరమ్ ॥ ౧౭ ॥ దేవోపలబ్ధిమప్రాప్య నిర్వేదాత్సప్తమేఽహని । శిరోఽవృశ్చత్స్వధితినా తత్తీర్థక్లిన్నమూర్ధజమ్ ॥ ౧౮ ॥ తదా మహాకారుణికస్స ధూర్జటిర్యథాఽరణావగ్నిరివోత్థితోఽనలాత్ । నిగృహ్య దోర్భ్యాం భుజయోర్న్యవారయత్తత్స్పర్శనాద్భూయ ఉపస్కృతాకృతిః ॥ ౧౯ ॥ తమాహ చాఙ్గాలమలం వృణీష్వ మే యథాభికామం వితరామి తే వరమ్ । ప్రీయేయ తోయేన నృణాం ప్రపద్యతామహో త్వయాఽఽత్మా భృశమర్ద్యతే వృథా ॥ ౨౦ ॥ దేవాత్స వవ్రే పాపీయాన్వరం భూతభయావహమ్ । యస్య యస్య కరం శీర్ష్ణి ధాస్యే స మ్రియతామితి ॥ ౨౧ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా భగవాన్రుద్రో దుర్మనా ఇవ భారత । ఓమితి ప్రహసంస్తస్మై దదేఽహేరమృతం యథా ॥ ౨౨ ॥ స తద్వరపరీక్షార్థం శమ్భోర్మూ

తం గిరిశమేవ - ఉపాధావత్ ఆరాధితవాన్ - స్వగాత్రత ఇతి పాఠే - స్వదేహేన స్వదేహమాంసహోమేన - ఆరాధితవానితి యావత్ - ఆత్మనః స్వస్య - క్రవ్యం మాంసం- తేన హవిషా - అగ్నిముఖస్థం - హరం, జుహ్వానోఽపి- దేవస్య హరస్యోపలబ్ధిం దర్శన-మప్రాప్య-సప్తమేఽహని - క్లిన్నా ఆర్ద్రా మూర్ధజాః కేశాః - యస్మిన్-త-దాత్మనః - శిరః-స్వధితినా - అవృశ్చత్ ఛేత్తుమారబ్ధవానిత్యర్థః - స్వధితిః పశుపురోడాశాదిచ్ఛేదనార్థః ఖడ్గవిశేషః ✻ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ✻ తదేతి ॥ ధూర్జటిః రుద్రః-మూర్తిమా-నగ్నిరివ - దేదీప్యమానః - అగ్నే - రుత్థితః-స్వదోర్భ్యాం - తద్భుజయోః-ప్రగృహ్య - న్యవారయత్-తస్య ధూర్జటేః-స్పర్శనాత్ప్రభావాత్ - పునః-ఉపస్కృతా-సర్వాఙ్గా-ఆకృతిః శరీరం-యస్య-తథాభూతో- బభూవేత్యర్థః ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ తమితి ॥ తం వృకాసుర-మాహ-కిమితి ॥ అఙ్గ హే వృక - అలమలం-హోమేనేతి శేషః-యథాభికామం యథేచ్ఛం-వరం-వృణీష్వ-తుభ్యం - వితరామి ప్రయచ్ఛామి తోయేనాపి - ప్రపద్యతాం భజతాం-నృణాం - ప్రీతః-స్యామ్ - త్వయా తు వృథా ఆత్మా దేహో-భృశ-మర్దితః పీడితః ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ దేవాదితి ॥ స, పాపీయాన్ వృకః - దేవాత్ రుద్రాత్ - భూతభయావహం వరం-వృతవాన్-వరమేవ దర్శయతి ॥ యస్యేతి ॥ యస్య యస్యాహం-కరం-ధాస్యే-స - మ్రియతా-మిత్యేవంవిధం - భయావహ-మితి సమ్బన్ధః ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ తదితి ॥ హే భారత-స్థాణుః శివః, తద్వరణం - శ్రుత్వా-తావ-ద్దుర్మనా ఇవ-దుఃఖిత ఇవ భూత్వా - ఇవశబ్దోఽనతిరిక్తార్థకః - ప్రసభం బలాత్ తస్మై ఓమిత్యఙ్గీకృత్య-దదౌ దత్తవాన్ - యథా, అహేః సర్పస్య-మృతం, తద్వత్ ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ స ఇతి ॥ అసురః-వరస్య-పరీక్షార్థం-కిమయం వరః సత్య- ఉత మిథ్యా వేతి పరీక్షార్థ - మిత్యర్థః-స శివః

---

౧౭ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ త్స్వమన్త్రితః

స్వకృతాదపరాధాత్-స్వయ - మబిభ్యత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తేనాసురేణో - పసృష్టో౽నుగతః - సశంభు-ర్జాతవేపథుఃకమ్పి
తగాత్ర-స్త్రస్తః-పరాధావత్- సో౽పి-పృష్ఠతో - ౽న్వధావదిత్యనుక్తమపియోజ్యమ్ కాష్ఠానాందిశాం ఉదగాత్ ఉత్తరతః
అగాత్ - ఊర్ధ్వమగచ్ఛద్వా - ఉదక్ ఊర్ధ్వమశ్చాన్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ❁ అజానన్తఇతి ॥ సురేశ్వరాశ్చతుర్ముఖేన్ద్రాదయః
ప్రతివిధింపతిక్రియా - మజానన్తఃతతః-వైకుణ్ఠమణ్డాన్తర్వర్తినంకంచిద్విష్ణులోకం - నతుపరమస్థానంముక్తప్రాప్యం-భాస్వ
రంప్రకాశబహుళం - తమసఃపరంప్రకృతికార్యరహితం - యత్రవైకుణ్ఠే-గతిఃప్రాప్యః - న్యస్తదణ్డానాంభూతద్రోహర
హితానాంసర్వభూతసుహృదామిత్యర్థః-గతో- యతో - నావర్తతే-శ్రీవిష్ణులోకగతానాం శ్వేతద్వీపవాసినాంచపునర్జన్మా
భావాత్-తంవైకుణ్ఠమగమదితిసంబన్ధః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తమితి॥తంవృకాసురం - తథాతాదృశం - వ్యసనం-దుఃఖం , యస్య
తం-రుద్రంచ-దృష్ట్వా-వృజినార్దనోదుఃఖాపహారీ-భగవాన్ యోగమాయయాఆత్మీయాశ్చర్యశక్త్యా-వటుకో -భూత్వా -మే
ఖలాదిభిరుప-లక్షిత- స్తేజసాప్రగ్రహకాన్త్యా, అగ్నిరివ- జ్వలన్ -దూరాదేవ , ప్రత్యుదియాత్ తదభిముఖమాజగామకుశపా
ణిఃపవిత్రపాణిః,అభివాదయామాస , ఆహచేతిశేషః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ శాకునేయేతి ॥ హేశాకునేయశ
కునేస్సుత,వ్యక్తంనూన- మయమాత్మా దేహః-పుంసః - సర్వాన్కామాన్ దోగ్ధీతితథాభూతః-కింకిమర్థం-దూర-మాగతః-

---

ర్థిష్వకిలాసురః । స్వహస్తంధాతుమారేభేసో౽బిభ్యత్స్వకృతాచ్ఛివః ॥ ౨౩ ॥ తేనోపసృష్టస్సంత్రస్తఃపరా
ధావత్సవేపథుః । యావదన్తందివోభూమేఃకాష్ఠానాముదగాదుదక్ ॥ ౨౪ ॥ అజానన్తఃప్రతివిధింతూష్ణీమా
సన్సురేశ్వరాః । తతోవైకుణ్ఠమగమద్భాస్వరంతమసఃపరమ్ ॥ ౨౫ ॥యత్రనారాయణస్సాక్షాన్న్యాసినాంప
రమాగతిః । శాన్తానాంన్యస్తదణ్డానాంయతో నావర్తతేగతః॥ ౨౬ ॥ తంతథావ్యసనందృష్ట్వాభగవాన్వృజి
నార్దనః । దూరాత్ప్రత్యుదియాద్భూత్వావటుకోయోగమాయయా ॥ ౨౭ ॥ మేఖలాజినదణ్డాక్షైస్తేజసా౽
గ్నిరివజ్వలన్ । తమాశిర్వాదయామాసకుశపాణిర్వినీతవత్ ॥ ౨౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ శాకునేయభవాన్వ్య
క్తంశ్రాన్తఃకిందూరమాగతః । క్షణంవిశ్రమ్యతాంపుంసఆత్మా౽యంసర్వకామధుక్ ॥ ౨౯ ॥ యదినశ్శ్రవ
ణాయాలంయుష్మద్వ్యవసితంవిభో । భణ్యతాంప్రాయశఃపుమ్భిర్ధృతైస్స్వార్థంసమీహతే॥ ౩౦ ॥శ్రీశుకఉ
వాచ ॥ ఏవంభగవతాపృష్టోవచసా౽మృతవర్షిణా । గతక్లమో౽బ్రవీత్తస్మైయథాపూర్వమనుష్ఠితమ్॥ ౩౧ ॥
శ్రీభగవానువాచ ॥ ఏవంచేత్తర్హితద్వాక్యంనవయంశ్రద్దధీమహి । యోదక్షశాపాత్పైశాచ్యంప్రాప్తఃప్రేత
పిశాచరాట్ ॥ ౩౨ ॥ యదివస్తత్రవిస్రమ్భోదానవేన్ద్రజగద్గురౌ । తర్హ్యఙ్గాశుస్వశిరసిహస్తంన్యస్యప్రతీయ
తామ్॥ ౩౩॥యద్యసత్యంవచశ్శమ్భోఃకథంచిద్దానవర్షభ।తదైనంజహ్యసద్వాచంనతద్వక్తా౽నృతంపునః॥౩౪॥
శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్థంభగవతశ్చిత్రైర్వచోభిస్స్మయపేశలైః । భిన్నధీర్విస్మృతశ్శీర్ష్ణిస్వహస్తంకుమతిర్న్య
ధాత్ ॥ ౩౫॥అథాపతద్భిన్నశిరావజ్రాహతఇవక్షణాత్ ।జయశబ్దోనమశ్శబ్దస్సాధుశబ్దో౽భవద్దివి॥ ౩౬॥ ము

అహోరాత్రన్తస్త్వం-అతో-మాయాసయేతిభావః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ యదీతి ॥ యుష్మద్వ్యవసితం , యది,నో౽స్మాకం,శ్రవ
ణాయాలంశ్రోతుంయోగ్యం,తర్హి-హేప్రభో,భణ్యతామచ్యతాం - పుమాన్ , స్వార్థంచికీర్షితంస్వప్రయోజనం-పుమ్భిఃఆ
ప్తైస్సహ-సమీహతేఆలోచ్యకరోతి - అతోభణ్యతామిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఏవమితి ॥ తస్మైభగవతే - అబ్రవీత్ కథయామా
స ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఇత్యుక్తఃప్రాహభగవాన్ ॥ ఏవంచేత్తర్హీతి ॥ అఙ్గహేవృక - తద్వాక్యంరుద్రకావ్యం-వరదానాత్మకం
నశ్రద్దధీమహినవిశ్వసిమఃతత్రహేతుత్వేనరుద్రంవిశినష్టి॥యఇతి ॥ యోరుద్రః-దక్షశాపాత్ , పిశాచతాం,ప్రాప్తః,ప్రేతా
నాం,పిశాచానాంచ-రాడధిపతిః-బభూవ - నహిపిశాచవచోవిశ్వసనీయమితిభావః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ యదీతి॥ హేదానవేన్ద్ర జ
గద్గురౌజగద్గురుతయాత్వదభిమానవిషయే,తత్రరుద్రే-యది - వోయుష్మాకం , విస్రమ్భోవిశ్వాస- స్తర్హ్యఙ్గహేవృక,స్వస్య
శిరసి-న్యస్యనిధాయ, ప్రతీయతాంపరీక్ష్యతామ్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ హేదానవర్షభ - యది - శంభో-ర్వచః-కథంచి,దసత్యంస్యా
త్తర్హి-తదైనతదనన్తరం-అసద్వాచమనృతవాచం,రుద్రం,జహినాశయ-అన్యథా,రుద్రః, పున, స్తథా , ౽నృతం,వక్తావక్ష్య
తి,త్వామివాన్యానప్యనృతంవదన్ వఞ్చయిష్యతి - అతస్తంజహీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఇత్థమితి ॥ చిత్రైర్భ్రామకైః-స్మయే
న,పేశలైఃఅతిరమ్యైః, ర్వచోభిర్భిన్నధీర్భ్రంశితమతిః - కుమతిరసురః , విస్మృతః,స్వశిరసి , స్వహస్తం,న్యధాత్నిహిత
వాన్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ అథనిధానానన్తరమేవ-వజ్రేణ,హతఇవ, భిన్నంశిరోయస్యసః , క్షణాత్ , దపతత్ , జయశబ్దఇతిస్ప
ష్టో౽ర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ దేవాదయః,పుష్పవర్షాణి , ముముచుః ॥ ఇత్థం , శివః-సంకటాత్ , యుక్త్యాఉపాయేన , మోచి

తః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తతో, భగవాన్, గిరిశ, మభ్యేత్య, ప్రాహ॥ మహాదేవేతి ॥ పాపాత్మా, అయం వృకాసురః, స్వేనైవ, పాప్మనా, హతః కిల, హే ఈశ, మహత్సు, కృతకిల్బిషః కృతాపరాధః, కో వా, జన్తుః, క్షేమీ, స్యాత్, కిము త, జగద్గురౌ జగద్ధితకారిణి విశ్వేశే, త్వయి, కృతాపరాధః క్షేమీ స్యాదితి. మహాదేవత్వేశత్వవిశ్వేశ్వరత్వజగద్గురుత్వవ్యపదేశాస్తదన్తరాత్మభూతస్వాత్మాభిప్రాయాపన్నాః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ప్రకృతేతిహాసప్రవచనశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ య ఇతి ॥ ఏవమిత్థం-వాఙ్మనసావేద్యవివిధవిచిత్రానన్తశక్తిసాగరస్య - ప్రకృతిపురుషవిలక్షణస్యాన్తఃప్రవేశనియమనవ్యాప్యగతదోషాస్పృష్టస్య లోకత్రయధారకస్య, ఆశ్రితార్తిహరస్య, భగవతో, గిరిత్రకర్మమోక్షణప్రతిపాదకమితిహాసం - యః పుమాన్, కథయేత్, ధ్యాయేద్వా, శృణోతి, స - సంసృతిభిః సాంసారికదుఃఖైః-శత్రుభిశ్చ విముచ్యతే ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధేఽష్టాశీతితమోఽధ్యాయః ******************************

ఇత్థం మోక్షప్రదత్వసర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదిభిర్భగవతస్సర్వోత్కృష్టత్వం ప్రదర్శితం - కిం బహునా ॥ బ్రహ్మర్షిభిరేవ భగవతః పరత్వం నిర్ణీతమిత్యభిప్రేత్య తద్విషయకమితిహాసాన్తరం ప్రస్తౌతి॥ సరస్వత్యా ఇత్యాదినా ॥ ఏకోననవతితమేన ॥ హే రాజన్, సరస్వత్యా నద్యాః, తటే, ఆసత సత్రానుష్ఠానార్థముపవివిశురిత్యర్థః అధీశేషు ఇన్ద్రాదిభ్యోఽధికేషు బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేష్వపి, కో, మహానభ్యధిక, ఇతి- తేషామృషీణాం - వితర్కో-వివాదః సమభూత్ - యద్యపి పరావరతత్త్వవిదాం న వితర్క-

ముచుః పుష్పవర్షాణి హతే పాపే వృకాసురే । దేవర్షిపితృగన్ధర్వా మోచితస్సంకటాచ్ఛివః॥ ౩౭ ॥ ముక్తం గిరిశమభ్యాహ భగవాన్పురుషోత్తమః । అహో దేవ మహాదేవ పాపోఽయం స్వేన పాప్మనా॥ ౩౮ ॥ హతః కో ను మహత్స్వీశ జన్తుర్వై కృతకిల్బిషః । క్షేమీ స్యాత్కిము విశ్వేశే కృతాగస్కో జగద్గురౌ ॥ ౩౯ ॥ య ఏవమవ్యాకృతశక్త్యుదన్వతః పరస్య సాక్షాత్పరమాత్మనో హరేః । గిరిత్రమోక్షం కథయేచ్ఛృణోతి వా విముచ్యతే సంసృతిభిస్తథాఽరిభిః॥ ౪౦ ॥ **
******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, అష్టాశీతితమోఽధ్యాయః ********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సరస్వత్యాస్తటే రాజన్నృషయః సత్రమాసత । వితర్కస్సమభూత్తేషాం త్రిష్వధీశేషు కో మహాన్॥ ౧ ॥ తస్య జిజ్ఞాసయా తే వై భృగుం బ్రహ్మసుతం నృప । తజ్జ్ఞప్త్యై ప్రేషయామాసుస్సోఽభ్యగాద్బ్రహ్మణస్సభామ్॥ ౨ ॥ న తస్మై బ్రహ్మణే స్తోత్రం చక్రే సత్త్వపరీక్షయా । తస్మై చుక్రోధ భగవాన్ప్రజ్వలన్స్వేన తేజసా ॥ ౩ ॥ స ఆత్మన్యుత్థితం మన్యుమాత్మజాయాత్మనా ప్రభుః । అశీశమద్యథా వహ్నిం స్వయోన్యా వారిణా ప్రభుః॥ ౪ ॥ తతః కైలాసమగమత్స తం దేవో మహేశ్వరః । పరిరబ్ధుం సమారేభ ఉత్థాయ భ్రాతరం ముదా॥ ౫ ॥ నైచ్ఛత్త్వమస్యుత్పథగ ఇతి దేవశ్చుకోప హ । శూలముద్యమ్య తం హన్తుమారేభే తిగ్మలోచనః ॥ పతిత్వా పాదయోర్దేవీ సాన్త్వయామాస తం గిరా॥ ౬ ॥ అథో జగామ వైకుణ్ఠం యత్ర దేవో జనార్దనః । శయానం శ్రియ ఉత్సఙ్గే పదా వక్షస్యతాడయత్॥ ౭ ॥ తత ఉత్థాయ భగవాన్సహ లక్ష్మ్యా సతాం గతిః । స్వతల్పాదవరుహ్యాథ ననామ శిరసా మునిమ్ ॥ ౮ ॥ ఆ

స్తథాఽపి లోకాన్గ్రాహయితుమభూదిత్యర్థః, యద్వా దాసీమివ తదాఽపి పరత్వాభిమానినాం దూర్వాసః ప్రభృతీనాం సత్త్వాద్వితర్కో బభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తస్యేతి ॥ తస్య మహత్త్వస్య-జిజ్ఞాసయా- తే ఋషయః- హే నృప, బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య - సుతం, భృగుం - తజ్జ్ఞప్త్యై మహత్త్వం వేత్తుమిత్యర్థః ప్రేషయామాసుః - స భృగుః స్తావద్బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య సభా - మభ్యగాత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ సత్త్వపరీక్షార్థం, తస్మై బ్రహ్మణే - స్తోత్రం న కృతవాన్ - తస్మై భృగవే, భగవాన్ - బ్రహ్మా - చుక్రోధ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ స ఇతి ॥ స బ్రహ్మా ఆత్మజాయ భృగవే ఆత్మని మనసి ఉత్థితం మన్యుం క్రోధ - మాత్మనా వివేకాత్మికయా బుద్ధ్యా అశామయత్ - యథా స్వయోన్యా స్వస్యైవ స్వరూపాన్తరేణా - భివ్యక్తిస్థానేన స్వకార్యేణేతి యావత్- తేన వారిణా- యథా - కశ్చి-ద్వహ్నిం-శమయతి, తథా -స్వకార్యేణ పుత్రనిమిత్తేన - క్రోధం శమయామాసేత్యర్థః- యద్వా॥ స్వస్యాగ్నేః-యోనిరరణి-స్తస్యా- ఉత్థితం-వహ్నిం జలేన - కశ్చిత్ శమయతి - తథా - భృగోరుత్పత్తిస్థానభూతాత్-స్వస్మాత్తదుత్థితం క్రోధం-బుద్ధ్వా అశామయదిత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తత ఇతి ॥ స భృగుః, కైలాసం-జగామ - తం భృగుం-పరిరబ్ధుమాలిఙ్గితుమ్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ నైచ్ఛదితి॥ త్వ, ముత్పథగ, ఇతి వదన్-పరిరమ్భణం, నైచ్ఛదిత్యర్థః ॥ రుద్ర- స్తస్మై-చుకోప-కించ-తీక్ష్ణదృష్టిస్సన్ - శూల-ముద్యమ్య-తం భృగుం- హన్తుమారబ్ధవాన్॥ పతిత్వేతి ॥ దేవీ-గిరా సాన్త్వయిత్వా-తం రుద్రమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అథో ఇతి ॥ వైకుణ్ఠశబ్దః పూర్వవద్విష్ణులోకపరః-శ్రియో లక్ష్మ్యా, ఉత్సఙ్గే-శయానం-వక్షసి-పాదేనా-తాడయత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తత ఇతి ॥ సతాం గతిరితి హేతుగర్భం, మతః, స్వతల్పా - దాశు-అవరుహ్య, మునిం భృగుం శిరసా-ననామ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఆహ చ॥ కిమి

తి ॥ హే బ్రహ్మన్ - తే త్వయా - స్వాగతం కుశలమాగతం ఖలు - అత్రాస్మిన్ - న్నాసనే - క్షణం, నిషీద ఉపవిశ - హే ప్రభో - యుష్మాకం - నాగతానవజానతాం, నోఽస్మాకం, అపరాధమితి శేషః, క్షన్తుమర్హథ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ పునీహీతి ॥ సహలోకం సవైకుణ్ఠం మాం - మద్గతాన్ మదావేశితచిత్తాన్ - మద్భార్యానితివా - లోకపాలాంశ్చ - హే భగవన్ - పాదోదకేన - పునీహి - కథంభూతేన - తీర్థానాం గఙ్గాదీనామపి, తీర్థకారిణా పవిత్రత్వకారిణా ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ అద్యేతి ॥ హే భగవన్ - అద్యాధునా - అహం, లక్ష్మ్యాః ఏకాన్తభాజనం నియతాశ్రయ - ఆసం, తత్ర హేతుత్వేనాత్మానం విశింషన్నాహ - భవతః - పాదేన పాదతాడనేన - హతమంహః పాపం - యస్య - తస్య, మమ, ఉరసి - భూతిర్లక్ష్మీః - వసతి అనపాయితయావర్తిష్యతీతి ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ ఏవమితి ॥ తస్య భగవతో - మన్ద్రయా గమ్భీరయా - ఆశయగర్భయా - గిరా నిర్వృతః - తర్పితశ్చ, భక్త్యుత్కణ్ఠయా భక్త్యుద్రేకేణ, శ్రూణి, లోచనయోర్వ్యస్యసః, తూష్ణీం మాస ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ పునరితి ॥ ఆవ్రజ్య ఆగత్య, హే రాజన్ - స్వేనాత్మనా, అనుభూతమశేషేణ, వర్ణయత్ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తదితి ॥ తద్భృగుణోపవర్ణితం, నిశమ్య, ముక్తసంశయాః గతసంశయాః, అతఏవ - నిర్వృతాః సుఖితాః, విష్ణుమేవ - భూయాంసం సర్వోత్కృష్టం - శ్రద్దధుః నిశ్చితవన్తః - పరత్వోపయుక్తగుణావిష్కారపూర్వకనిశ్చయప్రకారమేవాహ ॥ యతశ్శాన్తిరిత్యాదినా ॥ యచ్ఛబ్దానాం " త్రివిధాకృతయస్తస్య ,, త్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః, యతః యస్మిన్ - శాన్తిః, యతస్సేవ్యమానాదభయం ముక్తిః, యద్వా, యతో యదుపాసనాదేవ, శాన్తిః ॥ ఏవముత్తరత్రాపి ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ ధర్మోఽత్ర బ్రహ్మణ్యతా జ్ఞానం, సర్వవిషయకం వైరాగ్యం విషయానభిలాషః, తదన్వితం శాన్త్యాదిభిస్సహితం, మష్టధాఽణిమాదిభేదేనాష్టవిధ, మైశ్వర్యం చ, ఆత్మనః భజతః పుంసః, మలం, అపహన్తీతి తథా తద్యశో, యస్మిన్నిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀

హతే స్వాగతం బ్రహ్మన్నిషీదాత్రాసనే క్షణమ్। అజానతామాగతాన్వః క్షన్తుమర్హథ నః ప్రభో ॥ ౯ ॥ పునీహి సహలోకం మాం లోకపాలాంశ్చ మద్గతాన్। పాదోదకేన భగవంస్తీర్థానాం తీర్థకారిణా ॥ ౧౦ ॥ అద్యాహం భగవంల్లక్ష్మ్యా ఆసమేకాన్తభాజనమ్ । వత్స్యత్యురసి మే భూతిర్భవత్పాదహతాంహసః ॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం బ్రువాణే వైకుణ్ఠే భృగుస్తన్మన్ద్రయా గిరా। నిర్వృతస్తర్పితస్తూష్ణీం భక్త్యుత్కణ్ఠాశ్రులోచనః ॥ ౧౨ ॥ పునస్సత్రం సమావ్రజ్య మునీనాం బ్రహ్మవాదినామ్। స్వానుభూతమశేషేణ రాజన్భృగురవర్ణయత్ ॥ ౧౩ ॥ తన్నిశమ్యాథ మునయో విస్మితా ముక్తసంశయాః । భూయాంసం శ్రద్దధుర్విష్ణుం యతశ్శాన్తిర్యతోఽభయమ్ ॥ ౧౪ ॥ ధర్మస్సాక్షాద్యతో జ్ఞానం వైరాగ్యం చ తదన్వితమ్। ఐశ్వర్యం చాష్టధా యస్మాద్యశశ్చాత్మమలాపహమ్ ॥ ౧౫ ॥ మునీనాం న్యస్తదణ్డానాం శాన్తానాం సమచేతసామ్। అకిఞ్చనానాం సాధూనాం యమాహుః పరమాం గతిమ్ ॥ ౧౬ ॥ సత్త్వం యస్య ప్రియా మూర్తిర్బ్రాహ్మణాస్త్విష్టదేవతాః। భజన్త్యనాశిషశ్శాన్తా యం వా నిపుణబుద్ధయః ॥ ౧౭ ॥ త్రివిధాకృతయస్తస్య రాక్షసా అసురాస్సురాః। గుణిన్యా మాయయా సృష్టాస్సత్త్వం తత్తీర్థసాధనమ్ ॥ ౧౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్థం సారస్వతా విప్రాః నృణాం సంశయనుత్తయే । పురుషస్య పదామ్భోజసేవయా తద్గతిం గతాః ॥ ౧౯ ॥ సూత

మునీనామితి ॥ న్యస్తదణ్డానాం భూతద్రోహరహితానాం - సమచేతసాం సర్వాత్మ బ్రహ్మబుద్ధీనాం, అకించనానాం ప్రయోజనాన్తరరహితానాం, పరోపకారశీలానాం, యం, పరమాం గతిం ప్రాప్యమాహుః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ సత్త్వమితి ॥ సత్త్వం రజస్తమోభ్యామననువిద్ధం శుద్ధసత్త్వం, యస్య, ప్రియా, మూర్తిః శరీరం, యస్య చ, ఇష్టదేవతాః, బ్రాహ్మణాః - అనాశిషః నిష్కామాః - శాన్తాః జితేన్ద్రియాః, నిపుణా బుద్ధిర్యేషాం తే - యం, భజన్తి ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ త్రివిధేతి ॥ తస్యేత్థంభూతస్య, నిస్సమాభ్యధికస్య, గుణిన్యా సత్త్వాది త్రిగుణమయ్యా, మాయయా - సృష్టా - రాక్షసా, అసురాః, సురాశ్చ, త్రివిధా అపి, ఆకృతయః తస్యైవ శరీరభూతా ఇత్యర్థః, తత్ర, దేవాస్సత్త్వప్రచురాః, అసురాస్తు రజఃప్రచురాః, రాక్షసాస్తమః ప్రచురాః, దేవాదిషు త్రిష్వప్యాసురమానుషదైవసంపత్తిభిరభిజాతాస్సన్త్యేవేతి భగవద్గీతాసూక్తం, ఏవం చ సర్వైస్స్యైతే నోపాస్యా ఇతి భావః, తథా చోక్తం శౌనకేన " ఆబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తా జగదన్తర్వ్యవస్థితాః । ప్రాణినః కర్మజనితసంసారవశవర్తినః ॥ యతస్తతో న తే ధ్యానే ధ్యానినాముపకారకాః । అవిద్యాన్తర్గతాస్సర్వే తే హి సంసారగోచరాః ॥ పశ్చాదుద్భూతబోధాశ్చ ధ్యానే నైవోపకారకాః । నైసర్గికో న వై బోధస్తేషామప్యన్యతో యతః ॥ తస్మాత్తదమలం బ్రహ్మ నిసర్గాదేవ బోధవ ,, దితి ॥ ఏతదేవాహ ॥ సత్త్వం తత్తీర్థసాధనమితి ॥ యత్సత్త్వం శుద్ధసత్త్వమయం భగవచ్ఛరీరం - తదేవ, తీర్థసాధనం ఉపాస్యమానం సన్నిశ్శేషప్రకృతిసంబన్ధక్షపణద్వారా ఆత్మశుద్ధిసాధనమిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ ఇత్థమితి ॥ సారస్వతాః సరస్వతీతీరవాసినో, విప్రాః, నృణాం - సంశయనివృత్తయే, ఇత్థం - నిశ్చిత్య, పరమపురుషస్య, పదామ్భోజసేవయా - తద్గతిం ముక్తిం, ప్రాప్తాః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ ప్రకృతేతిహాసశ్రవణఫలమాహ సూతః ॥ ఇత్యేతదితి ॥ మునేర్ద్వైపాయనస్య, యః - తనయః, శుక - స్తస్య, స్వపద్మం ముఖ

పద్మం. తస్య, గన్ధో, యస్మిన్ - త - త్పీయూషమమృత, మేత, ద్భగవతః, పరత్వప్రకాశకేతిహాసాత్మకం, భయంసంసృతిభయం, భినత్తీతితథా, సుశ్లోకంబహుమన్తవ్యం, ప్రసిద్ధామృతంతున్నైవంవిధమితిభావః, అభీక్ష్ణంపునఃపునః, కర్ణపుటైః శ్రోత్రచషకైః, పిబన్ - పాన్థః, అధ్వభ్రమణపరిశ్రమం, జహాతి, ముక్తోభవతీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ అత్ర కేచిదధ్యాయంసమాపయన్తి॥ అథయోఽసావుక్తవిధఃపరమపురుషఃసఏవ శ్రీకృష్ణఇతిదర్శయితుమితిహాసాన్తరం ప్రస్తౌతి ॥ ఏకదేత్యాదినా ॥ విప్రస్యకస్యచి, త్పత్న్యాః, కుమారో, హేభారత, జాతమాత్ర, స్తదైవ - భువం - స్పృష్ట్వా, మమార ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ విప్రఇతి॥ సవిప్రః, రాజద్వారే, ఉపధాయనిధాయ, ఇదంవక్ష్య, మాణం, ప్రోవాచ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ ఇదమితివివక్షితమేవాహ॥ బ్రహ్మద్విషఇతిద్వాభ్యాం॥ బ్రహ్మబ్రాహ్మణాన్ ద్వేష్టీతితథా, తస్య, శఠస్యమూర్ఖస్యైవ, ధీ, ర్యస్య, లుబ్ధస్యనిషాదతుల్యస్యా, జితేన్ద్రియస్య, క్షత్రబన్ధోఃక్షత్రియాభాసస్య - రాజ్ఞః - కర్మదోషాత్ దుర్వ్యాపారదోషాత్ - మమార్భకః - పఞ్చత్వంమరణం - ప్రాప్తః మయితునకశ్చిద్దోషఇతిభావః ॥ ౨౩ ॥ హింసైవవిహారోయస్య తం - దుష్టంశీలంవృత్తి - ర్యస్యతం - అజితేన్ద్రియం, నృపం, భజన్త్యః, ప్రజాః - సీదన్తిదుఃఖ్యన్తి - నిత్యందుఃఖితాః, దరిద్రాశ్చ, భవన్తి ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ ఏవమితి॥ ఏవమేవచాష్టకృత్వః - సవిప్రో, నృపద్వారి, మృతకం, విసృజ్య తాంగాథాం "బ్రహ్మద్విష" ఇత్యాదివాక్య - మగాయత ప్రోవాచ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ తామితి ॥ పరేతేమృతేసతి - నవమేబాలే - పూర్వవ - ద్విప్రేణ - గీతాం - తాంగాథాం, శ్రుత్వా ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ భాషణమేవాహ॥ కింస్విదితిత్రిభిః॥

ఉవాచ ॥ ఇత్యేతన్మునితనయస్యపద్మగన్ధి ❋ పీయూషంభవభయభిత్పరస్యపుంసః । సుశ్లోక్యంశ్రవణపుటైఃపిబత్యభీక్ష్ణంపాన్థోఽధ్వభ్రమణపరిశ్రమంజహాతి ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ ఏకదాద్వారవత్యాంతువిప్రపత్న్యాః కుమారకః । జాతమాత్రో భువంస్పృష్ట్వామమారకిలభారత ॥ ౨౧ ॥ విప్రోగృహీత్వామృతకంరాజద్వార్యుపధాయసః । ఇదంప్రోవాచవిలపన్నాతురోదీనమానసః ॥ ౨౨ ॥ బ్రహ్మద్విషశ్శఠధియాలుబ్ధస్యావిజితాత్మనః । క్షత్రబన్ధోఃకర్మదోషాత్పఞ్చత్వంమేగతోఽర్భకః ॥ ౨౩ ॥ హింసావిహారంనృపతిందుశ్శీలమజితేన్ద్రియమ్ । ప్రజాభజన్త్యస్సీదన్తిదరిద్రానిత్యదుఃఖితాః ॥ ౨౪ ॥ ఏవంద్వితీయంబ్రహ్మర్షిస్తృతీయంత్వేవమేవచ। విసృజ్యసనృపద్వారితాంగాథాంసమగాయత ॥ ౨౫ ॥ తామర్జునఉపశ్రుత్యకర్హిచిత్కేశవాన్తికే। పరేతేనవమేబాలేబ్రాహ్మణంసమభాషత ॥ ౨౬ ॥ కింస్విద్బ్రహ్మంస్త్వన్నివాసఇహనాస్తిధనుర్ధరః । రాజన్యబన్ధురేతేవైబ్రాహ్మణాస్సత్రమాసతే॥ ౨౭ ॥ ధనదారాత్మజాయుక్తాయత్రశోచన్తిబ్రాహ్మణాః। తేవైరాజన్యవేషేణనటాజీవన్త్యసుంభరాః ॥ ౨౮ ॥ అహంప్రజాంవాంభగవన్రక్షిష్యే ❋ దీనయోరిహ। అనిస్తీర్ణప్రతిజ్ఞోఽగ్నింప్రవేక్ష్యే ❋ హతకల్మషః ॥ ౨౯ ॥ బ్రాహ్మణఉవాచ ॥ సఙ్కర్షణోవాసుదేవఃప్రద్యుమ్నోధన్వినాంవరః। అనిరుద్ధోఽప్రతిరథోనత్రాతుంశక్నువన్తియత్ ॥ ౩౦ ॥ తత్కథంనుభవాన్కర్మదుష్కరంజగదీశ్వరైః। చికీర్షసిత్వంబాలిశ్యాన్నతచ్ఛ్రద్దధ్మహేవయమ్ ॥ ౩౧ ॥ అర్జునఉవాచ ॥ నాహంసఙ్కర్షణోబ్రహ్మన్నకృష్ణఃకార్ష్ణిరేవచ। అహంవాఅర్జునోనామగాణ్డీవంయస్యవైధనుః ॥ ౩౨ ॥ మావమంస్థామమబ్రహ్మన్వీర్యంత్ర్యమ్బకతోష

హే బ్రహ్మన్ - ఇహత్వన్నివాసభూతేపురే - ధనుర్ధరః - కోఽపి, నాస్తి - కింస్విత్ - ధనుర్ధరమాత్రో రాజన్యబన్ధురపినాస్తికిమిత్యర్థః - బ్రహ్మణ్యోనాస్త్యేవేతిభావః - ఏతేతు - సత్ర - మాసతే - యే, బ్రాహ్మణాః, సత్రయాగబ్రాహ్మణాఇవ, మిళితాఃధనాదిభిర్యుక్తాః - సుఖ - మాసతఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ యత్రయేషు, జీవత్సు - బ్రాహ్మణాధనదారాత్మజైః - అయుక్తావియుక్తాః - ఏవంశోచన్తి - తేవై - రాజన్యరూపేణక్షత్రియవేషేణ - నటాఇవ - అసుంభరాఃస్వప్రాణపోషణపరాః - జీవన్తి - తేజీవచ్ఛవప్రాయాఇతిభావః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ అహమితి ॥ దీనయో - ర్వాంయువయోః - ప్రజాంజనిష్యమాణపుత్ర - మహ - మిహైవస్థిత్వా రక్షిష్యే - యద్యహ - మనిస్తీర్ణప్రతిజ్ఞఃఅనిష్పాదితప్రతిజ్ఞఃస్యాం - తర్హి - అగ్నింప్రవేక్ష్యే - తతో - హతకల్మషఃబ్రాహ్మణవిలాపశ్రవణపాతకాత్, అనృతభాషణాచ్చపాతకాన్ముక్తోభవేయం - అహతకల్మషఇతివాచ్ఛేదః - యద్యనిస్తీర్ణప్రతిజ్ఞస్తర్హి - అనిరస్తపాప - స్తదపనోదనాయ - ప్రవేక్ష్యామీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ ఏవముక్తఃప్రాహబ్రాహ్మణః ॥ సఙ్కర్షణఇతిద్వాభ్యాం॥ సఙ్కర్షణోబలదేవః - శ్రీకృష్ణః - ధన్వినాంశ్రేష్ఠః ప్రద్యుమ్నః - నవిద్యతే - ప్రతిరథస్సమబలో - యస్య - సోఽనిరుద్ధశ్చైత్యేతే - యన్మదపత్యం - త్రాతుం - నశక్నువన్తి ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ తజ్జగదీశ్వరైరపి - కర్తు - మశక్యం - మదపత్యత్రాణాత్మకంకర్మకథం - భవాన్ - కర్తుం - శక్నోతి - యత - స్త్వం, బాలిశ్యాదజ్ఞానా - న్మౌర్ఖ్యాద్వా, చికీర్షసి - తత్తస్మా - ద్వయం - నశ్రద్దధ్మహేనవిశ్వసిమః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ ఇత్థముక్తఃప్రాహార్జునః॥ నాహమితిద్వాభ్యాం ॥ కార్ష్ణిఃకృష్ణస్యాపత్యంపుమాన్ ప్రద్యుమ్న - శ్చకారాదనిరుద్ధశ్చనభవామి - కింతు - తేభ్యోఽప్యతిశయితశక్తి - రర్జునోఽహం - యస్యార్జునస్యమమ - గాణ్డీవంధనురస్తి ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ హే బ్రహ్మన్ - మమ - వీ

ర్యం-మావమంస్థాః అవహేలనం మా కార్షీః-తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి॥ త్ర్యమ్బకతోషణం - త్ర్యమ్బకో రుద్రః-స తుష్యత్యనేనేతి తథా-తత్-అతో-హే ప్రభో-మృత్యుమపి- ప్రధనే యుద్ధే-విజిత్య-త్వత్ప్రజా - మానేష్యే ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ ఏవమితి॥ ఇత్థం-ఫల్గునేనార్జునేన-విస్రమ్భితః విశ్వాసం ప్రాపితః-విప్రః ప్రీతః-స్వగృహం - జగామ, తతో-హే పరంతప-పార్థస్య వీర్యం, నిశామయన్-ఆస్తేతి శేషః ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ ప్రసూతికాల ఇతి॥ భార్యాయాః-ప్రసూతికాలే-ఆసన్నే సతి-తదా-ద్విజసత్తమ- ఆతురస్స-న్నర్జునం ప్రతీ-త్థ-మాహ॥ కథం-మమ-ప్రజాం-మృత్యోః, పాహి పాహీతి ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ స ఇతి॥ సోఽర్జున-శ్శుచిశ్శుద్ధమమ్బు జలం-ఉపస్పృశ్యాచమ్య ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ న్యరుణదితి । న్యరుణదావృతవాన్॥ తదేవాహ॥ తిర్యగూర్ధ్వమితి ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ తత ఇతి॥ విప్రపత్న్యాః-సంజాతః-కుమారో-రుదన్నేవ-మృతః-అదర్శన-మాపేదే - దేహోఽపి నావశిష్ట ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ తదేతి॥ అహో-మమ-మౌఢ్యం-పశ్యత-యోఽహం - క్లీబస్య షణ్డస్యార్జునస్య-కత్థనం ప్రగల్భభాషణం-శ్రద్దధే విస్రబ్ధవాన్-అస్మి-అతోఽహం మూఢః ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ ప్రద్యుమ్నాదయ ఏవ-య-త్పరిత్రాతుం - న శేకుర్న ప్రబభూవుః తత్ మదపత్యం-త్రాతుం-కో వా-ఈశ్వరస్సమర్థః-అతో-ఽర్జునం, ధిక్-గనిన్ద్య ఇత్యర్థః "ఉభసర్వతసో" రితి ద్వితీయా - తత్ర హేతు-ర్మృషావదతీతి తథా-తం-ఆత్మస్తుతిశీలస్యా-స్య-ధనుర్గాణ్డీవమపి ధిక్ - తత్ర హేతు - ర్యోఽర్జునః-దుష్టామతిర్యస్య తథా భూతస్సన్-దైవేనో-పసాదితం లో

ణమ్। మృత్యుం విజిత్య ప్రధన ఆనేష్యే తే ప్రజాం విభో ॥ ౩౩ ॥ ఏవం విస్రమ్భితో విప్రః ఫాల్గునేన పరంతప । జగామ స్వగృహం ప్రీతః పార్థవీర్యం నిశామయన్ ॥ ౩౪ ॥ ప్రసూతికాల ఆసన్నే భార్యాయా ద్విజసత్తమః । పాహి పాహి ప్రజాం మృత్యోరిత్యాహార్జునమాతురః ॥ ౩౫ ॥ స ఉపస్పృశ్య శుచ్యమ్బు నమస్కృత్య మహేశ్వరమ్ । దివ్యాన్యస్త్రాణి సంస్మృత్య సజ్యం గాణ్డీవమాదదే ॥ ౩౬ ॥ న్యరుణత్సూతికాగారం శరైర్నానాస్త్రయోజితైః । తిర్యగూర్ధ్వమధః పార్థశ్చకార శరపఞ్జరమ్ ॥ ౩౭ ॥ తతః కుమారస్సంజాతో విప్రపత్న్యా రుదన్మృతః । సద్యోఽదర్శనమాపేదే సశరీరో విహాయసా ॥ ౩౮ ॥ తదాఽఽహ విప్రో విజయం వినిన్దన్కృష్ణసన్నిధౌ । మౌఢ్యం పశ్యత మే యోఽహం శ్రద్దధే క్లీబకత్థనమ్ ॥ ౩౯ ॥ న ప్రద్యుమ్నో నానిరుద్ధో న రామో న చ కేశవః । యస్య శేకుః పరిత్రాతుం కోఽన్యస్తదవితేశ్వరః ॥ ౪౦ ॥ ధిగర్జునం మృషావాదం ధిగాత్మశ్లాఘినో ధనుః । దైవోపసాదితం మౌఢ్యాదానినీషతి దుర్మతిః ॥ ౪౧ ॥ ఏవం శపతి విప్రర్షౌ విద్యామాస్థాయ ఫల్గునః । యయౌ సంయమనీమాశు యత్రాస్తే భగవాన్యమః ॥ ౪౨ ॥ విప్రాపత్యమచక్షాణస్తత ఐన్ద్రీమగాత్పురీమ్ । ఆగ్నేయీం నైరృతీం యామ్యాం వాయవ్యాం వారుణీమథ ॥ ౪౩ ॥ రసాతలం నాకపృష్ఠం ధిష్ణ్యాన్యన్యాన్యుదాయుధః । తతోఽలబ్ధద్విజసుతో హ్యనిస్తీర్ణప్రతిశ్రుతః ॥ అగ్నిం వివిక్షుః కృష్ణేన ప్రత్యుక్తః ప్రతిషేధతా ॥ ౪౪ ॥ దర్శయే ద్విజపుత్రాంస్తే మావజ్ఞామాత్మనః కృథాః । ఏతే న కీర్తిం విమలాం మనుష్యాః ✽ స్థాపయన్తి తే ॥ ౪౫ ॥ ఇతి సంభాష్య భగవానర్జునేన మహేశ్వరః । దివ్యం స్వం రథమారుహ్య ప్రతీచీం దిశమావిశత్ ॥ ౪౬ ॥ సప్తద్వీపాన్సప్తసిన్ధూన్సప్త సప్త గిరీనథ । లోకాలోకం తథాఽతీత్య వివేశ సుమహత్తమః ॥ ౪౭ ॥ తత్రాశ్వాశ్శైబ్యసుగ్రీవమేఘపుష్పబలాహకాః । తమసి భ్రష్టగత

కాన్తరం ప్రాపితం మౌఢ్యా, దానినీషతి ఆనేతుమిచ్ఛతి ✽ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ✽ ఏవం విప్రర్షౌ శపతి నిన్దతి సతి - స ఫల్గునోఽర్జునో-విద్యాం సర్వలోకసంచారావహాం యోగవిద్యా-మాశ్రిత్య- తావ - ద్యమసంయమపురీం ప్రతి-యయౌ-యత్ర యమన్యాం-భగవాన్-యమ-ఆస్తే-తా-మిత్యర్థః ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ తత్ర-విప్రస్యా-పత్య-మచక్షాణోఽపశ్యన్ - ఏవం క్రమేణైన్ద్ర్యాదిపురీ-స్తత్ర తత్రా-చక్షాణో-యయౌ-యామ్యాపురీయ - మన్యా, అన్యైవ యమస్యైవ సంబన్ధినీ దక్షిణదిక్స్థా ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ రసాతలం పాతాలం నాకపృష్ఠం-నాకస్య స్వర్గస్య-పృష్ఠముపరితనం లోకం-కిం బహునా-సర్వాంశ్చ లోకాన్ - వాయువచ్చచార-తత-స్తత్ర సర్వత్రాప్య-లబ్ధో-ద్విజసుతో, యేన, సః - అతఏవా, నిస్తీర్ణప్రతిజ్ఞః॥ అతఏవా - గ్నిం-ప్రవేష్టుమిచ్ఛుః-ప్రతిషేధతా సామోక్తిభిః ప్రతిషేధం కుర్వతా-శ్రీకృష్ణేన, ప్రత్యుక్తో నివారితః ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ ప్రతిషేధపూర్వకనివారణప్రకారమేవాహ॥ దర్శయ ఇతి॥ ద్విజస్య, సూనూన్, తే తుభ్యం - దర్శయే దర్శయిష్యామి, ఆత్మనః స్వస్యావజ్ఞాం మాకృథాః - ఏవం చేత్, త్వా - మలాం కీర్తిం, మే తే-మనుష్యాః, స్థాపయన్తి, ఉజ్జ్వలాం కరిష్యన్తి, దూషయన్తీతి పాఠాన్తరం- తదా ఆత్మనో - ఽవజ్ఞామకృథాశ్చే-త్కీర్తిం దూషయిష్యన్తీత్యర్థః ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ ఇతీతి॥ సంభాష్య సంభాషణేన ప్రతిబోధ్య - భగవా - న్మహేశ్వరః శ్రీకృష్ణోఽర్జునేన సహ ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ సప్తద్వీపానితి॥ సప్తసప్త-గిరయో-యేషు-తాన్-ద్వీపాన్ తతో- లోకాలోకం పర్వత - మతీత్య-సుమహన్నిబిడం-తమోఽన్ధకారం-వివేశ ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽ తత్ర తమసి-సైన్యాదయో- ఽశ్వాః-ప్రతిహతగతయో-బభూవుః ✽ ॥ ౪౮ ॥ ✽

౪౫ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ దూషయన్తి

తానితి॥ తాన్, భ్రష్టగతీన్-అశ్వాన్-స్వచక్రంసుదర్శనం,పురఃఅశ్వానాంపురతః-ప్రాహిణోత్ ప్రాయుఙ్క్త ॥ ౪౯ ॥ తమ ఇతి ॥ గహనందుష్ప్రవేశం-సుఘోరంభయంకరం - మహదపారం-కృతంభగవతైవసృష్టం-తమో-భూరితరేణబహుతరేణస్వతేజసా-విదారయన్మనోజవం-సుదర్శనం-వివేశ-యథా-రామస్యదాశరథేః-శరో-గుణాత్ మౌర్వ్యాః-చ్యుత-శ్చమూం రావణసేనాం-వివేశ,తద్వత్ ॥ ౫౦ - ద్వారేణేతి॥చక్రానుపథేనచక్రమనుగతేన - ద్వారేణ-తస్మాత్తమసః-పరందూరేవర్తమానం-భాగవత-మనన్తపారం- జ్యోతిః-సమశ్నువానంప్రాప్నువ - చ్చక్రం-ప్రసమీక్ష్యఫల్గునోఽర్జునః-ప్రతాడితేప్రతిహతే-అక్షిణీదృష్టీ-యస్యసః-ఉభేఅప్యక్షిణీ, పిదధేన్యమీలయత్ ॥ ౫౧॥ తత ఇతి॥ తతస్తమసఃపరతో-జలం,ప్రవిష్టః-కథంభూతః-బలీయసాప్రచణ్డేన-నభస్వతావాయునా,ఏజన్తఃఉచ్చలన్తః-బృహన్తః-ఊర్మయస్తరఙ్గా-స్తైర్భీషణం-భూషణమితిపాఠే-ఊర్మయఏవభూషణంయస్యతథాభూతం -తత్రజలస్యాధస్తాదద్భుతం-భవనం-ప్రవిష్టఇత్యనుషఙ్గః-కథంభూతం, ద్యుమత్తమంద్యుతిమత్- శ్రేష్ఠం-భ్రాజతాం-మణిమయస్తమ్భానాం,సహస్రేణో-పశోభితమ్ ॥ ౫౨ ॥ తస్మిన్నితి॥తస్మిన్భవనే తంప్రసిద్ధంఅనన్తాఖ్యం-మహోన్తమహిం-దదర్శ-త్యుత్తరేణసంబన్ధః-కథంభూత -మద్భుతంవిస్మయనీయం- సహస్రం-మూర్ధానఃఫణా-స్తేషుభవా-స్తేషాం-మహతాంమణీనాంద్యుభిర్దీప్తిభి-ర్విశేషేణ - భ్రాజమానం-ద్విగుణైఃద్విసహస్రసంఖ్యైరీక్షణైరుల్బణముగ్రం-సితాచలఃస్ఫటికపర్వతః-తస్యా- భాఇవాభా-యస్యతం-శితిఃనీలఃకణ్ఠోజిహ్వాశ్చ,యస్య-తమ్ ॥ ౫౩ ॥

యోబహూవుర్భరతర్షభ॥ ౪౮ ॥ తాన్దృష్ట్వాభగవాన్కృష్ణోమహాయోగేశ్వరేశ్వరః । సహస్రాదిత్యసంకాశం స్వచక్రంప్రాహిణోత్పురః॥ ౪౯ ॥ తమస్సుఘోరంగహనంకృతంమహద్విదారయద్భూరితరేణరోచిషా।మనోజవంనిర్వివిశేసుదర్శనంగుణచ్యుతోరామశరోయథాచమూః ॥ ౫౦ ॥ ద్వారేణచక్రానుపథేనతత్తమఃపరంపదంజ్యోతిరనన్తపారమ్ । సమశ్నువానంప్రసమీక్ష్యఫల్గునఃప్రతాడితాక్షోఽపిదధేఽక్షిణీఉభే॥ ౫౧ ॥ తతః ప్రవిష్టస్సలిలంనభస్వతాబలీయసైజద్బృహదూర్మిభూషణమ్ । తత్రాద్భుతంవైభవనంద్యుమత్తమంభ్రాజన్మణిస్తమ్భసహస్రశోభితమ్ ॥ ౫౨ ॥ తస్మిన్మహాభీమమనన్తమద్భుతంసహస్రమూర్ధన్యఫణామణిద్యుభిః।విభ్రాజమానంద్విగుణోల్బణేక్షణంసితాచలాభంశితికణ్ఠజిహ్వమ్ ॥ ౫౩ ॥ దదర్శతద్భోగసుఖాసనంవిభుంమహానుభావంపురుషోత్తమోత్తమమ్ । సాన్ద్రామ్బుదాభంసుపిశఙ్గవాససంప్రసన్నవక్త్రం రుచిరాయతేక్షణమ్ ॥ ౫౪ ॥ మహామణివ్రాతకిరీటకుణ్డలప్రభాపరిక్షిప్తసహస్రకున్తలమ్ । ప్రలమ్బచార్వష్టభుజంసకౌస్తుభం శ్రీవత్సలక్ష్మంవనమాలయావృతమ్ ॥ ౫౫ ॥ సునన్దనన్దప్రముఖైశ్చపార్షదైశ్చక్రాదిభిర్మూర్తిధరైర్నిజాయుధైః । పుష్ట్యాశ్రియాకీర్త్యజయాఖిలర్ద్ధిభిర్నిషేవ్యమాణంపరమేష్ఠినాంపతిమ్ ॥ ౫౬ ॥ వవన్దఆత్మానమనన్తమచ్యుతోజిష్ణుశ్చతద్దర్శనజాతసాధ్వసః । తావాహభూమాపరమేష్ఠినాం ప్రభుర్బద్ధాఞ్జలిస్సస్మితమూర్జయాగిరా॥ ౫౭ ॥ద్విజాత్మజామేయువయోర్దిదృక్షుణామయోపనీతాభువిధర్మగుప్తయే । కలావతీర్ణావవనేర్భరాసు

దదర్శేతి॥ తస్యానన్తస్య,భోగఃశరీరమేవ , సుఖాసనం - యస్య,తం-విభుంభగవన్తం-దదర్శ-కథంభూతం,మహా-ననుభావః ప్రభావో,యస్యతం-పురుషోత్తమానాంబ్రహ్మాదీనామప్యుత్తమం - సాన్ద్రస్యామ్బుదస్యేవా-భా,యస్య-శోభనేపిశఙ్గేవాససీయస్య,ప్రసన్నంవక్త్రంచయస్య-రుచిరేసున్దరే-ఆయతేచ,అక్షిణీ-యస్య,తమ్ ॥ ౫౪ ॥ మహాన్తో,మణివ్రాతా,యేషు-తేషాం-కిరీటకుణ్డలానాం-ప్రభయా-పరిక్షిప్తాః-సర్వతః-స్ఫురన్తః-అనన్తాఃకున్తలాః-యస్య-,తం-ప్రలమ్బాదీర్ఘాశ్చారవో వర్తులాశ్చాష్టౌ - భుజా - యస్య , శోభనః కౌస్తుభోయస్య , శ్రీవత్సం లక్ష్మచిహ్నం , యస్యతం - వనమాలయా , అలంకృతంచ ॥ ౫౫ ॥ సునన్దనాదిభిః,పార్షదైర్విగ్రహధరై , శ్చక్రాదిభి , స్స్వసాధారణై , రాయుధై శ్చ , పుష్ట్యాదిభి , శ్శక్తిభిర్మూర్తిమతీభి - స్తథా - అఖిలర్ద్ధిభిరణిమాదిభి , స్సేవ్యమానం - పరమేష్ఠినాంబ్రహ్మాదీనాంపతిమ్ ॥ ౫౬ ॥ వవన్దేతి ॥ అజం హేయప్రతిభటం , స్వస్మాదనన్యం , త , మచ్యుతో , వవన్దేననామ , తథా , జిష్ణుః అర్జునశ్చ,తస్యభగవతో,దర్శనేన, జాతం , సాధ్వసంభక్తిపూర్వకభయం , యస్య,సః వవన్దే,తతో-బద్ధాఞ్జలీ,తౌకృష్ణార్జునౌ ప్రతి-పరమేష్ఠినాం , పతిఃప్రభు-ర్భగవాన్ - ఊర్జితయాగభీరయా-గిరా, ప్రాహ ॥ ౫౭ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ ద్విజాత్మజా ఇతి ॥ యువయోర్వాం , దిదృక్షుణాద్రష్టుమిచ్ఛతా-మయా - ద్విజాత్మజాఃమేఉపనీతాఃమదన్తికం , ప్రాపితాః-కిమావయోర్దర్శనేనేత్యత్రాహ , ధర్మగుప్తయే , భువి-కలయా ఽవతీర్ణౌకలావతీర్ణావితిచ్ఛత్రిన్యాయేనోక్తం "కృష్ణస్తుభగవాన్స్వయ" మిత్యుపక్రమేపూర్ణావతారత్వోక్తేః - అతో- మదవతారత్వాన్మదిదృక్షా జాతేతిభావః - అర్జునస్యనరాంశత్వప్రసిద్ధిముపజీవ్యేత్థముక్తం , నరస్యనారాయణాంశావతారత్వాత్ అవనేఃభూమేః - భారాయితాన్అసురాన్ - హత్వా-

భూమాయ- త్వరయా-మమా - న్తిసమీపం, ఇతం ఆగచ్ఛతమ్ ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ కించ। యువాం-పూర్వం, నరనారాయణౌ-ఋషీ భూత్వేతి శేషః -ఋషభౌ-శ్రేష్ఠౌ- హేతుగర్భమిదం -అతః-పూర్ణకామావపి-స్థిత్యై-జగద్రక్షణార్థం- లోకసంగ్రహం-ధర్మ-మాచేరతుః-ఆచరితవన్తౌ - లోకోఽర్వాచీనో జనః - సంగృహ్యతే ప్రవర్త్యతే అనేనేతి తథా-తం, అత్ర “యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠ,, ఇత్యాదిగీతావచనార్థ ఉపక్షిప్తః ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ భగవతా-పరమేష్ఠినా-ఇత్థ-మాదిష్టౌ-తౌ-కృష్ణౌ-కృష్ణార్జునౌ-ఓమితి-తదాజ్ఞామఙ్గీకృత్య - భూమానం భగవన్తం - ప్రణమ్య ద్విజపుత్రా-నాదాయ, సంప్రహృష్టౌ-ధామ స్వగృహం ప్రతి - యథాగతం-న్యవర్తతామాజగ్మతుః- యథారూపాననతిక్రాన్తస్వస్వపూర్వరూపాన్ - ప్రభూ-కృష్ణార్జునౌ - దదతుః ❁ ॥ ౬౦ ॥ ౬౧ ॥ ❁ నిశమ్యేతి ॥ విష్ణోస్సంబన్ధి, ధామస్థానం-నిశామ్య దృష్ట్వా, పుంసాం-యత్కించి-త్పౌరుష-మస్తి-తత్సర్వం, కృష్ణానుకమ్పితం శ్రీకృష్ణకృపాలబ్ధమేవేతి-మేనే “శబ్దః ఖే పౌరుషం నృష్వితి,, గీతం దృష్ట్వా న్తముఖేన నిశ్చితవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ ఈదృశాని అతిదైవమానుషాణి-చరిత్రాణి-దర్శయ-న్నఖిలేశ్వరో భగవాన్, గ్రామ్యాన్విషయాన్భోగాన్ - బుభుజే - అఖిలేశ్వర ఇత్యనేన భోగప్రయుక్తకర్మవశ్యత్వం వ్యుదస్యతే-ఊర్జితైః పుష్కలదక్షిణైః- మఖైః యజ్ఞైః ఈజే ఇష్టవాన్ ❁ ॥ ౬౩ ॥ ❁ బ్రాహ్మణా, ఆది, ర్యాసాం, తాసు, ప్రజాసు, అఖిలానభిలషితాన్ కామాన్, ప్రవవర్ష, యథేన్ద్రో యథాకాలం వర్షర్తుమనతిక్రమ్య, వర్షతి తథా భగవానపి, ఐశ్వర్యం పరత్వం, మాస్థితః, కామాన్ వవ

రాన్హత్వేహ భూయస్త్వరయేతమన్తి మే ॥ ౫౮ ॥ పూర్ణకామావపి యువాం నరనారాయణావృషీ। ధర్మమాచరతాం స్థిత్యై ఋషభౌ లోకసంగ్రహమ్ ॥ ౫౯ ॥ ఇత్యాదిష్టౌ భగవతా తౌ కృష్ణౌ పరమేష్ఠినా। ఓమిత్యానమ్య భూమానమాదాయ ద్విజదారకాన్ ॥ ౬౦ ॥ న్యవర్తతాం స్వకం ధామ సంప్రహృష్టౌ యథాగతౌ। విప్రాయ దదతుః పుత్రాన్యథారూపాంస్తదా ప్రభూ ॥ ౬౧ ॥ నిశమ్య వైష్ణవం ధామ పార్థః పరమవిస్మితః। యత్కించిత్పౌరుషం పుంసాం మేనే కృష్ణానుకమ్పితమ్ ॥ ౬౨ ॥ ఇతీదృశాన్యనేకాని వీర్యాణీహ ప్రదర్శయన్। బుభుజే విషయాన్గ్రామ్యానీజే చాత్యూర్జితైర్మఖైః ॥ ౬౩ ॥ ప్రవవర్షాఖిలాన్కామాన్ప్రజాసు బ్రాహ్మణాదిషు। యథాకాలం యథైవేన్ద్రో భగవాన్శ్రైష్ఠ్యమాస్థితః ॥ ౬౪ ॥ హత్వా నృపానధర్మిష్ఠాన్ఘాతయిత్వార్జునాదిభిః। అఞ్జసా వర్తయామాస ధర్మం ధర్మసుతాదిభిః ॥ ౬౫ ॥ ****************************

******* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఏకోననవతితమోఽధ్యాయః. *******

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ స్వయం స్వపుర్యాం నివసన్ద్వారకాయాం శ్రియః పతిః। సర్వసంపత్సమృద్ధాయాం జుష్టాయాం వృష్ణిపుంగవైః ॥ ౧ ॥ స్త్రీభిశ్చోత్తమవేషాభిర్నవయౌవనకాన్తిభిః। కన్దుకాదిభిర్హర్మ్యేషు క్రీడన్తీభిస్తటిద్ద్యుభిః ॥ నిత్యం సఙ్కులమార్గాయాం మదచ్యుద్భిర్మతఙ్గజైః। స్వలంకృతైర్భటైరశ్వై రథైశ్చ కనకోజ్జ్వలైః ॥ ౩ ॥ ఉద్యానోపవనాఢ్యాయాం పుష్పితద్రుమరాజిషు। నిర్విశద్భృఙ్గవిహగైర్నాదితాయాం సమన్తతః ॥ ౪ ॥ రేమే షోడశ

ర్ష ❁ ॥ ౬౪ ॥ ❁ హత్వేతి ॥ కాంశ్చి, దధర్మిష్ఠాన్, స్వయం, హత్వా, కాంశ్చ, దర్జునాదిభిర్ఘాతయిత్వా, ధర్మసుతాదిభిర్యుధిష్ఠిరాదిభి - రఞ్జసా ఋజుమార్గేణ - సుఖేనవా - ధర్మం- వర్ణాశ్రమాద్యనుగుణం, ప్రవర్తయామాస ❁ ॥ ౬౫ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకోననవతితమోఽధ్యాయః ********

అథ భగవతః శ్రీకృష్ణస్య స్వపత్నీభిస్సహ క్రీడాప్రకారం తాసాం తస్మిన్ననురాగాతిశయం పుత్రపౌత్రాదిసంతతీః ప్రకృతస్కన్ధార్థశ్రవణాదిఫలం చ వర్ణయతి నవతితమేన - సుఖం స్వపుర్యామిత్యాదినా ॥ శ్రియః పతిరిత్యస్య - రేమే షోడశసాహస్రపత్నీనామేకవల్లభ ఇత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః- వృష్ణిపుఙ్గవైః, స్త్రీభిశ్చ-జుష్టాయాం సేవితాయామితి సంబన్ధః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ కథంభూతాభిః-నవయౌవనేన-కాన్తి, ర్యాసాం, తాభిః-తటితామివ-ద్యౌః ద్యుతి-ర్యాసాం తాభిః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ నిత్యమితి ॥ సఙ్కులాః సఙ్కీర్ణాః-మార్గాః - యస్యాం, తస్యాం - ద్వారకాయా - మితి పూర్వేణ సంబన్ధః - మదచ్యుద్భిః మదజలస్రావిభిః- మతఙ్గజైర్గజైః - సుష్ఠు, అలంకృతైః-భటైః, కనకేనోజ్జ్వలై-రథైశ్చ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ కించ ॥ ఉద్యానై, రుపవనైశ్చా,ఢ్యాయాం, కథంభూతైః, పుష్పితా-యే, ద్రుమా,స్తేషాం-రాజిషు పఙ్క్తిషు-నిర్విశన్తో - భృఙ్గాణాం-నివహాస్సమూహాః-యేషు-తైః-నాదితాయామిత్యస్య మతఙ్గజాదిభిరితి శేషః ॥ యద్వా నిర్విశతాం భృఙ్గాణాం నివహైః, ర్నాదితాయామ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ రేమ ఇతి ॥ షోడశసహస్రపత్నీనా - మేక ఏవ, వల్లభః పతిస్సన్, తావన్తి షోడశసహస్రాణి - రూపాణి మూర్తీః, బిభ్రాణః, తాసాం, గృహేషు, రేమ ఇతి సంబన్ధః, కథంభూతేషు, మహర్ద్ధ్యః - ఋద్ధయః భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధయో యేషు

షు ॥ ౫ ॥ ప్రోత్ఫుల్లానాం, ఉత్పలానాం, రేణుభి-ర్వాసితాన్య, మలాని-తోయాని-యేషు తేషు కూజన్తి, ద్విజానాం పక్షిణాం, కులాని సమూహాః, యేషు-తేషు ॥ ౬ ॥ విజహారేతి ॥ హ్రదినీషు, అమ్భో, విగాహ్య, విజహార, కథంభూతః, మహా-నుదయో వైభవం, యస్య సః, యోషితాం యోషిద్భిః, పరిరబ్ధః, కుచౌ హేతౌ, అతఏవ, కుఙ్కుమేన-లిప్తమఙ్గం వక్షో, యస్య సః ॥ ౭ ॥ కించ ॥ ఉపగీయమాన ఇతి ॥ సూతాః పౌరాణికాః, మాగధా వంశావలీపాఠకాః - కథంభూతైః, వీణాదీన్, వాదయద్భిః ॥ ౮ ॥ సేవ్యమాన ఇతి ॥ తాభిర్యోషిద్భి, సేచనైః, జలసేచనైః, హసన్తీభిః-సేవ్యమానః-స్వయమపి-తాః, ప్రతిషిఞ్చన్-యక్షీభి, ర్యక్షరాట్కుబేర ఇవ, చిక్రీడే విక్రీడితవాన్ ॥ ౯ ॥ తా ఇతి ॥ క్లిన్నాని సిక్తాని, వస్త్రాణి, యాసాం, తాః, అతఏవ-వివృతోరుకుచప్రదేశాః, స్తాశ్చ, ఉద్ధృతాని విస్రస్తాని, బృహత్కబరేభ్యః, ప్రసూనాని-యాసాం-తాః, యోషితః-కాన్తం భగవన్తం, సిఞ్చన్త్యః, స్వసేచనజిహీర్షుతయా - స్వశబ్దః కాన్తపరః, తస్య, సేచనపరిహారేచ్ఛయా-తమేవో-పగూహ్యాలిఙ్గ్య, తేన జాతేన, స్మరేణ, ఉత్స్మయః ఉత్కృష్టహాస, స్తేన లసన్తి, వదనాని, యాసాం-తాః, విరేజుః ॥ ౧౦ ॥ కృష్ణస్త్వితి ॥ తాసాం, స్తనేభ్యో, విషజ్జితా కుఙ్కుమస్రగ్, యస్య, సః, క్రీడాయాం, మభిషఙ్గేణాభినివేశేన, ధుతః కమ్పితః, కున్తలబృన్దబన్ధో, యస్య సః, స్వయం, ముహుః, సిఞ్చన్-యువతిభిః, ప్రతిషిచ్యమానశ్చ, కరేణుభిః, పరివృతో-గజరాడివ రేజే ॥ ౧౧ ॥ నాటానామితి ॥ గీతై - ర్వాద్యైశ్చ, పజీవన్తీతి తథా, తేషాం, నటాదీనాం నటాదిభ్యః, క్రీడార్థం, యేఽలంకారా భూష

శసాహస్రపత్నీనామేకవల్లభః । తావద్విచిత్రరూపోఽసౌ తద్గృహేషు మహర్ధిషు ॥ ౫ ॥ ప్రోత్ఫుల్లోత్పలకల్హారకుముదామ్భోజరేణుభిః । వాసితామలతోయేషు కూజద్ద్విజకులేషు చ ॥ ౬ ॥ విజహార విగాహ్యామ్భో హ్రదినీషు మహోదయః । కుచకుఙ్కుమలిప్తాఙ్గః పరిరబ్ధశ్చ యోషితామ్ ॥ ౭ ॥ ఉపగీయమానో గన్ధర్వైర్మృదఙ్గపణవానకాన్ । వాదయద్భిస్తథా వీణాః సూతమాగధవన్దిభిః ॥ ౮ ॥ సేవ్యమానోఽచ్యుతస్తాభిర్హసన్తీభిశ్చ సేచనైః । ప్రతిషిఞ్చన్విచిక్రీడే యక్షీభిర్యక్షరాడివ ॥ ౯ ॥ తాః క్లిన్నవస్త్రవివృతోరుకుచప్రదేశాః సిఞ్చన్త్య ఉద్ధృతబృహత్కబరప్రసూనాః । కాన్తం స్వసేచనజిహీర్షుతయోపగూహ్య జాతస్మరోత్స్మయలసద్వదనా విరేజుః ॥ ౧౦ ॥ కృష్ణస్తు తత్స్తనవిషజ్జితకుఙ్కుమస్రక్క్రీడాభిషఙ్గధుతకున్తలబృన్దబన్ధః । సిఞ్చన్ముహుర్యువతిభిః ప్రతిషిచ్యమానో రేజే కరేణుభిరివేభపతిః పరీతః ॥ ౧౧ ॥ నటానాం నర్తకీనాం చ గీతవాద్యోపజీవినామ్ । క్రీడాలఙ్కారవాసాంసి కృష్ణోఽదాత్తస్య చ స్త్రియః ॥ ౧౨ ॥ కృష్ణస్యైవం విహరతో గత్యాలాపేక్షితస్మితైః । నర్మక్ష్వేలిపరిష్వఙ్గైః స్త్రీణాం కిల హృతా ధియః ॥ ౧౩ ॥ ఊచుర్ముకున్దైకధియో గిర ఉన్మత్తవజ్జడమ్ । చిన్తయన్త్యోఽరవిన్దాక్షం తాని మే గదతః శృణు ॥ ౧౪ ॥ మహిష్య ఊచుః ॥ కురరి విలపసి త్వం వీతనిద్రా న శేషే స్వపితి జగతి రాత్ర్యామీశ్వరో గుప్తబోధః । వయమివ సఖి కచ్చిద్గాఢనిర్భిన్నచేతా నలిననయనహాసోదారలీలేక్షితేన ॥ ౧౫ ॥ నేత్రే నిమీలయసి నక్తమదృష్టబన్ధుస్త్వం రోరవీషి కరుణం బత చక్రవాకి । దాస్యం గతా వయమివాచ్యుతపాదజుష్టాం కిం వా స్రజం స్పృహయసే కబరేణ వోఢుమ్ ॥ ౧౬ ॥ భో భోః సదా నిష్టనసే ఉదన్వన్నలబ్ధనిద్రోఽధిగతప్రజాగరః । కిం వా ముకున్దాప

ణాని, వాసాంసి చ, తాని, ప్రాదాత్ ప్రాయచ్ఛత్-తథా-స్త్రియోఽపి-నర్తకీభ్యః-ప్రాయచ్ఛన్ ॥ ౧౨ ॥ కృష్ణస్యేతి ॥ గత్యాదిభి, రేవం-విహరతా-కృష్ణేన, స్త్రీణాం ధియః, హృతాః ॥ ౧౩ ॥ అతఏవ ముకున్దఏవైకస్మిన్ ధీర్యాసాం తాః, తమరవిన్దాక్షం - చిన్తయన్త్యః - తత్సాన్నిధ్యాభావదశాయామితి శేషః. అగిర ఇతిచ్ఛేదః, క్షణ-మగిరః ధృతమౌనా ఇత్యర్థః-తత-ఉన్మత్తఇవ - జడం యథా తథా, యానివాక్యాని - ఊచు, స్తాని-సమ్యగాదరతః-కథయతో-మత్తః-శృణు ॥ ౧౪ ॥ కానిపున స్తానీత్యత్రాహ ॥ కురరీత్యాదినా ॥ తత్రైకస్యా వాక్యమాహ ॥ కురరీతి ॥ హే కురరి, అస్మిన్ జగతి-రాత్ర్యాం, ఈశ్వరః కృష్ణః, గుప్తబోధః విలుప్తబాహ్యవిషయజ్ఞానస్సన్, స్వపితి శేతే - త్వం తు - విగతనిద్రా సతీ విలపసి - నతు శేషే న స్వపిషి, అనుచితం - తన్నిద్రాభఙ్గం కరోషీతి భావః - అథవా - నాపరాధస్తవాపీత్యాశయేనాహ ॥ నలిననయనస్య - హాసేన సహితం - ఉదారం - యల్లీలయేక్షితం, తేన - హేసఖి - వయమివ, త్వామపి - గాఢం యథా తథా, నిర్భిన్నం - చేతో - యస్యాస్సా - కచ్చిత్కిమితి ప్రశ్నః ॥ ౧౫ ॥ అన్యస్యా ఆహ ॥ నేత్ర ఇతి ॥ ఏవమగ్రేఽపి ॥ హే చక్రవాకి - నక్తం రాత్రౌ - అదృష్టబన్ధుః అదృష్టపతిస్సతీ - నేత్రే - నిమీలయసి కిం - కింవా - కరుణం యథా తథా - రోరవీషి - బతేత్యాఖేదే, నైతావత్, అపితు - వయమివ - దాస్యం, ప్రాప్తా సతీ కబరేణ స్రజం - వోఢుం, స్పృహయసే కిమ్ ॥ ౧౬ ॥ భో భో ఇతి ॥ హే ఉదన్వన్ సముద్ర, అలబ్ధనిద్రః - అధిగతప్రజాగరశ్చ - సదా - నిష్టనసే నితరాం ధ్వనసి "ష్టన శబ్దే" ఇతి ధాతుః - కింవా - అస్మాభిః - ప్రాప్తాం - దురత్యయాం - దశాం అవస్థాం త్వమపి గతోఽసి - అహో కష్టం - యథా - వయం - సమ్భోగేన - ముకున్దాపహృతకుచకుఙ్కుమాద్యాత్మలాఞ్ఛనాః - స్తథా - త్వమపి

యతో,ఽపహృతశ్రీకౌస్తుభాదిలాఞ్ఛనో-లక్ష్యసే ॥ ౧౬ ॥ త్వమితి ॥ హే ఇన్దో-త్వం - బలవతా-యక్ష్మణా-క్షయరోగేణ-నితరాంగృహీతః - అతఏవ క్షీణః-స్వకాన్తిభిః - తమోఽన్ధకారం-నక్షిణోషి-నవినాశయసికిం-యథా-వయం,తథా, త్వమపి-ముకున్దగదితాని రహస్యాని - విస్మృత్య-తదేకచిత్తతయా-స్థగితగీః స్తబ్ధవాక్ సన్-నోఽస్మాభిరుపలక్ష్యసే ॥ ౧౭ ॥ కింవేతి ॥ హేమలయానిల-తేతుభ్యం-మస్మాభిః-కింవా-అప్రియ-మాచరితంకృతం-యత-స్త్వం-గోవిన్దస్యా-పాఙ్గైః-ర్నితరాం భిన్నే-నోఽస్మాకంహృదిహృదయే-స్మరంకామ - మీరయసి - అప్రియాచరణంవినాస్మరోదీరణేనవ్యథాజననంతవానుచితమిత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ కాంచిత్ప్రియవిషయ స్త్రీంపుష్పాణ్యన్వేషయన్తీమివాలక్ష్యకస్యాశ్చిదుత్తరప్రత్యుత్తరరూపంవాక్యమాహ ॥ ముగ్ధఇతి॥ హేముగ్ధేకంధ్యాయసి-పురఃస్థితం-వికాసోన్ముఖం-కున్దం-గృహాణఏవముక్తా ప్రాహ-కింకున్దేనమమాముకేతిఅమునాముకవర్ణరహితేనకున్దేన- కింనకించిదపి ప్రయోజనం - కింతుముకున్దమేవాన్వేషయామీత్యభిసంధిః సాపునఃప్రాహ త్వత్ప్రియాః-సుమనసః పుష్పాణి-కీదృగ్విధాఇతి - సాపునఃప్రాహ-పున్నాగంమృగయే సఖిశ్రుతిశిరోభూషాయితమితి ॥ హే సఖి-శ్రుతిశిరోభూషావిశేషాయితం-శ్రోత్రయోః-శిరసిచ - భూషణవిశేషవదాచరత్ - పున్నాగం-మృగయే-శ్రుతిశిరస్సు వేదాన్తేషు-భూషావిశేషాయితంపున్నాగంపురుషశ్రేష్ఠం-మృగయేఇత్యభిసంధిః- ననుకింబహ్వీషుసుమనస్సుసతీషువిశేషణపున్నాగమేవమృగయసేఇత్యతాహ॥ గావోఽపీతి ॥ ఉజ్ఝితంగలితంసూనంపున్నాగంకుసుమం, తదామోదప్రకర్షేణ ఉన్ముఖా-ఆసతమృగయన్త్యోఽవతిష్ఠన్తే-పశవోఽప్యేవం-కింపునరహమితిభావః, పక్షాన్తరేగావఃవేదాన్తవాచోఽపిఉజ్ఝితసూనంత్యక్తజన్మానం-అజమిత్యర్థః-పురుషశ్రేష్ఠం-తదామోదప్రకర్షేతత్కల్యాణగుణగణప్రకర్షేఉన్ముఖాః ప్రతిపాదనోన్ముఖాః-

పహృతాత్మలాఞ్ఛనః ప్రాప్తోదశాంత్వం చయతోదురత్యయామ్ ॥ ౧౬ ॥ త్వంయక్ష్మణాబలవతానిగృహీతఇన్దో క్షీణస్తమోననిజదీధితిభిః క్షిణోషి । కచ్చిన్ముకున్దగదితానియథావయంత్వంవిస్మృత్యభోఃస్థగితగీరుపలక్ష్యసేనః ॥ ౧౭ ॥ కింవాచరితమస్మాభిర్మలయానిలతేఽప్రియమ్।గోవిన్దాపాఙ్గనిర్భిన్నేహృదీరయసినస్స్మరమ్ ॥౧౮॥ ముగ్ధధ్యాయసికింగృహాణపురతః కున్దంవికాసోన్ముఖం కింకున్దేనమమామునాసుమనసః కీదృగ్విధాస్త్వత్ప్రియాః । పున్నాగంమృగయేసఖిశ్రుతిశిరోభూషావిశేషాయితంగావోఽప్యుజ్ఝితసూనమాసతతదామోదప్రకర్షోన్ముఖాః॥౨౦॥ మేఘశ్రీమంస్త్వమసిదయితోయాదవేన్ద్రస్యనూనంశ్రీవత్సాఙ్కంవయమివభవాన్ధ్యాయతిప్రేమబద్ధః । అత్యుత్కణ్ఠంశబలహృదయోఽస్మద్విధోబాష్పధారాఃస్మృత్వాస్మృత్వావిసృజసిముహుర్దుఃఖదస్తత్ప్రసఙ్గః ॥ ౨౧ ॥ ప్రియరావపదానిభాషసేమృతసంజీవికయాఽనయాగిరా ।కరవాణికిమద్యతేప్రియంవదమేవల్గితకణ్ఠకోకిల॥ ౨౨ ॥శుకరాజగాయయదుదేవసత్కథాంకుర్మస్తవాఙ్గపయసోపసేచనమ్। విరహాగ్నితప్తహృదయేష్వలంరమారమణాభిధానసుధయాచసిఞ్చనః ॥ ౨౩ ॥ నచలసినవదస్యుదారబుద్ధిక్షితిధరచిన్తయసేమహాన్తమర్థమ్ । అపిబతవసుదేవనన్దనాఙ్ఘ్రింవయమివకామయసేస్తనైర్విధర్తుమ్॥ ౨౪ ॥శుష్యద్ధ్రదాఃకృశతరాబతసిన్ధుపత్న్యస్సంప్రత్యపాస్తకమలశ్రియఇష్టభర్తుః । యద్వద్వయంమధుపతేః ప్రణయావ

లోకోన్ముఖ్యతామాత్రమేవతాసాం- నతుకార్త్స్న్యేనతత్ప్రతిపాదనమానన్త్యాదితిభావః-ఆసత కేవలంమృగయన్త్యః-సమాసత-ఇత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ మేఘేతి॥ హేమేఘత్వం-మాధవేన్ద్రస్య యదూత్తమస్య - త్వం-దయితఃప్రియోఽసి-నూనం-అత పాపహారణాదిసామ్యాత్త్వాంతత్సఖమాలక్షయఇతిభావః-అతో,భవాన్ - వయమివ-శ్రీవత్సాఙ్కంతద్విషయప్రేమ్ణాబద్ధో నిశ్చలో-ధ్యాయతికిం-ధ్యానలిఙ్గాన్యాహ॥ అత్యుత్కణ్ఠమిత్యాది- అస్మద్విధఃవయమివేత్యర్థః- అత్యుత్కణ్ఠంయథాతథా-సజలహృదయః,బాష్పధారాః,సృజసిముఞ్చసి-యుక్తం - చైతదిత్యాహ- దుఃఖదస్తత్ప్రసఙ్గఇతి ॥ ౨౧ ॥ ప్రియేతి॥ హే కోకిలప్రియరావస్యప్రియంవదస్యశ్రీకృష్ణస్య,పదానీవపదానిశబ్దాన్ - భాషసే-మృతాన్సంజీవయతీతితథా - కోమలయా,గిరా- హేవల్గితకణ్ఠరమణీయకణ్ఠ-మే-కథయ,కిం- తే-ఽద్య-ప్రియంకరవాణి ॥ ౨౨ ॥ శుకరాజేతి॥ హేశుకరాజయదుదేవస్యసత్కథాం-గాయ,గైశబ్దే,లోట్మధ్యమైకవచనం-అఙ్గ హేశుక-తవ-పయసాక్షీరేణ ఉపసేచనంఅభిషేకంకుర్మః-త్వం-నోఽస్మాకంవిరహాగ్నినా - తేషుహృదయేషు-రమారమణస్య లక్ష్మీకాన్తస్యాభిధానసుధయాకథాసుధయా-అలంనితరాం,సిఞ్చ ॥ ౨౩ ॥ నచలసీతి॥ హేక్షితిధర-త్వం-నచలసి-నవదసిచ-కింతు - మహాన్తమర్థంచిన్తయసే-తర్హి-కిం-వయంయథా- స్తనైర్వసుదేవనన్దనస్యాఙ్ఘ్రింవిధర్తుం-కామయామహే-తథా- త్వమపి- స్తనతుల్యైఃశృఙ్గైఃధర్తుం,కామయసేకిమ్ ॥ ౨౪ ॥ శుష్యద్ధ్రదాఇతి ॥ హేసిన్ధుపత్న్యః-నద్యః,యద్వత్- యథా-వయం-యదుపతేః ప్రణయావలోకమప్రాప్య- తేనముష్టాన్యపహృతాని- హృదయాని, యాసాం - తాశ్చ , ఉరునితరాం-కర్శితాః - స్మ-తథా-యూయమపి - సం ప్రతిగ్రీష్మే శుష్యన్త్యోహ్ర

దాః యాసాం తాః - అపగతకమలశోభాశ్చ - ఇష్టస్య భర్తుస్సిన్ధోః - ప్రణయావలోకమప్రాప్య - కర్శితాః - స్థబ్ధా ఇతి శేషః ॥ ౨౫ ॥ హంసేతి ॥ హే హంస ॥ ఆస్యతాముపవిశ్యతాం, పయః క్షీరం - పిబ - అఙ్గ హే హంస - శౌరేః - కథాం వార్తాం - బ్రూహి, న్వితి వితర్కే - త్వాం - శౌరేర్దూతం - విదామ అజితః కృష్ణః - స్వస్త్యాస్తే కచ్చిత్ - పురా రహస్యుక్తం, చలసౌహృదః, స్మరతి కిం స్మృత్వైవ మాం ప్రస్థాపితవానిత్యాహ - హే క్షౌద్ర ద్రక్షుద్రదూత - కస్మాత్ - త్వం, వయం, భజామః, కామార్థమాహ్వాయతీత్యాహ ఆహూతశ్చేత్ - తమిహ ఆలాపయ ఆకారయ - ఓమితి గచ్ఛన్తం పునరాహ - యా, అస్మాన్, వఞ్చయిత్వా - ఏకాకినీ, రమతే, తాం శ్రియమృతే వినా, తమేవ ఆలాపయ, సా తదేకనిష్ఠా కథం పరిహర్తుం శక్యేత్యాహ ॥ స్త్రియామితి ॥ జాతావేకవచనం, అస్మాసు స్త్రీషు మధ్యే కం సైవైకనిష్ఠా - న తు వయమిత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ ఇతీతి ॥ మాధవ్యో మాధవస్య స్త్రియః - యోగేశ్వరేశ్వరే కృష్ణే - క్రియమాణేన - ఇత్థం భూతేన, భావేన - వైష్ణవీం గతిం ముక్తిం లేభిరే ॥ ౨౭ ॥ కృష్ణే తాసామిత్థం భూతో భావో నాతిచిత్రమిత్యాహ ॥ శ్రుతమాత్రోఽపీతి ॥ ఉరుభిర్బహుభిర్గాయైర్గానైః - ఉరు బహుధా, గీతో వా - ఉరుగాయ ఇతి పృథక్పదం వా - సన్ధిస్త్వార్షః కిం బహునా - యథా కథంచిచ్ఛ్రుతమాత్రోఽపి వా స్త్రీణాం మనః, ప్రసహ్య బలాత్, ఆకర్షతే - కిం పునః, సాక్షాత్పశ్యన్తీనాం స్త్రీణాం మన ఆకర్షతీతి ॥ ౨౮ ॥ యత ఏతాసామిత్థం భూతో భావః - తత - స్తా అనుమోదతే ॥ యా ఇతి ॥ తం కృష్ణం - జగద్గురుం సర్వోత్తమం - పరమపురుషమపి - భర్తృబుద్ధ్యా యాః - పాదఘట్టనాదిభిః - ప్రేమ్ణా - పర్యచరన్ - అసేవన్త, తాసాం, త

లోకమప్రాప్య ముష్టహృదయాః పురుకర్శితాః స్మ ॥ ౨౫ ॥ హంస స్వాగతమాస్యతాం పిబ పయో బ్రూహ్యఙ్గ శౌరేః కథాం దూతం త్వాం ను విదామ కచ్చిదజితః స్వస్త్యాస్త ఉక్తం పురా । కిం వా నశ్చలసౌహృదః స్మరతి తం కస్మాద్భజామో వయం క్షౌద్రాలాపయ కామదం శ్రియమృతే సైవైకనిష్ఠా స్త్రియామ్ ॥ ౨౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతీదృశేన భావేన కృష్ణే యోగేశ్వరేశ్వరే । క్రియమాణేన మాధవ్యో లేభిరే వైష్ణవీం గతిమ్ ॥ ౨౭ ॥ శ్రుతమాత్రోఽపి యః స్త్రీణాం ప్రసహ్యాకర్షతే మనః । ఉరుగాయోఽనుగీతో వా పశ్యన్తీనాం కుతః పునః ॥ ౨౮ ॥ యాః సంపర్యచరన్ప్రేమ్ణా పాదసంవాహనాదిభిః । జగద్గురుం భర్తృబుద్ధ్యా తాసాం కిం వర్ణ్యతే తపః ॥ ౨౯ ॥ ఏవం వేదోదితం కర్మ స్వనుతిష్ఠన్రమాపతిః । గృహాన్ధర్మార్థకామానాం ముహుశ్చాదర్శయత్పదమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఆస్థితస్య పరం ధర్మం కృష్ణస్య గృహమేధినామ్ । ఆసన్షోడశసాహస్రా మహిష్యోఽష్టశతాధికాః ॥ ౩౧ ॥ తాసాం స్త్రీరత్నభూతానామష్టౌ యాః ప్రాగుదాహృతాః । రుక్మిణీప్రముఖా రాజన్ సహపుత్రాశ్చ సర్వశః ॥ ౩౨ ॥ ఏకైకస్యాం దశ దశ కృష్ణోఽజీజనదాత్మజాన్ । యావత్య ఆత్మనో భార్యా అమోఘగతిరీశ్వరః ॥ ౩౩ ॥ తేషాముద్దామవీర్యాణామష్టాదశ మహారథాః । ఆసన్నుదారయశసస్తేషాం నామాని మే శృణు ॥ ౩౪ ॥ ప్రద్యుమ్నశ్చానిరుద్ధశ్చ దీప్తిమాన్భానురేవ చ । సామ్బో మధుర్బృహద్భానుశ్చిత్రభానుర్వృకోఽరుణః ॥ ౩౫ ॥ పుష్కరో దేవబాహుశ్చ శ్రుతదేవస్సునన్దనః । చిత్రబాహుర్విరూపశ్చ కవిర్న్యగ్రోధ ఏవ చ ॥ ౩౬ ॥ త్రివక్రాయా ఉపక్రోశః పుత్రః కృష్ణమనువ్రతః । శిష్యస్సాక్షాన్నారదస్య దధౌ వ్రతమఖణ్డితమ్ ॥ ౩౭ ॥ తేనోక్తం సాత్వతం తన్త్రం యజ్జ్ఞాత్వా ముక్తిమాన్భవేత్ । య

పః - కిం వర్ణ్యతే కథం వర్ణ్యత ఇత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ ఏవమితి ॥ సతాం, గతిః స్వప్రాప్త్యుపాయభూతోఽప్యనుతిష్ఠన్ గృహాన్ ధర్మాదీనాం - పదం స్థానమిత్యాదర్శయన్ పదమితి దర్శయితుమన్వతిష్ఠదిత్యర్థః ॥ ౩౦ ॥ అథ భగవతస్స్వపత్నీషు సన్తానమనువర్ణయితుం ప్రస్తౌతి ॥ ఆస్థితస్యేతి ॥ పరం, గృహమేధినాం, ధర్మమాస్థితస్యానుతిష్ఠతః - కృష్ణస్య, మహిష్యః పత్న్యః, ఆసన్ ॥ ౩౧ ॥ తాసాం - స్త్రీరత్నరూపాణాం - మధ్యే, అష్టౌ - రుక్మిణీప్రముఖాః - యాః - పూర్వం, కథితాః - సర్వశః సర్వాశ్చ, సహపుత్రాః పుత్రవత్య ఏవేత్యర్థః - తాసాం పుత్రాస్తు - లక్షమేకమశీత్యుత్తరైకషష్టిసహస్రాణి భవన్తి ॥ ౩౨ ॥ తదేవాహ ॥ ఏకైకస్యామితి ॥ అజీజనజ్జనయామాస - ఆత్మనః స్వస్య - యావత్యో - భార్యాస్తాసామేకైకస్యామితి సంబన్ధః - తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి ॥ అమోఘగతిరప్రతిహతసంకల్పః ॥ ౩౩ ॥ తేషాముక్తసఙ్ఖ్యానాం పుత్రాణాం మధ్యే - ఉదారయశసః విపులయశస్వినః ॥ ౩౪ ॥ ప్రద్యుమ్నశ్చేతి ॥ అనిరుద్ధనామాపి కాశ్చిత్పౌత్రాదన్యః పుత్రః ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ త్రివక్రాయా ఇతి ॥ ఉపక్రోశో నామ - త్రివక్రాయాః - పుత్రః - స తు - కృష్ణం అనువ్రతః - అనువర్తమానః - సాక్షాన్నారదస్య శిష్యో భూత్వా, అఖణ్డితమవిచ్ఛిన్నం యథా తథా - చిత్తం దధౌ - భగవత్సమాధినిష్ఠో బభూవేత్యర్థః ॥ ౩౭ ॥ తమేవ విశినష్టి ॥ తేనేతి ॥ సాత్వతం పఞ్చరాత్రం, ఉక్తం, సాత్వతమన్త్రార్థవిషయః కశ్చిద్గ్రన్థవిశేషః ప్రతిపత్తిసౌకర్యాయ నాతిసంగ్రహవిస్తరరూపేణ కృత ఇత్యర్థః, తస్యానాదిశాస్త్రస్యార్వాచీనత్వాయోగాత్ - తన్త్రం విశినష్టి, యత్రేతి - స్త్రీశూద్రాదీనామపి - వైష్ణవః విష

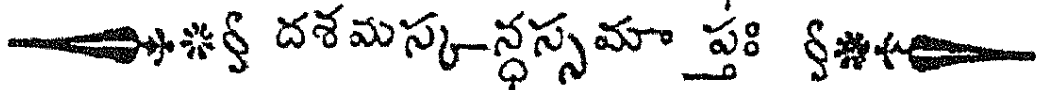
ప్రాపకః-సంస్కారస్తాపపుణ్డ్రాదిసంస్కారః-స్మృతః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఏతేషామపీతి॥ మధుద్విషఃకృష్ణస్య,తనుజానాంపుత్రాణా-మేతేషామష్టాదశానాంమధ్యే , యఃప్రద్యుమ్నః,సతు-రుక్మిణీసుతః-పితృవద్రూపేణగుణైశ్చపితృతుల్యః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ రుక్మిణోమాతులస్య , దుహితర-ముపయేమే - తస్యాంభార్యాయాం,తతఃప్రద్యుమ్నా -దనిరుద్ధోనామ - నాగాయుతబలః,పుత్రో , ఽభూత్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ సచాపిఅనిరుద్ధోఽపి రుక్మిణో-దౌహిత్ర- స్తస్య-పౌత్రీం,జగృహేఉపయేమే ॥ తతోఽనిరుద్ధా-త్తస్యాం - వజ్రోనామ-పుత్రో-బభూవ॥ తంవిశినష్టి ॥యస్త్వితి మౌసలశాపప్రయుక్తయదుకులక్షయా-దవశేషితః-సవిక్లోఽవశేషితఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ తస్మాద్వజ్రా-త్ప్రతిబాహుః, తస్యప్రతిబాహోః,ఆత్మజః-సుబాహుః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ సర్వాన్ వంశ్యాన్ విశినష్టి ॥ నహీతి ॥ అధనానిర్ధనాః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ తేషామానన్త్యమాహ ॥యదువంశప్రసూతానామితి ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తదేవకైముత్యనయాభిప్రాయేణాహ॥తిస్రఃకోట్యఇతి॥యదుకులస్యా-చార్యా, స్తత్కుమారాణాం,అనుశిక్షకాఅధ్యాపకా-తిస్రః,కోట్యఃసహస్రాణాంఅష్టాశీతిః-శతానిచ,అధ్యాపకాఏవైతావన్తః-కింపునస్తఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ ఏకస్య వసుదేవస్యైవవంశజానాంసఙ్ఖ్యైవంభూతా- కింపునస్సర్వేషాంసంభూతానామిత్యాహ॥ సఙ్ఖ్యానమితి॥ యత్రయమూనాంవంశ్యే,య,ఆహుకోవసుదేవ - స్సఏవా-యుతానాం- అయుతలక్షపుత్రః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ తేషాంవీర్యశౌర్యాదిగుణనిరూపణాయాహ॥ దేవేతి ॥ దేవాసురాహవేదేవాసురయుద్ధే,హతాః-యే- అతిదారుణా -దైతేయాస్తే- మనుష్యేషు-చైద్యమాగధాదిరూపేణ - జాతాః,దృప్తాస్సన్తః , ప్రజాఇతిద్వితీయాన్తం - బబాధిరే ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ తన్నిగ్రహాయేతి॥

త్రస్త్రీశూద్రదాసానాంసంస్కారోవైష్ణవస్స్మృతః॥ ౩౮ ॥ఏతేషామపిరాజేన్ద్రతనూజానాంమధుద్విషః। ప్రద్యుమ్న ఆసీత్ప్రథమఃపితృవద్రుక్మిణీసుతః॥ ౩౯ ॥ సరుక్మిణోదుహితరముపయేమేమహారథః। తస్మాత్సుతోఽనిరుద్ధోఽభూన్నాగాయుతబలాన్వితః॥ ౪౦ ॥సచాపిరుక్మిణఃపౌత్రీందౌహిత్రోజగృహేతతః। వజ్రస్తస్యామభూద్యస్తుమౌసలాదవశేషితః॥ ౪౧ ॥ ప్రతిబాహురభూత్తస్మాత్సుబాహుస్తస్యచాత్మజః। సుబాహోరుగ్రసేనోఽభూచ్ఛ్రుతసేనస్తుతత్సుతః॥ ౪౨ ॥నహ్యేతస్మిన్కులేజాతా అధనా అబహుప్రజాః।అల్పాయుషోఽల్పవీర్యాశ్చ అబ్రహ్మణ్యాశ్చ జజ్ఞిరే॥ ౪౩ ॥యదువంశప్రసూతానాంపుంసాంవిఖ్యాతకర్మణామ్। సఙ్ఖ్యానంశక్యతేకర్తుమపివర్షాయుతైరపి॥ ౪౪ ॥ తిస్రఃకోట్యస్సహస్రాణామష్టాశీతిశ్శతానిచ। ఆసన్యదుకులాచార్యాఃకుమారాణామితిశ్రుతమ్॥ ౪౫ ॥సఙ్ఖ్యానంయాదవానాంకఃకరిష్యతిమహాత్మనామ్। యత్రాయుతానామయుతలక్షపుత్రస్సఆహుకః॥ ౪౬ ॥-దేవాసురాహవహతాయేదైతేయాస్సుదారుణాః। తేచోత్పన్నామనుష్యేషుప్రజాదృప్తాబబాధిరే॥ ౪౭ ॥తన్నిగ్రహాయహరిణాప్రోక్తాదేవాయదోఃకులే। అవతీర్ణాఃకులశతమేషామేకాధికంనృప॥ ౪౮ ॥తేషాంప్రమాణంభగవాన్ప్రభుత్వేనాభవద్ధరిః। యేచానువర్తినస్తస్యవవృధుస్సర్వయాదవాః॥ ౪౯ ॥ శయ్యాసనాటనాలాపక్రీడాస్నానాశనాదిషు। నవిదుస్సన్తమాత్మానంవృష్ణయఃకృష్ణచేతసః॥ ౫౦ ॥ తీర్థంచక్రేనృపోనంయదజనియదుషుస్వస్సరిత్పాదశౌచంవిద్విట్స్నిగ్ధాస్స్వరూపంయయురజితపదాశ్రీర్యదర్థేఽన్యయత్నః। యన్నామామఙ్గళఘ్నంశ్రుతమథగదితంయత్కృతోగోత్రధర్మఃకృష్ణస్యైతన్నచి

ప్రోక్తాఆదిష్టా - దేవాః , యదోఃకులే , అవతీర్ణాః , యేషామవతీర్ణానాం , కులమేకాధికశతం ,వృష్ణ్యన్ధకదాశార్హాదిరూపేణైకాధికశతభేదభిన్నమ్ ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ తేషామితి॥ తేషాంకులానాం- ప్రభుత్వేనిమిత్తే-భగవాన్-శ్రీకృష్ణరూపేణా, భవదవతార -యే -సర్వేయాదవా-స్తే-తస్యశ్రీకృష్ణస్యానువర్తినః - హేతుగర్భమిదం - వవృధురేధాంచక్రిరే ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ కింతేతంపరమాత్మబుద్ధ్యాఽన్వవర్తన్త-నేత్యాహ ॥ శయ్యేతి ॥ వృష్ణయోయాదవః - శయ్యాసనాదిషు - కృష్ణఏవచేతోయేషాంతథాభూతాఅపి - తంకృష్ణం - స్వమాత్మానంస్వాన్తరాత్మానం - పరమాత్మానమిత్యర్థః -నవిదుః - కింతు - యాదవవిశేషంవిదురితిభావః ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ స్వమాత్మానంనవిదురిత్యనేనతన్మాహాత్మ్యంనవిదురితిసూచితం - తదేవానితరసాధారణంవదన్ అత్యాశ్చర్యమేతద్భూభారాపహరణమితివిస్మయమపనుదన్నాహ ॥ తీర్థమితి ॥ హేనృప, ఇతఃపూర్వం , స్వస్సరిత్స్వర్గదీగఙ్గైవ-సర్వతో-ఽధికంతీర్థమాసీత్ - ఇదానీంతు - యదుషు-య - దజనిజాతం - తేషుజాతం , శ్రీకృష్ణకీర్తిరూపంతత్కర్తృ - స్వస్సరిద్రూపం - పాదశౌచంతీర్థమాహాత్మ్యమల్పంచక్రేయద్యశోరూపంతీర్థమేవసర్వతీర్థోపరివిరాజతఇతిభావః - తథా,విద్విషన్తఃశత్రవఃస్నిగ్ధాఅనురక్తాశ్చ,తత్స్వరూపంయయుఃప్రాపుఃస్వంస్వాపాధారణం,రూపం,సాకృతిఃతత్సాధర్మ్యమితియావత్-త-త్ప్రాప్తిః-ప్రీత్యప్రీత్యాత్మకస్యస్వవిషయస్యజ్ఞానస్యసాధర్మ్యప్రాపణస్వాభావ్యాదితిభావః,తథా,అజితపదాకైశ్చిదస్యప్రాప్తపదాశ్రీశ్చ,యస్యైవపతిశేషః - యస్యైవానన్యార్హశేషభూతేత్యర్థః॥ తాంవిశినష్టి॥యదర్థేఽన్యయత్నః,యచ్ఛ్రీకటాక్షలేశప్రసరణార్థం అన్యేషాంబ్రహ్మాదీనాంయత్నః , కించ,యస్యభగవతో,నామ - శ్రుత,మధిగదితం

ఉచ్చరితంవా. అర్థజ్ఞానరహితమప్యఘౌఘఘ్నం॥కించ॥ గోత్రేషుతత్తద్వృష్ణివంశేషు - ధర్మో-యత్కృతఃయేనప్రవర్తితః,తస్యైతస్య,శ్రీకృష్ణస్యైత-న్నచిత్రం,కింతత్, యత్,క్షితిభరహరణం- తత్రహేతుత్వేనపునస్తంవిశినష్టి॥ కాలచక్రాయుధస్య-కాలచక్రంకాలాభిమాని,సుదర్శనాఖ్యంచక్ర-మాయుధం , యస్య,తస్య,కాలాయత్తంహిసర్వమితిభావః ॥౫౧॥ ఉక్తవిధాసాధారణప్రభావనిర్వాహకంపరత్వమాహ॥ జయతీతి॥ సర్వోత్కర్షేణవర్తతే-జనానాం-నివాసో,ధారకః,జనేషునివసతిధారకతయేతివా , తర్హిపరమాత్మనఃకథంప్రాకృతేషుజన్మేత్యత్రాహదేవకీతి॥దేవక్యాంజన్మేతివాదమాత్రంయస్యసః నతస్యప్రాకృతస్యేవకర్మాయత్తంజన్మ-అపితుస్వేచ్ఛామూలకంతదితిభావః, తదపికిమర్థమిత్యత్రాహయదువరాయదుశ్రేష్ఠా-స్తేషాం,పరిషదస్సభ్యాస్తాభిరేవ-దోర్భిర్భుజై-రధర్మ,మస్యన్ "లక్షణహేతోః,,రిత్యయంశతా,ప్రతిక్షేప్తుమిత్యర్థః-నకేవలంతేదేవ,తస్యసంకల్పమాత్రేణాపిసుశకత్వాత్ - కింత్వేతదేవావతారకృత్యం-ముఖ్యమిత్యభిప్రేత్యేవిశినష్టిస్థిరచరవృజినఘ్నః , అధికారమనపేక్ష్య,స్థిరాణాంబృన్దావనాదిగతానాంతరుగుల్మాదిరూపాణాంస్థిరాణాం , చరాణాంపశుశకునిప్రభృతీనాం ,కేనచిత్స్వసంబన్ధేన వృజినంప్రాప్తిప్రతిబన్ధకంపాపంహన్తీతితథా, తదేవోదాహర్తుంవిశినష్టి॥ శోభనంస్మితంయస్మిన్,తేన,శ్రీముఖేన,వ్రజవనితానాం,పురవనితానాంచ, కామదేవం-వర్ధయన్ , తాఃకామస్వభావావనితాస్స్వైస్వస్వభావేనస్వవిషయకేణముచ్యేరన్నితితం తాసాంవర్ధయన్నితిభావః,వర్ధయన్ జయతీతిసంబన్ధః॥యద్వా॥ అయమపిలక్షణహేతోరితిశతా, వర్ధయితుం, దేవకీజన్మవాదోజయతీతిసంబన్ధః ॥౫౨॥ ప్రకృతస్కన్ధార్థశ్రవణఫలంతదధికారిణంచాహ॥ఇత్థమితి॥నిజధర్మరిరక్షయాస్వనిగమోక్తధర్మరక్షణేచ్ఛయా , ఆత్తాపరిగృహీతా లీలార్థాతనుర్యేన లీలావదనతన్వాః కర్మఫలభోగార్థత్వవ్యుదాసః , తస్యయదూత్తమస్యపరపురుషస్య - ఇత్థంభూతానితదనురూపాణిఅవతారానురూపాణి

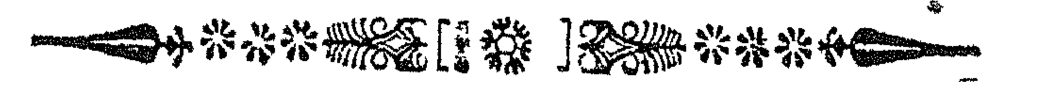
త్రంక్షితిభరహరణంకాలచక్రాయుధస్య ॥౫౧॥జయతిజననివాసోదేవకీజన్మవాదోయదువరపరిషద్భిర్దోర్భిర
స్యన్నధర్మమ్।స్థిరచరవృజినఘ్నస్సుస్మితశ్రీముఖేనవ్రజపురవనితానాంవర్ధయన్కామదేవమ్॥౫౨॥ఇత్థంపరస్య
నిజధర్మరిరక్షయాఽఽత్తలీలాతనోస్తదనురూపవిడమ్బనాని। కర్మాణికర్మకషణానియదూత్తమస్యశ్రూ
యాదముష్యపదయోరనువృత్తిమిచ్ఛన్॥ ౫౩ ॥మర్త్యస్తథానుసమేధితయాముకున్దశ్రీమత్కథాశ్రవణకీర్తన
చిన్తయైతి।తద్ధామదుస్తరకృతాన్తజనాపవర్గంగ్రామాద్వనంక్షితిభుజోఽపియయుర్యదర్థాః॥ ౫౪ ॥
ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే , పారమహంస్యామష్టాదశసాహస్రికాయాం
సంహితాయాంవైయాసిక్యాం , దశమస్కన్ధే ,నవతితమోఽధ్యాయః.

దశమస్కన్ధస్సమాప్తః

ధర్మరిరక్షానురూపాణివా,విడమ్బనానిమర్త్యచేష్టానుకారీణి, కర్మనికషాణిశ్రుణ్వతాం, కీర్తయతాంచ-భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధకానిపాపకర్మాణికషన్తినిరస్యన్తీతితథా,కర్మాణిచేష్టితాని,శ్రూయాత్ శృణుయాత్ ,కః , యః,అముష్యభగవతః,పదయోః,అనువృత్తింభక్తిమిచ్ఛన్ కామయమానః ॥ ౫౩ ॥ కిమనువృత్తేరిత్యత్రఆహ॥ మర్త్యఇతి॥ అనుసవమనుసన్ధ్యంముకున్దస్య,శ్రీమత్యాః,కథాయాః,శ్రవణకీర్తనచిన్తయా,శ్రవణకీర్తనయుక్తా,యా,చిన్తా,తయా , సమేధితయా,అనువృత్త్యాదుస్తరకృతాన్తజనాపవర్గం,దుస్తరః,కృతాన్తో,యై,స్తేషాం,జనానా,మపవర్గందుఃఖావసానహేతుభూతం,తస్యభగవతో,ధామస్థాన,మేతిప్రాప్నోతిదుస్తరేత్యాదివిశేషణేనదుర్లభత్వంసూచితం , తత్స్పష్టమేవాహ॥గ్రామాదితి॥యదర్థాః యద్ధామ,అర్థఃప్రయోజనం,యేషాంతే,యద్ధామప్రాప్తికామాఇత్యర్థః-గ్రామా, ద్వనం , యాన్తి,తపసఇతిశేషః॥యద్వా॥యదనువృత్తికామాః,దుస్త్యజకృతాన్తభవాపవర్గమితిపాఠాన్తరందుస్తరః , కృతాన్తోమృత్యు,స్తత్తుల్యో,భవఃసంసార,స్తస్యాపవర్గోఽవసానం,యస్మాత్,తద్ధామైతీతిసంబన్ధః ॥ ౫౪ ॥

౫౪ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ భవాపవర్గమ్

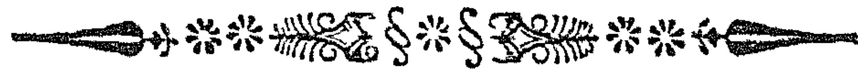
ఇతిశ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేశ్శ్రీశైలగురోస్తనయేనతచ్చరణ
కమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్ప్రసత్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన - శ్రీవైష్ణవదాసేన
శ్రీవీరరాఘవవిదుషావిలిఖితాయాంశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీమద్భాగవత
వ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధే , నవతితమోఽధ్యాయః శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు
శ్రీరుక్మిణీసత్యభామాసమేత శ్రీగోపాలకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

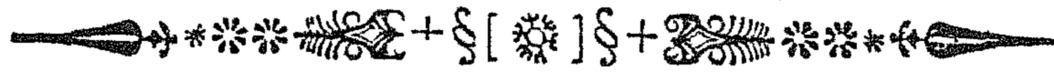
శ్రీశుభమస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

ఏకాదశస్కన్ధప్రారమ్భః.

ఇత్థం బ్రహ్మాదిభిరభ్యర్థితస్య భూభారాపజిహీర్షయాఽవతీర్ణస్య భగవతః అద్భుతమానుషాణి చేష్టితాని భూభారాపహారధర్మసంస్థాపనసాధుపరిత్రాణాదిగర్భాణి బాల్యయౌవనక్రీడాద్యాత్మకాన్యనువర్ణితాని - అథ భూభారావశేషయదుకులసంజిహీర్షానిదానవిప్రశాపాపనోదనవ్యాజేన ప్రభాసం ప్రస్థితవతః స్వకులక్షపణసమస్తతత్త్వోపదేశస్వపదారోహణాత్మకం చేష్టితమనువర్ణయత్యేకాదశస్కన్ధేన ॥ కృత్వా దైత్యవధం కృష్ణ ఇత్యాదినా ॥ తత్ర తావద్వృత్తవర్తిష్యమాణయోస్సంగతిసూచనాయ వృత్తమనువదతి శ్లోకద్వయేన ॥ కృత్వేతి ॥ పూతనాశకటయమళార్జునధేనుకారిష్టచాణూరతోసలకంసాదిదైత్యయోనివధం - కృత్వా - స రామ ఇత్యనేన కాంశ్చిద్రామేణ ఘాతయిత్వేత్యభిప్రేతం - ఏవం- యదుభిర్వృత ఇత్యనేనాపి జవిష్ఠం బలవత్తరం - ఆశుహింసాపర్యవసాయినమిత్యర్థః - తం- కలిం కలహం-జనయ-న్కురుపాణ్డవాదిష్వితి శేషః- తేష్వపి కలహోపాదనేనాధర్మిష్ఠాన్ ఘాతయిత్వేతి భావః - ఇత్థం-భువో-భార-మవతారయత్ - అడభావ ఆర్షః-అవతారయామాసేత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ యే కోఽపితా ఇతి ॥ సుబహు బహువారం యథా తథా- ద్యూతాదిభిస్సాధనైః-సపత్నైః దుర్యోధనాదిభిః - యే పాణ్డుపుత్రాః - కోపితాః కోపం ప్రాపితాః - తా-న్పాణ్డుసుతా-న్నిమిత్తం ద్వారం- కృత్వా “ మయైవైతే నిహతాః పూర్వమేవ నిమిత్తమాత్రం భవ సవ్యసాచి ,, న్నితి భగవదుక్తేరితి భావః - సముదితా-న్నృపా-

---

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కృత్వా దైత్యవధం కృష్ణస్సరామో యదుభిర్వృతః । భువోఽవతారయద్భారం జవిష్ఠం జనయ న్కలిమ్ ॥ ౧ ॥ యే కోఽపితాస్సుబహు పాణ్డుసుతాస్సపత్నై ర్దుర్ద్యూతహేళనకచగ్రహణాదిభిస్తాన్ । కృత్వా నిమిత్తమితరేతరతస్సమేతాన్హత్వా నృపాన్నిరహర త్క్షితిభారమీశః ॥ ౨ ॥ భూభారరాజపృతనా యదుభిర్నిరస్య గుప్తైస్స్వబాహుభిరచిన్తయదప్రమేయః । మన్యేఽవనేర్నను గతోఽప్యగతో హి భారో యద్యాదవం కులమహో అవిషహ్యమాస్తే ॥ ౩ ॥ నైవాన్యతః పరిభవోఽస్య భవేత్కథంచిన్మత్సంశ్రయస్య విభవోన్నహనస్య

నితరేతరతః - అన్యోన్యైర్నిమిత్తభూతైః-ర్హత్వా- ఇత్థం-ఈశో భగవాన్-క్షితే-ర్భారం-నిరహరత్ జహార - తత్ర-దుర్ద్యూతం కపటద్యూతం - హేళనమవజ్ఞా - కచగ్రహణం దుశ్శాసనేన ద్రౌపద్యాః కేశగ్రహణం- ఆదిశబ్దేన గరళదానజతుగృహదాహాదిసంగ్రహః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఏవం వృత్తమనూద్య తేన సహ వర్తిష్యమాణస్య సందర్భం వదన్ వర్తిష్యమాణప్రశ్నావసరప్రదానాయ తత్సంగృహ్ణాతి ॥ భూభారేత్యాదిభిః పఞ్చభిః ॥ స్వస్య-బాహుభి-ర్గుప్తైః రక్షితై-ర్యదుభిః-నిమిత్తభూతైః-భువో-భారభూతానాం-రాజన్యానాం - పృతనాః సేనాః , నిరస్య హత్వా - బాహుభిరితి బహువచనం స్వాసాధారణచతుర్భుజత్వాభిప్రాయకం - అప్రమేయః అపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావః, అనవగమ్యస్వరూపస్వభావో వా-భగవా-నచిన్తయత్ ॥ చిన్తాప్రకారమేవాహ ॥ మన్య ఇత్యాదినోపైమిధామేత్యన్తేన-నన్వితి వితర్కే ,అవనేః భూమే-ర్భారో-గతోఽపి అగత ఇత్యేవ-మన్యే-భారైకదేశస్య గతత్వేఽపి కార్త్స్న్యేనాగతత్వాదగత ఇత్యేవ మన్యే - మమ నిశ్శేషభూభారక్షపణాయావతీర్ణత్వాదితి భావః. అగతత్వం కుత ఇత్యత ఆహ ॥ యత్ యస్మాత్ - అహో-విషహ్యం సోఢుమశక్యం - అన్యైరితి శేషః యాదవం-కులం,ఆస్తే-తస్మాదగత ఇతి భావః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ నన్వాస్తాం తదపి కేనచిన్నిరసిష్యత ఏవేత్యత ఆహ ॥ నైవేతి ॥ అస్య యాదవబలస్య,అన్యతః పురుషాన్తరాత్ - పరిభవః-కథంచిదపి - నభవేత్-నాశస్తు నభవేదేవ , పరాజయోఽపి న కథంచిద్భవేదిత్యభిప్రాయేణ పరిభవ ఇత్యుక్తం ॥ తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి ॥ మత్సంశ్రయస్య-అహమేవ-సంశ్రయ ఆశ్రయో-యస్య , నహి మామాశ్రితస్య క్వచిత్కదాచిదభద్రం దృష్టమితి భావః , అత ఏవ-నిత్యం , విభవైః వీర్యశౌర్యాదిభిః - ఉన్నహనస్య ఉత్తరోత్తరోత్కర్షవతః కస్తర్హి తత్క్షపణోపాయః-తతః కిం వా కరిష్యసీత్యత ఆహ ॥ అన్తరితి ॥ యదుకులస్యా - న్తః కలిం అన్తః కలహం- వేణుస్తమ్బస్య వేణుగుల్మస్య , వహ్నిమివ-నాశకం-విధాయ-శాన్తిమూర్మిషట్కరహితం - ధామ శ్రీవైకుణ్ఠాఖ్యం స్థానం మహ్యముపైమి గచ్ఛామి-వర్త

మానసామిత్యేభ విష్యతీవ ర్తమానవద్భావాల్లట్-శాన్తిమితిపాఠే-తావన్నిశ్శేషభూభారాపహారేణ-చిత్తస్యశాన్తిమవ్యాకులతా-ముపైమి తతో-ధామ-ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ ఏవమితి ॥ హేరాజన్, ఇత్థం వ్యవసితః నిశ్చయవాన్, ఈశ్వరః అన్తఃప్రవిశ్య నియన్తా, సత్యసఙ్కల్పశ్చ, ఇతిద్వయం హేతుగర్భం, అతో-విప్రాణామన్తరాత్మతయా శాపముత్పాదితవానితిభావః, విప్రాణాం కర్తౄణాం-యశ్శాపః-తేనవ్యాజేన-స్వకులంయదుకులం సంజహ్రే వినాశితవాన్ ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ తదేవమవతారప్రయోజనం సర్వం సంపాద్య స్వంలోకంజగామేత్యాహ ద్వాభ్యాం ॥ స్వమూర్త్యేతి ॥ నిరతిశయలావణ్యవత్యా-స్వమూర్త్యా-స్వదివ్యవిగ్రహేణ-లోకలావణ్య-మాచ్ఛిద్యాకృష్య, పహృత్యేతియావత్, త్రిలోక్యన్తర్గతస్యకృత్స్నస్యలావణ్యస్య సముద్రేగోష్పదస్యేవైతన్మూర్తిలావణ్యేఽన్తర్భూతత్వాత్తన్మూర్తిదర్శనానన్తరంక్వాపిలావణ్యస్యానవభాసాదితిభావః-తథా-నిర్ముక్త్యైకటాక్షమోక్షేణ-నృణాం-మాలోకన-మాచ్ఛిద్య-తత్కటాక్షమోక్షస్యేతరకటాక్షమోక్షాభిభావుకత్వాదితిభావః-గీర్భిర్వాగ్భిః-తాంగిరం-స్మరతాం-చిత్తం-ఆచ్ఛిద్యేత్యర్థః-తచ్చేష్టితానాంచిత్తాపహారిత్వాదితిభావః-పదైస్తత్రతత్రాఙ్కితైః-పదైః, స్తానిపదానీక్షతాం ఈక్షమాణానాం, క్రియాః అన్యతో గమనాదిక్రియాశ్చ, పహృత్యేత్యర్థః-తదానీంతనానాంచతురాదిప్రవృత్తీః స్వైకనిష్ఠాః కృత్వేతిసముదాయార్థః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ ఉపరిజనిష్యమాణానాం సంసారతరణాయ-కౌపృథివ్యాం-సుశ్లోకాం సుగేయాం-సచ్ఛ్లోక్యామితిపాఠే-సద్భిర్గేయాం-కీర్తిం వితత్య విస్తార్య-అనయాకీర్త్యా-శ్రవణస్మరణాదివిషయయా, అఞ్జసా సుఖేనైవ సునిశ్చితం, తమః, తమఃకార్యం సంసారం, తరిష్యన్తీత్యభిప్రేత్య-ఈశ్వరః-స్వపదం స్థానమగాత్ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ శాపవ్యాజేనవిప్రాణామిత్యుక్తం-తత్రపృచ్ఛతి

నిత్యమ్ । అన్తఃకలింయదుకులస్యవిధాయవేణుస్తమ్భస్యవహ్నిమివశాన్తిముపైమిధామ॥ ౪ ॥ఏవంవ్యవసితో రాజన్సత్యసఙ్కల్పఈశ్వరః।శాపవ్యాజేనవిప్రాణాంసంజహ్రేస్వకులంవిభుః॥ ౫ ॥స్వమూర్త్యాలోకలావణ్యంనిర్ముక్త్యాలోచనంనృణామ్ । గీర్భిస్తాస్స్మరతాంచిత్తంపదైస్తానీక్షతాం ❀ క్రియాః॥ ౬ ॥ఆచ్ఛిద్యకీర్తిం సుశ్లోక్యాంవితత్యహ్యఞ్జసానుకౌ । తమోనయాతరిష్యన్తీత్యగాత్స్వంపదమీశ్వరః ॥ ౭ ॥ రాజోవాచ ॥ బ్రహ్మణ్యానాంవదాన్యానాం నిత్యంవృద్ధోపసేవినామ్ । విప్రశాపఃకథమభూద్వృష్ణీనాంకృష్ణచేతసాం ॥ ౮ ॥ యన్నిమిత్తస్సవైశాపోయాదృశోద్విజసత్తమ।కథమేకాత్మనాంభేదఏతత్సర్వంవదస్వమే ॥ ౯ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ❀ బిభ్రద్వపుస్సకలసున్దరసన్నివేశంకర్మాచరన్భువిసుమఙ్గళమాప్తకామః । ఆస్థాయధామరమమాణఉదారకీర్తిస్సంహర్తుమైచ్ఛత ❀ కులంస్థితకృత్యశేషః ॥ ౧౦ ॥ కర్మాణిపుణ్యనివహానిసుమఙ్గళానిగాయజ్జగత్క-

---

రాజా బ్రహ్మణ్యానామితి ॥ ద్వాభ్యాం ॥ వృష్ణీనాం-బ్రహ్మశాపః-కథ-మభూ-త్తేషాంవిప్రశాపఇత్యేతదత్యన్తాసంభావితమితిభావః-తత్రహేతుత్వేనతాన్విశినష్టి-బ్రహ్మణ్యానాం-బ్రహ్మణిబ్రహ్మకులేసాధవో బ్రహ్మణ్యాః-నిత్యంబ్రాహ్మణసమ్మానశీలానాం కథంవిప్రశాపఇతిభావః-నను బ్రహ్మణ్యానామపిలుబ్ధానాంసంభావ్యతాం-తత్రాహ, వదాన్యానామితి॥నన్వేవమపిసత్సంగత్యభావప్రయుక్తమహదతిక్రమాత్సంభావ్యతాం-తత్రాహ నిత్యం వృద్ధోపసేవినామితి ఆసతాంనామైతేగుణాః-అయమేకఏవతదసంభావనాయామలమిత్యాశయేనవిశినష్టి॥కృష్ణచేతసామితి ॥ కృష్ణేచేతో యేషాం,, నవాసుదేవభక్తానామశుభంవిద్యతేక్వచి,, దిత్యాద్యభియుక్తోక్తేరితిభావః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ యదికథంచిత్ప్రాప్తః-సతర్హి-విప్రశాపఃయన్నిమిత్తః-యత్-నిమిత్తంకారణం-యస్యసః-హేద్విజసత్తమ-ఏకాత్మనాంఅన్యోన్యమైకమత్యంప్రాప్తానాం వృష్ణీనాం కథంభేదఃకలహః-ప్రవృత్తః-యద్వా-ఏకాత్మనామిత్యస్య విప్రాణామితివిశేష్యాధ్యాహారః-ఏకాత్మనాంసార్వాత్మ్యబ్రాహ్మ్యోపాసనేనసర్వత్రసమచిత్తానాం-ఋషీణాం-కథంభేదః-యదుషునిగ్రహానిదానభూతభేదదృష్టిఃకథమభూదిత్యర్థః ఏతత్సర్వం-ఏతస్మిన్మత్పృష్టే-సర్వం, ప్రతివక్తవ్యం-మహ్యంవదస్వ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ స్వకులంసంజహీర్షోస్సర్వాన్తరాత్మనోభగవతఃశ్రీకృష్ణస్యసఙ్కల్పాదేవవిప్రశాపోఽభూదిత్యాహ ॥ కృత్వేతి॥ సున్దరేతిభావప్రధానోనిర్దేశః-సకలస్య-సున్దరస్యసౌన్దర్యస్య-సమ్యక్-నివేశో-యస్మిన్-తత్-సుమఙ్గళం-వపుః-కృత్వాధృత్వా-బిభ్రదితిపాఠాన్తరం-తదా-బిభ్రాణఃకర్మ అద్వైవమనూనుషంచచేష్టిత-మాచరన్కుర్వన్-మఙ్గళమితికర్మవిశేషణంచస్మరతాం-మఙ్గళావహ-మిత్యర్థః-అతఏవో-దారావిపులా-కీర్తిర్యస్యసః-ధామద్వారవత్యాఖ్యంస్థాన-మాస్థాయఅధిష్ఠాయ-రమమాణః-స్థితః-కృత్యస్యభూభారాపహరణాత్మకస్య-శేషో-యస్యసః-కులంయదుకులం-సంహర్తుమైచ్ఛత్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ కర్మాణీతి ॥ పుణ్యనివహాని-పుణ్యానినివహన్తిప్రాపయన్తీతితథా,నకేవలంతథాభూతాన్యేవ-అపితు-గాయతాం-జగతాం-యత్కలిమలంకలియుగప్రయుక్తం

---

౧౦ ॥ శ్లో ❀ పా॥ కృత్వావపు.

పాపం-త-దపహరన్తీతి తథా - అతఏవ - సుమఙ్గళాని కేవలసుఖైకనిదానాని-కర్మాణి చేష్టితాని-కృత్వా-వసుదేవస్య-గేహే నివసతా-కాలాత్మనా కాలశరీరకతయా సంహారకేణ భగవతా-విసృష్టాః ప్రచోదితాః - భగవత్సంకల్పప్రేరితా ఇత్యర్థః-మునయః పిణ్డారకం తీర్థవిశేషం-ద్వారవతీసమీపస్థం-సమగమన్ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ విశ్వామిత్ర ఇతి ॥ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ క్రీడన్త ఇతి ॥ తత్ర పిణ్డారకే-క్రీడన్తః-స్తాన్మునీ-నుపవ్రజ్య సమీపమేత్య - ఉపసంగృహ్య పాదసంగ్రహణం కృత్వా-స్వయమవినీతా అపి-వినీతవత్ పప్రచ్ఛుః - తే వేషయిత్వేత్యాద్యర్థమర్థక్రమాదుపసంగృహ్యేత్యతః ప్రాగ్యోజ్యం - తే ప్రసిద్ధాః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ ప్రశ్నమేవాహ ॥ ఏషేతి ॥ హే విప్రాః-ఏషా అసితేక్షణా అఙ్గనా-అన్తర్వత్నీ గర్భిణీ - పుత్రకామా - ప్రసోష్యన్తీ ప్రసవిష్యమాణా చ స్వయం సాక్షాత్-యుష్మాన్-ప్రష్టుం-విలజ్జతీ అస్మన్ముఖేన- పృచ్ఛతి యూయంత్వ - మోఘదర్శనాః-అమోఘం సత్యం దర్శనం-యేషాం- తే-సర్వజ్ఞా ఇత్యర్థః అతః కింస్వి-జ్జనయిష్యతి-కింకన్యా-ముతపుత్రం-తత్ - ప్రబ్రూత ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ ఏవమితి ॥ ఏవం ప్రలబ్ధాః వఞ్చితాః - అవహేళితా ఇతి యావత్ - అతఏవ-కుపితాః-స్తాన్ యదుకుమారాన్-ఊచుః-కిమితి-హే మన్దాః- వః యుష్మాకం కులం నాశయతీతి తథా-తం-ముసలం జనయిష్యతీతి ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ తచ్ఛ్రుత్వేతి ॥ తన్మునివచః-శ్రుత్వా, యదుకుమారాః, అతీవ సంత్రస్తాః, సహసా ఆశు-సామ్బస్య, దరం-విముచ్య, తస్మిన్నుదరే - అయస్మయం లోహమయం-ముసలం, దదృశుః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ మన్దభాగ్యైః - అస్మాభిః కిమేత-త్కృతం-నోఽస్మాకం-జనాః నోఽస్మాన్ప్రతి-కింవదిష్యన్తి- ఇత్యేవం-వి

కలిమలాపహరాణి కృత్వా । కాలాత్మనా నివసతా యదుదేవగేహే పిణ్డారకం సమగమన్మునయో విసృష్టాః ॥ ౧౧ ॥
విశ్వామిత్రోఽసితః కణ్వో దుర్వాసా భృగురఙ్గిరాః । కశ్యపో వామదేవోఽత్రిర్వసిష్ఠో నారదాదయః ॥ ౧౨ ॥ క్రీడన్తస్తానుపవ్రజ్య కుమారా యదునన్దనాః । ఉపసంగృహ్య పప్రచ్ఛురవినీతా వినీతవత్ ॥ తే వేషయిత్వా స్త్రీవేషైః సామ్బం జామ్బవతీసుతమ్ ॥ ౧౩ ॥ ఏషా పృచ్ఛతి వో విప్రా అన్తర్వత్న్యసితేక్షణా । ప్రష్టుం విలజ్జతీ సాక్షాత్ప్రబ్రూతామోఘదర్శనాః ॥ ప్రసోష్యన్తీ పుత్రకామా కింస్విత్సంజనయిష్యతి ॥ ౧౪ ॥ ఏవం ప్రలబ్ధా మునయస్తానూచుః కుపితా నృప । జనయిష్యతి వో మన్దా ముసలం కులనాశనమ్ ॥ ౧౫ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా తేఽతిసంత్రస్తా విముచ్య సహసోదరమ్ । సామ్బస్య దదృశుస్తస్మిన్ముసలం ఖల్వయస్మయమ్ ॥ ౧౬ ॥ కిం కృతం మన్దభాగ్యైర్నః కిం వదిష్యన్తి నో జనాః । ఇతి విహ్వలితా గేహానాదాయ ముసలం యయుః ॥ ౧౭ ॥ తం చోపనీయ సదసి పరిమ్లానముఖశ్రియః । రాజ్ఞ ఆవేదయాంచక్రుః సర్వయాదవసన్నిధౌ ॥ ౧౮ ॥ శ్రుత్వాఽమోఘం విప్రశాపం దృష్ట్వా చ ముసలం నృప । విస్మితా భయసంత్రస్తా బభూవుర్ద్వారకౌకసః ॥ ౧౯ ॥ తచ్చూర్ణయిత్వా ముసలం యదురాజః స ఆహుకః । సముద్రసలిలే ప్రాస్యల్లోహం చాస్యావశేషితమ్ ॥ ౨౦ ॥ కశ్చిన్మత్స్యోఽగ్రసీల్లోహం చూర్ణాని తరలైస్తతః । ఉహ్యమానాని వేలాయాం లగ్నాన్యాసన్కిలైరకాః ॥ ౨౧ ॥ మత్స్యో గృహీతో మత్స్యఘ్నైర్జాలేనాన్యైః సహార్ణవే । తస్యోదరగతం లోహం స శల్యే లుబ్ధకోఽకరోత్ ॥ ౨౨ ॥ భగవాన్ జ్ఞాతసర్వార్థ ఈశ్వరోఽపి తదన్యథా । కర్తుం

హ్వలితాః విశకలితచిత్తాస్సన్తో-ముసల-మాదాయ-గేహాని-యయుః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ తత-స్తం ముసలం సదసి రాజసభాయాం-ఉపనీయ, పరిమ్లానా ముఖశ్రీర్యేషాం తే - సర్వేషాం-యాదవానాం- సన్నిధౌ-రాజ్ఞే ఉగ్రసేనాయ-ఆవేదయాంచక్రుః స్వకృతం సర్వం విజ్ఞాపయామాసుః ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ శ్రుత్వేతి ॥ అమోఘం అప్రతిహతం-విప్రశాపం, శ్రుత్వా, ముసలం-దృష్ట్వా చ-తావ-ద్విస్మితాః-స్తతో భయసంత్రస్తాః న యేవకమ్పితగాత్రాశ్చ బభూవురిత్యర్థః " త్రసీ ఉద్వేగే-ఓవిజీ భయచలనయోః ,, రిత్యనుశాసనాత్-అన్యథా పౌనరుక్త్యం స్యాత్ ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ స-యదూనాం రాజా- ఆహుకః ఉగ్రసేనః-ముసలం-సమ్యక్-చూర్ణం కారయిత్వా-సముద్రసలిలే-ప్రాస్యత్ ప్రాచిచిక్షిపత్ - అస్య ముసలస్య చూర్ణీక్రియమాణస్యా-వశేషితం - లోహశకలం చ-ప్రాస్యత్ ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ కస్మిన్నితి ॥ తస్మిన్సముద్రసలిలే-కశ్చి-న్మత్స్యః-లోహం - పాతిత-లోహశకలం-అగ్రసీత్-చూర్ణాని తు-తరలై-స్తరఙ్గైః-స్తత్రతత్ర-వేలాయాం తీరే - ఊహ్యమానాని అతఏవ - లగ్నాన్యైరకాఖ్యా-దీర్ఘాః-స్థూలాశ్చ, ధారాత్రయోపేతా-స్తృణవిశేషాః ఆసన్ ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ మత్స్య ఇతి ॥ యోఽగ్రసీ- ల్లోహం - స మత్స్యః - అన్యైర్మత్స్యైస్సహ-జాలేన-మత్స్యఘ్నైః-గృహీతః-లుబ్ధకః - తేషాం మత్స్యఘ్నానాం మధ్యే -కశ్చిల్లుబ్ధక ఇత్యర్థః తస్య మత్స్యస్యో-దరగతం-లోహం-శల్యే శరాగ్రే-అకరోత్ కారితవానిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ భగవానితి ॥ జ్ఞాతాః-సర్వే-అర్థాః కాలత్రయగోచరాః- యేనసః తం-విప్రశాపం-అన్యథా-కర్తుం ఫలీకర్తుం-మీశ్వరః సమర్థోఽపి తదన్యథాకరణం-నైచ్ఛత్ ॥ కింతు ॥ కాలరూపీ - హేతుగర్భ

మిదం-కాలరూపేణసంహర్తుంకృతసఙ్కల్పత్వాత్- అన్వమోదత ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంశ్రీవీరరాఘవీయాయాంఏకాదశస్కన్ధేప్రథమోఽధ్యాయః *****************

శాపమన్యథాకర్తుంసమర్థోఽపీత్యుక్తం-కింక్వచిత్తదన్యథాకరణంప్రసిద్ధమిత్యపేక్షాయాంతద్దర్శయన్ తత్ప్రసఙ్గాదితిహాసాన్తరంప్రస్తోతుమాహ ॥ గోవిన్దేత్యాదినా॥ హేకురూద్వహ- అభీక్ష్ణం,ప్రస్థాపితోఽపి-నారదః-పునఃపునః,ద్వారకాయామవాత్సీత్ సముషితవాన్ - ననునారదస్య దక్షశాపాన్నైకత్రవాససంభవఇత్యాశఙ్కామపనుదన్ ద్వారకాంవిశినష్టి॥ గోవిన్దభుజగుప్తాయామితి॥ నతస్యాంశాపాదేఃప్రభావఇతిభావః - కిమర్థమవాత్సీదిత్యత్రనారదంవిశినష్టి॥కృష్ణోపాసనలాలసఇతి॥కృష్ణోపాసనాయాం - లాలసాఔత్సుక్యం-యస్యసః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ననునిత్యంజ్ఞానాధికస్యదేవర్షేఃకృష్ణోపాసనాయామౌత్సుక్యంకథమిత్యత్రాహ॥కోన్వితి॥ హేరాజన్ - ఇన్ద్రియవాన్ చక్షుష్మాన్ కోవా - ముకున్దస్య శ్రీకృష్ణస్య-చరణామ్బుజం, నసేవేతసేవమానోనావతిష్ఠేత్ - జ్ఞాజ్ఞవిభాగమన్తరేణసర్వోపీన్ద్రియవాన్సేవేతైవేత్యర్థః-తత్రహేతుత్వేనతత్పాదామ్బుజంవిశినష్టి-సర్వతః-అమృత్యుమితిచ్ఛేదః - సర్వేష్వపిభజత్సు-నవిద్యతే - మృత్యుర్యస్మాత్సేవ్యమానాత్తథాభూతం - సర్వేషామపివిదుషామవిదుషాంచముకున్దచరణామ్బుజసేవయైవసంసృతినివృత్తిరిత్యర్థః-అతఏవా-మరోత్తమైః జ్ఞానాధికైఃబ్రహ్మరుద్రాదిభి-రుపాస్యం-సర్వతోమృత్యురితిపాఠే-సర్వేష్వపిలోకేషు, మృత్యుర్యస్య-స చక్షుష్మాన్-కోనాసేవేతేత్యర్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ననుపరావరతత్వవిదోదేవర్షేస్తత్రావస్థితావవశ్యమధ్యాత్మవాదస్సమభావి - నతత్రసంశయః-కింతు - కోవాప్రష్టేత్యత్రాహ॥ తమితి॥ గృహాగతంస్వగృహంప్రత్యాగతం-అభివాద్యప్రణమ్య,దంవక్ష్యమాణం-అబ్ర

నైచ్ఛద్విప్రశాపంకాలరూప్యన్వమోదత ॥ ౨౩ ॥ ****************************
******** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, ప్రథమోఽధ్యాయః. ********
శ్రీశుకఉవాచ ॥ గోవిన్దభుజగుప్తాయాంద్వారవత్యాంకురూద్వహ । అవాత్సీన్నారదోఽభీక్ష్ణంకృష్ణోపాసనలాలసః ॥ ౧ ॥ కోనురాజన్నిన్ద్రియవాన్ముకున్దచరణామ్బుజమ్ । నభజేత్సర్వతోమృత్యురుపాస్యమమరోత్తమైః॥ ౨ ॥తమేకదాతుదేవర్షింవసుదేవోగృహాగతమ్ । అర్చితంసుఖమాసీనమభివాద్యేదమబ్రవీత్ ॥ ౩ ॥ వసుదేవఉవాచ ॥ భగవన్భవతోయాత్రాస్వస్తయేసర్వదేహినామ్ । కృపణానాంయథాపిత్రోరుత్తమశ్లోక ❁ వర్త్మనామ్ ॥ ౪ ॥ భూతానాందేవచరితందుఃఖాయచసుఖాయచ । సుఖాయైవహిసాధూనాంత్వాదృశామచ్యుతాత్మనామ్ ॥ ౫॥ భజన్తియేయథాదేవాన్దేవాఅపితథైవతాన్। ఛాయేవకర్మసచివాస్సాధవోదీనవత్సలాః ॥ బ్రహ్మంస్తథాఽపిపృచ్ఛామోధర్మాన్భాగవతాంస్తవ । యాన్శ్రుత్వాశ్రద్ధయామర్త్యోముచ్యతేసర్వ

వీత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తందేవాహభగవన్నిత్యాదిభిష్షడ్భిః॥కించ॥తత్ప్రష్టుకామస్తావత్తదాగమనమభినన్దతి॥ భగవన్నితి॥ హేభగవన్ భవతో-యాత్రాసంచారః-సర్వేషాం-దేహినాం,మాదృశాం-స్వస్తయేమఙ్గళాయ - సుఖాయేతియావత్-తథాహి-యథా, పిత్రో-రాగమనం-పుత్రాణాం - సుఖాయైవ - తథా, ఉత్తమశ్లోకవర్త్మభూతానాంతత్స్వరూపస్వభావాదిజ్ఞానద్వారభూతానాం-యాత్రా-కృపణానాంతాపత్రయపీడితానాం - స్వస్తయఏవ - ఉత్తమశ్లోకవర్త్మణఇతిపాఠాన్తరం-తదా-భగవచ్ఛరీరభూతస్య-భవతఃఆగమనం-పిత్రో-రాగమనమివ కృపణానాం - దేహినాం-స్వస్తయఏవభవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ననుకేంవిశేషేణమాదృశామేవయాత్రాకృపణానాంస్వస్తయఇతిబ్రూషే - యతో - దేవాదీనామపియాత్రాదికర్మలోకానాంస్వస్తయేభవతీత్యతఆహ ॥ భూతానామితి॥ దేవానాంపర్జన్యాదీనాం - చరితం- భూతానాం , దుఃఖాయచ-భవతి-అతివృష్ట్యాదినాదుఃఖజననదర్శనాదితిభావః-త్వాదృశాంత్వద్విధానాం , సాధూనాంతు-చరితం,సుఖాయైవ-తత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి-అచ్యుతాత్మనామితి-అచ్యుతే ఆత్మా మనో-యేషాం- తేషాం,నిత్యమచ్యుతైకచిత్తత్వాదితరవార్తామప్యహ్యచ్యుతవార్తయా తాపత్రయనిరసనశీలత్వాత్సుఖాయైవేతిభావః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ కించ ॥ సుఖంకుర్వన్తోఽపిదేవాభజనానుసారేణకుర్వన్తి - సాధవస్తునతథేత్యాహ ॥ భజన్తీతి ॥ యే - దేవాన్ - యథా , భజన్తి - తాన్- దేవాఅపి-తథైవ-భజన్తి-భజనానుగుణమేవసుఖం యచ్ఛన్తి - నతునిరవధికమిత్యర్థః-కుతః - యతః ఛాయేవ - కర్మసచివాఃకర్మసహాయా - స్తే - యథాఛాయావృద్ధిహ్రాసాదినావర్ధతేహ్రసతేచ - తద్వద్దేవాఅపి స్వసేవా తారతమ్య రూపంకర్మైవ-తరతమఫలభావేనసహాయో, యేషాం - తథాభూతాఇత్యర్థః సాధవస్త్వాదృశాస్తుదీనవత్సలాః-దీనేషుతాపత్రయాభిభూతేషు - వత్సలాఃనిరవశేషదుఃఖనిరాచికీర్షవః,యద్వా-ఛాయేవపరోపకారరూపకర్మసచివాః-అతః-సంశ్రయణీయాస్సాధవఇత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ బ్రహ్మ

౪॥శ్లో ❁ పా॥ వర్త్మణః.

న్నితి॥తదేవంయద్యపితవాగమనమాత్రేణవయంకృతార్థా,స్తథాఽపి-పృచ్ఛామః-కింతత్-భాగవతాన్-ధర్మాన్ తవ-మ్యే-ధర్మైః-భగవా-న్ప్రసన్న,స్స్యాదిత్యర్థః , కించ యాన్-ధర్మాన్ - శ్రుత్వా,సర్వతఃసర్వస్మాత్,భయాత్-సంసృతిభయాత్ - ముచ్యతే❋ ॥ ౭ ॥ ❋ననుపుత్రీకృతపరమపురుష స్త్వమితరఇవకింనిర్విద్యసఇత్యాహ॥ అహమితి ॥ ముక్తిదమప్య-నన్తం కేవలం-పుత్రకామో- ఽహ-మపూజయమారాధితవానస్మి , నతు-మోక్షాయ-పూజయం - తత్రహేతుత్వేనాత్మానంవిశినష్టి-దేవస్యభగవతో-మాయయా- మోహితః , కిలేతిసూతికాగృహేభగవదుక్తిమనుస్మరతి❋ ॥ ౮ ॥ ❋అతో,యథా-విచిత్రాణి-వ్యసనానిదుఃఖాని-యస్మిన్,తస్మా త్సర్వతోభయావహాత్సంసారార్ణవాత్ , అఞ్జసాసుఖేన , అద్ధాస్ఫుటం-ముచ్యేముక్తోభవేయం , తథా-హేసువ్రత-నోఽస్మాన్-శాధిశిక్షయ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ రాజన్నితి॥ హేరాజ-న్నేవం-ధీమతా-వసుదేవేన కృతఃప్రశ్నోయస్య - సదేవర్షిః-హరేర్గుణైః-ర్వర్ణనీయైః - స్సంస్మారితః-ఽనన్తాత్మస్మరణేఃకర్మణిక్తః - తతఏవ-ప్రీత-స్తంవసుదేవ-మాహ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋తావత్ప్రశ్నమభినన్దతి ॥సమ్యగిత్యాదిభిస్త్రిభిః॥ హేసాత్వతర్షభ-తవైత-త్సమ్య-గ్వ్యవసితంనిశ్చితం-పరమార్థవిషయనిశ్చయాత్మకబుద్ధిమాం స్త్వ మిత్యర్థః-కుతః , యత్ యస్మాత్ , భాగవతాన్ , ధర్మాన్-పృచ్ఛసే-భాగవతధర్మప్రశ్నేనలిఙ్గేన-త్వాం , పరమార్థవిదమనుమినోమీతిభావః , తత్రహేతుత్వేనతాన్విశినష్టి,విశ్వభావనాన్జగదభ్యుదయకరాన్ ❋॥౧౧॥❋కించ॥శ్రవణాదివిషయస్సన్-సద్ధర్మో భాగవతధర్మః - హేదేవ-విశ్వద్రుహఃవిశ్వేభ్యోభూతేభ్యోద్రుహ్య

తోభయాత్ ॥ ౭ ॥ అహంకిలపురానన్తంప్రజార్థోభువిముక్తిదమ్ । అపూజయంనమోక్షాయమోహితోదేవమాయయా ॥ ౮ ॥ యథావిచిత్రవ్యసనాద్భవద్భిర్విశ్వతోభయాత్ । ముచ్యేమహ్యఞ్జసైవాద్ధాతథానశ్శాధిసువ్రత ॥ ౯ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ రాజన్నేవంకృతప్రశ్నోవసుదేవేనధీమతా । ప్రీతస్తమాహదేవర్షిర్హరేస్సంస్మారితోగుణైః ॥ ౧౦ ॥ నారదఉవాచ ॥ సమ్యగేతద్వ్యవసితంభవతాసాత్వతర్షభ । యత్పృచ్ఛసే❋భాగవతాన్ధర్మాం స్త్వంలోకభావనాన్ ॥ ౧౧ ॥ శ్రుతోఽనుపఠితోధ్యాతఆదృతోవాఽనుమోదితః । సద్యఃపునాతిసద్ధర్మోదేవవిశ్వద్రుహోఽపిహి ॥ ౧౨ ॥ త్వయాపరమకల్యాణఃపుణ్యశ్రవణకీర్తనః । స్మారితోభగవానద్యదేవోనారాయణోమమ ॥ ౧౩ ॥ అత్రాప్యుదాహరన్తీమమితిహాసంపురాతనమ్ । ఆర్షభాణాంచసంవాదంవిదేహస్యమహాత్మనః॥ ౧౪ ॥ప్రియవ్రతోనామసుతోమనోస్స్వాయంభువస్యయః।తస్యాగ్నీధ్రస్తతోనాభిరృషభస్తత్సుతస్స్మృతః॥ ౧౫ ॥తమాహుర్వాసుదేవాంశంమోక్షధర్మవివక్షయా । అవతీర్ణంసుతశతంతస్యాసీద్బ్రహ్మపారగమ్॥ ౧౬॥ తేషాంవైభరతోజ్యేష్ఠోనారాయణపరాయణః ।విఖ్యాతంవర్షమేతద్యన్నామ్నాభారతమద్భుతమ్ ॥ ౧౭ ॥ సభుక్తభోగాంత్యక్త్వేమాంనిర్గతస్తపసాహరిం । ఉపాసీనస్తత్పదవీంలేభేవైజన్మభిస్త్రిభిః ॥ ౧౮ ॥ తేషాంనవనవద్వీపపతయోఽస్యసమన్తతః । కర్మతన్త్రప్రణేతారఏకాశీతిర్ద్విజాత

స్తేతితథా తానపి,సద్యఏవ-పునాతి❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋కించ॥మహానుపకార స్త్వయాకృతఇత్యాహ॥త్వయేతి॥ పుణ్యావహం-శ్రవణం-కీర్తనంచ,యస్య,సః,పరమకల్యాణఃనిశ్శేషామఙ్గళఘ్నో,భగవా-న్నారాయణో,ఽధునా మమ,స్మారితః❋॥౧౩॥❋ఇత్థంప్రశ్నమభినన్ద్యతస్యవిదేహర్షభసంవాదాత్మకముత్తరంవక్ష్యన్ప్రస్తౌతి ॥ అత్రేతి ॥ అత్రాపిత్వత్ప్రశ్నే - మహాత్మనో-విదేహస్యజనకస్యా , ర్షభాణాంచ-సంవాదం-తద్రూపమితిహాసం - ఉదాహరన్తి , ఉత్తరత్వేనోదాహరన్తి-త్వత్ప్రశ్నస్యవిదేహప్రశ్నతుల్యత్వాత్తత్రయదుత్తరంతదేవత్వత్ప్రశ్నేఽప్యుత్తరమిత్యభిప్రాయేణోదాహరన్తీత్యుక్తమ్❋ ॥ ౧౪ ॥❋కేతేఆర్షభాఇత్యత్రాన్వయకథనేనతాన్దర్శయతి ॥ ప్రియవ్రతఇతిసప్తభిః ॥ స్వాయంభువస్య,స్వయంభువోబ్రహ్మణఃపుత్రస్య , మనోఃయః-సుతః-ప్రియవ్రతోనామా-సీత్ తస్యా,గ్నీధ్రః-సుత,ఇతిసంబన్ధః❋॥ ౧౫ ॥❋తమృషభం-మోక్షధర్మాన్వక్తుమిచ్ఛయా,ఽవతీర్ణం- వాసుదేవాంశ-మాహుః-తస్యర్షభస్య - సుతశత-మాసీత్-కథంభూతం - బ్రహ్మపారగం బ్రహ్మశబ్దస్తత్రైణవేదపరః - పరబ్రహ్మపరశ్చ , పారశబ్దస్తుయథావస్థితస్వరూపపరః, ఉభయోరప్యనన్యత్-తత్రకేచిద్వేదపారగాః-కేచిత్తూభయపారగాశ్చేతిజ్ఞేయమ్❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋తేషాంశతసఙ్ఖ్యానాం జ్యేష్ఠో-భరతః - సచ-నారాయణః-పరాయణంపరంప్రాప్య - ముపాయశ్చ-యస్యసః,ఏతదజనాభంనామవర్షం - యస్య-నామ్నా - భారతమిత్య-ద్భుతం-విఖ్యాతమాసీ-త్సభరతఇతిసంబన్ధః - అనేనతస్యధర్మానతిక్రమఉక్తః❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋సభరతః-భుక్తాఃభోగాఃయస్యాంతా మిమాంస్వవశాంపృథ్వీం -త్యక్త్వా-గృహా-న్నిర్గత - స్తపసావర్ణాశ్రమోచితధర్మేణ-హరి-ముపాసీన , స్త్రిభిర్జన్మభి - స్తస్యహరేః-పదవీంప్రకారం-సాధర్మ్యమితియావత్-లేభేప్రాప్తవాన్-వాఇత్యనేనప్రసిద్ధస్సూచ్యతే❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋తేషాంభరతానుజానాం

ఏకోనశతసఙ్ఖ్యానాంమధ్యే, నవ, ఇలావర్తబ్రహ్మావర్తార్యావర్తమలయకేతుభద్రసేనేన్ద్రస్పృక్విదర్భకీటకనామానోనవ,
సమన్తతఃసమన్తాత్ - అస్యభారతవర్షస్య - యే-నవ,ద్వీపాఃఖణ్డాః - స్వతుల్య నామానః-తేషా-మధిపతయః-బభూవురిత్య
ర్థః,ఏకాశీతిసఙ్ఖ్యాస్తు-ద్విజాతయః-కర్మతన్త్రస్య, ప్రణేతారః,ప్రవర్తకాః-బభూవుః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అవశిష్టాః-నవతు-మున
యో బభూవుః-తానేవవిశినష్టి, మహాభాగాఃజ్ఞానవైరాగ్యాదిభాగ్యయుక్తాః, అర్థశంసినఃపరమార్థనిరూపకాః,శ్రమణాః
శ్రమవన్తః, అధ్యాత్మవిద్యాపరిశ్రమయుక్తాఇత్యర్థః - అతఏవా,త్మవిద్యాయాం-విశారదాఃప్రవీణాః, వాతరశనాఃదిగమ్బ
రానతునగ్నాః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ నామభిస్తాన్నిర్దిశతికవిరితి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తేషాంపారమహంస్యంచరితమాహ ॥ తఇతి ॥ ద్వా
భ్యామ్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ అవ్యాహతాఅప్రతిహతా,ఇష్టాఅభిమతా-గతి-ర్యేషాం- తే-ముక్తాః-క్వాప్యనాసక్తాః ,సురాదీనాం-
లోకాన్,మునిప్రభృతీనాం, భువనానిస్థానానిచ-కామంయథేష్టం , చరన్తిచేరుః - అద్యాపిచరన్తీత్యభిప్రాయేణవర్తమానని
ర్దేశః,అనేనతేషాంజనకస్యచకథంసఙ్గమోభూదిత్యాశఙ్కాశమితా ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తదేవాభిప్రేత్యాహ ॥ తఇతి ॥ కదాచిద
య-స్తత్రతత్రసంచరన్త, ఏకదా ,అజనాభేభారతవర్షే, ఋషిభిర్వితాయమానమనుష్ఠీయమానం-మహాత్మనోనిమేర్జనకస్య,
సత్రం యదృచ్ఛయో-పజగ్మః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తానితి॥ హేనృపవసుదేవ సూర్యతుల్యాన్, తాన్కవ్యాదీన్మహాభాగవతాన్,
దృష్ట్వా - యజమానోఽగ్నిమిః,విప్రాఃఋషయః, అగ్నయఃఆహవనీయాదయఃమూర్తిధరాశ్చ, త్యేతేసర్వే,ఉపతస్థిరేప్రత్యు
త్థితవన్తః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ నారాయణపరా-నభిప్రేత్యచిహ్నైర్విజ్ఞాయ-తావత్తదా,ఆసనస్థాన్కృత్వా,యథాయోగ్యం,పూ
జయాంచక్రే ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తానితి॥ బ్రహ్మపుత్రోపమాన్ భృగ్వాదితుల్యాన్-నితరాం ప్రీతో నృపోవిదేహః వినయేనా-వన

యః ॥ ౧౯ ॥ నవాభవన్మహాభాగా మునయోహ్యర్థశంసినః । శ్రమణావాతరశనా ఆత్మవిద్యావిశారదాః ॥
కవిర్హరిరన్తరిక్షఃప్రబుద్ధఃపిప్పలాయనః । ఆవిర్హోత్రోఽథద్రుమిళశ్చమసఃకరభాజనః॥ ౨౧ ॥తఏతేభగవద్రూ
పంవిశ్వంసదసదాత్మకమ్ । ఆత్మనోఽవ్యతిరేకేణపశ్యన్తోవ్యచరన్మహీమ్॥ ౨౨ ॥ అవ్యాహతేష్టగతయస్సుర
సిద్ధసాధ్యగన్ధర్వయక్షనరకిన్నరనాగలోకాన్ । ముక్తాశ్చరన్తిమునిచారణభూతనాథవిద్యాధరద్విజగవాంభు
వనానికామమ్॥ ౨౩ ॥తఏకదానిమేస్సత్రముపజగ్ముర్యదృచ్ఛయా । వితాయమానమృషిభిరజనాభేమహాత్మనః॥
తాన్దృష్ట్వాసూర్యసఙ్కాశాన్మహాభాగవతాన్నృపః । యజమానోఽగ్నయోవిప్రాస్సర్వఏవోపతస్థిరే॥ ౨౫ ॥
విదేహాస్తానభిప్రేత్యనారాయణపరాయణాన్। ప్రీతస్సంపూజయాంచక్రఆసనస్థాన్యథార్హతః॥ ౨౬॥ తాన్రో
చమానాన్స్వరుచాబ్రహ్మపుత్రోపమాన్నృప । పప్రచ్ఛపరమప్రీతఃప్రశ్రయావనతోనృపః ॥ ౨౭ ॥ విదేహఉ
వాచ ॥ మన్యే భగవతస్సాక్షాత్పార్షదాన్వోమధుద్విషః । విష్ణోర్భూతానిలోకానాం పావనాయచరన్తిహి ॥
దుర్లభోమానుషోదేహోదేహినాంక్షణభఙ్గురః । తత్రాపిదుర్లభంమన్యే వైకుణ్ఠప్రియదర్శనమ్ ॥ ౨౯ ॥అతఆ
త్యన్తికంక్షేమంపృచ్ఛామోభవతోఽనఘాః।సంసారేఽస్మిన్క్షణార్థోఽపిసత్సఙ్గశ్శేవధిర్నృణామ్॥౩౦॥

తోనమ్రః పప్రచ్ఛఉవాచేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తావదర్శనేనాత్మనఃకృతార్థతాంవక్తుం తానభిష్టౌతి॥ మన్యఇతి॥వోయుష్మా-
న్సాక్షాద్భగవతఃమధుసూదనస్య - పార్షదా - న్మన్యే-తాదాత్మ్యనిర్దేశస్తుతుల్యత్వాభిప్రాయాత్ - అత్యన్తసాదృశ్యాత్సఏ
వాయంగౌరితివ్యపదేశదర్శనాత్ - సాదృశ్యంచాత్రనిరన్తరానుభవవిషయయథావస్థితభగవత్స్వరూపస్వభావవత్త్వం-
నన్వేవంభూతానాంకథమిహాజ్ఞలోకేసంచార - స్తత్రాహ ॥ విష్ణోరితి ॥ విష్ణో-ర్భూతానిభక్తాః- లోకపావనార్థం-సర్వత్ర-
పర్యటన్తిహీ-త్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ అహోమమభాగ్యం-యతో-దుర్లభమిదంప్రాప్తమిత్యాహ॥దుర్లభఇతి॥ దేహినాముచ్చావ
చదేహధారిణాంజీవానాం - యే-దేహా - స్తేషాంమధ్యే-మానుష-దేహో-దుర్లభః-సోఽపి,క్షణభఙ్గురః -సుకృతాతిశయల
భ్యత్వాత్సర్వథాభగవదారాధనోపయుక్తత్వాచ్చ శ్రేష్ఠత్వాద్దుర్లభఇత్యర్థః - తత్రాపితస్మిన్దుర్లభేమనుష్య జన్మన్యపి-
వైకుణ్ఠప్రియాణాంభగవత్ప్రియాణాంయుష్మాదృశాం దర్శనం- అత్యన్తదుర్లభం -మన్యఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ అతఇతి ॥ఇ
హసంసారే-యతః,క్షణార్థోఽపి, క్షణస్యార్థంయస్మిన్, తథాభూతోఽపిసత్సఙ్గః, నృణాం- శేవధిఃఅపరిమితపురుషార్థావ
హః- శేవంశివంకల్యాణం-తద్దధాతిఆదధాతీతితథా - అతో-హేఅనఘాః - భవతోయుష్మాన్ - ఆత్యన్తికంనిరతిశయం- క్షే
మం - ఇదంతత్సాధనస్యాప్యుపలక్షణం - తదుభయం - పృచ్ఛామః - కఆత్యన్తికఃక్షేమః-కింవాతత్సాధన - మితిపృచ్ఛామ
ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ భగవత్ప్రాప్తిరేవక్షేమ - స్తత్సాధనంచభాగవతధర్మాఏవేతిచే - త్తర్హితాన్బ్రూతేత్యభిప్రేత్యా
హ ॥ ధర్మానితి ॥ యది - నోఽస్మాకం - శ్రుతమేశ్రవణాయ - క్షమాఃయోగ్యాః - భవన్తి - యదితాన్శ్రోతుంవయంయో
గ్యా - స్తర్హిబ్రూతేత్యర్థః - యే-రాత్యన్తికక్షేమభగవత్ప్రాప్తిసాధనభూతైః - ప్రసన్నో-యో - భగవాన్ - ప్రపన్నాయ

శరణాగతాయ-ఆత్మానం-దాస్యతి ఆత్మసామ్యం సాధర్మ్యం దాస్యతీత్యర్థః. ఆత్మానమపి తద్వశీకరోతీతి వా ॥ ౩౧ ॥ ఇత్థమాపృష్టాస్తే క్రమేణోత్తరోత్తరం పిపృచ్ఛిషాముత్పాదయన్తః ప్రశ్నానాముత్తరాణ్యాహురిత్యాహ దేవర్షిః ॥ ఏవమితి ॥ హే వసుదేవ-సదస్యైః-ఋత్విగ్భిశ్చ సహ వర్తమానం-నృపం నిమిం ప్రతిపూజ్య ప్రత్యభినన్ద్య, ప్రీత్యా, అబ్రువన్ ॥ ౩౨ ॥ ఉక్తిరేవాహ ॥ మన్య ఇత్యాదినా ॥ తావదాత్యన్తికం క్షేమం తత్సాధనం చాహ కవిః ॥ మన్య ఇతి ॥ అత్ర జీవదశాయాం-నిత్యం-అచ్యుతస్య యత్ పాదామ్బుజోపాసనం, తదేవాకుతశ్చిద్భయం, మన్యే, న కుతశ్చిద్భయం యస్మాత్-తత్తథా, ఆగామిదుఃఖదర్శనజం ప్రతికూలం జ్ఞానం భయం కుతశ్చిదపి - తదభావస్తు ముక్తావేవ - సా చాచ్యుతపాదామ్బుజోపాసనాదేవేత్యుక్తం భవతి ॥ అనేనాత్యన్తికక్షేమో ముక్తిరేవ, తత్సాధనం తు భగవత్పాదామ్బుజోపాసనమేవ, తదేవ భాగవతో ధర్మ ఇతి చ ఫలితం, ఏతదేవోపపాదయతి, అసతి ప్రకృతిపరిణామరూపే దేహే, ఆత్మభావాదాత్మాభిమానాద్ధేతోః-ఉద్విగ్నా భయయుక్తా - బుద్ధిర్యస్య, తస్య పుంసః, ఏవం పూర్వావస్థాకరితా-యత్ర యస్మిన్, అచ్యుతస్య, పాదామ్బుజోపాసనే, కృతే సతి-సర్వాత్మనా సర్వప్రకారేణ భీర్భయం, నివర్తతే-నిశ్శేషభయనివృత్తిమాన్ మోక్షః స్యాదిత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ కీదృశం తదుపాసనమిత్యత్రాహ-విశ్వాత్మనా యత్రేతి - విశ్వాత్మనేతి భావప్రధానో నిర్దేశః, విశ్వస్య కృత్స్నస్య చిదచిదాత్మకస్య జగతః, ఆత్మత్వేనాన్తరాత్మతయా-యత్రోపాసనే కృతే సతీత్యర్థః-సర్వత్ర బ్రహ్మభావాజ్జీవదశాయామపి భీర్నివర్తత ఇతి భావః ॥ ౩౩ ॥ నను సత్యం భగవదుపాసనమేవాత్యన్తికక్షేమసాధనో భాగవద్ధర్మ ఇతి - కే కే వా తదనుపాసనానుగ్రాహకా భాగవతా ధర్మా-ఇత్యత ఆహ ॥ యే వా ఇతి ॥ అవిదుషాం, పుంసాం అఞ్జః సుఖేనా, త్మలబ్ధయే పరమాత్మప్రాప్తయే-యే, ఉపాయాః శ్రవణకీర్తనస్మరణపాదసేవనార్చనవన్దనదాస్యసఖ్యాత్మనివేదనాదయః ప్రోక్తాః పఞ్చరాత్రాదిముఖేన కథితాః, తానేవ హి-భాగవతాన్, విద్ధి, యద్వా, హితాన్ ఉపాసనానుగ్రాహకాన్, తాన్ నిత్యధ్యాయ్రియతే, తాన్ భాగవతాన్, విద్ధీత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ తాన్విశినష్టి ॥ యానితి ॥ యాన్ భా

ధర్మాన్ భాగవతాన్ బ్రూత యది నః శ్రుతయే క్షమమ్ । యైః ప్రసన్నః ప్రపన్నాయ దాస్యత్యాత్మానమప్యజః ॥ ౩౧ ॥
నారద ఉవాచ ॥ ఏవం తే నిమినా పృష్టా వసుదేవ మహత్తమాః । ప్రతిపూజ్యాబ్రువన్ ప్రీత్యా ససదస్యర్త్విజం నృపమ్ ॥ ౩౨ ॥ కవిరువాచ ॥ మన్యేఽకుతశ్చిద్భయమచ్యుతస్య పాదామ్బుజోపాసనమత్ర నిత్యమ్ । ఉద్విగ్నబుద్ధేరసదాత్మభావాద్విశ్వాత్మనా యత్ర నివర్తతే భీః ॥ ౩౩ ॥ యే వై భగవతా ప్రోక్తా ఉపాయా హ్యాత్మలబ్ధయే । అఞ్జః పుంసామవిదుషాం విద్ధి భాగవతాన్ హి తాన్ ॥ ౩౪ ॥ యానాస్థాయ నరో రాజన్ న ప్రమాద్యేత కర్హిచిత్ । ధావన్ నిమీల్య వా నేత్రే న స్ఖలేన్న పతేదిహ ॥ ౩౫ ॥ కాయేన వాచా మనసేన్ద్రియైర్వా బుద్ధ్యాత్మనా వాఽనుసృ

గవతా ప్రోక్తాన్, ఉపాయాన్, అధిష్ఠాయ, సమ్యక్ తాననుతిష్ఠన్నిత్యర్థః, హే రాజన్ - కర్హిచిదపి, న ప్రమాద్యేత, ఉపాయాన్తరనిష్ఠానామివ భగవద్ధర్మనిష్ఠానాం ప్రమాదో నాస్తీత్యర్థః, విఘ్నోపహతిర్నాస్తీతి భావః, తథా చోక్తం భగవతా "నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి ప్రత్యవాయో న విద్యతే" ఇతి ॥ కిఞ్చ ॥ ఇహ భాగవతధర్మేషు-నేత్రే నిమీల్య, ధావన్నపి-న స్ఖలేత్-న పతేచ్చ యథా సుపథి నేత్రే నిమీల్య ధావన్నపి న స్ఖలేన్న పతేచ్చ తద్వదిత్యర్థః-తథా చ స్మర్యతే "యాః క్రియాస్సమ్ప్రయుక్తాస్స్యురేకాన్తగతమానసైః । తాస్సర్వాశ్శిరసా దేవః ప్రతిగృహ్ణాతి వై స్వయమ్" ఇతి - ఇతరోపాయనిష్ఠానాం తు యథావదనుష్ఠితేభ్యస్తేభ్యః స్ఖలనం తతః పతనం చావశ్యం భావీతి సూచితమ్ ॥ ౩౫ ॥ కుతస్తస్య స్ఖలనాదిశఙ్కాపి, యతస్సర్వశరీరేన్ద్రియవ్యాపారాణాం స్వాన్తరాత్మభూతపరమాత్మప్రయోజ్యస్వకర్తృకత్వానుసన్ధానేనాత్మనికర్తృత్వానభిమానినస్తదభిమానప్రయుక్తస్ఖలనాదిర్నాస్తీత్యభిప్రేత్యాహ ॥ కాయేనేతి ॥ వాచా వాగిన్ద్రియేణ, ఇన్ద్రియైర్వాగిన్ద్రియవ్యతిరిక్తైః జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియైః ఆత్మనా చిత్తేన-అనుసృతః, స్వభావః సంసారవాసనా - యేన సః-తథాభూతోఽపీత్యర్థః అనుసృతస్వభావాదితి పాఠే-భావప్రధానో నిర్దేశః అనుసృతస్వప్రకృతిజగుణత్వాత్, అవశ్యం కాయాదిభిః కిఞ్చిత్కరోతి మన ఆదిభిః కిఞ్చిత్సఙ్కల్పయతి అధ్యవస్యతి, ధ్యాయతి చేత్యర్థః తథా చోక్తం భగవతా "న హి కశ్చిత్క్షణమపి జాతు తిష్ఠత్యకర్మకృత్, కార్యతే హ్యవశః కర్మ సర్వః ప్రకృతిజైర్గుణైః" ఇతి, ఏవం చ కాయాదిభిః-యద్యద్విహితమవిహితం ప్రతిషిద్ధం చ-కర్మ-కరోతి తత్, తత్సర్వం, నారాయణాయేతి, సమర్పయేత్ - తాదర్థ్యచతుర్థ్యన్తనారాయణపదోచ్చారణేన తదర్థతామనుసన్దధీతేత్యర్థః "మయి సర్వాణి కర్మాణి సన్న్యస్యాధ్యాత్మచేతసా, నిరాశీర్నిర్మమో భూత్వా యుధ్యస్వ విగతజ్వరః ॥ యత్కరోషి యదశ్నాసి యజ్జుహోషి దదాసి యత్, యత్తపస్యసి కౌన్తేయ తత్కురుష్వ మదర్పణమ్" ఇత్యుక్తం సర్వకర్మణామీశ్వరార్పణం నామేదమేవ-యతస్స్వాన్తరాత్మభూతపరమాత్మార్థత్వానుసన్ధానమితి ॥ ఆచార్యాస్తు "యద్యత్కరోతీత్యస్య శాస్త్రవిరుద్ధం లౌకికం వైదికం చ యద్య

త్కరోతీత్యర్థః,, ఇతివ్యాచఖ్యుః*॥ ౩౬ ॥* "విశ్వాత్మనా యత్రనివర్తతే భీ,, రితిసర్వాత్మకబ్రహ్మోపాసనేనభయనివృత్తికథనేనతదభావేతదనువృత్తిస్సూచితా-శ్రీదేవసహోఽఽమపపాదయతి ॥ భయమితి॥ ద్వితీయాభినివేశతః-భయం-స్యాత్,అబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రాభిమానాత్ భయంస్యాదిత్యుక్తం భవతి, అతఏవ-ఈశాదపేతస్య భగవద్విముఖస్య - విపర్యయః - స్మృతిః-విపర్యయః, దేహాత్మాభిమానః, తద్విషయస్మృతిఃదేహాత్మభ్రమరూపస్మరణంవా, విపర్యయోఽస్మృతిరితిపాఠే. అస్మృతిఃపరమాత్మశరీరభూతత్వేనస్వాత్మస్మరణాభావః,ద్వితీయాభినివేశవిపర్యయాదయఃకింనిబన్ధనాఇత్యత్రాహ ॥తన్మాయయేతి॥తన్మాయయాభగవదధీనయా,మాయయాప్రకృత్యా,దేహాత్మభ్రాన్తి, రబ్రహ్మాత్మకభ్రాన్తిశ్చేత్యుభయవిధాభ్రాన్తిస్తన్మూలాస్మృతిశ్చ, భగవన్మాయాయుక్తేత్యర్థః-అతః-యతఏవ, మత- స్తస్మా-ద్బుధఃఅధీతవేదాన్తజన్యజ్ఞానః గురురేవదేవతేతి ఆత్మా బుద్ధిర్యస్య,తథాభూతస్సన్-ఏకయాఅవ్యభిచారిణ్యా, అనన్యప్రయోజనయేతియావత్,భక్త్యా,తమేవేశంభజేత,తన్మాయానివృత్తయేసర్వశరీరకంపరమపురుషంభజేదిత్యర్థః*॥ ౩౭ ॥*నన్వనాత్మనోదేహస్యాత్మత్వేనాస్వతన్త్రస్యాత్మనఃస్వతన్త్రతయాచప్రతీతిర్భగవన్మాయయాఽపికథమిత్యత ఆహ ॥అవిద్యమానోఽపీతి ॥ అవిద్యమానోఽప్యాత్మతయాస్వతన్త్రతయాచావిద్యమానోఽపి-దేహః,ఆత్మాచ,ధ్యాతుః,ధియామనసా,ద్వయోర్ద్వయత్వేనావభాతి-ఆత్మతయాస్వతన్త్రతయాచప్రతీయతఇత్యర్థః-ద్వయోరితిపాఠే, ద్వయోఃదేహాత్మనోః, అవిద్యమానోఽపి-ఆత్మతాకారఃస్వతంత్రతాకారశ్చ, ధ్యాతుర్ధియాఽవభాతీత్యర్థః-యద్వా ॥ ద్వయోరాత్మాకారస్వతన్త్రాకారయోః,ధ్యాతుర్మనసా,అవిద్యమానోఽపి ఆత్మాకారః,స్వతంత్రాకారశ్చ, ప్రతీయతఇత్యర్థః-ధియేత్యనేనప్రకృతిపరిణామాత్మకస్యమనసఃఅతథాభూతస్యతథాత్వేనప్రతీతౌకారణత్వముక్తం,యథా, స్వప్నమనోరథఃయథా, సోఽస్థిరోఽపిస్థిరత్వేనావభాసతే,తద్వదిత్యర్థః-హియస్మాదే

త*స్వభావఃకరోతియద్యత్సకలంపరస్మైనారాయణాయేతిసమర్పయేత్తత్ ॥౩౬॥ భయంద్వితీయాభినివేశతస్స్యాదీశాదపేతస్య † విపర్యయోఽస్మృతిః। తన్మాయయాఽతోబుధఆభజేత్తంభక్త్యైకయేశంగురుదేవతాత్మా ॥ ౩౭ ॥అవిద్యమానోప్యవభాతిహి + ద్వయోర్ధ్యాతుర్ధియాస్వప్నమనోరథోయథా । తత్కర్మసఙ్కల్పవికల్పకంమనోబుధోనిరున్ధ్యాదభయంతతస్స్యాత్* ॥ ౩౮ ॥ శృణ్వన్సుభద్రాణిరథాఙ్గపాణేర్జన్మానికర్మాణిచయానిలోకే। గీతానినామానితదర్థకానిగాయన్విలజ్జోవిచరేదసఙ్గః॥౩౯॥ఏవంవ్రతస్స్వప్రియనామకీర్త్యాజాతానురాగోద్రుతచిత్తఉచ్చైః। హసత్యథోరోదితిరౌతిగాయత్యున్మాదవన్నృత్యతిలోకబాహ్యః॥ ఖంవాయుమగ్నింసలిలంమహీంచజ్యోతీంషిసత్వానిదిశోద్రుమాదీన్ ।సరిత్సముద్రాంశ్చహరేశ్శరీరంయత్కించ

వంతస్మాత్కర్మసఙ్కల్పవికల్పకం,కర్మణాంనిమిత్తభూతేన, సఙ్కల్పయతివికల్పయతీతితథా, తన్మనోనిరున్ధ్యాత్,తజ్జీవనాదికర్మానుగుణంసఙ్కల్పయతి, సమిత్యేకీకారే, దేహాత్మానావేకీకృత్యానుసంధాపయతి, తయోస్తాదాత్మ్యభ్రమంజనయతీతితథావికల్పయతి. పరమాత్మపరతన్త్రైకస్వరూపమాత్మానం, వికల్పయతివిరుద్ధంకల్పయతి, తస్మిన్ తత్పారతన్త్ర్యవిరుద్ధస్వాతన్త్ర్యం "ఈశ్వరోఽహమహంభోగీ,, త్యుక్తవిధంభ్రమంజనయతీతితథా-తన్మనః " ఏషాతేఽభిహితాసాంఖ్యే,, ఇత్యుక్తయాబుద్ధ్యా దేహాత్మయాథాత్మ్యనిశ్చయాత్మికయా, నిరున్ధ్యాత్ నియచ్ఛేదిత్యర్థః, తతోమనోనిరోధాద్-అభయంస్యాత్-మోక్షఃస్యాదితినిరోధస్యఫలముక్తమ్* ॥ ౩౮ ॥ *నన్వతిచఞ్చలంమనఃకథంనిరుద్ధంస్యాదిత్యత్రోపాయమాహ ॥ శృణ్వన్నితి ॥ రథాఙ్గంచక్రం-పాణౌ-యస్య, తస్యభగవతో యానిలోకేజన్మాన్యవతారాః-కర్మాణిచేష్టితాని-సుభద్రాణిశృణ్వ తాంమఙ్గళావహాని-తాని, శృణ్వన్-తథా-రథాఙ్గపాణేః - అర్థఃప్రతిపాద్యో - యేషు-తాని-గీతాని-నామానిచ-నిర్ముక్తలజ్జో, గాయన్నసఙ్గఃకామాసక్తిరహితో-విచరేత్, ఏవంచేద్భగవత్ప్రవణంసత్ మనఃశనైస్తస్మిన్నిరుద్ధంభవతీత్యర్థః* ॥ ౩౯ ॥ *ఏతదేవోపపాదయన్నిరుద్ధమనసోఽవస్థామాహ॥ఏవంవ్రతఇతి ॥ ఏవమిత్థం భూతం-భగవజ్జన్మకర్మగీతనామాదిశ్రవణగానాద్యాత్మకం - వ్రతం-యస్య,స,ఇతిబహువ్రీహిః-స్వకీయః, ప్రియోభగవాం,స్తస్య, నామ్నాం,కీర్త్యకీర్తనేన-జాత-అనురాగస్తస్మిన్ప్రేమ-యస్యసః-అతఏవ-ద్రుతచిత్తఃశ్లథహృదయః - కదాచిద్భక్తపరాజితంభగవన్తమాకలయ్య-ఉచ్చైర్హసతి-కదాచిద్విచ్ఛేదసత్యేతావన్తంకాలముపేక్షితవానస్మీతి-రోదితి-క్వచిదత్యౌత్సుక్యా-ద్భ్రాత్రిక్రోశతి-అతిహర్షేణ-గాయతి-జితంజితమితినృత్య- తి కిందామ్భికవత్పరాన్వఞ్చయితుం నేత్యాహ ఉన్మాదవద్గ్రహగృహీతఇవ-లోకబాహ్యఃలోకవిలక్షణః* ॥ ౪౦ ॥ *ఉపాయాన్తరమప్యాహ॥ఖమితి ॥ ఖమాకాశం - సత్వానిజన్తూన్-ఆకాశాదీని-యత్కించిద్భూతమాత్రంచ,హరేశ్శరీరమితి-మత్వా-ప్రణమేత్ - కథంభూతః - అనన్యఃస్వయమప్యపృథక్సిద్ధఃస్వాత్మన్యపిభగవచ్ఛరీర

౩౬ ॥ శ్లో * పా ॥ స్వభావాత్ ౩౭ ॥ శ్లో † పా॥విసర్యయస్స్మృతిః. ౩౮ ॥ శ్లో + పా ॥ ద్వయోర్ధ్యాతు.

తాంభావయన్నిత్యర్థః-ఇత్థంజగచ్ఛరీరకబ్రహ్మభావనయా - శాన్తంసన్మనోనిరుద్ధంభవతీతిభావః ※ ॥ ౪౧ ॥ ※ ననుమనోని
రోధోపాయానుష్ఠానేనైవాయురత్యల్పమపైతి కదావామనోనిరోధః - కదావాభగవద్భక్తిశ్చస్యాదిత్యతఆహ ॥ భక్తిరితి॥
పరేశానుభవః ఈశ్వరస్య రూపగుణాదివిషయంతత్త్వజ్ఞానం-భక్తిః ప్రీతిరూపోధ్యానం - అన్యత్రశబ్దాదివిషయేషు-విరక్తి
శ్చేత్యేతత్త్రికం-ప్రపద్యమానస్య - ఏకకాలంయుగపదేవ - భవతీత్యర్థః-ప్రపద్యమానస్యేత్యనేనయుగపద్భక్త్యాదిసాధనత
యా తావద్భగవచ్ఛరణాగతిరత్రోపదిశ్యతే - నన్వేకయాప్రపత్త్యాఽపికథమేతత్త్రికంయుగపత్స్యాదిత్యత్రదృష్టాన్తముఖే
నోపపాదయతి ॥ తథాఽశ్నతస్త్విత్యాదినా ॥ భవన్తివైభాగవతస్యేత్యన్తేన ॥ తుష్టిరలంబుద్ధిః-పుష్టిః శరీరపోషః క్షుదపా
యః జాఠరాగ్నినాశరీరగతాస్థ్యాదిదాహః-క్షుత్ - తన్నివృత్తిశ్చే-త్యేతత్త్రిక-మనుఘాసంప్రతిగ్రాస-మశ్నతోభుఞ్జానస్య
యుగపదేవ-భవతి ※ ॥ ౪౨ ॥ ※ ఇతీత్థం-తదేత్యర్థః॥ రాజన్నిత్యాది॥ హే రాజన్-తతోభక్త్యాదిభ్యః సాక్షాత్-పరాం-శాన్తిం
అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామరణాఖ్యోర్మిషట్కప్రశమం - మోక్షమితియావత్ - ఉపైతిప్రాప్నోతి-పరంశాన్త
మితిపాఠే-అశనాయాద్యూర్మిషట్కరహితంపరమాత్మాన - ముపైతి ※ ॥ ౪౩ ॥ ※ నకేవలమిత్థంభూతః స్వయమేవోపై
త్యపితుఅన్యానపితత్ప్రాప్తియోగ్యాన్కరోతీత్యభిప్రేత్యాహ ॥ సంన్యస్తదణ్డఇతి॥ సంన్యస్తదణ్డః భూతద్రోహరహితః-
భగవత్యధోక్షజే-విగాఢంనిమగ్నం-చేతో - యస్యసః-అతఏవ - శుద్ధస్వభావః - అఙ్ఘ్రిరేణుభిః-లోకత్రయం-పునాతి-య
థో-దిత-స్తరణిఃసూర్య-స్తద్వత్ ※ ॥ ౪౪ ॥ ※ భవన్తివైభాగవతస్యేత్యుక్తం - తస్యలక్షణంపృచ్ఛతి ॥ అథేతి॥ భాగవతం
భగవత్ప్రపన్నం-బ్రూత-యంధర్మః మోక్షధర్మో - యస్యస - ఇతిబహువ్రీహిః-నృణాంమధ్యే-యాదృశః యత్స్వభావః-య

చభూతంప్రణమేదనన్యః ॥ ౪౧ ॥ భక్తిః పరేశానుభవో విరక్తిరన్యత్రచైషత్రికఏకకాలః । ప్రపద్యమానస్యయ
థాశ్నతస్స్యుః ※ తుష్టిః పుష్టిః క్షుదపాయోఽనుఘాసమ్॥ ౪౨ ॥ ఇత్యచ్యుతాఙ్ఘ్రింభజతోఽనువృత్త్యాభక్తిర్విరక్తి
ర్భగవత్ప్రబోధః । భవన్తివైభాగవతస్యరాజంస్తతః పరాంశాన్తిముపైతిసాక్షాత్ ॥ ౪౩ ॥ సంన్యస్తదణ్డః
కృతభూతమైత్రో ※ విగాఢచేతాభగవత్యధోక్షజే। పునాతిలోకత్రయమఙ్ఘ్రిరేణుభిశ్శుద్ధస్వభావస్తరణిర్యథో
దితః ॥ ౪౪ ॥ రాజోవాచ ॥ అథభాగవతంబ్రూతయద్ధర్మోయాదృశోనృణామ్ । యథాచరతియద్బ్రూతే
యైర్లిఙ్గైర్భగవత్ప్రియః ॥ ౪౫ ॥ హరిరువాచ ॥ సర్వభూతేషుయః పశ్యేద్భగవద్భావమాత్మనః । భూతానిభ
గవత్యాత్మన్యేషభాగవతోత్తమః ॥ ౪౬ ॥ ఈశ్వరేతదధీనేషుబాలిశేషుద్విషత్సుచ। ప్రేమమైత్రీకృపోపేక్షా
యః కరోతిసమధ్యమః ॥ ౪౭ ॥ అర్చాయామేవహరయేపూజాంయశ్శ్రద్ధయేహతే।నతద్భక్తేషుచాన్యేషుసభ
క్తః ప్రాకృతస్స్మృతః ॥ ౪౮ ॥ గృహీత్వాపీన్ద్రియైరర్థాన్యోనద్వేష్టినకాఙ్క్షతి।విష్ణోర్మాయామిదంపశ్యన్స
వైభాగవతోత్తమః ॥ ౪౯ ॥ దేహేన్ద్రియప్రాణమనోధియాంయోజన్మాప్యయక్షుద్భయతర్షకృచ్ఛ్రైః।సంసార

థాచరతి-తస్యాచారః కీదృశఇతిప్రశ్నః-యైర్లిఙ్గైః-భగవత్ప్రియః- లక్ష్యతఇతిశేషః ※ ॥ ౪౫ ॥ ※ కవేరనన్తరోహరిరాహ॥
సర్వభూతేష్వితి ॥ సర్వేషుఆబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తేషు - ఆత్మనః స్వస్యచ - ఔపశ్లేషికస్యాధారస్యశేషత్వవివక్షయాషష్ఠీ-ఆ
త్మనిచేత్యర్థః-భగవద్భావంభగవతస్సద్భావం-పశ్యేత్-అనేనవ్యాప్తిరుక్తా ఆత్మనిపరమాత్మనిభగవతిచ - భూతానిచ-పశ్యే
దితిభగవతఆధారత్వముక్తం-వాసుదేవార్థమనుసందధదుత్తమభాగవతఇత్యర్థః-యద్వా - సర్వభూతేష్వాత్మనశ్చ- భగవ
ద్భావం-భావః ప్రకారః- భగవత్ప్రకారతాం - భగవచ్ఛరీరతయాతదపృథక్సిద్ధధర్మతాం-పశ్యే-దిత్యర్థః ఉత్తరార్ధంతుయ
థోక్తార్థమేవ ※ ॥ ౪౬ ॥ ※ అనేనయద్ధర్మఇత్యస్యోత్తరముక్తంభవతి ॥ భాగవతోత్తమఇత్యుక్తం - తర్హిమధ్యమాధమౌకీ
దృశావిత్యతస్తావాహద్వాభ్యాం॥ఈశ్వరఇతి॥ఈశ్వరే - ప్రేమ - ఈశ్వరస్యసర్వవ్యాపితయాసర్వశరీరత్వమజానన్ కేవలం
దేవతేతిబుద్ధింభక్త్యాఖ్యః కరోతిసమధ్యమఇత్యర్థః-తదధీనేష్వీశ్వరాధీనేషుభాగవతేషు-బాలిశేష్వజ్ఞేషు - ఈశ్వరాదిషు - క్ర
మేణ-మైత్రీకృపోపేక్షాః- కరోతి- సమధ్యమః ※ ॥ ౪౭ ॥ ※ అర్చాయామేవేతిగ్రన్థోనార్చావతారాపకర్షపరః - కింతు-భా
గవతభక్తిరహితభగవదర్చాభ్యర్చనస్యమన్దఫలత్వపరః - అర్చాయాంప్రతిమాయామేవ - హరయే-పూజా- మీహతేకరో
తి-తద్భక్తేషుహరిభక్తేషు - నేహతే-అన్యేషుచగోబ్రాహ్మణాగ్న్యాదిషుచ - సుతరాంనకరోతి స- ప్రాకృతః భక్తః అజ్ఞభ
క్తః ఇత్యర్థః ప్రాకృతోఽధునైవప్రారబ్ధభక్తిరితికేచిద్వ్యాచక్షతే ※ ॥ ౪౮ ॥ ※ పునరష్టభిః శ్లోకైరభ్యర్హితత్వాదుత్తమ
భాగవతలక్షణాన్యేవాహ ॥ గృహీత్వేతి ॥ అర్థాన్-ఇష్టానిష్టరూపాన్విషయాన్ - గృహీత్వానముహ్యతి మోహంనప్రాప్నో
తి-నాసక్తోభవతీతియావత్-తత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి॥ ఇదమిష్టానిష్టజాతం-విష్ణో - ర్మాయాంప్రకృతిపరిణామాత్మకంపశ్యన్
అనిష్టవిషయవదిష్టవిషయస్యాపిబన్ధకత్వేనతస్యహేయత్వాదితిభావః ※ ॥ ౪౯ ॥ ※ దేహేన్ద్రియేతి ॥ యో-హరేః - స్మృ

త్వా-దేహాదీనాం- జన్మాదిభిఃసంసారధర్మైః-రవిముహ్యమానః-సః - ప్రధానఃఉత్తమో-భాగవత-ఇతిసంబన్ధః-తత్ర-దేహస్య
జన్మాప్యయౌఉత్పత్తివినాశౌ - ప్రాణస్య-క్షుత్, మనసో-భయం - బుద్ధే-స్తర్షఃతృష్ణా-ఇన్ద్రియాణాం-కృచ్ఛ్రంశ్రమ-ఇతియో
జ్యమ్ ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀ నేతి ॥ యస్య-చేతసి-కామకర్మబీజానాం - కామమూలకర్మాణ్యేవబీజాని- తేషాం-కామాశ్చ-కర్మాణి
చబీజానివాసనాశ్చతేషాంవా, కామకర్మాణికామ్యకర్మాణి, తాన్యేవ-బీజానిసంసృతిహేతుత్వా-త్తేషామితివా - సంభవః-
వాసుదేవ-ఏకఏవ- నిలయఆశ్రయో-యస్య-సః ❀ ॥ ౫౧ ॥ ❀ ఏవంగృహీత్వేత్యాదిశ్లోకత్రయేణద్వేషహర్షమోహకామాది
రహితశ్చరతీతియథాచరతీత్యస్యోత్తరముక్తంభవతి॥ యైర్లిఙ్గైర్భగవత్ప్రియఇత్యస్యోత్తరమాహ॥ నయస్యేతిద్వాభ్యాం॥
తత్రాద్యోహంకారనివృత్తిపరః-ద్వితీయస్తుమమకారనివృత్తిపరఇతివివేకః, తత్ర-జన్మత్రివిధంయోనం-సావిత్రం-యాజ్ఞికం
చేతి-కర్మగర్భాధానాదిచౌలాన్తం- వర్ణోబ్రాహ్మణత్వాదిః-ఆశ్రమోబ్రహ్మచర్యాదిః - జాతిర్దేవత్వమనుష్యత్వాదిః-అభిర్దే
హగతాభిర్నిమిత్తభూతాభి-ర్యస్య, దేహేఅహంభావో-నసజ్జతేనాసక్తోభవతి-నాస్తీతియావత్-స - హరేః-ప్రియఃప్రియ
తమః ❀ ॥ ౫౨ ॥ ❀ స్వోబన్ధుః-పరశ్శత్రు-రితివా-భిదా-తథా - విత్తేషు-ఆత్మనిదేహేచ-భిదా-మమేదంధనం-అన్యస్యేదం-మ
మశరీర-మన్యస్యేదంశరీర-మితివా, భిదాభేద-స్తత్ప్రయుక్తంహితాహితాచరణంచ - యస్య-నాస్తి - స-భాగవతోత్తమ-
ఇతిసంబన్ధః తదభావేహేతుత్వేనవిశినష్టి-సర్వభూతసమః-బ్రహ్మాత్మకత్వేనఆత్మనాంజ్ఞానైకాకారత్వేనదేహానాంప్రకృ
తిపరిణామరూపత్వేనసర్వభూతేషుసమబుద్ధిరిత్యర్థః-తత్రాపిహేతుః, శాన్తఃజితాన్తఃకరణః-సమత్వేనశిక్షితమనాఇత్యర్థః
అహంమమాభిమానాదిభిర్లిఙ్గైర్లక్ష్యతఇతికైర్లిఙ్గైరిత్యస్యోత్తరముక్తంభవతి - విత్తేష్వాత్మనిచభిదానాస్తీత్యనేన, ధనశరీరా

ధర్మైరవిముహ్యమానస్స మేమతో భాగవతఃప్రధానః ॥ ౫౦ ॥ నకామకర్మబీజానాంయస్యచేతసిసంభవః। వా
సుదేవైకనిలయస్సవై భాగవతోత్తమః ॥ ౫౧ ॥ నయస్యజన్మకర్మభ్యాంనవర్ణాశ్రమజాతిభిః । సజ్జతేఽస్మిన్న
హంభావో దేహేవై సహరేఃప్రియః ॥ ౫౨ ॥ నయస్యస్వః పరఇతివిత్తేష్వాత్మనివాభిదా । సర్వభూతసమ
శ్శాన్తస్సవైభాగవతోత్తమః॥ ౫౩ ॥ త్రిభువనవిభవహేతవేఽప్యకుణ్ఠస్మృతిరజితాత్మసురాదిభిర్విమృగ్యాత్।
నచలతిభగవత్పదారవిన్దాల్లవనిమిషార్ధమపిసవైష్ణవాగ్ర్యః ॥ ౫౪ ॥ భగవత ఉరువిక్రమాఙ్ఘ్రిశాఖానఖమణిచ
న్ద్రికయానిరస్తతాపే, హృదికథముపసీదతాంపునస్సప్రభవతిచన్ద్రఇవోదితేర్కతాపః ॥ ౫౫ ॥ విసృజతిహృ
దయంనయస్యసాక్షాద్ధరిరవశాభిహితోఽప్యఘౌఘనాశః । ప్రణయరశనయాధృతాఙ్ఘ్రిపద్మస్సభవతిభాగవ
తప్రధానఉక్తః ॥ ౫౬ ॥***
********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, ద్వితీయోఽధ్యాయః **********

దావపికాష్ఠలోష్టాదివత్ప్రతిపత్తిరభిప్రేతా-నత్వాత్మభేదనిషేధః - తథాసతిసర్వభూతసమఇత్యనన్తరోక్తివిరోధాత్, మూ
తశబ్దోదేహవిశిష్టాత్మపరః- సర్వశబ్దేనాపిబహుత్వమవగమ్యతే ❀ ॥ ౫౩ ॥ ❀ కించ ॥ త్రిభువనేతి ॥ త్రిభువనభవహేతవేవి
భవహేతవేఽప్యకుణ్ఠస్మృతిరితిపాఠాన్తరం - త్రిభువనవిభవహేతవేఽపిత్రైలోక్యైశ్వర్యార్థమపి - త్రైలోక్యైశ్వర్యం
ప్రయచ్ఛామీత్యుక్తేపీత్యర్థః- అకుణ్ఠస్మృతిఃభగవత్పాదారవిన్దాదన్యత్సారంనాస్తీత్యేవంరూపాఅకుణ్ఠాఅనపగతా-స్మృ
తి-ర్యస్యసఃభగవత్పదారవిన్దాదన్యత్సారంనాస్తీత్యేతదపికుతః- తత్రాహ ॥ అజితాత్మభిర్విమృగ్యాదితి ॥ అజితైశ్శిక్షితై-హ
రావేవ-ఆత్మామనః-యేషాంతథాభూతైఃసురాదిభిఃబ్రహ్మాదిభిరపిదుర్లభాత్, కింతు, కేవలంవిమృగ్యాత్-భగవత్పదారవి
న్దాత్-నచలతిభగవత్పదారవిన్దభజనా-ద్యో-నచలతి-సవైష్ణవాగ్ర్యఇత్యర్థః ❀ ॥ ౫౪ ॥ ❀ కించ॥ చలనంహివిషయాన్తరాభి
లాషా-త్తచ్చకామైఃసంతాపేసతి-సతాపఏవనసంభావ్యతఇత్యభిప్రేత్యాహ ॥ భగవతఇతి ॥ భగవతః, ఉరవోవిపులాః, విక్ర
మాఃపాదవిన్యాసాః-యస్య- తస్యాఙ్ఘ్రిః - శాఖానాంతత్సదృశానామఙ్గులీనాం-యే-నఖా-స్తఏవ- మణయస్తేషాం, చన్ద్రి
కయాశీతలదీప్త్యా-నిరస్తః- తాపఃకామసంతాపో-యస్మిన్, తస్మిన్-హృదికథం, పునః, సతాపః-భవతి, చన్ద్రే-ఉదితేసతి-అ
ర్కస్య-తాపఇవ - చన్ద్రఇత్యనేననఖానాంచన్ద్రత్వరూపణమప్యభిప్రేతం - అతఏవ - దీప్త్యేత్యనుక్త్వాచన్ద్రికయేత్యు
క్తమ్ ❀ ॥ ౫౫ ॥ ❀ అనేనశ్లోకద్వయేనయాదృశఇత్యస్యోత్తరముక్తంభవతి - యద్బ్రూతఇత్యస్యతుహరినామానీత్యుత్తర
స్యస్పష్టత్వాన్నోక్తం, ఉక్తసమస్తలక్షణమాహ ॥ విసృజతీతి ॥ యద్వా ॥ యద్బ్రూతఇత్యస్యోత్తరమాహ॥ విసృజతీతి॥అ
వశాభిహితోఽవశేనాప్యభిహితమాత్రోపి అఘౌఘంపాపసముదాయం, నాశయతీతితథా, సహరిః-సాక్షాత్-యస్య, హృ
దయం-నవిసృజతి-సభాగవతప్రధాన, ఇత్యుక్తో, భవతి ❀ ॥ ౫౬ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యా
ఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధేద్వితీయోధ్యాయః, **********************************

తన్మాయయాఽతోబుధః - విష్ణోర్మాయామిదంపశ్యన్నితిచోక్తం, అతోమాయాంతత్కార్యంచపృచ్ఛతినిమిః ॥ పరస్యేతి॥మాయాశబ్దస్తత్కార్యపరశ్చ,మాయాంతత్కార్యంచవేదితుమిచ్ఛామఇత్యర్థః,భగవన్తఃభవన్తః,నోఽస్మభ్యం-బ్రువన్తు*॥౧॥*యద్యపి"భయంద్వితీయాభినివేశతః,, ఇత్యాదినాదేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమాదికంమాయాకార్యముక్తమేవ-తథాపి - తద్విస్తరబుభుత్సయాఽత్రపృచ్ఛామీత్యభిప్రేత్యాహ ॥ నానుతృప్యఇతి ॥ హరికథామృతరూపం-యుష్మద్వచః,జుషన్ సేవమానో-ఽహం-నానుతృప్యేనతృప్తోస్మి, అతృప్తౌహేతుత్వేనాత్మానంవచశ్చవిశినష్టి॥సంసారేతి,తాపాఆధ్యాత్మికాదయస్త్రయస్తైః,ర్నితరాం,తప్తః,మర్త్యోమరణశీలశ్చ-తత్తాపానాంసంసారతాపానాం-భేషజంఔషధమ్*॥౨॥*

అన్తరిక్షస్తత్రోత్తరమాహ॥ యద్యపి॥ "నిర్గుణేకేవలేసాక్షాదాత్మనోయద్విపర్యయః। సైషాభగవతోమాయాయయేదంనిర్మమేవిభుః ॥ ఇన్ద్రియార్థభ్రమోజాగ్రత్స్వప్నోఽన్తఃకరణభ్రమః। సుప్తంతద్వాసనాబీజంతుర్యామూర్తిస్తదన్వయః॥ విశుద్ధంజ్ఞానమేవైకంమాయయాభాసతేత్రిధా। గ్రాహకాద్యైర్యథాస్వప్నేతత్త్వంవిక్రియాఫలమ్॥ నైతథ్యాద్వ్యభిచారాచ్చమాయాత్రైవిధ్యమాత్మని। యథామనోరథస్స్వప్నఇత్యాద్యశ్శోపశామ్యతీ,, తి - శ్లోకచతుష్టయంపరైఃపరిత్యక్తం - తథాప్యార్యైఃపరిగృహీతత్వాత్సంగ్రహేణవ్యాఖ్యాయతే॥ పరపరిత్యాగఃక్వచిత్పాఠాభావాత్ ప్రాతికూల్యాద్వేతివిశిష్యనవిద్మః - విభుఃజగద్రూపేణవివిధంభవితుమిచ్ఛుఃపరమపురుషః -యయాప్రకృత్యా - ఇదం-జగ-న్నిర్మమే-సా-భగవతో-మాయా - ఆత్మనోజీవస్య -నిర్గుణేసత్త్వాదిగుణత్రయరహితే - కేవలేవిశుద్ధేశరీరసంబన్ధరహితే,సాక్షాత్స్వయంప్రకాశస్వరూపే - విపర్యయఃశరీరసంబన్ధగుణవశ్యత్వదేహాత్మభ్రమాదిరూపో-యో-విపర్యయః - త-న్మాయామాయాకార్యమితియోజనా - కార్యకారణభావాదౌపచారికంసామానాధికరణ్యం - నిర్గుణఇత్యనేనమాయాయాస్త్రిగుణాత్మకత్వంసూచితం - కేవలఇత్యనేనదేహేన్ద్రియాదిరూపేణపరిణతత్వం - సాక్షాదిత్యనేనజడత్వం - అనేనమాయాస్వరూపముక్తం-విప

రాజోవాచ ॥ పరస్యవిష్ణోరీశస్య మాయినామపి మోహినీమ్ । మాయాంవేదితుమిచ్ఛామోభగవన్తోబ్రువన్తు నః॥ ౧ ॥నానుతృప్యే*జుషన్యుష్మద్వచోహరికథామృతమ్ ।సంసారతాపనిస్తప్తోమర్త్యస్తత్తాపభేషజమ్॥౨॥ అన్తరిక్షఉవాచ ॥ నిర్గుణేకేవలేసాక్షాదాత్మనోయద్విపర్యయః । సైషాభగవతోమాయాయయేదంనిర్మమేవిభుః ॥ ౩ ॥ఇన్ద్రియార్థభ్రమోజాగ్రత్స్వప్నోఽన్తఃకరణభ్రమః ।సుప్తంతద్వాసనాబీజంతుర్యాఽమూర్తిస్తదన్వయః॥ ౪ ॥విశుద్ధంజ్ఞానమేవైకంమాయయాభాసతేత్రిధా। గ్రాహకాద్యైర్యథాస్వప్నేతత్త్వంవిక్రి

ర్యయఇత్యనేన ఇదమిత్యనేనచమాయాకార్యముక్తం - ఇదంనిర్మమే ఇత్యనేనమహదాదిపృథివ్యన్తస్యజగతస్తత్కార్యత్వసూచనాత్ - ఆత్మనోయద్విపర్యయఃసావై భగవతోమాయేత్యనేనదేహాత్మాభిమానాదిరూపస్యజీవభ్రమస్యతత్కార్యత్వసూచనాత్ *॥ ౩ ॥ *తత్రభ్రమరూపకార్యం ప్రపఞ్చయితుం ప్రకృతివికార్యదేహేన్ద్రియాదిసంబన్ధవినిర్ముక్తేజీవస్వరూపే భ్రమాసంభవాత్తత్సంబన్ధంతత్ప్రయుక్తజాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిరూపావస్థాత్రయసంబన్ధంచవదన్ భ్రమం ప్రపఞ్చయతి ॥ఇన్ద్రియార్థేతి॥జాగ్రత్స్వప్నశబ్దాభ్యాంతదవస్థాభానంలక్ష్యతే-తదయమర్థః-జాగ్రత్ జాగ్రదవస్థాయాం,ఇన్ద్రియార్థభ్రమః,ఇన్ద్రియైర్మనస్సంయుక్తైః, రర్థేషుఅనాత్మాస్థిరరూపేషుదేహాదిషు, ఆత్మత్వస్థిరత్వోపాదేయత్వాదిభ్రమః-స్యాత్-స్వప్నోఽన్తఃకరణభ్రమఃస్వప్నే - అన్తఃకరణేనబాహ్యేన్ద్రియాసంయుక్తేనభ్రమః - సోఽప్యస్థిరస్వాప్నశరీరాదిషుస్థిరత్వాదిబుద్ధిరూపః - ఇన్ద్రియాన్తఃకరణపదాభ్యాం తత్సంబన్ధ-స్తయోర్నిరాశ్రయయోరసంభవాత్తదాశ్రయభూతదేహసంబన్ధ-స్తత్ప్రయుక్తజాగ్రదాద్యవస్థాన్వయశ్చ - ఫలితః-సుప్తంతద్వాసనాబీజం- వాసనారూపబీజమాత్రావశేషితంవిలుప్తబాహ్యాన్తరబ్రాహ్మణత్వాదిసుఖిత్వదుఃఖిత్వాదిజ్ఞానంసుప్తంసుషుప్తిరిత్యుచ్యతే- త - త్తదపి- ప్రకృతిసంబన్ధప్రయుక్తం,తత్కార్యమేవేత్యర్థః, తదన్వయఃఇత్థంతేనావస్థాత్రయాన్వయో-యస్య-తథాభూతః - ప్రత్యగాత్మా-తర్హి- కదాఽవస్థాత్రయాన్వయవినిర్ముక్తిరిత్యత్రాహ ॥ తుర్యామూర్తిరితి ॥ యదా - అమూర్తిఃప్రకృతిపరిణామాత్మకశరీరాభావః-ముక్తావస్థేతియావత్-సా - తుర్యాదేహసంబన్ధప్రయోజ్యావస్థాత్రయవినిర్ముక్త్యాతుర్యావస్థేత్యర్థః - అనేనావస్థాత్రయాన్వయస్య ప్రాకృతశరీరసంబన్ధప్రయుక్తత్వేనౌపాధికత్వాదస్థిరత్వం సూచితం - తస్మిన్ స్థిరత్వప్రతీతిర్భ్రాన్తిరూపాచేతి*॥ ౪ ॥ *ఏతదేవస్వప్నదృష్టాన్తేనోపపాదయన్ ప్రాకృతశరీరసంబన్ధేఽపికారణమాహ॥ విశుద్ధమితి ॥యద్యపి-జీవస్యస్వరూపం - విశుద్ధంరాగాద్యకలుషితం - ఏకంజాగ్రదాద్యవస్థాభేదరహితం- జ్ఞానంజ్ఞానైకరసం తథాఽపి తన్మాయయాప్రకృతిపరిణామరూపదేహసంబన్ధేననిమిత్తభూతేన - గ్రాహకాద్యైః - త్రిధాజాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిరూపావస్థాత్రయయుక్త - మవభాసతే-యథాస్వప్నే - గజతురగాదిరస్థిరోఽపిస్థిరవదవభాసతే తద్వత్ - గ్రాహకాద్యైరిత్యత్రగ్రాహకమి

న్ద్రియం - ఆదిశబ్దేనాన్తఃకరణవాసనాబీజరూపయోస్సంగ్రహః - య ఇతత్త్రిధావభాసతన్స్థూలదేహేన్ద్రియాన్తఃకరణాన్వయాదికంసర్వం - తత్త - త్సంవిత్క్రియాఫలంసంవిదిజ్ఞానస్వరూపేప్రత్యగాత్మని - క్రియాయాఃఅనాదిపుణ్యపాపాదికాయాః-ఫల-మిత్యర్థః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ ఏతదేవోపపాదయతి ॥ నైతథ్యాదితి ॥ నైతథ్యాదనిత్యత్వాత్-ముక్త్యవస్థాయామనువృత్త్యభావాత్ - వ్యభిచారాదిదానీమపికస్యాంచిదవస్థాయామవస్థాన్తరాన్వయస్యవ్యభిచారాచ్చ - ఆత్మని - మాయాత్రైవిధ్యం - మాయాకార్యమవస్థాత్రైవిధ్యం - క్రియాఫలమిత్యనుషజ్యతే-నతుస్వాభావికమిత్యర్థః -కర్మఫలత్వేదృష్టాన్తమాహ॥ యథామనోరథఃస్వప్న ఇతి ॥ మనోరథశబ్దేనమనోరథవిషయీభూతంసుఖంలక్ష్యతే - యథాస్వాప్నంసుఖమనిత్యంక్రియాఫలం-తద్వదిత్యర్థః-ఇత్యాన్వృశ్యేవం(విమర్శే)కృతేసతి,ఉపశామ్యతబహిఃక్షుద్రసుఖార్థవ్యాపారాన్నివృత్తోభవతీతి ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ ఏవంప్రకృతికార్యంభ్రమంవిస్తరేణోక్త్వా, ధజగతస్తత్కార్యత్వంప్రపఞ్చయతి ॥ ఏభిరితి ॥ ఆద్యఃసర్వకారణతయాస్వయమాదావేవవర్తమానః - మహాభుజఃపరమపురుషః, భూతాత్మావ్యష్టిసమష్ట్యుభయవిధభూతాన్తరాత్మాసన్, ఏభిఃప్రత్యక్షాదిప్రమాణసిద్ధైః, మహాభూతైఃపృథివ్యాదిభిః-మాయాకార్యభూతైః సమష్టిభిర్భూతాని. ఉచ్చావచానిఉత్కృష్టాన్యపకృష్టానిచ-ససర్జ - సృష్టేఃప్రయోజనమాహ - స్వమాత్రాత్మప్రసిద్ధయఇతి-స్వస్య మాత్రాభూతానాంశరీరభూతానాంజీవానాం, ప్రసిద్ధయేపురుషార్థసిద్ధయే - భగవదారాధనోపయుక్తకరణకళేబరాదీన్లబ్ధ్వాభగవన్తమారాధ్యనిశ్శ్రేయసంప్రాప్నుమిత్యర్థః ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ ఏవంతర్హిలబ్ధకరణకళేబరాస్సర్వేఽపితమారాధ్యనిశ్శ్రేయసంకుతోనప్రాపురిత్యతఆహ ॥ ఏవమితి ॥ యద్యప్యేవం స్వమాత్రాత్మప్రసిద్ధయే - పఞ్చభి-ర్ధాతుభిర్మహాభూతైః -సృష్టాన్యపి-భూతానిశరీరాణి - ప్రవిష్టః-ప్రత్యగాత్మా, ఏకధా-దశధాచా-త్మానం విభజన్ - జ్ఞానకర్మేన్ద్రియాన్తఃకరణైః . ఆత్మానంజ్ఞానం-విభజన్-గుణాన్శ

యాఫలమ్॥ ౫ ॥నైతథ్యాద్వ్యభిచారాచ్చమాయాత్రైవిధ్యమాత్మని ।యథామనోరథస్స్వప్నఇత్యాన్వృశ్యోపశామ్యతి॥౬॥ఏభిర్భూతానిభూతాత్మామహాభూతైర్మహాభుజః । ససర్జోచ్చావచాన్యాద్యస్స్వమాత్రాత్మప్రసిద్ధయే॥౭॥ఏవంసృష్టానిభూతానిప్రవిష్టఃపఞ్చధాతుభిః। ఏకధాదశధాఽఽత్మానంవిభజన్జుషతేగుణాన్॥ గుణైర్గుణాన్సభుఞ్జానఆత్మప్రద్యోతితైఃప్రభుః । మన్యమానఇదంసృష్టమాత్మానమిహసజ్జతే॥ ౯ ॥ కర్మాణికర్మభిఃకుర్వన్సనిమిత్తానిదేహభృత్ । తత్తత్కర్మఫలంగృహ్ణన్భ్రమతీహసుఖేతరమ్॥ ౧౦ ॥ ఇత్థంకర్మగతీర్గచ్ఛన్బహ్వభద్రావహాఃపుమాన్ । ఆభూతసంప్లవాత్సర్గప్రళయావశ్నుతేఽవశః॥ ౧౧ ॥ధాతూపప్లవఆసన్నేవ్యక్తంద్రవ్యగుణాత్మకమ్ । అనాదినిధనఃకాలోహ్యవ్యక్తాయాపకర్షతి ॥ ౧౨ ॥ శతవర్షాహ్యనావృష్టిర్భవిష్యత్యుల్బణాభువి । తత్కాలోపచితోష్ణార్కోలోకాంస్త్రీన్ప్రతపిష్యతి ॥ ౧౩ ॥ పాతాళతలమారభ్యసంకర్షణము

బ్దాదివిషయానేవ-భుఙ్క్తే-నతు-పరమపురుషమారాధయతీత్యర్థః ✽ ॥ ౮॥ ✽ తత్ర హేతుంవదన్నుపపాదయతి॥ సప్రభుర్జీవః, భగవతాసృష్ట-మిదంశరీరం ఆత్మానం-మన్యమానః - అతఏవా-త్మనాఽన్తర్యామిణాపరమపురుషేణ - ప్రద్యోతితైరాపాదితప్రవృత్తిక్షమైః-గుణైఃగుణపరిణామభూతై - రిన్ద్రియైః-గుణాన్శబ్దాదివిషయా-న్భుఞ్జానః - ఇహవిషయేష్వేవ-సజ్జతే-దేహాత్మాభిమానస్తన్మూలఃపూర్వపూర్వవిషయానుభవశ్చో-త్తరోత్తరవిషయాసక్తిహేతురితిభావః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ కేవలమేవంసజ్జతే-నతుముచ్యత ఇత్యాహ ॥ కర్మాణీతి ॥ ఇహసంసారే-దేహభృజ్జీవః కర్మభిఃపూర్వపూర్వదేహార్జితకర్మవాసనాభిఃనిమిత్తభూతాభిః - సనిమిత్తానిఉత్తరోత్తరదేహనిమిత్తభూతవాసనాసహితాని - కర్మాణిపుణ్యపాపాత్మకాని - కుర్వన్, తత్తత్కర్మణాం - ఫలంసుఖందుఃఖంచ-గృహ్ణన్అనుభవన్-సుఖేతరందుఃఖోదర్కంయథాతథా - భ్రమతి ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ ఇత్థంకియత్పర్యన్తంభ్రమతీత్యతఆహ॥ ఇత్థమితి ॥ పుమాన్జీవః - ఇత్థం-కర్మగతీఃకర్మసంపాదితదేహాన్-గతిశబ్దఃప్రకారపరఃదేహస్యాపృథక్సిద్ధప్రకారత్వాత్-గచ్ఛన్ప్రాప్నువన్- బహూన్య - భద్రాణి,దుఃఖానివహతీతితథా - అవశఃప్రకృతిపరవశః - ఆభూతసంప్లవాత్ మహాభూతప్రళయపర్యన్తం - సర్గప్రళయాఉత్పత్తిమరణే - తత్పరంపరామిత్యర్థః - అశ్నుతేప్రాప్నోతి ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ తర్హికీదృశోభూతసంప్లవ ఇతితస్యబుభుత్సామాలక్ష్యోపపాదయతిసార్ధైరష్టభిః ॥ ధాతూపప్లవ ఇతి॥ ధాతూపప్లవేపఞ్చమహాభూతోపసంహారే-మహాప్రళయే - ఆసన్నేసతి - అనాదినిధనఃఆద్యన్తశూన్యః- కాలఃకాలశరీరకఃపరమపురుషః - ద్రవ్యగుణాత్మకంపఞ్చభూతశబ్దాదిగుణాత్మకం-వ్యక్తంస్థూలం-విశ్వం - అవ్యక్తాయా-పకర్షతి అవ్యక్తంనామరూపవిభాగరహితంతమశ్శబ్దవాచ్యంసూక్ష్మమచిద్ద్రవ్యం - తత్ప్రతి-నేతు-మాకర్షతి ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ ఆకర్షణప్రకారమేవాహ ॥ శతవర్షేత్యాదినా ॥ తదా-అత్యుల్బణా అతిదుస్సహా-తత్కాలేనశతవర్షపరిమితానావృష్టికాలే-న-ఉపచితంవర్ధితం. ఉష్ణం-యస్యసః-యద్వా,తస్మిన్కాలేఉపచితశ్చాసావుష్ణశ్చార్కశ్చ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ పాతాళేతి॥ఊర్ధ్వశిఖఃఊర్ధ్వజ్వాలః-వా

యునా-ఈరితః సహకృతః-విష్వక్పరితో-వహ్నః-వర్ధతే ॥ ౧౪ ॥ తత-స్సాంవర్తకాఖ్యః ప్రళయకృన్మేఘగణః-హస్తిహస్తాభిః గజశుణ్డోపమాభిః-ధారాభిః-శతం-వర్షాణి-వర్షిష్యతి-తతో-విరాట్ బ్రహ్మాణ్డం - సలిలే లీయతే ॥ ౧౫ ॥ తత ఇతి॥ వైరాజో విరాడన్తర్వర్తి పురుషో జీవః - పురుష ఇత్యేకత్వం ఏకో వ్రీహిరితివజ్జాత్యభిప్రాయకం - జీవవర్గ ఇత్యర్థః-విరాజం లీనం బ్రహ్మాణ్డం-విసృజ్య-సూక్ష్మం సూక్ష్మావస్థం, అవ్యక్తం "తమ ఆసీ" దిత్యాదిషు తమశ్శబ్దవాచ్యం ప్రధానం-విశత ఇతి సంసర్గవిశేష ఉక్తః-నతు లయః చేతనం ప్రత్యచేతనస్య కారణత్వాభావాత్ - అయమేవ సంసర్గవిశేషః "అక్షరం తమసి లీయత" ఇతి శ్రుతావప్యుచ్యతే - నిరిన్ధన ఇవానల ఇతి జ్ఞానసంకోచోఽభిప్రేతః - యథా-నిరిన్ధనోఽగ్నిస్సంకుచితో భవతి-తద్వ - త్సంకుచితజ్ఞాన ఇత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ ఏవం విరాడ్వైరాజయోర్లయమభిధాయాథ విరాట్కారణానాం మహదాదిపృథివ్యన్తానాం ప్రాతిలోమ్యేన లయమాహ ॥ వాయునేతి ॥ వాయోర్హి గన్ధరసహారిత్వం ప్రసిద్ధం - అతో-వాయునా సాంవర్తకేన-హృతః-గన్ధో-యస్యాః- సా - భూః పృథ్వీ, అత ఏవ-గన్ధస్య వ్యవస్థాపకస్య గతత్వాత్ -సలిలత్వాయ కల్పతే సలిలతామాపద్యతే-సలిలే లీయత ఇత్యర్థః-తద్ధృతరసం- తేన వాయునైవ-హృతో-రసో యస్య తత్-సలిలమ్ ॥ ౧౭ ॥ హృతరూపమితి॥ తమసో రూపతిరస్కారిత్వం ప్రసిద్ధం - అత-స్సాంవర్తకేన తమసా-హృతం రూపం యస్య తత్-జ్యోతిః - హృతస్పర్శ ఇతి, అవకాశేన స్వకారణేనాసన్నలయేనాకాశేనేత్యర్థః - వాయోర్హ్యవకాశసంచారిత్వం ప్రసిద్ధం-హృతః స్పర్శో యస్య - స వాయుః-నభస్యాకాశే, లీయతే-కాలాత్మనా కాలశరీరకేణేశ్వరేణ - శబ్దస్య కాలత ఏవ హి నాశః- హృతః-గుణః శబ్దో-యస్య - తన్నభః, ఆత్మని లీయతే-ఆత్మశబ్దః కారణపరః-భూతాదావిత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ ఇన్ద్రియాణీతి॥ దశేన్ద్రియాణి-మనో-బుద్ధిశ్చ - వైకారికైరధిష్ఠా

ఖానలః । దహత్యూర్ధ్వశిఖో విష్వగ్వర్ధతే వాయునేరితః ॥ ౧౪ ॥ సాంవర్తకో మేఘగణో వర్షతి స్మ శతం సమాః।
ధారాభిర్హస్తిహస్తాభిర్లీయతే సలిలే విరాట్॥ ౧౫ ॥ తతో విరాజముత్సృజ్య వైరాజః పురుషో నృప। అవ్యక్తం విశతే సూక్ష్మం నిరిన్ధన ఇవానలః ॥ ౧౬ ॥ వాయునా హృతగన్ధా భూస్సలిలత్వాయ కల్పతే । సలిలం తద్ధృతరసం జ్యోతిష్ట్వాయోపకల్పతే॥ ౧౭ ॥ హృతరూపం తు తమసా వాయౌ జ్యోతిః ప్రలీయతే। హృతస్పర్శోఽవకాశేన వాయుర్నభసి లీయతే ॥ కాలాత్మనా హృతగుణం నభ ఆత్మని లీయతే॥ ౧౮ ॥ ఇన్ద్రియాణి మనో బుద్ధిస్సహ వైకారికైర్నృప । ప్రవిశన్తి హ్యహంకారం స్వగుణైరహమాత్మని॥ ౧౯ ॥ ఏషా మాయా భగవతస్సర్గస్థిత్యన్తకారిణీ।
త్రివర్ణా వర్ణితాస్మాభిః కిం భూయశ్శ్రోతుమిచ్ఛసి॥ ౨౦ ॥ రాజోవాచ ॥ యథైతామైశ్వరీం మాయాం దుస్తరామకృతాత్మభిః । తరన్త్యఞ్జస్స్థూలధియో మహర్ష ఇదముచ్యతామ్ ॥ ౨౧ ॥ ప్రబుద్ధ ఉవాచ ॥ కర్మాణ్యారభమాణానాం దుఃఖహత్యై సుఖాయ చ । పశ్యేత్పాకవిపర్యాసం మిథునీచారిణాం నృణామ్॥ ౨౨ ॥ నిత్యార్తిదేన విత్తేన దుర్లభేనాత్మమృత్యునా । గృహాపత్యాప్తపశుభిః కా ప్రీతిస్సాధితైశ్చలైః॥ ౨౩ ॥ ఏవం లోకం పరం విద్యా

తృభిర్దైవైస్సహా-హంకారం స్వకారణభూతం సాత్త్వికాహంకారం - ప్రవిశన్తి, అహం - మహంకారస్త్రివిధోఽపి-స్వగుణైః స్వకార్యైస్సహితః, ఆత్మని కారణభూతే మహతి, ప్రవిశతీతి వచనవిపరిణామేన సంబన్ధః ॥ ౧౯ ॥ ఏషేతి ॥ ఏషా-భగవతో-మాయా-మహత్తత్త్వస్యాపి కారణభూతేతి శేషః, అతస్తస్యాం విశతీతి భావః-సర్గాద్యుపయుక్తా, త్రివర్ణా లోహితశుక్లకృష్ణవర్ణా, రజస్సత్త్వతమోరూపగుణత్రయమయీత్యర్థః, అస్మాభిరిత్థం కార్యతః స్వరూపతశ్చ వర్ణితా, కృతమాయాస్వరూపతత్కార్యశ్రవణస్య తన్నిస్తరోపాయపిపృచ్ఛిషాముత్పాదయితుం చోదయతి, కిం పునశ్శ్రోతుమిచ్ఛసీతి ॥ ౨౦ ॥ తన్నిస్తరోపాయమేవేత్థమభిప్రేత్య పృచ్ఛతి నిమిః ॥ యథైతామితి ॥ యథా యేన ప్రకారేణ-యేనోపాయేనేతి యావత్, అకృతాత్మభిః అజితేన్ద్రియైః-దుస్తరాం, స్థూలధియో మాదృశాః, అఞ్జస్సుఖేన-తరన్తి, తదిద-ముచ్యతాం, యద్యపి "బుధ ఆభజేత్తం భక్త్యైకయేశ" మితి తన్నిస్తరోపాయః పురస్తాదేవోక్తః-తథాఽపి- స్థూలధియాం భగవతి హఠాద్భక్తిర్నోదేతీతి కయాచిత్ప్రణాడ్యైవ సంపాద్య - అతస్తత్ప్రణాడీబుభుత్సయాఽత్ర పునః ప్రశ్న ఇత్యవగన్తవ్యమ్ ॥ ౨౧ ॥ ఇమమభిప్రాయమాలక్ష్య "లోకాన్కర్మచితాన్" ఇత్యాదిశ్రుత్యుక్తవిధాం ప్రణాడీమాహ ప్రబుద్ధః॥ కర్మాణీత్యాదినా॥ తావన్నిర్వేదం విధత్తే॥ కర్మాణీతి త్రిభిః ॥ మిథునీభూయ వర్తమానానాం-నృణాం, దుఃఖహత్యై దుఃఖాపాకరణాయ- సుఖాయ చ-కర్మాణ్యా-రభమాణానామపి - పాకవిపర్యాసం-పశ్యేత్ - అనిష్టపరిహారాయేష్టప్రాప్తయే చారబ్ధేభ్యః కర్మభ్యో దుఃఖప్రాప్తిమేవ పశ్యేదిత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ కర్మభిస్సాధితా అపి విత్తాదయో న సుఖహేతవ ఇతి చ పశ్యేదిత్యాహ ॥ నిత్యార్తిదేనేతి ॥ దుర్లభేనా-త ఏవ - ఆత్మనః స్వస్య- మృత్యురూపేణ మరణాన్తసాహసకర్మసంపాద్యత్వాదితి భావః - అత ఏవ-నిత్య-మార్తిదేన స్వసంపాదనార్థదుఃఖదేన-విత్తేన-తైరనిత్యైర్గృహాపత్యాదిభిశ్చ, సాధితైరపి-కా ప్రీతిః, స్యాత్, నకించిత్సుఖమిత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ ఏవమి

తి ॥ యథాఽస్మిన్లోకే, విత్తగృహాదిజన్యం, సుఖం, అనిత్యం, మస్తతోదుఃఖనిమిత్త, మేవం-పరంలోకం, నశ్వరం, విద్యాత్-పారలౌకికమప్యనిత్యం పశ్యేదిత్యర్థః, తత్ర హేతుత్వేనవిశినష్టి, కర్మణా-నిర్మితంసంపాదితం-తథాచశ్రుతిః “ తద్యథేహకర్మచితోలోకఃక్షీయతే। ఏవమేవాముత్రపుణ్యచితోలోకఃక్షీయతే,, ఇతి, కించ విద్యమానదశాయామపిదుఃఖాత్మకంపశ్యేదిత్యాహ-సతుల్యాతిశయధ్వంసం - సహతుల్యేనాతిశయేనధ్వంసేనవర్తమానం. తత్రసతుల్యత్వాలోచనేనాదరాభావః, సాతిశయత్వాలోచనేనతునిహీనతా - తత్ప్రియుక్తమనౌన్నుఖ్యం, ధ్వంసాలోచనేనత్వపరిహార్యంభయమిత్యర్థః, యథా-మణ్డలవర్తినాంమణ్డలేశ్వరాణాం-సుఖం-తద్వత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తస్మాదితి॥ తస్మా, దైహలౌకికపారలౌకికసుఖయోరేవంవిధత్వాత్తత్ర-సంజాతనిర్వేదః, ఉత్తమం, శ్రేయః-తత్సాధనంచ - జ్ఞాతుమిచ్ఛుర్గురుం-ప్రపద్యేత॥ కథంభూతం-శాబ్దే-పరేచ-బ్రహ్మణి-నిష్ణాతం, ఆగమయోగజన్యజ్ఞానవన్తమిత్యర్థః “ భిన్ననావాశ్రితః స్తబ్ధోయథాపారంనగచ్ఛతి। జ్ఞానహీనంగురుంప్రాప్య కుతోమోక్షమవాప్నుయా,, దితిభావః, ఉభయనిష్ఠత్వసూచకేనలిఙ్గేనతంవిశినష్టి॥ ఉపశమాశ్రయమితి॥ ఉపశమోరాగద్వేషాద్యభావః-తస్యాశ్రయం, అనేన “ శ్రోత్రియంబ్రహ్మనిష్ఠమితి శ్రౌతంపదద్వయంవ్యాఖ్యాతమ్,, ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తత్రేతి॥ తత్రగురుసన్నిధౌ గురురేవా-త్మనఃస్వస్య దైవతం-యస్యసః - అమాయయాఽకపటయా -అనువృత్త్యాఆచార్యసేవయా-భాగవతధర్మాన్-శిక్షేదభ్యసే దిత్యర్థః-తాన్ విశినష్టి-యైర్ధర్మై- రాత్మాసర్వాన్తరాత్మా - ఆత్మదఃఆత్మపర్యన్తవదాన్యో, హరి - స్తుష్యేత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ కేతేధర్మా ఇత్యతస్తానాహ॥ ఆదౌతావ-త్సర్వతఃసర్వత్ర-దేహతదనుబన్ధిషు-మనసః, అసఙ్గం అనాసక్తిః-ద్వితీయాన్తానా, మితిభాగవతాన్ధర్మాన్ శిక్షన్నిత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః - భూతేషు-యథోచితం దయాం - మైత్రీం ప్ర

న్నశ్వరంకర్మనిర్మితమ్ । సతుల్యాతిశయధ్వంసంయథామణ్డలవర్తినామ్ ॥ ౨౪ ॥ తస్మాద్గురుంప్రపద్యేతజిజ్ఞాసుశ్శ్రేయఉత్తమమ్ । శాబ్దేపరేచనిష్ణాతంబ్రహ్మణ్యుపశమాశ్రయమ్ ॥ ౨౫ ॥ తత్రభాగవతాన్ధర్మాన్ శిక్షే *ద్గుర్వాత్మదైవతః । అమాయయాఽనువృత్త్యాయైస్తుష్యేదాత్మాఽఽత్మదోహరిః॥ ౨౬ ॥ సర్వతోమనసోఽసఙ్గమాదౌసఙ్గంచసాధుషు । దయాంమైత్రీంప్రశ్రయంచభూతేష్వద్ధాయథోచితమ్॥ ౨౭ ॥ శౌచంతపస్తితిక్షాంచమౌనంస్వాధ్యాయమార్జవమ్ । బ్రహ్మచర్యమహింసాచసమత్వంద్వన్ద్వసంజ్ఞయోః ॥ ౨౮ ॥ *సర్వత్రాత్మేశ్వరాన్వీక్షాంకైవల్యమనికేతతామ్ । వివిక్తచీరవసనంసన్తోషోయేనకేనచిత్ ॥ ౨౯ ॥ శ్రద్ధాంభాగవతేశాస్త్రేఽనిన్దామన్యత్రచాపిహి । మనోవాక్కర్మదణ్డంచసత్యంశమదమావపి ॥ ౩౦ ॥ శ్రవణంకీర్తనంధ్యానంహరేరద్భుతకర్మణః । జన్మకర్మగుణానాంచతదర్థేఽఖిలచేష్టితమ్॥ ౩౧ ॥ ఇష్టందత్తంతపఃపూర్తంవృత్తంయచ్చాత్మనఃప్రియమ్ । దారాన్సుతాన్గృహాన్ప్రాణాన్పరస్మైతన్నివేదనమ్॥ ౩౨ ॥ ఏవంకృష్ణాత్మనాథేషుమనుష్యేషు

శ్రయంచ తత్ర దీనేషుదయాం-సమేషుమైత్రీం ఉత్తమేషుప్రశ్రయం వినయంచేతియోజ్యమ్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ శౌచంద్వివిధం-తత్రమృజ్జలాదిభిర్బాహ్యం - ఆన్తరంవిష్ణుచిన్తనం -తపఃస్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మానుష్ఠానం - అనశనాదిరూపంవా తితిక్షాం ద్వన్ద్వసహిష్ణుతాం-స్వాధ్యాయమధ్యయనం - ఆర్జవంమనోవాక్కాయానామైకరూప్యం - బ్రహ్మచర్యంఋతేతరకాలేషుస్త్రీసఙ్గరాహిత్యం-అహింసాంభూతద్రోహరాహిత్యం-ద్వన్ద్వసంజ్ఞయోఃశీతోష్ణసుఖదుఃఖాదిషు సమత్వం అవికృతస్వభావత్వమ్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ సర్వత్రేతి కాత్మతాన్వీక్షాంచేతనేష్వచేతనేషుపరమాత్మాఏకఏవేతీక్షణం. ఆత్మేశ్వరాన్వీక్షామితిపాఠే సర్వత్రాచిత్పరిణామరూపేషుదేవమనుష్యాదిశరీరేషు-ఆత్మనాంజీవానాం. తేషామీశ్వరస్యచాన్వీక్షణం -జ్ఞానైకాకారతయాజీవాన్వీక్షణం - తదన్తఃప్రవిశ్యనియన్తృతయా ఈశ్వరాన్వీక్షణమిత్యర్థః - కైవల్యమపరిగ్రహత్వం అనికేతతాంగృహాద్యభిమానరాహిత్యం - వివిక్తచీరవసనం-విశుద్ధానాం, చీరాణాంవల్కలానాం - వసనంపరిధానం-యేనకేనచిద్దైవాల్లబ్ధేనాన్నాదినా-సంతోషమ్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ భాగవతేభగవత్ప్రతిపాదకే-శాస్త్రే- శ్రద్ధాంఆదరాతిశయం. అన్యత్రదేవతాన్తరవిషయకే- నిన్దాంమనఆదీనాందణ్డం - తత్ర-మనసఃప్రాణాయామైః - వాచోమౌనేనాన్ృతాపరిభాషణేన-కర్మణోఽనీహయా-దణ్డం - కాయేతిపాఠే-కాయస్యకృచ్ఛ్రోపవాసాదిభిః - సత్యంభూతహితత్వం-శమోఽన్తఃకరణనిగ్రహః-దమోబాహ్యేన్ద్రియనిగ్రహః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ అద్భుతంకర్మచేష్టితం-యస్య- తస్యహరేః-జన్మాదీనాం-శ్రవణం-కీర్తనం-ధ్యానంచ-తదర్థేభగవదర్థం. అఖిలచేష్టితం-తత్ “ కాయేనవాచే,, త్యాదినాపురస్తాదేవదర్శితమ్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఇష్టాదీనాలత్య్వ, పరమపురుషాయ - తన్నివేదనం- తేషామిష్టాదీనాం-నివేదనంసమర్పణం - తత్రే-ష్టంయాగః-దత్తందానం-పూర్తంస్మార్తంకర్మ, యచ్చాత్మనఃప్రియం-తదపి ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ కృష్ణఏవాత్మనాథో-యేషాం- తేషుమనుష్యేషు, సౌహృదం-తద్వ్యతిరిక్తేషు-ఉభ

౨౯ । శ్లో ❁ పా ॥ సర్వత్రాత్మేశ్వరాన్వీక్షామ్.

యత్రచరాచరాత్మకేషు-భూతేషు-పరిచర్యాంబహుమతిం-మహత్సు-సాధుషునృషు-పావనం-భగవద్యశః ప్రతి-పరస్పరానుకథనం-తత్రయశసి-యా-మిథో-రతిరనురాగః-మిథస్తుష్టిః పరస్పరంతదనుభవజాతుష్టిః-తయా-మిథః,ఆత్మనోమనసో,నివృత్తిః ఆధ్యాత్మికాదితాపత్రయనివృత్తి-స్తాం-శిక్షేదితిసంబన్ధః*॥33॥34॥*స్మరన్తఇతి॥భక్త్యా-సాధనభక్త్యా-సంజాతయా-భక్త్యా ప్రేమలక్షణయాభక్త్యా-ఉత్పులకాంరోమోద్గమయుక్తాం-తనుం, బిభ్రతీతియు, త్తచ్చేతి, యత్తచ్ఛబ్దాధ్యాహారేణసంబన్ధః ఏవముత్తరశ్లోకేఽపి * ॥ 35 ॥ * అలౌకికాః లోకవిలక్షణాః అజంభగవన్తం, అనుశీలయన్తి తత్స్వరూపస్వభావాదికంపరిశీలయన్తీత్యర్థః-ఏవం,పరమపురుషం-ఏత్యమనసాప్రాప్య-నిర్వృతాఃసుఖితాః-తూష్ణీం-భవన్తి* ॥ 36 ॥ *ఇత్యేవంవిధాన్,భాగవతాన్-ధర్మాన్-శిక్షన్ అభ్యస్యన్- నారాయణపరఃనారాయణారాధననిష్ఠః-తదుత్థయానారాయణారాధనోత్థయా,భక్త్యాప్రేమాత్మికయా,దుస్తరామపి-మాయాం,అఞ్జఃసుఖేన-తరతి* ॥ 37 ॥ *తదేవంప్రకృతిస్వరూపతత్కార్యనిరూపణప్రసఙ్గాత్ పురుషస్వరూపనిశ్చికీర్షయాపృచ్ఛతి ॥ నారాయణాభిధానస్యేతి ॥ నిష్ఠామన్తం,విచారస్యావధారణం-స్వరూపనిశ్చయమితియావత్-నోఽస్మభ్యం,వక్తు-మర్హథ-తత్ర-హేతుః,బ్రహ్మవిత్తమాఃబ్రహ్మవిదగ్రేసరాః-బ్రహ్మవిచ్ఛబ్దాదతిశాయనేతమప్ * ॥ 38 ॥ *యద్యపి „ససర్జోచ్చావచానాద్య,, ఇతిసృష్ట్యాదికర్తానారాయణఇత్యవగతమేవ-తథాపి॥ తతోనిమిత్తకారణత్వమాత్రమవగతం,అతస్తన్మాత్రశఙ్కానిరాచికీర్షయాతాభిన్నోపాదానజగత్సృష్ట్యాదికారణత్వేనబ్రహ్మలక్షయతిపిప్పలాయనః స్థిత్యుద్భవేతి ॥ స్థితిః రక్షా-ఉద్భవః ఉత్పత్తిః-సృష్టిస్థితిప్రళయహేతురితిపాఠాన్తరం-అస్యచిదచిదాత్మకస్యజగతో-యః,సృష్ట్యాదిహేతుః-హేతుత్వంనిమిత్తోపాదానసాధారణం,అహేతుఃస్వస్య

చసౌహృదమ్ । పరిచర్యాంచోభయత్రమహత్సునృషుసాధుషు ॥ 33 ॥ పరస్పరానుకథనంపావనంభగవద్యశః । మిథోరతిర్మిథస్తుష్టిర్నివృత్తిర్మిథఆత్మనః॥ 34 ॥స్మరన్తస్స్మారయన్తశ్చమిథోఽఘౌఘహరంహరిమ్।భక్త్యాసంజాతయాభక్త్యాబిభ్రత్యుత్పులకాంతనుమ్॥ 35 ॥ క్వచిద్రుదన్త్యచ్యుతచిన్తయాక్వచిద్ధసన్తినన్దన్తివదన్త్యలౌకికాః । నృత్యన్తిగాయన్త్యనుశీలయన్త్యజంభవన్తితూష్ణీంపరమేత్యనిర్వృతాః॥ 36 ॥ ఇతిభాగవతాన్ధర్మాన్ శిక్షన్భక్త్యాతదుత్థయా । నారాయణపరోమాయామఞ్జస్తరతిదుస్తరామ్ ॥ 37 ॥ జనకఉవాచ ॥ నారాయణాభిధానస్యబ్రహ్మణఃపరమాత్మనః ।నిష్ఠామర్హథనోవక్తుంయూయంహిబ్రహ్మవిత్తమాః॥38॥ పిప్పలాయనఉవాచ ॥ స్థిత్యుద్భవప్రళయహేతురహేతురస్యయత్స్వప్నజాగరసుషుప్తిషుసద్బహిశ్చ। దేహేన్ద్రియాసుహృదయానిచరన్తియేనసంజీవితానితదవేహిపరంనరేన్ద్ర॥ 39 ॥ నైతన్మనోవిశతివాగపిచక్షురాత్మాప్రాణేన్ద్రియాణిచయథాఽనలమర్చిషస్స్వాః । శబ్దోఽపిబోధకనిషేధతయాఽఽత్మమూలమర్థోక్తమా

కారణాన్తరరహితః-బహిశ్చబైసస్వప్నజాగ్రదవస్థాబహిర్భూతసుషుప్తౌచయత్-సన్వర్తమానః సర్వావస్థాస్వపిజీవేష్వన్తరాత్మతయావ్యాప్యస్థితఇత్యర్థః-దేహాదిసత్తాప్రవృత్త్యోరపిపరమాత్మాధీనత్వమాహ ॥ దేహేన్ద్రియేతి ॥ అసుఃప్రాణః-హృదయంమనః ఏతానియేన,సంచరితాని-చరన్తిప్రవర్తన్తే,తత్-త్వం, అవేహిజానీహి, జగత్కారణంసర్వదాజీవాన్తరాత్మభూతంసకలపదార్థసత్తాప్రవృత్తిహేతుభూతంపరంబ్రహ్మేత్యవేహీత్యర్థః* ॥ 39 ॥ *దేహేన్ద్రియాసుహృదయానియేనసంజీవితానిచరన్తీతితాదధీన్యోక్త్యాఇన్ద్రియాద్యగోచరత్వంసూచితం-తదుపపాదయతి॥ నైతదితి ॥ వాక్ వాగిన్ద్రియం ఏతత్కర్మేన్ద్రియాణాముపలక్షణం, ఏతద్బ్రహ్మ-నవిశతినవిషయీకరోతీత్యర్థః-ఆత్మాజీవః, యద్వా-చక్షురాత్మాచక్షుస్స్వరూపం, ఇన్ద్రియాణ్యుపాత్తేన్ద్రియవ్యతిరిక్తానిశ్రోత్రత్వక్ప్రాణాని, యథా, అనలమర్చిషః, స్వా ఇతి „ యస్యచక్షుశ్శరీర,, మిత్యాదిప్రకారేణపరమాత్మశరీరతయావిశేషణభూతానిచక్షురాదీనినప్రకాశయన్తి-అనలంతద్విశేషణభూతాఃఅర్చిషఇవేత్యర్థః-శబ్దోఽపివేదాంతభాగోఽపి, ఆత్మమూలంపరమాత్మని ప్రమాణం, బోధకనిషేధతయా „ నచక్షుషాదృశ్యతే, తేనాపివాచే,, తి గ్రాహకచక్షురాద్యగోచరత్వేనాబోధయతీత్యర్థః-శ్రుతౌచక్షుషేతిజ్ఞానేన్ద్రియాణాముపలక్షణం, వాచేతికర్మేన్ద్రియాణాం, కథంబోధకనిషేధకత్వేతత్ప్రతిపాదితంభవతీత్యత్రాహ ॥ అర్థోక్తమితి ॥ అర్థవశాదుక్తం భవతి, తదేవోపపాదయతి ॥ యద్వతేననిషేధసిద్ధిరితి ॥ యత్ బ్రహ్మబుత్తేవినా,చక్షురాదిః నిషేధో-నసిద్ధ్యతి,తద్బ్రహ్మ,అర్థాదుక్త, మాహప్రతిపాదయతీత్యర్థః-యద్వా, పూర్వార్ధేనప్రత్యక్షతన్మూలానుమానవేద్యత్వం,ప్రతిషిద్ధం, ఏవంతర్హితుచ్ఛత్వాపత్తిరతఆహ, శబ్దఇతి, శబ్దః ప్రతిపాదయతీత్యర్థః-అతోనతుచ్ఛత్వశఙ్కేతిభావః„యద్వాచానభ్యుదితంయేనవాగభ్యుద్యతే,, ఇత్యనేనతువాగిన్ద్రియావిషయత్వం,తస్యతదధీనత్వంచోచ్యతే„యతోవాచోనివర్తన్తే„ ఇత్యనేనత్వపరిచ్ఛిన్నత్వాదియత్తయానప్రతిపాద్యతఇతిచభావః,నను,,నచక్షుషాగృహ్య

త్తే,, ఇత్యాదిశబ్దశ్చక్షురాదీనాం బ్రహ్మబోధకత్వం నిషేధతి, నతుస్వయం తత్ప్రమాపయతి, తతః కథం శబ్దః ప్రమాణమిత్యత ఆహ ॥ అపిబోధకనిషేధతయాత్మమూలమర్థోక్తమాహేతి ॥ అపిశబ్దో భిన్నక్రమః “ నచక్షుషా దృశ్యతే,, ఇత్యాదేశ్చక్షురాదిగ్రాహకాన్తరనిషేధతయా, అర్థోక్తం పారిశేష్యాదుక్తం, పారిశేష్యన్యాయసిద్ధమిత్యర్థః-తదాత్మమూలం, భావప్రధానోనిర్దేశః, ఆత్మనః స్వస్య, మూలత్వం బ్రహ్మప్రమితికారణత్వమపి, ప్రాహ ప్రతిపాదితవత్ప్రియ ఇత్యర్థః-యద్యపి “ సత్యం జ్ఞానమనన్తం,, ఇత్యాదయో బహవశ్శబ్దాస్సాక్షాద్బ్రహ్మప్రతిపాదకాస్సన్త్యేవ, తథాఽపి, యోగాగ్రాహకాన్తరనిషేధపరశ్శబ్దః-తస్యైవ బ్రహ్మప్రమాపకత్వం పర్యవసాయయితుమర్థోక్తమాత్మమూలమాహేత్యుక్తం, నను వ్యుత్పత్తిగ్రహస్య ప్రత్యక్షాదిమూలకత్వాత్ బోధకనిషేధస్య “నచక్షుషే,, త్యాదేరసంకోచాత్స్వమూలత్వనిషేధపరతాపి కిం న స్యాదిత్యత ఆహ ॥ యదృతేవనిషేధసిద్ధిరితి ॥ యదృతే యదాత్మమూలం వినా, న నిషేధసిద్ధిః భోధకనిషేధో న సిద్ధ్యతి అయం భావః, భోధకనిషేధోహి శబ్దః స్వయం బ్రహ్మవిషయీకృత్యైవ తత్ర భోధకాన్తరాణి నిషేధతి, తత్రాత్మమూలత్వస్యాపి నిషేధే త్విదమితి విషయీకారాభావాత్ క్వభోధకాన్తరనిషేధః, అతః ఆత్మమూలత్వాభావే నిషేధస్యైవాసిద్ధేస్తత్సిద్ధ్యన్యథానుపపత్త్యా ఆత్మమూలత్వమప్యాహేతి ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ ఏవం ప్రత్యక్షాదిప్రమాణాన్తరావేద్యం కేవలం వేదాన్తైకవేద్యం పరం బ్రహ్మేత్యుక్తం యద్యపి “మనసా తు విశుద్ధేన-హృదా మనీషా మనసాభిక్లిప్త,, ఇతి యోగపరిశుద్ధమనసోఽపి ప్రమాణత్వావగమాన్న శబ్దైకవేద్యం బ్రహ్మ-తథాపి-తస్యాపి తత్ర ప్రామాణ్యం శబ్దేనైవావగమ్యత ఇతి శబ్దైకవేద్యమేవ పరం బ్రహ్మ, ప్రత్యక్షాద్యవేద్యత్వోక్త్యా తత్ర్వేద్యచిదచిద్విలక్షణత్వం సూచితం-అథ తద్విలక్షణత్వమేవ విశదయన్ చిదచిదాత్మకసకలతత్త్వశరీరకత్వమాహ ॥ సత్త్వం రజ ఇతి ॥ సత్త్వం రజస్తమ ఇతి - త్రయాణాం-గుణానాం-వృత్ వర్తనం-యస్మిన్-తదేకం త్రిగుణాత్మకం యదేకం ప్రధానతత్త్వమిత్యర్థః - కథంభూతం-సూత్రం కార్యాణామాధరత్వాత్సూత్రస్థానీయం-యశ్చ - తత్కార్యభూతో-మహాన్- నహంకారశ్చే-త్యేతాని - ప్రవదన్తి-తత్త్వత్వేన నిరూపయన్తీత్యర్థః-అహంశబ్దస్తత్కార్యాణాం సర్వేషాముపలక్షణార్థః - తథా-జీ

హాయదృతేవనిషేధసిద్ధిః ॥ ౪౦ ॥ సత్త్వం రజస్తమ ఇతి త్రివృదేకమాదౌ సూత్రం మహానహమితి ప్రవదన్తి జీవమ్।
జ్ఞానక్రియార్థఫలరూపతయోరుశక్తి బ్రహ్మైవ భాతి సదసచ్చ తయోః పరం యత్ ॥ ౪౧ ॥ నాత్మా జజాన న మరిష్యతి
నైధతేఽసౌ న క్షీయతే సవనవిద్వ్యభిచారిణాం హి । సర్వత్ర శశ్వదనపాయ్యుపలబ్ధిమాత్రం ప్రాణో యథేన్ద్రి

వం చ-జ్ఞానక్రియార్థఫలరూపతయా-ప్రవదన్తి-జ్ఞానక్రియాజ్ఞానపూర్వకకర్మానుష్ఠానం - తస్యా - అర్థః ప్రయోజనం స్వర్గాదిః- స ఏవ-ఫలం-యస్య తద్రూపతయా - భోక్తృత్వేన ప్రవదన్తి-యద్వా-జ్ఞానశబ్దేన జ్ఞానేన్ద్రియాణి, క్రియాశబ్దేన కర్మేన్ద్రియాణి అర్థాస్తద్విషయాః తేభ్యః-ఫలం సుఖదుఃఖాది-యస్య-తద్రూపతయా - విషయేన్ద్రియసంబన్ధజన్యసుఖదుఃఖాదిభోక్తృత్వేన ప్రవదన్తి-ఏవంరూపం-సదసత్ చేతనాచేతనం - ఉరుశక్తి అచిన్త్యశక్తి- బ్రహ్మైవ-భాతి - చిదచిచ్ఛరీరకం భాతి ప్రమాణైరవగమ్యతే-శరీరాత్మభావనిబన్ధనమిదం సామానాధికరణ్యం- అత ఏవాహ - తయోః పరం చిదచిద్విలక్షణం చేతి-సదసచ్ఛబ్దౌ చేతనాచేతనపరౌ - తత్ర సచ్ఛబ్దస్య ప్రవృత్తౌ నిమిత్తం స్వరూపాన్యథాభావరూపవికారరహితత్వం - అసచ్ఛబ్దస్య తు తద్వత్త్వమ్ ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ తత్ర తావత్పరమాత్మశరీరభూతే చిదచిద్వస్తుని సచ్ఛబ్దస్య ప్రవృత్తౌ నిమిత్తభూతం స్వరూపతష్షడ్భావవికారరహితత్వముపపాదయతి ॥ నాత్మా జజానేతి ॥ ఆత్మా జీవః- న జజాన నాజాయత - నోత్పద్యత ఇత్యర్థః జన్మాభావాదేవ తదన్తర్గాస్తిత్వలక్షణవికారోపి నాస్తి-నైధతే న వర్ధతే - వృద్ధ్యభావాదేవ పరిణామోఽపి నిరస్తః న మరిష్యతి కాలాన్తరేఽపి న మరిష్యతీతీదానీమపి న నశ్యతి - అసౌ ఆత్మా-న క్షీయతే-అపక్షయో నాశాత్పూర్వావస్థాకుతః - హి యస్మాత్-వ్యభిచారిణాం ఆగమాపాయినాం-దేహానాం, సవనవిత్ తత్తత్కాలద్రష్టా-న హ్యవస్థావతాం ద్రష్టా తదవస్థాభాగ్భవతీత్యర్థః-సర్వత్ర దేవాదిశరీరేషు-శశ్వత్సదా-నపాయీ-ఆమోక్షాత్ప్రకృతిసంబన్ధవానిత్యర్థః-ఉపలబ్ధిమాత్రం జ్ఞానమాత్రస్వరూపం - మాత్రశబ్దేన క్వచిదపి జడత్వవ్యావృత్తిః-ప్రాణః శరీరం - ప్రాణయతి ప్రవృత్తిషు మంకరోతీతి తథా-ప్రాణసంస్పృష్టో వా, యథేన్ద్రియబలేన వికల్పితస్సన్- ఇన్ద్రియవ్యాపారానుగుణం పశ్యామి శృణోమీతి చాక్షుష శ్రవణాదివిజ్ఞానవికల్పవాన్ - వికల్పితం సదితి పాఠాన్తరం తదా-ఆత్మా జన్మాదిరహితః-కుతః-యస్మాత్-జన్మాదయః - వ్యభిచారిణామనిత్యానాం-దేహానామేవ-ఆత్మా తు- సవనవిత్-సవనాని భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలాత్మకాని-వేత్తీతి తథా- కాలత్రయానువర్తీనిత్య ఇతి యావత్ - సవనవిత్త్వమేవ సచ్ఛబ్దవాచ్యస్యాత్మనః స్పష్టయతి-సర్వత్ర శశ్వదనపాయీతి సత్ ఆత్మా - సర్వత్ర-శశ్వత్సర్వదా చ-అనపాయి-స్వరూపచ్యుతిరహితం-తత్ర హేతుః - ఉపలబ్ధిమాత్రం జ్ఞానైకస్వరూపం - మాత్రశబ్దేన జడవ్యావృత్తిః-జడమేవ హ్యపాయీతి భావః.

ననుజ్ఞానానామపిచాక్షుషశ్రావణాదీనాంఅపాయిత్వందృష్ట - మతఆహ,ఇన్ద్రియబలేనవికల్పితం - చక్షురాదీన్ద్రియవ్యాపారవశాద్వికల్పితంచాక్షుషశ్రావణాదిభేదభిన్నంసదపాయి-నతుస్వరూపభూతజ్ఞానమితిభావః - యథా-ప్రాణః - స్వత ఏకోఽపి-ప్రాణాపానాద్యవృత్తిభేదాద్వికల్పిత-స్తద్వత్ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ సర్వత్రశశ్వదనపాయిత్యుక్తంసర్వశరీరేషుధారకతయాప్రవిశతోజీవస్వరూపస్యైకరూపత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ అణ్డేష్వితి ॥ పేశిషుమాంసపిణ్డేషుజరాయుజేషుతరుషుఉద్భిజ్జేషు-అవినిశ్చితేషుస్వేదజేషు - ప్రాణః,జీవం,ఉపధావతి - జీవఃప్రాణద్వారాధారకతయాప్రవిశతీత్యర్థః, కూటస్థః,అత్రయ త్తచ్ఛబ్దాధ్యాహారేణసంబన్ధః , యంజీవం , ప్రాణ, ఉపధావతి-స,కూటస్థోనిర్వికారః-సతతమేకరూపఇతి , కిమేవంవిధఆత్మా సర్వేషామనుభవసిద్ధః,నేత్యాహ ॥ సన్నఇతి ॥ సన్నఃవిశీర్ణః, వికారీవేతియావత్-నిర్వికారతయావిద్యమానోఽప్యవిద్యమానఇవభవతి , నస్ఫుటతరంప్రకాశతఇత్యర్థః , కదాతర్హిస్ఫుటతరాత్మప్రకాశః, కశ్చప్రకాశాభావహేతు,రిత్యత్రాహ॥ ఇన్ద్రియగణే, అహమిఅహంకారేచ-ప్రసుప్తే,అహంకారాదిమనోవృత్తిషూపరతాస్విత్యర్థః,ఆశేతేస్మిన్నిత్యాశయశ్శరీరం-తమృతే-శరీరావభాసేనవినేత్యర్థః - నోఽస్మాకం,జీవానామిత్యర్థః - యథా-యథావత్ ,తదనుస్మృతిః , యథావస్థితజీవస్వరూపవిషయప్రకాశోభవతీత్యర్థః , ఇన్ద్రియగణే అహమిప్రసుప్తేఆశయమృతేఇత్యనేన - మనోవృత్తిశరీరావభాసయోః స్ఫుటతరాత్మప్రకాశాభావహేతుత్వంసూచితం , సన్నఇతిస_ప్తమ్యన్తపాఠశ్చదృశ్యతే తదా , ఇన్ద్రియగణే, సన్నేశబ్దాదివిషయప్రావణ్యరహితేసతి , అహమ్యహంకారే , ప్రసుప్తేలీనే-దేహాత్మాభిమానేనివృత్తేసత్య - తఏవా-శయమృతేదేహావభాసంవినా,యథావదాత్మస్వరూపప్రకాశోభవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ కదాతర్హిఅహంకారాదిమనోవృత్తినివృత్తిః-కేనవాయథావదనుస్మృతి-రిత్యత్రాహ ॥ యర్హీతి ॥ అబ్జనాభస్యభగవత-శ్చరణయో - రీషణయావిత్తైషణాదిత్యాగపూర్వకభ

యబలేన ❁ వికల్పితస్సన్ ॥ ౪౨ ॥ అణ్డేషుపేశిషుతరుష్వవినిశ్చితేషుప్రాణోహిజీవముపధావతితత్రతత్ర। † సన్నేయదిన్ద్రియగణేఽహమిచప్రసుప్తేకూటస్థఆశయమృతేతదనుస్మృతిర్నః ॥ ౪౩ ॥యర్హ్యబ్జనాభచరణైషణయోరుభక్త్యాచేతోమలానివిధమేద్గుణకర్మజాని। తస్మి × న్విశుద్ధఉపలభ్యతఆత్మతత్వంసాక్షాద్యథాఽమలదృశస్సవితృప్రకాశః॥ ౪౪ ॥ రాజోవాచ ॥ కర్మయోగంవదతనఃపురుషోయేనసంస్కృతః। విధూయేహాశుకర్మాణినైష్కర్మ్యంవిన్దతేపరమ్॥ ౪౫ ॥ఏవంప్రశ్నమృషీన్పూర్వమపృచ్ఛంపితురన్తికే। నాబ్రువన్బ్రహ్మణః పుత్రాస్తత్రకారణముచ్యతామ్॥ ౪౬ ॥ ఆవిర్హోత్రఉవాచ ॥ కర్మాకర్మవికర్మేతివేదవాదోనలౌకికః। వేదస్యచే

గవచ్చరణాబ్జైకేషణయా , ఉరుభక్తి, స్తయా-భక్తేరురుత్వంనామవిచ్ఛిన్నత్వం - గుణకర్మజానిసత్వాదిగుణమూలపుణ్యాపుణ్యాత్మకకర్మజాని-చేతసో - మలాన్రాగద్వేషాదీని-విధమేన్నాశయేత్ - తదా-విశుద్ధేనిర్మలే-తస్మిన్ చేతసి-ఆత్మతత్త్వమాత్మయాథాత్మ్యం - సాక్షా-దుపలభ్యతే - అమలా,దృక్దృష్టిర్యస్య - తస్య ,సవితృప్రకాశఇవ-విశుద్ధమితిపాఠే-దేహాద్యుపాధిరహితంపరిశుద్ధంభగవదాత్మకంయథావస్థితమాత్మస్వరూపం - భక్త్యైర్మలేన - మనసా - సాక్షాత్క్రియతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ "నారాయణపరస్తదుత్థయాభక్త్యామాయామఞ్జస్తరతిదుస్తరా " మిత్యుక్తం సకీదృశోభగవదారాధనాత్మకఃకర్మయోగో-యదుత్థభక్త్యామాయాంతరేదితిపృచ్ఛతి ॥ కర్మయోగమితి ॥ నోఽస్మభ్యం- వదతసిరూపయత-యేనవిజ్ఞానేనా- నుష్ఠితేనచకర్మయోగేన , సంస్కృతః - కర్మాణిపుణ్యాపుణ్యాత్మకాని-భగవద్భక్తియోగోత్పత్తివిరోధీని-విధూయ - నైష్కర్మ్యంనైష్కర్మ్యహేతుభూతం-బన్ధకసకలకర్మనివృత్తిహేతుభూతం , పరంపరభక్తిపరిజ్ఞానాఖ్యంజ్ఞానం, విన్దతేలభతే ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ ప్రసఙ్గాదన్యదపిపృచ్ఛతి॥ ఏవమితి॥ ప్రశ్నంప్రష్టవ్యంకర్మయోగ-మేవమిత్థం-యుష్మాన్ప్రతీవ-పితురిక్ష్వాకో-రన్తికేసమీపే-ఋషీన్సనకాదీన్ ప్రతి,అపృచ్ఛంపృష్టవానస్మి ॥ యద్వా ॥ పాకంపచతీతివత్ ప్రశ్నమపృచ్ఛమితినిర్దేశః-ప్రశ్నమకరవమిత్యర్థః ॥ బ్రహ్మణఃపుత్రా- స్తేసనకాదయః-నాబ్రువన్ కర్మయోగంననిరూపయామాసుః-తత్రానుక్తౌ-కారణ ముచ్యతాం - యుష్మాభిరితిశేషః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ తత్రకర్మయోగనిరూపణస్యబహుగ్రన్థసాధ్యస్యతావదనుక్తికారణప్రశ్నస్యోత్తరమాహ ॥ కర్మాకర్మవికర్మేతి ॥ కర్మకామ్యకర్మ - అకర్మకామ్యకర్మేతర-త్కామనారహితత్వాదఫలం-జ్ఞానపూర్వకంకర్మేత్యర్థః - వికర్మనిషిద్ధంకర్మ - యద్వావికర్మవివిధఫలాయచోదితంకర్మకామ్యకర్మ- ఆశ్రమాఙ్గకంనిత్యంనైమిత్తికంచఅకర్మ-జ్ఞానపూర్వకంకర్మ , ఇతి- వేదవాదః-వదనంవాదః-భావేఘఞ్-నలౌకికోవాదః,తతఃకిమతఆహ ॥ వేదస్యేతి॥ ఈశ్వరాత్మత్వాత్ - ఆత్మశబ్దోభిప్రాయాత్మకజ్ఞానపరః - ఈశ్వరాభిప్రాయరూపత్వేనత్రిష్వపిబోద్ధవ్యాంశానాంబహుత్వేన

---

౪౨ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ వికల్పితంసత్ ౪౩ ॥ శ్లో † పా ॥ సన్నేయదిన్ద్రియ ౪౪ ॥ శ్లో × పా ॥ విశుద్ధముప

గహనత్వా-త్తత్ర-సూరయోఽపిముహ్యన్తి,అతస్త్వాం బాలమాలక్ష్యనాబ్రువన్నితిభావః ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ అథపృష్టంకర్మయోగంనిరూపయతి ॥ పరోక్షవాదఇత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి ॥ తదారాధనాత్మకఃకర్మయోగోద్వివిధః వైదికస్తాన్త్రికశ్చేతి - తత్ర-ఆద్యోనిత్యనైమిత్తికకామ్యరూపేణత్రివిధః - తత్ర - స్వర్గాద్యర్థకామ్యకర్మణోమోక్షైకఫలత్వేతాత్పర్యమాహ ॥ పరోక్షవాదఇతి ॥ హితాహితజ్ఞాపనరూపోఽపి-అయం " యజేతస్వర్గకామ " ఇత్యాదిరూపో-వేదః-పరోక్షవాదఃప్రత్యక్షాద్యగోచరార్థవిషయః- అత - స్తేషాంతదభిప్రాయోదురవగమఇతిభావఃతర్హి యదభిప్రాయేణయాగాదికంవిధత్తఇత్యత్రాహ ॥ కర్మమోక్షాయేతి ॥ కర్మభ్యఃపుణ్యపాపాత్మకేభ్యః,మోక్షాయముక్తయే-కర్మయజ్ఞాదిరూపంకర్మ-విధత్తే- భగవద్భక్తియోగద్వారాబన్ధకసకలకర్మనివృత్తయేయజ్ఞాదిరూపంకర్మవిదధాతీత్యర్థః - అగదంయథేతి - యథా-భిషక్ - బాలాన్- అగదమౌషధం-పాయయన్ , ఖణ్డలడ్డుకాదిభిః ప్రలోభయన్ - పాయయతి - నతావతా అగదపానస్యతల్లాభఃప్రయోజనం , అపిత్వారోగ్యమేవ-తథావేదోఽప్యవాన్తరఫలైఃప్రలోభయన్ - అకర్మమోక్షాయైవ-కర్మాణి-విధత్తే- ఏతేనావాన్తరఫలానిపరిత్యజ్య మోక్షైకఫలతయాకామ్యకర్మాణ్యప్యనుష్ఠేయమేవేత్యుక్తంభవతి ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ అథనిత్యనైమిత్తికయోరనభిసంహితఫలయోర్భక్తియోగానుగ్రాహకతయానుష్ఠేయత్వంవక్తుంతావత్తదననుష్ఠానేప్రత్యవాయమాహ॥ నాచరేదితి॥ వేదోక్తంవేదవిహితం-యది-నాచరేత్-తథాఽవికర్మాణ్య-చరేత్- తేనవికర్మణా వేదవిరుద్ధకర్మానుష్ఠానరూపేణఆవశ్యకాననుష్ఠానరూపేణచాధర్మేణ-మృత్యోస్సకాశాత్-మృత్యుమేవో, పైతి,అజ్ఞోఽజితేన్ద్రియఇత్యనేననిష్ఠన్నభక్తియోగప్రపత్తియోగాన్యతరస్యజితేన్ద్రియస్యకథంచిద్విరుద్ధకర్మానుష్ఠితమపినబన్ధకమితిసూచితం ॥ తథాచవక్ష్యతి ॥ " స్వపాదమూలంభజతఃప్రియస్య " త్యాదినా ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ తస్మాద్వేదోక్తం-నిత్యం,నైమిత్తికం-కామ్యంచ-కర్మ,-ఈశ్వరే-సమర్పితంయథాతథా,

శ్వరాత్మత్వాత్తత్రముహ్యన్తిసూరయః ॥ ౪౭ ॥ పరోక్షవాదోవేదోఽయంబాలానామనుశాసనమ్ । కర్మమో
క్షాయకర్మాణివిధత్తేహ్యగదంయథా ॥ ౪౮ ॥ నాచరేద్యస్తువేదోక్తంస్వయమజ్ఞోఽజితేన్ద్రియః । వికర్మణా
హ్యధర్మేణమృత్యోర్మృత్యుముపైతిసః ॥ ౪౯ ॥ వేదోక్తమేవకుర్వాణోనిస్సఙ్గోఽర్పితమీశ్వరే । నైష్కర్మ్యం
లభతేసిద్ధింరోచనార్థాఫలశ్రుతిః ॥ ౫౦ ॥ యఆశుహృదయగ్రన్థింనిర్జిహీర్షు ❀ రథాత్మనః । విధినోపచరేద్దేవం
తన్త్రోక్తేనచకేశవమ్॥ ౫౧ ॥ లబ్ధానుగ్రహఆచార్యాత్తేనసందర్శితాగమః। మహాపురుషమభ్యర్చేన్మూర్త్యాఽ
భిమతయాఽఽత్మనః॥ ౫౨ ॥ శుచిస్సమ్ముఖమాసీనఃప్రాణసంయమనాదిభిః । పిణ్డంవిశోధ్యసన్న్యాసైఃకృతర
క్షోఽర్చయేద్ధరిమ్ ॥ ౫౩ ॥ అర్చాదౌహృదయేవాఽపియథాలబ్ధోపచారకైః । ద్రవ్యక్షిత్యాత్మలిఙ్గానినిష్పా

కుర్వాణఏవ-నిస్సఙ్గఃత్తదవాన్తరఫలేషుసఙ్గరహితః-నైష్కర్మ్యం,నైష్కర్మ్యహేతుభూతాంబన్ధకసకలకర్మనివృత్తిహేతుభూతాం-సిద్ధింజ్ఞానసంపత్తిం-లభతే-కర్మయోగోహిజ్ఞానయోగహేతురిత్యర్థః తర్హి కిమర్థంతత్ఫలానిశ్రూయన్తఇత్యత్రాహ ॥ రోచనార్థాఫలశ్రుతిరితి ॥ కర్మణాంఫలవత్త్వశ్రుతిరర్థవాదఇత్యర్థః - ఈశ్వరేఽర్పితమిత్యనేనకర్మణాంఫలసాధనత్వబుద్ధింపరిత్యజ్యేశ్వరారాధనతాబుద్ధిఃకార్యేతిసూచితం - అనేనఫలత్యాగఃఫలితః - నిస్సఙ్గఇత్యనేన, నమమేదంకర్మేత్యాత్మీయతాబుద్ధిస్త్యాజ్యేతి- అనేనకర్తృత్వత్యాగఃఫలితః - తదేవంఫలసఙ్గకర్తృత్వత్యాగపూర్వకమనుష్ఠితంవైదికంకర్మభక్తియోగనిర్వర్తకమిత్యుక్తంభవతి ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀ అథతాన్త్రికంకర్మయోగంనిరూపయిష్యన్ తావత్తస్యవైదికకర్మయోగసముచితస్యాచిరాద్భక్తియోగనిష్పాదకత్వమాహ ॥ యఇతి ॥ అథనను-యఃపుమాన్-ఆత్మనఃస్వస్య,హృదయగ్రన్థింఅహంమమాభిమానాదిప్రకృతిసంబన్ధకార్యం - తస్యగ్రన్థివద్దుశ్ఛేదత్వాత్తత్త్వేనరూపణం - నిర్జిహీర్షుఃనిర్హర్తుమిచ్ఛుః తన్త్రోక్తేనచ -వైదికకర్మసముచ్చయవాచీచశబ్దః , విధినా-కేశవందేవ - ముపచరేత్ ఆరాధయేత్, తాన్త్రికవైదికకర్మయోగాభ్యాంభగవన్తమారాధయన్ ఆశునిష్పాదితభక్తియోగః ప్రకృతిసంబన్ధాన్ముచ్యత ఇత్యర్థః - పరాత్మనఇతిపాఠాన్తరం - పరస్యదేహవిలక్షణస్యా-త్మనఃస్వస్య- హృదయగ్రన్థి-మితిసంబన్ధః - తన్త్రశబ్దేనాత్రపఞ్చరాత్రంభగవచ్ఛాస్త్రంవివక్షితమ్ ❀ ॥ ౫౧ ॥ ❀ కోఽసౌతన్త్రోక్తవిధిరిత్యత్రతన్నిరూపయతి ॥ లబ్ధానుగ్రహఇత్యాదినా ॥ ఆచార్యాత్ -లబ్ధానుగ్రహః,లబ్ధఅనుగ్రహోయేనసః- తేనాచార్యేణ-సందర్శితాగమఃసందర్శితపూజాప్రకారః - ఆత్మనఃస్వస్యా-భిమతయా-మూర్త్యా - విశిష్టం - మహాపురుష-మభ్యర్చేత్ ❀ ॥ ౫౨ ॥ ❀ శుచిరితి॥సమ్ముఖంమూర్తేరభిముఖంయథాతథా,ఆసీనః,ప్రాణసంయమనాదిభిః-ఆదిశబ్దేనభూతశుద్ధ్యాదిసఙ్గ్రహః,పిణ్డం దేహం-విశోధ్య-సద్భి -ర్న్యాసైః , కృతారక్షోయేనసః ❀ ॥ ౫౩ ॥ ❀ అర్చాదౌప్రతిమాదౌ,ఆదిశబ్దేనవక్ష్యమాణాగ్న్యర్కతోయాతిథీనాంసఙ్గ్రహః - హరిం - యథాలబ్ధోపచారైస్సంభావితైరుపచారసాధనైరర్చ

౫౧ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ ఃపరాత్మనః

యే-దితిసంబన్ధః - తత్రా-దావేవద్రవ్యాదీనినిష్పాద్య - తత్రద్రవ్యాణితులసీచన్దనపుష్పాదీని. ప్రోక్షణాదినా-క్షితిం - సమ్మార్జనోపలేపాదినా, ఆత్మానందేహం-తత్త్వన్యాసాదినా-లిఙ్గం - భగవత్ప్రతిమాం-మృత్తికాలేపనజలక్షాళనాదినా-నిష్పాద్యయోగ్యాన్కృత్వా ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ పాద్యాదిపాత్రాణ్యు-పకల్ప్యసమాధితఃసమాధినా-సన్నిధాప్య-ప్రతిమాదౌ-భగవన్తమావాహ్యేత్యర్థః - హృదయాదిభి-ర్మన్త్రైః-కృతఃన్యాసో యేనసః-కృతహృదయాదిన్యాసఇత్యర్థః - తథా-మూలమన్త్రేణ చ కృతన్యాసఃమూలమన్త్రేణైవార్చయేత్ ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ అఙ్గానిహృదయాదీని, ఉపాఙ్గానిసుదర్శనాదీని-తత్సహితాం-సపార్షదాంసపరివారాం-తాంమూర్తిం - స్వమన్త్రతఃతత్తన్మూర్తిమన్త్రేణైవా-ర్చయేత్ ॥ కైరుపచారైరర్చయేదిత్యత్రాహ ॥ పాద్యేతి ॥ ఆద్యశబ్దేనదన్తధావనజిహ్వోల్లేఖనతైలాభ్యఙ్గోద్వర్తనస్నానశాటికాసమర్పణాదిసంగ్రహః - వాసోవస్త్రయుగ్మం - యజ్ఞోపవీతస్యాప్యేతదుపలక్షణమ్ ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ మాల్యానిపుష్పాణి-దీపోనీరాజనం-తత్తదనన్తరస్యమధుపర్కస్యాప్యుపలక్షణం-ఉపహారోనైవేద్యం - తైస్సాఙ్గంసపరివారం-యథావిధి - సంపూజ్య-స్తవైఃస్తోత్రైః - స్తుత్వా-ప్రణమేత్ ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ తన్మయం-ప్రాచుర్యేమయట్- ఆరాధ్యమూర్త్యన్తర్యామిక-మాత్మానం-ధ్యాయన్-హరేర్మూర్తిం-సంపూజయేత్-శేషంభగవద్భుక్తావశిష్టం-ప్రాపణమన్నం - భోజనార్థంస్వీకృత్యేతిశేషః,శిరసి, ఆధాయ-భగవతేపూర్వం సమర్పితంతులసీపుష్పాదికంశిరసిసత్కారంధృత్వేత్యర్థః - సత్కృతమితిభావేక్తః - సబహుమానమిత్యర్థః- యద్వా-త్తం-సత్కృతంసంపూజితం - హరిం - స్వధామ్నిపరమవ్యోమాదౌ - ఉద్వాస్యస్థాపయిత్వా - పూజావిధిం సమాపయేదితిశేషః ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ ఏవంనిరూపితంతాన్త్రికంకర్మయోగముపసంహరతి॥ఏవమితి॥అగ్న్యాద్యధికరణేషు-సర్వాన్తరాత్మాన-మీ

ద్యాత్ప్రోక్ష్యచాసనమ్॥ ౫౪ ॥ పాద్యాదీనుపకల్ప్యాథసన్నిధాప్యసమాహితః । హృదయాదికృతన్యాసోమూలమన్త్రేణచార్చయేత్॥ ౫౫ ॥సాఙ్గోపాఙ్గాం*సపార్షదాంతాంతాంమూర్తింస్వమన్త్రతః ।పాద్యార్ఘ్యాచమనీయాద్యైఃస్నానవాసోవిభూషణైః॥ ౫౬ ॥గన్ధమాల్యాక్షతస్రగ్భిర్ధూపదీపోపహారకైః। సాఙ్గంసంపూజ్యవిధివత్స్తవైస్స్తుత్వానమేద్ధరిమ్॥ ౫౭ ॥ఆత్మానంతన్మయంధ్యాయన్మూర్తింసంపూజయేద్ధరేః। శేషమాదాయశిరసాస్వధామ్న్యుద్వాస్యసత్కృతమ్ ॥ ౫౮ ॥ ఏవమగ్న్యర్కతోయాదావతిథౌహృదయేచయః । యజతీశ్వరమాత్మానమచిరాన్ముచ్యతేహిసః॥ ౫౯ ॥******************************** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే ,తృతీయోఽధ్యాయః. **********

రాజోవాచ ॥ యానియానీహకర్మాణియైర్యైస్స్వచ్ఛన్దకర్మభిః । చక్రేకరోతికర్తాచహరిస్తానిబ్రువన్తునః॥౧॥ ద్రమిళఉవాచ । యోవాఅనన్తస్యగుణాననన్తాననుక్రమిష్యన్*స్సతుబాలబుద్ధిః । రజాంసిభూమేర్గణయేత్కథంచిత్కాలేననైవాఖిలసత్వధామ్నః ॥ ౨ ॥ భూతైర్యదాపఞ్చభిరాత్మసృష్టైః పురంవిరాజంవిరచయ్యత

శ్వరం-యో-యజతిసోఽచిరాన్నిష్పన్నభక్తియోగః, కర్మబన్ధా-న్ముచ్యతే ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం,ఏకాదశస్కన్ధేతృతీయోఽధ్యాయః **************************

మర్త్యాభిమతయాఽఽత్మన ఇష్టయానయాత్మనః ప్రియతమావతారంసంపూజయేదిత్యుక్తేరవతారజ్ఞానమపేక్షితం - తథా- స్తవైఃస్తుత్వానమేద్ధరిమిత్యుక్తేర్గుణకర్మజ్ఞానమపేక్షితం - తత్రపృచ్ఛతి ॥ యానియానీతి ॥ యైర్యైః-స్వచ్ఛన్దజన్మభిః స్వేచ్ఛావతారైరిహలోకే-కర్తా - కరిష్యతి-స్వచ్ఛన్దస్యేనావతారాణామకర్మమూలత్వముక్తం - తానికాలత్రయగోచరావతారసంబన్ధీని-చేష్టితాని-నోఽస్మభ్యం-భవన్తో-బ్రువన్తు ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ యానియానిబ్రువన్త్వితిప్రశ్నస్యసాకల్యవిషయతామాలక్ష్యానన్త్యాన్నతానిసాకల్యేనకథయితుంశక్యాని - సంక్షేపతఃకానిచిత్కథయిష్యామీత్యాహద్రమిళః ॥ యోవాఇతి ॥ అనన్తస్యఅపరిచ్ఛిన్నస్వరూపస్వభావస్యభగవతో-గుణాన్ - యో - ఽనుక్రమిష్యేత్ గణయితుమిచ్ఛతి-సతు-బాలానామివబుద్ధిర్యస్యసః-మన్దమతిరిత్యర్థః తత్రహేతుత్వేనతాన్విశినష్టిఅనన్తానితి॥ఏతదేవోపపాదయతి॥ రజాంసీతి ॥కాలేన-మహతాకథంచిత్కేనచిద్యత్నేన-భూమేః-రజాంసిరేణూన్,గణయేత్ - సంభావనాయాంలిఙ్ - అఖిలసత్వధామ్నః-వివిధవిచిత్రశక్త్యాశ్రయస్య-భగవతో- గుణాంస్తు - నైవగణయే- దానన్త్యాదితిభావః-అత్ర«విష్ణోర్నుకంవీర్యాణిప్రవోచంయఃపార్థివానివిమమేరజాంసీ,,తిశ్రుత్యర్థోఽభిహితః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తావద్బ్రహ్మాణ్డశరీరకవైరాజపురుషావతారమాహ ॥ భూతైరితి॥ ఆత్మనాస్వేన-సృష్టైః-భూతైః - పృథివ్యాదిభిః-భూతగ్రహణంచతుర్వింశతితత్త్వానాముపలక్షణం-యదా-విరాజంబ్రహ్మాణ్డరూపం-విరచయ్య-తస్మిన్పురే-స్వాంశేన- విష్టఃధారకతయాఽనుప్రవిష్టః - తదా,ఆదిదేవో - నారాయణః - పురుషాభిధా

సంపురుషాఖ్యాం-మవాప-అయంవై రాజః పురుషః సర్వావతారాణాం - ఆద్యోఽవతార ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩॥ ❁ అస్య గుణకర్మా ణ్యాహ ద్వాభ్యామ్ ॥ యఇతి॥ యస్యవై రాజపురుషస్య-కాయః బ్రహ్మాత్మకో దేహః - భువనత్రయస్య-సన్నివేశః - యస్మిం స్తథాభూతః-యస్య - ఇన్ద్రియైః కారణభూతైః-తనుభృతాం వ్యష్టిసమష్టిజీవానాం -ఉభయేన్ద్రియాణి జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రి యాణి. బభూవుః- ఇన్ద్రియసంబన్ధోక్త్యాతజ్జ్ఞానస్యేన్ద్రియసాపేక్షత్వ శఙ్కాం నిరస్యతి ॥ జ్ఞానంస్వతఇతి ॥ యస్యేత్యనుష జ్యతే-శ్వసనతః శ్వాసాత్- శ్వాసస్థానీయాద్వాయోః- స్తనుభృతాం - బలం ధారణసామర్థ్యం-ఓజః ప్రవృత్తిసామర్థ్యం ఈ హా చేష్టాచ-భవతి. సఏషఏవ - సత్త్వాదిభిః సత్త్వరజస్తమోభిః-ప్రాకృతగుణైః - స్వవశ్యైః స్థితి-లయోద్భవే- సమాహారద్వన్ద్వా త్సప్తమీ-విశ్వస్థిత్యాదినిమిత్తే-ఆదికర్తా-ఆదిశ్చాసౌకర్తాచ-ఉపాదానంనిమిత్తకారణం చేత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఆదికర్తృ త్వమేవప్రపఞ్చయతి ॥ ఆదావితి॥అస్యజగతః-సర్గనిమిత్తే-ఆదౌవ్యష్టిసృష్టేః పూర్వం.రజసా-ఉపలక్షితః-శతధృతిః - రభూత్ రజోగుణప్రచుర బ్రహ్మాఖ్యజీవానుప్రవేశనతచ్ఛరీరకతయాతద్రూపః బభూవేత్యర్థః "సృష్టింతతః కరిష్యామి త్వామావిశ్య ప్రజాపతే"ఇతివచనం - రుద్రోఽప్యయాయతమసేత్యస్యాప్యేవమేవార్థః అప్యయస్సంహారః స్థితౌనిమిత్తభూతాయాం.వి ష్ణురిత్యస్యసత్త్వేనేత్యాదిః-విష్ణుః-స్థిత్యర్థం - శుద్ధసత్త్వోపలక్షితస్వావతారాత్మకవిష్ణురూపోఽభూదిత్యర్థః బ్రహ్మరుద్రయో రివవిష్ణోరప్యావేశావతారత్వశఙ్కావ్యుదాసాయ దేవతాన్తరాణాం తచ్ఛరీరత్వజ్ఞాపనాయచ విశినష్టి ॥ క్రతుపతిరితి ॥ య జ్ఞనిర్వాహక ఇత్యర్థః. ఇష్టాపూర్తం బహుధాజాతంజాయమానంవిశ్వంబిభర్తి భువనస్యనాభిః - తదేవాగ్నిస్తద్వాయుస్త త్సూర్యస్తదుచన్ద్రమాః-సఆత్మాఙ్గాన్యన్యా దేవతా,, ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽభిప్రేతః స్థితిస్వరూపం దర్శయన్ విశినష్టి॥ ద్విజ

స్మిన్ । స్వాంశేన విష్టః పురుషాభిధానమవాప నారాయణ ఆదిదేవః॥ ౩ ॥ యత్కాయ ఏష భువనత్రయసన్నివే
శో యస్యేన్ద్రియైస్తనుభృతాముభయేన్ద్రియాణి । జ్ఞానం స్వతశ్శ్వసనతో బలమోజ ఈహా సత్త్వాదిభిస్స్థితిలయో
ద్భవ ఆదికర్తా ॥ ౪ ॥ ఆదావభూచ్ఛతధృతీ రజసాఽస్య సర్గే విష్ణుస్స్థితౌ క్రతుపతిర్ద్విజధర్మసేతుః । రుద్రోఽప్య
యాయ తమసా పురుషస్స ఆద్య ఇత్యుద్భవస్థితిలయాస్సతతం ప్రజాసు ॥ ౫ ॥ ధర్మస్య దక్షదుహితర్యజనిష్టమూ
ర్త్యాం నారాయణో నర ఇతి ప్రవరప్రశాన్తః । నైష్కర్మ్యలక్షణమువాచ చచార యోగం యోఽద్యాపి చాస్త
ఋషివర్యనిషేవితాఙ్ఘ్రిః ॥ ౬ ॥ ఇన్ద్రో విశఙ్క్య మమ ధామ జిఘృక్షతీతి కామం న్యయుఙ్క్త సగణం స బదర్యుపా
ఖ్యమ్ । గత్వాఽప్సరోగణవసన్తసుమన్దవాతైః స్త్రీప్రేక్షణేషుభిరవిధ్యదతన్మహిజ్ఞః॥ ౭ ॥ విజ్ఞాయ శక్రకృతమ
క్రమమాదిదేవః ప్రాహ ప్రహస్య గతవిస్మయ ఏజమానాన్ । మా భైష్ట భో మదన మారుత దేవవధ్వో గృహ్ణీత నో బ
లిమశూన్యమిమం కురుధ్వమ్॥ ౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్థం బ్రువత్యభయదే నరదేవ దేవాస్సవ్రీడనమ్రశిరసస్సఘృ

ధర్మసేతురితి ॥ ద్విజాస్త్రైవర్ణికాస్తేషాం.ధర్మాణాం - సేతురివ - సేతుర్హి తీరాన్తరప్రాపకః.తద్వద్వర్ణాశ్రమానుగుణధ ర్మఫలప్రాపక ఇత్యర్థః-అనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణరూపైవస్థితిరితిభావః-ఇతీత్థం - యథా బ్రహ్మాదిరూపేణవిశ్వసృష్ట్యాదిక ర్తాతథేత్యర్థః స- ఆద్యః పురుషః ఉపాదానకారణభూతం - పురుష ఇత్యర్థః-తదేవోపపాదయతి ॥ ఉద్భవేతి॥ అస్యాత ఇత్యా దిః ప్రజాసూద్భవాదయస్తత ఉపాదానకారణభూతాత్ - ద్భవన్తి ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ అథ నరనారాయణావతారతద్గుణకర్మాణి చాహ॥ ధర్మ ఇత్యేకాదశభిః॥ ధర్మస్య-భార్యాయాం. దక్షదుహితరి. మూర్తిసంజ్ఞాయాం - నారాయణో,నర-ఇతి-మూర్తిద్వ యేనా.జనిష్ట అవతీర్ణః నైష్కర్మ్యలక్షణం బన్ధకసకలకర్మనివృత్తిహేతుభూతాత్మకం - యోగం జ్ఞానయోగం,ఉవాచ - నార దాదిభ్య ఉపదిదేశేత్యర్థః-యోనరనారాయణరూపో భగవాన్ - నద్యాపి-ఋషివర్యైర్నారదాదిభి-ర్నిషేవితావఙ్ఘ్రీ-యస్య సః-ఆస్తే - బదర్యాశ్రమ ఇత్యాదిః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ నైష్కర్మ్యయోగనిష్ఠైరేవంవర్తితవ్యమితి ప్రదర్శయితుం పరమోపశమగ ర్భంతచ్చేష్టితాత్మకమితిహాసమాహ ॥ ఇన్ద్రఇతి ॥ మమ-ధామస్థానం- తపసా-గ్రహీతుమిచ్ఛతీ-తి-విశఙ్క్య-తపోనాశాయ సగణం సపరివారం-కామం మన్మథం-ప్రేషయామాస - సకామః - బదర్యుపాఖ్యం-బదరీతియః ప్రసిద్ధః-తం.తస్యాశ్రమం-అ ప్సరోగణాదిభిస్సహ-గత్వా-అతన్మహిజ్ఞః తన్మహిజ్ఞః తన్మహిమానమభిజ్ఞః స్త్రీణాం ప్రేక్షణాన్యేవ - ఇషవో బాణాస్తైరవి ధ్యత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఆదిదేవో నారాయణః,శక్రకృత-మక్రమమపరాధం , విజ్ఞాయ - విగతః,స్మయః అహం ధీర ఇతిస్మయో గర్వః తద్రహితః-ప్రహస్య,ఏజమానాన్ కమ్పమానాన్ - శాపభియేతిభావః - ప్రాహ-తదేవాహ ॥ మాభైష్టేతి ॥ హేమదన హే మారుత హే దేవవధ్వః-యూయం,మా భైష్ట-బలిమాతిథ్యం,గృహ్ణీతే - తి ప్రార్థయతే,ఇమమస్మాకం-ఆశ్రమం-అశూన్యం-కు రుధ్వం-ఆతిథ్యాభావేశూన్యప్రాయస్స్యాదితిభావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఇత్థమితి ॥ హేనరదేవ, అభయదే శ్రీనారాయణే-ఇత్థం,

బ్రువతి సతి, దేవాః కామాదయః, సవ్రీడాని, నమ్రాణి చ, శిరాంసి- యేషాం- తే, లజ్జాభరేణావనతశిరస్కా ఇత్యర్థః- సఘృణం కృపాయుక్తం యథా తథా, కృతాపరాధేష్వప్యాత్మసుత స్యకృపా యథాస్యాత్తథేత్యర్థః తం నారాయణ- మూచుః॥ తదేవాహ ॥ నైతదిత్యాదినా సార్ధద్వయేన॥ త్వయి, ఏతత్ కృతాపరాధేష్వస్మాసు అనుగ్రహ ఇత్యేతన్న చిత్రం ॥ తత్ర హేతుతయా విశింషన్తి అవిక్రియే కామక్రోధాదివికారరహితే- తత్ర హేతుః - పరే హేయాకారప్రకృతిపురుషవిలక్షణే- హేయప్రతిభటే, కించ, స్వారామధీరనికరానతపాదపద్మే- స్వస్మిన్ ఆరమన్తే ఇతి స్వారామాః ఆత్మారామాః- తే చ తే- ధీరా జితేన్ద్రియాశ్చ తేషాం- నికరైః సమూహైః- రానతే సేవ్యమానే, పాదపద్మే- యస్య- తస్మిన్ - త్వద్భక్తానామేవ న కామాదివికారః- కుతస్త్వవేతి భావః ॥ ౯ ॥ అస్మాకం చాపరాధాచరణం స్వభావత్వాన్న చిత్రమిత్యాహుః ॥ త్వామితి॥ సేవతాం సేవమానానాం సురైరిన్ద్రాదిభిః- కృతాః- బహవో - విఘ్నాః స్యుః, తత్ర హేతుత్వేన తాన్విశింషన్తి॥ స్వౌకః - స్వశబ్దో దేవపరః- తేషా- మోకః స్థానం, స్వర్గం విలఙ్ఘ్యాతిక్రమ్య - పరమం సర్వోత్తమం - తే తవ - స్థానం- వ్రజతాం గచ్ఛతాం, వర్తమానసమీపే భవిష్యతి వర్తమానవద్వా వాల్లట్- తస్య శతాదేశః- అన్యస్య త్వామసేవమానస్య న- విఘ్నాః స్యుః, కుతః, బర్హిషి యజ్ఞే స్వభాగాన్ పురోడాశాదీన్- బలీన్ కరాన్, కర్షకా ఇవ రాజ్ఞే ఇన్ద్రాదిభ్యో - దదతః ప్రయచ్ఛతః, తర్హి మద్భక్తాపి విఘ్నైః కిముపహన్యన్త ఏవ, నేత్యాహుః॥ ధత్త ఇతి॥ యదీతి ఃచ్ఛాయే, యత, స్త్వం, సర్వసురాధీశ్వరో, ఽవితా రక్షితా, అతో, ఽసౌ విఘ్నానాం- మూర్ధ్ని పదం, మఙ్ఘ్రిం- ధత్తే- కుతః, పునస్త్వయి విఘ్నశఙ్కేతి భావః ॥ ౧౦ ॥ త్వదభక్తానాం కేవలం తపశ్చరతాం ద్వయీ గతిః అస్మాకం వా వశం యాన్తి- క్రోధస్య వా, తత్రాస్మద్వశాః కామోపభోగమపి తావదనుభవన్తి క్రోధవశాస్తు పునరంతిమన్దాఇ

ణం తమూచుః । నైతద్విభో త్వయి పరేఽవిక్రియే విచిత్రం స్వారామధీరనికరానతపాదపద్మే ॥ ౯ ॥ త్వాం సేవ
తాం సురకృతా బహవోఽన్తరాయాః స్వౌకో విలఙ్ఘ్య పరమం వ్రజతాం పదం తే । నాన్యస్య బర్హిషి బలీన్దదత
స్స్వభాగాన్ధత్తే పదం త్వమవితా యది విఘ్నమూర్ధ్ని ॥ ౧౦ ॥ క్షుత్తృట్త్రికాలగుణమారుతజైహ్వశైశ్నానస్మా
నపారజలధీనతితీర్య కేచిత్ । క్రోధస్య యాన్తి విఫలస్య వశం పదే గోర్మజ్జన్తి దుశ్చరతపశ్చ వృథోత్సృజన్తి ॥ ౧౧ ॥
ఇతి ప్రగృణతాం తేషాం స్త్రియోఽత్యద్భుతదర్శనాః । దర్శయామాస శుశ్రూషాం స్వర్చితాః కుర్వతీర్విభుః ॥ ౧౨ ॥
తా దేవానుచరా దృష్ట్వా స్త్రియః శ్రీరివ రూపిణీః । గన్ధేన ముముహుస్తాసాం రూపౌదార్యహతశ్రియః ॥ ౧౩ ॥ తా
నాహ దేవదేవేశః ప్రణతాన్ప్రహసన్నివ । ఆసామేకతమాం వృఙ్ధ్వం సవర్ణాం స్వర్గభూషణమ్ ॥ ౧౪ ॥ ఓమిత్యా
దేశమాదాయ నత్వా తం సురవన్దినః । ఊర్వశీమప్సరశ్శ్రేష్ఠాం పురస్కృత్య దివం యయుః ॥ ౧౫ ॥ ఇన్ద్రాయాన
మ్య సదసి శృణ్వతాం త్రిదివౌకసామ్ । ఊచుర్నారాయణబలం శక్రస్తత్రాస విస్మితః ॥ ౧౬ ॥ హంసస్వరూప్యవద
దచ్యుత ఆత్మయోగం దత్తః కుమార ఋషభో భగవాన్పితా నః । విష్ణుశ్శివాయ జగతాం కలయాఽవతీర్ణస్తేనాహృ

త్యాహుః॥ క్షుత్తృడితి ॥ క్షుచ్చ, తృట్చ, త్రికాలగుణాః శీతోష్ణవర్షాణి చ, మారుతశ్చ, ప్రాణో, బాహ్యో వా, జైహ్వాః జిహ్వోపభోగాః- శైశ్నాః శిశ్నోపభోగాః, తే చ, తాన్ అస్మాన్, అపారజలధిరూపాన్, అతితీర్య విలఙ్ఘ్య గోః పదే, మజ్జన్తి- కుతః- విఫలస్య- క్రోధస్య, వశం, యాన్తి గచ్ఛన్తి, రుద్రవృత్తాన్తోఽనేనాభిసంహితః, కించ, యథా, జలే, మజ్జన్తో మస్తకారోపితభారముత్సృజన్తి, తథా, వృథా నమోక్షాయ న భోగాయ- శాపాదినా, దుశ్చరం, తప, ఉత్సృజన్తి ॥ ౧౧ ॥ ఇతీతి॥ తేషాం కామాదీనా- మిత్థం, ప్రగృణతాం సతాం, విభుర్భగవాన్, అత్యద్భుతం దృశ్యన్త ఇతి తథా, తాః స్త్రియః, స్త్రీభి- ర్దర్శయామాస కథంభూతాః- శుశ్రూషాం, కుర్వతీః, స్వర్చితాః స్వలంకృతాః, తేషాం, స్వలావణ్యాదిప్రయుక్తదర్పోపశమాయ దర్శయామాసేతి భావః ॥ ౧౨ ॥ తా ఇతి॥ దేవానుచరాః కామాదయః శ్రీరివ రూపిణీః సున్దరమూర్తిమతీః - తా నారీః- దృష్ట్వా- తాసాం రూపౌదార్యేణ రూపసౌష్ఠవేన - హృతా- శ్రీః కాన్తి- ర్యేషాం- తే - తాసాం- గన్ధేన శరీరసుగన్ధేన- ముముహుః పారవశ్యం ప్రాపుః ॥ ౧౩ ॥ తానితి ॥ దేవదేవో బ్రహ్మ తస్యాపీశో నారాయణ- స్తాన్కామాదీన్- ఆహ - తదేవాహ- ఆసాం స్త్రీణాం మధ్యే- ఏకతమాం- వృఙ్ధ్వం వృణీధ్వం - క్వ వయం వరాకాః క్వ చేమా ఇత్యతో విశినష్టి॥ సవర్ణాం సరూపాం- న కాప్యస్మదనురూపేత్యతో విశినష్టి। స్వర్గభూషణమితి ॥ స్వర్గస్య భూషణరూపామితి ॥ ౧౪ ॥ ఓమితి॥ తే సురవన్దినో దేవభృత్యాః- ఆదేశం భగవదాజ్ఞాం- ఓమిత్యఙ్గీకృత్య- తం- ప్రణమ్య ఊర్వశీం నామాప్సరశ్శ్రేష్ఠా- మాదాయ- తాం పురస్కృత్యాగ్రతో నిధాయ- దివం స్వర్గం- యయుః ॥ ౧౫ ॥ ఇన్ద్రేతి ॥ సదసి- త్రిదివౌకసాం దేవానాం- శృణ్వతాం సతాం - నారాయణస్య- బల- మూచుః- శక్రస్తావ- ద్విస్మితః- తత్రాస అభైషీత్ ॥ ౧౬ ॥ అన్యాన్యప్యవతారాంస్తచ్చరితాని చాహ ॥ హంస

స్వరూపీతి ॥ అమ్భుతో విష్ణుః హంసాదిరూపేణ, జగతాం, శివాయ మఙ్గళాయ - కలయాఽవతీర్ణస్సన్ ఆత్మయోగం జీవాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగమవదదుపదిష్టవాన్, ఇతిసమ్బన్ధః - దత్తో దత్తాత్రేయః - కుమారః సనకాదిః నోఽస్మాకం కవ్యాదీనాం - పితా, భగవాన్, ఋషభశ్చ - తేన విష్ణునైవ, హయాస్యో హయగ్రీవావతారే, మధుభిదా మధునామాసురమభినదితి తథాభూతేన, శ్రుతయో వేదాః - ఆహృతాః ఆనీతాః ✱ ॥ ౧౭ ॥ ✱ తథా, మాత్స్యేఽవతారే, మనుః సత్యవ్రతః గుప్తో, రక్షితః ఇలా పృథ్వీ, ఓషధయః - చకారాత్ ఋషయశ్చ, గుప్తా - ఇత్యర్థః, క్రోడే వరాహావతారే, అమ్భసః ప్రళయజలాత్, క్ష్మాం భూమిం, ఉద్ధరతా, విష్ణునా - దితిజో హిరణ్యాక్షః - హతః - కౌర్మే కూర్మావతారే, అమృతోన్మథనే నిమిత్తే, స్వపృష్ఠే - అద్రిర్మన్దరో ధృతః, తథా, గ్రాహాత్, గజేన్ద్రం, శరణాగతమముఞ్చత్ అమోచయత్, యత్రావతారనామ న దృశ్యతే, తత్ర విష్ణుశ్శివాయ జగతాం కలయాఽవతీర్ణ ఇత్యనుసన్ధేయమ్ ✱ ॥ ౧౮ ॥ ✱ సంస్తున్వతః స్తుతిం కుర్వాణాన్ - ఋషీన్ వాలఖిల్యాన్, కశ్యపార్థం సమిదాహరణే గోష్పదే మగ్నాన్ ఇన్ద్రేణోపహసితాన్ ఉద్ధృత్య పదోఽమోచయత్, తమపి బ్రహ్మహత్యాయాం ప్రవిష్టం - మోచయామాస, అసురగృహే హిరణ్యకశిపుగృహే, పిహితా నిరుద్ధాః - యా, అనాథా, దేవస్త్రియః, తాశ్చ - మోచయత్, నృసింహస్సన్, సతాం సాధూనామభయాయ, అసురేన్ద్రం హిరణ్యకశిపుం, జఘ్నే హతవాన్ ✱ ॥ ౧౯ ॥ ✱ దైవాసురే, యుధి యుద్ధే సురార్థే ఇన్ద్రార్థం - దైత్యపతీన్, హత్వా, అన్తరేషు సర్వమన్వన్తరేషు, కళాభిర్మూర్తిభిః - అవతారైరితి యావత్ భువనాన్యదధాత్ అపాలయత్, వామనో, భూత్వా, యాచ్ఞావ్యాజేన, బలేస్సకాశాత్, ఇమాం క్ష్మాం - మహరత్, తాం చ, అదితే,

---

తా మధుభిదా శ్రుతయో హయాస్యే ॥ ౧౭ ॥ గుప్తోఽప్యయే మనురిలౌషధయశ్చ మాత్స్యే క్రోడే హతో దితిజ ఉద్ధరతాఽమ్భసః క్ష్మామ్ । కౌర్మే ధృతోఽద్రిరమృతోన్మథనే స్వపృష్ఠే గ్రాహాత్ప్రపన్నమిభరాజమముఞ్చ ✱ దార్తమ్ ॥ ౧౮ ॥ సంస్తున్వతోఽబ్ధిపతితాన్ శ్రమణానృషీంశ్చ శక్రం చ వృత్రవధతస్తమసి ప్రవిష్టమ్ । దేవస్త్రియోఽసురగృహే పిహితా అనాథా జఘ్నేఽసురేన్ద్రమభయాయ సతాం నృసింహే ॥ ౧౯ ॥ దైవాసురే యుధి చ దైత్యపతీన్ సురార్థే హత్వాన్తరేషు భువనాన్యదధాత్కళాభిః । భూత్వాఽథ వామన ఇమామహరద్బలేః క్ష్మాం యాచ్ఞాచ్ఛలేన సమదాదదితేస్సుతేభ్యః ॥ ౨౦ ॥ నిఃక్షత్రియామకృత గాం చ ✱ త్రిసప్తకృత్వో రామస్తు హైహయకులాప్యయభార్గవాగ్నిః । సోఽబ్ధిం బబన్ధ దశవక్త్రమహన్ సలఙ్కం సీతాపతిర్జయతి లోకమలఘ్నకీర్తిః ॥ ౨౧ ॥ భూమేర్భరావతరణాయ యదుష్వజన్మా జాతః కరిష్యతి సురైరపి దుష్కరాణి । వాదైర్విమోహయతి యజ్ఞకృతోఽతదర్హాన్ శూద్రాన్కలౌ క్షితిభుజో న్యహనిష్యదన్తే ॥ ౨౨ ॥ ఏవంవిధాని కర్మాణి జన్మాని చ జగత్పతేః । భూరీణి భూరియశసో వర్ణితాని మహాభుజ ॥ ౨౩ ॥ ✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱

✱✱✱✱✱✱✱✱✱ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, చతుర్థోఽధ్యాయః ✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱

రాజోవాచ ॥ భగవన్తం హరిం ప్రాయో న భజన్త్యాత్మవిత్తమాః । తేషామశాన్తకామానాం కా నిష్ఠాఽవిజితా

స్సుతేభ్య, ఇన్ద్రాదిభ్యోఽదాత్ ప్రాయచ్ఛత్ ✱ ॥ ౨౦ ॥ ✱ హైహయానాం, కులస్య, అప్యయాయ నాశాయ, భార్గవరూపోఽగ్నిః, రామః, పరశురామః, త్రిస్సప్తకృత్వః ఏకవింశతివారాన్, గాం భూమిం, నిఃక్షత్రియాం, చకార, స ఏవ, సీతాపతిర్భూత్వా, లోకానాం, మలం పాపం, హన్తీతి తథా, సా కీర్తిర్యస్య సః, జయతీతి వర్తమాననిర్దేశస్య వర్తమానకాలీనోఽయమవతార ఇత్యభిప్రాయః ✱ ॥ ౨౧ ॥ ✱ అథ భావినోఽవతారానాహ ॥ భూమేరితి ॥ అజన్మా కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితః - భూమేర్భారావతరణాయ - యదుషు - జాతోఽవతీర్ణస్సన్ - సురైరపి, కర్తుమశక్యాని - కర్మాణి చేష్టితాని - కరిష్యతి బుద్ధావతారం తత్కర్మ చాహ ॥ వాదైరితి ॥ అతదర్హాన్ యజ్ఞానర్హానపి - యజ్ఞకృతః యజ్ఞాన్ కుర్వాణాన్ - దైత్యాన్, వాదైః వైదికవిరుద్ధైః - మోహయిష్యతి - కల్క్యవతారం తచ్చేష్టితం చాహ ॥ శూద్రానితి ॥ కలౌ కలియుగాన్తే, క్షితిభుజః శూద్రాన్ న్యహనిష్యత్ హనిష్యతి ✱ ॥ ౨౩ ॥ ✱ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః ✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱

“ నాన్యస్య బర్హిషి బలీన్ దదతస్స్వభాగాన్ ” నిత్యేన భగవన్తమసేవమానానాం సురకృతా విఘ్నా న సన్తీత్యుక్తం - తత్ర - సర్వేషాం భగవత్సృష్టత్వావిశేషేఽపి కుతః కేషాఞ్చిదేవ భగవత్సేవారుచిః కేషాఞ్చిత్తదభావ ఇతి - అభజన్తశ్చ కీదృశాః - కాం వా గతిం యాన్తీతి పృచ్ఛతి ॥ భగవన్తమితి ॥ యద్యపి ముముక్షూణాం శిశ్నోదరపరాయణానాం వార్తాఽనుపయుక్తత్వాన్న ప్రష్టవ్యా - తథాఽపి - యత్నేన తత్సఙ్గపరిహారాయ తత్ప్రశ్న ఇత్యవధేయం, ఆత్మవిత్తమా ఇతి సమ్బోధనం - తేషామవిజితాత్మనామజితేన్ద్రియాణాం - అత ఏవ, అశాన్తకామానాం, కా నిష్ఠా ఆసక్తిః - కుత్ర సక్తిః, కిం ప్రాప్యం - కస్తత్ర హే

తుః-కీదృశాశ్చే-తి ప్రశ్నాశయః-ప్రతివచనానుగుణ్యాత్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తత్ర తావద్భగవత్సేవానుచితదభావయోర్గతిమసేవమానానాం గతిం చాహ ద్వాభ్యాం ॥ ముఖేతి ॥ పురుషస్య చతుర్ముఖశరీరకస్య భగవతః - ముఖబాహూరుపాదేభ్యః- గుణైస్సత్త్వరజస్తమోభి-రుపలక్షితాః-పృథగసాంకర్యేణ-విప్రాదయశ్చత్వారో-వర్ణాశ్చతుర్భి-రాశ్రమైస్సహ-జజ్ఞిరే - గుణైరిత్యనేన సాత్త్వికానాం భగవత్సేవారుచిర్నాన్యేషామితి సూచితమ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఏతేషాం చాతుర్వర్ణ్యచాతురాశ్రమ్యవ్యవస్థయాఽవస్థితానాం మధ్యే-యే-జనాః-స్వాత్మ - దాత్మనాం - ప్రభవం కారణభూత - మీశ్వరం సర్వనియన్తారం-పురుషం-నభజన్తి-అవజానన్తి దేవతాన్తరసమత్వేన మన్యన్తే తదేవ హ్యవజ్ఞానం - తథాచోక్తం భాగవతతన్త్రే "యస్తు నారాయణం దేవం సమత్వేనావమన్యతే-సతు తేనావమానేన నరకాన్యాతి వర్తత ,, ఇతి-తే-స్థానాద్వర్ణాశ్రమా , ద్భ్రష్టాః-అధఃపతన్తి నరకే పతన్తి-ఆత్మప్రభవం నభజన్తీత్యనేన తేషాం కృతఘ్నతా సూచితా ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ నను సత్యమాత్మప్రభవత్వేశ్వరత్వసర్వోత్కృష్టత్వాదిజ్ఞానే సత్యపి తమభజతాం కృతఘ్నత్వాదిదోషాన్నరకపాత ఇతి - యే తు తాదృశజ్ఞానరహితాః కేవలమజ్ఞాస్తేషాం కా గతిరిత్యత్రాహ ॥ దూర ఇతి ॥ దూరే-హరికథాశ్రవణం-యేషాం-తే - దూరే-అచ్యుతకీర్తనం- యేషాం-తే శాస్త్రానధికారాదితి భావః ॥ కే త ఇత్యత్రాహ ॥ స్త్రియ - శ్శూద్రాదయశ్చ జనాః-తే - భవాదృశాం భాగవతానామనుకమ్ప్యాః దయనీయాః-భాగవతకృపావిషయాశ్చేత్తేఽపి ముచ్యన్త ఏవేతి భావః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ యే తు సత్యపి శాస్త్రాధికారే తజ్జన్యజ్ఞానే చ మౌర్ఖ్యాన్న భజన్తి-తేఽధఃపతన్త్యేవేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ విప్ర ఇతి ॥ విప్రాదయస్త్రయః - శ్రౌతేన-వేదసంయోగేన-విద్యయా తజ్జన్యజ్ఞానేన-హరేః పదాన్తికం హరిచరణాన్తికం- ప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానయోగ్యమధికారం - ప్రాప్తాః-యద్యప్యే

త్మనామ్ ॥ ౧ ॥ చమస ఉవాచ ॥ ముఖబాహూరుపాదేభ్యః పురుషస్యాశ్రమైస్సహ । చత్వారో జజ్ఞిరే వర్ణా గుణైర్విప్రాదయః పృథక్ ॥ ౨ ॥ య ఏషాం పురుషం సాక్షాదాత్మప్రభవమీశ్వరమ్ । న భజన్త్యవజానన్తి స్థానాద్భ్రష్టాః పతన్త్యధః ॥ ౩ ॥ దూరే హరికథాః కేచిద్దూరే చాచ్యుతకీర్తనాః । స్త్రియశ్శూద్రాదయశ్చైవ తేఽనుకమ్ప్యా భవాదృశామ్ ॥ ౪ ॥ విప్రో రాజన్యవైశ్యౌ వా హరేః ప్రాప్తాః పదాన్తికమ్ । శ్రౌతేన విద్యయా వాఽపి ముహ్యన్త్యామ్నాయవాదినః ॥ ౫ ॥ కర్మణ్యకోవిదాస్స్తబ్ధా మూర్ఖాః పణ్డితమానినః । వదన్తి చాటుకాన్మూఢా యయా మాధ్వ్యా గిరోత్సుకాః ॥ ౬ ॥ రజసా ఘోరసఙ్కల్పాః కాముకా అహిమన్యవః । దామ్భికా మానినః పాపా విహసన్త్యచ్యుతప్రియాన్ ॥ ౭ ॥ వదన్తి తేఽన్యోఽన్యముపాసితస్త్రియో గృహేషు మైథున్యసుఖేషు చాశిషః । యజన్త్యసృష్టాన్నవిధానదక్షిణం వృత్త్యై పరం ఘ్నన్తి పశూనతద్విదః ॥ ౮ ॥ శ్రియా విభూత్యాఽభిజనేన విద్యయా

వం-అథాఽపి ముహ్యన్తి మోహం ప్రాప్నువన్తి హరిపదామ్బుజం భజన్తి కింతు - స్వర్గాద్యర్థకామసు సజ్జన్త ఇత్యర్థః - తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి ॥ ఆమ్నాయవాదిన ఇతి ॥ ఆమ్నాయేషు వేదేషు - వాదాః అర్థవాదాః-తే- మోహకతయా విద్యన్తే యేషాం తే-తథా-తదుక్తం భగవతా "యామిమాం పుష్పితాం వాచం ప్రవదన్త్యవిపశ్చితః - వేదవాదరతాః పార్థ నాన్యదస్తీతి వాదిన,, ఇత్యాదినా ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తేషాం మోహమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ కర్మణీత్యాదినా ॥ అకోవిదాః యథా బద్ధాయ న భవతి తథా కర్తుమజ్ఞాః న చాభిజ్ఞాన్ పృచ్ఛన్తి యతః-స్తబ్ధాః అనమ్రాః-తత్ర హేతుః - మూర్ఖా అపి-పణ్డితానాత్మనో మన్యన్తే అతః అపామ సోమమమృతా అభూమ - అక్షయ్యం హ వై చాతుర్మాస్యయాజినస్సుకృతం భవతి - యత్ర నోష్ణం న శీతం న గ్లానిర్న వ్యాధయ ,, ఇత్యాదికయా - యయా మాధ్వ్యా శ్రోత్రప్రీతిమాత్రకారిణ్యా-గిరా- ఉత్సుకాః మూఢాః- తయా-చాటుకాన్ అప్సరోభిస్సహ చరిష్యామ ఇత్యేవంవిధాని ప్రియవాక్యాని-వదన్తి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ కించ ॥ తేషాం కర్మాభినివేశాత్కామక్రోధదమ్భాదయో వర్ధన్త ఇత్యాహ ॥ రజసేతి త్రిభిః ॥ ఘోరోఽభిచారాదిసంకల్పో యేషాం తే - అహేస్సర్పస్యేవ -మన్యుః - క్రోధో యేషాం తే మానినః మదహంకారిణః-అచ్యుతప్రియాన్ - హసన్తి ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ కాముకత్వం ప్రపఞ్చయతి ॥ వదన్తీతి ॥ ఉపాసితాః స్త్రియో యైస్తే-న తు వృద్ధోపసేవినః-మైథున్యం మిథునసుఖమేవ-పరముత్కృష్టం-యేషు- తేషు-గృహేషు-అన్యోన్యం - ఆశిషో-వదన్తి "ఇదమద్య మయా లబ్ధమిమం ప్రాప్స్యే మనోరథమ్ । ఇదమస్తీదమపి మే భవిష్యతి పునర్ధన,, మిత్యాదికాః-ప్రవదన్తి-తద్వ్యాపారేణ ప్రరోచనాం జనయన్తీత్యభిప్రాయః , దామ్భికతాం ప్రపఞ్చయతి ॥ యజన్తీతి ॥ అసృష్టాన్నవిధానదక్షిణం లోభాదప్రదీయమానాశనాచ్ఛాదనదక్షిణం యథా తథా - యజన్తి - వృత్త్యై జీవనార్థం - పరం కేవలం పశూన్ ఘ్నన్తి-అతద్విదః హింసాదోషానభిజ్ఞాః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ మానిత్వం ప్రపఞ్చయతి ॥ శ్రియేతి ॥ శ్రీః ధనాదిసంపత్-విభూతిః ఐశ్వర్యం గ్రామాధిపత్యాది- అభిజనః సత్కులప్రసూతత్వం - త్యాగో దానం-రూపం దేహసౌష్ఠవం బలం దేహజం - కర్మ శ్రౌతం స్మా

త్రంచ ఏభి-ర్జాతో-యః-స్మయోగర్వ-స్తేనా-న్ధాఅవివిక్తా - ధీ-ర్యేషాం తే-ఈశ్వరసహితాన్సతః-అవమన్యన్తే ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ కించ॥ ఏవంవర్తమానాస్తే వేదతత్త్వార్థం స్ఫుటమపి న జానన్తీత్యాహ ॥ సర్వేష్వితి ॥ సర్వేషు తనుభృత్సు జీవేషు-శశ్వత్ సదా, అవస్థితం-కేనరూపేణావస్థితమిత్యత ఆహ ॥ ఆత్మానమీశ్వరమితి ॥ ఆత్మతయా-ఈశ్వరతయా-చావస్థితం ॥ ఏవమపి తద్గతదోషాస్పర్శిత్వమాహ ॥ యథాఖమితి ॥ అతఏవ అభీష్టం నిరతిశయపురుషార్థరూపం- వేదోపగీతం వేదాన్తవేద్యస్వరూపస్వభావ-మీశ్వరం, నచశృణ్వతే తద్వార్తాం న శృణ్వన్తీత్యర్థః - కింతు మనోరథానాం-వార్తయా, ప్రవదన్తి ప్రవదన్తః కాలం నయన్తీత్యర్థః, కుతః యత-స్తే, అబుధాః అజ్ఞాః, వేదోపగీతం న శృణ్వతే ఇత్యనేన వేదార్థతత్త్వావగమోఽపి న తేషాం విద్యత ఇతి సూచితం “ ఉపాసితస్త్రియోగృహేషు మైథున్యసుఖేష్వి ,, త్యవ్యవాయో-నిన్దితః “ వృత్త్యైపరం ఘ్నన్తి పశూనతద్విద,, ఇతి యాగీయమాంసభక్షణం - తథా తుల్యన్యాయాద్యాగీయసురాపాననిన్దాఽప్యభిప్రేతా “ శ్రియావిభూత్యై ,, తివిత్తనిన్దా చకృతా ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ నను “ ధర్మప్రజాసంపత్త్యర్థం స్త్రియముద్వహేత్ ।ఋతావుపేయాత్। పశుమాలభేత। యజమానపఞ్చమా ఇడాం భక్షయన్తి । హుతశేషమశ్నీయాత్ । సౌత్రామణ్యాం సురాగ్రహాన్ గృహ్ణీత।ప్రతిగ్రహాదినాధనమార్జయే,,దిత్యాదిభిశ్శాస్త్రైర్వ్యవాయాదీనాం నియమితత్వాత్ కిమితి తన్నిన్దా క్రియత ఇత్యాశఙ్కతే ॥ లోక ఇతి ॥ వ్యవాయః స్త్రీసఙ్గః, వ్యవాయాదయో నిత్యాః, రాగతో నిత్యప్రాప్తాః, జన్తోః ప్రాణిమాత్రస్యాత, స్తత్ర తాసు, చోదనా విధి,ర్నాస్తి-కింతు-తేషు వ్యవాయాదిషు, వ్యవస్థితిః - శాస్త్రస్యాప్రాప్తార్థగోచరత్వాత్ రాగప్రాప్తవ్యవాయాదయో న విధేయాః - కింతు - వ్యవస్థితి మాత్రం శాస్త్రకృత్యమిత్యర్థః - తదేవ ప్రపఞ్చయతి, వివాహాదిభిః వ్యవస్థితిరితి సంబన్ధః - వివాహగృహీతాయామేవ వ్యవాయః కార్యః - యజ్ఞ ఏవామిషసేవా, సౌత్రామణ్యామేవ సురాగ్రహః - ఇతి నియమః క్రియత ఇత్యర్థః - నియమఫలధూ

త్యాగేనరూపేణబలేనకర్మణా । జాతస్మయేనాన్ధధియస్సహేశ్వరాన్ సతోఽవమన్యన్తి ❋ హరేః ప్రియాన్ఖలాః॥ సర్వేషుశశ్వత్తనుభృత్స్వవస్థితంయథాఖమాత్మానమభీష్టమీశ్వరమ్ । వేదోపగీతంనచశృణ్వతేబుధామనోరథానాంప్రవదన్తివార్తయా ॥ ౧౦ ॥ లోకేవ్యవాయామిషమద్యసేవానిత్యాస్తుజన్తోర్నహితత్రచోదనా ❋ ।వ్యవస్థితిస్తేషువివాహయజ్ఞసురాగ్రహైరాసునివృత్తిరిష్టా॥ ౧౧ ॥ ధనంచధర్మైకఫలంయతోవైజ్ఞానంసవిజ్ఞానమనుప్రశాన్తిః।గృహేషుయుఞ్జన్తికళేబరస్యమృత్యుంనపశ్యన్తిదురన్తవీర్యమ్॥ ౧౨ ॥ ❋ యత్ప్రాణభక్షోవిహితస్సురాయాస్తథాపశోరాల ❋ భనంనహింసా । ఏవంవ్యవాయఃప్రజయానరత్యా ఇమంవిశుద్ధం నవిదుస్స్వధ

తం సంకోచమాహ ॥ ఆసునివృత్తిరిష్టేతి ॥ ఆసు, వ్యవాయామిషమద్యసేవాసు, నివృత్తిః - పరదారేభ్యోఽనృతుకాలేభ్యః అయాగీయామిషమద్యసేవాభ్యాం చనివృత్తి-రిష్టా - నతుస్వదారాదిభ్యః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ యద్యప్యేవంస్వదారాదిషు నియమితా వ్యవాయాదయో ననిన్ద్యాస్తథాప్యుపయోగవిశేషమవిజ్ఞాయ కేవలం దేహసుఖార్థతయోపయుజ్యమానాని న్ద్యాన్యేవేత్యభిప్రాయేణోత్తరమాహ ద్వాభ్యామ్ ॥ ధనమితి ॥ తావద్ధనస్యోపయోగవిశేషం వదన్ తదన్యథోపయుక్తస్యానర్థహేతుతామాహ ॥ ధనంచేతి ॥ చస్త్వర్థః - ధనంతు -ధర్మైకఫలం - ధర్మ ఏక ఏవ ఫలం యస్యతత్ - ధర్మైకసాధనం - ప్రతిగ్రహాదినాసంపాదితేనధనేనభగవత్ప్రీతికరం ధర్మమేవ సంపాదయేత్- నతు విషయభోగమిత్యర్థః. ఏవం చేత్తత్సఫలమితి వక్తుం ధర్మం విశినష్టి ॥ యతో ధర్మా - త్సవిజ్ఞానం చిదచిదీశ్వరతత్త్వత్రయప్రకారవైవిధ్యజ్ఞానసహితం - జ్ఞానం భగవద్యాథాత్మ్యజ్ఞానం -అనుజ్ఞానాదను-పశ్చాత్ - ప్రశాన్తిః అశనాయాద్యూర్మిషట్కరాహిత్యంచ, భవతి-తాదృశధర్మైకఫలం ధనమిత్యర్థః - ఏవం ధర్మైకఫలమవిజ్ఞాయ- కేచి-త్కేవలం - గృహేషు-యుఞ్జన్తి విషయభోగార్థతయా-వినియుఞ్జతే-దురన్తవీర్యం - కళేబరస్య-మృత్యుం - నపశ్యన్తిచ-అతి - స్తేనిన్ద్యా ఇతి భావః- కళేబరస్యేతి తాదర్థ్యస్య శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ వా - కళేబరార్థతయా గేహదేహసుఖార్థం యుఞ్జన్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ అథ సురామిషసేవా వ్యవాయానాముపయోగవిశేషాన్ వదన్ కేషాంచిత్తదజ్ఞానమాహ ॥ యత్ప్రాణభక్ష ఇతి ॥ సురాయాః యజ్ఞ ఇత్యాదిః పశోరిత్యస్యభక్ష ఇత్యన్తః - యజ్ఞే సురాయాః-తథా - పశోశ్చ భక్ష ఇతి యత్-యజ్ఞీయ సురామిషసేవేత్యర్థః, స, ప్రాణభక్షో-విహితః-ప్రాణః పరమాత్మా, ప్రాణనహేతుత్వాత్ - తథా చ శ్రుతిః “ కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాద్యదేష ఆకాశ ఆనన్దో న స్యాదితి,, ప్రాణశరీరకత్వాద్వా - తథా చ శ్రుతిః “ మనోమయః ప్రాణశరీర నేతే ,, తి స్వప్రాణశరీరకస్య పరమాత్మనో భక్షణతయా విహితః - స్వయజ్ఞసాద్గుణ్యార్థం స్వప్రాణశరీరకపరమాత్మనో భక్షణతయా యజ్ఞీయసురామిషసేవా విహితేత్యర్థః- ప్రాణభక్ష

౧౩ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ యఘ్రాణ.

ఇతిపాఠేచ, ఘ్రాణాత్మకో భక్షః - పతుపానాత్మక ఇత్యర్థః - ఏవంచేన్న దుష్యతి, ప్రత్యుత - విశుద్ధో భవతి - అన్యథా న శుద్ధ్యత్యే
వేతిభావః - తథాచ గీతం భగవతా "యజ్ఞశిష్టాశినస్సన్తో ముచ్యన్తే సర్వకిల్బిషైః । భుఞ్జతే తేత్వఘం పాపా యే పచన్త్యాత్మ
కారణాత్" ఇతిచ ఏవంచేదాలంభనం నహింసాత్మకం కింతు - పశ్వాత్మకోజ్జీవనాత్మకం భవతీత్యాహ ॥ ఆలమ్భనం నహింసేతి ॥
తథాచ శ్రుతిః "నవా ఉ వే తన్మ్రియసే నరిష్యసి దేవాగ్ం ఇదేషి పథిభిస్సుగేభిః । యత్ర యన్తి సుకృతో నాపి దుష్కృతస్తత్ర త్వా
దేవస్సవితా దధాతు" ఇతి - ప్రజయేత్యత్ర యేనేనవసతీతివద్ధేత్వర్థే తృతీయా - నరత్యై - నరతసుఖార్థమిత్యర్థః - ఏవంచేత్ - పితృ
ఋణాద్విముక్తో భవతి - తథాచ శ్రుతిః "త్రిభిరృణవా జాయతే" ఇత్యుపక్రమ్య "ప్రజయా పితృభ్యః" ఇతి - ఇమం విశుద్ధం ధర్మం నవి
దుః - నరత్యై ఇతి యదిమమితిసంబన్ధః ॥ ౧౩ ॥ ఇత్థమజానతాం నిష్ఠాం ప్రపఞ్చయన్ గతిమాహ ॥ యేత్వితి పఞ్చభిః - ఏ
వంవిధం ధర్మం - నవిదన్తి - నైవంవిదః - అతఏవ - అసన్తః - స్తబ్ధాః అవినీతాః - సదభిమానినః - సన్తో వయమిత్యభిమానవన్తః - వి
శ్రబ్ధాః నిశ్శఙ్కాః, పశూన్, ద్రుహ్యన్తి, ద్రోహవిషయాణాం పశూనాం కర్మత్వవివక్షాయాముపపదవిభక్తేః కారకవిభ
క్తిర్బలీయసీతి న్యాయాత్ "క్రుధద్రుహ" ఇతి చతుర్థీం బాధిత్వా కర్మణి ద్వితీయా - తేచ పశవః, ప్రేత్యాముత్ర, తాన్ ద్రో
గ్ధౄన్, ప్రేతాన్, ఖాదన్తి ॥ ౧౪ ॥ కించద్విషన్త ఇతి - అభిచారాదినా, ద్విషన్తః పరశరీరేషు కృతో ద్వేషస్తదన్త
రాత్మని స్వస్యాప్యాత్మని భగవత్యేవ పర్యవస్యతీత్యభిప్రాయేణ స్వాత్మానం హరిమీశ్వరమిత్యుక్తం - సానుబన్ధేషు పుత్రకళత్రాది
సహితే - మృతకే శవతుల్యే - స్వదేహే - బద్ధః సుదృఢః - స్నేహః - యేషాం తే - అధః నరకే - పతన్తి ॥ ౧౫ ॥ కించైషాం సద్గతి
స్సర్వథా దుర్లభేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ యఇతి ॥ కైవల్యం జ్ఞాననిష్ఠాం - అసంప్రాప్తాః - మూఢతాం చ - అనీతాః అప్రాపితాః - తే

ర్మమ్ ॥ ౧౩ ॥ యేత్వనేవంవిదోఽసన్తః స్తబ్ధాస్సదభిమానినః । పశూన్ద్రుహ్యన్తి విస్రబ్ధాః ప్రేత్య ఖాదన్తి తేచ
తాన్ ॥ ౧౪ ॥ ద్విషన్తః పరకాయేషు స్వాత్మానం హరిమీశ్వరమ్ । మృతకే సానుబన్ధేఽస్మిన్బద్ధస్నేహాః పతన్త్య
ధః ॥ ౧౫ ॥ యే కైవల్యమసంప్రాప్తా యే చానీతాశ్చ మూఢతామ్ । త్రైవర్గికా హ్యక్షణికా ఆత్మానం ఘాతయన్తి
తే ॥ ౧౬ ॥ ఏత ఆత్మహనోఽశాన్తా అజ్ఞానే జ్ఞానమానినః । సీదన్త్యకృతకృత్యా వై కాలధ్వస్తమనోరథాః ॥ ౧౭ ॥
హిత్వాఽఽత్మాయాసరచితా గృహాపత్యసుహృచ్ఛ్రియః । తమో విశన్త్యనిచ్ఛన్తో వాసుదేవపరాఙ్ముఖాః ॥ ౧౮ ॥

రాజోవాచ ॥ కస్మిన్కాలే స భగవాన్కిం వర్ణః కీదృశో నృభిః । నామ్నా వా కేన విధినా పూజ్యతే తదిహోచ్య
తామ్ ॥ ౧౯ ॥ కృతం త్రేతా ద్వాపరం చ కలిరిత్యేషు కేశవః । నానావర్ణాభిధాకారో నానైవ విధినేజ్యతే ॥ ౨౦ ॥
కృతే శుక్లశ్చతుర్బాహుర్జటిలో వల్కలామ్బరః । కృష్ణాజినోపవీతాక్షాన్బిభ్రద్దణ్డకమణ్డలూ ॥ ౨౧ ॥ మనుష్యా
స్తు తదా శాన్తా నిర్వైరాస్సుహృదస్సమాః । యజన్తి తపసా దేవం శమేన చ దమేన చ ॥ ౨౨ ॥ హంసస్సువర్ణో వై
కుణ్ఠో ధర్మో యోగేశ్వరోఽమలః । ఈశ్వరః పురుషోఽవ్యక్తః పరమాత్మేతి గీయతే ॥ ౨౩ ॥ త్రేతాయాం రక్తవ

త్రైవర్గికాః త్రివర్గప్రధానాః - అక్షణికాః ఉపశాన్తిక్షణరహితాః - దేహాదిస్థైర్యబుద్ధయో వా - స్వాత్మానం - ఘాతయన్తి - కేవల
మజ్ఞాః తత్త్వవిదుపదేశాత్తరన్తి - జ్ఞాననిష్ఠాస్తు స్వత ఏవ - అన్తరితా మూర్ఖాస్తు నోభయథేత్యభిప్రాయేణ కైవల్యమసంప్రా
ప్తా యే చానీతాశ్చ మూఢతామిత్యుక్తం - ఆత్మానం ఘాతయన్తీత్యస్యాత్మనోఽసత్ప్రాయతారూపామవస్థాం స్థావరతాం ప్రా
పయన్తీత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ కించ ॥ ఏత ఇతి ॥ ఏతే - ఆత్మహనః - అశాన్తాః అశనాయాదిపీడితాః - అజ్ఞానే సత్యపి జ్ఞానమానినః
జ్ఞానసద్భావాభిమానవన్తః - కాలేన - ధ్వస్తాః మనోరథా యేషాం తే - అతఏవ - అకృతకృత్యాః - సీదన్తి జీవద్దశాయాం క్లిశ్యన్తీత్య
ర్థః ॥ ౧౭ ॥ ఆత్మాయాసేన - రచితాః - సంపాదితాః - గృహాపత్యసుహృచ్ఛ్రియః - హిత్వా - అనిచ్ఛన్తోఽపి - తమో నరకం -
విశన్తి వాసుదేవపరాఙ్ముఖాస్తమో విశన్తీత్యనేన వాసుదేవభక్తాస్తు తత్పదం విశన్తీతి సూచితమ్ ॥ ౧౮ ॥ తత్ర విశే
షం పృచ్ఛతి ॥ కస్మిన్కాల ఇతి ॥ కింవర్ణః కీదృగ్విధవర్ణవాన్ - కీదృశః కీదృగాకారః - కేన వా - నామ్నా - కేన వా విధినా, పూజ్యతే -
తదేతత్సర్వం - ఇహాధునోచ్యతామ్ ॥ ౧౯ ॥ కృతమితి ॥ ఏషు కృతాదికాలేషు - నానాప్రకారా - వర్ణాభిధాకారా - యస్య
సః - నానైవ విధినా వివిధేనైవ మార్గేణ - పూజ్యతే ॥ ౨౦ ॥ ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ కృత ఇత్యాదినా ॥ కృష్ణాజినాదీన్బిభ్ర
దితి బ్రహ్మచారివేషో దర్శితః ॥ ౨౧ ॥ మనుష్యాస్త్వితి ॥ తదా కృతయుగే - మనుష్యా భగవదారాధకాః - శాన్తాః - తదేవ
దర్శయతి - నిర్వైరాః - సుహృదః సర్వభూతసుహృదః - సమాః సమదర్శినః - శమేన దమేనచ సహితేన - తపసా ధ్యానయోగేన -
యజన్తి ఆరాధయన్తి ॥ ౨౨ ॥ హంసో విశుద్ధః, సువర్ణః శోభనావయవః - ధర్మో ధర్మనిర్వాహకః - యోగేశ్వరో యోగ
నిర్వాహకః - అమలః హేయప్రతిభటః - అవ్యక్తః ప్రత్యక్షాదిభిర్నవ్యజ్యతే - పరమాత్మా లోకత్రయాన్తః ప్రవేశనియమనా
ద్యాంధారకః - ఇత్యేవంవిధై - ర్గుణై - ర్నామభిర్గీయతే ॥ ౨౩ ॥ త్రేతాయామితి ॥ అసౌ భగవాన్ - త్రిగుణా - దీక్షాఙ్గభూతా

తా, మేఖలా - యస్య సః - హిరణ్యకేశః పిఙ్గళకేశః - త్రయ్యాత్మా త్రయీప్రతిపాద్యయజ్ఞనిర్వాహకః, యజ్ఞమూర్తిర్వా, వేదశరీరకో వా - స్రుక్స్రువాదీని - ఉపలక్షణాని చిహ్నాని - యస్య సః * ॥ ౨౪ ॥ * తమితి ॥ తదా త్రేతాయాం, భగవన్తం - సర్వదేవమయం తచ్ఛరీరకత్వాత్తత్ప్రచురం - త్రయ్యా విద్యయా వేదోక్తకర్మణా, యజన్తి * ॥ ౨౫ ॥ * విష్ణురితి ॥ యజ్ఞో యజ్ఞనిర్వాహకః, పృశ్నిగర్భః పృశ్నిపుత్రః, వృషాకపిః - వృషః కామాభివర్షకః - అకమ్పయతి విధునోతి క్లేశానితి కపిః - స చాసౌ స చ - జయత్యనేన సర్వదా జయన్తః ఉరుగాయః, ఉరు బహుధా గీయత ఇతి తథా, ఇత్యేవంవిధైః గుణైర్నామభిరీయతేఽభిధీయతే * ॥ ౨౬ ॥ * ద్వాపర ఇతి ॥ నిజాని చక్రాదీని ఆయుధాని - యస్య సః, శ్రీవత్సో నామ వక్షసి దక్షిణభాగరోమ్ణాం ప్రదక్షిణావర్తః, స - ఆదిర్యేషాం కరచరణాదిగతపద్మాదీనాం తైరఙ్కైశ్చిహ్నైర్లక్షణైః బాహ్యైః కౌస్తుభాదిభిశ్చ, సలక్షితః * ॥ ౨౭ ॥ * మహారాజస్యోపలక్షణాని ఛత్రచామరాదీని - యస్య సః - తం పరం పురుషం - హే నృప జిజ్ఞాసవః తత్త్వత్రయజ్ఞానేచ్ఛవః - మర్త్యాః - వేదతన్త్రాభ్యాం వేదపఞ్చరాత్రోక్తవిధానాభ్యాం, యజన్తి పూజయన్తి * ॥ ౨౮ ॥ * నామాన్యాహ ॥ నమస్త ఇతి ద్వాభ్యామ్ * ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ * ఇత్యేవంవిధైర్నామభిః - హే ఉర్వీశ భూపతే, జగదీశ్వరం, స్తువన్తి, నానాతన్త్రేతి ॥ కలావపి నానావిధేన - తన్త్రవిధానేన - యథా - యజన్తి - తచ్ఛృణు * ॥ ౩౧ ॥ * త్విషాకాన్త్యా - కృష్ణవర్ణం - ఇన్ద్రనీలమణివదుజ్జ్వలవర్ణమిత్యర్థః - కృష్ణం శ్రీకృష్ణం - అఙ్గాని హృదయాదిమన్త్రమూర్తయః - ఉపాఙ్గాని కౌస్తుభాదీని, అస్త్రాణి సుదర్శనాదీని - పా

ర్ణోఽసౌ చతుర్బాహుస్త్రిమేఖలః । హిరణ్యకేశస్త్రయ్యాత్మా స్రుక్స్రువాద్యుపలక్షణః ॥ ౨౪ ॥ తం తదా మనుజా దేవం సర్వదేవమయం హరిమ్ । యజన్తి విద్యయా త్రయ్యా ధర్మిష్ఠా బ్రహ్మవాదినః ॥ ౨౫ ॥ విష్ణుర్యజ్ఞః పృశ్నిగర్భః సర్వదేవ ఉరుక్రమః । వృషాకపిర్జయన్తశ్చ * ఉరుగాయ ఇతీర్యతే ॥ ౨౬ ॥ ద్వాపరే భగవాన్ శ్యామః పీతవాసా నిజాయుధః । శ్రీవత్సాదిభిరఙ్కైశ్చ లక్షణైరుపలక్షితః ॥ ౨౭ ॥ తం తదా పురుషం మర్త్యా మహారాజోపలక్షణమ్ । యజన్తి వేదతన్త్రాభ్యాం పరం జిజ్ఞాసవో నృప ॥ ౨౮ ॥ నమస్తే వాసుదేవాయ నమః సఙ్కర్షణాయ చ । ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయ తుభ్యం భగవతే నమః ॥ ౨౯ ॥ నారాయణాయ ఋషయే పురుషాయ మహాత్మనే । విశ్వేశ్వరాయ విశ్వాయ సర్వభూతాత్మనే నమః ॥ ౩౦ ॥ ఇతి ద్వాపర ఉర్వీశ స్తువన్తి జగదీశ్వరమ్ । నానాతన్త్రవిధానేన కలావపి యథా శృణు ॥ ౩౧ ॥ కృష్ణవర్ణం త్విషాకృష్ణం సాఙ్గోపాఙ్గాస్త్రపార్షదమ్ । యజ్ఞైః సఙ్కీర్తనప్రాయైర్యజన్తి హి సుమేధసః ॥ ౩౨ ॥ ధ్యేయం సదా పరిభవఘ్నమభీష్టదోహం తీర్థాస్పదం శివవిరిఞ్చినుతం శరణ్యమ్ । భృత్యార్తిహం ప్రణతపాల భవాబ్ధిపోతం వన్దే మహాపురుష తే చరణారవిన్దమ్ ॥ ౩౩ ॥ త్యక్త్వా సుదుస్త్యజసురేప్సితరాజ్యలక్ష్మీం ధర్మిష్ఠ * ఆర్యవచసా యదగాదరణ్యమ్ । మాయామృగం దయితయేప్సితమన్వధావద్వన్దే మహాపురుష తే చరణారవిన్దమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఏవం యుగానురూపాభ్యాం భగవాన్ యుగవర్తిభిః । మనుజైరిజ్యతే రాజన్ శ్రేయసామీశ్వరో హరిః ॥ ౩౫ ॥ కలిం సభాజయన్త్యార్యా గుణజ్ఞాః సారభాగినః । యత్ర సఙ్కీర్తనేనైవ సర్వ

ర్షదాః సునన్దనన్దాదయః - తత్సహితం - సఙ్కీర్తనప్రాయైః సఙ్కీర్తనప్రచురైః - యజ్ఞైరర్చనాత్మకైః, సుమేధసో వివేకినః, యజన్తి * ॥ ౩౨ ॥ * సఙ్కీర్తనప్రకారం దర్శయతి ద్వాభ్యామ్ ॥ ధ్యేయమితి ॥ హే ప్రణతపాల హే మహాపురుష, తే - చరణారవిన్దం - వన్దే - కథంభూతం, ధ్యేయం ధ్యాతుం యోగ్యం - సదేతి సర్వత్ర సంబధ్యతే - ధ్యేయత్వే హేతవః - కుటుమ్బభృత్యాదిభిర్జ్ఞః - పరిభవస్తిరస్కారః, తం హన్తీతి తథా, తత్, కిఞ్చ - అభీష్టదోహం ఇష్టార్థపూరకం చ, కిఞ్చ - తీర్థాస్పదం గఙ్గాదిపుణ్యతీర్థాశ్రయత్వేన పరమపావనం - శివవిరిఞ్చిభ్యాం నుతం సంస్తుతం - శరణ్యం శరణార్హం - న కేవలమభీష్టదోహమేవా - పితు - భృత్యార్తిహం భక్తానామనిష్టనివారకం చ, న కేవలం యత్కిఞ్చిదార్తిహం - అపితు - సకలార్తినిదానభూతస్య భవాబ్ధేః - పోతం ప్లవవత్తారణసాధనమ్ * ॥ ౩౩ ॥ * హే ధర్మిష్ఠ - ఆర్యస్య పితుర్దశరథస్య - వచసా - సురైరపీప్సితాం, రాజ్యలక్ష్మీం - త్యక్త్వా - యచ్చరణారవిన్దం కర్తృ - అరణ్యం ప్రాప్య - గాత్, యచ్చ - దయితయా జానక్యా - ఈప్సితం - మాయామృగం - అన్వధావత్, తత్తే - పదారవిన్దం వన్ద ఇతి * ॥ ౩౪ ॥ * ఏవమితి ॥ యుగానురూపాభ్యామిత్యస్య నామరూపాభ్యామితి విశేష్యాధ్యాహారః ఇజ్యతే ఆరాధ్యతే * ॥ ౩౫ ॥ * ప్రసఙ్గాదేషు యుగేషు కలిరేవ శ్రేష్ఠ ఇత్యాహ ॥ కలిమితి ॥ గుణజ్ఞాః - సత్స్వపి దోషేషు గుణమేవ యే జానన్తి - తథా, సారభాగినః సారగ్రాహిణః - ఆర్యాః - కలిం, సభాజయన్తి బహుమానయన్తి - కోఽసౌ గుణ ఇత్యత ఆహ, యత్ర కలౌ - సఙ్కీర్తనేనైవ, సర్వః - స్వాభిలషితోఽర్థః - లభ్యతే, తథా చ స్మర్యతే “ధ్యాయన్కృతే యజన్యజ్ఞైస్త్రేతాయాం ద్వాపరేఽర్చయన్ । యదాప్నోతి తదాప్నోతి కలౌ సఙ్కీర్త్య కేశవమ్” ఇతి - సఙ్కీర్తనమాత్రస్యైవాభిల

ఽతపురుషార్థసాధనావహత్వరూపగుణోత్కలిమేవసభాజయన్తీత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ యతస్తుకలౌసఙ్కీర్తనమేవాభిలషి
తార్థసాధనం, అత - స్తతోఽన్యోనవిద్యతేలాభ ఇత్యాహ ॥ నహీతి ॥ అతస్సఙ్కీర్తనాత్పరమో, లాభః పురుషార్థసాధనం-న
విద్యతే. లభ్యతేనేనేతిలాభః - బహులకాత్కరణేఘఞ్-తత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి॥ యతస్సఙ్కీర్తనాత్, ప్రయాణాదనువృ
త్తాత్పరమాంశాన్తిం అశనాయాదిరహితతాం -ముక్తిమితియావత్, విన్దేత, సంసృతిర్నశ్యతిచ ॥ ౩౭ ॥ యతశ్చకలౌ
ముక్త్యుపాయస్సుకరః, తతః, కృతాదిత్రయయుగవర్తిన్యః ప్రజాః కలావుత్పత్తిమిచ్ఛన్తీత్యాహ॥ కృతాదిష్వితి ।నకేవలమిచ్ఛ
న్త్య - పితు, యథాసమ్భవముద్భవిష్యన్తిచేత్యాహ ॥ కలావితి ॥ నారాయణ ఏవ, పరమయనం ప్రాప్యం ప్రాపకమాధార
శ్చ, యేషాం, తే-అష్టాక్షరచిన్తనపరా ఇతిభావః ॥ ౩౮ ॥ క్వభవిష్యన్తీత్యత ఆహ॥క్వచిదితి॥తత్రతత్రద్రవిడేషుదేశేషు
తత్రాపిక్వేత్యత ఆహ । తామ్రపర్ణీతి ॥ కుత స్తత్రత్యానాంనారాయణపరాయణతేత్యత ఆహ । యేపిబన్తీతి ॥ హేమనుజేశ్వ
ర-తాసాం.జలపానప్రభావా,న్నిర్మలాన్తఃకరణాః భగవతి - వాసుదేవే- భక్తాభవన్తీత్యర్థః - పిబన్తీతిపానోక్తిః స్నానాదీ
నాముపలక్షణార్థః - ప్రాయోభక్తా ఇత్యనేనకేషాఞ్చిద్దేవతత్రప్రబలప్రతిబన్ధవశాత్తస్మిన్నభక్తిరితిసూచితమ్ ॥౩౯॥౪౦॥
౪౧ ॥ యత్ర, సఙ్కీర్తనేనైవేతిసుకరోపాయత్వేనోక్తం సఙ్కీర్తనం ప్రతిబన్ధభూయస్త్వసమ్భావనయాదుష్కరంమ
త్వాతంరాజానమాలక్ష్యతతో ఽపిసుకరంప్రపదనాఖ్యముపాయంతస్యపూర్వోత్తరాఘరూపసకలప్రతిబన్ధకవిరోధిత్వం
చాహద్వాభ్యామ్ ॥ దేవర్షీతి ॥ హేరాజన్-అయం, దేవాదీనాంచ పితౄణాంచ, నఋణీ- అత ఏవ, నతేషాంకింకరః, నాభీష్ట

స్సాన్స్వర్గో ప్యుపలభ్యతే । ౩౬ ॥ నహ్యతఃపరమోలాభోదేహినాంభ్రామ్యతామిహ । యతోవిన్దేతపరమాం
శాన్తింనశ్యతిసంసృతిః ॥ ౩౭ ॥ కృతాదిషుప్రజారాజన్కలావిచ్ఛన్తిసంభవమ్ । కలౌఖలుభవిష్యన్తినారాయణ
పరాయణాః ॥ ౩౮ ॥ క్వచిత్క్వచిన్మహాభాగ ద్రమిడేషుచభూరిశః । తామ్రపర్ణీనదీయత్రకృతమాలాపయస్వి
నీ । ౩౯ ॥ కావేరీచమహాపుణ్యా ప్రతీచీసురవర్త్మగా । ఏపిబన్తిజలంతాసాంమనుజామనుజేశ్వర ॥ ౪౦ ॥ ప్రా
యోభక్తాభగవతివాసుదేవేఽమలాశయాః । యత్రసఙ్కీర్తితోస్వానాం హరిర్దాస్యత్యసంభవమ్ ॥ ౪౧ ॥
దేవర్షిభూతాప్తనృణాంపితౄణాంనకింకరోనాయమృణీచరాజన్ । సర్వాత్మనాయశ్శరణంశరణ్యంగతో
ముకున్దంపరిహృత్యకృత్యమ్ ॥ ౪౨ ॥ స్వపాదమూలంభజతఃప్రియస్యత్యక్తాన్యభావస్యహరిఃపరేశః । వికర్మ
యచ్చోత్పతితంకథంచిద్ధునోతిసర్వంహృదిసన్నివిష్టః ॥ ౪౩ ॥ నారద ఉవాచ ॥ ధర్మాన్భాగవతానేవంశ్రు
త్వాసమిథిలేశ్వరః । జాయన్తేయాన్మునీన్ప్రీతస్సోపాధ్యాయోహ్యపూజయత్ ॥ ౪౪ ॥ తతోఽన్తర్దధిరేసి
ద్ధాస్సర్వలోకస్యపశ్యతః । రాజాధర్మానుపాతిష్ఠన్నవాపపరమాంగతిమ్ ॥ ౪౫ ॥ త్వమప్యేతాన్మహాభాగధ
ర్మాన్భాగవతాన్శ్రుతాన్ । ఆస్థితశ్శ్రద్ధయాయుక్తోనిస్సఙ్గోయాస్యసే పరమ్ ॥ ౪౬ ॥ యువయోఃఖలుదమ్ప

కామీ, తత్రాపాశ్చాత్పోష్యాఃకుటుమ్బినః - ఇతరేదేవాదయః-పఞ్చమహాయజ్ఞదేవతాః - కోఽసౌ, యః, కృత్యం - పరిహృత్య-
చరమశ్లోకఇవాత్రాపియథాసంప్రదాయంపరిత్యాగోఽవగన్తవ్యః - శరణ్యంశరణార్హం - ముకున్దం- సర్వాత్మనాసర్వ
భావేనప్రాప్యప్రాపకభావేన - శరణం, గతః - సోఽయం - నదేవాదీనామృణీత్యనేనసంసృతిహేతుభూతముక్తివిరోధిఋణ
త్రయవిరోధిత్వంప్రపదనస్యోక్తం-అనేనపూర్వాఘవిరోధిత్వంఫలితం -నదేవాదీనాంకింకరఇత్యనేనతత్తత్ప్రీత్యావహకర్మస్వ
ధికారోవ్యుదస్తః-పరిహృత్యకృత్యమిత్యనేనదేవాదికైఙ్కర్యరూపయజ్ఞాదికర్మసాధ్యఫలాభిసన్ధిర్నిరస్తః ॥ ౪౨ ॥ స్వపాద
మూలమితి॥హరిరాశ్రితదురితహరః - పరేశోభగవాన్- స్వపాదమూలం, భజతః సంశ్రయతః - ఉపాయోపేయభావేనసేవ
మానస్యేత్యర్థః - త్యక్తః - అన్యస్మిన్దేవతాన్తరాదౌ, భావః ఉపాయోపేయభావో, యేనసః, తస్య - ప్రియస్య-హేతుగ
ర్భాణ్యేతానివిశేషణాని- నహిసాతిశయప్రీతివిషయగతో దోషః ప్రీతిమతోవైముఖ్యాపాదకః-కిన్తు- నిరాచికీర్షావిషయ ఏవేతి
భావః-యత్, వికర్మశాస్త్రవిరుద్ధంకర్మ- కథంచిత్ప్రమాదాదినా-ఉత్పతితంచే-త్, తత్సర్వం-హృది, సన్నివిష్టో- హరిః, ధునోతి
వినాశయతి ॥ ౪౩ ॥ ధర్మానితి॥జాయన్తేయాన్జయన్త్యాః పుత్రాన్, మునీన్కవ్యాదీన్ - ఉపాధ్యాయైఃసహితః-ప్రీత
స్సన్, పూజయామాస ॥ ౪౪ ॥ తత ఇతి ॥ సర్వస్యలోకస్య-పశ్యతస్సతః-సిద్ధాః కవ్యాదయః-అన్తర్దధిరే, రాజానిమిః, త
ద్ధర్మాన్సిద్ధైరుపదిష్టా-నుపాతిష్ఠన్-పరమాంగతింముక్తిమాప ॥ ౪౫ ॥ త్వమపీతి॥హేమహాభాగ, వసుదేవ-శ్రుతాన్-మ
త్త ఇతి శేషః-ఏతాన్ జాయన్తేయజనకసంవాదా- న్భాగవతాన్-ధర్మాన్ - నాశ్రితః అనుతిష్ఠన్ - శ్రద్ధయాసిషాధయిషితత్వర
యా-యుక్తఃసహితః- నిస్సఙ్గః దేహతదనుబన్ధిషు ఆసక్తిరహితః - అయం-జీవద్దశావ్యత్యుపదేశః-తతః పరం - పదమితిశే
షః-యాస్యసెప్రాప్స్యసే ॥ ౪౬ ॥ శాస్త్రప్రక్రియేయముక్తా-యువాన్తుకృతార్థావేవేత్యాహ। యువయోరితి॥కుతః

యత్ యస్మాత్-వాం యువయోః పుత్రతాం అగమత్ ప్రాప్తః- అతో-యువాం, కృతార్థావితిభావః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ తావన్మాత్రేణ కథం కృతార్థతేత్యత్రాహ ॥ దర్శనేతి ॥ కృష్ణే పుత్రస్నేహం-కుర్వతోః-వాం యువయోః- తస్య- దర్శనాదిభి-రాత్మా పావితః శోధితః-భగవత్ప్రాప్తియోగ్యః నిరస్త తత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకః కృత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ నను దేహానుబన్ధిని స్నేహే బన్ధాయైవ భవే - త్తత్కథం కృష్ణే వాం పుత్రస్నేహ ఆత్మపావన హేతురిత్యత్రాపి పయయైవ లక్షణ్యాదితః కింపున రాశ్చర్యమనాహ ॥ వైరేణేతి ॥ శిశుపాలాదయో నృపతయః-శయనాసనాదౌ యత్ యస్మిన్ కృష్ణే విషయే - వైరేణాపి-ధ్యాయన్త - స్తస్య-గతివిలాసాద్యై- రాకృతధియః - తత్తదాకారాధీర్యేషాం తే - తత్సామ్యం తత్సాధర్మ్య- మవాపుః- కింపునన్వక్తవ్య, మనురక్తధియాం - భవాదృశాం-తత్సామ్యం భవతీతి - నహి కస్మింశ్చిద్వైరస్యతత్సామ్యావహత్వం దృష్టం-కృష్ణే తు శిశుపాలాదీనాం దృష్టం యతో యద్విషయో వైరభావ ఏవ నిరతిశయానుభావవాన్ కింపునః స్నేహభావ ఇతి భావః ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ నను సర్వో పితత్-యత్ కృష్ణో లౌకిక విలక్షణః - సోఽపి ప్రాకృతో మమ పుత్ర ఇత్యత్రాహ ॥ మాఽపత్యబుద్ధిమితి ॥ కృష్ణే- కేవల-మపత్య-బుద్ధిం పుత్రబుద్ధిం-మాకృథాః - నకురు అయమాగమశ్చాన్వయః తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి - యోగీశ్వరాణాం - వివిధ విచిత్ర శక్తిమతామపి-ఈశ్వరే తత్రైవ చ మానుషాణి చేష్టితాని త్వయైవ దృష్టానీతి భావః- పరే ప్రకృతి విలక్షణే-అవ్యయే తదన్తరాత్మతయా ఽవస్థితేఽపి తద్గత దోషసంస్పర్శరహితే - స్వరూపతః స్వభావతశ్చ వికారరహితే చ, నన్వేవం విధశ్చేత్తదసాధారణ వేషః కిం న దృశ్యత ఇత్యత ఆహ - మాయామానుషభావేన - మాయయా సంకల్పాత్మికయా హేతుభూతయా-యా-మనుష్యభావః మనుష్యాకా

తో యశసాపూరితం జగత్ । పుత్రతామగమద్యద్వాం భగవానీశ్వరో హరిః ॥ ౪౭ ॥ దర్శనాలిఙ్గనాలాపైశ్శయనాసనభోజనైః । ఆత్మా వాం పావితః కృష్ణే పుత్రస్నేహం ప్రకుర్వతోః ॥ ౪౮ ॥ వైరేణ యం నృపతయశ్శిశుపాలపౌణ్డ్రసాల్వాదయో గతివిలాసవిలోకనాద్యైః । ధ్యాయన్త ఆకృతధియశ్శయనాసనాదౌ తత్సామ్యమాపురనురక్తధియాం పునః కిమ్ ॥ ౪౯ ॥ మాఽపత్యబుద్ధిమకృథాః కృష్ణే సర్వాత్మనీశ్వరే । మాయామానుషభావేన గూఢైశ్వర్యే పరేఽవ్యయే ॥ ౫౦ ॥ భూభారాసురరాజన్యనిర్హత్యై గుప్తయే సతామ్ । అవతీర్ణస్య నిర్వృత్యై యశో లోకే వితన్వతి ॥ ౫౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా మహాభాగో వసుదేవోఽతివిస్మితః । దేవకీ చ మహాభాగా జహతుర్మోహమాత్మనః ॥ ౫౨ ॥ ఇతిహాసమిమం పుణ్యం ధారయేద్యస్సమాహితః । స విధూయేహ శమలం బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే ॥ ౫౩ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, పఞ్చమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ బ్రహ్మాత్మజైర్దేవైః ప్రజేశైరావృతోఽభ్యగాత్ । భవశ్చ భూతభవ్యేశో యయౌ భూతగణై

రః- స్తేన-గూఢ-మైశ్వర్యమీశ్వరాసాధారణాకారో-యస్య- తస్మిన్ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ కిం తర్హి మాయామనుష్యభావప్రయోజనమిత్యత ఆహ ॥ భూభారేతి ॥ భువో-భారరూపాః- ఆసురా ఆసురసంపత్త్యభిజాతాః రాజన్యా- స్తేషాం-నిర్హత్యై వినాశాయ- సతాం సాధూనాం-గుప్తయే పరిత్రాణాయ చా-వతీర్ణే - అస్య లోకస్య - నిర్వృత్యై సుఖాయ-యశః కీర్తిం - వితన్వతి-సన్తత్యాన్తమిదం శృణ్వతః కీర్తయతశ్చ జనస్య నిరతిశయానన్ద ప్రాపణాయ కీర్తిం విస్తారయతి - కృష్ణే- అపత్యబుద్ధిం - మాకృథా-ఇతి సంబన్ధః ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ ఏతదితి ॥ ఏతన్నారదోక్తం-ఆత్మనః - మోహం-తస్మిన్నపత్యబుద్ధ్యాత్మకం జహతుః ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ ప్రకృతేతిహాసశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ ఇతిహాసమితి ॥ పుణ్యం శృణ్వతాం వదతాం చ పుణ్యావహం, యః పుమాన్, సమాహితచిత్తః, ధారయేత్, శ్రవణాదిపూర్వకమేతదితిహాసార్థమనుతిష్ఠేదిత్యర్థః, సోఽస్మిన్నేవ జన్మని, శమలం భగవత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకం పుణ్యాత్మకం పాపం, విధూయ, బ్రహ్మభూయాయ, బ్రహ్మభూయం బ్రహ్మభావః, బ్రహ్మసాధర్మ్యమితి యావత్, తస్మై కల్పతే తత్సాధర్మ్యం ప్రాప్నోతీత్యర్థః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

తదేవమధ్యాయచతుష్టయేన విప్రశాపాన్యథాకరణ సామర్థ్యోదాహరణ ప్రసఙ్గానుప్రసక్తం నిమిజాయన్తసంవాదం నిరూప్యేదానీం విప్రశాపానుమోదనానన్తరవృత్తాన్తమనువర్ణయతి ॥ అథేత్యాదినా ॥ అథ విప్రశాపానుమోదనానన్తరం-బ్రహ్మా చతుర్ముఖః- దేవైః దీప్యమానైః-ప్రజేశైః ప్రజాపతిభి - ర్మరీచ్యాదిభిశ్చాత్మజైస్సనకాదిభిశ్చ-పరివృతః-ద్వారకామభ్యగాదితి సంబన్ధః - తథా-భూతభవ్యయోః ప్రజయో-రీశః-భవో రుద్రః- భూతభవ్యేశత్వమస్య పరమాత్మసాపేక్షమితి-

మన్తవ్యమ్ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ మరుద్భిర్మరుద్గణైః ❀ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❀ దిదృక్షా హేతుత్వేన భగవన్తం విశినష్టి ॥ వపుషేతి ॥ యేన వపుషా నరలోకమనోరమస్సన్ - సర్వలోకమలాపహం - యశో వితేనే వి స్తృతవాన్ - తేన వపుషా - ఉపలక్షితం - కృష్ణం దిదృక్షవ - ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ మహర్ద్ధిభిః - మహతీభిః, ఋద్ధిభిః భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధిభిః - సమృద్ధాయాం - విభ్రాజమానాయాం - తస్యాం ద్వారకాయాం - అద్భుతం దృశ్యతే తథా - తం - కృష్ణ - మవితృప్తాన్యక్షీణి యేషాం - తథాభూతాః, వ్యచక్షత అపశ్యన్ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ స్వర్గేతి ॥ మాల్యైః పుష్పైః, యదూత్తమం శ్రీకృష్ణం - ఛాదయన్తః వర్షన్తః చిత్రాణి - పదాని, అర్థాశ్చ, ప్రతిపాద్యా, యాసు, తాభి, గీర్భిర్వాగ్భిః - స్తుష్టువుః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ తా ఏవ త్రయోదశశ్లోకాత్మికా ఆహ ॥ నతాస్స్మేతి ॥ హే నాథ - తవ - పదారవిన్దం, బుద్ధ్యాదిభి - ర్నతాః - స్మ - కర్తరి క్తః, నమస్కృతవన్తః, బుద్ధిశబ్దేన మానసికః ప్రణామో వివక్షితః, వచశ్శబ్దేన వాచికః - ఇన్ద్రియప్రాణశబ్దాభ్యాం కాయికః, కాయస్యేన్ద్రియప్రాణాయత్తవ్యాపారత్వాత్ - తయోశ్చ కాయాన్తర్భావాత్ - కరణత్రయేణ నమస్కృతవన్తో భవామేత్యర్థః, స్మ శబ్దః వివక్షితవిస్మయమావిష్కర్తుం. పదారవిన్దం విశింషన్తి - యదితి - కర్మమయా - దురుపాశాత్ దృఢపాశాత్ ముముక్షుభిర్మోక్తుమిచ్ఛుభిః - భావయుక్తైర్భక్తియుక్తైర్జనైః, రన్తర్హృది హృదయకమలమధ్యే - యత్పాదారవిన్దం - కేవలం, చిన్త్యతే తాదృశ, మధునా - మాంసచక్షుర్భిస్సాక్షాత్కృత్య కరణత్రయేణ నమస్కృతవన్త ఇత్యఘటితమే, తత్సంఘటితమితి భావః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ నను యద్యహమన్తర్హృది పచిన్తనీయచరణ - స్తర్హి - భవతాం జీవానామివ హృదయసంబన్ధాత్ప్రకృతివశ్యత్వతన్మూలసుఖిత్వదుఃఖిత్వావిశేషాత్ కిమితి మాం ప్రణతా ఇత్యత్రాహుః ॥ త్వమితి ॥ త్రిగుణయా సత్త్వాదిగుణత్రయమయ్యా - మాయయా, ఆత్మని ధారకే - దుర్విభావ్యం అన్యైశ్చిన్తయితుమశక్యం - వ్యక్తం స్థూలచిదచిదాత్మకం - జగ - త్సృజసి, అవసి రక్షసి, లుమ్పసి సంహరసి - తద్గుణస్థః, తస్యా మాయాయాః - గుణేషు - నియన్తృతయా, స్థితః - గుణానామధి

ర్వృతః ॥ ౧ ॥ ఇన్ద్రో మరుద్భిర్భగవానాదిత్యా వసవో ఽశ్వినౌ । ఋషయో ఽఙ్గిరసో రుద్రా విశ్వే సాధ్యాశ్చ దేవతాః ॥ ౨ ॥ గన్ధర్వాప్సరసో నాగాస్సిద్ధచారణగుహ్యకాః । ఋషయః పితరశ్చైవ సవిద్యాధరకిన్నరాః ॥ ౩ ॥ ద్వారకాముపసంజగ్ముస్సర్వే కృష్ణదిదృక్షవః ॥ ౪ ॥ వపుషా యేన భగవాన్నరలోకమనోరమః । యశో వితేనే లోకేషు సర్వలోకమలాపహమ్ ॥ ౫ ॥ తస్యాం విభ్రాజమానాయాం సమృద్ధాయాం మహర్ద్ధిభిః । వ్యచక్షతావితృప్తాక్షాః కృష్ణమద్భుతదర్శనమ్ ॥ ౬ ॥ స్వర్గోద్యానోద్భవైర్మాల్యైశ్ఛాదయన్తో యదూత్తమమ్ । గీర్భిశ్చిత్రపదార్థాభిస్తుష్టువుర్జగదీశ్వరమ్ ॥ ౭ ॥ దేవా ఊచుః ॥ నతాస్స్మ తే నాథ పదారవిన్దం బుద్ధీన్ద్రియప్రాణమనోవచోభిః । యచ్చిన్త్యతే ఽన్తర్హృది భావయుక్తైర్ముముక్షుభిః కర్మమయోరుపాశాత్ ॥ ౮ ॥ త్వం మాయయా త్రిగుణయా ఽఽత్మని దుర్విభావ్యం వ్యక్తం సృజస్యవసి లుమ్పసి తద్గుణస్థః । నైతైర్భవానజిత కర్మభిరజ్యతే వై యస్స్వే సుఖే ఽవ్యవహితే ఽభిరతో ఽనవద్యః ॥ ౯ ॥ శుద్ధిర్నృణాం న తు తథేడ్య దురాశయానాం విద్యాశ్రుతాధ్యయనదానతపఃక్రియాభిః । సత్త్వాత్మనామృషభ తే యశసి ప్రవృద్ధసచ్ఛ్రద్ధయా శ్రవణసంభృతయా యథా స్యాత్ ॥ ౧౦ ॥ స్యా

ష్ఠాతా - న తు గుణపరవశ ఇత్యర్థః, అనేన ప్రకృతివశ్యత్వవ్యుదాసః, ఆత్మనీత్యనేన, నకులాలాదివదశరీరభూతం సృజసి - కింతు స్వశరీరతయా స్వవిధేయం కార్యం సృజసీత్యుక్తం భవతి, సృజసీత్యనేన - న తవ కార్యత్వం, కింతు - కర్తృత్వమేవేతి, అథ కర్మవశ్యత్వం వ్యుదస్యన్తి ॥ నైతైరితి ॥ హే అజిత - కేనాప్యనభిభావ్యస్వరూపస్వభావ - భవా - నేతైః సృష్ట్యాదిరూపైః, కర్మభిర్నారజ్యతే న లిప్యతే - సృష్ట్యాదికర్మణాం లీలారూపత్వే న పుణ్యపాపాత్మకత్వాభావాన్న కర్మవశ్యత్వతన్మూలదుఃఖిత్వాదిప్రసఙ్గ ఇత్యర్థః తత్ర హేతుత్వేన విశింషన్తి ॥ య ఇతి ॥ యో భవాన్ - స్వే సాధారణే, అవ్యవహితే అనావృతే, అపరిచ్ఛిన్నే ఇతి యావత్ - సుఖే ఆనన్దే, అభిరతః, న తు వైషయికసుఖాభిరతః, వైషయికసుఖాభిరతానామేవ తదర్థతయా కృతానాం కర్మణాం పుణ్యాత్మకం తన్మూలదుఃఖిత్వాదికం చేతి భావః, కిం బహునేత్యభిప్రేత్య విశింషన్తి ॥ అనవద్య ఇతి ॥ న విద్యతే, అవద్యం హేయం - యస్మాదుపాస్యమానాత్సో ఽనవద్యః, స్వయం హేయప్రతిభటః - స్వసేవకానామప్యనవద్యావహ శ్చేత్యర్థః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ ఆస్తాం త్వదుపాసకానామనవద్యావహేతి, యత స్త్వత్కథాశ్రవణమాత్రమేవాసితరసాధ్యాం నిరతిశయాం శుద్ధిమావహతీత్యాహుః ॥ శుద్ధిరితి ॥ హే ఈడ్య, సత్త్వాత్మనాం సత్త్వప్రచురమానసానాం, ఋషభ నాయక - దురాశయానాం, దుష్టః శబ్దాదివిషయప్రవణః, ఆశయో ఽన్తఃకరణం - యేషాం, అత్యన్తాశుద్ధియుక్తానామిత్యర్థః, తేషాం నృణాం విద్యాదిభిర్న, తథా - శుద్ధిర్భవేత్ - కథం - యథా, శ్రవణేన - సంభృతయా పరిపుష్టయా, ప్రవృద్ధయా - తవ యశసి విషయే సచ్ఛ్రద్ధయా - స్యాత్, అధ్యయనం, శ్రుతం తదర్థశ్రవణం - విద్యా తజ్జన్యజ్ఞానం, తపో ఽనశనాదిరూపం - కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిరూపం వా, క్రియా వర్ణాశ్రమానుగుణకర్మయోగః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ యత స్త్వత్కథాశ్రవణమేవ నిరతిశయశుద్ధ్యావహం, కిం తు తద్ధ్యానార్చ

నాదివిషయస్త్వదంఘ్రిరిత్యభిప్రాయేణ - మున్యాదిభిర్ధ్యాతోఽర్చితశ్చత్వదఙ్ఘ్రిరస్మత్ప్రణతివిషయోఽస్మాకమశుభనిస్తారాయభవత్వితిప్రార్థయన్తే ॥ స్యాదితి ॥ తవాఙ్ఘ్రిర్నోఽస్మాకం, అశుభాశయధూమకేతుః-స్యాత్,అశుభాశయాఃపాపవాసనాః-తేషాం - ధూమకేతురివ ॥ ధూమకేతుర్హి ప్రాణినామశుభావహః ॥ తైస్తేషాంనిరాసకస్స్యాదితియావత్ తంవిశింషన్తి॥ యోఙ్ఘ్రిః,మునిభిః,క్షేమాయసంసృతినిస్తారరూపాయ, ఆర్ద్రహృదాభక్తియుతామనసా, ఉహ్యమానఃధార్యమాణః-చిన్త్యమానఇతియావత్-యశ్చ - ఆత్మవిద్భిఃస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిద్భిః, సాత్వతైఃపాఞ్చరాత్రైః, స్వరతిక్రమాయస్వర్గలోకమతిక్రమ్య నిత్యవిభూతింగన్తుమిత్యర్థః,తత్రచ, సమవిభూతయేసమానైశ్వర్యాయ - వ్యూహేవాసుదేవాదివ్యూహోపాసనే-సవనశఃత్రిసన్ధ్యంఅర్చితః * ॥ ౧౧ ॥ *కించ॥ యశ్చిన్త్యతఇతి ॥ ఈశ-ప్రయతాఃనియతాః-పాణయో,యేషాం-తైః, కేవలవైదికకర్మైకప్రవణపాణిభిరిత్యర్థః, తైః, త్రయ్యావేదవిద్యయా, నిరుక్తో - యో-విధిర్విధానం-తేన-హవిశ్చరుపురోడాశాదికం - గృహీత్వా - అధ్వరాగ్నౌఆహవనీయాదౌ - య, శ్చిన్త్యతేఇత్యనుషజ్యతే-యశ్చ,ఆత్మమాయాం,జిజ్ఞాసుభి,స్సాంఖ్యైరిత్యర్థః,తథా-పరమభాగవతైఃపరమైకాన్తిభిః, ప్రపత్తినిష్ఠైః,పరీష్టః,ఇషుగతౌ,పరితోవ్యాప్తః,పరివృతఃసేవితఇతియావత్, పరీష్టఃపర్యాప్తః, ప్రాప్తుమభిలషితఇతివా-వరిష్ఠఇతిపాఠే వరిష్ఠఃశ్రేష్ఠో-యోఽఙ్ఘ్రిఃపరమభాగవతైః, శ్చిన్త్యతఇతిసంబన్ధః - యద్యపినిరీశ్వరసాంఖ్యానాంనపురుషాతిరిక్తఃపరమాత్మావిద్యతే,తథాఽపి- తేషాంచిన్త్యస్యప్రకృతివియుక్తాత్మస్వరూపస్యపరమాత్మశేషతయాతైరవిజ్ఞాతత్వేఽపితస్యతదపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వాత్తచ్చిన్తాతత్పర్యన్తపర్యవసితైవభవతి, తత్పర్యన్తజ్ఞానాభావాచ్చనతేషాంముక్తిః, రపితు,కైవల్యమేవేత్యభిప్రాయేణాత్మమాయాంజిజ్ఞాసుభిశ్చిన్త్యతఇత్యుక్తమ్ * ॥ ౧౨ ॥ *నను ప్రాణ్యాదిషుబహుష్వవయవేషుసత్స్వపికిమిత్యఙ్ఘ్రిమేవబహుమన్యధ్వే- ఇత్య

న్నస్తవాఙ్ఘ్రిరశుభాశయధూమకేతుః క్షేమాయయోమునిభిరార్ద్రహృదోహ్యమానః । యస్సాత్వతైస్సమవిభూతయఆత్మవిద్భిర్వ్యూహేఽర్చితస్సవనశస్స్వరతిక్రమాయ ॥ ౧౧ ॥యశ్చిన్త్యతేప్రయతపాణిభిరధ్వరాగ్నౌ త్రయ్యానిరుక్తవిధినేశహవిర్గృహీత్వా । అధ్యాత్మయోగ ఉతయోగిభిరాత్మమాయాం జిజ్ఞాసుభిఃపరమభాగవతైఃపరీష్టః ॥ ౧౨ ॥ పర్యుష్టయాతవవిభోవనమాలయాయత్సం స్పర్ధినీభగవతీప్రతిపత్నివచ్ఛ్రీః। యస్సుప్రణీతమముయాఽర్హణమాదదన్నోభూయాత్సదాఙ్ఘ్రిరశుభాశయధూమకేతుః ॥ ౧౩ ॥ కేతుస్త్రివిక్రమయుతస్త్రిపతత్పతాకోయస్తేభయాభయకరోఽసురదేవచమ్వోః । స్వర్గాయసాధుషుఖలేష్వితరాయభూమన్పాదఃపునాతుభగవన్భజతామఘంనః ॥ ౧౪ ॥ నస్యోతగావఇవయస్యవశేభవన్తిబ్రహ్మాదయస్తనుభృ

త్రభోగ్యతమత్వాదిత్యభిప్రేత్యప్రార్థయన్తే ॥ పర్యుష్టయేతి ॥ హేవిభో-భగవతీ,శ్రీర్లక్ష్మీః,వక్షస్సితాపీతిశేషఃతవ యత్-యస్మిన్నఙ్ఘ్రౌ,పర్యుష్టయాపర్యుషితవత్యా - కర్తరిక్తః,అఙ్ఘ్రిపర్యన్తావలమ్బిన్యేతివివక్షితోఽర్థః, తయావనమాలయా,ప్రతిపత్నివత్, హ్రస్వఆర్షః-సపత్నీవత్-సంస్పర్ధినీస్పర్ధావతీ బభూవేత్యర్థః - శ్రియోవనమాలాయాశ్చత్వదఙ్ఘ్రిసమ్మర్దస్తుల్యఃభోగ్యతమత్వాదఙ్ఘ్రింసేవతఇతిభావః ॥ తదేవాహుః ॥ యః, అముయాశ్రియా-సుప్రణీతంఆనీయసమర్పితమర్హణ-మాదదత్ ఆదదానః-స్వీకుర్వాణః-సోఽఙ్ఘ్రిః,సదా-నోఽస్మాక-మశుభాశయధూమకేతుః-స్యాత్ * ॥ ౧౩ ॥ *అతిశయశుద్ధ్యావహత్వాత్భక్తపక్షపాతిత్వాచ్చాఙ్ఘ్రిమేవబహుమన్యామహేఇత్యభిప్రేత్యప్రార్థయన్తే ॥ కేతురితి ॥ యోఽఙ్ఘ్రిః-త్రిభిర్బలిబన్ధనే - ర్విక్రమైః - త్రిలోకసంగ్రాహకైర్న్యాసై-ర్యుక్తః - తత్ర-ద్వితీయవిక్రమేసత్యలోకంగతస్తవపాదః- కేతు-రభ్యుచ్ఛ్రితోవిజయధ్వజఇవ, తత్సంపాదయన్తిత్రిపతత్పతాకః, త్రిధాపతన్తీ- త్రిషులోకేషువాపతన్తీ,గఙ్గా,పతాకా-యస్య-సః, అనేననిరతిశయశుద్ధ్యావహత్వంసూచితం - గఙ్గాహిజగత్పావనీ-తస్యాఃప్రభవత్వాత్ - అసురదేవచమ్వోఃతత్సేనయోఃభయాభయకరః, అనేనభక్తపక్షపాతిత్వంసూచితం, కించ-య-స్సాధుషు-స్వర్గాయసుఖాయ, అసాధుషు, ఇతరాయదుఃఖాయచ-భవతి-స-పాదోఽఙ్ఘ్రిః,హేభగవన్-భజతాం-నోఽస్మాకం, అఘం-పునాతుశోధయతు-అసురదేవచమ్వోర్భయాభయకరఇత్యనేనతయోర్భగవదఙ్ఘ్రిసేవాతదభావాభ్యాంజయపరాజయోక్త్యాతద్వశ్యతాసూచితా * ॥ ౧౪ ॥ *తమేవావిష్కుర్వన్తఃప్రార్థయన్తే॥నసీతి॥ నసినాసికాయాం - ఓతాఃనాసాదామావిద్ధాః - గావోబలీవర్దాఇవ-బ్రహ్మాదయస్తనుభృతోదేహినఃమిథుః అన్యోన్యంఅర్ద్యమానాఃప్రశిష్యమాణాస్సన్తోఽపి - యస్యతవ, వశే-భవన్తి - వశ్యాభవన్తీత్యర్థః, బ్రహ్మాదయఇతిపరోక్ష్యనిర్దేశఃకల్పాన్తరీయబ్రహ్మాదీనామపితద్వశ్యతాభిప్రాయకః, తత్రహేతుత్వేనతంవిశింషన్తి, కాలస్యకాలశరీరకస్య, బ్రహ్మాదీనపిస్వవశీకుర్వతః కాలస్యాపి, నియన్తుః-తత్రహేతుః - ప్రకృతిపూరుషయోః-పరస్యవిలక్ష

ణస్యేశ్వరస్యైవంభూతస్య-అతఏవ-పురుషోత్తమస్య-తవ-చరణోఽఙ్ఘ్రిః నోఽస్మాకం శం సుఖం తనోతు *॥౧౫॥* ప్రకృతిపూరుషయోః పరస్య పురుషోత్తమస్యేత్యనేన తాభ్యాం పరత్వమేవ పురుషోత్తమత్వమితి సూచితం - తదేవోపపాదయతి ॥ అస్యాసీతి ॥ అస్య స్థూలచిదచిదాత్మకస్య జగతః - ఉదయస్థితిసంయమానాం ఉత్పత్తిస్థితిలయానాం హేతు-రసి - అనేన పురుషోత్తమశబ్దసమానవిషయపరమాత్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం సూచితం ॥ తథాహి ॥ ఉదయహేతురిత్యనేన జగతస్తత్కార్యత్వం, ఫలితం - అతఏవ-కార్యానుప్రవేశోఽపి “తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశ„ దితి శ్రుతేః-స్థితిహేతురిత్యనేనాన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన భర్తృత్వం వ్యాప్యగతదోషాస్పర్శశ్చేత్యుభయం ఫలితం - ఏతదేవ హి పరమాత్మశబ్దస్య ప్రవృత్తినిమిత్తం - యత్సర్వకార్యవ్యాపనభరణనియమనస్వామ్యాదికం - తథా చ గీతం భగవతా “యో లోకత్రయమావిశ్య బిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వర„ ఇతి - పరమాత్మశబ్దవిషయ ఏవ పురుషోత్తమ ఇతి తేనైవ గీతం “ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృత„ ఇతి-తదేవం పరమాత్మపురుషోత్తమశబ్దయోస్సమానవిషయత్వం ఫలితం - తత్ర పురుషోత్తమశబ్దే “ప్రశంసావచనైశ్చ„ తి సమాసమభిప్రేత్య తత్సమానార్థకవిశేషణసమాసవిషయత్వమాహుః ఉత్తమపూరుషస్త్వమితి - తత్రోత్తమత్వస్యావధిసాపేక్షత్వాత్తమాహుః ॥ అవ్యక్తేతి ॥ అవ్యక్తజీవమహతాముత్తమపూరుషః అసీతి సంబన్ధః “యస్మాత్క్షరమతీతోఽహ„ మితి గీతావచనానుగుణ్యాదౌచిత్యాచ్చ - అత్రావ్యక్తాద్యవధిసాపేక్షస్యాప్యుత్తమశబ్దస్య “సంబన్ధిశబ్దస్సాపేక్షోనిత్యం సర్వస్సమస్యత„ ఇతి న్యాయేన నిత్యసాపేక్షత్వాత్సమాసః - యద్యప్యవ్యక్తజీవమహద్భ్య ఇతి పఞ్చమీనిర్దేశ ఉచితః - తథాపి - పురుషోత్తమశబ్దేన నీచోత్తమభావసంబన్ధావలమ్బిన్యా శేషషష్ఠ్యా అపి సమాసస్సాధురితిజ్ఞాపనాయ షష్ఠీనిర్దేశః - తత్రావ్యక్తశబ్దేన ప్రకృతిసంసృష్టశ్చేతనశ్చ వివక్షితః, పురుషశబ్దేన ముక్తో నిత్యశ్చ - మహచ్ఛబ్దేన మహదాది ప్రకృతికార్యం కృత్స్నం వివక్షితం “యస్మాత్క్షరమతీతోఽహమక్షరాదపిచోత్తమ„ ఇతి గీతావచ

త్తోమిథురర్ద్యమానాః కాలస్య తే ప్రకృతిపూరుషయోః పరస్య శం నస్తనోతు చరణః పురుషోత్తమస్య ॥౧౫॥ అస్యాసి హేతురుదయస్థితిసంయమానామవ్యక్తజీవమహతామపి కాలమాహుః । సోఽయం త్రిణాభిరఖిలాపచయే ప్రవృత్తః కాలో గభీరరయ ఉత్తమపూరుషస్త్వమ్ ॥౧౬॥ త్వత్తః పుమాన్సమధిగమ్య యయాస్య వీర్యం ధత్తే మహాన్తమివ గర్భమమోఘవీర్యః । సోఽయం తయాఽనుగత ఆత్మన ఆణ్డకోశం హైమం ససర్జ బహిరావ

నాత్, పఞ్చమీనిర్దేశగర్భాత్షష్ఠీసమాసోఽప్యవగమ్యతే - న చ తద్విధాయకాభావః “తాదపిపరస్తపర„ ఇత్యనేన పఞ్చమీభయేనే„ త్యత్ర పఞ్చమీతి యోగవిభాగాదేవ తదుపపత్తేః - అత్ర పఞ్చమీషష్ఠీసమాసయోః పురుషశబ్దో బద్ధముక్తోభయావస్థజీవమాత్రపర ఇతి సంయమహేతురిత్యుక్తం - సంహారహేతుత్వముపపాదయతి ॥ కాలమితి ॥ కాలశరీరకమాహుః కాలశరీరకత్వేన సంహారహేతుమాహురిత్యర్థః కోఽసౌ కాల ఇత్యత తత్స్వరూపమాహుః-యస్త్రిణాభిః సమన్యానాదిర్కాహోరాత్రనాభిః-త్రీణి చాతుర్మాస్యాని నాభిర్యస్య-సః సంవత్సరాత్మక ఇతి వా, అఖిలస్య-జగతః, అపచయే అపక్షయే-ప్రవృత్తో-గభీరవేగః-సోఽయం, కాల, ఉత్తమపురుష, స్త్వ, మిత్యాహు, రితి సంబన్ధః-అత్ర శ్రుతయః-స్మృతయశ్చేతి కర్తృపదాధ్యాహారః “పరం జ్యోతిరుపసంపద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యతే స తత్ర పర్యేతి - స ఉత్తమః పురుష„ ఇత్యాదికాః శ్రుతయః అంశావతారం పురుషోత్తమస్య హ్యనాదిమధ్యాన్తమజస్య విష్ణో„ రిత్యాదికాః స్మృతయః-అనేన„ అతోఽస్మి లోకే వేదే చ ప్రథిత„ ఇత్యస్యార్థ ఉక్తః-అత్ర చ భగవద్గీతాభాష్యం “వేదార్థావలోకనాలోక్యత ఇతి లోక ఇతి స్మృతిరిహోచ్యతే ॥ ఇతి॥ కాలమాహురిత్యాదినా గభీరరయ ఇత్యనేన సంయమహేతుత్వముపపాదితమ్ * ॥౧౬॥ *అథ సృష్టిహేతుత్వముపపాదయన్ ॥ త్వత్త ఇతి ॥ పుమానత్రానిరుద్ధాఖ్యః, స హి జగద్వ్యాపారేఽధికృతః-అమోఘవీర్యః, అమోఘం అప్రతిహతం సంకల్పమాత్రేణ సృష్ట్యావహం-వీర్యం సృష్ట్యుపయుక్తవివిధవిచిత్రశక్త్యాత్మకం, యస్య సః-త్వత్తః సర్వవ్యూహమూలభూతాత్ సమధికృత్య తావదావిర్భూయ, అస్యేతి తాదర్థ్యస్య శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ, పరిదృశ్యమానజగత్సృష్ట్యర్థమిత్యర్థః - యయా ప్రకృత్యా-మహాన్తం మహత్తత్త్వాఖ్యం, వీర్యం, ధత్తే అధత్త, కమివ, గర్భమివ, పురుషో యోషితి గర్భమివ ప్రకృతౌ మహత్తత్త్వముత్పాదయామాసేత్యర్థః- ప్రకృతావాహితాయాః పరిణామసామర్థ్యరూపాయాః శక్తేః కార్యరూపత్వాన్మహత్తత్త్వస్య వీర్యత్వవ్యపదేశః, సోఽయం, మహాన్, తయా ప్రకృత్యా, అనుగతః కారణభూతప్రకృతివద్గుణత్రయయుక్త ఇత్యర్థః ఆత్మనస్స్వకాశాత్-ఆణ్డకోశం, ససర్జ అహంకారతన్మాత్రమహాభూతేన్ద్రియద్వారా సృష్టవానిత్యర్థః-కథంభూతం, హైమం ఆవరణైస్తోయాదిభిస్సప్తభి-ర్బహి, రావృతం, అత్ర, సోఽయమిత్యనేన భగవదాత్మకో మహానేవ వివక్షితః, అణ్డకోశశబ్దస్తథ

న్తర్వర్తిబ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తవస్తూనామప్యుపలక్షణార్థః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ అథోదయహేతోః పాశ్చాత్యం స్థితిహేతుత్వముపపాదయన్తి ॥ తదితి ॥ తత్ తతః, ఉదయహేతుత్వాదనన్తరమిత్యర్థః తస్థుషః స్థావరస్య - జగతో జఙ్గమస్య చ - సృష్టస్య చరాచరాత్మకస్య జగత ఇత్యర్థః - భవాన్ - అధీశః అధీశత్వం చాన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాస్తృత్వం మనుతదన్తరవిష్టావ్యవతారరూపేణ పాలకత్వమనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణాత్మకం చ. ఇదమేవ హి స్థితిహేతుత్వం, నామ, యదన్తర్యామిమనువిష్టావ్యవతారరూపేణానిష్టపరిహారేష్టప్రాపణరూపం, తత్రాన్తర్యామికృత్యమాహ ॥ యన్మాయయా - యస్య తవాన్తర్యామిణో మాయయా, తత్తజ్జీవకర్మానుగుణసంకల్పేన, ఉత్థా విజృమ్భితా - గుణవిక్రియా గుణపరిణామాత్మకేన్ద్రియవృత్తిః - తయోపనీతాన్ అర్థాన్ శబ్దాదివిషయాన్, అధ్యారోపేత ప్రేషణోఽత్ర జుషిః - పరస్మైపదమార్షం - జోషయన్ అనుభావయన్నిత్యర్థః - యద్వా - లీలారసోపయికతయా జీవద్వారా అనుభవన్నిత్యర్థః - అథాఽపి న లిప్తః, పుణ్యపాపాభ్యామితి శేషః అకర్మవశ్యత్వాదితి భావః తత్ర హేతుత్వేన సంబోధయన్తి ॥ హృషీకపత ఇతి ॥ హృషీకాణీన్ద్రియాణి - తత్పతిత్వం చ తద్వశీకర్తృత్వం తదవశ్యత్వం తద్వ్యాపారాత్మకపుణ్యాపుణ్యకారయితృత్వం చ, త్వద్వ్యతిరిక్తాస్తు నైవంవిధా ఇత్యాహుః ॥ యేఽన్య ఇతి ॥ త్వద్వ్యతిరిక్తాస్సర్వే జీవా యోగినో వా - స్వతః - పరిహృతాదవిద్యమానాత్, త్యక్తాద్వా - విషయజోషణాద్బిభ్యతి, వాసనామాత్రేణ బధ్యన్త ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ హృషీకపతిత్వమస్మిన్నేవావతారే ప్రసిద్ధమిత్యాహుః ॥ స్మాయావలోకేతి ॥ స్మాయావలోకో మన్దస్మితవిలసితోఽవలోకః - స్మేరావలోక ఇతి పాఠేఽపి స ఏవార్థః - తస్య లవః కటాక్షః - తేన, సందర్శితో, యో, భావోఽభిప్రాయవిశేషస్తేన, మనోహారి, యద్భ్రూమణ్డలం, తేన - ప్రహితా, యే, సౌరతమన్త్రాః సురతాలాపాస్తైః - శౌణ్డైః ప్రగల్భైః, అనఙ్గ

రణైరుపేతమ్ ॥ ౧౬ ॥ తత్తస్థుషశ్చ జగతశ్చ భవానధీశో యన్మాయయోత్థగుణవిక్రియయోపనీతాన్ । అర్థాన్ జుషన్నపి హృషీకపతే న లిప్తో యేఽన్యే స్వతః పరిహృతాదపి బిభ్యతి స్మ ॥ ౧౭ ॥ ❋ స్మాయావలోకలవదర్శితభావహారిభ్రూమణ్డలప్రహితసౌరతమన్త్రశౌణ్డైః । పత్న్యస్తు షోడశసహస్రమనఙ్గబాణైర్యస్యేన్ద్రియం విమథితుం కరణైర్న విభ్వ్యః ॥ ౧౮ ॥ విభ్వ్యస్తవామృతకథోదవహాస్త్రిలోక్యాం పాదావనేజసరితశ్శమలాని హన్తుమ్। ఆనుశ్రవం శ్రుతిభిరఙ్ఘ్రిజమఙ్గసఙ్గైస్తీర్థద్వయం శుచిషదస్త ఉపస్పృశన్తి ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యభిష్టూయ విబుధైస్సేశశ్శతధృతిం హరిమ్ । అభ్యభాషత గోవిన్దం ప్రణమ్యామ్బరమాశ్రితః ॥ ౨౧ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ భూమేర్భారావతారాయ పురా విజ్ఞాపితః ప్రభో । త్వమస్మాభిరశేషాత్మం స్తత్తథైవోపపాదితమ్ ॥ ౨౨ ॥ ధర్మశ్చ స్థాపితస్సత్సు సత్యసన్ధేషు వై త్వయా । కీర్తిశ్చ దిక్షు విక్షిప్తా సర్వలోకమలాపహా ॥ ౨౩ ॥ అవతీర్య యదోర్వంశే బిభ్రద్రూపమనుత్తమమ్ । కర్మాణ్యుద్దామవృత్తాని హితాయ జగతోఽకృథాః ॥ ౨౪ ॥ యాని తే చరితానీశ మనుష్యాస్సాధవః కలౌ । శృణ్వన్తః కీర్తయన్తశ్చ తరిష్యన్త్యఞ్జసా తమః ॥ ౨౫ ॥ యదోర్వంశేఽవతీర్ణస్య

ఙ్గబాణైః సంమోహనైః శరైః - కామకలాభిః షోడశసహస్రమపి, పత్న్యః, యస్య తవ, ఇన్ద్రియం, విమథితుం వశీకర్తుమితి యావత్, న విభ్వ్యః న ప్రబభూవుః, త్వం తు, సర్వస్య వశీతి భావః - తథా చ శ్రుతిః ,, సర్వస్య వశీ సర్వస్యేశాన ,, ఇతి ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ కింపక్త్వ్యమర్థాన్ జుషన్నపి న లిప్త ఇతి, యతస్త్వచ్చరిత్రచరణోదకమేవ నిర్లేపతామావహత ఇత్యాహుః ॥ విభ్వ్య ఇతి ॥ ఉదవహా శబ్దో నద్యాం రూఢః - అత ఏవోదకస్యోదస్సంజ్ఞాయా ,, మిత్యుదాదేశః, తవ - అమృతతుల్యాః - యాః - కథాః - తా ఏవోదవహా నద్యః, తథా - పాదావనేజనసరితః పాదప్రక్షాలనజలాత్మికా గఙ్గాద్యాస్సరితశ్చ త్రిలోక్యాం - శమలాని దురితాని హన్తుం విభ్వ్యః సమర్థాః - యత ఏవ, మత ఏవ - శుచిషదః - శుచయే ఆత్మశుద్ధ్యర్థం సీదన్తి క్లిశ్యన్తీతి తథా, విశుద్ధకామా ఇత్యర్థః - తే తవానుశ్రవం, అనుశ్రవో వేదః, గురూచ్చారణమనుశ్రూయత ఇతి వ్యుత్పత్తేః - తత్సిద్ధం - కీర్తిరూపం తీర్థం, శ్రుతిభిః శ్రవణేన్ద్రియైః - అఙ్ఘ్రిజం గాఙ్గం తు, అఙ్గసఙ్గైః స్నానాదిభిః - రిత్యేవం - తీర్థద్వయముపస్పృశన్తి సేవన్తే ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ ఇతీతి ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ భూమేరితి ॥ హే అశేషాత్మన్ సమస్తచిదచిదన్తరాత్మన్ - తదస్మద్విజ్ఞాపితం, ఉపపాదితం సాధితమ్ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ ధర్మ ఇతి ॥ సత్యసన్ధా అభిసన్ధిర్యేషాం - తేషు - సత్సు, సర్వేషాం - లోకానాం జనానాం, శృణ్వతాం వదతాం చ మలమపహన్తీతి తథా - సా - కీర్తిర్విక్షిప్తా విస్తారితా ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ అవతీర్యేతి ॥ న విద్యతే ఉత్తమం యస్మాత్ - తత్ - రూపం వపుర్బిభ్రద్బిభ్రాణః - జగతో - హితాయ శ్రేయస్సాధనాయ, ఉద్దామాన్యుదారాణి - వృత్తాని వార్తాః, యేషు - తాని, ఉదారకథావిషయకర్మాణీత్యర్థః - తాని - కర్మాణ్య - కృథాః కృతవానసి ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ జగతో హితాయేత్యుక్తం తదేవోపపాదయతి ॥ యానీతి ॥ హే ఈశ - తే తవ - అఞ్జసా సుఖేన - తమః ప్రకృతిం - తత్కార్యం సంసారమిత్యర్థః - తరిష్యన్తి ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ యదువంశ ఇతి ॥ హే పురుషోత్తమ

హేవిభో-పఞ్చవింశాధికం-శరచ్ఛతంవర్షశతం- వ్యతీయాయవ్యతిక్రాన్తమభూత్ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ తతఃకిమతఆహ॥నాధునేతి ॥ హేఅఖిలాధార-దేవకార్యావశేషితంఅవశేషితం దేవకార్యమిత్యర్థః-తత్కర్తవ్య-మధునా - తవ నాస్తి-ఇదంకులంయదుకులమ్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ తతోఽపికిమతఆహ॥తతఇతి ॥ తతఃఅవతారప్రయోజనస్యవృత్తత్వాదధునా- పరమంసర్వోత్కృష్టం-స్వధామస్వస్థానం-పరమంపదం-శ్రయస్వ- యదిమన్యసే - నవయంవిధాతుంప్రభవఇతిభావః- హేవైకుణ్ఠ-లోకైస్సహితాన్-కింకరా-నస్మాన్ లోకపాలా-న్పాహి-వైకుణ్ఠస్యతవ- కింకరానితివా - కింకరవిజ్ఞాపనానువర్తనమేవతత్పాలనమితిభావః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ సంస్తుతఇతి॥ పద్మజాదిభిః॥బ్రహ్మాదిభిః-విబుధై-స్సంస్తుతఃస్తుతిపూర్వకంవిజ్ఞాపితః-భగవా-న్మాయామనుజః-స్వసంకల్పోపాత్తమనుజావతారః, ప్రతినన్ద్యతద్విజ్ఞానమభినన్ద్య హేరాజ-స్విబుధా , నాహ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ అవధారితమితి ॥ హేవిబుధేశ్వరబ్రహ్మన్,ఏత,న్మే-యూయం,అవధారితంవిచార్యనిశ్చితం,కింతత్, య,త్త్వ,మాథార్థ్యముక్తవానసి,తదేవస్పష్టయతి ॥ కృతమితి॥వోయుష్మాకమ్ ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ తర్హి అధునావిజ్ఞాపితమవధారయేత్యతఆహ॥తదిదమితి॥తత్తథాపీదం,యాదవకులం,వీర్యాదిభి,రుద్ధతంఅనివార్యం,వీర్యంపరాభిభవసామర్థ్యం,శౌర్యంయుద్ధేస్వగృహఇవప్రవేశసామర్థ్యం,శ్రీర్ధనాదిసంపత్-తతఃకిం-మతఆహ॥లోకమితి॥లోకం-దిధక్షత్ నాశయితుముద్యుక్తం, మేమయా-వెలయామహార్ణవఇవ-రుద్ధంనివారితమ్ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ తతో-యది కుల,మసంహృత్య,గన్తాస్మిగమిష్యామి-తర్హి,అనేనకులేనా-యంలోకః, ఉద్వేలేనఉల్లఙ్ఘితమర్యాదేన , యదుకులేన-వినఙ్క్ష్యతివినష్టోభవిష్యతి , ఉద్వేలేనేవేతిపాఠే,ఉద్వేలేనవేలామతిక్రాన్తేన ,మహార్ణవేనేవ-యథా-నఙ్క్ష్యతి-తద్వ,దనేనేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ కదాతర్హిసంహరిష్యసీత్యత్రాహ॥ ఇదానీమితి ॥ద్విజశాపా,న్నాశ,ఆరబ్ధఏవ , నహ్యారబ్ధనాశం వస్త్వవతిష్ఠతే-కింత్వాశ్వేవనిరవశేషంవినఙ్క్ష్యతీతిభావః- హేఅనఘ , ఏతదన్తేకులనాశాన్తే-హేబ్రహ్మన్-తవ-భవనం,యాస్యామి-వైకుణ్ఠంయాస్యన్ తవభవనంయాస్యామీత్యర్థః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ ఇతీతి॥లోకనాథేనకృష్ణేనే-త్థ - ముక్త,స్తంకృష్ణం, ప్రణిపత్యప్రణమ్య-దేవగణైస్సహ - స్వధామస్వస్థానం-సత్యలోకం , ప్రత్యపద్యతసమగాత్ ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ అథేతి॥అథబ్రహ్మగమనానన్తరం-విలోక్య-సమాగతాన్-యదువృద్ధా-నాహేతిసంబన్ధః ❀ ॥ ౩౫॥ ❀ తదేవాహ,ఏతఇతి॥శాపశ్చేతి।చోహేతౌ-యతః-శాపః,ఆసీత్-తతో-మహోత్పాతాఉత్తిష్ఠన్తీత్యర్థః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ తర్హికింవిధేయమిత్యతఆహ ॥ నవస్తవ్యమితి ॥ హేఆర్యకాః-జీవితుమిచ్ఛద్భిశ్చే-దస్మాభి-రిహపురే-నవస్తవ్యంనస్థాతవ్యం,కింతు,అద్యైవ,ప్రభాసం- యాస్యామః-మాచిరంవిలమ్బంమాకురుత ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ తత్రాపివిప్రశాపోఽనివార్యఏవేత్యతఆహ॥యత్రేతి ॥ ఉడుపశ్చన్ద్రః , దక్షశాపాత్-యక్ష్మణాక్షయరోగేణ-గృహీతో-యత్రప్రభాసే-స్నాత్వాస్నానమాత్రంకృత్వా - కిల్బిషాత్ యక్ష్మణః-విముక్తః , సద్యఏవ-పునః-కలోదయం-లేభేప్రాప్తవాన్ ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ అతో-వయమపి-తస్మిన్ప్రభాసే-ఆప్లుత్య,నానాగుణవతాషడ్రసోపేతేనా,న్ధసాఅన్నేన,ఉశిజఃకమనీయాన్-విప్రాన్-భోజయిత్వా ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ తేషువిప్ర

భవతఃపురుషోత్తమ । శరచ్ఛతంవ్యతీయాయపఞ్చవింశాధికంవిభో ॥ ౨౬ ॥ నాధునాతేఽఖిలాధారదేవకార్యావశేషితమ్। కులంచవిప్రశాపేననష్టప్రాయమభూదిదమ్ ॥ ౨౭ ॥ తతస్స్వధామపరమంవిశస్వయదిమన్యసే। సలోకాన్లోకపాలాన్నః పాహివైకుణ్ఠకింకరాన్ ॥ ౨౮ ॥ సంస్తుతోభగవానిత్థంవిబుధైఃపద్మజాదిభిః। ప్రతినన్ద్యాహతాన్రాజన్మాయామనుజఈశ్వరః ॥ ౨౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ అవధారితమేతన్మేయదాత్థవిబుధేశ్వర । కృతంవఃకార్యమఖిలంభూమేర్భారోఽవతారితః ॥ ౩౦ ॥ తదిదంయాదవకులంవీర్యశౌర్యశ్రియోద్ధతమ్ । లోకంజిఘృక్షద్రుద్ధంమేవేలయేవమహార్ణవమ్॥ ౩౧ ॥యద్యసంహృత్యదృప్తానాంయదూనాంవిపులంకులమ్ । గన్తాఽస్మితేనలోకోఽయముద్వేలేన ❀ వినఙ్క్ష్యతి ॥ ౩౨ ॥ ఇదానీంనాశఆరబ్ధఃకులస్యద్విజశాపతః। యాస్యామిభవనంబ్రహ్మన్నేతదన్తేతవానఘ॥ ౩౩ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ఇత్యుక్తోలోకనాథేనస్వయంభూఃప్రణిపత్యతమ్। సహదేవగణైర్దేవస్స్వధామప్రత్యపద్యత॥ ౩౪ ॥అథతస్యాంమహోత్పాతాన్ద్వారవత్యాంసముత్థితాన్ । విలోక్యభగవానాహయదువృద్ధాన్సమాగతాన్॥ ౩౫ ॥శ్రీభగవానువాచ ॥ ఏతేవైసుమహోత్పాతావ్యుత్తిష్ఠన్తీహసర్వతః । శాపశ్చనఃకులస్యాసీద్బ్రాహ్మణేభ్యోదురత్యయః॥ ౩౬ ॥నవస్తవ్యమిహాస్మాభిర్జిజీవిషుభిరార్యకాః । ప్రభాసంసుమహత్పుణ్యంయాస్యామోఽద్యైవమాచిరమ్ ॥ ౩౭ ॥ యత్రస్నాత్వాదక్షశాపాద్గృహీతోయక్ష్మణోడురాట్ । విముక్తఃకిల్బిషాత్సద్యోభేజేభూయఃకలోదయమ్ ॥ ౩౮ ॥ వయంచతస్మిన్నాప్లుత్యతర్పయిత్వాపితౄన్సురాన్ । భోజయిత్వోశిజోవిప్రాన్నానాగుణవతాఽన్ధసా ॥ ౩౯ ॥ తేషు

౩౨ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ ఉద్వేలేనేవ

రూపేషు పాత్రేషు-మహాన్తి దానాని, ఉప్త్వేత్యనేన యథా సుక్షేత్రే బీజముప్తం బహుఫలం భవతి తథా సత్పాత్రే దానమపీతి ద్యోతితం-నౌభిః-అర్ణవమివ-దానైః.వృజినాని విప్రశాపప్రయుక్తదుఃఖాని-తరిష్యామః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ ఏవమితి ॥ హే కురునన్దన, తీర్థం ప్రభాసం-గన్తుం.కృతధియః - స్యన్దనాన్ రథాన్-సమాయుజన్ వాహైర్యుక్తాంశ్చక్రురిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ తదితి॥ హే రాజన్-భగవతోక్తం, శ్రుత్వా, తత్-ఉద్యోజనం, నిరీక్ష్య చ-ఘోరాణ్యరిష్టాన్యుత్పాతాని-దృష్ట్వా చ-నిత్యం, కృష్ణ-మనువ్రతః, హేతుగర్భమిదమ్ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ అతః-వివిక్తే ఏకాన్తే, తం కృష్ణ-మభాషత ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ తదేవాహ దేవేత్యాదినా॥ ఏవం విజ్ఞాపిత ఇత్యతః ప్రాక్తనేన-హే దేవస్య తేజసా దీప్యమాన, దేవానాం బ్రహ్మాదీనాం, మీశ, హే యోగేశ యోగనిర్వాహక, పుణ్యం శృణ్వతాం కీర్తయతాం చ పుణ్యావహం, శ్రవణం, కీర్తనం చ, యస్య, తస్య సంబోధనం, నూనం సంత్యక్ష్యతే తథాఽనుమినోమీతి భావః, కుతః-హే ఈశ్వర-యత్ యస్మాత్-సమర్థోఽపి-విప్రశాపం-న ప్రత్యహన్ న ప్రతిహతవాన్ ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తతః కిమత ఆహ ॥ నాహమితి ॥ త్యక్తుం, నోత్సహే నమృష్యామి-తర్హి కింపి ధేయం-స్వధామనయ మామపీతి, స్వధామ వైకుణ్ఠమ్ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ త్యాగోత్సాహమసంభావయన్నాహ ॥ తవేతి॥ కర్ణపీయూషం శ్రోత్రయోరమృతతుల్యం, పరమమఙ్గళావహం చ-తవ, విక్రీడితమేవ-ఆస్వాద్య శ్రుత్వా, అన్యస్పృహాం దేహతదనుబన్ధి శబ్దాదివిషయస్పృహాం - త్యజన్తి త్యజన్తస్త్వామేవాశ్రయన్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ కథం పున-శ్శయ్యాదిషు సహ వర్తమానం, ప్రియతమం-తత్ర హేతు-రాత్మానం-త్వాం, త్యజేమహి-తత్రాపి, భక్తాః, వయం, కథం, త్యజేమహి ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ త్వాం త్యక్తుమశక్నువన్ స్వధామనయ మామితి ప్రార్థయే-న

దానాని పాత్రేషు శ్రద్ధయోప్త్వా మహాన్తి వై । వృజనాని తరిష్యామో దానైర్నౌభిరివార్ణవమ్॥ ౪౦ ॥ ఏవం భగవతాఽఽదిష్టా యాదవాః కురునన్దన । గన్తుం కృతధియస్తీర్థం స్యన్దనాని సమాయుజన్॥ ౪౧ ॥ తన్నిరీక్ష్యోద్ధవో రాజన్ శ్రుత్వా భగవతోదితమ్ । దృష్ట్వాఽరిష్టాని ఘోరాణి నిత్యం కృష్ణమనువ్రతః॥ ౪౨ ॥ వివిక్త ఉపసంగమ్య జగతామీశ్వరేశ్వరమ్ । ప్రణమ్య శిరసా పాదౌ ప్రాఞ్జలిస్తమభాషత॥ ౪౩ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ దేవదేవేశ యోగేశ పుణ్యశ్రవణకీర్తన । సంహృత్యైతత్కులం నూనం లోకం సంత్యక్ష్యతే భవాన్ ॥ విప్రశాపం సమర్థోఽపి ప్రత్యహన్న యదీశ్వర॥ ౪౪ ॥ నాహం తవాఙ్ఘ్రికమలం క్షణార్ధమపి కేశవ । త్యక్తుం సముత్సహే నాథ స్వధామ నయ మామపి॥ ౪౫ ॥ తవ విక్రీడితం బ్రహ్మన్ నృణాం పరమమఙ్గళమ్ । కర్ణపీయూషమాసాద్య త్యజన్త్యన్యస్పృహాం జనాః॥ ౪౬ ॥ శయ్యాసనాటనస్థానస్నానక్రీడాశనాదిషు । కథం త్వాం ప్రియమాత్మానం వయం భక్తాస్త్యజేమహి॥ ౪౭ ॥ త్వయోపభుక్తస్రగ్గన్ధవాసోఽలంకారచర్చితాః । ఉచ్ఛిష్టభోజినో దాసాస్తవ మాయాం జయేమహి॥ వాత❁రశనా యే❁ ఋషయశ్శ్రమణా ఊర్ధ్వమన్థినః । బ్రహ్మాఖ్యం ధామ తే యాన్తి శాన్తాస్సంన్యాసినోఽమలాః ॥ ౪౯ ॥ వయం త్విహ మహాయోగిన్ భ్రమన్తః కర్మవర్త్మసు । త్వద్వార్తయా తరిష్యామస్తావకైర్దుస్తరం తమః॥ ౫౦ ॥ స్మరన్తస్స్మారయన్తశ్చ కృతాని గదితాని చ । గత్యుత్స్మితేక్షణక్ష్వేళం యన్నృలోకవిడమ్బనమ్ ॥ ౫౧ ॥

తు సంసృతిభయాదిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ త్వయేతి ॥ త్వయా, ఉపభుక్తైః ఉపభుజ్య త్యక్తైః, స్రగాదిభి-శ్చర్చితాః అలంకృతాః, త్వదుచ్ఛిష్టభోజినశ్చ, దాసా-వయం - తవ, మాయాం - జయేమ - హి నిశ్చితం, న మాయాతరణార్థమస్మాభిర్యతితవ్యమితి భావః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ త్వత్పదం త్వన్మాయయా తరణం చాస్మాకం సులభమేవాసీదిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ వాతరశనా ఇతి ॥ వాతరశనా దిగమ్బరాః, కౌపీనమాత్రధారిణః నగ్నాః, శ్రమణాః అనశనాదిభిః శ్రమవన్తః - ఊర్ధ్వమన్థినః ఊర్ధ్వరేతసః, సంన్యాసినః చతుర్థాశ్రమిణః, శాన్తాః రాగద్వేషాదిరహితాః - బ్రహ్మాఖ్యమితి మధ్యమపదలోపీ సమాసః, బ్రహ్మలోకాఖ్యం "ఏతం దేవయానం పన్థానమాపద్యాగ్నిలోకమాగచ్ఛతి స వాయులోకం స వరుణలోకం స ఆదిత్యలోకం స ఇన్ద్రలోకం స ప్రజాపతిలోకం స బ్రహ్మలోకం, అశ్వ ఇవ రోమాణి విధూయ పాపం చన్ద్ర ఇవ రాహోర్ముఖాత్ప్రముచ్య - ధూత్వా శరీరమకృతం కృతాత్మా బ్రహ్మలోకమభిసంభవాని, స వా ఏష దివ్యేన చక్షుషా మనసైతాన్ కామాన్ పశ్యన్ రమతే య ఏతే బ్రహ్మలోకే" ఇత్యాదిషు బ్రహ్మలోకత్వేన ప్రసిద్ధమిత్యర్థః, తత్రైవ-ధామ స్థానం, యాన్తి ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ ఏవమన్యే బ్రహ్మచర్యాదిభిః క్లేశైస్తరన్తి, వయం త్వనాయాసేన తరిష్యామః ఇత్యాహ ॥ వయం త్వితి ॥ హే మహాయోగిన్ - ఇహ సంసారే-కర్మవర్త్మసు కర్మార్జితేషు సుఖదుఃఖాదిషు, స్వర్గనరకపదవీషు వా, భ్రమన్తః, వయం-తావకైస్త్వద్భక్తైస్సహ-త్వద్వార్తయా, దుస్తరమపి, తమః తమఃకార్యం సంసారం, తరిష్యామః, అనాయాసేనేతి శేషః ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ కథంభూతాస్సన్తః - తవ, కృతాని చేష్టితాని, సూనృతాని-క్ష్వేళః పరిహాసః, గత్యాదీనాం ద్వంద్వైకవద్భావ - స్తచ్చ, నృలోకవిడమ్బనం మనుష్యచేష్టానుకరణం-తచ్చ స్మరన్తః,

స్మారయన్తశ్చ-తరిష్యామ. ఇతిపూర్వేణసంబన్ధః ॥ ౫౧ ॥ ఏవమితి ॥ హేరాజన్-ఏకాన్తినమనన్యదైవతం - అతఏవ-ప్రియం - భృత్యంచోద్ధవం - సమభాషత ॥౫౨॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః **********************************

భాషణమేవాహ॥యదాత్థేత్యాదినా॥ హేమహాభాగ-మాంప్రతి - య-దాత్థయత్-సంప్రాప్తైవ్యతత్కాలంనూనంలోకంసంత్యక్ష్యతేభవా,,నితి-త-స్మై-చికీర్షితమేవ-తథా-బ్రహ్మ-భవోరుద్రో- లోకపాలాశ్చ-మమస్వర్వాసం శ్రీవైకుణ్ఠవాసం అభికాఙ్క్షిణఃఅభికాఙ్క్షన్తఇత్యర్థః ॥ ౧ ॥ నన్వవతారప్రయోజనమనిష్పాద్యకథంగమిష్యసీత్యతఆహ ॥ మయేతి ॥ కింతదేవకార్యమిత్యతఆహ ॥ యదర్థమితి ॥ బ్రహ్మణా-అర్థితఃప్రార్థితో - ఽంశేనబలభద్రేణసహ-యదర్థ-మవతీర్ణః-త,ద్భూరహరణాత్మకమితిభావః ॥ ౨ ॥ ననునభారోఽపనీతః- దుస్సహభారాత్మకస్యయదుకులస్యావశిష్టత్వా-దిత్యతఆహ॥కులమితి ॥శాపేనైవ-నితరాం-దగ్ధప్రాయ-మన్యోన్యకలహా-న్నిర్విశేషం-నఙ్క్ష్యతి వైనిశ్చితం -ద్వారకా-పురీంకఃపాలయిష్యతీత్యతఆహ॥సముద్రఇతి॥నకోఽపిపాలయిష్యతి-కింత్వి-తఆరభ్య-సప్తమేఽహ్ని-ఏతాం ద్వారకాంపురీం - సముద్రః-ప్లావయిష్యతి నాశయిష్యతీత్యర్థః ॥ ౩ ॥ త్వయాత్విహనస్థాతవ్యమితివక్తుమాహ ॥ యర్హీతి॥యర్హ్యేవ,యంలోకో మయా-త్యక్తః-త్వ-ఆచిరా-న్నష్టమఙ్గళః-హేసాధో,కలినా-నిరాకృతః అభిభూతశ్చ - భవిష్యతి , అతో,మయా-త్యక్తే, ఇహాస్మిన్మహీతలే త్వయా,నవస్తవ్యంనస్థాతవ్యం , హేభద్ర - అధర్మేరుచిర్యస్యతథాభూతో , భవిష్యతి-అతోఽపీహనవస్తవ్యమిత్యభిప్రాయః ॥ ౫ ॥ తర్హికింవిధేయంక్వగన్తవ్యమిత్యతఆహ ॥ త్వంత్వితి ॥ సర్వం శబ్దాదివిషయం,స్వజనేషుబన్ధుషుస్నేహంచత్యక్త్వా-మనో,మయ్యావేశ్య-సమ్యగ్జ్ఞివేశ్య సమదృక్సర్వస్యబ్రహ్మాత్మకత్వానుసంధానరూపసమదృష్టిమాన్,గాం

శ్రీశుక ఉవాచ॥ఏవంవిజ్ఞాపితోరాజన్భగవాన్దేవకీసుతః।ఏకాన్తినంప్రియంభృత్యముద్ధవంసమభాషత॥౫౨॥ ** ********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ఏకాదశస్కన్ధే,షష్ఠోఽధ్యాయః ********** శ్రీభగవానువాచ॥యదాత్థమాంమహాభాగతచ్చికీర్షితమేవమే।బ్రహ్మాభవోలోకపాలాస్స్వర్వాసంమేఽభికాఙ్క్షిణః॥ ౧ ॥మయానిష్పాదితంహ్యత్రదేవకార్యమశేషతః ।యదర్థమవతీర్ణోఽహమంశేనబ్రహ్మణాఽర్థితః॥౨॥ కులంవైశాపనిర్దగ్ధంనఙ్క్ష్యత్యన్యోన్యవిగ్రహాత్।సముద్రస్సప్తమేఽహ్న్యేతాంపురీంచప్లావయిష్యతి॥ ౩ ॥యర్హ్యేవాయంమయాత్యక్తోలోకోఽయంనష్టమఙ్గళః। భవిష్యత్యచిరాద్భద్రకలినాఽపినిరాకృతః॥ ౪ ॥ నవస్తవ్యంత్వయైవేహమయాత్యక్తేమహీతలే। జనోఽధర్మరుచిర్భద్రభవిష్యతికలౌయుగే॥ ౫ ॥ త్వన్తుసర్వంపరిత్యజ్యస్నేహంస్వజనబన్ధుషు । మయ్యావేశ్యమనస్సమ్యక్సమదృగ్విచరస్వగామ్॥ ౬ ॥ యదిదంమనసావాచాచక్షుర్భ్యాంశ్రవణాదిభిః । నశ్వరంగృహ్యమాణంచవిద్ధిమాయామనోమయమ్॥ ౭ ॥ పుంసోఽయుక్తస్యనానార్థో

భూమిం,విచరస్వ ॥ ౬ ॥ సర్వంపరిత్యజ్యేతిశబ్దాదివిషయత్యాగఉక్తః- వైరాగ్యమన్తరేణత్యాగాసంభవాత్తత్రవైరాగ్యజననార్థంతేషాంనశ్వరత్వంప్రకృతిగుణవశ్యమానసానామేవసుఖకరత్వంచాహ ॥ యదిదమితి ॥ య,న్మనఆదిభిర్గృహ్యమాణం,త,దిదం-సర్వం- నశ్వరం - మాయామనోమయంచ-విద్ధీతిసంబన్ధః-మాయాశబ్దేనతద్గుణవశ్యంలక్ష్యతే-మాయాగుణవశ్యం-య-న్మనఃతతఆగతం''తతఆగత,,ఇత్యధికారే''మయట్చ,,తిమయట్- ప్రకృతిగుణవశ్యమనోజన్యమేవవిషయసుఖంగుణవశ్యమానసానామేవతద్రోచతేనతువిశుద్ధమానసానామిత్యర్థః ॥ ౭ ॥ సమదృగ్విచరస్వేత్యుక్తం,ననుదేవమనుష్యతిర్యగాదిభేదభిన్నతయా ప్రతీయమానేషువస్తుషువిభిన్నైవదృష్టిఃస్యాత్-నత్వేకరూపేత్యతఆహ ॥ పుంసఇతి॥అయుక్తస్యసర్వాన్తరాత్మనిసర్వశరీరకేమయిచిత్తమయుఞ్జతః-పుంసః - నానార్థః-నానాఅర్థాయస్యసః- యో-నానార్థవిషయఃప్రత్యయః-స-భ్రమరూపః , తత్తద్బ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తువిషయాప్రతీతిర్భ్రమరూపైవేత్యర్థః-సర్వాన్తరాత్మనిమయిచిత్తంయుఞ్జతస్తు-మదాత్మకత్వైకరూపా-యా-ప్రతీతిః- సాతుప్రమితిరూపేతిభావః-అస్తునానార్థోభ్రమః-తతః కి-మతఆహ-గుణదోషభాగితి ॥ యస్యపుంసో-భ్రమః - స,గుణదోషభాక్సుఖదుఃఖభాక్పున్యాప్రాప్యాభాగ్వా, గుణదోషకృదితిపాఠే-సభ్రమో-గుణదోషకృత్సుఖదుఃఖకృదిత్యర్థః-కిం భ్రమఃస్వరూపేణైవగుణదోషావహః - నేత్యాహ॥కర్మేతి॥యస్య-కర్మా-కర్మ,వికర్మేతి-భిదాభేదః-తస్య-ధియః-గుణదోషా,విషయా,గుణదోషధియఇతిపాఠే - కర్మాదయస్తదనువృత్త్యననువృత్తిప్రయుక్తసుఖదుఃఖబుద్ధయశ్చేత్యర్థః-కర్మ-వశ్యకర్తవ్యంనిత్యంనైమిత్తికంచ - అకర్మ - అకర్తవ్యంప్రతిషిద్ధమిత్యర్థః-వికర్మ- వివిధఫలాయచోదితంకామ్యకర్మ-అయమర్థః ॥ స్వతన్త్రవస్తుభ్రమదేహాత్మభ్రమవతోఽజ్ఞస్యపుంసఃవిధినిషేధాద్యాత్మకభేదభిన్నశాస్త్రవశ్యతా - తదనువర్తనాతిలఙ్ఘనాభ్యాంసుఖదుఃఖే-ఏవంచభ్రమస్యశాస్త్రవశ్యతాపాదనద్వారాగుణదోషకృత్త్వం-నస్వరూపేణేతి -నచైతావతాబ్రహ్మవిదాంశాస్త్రాతిలఙ్ఘనందోషాయనేతిమన్తవ్యం-తేషామ

షినిశ్చితస్వతన్త్రవస్తుప్రతీతిభ్రమాణామామోక్షంకదాచిద్భ్రమానువృత్తిదర్శనాత్తత్ప్రయుక్తశాస్త్రవశ్యత్వస్యావర్జనీయత్వాత్ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀యస్మాన్నానార్థప్రతీతేః భ్రమస్య సుఖదుఃఖగర్భసంసృతిహేతుత్వం - తతస్తన్నివృత్తయే సర్వం బ్రహ్మాత్మకం పశ్యేత్యాహ॥ తస్మాదితి॥ యుక్తేన్ద్రియగ్రామః నియమితేన్ద్రియగణః - యుక్తచిత్తః మయ్యావేశితచిత్తః - ఇదం-జగ-దచిత్పరిణామాత్మకదేవమనుష్యాదిశరీరజాతం - ఆత్మని జీవే-ఈక్షస్వ- జీవేన ధార్యం పశ్య ఆత్మానం జీవం-మయీశ్వరే-వితతం వ్యాప్తం ధార్యం - పశ్యేత్యర్థః-సదైవమీక్షమాణస్య భ్రమస్తన్మూలా సంసృతిశ్చ నివర్తత ఇతి భావః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ నన్వితఆరభ్యైవమీక్షమాణస్యాప్యనాదితయా విషయప్రవణేన్ద్రియస్యోక్తవిధేక్షణస్యాన్తరాయైర్విహతిస్స్యాదత ఆహ ॥ జ్ఞానేతి ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసంయుక్తః సాధారణాసాధారణాకారవిషయజ్ఞానవాన్ - పృథివ్యాదీనామాత్మపర్యన్తానాం తత్త్వానాం సాధర్మ్యవైధర్మ్యాభిజ్ఞః-శరీరిణామాత్మభూతః ఆత్మవత్సర్వసుహృద్భూతః - ఆత్మానుభవేనైవ నిరతిశయసుఖరూపేణ-సంతుష్టః-విఘ్నైః - నవిహన్యతే-నహినిరతిశయానన్దోదధిమగ్నశ్శబ్దాదిసుఖలేశాభాసానుభవతదర్థకర్మరూపైరన్తరాయైర్విహన్యతే-తత్రతస్యరుచేరేవానుదయాదితి భావః జ్ఞానవిజ్ఞానసంయోగస్తుఅనాత్మనామనుపాదేయత్వార్థః-తచ్చ శబ్దాదివిషయేష్వరుచ్యర్థం-తతశ్చానుభవవృద్ధిః ❀॥ ౧౦ ॥❀ నాన్తరాయైర్విహన్యత ,,ఇత్యనేనైహికపారలౌకికశబ్దాదివైషయికసుఖదుఃఖతదర్థకర్మరూపాన్తరాయైర్విహతిర్నాస్తీత్యుక్తం-తర్హి సకంవిధినిషేధౌనానువర్తత ఏవేత్యపేక్షాయాంతస్యవిశేషమాహ॥ దోషబుద్ధ్యేతి॥ ఆత్మానుభవసంతుష్ట ఇత్యనుషజ్యతే-తదయమర్థః, ఆత్మానుభవతుష్టః-ఉభయాతీతః వైషయికసుఖదుఃఖాతీతోఽపి-దోషబుద్ధ్యా “ నావిరతోదుశ్చరితాన్నాశాన్తోనాసమాహితః-నాశాన్తమానసోవాపిప్రజ్ఞానేనైనమాప్నుయా,,దితినిషిద్ధాచరణస్యాత్మప్రాప్తివిరోధిత్వరూపదోషబుద్ధ్యా నిషేధాన్ననివర్తతే కింతు-నిషేధమనువర్తత ఏవ-తథా-

---

భ్రమస్సగుణ ❀ దోషభాక్ । కర్మాకర్మవికర్మేతి † గుణదోషధియోభిదా ॥ ౮ ॥ తస్మాద్యుక్తేన్ద్రియగ్రామో యుక్తచిత్తఇదంజగత్ । ఆత్మనీక్షస్వవితతమాత్మానంమయ్యధీశ్వరే॥ ౯ ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసంయుక్తఆత్మభూతశ్శరీరిణామ్ । ఆత్మానుభవతుష్టాత్మానాన్తరాయైర్విహన్యతే॥ ౧౦ ॥ దోషబుద్ధ్యోభయాతీతోనిషేధాన్ననివర్తతే । గుణబుద్ధ్యాచవిహితంనకరోతియథాఽర్భకః ॥ ౧౧ ॥ సర్వభూతసుహృచ్ఛాన్తోజ్ఞానవిజ్ఞాననిశ్చయః। పశ్యన్మదాత్మకంవిశ్వంనవిపద్యేతవైపునః॥ ౧౨ ॥ఇత్యాదిష్టోభగవతామహాభాగవతోనృప । ఉద్ధవఃప్రణిపత్యాహతత్త్వజిజ్ఞాసురచ్యుతమ్॥౧౩॥ ఉద్ధవఉవాచ ॥ యోగేశయోగవిన్యాసయోగాత్మన్యోగసమ్భవ । నిశ్శ్రే

గుణబుద్ధ్యా స్వర్గాదిసుఖసాధనత్వబుద్ధ్యా-విహితం కామ్యంకర్మ-నకరోతి-నిషిద్ధాచారః ప్రత్యవాయజననద్వారా ఆత్మానుభవాత్ యథాప్రచ్యావయేత్తథాగుణబుద్ధ్యాకృతం కామ్యకర్మస్వఫలజననద్వారాతస్మాత్ప్రచ్యావయేదితితదపినకరోతీత్యర్థః-ఏవంభూతోఽపి-యథా-అర్భకః, అర్భకోయథాస్వస్వభావమనావిష్కుర్వన్నవతిష్ఠతే-తద్వదయమపిస్వమాహాత్మ్యమనావిష్కుర్వన్నవతిష్ఠత ఇత్యర్థః-అత్రార్భకదృష్టాన్తేనవిదుషః కామచారోఽభ్యనుజ్ఞాయత ఇతినమన్తవ్యం-తస్య “నావిరతోదుశ్చరితా,,దితివిద్యావిరోధిత్వశ్రవణాత్తస్యవిద్యాయామనన్వయాత్ తథాఽనావిష్కారస్యైవాన్వయాచ్చ-తథాచ శ్రుతిః “బాల్యేన తిష్ఠాసే,,దితి-శారీరకసూత్రంచ “అనావిష్కుర్వన్నన్వయా,,దితి-తస్యాయమర్థః-బాలస్యయత్స్వభావానావిష్కారరూపంకర్మ-తదుపాదదానోవర్తేతవిద్వాన్-కుతః-అన్వయాత్ బాల్యేనతిష్ఠాసేదిత్యస్మిన్విధౌతస్యైవహ్యన్వయసంభవః-ఇతరేషాంతు విద్యావిరోధిత్వశ్రవణాత్ “నావిరతోదుశ్చరితా,,దితి “ఆహారశుద్ధౌసత్త్వశుద్ధి,,రితిచ ❀॥ ౧౧ ॥❀ ఏవంభూతస్యనపునస్సంసృతిరిత్యాహ॥ సర్వభూతసుహృదితి॥ సర్వభూతసుహృదిత్యనేన “ ఆత్మభూతశ్శరీరిణా ,,మితిపూర్వోక్తంవివృతం, శాన్తఇత్యనేన వైరాగ్యవత్త్వముక్తం-తేన “నాన్తరాయైర్విహన్యతే“ఇత్యస్యార్థఉక్తః-జ్ఞానవిజ్ఞాననిశ్చయ ఇత్యనేన “జ్ఞానవిజ్ఞానసంయుత“ ఇతిప్రత్యభిజ్ఞాపితం-పశ్యన్మదాత్మకంవిశ్వమిత్యనేన “దంజగదాత్మనివీక్ష్వే,,త్యాద్యర్థఉక్తః - ఏవంభూతః-పున-ర్నవిపద్యేత నసంసరేత్ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ ఇతీతి॥ హేనృప-ఉద్ధవః - ప్రణిపత్యనమస్కృత్య - తత్త్వం ఉపాస్యోపాసకోపాసనతత్సాధనయథావస్థితస్వరూపం-జ్ఞాతుమిచ్ఛు-రచ్యుతం-ప్రాహ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తమేవాహ ॥ యోగేశేత్యాదిభిష్షడ్భిః॥ తావన్మాహాం త్వత్ప్రశ్నోత్తరదానేప్రభురితిమాపోచ ఇత్యభిప్రాయేణసంబోధయతి॥ యోగేశ యోగనిర్వాహక “దదామిబుద్ధియోగంత,,మితిభగవతాగీతత్వాదితి భావః-యోగవిన్యాస,విన్యస్యతేఽనేనేతివిన్యాసః - యోగోపదేష్టః-యోగాత్మన్ యోగస్యాధారయోగఫలరూపేతివా - యోగసంభవయోగశాస్త్రజనక - యోగశ్చాత్ర బ్రహ్మోపాసనాత్మకః ‘ త్యంతుసర్వంపరిత్యజ్యేత్యాదినాభగవతిచిత్తనిధానాత్మకభక్తియోగస్యవిషయాభిలాషత్యాగాదిపూర్వకత్వముక్తం - తదఘటమానంమన్వాన స్త

---

౮ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ దోషకృత్. † గుణదోషధియో.

దుపాయంపృచ్ఛతి॥నిశ్శ్రేయసాయేతి॥ సార్ధద్వయేన ॥ నిశ్శ్రేయసాయ మోక్షాయ - త్యాగః-ప్రోక్తః,సచనాహోగ్యాద్యర్థస
ర్వస్వదానాదివదయంత్యాగః,కింతు-సన్న్యాసలక్షణఃఅప్రత్యాపత్తిరూపః-ప్రోచ్యతామ్ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ తతఃకిమతఆహ॥
త్యాగోఽయమితి॥ హేభూమన్- కామ్యన్తఇతికామాఃవిషయాః, తేషాం - త్యాగో-విషయాత్మభిఃవిషయప్రవణచిత్తైః-దు
ష్కరఃదుఃఖేనాపికర్తుమశక్యః-సర్వాత్మని-త్వయి-అభక్తైస్తు - సుతరాం - దుష్కర-మితి,మే మతిః-సంజాతభక్తియోగైస్తు
నిరతిశయసుఖరూపత్వాదనుభవసిద్ధత్వాత్కథంచిత్కామత్యాగస్సంభవేదపి - త్వదభక్తైస్తుసుతరాందుష్కరమితిభా
వః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ సోఽహమితి ॥ యంప్రతి-త్యాగఉపదిష్టః-సోఽహం,త్వన్మాయయా , విరచితే-ఆత్మనిదేహే,సానుబన్ధే
పుత్రకళత్రాదిసహితే,అహంమమాభిమానమూఢమతిః-అతఏవ - విగాఢఃమగ్నః, భవతా,య-న్నిగదితం ,,త్వంతుసర్వంప
రిత్యజ్య,,త్యాది,త-ద్యథా,అఞ్జసాసుఖేన,సాధయామి,తథా, హేభగవన్,భృత్యం , మామనుశాధివివిచ్యజ్ఞాపయ,భృత్యమితి
హేతుగర్భమ్ ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ ననుమయాసంగ్రహేణోక్తం,విస్తరతస్త్వన్యేభ్యోజానీహీత్యతఆహ॥సత్యస్యేతి॥ హేఈశ,
సత్యస్యనిత్యమసంకుచితస్వభావస్య-తత్ర హేతుః - స్వదృశఃస్వస్మిన్నేవదృక్ యస్య-తస్య -నిత్యంప్రత్యక్షితస్వయాథాత్మ్య
స్యేత్యర్థః- అనేనబద్ధముక్తజీవవైలక్షణ్యముక్తం - బద్ధోహిసంకుచితస్వభావః - ముక్తస్తుబద్ధదశాయామప్రత్యక్షితస్వయా
థాత్మ్యః - ఆత్మనఃజీవస్యాప్యాత్మనఃఅన్తరాత్మనః-తేత్వత్తః-అన్యం-వక్తారంఉపదేష్టారం - విబుధేష్వపి-నానుచక్షేన
పశ్యామి-తత్రత్యార్షత్వాత్షష్ఠీవ్యత్యయేన - కుతఇత్యతఆహ ॥ సర్వఇతి ॥ సర్వేఽపీమేబ్రహ్మాదయో - విబుధాః, తవ,మా
యయా , మోహితబుద్ధయః , తనుభృతఃకర్మాధీనదేహభాజః , బహిరర్థేఅనాత్మని,భావఃభావనా , అహమితిప్రతిపత్తిః,
యేషాం , తే, అజ్ఞాఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ మాయాంవిశినష్టి ॥ యేతి ॥ యే,త్వత్పాదాబ్జగుణానుభవరసికైః , ర్భాగవ

యసాయమేప్రోక్తస్త్యాగస్సంన్యాసలక్షణః ॥ ౧౪ ॥ త్యాగోఽయందుష్కరోభూమన్కామానాంవిషయా
త్మభిః । సుతరాంత్వయిసర్వాత్మన్నభక్తైరితిమేమతిః॥ ౧౫ ॥ సోఽహంమమాహమితిమూఢమతిర్విగాఢస్త్వ
న్మాయయావిరచితాత్మనిసానుబన్ధే । తత్త్వఞ్జసానిగదితంభవతాయథాఽహంసంసాధయామిభగవన్ననుశా
ధిభృత్యమ్॥ ౧౬ ॥ సత్యస్యతేస్వదృశఆత్మనఆత్మనోఽన్యంవక్తారమీశవిబుధేష్వపినానుచక్షే । సర్వేవిమోహి
తధియస్తవమాయయాయేబ్రహ్మాదయస్తనుభృతోబహిరర్థభావాః ॥ ౧౭ ॥ యాత్వత్పదాబ్జరసికైర్నహిసం
గతాయేతద్యుక్తిభిర్విమృశతామపినాపయాతి । సత్సఙ్గమోగృహజుషామపదమ్పతీనాంతప్తాత్మనాంఖలునృ
ణాంహతరంహసాంస్యాత్ ॥ ౧౮ ॥తస్మాద్భవన్తమనవద్యమనన్తపారంసర్వజ్ఞమీశ్వరమకుణ్ఠవికుణ్ఠధిష్ణ్యమ్।
నిర్విణ్ణధీరహమహోవృజినాభితప్తోనారాయణంనరసఖంశరణంప్రపద్యే ॥ ౧౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ ప్రాయే

తైర్నసంగతా-స్తేషాం , యుక్తిభి , రుపదేశమనపేక్ష్యకేవలయుక్తిభి , ర్విమృశతామపి , యా , మా
యా , నాపయాతిననివర్తతే , తయా , మోహితధియ , ఇతిపూర్వేణసంబన్ధః , తర్హిసద్భిఃసంగమ్యతామిత్యతఆహ ॥స
త్సంగమఇతి॥దంపతీనాంమిథునీభూయవర్తమానానామిత్యర్థః,గృహజుషాంగృహాన్సేవమానానాం , గృహస్థానామపీత్య
ర్థః , తప్తాత్మనాంతాపత్రయాభితప్తానాం,హతరంహసాం,హతం,రంహో వేగఃవిషయప్రావణ్యరూపో, యేషాం-నృ
ణాం-ఖలు సత్సఙ్గమః - స్యాత్-నతువిషయలాలసానామితిభావః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ యతోవిబుధేష్వపిత్వత్తో ఽన్యంవక్తారం
నానుచక్షే-తస్మా - ద్భవన్తమేవా-హం-శరణంసదుపదేశేనరక్షితారం - ప్రపద్యే-అధ్యవస్యామీత్యర్థః- కథంభూతః-వృజి
నేనసాంసారికదుఃఖేనా - భితప్తః-అతఏవ-నిర్విణ్ణధీఃపరితప్తబుద్ధిః-అహోఇతినిపాతోనిర్వేదసూచకః - కథంభూతం - అన
వద్యం మోహాదిరూపదోషరహితం - అనన్తపారంఅనన్తావధిం- అపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావమిత్యర్థః - సర్వజ్ఞంసర్వవ
స్తువిషయసాక్షాత్కారవన్తం - ఈశ్వరంసర్వనియన్తారం-అకుణ్ఠవికుణ్ఠధిష్ణ్యం - అకుణ్ఠంఅప్రతిహతం-వికుణ్ఠం వైకుణ్ఠం-
ధిష్ణ్యంస్థానం-యస్య , తం- నారాయణం నరాణాం ప్రాప్యం ప్రాపకమాధారంచ-నరస్యసఖాయం - ఇమాన్యాచార్య
త్వపూర్తిసూచకానివిశేషణాని - తత్రాద్యేనభ్రమవిప్రలమ్భమోహాదేర్వ్యావృత్తిః - ద్వితీయేనజ్ఞానాల్పత్వస్య- తృతీయే
నకస్యాప్యవిషయత్వస్య - తురీయేణతృతీయస్యకర్మమూలత్వస్య-పఞ్చమేనతురీయస్యప్రచ్యుతత్వస్య , నారాయణంనరస
ఖమిత్యనేనాఖిలాధ్యాత్మతత్త్వోపదేశార్థబద్ధదీక్షనారాయణావతారరూపత్వ - మర్జునాదిముఖేనతదుపదేష్టృత్వంచ - వ్య
జ్యతే-తతశ్చవాత్సల్యంఫలితమ్ ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ ఇత్థమాపృష్టఃప్రాహభగవాన్॥ ప్రాయేణేత్యాదినా॥యత్త్వావదుక్తం,,త్యా
గోఽయందుష్కర ,, ఇత్యాదినాభక్తియోగాత్పూర్వంవిషయత్యాగోదుష్కరఇతి - తత్రశనైశ్శనైర్మనశ్శిక్షయాససుకర
ఏవేతివక్తుంతత్రనిదర్శనతయాఽవధూతయదుసంవాదాత్మకమితిహాసంప్రస్తోష్యన్తావత్పరీక్షకాః స్వమనశ్శిక్షయైవస్వా

త్మానం తారయన్తీత్యాహ ॥ ప్రాయేణేతి ॥ లోకతత్త్వవిచక్షణాః తత్తద్వస్తుప్రతినియతగుణవిమర్శనకుశలాః- ఆత్మనైవ- సమ్యక్ శిక్షితేన మనసైవా -శుభాశయాద్విషయవాసనాతః-స్వాత్మానం-తారయన్తి ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ యత ఏవ-మతః పురుషస్యాత్మనః స్వస్య, విశేషతః-గురుః హితప్రవర్తకః - ఆత్మైవ సమ్యక్ శిక్షితం మన ఏవ-పురుషస్య విశేషత ఇత్యనేన మనుష్యజన్మని మనశ్శిక్షా వివేక శ్రేయస్సంప్రాప్తిశ్చ సులభేతి సూచితం - తదేవోపపాదయతి॥ యదితి ॥ యస్మిన్మనుష్యజన్మని -ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం-ఇహ ప్రత్యక్షేణానిత్యత్వదర్శనాత్ - పరత్ర దృష్టాన్తేనానిత్యత్వానుమానాచ్చ - తత్ర-వైరాగ్యేణ-శ్రేయోఽనువిన్దతే భగవదుపాసనయా మోక్షాఖ్యం శ్రేయః ప్రాప్నోతీత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం శ్రుతిస్మృతిభ్యాం- శ్రేయోఽనువిన్దతే-పురుషస్యైవ శాస్త్రాధికారాత్ - శాస్త్రత ఏవ శ్రేయస్తత్సాధనాదీనామవగమ్యత్వాదితి భావః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ ఏతదేవోపపాదయతి ॥ పురుషత్వ ఇతి ॥ పురుషత్వే చ మనుష్యజన్మన్యేవ-సాంఖ్యయోగవిశారదాః - సాంఖ్యం చిదచిదీశ్వరతత్త్వత్రయవివేకః - యోగః పరమాత్మోపాసనాత్మకః-తయోర్విశారదాః కుశలాః - ధీరాః జితేన్ద్రియాస్సన్తః-ఆవిస్తరాం అతీవస్ఫుటతరం - జానన్తి - కథం భూతం-సర్వశక్తిభిః ప్రకృతిపురుషాసమ్భావితవివిధవిచిత్రసృష్ట్యాద్యుపయుక్తసర్వజ్ఞత్వ సత్యసఙ్కల్పత్వాదిభి - రుపబృంహితం పుష్కలితమ్ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ యతో - మాం - పురుషత్వ ఏవావిస్తరాం ప్రపశ్యన్తి - అత ఏవ-మనుష్యశరీరం మమ ప్రియతరమిత్యాహ ॥ ఏకేతి ॥ పాచ్ఛబ్దస్య ద్వన్ద్వాన్తే శ్రుతస్య ప్రత్యేకం సంబన్ధః - పుర ఇత్యనేనస్య నివాసస్థానత్వముక్తం - సృష్టా ఇత్యనేనస్య తత్సృష్టత్వం - అనేన కారణత్వం ఫలితం - తాసామేకపాదాదిపురాం మధ్యే - పౌరుషీ పురుషాకారా- పూః-మే మమ - ప్రియా - అత్ర హేతురావిస్తరాం

ణ మనుజా లోకే లోకతత్త్వవిచక్షణాః । సముద్ధరన్తి హ్యాత్మానమాత్మనైవాశుభాశయాత్ ॥ ౨౦ ॥ ఆత్మనో గురురాత్మైవ పురుషస్య విశేషతః । యత్ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం శ్రేయోఽసావనువిన్దతే ॥ ౨౧ ॥ పురుషత్వే చ మాం ధీరాస్సాంఖ్యయోగవిశారదాః । ఆవిస్తరాం ప్రపశ్యన్తి సర్వశక్త్యుపబృంహితమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఏకద్విత్రిచతుష్పాదో బహుపాదస్తథాఽపదః । బహ్వ్యస్సన్తి పురస్సృష్టాస్తాసాం మే పౌరుషీ ప్రియా ॥ ౨౩ ॥ అత్ర మాం మార్గయన్త్యద్ధా యుక్తా హేతుభిరీశ్వరమ్ । గృహ్యమాణైర్గుణైర్లిఙ్గైరగ్రాహ్యమనుమానతః ॥ ౨౪ ॥ అత్రాప్యుదాహరన్తీమమితిహాసం పురాతనమ్ । అవధూతస్య సంవాదం యదోరమితతేజసః ॥ ౨౫ ॥ అవధూతం ద్విజం కంచిచ్చరన్తమకుతోభయమ్ । కవిం నిరీక్ష్య తరుణం యదుః పప్రచ్ఛ ధర్మవిత్ ॥ ౨౬ ॥ యదురువాచ ॥ కుతో బుద్ధిరియం బ్రహ్మన్నకర్తుస్సువిశారదా । యామాసాద్య భవాన్ లోకే విద్వాంశ్చరతి బాలవత్ ॥ ౨౭ ॥ ప్రాయో ధర్మార్థకామేషు వివిత్సాయాం చ మానవాః । హేతునైవ సమీహన్త ఆయుషో యశసశ్శ్రియః ॥ ౨౮ ॥ త్వం తు కల్పః కవి

ప్రపశ్యన్తీత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ ఏవం తర్హి లబ్ధమనుష్యజన్మానస్సర్వేఽపి కిం ప్రపశ్యన్తీత్యాశఙ్క్యాహ - నసర్వే ప్రపశ్యన్తి ప్రత్యక్షాదిప్రమాణావేద్యత్వాత్-కింతు- కేచిదేవేశ్వరం - మాం- మృగయన్తి విమృశ్య పశ్యన్తీత్యర్థః-తత్ర హేతుత్వేనాత్మానం విశినష్టి ॥ గృహ్యమాణైరితి ॥ ప్రత్యక్షేణ గృహ్యమాణైః - గుణైః రూపాదిభిర్లిఙ్గైః-అగ్రాహ్యం - ప్రత్యక్షమూలైర్వ్యాప్త్యాదిభిర్లిఙ్గైరగ్రాహ్యమిత్యేతదేవస్పష్టీకరోతి ॥ అనుమానత ఇతి ॥ అనుమానేనాగ్రాహ్యమిత్యర్థః- రూపాదీనాం పృథివ్యాదౌ చాక్షుషత్వాదిజనకత్వదర్శనేన తేషాం స్వాశ్రయే చాక్షుషత్వాదిజనకత్వస్వాభావ్యనిశ్చయాత్ గుణైరితి గ్రహణసాధనత్వనిర్దేశః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ అథేతిహాసం ప్రస్తౌతి ॥ అత్రేతి ॥ అత్ర ॥ లోకతత్త్వవిచక్షణాః-సముద్ధరన్తి హ్యాత్మానమాత్మనైవాశుభాశయా,,దిత్యస్మిన్నర్థే-పురాతన- మితిహాస - ముదాహరన్తి నిదర్శనతయా కథయన్తీత్యర్థః-ఇతిహాసం విశినష్టి॥ అవధూతస్యేతి ॥ సంవాదం - తయోః ప్రశ్నప్రతివచనాత్మకమిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ సకీదృశ ఇత్యత్రాహ తమనువర్ణయతి అవధూతమిత్యాదినా ॥ అవధూతం అభ్యఙ్గాదిభిరసంస్కృతదేహం - నతు వర్ణాశ్రమధర్మత్యాగినం - నకుతశ్చిచ్చౌరాదితో భయం-యస్య తం-తరుణం యువానం-కవిం విద్వాంసమ్ ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ ప్రశ్నమేవాహ ॥ కుత ఇత్యాదినా ॥ హే బ్రహ్మన్, కర్తుః-ఇన్ద్రియప్రీతయే కర్మాణ్యకుర్వతః-తే- ఇయం-సువిశారదా అతినిపుణా-సర్వలోకవిలక్షణా-మతిః - కుతః కస్మాద్ధేతోరుదితా, తాం విశినష్టి॥ యామితి ॥ యాం బుద్ధి-మాసాద్య ప్రాప్య-సంపద్యేతి యావత్-విద్వానపి-బాలవదజ్ఞవచ్చరతి ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ బుద్ధేస్సువిశారదత్వమేవాహ ॥ ప్రాయ ఇతి ॥ ప్రాయశో - మానవాః - ధర్మాదిషు వివిత్సాయాం తత్సాధనవేదనేచ్ఛాయాం నిమిత్తభూతాయాం-ధర్మాదిసాధనాదిజ్ఞానార్థం చేత్యర్థః-తథా - ఆయురాదేః హేతునా ఆయురాద్యర్థం చ సమీహన్త ఏవ ప్రవర్తన్త ఏవ, త్వం-తు- జడాదివ - కించిదపి-కర్తుం-నేహసే నేచ్ఛసి ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ నత్వశక్త్యజ్ఞానాభ్యాం నైపుణ్యాభావైరూపాభ్యా

వాగ్మిత్వాదిభ్యోనకర్తుమీహాసఇత్యత స్తంవిశినష్టి॥కల్పఇత్యాది ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀కుతస్తవమహానానన్దశ్చేత్యాహ ॥ జనేష్వితి॥ దహ్యమానేషుసత్సు-త్వంతు నతప్యసే యథా - దవాగ్నినా - ముక్తో , గఙ్గామ్భస్థో-ద్విపోగజ-స్తద్వత్-సుఖమవతిష్ఠసఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀పృష్టమపితూష్ణీమవస్థితంప్రతివక్తుంచోదయతి॥త్వంహీతి॥ హేబ్రహ్మన్,భవతః - ఆత్మనిమనస్యానన్దకారణం - బ్రూహి - కథంభూతస్య - స్పర్శవిహీనస్యశబ్దాదివిషయస్పర్శ విహీనస్య - కేవలాత్మనఃఅనుబన్ధరహితదేహస్యాపి ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ఇత్థమాపృష్టఃప్రాహావధూతఇత్యాహభగవాన్ ॥ యదునేతి॥ బ్రహ్మణ్యేనబ్రహ్మకులోపకర్త్రా - సుమేధసాబుద్ధిమతా-సభాజితఃసంపూజితః-పృష్టశ్చ-ప్రశ్రయేణప్రకృష్టసేవయా-అవనతంనమ్రం-యదుం-ప్రాహ ❀ ॥ ౩౨ ॥❀ తదేవాహ॥సన్తిమఇత్యాదినా॥యావన్నవమాధ్యాయసమాప్తి॥ తావదుక్తతోబుద్ధిరియ,, మిత్యస్యోత్తరమాహ॥సన్తీతి॥ బుద్ధ్యుపాశ్రితాః-శిక్షణీయయామద్బుద్ధ్యా - ఉపాశ్రితాఃఉపాత్తాః - మద్బుద్ధిశిక్షితాఇత్యర్థః-యతఃయేభ్యో-బుద్ధిం-శిక్షితామితిశేషః-ఉపాదాయస్వీకృత్య ముక్తః-తాపత్రయాదితిశేషః - అటామిపర్యటామి - తాన్బుద్ధ్యుపాశ్రితాన్గురూన్శృణు ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀తాన్నిర్దిశతిద్వాభ్యాం ॥ పృథివీతి ॥ మధుకృద్భృఙ్గః-సచ - మధుకరోతిఆహారత్వే నేతిమధుకృన్నత్వాచ్ఛిద్యగృహ్ణాతీతివాప్యత్పత్తేః మధుమక్షికాచ ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀మధుహామధ్వాహర్తా-వ్యాధః-కురరఃపక్షివిశేషః - ఉత్కోశ్రీశాఖ్యఃచన్ద్రికాశనః-శరకృత్ అయస్కారః-సుపేశమతిశోభనం -రూపం -కీటస్యకరోతీతితథా-భ్రమరవిశేషః ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ఏతఇతి॥చతుర్వింశతిః-గురవో-మయా- ఆశ్రితాః ॥ తదాహ॥శిక్షాఇతి ॥ ఏతేషాం-వృత్తిభి-రహంఆత్మనశ్శిక్షాఃమనఃప్ర

ర్థక్షుస్సుభగోమితభాషణః । నకర్తానేహసేకించిజ్జడోన్మత్తపిశాచవత్॥ ౨౯ ॥జనేషుదహ్యమానేషుకామలోభదవాగ్నినా । నతప్యసేఽగ్నినాముక్తోగఙ్గామ్భస్థఇవద్విపః ॥ ౩౦ ॥ త్వంహినఃపృచ్ఛతాంబ్రహ్మన్నాత్మన్యానన్దకారణమ్ । బ్రూహిస్పర్శవిహీనస్యభవతఃకేవలాత్మనః ॥ ౩౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ యదునైవంమహాభాగోబ్రహ్మణ్యేనసుమేధసా । పృష్టస్సభాజితఃప్రాహప్రశ్రయావనతంద్విజః॥ ౩౨ ॥ బ్రాహ్మణఉవాచ ॥ సన్తిమేగురవోరాజన్బహవోబుద్ధ్యుపాశ్రితాః । యతోబుద్ధిముపాదాయముక్తోఽటామీతితచ్ఛృణు॥ ౩౩ ॥పృథివీవాయురాకాశమాపోఽగ్నిశ్చన్ద్రమారవిః।కపోతోఽజగరస్సిన్ధుఃపతఙ్గోమధుకృద్గజః॥ ౩౪ ॥మధుహాహరిణోమీనఃపిఙ్గళాకురరోఽర్భకః । కుమారీశరకృత్సర్పఊర్ణనాభిస్సుపేశకృత్ ॥ ౩౫ ॥ ఏతేమేగురవోరాజంశ్చతుర్వింశతిరాశ్రితాః । శిక్షావృత్తిభిరేతేషామన్వశిక్షమిహాత్మనః॥ ౩౬ ॥ యతోయదనుశిక్షామియథావానాహుషాత్మజ । తత్తథాపురుషవ్యాఘ్రనిబోధకథయామితే॥ ౩౭ ॥ భూతైరాక్రమ్యమాణోఽపిధీరోదైవవశానుగైః । తద్విద్వాన్నచలేన్మార్గాదన్వశిక్షంక్షితేర్వ్రతమ్ ॥ ౩౮ ॥ శశ్వత్పరార్థసర్వేహఃపరార్థైకాన్తసమ్భవః । సాధుశ్శిక్షేతభూభృత్తోనగశిష్యఃపరాత్మతామ్ ॥ ౩౯ ॥ ప్రాణవృత్త్యైవసంతుష్యేన్మునిర్నైవేన్ద్రి

ఃశిక్షాః అన్వశిక్షం-పాకంపచతీతివన్నిర్దేశః- శిక్షాంకృతవానస్మీత్యర్థః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀అత్ర-యతోవృత్తేః-యచ్ఛిక్షణ-మనుశిక్షామిఅనుశిక్షితవానస్మి-పూర్వవన్నిర్దేశః- హేనాహుషాత్మజ-నాహుషోయయాతిః - హేపురుషవ్యాఘ్ర-తచ్ఛిక్షణః-తథా-తేతుభ్యం-కథయామి-నిబోధఅవధారయ ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀తత్ర-క్షితిఃపర్వతవృక్షాదిరూపాసమరూపాచేతిద్విధా-తత్ర సమరూపాయాఃక్షితేఃక్షమాంశిక్షితవానస్మీత్యాహ ॥ భూతైరితి ॥ దైవవశానుగైఃదైవప్రేరితైః-భూతైః-రాక్రమ్యమాణఃపీడ్యమానోఽపి ధీరఃతదాక్రమణ ప్రయుక్తదుఃఖసహిష్ణుః-తత్ విద్వాన్ - భూతానాందైవవశానుగత్వంజానన్ - మార్గాన్నచలేత్ - ఇత్యేవం - క్షితేః-వ్రతంనియతంధర్మం - అన్వశిక్షం -మార్గఃక్షితిపక్షేధారణాత్మకః - పక్షాన్తరేజ్ఞానమార్గః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀పర్వతవృక్షరూపాయాఃక్షితేశ్శిక్షితమాహ॥శశ్వదితి ॥ శశ్వత్ సర్వదా-పరార్థాపరోపకారార్థా-ఈహాచేష్టా-యస్యసః-పరార్థఏవైకాన్తతః-సంభవో - యస్యసః - భూభృతఃపర్వతాః-సాధుయథాతథై-వంశిక్షితం-తస్యావృక్షత్వగాదితృణనిర్ఝరప్రస్రవక్రియాఃపరార్థాఏవ-తద్వదిత్యర్థః-తథా, నగశిష్యస్సన్ - పరాత్మతాంపరాధీనాత్మతాం-శిక్షేతవృక్షోయథాపరైరేవఖణ్డ్యమానోఽప్యవాననివారయతి - నానుమన్యతేవా-తద్వత్ ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀వాయురపిద్వివిధః-ప్రాణోబాహ్యశ్చ-తత్రప్రాణాచ్ఛిక్షణీయమాహ ॥ ప్రాణవృత్త్యేతి ॥ ప్రాణోహ్యాహారాదిమాత్రేణ-వర్తతే-శబ్దాదివిషయాంస్తునాపేక్షతే-తథా-మునిరపి-ప్రాణధారణమాత్రోపయుక్తయా,వృత్త్యాఆజీవికయా - వర్తేత , నత్విన్ద్రియప్రియైఃశబ్దాదివిషయైః-నతాననుభవన్నిత్యర్థః-ప్రాణవృత్త్యావర్తనమపికిమర్థమిత్యతఆహ॥ జ్ఞానమితి॥ ప్రాణవృత్త్యేకరణేన ,మనోవైకల్యేనజ్ఞాననాశస్స్యాత్,అతో,యథాజ్ఞానంననశ్యేత్ , మనోవానశ్యేత్ , తదుపయుక్తయాదేహనిర్వాహాప

యుక్తయా-వృత్త్యా వర్తేతేత్యర్థః ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋విషయాన్సేవమానోఽపి తేష్వనాసక్తిం బాహ్యాద్వాయోశ్శిక్షేతేత్యాహ॥ విషయేష్వితి॥ నానాధర్మేషు ప్రియాప్రియతదుభయాత్మకేషు- విషయేషు - ఆవిశన్నపి- తాన్విన్ద్రియైః స్పృశన్నపీత్యర్థః, గుణదోషాభ్యాం ప్రియాప్రియాభ్యాం, వ్యపేతః ముక్తః, ఆత్మా మనో, యస్య సః, సర్వతః సర్వేషు విషయేషు, న విషజ్యేత నాసక్తో భవేత్ - నతు వాయుశ్చన్దనేదహనే వా విషజ్జతే, తద్వదిత్యర్థః- అనాసక్తావత్ర దృష్టాన్తః, నతు గుణదోషవ్యపేతాత్మత్వే చేత్యవగన్తవ్యం- తస్య తదనపేతాత్మత్వాత్ ❋॥ ౪౧ ॥ ❋వాయోరేవ శిక్షణీయాన్తరమాహ॥ పార్థివేష్వితి॥ ఆత్మదృగ్యోగీ, పృథివ్యాదిపరిణామరూపేషు దేహేషు, ప్రవిష్ట- స్తద్గుణాశ్రయః దేవత్వమనుష్యత్వస్థూలత్వకృశత్వాది దేహధర్మయోగతయా ప్రతీయమానోఽపి- తైర్గుణై-ర్నయుజ్యతే స్థూలోఽహం కృశోఽహమితి నమన్యతే, ఆత్మదృగితి హేతుగర్భం, యతః, దేహవిలక్షణమాత్మానమేవ పశ్యతీతి తథా - గన్ధై- ర్వాయురివ-యథా సురభిపూతిగన్ధాద్యాశ్రయేషు ప్రవిశన్నపి - వాయు-ర్వస్తుతో న తద్యోగీ-తద్వత్ ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋అథాకాశాత్ శిక్షణీయమాహ ద్వాభ్యాం॥ అన్తరితి ॥ సమన్వయేన వేదాన్తవాక్యసమన్వయసిద్ధేన - బ్రహ్మాత్మభావేన సర్వవస్తూనాం బ్రహ్మాత్మకత్వేన- అవ్యవచ్ఛేదం నిరన్తరం యథా తథా - సర్వేషు చరాచరాత్మకేషు భూతేషు - వితతస్య వ్యాప్తస్య- పూర్ణస్యేతి యావత్ - ఆత్మనః పరమాత్మనః- అన్త-ర్బహిశ్చ - వ్యాప్త్యా-అసఙ్గం- నభస్త్వం- నభస ఇవ- భావయేత్ ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋నిర్దోషత్వే చ నభో దృష్టాన్తమాహ॥ తేజ ఇతి ॥ అజశ్చ-ఆపశ్చ- అన్నం చ పృథివీ చ- ద్వన్ద్వైకవద్భావో - తన్మయై స్తద్వికారరూపై-ర్వాయునా- ఈరితై-ర్మేఘాద్యై- ర్భావైః పదార్థై - ర్యథా నభో నస్పృశ్యతే- తద్వ-త్పుమాన్పరమపురుషః - కాలసృష్టైః కాలేన నిమిత్తభూతేన సృష్టై-ర్గుణై ర్గుణపరిణామాత్మకైః - స్థిరజఙ్గ

యప్రియైః । జ్ఞానం యథా న నశ్యేత నావశీర్యేత వా మనః॥ ౪౦ ॥ విషయేష్వావిశన్యోగీ నానాధర్మేషు సర్వతః। గుణదోషవ్యపేతాత్మా న విషజ్యేత వాయువత్॥ ౪౧ ॥ పార్థివేష్విహ దేహేషు ప్రవిష్టస్తద్గుణాశ్రయః । గుణైర్న యుజ్యతే యోగీ గన్ధైర్వాయురివాత్మదృక్॥ ౪౨ ॥ అన్తర్బహిశ్చ స్థిరజఙ్గమేషు బ్రహ్మాత్మభావేన సమన్వయేన । వ్యాప్త్యావ్యవచ్ఛేదమసఙ్గమాత్మనో మునిర్నభస్త్వం వితతస్య భావయేత్ ॥ ౪౩ ॥ తేజోఽబన్నమయైర్భావై ర్మేఘాద్యై ర్వాయునేరితైః । నస్పృశ్యతే నభస్తద్వత్కాలసృష్టైర్గుణైః పుమాన్॥ ౪౪ ॥ స్వచ్ఛః ప్రకృతితస్స్నిగ్ధో మాధుర్యస్తీర్థభూర్నృణామ్ । మునిః పునాత్యపాం మిత్రమీక్షోపస్పర్శకీర్తనైః॥ ౪౫ ॥ తేజస్వీ తపసా దీప్తో దుర్ధర్షోదరభాజనః । సర్వభక్షోఽపి యుక్తాత్మా నాదత్తే మలమగ్నివత్॥ ౪౬ ॥ క్వచిచ్ఛన్నః క్వచిత్స్పష్ట ఉపాస్యశ్శ్రేయ ఇచ్ఛతామ్ । భుఙ్క్తే సర్వత్ర దాతౄణాం దహన్ప్రాగుత్తరాశుభమ్ ॥ ౪౭ ॥ స్వమాయయా సృష్టమిదం సదసల్లక్షణం విభుః । ప్రవిష్ట ఈయతే తత్తత్స్వరూపోఽగ్నిరివైధసి ॥ ౪౮ ॥ విసర్గాద్యాశ్శ్మశానాన్తా భావా

మై-ర్నస్పృశ్యతే వ్యాప్యగతదోషైర్నస్పృశ్యత ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋స్వచ్ఛత్వాదిభిర్గుణై రాపో జగత్పునన్తీతి తద్గుణాశ్శిక్షణీయా ఇత్యాహ ॥ స్వచ్ఛ ఇతి ॥ స్వచ్ఛః నిర్మలః- ప్రకృతితః స్వభావతః- స్నిగ్ధః భూతేష్వనురాగవాన్- మాధుర్యః మధురాలాపీ- నృణాం- తీర్థభూతః తీర్థస్థానం -అపాం మిత్రం అపాం తుల్యః అన్యదప్యుభయసాధారణం ధర్మమాహ ॥ ఈక్షాదిభిః పునాతీతి ॥ ఈక్షా దర్శనం- ఉపస్పర్శనం జలపక్షే స్నానపానాదికం - మునిపక్షే పాదస్పర్శాదిరూపమ్ ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋అథాగ్నేశ్శిక్షణీయమాహ ॥ తేజస్వీతి ॥ తేజస్వీ జ్ఞానాతిశయవాన్- విశేషత- స్తపసా దీప్తః - దుర్ధర్షః అక్షోభ్యః స చాసావుదరభాజనశ్చ- ఉదరం- భాజనమన్నాదినిధానపాత్రం - యస్య సః- అపరిగ్రహ ఇత్యర్థః - సర్వభక్షః ప్రాప్తకదన్నవిభాగమనవేక్ష్య భక్షకః- నతు నిషిద్ధానిషిద్ధభక్షః “ ఆహారశుద్ధౌ సత్త్వశుద్ధి ,, రితి “ నావిరతో దుశ్చరితా ,, దితి చ శ్రుతేః మలం- నాదత్తే నిర్మలశ్చ- అగ్నివద్యథాగ్ని స్తద్వత్ ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋తత ఏవ శిక్షణీయాన్తరాణ్యాహ ॥ క్వచిదితి ద్వాభ్యామ్ ॥ ఛన్నః, అగ్నిపక్షే భస్మనాఛన్నః- యోగిపక్షే స్వమాహాత్మ్యనావిష్కారేణ, స్పష్టః - అగ్నిపక్షే ఆజ్యాదిరూపహవిషా - పక్షాన్తరే యోగాభ్యాసాదినా- శ్రేయః స్వర్గమోక్షాదిరూప - మిచ్ఛతామిచ్ఛద్భిః- ఉపాస్యః- యథాఽగ్నిః - పరేచ్ఛయైవ హవిర్గృహ్ణాతి తథా మునిరపీత్యాహ॥ భుఙ్క్త ఇతి ॥ దాతౄణాం- ప్రాగుత్తరాశుభం భూతం భవిష్యచ్చ పాపం- దహన్ ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋స్వమాయయేతి॥ పరమపురుషః- సదసల్లక్షణం చిదచిదాత్మకం- జగ-త్ప్రవిష్టః - తత్తత్స్వరూపః దేవమనుష్యాదిరూపః , ఈయతే ప్రతీయతే- యథాఽగ్ని, రేధసి దారుణి - ప్రవిష్టః , తద్రూప, ఈయతే- తద్వత్ , అగ్నే రధిష్ఠానగతవక్రత్వాదిరివ దేవాద్యాకారో నాన్తర్యామిపరమాత్మస్వరూపగత ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋జన్మాదిషడ్భావవికారాశ్శరీరస్యైవ నస్వాత్మన ఇతి చన్ద్రదృష్టాన్తేన శిక్షితమాహ విసర్గాద్యా ఇతి నిషేకాద్యాః - శ్మశానాన్తాః నాశాన్తాః భావాః వికారాః - అస్పష్టగతినా- కాలేన నిమిత్తేన- దేహస్యైవ-స

త్వాత్మనః-చన్ద్రస్య కలానామివ-యథా చాసాం వృద్ధిహ్రాసౌ - న తు చన్ద్రస్య తద్వదిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౯ ॥ ❋అయమర్థోఽపగ్నిదృ
ష్టాన్తేన శిక్షణీయ ఇత్యాహ - కాలేనేతి ॥ ఓఘవత్ ప్రవాహవత్-వేగో-యస్య తేన కాలేన - ప్రభవాప్యయౌ-జన్మనాశౌ-ని
త్యావపి ప్రవాహతో నిత్యావపి - భూతానామేవ-న త్వాత్మనః-యథా - ఽగ్నేర్విద్యమానస్యైవ సత ఏవా-ర్చిషాం జ్వాలానామే
వ ప్రభవాప్యయౌ-దృశ్యేతే, న త్వగ్నే - స్తద్వత్ ❋ ॥ ౫౦ ॥ ❋ఆదిత్యాచ్ఛిక్షణీయమాహ ॥ గుణైరితి ॥ యథోచితకాలం-గుణైః
రిన్ద్రియైః-గుణాన్విషయా-నుపాదత్తే గృహ్ణాతి - విముఞ్చతి చ, ఉపాదానమత్ర సంపాదనాత్మకం, మోచనం త్వర్థిభ్యస్త్యాగా
త్మకం, ఉపభోగ్యవస్తూని సంపాదితాని చేదర్థిభ్యో దేయాని, న త్వాత్మనా భావ్యానీత్యర్థః, తదాహ-న తేన యుజ్యత ఇతి-తే
న విషయజాతేన-న యుజ్యతే నోపయుజ్యతే, ఆత్మనే నోపయుఙ్క్త ఇత్యర్థః, గోభిర్గా ఇవ గోపతిః-యథా - గోపతిః సూర్యః
గోభిః కిరణైః-గాః అపః ఉపాదత్తే, ముఞ్చతి చ-తద్వత్ ❋ ॥ ౫౧ ॥ ❋వస్తుతో దేవమనుష్యాదిభేదరహితస్యాప్యాత్మనస్తద్భే
దప్రతీతిర్భ్రాన్తిరూపేత్యేతదప్యాదిత్యాచ్ఛిక్షణీయమిత్యాహ ॥ బుధ్యత ఇతి ॥ స్థూలే శరీరే-మతిరాత్మాభిమానో-యేషాం-
తైః, ఆత్మా ప్రత్యగాత్మా, అవస్థితః దేవాదిశరీరేష్వవస్థితః - అస్వే నేతచ్ఛేదః-స్వస్మిన్నవిద్యమానేన-భేదేన దేవమనుష్యాది
భేదేన, బుధ్యతే దేవోఽయం మనుష్యోఽయమితి ప్రతీయతే - వీక్ష్యతే స్వాత్మాఽపి తథా దేవోఽహం మనుష్యోఽహం కృ
శోఽహం స్థూలోఽహమితి వీక్ష్యత ఇత్యర్థః - స్థూలమతిభిరిత్యనేన దేహవిలక్షణాత్మమతిభిస్తు దేహస్వభావాసంసర్గితయైవా
త్మా బుధ్యతే వీక్ష్యతే చేతి సూచితం - తత్ర దృష్టాన్తః, అర్కవదితి-యథా చార్కాదివిస్థితో దర్పణజలఖడ్గాదిషు ప్రతీయమా

దేహస్య నాత్మనః । కలానామివ చన్ద్రస్య కాలేనావ్యక్తవర్త్మనా ॥ ౪౯ ॥ కాలేన హ్యోఘవేగేన భూతానాం ప్ర
భవాప్యయౌ । నిత్యావపి న దృశ్యేతే ఆత్మనోఽగ్నేర్యథార్చిషామ్ ॥ ౫౦ ॥ గుణైర్గుణానుపాదత్తే యథాకాలం
విముఞ్చతి । న తేషు యుజ్యతే యోగీ గోభిర్గా ఇవ గోపతిః ॥ ౫౧ ॥ బుధ్యతే స్వే న భేదేన వ్యక్తిస్థ ఇవ తద్గతః । వీక్ష్య
తే స్థూలమతిభిరాత్మా చావస్థితోఽర్కవత్ ॥ ౫౨ ॥ నాతిస్నేహః ప్రసఙ్గో వా కర్తవ్యః క్వాపి కేనచిత్ । కుర్వన్విన్దే
త సన్తాపం కపోత ఇవ దీనధీః ॥ ౫౩ ॥ కపోతః కశ్చనారణ్యే కృతనీడో వనస్పతౌ । కపోత్యా భార్యయా సార్ధమువా
స కతిచిత్సమాః ॥ ౫౪ ॥ కపోతౌ స్నేహగుణితహృదయౌ గృహధర్మిణౌ । దృష్టిం దృష్ట్యాఙ్గమఙ్గేన బుద్ధిం బుద్ధ్యా బ
బన్ధతుః ॥ ౫౫ ॥ యం యం వాఞ్ఛతి సా రాజన్తర్పయన్త్యనుకమ్పితా । తం తం సమానయత్కామం కృచ్ఛ్రేణాప్యజి
తేన్ద్రియః ॥ ౫౬ ॥ శయ్యాసనాటనస్థానవార్తాక్రీడాశనాదికమ్ । మిథునీభూయ విస్రబ్ధౌ చేరతుర్వనరాజిషు ॥
కపోతీ ప్రథమం గర్భం గృహ్ణతీ కాల ఆగతే । అణ్డాని సుషువే నీడే స్వపత్యుః సన్నిధౌ సతీ ॥ ౫౮ ॥ తేషు కాలే వ్యజా
యన్త రచితావయవా హరేః । శక్తిభిర్దుర్విభావ్యాభిః కోమలాఙ్గతనూరుహాః ॥ ౫౯ ॥ ప్రజాః పుపుషతుః ప్రీతౌ ద

నోఽపి తద్గతస్వభావాసంసర్గితయా ప్రతీయతే-తద్వత్, ఇయాంస్తు దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికయోర్విశేష ఇత్యాశయేనాహ ॥ వ్య
క్తిస్థ ఇవ తద్గత ఇతి ॥ ఆదిత్యస్తు దర్పణాదివ్యక్తావనవస్థితోఽపి తత్స్థ ఇవ లక్ష్యతే, ఆత్మా తు - పరమార్థతస్తద్గతః దేవాదిశరీరగ
తః-తత్స్వభావాసంసర్గిత్వం తూభయోరపి తుల్యం-సంసర్గితయా ప్రతీతేర్భ్రాన్తిరూపతా చోభయత్ర తుల్యా ❋ ॥ ౫౨ ॥ ❋
అథ కపోతాచ్ఛిక్షితమాహ ॥ నాతిస్నేహ ఇతి ॥ స్నేహః ప్రీతిః, ప్రసఙ్గః ఉపలాలనాద్యాసక్తిః, క్వాపి కేనచిదపి - న కర్త
వ్యః ❋ ॥ ౫౩ ॥ ❋దృష్టాన్తం ప్రపఞ్చయతి ॥ కపోతః కశ్చనేత్యాదినా ॥ వనస్పతౌ-కృతం-నీడం కులాయం-యేన సః, సార్ధం స
హ-కతిచి-త్సమాః వత్సరాన్, ఉషితవాన్ ❋ ॥ ౫౪ ॥ ❋కపోతావితి ॥ కపోతశ్చ కపోతీ చ కపోతౌ "పుమాన్ స్త్రియా" ఇత్యేకశేషః-
స్నేహేన-గుణితం నిబద్ధం, హృదయం-యయోస్తౌ, గృహధర్మిణౌ మైథున్యధర్మిణౌ-బబన్ధతుః యోజితవన్తౌ ❋ ॥ ౫౫ ॥ ❋య
ద్యదితి ॥ హే రాజన్ యదో-అనేన త్వం యదోరితి సూచితం, అన్తర్వత్నీ గర్భిణీ సతీ-సా కపోతీ, అనుకమ్పితా కపోతేన దయాపూ
ర్వం ప్రచోదితా-యద్యదిష్టం - వాఞ్ఛతి అకామయత-తం తం కామం - కామ్యత ఇతి తథా-త-మిష్టం-కృచ్ఛ్రేణాతిప్రయాసేనా
పి-సమానయత్-యతః సోఽజితేన్ద్రియః ❋ ॥ ౫౬ ॥ ❋శయ్యేతి ॥ విస్రబ్ధౌ నిశ్శఙ్కౌ, వనరాజిషు శయ్యాదికం-మిథునీభూ
య చేరతుః ❋ ॥ ౫౭ ॥ ❋కపోతీతి ॥ గృహ్ణతీ బిభ్రతీ సతీ-కాలే ప్రసవకాలే-ఆగతే సతి-నీడే, స్వపత్యుః సన్నిధావేవా-ణ్డాని-సు
షువే ❋ ॥ ౫౮ ॥ ❋తేష్వణ్డేషు-కాలే తత్పరిపాకకాలే-వ్యజాయన్త- శిశవ ఇతి శేషః- తే చ-దుర్విగాహ్యాభిరచిన్త్యాభిః-హరే
ర్భగవతః - శక్తిభిః కార్యోపయుక్తా పృథక్సిద్ధవిశేషణభూతాభిః-కాలేనేత్యర్థః "అదితిః పాశాన్" ఇతివద్బహువచనమవివక్షి
తం - కాలావయవదినమాసాద్యభిప్రాయేణ వా, రచితా అవయవా యేషాం, కోమలాన్యఙ్గాని తనూరుహాశ్చ యేషాం-తథా
భూతా-బభూవురితి శేషః ❋ ॥ ౫౯ ॥ ❋ప్రజాశ్శిశూన్, తాసాం ప్రజానాం-కూజితం-శృణ్వన్తౌ, కలభాషితైర్మధురస్వ

నై.ర్నిర్వృతౌసుఖితౌ ✽ ॥ ౬౦ ॥ ✽ సుస్వరైః,స్తాసాం-పతత్త్రిభిః పక్షైః,ముగ్ధచేష్టితైస్సున్దరచేష్టితైః,తథా, అదీనానాంఅకృశానాం,ప్రత్యుద్గమైఃఉత్పతనైశ్చ,ముదంహర్షం, మాపతుఃప్రాపతుః ✽ ॥ ౬౧ ॥ ✽ అన్యోన్యం,స్నేహేనా-నుబద్ధంఅనురక్తం-హృదయం-యయోః-స్తౌ- దీనధియాతత్పోషణార్థమభ్యాస్వరధియా ✽ ॥ ౬౨ ॥ ✽ తాసాంప్రజానా-మన్నార్థంఆహారమానేతుమిత్యర్థః , అర్థినౌతాసామాహారమాకాంక్షన్తౌ, తస్మిన్నేవవనే-చిరం-చేరతుఃసంచరితవన్తౌ ✽ ॥ ౬౩ ॥ ✽ కదాచిత్-కశ్చిత్-లుబ్ధకోవ్యాధః, తాన్శిశూన్దృష్ట్వా, స్వాలయాన్తికేస్వనీడసమీపే చరత, స్తాన్-జాల, మాతత్యప్రసార్య,జగృహే ✽ ॥ ౬౪ ॥ ✽ కపోతశ్చేతి॥పోషణమాహారం-మాదాయ ✽ ॥ ౬౫ ॥ ✽ కపోతీ-వి,క్రోశతఃమాతృదర్శనేనఉత్క్రోశతః, జాలసంవృతాన్,అతఏవనితరాందుఃఖితాన్-శిశూన్-స్వయమపి,క్రోశన్తీ,అభ్యధావత్ ✽ ॥ ౬౬ ॥ ✽ సేతి॥సాకపోతీ-అసకృత్,స్నేహేన-గుణితాబద్ధహృదయా , అతఏవ , తద్బన్ధనాక్షమయా,దీనచిత్తాసతీ, ఖగాన్పుత్రా-న్పశ్యన్తీ,అపగతాస్మృతిర్యస్యాస్సా,స్వయమపి-శిచాజాలేనా-బధ్యతబద్ధాబభూవ ✽ ॥ ౬౭ ॥ ✽ కపోతశ్చేతి॥ చస్త్వర్థః-ఆత్మనశ్శరీరాదప్యధికప్రియాన్ , ఆత్మజాన్-స్వశరీరేణ-సమాంతుల్యప్రియాం , ఆత్మానురూపాంవా- భార్యాంచ దృష్ట్వేతి శేషః,అతీవదుఃఖితఇతిమానసికందుఃఖముక్తం,విలలాపేతివాచికమ్ ✽ ॥ ౬౮ ॥ ✽ విలాపమేవప్రపఞ్చయతి॥ అహోఇతిత్రిభిః ॥అహో-మమా,

---

మ్పతీపుత్రవత్సలౌ । శృణ్వన్తౌకూజితంతాసాంనిర్వృతౌకలభాషితైః॥ ౬౦ ॥ తాసాంపతత్త్రైస్సుస్పర్శైఃకూజితైర్ముగ్ధచేష్టితైః । ప్రత్యుద్గమైరదీనానాంపితరౌముదమాపతుః॥ ౬౧ ॥స్నేహానుబద్ధహృదయావన్యోన్యం విష్ణుమాయయా । విమోహితౌదీనధియాశిశూన్పుపుషతుఃప్రజాః॥ ౬౨ ॥ ఏకదాజగ్మతుస్తాసామన్నార్థన్తౌకుటుమ్బినౌ । పరితఃకాననేతస్మిన్నర్థినౌచేరతుశ్చిరమ్ ॥ ౬౩ ॥ దృష్ట్వాతాన్లుబ్ధకఃకశ్చిద్యదృచ్ఛాతోవనేచరః । జగృహేజాలమాతత్యచరతస్స్వాలయాన్తికే॥ ౬౪ ॥కపోతశ్చకపోతీచప్రజాపోషేసదోత్సుకౌ । ప్రజాపోషణమాదాయస్వనీడముపజగ్మతుః ॥ ౬౫ ॥ కపోతీస్వాత్మజాన్వీక్ష్య బాలకాన్జాలసంవృతాన్ । తానభ్యధావత్క్రోశన్తీక్రోశతోఽభృశదుఃఖితాన్ ॥ ౬౬ ॥ సాఽసకృత్స్నేహగుణితాదీనచిత్తాఽజమాయయా।స్వయంచాబధ్యతశిచాబద్ధాన్పశ్యన్త్యపస్మృతిః॥ ౬౭ ॥కపోతశ్చాత్మజాన్బద్ధానాత్మనోఽప్యధికప్రియాన్।భార్యాంచాత్మసమాందీనాంవిలలాపాతిదుఃఖితః ॥ ౬౮ ॥ అహోమేపశ్యతాపాయమల్పపుణ్యస్యదుర్మతేః।అతృప్తస్యాకృతార్థస్యగృహస్త్రైవర్గికోహతః॥ ౬౯ ॥అనురూపాఽనుకూలాచయస్యమేపతిదేవతా । శూన్యేగృహేమాంసంత్యజ్యపుత్రైస్స్వర్యాతిసాధుభిః॥ ౭౦ ॥సోఽహంశూన్యేగృహేదీనోమృతదారోమృతప్రజః । జిజీవిషేకిమర్థంవావిధురోదుఃఖజీవితః॥ ౭౧ ॥తాంస్తథైవావృతాన్శిగ్భిర్మృత్యుగ్రస్తాన్విచేష్టతః।స్వయంచకృపణశ్శిక్షుపశ్యన్నప్యబుధోఽపతత్ ॥ ౭౨ ॥ తంలబ్ధ్వాలుబ్ధకఃక్రూరఃకపోతంగృహమేధినమ్ । తస్యపోతాన్కపోతీంచసిద్ధార్థఃప్రయయౌగృహమ్ ॥ ౭౩ ॥ ఏవంకుటుమ్బ్యశాన్తాత్మాద్వంద్వారామఃపతత్త్రివత్ । పుష్ణన్కుటుమ్బంకృపణస్సానుబన్ధోఽవసీదతి॥ ౭౪ ॥యఃప్రాప్యమానుషంలోకంముక్తిద్వారమపావృతమ్ । గృ

హాయంవ్యసనం,పశ్యత - తమావిష్కర్తుమాత్మానంవిశినష్టి ॥ దుర్మతేః, దుష్టావిషయప్రవణా-మతిర్యస్య , తథాప్యతృప్తస్య,తఏవ,అకృతార్థస్య , తత్రోభయత్రహేతు-రల్పపుణ్యస్యపుణ్యలేశవిహీనస్య,కోఽసావపాయఇత్యతఆహ ॥ గృహస్త్రైవర్గికోహతఇతి ॥ త్రైవర్గికఃధర్మార్థకామరూపత్రివర్గసాధనభూతః, గృహాశ్రమో-హతోనష్టః ✽ ॥ ౬౯ ॥ ✽ నాశమేవోపపాదయతి ॥ అనురూపేతి ॥ పతిరేవదేవతాయస్యాస్సా , మే-భార్యేతి శేషః, సాధుభిః , పుత్రైస్సహస్వఃస్వర్గంయాతి ✽ ॥ ౭౦ ॥ ✽ సోఽహం-హతగృహోఽహం కిమర్థం, జిజీవిషే-జీవితుమిచ్ఛామి ✽ ॥ ౭౧ ॥ ✽ తానితి॥తాన్శిశూన్శిగ్భిర్జాలైః,రావృతాన్,అతఏవ-మృత్యుగ్రస్తాన్ఆరబ్ధమరణా-న్విచేష్టతఃమూర్ఛితా , న్పశ్యన్-కృపణోదీనః , తత్రహేతు-రబుధః, అతఏవ,స్వయమపి-శిక్షుజాలేష్వ,పతత్ప్రవివేశ ✽ ॥ ౭౨ ॥ ✽ తమితి ॥ లబ్ధ్వా,అతఏవ-సిద్ధార్థఃసిద్ధప్రయోజనః-గృహం,ప్రయయౌ ✽ ॥ ౭౩ ॥ ✽ దృష్టాన్తవివక్షితమర్థందార్ష్టాన్తికేయోజయతి॥ఏవమితి ॥అశాన్తాత్మాఅజితేన్ద్రియః-ద్వంద్వానాసమన్తాద్రమతఇతితథా-పతత్త్రివత్కపోతవత్-సానుబన్ధఃసపుత్రకళత్రః, అవసీదతిక్లిశ్యతి ✽ ॥ ౭౪ ॥ ✽ అసంభావితవివేకానాంతిరశ్చామేవంవిధావృత్తిఃకథంచిద్యుక్తా-లబ్ధసర్వార్థసాధననృజన్మనాంతు ఏవంవిధవృత్తిస్సుతరాందుర్భగేత్యాహ ॥ యఇతి ॥ లోక్యతఇతిలోకోదేహ-స్తం , అపావృతం నిష్ప్రతిబన్ధం , ముక్తిద్వారంముక్తిసాధనం మానుషంలోకం,ప్రాప్యాపి. యో గృహే - ఖగవత్కపోతవత్ , సక్త , స్త - మారూఢచ్యుతంశ్రేయోమార్గసోపానపఙ్క్తిమారూఢంతతోభ్రష్టం - వి

తః ❀ ॥ ౭౫ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః ****
అథాజగరాచ్ఛిక్షితం వక్తుం తావద్దుఃఖాయేవ సుఖాయ ప్రారబ్ధవశాదేవ ప్రాప్స్యాయ నయతేతేత్యాహ॥ సుఖమితి॥ హే రాజన్ - యతో యథా- ఐన్ద్రియకం ఇన్ద్రియప్రభవం- సుఖం - దేహినాం- స్వర్గే- నరకే చ- ప్రారబ్ధాత్- భవత్యేవ- నరకేఽపి హి కించిదన్నపానాదిజన్యం సుఖం విద్యత ఏవేతి తత్తుల్యతాం స్వర్గసుఖస్యాపి వేదయితుం నరక ఇత్యుక్తం - తస్మాదైన్ద్రియకసుఖస్య ప్రారబ్ధమూలత్వాత్- తన్నేచ్ఛేత్- యథా దుఃఖమనాకాఙ్క్షితమప్యుపతిష్ఠతే - తద్వత్సుఖమపీతి దుఃఖమివ సుఖమపి నేచ్ఛేతేత్యర్థః- బుధః సుఖదుఃఖయోః ప్రారబ్ధమూలత్వజ్ఞః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ అజగరాచ్ఛిక్షణీయాన్యాహ ॥ గ్రాసమితి త్రిభిః ॥ గ్రాసం ఆహారం సుమృష్టం రససంయుక్తం- మహాన్తం పర్యాప్తం- స్తోకమల్పమపర్యాప్తం- యదృచ్ఛయా దైవాత్- ఆపతితం ప్రాప్తం- న తు ప్రయత్నేన లబ్ధమిత్యేవకారాభిప్రాయః - గ్రసేదద్యాత్, ఆజగరీ అజగరసంబన్ధినీ, క్రియావృత్తిర్యస్య సః, అజగరవద్వర్తేతేతి వివక్షితోఽర్థః, ఆజగరోఽక్రియ ఇతి పాఠే, అజగరవృత్తిః, అక్రియః ఉదాసీనః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ శయీతేతి ॥ యది, గ్రాస ఆహారః, నోపసమేత్ యదృచ్ఛయా నాపతేత్- తర్హి, మహాహిరివ అజగర ఇవ, దిష్టభుక్ ఆహారప్రాప్తిప్రతిబన్ధకం ప్రారబ్ధమనుభవన్, అనుపక్రమః నిరుద్యమః భూరీణి బహూన్యహాని- తూష్ణీం- శయీత ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ నను సమర్థోఽపి శయీతైవ కిమిత్యత ఆహ ॥ ఓజ ఇతి॥ ఓజః ఇన్ద్రియబలం- బలం శారీరం- తద్యుక్తమపి- దేహం- బిభ్రాణః, అకర్మకం దృష్టార్థప్రవృత్తిశూన్యం యథా తథా- శయాన ఏవ- భవేత్, ఇన్ద్రియవానపి ప్రవృత్తిషు మిన్ద్రియయుక్తోఽపి- వీతనిద్రః ఇతి తావవమర్శనే పారవశ్యరహి

హో ముఖగవత్సక్తస్తమారూఢచ్యుతం విదుః॥ ౭౫ ॥ ********************
********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, సప్తమోఽధ్యాయః *********
బ్రాహ్మణ ఉవాచ ॥ సుఖమైన్ద్రియకం రాజన్స్వర్గే నరక ఏవ చ । దేహినాం చ యథా దుఃఖం తస్మాన్నేచ్ఛేత ❀ తద్బుధః ॥ ౧ ॥ గ్రాసం సుమృష్టం విరసం మహాన్తం స్తోకమేవ వా । యదృచ్ఛయైవాపతితం గ్రసే ❀ దాజగరక్రియః॥ శయీతాహాని భూరీణి నిరాహారోఽనుపక్రమః । యది నోపనమేద్గ్రాసో మహాహిరివ దిష్టభుక్ ॥ ౩ ॥ ఓజస్సహోబలయుతం బిభ్రద్దేహమకర్మకమ్ । శయానో వీతనిద్రశ్చ నేహేతేన్ద్రియవానపి ॥ ౪ ॥ మునిః ప్రసన్నగమ్భీరో † దుర్విగాహ్యో దురత్యయః । అనన్తపారో హ్యక్షోభ్యః స్తిమితోద ఇవార్ణవః॥ ౫ ॥ సమృద్ధకామో హీనో వా నారాయణపరో మునిః । నోత్సర్పేత ❀ న శుష్యేత ❀ సరిద్భిరివ సాగరః॥ ౬ ॥ దృష్ట్వా స్త్రియం దేవమాయాం తద్భావైరజితేన్ద్రియః । ప్రలోభితః పతత్యన్ధే తమస్యగ్నౌ పతఙ్గవత్ ॥ ౭ ॥ యోషిద్ధిరణ్యాభరణామ్బరాదిద్రవ్యేషు మాయారచితేషు మూఢః । ప్రలోభితాత్మా హ్యుపభోగబుద్ధ్యా పతఙ్గవన్నశ్యతి నష్టదృష్టిః॥ ౮ ॥ స్తోకం స్తోకం

తః- నేహేత దేహసుఖం నేచ్ఛేదపి న వ్యాప్రియేతేతి వా ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ సముద్రాచ్ఛిక్షణీయమాహ ద్వాభ్యాం ॥ మునిరితి ॥ బహిః ప్రసన్నః, స చాసౌ- అన్తర్గమ్భీరశ్చ - దుర్విగాహ్యః ఇత్థంభూత ఇతి నిర్వక్తుమశక్యః - దుర్విభావ్య ఇతి యావత్- దుర్విగాహ్య ఇతి పాఠే దురాసద ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ కించ- వర్షాసు, అద్భిః, సమృద్ధోఽపి- నోత్సర్పేత్, గ్రీష్మే, తద్విహీనోఽపి- న శుష్యేత్- తథా- సమృద్ధకామస్తద్దీనో వా- న హృష్యేత్- న శోచేదిత్యర్థః - తత్ర హేతు - నారాయణపరాయణః - న తు విషయపర ఇతి భావః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ రూపరసగన్ధస్పర్శశబ్దేషు పఞ్చసు విషయేష్వాసక్తాః- పతఙ్గమధుకరగజహరిణమీనాః- పఞ్చ హతాః- అతస్తేష్వాసక్తాః సద్యో నశ్యన్తి గురవః - తదుక్తం " పతఙ్గమాతఙ్గకురఙ్గభృఙ్గమీనా హతాః పఞ్చభిరేవ పఞ్చ - ఏకః ప్రమాదీ స కథం న హన్యతే యః సేవతే పఞ్చభిరేవ పఞ్చేతి " తత్ర రూపవిలాసమోహితో నశ్యతీతి పతఙ్గాచ్ఛిక్షితమిత్యాహ॥ దృష్ట్వేతి ॥ దేవమాయాం భగవన్మాయాం- తద్వ్యామోహకత్వాత్తత్త్వేన రూపణం, తద్భావైః, తస్యాః స్త్రియాః- భావైర్విభ్రమాదిభిః, ప్రలోభితః అన్ధే తమసి నరకే- పతతి, అగ్నౌ, పతఙ్గవత్- యథా- పతఙ్గః సపక్షః కీటవిశేషః, దీపాదికం దృష్ట్వా తద్రూపేణ ప్రలోభిత ఉపభోజ్యబుద్ధ్యా తం ప్రాప్య తస్మిన్పతితో నశ్యతి- తద్వదిత్యర్థః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ తదేవాహ॥ యోషిద్ధిరణ్యేతి ॥ మాయారచితేషు మాయాసృష్టేషు- యోషితి- తస్యాః, హిరణ్యాభరణామ్బరాణి చ, ఆదిశబ్దాద్గ్రాహ్యాణి స్రక్చన్దనాదీని- తేషు ద్రవ్యేషూ- పభోగబుద్ధ్యా, ప్రలోభితాత్మా విమోహితమనాః, అత ఏవ- మూఢోఽజ్ఞః, అత ఏవ- నష్టదృష్టిః నష్టవివేకః, పతఙ్గవన్నశ్యతి ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ మధుకరాచ్ఛిక్షణీయమాహ ద్వాభ్యాం ॥ స్తోకం స్తోకమితి ॥ యావతా గ్రాసేన- దేహో- వర్తేత తావన్తమేవ గ్రాసం- తత్రాపి స్తోకం స్తోకం అల్పమల్పమేవ, గ్రసన్, అహింసన్ అపీడయన్- మాధుకరీం వృత్తిం - ఆతిష్ఠేత్ ఆశ్రయేత- యథా మధుకరస్సుమనసః అపీడయన్ తత్ర తత్ర కించిదేవాగృహ్ణన్ కృత్స్నం గజమానో వర్తేత - తద్వన్మునిరిత్యర్థః - అన్యథా ఏకస్మిన్నద్మే మధు

౨ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ దాజగరోఽక్రియః. ౫ ॥ శ్లో † పా ॥ దుర్విగాహ్యో.

లోభేనసక్తోమధుకరస్తస్మిన్ మధుని తేనబద్ధోభవత్యేవం మునిరపిగుణలోభేనైకమేవగృహమాశ్రిత స్తన్మోహేనబధ్యతఇతిభావః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋కించాణుభ్యశ్చేతి॥అణుభ్యోఅల్పసారేభ్యో-మహద్భ్యోవిపులసారేభ్యః,శాస్త్రేభ్య,స్సార-మాదద్యాత్ యథా-షట్పదో,ఽణుభ్యోమహద్భ్యశ్చపుష్పేభ్య,స్సార-మాదత్తే,తద్వత్ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ద్వివిధోహిమధుకృత్ ॥ మధుకృన్తతిపుష్పాదాచ్ఛిద్యగృహ్ణాతీతిమధుకృత్ భ్రమరః,మధుకరోతిఆహారత్వేనస్వేనరూపేణైవేతిమధుకృత్ మధుమక్షికాచ-తత్ర ప్రథమాచ్ఛిక్షితముక్తం ద్వితీయాచ్ఛిక్షణీయమాహ॥సాయంతనమితిద్వాభ్యామ్॥సాయంతనశ్వస్తనశబ్దౌతత్కాలభోజనార్థపరౌ-ఇదంసాయంతనభోజనార్థమిదంశ్వఇత్యేవంభిక్షితమన్నాది - నసంగృహ్ణీత,కింతు-పాణిఏవాఞ్జలిరూపతామాపన్నః-పాత్రంభోజనపాత్రం,యస్యసః - ఉదరమేవామత్రం అన్ననిధానపాత్రం,యస్యసః - మక్షికేవ - నసంగ్రహీయథామక్షికాసంగ్రహిణీభవతితద్వత్సంగ్రహీనభవేదిత్యర్థః.సంగ్రహీచే,న్మధుమక్షికావన్నశ్యతీతిభావః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ఏతద్వివృణోతి॥పునస్సాయంతనమితి॥సహతేనసంగృహీతేనసహ-వినశ్యతి ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋స్పర్శాసక్తిర్నాశహేతురితిగజాచ్ఛిక్షణీయమిత్యాహ ॥ పదాఽపీతి ॥ దారవీంచారుమయీమపి,యువతీంస్త్రియం,పదాఽపి-నస్పృశేత్-స్పృశంస్తు- బధ్యేత-యథా-కరీగజః- జిఘృక్షుభిఃకాష్ఠతృణమృదాద్యాచ్ఛాదితగర్తోపరిస్థాపితాయాదారుమయ్యాః కరిణ్యాఅఙ్గసఙ్గాత్ యథాగర్తేపతితోబధ్యతేతద్వత్ ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋కించ॥ నాధిగచ్ఛేదితి ॥ప్రాజ్ఞోవివేకీ,ఆత్మనఃస్వస్య-మృత్యుంతత్తుల్యాం-స్త్రియం-నాధిగచ్ఛేత్ నోపగచ్ఛేత్-సఃఅధిగచ్ఛన్-బలాధికైః- హన్యేత-యథా-గజోగజీముపగచ్ఛన్ బలాధికైర్హన్యతేతద్వత్ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋దా

గ్రసేద్గ్రాసందేహోయావత్తేతయావతా । గృహ్ణన్నహింసన్నాతిష్ఠేద్వృత్తింమాధుకరీంమునిః ॥ ౯ ॥ అణుభ్యశ్చమహద్భ్యశ్చశాస్త్రేభ్యఃకుశలోనరః ।సర్వతస్సారమాదద్యాత్పుష్పేభ్యఇవషట్పదః॥ ౧౦ ॥ సాయంతనంశ్వస్తనంవానసంగృహ్ణీతభిక్షితమ్ । పాణిపాత్రోదరామత్రోమక్షికేవనసంగ్రహీ॥ ౧౧ ॥ సాయంతనంశ్వస్తనంవానసంగృహ్ణీతభిక్షుకః। మక్షికా*ఇవసంగృహ్ణన్సహతేనవినశ్యతి॥ ౧౨ ॥పదాఽపియువతీంభిక్షుర్నస్పృశేద్దారవీమపి । స్పృశన్కరీవబధ్యేతకరిణ్యాఅఙ్గసంగతః॥ ౧౩ ॥నాధిగచ్ఛేత్స్త్రియంప్రాజ్ఞఃకర్హిచిన్మృత్యుమాత్మనః । బలాధికైస్సహన్యేతగజైరన్యైర్గజోయథా॥ ౧౪ ॥ నదేయంనోపభోగ్యంచలుబ్ధైర్యద్దుఃఖసంచితమ్ । భుఙ్క్తేతదపితచ్చాన్యోమధుహేవార్థవిన్మధు॥ ౧౫ ॥ సుదుఃఖోపార్జితైర్విత్తైరాశాసా*నాంగృహాశిషః। మధుహేవాగ్రతోభుఙ్క్తేయతిర్వైగృహమేధినామ్॥ ౧౬ ॥గ్రామ్యగీతంనశృణుయాద్యతిర్వనచరఃక్వచిత్ । శిక్షేతహరిణాద్బద్ధాన్మృగయోర్గీతమోహితాత్॥ ౧౭ ॥ నృత్యవాదిత్రగీతానిజుషన్గ్రామ్యాణియోషితామ్। ఆసాంక్రీడనకోవశ్యఋష్యశృఙ్గోమృగీసుతః ॥ ౧౮ ॥జిహ్వయాఽతిప్రమాథిన్యాజనోరసవిమోహితః । మృ

నభోగానుపయోగ్యంధనమన్యగామీతిమధుఘ్నఃశిక్షణీయమత స్తన్నార్జయేదిత్యాహ ॥ నదేయమితి ॥ లుబ్ధైః-దుఃఖేన-సంచితంఆర్జితం-యద్ధనం-నదేయం-నోపభోగ్యంచ,తద్ధన-మన్యో, ఽర్థవిత్ తద్ధనగ్రహణోపాయాభిజ్ఞః,భుఙ్క్తే - తదపితచ్చా-న్యఃతస్యాపిలోభాద్దానభోగానుపయుక్తంస్యాత్తర్హి - తస్మా,దన్యో - బలవాన్-త-దాకృష్యభుఙ్క్తఇత్యర్థః, మధుహేవ,సయథామధుమక్షికాభిస్సంచితంమధుభుఙ్క్తే - తద్వత్ ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋స్వోద్యమంవినాఽపిభోజనలాభస్తస్మాదేవశిక్షణీయః॥సుదుఃఖేనబహుదుఃఖేన - ఉపార్జితై-ర్విత్తైఃగృహాశిషఃగృహేష్వాశిషఃపానభోజనాదికామా - నాశాసానాంకామయమానానాంఆశాసానానామితివక్తవ్యేనావర్ణలోపఆర్షః"యతిశ్చబ్రహ్మచారీచపక్వాన్నస్వామినావుభౌ । తయోరన్నమదత్వాతుభుక్త్వాచాన్ద్రాయణంచరే,, దితిశాస్త్రార్థవిదాం-గృహమేధినా-మగ్రతో-యతి-ర్భుఙ్క్తే మధుహేవ - సయథామక్షికాణాంస్వోపార్జితమధ్వభిలాషిణీనామగ్రతఏవమధుభుఙ్క్తే-తద్వత్ ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋హరిణాచ్ఛిక్షణీయమాహ॥ గ్రామ్యగీతమితి॥ క్వచిత్కదాచిదపి - గ్రామ్యాణాం-గీతం-నశృణుయాత్-మృగయోర్లుబ్ధకస్య - గీతేన మోహితాద్ధరిణాత్-వృత్తింగ్రామ్యగీతంనశృణుయాదితీమాంవృత్తిం - శిక్షేత - హరిణోపిమృగయోర్గీతమోహితస్తేనగృహీతోనశ్యతి - తద్వత్ యతిర్గ్రామ్యగీతంశృణ్వన్నశ్యే-దత స్తన్నశృణుయాదిత్యర్థః.గ్రామ్యేత్యుక్తేఃభగవద్గీతంతుశృణుయాదేవేత్యభిప్రాయః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋హరిణశబ్దేనహరిణీసుతఋష్యశృఙ్గోఽపివివక్షితః -అతఏవసోఽపిగురురిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ నృత్యేతి ॥ మృగీసుతఃఋష్యశృఙ్గః-గ్రామేభవానిగ్రామ్యాణి-యోషితాం - నృత్యాని - వాదిత్రాణిమృదఙ్గాదిధ్వనయస్తాన్-గీతానిచ-జుషన్సేవమానః-పశ్యన్-శృణ్వంశ్చేతియావత్-ఆసాంయోషితాం-క్రీడనకఃక్రీడాసాధనం-వశ్యశ్చ-భవదితి శేషః-అత,స్తానినజుషేతేతిభావః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ రసనాసక్తిర్నాశహేతురితిమీనాచ్ఛిక్షణీయమిత్యాహ ॥ జిహ్వయేతి ॥ అతిప్రమాథిన్యాదుర్జయయా-జిహ్వయాకరణభూత

యా-రసేతద్విషయే-విమోహితః, అతఏవా-సద్బుద్ధిర్దుర్బుద్ధిః-మృత్యుం, మృచ్ఛతిప్రాప్నోతి - యథాఽఽమిషబుద్ధివిమోహితోమీనోబడిశేరామిషలిప్తైర్లోహకణ్టకైర్వినశ్యతి-తద్వత్ ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽జిహ్వాయాఃప్రమాథిత్వముపపాదయతిద్వాభ్యాం॥ ఇన్ద్రియాణీతి ॥ మనీషిణఃబుద్ధిమన్తఃఇన్ద్రియజయమిచ్ఛవః, తావ-న్నిరాహారాః- ఇన్ద్రియాణి-వర్జయిత్వాతురసనంరసనేన్ద్రియవ్యతిరిక్తానీత్యర్థః - ఆశు జయన్తి - రసనవ్యతిరిక్తానీన్ద్రియాణినిరాహారమాత్రేణైవజేతుంశక్యాని. తేనతత్ప్రాబల్యాభావా-ద్రసనంతు న తేనజేతుంశక్యం- ప్రత్యుత - నిరాహారేణ - రసనేన్ద్రియవృద్ధిరేవా పాదనాదితిభావః -తదాహ-తన్నిరన్నస్యవర్ధతఇతి-తద్రసనం-నిరన్నస్యనిరాహారస్య-వర్ధతే ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽అన్తాంరసనమజిత-మితరాణితుజితాన్యేవేత్యతఆహ॥తావదితి ॥ విజితాన్య,న్యానిరసనవ్యతిరిక్తానీన్ద్రియాణి-యేన-తథాభూతోఽపి - యావ-ద్రసనం,నజయేత్తావ,జ్జితేన్ద్రియో-నస్యాదేవ,రసే,రసనేన్ద్రియే-జితేసతితు-సర్వమిన్ద్రియం-జితంజితప్రాయమేవేత్యర్థః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽పిఙ్గళాయాఃనైరాశ్యంశిక్షితమిత్యవక్తుంతదాఖ్యానమాచష్టే ॥ పిఙ్గళేత్యాదినా ॥ యావదధ్యాయసమాప్తి॥విదేహనగరేమిధిలాపురే, తస్యాఃపిఙ్గళాతః-మేమయా-శిక్షితం-కించి,దస్తి, త-న్నిబోధశృణు-హేనృపనన్దనయదో ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ సేతి॥సాపిఙ్గళా-స్వైరిణీకామచారిణీసంకేతేరహసిస్థానే-సంకేతమితిపాఠే-అర్థఆద్యజన్తః,సంకేతితమితియావత్ ,ఉపనేష్యతీ “ లక్షణహేత్వోః ,, రితిశత్రన్తాదుగిల్లక్షణోఙీప్,ఉపనేతుమిత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ ఎతావద్ధనంయోదాస్యతితేనైవసంగమిష్యామీత్యేవంవిధంసంకేతం,ఉపనేష్యతీప్రాప్తవతీ, కృతవతీతియావత్ - ఉత్తమంస్వలంకృతం,రూపం-బిభ్రాణా-కాలేస్వసంకేతకాలే - గృహద్వారిస్వగృహద్వారే,

త్యుమృచ్ఛత్యసద్బుద్ధిర్మీనస్తుబడిశైర్యథా॥ ౧౯ ॥ఇన్ద్రియాణిజయన్త్యాశునిరాహారామనీషిణః। వర్జయిత్వాతురసనంతన్నిరన్నస్యవర్ధతే॥ ౨౦ ॥తావజ్జితేన్ద్రియోనస్యాద్విజితాన్యేన్ద్రియఃపుమాన్ । నజయేద్రసనంయావజ్జితంసర్వంజితేరసే॥ ౨౧ ॥పిఙ్గళానామవేశ్యాఽఽసీద్విదేహనగరేపురా ।తస్యామేశిక్షితంకించిన్నిబోధనృపనన్దన॥ ౨౨ ॥సాస్వైరిణ్యేకదాకాన్తంసంకేత✽ముపనేష్యతీ । అభూత్కాలేగృహద్వారిబిభ్రతీరూపముత్తమమ్ ॥ ౨౩ ॥మార్గఆగచ్ఛతోవీక్ష్యపురుషాన్పురుషర్షభ । తాఞ్శుల్కదాన్విత్తవతస్సానమేనేఽర్థకాముకా ॥ ౨౪ ॥ ఆగతేష్వపయాతేషుసాసంకేతోపజీవినీ।అప్యన్యోవిత్తవాన్కోఽపిమాముపైష్యతిభూరిదః॥ ౨౫ ॥ ఏవందురాశయాధ్వస్తనిద్రాద్వార్యవలమ్బినీ।నిర్గచ్ఛన్తీప్రవిశ✽తీనిశీథంసమపద్యత॥ ౨౬ ॥ తస్యావిత్తాశయాశుష్యద్వక్త్రాయాదీనచేతసః।నిర్వేదఃపరమోజజ్ఞేచిన్తాహేతుస్సుఖావహః॥ ౨౭ ॥ తదానిర్విణ్ణచిత్తాయాగీతం శృణుయథామమ । నిర్వేదఆశాపాశానాంపురుషస్యయథాహ్యసిః ॥ నహ్యఙ్గాజాతనిర్వేదోదేహబన్ధంజిహాసతి ॥ ౨౮ ॥ పిఙ్గళోవాచ ॥ అహోమేమోహవితతింపశ్యతావిజితాత్మనః।యాకాన్తాదసతఃకామంకామయే

అభూత్తస్థౌ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽మార్గఇతి ॥ హేపురుషర్షభ-తాన్పురుషా-న్విత్తవతఃసధనానపి-నమేనేనామన్యతనతైస్సహారేమఇత్యర్థః - కుతః-యత-స్సాఅర్థకాముకా-తైఃప్రతిజ్ఞాతాదప్యర్థాదధికవిత్తకాముకా ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ఇత్థ-మాగతేషు-పురుషేష్వ,పయాతేషుప్రత్యాఖ్యానాద్గతేషుసత్సు,సాపిఙ్గళా , సంకేతోపజీవికా - సంకేతేనైవోపజీవతీతితథా- హేతుగర్భమిదం-అతః-అపిస్సంభావనాయాం - భూరిదదాతీతితథా - స్వసంకేతానురూపవిత్తదః - కోఽపి-పూర్వంసంకేతిత-స్తదన్యోవా-కశ్చి - న్మా-ముపైష్యతీ-త్యేవంవిధః-దురాశః - ఆశయోఽభిప్రాయః- తేన-ధ్వస్తా-నిద్రా-యస్యాస్సా - ద్వార్య-వలమ్బమానాపునఃపునఃప్రవిశన్తీనిర్గచ్ఛన్తీచ-నిశీథమర్ధరాత్రంప్రాప ✽ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ✽తస్యాఇతి॥శుష్యత్-వక్త్రంవదనం, యస్యాః - దీనంఅభాస్వరం-చేతో-యస్యాః - పిఙ్గళాయాః-పరమ-స్సుఖావహ - శ్చిన్తాహేతుర్వక్ష్యమాణవిచారహేతుశ్చ,నిర్వేదఃపరితాపో-జజ్ఞే జాతః॥యద్వా॥చిన్తాఅర్థచిన్తా,హేతు-ర్యస్యసః ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽తదేతి ॥తదానిర్వేదదశాయాం,నిర్విణ్ణచిత్తాయా,స్తస్యాః - గీతం-యథావత్-మమమత్తః,శృణు-నను నిర్విణ్ణచిత్తాయాఃకింగీతశ్రవణేనేత్యతఆహ॥నిర్వేదఇతి॥ హేయస్మా-త్పురుషస్య-ఆశాపాశానాం - నిర్వేదో-యథా- అసిఃఖడ్గ-స్తథా-ఖడ్గవచ్ఛిదాసాధనమిత్యర్థః - ఎతదేవహివ్యతిరేకముఖేనోపపాదయతి ॥ నహీతి ॥ అఙ్గహేయదో-అజాతోనిర్వేదోయస్యసః, దేహశబ్దస్తదనుబన్ధినామప్యుపలక్షణార్థః- దేహబన్ధం దేహతదనుబన్ధిష్వనుబన్ధంఆశామ్ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽తస్యాస్తద్గీతంశ్రావయిష్యత్యతఆహ॥ అహోఇతి ।అవిజిత,ఆత్మామనో- యయా , తస్యాః , హేతుగర్భమిదం-మేమమ-మోహవితతింమోహవిస్తారం-తామేవదర్శయితుమాత్మానంవిశినష్టి॥ యేతి ॥ యాఽహం,యేనమోహేనా-సతస్తుచ్ఛా , త్కాన్తా, త్కామం - కామయే-అతో , ఽహం - బాలిశావివేకశూ

౨౩ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ సంకేతఉప

న్యా ॥ ౨౯ ॥ బాలిశత్వం ప్రపఞ్చయతి॥ సన్తమితి చతుర్భిః॥ సమీపే హృదయ ఏవ సన్తం తథాప్యపురుషార్థతాం వ్యుదస్యతి ॥ రమణమితి ॥ రమణం కాన్తం నిరతిశయప్రీతివిషయమిత్యర్థః. తస్యైవేచ్ఛావిషయత్వాత్ - ననుదితాయాం హితద్విషయప్రవృత్తౌ తస్య తద్విషయత్వం నైవ తు కుత ఇత్యతో విశినష్టి ॥ రతిప్రదమితి ॥ రతిరనురాగః ప్రీతిరితి యావత్ - తాం ప్రయచ్ఛతి తథాతం, స్వవిషయప్రీత్యావహమిత్యర్థః, నన్వర్థకామాద్యభిలాషిణ్యాః కిం తద్విషయప్రీత్యేత్యాశఙ్క్య విశినష్టి ॥ విత్తప్రదమితి ॥ విత్తశబ్దః కామాదేరప్యుపలక్షకః - అర్థినాం ధర్మాదిపురుషార్థచతుష్టయప్రదమిత్యర్థః - నిత్యం ఉక్తవిధత్వేన యావదాత్మానుబన్ధినం, అముం భగవన్తం - విహాయ, తద్విపరీతం, తుచ్ఛం - నరం - అహం - భజే భజామి - వైపరీత్యం వ్యఞ్జయితుం విశినష్టి॥ అకామదం - కామశబ్దో ధర్మాదీనాముపలక్షకః - ప్రత్యుత - భయాధిప్రదం, ఆధిర్మానసికం దుఃఖం - ఇమమితి పాఠే - భిత్త్యాలిఖితభగవత్ప్రతిమాదర్శనకృతసన్నిహితనిర్దేశః ॥ ౩౦ ॥ అహో ఇతి॥ అతివిగర్హ్యా - వార్తా దేహధారణాత్మికా - యత - స్తయా - సాంకేత్యేన - యా - వృత్తి - స్తయా వృత్త్యా - వ్యర్థ - మాత్మా మనః - దేహో వా - పరితాపితః పరితాపం ప్రాపితః - పరితాపం ప్రపఞ్చయతి ॥ స్త్రైణాదితి ॥ స్త్రైణాత్ స్త్రీలమ్పటాత్, అర్థతృషః అర్థతృష్ణాయుక్తాత్ - అత ఏవా, నుశోచ్యాత్, నరాత్ - యా - అహం, రతిం, విత్తం చ, క్రీతేన తేన నరేణ క్రీతేనా - త్మనా దేహేన - ఇచ్ఛతి కామయమానా - ఆసమితి శేషః ॥ ౩౧ ॥ అహో ధిఙ్మాం - యతోఽతిజుగుప్సితం భజామీత్యాహ ॥ యదితి ॥ స్థూణాః స్తమ్భాః వంశో నామ స్థూణాసు నిహిత స్తిర్యగ్వేణుః, వంశ్యా స్తస్మిన్నుభయతో నిహితా వేణవః - అస్థిభిరేవ - నిర్మితాః - వంశాదయో, యస్మిన్ - తత్ర - యత్పృష్ఠే దీర్ఘమస్థి స వంశః

యేన బాలిశా॥ ౨౯ ॥ సన్తం సమీపే రమణం రతిప్రదం విత్తప్రదం నిత్య మముం విహాయ । అకామదం దుఃఖభయాధిశోకమోహప్రదం తుచ్ఛమహం భజేఽజ్ఞా ॥ ౩౦ ॥ అహో మయాఽఽత్మా పరితాపితో వృథా సాంకేత్యవృత్త్యాఽతివిగర్హ్యవార్తయా । స్త్రైణాన్నరాద్యాఽర్థతృషోఽనుశోచ్యాత్ క్రీతేన విత్తం రతిమాత్మనేచ్ఛతీ ॥ ౩౧ ॥ యదస్థిభిర్నిర్మితవంశవంశ్యస్థూణం త్వచా రోమనఖైః పినద్ధమ్ । క్షరన్నవద్వారమగారమేతద్విణ్మూత్రపూర్ణం మదుపైతి కాఽన్యా ॥ ౩౨ ॥ విదేహానాం పురే హ్యస్మిన్నహమేకైవ మూఢధీః । యాఽన్యమిచ్ఛత్యసత్యస్మాదాత్మదాత్కామమచ్యుతాత్ ॥ ౩౩ ॥ సుహృత్ప్రేష్ఠతమో నాథ ఆత్మా చాయం శరీరిణామ్। తం విక్రీయాత్మనైవాహం రమేఽనేన యథా రమా ॥ ౩౪ ॥ కియత్ప్రియం తే వ్యభజన్ కామా యే కామదా నరాః। ఆద్యన్తవన్తో భార్యాయా దేవా వా కాలవిద్రుతాః ॥ ౩౫ ॥ నూనం మే భగవాన్ ప్రీతో విష్ణుః కేనాపి కర్మణా। నిర్వేదోఽయం దురాశాయా యన్మే జాతస్సుఖావహః ॥ ౩౬ ॥ మైవం స్యుర్మన్దభాగ్యాయాః క్లేశా నిర్వేదహేతవః। యేనానుబన్ధం

పార్శ్వాస్థీని వంశ్యాః - స్థూణాః పాణిపాదాస్థీని - తి వివేకః - త్వచా చర్మణా - లోమభిర్నఖైశ్చ - పినద్ధం ఛాదితం - తథా - క్షరన్తి నవ ద్వారాణి యస్మిన్ - తదేవంభూతాగారరూపం - విణ్మూత్రపూర్ణ - మేతన్నరశరీరం - మత్ మత్తో - ఽన్యా కా వా స్త్రీ, ఉపైతి ప్రాప్నోతి భజత ఇతి ॥ ౩౨ ॥ యత ఏవ మతో - ఽహమేవా - స్మిన్ పురేఽజ్ఞేత్యాహ॥ విదేహానామితి॥ విదేహానాం మైథిలానాం - అహ - మేకైవ - మూఢధీరజ్ఞా - వ్యక్తం నూనం, తత్ర హేతుత్వేనాత్మానం విశినష్టి ॥ యాఽహ - మాత్మదాత్ ఆత్మపర్యన్తవదాన్యాత్ - అచ్యుతా, దన్యం - కా న్త - మిచ్ఛతీ - అత ఏవా, సతీ దుష్టా ॥ ౩౩ ॥ ఇష్టం నిర్విద్యాత్మహితం నిశ్చినోతి॥ సుహృదిత్యాదిభిరష్టభిః ॥ అయ, మచ్యుతః - శరీరిణాం - ఆత్మా, అత ఏవ - ప్రేష్ఠతమః అతిప్రియతమః - ఆత్మా హి నిరతిశయప్రియః. సుహృద్ధితైషీ, హితకృదిత్యర్థః, నాథో నాయకశ్చ. అత - స్తమేవా, త్మాన, మచ్యుత, మాత్మనా విక్రీయ ఆత్మసమర్పణేన స్వవశీకృత్య - తేనాచ్యుతేన, రమే. యథా, రమా లక్ష్మీ - స్తద్వత్ ॥ ౩౪ ॥ అన్యేషామసేవ్యత్వం దర్శయతి ॥ కియదితి ॥ ఆద్యన్తవన్తో - యే కామాః కామ్యన్త ఇతి కామాః విషయాః - కామదాః నరాః - దేవా వా - కాలవిద్రుతాః కాలేనోపద్రుతాః, తే - భజిష్యమాణాః - భార్యాయాః కియ - త్ప్రియం. వ్యభజన్ కృతవన్తః - న కించిత్. అతః - ఇహాముత్ర చ తద్వ్యతిరిక్తః కోఽపి సేవ్యో నాస్తీత్యర్థః ॥ ౩౫ ॥ ఆత్మనస్తదనుగ్రహవిషయతాం సంభావయతి॥ నూనమితి॥ కేనాపి కర్మణా అజ్ఞాతసుకృతవిశేషేణ - మే మహ్యం - భగవాన్విష్ణుర్నూనం - ప్రీతః - కుతః - యత్ యస్మాత్ - దురాశాయా - మే మమ - అయం - సుఖావహో - నిర్వేదో - జాతః, తత్ప్రసాదమన్తరేణేదృశో నిర్వేదో దుర్లభ ఇతి భావః ॥ ౩౬ ॥ తదేవాహ॥ మైవమితి॥ ఏవమేవం సతి - భగవతి ప్రీతే సతీత్యర్థః - మన్దభాగ్యాయాః మమ - నిర్వేదస్య - హేతవః - క్లేశాః మా స్యుః న స్యురిత్యర్థః - కిం నిర్వేదమాత్రేణేత్యత స్తం విశినష్టి॥ యేన నిర్వేదేన - అనుబన్ధం దేహగేహాదిష్వహం మమాభిమానరూపం - పాశం - నిర్హృత్య పరిహృత్య పురుషః శమం శాన్తిం - మ

నః(ప్రసాదం-బుచ్ఛతిప్రాప్నోతి ॥ ౩౭ ॥ యతఏవ - మత-స్తేన భగవతో - పకృతం-నిర్వేదమితి శేషః-తత్కృతోపకా
రరూపంనిర్వేదమిత్యర్థః-శిరసా-అదాయఊర్ధ్వా- గ్రామ్యైస్సహ- సంగతీ -స్త్రా - దురాశాశ్చ-త్యక్త్వా-గ్రామ్యసజ్గతాఇ
తిపారే-గ్రామ్యవిషయగోచరాః-దురాశా-స్త్యక్త్వా-తమేవా-ధీశ్వరంభగవన్తంశరణంప్రవజామిసేవఇత్యర్థః ॥౩౮॥
కించైవంవర్తిష్యామీత్యభిసంధత్తే॥సంతుష్టేతి ॥ శ్రద్దధతీశ్రద్ధాంకుర్వతీ - చికీర్షితవిషయత్వరాయుక్తా - సంతుష్టావిత్తాద్య
లాభప్రయుక్తాసంతోషరహితా-యథాలాభేనక్లైవాల్లబ్దేన- జీవతీ-ఆత్మనా-అతఏవ - రమణేననిరతిశయప్రియేణా-మునాభ
గవతైవ-సహ-విహరామి-నైనూనమ్ ॥ ౩౯ ॥ ననుసత్సుసురాదిష్వ ముష్మై వేతికిమర్థాఽవధారణేత్యాశఙ్క్యాహ॥
సంసారేతి ॥ ముషితేక్షణమపహృతవివేకం-కాలఏవాహి-స్తేనగ్రస్తంచా-త్మానంమాం-త్రాతు - మన్యఃపరమపురుషాది
తరః-కోవా-అధీశ్వరస్సమర్థః-నకోఽపీతిభావః ॥ ౪౦ ॥ తదేవాహ॥ఆత్మైతి ॥ యదాఅఖిలా-ద్విషయా-న్నిర్విద్యేత-అ
ప్రమత్తోఽవహితః-కృత్స్న మిదంజగత్- కాలాహినా- గ్రస్తంచ - పశ్యే-త్తదా-తస్యతథాద్రష్టు-ర్నిర్విద్యమానస్యాత్మనః
పుంసః-గోప్తా-ఆత్మైవపరమాత్మైవ-నాన్యఇత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ ఏవమితి ॥ వ్యవసితానిశ్చితా - మతి-ర్యయా-సా-కాన్తై-
తర్షోఽభిలాష-స్తత్ప్రభవాం-దురాశాం,పరిత్యజ్యేత్యధ్యాహారః - చిత్తోపశమంచిత్తశాన్తి-మాస్థాయఆశ్రిత్య,సంపాద్యే
తియావత్-శయ్యా-ముపవివేశ ॥ ౪౨ ॥ ఫలితమాహ॥ఆశాహీతి ॥ యథాశబ్దోనైరాశ్యాశయోఃసుఖదుఃఖావహత్వే
దృష్టాంతప్రదర్శనపరః ॥ ౪౩ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధేఽ
ష్టమోఽధ్యాయః*************************************

నిర్వృత్యపురుషశ్శమమృచ్ఛతి॥ ౩౭ ॥ తేనోపకృతమాదాయశిరసాగ్రామ్యసంగతాః।త్యక్త్వాదురాశాశ్శరణం
ప్రవజామితమధీశ్వరమ్ ॥ ౩౮ ॥ సంతుష్టాశ్రద్దధత్యేవంయథాలాభేనజీవతీ । విహరామ్యమునైవాహమాత్మ
నారమణేనవై॥ ౩౯ ॥సంసారకూపేపతితంవిషయైర్ముషితేక్షణమ్ । గ్రస్తంకాలాహినాఽఽత్మానంకోఽన్య
స్త్రాతుమధీశ్వరః॥ ౪౦ ॥ఆత్మైవహ్యాత్మనోగోప్తానిర్విద్యేతయదాఖిలాత్ । అప్రమత్తఇదంపశ్యేద్గ్రస్తంకాలా
హినాజగత్॥ ౪౧ ॥ బ్రాహ్మణఉవాచ॥ఏవంవ్యవసితమతిర్దురాశాంకాన్తతర్షజామ్ । ఛిత్త్వోపశమమాస్థాయ
శయ్యాముపవివేశసా॥ ౪౨ ॥ఆశాహిపరమందుఃఖంనైరాశ్యంపరమంసుఖమ్ । యథాసంఛిద్యకాన్తాశాంసు
ఖంసుష్వాపపిఙ్గళా॥ ౪౩ ॥ ****************************
*********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ఏకాదశస్కన్ధే,ఽష్టమోఽధ్యాయః **********
అవధూతఉవాచ ॥ పరిగ్రహోఽతిదుఃఖాయయద్యత్ప్రియతమంనృణామ్। అనన్తంసుఖమాప్నోతితద్విద్వా
న్యస్త్వకించనః॥ ౧ ॥సామిషంకురరంజఘ్నుర్బలినోయేనిరామిషాః।తదామిషంపరిత్యజ్యససుఖంసమవిన్దత॥౨॥
నమేమానావమానౌస్తోనచిన్తాగేహపుత్రిణామ్ । ఆత్మక్రీడఆత్మరతిర్విచరామీహబాలవత్ ॥ ౩ ॥ ద్వావేవ
చిన్తయాముక్తౌపరమానన్దఆప్లుతౌ । యోవిముగ్ధోజడోబాలోయోగుణేభ్యఃపరంగతః ॥ ౪ ॥ క్వచిత్కుమారీ

అథకురరాత్పరిగ్రహాపరిగ్రహయోర్దుఃఖ - హేతుత్వంశిక్షణీయమిత్యాహ ॥ పరిగ్రహఇతి ॥ నృణాం-యద్య-త్ప్రియ
తమంవ స్తు-తస్య-పరిగ్రహః-అతిదుఃఖాయభవతి, య స్తు - తత్పరిగ్రహస్యా,తిదుఃఖహేతుత్వం-విద్వాన్ జానన్,అకించనో
నిష్పరిగ్రహః,స్యా-త్సో-ఽనన్తంసుఖ-మాప్నోతి ॥ ౧ ॥ తథాహి ॥ సామిషమితి ॥ సామిషంపరిగృహీతామిషముఖం-
కురరముత్క్రోశాఖ్యపక్షివిశేష-మన్యే-నిరామిషాః-బలినఃబలీయాంసః - శ్యేనగృధ్రాదయః-జఘ్నుః-సకురరః-సుఖం-సమ
విన్దతప్రాప ॥ ౨ ॥ అథార్భకాచ్ఛిక్షితమాహ॥నమఇతి ॥ మేమమ - మానావమానౌ-న స్తః-గేహపుత్రిణాంతద్వతాం
యా-చిన్తా-భవతి-సాచ-మే-నాస్తి,కింతు-ఆత్మనైవసహక్రీడాయస్యసః-ఆత్మన్యేవరతిఃప్రీతిర్యస్యసః-ఇహలోకే - విచరామి-
బాలవత్-యథాబాలోమానావమాన-చిన్తారహితశ్చరతి- తద్వత్ -ఆత్మశబ్దఃపరమాత్మపరః ॥ ౩ ॥ మానాద్యభావేబా
లదృష్టాన్తః-నత్వాత్మక్రీడత్వాత్మరతిత్వయోరపీత్యభిప్రేత్యదృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికయోర్వివక్షితంసాధర్మ్యమాహ॥ ద్వావేవే
తి॥చిన్తాశబ్దోమానాపమానయోరప్యుపలక్షకః॥పరమానన్దే,ఆప్లుతౌమగ్నౌ - కౌచతావిత్యత్రాహ॥ యఇతి ॥ విముగ్ధోజడ
ఇతిచబాలస్యవిశేషణం-విముగ్ధోమూఢః - మానాపమానానభిజ్ఞః - జడఃఅనుద్యమః - దేహాదిపోషణచిన్తాప్రయుక్తోద్యమర
హితఇత్యర్థః,యశ్చ , గుణేభ్యఃపరంగతఃత్రిగుణాతీతసాక్షాత్కర్తా ॥ ౪ ॥ అథకుమార్యాశ్శిక్షితం వక్తుమాఖ్యాయి
కామాహ॥ క్వచిదిత్యాదినా ॥వృణానాన్ " లక్షణహేతోః ,, రితిశానచ్,వరీతుమిత్యర్థః,గృహంప్రత్యాగతాన్-వీక్ష్యేత్య
ధ్యాహారః,తాన్-స్వయమేవార్హయామా , స్వయమేవేత్యత్ర హేతుః , బన్ధుష్వాపియాతేషసత్స్వపి,బన్ధవోఽత్రమాత్రా,

గయాః ॥ ౫ ॥ తేషామాగతానాం, అభ్యవహారార్థం భోజనార్థం, హే పార్థివ-రహసి ఏకాన్తే, శాలీన్ తణ్డులాన్, అవఘ్నన్త్యాః, ప్రకోష్ఠస్థాః, శఙ్ఖాః శఙ్ఖవలయాః, సుమహత్ యథా భవతి తథా-స్వనం ధ్వనిం-చక్రుః ॥ ౬ ॥ సేతి॥ మహతీ బుద్ధిమతీ సా కుమారీ - తచ్ఛాల్యవహననం జుగుప్సితం అహో! ఇయం స్వయమేవావహన్తి కిమస్యా బన్ధవో న సన్తి నూనమియం దరిద్రేతి మన్యేరన్నితి బుద్ధ్వా తేద అవహనన మనను రూపం మత్వేత్యర్థః, అత ఏవ, తతో, వ్రీడితా లజ్జితా చ, ఏకైకశః క్రమేణైకైకం శఙ్ఖం, బహుశఙ్ఖకరాదపసారితవతీ, ద్వౌ ద్వౌ తు శఙ్ఖౌ, పాణ్యోః, అశేషయత్ ॥ ౭ ॥ తతః పునరవఘ్నన్త్యాః, శఙ్ఖయోః-ఉభయోః ద్వయోరపి ఘోషోఽభవత్ తత స్తత్రాపి - ఉభయోరప్యేక మేకం- నిరభిదత్ పృథక్కృతవతీ- తదైకైకస్మాత్ శఙ్ఖాత్ ధ్వనిర్నాభవత్ ॥ ౮ ॥ తతః కిమిత ఆహ ॥ అన్వశిక్షమితి ॥ హే అరిందమ - తస్యాః కుమార్యాః, ఇమం ఉపదేశం-అన్వశిక్షం-ననుకుమార్యా స్తవ కథం సంగతి స్తత్రాహ॥ లోకానితి ॥ ౯ ॥ కో వా ఉపదేశ ఇత్యాహ॥ వాస ఇతి ॥ బహూనాం వాసే-కలహో-భవేత్-ద్వయోరపి వాసే-వార్తా మిథస్సల్లాపో-భవేత్-తస్మాత్కలహవార్తయోరుభయోరపి యోగవిరోధిత్వాదేక ఏవ - చరేదితి ॥ నన్వయమర్థః కిం కుమార్యా తవోపదిష్ట ఇత్యత ఆహ ॥ కుమార్యా ఇవ కఙ్కణ ఇతి ॥ తస్యాః - కఙ్కణదృష్టాన్తేనాయమర్థో నిర్ణీత ఇతి భావః ॥ ౧౦ ॥ బాహ్యాభ్యన్తర విజాతీయ ప్రత్యయావ్యవహిత సమాధినిష్ఠేన భవితవ్యమితీషుకృతశ్శిక్షితమితి వక్తుం తావత్సమాధివిధం తదుపాయం చాహ॥ మన ఇతి ॥ ఏకత్ర శుభాశ్రయే - మనః-సంయుఞ్జ్యాదితి సమాధివిధిః "యుజ సమాధౌ" ఇతి హి ధాతుః - కథం మనస్సమాహితం స్యాదిత్యత్రోపాయం వదన్ విశినష్టి జితః-శ్వాసః ప్రాణో-యేన సః "ప్రాణబన్ధనం హి సోమ్య మన" ఇతి శ్రుతేరితి భావః - తర్హి శ్వాసజయః కథమిత్యతో విశినష్టి-జితమాసనం యేన సః

త్యాత్మానం వృణానాన్ గృహమాగతాన్। స్వయం తానర్హయామాస క్వాపి యాతేషు బన్ధుషు॥ ౫ ॥ తేషామభ్యవహారార్థం శాలీన్ రహసి పార్థివ। అవఘ్నన్త్యాః ప్రకోష్ఠస్థాశ్చక్రుః శఙ్ఖాస్స్వనం మహత్॥ ౬ ॥ సా తజ్జుగుప్సితం మత్వా మహతీ వ్రీడితా తతః। బభఞ్జైకైకశశ్శఙ్ఖం ద్వౌ ద్వౌ పాణ్యోరశేషయత్ ॥ ౭ ॥ ఉభయోరప్యభూద్ఘోషో హ్యవఘ్నన్త్యాశ్చ శఙ్ఖయోః। తత్రాప్యేకం నిరభిదదేకస్మాన్నాభవద్ధ్వనిః॥ ౮ ॥ అన్వశిక్షమిమం తస్యా ఉపదేశమరిందమ। లోకాననుచరన్నేతాన్ లోకతత్త్వవివిత్సయా॥ ౯ ॥ వాసే బహూనాం కలహో భవేద్వార్తా ద్వయోరపి। ఏక ఏవ చరేత్తస్మాత్కుమార్యా ఇవ కఙ్కణః ॥ ౧౦ ॥ మన ఏకత్ర సంయుఞ్జ్యాజ్జితశ్వాసో జితాసనః। వైరాగ్యాభ్యాసయోగేన ధ్రియమాణమతన్ద్రితః ॥ ౧౧ ॥ యస్మిన్మనో లబ్ధపదం యదేతచ్ఛనైశ్శనైర్ముఞ్చతి కర్మరేణూన్। సత్త్వేన వృద్ధేన రజస్తమశ్చ విధూయ నిర్వాణముపైత్యనిన్ధనమ్॥ ౧౨ ॥ తదైవమాత్మన్యవరుద్ధచిత్తో న వేద కించిద్బహిరన్తరం వా। యథేషుకారో నృపతిం వ్రజన్తమిషౌ గతాత్మా న దదర్శ పార్శ్వే॥ ౧౩ ॥ ఏకచార్యనికేతస్స్యాదప్రమత్తో గుహాశయః। అలక్ష్యమాణ ఆచారైర్మునిరేకోఽల్పభాషణః ॥ ౧౪ ॥ గృహారమ్భోతిదుః

సత్యాసనజయే శ్వాసజయో భవతీతి భావః - తథాఽపి చఞ్చలం మనః కథం స్థిరం స్యాదిత్యత స్తద్విశినష్టి॥ వైరాగ్యాభ్యాసయోగేన ధ్రియమాణం-యుజ్యతే ఇతి యోగో బలం - వైరాగ్యాభ్యాసబలేన-స్థిరీక్రియమాణం-మనః-ఏకత్ర-అతన్ద్రితః-యుఞ్జ్యాదితి సంబన్ధః ॥ ౧౧ ॥ విషయవైలక్షణ్యాత్ప్రతిబన్ధకకర్మవాసనాక్షపణక్షమా ద్రజస్తమోనిబర్హణసాత్త్వికాహారాదిప్రవృద్ధసత్త్వగుణాచ్చ స్థిరం స్యాదిత్యాహ ॥ యస్మిన్నితి ॥ యస్మిన్ శుభాశ్రయే-లబ్ధపదం లబ్ధాస్పదం సత్ - యదేతన్మనః-కర్మరేణూన్ కర్మవాసనాః-ముఞ్చతి త్యజతి- తేన-రజ-స్తమశ్చ- నిర్ధూయ-ప్రవృద్ధేన సత్త్వేన చ, అనిన్ధనం ఇధ్యతే దీప్యతే ప్రకాశ్యత ఇతీన్ధనం-కర్మణి ల్యుట్- విషయాన్తరాగోచరమిత్యర్థః-అత ఏవ - నిర్వాణం లయం - ధ్యేయాకారైకప్రవణాత్మకం-ముపైతి ॥ ౧౨ ॥ ఏవమిత్థం-మాత్మని పరమపురుషే-అవరుద్ధం నియమితం - చిత్తం-యేన - సః తదా-బహిరన్తరశబ్దాతద్భావపరౌ- బాహ్యమన్తరంచ - న వేద నానుసంధత్తే-అనేన సమాధేః - ర్విజాతీయప్రత్యయావ్యవహితయా పత్త్వముక్తం-అనిన్ధనమిత్యనేన ప్రత్యాహారః- లబ్ధపదమిత్యనేన ధారణా - జితాసనజితశ్వాసశబ్దాభ్యామాసన ప్రాణాయామావివక్షితౌ-కర్మరేణూన్ముఞ్చతీత్యాదినా "ధర్మేణ పాపమపనుదతి ॥ ఆహారశుద్ధౌ సత్త్వశుద్ధిస్సత్త్వశుద్ధౌ ధ్రువాస్మృతి" రిత్యాదిశ్రుత్యుక్తౌ యమనియమావివక్షితౌ-నిర్వాణశబ్దేన ధ్యానం, అవరుద్ధచిత్తో న వేదేత్యత్ర దృష్టాన్తః- యథేషుకార ఇతి - ఇషౌ నిర్మీయమాణే బాణశల్యే, గతః అవరుద్ధః-ఆత్మా మనో యస్య సః-ఇషుకారః, పార్శ్వే వ్రజన్తం గచ్ఛన్తం - నృపతిం-న దదర్శ తద్వత్ ॥ ౧౩ ॥ అథ సర్పాత్ శిక్షితమాహ ॥ ఏకచారీతి ॥ యోగిసమ్మర్దత్యాగే కుమారీ గురుః - జనసంమర్దత్యాగే సర్పః, స యథా శంకమాన ఏకాకీ చరతి, నియత నికేతరహితశ్చ సదా-అప్రమత్తశ్చ ఏకాన్తవాసీ చ ఆచారైర్గతిభిః - అలక్ష్యమాణశ్చ-తద్వన్ముని రప్యేకః, అసహాయః, అప్రమత్తత్వాదీనాముపలక్షణమిదం, కించ అల్పం మితం యథా తథా, భాషత ఇతి తథా ॥ ౧౪ ॥ కించ గృహా

రమ్భ ఇతి ॥ అధ్రువస్యాత్మనోదేహస్యా, తిదుఃఖాయ, భవతి, నిర్మాణదశాయామాయాసోపలబ్ధేరితి భావః - విఫలశ్చ-యా
వదపేక్షం భోగాలాభాదితి భావః, అతఏవ, సర్పః, పరకృతం, నతుస్వనిర్మితం వేశ్మ వల్మీకాదికం, ప్రవిశ్య, సుఖం యథాభవ
తి తథా, వర్ధతే ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ "యథోర్ణనాభిస్సృజతే గృహ్ణతే చ„ ఇతి శ్రుతిప్రసిద్ధోర్ణనాభిదృష్టాన్తేనైకస్యైవ భగవతో ని
మిత్తోపాదానకారణత్వే అవధృతే ఇతి వక్తుం "సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీ„ దిత్యాదిషు సృష్టేర్లయపూర్వకత్వశ్రవణాత్ప్రాక్తత్సం
హర్తృత్వమాహ ॥ ఏక ఇతి ॥ సార్ధైస్త్రిభిః- స్వమాయయా- స్వసంకల్పేన "తదైక్షత బహుస్యా„ మిత్యుక్తవిధేన, స్వశరీరభూ
తప్రకృత్యా వా, పూర్వసృష్టమిదం జగత్- ఏకః ప్రలయం ప్రతి కారణాన్తరసామగ్ర్యన్తరరహితః, కల్పాన్తే-కాలకలయా
స్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతేన కాలేన- ఏకోఽద్వితీయశ్చ-భూదితి సంబన్ధః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ ఏకః పునః స్రక్ష్యమాణజగదేకోపా
దానకారణభూతః - ఏకమేవాద్వితీయం- తదైక్షత బహుస్యా„ మిత్యత్రైవాత్ర ఏకశబ్దః అవిభక్తనామరూపసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్ట
కారణావస్థబ్రహ్మపరః- ఏకత్వం చాత్ర యత్సృష్టిదశాయాం నామరూపవిభాగనిబన్ధనం బహుత్వం తత్ప్రతిసంబన్ధివివక్షితం
వైశేషికాదిభిర్నిత్యతయోక్తానామాకాశాదీనామపి సంహారాభిప్రాయ ఏవకారః - అద్వితీయః నిమిత్తకారణాన్తరరహితః
ఏక ఏవేత్యుపాదానస్య ప్రస్తుతత్వేన నిమిత్తస్యాధీస్థత్వాత్ - పరతన్త్రరూపచిదచిదాత్మకవిశేషణానాం విహితత్వాన్నిషే
ధస్య విహితవ్యతిరిక్తవిషయత్వాత్ "మాయాం త్రిగుణాత్మికాం క్షోభయన్ యేన సంసరతే పుమా„ నితి ప్రకృతిపురుషనిత్యత్వ
సూచకోత్తరవాక్యసంగతేశ్చాపేక్షితత్వాత్- ఏక ఏవేత్యస్యావిభక్తనామరూపావగతేశ్చ "సృజత్యాదౌ తయా సూత్ర„ మిత్య
నేనాద్వితీయపదస్య నిమిత్తాన్తరాభావపరత్వమవగమ్యతే - అత్రైక ఏవాద్వితీయ ఇత్యస్య సజాతీయవిజాతీయ భేదశూన్య
ఇతి వ్యాఖ్యా త్వనుచితా- కాలకలయా సంహృత్యేతి విజాతీయకాలస్య తదా సద్భావావగమాత్, స్వ మాయాం త్రిగుణాత్మి
కాం సంక్షోభయన్నితి సత్త్వాదిశక్తిషు సామ్యం నీతాస్వితి చ గుణసామ్యావస్థాచిద్ద్రవ్యసద్భావావగమాచ్చ, ప్రధానపురుషేశ్వ
ర ఇతి సూక్ష్మావస్థయోస్తన్నియామ్యత్వేన తచ్ఛరీరతయావస్థానావగమాచ్చ, అతో యథోక్త ఏవార్థః, కస్తర్హి సూక్ష్మావస్థచి

ఖాయ విఫలశ్చాధ్రువాత్మనః । సర్పః పరకృతం వేశ్మ ప్రవిశ్య సుఖమేధతే ॥ ౧౫ ॥ ఏకో నారాయణో దేవః పూ
ర్వసృష్టం స్వమాయయా । సంహృత్య కాలకలయా కల్పాన్త ఇదమీశ్వరః ॥ ౧౬ ॥ ఏక ఏవాద్వితీయోఽభూదా
త్మాధారోఽఖిలాశ్రయః । కాలేనాత్మానుభావేన సామ్యం నీతాసు శక్తిషు ॥ ౧౭ ॥ సత్త్వాదిష్వాదిపురుషః ప్ర
ధానపురుషేశ్వరః । పరావరాణాం పరమ ఆస్తే కైవల్యసంజ్ఞితః ॥ ౧౮ ॥ కేవలానుభవానన్దసన్దోహో నిరు

దచిత్కాలాధార ఇత్యతో విశినష్టి ॥ అఖిలాశ్రయ ఇతి ॥ అఖిలానాం చిదచిదాదీనాం, సార్వజ్ఞ్యసర్వశక్త్యాదిగుణానాం చా
శ్రయః, కస్తర్హి తస్యాశ్రయ ఇత్యతో విశినష్టి ॥ ఆత్మాధార ఇతి ॥ ఆత్మా స్వయమేవా, ధారో, యస్య సః, అనన్యాధారః "
స్వే మహిమ్ని ప్రతిష్ఠిత„ ఇతి శ్రుతేరితి భావః, కాలకలయేదం సంహృత్యైక ఏవాద్వితీయోఽభూదిత్యుక్తమేవోపపాదయతి ॥ కా
లేనాత్మానుభావేనేతి ॥ స్వశక్తిభూతేన కాలేన, నిమిత్తభూతేన, సత్త్వాదిషు, శక్తిషు సామ్యం, నీతాసు సతీషు ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ కార్యో
పయోగ్యపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతేషు, సత్త్వరజస్తమస్సు, సృష్టిదశాయాం వైషమ్యేనావస్థితేషు, నామావస్థాం విహాయ సా
మ్యం ప్రాప్య స్వస్మిన్లీనేషు సత్స్విత్యర్థః - ప్రధానపురుషేశ్వరః, స్వస్మిన్నవిభాజ్యతయా సూక్ష్మావస్థావస్థితయోః ప్రధాన
పురుషయోర్నియన్తృత్వేనావస్థితః, ఆదిపురుషః కృత్స్నజగత్కారణపురుషః - అతఏవ, పరావరాణాం పరమః కార్యకార
ణావస్థచిదచిద్ద్రవ్యావధిభూతః, కైవల్యసంజ్ఞితః ఆస్తే, కైవల్యం నామరూపవిభాగరహితత్వరూపావ్యాకృతత్వం, త
త్సంజ్ఞితః "సదేవ సోమ్యేదం, తర్హ్యవ్యాకృతమాసీ„ దితి సదవ్యాకృతాదిశబ్దవాచ్య ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ కేవలశబ్దో జాడ్య
దుఃఖసంభేదవ్యావర్తకః, సందోహో వితతి, స్తేన తయోః పరిమితత్వవ్యావృత్తిః జాడ్యదుఃఖాసంభిన్నానవధికజ్ఞానానన్దస్వ
రూప ఇత్యర్థః, నిరుపాధిక ఇత్యనేన జ్ఞానానన్దయోః కర్మకృతత్వవ్యుదాసః, తేన సాంసారికజీవవ్యావృత్తిః, అథ సృష్టిప్రకార
మాహ ॥ కేవలాత్మానుభావేనేతి ॥ కేవలశబ్దః పరికరాన్తరవ్యావర్తకః- ఆత్మనః స్వస్యా, నుభావః తదైక్షత బహుస్యామిత్యు
క్తవిధస్సంకల్పః, తన్మాత్రేణైవేత్యర్థః, స్వమాయాం స్వశరీరభూతాం నిరతిశయసూక్ష్మదశాపన్నాం మాయాం, సంక్షో
భయన్- ఈషదుత్స్థూలదశాపత్తిద్వారా పరిణామోన్ముఖీం కుర్వన్, అరిందమ, ఆదౌ తావ, త్తయా మాయయా- సూత్రం, సృజతి,
సూత్రశబ్దో మహత్తత్త్వపరః, సూత్రం హి బహుతన్తుకార్యం స్వస్మిన్ప్రోతానాం మణీనామాధారశ్చ, ఏవమహంకారాదిత
త్త్వాధారత్వాత్త్రిగుణప్రకృతికార్యత్వాచ్చ సూత్రత్వవ్యపదేశః ॥ తదేవాహ ॥ తమితి ॥ తం మహాన్తం మహత్తత్త్వమితి యావత్,
త్రిగుణవ్యక్తిం త్రిగుణప్రకృతికార్యభూతం, సృజన్తం అహంకారాదిపృథివ్యన్త తత్త్వపరంపరామితి శేషః, అతఏవ, విశ్వ
తోముఖం, సర్వేషు కార్యేషు, ముఖం ప్రాధాన్యమాశ్రమత్వేన, యస్య తం, ఆహుః - ముఖశబ్దః ప్రాధాన్యలక్షకః- య

ద్వా - విశ్వతోముఖం యథా తథేతి క్రియావిశేషణం, అనేకధా, సృజన్తం, తామాహుస్త్రిగుణవ్యక్తిం సృజన్తీమితి పాఠే ప్రకృతిసూత్రోపస్థాపకత్రిగుణవ్యక్తిశబ్దాపేక్షయా సృజన్తీమితి స్త్రీలిఙ్గనిర్దేశః, యస్మిన్ మహతి, ఇదం విశ్వం, ప్రోతం, అనేన త్రిగుణవ్యక్తిమిత్యనేన చ సూత్రత్వరూపేణ నిమిత్తముక్తం భవతి, యేన యదారబ్ధేన, బుద్ధీన్ద్రియమనః ప్రాణాత్మకసూక్ష్మశరీరేణ యుక్తః, పుమాన్ జీవః, సంసరతే దేవమనుష్యాదిస్థూలశరీరసంయోగవియోగాత్మకజన్మనాశరూపసంసారతత్ప్రయుక్తజ్ఞానవికాససంకోచౌ చ ప్రాప్నోతీత్యర్థః - అయమేవ హి జీవస్య సంసారో నామ, యః ప్రకృత్యారబ్ధదేహసంబన్ధతద్విగమప్రయుక్తజ్ఞానసంకోచవికాసరూపావస్థాన్వయః, అత్ర ప్రధానపురుషేశ్వరోఽఖిలాశ్రయ ఇతి చోక్త్వా యేన సంసరతే పుమానిత్యుక్తేరిదమవగమ్యతే, యత్పరమాత్మవిశేషణీభూతజీవస్వభావస్య సంకోచవికాసరూపోఽవస్థావిశేష ఇతి - సృజన్తీం విశ్వతోముఖమిత్యనేన త్వహంకారాదిపృథివ్యన్తసమష్టిపరంపరా దేవాదిసృష్టిపరిపాట్యశ్చ ప్రధానగత ఇతి, ఏవం చ విశిష్టస్యోపాదానత్వం, సాక్షాదవస్థాశ్రయత్వం ప్రధానపురుషయోరేవ, తద్ద్వారా తు పరమాత్మనోఽపీతి ఫలితం, సంక్షోభయన్ సృజతీతి కర్తృత్వనిర్దేశేన నిమిత్తకారణత్వం, తచ్చ విశేష్యాంశస్యైవేతి చ ఫలితమ్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తదేతదూర్ణనాభిదృష్టాన్తేనావధార్యమిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ యథేతి ॥ ఊర్ణా తన్తుసంఘాతప్రకృతిర్నాభిర్యస్య సః - కీటవిశేషః - స్వశరీరైకదేశభూతాద్ధృదయాదుద్గతామూర్ణాం, వక్త్రతో వక్త్రేణ సంతత్య, ప్రసార్య, తయా ఊర్ణయా విహృత్య, పునస్తామూర్ణాం, గ్రసతి - తథా - మహేశ్వరోఽపి కార్యకారణయోరనన్యత్వాభిప్రాయకస్తయా తామితి స్త్రీలిఙ్గనిర్దేశః, తయా విహృత్యేత్యనేన దార్ష్టాన్తికే కార్యస్య జగతో భగవత్క్రీడోపకరణత్వం ప్రదర్శితం, ఊర్ణనాభిరూర్ణాం సంతత్యేతి స్రష్టృత్వోక్త్యా నిమిత్తకారణత్వం - నన్వూర్ణాం సంతత్యేత్యనేనోర్ణాయా ఏవ తన్తుసంతానాత్మకావస్థాశ్రయత్వావగమాత్ విశేష్యాంశే తదనవ

పాధికః । కేవలాత్మానుభావేన స్వమాయాం త్రిగుణాత్మికామ్ ॥ ౧౯ ॥ సంక్షోభయన్ సృజత్యాదౌ తయా సూత్రమరిందమ । ❁ తామాహుస్త్రిగుణవ్యక్తిం సృజన్తం విశ్వతోముఖమ్ ॥ యస్మిన్ ప్రోతమిదం విశ్వం యేన సంసరతే పుమాన్ ॥ ౨౦ ॥ యథోర్ణనాభిర్హృదయాదూర్ణాం సంతత్య వక్త్రతః । తయా విహృత్య భూయస్తాం గ్రసత్యేవం మహేశ్వరః ॥ ౨౧ ॥ యత్ర యత్ర మనో దేహీ ధారయేత్సకలం ధియా । స్నేహాద్ద్వేషాద్భయాద్వాఽపి యాతి † తత్తత్స్వరూపతామ్ ॥ ౨౨ ॥ కీటః పేశస్కృతం ధ్యాయన్ కుడ్యాం తేన ప్రవేశితః । యాతి ❁ తత్సమ

గమాత్తస్యైవోపాదానత్వవద్దార్ష్టాన్తికేఽపి పరమాత్మశరీరభూతయోశ్చిదచితోరుపాదానత్వసిద్ధావపి విశేష్యభూతపరమాత్మనస్తదసిద్ధిః - మైవం - విశేషణాంశస్యావస్థాశ్రయత్వనిర్వాహకత్వమాత్రేణైవ విశేష్యాంశస్యాప్యుపాదానత్వసిద్ధేః - నాస్మాభిర్విశేష్యాంశస్యాద్వారకావస్థాశ్రయత్వమభ్యుపగతం - కింతు, సద్వారకావస్థాశ్రయత్వం - న చ సద్వారకావస్థాశ్రయత్వమపి న దృష్టాన్తేఽవగమ్యత ఇతి వాచ్యం - విశేష్యాంశోపాదానత్వస్య విశేషణగతావస్థాశ్రయత్వనిర్వాహకత్వరూపత్వేన తస్య దృష్టాన్తేఽప్యవగమాత్ - స హి తత్ర విశేష్యాంశభూతజీవమన్తరేణోర్ణయా అవస్థాశ్రయత్వసిద్ధిః. కించోర్ణనాభేరసర్వజ్ఞస్యాసర్వశక్తేః కార్యాన్తరాత్మతయాఽనుప్రవేశనసామర్థ్యాభావేఽపి దార్ష్టాన్తికే బ్రహ్మణస్సర్వశక్తేస్సర్వజ్ఞస్య "తత్సృష్ట్వా, తదేవానుప్రావిశత్, తదనుప్రవిశ్య, సచ్చ త్యచ్చాభవత్" ఇతి తత్తత్కార్యానుప్రవేశేన తత్తద్రూపతాభవనస్య శ్రుతత్వాదుపాదానత్వం నిర్వ్యూఢమేవ, కించ, కారణావస్థప్రకృతిపురుషశరీరకతయా తన్నియన్తృత్వాత్ కార్యావస్థతచ్ఛరీరకతయా తన్నియన్తృత్వస్యాప్యాదృశత్వాత్ తన్నియన్తృత్వరూపావస్థాశ్రయత్వమద్వారకమేవ విశేష్యభూతబ్రహ్మనిష్ఠమితి తన్నిర్వ్యూఢమిత్యలం బహునా ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ కేనాపి భావేన నిత్యముక్తవిధం నారాయణం ధ్యాయతస్తత్సారూప్యం యాతీతి పేశస్కృదాఖ్యాద్భ్రమరవిశేషాదవధృతమిత్యాహ ॥ యత్ర యత్రేతి ॥ ధియా నిశ్చయాత్మికయా బుద్ధ్యా, యత్ర యత్ర విషయే, మనస్సంకల్పవికల్పాత్మకమన్తఃకరణం, సకలం నిశ్చలం యథా తథా - యః - స్నేహాద్యన్యతమేన భావేన, ధారయేత్, సః, తత్తత్స్వరూపతాం తత్సమానాకారతాం, తత్సాధర్మ్యమితి యావత్ యాతి ప్రాప్నోతి తత్త్స్వరూపతామితి పాఠే, స్వరూపస్య భావః స్వరూపతా - ఇదమిత్థమితి ప్రతీతావిత్థమితి ప్రతీతివిషయతాం తత్తుల్యతామితి యావత్ కీటస్య కీటాన్తరేణ స్వరూపైక్యాసంభవాత్, యాతి తత్సామ్యతామిత్యనన్తరోక్తేశ్చాయమేవార్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఉక్తేఽర్థే దృష్టాన్తమాహ ॥ కీట ఇతి ॥ తేన పేశస్కృతా స్వకుడ్యాం, ప్రవేశితః నిరుద్ధః అత ఏవ భయేన - పేశస్కృతం ధ్యాయన్ - కీటః -

---

౨౦ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ తామాహుస్త్రిగుణవ్యక్తిం సృజన్తీం   ౨౨ ॥ శ్లో † పా ॥ తత్తత్స్వరూపతామ్

౨౩ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ తత్సాన్యతాం - తత్సాత్మతాం - తత్స్వాత్మతామ్

పూర్వరూపమత్యజన్నేవ - తత్సమతాం,యాతి తేన పేశస్కృతాసమతా తత్సమతా-తాం,తత్సాన్యతామితి పాఠే- తేనసామ్యంయస్య,తస్యభావస్తత్తా- తామిత్యర్థః - తత్సాత్మతామిత్యపిపాఠః , తత్రాత్మశబ్దో దేహపరః - తేనసమఆత్మా యస్య-తస్యభావస్తత్తా , తాంతత్సమానదేహతామిత్యర్థః, తత్స్వాత్మతామిత్యపిపాఠః , తత్రాప్యాత్మశబ్దః పూర్వవత్-తస్యస్వశబ్దేనషష్ఠ్యన్తేనసమస్తస్య తచ్ఛబ్దేనకర్మధారయః , తచ్ఛబ్దోఽత్ర్యయాకారపరామర్శకః - తత్స్వాత్మతాంతత్సారూప్యం-పూర్వరూపమసన్త్యజన్నిత్యనేనకైముత్యన్యాయోవివక్షితః - పూర్వరూపమసన్త్యజన్నేవయాతి - కిముతసన్త్యజన్నిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తదేవముక్తగురుభ్యశ్శిక్షితానిప్రదర్శ్యేదంగురువన్తరాచ్ఛిక్షితస్యోపలక్షణమిత్యభిప్రేత్యస్వదేహాచ్ఛిక్షితమాహ॥ఏవమితి॥స్వాత్మా స్వదేహః-తస్మాచ్ఛిక్షితాం-బుద్ధిం-మేమత్తః,శృణు ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తావద్దేహస్యగురుత్వమాహ॥దేహఇతి॥గురుత్వే హేతుత్వేనవిశినష్టి॥వివేకవిరక్తిహేతురితి॥వివేకో హేయోపాదేయవిభాగః - విరక్తిర్హేయవిషయవిరాగః-తయోః హేతుః-తత్రవిరక్తిహేతుత్వంవదన్విశినష్టి ॥ వివేకవిరక్తిహేతురితి ॥వివేకో హేయోపాదేయవిభాగఃవిరక్తిర్హేయవిషయవిరాగఃతయోః హేతుఃతత్రవిరక్తిహేతుత్వంవదన్విశినష్టి॥సత్త్వనిధనముత్పత్తివినాశౌ,బిభ్రత్ బిభ్రాణః-ప్రాప్నువన్నిత్యర్థః॥కించ ॥సతతార్త్యుదర్కం సంతతమార్తిఃదుఃఖమేవోదర్కః ఉత్తరోత్తరఫలం-బిభ్రత్-యద్వా-సతత-మార్తిరేవోదర్కఉత్తరకాలో-యస్య-తత్సత్త్వనిధనం-బిభ్రత్ - వివేకహేతుత్వమాహ ॥ తత్త్వానీతి ॥ అనేనదేహేన-తత్త్వానిప్రాకృతానియథావత్-విమృశామి-ఏవముపకారిత్వేఽపితస్మిన్నాస్థాంనకరోమీత్యాహ ॥ తథాపీతి ॥ పారక్యమితిశ్వసృగాలాదిభక్ష్యమితి-వ్యవసితఃనిశ్చయవాన్-అసఙ్గస్తస్మిన్నభిమానరహితశ్చరామి ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ సతతార్త్యుదర్కతాంప్రపఞ్చయతి ॥ జాయేతిద్వాభ్యాం ॥ యత్ప్రియచికీర్షయా-యస్యదేహస్య-ప్రియంకర్తుమిచ్ఛయాప్వస్తత్తా - తయా-జాయాదివర్గాన్-విత్త

తాంరాజన్పూర్వరూపమసంత్యజన్॥ ౨౩ ॥ఏవంగురుభ్యఏతేభ్యఏషామేశిక్షితామతిః।స్వాత్మోపశిక్షితాంబుద్ధింశృణుమేవదతఃప్రభో ॥ ౨౪ ॥ దేహోగురుర్మమవివేకవిరక్తిహేతుర్బిభ్రత్స్మసత్త్వనిధనంసతతార్త్యుదర్కమ్ । తత్త్వాన్యనేనవిమృశామియథాతథాఽపిపారక్యమిత్యవసితోవిచరామ్యసఙ్గః॥ ౨౫ ॥ జాయాత్మజార్థపశుభృత్యగృహాప్తవర్గాన్పుష్ణాతియత్ప్రియచికీర్షయావితన్వన్ । స్వాన్తేసకృచ్ఛ్రమవరుద్ధధనస్సదేహస్సృష్ట్వాఽస్యబీజమవసీదతివృక్షధర్మా ॥ ౨౬ ॥ జిహ్వైకతోఽముమపకర్షతికర్హితర్షాశిశ్నోఽన్యతస్త్వగుదరంశ్రవణంకుతశ్చిత్ । ఘ్రాణోఽన్యతశ్చపలదృక్క్వచకర్మశక్తిర్బహ్వ్యస్సపత్న్యఇవగేహపతింలునన్తి ॥ ౨౭ ॥ సృష్ట్వాపురాణివివిధాన్యజయాఽఽత్మశక్త్యావృక్షాన్సరీసృపపశూన్ఖగదంశమత్స్యాన్ । తైస్తైరతుష్టహృదయఃపురుషంవిధాయబ్రహ్మావలోకధిషణంముదమాపదేవః ॥ ౨౮ ॥ లబ్ధ్వాసుదుర్లభమిదంబహుసమ్భవాన్తే

స్థాన్ సంపాదయన్-అర్థశబ్దోవిత్తపరః పుష్ణాతి పుష్ణాతుతతఃకిమితఆహ॥స్వాన్తఇతి ॥ యఃపుమాన్ - కృచ్ఛ్రంయథాతథా అవరుద్ధానిసంచితాని-ధనాని-యేన-సః-సదేహః దేహసహితః - దేహీత్యర్థః-స్వాన్తేస్వాయుషోఽన్తే- అవసీదతిక్లిశ్యతినశ్యతి - తద్దేహేనవియుజ్యతఇత్యర్థః దేహవిగమేఽపినదుఃఖపరిసమాప్తిరిత్యాహ ॥ అస్యదేహాన్తరస్య-బీజంనిదానభూతంకర్మాత్మకంబీజం,సృష్ట్వా - అవసీదతీతిసంబన్ధః-వృక్షస్యేవధర్మోయస్యసః-యథాపివర్ధ్యమానోవృక్షోవృక్షాన్తరబీజంసృష్ట్వానశ్యతితద్వదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ కించ॥జిహ్వేతి॥ఏకతోరసంప్రతి-జిహ్వా-అముందేహినం- ఉపకర్షతివికర్షతి కర్హిచిత్, కదాచిత్-తర్షాపిపాసా-జలంప్రతి-శిశ్నో-స్త్రీవాయుంప్రతి-త్వక్-స్పర్శంప్రతి-ఉదర - మన్నంప్రతి-శ్రవణం-శబ్దంప్రతి-ఘ్రాణోగన్ధంప్రతి-చపలా-దృష్టిఃరూపంప్రతి-కర్మశక్తిఃవాగాదికర్మేన్ద్రియజాలమపి - క్వచ - తత్తత్ప్రతినియతవచనాదానగతివిసర్గాదా-వుపకర్షతి-ఇత్థం-బహ్వ్యఃసపత్న్యో గేహపతింగృహస్వామినమివ-లునన్తి ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఇత్థందేహస్యవివేకవిరక్తిహేతుత్వముపపాద్యేదానీమస్యదేహస్యాతిదుర్లభత్వంప్రదర్శయన్ముక్తిసాధననిష్ఠాంవిధత్తేద్వాభ్యాం॥సృష్ట్వేతి ॥ దేవశ్చతుర్ముఖశరీరకఃపరమపురుషః - ఆత్మశక్త్యాకార్యోపయుక్తస్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతయా- అజయాప్రకృత్యా-వివిధాని-పురాణిశరీరాణి- తేషాంస్వవాసస్థానత్వసామ్యాత్ పురశబ్దనిర్దేశః - వైవిధ్యమేవదర్శయతిద్వితీయాన్తైః-తత్ర-సరీసృపాఃసర్పణస్వభావాః-దంశాఃదంశనస్వభావాజన్తవః - తావత్సృష్ట్వేతిసంబన్ధః తైస్తైస్సృష్టైః-రతుష్టంహృదయంయస్యసః-స్వస్యాఖిలచేతనోజ్జిజీవయిషయా ప్రవృత్తత్వాద్వృక్షాదీనాంముక్తిసాధనానుష్ఠానానర్హత్వాచ్చాతుష్టహృదయ ఇతిభావః-పురుషంమనుష్యం-విధాయసృష్ట్వా-ముదంహర్షం-ప్రాపలేభే - తత్రహేతుత్వేనపురుషంవిశినష్టి-బ్రహ్మావలోకధిషణం-బ్రహ్మదర్శనసమానాకారా-ధీరుపాసనాత్మికా-మతి - ర్యస్మిన్తంబ్రహ్మదర్శనసమానాకారోపాసనాత్మకయోగానుష్ఠానయోగ్యమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ యతఏవ-మతో-బహూనాం - సంభవానాంజన్మనామన్తే-అతిదుర్లభ-మనిత్యమప్య

ర్థదంసమీహితపురుషార్థప్రాపకం-మానుష్యం,జన్మ-లబ్ధ్వా-ధీరస్తుల్యసుఖదుఃఖస్సన్, అనుపృష్ఠతోమృత్యుర్యస్య,తదిదం శరీరం,యావన్నపతేత్ నవిపద్యేత-తావదేవ- తూర్ణం-నిశ్శ్రేయసాయముక్తయే - యతేత-నతుకామార్థం-తస్యసులభత్వా, దితిభావః,తదాహ॥ విషయఃఖలుసర్వతస్స్యాదితి ॥ సర్వతఃసర్వత్రశ్వసూకరాదిజన్మస్వపి-విషయః-స్యాత్ -సులభస్స్యాదిత్యర్థః❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ప్రశ్నస్యోత్తరముపసంహరతి॥ఏవమితి ॥ ఏవంఇత్థం-మతిం-శిక్షయన్,సంజాతంవైరాగ్యంయస్యసః ఆత్మనివిషయభూతే విజ్ఞానమేవా-లోకఃతత్స్వరూపస్వభావప్రకాశకం -యస్యసః-అనహంకృతిఃదేహాత్మాభిమానరహితః ముక్తసఙ్గోదేహానుబన్ధిషు-యేన-తథాభూతోఽహం, మేతాంమహీం,విచరామిపర్యటామి❋॥ ౩౦ ॥ ❋నన్వేకస్మాదేవగురోఃకిమేతేసర్వాగ్రానశిక్షితాఇత్యత ఆహ ॥ నహీతి॥సుస్థిరంసుపుష్కలంజ్ఞానం , నహ్యేకస్మాద్గురోస్సకాశాత్స్యాత్,కింతుబహుభ్యఏవేతిభావః,తర్హిక్వాప్యవిశ్వాసాదస్థిరమేవస్యాదతఆహ ॥ బ్రహ్మైతదితి ॥ బ్రహ్మశబ్దోఽత్రజ్ఞానపరః,ఇదంజ్ఞానం,అద్వితీయంసమాభ్యధికరహితం,ఏతత్తుల్యంజ్ఞానాన్తరంనాస్తీత్యర్థః , ఋషిభిః- బహుధా , గీయతేవర్ణ్యతేపృథివీవాయ్వాదిదృష్టాన్తైనశిక్ష్యతఇత్యర్థః-పృథివ్యాదయశ్శిక్షాగురవః- నతుబ్రహ్మవిద్యోపదేష్టారః , అతస్తద్బాహుళ్యంనదోషాయేతిభావః॥యద్వా-ఏతత్సర్వంగురుమణ్డలం అద్వితీయం - బ్రహ్మైవపరమపురుషఏవ,పృథివ్యాదిగురుమణ్డలరూపేణావస్థితః-సచైకఏవేతిభావః,అనేనా"చార్యదేవోభవ,ఆచార్యంమాంవిజానీయా ,, దితివిహితాదేవతాచార్యయోస్తాదాత్మ్యబుద్ధిఃకర్తవ్యేతిసూచితమ్❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋అవధూతయదుసంవాదముపసంహరతి ॥ భగవానితి ॥ సవిప్రోదత్తాత్రేయః,యో"గర్భిమాపురుభయంయదుహైహయాద్యా,, ఇత్యుక్తత్వాత్ - యదుశ్చహైహయాద్యాశ్చేతిద్వంద్వఃగభీరధీరపారజ్ఞానః

మానుష్యమర్థదమనిత్యమపీహధీరః । తూర్ణంయతేతనపతేదనుమృత్యుయావన్నిశ్శ్రేయసాయవిషయఃఖలుసర్వతస్స్యాత్ ॥ ౨౯ ॥ ఏవంసంజాతవైరాగ్యోవిజ్ఞానాలోకఆత్మని। విచరామిమహీమేతాంముక్తసఙ్గోఽనహంకృతిః ॥ ౩౦ ॥ నహ్యేకస్మాద్గురోర్జ్ఞానంసుస్థిరంస్యాత్సుపుష్కలమ్ । బ్రహ్మైకమద్వితీయంవైగీయతేబహుధర్షిభిః ॥ ౩౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఇత్యుక్త్వాసయదుంవిప్రస్తమామన్త్ర్యగభీరధీః । వన్దితస్స్వర్చితోరాజ్ఞాయయౌప్రీతోయథాగతమ్॥ ౩౨ ॥అవధూతవచశ్శ్రుత్వాపూర్వేషాంనస్సపూర్వజః।సర్వసఙ్గవినిర్ముక్తస్సమచిత్తోబభూవహ॥ ౩౩ ॥ ❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ఏకాదశస్కన్ధే, నవమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ శ్రీభగవానువాచ ॥ మయోదితేష్వవహితస్స్వధర్మేషుమదాశ్రయః। వర్ణాశ్రమకులాచారమకామాత్మాసమాచరేత్॥ ౧ ॥అన్వీక్షేతవిశుద్ధాత్మాదేహినాంవిషయాత్మనామ్।గుణేషుతత్త్వధ్యానేనసర్వారమ్భవిపర్యయమ్॥

ఆమన్త్ర్యపృష్ట్వా,రాజ్ఞాయదునా,వన్దితోఽర్చితో,ఽతఏవ,ప్రీతస్సన్,యథాగతం,యయావితిసంబన్ధః❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋తదుపదిష్టస్యానుష్ఠితత్వందర్శయతి ॥ అవధూతవచఇతి ॥ సర్వేషాం-నోఽస్మాకం, పూర్వజః,సఃయదుః - సర్వస్మిన్దేహే,తదనుబన్ధినిచ,సఙ్గా-ద్వినిర్ముక్తః-సమచిత్తఃశీతోష్ణసుఖదుఃఖాదిషుతుల్యచిత్తః , యద్వా , సర్వస్యబ్రహ్మాత్మకత్వదర్శనః ,ముక్తశ్చేతిశేషః❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంఏకాదశస్కన్ధేనవమోఽధ్యాయః❋

తదేవమవధూతయదుసంవాదముఖేనస్వబుద్ధిఃస్వయమేవశిక్షణీయేత్యభిధాయాథసాక్షాన్ముక్తిసాధనభూతబ్రహ్మోపాసనాత్మకభక్తియోగంతదఙ్గభూతౌకర్మజ్ఞానయోగావన్యానిచసాధనాన్యుపదిశతి ॥ మయోదితేష్విత్యాదినా ॥ మయాసర్వజ్ఞేనపరమకారుణికేనోదితేషుపఞ్చరాత్రగీతాదిముఖేనోపదిష్టేషు-స్వధర్మేషుస్వస్వరూపానురూపేషుధర్మేషుఅర్చనవన్దనాదిషు,అవహితః,ప్రమాదరహితః,అప్రమాదేనతాననుతిష్ఠన్నిత్యర్థః,మదాశ్రయః - అహమేవసర్వాన్తరాత్మా,ఆశ్రయోయస్యసః,మదాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తిజ్ఞానవాన్, అకామాత్మా,నకామేషుఆత్మాయస్యసః , ఫలాభిసంధిరహితః, స,యావద్దేహం, వర్ణాశ్రమకులోచితమాచారం,ఆచరేదనుతిష్ఠేత్ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋కథమకామాత్మతాసంభవేదిత్యతఆహ॥అన్వీక్షేతేతి ॥ ఉక్తధర్మైర్విశుద్ధ-ఆత్మామనో,యస్యసః-తత్త్వధ్యానేన , తత్త్వమనారోపితాకారః,స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుచిన్తనేన , విషయాత్మనాంవిషయప్రవణచిత్తానాం , దేహినాం , గుణేషుగుణపరిణామాత్మకేషుశబ్దాదివిషయేషునిమిత్తేషు , తదర్థమిత్యర్థః , యే , సర్వే , ఆరమ్భాఉద్యోగా , స్తేషాం , విపర్యయంఫలవ్యత్యాసం , సుఖార్థారమ్భాణామన్తతోదుఃఖఫలకత్వమిత్యర్థః , అన్వీక్షేతపశ్యేత్ , సర్వారమ్భవిపర్యయాన్వీక్షయాఅకామాత్మతాసంభవతీతిభావః❋ ॥ ౨ ॥ ❋తత్త్వధ్యానేనేత్యనేనాతత్త్వధ్యానస్యకామాత్మతాపాదనద్వారాఽన్తతోదుఃఖహేతుత్వాన్ని

ష్ఫలత్వమితిసూచితం - తదేవదృష్టాన్తముఖేనవిశదయతి ॥ సుప్తస్యేతి ॥ యథా, సుప్తస్యపుంసః, విషయాలోకః ప్రియాప్రియవిషయావభాసః, యథాచ, ధ్యాయతో, మనోరథశ్చ, విఫలః నహిస్వాప్నార్థకామాదిమాత్రేణఫలిత్వం, నవా విషయధ్యానాత్మకమనోరథమాత్రేణ, ప్రత్యుత, తౌ, నానాత్మకత్వా, ద్విఫలౌ, ప్రియాప్రియరూపేణవిషయాణాంనానాత్మకత్వాత్తయోర్నానాత్మకత్వమవగన్తవ్యం, విఫలత్వంచపురుషార్థశూన్యత్వం, తథా, గుణైర్యో, భేదః ఆత్మనిదేవమనుష్యాదిభేదః-అర్థాః శబ్దాదివిషయాశ్చ- తద్విషయా-ధీర్నానాత్మకత్వాద్విఫలా - నానాత్మకత్వాదిత్యేతత్కార్యత్వానిత్యత్వాదీనామప్యుపలక్షణం-నానార్థకత్వాత్కార్యత్వాదనిత్యత్వాద్విఫలేత్యర్థః-భేదాత్మధీరితిపాఠే-భేదేనదేవమనుష్యాదిభేదేనాత్మని ధీరిత్యర్థః- ఆత్మని దేహభేదారోపో విఫలః - నానాత్మకత్వాదాత్మన్యవిద్యమానతరతమదేవమనుష్యాదిగోచరత్వాదర్థానామన్తతో దుఃఖహేతుత్వాచ్చేత్యర్థః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ యత ఏవమతో-మత్పరః-అహమేవ-పర ఉత్కృష్టః పురుషార్థో-యస్యసః-నివృత్తంఫలాన్నివృత్తం నిష్కామ - మనన్యప్రయోజనమితియావత్ - తత్కర్మ-సేవేత ఆచరేత్-ప్రవృత్తం ఫలదానాయప్రవృత్తం-ఐశ్వర్యాదిసాధనం-కామ్యమితియావత్ - తత్కర్మత్యజేత్ - నన్విష్టసాధనతావబోధకేసతిప్రవర్తకే కథం తత్త్యాగ ఇత్యత ఆహ-జిజ్ఞాసాయామితి ॥ జిజ్ఞాసాయాం బ్రహ్మవిచారే-ప్రవృత్తః - పుమాన్ కర్మచోదనాం కామ్యకర్మచోదనాం-తత్ఫలేష్వల్పాస్థిరత్వబుద్ధ్యా-నాద్రియేత ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ కింతు-యమాన్ బాహ్యాన్తః-కరణనిగ్రహోపాయాన్ అభీక్ష్ణం పౌనఃపున్యేనా-త్యాదరేణ, సేవేత - నియమాన్ శౌచాదీంస్తు - క్వచిద్యథాశక్తి సేవేతానుతిష్ఠేత్ మత్పరోఽనన్యప్రయోజనః ॥ కించ ॥ మదభిజ్ఞమితి ॥ మామీశ్వరమభిజానాతీతి తథా - బ్రహ్మనిష్ఠమిత్యర్థః-మదాత్మకం మత్తాదాత్మ్యదృష్టివిషయం శాన్తం జితేన్ద్రియమ్ ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ గురూపాసకస్యధర్మానాహ ॥ అమాయీతి ॥ అమాయీ నిష్కపటః-అమత్సరః తస్మిన్

సుప్తస్యవిషయాలోకో ధ్యాయతో వా మనోరథః । నానాత్మకత్వాద్విఫలస్తథా భేదా ❀ ర్థధీర్గుణైః ॥ ౩ ॥ నివృత్తంకర్మసేవేత ప్రవృత్తం మత్పరస్త్యజేత్ । జిజ్ఞాసాయాం సంప్రవృత్తో నాద్రియే ❀ త్కర్మచోదనామ్ ॥ ౪ ॥ యమానభీక్ష్ణం సేవేత నియమాన్మత్పరః క్వచిత్ । మదభిజ్ఞం గురుం శాన్తముపాసీత మదాత్మకమ్ ॥ ౫ ॥ అమాయ్యమత్సరో దక్షో నిర్మమో గురుసౌహృదః । అసత్వరోర్థజిజ్ఞాసురనసూయురమోఘవాక్ ॥ ౬ ॥ జాయాపత్యగృహక్షేత్రస్వజనద్రవిణాదిషు । ఉదాసీనస్సమం పశ్యేత్సర్వేష్వర్థమివాత్మనః ॥ ౭ ॥ విలక్షణస్థూలసూక్ష్మాద్దేహాదాత్మేక్షితా స్వదృక్ । యథాగ్నిర్దారుణో దాహ్యాద్దాహకోఽన్యః ప్రకాశకః ॥ ౮ ॥ నిరోధోత్పత్త్యణుబృహన్నానా

తదనుబన్ధిని పుత్రాదిప్రయుక్తమాత్సర్యరహితః- దక్షస్తత్సేవాయాముత్సాహీ-నిర్మమః దేహానుబన్ధిషు మమతాభిమానరహితః-తదభిమానస్య తత్సేవాపాదనద్వారా గురూపాసనవిరోధిత్వాదితి భావః - గురౌ దృఢం సౌహృదం యస్య-అసత్వరః సత్వరయాసహితః- అవ్యగ్రః అవహితమనా ఇత్యర్థః-అర్థాన్ హేయోపాదేయాన్ - జ్ఞాతుమిచ్ఛుః-అనసూయుర్దోషావిష్కారరహితః-అమోఘవాక్ వృథాప్రలాపరహితః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ కథం నిర్మమతా సంభవేదత ఆహ ॥ జాయేతి ॥ ఆదిశబ్దేన పశ్వాదిసంగ్రహః-ఉదాసీనః ఆసక్తిరహితః-తేష్వౌదాసీన్యేన నిర్మమో భవతీతి భావః - కథమౌదాసీన్యం సంభవేదత ఆహ ॥ సమమితి ॥ సమం సాధారణం-పశ్యేత్-మహ్యమేవ తే జాయాదయ ఇతి న విజానీయాత్ - ఆత్మనోఽర్థమివ- స్వకీయతయాఽభిమతోఽర్థో హి పుత్రాదిభిర్భుజ్యతే ఏవం పుత్రాదయోఽపి నమహ్యమేవేతి పశ్యేదిత్యర్థః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ భేదాత్మధీరిత్యనేన-నాత్మా దేవమనుష్యాదిశరీరాకారః-కింతు తతోఽన్య ఇతి సూచితం-తదేవ సదృష్టాన్తం విశదయతి ॥ విలక్షణ ఇతి ॥ ఆత్మా ప్రత్యగాత్మా స్థూలసూక్ష్మాద్దేహాద్విలక్షణః అన్యః - భూతబుద్ధీన్ద్రియమనః ప్రాణసంఘాతాత్మకో దేహస్సూక్ష్మః-తత్పరిణామాత్మకస్తుస్థూలః-వైలక్షణ్యే హేతుభ్యాం ధర్మాభ్యామాత్మానం విశినష్టి ఈక్షితా ద్రష్టా " ఏతద్యో వేత్తి తం ప్రాహుః క్షేత్రజ్ఞ ఇతి తద్విద ఇతి-మదుక్తేరితి భావః దేహస్త్వీక్షితా నేక్షితేతి చ భావః స్వదృక్ స్వమాత్మానం పశ్యతీతి స్వదృక్ - స్వప్రకాశః-ప్రత్యగిత్యర్థః-దేహస్తు పరాగితి భావః-యథా-దాహ్యాత్ప్రకాశ్యాచ్చ-దారుణః కాష్ఠాద్-అగ్నిర్దాహకః ప్రకాశకశ్చాన్య-స్తద్వత్ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ తర్హి దేహాదన్యస్యాత్మనః కథం హతోఽయముత్పన్నోఽయం కృశోఽయం స్థూలోఽయమితి దేహసామానాధికరణ్యేన ప్రతీతిరిత్యత్రాహ ॥ నిరోధేతి ॥ యథా-దాహ్యం దార్వ-నుప్రవిష్టోఽగ్నిః-నిరోధం వినాశ- ముత్పత్తిం-అణుత్వం-బృహత్త్వ-మిత్యేవంరూపం- దారుగతం నానాత్వం - తత్కృతాన్ బహుత్వనిరలత్వాదీ-నాధత్తే ఆసమన్తాద్ధత్తే- ఏవం దేహాత్పరో జీవోఽపి-దేహమనుప్రవిష్టో-దేహగుణా - న్ధత్తే-అనాద్యజ్ఞానప్రయుక్తదేహతాదాత్మ్యాభిమానేన తత్సమానధర్మతయా ప్రతీయ

తే ఇతి భావః ॥ ౯ ॥ ॥ న కేవలం దేహగుణాధానమేవ దేహానుప్రవేశప్రయుక్తం - అపితు-కృత్స్నోఽపి సంసారో దేహప్రయుక్త ఏవేతి వదన్ తన్నివృత్త్యుపాయం చాహ ॥ యోఽసావితి ॥ గుణైః-ప్రాకృతైః-తత్పరిణామాత్మకైః పృథివ్యాదిభిః పురుషస్య జీవస్య-యోఽసౌ దేవమనుష్యాదిరూపో-దేహో-విరచితః-హీత్యస్య నాత్రవివాద ఇతి భావః, తన్నిబన్ధనస్తద్దేహప్రయుక్త ఏవాయం సంసారః-పుంసస్తస్య దేహినః - ఛిత్ సంసారచ్ఛేత్రీ - ఆత్మనః పరమాత్మనో - విద్యా-ఉపాసనా-విద్యాచ్ఛిదాత్మన ఇతి పాఠే-విద్యాదితిచ్ఛేదః-చిదాత్మనః జ్ఞానస్వరూపస్య పుంసో- జీవస్యాయం సంసారః - తన్నిబన్ధన ఇతి-విద్యా జ్ఞాసీయాదితీతి శబ్దాధ్యాహారేణ సంబన్ధః ॥ ౧౦ ॥ యస్మాదేవం-తస్మాజ్జిజ్ఞాసయా వేదాన్తార్థవిచారేణ - త్మస్థం జీవాన్తరాత్మానం- కేవలం హేయప్రతిభటం-పరం పరమపురుషం- సంగమ్య-గత్వా లబ్ధబుద్ధ్యా-సమిత్యేకీకారే « ఆత్మేతి తూపగచ్ఛన్తి గ్రాహయన్తి చే», త్యుక్తన్యాయేన జీవశరీరకత్వేన తద్విశేషణతయా విశిష్టమేకం విదిత్వేత్యర్థః, ఏతద్వస్తుబుద్ధిం - ఏతస్మిన్ దేహే తదనుబన్ధ్యాదౌ-ఉపాదేయబుద్ధిం - యథాక్రమం, నిరసేత్-తావద్దేహే -తతః జాయాపత్యాదిష్వప్యేవం క్రమేణ నిరస్యేదిత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ జిజ్ఞాసయా సంగమ్యేత్యనేన విచారాద్వేదనోత్పత్తిరుక్తా- తథా చ శ్రూయతే «శ్రోతవ్యో మన్తవ్యో నిదిధ్యాసితవ్య» ఇతి - ఏతదేవాగ్న్యుత్పత్తిరూపకేణ దర్శయతి ॥ ఆచార్య ఇతి ॥ ఆద్యోఽరణిః అధరారణిః-అన్తేవాసీ శిష్యః - తత్సంధానం తయోర్మధ్యమం మన్థనకాష్ఠం ప్రవచనముపదేశః- వేదాన్తార్థవిచార ఇతి యావత్ - విద్యా వేదనాతు- సంధిః సంధా భవన్నగ్నిరివ - తథా చ శ్రుతిః « ఆచార్యః పూర్వరూపం అన్తేవాస్యుత్తరరూపం - విద్యా సంధిః-ప్రవచనగ్ం సంధాన»మితి ॥ ॥ ౧౨ ॥ తదేవం వేదాన్తార్థవిచారాదిక్రమేణోత్పన్నాయా వేదనాయాస్స్వోత్పత్తికృతితత్కార్యసంబన్ధనివృత్తిసాధనత్వం యావత్ప్రారబ్ధభఙ్గమనువర్తనీయత్వం చాహ ॥ వైశారదీతి ॥ సా - విశారదా నిపుణతరా వేదనాత్మికా విశుద్ధా-బు

త్వం తత్కృతాన్గుణాన్ । అనుప్రవిష్ట ఆదత్త ఏవం దేహగుణాన్ పరః ॥ ౯ ॥ యోఽసౌ గుణైర్విరచితో దేహోఽయం పురుషస్య హి । సంసారస్తన్నిబన్ధోఽయం పుంసో విద్యాచ్ఛిదాత్మనః ॥ ౧౦ ॥ తస్మాజ్జిజ్ఞాసయాఽఽత్మానమాత్మస్థం కేవలం పరమ్ । సఙ్గమ్య నిరసేదేతద్వస్తుబుద్ధిం యథాక్రమమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఆచార్యోఽరణిరాద్యస్స్యాదన్తేవాస్యుత్తరారణిః । తత్సంధానం ప్రవచనం విద్యా సన్ధిస్సుఖావహా ॥ ౧౨ ॥ వైశారదీ సాఽతివిశుద్ధబుద్ధిర్ధునోతి మాయాం గుణసంప్రసూతామ్ । గుణాంశ్చ సందహ్య యదాత్మమేతత్స్వయం చ శామ్యత్యసమిద్యథాఽగ్నిః ॥ అథైషాం కర్మకర్తౄణాం భోక్తౄణాం సుఖదుఃఖయోః । నానాత్వమథ నిత్యత్వం లోకకాలాగమాత్మనామ్ ॥ ౧౪ ॥ మన్యసే సర్వభావానాం సంస్థా హ్యౌత్పత్తికీ యథా । తత్తదాకృతిభేదేన జాయతే భిద్యతే చ

ద్ధిః-గుణసంప్రసూతాం-గుణేభ్యస్సత్త్వరజస్తమోభ్యః-సంప్రసూతాం- మాయాం విచిత్రాం, సంసృతిం-ధునోతి తథా-ఏతద్దేహతదనుబన్ధ్యాదికం-యదాత్మం యదాత్మకం-యద్గుణపరిణామాత్మకం- తాంశ్చ గుణాన్ - తన్మూలకపుణ్యాపుణ్యాత్మకకర్మాణి చ సందహ్య- స్వయం చ - శామ్యతి ఉపాయరూపాధ్యాత్మికా బుద్ధిర్ముక్తౌ నానువర్తత ఇత్యర్థః-యావన్ముక్తివ్యవహారమావర్తనీయేతి భావః-నివర్తికాయాః యావన్నివృత్త్యమేవానువృత్తిరిత్యత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ అసమిద్యథాగ్నిరితి ॥ యథా అసమిన్నిరిద్ధనోఽగ్నిః-దాహ్యాభావాత్-స్వయమేవ- శామ్యతి-తద్వత్ ॥ ౧౩ ॥ « నానాత్మకత్వాద్విఫలస్తథా భేదాత్మధీర్గుణై», రిత్యనేన దేవమనుష్యాదిశరీరాణాం తదుపభోగ్యానాం శబ్దాదివిషయాణాం చ నానాత్మకత్వేన విఫలత్వముక్తం-తత్ర శఙ్కతే ॥ అథైషామితి ద్వాభ్యాం ॥ అథ ననుకర్మకర్తౄణాం కామ్యకర్మానుతిష్ఠతాం తత్ఫలయోస్సుఖదుఃఖయోర్భోక్తౄణాం, ఏషాం దేవమనుష్యాదీనాం - కామ్యకర్మఫలస్య సుఖస్య దుఃఖమిశ్రత్వాభిప్రాయేణ దుఃఖశబ్దః-లోకస్సుఖానుభవతత్సాధనానుష్ఠానదేశః-కాలస్తత్కాలః, ఆగమః సమీహిత సాధనాద్యవబోధకో వేదః-ఆత్మా భోక్తా జీవస్తేషాం-ఇదం పూర్వోక్తభేదార్థయోరుపలక్షణం-యద్యపి నానాత్వ-మథాపి-నిత్యత్వం స్థాయిత్వం మన్యసే ఇతి సంబన్ధః నహి కార్యత్వానిత్యత్వాదికం నానాత్వసమనియతం జీవస్వరూపాణామీశ్వరగుణానాం చ నానాత్వేఽపి నిత్యత్వాదకార్యత్వాచ్చేతి భావః ॥ ౧౪ ॥ నిత్యత్వమేవోపపాదయతి ॥ సర్వభావానాం సర్వపదార్థానాం, సంస్థా వినాశః, ఔత్పత్తికీ జన్మప్రయుక్తా హి, అతో దేశాదీనాం జన్మాదర్శనాత్తత్ప్రయుక్తా సంస్థా చ నాస్తీతి తేషాం నిత్యత్వమేవేత్యర్థః, యథేత్యనేన సంస్థాయా ఔత్పత్తికత్వే భావాదిదృష్టాన్తోఽభిప్రేతః, నను దేశాదీనాం నిత్యత్వేఽపి భేదార్థయోరనిత్యత్వం దృష్టమిత్యత ఆహ ॥ తత్తదితి ॥ తత్తదాకృతిభేదేన సత్త్వాదిప్రాకృతగుణప్రచురతత్తద్దేవాద్యాకారభేదేన, జాయన్తే, జీవా ఇతి శేషః, తేషామేవైషాం కర్మకర్తౄణాం భోక్తౄణాం సుఖదుఃఖయోరితి ప్రకృతత్వా, ద్ధీస్తేషాం బుద్ధిః తత్తత్సత్త్వరజస్తమోగుణానుగుణం తత్తత్ఫలతత్సాధన

౧౦ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ విద్యాచ్ఛిదాత్మనః

తదారాధ్యదేవతాదివిషయతారూపేణాభిధ్యతే - అయంభావః - నానాత్వాత్కార్యత్వాదనిత్యత్వాచ్చ దేవాద్యాకారాణాం తదుపభోగ్యార్థానాం చాపురుషార్థత్వేన ప్రవృత్తికర్మణశ్చోదనయోస్త్యాగానాదరావుక్తౌ, తదనుపపన్నం - దేవాద్యాకారాణామనిత్యత్వేఽపి తదాకారభాజాం జీవానాం నిత్యత్వాదాకారపరంపరాయాస్తత్తదుపభోగ్యవిషయపరంపరాయా అపి నిత్యత్వాద్విషయానుభవదేశకాలతత్సాధనావబోధకాగమానామపి తథాత్వాత్సర్వదా తత్తదభిలషితవిషయసాధనతత్ఫలానుభవశీలానాం ప్రవృత్తకర్మ పురుషార్థసాధనమేవేతి న తత్త్యాగ ఉచితః, దుఃఖసాధనం తు త్యాజ్యత ఏవ - ప్రతికూలత్వాత్ - నహి కశ్చిదనున్మత్త ఆత్మనే దుఃఖముత్పాదయితుముత్సహ ఇతి ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తథాఽపి ప్రవృత్తకర్మనిష్ఠా ప్రయుక్తదేవాదిదేహసంబన్ధా షడ్భావవికారా దుఃఖగర్భా అవర్జనీయా ఏవేతి న ప్రవృత్తకర్మ పురుషార్థసాధనమిత్యభిప్రేత్యాశఙ్కితం దూషయతి ॥ ఏవమపీతి ॥ అఙ్గ హే ఉద్ధవ - ఏవమపి, ఉక్తరీత్యా ప్రవృత్తకర్మణః పురుషార్థసాధనత్వోపపాదనేఽపి - సర్వేషాం దేహినాం - దేహసంబన్ధాత్ - కాలావయవతః కలాకాష్ఠాముహూర్తాదిసంవత్సరాన్తేభ్యః కాలావయవేభ్యో నిమిత్తేభ్యః - పౌనఃపున్యేన - జన్మాదయో - భావాః - స్సన్త్యేవ - జన్మాదయ ఇత్యాదిశబ్దేన జరామరణాదిసంగ్రహః - తతశ్చావర్జనీయం దుఃఖమితి భావః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ న చైషామవర్జనీయతయాఽఽపతితదుఃఖపరిహారసామర్థ్యమస్తి - యతస్తేషాం కర్మాయత్తత్వేన స్వాతన్త్ర్యాభావః - అతః కో వా ప్రవృత్తకర్మసాధ్యం శబ్దాదివిషయం సేవేతేత్యాహ ॥ తత్రాపీతి ॥ ప్రవృత్తికర్మణః కథంచిత్పురుషార్థసాధకత్వేఽపి రజస్తమోగుణాన్యతరగుణానుసారిణాం - కర్మణాం ప్రవృత్తకర్మణాం - కర్తుః, రత ఏవ - సుఖదుఃఖయోర్భోక్తు - రస్వాతన్త్ర్యం కర్మపారతన్త్ర్యం, లోకే లక్ష్యతే దృశ్యత ఇత్యర్థః, అన్యథా - న కేనాపి దుఃఖమనుభూయేతేతి భావః, అతః - కో వా - పుమాన్ - వివశస్స - న్నర్థం శబ్దాదివిషయం - భజేత్ సేవేత - నకోఽపీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ నను - యే సమ్యక్కర్మ కర్తుం జానన్తి - తే సుఖిన ఏవ - యే తు న జానన్తి - త ఏవ దుఃఖిన ఇత్యత్రాహ ॥ నేతి ॥ విదుషామపి - క్వచి - త్సు

ధీః ॥ ౧౫ ॥ ఏవమప్యఙ్గ సర్వేషాం దేహినాం దేహయోగతః । కాలావయవతస్సన్తి భావా జన్మాదయోఽసకృత్ ॥
తత్రాపి కర్మణాం కర్తురస్వాతన్త్ర్యం చ లక్ష్యతే । భోక్తుశ్చ సుఖదుఃఖానాం కో న్వర్థం వివశో భజేత్ ॥ ౧౭ ॥ న దే
హినాం సుఖం కించిద్విద్యతే విదుషామపి । తథా చ దుఃఖం మూఢానాం వృథాఽహంకరణం పరమ్ ॥ ౧౮ ॥ యది ప్రా
ప్తిం విఘాతం చ జానన్తి సుఖదుఃఖయోః । తేఽప్యద్ధా న విదుర్యోగం మృత్యుర్న ప్రభవేద్యథా ॥ ౧౯ ॥ కో న్వర్థ
స్సుఖయత్యేనం కామో వా మృత్యురన్తికే । ఆఘాతం నీయమానస్య వధ్యస్యేవ న తుష్టిదః ॥ ౨౦ ॥ శ్రుతం చ దృ

ఖం - న విద్యతే - సాధనానామనుష్ఠానదశాయాం దుఃఖావహత్వాత్ - ఫలానుభవదశాయాం పతనభయశఙ్కయా చ తదావహత్వాదితి భావః - తథా చ - ఏవం చ - దుఃఖమిత్యస్యానువృత్తం నైత్యాదిః - న దుఃఖం విద్యతేఽస్మాకం కర్మకుశలత్వాత్ - త్సుఖిన ఏవ వయమితి తేషాం కేవలం వృథైవాహంకార ఇత్యర్థః - యద్వా - దేహయోగేఽపి న బ్రహ్మాదిదేవానాం జరామరణాదయస్సన్తీత్యత ఆహ ॥ నేతి ॥ విదుషాం విబుధానాం బ్రహ్మాదీనామిత్యర్థః - సుఖం - న విద్యతే - తదైశ్వర్యస్యాపి ద్విపరార్ధావసానాదిషు విభ్రంశశఙ్కాగర్భత్వేన దుఃఖమిశ్రత్వాన్నిర్దుఃఖం సుఖం న విద్యత ఇతి భావః, కింతు, దుఃఖమేవ - తథాఽప్యేవమపి - మూఢానాం తేషాం - కేవలం వృథా, అహంకార ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ నను - విదుషాం కీదృశం తత్సాధ్యం తత్రాహ ॥ యదీతి ॥ యది యద్యపి సుఖదుఃఖయోః - ప్రాప్తివిఘాతం - సుఖప్రాప్త్యుపాయం దుఃఖవిఘాతోపాయం చ - జానన్తి - కర్మవశ్యానామస్వతన్త్రాణాం సుఖదుఃఖే శుభాశుభకర్మమూలకే ఇతి జానన్తీత్యర్థః - అపి తథాపి - తే - యోగం - న విదుః - అద్ధేతి స్ఫుటావధారణయోః న విదురేవేత్యర్థః, యథా యేనానుష్ఠితేన యోగేన - మృత్యుర్న ప్రభవేత్ - తం న విదుః మోక్షోపాయం న విదురిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తథాఽపి తేషాం యావజ్జీవం సుఖం భవిష్యత్యేవేత్యత ఆహ ॥ కో న్వితి ॥ ఏవం జీవన్తం - కో వా - అర్థః కామో వా - సుఖయతి న కోఽపీత్యర్థః, అర్థో ధనం - కామః శబ్దాదివిషయః - తత్ర హేతుః - అన్తికే వర్తమానో - మృత్యుః - దేహేన సహజాతో వర్తమాన ఇత్యర్థః - న తుష్టిదః - న తోషదః, నార్థకామయోస్సుఖజనకత్వాపాదక ఇత్యర్థః - ఆఘాతం హింసాస్థానం - నీయమానస్య - వధ్యస్యేవ, యథా వధ్యాయ దీయమానక్షీరాన్నాలంకారాదిర్న సుఖజనకత్వాపాదకస్తద్వదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ కామ్యకర్మఫలేషు వైరాగ్యోత్పాదనాయ తేషు దోషాన్నిర్వర్తయన్నపురుషార్థతామాహ ॥ శ్రుతమితి “ శ్రుతం - చిత్రయా యజేత పశుకామః, కారీర్యా వృష్టికామో యజేత ”, ఇతి శ్రుతం - దృష్టమైహలౌకికం పశ్వాదిఫలం, అదృష్టం “ దర్శపూర్ణమాసాభ్యాం స్వర్గకామో యజేత ”, ఇతి శ్రుతం అదృష్టం స్వర్గాదిఫలం చ - స్పర్ధాదిభి - ర్బహుభిరన్తరాయైర్వైఘ్న్యైశ్చ, క్రాన్తత్వాత్ - కృషివన్నిష్ఫలం అపురుషార్థరూపం - కృషిశబ్దస్తత్ఫలపరః - తత్ర, స్పర్ధా పరసుఖాసహిష్ణుతా - అసూయా పరేషాం గుణేషు సత్స్వపి దోషావిష్క్రియా, అత్యయో నాశః, వ్యయోఽపక్షయః - తైః, యద్వా, వ్యయో నాశః - అత్యయః అతిశయః - యద్వా-

కామ్యకర్మణి దోషాన్నిర్వర్తయతి - దృష్టం దృష్టఫలకం, అదృష్టం స్వర్గాదిఫలకం కృషివత్-యథా-కృషిర్బహువిఘ్నా - తద్వత్ బహువిఘ్నం-అత ఏవ-నిష్ఫలం చ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అన్తరాయానాక్రాన్తం సఫలమేవ్యత్ర తత్ఫలస్యాప్యస్థిరత్వం వక్తుం తావత్ప్రపఞ్చ శ్రవణాయ ప్రేరయతి ॥ అన్తరాయైరితి ॥ తేన స్వనుష్ఠితేన ధర్మేణ-నిర్జితం-సాధితం-స్థానం-యథా-యాదృశం-గచ్ఛతి-స్థానశబ్దస్తత్రత్యానుభావ్యసుఖస్యాప్యుపలక్షకః గచ్ఛతి ప్రాప్నోతీత్యర్థః-తచ్ఛృణు-తత్ప్రకారప్రదర్శనపరం మద్వచః శృణ్విత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ * ఇష్ట్వేతి ॥ దేవతా ఇన్ద్రాదిరూపాః-యజ్ఞైః-ఇష్ట్వా ఆరాధ్య, యాజ్ఞికః యజ్ఞానుష్ఠానాహితవిశేషః పుమాన్ స్వర్లోకం-యాతి-తత్ర స్వర్లోకే, నిజార్జితాన్-స్వకీయయజ్ఞాదికర్మచితాన్ దివ్యాన్, భోగాన్-దేవవదిన్ద్రాదివత్-భుఞ్జీత ॥ ౨౩ ॥ * భోగప్రకారం దర్శయతి ॥ స్వపుణ్యోపచిత ఇతి ॥ దేవీనాం దేవస్త్రీణాం మధ్యే, తాసాం-హృద్యం మనోహరం-వేషం రూపం ధరతీతి తథా, స్త్రీభిస్సహ విహరన్ - కిఙ్కిణీజాలమాలినా క్షుద్రఘణ్టికాసమూహమాలాలఙ్కృతేన-కామం యథేచ్ఛం- గచ్ఛతా-యానేన విమానేన- సురాక్రీడేషు సురాణాం క్రీడాస్థానేషు-మేర్వాదిద్రోణీషు-దేవోద్యానేషు వా-సఞ్చరన్నితి శేషః, క్రీడంశ్చ, నిర్వృతః సుఖితశ్చ, ఆత్మపాతం-ఆత్మనః స్వస్య పాతం పుణ్యాన్తే తతో భ్రంశం-న వేద న జానాతి ❁ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కింతు, యావత్పుణ్యం, సమాప్యతే-తావత్-స్వర్గే-మోదతే ॥ తతః కిమిత్యత ఆహ ॥ క్షీణపుణ్య ఇతి ॥ క్షీణం పుణ్యం యస్య సః- అనిచ్ఛన్నపి-కాలేన బలినా నిమిత్తేన చాలితః, అర్వాగధః-పతతి, ఏవమిహాముత్ర చ పరివర్తత ఇతి భావః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఏవమిష్టాదికారిణాం గతిరుక్తా ॥ అథ ప్రసఙ్గాదనిష్టాదికారిణాం గతిమాహ ॥ యదీతి ॥ అసతాం సఙ్గాదధర్మే-రతః ఆసక్తః-అజితేన్ద్రియశ్చ-తత్ర హేతుః-కామాత్మా, కామేషు శబ్దాదివిషయేషు - ఆత్మా చిత్తం, యస్య సః, అత ఏవ-కృపణః, అతో-లుబ్ధో భోగతృష్ణాకు

ష్టమదృష్టం చ స్పర్ధాసూయాత్యయవ్యయైః। బహ్వన్తరాయైః క్రాన్తత్వాత్కృషివచ్చాపి నిష్ఫలమ్ ॥ ౨౧ ॥ అన్తరాయైరవిహతో యది ధర్మః స్వనుష్ఠితః। తేనాపి నిర్జితం స్థానం యథా గచ్ఛతి తచ్ఛృణు ॥ ౨౨ ॥ ఇష్ట్వేహ దేవతా యజ్ఞైస్స్వర్లోకం యాతి యాజ్ఞికః। భుఞ్జీత దేవవత్తత్ర దివ్యాన్భోగాన్నిజార్జితాన్ ॥ ౨౩ ॥ స్వపుణ్యోపచితే శుభ్రే విమాన ఉపగీయతే। గన్ధర్వైర్విహరన్మధ్యే దేవీనాం హృద్యవేషధృక్ ॥ ౨౪ ॥ స్త్రీభిః కామగయానేన కిఙ్కిణీజాలమాలినా। క్రీడన్న వేదాత్మపాతం సురాక్రీడేషు నిర్వృతః ॥ ౨౫ ॥ తావత్ప్రమోదతే స్వర్గే యావత్పుణ్యం సమాప్యతే। క్షీణపుణ్యః పతత్యర్వాగనిచ్ఛన్కాలచాలితః ॥ ౨౬ ॥ యద్యధర్మరతస్సఙ్గాదసతాం వాఽజితేన్ద్రియః। కామాత్మా కృపణో లుబ్ధస్స్త్రైణో భూతవిహింసకః ॥ ౨౭ ॥ పశూనవిధినాఽఽలభ్య ప్రేతభూతగణాన్యజన్। నరకానవశో జన్తుర్గత్వా యాత్యుల్బణం తమః ॥ ౨౮ ॥ కర్మాణి దుఃఖోదర్కాణి కుర్వన్దేహేన తైః పునః। దేహమాభజతే తత్ర కిం సుఖం మర్త్యధర్మిణః ॥ ౨౯ ॥ లోకానాం లోకపాలానాం మద్భయం కల్పజీవినామ్। బ్రహ్మణోఽపి భయం మత్తో ద్విపరార్ధపరాయుషః ॥ ౩౦ ॥ గుణాస్సృజన్తి కర్మాణి గు

లః, స్త్రైణః స్త్రీలమ్పటః తదర్థం భూతహింసకః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ కించ ॥ దుష్టజనప్రలోభితో-దనాద్యర్థం-పశూన్-అవిధినా-హత్వా, ప్రేతగణాన్-భూతగణాంశ్చ, యజన్, అవశః నిజకర్మవివశః-జన్తుర్జీవః-నరకాన్, క్రమేణ-గత్వా ప్రాప్య - అత్యుల్బణం-తమః తమః ప్రచురం స్థావరజన్మ-యాతీతి సంబన్ధః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఇష్టాదికారిత దన్యసాధారణ్యేన సుఖాభావమాహ ॥ కర్మాణీతి ॥ దేహేన-పుణ్యాపుణ్యాత్మకాని దుఃఖోత్తరఫలాని - కుర్వన్-తత్తద్దేహావసానే - తైః కర్మభిః హేతుభిః-తత్తత్ఫలోపభోగానుగుణం-దేహం-భజతే-తత్ర దేహే వసతి-మర్త్యధర్మిణో మరణశీలస్య, కిం సుఖం న కించిదపి సుఖమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ తథాఽపి లోకానాం శాశ్వతత్వాత్ లోకపాలానాం చామర్త్యధర్మత్వాత్తేషాం సుఖమస్త్వేవేత్యత ఆహ ॥ లోకానామితి ॥ మద్భయం మత్తో భయం, కల్పజీవినాం ఆకల్పాన్తం జీవతామపి - కిం బహునా - ద్విపరార్ధపరమాయుర్యస్య తస్య బ్రహ్మణోఽపి మత్తః కాలాత్మనో, భయం, లోకాదయస్సర్వే కాలచాలితా అనిత్యా ఏవేతి న తేషామపి నిర్దుఃఖం సుఖమితి భావః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తదేవం ప్రవృత్తికర్మణస్త్యాజ్యత్వం జ్ఞాపనాయ తత్ర బహుధా దోషాః కీర్తితాః ‹‹ కర్మాణి దేహేన సృజన్ స తైర్దేహమాభజ,, న్నిత్యనేనోత్తరోత్తర దేహకర్మణోః పూర్వపూర్వదేహనిమిత్తత్వముక్తం ‹‹ తత్రాపి కర్మణాం కర్తురస్వాతన్త్ర్యం చ లక్ష్యతే, భోక్తుశ్చ దుఃఖసుఖయో ,, రిత్యనేన స్వస్వరజస్తమోగుణానువిధాయి ప్రవృత్తకర్మకర్తృత్వం తత్ప్రయుక్తం పారతన్త్ర్యం తత్ప్రయుక్తం చ సుఖదుఃఖభోక్తృత్వం - తతశ్చ పునః స్వస్వగుణానుగుణ ప్రవృత్తికర్మవాసనాప్రయుక్తరుచ్యనుసారేణ ప్రవృత్తకర్మకర్తృత్వమిత్యాది కాచక్రవత్పరివృత్తిరుక్తా, తత్ర ‹‹ విలక్షణః స్థూలసూక్ష్మాద్దేహాదాత్మేక్షితే ,, తి దేహాద్భిన్నత్వేనోక్తస్య జ్ఞానైకరసస్యాపహతపాప్మన ఆత్మనః కథం కర్తృత్వం - కథం చ తత్సుఖదుఃఖభోక్తృత్వాపాదకమిత్యాశఙ్కాయాం - ఆత్మనస్తథాత్వేఽప్యామోక్షం తస్య ప్రాకృతగుణయోగతద్వశ్యత్వాద్గుణానాం చ యావన్మోక్షం లయోదయా

త్మకసామ్యవైషమ్యస్వరూపావస్థాశీలత్వాత్సర్వముపపన్నమిత్యాహ ॥ గుణా ఇతి ॥ గుణాః ప్రాకృతాః-కర్మాణి-సృజన్తి ప్రయోజకకర్తృత్వం గుణానాం సృష్టౌ స్వాతన్త్ర్యవివక్షయా సృజన్తీతి కర్తృత్వనిర్దేశః - స్వస్వానుగుణకర్మవాసనాప్రయుక్తదేహారమ్భచికీర్షాప్రయత్నజ్ఞానజననద్వారా సృజన్తీత్యర్థః - అతో నాత్ర గుణానామేవ కర్తృత్వం - న త్వాత్మన, ఇతి భ్రమితవ్యం - గుణః గుణపరిణామాత్మకః-సేన్ద్రియో-దేహః, గుణాననుఅనుసృత్య, సృజతే-కర్మాణీత్యనువర్తతే, అనేన గుణానాం దేహారమ్భాపాదనద్వారా ఆత్మనః కర్తృత్వాపాదకత్వం దేహస్య చాత్మగుణానువిధాయిచికీర్షాద్యనుగుణప్రవృత్తిశీలత్వం చోక్తం, అసౌ ప్రాకృతగుణయోగీ-తద్వశ్యో, జీవస్తు, కర్మఫలాని స్వప్రవర్త్యదేహనిష్పాదితానాం కర్మణాం పుణ్యపాపాత్మకానాం ఫలాని, సుఖదుఃఖాత్మకాని - భుఙ్క్తే ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ తర్హి త్వత్తో భయానువృత్తిః కియత్పర్యన్తేత్యత్ర యావద్గుణవైషమ్యం తత్ప్రయుక్తనానావిధదేహతన్నిష్పాద్యకర్మకర్తృత్వతత్ప్రయుక్తతత్పారతన్త్ర్యతత్ప్రయుక్తసుఖదుఃఖభోక్తృత్వపరంపరానువృత్తిః, స్తావదిత్యాహ ॥ యావత్స్యాదితి ॥ గుణానాం ప్రాకృతానాం, వైషమ్యం, యావ-త్స్యాత్, తావ-దాత్మనో, జ్ఞానైకరసస్యాపి-నానాత్వం దేవమనుష్యాదిరూపదేహప్రయుక్తం నానాత్వం తావద్దేహసంబన్ధ ఇత్యర్థః - యావన్నానాత్వం, తావ-త్పారతన్త్ర్యం- కర్మకర్తృత్వప్రయుక్తం గుణకర్మవశ్యత్వమ్ ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ యావచ్చాస్య దేహినః, అస్వాతన్త్ర్యం, స్వతన్త్రత్వాదన్యత్పారతన్త్ర్యమిత్యర్థః - తావ, దీశ్వరతో మత్తో - భయం, సుఖలేశగర్భదుఃఖప్రచురసంసారభయమహామాపాదయామీత్యర్థః - కస్తర్హి గుణవైషమ్యాదిపరంపరానివృత్త్యుపాయ ఇత్యత్ర మదుపాసనైవేత్యభిప్రేత్య దేహోపాసనస్య లోకమోహహేతుత్వమేవాహ ॥ య ఏతదితి ॥ ఏతచ్ఛరీరం, మే - ఉపాసీరన్ ఆత్మత్వేనానుసన్దధతే-తత్సుఖార్థం ప్రయతన్తే చేత్యపి బోధ్యం, తే-శుచాశోకేన, అర్పితాః సంగతాః, ముహ్యన్తీతి-శోకనివృత్త్యుపాయవిషయమోహం ప్రాప్నువన్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ నను ప్రతికూలదేశకాలస్వభావాదయ ఏవ భయహేతవో న త్వమిత్యత ఆహ ॥ కాల ఇతి ॥ కాలాదయోఽపి మదధీనా ఏవేతి భావః - తత్ర ఆత్మా శరీరం-పుణ్యపాపానుష్ఠాతా వా -ఆగమః మార్గ ఉపాయః, విధి

ణోఽనుసృజతే గుణాన్ । జీవస్తు గుణసంయుక్తో భుఙ్క్తే కర్మఫలాన్యసౌ ॥ ౩౧ ॥ యావత్స్యాద్గుణవైషమ్యం తావన్నానాత్వమాత్మనః । నానాత్వమాత్మనో యావత్పారతన్త్ర్యం తదైవ హి ॥ ౩౨ ॥ యావదస్యాస్వతన్త్రత్వం తావదీశ్వరతో భయమ్ । య ఏతత్సముపాసీరంస్తే ముహ్యన్తి శుచాఽర్పితాః ॥ ౩౩ ॥ కాల ఆత్మాఽఽగమో లోకస్స్వభావో ధర్మ ఏవ చ । ఇతి మాం బహుధా ప్రాహుర్గుణవ్యతికరే సతి ॥ ౩౪ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ గుణేషు వర్తమానోఽపి దేహజేష్వనపావృతః । గుణైర్న యుజ్యతే దేహీ వధ్యతే వా కథం ప్రభో ॥ ౩౫ ॥ కథం వర్తేత విహరే

త్ప్రతిషేధాత్మకం శాస్త్రం వా - స్వభావః క్షురకణ్టకవిషాగ్నిచన్దనచన్ద్రికాదివస్తుస్వభావ-ఇత్యేతాన్, బహుధా బహుప్రకారాన్-గుణవ్యతికరే సృష్టిదశాయాం, మాం, ప్రాహుః, మదధీనాన్ప్రాహుః, అతోఽహమేవ భయాభయకృదిత్యర్థః ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ " విలక్షణః స్థూలసూక్ష్మాద్దేహాదాత్మేక్షితా స్వదృ " గిత్యాత్మనో దేహవైధర్మ్యముక్తం, తదనుప్రవేశకృతం గుణాధానాత్మకం బన్ధనం చ " వైశారదీ సాఽతివిశుద్ధబుద్ధి " రిత్యాదినా గుణకర్మబన్ధనివృత్త్యుపాయః పరమాత్మోపాసనమిత్యుక్తం, అత్రాపి " య ఏతత్సముపాసీరన్ " ఇత్యనేన దేహోపాసనస్య బన్ధహేతుత్వోపపాదనేన పరమాత్మోపాసనస్య బన్ధనివృత్త్యుపాయత్వం సూచితం " తస్మాజ్జిజ్ఞాసయాఽఽత్మానమాత్మస్థం కేవలం పర " మిత్యేకదేహావస్థితయోరపి జీవపరయోర్ధార్యత్వధారకత్వహేయాస్పదత్వతత్ప్రతిభటత్వాదివిలక్షణధర్మయోగిత్వేన భేదశ్చోక్తః, స్తదేతదఘటమానమివ మత్వా పృచ్ఛతి ॥ గుణేష్వితి ॥ గుణశబ్దోఽత్ర తత్కార్యదేవాదిదేహశబ్దాదివిషయపరః, సత్త్వాదిగుణమూలకకర్మపరశ్చ తత్ర దేహేషు అధిష్ఠాతృతయా, శబ్దాదిషు భోక్తృత్వేన, దేహజేషు గుణమూలకర్మసు కర్తృతయా, ఽవస్థితోఽపి దేహీ జీవః, కథమిత్యపక్రృష్యతే, గుణైరనపావృతః కథం " అన్యతేనహి ప్రత్యూఢాస్తేషాం సత్యానాం సతామనృతమపిధాన " మితి జీవానాం కర్మణా తిరోహితస్వభావత్వశ్రవణాత్త్రిగుణమయే శరీరే వర్తమానస్య బద్ధస్య కర్మణా తిరోహితస్వభావస్య చ జీవస్యానాదిసంసారిణో వైశారదీబుద్ధిరపి న గుణకర్మతిరోధిం దహతీతి గుణాతీతత్వమసంభావితమితి భావః, అత ఏవ గుణైః కర్మమూలైః సుఖదుఃఖాదిభిః, కథం, న యుజ్యతే, యుజ్యత ఏవేతి భావః, వస్తుతో దేహాద్విలక్షణత్వేఽప్యావరణస్యోపాధికత్వేఽప్యనాదిత్వాన్నిత్యత్వాజ్జీవస్య కర్మవశ్యత్వం తదావృతత్వం తత్ప్రయుక్తసుఖదుఃఖభోక్తృత్వం చ దుర్వారం - న హి నిత్యస్యాన్తవత్త్వసంభవ ఇతి భావః-నను కర్మవశ్యత్వాదికమనాద్యన్తవచ్చేత్యత ఆహ-బధ్యతే వా కథమితి-తర్హి ఈశ్వరవదాత్మనః స్వదృశే ఈక్షితుశ్చ న బన్ధసంభవ ఇతి భావః ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ అన్యదపి పృచ్ఛతి ॥ కథం వర్తేతేతి ॥ విద్వానితి కర్తృపదముధ్యాహర్తవ్యం, వైశారదబుద్ధ్యుదయానుగుణా వృత్తిః కీదృశీతి ప్రశ్నః, తామేవ ప్రపఞ్చయన్ పృచ్ఛతి ॥ విహరేదితి ॥ కథమిత్యనుషజ్యతే-కైర్వేతి, కైర్వా-ల

క్షుణ్ణైః జ్ఞాపకై,ర్విద్వానయమితిజ్ఞాయతే, ప్రశ్నాన్తరం, కింభుఞ్జీతేతి-కింశబ్దఃప్రశ్నార్థకః అథవిసృజేత్ భోజనంవిసృజేదే వవేతిప్రశ్నః - కింశయీతైవ,అథవా ఆసీతైవ,అథవాయాతివాసంచరన్నేవవావర్తేతేత్యర్థః, యద్వా, కింశబ్దఃకథమర్థకః, కథంభుఞ్జీతేత్యర్థః, యద్వా, కింభుఞ్జీతేతిభోజ్యవస్తువిషయకఃప్రశ్నః॥కింవిసృజేదిత్యభోజ్యవస్తువిషయకః, శయీతేత్యాదీ నామధ్యాహృతేనకథమిత్యనేనసంబన్ధః * ॥ ౩౬ ॥ * ఏవమితి॥ హేఅచ్యుత, మేమమ,ఏతంప్రశ్నం,బ్రూహిప్రతిబ్రూహిసా హంప్రభురితిమావోచ ఇత్యాశయేనసంబోధయతి ॥ ప్రశ్నవిదాంవరేతి ॥ ప్రశ్నశబ్దఃప్రతివచనపరః - తస్యప్రశ్నపూర్వక త్వాత్,ఏతదితిపాఠే, ఏతస్మిన్ననపావరణాదౌ-యఃప్రశ్నః, తంప్రతిబ్రూహీత్యర్థః, తర్హీత్థమాక్షిపతాత్వయాకిమవధృ తమిత్యతఆహ ॥ నిత్యబద్ధఇతి ॥ ఏకశబ్దోఽన్యార్థకః-ఏకోఽన్యార్థేప్రధానేచేత్యర్థపరిగణనానుశాసనాత్,నిత్యబద్ధోజీవోఽ న్యః, నిత్యముక్తస్త్వన్యః, నకించిదప్యధృత-మపితు,నబద్ధస్యకదాచిదపిముక్తిస్సంభవిష్యతి, నముక్తస్యపూర్వంబన్ధస్సమభ వదితి,మేభ్రమః॥ యద్వా ॥ తస్మాజ్జిజ్ఞాసయాఽఽత్మానమాత్మస్థం కేవలంపర,, మిత్యుక్తజీవేశ్వరభేదదృఢీకరణాయతయో రైక్యమాశఙ్కతే-నిత్యబద్ధఇతి, అస్మిన్పక్షేసంఖ్యాయామేవైకశబ్దోవర్తతే, యోఽయంనిత్యముక్తఈశ్వరః,సఏవ-స్వావి ద్యయా,నిత్యబద్ధ,ఇతి,మే,భ్రమ,ఇతి- అనేనైక్యప్రమితికారణాభావాత్తదపినిశ్చేతుంనప్రభవామీతిసూచితమ్ * ॥ ౩౭ ॥ *
ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధేదశమోఽధ్యాయః. ****************

అథగుణేషువర్తమానస్యైవగుణాతీతస్వరూపప్రకారంవక్ష్యన్ తావజ్జీవేశ్వరైక్యంప్రతిక్షేప్తుంగుణమయప్రకృతౌ వర్తమానస్యపరమాత్మభూతస్యస్వస్యగుణకర్మబద్ధత్వశఙ్కాంశమయితుంస్వస్వభావమాహ ॥ బద్ధోముక్తఇతి ॥ గుణతః త్రిగుణకర్మభిః-బద్ధః-తేభ్యోముక్తఇతిచా-ఖ్యా-నిర్దోషస్య- మమ - వస్తుతఏవనాస్తి-గుణతఇతిసార్వవిభక్తికస్తసిః-మఇత్యనే

తైర్వ్యాజ్ఞాయేతలక్షణైః । కింభుఞ్జీతోతవిసృజేచ్ఛయీతాసీతయాతివా॥ ౩౬ ॥ * ఏతమచ్యుతమేబ్రూహి ప్రశ్నంప్రశ్నవిదాంవర । నిత్యముక్తోనిత్యబద్ధఏకఏవేతిమేభ్రమః॥ ౩౭ ॥*****************
********* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః *********
శ్రీభగవానువాచ॥బద్ధోముక్తఇతివ్యాఖ్యాగుణతోమేనవస్తుతః।గుణస్యమాయామూలత్వాన్నమేమోక్షోఽస్తి బన్ధనమ్॥౧॥ శోకమోహౌసుఖందుఃఖందేహాపత్తిశ్చమాయయా।స్వప్నేయథాఽఽత్మనఃఖ్యాతిస్సంసృతిర్న తువాస్తవీ॥౨॥విద్యావిద్యేమమతనూవిద్ధ్యుద్ధవశరీరిణామ్। మోక్షబన్ధకరీఆద్యేమాయయామేవినిర్మితే॥ ౩ ॥ ఏక

నః ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః క్షరంప్రధానమమృతాక్షరంహరః క్షరాత్మనావీశతేదేవఏక ,, ఇత్యాదిశ్రుత్యుక్తవిధంప్రకృ తిపురుషేశ్వరత్వమభిప్రేతంవస్తుతోమేనాస్తీత్యేతదేవోపపాదయతి ॥ గుణస్యేతి ॥ గుణస్య సత్వాదిగుణమూలకకర్మణో మాయామూలత్వాన్మన్నియామ్యప్రకృతిసంబన్ధమూలకత్వా- న్మమమాయానియన్తు - ర్నతద్గుణై-ర్బన్ధః- అతఏవ-మో క్షోఽపి-నాస్తి-కింతు - గుణకర్మవశ్యస్య జీవస్యైవతావిత్యర్థః-నత్వనేనశ్లోకేనపరస్యైవాత్మనోగుణకర్మసంబన్ధమభ్యుపే త్యతస్యాపారమార్థికత్వముచ్యతే,,ఏకస్యైవమమాంశస్య,, త్యుత్తరశ్లోకేనజీవస్యైవబన్ధఇతివక్ష్యమాణత్వాత్ * ॥౧॥ *
ఏవంస్వస్యగుణత్రయకర్మబన్ధాభావముక్త్వాజీవస్యాపిసంసారబన్ధఔపాధికత్వాదనిత్య ఇత్యాహ ॥ శోకేతి ॥ మాయయా మన్నియామ్యయాప్రకృత్యా-జీవస్య-శోకాదయో-భవన్తిఅతో - యథా-స్వప్నే-ఆత్మనః - ఖ్యాతిః-శరీరసంబన్ధసుఖదుఃఖా దిప్రతీతిః - తద్వత్ - సంసృతి- ర్నతువాస్తవీఅవాస్తవీ-ఆత్మవస్తుస్వరూపప్రయుక్తానిత్యానభవతి - కింత్వౌపాధికీఅనిత్యే త్యర్థః-కథమనాదేరనిత్యత్వమితినశఙ్కనీయం - ఆద్యన్తరహితస్యైవనిత్యత్వాత్ - కేవలానాదిత్వమాత్రస్య నిత్యత్వ ప్రయోజకతాభావాదితిభావః - ఏతేన ‹‹ కథమనపావృతః - కథం వాగుణైర్న యుజ్యతే ,, ఇతి ప్రశ్నస్యోత్తరము క్తం భవతి - దృష్టాన్తేఽపిస్వాప్నప్రపఞ్చస్యావాస్తవత్వం నామానిత్యత్వమేవ - నతుమిథ్యాత్వం - తస్యా పి జాగ్రత్ప్రపఞ్చస్యేవ ‹‹ నతత్రరథారథయోగా నపన్థానో భవన్తిఅథరథాన్రథయోగాన్పథఃసృజతే, య ఏతేషుసుప్తేషుజాగర్తికామంకామంపురుషోనిర్మిమాణ ,, ఇతీశ్వరసృష్టత్వశ్రవణాత్ * ॥ ౨ ॥ * కస్తర్హ్యౌపాధికస్యాపిసంసృ తిబన్ధస్యకారణం-కశ్చతన్నివృత్తికారణ - మిత్యతఆహ ॥ విద్యావిద్యేఇతి ॥ విద్యామదుపాసనా-అవిద్యాస్వాత్మపరమాత్మ యాథాత్మ్యాజ్ఞానం, తే-మమ - తనూతనువన్మదధీనే-మాయయాసంకల్పరూపజ్ఞానేన‹‹మాయావయునంజ్ఞాన,,మితినైఘణ్టు కాః-త్రిగుణాత్మకప్రకృతిసంబన్ధఃస్వరూపాజ్ఞానరూపావిద్యయా - తన్నివృత్తిస్తువిద్యయా - విద్యావిద్యేచమత్సంకల్పాయ త్తేఇత్యర్థః * ॥ ౩ ॥ *-‘గుణస్యమాయామూలత్వాన్నమేమోక్షోనబన్ధన ,, మిత్యనేనసూచితంజీవస్యైవబన్ధమోక్షభా

క్తత్వం విశదయతి ॥ ఏకస్యైవేతి ॥ హే మహామతే. ఏకస్య శరీరాపేక్షయా ప్రధానభూతస్య - ఏవకారేణ శరీరవ్యావృత్తిః. జీవస్యైవేత్యేవకారేణేశ్వరవ్యావృత్తిః - మమాంశస్య మచ్ఛరీరతయా మద్విశేషణత్వేన మదంశస్య. విశిష్టైకదేశో విశేషణం. ఏకదేశశ్చాంశః. పరమాత్మా చ జీవవిశిష్టః “యస్యాత్మా శరీర”మితి జీవశరీరకత్వశ్రుతేః. తథా. ఇతరో మోక్షః. విద్యయా. ఏవమవిద్యాకృతప్రకృతివశ్యత్వరూపో బన్ధో జీవస్యైవ బన్ధశ్చానాదిః. అనాదేరపి తస్యాన్తవత్త్వం విద్యయేత్యుక్తమ్ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ ఏతదేవ ద్రఢయితుం జీవపరయోస్స్వభావవైలక్షణ్యం వివక్షితమాహ ॥ అథ బద్ధస్యేతి ॥ ముక్తస్య నిత్యనిర్దోషస్య పరమాత్మనః. స తు నిత్యముక్త ఇత్యనన్తరోక్తేః తే తుభ్యం. వదామీతి. కథంభూతయోః - హే తాత - ఏకధర్మిణి ఏకస్మిన్ శరీరే స్థితయోః, విరుద్ధధర్మిణోః ఏకస్మిన్నేవ కాలే భోక్తృత్వాభోక్తృత్వజ్ఞత్వాజ్ఞత్వాదివిరుద్ధధర్మాశ్రయయోః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ ప్రతిజ్ఞాతమేవ వైలక్షణ్యం “ద్వా సుపర్ణా సయుజా సఖాయా సమానం వృక్షం పరిషస్వజాతే - తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతీ”తి శ్రుతిప్రసిద్ధవృక్షపక్షిరూపకేణోపపాదయతి ॥ సుపర్ణావితి ॥ శోభనౌ - పర్ణౌ పక్షౌ. యయోస్తౌ. తత్ర. జీవస్య. పర్ణౌ ధర్మాధర్మౌ. పరమాత్మనస్తు నిరస్తనిఖిలదోషత్వసమస్తకల్యాణగుణాత్మకత్వరూపౌ - ఏతౌ జీవేశ్వరరూపపక్షిణౌ. సదృశౌ శోభనప్రయత్నాదిగుణకౌ. అనేన సయుక్ఛబ్దార్థ ఉక్తః - సమానగుణయోగో హి సయుక్త్వం సఖాయౌ ఉపకార్యోపకారకభావేన స్థితౌ. యదృచ్ఛయా లోకదృష్టహేత్వన్తరరహితమితి భావః. వృక్షః శరీరం - నీడో హృదయకమలం - కృతం . హృదయకమలరూపం. నివాసస్థానం. యాభ్యాం, తౌ “హృది హ్యయమాత్మా ప్రతిష్ఠిత” ఇతి జీవస్యాపి హృదయకమలావస్థితత్వం శ్రూయతే. తయోర్జీవేశ్వరరూపయోః పక్షిణోః - ఏకః జీవరూపః పక్షీ. పిప్పలాన్నం. పిప్పలం ప్రకృతిః “ఊర్ధ్వమూలమధశ్శాఖమశ్వత్థ”మితి ప్రకృతేః పిప్పలత్వరూపణాత్, పిప్పలస్య అన్నం అద్యత ఇత్యన్నం భోగ్యం. ఫలవత్తద్వికారరూపం శబ్దాదివిషయం. ఖాదతి. అనుభవతి. అన్యః ఈశ్వరరూపః పక్షీ తు. నిరన్నః పుణ్యాపుణ్యఫలసుఖదుఃఖాదిభోగరహితః - బలేన సార్వజ్ఞ్యసర్వశక్త్యాదినా, భూయాన్ అపరిచ్ఛిన్నోఽపి అపరిచ్ఛిన్నశ్చ - స్వరూపస్వభావసంకోచరహితః ప్రకాశత ఇత్యర్థః. అనేనా “నశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతీ”త్యస్యార్థ ఉక్తః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ కించ “జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశనీశా. అజో హ్యేకః. భోక్తృభోగార్థయుక్తే”త్యాదిశ్రుత్యన్తరసిద్ధజ్ఞత్వాజ్ఞత్వవైలక్షణ్యమాహ ॥ ఆత్మానమితి ॥ యో. విద్వాన్ సర్వజ్ఞః అపిప్పలాదః అభోక్తా చ. స. ఆత్మానం. అన్యం ప్రధానం పురుషం చ. వేద యథావత్సాక్షాత్కరోతి - పిప్పలాదో భోక్తా జీవస్తు. ఆత్మానం. అన్యం స్వసఖం పరమాత్మానం చ. న వేద. కింతు. దేహమేవాత్మతయాఽభిమన్యత ఇతి భావః, కించ, యో, ఽవిద్యయా స్వపరయాథాత్మ్యాజ్ఞానేన యుక్తః. ఇతి యుక్ ॥ స తు. నిత్యబద్ధః. యశ్చ - విద్వాన్ యః స్వాభావికజ్ఞానమయః - విద్యామయ ఇతి పాఠే స ఏవార్థః. స తు. నిత్యముక్తః నిత్యం హేయప్రతిభట ఈశ్వరః. నిత్యముక్తశబ్దేన కదాచిన్ముక్తా జీవా వ్యావృత్తిః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ అథ కథం వర్తేతేత్యస్యోత్తరం వదన్ విద్వత్ప్రసఙ్గాద్విదుషోఽపి ప్రవృత్తిమాహ ॥ దేహస్థోఽపీతి ॥ న దేహస్థః అదేహస్థతుల్యః. దేహాత్మాభిమానమకుర్వన్. వర్తేతేత్యర్థః. యథా. స్వప్నాదుత్థితః. తద్వత్ - స్వప్నోత్థితస్య హి స్వాప్నశరీరే ఆత్మాభిమానో నాస్తీతి స దృష్టాన్తితః, కుమతిః దేహాత్మాభిమానీ తు - అదేహస్థోఽపి గర్భమహాప్రళయాదిదశాయాం అనిష్పన్నదేహోఽపి దేహస్థః బద్ధ ఏవేత్యర్థః, యథా. స్వప్నదృక్. తద్వత్. స్వప్నద్రష్టుః స్వాప్నశరీరే ఆత్మాభిమానసద్భావాత్ స దృష్టాన్తితః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ అదేహస్థత్వమేవ వివృణోతి ॥ ఇన్ద్రియైరితి ॥ యస్తు. విద్వాన్. స. గుణైః ప్రకృతిపరిణామాత్మకైరిన్ద్రియైః - గుణేషు. ఇన్ద్రియార్థేషు శబ్దాదిష్వనుకూలప్రతికూలేషు - గృహ్యమాణేషు సత్సు. అవిక్రియః హర్షవిషాదాదిరహితః - నాహం కుర్యాత్. ఆత్మని కర్తృత్వభోక్తృత్వాభిమానం న కుర్యాదిత్యర్థః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ కుమతేర్దేహస్థితిం వివృణోతి ॥ దైవాధీన ఇతి ॥ గుణైః ప్రాకృతైః. స్త

స్యైవ మమాంశస్య జీవస్యైవ మహామతే । బన్ధోఽస్యావిద్యయాఽనాదిర్విద్యయా చ తథేతరః ॥ ౪ ॥ అథ బద్ధస్య ముక్తస్య వైలక్షణ్యం వదామి తే । విరుద్ధధర్మిణోస్తాత స్థితయోరేకధర్మిణి ॥ ౫ ॥ సుపర్ణావేతౌ సదృశౌ సఖాయౌ యదృచ్ఛయైతౌ కృతనీడౌ చ వృక్షే । ఏకస్తయోః ఖాదతి పిప్పలాన్నమన్యో నిరన్నోఽపి బలేన భూయాన్ ॥ ౬ ॥ ఆత్మానమన్యం చ స వేద విద్వానపిప్పలాదో న తు పిప్పలాదః । యోఽవిద్యయా యుక్ స తు నిత్యబద్ధో ❀ విద్యామయో యస్స తు నిత్యముక్తః ॥ ౭ ॥ దేహస్థోఽపి న దేహస్థో విద్వాన్ స్వప్నాద్యథోత్థితః । అదేహస్థోఽపి దేహస్థః కుమతిః స్వప్నదృగ్యథా ॥ ౮ ॥ ఇన్ద్రియైరిన్ద్రియార్థేషు గుణైరపి గుణేషు చ । గృహ్యమాణేష్వహం కుర్యాన్న విద్వాన్యస్త్వవిక్రియః ॥ ౯ ॥ దైవాధీనే శరీరేఽస్మిన్గుణభావ్యేన కర్మణా । వర్తమానోఽబుధస్తత్ర కర్తాస్మీతి నిబధ్యతే ॥ ౧౦ ॥

౭ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ విద్యామయో

తాదృశ్యథా తైరిన్ద్రియైర్వా భావ్యతే సంభావ్యత ఇతి తథా. తేన - కర్మణా హేతునా - వర్తమానోఽపి అబుధః దేహస్య దైవాధీనతాం ప్రాచీనకర్మనిమిత్తాం తత్ర స్థితిం చ తథా దేహవిలక్షణమాత్మాన - మజానన్ దేహమేవాత్మానం మన్వాన ఇత్యర్థః. అత ఏవ కర్తాఽస్మీతి నిబధ్యతే. దేహాత్మాభిమానకర్తృత్వభోక్తృత్వాభిమానైర్బద్ధో భవతీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ కథం విహరేదిత్యాదీనాం విశేషప్రశ్నానాముత్తరమాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఇత్థం ఉక్తమతేః వృత్త్యనుచిన్తనేన విరక్తః దేహతదనుబన్ధిషు ఆసక్తిరహితః. అశనం వ్యాప్తిః "అశూ వ్యాప్తౌ" ఇత్యనుశాసనాత్ శయనాదిషు కర్మసు, యథోచితం - వర్తమాన ఏవేతి శేషః "యుక్తాహారవిహారస్య యుక్తచేష్టస్య కర్మసు - యుక్తస్వప్నావబోధస్య యోగో భవతి దుఃఖహా" ఇత్యన్యత్ర భగవతైవోక్తత్వాత్ ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ తత్ర శబ్దాదివిషయేషు - గుణాన్ గుణపరిణామాత్మకానీన్ద్రియాణి ఆదయన్ భక్షయన్ అనుభావయన్ - ఈశ్వరాయత్తసత్తాప్రవృత్తిమత్స్విన్ద్రియేష్వేవ కర్తృత్వభోక్తృత్వాదికమనుచిన్తయన్నిత్యర్థః తదేవాహ ॥ నతథేతి ॥ విద్వాన్ "తత్త్వవిత్తు మహాబాహో గుణకర్మవిభాగయోః - గుణా గుణేషు వర్తన్త ఇతి మత్వా న సజ్జతే" ఇత్యుక్తవిధమతిమాన్ తథా న బధ్యతే యథా కుమతిర్బధ్యతే - తథా న బధ్యత ఇత్యర్థః గుణానాదయన్నిత్యనేనౌదాసీన్యమాత్మని కర్తృత్వభోక్తృత్వాదికం తు శరీరే అనుసంధేయమితి ఫలితం - ఈశ్వర ఏవ కర్తృత్వమనుసంధేయమితి వక్ష్యతే "సర్వాణి కర్మాణి నిరపేక్షస్సమాచరే"దితి - నను - కర్మాణి కుర్వతస్తత్ఫలభూతాని సుఖదుఃఖాదీన్యనుభవతో దేహే వర్తమానస్య కథమౌదాసీన్యరూపమవిక్రియత్వం సంభవేదత ఆహ ॥ ప్రకృతిస్థోఽపీతి ॥ ప్రకృతిస్తత్పరిణామాత్మకో దేహః తత్స్థోఽపి - అసంసక్తః తదభినివేశరహితః తత్ప్రయుక్తసుఖదుఃఖాదిష్వవిక్రియ ఇతి యావత్ - తత్స్థత్వేఽపి తత్ప్రయుక్తైరవికృతత్వే దృష్టాన్తత్రయం, యథా ఖం సవితాఽనిల ఇతి - యథా ఖమాకాశః సర్వత్రావస్థితమపి వ్యాప్యగతదోషైర్న విక్రియతే, యథా సవితా స్వ

ఏవం విరక్తశ్శయన ❋ ఆసనాటనమజ్జనే। దర్శనస్పర్శనఘ్రాణభోజనశ్రవణాదిషు ॥ ౧౧ ॥ న తథా బధ్యతే విద్వాం స్తత్ర తత్రాదయన్ గుణాన్ । ప్రకృతిస్థోఽప్యసంసక్తో యథా ఖం సవితాఽనిలః ॥ ౧౨ ॥ వైశారద్యేక్షయాఽసఙ్గశితయాచ్ఛిన్నసంశయః । ప్రతిబుద్ధ ఇవ స్వప్నాన్నానాత్వాద్వినివర్తతే ॥ ౧౩ ॥ యస్య స్యుర్వీతసఙ్కల్పాః ప్రాణేన్ద్రియమనోధియామ్। వృత్తయస్స వినిర్ముక్తో దేహస్థోఽపి హి తద్గుణైః ॥ ౧౪ ॥ యస్యాత్మా హింస్యతే హింస్రైర్యేన కించిద్యదృచ్ఛయా। అర్చ్యతే వా క్వచిత్తత్ర న వ్యతిక్రియతే బుధః ॥ ౧౫ ॥ న స్తువీత న నిన్దేత కుర్వతస్సాధ్వసాధు వా। వదతో గుణదోషాభ్యాం వర్జితస్సమదృఙ్మునిః ॥ ౧౬ ॥ న కుర్యాన్న వదేత్కించిన్న ధ్యాయేత్సాధ్వసాధు వా। ఆత్మారామోఽనయా వృత్త్యా విచరేజ్జడవన్మునిః ॥ ౧౭ ॥ శబ్దబ్రహ్మణి నిష్ణాతో న నిష్ణాయాత్పరే యది

ప్రభయా వ్యాప్నువన్నపి - యథాఽనిలః సర్వత్ర సంచరన్నపి తద్వత్ ప్రకృతిస్థోఽపి ప్రకృత్యనభినివేశానాత్ తత్తుల్యో భవతీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ కించ - యః - అసఙ్గేన దేహాద్యనభినివేశేన - నిశితయా - వైశారద్యా ఈక్షయా బుద్ధ్యా - ఛిన్నాః - సంశయాః యస్య సః - స్వప్నాత్ప్రతిబుద్ధ ఇవ - నానాత్వాత్ దేవత్వాదిభేదాత్ - వినివర్తతే - దేహోఽహమిత్యాద్యభిమానం న కరోతీత్యర్థః - దేహాదహం విలక్షణో న వా, కిమహం స్వతన్త్రః ఉత ఈశ్వరపరతన్త్రః, కిం వాఽహమీశ్వర ఏవోత తస్మాద్భిన్నః ఇత్యాదయస్సంశయాః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ "అథ కైర్వా జ్ఞాయేత లక్షణై"రిత్యస్యోత్తరమాహ ॥ యస్యేతి ॥ యస్య ప్రాణాదీనాం వృత్తయో వ్యాపారాః వీతసఙ్కల్పాః స్యుః - ఇదమదనీయమిదం ద్రష్టవ్యం - ఇదం సంపాద్యమిదం పరిహర్తవ్యం - మిత్యాద్యభిసంధిరహితాః స్యురిత్యర్థః - స ఏవ దేహస్థోఽపి - తద్గుణైః - విర్నిర్ముక్తో జ్ఞేయః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ యస్యేతి ॥ ఆత్మా దేహః, హింస్రైః, దుర్జనైః, హింస్యతే పీడ్యతే, అథవా, యేన కేనచిద్, యదృచ్ఛయా, అర్చ్యతే సత్క్రియతే, తథాఽపి తత్ర హననార్చనాదౌ న వ్యతిక్రియతే నాతీవ విక్రియతే స ఏవ బుధః విద్వానితి జ్ఞేయః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ కించ - యః - సాధు అసాధు వా - కుర్వతః - వదతో వా - జనాన్ - న స్తువీత - న నిన్దేత - తత్ర హేతుః - గుణదోషాభ్యాం సాధ్వసాధుక్రియోక్త్యాదిప్రయుక్తమానావమానాభ్యాం రహితః - తత్రాపి హేతుః - సమదృక్ మానావమానయోస్తుల్యదృష్టిః, స మునిర్జ్ఞేయః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ కించ - ఆత్మారామః, స్వయమపి, కించిత్, లౌకికం కర్మ, సాధ్వసాధు వా - న కుర్యాత్, న వదేత్, న ధ్యాయేచ్చ, కింతు, మునిః మననశీలః అనయా "దేహస్థోఽపి న దేహస్థ" ఇత్యాదినోక్తవిధయా వృత్త్యా, జడవత్, విచరేత్ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ తదేవం గుణేషు వర్తమానస్యాగుణోత్తీర్ణత్వం నామ న శయనాసనభోజనాదివిరహః, కింత్వహంకారరాగద్వేషరాహిత్యమపకారాపకారాదిషు తుల్యచిత్తత్వం - దర్శనస్పర్శనాదిషు కర్తృత్వాభిమానశూన్యత్వం, సువర్ణలోష్టాదిష్విష్టానిష్టబుద్ధివిరహశ్చ, ఇతి ప్రతివచనముక్తం భవతి, అథైవంవిధస్య పురుషస్య శాస్త్రజన్యముపాసనాత్మకం చేతి జ్ఞానద్వయముపాదేయమిత్యాహ ॥ శబ్దబ్రహ్మణీతి ॥ నిష్ణాతః పారంగతోఽపి, యది - పరే బ్రహ్మణి పరబ్రహ్మవిషయసమాధిపర్యన్తజ్ఞానే, న నిష్ణాయాత్ పరినిష్ఠితో న భవేత్, తర్హి, తస్య శ్ర

మః అధ్యయనాధ్యాపనాదిశ్రమః - శ్రమఫలః-శ్రమ ఏవ ఫలం యస్య సః-నిరర్థకశ్రమ ఇత్యర్థః, అధేనుమ్-అరక్షతః, అధేనుం చిర
ప్రసూతాం నిఃక్షీరాం గామిత్యర్థః, తాం, రక్షతో-యథా-రక్షా శ్రమైకఫలా-తద్వత్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఏతదేవదృష్టాన్తాన్తరైశ్చ
ప్రపఞ్చయతి ॥ గామితి ॥ దుహ్యతే ఇతి దోహః పయః-దుగ్ధః దోహః-నో క్షరత్ దోహో ఽస్తి యస్యాః, తాం-గాం, అసతీం
కామహూన్యాం , దుష్టాం , భార్యాం చ-పరాధీనం ప్రతిక్షణం దుఃఖహేతుం దేహం , అసత్ప్రజాం దృష్టాదృష్టశూన్యాం దురా
త్మానం పుత్రం చ , అతీర్థీకృతం అగతే పాత్రే ఽదత్తం విత్తం , దుష్కీర్తిదురితాపాదకం , అఙ్గ హే ఉద్ధవ-మయా హీనాం మ
త్ప్రతిపాదనరహితాం-వాచం చ-యో-రక్షతి-స, దుఃఖదుఃఖీ-దుఃఖానన్తరమేవ దుఃఖమస్యాస్తీతి తథా ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ మయా
హీనాం వాచమిత్యేతదేవ వివృణోతి ॥ యస్యామితి ॥ అఙ్గ హే ఉద్ధవ-అస్య జగతః, స్థిత్యుత్పత్తిసంహారాత్మకం-పావనం శృణ్వ
తో వదతశ్చ పావనకరం, మేమమ, కర్మ చరిత్రం , యస్యాం వాచి-ప్రతిపాద్యం-న స్యాత్, లీలయా-మే - అవతారాస్తైః లీలోప
దేనస్వావతారాణాం కర్మనిమిత్తత్వవ్యుదాసః - తేష్వి - ప్సితం జగతః ప్రేమాస్పదం, రామకృష్ణాదిజన్మ వా, న స్యాత్ - తాం-
వన్ధ్యాం నిష్ఫలాం - గిరం, ధీమాన్ - న ధారయేత్ - పావనమిత్యనేన స్వజన్మకర్మప్రతిపాదనరహితాయాః ప్రత్యుతాపవిత్ర
తావహత్వం చ సూచితం - అథవా - లీలావతారేప్సితజన్మేతి సమాహారద్వన్ద్వః - తత్రేప్సితాః ప్రియతమాః భక్తా ఇత్యర్థః-జ
న్మగ్రహణం కర్మణో ఽప్యుపలక్షణం - భగవద్భాగవతజన్మకర్మాదికమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ప్రశ్నస్యోత్తరముపసంహరన్నభి
ధేయం విదధాతి ॥ ఏవమితి ॥ ఏవమిత్థం - జిజ్ఞాసయా విచారేణ, జీవాత్మని-నానాత్వభ్రమం దేవమనుష్యాదినానాత్వభ్రమం, మ
పోహ్య-దేహాజ్జీవాత్మానం వివిచ్యేత్యర్థః - కృత్స్నే చిదచిదాత్మని మయి- విరజం విగతరజోగుణం - ఆహారాదిభిః సాత్త్వికైః-స
త్త్వైకప్రవణం-మనః, అర్ప్య నిధాయ-మయి భక్తిం కృత్వేత్యర్థః - లౌకికకర్మణ ఉపరమేతేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ నైర్మల్యమేవ

దిః । శ్రమస్తస్య శ్రమఫలో హ్యధేనుమివ రక్షతః ॥ ౧౮ ॥ గాం దుగ్ధదోహామసతీం చ భార్యాం దేహం పరాధీనమ
సత్ప్రజాం చ । విత్తం త్వతీర్థీకృతమఙ్గ వాచం హీనాం మయా రక్షతి దుఃఖదుఃఖీ ॥ ౧౯ ॥ యస్యాం న మే పావనమఙ్గ
కర్మ స్థిత్యుద్భవప్రాణనిరోధమస్య । లీలావతారేప్సితజన్మ వా స్యాద్వన్ధ్యాం గిరం తాం బిభృయాన్న ధీరః ॥ ౨౦ ॥
ఏవం జిజ్ఞాసయాఽపోహ్య నానాత్వభ్రమమాత్మని । ఉపారమేత విరజం మనో మయ్యర్ప్య సర్వగే ॥ ౨౧ ॥ యద్య
నీశో ధారయితుం మనో బ్రహ్మణి నిశ్చలమ్ । మయి సర్వాణి కర్మాణి నిరపేక్షః సమాచర ॥ ౨౨ ॥ శ్రద్ధాలుర్మే కథాః
శృణ్వన్సుభద్రా లోకపావనీః । గాయన్ననుస్మరన్కర్మ జన్మ చాభినయన్స్మరన్ ॥ ౨౩ ॥ మదర్థే ధర్మకామార్థానా
శ్రయన్మదుపాశ్రయః । లభతే నిశ్చలాం భక్తిం మయ్యుద్ధవ సనాతనే ॥ ౨౪ ॥ సత్సఙ్గలబ్ధయా భక్త్యా మయి మాం
యో నిషేవతే । స వై మే దర్శితం సద్భిరఞ్జసా విన్దతే పదమ్ ॥ ౨౫ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ సాధుస్తవోత్తమశ్లోక మతః కీ

మనసస్సంపాదయితుం దుశ్శకం - కుతస్త్వయి భక్తిరుదేష్యతీత్యభిప్రాయమాలక్ష్య భక్తియోగోత్పాదకానుపాయానుపది
శతి ॥ యదీతి ॥ మయి, బ్రహ్మణి, నిశ్చలం యథా తథా-మనో, ధారయితుం యద్య-శక్తః అసమర్థః - తర్హి-సర్వాణి-వర్ణాశ్రమో
చితాని , కర్మాణి - నిరపేక్షః సర్వాన్తరాత్మప్రయోజకకర్తృభూతపరమాత్మప్రవర్తితదేహేన్ద్రియకర్తృకాణి , న తు మ
త్కర్తృకాణీ , త్యధ్యవసాయేన , తత్ఫలాపేక్షారహిత , స్సమాచర కురు ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ కించ ॥ శ్రద్ధాలుర్మే ఇతి ॥ సుభద్రాః
జగన్మఙ్గళావహాః , శృణ్వతో ఽనువదతశ్చ, లోకస్య, పావనకరీః, మే కథాః, శృణ్వన్, గాయంశ్చ జన్మ రామకృష్ణాదిజన్మ , అ
నుస్మరన్, కర్మ చేష్టిత , మభినయన్ స్వయమనుకుర్వన్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ మదర్థం, ధర్మ కామార్థా, నాచరన్, సేవమానః, ధర్మస్య
చేశ్వరారాధనార్థతా నామమత్ప్రీణనద్వారాఽపవర్గార్థతా - కామానాం మదర్థత్వం మదుపభుక్తస్రగ్గన్ధవాసోఽలంకార
చర్వణోచ్ఛిష్టభోజనత్వాదిరూపం - అర్థానాం మదీయారాధనోపయోగిత్వం - మదుపాశ్రయః ఆశ్రయత ఇత్యాశ్రయః-ఆ
శ్రీయతే ఽనేనేత్యాశ్రయ ఇతి చ - *అహమేవోపాశ్రయో యస్య సః - ఈశ్వర ఏవ ప్రాప్యః ప్రాపకశ్చేత్యధ్యవస్యన్నిత్యర్థః-ఏ
వంభూతస్సన్-సనాతనే సర్వకారణే-మయి- హే ఉద్ధవ-నిశ్చలాం-భక్తిం- లభతే ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఉక్తసర్వోపాయనిదానభూ
తం సత్సఙ్గాత్మకం కారణాన్తరం వదన్ - ఇత్థముపాయైరుపకృతస్య భక్తియోగస్య సాక్షాత్స్వపరప్రాప్త్యుపాయత్వమాహ ॥
సత్సఙ్గమేతి ॥ సతాం సాధూనాం-సఙ్గేన-లబ్ధయా-మయి-భక్త్యా - మామేవ-యో-నిషేవతే-స-మేమమ-స్థానం-అఞ్జసా సుఖేన-
విన్దతే లభతే-సద్భిర్దర్శితం వై-ఇత్థం నిశ్చితమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ "సత్సఙ్గలబ్ధయా భక్త్యా" ఇత్యుక్తం-తత్ర సతాం భక్తేశ్చ వి
శేషం పృచ్ఛతి ॥ సాధుస్త ఇతి ॥ హే ప్రభో-సాధుః, కీదృగ్విధః- తే తవ-మతః అభిమతః- సద్భి-రాదృతా ఆదరపూర్వమనుష్ఠితా-
భక్తిః-కీదృశీ-త్వయ్యుపయుజ్యేత-సాధవః స్వమతిపరికల్పితాః-సన్తి బహవః-తవ తు కీదృశస్సమ్మతః-తథా-భక్తిరపి-బహువిధా

లోకే కీదృశీ భక్తిస్త్వయ్యుపయుజ్యేత, సద్భిశ్చ నారదాదిభిరాదృతా ॥ ౨౬ ॥ ఏతత్తు ప్రపన్నాయ మే మహ్యం కథ్యతాం, ఇదం చాతిగుహ్యం దుర్విజ్ఞేయం చ త్వయైవ వక్తవ్యమిత్యభిప్రాయేణ సంబోధయన్ విశినష్టి ॥ హే పురుషాధ్యక్ష « త్వం బ్రహ్మే » త్యాదినా పురుషగ్రహణం ప్రధానస్యాప్యుపలక్షణం - ప్రధానపురుషయోర్నియన్తరిత్యర్థః - అనేన యత్కించిజ్జ్ఞానం కర్మ చ త్వదాయత్తమేవేతి కార్త్స్న్యేన జ్ఞానకర్మమార్గౌ త్వయైవ జ్ఞాయేతే - న త్వదన్యః కశ్చిదుపదేష్టా విద్యత ఇతి భావః ॥ ౨౭ ॥ పురుషాధ్యక్షత్వోపయోగిసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్త్యాదికల్యాణగుణానుగుణం బృహత్త్వమాహ ॥ త్వం బ్రహ్మేతి ॥ స కేవలముక్తగుణః కింతు - నిరస్తనిఖిలదోషోఽపీత్యాహ ॥ పరమం వ్యోమ వ్యోమవన్నిర్మలః పరో వ్యోమశబ్దః పరమశబ్దో మలప్రతిభటత్వపరః - నిర్మలస్వరూప ఇత్యర్థః - పురుషాధ్యక్షత్వస్య భేదగర్భత్వాజ్జీవేశ్వరయోరభేదవ్యుదాసాయ విశినష్టి ॥ పురుషః ప్రకృతేః పర ఇతి ॥ ప్రకృతిశబ్దోఽత్ర « భూమిరాపోఽనలో వాయుః అపరేయమితస్త్వన్యా » మితి శ్లోకద్వయోక్తచిదచిదాత్మకప్రకృతిద్వయపరః - పరశబ్దేన అన్యత్వముత్కృష్టత్వం చ తన్త్రేణ వివక్షితం - పరిత్రాణాయ సాధూనామవతీర్ణస్యైవైతత్కథనముచితమిత్యాశయేనాహ ॥ అవతీర్ణోఽసీతి ॥ హే భగవన్ - స్వేచ్ఛయా - ఉపాత్తాని పరిగృహీతాని, పృథక్ నానావిధాని వపూంషి రామప్రద్యుమ్నానిరుద్ధాదిరూపాణి - యేన - తథాభూతోఽవతీర్ణోఽసి - స్వేచ్ఛాపదేన వపుషాం కర్మనిమిత్తత్వవ్యుదాసః ॥ ౨౮ ॥ తావత్సాధురేవంవిధో మమ మత ఇత్యాహ ॥ కృపాళురితి సప్తభిః ॥ కృపాళుస్స్వార్థనిరపేక్షపరదుఃఖాసహిష్ణుః, తన్నివారణచికీర్షావాన్, సర్వేషాం దేహినాం కృతాపరాధేష్వపి - అకృతద్రోహో యేన సః - తితిక్షుర్ద్వన్ద్వసహిష్ణుః - సత్యం సారం బలం స్థిరం వా - యస్య సః - అనవద్యః అసూయాదిరహితః - ఆత్మా మనో యస్య సః సమః స్వపరసమదృష్టిః సర్వోపకారకో ఇత్యేవేతి సర్వోపకారకః ॥ ౨౯ ॥ కామైరహతా అక్షుభితా ధీర్యస్య సః - దాన్తః నిగృహీతేన్ద్రియః - మృదుః

దృగ్విధః ప్రభో । భక్తిస్త్వయ్యుపయుజ్యేత కీదృశీ సద్భిరాదృతా ॥ ౨౬ ॥ ఏతన్మే పురుషాధ్యక్ష లోకాధ్యక్ష జగత్ప్రభో । ప్రణతాయానురక్తాయ ప్రపన్నాయ చ కథ్యతామ్ ॥ ౨౭ ॥ త్వం బ్రహ్మ పరమం వ్యోమ పురుషః ప్రకృతేః పరః । అవతీర్ణోఽసి భగవన్ స్వేచ్ఛోపాత్తపృథగ్వపుః ॥ ౨౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కృపాళురకృతద్రోహస్తితిక్షుస్సర్వదేహినామ్ । సత్యసారోఽనవద్యాత్మా సమస్సర్వోపకారకః ॥ ౨౯ ॥ కామైరహతధీర్దాన్తో మృదుశ్శుచిరకించనః । అనీహో మితభుక్ శాన్తః స్థిరో మచ్ఛరణో మునిః ॥ ౩౦ ॥ అప్రమత్తో గభీరాత్మా ధృతిమాన్ జితషడ్గుణః । అమానీ మానదః కల్యో మైత్రః కారుణికః కవిః ॥ ౩౧ ॥ ఆజ్ఞాయైవం గుణాన్ దోషాన్ మయాఽఽదిష్టానపి స్వకాన్ । ధర్మాన్సంత్యజ్య యస్సర్వాన్మాం భజేత్స చ సత్తమః ॥ ౩౨ ॥ జ్ఞాత్వాఽజ్ఞాత్వాఽథ యే వై మాం యావాన్యశ్చాస్మి యాదృశః । భజన్త్యనన్యభావేన తే మే భక్తతమా మతాః ॥ ౩౩ ॥ మల్లిఙ్గమద్భక్తజనదర్శనస్పర్శనార్చనమ్ । పరిచర్యా స్తుతిః ప్రహ్వగుణకర్మానుకీర్తనమ్ ॥ ౩౪ ॥ మత్కథాశ్రవణే శ్రద్ధా మదనుధ్యానముద్ధవ । సర్వలాభోపహ

మృదుచిత్తః - శుచిః బాహ్యాభ్యన్తరశౌచవాన్ - తత్ర బాహ్యం స్నానాదిజన్యం - ఆన్తరం విష్ణుచిన్తనజం - అకించనః అన్యప్రయోజనః - అనీహః లౌకికవ్యాపారరహితః - మితభుక్ స్వస్థాప్రాప్తఫలేన యోగహీనో వా మితం యథా తథా భుఙ్క్త ఇతి తథా - శాన్తః నిగృహీతాన్తఃకరణః - స్థిరః స్థిరచిత్తః, అహమేవ శరణం రక్షితా ప్రాప్యశ్చ యస్య సః - మునిః మద్గుణసంశీలనశీలః ॥ ౩౦ ॥ అప్రమత్తః సావధానః - గభీరాత్మా అనవగాహ్యాభిప్రాయః - ధృతిమాన్ ఆపత్స్వపి ధైర్యవాన్ - జితషడ్గుణః - షడ్గుణాః అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యవః - యేన - మనోజయస్య ప్రాణజయపూర్వకత్వాత్ ప్రాణస్యాశనాయాదిజయస్సుకర ఇతి భావః - అమానీ స్వదేహసత్కారానభిలాషీ, అన్యేభ్యో మానదః సత్కారకారకః - కల్యః హితోపదేశదక్షః మైత్రః అవఞ్చకః - కారుణికః కరుణయైవ ప్రవర్తమానః, న స్వార్థలాభేన కవిః చిదచిదీశ్వరతత్త్వత్రయయాథాత్మ్యజ్ఞః ॥ ౩౧ ॥ కించ ఆజ్ఞాయేతి ॥ ఆదిష్టాన్ ఉపదిష్టాన్ - వేదముఖేనోక్తాన్ గుణాన్ - దోషాంశ్చ - ఆజ్ఞాయ - విరోధిస్వరూపస్యాపి జ్ఞేయత్వాద్దోషా ఇత్యుక్తం - సర్వాన్ స్వకాన్ - వర్ణాశ్రమోచితాన్ ధర్మాన్ సంత్యజ్య « సర్వధర్మాన్పరిత్యజ్య » ఇత్యత్రేవాత్రాపి యథాసంప్రదాయం త్యాగో వివక్షితః, యః - మాం - ముపాయోపేయభావేన - భజేత - స చ - సత్తమః సాధుమతః ॥ ౩౨ ॥ కించ జ్ఞాత్వేతి ॥ యః యత్స్వరూపః - యాదృశః యత్స్వభావః - యావాన్ యావద్విభూతికశ్చ - అస్మి - తథా - పునః పునర్విచార్య - మే - మామేవ - అనన్యభావేన నాన్యస్మిన్ ప్రయోజనాన్తరోపాయాన్తరదేవతాన్తరాదౌ - భావ - యేన - భజన్తీతి - తే - భక్తతమాః - వై శబ్దో నిశ్చయద్యోతకః ॥ ౩౩ ॥ ఏవం సాధులక్షణముక్తం - అథైవంవిధానాం సతాం సజ్ఞాప్తిలక్షణీయాని భక్తియోగానుగ్రాహకాణి తల్లక్షణాన్యాహ ॥ మల్లిఙ్గేత్యాదిభిరష్టభిః ॥ మల్లిఙ్గమర్చారూపం మల్లిఙ్గమద్భక్తజనప్రదర్శనాదీని భక్తియోగానుగ్రాహకాణి తల్లక్షణానీత్యష్టమాన్తైరధ్యాహర్తవ్యం - పరిచర్యా పాదపీడనాదిసేవా - ప్రహ్వశబ్దః ప్రణామపరః - గుణకర్మానుకీర్తనమ్ ॥ ౩౪ ॥ మదనుధ్యానం మద్విషయకానుధ్యానం - సర్వలాభో

పహరణం-సర్వస్యలబ్ధస్యసమర్పణం. దాస్యేనస్వాభావికేన - ఆత్మనః స్వస్య-నివేదనంసమర్పణం - మచ్ఛేషత్వాధ్యవసానమ్ ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ మజ్జన్మకర్మకథనం-శ్రోతృసన్నిధావితి శేషః - మమపర్వసుజయన్త్యాదిషు,అనుమోదన-ముత్సవకరణేనేతి శేషః-గీతాదిభిర్మద్గృహేషుమదాలయేషూ-త్సవః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ యాత్రాదివ్యదేశయాత్రా - సర్వవార్షికపర్వసుచాతుర్మాస్యైకాదశ్యాదిషు బలివిధానంవిశేషతఃపూజావిధానం-ఉత్తమా - తాన్త్రికీముచ్ఛాస్త్రోక్తా - దీక్షా - పఞ్చసంస్కారసంపత్తిః-వైదికీతిపాఠే- అధ్వర్యుర్గృహపతిం-దీక్షయిత్వా యజమానందీక్షయతీత్యుక్తవిధాయజ్ఞార్థదీక్షా - మదీయవ్రతాన్యేకాదశ్యుపవాసాదీని- తేషాం-ధారణమాచరణమ్ ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ మమ-యా-అర్చాపూజామూర్తిః-తస్యాః- స్థాపనే-శ్రద్ధాఆదరః-సత్యాంశక్తౌ స్వస్య-తదభావే-ఇతరైస్సహ - సంహత్యసంభూయ-ఉద్యమశ్చ,ఉద్యానేత్యాదేర్మమేత్యాదిః-తత్రో-ద్యానమాయతనాన్తర్గతంవనం - ఉపవనమాయతన సమీపవనం- ఆక్రీడాఃపుష్పాపచయాదిక్రీడనార్హాణిస్థానాని - పురాణిఆయతనస్యపరితఃస్థితాని తత్రత్యానిమన్దిరాణి- తేషాం -కర్మాణికస్మాత్తేస్వతస్సంహత్యవో- ద్యమ ఇతిపూర్వేణసంబన్ధః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ సమ్మార్జనంధూళ్యపాకరణం- ఉపలేపనంగోమయాదిభిః సేకస్తైరేవప్రోక్షణం - మణ్డలవర్తనంసర్వతోభద్రస్వస్తికచక్రాబ్జాదిమణ్డలకరణం ఏభి-రమాయయా-దాసవన్మహ్యంమమ-గృహశుశ్రూషణంగృహాలంకారః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ అమానిత్వందురహంకారరాహిత్యం - అదమ్భిత్వంఅవఞ్చకత్వం - కృతస్యధర్మస్య-పరికీర్తనం « ధర్మః క్షరతికీర్తనా», దితిస్మృతేరితిభావః-మేమహ్యం-త్వయా-మన్యేనవా-నివేదితం- దీపావలోకం - నోపయుఞ్జ్యాత్స్వవ్యాపారోపయోగినం

రణందాస్యేనాత్మనివేదనమ్॥ ౩౫ ॥ మజ్జన్మకర్మకథనంమమపర్వానుమోదనమ్ । గీతతాణ్డవవాదిత్రగోష్ఠీభిర్మద్గృహోత్సవః॥ ౩౬ ॥ యాత్రాబలివిధానంచసర్వవార్షికపర్వసు । ఉత్తమాతా ❀ న్త్రికీదీక్షామదీయవ్రతధారణమ్ ॥ ౩౭ ॥ మమార్చాస్థాపనేశ్రద్ధాస్వతస్సంహత్యచోద్యమః । ఉద్యానోపవనాక్రీడపురమన్దిరకర్మణి ॥ ౩౮ ॥ సమ్మార్జనోపలేపాభ్యాంసేకమణ్డలవర్తనైః । గృహశుశ్రూషణంమహ్యం దాసవద్యదమాయయా ॥ ౩౯ ॥ అమానిత్వమదమ్భిత్వంకృతస్యాపరికీర్తనమ్ । అపిదీపావలోకంమేనోపయుఞ్జ్యాన్నివేదితమ్ ॥ యద్యదిష్టతమంలోకేయచ్చాతిప్రియమాత్మనః। తత్తన్నివేదయేన్మహ్యంతదానన్త్యాయకల్పతే॥ ౪౧ ॥ సూర్యోఽగ్నిర్బ్రాహ్మణోగావోవైష్ణవఃఖంమరుజ్జలమ్ ।భూరాత్మాసర్వభూతానిభద్రపూజాపదానిమే॥ ౪౨ ॥ సూర్యేతువిద్యయాత్రయ్యాహవిషాఽగ్నౌయజేతమామ్।ఆతిథ్యేనతు † విప్రాగ్ర్యేగోష్వఙ్గయవసాదినా॥ ౪౩ ॥ వైష్ణవేబన్ధుసత్కృత్యాహృదిఖేధ్యాననిష్ఠయా।వాయౌముఖ్యధియాతోయేద్రవ్యైస్తోయపురస్కృతైః॥ ౪౪ ॥ స్థణ్డిలేమన్త్రహృదయైర్భోగైరాత్మానమాత్మని। క్షేత్రజ్ఞంసర్వభూతేషుసమత్వేనయజేతమామ్॥ ౪౫ ॥ ధిష్ణ్యే

నకుర్యాత్ - కింపునర్దీపారోపణమేవకుర్యాదితిగ్రన్థః-దీపావలోకశబ్దంతావల్లక్షణ్స్తపవనాదీనాముపయోజ్యత్వప్రదర్శనపరః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ కించ॥యద్యదితి ॥ లోకే-యద్యదిష్టతమంకమనీయం-వస్తు, యచ్చాత్మనఃస్వస్య - ప్రియతమం,తత్తన్మహ్యం-నివేదయేత్ , ఏవంచే,త్త-దానన్త్యాయమహాపరిమితప్రీతయేఅక్షయ్యఫలాయవా , కల్పతే ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ అథభక్తిలక్షణాన్యేవపూజావిధానానివక్తుంతదధిష్ఠానాన్యాహ ॥ సూర్యఇతి ॥ హేభద్ర-సూర్యాదీని-సర్వభూతాన్తాని-ఏకాదశ-మమపూజాపదాని ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ తత్రోద్దేశక్రమేణపూజాప్రకారానాహ ॥ సూర్యేత్విత్యాదినా ॥ త్రయ్యావిద్యయా«ఉపత్యే»త్యాదిమన్త్రైః అగ్నౌ ఆహవనీయాదౌ- తాన్త్రికేచ , హవిషాచరుపురోడాశాజ్యాదిరూపేణ-మాం,యజేతేతిసంబన్ధః-విప్రాగ్ర్యేబ్రాహ్మణశ్రేష్ఠే ఆతిథ్యేన - విప్రాగ్నావితిపాఠే-విప్రశరీరాన్తర్గతజాఠరాగ్నౌ,అఙ్గహేఉద్ధవ,గోషుయవసాదిభిః యవసంతృణం-ఆదిశబ్దేనతిలపిష్టోదకాదిసంగ్రహః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ వైష్ణవేబన్ధుసత్కృత్యా-బన్ధుసత్కృత్యాబన్ధావివసత్కారేః-ఆకాశేపూజానామ-హృదయాకాశాన్తరేధ్యానమిత్యాహ॥హృదిఖేధ్యాననిష్ఠయేతి॥ యజేతమామిత్యుత్తరత్రసంబన్ధః-ముఖ్యధియాముఖ్యప్రాణధియా - తోయేతు , తోయపురస్కృతైస్తోయాదిభిరిత్యర్థః-ద్రవ్యైర్గన్ధపుష్పదూర్వాక్షతాదిభిః ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ భూరాత్మేత్యత్రభూశబ్దేనచక్రాబ్జాదిమణ్డలసంస్కృతోదేశోవివక్షితస్తదాహ॥స్థణ్డిలఇతి ॥ మన్త్రహృదయైర్మూలమన్త్రహృదయాద్యఙ్గమన్త్రన్యాసైః అస్మనిస్వస్మిన్- ఆత్మానంమాం , భోగైః శాస్త్రావిరుద్ధకామైర్యజేత-సర్వభూతేషుదేవమనుష్యాదిశరీరేషు , క్షేత్రజ్ఞంజీవశరీరకం - మాం, సమత్వేనరాగద్వేషాదిరాహిత్యేన - యజేత ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ ఏతేషుసూర్యాదిషు,ధిష్ణ్యేషుస్థానేష్వపి మద్రూపమేవ, ధ్యాయన్ , సమాహితోఽవహితచిత్తః-సమర్చ

౩౭ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ వైదికీదీక్షా ౪౩ ॥ శ్లో † పా ॥ విప్రాగ్నౌ

మేత్ ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ కించ ॥ ఇష్టేతి ॥ ఇష్టం వైదికం కర్మ, పూర్తం స్మార్తం, తయోస్సమాహారః, తేన, య, స్సమాహితో, మామేవ-యజేత, సోఽపి-వహ్నిజ్వాదిదర్శనాదికృదివ, మయి , సద్భక్తిం ప్రేమాత్తి కామవిచ్ఛిన్నాం భక్తిం , లభతే, ఉక్తసర్వలక్షణోపకృతా సద్భక్తిస్సాధుసేవామూలైవేత్యుపసంహరతి ॥ మత్స్మృతి స్సాధుసేవయేతి ॥ మత్స్మృతిర్మద్భక్తిః, సత్సఙ్గమూలైవ ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ నచాతోఽన్యః కశ్చిన్మత్ప్రాప్త్యుపాయో విద్యత ఇత్యాహ ॥ ప్రాయేణేతి ॥ హే ఉద్ధవ, సత్సఙ్గేన సత్సఙ్గలబ్ధేన భక్తియోగేన, వినా, సమీచీనో, మత్ప్రాప్త్యుపాయో , న విద్యతే, ప్రాయేణేత్యనేన క్వచిన్న్యాసయోగస్యాప్యుపాయత్వం సత్సఙ్గలబ్ధత్వం చ వివక్షితం , సత్సఙ్గేనేత్యత్ర హేతుమాహ , హియస్మాదహం, సతాం, ప్రాయణం ఉపాయ ఉపేయశ్చ, ఈయత ఇత్యయనం, యన్త్ర్యనేనేత్యయనమితి వ్యుత్పత్తిద్వయస్యావివక్షితత్వాత్ , ఉపాయోపేయభావేనాశ్రితోఽహం తదధీన ఇతి ॥ సత్సఙ్గాదేవ మద్వశీకార ఇతి భావః ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ అథేత్థం సూచిత బహ్వాఙ్గక భక్తియోగదుష్కరత్వాభిప్రాయమాలక్ష్య ప్రాయేణేత్యనేన సూచితం స్వవశీకరణోపాయం న్యాసయోగం వివక్షుస్తావత్తస్య పరమగోప్యత్వమధికారివిశేషాయైవోపదేశ్యత్వం చ ఖ్యాపయన్ శుశ్రూషాముత్పాదయం శ్చ తత్కథనం ప్రతిజానీతే ॥ అథైతదితి ॥ సుగోప్యస్యాప్యుక్తౌ హేతుత్రయోపాత్తం భృత్యస్సుహృత్సఖేతి విశేషణత్రయమ్ ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః. ********************************

ఇత్థం బహ్వాఙ్గకబహువయఃకాలాదిసాధ్యే దుష్కరే భక్తియోగే ఉపదిష్టే తత్సాధ్యతల్లిప్సాఽశక్తిభ్యామావిలమానసముద్ధవమాలక్ష్య సుకరోపాయమాత్మనిక్షేపాపరపర్యాయం న్యాసయోగాత్మకం లఘీయాంసం వివక్షుస్తావత్తస్యాని

ష్వేతేషు మద్రూపం శఙ్ఖచక్రగదామ్బుజైః । యుక్తం చతుర్భుజం శాన్తం ధ్యాయన్నర్చేత్సమాహితః ॥ ౪౬ ॥ ఇష్టాపూర్తేన మామేవ యో యజేత సమాహితః । లభతే మయి సద్భక్తిం మత్స్మృతిం సాధుసేవయా ॥ ౪౭ ॥ ప్రాయేణ భక్తియోగేన సత్సఙ్గేన వినోద్ధవ । నోపాయో విద్యతే సమ్యక్ప్రాయణం హి సతామహమ్ ॥ ౪౮ ॥ అథైతత్పరమం గుహ్యం శృణ్వతో యదునన్దన । సుగోప్యమపి వక్ష్యామి త్వం మే భృత్యస్సుహృత్సఖా ॥ ౪౯ ॥ ***************** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ఏకాదశస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః. ********

శ్రీభగవానువాచ ॥ న రోధయతి మాం యోగో న సాఙ్ఖ్యం ధర్మ ఉద్ధవ । న స్వాధ్యాయ స్తపస్త్యాగో నేష్టాపూర్తం న దక్షిణాః ॥ ౧ ॥ వ్రతాని యజ్ఞశ్ఛన్దాంసి తీర్థాని నియమా యమాః । యథావరున్ధే సత్సఙ్గస్సర్వసఙ్గాపహో హి మామ్ ॥ ౨ ॥ సత్సఙ్గేన హి దైతేయా యాతుధానాః ఖగా మృగాః । గన్ధర్వాప్సరసో నాగాస్సిద్ధాశ్చారణగుహ్యకాః ॥ ౩ ॥ విద్యాధరా మనుష్యేషు వైశ్యాశ్శూద్రాః స్త్రియోఽన్త్యజాః । రజస్తమః ప్రకృతయ స్తస్మిం స్తస్మిన్యుగే యుగే ॥ ౪ ॥ బహవో మత్పదం ప్రాప్తాస్త్వాష్ట్రకాయాధవాదయః । వృషపర్వా బలిర్బాణో మయశ్చాథ విభీ

తరోపాయసాధ్యసాధనత్వఖ్యాపనాయ కైముత్యన్యాయేన తదుపాయనిష్ఠసత్సంగతేరేవానితరసాధ్య సాధనతామాహ ॥ న రోధయతీతి ॥ మాం-న రోధయతి న హృది స్థం కరోతి- న వశీకరోతీతి యావత్ , యోగః వర్ణాశ్రమోచితకర్మ యోగః, ప్రాణాయామయోగో వా, సాంఖ్యం ప్రకృతివివిక్తాత్మోపాసనం, ధర్మః అహింసాదిరూపః , స్వాధ్యాయో వేదాధ్యయనం, తపోఽనశనాది- ఇష్టం యాగాదివైదికం కర్మ , పూర్తం స్మార్తం, తయోస్సమాహారః, త్యాగః సామాన్యతో దానం , దక్షిణాః క్రత్వాదిసాద్గుణ్యార్థదానమ్ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ వ్రతాన్యేకాదశ్యుపవాసాదీని , యజ్ఞాః పఞ్చమహాయజ్ఞాః ఛన్దాంసి రహస్యమన్త్రాః, తీర్థాని గఙ్గాదీని , నియమాః శౌచాచమనాదయః , యమాః బాహ్యాభ్యన్తరేన్ద్రియనియమనోపాయాః , యథా , సత్సఙ్గో మామవరున్ధే వశీకరోతి, తథైతే, మాం నావరున్ధతే , కుతః, హి యస్మాత్-సత్సఙ్గః , సర్వసంగాపహః , మనసస్సర్వేషు మద్వ్యతిరిక్తేషు సఙ్గమపహన్తీతి తథా , మనసస్సర్వసఙ్గాపహారేణ మదేకసఙ్గావహః , యోగాదయస్తు నైవంవిధా ఇతి భావః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ యద్యపి యోగసాంఖ్యాదీనాం చిత్తనైర్మల్యైకాగ్రతాపాదనద్వారా భక్తియోగోత్పాదనేన తద్ద్వారా భగవద్వశీకారకారణత్వం, ఏతత్ సత్సఙ్గతేరపి గురూపసత్త్యాపాదనాదిప్రణాడ్యైవ తద్వశీకారకారణత్వం న సాక్షాదితి న విశేష- స్తథాఽపి సతామాత్మనాం కథంచిత్స్వసంబద్ధినాం చ స్వవిద్యామాహాత్మ్య ప్రసన్నపరమపురుషసంకల్పేన మోచకత్వప్రతిపాదనాయ యథావరున్ధే సత్సఙ్గ ఇత్యుక్తం ॥ తదాహ ॥ సత్సఙ్గేనేత్యాది ॥ సఙ్గః సంబన్ధః, స చ తద్విద్యాయోనివంశ్యత్వ తదభిమానవిషయదేశప్రభవత్వ తద్దర్శనస్పర్శనాదివిషయత్వాదిరూపేణ బహువిధః॥ “ నాస్యాబ్రహ్మవిత్కులే భవతి ,, ఇతి శ్రుతేః “ యం యం స్పృశతి పాణిభ్యాం యం యం పశ్యతి చక్షుషా- స్థావరాణ్యపి ముచ్యన్తే కిం పునర్బాన్ధవా జనాః ,, ఇత్యభియుక్తోక్తేశ్చ - యాతుధానాః రాక్షసాః- నాగాః గజాః- రజస్తమః ప్రకృతయ ఇత్యనేనాత్యన్తమోక్షోపాయశూన్యత్వమభిప్రేతమ్ ❀ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❀ త్వాష్ట్రో

వృత్రాసురః - కాయాధవః ప్రహ్లాదః - తాః, వాదీ - యేషాం - బహవో - మత్పదం - ప్రాప్తా - ఇతి సంబన్ధః, యద్వా - దైతేయాదిషు కాంశ్చిత్సాధూన్నిర్దిశతి॥ త్వాష్ట్రకాయాధవాదయ ఇత్యాదినా॥ బాణో మయశ్చ ప్రసిద్ధః ✱ ॥ ౫ ॥ ✱ అథమృగేషు సాధూనాహ ॥ సుగ్రీవో హనుమానృక్ష ఇతి॥ ఋక్షో జాంబవాన్॥ పశుష్వాహ ॥ గజ ఇతి ॥ గజేన్ద్రః - అథ పక్షిష్వాహ॥ గృధ్ర ఇతి॥ గృధ్రో జటాయుః - తస్య తు ముముక్షుత్వం శ్రీమతి రామాయణే॥ యా గతిర్యజ్ఞశీలానామాహితాగ్నేశ్చ యా గతిః - అపరావర్తినాం యా చ యా చ భూమిప్రదాయినామ్ - మయా త్వం సమనుజ్ఞాతో గచ్ఛ లోకాననుత్తమాన్॥ ఇతి ప్రసిద్ధం - అపరావర్తినాం యా గతి - రనుత్తమాన్ లోకాన్ గచ్ఛేతి ముక్తివిషయత్వ ఏవ ఘటతే. న తు యుద్ధాపరావర్తిగతిపరత్వే - తత్ప్రాప్యలోకానామనుత్తమత్వాసంభవాత్ - అథ వైశ్యేష్వాహ ॥ వణిక్పథ ఇతి ॥ వణిక్పథస్తులాధారాఖ్యః - వ్యాధో ధర్మవ్యాధాఖ్యః స్త్రీష్వాహ ॥ వ్రజే గోప్య్యో యజ్ఞపత్న్య ఇతి ॥ యజ్ఞపత్న్యో బ్రాహ్మణ్యః - కుబ్జాదీనాం కేనాపి భావేన భగవత్సంబన్ధసద్భావాత్ భాగవతత్వమస్త్యేవ - తథాఽపరే ఇత్యేతదనుక్తసంగ్రాహకమ్ ✱ ॥ ౬ ॥ ✱ త ఇతి ॥ తే త్వాష్ట్రాదిసంబన్ధినః - న - అధీతాః శ్రుతిగణాః - యైస్తే - నడుపాసితాః, మహత్తమాః సాధవో - యైస్తేన - సన్ని వ్రతాని యేషాం - న తప్తం తపో యైస్తే - అత్ర సంధిరార్షః - కింతు - సతాం త్వాష్ట్రాదీనాం - సఙ్గాన్మా - ముపాగతాః ప్రాప్తాః. స్వసంకల్పస్యాపృథక్త్వఖ్యాపనాయ మాముపాగతా ఇత్యుక్తం - మోక్షస్త్వేవైత ఇత్యర్థః - నాధీత శ్రుతిగణా ఇత్యాదివిశేషణైరుపాయాన్తరశూన్యత్వమేవ ఖ్యాప్యతే ✱ ॥ ౭ ॥ ✱ నను యుక్తమేతద్భగవద్యాథాత్మ్యాభిజ్ఞానాం సత్సంబన్ధినామన్యేషాం చ ముక్తిరితి - ఇదం త్వయుక్తం - యత్కేవలం కామనాదిభావేన త్వామనువృత్తవతీనాం గోప్యాదీనామితి - అతో న తాసాం ముక్తిః - కుతస్తత్సంబన్ధినా - మిత్యత ఆహ ॥ కేవలేనేతి ॥ భావోఽత్ర కామభయద్వేషాదిరూపాభిప్రాయవిశేషపరః - భావనాపరపర్యాయదర్శనస్పర్శనాది

షణః ॥ ౫ ॥ సుగ్రీవో హనుమానృక్షో గజో గృధ్రో వణిక్పథః । వ్యాధః కుబ్జా వ్రజే గోప్యో యజ్ఞపత్న్యస్తథాఽపరే ॥ ౬ ॥ తే నాధీతశ్రుతిగణా నోపాసితమహత్తమాః । అవ్రతాఽతప్తతపసస్సత్సఙ్గాన్మాముపాగతాః ॥ ౭ ॥ కేవలేన హి భావేన గోప్యో గావో నగా మృగాః । యేఽన్యే మూఢధియో నాగాస్సిద్ధా మామాపురఞ్జసా ॥ ౮ ॥ యం న యోగేన సాఙ్ఖ్యేన దానవ్రతతపోఽధ్వరైః । వ్యాఖ్యాస్వాధ్యాయసంన్యాసైః ప్రాప్నుయాద్యత్నవానపి ॥ ౯ ॥ రామేణ సాకం మధురాం ప్రణీతే శ్వాఫల్కినా మయ్యనురక్తచిత్తాః । విగాఢభావేన న మే వియోగతీవ్రాధయోఽన్యం దదృశుస్సుఖాయ ॥ ౧౦ ॥ ✱ తాస్తాః క్షపాః ప్రేష్ఠతమేన నీతా మయైవ బృన్దావనగోచరేణ । క్షణార్ధవత్తాః పునరఙ్గ తాసాం హీనా మయా కల్పసమా బభూవుః ॥ ౧౧ ॥ తా నావిదన్మయ్యనుషఙ్గబద్ధధియస్స్వమాత్మానమ

రూపభావార్థపరశ్చ - తస్య కైవల్యం నామ పరత్వముత్కృష్టత్వమితి యావత్ - తద్యథా యోగ్యం యోజ్యం, తత్ర - గోప్యః - కేవలేన తీవ్రేణ - భావేన కామాత్మకేన, గావో - నగా మృగాశ్చ, సాదరం మదీక్షణస్పర్శనాదిరూపేణ భావేన - యే చాన్యే - మూఢధియః, తమోగుణావృతధియః కేవలతమోగుణప్రధానా ఇత్యర్థః - నగాః యమళార్జునాదయః - నాగాః కాళియాదయః - తేఽపి - సిద్ధాః ముక్త్యర్హాః - మదీక్షణస్పర్శనాదిభిర్నిరస్తాఖిలముక్తిప్రతిబన్ధకాః - అఞ్జసా అనాయాసేన - మామీయుః ప్రాపుః, నగా ఇతి మృగవిశేషణం వా - తత్ర - నగాః నిశ్చలాః - వంశస్వనాపకృష్టచిత్తతయేతి భావః, యద్వా॥ అపి వృక్షాః పరిమ్లానా॥ ఇతిన్యాయేనాన్తస్సంజ్ఞానాం వృక్షాణామపి తత్సన్నికర్షవిప్రకర్షాదికృతహర్షమ్లాన్యాదితయా కథంచిద్భావసంభవాభిప్రాయేణ నగా ఇత్యుక్తమితి సర్వతరుగుల్మలతాదిపర ఏవ నగశబ్దః - గవాదయ ఏవ కేనాపి భావేన మామీయుః - కింపునర్గోప్యః, అతస్తాస్తత్సంబన్ధినశ్చ మామాపురేవేతి భావః ✱ ॥ ౮ ॥ ✱ మామితి వివక్షితమాత్మానం విశినష్టి॥ యమితి ॥ యోగాదిభిః - కృతప్రయత్నోఽపి యం - న ప్రాప్నుయాత్, తం - దుర్లభం - మా - మాపు - రితి సంబన్ధః - వ్రతాన్యేకాదశ్యుపవాసాదీని - తపః కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిరూపం - వ్యాఖ్యా శాస్త్రాధ్యాపనం - స్వాధ్యాయోఽధ్యయనం సంన్యాసస్తుర్యాశ్రమపరిగ్రహః ✱ ॥ ౯ ॥ ✱ కేవలేన హి భావేనేతి వివక్షితం గోపీనాం భావం ప్రపఞ్చయతి ॥ రామేణేతి చతుర్భిః ॥ శ్వాఫల్కినా అక్రూరేణ - మయి, రామేణ బలభద్రేణ సహ - మధురాం, ప్రణీతే ప్రాపితే సతి - మే మత్తోఽన్యం, సుఖాయ, న దదృశుః, కుతః - వియోగేన - తీవ్రో దుస్సహః, ఆధి, ర్యాసాం తా, స్తత్ర హేతుః - మయి, విగాఢేనాతిదృఢేన, భావేన ప్రేమ్ణా, అనురక్తాని సంసక్తాని, చిత్తాని - యాసాం తాః ✱ ॥ ౧౦ ॥ ✱ తీవ్రాధిత్వం వ్యనక్తి ॥ తాస్తా ఇతి ॥ యా యా ఇతి పాఠాన్తరం, అఙ్గ హే ఉద్ధవ - బృన్దావనగోచరేణ - ప్రియతమేన చ, మయా సహ, యాభి, ర్యాయాః క్షపాః రాత్రయః, క్షణార్ధవన్నీతాః యాపితాః తా ఏవ - పున, ర్మయా, హీనా, స్తాసాం గోపీనాం - కల్పసమా, బభూవుః ✱ ॥ ౧౧ ॥ ✱ కించేత్థం తీవ్రాధయో మోహవ్యాజేన సమాధిం గతాః కించిదపి న విదురిత్యాహ॥ తా ఇతి ॥ మయ్య - నుషఙ్గే

ణాసక్త్యా,బద్ధాధీర్యాభిస్తాః,గోప్యః,స్వమాత్మానంస్వదేహం,అదోదూరస్థం-ఇదంసన్నిహితంచ, నావిదన్,యథా,మున యః-సమాధౌ,స్వాత్మానం,నవిదుః,యథావా,అబ్ధితోయే-ప్రవిష్టానద్యః, స్వనామరూపే , నవిదుః , తద్వత్,నదీనాంనామ రూపావేదనముచితత్వాత్,గోపీనాంతుభగవద్ధ్యానపారవశ్యాదివైషమ్యమ్ ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ స్వాత్మాదికంనావిదన్,కింతు కేవల-మబలాఅజ్ఞాః-మత్స్వరూపావిద-స్తథాఽపి-మత్కామాః, మయ్యేవకామోయాసాంతాః-జారంరమణంప్రతీత్య చోరభర్తారం,వస్తుతఃపరబ్రహ్మభూతం-మాం-ప్రాపుః “ సత్సఙ్గేనహిదైతేయా „ ఇత్యుపక్రాన్తముపసంహరతి ॥ సఙ్గా చ్ఛతసహస్రశఃప్రాపురితిసంబన్ధః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ ఇత్థముపదేశ్య మాంశరణాగత్యాఖ్యాన్యాసయోగప్రభావఖ్యాపనాయ తద్యోగనిష్ఠసత్సఙ్గస్యైవానితరసాధ్యసాధనమభిధాయాథతంయోగముపదిశతి ॥ తస్మాదితి ॥ హేఉద్ధవ,తస్మాత్ , శరణా గతియోగనిష్ఠసత్సఙ్గతేరేవంవిధత్వాత్,చోదనాంవిధిం - ప్రతిచోదనాంనిషేధం , యద్వా చోదనా“నహింస్యాత్సర్వాభూ తాని„త్యాదిరూపాంసామాన్యచోదనాం-ప్రతిచోదనాం “ అగ్నీషోమీయంపశుమాలభతే „ త్యాదిరూపామపవాదాత్మి కాంవిశేషచోదనాం-ఉత్సృజ్యేత్యనేనవిధినిషేధాత్మకశాస్త్రత్యాగఉక్తః“ప్రవృత్తించనివృత్తించే „ త్యనేనవిధినిషేధా త్మకశాస్త్రబోధ్యప్రవృత్తినివృత్తిత్యాగః“శ్రోతవ్య„ మిత్యనేనానన్యసాధ్యస్వాభీష్టోపాయాన్తరశుశ్రూషాత్యాగః“శ్రో తవ్యముత్సృజ్యే„త్యనేనతదుపాయతయాశ్రుతేషుకర్మజ్ఞానభక్తియోగేషూపాయత్వబుద్ధిత్యాగః-తత్ర- విధ్యాత్మకశాస్త్ర త్యాగోనామ , తస్మిన్స్వాభీష్టసాధనతావబోధకత్వబుద్ధిత్యాగః,నిషేధాత్మకతత్త్యాగస్తునిషిద్ధసేవానివృత్తేరుపాయ త్వబోధకత్వబుద్ధిత్యాగరూపః-ప్రవృత్తినివృత్తిత్యాగస్తు- శాస్త్రబోధ్యయోఃప్రవృత్తినివృత్త్యోర్దుష్కరత్వానుసంధానే నోపాయత్వబుద్ధిత్యాగః,స్వకీయత్వప్రయత్నాదిత్యాగాత్మకః ,అనేనకృత్యకరణాశక్తస్యాకృత్యాకరణాన్నివర్తితుమప్యశక్తస్యాపి మచ్ఛరణాగతిరభీష్టోపాయభూతేతిధ్వనితమ్ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ మామిత్యనేనసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్త్యాద్యాశ్రయణసౌకర్యాపా

దస్తథేదమ్ । యథాసమాధౌమునయోఽబ్ధితోయేనద్యఃప్రవిష్టాఇవనామరూపే॥ ౧౨ ॥మత్కామారమణం జారంమత్స్వరూపావిదోఽబలాః । బ్రహ్మమాంపరమంప్రాపుస్సఙ్గాచ్ఛతసహస్రశః॥ ౧౩ ॥తస్మాత్త్వముద్ధ వోత్సృజ్యచోదనాంప్రతిచోదనామ్।ప్రవృత్తించనివృత్తించశ్రోతవ్యంశ్రుతమేవచ॥ ౧౪ ॥ మామేకమేవశర ణమాత్మానంసర్వదేహినామ్ । యాహిసర్వాత్మభావేనయాస్యసిహ్యకుతోభయమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఉద్ధవఉవాచ ॥ సంశయశ్శృణ్వతోవాచంతవయోగేశ్వరేశ్వర।ననివర్తతఆత్మస్థోయేనభ్రామ్యతిమేమనః ॥ ౧౬ ॥ శ్రీభగవాను

దకాశ్రితకార్యాపాదకవాత్సల్యసౌలభ్యసౌశీల్యస్వామిత్వజ్ఞానశక్తిపూర్త్యాదికల్యాణగుణయోగిత్వమభిప్రేతం - ఏకమిత్య నేనఫలోపాయయోరైక్యంవివక్షితం,ఏవకారేణప్రపదనేస్వస్యకర్తృత్వవ్యావృత్తిః ,ఏకవచనేనస్వానుష్ఠితశరణాగతియో గేఽప్యుపాయత్వబుద్ధిప్యుదాసః-తత్రహేతుత్వేనాత్మానంవిశినష్టి ॥ ఆత్మానంసర్వదేహినామితి ॥ సర్వాన్తరాత్మభూతేన మనఃపర్యన్తసర్వేన్ద్రియప్రచోదయితాత్మనైవప్రకృతోపాయానుష్ఠానస్యకారితత్వాత్తత్రోపాయతాబుద్ధిర్నకా ర్యేతిభావః-మామేవేత్యేవకారోఽన్వేతవ్యః , తేనాసార్వజ్ఞ్యాదిగుణయోగిచతుర్ముఖాదిజీవవ్యావృత్తిః,ఏవకారస్యస్వస మభివ్యాహృతపదార్థవిపరీతపదార్థవ్యావృత్తిపరత్వాత్సర్వాత్మభావేన, శరణం , యాహి“ ఉపాయేగృహరక్షిత్రోశ్శబ్ద శ్శరణమిత్యయ„మిత్యుక్తేరతోఽనుచితత్వాదుపాయపరశ్శరణశబ్దః,యాహి“యాప్రాపణే„ ప్రాప్తేర్గతిపూర్వకత్వాద్గత్య ర్థాబుద్ధ్యర్థా ఇతిన్యాయాదధ్యవస్యేత్యర్థః-సర్వాత్మభావేన,యః-స్సర్వః-ఆత్మనఃస్వస్య , భావఃఉపేయత్వపితృత్వరక్షకత్వశే షిత్వాదినిరూపితోపేత్వపుత్రత్వరక్ష్యత్వశేషత్వాదిసంబన్ధజ్ఞానం, తేనఏవంచే , త్కుతోఽపిభయంనాస్తియస్యసః-అ కృత్యకరణకృత్యాకరణాదిమత్త్వప్రాప్తిప్రతిబన్ధకభయరహితః ,మాంముక్తోపభోగ్యం , యాస్యసిప్రాప్స్యసి ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ “ఆత్మానంసర్వదేహినా„మిత్యనేనస్వస్యసర్వాన్తరాత్మతయాసర్వేన్ద్రియప్రచోదయితృత్వముక్తంతత్ప్రకారజిజ్ఞాస యాపృచ్ఛతి॥సంశయఇతి ॥ హేయోగేశ్వరేశ్వరయోగనిర్వాహకాధిపతే. తవ,వాచం-శృణ్వతో,మమ,ఉపాయవిషయః-సం శయో,నివృత్తః,ఆత్మస్థః,ఆత్మవిషయస్తు - ననివర్తతే , తతఃకిమిత్యతోవిశినష్టి , యేనాత్మస్థేనసంశయేన,మే-మనోభ్రామ్య తి,అత,స్తంసంశయంనిరాకుర్వితిభావః-కింసర్వేన్ద్రియప్రాణనియమనాదికంజీవకర్తృకంఉతత్వత్కర్తృకత్వేఽపికస్యదే హమనుష్యాదిభావాత్మకస్సంసారః- కశ్చఇన్ద్రియాదీనామాధారః-కింజీవ - ఉతశరీరం-కింవాత్వం-కశ్చసుఖదుఃఖహేతుపు ణ్యాపుణ్యారమ్భకః-కశ్చసుఖదుఃఖయోర్భోక్తా-కశ్చసంసారనివృత్త్యుపాయ-ఇత్యేవంవిధఆత్మస్థస్సంశయః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ తత్రసర్వేన్ద్రియవ్యాపారాణామాత్మాయత్తతాంవివక్షుస్తావద్వాగిన్ద్రియవ్యాపారస్యోత్పత్తిక్రమమాత్మాయత్తతాం చాహ ॥ సఏషజీవఇతి ॥ వివరప్రసూతిః-వివరేహృదయచ్ఛిద్రే-ప్రసూతిఃప్రకాశో-యస్యసః “ గుహాంప్రవిష్టః ।హృదిహ్యయ

మాత్మా ప్రతిష్ఠిత, ఇతి శ్రుతేరితి భావః-స ఏష జీవః-ప్రాణేన, ఘోషేణ చ, ఉపలక్షితః, శరీరస్థితికాలే జీవః ప్రాణం తద్ఘోషం చ నజహాతీత్యర్థః " య ఏతత్కర్ణావపిధాయ శృణోతి నైనం ఘోషం శృణోతి స యదోత్క్రమిష్యన్ భవతి, ఇతి శ్రూయతే, మనోమయమిత్యస్య స ఘోష ఇత్యాదిః - ప్రాణవాయు సంఘటిత శరీరచ్ఛిద్ర ప్రభవస్స ఘోషస్తావన్మనోమయం మనోగ్రాహ్యం - అత ఏవ, సూక్ష్మం పార్శ్వస్థైరనుపలభ్యమానం, రూపముపేత్య స్థితః-పశ్చాదుచ్చారణవేళాయాం " ఉరః కణ్ఠశ్శిరస్తథా ,, ఇతి ప్రకారేణ తాల్వాదిస్థానప్రయత్నవశాత్ మాత్రాదిరూపేణ, స్థవిష్ఠః స్థూలతమో, భవతి-తత్ర-మాత్రా హ్రస్వాదిః, వర్ణః కకారాదిః, స్వర ఉదాత్తాదిః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ పూర్వం సూక్ష్మతయాఽనభివ్యక్తస్య క్రమేణ స్థూలతయోపలభ్యమానత్వే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేత్యాదినా ॥ సమిధ్యత ఇత్యన్తేన। యథా-అనలః కాష్ఠోదరస్థోఽగ్నిః, సూక్ష్మస్సన్నాత్మమన్థనారమ్భదశాయాం-ఉష్మాత్మక-స్తతో-దారుణ్యధికం-బలేన - మథ్యమానః-ఖే ఆకాశే, అనిలసహాయస్సన్ - అణుర్విస్ఫులిఙ్గాదిరూపో, భవతి, తతః-క్రమేణ, ప్రకృష్టో-జాతో-హవిషా, సమిధ్యతే సమ్యగ్దీప్యతే-తథా-ఇయం - వాగిన్ద్రియవ్యాపారరూపా వాణీ-మే - వ్యక్తిరాకారః-శరీరం - మదధీనేత్యర్థః - ప్రాణేన ఘోషేణేత్యనేన జీవప్రాణయోః పరస్పరాయత్తాస్థితిరితి సూచ్యతే - వివరప్రసూతిరిత్యనేన జీవస్య శరీరావస్థితిదశాయాం సంకుచిత ప్రకాశత్వముచ్యతే - తేనాజ్ఞత్వం ఫలితం - తేన చ వాగిన్ద్రియవ్యాపారానుగుణతచ్చోదనాఽసమర్థత్వం చ వ్యజ్యతే - వాణీచేతి చకారోఽన్వేతవ్యః - తేన దృష్టాన్తమాతస్యాగ్నేరప్యాత్మవ్యక్తిత్వమభిప్రేతమ్ ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ వాగిన్ద్రియవ్యాపారస్యాత్మాయత్తత్వముక్తం - అథాన్యేషాం కర్మజ్ఞానేన్ద్రియాణాం చాత్మాయత్తవ్యాపారవత్త్వమాహ ॥ ఏవమితి ॥ గతిః పాదేన్ద్రియస్య వ్యాపారః-కర్మ-పాణీన్ద్రియస్య-రతి-రుపస్థస్య- విసర్గః మూత్రపురీషోత్సర్గః-పాయ్వోః - ఘ్రాణం గన్ధోపాదానం-ఘ్రాణేన్ద్రియస్య-రసః రసగ్రహః-రసనేన్ద్రియస్య - దృక్-భావే క్విప్-దర్శనం-చక్షు

వాచ ॥ స ఏష జీవో వివరప్రసూతిః ప్రాణేన ఘోషేణ గుహాం ప్రవిష్టః । మనోమయం సూక్ష్మముపేత్య రూపం మాత్రా స్వరో వర్ణ ఇతి స్థవిష్ఠః ॥ ౧౭ ॥ యథాఽనలః ఖేఽనిలబన్ధురూష్మా బలేన దారుణ్యధిమథ్యమానః । అణుః ప్రజాతో హవిషా సమిధ్యతే ✽ తథైవ మే వ్యక్తిరియం హి వాణీ ॥ ౧౮ ॥ ఏవం గతిః కర్మ రతిర్విసర్గో ఘ్రాణో రసో దృక్ స్పర్శః శ్రుతిశ్చ । సఙ్కల్పవిజ్ఞానమథాభిమానస్సూత్రం రజస్సత్త్వతమోవికారః ॥ ౧౯ ॥ అయం హి జీవస్త్రివృదబ్జయోనిరవ్యక్త ఏకో వయసా స ఆద్యః । విశ్లిష్టశక్తిర్బహుధేవ భాతి బీజాని యోనిం ప్రతిపద్య యద్వత్ ॥ ౨౦ ॥ యస్మిన్నిదం ప్రోతమశేషమోతం పటో యథా తన్తువితానసంస్థః । స ఏష సంసారతరుః పురాణః కర్మాత్మకః పుష్పఫలే ప్రసూతే ॥ ౨౧ ॥ ద్వే అస్య బీజే శతమూలస్త్రినాళః పఞ్చస్కన్ధః పఞ్చరసప్రసూతిః । దశైకశాఖో ద్వి

రిన్ద్రియస్య - స్పర్శః -త్వగిన్ద్రియస్య - శ్రుతిః శ్రవణం శబ్దగ్రహణం- శ్రోత్రేన్ద్రియస్య-సంకల్పవిజ్ఞానం సఙ్కల్పరూపజ్ఞానం, మనసో వ్యాపారః - అభిమానః అనాత్మన్యాత్మబుద్ధిరూపః, స చా - హఙ్కారస్య వ్యాపారః-సూత్రం మహత్తత్త్వం- తస్య మణీనాం తన్తోరివ బహుకార్యాధారత్వాత్ - తేన చ తద్వ్యాపారోఽధ్యవసాయో లక్ష్యతే-తథా - అన్యశ్చ - యో-గుణత్రయపరిణామాత్మకో దేహేన్ద్రియాదిగణః స చ-మే-వ్యక్తి-రితి పూర్వేణ సంబన్ధః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ కస్య తర్హి దేవమనుష్యాదిభావాత్మకస్సంసార ఇత్యత ఆహ ॥ అయం హీతి ॥ సంసారస్యాహేతుకత్వశఙ్కాం వారయితుం విశినష్టి॥ త్రివృదితి ॥ గుణత్రయవస్య ఇత్యర్థః - త్రయాణాం గుణానాం-వృత్ వర్తనం-యస్మి - న్నితి వ్యుత్పత్తేః-అబ్జయోనిః- అప్సు జాతం బ్రహ్మాణ్డం- త-ద్యోనిరుత్పత్తిస్థానం-యస్య సః - గుణపారవశ్యాద్బ్రహ్మాణ్డాన్తరుత్పత్తినిధనవానిత్యర్థః - స్వరూపతస్త్వే-కః ఏకరూపః-వృద్ధిపరిణామాదిరహితః - ఆద్యో నిత్యశ్చ - వయసా కాలేన - విశ్లిష్టశక్తిః దేహతదనుబన్ధ్యాదిషు అహఙ్కారమమకారరూపేణ ప్రకీర్ణచైతన్యశక్తిః- బహుధా దేవమనుష్యాదిరూపేణ-భాతి-యథా-బీజాని - యోనిముత్పత్తియోగ్యం క్షేత్రం - ప్రాప్య-బహుధా భాన్తి - తద్వత్ - ఏకజాతీయానామపి బీజానాం యోనిం ప్రతిపన్నానాం యోన్యనుగుణం వృద్ధిహ్రాసాదిరూపబహుధాభానం హి దృశ్యతే ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ కస్తర్హీన్ద్రియాద్యధిష్ఠానమిత్యాదిసంశయం నిరాకరోతి॥ యస్మిన్నితి ॥ అశేష-మిదం ఇన్ద్రియప్రాణజాలం-యస్మి-న్నోతం - ప్రోతం చ-స ఏష-సంసారతరు - రితి సంబన్ధః-స త్విన్ద్రియగణోతప్రోతస్య దృష్టాన్తః-పటో యథా తన్తువితానస్య - తన్తువితతే-రోత ప్రోతరూపా-సంస్థా సమ్యక్ స్థితి-ర్యస్మిన్-స - పటో-యథా-తద్వత్ - సంసారయతీతి సంసారః-సంసరత్యనేనేతి వా సంసారో దేహః - పురాణః ప్రవాహతోఽనాదిః - కర్మాత్మకః ప్రవృత్తిస్వభావః - పుష్పఫలే- పుష్పస్థానీయం కర్మ - ఫలస్థానీయం సుఖం దుఃఖం చ - ప్రసూతే జనయతి-కర్మాత్మన ఇతి పాఠే-కర్మశీలస్య జీవస్య-భోగార్థం-సుఖదుఃఖే-జనయతీత్యర్థః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ సంసారస్య తరురూపతాం ప్రపఞ్చయతి॥ ద్వే ఇతి॥ అస్య సంసారతరోః ద్వే పుణ్యపాపే బీజే-శతం రాగద్వేషభయాదీని - మూలాని-యస్య సః - త్రినాళః-నాళాః ప్రకాణ్డాని-పఞ్చభూతాని స్కన్ధాః-యస్య-పఞ్చ

నాం-రసానాం శబ్దాదివిషయాణాం-ప్రసూతిర్యస్మిన్-దశ-జ్ఞానకర్మేన్ద్రియాణి-ఏకం మనః-తాన్యేవ-శాఖాః-యస్య సః-
ద్విసుపర్ణనీడః జీవపరమాత్మరూపపక్షియుగళాన్వితహృత్పద్మరూపనీడయుక్తః-త్రివల్కలః - త్రీణి-వల్కలాని త్వచో వాతపి
త్తశ్లేష్మాణో - యస్య సః-ద్విఫలః భోగమోక్షఫలః - జీవరూపిణః పక్షిణః- ప్రవృత్తికర్మసక్తత్వే భోగఫలకః-నివృత్తికర్మస
క్తత్వే తు ముక్తిఫలక ఇత్యర్థః. అర్కప్రతిష్ఠః ఆధ్యాత్మికాదితాపత్రయాలవాలప్రతిష్ఠితః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ద్విఫలత్వమేవ ప్రపఞ్చ
యతి॥ అదన్తీతి॥ గ్రామేచరాః- గృధ్రాః విషయాభిలాషిణో జీవాః - అస్య సంసారతరోః, ఏకం-సుఖదుఃఖాత్మకం-ఫలమిదం భు
ఞ్జతే - ఏకం మోక్షాఖ్యం ఫలం తు అరణ్యవాసాః హంసాః - అదన్తి జ్ఞానకర్మయోగయోరపి శరీరసాధ్యత్వం తత్ఫలయోర్భోగ
మోక్షయోరపి తద్ద్వారతత్త్వాస్వత్వాభిప్రాయేణ ఫలమిత్యుక్తం-పురూ-నేకం సంసారతరుం - యః, మాయామయం ప్ర
కృతిపరిణామాత్మకం - బహురూపం దేవత్వమనుష్యత్వాద్యనేకరూపమిజ్యైః గురుభిః-వేద-స ఏవ వేదం వేద వేదవిదిత్యర్థః. బహు
రూపమితి పాఠాన్తరం-తత్ర-బహూని రూపాణి దేవమనుష్యత్వాదీని-తాన్యేవ-రూపం-యస్య-తమిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀తం చే
త్థమిమం జ్ఞాత్వా - ఏకాన్తరూపా-స్థిరా-భక్తిర్యస్యాం - తయా-గురూపాసనయా-లబ్ధేన సితేన-విద్యాకుఠారేణ ఉపది
ష్టన్యాసోపాసనాన్యతరవిద్యాత్మకకుఠారేణ-పరశునా. స్వశక్త్యనుగుణేన-ధీరః అకుతోభయః - జీవాశయం జీవవ్యవస్థితం.
వృక్షం-ఛిత్త్వా-నిశ్శేషం శరీరసంబన్ధమపోహ్యేత్యర్థః - తత్ర న్యాసయోగపక్షే - అప్రమత్తః మహావిశ్వాసవిషయకప్రమాదర
హితః - ఆత్మానం మాం-సంపద్య - అథ - అస్త్రం త్యజ మహావిశ్వాసాత్మకం శస్త్రం యావన్మత్ప్రాప్త్యనువర్తస్వేత్య
ర్థః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః ❀❀❀
« అయం హి జీవస్త్రివృ"దిత్యనేన జీవస్య గుణత్రయపారవశ్యకృతో గుణత్రయపరిణామాత్మకదేహసంబన్ధ ఉపపన్నం

సుపర్ణనీడస్త్రివల్కలో ద్విఫలోఽర్కప్రతిష్ఠః ॥ ౨౨ ॥ అదన్తి చైకం ఫలమస్య గృధ్రా గ్రామేచరా ఏకమరణ్యవా
సాః । హంసా య ఏకం బహురూపమిజ్యైర్మాయామయం వేద స వేద వేదమ్॥ ౨౩ ॥ ఏవం గురూపాసనయైకభ
క్త్యా విద్యాకుఠారేణ శితేన ధీరః। వివృశ్చ్య జీవాశయమప్రమత్తః సంపద్య చాత్మానమథ త్యజాస్త్రమ్॥ ౨౪ ॥❀❀
❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ఏకాదశస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀
శ్రీభగవానువాచ ॥ సత్త్వం రజస్తమ ఇతి గుణా బుద్ధేర్న చాత్మనః । సత్త్వేనాన్యతమౌ హన్యాత్సత్త్వం సత్త్వేన చైవ
హి ॥ ౧ ॥ సత్త్వాద్ధర్మో భవేద్వృద్ధాత్పుంసో మద్భక్తిలక్షణః । సాత్త్వికోపాసయా సత్త్వం తతో ధర్మః ప్రవర్తతే॥
ధర్మో రజస్తమో హన్యాత్సత్త్వవృద్ధిరనుత్తమః।ఆశు నశ్యతి తన్మూలో హ్యధర్మ ఉభయే హతే॥ ౩ ॥ఆగమోఽపః

సారస్తన్నివృత్తిశ్చ యథాఽఽత్మశక్త్యనుగుణన్యాసోపాసనాన్యతరయోగేనేత్యుక్తం - నను సత్త్వేవ గుణపారవశ్యే కథమనుష్ఠి
తోపాయస్యాప్యుపాయవిషయప్రమాదాదిరాహిత్యం - మతోఽవశ్యం గుణజయేన భవితవ్యం - తత్రాఽపి యది సత్త్వాదయో
గుణాః జ్ఞానానన్దామలత్వాదివదాత్మనస్స్వాభావికాః - స్తర్హి న జేతుం శక్యాస్తతః కథం గుణజయః - కథం తరామప్రమత్త
త్వాదికమిత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ ॥ సత్త్వమితి ॥ బుద్ధేః ప్రకృతిపరిణామాత్మకమనసో-గుణాః సత్త్వాదయో, నత్వాత్మనః.
జీవస్య- అతః - ప్రాకృతాన్తఃకరణసంబన్ధనిమిత్తత్వాత్ సత్త్వాదిగుణానామౌపాధికత్వేన నిరసితుం శక్యాస్త ఏవేతి భావః - త
న్నిరసనోపాయమేవాహ ॥ సత్త్వేనేతి ॥ ప్రవృద్ధేనేతి శేషః - అన్యతమౌ రజస్తమోగుణౌ, హన్యాన్నిరస్యేదిత్యర్థః. ఏవమపి, ని
రాసకస్య సత్త్వస్యావస్థానాద్గుణపారవశ్యం స్థితమేవేత్యత ఆహ-సత్త్వం సత్త్వేన చైవ హి - సత్త్వేనైవ సత్త్వమపి హన్యాత్ - స
త్త్వోత్త్వాదితేన జ్ఞానేన ముక్త్యాత్మకత్రైగుణ్యనివృత్తౌ సత్త్వమపి నివృత్తం భవతీత్యర్థః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ సత్త్వప్రవృద్ధౌ పూర్వోదితభ
క్తియోగస్సుకర ఏవేత్యాహ ॥ సత్త్వాదితి ॥ మద్భక్తిలక్షణో, ధర్మః -పుంసః-సత్త్వాద్వివృద్ధాద్-వృద్ధస్సమృద్ధః భవేత్-వర్ధత ఇ
త్యర్థః - కుతస్తర్హి సత్త్వవృద్ధిరిత్యత ఆహ॥ సాత్త్వికోపాసయేతి ॥సాత్త్వికానామాహారాణాం జాత్యాశ్రయనిమిత్తాదుష్టానాం,
ఉపాసయా సేవయా-సత్త్వ - మృద్ధం, భవేదితి లిఙ్గవిపరిణామేన సంబన్ధః - తతః, బుద్ధాత్సత్త్వాత్-ధర్మః , మద్భక్తిలక్షణః, ప్ర
వర్తతే- అహరహరభ్యాసాహితాతిశయయుక్తో భవతి ❀॥ ౨ ॥ ❀ప్రవృద్ధస్యాపి సత్త్వస్య న సాక్షాద్రజస్తమ ఉపఘాతుకత్వ-
మపి తు-మద్భక్త్యాదిలక్షణధర్మద్వారైవేత్యాహ ॥ ధర్మ ఇతి ॥ సత్త్వా-ద్వృద్ధో, ధర్మః-రజ - స్తమశ్చ-హన్యాత్-అతస్సత్త్వవృ
ద్ధేరనుత్తమః , నాస్త్యుత్తమ ఉపాయో యస్మాత్తథావిధ మోక్షోపాయ ఇత్యర్థః , నను రజస్తమసోరుపఘాతేఽపి తన్మూల
యోరనాదిపుణ్యపాపయోర్ముక్తిప్రతిబన్ధకయోస్సత్త్వాత్కథం సత్త్వవృద్ధేరనుత్తమత్వమత ఆహ ॥ ఆశు నశ్యతీతి ॥ ఉభయే రజ
సి-తమసి చ - హతే సతి-తన్మూల ఉభయమూలః - అధర్మః పుణ్యపాపాత్మకః - పాపవత్పుణ్యస్యాపి స్వఫలజననద్వారా ముక్తి
ప్రతిబన్ధకత్వాన్ముముక్షోరిష్టఫలప్రతిబన్ధకత్వానిష్టఫలసాధనత్వాదిరూపా ధర్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తయోగాత్ ❀ ॥ ౩ ॥❀

న కేవలం సాత్త్వికోపాసనైవ సత్త్వవివృద్ధిహేతుః కింత్వన్యేఽపీత్యాహ ॥ ఆగమ ఇతి ॥ ఆగమాదయో దశైతేఽపి - గుణహేతవః సత్త్వగుణవృద్ధిహేతవః - తత్రాఽఽగమః వేదపఞ్చరాత్రాదిరూపః - భగవద్వైభవప్రకాశకేతిహాసపురాణాదిరూపశ్చ - సాత్త్వికాగమానేవ సేవేత - న తు రాజసతామససంకీర్ణానితి భావః ॥ "మహాన్ప్రభుర్వై పురుషః సత్త్వస్యైష ప్రవర్తక" ఇతి శ్రుత్యజ్ఞానామపి ప్రకృష్టసత్త్వగుణసంపత్తేర్భగవత్కటాక్షాధీనత్వశ్రవణాద ప్రాకృతశుద్ధసత్త్వసమాశ్రయత్వాచ్చ భగవతస్తత్ప్రతిపాదకానాం సాత్త్వికత్వమితరేషాం రాజసతామసత్వాదికమవగన్తవ్యం - తథా చ స్మరతి భగవాన్మనుః "యా వేదబాహ్యాః స్మృతయో యాశ్చ కాశ్చ కుదృష్టయః - సర్వాస్తా నిష్ఫలాః ప్రేత్య తమోనిష్ఠా హి తాః స్మృతా" ఇతి ॥ కుదృష్టయః కుత్సితదర్శనాని - కుమతానీత్యర్థః - తేషాం వేదవిరుద్ధత్వం వేదాన్తసిద్ధభగవద్వైభవాప్రతిపాదకత్వదేవతాన్తరపారమ్యప్రతిపాదకత్వేన ॥ పురాణేషు సాత్త్వికాదివిభాగా మాత్స్యే ప్రోక్తాః "సంకీర్ణాస్తామసాశ్చైవ రాజసాః సాత్త్వికాః స్మృతాః । కల్పాశ్చతుర్విధాః ప్రోక్తా బ్రహ్మణో దివసాత్యయే ॥ యస్మిన్కల్పే తు యత్ప్రోక్తం పురాణం బ్రహ్మణా పురా । తస్య తస్య చ మాహాత్మ్యం తత్స్వరూపేణ వర్ణ్యతే ॥ అగ్నేః శివస్య మాహాత్మ్యం తామసేషు ప్రకీర్తితమ్ । రాజసేషు చ మాహాత్మ్యమధికం బ్రహ్మణో విదుః ॥ సంకీర్ణేషు సరస్వత్యాః పితౄణాం చ నిగద్యతే । సాత్త్వికేష్వథ కల్పేషు మాహాత్మ్యమధికం హరేః ॥ తేష్వేవ యోగసంసిద్ధా గమిష్యన్తి పరాం గతి"మితి ॥ తథా కౌర్మే చ ॥ "అసంఖ్యాతాస్తథా కల్పాః బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మకాః । కథితా హి పురాణేషు మునిభిః కాలచిన్తకైః ॥ సాత్త్వికేష్వపి కల్పేషు మాహాత్మ్యమధికం హరేః । తామసేషు శివస్యోక్తం రాజసేషు ప్రజాపతే"రితి ॥ యచ్చేదం సాత్త్వికపురాణాదివిభాగప్రకరణం తత్సాత్త్వికమిత్యవగన్తవ్యం ॥ బాధకాభావాత్ ॥ పరస్పరవిరుద్ధార్థపురాణబలాబలవివేకాపేక్షాయాం తద్వ్యవస్థాపకతయైవ ప్రవృత్తత్వాత్ గుణస్వభావౌచిత్యాచ్చ ॥ ప్రజాః సాధుజనాః - తానేవ సేవేత న తు విషయలమ్పటానితి భావః, అపః ఆపః - గఙ్గాదిపుణ్యజలాని - న తు గన్ధోదకసురోదకాదీని - దేశో వివిక్తదేశః న తు యత్ర పానస్త్రీద్యూతాదీని, స దేశః. కాలః బ్రహ్మముహూర్తాదిరూపః - న తు నిశీథాదిరూపః - కర్మ - ఫలాభిసంధిరహి

ప్రజా దేశః కాలః కర్మ చ జన్మ చ । ధ్యానం మన్త్రోఽథ సంస్కారో దశైతే గుణహేతవః ॥ ౪ ॥ తత్తత్సాత్త్వికమేవైషాం యద్యద్వృద్ధాః ప్రచక్షతే । నిన్దన్తి తామసం తత్తద్రాజసం తదుపేక్షితమ్ ॥ ౫ ॥ సాత్త్వికాన్యేవ సేవేత పుమాన్సత్త్వవివృద్ధయే । తతో ధర్మస్తతో జ్ఞానం యావత్స్మృతిరపోహనమ్ ॥ ౬ ॥ వేణుసఙ్ఘర్షజో వహ్నిర్దగ్ధ్వా శా

తం - న త్వభిసంహితఫలం - జన్మ శౌక్లం సావిత్రం యాజ్ఞికం చ "స హి విద్యాతస్తం జనయతి తచ్ఛ్రేష్ఠం జన్మ" ఇత్యుక్తవిధం వా - న తు శైవదీక్షాదిలక్షణం - ధ్యానం విష్ణువిషయకం - న తు దేవతాన్తరవిషయకం - మన్త్రో విష్ణుస్మారకః - న తు దేవతాన్తరస్మారకః - సంస్కారః "తాపః పుణ్డ్రస్తథా నామ మన్త్రో యాగశ్చ పఞ్చమ" ఇత్యుక్తపఞ్చవిధః - న తు "ముద్రికాషట్కతత్త్వజ్ఞః పరముద్రావిశారదః । భగాసనస్థమాత్మానం ధ్యాత్వా నిర్వాణమృచ్ఛతి ॥ కణ్ఠికా రుచకం చైవ కుణ్డలం చ శిఖామణిః । భస్మ యజ్ఞోపవీతం చ ముద్రాషట్కం ప్రచక్షతే ॥ ఆభిర్ముద్రితదేహస్తు న భూయ ఇహ జాయతే । రుద్రాక్షకఙ్కణం హస్తే జటా చైవ చ మస్తకే ॥ కపాలం భస్మనా స్నాన"మిత్యాదిశైవాగమప్రసిద్ధముద్రాషట్కరుద్రాక్షకఙ్కణాదిధారణాత్మకః. వివక్షితాగమాదివిపరీతానాముక్తాగమాదీనాం రజస్తమోవివృద్ధిద్వారా సత్త్వవిరోధిత్వాదితి భావః ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ సాత్త్వికాహారాగమాదీనాం విభాజకం లక్షణమాహ ॥ తత్తదితి ॥ యద్యత్ - వృద్ధాః భగవద్భక్తాః భగవద్భక్తియోగస్యైవ ప్రకృతత్వాత్తన్నిష్ఠా ఏవాత్ర వృద్ధశబ్దవివక్షితాః - ప్రచక్షతే ప్రకృష్టం వదన్తి - తత్తదేవైషాం - ఆహారాగమాదీనాం మధ్యే సాత్త్వికం. యద్యత్తే నిన్దన్తి - తత్తత్తామసం, యచ్చ తైరుపేక్షితం న స్తుతం న నిన్దితం చ - తద్రాజసమ్ ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ తతః కిమత ఆహ ॥ సాత్త్వికానీతి ॥ తతో - వివృద్ధాత్సత్త్వాత్ ధర్మః మద్భక్తిలక్షణః - తతో ధర్మాత్ - జ్ఞానం మత్స్వరూపస్వభావయాథాత్మ్యగోచరజ్ఞానం - స్మృతిః తద్విషయకస్మృతిసంతతిః - యావత్కాత్స్న్యేనాపోహనం శబ్దాదివిషయాన్తరస్మృత్యభావనిశ్చయశ్చ - భవేత్ "పరమాత్మని యో రక్తో విరక్తోఽపరమాత్మని" ఇతి న్యాయేన విషయాన్తరవిముఖభగవదేకస్మృతిసంతతిరూపజ్ఞానం భవతీత్యర్థః ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ నను "ఆశు నశ్యతి తన్మూలో హ్యధర్మ ఉభయే హతే" ఇత్యనేన గుణత్రయపరిణామాత్మకదేహసాధ్యసాత్త్వికాహారాగమాదిసేవాప్రణాడ్యోత్పాదితసత్త్వశుద్ధినిమిత్తభక్తియోగాత్మకవిద్యయా నిరవశేషం రజస్తమసోరుపహతయోర్దేహసంబన్ధనిమిత్తపుణ్యపాపాత్మకాధర్మోపహతిరుక్తా - తత్ర - గుణత్రయోత్పాద్యదేహః కథం స్వోత్పాద్యసత్త్వవృద్ధ్యుపచితభక్తిద్వారా స్వమూలభూతగుణత్రయం నివర్తయన్ స్వయమపి నివర్తత ఇత్యభిప్రాయమాలక్ష్య ఉత్పాద్యస్య స్వోత్పాదకవినాశేన స్వనివృత్తౌ దృష్టాన్తమాహ ॥ వేణుసంఘర్షజ ఇతి ॥ యథా - వేణూనాం - సంఘర్షాజ్జాతో - వహ్నిః - స్వస్వోత్పాదకాన్ - రజ్వ

లాభిః-స్వహేతుభూతంవనం - దగ్ధ్వా - స్వయమపి-శామ్యతి - ఏవం, గుణవ్యత్యయజః గుణవైషమ్యజో-దేహోఽపి తత్క్రియః - తద్వద్వేణువహ్నివ-త్క్రియావ్యాపారో-యస్యసః - తద్వదాత్మోత్పాదకయోరపినివర్తక ఇత్యర్థః, అతత్క్రియ ఇతి పాఠాన్తరం, తత్ర - అతత్క్రియః - స్వసజాతీయదేహాన్తరసంబన్ధరూపబన్ధహేతుతత్క్రియాశూన్యస్స్వయమపిశామ్యతి - స్వమూలభూతగుణత్రయంశమయన్ స్వయమపిశామ్యతి ఉపరమతే - స్మృతిరూపముపాయభూతంజ్ఞానంహి మోక్షదశాయాంనివర్తతే - అతో యావన్మోక్షముపాయనిష్పత్త్యనుగుణంవ్యాప్రియమాణో దేహః స్వమూలభూతగుణకర్మసంబన్ధాదికమాత్మనో నివర్తయన్ స్వయమపినివర్తత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ "సాత్వికాన్యేవసేవేత పుమాన్సత్వవివృద్ధయే,, ఇత్యనేనా సాత్వికసేవయా రజస్తమసోర్వివృద్ధిస్తతః పుణ్యపాపాత్మకోఽధర్మః - దేహాత్మాభిమానాద్యజ్ఞానం - శబ్దాదివిషయస్మృతిసంతతి - స్తతోఽనన్తో దుఃఖావాప్తిశ్చేతి సూచితం ॥ తత్ర పృచ్ఛతి విదన్తీతి ॥ యద్యపీత్థం, ప్రాయేణ-కేచిన్మర్త్యా-విషయా, నాపదాం దుఃఖానాం - పదం స్థానం-విదన్తి జానన్తి - అథాఽపి- హేకృష్ణ-భుఞ్జతే విషయానేవానుభవన్తి నతు తేభ్యో విరజ్య ముక్తయే యతన్త ఇత్యర్థః - శ్వఖరాజవత్-శ్వవత్-ఖరవత్ - అజవత్-శ్వానో యథాభర్త్స్యమానాఽపి - ఖరాయథా పద్భ్యాం తాడ్యమానా అపి - శునీంఖరీంచానుధావన్తి అజా - యథా-నిర్లజ్జాహన్యమానా నీతా అపి అజామనుధావన్తి తద్వత్-తతః కిమత ఆహ ॥ తత్కథమితి ॥ విషయాణామాపత్ప్రదత్వవిదః పునర్విషయానేవ భుఞ్జత ఇత్యేతత్కథం - నహి కశ్చిత్ శ్వభ్రపతనస్యానర్థహేతుతాంజానన్నపి తత్ర పతతి, అతస్తత్ర కింకారణమితి ప్రశ్నః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ సకృదిత్థం విషయాణామాపత్ప్రదత్వజ్ఞానవతోఽపి దేహాత్మాభిమానరజస్తమోనిబద్ధం మన ఏవ ప్రసహ్య భోజయతీత్యాహ ॥ అహమితి ॥-యథా, ప్రమత్తస్యాత్మన్యనవహితస్య-హృది-అహమిత్య-న్యథాబుద్ధి-ర్జాయతే-ఉష్ణంజలమితివత్ -దేహాత్మనోస్సంసర్గాత్, స్థూలోఽహం కృశోఽహమిత్యహంకారో భవతీత్యర్థః, తతః అన్యథాబుద్ధేర్హేతోః-రజో వైకారికశబ్దాభ్యాం తత్కార్యయోర్వర్తేతే - వైకారికం సాత్విక

మ్యా తద్వనమ్ । ఏవంగుణవ్యత్యయజో దేహశ్శామ్యతితత్క్రియః॥ ౭ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ । విదన్తి మర్త్యాః ప్రాయేణ విషయాన్పదమాపదామ్ । తథాఽపి భుఞ్జతే కృష్ణ తత్కథం శ్వఖరాజవత్ ॥ ౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ అహమిత్యన్యథాబుద్ధిః ప్రమత్తస్య యథా హృది । ఉత్సర్పతే రజో ఘోరం తతో వైకారికం మనః॥ ౯ ॥ రజోయుక్తస్య మనసస్సఙ్కల్పస్సవికల్పకః । తతః కామో గుణధ్యానాద్దుస్సహస్స్యాద్ధి దుర్మతేః॥ ౧౦ ॥ కరోతి కామవశగః కర్మాణ్యవిజితేన్ద్రియః । దుఃఖోదర్కాణి సంపశ్యన్ రజోవేగేన మోహితః ॥ ౧౧ ॥ రజస్తమోభ్యాం యదపి విద్వాన్విక్షిప్తమూఢధీః । అతన్ద్రితో మనో రున్ధన్ దోషదృష్టిర్న సజ్జతే॥ ౧౨ ॥ అప్రమత్తో నియుఞ్జీత మనో మయ్యర్పయఞ్ఛ

కాహంకారకార్యం "మనో వైకారికాజ్జజ్ఞే,, ఇతి ద్వితీయేఽభిధానాత్- ఘోరం మహాశనం మహాపాప్మానం, రజః రజోగుణకార్యం కామం-తద్విరోధే సతి క్రోధం చోపసర్పతి- క్రోధావిష్టం భవతీత్యర్థః-కామక్రోధయోరజోగుణప్రభవత్వం భగవతైవ గీతం "కామ ఏష క్రోధ ఏష రజోగుణసముద్భవః। మహాశనో మహాపాప్మా,, తి, ఉత్సర్పణం న సాక్షాత్-కింతు-సఙ్కల్పద్వారేత్యాహ॥ రజోయుక్తస్యేతి॥ మనసో, రజోగుణయోగస్తు రాజసాహంకారసహకృతవైకారికాఖ్యసాత్వికాహంకారకార్యత్వాదవగన్తవ్యం-అతః-వికల్పసహితః, సఙ్కల్పో, భవతి రజోగుణస్యవిక్షేపాపాదకత్వాత్తద్యోగాచ్చ మనసస్సఙ్కల్పవికల్పరూపౌ వ్యాపారౌ భవత ఇత్యర్థః, రజః, కర్మహేతుః, తమస్తు, తదనుబన్ధిదోషదర్శనవారకం, తత్ర, సఙ్కల్పో నామ, మనుష్యోఽహం పశురహమిత్యాత్మాభిమానానుగుణేషు ఓదనక్షీరాదిషు హేయేషు భోగ్యతాబుద్ధిః-వికల్పస్తు స్రక్చన్దనస్త్రీగతాకారవైవిధ్యప్రతిపత్తిరూపః తతః - కామః భోగ్యతాబుద్ధిలక్షణాత్సంకల్పాత్కామః భోగేచ్ఛా - సచకామః-దుర్మతేర్దేహాభిమానినో జీవస్య-గుణధ్యానాద్భోగ్యగతసౌన్దర్యమాధుర్యాదిగుణధ్యానాత్ - దుస్సహస్స్యాత్ అలబ్ధ్వాఽస్థాతుమశక్తస్స్యాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తతః కిమత ఆహ॥ కరోతీతి ॥ కామస్యదుస్సహస్య-వశం-గతః ప్రాప్త - స్సంపశ్యన్ జానన్నపి-కర్మాణి భోగ్యఫలకత్వాభిమానవిషయాణి-వస్తుతస్తు-దుఃఖోత్తరఫలాని-కరోతి- కుతః-యతోఽజితేన్ద్రియః-రజోవేగేన - మోహితశ్చ - ఏవం జానన్నపి కథం భుఞ్జత ఇత్యస్యోత్తరముక్తమ్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవంచేద్విషయాణామాపత్ప్రదత్వానుచిన్తనేఽపి తద్రాగపూర్వకముక్త్యుపాయానుష్ఠానాధికారో నకస్యాపిస్యాదిత్యత్రాహ ॥ రజస్తమోభ్యామితి ॥ యదపి యద్యపి - రజస్తమోభ్యాం-విక్షిప్తధీ-ర్మూఢధీశ్చ-తథాఽపి-విద్వాన్వివేకీ,పునః - మనోరున్ధన్ సంకల్పవికల్పప్రవణం కుర్వన్-విషయేషు-సదా-దోషదృష్టిః-తేషామాపత్ప్రదత్వదర్శనస్వభావః, అతన్ద్రితః తద్విషయప్రమాదరహితః-నసజ్జతే-విషయాననుభవ ఇతి శేషః ఏవంవిధేనాప్యేవమధిక్రియా సంపాద్యేతి భావః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఆత్మానుగుణేషు వస్తుషు భోగ్యతాబుద్ధిరూపాత్సంకల్పాద్ధి కామః-భోగ్యతాబుద్ధిశ్చ-గుణధ్యానాదినా-సాతు దోషదర్శనాన్నివర్తతే- మధుని ఽపి పయసి విషమిశ్రత్వజ్ఞానాత్ భోగ్యతాబుద్ధినివృత్తిర్దృష్టా - దోషదృష్ట్యా విషయాన్తరేభ్యో నివృత్తస్య మనసో విషయం దర్శయన్నధికారిణం శిక్షన్ యోగంవిధ

ధాతి ॥ అప్రమత్తఇతి ॥ దోషదృష్ట్యైత్యక్తంవిషయభోగానాసక్తః, అప్రమత్తోఽతన్ద్రితశ్చ - యథాకాలంతత్తత్ప్రాతర్మాధ్యందినసాయంకాలానతిక్రమేణ - జితాసనః - చిరముపవిష్టస్యాపిశ్రమరాహిత్యాపాదనాత్మకాభ్యాసవిశేషరూపఆసనజయః.ప్రాణజయోనామ-పూరణరేచనకుమ్భనాద్యుపాయైఃప్రాణవశీకారః-అనిర్విణ్ణఃఅనలసః-శనైర్మనో - మయిశుభాశ్రయభూతే-ఽర్పయన్ధారయన్నియుఞ్జీత« యుఞ్జనసమాధౌ ,, ధ్యానపూర్వకసమాధినిష్ఠోభవేదిత్యర్థః-అవిషణ్ణఇతిపాఠేఅన్తరాయైరవిషణ్ణచిత్తఇత్యర్థః,తత్రమనసోమయ్యర్పణేనసమాధిర్యోగస్వరూపం - ప్రాణాయామాదయస్తుతస్యోపకారకాస్తే-యమనియమాదీనామపీతరాఙ్గానాముపలక్షకాః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ఏవంయోగస్యస్వరూపముక్తం ॥ అథనిష్కృష్యయోగస్వరూపమేవదర్శయన్పూర్వోక్తప్రశ్నోత్తరానుసంవాదిహంససనకాదిసంవాదంవక్తుంతత్పృచ్ఛాముత్పాదయతి॥ ఏతావానితి ॥ మచ్ఛిష్యైర్హంసరూపేణావతీర్ణస్యమేశిష్యతాంప్రాప్తైః-సనకాదిభి-రేతావానేవ - యోగ- ఆదిష్టఃఉపదిష్టః మదుపదేశలబ్ధోయోగఃఅన్యేభ్యోప్యుపదిష్టఇత్యర్థః-కీదృశ్ - సర్వతఃసర్వేభ్యోవిషయేభ్యో-మన-ఆకృష్య-మయ్యద్ధామయ్యేవ-అద్ధేత్యవధారణార్థకోనిపాతః-యథాయథావ - న్నివేశ్యతే-ఇత్యేతావాన్ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋తత్రలబ్ధావసరఃపృచ్ఛతి॥యథాత్వమితి ॥ యేనరూపేణ-కింప్రకృతశ్రీకృష్ణరూపేణ-కింవారూపాన్తరేణ - యథాయాదృశం-యోగ-మాదిష్టవాన్ఉపదిష్టవాన్ఎతద్రూపం.తద్యోగోపదేష్టృరూపం.తంయోగంచేత్యపిబోధ్యం- వేదితు-మిచ్ఛామి ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋వివక్షితంసంవాదంవక్తుంప్రస్తౌతి॥ పుత్రాఇతి ॥ పితరం హిరణ్యగర్భం - సూక్ష్మాం దుర్జ్ఞేయాం.ఐకాన్తికీం అసాధారణీం,యోగస్య-గతింప్రకారం-పప్రచ్ఛుః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ ప్రశ్నమేవాహ ॥ గుణేష్వితి ॥ గుణేషుశబ్దాదివిషయేషు-చేతః - ఆవిశతే-తేషుభోగ్యత్వబుద్ధ్యాఆవిష్టంభవతీత్యర్థః-తథా,గుణాః-స్మర్యమాణాః, చేతస్యా - విశన్తే-తతోనాపగచ్ఛన్తితద్విషయతాంన

శనైః । అనిర్విణ్ణోయథాకాలంజితశ్వాసోజితాసనః ॥ ౧౩ ॥ ఏతావాన్యోగఆదిష్టోమచ్ఛిష్యైస్సనకాదిభిః । సర్వతోమనఆకృష్యమయ్యద్ధావేశ్యతేయథా ॥ ౧౪ ॥ ఉద్ధవఉవాచ ॥ యథాత్వంసనకాదిభ్యోయేనరూపేణకేశవ । యోగమాదిష్టవానేతద్రూపమిచ్ఛామివేదితుమ్॥ ౧౫ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ పుత్రాహిరణ్యగర్భస్యమానసాస్సనకాదయః । పప్రచ్ఛుఃపితరంసూక్ష్మాంయోగస్యైకాన్తికీంగతిమ్॥ ౧౬ ॥ సనకాదయఊచుః ॥ గుణేష్వావిశతేచేతోగుణాశ్చేతసిచప్రభో । కథమన్యోన్యసన్త్యాగోముముక్షోరితిసంశయః॥ ౧౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఏవంపృష్టోమహాదేవస్స్వయంభూర్భూతభావనః । ధ్యాయమానఃప్రశ్నబీజంనాభ్యపద్యతకర్మధీః ॥ సమామచిన్తయద్దేవఃప్రశ్నపారతితీర్షయా।తస్యాహంహంసరూపేణసకాశమగమంతదా॥ ౧౯ ॥దృష్ట్వామాంతఉపవ్రజ్యకృత్వాపాదాభివన్దనమ్ । బ్రహ్మాణమగ్రతఃకృత్వాపప్రచ్ఛుఃకోభవానితి॥ ౨౦ ॥ ఇత్యహంమునిభిః

త్యజన్తీత్యర్థః - అనేనా « హమిత్యన్యథాబుద్ధి ,, రిత్యాదే « ర్మోహిత ,, ఇత్యన్తస్యోక్తస్యోత్తరస్యాగ్రేనిష్కృష్యప్రదర్శితః - అన్యోన్యసంత్యాగః - చేతసాగుణత్యాగః - గుణైశ్చేతసస్త్యాగః - ముముక్షోః ప్రకృతిసంబన్ధస్యానర్థహేతుత్వాధ్యవసాయేనతస్మాన్మోక్తుమిచ్ఛోరతఏవాన్యంతంత్రీనిర్గుణోర్విషయానతిక్రమితుమిచ్ఛోఃకథంస్యాదిత్యర్థః ❋ ॥౧౭॥ ❋అనేన«రజస్తమోభ్యా,,మిత్యాదినోక్తస్యోపాయభూతస్యయోగస్యప్రశ్నఉక్తః- సనకాదీనాంప్రశ్నస్యబ్రహ్మణాప్యవిజ్ఞాతప్రతివచనతామాహ॥ఏవమితి॥ భూతభావనః - భూతానిస్రష్టిభూతాని - భావయత్యుత్పాదయతీతిసథా-అనేనకృత్స్నబ్రహ్మాణ్డాన్తర్గతస్రష్టృత్వపయుక్తజ్ఞానశక్త్యాదిసంపన్నోపీత్యుక్తం -మహాదేవఇత్యనేనస్రష్టవ్యరుద్రాదిభ్యోఽప్యతిశయితజ్ఞానాదిసంపత్త్యాదీప్యమానత్వంవివక్షితం , ప్రశ్నబీజం-ప్రశ్నో,బీజంకారణం - యస్య-త-త్ప్రతివచనం-సత్యేవప్రశ్నేప్రతివచనోదయాత్తస్యతత్కారణత్వంధ్యాయమానఃవిచారయన్నపి-నాభ్యపద్యతనావిన్దత్ - యత-స్సోఽపి-కర్మధీఃకర్మణాసంకుచితజ్ఞానః-అసర్వజ్ఞఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋తర్హిసతేషాం ప్రశ్నఃకింప్రతివచనరహితఏవాసీదిత్యత్రాహ॥ సమామితి ॥ సఃఅనభిపన్నప్రశ్నబీజోబ్రహ్మా-ప్రశ్నపారతితీర్షయా-ప్రశ్నస్య-పారముత్తరం-తస్యతావదనువృత్తైః-తితీర్షాజిజ్ఞాసా , తయా,హంసరూపేణేత్యనేన , యథాహంసఃక్షీరంనీరంచపృథక్కర్తుంశక్తః , ఏవ,మహం , గుణాంశ్చేతశ్చసమీచీనోపాయోపదేశేనపృథక్కర్తుమవతీర్ణఇతిద్యోత్యతే « మాంసర్వజ్ఞ,మచిన్తయత్ ॥ తస్యేతి॥ తస్యాచిన్తయతోబ్రహ్మణః,సకాశంసమీప , మగమంగతవా , నస్మి ॥ తదా,తే,సనకాదయః , బ్రహ్మాణ , మగ్రతఃకృత్వా , మా,ముపవ్రజ్యప్రత్యుత్థానప్రణామాదిభిరుపచర్య ప్రష్టవ్యమపృష్ట్వైవతావత్కోభవా , నితిప ప్రచ్ఛురిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❋ సాతహేతుంవదన్ఇత్థమాపృష్టోఽహంయత్తావదుక్తవానస్మితచ్ఛ్రీమిత్యాహ ॥ ఇతీతి ॥ తావ- త్తత్త్వజిజ్ఞాసుభిః-కింరిదృశ్యమానచిదచిత్స జాతీయస్త్వ-ముత - తద్విలక్షణః-యదివిలక్షణ-స్తర్హికేతేవైలక్షణ్యావహాధర్మా,ఇత్యేవంపరమాన్మయాథా

త్మ్యం జ్ఞాతుమిచ్ఛద్భిః కో భవానితి పృష్టః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తత్ర సర్వజ్ఞో హంసరూపీ భగవానపృష్టమపి ప్రష్టవ్యం తదభిప్రాయమాలక్ష్య ప్రతివక్ష్యతి । తావత్ప్రశ్నం ఖణ్డయన్ విజిజ్ఞాసితం తత్త్వం నిరూపయితుం ఆత్మనస్సమస్తచిదచిద్వ్యాప్తిం దర్శయతి । వస్తున ఇతి । త్రిభిః । తత్ర తావత్సర్వాన్తరాత్మానమీశ్వరం జానతాం జ్ఞానినాం కేవలమచిన్మాత్రమేవ పశ్యతామజ్ఞానినాం చ నైవంవిధః ప్రశ్నో ఘటత ఇత్యభిప్రేత్య ప్రథమమీశ్వరవ్యాప్తిం జానతాం ప్రశ్నానుపపత్తిమాహ । వస్తున ఇతి ॥ వస్తునః చిదచిద్వస్తునః అనానాత్వం మదపృథక్సిద్ధత్వం. తేనాత్మాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తిత్వం. శరీరత్వం చాభిప్రేతం యది. యుష్మాభిర్యది జ్ఞాతమిత్యర్థః తర్హ్యాత్మనో మమ. మద్విషయక ఇత్యర్థః ఈదృశః కో భవానిత్యేవంవిధో వో యుష్మాకం ప్రశ్నః. హే విప్రాః కథం ఘటేత. అయం భావః. యది కస్యచిదపి చిదచిద్వస్తునో మత్పృథక్త్వం. తర్హ్యేవం ప్రశ్నః స్యాత్. ప్రష్టారో భవన్తోఽప్యస్మదవినాభూతాః మమ సర్వజీవశారీరకత్వాత్. తదా యుష్మచ్ఛరీరకోఽహమేవ పృష్టవానస్మి. శరీరమాత్రస్య వక్తృత్వాదర్శనాత్. తతశ్చ ప్రతివక్తృతయాఽభిమతోఽహమేవ ప్రష్టేత్యనుపపన్నమితి. కించ వక్తుర్వా మేక ఆశ్రయః విషయః వక్తవ్యస్య సర్వస్య మదాత్మకత్వాత్ అహమేవ వక్తవ్యస్స్యాం. అతః. ప్రష్టా ప్రతివక్తా చ వక్తవ్యశ్చైక ఏవేతి ప్రశ్నప్రతివచనే అనుపపన్నే ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏవం ప్రష్టౄణాం యుష్మాకమస్య హి మమాన్తరాత్మత్వముక్తం భవతి. అచేతనం శరీరమేవ జానతామప్యేవం ప్రశ్నోఽనుపపన్న ఇత్యాహ । పఞ్చాత్మకేష్వితి । అహం తావద్ధంసరూపేణ ప్రత్యక్షః. అతో న జాతిః ప్రష్టవ్యా. మత్సజాతీయానాం భూతానాం సర్వేషాం పాఞ్చభౌతికత్వేన సమానానాం సతాం న కారణమపి ప్రష్టవ్యం. తస్మాద్వాచారమ్భః ప్రతివచనరూపవాగ్వ్యవహారారమ్భకః వః ప్రశ్నః ప్రతివచననిరపేక్షత్వాదనర్థక ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఇత్థం ప్రశ్నఖణ్డనవ్యాజేనోపదిష్టం యచ్చిదచిద్వస్తునస్సకాశాదాత్మనో వైలక్షణ్యావహం సమస్తచిదచిద్వస్తునస్స్వాన్తరాత్మకత్వం. తత్స్ఫుటమేవాహ । మనసేతి ॥ మనసా యోగపరిశుద్ధేనాపి మనసా. తత్ర యోగపరిశుద్ధేన మనసా దేహాదివ్యావృ

పృష్టస్తత్త్వజిజ్ఞాసుభిస్తదా । యదవోచమహం తేభ్యస్తదుద్ధవ నిబోధ మే ॥ ౨౧ ॥ వస్తునో యద్యనానాత్వమాత్మనః ప్రశ్న ఈదృశః । కథం ఘటేత వో విప్రా వక్తుర్వా మే క ఆశ్రయః ॥ ౨౨ ॥ పఞ్చాత్మకేషు భూతేషు సమానేషు చ వస్తుతః । కో భవానితి వః ప్రశ్నో వాచారమ్భో హ్యనర్థకః ॥ ౨౩ ॥ మనసా వచసా దృష్ట్యా గృహ్యతేఽన్యైరపీన్ద్రియైః । అహమేవ న మత్తోఽన్యదితి బుధ్యధ్వమఞ్జసా ॥ ౨౪ ॥ గుణేష్వావిశతే చేతో గుణాశ్చేతసి చ ప్రజాః । జీవస్య దేహ ఉభయం గుణాశ్చేతో మదాత్మనః ॥ ౨౫ ॥ గుణేషు చావిశచ్చిత్తమభీక్ష్ణం గుణసేవయా । గుణాశ్చ చిత్తప్రభవా మద్రూప ఉభయం త్యజేత్ ॥ ౨౬ ॥ జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తం చ గుణతో బుద్ధివృత్తయః । తాసాం

త్తతయా గ్రాహ్యమాత్మస్వరూపమపరిశుద్ధేన తేన చక్షురాదిభిర్గ్రాహ్యమచేతనం చ. తదేతత్సర్వం. అహమేవ. శరీరాత్మభావనిబన్ధనమిదం సామానాధికరణ్యం. మచ్ఛరీరతయా మదాత్మకం. న తు స్వనిష్ఠం. అతస్సర్వాన్తరాత్మా అహమేవ సర్వశబ్దబుద్ధివిషయ ఇతి బుధ్యధ్వమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ అథాభిప్రాయమాలక్ష్య బ్రహ్మణం ప్రతిపృష్టం ప్రతివక్తి । గుణేష్విత్యాదినా । ప్రజాః హే పుత్రాః, అహమన్తరాత్మా యస్య స మదాత్మా తస్య జీవస్య, దేహే సతి దేహసంబన్ధే సతి, చేతో. గుణేష్వావిశతే. తే చ తస్మిన్నావిశన్తే అతో. గుణాశ్చేతశ్చేత్యుభయం. మిథో న త్యజతీతి శేషః. ఇతి ప్రశ్నానువాదః. దేహ ఇత్యనేన పరస్పరత్యాగో దేహసంబన్ధనిమిత్త ఇతి ద్యోతితమ్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ అనూదితం ప్రశ్నమేవోపపాదయతి । గుణేషు చేతి । సతి దేహసంబన్ధే అభీక్ష్ణం పునః పునః గుణసేవయా. చిత్తం. గుణేష్వావిశత్ ఆవిష్టం భవతి చకారాద్గుణాశ్చ తస్మిన్నావిశన్తో భవన్తి కథం బాహ్యాభ్యన్తరయోర్గుణచేతసోర్మిథ ఆవేశ ఇత్యత ఆహ । గుణాశ్చ చిత్తప్రభవా ఇతి ॥ ప్రభవత్వమత్ర ప్రతీయమానత్వం పూర్వసంస్కారవశాచ్చిత్తే ప్రకాశమానా భవన్తి. చిత్తమపి తత ఏవ తాన్ విషయీకుర్వదేవావతిష్ఠత ఇత్యర్థః. గుణాః పునః. చిత్తప్రభవాః. చిత్తే. ప్రకర్షేణ. భవన్తి. తతో నాపగచ్ఛన్తి. కస్తర్హి పరస్పరత్యాగోపాయః. యేన దేహసంబన్ధోఽపి నివర్తత ఇత్యత ఆహ । మద్రూప ఇతి । మద్రూపే చిన్త్యమానే సతి. ఉభయం గుణాశ్చేతశ్చేత్యుభయం. కర్తృ, త్యజేత్. అన్యోన్యమితి కర్మపదమధ్యాహర్తవ్యం. చిత్తం గుణాంస్త్యజతి. గుణాశ్చ చిత్తం త్యజన్తీత్యర్థః, కథమన్యోన్యసంత్యాగ ఇత్యుపక్రమవశాదయమేవార్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఏవమాత్మరూపధ్యానం శబ్దాదిగుణపరిత్యాగోపాయ ఇత్యుక్తం, అథ జీవస్య దేహవిలక్షణత్వానుసంధానం చ గుణపరిత్యాగోపాయ ఇతి వివక్షుస్తావజ్జీవస్య ప్రకృతివిలక్షణత్వజ్ఞాపనాయ తం తతో వివినక్తి । జాగ్రదితి ॥ జాగ్రచ్ఛబ్దస్య కర్తరి శత్రన్తతయా వ్యుత్పన్నత్వేఽపి తదాశ్రితజాగరావస్థాయామత్ర లక్షణయా వృత్తిః, జాగరాదయస్తిస్రోఽవస్థాః, గుణతః ప్రకృతిగుణేభ్యః, సత్త్వాదిభ్యో హేతుభ్యః, బుద్ధేరన్తఃకరణస్య, వృత్తయః, తద్వ్యాపారనిమిత్తా ఇత్యర్థః, తథా చ వివిచ్య వక్ష్యతి "సత్త్వాజ్జాగరణం విద్యాద్రజసా స్వప్నమాదిశేత్. ప్రస్వాపం తమసా జన్తోస్తురీయం త్రిషు సంతతమ్" ఇతి. యద్యపి సుషు

ష్టైస్స్యాన్తఃకరణేష్విన్ద్రియేషు నిర్వ్యాపారేషు సత్సు అహమహమిత్యవభాసమాత్రరూపత్వాన్న తస్యా బుద్ధివృత్తిత్వం తథాఽపి నిర్వ్యాపారేస త్యేవాన్తఃకరణే మనుష్యత్వబ్రాహ్మణత్వ సుఖిత్వ దుఃఖిత్వాదిబాహ్యాభ్యన్తరాద్యవభాసవిధుర కేవలతథావిధావభాస ఇతి తావన్మాత్రేణ తస్యాస్తద్వృత్తిత్వవ్యవహార ఇతి బోధ్యం - అనేన జీవస్య జాగరాద్యవస్థాత్రయాన్వయః ప్రకృతిసంబన్ధప్రయుక్తత్వేనౌపాధికో - న స్వాభావిక ఇతి ప్రకృతితత్కార్యతత్సంబన్ధతత్ప్రయుక్తాదిభ్యోఽతిరిక్తం ప్రత్యగాత్మస్వరూపమిత్యుక్తం భవతి-తదాహ ॥ తాసాం విలక్షణ ఇతి ॥ సాక్షివిలక్షణపదద్వయాన్వయాభిప్రాయేణ తాసామిత్యపాదానస్య సంబన్ధవివక్షయా షష్ఠీ- తాభ్యో వృత్తిభ్యో విలక్షణ ఇత్యర్థః-కథం తాభ్యో విలక్షణస్య తదన్వయ ఇత్యత ఆహ-సాక్షిత్వేన వినిశ్చితః-తాసాం సాక్షిత్వేనేతి సంబన్ధః సాక్షిత్వం చ సాక్షాద్ద్రష్టృత్వం తదేవావస్థాత్రయాన్వయాత్మకమితి విలక్షణస్యావస్థాత్రయాన్వయ ఉపపద్యత ఏవేతి భావః ॥ ౨౭ ॥ తతః కిమత ఆహ ॥ యర్హీతి ॥ యర్హి యతోఽయం సంసృతిసంబన్ధః దేహసంబన్ధరూపసంసారబన్ధః- ఆత్మనో జీవస్య, గుణవృత్తిదః గుణానాం శబ్దాదివిషయాణాం - చేతసశ్చ-పరస్పరావేశేన - యా-వృత్తయస్సంకల్పవికల్పాత్మికాః- తాః-దదాతీతి తథా-యద్వా-ఆత్మనో మనసః- గుణవృత్తిదః, గుణేషు శబ్దాదిషు-వృత్తీః భోగ్యత్వాదిబుద్ధ్యాత్మికాః - దదాతీతి తథా-అత - స్తుర్యే స్వతోఽవస్థాత్రయాతీతజీవశరీరకే మయి స్థితః మనః పరస్యాత్మన ఇత్యస్య ప్రథమాన్తతయా విపరిణామేన కర్తృతయాఽన్వయః - మయి స్థిత-ఆత్మా మనః-జహ్యాత్ గుణవృత్తీస్త్యజేదిత్యర్థః-ప్రకృతివివిక్తే మదాత్మకే స్వభావతోఽవస్థాత్రయరహితే జీవస్వరూపే స్థితస్తద్యాథాత్మ్యానుసంధానపర ఆత్మా గుణవృత్తీర్జహ్యాదిత్యర్థః-తత్తతః-గుణవృత్తిత్యాగాద్గుణచేతసాం-త్యాగ-స్స్యాత్-పరస్పరావేశత్యాగః స్యాత్- ప్రకృతివిలక్షణమదాత్మకజీవస్వరూపయాథాత్మ్యానుసంధానేన చేతోవృత్తిత్యాగః స్తతో గుణచేతసాం త్యాగ - స్తతో దేహసంబన్ధత్యాగః-తతో నిరవశేషవైషయికసుఖదుఃఖనివృత్తిర్నిరతిశయానన్దప్రాప్తిశ్చేత్యుక్తం భవతి - అవస్థాత్రయరహితజీవస్వరూపానుసంధానేఽప్యాత్మనో విశేష్యతయాఽనుసంధానమపి కార్యమితి ద్యోతనాయ మయీతి విశేష్యత్వనిర్దేశః జీవస్య పరమాత్మానం ప్రతి

విలక్షణో జీవస్సాక్షిత్వేన నిగద్యతే ॥ ౨౭ ॥ యర్హి సంసృతిబన్ధోఽయమాత్మనో గుణవృత్తిదః । మయి తుర్యే స్థితో జహ్యాత్త్యాగస్తద్గుణచేతసామ్ ॥ ౨౮ ॥ అహంకారకృతం బన్ధమాత్మనోఽర్థవిపర్యయమ్ । విద్వాన్నిర్విద్య సంసారచిన్తాం తుర్యే స్థితస్త్యజేత్ ॥ ౨౯ ॥ యావన్నానార్థధీః పుంసో న నివర్తేత యుక్తిభిః । జాగర్త్యపి స్వపన్నజ్ఞస్స్వప్నే జాగరణం యథా ॥ ౩౦ ॥ అసత్త్వాదాత్మనోఽన్యేషాం భావానాం తత్కృతా భిదా । గతయో హే

నియతవిశేషణతాపి - తత్స్వరూపనిరూపణోపయుక్తా ॥ ౨౮ ॥ మయి తుర్యే స్థిత ఇత్యనేన యథావస్థితస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుసంధానవిధురస్యానాదిదేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానప్రయుక్తో దేహసంబన్ధాత్మకో బన్ధ- స్తతశ్చ-గుణచేతసాం పరస్పరావేశ - ఇతి సూచితం-తత్స్ఫుటమేవాహ ॥ అహంకారకృతమితి ॥ అహంకారో జ్ఞానైకస్వరూపే ఆత్మని దేవమనుష్యత్వాదిభేదాభిమానరూపః- స్వతంత్రత్వాభిమానరూపశ్చ- తేనానాదినా - కృతం-ఆత్మనో-బన్ధం-అర్థవిపర్యయం-అర్థస్య పరమపురుషార్థస్య విపర్యయో విఘాతో - యస్మాత్ తథాభూతం విద్వాన్ జానన్-నిర్విద్య-సంసారబన్ధనాదితి శేషః-తుర్యే స్థితః-అస్య పూర్వవదర్థః-సంసారచిన్తాం సంసృతిబన్ధాత్కథం ముచ్యేయేతి చిన్తాం-త్యజేత్ ॥ ౨౯ ॥ అహంకారస్య సర్వానర్థనిదానతామాహ ॥ యావదితి ॥ నానార్థధీః దేవమనుష్యత్వాద్యభిమానబుద్ధిః-యుక్తిభిః దేహాత్మభేదప్రతిపాదకయుక్తిభిః-యావ-న్న నివర్తేత-తావ-జ్జాగర్త్యపి యద్యపి జాగర్తి - తథాప్యజ్ఞః-స్వపితి జాగ్రద్దశాయామపి సుప్తఇవాజ్ఞ ఇత్యర్థః-భ్రాన్తిదశాయామేవ జాగరాభిమానే దృష్టాన్తమాహ ॥ స్వప్నే జాగరణం యథేతి ॥ న హి స్వప్నం పశ్యన్ తం స్వప్నమితి జానాతి కింతు జాగరమేవాభిమన్యతే- ఏవమజ్ఞానేన దేహమాత్మత్వేన పశ్య-న్న తద్భ్రమాత్మకమితి జానాతి - కింతు-యథార్థమేవేతి అతో యావద్దేహవిలక్షణమాత్మానం యథావన్న జానాతి- తావ - న్నిపుణోఽప్యజ్ఞ ఏవా - తశ్చానర్థ ఇతి భావః ॥ ౩౦ ॥ నను-తుర్యస్థితిమాత్రేణ కథమనాదికాలానువృత్తాహంకారాదిత్యాగ ఇత్యత ఆహ ॥ అసత్త్వాదితి ॥ ఆత్మనః-సతతం జ్ఞానైకరూపస్యా-న్యేషాం-భావానాం దేవమనుష్యాద్యాకారాణా-మౌపాధికత్వేన-నిత్య-మసత్త్వాత్ అభావాత్, ముక్తాత్మస్వదర్శనాదితి భావః-తత్కృతా భిదా దేవాదిశరీరకృతో బాలత్వయువత్వబ్రాహ్మణత్వాదిభేదః - గతయ-స్తద్బ్రహ్మయః - తద్ధేతవో - ఽన్యే ఇతరే - దోషాశ్చ - కర్మవశ్యత్వాదయో - మృషాభూతమివానిత్యా ఇత్యర్థః-మృషాభూతస్య హి శుక్తిరజతాదేరధిష్ఠానాసాధారణాకారాగ్రహణప్రయుక్తప్రతీతేస్తద్గ్రహణరూపనివృత్తిసామగ్రీసమవధానే సతి నివృత్తిదర్శనాదనిత్యత్వం తద్వదహంకారప్రయుక్తానాం దేవాద్యాకారతత్కృతభేదతద్బుద్ధితద్ధేతుభూతదోషాణామనాదిత్వేఽపి ముక్తాత్మస్వదర్శనేనాన్తవత్త్వనిశ్చయాదనిత్యత్వాత్ - అనిత్యానాం వినాశసామగ్రీసమవ

ధానే సతి వినాశదర్శనాత్తుర్యస్థితిమాత్రేణ తత్త్యాగస్సంభవతీతి భావః యద్వా దేహాద్యాకారాణామాత్మనోఽసత్త్వాత్తేషాం ప్రకృతిపరిణామరూపత్వేనాతద్గతత్వాదాత్మస్వరూపేఽభావాత్ తత్కృతభేదాదయో మృషా ఆత్మస్వరూపేణ సన్తి అసతాం చ కథంచిదన్యత్ర ప్రతీయమానానాం ప్రతీతిమూలభూతదోషనివృత్తౌ నివృత్తిర్దృష్టా యథా పరమార్థభూతాంగుళ్యవష్టమ్భజతిమిరాదినివృత్తౌ చన్ద్రద్విత్వనివృత్తిః - యథా పిత్తోపహతచక్షుషః సమ్యక్చికిత్సయా పిత్తోపహతౌ తన్నిమిత్తస్య శంఖగతతయా ప్రతీతస్య పీతిమ్నో నివృత్తిః - తద్వత్తురీయస్థిత్యాత్మకసమీచీనోపాయేన నిరవశేషమహంకారనివృత్తౌ తత్ప్రయుక్తదేహాద్యాకారతత్కృతభేదాదినివృత్తిః - నిరవశేషమహంకారనివృత్తిశ్చ ముక్తిదశాయామేవ - బ్రహ్మవిదామప్యుపాయదశాయాం తిమిరపిత్తాదిసద్భావదశాయాం ద్విత్వపీతిమాదేరివాఽహంకారస్యానువృత్తిదర్శనాత్ - దేహాద్యాకారతత్కృతభేదాదీనాం మిథ్యాత్వమత్రోచ్యత ఇతి న భ్రమితవ్యం - అన్యత్ర సతాం తతోఽన్యత్ర తేషాం మిథ్యాత్వేఽపి స్వాశ్రయే సత్యత్వాత్ - యద్వా - ఆత్మన ఇతి పఞ్చమ్యన్తం - జ్ఞానైకస్వరూపస్వభావాదాత్మనోఽన్యేషాం - భావానాం - అసత్త్వాత్ అసచ్ఛబ్దవాచ్యాచేతనకార్యత్వాత్ తత్కృతభేదాదయః - గతీనామసత్త్వం ప్రకృతితత్పరిణామాత్మకాన్తఃకరణవ్యాపార్యత్వేనేత్యవగన్తవ్యం, మృషా ఆత్మస్వరూపే మిథ్యా - న సన్తీత్యర్థః - అతో నివర్తన్త ఇతి భావః - యథా స్వప్నదృశః స్వప్నే దర్శనాని - సమ్యక్ప్రబోధే నివర్తన్తే, తద్వద్భేదాదయోఽప్యామోక్షాదనువృత్తతుర్యస్థిత్యా నివర్తన్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తదేవం సత్త్వరజస్తమోగుణనిమిత్తజాగరాద్యవస్థారూపబుద్ధివృత్తిసాక్షిత్వేఽపి వస్తుతస్తదన్వయరహితస్య జీవస్య రూపస్య బ్రహ్మాత్మకత్వేనోపాసనమపి గుణచేతసాం మిథస్త్యాగహేతురితి సూచితం - తదేవ స్ఫుటమాహ ॥ యో జాగర ఇతి త్రిభిః యో జీవః - జాగరే - సమస్తైః కరణైరిన్ద్రియై - రనుక్షణః ప్రతిక్షణపరిణామాత్మకో ధర్మః స్వభావ ఏషామస్తీతి తథా - తాన్ - అర్థాన్ శబ్దాదివిషయాన్ , భుఙ్క్తే, శబ్దాదివిషయాణాం హి “ తదేవ ప్రీతయే భూత్వా పునర్దుఃఖాయ జాయతే - తదేవ కోపాయ యతః ప్రసాదాయ చ జాయతే ,, ఇత్యుక్తరీత్యా సుఖదుఃఖాద్యాపాదనరూపానుక్షణధర్మిత్వం , యతశ్చ - స్వప్నే - తత్సదృ

తవశ్చాస్య మృషా స్వప్నదృశో యథా ॥ ౩౧ ॥ యో జాగరే బహిరనుక్షణధర్మిణోఽర్థాన్ భుఙ్క్తే సమస్తకరణైర్హృది తత్సదృక్షాన్ । స్వప్నే సుషుప్త ఉపసంహరతే స ఏకః స్మృత్యన్వయాత్త్రిగుణవృత్తిదృగిన్ద్రియేశః ॥ ౩౨ ॥ ఏవం విమృశ్య గుణతో మనసస్త్ర్యవస్థా మన్మాయయా మయి కృతా ఇతి నిశ్చితార్థాః । సంఛిద్య హార్దమనుమానసదుక్తి

క్షాన్ జాగరావస్థానుభుక్తవిషయసమానాన్ , స్వప్నద్రష్ట్రైకానుభావ్యత్వతత్కాలమాత్రావస్థాయిత్వవైధర్మ్యసద్భావాత్తత్సదృక్షానిత్యుక్తం - సాధర్మ్యస్య వైధర్మ్యగర్భత్వాత్ , అన్యథా, తత్తదేవ స్యాదితి న సామ్యం , అర్థాన్ భుఙ్క్త ఇత్యనుషజ్యతే - అథ, యః, స్వప్నే సుషుప్తౌ - ఉపసంహరతే - విషయభోగానితి శేషః - స, ఏకః ఏకరూపః , జ్ఞానైకస్వరూపస్వభావ ఇత్యర్థః , యద్వా , సః అవస్థాత్రయాన్వయీ జీవః - ఏక ఏవ, న తు ప్రత్యవస్థం భిన్నః , అనేన “ స ఏవ తు కర్మానుస్మృతిశబ్దవిధిభ్య ,, ఇత్యధికరణపూర్వపక్షనిరాసః - తత్ర హి కిం సుప్త ఏవ పునర్జాగరసమయే ఉత్తిష్ఠతి , ఉతాన్య, ఇతి సంశయ్య, తస్య సకలోపాధివినిర్ముక్తస్య బ్రహ్మణి సంపన్నస్య ముక్తాదవిలక్షణత్వేన ప్రాచీనశరీరేన్ద్రియసంబన్ధాభావాత్, అన్య ఏవేత్యాశఙ్కితం - ఐక్యే హేతుః ॥ స్మృత్యన్వయాదితి ॥ స్మృతిప్రత్యభిజ్ఞానాదిత్యర్థః స్మృతిగ్రహణం కర్మశబ్దవిధీనామప్యుపలక్షణం - తత్ర - స్మృతి - ర్య ఏవాహం సుప్తస్స ఏవ ప్రతిబుద్ధోఽస్మీత్యేవంరూపా - కర్మ తు - సుషుప్తేన పూర్వకృతం పుణ్యపాపరూపం - తత్త్వజ్ఞానాత్ప్రాక్ తేనైవ భోక్తవ్యం - శబ్దోఽపి సుప్తం ప్రతిబుద్ధం స ఏవేతి దర్శయతి “ త ఇహ వ్యాఘ్రో వా సింహో వే ,, త్యాదినా “ యద్యద్భవన్తి తథా భవన్తి ,, త్యనేన - విధయశ్చ మోక్షార్థాస్సుషుప్తస్య ముక్తత్వేఽనర్థకాస్స్యురితి తదధికరణసిద్ధాన్తార్థహేతవః - త్రిగుణవృత్తిదృక్ - త్రిగుణవృత్తీనాం జాగరాదీనాం, దృక్ ద్రష్టా, తత్ర హేతు - రిన్ద్రియేశః, కర్మనిమిత్తప్రాకృతేన్ద్రియప్రవర్తనవాన్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ మనసస్తిస్రోఽవస్థాశ్చ - మన్మాయయా స్వస్వకర్మానుగుణమదీయసఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన - గుణతః సత్త్వాదిమనోనిష్ఠగుణేభ్యః నిమిత్తేభ్యః, మయి - కృతా, ఇత్యే - వం ఇత్థం - విమృశ్య విచార్యేతి సంబన్ధః - ఆత్మనః కృత్స్నచిదచిదుపాదానకారణత్వాచ్చిదచిద్గతావస్థానాం తద్ద్వారా స్వాత్మపర్యన్తత్వాభిప్రాయేణ మయీత్యుక్తం - నిశ్చితః అర్థః సకలానర్థనివారకమత్ప్రాప్తిసాధనమదుపాసనమేవ పరమప్రయోజనం - యైస్తే హార్దం హృద్గత - మఖిలసంశయాధిం - అనుమానసదుక్తితీక్ష్ణజ్ఞానాసినా - సంఛిద్య, మాం - భజేతేత్యన్వయః - సంశయాః - కిమహం దేహాకారః, ఉత తద్విలక్షణః - కిం స్వతన్త్రః - కిం వా పరతన్త్ర, ఇత్యాదిరూపాః, త ఏవ - ఆధిః పీడా , జ్ఞానమత్ర యథావస్థితాత్మపరమాత్మస్వరూపస్వభావానుసన్ధానాత్మకం - అనుమానం దేహేన్ద్రియవిషయాణామన్తో దుఃఖావహత్వానిత్యత్వహేయత్వాదివ్యాప్తిగ్రహణం - తేన - తన్మూలం వైరాగ్యం వివక్షితం - సదుక్తయశ్శారీరకన్యాయాత్మికాః - వేదాన్తార్థవిచారవైరాగ్యాభ్యాం - నిశితేన తీ

క్ష్ణేన, జ్ఞానరూపేణాసినే, త్యర్థః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ అనుమానమేవదర్శయతి ॥ ఈక్షితేతి ॥ విశేషణభ్రమం, ఆత్మత్వభోగ్య
త్వాదిభ్రమః-యస్మి - న్మనసో-విలాసో, యస్మిన్, సజ్కల్పవికల్పవిషయమిత్యర్థః - ఇదందేవాదిశరీరతదుపభోగ్యవిషయాది
కంసర్వ, మితిధర్మిణోనిర్దేశః, వినష్టమితిసాధ్యస్య-దృష్టమితిసాధనస్య- అలాతచక్రమితిదృష్టాన్తస్య, తద్విశేషణమతిలోలమితి-
ఈక్షితఇత్థమనుమినుయాదిత్యర్థః - అథసదుక్తిం విచారాత్మకజ్ఞానాకారందర్శయతి ॥ విజ్ఞానమితి ॥ విజ్ఞానంజీవస్వరూపం "
విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతే - యోవిజ్ఞానేతిష్ఠ" న్నితిశ్రుతేః - తదేకంజ్ఞానైకస్వరూపస్వభావం, ఉరుధేవ-మనుష్యాదిరూపేణ
బహుధేవ, భాతినతత్స్వరూపేణాస్తిదేవమనుష్యాదిభేదఇతిభావః, సచ-వికల్పోదేవమనుష్యాదిభేదః, త్రిధాత్రిప్రకారాః,
యే-గుణాఃసత్త్వాదయ- స్తేషాం-విసర్గఃపరిణామః, తేన-కృతః, మాయాస్వప్నః, సర్వజ్ఞస్యసర్వశక్తేర్మమమాయయాప్ర
కృత్యా, సంకల్పరూపజ్ఞానేనవా-నిమిత్తేన, స్వప్నఃస్వప్నఇవకృతః, యథాస్వప్నస్సంకల్పవికల్పప్రవణమనసఃప్రతీయ
మానఃపునః ప్రబోధేననివర్తతే, తద్వ, త్స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుసంధాతురాత్మగతత్వేన ప్రతీయమానఃపున
రామోక్షానువృత్తాత్స్మోపాసనాన్నివర్తతఇతి ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ దృష్టిమితి॥తతశ్శబ్దాదిభ్యః, దృష్టిం, ప్రతినివర్త్య-శబ్దాదిబాహ్య
విషయానగృహ్ణన్నిత్యర్థః, నివృత్తా-తృష్ణావిషయాభిలాషోయస్యసః - నిరీహఃనిర్వ్యాపారః - తత్రదృష్టింప్రతినివర్త్యేతిజ్ఞా
నేన్ద్రియాణాంచక్షురాదీనాంనియమముక్తం, నివృత్తతృష్ణ ఇతిమనసః - నిరీహఇతికర్మేన్ద్రియాణాం - నిజసుఖానుభవఇతిస
మాధిరుక్తం - తూష్ణీంభవేదితిదేహానుచిన్తననిషేధః- ఏవంవిధస్యపుంసః-పూర్వ-మవస్తుబుద్ధ్యాఅనాత్మబుద్ధ్యా " యత్తుకా
లాన్తరేణాపినాన్యసంజ్ఞాముపైతివై, పరిణామాదిసంభూతాంతద్వస్తునృపతచ్చకి " మిత్యాత్మన్యేవవస్తుశబ్దస్యముఖ్యావృత్త
త్వస్మరణాత్, త్యక్తమిదందేహాదికం-క్వచ-సమాధివ్యతిరిక్తశయనాసనభోజనాదిదశాసు, యదియద్యపి, సందృశ్యతేఅను
సంధీయతే-తథాపి-తత్, భ్రమాయసమాధితశ్చలనాయ-నభవేత్ . యద్వా, పునర్దేహాన్తరసంబన్ధనిమిత్తదేహాత్మాభిమా

తీక్ష్ణజ్ఞానాసినాభజతమాఽఖిలసంశయాధిమ్ ॥ ౩౩ ॥ ఈక్షేతవిభ్రమమిదంమనసోవిలాసందృష్టంవినష్టమతిలో
లమలాతచక్రమ్ । విజ్ఞానమేకమురుధేవవిభాతిమాయాస్వప్నస్త్రిధాగుణవిసర్గకృతోవికల్పః ॥ ౩౪ ॥ దృష్టింత
తఃప్రతినివర్త్య నివృత్తతృష్ణస్తూష్ణీం భవేన్నిజసుఖానుభవోనిరీహః । సందృశ్యతేక్వచయదీదమవస్తుబుద్ధ్యాత్య
క్తంభ్రమాయనభవేత్స్మృతిరానిపాతాత్ ॥ ౩౫ ॥ దేహంచనశ్వరమవస్థితముత్థితంవాసిద్ధోనపశ్యతియతోఽ
ధ్యగమత్స్వరూపమ్ । దైవాదుపేతమథదైవవశాదపేతంవాసోయథాపరికృతంమదిరామదాన్ధః ॥ ౩౬ ॥ దే
హోఽపిదైవవశగఃఖలుకర్మయావత్స్వారమ్భకంప్రతిసమీక్షతఏవసాసుః । తంసప్రపఞ్చమధిరూఢసమాధి

నాదిరూపభ్రమాయ-నభవేత్-నను " తుర్యేస్థితః - అనుమానసదుక్తితీక్ష్ణజ్ఞానాసినాసిజసుఖానుభవ " ఇతితుర్యస్థితిజ్ఞానాను
భవశబ్దవివక్షితం జ్ఞానంకింతత్త్వమస్యాదివాక్యజన్యరూపం, కింవా, ధ్యానోపాసనాదిశబ్దవాచ్యం, ధ్యానాదిశబ్దవాచ్య
త్వేఽపి, కిందివ్రిరావృత్తిరూపం-కింవా-యావచ్ఛరీరపాతానువృత్తిరూప-మిత్యత్రాహ ॥ స్మృతిరానిపాతాదితి ॥ స్మృ
తిర్ధ్రువధ్యానం, ఆశరీరపాతా త్కర్తవ్యమిత్యర్థః - అన్యథా-మనఃకాలుష్యాత్సమాధిరేవగళితస్స్యాదితిభావః.ఆనిపా
తాదిత్యనేనదివ్రిరావృత్తజ్ఞానవ్యుదాసః - స్మృతిశబ్దేనవాక్యజన్యస్య ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ తూష్ణీంభవేదిత్యుక్తంతూష్ణీంభావం
వివృణోతి ॥ దేహంచేతి ॥ సిద్ధఃనిష్పన్నసమాధిః, దేహ-మవస్థితంఆసీనం -ఉత్థితంవా-నపశ్యతినానుసంధత్తే- తత్రహేతుత్వేన
దేహంవిశినష్టి ॥ నశ్వరమితి ॥ హేయత్వాదితిభావః కించ-యతః-స్వరూపంనిష్కృష్టాత్మస్వరూపం - అధ్యగమత్సాక్షా
త్కృతవాన్, అతః-సమాధిదశాయాందేహోన ప్రత్యేతవ్యఇత్యర్థః - దైవాదుపేతమితివాసోవిశేషణం - యథా-మదిరా
మదేన, మద్యపానజమదేనాన్ధోవివేకరహితఃపుమాన్-పరికృతంపరిధృతం-వాసోవస్త్రం, దైవాదుపేత-మథ-తస్మా - దపే
తంవా-నానుసంధత్తే - తద్వత్ ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ నను - యదాసమాధిర్నిష్పద్యతే కింతదైవకృత్యాన్తరాభావాద్యోగినోదే
హోనశ్యతి కింవాకంచిత్కాలమనువర్తతఇతిసంశయానాన్ప్రత్యాహ ॥ దేహోఽపీతి ॥ దైవవశగః- దైవస్యాన్తరాత్మ
నోమమ - వశంగతః - దైవాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తికః, అనేననిరన్తరసమాధినిష్ఠస్యకథందేహధారణమిత్యాశఙ్కావ్యు
దాసః- అపిశబ్దేనసమాధినిష్పత్తిరపిమత్సంకల్పాయత్తేతివివక్షితం - యావత్స్వారమ్భకంకర్మ - తావ-త్సాసుఃసప్రాణః-
ప్రతిసమీక్షతఏవావతిష్ఠతఏవేత్యర్థః - స్వస్యదేహస్యారమ్భకం అభ్యుపగతప్రారబ్ధాత్మకమిత్యర్థః - తథాచశ్రూయతే " త
స్యతావదేవచిరంయావన్నవిమోక్ష్యేఅథసంపత్స్య " ఇతి - నసుజ్ఞానినస్తదితరస్యచదేహోయావత్స్వారమ్భకకర్మావస్థా
య్యేవ-తత్రకోవిశేషఇత్యతఆహ ॥ తమితి ॥ సప్రపఞ్చంసానుబన్ధినం-స్వాప్నంస్వప్నార్థవదనిత్యం- తందేహం-అధిరూఢస
మాధియోగః, అధిరూఢఃప్రాప్తః, సమాధ్యాత్మికో-యోగో-యేనసః, అతఏవ - ప్రతిబుద్ధవస్తుసాక్షాత్కృతాత్మవస్తుఃపు

మాన్-పున-ర్నభజతే-ఇతరస్తు-పునర్దేహాన్తరంప్రతిపద్యత ఇతిభావః ॥ ౩౭ ॥ ॥ఉపసంహరతి॥మయేతి॥సాంఖ్యంతత్త్వత్రయవిభాగపూర్వకబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మోపాసనం - యోగోభగవదుపాసనం - తయోస్సంబన్ధియద్గుహ్యంగోప్యం-వక్తవ్యం - తదేతత్-హేవిప్రాః-మయా, అభిహితంసత్యముక్తం - కిన్తుమత్కృ-రావివహాసాంఖ్యయోగావిత్యభిప్రాయమాలక్ష్య దుష్కరో ఽపిమాంశరణంగతస్యమత్ప్రసాదాత్సుకరఏవేత్యభిప్రేత్యతత్రహేతుతయామోక్షోపయుక్తానాం జ్ఞానవిశేషాణాంధర్మవిశేషాణాంచప్రవర్తకో ఽహమేవేతివివక్షుస్తావదాత్మనస్సమాశ్రయణీయత్వోపయుక్తసిరతిశయవాత్సల్యాదిగుణయోగితామావిష్కరోతి ॥ జానీతేతి ॥ యజ్ఞంయజ్ఞనిర్వాహకంశ్రీవిష్ణుం " యజ్ఞోవైవిష్ణుః " రితిశ్రుతేః "యజ్ఞాయాచరతఃకర్మ సమగ్రంప్రవిలీయత " ఇతిస్మృతేశ్చ-మాంహంసరూపిణం-యుష్మాకం- ధర్మః మోక్షధర్మ- స్తద్వివక్షయా-ఆగతం జానీత ॥ ౩౮ ॥ ॥అహమితి॥ హేద్విజశ్రేష్ఠాః-యోగాదీనా - మహం- పరాయణంఆశ్రయః-ప్రవర్తక ఇత్యర్థః-తత్ర-సత్యంభూతహితాచరణం-ఋతంపుణ్యంకర్మ-తేజఃబాహ్యకరణవశీకారప్రభావః - శ్రీరైశ్వర్యాద్యాదిసంపత్- కీర్తిస్తత్ప్రభవాప్రథా-శమోఽన్తఃకరణనియమః ॥ ౩౯ ॥ ॥కింబహునేత్యాహ॥మామితి॥ గుణాఃకల్యాణగుణాః-నిర్గుణంహేయగుణరహితం,నిరపేక్షకంస్వార్థనిరపేక్షపరదుఃఖనిరాచికీర్షు-మాత్మానం -అతఏవ-ప్రియం-సుహృదంహితైకావహం-భజన్తి ఆశ్రయన్తి- కేపునస్తేకల్యాణగుణా ఇత్యత్రాహ॥సామ్యేతి ॥సామ్యంవైషమ్యరాహిత్యం-అసఙ్గశ్చ-ఆది-ర్యేషాం- తే॥౪౦॥ ॥ హంససనకాదిసంవాదముపసంహరతి ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థం - మేమత్తోహంసరూపాత్- ఛిన్నాః-సందేహాఃగుణచేతస్త్యాగాదివిషయాః,యేషాం- తే-సనకాదయః- పరయాఉత్కృష్టయా-భక్త్యా-మాం - సభాజయిత్వాసమ్యగారాధ్య-సంస్తవైఃస్తోత్రైరగృణతతుష్టువుః-అదాదేశఆర్షః ॥ ౪౧ ॥ ॥ తైస్సనకాదిభి - రహంహంసరూపః, పరమేష్ఠినః-పశ్యతస్సతఃస్వ

యోగస్యస్వప్నంపునర్నభజతేప్రతిబుద్ధవస్తుః ॥ ౩౭ ॥ మయైతదుక్తంవోవిప్రాగుహ్యం తత్సాంఖ్య యోగయోః । జానీతమాఽఽగతంయజ్ఞంయుష్మద్ధర్మవివక్షయా ॥ ౩౮ ॥ అహంసాంఖ్యస్యయోగస్యసత్యస్యర్తస్యతేజసః । పరాయణంద్విజశ్రేష్ఠాశ్శ్రియఃకీర్తేర్దమస్యచ॥ ౩౯ ॥మాంభజన్తిగుణాస్సర్వేనిర్గుణంనిరపేక్షకమ్। సుహృదంప్రియమాత్మానంసామ్యాసఙ్గాదయోఽగుణాః ॥ ౪౦ ॥ ఇతిమేఛిన్నసన్దేహామునయస్సనకాదయః । సభాజయిత్వాపరయాభక్త్యాఽగృణత॥సంస్తవైః ॥ ౪౧ ॥తైరహంపూజితస్సమ్యక్సంస్తుతఃపరమర్షిభిః । ప్రత్యేయాయస్వకంధామపశ్యతఃపరమేష్ఠినః ॥ ౪౨ ॥ ************************
******** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ఏకాదశస్కన్ధే, త్రయోదశోఽధ్యాయః ********
ఉద్ధవఉవాచ॥వదన్తికృష్ణశ్రేయాంసిబహూని బ్రహ్మవాదినః । తేషాంవికల్పః ప్రాధాన్యముతాహో ఏకము

కం-ధామస్థానం-ప్రతీయాయప్రత్యాగతోఽస్మి - ప్రత్యేయాయేతిపారస్తుచిన్త్యః ॥ ౪౨ ॥ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధేత్రయోదశోధ్యాయః. ************************

" అధిరూఢస్సమాధియోగస్యస్వప్నంపునర్న భజతేప్రతిబుద్ధవస్తు " రితిపరబ్రహ్మోపాసనమేవమోక్షాఖ్యశ్రేయస్సాధనమిత్యుక్తం-తత్రమోక్షాఖ్యపురుషార్థస్యస్వేతరవ్యావృత్తత్వనిర్ధిధారయిషయాపృచ్ఛతివదన్తీతి ॥ బ్రహ్మఅధీయతేఅధ్యాపయన్తిచేతిబ్రహ్మవాదినః - అనేనసర్వేషాంవాదానాం వేదమూలకత్వం వేదస్యానాదిత్వంచజ్ఞాపితం - శ్రేయాంసిధర్మార్థకామనాదిరూపాణి-ఇదంతత్సాధనానాముపలక్షణం- భవతాతు- హేస్వామిన్ - అనపేక్షితఃఫలాపేక్షారహితః-నిష్కామఇత్యర్థః-భక్తియోగః - ఉదాహృతః మోక్షసాధనత్వే నకథితః-తత్ర - తేషాంబ్రహ్మవాదిభిరుక్తానాంశ్రేయసాంతత్సాధనానాంచ,త్వదభిహితమోక్షతత్సాధనాభ్యాంసహ - కింవికల్పః-మోక్షశబ్దాభిలప్యస్యశ్రేయసఃబ్రహ్మవాద్యుక్తశ్రేయోఽన్తరాఽన్తర్భూతత్వేతదుక్తసాధనైస్సహత్వదుక్తభక్తియోగస్యవికల్పేనానుష్ఠానప్రసఙ్గః - ఫలస్యధర్మాద్యనతిరిక్తత్వాత్ - వ్రీహియవయోర్ఘ్యనతిరిక్తసాధ్యయోః " వ్రీహిభిర్యజేత " యవైర్వేతివికల్పఃప్రసిద్ధఇతిభావః -యదిధర్మాదిభ్యోవిజాతీయోమోక్షస్స్యాత్-తదా -ధర్మాదీనాంమోక్షస్యచతారతమ్యానిశ్చయాత్కింసర్వేషాంశ్రేయస్సాధనానాం ప్రాధాన్యంపరస్పరమఙ్గాఙ్గిభావవైధుర్యేణస్వస్వఫలం ప్రతి ప్రధానోపాయతయాఽనుష్ఠేయత్వమితిద్వితీయవికల్పార్థః యద్యేషామప్యేకస్యచిదేవాత్కృష్ట్యం - తదాసర్వోత్కృష్టఫలేసిక్తృష్టతల్లిప్సానుదయాత్తస్యైవేప్సితతమత్వాత్తల్లిప్సోస్తత్సాధనస్యైవానుష్ఠేయత్వాత్తస్యైవ ప్రాధాన్యాదితరేషాముపయోగవిశేషవివేకేనసమీహితసాధనాఙ్గతయాఽనుష్ఠానంస్యాదిత్యాశయేనతృతీయకోట్యుదయః - తదుక్తంభక్తియోగంవిశినష్టి ॥ నిరస్యేతి ॥ యేనభక్తియోగేన-సర్వతఃసర్వేభ్యోవిషయేభ్య - స్సఙ్గం-నిరస్యాపోహ్య- మన- స్త్వయ్యేవావిశేదితి యద్యపి, భగవత్యేవమనస్స్థైర్యసాధనత్వకథనేనభక్తి

యోగస్య ధర్మాదిభ్యో విలక్షణశ్రేయస్సాధనత్వజ్ఞానసద్భావావగమాద్వికల్పాదివికల్పానుపపత్తిః తథాఽపి మనస స్త్వయ్యావేశేన సాధ్యో మోక్షః కిం ధర్మాద్యన్తర్భూతః - ఉత తద్వ్యతిరిక్తః, అతిరిక్తత్వేఽపి కిం వా తత్సామ్యమస్త్యుత నేతి - తారతమ్యేఽప్యగ్ర్యాగ్ర్యభావోఽస్త్యుత నేతి సంశయేన తదుపపత్తిః ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ తత్ర బ్రహ్మవాదినో వదన్తీత్యనేన యజ్జ్ఞాపితం వేదస్యానాదిత్వం - తదఙ్గీకుర్వన్నాహ ॥ కాలేనేత్యాదినా ॥ ప్రలయే ప్రాకృతప్రలయే - వేదసంజ్ఞితే - యం - మమ వాణీ - కాలేన నాధ్యేత్రధ్యాపయితృవిరహేణ - నష్టా విప్లుతయథావస్థితవర్ణపరంపరా - బభూవ సైవ పునర్మయా సర్వజ్ఞేన జగత్సిసృక్షుణా - ఆదౌ కల్పాదౌ - బ్రహ్మణే చతుర్ముఖాయ - ప్రోక్తా - అవిప్లుతానుపూర్వీవిశిష్టతయాఽఽవిష్క్రియమాణా ఉపదిష్టేత్యర్థః - తాం విశినష్టి ॥ ధర్మో యస్యాం మదాత్మకః ॥ అహమేవ - ఆత్మా స్వరూపం - యస్య - స ధర్మః - యస్యాం వాణ్యామభివ్యక్తః "యే చ వేదవిదో విప్రా యే చాధ్యాత్మవిదో జనాః తే వదన్తి మహాత్మానం కృష్ణం ధర్మం సనాతన" మితి శ్రీకృష్ణస్య ధర్మత్వం శ్రీమన్మహాభారతే ప్రసిద్ధం - వైధత్వే సత్యలౌకికశ్రేయస్సాధనత్వం హి ధర్మత్వం - తచ్చ భగవత్యప్యస్తి "అమృతస్యైష సేతు" రితి శ్రవణాత్ - అతో మదాత్మక ఇత్యుక్తం - అనేన మదాత్మకధర్మప్రాధాన్యపరైవేయం కృత్స్నా వేదసంజ్ఞితా వాణీ, యాగాదీనాం ధర్మత్వప్రతిపాదనపరః పూర్వభాగోఽప్యనభిసంహితఫలయజ్ఞాదిసాధ్యమత్ప్రీతిప్రయుక్తమత్ప్రాప్తిప్రతిపాదనపర ఏవేతి సోఽపి - మదాత్మకధర్మప్రతిపాదనపర ఏవేతి ఫలితమ్ ॥ ౩ ॥ తేనేతి ॥ తేన బ్రహ్మణా ప్రథమజాయ - పుత్రాయ - మనవే స్వాయంభువాఖ్యాయ - సా వాణీ - ప్రోక్తా - ॥ తత్రేతి ॥ తత్ర స్వాయంభువమన్వన్తరే - తత ఇతి పాఠేఽపి స ఏవార్థః - భృగ్వాదయః భృగుమరీచ్యత్ర్యఙ్గిరః పులస్త్యపులహక్రతవః - సప్త - బ్రహ్మర్షయః - ప్రతిమన్వన్తరం సప్తర్షిభేదః ప్రతిపాదితోఽప్యమేఽవగన్తవ్యః - తతో బ్రహ్మణస్సకాశాదగృహ్ణన్ - తాం వాణీమితి శేషః ॥ ౪ ॥ తేభ్యః ఋషిభ్యః పితృభ్యస్సకాశాత్ - తత్పుత్రా

శ్యతా ॥ ౧ ॥ భవతోదాహృతస్స్వామిన్భక్తియోగోఽనపేక్షితః । నిరస్య సర్వతస్సఙ్గం యేన త్వయ్యావిశేన్మనః ॥
శ్రీభగవానువాచ ॥ కాలేన నష్టా ప్రలయే వాణీయం వేదసంజ్ఞితా । మయాఽఽదౌ బ్రహ్మణే ప్రోక్తా ధర్మో య
స్యాం మదాత్మకః ॥ ౩ ॥ తేన ప్రోక్తా చ పుత్రాయ మనవే పూర్వజాయ సా । తతో భృగ్వాదయోఽగృహ్ణన్సప్త
బ్రహ్మమహర్షయః ॥ ౪ ॥ తేభ్యః పితృభ్యస్తత్పుత్రా దేవదానవగుహ్యకాః । మనుష్యాస్సిద్ధగన్ధర్వాస్సవిద్యాధ
రచారణాః ॥ ౫ ॥ కిందేవాః కిన్నరా నాగా రక్షః కింపురుషాదయః । బహ్వ్యస్తేషాం ప్రకృతయో రజస్సత్త్వతమో
భువః ॥ ౬ ॥ యాభిర్భూతాని భిద్యన్తే భూతానాం మతయస్తథా । యథాప్రకృతి సర్వేషాం చిత్రా వాచస్స్రవ
న్తి హి ॥ ౭ ॥ ఏవం ప్రకృతివైచిత్ర్యాద్భిద్యన్తే మతయో నృణామ్ । పారంపర్యేణ కేషాంచిత్పాషణ్డమతయో
ఽపరే ॥ ౮ ॥ మన్మాయామోహితధియః పురుషాః పురుషర్షభ । శ్రేయో వదన్త్యనేకాన్తం యథాకర్మ యథారు

దేవాదయోఽగృహ్ణన్నితి పూర్వేణ సంబన్ధః - గుహ్యకాః యక్షాః ॥ ౫ ॥ కిందేవ కిన్నర కింపురుషా దేవాదివజ్జాతివిశేషాః - ఏవం వేదస్యానాదినిధనత్వం ప్రతిపాదితం - అథ యత్సర్వేషాం వాదానాం వేదమూలకత్వమితి - తత్ప్రతిక్షిప్తం "అధర్మం ధర్మమితి యా - సర్వార్థాన్విపరీతాంశ్చ బుద్ధిస్సా పార్థ తామసీ - తత్ర సత్త్వం నిర్మలత్వాత్ప్రకాశకమనామయమ్, సత్త్వాత్సంజాయతే జ్ఞాన" మిత్యాదిప్రమాణప్రతిపన్నరజస్సత్త్వతమోగుణానుగుణస్వభావత్వాద్వాదినాం తత్ర సాత్త్వికస్వభావానాం యథావస్థితవేదార్థావగమే సత్యపీతరస్వభావానాం విపరీతబుద్ధిత్వాత్స్వస్వబుద్ధ్యుత్ప్రేక్షితార్థమూలకాస్సర్వే వాదాః న తు వైదికమూలకా ఇత్యాహ ॥ బహ్వ్య ఇతి ॥ తేషాం బ్రహ్మాదికింపురుషాదిపర్యన్తానాం - ప్రకృతయః - రజస్సత్త్వతమోభువః రజస్సత్త్వతమాంసి జన్మస్థానాని యాసాం తాః ॥ ౬ ॥ ప్రకృతీర్విశినష్టి ॥ యాభిరితి ॥ యాభిః ప్రకృతిభిః - భూతాని, భిద్యన్త ఇతి జాత్యాదిభేదో వివక్షితః - తథా - భూతానాం - మతయశ్చ భిద్యన్తే - ప్రకృతిరత్ర స్వభావః - స చ - కర్మానుగుణజ్ఞానప్రయత్నచికీర్షాక్రియాద్యుత్పత్తిరన్తఃకరణగతః సత్త్వాదిగుణకార్యవిశేషాత్మకః - యథాప్రకృతి యథాస్వభావం - స్వస్వభావానతిక్రమేణ సర్వేషాం - చిత్రాః - వాచః - స్రవన్తి ప్రవహన్తి ప్రవర్తన్త ఇత్యర్థః ॥ ౭ ॥ ఏవం యథా వాచశ్చిత్రాస్స్రవన్తి తథా తథా ప్రకృతివైచిత్ర్యాన్మతయో భిద్యన్తే నృణామితి దేవాదీనామపి ప్రదర్శనార్థం - మతివైచిత్ర్యనిదర్శనాభిప్రాయేణాహ ॥ పారంపర్యేణేతి ॥ తథా హి ॥ కేషాంచిత్తమస్స్వభావానాం - అనాదినిధనమపి వేదం పౌరుషేయమత ఏవ, తత్రాపి భ్రమవిప్రలమ్భాదిపౌరుషదోషసంభావనయాఽప్రమాణం - మన్యమానానాం, స్వస్వభావానుగుణబుద్ధ్యుత్ప్రేక్షితవేదార్థవిరుద్ధార్థస్మర్తౄణాం మూలపురుషాణాం - పారంపర్యేణోపదేశపరంపరయా - అపరే తదనుయాయినః కేచిదర్వాచీనాః పురుషాః - హే పురుషర్షభ - పాషణ్డమతయః యథావస్థితవేదవిరుద్ధార్థమతయః, దృశ్యన్త ఇతి శేషః ॥ ౮ ॥ స్వతో వివేకశూన్యత్వాం

౪ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ తత్ర భృగ్వాదయో

వ్యఞ్జయితుం విశినష్టి ॥ మన్మాయామోహితధియ ఇతి ॥ మన్మాయామోహితమతిత్వాత్ తత్పారంపర్యానాదరేణ స్వతోఽపి యథావత్తత్త్వం న జానన్తీతి భావః. తే పునః, పాషణ్డమతయస్సన్తో న తూష్ణీమవతిష్ఠన్తే. కింతు - యథాకర్మ - యథారుచి - అనేకాన్తం నానావిధం శ్రేయో వదన్తి రుచేర్నియామకం కర్మ వైవిధ్యమిత్యభిప్రాయేణ యథాకర్మేత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ యథాప్రకృతి సర్వేషాం చిత్రా వాచస్స్రవన్తీత్యేతత్ప్రపఞ్చయతి ॥ ధర్మమేక ఇతి ॥ ఏకే పూర్వమీమాంసకాః - ధర్మం యాగదానహోమాదిరూపం శ్రేయస్సాధనం వదన్తీతి సంబన్ధః - ఏవముత్తరత్రాపి - స్వర్గాదిరేవ శ్రేయస్తత్సాధనం ధర్మ ఏవేతి వదన్తీత్యర్థః - అన్యే కావ్యాలంకారాదికృతః - యశః కీర్తిమేవ - స్వర్గాదియాపశ్రేయస్సాధనం - వదన్తి - తథా చ తత్పరిపాటిః॥ యావత్కీర్తిర్మనుష్యస్య పుణ్యా లోకేషు గీయతే - తావద్వర్షసహస్రాణి స్వర్గలోకే మహీయతే ,, ఇతి, కామతన్త్రప్రణేతారస్తు - కామమేవ - పురుషార్థం వదన్తి - తదుపాయాన్స్తుత్తైరేవోక్తాన్ స్త ఏవ ద్రష్టవ్యాః యోగినస్తు - సత్యం దమం శమం చ - కైవల్యాఖ్యశ్రేయస్సాధనం - వదన్తీత్యర్థః, అన్యే నీతిశాస్త్రవిదః - ఐశ్వర్యమేవ - స్వార్థం పురుషార్థం వదన్తి తదుపాయాన్స్తు సామాదయస్తైరేవోక్తా ఇతి భావః - లోకాయతికాస్తు త్యాగభోజనం విభవభోజనం - వదన్తి॥ భస్మీభూతస్య దేహస్య పునరాగమనం కుతః - తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన ఋణం కృత్వా ఘృతం పిబేత్ ,, ఇత్యాదిరూపా హి తేషాం పరిపాటిః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ కేచిత్త్రయీమతానుసారిణః యజ్ఞాదీన్పురుషార్థోపాయాన్ ఆహుః. తత్ర - వ్రతాన్యేకాదశ్యుపవాసాదీని - నియమాః శౌచాచమనాదయః యమాః ఇన్ద్రియనియమనాదయః త్రైవిద్యా యజ్ఞాది ప్రయుక్తచిత్తశుద్ధ్యుపజాతవివిదిషాధికృతశమదమాద్యఙ్గకతత్త్వమస్యాదివాక్యజన్యబ్రహ్మస్వరూపాభిన్నప్రత్యగాత్మాపరోక్షజ్ఞానం నిశ్శేషావిద్యానివృత్తిరూపముక్తిసాధనమిత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ ఏవం వాదానాం వైచిత్ర్యమభిధాయ - ధ - వికల్పాదివికల్ప ప్రతిక్షేపాయ స్వాభిమతమోక్షాఖ్యశ్రేయస్తత్సాధనభూతబ్రహ్మోపాసనయోరితరేభ్యో వ్యావృత్తత్వజ్ఞాపనాయ తేషాం స్వరూపమాహ ॥ ఆద్యన్తవన్త ఇతి ॥ ఏతేషాం ధర్మాదీనాం - లోకాః - లోక్యన్త ఇతి

చి ॥ ౯ ॥ ధర్మమేకే యశశ్చాన్యే కామం సత్యం దమం శమమ్। అన్యే వదన్తి స్వార్థం వా ఐశ్వర్యం త్యాగభోజనమ్ ॥ కేచిద్యజ్ఞం తపో దానం వ్రతాని నియమాన్యమాన్ ॥ ౧౦ ॥ ❋ ఇష్టాపూర్తవ్రతాని వై। అన్యే యజ్ఞం తపో దానం శ్రేయాంసి నియమాన్యమాన్ ॥ ౧౧ ॥ ఆద్యన్తవన్త ఏవైషాం లోకాః కర్మవినిర్మితాః। దుఃఖోదర్కాస్తమోనిష్ఠాః క్షుద్రానన్దాశ్శుచార్పితాః॥ ౧౨ ॥ మయ్యర్పితాత్మనస్సభ్య నిరపేక్షస్య సర్వతః। మయాఽఽత్మనా సుఖం యత్తత్కుతస్స్యాద్విషయాత్మనామ్ ॥ అకించనస్య దాన్తస్య శాన్తస్య సమచేతసః। మయా సంతుష్టమనసస్సర్వాస్సుఖమయా ❋ దిశః॥ ౧౪ ॥ న పారమేష్ఠ్యం న మహేన్ద్రధిష్ణ్యం న సార్వభౌమం న రసాధిపత్యమ్ । న యోగసిద్ధీరపునర్భవం వా మయ్యర్పితాత్మేచ్ఛతి

లోకాః ఫలాని - ఆద్యన్తవన్తః అనిత్యా ఇత్యర్థః - తత్ర హేతుః - కర్మవినిర్మితాః కర్మసంపాదితాః - కృష్యాదికర్మఫలవదితి భావః. దుఃఖోదర్కాః దుఃఖోత్తరఫలాః - స్వర్గాదిసాధనధర్మాదిషు యే సతి పునర్దుఃఖావాప్తేరితి భావః - తమోనిష్ఠాః మోహావసానాః - క్షుద్ర ఆనన్దో యేభ్యస్తే - అత ఏవ - శుచా శోకేనార్పితాః సంగతాః - అనుభవదశాయామపి పతనభయశఙ్కానిమిత్తదుఃఖగర్భా ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ అథ భక్తియోగసాధ్యం తు మోక్షసుఖమనుభవాత్మకం నిత్యం దుఃఖాసంభిన్నం నిరవధికం చేత్యభిప్రేత్య, తద్విషయాసక్తమనసాం దుర్లభమిత్యాహ ॥ మయీతి ॥ హే సభ్య - మయి నిత్యనిరతిశయానన్దైకస్వరూపే - అర్పితః - ఆత్మా మనో - యేన - తస్య - తత ఏవ, సర్వతస్సర్వేషు వైషయికేషు క్షుద్రసుఖేషు - నిరపేక్షస్య , పుంసో, యన్మయా ఆత్మనా నిమిత్తభూతేన - సుఖం - తద్విషయాత్మనాం - కుతస్స్యాత్ - ఆత్మనేత్యనేన విషయవైలక్షణ్యమభిప్రేతం - ఆత్మా హి నిరతిశయప్రీతివిషయః - సుఖాత్మకజ్ఞానం ప్రతివిషయభూతస్యైవాత్మనః - తత్ప్రతి - హేతుత్వవివక్షయా ఆత్మనేతి తృతీయా - నిరతిశయానన్దరూపాత్మవిషయజ్ఞానస్య విషయవైలక్షణ్యేన నిరతిశయసుఖాత్మకత్వ విషయాత్మాలభ్యత్వోక్త్యా తదనుభావ్యోక్తలోకవిపరీతాకారత్వలాభాన్నిత్యత్వసుఖోదర్కత్వసత్వనిష్ఠత్వప్రభూతానన్దత్వనిరన్తరహర్షార్పితత్వాదయో లభ్యన్తే ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ తదేవం మోక్షాఖ్యపురుషార్థస్య తత్సాధనభూతభక్తియోగస్య చ నిరతిశయసుఖరూపస్య ధర్మాదితల్లోకేభ్యో నిరతిశయత్వఖ్యాపనాత్తారతమ్యలాభేన తస్యైవోత్కృష్టత్వావగమాదేకముఖ్యత్వపక్షః స్థాపితః - అథ కిం వక్తవ్యం ఫలభూతమోక్షసుఖస్య నిరతిశయత్వమిత్యభిప్రేత్య తత్సాధనభూతభక్తియోగస్య స్వస్వరూపరూపగుణానుస్మృత్యాత్మకస్య నిరతిశయసుఖరూపతామాహ ॥ అకించనస్యేత్యాదినా ॥ మయా నిరతిశయానన్దరూపేణ విషయభూతేన చ మయా - సంతుష్టం - మనో - యస్య - తస్య - తత ఏవ - సమచేతసః సర్వత్ర మద్భావైకచేతసః - నిరన్తరం మయ్యేవాసక్తచిత్తత్వాదితి భావః - అత ఏవాకించనస్యాభిలషణీయాన్తరరహితస్య - తత్ర హేతుః - దాన్తస్య జితబాహ్యకరణస్య - శాన్తస్య జితాన్తఃకరణస్య - సర్వాః - దిశః - సుఖమయాః సుఖప్రచురాః - దిగ్గ్రహణం కాలావస్థయోరప్యుపలక్షణమ్ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ సంతోషమేవ వివృణోతి ॥ న పారమే

ష్ఠ్యమితి ॥ మయ్యర్పిత, ఆత్మా మనో- యేన-సః-మత్ మత్తో ॥ వినాఽన్య-త్పారమేష్ఠ్యాదికమపి-నేచ్ఛతి-పారమేష్ఠ్యం బ్రహ్మాధిపత్యం మహేన్ద్రధిష్ణ్యం ఇన్ద్రస్థానం - సార్వభౌమం కృత్స్నభూమణ్డలాధిపత్యం రసాధిపత్యం పాతాలైశ్వర్యం - యోగసిద్ధయో ఽణిమాదయః-కింబహునా - అపునర్భవం మోక్షమపి-నేచ్ఛతి , పారమేష్ఠ్యాదిభ్యస్సర్వేభ్యోప్యహమేవ మయ్యర్పితాత్మనో నిరతిశయప్రీతివిషయ ఇతి-స-మదన్యత్తుచ్ఛత్వాన్నేచ్ఛతీత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ న కేవలమహమేవ తస్య నిరతిశయప్రియః-కింతు-సోఽపి మమ తథైవేత్యాహ ॥ నథ తేతి ॥ భవానితి జ్ఞానిమాత్రోపలక్షణం-యథా-భవాన్-మమ-ప్రియతమః-తథా-ఆత్మా స్వీయామూర్తిః-ఆత్మయోని ప్రభృతయో , న ప్రియతమాః, పుత్రపౌత్రభ్రాతృభార్యాశరీరరూపా అపి, అనేన "ప్రియోహి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియ" ఇతి గీతావచనార్థ ఉక్తః , యద్యప్యాత్మయోన్యాదీనామపి జ్ఞానిత్వాన్నిరతిశయప్రియత్వాన్న తథా మే ప్రియతమ ఇత్యసంగతం - తథాఽపి తేషామపి యదిమయి భక్తిర్న స్యాన్న తదా ప్రియా ఇత్యర్థపర్యవసానేన తథోక్తమితి బోధ్యమ్ ॥ ౧౬ ॥ ప్రేమాతిశయపారవశ్యప్రయుక్తామాత్మనో వృత్తిమాహ ॥ నిరపేక్షమితి ॥ మదతిరిక్తవిషయనిరపేక్షం - మునిం మత్స్వరూపగుణాదిమననైకశీలం - అతఏవ- సమదర్శనం సర్వత్ర మద్భావయుక్తచేతసం-అతఏవ-నిర్వైరం క్వాపి వైరరహితం, అహం, నిత్య-మనువ్రజామి, అనువ్రజనస్య ప్రయోజనమాహ ॥ పూయ తేత్యఙ్ఘ్రిరేణుభిరితి ॥ తదీక్షితం తత్స్పృష్టంచ సర్వమపి వస్తు మదఙ్ఘ్రిరేణుభిః పూతం భవేదితి బుద్ధ్యా తమనుగచ్ఛామీత్యర్థః - పూయేయేత్యుత్తమపురుషపాఠే, మదన్తర్వర్తి బ్రహ్మాణ్డమపి పవిత్రీకుర్యామితి భావేనేతి తన్మాహాత్మ్యాతిశయస్తుతిః ॥ ౧౭ ॥ అపునర్భవమపి నేచ్ఛతీత్యుక్తం - తత్రానాదర ఏవ కారణమిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ నిష్కించనా ఇతి ॥ నిష్కించనాః మద్వ్యతిరిక్తాఖిలపణ్యాన్తరర

మద్వినాన్యత్ ॥ ౧౫ ॥ న తథా మే ప్రియతమ ఆత్మయోనిర్న శంకరః । నచ సంకర్షణో న శ్రీర్నైవాత్మా చ యథా భవాన్ ॥ ౧౬ ॥ నిరపేక్షం శుచిం శాన్తం నిర్వైరం సమదర్శనమ్ । అనువ్రజామ్యహం నిత్యం పూయేతేత్యఙ్ఘ్రిరేణుభిః॥ ౧౭ ॥ నిష్కించనా మయ్యనురక్తచేతసశ్శాన్తా మహాన్తోఽఖిలజీవవత్సలాః। కామైరనాలబ్ధధియో జుషన్తి యన్నైరపేక్ష్యం న విదుస్సుఖం మమ॥ ౧౮ ॥ బాధ్యమానోఽపి మద్భక్తో విషయైరజితేన్ద్రియః। ప్రాయః ప్రగల్భయా భక్త్యా విషయైర్నాభిభూయతే ॥ ౧౯ ॥ యథాఽగ్నిస్సుసమిద్ధార్చిః కరోత్యేధాంసి భస్మసాత్ । తథా మద్విషయా భక్తిరుద్ధవైనాంసి కృత్స్నశః॥ ౨౦ ॥ న సాధయతి మాం ధర్మో న సాంఖ్యం యోగ ఉద్ధవ। న స్వాధ్యాయస్తపస్త్యాగో యథా భక్తిర్మమోర్జితా॥ ౨౧ ॥ భక్త్యాఽహమేకయా గ్రాహ్యశ్శ్రద్ధయాఽఽత్మా ప్రియ

హితాః-తత్ర హేతుః , మయ్యేవానురక్తం చేతో యేషాం తే - తత్ర హేతుః-శాన్తాః జితాన్తఃకరణాః , అఖిలేషు-జీవేషు-మదాత్మకత్వభావేన - వత్సలాః దయాళవః-మహాన్తస్సాధవః-కామైః , రనాలబ్ధా అస్పృష్టా-ధీ-ర్యేషాం-తథాభూతాస్సన్తో యన్మదనుభవజం-సుఖం-జుషన్తే అనుభవన్తి - నైరపేక్ష్యం - నిరపేక్షాః నిష్కామాః తైర్లభ్యం మోక్షసుఖం నైరపేక్ష్యం-తదపి-తన్న విదుః తత్సుఖం న విదుః, అతో నైరపేక్ష్యం నాద్రియన్త ఇతి భావః ॥ ౧౮ ॥ అస్త్వేవంవిధం సుఖమేవ యః పునరుపక్రాన్తమద్భక్తియోగోఽవిజితేన్ద్రియశ్చ , స-కిం విషయాభిభూతస్సంసరేదపేక్ష్యత్రాహ ॥ బాధ్యమానోఽపీతి ॥ మద్భక్తః ప్రారబ్ధమద్భక్తియోగః - ప్రాయః- ప్రగల్భయా అహరహరేధమానయా-భక్త్యా- హేతుభూతయా-విషయై , ర్నాభిభూయతే , మద్భక్తిరహరహరేధమానా సర్వవిషయవిస్మృతికరీతి భావః ॥ ౧౯ ॥ నను-సా ప్రగల్భా చేద్విషయాభిభవాభిభావుకా స్యాత్-తత్ప్రాగల్భ్యప్రతిబన్ధకే పాపే సతి కథం సా ప్రగల్భా స్యాదిత్యత ఆహ ॥ యథాగ్నిరితి ॥ యథాఽల్పోప్యగ్నిస్తావ-త్కాష్ఠేషు నిహితః - క్రమేణ-సుసమిద్ధార్చి - రేధాంసి దారూణి-భస్మసా-త్కురుతే తథా-మద్విషయా - భక్తిరపి-హే ఉద్ధవ-తావదుపక్రాన్తా అహరహరభ్యాసాహితోత్కర్షా కాష్ఠాన్తే నైనాంసి పాపాని - స్వప్రాగల్భ్యప్రతిబన్ధకాని నాశయతీత్యర్థః-యద్యపి "ధర్మేణ పాపమపనుదతీ" తి ధర్మస్యైవ భక్త్యుత్పత్తిప్రతిబన్ధకాపనోదకత్వం శ్రుతం - తథాఽపి-ఆరబ్ధభక్తియోగసహచరితస్యైవ ధర్మస్య తదపనోదకత్వమితి భగవదాశయః ॥ ౨౦ ॥ "అనువ్రజామ్యహం నిత్య" మితి నిరతిశయప్రీతిరూపాత్మవిషయకభక్తియోగస్యైవాత్మవశీకారకారణత్వం సూచితం - తత్స్ఫుటమేవాహ॥ న సాధయతీతి ॥ ఊర్జితా ఏధితా-మమ-భక్తి, ర్యథా-మాం-సాధయతి వశీకరోతి-తథా-యోగాది-ర్న సాధయతి ॥ ౨౧ ॥ న కేవలం మద్భక్తిర్మద్వశీకారమాత్రహేతు-రపితు , యథాఽవస్థితమత్స్వరూపస్వభావాదిజ్ఞానహేతురపీత్యాహ ॥ భక్త్యేతి ॥ యథాఽవస్థితస్వరూపస్వభావోఽహం , శ్రద్ధయా నిష్కామయా - ఏకయా ఏకరూపయా- అవిచ్ఛిన్నయేతి యావత్ , గ్రాహ్యః గ్రహీ

---

౧౭ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ పూయేయేత్యఙ్ఘ్రి

తుంశక్యః “భక్త్యాత్వనన్యయాశక్య*అహమేవంవిధోఽర్జున-జ్ఞాతుమ్” ఇతివచనార్థఉక్తః - తత్రహేతుత్వేనాత్మానంవిశినష్టి ॥ సతాంప్రియఇతి ॥ సతాంభక్తానా-మహం - ప్రియఃనిరతిశయప్రీత్యాత్మకభక్తివిషయః,అతో,ఽహమేవ-సద్భిఃప్రియైర్భక్త్యైకగ్రాహ్యోభవేయమితిభావః - ప్రియత్వేహేతు-రాత్మేతి - ఆత్మాహినిరతిశయప్రియఇతిభావః “పూయతేత్యఙ్ఘ్రిరేణుభి” రితిభక్తియోగస్యనితరాంపావనకరత్వంసూచితం-తదుపపాదయతి ॥ భక్తిరితి ॥ మన్నిష్ఠామద్విషయా-శ్వపాకానపి-సమ్భవాజ్జాతిదోషాత్పునాతి-యద్యప్యుక్తబహ్వఙ్గకభక్తియోగేన - శ్వపాకస్యాధికారోఽస్తి - తథాఽప్యస్మిన్ప్రకరణేభక్తిశబ్దేనప్రపత్తిశ్చవివక్షితేతితస్యాంసర్వాధికారోబహుప్రమాణప్రతిపన్నః ॥ ౨౨ ॥ యథాభక్తిఃపునాతి నతథేతరఇత్యాహ॥ధర్మేతి॥ధర్మాదిభి-రుపేతః-వినయేనాన్వితః- విద్యయాచాన్వితోఽపి-మద్భక్త్యా- అపేతంరహితం-ఆత్మానం సమ్యక్-నపునాతి ॥ ౨౩ ॥ రోమహర్షాదిమన్తరేణకథంభక్తియోగనిష్పత్తిరవగమ్యతే - భక్త్యాచవినాకథంశుద్ధ్యేదిత్యాహ॥కథమితి ॥ ఆనన్దాశ్రుకలయేత్యనన్తరంభక్తినిష్పత్తిఃకథమవగమ్యతఇతివాక్యశేషః-భక్త్యావినా - కథ-మాశయోఽన్తఃకరణం-శుధ్యేదితి - తత్రరోమహర్షోరోమాఞ్చః-చేతసోద్రవోనామశుభాశ్రయానుధ్యానకృతోమనోవికారవిశేషః- ఆనన్దాశ్రుకళాఆనన్దాశ్రుబిన్దుసంతతిః- ॥ ౨౪ ॥ కించ ॥ భక్తిఃస్వాశ్రయంపునాతీతికిమువక్తవ్యం,గద్గదవాగాదిమద్భక్తినిష్పత్తిలక్షణయుక్తఃకృత్స్నంజగత్పునాతీత్యాహ ॥ వాగ్గద్గదేతి ॥ యస్య-వాగ్గద్గదా, యస్య-చిత్తం,ద్రవతే,యశ్చ,కదాచిద్రోదితి-అభీక్ష్ణంపునఃపునః-హసతి-క్వచిచ్చ-విలజ్జస్సన్, నుచ్చైర్గాయతి-క్వచిచ్చ,నృత్యతే*చ , సఏవ,మద్భక్తియుక్తః,భువన-మీక్షణస్పర్శనాదిభిః-పునాతి ॥ ౨౫ ॥ కించ - భక్త్యైవాత్మశుద్ధిర్నాన్యతఇతిసదృష్టాన్తమాహ॥యథేతి ॥ ధ్మాతంధమనీము

స్సతామ్ ।భక్తిఃపునాతిమన్నిష్ఠాశ్వపాకానపిసంభవాత్ ॥ ౨౨ ॥ధర్మస్సత్యదయోపేతోవిద్యయాతపసాఽన్వితః।మద్భక్త్యాఽపేతమాత్మానంనసమ్యక్ప్రపునాతిహి॥ ౨౩ ॥ కథంవినారోమహర్షంద్రవతాచేతసావినా। వినానన్దాశ్రుకలయాశుధ్యేద్భక్త్యావినాఽఽశయః ॥ ౨౪ ॥ వాగ్గద్గదా*ద్రవతేయస్యచిత్తం రుదత్యభీక్ష్ణం హసతిక్వచిచ్చ । విలజ్జఉద్గాయతినృత్యతే*చమద్భక్తియుక్తోభువనంపునాతి॥ ౨౫ ॥ యథాఽగ్నినాహేమమలంజహాతిధ్మాతంపునస్స్వంభజతేచరూపమ్ । ఆత్మాచకర్మానుశయం విధూయమద్భక్తియోగేనభజత్యథోమామ్॥ ౨౬ ॥ యథాయథాఽఽత్మాపరిమృజ్యతేఽసౌమత్పుణ్యగాథాశ్రవణాభిధానైః । తథాతథాపశ్యతిసూక్ష్మతత్త్వంచక్షుర్యథైవాఞ్జనసంప్రయుక్తమ్ ॥ ౨౭ ॥ విషయాన్ధ్యాయతశ్చిత్తంవిషయేషువిషజ్జతే । మామనుస్మరతశ్చిత్తంమయ్యేవప్రవిలీయతే । ౨౮ ॥ తస్మాదసదభిధ్యానంయథాస్వప్నమనోరథమ్ ।హిత్వామయిసమాధత్స్వమనోమద్భావభావితమ్ ॥ ౨౯ ॥ స్త్రీణాంతత్సఙ్గినాంసఙ్గంత్యక్త్వాదూరతఆత్మవాన్। క్షే

ఖేనధ్మాతం-హేమసువర్ణం-కర్తృ-మలం,జహాతి, స్వంస్వాసాధారణం,రూపమౌజ్జ్వల్యంచ,భజతే , తథా-ఆత్మాజీవోఽపి మద్భక్తియోగేన,కర్మ-అనుశయమితిపదద్వయంవ్యస్తం - అనుశయంభుక్తావశిష్టం - జ్ఞానావరకం-కర్మ,విధూయ,అథోఽనన్తరః మాం,భజతిప్రాప్నోతి,మాంప్రాప్యస్వస్వరూపంభజతఇత్యర్థః తథాచశ్రుతిః “ పరంజ్యోతిరుపసంపద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యత”,ఇతి ॥ ౨౬ ॥ననుభుక్త్యుత్పత్తిప్రతిబన్ధకేకర్మణివిధూతేసతిభక్తి- స్తయాచకర్మ విధూతి-రితీతరేతరాశ్రయమేతత్, ఏవంచ-కదాయథావస్థితతత్త్వత్రయవివేకః , యేనతత్పూర్వకభక్తియోగస్స్యా,దిత్యతఆహ॥యథాయథేతి॥మత్పుణ్యగాథాశ్రవణై- స్తదభిధానైశ్చ,అసావాత్మా-పరిమృజ్యతేవిశోధ్యతే-కర్మవిధూనసేతిభావః - తథాతథా-సూక్ష్మతత్త్వం-తత్త్వమిహానారోపితాకారః,ప్రకృతేస్సూక్ష్మోజీవః - జీవాత్సూక్ష్మఃపరమాత్మాతదన్తరాత్మాతయావ్యాపనస్వభావత్వాత్ యథారోగాదిదుష్టంచక్షుస్తావద్రూపగ్రహణాసమర్థంసదఞ్జనసంప్రయుక్తం-నివృత్తదోషంసద్రూపం - గృహ్ణాతి తద్వత్-తావన్మత్పుణ్యగాథాశ్రవణాభిధానేనాత్మశుద్ధిః-తతఃతత్త్వత్రయవివేకః-తతోభక్తిరిత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ శ్రవణాదిభిరేవచిత్తంమత్ప్రవణంస్యాదితిసదృష్టాన్తమాహ॥విషయానితి ॥ అస్యయథేత్యాదిః - మామిత్యస్యతథేతి,అనుస్మరతఃశ్రవణాభిధానాదిభిఃమాంస్మరతఃపుంసః-ప్రవిలీయతేప్రకర్షేణాశ్లిష్యతి ॥ ౨౮ ॥ దృష్టాన్తత్వేనోక్తస్యవిషయధ్యానస్యత్యాజ్యత్వమభిప్రేతంవివృణ్వన్దార్ష్టాన్తికత్వేనోక్తమాత్మానుస్మరణంవిధత్తే ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాచ్ఛ్రవణాభిధానాదిక్రమేణైవమద్భక్త్యుదయాత్-స్వప్నమనోరథంతత్తుల్యం - తద్వదస్థిరవిషయమిత్యర్థఃఅసదభిధ్యానంశబ్దాదివిషయధ్యానం-త్యక్త్వా-మద్భావభావితం-యథామద్విషయభావబన్ధేనభక్త్యోపానీతంభవతితథేతిసమాధివిశేషణం - మనో - మయ్యేవ - సమాధత్స్వశ్రవణాభిధానాదిక్రమేణసమాహితంకురు ॥ ౨౯ ॥ నకేవలమసదభిధ్యానమేవహేయ - మపిత్వభిధ్యాతృసఙ్గోఽపీత్యాహ॥ స్త్రీణామితి॥ స్త్రీసఙ్గినాంచేతిచశబ్దోఽధ్యాహర్తవ్యః-త్యాగోదుష్కరఇత్యతోవిశినష్టి ॥ ఆత్మవానాత్మవశైరవశీకృ

తేన్ద్రియః-క్షేమే సర్వభయోపశివివిక్తే నిర్జనే చ-దేశే ఆసీనః - అతన్ద్రితః అనలసః - మాం-చిన్తయేత్ ॥ ౩౦ ॥ స్త్రీసఙ్గాదేస్త్యాజ్యత్వే కారణమాహ ॥ నతథేతి ॥ యథా, ఽన్యపుంసః-యోషిత్సఙ్గాత్ తత్సఙ్గిసఙ్గతః యోషిత్సఙ్గినాంసఙ్గాచ్చ, బన్ధస్తాదధీన్యం-తత్ప్రియుక్తః క్లేశశ్చ-భవే-త్తథాఽన్యప్రసఙ్గత,స్తా-నభవతః-అతో-యోషిత్తత్సఙ్గిసఙ్గౌత్యాజ్యావితిభావః ॥ ౩౧ ॥ చిన్తయేన్మామతన్ద్రిత ఇత్యుక్తచిన్తాతద్విషయప్రకారజిజ్ఞాసయాపృచ్ఛతి ॥ యథేతి ॥ యథా-ధ్యాయే - దితిసంబన్ధః- యథేతిధ్యానాఙ్గప్రశ్న యాదృశమితివిగ్రహసంస్థానప్రశ్నః - యదాత్మకమితిదివ్యాత్మస్వరూపప్రశ్నః - ఏతత్స విషయంధ్యానం-తత్ప్రకారంచ-వక్తుం-అర్హసి త్వదభిమతంత్వమేవవక్తుంశక్త ఇతిభావః ॥ ౩౨ ॥ తావద్ధ్యానాఙ్గాన్యాహ ॥ సమఇతిచతుర్భిః ॥ సమేదేశే, ఆస్తీర్ణే ఆసనే “ చైలాజినకుశోత్తర ” మిత్యుక్తవిధే-యథాసుఖం ఆసీనః స్వస్తికకమలాద్యన్యతమాసనోపవిష్టః - సమకాయః ఋజుకాయః , హస్తౌ - ఉత్సఙ్గే , ఆధాయ-స్వస్య , నాసాగ్రే-కృతం నిహిత-మీక్షణం దృష్టి-ర్యేన సః ॥ ౩౩ ॥ పూరకాదిభిః-ప్రాణస్య మార్గమిడాపిఙ్గళాఖ్యనాడీవిశేషరన్ధ్రరూపం-ప్రాణవాయుసంచారమార్గం-శోధయేత్-విపర్యయేణ రేచకపూరకకుమ్భకక్రమేణవా-శనకై-రభ్యసేత్ , ప్రాణమార్గశోధన-మితిశేషః ॥ ౩౪ ॥ జితప్రాణస్యహి మనోజయః “ ప్రాణబన్ధనం హి సోమ్య మన ” ఇతిశ్రుతేః-మనసి-జిత ఏవసతి-ధ్యానం సుకర , మత స్తస్యతదఙ్గత్వం-మార్గశోధనంత్వప్రతిబన్ధేన ప్రాణవాయుసంచారార్థం , మార్గోహి శ్లేష్మాదిభిరాపూరితోఽవతిష్ఠతే - అత స్తదర్థం శోధనం-స్వనాసాగ్రకృతేక్షణత్వమపిచిత్తస్థైర్యహేతుత్వాభిప్రాయేణోక్తం - నియతేన్ద్రియ ఇతియమఉక్తః - నియమ స్త్వర్థతోద్రష్ట

మేవివిక్త ఆసీనశ్చిన్తయేన్మామతన్ద్రితః ॥ ౩౦ ॥ నతథాఽస్య భవేత్క్లేశో బన్ధశ్చాన్యప్రసఙ్గతః । యోషిత్సఙ్గాద్యథాపుంస స్తథాతత్సఙ్గిసఙ్గతః ॥ ౩౧ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ యథాత్వామరవిన్దాక్ష యాదృశం వా యదాత్మకమ్ । ధ్యాయేన్ముముక్షురేతన్మే ధ్యానం త్వం వక్తుమర్హసి ॥ ౩౨ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ సమ ఆసీన ఆసీనస్సమకాయో యథాసుఖమ్ । హస్తావుత్సఙ్గ ఆధాయ స్వనాసాగ్రకృతేక్షణః ॥ ౩౩ ॥ ప్రాణస్య శోధయేన్మార్గం పూరరేచకకుమ్భకైః । విపర్యయేణాపి శనైరభ్యసేన్నిర్జితేన్ద్రియః ॥ ౩౪ ॥ హృద్యవిచ్ఛిన్నమోంకారం ఘణ్టానాదం బిసోర్ణవత్ । ప్రాణేనోదీర్య తత్రాథ పునస్సంవేశయేత్స్వరమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఏవం ప్రణవసంయుక్తం ప్రాణమేవ సమభ్యసేత్ । దశకృత్వస్త్రిషవణం మాసాదర్వాగ్జితానిలః ॥ ౩౬ ॥ హృత్పుణ్డరీకమన్తస్థమూర్ధ్వనాళమధోముఖమ్ । ధ్యాత్వోర్ధ్వముఖమున్నిద్రమష్టపత్రం సకర్ణికమ్ ॥ ౩౭ ॥ కర్ణికాయాం న్యసేత్సూర్యసోమాగ్నీనుత్తరోత్తరమ్ । వహ్నిమధ్యే స్మరేద్రూపం మమైతద్ధ్యానమఙ్గళమ్ ॥ ౩౮ ॥ శ్యామం ప్రశాన్తం సుముఖం దీర్ఘచారుచతుర్భుజమ్ । సుచారుసున్దరగ్రీవం సుకపోలం శుచిస్మితమ్ ॥ ౩౯ ॥ సమానకర్ణవిన్యస్తస్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్ । హేమామ్బరం ఘ

వ్యః-ప్రాణస్యేత్యాదినాప్రాణాయామఉక్తః - సచప్రణవాఖ్యమన్త్రానుసన్ధానయుక్త ఏవకర్తవ్య ఇతివక్తుం తదనుసన్ధానప్రకారమేవాహ ॥ హృదీతి-ఘణ్టానాదమివ-హృది - అవిచ్ఛిన్నం అవిచ్ఛిన్ననాదమిత్యర్థః - బిసోర్ణవత్ కమలనాళతన్తువత్-తమిమం-సూక్ష్మేణనాదేనయుక్తమిత్యర్థః - తావ-దోంకార-మేవంవిధమనుసన్ధాయేత్యర్థః - తతః - ప్రాణేన ప్రాణాఖ్యవాయునా - ఉదీర్య ఉత్థాప్య - తేనోత్థితం ధ్యాత్వేత్యర్థః-పున-స్తత్రహృది-స్వరమోఙ్కారం-సంవేశయేత్ సంప్రవిష్టం ధ్యాయేదిత్యర్థః ॥ ౩౫ ॥ ఏవమిత్థం,ప్రణవసంయుక్తం ప్రణవానుసంధానసంయుక్తం యథాభవతితథా,త్రిషవణం త్రిసంధ్యం-దశకృత్వః దశవారాన్ - ప్రాణసంయమ,మభ్యసేత్- ఏవంచే-న్మాసాదర్వాగేవ-జితః - అనిలః ప్రాణో-యేన-తథాభూతో, భవతి ॥ ౩౬ ॥ ఏవంధ్యానాఙ్గాన్యుక్త్వా అథాపృష్టమపి ధ్యేయస్థానధ్యానప్రకారమాహ ॥ హృత్పుణ్డరీకమితి ॥ సార్ధేన-అన్తస్థం శరీరాన్తర్వర్తి - హృదయకమల-మూర్ధ్వనాళమధోముఖం - ముకుళితంచ-కదళీపుష్పసంకాశ - మవలమ్బతే-త-దూర్ధ్వముఖ-మధోనాళ-మున్నిద్ర-మష్టపత్రం సకర్ణికంచ-ధ్యాత్వా ॥ ౩౭ ॥ తత్ర-సూర్యసోమాగ్నీన్ తన్మణ్డలాన్యు-త్తరోత్తరం-న్యసేత్ చిన్తయేదిత్యర్థః “ తస్యమధ్యే మహానగ్ని ” రిత్యగ్నిః ప్రత్యక్షశ్రుతిసిద్ధః - సూర్యసోమౌతుశ్రుత్యన్తరసిద్ధత్వాదిహస్మృతావిత్యాచార్యాః, అథధ్యేయమాత్మనోరూపంవదన్ ధ్యానంవిధత్తే ॥ వహ్నిమధ్యఇత్యాదినా ॥ వహ్నిమణ్డలమధ్యే-మమ-తద్వక్ష్యమాణవిధం-ధ్యానమఙ్గళం-ధ్యానస్యశుభాశ్రయంరూపంస్మరేత్ ॥ ౩౮ ॥ రూపంవిశినష్టి ॥ శ్యామమితి ॥ ప్రశాన్తం ప్రసన్నం-శోభనం-ముఖం-యస్య - దీర్ఘాః-సున్దరా-శ్చత్వారో-భుజా-యస్య - సుచారుర్భ్యాఽపిసున్దరాగ్రీవా-యస్య-శోభనౌ-కపోలౌ-యస్య-శుచిశుభ్రం-స్మితంమన్దహాసో-యస్య ॥ ౩౯ ॥ సమానయోః-కర్ణయోః-విన్యస్తే-స్ఫురన్తీ మకరాకారే-మణ్డలే-యస్య - శ్యామమిత్యుక్తం- కిమివశ్యామమిత్యత ఆహ ॥ ఘనశ్యామమితి ॥ హేమవ-త్పీత-మమ్బ

రం-యస్యతత్-శ్రీవత్సశ్రీమహాలక్ష్మ్యౌ-ర్నికేతనమ్ ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ శఙ్ఖాదిభి-ర్విభూషితం-నూపురై - ర్విలసన్తౌపాదౌయస్య ద్యుమద్భిఃద్యుతిమద్భిః -కిరీటాదిభిః-సమన్తాత్ యుతమలంకృతం - తత్రసూత్రంబ్రహ్మసూత్రం - కటిసూత్రంచ-సర్వేష్వఙ్గేషుఅవయవేషు - సున్దరం-హృద్యం మనోహరం,ప్రసాదసుముఖేక్షణం అనుగ్రహసూచకశోభనముఖేక్షణయుక్తం - సుకుమారమతికోమలం-త-దేవంభూతం-మమ-రూపంసర్వేషుపాదాదిమూర్ధాన్తేష్వఙ్గేషు-మనో-దధత్ ధారయన్-ధ్యాయేదితిధారణాధ్యానేఉక్తే ❀॥౪౧॥౪౨॥ఇన్ద్రియేభ్యఃశబ్దాదివిషయేభ్యో-మనసాకరణభూతేన ఇన్ద్రియాణి శ్రోత్రాదీన్యా - కృష్యప్రత్యాహృత్య- సారథినాసారథిభూతయా - భగవద్రూపమేవ-ధ్యేయం - నాన్యచ్చిన్తయితవ్యమిత్యధ్యవసాయాత్మికయాబుద్ధ్యా,తన్మనోఽప్యా - కృష్యసంకల్పవికల్పాత్మకవ్యాపారాదుపరతంకృత్వా - ఏవంప్రత్యాహారఉక్తః - తన్మానసం,ఆకృష్టంమానసంమయినిరతిశయానన్దావహేమయి , ప్రణయేత్సమాదధ్యా -దితిసమాధిః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ఏవంయాదృశో వేతిప్రశ్నస్యోత్తరముక్తంభవతి,ధారణాంప్రపఞ్చయతి । తదితి । తత్తతః ‹ సర్వవ్యాపకం ,సర్వంకృత్స్నంవిగ్రహం , వ్యాప్నోతీతి తథా,కృత్స్నదివ్యవిగ్రహాగోచరం,చిత్తం,ఆకృష్య,ఏకత్రఏకస్మిన్నఙ్గేధారయేత్, అన్యాన్యఙ్గానినచిన్తయేత్,కింతదేకమఙ్గం’ యత్రధార్యంమన-ఇత్యతఆహ।భూయస్సుస్మితంభావయేన్ముఖమితి॥విశేషతోమనోహారిత్వాదితిభావః - ఆకృష్యేత్యస్యవిషయాన్తరేభ్యఇతి శేషః ❀॥౪౪॥❀తత్రసుస్మితేముఖే-లబ్ధపదం-లబ్ధం చిరమనుభూతం-పదంముఖరూపంవిషయః-యేన-తచ్చిత్తం-తత-ఆకృష్య-వ్యోమ్ని-వ్యోమవన్నిర్మలే-అపరిచ్ఛిన్నేచ-నిరస్తనిఖిలదోషేసమస్తకల్యాణానన్తత్వాదిగుణగణయుక్తేచదివ్యా

నశ్యామంశ్రీవత్సశ్రీనికేతనమ్॥ ౪౦ ॥ శఙ్ఖచక్రగదాపద్మవనమాలావిభూషితమ్ । నూపురైర్విలసత్పాదంకౌస్తుభప్రభయాయుతమ్॥ ౪౧ ॥ద్యుమత్కిరీటకటకకటిసూత్రాఙ్గదాయుతమ్ । సర్వాఙ్గసున్దరంహృద్యంప్రసాదసుముఖేక్షణమ్ ॥ సుకుమారమభిధ్యాయేత్సర్వాఙ్గేషుమనోదధత్ ॥ ౪౨ ॥ ఇన్ద్రియాణీన్ద్రియార్థేభ్యోమనసాఽఽకృష్యతన్మనః । బుద్ధ్యాసారథినాధీరఃప్రణయేన్మయిసర్వతః॥ ౪౩ ॥తత్సర్వవ్యాపకంచిత్తమాకృష్యైకత్రధారయేత్। నాన్యానిచిన్తయేద్భూయస్సుస్మితంభావయేన్ముఖమ్॥ ౪౪ ॥తత్రలబ్ధపదంచిత్తమాకృష్యవ్యోమ్నిధారయేత్ । తచ్చత్యక్త్వామదారోహేనకించిదపిచిన్తయేత్ ॥ ౪౫ ॥ ఏవంసమాహితమతిర్మామేవాత్మానమాత్మని । విచష్టేమయిసర్వాత్మన్జ్యోతిర్జ్యోతిషిసంయుతమ్॥ ౪౬ ॥ ధ్యానేనేత్థంసుతీవ్రేణయుఞ్జతో యోగినోమనః । సయాస్యత్యాశునిర్వాణంద్రవ్యజ్ఞానక్రియా ❀ భ్రమః ॥ ౪౭ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ఏకాదశస్కన్ధే,చతుర్దశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీభగవానువాచ॥జితేన్ద్రియస్యయుక్తస్యజితశ్వాసస్యయోగినః ।మయిధారయతశ్చిత్తముపతిష్ఠన్తిసిద్ధయః॥౧॥

త్మస్వరూపేధారయేత్,దివ్యాత్మస్వరూపస్యవ్యోమోపమత్వం‹‹కంబ్రహ్మఖంబ్రహ్మే,,తిశ్రుతిప్రసిద్ధం-వ్యోమ్నిధారయేదిత్యనేనయదాత్మకమిత్యస్యోత్తరముక్తంభవతి సమాధిస్వరూపమాహ॥ తచ్చేతి ॥మదారోహః‹మత్స్వరూపరూపానుసంధాననిష్ఠః,తచ్చ - ధారణమపి-త్యక్త్వా-నకంచిదపి-చిన్తయేత్-సమాధిర్హిధ్యేయైకదర్శనరూపః - అతోధ్యాతృధ్యానక్రియాదికమపినానుచిన్తయేదిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ సమాధిదశాయాంపరిశుద్ధజీవాత్మన్యన్తరాత్మతయాఽవస్థితఏవభగవాననుసన్ధేయః-నతుకేవలఇత్యాహ ॥ ఏవంసమాహితమతిరితి ॥ సర్వాత్మన్నిత్యార్షత్వాత్సప్తమ్యాలుక్ - సర్వేషా-మాత్మన్యన్తఃప్రవిశ్యధారకే-మయ్యా - త్మానం - ఆత్మనిప్రత్యగాత్మనిచ-మాం - చష్టేపశ్యతి - జ్యోతిఃసూర్యాదిప్రభా-జ్యోతిషిదీపాదౌ-సంయుతమివే-త్యన్వయః ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ ఏవంభూతసమాధిపర్యన్తధ్యానస్యఫలమాహ॥ ధ్యానేనేతి ॥సుతీవ్రేణాన్తరాయానుపహతేన - ధ్యానేనే-త్థం - మనో - యుఞ్జతఃసమాదధతః , యోగినః ద్రవ్యజ్ఞానక్రియాభ్రమఃభూతపఞ్చకజ్ఞానేన్ద్రియకర్మేన్ద్రియాణిద్రవ్యజ్ఞానక్రియాశబ్దైర్వివక్షితాని-తై ,ర్యో - భ్రమః- భూతేన్ద్రియసంఘాతాత్మకదేహసంబన్ధప్రయుక్తోదేహాత్మభ్రమః స్వతన్త్రాత్మభ్రమశ్చ - సః-ఆశు నిర్వాణంలయం-యాస్యతి-భ్రమమితిపాఠే - ద్రవ్యంతమః-జ్ఞానంసత్వం-క్రియారజః-తత్కృతభ్రమాన్వితం - మనః - ఉక్తలక్షణేనధ్యానేన-నిర్వాణమరతిం - విషయాన్తరావగాహనాక్షమత్వం - యాస్యతీత్యర్థః ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధేచతుర్దశోఽధ్యాయః ❀❀❀

నకేవలమస్యసమాధిపర్యన్తస్యపరినిష్పన్నధ్యానయోగస్య నిరవశేషద్రవ్యజ్ఞానక్రియాభ్రమలయాత్మకముక్తిరేవ ఫలమపిత్వణిమాదిసిద్ధయోపీత్యాహ ॥ జితేన్ద్రియస్యేతి ॥ యుక్తస్యస్థిరచిత్తస్య-తత్రహేతు-ర్జితబాహ్యేన్ద్రియస్య,జితప్రా-

౪౭ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ క్రియాభ్రమమ్.

స్యచ-మయ్యేవ-చేతో-ధారయతో-యోగినః-సిద్ధయ-ఉపతిష్ఠన్తి-ఉపస్థితాభవన్తి-కేవలముపతిష్ఠన్తే-నత్వన్తరాయభూతా స్తాసుసక్తోభవేదిత్యనేనసూచ్యతే-తచ్చాగ్రేస్పష్టమేవవక్ష్యతి "అన్తరాయాన్వదన్త్యేతా"నితి ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ ధారయ తస్సిద్ధయఉపతిష్ఠన్తీత్యుక్తం - తత్రధారణప్రకారతత్ప్రయుక్తసిద్ధ్యుపస్థితివిశేషబుభుత్సయాపృచ్ఛతి॥కయేతి॥కయా-కథం ప్రకారయేతిధారణాప్రకారప్రశ్నః - కింస్విదితివితర్కే - కింస్విత్కథం కామాః కథంవాసిద్ధిరితిసిద్ధిప్రకారప్రశ్నః - కతివేతితత్సంఖ్యాప్రశ్నః - బ్రూహీత్యత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి ॥ సిద్ధిదఇతి॥ తత్తద్ధారణానుగుణసిద్ధిరూపఫలప్రదః- అత స్తత్స్వరూపప్రకారజ్ఞస్త్వమేవేతిభావః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ తావత్కతివేతిప్రశ్నస్యోత్తరమాహ॥సిద్ధయఇతి ॥ ధారణా త్మకోయో, యోగ-స్తస్య-పారంసాకల్యేనస్వరూపప్రకారాదికం - గచ్ఛన్తిజానన్తీతితథా - తైః-ప్రోక్తాః - తత్రావా న్తరవిభాగమాహ ॥ తాసామితి ॥ తాసామష్టాదశసంఖ్యానాంసిద్ధీనాంమధ్యే-అష్ట-సిద్ధయః - మత్ప్రధానాః- అహమేవ- ప్రధానంముఖ్యప్రయోజనభూతో-యాసాం- తాః- మత్ప్రాప్త్యేకప్రయోజనాఇత్యర్థః- అన్యాస్తు-దశ-గుణహేతవఏవ విషయానుభవహేతవఏవ- పునస్సంసారహేతవఇతియావత్ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ తాఃస్వరూపకథనపూర్వకముద్దిశతి॥ అణిమేతిసా ర్ధైఃపఞ్చభిః,మూర్తైర్దేహస్య-అణిమాఅణుత్వం, సూక్ష్మత్వమితియావత్ - మహిమామహత్త్వం - మూర్తైస్సూక్ష్మతాప త్త్యాసూక్ష్మవస్తుషుప్రవేశసామర్థ్యమణిమా , తథామహద్భ్యోఽపితస్యామూర్తైఃమహత్త్వాపత్తిర్మహిమేత్యర్థః-ల ఘిమాలఘుభ్యోఽపితస్యాలఘుత్వాపత్తిః - ప్రాప్తిర్నామసిద్ధిస్సర్వప్రాణినామిన్ద్రియైస్సహతత్తద్విషయసంబన్ధరూపా తత్తదధిష్ఠాతృదేవతారూపేణసంబన్ధరూపేతికేచిత్,ప్రాకామ్యమితిశ్రుతేషుపారలౌకికేషు - దృష్టేషుదర్శనయోగ్యేష్వపిదృ ష్టాదృష్టార్థవ్యాపారేష్వన్యేభ్యోఽతిశయితత్వరూపంప్రాకామ్యంపఞ్చమీసిద్ధిరిత్యర్థః-ఈశత్వంశక్తిప్రేరణం - సర్వవిష

ఉద్ధవఉవాచ ॥ కయాధారణయాకింస్విత్కథంవాసిద్ధిరచ్యుత । కతివాసిద్ధయోబ్రూహియోగినాం సిద్ధిదోభ
వాన్ ॥ ౨ ॥శ్రీభగవానువాచ ॥ సిద్ధయోఽష్టాదశప్రోక్తాధారణాయోగపారగైః।తాసామష్టౌమత్ప్రధానాద
శైవగుణహేతవః॥ ౩ ॥అణిమామహిమామూర్తేర్లఘిమాప్రాప్తిరిన్ద్రియైః । ప్రాకామ్యంశ్రుతదృష్టేషుశక్తి
ప్రేరణమీశతా॥ ౪ ॥గుణేష్వసఙ్గోవశితాయత్కామస్తదవస్యతి।ఏతామేసిద్ధయస్సౌమ్య❀అష్టావౌత్పత్తికా❀
మతాః॥ ౫ ॥ అనూర్మిమత్త్వందేహేఽస్మిన్దూరశ్రవణదర్శనమ్।మనోజవఃకామరూపంపరకాయప్రవేశనమ్॥
స్వచ్ఛన్దమృత్యుర్దేవానాంసహక్రీడానుదర్శనమ్।యథాసఙ్కల్పసంసిద్ధిరాజ్ఞాఽప్రతిహతాగతిః॥ ౭ ॥త్రికాలజ్ఞ
త్వమద్వన్ద్వంపరచిత్తాద్యభిజ్ఞతా । అగ్న్యర్కామ్బువిషాదీనాంప్రతివిష్టమ్భోఽపరాజయః॥ ౮ ॥ ఏతాశ్చో
ద్దేశతఃప్రోక్తాయోగధారణసిద్ధయః । యయాధారణయాయాస్యాద్యథావాస్యాన్నిబోధమే॥ ౯ ॥భూతసూ

యకస్వపరసామర్థ్యోత్పాదనమీశత్వంనామషష్ఠీసిద్ధిరిత్యర్థః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ విషయభోగేఽప్యసఙ్గోవశిత్వంసప్తమీసిద్ధిరిత్యర్థః యత్కామ-స్తదవస్యతియద్యత్రసుఖే-కామః-అవస్యతి - అవసానంలయం-ప్రాప్నోతి,సముద్రేవిప్రుడివ-తత్సుఖమష్టమీసిద్ధిరి త్యర్థః యద్యప్యమరేణ" అణిమామహిమాచైవగరిమాలఘిమే ,, తిగరిమాతృతీయాసిద్ధిరుక్తా , భగవతాతుగరిమాణమను క్త్వానిరతిశయసుఖమష్టమీసిద్ధిరుక్తా-తథాఽపివక్తుర్వైలక్షణ్యాద్భగవదుక్తమేవగ్రాహ్యం - హేసౌమ్య-ఏతా- అష్టౌ-సి ద్ధయః ఔత్పత్తికాః అగ్నేరూర్ధ్వజ్వలనమివవాయోస్తిర్యగ్గమనమివనిష్పన్నసమాధియోగస్యస్వభావతస్సిద్ధా ఇత్యర్థః-అనే నాసాంవక్ష్యమాణముక్త్యన్తరాయత్వమితిసూచితం .తేన" తాసామష్టౌమత్ప్రధానా ,, ఇత్యుక్తమాత్మప్రాధాన్యం స్పష్టీకృతమ్ ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ అథగుణహేతూన్దశసిద్ధీరాహ।అనూర్మిమత్త్వమితి॥అస్మిన్-యోగినశ్శరీరే - అనూర్మిమత్త్వంవ లీపలితాదిరాహిత్యం - అశనాయాద్యతీతత్వంవా - దూరశ్రవణంనామదూరస్థసర్వభూతశబ్దజ్ఞానందూరదర్శనంనామ దూరస్థసర్వవస్తుసాక్షాత్కారః - మనోజవః - యత్రమనస్తత్రదేహస్య వేగేనగతిః-కామరూపంయథాభిమతాకారాప త్తిః-పరకాయప్రవేశనంమృతరాజాదిశరీరానుప్రవేశః - తత్రకామరూపతానామతస్యైవశరీరస్యాభిమతాకారాపత్తిః పరకాయప్రవేశనంనామ-తందేహంత్యక్త్వేన్ద్రియైస్సహపరశరీరానుప్రవేశఇతివిభాగః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ అప్సరోభిస్సహ-దే వానాం-యాః,క్రీడా-స్తాసా- మనుదర్శనంప్రాప్తిః - యథాసంకల్పంసంసిద్ధిఃసంకల్పానుసారిణీసిద్ధిః-అప్రతిహతా-ఆజ్ఞాగ తిశ్చేతిదశ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ త్రికాలజ్ఞత్వంభూతభవిష్యద్వర్తమానకాలగతాభిజ్ఞత్వం - అద్వన్ద్వం శీతోష్ణాదిభిరనభిభవః,పరచి త్తాదీత్యాదిశబ్దేనతచ్చేష్టాదిసంగ్రహః-అగ్న్యాదీనాం-స్తమ్భనం,అపరాజయఃకుతశ్చిదపిపరాజయరాహిత్యమ్ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ స్వరూపకథనగర్భముద్దేశంనిగమయతి ॥ ఏతాశ్చేతి ॥ అథ-తాఏవసిద్ధీ-స్తత్సాధనభూతధారణాభిస్సహ , విశేషతోనిరూ పయితుంతచ్ఛుశ్రూషాముత్పాదయతియయేతి ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ నిరూపయతి ॥ భూతసూక్ష్మాత్మనీత్యాదినా ఉపాసకస్యమహి

వ,, మిత్యతః ప్రాప్తసేన - యః భూతసూక్ష్మాత్మని భూతసూక్ష్మశరీరకే - మయి - తన్మాత్రం తావన్మాత్రవిషయం, విషయా
న్తరనివృత్తమిత్యర్థః, మనః, ధారయేత్, సః, మమ తన్మాత్రోపాసకః, మచ్ఛరీరభూతసూక్ష్మమాత్రోపాసకః అ
ణిమాన - మవాప్నుయాత్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ మహతీతి ॥ మహతి మహత్తత్త్వశరీరకే, పరే ఆత్మని పరమాత్మని - మయి -
యథాసంస్థం విషయాన్తరేభ్యో నివృత్తం, సమ్యక్స్థితం యథా స్యాత్తథా - మనః, దధత్ ధారయన్, భూతానామా
కాశాదీనాం, పృథక్పృథక్ యథా స్వం యో మహిమా తం మహిమానం ప్రాప్నోతీత్యర్థః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ పరమాణుమయ ఇతి ॥
భూతానాం, పరమాణుమయే సూక్ష్మావయవవ్యాపిని - మయి, చిత్తం, రఞ్జయన్ ఆసఞ్జయన్ - కాలసూక్ష్మార్థతాం " సకాలః
పరమాణుర్వై యో భుఙ్క్తే పరమాణుతా,, మిత్యుక్తవిధస్సూక్ష్మకాలః - స ఏవార్థో వస్తు, తస్య భావస్తత్తా తాం, సూక్ష్మకా
లావస్థితతత్త్వంచ, ధ్యాయన్నితి శేషః, లఘిమాన, మవాప్నుయాత్ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ ధారయేదితి ॥ వైకారికాహంత
త్త్వే వైకారికాహంకారశరీరకే - మయి - అఖిలమేకాగ్రం యథా తథా, మనః, ధారయేత్, ఏవం, మయ్యేవ, మనః, యస్య, స
మన్మనాః, సర్వేన్ద్రియాణాం, సర్వేషాం ప్రాణినాం, యానీన్ద్రియాణి, తేషాం - ఆత్మా స్వభావః, తత్తద్విషయప్రాప్తిస్వ
భావః, స్తత్త్వం అధిష్ఠాతృత్వం వా, ప్రాప్నోతి ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ మహతీతి ॥ సూత్రే బహూనాం మణీనాం సూత్ర ఇవ స్వకార్యాణాం
బహూనామాధారభూతే, మహతి మహత్తత్త్వశరీరకే, మయి యః, మానసం, ధారయేత్ సః ప్రాకామ్యం దృష్టాదృష్టార్థ
వ్యాపారోపయుక్త జ్ఞానాతిశయం, పారమేష్ఠ్యం వా, పరమేష్ఠినో భావః, పారమేష్ఠ్యం, పరమేష్ఠిన ఇవాన్యేభ్యోఽతిశయి
తవ్యాపారక్షమత్వం వేత్యర్థః - అవ్యక్తాత్ ప్రధానాజ్జన్మ, యస్య, తస్మాత్, మహత్తత్త్వా, న్మద్విశేషణత్వేనోపాస్యమా

క్ష్మాత్మని మయి తన్మాత్రం ధారయేన్మనః । అణిమానమవాప్నోతి తన్మాత్రోపాసకో మమ ॥ ౧౦ ॥ మహత్యాత్మన్మ
యి పరే యథాసంస్థం మనో దధత్ । మహిమానమవాప్నోతి భూతానాంచ పృథక్పృథక్ ॥ ౧౧ ॥ పరమాణుమ
యే చిత్తం భూతానాం మయి రఞ్జయన్ । కాలసూక్ష్మార్థతాం యోగీ లఘిమానమవాప్నుయాత్ ॥ ౧౨ ॥ ధార
యేన్మయ్యహంతత్త్వే మనో వైకారికేఽఖిలమ్ । సర్వేన్ద్రియాణామాత్మత్వం ప్రాప్తిం ప్రాప్నోతి మన్మనాః ॥
మహత్యాత్మని యస్సూత్రే ధారయేన్మయి మానసమ్ । ప్రాకామ్యం పారమేష్ఠ్యం మే విన్దతేఽవ్యక్తజన్మనః ॥ ౧౪ ॥
విష్ణౌ త్ర్యధీశ్వరే చిత్తం ధారయేత్కాలవిగ్రహే । స ఈశిత్వమవాప్నోతి క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞచోదనామ్ ॥ ౧౫ ॥ నా
రాయణే తురీయాఖ్యే భగవచ్ఛబ్దశబ్దితే । మనో మయ్యాదధద్యోగీ మద్ధర్మా వశితామియాత్ ॥ ౧౬ ॥ నిర్గుణే బ్రహ్మ
ణి మయి ధారయన్విశదం మనః । పరమానన్దమాప్నోతి యత్ర కామోఽవసీయతే ॥ ౧౭ ॥ శ్వేతద్వీపపతౌ చిత్తం శు
ద్ధధర్మమయే మయి । ధారయఞ్ఛ్వేతతాం యాతి షడూర్మిరహితో నరః ॥ ౧౮ ॥ మయ్యాకాశాత్మని ప్రాణే మ

నాత్, హేతోః, ర్విన్దత ఇత్యర్థః - కేవలమహత్తత్త్వశరీరకభగవద్విషయధారణయాఽణిమత్వప్రాప్తిరుక్తా, అత్ర సూత్రత్వా
వ్యక్తజన్మత్వాదిగుణవిశేషయుక్తమహత్తత్త్వశరీరకభగవద్విషయకధారణయా ప్రాకామ్యలాభ ఉచ్యతే, తతశ్చ, గుణవిశే
షయోగ తదభావకృత ధారణాభేదాత్సిద్ధిభేద ఇత్యవగన్తవ్యమ్ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ విష్ణావితి ॥ విష్ణౌ సర్వవ్యాపకే, త్ర్యధీశ్వరే
సృష్ట్యాదివ్యాపారత్రయనిర్వాహకే, కాలశరీరకే, మయి, యః, చిత్తం, ధారయేత్, సః, ఈశిత్వమవాప్నోతి, ఈశిత్వం వివృ
ణోతి ॥ క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞచోదనామితి ॥ శక్తిః ప్రేరణమీశితేత్యుక్తం, సర్వేషాం క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞానాం దేహానామాత్మనాంచ
చోదనాం ప్రేరణం, సర్వవిషయకసామర్థ్యాపాదనమిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ నారాయణ ఇతి ॥ తురీయాఖ్యే జాగరస్వప్నసు
షుప్త్యవస్థాత్రయరహితతురీయశబ్దవాచ్య పరిశుద్ధజీవాత్మస్వరూపశరీరకే, నారాయణే జీవానాం ప్రాప్యే ప్రాపకే అధా
రభూతే చ, భగవచ్ఛబ్దవాచ్యే జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యతేజోరూపషాడ్గుణ్యపూర్ణే మయి, మనః అదధద్ధారయన్, యోగీ, మద్ధర్మా మ
మేవ ధర్మో యస్య సః, వశితాం గుణేష్వసఙ్గరూపాం - ఇయాత్ ప్రాప్నుయాత్, యథాఽహం గుణేష్వసఙ్గ మేవమిత్యర్థః, మయి
చేతో ధారయన్నపీయాతీత్యర్థః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ నిర్గుణ ఇతి ॥ నిర్గుణే హేయగుణరహితే, బ్రహ్మణి కల్యాణగుణబృహత్త్వశా
లిని, మయి, విశదం యోగపరిశుద్ధం, మనః, ధారయన్, పరమానన్దం, ప్రాప్నోతి, యత్రానన్దే కామస్సర్వోఽప్య, వసీయతే సమాప్య
తే ❀ ॥ ౧౭ ॥ అథ గుణహేతూన్ సిద్ధీస్తత్సాధనభూతా ధారణాశ్చ విశేషతో నిరూపయతి ॥ శ్వేతద్వీపపతావితి ॥ శుద్ధః శుద్ధ
సత్త్వాత్మకే - ధర్మమయే ధర్మనిర్వాహకే తన్నిర్వాహకత్వేన తత్ప్రచురత్వాత్తత్ప్రమయట్ మయి, చిత్తం, ధారయన్, ష
డూర్మిరహితః అశనాయాద్యతీతః, శ్వేతతాం శ్వేతరూపతాం, యాతి ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ మయీతి ॥ ఆకాశాత్మని ఆకాశవన్ని

---

౧౯ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ తత్రోపలబ్ధా

ర్మలం సర్వవ్యాపకమాత్మస్వరూపం, యస్యతస్మిన్-ప్రాణే ప్రాణశరీరకే-మయి, మనసా, ఘోషం, ప్రాణఘోషం, ఉద్వహన్ చిన్తయన్, తత్రధారణాయాం యా ఉపలబ్ధిః-తయా, ఉపలక్షిత ఇత్యర్థః-ఉపలబ్ధా ఇతిపాఠే, వాగ్విశేషణం, అసౌ, హంసః యోగీ, దూరస్థానామపి, భూతానాం ఉపలబ్ధాః అభివ్యక్తాః వాచః శృణోతీతి దూరశ్రవణముక్తమ్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ అథాసాధారణం దూరదర్శనం నిరూపయతి ॥ చక్షురితి ॥ త్వష్టా ఆదిత్యః, శ్చక్షురిన్ద్రియాధిష్ఠాతా-తస్మిన్, చక్షుస్సంయోజ్యతం చచక్షుషి సంయోజ్య-సంయుక్తం ధ్యాత్వేత్యర్థః, తత్రోభయసంయోగే, మాం, మనసా, ధ్యాయన్, సూక్ష్మదృక్ సన్ తథాభూతస్సన్-విశ్వం-దూరస్థమపి-సర్వం-పశ్యతి ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ అథసాధారణం మనోజవం నిరూపయతి॥ మన ఇతి ॥ మయి తావన్మనః-తదను తతః. వాయునా ప్రాణవాయునా సహ-దేహం చ-సంయోజ్య సంయుక్తం ధ్యాత్వా-యత్ర-మనః-తత్ర-ఆత్మా దేహోఽపి మద్ధారణానుభావేన మద్విషయకధారణాప్రభావేన-ఉపతిష్ఠత ఇతి శేషః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ అథకామరూపమాహ॥ యదేతి ॥ మనః-ఉపాధాయ మయి నిధాయేత్యర్థః-యద్యద్దేవాదిరూపం-బుభూషతి భవితుమిచ్ఛతి, యాదృగ్రూపయుక్తో భవితుమిచ్ఛతీత్యర్థః-తత్తన్మనోరూపం మనసోఽభీష్టం రూపం-ప్రాప్నుయాదితి శేషః-తత్ర హేతుః-మద్యోగబలం మద్విషయకధారణాత్మకయోగబలమాశ్రితః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ పరకాయమితి॥ పరశరీరం-విశన్ ప్రవివిక్షన్-తత్ర పరకాయే, ఆత్మానం-భావయేత్ స్థితం చిన్తయేత్-తతః-పిణ్డం స్వదేహం-హిత్వా-ప్రాణః ప్రాణసహితః-ప్రాణశబ్దేనేన్ద్రియాణి ముఖ్యప్రాణశ్చోచ్యన్తే-తతో మత్వర్థీయోఽచ్-వాయుభూతః-వాయుసదృశో భూత్వా వాయుర్యథా బాహ్యనాసికారన్ధ్రేణాన్తః ప్రవిశతి-తద్వత్ ప్రవిశేత్-పరకాయమిత్యనుషజ్యతే-షడఙ్ఘ్రివత్-భృఙ్గో యథా పుష్పాత్పుష్పాన్తరమనాయాసేనైవ ప్రవిశ

నసాఘోషముద్వహన్ । ❀ తత్రోపలబ్ధ్వా భూతానాం హంసో వాచశ్శృణోత్యసౌ ॥ ౧౯ ॥ చక్షుస్త్వష్టరిసంయోజ్యత్వష్టారమపి చక్షుషి । మాం తత్ర మనసా ధ్యాయన్విశ్వం పశ్యతి సూక్ష్మదృక్ ॥ ౨౦ ॥ మనో వై మయి సంయోజ్య దేహం తదనువాయునా । మద్ధారణానుభావేన తత్రాత్మా యత్ర వై మనః ॥ ౨౧ ॥ యదా మన ఉపాధాయ యద్యద్రూపం బుభూషతి । తత్తద్భవేన్మనోరూపం మద్యోగబలమాశ్రితః ॥ ౨౨ ॥ పరకాయం విశన్సిద్ధ ఆత్మానం తత్ర భావయేత్ । పిణ్డం హిత్వా విశేత్ప్రాణో వాయుభూతః షడఙ్ఘ్రివత్ ॥ ౨౩ ॥ పార్ష్ణ్యాఽఽపీడ్య గుదం ప్రాణం హృదురఃకణ్ఠమూర్ధసు । ఆరోప్య బ్రహ్మరన్ధ్రేణ బ్రహ్మ నీత్వోత్సృజేత్తనుమ్ ॥ ౨౪ ॥ విహరిష్యన్సురాక్రీడే మత్స్థం సత్త్వం విభావయేత్ । విమానేనోపతిష్ఠన్తి సత్త్వవృత్తిం సురస్త్రియః ॥ ౨౫ ॥ † యదా సఙ్కల్పయేద్బుద్ధ్యా యదా వా మత్పరః పుమాన్ । మయి సత్యే మనో యుఞ్జంస్తదా తత్సముపాశ్నుతే ॥ ౨౬ ॥ యో వై మద్భావ

తి-తద్వత్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ అథస్వచ్ఛన్దమృత్యుమాహ॥ పార్ష్ణ్యేతి॥ పార్ష్ణ్యా పాదమూలేన-గుదం మూలాధార-మాపీడ్య-ప్రాణం-క్రమేణ-హృదురఃకణ్ఠమూర్ధస్వా-రోప్య-బ్రహ్మరన్ధ్రేణ ప్రవిభిన్నశీర్షకపాలరన్ధ్రేణ-బ్రహ్మ-నీత్వా ప్రాప్య-తనుం దేహ-ముత్సృజేత్-స్వచ్ఛన్దతస్త్యజేత్ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ క్రీడానుదర్శనం నిరూపయతి ॥ విహరిష్యన్నితి ॥ సురా ఆక్రీడన్తి యస్మింస్తత్సురాక్రీడం దేవోద్యానాదికం-తత్ర-విహరిష్యన్ విహర్తుమిచ్ఛుః-మత్స్థం మూర్తిరూపం-శుద్ధసత్త్వం-చిన్తయేత్-తథాభూతం, సత్త్వవృత్తిం సత్త్వే మచ్ఛరీరభూతే శుద్ధసత్త్వే, వృత్తిర్మనో-యస్యతం-సురస్త్రియో-విమానేన సహ-ఉపతిష్ఠన్తి-తత్సమీపే స్థితా భవన్తీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ యథాసఙ్కల్పసంసిద్ధిమాహ॥ యదేతి॥ యదా యస్మిన్కాలే-యథా వా-యేన ప్రకారేణ-వా బుద్ధ్యా-సఙ్కల్పయేత్-తదా-మత్పరః మదాసక్తచిత్తః-సత్యే సత్యసఙ్కల్పే-మయి-మనో-యుఞ్జన్-తత్-స్వసఙ్కల్పానురూపం-ఉపాశ్నుతే ప్రాప్నోతి ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ అప్రతిహతామాజ్ఞాం గతిం చాహ॥ య ఇతి॥ మదితి పృథక్పదం-వ్యత్యయేన పఞ్చమీ-మమేత్యర్థః-ఈశితుః-సర్వనియన్తుః-వశితుశ్చ స్వతన్త్రస్య-మమ-భావం వశిత్వాదికం-ప్రాప్తః-స్వయమీశిత్వవశిత్వయుక్తః-మామపీశత్వవశిత్వగుణయుక్తం-ధ్యాయన్నిత్యర్థః స-కుతశ్చిదపి-న విపద్యేత న ప్రతిహన్యేత-కిన్తు-తస్యాజ్ఞా-యథా-మమాజ్ఞా మమాజ్ఞా యథా-న విపద్యేత-తత్ప్రతిహతిరహితా స్యాదిత్యర్థః-ఆజ్ఞాగ్రహణం గతేరప్యుపలక్షణం-ధారణాత్వేకైవ-సఙ్కల్పభేదాత్ ఆజ్ఞాగతిరూపఫలభేదః-అత్రేదమవగన్తవ్యమ్ ॥ సిద్ధయోఽష్టాదశేత్యుపక్రమ్య " తాసామష్టౌ మత్ప్రధానా దశైవ గుణహేతవ" ఇత్యవాన్తరవిభాగమభిధాయాణిమాదీనష్టావుద్దిశ్య " ఏతా మే సిద్ధయస్సౌమ్య అష్టావౌత్పత్తికా మతా" ఇతి తదుద్దేశం నిగమయ్య " అనూర్మిమత్త్వ" మిత్యాదినా సిద్ధయస్సప్తదశోక్తాః-తత్ర " సిద్ధయోఽష్టాదశే" త్యుపక్రమవశాదాజ్ఞాగత్యోరిషు విశిష్య ధారణావిశేషాణామనుక్తేశ్చాజ్ఞాదయో యథాసఙ్కల్పసంసిద్ధేరేవ ప్రపఞ్చతయోక్తా ఇతి-యద్యప్యాజ్ఞాయామీశితుర్వశితురితి ధార్యగుణావుక్తౌ, తథా-అపరాజయేఽపి " మద్విభూతీరనుధ్యాయ"

---

౧౯ ॥ శ్లో ❀ పా॥ తత్రోపలబ్ధా   ౨౬ ॥ శ్లో † పా ॥ యథా

స్మితివిభూతిధ్యానాత్మికా ధారణా సాధనతయోక్తే తినతయోస్తత్ప్రపఞ్చతారూపత్వం - తథాఽప్యుపక్రమోక్తసఙ్కల్పోపలక్షణా రేతివా ప్రధానసిద్ధయోఽష్టాదశేతివా భగవతోఽభిప్రాయ ఇత్యవగన్తవ్యమ్ ॥ ౨౭ ॥ త్రికాలజ్ఞత్వమాహ ॥ మద్భక్త్యేతి ॥ శుద్ధం-సత్వమన్తఃకరణం-యస్యా-తఏవ- ధారణావిదో యోగినః-తతో-మద్భక్తిప్రభావాదేవ-త్రైకాలికీ కాలత్రయగోచరవస్తువిషయకజ్ఞానరూపా - తామేవవివృణోతి ॥ జన్మమృత్యుపబృంహితా - కాలత్రయగోచరవస్తుజన్మమరణాదిగోచరజ్ఞానఘటితా - సిద్ధి - స్స్యాదిత్యర్థః - తత ఇత్యనేనైవాద్వంద్వపరచిత్తాద్యభిజ్ఞత్వయోరపిసాధనోక్తిరితి తేపృథఙ్నోక్తే ఇతిద్రష్టవ్యమ్ ॥ ౨౮ ॥ అగ్న్యాదిప్రతిష్టమ్భమాహ ॥ అగ్న్యాదిభిరితి ॥ యోగమయం యోగప్రచురం-మునే-ర్వపుః అగ్న్యాదిభిర్హన్యేత నాభిభూయేత - కింతు-తఏవ తేనప్రతిష్టబ్ధాస్స్యురిత్యర్థః ॥ తత్రహేతుత్వేన మునిం విశినష్టి ॥ మద్యోగశాన్తచిత్తస్యేతి ॥ అప్రతిహతౌ దృష్టాన్తః - యాదసాం జలజన్తూనాం - ఉదకం-యథా - ప్రతిఘాతకం-నభవతి, తద్వదిత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ అపరాజయమాహ ॥ మద్విభూతీరితి ॥ విభూతిశబ్దేనావతారాః ప్రాధాన్యతో నియామ్యాశ్చ వివక్షితాః-తత్రావతారరూపవిభూతీర్విశినష్టి ॥ శ్రీవత్సాస్త్రవిభూషితా ఇతి ॥ ధ్వజాతపత్రవ్యజనశబ్దాద్వంద్వాన్తస్యార్థియోఽర్థః ధ్వజాదిభిర్యుక్తా ఇత్యర్థః-విభూతిత్వం నామ నియామ్యత్వం ॥ తథాహ ॥ భగవద్భిర్భాష్యకారైః " హన్తతేకథయిష్యామి దివ్యాహ్యాత్మవిభూతయః ॥ ప్రాధాన్యతః కురుశ్రేష్ఠ ,, త్యత్రాభాషి " హేకురుశ్రేష్ఠ ,, మదీయాః-కల్యాణీర్విభూతీః-ప్రాధాన్యత,స్తే,కథయిష్యామి. ప్రాధాన్యశబ్దేనోత్కర్షో వివక్షితః "పురోధసంచముఖ్యంమా,, మితివత్ప్యతే-జగత్యుత్కృష్టాః కాశ్చనవిభూతీర్వక్ష్యామి-విస్తరేణవక్తుం శ్రోతుంచనశక్యతే-తాసామానన్త్యాత్ -విభూతిత్వం నామ నియామ్యత్వం-సర్వేషాం భూతానాం-బుద్ధ్యాదయః - పృథగ్విధా-భావా-మత్తఏవ-భవన్తీ - త్యుక్త్వా " ఏతాం విభూతిం యోగంచ మమయో వేత్తి తత్త్వత ,, ఇతిప్రతిపాదనాత్-తథా " తత్ర యోగశబ్దనిర్దిష్టం స్రష్టృత్వాదికం విభూతిశబ్దనిర్దిష్టం తత్ప్రవర్త్యత్వ ,, మితి-పునశ్చ "

సంపన్న ఈశితుర్వశితుః పుమాన్ । నకుతశ్చిద్విహన్యేత తస్యచాజ్ఞా యథామమ ॥ ౨౭ ॥ మద్భక్త్యా శుద్ధసత్వస్య యోగినో ధారణావిదః । తతస్త్రైకాలికీబుద్ధిర్జన్మమృత్యుపబృంహితా ॥ ౨౮ ॥ అగ్న్యాదిభిర్నహన్యేత మునేర్యోగమయం వపుః । మద్యోగశాన్తచిత్తస్య యాదసాముదకం యథా ॥ ౨౯ ॥ మద్విభూతీరనుధ్యాయన్ శ్రీవత్సాస్త్రవిభూషితాః । ధ్వజాతపత్రవ్యజనాస్సభవేదపరాజితః ॥ ౩౦ ॥ ఉపాసీనస్యమామేవం యోగధారణయా పునః । సిద్ధయః పూర్వకథితా ఉపతిష్ఠన్త్యశేషతః ॥ ౩౧ ॥ జితేన్ద్రియస్య దాన్తస్య జితశ్వాసాత్మనో మునేః । మద్ధారణాం ధారయతః కాను సిద్ధిస్సుదుర్లభా ॥ ౩౨ ॥ అన్తరాయాన్వదన్త్యేతా స్యుఞ్జతో యోగముత్తమమ్ ।

అహం సర్వస్య ప్రభవో మత్తస్సర్వం ప్రవర్తతే । ఇతిమత్వాభజన్తేమాంబుధా భావసమన్వితా ,, ఇతిహ్యుక్తం " తత్రసర్వభూతానాం ప్రవర్తనరూపం నియమనం ఆత్మతయావస్థానా ,, దితిఅనయా శ్రీసూక్త్యా - జగత్యుత్కృష్టా యేపదార్థా భగవన్నియామ్యాస్తే తద్విభూతయ ఇత్యుక్తం భవతి - ఉత్కృష్టానామపకృష్టానాంచ సర్వేషాం నియామ్యత్వే ప్యుత్కృష్టేష్వేవ తద్విభూతిత్వవ్యవహార ఇతిభగవద్భాష్యకారాభిప్రాయః - అనేనసర్వేషామీశ్వరనియామ్యత్వావిశేషాత్కథం కేషాంచిదేవ విభూతిత్వమిత్యాశఙ్కానిరస్తా " ఏతాం విభూతిం యోగంచే ,, త్యత్రాప్యేవమభాషి - విభూతిరైశ్వర్యం-ఏతాం సర్వస్యమదాయత్తోత్పత్తిస్థితిప్రవృత్తిరూపాం - విభూతిం - మమహేయప్రత్యనీకకల్యాణగుణగణాఖ్యయోగంచ-యః-త్త - త్త్వతో వేత్తీ,తి -నన్వేవమప్యవతారాణాం స్వాభిన్నత్వేన తత్రనియన్తృనియామ్యభావాత్కథం తేషామపి కేషాంచిద్విభూతిషుపార ఇతిచేత్-తత్రాపితైరేవ " రామశ్శస్త్రభృతామహమ్ , వృష్ణీనాం వాసుదేవోఽస్మి ,, తి,స్థలద్వయేఉత్తరమభాషి " శస్త్రభృతాం రామోఽహం ,, నతుమేఽసౌ విభూతిరిత్యర్థః - అర్థాన్తరాభావాత్ - ఆదిత్యాదేః క్షేత్రజ్ఞత్వేనావస్థితస్యభగవతశ్శరీరతయాధర్మత్వమితి శస్త్రభృత్త్వమాత్రస్యాత్రతత్సానీయత్వమితివృష్ణీనాం వసుదేవసూనురహమేవ - నతత్రవిభూతి - రర్థాన్తరాభావాదేవ - వసుదేవసూనుత్వాద్యాకారేణావిర్భావానుగుణం యత్సామర్థ్యం తన్మదవినాభూతమిత్యర్థ ఇతిచసిద్ధమ్ ॥ ౩౦ ॥ సాధారణీసిద్ధీర్నిరూప్యాథపరినిష్పన్నయోగస్యతాస్సర్వాస్సులభా ఇత్యాహ ॥ ఉపాసీనస్యేతిద్వాభ్యాం ॥ ఏవం పూర్వోక్తవిధయా-మా-ముపాసీనస్య - యోగిన-స్సర్వాః పూర్వముద్దిష్టాః - స్సిద్ధయ - ఉపతిష్ఠన్తి ॥ ౩౧ ॥ జితేన్ద్రియస్యేతి ॥ జితాన్తఃకరణస్య,దాన్తస్య జితబాహ్యేన్ద్రియస్య-జితప్రాణస్యచ-మద్ధారణాం ధారయత ఇతి పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః-కుర్వత ఇత్యర్థః-కాను-సిద్ధిః, సుదుర్లభా-సర్వాఽపిసులభైవేత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ యద్యపిసులభా - స్తథాఽపి నతాస్స్వాసక్తో భవేదన్తరాయభూతత్వాదిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ అన్తరాయానితి ॥ ఉత్తమం యోగం మదుపాసనాత్మకం - యుఞ్జతః కుర్వతో-యోగినః - ఏతా-స్సూర్మిమత్త్వాదీ - నన్తరాయాన్ యోగావసన్దనద్వారా పునస్సంసృతి

హేతుత్వేనవిఘ్నభూతా న్వదన్తి - యోగవిద ఇతి శేషః - నన్వేషామన్తరాయత్వేఽపి “ ఔత్పత్తికామత్ప్రధానా ,, ఇతిచోక్తా అణిమాదయోఽష్టౌ - నాన్తరాయా ఇత్యత ఆహ ॥ యయామదుపాసనయా - సంపద్యమానస్య - మయీతి శేషః - నిరతిశయపురుషార్థరూపం - మాం - ప్రార్థనాత్ప్రాప్స్యమానస్య - కాలక్షేపణహేతవః కాలక్షేపహేతవ ఇత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ న కేవలమణిమాదయ ఏవాస్యసులభాః - అపిత్వన్యసాధ్యా అప్యస్యసులభా ఇత్యాహ ॥ జన్మేతి ॥ జన్మనైవ - కాశ్చిత్ - సిద్ధయో - భవన్తి - యథా - దేవానాం - యథాచ - యాదసాం ఉదకస్తమ్భః పక్ష్యాదీనాం ఖేచరత్వాది - కాశ్చిదోషధ్యాదిభిరపి - తదుక్తం పాతఞ్జలే “ జన్మౌషధిమన్త్రతపస్సమాధిజాస్సిద్ధయః ,, ఇతి యావతీర్యావత్యః - తాస్సర్వాః - సిద్ధయః సిద్ధీః - యోగేన మదుపాసనాత్మకేన - ప్రాప్నోతి అన్యైః జన్మౌషధితపోమన్త్రాదిభిః - యోగగతిం మత్సాలోక్యాదిరూపం - నత్యజేత్ నోపేక్షేతేత్యర్థః - అనేన - యదా జవాదిజన్మాదయస్తదా తాస్తాస్సిద్ధయస్సులభా ఏవేతి న తదర్థతయా యోగో వినియోజ్య ఇత్యుక్తం భవతి ॥ ౩౪ ॥ “ యోగేనాప్నోతి తాస్సర్వాః ,, ఇత్యుక్తం - తత్ర హేతుమాహ ॥ సర్వాసామితి ॥ యతో - ఽహం - ముపాస్యమానః - సర్వాసామపి సిద్ధీనాం - హేతుః ప్రాపకః - పతిః, పాలయితా - నిర్వాహకశ్చ - న కేవల - మహం సిద్ధీనామేవోక్తవిధః అపితు - కైవల్యసాధనస్య ప్రకృతివివిక్తాత్మోపాసనాఖ్య సాంఖ్యస్య మత్ప్రాప్తిసాధనస్య - మదుపాసనాత్మక యోగస్యచ - బ్రహ్మవాదినాం - స్వర్గాదిప్రాపకయజ్ఞాదిరూపధర్మస్యచ - అహం - హేతుః - పతిః ప్రవర్తకః - శేషీచ ॥ ౩౫ ॥ కుత ఇత్యత్రాహ ॥ అహమితి ॥ సర్వదేహినాం జీవానాం - ఆత్మా - యతః - అన్తరః అన్తర్యామీ “ ఏష త ఆత్మాన్తర్యామీ ,, తిశ్రుతేః - నను సర్వదేహాన్తరాత్మత్వమాత్రేణ కిం త్వం పరిచ్ఛిన్నః - నేత్యాహ - బాహ్యః బహిరపి వ్యాప్యవర్తమానః - అత ఏవా - నావృతః ఆవరణరహితః - అపరిచ్ఛిన్న ఇత్యర్థః - అన్తర్బహిశ్చ వ్యాప్తౌ దృష్టాన్తః - యథా - భూతేషు దేవమనుష్యాదిషు - భూతాన్యాకా

యయా సంపద్యమానస్య కాలక్షేపణహేతవః ॥ ౩౩ ॥ జన్మౌషధితపోమన్త్రైర్యావతీరిహ సిద్ధయః । యోగేనాప్నోతి తాస్సర్వా నాన్యైర్యోగగతిం వ్రజేత్ ॥ ౩౪ ॥ సర్వాసామపి సిద్ధీనాం హేతుః పతిరహం ప్రభుః । అహం సాంఖ్యస్య యోగస్య ధర్మస్య బ్రహ్మవాదినామ్ ॥ ౩౫ ॥ అహమాత్మాన్తరో బాహ్యోఽనావృతస్సర్వదేహినామ్ । యథా భూతాని భూతేషు బహిరన్తస్స్వయం యథా ॥ ౩౬ ॥ ******************
********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ఏకాదశస్కన్ధే పఞ్చదశోఽధ్యాయః **********
ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ త్వం బ్రహ్మ పరమం సాక్షాదనాద్యన్తమపావృతమ్ । సర్వేషామపి భావానాం త్రాణస్థిత్యప్యయోద్భవః ॥ ౧ ॥ ఉచ్చావచేషు భూతేషు దుర్జ్ఞేయమకృతాత్మభిః । ఉపాసతే త్వాం భగవన్యాథాతథ్యేన బ్రాహ్మణాః ॥ ౨ ॥ యేషు యేషు చ భావేషు భక్త్యా త్వాం పరమర్షయః । ఉపాసీనాః ప్రపద్యన్తే సంసిద్ధిం తద్వద

శాదీన్య - న్తర్బహిశ్చ - వర్తన్తే - స్వయ - మహమపి - తథా - వర్తే - ఇత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే పఞ్చదశోఽధ్యాయః ******************************

మద్విభూతీరనుధ్యాయన్నితి విభూత్యనుధ్యానం విహితం - తత్ర స్వవిభూతిత్వం స్వాయత్తోత్పత్తిస్థితిప్రవృత్తిమత్త్వమిత్యుక్తం - తత్ర - విభూతిభూతిమత్తత్తద్వస్తుబుభుత్సయా పృచ్ఛతి ॥ త్వం బ్రహ్మేతి పఞ్చభిః ॥ తత్ర స్రష్టృత్వాద్యుపయుక్తగుణపౌష్కల్యమావిష్కరోతి ॥ త్వం బ్రహ్మేతి ॥ తస్మాదేతద్బ్రహ్మ నామరూపమన్నం చ జాయతే - మమ యోనిర్మహద్బ్రహ్మ ॥ బ్రహ్మణో హి ప్రతిష్ఠాఽహ , మిత్యాదిషు చిదచితోరపి బ్రహ్మశబ్దప్రయోగాత్తత్సజాతీయత్వశఙ్కావ్యుదాసాయ పరమమిత్యుక్తం పరో మాయయా స్మాత్తత్పరమం , బ్రహ్మ - పరమబ్రహ్మత్వం నామ స్వరూపతో గుణతశ్చ నిరతిశయబృహత్త్వం, తస్య లాక్షణికార్థత్వవ్యుదాసాయ సాక్షాదిత్యుక్తం, సాక్షాద్బ్రహ్మత్వం నామ - బ్రహ్మశబ్దాభిధేయత్వం - సాక్షాదితి విశేషణేన బ్రహ్మశబ్దస్యాన్యత్రాముఖ్యతాం , వ్యనక్తి - సర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదికల్యాణగుణగణపౌష్కల్యశాలిత్వమిత్యర్థః - అథాపి జగదుత్పాదనాద్యుపయుక్తసార్వజ్ఞ్యాదివిశిష్టః కశ్చిదన్యస్స్యాదిత్యాశఙ్కావ్యుదాసాయ విశినష్టి ॥ అనాద్యన్తమితి ॥ ఉత్పత్తివినాశరహితం , సర్వకారణమిత్యర్థః - బృహత్త్వస్యానౌపాధికత్వజ్ఞాపనాయానావృతమిత్యుక్తం, కర్మరూపావరణరహితం, యద్వా, అన్తర్బహిశ్చ వ్యాప్య వర్తమానం , యత ఏవ - మతః - సర్వేషాం , భావానాం అర్థానాం త్రాణం మోక్షోపయుక్తజ్ఞానప్రదానేనాత్మోజ్జీవనం - స్థితిః పాలనం , అప్యయః ప్రళయః , ఉద్భవః ఉత్పత్తిః త్రాణస్థితిసహితావప్యయోద్భవా యస్మాత్తథాభూత, స్త్వమిత్యర్థః ॥ ౧ ॥ ఉచ్చావచేష్వితి ॥ అకృతాత్మభిరజితేన్ద్రియైః దుర్జ్ఞేయమపి - త్వాం, బ్రాహ్మణాః వేదాన్తవిదః, ఉచ్చావచేషు తరతమేషు - భూతేషు - యాథాతథ్యేన యథావస్థితాకారేణ , సర్వభూతోత్పత్తిస్థితిప్రవృత్తిహేతుత్వేన, ఉపాసతే - తత్తద్భూతేషు తత్తద్విభూతివిశిష్టం త్వాముపాసత ఇత్యర్థః - భక్తివివృద్ధయే , ఇతి భావః ॥ ౨ ॥ తదే

వవివృణ్వన్ పృచ్ఛతి ॥ యేషు యేష్వితి ॥ భక్త్యేత్యధ్యయనేనవసతీతివత్ఫలస్య హేతుత్వవివక్షయాతృతీయా-భక్త్యర్థం త ద్వివృద్ధ్యర్థమితియావత్, యేషు యేషు భావేషు త్వాం - యద్యద్విభూతిరూపభావవిశిష్టం త్వామిత్యర్థః-సంసిద్ధిం భక్తియోగ నిష్పత్తిం, ప్రపద్యన్తే ప్రాప్నువన్తి-తద్విభూతిరూపం వస్తు - మే మహ్యం, వదస్వ * ॥ ౩ ॥ * దుర్జ్ఞేయమకృతాత్మభిరిత్యత్ర హేతుం వదన్ తం ప్రపఞ్చయతి॥ గూఢ ఇతి ॥ భూతాని భావయతి సత్తావన్తి కరోతీతి తథా - భవానిత్యధ్యాహారః భూతాత్మా సర్వభూతాన్తరాత్మా సన్, భూతేషు, గూఢశ్చరతి అస్ఫుటో వర్తతే - తథాఽపి-పశ్యన్తం యుగపత్సర్వం సాక్షాత్కుర్వ న్తం త్వాం, తవ-మాయయా, మోహితాని భూతాని, న పశ్యన్తి న జానన్తి, యద్వా, సత్యం విభూతివిశిష్టం పరమాత్మానముపాసీనాస్సంసిద్ధిం ప్రపద్యన్తే నాహం తు పరమాత్మేత్యత్రాహ॥ గూఢ ఇతి ॥ భూతేషు మనుష్యేషు, గూఢః మనుష్య ఇవ-చరతి, అత, స్తవ-మాయా మోహితాః, కే-చిన్న జానన్తి, న హ్యేతావతా త్వయి పరమాత్మత్వం విహన్యతే ఇతి భావః * ॥ ౪ ॥ * వి భూతీరేవ సాకల్యేన పృచ్ఛతి ॥ యా ఇతి ॥ హే మహావిభూతే-యాః కాశ్చి,ద్భూమ్యాదిషు, విభూతయః - రసాయాం పాతాళే, కథంభూతాః- తే త్వయా, అనుభావితాః ఉత్కృష్టీకృతాః-తాసాముత్కర్షస్త్వదధీన ఇతి భావః, సర్వాః, మహ్యం, మా ఖ్యాహి, తీర్థానాం, పదం స్థానం చ త-దఙ్ఘ్రిపద్మం, నమామి * ॥ ౫ ॥ * అధునా నత్వమేవాయం ప్రశ్నః కృతః, కిం త్వర్జు నేనాప్య, తస్తత్రోత్తరం సిద్ధమేవేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ అహమిత్యస్య పృష్ట ఇత్యన్తః, ప్రశ్నం ప్రష్టవ్యం ప్రతి, హే ప్రశ్నవిదాం, వర శ్రేష్ఠ కురుక్షేత్రే నేత్యత ఆహ॥ యుయుత్సునేతి ॥ వినశనే కురుక్షేత్రే, అర్జునేనా, హం, పృష్ట ఇతి సంబన్ధః, యు వయోర్వినశనే కిం సంగతి కారణమిత్యతో ఽర్జునం విశినష్టి-సపత్నైస్సహ, యోద్ధుమిచ్ఛతా * ॥ ౬ ॥ * యుయుత్సోర్విభూతి ప్రశ్నే కః ప్రసఙ్గ స్తత్రాహ ॥ జ్ఞాత్వేతి ॥ రాజ్యహేతుకం రాజ్యప్రాప్తిమాత్రహేతుకం, అత ఏవా, ధర్మ్య, మత ఏవ చ, గర్హ్యం

స్వనే ॥ ౩ ॥ గూఢశ్చరతి భూతేషు భూతాత్మా భూతభావనః । న త్వాం పశ్యన్తి భూతాని పశ్యన్తం మోహితాని తే ॥ ౪ ॥ యాః కాశ్చ భూమౌ దివి వై రసాయాం విభూతయో దిక్షు మహావిభూతే । తా మహ్యమాఖ్యాహ్యనుభావితాస్తే నమామి తే తీర్థపదాఙ్ఘ్రిపద్మమ్ ॥ ౫ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఏవమేతదహం పృష్టః ప్రశ్నం ప్రశ్నవిదాం వర । యుయుత్సునా వినశనే సపత్నైరర్జునేన వై ॥ ౬ ॥ జ్ఞాత్వా జ్ఞాతివధం గర్హ్యమధర్మ్యం రాజ్యహేతుకమ్ । తతో నివృత్తో హన్తాఽహం హతోఽయమితి లౌకికః ॥ ౭ ॥ స తదా పురుషవ్యాఘ్రో యుక్త్యా మే ప్రతిబోధితః । అభ్యభాషత మామేవం యథా త్వం రణమూర్ధని ॥ ౮ ॥ అహమాత్మోద్ధవామీషాం భూతానాం సుహృదీశ్వరః । అహం సర్వాణి భూతాని తేషాం స్థిత్యుద్భవాప్యయః ॥ ౯ ॥ అహం గతిర్గతిమతాం కాలః కలయతామహమ్।

జ్ఞాతీనాం వధం, జ్ఞాత్వా, అహం, హన్తా, అయం, హత, ఇతి లౌకికః ప్రాకృతమతిస్సన్, తతో యుద్ధాన్నివృత్త, ఆసీదితి శేషః * ॥ ౭ ॥ * తతః కిమత ఆహ ॥ స ఇతి ॥ సోఽర్జునః, మే మయా కర్త్రా, యుక్త్యా ఉపాయభూతయా, ప్రతిబోధితః "అశోచ్యానన్వశోచస్త్వ"మిత్యాదినా ప్రజ్ఞాపితచిదచిద్యాథాత్మ్యస్సన్, యథా, త్వం, తథా, రణమూర్ధని సంగ్రామముఖే, మా, మభ్యభాషత విభూతీరపృచ్ఛదిత్యర్థః * ॥ ౮ ॥ * అథ తా విభూతీః కథయతి॥ అహమితి॥ అమీషాం భూతానాం భూతసంఘాత్మకానాం దేవమనుష్యాదిశరీరాణాం-య, ఆత్మా అన్తః ప్రవిశ్య ధారకో జీవః-ఆత్మేత్యేకవచనమేకో వ్రీహిరితివజ్జాత్యభిప్రాయకం య ద్వా, సర్వభూతానాం దేహినామహ-మాత్మా - స్వస్యాత్మత్వకథనేన స్వవిభూతిత్వం సిద్ధం - ఆత్మా హి నామ శరీరస్య సర్వాత్మనాఽఽధారో నియన్తా శేషీ చ - తస్య చ సర్వభూతాత్మత్వం శ్రూయతే "యస్సర్వేషు భూతేషు తిష్ఠన్ సర్వేభ్యో భూతేభ్యోఽన్తరో యం సర్వాణి భూతాని న విదుర్యస్య సర్వాణి భూతాని శరీరం యస్సర్వాణి భూతాన్యన్తరో యమయత్యేష త ఆత్మాన్తర్యామ్యమృత" ఇతి, "స ఆత్మాన్తర్యామ్యమృత" ఇతి చ, ఆత్మశబ్దాభిప్రేతం నియన్తృత్వం సుస్పష్టమాహ ॥ ఈశ్వర ఇతి॥ "అనేనేశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతీ"తి వచనార్థస్స్మారితః - యత ఏవాత్మా - అత ఏవ-సుహృత్, ఆత్మా హి శరీరస్య సర్వాత్మనాహితాచరణైకశీలః - ఏవం స్వవిభూతిభూతేషు సర్వేషు స్వస్యాత్మతయాఽవస్థానమేవ తచ్ఛబ్దార్థసామానాధికరణ్యనిర్దేశహేతురిత్యభిప్రేత్య విభూతివిశేషాన్ స్వసామానాధికరణ్యేన వ్యపదిశతి ॥ అహం సర్వాణి భూతానీతి ॥ భగవత్యాత్మతయాఽవస్థితే హి సర్వే శబ్దాస్తస్మిన్నేవ పర్యవస్యన్తి, యథా దేవమనుష్యపశువృక్షాదయశ్శబ్దాశ్శరీరాణి ప్రతిపాదయన్తస్తత్తదాత్మని పర్యవస్యన్తి - తథా భగవతస్తత్తదాత్మతయాఽవస్థానమేవ తచ్ఛబ్దసామానాధికరణ్యనిబన్ధనమిత్యవగన్తవ్యం - యత్సామానాధికరణ్యకారణమన్తరాత్మత్వరూపం అన్తః ప్రవిశ్య నియమనం "తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్ - అన్తః ప్రవిష్టశ్శాస్తా జనానాం సర్వాత్మే"తి శ్రుతం-త-త్సృష్టిస్థితిసంహారహేతుత్వముఖేనేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ తేషాం స్థిత్యుద్భవాప్యయ ఇతి ॥ స్థిత్యాదిర్మదాయత్త ఇత్యర్థః * ॥ ౯ ॥ * గతిమతామిత్యత్ర ప్రశంసాయాం మతుప్-ప్రశస్త

గతిమతాం, యా, గతి - స్తేషామాత్కృష్ట్యావసాః, సా - ఽహం - కలయతామనర్థప్రాపకతయా గణనీయానాం మధ్యే, కాలోఽస్మి - గుణానాం సత్త్వాదీనాం, యత్సామ్యం - తదహం - గుణానాం మధ్యే - గుణినిధర్మిణి ఔత్పత్తికః స్వాభావికో - యో గుణః సోఽహమ్ * ॥ ౧౦ ॥ * గుణినాం ఉద్భూతసత్త్వాదిగుణత్రయవతాం - య - త్సూత్రం ప్రథమం కార్యం మహత్త్వం - తదహం - మహతాం బృహతాం - యో - మహాన్ మహత్త్వాఖ్యగుణః - సోఽహం, సమదధీన ఇత్యర్థః - సూక్ష్మాణాం మధ్యే - యో నిరతిశయసూక్ష్మో - జీవః సోఽహం - తత్సూక్ష్మత్వం మదధీనమిత్యర్థః - దుఃఖేనాపి జేతుమశక్యానాం మధ్యే, య, న్మన, స్తదహం ప్రాయశోఽత్ర ప్రకరణే నిర్ధారణే షష్ఠీ * ॥ ౧౧ ॥ * త్రివృత్ - త్రయాణామక్షరాణాం అకారోకారమకారాణాం - వృత్ వర్తనం - యస్మిన్ - సః ప్రణవః ఓంకారః - సోఽహం - ఛన్దసాం వేదానాం - త్రిపదా గాయత్ర్యహ - మిత్యర్థః * ॥ ౧౨ ॥ * వసూనాం మధ్యే - హవ్యవాట్ పావకశ్చా - స్మి - ద్వాదశసంఖ్యాకానా - మాదిత్యానాం, ద్వాదశో - య - ఉత్కృష్టో - విష్ణునామాఽఽదిత్యః - సోఽహం - రుద్రాణామేకాదశసంఖ్యానాం - నీలలోహితో నామ - రుద్రో, ఽహమస్మి * ॥ ౧౩ ॥ * బ్రహ్మర్షీణాం మరీచ్యాదీనాం మధ్యే, భృగు, రహం, మనుస్స్వాయంభువః, ధేనుషు, హవిర్దుఘాసు - నిర్ధారణార్థేయం సప్తమీ, హవిర్ధానీ దివ్యా సురభిః, కామధేను - రహ - మస్మి * ॥ ౧౪ ॥ * సిద్ధేశ్వరాణాం యోగనిష్ఠానాం పరమోపాస్యః కపిలోఽహం - పతత్రిణాం పక్షి

గుణానాం చాప్యహం సామ్యం గుణిన్యౌత్పత్తికో గుణః ॥ ౧౦ ॥ గుణినామప్యహం సూత్రం మహతాం చ మహా
నహమ్ । సూక్ష్మాణామప్యహం జీవో దుర్జయానామహం మనః ॥ ౧౧ ॥ హిరణ్యగర్భో వేదానాం మన్త్రాణాం ప్ర
ణవస్త్రివృత్ । అక్షరాణామకారోఽస్మి గాయత్రీ ఛన్దసామహమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఇన్ద్రోఽహం సర్వదేవానాం వసూ
నామస్మి హవ్యవాట్ । ఆదిత్యానామహం విష్ణూ రుద్రాణాం నీలలోహితః ॥ ౧౩ ॥ బ్రహ్మర్షీణాం భృగురహం రా
జర్షీణామహం మనుః । దేవర్షీణాం నారదోఽహం హవిర్ధాన్యస్మి ధేనుషు ॥ ౧౪ ॥ సిద్ధేశ్వరాణాం కపిలస్సుపర్ణోఽ
హం పతత్రిణామ్ । ప్రజాపతీనాం దక్షోఽహం పితౄణామహమర్యమా ॥ ౧౫ ॥ మాం విద్ధ్యుద్ధవ దైత్యానాం ప్ర
హ్లాదమసురేశ్వరమ్ । సోమం నక్షత్రౌషధీనాం ధనేశం యక్షరక్షసామ్ ॥ ౧౬ ॥ ఐరావతం గజేన్ద్రాణాం యాదసాం
వరుణం ప్రభుమ్ । తపతాం ద్యుమతాం సూర్యం మనుష్యాణాం చ భూమిపమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఉచ్చైశ్శ్రవాస్తురఙ్గాణాం
ధాతూనామస్మి కాఞ్చనమ్ । యమస్సంయమతాం చాహం సర్పాణామస్మి వాసుకిః ॥ ౧౮ ॥ నాగేన్ద్రాణామన
న్తోఽహం మృగేన్ద్రశ్శృఙ్గిదంష్ట్రిణామ్ । ఆశ్రమాణామహం తుర్యో వర్ణానాం ప్రథమోఽనఘ ॥ ౧౯ ॥ తీర్థా
నాం స్రోతసాం గఙ్గా సముద్రస్సరసామహమ్ । ఆయుధానాం ధనురహం త్రిపురఘ్నో ధనుష్మతామ్ ॥ ౨౦ ॥
ధిష్ణ్యానామస్మ్యహం మేరుర్గహనానాం హిమాలయః । వనస్పతీనామశ్వత్థ ఓషధీనామహం యవః ॥ ౨౧ ॥
పురోధసాం వసిష్ఠోఽహం బ్రహ్మిష్ఠానాం బృహస్పతిః । స్కన్దోఽహం సర్వసేనాన్యామగ్రణ్యాం భగవానజః ॥
యజ్ఞానాం బ్రహ్మయజ్ఞోఽహం వ్రతానామవిహింసనమ్ । వాయ్వగ్న్యర్కామ్బువాగాత్మా శుచీనామప్య

ణాం యస్సుపర్ణో గరుడ - స్సోఽహం - ప్రజాపతీనాం నవానాం బ్రహ్మణాం, దక్షో నామ, ప్రజాపతి, రహమ్ * ॥ ౧౫ ॥ * దైత్యానాం - మధ్యే - అసురశ్రేష్ఠం - ప్రహ్లాదం - మాం, విద్ధి నక్షత్రౌషధీనామితి స్వస్వామిభావసంబన్ధే షష్ఠీ - నక్షత్రాణాం, ఓషధీనా - మధిపతిం - సోమం చన్ద్రం - మాం విద్ధీత్యనుషజ్యతే - ఏవం యక్షరక్షసామిత్యత్రాపి - ధనేశం కుబేరమ్ * ॥ ౧౬ ॥ * గజేన్ద్రాణాం గజశ్రేష్ఠానాం మధ్యే, ఐరావతం - మాం - విద్ధి - యాదాంసి జలజన్తవః - తేషాం ప్రభుం - మాం, విద్ధి, ద్యుమతాం ద్యుతిమతాం - తపతాం మధ్యే - సూర్యం - మాం, విద్ధి - భూపతిం ధరాధిపమ్ * ॥ ౧౭ ॥ * తురఙ్గమాణాం మధ్యే - ఉచ్చైశ్శ్రవా నామాశ్వోఽహమస్మి సంయమతాం దణ్డయతాం మధ్యే - యమోఽహమస్మి - సర్పాణామేకశిరసాం వాసుకిరస్మి * ॥ ౧౮ ॥ * నాగాః అనేకశిరసః, తేషాం మధ్యే అనన్తోఽస్మి, శృఙ్గిణాం - దంష్ట్రిణాం చ - మృగాణాం మధ్యే - మృగేన్ద్రః ఆశ్రమాణాం బ్రహ్మచర్యాదీనాం చతుర్ణాం మధ్యే - య - స్తుర్యశ్చతుర్థస్సన్న్యాసః - సోఽహం, వర్ణానాం బ్రహ్మక్షత్రియవిట్ఛూద్రాణాం మధ్యే, యః - ప్రథమో బ్రహ్మవర్ణః, సోఽహమ్ * ॥ ౧౯ ॥ * స్రోతసాం ప్రవాహరూపాణాం తీర్థానాం గఙ్గా జాహ్నవ్యహమస్మి - సరసాం స్థిరోదకాశయానాం, సముద్రః - ధనుష్మతాం ధనుర్ధరాణాం మధ్యే త్రిపురఘ్నో రుద్రోఽస్మి * ॥ ౨౦ ॥ * ధిష్ణ్యానాం గహనానాం దుర్గమాణాం వనస్పతీనాం వృక్షాణామ్ * ॥ ౨౧ ॥ * పురోధసాం పురోహితానాం - బ్రహ్మిష్ఠానాం వేదార్థనిష్ఠానాం - పురోధసాం బృహస్పతిః - బ్రహ్మిష్ఠానాం వసిష్ఠోఽహ - మితి సంబన్ధః - సేనాన్యాం చమూపతీనాం - అగ్రణ్యాం సన్మార్గప్రవర్తకానాం భగవానజో బ్రహ్మాఽహమ్ * ॥ ౨౨ ॥ * శుచీనాం శోధకా

నాంమధ్యే-వాయ్వాదిపదార్థరూపో- నితరాంశోధకో ఽహ-మిత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ యోగానామష్టానాంమధ్యే- ఆత్మసంరోధః సమాధి-రహం.విజిగీషతాం సంబన్ధిమన్త్రో జయోపాయో- నీతి-రహ-మస్మి, కౌశలానాం వివేకాదినైపుణ్యానాంమధ్యే ఆన్వీక్షికీ ఆత్మానాత్మవివేకవిద్యా . ఖ్యాతివాదినాం అన్యథాఖ్యాతివాదినాం తార్కికాదీనాం సంబన్ధియో - వికల్పః-త్వయోక్తమేవముచ్యతేఽతాన్యథేతి యో వికల్పః సోఽహమ్ ॥ ౨౪ ॥ శతరూపా స్వాయంభువమనోర్భార్యా-మునీనాం-మధ్యే, యః-శ్రేష్ఠో-బదర్యాశ్రమవాసీ-నారాయణః-సోఽహమేవ-నత్వసౌమద్విభూతిరిత్యర్థః- అర్థాన్తరాభావాత్-నారాయణనిష్ఠనిరతిశయమానోపయుక్తం యత్సామర్థ్యంతన్మదవినాభూతమిత్యర్థః-బ్రహ్మచారిణాంజితేన్ద్రియాణాంమధ్యే-కుమారః సనత్కుమారః ॥ ౨౫ ॥ ధర్మాణాం అలౌకికశ్రేయస్సాధనానాంమధ్యే-సంన్యాసః అనభిసంహితఫలో ధర్మః-ఆత్మనిక్షేపాపరపర్యాయోవా- క్షేమాణాంభయరాహిత్యావహానాంమధ్యే - అబహిర్మతిః ప్రత్యగాత్మస్వరూపానుసంధానం-గుహ్యానాంమధ్యే,సూనృతంప్రియవచనం-మౌనంచా, హం - నహిప్రియభాషణేమౌనేచ పురుషాభిప్రాయో జ్ఞాయత ఇతి తయోర్గుహ్యతమత్వం,మిథునానాంమధ్యే - అజః ప్రజాపతిః - యస్య దేహార్ధాభ్యాం మిథునమభూత్స ఏవ ముఖ్యం మిథునం- "అర్ధో వా ఏష ఆత్మనో యత్పత్నీ" తి,, శ్రుతేః ॥ ౨౬ ॥ అనిమిషాం అప్రమత్తానాంమధ్యే-సంవత్సరోఽహం- మధుమాధవౌ చైత్రవైశాఖౌ-వసన్త ఇత్యర్థః-అభిజి-దుత్తరాషాఢాచతుర్థపాద ఇత్యర్థః-తథాచ శ్రుతిః " అభిజిన్నామ నక్షత్రముపరిష్టాదషాఢానామధస్తాచ్ఛ్రోణాయా- ఇతి ॥ ౨౭ ॥ కృతంకృతయుగమిత్యర్థః-ధీరాణాం ద్వంద్వసహానాంమధ్యే-అసితో దేవలశ్చాహం-వ్యా

హంశుచిః ॥ ౨౩ ॥ యోగానామాత్మసంరోధో మన్త్రోఽస్మి విజిగీషతామ్ । ఆన్వీక్షికీ కౌశలానాం వికల్పః ఖ్యాతివాదినామ్ ॥ ౨౪ ॥ స్త్రీణాం తు శతరూపాఽహం పుంసాం స్వాయంభువో మనుః । నారాయణో మునీనాంచ కుమారో బ్రహ్మచారిణామ్॥ ౨౫ ॥ ధర్మాణామస్మి సంన్యాసః క్షేమాణామబహిర్మతిః । గుహ్యానాం సూనృతం మౌనం మిథునానామజస్త్వహం ॥ ౨౬ ॥ సంవత్సరోఽస్మ్యనిమిషామృతూనాం మధుమాధవౌ । మాసానాం మార్గశీర్షోఽహం నక్షత్రాణాం తథాఽభిజిత్ ॥ ౨౭ ॥ అహం యుగానాం చ కృతం ధీరాణాం దేవలోఽసితః । ద్వైపాయనోఽస్మి వ్యాసానాం కవీనాం కావ్య ఆత్మవాన్ ॥ ౨౮ ॥ వాసుదేవో భగవతాం త్వం తు భాగవతేష్వహం । కింపురుషాణాం హనుమాన్ విద్యాధ్రాణాం సుదర్శనః ॥ ౨౯ ॥ రత్నానాం పద్మరాగోఽస్మి పద్మకోశః సుపేశసామ్ । కుశోఽస్మి తృణజాతీనాం గవ్యమాజ్యం హవిష్ష్వహమ్ ॥ ౩౦ ॥ వ్యవసాయినామహం లక్ష్మీః కితవానాం ఛలగ్రహః । తితిక్షాస్మి తితిక్షూణాం సత్త్వం సత్త్వవతామహమ్ ॥ ౩౧ ॥ ఓజస్సహో బలవతాం కర్మాహం విద్ధి సాత్వతామ్ । సాత్వతాం నవమూర్తీనామాదిమూర్తిరహం పరా ॥ ౩౨ ॥ విశ్వావసుః పూర్వచిత్తిర్గన్ధర్వాప్సరసామహమ్ । భూధరాణామహం స్థైర్యం గన్ధమాత్రమహం భువః ॥ ౩౩ ॥ అపాం రసశ్చ పరమస్తేజి

సానాం వేదవిభాగకర్తౄణాం - ద్వైపాయనః పారాశర్యః-కవీనాం దీర్ఘదర్శినాం - కావ్యః శుక్రః-తం విశినష్టి ఆత్మవాన్ సూక్ష్మబుద్ధిమాన్ ॥ ౨౮ ॥ భగవతాం జ్ఞానైశ్వర్యాదిమతాం-వాసుదేవః-జ్ఞానాదికం షాడ్గుణ్యముదాయత్తమిత్యర్థః-భాగవతేషు భగవద్భక్తేషు మధ్యే- త్వముద్ధవో-ఽహ-మస్మి ॥ ౨౯ ॥ పేశసాం సుందరాణాం మధ్యే - పద్మకోశః-హవిషాం పురోడాశాదీనాం గవ్యమాజ్య-మహమ్ ॥ ౩౦ ॥ వ్యవసాయినాం అర్థార్జనశీలానాం సంబన్ధినీ-యా లక్ష్మీః ధనాదిసంపత్సోఽహం,కితవానాం ఛలయతాం సంబన్ధి ఛలగ్రహః-ఛలేన-గ్రహః ఆగ్రహః- అహమేవ - ద్యూతాదినా జేష్యామీత్యాదిరూపః సోఽహం తితిక్షూణామిత్యాదిషు ఆశ్రయాశ్రయిభావసంబన్ధార్థా షష్ఠీ - తితిక్షా క్షమా - సా చ- మనోవికారహేతౌ సత్యవికృతమనస్త్వం-సత్త్వవతామిత్యత్రాతిశాయనే మతుప్ సత్త్వగుణప్రచురాణామిత్యర్థః- తేషాం-య-త్సత్త్వం-తదహమ్ ॥ ౩౧ ॥ తథా-ఓజస్వినా-మోజ-స్సహస్వినాం-సహః బలినాం బలం-అత్ర- ఓజ ఇన్ద్రియపటుత్వం - సహో ధారణసామర్థ్యం బలం శారీరం,సాత్వతాం భాగవతానాం - సాత్వతం పఞ్చరాత్రోక్తం కర్మ,పఞ్చకాలానుష్ఠేయం, త , దహం నవమూర్తీనాం మత్స్యాద్యాత్మనాం నవానాం మూర్తీనాం-యా-ఆదిమూర్తి- ర్మూలభూతా మూర్తిః-పరా సర్వకారణభూతా - సాఽహం-మత్స్యాదిమూర్తిరూపేణావిర్భావానుగుణం యత్సామర్థ్యం తత్ మదవినాభూతమిత్యర్థః-అర్థాన్తరాభావాత్-భావిన్యాః కల్కిమూర్తేరవివక్షయా నవమూర్తీనామిత్యుక్తమ్ ॥ ౩౨ ॥ గన్ధర్వాణాంమధ్యే-విశ్వావసుః,అప్సరసాంమధ్యే-పూర్వచిత్తి-రహ-మితి సంబన్ధః-భూధరాణాం పర్వతానాం , యత్-స్థైర్యం,తదసాధారణం,త-దహం-తథా-భువః, పృథివ్యాః-య-దసాధారణం-గన్ధమాత్రమ్ ॥ ౩౩ ॥ యశ్చా-పాం పరమః సర్వరసకారణం-రసః , సచా-హమ్, తేజిష్ఠానాం అతితేజసాం,విభావసుః రహం,విభావసోర్యత్తేజోరూపం తదహమిత్యర్థః " వసూనామస్మి హవ్యవాడి ,, తి విభావసోర్వి

భూతిత్వస్యపూర్వమేవోక్తత్వాత్ , పృథివ్యాభూతాసాధారణగన్ధాదేర్విభూతిత్వవర్ణనప్రకరణానుగుణ్యాచ్చ-సూర్యాదీనాం-యా-ప్రభా,సాఽహం,శబ్దః-ఆకాశాసాధారణగుణః-సోఽహం,కింబహునా,సర్వోఽపీన్ద్రియాణాం,యో,విషయః-పరఃఉత్కృష్టః-సోహం-స్పర్శాభిప్రాయకమిదమ్ ॥ ౩౪ ॥ బ్రహ్మణ్యానాం,బ్రహ్మకులేసాధవోబ్రహ్మణ్యాః తేషాం మధ్యే,బలిర్వైరోచనిః-అర్జునఃపార్థః-భూతానాం,స్థిత్యాది- రహం-మదధీనఇత్యర్థః-ప్రతిసంక్రమఃప్రళయః ॥ ౩౫ ॥ గత్యాదయఃపఞ్చకర్మేన్ద్రియవ్యాపారాః , స్పర్శాదయోజ్ఞానేన్ద్రియాణాం , తేచాహమిత్యర్థః-తత్ర,గతిఃపాదేన్ద్రియస్య, ఉక్తిర్వాగిన్ద్రియస్య , ఉత్సర్గఃపాయోః , ఉపాదానంపాణేః , గత్యాదీనాంసమాహారద్వంద్వః , ఆనన్దఉపస్థస్య - స్పర్శశ్చలక్షణంచతయోస్సమాహారః , లక్షణందర్శనం - ఆస్వాదశ్చ , శ్రుతిశ్చ - అవఘ్రాణంచ , తేషాంసమాహారస్తద్వత్-తత్ర-స్పర్శఃత్వగిన్ద్రియస్య,లక్షణంచక్షుషః-ఆస్వాదోరసనేన్ద్రియస్య,శ్రుతిఃశ్రోత్రస్య , అవఘ్రాణంఘ్రాణేన్ద్రియస్య-నకేవలంవిషయవ్యాపారా ఏవమద్విభూతయః అపిత్విన్ద్రియాణ్యపీత్యాహ ॥ సర్వేన్ద్రియేన్ద్రియం , సర్వేషామిన్ద్రియాణాం , ఇన్ద్రియమహం , సర్వేన్ద్రియప్రవర్తకోఽహమిత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ పృథివ్యాద్యసాధారణానాంగన్ధాదీనామాత్మవిభూతిత్వముక్తం - అథాశ్రయాణామపితద్విభూతిత్వమాహ॥ పృథివీతి ॥నకేవలం - పృథివ్యాదీనామేవ-కింతు, తత్కారణానామపీత్యాహ॥అహంమహానితి॥అహమహంకారః-మహాన్ మహత్తత్త్వం-వికారఃఅహఙ్కారవికారరూపాణ్యేకాదశేన్ద్రియాణి-దృష్టాన్తార్థమిదం-తేషాంసర్వేన్ద్రియమిన్ద్రియమిత్యనేనైవాత్మవిభూతిత్వోక్తేః-అవ్యక్తమచిత్సమష్టిః - పురుషశ్చిత్సమష్టిః,రజస్సత్త్వంతమశ్చాచిత్సమష్టేర్గుణాః-పరంముక్తాత్మస్వరూపమ్ ॥ ౩౭ ॥ నకేవలమేతానితత్త్వాన్యేవాహమపిత్వేషాంగణనం - లక్షణతోజ్ఞానం - తత్ఫలభూతంయథావస్థితతత్తద్వస్తుస్వరూపస్వభావనిశ్చయాత్మకజ్ఞానంచా -హమేవేత్యాహ ॥ అహమితి ॥ అనుక్తసంగ్రహాభిప్రాయేణాహ॥మయేతి॥ఈశ్వరేణాన్తఃప్రవిశ్యనియన్త్రా-మయా,అతఏవ-మ

ష్ఠానాంవివభాసుః । ప్రభాసూర్యేన్దుతారాణాంశబ్దోఽహంనభసఃపరః॥ ౩౪ ॥బ్రహ్మణ్యానాంబలిరహంవీరాణామహమర్జునః । భూతానాంస్థితిరుత్పత్తిరహంవైప్రతిసంక్రమః॥ ౩౫॥ గత్యుక్త్యుత్సర్గోపాదానమానన్దఃస్పర్శలక్షణమ్।ఆస్వాదశ్రుత్యవఘ్రాణమహంసర్వేన్ద్రియేన్ద్రియమ్॥ ౩౬ ॥ పృథివీవాయురాకాశమాపోజ్యోతిరహంమహాన్ । వికారఃపురుషోఽవ్యక్తంరజస్సత్త్వంతమఃపరమ్ ॥ అహమేతత్ప్రసంఖ్యానంజ్ఞానంతత్త్వవినిశ్చయః॥ ౩౭ ॥మయేశ్వరేణజీవేనగుణేనగుణినావినా।సర్వాత్మనాఽపిసర్వేణనభావోవిద్యతేక్వచిత్ ॥ ౩౮ ॥ సంఖ్యానంపరమాణూనాంకాలేనక్రియతేమయా।నతథామేవిభూతీనాంసృజతోఽణ్డానికోటిశః॥ ౩౯ ॥తేజశ్శ్రీఃకీర్తిరైశ్వర్యంహ్రీస్త్యాగస్సౌభగంయశః।వీర్యంతితిక్షావిజ్ఞానంయత్రసమేఽంశకః॥ ౪౦ ॥ఏతాస్తే

చ్ఛరీరభూతేనజీవేన గుణేనసత్త్వాదినా - గుణినాతదాశ్రయభూతాచిద్ద్రవ్యేణవినా ॥ గుణేనంవిశినష్టి ॥ సర్వాత్మనాసమష్టివ్యష్టిరూపేణా-తఏవ - సర్వేణసర్వకార్యాత్మనాఽవస్థితేన - క్వచిదపివస్తుని- భావో-నవిద్యతే- భావశబ్దోఽత్రసత్తాపరః- సర్వమపిచిదచిదీశ్వరతత్త్వత్రయాత్మకంవస్తుమదవినాభూతంమన్నియామ్యమేవేత్యర్థః “ నతదస్తి వినాయత్స్యాన్మయాభూతంచరాచరమ్ ” ఇత్యస్యార్థోఽత్రాభిహితః ॥ ౩౮ ॥ నను విశేషతఃపూర్వవత్ సర్వావిభూతయఃకింనోచ్యన్త ఇత్యత ఆహ ॥ సఙ్ఖ్యానమితి ॥ మయాసర్వజ్ఞేన-కాలేన-పరమాణూనాంపార్థివానాం-సఙ్ఖ్యానంవా - క్రియేత-నతు-మమ-విభూతీనాం- తత్రహేతుత్వేనాత్మానంవిశినష్టి ॥ కోటిశోఽణ్డానిసృజత ఇతిఅణ్డాన్యేవానన్తాన్యన్యైగణయితుంనశక్యాని - కింపునస్తదణ్డాన్తర్గతానివస్తూన్య - తోనవిశేషతోనిరూపయితుంశక్యన్తే “ నాన్తోఽస్తిమమదివ్యానాంవిభూతీనాంపరన్తప ” ఇత్యర్థఉక్తః ॥ ౩౯ ॥ నను విశేషతోనిరూపణాభావేతత్తద్విభూతిభూతవస్తు-నజ్ఞాతమేవస్యాదిత్యాశఙ్క్యాంలక్షణన్తజ్జ్ఞాపయతి ॥ తేజఇతి ॥ యత్రపదార్థే- తేజఆదయ - స్తదన్యతమోవా-స-మమమాం-శకఃఅంశభూతః-మమాచిన్త్యశక్తేర్వియామైకదేశోమద్విభూతిభూతఇతియావత్-యద్వా - శరీరభూతఇత్యర్థః “ విశిష్టైకదేశోఽప్యంశః,శరీరమప్యంశ ” ఇతి “ అంశోనానావ్యపదేశాత్ ” దిత్యత్రభాష్యకారైః - తత్రతేజఃవర్చః-శ్రీఃకాన్తిఃకీర్తిఃప్రథా - ఐశ్వర్యంసంపత్-హ్రీర్లజ్జా-త్యాగఃసత్పాత్రేవిత్తాదిత్యాగః - సౌభగంసౌన్దర్యం - భగోభాగ్యం - వీర్యంసత్యప్యభిభవహేతావనభిభూతత్వం-తితిక్షాక్షమా- విజ్ఞానంయథావస్థితతత్తద్వస్తువిజ్ఞానం- మన్త్రిః శ్రీమదష్టాక్షరమన్త్రః “ మన్త్రాణాంప్రణవస్త్రివృత్ ” ఇత్యుక్తోవా-మన్త్రిఃఆలోచనంహితాహితపర్యాలోచనంవా , అనేన “ యద్యద్విభూతిమత్సత్త్వంశ్రీమదూర్జితమేవవా ” ఇత్యస్యార్థఉక్తః ॥ ౪౦ ॥ విభూతినిరూపణంనిగమయతి॥ ఏతాఇతి ॥సంక్షేపేణసంగ్రహేణ-యద్వా-సంక్షిప్యతేసంగృహ్యతేఅనేనేతిసంగ్రహఃసంగ్రాహకంలక్షణం-తేన-సర్వా - విభూతయ -స్తేతుభ్యం - కీర్తితాః - ఏతేసర్వేపదార్థాః-మనోవికారాః

త్సంకల్పమాత్రజన్యా ఇతి-యథాయథావత్ - వాచా వేదేనా - భిధీయతే “ తదైక్షత బహుస్స్యాం ప్రజాయేయేతి తత్తేజోఽసృజత ” త్యాదిరూపయా వాచా-అభిధీయత ఇత్యర్థః- అనేన విభూతిత్వం నిరుక్తమ్ * ॥ ౪౧ ॥ * ఏవంవిధానన్తవిభూతివిశిష్టం మాం సర్వేన్ద్రియాదినియమనేనోపాస్స్వేత్యాహ ॥ వాచంయచ్ఛేతి ॥ వాగాదీనాం నియమనం నామానర్థావహేభ్యో వ్యాపారేభ్యో నివర్తనం - ప్రాణంచ - ఇన్ద్రియాణిచ-తాని-ద్వంద్వత్వాత్పరవల్లిఙ్గత్వం - తత్ర-వాఙ్నియమో నామాసదాలాపవర్జనం - మనోనియమనం అసదభిధ్యానవర్జనం “ జాత్యాశ్రయనిమిత్తదుష్టాన్నాదినా ప్రాణవృత్తివర్జనం ప్రాణనియమనం,, పూరకకుమ్భకరేచకాద్యుపాయేన స్వవశీకరణం వా - ఆత్మాన-మాత్మనా - యచ్ఛ - అపాయేషు నప్రవర్తేయమితి స్వాత్మానం స్వయమేవ యచ్ఛ - స విభూతికం మామేవోపాస్స్వేతి భావః - ఏవంచే ద్భూయో - ఽధ్వనే సంసారాధ్వపరిభ్రమాయ-న కల్పతే * ॥ ౪౨ ॥ * ఉక్తాకరణే క్షతిమాహ ॥ యోవా ఇతి ॥ అసంయచ్ఛన్ నసంయచ్ఛేత్-తర్హి-తస్య-వ్రతాదిక-మామఘటస్యామ్బువత్-ఆమఘటోఽపక్వఘటః-స్రవతి-గళితం భవతి * ॥ ౪౩ ॥ * యత ఏవం-తస్మా - ద్వాఙ్మనః ప్రాణా , న్మద్భక్తియుక్తయా-బుద్ధ్యా - నియచ్ఛేత్ తతో నియమనా-త్పరిసమాప్యతే మోక్షోపాయస్సంపూర్ణో భవతి * ॥ ౪౪ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే షోడశోఽధ్యాయః ******************

ఏకాదశాధ్యాయాదౌ “ వర్ణాశ్రమశుభాచారమకామాత్మా సమాచరే ,, దితి వర్ణాశ్రమానుగుణానామాచారాణాం

కీర్తిస్తాస్సర్వాస్సంక్షేపేణ విభూతయః। మనోవికారా ఏవైతే యథా వాచాఽభిధీయతే॥ ౪౧ ॥ వాచంయచ్ఛ మనోయచ్ఛ యచ్ఛ ప్రాణేన్ద్రియాణిచ । ఆత్మానమాత్మనా యచ్ఛ న భూయః కల్పసేఽధ్వనే॥ ౪౨ ॥ యో వై వాఙ్మనసీ సమ్యగసంయచ్ఛన్ధియా యతిః। తస్య వ్రతం తపో దానం స్రవత్యామఘటామ్బువత్॥ ౪౩ ॥ తస్మాన్మనో వచః ప్రాణాన్నియచ్ఛేన్మత్పరాయణః। మద్భావయుక్తయా బుద్ధ్యా తతః పరిసమాప్యతే॥ ౪౪ ॥ ********************* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, షోడశోఽధ్యాయః **********

ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ యస్త్వయాఽభిహితః పూర్వం ధర్మస్త్వద్భక్తిలక్షణః । వర్ణాశ్రమాచారవతాం సర్వేషాం ద్విపదామపి॥ ౧ ॥ యథానుష్ఠీయమానేన త్వయి భక్తిర్నృణాం భవేత్ । స్వధర్మేణారవిన్దాక్ష తత్సమాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౨ ॥ పురా కిల మహాబాహో ధర్మం పరమకం ప్రభో। యత్తేన హంసరూపేణ బ్రహ్మణేఽభ్యాత్థ మాధవ॥ ౩ ॥ స ఇదానీం సుమహతా కాలేనామిత్రకర్శన। న ప్రాయో భవితా మర్త్యలోకే ప్రాగనుశాసితః॥ ౪ ॥ వక్తా కర్తాఽవితా నాన్యో ధర్మస్యాచ్యుత తే భువి। సభాయామపి వైరిఞ్చ్యాం యత్ర మూర్తిధరాః కళాః॥ ౫ ॥ కర్త్రాఽవిత్రా ప్రవక్త్రా చ భవతా మధుసూదన । త్యక్తే మహీతలే దేవ వినష్టం కః ప్రవక్ష్యతి॥ ౬ ॥ సత్వం నస్సర్వధర్మజ్ఞ ధర్మస్త్వద్భక్తిలక్షణః । యథా యస్య విధీయేత తథా వర్ణయ మే ప్రభో ॥ ౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్థం స్వభృత్యముఖ్యేన పృష్టస్స భగవాన్ హరిః । ప్రీతః క్షేమాయ మర్త్యానాం ధర్మాన్నాహ సనాతనాన్॥ ౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ ధర్మ్య ఏష

భగవద్భక్తియోగానుగ్రాహకతయాఽనుష్ఠేయత్వముక్తం - తత్ప్రకారముక్తానువాదపూర్వకం పృచ్ఛతి ॥ యస్త్వయేతి ॥ వర్ణాశ్రమాచారవతాం వర్ణానుగుణాచారయుక్తానాం - ఆశ్రమానుగుణాచారయుక్తానాంచ - సర్వేషాం-ద్విపదాం - త్వద్భక్తిలక్షణో-ధర్మ-స్త్వత్ప్రాప్తిసాధన-స్త్వయా అభిహిత-ఇత్యుక్తానువాదః * ॥ ౧ ॥ * తత్ర పృచ్ఛతి ॥ యథేతి ॥ యథాఽనుష్ఠితేన - స్వధర్మేణ స్వస్వవర్ణాశ్రమానుగుణేన-ధర్మేణ - త్వయి-భక్తి- ర్భవేత్-తదనుష్ఠానప్రకారాత్మకం వస్తు - మహ్యం-మాఖ్యాతు-మర్హసి * ॥ ౨ ॥ * ననూపదేష్టృపరంపరైవ తజ్జ్ఞాయతే కిమితి మాం పృచ్ఛసీత్యత్రాహ ॥ పురేతి ॥ యత్-పరమకం-పరమశ్శ్రేయసాకం సుఖరూపశ్చ - తం ధర్మం - హంసరూపేణ - బ్రహ్మణే-అపిశబ్దాత్సనకాదిభ్యోఽపి - ఆత్థ ఉపదిష్టవానసి * ॥ ౩ ॥ * స ధర్మః-హే అమిత్రకర్శన-ప్రాక్-త్వయా-అనుశాసితో వివిచ్య జ్ఞాపితః - ఇదానీ-మతిమహతా-కాలేన-మర్త్యలోకే-ప్రాయశో-న భవితా-విచ్ఛిన్నో బభూవేత్యర్థః * ॥ ౪ ॥ * అత ఏవ-తస్య ధర్మస్య, వక్తా ఉపదేష్టా , కర్తా- అవితా రక్షితా-హే అచ్యుత-త్వత్తో - అన్యో - భువి-నాస్తి న దృశ్యత ఇత్యర్థః మాస్తు భూవ్యాదర్వ్వలోకేషు తు స్యాదత ఆహ॥ సభాయామపీతి ॥ సభాం విశినష్టి ॥ యత్ర మూర్తిధరాః కలా ఇతి ॥ కళాః విద్యాః, మూర్తిధరాః విగ్రహధారిణ్యః, సన్తి, వైరిఞ్చ్యాం సభాయామపి వక్తా కర్తాఽవితా వా నాస్తీతి సంబన్ధః * ॥ ౫ ॥ * యద్యధునా త్వం న కథయసి తర్హి, కర్త్రా, వక్త్రా-అవిత్రా చ-త్వయా, త్యక్తే, ఽస్మిన్మహీతలే-వినష్టం విచ్ఛిన్నం - కః ప్రవక్ష్యతి న కోఽపి-అతస్త్వమేవోపదిశేతి భావః * ॥ ౬ ॥ * తమేవాహ ॥ సత్వమితి॥ హే సర్వధర్మజ్ఞ, సః కర్తా వక్తా అవితా చ-త్వం, నోఽస్మభ్యం , త్వద్భక్తిలక్షణోపయుక్తః, యథా యదఙ్గకలాపయుక్తో, యస్య, వర్ణినః, ఆశ్రమిణశ్చ, విధీయతే-తథా-వర్ణయ-మే ప్రభో మమ స్వామిన్ * ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ * పృష్టమనువర్ణయితుకామః స్తువన్ప్రశ్న

మభినన్దతి॥ధర్మ్య ఇతి॥తవలోకహితైకకారిణః-ఏషప్రశ్నః,ధర్మ్యః హితాచరణయా పాద్ధర్మాదనపేతః తత్ర హేతుత్వేనప్రశ్నం విశినష్టి॥వర్ణాశ్రమాచారవతాం-నృణాం,నిశ్శ్రేయసకరః ముక్తిసాధనః,ప్రశ్నస్యనిశ్శ్రేయసకరత్వం ఉత్తరజ్ఞానానుష్ఠానాది పరంపరయేత్యవగన్తవ్యం , హేఉద్ధవ-తం భక్తియోగానుగ్రాహకం , వర్ణాశ్రమానుగుణంధర్మం-మేమత్తో-నిబోధజానీహి * ॥ ౯ ॥ * వర్ణానాముత్పత్తింతద్ధర్మభేదంచవివక్షుస్తావత్కృతయుగేవర్ణస్తద్ధర్మశ్చైకఏవేత్యాహ॥ ఆదావితి॥ఆదౌకృతయుగే-చతుర్యుగసహస్రారమ్భకృతయుగే-నృణాం-వర్ణో, హంసఇతి-స్మృతః-హంసఇతిబ్రాహ్మణవర్ణసంజ్ఞా-సఏక ఏవ-నతుక్షత్రియాదయస్సన్తీత్యర్థః-కృతమితినామనిరుక్తిః॥ కృతకృత్యాఇతి॥ జాత్యాహంసత్వజాత్యైవ-యస్మా-త్కృతకృత్యా-స్తస్మా-త్తద్యుగం-కృతమితి-విదుః-హంసజాత్యుత్పత్తిమాత్రేణైవకృతకృత్యతావహత్వంతస్మిన్కృతశబ్దప్రవృత్తౌనిమిత్తమిత్యర్థః-అనేనతద్యుగసంభవానాంహంసానాంనకర్తవ్యాంశోఽస్తీతిసూచితమ్ * ॥ ౧౦ ॥ *కించ॥విధాయకాభావాదపితదానీంనాన్యత్కర్మాస్తీత్యాహ॥ వేదఇతి॥ తదా-ప్రణవఏవవేదః-నతుత్రయీతిభావః-ధర్మశ్చ-మనోవిషయోఽహమేవ-వృషరూపధృక్చతుష్పాత్-నక్రియావిశేషోయజ్ఞాదిః-అత,స్తే,కేవలం-తపోనిష్ఠాః, ధ్యానయోగనిష్ఠాః-హంసంవిశుద్ధం,నిరస్తనిఖిలదోషం-మా-ముపాసతే,అత,స్తేఽపి-ముక్తకిల్బిషాః,అహమివతేఽపిహంసాఇతిభావః* ॥౧౧॥ * పశ్చాత్త్రేతాయుగప్రవేశేతు-హేమహాభాగ-మమ హృది-యః-ప్రణవః-తస్మా-త్త్రయీఋగ్యజుస్సామరూపా-త్రయోఽవయవాయస్యాస్సా-విద్యా వేదవిద్యా-ప్రాదుర్బభూవ-తస్యానిత్యత్వాత్ప్రాదుర్బభూవేత్యుక్తం-తస్యాస్త్రయ్యావిద్యాయాస్సకాశాత్-హౌత్రాధ్వర్యవౌద్గాత్రరూప, స్త్రయాణాంఋగ్యజుస్సామమన్త్రాణాం, వృత్ వర్తనం-కరణతయాయస్మిన్నితివాత్రివృత్-సః-మఖో యజ్ఞో-ఽహమిత్యాత్మమఖయోస్సామానాధికరణ్యమాత్మాయత్తసత్తాప్రవృత్తిమత్త్వనిబన్ధనం-త్రేతాప్రభృతియజ్ఞాదిరూపోధర్మస్తద్విధాయకోవేదశ్చాసీదిత్యర్థః * ॥ ౧౨ ॥ * యతఏవ-మతఏవ-వి

తవప్రశ్నోనిశ్శ్రేయసకరోనృణామ్।వర్ణాశ్రమాచారవతాంతముద్ధవనిబోధమే॥ ౯ ॥ ఆదౌకృతయుగేవర్ణోనృణాంహంసఇతిస్మృతః। కృతకృత్యాఃప్రజాజాత్యాతస్మాత్కృతయుగంవిదుః ॥ ౧౦ ॥ వేదఃప్రణవఏవాగ్రేధర్మోఽహంవృషరూపధృక్ । ఉపాసతేతపోనిష్ఠాహంసంమాంముక్తకిల్బిషాః ॥ ౧౧ ॥ త్రేతాముఖేమహాభాగప్రాణాన్మేహృదయాత్త్రయీ।విద్యాప్రాదురభూత్తస్యాఅహమాసంత్రివృన్మఖః॥ ౧౨ ॥విప్రక్షత్రియవిట్ఛూద్రాముఖబాహూరుపాదజాః। వైరాజాత్పురుషాజ్జాతాయఆత్మాచారలక్షణాః॥ ౧౩ ॥ గృహాశ్రమోజఘనతోబ్రహ్మచర్యంహృదోమమ । వక్షస్థలాద్వనేవాసోన్యాసశ్శీర్షణిసంస్థితః॥ ౧౪ ॥ వర్ణానామాశ్రమాణాంచజన్మభూమ్యనుసారిణీః।* ఆసన్ప్రకృతయోనౄణాంనీచైర్నీచో*త్తమో*త్తమైః॥ ౧౫ ॥శమోదమస్తపశ్శౌ

ప్రాదయ-శ్చత్వారో-వర్ణాః-ఆత్మాచారః స్వధర్మో-లక్షణంజ్ఞాపకో-యేషాంతే, వైరాజాత్ విరాట్ఛబ్దవాచ్యానిరుద్ధప్రసూతాచ్చతుర్ముఖాదే, ర్జాతాః, ఆసన్నితిశేషః, బ్రాహ్మణాదీనాంవైరాజముఖాదిభ్యఃప్రసూతత్వం నామవేదప్రవచనాదిరూపముఖాదివ్యవహారావలమ్బిత్వమ్ * ॥ ౧౩ ॥ *అథాశ్రమాణాముత్పత్తిమాహ॥ గృహాశ్రమఇతి॥ మమచతుర్ముఖశరీరకస్య, జఘనతః, గృహాశ్రమః-హృదో, బ్రహ్మచర్యం-న్యాసః సంన్యాసః-శీర్షణిశిరసిస్థితః ఆశ్రితఇత్యర్థః, వర్ణానాంజాతిరూపత్వాదాశ్రమాణాంచ క్రియాత్మకత్వాత్తేషామాశ్రమైర్వినాపృథగుత్పత్త్యనుపపత్తే రాశ్రమాణాం నృణాముత్పత్తేస్సృష్టిప్రకరణేష్వన్యథైవోక్తత్వాన్ముఖ్యోత్పత్త్యసంభవాత్ ముఖజఘనాద్యవయవగతవేదవాదాదినీచోత్తమభావాదిరూపధర్మావలమ్బిత్వరూపైవోత్పత్తిరవగన్తవ్యా,అతఏవజాతాఇత్యుక్తమ్ * ॥ ౧౪ ॥ * తేషాంస్వభావవిశేషానాహ॥ వర్ణానామితి ॥ జన్మభూమయోజన్మదేశాః-తత్ర-వర్ణానాంజన్మదేశాముఖబాహూరుపాదాః-జఘనహృద్వక్షశ్శిరాంసీత్యాశ్రమాణాం-తదనుసారిణ్యః తద్గతధర్మానుసారిణ్యః హేతుగర్భమిదం-అతః-నీచైః అవమైః-జన్మదేశై-ర్నీచాః-ఉత్తమై-రుత్తమాః,ప్రకృతయస్స్వభావా,ఆసన్ * ॥ ౧౫ ॥ *తత్తత్స్వభావప్రయుక్తాన్ధర్మానాహ॥ శమ ఇతి ॥శమాశ్శమాదయః-బ్రహ్మప్రకృతయఃబ్రహ్మవర్ణస్వభావప్రయుక్తాః,అతఏవ “బ్రహ్మకర్మస్వభావజ” మితిగీతం,బ్రాహ్మణాదీనాంస్వభావో నామబ్రాహ్మణాదిజన్మహేతుభూతప్రాచీనకర్మవిశేష-స్తదనుసారిబుద్ధివిశేషోవా-తస్యశమాదీన్ప్రతిహేతుత్వం సత్త్వాదిగుణోద్రేకాపాదనతత్ప్రయుక్త శమాదివిషయరుచిజననద్వారైవ-బ్రాహ్మణస్యస్వభావప్రభవోరజస్తమోభిభవేనఉద్భూతసత్త్వగుణః-క్షత్రియస్యస్వభావప్రభవస్తుసత్త్వతమోఽభిభవేనాత్యుద్రిక్తరజోగుణః-వైశ్యస్యతుసత్త్వరజోఽభిభవేనాల్పోద్రిక్తతమోగుణః-శూద్రస్యస్వభావప్రభవస్తురజస్సత్త్వాభిభవేనాత్యుద్రిక్తతమోగుణః-ఏభిః స్వభావప్రభవైః గుణైశ్శమాదిరుచిః, యద్యపిశమాదయోముముక్షూణాంవర్ణానాంసాధారణా, స్తథాఽపి, బ్రాహ్మణస్యసత్త్వోద్రేకస్య

స్వాభావికత్వేన శమదమాదయః సుఖోపాదానా ఇతి కృత్వా తస్య శమాదయః ప్రకృతయ ఇత్యుక్తం - క్షత్రియవైశ్యయోస్తు స్వతో రజస్తమః ప్రధానత్వేన శమాదయో దుఃఖోపాదానా ఇతి కృత్వా న తత్ప్రకృతయ ఇత్యుక్తమిత్యవగన్తవ్యం ॥ తత్ర-శమో నామ - సర్వావహేభ్యో విషయేభ్యో బాహ్యేన్ద్రియనియమనం - దమోఽన్తఃకరణనియమనం - తపో - భోగనియమనరూపః శాస్త్రప్రసిద్ధః కాయక్లేశః - శౌచం శాస్త్రీయకర్మయోగ్యతా - సన్తోషో దైవాల్లబ్ధేనాన్నాదినా అలంబుద్ధిః, క్షాన్తిః పరైః పీడ్యమానస్యాప్యవికృతచిత్తతా - ఆర్జవం పరేషు మనోఽనురూపం బాహ్యచేష్టాప్రకాశనం - దయా పరదుఃఖాసహిష్ణుతా - సత్యం యథాదృష్టవిషయం భూతహితరూపవచనమ్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తేజః పరైరనభిభవనీయత్వం - బలం పరాభిభవనసామర్థ్యం - ధృతిరారబ్ధకర్మణి విఘ్నోపనిపాతేఽపి తత్సమాపనసామర్థ్యం - శౌర్యం యుద్ధే నిర్భయప్రవేశసామర్థ్యం - తితిక్షా శస్త్రఘాతాదిప్రయుక్తవ్యథాసహనం - ఔదార్యమాత్మీయద్రవ్యస్య పరస్వత్వాపాదనపర్యన్తత్యాగబుద్ధిః - ఉద్యమం - ఉత్తరోత్తరమైశ్వర్యాధిక్యాపాదనానుగుణవ్యాపారః, స్థైర్యముపాశ్రితే సంగ్రామే ఆత్మమరణనిశ్చయేఽపి పలాయనాదిరాహిత్యం - బ్రహ్మణ్యం బ్రహ్మకులహితకరత్వం ఐశ్వర్యం స్వవ్యతిరిక్తసకలజననియమనసామర్థ్యమ్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఆస్తిక్యం శాస్త్రార్థే సత్యతానిశ్చయః - దాననిష్ఠా దానశీలత్వం - అదమ్భోఽవఞ్చనం - అర్థోపచయే విత్తవృద్ధౌ సత్యామప్యతుష్టిరనలంబుద్ధిః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ద్విజానాం - గవాం - దేవానాంచ - అమాయయా - శుశ్రూషణం - దైవాల్లబ్ధేన సన్తోషశ్చ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ స్తేయం చౌర్యం - నాస్తిక్యమవిశ్వాసః - శుష్కవిగ్రహః నిర్హేతుకవిరోధః - కామస్సన్నిహితేషు విషయేషు అననుభూతత్వానవస్థితిః - క్రోధః సతి కామవిరోధే తదసహిష్ణుతారూపశ్చిత్తవికారః - తర్షః అర్థకామతృష్ణా - అన్త్యావసాయినాం చణ్డాలా

చం సంతోషః క్షాన్తిరార్జవమ్। మద్భక్తిశ్చ దయా సత్యం బ్రహ్మప్రకృతయస్త్విమాః॥ ౧౬ ॥ తేజో బలం ధృతిశ్శౌర్యం తితిక్షౌదార్యముద్యమః। స్థైర్యం బ్రహ్మణ్యమైశ్వర్యం క్షత్రప్రకృతయస్త్విమాః ॥ ౧౭ ॥ ఆస్తిక్యం దాననిష్ఠా చ అదమ్భో విప్రసేవనమ్। అతుష్టిరర్థోపచయే వైశ్యప్రకృతయస్త్విమాః॥ ౧౮ ॥ శుశ్రూషణం ద్విజగవాం దేవానాం చాప్యమాయయా। తత్ర లబ్ధేన సంతోషశ్శూద్రప్రకృతయస్త్విమాః ॥ ౧౯ ॥ అశౌచమనృతం స్తేయం నాస్తిక్యం శుష్కవిగ్రహః। కామః క్రోధశ్చ తర్షశ్చ స్వభావోఽన్త్యావసాయినామ్ ॥ ౨౦ ॥ అహింసా సత్యమస్తేయమకామక్రోధలోభతా। భూతప్రియహితేహా చ ధర్మోఽయం సార్వవర్ణికః ॥ ౨౧ ॥ ద్వితీయం ప్రాప్యానుపూర్వ్యాజ్జన్మోపనయనం ద్విజః। వసన్గురుకులే దాన్తో బ్రహ్మచారీ యతవ్రతః ॥ ౨౨ ॥ మేఖలాజినదణ్డాక్షబ్రహ్మసూత్రకమణ్డలూన్। జటిలోఽధౌతదద్వాసోఽరక్తపీఠః కుశాన్దధత్ ॥ ౨౩ ॥ స్నానభోజనహోమేషు జపోచ్చారే చ వాగ్యతః। న చ్ఛిన్ద్యాన్నఖరోమాణి కక్షోపస్థగతాన్యపి॥ ౨౪ ॥ రేతో నావకిరేజ్జాతు బ్రహ్మవ్రతధరస్స్వయమ్। అవకీర్ణివిగాహ్యాప్సుజితాసుస్త్రిపదీం జపేత్॥ ౨౫ ॥ అగ్న్యర్కాచార్యగోవిప్రగురువృద్ధసు

దీనాం అవర్ణినామనాశ్రమిణాం చ - స్వభావ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అథ సర్వవర్ణానాం సాధారణాన్ధర్మానాహ॥ అహింసేతి॥ సార్వవర్ణికః - సార్వాశ్రమికశ్చేత్యపి బోధ్యమ్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అథాశ్రమధర్మవిశేషాన్వివక్షుస్తావద్బ్రహ్మచారిణో ధర్మానాహ ॥ ద్వితీయమిత్యాది ॥ ద్విజస్త్రైవర్ణికః - ఆనుపూర్వ్యాద్గర్భాధానాదిసంస్కారక్రమేణ - ద్వితీయముపనయనాఖ్యం జన్మ - ప్రాప్య, గురుకులే - వసన్, దాన్తః జితాన్తఃకరణః బ్రహ్మ వేదం చరతి గచ్ఛతి అధ్యయనేన ప్రాప్నోతీతి తథా, యతవ్రతః స్వాశ్రమోక్తేషు వ్రతేషు నియతః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ మేఖలాదీన్ - సకుశాంశ్చ, దధత్ బిభ్రాణః - తత్రాక్షశబ్దేనాక్షమాలా వివక్షితా, బ్రహ్మసూత్రం యజ్ఞోపవీతం - జటిలః అనభ్యఙ్గాదినా బద్ధజటః - అధౌతదద్వాసః, అధౌతాః - దతో దన్తాః, వాసాంసి వస్త్రాణి చ - యస్య సః, స చాసావరక్తోఽపీఠశ్చ తథా - కౌతుకాదినా రక్తాని పీతాని చ వాసాంసి న ధారయేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఉచ్చారో మూత్రపురీషోత్సర్జనం జపశ్చోచ్చారశ్చ, అనయోస్సమాహారో జపోచ్చారం, తస్మిన్ స్నానాదిసమయేషు, వాగ్యతః మౌనీ భవేదిత్యర్థః - కక్షగతాన్యుపస్థగతాన్యపి రోమాణి నఖాంశ్చ, న చ్ఛిన్ద్యాత్, నఖానాం కక్షోపస్థగతత్వాసంభవాత్ తత్సామర్థ్యాత్ సమస్తానామపి రోమ్ణాం విశేషణమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ జాతు కదాచిదపి - బుద్ధిపూర్వకం - రేతో - నావకిరేత్ - యతః స్వయం - బ్రహ్మవ్రతధరః బ్రహ్మచర్యవ్రతధరః - అగృహస్థ ఇతి యావత్ - యది కథంచిదవకీర్ణీ స్యాత్ - తర్హి అప్సు - అవగాహ్య స్నాత్వా, యతాసుః నియమితప్రాణః - కృతప్రాణాయామ ఇత్యర్థః, త్రిపదీం సావిత్రీం - అష్టోత్తరసహస్రం, జపేత్ - తావతా త్రిపదీజపేన - శుద్ధిరిష్యతే ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ అగ్నీతి ॥ ద్వే చ సన్ధ్యే శుచిరగ్న్యాదీనుపాసీత సమాహితచిత్తో, యతవాక్ మౌనీ భూత్వా - జపన్, సావిత్రీమితి శేషః, తత్రాగ్న్యుపాసనమగ్నిహోత్రహోమేన - అర్కోపాసనం సూర్యమణ్డలాన్తర్వర్తి పరమపురుషధ్యానాత్మకం, గవాముపా

సనన్తృణప్రదానకణ్డూయనాదిభిస్సేవా-గుర్వాదీనాముపాసనం ప్రణామపాదసంవాహనాదిసేవా ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ ఆచార్యమితి ॥ మాంవిజానీయాత్ మద్దృష్ట్యా ఉపాసీత - కర్హిచిదపినావమన్యేత నావజానీయాత్ మర్త్యబుద్ధ్యా-నాసూయేత నదోషానావిష్కుర్వీతచ - యతో - గురుః-సర్వదేవమయః, సర్వదేవతాప్రచురదృష్ట్యోపాస్యమానః. ఆత్మనస్సర్వదేవతాప్రాచుర్యం సర్వదేవతాశరీరకత్వేన తథాచ శ్రుతిః "స ఆత్మా అఙ్గాన్యన్యా దేవతా" ఇతి ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ కించ ॥ సాయమితి ॥ భైక్షంభిక్షాలబ్ధమన్నాదికం - యచ్చాన్యదపిస్వోపభోగ్యమనిషిద్ధం-తత్సమాదాయ - తస్మై ఆచార్యాయ, నివేదయేత్-తత్పురతో నిదధ్యాదిత్యర్థః-తతస్తేనాచార్యేణానుజ్ఞాతం - స్వయముపయుఞ్జీత ఉపయుక్తం కుర్యాత్ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ శుశ్రూషమాణ ఇతి నీచవత్ దాసవత్-యాన్తం - పృష్ఠతః యానేన - నిద్రితమప్రమత్తతయా సమీపశయనేన విశ్రాన్తం పాదసంవాహనాదిభిః-సమీపాసనేనాసీనం-కృతాఞ్జలి - ర్నియోగప్రతీక్షయా నాతిదూరావస్థానేనేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ ఏవంభూతం వ్రతం వృత్తిర్యస్య సః భోగైః రహితః-యావద్విద్యాధ్యయనం-సమాప్యతే- తావదఖణ్డితమవిచ్ఛిన్నం-వ్రతముక్తవిధం - బిభ్రత్ ధారయన్ గురుకులేవసేత్ ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ తస్యైవానుష్ఠేయాన్తరమాహ ॥ యద్యసావితి ॥ అసౌ బ్రహ్మచారీ - యది-ఛన్దసాం వేదాధ్యయనాదికర్మణాం-ఫలభూతం-బ్రహ్మవిష్టపం బ్రహ్మలోకం- మారోక్ష్యన్ ప్రేప్సుః - స్యాదిత్యర్థః-తర్హి స్వాధ్యాయార్థే-బృహద్వ్రతః బ్రహ్మచర్యవ్రతధర ఏవ సన్ - గురవే దేహం న్యసేత్ గుర్వధీనం కృత్వా యావజ్జీవం బ్రహ్మవ్రతధర ఏవ స్యాదిత్యర్థః-ఏవం చేదయం-నైష్ఠిక ఇత్యుచ్యతే, అన్యథా తూపకుర్వాణ ఇతివివేకః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ అస్య నైష్ఠికస్య వృత్త్యన్తరాణ్యాహ ॥

రాన్ శుచిః । సమాహిత ఉపాసీత సంధ్యే చ యతవాగ్జపన్ ॥ ౨౬ ॥ ఆచార్యం మాం విజానీయాన్నావమన్యేత కర్హిచిత్ । న మర్త్యబుద్ధ్యాఽసూయేత సర్వదేవమయో గురుః ॥ ౨౭ ॥ సాయం ప్రాతరుపానీయ భైక్షం తస్మై నివేదయేత్ । యచ్చాన్యదప్యనుజ్ఞాతముపయుఞ్జీత వాగ్యతః ॥ ౨౮ ॥ శుశ్రూషమాణ ఆచార్యం సదోపాసీత నీచవత్ । యానశయ్యాసనస్థానైర్నాతిదూరే కృతాఞ్జలిః ॥ ౨౯ ॥ ఏవం వ్రతో గురుకులే వసేద్భోగవివర్జితః । విద్యా సమాప్యతే యావద్బిభ్రద్వ్రతమఖణ్డితమ్ ॥ ౩౦ ॥ యద్యసౌ ఛన్దసాం లోకమారోక్ష్యన్ బ్రహ్మవిష్టపమ్ । గురవే విన్యసేద్దేహం స్వాధ్యాయార్థం బృహద్వ్రతః ॥ ౩౧ ॥ అగ్నౌ గురావాత్మని చ సర్వభూతేషు మాం పరమ్ । అపృథగ్ధీరుపాసీత బ్రహ్మవర్చస్వ్యకల్మషః ॥ ౩౨ ॥ స్త్రీణాం నిరీక్షణస్పర్శసంలాపక్ష్వేళనాదికమ్ । ప్రాణినో మిథునీభూతానగృహస్థోఽగ్రతస్త్యజేత్ ॥ ౩౩ ॥ శౌచమాచమనం స్నానం సన్ధ్యోపాసనమార్జవమ్ । తీర్థసేవా జపోఽస్పృశ్యాభక్ష్యాసంభాష్యవర్జనమ్ ॥ ౩౪ ॥ సర్వాశ్రమప్రయుక్తోఽయం నియమః కులనన్దన । మద్భావస్సర్వభూతేషు మనోవాక్కాయసంయమః ॥ ౩౫ ॥ ఏవం బృహద్వ్రతధరో బ్రాహ్మణోఽగ్నిరివ జ్వలన్ । మద్భక్తస్తీవ్రతపసా దగ్ధకర్మాశయోఽమలః ॥ ౩౬ ॥ అథానన్తరమావేక్ష్యన్యథా జిజ్ఞాసితాగమః । గురవే దక్షిణాం దత్త్వా స్నాయా

అగ్నావితిద్వాభ్యాం ॥ అపృథగ్ధీః స్వనిష్ఠభేదగహితః, అగ్న్యాదిష్వన్తర్యామితయాఽవస్థితమగ్న్యాదిశరీరకం మాం - బ్రహ్మవర్చస్వీ బ్రహ్మచర్యవ్రతచర్యాహితతేజస్సంపన్నః-అకల్మషస్సన్నుపాసీత ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ కించ ॥ స్త్రీణామితి ॥ క్ష్వేళనం పరిహాసః-మిథునీభూతాన్ ప్రాణినః-పశుపక్ష్యాదీనపి-అగ్రతస్త్యజేత్ నపశ్యేదిత్యర్థః-యతోఽయం - నగృహస్థః బ్రహ్మవ్రతధరః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ ప్రసఙ్గాత్సర్వాశ్రమసాధారణాన్ ధర్మాన్నాహ ॥ శౌచమితి ॥ శౌచం శాస్త్రీయకర్మయోగ్యతా-ఆర్జవం పరేషు మనోఽనురూపం బాహ్యచేష్టాప్రకాశనం-మనోవాక్కాయానామైకరూప్యం వా-జపః గాయత్ర్యాదిమన్త్రజపః అస్పృశ్యాదీనాం స్పర్శాదివర్జనమ్ ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ హేకులనన్దన-సర్వాశ్రమప్రయుక్తః సర్వాశ్రమావస్థానప్రయుక్తోఽయం సర్వభూతేషు, మద్భావః మదాత్మకత్వబుద్ధిః-మనోవాక్కాయానాం-సంయమశ్చ-సర్వాశ్రమప్రయుక్త ఇతిసంబన్ధః-తత్ర, మనస్సంయమో నామ అసదనభిధ్యానం-వాక్సంయమస్తు అనృతాహితవృథాలాపాదివర్జనం-కాయసంయమో నిషిద్ధభోగాహిత్యమ్ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ ఉక్తబ్రహ్మచర్యవ్రతచర్యాయాః ఫలమాహ ॥ ఏవమితి ॥ బృహద్వ్రతధరః బ్రహ్మచర్యవ్రతధరః, బ్రాహ్మణః అధిగతవేదతదర్థః-తీవ్రేణావిచ్ఛిన్నేన-తపసా చ-అగ్నిరివ-జ్వలన్మద్భక్తః లబ్ధమద్భక్తియోగః - తత ఏవ- దగ్ధకర్మాశయః నిరస్తమత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకకర్మ తద్వాసనః, అమలః దేహాన్తఃప్రకృతిసంబన్ధరూపమాలిన్యరహితః - ముక్తో భవేదిత్యర్థః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ ఏవం సమాప్తవిద్యస్యాపి ఛన్దోలోకప్రేప్సోస్సర్వవృత్తిరుక్తా - తావద్బ్రహ్మలోకప్రాప్తిస్తతో ముక్తిశ్చేతి సూచితం . అథ నైష్ఠికాశ్రమాశక్తస్య సమాప్తవిద్యస్యానన్తరకృత్యమాహ ॥ అథేతి ॥ అథ విద్యాసమాప్త్యనన్తరం జిజ్ఞాసితాగమః అవగత వేదతదర్థః, అనన్తరం ఆశ్రమత్రయాన్యతమం. యదా-ఆరోక్ష్యన్ వివిక్షుర్భవతి-తదా-గురవే, దక్షిణాం, దత్త్వా, తేనా, నుమోదితః అభ్యనుజ్ఞాతః

స్నాయాత్-అభిసమావర్తనాఖ్యం స్నానం కుర్యాత్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తతో, గృహం-వనం వా-ఉపవిశేత్, గృహశబ్దో గృహస్థాశ్రమపరః-వనశబ్దో వానప్రస్థాశ్రమపరః - యది ద్విజోత్తమః బ్రాహ్మణః తర్హి ప్రవ్రజేత్ సంన్యసేద్వా, ద్విజశబ్దస్య త్రైవర్ణికసాధారణత్వాద్విప్రలాభాయోత్తమశబ్దప్రయోగః - అనేన బ్రహ్మచారిణోఽపి తృతీయతురీయాశ్రమప్రవేశాధికార ఉక్తః ఆశ్రమాదితి॥ మత్పరః మద్భక్తో-ద్విజః-ఆశ్రమాత్, ఆశ్రమాన్తరం - ప్రవిశేత్, న త్వనాశ్రమీ వ్యవతిష్ఠేత। అనాశ్రమీ న తిష్ఠేత క్షణమేకమపి ద్విజ,, ఇతి చ స్మర్యతే ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తత్ర-యది, గృహార్థీ స్యాత్, తదా, సదృశీం అనురూపాం, అజుగుప్సితాం అనిన్దితాం, అదుష్టామిత్యర్థః-వయసా యవీయసీం ఆత్మనోఽన్యూనవయస్కాం, సమవర్ణాం స్వసజాతీయాం, భార్యాం, ముద్వహేత్, అనుక్రమాత్, ఆదౌ సవర్ణాం, పశ్చాదితరాం, ముద్వహేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తత్ర గృహస్థస్య త్రైవర్ణికస్య సాధారణాన్ధర్మానాహ॥ ఇజ్యేతి ॥ బ్రాహ్మణస్య విశేషమాహ॥ ప్రతిగ్రహ ఇతి ॥ యాజనం చ, బ్రాహ్మణస్యైవేతి సంబన్ధః-ప్రతిగ్రహాదిభిర్జీవేదిత్యర్థః-ఏవకారేణ ప్రతిగ్రహయాజనాధ్యాపనేషు ద్వితీయతృతీయవర్ణయోర్నాధికార ఇత్యుక్తం భవతి ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ తత్ర యది, ప్రతిగ్రహం, తప ఆదివిఘాతకం-మన్యమానః, స్యాత్-తదా, అన్యాభ్యాం యాజనాధ్యాపనాభ్యామేవ, జీవేత, యది, తయోరపి దోషదృక్, స్యాత్, తదా-శిలైః స్వామిత్యక్తక్షేత్రస్థకణికాద్యర్జనైర్జీవేత్ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ నను శిలవృత్త్యా జీవనం క్లేశావహం ఖల్విత్యత ఆహ ॥ బ్రాహ్మణస్యేతి॥ క్షుద్రకామాయ, నేష్యతే, కిన్తు, ఇహ జీవద్దశాయాం, మహతే - కృచ్ఛ్రాయ కాయక్లేశాత్మకతపసే, ప్రేత్య మృత్వా, అనన్తసుఖాయ చేష్యతే ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఏతదేవ ప్రపఞ్చయంస్తన్నిష్ఠస్య ఫలమాహ॥ శిలేతి॥ ఉఞ్ఛః కణశ ఆదానం, విరజం నైర్మల్యావహం-ధర్మం స్వవర్ణాశ్రమోచితం - మహాన్తం మహాఫలం, జుషాణః అనుతిష్ఠన్ మయి, అర్పితః స

ద్గుర్వనుమోదితః॥ ౩౭ ॥ గృహం వనం వోపవిశేత్ప్రవ్రజేద్వా ద్విజోత్తమః । ఆశ్రమాదాశ్రమం గచ్ఛేన్నాన్యథా మత్పరశ్చరేత్ ॥ ౩౮ ॥ గృహార్థీ సదృశీం భార్యాముద్వహేదజుగుప్సితామ్। యవీయసీం చ వయసా సవర్ణామనుక్రమాత్ ॥ ౩౯ ॥ ఇజ్యాధ్యయనదానాని సర్వేషాం చ ద్విజన్మనామ్। ప్రతిగ్రహోఽధ్యాపనం చ బ్రాహ్మణస్యైవ యాజనమ్ ॥ ౪౦ ॥ ప్రతిగ్రహం మన్యమానస్తపస్తేజోయశోనుదమ్। అన్యాభ్యామేవ జీవేత శిలైర్వా దోషదృక్తయోః ॥ ౪౧ ॥ బ్రాహ్మణస్య హి దేహోఽయం క్షుద్రకామాయ నేష్యతే। కృచ్ఛ్రాయ తపసే చేహ ప్రేత్యానన్తసుఖాయ చ ॥ ౪౨ ॥ శిలోఞ్ఛవృత్త్యా పరితుష్టచిత్తో ధర్మం మహాన్తం విరజం జుషాణః । మయ్యర్పితాత్మా గృహ ఏవ తిష్ఠన్నాతిప్రసక్తః సముపైతి శాన్తిమ్॥ ౪౩ ॥ సముద్ధరన్తి యే విప్రం సీదన్తం మత్పరాయణమ్। తానుద్ధరిష్యే నచిరాదాపద్భ్యో నౌరివార్ణవాత్॥ ౪౪ ॥ సర్వాస్సముద్ధరేద్రాజా పితేవ వ్యసనాత్ప్రజాః। ఆత్మానమాత్మనా ధీరో యథా గజపతిర్గజాన్॥ ౪౫ ॥ ఏవంవిధో నరపతిర్విమానేనార్కవర్చసా। విధూయేహాశుభం కృత్స్నమిన్ద్రేణ సహ మోదతే॥ ౪౬ ॥ సీదన్విప్రో వణిగ్వృత్త్యా పణ్యైరేవాపదం తరేత్ । ఖడ్గేన వాపదాక్రాన్తో న శ్వవృత్త్యా కథంచన॥ ౪౭ ॥ వైశ్యవృత్త్యా తు రాజన్యో జీవేన్మృగయయాఽఽపది । చరేద్వా విప్రరూపేణ న శ్వ

మాహితః, ఆత్మా మనో, యేన, సః, గృహ ఏవ-తిష్ఠన్ నివసన్నపి, అతీవ, భోగానాసక్తః, శాన్తిం సంసారక్లేశశాన్తిం-ముక్తిమితి యావత్, ఉపైతి ప్రాప్నోతి ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ ఏవమపి శిలోఞ్ఛాభ్యాం కథం సకుటుమ్బస్య జీవనం స్యాదిత్యాశఙ్కాం శమయన్ వృత్త్యన్తరమాహ ॥ సముద్ధరన్తీతి॥ సీదన్తం శిలాదిభిః క్లిశ్యన్తం - మత్పరాయణం, విప్రం, యే-సముద్ధరన్తి జీవయన్తి, తాన్-అహమాపద్భ్యః-నచిరాదాశు, సముద్ధరిష్యే, అనేన యః కశ్చిద్రాజాదిః స్వధర్మావేక్షణేన కృపయా జీవికాం కల్పయేత్తయోపజీవేదిత్యుక్తం భవతి తత్సముద్ధరణఫలం సర్వాపత్పరిహార ఇతి భావః - యథా అర్ణవాత్తరితుమిష్యమాణాత్తితీర్షూన్నౌస్తారయతి తద్వదహముద్ధరిష్య ఇతి సంబన్ధః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ రాజ్ఞాం సీదద్విప్రసముద్ధరణం పరమధర్మ ఇత్యాహ॥ సర్వా ఇతి॥ పితేవ, కృపయా యుక్తః, కస్తర్హి రాజానముద్ధరేదిత్యత ఆహ, ఆత్మానమాత్మనా స్వయమేవ, సముద్ధరేదిత్యర్థః-తదుపయుక్తేన గుణేన భవితవ్యమిత్యాశయేన విశినష్టి। ధీర ఇతి స్వపరోద్ధరణే దృష్టాన్తః॥ యథా గజపతిర్గజానితి ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ ఏవం సముద్ధరణస్య ఫలమాహ॥ ఏవంవిధ ఇతి॥ ఇహ-కృత్స్నం-అశుభం పాప-మపోహ్య-అర్కస్యేవ వర్ణో యస్య- తేన-విమానేన--సహితః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ రాజాదిపరికల్పితజీవికాఽలాభే వృత్త్యన్తరం విదధాతి॥ సీదన్నితి ॥ శిలోఞ్ఛాభ్యాం - సీదన్ క్లిశ్యన్-తాభ్యాం అకృతజీవనశ్చేత్యర్థః - వణిగ్వృత్త్యా, తత్రాపి-పణ్యైః స్వవ్యవహారార్హతృణకాష్ఠాదివిక్రయైః, న తు నిషిద్ధలవణమాంసాదివిక్రయైః - ఆపదం జీవనాలాభరూపాం, తరేత్-తత్రాప్యాపదాక్రాన్తశ్చేత్-ఖడ్గేన క్షత్రియవృత్త్యా వా - యద్యపి గౌతమో ,, న తు రాం పాపీయసీం వృత్తిమాతిష్ఠే ,, దితి స్మరన్ ఖడ్గధారణం పణ్యవిక్రయాత్ శ్రేష్ఠం మన్యతే - తథాఽపి హింసాతో వణిగ్వృత్తిరేవ శ్రేష్ఠేతి భగవతో మతం-న తు కదాచిదపి, శ్వవృత్త్యా నీచవర్ణసేవయా-ఆపదం-తరేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ ఏవం విప్రాణామా

పదివృత్తిరుక్తా ॥ అథ రాజన్యానాంతామాహ ॥ వైశ్యవృత్త్యేతి॥ పథివనమార్గే-మృగయయాపివా-చరేత్, అథవా-విప్రరూపేణవిప్రవృత్త్యావా-నతు-కథంచిదపి-శ్వవృత్త్యాజీవేత్ ❀॥ ౪౮ ॥ ❀అథవైశ్యస్యాపదివృత్తిమాహ ॥ శూద్రవృత్తిమితి॥ శూద్రస్యతామాహ ॥ శూద్రఇతి॥ తన్తుకటక్రియాంతన్తుకటనిర్మాణాదిక్రియాంభజేత్ - ఏతేషాంఆపదపగమేపరవృత్తింప్రతిషేధతి-కృఛ్రాదితి ॥ కృఛ్రాజ్జీవనాలాభరూపాపదః ముక్తశ్చే, త్తర్హిగర్హ్యేణ-కర్మణా-వర్ణాన్తరస్యవిహితంకర్మవర్ణాన్తరస్యగర్హ్యం-తేన-సీదన్విప్రోవణిగ్వా ల్త్యేత్యాదినోక్తేనకర్మణావృత్తింనలబ్ధుమిచ్ఛేత్ ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ఏవంత్రైవర్ణికస్యగృహస్థస్యజీవనార్థంధర్మానుక్త్వాఽథపరలోకసాధనధర్మానాహ ॥ వేదాధ్యాయేతి ॥ వేదానాం-అధ్యాయోఽధ్యయనం-స్వధాస్వాహాశబ్దాపితృదేవతోద్దేశ్యకహవిరాదిద్రవ్యత్యాగద్యోతకౌ, యథోదయంవిభవానుసారతః-మద్రూపాణిమచ్ఛరీరభూతానిదేవాదీన్య-న్వహం- యజేత్ దేవాదిశరీరకంమామారాధయేదిత్యర్థః-తత్ర - స్వాహాశబ్దోపలక్షితయాగహోమాదిభిర్దేవాన్ వేదాధ్యయనోపలక్షితబ్రహ్మయజ్ఞాదినాఋషీన్ - స్వధాశబ్దోపలక్షితాష్టకాదిశ్రాద్ధైఃపితౄన్-బల్యన్నాద్యైఃభూతానీ-తివిభాగః ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀యదృచ్ఛయేతి ॥ యదృచ్ఛయోపపన్నేనోద్యమంవినాద్యైవాల్లబ్ధేన - శుక్లేనశుద్ధేన-ఉపార్జితేనస్వవృత్త్యాలబ్ధేనవా-ధనేన-భృత్యాన్పోష్యాన్-నపీడయన్-మాం, యజేత్ - తదేవాహ-క్రతూన్ ఆహరేత్ అనుతిష్ఠేత్ ❀ ॥ ౫౧ ॥ ❀గృహస్థస్యాపినివృత్తిధర్మనిష్ఠతామాహ॥ కుటుమ్బేష్వితిత్రిభిః ॥కుటుమ్బేషుజాయాపత్యాదిషు-నసజ్జేతనమమతాంకుర్యాత్-నప్రమాద్యేత దేహేనాహంభావంకుర్యాత్ - కింతు - విపశ్చిత్-చిదచిదీశ్వరతత్త్వత్రయయాథా

వృత్త్యాకథంచన॥ ౪౮ ॥శూద్రవృత్తించరేద్వైశ్యశ్శూద్రస్తన్తుకటక్రియామ్।కృఛ్రాన్ముక్తోనగర్హ్యేణవృత్తింలిప్సేతకర్మణా ॥ ౪౯ ॥ వేదాధ్యాయస్వధాస్వాహా బల్యన్నాద్యైర్యథోదయమ్ । దేవర్షిపితృభూతానిమద్రూపాణ్యన్వహంయజేత్॥ ౫౦॥యదృచ్ఛయోపపన్నేనశుక్లేనోపార్జితేనవా । ధనేనాపీడయన్భృత్యాన్న్యాయేనైవాహరేత్క్రతూన్ ॥ ౫౧ ॥ కుటుమ్బేషునసజ్జేతనప్రమాద్యేత్కుటుమ్బ్యపి । విపశ్చిన్నశ్వరంపశ్యేదదృష్టమపిదృష్టవత్ ॥ ౫౨ ॥పుత్రదారాప్తబన్ధూనాం సంగమఃపాన్థసంగమః । అనుదేహం వియన్త్యేతేస్వప్నో❀నిద్రాగమేయథా॥ ౫౩ ॥ ఇత్థంపరిమృశన్ముక్తోగృహేష్వతిథివద్వసన్ । నగృహైరనుబధ్యేతనిర్మమోనిరహంకృతిః ॥ ౫౪ ॥ కర్మభిర్గృహమేధీయైరిష్ట్వామామేవభక్తిమాన్ । తిష్ఠేద్వనంవోపవిశేత్ప్రజావాన్వాపరివ్రజేత్ ॥ ౫౫ ॥ యస్త్వాసక్తమతిర్గేహేపుత్రవిత్తైషణాతురః।స్త్రైణఃకృపణధీర్మూఢోమమాహమితిబధ్యతే॥ ౫౬ ॥ అహోమేపితరౌవృద్ధౌభార్యాబాలాఽఽత్మజాఽఽత్మజాః।అనాథామామృతేదీనాఃకథంజీవన్తిదుఃఖితాః॥ ౫౭ ॥ఏవంగృహాశయాక్షిప్తహృదయోమూఢధీరయమ్ । అతృప్తస్తాననుధ్యాయన్మృతోఽన్ధంవిశతేతమః ॥ ౫౮ ॥ **

********* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ఏకాదశస్కన్ధే,సప్తదశోఽధ్యాయః *********

ర్థ్యవిత్-దృష్టవ-దదృష్టంస్వర్గాదికమపి,నశ్వరం-పశ్యేత్ ❀ ॥ ౫౨ ॥ ❀తత్రదృష్టేషాస్వాసక్తేరధికత్వాన్నశ్వరతాంప్రపఞ్చయతి ॥ పుత్రేతిపుత్రాదీనా-మేకత్ర-సంగమః-పాన్థానాం,ప్రపాయాంసంగమఇవా- నిత్యః,తథాహిఅనుదేహంప్రతిదేహ-మేతేపుత్రాదయః-వియన్తివిగతాభవన్తి-యథా- నిద్రాగమేసతి, స్వప్నః,నిద్రాపాయే-వ్యేతి - తద్వత్-నిద్రాగమఇతిప్రథమాన్తపాఠే-నిద్రానువర్తీస్వప్న- సదపాయేనివర్తతఇత్యర్థః ❀ ॥ ౫౩ ॥ ❀ఇత్థం-దృష్టాదృష్టయో- రనిత్యతాం - పరిమృశన్, యుక్తఃసమాహితః-అతిథివ-దుదాసీనః - అహంమమాభిమానరహితః - గృహై-ర్నానుబధ్యేతనతేష్వాసక్తోభవేదిత్యర్థః ❀ ॥ ౫౪ ॥ ❀గృహమేధీయైఃగృహస్థవిహితైః,కర్మభిర్యజ్ఞాదిభిః,మా, మిష్ట్వాఆరాధ్యభక్తిమాన్-యావజ్జీవం,గృహాశ్రమే-తిష్ఠేత్-ప్రజావాన్పుత్రవాంశ్చే-ద్వనంవా,ఉపవిశేత్-వనస్థోవాభవేత్-పరివ్రజేత్సంన్యసేద్వా ❀ ॥ ౫౫ ॥ ❀గృహాద్యాసక్తేదోషమాహ ॥ యస్త్వితి ॥ తత్ర, విత్తగ్రహణందారాణామప్యుపలక్షణం- పుత్రవిత్తదారైషణాదిభి- రాతురః, స్త్రైణఃస్త్రీవశ్యః-మమాహమితిమూఢఃబధ్యతే ❀ ॥ ౫౬ ॥ ❀బన్ధమేవాభినయేనదర్శయతి ॥ అహోఇతి ॥ బాలాఆత్మజాయస్యాః-సా-భార్యా-ఆత్మజాశ్చ - మామృతేమాంవినా - అనాథాఃరక్షకరహితాః,అతఏవ - దీనాఃదుఃఖితాశ్చ,కథంజీవన్తి ❀॥ ౫౭ ॥ ❀ఇతీత్థం-గృహాదిషు-ఆశయేనాభిప్రాయవిశేషేణా-క్షిప్తంవిక్షిప్తంహృదయంచిత్తం-యస్యసః-అతఏవ-మూఢధీః,అతృప్తఃవిషయేషుతృప్తిరహితః,తాన్ గృహాదీనేవా-నుధ్యాయన్- మృతః-అన్ధంతమోవిశతేఅతితామసీంయోనింప్రాప్నోతి ❀॥ ౫౮ ॥ ❀ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధేసప్తదశోఽధ్యాయః ❀

౫౩ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ నిద్రాగమే

ఏవంగృహస్థధర్మా ఉక్తాః - అథవనస్థధర్మానాహ ॥ వనమిత్యాది ॥ వివత్సుః ప్రవేష్టుమిచ్ఛుః-పుత్రేషు-భార్యాం-న్యస్య - భార్యారక్షణంపుత్రాదీనంకృత్వేత్యర్థః-భార్యయాసహైవవా - వనఏవ-వసేత్ - ఏవకారేణకదాచిదపిపునర్గృహంప్రత్యాగమనస్యవ్యుదాసః - శాన్తోజితేన్ద్రియః - ఆయుష, స్తృతీయభాగం,పఞ్చసప్తతివర్షపర్యన్తంవనఏవ,వసే-దితిసంబన్ధః-తతఃపరిక్షీణేన్ద్రియస్యేషద్విరాగేఽపిసన్యాసాధికారస్స్యాదితిభావః ॥ ౧ ॥ కన్దేతి ॥ వన్యైఃవనసమ్భవైః-మేధ్యైర్విహితైః,కన్దై,ర్మూలైః, ఫలైశ్చ, వృత్తింజీవనం-కల్పయేత్-వల్కలంవాసో-వసీతపరిదధీత-తదలాభే-తృణాని-పర్ణాని - అజినానివా-వసీత ॥ ౨ ॥ కేశాదిరూపాణి-మలాని-బిభృయా-న్నతుచ్ఛిన్ద్యాత్-దతః దన్తాన్-నధావేత్,త్రికాలమప్సు,మజ్జేత్,స్థణ్డిలేశయఃతృణాదిభిరాస్తీర్ణభూశాయీ ॥ ౩ ॥ గ్రీష్మేఋతౌ-తప్యేత -ఉపరిసూర్యేణ-చతుర్దిక్ష్వారోపితైరగ్నిభిశ్చ - ఆత్మానం-తాపయే-దిత్యర్థః, వర్షాసువర్షర్తౌ - ఆసారంధారాసమ్పాతం-సహేతఇతితథా-శిశిరఋతౌ-జలే-ఆకణ్ఠమగ్నః,ఏవంవిధావృత్తిర్యస్యసః-తపఃస్వవర్ణాశ్రమోచితం-చరేదనుతిష్ఠేత్ ॥ ౪ ॥ అగ్నిపక్వమితి ॥ కన్దంమూలంచా-గ్నిపక్వం - అశ్నీయాత్-ఫలానితు-కాలపక్వానీ-తివిభాగః - ఉలూఖలేనా, శ్మనావాకుట్టయతినీవారానవహన్తీతితథా-అథవా-దన్తాఏవ ఉలూఖలంయస్యసః ॥ ౫ ॥ ఆత్మనఃస్వస్య - వృత్తికారణంజీవనసాధనం-కన్దమూలాదికం-స్వయమేవా,హరేత్-నత్వన్యేనానయేదిత్యర్థః ॥ కించ ॥ దేశేతి,అన్యదాకాలాన్తరే, ఆహృతం-నాదదీతనోపాదదీత-నాశ్నీయాదిత్యర్థః-తత్రహేతుః-దేశకాలప్రయుక్తం-య-ద్బలం-తదభిజ్ఞః“ కాలాన్తరేహ్యాహృతంతునాదదీతవనాశ్రమీ|లబ్ధేనవేనవేఽన్నా

శ్రీభగవానువాచ ॥ వనంవివిత్సుఃపుత్రేషుభార్యాంన్యస్యసహైవవా।వనఏవవసేచ్ఛాన్తస్తృతీయంభాగమాయుషః॥ ౧ ॥కన్దమూలఫలైర్వన్యైర్మేధ్యైర్వృత్తింప్రకల్పయేత్।వసీతవల్కలంవాసస్తృణపర్ణాజినానివా ॥ ౨ ॥ కేశలోమనఖశ్మశ్రుమలానిబిభృయాద్దతః । నధావేదప్సుమజ్జేతత్రికాలంస్థణ్డిలేశయః ॥ ౩ ॥ గ్రీష్మేతప్యేతపఞ్చాగ్నీన్వర్షాస్వాసారషాడ్జలే । ఆకణ్ఠమగ్నశ్శిశిర ఏవంవృత్తిస్తపశ్చరేత్ ॥ ౪ ॥ అగ్నిపక్వం సమశ్నీయాత్కాలపక్వమథాపివా । ఉలూఖలాశ్మకుట్టోవాదన్తోలూఖలఏవవా ॥ ౫ ॥ స్వయంసంచినుయాత్సర్వమాత్మనోవృత్తికారణమ్ । దేశకాలబలాభిజ్ఞోనాదదీతాన్యదాహృతమ్ ॥ ౬ ॥ వన్యైశ్చరుపురోడాశాన్నిర్వపేత్కాలచోదితాన్ । నతుశ్రౌతేనపశునా మాంయజేతవనాశ్రమీ ॥ ౭ ॥ అగ్నిహోత్రంచదర్శశ్చపౌర్ణమాసంచపూర్వవత్ ।చాతుర్మాస్యానిచమునేరామ్నాతానిచనైగమైః॥ ౮ ॥ఏవంచీర్ణేనతపసామునిర్ధమనిసంతతః।మాంతపోమయమారాధ్యఋషిలోకాదుపైతిమామ్ ॥ ౯ ॥ యస్త్వేతత్కృచ్ఛ్రతశ్చీర్ణం తపోనిశ్శ్రేయసంమహత్ । కామాయాల్పీయసేయుఞ్జ్యాద్బాలిశఃకోఽపరస్తతః ॥ ౧౦ ॥యదాఽసౌనియమేఽకల్పోజరయాజాతవేపథుః । ఆత్మన్యగ్నీన్సమారోప్యమచ్చిత్తోఽగ్నింసమావిశేత్ ॥ ౧౧ ॥ యదాకర్మవిపాకేషు లోకేషునిరయాత్మ

ద్యోపూరణస్తుపరిత్యజే,,దితినారదోక్తేః ॥ ౬ ॥ వన్యైరితి ॥వన్యైర్వనసమ్భవైర్నీవారాదిభిః-కాలచోదితానాగ్రయణాదీన్-చరుపురోడాశాదీ-న్నిర్వపేత్ - శ్రౌతేన “ ఛాగస్యవపాయామేదస ,, శ్రుతేన-పశునాఛాగాదినా-మాం - నతుయజేత ॥ ౭ ॥ కించా॥ గ్నిహోత్రమితి ॥ నైగమైర్వైదికవాక్యై- ర్యాని-మునేరపికర్తవ్యతయాఽఽమ్నాతానిఅగ్నిహోత్రాదీని-తైరపి-మాం-యజేతేతిసంబన్ధః- అగ్నిహోత్రాదిశబ్దాఃకర్మనామధేయాని ॥ ౮ ॥ ఉక్తవిధానభిసంహితఫలధర్మనిష్ఠస్యవనాశ్రమిణోగతిమాహ ॥ ఏవమితి ॥ ధమనీభిస్సిరాభి-స్సంతతఃవ్యాప్తః-యావజ్జీవం-చీర్ణేన-తపసా శుష్క-మాంసవల్కలవిస్పష్టనాడీవ్యాప్తదేహఇత్యర్థః - తపోమయంతన్నిర్వాహకత్వేనతత్ప్రచురం-మా-మారాధ్య - ఋషిలోకాదుపైతిమాం , ఋషిలోకోమహర్లోకః, ఇయంల్యబ్లోపేపఞ్చమీ , యావజ్జీవమనభిసంహితఫలస్వధర్మనిష్ఠోమద్భక్తియుక్తోవనస్థఃఋషిలోకంవిహాయదేహాన్తేమాముపైతీత్యర్థః - మామారాధ్యేత్యనేనతపసస్స్వారాధనరూపత్వావగమాత్ఫలాభిసన్ధ్యభావఃఫలితః,ఏవంచాభిసంహితఫలస్యతుఋషిలోకప్రాప్తిఃఫలమితిఫలితమ్ ॥ ౯ ॥ అభిసంహితఫలనిష్ఠంనిన్దతి॥ యస్త్వితి ॥ కృచ్ఛ్రతఃక్లేశేన-చీర్ణంసమ్పాదితం - నిశ్శ్రేయససాధన-మేత - న్మహ - త్తపః-కేవల-మల్పీయసే-కామాయ-యుఞ్జ్యాదుపయుక్తంకుర్యాత్-తతోఽన్యః,కోవా-బాలిశఃమూర్ఖః,అజ్ఞోవా-నకోపీత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ ఏవంచీర్ణేనేత్యాదినా యావజ్జీవమనుష్ఠితస్యస్వధర్మరూపతపసఃస్వప్రాప్తిసాధనత్వముక్తం - తదశక్తౌకృత్యమాహ ॥ యదేతి ॥ అసౌవనాశ్రమీనియమేస్వధర్మరూపే - అకల్పః - యదాచ-జరయా-జాతకమ్పః - తదా-అగ్నీన్ఆహవనీయాదీన్,ఆత్మనిహృదయే-సమావేశ్యారోప్య, మయ్యేవచిత్తంయస్యసః,అగ్నిం,సమావిశేత్ ॥ ౧౧ ॥ “గృహంవనంవోపవిశేత్ప్రవ్రజేద్వాద్విజోత్తమ,, ఇతిబ్రహ్మచారిణస్సంన్యాసాధికారఉక్తః “ తిష్ఠేద్వనంవోపవిశేత్ప్రజావాన్వాపరివ్రజే ,, దితిగృహస్థస్యాప్యవనాశ్రమి

ణః-తద్ధర్మాన్వక్తుం తదధికారిగుణానాహ ॥ యదేతి ॥ కర్మవిపాకేషు-నిరయాత్మసు నిరయరూపేషు , లోకేషు స్వర్గాదిషు-నిరాగో-యదా-జాయతే-తత స్తదా-న్యస్తాగ్నిః - ప్రవ్రజే-దితి సమ్బన్ధః “ ఆక్రీడావివిధా రాజన్స్వర్గిన్యశ్చామలోదకాః । ఏతే వై నిరయాస్తాత స్థానస్య పరమాత్మనః ॥ వాసుదేవే మనో యస్య జపహోమార్చనాదిషు । తస్యాన్తరాయో మైత్రేయ దేవేన్ద్రత్వాదికం ఫల ,, మితి స్వర్గాదీనాం ముక్తిప్రతిబన్ధకత్వేన ముముక్షోర్నిరయవదత్యన్తహేయత్వం మహర్షిభిరప్యభిహితమ్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తత్రాదౌ కృత్యమాహ ॥ ఇష్ట్వేతి ॥ యథోపదేశం యథావిధి-శ్రాద్ధాష్టకపూర్వకం ప్రాజాపత్యేష్ట్యా-మా - మిష్ట్వారాధ్య, సర్వస్వ-మృత్విజే-దత్వా, అగ్నీ - న్ప్రాణే ఆత్మన్యా, వేశ్య - నిరపేక్షః మదతిరిక్తేష్వపేక్షారహితః, ప్రవ్రజేత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ దుర్లభోఽయం తుర్యాశ్రమ ఇత్యభిప్రాయేణాహ ॥ విప్రస్యేతి ॥ దారాదీత్యాదిశబ్దేనాత్మజబన్ధ్వాదిసంగ్రహః-దారాదిముఖేన విఘ్నం కుర్వన్తీత్యర్థః - కస్తర్హి తేషామన్తరాయాచరణేఽభిప్రాయ ఇత్యత స్తమాహ ॥ అయమితి ॥ అయం పరిగృహీతతుర్యాశ్రమః - అస్మా-నాక్రమ్య-ఉల్లఙ్ఘ్య-పరం పరమపదం-సమియాత్ గమిష్యతీతి ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అథ పరివ్రాజో ధర్మానాహ ॥ బిభృయాదిత్యాదినా ॥ మునిశ్చేదితి సంబన్ధః - యతిశ్చేదిత్యర్థః అనేన కుటీచకబహూదకహంసపరమహంసానాం చతుర్ణామపి యతీనాం సాధారణా వక్ష్యమాణా ధర్మా ఇత్యభిప్రేతం - కూపపతనమర్హతీతి కౌపీనం పాపం - తత్సాధనత్వాత్పురుషలిఙ్గమపి కౌపీనం తదాచ్ఛాదనమపి కౌపీనం - అన్తరీయం చ-వాసో-బిభృయా-దిత్యర్థః - పరం కేవల, మేతావదేవ నత్వన్య - ద్వాసః శిరఃప్రావరణకఞ్చుకాదికమిత్యర్థః , అసౌ యతిః-యత్కించి-దాశ్రమపరిగ్రహదశాయాం-త్యక్తం దణ్డపాత్రాభ్యాం - అన్య , త్తత్ర కించిదపి-నబిభృయాత్-దణ్డపాత్రాభ్యామిత్యేతదావశ్యకజలపవిత్రాదేరప్యుపలక్షణం-అత్ర దణ్డశబ్దేన త్రిదణ్డో వివక్షితః - తస్యైవ విహితత్వాత్-తథాహి స్మర్యతే దక్షబృహస్పతిభ్యాం “ మేఖలాజినదణ్డేన బ్రహ్మచారీతి లక్ష్యతే । గృహస్థో యష్టివేదాద్యైర్నఖరోమైర్వనాశ్రమీ ॥ త్రిదణ్డేన యతిశ్చేతి లక్షణాని పృథక్పృథ ,, గితి ॥ శాణ్డిల్యః “ దణ్డాని త్రీణి సంభృత్య ధారయేద్విధిపూర్వకమ్ ,, అత్రిః “ లిఙ్గన్తు వైష్ణవం తేషాం త్రిదణ్డం సపవిత్రకమ్ ॥ త్రిదణ్డేన యతిశ్చేతి లక్షణం వై శ్రుతం శ్రుతౌ ,, దత్తాత్రేయః “ త్రిదణ్డరూపధృగ్విప్రస్సాక్షాన్నారాయణస్స్మృతః ॥ త్రిదణ్డీ పూజ్యతే యేన విష్ణుస్తేన ప్రపూజితః ॥ అష్టాక్షరేణ మన్త్రేణ నిత్యం నారాయణాత్మనా । నమస్యో భక్తిభావేన విష్ణురూపీ త్రిదణ్డధృత్ ॥ త్రిదణ్డం లిఙ్గమాశ్రిత్య జీ

సు । విరాగో జాయతే సమ్యఙ్న్యస్తాగ్నిః ప్రవ్రజేత్తతః ॥ ౧౨ ॥ ఇష్ట్వా యథోపదేశం మాం దత్త్వా సర్వస్వ
మృత్విజే । అగ్నీన్స్వప్రాణ ఆవేశ్య నిరపేక్షః పరివ్రజేత్ ॥ ౧౩ ॥ విప్రస్య వై సన్న్యసతో దేవా దారాదిరూపిణః ।
విఘ్నం కుర్వన్త్యయం హ్యస్మానాక్రమ్య సమియాత్పరమ్ ॥ ౧౪ ॥ బిభృయాచ్చేన్మునిర్వాసః కౌపీనాచ్ఛాదనం ప

వన్తి బహవో ద్విజాః । యో హి బ్రహ్మ న జానాతి త్రిదణ్డార్హో న స స్మృతః ,, అత్రిదత్తాత్రేయౌ “ కాణాదశాక్యపాషణ్డైస్త్రయీధర్మో విలోడితః ॥ త్రిదణ్డధారిణా పూర్వం విష్ణునా రక్షితా త్రయీ ,, హారీతః ,, విష్ణురూపం త్రిదణ్డాఖ్యం సర్వదా ధారయేద్యతిః ॥ కుర్యాత్త్రిదణ్డగ్రహణం కాలక్షేపం న కారయేత్ ॥ వృద్ధదక్షః ॥ కేశమాత్రాగ్రసమగ్రన్థిం త్రిదణ్డాన్వైణవాన్యతిః-ధారయేదితి శేషః - ఇత్థం పరశ్శతాస్స్మృతయో విస్తరభయాన్న లిఖ్యన్తే- అత్రాపి సూచయిష్యతి “ వేణుభిర్నభవేద్యతి ,, రితి బహువచనేన “ జ్ఞానవైరాగ్యరహితస్త్రిదణ్డముపజీవతీత్యనేన చ ,, నను ,, నాతఊర్ధ్వం శుక్లమమ్బరం బిభృయాదేకదణ్డీ త్రిదణ్డీ వే ,, తి బోధాయనాదివచనాత్త్రిదణ్డైకదణ్డధారణయోర్వికల్ప ఇతి చేన్న - గురులఘునోస్తుల్యవికల్పాసంభవాత్- బోధాయనాదిసామాన్యవచనవికల్పితైకదణ్డధారణస్య త్రిదణ్డాలాభరూపాపద్విషయతాం హారీతమేధాతిథీ వ్యవస్థాపయతః “ త్రిదణ్డం వైణవం సౌమ్యం సత్వచం సమపర్వకమ్ । వేష్టితం కృష్ణగోవాలరజ్జ్వా తు చతురఙ్గుళమ్ ॥ నష్టే జలపవిత్రే వా త్రిదణ్డే వా ప్రమాదతః । ఏకం తు వైణవం దణ్డం పాలాశం బైల్వమేవ వా ॥ గృహీత్వా విచరేత్తావద్యావన్నస్యాత్త్రిదణ్డకమ్ ,, మేధాతిథిస్తు “ యావన్న స్యుస్త్రయో దణ్డాస్తావదేకేన పర్యటే ,, దితి - యేవం చ యావన్త్యేకదణ్డధారణ విధాయకవచనాని తాన్యాపద్విషయైకదణ్డధారణ పరాణీతి వ్యవస్థాప్యం శాట్యాయనకోపనిషది “ అథ హ యద్బ్రహ్మ పరమం సనాతన ,, మిత్యుపక్రమ్య “ పరమహంస మాశ్రమం సంప్రవిశ్య యథోపపత్తి పఞ్చమాత్రా దధానః అత్ర శ్లోకౌ భవతః త్రిదణ్డముపవీతం చ వాసః కౌపీనవేష్టనమ్ । శిక్యం కవచమిత్యేతద్బిభృయాద్యావదాయుషమ్ ॥ త్రిదణ్డం వైష్ణవం లిఙ్గం విప్రాణాం ముక్తిసాధనమ్ । నిర్వాణం సర్వధర్మాణా మితి వేదానుశాసనమ్ ,, మిత్యామ్నాయతే - తదేవం త్రిదణ్డధారణస్య ప్రత్యక్షశ్రుతిసిద్ధత్వాదాప్తతమబహుస్మృత్యుపబృంహితత్వాత్త్రిదణ్డ ధారణమేవ చతుర్ణాం పరివ్రాజకానామవిశేషేణ ముఖ్య - మేకదణ్డధారణం త్వముఖ్యమాపద్విషయం చేతి సిద్ధం - ఏవముపవీతధారణమపి తథైవ శ్రుత్యా సిద్ధం స్మృతం చ , యథాహ వసిష్ఠః “ యజ్ఞోపవీత్యుదకకమండలుహస్త ,, ఇతి ॥ అఙ్గిరాశ్చ “ యతీనాం త్రీణి శుక్లాని భవన్త్యేతాని నిత్యశః , యజ్ఞోపవీతం దణ్డాశ్చ తథా జన్తునివారణ ,, మితి-శౌనకోఽపి “ యువా సువాసా ఇతి కాషాయం వాసః సఖా మే గోపాయేతి త్రిదణ్డం గృహ్ణీత

చ్ఛందయోరావృణీమహ ఇతియజ్ఞోపవీత,,మితి , మోక్షాశ్రమేస్మృతంవస్త్రంరక్తంయద్ధాతురఞ్జితమ్ కార్యం యజ్ఞోపవీతం తుసితంనవగుణాన్విత,,మితి - సామాన్యతస్తుయజ్ఞోపవీతత్యాగంనిషేధన్తియదాహ మేధాతిథిః ‘‘గృహీతంయత్త్రిదణ్డాదిఅవినష్టంతునత్యజేత్-సముద్రంగచ్ఛస్వాహేతివినష్టంప్రక్షిపేజ్జలే॥ ప్రక్షిప్యచాన్యదాదద్యాద్గాయత్ర్యాప్రణవేనవా-తచ్ఛంయోరిత్యుపవీతమబ్లిఙ్గాద్వైకమణ్డలు,,మితి ॥ అఙ్గిరాశ్చ‘‘యతేర్లిఙ్గంప్రవక్ష్యామియేనాసౌలక్ష్యతేయతిః బ్రహ్మసూత్రంత్రిదణ్డంచవస్త్రంజన్తునివారణ,,మితి,ఉపవీతపరిత్యాగేప్రత్యవాయంస్మరన్తిచ-యథాహాత్రిః ‘‘ బ్రహ్మసూత్రంత్రిదైవత్యంబ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మకమ్ పరిత్యజన్తియేవిప్రామోహాత్తేరోగోపజీవినః ॥ స్వర్గాపవర్గరూపాభ్యాంప్రచ్యుతాస్తేనసంశయః-పరివ్రాజమధికృత్యాస్యప్రవృత్తత్వాత్సామాన్యవచనోఽపివిప్రశబ్దఃపరివ్రాడ్విప్రపరః- సామాన్యతోనిర్దేశస్తుసర్వేషాంప్రత్యవాయసామాన్యాత్-తథాహ్యుశనాతత్పరిత్యాగేసర్వేషామాశ్రమిణాంపతనమేవాహ ‘‘ బ్రహ్మసూత్రపరిత్యాగాద్బ్రహ్మచారీగృహీవనీ-పరివ్రాడ్వాఽపిపతితస్తస్మాత్సూత్రంతునత్యజేత్,,ఇతి - తత్పరిత్యాగేప్రాయశ్చిత్తానిబహూనిసస్మరుః॥ యథాత్రిః‘‘త్యక్త్వాయజ్ఞోపవీతంతుషట్కృచ్ఛ్రాణిసమాచరే,,దితి నను ‘‘ నఖానినికృత్యయజ్ఞోపవీతంవిసృజే,,దితితత్త్యాగోదృశ్యతఇతిచేన్న‘‘నఖానినికృత్యపురాణవస్త్రయజ్ఞోపవీతదణ్డకమణ్డలూన్సంత్యజ్యనవాన్సంగృహ్యాశ్రమంప్రవిశే,,దితిశ్రుత్యైవత్యాగగ్రహణయోఃపురాతననూతనవిషయత్వస్యన్యాయనిరపేక్షమేవవ్యవస్థాపనేనవిరోధాభావాత్ - సామాన్యయజ్ఞోపవీతశబ్దస్యపురాణత్వవిశేషితేపర్యవసితుముచితత్వాత్-సామాన్యనిషేధస్యనూతనవిశేషవిధినాస్పర్ధితుమశక్తేః‘‘నహింస్యా,,దిత్యాదివత్ - ఏవంచయావన్తిబ్రహ్మసూత్రత్యాగవిధిపరాణివచాంసితానిపురాణబ్రహ్మసూత్రత్యాగపరాణీతివ్యవస్థాప్యం,యత్తువిజ్ఞానేశ్వరేణోక్తం‘ యజ్ఞోపవీతధారణంవైకల్పికం‘‘యజ్ఞోపవీతంవిసృజే,,దితిశ్రుతేరితి,తదపిత్యాగేప్రాయశ్చిత్తస్మరణాద్వికల్పాసంభవాత్స్వపక్షరక్షణాభినివేశకారితమిత్యనాదరణీమ్,అనేనన్యాయేనశిఖావర్జనమప్యనుపపన్నంతద్వపననిషేధస్మరణాత్,యథాహలిఖితః,ఋతుసంధిషుసర్వత్రచాతుర్మాస్యాన్తరంవినా , పౌర్ణమాస్యాంశి

రమ్ । త్యక్తంనదణ్డపాత్రాభ్యామన్యత్కించిదనాపది ॥ ౧౫ ॥ దృష్టిపూతంన్యసేత్పాదం వస్త్రపూతంజలంపిబేత్ । సత్యపూతాంవదేద్వాచంమనఃపూతంసమాచరేత్ ॥ ౧౬ ॥ మౌనానీహానిలాయామాదణ్డావాగ్దేహచేతసామ్ । నహ్యేతేయస్యసన్త్యఙ్గ వేణుభిర్నభవేద్యతిః ॥ ౧౭ ॥ భిక్షాంచతుర్షువర్ణేషు విగర్హ్యాన్వర్జయంశ్చ

ఖావర్జంముణ్డయేతశిరోయతిరితి ॥ మేధాతిథిః॥కక్షోపస్థశిఖావర్జంముణ్డయేతశిరోయతిః - అత్రిః‘‘నప్రయాయాచ్చతుర్మాసాంన్వపనంకారయేన్నచ-ఆరబ్ధాద్వాసదినయోర్వాపయేద్వపనేఽపితు - అధఃకర్ణశిఖాక్షిభ్రూరోమాణినహాజాతుచి,,దితి శిఖావపనేప్రాయశ్చిత్తంస్మరతిగాలవః‘‘త్రిస్థానలోమవపనంకృత్వాప్రాజాపత్యంకృత్వాప్రాణాయామశతంకుర్యా,,దితి-నను‘‘ముణ్డశ్శిఖీవే,,తివికల్పస్మరణాత్‘‘సశిఖంవపనంకృత్వే,,తివిశేషస్మరణాచ్చ శిఖావర్జనసిద్ధిరితిచేత్,మైవం ‘‘ ముణ్డశ్శిఖీవే,,త్యాదివికల్పస్యాపిత్రిదణ్డైకదణ్డధారణవికల్పవత్ ముఖ్యాముఖ్యవిషయతయేవనిర్వాహ్యత్వాత్ - సంభవతిహికేషాంచిద్వ్యాధ్యాదినాశిరసికేశానుత్పత్తిః,అన్యథోదాహృతబహుస్మృతివచనవిరోధాపత్తేః-శిఖావపనేగాలవేనప్రాయశ్చిత్తస్మరణాచ్చ-తథాచవికల్పవాక్యస్యాయమర్థః-వాశబ్దశ్చార్థః-ముణ్డోభవేచ్ఛిఖీచభవేత్ - శిఖావర్జంలుప్తకేశోభవేదిత్యర్థః,శిఖావపనమన్తరేణాపివపనేముణ్డశబ్దస్స్మృతికారైరేవప్రయుక్తః‘‘ పౌర్ణమాస్యాం శిఖావర్జంముణ్డయేతశిరోయతి,,రితి‘‘కక్షోపస్థశిఖావర్జమృతుసంధిషువాపయేత్ ।నత్రైముణ్డ్యమతిక్రామేద్భిక్షుస్సంవత్సరేక్వచి,,దిత్యాదిషుశిఖావ్యతిరిక్తాంశవపనేఽపిముణ్డశబ్దప్రయోగాత్ ముణ్డవపనశబ్దయోఃపర్యాయపదవిశేషత్వోపపాదనాచ్చ సామాన్యోముణ్డశబ్దః-శిఖావ్యతిరిక్తవిషయఇతివ్యవస్థాప్యం-సశిఖంవపనంకృత్వేత్యేతదపిసపిష్టరమన్నంభుఙ్క్తేత్యాదివత్ కర్తవ్యసాహిత్యేనాన్వయఃనపునస్సఘృతమన్నంభుఙ్క్తేత్యాదివత్ తథాచాయమర్థః-యథాసశిఖంశిరోభవతితథావపనంకుర్యాదితి-అతశ్చతుర్భిరపిపరివ్రాజకైరేకముపవీతమవశ్యంధార్యంత్రిదణ్డశిఖేచముఖ్యతయాపరిగ్రాహ్యేఇతిసిద్ధమితిదిక్, విస్తరస్తుప్రమేయమాలాశతదూషణ్యాదిషుద్రష్టవ్యః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ దృష్టిపూతమితి ॥ దృష్ట్యా-సమ్యక్ విశుద్ధేదేశే, పాదం-న్యసే-దిత్యర్థః-వస్త్రేణ-పూతంశోధితం-జన్తుమాలిన్యాదిరహితం-జలం,పిబేత్-సత్యేనభూతహితేన - పూతాం-శుద్ధాం,అనృతాదిరహితాం-వాచం-వదేత్-మనఃపూతం-మనసా-సమ్యక్ హేయోపాదేయవిభాగంకృత్వా-తత్రయదుపాదేయం,త-దాచరేత్ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ మౌనేతి‘‘మౌనంవాచోదణ్డః అనీహాకామ్యకర్మత్యాగోదేహస్య-అనిలాయామఃప్రాణాయామశ్చేతసః - ఏతేత్రయోదణ్డా,యస్యతురీయాశ్రమిణో,నసన్తి,అఙ్గహేఉద్ధవ,అఙ్గీకృతైర్వేణుభి-ర్యతి-ర్నభవేత్ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ భిక్షామితి ॥ గర్హ్యాన్ అభిశస్తపతితాదీన్,వర్జయిత్వా,చతుర్షువర్ణేషు,అసంక్లృప్తాన్ అత్రాయంలాభోభవిష్యతీతిపూర్వమనుద్దిష్టాన్,సప్త- గారాన్ గృహాన్

ప్రతి,భిక్షాం-చరేత్-తావతైవలబ్ధేన,తుష్యేచ్చ,పూర్వపూర్వవర్ణేషుభిక్షాయా అలాభేఉత్తరోత్తరవర్ణానుమతిరితి కేచిద్వ్యా
చక్షతే-ప్రాణాత్యయదశాయామేవవర్ణాన్తరభిక్షానుమతిరితితుయుక్తం తథాచసూత్రం "సర్వాన్నానుమతిశ్చప్రాణా
త్యయేతద్దర్శనా,,దితి - చతుర్ణామపిపరివ్రాజకానాంవిప్రకులభిక్షామేవభగవాన్పరాశరస్స్మరతి "తత్రపరివ్రాజకాశ్చతు
ర్విధాభవన్తికుటీచకాబహూదకాహంసాఃపరమహంసాశ్చేతి - తత్రకుటీచకానామపుత్రాదిభిఃకుటీంకారయిత్వాకామ
క్రోధలోభమోహమదమాత్సర్యాదీన్పరిత్యజ్య విధివత్సన్న్యాసంకృత్వాత్రిదణ్డజలపవిత్రకాషాయవస్త్రధారిణఃస్నానశౌ
చాచమనజపస్వాధ్యాయబ్రహ్మచర్యధ్యానతత్పరాఃపుత్రాదేరేవభిక్షాకాలేఽన్నంయాత్రామాత్రముపయుఞ్జానాస్త
స్యాంకుట్యాంనిత్యంవసన్తఆత్మానంమోక్షయన్తేబహూదకానామ్త్రిదణ్డకమణ్డలుజలపవిత్రశిఖాయజ్ఞోపవీతినోవేదాన్తా
ర్థబోధకాఃసాధువృత్తేషుబ్రాహ్మణకులేషుభైక్ష్యచర్యాంచరన్తఆత్మానంమోక్షయన్తేహంసానామత్రిదణ్డజలపవిత్రశి
ఖాయజ్ఞోపవీతరక్తకాషాయవాససోగోమూత్రగోమయాహారాఏకరాత్రద్విరాత్రత్రిరాత్రషడ్రాత్రమాసోపవాసకృచ్ఛ్రా
తికృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణసాన్తపనపరాకతులాపురుషాదీనిచరన్తోగోద్విజాఢ్యేషుదేశేషువసన్తఆత్మానంమోక్షయన్తేపరమ
హంసానామత్రిదణ్డజలపవిత్రశిఖాయజ్ఞోపవీతినోఽన్తర్వసనబహిర్వసనవిధారిణోగ్రామైకరాత్రవాసినోనగరతీర్థావ
సథేషుపఞ్చరాత్రంక్షౌరలవణవర్జంభిక్షాకాలేశీర్ణపర్ణపుటీంకృత్వాబ్రాహ్మణకులాదేవభైక్షంగృహీత్వాఽష్టాగ్రాసానేవ
భుఞ్జానాస్సన్ధ్యోపాసనతత్పరానిత్యంవృక్షమూలేవసన్తఆత్మానంమోక్షయన్తఇతి ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ బహిరితి॥బహిరిత్యస్య
గ్రామాదిత్యాదిః- ఉపస్పృశ్యాచమ్య-వాగ్యతఃమౌనీభూత్వా-తథా,కేనచి-ద్యాచితంచేత్తస్మైఆహృతం-భైక్షమన్నం-

రేత్ । సప్తాగారానసఙ్క్లృప్తాంస్తుష్యేల్లబ్ధేనతావతా ॥ ౧౮ ॥ బహిర్జలాశయంగత్వాతత్రోపస్పృశ్యవా
గ్యతః । విభజ్యయాచితంశేషంభుఞ్జీతాశేషమాహృతమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఏకశ్చరేన్మహీమేతాంనిస్సఙ్గస్సంయతే
న్ద్రియః । ఆత్మక్రీడఆత్మరతఆత్మవాన్సమదర్శనః ॥ ౨౦ ॥ వివిక్తక్షేమశరణోమద్భావవిమలాశయః । ఆత్మానం
చిన్తయేదేకమభేదేనమయామునిః ॥ ౨౧ ॥ అన్వీక్షేతాత్మనోబన్ధంమోక్షంచజ్ఞాననిష్ఠయా । బన్ధ ఇన్ద్రియవిక్షే
పో మోక్షఏషాంచసంయమః ॥ ౨౨ ॥ తస్మాన్నియమ్యషడ్వర్గంమద్భావేనచరేన్మునిః । విరక్తఃక్షుల్లకామే
భ్యోలబ్ధ్వాఽఽత్మనిసుఖంమహత్ ॥ ౨౩ ॥ పురగ్రామవ్రజాన్సార్థాన్భిక్షార్థంప్రవిశంశ్చరేత్ । పుణ్యదేశస
రిచ్ఛైలవనాశ్రమవతీంమహీమ్ ॥ ౨౪ ॥ వానప్రస్థాశ్రమపదేష్వభీక్ష్ణంభైక్షమాచరేత్ । సంసిధ్యత్యాశ్వసమ్మో
హశ్శుద్ధసత్వశ్శిలాన్ధసా ॥ ౨౫ ॥ నైతద్వస్తుతయాపశ్యేద్దృశ్యమానంవినశ్వరమ్।అసక్తచిత్తోవిరమేదిహాముత్ర
చికీర్షితాత్ ॥ ౨౬ ॥ యదేతదాత్మనిజగన్మనోవాక్ప్రాణసంహతమ్।సర్వంమాయేతితర్కేణస్వస్థస్త్యక్త్వాన

విభజ్యదత్వా-శేషమశేషంభుఞ్జీత, అశేషమిత్యధికాహారణంనిరస్తమ్ ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ ఏకఇతి ॥ ఏకఃఅసహాయః-నిస్సఙ్గఃక్వా
ప్యనాసక్తః-నియమితబాహ్యాన్తరిన్ద్రియః, ఆత్మన్యేవ-క్రీడాకౌతుకం-యస్యసః - ఆత్మనిపరస్మిన్నేవరతఃసంతుష్టః-ఆత్మ
వాన్ధీరః-సమదర్శనఃసర్వస్యబ్రహ్మాత్మకత్వంపశ్యన్ ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ వివిక్తఃనిర్జనః-క్షేమోనిర్భయశ్చదేశః-శరణంవాసస్థా
నం,యస్యసః-మద్భావేనమద్భక్త్యావిమలఆశయోయస్యసః-మయా-అభేదేనా-త్మానమేకం,జ్ఞానైకరూపం-చిన్తయేత్-
మయాఅభేదేనేత్యనేనఅబ్రహ్మాత్మకస్వనిష్ఠాత్మభేదవ్యుదాసః-తేనసాంఖ్యమతవ్యావృత్తిః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ అన్వీక్షేతేతి ॥ బన్ధ
మోక్షశబ్దౌతత్కారణపరౌ-ఆత్మనఃస్వస్య-బన్ధహేతుం, మోక్షహేతుంచ-జ్ఞాననిష్ఠయాతత్త్వత్రయయాథాత్మ్యజ్ఞానని
ష్ఠయా-అన్వీక్షేతపర్యాలోచేత।తావేవదర్శయతి ॥ బన్ధఇతి ॥ ఏషామిన్ద్రియాణామ్ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ తస్మాదితి॥యతఇన్ద్రియ
విక్షేపసంయమౌబన్ధమోక్షహేతూ-తస్మాత్-షణ్ణాంసమనస్కానాంజ్ఞానేన్ద్రియాణాం,వర్గం-నియమ్య-మద్భావేన-యో-
భావోఽభిప్రాయవిశేషోభక్త్యాత్మక-స్తేనయుక్తః-క్షుల్లకామేభ్యఃక్షుద్రకామేభ్యః-శబ్దాదివిషయేభ్యో-విరక్తః,మహదప
పారం,ఆత్మని-సుఖం-లబ్ధ్వా,చరేదితిసంబన్ధః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ పురేతి ॥ పురాణివీధీమన్తి-గ్రామాఃతద్రహితాః-వ్రజాఃగో
ష్ఠాః-సార్థాఃసాత్త్వికజనసమూహాః-తాన్,భిక్షార్థం-ప్రవిశన్నేవ-పుణ్యదేశాదిమతీం-మహీం,చరే-దితిసంబన్ధః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋
వానప్రస్థేతి ॥ అభీక్ష్ణంపునఃపునః,తత్రహేతుః సిధ్యతీత్యాది॥శిలాన్ధసాశిలవృత్త్యా,ప్రాప్తేన-తదీయేనా,న్ధసాఅన్నేనాపి-శు
ద్ధసత్వస్సన్-నివృత్తమోహః-సంసిధ్యతిముచ్యతే,అత-స్తేష్వభీక్ష్ణం-భైక్ష-మాచరేత్ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ ననుకామేభ్యఃకథంవి
రక్తస్స్యాదిత్యతఉపాయమాహ,నైతదితి ॥ ఏతత్పరిదృశ్యమానంశబ్దాదివిషయజాలం, వస్తుతయా,నపశ్యేత్ , కుతః,యత
స్తద్వినశ్యతి,ఏతద్దృష్టాన్తేనపారలౌకికవిషయేష్వపి,అసక్తచిత్తః- ఇహాముత్రచికీర్షితాత్ ఐహలౌకికపారలౌకికకామసాధ
నతయాకర్తుమిష్టాత్కృత్యా,ద్విరమేత్,ఇత్థంసమ్యగ్వివేకేనవిరక్తోభవేదిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ కించ॥యదేతదితి ॥ మనోవా

క్త్వా ప్రాణసంహతం, వాగ్గ్రహణం కర్మేన్ద్రియాణాముపలక్షణం, మనోగ్రహణం జ్ఞానేన్ద్రియాణాం, ప్రాణగ్రహణం భూతపఞ్చకస్య, బుద్ధీన్ద్రియమనఃప్రాణభూతసంఘాతాత్మకమేతజ్జగజ్జఙ్గమం, శరీరం, మాయా, ప్రకృతిపరిణామాత్మకమిత్యేవంవిధేన, తర్కేణ నశ్వరత్వాదిభిః ప్రకృతికార్యత్వానుమానేనేత్యర్థః-స్వస్థః స్వస్మిన్నేవ బ్రహ్మాత్మకే స్థితః-బ్రహ్మాత్మకస్వాత్మస్వరూపసంశీలనపరః-త్యక్త్వా ఉక్తవిధే శరీరే ఆత్మాభిమానం త్యక్త్వా పున, స్తచ్ఛరీర, మాత్మతయా, నాభిమన్యేత * ॥ ౨౭ ॥ *
ఇత్థం వర్ణాశ్రమధర్మానభిధాయాథ తద్వర్ణాశ్రమధర్మాననుతిష్ఠతస్సంజాతజ్ఞానవైరాగ్యభగవద్భక్తియోగస్యాచారభేదం విధధాతి ॥ జ్ఞాననిష్ఠ ఇతి సార్ధైకాదశభిః ॥ విరక్త ఇతి జ్ఞాననిష్ఠస్య విశేషణం - అనపేక్షక ఇతి మద్భక్త ఇత్యస్య-విరక్తో జ్ఞాననిష్ఠో వా, అనపేక్షకో మద్భక్తో వా, స్యాదితి సంబన్ధః-వైరాగ్యయుక్తం జ్ఞానం చాత్ర భగవచ్ఛేషతైకరసోఽహం తదాయత్తస్వరూపస్థితిప్రవృత్తిశ్చ, స చాసంఖ్యేయైః కల్యాణగుణైః పరతరః - అతో మమ భగవానేవ పరమప్రాప్యం ప్రాపకం చాన్యదపి మన్మనోరథవర్తి స ఏవ మమ తత్సర్వమిత్యధ్యవసాయాత్మకం ఏతచ్చ సమనన్తరాధ్యాయే « జ్ఞానినస్త్వహమేవేష్ట ,, ఇత్యాదినా స్వయమేవ స్ఫుటీకరిష్యతి-భక్తియోగస్యానపేక్షత్వం నామానభిసంహితఫలత్వం, భక్తిప్రపత్త్యన్యతరనిష్ఠశ్చేదిత్యర్థః-స చతుర్థాశ్రమనిష్ఠ ఏవేతి న సంకోచః-కిం తు చత్వారోఽప్యాశ్రమిణః « సలిఙ్గానాశ్రమా ,, నితి బహువచనదర్శనాత్ - సలిఙ్గాన్ గృహస్థాదిలిఙ్గోపేతాన్-ఆశ్రమాన్, త్యక్త్వా-అవిధిగోచర-శ్చరేత్, విధిగ్రహణం ప్రతిషేధస్యాప్యుపలక్షణం, అవిధిగోచరః విధినిషేధానియోజ్యః, విధిర్మాం ప్రవర్తయతి నిషేధస్తు నివర్తయతీతి బుద్ధిం త్యక్త్వా- భగవచ్ఛేషతైకరసస్య మమ తత్కైఙ్కర్యం మత్స్వరూపానుబన్ధీతి బుద్ధ్వా చరేత్ - యథాశక్తి వర్ణాశ్రమధర్మాన్ భగవత్కైఙ్కర్యవేషేణాచరేత్ - సలిఙ్గానామాశ్రమాణాం త్యాగో నామ-నిష్పన్నోపాయత్వేన తేషాముపాయానుగ్రాహకత్వబుద్ధ్యభావాత్మకః, అనేన - యావదుపాయనిష్పత్తి, స్తావత్తదనుగ్రాహకత్వబుద్ధ్యాఽనుతిష్ఠేదితి సూచితం-స్వీకృతసిద్ధోపాయస్య నిష్పన్నోపాయస్య చ వర్ణాశ్రమధర్మాను

సంస్మరేత్ ॥ ౨౭ ॥ జ్ఞాననిష్ఠో విరక్తో వా మద్భక్తో వాఽనపేక్షకః । సలిఙ్గానాశ్రమాంస్త్యక్త్వా చరేదవిధిగోచరః ॥ ౨౮ ॥ బుధో బాలకవత్క్రీడేత్కుశలో జడవచ్చరేత్ । వదేదున్మత్తవద్విద్వాన్గోచర్యాం నైగమశ్చరేత్ ॥ ౨౯ ॥ వేదవాదరతో న స్యాన్న పాషణ్డీ న హైతుకః । శుష్కవాదవివాదే న కంచిత్పక్షం సమాశ్రయేత్ ॥ నోద్విజేత జనాద్ధీరో జనం చోద్వేజయేన్న తు । అతివాదాంస్తితిక్షేత నావమన్యేత కంచన ॥ ౩౧ ॥ దేహముద్దిశ్య పశువద్వైరం కుర్యాన్న కేనచిత్ । ఏక ఏవ పరో హ్యాత్మా భూతేష్వాత్మన్యవస్థితః ॥ యథేన్దురుదపాత్రేషు భూతాన్యేకాత్మకాని హి ॥ ౩౨ ॥ అలబ్ధ్వా న విషీదేత కాలే కాలేఽశనం క్వచిత్ । లబ్ధ్వా న హృష్యేద్ధృతిమాను

ష్ఠానస్యోపాయోపకారకత్వాభావాయాత్తద్బుద్ధ్యానుష్ఠేయత్వం - న తు స్వరూపేణాననుష్ఠేయత్వం నిష్పన్నస్యాప్యుపాయస్యాప్రయాణాదనువర్తనీయత్వాత్ప్రతిబన్ధవశాత్తత్ప్రచ్యుతిసంభావనయా స్వరూపానుబన్ధితయా వా - లోకజిఘృక్షయా వాఽనుష్ఠేయత్వమాస్థేయమేవ-అన్యథా « నావిరతో దుశ్చరితాన్నాశాన్తో నాసమాహితః - నాశాన్తమానసో వాఽపి ప్రజ్ఞానేనైనమాప్నుయాత్ ,, ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యాఽయం స్వరూపతో వర్ణాశ్రమధర్మత్యాగః ప్రచ్యావయేదేనముపాయాదపి కైఙ్కర్యాకరణాచ్చేషతాఽపి న సిధ్యేల్లోకశ్చోత్సీదేత్ - అతో యథోక్త ఏవార్థః ఆశ్రమలిఙ్గాని « మేఖలాజినదణ్డేన బ్రహ్మచారీతి లక్ష్యతే-గృహస్థో యష్టివేదాద్యైర్నఖలోమైర్వనాశ్రమీ-త్రిదణ్డేన యతిశ్చే,, త్యాద్యుక్తాని ద్రష్టవ్యాని * ॥ ౨౮ ॥ *
కించ ॥ బుధ ఇత్యాది ॥ బుధో వివేకవానపి బాలకవన్మానావమానరహితః-క్రీడేచ్చరేత్- కుశలో నిపుణోఽపి - జడవత్-విద్వానప్యున్మత్తవత్-వదేత్-నైగమః వేదార్థనిష్ఠోఽపి గోచర్యాం పశుచర్యాం, చరేత్-అజ్ఞ ఇవ వర్తేత - దేహాభిమానవిషయానుసంధానపరరక్షణస్వమాహాత్మ్యవిష్కారాణామభావాదితి భావః * ॥ ౨౯ ॥ * వేదవాదరతః వేదపూర్వభాగరతో న స్యాత్-పాషణ్డీ వేదవిరుద్ధాచారరతః-హైతుకః కేవలతర్కనిష్ఠశ్చ న స్యాత్-శుష్కవాదేన నిష్ప్రయోజనగోష్ఠ్యా-యో, వివాదస్తేన-తన్మూలకం-కంచి-త్పక్షం చ. న సంశ్రయేత్ * ॥ ౩౦ ॥ * జనా - న్నోద్విజేత - నాపి జనం చోద్వేజయేత్-అతివాదా న్దురుక్తాని-తితిక్షేత * ॥ ౩౧ ॥ * దేహమితి ॥ వైరాకరణే హేతుమాహ ॥ ఏక ఏవేతి ॥ భూతేషు భూతసంఘాతపరిణామభూతేషు దేవమనుష్యాదిదేహేషు-యః-ఆత్మా ప్రత్యగాత్మా- తస్మి-న్నాత్మనీత్యేకవచనం జాత్యభిప్రాయకం-తస్మిన్నవస్థితః-పరః-ఆత్మా-ఏక ఏవ యథేన్దురుదపాత్రేష్వితి వ్యాప్యగతదోషాస్పర్శదృష్టాన్తః తతః కిమత ఆహ ॥ భూతాన్యేకాత్మకానీతి ॥ ఏకః పరమపురుషః ఆత్మా-యేషాం - తాని-హి-యస్మాదేవం-తస్మాద్వైరం న కుర్యాదితి సంబన్ధః-సర్వభూతానాం భగవచ్ఛరీరత్వాత్తాన్ప్రతి భూతేకృతం వైరం తదాత్మభూతపరమపురుషపర్యన్తగామీతి న తత్కుర్యాదిత్యర్థః * ॥ ౩౨ ॥ * అలబ్ధ్వేతి ॥ కాలే కాలే అశనాయాదశాయాం, అశనమలబ్ధ్వా, ధృతిమా-న్న విషీదేత న విషాదం కుర్యాత్-క్వచి-దశనం, లబ్ధ్వా న హృ

శ్చేచ్ఛ-కుతః-యత-స్తదుభయంలాభోఽలాభశ్చేత్యుభయం-దైవయన్త్రితందైవాధీనమ్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ అలంతర్హిభిక్షాప్రియా సేనాపి తత్రాహ ॥ ఆహారార్థమితి ॥ సమీహేతయతేత-యత స్తస్య-ప్రాణధారణం-యుక్తం -కింతస్యప్రయోజనం తత్రాహ ॥ తత్త్వంవిమృశ్యతేయేనేతి ॥ యేనప్రాణధారణేనతత్త్వం-విమృశ్యతే-తత్త్వవిమర్శనార్థంప్రాణధారణమిత్యర్థః - తస్యాపికింప్రయోజనమిత్యతఆహ ॥ యద్విజ్ఞాయవిముచ్యతఇతి ॥ యత్ యస్మాత్-విజ్ఞాయైవ-విముచ్యతే నత్వజ్ఞాత్వా-తస్మా-త్తత్త్వవిమర్శనాత్మకజ్ఞానోపయుక్తప్రాణధారణార్థమాహారార్థంసమీహేతేత్యర్థః - తత్త్వమత్రచిదచిదీశ్వరాణాం యథావస్థితాకారః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ సమీహామన్తరేణాపి-కదాచిత్-యదృచ్ఛయాదైవా-దుపపన్నంప్రాప్త-మన్నంశ్రేష్ఠం, మృష్ట-మపరమపకృష్టంవా-త-దద్యాత్ అశ్నీత-తథా-వాసోవస్త్రం - శయ్యాంచ , యదృచ్ఛయాప్రాప్తంప్రాప్తంభజేత్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఉక్తమవిధిగోచరత్వమేవసిద్ధస్యావలోకితన్యాయేనప్రపఞ్చయతి॥ శౌచమితి ॥లీలయా-కుర్వన్- అహమీశ్వరో-యథా-న-చోదనయా,కరోమి - తథా-జ్ఞానీచ-శౌచాదీ-నన్యాంశ్చ - నియమాన్-చోదనయా-నాచరేత్,కిన్తు - కైఙ్కర్యస్యస్వరూపానుగుణత్వబుద్ధ్యేతిభావః - యథేశ్వరస్యపరిపూర్ణస్యలీలావ్యాపారరూపా - తథైశితవ్యస్యైశకైఙ్కర్యకరణం స్వరూపానురూపమిత్యభిప్రాయః- భూతాన్యేకాత్మకానిచేత్యనేన , అబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుభేదభ్రమోనకార్యఇతిసూచితమ్ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ అథకథమనాదికాలానువృత్తస్సనివర్తతే - కదావానిశ్శేషనివృత్తిరిత్యతఆహ ।నహీతి॥తస్యోక్తవిధాచారయుక్తస్య-యా-వికల్పాఖ్యా-వికల్పోభేదః-ఆఖ్యా ఖ్యాతిః- ప్రతీతిరితియావత్ - అబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుభేదభ్రాన్తిఃనహి - కుతఇత్యతఆహ ॥ సేతి ॥ సా - మద్వీక్షయాసర్వస్యశశ్వన్మదాత్మకత్వబుద్ధ్యాహతాభవతి - యద్యప్యాదేహాన్తాత్-క్వచిత్ కదాచిత్ - సా - ఖ్యాతిర్భవేత్ - తథాఽపి - తతఃదేహాన్తే - మద్వీక్షయైవసాధనభూతయామ

భయం దైవయన్త్రితమ్॥౩౩॥ఆహారార్థంసమీహేతయుక్తంతత్ప్రాణధారణమ్ । తత్త్వంవిమృశ్యతేయేనతద్విజ్ఞాయవిముచ్యతే॥౩౪॥యదృచ్ఛయోపపన్నాన్నమద్యాచ్ఛ్రేష్ఠముతాపరమ్।తథావాసస్తథాశయ్యాంప్రాప్తంప్రాప్తంభజేన్మునిః॥ ౩౫ ॥శౌచమాచమనంస్నానం నతుచోదనయాఽఽచరేత్ । అన్యాంశ్చనియమాన్ జ్ఞానీయథాఽహంలీలయాఽఽచరే॥౩౬॥ నహితస్యవికల్పాఖ్యాయాసామద్వీక్షయాహతా । ఆదేహాన్తాత్క్వచిత్ఖ్యాతిస్తతస్సంపద్యతేమయా ॥ ౩౭ ॥ దుఃఖోదర్కేషుకామేషు జాతనిర్వేదఆత్మవాన్। అజిజ్ఞాసితమద్ధర్మో గురుంమునిముపవ్రజేత్ ॥ ౩౮ ॥ తావత్పరిచరేద్భక్త్యాశ్రద్ధావాననసూయకః । యావద్బ్రహ్మవిజానీయాన్మామేవగురుమాదృతః॥ ౩౯ ॥యస్త్వసంయతషడ్వర్గఃప్రచణ్డేన్ద్రియసారథిః । జ్ఞానవైరాగ్యరహితస్త్రిదణ్డముప

యా - సంపద్యతేసంయుక్తోభవతి - మాంప్రాప్నోతీత్యర్థః - దేహాన్తేనిరవశేషంఖ్యాతిర్నివర్తతే - జీవదశాయాం కదాచిత్కాప్యసమత్ప్రాప్తివిరోధినీతిభావః-యద్వా-మయాఉపాయభూతేన- సంపద్యతే,ప్రాప్యతే-స్వేనరూపేణాభినిష్పన్నోభవతి " పరంజ్యోతిరుపసంపద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యత ,, ఇతిశ్రుతేః ❁ ॥౩౭॥ ❁ తదేవంనిష్పన్నోపాయస్యాదేహాన్తాదనువర్తనీయావృత్తిరభిహితా - అథస్వధర్మనిష్ఠస్యోపేయోపాయాదిజిజ్ఞాసోఃకృత్యమాహ ॥ దుఃఖోదర్కేష్వితి ॥ దుఃఖోదర్కేషుదుఃఖోత్తరఫలేషు-జాతః-నిర్వేదఃఅతీవహేయతాధ్యవసాయో-యస్యసః- అత్రహేతుః - దుఃఖోదర్కేష్వితివిశేషణం - ఆత్మవాన్- కామానామన్తతోఽనర్థావహత్వబుద్ధిః - యద్వా , విధిత్సితగురూపసత్త్యుపయుక్తచిత్తసమాధానయుక్తం - నజిజ్ఞాసితః-మద్ధర్మఃమత్ప్రాప్తిసాధనధర్మో , యేనసః-మునింమననశీలం - బ్రహ్మనిష్ఠం-గురు-ముపవ్రజేత్ అభిగచ్ఛేత్,అత్ర " పరీక్ష్యలోకాన్కర్మచితా ,, నిత్యాదిశ్రుత్యర్థఃప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తావదితి॥ బ్రహ్మశబ్దేనతత్ప్రాప్తిసాధనాదిస్వరూపమపివివక్షితం-భక్త్యేతిగురుభక్తిర్వివక్షితా-అనసూయక ఇత్యనేనపరబుద్ధిప్రయుక్తదోషావిష్కరరాహిత్యం - శ్రద్ధావానిత్యనేనగురూపదిష్టార్థాస్తికత్వం - మామేవ-గురుం-పరిచరే-దితిసమ్బన్ధః-తత్రా - దృతఃఆదరయుక్తః - ఏవకారేణకథంచిదపిభేదదృష్టిర్వ్యుదాసః - గురుంమామిత్యనేనవివక్షితంసామానాధికరణ్యం నతావచ్ఛరీరాత్మభావనిబన్ధనంభగవదాత్మకత్వస్య సర్వాత్మసాధారణత్వేనతస్యగురౌవిశిష్యోపదేశాయోగాత్ - నాప్యవతారత్వనిబన్ధనం - ఆచార్యస్యాపికంచిత్ప్రతిశిష్యత్వాత్ శిష్యస్యాపికాంశ్చిత్ప్రత్యాచార్యత్వాచ్చ స్వస్వశిష్యాన్ప్రతీశ్వరావతారత్వేఽపిస్వస్య స్వాచార్యంప్రతితత్త్వాసమ్భవాత్ - నహిరామకృష్ణాదేఃసర్వాన్ప్రతీశ్వరత్వవత్కంచిత్ప్రత్యాచార్యస్యసర్వాన్ప్రతీశ్వరత్వంయుక్తం.తస్మాదేవంవిధాఅభేదోపదేశా " మనోబ్రహ్మేత్యాదివత్ దృష్ట్యుపాసనోపదేశపరాః,, ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఇత్థంసదాచార్యపరిచర్యాలబ్ధవైరాగ్యభగవద్భక్తిభ్యాంభవితవ్య - మన్యథా కేవలాశ్రమలిఙ్గధర్మానిష్ఫలాఇత్యభిప్రేత్యాహ॥ యస్త్వితి ॥ అసంయతషడ్వర్గఃఅనియమితషడిన్ద్రియవర్గః - ప్రచణ్డోవిషయేష్వత్యాసక్తః , ఇన్ద్రియసారథిర్బుద్ధిర్యస్యసః,

జ్ఞానం శాస్త్రజన్యం, విజ్ఞానం యోగాభ్యాసజన్యం - తాభ్యాం రహితశ్చ - యః - సః - కేవలం, త్రిదణ్డమనుపజీవతి - త్రిదణ్డగ్రహణమాశ్రమాన్తరలిఙ్గానాముపలక్షణం - ఆశ్రమలిఙ్గాని తద్ధర్మాంశ్చాజీవేన్ద్రియస్య కేవలజీవనోపాయమాత్రపర్యవసన్నా భవన్తీతి త్రిదణ్డముపజీవతీత్యుక్తం " యతిశ్చ బ్రహ్మచారీ చ పక్వాన్నస్వామినావుభౌ ,, ఇత్యాదిశాస్త్రాభిజ్ఞా యతిం బ్రహ్మచారిణం చాగ్రే భోజయన్తి హి ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ జ్ఞానరహితస్య గత్యభావం వదన్నిన్దతి ॥ సవా ఇతి ॥ సః పూర్వశ్లోకోక్తవిధః ॥ సురానితి పాఠే, ఇజ్యాన్ దేవాన్, ఆత్మానం నిహ్నుతే - మచ్ఛేషత్వజ్ఞానరహితత్వాదితి భావః " యోఽన్యథా సన్తమాత్మానమన్యథా ప్రతిపద్యతే । కిం తేన న కృతం పాపం చోరేణాత్మాపహారిణా ,, ఇత్యుక్తత్వాత్, ఆత్మస్థం - మాం చ - నిహ్నుతే ప్రతారయతి స్వతన్త్రాభిమానాత్ - అతఏవ - అయం - ధర్మహా - సర్వేషామాశ్రమిణాం స్వస్వాశ్రమధర్మానుగృహీతభగవద్భక్తిలక్షణో హి ధర్మో విహిత - స్తదభావా - దయం - ధర్మహా - అతఏవ - చావిపక్వకషాయః " ధర్మేణ పాపమపనుదతి ॥ కషాయపక్తిః కర్మాణి ,, ఇత్యాద్యుక్తరీత్యాఽనభిసంహితఫలవర్ణాశ్రమధర్మైర్హి పాపాపనుత్తి - స్తదభావాదవిపక్వకషాయః - కషాయవద్దుర్గ్రాహ్యత్వాత్పాపమిహ కషాయశబ్దవివక్షితం, అతఏవ చా - స్మాద్ - అముష్మాచ్చ, లోకా - ద్విహీయతే భ్రష్టో భవతి, నోభయత్ర సుఖమస్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ చతుర్ణామాశ్రమిణాం ప్రధానధర్మానాహ ॥ భిక్షోరితి ॥ తుర్యాశ్రమిణః శమః ఇన్ద్రియజయః, అహింసా అభూతద్రోహచిన్తా, వనౌకసో వనాశ్రమిణః, తపః శాస్త్రీయకాయక్లేశః, ఈక్షా స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యావమర్శః - ధర్మః - గృహిణో - భూతరక్షా - ఇజ్యా పఞ్చమహాయజ్ఞాశ్చ, ధర్మః - ద్విజస్యోపనీతస్య బ్రహ్మచారిణ ఇత్యర్థః - ఆచార్యసేవనం - ధర్మః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఆశ్రమాన్తరధర్మాన్ కాంశ్చిత్ గృహస్థస్యాప్యతిదిశతి ॥ బ్రహ్మచర్యమితి ॥ ఋతౌ గన్తుః - గృహస్థస్యాపి, బ్ర

జీవతి ॥ ౪౦ ॥ ❁ సవా ఆత్మానమాత్మస్థం నిహ్నుతే మాం చ ధర్మహా । అవిపక్వకషాయోఽస్మాదముష్మాచ్చ విహీయతే ॥ ౪౧ ॥ భిక్షోర్ధర్మశ్శమోఽహింసా తప ఈక్షా వనౌకసః । గృహిణో భూతరక్షేజ్యా ద్విజస్యాచార్యసేవనమ్ ॥ ౪౨ ॥ బ్రహ్మచర్యం తపశ్శౌచం సన్తోషో భూతసౌహృదమ్ । గృహస్థస్యాప్యృతౌ గన్తుస్సర్వేషాం మదుపాసనమ్ ॥ ౪౩ ॥ ఇతి మాం యస్స్వధర్మేణ భజేన్నిత్యమనన్యభాక్ । సర్వభూతేషు మద్భావో మద్భక్తిం విన్దతేఽచిరాత్ ॥ ౪౪ ॥ భక్త్యోద్ధవానపాయిన్యా సర్వలోకమహేశ్వరమ్ । సర్వోత్పత్త్యప్యయం బ్రహ్మ కారణం మోపయాతి సః ॥ ౪౫ ॥ ఇతి స్వధర్మనిర్ణిక్తసత్త్వో విజ్ఞాతమద్గతిః । జ్ఞానవిజ్ఞానసమ్పన్నో విరక్తో మాముపైతి సః ॥ ౪౬ ॥ వర్ణాశ్రమవతాం ధర్మ ఏష ఆచారలక్షణః । స ఏష మద్భక్తియుతో నిశ్శ్రేయసకరః పరః ॥ ౪౭ ॥ ఏతత్తేఽభిహితం సాధో భవాన్పృచ్ఛతి యచ్చ మామ్ । యథా స్వధర్మసంయుక్తో భక్తో మాం సమియాత్పరమ్ ॥ ౪౮ ॥ ❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ఏకాదశస్కన్ధేఽష్టాదశోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁

హ్మచర్యం సమ్భవతీతి తదసమ్భావనావ్యుదాసః ఏ - భ్యోఽపి ప్రధానం సర్వేషాం ధర్మమాహ ॥ సర్వేషాం మదుపాసనమితి ॥ ధర్మ ఇత్యనుషజ్యతే ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ సంక్షేపతో ధర్మాన్ విశేషసామాన్యరూపేణోక్త్వా తత్ఫలమాహ ॥ ఇతీతి ॥ నాన్యం భజతీత్యనన్యభాక్ - దేవతాన్తరభక్తిరహితః ॥ యద్వా ॥ నాన్యస్మై ప్రయోజనాయ భజతీత్యనన్యభాక్ అనన్యప్రయోజన ఇత్యర్థః - సర్వభూతేషు - మద్భావః మదాత్మకత్వబుద్ధిమాన్ - యః - ఇత్థం - స్వధర్మేణ - మాం భజేత్ - సోఽచిరాదేవ - మద్భక్తిం - విన్దతే లభతే ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ భక్తేః ఫలమాహ ॥ భక్త్యేతి ద్వాభ్యాం ॥ హే ఉద్ధవ - మహేశ్వరం మహేశ్వరత్వే హేతుః - సర్వోత్పత్త్యప్యయం సర్వస్యోత్పత్త్యప్యయౌ యస్మాత్తం - అతఏవ - సర్వకారణం పరబ్రహ్మభూతం - మాం - ముపయాతి ప్రాప్నోతి - బ్రహ్మశబ్దేన కారణత్వోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదికల్యాణగుణగణబృహత్త్వం వివక్షితమ్ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ ఇతి ఏవంభూతేన - స్వవర్ణాశ్రమధర్మేణ - నిర్ణిక్తం శుద్ధం - సత్త్వం - యస్య సః విజ్ఞాతా - మద్గతిః మత్ప్రకారః - మద్యాథాత్మ్యం - యేన సః, జ్ఞానం శాస్త్రజన్యం - విజ్ఞానముపాసనాత్మకం - యః - ఏవంవిధః - సః - మాం - ముపైతి - వర్ణాశ్రమధర్మాద్యనుగృహీతయాఽనపాయిన్యా భక్త్యా మాముపైతీతి శ్లోకద్వయవివక్షితోఽర్థః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ పృష్టార్థప్రతివచనం నిగమయతి ॥ వర్ణాశ్రమవతామితి ద్వాభ్యామ్ ॥ ఏష - ఆచారలక్షణః ఆచారాత్మకో ధర్మః - నిరూపిత ఇతి శేషః స ఏష ధర్మః - మద్భక్తియుక్తశ్చేత్ - యోగశ్చాత్రాఙ్గాఙ్గీభావః - నిశ్శ్రేయసకరః ముక్తిసాధనభూతః పరః ఉత్కృష్టః - నాతః పరః ఉపాయో విద్యత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ఏతదితి ॥ హే సాధో - భవాన్ - యత్ - మాం - పృచ్ఛతి కిం తత్ - యథా - స్వధర్మసంయుక్తో - భక్తో - మాం - పరం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం - సమియాత్ సమవాప్నుయాత్ - ఇత్యేతత్ - తే తుభ్యమభిహిత - మితి సమ్బన్ధః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధేఽష్టాదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

౪౧ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ సురానాత్మాన

దుఃఖోదర్కేష్విత్యాదిశ్లోకద్వయేన స్వవర్ణాశ్రమధర్మనిష్ఠస్య జిజ్ఞాసోర్గురూపసత్తిమూలకతదుపదేశసమధిగతబ్రహ్మస్వరూపతత్ప్రాప్తిసాధనాది స్వరూపస్య వర్ణాశ్రమధర్మాఙ్గకభగవద్భక్తియోగసాధ్యా ముక్తిరిత్యుక్తం - అథ భక్తియోగాశక్తస్య న్యాసాఖ్యం స్వప్రాప్తిసాధనముపాయాన్తరముపదిశతి ॥ యో విద్యాశ్రుతసమ్పన్న ఇత్యాదినా ॥ విద్యాశ్రుతసమ్పన్నః - విద్యా శాస్త్రజన్యం జ్ఞానం - శ్రుతం శాస్త్రాధికారాభావే కేవలసదుపశ్రవణలభ్యం - తాభ్యాం - సమ్పన్నః శ్రుతశబ్దేన స్వప్రాప్తిసాధనతయోపదేక్ష్యమాణస్య న్యాసస్య సర్వాధికారత్వం సూచితం - విద్యాశ్రుతసమ్పన్న ఇత్యనేన “ పరీక్ష్య లోకాన్కర్మచితా ,, నిత్యాదిశ్రుత్యుక్తా గురూపదేశపర్యన్తా ప్రణాడీ - న్యాసయోగమధిచికీర్షోరపి సమానేతి సూచితం - ఆనుమానికః శాస్త్రావిరుద్ధతర్కాభిజ్ఞః “ తద్యథేహ కర్మచితో లోకః క్షీయతే ఏవమేవాముత్ర పుణ్యచితో లోకః క్షీయతే ,, ఇత్యుక్తరీత్యా కృష్యాదిఫలానామివ యజ్ఞాదికర్మఫలానామప్యనిత్యత్వానుమానకుశలో వా - ఆత్మవాన్ సమాహితచిత్తః - ఇదం శరీరం - మాయామాత్రం ప్రకృతిపరిణామాత్మకం - జ్ఞాత్వా - భగవచ్ఛేషతైకరసే ఆత్మని భగవన్మాయయా విరచితమితి జ్ఞాత్వేత్యర్థః - జ్ఞానం జ్ఞానాత్మక - మాత్మస్వరూపం - మయి సర్వశేషిణి సర్వాన్తరాత్మని ఉపాయోపేయభూతే సత్యసఙ్కల్పే పరమకారుణికేఽనాలోచితవిశేషాశేషలోకశరణ్యే మయి - మదధీనం - అనుసన్దధ్యాదిత్యర్థః, మాయామాత్రమిత్యస్య మిథ్యామాత్రమితి నార్థః - ప్రకృతేర్మాయాశబ్దవాచ్యత్వే నిమిత్తమాసురరాక్షసశస్త్రాదీనామివ విచిత్రకార్యకరత్వం - తథా చ “ తతో భగవతా తస్య రక్షార్థం చక్రముత్తమమ్ । ఆజగామ సమాజ్ఞప్తం జ్వాలామాలి సుదర్శనమ్ ॥ తేన మాయాసహస్రం తచ్ఛమ్బరస్యాశుగామినా । బాలస్య రక్షతా దేహమేకైకశ్యేన సూదిత ,, మిత్యాదౌ న మాయాశబ్దో మిథ్యావాచీ - ఐన్ద్రజాలికాదిష్వపి కేన చిన్మన్త్రౌషధాదినా మిథ్యార్థవిషయాయాః పారమార్థిక్యా బుద్ధేరుత్పాదకత్వేన మాయావీతి ప్రయోగః - తథా మన్త్రౌషధాదిభేదేన తత్ర మాయాశబ్దప్రయోగేష్వనుగతస్యైవ శబ్దార్థత్వాత్ - తత్ర మిథ్యార్థేషు మాయాశబ్దప్రయోగో మాయాకార్యబుద్ధివిషయత్వేనౌపచారికో మఞ్చాః క్రోశన్తీతివత్ - అతోఽత్ర “ మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యా ,, దిత్యా

శ్రీభగవానువాచ ॥ యో విద్యాశ్రుతసంపన్న ఆత్మవాన్నానుమానికః । మాయామాత్రమిదం జ్ఞాత్వా జ్ఞానం చ మయి సంన్యసేత్ ॥ ౧ ॥ జ్ఞానినస్త్వహమేవేష్టః స్వార్థో హేతుశ్చ సమ్మతః । స్వర్గశ్చైవాపవర్గశ్చ నాన్యోఽర్థో మదృతే ప్రియః ॥ ౨ ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నాః పరం శ్రేష్ఠం విదుర్మమ । జ్ఞానీ ప్రియతమోఽతో మే జ్ఞానేనాసౌ బిభర్తి మామ్ ॥ ౩ ॥ తపస్తీర్థం జపో దానం పవిత్రాణీతరాణి చ । నాలం కుర్వన్తి తాం సిద్ధిం యా జ్ఞానకలయా కృతా ॥ ౪ ॥

దిష్వభిధీయమానా గుణమయీ పారమార్థికీ ప్రకృతిరేవ మాయాశబ్దేనాభిధీయతే - తస్యాః కార్యం భగవత్స్వరూపతిరోధానం, స్వస్వరూపభోగ్యత్వబుద్ధిశ్చ ✻ ॥ ౧ ॥ ✻ “ జ్ఞానం చ మయి సంన్యసే ,, దిత్యనేన “ ఓమిత్యాత్మానం యుఞ్జీతే ,, త్యుక్తార్థః ప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే - సంన్యాసశ్చాత్రాత్మరక్షాభరనిక్షేపః - తమేవ వివృణోతి ॥ జ్ఞానిన ఇతి ॥ జ్ఞానీ చాత్ర భగవచ్ఛేషతైకరసః ప్రకృతివియుక్తకేవలాత్మన్యపర్యవస్యన్భగవన్తం ప్రేప్సుర్భగవన్తమేవ పరమప్రాప్యం మన్వానః - తస్య - అహమేవ - స్వార్థః ప్రాప్య ఇతి యావత్ - తత్త్వేనేష్టః - తథా - హేతుః ప్రాప్త్యుపాయశ్చ, అహమేవ - సమ్మతః - మదృతే మాం వినా - స్వర్గో - మోక్షః కైవల్యం చ - తథా - యః కశ్చిదన్యోఽపి - న ప్రియః, అనేన “ ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమిత్యుక్తార్థః ప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే ,, ✻ ॥ ౨ ॥ ✻ ఇత్థం మయి సంన్యస్తాత్మస్వరూపా ఏవ మద్యాథాత్మ్యం విదు - రిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసమ్పన్నా ఇతి ॥ జ్ఞానం శరీరస్య మాయామాత్రత్వజ్ఞానం - ఆత్మస్వరూపస్య ప్రకృతివివిక్తస్య భగవచ్ఛేషతైకరసత్వజ్ఞానం చ వివక్షితం - విజ్ఞానం భగవత ఏవోపాయోపేయత్వాధ్యవసాయాత్మకం - తాభ్యాం - సమ్పన్నాః - పరం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం - అత ఏవ - శ్రేష్ఠం సర్వోత్తమం - మమ - స్వరూపం - విదుః - అనేన “ దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మాముపయాన్తి తే ,, ఇత్యస్యార్థః ప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే - మే మమ - జ్ఞానీ - ప్రియతమః - ఆత్మవన్నిరతిశయప్రియః - ప్రియతమ ఇత్యనేన “ స చ మమ ప్రియ ,, ఇత్యస్యార్థః ప్రత్యభిజ్ఞాపితః - అసౌ జ్ఞానీ - జ్ఞానేన మాం వినాఽఽత్మధారణం న సంభవతీతి జ్ఞానేన హేతుభూతేన - మాం - బిభర్తి ధారయతి - తదాయత్తధారణోఽహమిత్యర్థః - అనేన “ జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమ్ । ఆస్థితః స హి యుక్తాత్మా మామేవానుత్తమాం గతి ,, మిత్యస్యార్థః ప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే ॥ తథా హి తత్రాభాషి భగవద్భాష్యకారైః ॥ “ జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతం తదాయత్తధారణోఽహమితి మన్యే కస్మాదేవం - యస్మాన్మయా వినాఽఽత్మధారణాసమ్భావనయా మామేవానుత్తమం ప్రాప్యమాస్థితః - అతస్తేన వినా “ యే యథా మాం ప్రపద్యన్తే తాంస్తథైవ భజామ్యహ ,, మిత్యుక్తవిధస్వభావస్య మమాప్యాత్మధారణం న సంభవతి “ తతో మమాప్యాత్మా హి స ఇతీ ,, తి ✻ ॥ ౩ ॥ ✻ “ మాయామాత్రమిదం జ్ఞాత్వా జ్ఞానం చ మయి సంన్యసే ,, దిత్యాత్మసంన్యాసస్య మాయామాత్రజ్ఞానపూర్వకత్వముక్తం - తస్యావశ్యకత్వజ్ఞాపనాయ నిరతిశయశుద్ధ్యావహత్వమాహ ॥ తప ఇతి ॥ యా శుద్ధిః జ్ఞానకలయా జ్ఞానలే

శేన-కృతా - తాంశుద్ధిం-తపఆదీని-నాలంకుర్వన్తితినకర్తుంశక్నువన్తీత్యర్థః - శక్తిద్యోతకోఽత్రాలంశబ్దః "అలంభూషణపర్యాప్తిశక్తివారణవాచక,, మిత్యనుశాసనాత్, ఇతరాణి-పవిత్రాణిశౌచాచమనాదీని ✻ ॥ ౪ ॥ ✻యోవిద్యేత్యాదినోక్తమర్థముపసంహరతి ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్-జ్ఞానస్యనిరతిశయశుద్ధ్యావహత్వాత్-జ్ఞానసహితంయథాతథా-స్వస్యాన్తరాత్మానంమాం - జ్ఞాత్వాప్రాప్యత్వేనప్రాపకత్వేనచజ్ఞాత్వేత్యర్థః - హేఉద్ధవ- జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నస్త్వం జ్ఞానవిజ్ఞానసమ్పన్న ఇత్యనేనాత్మసన్న్యాస్యస్యసకృత్కర్తవ్యత్వేఽపి విశ్వాసాత్మకస్యవిజ్ఞానాన్తర్గతస్యయావజ్జీవానువర్తనీయత్వం సూచ్యతే - మద్భక్త్యామద్విషయకప్రేమ్ణా - భావితఃసంజాతాభిప్రాయవిశేషస్సన్-మాం - భజఆరాధయ-మత్కైఙ్కర్యంకుర్విత్యర్థః ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ఉపదిష్టార్థవిశ్వాసజననాయపూర్వేషాంవృత్తిమాహ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానయజ్ఞేనేతి ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానేఏవయజ్ఞస్తేన - తయోర్దేవతాప్రసాదహేతుత్వేనయజ్ఞత్వరూపణం - ఆత్మనిజీవేఆత్మానమన్తఃప్రవిశ్యధారకం - సర్వయజ్ఞనిర్వాహకం-మా-మిష్ట్వాఆరాధ్యమాంవైమామేవసంసిద్ధింముక్తి - మగుఃప్రాపుః ✻ ॥ ౬ ॥ ✻విస్తరేణజ్ఞానస్వరూపబుభుత్సాజననాయసంగ్రహేణదర్శయతి ॥ త్వయీతి ॥ హేఉద్ధవ-మాయాన్తఃప్రకృత్యన్తః మాయాపరిణామాత్మకశరీరం-త-దాశ్రయతి - అధిష్ఠాయవర్తమానేసంసారిణిత్వయి-య - స్త్రివిధఃఆదిమధ్యాన్తరూపః- ఉత్పత్తిస్థితిప్రళయరూపఇతియావత్-ఆపతతి-స-వికారః, యత్ యతః , ఆద్యపవర్గయోఃశరీరసంబన్ధాత్పూర్వకాలేతదవసానేచ-నాస్తీతి - యతశ్చా-మీజన్మాదయః, అస్యశరీరస్యైవ-యేఽమీ-జన్మాదయ, స్తైతస్యతవ-కింస్యుః - దేహసంబన్ధినోజన్మాదయస్తవనస్యురిత్యర్థః- అసతశ్శరీరస్యాద్యన్తయోరపియథాఽఽత్మస్వరూపమస్తితస్మధ్యేప్యస్త్యేవ - నతువృద్ధిక్షయాదిమద్భవతీత్యర్థః - అచేతనపరిణామ

తస్మాజ్జ్ఞానేనసహితంజ్ఞాత్వాస్వాత్మానముద్ధవ।జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నోభజమాంభక్తిభావితః॥ ౫ ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానయజ్ఞేనమామిష్ట్వాఽఽత్మానమాత్మని ।సర్వయజ్ఞపతింమాంవైసంసిద్ధింమునయోఽన్వగుః॥ ౬ ॥త్వయ్యుద్ధవాశ్రయతియస్త్రివిధోవికారోమాయాన్తరాపతతినాద్యపవర్గయోర్యత్ । జన్మాదయోఽస్యయదమీతవతస్యకింస్యురాద్యన్తయోర్యదసదోఽస్తితదేవమధ్యే ॥ ౭ ॥ ఉద్ధవఉవాచ ॥ జ్ఞానంవిశుద్ధం విపులంయదేతద్వైరాగ్యవిజ్ఞానయుతంపురాణమ్ । ఆఖ్యాహివిశ్వేశ్వరవిశ్వమూర్తేత్వద్భక్తియోగంచమహద్విమృగ్యమ్॥ ౮ ॥తాపత్రయేణాభిహతస్యఘోరేసంతప్యమానస్య భవాధ్వనీశ । పశ్యామినాన్యచ్ఛరణంతవాఙ్ఘ్రిద్వంద్వాతపత్రాదమృతాభివర్షాత్॥ ౯ ॥ దష్టంజనంసంపతితంబిలేఽస్మికాలాహినాక్షుల్లసుఖోరుతర్షమ్ । సముద్ధరైనంకృపయాఽఽపవర్గ్యైర్వచోభిరాసిఞ్చమహానుభావ ॥ ౧౦ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఇత్థమేతత్పురారాజాభీష్మంధర్మభృతాంవరమ్ । అజాతశత్రుఃపప్రచ్ఛసర్వేషాంనోఽనుశృణ్వతామ్॥ ౧౧ ॥నివృత్తేభారతేయుద్ధేసుహృన్నిధనవిహ్వలః । శ్రుత్వాధర్మాన్బహూన్పశ్చాన్మోక్షధర్మానపృచ్ఛత✻॥ ౧౨ ॥తానహంతేఽభిధాస్యామిదేవవ్రతము

స్యాపోజన్మాదివికారత్రయభాగనిత్యశ్చదేహః - ఆత్మాతుతద్రహితోనిత్య - ఇత్యేతదేవమాయామాత్రమిదంజ్ఞాత్వేత్యనేనోక్తఇత్యభిప్రాయః ✻॥ ౭ ॥ ✻తద్విస్తరబుభుత్సయాపృచ్ఛతి॥జ్ఞానమితి॥పురాణముపదేశపరంపరాప్రాప్తం-జ్ఞానకార్యంవైరాగ్యం-తత్ప్రయుక్తంవిజ్ఞానం-తాభ్యాంయుతం-విశుద్ధంవిశుద్ధత్వావహం-యదేత - జ్జ్ఞానం-త-ద్విపులం-యథాతథా-మహద్విమృగ్యంమహద్భిరన్వేషణీయం-పరమగోప్యమిత్యర్థః-త్వద్భక్తియోగంచా-ఖ్యాహి ✻॥౮॥✻బహుతోప్యపయుక్తాందశామావిష్కుర్వన్ తన్నివృత్త్యైత్వచ్చరణారవిన్దమేవశరణమిత్యధ్యవస్యామీత్యాహ॥ తాపత్రయేణేతి॥ హే-ఈశ్వర-ఘోరేదుస్సహే, సంసారాధ్వని, తాపత్రయేణా-భిహతస్యపీడితస్య - అతఏవసంతప్యమానస్య-పుంసఃశరణంసాధనం-తవాఙ్ఘ్రిద్వంద్వమేవా-తపత్రం-తస్మా-దన్యం-నపశ్యామి-కథంభూతాత్- అమృతాభివర్షాత్-అమృతంమోక్షసుఖం- తదభివర్షతీతితథా - అమృతోపాయభూతాదిత్యర్థః ✻ ॥ ౯ ॥ ✻నన్వేవమధ్యవస్యతస్తవకింతచ్ఛ్రవణేనేత్యతఆహ॥ దష్టమితి ॥బిలేసంసారగర్తే-పతితం-కాలఏవాహి-స్తేన-దష్టం - క్షుద్రసుఖేష్వేవ-ఉరు - స్తర్షః తృష్ణా-యస్య - తమేనం-తాపత్రయాభితప్తంజనం-కృపయా-సముద్ధర-కథంసముద్ధరణీయ-స్తత్రాహ॥ఆపవర్గ్యైరపవర్గబోధకై - ర్వాగమృతై-రాసిఞ్చేతి ✻ ॥ ౧౦ ॥ ✻వివక్షితస్యోత్తరస్యప్రాంప్రదాయికత్వమాహ॥ ఇత్థమితి ॥ధర్మభృతాంభగవద్భక్తిలక్షణధర్మపరాణాంమధ్యే -వరంశ్రేష్ఠం-భీష్మం-రాజాఽజాతశత్రుర్యుధిష్ఠిరః-నోఽస్మాకం,సర్వేషాం-శృణ్వతాంసతా-మేతత్త్వత్పృష్ట-మిత్థం-త్వమివ-పప్రచ్ఛ ✻ ॥ ౧౧ ॥ ✻కస్తస్యపిపృచ్ఛిషాహేతురిత్యతఆహ ॥ నివృత్తఇతి ॥ సుహృదాంబన్ధూనాం-నిధనా - ద్విహ్వలఃవిక్షిప్తచిత్తః - తత్ప్రశాన్తయేఽపృచ్ఛతేత్యర్థః ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ప్రశ్నస్యోత్తరంవక్తుంప్రతిజానీతే॥ తానితి ॥తాన్మోక్షధర్మాన్, దేవవ్రతస్యభీష్మస్య,ముఖాత్,శ్రు

తాన్, తేతుభ్య,మభిధాస్యామి, నను, జ్ఞానవైరాగ్యభక్తియోగబుభుత్సోః కిం మోక్షధర్మోపదేశేనేత్యతస్తాన్విశినష్టి ॥ జ్ఞానేతి॥ జ్ఞానాదిభిరుపబృంహితాన్, తత్సహితానిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తావజ్జ్ఞానముపదిశతి॥ నవేతి ॥ నవ భావాః శబ్దస్పర్శరూపరసగన్ధాః విసర్గశిల్పగత్యుక్తయశ్చ రేతఉత్సర్గో మూత్రపురీషోత్సర్గశ్చ త్యుత్సర్గద్వయస్యైకకోటిత్వాభిప్రాయేణేన నవేతి నిర్దేశః అన్యథా దశేతి స్యాత్. ఏకాదశేన్ద్రియాణి - పఞ్చమహాభూతాని, త్రయః సత్త్వాదయో గుణాః ఏషు పరిదృశ్యమానేషు భూతేషు దేవమనుష్యాదిశరీరేషు ఏతాన్, భావాన్ అథైకం జ్ఞానైకాకార, మాత్మవస్తు చ జాత్యభిప్రాయమేకవచనం యేన మయా సహితం మద్ధార్యం మచ్ఛేషతైకరసం జీవస్వరూపం చేత్యర్థః అన్వీక్షేత - తదేతదన్వీక్షణాత్మకం జ్ఞానమితి మమ మయా నిశ్చితం ప్రకృతిపురుషయాథాత్మ్యవివేచనమేవ జ్ఞానమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అథావజ్ఞానముపదిశతి॥ తదేవేతి॥ యథాశబ్దేన పూర్వగ్రన్థస్థప్రకృతిపురుషాకారః పరామృశ్యతే. నతథా అతథా ప్రకృతిపురుషవిలక్షణేనేత్యర్థః ఏకేన యేన మయైవోపాయభూతేన యదేకం మత్స్వరూపం ప్రాప్యమితి శేషః ఏతదేవ హి విజ్ఞానమిత్యర్థః, విజ్ఞానమేవ ప్రపఞ్చయతి॥ స్థితీతి ॥ త్రిగుణాత్మనాం త్రిగుణాత్మకప్రకృతిపరిణామాత్మకానాం, భావానాం దేహానామేవ జన్మస్థితివినాశాన్ పశ్యేత్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ సృజ్యాత్సృజ్యం శరీరాచ్ఛరీరాన్తరం ప్రతి తస్యాదౌ - అన్తే మధ్యే చ, య, దన్వియాత్ - పునశ్చ ప్రతిసంక్రామే శరీరప్రళయే యత్ శిష్యేత ఏకరూపమవతిష్ఠతే తదేవ సత్ అవికృత, మాత్మస్వరూపమిత్యేతదపి విమర్శనం జ్ఞానమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ అథ వైరాగ్యముపదిశతి ॥ శ్రుతిరితి ॥ చతుష్టయమిత్యనన్తరం తేనేతి శేషః ప్రమాణశబ్దః కర్మణ్యల్యుడన్తః తేన చతుష్టయేన - ప్రమాణేషు ప్రమితేషు కర్మఫలేషు సః ఉక్తవిధజ్ఞానసంపన్నః విరజ్యతే ఇత్యేతద్వైరాగ్యమిత్యర్థః ఐతిహ్యశబ్దః శ్రుతిమూలకస్మృతిపురాణాదీనామప్యుపలక్షణార్థః తత్ర శ్రుత్యాదిప్రమితం కర్మఫలం స్వర్గాది, ప్రత్యక్షసిద్ధం కృష్యాదికర్మఫలమన్నాది అనుమానసి

ఖ్యాప్రీతాన్ । జ్ఞానవిజ్ఞానవైరాగ్యశ్రద్ధాభక్త్యుపబృంహితాన్॥ ౧౩ ॥ నవైకాదశ పఞ్చ త్రీన్భావాన్భూతేషు యేన వై । ఈక్షేతాథైకమప్యేషు తజ్జ్ఞానం మమ నిశ్చితమ్॥ ౧౪ ॥ ఏతదేవ హి విజ్ఞానం న తథైకేన యేన యత్। స్థిత్యుత్పత్త్యప్యయాన్పశ్యేద్భావానాం త్రిగుణాత్మనామ్ ॥ ౧౫ ॥ ఆదావన్తే చ మధ్యే చ సృజ్యాత్సృజ్యం యదన్వియాత్ । పునస్తత్ప్రతిసంక్రామే యచ్ఛిష్యేత తదేవ సత్ ॥ ౧౬ ॥ శ్రుతిః ప్రత్యక్షమైతిహ్యమనుమానం చతుష్టయమ్ । ప్రమాణేష్వనవస్థానాద్వికల్పాత్స విరజ్యతే॥ ౧౭ ॥ కర్మణాం పరిణామిత్వాదావిరిఞ్చ్యాదమఙ్గళమ్। విపశ్చిన్నశ్వరం పశ్యేదదృష్టమపి దృష్టవత్॥ ౧౮ ॥ భక్తియోగః పురైవోక్తః ప్రీయమాణాయ తేఽనఘ । పునశ్చ కథయిష్యామి మద్భక్తేః కారణం పరమ్॥ ౧౯ ॥ శ్రద్ధాఽమృతకథాయాం మే శశ్వన్మదనుకీర్తనమ్ । పరినిష్ఠా చ పూ

ద్ధం త్వారోగ్యాది తస్యౌషధాదినాఽఽరోగ్యజనకత్వానుమానసిద్ధత్వాత్ - యద్వా అనుమానం వైరాగ్యహేతుతయోక్తం తచ్చ శ్రుత్యైవ ప్రదర్శితం "తద్యథేహ కర్మచితో లోకః క్షీయత ఏవమేవాముత్ర పుణ్యచితో లోకః - క్షీయతే ,, ఇతి ఇదం హి కృష్యాదికర్మఫలదృష్టాన్తేన కర్మఫలత్వహేతునా పుణ్యఫలస్య నశ్వరత్వం హ్యనుమాపయతి - అస్మిన్పక్షే చతుష్టయమిత్యనన్తరం తత్ర తేనేతి చ శేషః , తత్ర శ్రుత్యాదిప్రమితేషు ఫలేషు తేనేత్యనేనానుమానం పరామృశ్యతే - ప్రత్యక్షగ్రహణం దృష్టాన్తార్థం, ఏతచ్చ స్వయమేవ స్ఫుటీకరిష్యతి "అదృష్టమపి దృష్టవ ,, దితి అత్రానుమానస్యానుమేయద్వారా విరక్తిహేతుత్వం - పుణ్యచితో లోకః క్షీయత ఇతి క్షయగ్రహణమన్యేషాముపలక్షణార్థమిత్యభిప్రయన్ సాధ్యధర్మాన్విరక్తో హేతుతయా నిర్దిశతి ॥ అనవస్థానాత్ వికల్పాత్ పరిణామిత్వాదితి, కర్మణామిత్యేతత్ఫలపరం - కర్మణాం ఫలానాం అనవస్థానాత్ ఏకరూపతయావస్థిత్యభావాత్ వికల్పాత్తారతమ్యాత్ పరిణామిత్వాద్వికారిత్వా - ద్వినాశిత్వాచ్చ విరజ్యేత - ఇతి సంబన్ధః విరక్తిమేవాభినయేన దర్శయతి ॥ ఆవిరిఞ్చ్యాదిత్యాదినా॥ దృష్టవత్ అదృష్టం బ్రహ్మాధిపత్యపర్యన్తం సర్వమపి - శ్రుత్యాదిప్రతిపన్నం కర్మఫలం, నశ్వరమత ఏవామఙ్గళం దుఃఖగర్భం చేతి విపశ్చిత్ జ్ఞానీ పశ్యేత్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ "త్వద్భక్తియోగం చ మహద్విమృగ్య ,, మితి భక్తియోగః పృష్టః తత్ర తస్య విస్తరేణోపపాదితత్వాత్ న తత్స్వరూపబుభుత్సాప్రయుక్తః ప్రశ్నః - కిన్తు తదన్తరఙ్గవివిత్సాప్రయుక్త ఇత్యభిప్రయన్ తదన్తరఙ్గసాధనాని వక్తుం ప్రతిజానీతే ॥ భక్తియోగ ఇతి ॥ ప్రీయమాణాయ భక్తియోగశ్రవణార్థం ప్రీతియుక్తాయ యద్వా మద్విషయప్రీతియుక్తాయ - అనేన పాత్రతా వ్యజ్యతే పురైవోక్తః - సపరికర ఉక్త ఇత్యర్థః అతః సోఽధునా నోపదేష్టవ్య ఇతి భావః ఇదానీం తూక్తేష్వేవ భక్తియోగకారణేషు యత్పరముత్కృష్టం అన్తరఙ్గకారణం తత్పునః కథయిష్యామీత్యర్థః కారణమిత్యేకవచనం సామాన్యాభిప్రాయకమ్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ కాని పునస్తానీత్యత ఆహ॥ శ్రద్ధేత్యాదినా॥ మే మమామృతతుల్యాయాః కథాయాః తస్యాం - తచ్ఛ్రవణాదావిత్యర్థః శ్రద్ధా ఆదరః - మదనుకీర్తనం , శశ్వదితి సర్వత్రాన్వయః

జ్యతే-మద్గుణకీర్తనం,పరినిష్ఠా-ఆసక్తిః-స్తుతిభిఃజన్మకర్మప్రతిపాదకవచనైః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ పరిచర్యాభగవన్మన్దిరసమ్మార్జనోపలేపక్రియా,పూజా-త్వావాహనాదిషోడశోపచారాత్మికే - తినపౌనరుక్త్యం సర్వాఙ్గైః « పాదాఙ్గుళిభ్యాం జానుభ్యాం శిరసా చావనీంస్పృశన్,బద్ధాఞ్జలిర్నమస్కుర్యాత్పఞ్చాఙ్గస్స ఉదీర్యతే-నిధాయదణ్డవద్దేహంప్రసార్యచరణౌ కరౌ.బద్ధ్వా ముకుళవత్పాణీ ప్రణామోదణ్డసంజ్ఞితః - పాదౌ శిరస్తథా హస్తౌ నికుఞ్చ్య ముకుళాకృతీ - మనోబుద్ధ్యభిమానైశ్చ ప్రణామోఽష్టాఙ్గసంజ్ఞితః,,ఇతివిహితైస్సర్వైరఙ్గైః-అభ్యధికా- మద్భక్తానాంపూజా చ-మన్మతిర్మద్దాస్యకర్తవ్యబుద్ధిః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ మదర్థేషు మదారాధనోపకరణతులసీపుష్పాద్యార్జనేషు కర్మసు నిమిత్తభూతేషు- అఙ్గచేష్టా కాయవ్యాపారః - వచసా లౌకికేనాపి- మద్గుణానామీరణం కథనం, అతః స్తుతిభిస్తవనమిత్యనేన పౌనరుక్త్యం - అర్పణం సమాధానం.కామవివర్జనం ప్రయోజనాన్తరానభిసంధిః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ మదర్థే మత్ప్రీత్యర్థే అర్థపరిత్యాగః వి త్తవ్యయః , భోగస్య తత్సాధనస్య చన్దనాదేః - సుఖస్య పుత్రోపలాలనాదేశ్చ-పరిత్యాగః,ఇష్టం యాగాదివైదికం కర్మ దత్తం దానం, హుతం హోమః. భుక్తం అతిథిభోజనం-వ్రతమేకాదశ్యుపవాసాది - తపః అన్యదపి శాస్త్రీయకాయక్లేశాదికం.ఏతత్సర్వం - మత్ప్రీత్యర్థం-కృతం , మద్భక్తేః కారణమిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ ఏవం ధర్మ ఇత్యనూక్తసంగ్రాహకం తత్ర ప్రదర్శనార్థమాహ॥ఆత్మనివేదనం , ఆత్మశబ్దస్తదనుబన్ధినామప్యుపలక్షణార్థః-నివేదనం భగవదాయత్తత్వానుసంధానం, మయి-త్యసై గ్రభ్య ఇత్యాదిః-ఏభ్యోధర్మేభ్యో,మయి , భక్తిః ప్రీతి,రుపజాయతే, కింతత ఇత్యత ఆహ ॥ అస్యసంజాతభక్తియోగస్య , కోనుపురుషార్థోఽవశిష్యతే , సర్వోఽపి సులభ ఏవేతిభావః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ తదేవస్పష్టీకరోతి ॥ యదేతి ॥ యదా, సత్త్వోపబృంహితం సత్త్వేనాధరీకృతరజస్తమస్కేనో,బృహితం సహితం , అతఏవ - శాన్తం రాగాద్యకలుషితం , చిత్తం-అన్తరాత్మని మయి - అర్పితం తదా సపుమాన్ , ధర్మాదీన్యభిపద్యతే ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ ఉక్తాకారవిపరీతాకారం చిత్తం తు అధర్మాజ్ఞానావైరాగ్యానైశ్వర్యాపాదకమిత్యాహ ॥ యదర్పితమితి- రజస్వలం-రజశ్శబ్దస్తమసోఽప్యుపలక్షణార్థః-రజస్తమః ప్రచురం-అసన్నిష్ఠం దేహాసక్తం,యచ్చిత్త,మిన్ద్రియై,రర్పితం వికల్పం శబ్దాదికం,పరిధావతి-వికల్ప ఇతిసప్తమ్యన్తపాఠే,శబ్దాదివిషయేఽర్పితమిత్యర్థః-తచ్చిత్తం , విపర్యయమధర్మాదికారణం,విద్ధి ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ అన్యథావ్యాఖ్యాననిరాసాయ ధర్మాదిచతుష్టయం వివృణోతి ॥ ధర్మ ఇతి ॥ మద్భక్తికృత్ మద్భక్తికారణం,ఐకాత్మ్యదర్శనం,ఏకాత్మశబ్దో బహువ్రీహి,స్తస్యభావ ఐకాత్మ్యం , సర్వేషామాత్మనామేకపరమాత్మాత్మకత్వం తద్దర్శనమిత్యర్థః - గుణేషు శబ్దాదివిషయేష్వ-సఙ్గః అనర్థహేతుత్వపర్యాలోచనపూర్వకానాసక్తిః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ ఏవం ధర్మాదిషు ప్రవృత్తేషు ప్రసఙ్గాన్ముక్తిసాధనతయోక్తయమనియమాద్యవాన్తరభేదశమదమాదిస్వరూపబుభుత్సయా పృచ్ఛతి ॥ యమః కతివిధ ఇత్యాదినా॥ హేఅరికర్శన.కా-ధృతిః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ ఋతముచ్యతే- య-దృత-ముచ్యతే-త-త్కి-మితిప్రశ్నః-ఇష్టం సుఖసాధనం-కిమిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ హే శ్రీమన్-కా దయా-కో-లాభః - హ్రీరిత్యత్ర కా హ్రీరిత్యన్వయః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ❋ కృపణః-కః కశ్చేశ్వరః,ఏతాన్ ప్రశ్నాన్ పృష్టాన్ భక్త్యుపయుక్తాన్-మమ మహ్యం,బ్రూహి , విపరీతాన్ అశమాదీన్ముక్తివిరోధినశ్చ, బ్రూహీతి సంబన్ధః- హే సత్తాం పతే ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ యమాన్నియమాంశ్చ పరిగణయ్య దర్శయతి సార్ధద్వయేన ॥ తత్రాద్య శ్లోకోక్తా యమాః శౌచాదయస్తు నియమా,ఇతి వివేకః-ఉభయోః శ్లోకయోః,ద్వాదశస్మృతాః - తత్ర శౌచమాన్తరం బాహ్యం చే

జాయాం స్తుతిభిః స్తవనం మమ ॥ ౨౦ ॥ ఆదరః పరిచర్యాయాం సర్వాఙ్గైరభివన్దనమ్ । మద్భక్తపూజాఽభ్యధికా సర్వభూతేషు మన్మతిః॥ ౨౧ ॥ మదర్థేష్వఙ్గచేష్టా చ వచసా మద్గుణేరణమ్ । మయ్యర్పణం చ మనసస్సర్వకామవివర్జనమ్॥ ౨౨ ॥ మదర్థేఽర్థపరిత్యాగో భోగస్య చ సుఖస్య చ। ఇష్టం దత్తం హుతం భుక్తం మదర్థం యద్వ్రతం తపః ॥ ఏవం ధర్మైర్మనుష్యాణాముద్ధవాత్మనివేదనమ్ । మయి సంజాయతే భక్తిః కోఽన్యోఽర్థోఽస్యావశిష్యతే ॥ ౨౪ ॥ యదాఽఽత్మన్యర్పితం శాన్తం చిత్తం సత్త్వోపబృంహితమ్।ధర్మం జ్ఞానం సవైరాగ్యమైశ్వర్యం చాభిపద్యతే ॥ ౨౫॥ యదర్పితం తద్వికల్ప ఇన్ద్రియైః పరిధావతి । రజస్వలం చాసన్నిష్ఠం చిత్తం విద్ధి విపర్యయమ్॥ ౨౬ ॥ ధర్మో మద్భక్తికృత్ప్రోక్తో జ్ఞానం చైకాత్మ్యదర్శనమ్।గుణేష్వసఙ్గో వైరాగ్యమైశ్వర్యం చాణిమాదయః॥ ౨౭ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ॥ యమః కతివిధః ప్రోక్తో నియమో వాఽరికర్శన।కశ్శమః కో దమః కృష్ణ కా తితిక్షా ధృతిః ప్రభో॥ ౨౮ ॥ కిం దానం కిం తపశ్శౌర్యం కిం సత్యమృతముచ్యతే । కస్త్యాగః కిం ధనం చేష్టం కో యజ్ఞః కా చ దక్షిణా॥ ౨౯ ॥ పుంసః కింస్విద్బలం శ్రీమన్దయా లాభశ్చ కేశవ । కా విద్యా హ్రీః పరా కా శ్రీః కిం సుఖం దుఃఖమేవ చ॥ ౩౦ ॥ కః పణ్డితః కశ్చ మూర్ఖః కః పన్థా ఉత్పథశ్చ కః । కస్స్వర్గో నరకః కశ్చిత్కో బన్ధురుత కిం గృహమ్ ॥ ౩౧ ॥ క ఆఢ్యః కో దరిద్రో వా కృపణః క ఈశ్వరః । ఏతాన్ప్రశ్నాన్మమ బ్రూహి విపరీతాంశ్చ సత్పతే॥ ౩౨ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ అహింసా సత్యమస్తేయమ

తి,శౌచాదీనాం ద్వాదశసంఖ్యావగన్తవ్యా, అహింసా అభూతద్రోహచిన్తా, సత్యం భూతహితావహం వచః, అస్తేయం మనసాపి పరస్వాగ్రహణం, అసఙ్గః క్వాప్యనాసక్తిః - హ్రీస్స్వరూపం స్వయమేవ వక్ష్యతి - అసంచయః అపరిగ్రహః- ఆస్తిక్యం శాస్త్రార్థవిశ్వాసః- బ్రహ్మచర్యం స్త్రీసఙ్గరాహిత్యం - మౌనం వృథాఽఽలాపవర్జనం స్థైర్యం అచాంచల్యం క్షమా తితిక్షా- తస్యాః స్వరూపం వక్ష్యతి ॥ ౩౩ ॥ శౌచం శాస్త్రీయకర్మయోగ్యతా- జపో మన్త్రావృత్తిః - తపః శాస్త్రీయకాయక్లేశః- శ్రద్ధా చికీర్షితవిషయత్వరా - ఆతిథ్యం అతిథిభోజనం - తీర్థాటనం తీర్థయాత్రా- పరార్థేహా పరోపక్రియా - తుష్టిర్యదృచ్ఛాలాభసంతుష్టిః ॥ ౩౪ ॥ కిమేభ్య ఇత్యత ఆహ॥ పుంసామితి ॥ ఉపాసితా అనుష్ఠితాః- ఏతే- హే తాత- యథాకామం ఇచ్ఛానుసారం- దుహన్తి ఫలన్తి ॥ ౩౫ ॥ అథ శమాదీనాం స్వరూపం వివృణోతి॥ శమ ఇత్యాదినా యావదధ్యాయం ॥ ఏతేనైవ విపరీతా అశమాదయోఽప్యున్నేయాః - బుద్ధేర్మన్నిష్ఠతా- యా- సా- శమః - నతు శాన్తిమాత్రమిత్యర్థః- ఇన్ద్రియసంయమః బాహ్యేన్ద్రియనియమనం - న చోరాదేర్దమనమాత్రం- దుఃఖసమ్మర్షః దుఃఖస్య సహనం - న భారాదేః - జిహ్వోపస్థయోర్వేగధారణం ధృతిః- నత్వనుద్వేగమాత్రమ్ ॥ ౩౬ ॥ దణ్డః భూతద్రోహః- తస్య - త్యాగో- దానం- న ధనార్పణం- కామత్యాగో భోగానపేక్షా- తపః- న కృచ్ఛ్రాదిః - స్వభావవిజయః క్షుత్పిపాసాద్యనభిభూతత్వం - శౌర్యం- నతు శత్రువిజయమాత్రం - సమదర్శనం తారతమ్యాపోహేన సర్వస్య బ్రహ్మాత్మకత్వదర్శనం- సత్యం- న యథార్థభాషణమాత్రమ్ ॥ ౩౭ ॥ సూనృతా యథాదృష్టార్థవిషయా- వాణీ - ఋతం- నతు ప్రియభాషణమాత్రం - కర్మస్వ - సఙ్గః కర్తృత్వాభిమానాభావః- శౌచం- నతు స్నానాదిజన్యమాత్రం - శౌచమపృష్టమప్యభిప్రేతత్వాద్వ్యాఖ్యాతం - సన్న్యాసః ఫలత్యాగః - త్యాగ ఉచ్యతే - నతు కర్మత్యా

సఙ్గో హ్రీరసంచయః । ఆస్తిక్యం బ్రహ్మచర్యం చ మౌనం స్థైర్యం క్షమాభయమ్ ॥ ౩౩ ॥ శౌచం జపస్తపో హోమ
శ్శ్రద్ధాఽఽతిథ్యం మదర్చనమ్ । తీర్థాటనం పరార్థేహా తుష్టిరాచార్యసేవనమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఏతే యమాస్సనియమా
ఉభయోర్ద్వాదశ స్మృతాః । పుంసాముపాసితాస్తాత యథాకామం దుహన్తి హి ॥ ౩౫ ॥ శమో మన్నిష్ఠతా బుద్ధే
ర్దమ ఇన్ద్రియసంయమః । తితిక్షా దుఃఖసమ్మర్షో జిహ్వోపస్థజయో ధృతిః ॥ ౩౬ ॥ దణ్డత్యాగః పరం దానం కామ
త్యాగస్తపస్స్మృతమ్ । స్వభావవిజయశ్శౌర్యం సత్యం చ సమదర్శనమ్ ॥ ౩౭ ॥ ఋతం చ సూనృతా వాణీ కవిభిః
పరికీర్తితా । కర్మస్వసఙ్గమశ్శౌచం త్యాగస్సన్న్యాస ఉచ్యతే ॥ ౩౮ ॥ ధర్మ ఇష్టం ధనం నౄణాం యజ్ఞోఽహం భ
గవత్తమః । దక్షిణా జ్ఞానసన్దేశః ప్రాణాయామః పరం బలమ్ ॥ ౩౯ ॥ భగో మ ఐశ్వరో భావో లాభో మద్భక్తిరుత్త
మా । విద్యాఽఽత్మని భిదాబాధో జుగుప్సా హ్రీరకర్మసు ॥ ౪౦ ॥ శ్రీర్గుణా నైరపేక్ష్యాద్యాస్సుఖం దుఃఖసుఖా
త్యయః । దుఃఖం కామసుఖాపేక్షా పణ్డితో బన్ధమోక్షవిత్ ॥ ౪౧ ॥ మూర్ఖో దేహాద్యహంబుద్ధిః పన్థా మన్నిగమస్స్మృ
తః । ఉత్పథశ్చిత్తవిక్షేపస్స్వర్గస్సత్త్వగుణోదయః ॥ ౪౨ ॥ నరకస్తమ ఉన్నాహో బన్ధుర్గురురహం సఖే । గృహం

గః ॥ ౩౮ ॥ నౄణాం ధర్మః మద్భక్తికృద్ధర్మః ఇష్టం ధనం నతు విత్తమాత్రం- భగవత్తమః అతిశయితజ్ఞానశక్త్యాదిమానహం- యజ్ఞః- స్వర్గాపవర్గసాధనభూతో హి యజ్ఞః - స చాహమేవేత్యర్థః - జ్ఞానసన్దేశః - జ్ఞానం సన్దిశ్యతే సమ్యగుపదిశ్యతే యేన “ తద్విద్ధి ప్రణిపాతేన పరిప్రశ్నేన సేవయా ” ఇత్యాద్యుక్తేన ప్రణిపాతసేవాదినా- స - జ్ఞానసన్దేశో- దక్షిణా నతు హిరణ్యాదిదానమాత్రం- ప్రాణాయామః- పరం బలం- నతు దుర్మదబలమ్ ॥ ౩౯ ॥ యజ్ఞోఽహం భగవత్తమ ఇత్యుక్తం కస్మాద్భగ ఇత్యభిప్రాయమాలక్ష్య తం వ్యాచష్టే ॥ భగో- మే ఐశ్వరో భావః ఈశ్వరసమ్బన్ధీ స్వభావః, ఐశ్వర్యవీర్యయశఃప్రభృతిః- పరదుఃఖనిర్జిహీర్షాచికీర్షాదయో లోకప్రసిద్ధా వేతి న వ్యాఖ్యాతం - ఉత్తమా ఉత్కృష్టా- మద్భక్తిరేవ - లాభః నతు పుత్రాదిః - ఆత్మని- భిదాభావః దేవమనుష్యత్వాద్యభిమాననివృత్తిర్విద్యా నతు జ్ఞానమాత్రం అకర్మసు నిషిద్ధకర్మసు - జుగుప్సా, హేయత్వదర్శనం, హ్రీః- నతు లజ్జామాత్రమ్ ॥ ౪౦ ॥ నైరపేక్ష్యాద్యా ఇత్యాద్యశబ్దేన యదృచ్ఛాలాభసన్తోషాదిపరిగ్రహః- నైరపేక్ష్యాదిగుణసముదాయః శ్రీః శ్లాఘనమ్ నతు కిరీటాదిః శ్రీరిత్యర్థః - దుఃఖసుఖాత్యయః దుఃఖమిశ్రసుఖాపాయః- సుఖం నతు భోగః - కామసుఖాపేక్షా శబ్దాదివిషయసుఖాపేక్షా- దుఃఖం- బన్ధమోక్షవిత్ బన్ధమోక్షకారణవిత్ నతు విద్వన్మాత్రమ్ ॥ ౪౧ ॥ దేహాదిష్వ- హంబుద్ధిః ఆత్మాభిమానో- యస్య - స మూర్ఖః- అహంబుద్ధిశబ్దో మమతాబుద్ధేరప్యుపలక్షణార్థః - దేహాదీత్యాదిశబ్దేన తదనుబన్ధిసంగ్రహః - మన్నిగమః మాం నితరాం గమయతి ప్రాపయతీతి మన్నిగమః మద్విషయజ్ఞానం - పన్థాః మార్గః- నతు కణ్టకాదిశూన్యో మార్గః - చిత్తస్య- విక్షేపః శబ్దాదివిషయప్రావణ్యం - ఉత్పథః కుమార్గః- నతు చోరాద్యాకులః- సత్త్వగుణస్యోదయోఽభివృద్ధిః- స్వర్గః- నత్విన్ద్రాదిలోకః ॥ ౪౨ ॥ తమసః ఉన్నాహోఽభివృద్ధి- ర్నరకః నతు తామిస్రాదిః గురురేవ బన్ధుః - స చ గురురహమేవేత్యర్థః - నతు పితృభ్రాత్రాదిః- మానుష్యం శరీరం - గృహం- నతు హర్మ్యాదిభోగస్థానం - గుణాఢ్యః సద్గుణశా

లీ-ఆఢ్యః-నతుధనికః ॥ ౪౩ ॥ అసంతుష్టః యదృచ్ఛాలాభసన్తోషరహితః-యః-సః-దరిద్రః “ ఉపర్యుపరిపశ్యన్తస్సర్వ ఏవదరిద్రతీ ,, తిన్యాయాదితిభావః-అజితేన్ద్రియః-కృపణఃశోచ్యః - నతుదీనః-గుణేషుశబ్దాదిషు -అసక్తాధీర్యస్య-స- ఈశః,న రాజాదిః-గుణేషుసఙ్గోయస్య-సతు-విపర్యయఃఅనీశఃఇదమప్యభిప్రేతత్వాదుక్తమ్ ॥ ౪౪ ॥ వ్యాఖ్యానముపసంహరతి॥ ఏవమితి ॥ ప్రశ్నాఃపృష్టార్థాః- సర్వే-సాధుయథాతథా-నిరూపితాః - ఇత్థంమోక్షోపయుక్తాయమాదయోనిరూపితాః - అథైవంవిపరీతానపినిరూపయేత్యభిప్రాయమాలక్ష్యకిం ప్రాకృతస్వికతత్స్వరూపనిరూపణప్రయాసేన - తేషాంలక్షణతఃసంగ్రహీతుంశక్యత్వాదిత్యభిప్రాయన్నాహ ॥ కింవర్ణితేనేతి ॥ కథంతర్హిమోక్షోపయుక్తతద్విరోధినోవివేకఇత్యతఆహ ॥ లక్షణంగుణదోషయోరితి ॥ గుణదోషయోర్ముక్త్యుపయుక్తతద్విరోధినో ,ర్లక్షణ-మస్తీత్యర్థః కింతదిత్యతఆహ॥గుణదోషదృశిరితి॥ ఇహ-సంసారిణాంవైషయికదృష్టాదృష్టసుఖేషుతత్సాధనేషుచగుణబుద్ధిః - దుఃఖతత్సాధనేషుతుదోషబుద్ధిః - సైషాఉభయీబుద్ధిః - దోషః - గుణస్తూ-భయవర్జనంఉభయోఃసంసారిణాంగుణవత్తయాదోషవత్తయాచాభిమతయోస్సుఖదుఃఖయోర్వర్జనం-గుణః - తయోరుభయోరపిదోషదృష్టిర్గుణఇత్యర్థః “ స్వేస్వేఽధికారేయానిష్ఠాసగుణఃపరికీర్తితః । విపర్యయస్తుదోషస్స్యాదుభయోరేషనిశ్చయ ,, ఇతిగుణదోషయోస్స్వరూపంస్వయమేవోత్తరాధ్యాయేవక్ష్యతి - తత్రస్వస్వాధికారోనామ స్వస్వవర్ణాశ్రమానురూపంస్వస్యసమీహితసాధనేషుధర్మేషునిష్ఠా - గుణః - తద్విపర్యయనిష్ఠాదోషఇత్యర్థః - ఏవంచముముక్షోరనభిసంహితఫలస్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మశమదమాద్యఙ్గభక్తియోగనిష్ఠాగుణః - దృష్టాదృష్టసుఖసాధనేనిష్ఠాతుదోషః-స్వాధికారనిష్ఠావిపర్యయశ్చేతి గుణదోషదృశిర్దోషఇత్యుక్తం - తథాదుఃఖతత్సాధనేషు దోషదృష్టిరపి ముముక్షోరపేక్షయాదోషఏవ-దుఃఖేషుదృష్టిర్హితన్నివృత్త్యుపాయేషుప్రవర్తయతి - ముముక్షోః ప్రారబ్ధకర్మ ఫలభూతదుఃఖస్యావశ్యానుభావ్యత్వేనతన్నివృత్త్యుపాయేషు ప్రవృత్త్యభావాద్దుఃఖార్థకర్మసూన్మత్తస్యాపి ప్రవృత్త్యభావాచ్చ అతఃస్వాధికారనిష్ఠావిప

శరీరంమానుష్యంగుణాఢ్యోహ్యాఢ్యఉచ్యతే ॥ ౪౩ ॥ దరిద్రోయస్త్వసంతుష్టఃకృపణోయోఽజితేన్ద్రియః । గుణేష్వసక్తధీరీశోగుణసఙ్గోవిపర్యయః॥ ౪౪ ॥ ఏవముద్ధవతేప్రశ్నాస్సర్వేసాధునిరూపితాః । కింవర్ణితేనబహునాలక్షణంగుణదోషయోః ॥ గుణదోషదృశిర్దోషోగుణస్తూభయవర్జనమ్॥ ౪౫ ॥ ********************* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ఏకాదశస్కన్ధే,ఏకోనవింశోఽధ్యాయః ********

ఉద్ధవఉవాచ ॥ విధిశ్చ ప్రతిషేధశ్చనిగమోహీశ్వరస్యతే। అవేక్షతేఽరవిన్దాక్షగుణందోషంచకర్మణామ్॥ ౧ ॥ వర్ణాశ్రమవికల్పంచప్రతిలోమానులోమజమ్।ద్రవ్యదేశవయఃకాలాన్స్వర్గంనరకమేవచ॥ ౨ ॥గుణదోషభిదా

ర్యయస్వరూపత్వాద్దోషదృష్టిరపిదోష ఏవేత్యుక్తం - ఏవంచముముక్షోర్బుభుక్షోస్స్వాధికారనిష్ఠాసుఖదుఃఖప్రాప్తినివృత్త్యుపాయాభినివేశాత్మికాసైవవిపరీతేత్యన్యాధికారనిష్ఠాత్వం విపరీతత్వమితిలక్షణంఫలితం - అన్యాధికారాభినివేశశ్చ శమాదిస్వరూపఇతితస్యతద్విపర్యయత్వమ్ ॥ ౪౫ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధేఏకోనవింశోఽధ్యాయః *************************************

“గుణదోషదృశిర్దోషోగుణస్తూభయవర్జన,, మితిగుణదోషదృశేర్దోషత్వేనతదుభయవర్జనాత్మకగుణేనభవితవ్యమిత్యుక్తం-నన్వదృష్టసుఖదుఃఖప్రాప్తినివృత్త్యుపాయదృశేః ప్రత్యక్షాదిమూలకత్వేప్యదృష్టసుఖదుఃఖప్రాప్తినివృత్తిసాధనదృశేర్వేదాఖ్యశాస్త్రైకమూలకత్వాద్వేదస్య చవిధినిషేధాత్మకస్యత్వదాజ్ఞారూపత్వాత్త్వమేవవేదముఖేనైవంకురుమైవమిత్యాజ్ఞాప్యకథమధునాఉభయంవర్జయేదితినిషిద్ధంబ్రూషఇత్యాక్షిపతి ॥ విధిశ్చేతిపఞ్చభిః ॥ తేతవ-నిగమఃశాసనరూపః-విధినిషేధాత్మకోవేదః-సచ- విధేయానాంప్రతిషేధ్యానాంచకర్మణాం - గుణందోషంచేతిభావప్రధానోనిర్దేశః - గుణరూపతాందోషరూపతాంచా- పేక్షతే-అత్రవిధేయేషుకర్మసుప్రవర్తనార్థంగుణరూపతాంనిషేధ్యేషుత్యాజనార్థందోషరూపతాంఅపేక్షతఇతివిభాగః-అపేక్షణమత్రబోధనంతథావర్ణాశ్రమవికల్పాదీంశ్చాపేక్షతఇతిసంబన్ధః ॥ ౧ ॥ తత్రవర్ణాశ్రమవికల్పోవర్ణాశ్రమభేదః ప్రతిలోమమనులోమంచజాతాయస్మిన్తంవర్ణాశ్రమవికల్పమితిసంబన్ధః-తత్ర - ప్రతిలోమజాః ఉత్తమవర్ణాసుస్త్రీషుహీనవర్ణేభ్యః పురుషేభ్యో జాతాః సూతవైదేహకాదయఃఅనులోమజాస్తూత్తమవర్ణేభ్యో హీనవర్ణాసుస్త్రీషుజాతాఃమూర్ధావసిక్తామ్బష్ఠాదయః-తత్రవర్ణాశ్రమభేదమధికారిత్వేనాపేక్షతే- ద్రవ్యంకరణత్వేన - దేశకాలావాధారత్వేనవయస్త్వధికారివిశేషణత్వేన- స్వర్గంనరకంచఫలత్వేన - తత్రనరకస్యఫలత్వంనిషేధాతివృత్తౌ-ద్రవ్యంచరుపురోడాశాదికం-దేశః“సమేయజేతే,,త్యాద్యుక్తవిధః-వయస్తుజాతపుత్రఃకృష్ణకేశోఽగ్నీనాదధీతే ,, త్యాద్యుక్తవిధంకాలస్తు“వసన్తేవసన్తేజ్యోతిషాయజేతేత్యాద్యుక్తవిధః ॥ ౨ ॥ అపేక్షతాంతతఃకిమతఆహ ॥ గుణదోషభిదాదృష్టిమితి॥

గుణదోషభేదదర్శనమన్తరేణ-విధినిషేధాత్మకంతవవచః-కథంనృణాం-నిశ్శ్రేయసప్రతిపాదకం-స్యాత్-గుణదోషభిదా దృష్టింతతఃప్రవృత్తింనివృత్తించోపజనయ్యత్వద్వచఃపురుషార్థపర్యవసాయీస్యాదిత్యర్థః నిశ్శ్రేయసశబ్దఃపురుషార్థమాత్రపరః.అతోగుణదోషాదిభేదదర్శనస్యావశ్యకత్వాన్నతద్వర్జనంయుక్తమితిభావః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ అలౌకికశ్రేయస్తత్సాధనాదిజ్ఞానంచశాస్త్రైకైవోపజనయితవ్యమిత్యాహ॥ పిత్రితి ॥ అర్థేఅలౌకికశ్రేయసితత్సాధనరూపేచార్థే-అనుపలబ్ధేప్రత్యక్షాదిభిరనవగతేసతి-సాధ్యసాధనయోఃస్వర్గాదియజ్ఞాద్యోరనుపలబ్ధయోస్సతోః - హేఈశ్వర - శ్రేయఃశ్రేష్ఠం-చక్షుః-స్తద్వత్జ్ఞాపకస్త్వన్నిగమరూపోవేదఏవచక్షుః-చక్షుషిశ్రేయస్త్వంచకామలాదిదోషరాహిత్యం, వేదేతుపురుషదోషాస్పర్శః-పితృదేవమనుష్యాణామిత్యనేనార్వాచీనానామలౌకికశ్రేయస్తత్సాధనాదిజ్ఞానంవేదంవినానాస్తీతికింవక్తవ్యం, యుతఃపూర్వేషామపినాస్తీతిసూచ్యతే ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ అతో-గుణదోషభిదాదృష్టిస్త్వత్తఏవ-నిగమాదాజ్ఞారూపాద్వేదాదేవ-నతుస్వతః-ఏవంస్థితే-అధునా-నిగమేన"గుణదోషదృశిర్దోషోగుణస్తూభయవర్జనః"మిత్యనేనానుశాసనేన-భిదాయాగుణదోషదృశిభేదస్యాపవాదశ్చ-కుతఃకృతఇతిశేషః-అతో-మేభ్రమః-మమచిత్తంభ్రామ్యతీత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ నహిసర్వస్యవేదబోధితంవర్జయితవ్యమిత్యుచ్యతే-యేనతవభ్రమస్స్యాత్-కింతు-నిరూపకభేదేనసర్వంవ్యవస్థితమిత్యుచ్యతే - నరకాపేక్షయాహిస్వర్గోగుణః అతఆపేక్షికగుణదోషవిభాగమాత్రంక్రియతే- అతోవిధినిషేధశాస్త్రనిరూపకస్యస్వర్గోనరకశ్చేత్యుభయమపిదుష్టమితిగుణదోషభేదాపవాదఃకృతః - మోక్షోపాయస్తునిరూపకస్యాపిగుణవత్తరఇతిగుణదోషభేదాపవాదవచనంతద్గోచర-మపితుసంకుచితవిషయమితిపరిహారంవివక్షుస్తావదధికారిభేదేనపురుషార్థసాధనానివ్యవస్థితానీత్యాహ॥ యోగాస్త్రయఇత్యాదినా- స్వేస్వేఽధికారఇత్యతఃప్రాక్తనేన॥ నృణాం-శ్రేయోవిధిత్సయా-శ్రేయఆధాతుమిచ్ఛయా - కైవల్యస్వర్గా

దృష్టిమన్తరేణవచస్తవ । నిశ్శ్రేయసంకథంనౄణాంనిషేధవిధిలక్షణమ్ ॥ ౩ ॥ పితృదేవమనుష్యాణాంవేదశ్చక్షుస్తవేశ్వర । శ్రేయస్త్వనుపలబ్ధేఽర్థేసాధ్యసాధనయోరపి ॥ ౪ ॥ గుణదోషభిదాదృష్టిర్నిగమాత్తేనహిస్వతః। నిగమేనాపవాదశ్చభిదాయాఇతిమేభ్రమః ॥ ౫ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ యోగాస్త్రయోమయాప్రోక్తానృణాంశ్రేయోవిధిత్సయా । జ్ఞానంకర్మచభక్తిశ్చనోపాయోఽన్యోఽస్తికుత్రచిత్ ॥ ౬ ॥ నిర్విణ్ణానాంజ్ఞానయోగోన్యాసినామిహకర్మసు । తేష్వనిర్విణ్ణచిత్తానాంకర్మయోగస్తుకామినామ్ ॥ ౭ ॥ యదృచ్ఛయామత్కథాదౌజాతశ్రద్ధస్తుయఃపుమాన్ । ననిర్విణ్ణోనాతిసక్తోభక్తియోగోఽస్యసిద్ధిదః ॥ ౮ ॥ తావత్కర్మాణికుర్వీతననిర్విద్యేతయావతా । మత్కథాశ్రవణాదౌవాయావచ్ఛ్రద్ధానజాయతే ॥ ౯ ॥ స్వధర్మస్థోయజన్యజ్ఞైరనాశీఃకామఉద్ధవ । నయాతిస్వర్గనరకౌయద్యన్యన్నసమాచరేత్ ॥ ౧౦ ॥ అస్మిన్లోకేవర్తమానస్స్వధర్మస్థోఽనఘశ్శుచిః । జ్ఞానంవిశుద్ధమాప్నో

పవర్గరూపశ్రేయఃప్రాపణేచ్ఛయా-మయా-ప్రోక్తాః-కేపునస్తఇత్యతఆహ ॥ జ్ఞానమితి ॥ జ్ఞానమత్రప్రకృతివివిక్తాత్మోపాసనాత్మకం-కర్మఅభిసంహితఫలకర్మయోగః భక్తిఃభక్తియోగః ఏభ్యోఽన్య-ఉపాయఃపురుషార్థసాధనం - కుత్రచిదపి-నాస్తి-కృతోఽప్యపివేదస్తన్మూలస్మృతీతిహాసపురాణాదిష్వేతత్ప్రతిపాదనపరఇత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఇహతత్ర - కర్మసునిర్విణ్ణానాంతత్ఫలేషుదుఃఖబుద్ధ్యావిరక్తానాం - మతఏవ - న్యాసినాంతత్సాధనభూతకర్మత్యాగినాం-జ్ఞానయోగః-తత్రతేషామధికారఇత్యర్థః-కామినాంస్వర్గకామానాం-అనిర్విణ్ణచిత్తానాంఉత్సాహినాం-కర్మయోగః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ యదృచ్ఛయేతి॥యదృచ్ఛయాకేనాపిభాగ్యోదయేన - మత్కథాదౌమత్కథాశ్రవణాదౌ-యః - జాతశ్రద్ధఃసంజాతాదరః - ననిర్విణ్ణఇత్యనేనేదానీంకర్మఫలకామిత్వంనవివక్షితం, కింతుపూర్వకామనాప్రయుక్తకర్మానుష్ఠానవాసనయాఇదానీమపిఫలేష్వవశేషితవాసనామాత్రత్వం అతఏవ నాతిసక్తఃదోషావేక్షణేనాతీవాసక్తిరహితః - తస్య - భక్తియోగః అనుష్ఠితఇతిశేషఃసిద్ధిదః-అపవర్గదః ❁ ॥ ౮ ॥ నను,సతివాసనామాత్రావశేషేతతఃకామ్యకర్మస్వేవప్రవర్తేత - నత్వస్యకథాశ్రవణాదావితికథంతస్యభక్తియోగస్స్యాదిత్యతస్తత్ప్రాప్త్యుపాయమాహ॥ తావదితి ॥ యావతాయావత్ - ననిర్విద్యేతఅతీవనిర్విణ్ణోనస్యాత్ యావచ్చ,మత్కథాశ్రవణాదౌవా-శ్రద్ధాచ,నజాయతే,తావత్,కర్మాణిఅనభిసంహితఫలానివర్ణాశ్రమోచితాని - కుర్వీత - ననిర్విద్యేతయావతేత్యనేనామోక్షంవాసనామాత్రానువృత్తేస్తావత్కర్మాణ్యనభిసంహితఫలమనుష్ఠేయమేవేతిసూచితమ్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఏవమామోక్షం,స్వధర్మస్థఃసంధ్యోపాసనాద్యాచారనిష్ఠః-యజ్ఞైఃపఞ్చభిర్మహాయజ్ఞైః-ర్మాం-యజన్,కామఫలే, అనాశీఃఆశారహితః-స్వర్గనరకౌ-నయాతి,కింతు,జాతమద్భక్తియోగోమామేవయాతీత్యర్థః-అతో,యత్,అన్యత్,అభిసంధిసహితఫలంకర్మనాచరేత్నానుతిష్ఠేత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ స్వర్గనరకౌనయాతిచేత్కింతర్హియాతీత్యతఆహ ॥ అస్మిన్నితి ॥ అస్మిన్లోకేదేహేవర్తమానఃఅనఘఃనిషిద్ధాన్నివృత్తః,స్వధర్మస్థః అతఏవ-శుచిః , మత్కథాశ్రవణాదావతివాశబ్దేనజ్ఞానయోగేఽపియావద్భక్తి

ద్ధా జాయతే తావజ్జ్ఞానయోగాధికృతస్యాప్యనభిసంహితఫలవర్ణాశ్రమోచితకర్మానుష్ఠేయమేవేతి సూచితం - తదధునాఽస్పష్టమేవోక్తం ॥ జ్ఞానం విశుద్ధమితి ॥ యదృచ్ఛయా-మద్భక్తియోగం వా - తత్ర తత్ర భక్తియోగానుగ్రాహకతయోక్తస్య జ్ఞానస్య విపాకమనపేక్ష్య ప్రథమమత ఏవ కేనచిద్భాగ్యవిశేషేణ భక్తియోగమాప్నోతీత్యర్థః * ॥ ౧౧ ॥ * వివక్షితపరిహారోపయోగితయా నరకస్వర్గకైవల్యమోక్షాణాముత్తరోత్తరం గుణవత్తమత్వం ద్యోతయన్నిరతిశయపురుషార్థసాధనక్షమం నృదేహం నిహీనపురుషార్థసాధనోపయుక్తం న కుర్యాదిత్యాహ ॥ స్వర్గిణ ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ స్వర్గిణః స్వర్గస్థాః నిరయిణః నిరయస్థాః అపి నం మానుష్యం దేహమిచ్ఛన్తి - ఇచ్ఛాయాం హేతుత్వేన దేహం విశినష్టి ॥ సాధనం జ్ఞానభక్తిభ్యామితి ॥ జ్ఞానభక్తిభ్యాం కైవల్యమోక్షయోస్సాధకమిత్యర్థః - నృదేహస్య తత్సాధకత్వకీర్తనేన స్వర్గినిరయిదేహయోరసాధకత్వం సూచితం - తత్స్పష్టమాహ ॥ ఉభయం తదసాధకమితి ॥ ఉభయం స్వర్గినారకశరీరం - శాస్త్రస్య మనుష్యాధికారిత్వాత్తద్విహితస్యైవ పురుషార్థసాధనత్వాదితి భావః * ॥ ౧౨ ॥ * స్వర్గిణోఽపీచ్ఛన్తీత్యనేన స్వర్గిశరీరాపేక్షయాఽపి స్వదేహస్యోత్తమత్వం సూచితం - తత్ర హేతుతయా నిరతిశయపురుషార్థసాధనత్వముక్తం - అతో దృష్టాదృష్టవైషయికసుఖసాధనోపయుక్తం న కుర్యాదిత్యాహ ॥ నేతి ॥ విచక్షణః కుశలః - నారకీం గతిమితి దృష్టాన్తార్థం - యథా నారకీం గతిం న కాఙ్క్షేత్ - తథా - స్వర్గతిమపీత్యర్థః - గతిరుపాయః - పునః - ఇమం లోకం నృదేహం చ దృష్టాదృష్టసుఖసాధనోపయుక్తం - న కాఙ్క్షేదిత్యర్థః - కాఙ్క్షాయామనర్థమాహ ॥ దేహావేశాత్ప్రమాద్యతీతి ॥ దృష్టాదృష్టదేహసుఖాభినివేశాత్ - ప్రమాద్యతి ప్రమాదం ప్రాప్నోతి ॥ ప్రమాదో మోహః - అనర్థావరతాం ప్రాప్నోతీత్యర్థః * ॥ ౧౩ ॥ * నన్వపృష్టమన్యదిదముచ్యత ఇత్యసాంగత్యం పరిహర్తుమాహ ॥ ఏతదితి ॥ యః - మృత్యోః పురా మరణాత్పూర్వమేవ - శరీరదార్ఢ్యావస్థాయామేవేత్యర్థః - మర్త్యం మరణశీలమప్యే - తన్నరశరీర , మర్థసిద్ధిదం నిరతిశయపురుషార్థసిద్ధ్యుప

తిమద్భక్తిం వా యదృచ్ఛయా ॥ ౧౧ ॥ స్వర్గిణోఽప్యేనమిచ్ఛన్తి లోకం నిరయిణస్తథా । సాధనం జ్ఞానభక్తిభ్యాముభయం తదసాధకమ్ ॥ ౧౨ ॥ న నరస్స్వర్గతిం కాఙ్క్షేన్నారకీం న విచక్షణః । నేమం లోకం చ కాఙ్క్షేత * దేహావేశాత్ప్రమాద్యతి ॥ ౧౩ ॥ ఏతద్విద్వాన్పురా మృత్యోరభవాయ ఘటేత సః । అప్రమత్త ఇదం జ్ఞాత్వా మర్త్యమప్యర్థసిద్ధిదమ్ ॥ ౧౪ ॥ ఛిద్యమానం యమైరేతైః కృతనీడం వనస్పతిమ్ । ఖగస్స్వకేతముత్సృజ్య క్షేమం యాతి హ్యలమ్పటః ॥ ౧౫ ॥ అహోరాత్రైశ్ఛిద్యమానం బుద్ధ్వాఽఽయుర్భయవేపథుః । ముక్తసఙ్గః పరం బుద్ధ్వా నిరీహ ఉపశామ్యతి ॥ ౧౬ ॥ నృదేహమాద్యం సులభం సుదుర్లభం ప్లవం సుకల్పం గురుకర్ణధారమ్ । మయాఽనుకూలేన నభస్వతేరితం పుమాన్భవాబ్ధిం న తరేత్స ఆత్మహా ॥ ౧౭ ॥ యదాఽఽరమ్భేషు నిర్విణ్ణో విరక్తస్సంయతేన్ద్రియః । అభ్యా

యుక్తం - జ్ఞాత్వా - అప్రమత్తః అవహితచిత్తో, భవతి - సః - విద్వాన్, అమృతత్వాయ మోక్షాయ - ఘటేత యతేత, అత ఉపయుక్తమేవేదం జ్ఞానమితి నాసంగతముక్తమితి భావః * ॥ ౧౪ ॥ * మృత్యోః పురైవ యతేతేత్యేతదేవ రూపకవిశేషాభిప్రాయేణాహ ॥ ఛిద్యమానమితి ॥ యమైః యమవన్నిర్దయైః ఏతైః పురుషైః కృతం నీడం కులాయం, యస్మిన్ - తథాభూతమపి - వనస్పతిం యమైః ఛిద్యమానం, జ్ఞాత్వా ఖగః స్వకేతం స్వాశ్రయం - విహాయ - అలమ్పటః అనాశః క్షేమం సుఖం - యాతి - తథా కృతహృదాఖ్యనీడం - వనస్పతితుల్యం శరీరం ఛిద్యమానం - జ్ఞాత్వా - ఖగః - స్వకేతం స్వాశ్రయం - విహాయ - అలమ్పటః అనాశః - క్షేమం సుఖం - యాతి - తథా కృతహృదాఖ్యనీడం - వనస్పతితుల్యం శరీరం - ఛిద్యమానం - జ్ఞాత్వా - పక్షితుల్యో జీవః - అలమ్పటో నిష్కామః - స్వకేతముత్సృజ్య నశ్వరశరీరసమ్బన్ధనివృత్త్యుపాయం జ్ఞాత్వా - క్షేమం యాతీత్యర్థః * ॥ ౧౫ ॥ * ఏతదేవ వివృణోతి ॥ అహోరాత్రైరితి ॥ అహోరాత్రైః మాత్రైః కాలావయవైః - ఆయుః - ఛిద్యమానం - జ్ఞాత్వా - భయేన - వేపథుః కమ్పో యస్య సః ముక్తసఙ్గః ఇహాముత్ర చ సఙ్గరహితః నిరీహః నిర్వ్యాపారః - వైషయికసుఖార్థవ్యాపారరహితః - పరం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం - మాం - జ్ఞాత్వా ఉపాస్య - ఉపశామ్యతి ప్రకృతిసమ్బన్ధాద్విరతో భవతి * ॥ ౧౬ ॥ * ఇత్థం నిరతిశయశ్రేయస్సాధనోపయుక్తం నృదేహం లబ్ధ్వాప్యమృతాయాయతమానం నిన్దతి ॥ నృదేహమితి ॥ ప్లవమిత్యస్య లబ్ధ్వేతి శేషః - యః - భవాబ్ధిం సంసారసాగరం - న తరేత్ - సః - ఆత్మహా - తత్ర హేతుత్వేన నృదేహం విశినష్టి ॥ ఆద్యం సర్వఫలమూలం ఏతదుపార్జితసాధనైస్సర్వఫలప్రాప్తేః - సుదుర్లభం ఉద్యమకోటిభిరపి ప్రాప్తుమశక్యం, తథాఽపి సులభం యదృచ్ఛాలబ్ధత్వాత్, సుకల్పం సర్వసాధనక్షమం - గురుః సంశ్రితమాత్ర ఏవ - కర్ణధారో నేతా, యస్య తం - మయా - స్మృతమాత్రేణ - అనుకూలమారుతేన - ప్రేరితమ్ * ॥ ౧౭ ॥ * ఇత్థం తావత్కర్మాణి కుర్వీతేత్యాదినా నాతినిర్విణ్ణస్య కృత్యముక్తం - అథ కస్యచిద్దైవాదతినిర్విణ్ణస్య కృత్యమాహ ॥ యదేత్యష్టభిః - యదా - ఆరమ్భేషు కామ్యకర్మసు - నిర్విణ్ణః దుఃఖదర్శనేన నితరాముద్విగ్నః - అత ఏవ - తత్ఫలేషు - నితరాం - విరక్తశ్చ - తదా - అయం - సంయతేన్ద్రియః నియమితబాహ్య

భ్యస్తరేన్ద్రియః-అభ్యాసేనా-త్మనః స్వస్య, మనః, అచలంయథాతథా, ధారయేత్- మయీతి శేషః ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻ అచాఞ్చల్యమేవదుష్కరంమన్వానంప్రత్యుపాయమాహ ॥ ధార్యమాణమితి ॥ ధార్యమాణమపి, భ్రామ్యద్విషయాన్తరేష్వితి శేషః, ఆశ్వనవస్థితం, స్యాత్, తదా, అతన్ద్రితోఽప్రమత్తః, అనురోధేనమానసమనుసరతైవమార్గేణోపాయేనా, త్మవశం-నయేత్ ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ కోసావనురోధఇత్యత స్తందర్శయన్నాహ ॥ మనోగతిమితి ॥ గతిర్నియమనం తాంనవిసృజేత్ నియమ్యమానమపిమనో-ననియతంభవతి-అతఃకింవిధేయమతి, తూష్ణీం తావన్నతిష్ఠదిత్యర్థః-కింతు-జితప్రాణో-జితేన్ద్రియశ్చ -సత్త్వేన సాత్త్వికాహారాదిభిరుపచితేన-సత్త్వేన-సంశుద్ధయా-బుద్ధ్యాఅధ్యవసాయాత్మికయా-శనైశ్శనైః-స్వవశం-నయేత్ ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ ఇమమనురోధమార్గంసదృష్టాన్తంస్తౌతి ॥ ఏషఇతి ॥ ఏషః అనువర్తమానేనైవమార్గేణమనసస్సంయమః - పరమోయోగః- ఆత్మవశీకరణసాధనత్వాదితిభావః - యథా - అదాన్తస్యఅదమనీయస్యార్వతోఽశ్వస్య-హృదయజ్ఞత్వంస్వమనోఽభిప్రాయానుసారం-గతి, మన్విచ్ఛన్-శనైశ్శనైఃపునఃపున-స్తమనుసరన్నేవ - శిక్షయతి - యథాఽశ్వధారకఃప్రథమంకించిత్తద్గతిమనువర్తతే-తదాచతంధృతైవగచ్ఛతినతూపేక్షతే-తద్వత్ -మనఃక్రుధ్యతిఅసూయతేఉత్పథంగన్తుమిచ్ఛతిశామ్యతీత్యేవమాలోచయన్ ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ సాంఖ్యేనేతి ॥ సాంఖ్యేనతత్త్వవివేకేన-సర్వభావానాంమహదాదిపృథివ్యన్తానాం అనులోమతః ప్రకృత్యాదిక్రమేణ-భవం-ప్రతిలోమతఃపృథివ్యాదిక్రమేణ-అప్యయం -యావదాత్మనోమనః- ప్రసీదతి -తావ - దనుధ్యాయేత్, ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ ఏవంసాంఖ్యేనతత్త్వవిచారేణ, చిన్తితస్య సృష్టిప్రళయాదేఃఅనుచిన్తయాభూయోభూయశ్చిన్తయా, నిర్విణ్ణస్యసంసారాదుద్విగ్నస్యాతఏవ-విరక్తస్య, ఉక్తవేదినఃఅనురోధమార్గవేదినః-సాంఖ్యవేదినోవా, మనో-దౌరాత్మ్యంశబ్దా

సేనాత్మనోయోగిధారయేదచలంమనః ॥ ౧౮ ॥ ధార్యమాణంమనోయర్హిభ్రామ్యదాశ్వనవస్థితమ్ । అతన్ద్రితోఽనురోధేనమార్గేణాత్మవశంనయేత్ ॥ ౧౯ ॥ మనోగతింనవిసృజేజ్జితప్రాణోజితేన్ద్రియః । సత్త్వసమ్పన్నయాబుద్ధ్యామనఆత్మవశంనయేత్ ॥ ౨౦ ॥ ఏషవైపరమోయోగోమనసస్సంగ్రహస్స్మృతః । హృదయజ్ఞత్వమన్విచ్ఛన్దాన్తస్యార్వతోయథా ॥ ౨౧ ॥ సాంఖ్యేనసర్వభావానాంప్రతిలోమానులోమతః । భవాప్యయావనుధ్యాయేన్మనోయావత్ప్రసీదతి ॥ ౨౨ ॥ నిర్విణ్ణస్యవిరక్తస్యపురుషస్యోక్తవేదినః । మనస్త్యజతిదౌరాత్మ్యంచిన్తితస్యానుచిన్తయా ॥ ౨౩ ॥ యమాదిభిర్యోగపథైరాన్వీక్షిక్యాచవిద్యయా । మమార్చోపాసనాభిర్వానాన్యైర్యోగ్యంస్మరేన్మనః ॥ ౨౪ ॥ యదికుర్యాత్ప్రమాదేనయోగీకర్మవిగర్హితమ్ । యోగేనైవదహేదంహోనాన్యత్తత్రకదాచన ॥ ౨౫ ॥ స్వేస్వేఽధికారేయానిష్ఠాసగుణః పరికీర్తితః । విపర్యయస్తుదోషస్స్యాదుభయోరేషనిశ్చయః ॥ ౨౬ ॥ కర్మణాంజాత్యశుద్ధానామనేననియమఃకృతః । గుణదోషవిధానేనసఙ్గానాం

దివిషయప్రావణ్యం, త్యజతి ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ కించ ॥ యమాదిభిరితి ॥ యోగమార్గైః, ఆన్వీక్షిక్యాతత్త్వవిమర్శనాత్మికయా-విద్యయాచ-మమా-ర్చనధ్యానాదిభిర్వా, వాశబ్దేనాస్యపక్షస్యస్వాతన్త్ర్యందర్శయతి - ఏతైరుపాయైః- ర్యోగ్యంపరమాత్మానం-మా-మనుస్మరేత్, ఏవంచేద్దౌరాత్మ్యంత్యజతీతివభాః అన్యైరుపాయాన్తరైస్తునత్యజతీతిసంబన్ధః ✻ ॥ ౨౪ ॥ ✻ ననుదౌరాత్మ్యస్యదురితమూలత్వాద్యోగినోఽపి కథంచిద్దురితాపత్తేః తదపాకరణాయప్రాయశ్చిత్తాదిరూపయత్నాన్తరంకార్యమేవేతి కథంనాన్యైరిత్యుచ్యతఇత్యత్రాహ ॥ యదీతి ॥ విగర్హితంనిషిద్ధంకర్మ-యది-కుర్యాత్ తర్హి తత - దంహోదురితం - యోగేనైవదహేత్-తదనుధ్యానాత్మకయోగాభ్యాసేనైవాపాకుర్యాదిత్యర్థః నత్వన్యైఃకృచ్ఛ్రాదిభిర్వ్రతైః - ప్రామాదికస్యోత్తరాఘస్యవిద్యయావినాశః "ప్రామాదికంచోత్తరంన్యాసేనక్షపయి" న్నిత్యాచార్యైరభిహితః ✻ ॥ ౨౫ ॥ ✻ ఇత్థమధికారభేదనసాధనవ్యవస్థామభిధాయప్రకృతాక్షేపస్యపరిహారంవివక్షుస్తావద్గుణదోషయోఃస్వరూపమాహ ॥ స్వేస్వేఽధికారఇతి స్వేస్వేస్వస్వవర్ణాశ్రమానురూపే- సమీహితఫలసాధనేచ్ఛాధికారే - ధర్మే -యా- నిష్ఠా-స-గుణః-తద్విపర్యయస్తు దోషః- అధికారాననుగుణనిష్ఠావిపర్యయః- యథాశూద్రస్యబ్రాహ్మణధర్మః అవిరక్తస్య సంన్యాసధర్మశ్చ విరక్తస్యతబ్రాహ్మణస్యగుణః-ఉభయోర్గుణదోషయో- రేషనిశ్చయఃస్వరూపనిర్ణయః ✻ ॥ ౨౬ ॥ ✻ తతఃకిమతఆహ ॥ కర్మణామితి ॥ కర్మణాంనిత్యేతద్దేశకాలద్రవ్యకర్తృమన్త్రాణామప్యపలక్షణం-జాత్యాస్వభావేన - అశుద్ధానాంకర్మణాంకామ్యకర్మణాం-సుఖదుఃఖప్రాప్తినివృత్తిసాధనభూతానామిత్యర్థః-సఙ్గానాంఅశుద్ధ్యావహానాంసంసర్గాణాంచ - త్యాజనేచ్ఛయాఅనేన - గుణదోషవిధానేన "గుణదోషదృశిర్దోషోగుణస్తూభయవర్జన" మిత్యనేన - ముముక్షూన్ప్రత్యుభయవర్జనస్యగుణవిధానేనోభయదర్శనస్య దోషత్వవిధానేన - నియమస్సంకోచః - కృతః - అతో -గుణదోషదృశో దోషత్వముభయవర్జనస్య గుణత్వంచవబుభుక్షూన్ప్రత్యుపి ముముక్షూన్ప్రత్యేతి నవిరోధఇత్యర్థః- ఏవంచ ముముక్షుఃకామ్యకర్మసుగుణబుద్ధ్యాదుఃఖ

షడ్దోషబుద్ధ్యా తన్నివృత్త్యుపాయే పునః ప్రవర్తేతేతి బోధ్యమ్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తదేవం “పునశ్చ కథయిష్యామి మద్భక్తేః కారణం పరమ్,, ఇత్యాదినా భక్తియోగాన్తరఙ్గనిరూపణానుప్రసక్తం నిరూప్యోక్తస్యాన్తరఙ్గసాధనజాతస్య దిఙ్మాత్రం స్మారయన్ ఇన్ద్రియనియమాద్యసమర్థస్యాప్యుక్తాన్తరఙ్గసాధనజాలే నేన్ద్రియజయద్వారా భక్తియోగనిష్పత్తిం-తతస్సర్వానర్థనివృత్తిం చాహ ॥ జాతశ్రద్ధ ఇత్యాదినా॥ యావదధ్యాయసమాప్తి॥ మత్కథాసు జాతశ్రద్ధ ఇత్యనేనోక్తాన్తరఙ్గసాధనజాలస్య దిఙ్మాత్రం ప్రదర్శితం-జాతశ్రద్ధో-మాం-భజేతేతి-సమ్బన్ధః-కథంభూతః కామ్యకర్మసు నిర్విణ్ణః ఉద్విగ్నః-న తు తత్త్వతస్తేషు విరక్తః-తదాహ॥ వేదేతి ॥ కామాన్-దుఃఖాత్మకాన్-యద్యపి-వేద-తథాఽపి-తత్పరిత్యాగే అనీశ్వరః అసమర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తతః భక్త్యైవ సర్వం సమ్పత్స్యత ఇతి దృఢనిశ్చయస్సన్-తత్ర నిశ్చయే శ్రద్ధాళుః-ఇత్థం-భజన్ విషయాన్ సేవమానోఽపి తాన్ప్రియాన్మన్యేతేత్యాహ ॥ జుషమాణ ఇతి॥ గర్హాయాం హేతుత్వేన విషయాన్విశినష్టి॥ దుఃఖోదర్కానితి॥ దుఃఖోత్తరఫలాన్-గర్హయంశ్చ-భజేతేతి పూర్వేణ సమ్బన్ధః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ తస్యేత్థం భజతో యథానిశ్చయం సర్వం సమ్పద్యత ఇత్యాహ॥ ప్రోక్తేనేతి ద్వాభ్యాం ॥ భక్తియోగశబ్దస్తదఙ్గసాధనసమూహపరః-అసకృన్నిత్యం-మాం భజతో-మునేః-హృదయ్యాః హృదయస్థాః-సర్వే-కామా విషయాభిలాషాః-నశ్యన్తి తత్ర హేతుర్మయి హృది స్థిత ఇతి ॥ నిరతిశయసుఖస్వరూపే సత్యసంకల్పే సర్వశక్తావాశ్రితవాత్సల్యజలధౌ మయి-హృది స్థితే-భక్త్యా సన్నిధాపితే సతి-అహం-తస్య కామాన్నాశయామీతి భావః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ కించ॥ భిద్యత ఇతి॥ తస్మిన్-హృదిస్థితే మయి-అఖిలాత్మని-దృష్టే సతి దర్శనసమానాకారభక్త్యా విషయీకృతే సతి-అస్య భజతో-హృదయగ్రన్థిః దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాభిమానరూపః-తస్య గ్రన్థివద్దుర్మోచత్వాద్గ్రన్థిత్వరూపణం-స భిద్యతే భిన్నో భవతి నివర్తత ఇత్యర్థః-అత ఏవ-సర్వే-సంశయాః-కిమహం దేహాద్భిన్నః-

త్యాజనేచ్ఛయా ॥ ౨౭ ॥ జాతశ్రద్ధో మత్కథాసు నిర్విణ్ణస్సర్వకర్మసు । వేద దుఃఖాత్మకాన్కామాన్పరిత్యాగేఽప్యనీశ్వరః ॥ ౨౮ ॥ తతో భజేత మాం ప్రీత్యా శ్రద్ధాళుర్దృఢనిశ్చయః । జుషమాణశ్చ తాన్కామాన్దుఃఖోదర్కాంశ్చ గర్హయన్ ॥ ౨౯ ॥ ప్రోక్తేన భక్తియోగేన భజతో మాఽసకృన్మునేః । కామా హృదయ్యా నశ్యన్తి సర్వే మయి హృది స్థితే ॥ ౩౦ ॥ భిద్యతే హృదయగ్రన్థిశ్ఛిద్యన్తే సర్వసంశయాః । క్షీయన్తే చాస్య కర్మాణి మయి దృష్టేఽఖిలాత్మని ॥ ౩౧ ॥ తస్మాన్మద్భక్తియుక్తస్య యోగినో వై మదాత్మనః । న జ్ఞానం న చ వైరాగ్యం ప్రాయశ్శ్రేయో భవేదిహ ॥ ౩౨ ॥ యత్కర్మభిర్యత్తపసా జ్ఞానవైరాగ్యతశ్చ యత్ । యోగేన దానధర్మేణ శ్రేయోభిరితరైరపి ॥ ౩౩ ॥ సర్వం మద్భక్తియోగేన మద్భక్తో లభతేఽఞ్జసా । స్వర్గాపవర్గం మద్ధామ కథంచిద్యది వాఞ్ఛతి ॥ ౩౪ ॥ న కించిత్సాధవో ధీరా భక్తా హ్యేకాన్తినో మమ । వాఞ్ఛన్త్యపి మయా దత్తం కైవల్యమపునర్భవమ్ ॥ ౩౫ ॥ నైరపేక్ష్యం పరం ప్రాహుర్నిశ్శ్రేయసమనల్పకమ్ । తస్మాన్నిరాశిషో భక్తిర్నిరపేక్షస్య మే భ

ఉతాభిన్నః-కిమహం పరతన్త్రః-ఉత స్వతన్త్రః-ఇత్యేవంరూపాః-ఛిద్యన్తే, కర్మాణి పుణ్యాపుణ్యాత్మకాని మత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకాని ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ యస్మాద్భక్తియోగస్సర్వసిద్ధిదః-తస్మాత్స ఏవ శ్రేష్ఠ ఇత్యుపసంహరతి॥ తస్మాదితి॥ త్రిభిః॥ మద్భక్తియుక్తస్య-అత ఏవ-మయి నిరతిశయప్రీతివిషయే-ఆత్మా-చిత్తం-యస్య-యోగినః-జ్ఞానం ప్రకృతివివిక్తాత్మోపాసనాత్మకం-తదుపయుక్తం వైరాగ్యం చ-న శ్రేయః న తత్సాధనం భవేత్, కిముత కర్మయోగో న భవేదితి భావః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ నను సమీహితమేవ శ్రేయ ఐశ్వర్యకైవల్యాపేక్షయా న తస్య భక్తియోగోఽపి సాధనమిత్యత ఆహ॥ యదితి ॥ యత్, స్వర్గాదిభిరవాప్యతే-తత్సర్వం మద్భక్తియోగేనాఞ్జసా సుఖేన-లభతే-తత్ర-కర్మ యజ్ఞాదిరూపం-తపః శాస్త్రీయకాయక్లేశః-జ్ఞానం ప్రకృతివివిక్తాత్మోపాసనాత్మకం-వైరాగ్యం తదుపయుక్తం విషయేషు వైరాగ్యం యోగః యోగస్మృత్యుక్తః-దానమాత్మీయద్రవ్యస్య పరస్వత్వాపాదనం-ధర్మో వాపీకూపతటాకవనాదినిర్మాణాత్మకః-ఇతరాణి శ్రేయస్సాధనాని తీర్థయాత్రావ్రతాదీని-సర్వమిత్యనేన వివక్షితం వివృణోతి ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ స్వర్గాపవర్గమితి॥ అపవర్గశబ్దోఽత్ర కైవల్యపరః-తస్య ప్రకృతిసమ్బన్ధావసానరూపత్వాత్-మద్ధామేతి మోక్షస్య పృథఙ్నిర్దేశాత్-ఏవం భక్తియోగస్య సర్వఫలసాధనత్వముక్త్వా అథానితరసాధ్యసాధనతామాహ॥ మద్ధామ కథంచిద్యది వాఞ్ఛతీతి॥ లభత ఇత్యనుషజ్యతే-యదీతి సంభావనద్యోతకో నిపాతః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ వాఞ్ఛా తు నాస్తీత్యభిప్రేతం-తద్వివృణోతి॥ న కించిదితి ॥ మమ-భక్తాః-నాస్తి పునర్భవః జన్మ-యస్మిన్-తమపవర్గం మోక్షం-కైవల్యం చ-మయా-దత్తమపి న వాఞ్ఛన్తి॥ యద్వా॥ కైవల్యం నిరవశేషహేయసమ్బన్ధాభావావహం-పునర్భవం-మద్ధామ-న వాఞ్ఛన్తీత్యర్థః న వాఞ్ఛన్తీత్యపవర్గేచ్ఛావిరహో భక్తేస్స్వాదుతమత్వకాష్ఠా దర్శితా-న త్వపవర్గేచ్ఛాయాః ఆనర్థక్యహేతుత్వం “రక్షాపేక్షాం ప్రతీక్షత,, ఇతి వచనాన్తరానుగుణ్యాత్-అవాఞ్ఛాయాం హేతుతయా భక్తాన్విశినష్టి॥ ఏకాన్తిన ఇతి॥ ఏకాన్తినః మదనుభవైకప్రయోజనపరాః-అతో-మోక్షేఽపి మదనుభవ ఏవ-తేషాం ప్రయోజనం తదత్రైవ సిద్ధమితి న వాఞ్ఛన్తీతి భావః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ యది న వాఞ్ఛన్తి తర్హి తే

షాంముక్తిర్న స్యాదేవకిమిత్యత ఆహ॥ నైరపేక్ష్యమితి॥ పరం కేవలం. అనల్పకం. నైరపేక్ష్యం. నిశ్శ్రేయసం నిశ్శ్రేయసకరం. ఏకాన్తభక్తిరేవ నిశ్శ్రేయససాధనభూతేత్యవాప్తిర్ముక్తిస్సైషా మేవేతి భావః - భక్తియోగోఽపి నితరాం నిరపేక్షస్యైవ ప్రతిష్ఠితస్స్యాదిత్యాహ ॥ తస్మాదితి॥ తస్మాదనల్పనైరపేక్ష్యస్య నిశ్శ్రేయసకరత్వాత్ - నిరాశిషః దృష్టాదృష్టఫలేచ్ఛారహితస్య నిరపేక్షస్యాపవర్గేప్యపేక్షారహితస్య. మద్భక్తిర్భవేత్. అన్తరాయాప్రతిహతా భవేదిత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ తదాహ॥ నేతి ॥ గుణదోషోద్భవాః గుణదోషజ్ఞానమాత్రోద్భవాః - గుణాః రాగద్వేషాదయః - న భవేయుః. రాగద్వేషాదయో హి భక్తియోగవిఘాతుకాః. తే చ. న స్యురిత్యర్థః. తదభావే హేతుత్వేన విశినష్టి ॥ మయ్యేకాన్తభక్తానాం అనన్యప్రయోజనభక్తియుక్తానాం. సమచిత్తానాం గుణదోషవివర్జితచిత్తానాం. బుద్ధేః గుణదోషబుద్ధేః. పరం అతీతం - ధర్మం. ఉపేయుషాం ఉభయవర్జనాత్మకధర్మపరాణామిత్యర్థః ॥ ౩౭ ॥ "శ్రుత్వా ధర్మాన్ బహూన్ పశ్చాన్మోక్షధర్మాన పృచ్ఛత. తానహం తేఽభిధాస్యామి", ఇతి ప్రతిజ్ఞాతమోక్షధర్మనిరూపణముపసంహరన్ తదనుష్ఠానఫలమాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఆదిష్టానుపదిష్టాన్. పథః మోక్షమార్గాన్. యే ఽనుతిష్ఠన్తి తే. యత్పరం. బ్రహ్మ. విదుస్తస్య పరబ్రహ్మభూతస్య. మమ. స్థానం. క్షేమం సుఖం యథా తథా. విన్దన్తి లభన్తే. మదితి పృథక్పదం. మామేత్యర్థః. యద్వా. వృత్తస్యాపి తస్య సామర్థ్యాద్విశేషణయోగః ॥ ౩౮ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధే వింశోఽధ్యాయః ******************

"కర్మణాం జాత్యశుద్ధానామనేన నియమః కృతః. గుణదోషవిధానేన సఙ్గానాం త్యాజనేచ్ఛయా", ఇత్యశుద్ధానాం కర్మణాం సఙ్గానాం చ త్యాజ్యతోక్త్యా శుద్ధానాం తేషాం ముముక్షోరప్యుపాదేయత్వం సూచితం - తత్ర కే పునస్తే కర్మాదయః శుద్ధా అశుద్ధాశ్చేత్యభిప్రాయమాలక్ష్య తాన్ వివక్షుః స్వావస్థాధికారనిష్ఠా విపరీతనిష్ఠైవ దోషః - స ఏవాశుద్ధ్యవహస్తత్ఫలం తు

వేత్ ॥ ౩౬ ॥ న మయ్యేకాన్తభక్తానాం గుణదోషోద్భవా గుణాః । సాధూనాం సమచిత్తానాం బుద్ధేః పరముపేయుషామ్ ॥ ౩౭ ॥ ఏవమేతాన్మయాఽఽదిష్టాననుతిష్ఠన్తి మే పథః । క్షేమం విన్దన్తి మత్స్థానం యద్బ్రహ్మ పరమం విదుః ॥ ౩౮ ॥ **************************************

**********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, వింశోఽధ్యాయః॥********

శ్రీభగవానువాచ ॥ య ఏతాన్మత్పథో హిత్వా భక్తిజ్ఞానక్రియాత్మకాన్ । క్షుద్రాన్కామాంశ్చలైః ప్రాణైర్జుషన్తస్సంసరన్తి తే॥ ౧ ॥ స్వే స్వేఽధికారే యా నిష్ఠా స గుణః పరికీర్తితః । విపర్యయస్తు దోషస్స్యాదుభయోరేష నిశ్చయః॥ ౨ ॥ శుద్ధ్యశుద్ధీ విధీయేతే సమానేష్వపి వస్తుషు। ద్రవ్యస్య విచికిత్సార్థం గుణదోషౌ శుభాశుభౌ॥ ౩ ॥ ధర్మార్థం వ్యవహారార్థం యాత్రార్థమపి చానఘ। దర్శితోఽయం మయాఽఽచారో ధర్మముద్వహతాం ధురమ్॥ ౪ ॥ భూ

సంసార ఇత్యాహ॥ య ఇతి వ్యాఖ్యాం ॥ మత్పథః మమ గర్భజన్మజరామరణాద్యనేకసాంసారికదుఃఖసాగరనిమగ్నాన్ జీవాననలోక్యానుజిఘృక్షయా మదారాధనోపయుక్తకరణకళేబరశాస్త్రాదికం ప్రయచ్ఛతో మమేత్యభిప్రేతోఽర్థః. పథో మార్గాన్. మత్ప్రాప్త్యుపాయాన్ కర్మయోగజ్ఞానయోగభక్తియోగాత్మకాన్. హిత్వా. యే - చలైః. ప్రాణైః ఇన్ద్రియైః. క్షుద్రాన్. కామాన్ శబ్దాదివిషయాన్. జుషన్తస్సేవమానా భవన్తి. తే - సంసరన్తి. సాంసారికదుఃఖతరణోపాయార్థం హి కరణకళేబరాదీన్ ప్రయచ్ఛతో మత్తో జాతస్య మనుష్యమాత్రస్య మదుపదిష్టః స్వస్వవర్ణాశ్రమోచితేషు సాక్షాత్పరంపరయా వా మత్ప్రాప్తిసాధనేష్వధికారః. తమిమమధికారం. త్యక్త్వా. యే - కేవలం క్షుద్రకామపరాస్తే పునస్సంసరన్తోఽన్తతః స్థావరతాం ప్రాప్నువన్తీతి భావః ॥ ౧ ॥ మనుష్యమాత్రస్య క్షుద్రకామాభినివేశః సంసారావహత్వాద్దోష ఏవేత్యభిప్రేతోక్తం వచః పునః పరతి స్వే స్వ ఇతి ॥ ౨ ॥ వివిక్షితస్య శుద్ధ్యశుద్ధివిభాగస్య తావత్ప్రయోజనం వదన్ తం ప్రతిజానాతి శుద్ధ్యశుద్ధీ ఇతి॥ ద్రవ్యస్య విచికిత్సార్థం. ఇదం యోగ్యమిదమయోగ్యం వేతి సన్దేహద్వారా స్వాభావికప్రవృత్తిప్రతిబన్ధార్థమిత్యర్థః. శుద్ధ్యశుద్ధీ యోగ్యత్వాయోగ్యత్వే. దేశకాలద్రవ్యకర్తృమన్త్రకర్మరూపేషు పదార్థేషు. సమానేష్వపి సజాతీయతా ద్యాత్మకత్వేన సమానాకారేష్వపి. అపి త్వనేన సర్వత్రోఽయం శుద్ధ్యశుద్ధివిభాగ ఇత్యాశఙ్కా నిరస్తా - కింతత ఇత్యత ఆహ॥ గుణదోషౌ శుభాశుభావితి ॥ సత్యామేవ విచికిత్సాయాం శుభాశుభావహావస్వాధికారతద్విపర్యయరూపౌ గుణదోషౌ విజ్ఞాతౌ భవత ఇత్యర్థః. గుణదోషావిత్యస్యతత ఇత్యాదిః. విధీయేతే ఇత్యస్య విభజ్య జ్ఞాప్యేత ఇత్యర్థః ॥ ౩ ॥ కిం చ ధర్మార్థం. వ్యవహారార్థం ఇదముపాదేయమిదమనుపాదేయమితి వ్యవహారార్థం చ - యాత్రార్థం ధర్మావిరోధేన తదుపయుక్తశరీరసంరక్షణార్థం. ఏతత్సర్వం శుద్ధ్యశుద్ధివివేకేన సంభవతీతి భావః. తదాహ॥ దర్శిత ఇతి ॥ ధర్మం స్వాధికారాత్మకధర్మరూపాం. ధురం భారం - ముద్వహతాం ముద్వోఢుమిచ్ఛతాం. మయా. ఆచారః శుద్ధ్యశుద్ధివిభాగపూర్వకప్రవృత్తిరూపః. దర్శితః జ్ఞాపితః ॥ ౪ ॥ "శుద్ధ్యశుద్ధీ విధీయేతే

తేసమానేష్వపివస్తుష్వితిప్రతిజ్ఞాతమేవప్రపఞ్చయతి॥ భూమీతిత్రిభిః॥ఆబ్రహ్మస్థావరాదీనాం - భూతానాంప్రాణినాం-శరీరారమ్భకాః-భూమ్యాదయః-పఞ్చ-ధాతవః తేచా-త్మనాఅన్తరాత్మభూతేనమయా- సంయుతాః - సర్వేభావాశ్చిదచిదీశ్వరతత్త్వత్రయాత్మకాఇత్యర్థః-అనేనసమానేష్వితివివక్షితంసామ్యంస్పష్టీకృతమ్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ సమానేష్వపీత్యపిశబ్దేనాన్తరవైషమ్యమపిశుద్ధ్యశుద్ధివిభాగజ్ఞాపనప్రయోజకమస్తీతిసూచితం ॥ తద్వివృణోతి ॥ వేదేనేతి ॥ సమేష్వపి-ఉక్తరీత్యాబ్రహ్మాదిస్థావరాన్తేషుభావేషు సమానాకారేషుసత్స్వపి - తచ్ఛరీరారమ్భకేషు ధాతుషు భూమ్యాదిభూతేషు, విషమాణివివిధాని - నామరూపాణిచ - వేదేన-కల్ప్యన్తే - విధాప్యన్తేతిశేషః - విధాతాహిమనసివిపరివర్తమానాద్దేవమనుష్యాదివైదికశబ్దాదవగతతద్వాచ్యభూతదేవాద్యాకారస్తదాకారాన్దేవమనుష్యాదీన్సృజతి ॥ తథాచశ్రుతిః “ వేదేనరూపేవ్యాకరోత్సతాసతీప్రజాపతి ,, రితి ॥ స్మృతిరపి “ నామరూపఞ్చభూతానాంకృత్యానాంచప్రపఞ్చనమ్ । వేదశబ్దేభ్యఏవాదౌదేవాదీనాంచకారస ,, ఇతి ॥ కల్పనాయాఃప్రయోజనమాహ ॥ ఏతేషాంసంసారిణాంజీవానాం - స్వార్థసిద్ధయే స్వార్థసిద్ధ్యుపయుక్తాధికారనిష్పత్త్యర్థమిత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తతఃకిమతఆహ ॥ దేశేతి ॥ భవన్తీతిభావాః-దేశకాలాదిరూపేణసత్తామిత్యర్థః - ఆదిశబ్దేనద్రవ్యకర్త్రుమన్త్రసంగ్రహః - వస్తూనాం-గుణదోషౌయోగ్యత్వాయోగ్యత్వే- శుద్ధ్యశుద్ధీఇతియావత్ “ శుద్ధ్యశుద్ధీవిధీయేతే ,, ఇత్యుపక్రమాత్-మమమయా-విధీయేతేవివిచ్యజ్ఞాప్యేతే - కిమర్థం - కర్మణాందేశకాలాదినిష్ఠానాం నియమార్థంసంకోచార్థం - విపరీతాధికారవర్జనేనస్వస్వాధికారాణామనుష్ఠానార్థమిత్యర్థః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ప్రతిజ్ఞాతేశుద్ధ్యశుద్ధీవిదధాతి ॥ అకృష్ణసారఇత్యాదినా ॥ అకృష్ణసారఃకృష్ణమృగప్రచారరహితో - దేశః-తథా - అబ్రహ్మణ్యఃబ్రాహ్మణభక్తిశూన్యశ్చ . శుచి-ర్భవేత్-సకృష్ణమృగప్రచారోబ్రహ్మణ్యశ్చశుచిరిత్యర్థః - సకృష్ణసారోఽపినసర్వోదేశశ్శుచిః-కింతు సౌవీరాదివ్యతిరిక్తోదేశః - తత్రసౌవిరఃసౌరాష్ట్రదేశః-కీకటదేశోమగధకళిఙ్గాదిః “ అఙ్గవఙ్గకళిఙ్గేషుసౌరాష్ట్రమగధ

భూమ్యమ్బ్వగ్న్యనిలాకాశాభూతానాంపఞ్చధాతవః । ఆబ్రహ్మస్థావరాదీనాంశరీరాఆత్మసంయుతాః ॥౫ ॥
వేదేననామరూపాణివిషమాణిసమేష్వపి । ధాతుషూద్ధవకల్ప్యన్తఏతేషాంస్వార్థసిద్ధయే ॥ ౬ ॥ దేశకాలాదిభావానాంవస్తూనాంమమసత్తమ । గుణదోషౌవిధీయేతేనియమార్థంహికర్మణామ్ ॥ ౭ ॥ అకృష్ణసారోదేశానామబ్రహ్మణ్యోఽశుచిర్భవేత్ । కృష్ణసారోఽప్యసౌవీరకీకటాసంస్కృతేరిణమ్ ॥ ౮ ॥కర్మణ్యోగుణవాన్కాలో ద్రవ్యతస్స్వతఏవవా । యతోనివర్తతేకర్మసదోషోఽకర్మకస్స్మృతః ॥ ౯ ॥ద్రవ్యస్యశుద్ధ్యశుద్ధీచద్రవ్యేణవచనేనచ । సంస్కారేణాథకాలేనమహత్త్వాల్పతయాఽథవా ॥ ౧౦ ॥ శక్త్యాఽశక్త్యాఽథవాబుద్ధ్యాసమృద్ధ్యా

షుచ । తీర్థయాత్రాంవినాగత్వాపునస్సంస్కారమర్హతి ,, తిస్మర్యతే - అసంస్కృతోమ్లేచ్ఛభూయిష్ఠదేశః - ఇరిణమూషరదేశః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ అథకాలస్యశుద్ధ్యశుద్ధీవిదధాతి ॥ కర్మణ్యఇతి ॥ కర్మణిసాధు కర్మణ్యః-శుచిరిత్యర్థః- కోఽసౌ,యో,ద్రవ్యతఃద్రవ్యసంపత్త్యా - స్వతఃపూర్వాహ్ణత్వాదినా, యో ,గుణవాన్-యతఃయత్రతుకాలేద్రవ్యాలాభేనవా , రాష్ట్రవిప్లవాదినావా-ఆరబ్ధం , కర్మ,నివర్తతేనివృత్తంభవతి , నసమాప్యతఇతియావత్-యశ్చసూతకాదౌదశాహాదిలక్షణః - సకాలోఽకర్మకఃకర్మానర్హః , అతఏవ, దోషఃఅశుచిః- ఇదందేశస్యాప్యుపలక్షణం , దేశకాలయోఃకర్మణ్యతాచద్రవ్యాన్తరసంబన్ధాద్వాస్వతోవాభవతి- మధురాదిదేశస్యజయన్త్యాదికాలస్యచభగవత్సంబన్ధయోగాద్గుణవత్త్వమ్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ అథ ద్రవ్యస్యశుద్ధ్యశుద్ధీదర్శయతి ॥ ద్రవ్యస్యేతిచతుర్భిః ॥ ద్రవ్యేణమృజ్జలాతపాగ్న్యాదినా-ద్రవ్యస్య వస్త్రాదేః శుద్ధిః - మూత్రాదినాత్వశుద్ధిః-వచనేనశాస్త్రబలేనచ - శుద్ధమశుద్ధం వేతిసందేహేశుద్ధమేవేతి బ్రాహ్మణవచనేనవాశుద్ధిః - సంస్కారేణప్రోక్షణాదనాచపుష్పాదేశ్శుద్ధిః-నపర్యుషితాన్నాదేః - అవఘ్రాణాదినాత్వశుద్ధిః - అల్పకాలేన అనతివిప్రకృష్టకాలేన - యథాసవోదకాదేర్దశాహాదినాశుద్ధిః విపరీతేనత్వశుద్ధిః , మహత్త్వాల్పతయా యథానదీజలస్యమహత్త్వాద్రథ్యాదిజలస్యాల్పత్వాత్-చణ్డాలాదిసంస్పర్శేఽపినద్యాదిజలస్యశుద్ధిః , రథ్యాదిజలస్యత్వశుద్ధిః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ శక్త్యాఽశక్త్యాయథా-ఉపరాగాదిషుస్నాతుంశక్తస్యస్నానాదినైవశుద్ధిః-ఆతురస్యత్వశక్త్యాశుద్ధిః - కస్యచిద్బుద్ధ్యా, శుద్ధిరశుద్ధిశ్చ , యథాపుత్రజన్మాదౌదశాహాతిక్రమజ్ఞానేనశుద్ధిః , అనతిక్రమజ్ఞానేనత్వశుద్ధిః , సమృద్ధ్యాఉత్సవేన-యథాభగవదుత్సవాదిషుఅస్పృశ్యస్పర్శేఽపి ఉత్సవేనైవశుద్ధిః - తత్రవిశేషమాహ ॥ యదేతి ॥ “ దేశంకాలంవయశ్శక్తింద్రవ్యంద్రవ్యప్రయోజనమ్ । ఉపపత్తిమవస్థాంచజ్ఞాత్వాశౌచంప్రకల్పయే ,, దితిస్మృత్యుక్తరీత్యాఏతేద్రవ్యవచనాదయః , శోధకాః-దేశావస్థాద్యనుసారతః - ఆత్మనఃఅశుద్ధాత్మకస్యద్రవ్యస్య - యథాఅలంకుర్వన్తిఅలంపర్యాప్తంయథాతథాశుద్ధింకుర్వన్తీత్యర్థః , యద్వా , అలంశబ్దోఽత్రవారణార్థకః-అలంకుర్వన్తి - యథావదశుద్ధింవారయన్తీత్యర్థః - అఘంకుర్వన్తీతిపాఠాన్తరం- తత్రయథాత్మనఃయథావస్థితద్ర

వ్యస్వరూపస్య స్వతశ్శుద్ధస్యైవ - అశుచిం కుర్వన్తి, స్వభావతశ్శుచివస్తుని అశుచిత్వమాపాదయన్తి - తథా-దేశావస్థాద్యనుసారతశ్శుద్ధిరితి స్వతశ్శుద్ధస్యైవోచ్ఛిష్టాద్యశుచివస్తుసంస్పర్శేఽశుద్ధిరుచ్యత ఇతి ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ తాం ప్రపఞ్చయతి ॥ ధాన్యేతి ॥ ధాన్యాదీనాం-కాలాదిభి, శ్శుద్ధిః-తత్ర ధాన్యస్య వాయ్వాతపాదినా శుద్ధిః, దారూణాం దారుపాత్రాదీనాం, మృత్తోయాభ్యాం, అత్యన్తోపహతౌ తక్షణాద్వా, అస్థ్నాం గజదన్తాదీనామపి-వాయ్వాతపాదినా శోషణాచ్ఛుద్ధిః, తన్తుశుద్ధిస్తోయైః, రసస్య క్షీరాదేః కేశాదిసంస్పర్శేఽపి క్వాథేన శుద్ధిః, తైజసస్య కాంస్యాదేః, అగ్నినా శుద్ధిః, చర్మణాం తైలేన, పార్థివానాం ద్రవ్యాణాం యుతాయుతైః సంయోగాసంయోగైః, శుద్ధిః, యథా, ఓదనస్య కేశాద్యపనయనాజ్యసంయోగాదినా శుద్ధిః ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ యచ్చ తామ్రవస్త్రాదిక, మమేధ్యలిప్తం, భవతి, తత్-యేనామ్లోదకాదినా, యావత్-గన్ధం దుర్గన్ధం, లేపం అమేధ్యలేపంచ-వ్యపోహతి త్యజతి, స్వగతమలం త్యక్త్వా, ప్రకృతిం స్వమేవ రూపం, భజతే-తావత్-తస్య, శౌచ-మావృత్తితః-ఇష్యతే ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ అథ కర్తృశుద్ధిమాహ ॥ స్నానేతి ॥ అవస్థా కర్మానుష్ఠానోపయుక్తం వయః, వీర్యం శక్తిః, తీర్థేతి పాఠాన్తరమ్, సంస్కారః ఉపనయనాదిః-కర్మ సన్ధ్యోపాసనాదిరూపం. మత్స్మృతిర్విష్ణుచిన్తనం-ఏభి - రాత్మనః-శౌచం-శుద్ధిః-ద్విజః ఇత్థం శుద్ధస్సన్నేవ స్వాధికారాత్మక - మాచరేత్ ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ అథ మన్త్రశుద్ధిమాహ ॥ మన్త్రస్యేతి ॥ పరిజ్ఞానం ప్రయోగజ్ఞానం, ఆచార్యముఖాద్యథావత్పరిజ్ఞానం వా, మన్త్రస్య శుద్ధిః ॥ అథ కర్మశుద్ధిమాహ ॥ కర్మశుద్ధిర్మదర్పణమితి ॥ కర్మణాం, మయ్యర్పణమేవ-శుద్ధిరిత్యర్థః-అర్పణం నామ-భగవదారాధనయా పత్త్వానుసన్ధానం - ఇత్థం-శుద్ధ్యశుద్ధీ ప్రపఞ్చ్యోపసంహరతి ॥ ధర్మ ఇతి షడ్భిః ॥ దేశకాలద్రవ్యకర్తృమన్త్రకర్మభిర్విశుద్ధైరేవ ధర్మః స్వాధికారలక్షణః - సంపద్యతే - విపర్యయైరశుద్ధైస్తు-అధర్మః, విపర్యయ ఇతి పాఠే-విశుద్ధానాం షణ్ణాం-యో- విపర్యయః అశుద్ధిః సోఽధర్మః-తద్ధేతురిత్యర్థః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ ఇమే చ శుద్ధ్యశుద్ధీ విష

యథాఽఽత్మనః। అలం కుర్వన్తి హి తథా దేశావస్థానుసారతః ॥ ౧౧ ॥ ధాన్యదార్వస్థితన్తూనాం రసతైజసచర్మణామ్। కాలవాయ్వగ్నిమృత్తోయైః పార్థివానాం యుతాయుతైః ॥ ౧౨ ॥ అమేధ్యలిప్తం యద్యేన గన్ధం లేపం వ్యపోహతి। భజతే ప్రకృతిం తస్య తచ్ఛౌచం తావదిష్యతే ॥ ౧౩ ॥ స్నానదానతపోఽవస్థావీర్యసంస్కారకర్మభిః। మత్స్మృత్యా చాత్మనశ్శౌచం శుద్ధః కర్మాచరేద్ద్విజః ॥ ౧౪ ॥ మన్త్రస్య చ పరిజ్ఞానం కర్మశుద్ధిర్మదర్పణమ్। ధర్మస్సంపద్యతే షడ్భిరధర్మస్తు ✽ విపర్యయైః ॥ ౧౫ ॥ క్వచిద్గుణోఽపి దోషస్స్యాద్దోషోఽపి విధినా గుణః। గుణదోషార్థనియమస్తద్భిదామేవ బాధతే ॥ ౧౬ ॥ సమానకర్మాచరణం పతితానాం న పాతకమ్। ఔత్పత్తికో గుణస్సఙ్గో న శయానః పతత్యధః ॥

యభేదేన వ్యతికరతామాపాద్యేతే ఇత్యాహ ॥ క్వచిదితి ॥ క్వచిద్గుణోఽపి శుద్ధిరపి-విశేషవిధిబలాత్-దోష-స్స్యాదశుద్ధిస్స్యాత్, యథా-ఆతురస్య నిషిద్ధం స్నానాదికం, తథా-దోషోఽపి-గుణః స్యాత్, యథా హింసాదిర్యష్టుమిచ్ఛతః - అతో గుణదోషార్థనియమః, విశేషశాస్త్రేణ గుణదోషవిషయనియమ ఇత్యర్థః, సః, తద్భిదాం సామాన్యశాస్త్రప్రాప్తగుణదోషవిభాగం, బాధతే-అపవదతి - సామాన్యశాస్త్రస్య విశేషవిధివిషయే సంకోచమాత్రం క్రియతే - నత్వత్యన్తబాధ ఇతి న తస్య వైయర్థ్యమిత్యేవకారాభిప్రాయః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ దోషస్య క్వచిద్దోషత్వాభావేఉదాహరణమాహ ॥ సమానేతి ॥ సమానకర్మాచరణం ఏకకర్మాచరణం సహసంభాషణాదికమిత్యర్థః, త - త్పతితానాం. న పాతకం, కింత్వపతితానామేవ - పతితైస్సహసంభాషణం పాతకం-క్వచిద్గుణస్యాన్యత్ర దోషత్వేఽపి ఉదాహరణమాహ ॥ ఔత్పత్తికో గుణైస్సఙ్గ ఇతి ॥ గుణైశ్శబ్దాదివిషయైస్సహ, సఙ్గో గృహస్థస్య, ఔత్పత్తికః స్వాభావికః-పూర్వమేవ స్వీకృతత్వాత్-అతస్తస్య న దోషః, కింతు గుణః ‘‘ఋతావుపేయా,, దిత్యాదిశాస్త్రానుమతత్వాత్, స ఏవ తు సఙ్గో యతేర్దోషః, తత్ర దృష్టాన్తః-పూర్వమేవ-అధశ్శయానో, న పతతీతి ‘‘ ఔత్పత్తికో గుణైస్సఙ్గో నాశాయాతః పతత్యధః ,, ఇతి పాఠాన్తరం ॥ తత్రాయమర్థః-సఙ్గానాం త్యాజనేచ్ఛయేతి జాత్యశుద్ధానాం సఙ్గానాంచ త్యాజ్యత్వముక్తం, తత్ర కోఽసౌ సఙ్గః-యస్త్యాజ్యతయోక్తః- కశ్చ త్యాజ్యత్వే హేతుః, కుతశ్చ సఙ్గ ఉపజాయతే, సఙ్గప్రభవాశ్చ కే పునర్దోషా ఇత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ ॥ ఔత్పత్తిక ఇత్యాదినా ॥ గుణైశ్శబ్దాదివిషయైస్సహ-సఙ్గః-ఔత్పత్తికః సర్వప్రాణినాం జన్మసిద్ధః-స-నాశాయ, భవతి - నాశో నామ తన్త్రస్థావరతాప్రాప్త్యా-చైతన్యావిర్భావాత్మకశూన్యతాకల్పతైవ-అతో-జన్తురధః పతతి నిరయం ప్రవిశతీత్యయమేవ త్యాజ్యతాహేతురితి భావః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ త్యాగప్రకారమాహ ॥ యతో యత ఇతి ॥ యతో యతో విషయాన్నివర్తేత విశ్లిష్యేత్ - తతస్తతో-విముచ్యేత విశేషేణ ముచ్యేత - న తం తం విషయం పునరనుధ్యాయేదిత్యర్థః - విపర్యయేఽనర్థపరంపరాం వివక్షుస్తావత్సఙ్గపరిహారస్య పురుషార్థహేతుతామాహ ॥ ఏష ఇతి ॥ ఏషః

౧౫ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ విపర్యయః ౧౭ ॥ శ్లో † పా ॥ నాశాయాతః పతత్యధః

అసఙ్గ ఏవ - నృణాం - పరమోధర్మః నిరతిశయశ్రేయస్సాధనం ॥ తదాహ ॥ క్షేమస్సుఖావహః - శోకాద్యనర్థపరిహారకశ్చ ※ ॥ ౧౮ ॥ ※ విషయేష్వితి ॥ విషయేషుశబ్దాదిషు-గుణధ్యానాత్ ఉపాదేయత్వాభినివేశాత్ - తతస్తత్రవిషయేషు, పునఃపునః - పుంసః , సఙ్గో , భవేత్ , సఙ్గాచ్చ , తత్రవిషయేషు , కామఃఅనుపభుజ్యావస్థానాశక్త్యాత్మకశ్చిత్తవికారఃకామో,భవేత్,కామాచ్చ,కలిఃకలహః ※ ॥ ౧౯ ॥ ※ తతశ్చ-దుస్సహః - క్రోధః-తంక్రోధం,తమోఽనువర్తతే-క్రోధాత్తమోభవేదిత్యర్థః-తమశ్చాత్రసమ్మోహః, సచకార్యాకార్యవివేకాభావాత్మకః-తమసాచ , యా,పుంసో,వ్యాపినీ,చేతనాసాద్రుతమాశు,గ్రస్యతేగ్రస్తాభవతి , ధర్మభూతజ్ఞానస్యవిభుత్వాద్వ్యాపినీత్యుక్తంతదతిసంకుచితంభవతీత్యర్థః ※ ॥ ౨౦ ॥ ※ హేసాధో,తయాచేతనయా,రహితస్తు-జన్తుర్జీవః - శూన్యాయకల్పతేఅసత్ప్రాయతాంప్రాప్నోతీత్యర్థః-నహిస్థావరాదిషుచైతన్యంసదివభాతీతిభావః,తతశ్శూన్యతాపత్తేః,మూర్ఛితస్యేవ,మృతస్యేవచా , స్య,విషయసఙ్గినః,విషయాభినివేశేన, స్వార్థవిభ్రంశో,భవేత్ ※ ॥ ౨౧ ॥ ※ కోఽసౌ , ఆత్మానమపరంచనవేదేత్యేషఃస్వపరజ్ఞానాభావః-నహీతరుపాషాణాదీనాంస్వపరవివేకోదృశ్యతే అయమేవమహాన్స్వార్థభ్రంశఇత్యర్థః॥తమేనంస్వార్థవిభ్రష్టంనిన్దతి॥వృక్షజీవికయేతి ॥ యఃస్వార్థవిభ్రంశాయోద్యుక్తః,స-వృక్షజీవికయావృక్షస్యేవస్వపరవివేకరహితతయాజీవికయా , జీవన్,వర్తతేభస్త్రేవవ్యర్థంశ్వసన్శ్వాసంముఞ్చన్వర్తతఇత్యర్థః ※ ॥ ౨౨ ॥ ※ యదివిషయసఙ్గస్యేత్థమనర్థకారిత్వంతర్హిమాతాపితృసహస్రేభ్యోఽప్యతివత్సలోవేదఃకిమితిస్వర్గాదివైషయికసుఖసాధనానియజ్ఞాదీనివిధత్తఇత్యతఆహ॥ ఫలశ్రుతిరితి॥ఇయం " యజేతస్వర్గకామః,,ఇత్యాదిరూపా,ఫలశ్రుతిః,నశ్రేయః,బోధయతీ-తిశేషః , శూరియమాణంస్వర్గాదిఫలంనపురుషార్థత్వేనప్రతిపిపాదయిషి

యతోయతోనివర్తేతవిముచ్యేతతతస్తతః।ఏషధర్మోనృణాంక్షేమశ్శోకమోహభయాపహః॥౧౮॥విషయేషుగుణధ్యానాత్పుంసస్సఙ్గస్తతోభవేత్।సఙ్గాత్తత్రభవేత్కామఃకామాదేవకలిర్నృణామ్॥౧౯॥కలేర్దుర్విషహః క్రోధస్తమస్తదనువర్తతే। తమసాగ్రస్యతేపుంసశ్చేతనావ్యాపినీద్రుతమ్ ॥ ౨౦ ॥ తయాచరహితస్సాధోజన్తుశ్శూన్యాయకల్పతే। తతోఽస్యస్వార్థవిభ్రంశోమూర్ఛితస్యమృతస్యచ॥ ౨౧ ॥విషయాభినివేశేననాత్మానంవేదనాపరమ్ । వృక్షజీవికయాజీవన్వ్యర్థంభస్త్రేవనిశ్వసన్॥ ౨౨ ॥ఫలశ్రుతిరియంనృణాంనశ్రేయోరోచనంపరమ్ । శ్రేయోవివక్షయాప్రోక్తాయథాభైషజ్యరోచనమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఉత్పత్త్యైవహికామేషుప్రాణేషుస్వజనేషుచ । ఆసక్తమనసోమర్త్యానాత్మనోఽనర్థహేతుషు ॥ ౨౪ ॥ నతానవిదుషస్స్వార్థంభ్రామ్యతోవృజినాధ్వని । కథంయుఞ్జ్యాత్పునస్తేషుతాంస్తమోవిశతోబుధః ॥ ౨౫ ॥ ఫలశ్రుతింకుసుమితాంనవేదజ్ఞావదన్తిహి।కామినః

తమిత్యర్థః-పరంకేవలం,రోచనంగుడజిహ్వికాన్యాయేనమోక్షసాధనేషురుచిజననార్థంఫలకీర్తనమిత్యర్థః-ఏతదేవస్పష్టయతి ॥ శ్రేయోవివక్షయాదృష్టసుఖాపేక్షయా,స్వర్గాదికమతిశయితంతతోప్యాపవర్గికంసుఖమతిశయితమిత్యేవంమోక్షసుఖస్యనిరతిశయపురుషార్థత్వవివక్షయా - ప్రోక్తాస్వర్గాదిఫలముక్తమిత్యర్థః-యథాభైషజ్యరోచనం,భైషజ్యమౌషధంప్రతిరోచనంరుచిజనకం-గుడశర్కరాదియథా-తద్వత్ " పిబనిమ్బంప్రదాస్యామిఖలుతేఖణ్డలడ్డుకాన్-పిత్రైవముక్తఃపిబతినఫలంతావదేవతు,, ఇత్యుక్తప్రకారపురస్కారేణభైషజ్యేరుచ్యాప్రీత్యుత్పాదనం,తద్వదిత్యర్థః ※ ॥ ౨౩ ॥ ※ అన్యథాహితబోధనార్థంప్రవృత్తోవేదఃకథమహితేష్వేవలోకంప్రవర్తయేదిత్యాహ॥ఉత్పత్త్యైవహీతిద్వాభ్యాం॥ఉత్పత్త్యైవజన్మప్రభృత్యేవఆత్మనఃస్వస్య,బన్ధహేతుషు,కామాదిషు,ఆసక్తమానసాన్,అతఏవ, తేషు,నతాన్నమ్రాన్,స్వార్థంస్వశ్రేయః, అవిదుషోజనాన్,వృజినాధ్వనిదుఃఖావహసంసృతిమార్గే-భ్రామ్యమాణాన్,అన్తత,స్తమోవిశతఃస్థావరతామాపత్స్యమానాన్తాన్మర్త్యాన్,పునస్తేష్వేవ,కామాదిషు,అనర్థావహేషు,బుధో, వేదః,కథం,యుఞ్జ్యాత్ యుక్తాన్కుర్యాత్,ప్రవర్తయేదిత్యర్థః-తత్రప్రాణశబ్దేనాయురిన్ద్రియబలాదీనివివక్షితాని , స్వజనశబ్దేనపుత్రమిత్రకళత్రాదయః-బుధఇతిద్వితీయాంతంవా,వేదఇతిశేషః-వేదో,బుధఃవేదబోధితమేవశ్రేయఇతిమన్యమానాన్,కథంయుఞ్జ్యాదిత్యర్థః,తథాసత్యనాప్తస్స్యాదిత్యర్థః ※ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ※ హియతః-ఫలశ్రవణంరోచనమాత్రం-అతఏవ,వేదతాత్పర్యాభిజ్ఞాఃకుసుమితాంఫలశ్రుతింనవదన్తికుసుమితాంకుసుమమాత్రఫలప్రదాంశ్రోత్రప్రీతిమాత్రామాపాతరమణీయామితియావత్,తాంఫలశ్రుతిం,నోపదిశన్తీత్యర్థః-యద్వా,నవేదజ్ఞాఅవేదజ్ఞాః-వేదతాత్పర్యానభిజ్ఞాః-కుసుమితాంకుసుమమాత్రఫలప్రదామపిఫలశ్రుతింస్వర్గాదిఫలాభిప్రాయికాం,వదన్తి,నతువేదజ్ఞాఇత్యర్థః।తత్రహేతుః,కామినఃశబ్దాదివిషయాభిలాషిణః-అతఏవ - కృపణాః-అతోలుబ్ధాఃతృష్ణాకులాః-అతఏవ,ధూమ్రేషుధూమ్రప్రాయేషుకర్మజన్యేషుస్వర్గాదిషు , ఫలబుద్ధిమన్తః అతఏవా , గ్నిముగ్ధాఃఅగ్నిసాధ్యకర్మాభినివేశేనలుప్తవివేకాః-ధూమతాన్తాఃనిరన్తరంహోమధూమేనతాన్తాఃగ్లానాః-యేచైవంవిదః , తేస్వం , లోకంప్రత్యగాత్మస్వరూపం , నజాన

న్తి ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ ఈశ్వరమపినజానన్తీత్యాహ ॥ నేతి ॥ అఙ్గహేఉద్ధవ-యతః ఉపాదాననిమిత్తకారణాదిదంజగదుత్పద్యతే అతఏవేదంజగత్, యఃమయావినానాస్తీత్యర్థః-తం, హృదిస్థం, మామపి-తే, నజానన్తిహియస్మాదుక్థశాసఃకర్మవిధిప్రేరితాః అసుతృపఃఇన్ద్రియతర్పణపరాః, హృదిస్థమపినజ్ఞానన్తీత్యత్రదృష్టాన్తః-యథా, నీహారస్తమస్తేనవ్యాప్తానిచక్షూంషి, యేషాం, తే, సంనిహితమపినజానన్తితద్వత్ ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ కించ ॥ తఇతి ॥ మేమమ, పరోక్షమస్ఫుటం దురవగాహమితిభావః-మతమవిజ్ఞాయ, కేవలం విషయాత్మకాః విషయప్రవణచిత్తాస్సన్తః-వృథా, పశూన్, హింసన్తియాగమపదిశ్యమాంసభక్షణాయపశూన్వృథాహింసన్తీత్యర్థః, అత, స్తే, నాస్తికాఇతిభావః తేతు, ప్రేత్యమృత్వా, తైః-హింసితైరేవపశుభిః-అముత్రసాలావృకాదిరూపతామాపన్నైఃః, హింస్యన్తేవృథాపశూన్హింసన్తఇత్యత్రహేతుతయానాస్తికానామభిప్రాయవిశేషంప్రకాశయన్తద్వివృణోతి ॥ హింసాయామితి ॥ హింసాయామిత్యనేనతత్పూర్వకంమాంసభక్షణముపలక్ష్యతే-తత్ర, యది-రాగః ఇచ్ఛా, స్యాత్ తర్హి యజ్ఞఏవ-చోదనావిధిః అనుమతిరితియావత్, ఇతిహింసన్తఇతిసంబన్ధః ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ హింసైవ-విహారః క్రీడా-యేషాం తే - స్వసుఖేచ్ఛ యామాంసభక్షణసుఖేచ్ఛయా - ఆలబ్ధైః-పశుభి-ర్యే, యజ్ఞాః, తైః, పిత్రాదిరూపాః-దేవతాః-యజన్తి-అత-స్తే-ఖలాః-స్వసుఖేచ్ఛయాయాగోవ్యాజీకృతఇత్యత-స్తే-ఖలాఇత్యర్థః ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ ఏవంనాస్తికానాంఫలముక్తం-అథాస్తికేష్వపిఫలకామానాంప్రవృత్తింతత్ఫలంచదర్శయతి ॥ స్వప్నోపమమితి ॥ అసన్తంప్రకృతిపరిణామాత్మకం-అతఏవస్వప్నవదనిత్యం - అతఏవ - శ్రవణప్రియంశ్రోత్రమాత్రప్రియం-అముంపరలోకం-తథాఅన్యాఆశిషః కామాంశ్చ-హృది-సంకల్ప్యాభిసంధాయ-అర్థాన్ధనానిత్యజన్తి-కామసాధకేషుకర్మసువినియోజయన్తియథావణిక్యథా

కృపణాలుబ్ధాఃపుష్పేషుఫలబుద్ధయః ॥ అగ్నిముగ్ధాధూమతాన్తాస్స్వంలోకంనవిదన్తితే ॥ ౨౬ ॥ నతేమామఙ్గజానన్తిహృదిస్థంయఇదంయతః । ఉక్థశాసోహ్యసుతృపోయథానీహారచక్షుషః ॥ ౨౭ ॥ తేమేమతమవిజ్ఞాయపరోక్షంవిషయాత్మకాః । వృథాపశూన్విహింసన్తే ✽ హింస్యన్తేప్రేత్యతైస్తుతే ॥ హింసాయాంయదిరాగస్స్యాద్యజ్ఞఏవహిచోదనా ॥ ౨౮ ॥ హింసావిహారాహ్యాలబ్ధైఃపశుభిస్స్వసుఖేచ్ఛయా । యజన్తేదేవతాయజ్ఞైఃపితృభూతపతీన్ఖలాః ॥ ౨౯ ॥ స్వప్నోపమమముంలోకమసన్తంశ్రవణప్రియమ్ । ఆశిషోహృదిసఙ్కల్ప్యత్యజన్త్యర్థాన్యథావణిక్ ॥ ౩౦ ॥ రజస్సత్త్వతమోనిష్ఠారజస్సత్త్వతమోజుషః । ఉపాసతేచేన్ద్రముఖ్యాన్దేవాదీన్నయథైవమామ్ ॥ ౩౧ ॥ ఇష్ట్వేహదేవతాయజ్ఞైర్గత్వారంస్యాముహేదివి । తస్యాన్తఇహభూయాస్మమహాశాలామహాకులాః ॥ ౩౨ ॥ ఏవంపుష్పితయావాచావ్యాక్షిప్తమనసాంనృణామ్ । మానినాంచాతిస్తబ్ధానాంమద్వార్తాపినరోచతే ॥ ౩౩ ॥ వేదాబ్రహ్మాత్మవిషయాస్త్రికాణ్డవిషయా అపి । పరోక్షవాదాఋషయఃపరోక్షంమ

కశ్చిద్వణిక్బహుధనార్జనేచ్ఛయాతావత్సిద్ధంధనంత్యజన్సముద్రంలిలఙ్ఘయిషురుభయభ్రష్టోభవతి-తద్వదిత్యర్థః ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ రజస్సత్త్వతమోనిష్ఠాఃరజఆదిగుణమూలకర్మనిష్ఠాః-రజస్సత్త్వతమోజుషః రాజసాహారాదిసేవమానాః, తేషుప్రీతియుక్తావా, అత్రరజస్తమోభ్యాంమిశ్రితంసత్త్వంవివక్షితం - ఇన్ద్రఃముఖ్యోయేషాం తాన్-దేవాదీ - నుపాసతే, స్వగుణానురూపానిన్ద్రాదీనేవారాధయన్తి - నయథాఇన్ద్రాద్యుపాసనమపి నయథావత్కుర్వన్తి యథావత్త్వంనామభగవదాత్మకత్వబుద్ధియుక్తత్వమేవ-యథైవేతిమామిత్యనేనాపిసమ్బధ్యతే సాక్షాన్మామపి-నయథావదుపాసతే - ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ హృదిసఙ్కల్ప్యేత్యుక్తం-తమేవసఙ్కల్పందర్శయతి ॥ ఇష్ట్వేతి ॥ ఇహలోకేదేవతాః-యజ్ఞైః-ఇష్ట్వాఆరాధ్య- గత్వాస్వర్గలోకంప్రాప్య దివిస్వర్గే-రంస్యామహే-తతస్తస్యభోగస్యా-న్తేఅవసానే-పున - రిహలోకేషు -మహాశాలాః మహాగృహపతయః-మహాకులాశ్చ-భూయాస్మభవిష్యామః ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ తతఃకిమిత్యత ఆహ ॥ ఏవమితి ॥ వాచా వేదపూర్వభాగాత్మికయా-వ్యాక్షిప్తంమనో యేషాం-తేషాం - మానినాందురహఙ్కారిణాం - అతీవ - స్తబ్ధానాంపరిపూర్ణమాత్మానంమన్యమానానాం-నృణాం-మద్వార్తాఽపి-నరోచతే-అత - స్తేనిత్యంసంసారిణోఽపిభవన్తీతిభావః ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ తదేవంవేదతాత్పర్యానభిజ్ఞానాంప్రవృత్తిఫలేఉక్తే - కింతర్హి వేదతాత్పర్యమిత్యత ఆహ ॥ వేదాఇతి ॥ త్రికాణ్డవిషయాః కర్మకాణ్డదేవతాకాణ్డజ్ఞానకాణ్డరూపావచ్ఛేదవన్త - స్సర్వేఇమేవేదాః- బ్రహ్మాత్మవిషయాః బ్రహ్మైవాత్మాసర్వేషామన్తరాత్మా-తద్విషయాః-సర్వాన్తరాత్మభూతపరబ్రహ్మవిషయా - ఇత్యర్థః, పరబ్రహ్మతద్గుణతద్విభూతితత్ప్రాప్త్యుపాయోపేయోపేతృస్వరూపతాత్పర్యకాఇత్యర్థః-తర్హిసర్వైర్వేదైస్తద్వేదతాత్పర్యంకింనగృహ్యతఇత్యత్రాహ ॥ పరోక్షేతి ॥ ఋషయోవేదాః - పరోక్షవాదాః పరోక్షమస్ఫుటం-స్వాభిప్రాయంవదన్తీతితథా - దురవగమవాక్యవృత్తయః - అతస్తత్తాత్పర్యంనసర్వేవిదన్తీతిభావః - వసుల్కో

ఙ్జీవయిషయా వేదరూపాం వాచముత్సృజతా త్వయా కిమితి పరోక్షవాదః కృత ఇత్యత్రాహ ॥ పరోక్షం మమ చ ప్రియమితి ॥ పరోక్షభాషణమేవ-మమాపి-ప్రియమిత్యర్థః అయంభావః ॥ శుద్ధాన్తఃకరణైరేవ హ్యేతద్వేదతాత్పర్యం బోద్ధవ్యం-నాన్యైరనధికారిభిః-కుతః- అనధికారిణాం వృథాకర్మత్యాగేన భ్రంశప్రసఙ్గాదితి ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ న కేవలం ఋషయః పరోక్షవాదా ఏవ-అపితు-అన్యోఽపి తేషాం లౌకికశబ్దవిలక్షణాధర్మాస్సన్తీత్యభిప్రేత్యాహ ॥ శబ్దబ్రహ్మేతి ॥ శబ్దః శబ్దాత్మకో వేదః-స ఏవ-బ్రహ్మ ప్రపఞ్చతయా బృహత్త్వయోగాత్ బ్రహ్మేత్యుక్తం-దుర్బోధం దురవగాహస్వరూపం-ప్రాణేన్ద్రియమనోమయం సంబన్ధమాత్రే మయట్-ప్రాణసహకృతవాగిన్ద్రియోచ్చార్యం-ఇదం లౌకికవైదికశబ్దసాధారణం. అనన్తోఽపరిచ్ఛేద్యః-పారోఽవధి-ర్యస్య తత్-గమ్భీరం దురవగమార్థం-దుర్విగాహ్యం యుక్తిభిరపి నిరూపయితుమశక్యార్థం-గామ్భీర్యదుర్విగాహ్యత్వయోః దృష్టాన్తః సముద్రవదితి ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ అనన్తాః-శక్తయో జ్ఞానవీర్యతేజః ప్రభృతయో యస్య-తేన-పరబ్రహ్మభూతేన-భూమ్నా-మయా-ఉపబృంహితం విస్తారితం-ప్రాణేన్ద్రియమనోమయమిత్యేతత్సదృష్టాన్తముపపాదయతి ॥ భూతేష్వితి ॥ బిసేషు పద్మనాళేషూ-ర్ణావతన్తురివ-భూతేషు మనుష్యేషు-ఘోషరూపేణ-యః, కర్ణాపధాయ శ్రూయమాణః ప్రాణఘోషః-తద్రూపేణ-లక్ష్యతే-తావదుచ్చిచారయిషు ప్రాణఘోషాభివ్యజ్యతామాపద్యత ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ తతో-యథా-ఊర్ణనాభిః-హృదయాత్సకాశాత్ ముఖద్వారా-ఊర్ణా-ముద్వమతే బహిర్నిస్సారయతి-తథా-ఘోషవాన్-ప్రాణః-ఉచ్చిచారయిషోః పురుషస్య, ప్రాణవాయుః, ఆకాశాత్-నాభ్యా ఉరఃపర్యన్తాన్తర్వివరద్వారా-స్పర్శరూపిణా మనసా స్వసంయోగవిశిష్టేన మనసా-సహకృతః-యద్వా-మనసా స్పర్శరూపిణా-స్పర్శో హృదురఃకణ్ఠాదిస్థానసంస్పర్శః-స-రూపమాకృతిః-ప్రకార ఇతి యావత్ సోఽస్యాస్తీతి తథా-తేన-ఘోషేణ చ-సహకృత ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ ఛన్దోమయః ఛన్దఃప్రచురః-ఛన్దశ్శబ్దాభిధేయవేదావిష్కారకత్వేన తత్ప్రాచుర్యం వివక్షితం, అమృతమయః స్థాయీ, ప్రభుః దేహేన్ద్రియాదిధార

మమ చ ప్రియమ్ ॥ ౩౪ ॥ శబ్దబ్రహ్మ సుదుర్బోధం ప్రాణేన్ద్రియమనోమయమ్ । అనన్తపారం గమ్భీరం దుర్విగాహ్యం సముద్రవత్ ॥ ౩౫ ॥ మయోపబృంహితం భూమ్నా బ్రహ్మణాऽనన్తశక్తినా । భూతేషు ఘోషరూపేణ బిసేషూర్ణేవ లక్ష్యతే ॥ ౩౬ ॥ యథోర్ణనాభిర్హృదయాదూర్ణాముద్వమతే ముఖాత్ । ఆకాశాద్ఘోషవాన్ప్రాణో మనసా స్పర్శరూపిణా ॥ ౩౭ ॥ ఛన్దోమయోఽమృతమయస్సహస్రపదవీం ప్రభుః । ఓంకారాద్వ్యఞ్జితస్పర్శస్వరోష్మాన్తస్థభూషితామ్ ॥ ౩౮ ॥ విచిత్రభాషావితతాం ఛన్దోభిశ్చతురుత్తరైః । అనన్తపారాం బృహతీం సృజత్యాక్షిపతే స్వయమ్ ॥ ౩౯ ॥ గాయత్ర్యుష్ణిగనుష్టుప్చ బృహతీ పఙ్క్తిరేవ చ । త్రిష్టుబ్జగత్యతిఛన్దో హ్యత్యష్ట్యతిజగద్విరాట్ ॥ ౪౦ ॥ కిం విధత్తే కిమాచష్టే కిమనూద్య వికల్పయేత్ । ఇత్యస్యా హృదయం లోకే నాన్యో మద్వేద కశ్చన ॥ ౪౧ ॥ మాం విధ

ణసమర్థః-బృహతీం శబ్దబ్రహ్మాత్మికాం-వాచం, సృజతీత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః-ఏవంభూతః, ప్రాణో-వాగిన్ద్రియం-ప్రాప్య-బృహతీం వాచ-మావిష్కరోతీత్యర్థః, బృహతీశబ్దవ్యాఖ్యానాయ తాం విశినష్టి ॥ సహస్రపదవీం-సహస్రం-పదవ్యః శ్రేయోమార్గాః, అవబోధ్యాః, యస్యాస్తాం "సహస్రాక్షరా పరమే వ్యోమ" న్నిత్యుక్తవిధాం వా-కాదయో మావసానా వర్ణాః స్పర్శాః, అచస్స్వరాః-శషసహా ఊష్మాణః-యరలవా అన్తస్థాః ఓంకారాద్వ్యఞ్జితాః-యే-స్పర్శాదయస్తై ర్విభూషితాం "ఓంకారప్రభవా వేదా ఓంకారప్రభవాస్స్వరాః। ఓంకారప్రభవం సర్వం వాఙ్మయ" మిత్యాదిశాస్త్రార్థోఽనేన స్మారితః ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ విచిత్రాభి-ర్భాషాభి-ర్వితతాం భాష్యన్త ఇతి భాషాః శబ్దాః-శ్రుతయః-తాభి ర్వితతాం విస్తృతామిత్యర్థః-అనన్తపారామపరిచ్ఛిన్నావధిం-చతురుత్తరైః ఛన్దోభిః గాయత్ర్యాదిభిః, ఉపలక్షితామితి శేషః-చతురుత్తరైశ్చతుశ్చతురక్షరాధికైః, గాయత్ర్యాదిచ్ఛన్దస్సు పూర్వపూర్వచ్ఛన్దోఽపేక్షయా ఉత్తరోత్తరచ్ఛన్ద ఏకైకస్మిన్పాదే ఏకైకాక్షరవృద్ధ్యా చతురక్షరాధికం భవతి-తైశ్ఛన్దోభిర్యుక్తామిత్యర్థః-ఇత్థంభూతాం-బృహత్త్వవతీం వాచం-ప్రాణః-స్వయం-సృజతి, ఆక్షిపతే స్వవ్యాపారోపరమేణానభివ్యక్తాం చ కరోతీత్యర్థః ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ ఛన్దాంస్యేవ కానిచిద్దర్శయతి ॥ గాయత్రీతి ॥ అత్యష్టిః, అతిజగతీ విరాట్ చేతి విభాగః, అయం చ శబ్దావిర్భావక్రమో లౌకికవైదికశబ్దసాధారణః ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ గమ్భీరం దుర్విగాహ్యమితి చోక్తం, తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ కిం విధత్త ఇతి ॥ కిమాచష్టే కింతత్త్వమాచష్ట ఇత్యర్థః, కిం వికల్పయేదిత్యుపలక్షణం-కిం వికల్పేన విధత్తే, కిం సముచ్చిత్య విధత్తే, కిం సామాన్యతో విధత్తే, కిం చాపవదతీతి చార్థః, ఇతీత్థం, అస్య వేదస్య, హృదయం తాత్పర్యం, మత్ మత్తోఽన్యః కశ్చిదపి-న వేద ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ తర్హి తస్య హృదయం ప్రకాశయేత్యత ఆహ ॥ మామితి ॥ మాం విధత్తే మదారాధనరూపం ధర్మం విధత్తే, మామేవ సర్వశరీరక-మభిధత్తే అభిధయా వృత్త్యా ప్రతిపాదయతి, యద్వికల్ప్య, పోద్యతే-తదప్యహ-మితి సంబన్ధః-వ్రీహియవాదిరూపోఽహమేవ వికల్పేన ప్రతిపాదితః-అపోద్యమానమపి వస్తు మదాత్మకం ॥ కిం

బహూనేత్యాహ ॥ ఏతావానితి ॥ సర్వోఽపి వేదతాత్పర్యవిషయీభూతార్థః, ఏతావానేవ-కియాన్-యశ్శబ్దః, వేదః-మాం, మామాస్థాయాశ్రిత్య, తాత్పర్యతో విషయీకృత్య - భిదాం దేవమనుష్యాదిభిదాం, మాయామాత్రాం ప్రకృతిమాత్రగతాం-అనూద్య, తాం జీవస్వరూపే ప్రతిషిధ్య, జీవగతం చాకారం-అన్తే కాష్ఠాభూతే మయి - ప్రతిషిధ్య - ప్రశామ్యతి-సర్వతత్త్వవిలక్షణమత్ప్రతిపాదనేన పర్యవసిత వ్యాపారో భవతీత్యేతావానేవేత్యర్థః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే ఏకవింశోఽధ్యాయః ****************************

"సాంఖ్యేన సర్వభావానాం ప్రతిలోమానులోమతః । భవాప్యయావనుధ్యాయేన్మనో యావత్ప్రసీదతి" ఇతి మహదాదితత్త్వవిమర్శనతదుత్పత్త్యప్యయానుధ్యానయోర్మనః ప్రసాదహేతుత్వముక్తం - తత్ర - తత్త్వానాం న్యూనాధికభావేన పరిగణనాత్తదియత్తానిర్ధిధారయిషయా పృచ్ఛతి ॥ కతీత్యాదిభిస్సార్ధైస్త్రిభిః ॥ హే విశ్వేశ-తత్త్వాని-కతి-ప్రశ్నః-తత్త్వాపలాపోఽస్తి వా న వేతి ప్రశ్నాభిప్రాయః - తత్ర హేతుతయా వాదివిప్రతిపత్తిమాహ ॥ సంఖ్యాతానీతి ॥ కైశ్చిదృషిభిః, తత్త్వాని-నవ-సఙ్ఖ్యాతాని, కైశ్చిత్త్వేకాదశ - కైశ్చిత్పఞ్చ, త్వం తు "మాయామాత్రామనూద్యాన్తే ప్రతిషిధ్య ప్రశామ్యతి" ఇతి త్రీణి తత్త్వాన్యాత్థ ఉక్తవానసి - ఇహ తత్త్వవిషయే-శుశ్రుమ ఇత్థం బహూన్వాదాన్ శుశ్రుమేత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఉక్తైర్వాదైస్సముచ్చిత్య తానపి వాదాన్ దర్శయతి ॥ కేచిదితి ॥ సప్త-నవ-షట్, చత్వార్యేకాదశే-త్యాదీని ద్వితీయాన్తాని - ఏకే ఋషయః, ఏతావదితి, ఆయుష్మన్నితి మఙ్గళాశాసనవివక్షయా సంబోధనం - శిష్టా హి భగవతే మఙ్గళమాశాసతే, పృథక్పృథ-గేతావ-త్సంఖ్యానం గణనం, యద్వివక్షయా యత్ప్రయోజనమభిప్రేత్య, గాయన్తి వదన్తి-తదిదం, నోఽస్మభ్యం, త్వం హి-వక్తుమర్హ

త్తేఽభిధత్తే మాం వికల్ప్యాపోహ్యతే హ్యహమ్ । ఏతావాన్సర్వవేదార్థశ్శబ్ద ఆస్థాయ మాం భిదామ్ ॥ మాయామాత్రామనూద్యాన్తే ప్రతిషిధ్య ప్రశామ్యతి ॥ ౪౨ ॥ **************************
********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ఏకాదశస్కన్ధే ఏకవింశోఽధ్యాయః *********
ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ కతి తత్త్వాని విశ్వేశ సఙ్ఖ్యాతాన్యృషిభిః ప్రభో । నవైకాదశ పఞ్చ త్రీణ్యాత్థ త్వమిహ శుశ్రుమ ॥ ౧ ॥
కేచిత్షడ్వింశతిం ప్రాహురపరే పఞ్చవింశతిమ్ । సప్తైకే నవ షట్కేచిచ్చత్వార్యేకాదశాపరే ॥ ౨ ॥ కేచిత్సప్తదశ ప్రాహుః షోడశైకే త్రయోదశ । ఏతావత్త్వం హి సంఖ్యానమృషయో యద్వివక్షయా ॥ గాయన్తి పృథగాయుష్మన్నిదం నో వక్తుమర్హసి ॥ ౩ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ యుక్తయస్సన్తి సర్వత్ర భాషన్తే బ్రాహ్మణా యథా । మాయాం మదీయాముద్గృహ్య వదతాం కిం ను దుర్ఘటమ్ ॥ ౪ ॥ నైతదేవం యథాత్థ త్వం యదహం వచ్మి తత్తథా । ఏవంవిధకథాహేతుశ్శక్తయో మే దురత్యయాః ॥ ౫ ॥ యాసాం వ్యతికరాదాసీద్వికల్పో వదతాం పదమ్ । ప్రాప్తే శమదమేఽప్యేతి వాదస్తమనుశామ్యతి ॥ ౬ ॥ పరస్పరానుప్రవేశాత్తత్త్వానాం పురుషర్షభ । పౌర్వాపర్యప్రసం

సి - సర్వజ్ఞస్త్వమేవ జానాసీతి వక్తుమర్హసీత్యర్థః - త్వం హీతి హిశబ్దేన సార్వజ్ఞ్యాదికల్యాణగుణగణప్రసిద్ధిశ్శ్రుతిద్యోత్యతే ❁ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ❁ న్యూనసఙ్ఖ్యావాదినామపి తత్త్వాభిలాపోఽభిప్రేత ఇత్యవిరోధ ఇతి పరిహరతి ॥ యుక్తయ ఇతి ॥ యథా-బ్రాహ్మణా ఋషయో-భాషన్తే, తత్ర-సర్వత్ర సర్వేషు పక్షేషు, యుక్తయ-స్సన్తి-సర్వేఽపి పక్షా యుక్తా ఏవేత్యర్థః, మదీయాం, మాయాం ప్రకృతి - ముద్గృహ్య స్వీకృత్య, న్యూనాధికతత్త్వకారణతయాఽభ్యుపగమ్యేత్యర్థః- వదతాం-కింనుదుర్ఘటం-సర్వముపపన్నం, అవిరుద్ధమేవేత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ అతో-య-త్సంఖ్యాన-మాత్థ- విరుద్ధమిత్యుక్తవానసి-త-దేవం, న విరుద్ధం భవతి-యత్సంఖ్యానం, త, త్తథా - అవిరుద్ధం యథా భవతి-తథా, అహం-వచ్మి వక్ష్యామి-కస్తర్హి ఉక్తనానావిధవాదహేతురిత్యత ఆహ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవంవిధకథాహేతుః అనేకవిధవాదహేతుః, దురత్యయాః-మమ శక్తయ ఏవ-దురత్యయాః దురతిక్రమణీయాః, సర్వైరభ్యుపగన్తవ్యా ఇత్యర్థః - శక్తయోఽత్ర ప్రకృతిపురుషమహదహఙ్కారాదయః - ప్రకృత్యాదీనామాత్మశక్తిత్వం కార్యోపయుక్తత్వే సత్యాత్మాపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వేనేత్యవగన్తవ్యం -తదేవ హి శక్తిశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమ్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ శక్తీనాం హేతుత్వమేవోపపాదయతి ॥ యాసామితి ॥ యాసాం శక్తీనాం వ్యతికరాత్ -వివదతాం వాదినాం, పదం విషయః, వికల్పః పక్షభేదః, ఆసీత్ -వ్యతికరోఽన్యోన్యస్మిన్నన్తర్భావః, అయమవ్యతికరస్యాప్యుపలక్షణం, అన్తర్భావానన్తర్భావాభ్యాం న్యూనాధికతత్త్వప్రసఙ్ఖ్యానే వాదభేదః ప్రవర్తత ఇత్యర్థః, స తర్హి కదా నివర్తత ఇత్యత్రాహ ॥ ప్రాప్త ఇతి ॥ శమదమయోః ద్వన్ద్వైక్యం, తస్మిన్, ప్రాప్తే సతి-వికల్పో - ఽప్యేతి విలీయతే-తం అపి యన్తం వికల్పమను-వాదః - ప్రశామ్యతి, శమదమాదిసమ్పన్నస్య సర్వం చిదచిదాత్మకం జగన్మచ్ఛరీరత్వేన పశ్యతో న వికల్పవాదావస్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ యాసాం వ్యతికరాదాసీద్వికల్ప ఇత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ పరస్పరేతి ॥ హే పురుషర్షభ, తత్త్వానాం పరస్పరానుప్రవేశాదితి వ్యతికరశబ్దార్థః

క్తేః - వక్తుర్వాదినో,యథా,వివక్షితం,తథా - పౌర్వాపర్యప్రసఙ్ఖ్యానం,పూర్వా అల్పసఙ్ఖ్యా-అపరా అధికసఙ్ఖ్యా-తయో ర్భావః పౌర్వాపర్యం- తేన,గణనం,భవతి ॥ ౭ ॥ ననన్యస్మిన్నన్యస్యాన్తర్భావః కింక్వచిద్దృష్టచర స్తత్రాహ॥ఏకస్మిన్నితి ॥ ఏకస్మిన్కారణే ఇతరాణ్యగ్నిజలాదీని ప్రవిష్టానిదృశ్యన్తే అత స్తత్త్వాన్తర్భావో యుక్త ఇత్యాహ ॥ పూర్వస్మిన్కారణభూతే - పరస్మిన్కార్యభూతేవా తత్త్వే - సర్వశః సర్వతత్త్వాని - ప్రవిష్టాని-యథా-మృదికారణభూతాయాంఘటాదయః సూక్ష్మరూపేణ ప్రవిష్టాః - యథాచఘటాదౌ కార్యభూతే మృదాదికం కారణభూతమనుగతత్వేన ప్రవిష్టం - తద్వదితిభావః ॥ ౮ ॥ ఉపపాదితమవిరోధముపసంహరతి॥ పౌర్వాపర్యమితి॥ అతో,ఽమీషాం తత్త్వానాం-పౌర్వాపర్యం న్యూనాధికసంఖ్యత్వం, యథా,తథా - ప్రసంఖ్యానం గణన,మభీప్సతాం,వాదినాం మధ్యే - యస్య,వక్త్రం ముఖం-యథా వివక్షం వివక్షానుసారం-ప్రవర్తతే,తత్సర్వం - గృహ్ణీమః అనుమన్యామహే-కుతః - యుక్తిసమ్భవాత్ అన్తర్భావాన న్తర్భావాత్మకయుక్తేస్సంభవాత్-వివిక్తమితి పాఠే,యస్య,వక్త్రం-యథావదతి,తద్వివిక్తం నిశ్చితం-గృహ్ణీమ ఇత్యర్థః ॥ ౯ ॥ తత్రపరస్పరానుప్రవేశపక్షే కతితత్త్వానీత్యభిప్రాయమాలక్ష్య ప్రాకృతానితత్త్వాని చతుర్వింశతిసఙ్ఖ్యాని జీవాత్మపరమాత్మానౌ ద్వావితిసఙ్ఖ్యాయ షడ్వింశతిరిత్యభిప్రేత్య జీవపరయోః స్వరూపాభేదం తావత్ప్రతిక్షిపతి ॥ అనాద్యవిద్యాయుక్తస్యేతి ॥ యా,అనాదిః అవిద్యా అజ్ఞానం-దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమమూలం - తద్యుక్తస్య,పురుషస్య జీవస్య -స్వత ఏవ,ఆత్మవేదనం స్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానం,నసమ్భవేత్-కింత్వ - న్యః పురుషాదన్యో - యః,స్వతోజ్ఞః స్వత ఏవ సర్వజ్ఞః, స ఏవ-పురుషస్య - జ్ఞానదః స్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానదో - భవేత్॥ అయంభావః వైధర్మ్యమేవహి స్వరూపభేదావహం - తత్రజీవస్యానాద్యవిద్యాయోగ స్తత్ప్రయుక్తస్సంసారశ్చ - పరమాత్మనస్తు - స్వతస్సార్వజ్ఞ్యం సార్వజ్ఞ్యావహత్వం చేతీదం వైధర్మ్యం -తయోస్స్వరూపాభేదం వారయతీతి తౌభిన్నావేవేతి "జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశనీశౌ" ఇతి శ్రుతేరితిభావః ॥ ౧౦ ॥ కథంతర్హి

ఖ్యానం యథా వక్తుర్వివక్షితమ్॥ ౭ ॥ఏకస్మిన్నపిదృశ్యన్తే ప్రవిష్టానీతరాణిచ। పూర్వస్మిన్వా పరస్మిన్వా తత్త్వే
తత్త్వాని సర్వశః॥ ౮ ॥ పౌర్వాపర్యమతో ఽమీషాం ప్రసఙ్ఖ్యానమభీప్సతామ్। యథా వివక్తం యద్వక్త్రం
గృహ్ణీమో యుక్తిసమ్భవాత్॥ ౯ ॥అనాద్యవిద్యాయుక్తస్య పురుషస్యాత్మవేదనమ్। స్వతో న సమ్భవేదన్యస్తత్త్వ
తో జ్ఞో జ్ఞానదో భవేత్॥ ౧౦ ॥ పురుషేశ్వరయోరత్ర న వైలక్షణ్యమణ్వపి। తదన్యకల్పనాఽపార్థా జ్ఞానఞ్చ ప్రకృ
తేర్గుణః॥ ౧౧ ॥ప్రకృతిర్గుణసామ్యం వై ప్రకృతేర్నాత్మనో గుణాః। సత్త్వం రజ స్తమ ఇతి స్థిత్యుత్పత్త్యన్తహేతవః॥

షడ్వింశతితత్త్వప్రసఙ్ఖ్యానపక్షప్రవృత్తిరిత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ ॥ పురుషేశ్వరయోరితి ॥ అత్ర - ఏవం వైధర్మ్యే సతి - పురుషేశ్వరయోః - అణు ఈషదపి , వైధర్మ్యం - నాస్తి - నిషేధస్య విహితవ్యతిరిక్తవిషయత్వాత్ స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ వైలక్షణ్యం నాస్తి - ఉభయోరపి జ్ఞానస్వరూపత్వాత్ జ్ఞానగుణకత్వాచ్చేతిభావః - జ్ఞత్వాజ్ఞత్వాణుత్వవిభుత్వాదిరూప వైధర్మ్యే ఽపి జ్ఞానస్వరూపత్వజ్ఞానగుణకత్వాది సాధర్మ్యాన్ముక్త్యవస్థాయాం పరమసామ్యాచ్చ జీవస్య పరమాత్మాంశత్వేన తదపృథక్సిద్ధత్వవివక్షయా జీవపరయోరేకతత్త్వవివక్షయా చ షడ్వింశతితత్త్వప్రసఙ్ఖ్యానపక్షప్రవృత్తిరితి భావః ॥ ఏతదేవస్పష్టయతి ॥ తదన్యేతి ॥ తదన్యకల్పనా జీవపరయోరజ్ఞత్వసర్వజ్ఞత్వకల్పనారూపవైషమ్యకల్పనా, యద్వా ,స్వనిష్ఠభేదకల్పనా , అపార్థా అర్థశూన్యా - స్వనిష్ఠాత్మభేదో నాస్తీత్యర్థః - న వైలక్షణ్యమణ్వపీతి నిషేధ్యః స్వనిష్ఠాత్మభేద ఏవేతిభావః - జీవస్య స్వాతన్త్ర్యగ్రహహేతురజ్ఞానంచ ప్రకృతిసంసర్గోపాధికం - అత స్తన్నివృత్త్యా వజ్ఞానం నివర్తత ఇత్యభిప్రాయేణాహ ॥ అజ్ఞానంచ - ప్రకృతేః - గుణః - ప్రకృతేః కార్యభూతమిత్యర్థః - జ్ఞానం చేతిచ్ఛేదే భ్రాన్తిజ్ఞానమిత్యర్థః - పరమాత్మప్రసాదాత్ప్రకృతికార్యాజ్ఞాననివృత్తౌ ముక్త్యవస్థాయామజ్ఞత్వసర్వజ్ఞత్వరూపవైలక్షణ్యాభావాత్ జ్ఞానస్వరూపస్వభావత్వరూపసామ్యాజ్జీవపరయోరేకతత్త్వతేతి షడ్వింశతితత్త్వవాద్యభిప్రాయ ఇతిభావః ॥ ౧౧ ॥ నన్వేవమపి సత్త్వాదిగుణకృతవైలక్షణ్యమస్త్యేవేత్యత ఆహ ॥ ప్రకృతిరితి ॥ గుణసామ్యావస్థమచిద్ద్రవ్యమేవ ప్రకృతిః - అతః - సత్త్వాదయో జగత్స్థిత్యాదిహేతవః - ప్రకృతేరేవ - గుణాః నత్వాత్మనః - సత్త్వాదీనాం ప్రకృతిగుణత్వకథనేన తేషాం తదన్తర్భావాన్న షడ్వింశతితత్త్వవాదే తైస్సహాధికతత్త్వప్రసఙ్గ ఇతి ద్యోతితమ్ ॥ ౧౨ ॥ పునస్సత్త్వాదిగుణా ఇత్యత స్తాన్కార్యముఖేన లక్షయతి ॥సత్త్వమితి ॥ జ్ఞానజనకత్వం సత్త్వంత్వమిత్యర్థః- ఏవం రజః కర్మ తమోఽజ్ఞానమిత్యత్రాప్యవగన్తవ్యం-అజ్ఞానమితిచ్ఛేదః - జ్ఞానంచాత్ర యథావస్థితతత్త్వవస్తుజ్ఞానం తద్విపరీతమజ్ఞానం-అథన్యూనసంఖ్యావాదే తత్త్వానాం పరస్పరాన్తర్భావం వదన్ సాకల్యేన తత్త్వాన్యాహ ॥ గుణవ్యతికర ఇతి ॥ గుణవ్యత్యయజ,నకః-

౯ ॥ శ్లో॥ పా ॥ వివిక్తం యద్వక్త్రం

కాలః-స ఏవ-స్వభావః-సూత్రమితి చోచ్యతే - సర్వపదార్థానాం కాలసంబన్ధస్య నియతత్వాత్ స్థితిహేతుత్వాచ్చ కాలస్వభావ సూత్రశబ్దవాచ్యత్వం-సప్తవింశమధాపరే,, ఇతి శ్రుత్యనురోధాత్ కాలేన సహ సప్తవింశతితత్త్వానీతి భావః ॥ ౧౩ ॥ పురుషో జీవః - తస్య స్వస్మాద్భేదః పూర్వమేవ ప్రతిపాదిత ఇతి స్వస్యాపి తత్త్వాన్తరత్వముక్తప్రాయమేవ - ప్రకృతిః గుణసామ్యావస్థమచిద్ద్రవ్యం, వ్యక్తం మహాన్- పురుషాదీని - నవతత్త్వాని-మే మయా - ఉక్తానీ-తి సాకల్యేన తత్త్వప్రసంఖ్యానప్రసఙ్గాన్నవతత్త్వసంఖ్యానపక్ష ఉక్తః - అస్మిన్పక్షే పురుష ఇతి జాత్యభిప్రాయమేకవచనం-పురుషాది శబ్దైర్బ్రహ్మాదిశరీరకః పరమాత్మా చ వివక్షితః-ఆకృత్యధికరణన్యాయేన సర్వబుద్ధిశబ్దానాం పరమాత్మపర్యన్తత్వాత్ - అహంకారే తత్కార్యాణామిన్ద్రియాణామన్తర్భావః, ఆకాశాదిషు శబ్దాదీనాం- ఏవం తత్త్వానాం నవత్వమవగన్తవ్యమ్ ॥ ౧౪ ॥ శ్రోత్రమితి దృశ్యతేఽనేనేతి దర్శనం చక్షుః-శ్రోత్రాదయః పఞ్చ జ్ఞానశక్తయః జ్ఞానశక్తీని - జ్ఞానైకకారణాని జ్ఞానేన్ద్రియాణీతి యావత్ - వాగాదిపాయ్వన్తాని ద్వన్ద్వైక్యేనోక్తాని చత్వారి, అఙ్ఘ్రిశ్చేతి-పఞ్చ - కర్మాణి కర్మేన్ద్రియాణి-ఉభయం జ్ఞానకర్మేన్ద్రియానుగ్రాహకం-మనః-అఙ్గ హే ఉద్ధవ ॥ ౧౫ ॥ శబ్దాదయః-పఞ్చ అర్థజాతయః శ్రోత్రాదీనాం విషయజాతయః, శబ్దాదీనామవాన్తరభేదేన బహువిధత్వాత్ సర్వేషాం సంగ్రహాయ జాతిపదం ప్రయుక్తం క్రమస్త్వవివక్షితః-దర్శనస్య రూపం విషయః ఘ్రాణస్య గన్ధః-జిహ్వాయా రస - ఇతి విభాగః-గత్యాదీని - కర్మాయతనసిద్ధయః-కర్మాయతనానాం కర్మేన్ద్రియాణాం - సిద్ధయః కార్యభూతాని, తత్ర శిల్పశబ్దేన మూత్రరేతసోరుత్సర్గః పురీషస్య చ వివక్షితః-తత్రాద్య ఉపస్థస్య, ద్వితీయస్తు పాయోః సిద్ధిరితి విభాగః అత్రాపి న క్రమో వివక్షితః- తేన-గతిరఙ్ఘ్రిసిద్ధిః-ఉక్తిర్వాచః-పాణేశ్శిల్ప - ముత్సర్గః పాయూపస్థయో, రితి విభాగః ॥ ౧౬ ॥ ఏభ్య ఏవ తత్త్వేభ్యో బ్రహ్మాణ్డతదన్తర్గతవ్యష్టిప్రపఞ్చోత్పత్తిరిత్యాహ ॥ సర్గాదావితి ద్వాభ్యామ్ ॥ అస్య వ్య

సత్త్వం జ్ఞానం రజః కర్మ తమోఽజ్ఞానమిహోచ్యతే। గుణవ్యతికరః కాలస్స్వభావస్సూత్రమేవ చ॥ ౧౩ ॥ పురుషః ప్రకృతిర్వ్యక్తమహఙ్కారో నభోఽనిలః। జ్యోతిరాపః క్షితిరితి తత్త్వాన్యుక్తాని మే నవ ॥ ౧౪ ॥ శ్రోత్రం త్వగ్దర్శనం ఘ్రాణో జిహ్వేతి జ్ఞానశక్తయః। వాక్పాణ్యుపస్థపాయ్వఙ్ఘ్రిః కర్మాణ్యఙ్గోభయం మనః॥ ౧౫ ॥ శబ్దః స్పర్శో రసో గన్ధో రూపం చేత్యర్థజాతయః। గత్యుక్త్యుత్సర్గశిల్పాని కర్మాయతనసిద్ధయః॥ ౧౬ ॥ సర్గాదౌ ప్రకృతిర్హ్యస్య కార్యకారణరూపిణీ। సత్త్వాదిభిర్గుణైర్ధత్తే పురుషోఽవ్యక్త ఈక్షతే॥ ౧౭ ॥ వ్యక్తాదయో వికుర్వాణా ధాతవః పురుషేక్షయా। లబ్ధవీర్యాస్సృజన్త్యణ్డం సంహతాః ప్రకృతేర్బలాత్॥ ౧౮ ॥ సప్తైవ ధాతవ ఇతి తత్రార్థాః పఞ్చ ఖాదయః। జ్ఞానమాత్మోభయాధారస్తతో దేహేన్ద్రియాసవః॥ ౧౯ ॥ నైకమన్యతమం క్వాపి విహాయ మే హో

ష్టిప్రపఞ్చస్య-సర్గాదౌ సృష్టేః ప్రాక్, కార్యాణి నభ ఆదీని - మనః పర్యన్తాని షోడశ-కారణాని ప్రకృతి వ్యక్తాహంకారా-స్తదుభయరూపిణీ వ్యక్తిః-సత్త్వాదిభిర్గుణైర్యుక్తా-ధత్తే విధత్తే, వ్యష్టిప్రపఞ్చం విధత్త ఇత్యర్థః-తదేవోపపాదయతి ॥ పురుష ఇత్యాదినా ॥ అవ్యక్తః వ్యక్తైరిన్ద్రియైర్నవ్యజ్యత ఇత్యవ్యక్తః, ప్రత్యక్షాదిప్రమాణాన్తరాగోచరః కేవలవేదాన్తైకసమధిగమ్యః సార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదిగుణాశ్రయః పరమపురుషః- ఈక్షతే “ బహుస్యాం ప్రజాయేయే,, త్యైక్షతేత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ ఏవంవిధాత్తదీక్షణాత్, జాతాః - వ్యక్తాదయః ధాతవః తత్త్వాని తస్య పురుషస్యేక్షయా - లబ్ధం-వీర్యం సృష్టిసామర్థ్యం, యైస్తైః-అత ఏవ, సంహతాః వికుర్వాణాః-ప్రకృతేః స్వకారణభూతాయాః-బలాత్-అణ్డం బ్రహ్మాణ్డం సృజతి - పురుషేక్షయా లబ్ధవీర్యాస్సంహతాస్సృజన్తీత్యనేన “ నానావీర్యాః పృథగ్భూతాస్తతస్తే సంహతిం వినా, నాశక్నువన్ప్రజాస్స్రష్టుమసమాగమ్య కృత్స్నశః ॥ సమేత్యాన్యోన్యసంయోగ ,, మిత్యాదివచనార్థస్స్మారితః ॥ ౧౮ ॥ అథ తత్త్వసంఖ్యాతారతమ్యాదిపక్షాన్దర్శయతి ॥ సప్తైవేతి ॥ ధాతవః తత్త్వాని-సప్తైవేతి ప్రతిజ్ఞాతం - తద్ధేత్వాదినా తదుపపాదనం, తద్ధాతథాహి ఇత్యర్థః-ఖాదయః ఆకాశాదయః-పఞ్చ జ్ఞానం జ్ఞానస్వరూపో జీవః-ఉభయాధారః-ఖాదీనాం జ్ఞానస్య చాధారోఽన్తః ప్రవిశ్య ధారకః-ఆత్మా పరమాత్మా చేతి సప్తైవ తత్త్వానీత్యర్థః-తతస్తేభ్య ఏవ-సప్తభ్యస్తత్త్వేభ్యః-దేహేన్ద్రియాసవః - భవన్తీతి శేషః-ఇన్ద్రియాణి దేహాన్తర్భూతాని- తథా - ప్రాణా అపి- దేహస్య స్వకారణభూతధాతుష్వన్తర్భావః-ప్రకృత్యాదీనాం కారణానాం కార్యేషు ఖాదిష్వేవాన్తర్భావః- అతస్సప్తతోక్తిరితి భావః ॥ ౧౯ ॥ అత్రాన్తర్భావ ఏవ వివక్షితో నాపలాప ఇత్యాహ ॥ నైకమితి ॥ అన్యతమం దేహేన్ద్రియాదీనామన్యతమమపి తత్త్వం-ఖాదీనాం మధ్యే - ఏకమపి-విహాయ - నోపలభ్యతే ॥ షడిత్యత్రాపీతి ॥ షడేవ తత్త్వానీతి పక్షేఽపి-భూతాని ఖాదీని-పఞ్చ - పరః పుమాన్ పరమపురుషః - షష్ఠః-జీవస్యాశరీర

త్వాత్పరమాత్మనోఽన్తర్భావో వివక్షితః- దేహేన్ద్రియాదీనాం సప్తతత్త్వపక్ష ఇవ ఖాదిష్వన్తర్భావ ఇతి భావః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ స చ పరమపురుషః ఆత్మనస్స్వకాశాత్సంభూతైః-ర్యుక్తైః- యోగోఽత్ర శరీరాత్మభావసంబన్ధరూపః ఇదం వ్యష్టిజగత్ - సృష్ట్వా- ఉపావిశత్ స్థిత్యర్థమన్తరాత్మతయా ప్రవిష్టవాన్ - సృష్ట్యర్థానుప్రవేశస్య సృష్టేః పూర్వత్వాత్ "తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశ"దిత్యత్రాప్యేవమేవార్థః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ చత్వారీతి ॥ యశ్చ త్వారి తత్త్వానీతి పక్షస్తత్రాపి ఆత్మనః పరమాత్మనస్స్వకాశాత్ తేజఆదీని త్రీణి జాతాని- తత్రాన్నం పృథివీ - ఆత్మనా సహ చత్వార్యేవ తత్త్వానీతి భావః అన్తర్భావవివక్షయాఽఽహ॥ తైరితి ॥ తేజోఽబన్నైః పరమాత్మసహకృతైః-రిదం జగజ్జాతం- తత్రాకాశవాయ్వోస్తేజఆదిష్వన్తర్భావః- ఇతరేషాం తు పూర్వవత్- ఇదం జాతమిత్యేతదుపపాదయతి ॥ జన్మావయవినః ఖలు ॥ అవయవినశ్చాత్ర సావయవినః స్థూలకార్యస్యేత్యర్థః- సూక్ష్మో జన్మావశ్యంభావీత్యర్థః॥ ఏకాదశత్వ ఇతి॥ తత్త్వైకాదశత్వపక్షేఽపి అసావాత్మా పరమాత్మా మహాభూతాని ఖాదీని పఞ్చ- ఇన్ద్రియాణి శ్రోత్రాదీని పఞ్చ సంభూయైకాదశేతి భావః. అత్రాపి పూర్వవదితరేషామన్తర్భావోఽవగన్తవ్యః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ సంఖ్యాన ఇతి॥ సప్తదశకే- సంఖ్యానే - భూతాని ఖాదీని - మాత్రాణి శబ్దాదీని జ్ఞానేన్ద్రియాణి పఞ్చ పఞ్చేతి పఞ్చదశ - మనసా సహ - షోడశ- ఆత్మా పరమాత్మా తు - సప్తదశః- ఇతరేషామన్తర్భావస్తు పూర్వవత్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ తద్వత్ సప్తదశత్వపక్ష ఇవ - షోడశసంఖ్యానేఽపి ఆత్మనా సహ - భూతమాత్రేన్ద్రియాణి- షోడశేతి సమానం- అయం తు విశేష ఇత్యాహ ॥ ఆత్మైవ మన ఉచ్యత ఇతి ॥ ఆత్మన్యన్తఃకరణస్యాన్తర్భావ ఇత్యర్థః- త్రయోదశత్వపక్షమాహ॥ భూతేతి ॥ భూతాని ఖాదీని- ఇన్ద్రియాణి జ్ఞానేన్ద్రియాణి- ప్రాణః పఞ్చవృత్తిః - మనః- ఆత్మా పరమాత్మా చేతి త్రయోద

పలభ్యతే। షడిత్యత్రాపి భూతాని పఞ్చ షష్ఠః పరః పుమాన్॥ ౨౦ ॥ తైర్యుక్త ఆత్మసంభూతైః సృష్ట్వేదం సముపావిశత్॥ ౨౧ ॥ చత్వార్యేవేతి తత్రాపి తేజ ఆపోఽన్నమాత్మనః। జాతాని తైరిదం జాతం జన్మావయవినః ఖలు॥ ఏకాదశత్వ ఆత్మాఽసౌ మహాభూతేన్ద్రియాణి చ ॥ ౨౨ ॥ సఙ్ఖ్యానే సప్తదశకే భూతమాత్రేన్ద్రియాణి చ। పఞ్చ పఞ్చైకమనసా ❀ ఆత్మా సప్తదశః స్మృతః ॥ ౨౩ ॥ తద్వత్షోడశసఙ్ఖ్యాన ఆత్మైవ మన ఉచ్యతే। భూతేన్ద్రియాణి ప్రాణశ్చ మనశ్చాత్మా త్రయోదశ ॥ ౨౪ ॥ ఇతి నానాప్రసఙ్ఖ్యానం తత్త్వానామృషిభిః కృతమ్। సర్వం న్యాయ్యం యుక్తిమత్త్వాద్విదుషాం కిమశోభనమ్॥ ౨౫ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ ప్రకృతిః పురుషశ్చోభౌ యద్యప్యాత్మవిలక్షణౌ। అన్యోన్యాపాశ్రయాత్కృష్ణ దృశ్యతే న భిదా తయోః॥ ౨౬ ॥ ప్రకృతౌ లక్ష్యతే హ్యాత్మా ప్రకృతిశ్చ తథాఽఽత్మని। ఏవం మే పుణ్డరీకాక్ష మహాన్తం సంశయం హృది ॥ ఛేత్తుమర్హసి సర్వజ్ఞ వచోభిర్నయనైపుణైః ॥ ౨౭ ॥ త్వత్తో జ్ఞా

శ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ ఇత్థముపపాదితాన్పక్షానుపసంహరతి ॥ ఇతీతి ॥ ఇతిశబ్దః ప్రదర్శనాభిప్రాయకః- ఏవం త్రిత్వపఞ్చత్వే అప్యవగన్తవ్యే ఇత్యర్థః- తత్ర త్రిత్వపక్షే ప్రకృతిపురుషేశ్వరరూపాణి తత్త్వాని - పఞ్చత్వపక్షే చతుస్తత్త్వపక్షోక్తాని తత్త్వాని చత్వారి- వాయురేక- ఇతి పఞ్చేత్యూహ్యం- ఋషిభిః కృతం- సర్వం ప్రసంఖ్యానం - న్యాయ్యం న్యాయాదనపేతం - కుతః- యుక్తిమత్త్వాత్ అన్తర్భావానన్తర్భావాత్మకయుక్తియుక్తత్వాత్ - అతః- కిం విదుషామశోభనం కిం దుర్ఘటమిత్యర్థః- న కించిదితి భావః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ కార్త్స్న్యేన తత్త్వగణనాయాం పురుషః ప్రకృతిర్వ్యక్తమితి ప్రకృతిపురుషౌ పృథక్కీర్తితౌ - తత్ర- యద్యపి ప్రకృతిపురుషౌ విలక్షణస్వరూపస్వభావౌ - తథాఽపి - దేవోఽహం మనుష్యోఽహమితి తాదాత్మ్యప్రతీతేః కిం కారణం- యది తద్బుద్ధిరూపం తర్హి తయోర్న భేదః ప్రతిష్ఠితో భవతీతి పృచ్ఛతి ॥ ప్రకృతిః పురుషశ్చోభావితి ॥ ఆత్మవిలక్షణౌ విలక్షణాత్మానౌ- విలక్షణస్వరూపౌ - స్వతో విలక్షణావితి వా- అన్యోన్యేత్యస్య తథాఽపీత్యాదిః- హే కృష్ణ- అన్యోన్యాపాశ్రయాత్ పరస్పరపరిహారేణాప్రతీతేత్యర్థః - తయోః ప్రకృతిపురుషయోః, భిదా, న దృశ్యతే ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ తదేవ వ్యనక్తి॥ ప్రకృతావితి ॥ ప్రకృతౌ తత్కార్యే దేహే, ఆత్మా, తథా - ప్రకృతిశ్చాత్మని- లక్ష్యతే- పరస్పరపరిహారేణాప్రతీతేః దేవోఽహమిత్యభేదప్రతీతేశ్చ న దేహాత్మనోర్భేదో లక్ష్యత ఇత్యర్థః - ఏవమిత్థంభూతం- హృదిస్థం- మహాన్తం, సంశయం- నయయుక్తౌ - నైపుణం ప్రావీణ్యం, యేషాం తైః- వచోభిః- ఛేత్తుమర్హసి అర్హత్వే హేతుతయా సంబోధయతి- సర్వజ్ఞేతి ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ సర్వజ్ఞత్వమేవాన్వయవ్యతిరేకాభ్యాముపపాదయతి ॥ త్వత్త ఇతి ॥ జీవానామస్మాకం , జ్ఞానం యథావస్థితతత్తదర్థవిషయం జ్ఞానం- త్వత్తస్త్వత్ప్రసాదాదేవేత్యర్థః- స్వభావతస్తు - తేషాం- అత్ర జ్ఞానే- తే తవ- శక్తితః "అవిద్యాకర్మసంజ్ఞాఽన్యా తృతీయా శక్తిరిష్యతే" ఇత్యుక్తాయాశ్శక్తేర్హేతోః , ప్రమోషః సంకోచః - త్వత్తోఽన్యే సర్వే సంకుచితజ్ఞానా ఏవేతి త్వమేవ సర్వజ్ఞ ఇతి భావః - ఆత్మమాయాయాః గతిం మార్గం - యాథాత్మ్యమితి యావత్- త్వమేవ- వేత్థ జానాసి , ఇతరే తు సర్వే త్వన్మాయామోహితా న జా

నస్తీతి భావః - తదేవాహ, న చాపర ఇతి ॥ ౨౮ ॥ యేయం మమ సర్వజ్ఞత్వోపపాదనాయ దుర్విజ్ఞేయగతిర్మాయా త్వయాఽభిహితా, తత్కార్యభూతోఽహఙ్కార ఏవ దేహాత్మనోస్తాదాత్మ్యప్రతీతికారణమిత్యుత్తరమాహ ॥ ప్రకృతిః పురుషశ్చేతి ॥ వికల్పః భేద ఏవేత్యర్థః - తత్ర తావత్, ఏష సర్గః - సృజ్యత ఇతి సర్గః అధిభూతాధ్యాత్మాధిదైవప్రపఞ్చః, వైకారికః ప్రకృతివికారాత్మకాహఙ్కారారబ్ధః - గుణవ్యతికరాత్మకః ఇచ్ఛామి ద్వేష్మీత్యాత్మగుణానామిచ్ఛాదీనాం స్థౌల్యాదీనాం దేహగుణానాం చ - వ్యతికరః ఏకధర్మినిష్ఠతయా సఙ్కీర్ణతయా చ ప్రతీతిర్యస్మాత్, సః, ఆత్మా స్వరూపం - యస్య, తథాభూతః ॥ ౨౯ ॥ న కేవలం మదీయా మాయా స్వవికారాహఙ్కారద్వారా గుణవ్యతికరకరీ - అపి త్వాత్మని దేవత్వమనుష్యత్వస్వతన్త్రత్వాది భేదబుద్ధికరీ చేత్యాహ ॥ మమేతి ॥ అఙ్గ హే ఉద్ధవ - గుణైస్సత్త్వాదిభిః - కోఽసౌ వైకారిక ఇత్యత ఆహ ॥ వైకారిక ఇతి ॥ అధ్యాత్మమేకమధిభూతం ద్వితీయ, మధిదైవం తృతీయ - మిత్యేవం - య, స్త్రివిధస్స, వైకారిక ఇతి సమ్బన్ధః ॥ ౩౦ ॥ అధ్యాత్మాదికం వివృణోతి ॥ దృక్చక్షు - రధ్యాత్మం, రూపం, అధిభూతం, ఆర్కం, అర్కస్య సమ్బన్ధి, య, ద్వపుశ్శరీరం, త, దధిదైవం - రాజసాహఙ్కారసహకృత తామసాత్సాత్త్వికాచ్చాహఙ్కారాద్దృగాదీనామిన్ద్రియాణాం తద్విషయాణాం రూపాదీనాం - అధిష్ఠాతౄణాం దేవానాం చ - సృష్టిప్రకరణేషు సృష్టిస్తత్ర తత్రాభిహితేత్యహఙ్కారస్యాధ్యాత్మాదిప్రకారతా స్మారితా, ఏతేషాం త్రయాణాం పరస్పరోపకార్యోపకారకభావేనైవ జ్ఞానజననరూపకార్యకరత్వమిత్యాహ ॥ అత్రేతి ॥ అత్ర శరీరే రన్ధ్రే చక్షుర్గోళే - పరస్పరాత్సిధ్యతి - పరస్పరోపకార్యోపకారకభావాత్సిధ్యతి కార్యకరం భవతి - అర్కవపుషా రశ్మిద్వారాఽధిష్ఠితయోరేవ చక్షుస్తద్విషయయోర్గ్రాహ్యగ్రాహకభావః - అతస్తయోరధిదైవోపకార్యత్వం అనతివిప్రకృష్టస్యావ్యవహితస్య చ రూపస్యైవ గ్రాహ్యత్వాత్తదుపకార్యత్వం చక్షుషః - ఏవం త్రయాణామన్యతమం వినాఽన్యతమస్య జ్ఞానజనకత్వాసమ్భవాత్పరస్పరోపకార్యోపకారకత్వమవగన్తవ్యం - అధ్యాత్మాదిశబ్దానాం విభక్త్యర్థేఽవ్యయీభావానామధి

నంహి జీవానాం ప్రమోషస్తేఽత్ర శక్తితః। త్వమేవ హ్యాత్మమాయాయా గతిం వేత్థ న చాపరే॥ ౨౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ప్రకృతిః పురుషశ్చేతి వికల్పః పురుషర్షభ। ఏష వైకారికస్సర్గో గుణవ్యతికరాత్మకః॥ ౨౯ ॥ మమాఙ్గ మాయా గుణమయ్యనేకధా వికల్పబుద్ధీస్స్వగుణైర్విధత్తే। వైకారికస్త్రివిధోఽధ్యాత్మమేకమథాధిదైవమధిభూతమన్యత్॥ ౩౦ ॥ దృగ్రూపమార్కం వపురత్ర రన్ధ్రే పరస్పరాత్సిధ్యతి యస్స్వతః ఖే। ఆత్మా యదేషామపరోఽయమాద్యస్స్వయాఽనుభూత్యాఖిలసిద్ధసిద్ధిః॥ ౩౧ ॥ ఏవం త్వగాది శ్రవణం చ చక్షుర్జిహ్వాది నాసాది చ చిత్తయుక్తమ్ ॥ ౩౨ ॥ యోఽసౌ గుణక్షోభకృతో వికారః ప్రధానమూలాన్మహతః ప్రసూతః। అహం త్రివృన్మోహవికల్పహేతుర్వైకారికస్తామస ఐన్ద్రియశ్చ॥ ౩౩ ॥ ఆత్మాపరిజ్ఞానమయోఽవివాదో హ్యస్తీతి నాస్తీతి భిదాఽ

కేరణశక్తిప్రధానత్వేఽపి తచ్ఛక్తేరాధేయనిరూప్యత్వాదాధేయపరత్వం - ఇన్ద్రియాణాం దేహావస్థానాదధ్యాత్మత్వం, విషయాణాన్తు రూపాదీనాం తేజఃప్రభృతిభూతనిష్ఠత్వాదధిభూతత్వం - అధిష్ఠాతుర్దేవతావపుషోఽర్కాఖ్యక్షేత్రజ్ఞరూపదేవతారూపత్వాదధిదైవత్వం - యద్యధ్యాత్మాదీనాం పరస్పరాద్రూపాది ప్రకాశో భవతి కుతస్తర్హ్యాత్మప్రకాశ ఇత్యత ఆహ ॥ యః - స్వతః, ఖే హృదయాకాశే యః, ఆత్మా "హృది హ్యయమాత్మా ప్రతిష్ఠిత" ఇతి శ్రుతేః, సః, స్వతః సిధ్యతి స్వయం ప్రకాశత ఇత్యర్థః - కుతః, యత్ యస్మాత్ - ఆత్మా - ఏతేషాం దృగాదీనాం త్రయాణామాద్యః ప్రకాశకత్వే హేతుతయా వర్తమానః, దృగాద్యుపరమేఽప్యవస్థితశ్చ - త ఏవైభ్యోఽపరః భిన్నః అత్యన్తవిలక్షణః - తదేవాహ ॥ స్వయాఽస్వాసాధారణయా - అనుభూత్యా జ్ఞానేన, అఖిలసిద్ధసిద్ధిః అఖిలప్రకాశ్యప్రకాశకః ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ఏవం చక్షుషోక్తం పరస్పరోపకార్యోపకారకభావమిన్ద్రియాన్తరేష్వప్యతిదిశతి ॥ ఏవమితి ॥ చక్షుర్యథా, పరస్పరాత్సిధ్యతి, ఏవం - త్వగాదీత్యర్థః, ఆదిశబ్దైరధిభూతాధిదైవే వివక్షితే, తత్ర త్వగిన్ద్రియస్యాధిభూతం స్పర్శః, అధిదైవం వాయుః - శ్రోత్రస్యాధిభూతం శబ్దః - అధిదైవం దిశః, జిహ్వాయా అధిభూతం రసః - ప్రచేతా అధిదైవం - నాసాయా అధిభూతం గన్ధః - అధిదైవమశ్వినౌ - విత్యూహ్యం - చక్షురాదీనాం మనస్సహకృతానామేవ కార్యకరత్వమిత్యభిప్రేత్య విశినష్టి ॥ చిత్తయుక్తమితి ॥ అత్ర మనసోఽధిభూతం అనుధ్యేయో విషయః - చన్ద్రమా అధిదైవం - అస్త్వేవం తతః కిమిత్యతోఽహఙ్కారస్య దేహాత్మతాదాత్మ్యప్రతీతిహేతుత్వం వదన్ ప్రశ్నోత్తరం నిగమయతి ॥ యోఽసావితి ॥ యోఽసౌ - వహమహంకారః, స - మోహవికల్పహేతు - రితి సమ్బన్ధః - మోహో దేహాత్మనోరభేదభ్రమః - వికల్పః ఆత్మని దేవత్వమనుష్యత్వాద్యభేదారోపః తయోః హేతుః॥ అహంకారం విశినష్టి ॥ గుణానాం సత్త్వరజస్తమసాం - క్షోభః వైషమ్యం - తేన - కృతో - యో - వికార - స్తదాత్మకః ప్రధానం ప్రకృతిర్మూలకారణం - యస్య - తస్మా - న్మహతో మహత్తత్త్వాత్ - ప్రసూతః - వైకారికస్తామసఐన్ద్రియశ్చేతి త్రివృత్ త్రిప్రకారః - వైకారికస్సాత్త్వికః - ఐన్ద్రియస్తైజసః - రాజసాహంకారస్యేన్ద్రియోత్పత్తావనుగ్రాహకత్వాభిప్రాయేణైన్ద్రియ ఇత్యుక్తమ్ ॥ ౩౩ ॥

వం దేహాత్మనోరభేదప్రతీతౌ కారణముక్తం. యత ఏవ మత్తో దేహాదత్యన్తవిలక్షణ ఏవాత్మేత్యాహ ॥ ఆత్మేతి॥ పరిజ్ఞానమయః పరితః కార్త్స్న్యేన జ్ఞానస్వరూపః పరిశబ్దేన ప్రదేశభేదేనాపి జడత్వవ్యావృత్తిః. దేహస్తు పరితో జడ ఇతి భావః. అవివాదః అహం ప్రత్యయేన సర్వసంప్రతిపన్నః. పరితో జ్ఞానమయ ఇత్యనేనైకరూపత్వలాభాత్తస్య వికారాభావప్రయుక్తత్వాత్తత్ప్రయుక్తం సదాఽస్తీతిశబ్దవ్యపదేశ్యత్వం. దేహస్యత్వచేతనపరిణామాత్మకస్య పూర్వపూర్వవికారాణాముత్తరోత్తరేష్వభావాన్నాస్తీతిశబ్దవ్యపదేశ్యత్వం. తథాతత్తదవస్థావిషయాస్తీతిశబ్దవ్యపదేశ్యత్వం చ ధ్వనితం ॥ తదాహ॥ అస్తీతి నాస్తీతి భిదాఽర్థనిష్ఠః నాస్తీత్యస్య వ్యపదేశ ఇతి శేషః. ఉభయవిధో వ్యపదేశః. భిదార్థనిష్ఠః భిదయా భేదేనావస్థితోఽర్థో దేవమనుష్యాదిశరీరరూపస్తన్నిష్ఠః తద్విషయ ఇత్యర్థః. అస్తీతి నాస్తీతి భిదా ఏవంభూతో భేదవ్యపదేశః. భిదార్థనిష్ఠః దేవమనుష్యాదిదేహరూపాదినిష్ఠ ఇతి వాఽర్థః యద్వా ॥ పరిజ్ఞానమయ ఆత్మా దేహవిలక్షణోఽస్తి నాస్తీతి వివాదమాత్రం. అస్త్యేవేత్యర్థః భిదా త్వర్థనిష్ఠః విజ్ఞవ్యక్త్యా అర్థః అర్థనిష్ఠ ఇత్యనేనాత్మస్వరూపనిష్ఠః తన్నిష్ఠతయా ప్రతీతిస్తు భ్రమ ఇతి సూచితం. స చ స్వాత్మయాథాత్మ్యసాక్షాత్కారాదేవ నివర్తతే. అన్యథా తు న నివర్తత ఇత్యాహ ॥ వ్యర్థోపీతి ॥ అర్థశూన్యోఽపి. అత్మన్యవిద్యమానోఽపి స్వస్య లోకః సాక్షాత్కారః యస్మాత్ స్వః తస్మాన్మత్తః పరావృత్తా విముఖా ధీర్యేషాం. తేషాం పుంసాం. నైవోపరమేత. కింత్వనువర్తత ఏవేతి భావః ॥ ౩౪ ॥ ఏవం భగవద్విముఖానాం దేవమనుష్యాదిదేహసంబన్ధవియోగరూపసంసారానువృత్తిరుక్తా. తత్ర పృచ్ఛతి॥ పరావృత్తధియః ఉచ్చావచాన్ ఉత్కృష్టాపకృష్టాన్ దేహాన్ యథా గృహ్ణన్తి యథా చ విసృజన్తి. కిం పూర్వదేహేనైవేన్ద్రియైరపి విముక్తో దేహాన్తరమిన్ద్రియాణ్యపి గృహ్ణాతి ఉత తైరేవేన్ద్రియైః సంపరిష్వక్తో దేహాన్తరం గృహ్ణాతి విసృజతి చేతి ప్రశ్నార్థః ॥ ౩౫ ॥ తత్ర నిశ్చితం. మహ్యం మామాఖ్యాహి త్వమేవ కథనీయమిత్యభిప్రేత్య విశినష్టి ॥ అనాత్మభిః తదల్పార్థకోఽత్ర నఞ్. అల్పబుద్ధిభిః దుర్విభావ్యం దురధ్యవసేయం. కించ

ర్థనిష్ఠః । వ్యర్థోఽపి నైవోపరమేత పుంసాం మత్తః పరావృత్తధియాం స్వలోకాత్ ॥ ౩౪ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ పరావృత్తధియస్త్వత్ర స్వకృతైః కర్మభిః ప్రభో । ఉచ్చావచాన్యథా దేహాన్గృహ్ణన్తి విసృజన్తి చ ॥ ౩౫ ॥ తన్మమాఖ్యాహి గోవిన్ద దుర్విభావ్యమనాత్మభిః । న హ్యేతత్ప్రాయశో లోకే విద్వాంసస్సన్తి వఞ్చితాః ॥ ౩౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ మనః కర్మమయం నౄణామిన్ద్రియైః పఞ్చభిర్యుతమ్ । లోకాల్లోకం ప్రయాత్యన్య ఆత్మా తదనువర్తతే ॥ ౩౭ ॥ ధ్యాయన్మనోఽనువిషయాన్దృష్టాన్వాఽథ శ్రుతానను । ఉద్యత్సీదత్కర్మతన్త్రం స్మృతిస్తదను శామ్యతి ॥ ౩౮ ॥ విషయాభినివేశేన నాత్మానం యన్మనస్స్మరేత్ । జన్తోర్వై కస్యచిద్ధేతోర్మృతిరత్యన్తవిస్మృతిః ॥ ౩౯ ॥

తత్ విద్వాంసః ప్రాయశో లోకే న సన్త్యేవ, కుతః, యతః, సర్వే, వఞ్చితాః స్వన్మాయయేతి శేషః ॥ ౩౬ ॥ “మనష్షష్ఠానీన్ద్రియాణి ప్రకృతిస్థాని కర్షతి. శరీరం యదవాప్నోతి యచ్చాప్యుత్క్రామతీశ్వరః. గృహీత్వైతాని సంయాతి ,, ఇతి గీతోక్తం పరిహారమాహ॥ మన ఇతి॥ కర్మమయం కర్మవాసనాప్రచురం. పఞ్చభిః జ్ఞానేన్ద్రియైః యుక్తమేవ. మనః, లోకాల్లోకం శరీరాచ్ఛరీరాన్తరం, ప్రయాతి, తతః, అన్య ఏవాత్మా తన్మనః, అనువర్తతే అనుయాతీత్యర్థః. ఇన్ద్రియైరితి భూతసూక్ష్మాణామప్యుపలక్షణం. పఞ్చభిరిత్యనేన కర్మేన్ద్రియాణామత్ర దేహే సులభత్వం సూచితమ్ ॥ ౩౭ ॥ యది పౌర్వదైహికాన్యేవేన్ద్రియాణి దేహాన్తరేఽనువర్తన్తే కథం తర్హి పూర్వజన్మవిస్మృతిరిత్యతాహ ॥ ధ్యాయతీతి ॥ కర్మతన్త్రం కర్మవాసనావశం, మనః దృష్టాన్, శ్రుతాన్వా విషయాన్, ధ్యాయతి. అథానన్తరం ఉద్యత్ విషయసాన్నిధ్యే సతి హృష్యత్, సీదత్ తదసాన్నిధ్యే క్లిశ్యచ్చ, భవతి, తదను తత్ప్రృష్ఠతః, స్మృతిః పూర్వపూర్వస్మృతిః, శామ్యతి అపైతి. ఏకస్మిన్నేవ జన్మనీత్థం కిముత నితరాం విస్మృతికరదేహవిగమాదావితి భావః ॥ ౩౮ ॥ విషయాభినివేశేనేతి ॥ యన్మనః యస్య మనః. విషయాభినివేశేనాత్మానం న స్మరేత్ దేహవిలక్షణమాత్మానం నానుసన్దధ్యాత్, తస్య జన్తోః, కస్యచిద్ధేతోః కస్మాచ్చిత్కారణాత్ మృతిః. అత్యన్తవిస్మృతిః, మరణకాలేఽత్యన్తజ్ఞానలోపో భవతీత్యర్థః. కస్యచిద్ధేతోరిత్యనేన జీవనావసాననిమిత్తం కర్మ వివక్షితమ్ ॥ ౩౯ ॥ నను మృత్యావత్యన్తజ్ఞానలోపేఽపి పునర్దేహాన్తరసంబన్ధరూపజన్మాన్తరే తేషామేవ మనష్షష్ఠానామిన్ద్రియాణాం మనువృత్తేః పూర్వజన్మస్మృతిస్స్యాదేవేత్యత ఆహ॥ జన్మేతి ॥ హే భూరిద. పుంసః. సర్వభావేన సర్వవిధమనోవృత్త్యా, ఆత్మతయా, విషయస్వీకృతిం దేహస్వీకారం, జన్మ. ప్రాహుః, జన్మకాలప్రభృతి దేహాత్మాభిమానస్స్యాదిత్యర్థః. దేహమేవాత్మానమభిమన్యమానస్య దేహవిలక్షణాత్మనః పూర్వోత్తరజన్మానుసన్ధాతుః ప్రతీయమానత్వాన్నమృతివిషయస్వీకృతః స్మృతిరితి భావః. దేహాత్మాభిమానస్యభ్రాన్తిత్వే దృష్టాన్తమాహ. యథా స్వప్నమనోరథావితి ॥ యద్వా ॥ మృతివిషయస్వీకృతః పూర్వస్మృతితిరస్కారకత్వే దృష్టాన్తః. యథా. స్వప్నః మనోరథశ్చ యోఽహమాస మిత్యేవంవిధాం స్మృతిం. తిరస్కరోతి. మృతివిషయస్వీ

కృతిహేతుభూతయోస్తత్సామానాధికరణ్యనిర్దేశస్తత్కార్యారోపాత్ ✻ ॥ ౪౦ ॥ ✻ దృష్టాన్తౌ వివృణోతి ॥ స్వప్నమితి ॥ మనోరథం చేత్యస్యకురన్నితి శేషః అసౌ పుమాన్ ప్రాక్తనం చాత్మానం స్వాప్నశరీరాద్యాకారం న స్మరతి, యద్వా, స్వప్నం పశ్యన్ ప్రాక్తనం స్వప్నం న స్మరతి, తథా, మనోరథం కుర్వన్, ప్రాక్తనం న స్మరతి, తద్వత్ "తస్మాన్మనోరథం చేత్థ" మితి పాఠాన్తరం, తత్ర తస్మాత్ స్మృతివిషయస్వీకృత్యోరత్యన్తజ్ఞానలోపహేతుత్వాత్, ప్రాక్తనం, మనోరథం మనోవృత్తిం, తద్దేహాభిమానమిహ జన్మని న స్మరతీత్యర్థః-కింతర్హి స్మరతీత్యత ఆహ ॥ తత్రేతి ॥ ఇవశబ్దో ఽపూర్వమిత్యనేనాన్వేతి, తత్ర సతి జన్మాన్తరే పూర్వం పూర్వస్మిన్ జన్మని సన్తమాత్మానమపూర్వమివ పూర్వమసన్తమిదానీం సంజాతమివ పశ్యతీత్యర్థః ✻ ॥ ౪౧ ॥ ✻ న కేవలం స్మృతివిషయస్వీకృతిహేత్వోర్జన్మమృత్యోః స్మృతివిఘాతకత్వమేవ, అపి త్వనర్థహేతుత్వం చేత్యాహ ॥ ఇన్ద్రియేతి ॥ ఇన్ద్రియాయనసృష్ట్యేతి ॥ వస్తుత ఏకరూపతయాఽవతిష్ఠత ఇతి వస్తు ఆత్మస్వరూపం, తస్మిన్ ఇన్ద్రియాయనసృష్ట్యా ఇన్ద్రియాయనమిన్ద్రియాశ్రయం శరీరం, తస్య సృష్ట్యా ఉత్పత్త్యా, యదిదం త్రైవిధ్యం, శరీరమిన్ద్రియాణ్యన్తఃకరణం చేతి త్రైవిధ్యం, భాతి, తద్బహిరన్తర్భిదాహేతుః దేవత్వమనుష్యత్వబాలత్వయువత్వలోభభయాదిభేదరూపానర్థహేతుః, జనోఽసజ్జనకృద్యథా, అసజ్జనకృత్ అసత్పుత్రోత్పాదకః అసత్పుత్రో హి అనర్థహేతుః - ఏవం బాహ్యాభ్యన్తరభేదకృత్త్రైవిధ్యమప్యనర్థహేతుః అతస్తదుత్పాదకతుల్యం దేహసంబన్ధప్రయుక్తం త్రైవిధ్యమిత్యర్థః ✻ ॥ ౪౨ ॥ ✻ వస్తునిత్యేనేన శరీరస్య సతతపరిణామిత్వం సూచితం తత్స్పష్టమేవాహ ॥ నిత్యదేతి ॥ అఙ్గ హే ఉద్ధవ, భూతాని భూతసంఘాతపరిణామాత్మకాని శరీరాణి - నిత్యం, భవన్తి పరిణామాన్తరం యాన్తి నభవన్తి పూర్వావస్థాం త్యజన్తి తత్ పూర్వావస్థాత్యాగ ఉత్తరావస్థాస్వీకారశ్చేత్యుభయం కాలస్య సూక్ష్మత్వాన్న దృశ్యతే ✻ ॥ ౪౩ ॥ ✻ సూక్ష్మతయా దుర్దర్శత్వే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ అర్చిషాం. యథా పూర్వ

న్మత్యాత్మతయా పుంసస్సర్వభావేన భూరివ । విషయస్వీకృతిం ప్రాహుర్యథా స్వప్నమనోరథా ॥ ౪౦ ॥ ✻ స్వప్నం మనోరథం చేత్థం ప్రాక్తనం న స్మరత్యసౌ । తత్ర పూర్వమివాత్మానమపూర్వం చానుపశ్యతి ॥ ౪౧ ॥ ఇన్ద్రియాయనసృష్ట్యేదం త్రైవిధ్యం భాతి వస్తుని । బహిరన్తర్భిదాహేతుర్జనోఽసజ్జనకృద్యథా ॥ ౪౨ ॥ నిత్యదా హ్యఙ్గ భూతాని భవన్తి న భవన్తి చ । కాలేనాలక్ష్యవేగేన సూక్ష్మత్వాత్తన్న దృశ్యతే ॥ ౪౩ ॥ యథార్చిషాం స్రోతసాం చ ఫలానాం చ వనస్పతేః । తథైవ సర్వభూతానాం వయోఽవస్థాదయః కృతాః ॥ ౪౪ ॥ సోఽయం దీపోఽర్చిషాం యద్వత్ స్రోతసాం తదిదం జలమ్ । సోఽయం పుమానితి నృణాం మృషా ధీర్గీర్మృషాయుషామ్ ॥ ౪౫ ॥ మా స్వ

పూర్వవర్త్యవయవజ్వాలాసంయోగజానామపాయ, ఉత్తరోత్తరవర్త్యవయవజ్వాలాసంయోగజానామాగమశ్చ, సూక్ష్మత్వాన్న గృహ్యతే. యథా, స్రోతసాం ప్రవాహాణాం, పూర్వపూర్వజలాపాయ, ఉత్తరోత్తరజలాగమశ్చ, న గృహ్యతే, యథా వా వనస్పతేః ఫలానాం ప్రతిక్షణపరిణామో - న గృహ్యతే తథా, సర్వభూతానాం కాలకృతాః వయోఽవస్థాదయశ్చ సూక్ష్మత్వాన్న గృహ్యన్త ఇత్యర్థః నిత్యదేత్యనేన, ఏకస్యామపి బాల్యాద్యవస్థాయాం ప్రతిక్షణపరిణామిత్వం సూచితమ్ ✻ ॥ ౪౪ ॥ ✻ కుతస్తర్హి స ఏవాయం చాలః స ఏవాయం యువేత్యాద్యవస్థాస్థైర్యగోచరబుద్ధిశబ్దావిత్యతః సాదృశ్యయోగవశాత్తావపరమార్థావితి సదృష్టాన్తమాహ ॥ సోఽయమితి ॥ యథాఽర్చిషాం పూర్వపూర్వజ్వాలానాం తత్సదృశానాముత్తరోత్తరజ్వాలానాం చ, భేదమగృహీతవతః పుంసః, కేవలం, భ్రమాత్మకప్రత్యక్షమూలౌ స ఏవాయం దీప ఇత్యర్చిస్సముదాయగోచరౌ బుద్ధిశబ్దౌ, స్తః, జ్వాలాభేదానుమానేన జ్వాలైక్యప్రత్యక్షోపమర్దో భాష్యప్రశుతప్రకాశికయోః ప్రపఞ్చితః, యథా చ స్రోతసాం సమ్బన్ధి జలం తదేవేదమితి బుద్ధిశబ్దౌ స్తః, తథాఽయం పుమాన్ స ఏవ బాల ఇత్యాదిబుద్ధిః శబ్దశ్చ - మృషాయుషామస్థిరాయుషాం నృణాం - మృషా భ్రాన్తిమూలావిత్యర్థః ✻ ॥ ౪౫ ॥ ✻ ఏవం శరీరస్య సతతపరిణామిత్వమవస్థాస్థైర్యగోచరబుద్ధిశబ్దయోర్భ్రాన్తిమూలత్వం చోక్తం - అథాత్మనో జన్మాద్యవస్థాన్వయం తదన్వయప్రతీతేర్భ్రాన్తిమూలత్వం చాహ ॥ మాస్మేతి ॥ అస్య దేహస్య కర్మబీజేన దేహోత్పత్తినిమిత్తకర్మాఖ్యబీజేన సోఽపి దేహాత్మాభిమాన్యపి పుమాన్ జీవః, మాస్తు దేహవత్సతతపరిణామస్వభావో న భవతు, తథాఽపి, భ్రాన్త్యా జాయతే, మ్రియతే చ, ఆత్మన ఉత్పత్తిమరణే భ్రాన్తిసిద్ధే ఇత్యర్థః. తత్ర హేతుత్వేన పుమాంసం విశినష్టి ॥ అజః, అమరశ్చ, న హ్యజస్య జని-రమరస్య మృతిశ్చ, విద్వాన్ ఇత్యర్థః, దేహోత్పత్తేః పూర్వం తద్వినాశాత్పశ్చాచ్చాత్మనో విద్యమానత్వాదితి భావః ॥ యథాఽగ్నిరితి ॥ యథా మహాభూతతృతీయపరిణామాత్మకస్యాగ్నేః, దారుసంయుక్తస్య, మథనేనోపలబ్ధిమాత్రం, నతు దారుణా సహోత్పత్తివినాశౌ, తత్ప్రతీతిస్తు భ్రా

౪౧ । శ్లో ✻ పా ॥ తస్మాన్మనోరథం

త్తిమూలాత్తద్వత్ ॥ ౪౬ ॥ వయోఽవస్థాదయ ఇత్యుక్తా అవస్థా దర్శయతి॥ నిషేకేతి॥ నిషేకః రేతోద్వారా పఞ్చమాహుత్యనుప్రవేశః, గర్భః తత్రోపచయః, బాల్యమాపఞ్చమాదబ్దాత్, కౌమారమాషోడశాదబ్దాత్-తతో యావనమాచతుర్వింశతేః, తతో మధ్యమాషష్టివర్షాత్ ॥ ౪౭ ॥ కిం తస్యైవంవిధనానావస్థాదేహసంబన్ధతద్వియోగాత్మకసంసృతికారణమిత్యత్రాహ ॥ ఏతా ఇతి ॥ మనోరథో మనోవృత్తిః, తత ఆగతా మనోరథమయీ “ తత ఆగత ,, ఇత్యధికారే “ మయట్చ ,, తిమయట్ టిత్వాత్ జీప్ “ యం యం వాపి స్మరన్భావం త్యజత్యన్తే కలేబరమ్ । తం తమేవైతి కౌన్తేయ సదా తద్భావభావిత ,, ఇతి న్యాయాదన్తిమప్రత్యయప్రయుక్తా ఇత్యర్థః, ఏతాః పరిదృశ్యమానాః - ఉచ్చావచాః-యద్వా - ఏతాః నిషేకాద్యవస్థాః-అన్యాశ్చాసనశయనాద్యవస్థాః, తనూశ్చ, క్వచిత్కదాచిత్-తత్తత్సంబన్ధనిమిత్తకర్మపరిపాకదశాయాం - ముపాదత్తే, క్వచిజ్జహాతి చ, కశ్చిదిత్యనేన తదుపాదానపరిత్యాగౌ బద్ధస్యైవ, నతు ముక్తనిత్యసిద్ధయోరిత్యభిప్రేతం, గుణసఙ్గాదిత్యనేన మనోరథమయీరిత్యనేన చ “ యం యం వాఽపి ,, ఇతి పూర్వోక్తన్యాయేన గుణపరిణామాత్మకశబ్దాదివిషయానుధ్యానం త్యాగోపాదానకారణమిత్యుక్తం భవతి ॥ ౪౮ ॥ కేవలముపాదత్తే జహాతి చ ॥ నతు తావుపాదానత్యాగౌ సాక్షాత్కరోతి వివేకీ తు కేవలమనుమినోతీత్యాహ ॥ ఆత్మన ఇతి ॥ ఆత్మనః స్వస్య - భవాప్యయౌ దేహసంబన్ధతద్వియోగాత్మకజన్మమరణే, పితృపుత్రాభ్యాం దృష్టాన్తాభ్యా-మనుమేయౌ, పుత్రోత్పత్తిదర్శనాత్ స్వోత్పత్తిరనుమేయా - పితృమరణదర్శనాత్ స్వమరణమనుమేయం, నతు జన్మమరణే సాక్షాత్కరోతి, తదానీం మోహగ్రస్తత్వాదితి భావః, తదేవాహ ॥ నభవాప్యయవస్తూనామభిజ్ఞ ఇతి॥ భవాప్యయవస్తూనాం స్వజన్మమరణాదివస్తూనాం - నాభిజ్ఞః - తదా మోహావిష్టత్వాదనభిజ్ఞ ఇత్యర్థః - తదాఽపి నద్వయలక్షణః స్వయం జన్మమరణభాక్త్వరూపశ్చ న భవతి. జన్మమరణయోర్దేహగతత్వాదితి భావః ॥ ౪౯ ॥ అత ఏవాత్మా దేహాద్భిన్న

స్యకర్మబీజేన జాయతే సోఽప్యజః పుమాన్ । మ్రియతే చామరో భ్రాన్త్యా యథాఽగ్నిర్దారుసంయుతః॥ ౪౬ ॥ నిషేకగర్భజన్మాని బాల్యకౌమారయౌవనమ్ । వయోమధ్యం జరా మృత్యురిత్యవస్థాస్తనోర్నవ ॥ ౪౭ ॥ ఏతా మనోరథమయీర్హ్యన్యస్యోచ్చావచాస్తథా । గుణసఙ్గాదుపాదత్తే క్వచిత్కశ్చిజ్జహాతి చ ॥ ౪౮ ॥ ఆత్మనః పితృపుత్రాభ్యామనుమేయౌ భవాప్యయౌ । న భవాప్యయవస్తూనామభిజ్ఞో ద్వయలక్షణః ॥ ౪౯ ॥ తరోర్బీజవిపాకాభ్యాం యో విద్వాన్జన్మసంయమౌ । తరోర్విలక్షణో ద్రష్టా ఏవం ద్రష్టా తనోః పృథక్ ॥ ౫౦ ॥ ప్రకృతేరేవమాత్మానమవివిచ్యాబుధః పుమాన్ । తత్త్వేన స్పర్శసమ్మూఢస్సంసారం ప్రతిపద్యతే ॥ ౫౧ ॥ సత్త్వసఙ్గాదృషీన్దేవాన్రజసాఽసురమానుషాన్ । తమసా భూతతిర్యక్త్వం భ్రామితో యాతి కర్మభిః ॥ ౫౨ ॥ నృత్యతో గాయతః పశ్యన్యథైవానుకరోతి తాన్ । ఏవం బుద్ధిగుణాన్పశ్యన్ననీహోఽప్యనుకార్యతే ॥ ౫౩ ॥ యథాఽమ్భసా ప్ర

స్యతీతి సదృష్టాన్తమాహ ॥ తరోరితి ॥ విపాకః కాలపరిణామః-యథా-యః పుమాన్-బీజవిపాకాభ్యాం - తరోః-జన్మసంయమావుత్పత్తివినాశౌ బీజాజ్జన్మ - విపాకాత్సంయమం - విద్వాన్-స-తరోర్విలక్షణో భిన్నో - దృష్టః. ఏవం తనోర్దేహస్య పఞ్చభూతసంఘాతాత్మకాద్బీజాదుత్పత్తిం - విపాకాన్నాశం చ-ద్రష్టా పశ్యన్నాత్మా-తనోః పృథగ్భిన్నః ॥ ౫౦ ॥ ఇత్థం దేహాద్భిన్నమాత్మానం యో న వివినక్తి స సంసరేదేవేత్యాహ ॥ ప్రకృతేరితి ॥ ప్రకృతేర్దేహా-దాత్మానం - తత్త్వేన యథావస్థితాకారేణా-వివిచ్య - త ఏవా-బుధః అత ఏవ-స్పర్శైః శబ్దాదివిషయానుభవేన - సమ్మూఢః-సమిత్యేకీకారే - దేహాత్మనోరైక్యాభిమానాత్మకమోహాయుక్తః-స్సంసారం-ప్రతిపద్యతే ॥ ౫౧ ॥ సంసారప్రతిపత్తిమేవ ప్రపఞ్చయతి॥ సత్త్వసఙ్గాదితి ॥ సత్త్వసఙ్గః “ శమో దమస్తితిక్షా తపస్సత్య ,, మితి వక్ష్యమాణసత్త్వకార్యశమదమాద్యభినివేశ-స్తస్మాత్తత్కర్మభిః తదనురూపకర్మభిః-దేవాన్ ఋషీంశ్చ-యాతి-దేవత్వమృషిత్వం వా ప్రాప్నోతి, రజసా రజః కార్యకామాద్యభినివేశేన-తదనురూపకర్మభి - రసురమానుషాన్ యాతి అసురయోనిం మనుష్యయోనిం వా ప్రాప్నోతి - తమసా తమః కార్యశోకమోహాదినా-తత్ప్రయుక్తైః కర్మభిశ్చ - భూతతిర్యక్త్వం పిశాచత్వం -పశుపక్ష్యాదిత్వం వా- ప్రాప్నోతి, ఇత్థం-భ్రామితో-భవతి యద్వా, కర్మభిః పుణ్యపాపాత్మకైః భ్రామితః ప్రకృతిమణ్డలే సంచారితో-జీవః-సత్త్వాదిసఙ్గాదృషిత్వాదికం ప్రాప్నోతీతి సంబన్ధః ॥ ౫౨ ॥ కథం నిశ్చేష్టస్యాత్మనో భ్రమణమిత్యత్రాహ ॥ నృత్యత ఇతి ॥ యథా-నృత్యతో-గాయతశ్చ - జనా-న్పశ్యన్-పుమాన్ తా-ననుకరోతి - స్వయమపి బుద్ధ్యా నృత్యన్నివ భవతి తథా - అనీహః నిష్క్రియోఽప్యాత్మా బుద్ధిః, గుణాన్ స్వస్మిన్బుద్ధ్యుపస్థాపితాన్ గుణాన్-చేష్టాదిధర్మానిత్యర్థః - పశ్యన్-స్వగతత్వేనాధ్యవస్యన్ అనుకార్యతే చేష్టమాన ఇవ వర్తతే ॥ ౫౩ ॥ అస్య ధర్మస్యాన్యత్రాభాసే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథాఽమ్భసేతి ॥ ప్రచలతా-అమ్భసా హేతునా-తీరస్థా-స్తరవోఽపి- ప్రచలన్త ఇవ దృశ్యన్తే-యథా - భ్రామ్యమాణేన -చక్షుషా హేతునా-పృథ్వీ భ్రామ్యతీవ దృశ్యతే-తథా-దేహాత్మతాదాత్మ్యమధ్య

స్యమానయా బుద్ధ్యా హేతునా - దేహధర్మాః - ఆత్మని ప్రతీయన్త ఇత్యర్థః ॥ ౫౪ ॥ యథేతి ॥ యథా - మనోరథధియః స్వప్నదృష్టో విషయానుభవశ్చ - మృషా మిథ్యార్థవిషయాః అనిత్యా ఇత్యర్థః - తథా హే దాశార్హ, ఆత్మనః - సంసారః దేహధర్మాధ్యాసాత్మకః - మృషా అధ్యాసహేతునివృత్త్యా నివర్తత ఇత్యర్థః ॥ ౫౫ ॥ కస్తర్హ్యధ్యాసహేతురిత్యపేక్షాయాం దేహాత్మతాదాత్మ్యశబ్దాదివిషయానుధ్యాతృ మనస్సంబన్ధ ఏవేతి వదన్ తదనివృత్తౌ నాధ్యాసాత్మకసంసారనివృత్తిరితి దృష్టాన్తమాహ ॥ అర్థ ఇతి ॥ అర్థే శబ్దాదివిషయే - అవిద్యమానే అసన్నిహితేఽపి విషయాన్ శబ్దాదీన్ - ధ్యాయతః - అస్య జీవస్య - సంసృతిః న నివర్తతే. అపితు "ధ్యాయతో విషయాన్పుంసస్సఙ్గస్తేషూపజాయతే - సఙ్గాత్సంజాయతే కామః" ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా బలవత్తరస్సన్ననువర్తత ఏవేతి భావః ॥ స్వప్న ఇతి ॥ న హ్యనువర్తమానే సతి స్వప్నే దేశాన్తరగమనశిరశ్ఛేదాద్యనర్థపరంపరా నివర్తతే - అపి త్వనువర్తత ఏవ - తద్వదిత్యర్థః ॥ ౫౬ ॥ అసత్యపి విషయే తదనుధ్యానస్వభావే మనస్సంబద్ధే సతి నాధ్యాసో నివర్తత ఇత్యభిప్రాయేణ అర్థే హ్యవిద్యమాన ఇత్యుక్తం - కింతర్హి విషయానేవానుధ్యాయతి మనో - న తు సంసృతినివృత్తికారణ - మిత్యపేక్షాయాం విషయానుభవ ఏవేతి వదన్ తదభినివేశం చ వారయతి ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాద్విషయధ్యానస్య సంసృతివర్ధకత్వాత్, అసదిన్ద్రియైః అసద్విషయప్రవణైరిన్ద్రియైః - విషయాన్ - మా భుఙ్క్ష్వ, తదనుభవస్య తదనుధ్యానకారణత్వాదితి భావః "మా స్తవ్యస్య కర్మబీజేన జాయత" ఇత్యాదినోపపాదితమాత్మని జన్మమరణాద్యవస్థాన్వయభ్రాన్తిమూలత్వముపసంహరన్ తత్ర కారణం చ వదన్ తథా నిశ్చిన్విత్యాహ ॥ ఆత్మేతి ॥ వైకల్పికం, ఆత్మని జన్మమరణాద్యవస్థాకల్పననిమిత్తం, భ్రమం. ఆత్మాగ్రహణనిర్భాతం, ఆత్మాగ్రహణేన దేహవిలక్షణాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యాగ్రహణేన - నిర్భాతముదితం, పశ్య.

చలతా తరవోఽపి చలా ఇవ । చక్షుషా భ్రామ్యమాణేన దృశ్యతే చలతీవ భూః ॥ ౫౪ ॥ యథా మనోరథధియో విషయానుభవో మృషా । స్వప్నదృష్టశ్చ దాశార్హ తథా సంసార ఆత్మనః ॥ ౫౫ ॥ అర్థే హ్యవిద్యమానేఽపి సంసృతిర్న నివర్తతే । ధ్యాయతో విషయానస్య స్వప్నేఽనర్థాగమో యథా ॥ ౫౬ ॥ తస్మాదుద్ధవ మా భుఙ్క్ష్వ విషయానసదిన్ద్రియైః । ఆత్మాగ్రహణనిర్భాతం పశ్య వైకల్పికం భ్రమమ్ ॥ ౫౭ ॥ క్షిప్తోఽథ నిన్దితోఽసద్భిః ప్రలబ్ధోఽసూయితోఽపి వా । తాడితస్సంనిరుద్ధో వా వృత్త్యా వా పరిహాపితః ॥ ౫౮ ॥ నిష్ఠ్యూతో మూత్రితో వాఽజ్ఞైర్బహుధైవం ప్రకమ్పితః । శ్రేయస్కామః కృచ్ఛ్రగత ఆత్మనాఽఽత్మానముద్ధరేత్ ॥ ౫౯ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ యథైవమనుబుధ్యేయం వద నో వదతాం వర । సుదుస్సహమిమం మన్య ఆత్మన్యసదతిక్రమమ్ ॥ ౬౦ ॥ విదుషామపి విశ్వాత్మన్ ప్రకృతిర్హి బలీయసీ । ఋతే త్వద్ధర్మనిరతాన్ శాన్తాంస్తే చరణాలయాన్ ॥ ౬౧ ॥ ***************

******* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, ద్వావింశోఽధ్యాయః *******

న్నిశ్చిను ॥ యద్వా ॥ ఆత్మాగ్రహణేన - నిర్భాత - మవభాసమానం - వైకల్పికం పాక్షికం భేదం - భ్రమం భ్రమమూలకం, పశ్య - భేదస్యాత్మాగ్రహణదశాయామప్రతీతేః పాక్షికత్వాద్వైకల్పికమిత్యుక్తమ్ ॥ ౫౭ ॥ ఆత్మాగ్రహణనిర్భాతమిత్యనేన భ్రమనివృత్తయే సదాఽఽత్మయాథాత్మ్యావలోకనేన భవితవ్యమితి సూచితం - విఘ్నోపనిపాతేఽప్యాత్మగ్రహణేన స్వాత్మానముద్ధరేదిత్యాహ ద్వాభ్యామ్ ॥ క్షిప్త ఇతి ॥ అసద్భిః దుర్జనైః - క్షిప్తః - ఆక్షిప్తః - నిన్దితః అధిక్షిప్తః, ప్రలబ్ధః ఉపహసితః, అసూయితః గుణేష్వారోపితదోషభావః - వృత్త్యా జీవికేన - పరిహాపితః త్యాజితో వా ॥ ౫౮ ॥ నిష్ఠ్యూతః నిష్ఠీవనవిషయీకృతః - మూత్రితః మూత్రేణార్ద్రీకృతః, అజ్ఞైః ఏవం - బహుధా, ప్రకమ్పితః చాలితోఽపి - శ్రేయస్కామశ్చేత్ కృచ్ఛ్రగతః ఉక్తవిధామాపదం ప్రాప్తోఽపి - ఆత్మయాథాత్మ్యావలోకనవిషయభూతేనాత్మనా హేతునా - స్వాత్మాన - ముద్ధరేత్ ॥ ౫౯ ॥ క్షేపాదీనాం దుస్సహతాం మన్యమానస్తత్త్వమోపాయం పృచ్ఛతి ॥ యథైవేతి ॥ హే వదతాం వర - యథా - క్షేపాదీన్ - సోఢ్వా, బుధ్యేయం స్వాత్మానం పరమాత్మానం చ యథావజ్జానీయాం - తథా నః అస్మాన్ప్రతి - వద తదుపాయముపదిశేత్యర్థః - కిమితి క్షేపాదిషు మోపాయం పృచ్ఛసీత్యత ఆహ ॥ సుదుస్సహమితి ॥ ఆత్మని స్వస్మిన్ - అసద్భిః - కృతం, అతిక్రమం క్షేపాదిరూపం - సుదుస్సహం సుతరాం దుస్సహం - మన్యే ॥ ౬౦ ॥ యతః - హే విశ్వాత్మన్ - విదుషామపి - ప్రకృతిః బలీయసీ - ప్రకృతిసంబన్ధప్రయుక్తా దేహాత్మాభిమానరాగద్వేషాదయో బలీయాంస ఇత్యర్థః - కిం సర్వేషామపి విదుషాం - నేత్యాహ ॥ ఋత ఇతి ॥ త్వద్ధర్మాః భగవద్ధర్మాః - తేషు - నితరాం రతాన్ - త్వచ్చరణావేవాలయః ఆశ్రయో - యేషాం - తత ఏవ, శాన్తాన్ జితాన్తఃకరణాన్, ఋతే వినా, ఇతరేషాం విదుషామపి ప్రకృతిర్బలీయసీతి సంబన్ధః ॥ ౬౧ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే ద్వావింశోఽధ్యాయః. ***********************

ఇత్థమాపృష్టస్తమభినన్దన్ ప్రత్యాహేత్యాహ మునిః ॥ స ఇతి ॥ ఇత్థం-భాగవతముఖ్యేనోద్ధవేన, ఆశంసితః పృష్టః-శ్రవణీయం, వీర్యం విశ్వప్రకాశకం చేష్టితం-యస్య, స ముకున్దః-భృత్యస్యోద్ధవస్య, వచ-స్సభాజయన్ సమ్మానయన్-తముద్ధవమాబభాషే ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ భాషణమేవాహ ॥ బార్హస్పత్యేత్యాదినా ॥ యదుక్తం "సుదుస్సహమిమం మన్య ఆత్మన్యసదతిక్రమ" మితి-తత్తావత్సత్యమేవేత్యాహ ॥ బార్హస్పత్యేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ హే బార్హస్పత్య బృహస్పతేశ్శిష్య-స-సాధుర్విద్వాన్-నాస్త్యేవ-కోఽసౌ-యో-దుర్జనేరితైః - దురుక్తైః-ర్భిన్నం - మాత్మానం మన, స్సమాధాతుం, ఈశ్వరస్సమర్థః-అనేన సమాహితే సత్యాత్మని సుఖదుఃఖేన స్త ఇతి సూచితత్వాన్నిజకర్మానువర్తి మన ఏవ సుఖదుఃఖకారణమితి ఫలితమ్ ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ కుత ఇత్యత ఆహ ॥ నేతి ॥ మర్మగైర్మర్మస్థానప్రాపితైః - ర్బాణై-ర్విద్ధోఽపి-న తథా, తప్యతే-కథం, యథా - అసతాం దుర్జనానాం సంబన్ధినః-పరుషవాక్యరూపాః - ఇషవః, మర్మస్థాస్సన్తః - తుదన్తి వ్యథయన్తి-దుఃఖయన్తీత్యర్థః-కేవలేషుభ్యః పరుషేషుభిర్నితరాం తప్యత ఇతి వివక్షితోఽర్థః ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ యద్యప్యేవం-తథాపి, శక్యస్సుఖదుఃఖయోరసాధారణకారణవిమర్శేనాత్మానం సమాధాతుం ప్రభవత్యేవేతి వక్తుమితిహాసం ప్రస్తౌతి ॥ కథయన్తీతి ॥ మహత్పుణ్యం -శృణ్వతాం మహాపుణ్యావహం - ఇతిహాసం-కథయన్తి - స ఏవ త్వత్ప్రశ్నస్యోత్తరమితి భావః - అత, స్తమితిహాసం-వర్ణయిష్యామి-సమాహితస్స-న్నిబోధ శృణు ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ ఇతిహాసం విశినష్టి ॥ కేనచిదితి ॥ దుర్జనైః, పరిభూతేన-కేనచి-ద్భిక్షుణా తుర్యాశ్రమిణా-గీతం-తమితిహాసమితి పూర్వేణ సంబన్ధః-భిక్షుం విశినష్టి ॥ ధృతియుక్తేన - విఘ్నోపనిపాతేఽపి కృత్యసమాపనసామర్థ్యం ధృతిః - తయా-యుక్తేన-నిజకర్మణాం-విపాకం స్మరతా - విపచ్యన్తే నిష్పద్యన్తే ఫలాన్యనేనేతి విపాక-స్తం - అహం మమాభిమానకారితానామీశ్వరనిగ్రహానుగ్ర

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ స ఏవమాశంసిత ఉద్ధవేన భాగవతముఖ్యేన దశార్హవర్యః । సభాజయన్ భృత్యవచో ముకున్దస్తమాబభాషే శ్రవణీయవీర్యః ॥ ౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ బార్హస్పత్య స నాస్త్యత్ర సాధుర్వై దుర్జనేరితైః । దురుక్తైర్భిన్నమాత్మానం యస్సమాధాతుమీశ్వరః ॥ ౨ ॥ న తథా తప్యతే విద్ధః పుమాన్ బాణైస్తు మర్మగైః । యథా తుదన్తి మర్మస్థా హ్యసతాం పరుషేషవః ॥ ౩ ॥ కథయన్తి మహత్పుణ్యమితిహాసమిహోద్ధవ । తమహం వర్ణయిష్యామి నిబోధ సుసమాహితః ॥ ౪ ॥ కేనచిద్భిక్షుణా గీతం పరిభూతేన దుర్జనైః । స్మరతా ధృతియుక్తేన విపాకం నిజకర్మణామ్ ॥ ౫ ॥ అవన్తిషు ద్విజః కశ్చిదాసీదాఢ్యతమః శ్రియా । వార్తావృత్తిః కదర్యస్తు కామీ లుబ్ధోఽతికోపనః ॥ ౬ ॥ జ్ఞాతయోఽతిథయస్తస్య వాఙ్మాత్రేణాపి నార్చితాః । శూన్యావసథ ఆత్మాఽపి కాలే కామైరనర్చితః ॥ ౭ ॥ దుశ్శీలస్య కదర్యస్య ద్రుహ్యన్తే ✽ పుత్రబాన్ధవాః । దారా దుహితరో భృత్యా విషణ్ణా నాచరన్ ప్రియమ్ ॥ ౮ ॥ తస్యైవం యక్షవిత్తస్య చ్యుతస్యోభయలోకతః । ధర్మకామవిహీనస్య చుక్రుధుః పఞ్చభాగినః ॥ ౯ ॥ తదవధ్యానవిధ్వస్తపుణ్యస్కన్ధస్య భూరిద । అర్థోఽప్యగచ్ఛన్నిధనం బహ్వాయాసపరిశ్రమః ॥ ౧౦ ॥ జ్ఞాతయో జగృహుః కించిదస్య దస్యవ ఉద్ధవ ।

హమూలానాం నిజకర్మణాం వశంగతమన్తఃకరణమేవ పారిశేష్యన్యాయేన సుఖదుఃఖసాధనమితి స్మరతేత్యర్థః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ కోఽసావితిహాస ఇత్యత ఆహ ॥ అవన్తిష్విత్యాదినా ॥ అవన్తిషు దేశేషు - శ్రియా ధనాదిసంపత్త్యా, ఆఢ్యతమస్సమృద్ధతమః-కశ్చిత్-ద్విజ, ఆసీత్-తం విశినష్టి ॥ వార్తా కృషివాణిజ్యాదిరూపా, వృత్తిర్యస్య సః కదర్యః కేవలం స్వోదరమాత్రపోషణపరః-యద్వా "ఆత్మానం ధర్మకృత్యం చ పుత్రదారాంశ్చ పీడయన్ । దేవతాతిథిభృత్యాంశ్చ స కదర్య ఇతి స్మృతః" ఇత్యుక్తవిధో వా-తత్ర హేతుః-కామీ-కేవలవిత్తకామీ-లుబ్ధశ్చేతి-కించ-అతికోపనః ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ అత ఏవ-అస్య సంబన్ధినో, జ్ఞాతయో-ఽతిథయశ్చ-వాఙ్మాత్రేణాపి నార్చితాః - శూన్యావసథే అతిథిపూజారహితే గృహే, అస్య, ఆత్మా దేహోఽపి-కామైర్భోగైః-రనర్చితః న లాలితః ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ దుశ్శీలస్యేతి ॥ ఏవంవిధస్య తస్య పుత్రాదయః ద్రుహ్యన్తే అద్రుహ్యన్త అపచక్రురిత్యర్థః-దారాదయో విషణ్ణాస్సన్తోఽస్య ప్రియం నాచరన్ న చక్రుః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ యక్షాణాం విత్తమివ కేవలం రక్షణీయం విత్తం యస్యోభయలోకతః అస్మాదముష్మాచ్చ లోకాచ్చ్యుతస్య ఉభయత్రాప్యసంభావితసుఖస్య-తత్ర హేతుః-ధర్మకామవిహీనస్య-పఞ్చభాగినః-దేవర్షిపితృభూతమనుష్యబ్రహ్మర్షయః పఞ్చ మహాయజ్ఞదేవతాః - చుక్రుధుః-ఆర్జితస్య హి విత్తస్య పఞ్చమహాయజ్ఞైస్తద్దేవతారాధనం హి ప్రయోజనం-తదభావాత్తే చుక్రుధురిత్యర్థః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ తతోఽర్థఫలమాహ ॥ తదితి ॥ భాగినాం అవధ్యానమనాదరః-తేన-విధ్వస్తః-పుణ్యస్కన్ధః అర్థలాభమాత్రహేతుభూతపుణ్యస్కన్ధవత్త్వాత్కాశ్యం-యస్య-తస్య-హే భూరిద - బహ్వాయాసగర్తైః కృష్యాదిభిః-పరిశ్రమో-యస్మిన్-సోఽర్థో ధనమపి-నిధనం నాశ-మగమత్ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ నిధనప్రాప్తిప్రకారమేవాహ ॥ జ్ఞాతయ ఇతి ॥ దస్యవశ్చోరాః-దైవతః గృహదాహాదినా - కాలతః నిఖాతధనాదినా - తథా-నృపార్థివాత్, నరాణాం పార్థివానాం చ యద్ధనం దైవ్యం-తత్ర, పార్థివా రాజానః, నరాస్తత్సంబన్ధినః - బ్రహ్మబన్ధోరర్థః-కించిత్కించి-న్నిధనమ

చ్ఛదితి పూర్వేణ సంబన్ధః॥ యద్వా॥ దైవాదిభ్య ఇత్యేవం బ్రహ్మబన్ధోర్ద్రవిణే నష్టే సతీత్యుత్తరేణ సంబన్ధః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ పూర్వమేవ ధర్మకామాభ్యాం వివర్జితః - స్వజనైః - ఉపేక్షితశ్చ తతో - ఽర్థక్షయాచ్చ దురత్యయామపారాం - చిన్తాం - ప్రాప్తవాన్ ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ నష్టో రాః ధనం - యస్య తస్య - తదేవ దీర్ఘం విలమ్బితం యథా తథా - చిన్తయతః - అత ఏవ - తపస్వినః తప్తస్య - తత ఏవ, ఖిద్యతః, అత ఏవ, బాష్పపూర్ణకణ్ఠస్య - సుమహాన్ శుభావహో నిర్వేదః - సమభూత్ ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ స చ జాతనిర్వేదో విప్ర ఇదమాహ॥ అహో ఇత్యాదినా॥ ఖట్వాఙ్గస్సమసాధయదిత్యన్తేన॥ అహో - మమ - ఇదం కష్టం - మే మయా - ఆత్మా దేహః - వృథైవానుతాపితః - అనుతాపమేవ ప్రాపఞ్చయతి॥ న ధర్మాయేతి॥ యస్య మమ - ఈదృశః - అర్థార్జనాయాసః - ధర్మాయ - కామాయ చ - నాభూత్ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ యుక్తం చైతదిత్యభిప్రాయేణాహ॥ ప్రాయేణేతి॥ కదర్యాణాం మాదృశానాం - అర్థో ధనం - ప్రాయేణ కదాచిదపి - సుఖాయ - న భవతి - నాపి స్వోపభోగాయ - అపి తు మృతస్య - నరకాయ, భవతి ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ యశస్వినాం - యన్నిర్మలం - యశః - యే చ గుణినాం - శ్లాఘ్యాః - గుణాః, తాన్ - స్వల్పోఽపి - లోభో - హన్తి - యథా - శ్విత్రం శ్వేతకుష్ఠరోగః - ఊర్జితం శ్లాఘ్యం - రూపం - సౌన్దర్యం, హన్తి తద్వత్ ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ అర్థాయాస ఈదృశ ఇత్యుక్తం, ఆయాసప్రకారం వివృణ్వన్నర్థస్యానర్థాన్తరహేతుతామప్యాహ॥ అర్థస్యేతి॥ సాధనే ఆర్జనే సిద్ధే ఆర్జితేఽప్యర్థే - తస్యోత్కర్షే వృద్ధ్యాద్యుపాయైర్వర్ధనే - వ్యయే వినియోగే - నాశోపభోగనాశే ఉపభోగ చేత్యర్థః - తత్ర సాధనోత్కర్షయో - రాయాసః - తత్ - స్త్రద్రక్షణే - త్రాసః - వ్యయోపభోగయో - శ్చిన్తా - వినాశే భ్రమః - హా హతోఽస్మీతి మృతిః - భ్రమశ్చ భవతి ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ సాధనదశాయామనర్థా

దైవతః కాలతః కించిద్బ్రహ్మబన్ధోర్నృపార్థివాత్ ॥ ౧౧ ॥ స ఏవం ద్రవిణే నష్టే ధర్మకామవివర్జితః । ఉపేక్షితశ్చ స్వజనైశ్చిన్తామాప దురత్యయామ్ ॥ ౧౨ ॥ తస్యైవం ధ్యాయతో దీర్ఘం నష్టరాయస్తపస్వినః । ఖిద్యతో బాష్పకణ్ఠస్య నిర్వేదస్సుమహానభూత్ ॥ ౧౩ ॥ స చాహేదమహో కష్టం వృథాఽఽత్మా మేఽనుతాపితః। న ధర్మాయ న కామాయ యస్యార్థాయాస ఈదృశః ॥ ౧౪ ॥ ప్రాయేణార్థాః కదర్యాణాం న సుఖాయ కదాచన। ఇహ చాత్మోపతాపాయ మృతస్య నరకాయ చ ॥ ౧౫ ॥ యశో యశస్వినాం శుభ్రం శ్లాఘ్యా యే గుణినాం గుణాః। లోభస్స్వల్పోఽపి తాన్ హన్తి శ్విత్రం రూపమివోర్జితమ్॥ ౧౬ ॥ అర్థస్య సాధనే సిద్ధ ఉత్కర్షే రక్షణే వ్యయే । నాశోపభోగ ఆయాసస్త్రాసశ్చిన్తా భ్రమో నృణామ్ ॥ ౧౭ ॥ స్తేయం హింసాఽనృతం దమ్భః కామః క్రోధః స్మయో మదః । భేదో వైరమవిశ్వాసస్సంస్పర్ధా వ్యసనాని చ॥ ౧౮ ॥ ఏతే పఞ్చదశానర్థా హ్యర్థమూలా మతా నృణామ్ ।, తస్మాదనర్థమర్థాఖ్యం శ్రేయోఽర్థీ దూరతస్త్యజేత్ ॥ ౧౯ ॥ భిద్యన్తే భ్రాతరో దారాః పితరస్సుహృదస్తథా । ఏకాస్నిగ్ధాః కాకిణినా సద్యస్సర్వేఽరయః కృతాః ॥ ౨౦ ॥ అర్థేనాల్పీయసా హ్యేతే సంరబ్ధా దీప్తమన్యవః । త్యజన్త్యాశు స్పృధో ఘ్నన్తి సహసోత్సృజ్య సౌహృదమ్ ॥ ౨౧ ॥ లబ్ధ్వా జన్మామరప్రార్థ్యం మానుష్యం తద్ద్విజాగ్ర్యతామ్ । తదనాదృత్య యే స్వార్థం ఘ్నన్తి యాన్త్యశుభాం గతిమ్ ॥ ౨౨ ॥ స్వర్గాపవర్గయోర్ద్వారం ప్రాప్య

న్ప్రపఞ్చయతి॥ స్తేయమితి॥ స్తేయం చౌర్యం - స్తేయాదయష్షడనర్థాః విత్తప్రాప్త్యర్థాః - ప్రాప్తేఽర్థే స్మయాదయో నవానర్థాః దమ్భో వఞ్చనానురూపవేషః - కామః పరకీయవిత్తసంజిఘృక్షా - క్రోధః కామవిరోధే సతి తదసహిష్ణుతారూపశ్చిత్తవికారః, స్మయః గర్వః, మహద్విషయేణ నికృష్టబుద్ధిః - మదః విహితావిహితవివేకశూన్యతా, భేదః దేహానుబన్ధిష్వప్రియాపాదనం - వైరం అకారణవిరోధః - సంస్పర్ధా కలహః - వ్యసనాని స్త్రీద్యూతమద్యవిషయాణి త్రీణి ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ ఏతే స్మయాదయః - అర్థమూలాః - అర్థం ప్రతిమూలభూతాః అర్థో మూలం యేషాం - తథాభూతాశ్చ - పఞ్చదశా - నర్థాః॥ తస్మాదితి ॥ యతోఽర్థోఽనర్థావహ - స్తస్మాత్ - అర్థాఖ్యం అర్థ ఇతి నామమాత్రవ్యపదేశ్యం - వస్తుతస్త్వనర్థావహం - విత్తం, శ్రేయోఽర్థీ - దూరత - స్త్యజేత్ ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ భేదవైరస్పర్ధాః ప్రపఞ్చయతి॥ భిద్యన్త ఇతి॥ భ్రాత్రాదయో - భిద్యన్తే స్నేహం త్యజన్తి - కథంభూతాః - ఏకాః తుల్యాపత్సంపదః, అత ఏవ స్నిగ్ధాః అన్యోన్యప్రీతియుక్తా అపి - కుతః, కాకిణికాత్ - పుంస్త్వమార్షం, వింశతివరాటికా కాకిణికా - తన్మాత్రవ్యత్యాసాదపి - సర్వే భ్రాత్రాదయః - శత్రవః - కృతాః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ ఏతత్ప్రపఞ్చయతి॥ అర్థేనేతి॥ అల్పీయసా కాకిణికాదిపరిమితేన, అర్థేన - వ్యత్యస్తేన - తే భ్రాత్రాదయః - సంరబ్ధాః - క్రుద్ధాః దీర్ఘో యావజ్జీవానువృత్తో - మన్యుర్యేషాం - తే - స్పృధః స్పర్ధమానాః - సహసా ఆశు - సౌహృద - ముత్సృజ్య - ఘ్నన్తి పరస్పర - మసూన్ ప్రాణాన్, త్యజన్తి చ ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ ఇత్థమర్థాసక్తస్యైహలౌకికా అనర్థాః ప్రపఞ్చితాః, అథ పారలౌకికమనర్థమాహ॥ లబ్ధ్వేతి॥ అమరైరపి, ప్రార్థ్యం, మానుష్యం జన్మ, తత్రాపి - ద్విజాగ్ర్యతాం - లబ్ధ్వా, తదనాదృత్య - తాభ్యాం సాధ్యం శ్రేయోఽనాదృత్య - యే - కేవలమర్థమాత్రాసక్తాః, తే, స్వార్థం స్వాత్మహితం, వినాశయన్తీత్యాహ॥ యాన్త్యశుభాం గతిం - నరకం ప్రాప్నువన్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ అమరప్రార్థ్యత్వే హేతుమాహ

మానుష్యం జన్మ విశింషన్ అవివేకీ చేత్కో ఽపి విత్తే సజ్జతే ఇత్యాహ ॥ స్వర్గేతి ॥ స్వర్గాపవర్గయోః, ద్వారం సాధనం ఇమం లో
కం మనుష్యదేహం, ప్రాప్య-అనర్థస్య, ధామని ఆశ్రయే, ద్రవిణే కోను-సజ్జేత-న కో ఽపీత్యర్థః ※ ॥ ౨౩ ॥ ※ ననుపఞ్చమహాయ
జ్ఞాద్యుపయుక్తం ద్రవిణం కిమిత్యనర్థావహం వదసీత్యత ఆహ ॥ దేవేతి ॥ ఆత్మా దేహః-దేవాదీన్ప్రతి-విత్త, మవిభజ్య, యజ్ఞాది
భిస్తానసంతర్ప్య, యః-కేవలం-యక్షవిత్తః రక్షణీయమాత్రవిత్తః, సోఽధః పతతి నిరయం గచ్ఛతి* ॥ ౨౪ ॥* ఏవం విమృశ్య నిర్వి-ద్య
తే ॥ వ్యర్థయేతి ॥ వ్యర్థయా-అర్థేహయా-ప్రమత్తస్య, విత్తం-వయో-బలం చ-గతమితి శేషః, విత్తాదీన్విశినష్టి ॥ యేనేత్యేకవచనం ప్ర
త్యేకాభిప్రాయకం-యేన విత్తాదినా-కుశలాః ధర్మ కామ మోక్షాః-సిధ్యన్తి-త-ద్గతమిత్యర్థః- అతో ఽధునా జరరః వృద్ధః కిన్ను సా
ధయేన కిమపీత్యర్థః సాధయేదితి పాఠే-యస్య విత్తాదీని గతాని-స జరరః-కిం సాధయేత్ న కిమపి, సాధయేదితి లోకపరిపాటీమా
త్మని పర్యవసాయయతి* ॥ ౨౫ ॥* స్వసదృశం జనమనుశోచతి ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాదర్థస్యానర్థావహత్వాత్-ఏవమనర్థం విద్వానపి
కేవల-మనర్థయా, ఽర్థేహయా అర్థార్జనానుకూలచేష్టయా, అసకృదహో అయం జనః క్లిశ్యతే, విదుషో ఽపి క్లేశకారణము
ద్ఘాటయతి ॥ కస్యచిదితి ॥ ఈశ్వరస్యేత్యర్థః-నూనం-సంవిమోహితః, అతో ఽర్థేహయా క్లిశ్యతే-సర్వేషామేకస్య మాయయా మో
హితత్వజ్ఞాపనాయ కస్యచిదిత్యనిర్ధారణనిర్దేశః ※ ॥ ౨౬ ॥ ※ వ్యర్థయేత్యనేన దానభోగోపయుక్తస్య విత్తస్య పురుషార్థత్వం
సూచితం-తదపి నిరస్యతి ॥ కింధనైరితి ॥ కిం-కామదైర్ధనైరితి భోగోపయుక్తస్యాపి ధనస్య పురుషార్థత్వనిరాసః-ధనదైరితి దా
నోపయుక్తస్య విత్తస్య పురుషార్థత్వనిరాసః, ధనదానశీలైరపి కః పురుషార్థః ప్రాప్యత ఇత్యర్థః - కామ ఏవైషాం పురుషార్థ ఇ
త్యత ఆహ ॥ కామైర్వేతి ॥ అనేన కామస్య పురుషార్థత్వం నిరస్తం - అభిసంహితఫలదానాదికర్మణాం పురుషార్థసాధనత్వం ని

లోకమిమం ప్రాప్య । ద్రవిణే కో ను సజ్జేత మర్త్యో ఽనర్థస్య ధామని ॥ ౨౩ ॥ దేవర్షిపితృభూతాని జ్ఞాతీన్బన్ధూంశ్చ
భాగినః । అసంవిభజ్య చాత్మానం యక్షవిత్తః పతత్యధః ॥ ౨౪ ॥ వ్యర్థయా ఽర్థేహయా విత్తం ప్రమత్తస్య వయో
బలమ్ । కుశలా యేన సిధ్యన్తి జరఠః కిన్ను ※ సాధయే ॥ ౨౫ ॥ తస్మాత్సంక్లిశ్యతే విద్వాన్వ్యర్థయా ఽర్థేహయా ఽ
సకృత్ । కస్యచిన్మాయయా నూనం లోకో ఽయం సంవిమోహితః ॥ ౨౬ ॥ కిం ధనైర్ధనదైర్వా ఽపి కామైః కామ
ప్రదైరుత । మృత్యునా గ్రస్యమానస్య కర్మభిర్వోత జన్మదైః ॥ ౨౭ ॥ నూనం మే భగవాంస్తుష్టః సర్వదేవమయో హ
రిః । యేన నీతో దశామేతాం నిర్వేదశ్చాత్మనః ప్లవః ॥ ౨౮ ॥ సో ఽహం కాలావశేషేణ శోషయిష్యే ఽఙ్గమాత్మనః ।
అప్రమత్తో ఽఖిలస్వార్థే యది † స్యాం సిద్ధ ఆత్మని ॥ ౨౯ ॥ తత్ర మామనుమోదేరన్దేవాస్త్రిభువనేశ్వరాః । ము
హూర్తేన బ్రహ్మలోకం ఖట్వాఙ్గః సమసాధయేత్ ॥ ౩౦ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఇత్యభిప్రేత్య మనసా హ్యావన్త్యో

రస్యతి ॥ కర్మభిర్వాకిమితి ॥ తత్ర హేతుత్వేన తాని విశినష్టి ॥ ఉత జన్మదైరితి ॥ తథాత్వే ఽపి తత్ర తత్ర జన్మని భోగసిద్ధిః ప్రయోజన
మిత్యపేక్షాయాం న కస్మిన్నపి జన్మని యావదపేక్షితభోగసిద్ధిరిత్యాశయేనార్థకామాదిపరం విశినష్టి ॥ మృత్యునా గ్రస్యమాన
స్యేతి ॥ గ్రస్యమానస్య కిం వా ధనాదిభి-రితి సంబన్ధః ※ ॥ ౨౭ ॥ ※ కో ఽసౌ - యః-కస్యచిదిత్యుక్త-ఇతి వితర్క్య నిశ్చిత్యాత్మన
స్తదనుగ్రహవిషయతామాలక్షయతి ॥ నూనమితి ॥ యస్య-మాయయా, మోహితః-స న - బ్రహ్మరుద్రాదిష్వన్యతమః-కింతు
హరిరేవ-తత్ర హేతుత్వేన తం విశినష్టి ॥ సర్వదేవమయ ఇతి ॥ ప్రాచుర్యే మయట్ - తచ్ఛరీరకత్వేన తత్ప్రాచుర్యం వివక్షితం-త
థా చ శ్రూయతే "స ఆత్మా-అఙ్గాన్యన్యా దేవతా" ఇతి ॥ అనేన బ్రహ్మాదీనామపి తద్వశ్యత్వసిద్ధిః-శరీరస్యాత్మాయత్తసత్తాది
మత్త్వాత్-స చ హరిః- ర్భగవాన్మే మమ, తుష్టః-మామనుజగ్రాహేత్యర్థః, అన్యథేయం దశా తత్ప్రయుక్త నిర్వేదశ్చ న స్యాదితి
భావః-తదాహ ॥ యేనేతి ॥ యేన తుష్టేన హ్యహ, మేతాం-దశాం, నీతః ప్రాపితః- చో హేతౌ - యతశ్చాత్మనో మమ, ప్లవః-తద్వ
త్సంసారసాగరోత్తరణోపాయరూపః-నిర్వేద, ఆసీత్ ※ ॥ ౨౮ ॥ ※ ఇత్థం విమృశ్యాత్మనః కృత్యం నిశ్చినోతి ॥ సో ఽహమి
తి ॥ సో ఽహమేవం జాతనిర్వేదో ఽహం - కాలావశేషేణ అవశిష్టాయుషేత్యర్థః- ఆత్మనో మమ - అఙ్గం శరీరం-శోషయిష్యే-
తపసేతి శేషః-ఏవం చేత్సర్వే ఽపి మామనుమోదేరన్నిత్యాహ ॥ అప్రమత్త ఇతి ॥ అఖిలానాం, స్వార్థే నిరతిశయపురుషార్థభూతే
ఆత్మని, యద్యహం, స్నిగ్ధః స్నేహయుక్తః, ప్రీతిరూపభక్తియుక్తః, తత్రాప్రమత్తశ్చ, స్యాం, తత్ర తదా-త్రిభువనేశ్వరాః
దేవాః-మామను-మోదేరన్-మత్పూర్వవృత్తాభిజ్ఞా అనుమోదేరన్నహో - దేవాస్తు మదభిప్రాయజ్ఞా అనుమోదేరన్నేవేత్య
భిప్రాయః-స్యాత్సిద్ధ ఇతి పాఠే, అప్రమత్త ఇత్యస్యాత్మేతి శేషః - మమాత్మా మనః-అవహితః, స్యాదిత్యర్థః నన్వవశిష్టేనా
ల్పకాలేన కథమప్రమత్తః స్యాదిత్యత ఆహ ॥ ముహూర్తేనేతి ॥ బ్రహ్మలోకం భగవల్లోకమ్ ※ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ※ ఇతీతి ॥ అవన్త్యః
అవన్తిషు భవో, ద్విజసత్తమః, ఇత్థ-మభిప్రేత్య నిశ్చిత్య, హృదయగ్రన్థిః హృదయే గ్రన్థివద్దుర్మోచాన్ రాగద్వేషాదీన్, ఉన్ము

౨౫ ॥ శ్లో ※ పా ॥ సాధయేత్ ౨౯ ॥ శ్లో † పా ॥ స్యాత్సిద్ధ ఆత్మని

చ్యపరిహృత్య,తవఎవ,శాన్తో౽కలుషచిత్తః-భిక్షురభూత్ , తుర్యాశ్రమోబభూవేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀సఇతి ॥ సంయతః,నియమితః,ఆత్మా మనః-ఇన్ద్రియాణి-ప్రాణాశ్చ, యేనసః ఏతాం , మహీంచచార- నగరాణిగ్రామాంశ్చ,క్వాప్య,నాసక్తః, అలక్షితఃఅసావయమితి విశిష్యాజ్ఞాతః - భిక్షార్థ-మావిశత్ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀తంవాఇతి ॥ ప్రవయసంవృద్ధం-అవధూతంఅభ్యఙ్గోద్వర్తనాదిదేహసంస్కారరహితం , దృష్ట్వా,లక్షణైస్సచాయమితిజ్ఞాత్వా, హేభద్రబహ్వీభిః-పరిభూతిభిఃపరిభవైః-పర్యభవన్,పాకంపచతీతివన్నిర్దేశః, పరిభవంచక్రురిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀పరిభవానేవప్రపఞ్చయతి ॥ కేచిదితిస త్రిభిః॥త్రివేణుంత్రిదణ్డం-పాత్రంజలపాత్రం. కమణ్డలుశ్చ,తౌ ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ప్రదాయేతి ॥ భోభిక్షో గృహాణేతిప్రదాయ,ప్రయచ్ఛన్తఇవాభినయమాత్రంకృత్వా,కేవలం,దర్శితాని-మునేః, తానిత్రిదణ్డాదీన్యాదదుఃజగృహుః-అన్నమితి ॥ భైక్షసంపన్నం,భిక్షోః కర్మ,భైక్షం-భిక్షేత్యర్థః-తేన -సంపన్నంలబ్ధ-మన్నం-భుఞ్జానస్యసతః, తస్మిన్నన్నే , మూత్రయన్తిమూత్రముత్సృజుః-కేచి,దస్య,మూర్ధనినిష్ఠీవంతిష్ఠీవనం , ఘూత్కారేణశ్లేష్మనిక్షేపోనిష్ఠీవనం -వర్తమాననిర్దేశస్త్వాధునా౽పిదుర్జనాస్సాధూనేవమభిభవన్తితథాపినతతోదుఃఖితైర్భవితవ్య మిత్యభిప్రాయఃయతవాచంధృతమౌనమపి-బలా , ద్వాచయన్తి,నవక్తిచే,త్తాడయన్తి ❀ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ❀ స్తేనో౽యం చోరో౽యమితి , వదన్తో-వాగ్భి,స్తర్జయన్తిభర్త్సయన్తివధ్యతామితిత్యనన్తరంవాదిన ఇత్యనుషజ్యతే ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀క్షిపన్తిధిగముమితినిన్దన్తిఅవజానన్తఃఅవహేళయన్తి,అవజ్ఞానమేవవిశిష్య దర్శయ

ద్విజసత్తమః । ఉన్ముచ్యహృదయగ్రన్థీన్ శాన్తోభిక్షురభూన్మునిః ॥ ౩౧ ॥ సచచారమహీమేతాంసంయతాత్మేన్ద్రియానిలః । భిక్షార్థంనగరగ్రామానసఙ్గో౽లక్షితో౽విశత్ ॥ ౩౨ ॥ తంవైప్రవయసంభిక్షుమవధూతమసజ్జనాః । దృష్ట్వాపర్యభవన్భద్రబహ్వీభిఃపరిభూతిభిః ॥ ౩౩ ॥ కేచిత్త్రివేణుంజగృహుఃకేచిత్పాత్రకమణ్డలూ । పీఠంచైకే౽క్షసూత్రంచకన్థాచీరాణికేచన ॥ ౩౪ ॥ ప్రదాయచపునస్తానిదర్శితాన్యాదదుర్మునేః । అన్నంచభైక్షసమ్పన్నం భుఞ్జతో౽స్యసరిత్తటే ॥ ౩౫ ॥ మూత్రయన్తిచపాపిష్ఠానిష్ఠీవన్త్యస్యమూర్ధని । యతవాచంవాచయన్తితాడయన్తినవక్తిచేత్ ॥ ౩౬ ॥ తర్జయన్త్యపరేవాగ్భిఃస్తేనో౽యమితివాదినః । బధ్నన్తిరజ్జ్వాతంకేచిద్వధ్యతాంవధ్యతామితి ॥ ౩౭ ॥ క్షిపన్త్యేకే౽వజానన్తి ❀ ఏషధర్మధ్వజశ్శఠః । క్షీణవిత్తఇమాంవృత్తిమగ్రహీత్స్వజనోజ్ఝితః ॥ ౩౮ ॥ అహో ఏషమహాసారోధృతిమాన్గిరిరాడివ । మౌనేన సాధయత్యర్థం బకవద్దృఢనిశ్చయః ॥ ౩౯ ॥ ఇత్యేకే విహసన్త్యేన మేకేదుర్వాతయన్తిచ । తం బబన్ధుర్నిరురుధుర్యథాక్రీడనకం ద్విజమ్ ॥ ౪౦ ॥ ఏవం సభౌతికం దుఃఖం దైవికం దైహికం చయత్ । భోక్తవ్యమాత్మనోదిష్టం ప్రాప్తంప్రాప్తమబుధ్యత ॥ ౪౧ ॥ పరిభూతఇమాంగాథామగాయతనరాధమైః । పాతయద్భిస్స్వధర్మస్థోధృతిమాస్థాయసాత్త్వికీమ్ ॥ ౪౨ ॥ భిక్షురువాచ ॥ నాయంజనోమేసుఖదుఃఖహేతుర్నదేవతాత్మాగ్రహకర్మకాలాః । మనఃపరంకారణమామనన్తిసంసారచక్రంపరివర్తయేద్యత్ ॥ ౪౩ ॥ మనోగుణా

తి ॥ ఏషఇత్యాదినా ॥ దృఢనిశ్చయఇత్యన్తేన ॥ ఏష,శఠఃఅన్తర్దుష్టః-బహిస్తు, ధర్మధ్వజః-ధర్మస్తుర్యాశ్రమసూచకః,ధ్వజస్తత్తుల్యంత్రిదణ్డం-యస్యసః,అతో౽యంవఞ్చకఇతిభావః ॥ తదేవాహుః ॥ క్షీణవిత్తఇతి ॥ స్వజనై-రుజ్ఝితశ్చ,ఇమాం,వృత్తి-మగ్రహీత్ ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀మహాన్-సారఃబలం - యస్యసఃఅశ్మసారతుల్యహృదయఇత్యర్థః గిరిరాడివ - ధృతిమాన్ క్షమావాన్ ॥ అర్థంప్రయోజనమన్నాదికం -సాధయతిసంపాదయతి ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ఇతీతి ॥ దుర్వాతయన్తిదుష్టపర్యధోవాయుం విముఞ్చన్తి॥తమితి ॥ తంద్విజం-బబన్ధుః-రజ్జ్వాదిభిరితిశేషః-యథా-క్రీడనకం - క్రీడ్యతేఅనేనేతిక్రీడనకంక్రీడాసాధనంవానరాదికం-యథా-బధ్నన్తిరున్ధన్తితద్వత్ ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ఇత్థంపరిభూతో౽పితన్నిమిత్తనిదానానుసంధానేనావిక్రుతోబభూవేత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ భౌతికందుర్జనైఃకృతం-దైవికంశీతోష్ణాదిప్రభవం- దైహికంజరాదినిమిత్తంచ-య-ద్దుఃఖం ప్రాప్తంప్రాప్తంఅసకృత్ప్రాప్తం-త-త్సర్వం , దిష్టంనిజకర్మనిమిత్తం - అత-ఆత్మనోభోక్తవ్యమేవేత్య-బుధ్యత-నిశ్చిత్యావిక్రుతో౽వతస్థఇత్యర్థః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀తదవబోధసూచికాంతద్గీతగాథాంప్రస్తౌతి ॥ పరిభూతఇతి ॥ పాతయద్భి,ర్న,రాధమై-రిత్థంపరిభూతః-సాత్త్వికీంసత్త్వగుణకారితాం,ధృతి-మాస్థాయ-ఇమాం , గాథా,మగాయత ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀గాథామేవాష్టాదశశ్లోకీమాహ ॥ నాయమిత్యాదినా॥తావ-దయం-జనో,నసుఖదుఃఖహేతుః,నాపిదేవతాదయః-తత్ర- దేవతా-ఈశ్వరః-గ్రహాఃసూర్యాదయఃకింత్వన్తఃకరణమేవ-కారణ- మామనన్తిసుఖదుఃఖకారణవిదఇతిశేషః-తత్రహేతుత్వేనమనోవిశినష్టి ॥ య-న్మన-స్సంసారచక్రం-పరివర్తయేత్ భ్రామయేత్-తన్మనః-కారణ- మితిసంబన్ధః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ఏతదేవోపపాదయతి॥మనోగుణానితి॥బలీయఇత్యనేనమనసోదుర్నిగ్రహత్వమభిప్రేతం-గుణాన్, తావ - ద్రాగద్వేషాదీన్,సృజతి,తతశ్చగుణేభ్యః-శుక్లానినా

త్త్వికానిపుణ్యానీత్యర్థః-కృష్ణానితామసానిపాపాని-లోహితానిరాజసానిపుణ్యాపుణ్యాత్మకానీత్యర్థః-ఏవం - విలక్షణాని- కర్మాణి- తేభ్యఃకర్మభ్యః-సవర్ణాస్తదనురూపాః-సృతయఃగతయో,భవన్తి - జీవస్యదేవతిర్యఙ్నరజన్మానిభవన్తి.తత్రసాత్త్వికకర్మభ్యోదైవీస్సృతిః- తామసేభ్యస్తిరశ్చీ-రాజసేభ్యస్తుమానుషీతివిభాగః- తాసుచపున- ర్గుణసాగుణసృష్టిః- తేభ్యఃకర్మాణి తతఃసృతయ-ఇత్యేషాంచక్రవత్పరివృత్తేశ్చక్రత్వరూపణమ్ ॥ ॥ ౪౪ ॥ ॥ననుమనఃపరివర్త్యేనసంసారచక్రేణకథంజీవస్యసుఖదుఃఖేస్తః, యదిదేహసంబన్ధాత్తేతర్హితదవిశేషాత్పరమాత్మనస్స్యాతామిత్యతఆహ॥ అనీహఇతి ॥ సమీహతాసమీహమానేన,సంకల్పయతావికల్పయతా చేత్యర్థః- తేన,మనసాహేతుభూతేనా - నీహః అహంమమాభిమానానురూపచేష్టారహితః-ఆత్మా అన్తఃప్రవిశ్యశాసనేనధారకః - హిరణ్మయఃహిరణ్యవత్ప్రకాశబహుళః-మత్సఖఃమదనపాయీ,పరమపురుషః-మనఉద్విచష్టేపశ్యతి-బుద్ధిసాక్షితయాఽవతిష్ఠతఇత్యర్థః-అసౌజీవస్తు-స్వలిఙ్గంఆత్మతయాఽభిమతం,పరిగృహ్య,కామాన్-విషయాన్-జుషన్-గుణసజ్జతః-శబ్దాదివిషయసఙ్గాత్,బద్ధో-భవతి, అతస్తస్యైవసుఖదుఃఖేనతు,పరమాత్మనః-నహిశరీరసంబన్ధమాత్రమేవసుఖదుఃఖహేతుః,అపితు, గుణకర్మవశ్యత్వమేవపరమాత్మనస్తదభావాత్సుఖదుఃఖేన,జీవస్యతుతత్త్వశ్యత్వాత్తేస్తఇతిభావః॥అత్ర"ద్వాసుపర్ణా,, త్యాదిశ్రుత్యర్థోనుసంహితః ॥ ॥ ౪౫ ॥ ॥ఇత్థంమనసఏవసుఖదుఃఖనిదానత్వాత్తన్నిగ్రహస్యైవతన్నివృత్త్యుపాయత్వాత్తస్యైవప్రధానసాధనత్వాదితరేతదఙ్గాఇతినిర్ణయతి ॥ దానమితి ॥ దానాదయ,స్సర్వే,మనోనిగ్రహలక్షణాన్తాః-మనోనిగ్రహరూపః అన్తోనిష్ఠా-ఫలం, యేషాం,తే,నను"బ్రాహ్మణావివిదిషన్తియజ్ఞేనదానేనే,,తిదానాదీనాం,వేదనాపరపర్యాయయోగాఙ్గత్వశ్రవణాత్కథంమనోనిగ్రహాఙ్గత్వమిత్యతఆహ ॥ పరఇతి॥విషయాన్తరేభ్యఆకృష్యపరమాత్మన్యేవమనసస్సమ్యగాధానంసమాధిః-సఏవమనోనిగ్రహః-సఏవపరోయోగో"యజ్ఞేనదానేనే,,త్యాదిష్వభిధీయమానఇత్యర్థః-తత్ర-స్వధర్మఃస్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మః- యమానియమాశ్చ"అహింసాసత్యమస్తేయ,,మిత్యాద్యైకోనవింశేఽభిహితాః-శ్రుతమధ్యయనం - కర్మాణిఉపాత్తవ్యతిరిక్తాని - సద;వ్రతాన్యేకాదశ్యుపవాసాదీని ॥ ॥ ౪౬ ॥ ॥అన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం తేషాంతదఙ్గత్వంనిర్ణయతి ॥సమాహితమితి॥ యస్యముముక్షోః -మనస్సమాహితంశాన్తం-రాగాద్యకలుషితంచ-భవతి - తస్య దానాదిభిఃకింకృత్యం-దానాదిభిస్సాధ్యంకిమస్తీవదేతిపరంప్రత్యుపదిశన్నివస్వయమేవవదతియస్యముముక్షోః-మనః అసంయతంచేత్ - యద్వా - వినస్యత్ ఆలస్యాదినాలీయమానంచేద్భవేత్,తర్హి-ఏభిర్దానాదిభిః-కిమపరంప్రయోజనంస్యాత్ - నకించిదిత్యర్థః-సమాధేరేవముముక్షోరపేక్షితఫలసాధనత్వాత్ప్రతినియతఫలసాధనత్వేనానుష్ఠితానాంచానాదీనామనిష్టఫలప్రదానేనాన్తతోనాశహేతుత్వాచ్చ దానాదీనాంసమాధ్యఙ్గత్వమేవేతి॥ నత్వత్రదానాదీనాముభయథాఽపివైయర్థ్యాద్యకర్తవ్యతోచ్యతే ప్రతినియతఫలసాధనతయాఽత్యన్తేపివేదనాఙ్గతయాత న్త్రకర్తవ్యత్వశ్రవణాత్ ॥ ॥౪౭॥ ॥నాపీతరేన్ద్రియనిగ్రహోయదానాదీనాంకర్తవ్యతేత్యాహ ॥ మనోవశఇతి॥అన్యేదేవాఃఇన్ద్రియాణితదధిష్ఠాతారోవా-మనోవశే-అభవన్స్మ॥మనశ్చేతి ॥చస్త్వర్థఃమనస్తుఅన్యస్యవశంనసమేతితర్హికస్యాప్యవశగందానాదిభిర్వాకథంసమాహితంస్యాదిత్యతఆహ॥భీష్మఇతి ॥దేవఃస్వతేజసాదీప్యమానః"అనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతీ ,,త్యుక్తవిధఃపరమపురుషః-దానాదిభిరారాధిత- స్తద్దుర్నిగ్రహమపి-మనఃవశేయుఞ్జ్యాత్ -స్వస్మిన్సమాహితంకుర్యాత్ - తత్రహేతుత్వేనతంవిశినష్టి,సహిదేవః-సహసస్సహీయాన్-బలినోపిబలవత్తరః-తత్రహేతుః-దేవదేవః-దేవానాంమనఃప్రభృతికరణానాం,మధిష్ఠాతౄణాంచన్ద్రాదీనామపి-దేవః-అతఏవ-తేషాం,భీష్మఃభయఙ్కరః-అత్ర "నతత్రసూర్యోభాతినచన్ద్రతారకం।భీషాదస్మాద్వాతఃపవతే,,ఇత్యాదిశ్రుతియుగళార్థోఽభిప్రేతః ॥ ॥౪౮ ॥ ॥ఇత్థంమనఏవసుఖనిదానమిత్యజానన్తస్తత్సమాధానంచానుకుర్వన్తఃకేవలంవిరోధంమిత్రోదాసీనరిపూంశ్చకల్పయన్తీత్యాహ ॥ తదితి ॥ దుర్జయందానాద్యారాధితపరమపురుషానుగ్రహాదేతరోపాయైర్జేతుమశక్యం-నకేవలందుర్జయం, అపితు-శత్రుంతద్వద్దుఃఖప్రదం, అసహ్యోరువేగో,రాగాదిరూపో,

---

నైవ్యసృజత్ ॥ బలీయస్తానిసృజ్యకర్మాణివిలక్షణాని । శుక్లానికృష్ణాన్యథలోహితాని తేభ్యస్సవర్ణాస్సృతయోభవన్తి॥ ౪౪ ॥అనీహఆత్మామనసాసమీహతా ॥ హిరణ్మయోమత్సఖఉద్విచష్టే । మనస్స్వలిఙ్గంపరిగృహ్యకామాఞ్జుషన్నిబద్ధోగుణసఙ్గతోఽసౌ ॥ ౪౫ ॥ దానంస్వధర్మోనియమోయమశ్చశ్రుతానికర్మాణిచసద్వ్రతాని । సర్వేమనోనిగ్రహలక్షణాన్తాఃపరోహియోగోమనసస్సమాధిః ॥ ౪౬ ॥ సమాహితంయస్యమనఃప్రశాన్తందానాదిభిఃకింవదతస్యకృత్యమ్ । అసంయతంయస్యమనోవినశ్యద్దానాదిభిశ్చేదపరంకిమేభిః ॥ ౪౭ ॥ మనోవశేఽన్యేహ్యభవంశ్చదేవామనశ్చనాన్యస్యవశంసమేతి । భీష్మోహిదేవస్సహసస్సహీయాన్యుఞ్జ్యాద్వశేతంసహిదేవదేవః ॥ ౪౮ ॥ ॥తందుర్జయంశత్రుమసహ్యవేగమరున్తుదంతంహ్యవిజిత్యకేచిత్ । కుర్వన్త్యసద్విగ్రహమత్ర

యస్యతం , అతఏవా-రుంతుదం హృదయవ్యథాజనకం,య - స్మిన- స్తదవిజిత్య - మర్త్యైస్సహ-సద్విగ్రహంనిష్ఫలవైరం.మి త్రాదీంశ్చ - కుర్వన్తి,అత-స్తే, విశేషేణమూఢాః , శత్రుమితిపుంస్త్వనిర్దేశస్తత్త్వారోపప్రయుక్తః - తచ్ఛబ్దయోఃపుంస్త్వ పారే,తంప్రసిద్ధం - మనోరూపశత్రుం - అవిజిత్యే , తిసంబన్ధః , అన్యతరస్యనపుంసకపారేతు-తత్తస్మాదిత్యుక్తార్థనిగమ నమ్ ※ ॥ ౪౯ ॥ ※ కుర్వన్తుతతఃకిమతఆహ॥ దేహమితి ॥మనోమాత్రంమనోమాత్రనిదానకం,మనోగుణాన్వాఇత్యాదినాత న్మాత్రనిదానకత్వోక్తేః- ఇదంపరిదృశ్యమానం దేవమనుష్యాద్యన్యతమం . గృహీత్వా - దేహేతదనుబన్ధినిచాత్మాభిమానా త్మీయాభిమానాభ్యాం , అన్ధాస్వయాథాత్మ్యాగోచరా , ధీ-ర్యేషాంతే,ఏషోఽహంబ్రాహ్మణోఽహం-అన్యోఽయంశూ ద్రోఽయ-మిత్యాదిభ్రమేణదురన్తపారే అగాధే-తమసిసంసారే - భ్రమన్తి ※ ॥ ౫౦ ॥ ※ తాపత్రయకారణత్వసమ్భావనా పూర్వకముపపాదయతి ॥ జనస్త్విత్యాదిభిష్షడ్భిః - తత్రజనసుఖదుఃఖహేతుభూతచన్దనలేపనఖడ్గప్రహారాదికర్తాజనస్తన్ని దానంస్యాదితిసంభావ్యనిరాకరోతి ॥ జనఇతి ॥ సర్వత్రకిమిత్యతోఃపూర్వేణసంభావనా-కిమిత్యాదినాతన్నిరాస , ఇతివివేకః; తత్ర - జనస్యహేతుత్వంవదతాతుల్యన్యాయాత్సుఖిత్వందుఃఖిత్వంచజనాన్తరస్యైవేతివక్తవ్యం , అత్ర , జనశబ్దేనకిమా త్మా వివక్షితః , కింవాదేహః , కిముభయం, తత్రాద్యఃకల్పఃకరిష్యమాణేనాత్మహేతుత్వనిరాసేననిరస్తోభవతీత్యభిప్రేత్యద్వి తీయంనిరస్యతి ॥ కిమాత్మనశ్చాత్రహిభౌమయోస్తదితి ॥ తచ్ఛబ్దేనహేతుత్వంసుఖిత్వందుఃఖిత్వంచవివక్షితం , ఏవముత్తర త్రాపి,కిమాత్మనః , అస్యగతేనసుఖదుఃఖకర్తృత్వకర్మత్వాదినా ఆత్మనోనకించిత్స్పర్శనమస్తీత్యర్థః ॥ తదుపపాదయతి॥ భౌమయోస్తదితి ॥ భౌమయోఃపార్థివయోర్దేహయో , స్తత్సుఖదుఃఖకర్తృకర్మత్వం - భౌమయోరిత్యనేనతయోరపితదసంభ వోఽభిప్రేతః - కర్తృత్వస్యయత్నాశ్రయత్వరూపత్వాత్ యత్నస్యసుఖదుఃఖయోశ్చజ్ఞానరూపత్వాదచేతనయోఃపార్థివ యోర్యత్నాద్యాశ్రయత్వాసంభవాత్ - ప్రతీవారంకిమాత్మనఇత్యుక్తేరయమభిప్రాయః ॥ సర్వోఽప్యాత్మనస్సుఖావాప్త మేదుఃఖహాన్యైచయతతే ॥ తత్రయద్యాత్మనోనసుఖదుఃఖాన్వయ , స్తర్హి-నయతేతేతి ॥ తృతీయంకల్పంనిరాహ॥జిహ్వామి

మర్త్యైర్మిత్రోదాసీనరిపూన్విమూఢాః ॥ ౪౯ ॥ దేహంమనోమాత్రమిమంగృహీత్వామమాహమిత్యన్ధ
ధియోమనుష్యాః।ఏషోఽహమన్యోఽయమితిభ్రమేణదురన్తపారేతమసిభ్రమన్తి ॥ ౫౦ ॥ జనస్తుహేతుస్సుఖదుః
ఖయోశ్చేత్కిమాత్మనశ్చాత్రహిభౌమయోస్తత్ । జిహ్వాంక్వచిత్సందశతిస్వదద్భిస్తద్వేదనాయాంకతమా
యకుప్యేత్ ॥ ౫౧ ॥ దుఃఖస్యహేతుర్యదిదేవతాస్తుకిమాత్మనస్తత్రవికారయోస్తత్। యదఙ్గమఙ్గేననిహన్య
తేక్వచి*త్క్రుధ్యేత*కస్మైపురుషస్స్వదేహే ॥ ౫౨ ॥ ఆత్మాయదిస్యాత్సుఖదుఃఖహేతుః ※ కిమన్యతస్తత్ర

తి ॥ క్వచిత్కదాచిత్-స్వదద్భిస్స్వదన్తైః,జిహ్వాం - స్వాం,ఖాదతి - తద్వేదనాయాంఖాదనజన్యవ్యథాయాం -కతమాయక స్మై , కుప్యేత్,ఆత్మాధిష్ఠితైకశరీరావయవయోరేకంకర్తృకర్మచదృశ్యతే - తత్రజనాన్తరాజ్జనాన్తరస్యసుఖదుఃఖాన్వయ వ్యాప్తిర్నాస్తీత్యర్థః-నన్వనవహితమనసోజీవస్యస్వస్యపరస్యవాసుఖదుఃఖహేతుత్వమితిచేత్-తర్హ్యసమాహితస్యమనసస్త వతద్ధేతుత్వమిత్యాస్థేయమితిభావః ※ ॥ ౫౧ ॥ ※ నదేహఃనాప్యాత్మాసుఖదుఃఖహేతుః,కిన్తుతదుభయాన్తరాత్మేశ్వరఏవ తద్ధేతు,రిత్యాశఙ్క్యాహ ॥ దుఃఖస్యేతి ॥ దుఃఖగ్రహణంసుఖస్యాప్యుపలక్షణం,దేవతాఈశ్వరః,సఏవతత్తన్నియన్తృభేద భిన్నఃసుఖయతిదుఃఖయతిసుఖ్యతిదుఃఖ్యతీత్యస్తు - నైతద్యుక్తమిత్యాహ॥కిమాత్మనస్తత్రేత్యస్యపూర్వవదేవార్థః , వికారశ బ్దోమత్వర్థీయార్శఆద్యజన్తః - వైషమ్యనైర్ఘృణ్యసుఖదుఃఖశీలత్వాదివికారవతోరేవతద్ధేతుత్వాదికం - నతునిర్వికారయో రన్తరాత్మనోరిత్యర్థః - నన్వస్యాన్తరాత్మాఅన్యాన్తరాత్మనోనసుఖదుఃఖాదిహేతుః - కిన్తుస్వయమేవస్వస్యతదుపజన య్యసుఖ్యతిదుఃఖ్యతిచేత్యత్రాహ॥యదితి॥కదాచిత్-యతఃఈశ్వరాత్ప్రవృత్తితేనాఙ్గేనాఙ్గాన్తరంనిహన్యతే-తద్వేదనాయాం, స్వదేహే-స్వనియామ్యే - ప్రకృతిపురుషౌదేహావస్యేతిఇతితథా- సపురుషఃపరమపురుషః-కస్మై , క్రుధ్యేత-నకస్మైచిత్-కిన్తు స్వస్మాఏవ - నహ్యేతద్యుక్తం-నహ్యనుస్మృతః స్వస్మాఏవదుఃఖహేతుర్భూత్వాఆత్మనేక్రుధ్యతి - నవానిత్యనిర్వికారిణోవికా రాశ్రయత్వంచేతిభావః ※ ॥ ౫౨ ॥ ※ మాస్తునిర్వికారిణ్యాదేవతాయాహేతుత్వాదికంవికారిణఃప్రత్యగాత్మనస్తదస్త్వి త్యాశఙ్క్యప్రతివదతి ॥ ఆత్మేతి ॥ ఆత్మాదేహీ-యది-సుఖదుఃఖహేతుః-స్యాత్- ఆత్మాన్తరంసుఖయతిదుఃఖయతి-తతోఽన్య ఆత్మాసుఖ్యతిదుఃఖ్యతి - స్వయమేవవాతదుపజనయ్యసుఖ్యతిదుఃఖ్యతిచేత్యర్థః - తర్హి-కిమన్యతఃఅన్యస్మాదాత్మనఃఆత్మాన్త రాత్ - స్వస్యసుఖదుఃఖేఅభూతామితివ్యర్థోఽభిమానఇత్యర్థః - కుతః - యతోనిజస్వభావఃయతోవికారాశ్రయత్వంనిజస్వ భావః - ఆత్మనోవికారశీలత్వాత్స్వరూపస్వభావయోర్నిత్యత్వాత్ వస్తుస్వభావప్రయుక్తేఽర్థేనకోపఃకార్యఇత్యర్థః - కో

హాత్మనఇతిపాఠే, పూర్వవదేవార్థః, కించ-యద్యాత్మైవ హేతుర్నాన్య-స్తర్హ్యాత్మా౽పిన హేతుస్స్యాదిత్యాహ॥నహీతి॥ యద్యాత్మనో౽న్యన్న హేతురిత్యర్థః - తర్హితదాత్మ హేతుత్వమపి, మృషాస్యాత్,అనున్మత్తస్యాత్మనః, సుఖదుఃఖ హేతుకత్వవిరోధాదితిభావః - క్రుధ్యేతకస్మాఇత్యేతన్నజస్వభావ ఇత్యస్యానన్తరమన్వేతవ్యః - నసుఖంనదుఃఖమిత్యస్యాత్మనఇత్యనుషక్తేనసంబన్ధః - సుఖదుఃఖాన్వయవిరహమాత్మస్వరూపంకేవలజ్ఞానానన్దైకరసంనిర్వికారమితినతస్యవికారాశ్రయత్వసంభావనాపీతిభావః✽॥ ౫౩ ॥ ✽ననుద్వాదశాష్టమజన్మస్థానస్థానాంసూర్యాదీనాంనవానాంగ్రహాణాంహేతుత్వంస్యాదితిసంభావ్యప్రతివక్తి॥ గ్రహాఇతి ॥ అజస్యజన్మరహితస్యాత్మనః-కిం-నసుఖంనాపిదుఃఖమిత్యర్థః .ఆత్మనోజన్మరహితత్వాత్కథంతజ్జన్మాష్టమాదిస్థానస్థిత్యా హేతుత్వంగ్రహాణాం - అతస్తదయుక్తమితిభావః - నను - దేహస్యతత్స్థానస్థిత్యాతద్ధేతుత్వమిత్యతఆహ ॥ జనస్యమేవాఇతి - జనస్యఉత్పత్త్యాశ్రయస్యదేహస్య, జన్మాదిస్థానస్థిత్యా,మే, హేతవో,గ్రహా-స్తత్రకైశ్చిద్గ్రహైః, గ్రహాన్తరాణామపి - పీడాం-వదన్తిదైవజ్ఞాఇతిశేషః, గ్రహాణామపిపరస్పరపీడాంపాదార్ధాదిభేదదృష్టిక్పతాందైవజ్ఞావదన్తీత్యర్థః - అత-స్తతోగ్రహేభ్యో, దేహాచ్చాన్యః, పురుషః-కస్మైక్రుధ్యేత,ఉక్తేషునకస్మైచిత్కుప్యేదిత్యర్థః✽ ॥ ౫౪ ॥ ✽యదిగ్రహాణాంమిథఃపీడాతర్హిసర్వేషాంనిజకర్మైవహేతుస్స్యాదిత్యాశఙ్క్యాహ॥ కర్మాస్త్వితి ॥కిమాత్మనః - ఆత్మనోనిర్వికారస్యస్వయంప్రకాశస్వరూపస్యకిం - తస్యసుఖదుఃఖేతన్మూలశుభాశుభకర్మణీచనస్తఇత్యర్థః - తథా - దేహస్యాప్యచేతనస్య ప్రవృత్త్యక్షమస్యేతిభావః - జడాజడత్వేజడత్వాజడత్వే, జడస్యదేహస్యాత్మత్వేసతహి తత్స్యాత్ - సుఖదుఃఖాదికంస్యాత్-జడాజడయోరైక్యమనుపపన్నం - మిథోవిరుద్ధస్వరూపస్వభావత్వాదిత్యర్థః॥దేహస్త్వితి ॥ అచిత్ జడః-పురుషోజీవః-సుపర్ణఃతద్వత్ప్రకాశస్వరూపః,అతః-కర్మ, నమూలంనహేతుః, అతః-కస్మైక్రుధ్యేత-జనాది

నిజస్వభావః। నహ్యాత్మనో౽న్యద్యదితన్మృషాస్యాత్కుప్యేత † కస్మైనసుఖంనదుఃఖమ్ ॥ ౫౩ ॥ గ్రహానిమిత్తంసుఖదుఃఖయోశ్చేత్కిమాత్మనో౽జస్యజనస్యమేవై । గ్రహైర్గ్రహస్యైవవదన్తిపీడాంక్రుధ్యేత-కస్మైపురుషస్తతో౽న్యః ॥ ౫౪ ॥ కర్మాస్తుహేతుస్సుఖదుఃఖయోరైవ్కిమాత్మనస్తద్ధిజడాజడత్వే । దేహస్త్వచిత్పురుషో౽యంసుపర్ణఃక్రుధ్యేత + కస్మైనహికర్మమూలమ్ ॥ ౫౫ ॥ కాలస్తుహేతుస్సుఖదుఃఖయోశ్చేత్కిమాత్మనస్తత్రతదాత్మకో౽సౌ । నాగ్నేర్హితాపోనహిమస్యతత్స్యాత్కుప్యేత✽కస్మైనపరస్యద్వంద్వమ్॥ నకేనచిత్క్వాపికథంచనాస్యద్వంద్వోపరాగఃపరతఃపరస్య।యథా౽హమస్సంసృతిరూపిణస్స్యాదేవం

మునకస్మైచిదిత్యర్థః,యద్యపి॥తతశ్చకర్మాణివిలక్షణానీ,, తికర్మణాంస్వానురూపస్వత్వా పాదనద్వారా హేతుత్వముక్తం॰ ఏవంకర్మణః ॥ అధిష్ఠానంతథాకర్తాకరణంచపృథగ్విధమ్ । వివిధాచపృథక్చేష్టాదైవంచైవాత్రపఞ్చమ ,, మిత్యుక్తరీత్యాజదేహాదిపఞ్చకనిష్పాద్యత్వమితిదేహాత్మాదీనామపి హేతుత్వంలభ్యతఇతితన్నిరాకరణంవిరుద్ధం - తథా౽పికర్మణోనిదానమసమాహితంమనఏవేతినిర్ణయాయతన్నిరాస ఇత్యవగన్తవ్యమ్✽ ॥ ౫౫ ॥ ✽తర్హివశీకృతసర్వప్రపఞ్చఃకాలఏవహేతుస్స్యాదిత్యాశఙ్క్యప్రతివక్తి॥ కాలస్త్వితి ॥ ఆత్మనఃకిం-స్వరూపతస్సుఖదుఃఖాన్వయరహితస్యజ్ఞానైకస్వరూపస్యాత్మనః, సుఖదుఃఖ క్రియాద్యాంకర్తృత్వకర్మత్వాదికంనకించిదస్తీత్యర్థః - తత్రహేతుత్వేనాత్మానంవిశినష్టి । తదాత్మకో౽సావితి॥ అసౌఆత్మా, తదాత్మకః-త-దుక్తవిధం - ఆత్మాస్వరూపం-యస్యసః-తావద్భూమయోరిత్యనేనాత్మాజడఇతిసూచితం ,వికారయోస్తదిత్యనేనవికారరాహిత్యముక్తం - అజస్యేత్యనేన ఉత్పత్తినాశరహితత్వం - పురుషో౽యంసుపర్ణ ఇత్యనేనస్వప్రకాశస్వరూపత్వం - యదిస్వరూపతస్సుఖదుఃఖాన్వయరహితో౽ప్యాత్మాకాలవశ్యత్వేనసుఖదుఃఖసంబన్ధంభజతే-తర్హితతఏవహేతో-రగ్నే - స్తాపో-నస్యాత్-హిమస్య - తత్ప్రసిద్ధం,శైత్యం , నస్యాత్ శీతోష్ణస్వభావయోర్హిమాగ్న్యోస్స్వభావౌనస్యాతామిత్యనేన తద్విపరీతస్వభావౌస్యాతామితిచవివక్షితం - నహికదాచిత్కాలవశాదేవందృష్టం - అతోనహేతుఃకాలఇతిభావః,జనాదీనామహేతుత్వంనిగమయతి ॥ నపరస్యద్వంద్వమితి॥అత్రపరతఇత్యధ్యాహర్తవ్యం , తథాఅగ్రేదర్శనాత్-పరతఃజనాదిషుషట్సుఅన్యతమాత్-నద్వంద్వం, నసుఖదుఃఖేభవతఇత్యర్థః✽ ॥ ౫౬॥ ✽తర్హ్యసమాహితస్యమనసఃకారణత్వపక్షే౽ప్యాత్మనఃస్వభావాపగమస్తద్విపరీతభావాగమశ్చకథమిత్యాశఙ్క్య - నస్వభావాపగమః - కిన్తుస్తమ్భనాదిభిర్జలాగ్న్యోరివతదాగమాపాయావౌపాధికౌ, నతుస్వాభావికావిత్యభిప్రేత్యైవంవిద్వాన్నబిభేతీత్యాహ॥ నకేనచిదితి - యదా , పరస్యదేహవిలక్షణస్యాత్మనః-పరతఃజనాదిష్వన్యతమా - త్తేభ్యో౽ప్యన్యతమాద్వా - నద్వంద్వోపరాగఃనసుఖదుఃఖాన్వయః - తదా- సంసృతింరూపయతినిరూపయతిఆపాదయతీతియావత్ - తత్సంసృతిరూపంమన - స్తద

ష్యాస్తీతితథా - తస్యాత్మనః, అహమఃఅహమభిమానాత్ అనాత్మన్యాత్మాభిమానాదుపాధే - స్స్యాత్-ద్వంద్వోపతాప స్స్యాదిత్యర్థః - సఙ్కల్పవికల్పాత్మకమనసోఽసమాహితాదహంమమాద్యభిమాన - స్తతోద్వేషాది - స్తతఃకర్మాణి-తతో జన్మాని-తతశ్చసుఖదుఃఖే,ఇత్యర్థః,ఇత్థం-విద్వాన్-భూతైః, ఉపద్రుతోఽపీతి శేషః-నభిభేతి ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ ఇత్థంవర్ణ్ణసముఖే నోపదేష్టవ్యమర్థంనిష్కృష్యోపదిదిక్షు స్తస్యనిర్వేదప్రభృతివృత్తంసంగృహ్ణాతిద్వాభ్యామ్ ॥ తావ,న్నష్టద్రవిణః - అతఏవ-ని ర్విద్యప్రవ్రజ్య, గాం-పర్యటమానో-విగతక్లమః, పూర్వతమైః, ర్మనీషిభి-రధ్యాసితాంపరిగృహీతాం, ఏతాంసుఖదుఃఖని దానపరిష్కారయుక్తాం, పరస్యపరమాత్మనో-నిష్ఠాం, ఆస్థాయా-హ-మసద్భి, ర్నిరాకృతోఽపి-స్వధర్మా, దవికమ్పితః. ముకున్దాఙ్ఘ్రినిషేవయైవోపాయభూతయా, అపారమపి-తమఃకార్యంసంసారం-తరిష్యామీ, త్యధ్యవస్య, సమునిర్వ్రప్రతి మాం-గాథా-మాహే-తిసంబన్ధక్రమః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ❋ ఉపదేష్టవ్యముపదిశతి ॥ సుఖేతి॥సుఖదుఃఖప్రదఃతయోర్హేతుః.ఆ త్మవిభ్రమఏవ-నత్వన్యః - ఆత్మనామనసా - యో-విభ్రమఃదేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానాత్మకః - నకేవలమయంత యోరేవ-హేతుః-కిన్తు - మిత్రాదివిషయవిభాగః-సంసారశ్చ, తన్నిబన్ధనః-ఆత్మవిభ్రమబన్ధనః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ తతఃకిమతఆ హ ॥ తస్మాదితి ॥ తాతహేఉద్ధవ-తస్మాదాత్మవిభ్రమస్యసుఖదుఃఖాదిహేతుత్వాత్-మయ్యా, వేశితధియా,యుక్తః- త్వం సర్వాత్మనా-మనో - నిగృహాణ - విషయాన్తరేభ్యోనిగృహ్యమయిసమాహితంకురు, ఏతావాన్-యోగసంగ్రహఃశాస్త్రేషు ప్రోక్తానాన్యతఃప్రతిపాద్యయోగసంగ్రహః,ఏతావానేవ-మయ్యావేశితధియామనోనిగ్రహఇతీయానేవేత్యర్థః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ ప్రకృతభిక్షుగీతాధారణాదిఫలమాహ ॥ యఇతి ॥ ధారయన్, శ్రద్ధయా-శృణ్వన్వా, సమాహితో,భవతి, తతశ్చ,బ్రహ్మని

ప్రబుద్ధోనబిభేతిభూతైః॥ ౨౭ ॥ ఏతాంసమాస్థాయపరాత్మనిష్ఠామధ్యాసితాంపూర్వతమైర్మనీషిభిః।అహం తరిష్యామిదురన్తపారంతమోముకున్దాఙ్ఘ్రినిషేవయైవ ॥ ౨౮ ॥ నిర్విద్యనష్టద్రవిణోగతక్లమః ప్రవ్రజ్యగాంప ర్యటమానఇత్థమ్ । నిరాకృతోఽసద్భిరపిస్వధర్మాదకమ్పితోఽమూంమునిరాహగాథామ్॥ ౨౯ ॥ సుఖదుఃఖప్ర దోనాన్యఃపురుషస్యాత్మవిభ్రమః । మిత్రోదాసీనరిపవస్సంసారస్తన్నిబన్ధనః॥ ౩౦ ॥తస్మాత్సర్వాత్మనాతాత నిగృహాణమనోధియా । మయ్యావేశితయాయుక్తఏతావాన్యోగసంగ్రహః॥ ౩౧ ॥ యఏతాంభిక్షుణాగీతాం బ్రహ్మనిష్ఠాంసమాహితః । ధారయఞ్ఛ్రావయఞ్ఛృణ్వన్ద్వన్ద్వైర్నైవాభిభూయతే॥ ౩౨ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ఏకాదశస్కన్ధే,త్రయోవింశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీభగవానువాచ ॥ అథతేసంప్రవక్ష్యామిసాంఖ్యంపూర్వైర్వినిశ్చితమ్। యద్విజ్ఞాయపుమాన్సద్యోజహ్యాద్వైక ల్పికంభ్రమమ్॥ ౧ ॥ఆసీజ్జ్ఞానమథోహ్యర్థఏకమేవావికల్పితమ్ । యదావివేకనిపుణాఆదౌకృతయుగేఽయుగే॥

ష్ఠః-తతో-ద్వంద్వైనసుఖదుఃఖాదినా, నాభిభూతో భవతి-ముక్తోభవతీతిభావః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యా యాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధేత్రయోవింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవమధ్యాయద్వయేనతత్త్వానాంన్యూనాధికసఙ్ఖ్యావాదోపపత్తితన్నిరూపణానుప్రసక్తముపపాదితం- అథ "సాం ఖ్యేనసర్వతత్త్వానాం ప్రతిలోమానులోమతః - భవాప్యయా,, విత్యుక్తమనఃప్రసాదహేతువిజ్ఞానవిషయభవాప్యయాని రూపయితుంప్రతిజానీతే ॥ అథతఇతి ॥ యద్వా ॥ఆత్మవిభ్రమఏవసుఖదుఃఖహేతురితిసమనన్తరమేవోక్తం, కస్తర్హితన్ని వృత్త్యుపాయఇత్యత స్తంవక్తుం ప్రతిజానీతే॥ అథేతి ॥ అథవా "ఏతావాన్యోగసంగ్రహ,, ఇత్యుక్తం,తర్హికియాన్సాఙ్ఖ్య సంగ్రహఇత్యత స్తంవక్తుంప్రతిజానీతే॥ అథేతి ॥ సాంఖ్యంప్రకృతిప్రాకృతపురుషేశ్వరాణాంయథావస్థితాకారవిభాగం. పూర్వైర్మునిభి-ర్నిశ్చితం- తేతుభ్యం, వక్ష్యామి-కింతత్కథనేనేత్యతఆహ ॥-యదితి ॥ యత్సాంఖ్యం,విజ్ఞాయవైకల్పికం, భ్రమం - జహ్యాత్త్యజేత్ - ఏషోఽహమన్యోఽయమితిభేదబుద్ధికల్పకం దేహాత్మభ్రమంస్వతన్త్రాత్మభ్రమంచజహ్యాదిత్య ర్థః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తత్రసృష్టిలయక్రమకథనేనసాంఖ్యంనిరూపయితుకామఃసృష్టేఃప్రళయపూర్వకత్వాత్తావత్ప్రళయావస్థాం సంగ్రహేణాహ ॥-ఆసీదితి ॥ జ్ఞానంపరమాత్మస్వరూపం, ఆదౌకార్తేస్వఽయుగే, అవికల్పితంనామరూపవిభాగరహితంసత్. ఏకమేవా,సీత్, వికల్పపరిహారేణనిరతిశయమైకత్వవ్యపదేశ్యం - జ్ఞానం,అర్థఃజ్ఞానరూపోఽర్థశ్చ,ఆసీదితిసంబన్ధః " సదేవసో మ్యేదమగ్రఆసీదేకమేవే,, త్యస్యార్థోఽత్రోపక్షిప్తః - యద్వా, జ్ఞానంజీవస్వరూపం, అర్థఃప్రకృతిశ్చేత్యుభయం-అవికల్పి తంనామరూపవిభాగరహితంసత్, ఏకమేవా,సీత్ - వికల్పపరిహారేణనిరతిశయసూక్ష్మావస్థాపత్త్యా "తమఃపరేదేవఏకీభ వతీ,, త్యుక్తరీత్యాపరమాత్మైకతాపన్నమభూదిత్యర్థః-జ్ఞానంవిశినష్టి ॥ యదేతి ॥ యదా - ఆదౌజగదాదౌ,అయుగేఅద్వితీ యే, అనుపమఇతియావత్-కృతయుగే-తదా-యదాచవివేకనిపుణాః-యే-తత్కారణం,బ్రహ్మోపాసతఇతి శేషః॥ ❋❋

వివేకనిపుణాః చిదచిదీశ్వరతత్త్వత్రయవిభాగనిపుణాః * ॥ ౨ ॥ *య- త్కేవలంగుణవైషమ్యరహితం- జాత్యాదివికల్పరహితం - వాఙ్మనసాభ్యామపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావం - నిత్యంకాలాద్యపరిచ్ఛేద్యం - సత్యమితిపారేనిర్వికారం- బృహత్ బ్రహ్మ-చక్షతే-త-న్మాయాఫలరూపేణ - ద్విధా-సమభవ-దితిసంబన్ధః, ద్విధాద్విప్రకారకం - మాయాఫలరూపవస్తుద్వయవిశేషణకమేవ,ప్రళయదశాయామప్యభూదిత్యర్థః * ॥ ౩ ॥ *కాఽసౌమాయా-కించతత్ఫల-మిత్యతఆహ॥తయోరితి ॥తయోర్మాయాఫలయో, రేకతరఃమాయాశబ్దవివక్షితోఽర్థః, ప్రకృతిః-సాచోభయాత్మికా కార్యకారణాత్మికా - సమష్టివ్యష్ట్యాత్మికావా, జీవపరయోర్భోగ్యస్వరూపావా, అన్యతమః ఫలశబ్దవివక్షితో-భావః అర్థః - జ్ఞానంజీవస్వరూపం “ విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుత ,, ఇతిప్రయోగాత్-సచపురుషః - చకారాజ్జీవఃప్రత్యగితిచాభిధీయత ఇత్యర్థః, విచిత్రకార్యకరత్వయోగాత్ప్రకృతిర్మాయాశబ్దేనోచ్యతే - జీవస్త్వనుకూలజ్ఞానాత్మకానన్దస్వరూపత్వాత్తదానన్దస్యైవపురుషార్థత్వాత్ఫలశబ్దేనోక్త ఇత్యవగన్తవ్యమ్ * ॥ ౪ ॥ *ఉభయాత్మికేత్యుక్తాముభయాత్మకతాముపపాదయతి॥ తమోరజస్సత్వమిత్యాదినా ॥ప్రకృతేర్యే,గుణాస్తమఆదయః-సామ్యాపన్నాస్తే,మయాకాలరూపిణా-సంక్షోభ్యమాణాయాః, ప్రకృతే-రభవన్, అభివ్యక్తాబభూవురిత్యర్థః - విషమాబభూవురితివివక్షితోఽర్థః - సంక్షోభయితృత్వహేతుమాత్మానంవిశినష్టి ॥ పురుషానుమతేనేతి॥ “ మతిబుద్ధిపూజార్థేభ్యశ్చే ,, తికర్తరివర్తమానేక్తః - పురుషాస్జీవా, ననుమతేనానుజిఘృక్షతేత్యర్థః - మదారాధనోపయుక్తకరణకళేబరాదిప్రదానేనానుగృహీతుమితిభావః * ॥ ౫ ॥ *అథ, తేభ్యోగుణేభ్య, స్సూత్రం-సమభవత్-కింతత్సూత్రమిత్యత ఆహ ॥ మహానితి ॥ తస్మిన్సూత్రశబ్దప్రవృత్తౌనిమిత్తమాహ - సూత్రేణ-బహుమణీనాంసూత్రమివబహుకార్యాణాంధారకత్వేన-సంవృతఃయుక్తః - తతో,మహత్తత్వా, ద్వికుర్వతోవిక్రియమాణాత్, యో,ఽహఙ్కారఇతిప్రసిద్ధః-సోఽభూత్. తంవిశినష్టి ॥ విమోహనఃదేహాత్మభ్రమాదిహేతుః * ॥ ౬ ॥ *సచాహఙ్కారో, వైకారికాదిరూపేణ,త్రివృత్ త్రిధావర్తతఇతితథా-తన్మాత్రాణాంశబ్దాదీనాం - సాశ్రయాణా-మిన్ద్రియాణాం - మనసశ్చ, కారణభూతః-చిదచిన్మయః - అచిత్త్వానాంతిలతైలన్యాయేనచిద్గర్భత్వప్రదర్శనార్థమహంకారస్య చిదచిన్మయత్వముక్తమ్ * ॥ ౭ ॥ *తన్మాత్రికాచ్ఛబ్దాదితన్మాత్రకారణాత్తామసాహఙ్కారా, దర్థఃఆకాశాదిమహాభూతపఞ్చకరూపోఽర్థః, జజ్ఞేఇన్ద్రియాణిచేతి-చస్త్వర్థః-దేవతాః-దేవతానామధిష్ఠేయత్వాద్దేవతాశబ్దవాచ్యానీన్ద్రియాణ్యేకాదశ - తైజసాద్రాజసాహఙ్కారాత్ - వైకృతాత్సాత్వికాహఙ్కారాత్,ఆసన్ జజ్ఞిరే * ॥ ౮ ॥ *మయేతి॥ సర్వే,భావాఃమహదాదయః, మయా-సంచోదితాః,అన్తరాత్మతయాప్రవిష్టేనమయాప్రేరితాః,సంహత్యమిళిత్వా, కారిణఃకార్యోత్పాదనక్షమాః- అనేనాత్మసంచోదనాత్ప్రాగసంహత్యకారిత్వంసూచితం, తథాచోక్తం “ నానావీర్యాఃపృథగ్భూతాస్తతస్తేసంహతింవినే ,, తి -అణ్డంవిశినష్టి ॥ మమోత్తమాయతనంస్థానమ్ * ॥ ౯ ॥ *సలిలసంభవే,తస్మిన్నణ్డేఅహం,సమభవం-చతుర్ముఖరూపేణసమభవం,తత్ప్రకారంవివృణోతి॥ మమేతి॥విశ్వాఖ్యంజగదాఖ్యం,పద్మ,మభూత్,తత్రపద్మే,ఆత్మభూశ్చతుర్ముఖ, స్సమభూత్ * ॥ ౧౦ ॥ *సఃఆత్మభూః-రజసా - యుక్తః-తపసాచ-అతో - మదనుగ్రహాత్ - సపాలా-న్లోకా-నసృజత్ - లోకానేవాహ ॥ భూర్భువస్స్వరితిత్రిధా॥ భూర్భువస్స్వరితిపదత్రయమవ్యయమ్ * ॥ ౧౧ ॥ *తత్ర- స్వఃస్వర్లోకో- దేవానా - మోకఃస్థాన - మభూత్ - భువఃఅన్తరిక్షం-భూతానాం-పదం-స్థాన-మాసీత్-మర్త్యాదీనాం - భూర్లోకః-పద - మాసీత్-సిద్ధానాంభృగ్వాదీనాంబ్రహ్మర్షీ

తన్మాయాఫలరూపేణకేవలంనిర్వికల్పితమ్। వాఙ్మనో*ఽగోచరం *సత్యంద్విధాసమభవద్బృహత్ ॥ ౩ ॥తయోరేకతరోహ్యర్థఃప్రకృతిస్సోభయాత్మికా।జ్ఞానంత్వన్యతమోభావఃపురుషస్సోఽభిధీయతే। ౪ ॥తమోరజస్సత్వమితిప్రకృతేరభవన్గుణాః। మయాప్రక్షోభ్యమాణాయాఃపురుషానుమతేనచ॥ ౫ ॥ తేభ్యస్సమభవత్సూత్రం మహాన్సూత్రేణసంవృతః। తతోవికుర్వతోజాతోయోఽహంకారోవిమోహనః॥ ౬ ॥వైకారికస్తైజసశ్చతామసశ్చేత్యహంత్రివృత్। తన్మాత్రేన్ద్రి*యమనసాంకారణంచిదచిన్మయమ్॥ ౭ ॥అర్థస్తన్మాత్రికాజ్జజ్ఞేతామసాదిన్ద్రియాణిచ। తైజసాద్దేవతాఆసన్నేకాదశచవైకృతాత్ ॥ ౮ ॥ మయాసంచోదితాభావాస్సర్వేసంహత్యకారిణః। అణ్డముత్పాదయామాసుర్మమాయతనముత్తమమ్ ॥ ౯ ॥ తస్మిన్నహంసమభవమణ్డేసలిలసంభవే। మమనాభ్యామభూత్పద్మంవిశ్వాఖ్యంతత్రచాత్మభూః॥ ౧౦ ॥సోఽసృజత్తపసాయుక్తోరజసామదనుగ్రహాత్। లోకాన్సపాలాన్విశ్వాత్మాభూర్భువస్స్వరితిత్రిధా ॥ ౧౧ ॥ దేవానాంలోకఆసీత్స్వర్భూతానాంచభువఃప

౩ ॥ శ్లో * పా ॥ నిత్యమ్.

ణాం-త్రితయాల్లోకత్రయాత్పరం-మహర్జనాదికం-పదం, నాసీత్ ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋అసురాణాంనాగానాంచఓకఃస్థానం-భూమేరధస్తాత్-అతలాదిక-మసృజత్-అతలాదీనాంభూవివరరూపత్వేనభూమ్యామేవాన్తర్భావాత్ - మహరాదీనాంసుఖప్రధానత్వేనస్వశ్శబ్దేనసంగ్రహాత్త్రిలోకత్వవ్యవహారః- అవాన్తరలోకవివక్షయాతులోకానాంచతుర్దశత్వవ్యవహారః-ఏవంచసర్వేఽపిలోకాఃకర్మణాంప్రాప్యాఃత్రిలోక్యన్తర్గతా-ఏవేత్యాహ॥త్రిలోక్యామితి ॥ త్రిగుణాత్మనాం-త్రయో-గుణాఃసత్త్వాదయో-యేషాం-తేషాం-ఆత్మనాం క్షేత్రజ్ఞానాం - కర్మణాంసాత్త్విక-రాజసతామసకర్మణాం--గతయఃఫలభూతలోకప్రాప్తయఃత్రిలోక్యామేవబ్రహ్మణ్డాన్తరఏవేత్యర్థః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋తదుపపాదయతి--యోగస్యేతి ॥ యోగస్యప్రాణాయామాదిరూపస్య-న్యాసస్యసంన్యాసాశ్రమస్యచ-గతయః అమలాఃనిర్మలాః- సాత్త్విక్యఃతా-ఏవాహ॥మహర్జనస్తపస్సత్యమితి ॥ యదికర్మణామేతాగతయస్తర్హిత్వద్భక్తైఃకాగతిరిత్యత్రాహ ॥ భక్తియోగస్యమద్గతిరితి॥ మదిత్యే తత్పూర్వోత్తరాభ్యాం సంబధ్యతే, మద్భక్తియోగస్య- మద్గతిఃపరమపదప్రాప్తిః- ఫలమిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ఇత్థంమహదాదిసమష్టివ్యష్టిరూపేణోభయాత్మనాప్రకృతిరుపపాదితా “ ద్విధాసమభవద్బృహత్ ,, దితిప్రకృతిపురుషశరీరకస్యబ్రహ్మణఃకారణత్వముక్తం-నను-ప్రకృతేరేవకృత్స్నసమష్టివ్యష్టితత్త్వాత్మనాపరిణామేసతికథంవిశిష్టస్యోపాదానత్వసిద్ధిః-నయుజ్యతేచవిశిష్టోపాదానత్వం- అన్యథావిశేష్యాంశేఽపివికారాపత్తేరిత్యాశఙ్కాయాంవిశిష్టోపాదానత్వం సాధయితుంతావద్విశేష్యాంశస్యోపాదానత్వంనామసద్వారకావస్థాశ్రయత్వంప్రత్యవస్థంప్రకృతిపురుషనియమనభేదరూపమేవేత్యభిప్రేత్యాహ॥ మయేతి ॥ మయాధాత్రా-అన్తఃప్రవిశ్యప్రశాసనేనభర్త్రా-కాలాత్మనాకాలశరీరకేణ-బహిఃకాలరూపేణచరతాచ - గుణపరిణామాత్మకేప్రకృతిమణ్డలే-ఉన్మజ్జతిఉత్పద్యతే - నిమజ్జతివినశ్యతీతిధాత్రేత్యనేనాత్మనోధార్యగతావస్థానిర్వాహకత్వప్రతీతేర్నియమనభేదప్రతీతేశ్చ సద్వారకాద్వారకోభయవిధావస్థాశ్రయత్వసిద్ధిః-నియన్తృత్వప్రతీతేశ్చనిమిత్తకారణత్వసిద్ధిః-తత్ర

దమ్। మర్త్యాదీనాంచభూర్లోకస్సిద్ధానాంత్రితయాత్పరమ్॥ ౧౨ ॥అధోఽసురాణాంనాగానాంభూమేరోకోఽసృజత్ప్రభుః । త్రిలోక్యాంగతయస్సర్వాఃకర్మణాంత్రిగుణాత్మనామ్ ॥ ౧౩ ॥ యోగస్యతపసశ్చైవన్యాసస్యగతయోఽమలాః । మహర్జనస్తపస్సత్యంభక్తియోగస్యమద్గతిః॥ ౧౪ ॥మయాకాలాత్మనాధాత్రాకర్మయుక్తమిదంజగత్ । గుణప్రవాహఏతస్మిన్నున్మజ్జతినిమజ్జతి॥ ౧౫ ॥అణుర్బృహత్కృశస్థూలోయోయోభావఃప్రసిధ్యతి । సర్వోఽప్యుభయసంయుక్తఃప్రకృత్యాపురుషేణచ॥ ౧౬ ॥ యస్తుయస్యాదిరన్తశ్చసవైమధ్యంచతస్యసన్ । వికారోవ్యవహారార్థోయథాతైజసపార్థివాః॥ ౧౭ ॥ యదుపాదాయపూర్వస్తుభావోవికురుతేపరమ్।

సద్వారకావస్థాశ్రయత్వేనస్వరూపతఃస్వభావతశ్చ నవికారః - సర్వావస్థచేతనాచేతననియమనభేదస్యాద్వారకత్వేఽపినతస్యస్వరూపస్వభావవికారాత్మకత్వం , యద్యపితన్నియమనంతద్గతావస్థానుకూలసంకల్పరూపజ్ఞానావస్థారూపమేవేతిస్వభావతోవికారరూపమేవ-తథాపి- సంకోచవికాసాత్మకజీవధర్మభూతజ్ఞానవికారవన్నహేయవికారాత్మకః - కింతు-నిరతిశయోత్కర్షావహకల్యాణగుణాత్మకత్వమేవేతితాత్పర్యం - కర్మయుక్తమిత్యనేననియమనస్యకర్మానురూపత్వప్రతీతేరాత్మనోవైషమ్యనైర్ఘృణ్యాద్యభావఃఫలితః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ఇదంజగదిత్యనేనకిమచేతనంవివక్షితంకింవా చేతనమిత్యత్రోభయమపీత్యభిప్రేత్యతత్ర హేతుత్వేన చేతనాచేతనయోర్మిథోఽనపాయిత్వమాహ ॥ అణురితి ॥ యోయో - భావఃఅర్థః-ప్రసిద్ధ్యతిప్రమితోభవతి - ససర్వోఽపిభావః-ప్రకృత్యాపురుషేణచ- త్యుభయేన-సంయుక్తః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ఇదంజగదున్మజ్జతినిమజ్జతీత్యనేనప్రకృతిపురుషయోస్సాక్షాదున్మజ్జనాద్యవస్థాశ్రయత్వముక్తం-తయోరపివాకథంనిత్యయోస్తత్త్వం - స్థాయిత్వవిరోధాదిత్యాశఙ్క్యావస్థానామాగమాపాయిత్వేఽప్యవస్థావతఃస్థాయిత్వమాహ ॥ యస్త్వితి ॥ యస్యకార్యస్య-ఆదిః-అన్తశ్చ-యఆదావన్తేచాస్తీత్యర్థః-స-తస్య-మధ్యంమధ్యేసోఽస్త్యేవేత్యర్థః-యద్వా ॥ యస్యావస్థాపరపర్యాయకార్యరూపస్యవస్తునఃయ ఆదిఃతదవస్థాభజనార్హతయాపూర్వమవస్థితః - సఏవ - తస్యాన్తః-తదవస్థావినిర్ముక్తోఽవశిష్యతే మధ్యంచ - తత్తదవస్థాసుతత్తదవస్థాభాక్త్వేనావతిష్ఠతే - తత్రదృష్టాన్తః - యథా,తైజసపార్థివాః,తైజసాఃకటకమకుటాదయః - పార్థివాఃఘటశరావాదయః - కటకాద్యవస్థాపూర్వోత్తరమధ్యకాలేష్వనువృత్తంమృత్సువర్ణాదిద్రవ్యంయథాస్థాయి - తద్వదిత్యర్థః - ద్రవ్యస్థాయిత్వకథనేనకార్యకారణయోరభేదఃఫలితః - సత్కార్యవాదశ్చ -తర్హిఘటాదివికారఃకిమర్థఇత్యతఆహ ॥ వికారోవ్యవహారార్థఇతి ॥ వికారఇతినామధేయస్యాప్యుపలక్షణం-వికారః అవస్థానామధేయప్రాప్తిస్తు,ఘటేనజలమాహరేతివ్యవహారః - జలాహరణాది ప్రయోజనార్థశ్చేత్యర్థః - అత్ర “వాచారమ్భణంవికారోనామధేయంమృత్తికేత్యేవసత్యం,, మితిశ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ఉపపాదితంస్థాయిత్వమేవభఙ్గ్యన్తరేణోపపాదయతి ॥ యదుపా

దాయేతి ॥ భావః స్వావస్థావస్థితః పదార్థః - యదుపాదాయ యదుపాదానం కృత్వా - వికురుతే స్వావస్థాం భజతే - సః - పూర్వః - తుశబ్దోఽవధారణార్థకః - స్వావస్థాయాః పూర్వముపాదానతయాఽవస్థిత స్తదాత్మక ఏవేత్యర్థః - పరం స్వావస్థాయాః పరస్తాదపి తాదాత్మక ఏవ , అతో - యస్మిన్ ద్రవ్యే, యస్య వికారస్య - ఆది - రన్తశ్చ , దృశ్యతే - తద్ద్రవ్యం ; సత్యం స్థాయిత్వేనాభిధీయతే , నత్వవస్థావదాగమాపాయీతి భావః ॥ ౧౮ ॥ ఇత్థమచిద్ద్రవ్యస్య స్వరూపతః స్థాయిత్వం అవస్థానాం తద్విపరీతత్వం చోక్తం - అథ ప్రకృతివిలక్షణస్వరూపస్య పురుషస్య సద్వారకాద్వారకోభయావస్థాశ్రయత్వం స్థాయిత్వం చ వదన్ బ్రహ్మణోఽపి సద్వారకావస్థాశ్రయస్థిరీకరణాయ చిదచిచ్ఛరీరకత్వనిబన్ధనేన తత్సామానాధికరణ్యేన నిర్దిశతి ॥ ప్రకృతిరితి ॥ అస్య దేవమనుష్యాదివివిధదేహజాలస్య - ప్రకృతి - రుపాదానం - పరః ప్రకృతేః పరః , పురుషః జీవః - ఆధారః - పురుష ఇత్యేకవచనం జాత్యభిప్రాయకం - యద్వా - ఏకస్మిన్నేవైకధితన్తుల్యన్యాయాజ్జీవాన్తరేఽప్యాహితం భవత్యేవేత్యేకవచనం - ఏవమన్యత్రాపి - ఆధారః దేవాదిశరీరాన్తః ప్రవేశేన ధారకః , అనేన సద్వారకావస్థాశ్రయిత్వముక్తం - ప్రకృతిగతావస్థానాం తద్వారా తద్ధారకపర్యన్తత్వాత్ - ఏవం చ న జీవస్వరూపస్వభావయోస్స్థాయిత్వవిరోధః - సతః ఏవం స్వరూపతః స్వభావతశ్చ - నిత్యస్యాత్మనః - అభివ్యఞ్జకః - కాలః - ధర్మభూతజ్ఞానాభివ్యక్తినిమిత్తభూతః - సృష్టిదశాయాం హి జ్ఞానవికాసో జీవానాం అనేన సఙ్కోచవికాసరూపవికారవద్ధర్మభూతజ్ఞానమితి ఫలితం - తత ఏవాద్వారకావస్థాశ్రయత్వం చ - తత్త్రితయం - బ్రహ్మ ప్రకృతిపురుషకాలరూపపదార్థత్రయం బ్రహ్మశరీరాత్మభావనిబన్ధనమిదం సామానాధికరణ్యం ॥ యద్వా ॥ తే ప్రకృతిపురుషకాలాస్త్రయోఽపి - అవయవాః - యస్య - తత్త్రితయం - సఙ్ఖ్యాయా అవయవే తయప్ - తస్య “ద్విత్రిభ్యాం తయస్యాయజ్వా” , ఇత్యయజాదేశః - అనేన బ్రహ్మణస్స్వావయవభూతచిదచిద్ద్వారా తద్గతావస్థాశ్రయత్వం ఫలితం - బ్రహ్మశబ్దస్య దేవతాన్తరగతత్వ

ఆదిరన్తో యస్య యస్మిం స్తత్సత్యమభిధీయతే ॥ ౧౮ ॥ ప్రకృతిర్హ్యస్యోపాదానమాధారః పురుషః పరః । సతోఽభివ్యఞ్జకః కాలో బ్రహ్మ తత్త్రితయం త్వహమ్ ॥ ౧౯ ॥ సర్గః ప్రవర్తతే తావత్పౌర్వాపర్యేణ నిత్యశః । మహాన్గుణవిసర్గార్థః స్థిత్యన్తో యావదీక్షణమ్ ॥ ౨౦ ॥ విరాణ్మయాఽఽసాద్యమానో లోకకల్పవికల్పకః । పఞ్చత్వాయ విశేషాయ కల్పతే భువనైస్సహ ॥ ౨౧ ॥ అన్నే ప్రలీయతే మర్త్యమన్నం ధానాసు లీయతే । ధానా భూమౌ ప్రలీయన్తే భూమిర్గన్ధే ప్రలీయతే ॥ ౨౨ ॥ అప్సు ప్రలీయతే గన్ధ ఆపశ్చ స్వగుణే రసే । లీయతే జ్యోతిషి రసో జ్యోతీరూపే ప్రలీయతే ॥ ౨౩ ॥ రూపం వాయౌ స చ స్పర్శే లీయతే సోఽపి చామ్బరే । అమ్బరం శబ్దతన్మాత్ర ఇన్ద్రియాణి స్వ

వ్యాదాసాయాహ ॥ బ్రహ్మ త్వహమితి ॥ ౧౯ ॥ ఇత్థం చిదచితోః స్వరూపతః స్థాయిత్వముక్తం - అథ కార్యస్య జగతోఽపి ప్రవాహనిత్యత్వమాహ ॥ సర్గ ఇతి ॥ యావదీక్షణం - యత్సఙ్కల్పో - యావ - త్తావ - త్పౌర్వాపర్యేణ - మహానిత్యుపలక్షణం - మహదాదిః - సర్గః ప్రపఞ్చః - గుణవిసర్గార్థః స్థిత్యన్తః - గుణైస్సత్త్వాదిభిః - విసర్గః సృష్టి - ర్వ్యసనః - అర్థశ్చిదచిద్రూపః - తస్య స్థితి - రన్తః సంహారశ్చ , యస్య తథాభూతః - నిత్యశః ప్రవర్తతే ॥ ౨౦ ॥ ఏవం సృష్టిం నిరూప్యాథ ప్రళయం నిరూపయతి ॥ విరాడిత్యాదినా ॥ మయా కాలశరీరకేణ - విరాట్ బ్రహ్మాణ్డం ఆసాద్యమానః లయం నీయమాన ఇత్యర్థః - కథం భూతః - లోకకల్పవికల్పకః - లోకానాం జనానాం - కల్పః సర్గప్రళయాదిక్లృప్తిః యస్మి - న్కల్ప్యత ఇతి తథా - యద్వా - లోకానాం పృథివ్యాదిలోకానాం కల్పస్య కల్పనాయాః - వికల్పో భేదో - యస్మిన్ - సః - భువనైః స్వాన్తర్వర్తిభిస్సహ - పఞ్చత్వాయ విశేషాయ పఞ్చత్వరూపావస్థావిశేషాయ కల్పతే - పఞ్చత్వం నాశ - మాపన్నో భవతీత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ తదేవోపపాదయతి ॥ అన్న ఇత్యాదినా మర్త్యశబ్దశ్శరీరపరః - శరీరం , అన్నే - ప్రలీయతే - అన్నాభావే శరీరం విలీయత ఇత్యర్థః “స వా ఏష పురుషోఽన్నరసమయ” , ఇత్యన్నరసపరిణామత్వశ్రవణాత్ తదభావే తల్లయదర్శనాత్ - ఘటస్య మృత్తావప త్తిరివ శరీరస్యాన్నత్వాపత్తేరదర్శనాచ్చ అన్నం - ధానాసు లీయతే - ధానా ధాన్యాని - తేషు లీనేషు సత్స్వన్నమపి లీనం భవతీత్యర్థః - ధానా ఉప్తా న ప్రరోహన్తీతి భావః గన్ధే స్వగుణే గన్ధతన్మాత్ర ఇత్యర్థః - శబ్దతన్మాత్ర ఇత్యగ్రే దర్శనాత్ ॥ ౨౨ ॥ అప్స్వితి ॥ స్పష్టోఽర్థః ॥ ౨౩ ॥ రూపమితి ॥ రూపం వాయౌ లీయతే ॥ స చ వాయుః - స్పర్శే - సోఽపి స్పర్శోఽపి - ఇన్ద్రియాణీత్యాదిననుయోనయ ఇతి నకారశ్చాన్తిన చ తాసాం కారణం మనః - సమనస్కానామిన్ద్రియాణాం వైకారికాహఙ్కారకార్యత్వాత్ - అతో - మనసి లయశ్చాసుపపన్నః సత్యం ఏవమస్య గ్రన్థస్య యోజనా ॥ తత్తదిన్ద్రియకారణభూతా వైకారికాహఙ్కారద్రవ్యైకదేశాః యోనిశబ్దేనోచ్యన్తే మనసి స్వకార్యేణ లీయమానే సతి తేన సహ సర్వేన్ద్రియారమ్భకాంశా వైకారికేసాత్త్వికాహఙ్కారే లీయన్త ఇతి ॥ ఈశ్వరశబ్దః కారణమాత్రపరః - వైకారికశరీరక ఈశ్వరే లీయత ఇతి వా - ఏవం - శబ్దోఽపి శబ్దతన్మాత్రమపి - భూతాదిం స్వకారణం

తామసాహంకారం అప్యేతి తం ప్రతిలయమేతీత్యర్థః భూతాదిర్మహతీత్యత్ర భూతాదిశబ్దః తైజసవైకారికయోరప్యుపలక్షణార్థః-త్రివిధోఽప్యహంకారో మహత్తత్త్వే లీయత ఇత్యర్థః-తం విశినష్టి ॥ ప్రభుః దేహాత్మాభిమానాదిరూపమోహజనకత్వాత్ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ❀ స లీయత ఇతి ॥ స్వేషు స్వకారణభూతేషు - గుణేషు సత్త్వాదిషు త్రిషు-తం విశినష్టి ॥ గుణవత్తమ ఇతి ॥ అధ్యవసాయహేతుత్వాత్-మహాన్ బుద్ధిలక్షణ ఇత్యుక్తేః - నను మహత్తత్త్వం ద్రవ్యం గుణేషు కథం తస్య లయః ॥ ఉచ్యతే ॥ గుణేషూపరతేషు మహాన్ లీయతే - గుణాశ్చోపరతవైషమ్యాః అవ్యక్తేవ గ్రస్తా ఇత్యర్థః తదవ్యక్తం -కాలే-లీయతే-కాలేన సహ సంసృష్టం భవతీత్యర్థః-లీయత ఇత్యనేన సంసర్గవిశేషమాత్రమేవోచ్యతే - న తు లయః - కాలస్యావ్యక్తప్రకృతిత్వాభావాత్-అవ్యయ ఇత్యనేన స్వరూపతః కాలస్య నిత్యత్వముచ్యతే ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ మాయామయే ప్రకృతిప్రచురే - తత్సంసృష్ట ఇత్యర్థః-తస్మిన్ జీవే-కాలో లీయతే - జీవేన సహ సంసృష్టో భవతీత్యర్థః-జీవః - ఆత్మని అన్తరాత్మని అజే కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితే-మయి-లీయత ఇత్యర్థః-అజ ఇత్యనేనాత్మన ఉత్పత్తిప్రతిసంబన్ధిలయోఽపి నాస్తీతి సూచ్యతే-తదుపపాదయతి ॥ ఆత్మేతి ॥ సర్వాన్తరాత్మభూతోఽహం-ఆత్మన్యేవ తిష్ఠతీతి తథా-న కస్మిన్నప్యేమీతి భావః - తతోఽవికల్పాపాయలక్షణః-వికల్పో దేవాదిశరీరభేదః, అపాయస్తదపగమస్తాభ్యాం న లక్ష్యత ఇతి తథా - అస్పృష్టోత్పత్తివినాశావస్థ ఇత్యర్థః కేవలః మహదాదికార్యసమష్టిరహితః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ ఇత్థం సాంఖ్యం నిరూప్య తస్య "జహ్యాద్వైకల్పికం భ్రమమ్,, ఇత్యుక్తవైకల్పికభ్రమహానికరత్వం సదృష్టాన్తమాహ ॥ ఏవమితి ॥ ప్రకృతిపురుషకాలేశ్వరవివేకమిత్థమన్వీక్షమాణస్య- పుంసః-వైకల్పికః స్థూలోఽహమిత్యాదివికల్పవిషయః, భ్రమః-స చ-మానసః మనఃకరణకః , హృది-కథం తిష్ఠేత న తిష్ఠేదేవేత్యర్థః-అర్కోదయే సతి తమ ఇవ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ అ

యోనిషు ॥ ౨౪ ॥ యోనిర్వైకారికే సౌమ్య లీయతే మనసీశ్వరే । శబ్దో భూతాదిమప్యేతి భూతాదిర్మహతి ప్రభుః ॥ ౨౫ ॥ స లీయతే మహాన్ స్వేషు గుణేషు గుణవత్తమః । తేఽవ్యక్తే సంప్రలీయన్తే తత్కాలే లీయతేఽవ్యయే ॥ కాలో మాయామయే జీవే జీవ ఆత్మని మయ్యజే ।ఆత్మా కేవల ఆత్మస్థోఽవికల్పాపాయలక్షణః ॥ ౨౭ ॥ ఏవమన్వీక్షమాణస్య కథం వైకల్పికో భ్రమః । మనసో హృది తిష్ఠేత వ్యోమ్నీవార్కోదయే తమః ॥ ౨౮ ॥ ఏష సాంఖ్యవిధిః ప్రోక్తః సంశయగ్రన్థిభేదకః । ప్రతిలోమానులోమాభ్యాం పరావరదృశా మయా ॥ ౨౯ ॥ ************ ********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, చతుర్వింశోఽధ్యాయః. ********** శ్రీభగవానువాచ ॥ గుణానామసమిశ్రాణాం పుమాన్ యేన యథా భవేత్ । తన్మే పురుషవర్యేదముపధారయ శంసతః ॥ ౧ ॥ శమో దమస్తితిక్షేక్షా తపః సత్యం దయా స్మృతిః । తుష్టిస్త్యాగోఽస్పృహా శ్రద్ధా హ్రీర్దయాదిః స్వనిర్వృతిః ॥ ౨ ॥ కామ ఈహా మదస్తృష్ణా స్తమ్భ ఆశీర్భిదా సుఖమ్ । మదోత్సాహో యశఃప్రీతిర్హాస్యం వీర్యం బలో

నేన సాంఖ్యవర్ణనేన సర్వభావానాం ప్రతిలోమానులోమతో భవాప్యయావపి జానీయాదిత్యర్థాపితా జిజ్ఞాస్యాఽపి శాస్త్రాబహూవేత్యుపసంహరతి ॥ ఏష ఇతి ॥ సాంఖ్యస్య ప్రకృతిపురుషకాలేశ్వరవిభాగస్య-విధిః జ్ఞాపనం అజ్ఞాతజ్ఞాపకో హి విధిః , అతస్తేన తద్వివక్షితం-సంశయః దేహాత్మజీవేశ్వరభేదాభేదసంశయః- స ఏవ గ్రన్థిః, తద్వద్దుర్మోచత్వాత్ - తం భినత్తీతి తథాభూతః ఏష సాంఖ్యవిధిః-పరావరదృశా సమష్టివ్యష్టితత్త్వయాథాత్మ్యద్రష్ట్రా-మయా- ప్రతిలోమానులోమాభ్యాం సర్గసంహారక్రమాభ్యాం ప్రోక్తః కృత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే చతుర్వింశోఽధ్యాయః **

"త్రిలోక్యాం గతయస్సర్వాః కర్మణాం త్రిగుణాత్మనామ్, భక్తియోగస్య మద్గతి ,, రితి సత్త్వాదిగుణానుగుణకర్మప్రయుక్తో గతిభేద ఇత్యుక్తం-తత్ర యేన గుణేన యదభినివేశస్స్యాదితి జిజ్ఞాసామాలక్ష్యాహ ॥ గుణానామితి ॥ గుణానాం సత్త్వాదీనాం ప్రత్యేకం మిథో-మిశ్రాణాం చ మధ్యే-యేన గుణేన- పుమాన్- యథా భవేత్ యాదృశో భవేత్ - యదభినివేశో భవేదిత్యర్థః-తదేతత్ హే పురుషవర్య శంసతః కథయతో-మే మత్తః-ఉపధారయ శృణు ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ ఇత్థం శ్రోతుం ప్రబోధ్య జిజ్ఞాసితముపపాదయితుం తావత్ప్రత్యేకమసాధారణకార్యాణ్యాహ ॥ శమ ఇత్యాదినా ॥ శమాదయః-సత్త్వస్య-వృత్తయః కార్యభూతాః, కామాదయో రజసః క్రోధాదయస్తమసః-తత్ర-శమోఽన్తఃకరణావధానం-దమో బాహ్యేన్ద్రియావధానం- తితిక్షా ద్వన్ద్వసహిష్ణుతా, ఈక్షా తత్త్వవిమర్శః-స్మృతిరనుభూతావిస్మరణం అస్పృహేతిచ్ఛేదః-వైరాగ్యం - శ్రద్ధా ఆస్తిక్యం-హ్రీరకృత్యేషు చిత్తే కర్మణి లజ్జా-దయా-దానం " దయ దానగతిరక్షణేష్వి ,, త్యనుశాసనాత్ అస్యార్థాపౌనరుక్త్యాత్ , ఆదిశబ్దేనార్జవవినయాదిః-స్వనిర్వృతిః ఆత్మానుభవజం సుఖమ్ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ కామో విషయానభుక్త్వా స్థాతుమశక్తిః - ఈహా చేష్టా ॥ మదో దర్పః-తృష్ణా అసంతోషః- స్తమ్భో గర్వః , ఆశీః ధనాదిలిప్సా - భిదా వైషమ్యం సుఖం విషయభోగః-మదోత్సాహః సాహసిక

ర్త్వాభినివేశః, యశసి ప్రీతిః స్తుతిప్రియతా, హాస్యం అపహాసః, వీర్యం ప్రభావావిష్కారః, బలోద్యమః - బలేన ఉద్యోగః, రాజసః, న్యాయేనోద్యమస్తు సాత్త్విక ఏవ ॥ ౩ ॥ క్రోధః అసహిష్ణుతా, లోభః వ్యయపరాఙ్ముఖతా, అనృతం అశాస్త్రీయం ప్రమాణమితి భాషణం, హింసా నామ ద్రోహః, యాచ్ఞా ప్రార్థనా, దమ్భో వఞ్చనం, క్లమః శ్రమః, కలిః కలహః, శోకమోహావనుశోచనం భ్రమశ్చ, విషాదార్తీ దుఃఖం దైన్యం చ, ఆశా ఇదం మమ భవిష్యతీత్యపేక్షా, భీర్భయం, అనుద్యమో జాడ్యమ్ ॥ ౪ ॥ పుంసః సత్త్వాదిగుణత్రయాభివృద్ధ్యా క్రమేణైతే భవన్తి, ఏభిశ్చాయం సాత్త్వికో రాజసస్తామసశ్చేత్యనుమీయతే, ఏతాః అనుపూర్వశః క్రమేణ శ్లోకత్రయోక్తాః వర్ణితప్రాయాః అన్యా అప్యూహ్యా ఇతి భావః ॥ అథ మిశ్రాణాం గుణానాం వృత్తీర్వివక్షుః శ్రవణాయ ప్రచోదయతి ॥ సన్నిపాతమథో శృణ్వితి ॥ సన్నిపాతం గుణానాం మిథస్సమ్మేళనప్రయుక్తం కార్యమిత్యర్థః ॥ ౫ ॥ హే ఉద్ధవ, అహం మమేతి, యా, మతిః, స సన్నిపాతః అహంకారమమకారామిశ్రితగుణకార్యభూతావిత్యర్థః, అహంమమమతిమూలకస్సర్వోఽపి మనోమాత్రేన్ద్రియకారణకో వ్యవహారశ్చ గుణసన్నిపాతప్రభవః, మనోమాత్రేతి మాత్రాశబ్దేన శబ్దాదితన్మాత్రకార్యాకాశాదిభూతకార్యదేహో వివక్షితః ॥ ౬ ॥ కిఞ్చ అర్థ ఇతి ॥ అర్థాదిషు త్రిష్వ, సౌ పుమాన్, యదా యది, పరినిష్ఠితః తదా, యం, త్రైవర్గికజనానుకూలః వ్యాపారః, గుణానాం, సన్నికర్షః సన్నిపాతప్రయుక్తః స చ శ్రద్ధారతిధనావహః శ్రద్ధా చికీర్షితవిషయాత్వరా, రతిః ప్రీతిః - ధనం చ - తాన్యావహతీతి తథా, తత్ర ధర్మపరినిష్ఠాత్మకో వ్యాపారోఽర్థకామయోః శ్రద్ధారత్యావహః పునర్ధర్మపరినిష్ఠా ద్వారా ధనావహశ్చ, యద్వా, పుమాన్ సంనికర్షః సమీత్యేకీకారే నికర్షో నిపాతో యస్మింస్తథాభూతోఽయం, పరినిష్ఠితః పుమాన్ శ్రద్ధాద్యావహశీల ఇత్యర్థః ధర్మాదినిష్ఠా శ్రద్ధాద్యావహత్వస్వభావాభ్యాం గుణసంనిపాతప్రచురత్వమున్నేయమితి భావః ॥ ౭ ॥ కిఞ్చ యర్హీతి యదా యస్య పుంసః ప్ర

ద్యమః ॥ ౩ ॥ క్రోధో లోభోఽనృతం హింసా యాచ్ఞా దమ్భః క్లమః కలిః । శోకమోహౌ విషాదార్తీ నిద్రాశా భీరనుద్యమః ॥ ౪ ॥ సత్త్వస్య రజసశ్చైతాస్తమసశ్చానుపూర్వశః । వృత్తయో వర్ణితప్రాయాస్సన్నిపాతమథో శృణు ॥ ౫ ॥ సన్నిపాతస్త్వహమితి మమేత్యుద్ధవ యా మతిః । వ్యవహారస్సన్నిపాతో మనోమాత్రేన్ద్రియాసుభిః ॥ ౬ ॥ అర్థే ధర్మే చ కామే చ యదాఽసౌ పరినిష్ఠితః । గుణానాం సంనికర్షోఽయం శ్రద్ధారతిధనావహః ॥ ౭ ॥ ప్రవృత్తిలక్షణే నిష్ఠా పుమాన్ యర్హి గృహాశ్రమే । స్వధర్మే చానుతిష్ఠేత గుణానాం సమితిర్హి సా ॥ ౮ ॥ పురుషం సత్త్వసంయుక్తమనుమీయాచ్ఛమాదిభిః । కామాదిభీ రజోయుక్తం క్రోధాద్యైస్తమసా యుతమ్ ॥ ౯ ॥ యదా భజతి మాం భక్త్యా నిరపేక్షస్స్వకర్మభిః । తం సత్త్వప్రకృతిం విద్యాత్పురుషం స్త్రియమేవ చ ॥ ౧౦ ॥ యదా హ్యాశిష ఆశాస్య మాం భజేత స్వకర్మభిః । తం రజఃప్రకృతిం విద్ధి హింసామాశాస్య తామసమ్ ॥ ౧౧ ॥ సత్త్వం రజస్తమ ఇతి గుణా జీవస్య

వృత్తిలక్షణే త్రైవర్గికజనానుకూలవ్యాపారే, పరినిష్ఠా స్యాత్తదా అయం పుమాన్ - గృహాశ్రమధర్మే స్వవర్ణధర్మే చానుతిష్ఠేత పరినిష్ఠితో భవేత్ ॥ సా ప్రవృత్తిలక్షణే నిష్ఠా గుణానాం సమితిః సన్నిపత్తిర్హి, ప్రవృత్తిధర్మనిష్ఠా సమితిప్రయుక్తా, అతస్తయా గుణసమితిమానిత్యున్నేయమితి భావః - గృహాశ్రమస్య ధర్మనిష్ఠారూపకార్యాన్తరం వక్తుం పునరుపాదానమిత్యవగన్తవ్యమ్ ॥ ౮ ॥ ఏవం గుణసన్నిపత్తిసూచకాని తత్కార్యాణి అహంమమాభిమానవ్యవహారార్థాదినిష్ఠా ఇతి ప్రయుక్త్వా శ్రద్ధాద్యావహస్వభావత్వగృహాశ్రమస్వధర్మనిష్ఠారూపాణ్యుక్త్వా, ప్రత్యేకసత్త్వాదిగుణకార్యప్రదర్శనేన తైస్సత్త్వాదిప్రచురత్వమున్నేయమితి సూచితం తత్స్పష్టమేవాహ ॥ పురుషమితి ॥ శమాదిభిస్సత్త్వసంయుక్తమనుమీయాదితి సంబన్ధః - ఏవముత్తరత్రాపి ॥ ౯ ॥ గృహాశ్రమస్వధర్మనిష్ఠయోర్గుణసమితిమత్త్వానురూపత్వముక్త్వా తయోరేవాకారాన్తరేణ సత్త్వస్వభావత్వానురూపత్వమాహ ॥ యదేతి ॥ నిరపేక్షః ఫలాభిసంధిరహితః, స్వకర్మభిః స్వవర్ణాశ్రమోచితకర్మభిః భక్త్యా, తైరనుగృహీతయా భక్త్యా, యో మాం భజతే, భక్త్యా భజత ఇతి పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః - మయి భక్తిం కరోతీత్యర్థః, పురుషం తథా, మాం భజన్తీం స్త్రియం వా, సత్త్వప్రకృతిం సత్త్వప్రచురస్వభావం విద్యాజ్జానీయాత్ ॥ ౧౦ ॥ స్వకర్మణామేవ పునరాకారాన్తరాభ్యాం రజస్తమఃప్రకృతిత్వానుమాపకత్వమాహ ॥ యదేతి ॥ ఆశిషః ఐహలౌకికాన్ - ఆశాస్య అభిసంధాయ స్వకర్మభిర్మాం, భజేత తం, రజఃప్రకృతిం, విద్యాత్ - హింసాం శత్రువధాదిరూపాం, ఆశాస్య యో మాం, భజేత, తం తామసం, విద్యాత్, యద్వాఽత్ర స్వకర్మభిరిత్యస్య శక్యకర్మభిరిత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ నను సత్త్వం త్వాం భజత ఇతి కిం భజనానుగుణం ఫలం దాస్యసి, న వా, యది న ప్రయచ్ఛసి, తర్హి తవ ఫలప్రదత్వభఙ్గః, అథ ప్రయచ్ఛసి, తర్హి తత్ఫలభోక్తుర్జీవస్యేవ సత్త్వాదిగుణసంబన్ధావిశేషాత్ - తర్హి జీవాత్ఫలదస్య విశేష, ఇత్యాశఙ్క్యామూలత ఆహ ॥ సత్త్వమితి ॥ జీవస్యైవ బన్ధకాః సత్త్వాదయ ఇత్యధ్యాహారేణాన్వయః, న మే న మమ బన్ధకా ఇత్యర్థః, ఇవశబ్దపారే యథా జీవస్య బన్ధకాస్తథా న మమేత్యర్థః - ఏతదేవ సహేతుకముప

పాదయతి ॥ చిత్తజా ఇతి॥ జీవస్యేత్యనుషజ్యతే, సత్త్వాదయో, జీవస్యైవ చిత్తజాః చిత్తే స్వస్వకార్యరూపేణ జాయన్త ఇతి త
థా, అతో, యో, జీవః, స ఏవ, భూతానాం, సజ్జమానః భూతపరిణామాత్మక దేహతదనుబన్ధివిషయాణాం మధ్యే, అన్య
తమే-సజ్జమానః, నిబధ్యతే - యైస్త్వితి పాఠే - యైః-చిత్తజైః, బధ్యతే-తస్యైవ-తే సత్త్వాదయః - స్వకార్యకరా ఇత్యధ్యా
హృత్య తేన సంబన్ధః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవం మిశ్రామిశ్రగుణకార్యాణి ప్రదర్శ్యేదానీమేకైకగుణోద్రేకకార్యాణి దర్శయతి సప్తభిః॥
యదేతరావితి ॥ శివమిత్యస్య చిత్తమితి శేషః - యదా చిత్తమిత్యగ్రే దర్శనాత్-సత్త్వ - మితరౌ రజస్తమోగుణౌ - యదా-జ
యేత్ అధఃకుర్యాత్ - తదా-చిత్తం - భాస్వరం సూక్ష్మార్థగ్రాహకం విశదం నిర్మలం- తత్ప్రతిబన్ధకమలరహితం, శివం శాన్తం,
రాగాద్యకలుషితం చ భవేదిత్యర్థః- భాస్వరత్వాదీనాం ఫలమాహ ॥ తదేతి ॥ అధరీకృతేతరగుణసత్త్వయుక్తః పుమాన్ - సుఖే
న- జ్ఞానాదిభిరిత్యాదిశబ్దేన ప్రాగుక్తశమాదిసంగ్రహః - తైశ్చ యుజ్యత ఇత్యర్థః - అనేన శమాదయః ప్రాగుక్తాస్సత్త్వస్యోద్రి
క్తస్య గుణా ఇతి విశేషపర్యవసానం బోధ్యమిత్యభిప్రేతం - ధర్మస్సాత్త్వికదైవతారాధనాత్మకః - జ్ఞానం తదుపాసనాత్మ
కమ్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ యదా జయేదితి॥ రజః కర్తృ, సత్త్వం తమశ్చ గుణం-జయేత్-తదా, చిత్తం-సఙ్గం, సజ్జత ఇతి సఙ్గం విషయాస
క్తం-భిదాచలం-భిదా శబ్దాదివిషయభేదేన, చలం-తల్లబ్ధ్యనుగుణప్రవృత్తిస్వభావం చ-భవేదిత్యర్థః - తత్ఫలమాహ॥ తదా దుః
ఖేనేతి ॥ కర్మణా రాజసదైవతారాధనాత్మకేన-తతః శ్రియా ధనాదిసంపదా-తత్ప్రయుక్తయశసా చ-యుజ్యేత ❁ ॥౧౪॥ ❁
యదా జయేద్రజ ఇతి ॥ తమః కర్తృ, రజస్సత్త్వం చ గుణం జయేత్, తదా-చిత్తం, మూఢం వివేకరహితం లయం ప్రసరరహి
తం, అత ఏవ-జడం ఉద్యమరహితం చ-భవేత్ - తత్ఫలమాహ ॥ యుజ్యేతేతి-శోకాదిభిర్యుజ్యేత, శోకోఽతీవపుత్రాదిమరణా
దిస్మృతిజన్యః- మోహస్తత్ప్రయుక్తం పారవశ్యం - ఆశయేతిచ్ఛేదః, ఆశా విషయతృష్ణా ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ విశదం శివమితి సత్త్వ

నైవమే । చిత్తజా యైస్తు భూతానాం సజ్జమానో నిబధ్యతే ॥ ౧౨ ॥ యదేతరౌ జయేత్సత్త్వం భాస్వరం విశదం శి
వమ్ । తదా సుఖేన యుజ్యేత ధర్మజ్ఞానాదిభిః పుమాన్ ॥ ౧౩ ॥ యదా జయేత్తమస్సత్త్వం రజస్సఙ్గం భిదాచలమ్।
తదా దుఃఖేన యుజ్యేత కర్మణా యశసా శ్రియా ॥ ౧౪ ॥ యదా జయేద్రజస్సత్త్వం తమో మూఢం లయం జడమ్ ।
యుజ్యేత శోకమోహాభ్యాం నిద్రయా హింసయాఽఽశయా॥ ౧౫ ॥ యదా చిత్తం ప్రసీదేత ❁ ఇన్ద్రియాణాం చ
నిర్వృతిః । దేహేఽభయం మనోఽసఙ్గం తత్సత్త్వం విద్ధి మత్పదమ్॥ ౧౬ ॥ వికుర్వన్ క్రియయా చాధీరనిర్వృతిశ్చ
చేతసామ్। గాత్రాస్వాస్థ్యం మనో భ్రాన్తం రజ ఏతైర్నిశామయ॥ ౧౭ ॥ సీదచ్చిత్తం విలీయేత చేతసో గ్రహణేఽ
క్షమమ్ । మనో నష్టం తమో గ్లానిస్తమస్తదుపధారయ॥ ౧౮ ॥ ఏధమానే గుణే సత్త్వే దేవానాం బలమేధతే। అసు
రాణాం చ రజసి తమస్యుద్ధవ రక్షసామ్॥ ౧౯ ॥ సత్త్వాజ్జాగరణం విద్యాద్రజసా స్వప్నమాదిశేత్ । ప్రస్వాపం త

వృద్ధేశ్శాన్తిహేతుత్వముక్తం - అథ తస్యా ఏవావశ్యసంపాద్యత్వాభిప్రాయేణాన్తః ఫలమాహ ॥ యద్వా ॥ క్రమేణ సత్త్వాదీ
నాముద్రేకానుమాపకాని తత్కార్యాణ్యాహ॥ యదేతి ॥ ప్రసీదేత శాన్తం భవేత్ - తదే-న్ద్రియాణాం - నిర్వృతిః విషయాభిని
వేశజ్వరవిరహాత్మకం సుఖం - భవేత్-స్వనిర్వృతిరితి పాఠే - స్వస్వవిషయాభినివేశజ్వరవిరహో భవేదిత్యర్థః - కించా-భయం
రోగాదిభ్యో భయాభావం - మనోఽసఙ్గం భయనిమిత్తరోగాద్యావహవస్తుషు మనసోభిలాషాభావం -విషయసఙ్గాభావం
వా-సత్త్వం - విద్ధి-చిత్తప్రసాదాదిభిః సత్త్వముద్రిక్తమాలక్ష్యత ఇత్యర్థః - మత్పదం అహం పద్యతే ఉపలభ్యతే యస్మిన్నితి మత్ప
దం-మదుపలబ్ధిస్థాన - ముద్రిక్తసత్త్వం - విద్ధి-అనేన సత్త్వస్య వృద్ధ్యభావే నిర్వృత్త్యాదివిపరీతాన్యుద్రిక్తరజస్తమః కార్యాణి భ
వన్తీతి సూచితమ్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తత్స్పష్టమేవాహ॥ వికుర్వన్నితి॥ యదా, పుమాన్, క్రియయా వికుర్వన్ సాధ్వసాధు వా యత్కిం
చిత్కుర్వన్ - తత్ఫలభూతహర్షశోకాదిరూపవికారయుక్తో - భవతి-తతశ్చా-ధీశ్చిత్తవిక్షేపః, చేతసాం జ్ఞానేన్ద్రియాణాం,
అనిర్వృత్తిః మనోవిషయాభినివేశరూపజ్వరః - గాత్రాణాం కర్మేన్ద్రియాధిష్ఠానానాం పాణిపాదాదీనాం - అస్వాస్థ్యం పీ
డా-తథా, భ్రాన్తం చఞ్చలం-భవే - త్తదా, ఏతైః క్రియావికారాద్యనిర్వృత్త్యస్వాస్థ్యభ్రమైః, రజో-నిశామయ ఉద్రిక్తం
జానీహి - క్రియాభీ రజ ఉద్రేకమనుమాయాదితి భావః - యద్వా, చేతసామిత్యేతన్నిరూపకపరం-జ్ఞానక్రియయోర్నిరూపకా
ణాముభయేన్ద్రియాణామిత్యర్థః-గాత్రశబ్దోఽఙ్గమాత్రపరః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ సీదదితి ॥ యదా-సీదత్ తిరోభవేత్-చేతసః జ్ఞానే
న్ద్రియవిషయస్య రూపాదేః- గ్రహణే - అక్షమం సత్ చిత్తం -విలీయేత-తదా-మనోఽపి సఙ్కల్పవికల్పాత్మకం-నష్టం లీనం.
తమః, అజ్ఞానం. గ్లానిః విషాదశ్చ, భవతి-తత్ -తదా-తమః, ఉత్కటం, ఉపధారయ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ కించ॥ ఏధమాన ఇతి॥ స్పష్టోఽ
ర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ గుణోత్కర్షతోఽవస్థాభేదం దర్శయతి॥ సత్త్వాదితి॥ అస్య, జన్మోర్జనమరణాదిస్వభావదేహసంసృష్టస్య జీవ
స్య, సత్త్వాదుల్లాసితా - జాగరణం జాగరాద్యవస్థాం-విద్యాత్ - తథోత్తరత్రాపి-జాగరాద్యవస్థాత్రయభాక్త్వం జీవస్య

॥పరిణామాత్మకదేహసంబన్ధప్రయుక్తం నస్వభావత స్తదస్తీత్యాహ ॥ తురీయంత్రిషుసంతతమితి - యత్-త్రిషుజాగరాదిషు - సంతతంవ్యాప్తం-అవస్థాత్రయాన్వితత్వేనప్రతీయమానమాత్మస్వరూపం - తత్తురీయంస్వభావతోఽవస్థాత్రయవినిర్ముక్తమ్ ॥ ౨౦ ॥ గుణానాముల్లాసతారతమ్యేనగతిభేదానాహ॥ ఉపర్యుపరీతి ॥ ఉపర్యుపరి,ఆబ్రహ్మణఃబ్రహ్మలోకమభివ్యాప్య - సత్త్వేనతరతమోల్లాసవతాహేతుభూతేన - గచ్ఛన్తిసత్త్వస్యైషద్వృద్ధౌస్వర్లోకం.తతోఽధికవృద్ధౌమహరాదిలోకం - తతోఽపివృద్ధౌసత్యలోక-మిత్యేవ-ముపర్యుపరిగచ్ఛన్తీత్యర్థః, ఏవం-తమసా - అధోధోగచ్ఛన్తీతి-తత్రాభివిధిమాహ॥ ఆముఖ్యాదితి ॥ ఆముఖ్యోఽతివిహీనోలోకః - ఆసమన్తాత్కార్త్స్న్యేనఅముఖ్యః-తమభివ్యాప్తః,ఆముఖ్యాదితినఞాఙ్ప్రశ్లేషాత్ - అముఖ్యాత్స్థావరానభివ్యాప్యేతికేచిద్వ్యాచక్షతే-రాజసాస్తూక్తైనాన్తరచారిణః ॥ ౨౧ ॥ తత్తద్గుణోద్రేకదశాసుమరణాదీనాంగతిభేదహేతుతామాహ ॥ సత్త్వఇతి ॥ సత్త్వేప్రకృష్టేసతి-ప్రలీనాః-స్వఃస్వర్గం-గచ్ఛన్తి - రజోలయాః-రజసిప్రవృద్ధేసతి-లయో-యేషాం తే,తథా - ఏవం తమోలయాఇత్యత్రాప్యర్థః - ఉపర్యుపరిగచ్ఛన్తీత్యనేనసత్త్వోల్లాసానుసారమూర్ధ్వగమనమిత్యుక్తం - నిరతిశయోల్లాసేతుక్వయాన్తీత్యత్రాహ ॥ యాన్తిమామేవనిర్గుణాఇతి ॥ అస్మిన్ప్రకరణేనిర్గుణశబ్దేనాతివృద్ధంసత్త్వముచ్యతే-అతీవోల్లాసితంసత్త్వంగుణసంబన్ధవిఘాతకం॥సత్త్వంరజస్తమఇతిగుణాబుద్ధేర్నచాత్మనః।సత్త్వేనాన్యతమౌహన్యాత్సత్త్వంసత్త్వేనచైవహీ,, త్యుక్తత్వాత్ - అతోఽత్రనిర్గుణశబ్దేననైర్గుణ్యావహనిరతిశయసత్త్వోల్లాసదశాప్రలీనాఉచ్యన్తే- తేమామేవయాన్తీత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ ఏవంసత్త్వాదిగుణానుసారిణోగతిభేదాఉక్తాః॥అథతదనుసారిణఃకర్మజ్ఞానోపాసనకర్తృశ్రద్ధాహారసుఖభేదానాహ ॥ మదర్పణమితి ॥ మయ్యర్పణంయస్యతన్మదర్పణం - యథామదారాధనరూపత్వేనకృతమిత్యర్థః- నిష్ఫలంఫలాభిసంధిరహితంవా-య-న్నిజకర్మ - తత్సాత్త్వికం-య, త్ఫలసఙ్కల్పవదభ్యుదయ

మనసాజన్తోస్తురీయంత్రిషుసంతతమ్॥ ౨౦ ॥ఉపర్యుపరిగచ్ఛన్తిసత్త్వేనాబ్రహ్మణోజనాః । తమసాఽధోధఆముఖ్యాద్రజసాన్తరచారిణః ॥ ౨౧ ॥ సత్త్వేప్రలీనాస్స్వర్యాన్తినరలోకంరజోలయాత్ । తమోలయాస్తునిరయంయాన్తిమామేవనిర్గుణాః ॥ ౨౨ ॥ మదర్పణంనిష్ఫలంవాసాత్త్వికంనిజకర్మతత్ । రాజసంఫలసఙ్కల్పంహింసాప్రాయాదితామసమ్ ॥ ౨౩ ॥ కైవల్యంసాత్త్వికంజ్ఞానంరజోవైకల్పికంచయత్ । ప్రాకృతంతామసంజ్ఞానంమన్నిష్ఠంనిర్గుణంస్మృతమ్ ॥ ౨౪ ॥ వనంతుసాత్త్వికోవాసోగ్రామోరాజసఉచ్యతే । తామసంద్యూతసదనంమన్నికేతంతునిర్గుణమ్ ॥ ౨౫ ॥ సాత్త్వికఃకారకోఽసఙ్గీరాగాన్ధోరాజసస్స్మృతః । తామసస్స్మృతివిభ్రష్టోనిర్గుణోమదుపాశ్రయః॥ ౨౬ ॥సాత్త్విక్యాధ్యాత్మికీశ్రద్ధాకర్మశ్రద్ధాతురాజసీ। తామస్యధర్మేయాశ్రద్ధామత్సేవాయాంతునిర్గుణా॥ ౨౭ ॥ పథ్యంపూతమనాయాసమాహార్యంసాత్త్వికంస్మృతమ్ । రాజసంచేన్ద్రియప్రేష్ఠంతామసంచార్తిదాశుచి ॥ ౨౮ ॥ సాత్త్వికంసుఖమాత్మోత్థంవిషయోత్థంతురాజసమ్ । తామసంమోహదైన్యోత్థం

ఫలసఙ్కల్పవ-త్త-ద్రాజసం-య, ద్ధింసాప్రాయాది,శత్రుహింసాద్యభిసన్ధిప్రచురం - ఆదిశబ్దేనమాత్సర్యాదిసంగ్రహః-త-త్తామసమ్ ॥ ౨౩ ॥ కైవల్యమితి॥ కేవలమేవకైవల్యం.ఆరోపితాకారవిధురం - యథావస్థితాకారగోచరమిత్యర్థః-త-జ్జ్ఞానం-సాత్త్వికం - వైకల్పికంఆరోపితాకారవిషయం-య-త్త-ద్రజః-తత్ప్రయుక్తమిత్యర్థః - యత్తు-ప్రాకృతంకించిదిత్యవిభక్తవిషయం-త-త్తామసంజ్ఞానం-మన్నిష్ఠంమయ్యేవనిష్ఠాత్మకం-మద్గోచరం-నిర్గుణంఉద్రిక్తసత్త్వప్రచురమ్ ॥ ౨౪ ॥ వనంత్వితి ॥ సాత్త్వికంసత్త్వోద్రేకజన్యరుచిప్రయుక్తః - వాసఃఆధారఇత్యర్థః - వసన్త్యస్మిన్నితివాసః - అధికరణేఘఞ్-య ద్వా-వనంసాత్త్వికోవాసః, సత్త్వోదయహేతురావాసః, ద్యూతసదనంద్యూతపానాదిసదనావాస, స్తామసః మన్నికేతంమనికేతనంయస్మిన్-త-చ్ఛ్రీరఙ్గాదిదివ్యస్థానంతు- నిర్గుణంగుణత్రయవిఘాతకసత్త్వవృద్ధ్యతిశయహేతురిత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ సాత్త్వికఇతి ॥ కారకఃకర్తా-సయద్యసఙ్గీనసఙ్గోఽర్థకామయోర్యస్య, తథాభూత - స్తదా-సాత్త్వికః రాగాన్ధోఽత్యభినివేశవాంస్తు - కారకః-రాజసః-స్మృతివిభ్రష్టఃవిషయాణామనర్థావహత్వంపశ్యన్నపి-తత్స్మృతివిభ్రంశయుక్తఃకారక-స్తామసః, మదుపాశ్రయఃమద్ధ్యానాదిగోచరః ॥ యద్వా ॥ అహ-ముపాశ్రయఃశరణం-యస్య- స-కారకః-నిర్గుణఃనిరతిశయోల్లాససత్త్వగుణయుక్తః ॥ ౨౬ ॥ సాత్త్వికేతి॥ ఆధ్యాత్మికీఅధ్యాత్మశాస్త్రవిషయా-మత్సేవాయాంతు నిర్గుణాసత్త్వోద్రేకాతిశయజన్యా॥ ౨౭ ॥ పథ్యమితి॥పథ్యంహితం-పూతాం,జాత్యాశ్రయనిమిత్తదోషైరస్పృష్టం,అనాయాసతఃప్రాప్తం-య-దాహార్యంఅభ్యవహార్యమన్నాది-త-త్సాత్త్వికంసత్త్వవృద్ధికరం ప్రవృద్ధసత్త్వగుణరుచివిషయంవా-ఏవముత్తరత్రాపి-ఇన్ద్రియప్రేష్ఠంఇన్ద్రియసుఖావహంఆయాసతఃప్రాప్తమిత్యర్థః - త - ద్రాజసం- ఆర్తిదాశుచిఆర్తిదం దేహేన్ద్రియపీడావహం - అశుచ్యశుద్ధం-శాస్త్రప్రతిషిద్ధంచ-త-త్తామసమ్ ॥ ౨౮ ॥ సాత్త్వికమితి॥ఆత్మోత్థం-ఆత్మనైవోత్థం,నబాహ్యార్థవిషయం-కిన్త్వాత్మా

నుభవజసంతోషరూపం,త - త్సాత్త్వికం,సుఖం,విషయేభ్యః శబ్దాదిభ్యస్సుఖస్ప హేభ్యః-ఉత్థితం-రాజసం.మోహాదైన్యాభ్యా
ముత్థితన్తు-తామసం-తత్ర-మోహకవస్త్వనుభవచిత్తపారవశ్యం మోహః - దైన్యోత్థంపుత్రకళత్రాద్యుపచ్ఛన్దనప్రభవం
సుఖం - తామసం- మదుపాశ్రయంమద్ధ్యానాదిప్రభవం. నిర్గుణంనైర్గుణ్యావహసత్త్వోద్రేకాతిశయప్రయుక్తం - తాదృశా
తిశయవత్పురుషాభినివేశవిషయంవా ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ఇత్థంసత్త్వాదిగుణోద్రేకతదతిశయానుగుణానికర్మప్రభృతీనిసుఖాన్తా
న్యుపపాదితాని - అథైషామనుక్తానామన్యేషాంచ త్రిగుణోల్లాసతదతిశయానుగుణత్వం ప్రకృతిసంసృష్టచేతనగతత్వముక్త
ముల్లాసకార్యాణా మనుపాదేయత్వజ్ఞాపనాయ సంసృతిహేతుత్వం తదతిశయకార్యాణాం ప్రకృతిసంబన్ధత్యాగహేతు
త్వంచాహ ॥ ద్రవ్యమిత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి ॥ తత్రద్రవ్యశబ్దోఽభ్యవహార్యద్రవ్యపరః, దేశోవనగ్రామద్యూ
తసదనభగవన్నికేతరూపః - ఫలంసుఖంజ్ఞానంకైవల్యమిత్యాదినోక్తం - శ్రద్ధాసాత్త్విక్యధ్యాత్మికీత్యాదినోక్తానిష్ఠాలయః
సత్త్వేప్రలీనాఇత్యాదినోక్తః - అవస్థాసత్త్వాజ్జాగరణమిత్యాదినోక్తా - కాలకారణాకృతయస్త్వనుక్తాః - తత్రసాత్త్వికఃకా
లఃప్రాతర్మధ్యందినసాయంతనాత్మకః - తద్వ్యతిరిక్తోరాత్రౌప్రహరపర్యన్తోరాజసః.నిశీథాదిస్తామసః,కారణంసమీహి
తతత్సాధనాదిజ్ఞానకారణం - తత్రోర్ధ్వగమనసాధనావబోధకంశాస్త్రంసాత్త్వికం - ఐహికసుఖసాధనావబోధకంరాజ
సం - అభిచారాద్యవబోధకంతుతామసం - భగవత్ప్రాప్తిసాధనావబోధకన్తునిర్గుణం - ఆకృతిరాకారో వేషః-సచ-వైదికః
సాత్త్వికః- అర్థకామార్జనానుకూలో రాజసః - పాశుపతాద్యాగమోక్తస్తామసః-భగవచ్ఛాస్త్రోక్తోనిర్గుణః - ఇత్యూహ్యం-
ఏతేసర్వే,త్రైగుణ్యాఃత్రిగుణకార్యభూతాః,తదుల్లాసకరావా ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁సర్వేవై తే-భావాఃపదార్థాః-గుణమయాఃగు
ణేభ్యఃఆగతాః ,, తతఆగత ,, ఇత్యధికారే ,, మయట్చ ,, ఇతిమయట్-పురుషావ్యక్తధిష్ఠితాఃమిథస్సం సృష్టప్రకృతిపురుషోభ
యగతాః - అచిత్సంసృష్టపురుషవిషయాఇత్యర్థః - ద్రవ్యాదయోగుణమయాఇత్యుక్తం.కింబహునేత్యాహ॥దృష్టమితి - దృష్ట
మైహికాదికం - శ్రుతంపారలౌకికం-యచ్చ - బుద్ధ్యాధ్యాతంమనోరథమాత్రవిషయం - సుఖమితివిశేష్యాధ్యాహారః-తత్స

నిర్గుణంమదుపాశ్రయమ్॥ ౨౯ ॥ద్రవ్యం దేశఃఫలంకాలోజ్ఞానంకర్మచకారణమ్।శ్రద్ధాఽవస్థాకృతిర్నిష్ఠాత్రై
గుణ్యస్సర్వఏవహి ॥ ౩౦ ॥ సర్వేగుణమయాభావాఃపురుషావ్యక్తధిష్ఠితాః। దృష్టంశ్రుతమనుధ్యాతంబుద్ధ్యా
వాపురుషర్షభ ॥ ౩౧ ॥ ఏతాస్సంసృతయఃపుంసోగుణకర్మనిబన్ధనాః। యేనేమేనిర్జితాస్సౌమ్యగుణాజీవేనచిత్త
జాః ॥ భక్తియోగేనమన్నిష్ఠోమద్భావాయోపపద్యతే ॥ ౩౨ ॥ తస్మాద్దేహమిమంలబ్ధ్వాజ్ఞానవిజ్ఞానసమ్భవమ్।
గుణసఙ్గంవినిర్ధూయమాంభజన్తువిచక్షణాః ॥ ౩౩ ॥ నిస్సఙ్గోమాంభజేద్విద్వానప్రమత్తోజితేన్ద్రియః। రజస్తమ
శ్చాభిజయేత్సత్త్వసంసేవయామునిః॥ ౩౪ ॥సత్త్వంచాభిజయేద్యుక్తోనైరపేక్ష్యేణశాన్తధీః।సంపద్యతేగుణైర్ము

ర్థం - గుణమయం - సర్వస్యాపిదర్శనాదివిషయస్యసుఖస్య గుణమయత్వోక్త్యాతదర్థానాందేశాదీనామపితన్నిష్ఠరుచివిష
యత్వంఖ్యాపితమ్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁యతో-గుణమయత్వం,అతఏవైతే-గుణత్రయసంబన్ధరూపసంసృతివర్ధకాఇత్యాహ॥ఏతా
ఇతి ॥ ఏతాద్రవ్యాదయః స్త్రీలిఙ్గనిర్దేశోవిధేయసంసృతిసాపేక్షః - సర్వనామ్నాంపర్యాయేణోద్దేశ్యవిధేయలిఙ్గభాక్త్వాత్,
గుణకర్మనిబన్ధనాఃగుణకర్మమూలకాః - తద్గుణానుగుణప్రాచీనపుణ్యపాపాత్మకకర్మప్రయుక్తరుచివిషయాఇత్యర్థః - సం
సృతయః,తద్ధేతవస్తద్వర్ధకాఇతియావత్ ॥ యద్వా ॥ సంసృతిర్నామైతద్రుచిభ్యోనకాచిదన్యాస్తీత్యభిప్రాయేణసంసృతయ
ఇత్యుక్తం - కస్తర్హితన్నిస్తారపూర్వకతత్ప్రాప్త్యుపాయఇత్యతఆహ ॥ యేనేతి ॥ జీవేనకర్త్రా- యేన,నిరతిశయసత్త్వోల్లా
సాపరపర్యాయేణనిర్గుణేనసాధనేన - చిత్తజాః,చిత్తేజాయన్తేఉల్లసన్తీతితథా - గుణాఃసత్త్వాదయో,జితాః- సఏవజీవః-భ
క్తియోగేనగుణజయసాధనభూతాత్యుల్లసితసత్త్వసంవర్ధితేన , భక్తియోగేన - మన్నిష్ఠః-మయ్యేవ-నిష్ఠాభక్తియోగావిచ్ఛేదో
యస్యసః-మద్భావాయ-మమ-భావఃప్రకారః - సాధర్మ్యమితియావత్-తస్మై - ఉపపద్యతే-సాధనభూతస్యభక్తియోగస్యా
విచ్ఛేదద్యోతనాయమన్నిష్ఠఇత్యుక్తం - అతోనపౌనరుక్త్యమ్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁యతోనిర్గుణమూలకభక్తియోగస్యమద్భావో
పపత్తిసాధనత్వ , మతఏవ-విచక్షణా-మాంభజన్తీత్యాహ ॥ తస్మాదితి ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసంభవంశాస్త్రయోగజన్యజ్ఞానోదయ
హేతు-మిమం-మానుష్యందేహం-లబ్ధ్వా - గుణసఙ్గంశబ్దాదివిషయసఙ్గం-అపోహ్య-మాం-భజన్తి ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁నసువిష
సఙ్గపరిహారమాత్రేణకథంతన్మూలజయస్స్యాదిత్యతఆహ ॥ నిస్సఙ్గఇతి ॥ జితానివిషయేభ్యఃస్వవశీకృతాని,ఇన్ద్రియాణి-యే
నసః తథాప్య - ప్రమత్తఃఅవిశ్వస్తేన్ద్రియః - తత్ర హేతు.ర్విద్వాన్ వశీకృతానామపివిశ్వస్తానామిన్ద్రియాణాంపునర్విషయా
భినివేశజననద్వారాఽనర్థావహత్వంజానన్ - యో,మాం-భజేత - స- సత్త్వసంసేవయానిరతిశయోల్లాసకరద్రవ్యాదిసంసే
వయా-రజ- స్తమశ్చా-భిజయేత్ -చకారాదుద్రిక్తంసత్త్వంవివక్షితమ్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁నన్వేవమప్యత్యుల్లసితంసత్త్వమపిప్రాకృ
తమవతిష్ఠతఇతికథంప్రకృతిసంబన్ధవినిర్ముక్తిరిత్యతఆహ ॥ సత్త్వంచేతి ॥ నైరపేక్ష్యేణ-నిర్గతాఅపేక్షాయస్మాత్తన్నైర[illegible]

అనన్యప్రయోజనమత్యుల్లసితసత్త్వప్రభవముపాసనాత్మకంజ్ఞానం - తదేవనైరపేక్ష్యం - స్వార్థేష్యఞ్ - తేన - సత్త్వంచాభిజయేత్ - అతిశయితసత్త్వోత్పాదితేనజ్ఞానేనత్రైగుణ్యనిర్వృత్తౌతదపినివృత్తంభవతీతిభావః - శాన్తధీః అత్యుద్రిక్తసత్త్వత్వాద్రాగాద్యకలుషితచిత్తః - ఇత్థం - గుణైర్విముక్తోజీవః - దేహం - విహాయ - మాం - సంపద్యతే ప్రాప్నోతి ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ యశ్చైవంమాంసంపన్నస్తస్యనకృత్యమస్తీత్యాహ ॥ జీవఇతి ॥ ఆశయేమనసి - సంభవన్త్యుల్లసన్తీతితథా - తైర్గుణైః - జీవేనదేహేనచ - వినిర్ముక్తః - జీవః - మయా - బ్రహ్మణా - పూర్ణః వ్యాప్తః - మదన్తర్యామికత్వం సాక్షాత్కుర్వన్ - బహిః - నచరేత్ - సంసారనిమిత్తంకర్మనకరోతి. నాన్తరంచరేత్ మోక్షసాధనంజ్ఞానయోగమపినాచరతి - ముక్తిదశాయాంశాస్త్రవశ్యోనభవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదస్కన్ధేపఞ్చవింశోఽధ్యాయః **

“తస్మాద్దేహమిమంలబ్ధ్వా„ ఇత్యాదినా - తావన్నృదేహస్త్రైగుణ్యసఙ్గాపోహస్తతోభగవద్భక్తిస్తతోగుణజయస్తతోభగవత్ప్రాప్తిరితిప్రణాడీవివక్షితా, సాక్వచిత్కింప్రసిద్ధేత్యత్రోదాహరణమైలవృత్తాన్తంప్రస్తోష్యంస్తన్ముఖేనోపదేష్టవ్యమర్థంనిష్కృష్యాహ ॥ మల్లక్షణమితిసార్ధైస్త్రిభిః - మల్లక్షణంమద్దర్శనసాధనభూతం - ఇమంమానుష్యం - కాయం - లబ్ధ్వా - మద్ధర్మం మదారాధనాత్మకంనివృత్తిధర్మం - ఆస్థితః - నతుప్రవృత్తిధర్మమితిభావః - ఆనన్దమానన్దమయం, అనేననిరతిశయపురుషార్థరూపత్వమావేదితంతచ్చప్రాప్యత్వోపయోగితయోక్తం - ఆత్మస్థంజీవాత్మనిస్థితం - పరమాత్మానం - మాం - ముపైతి, ఉపనిష్పత్త్యనన్తరంప్రాప్నోతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఏవంభూతస్యజీవద్దశాయాంవిషయాననుభవతోఽపినతత్రాభినివేశోఽస్త్యతోనబద్ధోభవతీత్యాహ ॥ గుణమయ్యేతి ॥ అజీవయోన్యేతిచ్ఛేదః - అజీవస్య దేవమనుష్యాదిశరీరస్య - యోన్యాప్రకృతిభూతయా - గుణమయ్యా - మాయయా - విముక్తః - గుణత్రయాత్మకమాయాకార్యదేవాదిశరీరేష్వహంమమాభి

క్తోజీవోజీవంవిహాయమామ్ ॥ ౩౫ ॥ జీవోజీవేననిర్ముక్తోగుణైశ్చాశయసమ్భవైః । మయైవబ్రహ్మణాపూర్ణో నబహిర్నాన్తరంచరేత్ ॥ ౩౬ ॥ ********************************

******* ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, పఞ్చవింశోఽధ్యాయః. *******

శ్రీభగవానువాచ ॥ మల్లక్షణమిమంకాయంలబ్ధ్వామద్ధర్మఆస్థితః । ఆనన్దంపరమాత్మానమాత్మస్థం సముపైతిమామ్ ॥ ౧ ॥ గుణమయ్యాఽజీవయోన్యావిముక్తోజ్ఞాననిష్ఠయా । గుణేషుమాయామాత్రేషుదృశ్యమానేష్వవస్తుతః ॥ వర్తమానోఽపినపుమాన్యుజ్యతేవస్తుభిర్గుణైః ॥ ౨ ॥ సఙ్గంనకుర్యాదసతాంశిశ్నోదరతృపాంక్వచిత్ । యస్యానుగస్తమస్యన్ధేపతత్యన్ధానుగోన్ధవత్ ॥ ౩ ॥ ఐలస్సమ్రాడిమాంగాథామగాయతబృహచ్ఛ్రవాః । ఊర్వ

మానరహితఇత్యర్థః - విమోకేసాధనమాహ ॥ జ్ఞాననిష్ఠయేతి ॥ స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుసంధానాత్మకజ్ఞానయోగనిష్ఠయా, చిదచిల్లక్షణధియాహిప్రకృత్యాత్మభ్రాన్తినివృత్తిః - మాయామాత్రేషు ప్రకృతికార్యేషుశబ్దాదిషు - అవిహితాప్రతిషిద్ధకామ్యవిషయవ్యతిరిక్తేషు - వర్తమానోఽపి - తాననుభవన్నపీత్యర్థః - దృశ్యమానేషుదేహానుబన్ధిషుచ - వర్తమానః - తానాత్మీయత్వేనమన్యమానోఽపీతిపృథక్సబన్ధః - తైః - వస్తుభిః - గుణైశ్చ - నయుజ్యతే - తద్వృత్త్యానబధ్యతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఏవంభూతస్యావశ్యత్యాజ్యత్వమాహ - సఙ్గమితి ॥ శిశ్నోదరతృపాం శిశ్నోదరసుఖయోః - స్పృట్సృష్ణా - యేషాం - తేషాం - తృపామితిపారేతర్పయన్తీతితథా - తేషా - మసతాం - సఙ్గం - నకుర్యాత్, విపర్యయేఽనర్థమాహ ॥ తస్యేతి ॥ తస్యాసతః - అనుగఃవిధేయః - ఆస్తాంబహూనామసతాంసఙ్గోఽనర్థహేతు - రేకస్యాపిసోనర్థహేతురేవేత్యభిప్రాయేణతస్యేత్యేకవచననిర్దేశః - అన్ధేతమసినరకే - పతతి - యథాఽన్ధమనుసృత్యగచ్ఛన్స్వయమప్యన్ధఃపతతి - తద్వత్ - అతస్తత్సఙ్గంపరిహృత్య భగవద్ధర్మమాస్థితోముక్తోభవేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ నిదర్శనతయాఐలవృత్తాన్తంప్రస్తౌతి ॥ ఐలస్సమ్రాడిత్యాదినా ॥ ఐలఃపురూరవాః సమ్రాట్సార్వభౌమః - బృహద్విపులం ॥ శ్రవఃకీర్తి - ర్యస్యసఃతావదూర్వశీవిరహాదితీదంకథా క్రమానురోధాద్యోజ్యమ్ ॥ తావదూర్వశ్యాఆకృష్టావశీకృతా - చేతనాచైతన్యం - యస్యసః - అనేనతస్యాత్యన్తమోహప్రాప్త్యాజాడ్యాతిశయోవ్యజ్యతే, అతఏవ - వర్షాణాంయామినీః రాత్రీః - యాన్తీః గచ్ఛన్తీః, భూతాఇతియావత్, ఆయాన్తీరాగమిష్యన్తీశ్చ, నవేద - కింతుక్షుల్లకాన్ - కామాన్ విషయాన్ - నత్రాతృప్తోఽనుజుషన్నాసేతిశేషః - ఏవంస్థితః - నృపః ఐలః, కదాచిదాత్మానం - త్యక్త్వా - వ్రజన్తీం, తామూర్వశీమన్వగాదితిసంబన్ధః - కథంభూతః, ఉన్మత్తవన్నగ్నః - అయేజాయే - తిష్ఠతిష్ఠేతి - విలపన్నతఏవ - విహ్వలః తద్విరహప్రసహః - ఊర్వశీవిరహాన్మహ్యాన్ - అత్ర - పశ్చాత్కురుక్షేత్రేతాంసమాగమ్య, గన్ధర్వదత్తేనాగ్నినాదేవానిష్ట్వాపునరూర్వశీలోకం ప్రాప్యబహుకాలమూర్వశీభోగానన్తరమితినవమస్కన్ధోక్తకథానుగుణ్యాయార్థోద్రష్టవ్యం, తత - శ్శోకసంయమేశోకాపగమేసతి - నిర్విణ్ణః విషయాణామనర్థహేతుత్వాలోచనేనజాతవైరాగ్యః - ఇమాంవక్ష్యమా

ణాం-గాథాం, అగాయతేతిసంబన్ధః-జాయే ఘోరే తిష్ఠేతిపాఠాన్తరం తదా ఘోరే ఇత్యస్యమనసేతి శేషః « అయే జాయే మనసాతిష్ఠ ఘోరే, ఇతిశ్రుత్యనురోధాత్-హేమనసా ఘోరే కరినచిత్తేఇత్యర్థః ※॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ※ గాథామేవాష్టాదశశ్లోకీరూపామాహ ॥ అహో ఇత్యాది ॥ మేమమ కథంభూతస్య - కామేన-కశ్మలం క్షుభితం-చేతో-యస్య- తఏవ-దేవ్యా దేవస్త్రియా ఊర్వశ్యా - గృహీతః కణ్ఠో యస్య - నిత్యం తదాలిఙ్గితదేహస్యేత్యర్థః ఆయుషః ఖణ్డా ఇమేఅహోరాత్రరూపాః నస్మృతాః ※॥ ౭ ॥ ※ విస్మృతిమేవప్రపఞ్చయతి ॥ నాహమితి ॥ అముయా ఊర్వశ్యా, ముషితః అపహృతవివేకస్స, న్నహం, మధునానిర్ముక్తః మయిరమమాణేఅస్తంగతః అభ్యుదితో వా సూర్య ఇతి-నవేదనజ్ఞాతవానస్మి-ఉతఅపిచ-వర్షపూగానా,మహాన్యపి,గతాని-నవేద-బతేతిఖేదే ※॥ ౮ ॥ ※ అహో ఇతి ॥ యేనమోహేనాత్మా అహం-యోషితాం, క్రీడామృగః, కృతః, యోషితాహృతఇతిపాఠే, క్రీడామృగ ఇవ వశీకృత ఇత్యర్థః, తదనౌచిత్యజ్ఞాపనాయాత్మానం విశినష్టి ॥ చక్రవర్తీ, నరదేవశిఖామణిః ※॥ ౯ ॥ ※ ఇత్థంభూతం, సపరిచ్ఛదం భోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానాదిసహితం - మాత్మానం మా - మీశ్వరం సార్వభౌమం - తృణమివ - హిత్వా అనాదృత్య యాన్తీం-స్త్రియం-అన్వగమం అన్వగచ్ఛమ్ ※ ॥ ౧౦ ॥ ※ కుతఇతి ॥ యోఽహమేవ-యాన్తీం స్త్రియం-ఖరవత్ ఖర్యా పద్భ్యాం తాడితోఽపి-అనుగచ్ఛే-త్తస్యపుంసః-అనుభావాదికం-కుతః-స్యాత్, అనుభావో మాహాత్మ్యం- తేజః పరాభిభవసామర్థ్యమ్ ※ ॥ ౧౧ ॥ ※ కించ ॥ కిమితి ॥ యస్య-మనః-స్త్రీభిః-హృతం - తస్య విద్యాదిభిః-కిం-సర్వం సాధనం వ్యర్థమిత్యర్థః-తత్ర, విద్యా వివేకః త్యాగో దానం-శ్రుతమధ్యయనం- వివిక్తమేకాన్తావస్థానమ్ ※ ॥ ౧౨ ॥ ※ ఏవమనుతప్తస్స-న్నాత్మా

శీవిరహాన్మహ్యానిర్విణ్ణశ్శోకసంయమే॥ ౪ ॥ త్యక్త్వాఽఽత్మానం వ్రజన్తీం తాం నగ్న ఉన్మత్తవన్నృపః। విలపన్నన్వగాజ్జాయే ఘోరే తిష్ఠేతి విక్లబః ॥ ౫ ॥ కామానతృప్తోఽనుజుషన్ క్షుల్లకాన్వర్షయామినీః । న వేద యాన్తీర్నాయాన్తీరుర్వశ్యాకృష్టచేతనః ॥ ౬ ॥ ఐల ఉవాచ ॥ అహో మే మోహవిస్తారః కామకశ్మలచేతసః। దేవ్యా గృహీతకణ్ఠస్య నాయుఃఖణ్డా ఇమే స్మృతాః॥ ౭ ॥ నాహం వేదాభినిర్ముక్తస్సూర్యో వాఽభ్యుదితోఽముయా। ముషితో వర్షపూగానాం బతాహాని గతాన్యుత॥ ౮ ॥ అహో మే ఆత్మసమ్మోహో యేనాత్మా యోషితాం కృతః । క్రీడామృగశ్చక్రవర్తీ నరదేవశిఖామణిః॥ ౯ ॥ సపరిచ్ఛదమాత్మానం హిత్వా తృణమివేశ్వరమ్ । యాన్తీం స్త్రియం చాన్వగమం నగ్న ఉన్మత్తవద్రుదన్ ॥ ౧౦ ॥ కుతస్తస్యానుభావస్స్యాత్తేజ ఈశత్వమేవ చ। యోఽన్వగచ్ఛం స్త్రియం యాన్తీం ఖరవత్పాదతాడితః ॥ ౧౧ ॥ కిం విద్యయా కిం తపసా కిం త్యాగేన శ్రుతేన చ। కిం వివిక్తేన మౌనేన స్త్రీభిర్యస్య హృతం మనః ॥ ౧౨ ॥ స్వార్థస్యాకోవిదం ధిఙ్మాం మూర్ఖం పణ్డితమానినమ్ । యోఽహమీశ్వరతాం ప్రాప్య స్త్రీభిర్గోఖరవజ్జితః॥ ౧౩ ॥ సేవతో వర్షపూగాన్మ ఊర్వశ్యా అధరాసవమ్ । న తృప్యత్యాత్మభూః కామో వహ్నిరాహుతిభిర్యథా ॥ ౧౪ ॥ పుంశ్చల్యాఽపహృతం చిత్తం కో న్వన్యో మోచితుం ప్రభుః । ఆత్మారామేశ్వరమృతే భగవన్తమధోక్షజమ్ ॥ ౧౫ ॥ బోధితస్యాపి దేవ్యా మే సూక్తవాక్యేన దుర్మతేః । మనోగతో మహామోహో నా

నం-విన్దతి, స్వార్థస్యేతిద్వాభ్యామ్॥ స్వార్థస్య స్వశ్రేయసో-ఽకోవిదమనభిజ్ఞం ధిఙ్మాం - ఏవంభూతోఽహం నిన్ద్య ఇత్యర్థః-తత్ర హేతుత్వేనాత్మానం విశినష్టి ॥ ఈశ్వరతాం సమ్రాట్త్వం- ప్రాప్యాపి-గోవత్ - ఖరవచ్చ-స్త్రీభి-ర్జితః ※ ॥ ౧౩ ॥ ※ ఊర్వశ్యా-అధరాసవం-సేవమానస్య-మమా - త్మభూర్మనఃప్రభవః - కామః, నతృప్యతి నశామ్యతి-యథా-వహ్ని, రాజ్యాహుతిభి-ర్నశామ్యతి-ప్రత్యుతైధతఏవ - తద్వత్ ※ ॥ ౧౪ ॥ ※ అహో స్త్రీపారవశ్యం దుస్త్యజమిత్యాహ ॥ పుంశ్చల్యేతి॥ పుంశ్చలీ స్వైరిణీ కాన్తా తయా అపహృతం-చిత్తం - మోచితుం తత్సఙ్గాత్త్యాజయితుం భగవన్తం వినా - తత్ప్రసాదమన్తరేణేతిభావః-కో వా-।ప్రభుః సమర్థః-నకోఽపీత్యర్థః-ప్రభుత్వసిద్ధిధారయిషయా భగవన్తం విశినష్టి॥ అధఃకృతా, అక్షజా ఇన్ద్రియవృత్తయో యస్య తం-అకరణాయత్తజ్ఞానమిత్యర్థః-ఆత్మారామాణాం విషయవైముఖ్యేనాత్మన్యేవ రమమాణానాం- ఈశ్వరం-ఆత్మరతినిర్వాహకమ్ ※॥ ౧౫ ॥ ※ భగవద్వ్యతిరిక్తానాం సర్వేషామాత్మతుల్యతాఖ్యాపనాయాత్మనిమోహదార్ఢ్యమాహ బోధితస్యాపీతి ॥ దేవ్యా, సూక్తవాక్యేన సూనృతవాక్యేన «నవై స్త్రైణాని సఖ్యాని సన్తి సాలావృకాణాం హృదయాన్యేతా», ఇతి శ్రుత్యుక్తవిధేన-ప్రతిబోధితస్యాపి-దుర్మతేః కామాసక్తమనసః- తత్ర హేతు - రజితాత్మనః అజితేన్ద్రియస్య-మమ-మనోగతో-మోహః-కాన్తాయాం భోగ్యతాబుద్ధిరూపో- నాపయాతి నాపగచ్ఛతి ※ ॥ ౧౬ ॥ ※ యత-స్సా, ప్రతిబోధితవతీ - తథాఽప్యహమనపగతమోహస్తత, స్సా-నాపకారిణీ, ప్రత్యుత ప్రతిబోధనోపకర్త్రీ కింతు, మమైవ మహ్యాపరాద్ధమిత్యాహ॥ కిమేతయేతి ॥ మేమహ్యం-మనయా ఊర్వశ్యా-నాపకృతం-వాశబ్దోఽత్రైవశబ్దార్థకః-యథా - సర్పచేతసః-రజ్జ్వా, నాపకృతం-తద్వదిత్యర్థః-సర్పభ్రాన్తిమనసః కిం రజ్జ్వాఽపకృతం స్వరూపావిదుషః స్వదోష ఏవాపకారీతి భావః - తదాహ ॥ స్వరూపం

ష్టాన్తే రజ్జుస్వరూపం, దార్ష్టాన్తికే తు దేహాత్మనోర్యాథాత్మ్యం - అవిదుషః అజానతః - ద్రష్టుః దృష్టాన్తే రజ్జుం సర్పత్వేన పశ్యతః దార్ష్టాన్తికే దేహమాత్మత్వేన పశ్యతః స్వరూపజ్ఞానే హేతుమాహ ॥ యత్ యస్మాత్ - దహ-మజితేన్ద్రియః ఇన్ద్రియపరవశః ॥ ౧౭ ॥ అన్యథైవం మోహో నస్యాదిత్యసంభావనయోపపాదయతి ॥ క్వేతి ॥ అయం కాయః కాన్తాదేహః మలీమసః అతిమలినః యద్వా అత్ర కాయశబ్దేన స్వదేహోఽపి తన్త్రేణ వివక్షితః దౌర్గన్ధ్యాద్యాశ్రయః అశుచిశ్చ - ఏవంవిధస్య - దేహస్య క్వ సౌమనస్యాద్యాః గుణాః అన్యేచ హృద్యాః హృదయంగమాశ్చ గుణాః క్వ - సౌమనస్యం సౌగన్ధ్యం అతిహేయే కాయే భోగ్యతాబుద్ధిరత్యన్తాసంభావినీతి భావః, అతోఽస్మిన్ కాయే సౌమనస్యాద్యాః - అవిద్యయా స్వరూపావేదనాత్మికయా కృతాః ॥ ౧౮ ॥ సర్వరూపవిత్తు దేహయాథాత్మ్యమవలోకయన్న ముహ్యతీత్యాహ ॥ పిత్రోరితి ॥ కాయ ఇత్యనుషజ్యతే పిత్రోరిత్యాదిషు స్వస్వామిభావసంబన్ధలక్షణా షష్ఠీ అయం కాయః - పిత్రోః కిన్ను తయోః స్వం కింను భవతీత్యర్థః ఏవమగ్రేఽపి నుశబ్దో వితర్కే - తాభ్యాం జాతత్వాదితి భావః భార్యాయాః తస్యా భోగ్యత్వాత్, స్వామినః తదధీనత్వాత్ అగ్నేర్వా అన్త్యేష్ట్యన్తదాహాహుతిత్వాత్ శ్వగృధ్రయోర్వా తయోర్భక్ష్యత్వాత్, కింవా ఆత్మనః తస్య సుఖదుఃఖభోగాయతనత్వాత్ తన్మూలపుణ్యాపుణ్యకర్మసాధనత్వాచ్చ సుహృదాం, తదుపకార్యత్వాత్ - ఇతి య ఇత్యన్తనరమాలోచయతీతి శేషః స నావసీదతి, తన్మోహేన న క్లిశ్యత ఇత్యర్థః ఇత్థం ఇదం శరీరం పారక్యమిత్యాలోచయన్, న తస్మిన్ సజ్యతే, నావసీదతీతి వివక్షితార్థః ॥ ౧౯ ॥ అస్వరూపవిత్తు దేహమాత్మతయాఽభిమన్యమానః కాన్తాశరీరే భోగ్యతాబుద్ధ్యా విషజ్జమానోఽవసీదతీత్యాహ ॥ తస్మిన్నితి ॥ తస్మిన్ మలీమసే దౌర్గన్ధ్యాద్యాత్మకే, అశుచౌ చ, తుచ్ఛే అభావే, నిష్ఠా చరమావస్థా యస్య-

పయాత్యజితాత్మనః ॥ ౧౬ ॥ కిమేతయా నోఽపకృతం రజ్జ్వా వా సర్పచేతసః ద్రష్టుస్స్వరూపావిదుషో యోఽహం యదజితేన్ద్రియః ॥ ౧౭ ॥ క్వాయం మలీమసః కాయో దౌర్గన్ధ్యాద్యాత్మకోఽశుచిః । క్వ గుణాస్సౌమనస్యాద్యా హ్యధ్యాసోఽవిద్యయా కృతాః ॥ ౧౮ ॥ పిత్రోస్స్వం కిన్ను భార్యాయాః స్వామినోఽగ్నేశ్శ్వగృధ్రయోః । కిమాత్మనః కిం సుహృదామితి యో నావసీదతి ॥ ౧౯ ॥ తస్మిన్కలేబరేఽమేధ్యే తుచ్ఛనిష్ఠే విషజ్జతే । అహో సుభద్రం సునసం సుస్మితం చ ముఖం స్త్రియాః ॥ ౨౦ ॥ త్వఙ్మాంసరుధిరస్నాయుమేదోమజ్జాస్థిసంహతౌ । విణ్మూత్రపూయే రమతాం క్రిమీణాం కియదన్తరమ్ ॥ ౨౧ ॥ అథాపి నోపసజ్జేత స్త్రీషు స్త్రైణేషు చాత్మవిత్ । విషయేన్ద్రియసంయోగాన్మనః క్షుభ్యతి నాన్యథా ॥ ౨౨ ॥ అదృష్టాదశ్రుతాద్భావాన్న భావ ఉపజాయతే । అసంప్రయుఞ్జతః ప్రాణాన్ శామ్యతి స్తిమితం మనః ॥ ౨౩ ॥ తస్మాత్సఙ్గో న కర్తవ్యః స్త్రీషు స్త్రైణేషు చేన్ద్రియైః । విదుషామప్యవిస్రబ్ధః షడ్వర్గః కిము మాదృశామ్ ॥ ౨౪ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఏవం ప్రగాయన్నరదేవదేవస ఊర్వశీలోకమథో విహాయ ।

తస్మిన్ కలేబరే విశేషతః సక్తో భవతి, సఙ్గమేవాభినయేన దర్శయతి ॥ అహో ఇతి ॥ అహో, యస్యాః స్త్రియాః, ముఖం, సుభద్రం సుఖావహం, సునసం శోభననాసికమితి, విషజ్జతే, ఇతి సంబన్ధః తతోఽవసీదతీతి భావః ॥ ౨౦ ॥ ఇత్థం విషజ్జమానం నిన్దతి ॥ త్వఙ్మాంసేతి ॥ త్వగాదిసప్తధాతుసంఘాతాత్మకే శరీరే, రమతాం, విణ్మూత్రాభ్యాం, పూయైః, దుర్గన్ధైః కలేబరే, రమతాం క్రిమీణాం చ, మిథః కియదన్తరమిత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ ఏవం నిర్విద్య కృత్యం నిశ్చినోతి ॥ అథాపీత్యస్య ఇతోఽపీత్యర్థః అర్థవిత్ ఆత్మహితవిత్ స్త్రీషు, స్త్రైణేషు స్త్రీవశ్యేషు చ, నోపసజ్జేత, తథాపీత్యనేన వివక్షితం హేతుం వివృణ్వన్ తస్యాన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం మనఃక్షోభహేతుతామప్యాహ ॥ విషయేన్ద్రియేతి ॥ విషయేన్ద్రియయోః, సంయోగాత్సంబన్ధాత్, అన్యథా తదభావే, న క్షుభ్యతీత్యర్థః విషయేన్ద్రియసంబన్ధస్య మనఃక్షోభహేతుత్వాచ్చ స్త్రీషు తద్వశ్యేషు చ నోపసజ్జేతేత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ నాన్యథేత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ అదృష్టాదితి ॥ భావాద్విషయాత్, భావః మనఃక్షోభః, నోపజాయతే ఇదం దృష్టాన్తాభిప్రాయకం, యథా, తాభ్యాం, భావో, నోపజాయతే తథా - ప్రాణానిన్ద్రియాణి, అసంప్రయుఞ్జతః పుంసః మనః, స్తిమితం నిశ్చలం సత్, శామ్యతి రాగాద్యకలుషితం భవతి ॥ ౨౩ ॥ ఇత్థం నిర్విద్య విచార్య చ నిశ్చితం కృత్యమర్థముపసంహరతి ॥ తస్మాదితి ॥ ఇన్ద్రియైః, స్త్రీసఙ్గో న కర్తవ్యః, తత్ర హేతుత్వేన సఙ్గస్యానర్థహేతుతాం కైముత్యన్యాయేనాహ ॥ విదుషామపీతి ॥ షడ్వర్గః షడిన్ద్రియవర్గః విదుషామపి, అవిస్రబ్ధః అవిస్రమ్భణీయః, మద్విధోఽయం షడ్వర్గః మహ్యాం కిమపరాధ్యతీతి విశ్వాసేన విషయైర్న యోజనీయ ఇత్యర్థః "న కుర్యాత్ కర్హిచిత్సఖ్యం మనసి హ్యనవస్థితే . యద్విస్రమ్భాచ్చిరాచ్చీర్ణం చస్కన్ద తప ఐశ్వరమ్", ఇత్యుక్తరీత్యా విశ్వస్తస్య తస్యానర్థావహత్వాదితి భావః, విదుషామేవం కింపున, ర్మాదృశామవిదుషామ్ ॥ ౨౪ ॥ న కేవలమేవమైలో నిశ్చికాయైవ - పితు నిశ్చితమర్థమన్వతిష్ఠదపీత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ నరదేవానాం దేవః, నృపదేవదేవ ఇతి సాశేష్యయమేవార్థః దీవ్యతీతి దేవ ఇతి వ్యుత్పత్త్యా రాజపర్యాయోఽత్ర దేవశబ్దః సఖిలః ఆత్మని ఆ

త్మానం,మాం-ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన ధారకం మాముపాగమ్య ప్రాప్య ఉపాసనేన సాక్షాత్కృత్యేత్యర్థః-తతో,జ్ఞానేన,ఉపాసనాత్మకేన, విధూతః నిరవశేషం నిరస్తో, మోహో దేహాత్మాభిమానాదిరూపో, యేన, తథాభూతః - ముక్తో బభూవేతి యావత్ ❋॥౨౫॥ ❋ఇతిహాసముఖేనోపదిష్టమర్థముపసంహరతి॥తత ఇతి॥బుద్ధిమాంశ్చేత్,సత్సు,సజ్జేత-కిమత,స్తత ఆహ॥సన్త ఇతి ॥ ఏతస్య శ్రేయస్కామస్య పుంసః,మనోవ్యాసఙ్గం మనసో విషయేషు సఙ్గం-ఉక్తిభిరనర్థహేతుత్వోపపాదకైర్వచోభిః ఛిన్దన్తి ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋కీదృశాస్తే సన్త ఇత్యతస్తాన్ విశినష్టి॥సంతోఽనపేక్షా ఇతి ॥ మయ్యేవ నిరతిశయపురుషార్థరూపే,చిత్తం యేషాం, తే-అత ఏవానపేక్షాః మదతిరిక్తవిషయాభిలాషరహితాః- అత ఏవ, ప్రశాన్తాః రాగాద్యకలుషితచిత్తాః, సమదర్శినః, సర్వం చిదచిదాత్మకం జగద్బ్రహ్మాత్మకత్వేన సమం పశ్యన్తీతి తథా, దేహతదనుబన్ధిష్వహం మమాభిమానరహితాః-నిర్ద్వంద్వాః ద్వంద్వేభ్యో నిర్గతాః-శీతోష్ణాదిద్వంద్వప్రభవవికారరహితాః,పరిగృహ్యన్త ఇతి పరిగ్రహాః, అనుకూలా విషయాః, తేభ్యో,నిర్గతాః- స్తద్రహితా ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋నను మనోవ్యాసఙ్గహేతావఘుసతి కేవలముక్తిభిశ్ఛిన్నోఽపి పునః ప్రరోహేదిత్యత ఆహ ॥ తేష్వితి॥ హే మహాభాగ,సంభవన్తి ప్రవర్తన్తే-తతః కిమత ఆహ॥మత్కథా ఇతి ॥ తాః మమ కథాః,జుషతాం శృణ్వతాం-నృణాం-మఘం,ప్రపునన్తి శోధయన్తీతి యావత్ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋తతః కిమత ఆహ । తా య ఇతి ॥ ఆదృతా ఇతి కర్తరి క్తః-ఆదృతవన్తశ్చ భవన్తి॥యద్వా॥యే-రాదృతా-భవన్తి-తే,శ్రద్దధానాః-మత్పరా మదారాధనపరాశ్చ సన్తో,మయి,భక్తిం,విన్దన్తి లభన్తే-వ్యాసఙ్గనిమిత్తదురితక్షపణద్వారా మయి భక్తియోగం నిష్పాదయన్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋తతోఽపి కిమత ఆహ॥భక్తిమితి ॥ మయి భక్తిమితి సంబన్ధః-కిమన్యదవశిష్యతే నదుర్లభం కించిదస్తీత్యర్థః-భక్తేస్సర్వసాధనహేతుతయా తద్వి

ఆత్మానమాత్మన్యవగమ్య తాం వా ఉపారమజ్జ్ఞానవిధూతమోహః॥ ౨౫ ॥ తతో దుస్సఙ్గముత్సృజ్య సత్సు సజ్జేత బుద్ధిమాన్ । సన్త ఏతస్య చ్ఛిన్దన్తి మనోవ్యాసఙ్గముక్తిభిః॥ ౨౬ ॥ సన్తోఽనపేక్షా మచ్చిత్తాః ప్రశాన్తాః సమదర్శినః। నిర్మమా నిరహంకారా నిర్ద్వన్ద్వా నిష్పరిగ్రహాః॥ ౨౭ ॥ తేషు నిత్యం మహాభాగ మహాభాగేషు మత్కథాః । సమ్భవన్తి హి తా నృణాం జుషతాం ప్రపునన్త్యఘమ్ ॥ ౨౮ ॥ తా యే శృణ్వన్తి గాయన్తి హ్యనుమోదన్తి ❋ చాదృతాః । మత్పరాశ్శ్రద్దధానాశ్చ భక్తిం విన్దన్తి తే మయి॥ ౨౯ ॥ భక్తిం లబ్ధవతస్సాధోః కిమన్యదవశిష్యతే । మయ్యనన్తగుణే బ్రహ్మణ్యానన్దానుభవాత్మని ॥ ౩౦ ॥ యథోపశ్రయమాణస్య భగవన్తం విభావసుమ్ । శీతం భయం తమోఽప్యేతి సాధూన్సంసేవతః స్తథా ॥ ౩౧ ॥ నిమజ్జ్యోన్మజ్జతాం ఘోరే భవాబ్ధౌ పరమాయణమ్।సన్తో బ్రహ్మవిదశ్శాన్తా నౌర్దృఢేవాప్సు మజ్జతామ్॥ ౩౨ ॥ అన్నం హి ప్రాణినాం ప్రాణా ఆర్తానాం శరణం త్వహమ్।ధర్మో విత్తం నృణాం ప్రేత్య సంసారాద్బిభ్యతోఽరణమ్॥ ౩౩ ॥ సన్తో దిశన్తి చక్షూంషి బహిరర్కస్సముత్థితః। దేవతా బాన్ధవాస్సన్తస్సన్త ఆత్మాఽహమేవ చ ॥ ౩౪ ॥ వైతసేనస్స్వతోఽప్యేవమూర్వశ్యా లోకనిస్పృహః। ముక్త

షయభూతమాత్మానం విశినష్టి ॥ అనన్తగుణ ఇతి ॥ అనన్తా అసంఖ్యేయాః-గుణా ఆశ్రితకార్యోపాదకాః-యస్మిన్బ్రహ్మణి స్వతో నిరతిశయబృహత్త్వశాలిని నిరతిశయానన్దజ్ఞానరూపే ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ఏవం సత్సఙ్గస్య ప్రణాడ్యా అఖిలశ్రేయస్సాధనత్వముక్తం-అథ-తస్మిన్ రుచిం జనయితుం ప్రస్తౌతి॥ యథేతి ॥భగవన్తం ఆహవనీయాదిరూపేణ పూజ్యం-విభావసుమగ్నిం - ఉపశ్రయమాణస్య పుంసః-శీతం,తమోఽన్ధకారశ్చ-తజ్జన్యం భయం చ- అప్యేతి-తథా, సాధూన్ - సంసేవతః పురుషస్యాపి-తమోఽజ్ఞానం-తత్ప్రయుక్తం సంసృతిభయం చాపగచ్ఛతి ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋నిమజ్జ్యేతి ల్యబన్తం , ఉన్మజ్జతాం పుంసాం,పరమయనం పరమం శరణం-సన్త ఏవ సాధవ ఏవోత్తారకా ఇత్యర్థః-కథంభూతాః - బ్రహ్మవిదః - శాన్తాః రాగాదిభిరకలుషితచిత్తాశ్చ యథా-అప్సు-మజ్జతాం,దృఢా,నౌః-శ్శరణం-తద్వత్ ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋కించ అన్నమితి ॥ ప్రాణినాం జిజీవిషూణాం-అన్నం ప్రాణాః జీవయితృ-ఆర్తానాం తాపత్రయపీడితానాం-అహమీశ్వరః-శరణం-రక్షితా- ప్రేత్య పరలోకే - ధర్మః-శరణం రక్షితా నృణాం ఐహలౌకికానాం , విత్తం ధనం-శరణం , తథా అస్మాత్సంసారా ద్బిభ్యతః పురుషస్య-సన్తః సాధవః - అరణం శరణమ్ ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋తే చ న సాక్షాదరణం,కింతు-జ్ఞానోపదేశద్వారేత్యభిప్రేత్యాహ॥ సన్తో దిశన్తీతి ॥ చక్షూంషి చిదచిదీశ్వరయాథాత్మ్యజ్ఞానాత్మకాని-దిశన్తి ప్రయచ్ఛన్తి- అర్కస్తు- సముత్థితః అభ్యుదిత ఏవ సన్,బహిరేవ-చక్షుర్దిశతి - తద్దర్శనసాధనం,కరోతీత్యర్థః-అతస్సన్తో-దేవతాః-బాన్ధవాశ్చ,తద్వత్పూజ్యా ఉపకార్యాశ్చేత్యర్థః-కింబహునా - సన్త ఆత్మా మమాత్మభూతా ఇత్యర్థః'జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మత,, మితి మదభిప్రాయాదితి భావః- అతో ఽహమేవ - సన్తః - మద్దృష్ట్యా సేవనీయా ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ఇతిహాసముపసంహరతి ॥ వైతసేన ఇతి ॥ సుద్యుమ్నభావేనోమావనం ప్రవిశ్య స్త్రీభావం ప్రాప్తస్య వీతసేనస్య పుత్రో వైతసేనః పురూరవాః-సఙ్గాత్ స్త్రీణాం స్త్రైణానాం చ సఙ్గాన్ముక్తః ఆత్మారామో,మహీమేతాం - చచార

హాత్మ్యాశ్చర్యే-ఏవమతిసక్తస్య సజ్జస్తతో ముక్త్వా భూదితివిస్మయతే హేతి ॥ ౩౫ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామ్ ఏకాదశస్కన్ధే షడ్వింశోఽధ్యాయః. ****************

మత్పరాశ్శ్రద్ధధానాశ్చ భక్తిం విన్దన్తీతి స్వారాధనాత్మకక్రియాయోగస్య భక్తియోగానుగ్రాహకత్వముక్తం-తత్ప్రకారం బుభుత్సయా పృచ్ఛతి ॥ క్రియేతి ॥ భవదారాధనం క్రియాయోగం సమాచక్ష్వేతి సమ్బన్ధః-యస్మాదితికరణాధిష్ఠానాదిప్రశ్నః-యైః కరణైః-యేష్వధికరణేషు-త్వాం, యథా-సాత్వతా, అర్చన్తి, తచ్చాచక్ష్వేతి సమ్బన్ధః ॥ ౧ ॥ కిం తత్ప్రశ్నశ్రవణాభ్యామిత్యత ఆహ ॥ ఏతదితి ॥ ఏతద్భగవదారాధనం- ముహుర్ముహు,రనుష్ఠితం, నృణాం, నిశ్శ్రేయసకరం ముక్తిసాధనం, వదన్తి, కే పునస్తే మునయ ఇత్యత ఆహ ॥ నారద ఇతి ॥ ఆచార్యో బృహస్పతిః , తస్య విశేషణమ్ అఙ్గిరసస్సూనురితి ॥ ౨ ॥ న కేవలం మునయ ఏవ వదన్తి-అపితు-భగవాన్ అజో బ్రహ్మాపి-యద్భగవదారాధనం-నిశ్శ్రేయసం-మాహ - కేభ్య ఆహేత్యత ఆహ ॥ పుత్రేభ్యో భృగుముఖ్యేభ్య ఇతి ॥ తథా, భగవాన్, భవో రుద్రశ్చ, హాకస్యై, దేవ్యై భార్యాయై , తావద్బ్రహ్మణ ఉపదేష్టా త్వమేవేత్యభిప్రాయేణ ఆరాధనం విశినష్టి ॥ నిస్సృతం తే ముఖామ్భోజాదితి ॥ తదుపదేశస్య త్వన్ముఖనిస్సృతత్వాదుపదేశ్యజ్ఞానస్యోపదేశాయత్తత్వాత్త్వన్ముఖనిస్సృతత్వోపచారః ॥ ౩ ॥ యత ఏవ , మతస్త్వదారాధనమేవ నిరతిశయశ్రేయస్సాధనమిత్యధ్యవస్యామీత్యాహ ॥ ఏతద్వా ఇతి ॥ హే మానద-ఏత- త్సత్సమ్ప్రదాయోపదేశానుష్ఠానపరమ్పరాప్రాప్తం, త్వదారాధనం, సర్వేషాం, వర్ణినా, మాశ్రమిణాం చ, కిం బహునా, స్త్రీణాం, శూద్రాణాం చ. శ్రేయసాం, ముత్తమం , శ్రేయ, స్తత్సాధనం

సజ్జో మహీమేతామాత్మారామశ్చచార హ ॥ ౩౫ ॥ ****************

********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, షడ్వింశోఽధ్యాయః *********

ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ క్రియాయోగం సమాచక్ష్వ భవదారాధనం ప్రభో । యస్మాత్త్వాం యే యథార్చన్తి సాత్వతాః పురుషర్షభ ॥ ౧ ॥ ఏతద్వదన్తి మునయః పరం నిశ్శ్రేయసం నృణామ్ । నారదో భగవాన్వ్యాస ఆచార్యోఽఙ్గిరసస్సుతః ॥ ౨ ॥ నిస్సృతం తే ముఖామ్భోజాద్యదాహ భగవానజః । పుత్రేభ్యో భృగుముఖ్యేభ్యో దేవ్యై చ భగవాన్భవః ॥ ఏతద్వై సర్వవర్ణానామాశ్రమాణాం చ సమ్మతమ్ । శ్రేయసాముత్తమం మన్యే స్త్రీశూద్రాణాం చ మానద ॥ ౪ ॥ ఏతత్కమలపత్రాక్ష కర్మబన్ధవిమోచనమ్ । భక్తాయ చానురక్తాయ బ్రూహి విశ్వేశ్వరేశ్వర ॥ ౫ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ న హ్యన్తోఽనన్తపారస్య కర్మకాణ్డస్య చోద్ధవ । సంక్షిప్తం వర్ణయిష్యామి యథావదనుపూర్వశః ॥ ౬ ॥ వైదికస్తాన్త్రికో మిశ్ర ఇతి మే త్రివిధో మఖః । త్రయాణామీప్సితేనైవ విధినా మాం సమర్చయేత్ ॥ ౭ ॥ యదా స్వనిగమేనోక్తం ద్విజత్వం ప్రాప్య పూరుషః । యథా యజేత మాం భక్త్యా శ్రద్ధయా తన్నిబోధ మే ॥ ౮ ॥ అర్చాయాం స్థణ్డిలే వాఽగ్నౌ సూర్యే వాఽప్సు హృది ద్విజే । ద్రవ్యేణ భక్తియుక్తోఽర్చేత్స్వగురుం మామమాయయా ॥ ౯ ॥

మన్యే ॥ ౪ ॥ అతస్తదుపదిశేత్యాహ ॥ ఏతదితి ॥ హే కమలపత్రాక్ష-కర్మబన్ధం , విశేషతో మోచయతీతి తథా, తదేతత్త్వదారాధనం, బ్రూహి, నను బ్రహ్మాద్యుపదేశపరమ్పరయైవ ప్రాప్తం తత్, కిం మాం పృచ్ఛసీత్యతస్సమ్బోధయతి ॥ విశ్వేశ్వరేశ్వరేతి ॥ విశ్వేశ్వరా బ్రహ్మాదయః-తేషామీశ్వర-త్వమేవ సర్వజ్ఞ ఇతి త్వమేవ బ్రూహీతి భావః ॥ ౫ ॥ కర్మకాణ్డస్య మదారాధనాత్మకకర్మావబోధాత్మకశాస్త్రభాగస్య-అనన్తపారస్య గ్రన్థతోఽనుష్ఠానతశ్చ పారరహితస్య, ఇదం హేతుగర్భం-అతః-అన్తః-న హ్యస్తి-అతః, సంక్షిప్య - యథావదనుపూర్వశః క్రమేణ, వర్ణయిష్యామి ॥ ౬ ॥ తత్ర తావత్స్వారాధనాత్మకయోగస్య త్రైవిధ్యమాహ ॥ వైదిక ఇతి ॥ మిశ్రః వైదికతాన్త్రికః, ఇతి-త్రివిధో- మఖో యాగః - తత్ర, తాన్త్రికః పాఞ్చరాత్రతన్త్రోక్తః - యద్యపి - పాఞ్చరాత్రికో ధర్మః ఏకాయనశాఖామూలతయా పరమవైదిక , స్తథాపి, వైదికశబ్దో గోబలీవర్దన్యాయాత్త్రయీసిద్ధధర్మే వర్తతే-తత్ర త్రయాణాం మధ్యే- అన్యతమేన-ఈప్సితేనేష్టేనైవ-విధినా , మాం-సమ్యగర్చయేత్ ॥ ౭ ॥ యదేతి ॥ యదా, గర్భాష్టమైకాదశద్వాదశకాలే - స్వనిగమేన స్వాధికారప్రవృత్తేన వేదేనోక్తం-ద్విజత్వముపనయనం-ప్రాప్య-పురుషస్త్రైవర్ణికః, శ్రద్ధయా, మాం, యథా, యజేత్ ఆరాధయేత్ , తథా నిబోధ, తం ప్రకారం శృణ్విత్యర్థః ॥ ౮ ॥ అర్చాయామితి ॥ అర్చాయాం ప్రతిమాయాం, స్థణ్డిలే చ కాబ్జమణ్డలాదౌ, ద్రవ్యేణ పూజాసాధనేన గన్ధకుసుమాదినా-స్వగురుం మామితి గురుదేవతయోరైక్యభావనా విధీయతే , అమాయయా నిష్కపటభావేన, అఫలాభిసన్ధినా ॥ ౯ ॥ ఆరాధనాత్ప్రాక్కృత్యమాహ ॥ పూర్వమితి ॥ తావద్ధాతాః శోధితాః-దన్తా యేన సః - అఙ్గశుద్ధయే దేహశుద్ధయే స్నానం-ప్రకుర్వీత- తతో - మృద్గ్రహణాదినా మృద్గోమయాదిలేపేన- ఉభయైర్వైదికైస్తాన్త్రికైశ్చ మన్త్రైరఙ్గ

ద్ధైః స్నానం,ప్రకుర్వీత ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తత-స్సంధ్యోపాసాసంధ్యోపాసనంఆది-ర్యేషాం, తానికర్మాణి - మేమయా-వేదముఖేన-చోదితాని-కుర్వీతేత్యనుషజ్యతే॥పూజామితి ॥ సమ్యక్-క్లృప్తః సంకల్పః ఫలానభిసంధిరూపో, యస్యసః - కర్మపావనీంకర్మశోధనీం,పాప్యపాపకవిరోధిపాపక్షపణకరీం,పూజాం, తైస్సంధ్యోపాసనాదిభిః- సహితఏవ , కల్పయేత్,న తానిత్యజేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ అర్చాయాంస్థణ్డిలేఽగ్నౌవేత్యుక్తం-తత్రార్చాభేదాన్ తేషుకృత్యాకృత్యానిచాహ॥ శైలీత్యాదినా ॥ శైలీశిలామయీ - లౌహీస్వర్ణరజతతామ్రాద్యన్యతమమయీ, లేప్యామృచ్చన్దనాదిమయీ - హృదిపూజాయాంమనోమయీ - త్యష్టవిధా ప్రతిమాప్రతిష్ఠత్యస్యామితిప్రతిష్ఠా - ప్రతిమా - సా-చలా- అచలేతిద్వివిధా- జీవస్య భగవతో - మన్దిరం - స్థానం యద్వా , ప్రతిష్ఠయామన్త్రన్యాసాద్యాత్మికయా , భగవదావాసస్థానంభగవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఉద్వాసేతి॥ హేఉద్ధవ - స్థిరాయామచలాయాం - అర్చనేపూజాయాం - ఉద్వాసావాహనే-న స్తః నకార్యేఇత్యర్థః ॥ ఉద్వాసోవిసర్జనం అస్థిరాయాంతు , వికల్పః స్యాత్ ఉద్వాసావాహనయోరితి విభక్తివిపరిణామేనానుషజ్యతే , తయోర్వికల్పఇత్యర్థః-స్థణ్డిలేచేతి - చస్త్వర్థః,స్థణ్డిలేతు - ద్వయంఉద్వాసఆవాహనంచేత్యుభయం, భవేదేవేత్యర్థః॥స్నపనమితి ॥అవిలేప్యాయాంవిలేప్యాతిరిక్తాయాం-స్నపనం - కర్తవ్యం - విలేప్యాగ్రహణంలేఖ్యాసైకతయోరప్యుపలక్షణం - అన్యత్రలేప్యాలేఖ్యాసైకతాసుతు-పరిమార్జనమాత్రమ్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఇదానీంఫలాభిసంధ్యనభిసంధిభేదేనపూజోపకరణేషు విశేషణమాహ ॥ ద్రవ్యైరితి ॥ అమాయిన ఇత్యగ్రేదర్శనాత్ద్రవ్యైరిత్యస్యాభిసంహితఫలస్యేత్యాదిః - ప్రసిద్ధైర్విధాయకశాస్త్రప్రసిద్ధైః - సద్భిరేవద్రవ్యై - ర్మద్యాగోమదారాధనం-కార్యం , అమాయినోఽనభి

పూర్వంస్నానంప్రకుర్వీతధౌతదన్తోఽఙ్గశుద్ధయే । ఉభయైరపిచస్నానంమన్త్రైర్మృద్గ్రహణాదినా॥ ౧౦ ॥
సన్ధ్యోపాసాదికర్మాణివిధినాచోదితానిమే । పూజాంతైఃకల్పయేత్సమ్యక్సంకల్పఃకర్మపావనీ ॥ ౧౧ ॥ శైలీ
దారుమయీలౌహీలేప్యాలేఖ్యాచసైకతీ। మనోమయీమణిమయీప్రతిమాఽష్టవిధాస్మృతా ॥ చలాచలేతిద్వి
విధాప్రతిష్ఠాజీవమన్దిరమ్॥ ౧౨ ॥ఉద్వాసావాహనేనస్తఃస్థిరాయాముద్ధవార్చనే। అస్థిరాయాంవికల్పస్స్యా
త్స్థణ్డిలేతుభవేద్ద్వయమ్ ॥ స్నపనంతువిలేప్యాయామన్యత్రపరిమార్జనమ్ ॥ ౧౩ ॥ ద్రవ్యైఃప్రసిద్ధైర్మద్యాగఃప్ర
తిమాదిష్వమాయయా ।భక్తస్యచయథాలబ్ధైర్హృదిభావేనచైవహి॥ ౧౪ ॥ స్నానాలఙ్కరణంప్రేష్ఠమర్చా
యాముద్ధవార్చనమ్ । స్థణ్డిలేతత్త్వవిన్యాసోవహ్నావాజ్యప్లుతంహవిః ॥ ౧౫ ॥ సూర్యేచాభ్యర్హణంప్రేష్ఠంసలి
లేసలిలాదిభిః ।శ్రద్ధయోపహృతంప్రేష్ఠంభక్తేనమమవార్యపి ॥ ౧౬ ॥ గన్ధోధూపస్సుమనసోదీపోఽన్నాద్యం
తుకింపునః। భూర్యప్యభక్తోపహృతంనమేతోషాయకల్పతే ॥ ౧౭ ॥ శుచిస్సంభృతసంభారఃప్రాగ్దర్భైఃక
ల్పితాసనః। ఆసీనఃప్రాగుదగ్వాఽర్చేదర్చాయామథసమ్ముఖమ్ ॥ ౧౮ ॥ కృతన్యాసఃకృతన్యాసాంమదర్చాం

సంహితఫలస్యమద్భక్తస్యతు - యథాలబ్ధైః-స్సంభావితైః - ద్రవ్యైః - హృదిభావేనలబ్ధద్రవ్యాణాంమనసాసమర్పణేనేత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ హృదిభావేనచైవహీత్యాదినావ్యుత్క్రమేణహృదాద్యర్చాయాంకర్తవ్యవిశేషానాహ॥ హృది-పూజాయాంస్తు-భావేనమానసోపచారేణ-మద్యాగః కార్యఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అర్చాయాంతు- స్నాన-మలంకరణంచ-మమ,ప్రేష్ఠం ప్రియతమం - అత - స్తదుభయమవశ్యం కార్యమిత్యభిప్రాయః - తత్ర-స్నానంయథానుగుణంస్నపనమార్జనాన్యతరద్వివక్షితం ॥ స్థణ్డిలేఇతి ॥ తత్త్వానాంయథాస్థానమఙ్గప్రధానదేవతానాం-విన్యాసస్తత్తన్మన్త్రైః స్థాపనం-యద్వా - తత్త్వానాం కాదిమావసానవర్ణబోధ్యానాంపఞ్చవింశతితత్త్వానాంతత్తద్వర్ణోచ్చారణేనవిన్యాసః-మమప్రేష్ఠతమఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ సూర్యేచేతి ॥ అభ్యర్హణంఉపస్థానేనార్హణం-స్తుతిభిరారాధనమిత్యర్థః- -సలిలేతు-సలిలాదిభిః - ఆదిశబ్దేనగన్ధపుష్పాక్షతాదిసంగ్రహః-తర్పణాదిభిరితికేచిత్-సర్వత్రసాధారణమాహ॥శ్రద్ధయేతి-భక్తియుక్తేన-శ్రద్ధయా-సమర్పితం వారిజలమపి- మమ,ప్రేష్ఠం- కింపునర్గన్ధాద్యన్యతమం - సుమనసఃపుష్పాణి-అన్నాద్యమిత్యాద్యశబ్దేనపేయతామ్బూలాదిసంగ్రహః-యద్వా, అన్నం,తతోఽప్యన్యదద్యంభక్ష్యం-తచ్చేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ❁ అథపూజాక్రమంప్రపఞ్చయతి॥ శుచిరిత్యాదినా॥ సంభృతాఃసంపాదితాః-సమ్భారాఃపూజోపకరణాని-యేనసః-ప్రాగగ్రైర్దర్భైః,కల్పితమాసనంయస్యసః , ప్రాగుదగ్వాప్రాఙ్ముఖఉదఙ్ముఖోవా-అథవా,అర్చాయాః-సమ్ముఖంఅభిముఖం,ఆసీనో-వారంవారమనుతిష్ఠన్నర్చేత్ ❁॥ ౧౮ ॥ ❁ ప్రథమం, స్వాఙ్గేషు-కృతః - న్యాసఃమాతృకాప్రణవమూలమన్త్రన్యాసో-యేనసః - కృతః-న్యాసఃసఏవ-యస్యాంతాం, మదర్చాం మత్ప్రతిమాం-- పాణినామృజేత్ పరిమృజేత్ ॥ ప్రోక్షణీయమితికలశవిశేషణం-పృథక్ప్రోక్షణకలశపరంవా- యథావ-ద్వా

త్మనో-వామపార్శ్వే-ఉపసాదయేత్ నిదధ్యాత్ ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ తదద్భిః కలశోదకైః-దేవయజనం యాగభూమిం-ద్రవ్యాణి సాధనాని-ఆత్మానం స్వదేహం- పాద్యాదీని త్రీణి పాత్రాణి చ - ప్రోక్ష్య, తతో-ఽద్భిః కలశోదకైః-తైస్తైర్ద్రవ్యైస్తులసీదూర్వాఙ్కురవిష్ణుక్రాన్తాసిద్ధార్థకహ్లారాదిభిశ్చ - సాధయేత్ పూజయేదిత్యర్థః - పాత్రాణాం చ త్రిత్వోక్తిరావశ్యకత్వద్యోతనార్థా శుద్ధోదకసర్వార్థోదకస్నానీయోదకాదిపాత్రాణామపి తత్ర తత్రోక్తత్వాత్ ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ కాని పునస్తాని పాత్రాణీత్యత స్తద్వివృణ్వన్ సంస్కారాన్తరమాహ ॥ పాద్యేతి ॥ దేశికః ఆరాధకః-పాద్యార్ఘ్యాచమనీయార్థాని-యాని-త్రీణి-పాత్రాణి-తాని-హృదాదిభిః-అభిమన్త్రయేత్-తత్ర హృత్ హృదయమన్త్రః-శిఖా శిఖామన్త్రః- గాయత్రీ విష్ణుగాయత్రీ ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ అథ దేహసంస్కారమాహ ॥ పిణ్డ ఇతి ॥ వాయ్వగ్నిశబ్దౌ శోషణదాహనపరౌ తౌ ప్లావనస్యాప్యుపలక్షణార్థౌ, శోషణదాహనప్లావనైః శోధితశరీర ఇత్యర్థః-తస్మిన్- హృత్-హృదయపద్మం - తత్స్థాం-మదీయాం మదాత్మికామితి యావత్ - పరాం దేహేన్ద్రియాదివిలక్షణాం- అణుస్వరూపాం, నాద ఉదాత్తస్వరయుక్తః ప్రణవ - స్తస్యాన్తో మకారః-తస్మిన్ - స్వప్రతిపాద్యతయా - సిద్ధైర్యోగిభి-ర్భావితాం అనుభావితాం - జీవకలాం జీవస్వరూపాత్మికాం కలాం - ధ్యాయేత్ -కలాశబ్దోఽత్ర విద్యాశబ్దపర్యాయః - స చ జ్ఞానమాహ-జ్ఞానస్వరూపామిత్యర్థః-న త్వంశభూతామితి-మమేత్యనేనైవ తల్లాభాత్ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ ఆత్మభూతయా స్వస్వరూపభూతయా- తయా జీవకలయా-పిణ్డే శరీరే - వ్యాప్తే దీపప్రభయా గేహ ఇవ ధర్మభూతజ్ఞానద్వారా వ్యాప్తే సతి- వ్యాప్తం శరీరం ధ్యాత్వేత్యర్థః - సంపూజ్యేత్యస్య మామిత్యపకృష్టేన సంబన్ధః - ఇత్థం సంస్కృతశరీరం హృత్పద్మే-తావ-న్మానసోపచారైః -ర్మా

పాణినాఽఽమృజేత్ । కలశం ప్రోక్షణీయం చ యథావదుపసాదయేత్ ॥ ౧౯ ॥ తదద్భిర్దేవయజనం ద్రవ్యాణ్యాత్మా
నమేవ చ । ప్రోక్ష్య పాత్రాణి త్రీణ్యద్భిస్తైస్తైర్ద్రవ్యైశ్చ సాధయేత్ ॥ ౨౦ ॥ పాద్యార్ఘ్యాచమనీయార్థం త్రీణి
పాత్రాణి దేశికః । హృదా శీర్ష్ణాఽథ శిఖయా గాయత్ర్యా చాభిమన్త్రయేత్ ॥ ౨౧ ॥ పిణ్డే వాయ్వగ్నిసంశుద్ధే హృ
త్పద్మస్థాం పరాం మమ । అణ్వీం జీవకలాం ధ్యాయేన్నాదాన్తే సిద్ధభావితామ్ ॥ ౨౨ ॥ తయాఽఽత్మభూతయా
పిణ్డే వ్యాప్తే సంపూజ్య తన్మయః । ఆవాహ్యార్చాదిషు స్థాప్య న్యస్తాఙ్గం మాం ప్రపూజయేత్ ॥ ౨౩ ॥ పాద్యోప
స్పర్శార్హణాదీనుపచారాన్ప్రకల్పయేత్ । ధర్మాదిభిశ్చ నవభిః కల్పయిత్వాఽఽసనం మమ ॥ ౨౪ ॥ పద్మమష్టద
ళం తత్ర కర్ణికాకేసరోజ్జ్వలమ్ । ఉభాభ్యాం వేదతన్త్రాభ్యాం మహ్యం తూభయసిద్ధయే ॥ ౨౫ ॥ సుదర్శనం పాఞ్చ
జన్యం గదాసీషుధనుర్హలాన్ । ముసలం కౌస్తుభం మాలాం శ్రీవత్సం చానుపూజయేత్ ॥ ౨౬ ॥ నన్దం సునన్దం గ
రుడం ప్రచణ్డం చణ్డమేవ చ । మహాబలం బలం చైవ కుముదం కుముదేక్షణమ్ ॥ ౨౭ ॥ దుర్గాం వినాయకం వ్యాసం వి
ష్వక్సేనం గురూన్ సురాన్ । స్వే స్వే స్థానే త్వభిముఖాన్పూజయేత్ప్రోక్షణాదిభిః ॥ ౨౮ ॥ చన్దనోశీరకర్పూరకు

మభ్యర్చ్యేత్యర్థః-తతో - ఽర్చాదిషు-ఆవాహ్య - ఆదిశబ్దేన స్థణ్డిలాదిసంగ్రహః - అర్చాద్యన్యతమే ఆవాహ్య, స్థాప్య చ-ఇదం సన్నిధాపనాదీనామప్యుపలక్షణం, ఆవాహనాదిషణ్ముద్రాప్రదర్శనేనావాహనాదికం కృత్వేత్యర్థః - న్యస్తాని ఆహితాని - అఙ్గాని హృదయాద్యఙ్గమన్త్రదేవతాః, యస్య, తం మాం ప్రపూజయేత్ ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ కథమిత్యత ఆహ ॥ పాద్యోపస్పర్శేతి ॥ ఇదం వ్యుత్క్రమేణ యోజ్యం - ధర్మాదిభిరిత్యాదిశబ్దేన జ్ఞానవైరాగ్యైశ్వర్యాధర్మాజ్ఞానావైరాగ్యానైశ్వర్యసంగ్రహః - ఏతే పీఠస్య పాదాః - ఏభిస్సహితే-పీఠే-నవభిః " విమలోత్కర్షిణీ జ్ఞానా క్రియా యోగా తథా పరమ్ । ప్రహ్వా సత్యా తథేశానాఽనుగ్రహా నవమూర్తయ ,, ఇత్యుక్తాభిర్మూర్తిభి-ర్యుక్తం-కర్ణికయా- కేసరైశ్చో - జ్జ్వలం- అష్టౌ దళాని-యస్య తత్ పద్మం- మమ, ఆసనం, కల్పయిత్వా, తస్మిన్, మహ్యం, పాద్యాదీనుపచారాన్ కల్పయేత్, తత్రో-పస్పర్శనం ఆచమనం, అర్హణం అర్ఘ్యం, ఉభాభ్యాం వేదపఞ్చరాత్రోక్తాభ్యాం విధిభ్యాం, మన్త్రాభ్యాం వా, ఉభయసిద్ధయే స్వర్గాపవర్గసిద్ధయే మహ్యం, ప్రకల్పయే-దితి పూర్వేణ సంబన్ధః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ❋ అథాయుధాదిపూజామాహ ॥ సుదర్శనమితి ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ అథ పార్షదార్చనమాహ ॥ నన్దమితి ॥ ఏతే భగవతః పార్షదాః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ సురా ఇన్ద్రాదయః, తాంశ్చ, స్వస్వస్థానేషు-మమాభిముఖాన్- ప్రోక్షణాదిభిః-పూజయేత్ - ఆదిశబ్దేన పాద్యాదిసంగ్రహః - తత్ర న్యస్తాఙ్గమిత్యఙ్గావరణపూజా సూచితా- ధర్మాదిభిశ్చ నవభిరితి పీఠదేవతాపూజా, సుదర్శనాదీని ముసలాన్తాన్యాయుధాన్యష్టదిక్షు, కౌస్తుభవనమాలాశ్రీవత్సాన్, ఉరసి, నన్దాదీనష్టదిక్షు-గరుడం పురతః, దుర్గాదీన్కోణేషు, గురూన్భగవతో దక్షిణపార్శ్వే ఇన్ద్రాదీన్ప్రాగాద్యష్టదిక్షు, దుర్గాయాః భగవన్మాయాభిమానిదేవతాత్వాత్ - వినాయకస్య విష్వక్సేనపార్షదత్వాత్, వ్యాసస్య వేదశాఖావిభజనేన తత్ప్రవర్తకత్వోపకారయోగా-త్సురాణాం భగవద్విభూతిత్వాచ్చ- పరివారేషు పూజా విహితా ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ అథ చన్దనాదిభి-ర్వాసితైః పరిమళి

త్రైః,(మన్త్రైః)-స్సువర్ణఘర్మానువాకాదిమన్త్రపారసహితైః, స్నాపయేత్-విభవేసతి-నిత్య, మిత్థం,స్నాపయేత్,అన్యథా, యథాసంభవైః,శ్చన్దనాదివాసితై రిత్యర్థః ✻ ॥ ౨౯ ॥ ✻మన్త్రానాహ॥స్వర్ణేతి॥తత్ర,స్వర్ణఘర్మానువాకః “ సువర్ణంఘర్మంపరివేదవేన ” మిత్యాది-మహాపురుషవిద్యా “ జితన్తేపుణ్డరీకాక్షనమస్తేవిశ్వభావన । నమస్తేఽస్తుహృషీకేశమహాపురుషపూర్వజే ” త్యయంమన్త్రః,పౌరుషంసూక్తం ప్రసిద్ధం-సామనీరాజనాదిభిః “ ఇన్ద్రంమఘోనేమధితాహావన్త ” ఇత్యాద్యా ఋచోనీరాజనాదయః , ఆదిశబ్దేనరౌహిణాదయః,సామాశ్రయాభిశ్చ,త్యైభిర్మన్త్రైః, స్నాపయే-దితిసంబన్ధః ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻వస్త్రేతి ॥ పత్రాణితులసీదళాని,సప్రేమప్రేమ్ణాసహితంయథాతథా-మాం,యథోచితం,అలంకుర్వీత ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻తతోఽర్చకో-మెమహ్యాం- శ్రద్ధయా, పాద్యాదీని-దద్యాత్-తత-స్సుమనసఃపుష్పాణి,ఉపహారంనైవేద్యమ్ ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻తత్ప్రపఞ్చయతి॥ గుడేతి ॥ తత్ర-శష్కుల్యఃఘృతపక్వవిశేషాః , అపూపాఃసంయావాఃగోధూమపిష్టమయాభక్ష్యాః,సూపాశ్చ, త్యేవంవిధం,నైవేద్యం,పరికల్పయే-దితిసంబన్ధః ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻కాలభేదేనోపచారవిశేషాన్విధత్తే ॥ అభ్యఙ్గేతి ॥ అభిషేచనం-పఞ్చామృతైఃస్నాపనం,పర్వణ్యేకాదశ్యాదౌ-విభవేసత్య - న్వహం,స్యాదిత్యర్థః ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻అథాగ్నావపిపూజాప్రకారమాహ ॥ విధినేతి ॥ విధినాఽన్యోక్తవిధినా-విహితేనిర్మితే-కుణ్డె,అథవా,స్థణ్డిలె,అగ్ని,మాధాయనిధాయ,ఉదితంప్రజ్వలితం-

ఙ్కుమాగరువాసితైః । సలిలైఃస్నాపయేన్మన్త్రైర్నిత్యదా✻విభవేసతి॥ ౨౯ ॥స్వర్ణఘర్మానువాకేనమహాపురుషవిద్యయా । పౌరుషేణాపిసూక్తేనసామనీరాజనాదిభిః॥ ౩౦ ॥వస్త్రోపవీతాభరణపత్రస్రగ్గన్ధలేపనైః । అలంకుర్వీతసప్రేమమద్భక్తోమాంయథోచితమ్ ॥ ౩౧ ॥ పాద్యమాచమనీయంచగన్ధంసుమనసోఽక్షతాన్ ।ధూపదీపోపహారాణిదద్యాన్మేశ్రద్ధయాఽర్చకః ॥ ౩౨ ॥ గుడపాయససర్పింషిశష్కుల్యాపూపమోదకాన్ ।సంయావదధిసూపాంశ్చనైవేద్యంసతికల్పయేత్ ॥ ౩౩ ॥ అభ్యఙ్గోన్మర్దనాదర్శదన్తధావాభిషేచనమ్।అన్నాద్యంగీతనృత్యాదిపర్వణిస్యుస్తథాఽన్వహమ్॥ ౩౪ ॥ విధినావిహితేకుణ్డేమేఖలాగర్తవేదిభిః । అగ్నిమాధాయపరితస్సమూహేత్పాణినోదితమ్ ॥ ౩౫ ॥ పరిస్తీర్యాథపర్యుక్షేదన్వాధాయయథావిధి । ప్రోక్షణ్యాఽఽసాద్యద్రవ్యాణిప్రోక్ష్యాగ్నౌభావయేతమామ్॥ ౩౬ ॥తప్తజామ్బూనదప్రఖ్యంశఙ్ఖచక్రగదామ్బుజైః । లసచ్చతుర్భుజంశాన్తంపద్మకిఞ్జల్కవాససమ్॥ ౩౭ ॥ స్ఫురత్కిరీటకటకకటిసూత్రవరాఙ్గదమ్ । శ్రీవత్సవక్షసంభ్రాజ ✻ త్కౌస్తుభంవనమాలినమ్ ॥ ౩౮ ॥ ధ్యాయన్నభ్యర్చ్యదారూణిహవిషాభిఘృతానిచ । ప్రాస్యాజ్యభాగావాఘారౌదత్త్వాచాజ్యప్లుతంహవిః॥ ౩౯ ॥జుహుయాన్మూలమన్త్రేణషోడశర్చావదానతః । ధర్మాదిభ్యోయథాన్యాయంమన్త్రైస్స్విష్టకృతంబుధః॥ ౪౦ ॥అభ్యర్చ్యాథనమస్కృత్యపార్షదేభ్యోబలింహరేత్ ।మూలమన్త్రంజపేద్బ్రహ్మస్మరన్నారాయణాత్మకమ్॥ ౪౧ ॥ దత్త్వాఽఽచమనముచ్ఛేషంవిష్వక్సేనాయకల్పయేత్।

అగ్నిం-పరితః-పాణినా-సమూహేదేకత్రనయేత్ ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻దర్భైః-పరిస్తీర్య, పర్యుక్షేత్ పరిషిఞ్చేత్-తతో-యథావిధి , అన్వాధాయస్వగృహ్యోక్తవిధినాఆధాయ , సర్వస్యాగ్నిముఖాఖ్యస్యకర్మణస్సంకల్పంకృత్వా - ప్రోక్షణ్యాప్రోక్షణపాత్రోదకేన,ద్రవాణిఆజ్యస్థాలీప్రభృతీనికరణాని,ప్రోక్ష్య,గ్నౌ,మాంభావయేత ✻ ॥ ౩౬ ॥ ✻కథంభూతం-తప్తహేమాభంచక్రాదిభిర్లసన్త , శ్చత్వారో-భుజా-యస్యతం-శాన్తంనతూగ్రరూపమ్ ✻ ॥ ౩౭ ॥ ✻స్ఫురన్తికిరీటాదీని-యస్యతం,శ్రీవత్సోవక్షసియస్య , భ్రాజన్-దీప్యమానః-కౌస్తుభో-యస్యతం-వనమాలాఽస్యాస్తీతితథాతం - వ్రీహ్యాదిత్వాన్మత్వర్థీయ ఇనిః ✻ ॥ ౩౮ ॥ ✻ధ్యాయన్నితి॥ఇత్థంభూతం-ధ్యాయన్ - అభ్యర్చ్య,దారూణిఇధ్మదారూణి,అభిఘృతాని-హవింషి-దేవతోద్దేశ్యాని, ప్రాశ్యాగ్నావాధాయ,ఆఘారౌతత్సంజ్ఞకావాజ్యభాగావాజ్యాహుతీ-దత్త్వాహుత్వా ✻ ॥ ౩౯ ॥ ✻తతో, మూలమన్త్రేణ శ్రీమదష్టాక్షరస్వాహాన్తేన - షోడశర్చావదానతఃపురుషసూక్తస్యషోడశభిఃఋగ్భిః - యాన్యవదానాని,తైశ్చైవ, ఆజ్యప్లుతం,హవి , ర్జుహుయాత్-తతో-యథాన్యాయం-ధర్మాదిభ్యో , జుహుయాత్ ఆదిశబ్దేనవిమలాదయోఽఙ్గదేవతాఆవరణదేవతాః - అస్త్రాణి-భూషణాని-పార్షదాశ్చసంగృహ్యన్తే-తతస్స్విష్టకృతంజుహుయాత్ ✻ ॥ ౪౦ ॥ ✻తతో-వహ్నౌ , ఆవాహితం-భగవన్త-మభ్యర్చ్య - పార్షదేభ్యోనన్దాదిభ్యో , బలిం,హరేత్ అష్టసుదిక్షుదద్యాత్-నారాయణాత్మకమితిమతన్త్రదేవతయోరైక్యభావనావిధీయతే,బ్రహ్మస్మరన్మామనుధ్యాయన్ ✻ ॥ ౪౧ ॥ ✻తతో-విష్వక్సేనాయ,ఆచమనం,సమర్ప్య - ఉచ్ఛేషంభగవన్నివేదితం-కల్పయేత్సమర్పయేత్-తత-స్సురభిమత్కర్పూరాదియుక్తం - తామ్బూలాదికమ్,

ముఖవాసం-సమర్పయేత్ - అథార్హయేత్-పునఃపుష్పాఞ్జలినాపూజయేత్ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ఉపగాయన్నితి॥మమ,కర్మాణిచేష్టితాని-ముహూర్తం, క్షణోఽస్యాస్తీతితథా-మత్పర్ధీయష్టన్,వైయగ్ర్యంపరిత్యజ్యలబ్ధావసరోభవేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ స్తవైరితి॥ ఉచ్చావచైర్నానావిధైఃశ్రౌతైఃశ్రుత్యుక్తైః, పౌరాణైఃపురాణోక్తైః - ప్రాకృతైః-ద్రవిడాన్ధ్రాదిభాషోక్తైః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁శివఇతి॥కృత్వానిధాయ-బాహుభ్యాందక్షిణోత్తరాభ్యాం,పరస్పరం,మమదక్షిణోత్తరౌపాదౌగృహీత్వేతిశేషః॥ మృత్యుగ్రహార్ణవాత్ మృత్య్వాదితుల్యాత్సంసారా-ద్భీతం - తత్ర-గ్రహఃపిశాచః - గృహ్ణాతిపారే తేనసంసారోలక్ష్యతే-మృత్యుతుల్యాదర్ణవతుల్యాచ్చగృహాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ఇతీతి॥మయా-దత్తాందత్తామివభావితాం- శేషాంమదుపభుక్తంతులస్యాదికం - శేషాశబ్దోనియతస్త్రీలిఙ్గః - సాదరంయథాతథా-శిరస్యాధాయధృత్వా, ఉద్వాస్యంచేత్-జ్యోతి-ర్మత్స్వరూపం,ఉద్వాసయేత్ క్వేత్యత ఆహ॥తజ్జ్యోతిః,పునర్జ్యోతిషిఅన్తరాత్మని,ఉద్వాసయేత్ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ఇత్థమర్చాద్యన్యతమే- శ్రద్ధానుసారం-తత్రతత్ర-మాం-మర్చయేత్ - ఇత్థంభావయేచ్చేత్యాహ॥ సర్వభూతేష్వితి॥ ఆత్మనిస్వస్మింశ్చ,అహం,మవస్థితఃఅన్తఃప్రవిశ్యధారకత్వేనస్థితః- అతఏవ-సర్వాత్మాసర్వశరీరకః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ఉపసంహరతి॥ ఏవమితి॥ క్రియాయోగానాం-పథైర్మార్గైః-ప్రకారై రితియావత్,ఉభయతఇహాముత్రచా-భీప్సితాం-సిద్ధిం ఫలం-విన్దతిలభతే ❁॥౪౮॥ ❁

ముఖవాసంసురభిమత్తామ్బూలాద్యమథార్హయేత్ ॥ ౪౨ ॥ ఉపగాయన్గృణన్నృత్యన్కర్మాణ్యభినయన్మమ। మత్కథాశ్శ్రావయఞ్ఛృణ్వన్ముహూర్తంక్షణికోభవేత్ ॥ ౪౩ ॥ స్తవైరుచ్చావచైస్స్తోత్రైఃపౌరాణైఃప్రాకృతైరపి।స్తుత్వాప్రసీదభగవన్నితివన్దేతదణ్డవత్॥ ౪౪ ॥శిరోమత్పాదయోఃకృత్వాబాహుభ్యాంచపరస్పరమ్। ప్రపన్నంపాహిమామీశభీతంమృత్యుగ్రహార్ణవాత్॥ ౪౫ ॥ఇతిశేషాంమయాదత్తాంశిరస్యాధాయసాదరమ్। ఉద్వాసయేచ్చేదుద్వాస్యంజ్యోతిర్జ్యోతిషితత్పునః ॥ ౪౬ ॥ అర్చాదిషుయదాయత్రశ్రద్ధామాంతత్రచార్చయేత్।సర్వభూతేష్వాత్మనిచసర్వాత్మాఽహమవస్థితః॥ ౪౭ ॥ఏవంక్రియాయోగపథైఃపుమాన్వైదికతాన్త్రికైః। అర్చన్నుభయతస్సిద్ధింమత్తోవిన్దత్యభీప్సితామ్॥ ౪౮ ॥మదర్చాంసంప్రతిష్ఠాప్యమన్దిరంకారయేద్దృఢమ్। పుష్పోద్యానానిరమ్యాణిపూజాయాత్రోత్సవాశ్రితాన్ ॥ ౪౯ ॥ పూజాదీనాంప్రవాహార్థంమహాపర్వస్వథాన్వహమ్ । క్షేత్రాపణపురగ్రామాన్దత్వామత్సార్ష్టితామియాత్॥ ౫౦ ॥ప్రతిష్ఠయాసార్వభౌమంసద్మనాభువనత్రయమ్ । పూజాదినాబ్రహ్మలోకంత్రిభిర్మత్సామ్యతామియాత్॥ ౫౧ ॥మామేవనైరపేక్షేణభక్తియోగేనవిన్దతి । భక్తియోగంసలభతఏవంయఃపూజయేతమామ్ ॥ ౫౨ ॥ యస్స్వదత్తాంపరైర్దత్తాంహరేతసురవిప్రయోః । వృత్తింసజాయతేవిడ్భుగ్వర్షాణామయుతాయుతమ్॥ ౫౩ ॥ కర్తుశ్చసారథేర్హేతోరనుమోదితురేవ చ । కర్మణాంభాగినఃప్రేత్యభూయోభూయసితత్ఫలమ్ ॥ ౫౪ ॥ ****************

******** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, సప్తవింశోఽధ్యాయః ********

శక్తంప్రత్యాహ ॥ మదర్చామితి ॥ తావ-ద్దృఢం-మన్దిరం-కారయేత్,తత్ర,మదర్చాంమత్ప్రతిమాం,ప్రతిష్ఠాప్య-పుష్పోద్యానానిచ - కారయేత్ ॥ మహాపర్వస్వ-న్వహంచ-పూజాదీనాం - ప్రవాహార్థంసంతతానువృత్త్యర్థం - పూజాద్యాశ్రితాన్-క్షేత్రాదీన్-దత్వా-ఆరాధకేభ్యఇతిశేషః - మహ్యమితివా-మత్సార్ష్టితాంమత్సమానైశ్వర్యం- ప్రాప్నుయాత్ -తత్ర-యాత్రావిశిష్టేషుపర్వసుమహాజనసమాగమఉత్సవః - వసన్తాదిమహోత్సవః - తైరాశ్రితాన్తదఙ్గానిత్యర్థః - తాన్ క్షేత్రాదీనితిసంబన్ధః ❁ ॥ ౪౯ ॥ ౫౦ ॥ ❁సార్వభౌమంసర్వపృథ్వీపతిత్వం,సద్మనామన్దిరనిర్మాపణేన - త్రిభిఃప్రతిష్ఠాసద్మపూజనైః - మత్సామ్యతాంమత్సాధర్మ్యమితియావత్ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁యస్తు-నిరపేక్షేణఫలాభిసంధివిరహేణ-మా-మిత్థం-పూజయే-త్స భక్తియోగం-లభతే-సచ,భక్తియోగేన-మామేవ,విన్దతేప్రాప్నోతి ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁దత్వామత్సార్ష్టితామియాదితిదానఫలముక్తం,కింతర్హ్యపహారఫలమిత్యతఆహ॥యఇతి॥ సురవిప్రయోఃదేవబ్రాహ్మణయోః-విడ్భుక్ అమేధ్యభోజీ ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁నకేవలమిదంఫలందాత్రపహర్త్రోరేవ, అపిత్వన్యేషామపికేషాంచిదిత్యాహ ॥ కర్తురితి ॥ కర్తుఃప్రయోజ్యస్య-సారథేఃసహకారిణః-హేతోఃప్రయోజకస్యా - నుమోదితుశ్చ - తత్ఫలం-కుతః-యతః - కర్మణాందానాపహారరూపాణాం-భాగినః-భోగినఇతిపాఠే,తత్ఫలభోగినః ॥ తత్రాపివిశేషమాహ ॥ తత్ఫలందానాహారాదిఫలం-ప్రేత్యపరలోకే - భూయోభూయఃఉత్తరోత్తరంభూయిష్ఠమిత్యర్థః ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే సప్తవింశోఽధ్యాయః **

యద్యప్యేవందాతాతత్సారధ్యాదయశ్చప్రశస్యాః - అపహర్త్రాదయస్తునిన్ద్యాః, తథాఽపి, ప్రశంసానిన్దేనకుర్యాదిత్యాహ ॥ పరస్వభావకర్మాణీతి ॥ పరస్యఅన్యస్య, స్వభావకర్మాణి,స్వభావానుగుణాని,దానాపహారసహక్రియాద్యాత్మకానికర్మాణి, నప్రశంసేత్-నాపి-గర్హయేత్-కింతు-విశ్వ - మేకాత్మకంమదన్తర్యామికంమచ్ఛరీరభూతం - పశ్యేదిత్యర్థః❋ ॥ ౧ ॥ ❋అన్యథాత్వనర్థఇత్యాహ॥ పరస్వభావేతి॥యః,ప్రశంసతి-నిన్దతిచ-సః,అసతిదేహే,అభినివేశతఃఆత్మాభిమానాత్-స్వార్థా - దాశు-భ్రశ్యతే-స్వార్థోఽత్రస్వాధికృతోజ్ఞానయోగః❋ ॥ ౨ ॥ ❋అసత్యభినివేశస్యస్వార్థభ్రంశహేతుత్వముపపాదయతి ॥ తైజసఇతి ॥ తైజసశబ్దోఽత్రా-హఙ్కారకార్యేదేహాత్మాభిమానేలక్షణయావర్తతే-తస్మిన్, నిద్రయాతత్తుల్యయాఅవిద్యయా - దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానేనా - పన్నే ప్రాప్తేసతి-పిణ్డస్థోదేహస్థోఽపి-జీవః - నష్టచేతనః సుప్తసంజ్ఞానః,మృత్యుం - వాశబ్దఇవార్థః- మృత్యుతుల్యాం - మాయాంసూక్ష్మరూపాంప్రకృతిం-ప్రాప్నోతి,ప్రకృత్యాతిరోహితోభవతి - నానార్థదృక్నానావిధదేహాభిమానీపురుషః - ప్రబుద్ధోఽపి - తద్వత్తత్త్వజ్ఞానవిరహాత్సుప్తకల్పఇత్యర్థః❋ ॥ ౩ ॥ ❋నను-దేహధర్మాణామాత్మన్యారోపేణస్తుతినిన్దయోరిత్థమనర్థహేతుత్వేఽపితేషాంతద్గతత్వంపశ్యతోనిన్దత్స్తువతశ్చనకోఽప్యనర్థఇత్యతఆహ ॥ కింభద్రమితి ॥ నవసత్యైకరూపతయేత్యవస్తు,తస్య-ద్వైతస్యభిన్నస్య,నానావిధస్య-దేహస్య-స్వవస్తువ్యతిరిక్తత్వావిశేషాత్,కియత్,కింభద్రం-కింమఙ్గళం,కింవా, అభద్రం, దేవాదిశరీరస్యక్రిమ్యాదిశరీరస్యచప్రకృతిపరిణామరూపత్వావిశేషాత్నిషేకగర్భాదికాలకృతావస్థాద్యవిశేషాచ్చాభద్రత్వాదభద్రకరూపేషుకిమభద్రిత్యాదిచిన్త్యేత్యర్థః - వాచోదితందేవాదిశబ్దోదితం - మనసాధ్యాతంఅహమభిమానాస్పదం,య - ద్దేవాదిశరీరం,త-దనృతం,దేహగతదేవత్వాదికమాత్మన్యసత్యమిత్యర్థః, అతో,దేహదృష్ట్యాచనస్తుతినిన్దేయుక్తేఇత్యర్థః❋ ॥ ౪ ॥ ❋నన్వాత్మనిదేహగతాకారస్యాసత్యత్వేకథంతర్హితదభినివేశమాత్రేణానర్థఇత్యపేక్షాయా - మయథావద్గృహ్యమాణానామనర్థహేతు

శ్రీభగవానువాచ ॥ పరస్వభావకర్మాణినప్రశంసేన్నగర్హయేత్ । విశ్వమేకాత్మకంపశ్యన్ప్రకృత్యా పురుషేణచ ॥ ౧ ॥ పరస్వభావకర్మాణియఃప్రశంసతినిన్దతి । సఆశుభ్రశ్యతేస్వార్థాదసత్యభినివేశతః ॥ ౨ ॥ తైజసేనిద్రయాఽఽపన్నేపిణ్డస్థోనష్టచేతనః।మాయాంప్రాప్నోతిమృత్యుంవాతద్వన్నానార్థదృక్పుమాన్ ॥ ౩ ॥ కింభద్రంకిమభద్రంవాద్వైతస్యావస్తునఃకియత్ । వాచోదితంతదనృతంమనసాధ్యాతమేవచ ॥ ౪ ॥ ఛాయాప్రత్యాహ్వయాభాసాఅసన్తోఽప్యర్థకారిణః।ఏవందేహాదయోభావాయచ్ఛన్త్యామృత్యుతోభయమ్ ॥ ౫ ॥ ఆత్మైవతదిదంవిశ్వంసృజ్యతేసృజతిప్రభుః । త్రాయతేత్రాతివిశ్వాత్మాహ్రియతేహరతీశ్వరః ॥ ౬ ॥ తస్మాన్న

త్వందృష్టాన్తముఖేనోపపాదయతి ॥ ఛాయేతి ॥ యథా,ఛాయా-రాక్షసత్వేనప్రతీయమానా- భయహేతుః-నత్వాత్మచ్ఛాయేతిప్రతీయమానా-యథాచ - ప్రత్యాహ్వయఃప్రతిశబ్దః - సచగిరిగుహాగతసత్త్వాన్తరశబ్దత్వేనప్రతీయమానో-భయహేతుః,నత్వాత్మీయత్వేనప్రతీయమానః - ఆభాసఃస్వప్నోబాధకవర్గః - సచ, జాగ్రదవస్థాప్రతిపన్నతుల్యతయాప్రతీతోభయహేతుః - నతుస్వాప్నతయా - అసన్తోప్యర్థకారిణఃస్వయమకార్యకరస్వరూపాఅపిఅయథావద్గృహ్యమాణాఃకార్యకరాభవన్తి-ఏవం-దేహాదయో,భావాఅర్థా - ఆత్మతయాప్రతీయమానాః-ఆమృత్యుతః,మృత్యురత్రప్రాకృతప్రళయః-ఆప్రళయాదిత్యర్థః-భయంసంసృతిభయం,యచ్ఛన్తి❋ ॥ ౫ ॥ ❋ఏవంస్తుతినిన్దాహేతుభూతగాగద్వేషాభావాయచిదచిదాత్మకప్రపఞ్చచిదచిద్భేదముక్త్వాఽథకృత్స్నస్యజగతోబ్రహ్మోపాదానకత్వేనతదనన్యత్వాచ్చనస్తుత్యాదీత్యాహ ॥ ఆత్మైవేతి సార్ధైస్త్రిభిః - ఆత్మాపరమపురుషః,త,దేకాత్మకంవ్యాప్యాత్మకంచ - ఇదంవిశ్వం, ఆత్మైవపరమాత్మైవేత్యర్థః-తదుపపాదయతి ॥ సృజ్యతఇతి ॥ స్వయం,చిదచిద్విశిష్టాకారేణసృజ్యతే,త్రాయతే-హ్రియతే, ఇత్యేతైఃపదైరుపాదానత్వముక్తం-సృజతీత్యాభిర్నిమిత్తత్వం - తచ్చవిశేషాకారేణేత్యవగన్తవ్యం, తత్రప్రభురిత్యనేనోపాదానత్వోపయుక్తం సర్వశక్తిమత్త్వంవివక్షితం,ప్రభుఃసమర్థః,సర్వశక్తిరితియావత్, రక్ష్యత్వరక్షకత్వయోరేకస్మిన్నుపపత్తిద్యోతనాయవిశ్వాత్మేత్యుక్తం,ఆత్మాహ్యన్తః ప్రవిశ్యప్రశాసనేనధారకః - కర్మానుగుణంతత్త్వమేవహీశ్వరస్యరక్షకత్వంనామ- విశ్వస్యశరీరత్వోక్త్యాతస్యసాక్షాద్రక్ష్యత్వంతద్ద్వారాత్వాత్మనఇతిఫలితం, శరీరగతధర్మాణాంతద్ద్వారాశరీరిపర్యన్తత్వాత్తేషాంతత్పర్యన్తత్వంనామతన్నిర్వాహకత్వమేవ - ఈశ్వరఇత్యనేనకృత్స్నస్యజగతస్సంహార్యత్వేఽపివిభూతిత్వావగమాత్తదిచ్ఛాప్రతిఘాతకాభావఃఫలితః❋ ॥ ౬ ॥ ❋తస్మాదితి ॥ తస్మాత్స్వనిష్ఠస్యబ్రహ్మాత్మకస్యవస్తునోఽభావాత్ - యద్వా, బ్రహ్మణఏవకృత్స్నప్రపఞ్చోపాదానత్వాద్విశ్వాకారేణతస్యైవావస్థితత్వాత్ - అన్యస్మాత్పృథక్సిద్ధాత్ - ఆత్మనోబ్రహ్మణస్సకాశాత్-అన్యఃపృథక్సిద్ధో - భావః - నహినిరూపితః - అస్మాత్ - ఆత్మా - పృథక్సిద్ధః - తచ్చాత్మనః - పృథక్సిద్ధమిత్యేవంననిరూపిత

యితుంకశ్యమిత్యర్థః-నను - వైశేషికాదయఈశ్వరస్య నిమిత్తత్వమేవమన్యన్తఇతికథంతస్యోపాదనత్వమపీత్యతస్తాన్నిరాహ॥నిరూపితేతి॥త్రివిధా-సమవాయ్యసమవాయినిమిత్తరూపమిథఃకారణభేదవిషయా-ఆత్మని వైశేషికాద్యాత్మని-భాతరాభాతిః-ప్రతీతిరితియావత్-నిర్మూలాప్రమాణశూన్యేతినిరూపితా-యద్వా, జగత్కార్యంచేత్కారణేనమిథోభిన్నేనభవితవ్యమిత్యేవం-నిరూపితాభాతినిర్మూలేత్యర్థః, ప్రమాణాభావోఽపియుక్తైరేవమూలమితినవాచ్యం-కాలఘటసంయోగంప్రతికాలస్యైకస్యైవనిమిత్తోపాదానత్వభయవిధకారణత్వస్యతైరవశ్యాభ్యుపగమ్యత్వాదితిభావః ॥ యద్వా॥యతోఽన్యోభావోననిరూప్యస్తతోవిన్నాప్రశంసోపేక్షారూపేణత్రివిధవిషయప్రతీతిర్బ్రహ్మాత్మికేత్యాహ ॥ నిరూపితేతి॥ నిర్మూలాప్రమాణశూన్యా-కేవలంభ్రమరూపేతియావత్ నిరూపితానిశ్చితా * ॥ ౭ ॥ * ననుపరమాత్మనఉపాదానత్వే వికారాశ్రయత్వాపత్తిరిత్యతఆహ॥ఇదమితి॥ఇదంపరిదృశ్యమానం-త్రివిధంసిద్దాప్రశంసోపేక్షావిషయత్వేనప్రతీయమానం-యద్వాసర్గస్థితిలయరూపావస్థాయుక్తం,జగద్గుణమయంసత్త్వాదిప్రకృతిగుణవికారరూపం-విద్ధి-అతో-వికారాఃపరిణామాదయోగుణగతాఏవేతిభావః- గుణమయస్య కథంపరమాత్మోపాదానకత్వమిత్యతస్తద్విశినష్టి ॥ మాయయాకృతం-మాయయాసంకల్పరూపేణజ్ఞానేన-గుణేషు-ప్రవిశ్యకృతం - అతఉపాదానత్వమప్యవిరుద్ధంతస్యసర్వాత్మకత్వాదితిభావఃఏతదితి ॥ జ్ఞానవిజ్ఞాననైపుణంజ్ఞానంప్రకృతిపురుషయోఃపరస్పరంవైలక్షణ్యజ్ఞానంవిజ్ఞానంతాభ్యాం పరమపురుషస్య విలక్షణత్వజ్ఞానం-తత్ర-నైపుణంకౌశలం - విద్వాన్ననిన్దతి-నాపిచస్తౌతి - కింతు, సూర్యవద్గుణదోషాభినివేశరహితశ్చరతి-చరేదిత్యర్థః * ॥ ౮ ॥ *సూర్యవచ్చరేదితిదృష్టాన్తముఖేనాభిమతమర్థందార్ష్టాన్తికేస్పష్టయతి ॥ ప్రత్యక్షేణేతి ॥ ప్రత్యక్షాదిభిఃకృత్స్నమాబ్రహ్మకీటంశరీరజాలమాద్యన్తవత్ ఉత్పత్తినిధనవత్-అసత్ సతఆత్మనోఽన్యచ్చేతిచజ్ఞాత్వా- నిస్సఙ్గఃక్వాప్యనా

హ్యాత్మనో ఽన్యస్మాదన్యోభావోనిరూపితః । నిరూపితేయంత్రివిధానిర్మూలాభాతిరాత్మని ॥ ౭ ॥ ఇదంగుణమయంవిద్ధివివిధంమాయయాకృతమ్। ఏతద్విద్వాన్మదుదితంజ్ఞానవిజ్ఞాననైపుణమ్॥నానిన్దతినచస్తౌతిలోకేచరతిసూర్యవత్ ॥ ౮ ॥ ప్రత్యక్షేణానుమానేననిగమేనాత్మసంవిదా । ఆద్యన్తవదసజ్జ్ఞాత్వానిస్సఙ్గోవిచరేదిహ॥ ఉద్ధవఉవాచ । నైవాత్మనోనదేహస్య సంసృతిర్ద్రష్టృదృశ్యయోః । అనాత్మస్వదృశోరీశకస్యేదముపలభ్యతే ॥ ౧౦ ॥ ఆత్మాఽవ్యయోఽగుణశ్శుద్ధస్స్వయంజ్యోతిరనావృతః । అగ్నివద్దారువద్దేహస్తస్యేహసంసృతిః ॥ ౧౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ । యావద్దేహేన్ద్రియప్రాణైరాత్మనస్సన్నికర్షణమ్ । సంసారఃఫలవాంస్తావదపార్థోఽప్యవివేకతః ॥ ౧౨ ॥ అర్థేహ్యవిద్యమానేఽపిసంసృతిర్ననివర్తతే। ధ్యాయతోవిషయానస్యస్వ

సక్తః-ఇహలోకేచరేత్ * ॥ ౯ ॥ *అఙ్గుళ్యాద్యవయవవిచ్ఛేదేఽప్యాత్మనస్తదదర్శనాత్ భిన్నానాందేహావయవానామనాత్మత్వంప్రత్యక్షం- ఏవమేవానుమానాదవయవాన్తరాణామనాత్మత్వసిద్ధిః-యదిదేహాత్మానామిథోఽత్యన్తవిలక్షణౌకస్యతర్హిసుఖదుఃఖానుభవాత్మకస్సంసార-ఇతిపృచ్ఛతి ॥ నైవేతి॥ హేఈశ- కస్య-స్యాత్,సంసృతిరిత్యనుషజ్యతే-నకస్యాపీత్యతఆహ ॥ ఉపలభ్యతఇతి ॥ సుఖదుఃఖానుభవోదృశ్యతేహి - అతః ప్రత్యక్షవిరోధాన్నసంసృతిరపహ్నోతుంశక్యేతిభావః * ॥ ౧౦ ॥ *సంసృత్యసంభావనాయాంహేతుత్వేనాత్మానంవిశినష్టి ॥ ఆత్మాఽవ్యయఇతి ॥ ఆత్మా-స్వయంశబ్దఃపూర్వోత్తరాభ్యాంసంబధ్యతే-స్వయమాత్మనా-శుద్ధః-స్వభావతశ్శుద్ధఇత్యర్థః-స్వయంజ్యోతిఃస్వయంప్రకాశః - అనన్యాధీనప్రకాశః-అనావృతఃకర్మరూపావరణరహితః , అగుణఃసత్త్వాదిగుణానాశ్రయః-అవ్యయఃజన్మమరణాదివికారరహితః-దేహస్త్వ-చిజ్జడః-విజాతీయయోరపిదేహాత్మనోరవిభాగేనావస్థితౌదృష్టాన్తోఽగ్నివద్దారువదితి , కస్యేహసంసృతిః - అజడస్యాప్యాత్మనఃస్వతశ్శుద్ధత్వాత్ అశుద్ధస్యాపిదేహస్యజడత్వాన్నసంసృతిఃస్యాదితిప్రశ్నార్థః * ॥ ౧౧ ॥ *స్వతశ్శుద్ధస్యాప్యాత్మనఃప్రకృతిసబన్ధేనాశుద్ధత్వాత్సంసారఇతిపరిహరతి ॥ యావదితి ॥ యావదాత్మనో, దేహాదిభిఃసన్నికర్షణంసంబన్ధఃతావదపార్థోఽప్యాత్మనిస్వతఏవావిద్యమానోఽపి,సంసారః- తదావహోదేవాద్యాకారః-ఫలవాన్విద్యమానకల్పఃసుఖదుఃఖజనకః-కుతః- అవివేకతఃదేహావిలక్షణస్వస్వరూపాజ్ఞానాత్ . అవివేకకృతసంబన్ధాదేవతస్యాశుద్ధిరితిభావః , అవివేకేనఇతిపాఠేతదాత్మనోవిశేషణం,అవివేకాద్దేహాదిభిః,సన్నికర్షణం తతస్సంసారఃఫలవాన్ , అవిద్యాసంచితంకర్మే,, తివచనాదవివేకస్యప్రకృతిసంబన్ధహేతుత్వంకర్మద్వారావగన్తవ్యం - ఏవంచాహంకారమమకారకృతపుణ్యాపాపాధీనప్రకృతిసంబన్ధాత్సంసారఇత్యభిప్రాయః * ॥ ౧౨ ॥ *ఆత్మన్యవిద్యమానాదపిదేవమనుష్యాద్యాకారాత్సంసృతిరిత్యేతదేవదృష్టాన్తముఖేనోపపాదయతి । అర్థ ఇతి ॥దేవమనుష్యాద్యాకారే,అవిద్యమానేఽపిఆత్మన్యసత్యపి-విషయాన్ , ధ్యాయతస్తస్య-సంసృతిః, స్వప్నేనివర్తతే,స్వప్నేఽహంకృశోఽహంమమైతేకళత్రాదయఃమమైతేప్రతికూలాశ్శత్రవఇత్యేవమనుభూ

లానిత్యేవం ధ్యాయత ఇత్యర్థః యథా, స్వప్నే అనర్థాగమః, స్వాప్నదేహస్యాత్మత్వం సంప్రతిపన్నం, తథా. ఉపితస్యాత్మన్యధ్యాసాదనర్థాగమస్తాదాత్వికదుఃఖానుభవో భవతి - తద్వదిత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ స్వాప్నదేహస్యానాత్మత్వసంప్రతిపత్తిం, తద్దేహాపగమతు తదభిమానప్రయుక్తదుఃఖాభావం చ దర్శయతి ॥ యథా హీతి ॥ ప్రస్వాపశబ్దః స్వప్నపరః, తస్య దేహాత్మాభిమానద్వారా బహ్వనర్థకృత్త్వం వివక్షితం, స ఏవ ప్రస్వాప ఏవ, ప్రతిబుద్ధస్య స్వప్నాదుత్థితస్య, మోహాయ న కల్పతే. తద్దేహాభిమానరూపమోహజననద్వారా సుఖదుఃఖకృన్న భవతీత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ దృష్టాన్తేనాభిప్రేతమర్థం దార్ష్టాన్తికే దర్శయతి ॥ శోకేతి ॥ శోకాదయో, జన్మమృత్యూ చాహంకారస్యాహంకారయుక్తస్యాత్మనః, న తు తద్వియుక్తస్య, ముక్తస్యేతి యావత్ అద్య జన్మోఽత్రాహంకారశబ్దః అనాత్మన్యాత్మాభిమానహేతుః ప్రకృతిపరిణామవిశేషోఽహంకారః, తత్ప్రయుక్తాః శోకాదయో, న త్వాత్మనః స్వాభావికా ఇత్యర్థః. దుఃఖాజ్ఞానమలా ధర్మాః ప్రకృతేస్తే న చాత్మనః, ఇత్యాదివదయమేవార్థః ॥ ౧౫ ॥ అహంకారస్య దృశ్యన్త ఇత్యహంకారస్య సంసృతిహేతుత్వం సవాసనాధ్యాసముక్తం, అథ సంసృతిహేతూన్ సర్వాన్ సంకలయ్య దర్శయతి ॥ దేహేన్ద్రియేతి ॥ అభిమానః అనాత్మన్యాత్మబుద్ధిః జీవస్య, సంసృతిహేతుత్వం కర్మానుష్ఠాతృతయా, అన్తరాత్మా పరమాత్మా తస్య సంసృతిహేతుత్వం కర్మఫలప్రదత్వేన, గుణాశ్చ కర్మాణి చ మూర్తిర్యస్య స ఇతి యానిసఇత్యన్తరాత్మవిశేషణం. గుణకర్మమూర్తిరితి పాఠాన్తరే తు గుణాః సత్త్వాదయః కర్మాణి పుణ్యాపుణ్యాత్మకాని చ మూర్తయశ్చ గుణకర్మమూర్తిః సమాహారైకవద్భావః మూర్తిశబ్దో దేవమనుష్యత్వాదిజాతిపరః. దేహస్య పృథగుక్తత్వాత్. సూత్రం మహాన్, సూత్రభూతోఽహంకారాదికార్యతత్త్వాధారభూతో మహానిత్యర్థః. ఉరుధా బహుధా, ఇతిశబ్దో వాత్యర్థః. ఉరుభ్య ఏతేభ్య ఇత్యర్థః. సంసారః. కాలతన్త్రః కాలవశః. కాలో హి హేతురితి భావః, ఆధావతి ప్రవర్తతే ॥ ౧౬ ॥ కస్తర్హి తస్మి

స్వప్నే ఽనర్థాగమో యథా ॥ ౧౩ ॥ యథా హ్యప్రతిబుద్ధస్య ప్రస్వాపో బహ్వనర్థకృత్ । స ఏవ ప్రతిబుద్ధస్య న వై మోహాయ కల్పతే ॥ ౧౪ ॥ శోకహర్షభయక్రోధలోభమోహస్పృహాదయః । అహంకారస్య దృశ్యన్తే జన్మ మృత్యుశ్చ నాత్మనః ॥ ౧౫ ॥ దేహేన్ద్రియప్రాణమనోఽభిమానో జీవోఽన్తరాత్మా గుణకర్మమూర్తిః । సూత్రం మహానిత్యురుధేవ గీతస్సంసార ఆధావతి కాలతన్త్రః ॥ ౧౬ ॥ అమూలమేతద్బహురూపరూపితం మనోవచః ప్రాణశరీరం కర్మ । జ్ఞానాసినోపాసనయా శితేనచ్ఛిత్త్వా మునిర్గాం విచరేదతృష్ణః ॥ ౧౭ ॥ జ్ఞానం వివేకో నిగమస్తపశ్చ ప్రత్యక్షమైతిహ్యమథానుమానమ్ । ఆద్యన్తయోరస్య యదేవ కేవలం కాలశ్చ హేతుశ్చ తదేవ మధ్యే ॥ ౧౮ ॥ యథా హిరణ్యం సుకృతం పురస్తాత్పశ్చాచ్చ సర్వస్య హిరణ్మయస్య । తదేవ మధ్యే వ్యవహార్యమాణం నానాప

వృత్త్యపాయ ఇత్యత ఆహ ॥ అమూలమితి ॥ బహుభిః దేవాదిరూపైర్హేతుభిః రూప్యత ఇతి తథా. తత్ మన ఆదీనాం. కర్మ మన ఆదిభిః కృతం కర్మేత్యర్థః. తదేతత్సంసృతిమూలం. అమూలం యథా తథా. జ్ఞానాసినా ఛిత్త్వా. కథంభూతేన. ఉపాసనయా మమోపాసనయా. శితేన సంతతానువృత్తేన. ఛిత్త్వేత్యస్య ఛేదనాయోపక్రమ్యేత్యర్థః జీవదశాయాం నిర్మూలచ్ఛేదనాసంభవాత్. న తృష్ణా శబ్దాదిషు, యస్య సః. మునిః శుభాశ్రయసంశీలనశీలః. గాం భూమిం. విచరేదిత్యర్థః జ్ఞానోపాసనే తన్నివృత్తిహేతురితి భావః ॥ ౧౭ ॥ కీదృశం తజ్జ్ఞానం, కాని పునస్తత్సాధనానీత్యత ఆహ ॥ జ్ఞానమితి ॥ జ్ఞానం వివేకో నిగమ ఇతి కార్యకారణయోరభేదాభిప్రాయకం సామానాధికరణ్యం. వివేకాదినా జ్ఞానం నిష్పాద్యత ఇత్యర్థః తత్ర. నిత్యత్వానిత్యత్వాదిభిరాత్మానాత్మనోః పరస్పరవ్యావర్తకధర్మనిరూపణం వివేకః. తపః కర్మయోగః. నిగమః శాస్త్రాధ్యయనజం జ్ఞానం. ఆత్మానాత్మనోరహంతయేదంతయా చానుభవః ప్రత్యక్షం. ఐతిహ్యముపదేశః. అనుమానం కృష్యాదిదృష్టాన్తేన కర్మఫలానిత్యత్వానుమానం. ఏవం సాధనాన్యుక్తాని. అథ జ్ఞానాకారమభినయేన నిరూపయతి ॥ ఆద్యన్తయోరిత్యాదిభిః సార్ధైశ్చతుర్భిః. అస్య దేహస్యాద్యన్తయోః. యత్కేవలం శరీరరహితం, మధ్యేఽపి తదేవాత్మస్వరూపం. న తు శరీరమాత్రాత్మైత్యేవంవిధం జ్ఞానమిత్యర్థః. కాలశ్చేతి చ స్త్వర్థః హేతుశ్చేతి చోఽవధారణార్థకః. కాల ఏవ హేతుః. బహు స్యామితి భగవత్సంకల్పకాల ఏవైవంవిధస్యాత్మనో దేహసంబన్ధనిమిత్తమిత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ తదేవ జ్ఞానం దృష్టాన్తేన దర్శయతి ॥ యథేతి ॥ సుకృతం సుష్ఠుకృతం. సమ్యక్పుటపాకశోధితమిత్యర్థః. తత్ సర్వస్య హిరణ్మయస్య కటకమకుటాదేః పురస్తాత్పశ్చాచ్చ. అతో మధ్యేఽపి తదేవ. నానాపదేశైర్నానానామభిః రజతాదిమిశ్రణనిబన్ధనైర్వ్యవహార్యం భవతి ॥ విశుద్ధం హిరణ్యం కటకమకుటాదినిర్మాణదశాయాం రజతాదిమిశ్రం క్రియతే. తన్మిశ్రమపి భూషణావస్థం హిరణ్యమితి వ్యవహ్రియతే. స చ వ్యవహారో భ్రాన్తిమూలకః. నిర్మాణపాకే స్తు రజతాదిమిశ్రణాత్పూర్వం అగ్నిశోధనాత్పశ్చాచ్చ యత్కేవలం హిరణ్యం తదేవ మధ్యేఽపి హిరణ్యశబ్దవాచ్యం న తు రజ

త్రాద్యంశోఽక్షితివ్యవహ్రియతే-సచనభ్రాన్తిమూలః - తద్వత్ ఏవం-అహమర్థోఽప్యాత్మా దేహసంబన్ధాత్పూర్వాపరకాలయోరివమధ్యేఽపి దేహవిలక్షణఏవ- దేహసంమేళనేనా-హమితిప్రతిపత్తిస్తుభ్రాన్తిరేవేత్యర్థః-దార్ష్టాన్తికసామర్థ్యాత్ దృష్టాన్తేలోహాన్తరమిశ్రత్వమవగమ్యతే * ॥ ౧౯ ॥ * కించ॥విజ్ఞానమితి ॥ కారణమిన్ద్రియవర్గః-కార్యం - శరీరం -కర్తృ-మహత్తత్త్వకార్యమనాత్మన్యాత్మాభిమానహేతురహంకారతత్త్వమితిత్రియవస్థంత్రిధాఽవస్థితం - యకారాశస్య పృథక్స్వరశ్ఛన్దోఽనురోధాత్-అఙ్గహేఉద్ధవ-త్రిగుణంత్రిగుణపరిణామాత్మకంఅచేతనం - సమన్వయేనవ్యతిరేకతశ్చ-అన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం-యేనతుర్యేణో-క్తావస్థాత్రయరహితేనాత్మతత్త్వేనప్రవర్తతఇతిశేషః - తదేవాత్మతత్త్వం-సత్యంఅపరిణామిత్యేవం విధమస్యైతజ్జ్ఞానాసినోపాసనయేత్యుక్తం విజ్ఞానమిత్యర్థః- త్రియవస్థమిత్యస్యోత్పత్తిస్థితినిధనాత్మకావస్థాత్రయభాగిత్యర్థః తతాత్మని దేహాన్తరవస్థితేసతీన్ద్రియాదీనాం-ప్రవృత్తిరిత్యన్వయః-తదపగమేతునప్రవృత్తిరితివ్యతిరేకః * ॥ ౨౦ ॥ * నయదితి॥యత్ శరీరం-పురస్తాత్ ఉత్పత్తేఃపూర్వకాలే - నాత్మా భవతి-ఉతాపిచ-పశ్చాన్నాశానన్తరమపి-నాత్మా-తన్మధ్యేఽపినాత్మాభవతి-స్థూలోఽహమితివ్యవహారమాత్రం - సఏషవ్యవహారోభ్రాన్తిమూలకఇత్యర్థః-భూతం దేహస్యపూర్వాపరకాలయోరపివిద్యమానం-య-దాత్మతత్త్వం-పరేణప్రమాణేన-ప్రసిద్ధం-తదేవ- స్యాత్ - సద్వైకరూపంస్యాదితిచ-తత్-జ్ఞానాసినేత్యుక్తంజ్ఞాన-మితి-మే, మనీషామతిః - మేమతమిత్యర్థః * ॥ ౨౧ ॥ * కించ॥అవిద్యమానఇతి ॥ వైకారికఃప్రకృతివికారభూతః - రాజసః రజోగుణోద్రిక్తతయా ప్రవృత్తిస్వభావః - ఏష-సర్గఃశరీరరూపసృజ్యపదార్థః- అవిద్యమానోఽపిఆత్మనిస్వత ఏవావిద్యమానోఽపి - అవభాతి ॥ స్వాభిమానవిషయతయా ప్రతీయతే, బ్రహ్మపరిశుద్ధం జీవాత్మస్వరూపంతు - స్వయంజ్యోతిః అతోవిభాతి ॥ అత ఇతిల్యబ్లోపేకర్మణిపఞ్చమీ - ఇమంసర్గమపోహ్య పునరావృత్తం య

~~~~~~

జ్జైశైరహమస్యతద్వత్ ॥ ౧౯ ॥ విజ్ఞానమేతత్త్రియవస్థమఙ్గగుణత్రయంకారణకార్యకర్తృ । సమన్వయేన
వ్యతిరేకతశ్చయేనైవతుర్యేణతదేవసత్యమ్ ॥ ౨౦ ॥ నయత్పురస్తాదుతయన్నపశ్చాన్మధ్యేచతన్నవ్యపదేశమాత్రమ్ । భూతంప్రసిద్ధంచపరేణయద్యత్తదేవసత్స్యాదితిమేమనీషా ॥ ౨౧ ॥ అవిద్యమానోఽప్యవభాతియోవైవైకారికోరాజసఏషసర్గః । బ్రహ్మస్వయంజ్యోతిరతోవిభాతిబ్రహ్మేన్ద్రియార్థాత్మవికారచిత్రమ్ ॥ ౨౨ ॥
ఏవంస్ఫుటబ్రహ్మవివేకహేతుభిః * పరాపవాదేనవిశారదేన । ఛిత్త్వాత్మసంమోహముపారమేతస్వానన్దతుష్టోఽఖిలకాముకేభ్యః ॥ ౨౩ ॥ నాత్మావపుఃపార్థివమిన్ద్రియాణిదేవాహ్యసుర్వాయుర్జలంహుతాశః।మనో

~~~~~~

థాతథానిర్ధారయేత్యర్థః-స్వయంజ్యోతిఃస్వయంప్రకాశం - అవభాతి - బ్రహ్మప్రకృతిస్తుఇన్ద్రియార్థాత్మకవికారచిత్రం-ఇన్ద్రియాణి-అర్థాఃశబ్దాదివిషయాః-తదాత్మానస్తద్రూపాః-యే-వికారా- స్తై-శ్చిత్రం-భాతీ - త్యేవంవిధమపితద్విజ్ఞానమిత్యర్థః-అత్రాద్యోబ్రహ్మశబ్దోముక్తాత్మస్వరూపపరః "బ్రహ్మభూయాయకల్పతే - బ్రహ్మణోహిప్రతిష్ఠాఽహమమృతస్యావ్యయస్యచే,,తిపరిశుద్ధాత్మనితత్ప్రయోగదర్శనాత్-ద్వితీయస్తుప్రకృతిపరః "తస్మాదేతద్బ్రహ్మనామరూపమన్నంచజాయతేమమయోనిర్మహద్బ్రహ్మే,,తిప్రకృతావపితత్ప్రయోగదర్శనాత్- బద్ధాత్మస్వరూపందేహసంసర్గాత్తన్మిశ్రతయావభాతి-నతువ్యావృత్తతయా-శుద్ధాత్మస్వరూపంతుతదభావాత్పృథగేవావభాసతఇత్యర్థః * ॥ ౨౨ ॥ * "తతాద్యన్తయోరస్యే,,త్యర్ధేనసంసృతినివృత్త్యుపాయతయోక్తస్యజ్ఞానస్య-దేహపూర్వోత్తరమధ్యకాలత్రయానువృత్తదేహవిలక్షణాత్మకస్వరూపవిచారాత్మకత్వాకారఉక్తః"యథాహిరణ్య,, మిత్యనేనదేహసమ్మేళనేనాహమితిప్రతీతేర్భ్రాన్తిరూపత్వనిర్ణయాత్మకత్వాకారః"విజ్ఞానమేత,, దిత్యనేనత్వన్వయవ్యతిరేకాభ్యామాత్మనోదేహాదిప్రవర్తకత్వవిచారాకారః " నయత్పురస్తా-దిత్యాదినాదేహస్యానాత్మత్వనిశ్చయాకారః" అవిద్యమాన ,, ఇత్యనేనతుపరిశుద్ధాత్మస్వరూపస్యవ్యావృత్తతయాఽవభాసవిచారాత్మకత్వాకారః - తదేవముక్తవిధస్యజ్ఞానస్యసంసృతినిదానభూతదేహాత్మాభిమానచ్ఛేదకత్వముక్తం - అథాన్యాన్యపితదుచ్ఛేదకానివదంస్తదుపసంహరతి॥ఏవమితి ॥ ఇత్థం-స్ఫుటంయథాతథా-బ్రహ్మవివేకహేతుభిః, బ్రహ్మణఃపరమాత్మనోవివేకఃఉక్తవిధాభ్యాంప్రకృతిపురుషాభ్యాంవైలక్షణ్యనిర్ణయః- తద్ధేతుభిర్విచారాత్మకైఃజ్ఞానై-ర్విశారదేననిపుణేనపరాపవాదేనచా-త్మని-సమ్మోహందేహబుద్ధిస్వాతన్త్ర్యబుద్ధ్యాత్మకమోహం , ఛిత్త్వా -అస్యపూర్వవదర్థః-స్వానన్దతుష్టః-బ్రహ్మాత్మకస్వాత్మానుభవానన్దతుష్టః-అఖిలకాముకేభ్యః-ఉపారమేత- అఖిలైఃకర్మభిస్సఙ్గంనకుర్యాత్ - పరాపవాదోనామఃపరేషాందేహేన్ద్రియప్రాణాదీనాం , అపవాదఃఆత్మత్వాపనోదః * ॥ ౨౩ ॥ * తమేవవివృణోతి॥ నాత్మేతి ॥పార్థివం,వపుః,నాత్మా, దేవశబ్దవాచ్యానీన్ద్రియాణినాత్మే,,త్యేవంయోజనీయం , అసుఃప్రాణః,,వాయుజలమితిసమాహారద్వన్ద్వః,,వా

యుర్జలం చ, నాత్మేతి సంబన్ధః, అన్నమాత్రం, అన్నాప్యాయితస్య మనసోఽన్నమాత్రత్వవ్యపదేశః ॥ అన్నమయం హి సోమ్య మన, ఇతి శ్రుతేః - ధిషణా బుద్ధిః - సత్త్వమన్తఃకరణం - అహంకృతిరనాత్మన్యాత్మాభిమానహేతురహంకారః - ఖం ఆకాశః - వపురాదయో నాత్మేత్యత్ర హేతుః - అర్థసామ్యమితి ॥ అర్థానాం వపురాదీనాం సామ్యం ప్రకృతిపరిణామాత్మకత్వేన సామ్యం యతస్తత ఇతి యుక్తశ్చ బ్రాధ్యాహారేణ సంబన్ధః ప్రకృతిరేవాత్మనోఽన్యా కుతస్తత్పరిణామాత్మకా వపురాదయ ఆత్మా భవితుమర్హన్తీత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ ఉపారమేతేస్వానన్దతుష్టోఽఖిలకాముకేభ్య, ఇతి పరాపవాదేన చ స్వాత్మమోహస్య స్వానన్దతుష్టస్యాఖిలకామిసఙ్గస్యాపరిహార్యత్వముక్తం - నన్వేవం భూతస్య తత్సఙ్గేఽపి న కోఽపి దోష ఇత్యాశఙ్క్య తద్వ్యాఖ్యామ్ ॥ సమాహితైరితి ॥ అస్య, యద్యపీత్యాదిః మత్సువివిక్తధామ్నః - మమ - సుష్ఠు - వివిక్తం - ధామ స్వరూపం - యేన - తస్య, సత్త్వాదిగుణపరిణామాత్మకైః - కరణైరిన్ద్రియైః - సమాహితైః - కో, గుణో - భవేత్, ఇన్ద్రియసమాధానేనాత్మన్యపూర్వః కోఽపి గుణో న భవేదిత్యర్థః - విక్షిప్యమాణైరపి కరణైః కిన్ను దూషణం - న కోఽపి దోషశ్చ భవేదిత్యర్థః - తత్ర దృష్టాన్తః, ఘనైర్మేఘైః, రుపేతైః - విగతైర్వా - రవేః, కిం, న తు దోషో నాపి గుణశ్చ, యథా, తద్వదిత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ నను - పరమార్థతో రవేర్ఘనానాం చ న సఙ్గోఽస్తి, అతస్తైస్తస్య దోష ఇత్యుక్తం - దార్ష్టాన్తికే తు సోఽస్త్యేవేతి తదభావభావాభ్యాం గుణదోషావస్త్యేవేత్యతో నభోదృష్టాన్తేన తౌ నిషేధతి ॥ యథేతి ॥ వాయ్వాదీనాం - గుణైః శోషణదహనక్లేదనరజోధూసరత్వాదిభిః - ఋతుగుణైః శీతోష్ణాదిభిర్వా - యథా - నభో - న సజ్జతే, నిర్లేపస్వభావత్వాదితి భావః - తథా పరం ప్రకృతివిలక్షణం - అక్షరం సదైకరూపం, అహం అహంశబ్దవాచ్యం - ఆత్మస్వరూపమపి । సంసృతిహేతుభిః - ధర్మైః, సంసృతిహేతుత్వేన మతైస్సత్త్వాదిభిస్తత్కార్యైః న సంబధ్యత ఇత్యర్థః - అతః

అన్నమాత్రం ధిషణా చ సత్త్వమహంకృతిః ఖం క్షితిరర్థసామ్యమ్ ॥ ౨౪ ॥ సమాహితైః కః కరణైర్గుణాత్మభిర్గుణో భవేన్మత్సువివిక్తధామ్నః । విక్షిప్యమాణైరుత కిం ను దూషణం ఘనైరుపేతైర్విగతై రవేః కిమ్ ॥ ౨౫ ॥ యథా నభో వాయ్వనలామ్బుభూగుణైర్గతాగతైర్వర్తుగుణైర్న సజ్జతే । తథాఽక్షరం సత్త్వరజస్తమోమలైరహంమతేస్సంసృతిహేతుభిః పరమ్ ॥ ౨౬ ॥ తథాఽపి సఙ్గః పరివర్జనీయో గుణేషు మాయారచితేషు తావత్ । మద్భక్తియోగేన దృఢేన యావద్రజో నిరస్యేత మనఃకషాయః ॥ ౨౭ ॥ యథాఽమయోఽసాధు చికిత్సితో నృణాం పునః పునస్సంతుదతి ప్రరోహన్ । ఏవం మనోఽపక్వకషాయకర్మ కుయోగినం విధ్యతి సర్వసఙ్గమ్ ॥ ౨౮ ॥ కుయోగినో యే విహితాన్తరాయైర్మనుష్యభూతైస్త్రిదశోపసృష్టైః । తే ప్రాక్తనాభ్యాసబలేన భూయో యుఞ్జన్తి యోగం న తు కర్మతన్త్రమ్ ॥ ౨౯ ॥ కరోతి కర్మ క్రియతే చ జన్తుః కేనాప్యసౌ చోదిత ఆనిపాతాత్ । న తత్ర విద్వాన్ప్రకృతౌ స్థితోఽపి నివృత్తతృష్ణస్స్వసుఖానుభూత్యా ॥ ౩౦ ॥ తిష్ఠన్తమాసీనముత వ్రజన్తం శయానముక్షన్త

కాముకైస్సఙ్గో న దోషాయేతి భావః ॥ ౨౬ ॥ ఏవమప్యుపాయనిష్పత్తిదశాయాం తద్విరోధిత్వాత్సఙ్గః పరిహార్య ఇతి పరిహరతి ॥ తథాఽపీతి ॥ మాయారచితేషు ప్రకృత్యుత్పాదితేషు, గుణేషు - శబ్దాదిషు - సఙ్గః, పరివర్జనీయః తావదిత్యభిప్రేతమవధిమాహ ॥ మదితి ॥ యావత్ - మద్భక్తియోగేన - మనఃకషాయః కషాయరాగవద్దుర్మోచః - రజః - తత్కార్యభూతకామక్రోధాదిః నిరస్యేత - రజో నిరసనాద్దృఢేన వృద్ధో భక్తియోగో నిష్పద్యతే - అతస్తన్నిష్పత్తేః యేతద్విరోధిరజోనిబర్హణోపాయత్వేనాసఙ్గేన భవితవ్యమిత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ ఏతదేవ సదృష్టాన్తముపపాదయతి ॥ యథేతి ॥ నృణాం - ఆమయో రోగః - అసాధు, అసమ్యగ్యథా తథా - చికిత్సితః ప్రతికృతః - పునః పునః - ప్రరోహన్ - దేహే, సంతుదతి వ్యథయతి తథా - అపక్వకషాయవద్దుర్మోచం - కర్మ, పుణ్యాపుణ్యాత్మకముపాయవిరోధి ప్రాచీనం కర్మ - యస్య - స చాసౌ - కుయోగీ - తం - మనః, సర్వసఙ్గం విషయేసక్తం సత్ విధ్యతి - యోగాద్భ్రంశయతీత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ కుయోగిసంయోగస్య యోగివిరోధిత్వముపపాదయతి ॥ కుయోగిన ఇతి ॥ త్రిదశైః పరసమృద్ధిమసహిష్ణుభిర్దేవైః ; రుపసృష్టైః శోధితైః, ర్మనుష్యభూతైర్మనుష్యరూపైః, కామిభిః - స్వజ్ఞమానైః, ర్విహితాః కారితాః, అన్తరాయాః - యేషాం తే - కుయోగినః, ప్రాక్తనాభ్యాసవిషయవాసనాబలేన - భూయో - యోగం - నయుఞ్జన్తి - అపి తు కర్మతన్త్రమేవ యుఞ్జన్తి, తతస్సంసరన్తీతి భావః ॥ ౨౯ ॥ కర్మతన్త్రం యుఞ్జన్తీత్యేతదేవోపపాదయతి ॥ కరోతీతి ॥ ఆనిపాతాత్ శరీరపాతావధి - జన్తుః - స్వయమపి - కర్మ - కరోతి - కేనాపి జన్త్వన్తరేణ - చోదితః, అసౌ - జన్తుః, క్రియతే - కార్యతే చ - స్వేచ్ఛయా పరేచ్ఛయా వా కుర్వన్నేవాస్త ఇత్యర్థః - నను సఙ్గం పరిహృతోఽపి యత్కించిత్కర్మణస్తన్త్రం దుష్పరిహారమేవేతి సోఽపి తతస్సంసరేదిత్యత ఆహ ॥ న తత్రేతి ॥ విద్వాన్సఙ్గస్యోక్తవిధానర్థావహత్వం జానన్, న్నత ఏవ - సుఖానుభూత్యా స్వానన్దానుభవేన - నివృత్తవిషయాభిలాషతత్సఙ్గః - ప్రకృతౌ దేహే స్థితోఽపి, న తత్ర స్థితః - కర్మాణ్యకుర్వన్ కర్త్రేవ ఇత్యర్థః ॥ ౩౦ ॥ నను శయనాసనాదిషు క్రియమాణేష్వపి కథం కర్తృత్వాభావ ఇత్యత ఆహ ॥ తిష్ఠన్తమితి ॥ ఉక్షన్తం రేతో మూ

త్రేసిఞ్చన్తం, అన్నమదన్తం భుఞ్జానం-స్వభావం ప్రాప్తం, మన్యదపి దర్శనస్పర్శనాదియత్ కించిదీహమానం తు గ్రాణమప్యాత్మానం-ఆత్మస్థమతిర్న వేద, ఆత్మస్థా ఆత్మవిషయైవ-మతిర్యస్య సః - హేతుగర్భమిదం - అతో-న వేద నాభిమన్యతే స్వదేహస్థం స్థితిగమనాదివ్యాపారమాత్మస్థత్వేన నాభిమన్యతే తథాఽభిమానరహిత్యమేవాకర్తృత్వమిత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ కించ ॥ యదిస్మేతి ॥ మనీషీ విద్వాన్-విరుద్ధం ప్రతికూలం ఇన్ద్రియార్థం శబ్దాదివిషయం, అన్యదసచ్ఛరీరం-వానుకూలమిన్ద్రియార్థజాతం వా - యది యద్యపి-నానా-పశ్యతి-తథాఽప్య-నుమానేన అనిత్యత్వానుమానేన-వస్తుతయా నిత్యతయా-న మన్యతే-యథా-స్వాప్నా-దుత్థాయ తిరోదధానం స్వాప్నార్థజాతం-స్థాయితయా-నాభిమన్యతే-తద్వత్ ॥ ౩౨ ॥ కించ ॥ పూర్వమితి ॥ గుణకర్మచిత్రం-సత్త్వాదిగుణానుగుణైః-కర్మభిః పుణ్యాపుణ్యాత్మకైః-శ్చిత్రం నానావిధ-మజ్ఞం దేవమనుష్యాదిశరీర-మజ్ఞానం చ దేహాత్మాభిమానరూపం - పూర్వం జ్ఞానోత్పత్తేః ప్రా-గాత్మని, అవివిక్తం యథా తథా - గృహీతం-తత-పునః జ్ఞానోదయానన్తర - మీక్షయా మద్విషయజ్ఞానేన - నివర్తతే నివృత్తిపర్యన్తేక్షయ నివర్తత ఇత్యర్థః - ఆత్మా, న గృహ్యతే పూర్వమివ స్థూలోఽహమిత్యాది దేహాకారేణ న గృహ్యతే, నాపి విసృజ్యః నిచ సంహారాదిభాక్-స్యాత "నచ పునరావర్తత" ఇతి శ్రుతేరితి భావః ॥ ౩౩ ॥ ఈక్షయాఽజ్ఞాననివర్తకత్వం దృష్టాన్తేన ప్రపఞ్చయతి ॥ యథాహీతి ॥ తమోఽన్ధకారం-హన్యాదేవ-న తు-సంవిధత్తే సన్నిధాపయతి నావస్థాపయతి - ఏవం-సతి విద్యమానా - మే సమీక్షా మద్విషయం జ్ఞానం - పురుషస్య-బుద్ధేస్తమిస్రం స్థూలోఽహమిత్యాదిబుద్ధిమిత్యర్థః- తన్మూలాం-సంసృతిం చ హన్యాదితి భావః ॥ ౩౪ ॥ తద్విధూతే కథం భూతోఽవతిష్ఠత ఆత్మేత్యత్రాహ ॥ ఏష ఇతి ॥ ఏషః పరిశుద్ధో జీవాత్మా - స్వయంజ్యోతిః స్వయం ప్రకాశః, అతః జన్మాదివి

మదన్తమన్నమ్ । స్వభావమన్యత్కిమపీహమానమాత్మానమాత్మస్థమతిర్న వేద ॥ ౩౧ ॥ యదిస్మ పశ్యన్నసదిన్ద్రియార్థం నానానుమానేన విరుద్ధమన్యత్ । న మన్యతే వస్తుతయా మనీషీ స్వాప్నం యథోత్థాయ తిరోదధానమ్ ॥ పూర్వం గృహీతం గుణకర్మచిత్రమజ్ఞానమాత్మన్యవివిక్తమఙ్గ। నివర్తతే తత్పునరీక్షయైవ న గృహ్యతే నాపి విసృజ్య ఆత్మా ॥ ౩౩ ॥ యథా హి భానోరుదయో నృచక్షుషాం తమో నిహన్యాన్న తు సంవిధత్తే । ఏవం సమీక్షా నిపుణా సతీ మే హన్యాత్తమిస్రం పురుషస్య బుద్ధేః ॥ ౩౪ ॥ ఏష స్వయంజ్యోతిరజోఽప్రమేయో మహానుభూతిః సకలానుభూతిః । ఏకోఽద్వితీయో వచసాం విరామే యేనేషితా వాగసవశ్చరన్తి ॥ ౩౫ ॥ ఏతావానాత్మసంమోహో యద్వికల్పస్తు కేవలమ్ । ఆత్మన్నృతే స్వమాత్మానమవలమ్బో న యస్య హి ॥ ౩౬ ॥ యన్నామాకృతిభిర్గ్రాహ్యం పఞ్చవర్ణమబాధితమ్ । వ్యర్థేనాప్యర్థవాదోఽయం ద్వయం పణ్డితమానినామ్ ॥ ౩౭ ॥ యోగినోఽపక్వయోగస్య యుఞ్జతః కాయ ఉత్థితైః । ఉపసర్గైర్విహన్యేత తత్రాయం విహితో విధిః ॥ ౩౮ ॥ యోగధారణయా కాంశ్చిదా

కారరహితః, అప్రమేయః ప్రత్యక్షాదిభిః ప్రమాతుమశక్యః - మహానుభూతిః అపరిచ్ఛిన్నధర్మభూతజ్ఞానః, సకలానుభూతిః సర్వార్థగోచరజ్ఞానవాన్ - ఏకః అనేకద్రవ్యాత్మకత్వాభావాదేకః, అద్వితీయః ప్రాకృతదేహరహితః - అత ఏవ-వచసాం విరామః దేవమనుష్యాదిశబ్దానామవిషయతయా తద్విరతిహేతుభూతః - యేన - ఈషితాః ప్రేషితా - శ్చోదితాః-వాగసవశ్చరన్తి వ్యాప్రియన్తే - స ఏష ఇతి పూర్వావస్థాప్రదర్శనమ్ ॥ ౩౫ ॥ "ఛిత్త్వాఽఽత్మసమ్మోహం, అజ్ఞానమాత్మని-తమిస్రం పురుషస్య బుద్ధే" రిత్యాదౌ సంసృతినిదానతయా త్యాజ్యతయోక్త ఆత్మసమ్మోహః కీదృశ ఇత్యత స్తత్స్వరూపం దర్శయతి ॥ ఏతావానితి ॥ అవలమ్బః ప్రకృత్యవలమ్బః - దేహగతః, వికల్పః దేవాద్యాకారః - యస్యాత్మనో, నాస్తి-తం, స్వమాత్మానమృతే వినా-విహాయ, విస్మృత్యేతి యావత్-కేవలే జ్ఞానైకస్వరూపే తస్మి-న్నాత్మని - వికల్పః దేవోఽహం మనుష్యోఽహం కృశోఽహమిత్యాదిరూపోఽభిమానభేద, ఇతి యత్ ॥ ౩౬ ॥ తథా దేవమనుష్యాదినామరూపైః గ్రాహ్యం పఞ్చవర్ణం పఞ్చభూతారబ్ధత్వాత్ పఞ్చవిధం - శరీరం వ్యర్థేనాపి వ్యర్థేన సహ - బాధితం, నిత్యమిత్యయ-మిత్యేవం - త్యేతావానేవా-త్మసంమోహ ఇతి సంబన్ధః- వివిధోఽర్థో వ్యర్థః స్వర్గాదిపురుషార్థః - భోగ్యవిషయైస్సహ-శరీరం - నిత్యమితి-తథా - దేవోఽహం కృశోఽహమిత్యేతద్ద్వయం - పణ్డితమాత్మానం మన్యమానానాం - అర్థవాదః తన్మాత్రం - వస్తుత ఉభయమపి భ్రాన్తిరూపమిత్యర్థః ॥ ౩౭ ॥ "నివర్తతే తత్పునరీక్షయైవ, తన్నివృత్తిపర్యన్తేక్షయా నాపి విసృజ్య ఇత్యుక్తం, తత్రాధివ్యాధ్యాదిభిర్విఘ్నైర్యోగాసిద్ధి మాశఙ్క్య తన్నివృత్త్యుపాయముపదిశతి ॥ యోగిన ఇతి ॥ న-పక్వః పరిపక్వో - యోగో యస్య- తస్య యోగినః- యోగం యుఞ్జతః కుర్వతస్తతః-కాయో దేహః - ఉత్థితై - రుపసర్గైరుపద్రవైః- రోగాదిభి-ర్విహన్యేత-తత్రా-యం-విధిః ప్రతీకారో-విహితః ॥ ౩౮ ॥ యోగధారణయా సోమసూర్యాగ్నిధారణయా-కాశ్చిత్సన్తాపశైత్యాదీన్, ఆసనైః, స్వాయు

ధారణాన్వితైః-ర్వాతాదిరోగాన్, తపోమన్త్రౌషధైః పాపగ్రహాసర్పాదికృతాన్ ॥ ౩౯ ॥ మమానుధ్యానాదిభిః- కామాదీన్ - యోగేశ్వరానువృత్త్యా యోగనిష్ఠసదాచార్యానువృత్త్యా - దమ్భాదీన్ - ఇత్థం, శుభైః-రుపాయైః- రశుభదాన్ ఉపసర్గాన్-హన్యాత్ , ఏవముపసర్గాన్నిహత్య యోగం నిష్పాదయేదితి భావః ॥ ౪౦ ॥ అన్యేతు దేహస్థిత్యర్థమేవ కుర్వన్తీతి దూషయతి ॥ కేచిదితి ॥ వయసి స్థితం-వృద్ధశరీరమపి, మన్త్రౌషధాదివివిధోపాయైః, సుకల్పం పటుతరం-విధాయ-సిద్ధయే కాయసిద్ధయే, అద్వం ద్వపరకాయప్రవేశాదిసిద్ధయే-యోగం-యుఞ్జన్తీతి యత్ - తత్ కుశలైః ప్రాజ్ఞైః - నాదృత్యం నాదరణీయం-కుతః, యతః - తదాయాసః దేహస్థిరకరణాయాసః, అపార్థకః నిష్ఫలః, కుతః, అన్తవత్త్వాచ్ఛరీరస్య, కరణపాటవసద్భావేప్యాయుషాం మన్త్రౌషధాదిభిః సంపాద్యత్వాభావాత్ - అతో దేహదృఢీకరణకాలక్షేపమపహాయ తస్మిన్నపి కాలే యోగః కర్తవ్య ఇతి భావః. ఫలస్యేవ వనస్పతేరితి - ఫలమత్ర దృష్టాన్తః - వనస్పతేరిత్యేతద్దార్ష్టాన్తికే ఆత్మనో నిత్యత్వసూచనార్థమ్ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ క్వచిత్సమాధ్యఙ్గత్వేనాపి ప్రాణాయామాదిషు క్రియమాణేషు జరారోగాద్యభావో దృశ్యతే-సత్యం. తథాఽపి సమాధిముత్సృజ్య న తత్ర సజ్జేతేత్యాహ ॥ యోగమితి ॥ కల్పతాం పటుతరత్వమియాత్ ప్రాప్నుయాత్ - తాం-దేహస్థితిం, న శ్రద్ధధ్యాత్ న విశ్వసేత్ ॥ ౪౩ ॥ మత్ప్రపన్నస్య విఘ్నశఙ్కైవ నాస్తీత్యాహ ॥ యోగచర్యామితి ॥ విచరన్ కుర్వన్, మదపాశ్రయః, అహమేవాపాశ్రయః శరణం, యస్య సః, అత ఏవ అణిమాదిషు, నిస్పృహః, స్వసుఖం మచ్ఛేషత్వైకరసస్వాత్మసుఖమనుభవతీతి తథా - అన్తరాయైర్న విహన్యతే ॥ ౪౪ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధేఽష్టావింశోఽధ్యాయః. ******************************

సహైర్ధారణాన్వితైః । తపోమన్త్రౌషధైః కాంశ్చిదుపసర్గాన్వినిర్దహేత్ ॥ ౩౯ ॥ కాంశ్చిన్మమానుధ్యానేన నామసంకీర్తనాదిభిః । యోగేశ్వరానువృత్త్యా వా హన్యాదశుభదాన్ శుభైః ॥ ౪౦ ॥ కేచిద్దేహమిమం ధీరాః సుకల్పం వయసి స్థితమ్ । విధాయ వివిధోపాయైరథ యుఞ్జన్తి సిద్ధయే ॥ ౪౧ ॥ న హి తత్కుశలాదృత్యం తదాయాసో హ్యపార్థకః । అన్తవత్త్వాచ్ఛరీరస్య ఫలస్యేవ వనస్పతేః ॥ ౪౨ ॥ యోగం నిషేవతో నిత్యం కాయశ్చేత్కల్పతామియాత్ । తచ్ఛ్రద్దధ్యాన్న మతిమాన్యోగముత్సృజ్య మత్పరః ॥ ౪౩ ॥ యోగచర్యామిమాం యోగీ విచరన్మదపాశ్రయః । నాన్తరాయైర్విహన్యేత నిస్పృహః స్వసుఖానుభూః ॥ ౪౪ ॥ ****************************** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, అష్టావింశోఽధ్యాయః. **********

ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ సుదుష్కరామిమాం మన్యే యోగచర్యామనాత్మనః । యథాఽఞ్జసా పుమాన్సిద్ధ్యేత్తన్మే బ్రూహ్యఞ్జసాఽచ్యుత ॥ ౧ ॥ ప్రాయశః పుణ్డరీకాక్ష యుఞ్జన్తో యోగినో మనః । విషీదన్త్యసమాధానాన్మనోనిగ్రహకర్శితాః ॥ ౨ ॥ అథాత ఆనన్దదుఘం పదామ్బుజం హంసాః శ్రయేరన్నరవిన్దలోచన । సుఖం ను యోగేశ్వర యోగకర్మభిస్త్వన్మాయయాఽమీ విహతా న మానినః ॥ ౩ ॥ కిం చిత్రమచ్యుత తవైతదశేషబన్ధో దాసేష్వనన్యశరణేషు యదాత్మసాత్త్వమ్ । యోఽరోచయత్సహమృగైః స్వయమీశ్వరాణాం శ్రీమత్కిరీటతటపీడితపాదపీఠః ॥

సత్యం త్వదపాశ్రయస్య యోగచర్యాన్తరాయైర్విహన్యత ఇతి - తథాఽపి- దుష్కరేయ- మతస్సులభం తత్ప్రాప్తిసాధనముపదిశేత్యాహ ॥ సుదుష్కరామితి ॥ అనాత్మనః అజితేన్ద్రియస్య, ఇమాం యోగచర్యాం, సుదుష్కరాం-మన్యే-అతో-యథాఽఞ్జసా అనాయాసేన-పుమాన్, సిద్ధ్యేత్ ముచ్యేత, తత్సాధనమఞ్జసా స్ఫుటం బ్రూహి ॥ ౧ ॥ సుదుశ్చరత్వం స్ఫుటీకరోతి ॥ ప్రాయశ ఇతి ॥ మనో, యుఞ్జన్తః స్వవశీకుర్వాణాః, అత ఏవ-మనోనిగ్రహార్థం, ఉపవాసాదిభిః-కర్శితాః - అత ఏవ-మనసోఽసమాధానాచ్చ-ప్రాయశః, సీదన్తి ॥ ౨ ॥ అథాత ఏవ, హంసాః కేచిత్సారాసారవివేకినః, ఆనన్దదుఘం ఆనన్దావహం-తవ-పదామ్బుజం-సుఖం యథా తథా - ఆశ్రయేరన్ ప్రపద్యన్తే, హే విశ్వేశ్వర, అమీ, తే-త్వన్మాయయా -విహతాః వఞ్చితాః, న భవన్తీతి భావః, కుతః, యతస్తే, యోగైః, కర్మభిశ్చ - న మానినః-యోగాదిప్రయుక్తగర్వరహితాః-అన్యే తు మానినో విహతా భవన్తీతి భావః ॥ ౩ ॥ అహో విచిత్రమేతత్ , మత్సంశ్రయమాత్రేణ మన్మాయయా న విహతా ఇత్యత్ర మేవమిత్యాహ ॥ కించిత్రమితి ॥ అచ్యుత, ఆశ్రితాన్న చ్యావయతీతి తథాభూత, ఏతత్ త్వదాశ్రయణమాత్రేణ స్వమాయాయాస్తారయసీత్యేతత్ - న అన్యచ్ఛరణం యేషాం- తేషు- ఆత్మసాత్త్వం తదధీనత్వం చ, తవ, కిం చిత్రం-న కించిచ్చిత్రమిత్యర్థః ॥ తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి ॥ స్వయ-మీశ్వరాణాం బ్రహ్మాదీనాం, శ్రీమద్భిః, కిరీటానాం, తటైః కోటిభిః పీడితం సంఘృష్టం, పాదపీఠం-యస్య - తథాభూతోఽపి-మృగైః -సహ సాహిత్యం, సాహాయ్యమితియావత్-యో భవాన్-అరోచయత్ - బృన్దావ

నైవంశస్వనేనాకృష్టా మృగాస్స హావసన్నితిభావః ॥ యద్వా ॥ శ్రీరామావతారే వానరైస్సహసఖ్యమరోచయదితిభావః అనేనాశ్రయణోపయుక్తం సౌశీల్యమావేదితం, స్వయమిత్యాదినా పరత్వం, అశేషబన్ధోఇత్యనేన వాత్సల్యంచ ॥ ౪ ॥ అథాన్యైరప్యాశ్రయణోపయుక్తైర్గుణైర్విశింషన్ సమాశ్రయణీయత్వాతిశయమావిష్కరోతి॥ తమితి॥ తం పరత్వవాత్సల్య సౌలభ్యసౌశీల్యయుక్తం - అఖిలానా-మాత్మనాం - అతఏవ-దయితం ప్రియతమం, ఈశ్వరం స్వామినం-ఆశ్రితానాం-సర్వార్థదం అభిలషితపురుషార్థదం, అనేన జ్ఞానశక్తిపూర్త్యాఖ్యగుణత్రయవత్త్వం సూచితం, తేన వినా తదసమ్భవాత్ - స్వకృతవిత్ త్వదుపకారజ్ఞః, పుమాన్-కోవా-విసృజేత్, కృతజ్ఞానాం త్వమేవ-సేవ్యఇతిభావః - ఉపకారస్త్వగ్రేస్ఫుటీభవిష్యతి-కోవాకశ్చపుమాన్ - కిమపి-త్వత్తోఽన్యద్దైవం భజేత్-కింకిమర్థం, విస్మృతయే విగతాస్మృతిర్యస్యతస్మై, విభూతయే ఐశ్వర్యాయ, ఆత్మవిస్మృత్యాపాదకాయైశ్వర్యాయేత్యర్థః, నన్వారోగ్యభాగ్యాది శ్రేయసే భాస్కరహుతాశనాదిః దేవతాన్తరం సేవ్యమేవేత్యత ఆహ ॥ కింవేతి ॥ తవ-పాదరజోజుషాం చరణపరాగం సేవమానానాం, నోఽస్మాకం, కింవా, శ్రేయో-నభవేత్, అభిలషితం చేత్సర్వమపి సులభమేవేతిభావః, అనేన సర్వార్థదమిత్యేతద్వివృతమ్ ॥ ౫॥ కోసావుపకారస్స్వకృతవిదిత్యత్రాభిప్రేత ఇత్యత్రతమప్రత్యుపకార్యత్వం వదన్వివృణోతి॥ నైవేతి॥ హే-ఈశ, కవయో బ్రహ్మవిదః, కృతం త్వత్కృతముపకారం, స్మరన్తః ఇద్ధముదః ఉత్కటహర్షాః, ఋద్ధముద ఇతిపాఠే, ఉపచితానన్దాః, అపచితిం ప్రత్యుపకృతిం-బ్రహ్మాయుషాఽపి, నైవోపయన్తి నైవ ప్రాప్నువన్తి, ఉపకారం దర్శయతి-యోభవాన్-బహిః - ఆచార్యవపుషా, అన్తః, చైత్త్యవపుషా-చిత్తే భవం చైత్త్యం హార్దం, తేనవపుషా హృది చిన్త్యమానేన రూపేణేత్యర్థః - తనుభృతాం - అశుభమశివం - విధున్వన్ దూరీకు

తం త్వాఖిలాత్మదయితేశ్వరమాశ్రితానాం సర్వార్థదం స్వకృతవిద్విసృజేత కో ను। కో వా భజేత కిమపి విస్మృతయేఽనుభూత్యై కిం వా భవేన్న తవ పాదరజోజుషాం నః॥ ౫ ॥ నైవోపయన్త్యపచితిం కవయస్తవేశ బ్రహ్మాయుషాఽపి కృతమిద్ధముదస్స్మరన్తః। యోఽన్తర్బహిస్తనుభృతామశుభం విధున్వన్నాచార్యచైత్త్యవపుషా స్వగతిం వ్యనక్తి ॥ ౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుద్ధవేనాత్యనురక్తచేతసా పృష్టో జగత్క్రీడనకస్స్వశక్తిభిః। గృహీతమూర్తిత్రయ ఈశ్వరేశ్వరో జగాద సప్రేమమనోహరస్మితః ॥ ౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ హన్త తే వర్ణయిష్యామి మమ ధర్మాన్సుమఙ్గళాన్। యాన్ శ్రద్ధయాఽఽచరన్మర్త్యో మృత్యుం జయతి దుర్జయమ్॥ ౮ ॥ కుర్యాత్సర్వాణి కర్మాణి మదర్థం శనకైః స్మరన్। మయ్యర్పితమనశ్చిత్తో మద్ధర్మాత్మమనోరతిః ॥ ౯ ॥ దేశాన్పుణ్యాన్పూజయేత మద్భక్తైస్సాధుభిశ్శ్రితాన్। దేవాసురమనుష్యేషు మద్భక్తాచరితాని చ ॥ ౧౦ ॥ పృథక్సత్రేణ వా మహ్యం సర్వయాత్రామహోత్సవాన్। కారయేన్నృత్యగీతాద్యైర్మహారాజవిభూతిభిః ॥ ౧౧ ॥ మామేవ సర్వభూతేషు బహి

ర్వన్-స్వగతిం స్వయాథాత్మ్యం, వ్యనక్తి వ్యక్తం కరోతీతి ॥ ౬ ॥ జగత్క్రీడనకం క్రీడోపకరణం-యస్య సః, స్వశక్తిభిః స్వాసాధారణాభిః సృష్టిస్థితిసంహారసామర్థ్యాత్మికాభిశ్శక్తిభిః - గృహీతం - మూర్తిత్రయం బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మకం యేన సః - స్వాత్మకం బ్రహ్మరుద్రం మూర్తిద్వయం - స్వావతారరూపశ్రీవిష్ణుమూర్తిశ్చేతి మూర్తిత్రయం పరిగృహీతవానిత్యర్థః అతఏవ-ఈశ్వరాణాం బ్రహ్మాదీనామపీశ్వరో-భగవాన్-ప్రేమ్ణాసహితం, మనోహరం, స్మితం-యస్య సః-జగాద ॥ ౭ ॥ త్వయోక్తం మత్సం శ్రయణమేవ సిద్ధిసాధనమిత్యభిప్రయన్ సమాశ్రితానామావశ్యకాన్ ధర్మాన్ వక్తుం ప్రతిజానీతే ॥ హన్తేతి ॥ సహర్షసంబోధనద్యోతకం హన్తేతిపదం ॥ తే తుభ్యం-వర్ణయిష్యామి-మమ- ధర్మాన్ భాగవతధర్మాన్-సుమఙ్గళాన్-బహూన్-మఙ్గళత్వమేవావిష్కర్తుమాహ ॥ యానితి ॥ యాన్ధర్మాన్, ఆచరన్ అనుతిష్ఠన్-దుర్జయమపి-మృత్యుం మృత్యూపలక్షితం సంసారం-జయతి ॥ ౮ ॥ కేపునస్తఇత్యాహ॥ కుర్యాదిత్యాదినా ॥మదర్థమితిభావప్రధానోనిర్దేశః-మదారాధనరూపతాం - స్మరన్ అభిసందధత్-కర్మాణి వర్ణాశ్రమోచితాని-కుర్యాత్-మయ్యర్పితే-మనశ్చిత్తే యేన సః, అన్తఃకరణావాన్తరభేదవివక్షయా మనశ్చిత్తయోరుభయోరుపాదానం - తత్ర సంకల్పవికల్పాత్మకం మనః - స్వచ్ఛత్వావికారిత్వశాన్తత్వాని చిత్తవృత్తయః- తత్ర మనసః స్వార్పితత్వం వివృణోతి ॥ మద్ధర్మాత్మమనోరతిః మనోవృత్తిః సంకల్పవికల్పాత్మికా - యస్య సః ॥ ౯ ॥ దేశానితి॥ పూజయేత బహుమన్యేత-సేవేతేతియావత్-పుణ్యదేశలక్షణమాహ॥మద్భక్తైశ్శ్రితానితి॥ దేవాదిష్వేవ మద్భక్తాః-తేషాం, ఆచరితాని సేవేత ॥ ౧౦ ॥ పృథగితి ॥ పృథక్-సత్రేణ సంభూయవా-మహారాజోపచారైర్నృత్యాదిభిశ్చ ఆదిశబ్దేన వాదిత్రాదిసంగ్రహః. యాత్రామహోత్సవాంశ్చ, కారయేత్-యాత్రా బహుజనసమాగమః ॥ ౧౧ ॥ మామేవేతి ॥ సర్వభూతేష్వాత్మనిచ, అన్తర్బహిశ్చ - అపావృతం ఆవరణరహితం వ్యాప్తమిత్యర్థః - ఆత్మానం ప్రకాశనేన

ధారకం-మాం-ఈక్షేత-యథా,ఖమాకాశం,తథా - అమలాశయః నిర్మలాన్తఃకరణః-ఈక్షేతేతిసంబన్ధః ॥ ౧౨ ॥ ఇతీతి॥ ఇతిశబ్దో హేత్వర్థః - అతో మమసర్వాన్తరాత్మతయావ్యాప్యవర్తమానత్వాత్ - హేమహాద్యుతే - సర్వాణి-భూతాని-మద్భావేనమదపృథక్సిద్ధతయామచ్ఛరీరత్వేన - మన్యమానోఽతఏవ - సభాజయన్ బహుమానయన్, కేవలం వైషమ్యరహితం జ్ఞాన మాశ్రిత-స్స్యాత్ ॥ ౧౩ ॥ జ్ఞానస్యకైవల్యంవివృణ్వన్నిత్థంభూతంజ్ఞానమాశ్రితఏవంపణ్డితఇత్యాహ ॥ బ్రాహ్మణఇతి॥పుల్కసోఽన్త్యజాతివిశేషః - స్తేనోబ్రహ్మస్వాపహర్తా - బ్రహ్మణ్యః బ్రహ్మకులేసాధుః, అక్రూరః అనృశంసః, సర్వభూతహితాచరణైకశీలః - క్రూరః సర్వభూతద్రోగ్ధా, బ్రాహ్మణత్వాదితరతమభావాగోచరబుద్ధిః సమదృక్ - సర్వశరీరాణాం ప్రకృతిపరిణామరూపతయాఽఽత్మనాంజ్ఞానైకాకారతయాఽభయేషాంపరమాత్మశరీరతయాచైక్యేవం - సమా-దృక్ బుద్ధి-ర్యస్యసఏవపణ్డితః ॥ ౧౪ ॥ కిమతస్సమదర్శనాదిత్యతఆహ॥ నరేష్వితి॥అభీక్ష్ణమసకృత్-మద్భావంమదాత్మకత్వం,భావయతః,పురుషస్య,సాహంకారాః - స్పర్ధాదయః వియన్తి అపియన్తి రోహితాభవన్తి,నివర్తన్తఇతియావత్, స్పర్ధాకలహః - అసూయాసత్స్వపిగుణేషుదోషావిష్కృతిః, తిరస్కారోఽవమానః, అహంకారో దేహాత్మాభిమానః, ఏతే-స్వపరవిషయాః,నివర్తన్తఇత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ ననుదృఢాయాంహిత్వద్భావభావనాయాంస్పర్ధాద్యపగమః,తదార్జనమేవతుదుర్లభమిత్యతస్తదుపాయముపదిశతి ॥ విసృజ్యేతి ॥ గ్రామ్యగేషు,శునః , నృషుచాణ్డాలాన్, పశుషుఖరాన్,అభివ్యాప్య, ఏవమన్యేష్వపి జాత్యన్తరేషు తత్రతత్రనిహీనానభివ్యాప్యేతిభావః - దణ్డవత్ప్రణమేత్ - తర్హి భ్రాన్తవాః పరిహాసేయురిత్యత ఆహ ॥ విసృజ్యస్మయమానాన్స్వానితి ॥ ననునీచోత్తమభావభావనాశీలాః కథమేవంప్రణమేయు - స్తత్రాహ ॥దృశమితి ॥ సృజ్యేతిసంబన్ధః - అహముత్తమఃఅమీనికృష్టాఃఇత్యేవంవిధంగర్వంవిసృజ్యేత్యర్థః - తథాఽపితరతమదేహానుసంధానేన

ర-న్తరపావృతమ్ । ఈక్షేతాత్మని చాత్మానంయథాఖమమలాశయః ॥ ౧౨ ॥ ఇతిసర్వాణిభూతానిమద్భావే
నమహాద్యుతే । సభాజయన్మన్యమానోజ్ఞానంకేవలమాశ్రితః ॥ ౧౩ ॥ బ్రాహ్మణేపుల్కసేస్తేనేబ్రహ్మణ్యేఽ
ర్కేస్ఫులిఙ్గకే । అక్రూరేక్రూరకేచైవసమదృక్పణ్డితోమతః ॥ ౧౪ ॥ నరేష్వభీక్ష్ణంమద్భావంపుంసోభావయ
తోఽచిరాత్ । స్పర్ధాసూయాతిరస్కారాస్సాహంకారావియన్తిహి ॥ ౧౫ ॥ విసృజ్యస్మయమానాన్స్వాన్దృ
శంవ్రీడాంచదైహికీమ్ । ప్రణమేదీశ్వరకలామాశ్వచాణ్డాలగోఖరమ్ ॥ ౧౬ ॥ యావత్సర్వేషుభూతేషుమ
ద్భావోనోపజాయతే । తావదేవముపాసీతవాఙ్మనఃకాయవృత్తిభిః ॥ ౧౭ ॥ సర్వంబ్రహ్మాత్మకంతస్యవిద్య
యాఽఽత్మమనీషయా । పరిపశ్యన్నుపరమేత్సర్వతోముక్తసంశయః ॥ ౧౮ ॥ అయంహిసర్వకల్పానాంసధ్రీ
చీనోమతోమమ । మద్భావస్సర్వభూతేషుమనోవాక్కాయవృత్తిభిః ॥ ౧౯ ॥ నహ్యఙ్గోపక్రమేధ్వంసోమద్ధర్మ
స్యోద్ధవాణ్వపి । మయావ్యవసితస్సమ్యఙ్నిర్గుణత్వాదనాశిషః ॥ ౨౦ ॥ యోయోమయిపరేధర్మఃకల్ప్యతేనిష్ఫ

లజ్జితాః కథంప్రణమేయుస్తత్రాహ॥వ్రీడాంచ,దైహికీం-సంత్యజ్య- ప్రణమేత్-ప్రణమతోఽభిసంధివిశేషంవిదధాతి॥ ఈశ్వర ఇతి॥కలాఅవయవః, శరీరమితియావత్ , జీవరూపశరీరేణతదన్తరాత్మతయాభగవాన్ప్రవిష్టఃతతస్సర్వమీశ్వరశరీరమేవేతిభావయన్ప్రణమేదిత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ ఇత్థమనుష్ఠానస్యావధిమాహ॥యావదితి॥నోపజాయతేదృఢతరోనజాయతే,తావత్, తత్ర,వాగ్వృత్తిఃసర్వభూతాన్యుద్దిశ్యభగవతేనమఇత్యుచ్చారణం - మనోవృత్తిరీశ్వరోజీవకళమేత్యుక్తాకాయవృత్తిఃదణ్డవత్ప్రణమేద్భువీతి ॥ ౧౭ ॥ సర్వమితి ॥ తస్యేత్థముపాసీనస్య , సర్వం , బ్రహ్మాత్మకమేవ , దృఢతరాధ్యవసాయవిషయం , భవతి , తతోఽపికిమతఆహ॥విద్యయేతి॥ ఆత్మమనీషయా - సర్వస్యపరమాత్మాత్మకత్వబుద్ధిరూపయా , విద్యయా , పరిపశ్యన్నయంపుమాన్ , ముక్తఃసంశయోయేనసః, కిమాత్మైవదేహః , కింవాతతోఽన్యః , జీవస్వతన్త్రః కింవాపరమాత్మపరతన్త్రః, ఇత్యేవంవిధస్సంశయోఽత్రవివక్షితః , సర్వతఃసర్వస్మాత్సంసృతినిమిత్తాదుపారమేత, ముక్తోభవేదిత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ ఏషఏవోత్తమోపాయఇత్యాహ ॥ కల్ప్యన్తఏభిఃఫలమితికల్పాః , ఉపాయాః - తేషాంమధ్యేఽయమేవ , సధ్రీచీనః సమీచీనఃఇతి,మమ,మతః,కోఽసౌ,యో,మనఆదీనాంవృత్తిభిః ,సర్వభూతేషు,మద్భావః ॥ ౧౯ ॥ సధ్రీచీనత్వమేవోపపాదయతి ॥ నహీతి ॥ మద్ధర్మస్యసర్వాత్మకబ్రహ్మోపాసనాఖ్యధర్మస్య, ఉపక్రమేసతిహేఉద్ధవ , అణుదపి,నప్రధ్వంసః నపతేనవినాశోవా , మయా,వ్యవసితః నిశ్చితః , తథోక్తంగీతాసు'నహికల్యాణకృత్కశ్చిద్దుర్గతింతాతగచ్ఛతి', ఇత్యాదినా 'నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి ప్రత్యవాయోనవిద్యతే', ఇత్యనేనచ ॥ కుతః-అనాశిషఃనిష్కామస్య-మద్ధర్మస్య-నిర్గుణత్వాద్గుణబన్ధహేతుత్వాభావాత్ - మద్ధర్మస్యోపక్రమమాత్రస్య సద్యఃకాలాన్తరేవాగుణత్రయసంబన్ధరాహిత్యావహస్వభావత్వాదితిభావః.కింపునర్వక్తవ్యంనిరాశిషోమద్ధర్మస్యనధ్వంసఇతి ॥ ౨౦ ॥ యతః-లోకే - యోయో-వ్యాపా

ఽపి నిరర్థకః నిష్ప్రయోజనః చిన్తితనిమిషితాదిరూపః తథా కేవలమాయాసాత్మకశ్చ స్యాత్ సోఽపి మయి పరస్మిన్పరమపురుషే నిష్ఫలాయ కల్ప్యతే చేత్ ఫలాభిసన్ధిం విహాయ మదర్థతయా "కాయేన వాచా మనసేన్ద్రియైర్వా" ఇత్యాద్యుక్తరీత్యాఽనుసంహితశ్చేదితి యావత్ ధర్మ ఏవ ఫలావినాభూత ఏవ భవతీత్యర్థః తత్ర దృష్టాన్తః భయాదేరివ సత్తమ హే సత్తమ యథా భయాదేః కంసాదిగతస్య ధర్మత్వం తద్వదిత్యర్థః ఆదిశబ్దేన గోపీచైద్యాదికృత రాగద్వేషాదిసంగ్రహః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ యత ఏవ మతః శరీరేణాపి భావేన మత్ప్రాప్తిరేవ నృజన్మనః ఫలమిత్యాహ ॥ ఏషేతి ॥ బుద్ధిరధ్యవసాయః మనీషా హితాహితవిభాగః మనీషిణాం బుద్ధిమతాం బుద్ధిశ్చైషైవ కాఽసౌ యదనృతేనానిత్యేన మర్త్యేన మనుష్యశరీరేణ ఋతం నిత్యం సత్యం స్వభావతో నిర్వికారం మాం ప్రాప్నోతి మత్ప్రాప్తిసాధనం సాధయతీతి యదేషా ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ మహాప్రకరణార్థముపసంహరతి । ఏష ఇత్యర్ధేన ॥ బ్రహ్మవాదస్య వేదాన్తసిద్ధార్థకథనస్య సంగ్రహః, సమాసవ్యాసవిధినా సంగ్రహవిస్తరప్రదర్శనేన సంక్షేపతో విస్తరతశ్చ హే సాధో తే తుభ్యమభిహితః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ తత్ర ప్రధానాంశస్య దార్ఢ్యాయాసకృత్కథితత్వమాహ ॥ అభీక్ష్ణశ ఇతి ॥ విస్పష్టయుక్తిమత్ యథా తథా అభీక్ష్ణం పునః పునః జ్ఞానం చ కథితం జ్ఞానం చాత్ర చిదచిదీశ్వరతత్త్వత్రయవివేచనాత్మకం ఈశ్వరోపాసనాత్మకం చ తస్య కథితత్వం నామ తత్ప్రకారకథనం తస్య ఫలమాహ ॥ ఏతదితి ॥ ఏతజ్జ్ఞానయాథాత్మ్యం విజ్ఞాయ నష్టః సంశయః ఉక్తవిధో యస్య సః, పురుషో ముచ్యేత ॥ ౨౪ ॥ తమేవాహ ॥ సువివిక్తమితి ॥ తవ ప్రశ్నం పృష్టం మయా సువివిక్తం సుష్ఠు వివిచ్యోపపాదితమేవ తద్యేనావధారితం ధృతం స్యాత్ సః సనా

లాయ చేత్ । తదాయాసోఽనిరర్థః స్యాద్భయాదేరివ సత్తమ ॥ ౨౧ ॥ ఏషా బుద్ధిమతాం బుద్ధిర్మనీషా చ మనీషిణామ్ । యత్సత్యమనృతేనేహ మర్త్యేనాప్నోతి మామృతమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఏష తేఽభిహితః కృత్స్నో బ్రహ్మవాదస్య సంగ్రహః । సమాసవ్యాసవిధినా దేవానామపి దుర్గమః ॥ ౨౩ ॥ అభీక్ష్ణం తే నిగదితం జ్ఞానం విస్పష్టయుక్తిమత్ । ఏతద్విజ్ఞాయ ముచ్యేత పురుషో నష్టసంశయః ॥ ౨౪ ॥ సువివిక్తం తవ ప్రశ్నం మయైతదవధారితమ్ । పురాతనం బ్రహ్మ గుహ్యం పరం బ్రహ్మాధిగచ్ఛతి ॥ ౨౫ ॥ య ఏతన్మమ భక్తేషు సంప్రదద్యాత్సుపుష్కలమ్ । తస్యాహం బ్రహ్మదాయస్య దదామ్యాత్మానమాత్మనా ॥ ౨౬ ॥ య ఏతత్సమధీయీత పవిత్రం పరమం శుచి । స పూయేతాహరహర్మాం జ్ఞానదీపేన దర్శయన్ ॥ ౨౭ ॥ య ఏతచ్ఛ్రద్ధయా నిత్యమవ్యగ్రః శృణుయాన్నరః । మయి భక్తిం పరాం కుర్వన్కర్మభిర్న స బధ్యతే ॥ ౨౮ ॥ అప్యుద్ధవ త్వయా బ్రహ్మసఖే సమవధారితమ్ । అపి తే విగతో మోహః శోకశ్చాసౌ మనోభవః ॥ ౨౯ ॥ నైతత్త్వయా దామ్భికాయ నాస్తికాయ శఠాయ చ । అశుశ్రూషోరభక్తాయ దుర్వినీతాయ దీయతామ్ ॥ ౩౦ ॥ ఏతైర్దోషైర్విహీనాయ బ్రహ్మణ్యాయ ప్రియాయ చ । సాధవే శుచయే బ్రూయాద్భక్తిః స్యాచ్ఛూద్రయోషితామ్ ॥ ౩౧ ॥ నైతద్విజ్ఞాయ జిజ్ఞాసోర్జ్ఞాతవ్యమవశిష్యతే । పీత్వా పీయూషమ

తనం బ్రహ్మ గుహ్యం వేదాన్తరహస్యం పరం బ్రహ్మాధిగచ్ఛతి ప్రాప్నోతి ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ కిఞ్చ ॥ య ఇతి ॥ ఏతన్మయా సువివిక్తం యో మద్భక్తేషు ప్రదద్యాత్, తేభ్య ఉపదిశేదిత్యర్థః భక్తిరిహానుకూల్యం తస్య బ్రహ్మదాయస్య బ్రహ్మోపదేష్టురాత్మనో వ్యాత్మానం మాం దదామి, తద్వశీకరోమీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ య ఏతత్సమధీయీతేతి ॥ పవిత్రం ఆత్మశుద్ధ్యావహం శుచి శృణ్వతామపి శుద్ధ్యావహం ఏతద్యః సమధీయీత పరేభ్యోఽహరహర్జ్ఞానదీపేన అహరహః ప్రవృద్ధం జ్ఞానమేవ దీపః, తేన మాం దర్శయన్ నివృత్తప్రేషణాత్ జ్ఞానాద్ద్వితీయకర్తరి శతా పశ్యన్నిత్యర్థః యోగపరిశుద్ధమనసా సాక్షాత్కుర్వన్నితి భావః పూయేత మత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకైర్విరహితశ్శుద్ధో భవేదిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ య ఏతచ్ఛ్రద్ధయేతి ॥ అవ్యగ్రః సమాహితః కుర్వన్ జనయన్ కర్మభిరుత్పాదనార్థః కర్మభిర్మత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకైః న బధ్యతే ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ ఇత్థం బహుధోపదేశేన సమ్యజ్జ్ఞానానుత్పత్తౌ పునరుపదేక్ష్యామీత్యభిప్రేత్య పృచ్ఛతి ॥ అపీతి ॥ హే ఉద్ధవ హే సఖే బ్రహ్మశబ్దస్తత్సాధనాదీనామప్యుపలక్షకః అవధారితం సమ్యగవధృతం కిం అపిశబ్దః ప్రశ్నద్యోతకః నావధారితశ్చేత్పునరుపదేక్ష్యామీతి భావః మోహః దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమాదిరూపః మనోభవః, శోకస్తాపత్రయజన్యః జ్ఞానాభావప్రయుక్తశ్చ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ మద్భక్తేషు సంప్రదద్యాదిత్యుక్తైరభక్తేభ్యో నోపదిశేదిత్యవగమ్యతే తత్స్పష్టమేవాహ ॥ నైతదితి ॥ నాస్తికాయ శాస్త్రార్థవిశ్వాసరహితాయ శఠాయ మాయావినే నైతద్దీయతాం నోపదిశ్యతామ్ ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ కిం త్వేతైర్దోషైర్విహీనాయ బ్రహ్మణ్యాయ బ్రాహ్మణేషు సాధవే ప్రియాయ స్వస్మిన్ప్రీతియుక్తాయ సాధవే పరోపకర్త్రే, యది శూద్రస్య యోషితశ్చ భక్తిః శ్రద్ధా స్యాత్ తర్హి తాభ్యామపి బ్రూయాత్ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ ఏతజ్జ్ఞానేన పుమాన్కృతార్థో భవతీత్యాహ ॥ నేతి ॥ అత్ర దృష్టాన్తమాహ

పీత్వేతి॥పీయూషంస్వాదు ॥ ౩౨ ॥ ॥సర్వమోక్షశాస్త్రార్థసారసంగ్రహోఽయమేవేత్యాహ॥జ్ఞానఇతి॥వార్త్తాయాం కృష్యాం-దణ్డధారణశబ్దేనసామాద్యుపాయాలక్ష్యన్తే-జ్ఞానమాత్మోపాసనం- నృణాం-జ్ఞానాదిషుక్రియమాణేషు - యావాన్పురుషార్థః-క్రియాన్-చతుర్విధఃధర్మార్థకామమోక్షరూపః-తావాన్సర్వోఽపి, తేత్వాదృశస్యభక్తస్యాహమేవ-తత్రజ్ఞానేమోక్షఃకర్మణిధర్మః-యోగేఽణిమాదయః - వార్త్తాయాందణ్డధారణేచార్థః-తతఃకామఃఅణిమాదయోఽపికామాన్తర్భూతాః-ఏవంచతుర్విధఃపురుషార్థో-ఽహమేవ-మామృతేనకంచవాఞ్ఛతీతిభావః ॥ ౩౩ ॥ ॥ఇత్థమనన్యప్రయోజనోమత్ప్రపన్నోమత్సాధర్మ్యముపైతీత్యాహ॥మర్త్యఇతి ॥ విచికీర్షితఃవిలక్షణంకర్తుమిచ్ఛతః - అనుజిఘృక్షోరితియావత్-మేమహ్యాం-యథా, నివేదితః॥ ఓమిత్యాత్మానంయుఞ్జీతే ,,త్యుక్తరీత్యాసమర్పితః - ఆత్మా,యేనసః,న్యస్తాత్మరక్షాభరఇత్యర్థః - త్యక్తాని-అమదారాధనాత్మకానికర్మాణి-యేన - తథాభూతో-భవతి - తదా-మయాహేతుభూతేన - అమృతత్వంముక్తిం-ప్రతిపద్యమానః - ఆత్మభావాయ-కల్పతే - భావశ్చస్వభావః - స్వాభావికాయాపహతపాప్మత్వాదిస్వభావావిర్భావాయకల్పతఇత్యర్థః॥ యద్వా ॥ఆత్మనోమమ-భావాయప్రకారాయ-మత్సాధర్మ్యాయేత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ ॥సఇతి॥సఉద్ధవః,ఆదర్శితః, యోగమార్గఃన్యాసోపాసనాత్మకజ్ఞానయోగమార్గో, యస్యసః , ఉత్తమశ్లోకస్యభగవతో,వచో॥ మర్త్యోయదే ,, త్యాదిసమనన్తరవచో-నిశమ్యచ , ప్రీత్యా - అవరుద్ధః-కణ్ఠోయస్యసః , ఆనన్దాశ్రునిరుద్ధకణ్ఠఇత్యర్థః,అతఏవా , శ్రుభిః-పరిప్లుతే,అక్షిణీ-యస్యసః, తావ-త్కిఞ్చిదపి-నోచే ॥ ౩౫ ॥ ॥తతః - ప్రణయేనా-వఘూర్ణంక్షుభితం-చిత్తం-శనైః,ధైర్యేణ-విష్ట

మృతంపాతవ్యంనావశిష్యతే ॥ ౩౨ ॥ జ్ఞానేకర్మణియోగేచవార్త్తాయాందణ్డధారణే । యావానర్థోనృణాం తాతతావాంస్తేఽహంచతుర్విధః ॥ ౩౩ ॥ మర్త్యోయదాత్యక్తసమస్తకర్మానివేదితాత్మావిచికీర్షితోమే । తదాఽమృతత్వంప్రతిపద్యమానోమయాఽఽత్మభూయాయచకల్పతేవై ॥ ౩౪ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ సఏవమాదర్శితయోగమార్గస్తదుత్తమశ్లోకవచోనిశమ్య । కృతాఞ్జలిఃప్రత్యవరుద్ధకణ్ఠో నకించిదూచేఽశ్రుపరిప్లుతాక్షః ॥ విష్టభ్యచిత్తంప్రణయావఘూర్ణంధైర్యేణరాజన్బహుమన్యమానః।కృతాఞ్జలిఃప్రాహయదుప్రవీరంశీర్ష్ణాస్పృశంస్తచ్చరణారవిన్దమ్ ॥ ౩౬ ॥ ఉద్ధవఉవాచ ॥ విద్రావితోమోహమహాన్ధకారోయఆశ్రితోమేతవసన్నిధానాత్ । విభావసోఃకిన్నుసమీపగస్య శీతంతమోభీఃప్రభవన్త్యజాద్య॥ ౩౭ ॥ ప్రత్యర్పితోమేభవతాఽనుకమ్పినా॥భృత్యాయవిజ్ఞానమయఃప్రదీపః।హిత్వాకృతజ్ఞస్తవపాదమూలంకోఽన్యత్సమీయాచ్ఛరణంత్వదీయః॥ వృక్ణశ్చమే ॥సుదృఢస్స్నేహపాశోదాశార్హవృష్ణ్యన్ధకసాత్వతేషు ॥ । ప్రసారితస్సృష్టివివృద్ధయేత్వయాస్వమాయయాహ్యాత్మసుబోధహేతినా॥ ౩౯ ॥ నమస్తేఽస్తుమహాయోగిన్ప్రపన్నమనుశాధిమామ్ । యథాత్వచ్చరణామ్భోజేరతిస్స్యాదనపాయినీ ॥ ౪౦ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥గచ్ఛోద్ధవమయాఽఽదిష్టోబదర్యాఖ్యంమమాశ్రమమ్ । తత్రమత్పాదతీర్థోదస్నానోపస్పర్శనైశ్శుచిః॥ ౪౧ ॥ ఈక్షయాఽలకనన్దాయావిధూతాశేషక

భ్యస్వవశీకృత్య, హేరాజన్-బహుమన్యమానః - ఆత్మానంకృతకృత్యంమన్యమానః - యదుప్రవీరంశ్రీకృష్ణం-ప్రాహ-కథంభూతస్సన్-శీర్ష్ణాశిరసా-తస్యయదుప్రవీరస్య ,చరణారవిన్దం-స్పృశన్ ॥ ౩౬ ॥ ॥ఉక్తిమేవాహ ॥ విద్రావితఇత్యాదినా ॥ తావత్ ॥ అప్యుద్ధవత్వయాబ్రహ్మే ,, తిప్రశ్నస్యోత్తరమాహ॥ విద్రావితఇతి ॥యో-మేమయ్యా,ఆశ్రితః-మోహఎవ-మహా-నన్ధకారః-సః - తవ-సన్నిధానాదేవ-విద్రావితః - హేఅజాద్యబ్రహ్మణోజనక-విభావసోఃసూర్యస్య - సమీపం-ప్రాప్తస్య,పుంస-శ్శీతం , తమోఽన్ధకారః - భీస్తత్ప్రయుక్తమన్ధకారేకిమాగమిష్యతీతిభయంచేత్యర్థః - కింప్రభవన్తిస్వకార్యకరాభవన్తికిమిత్యర్థః ॥ ౩౭ ॥ ॥యద్యపిసన్నిధానాదేవవిద్రావితస్తదపి , అనుకమ్పినా-హేతుగర్భమిదం- అతో-భవతా,విజ్ఞానమయః - ప్రదీపో-భృత్యాయ-మేమహ్యం,ప్రత్యర్పితః, అనేనజీవానాంస్వభావతస్స్వాత్మార్థదర్శిత్వంభగవన్మాయయా తత్తిరోధానంచసూచ్యతే, అత,ఇత్థముపకుర్వన్తంత్వాంజానన్ , కోవాపుమాన్-త్వదీయంపాదమూలం-హిత్వా - అన్యచ్ఛరణం-ప్రాప్నుయాత్ ॥ ౩౮ ॥ ॥కించ॥వృక్ణఇతి॥ దాశార్హాదిషు-సృష్టివివృద్ధయేసంసృతివృద్ధయే-య, స్త్వయాకర్త్రామాయయా-మే దృఢః-స్నేహపాశః, ప్రసారితః-స-భవతైవ,ఆత్మసుబోధహేతినా-వృక్ణశ్ఛిన్నశ్చ ॥ ౩౯ ॥ ॥ఇదంతుమమాభిలషితమితినమస్కుర్వన్నాహ ॥ నమఇతి ॥ త్వచ్చరణామ్భోజే , రతిర్భక్తిరనురాగాత్మికా , యథా స్యాత్తథా , మాంప్రపన్నం ,మనుశాధిశిక్షయ - అనుగృహాణేతిభావః ॥ ౪౦ ॥ తథానుగృహ్యాయావత్ప్రారబ్ధంకృత్యముపదిశతి ॥ గచ్ఛేతి ॥ ఆదిష్టోఽనుజ్ఞాతః, తత్రబదర్యాశ్రమే , మత్పాదతీర్థోదే ,మత్పాదప్రభవగఙ్గాఖ్యతీర్థవిశేషే , స్నానైరుపస్పర్శనైరాచమనైశ్చ,శుచిః ॥ ౪౧ ॥ ॥అలకనన్దాయాగఙ్గాయాః,ఈక్షయాదర్శనేన,విధూత,మశేషకల్మషం , యస్యసః,వల్కలాని,

వసానః పరిదధానః, అఙ్గ హే ఉద్ధవ, వన్యాని వనప్రభవాని కన్దమూలఫలాదీని భుఙ్క్త ఇతి తథా, సుఖేనాత్మానుభవసుఖేన, నిస్స్పృహః విషయాభిలాషరహితః ॥ ౪౨ ॥ ద్వన్ద్వమాత్రాణాం శీతోష్ణాదివిషయాణాం, తితిక్షుస్తాన్సహమాన ఇత్యర్థః - ఆర్జవాదిస్వభావయుక్తః - సంయతేన్ద్రియః జితబాహ్యేన్ద్రియః, శాన్తః జితాన్తరిన్ద్రియః - జ్ఞానం తత్త్వత్రయయాథాత్మ్యవివేచనాత్మకం, విజ్ఞానం బ్రహ్మోపాసనాత్మకం, తాభ్యాం, సంయుతః ॥ ౪౩ ॥ తే తుభ్యం, యన్మత్తో మత్సకాశాదనుశిక్షితం వివిచ్య జ్ఞాపితం చ, తదనుభావయన్ చిత్తే దృఢీకుర్వన్, మయ్యావేశితావాక్చిత్తం చ యేన సః, తత్ర వాచస్సావేశో నామ స్వగుణనామకీర్తనం, మద్ధర్మనిరతః కాయేన మదారాధనం కుర్వన్నిత్యర్థః - ఏవం మనోవాక్కాయవృత్తయోఽభిహితాః, ఏవంభూతో భవాన్, ప్రారబ్ధాన్తే తిస్రః “ ఊర్ధ్వం గచ్ఛన్తి సత్త్వస్థా „ ఇత్యాదినోక్తాః, సాత్త్వికరాజసతామసగతీః, రతిక్రమ్య, తతః పరం ప్రకృతిమణ్డలాత్పరతస్స్థితం, నిత్యముక్తోపభోగ్యం, మా, మేష్యతి ప్రాప్స్యతి ॥ ౪౪ ॥ స ఇతి ॥ హరిమేధసా - హరతి యద్విషయా మేధా బుద్ధిస్సంసారమితి తథా, తేన భగవతైవముక్తః, స ఉద్ధవః, తం భగవన్తం, ప్రదక్షిణం యథా తథా, పరివృత్య పరిక్రమ్య, పాదయోః, శిరో, నిధాయ, అద్వన్ద్వపరః ప్రియసంయోగవియోగప్రయుక్తహర్షశోకరహితోఽపి, వ్యపక్రమే నిర్గమసమయే, అశ్రుకలాభిః అశ్రుబిన్దుభిః, న్యషించత్ - తత్ర హేతురార్ద్రధీః, భగవదనురాగాతిశయశ్లథహృదయః ॥ ౪౫ ॥ సుదుస్త్యజః స్నేహో యస్మిన్, తస్య భగవతో, వియోగేన - సమనన్తరభావినా, కాతరో భీతః, అత ఏవాతురో దీనః, అత ఏవ, తం భగవన్తం, పరిహాతుం త్యక్తుం, నావ, దశక్నువన్ కృచ్ఛ్రం సంకటం - యయా ప్రాప్తః

~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~

ల్మషః । వసానో వల్కలాన్యఙ్గ వన్యభుక్సుఖనిస్స్పృహః ॥ ౪౨ ॥ తితిక్షుర్ద్వన్ద్వమాత్రాణాం సుశీలస్సంయతేన్ద్రియః । శాన్తస్సమాహితధియా జ్ఞానవిజ్ఞానసంయుతః ॥ ౪౩ ॥ మత్తోఽనుశిక్షితం యత్తే వివిక్తమనుభావయన్ । మయ్యావేశితవాక్చిత్తో మద్ధర్మనిరతో భవాన్ । అతివ్రజ్య గతీస్తిస్రో మామేష్యతి తతః పరమ్ ॥ ౪౪ ॥ స ఏవముక్తో హరిమేధసోద్ధవః ప్రదక్షిణం తం పరివృత్య పాదయోః । శిరో నిధాయాశ్రుకలాభిరార్ద్రధీర్న్యషిఞ్చదద్వన్ద్వపరోఽప్యపక్రమే ॥ ౪౫ ॥ సుదుస్త్యజస్నేహవియోగకాతరో న శక్నువంస్తం పరిహాతుమాతురః । కృచ్ఛ్రం యయౌ మూర్ధని భర్తృపాదుకే బిభ్రన్నమస్కృత్య యయౌ పునః పునః ॥ ౪౬ ॥ తతస్తమన్తర్హృది సన్నివేశ్య గతో మహాభాగవతో విశాలామ్ । యథోపదిష్టం జగదేకబన్ధునా తపస్సమాస్థాయ హరేరగాద్గతిమ్ ॥ ౪౭ ॥ య ఏతదానన్దసముద్రసంభృతం జ్ఞానామృతం భాగవతాయ భాషితమ్ । కృష్ణేన యోగేశ్వరసేవితాఙ్ఘ్రిణా సచ్ఛ్రద్ధయాఽఽసేవ్య జగద్విముచ్యతే ॥ ౪౮ ॥ భవభయమపహర్తుం జ్ఞానవిజ్ఞానసారం నిగమకృదుపజహ్రే భృఙ్గవద్వేదసారమ్ । అమృతముదధితశ్చాపాయయద్భృత్యవర్గాన్పురుషమృషభమాద్యం కృష్ణసంజ్ఞం నతోఽస్మి ॥ ౪౯ ॥ **********************************

******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ఏకాదశస్కన్ధే ఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః *******

పరీక్షిదువాచ ॥ తతో మహాభాగవత ఉద్ధవే నిర్గతే వనమ్ । ద్వారవత్యాం కిమకరోద్భగవాన్భూతభావనః ॥ ౧ ॥

~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~

ప. తతశ్చ - భర్తుః, పాదుకే, పునః పునః, మూర్ధ్ని, బిభ్రత్ - నమస్కృత్య యయౌ ॥ ౪౬ ॥ తత ఇతి ॥ తం భగవన్తం, హృది, సన్నివేశ్య, ధ్యానేన హృది స్థం కృత్వా, విశాలాం బదర్యాశ్రమం, గతః, తత్ర జగదేకబన్ధునా, యథోపదిష్టం, తపః, సమాస్థాయ, హరేర్గతిమగాత్ “ అతిక్రమ్య తిస్రో గతీర్మామేష్యతి తతః పరం „ మితి భగవత్సంకల్పస్య దృఢతరత్వజ్ఞాపనాయాగాదితి భూతనిర్దేశః - అన్యథా “ నోద్ధవోఽణ్వపి మన్న్యూనో యద్గుణైర్నార్దితః ప్రభుః. అతో మద్వయునం జ్ఞానం గ్రాహయన్నిహ తిష్ఠతు „ ఇతి తార్తీయేన సహ విరోధాపత్తేః ॥ ౪౭ ॥ భగవదుద్ధవసంవాదశ్రవణఫలమాహ ॥ య ఏతదితి ॥ యోగేశ్వరైః, సేవితావఙ్ఘ్రీ యస్య, తేన భగవతా, ఆనన్దసముద్రాత్సంభృతం, నిరతిశయానన్దపరబ్రహ్మస్వరూపవేదకనిగమాన్తసముద్రాత్సముద్ధృతం, జ్ఞానామృతం జ్ఞానామృతవర్ధకం, భాగవతాయోద్ధవాయ, భాషిత, మేత, ద్యః పుమాన్ - నాసేవ్య - వర్తతే, తత్సంబన్ధ్యపి జగ, ద్విముచ్యతే, కిం పునస్స విముచ్యత ఇత్యర్థః ॥ ౪౮ ॥ ఇత్థముపదేశేన మహోపకర్తారం భగవన్తం ప్రణమతి మునిః ॥ భవభయమితి ॥ యో, నిగమకృత్, వేదకృత్ “ తస్య హ వా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద „ ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా నిశ్వసితమశేషనిఖిలనిగమావిష్కర్తా భగవాన్ జ్ఞానవిజ్ఞానే ఏవ, సారః ప్రధానప్రతిపాద్యో, యస్మిన్, తం, అమృతతుల్యం, వేదసార, ముదధితః వేదాన్తోదధేః, ఉపజహ్రే ఉద్ధృతవాన్, భృత్యవర్గ, మపాయయచ్చ, త, మాద్యం జగత్కారణం, విష్ణుసంజ్ఞం, పరమపురుషం నతోఽస్మి ॥ ౪౯ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే ఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః ****************************

“ నమస్కృత్య యయౌ „ ఇత్యుక్తం తదనన్తరవృత్తాన్తం బుభుత్సయా రాజా పృచ్ఛతి ॥ తత ఇతి ॥ వనం బదరికావనం ప్ర

తి.నిర్గతేసతి-తతస్తదనన్తరం-భగవాన్-భూతాని-భావయతిఉత్పాదయతీతితథా-జగత్కారణభూతః-అనేనస్వకులము
త్పాద్యకథంతత్సంహృతవానితిప్రశ్నాశయః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ బ్రహ్మేతి ॥ స్వకులే-బ్రహ్మశాపేనవిప్రశాపేన-ఉపసంసృష్టేఉప
ద్రుతేసత్యపి-సర్వనేత్రాణాం-ప్రేయసీంప్రియతమాం-స్వతనుం-కథమత్యజత్-కిమత్రతత్త్యాగ-కింవాతయాయుక్తఏవస్వ
పదమధిజగామేతిప్రశ్నాశయః-సర్వనేత్రాణామితీన్ద్రియమాత్రోపలక్షణమ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తత్ప్రపఞ్చయతి ॥ ప్రత్యాక్రష్ట
మితి ॥ అబలాఃస్త్రియః-యత్రవపుషి-లగ్నం-నయనం,ప్రత్యాక్రష్టుంప్రత్యాహర్తుం-నశేకుఃనప్రబభూవుః-యచ్చ-శ్రవణ
ద్వారాకర్ణరన్ధ్రైః,ప్రవిష్టంసత్-సతాం-మాత్మనిహృదయే-లగ్నంలిఖితమివతిష్ఠత్-తతో-నసరతినినిర్గచ్ఛతి । యచ్ఛ్రియఃయస్య
వపుషశ్శోభా-కీర్త్యమానా-కవీనాం,వాచాంరతిం-జనయతి-యచ్చ-యుద్ధే-జిష్ణోరర్జునస్య-రథగతందృష్ట్వా-హతాః-స్తత్సా
మ్యంతత్సాదృశ్యం-ప్రాపుః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తావత్స్వకులసంహారప్రకారంవక్తుంప్రస్తౌతి ॥ దివీత్యాదినా ॥ సుధర్మాయాంస
భాయాం-ఆసీనాన్-యదూన్-ఇదంవక్ష్యమాణ-మాహ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏతఇతి ॥ నాశహేతవఃకులనాశహేతవః,అతోఽత్రపు
ర్యాం-హేయదుపుఙ్గవాః-ముహూర్తమపి-నస్థేయమ్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తర్హి కింవిధేయమిత్యతఆహ ॥ స్త్రియఇతి॥వృద్ధాః-బాలా
శ్చ-స్త్రియః-పుర్యాః-శంఖోద్ధారనామక్షేత్రవిశేషం-వ్రజన్తు-వయంతు-ప్రభాసంనామ-క్షేత్రం-యాస్యామః యత్ర,ప్ర
త్యగ్వాహినీ-సరస్వతీనదీ-సముద్రంప్రవిశతీతి శేషః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తత్రగత్వా కింవిధేయమిత్యత్రాహ-తత్రేతి॥అభిషిచ్యస్నా

బ్రహ్మశాపోపసంసృష్టే స్వకులే యాదవర్షభః । ప్రేయసీం సర్వనేత్రాణాం తనుం స కథమత్యజత్ ॥ ౨ ॥ ప్ర
త్యాక్రష్టుం నయనమబలా యత్ర లగ్నం న శేకుః కర్ణావిష్టం న సరతి తతో యత్సతామాత్మలగ్నం । యచ్ఛ్రీర్వా
చాం జనయతి రతిం కీర్త్యమానా కవీనాం దృష్ట్వా జిష్ణోర్యుధి రథగతం యచ్చ తత్సామ్యమీయుః ॥ ౩ ॥ శ్రీశుక ఉవా
చ ॥ దివి భువ్యన్తరిక్షే చ మహోత్పాతాన్ సముత్థితాన్ । దృష్ట్వాసీనాన్ సుధర్మాయాం కృష్ణః ప్రాహ య
దూనిదమ్ ॥ ౪ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఏతే ఘోరా మహోత్పాతా ద్వార్వత్యాం నాశహేతవః । ముహూర్తమ
పి న స్థేయమత్ర వో యదుపుఙ్గవాః ॥ ౫ ॥ స్త్రియో బాలాశ్చ వృద్ధాశ్చ శంఖోద్ధారం వ్రజన్త్వితః । వయం ప్ర
భాసం యాస్యామో యత్ర ప్రత్యక్సరస్వతీ ॥ ౬ ॥ తత్రాభిషిచ్య శుచయ ఉపోష్య సుసమాహితాః । దేవతాః పూ
జయిష్యామః స్నపనాలేపనార్హణైః ॥ ౭ ॥ బ్రాహ్మణాంస్తు మహాభాగాన్ కృతస్వస్త్యయనా వయమ్ । గో
భూహిరణ్యవాసోభిర్గజాశ్వరథవేశ్మభిః ॥ ౮ ॥ విధిరేష హ్యరిష్టఘ్నో మఙ్గలాయనముత్తమమ్ । దేవద్విజగవాం
పూజా భూతేషు పరమో దయా ॥ ౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి సర్వే సమాకర్ణ్య యదువృద్ధా మధుద్విషః । తథేతి
నౌభిరుత్తీర్య ప్రభాసం ప్రయయూ రథైః ॥ ౧౦ ॥ తస్మిన్భగవతాఽఽదిష్టం యదుదేవేన యాదవాః । చక్రుః ప
రమయా భక్త్యా సర్వశ్రేయోఽపబృంహితమ్ ॥ ౧౧ ॥ తతస్తస్మిన్మహాపానం పపుర్మైరేయకం మధు । దిష్టవిభ్రంశి
తధియో యద్ద్రవైర్భ్రశ్యతే మతిః ॥ ౧౨ ॥ మహాపానాభిమత్తానాం వీరాణాం దృప్తచేతసామ్ । కృష్ణమాయావి
మూఢానాం సంఘర్షః సుమహానభూత్ ॥ ౧౩ ॥ యుయుధుః క్రోధసంరబ్ధా వేలాయామాతతాయినః । ధను
ర్భిరసిభిర్భల్లైర్గదాభిస్తోమరర్ష్టిభిః ॥ ౧౪ ॥ పతత్పతాకై రథకుఞ్జరాదిభిః ఖరోష్ట్రగోభిర్మహిషైర్నరైరపి । మిథ

త్వా-శుచయఃపరిశుద్ధాః-స్నపనమభిషేచనం-ఆలేపనంచన్దనం-అర్హణమన్యాని పూజోపకరణాని కుసుమాక్షతాదీ
ని ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తుశ్శబ్దః బ్రాహ్మణాంశ్చ పూజయిష్యామఇతిసంబన్ధః-తాన్విశినష్టిమహాభాగాన్విద్యావైదుష్యాదిభాగ్య
యుక్తాన్-తతస్తైః-కృతంస్వస్త్యయనశాన్తి కర్మ-యేషాంతే-వయం-గవాదిభిస్తాన్పూజయిష్యామః-గవాదిదానైస్స
త్కరిష్యామఇత్యర్థః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఏషఃతత్రాభిషిచ్యేత్యాదినోక్తః-విధిఃఉత్తమం,మఙ్గలాయనంమఙ్గలావహః-తథాహి॥దే
వాదీనాం-పూజా-భూతేషుఆరాధకేషు-పరమోదయా అతిశయితాభ్యుదయా ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ మధుద్విషోభగవతో
వచఇతి శేషః-తథేత్యభినన్ద్య-రథైః-ప్రభాసం-ప్రయయుః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తస్మిన్నితి ॥యదుదేవేనభగవతా-ఆదిష్టమాజ్ఞాతం
సర్వశ్రేయోపబృంహితమిత్యత్రసన్ధిరార్షః-భగవతాఽనుక్తైరపిశ్రేయోభిరభిమతైరుపబృంహితంయుక్తం, చక్రురితిసం
బన్ధః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తతఇతి ॥ పానంపీయతఇతిపానంస్వాదుతమమితిభావః-తన్మైరేయకంమదిరావిశేషం , మధు-పపుఃఅక్షి
బన్-దిష్టేనదైవేన-విభ్రంశితాధీర్యేషాం-తథాభూతాః-పపురితిపూర్వేణసంబన్ధః,దైవవిభ్రంశితమతిత్వాత్పపుః అన్య
థాతత్రతదనుచితమితిభావః-మతిర్హిదైవేనహృతాసతీభ్రశ్యతఇతిలోకపరిపాటీంప్రదర్శయన్నాహయస్య-ద్రవైఃరసైః-మతిః-
భ్రశ్యతే ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ వీరాణామపి-కృష్ణస్యభగవతో,మాయయా,విమూఢానాం,మతఏవ,మహాపానేనాభిమత్తానాం,అతఏవ,దృప్తచేతసాంమిథో,మహాన్సంఘర్షఃకలహో,బభూవ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తతో,వేలాయాంసముద్రతీరే,ధ
నురాదిభిః,యుయుధుశ్చ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ పతన్త్యఃఇతస్తతఃచలన్త్యః-పతాకాఏషుతైః,రథాదిభి,ర్మిథఃసమేత్య,దుర్మ

చాః, శస్త్రైః, న్యఘ్నన్ ద్విపాః గజాః దన్తైర్వనమివ ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ మిథో యుద్ధమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ ప్రద్యుమ్నసామ్బావితి ॥ సమీయతుః అన్యోన్యం సమితిం చ క్రతుః, సుమిత్రాసురథావిత్యత్ర దీర్ఘ ఆర్షః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ యేచాన్యే, నిశఠాదయ స్తేఽపి, ముకున్దమాయయా, మోహితాః, అతఏవ, మదాన్ధేన మదతమసా, బలాత్కారితాః, అన్యోన్యమాసాద్య, జఘ్నుః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ తే దాశార్హాదయోఽపి, దుర్వారరోషాః, సౌహృదం, పరిత్యజ్య, మిథో జఘ్నుః ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ సౌహృదం పరిత్యజ్యేత్యే తదేవ విశదయతి ॥ పుత్రా ఇతి ॥ భ్రాత్రాదిభిః, తత్ప్రతిసంబన్ధినః, యుయుధురిత్యధ్యాహారః, తథా, జ్ఞాతయో జ్ఞాతీన్, జఘ్నుః, సతివయస్సామ్యే పరస్పరహితైషిత్వం మిత్రత్వం, తదభావే తత్త్వం సుహృత్త్వమితి భేదః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ శరేష్వితి ॥ హీయమానేష్వపగతేషు సత్సు, ముష్టిభి, రేరకాః విప్రశాపపతితలోహచూర్ణప్రభవాన్ తృణవిశేషాన్, జగృహుః ధృతవన్తః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ తా ఏరకాః, ముష్టినా, భృతాః, గ్రహణమాత్రేణైవేత్యర్థః, వజ్రకల్పా, అభవన్ తత, స్తాభి, స్తైః, కృష్ణేన, వార్యమాణా అపి, తం కృష్ణం, చశబ్దాదన్యోన్యం చ జఘ్నుతుః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ బలభద్రం చ తథా కృష్ణం చ ప్రత్యనీకం ప్రతిపక్షం మన్యమానాః, తత్ర హేతు ర్మోహితాః హన్తుం, కృతనిశ్చయాః, హే రాజన్, ఆతతాయినో జఘ్నాంసన్త, ఆపతన్ ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽

స్సమేత్యాశ్వతరైస్సుదుర్మదాన్యహన్ శరైర్దద్భిరివద్విపా వనమ్ ॥ ౧౫ ॥ ప్రద్యుమ్నసామ్బౌ యుధి రూఢమత్సరావక్రూరభోజావనిరుద్ధసాత్యకీ । సుభద్రసంగ్రామజితౌ సుచారు ✽ గదౌ సుమిత్రాసురథౌ సమీయతుః ॥ అన్యే చ యే వై నిశఠోల్ముకాదయస్సహస్రజి ✽ చ్ఛతజిద్భానుముఖ్యాః । అన్యోన్యమాసాద్య మదాన్ధకారితా జఘ్నుర్ముకున్దేన విమోహితా భృశమ్ ॥ ౧౭ ॥ దాశార్హవృష్ణ్యన్ధకభోజసాత్వతా మధ్వర్బుదా మాథురశూరసేనాః ✽ । విసర్జనాః ✽ కుకురాః కున్తయశ్చ జఘ్నుర్మిథస్తేషు విసృజ్య సౌహృదమ్ ॥ ౧౮ ॥ పుత్రాశ్చ యుధ్యన్పితృభ్రాతృభిశ్చ స్వస్రీయదౌహిత్రపితృవ్యమాతులైః । మిత్రాణి మిత్రైస్సుహృదస్సుహృద్భిర్జ్ఞాతీం స్త్వహన్ జ్ఞాతయ ఏవ మూఢాః ॥ ౧౯ ॥ శరేషు క్షీయమాణేషు భజ్యమానేషు ధన్వసు । శస్త్రేషు క్షీయమాణేషు ముష్టిభిర్జహ్రురేరకాః ॥ ౨౦ ॥ తా వజ్రకల్పా అభవన్పరిఘా ముష్టినా భృతాః । జఘ్నుర్మిథస్తైః కృష్ణేన వార్యమాణాశ్చ తం చ తే ॥ ౨౧ ॥ ప్రత్యనీకం మన్యమానా బలభద్రం చ మోహితాః । హన్తుం కృతధియో రాజన్నాపన్నా ఆతతాయినః ॥ అథ తావపి సంక్రుద్ధావుద్యమ్య భరతర్షభ । ఏరకాముష్టిపరిఘౌ చరన్తౌ జఘ్నతుర్యుధి ॥ ౨౩ ॥ విప్రశాపాభిసృష్టానాం కృష్ణమాయావృతాత్మనామ్ । స్పర్ధాక్రోధః క్షయం నిన్యే వైణవోఽగ్నిర్యథా వనమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఏవం నష్టేషు సర్వేషు స్వకులేషు చ కేశవః । ✽ అవతారితో భువో భార ఇతి మేనేఽవశేషితః ॥ ౨౫ ॥ రామస్సముద్రవేలాయాం యోగమాస్థాయ పౌరుషమ్ । తత్యాజ మానుషం లోకం సంయోజ్యాఽఽత్మానమాత్మని ॥ ౨౬ ॥ రామనిర్యాణమాలోక్య భగవాన్దేవకీసుతః । నిషసాద ధరోపస్థే తూష్ణీమాసాద్య పిప్పలమ్ ॥ ౨౭ ॥ బిభ్రచ్చతుర్భుజం రూపం భ్రాజిష్ణుం ప్రభయా స్వయా । దిశో వితిమిరాః కుర్వన్నిర్ధూమ ఇవ పావకః ॥ ౨౮ ॥ శ్రీవత్సాఙ్కం ఘనశ్యామం తప్తహాటకవర్చసా । కౌశేయామ్బరయుగ్మేన పరివీతం సుమఙ్గళమ్ ॥ ౨౯ ॥ సున్దరస్మితవక్త్రాబ్జం నీల

అథేతి ॥ తౌ రామకృష్ణావపి, హే కురునన్దన ఏరకాముష్టిరూపాః పరిఘా యయో స్తౌ యుద్ధే చ రన్తౌ, జఘ్నతుః ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ కృష్ణమాయా మోహితమనసాం, అతఏవ, బ్రహ్మశాపేనోపద్రుతానాం స్పర్ధానిమిత్తః క్రోధః కులం క్షయం నిన్యే ప్రాపయామాస యథా వైణవః వేణుసంఘర్షజో వహ్నిః వనం క్షయం నయతి తద్వత్ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ ఏవమితి ॥ సర్వేషు దాశార్హాదిషు నష్టేషు సత్సు అవశేషితో భువో భారః, అవతారితః, అపనీత ఇతి మేనే ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ రామ ఇతి ॥ పౌరుషం పరమపురుషధ్యానలక్షణం యోగమాస్థాయ తదేవాహ ॥ సంయోజ్యాత్మానమాత్మనీతి ॥ ఆత్మని సంకర్షణే ఆత్మానం సంయోజ్య సంకర్షణం స్వాత్మానం అంశినైకతామాపన్నం ధ్యాత్వేత్యర్థః మానుషం లోకం మనుష్యరూపతాం అత్యజత్ ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ రామనిర్యాణమితి ॥ రామస్య నిర్యాణం స్వాసాధారణరూపేణావస్థానం ఆలోక్య జ్ఞాత్వా ధరోపస్థే భూతలే పిప్పలం అశ్వత్థతరుం ప్రాప్య తన్మూల ఇత్యర్థః, తూష్ణీం మాసీభూత్వా, నిషసాద ఉపవిష్టవాన్ ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ కథంభూతః చత్వారో భుజాః యస్మిన్ తత్ రూపం బిభ్రత్ బిభ్రాణః స్వయా ప్రభయా భ్రాజిష్ణుః దీప్యమానః అతఏవ దిశో వితిమిరాః కుర్వన్ యథా, నిర్ధూమః పావక స్తద్వత్ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ రూపం విశినష్టి ॥ శ్రీవత్సాఙ్కమితి ॥ శ్రీవత్సః అఙ్కః చిహ్నం ఉరసి యస్య తత్ ఘనో నీలమేఘ స్తద్వత్ శ్యామం తప్తసువర్ణస్యేవ వర్చో యస్య తేన కౌశేయామ్బరయుగ్మేన పరీతం పరితః కటిదేశ ఉపరి చావృతం సుమఙ్గళమ్ ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ నిరతిశయసున్దరం వక్త్రామ్బుజం యస్మిన్ స్సుణ్డరీకవదభిరామే సున్దరే అక్షిణీ యస్మిన్

తత్ ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻ కటిసూత్రాదిభి-ర్విరాజితం-తత్ర-ముద్రా-అఙ్గులీయకం-యోగముద్రా వా ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻ వనమాలయా-పరీ
తాని - అఙ్గాని-యస్మిన్-తత్-మూర్తిమద్భిః స్వాసాధారణరూపధరై - ర్నిజాయుధైశ్చక్రశఙ్ఖాదిభి-ర్విరాజితం, దక్షిణే,
ఊరౌ పఙ్కజవదరుణం-పాదం - వామం-కృత్వా నిధాయా-సీనం రూపం బిభ్రదితిపూర్వేణ సంబన్ధః ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻ తత్ర
జరానామలుబ్ధకః - మృగస్యేవాకారో యస్య తం - తస్య భగవత-శ్చరణం-మృగో౽యమితిశఙ్కయా - వివ్యాధ - ముసలా
వశేషాయఃఖణ్డకృతేషుణా తాడితవానిత్యర్థః ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻ తత-శ్చతుర్భుజం-తం-కృష్ణం-పరమపురుషం - జ్ఞాత్వా, కృతకిల్బి
షః కృతాపరాధః-హేతుగర్భమిదం, అతో-భీతః, అసురద్విషః భగవతః-పాదయోః-శిరసా, స్పృశన్నితి శేషః పపాత ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻
ఉక్తిమేవాహ ॥ అజానతేతి ॥ హే మధుసూదన-అజానతా-తత్ర హేతుః-పాపేన పాపాత్మనా, ఇద-మాగః-కృతం-హే ఉత్త
మశ్లోక, అనఘ-పాపస్య-మే మయా-కృతం-క్షన్తుమర్హసి ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻ యస్య తవానుస్మరణమాత్రమేవ, జ్ఞానమేవాన్ధకార
స్తస్య-నాశకం వదన్తి వృద్ధాః, తస్య తవ-హే విష్ణో-మయా-అసాధు-కృతం, హే ప్రభో ✻ ॥ ౩౬ ॥ ✻ తత్తస్మాత్-హే వైకుణ్ఠ,
పాప్మానం- మృగలుబ్ధకం శశ్వత్ప్రలోభనేన మృగఘాతకం-మా-మముం-జహి హన్యాః ॥ కిం తత ఇత్యత ఆహ ॥ యథేతి ॥ పున
రేవంవిధం-సత్స్వపరాధం, యథా న కుర్యామ్ ✻ ॥ ౩౭ ॥ ✻ "పాప్మానం మృగలుబ్ధక" మిత్యాత్మనో నిహీనత్వమావేద్య త
వ పారమ్యం వాచామగోచరమిత్యాహ ॥ యస్యేతి ॥ బ్రహ్మరుద్రాదయః-యే చాస్య బ్రహ్మణ - స్తనయాః-కథంభూతాః-గి

కున్తలమణ్డితమ్ । పుణ్డరీకాభిరామాక్షం స్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్ ॥ ౩౦ ॥ కటిసూత్రబ్రహ్మసూత్రకిరీటకటకాఙ్గ
దైః । హారనూపురముద్రాభిః కౌస్తుభేన విరాజితమ్ ॥ ౩౧ ॥ వనమాలాపరీతాఙ్గం మూర్తిమద్భిర్నిజాయుధైః ।
కృత్వోరౌ దక్షిణే పాదమాసీనం పఙ్కజారుణమ్ ॥ ౩౨ ॥ ముసలావశేషాయఃఖణ్డకృతేషుర్లుబ్ధకో జరా । మృగా
కారం తచ్చరణం వివ్యాధ మృగశఙ్కయా ॥ ౩౩ ॥ చతుర్భుజం తం పురుషం దృష్ట్వా స కృతకిల్బిషః । భీతః ప
పాత శిరసా పాదయోరసురద్విషః ॥ ౩౪ ॥ అజానతా కృతమిదం పాపేన మధుసూదన । క్షన్తుమర్హసి పాపస్య✻
ఉత్తమశ్లోక మే౽నఘ ॥ ౩౫ ॥ యస్యానుస్మరణం పుంసామజ్ఞానధ్వాన్తనాశనమ్ । వదన్తి తస్య తే విష్ణో మయా
౽సాధు కృతం ప్రభో ॥ ౩౬ ॥ తన్మా౽౽శు జహి వైకుణ్ఠ పాప్మానం మృగలుబ్ధకమ్ । యథా పునరహం త్వేవం న కు
ర్యాం సదతిక్రమమ్ ॥ ౩౭ ॥ యస్యాత్మయోగరచితం న విదుర్విరిఞ్చో రుద్రాదయో౽స్య తనయాః పతయో గిరాం
యే । త్వన్మాయయా పిహితదృష్టయ ఏతదఞ్జః కిం తస్య తే వయమసద్గతయో గృణీమః ॥ ౩౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥
మా భైషీర్జర ఉత్తిష్ఠ కామ ఏష కృతో హి మే । యాహి త్వం మదనుజ్ఞాతః స్వర్గం సుకృతినాం పదమ్ ॥ ౩౯ ॥ ఇత్యా
దిష్టో భగవతా కృష్ణేనేచ్ఛాశరీరిణా । త్రిః పరిక్రమ్య తం నత్వా విమానేన దివం యయౌ ॥ ౪౦ ॥ దారుకః కృష్ణప
దవీమన్విచ్ఛన్నధిగమ్య తమ్ । వాయుం తులసికామోదమాఘ్రాయాభిముఖం యయౌ ॥ ౪౧ ॥ తం తత్ర తిగ్మద్యు
తిభిరాయుధైర్వృతం హ్యశ్వత్థమూలే కృతకేతనం పతిమ్ । స్నేహప్లుతాత్మా నిపపాత పాదయో రథాదవప్లుత్య
సబాష్పలోచనః ॥ ౪౨ ॥ అపశ్యతస్త్వచ్చరణామ్బుజం ప్రభో దృష్టిః ప్రణష్టా తమసి ప్రవిష్టా । దిశో న జానే న
లభే చ శాన్తిం యథా నిశాయాముడుపే ప్రణష్టే ॥ ౪౩ ॥ ఇతి బ్రువతి సూతే వై రథో గరుడలాఞ్ఛనః । ఖముత్పపా

రాం పతయః వేదార్థద్రష్టారః - తే౽పి, యస్య తవ, ఆత్మయోగరచితం ఆత్మసంకల్పేనోపాత్తం - ఇదం రూపం-న విదుః, ఏతద
వతారరహస్యం న విదురిత్యర్థః - తత్ర హేతుత్వేన తాన్విశినష్టి ॥ యస్య తవ-మాయయా- పిహితదృష్టయః ఛాదితదృష్టయః-ప్ర
లుప్తజ్ఞానాః, అఞ్జః అఞ్జసా సుష్ఠు కిం గృణీమః కథం వర్ణయామః ✻ ॥ ౩౮ ॥ ✻ మా భైషీరితి॥ హే జరే, ఏష త్వయా కృతశ్శరభూ
తః-మే-కామః - కామ్యత ఇతి కామః-మదిచ్ఛాప్రయుక్త ఇత్యర్థః - త్వం తు-మయా,౽నుజ్ఞాతః సుకృతినాం-పదం గమ్యం స్వర్గం,
యాహి ✻ ॥ ౩౯ ॥ ✻ ఇతీతి॥ ఇచ్ఛాశరీరిణా స్వచ్ఛన్దోపాత్తదివ్యవిగ్రహేణ-న తు కర్మాయత్తశరీరిణా-భగవతా-ఆదిష్టః,
తం కృష్ణం-త్రిః-పరిక్రమ్య - నత్వా చ-విమానేన-తదైవ దేవప్రేషితేన-దివం స్వర్గం-యయౌ ✻ ॥ ౪౦ ॥ ✻ దారుక ఇతి ॥ అన్వి
చ్ఛన్ అన్వేషయన్-తులసికాయాః - ఆమోదో-యస్మిన్-తం-వాయుం - మాఘ్రాయ-తం కృష్ణమధిగమ్య-యతో నిస్సరతి వాయు
స్తత్ర స్యాదిత్యాలోచ్య- తదభిముఖం-యయౌ ✻ ॥ ౪౧ ॥ ✻ తిగ్మాతీక్ష్ణా-అతిశయితా-ద్యుతి ర్యస్య-కృతం-కేతనమాశ్రయో
యేన తం-నిజాయుధైః - వృతం, తం - పతిం శ్రీకృష్ణ-మవలోక్యేతి శేషః - స్నేహేన-పరిప్లుతః వ్యాప్తః - ఆత్మా మనో-యస్య
సః-బాష్పసహితే లోచనే యస్య సః-రథాదవప్లుత్య పాదయో-ర్నిపపాత- ఆహ చేతి శేషః ✻ ॥ ౪౨ ॥ ✻ అపశ్యత ఇతి॥ హే
ప్రభో-తవ చరణామ్బుజ-మపశ్యతో-మమ-దృష్టిః-ప్రణష్టా-తమసి ప్రవిష్టా అతో-దిశో౽పి-న జానే-నాపి చ-శాన్తిం చిత్తప్రసా
దం చ-లభే లబ్ధవానస్మి - ఉడుపే చన్ద్రే ప్రణష్టే సతి-దృష్టిః- ప్రణష్టా-తమసి ప్రవిష్టా చ-భవతి-తద్వత్-ప్రణష్టేత్యస్యైవ వివరణం
తమసి ప్రవిష్టేతి ✻ ॥ ౪౩ ॥ ✻ ఇతీతి॥ గరుడలాఞ్ఛనః గరుడధ్వజః-సాశ్వ-స్సధ్వజశ్చ, రథో-హే రాజేన్ద్ర- ఖమాకాశముత్పపాత-

ఊర్ధ్వమగాదిత్యర్థః-ఉదీక్షతః దారుకస్యపశ్యతః ❀॥ ౪౪ ॥ ❀ తతః-విష్ణుప్రహరణాని భగవదాయుధాన్యపి-తంరథంఅన్వగచ్ఛన్-తేనాయుధానామూర్ధ్వగమనేనా-తీవ-విస్మిత-ఆత్మా మనో-యస్య-తంసూతమ్ ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ॥గచ్ఛేతి॥ హే సూత-మిథో-యుద్ధేన-జ్ఞాతీనాంయదూనాం-నిధనం-సంకర్షణస్య-నిర్యాణం-మమదశాంమేఅవస్థితించ-బన్ధుభ్యో-బ్రూహి ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ ద్వారకాయాంచేతిచ స్త్వర్థః ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ తర్హి కింవిధేయంక్వగన్తవ్యమతఆహ॥స్వంస్వమితి॥ పరిగ్రహందేహానుబంధినః-అస్మాకం-పితరౌదేవకీవసుదేవౌచా, దాయ-సర్వే,యూయం-అర్జునేన-రక్షితాస్సన్తః-ఇన్ద్రప్రస్థం-గమిష్యథ ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ త్వంతు-మద్ధర్మంభాగవతధర్మ-మాస్థాయానుష్ఠాయ-జ్ఞాననిష్ఠఃమద్భక్తియోగనిష్ఠః-ఉపేక్షకఃఉపేక్షితశబ్దాదివిషయః-ఏతాంజగతీం-మన్మాయారచనాంమన్మాయయారచితాం-విజ్ఞాయ-ఉపశమంరాగాద్యకలుషతాం-వ్రజప్రాప్నుహి ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ ఇతీతి ॥ తంకృష్ణం-తస్య-పాదౌ-శిరస్యా-ధాయ-దుర్మనాఃదుఃఖితమనాః-పురీంద్వారకాం-యయౌ ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధేత్రింశోఽధ్యాయః ❀❀❀

తతఃకిమకరోదిత్యత్రాహ॥అథేతి॥అథదారుకగమనానన్తరం,తత్రభగవత్సన్నిధౌ-బ్రహ్మచతుర్ముఖః-భవాన్యా-సమం సహ-భవోరుద్రశ్చ-మహేన్ద్రాదయశ్చ-ప్రజేశ్వరైఃమరీచ్యాదిభిస్సహితాః మునయ-స్సిద్ధాశ్చగన్ధర్వాశ్చ-తే ద్విజాఃగరుడలోకవాసినఃపక్షిణః-మైత్రేయాదయోవా-భగవతో-నిర్యాణం-ద్రష్టుకామాస్సన్తః పరమోత్సుకాఆగమన్ ❀ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ❀

తరాజేన్ద్రసాశ్వధ్వజఉదీక్షతః ❀ ॥ ౪౪ ॥ తమన్వగచ్ఛన్నస్త్రాణివిష్ణోఃప్రహరణానిచ। తేనాతివిస్మితాత్మానం సూతమాహజనార్దనః ॥ ౪౫ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ గచ్ఛ ద్వారవతీంసూతజ్ఞాతీనాం నిధనంమిథః। సంకర్షణస్యనిర్యాణంబన్ధుభ్యోబ్రూహిమద్దశామ్ ॥ ౪౬ ॥ ద్వారకాయాంచనస్థేయంభవద్భిశ్చస్వబన్ధుభిః। మయాత్యక్తాంయదుపురీంసముద్రఃప్లావయిష్యతి ॥ ౪౭ ॥ స్వంస్వంపరిగ్రహంసర్వఆదాయపితరౌచనః। అర్జునేనావితాస్సర్వఇన్ద్రప్రస్థంగమిష్యథ ॥ ౪౮ ॥ త్వంతుమద్ధర్మమాస్థాయజ్ఞాననిష్ఠఉపేక్షకః।మన్మాయారచనామేతాం విజ్ఞాయోపశమంవ్రజ ॥ ౪౯ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తస్తంపరిక్రమ్యనమస్కృత్యపునఃపునః। తత్పాదౌశీర్ష్ణ్యుపాధాయదుర్మనాఃప్రయయౌపురీమ్ ॥ ౫౦ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, త్రింశోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుకఉవాచ ॥ అథతత్రాగమద్బ్రహ్మా భవాన్యాచసమంభవః। మహేన్ద్రముఖాదేవా మునయస్సప్రజేశ్వరాః ॥ ౧ ॥ పితరస్సిద్ధగన్ధర్వావిద్యాధరమహోరగాః। చారణాయక్షరక్షాంసికిన్నరాప్సరసోద్విజాః ॥ ౨ ॥ ద్రష్టుకామాభగవతోనిర్యాణంపరమోత్సుకాః। గాయన్తశ్చగృణన్తశ్చశౌరేఃకర్మాణిజన్మచ ॥ ౩ ॥ వవృషుఃపుష్పవర్షాణివిమానావళిభిర్నభః। కుర్వన్తస్సంకులంరాజన్భక్త్యాపరమయాయుతాః ॥ ౪ ॥ భగవానపితావీక్ష్యవిభూతీరాత్మనోవిభుః। సంయోజ్యాత్మనిచాత్మానంపద్మనేత్రేన్యమీలయత్ ॥ ౫ ॥ లోకాభిరామాంస్వతనుంధారణాధ్యానమఙ్గళమ్। యోగధారణయాఽఽగ్నేయ్యాదగ్ధ్వాధామావిశత్స్వకమ్ ॥ ౬ ॥ దివిదున్దుభయోనేదుఃపేతుస్సుమనసశ్చఖాత్। సత్యంధర్మోధృతిర్భూమేఃకీర్తిశ్శ్రీశ్చానుతం యయుః ॥ ౭ ॥ దేవాదయోబ్ర

తేషాముత్సుక్యకృతంమహోత్సవమాహసార్ధేన। గాయన్తశ్చేతి॥విమానావళిభి,ర్నభః,సంకులం-కుర్వన్తః ❀ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❀ భగవానితి ॥ ఆత్మనో-విభూతీఃవిభూతిభూతాన్బ్రహ్మాదీ-న్వీక్ష్య-ఆత్మన్యా-త్మానం-సంయోజ్య-యతోఽవతారఃతస్మిన్నాత్మన్యాత్మానమేకీభూతంధ్యాత్వేత్యర్థః-పద్మదళసదృశే-నేత్రే-న్యమీలయత్ ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ లోకాభిరామామితి॥ధారణాధ్యానయోః-శుభాశ్రయభూతాం,తనుం-ఆగ్నేయ్యాఅగ్నిసంధుక్షణకారిణ్యా-యోగధారణయా-అదగ్ధ్వేతిచ్ఛేదః-స్వకం-ధామా-విశత్-యథాయోగినఃస్వచ్ఛన్దమృత్యవఃస్వతనుమాగ్నేయ్యాధారణయాదగ్ధ్వాలోకాన్తరంప్రవిశన్తి-భగవాంస్తునతథా-కింతు-అదగ్ధ్వైవస్వతనుసహితఏవ-స్వకం-ధామవైకుణ్ఠాఖ్య-మావిశదిత్యర్థః-తత్రహేతుః-లోకాభిరామాం ఇహతస్మూర్తిముపాస్యముక్తానాంజీవానామభిరామామిత్యర్థః ‘‘ యథాక్రతురస్మిన్లోకేపురుషోభవతితథేతఃప్రేత్యభవతీ,, తితత్క్రతున్యాయేనోపాస్యాయామూర్తేరేవముక్తైరప్యనుభావ్యత్వాత్-తద్దాహేతదలంభావాదితిభావః-ఇహతన్మూర్తేర్ధారణాధ్యానయోరపి విషయతయాసాన్నిధ్యస్యావశ్యకత్వాచ్చ-దగ్ధ్వేతిచ్ఛేదేఅపిదహనంజగన్మోహనమాత్రమిత్యవగన్తవ్యం-తదగ్రేవివరిష్యతేరాజన్పరస్యేత్యాదినా ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ దివీతి॥ ఖాదాకాశా-త్సుమనసఃపుష్పాణి-పేతుఃపతితవత్యః-భూమేస్సకాశా-త్సత్యాదయ-స్తాం-తనుం, అనుసృత్య-యయుః-తస్మిన్గతేసతి ఇహలోకే-సత్యాదయోనాసన్నిత్యర్థః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ తథా-భగవతితిరోహితేసతిక్వగతఇతితర్కయన్తోఽపి,బ్రహ్మముఖ్యోయేషాం,తే-దేవాదయః-స్వధామని,విశన్తం,భగవన్తః-నదదృశుః-తత్రహేతుః ॥ అవిజ్ఞాతగతిమితి॥ అవిజ్ఞాతా-ఇతరైరలక్ష్యమాణా-గతి-ర్యస్యతం-అతఏవా-

తివిస్మితా-బభూవుః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ అవిజ్ఞాతగతిస్త్వదృష్టాన్త-స్సౌదామన్యా ఇతి-కాలేవర్గాసు-ఆకాశ ఇతి పాఠాన్తరం-మేఘ మణ్డలం-హిత్వా యాన్త్యాః సౌదామన్యాః విద్యుతః పునర్గతిర్మర్త్యై-ర్నలక్ష్యతే తథా-కృష్ణస్య-గతిరపి-దైవతై-ర్నలక్ష్యతే-కిన్తు-తత్పార్శ్వదైరేవలక్ష్యత ఇతి భావః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ బ్రహ్మేతి ॥ యోగగతిం సమాధిపూర్వకగతిం-దృష్ట్వా, హేనృప-స్వం స్వం-ధామనివాసస్థానం, అగమన్ జగ్ముః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ స్వధామని విశన్తం భగవన్తం న దదృశురిత్యనేన జగన్మోహనం సూచితం ॥ తద్వివృణోతి ॥ రాజన్నితి ॥ హేరాజన్ పరస్య పరమపురుషస్య-తనుభృజ్జననాప్యయేహాః-తనుభృత్సు యాదవాదిషు-జననాప్యయేహాః ఉత్పత్తిమరణరూపాః చేష్టాః-మాయావిడమ్బనమనుకరణమాత్ర-మిత్యవేహి ॥ యద్వా-ఇతరతనుభృత్తుల్యజననాప్యయేహాః-జన్మనో గర్భసంబన్ధప్రదర్శనం అప్యయస్య దేహత్యాగరూపత్వప్రదర్శనం-ఇత్యేవంవిధాః-చేష్టాః మాయయా-విడమ్బనం మోహనమాత్రమిత్యర్థః-ఈహాశబ్దోఽపేక్షాపరో వా, ఇతరతనుభృదాత్మనో జన్మమరణయోః గర్భదేహసంబన్ధత్యాగాపేక్షా విడమ్బనమాత్రం-యథానటస్య-తస్య నానాభూమికాపరిగ్రహేఽప్యేషా మాత్మని నానారూపతా-మోహనమాత్రం-వస్తుతః-తాస్వవికృతత్వేనావస్థితిః-తద్వత్-కియదేతదితరైరలక్ష్యం తస్య గమనమిత్యాహ ॥ సపరమపురుషః-ఇదం చిదచిదాత్మకం జగత్సృష్ట్వా-ఽనుప్రవిశ్య-బహిరవతారైర్విహృత్య చ-అన్తే ద్విపరార్ధావసానే కృత్స్నం జగత్సంహృత్య చాత్మమహిమ్నా స్వానుభవవిషయభూతేన-ఉపరతో నివృత్తజగద్వ్యాపారః-ఆస్తే ఏవంవిధాపారమహిమ్నః కియదేతదిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ అథైవోఽమానుషశ్చ మహిమాఽస్మిన్నేవావతారే దృష్ట ఇత్యభిప్రేత్యా

హ్మాముఖ్యానవిశన్తం స్వధామని । అవిజ్ఞాతగతిం కృష్ణం దదృశుశ్చాతివిస్మితాః ॥ ౯ ॥ సౌదామన్యా యథాకాశే యాన్త్యా హిత్వాఽభ్రమణ్డలమ్ । గతిర్నలక్ష్యతే మర్త్యైస్తథా కృష్ణస్య దైవతైః ॥ ౯ ॥ బ్రహ్మరుద్రాదయస్తే తు దృష్ట్వా యోగగతిం హరేః । విస్మితాస్తాం ప్రశంసన్తః స్వం స్వం ధామాగమన్నృప ॥ ౧౦ ॥ రాజన్పరస్య తనుభృజ్జననాప్యయేహా మాయావిడమ్బనమవేహి యథా నటస్య । సృష్ట్వాఽఽత్మనేదమనువిశ్య విహృత్య చాన్తే సంహృత్య చాత్మమహిమోపరతః స ఆస్తే ॥ ౧౧ ॥ మర్త్యేన యో గురుసుతం యమలోకనీతం త్వాం చానయచ్ఛరణదః పరమాస్త్రదగ్ధమ్ । జిగ్యేఽన్తకాన్తకమపీశమసావనీశః కిం స్వావనే స్వరనయన్మృగయుం సదేహం ॥ తథాప్యశేషస్థితిసంభవాప్యయేష్వనన్యహేతుర్యదశేషశక్తిధృక్ । నైచ్ఛత్ప్రణేతుం వపురత్ర శేషితం మర్త్యేన కిం స్వస్థగతిం ప్రదర్శయన్ ॥ ౧౩ ॥ య ఏతాం ప్రాతరుత్థాయ కృష్ణస్య పదవీం పరామ్ । ప్రయతః కీర్తయేద్భక్త్యా తామేవాప్నోత్యనుత్తమమ్ ॥ ౧౪ ॥ దారుకో ద్వారకామేత్య వసుదేవోగ్రసేనయోః । పతిత్వా చరణావస్త్రైర్న్యషిఞ్చత్కృష్ణవిచ్యుతః ॥ ౧౫ ॥ కథయామాస నిధనం వృష్ణీనాం కృత్స్నశో నృప । తచ్ఛ్రుత్వోద్విగ్నహృదయాస్తత్రస్థాశ్శోకమూర్ఛితాః ॥ ౧౬ ॥ తత్ర స్మ త్వరితా జగ్ముః కృష్ణవిశ్లేషవిహ్వలాః । వ్యసవశ్శేరతే యత్ర జ్ఞాతయో ఘ్నన్త ఆననమ్ ॥ ౧౭ ॥ దేవకీ రోహిణీ చైవ వసుదేవస్తథాఽఽహుకః । కృష్ణరామావపశ్యన్తశ్శో

హ ॥ మర్త్యేనేతి ॥ యమలోకం ప్రతి-నీతం-గురోః-సుతం-మర్త్యేన తేనైవ శరీరేణ-యుక్తం-పున-రానయత్-పరమాస్త్రదగ్ధం బ్రహ్మాస్త్రదగ్ధం-త్వాం పరీక్షితం-శరణదః-త్వన్మాతురితి శేషః-యో-రక్షితవాన్-తథా-మృత్యోరపి మృత్యుం-ఈశం రుద్రం-బాణాసురయుద్ధే-యో, జిగ్యే జితవాన్-యశ్చ మృగయుం-సదేహం సశరీరమేవ-స్వర్గమనయత్-సోఽసౌ భగవాన్-స్వావనే, అవనమత్రాలక్ష్యగమనం-అవరక్షణగత్యాదావిత్యనుశాసనాత్-అనీశః కిం అసమర్థః కిమిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ తర్హ్యేవంవిధవివిధవిచిత్రశక్తిర్భగవానత్రైవ కిమితి తనుం నావాస్థాపయదిత్యత ఆహ ॥ తథాపీతి ॥ యత్-యద్యపి-అశేషశక్తిధృక్, అత ఏవా-శేషస్య జగతః-స్థిత్యాదిషు-అనన్యహేతురనన్యాపేక్షకారణభూతః-తథాఽపి-వపు-రత్ర-శేషితం యథా తథా-నైచ్ఛత్-కింతు-ప్రణేతుమేవైచ్ఛత్-ప్రదర్శయన్నితి-లక్షణహేత్వోః, రితి శతృన్తం-స్వస్థః ఆత్మనిస్థితః-యోగీత్యర్థః-తస్య-గతిం-గత్యర్థా బుద్ధ్యర్థాః-బుద్ధిం ప్రదర్శయితుమిత్యర్థః-ప్రదర్శనమేవాభినీయ దర్శయతి ॥ మర్త్యేన కిమితి ॥ మర్త్యేన మరణశీలేన శరీరేణ-కిం-న కశ్చిదపి పురుషార్థః-ఉత్పత్తిమత్త్వాదవశ్యం కాలాన్తరేఽపి మృత్యుమత్-అతోఽనేన కిమితీతి ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ భగవద్గతికీర్తనఫలమాహ ॥ య ఇతి ॥ తాముక్తప్రకారాం-విలక్షణాం-గతిం-భక్త్యా-సంకీర్తయేత్-తతస్సంకీర్తనాత్తామేవ గతిం తాదృశీం గతిం-వైకుణ్ఠగతిమితి యావత్ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ దారుక ఇతి ॥ ఏత్య గత్వా-వసుదేవోగ్రసేనయోః పురత ఇతి శేషః-పతిత్వా-తయోశ్చరణౌ-వస్త్రైరశ్రుభిర్న్యషిఞ్చత్-తత్ర హేతుః-కృష్ణవిచ్యుతః కృష్ణేన విరహితః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ కథయామాసేతి ॥ తత్రస్థాః ద్వారకాస్థాః-తద్వృష్ణినిధనాదికం-శ్రుత్వా-ఉద్విగ్నహృదయాః భీతమానసాః, జగ్మురితి సంబన్ధః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ క్వ, యత్ర, జ్ఞాతయః, ఆననం, ఘ్నన్త ఇతస్తతస్తాడయన్తః వ్యసవః గతప్రాణాశ్శేరతే ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ దేవకీతి ॥ కృష్ణరామావపశ్యన్తః స్మృతిం చేతనాం, జహతుః, తత్యజుః దేవకీరోహిణ్యౌ, ఏకకోటిత్వా

భిప్రాయేణజహతురితిద్వివచనమ్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ పృథగ్విపత్తుయా విజహురితిబహువచనం తాస్తాః స్త్రియః దేవకీరోహిణీభ్యామన్యాః స్త్రియః-పతింవసుదేవ,ముపగూహ్యాలిఙ్గ్య-చితా-మారురుహుః - పతీనితిపాఠే-వసుదేవాదన్యేషాం స్త్రియః తానుపగూహ్యేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯॥ ❁ రామపత్న్య ఇతి ॥ రామపత్న్యస్తద్దేహం తస్యరామస్యదేహం - స్నుషాః పుత్రభార్యాః ప్రద్యుమ్నాదీ-నుపగూహ్య-అగ్నిమావిశ-న్నితిసంబన్ధః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ రుక్మిణ్యాద్యాః- కృష్ణస్యపత్న్యః -తస్మిన్ కృష్ణే,ఆత్మాచిత్తం-యాసాం-తాః-అగ్ని-మవిశన్ - తత్రరుక్మిణ్యాఅగ్నిసంబన్ధేనతిరోధానమాత్రం - నత్వితరతుల్యదేహప్రహాణం- అర్జునఇతి ॥ ప్రేయసః ప్రియతమస్య-విరహేణా- తురః తావద్దుఃఖితః తతః - కృష్ణగీతైః అన్యేషాంసతాం-ఉక్తిభిశ్చ-ఆత్మానంమానసం-సాన్త్వయామాససమాహితవాన్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ బన్ధూనామితి ॥ నష్టగోత్రాణాంనష్టసంతతీనాం - సాంపరాయికం-పిణ్డోదకదానాదికర్మ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ద్వారకామితి ॥ క్షణమాత్రేణాప్లావయత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ భగవదాలయంవర్జయిత్వేత్యత్రహేతుత్వేనతద్విశినష్టి॥ నిత్యమితి ॥ యత్రాలయే-సన్నిహితః - అత -స్తత్ప్రభావా- త్తద్వర్జయిత్వేతిభావః॥ కించ॥య-దాలయం-స్మృతిమాత్రేణా- శేషమశుభంహరతీతితథా-సర్వమఙ్గళమఙ్గళంసర్వమఙ్గళావహం- స్వయంమఙ్గళరూపంచ॥నిరతిశయమఙ్గళావహం వా ❁॥ ౨౪ ॥ ❁ స్త్రీబాలేతి॥ స్త్రీరూపాన్-బాలాన్-వృద్ధాంశ్చ జనాన్ - హతశేషాన్ అగ్నిప్రవిష్టాభ్యోఽవశిష్టా - నాదాయేత్యర్థః నతుస్త్రీః బాలాన్వృద్ధాంశ్చ పురుషానిత్యర్థః ''జనయిష్య తిహోమస్థామసలం

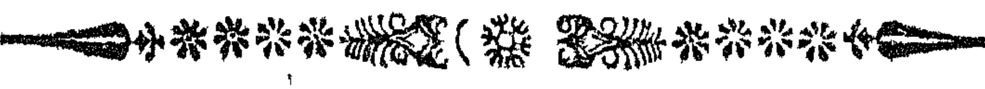
కార్త్తౌజహతుస్స్మృతిమ్ ॥ ౧౮ ॥ ప్రాణాన్స్వాన్విజహు స్తత్రభగవద్విరహాతురాః । ఉపగూహ్యపతీంస్తాస్తాశ్చితామారురుహుస్స్త్రియః ॥ ౧౯ ॥ రామపత్న్యశ్చతద్దేహముపగుహ్యాగ్నిమావిశన్ । *వసుదేవపత్న్యస్తద్గాత్రంప్రద్యుమ్నాదీన్హరేస్స్నుషాః ॥ ౨౦ ॥ కృష్ణపత్న్యోఽవిశన్నగ్నింరుక్మిణ్యాద్యాస్తదాత్మికాః । అర్జునః ప్రేయసస్సఖ్యుఃకృష్ణస్య విరహాతురః । ఆత్మానంసాన్త్వయామాసకృష్ణగీతైస్సదుక్తిభిః ॥ ౨౧ ॥ బన్ధూనాంనష్టగోత్రాణామర్జునస్సాంపరాయికమ్ । హతానాంకారయామాసయథావదనుపూర్వశః ॥ ౨౨ ॥ ద్వారకాంహరిణాత్యక్తాం సముద్రోఽప్లావయత్క్షణాత్ । వర్జయిత్వామహాభాగ శ్రీమద్భగవదాలయమ్ ॥ నిత్యంసన్నిహిత స్తత్ర భగవాన్మధుసూదనః। స్మృత్యాశేషాశుభహరస్సర్వమఙ్గళమఙ్గళమ్ ॥ ౨౪ ॥ స్త్రీబాలవృద్ధానాదాయహతశేషాన్ధనంజయః । ఇన్ద్రప్రస్థంసమావిశ్యవజ్రంతత్రాభ్యషేచయత్ ॥ ౨౫ ॥ శ్రుత్వాసుహృద్వధం రాజన్నర్జునాత్తేపితామహాః । త్వాంతువంశధరంకృత్వాజగ్ముస్సర్వేమహాపథమ్ ॥ ౨౬ ॥ య ఏతద్దేవదేవస్యవిష్ణోఃకర్మాణిజన్మచ । కీర్తయేచ్ఛ్రద్ధయామర్త్యస్సర్వపాపైఃప్రముచ్యతే ॥ ౨౭ ॥ ఇత్థంహరేర్భగవతోరుచిరావతార వీర్యాణిబాలచరితానిచశంతమాని । అన్యత్రచేహచ * శ్రుతానిగృణన్మనుష్యో భక్తింపరాం పరమహంసగతౌలభేత ॥ ౨౮ ॥ ********************************

******* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే , మహాపురాణే , పారమహంస్యామష్టాదశసాహస్రికాయాం *******

******** సంహితాయాం , వైయ్యాసిక్యామేకాదశస్కన్ధే , ఏకత్రింశోఽధ్యాయః. ********

కులనాశన,,మితికృత్స్నకులనాశకత్వాభిధానాత్,పుంమాత్రస్యావశేషానవగతేః-తత్ర - వజ్రనామానం యాదవం-అభ్యషేచయత్-సతుభగవత్సంకల్పే నావశేషితఇతిభావః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ శ్రుత్వేతి ॥ తవేతిరాజానంప్రతిశుకోక్తిః-పితామహాయుధిష్ఠిరః-వంశధరంవంశప్రవర్తకమ్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ దశమైకాదశస్కన్ధద్వయార్థకీర్తనాదిఫలమాహ॥య ఇతిద్వాభ్యామ్॥ పాపైర్భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధకైః ❁ ౨౭ ॥ ❁ ఇత్థమితి॥భగవతో- యో,రుచిరోఽవతార,స్తస్య-వీర్యాణివీర్యప్రకాశకానిచేష్టితాని-బాల్యరచితానిచేతి ॥ చశబ్దాత్పౌగణ్డయౌవనరచితాని - శంతమానిపరమమఙ్గళావహాని- అన్యత్రపురాణాన్తరేషు-ఇహచాస్మిన్నపిపురాణే,శ్రుతాని-గృణన్కీర్తయన్ -పరమహంసానాం- గతౌస్వప్రాప్త్యుపాయభూతేభగవతి - పరాం-భక్తిం- లభేతప్రాప్నుయాత్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ********************************

ఇతిశ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్యసర్వవిద్యానిధేఃశ్రీశైలగురోస్తనయేనతచ్చరణ
కమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగత శ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన - శ్రీవైష్ణవదాసేన
శ్రీ వీరరాఘవవిదుషావిలిఖితాయాంశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీమద్భాగవత
వ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే , ఏకత్రింశోఽధ్యాయః - శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు -
శ్రీరుక్మిణీసత్యభామాసమేత శ్రీగోపాలకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః

శ్రీశుభమస్తు

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

ద్వాదశస్కన్ధప్రారమ్భః.

తదేవంనవమస్కన్ధేనోపక్రాన్త సూర్యవంశావలింతదనన్తరా పతితసోమవంశావలించశ్రీకృష్ణావతారపర్యన్తాంని రూప్యభగవతోఽవతారప్రభృతీనిస్వధామానుగమనాన్తానిదశమైకాదశాభ్యాంనిరూపితాని- అథభావిసోమవంశపరంపరో త్తరావధిబుభుత్సయాపృచ్ఛతిరాజా ॥ స్వధామానుగతఇతి ॥ యదువంశస్య , భూషణవచ్ఛోభావహే, శ్రీకృష్ణే-స్వధామ స్వస్థాన - మనుగతేసతి - తతః-యదువంశజానాంసోమవంశ్యానాంఉక్తానాంమధ్యే - కస్య-వంశో,ఽభవత్ వంశపరంపరా ప్రావర్తత-తదేత - ద్ధమునే మహ్యం- మాచక్ష్వ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁బార్హద్రథవంశోఽభవదిత్యభిప్రేత్యభావినంతమనువర్ణయితు

పరీక్షిదువాచ ॥ స్వధామానుగతేకృష్ణేయదువంశవిభూషణే । కస్యవంశోఽభవత్పృథ్వ్యామేతదాచక్ష్వమే మునే ॥ ౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ యోఽన్త్యఃపురంజయోనామభవిష్యోబార్హద్రథోనృప ।తస్యామాత్యస్తుశు నకోహత్వాస్వామినమాత్మనః ॥ ౨ ॥ ప్రద్యోతసంజ్ఞంరాజానంకర్తాయస్యాలకస్సుతః । విశాఖయూపస్త త్పుత్రోభవితారాజకస్తతః ॥ ౩ ॥ నన్దివర్ధనస్తత్పుత్రఃపఞ్చప్రద్యోతనాఇమే । అష్టత్రింశోత్తరశతంభో క్ష్యన్తి పృథివీంనృపాః ॥ ౪ ॥ శిశునాగస్తతోభావ్యః కాకవర్ణస్తుతత్సుతః । క్షేమధర్మాతస్యసుతః క్షేత్రజ్ఞః క్షేమధర్మతః ॥ ౫ ॥విధిసారస్సుతస్తస్యాజాతశత్రుర్భవిష్యతి । దర్భకస్తత్సుతోభావీదర్భకస్యాజయస్స్మృ తః ॥ ౬ ॥ నన్దివర్ధనఆజేయోమహానన్దిస్సుతస్తత్సుతః । శిశునాగాదయశ్చైతేషష్ట్యుత్తరశతత్రయమ్ ॥ సమాభో క్ష్యన్తిపృథివీంకురుశ్రేష్ఠకలౌనృపాః ॥ ౭ ॥ మహానన్దిసుతోరాజఞ్శూద్రాగర్భోద్భవోబలీ । మహాపద్మపతిః ఖ్యాతోనన్దఃక్షత్రవినాశకృత్ ॥ ౮ ॥ తతోనృపాభవిష్యన్తిశూద్రప్రాయాఅధార్మికాః ॥ ౯ ॥ సఏకచ్ఛత్రాం పృథివీమనుల్లఙ్ఘితశాసనః । శాసిష్యతిమహాపద్మో ద్వితీయఇవభార్గవః॥ ౧౦ ॥ తస్యచాష్టౌభవిష్యన్తిసుమాల్య

మారభతే ॥ యోఽన్త్యఃపురంజయోనామేత్యాదినా ॥ పూరోర్వంశే-ఉపరిచరోవసు-స్తస్య-బృహద్రథ - స్తత్సుతో-జరాసన్ధ, స్తస్య - సహదేవ- స్తస్యమార్జారిః-తస్యశ్రుతశ్రవఃప్రభృతయఃపురంజయాన్తాస్సుతాఃవింశతిసంఖ్యాభావినోనవమస్కన్ధప్ర వోక్తాః.యోఽన్త్యఃకనీయాన్-పురంజయోనామ- బార్హద్రథవంశ్యో - భవితా-తస్య-పురంజయస్య - మాత్యః-య-శ్శునకో నామ-స-స్వామినంపురంజయం-హత్వా ❁ ॥ ౨ ॥ ❁తస్యాత్మజం-ప్రద్యోతననామానం-రాజానం-కర్తాకరిష్యతి-యస్యప్ర ద్యోతనస్య-లక,స్సుత - స్తంరాజానంకర్తేతిపూర్వేణసంబన్ధః - తత్పుత్రఃఅలకపుత్రః-విశాఖయూపః-తతో-రాజకో - భవి ష్యతి❁ ॥ ౩ ॥ ❁తత్పుత్రో-నన్దివర్ధనః-తస్య-పుత్రాః-పఞ్చ-ప్రద్యోతనాఃప్రద్యోతనసంజ్ఞాః-తఇమే-నృపాః-అష్టావింశో త్తరశతమిత్యస్య సమాఇతి శేషః-అయంకాలావధిః-ఎవమగ్రేఽపి-భోక్ష్యన్తిపాలయిష్యన్తి❁॥౪॥ ❁తతఃప్రద్యోతనేభ్యః-శిశు నాగో-భవితా-తత్సుతశ్శిశునాగసుతః-కాకవర్ణః-తస్యకాకవర్ణస్య-సుతః-క్షేత్రధర్మా-తస్మా-జ్జాతస్తు-క్షేత్రజ్ఞః ❁॥ ౫ ॥❁ విధిసారఇతి ॥ తస్యక్షేత్రజ్ఞస్య- అజాతశత్రురిత్యస్యవిధిసారాదిత్యాదిః-తత్సుతఃఅజాతశత్రుసుతః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁నన్దివర్ధనఇ ఇతి॥ఆజేయఃఅజయస్యాత్మజః-తత్సుతఃనన్దివర్ధనసుతః-కురుశ్రేష్ఠేతిసంబోధనమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁మహానన్దిసుతఇతి॥ హేరాజన్- మహాపద్మపతిరిత్యన్వర్థంనామ - మహాపద్మ సంఖ్యాయాస్సేనాయాధనస్యవాపతిరితి-సచ-శూద్రాగర్భోద్భవః.బలీఅధికబల యుక్తశ్చ- క్షత్రకులవినాశకృచ్చ-నన్దఇతితస్యైవనామాన్తరమ్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁యతోఽయంశూద్రాగర్భోద్భవో- ఽతఎవ-త తఆరభ్య-నృపాః- శూద్రప్రాయా-అధార్మికాశ్చ -భవిష్యన్తి❁ ॥ ౯ ॥ ❁స-మహాపద్మఇతినామైకదేశగ్రహణం మహాపద్మ పతిః-అనుల్లఙ్ఘితశాసనః - ప్రజాభి-రనుల్లఙ్ఘితం-శాసనం-యస్యసః - ఎకమేవచ్ఛత్రంయస్యాం - తథాభూతాం-పృథ్వీం-శా సిష్యతిపాలయిష్యతి-ద్వితీయో-భార్గవఃపరశురామఇవ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁తస్యేతి॥మహాపద్మపతేః-సుతాన్నిశినష్టి ॥ యఇతి । స

హస్రం-వత్సరాన్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁నవనన్దానితి॥నన్దశబ్దస్తత్సుతపరః “ ఆత్మా వై పుత్ర ,, ఇతిశ్రుత్యనురోధాత్-అతఏవ-నన్దానితిబహువచనం - నవేతివిశేషణంచ-తాన్ - నృపాన్ విశ్వస్తాన్-కశ్చిద్విశ్వస్తఘాతుకఃకౌటిల్యవాత్స్యాయనాఖ్యః- ద్విజః, ఉద్ధరిష్యతిఉన్మూలయిష్యతి-నాశయిష్యతీతియావత్ , తత - స్తేషాంసపితృకాణాంసుమాల్యప్రముఖానాం - అభావే-తేష్వతిక్రాన్తేష్విత్యర్థః-ఏవంసోమవంశేసమాప్తే-మౌర్యసంజ్ఞాః- భోక్ష్యన్తి ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁కేపునస్తేమౌర్యాఃకథంచభోక్ష్యన్తి-తదాహ ॥ సఏవేతిత్రిభిః - యస్తేషాంనవానా-ముద్ధర్తా - ద్విజః-సఏవ-మౌర్యసంజ్ఞం-ప్రథమం-చన్ద్రగుప్తంనామ-స్వసుతం-రాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి తత్సుతశ్చన్ద్రగుప్తసుతఃతతఃవారిసారానన్తరంతత్సుతోఽశోకవర్ధనసుతః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁తస్యాశోకవర్ధనస్య ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁తత్ తతః మౌర్యాఇతి॥ యద్యపిచన్ద్రగుప్తాదయోనవైవ - తథాఽపిపరాశరాదిభిశ్చన్ద్రగుప్తాదిషుదశరథప్రకట ఉక్తః - తదభిప్రాయేణైతేదశేత్యుక్తం -యద్వా - యశ్చన్ద్రగుప్తస్యపితా-తేనసహదశైతఇత్యుక్తం-సప్తత్రింశచ్ఛతాత్పరం-సప్తత్రింశదుత్తరశతంసమాఇత్యర్థః- కురుకులోద్వహేతిసంబోధనమ్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁అగ్నిమిత్రఇతి ॥ మౌర్యసంజ్ఞకస్యబృహద్రథస్యసేనానీఃపుష్యమిత్రోనామస్వామినంహత్వారాజ్యంకరిష్యతి ॥ అగ్నిమిత్రాదయోనవతద్వంశ్యాః,దశైతేశు

ప్రముఖాస్సుతాః।యఇమాం❁భోక్ష్యన్తిమహీంరాజానస్తుశతంసమాః॥ ౧౧ ॥నవనన్దాన్ద్విజఃకశ్చిత్ప్రపన్నానుద్ధరిష్యతి । తేషామభావేజగతీంమౌర్యాభోక్ష్యన్తివైకలౌ॥ ౧౨ ॥ సఏవచన్ద్రగుప్తం వై ద్విజోరాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి । తత్సుతోవారిసారస్తుతతశ్చాశోకవర్ధనః॥ ౧౩ ॥సుయశాభవితాయస్యసఙ్గతస్సుయశస్సుతః। శాలిశూకస్తతస్తస్యసోమశర్మాభవిష్యతి ॥ ౧౪ ॥ శతధన్వాతతస్తస్యభవితాతద్బృహద్రథః । మౌర్యాహ్యేతేదశనృపాస్సప్తత్రింశచ్ఛతాత్పరమ్ ॥ సమాభోక్ష్యన్తిపృథివీంకలౌకురుకులోద్వహ ॥ ౧౫ ॥ అగ్నిమిత్రస్తతస్తస్మాత్సుజ్యేష్ఠోభవితాతతః ॥ ౧౬ ॥ వసుమిత్రోభద్రకశ్చపులిన్దోభవితాతతః । తతోఘోషస్సుతస్తస్మాద్వజ్రమిత్రోభవిష్యతి ॥ ౧౭ ॥ తతోభాగవతస్తస్మాద్దేవభూతిఃకురూద్వహ। శుఙ్గాదశైతేభోక్ష్యన్తిభూమింవర్షశతాధికమ్ ॥ ౧౮ ॥తతఃకాణ్వానియంభూమిర్యాస్యత్యల్పగుణాన్నృప । శుఙ్గంహత్వాదేవభూతింకణ్వోఽమాత్యస్తుకామినమ్ ॥ ౧౯ ॥ స్వయంకరిష్యతేరాజ్యంవసుదేవోమహామతిః ।తస్యపుత్రస్తుభూమిత్రస్తస్యనారాయణస్సుతః॥ ౨౦ ॥కాణ్వాయనాఇమేభూమించత్వారింశచ్చపఞ్చచ।శతానిత్రీణిభోక్ష్యన్తివర్షాణాంచకలౌయుగే॥ హత్వాకాణ్వంసుశర్మాణంతద్భృత్యోవృషభోబలీ।గ్మాంభోక్ష్యత్యన్ధ్రజాతీయఃకంచిత్కాలమసత్తమః॥ ౨౨॥ కృష్ణనామాథతద్భ్రాతాభవితాపృథివీపతిః । శ్రీశాన్తకర్ణస్తత్పుత్రఃపౌర్ణమాసస్తుతత్సుతః ॥ ౨౩॥ లమ్బోదరస్తుతత్పుత్రస్తస్మాచ్చిబిలకోనృప । మేఘస్వాతిశ్చిబిలకాదటమానస్తుతత్సుతః ॥ ౨౪ ॥అనిష్టకర్మాహాలేయస్తలకస్తస్యచాత్మజః ।పురీషభానుస్తత్పుత్రస్తతోరాజాసునన్దనః॥ ౨౫ ॥చకోరశ్శరమోయత్రశివస్వాతిరరిందమ । తస్యాపిగోమతిఃపుత్రఃపురీమాన్భవితాతతః ॥ ౨౬ ॥మేదశిరాశ్శివస్కన్దోయజ్ఞశ్రీస్తత్సుతస్తతః।విజయస్తత్సుతోభావ్యశ్చన్ద్రవిజ్ఞస్సలోమధీః॥ ౨౭ ॥ ఏతేత్రింశన్నృపతయశ్చత్వార్యబ్దశతానిచ । షట్పఞ్చాశచ్చపృథివీంభోక్ష్యన్తికురునన్దన ॥ ౨౮ ॥ సప్తాభీరాఆవభృత్యాదశగర్దభినోనృపాః । కఙ్కాష్షోడశభూపాలాభవి

ఙ్గసంజ్ఞాః-వర్షశతాధికంద్వాదశాధికంవర్షశతంభోక్ష్యన్తీతిసంబన్ధః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ❁తతఃకాణ్వానితి ॥ హేనృప-అల్పగుణాన్గుణహీనాన్ , కాణ్వసంజ్ఞాన్-యాస్యతితదధీనాభవిష్యతి , తైఃపాలితాభవిష్యతీతియావత్ , కేపునస్తేకాణ్వాః, కథంచతాన్యాస్యతీత్యత్రాహ॥శుఙ్గమితిసార్ధద్వయేన॥యశ్శుఙ్గసంజ్ఞోదేవభూతి, స్తంకామినంస్త్రీలాలసం,హత్వా,తదమాత్యఃకాణ్వః,వసుదేవోనామ-స్వయమేవ-కరిష్యతి-మహామతఇతిపారేసంబోధనం ॥ తస్యేతి ॥ ఇమేవసుదేవాదయః- కాణ్వాయనసంజ్ఞాఃపఞ్చ చత్వారింశదధికశతత్రయంసమాఃభోక్ష్యన్తీత్యర్థః , అత్రనారాయణస్యసుతస్సుశర్మా నామద్రష్టవ్యః“ హత్వాకాణ్వంసుశర్మాణ,, మిత్యుత్తరగ్రన్థానురోధాత్ ❁॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ❁తద్భృత్యఃసుశర్మణోభృత్యః-బలీబలీకనామా-గాంపృథివీం-కంచిత్కాలమితి , అత్యల్పత్వాత్తద్భోగకాలస్యానాదరేణసంఖ్యానకృతా ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ కృష్ణనామేతి॥తద్భ్రాతాబలీకభ్రాతా ❁ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ❁అనిష్టకర్మేతి॥తస్యాటమానస్య,నిష్టకర్మా,సుతఇతిపూర్వేణసంబన్ధః,హాలేయోనిష్టకర్మణస్సుతఇతి ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ చకోరఇతి॥యత్రఏషువలీకసంజ్ఞేషు-శివస్వాతిర్నామచరమోభవితేత్యర్థః,అరిన్దమేతిసంబోధనం-సవిసర్గపారేశివస్వాతేర్విశేషణమ్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ❁ఏతఇతి॥ఏతేవలీకనామానః-పఞ్చవింశతినృపతయః-పృథివీంభోక్ష్యన్తీతిసంబన్ధః , వర్షసంఖ్యామాహ ॥ త్రింశచ్చత్వార్యబ్దశతానిషట్పఞ్చాశచ్చేతిషడశీత్యుత్తరచతుశ్శతంవర్షాణీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁సప్తేతి ॥ తత,స్సప్తా-భీరసంజ్ఞాః-,భావ్యాఇత్యుత్తరేణాన్వయః ॥ తాన్విశినష్టి ॥ ఆవభృత్యాఆవ

భృతిర్నగరీ, తత్రత్యారాజానః, యద్వా - అవభృత్యసంజ్ఞాః - సప్త, భావ్యాః ॥ తాన్విశినష్టి ॥ ఆభీరాః ఆభీరజాతీయాః-తతో దశ - గర్దభినః తత్సంజ్ఞాః, ఏవముగ్రా ఽపి యోజ్యం - లోలుపాః కామినః ✽ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ✽ ఏతేభోక్ష్యన్తీతి ॥ మౌనా ఏకాదశక్షితిమితిమౌనానాంకాలావధేః పృథగేవవక్ష్యమాణత్వాదేత ఇత్యనేన తేభ్యోఽన్యేపరామృశ్యన్తే - దశవర్షశతానినవాధికాంచనవతిమితిఏకోనైకాదశశతవర్షాణీత్యర్థః ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ అర్ధ్యహరాజన్ - సంస్థితఇతిభావేక్తః - తైః మౌనైః-సంస్థితైతత్కర్తృకేమరణే. తేషుమృతేష్వితియావత్ ॥ కిలింకిలాయామితి ॥ కిలింకిలాఖ్యాపురీతత్ర -భూతనన్దఇత్యాదయోనృపతయః-భూతనన్దాఖ్యాః-షడుత్తరశతం-వర్షాణి. భోక్ష్యమాణా - భవిష్యన్తీత్యర్థః ✽ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ✽ తేషామితి ॥ తేషాంభూతనన్దనాదీనాం-బాహ్లీకసంజ్ఞాస్త్రయోదశ - సుతా-భవితారోభవిష్యన్తి - తథా-పుష్యమిత్రోనామాన్యో-రాజన్యః-అస్య-దుర్మిత్రనామా-పుత్రః ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ తథా-అన్ధ్రాః - కోసలాః - వైదూరపతయః నిషధాశ్చ-తత్తద్దేశనామభిః ప్రఖ్యాతాః-ఖణ్డమణ్డలేషు-భూపాః-తతఏవబాహ్లీకేభ్యఏవ-భవిష్యన్తి-తేభ్యోజనిష్యన్తఇత్యర్థః ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ మాగధానామితి ॥ తతస్తు-మాగధానాం-రాజా-విశ్వస్ఫూర్జిర్నామ-భవితా - సచ-పూర్వోక్తాత్పురంజయాత్పరః-పురంజయాదతిప్రసిద్ధస్సన్-వర్ణాన్ బ్రాహ్మణాదీన్-పులిన్దయదుమద్రకసంజ్ఞాన్-మ్లేచ్ఛప్రాయాన్-కరిష్యతి ॥ అపరానితిపాఠే - అన్యాన్

ష్యన్తిచలోలుపాః ॥ ౨౯ ॥ తతోఽష్టౌయవనాభావ్యాశ్చతుర్దశతురుష్కకాః । త్రయోదశమురుణ్డాశ్చమౌనాఏకాదశైవతు ॥ ౩౦ ॥ ఏతేభోక్ష్యన్తిపృథివీందశవర్షశతానిచ । నవాధికాంచనవతింమౌనాఏకాదశక్షితిమ్ ॥ భోక్ష్యన్త్యబ్దశతాన్యఙ్గత్రీణితైస్సంస్థితేతతః । కిలింకిలాయాంనృపతయో ✽ భూతనన్దోఽథవంగిరః ॥ ౩౨ ॥ శిశునన్దశ్చతద్భ్రాతాయశోనన్దిఃప్రవీరకః । ✽ ఇత్యేతేవర్షశతంభవిష్యన్త్యధికానిషట్ ॥ ౩౩ ॥ తేషాంత్రయోదశసుతాభవితారశ్చబాహ్లికాః । పుష్యమిత్రోఽథరాజన్యోదుర్మిత్రోఽస్యతథైవచ ॥ ౩౪ ॥ ఏకకాలాఇమేభూపాస్సప్తాన్ధ్రాస్సప్తకోసలాః । వైదూరపతయోభావ్యానిషధాస్తతఏవహి ॥ ౩౫ ॥ మాగధానాంతుభవితావిశ్వస్ఫూర్జిఃపురఞ్జయాత్ । కరిష్యత్యపరోవర్ణా ✽ న్పులిన్దయదుమద్రకాన్ ॥ ౩౬ ॥ ప్రజాశ్చాబ్రహ్మభూయిష్ఠాస్స్థాపయిష్యతిదుర్మతిః । వీర్యవాన్క్షత్రముత్సాద్యపద్మవత్యాంసవైపురి ॥ ౩౭ ॥ అనుగఙ్గామాప్రయాగంగుప్తాంభోక్ష్యతిమేదినీమ్ । సౌరాష్ట్రావన్త్యభీరాశ్చశూద్రార్బుదమాలవాః ॥ వ్రాత్యాద్విజాభవిష్యన్తిశూద్రప్రాయాజనాధిపాః । ౩౮ ॥ సిన్ధోస్తటంచన్ద్రభాగాంకౌన్తీన్కాశ్మీరమణ్డలమ్ । భోక్ష్యన్తిశూద్రావ్రాత్యాద్యామ్లేచ్ఛాశ్చాబ్రహ్మవర్చసః ॥ ౩౯ ॥ తుల్యకాలాఇమేరాజన్మ్లేచ్ఛప్రాయాశ్చభూభృతః । ఏతేఽధర్మానృతపరాఃఫల్గుదాస్తీవ్రమన్యవః ॥ ౪౦ ॥ స్త్రీబాలగోద్విజఘ్నాశ్చపరదారధనాదృతాః । ఉదితాస్తమితప్రాయాఅల్పసత్త్వాల్పకాయుషః ॥ ౪౧ ॥ అసంస్కృతాఃక్రియాహీనారజసాతమసావృతాః । ప్రజాస్తేభక్షయిష్యన్తిమ్లేచ్ఛారాజన్యరూపిణః ॥ ౪౨ ॥ తన్నాథాస్తేజనపదాస్తచ్ఛీలాచారవాదినః । అన్యోఽన్యతోరాజభిశ్చక్షయంయా

పులిన్దసంజ్ఞాన్ కరిష్యతీత్యర్థః ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ సచైవంకృత్వా-ప్రజా-అబ్రహ్మభూయిష్ఠాఃఅత్రైవర్ణ్యప్రచురాన్ -స్థాపయిష్యతిపాలయిష్యతి ॥ కించ ॥ వీర్యవానితి ॥ సవై విశ్వస్ఫూర్జిః క్షత్రం-ఉత్సాద్యనిర్మూల్యపద్మవత్యాంపురి.వసన్నితి శేషః ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ అనుగఙ్గాంగఙ్గాద్వారమారభ్య-ప్రయాగపర్యన్తాం-గుప్తాం-మేదినీం-భోక్ష్యన్తి ॥ తదనన్తరంచ-సౌరాష్ట్రాదిదేశవర్తినో-ద్విజా-వ్రాత్యాఃఉపనయనాదిసంస్కారరహితాః-అతఏవ-శూద్రప్రాయా- భవిష్యన్తి - జనాధిపేతిసంబోధనం - జనాధిపా ఇతిపాఠే- తే-శూద్రప్రాయాఃశూద్రప్రచురాః-భవిష్యన్తీత్యర్థః ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ సిన్ధోరితి ॥ వ్రాత్యార్యాః-వ్రాత్యాబ్రాహ్మణాయేషాంతే-శూద్రాః మ్లేచ్ఛాశ్చ, అబ్రహ్మవర్చసఇత్యసామర్థ్యస్యోచితత్వాద్వ్రాత్యవిశేషణంచన్ద్రభాగానదీ - తయాతత్తీరంలక్ష్యతే-కౌన్తీన్ దేశాన్ - కౌన్తీమితిపాఠేకున్తిదేశేషుభవాంకౌన్తీమితిచన్ద్రభాగావిశేషణమ్ ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ తుల్యకాలాఇతి ॥ ఏతే-మ్లేచ్ఛప్రాయాః, భూభృతస్తుల్యకాలా-భవిష్యన్తి ॥ కించైతఇతి ॥ అధర్మ్యా-అనృతేచ-పరినిష్ఠితాః-ఫల్గుదాః అల్పదాతారః-పరదారధనయోరాదృతాః ఆదరయుక్తాః-తద్గ్రహణశీలా ఇత్యర్థః ॥ ఉదితాస్తమితప్రాయా ఉదితప్రాయా అస్తమితప్రాయాశ్చ-క్షణేతుష్టాఃక్షణేరుష్టాశ్చేత్యర్థః ॥ అల్పసత్త్వాఃఅల్పబలాః - అల్పాయుషశ్చ-అసంస్కృతాఃగర్భాధానాదిసంస్కారరహితాః-ప్రజాఇతి ॥ ఏవంవిధాః-ప్రజాః-భక్షయిష్యన్తిపీడయిష్యన్తి ✽ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ✽ తన్నాథా ఇతి ॥ తేమ్లేచ్ఛాః-నాథా-యేషాంతే.జనపదాః దేశవర్తినః తేషామేవ-శీలంస్వభావః - అచారో - వాదశ్చ-ఏషాంసన్తీతి-తే

ధా-అన్యోఽన్యతః-రాజతఃరాజభిశ్చ-పీడితాః- నాశం - యాస్యన్తి ❀ ॥ ४३ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంద్వాదశస్కన్ధేప్రథమోఽధ్యాయః ****************************

“ తచ్ఛీలాచారవాదిన ,,ఇత్యేతదేవప్రపఞ్చయన్కృతయుగప్రవృత్తిసమీపకాలంలక్షయన్తత్ప్రవృత్తిప్రకారంకలియుగప్రాప్తిదుర్భావలక్షణంచవదన్రాజవంశానుకీర్తనముపసంహరతిద్వితీయేన॥తతశ్చేత్యాదినా॥ హేరాజన్ - బలినాబలీయసా-కాలేననిమిత్తేనా-సుదినం-ధర్మాదయోనఙ్క్ష్యన్తి ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ విత్తమేవేతి॥జన్మాభిజాత్యం -గుణాఃసద్గుణాః,తదావహంవిత్తమేవేత్యర్థః-తథా-ధర్మన్యాయయోః-వ్యవస్థాయాం-బలంధనబలమేవ- కారణంహేతుః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ దాంపత్యేభర్తృభార్యాత్వేఅభిరుచిరేవ-కారణం- నత్వాభిజాత్యాదిః - వ్యావహారికేక్రయవిక్రయాదివ్యాపారే-మాయావఞ్చనమేవ-నతునిష్కాపట్యం । వ్యావహారికీతిపారేలౌకవ్యవహారసిద్ధామాయైవవివేకప్రతిబన్ధినీత్యర్థః-స్త్రీత్వే పుంస్త్వే చతయోఃప్రాశస్త్యేరతికౌశలమేవ-హేతుః-నతుస్త్రీత్వపుంస్త్వకాన్తగుణవృత్తయః-సూత్రమేవ-నతూపనయనాది ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ లిఙ్గమేవేతి ॥ ఆశ్రమాణాం-ఖ్యాతౌజ్ఞానే-లిఙ్గమేవదణ్డాజినాదికమేవ-హేతుః-నత్వాచారవిశేషః ॥ అన్యోన్యాపత్తికారణంఆశ్రమాదాశ్రమాన్తరప్రాప్తౌచ - కారణం - వర్ణాన్తరాత్వర్ణాన్తరప్రాప్తౌనీచోత్తమభావప్రాప్తౌవాకారణమిత్యర్థః - అవృత్తిఃదరిద్రతా-తయా - న్యాయదౌర్బల్యంపరాజయః - సప్తమ్యన్తపాఠే - తస్యాంసత్యాంన్యాయదౌర్బల్యం , సాన్యాయ

స్యన్తిపీడితాః ॥ ४३ ॥ ****************************
********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే, ద్వాదశస్కన్ధే ,ప్రథమోఽధ్యాయః. **********
శ్రీశుకఉవాచ ॥ తతశ్చానుదినంధర్మస్సత్యం శౌచంక్షమాదయా । కాలేనబలినారాజన్నఙ్క్ష్యన్త్యాయుర్బలంస్మృతిః ॥ ౧ ॥ విత్తమేవకలౌనౄణాం జన్మాచారగుణావహమ్ । ధర్మన్యాయవ్యవస్థాయాంకారణంబలమేవహి॥ ౨ ॥దాంపత్యేఽభిరుచిర్హేతుర్మాయైవవ్యావహారికే । స్త్రీత్వేపుంస్త్వేచహిరతిర్విప్రత్వేసూత్రమేవహి॥ లిఙ్గమేవాశ్రమఖ్యాతావన్యోన్యాపత్తికారణమ్ । అవృత్త్యాన్యాయదౌర్బల్యం పాణ్డిత్యేచాపలంవచః ॥ ४ ॥ అనాఢ్యతైవాసాధుత్వేసాధుత్వేదంభఏవతు । స్వీకారఏవచోద్వాహేస్నానమేవప్రసాధనమ్॥ ५ ॥దూరేవార్యయనంతీర్థంలావణ్యేకేశధారణమ్ । ఉదరాభరణంస్వార్థస్సత్యేధార్ష్ట్యమేవహి ॥ దాక్ష్యేకుటుమ్బభరణం యశోఽర్థేధర్మసేవనమ్ ॥ ౬ ॥ ఏవంప్రజాభిర్దుష్టాభిరాకీర్ణే క్షితిమణ్డలే । బ్రహ్మవిట్క్షత్రశూద్రాణాంయోబలీభవితానృపః ॥ ౭ ॥ ప్రజాహిలుబ్ధైరాజన్యైర్నిర్ఘృణైర్దస్యుధర్మిభిః । ఆచ్ఛిన్నదారద్రవిణాయాస్యన్తిగిరికాననమ్ ॥ ౮ ॥ శాకమూలామిషక్షౌద్రఫలపుష్పాష్టిభోజనాః । అనావృష్ట్యావినఙ్క్ష్యన్తిదుర్భిక్షకరపీడితాః॥ ౯॥ శీతవాతాతపప్రావృడ్ఢిమైరన్యోన్యతఃప్రజాః । క్షుత్తృడ్భ్యాంవ్యాధిభిశ్చైవసంతాప్స్యన్తిచచిన్తయా ॥ త్రింశద్వింశతివర్షాణిపరమాయుఃకలౌనృణాం ॥ ౧౦ ॥ క్షీయమాణేషుదేహేషుదేహినాంకలిదోషతః। వర్ణాశ్రమ

దౌర్బల్యేహేతురిత్యర్థః -పాణ్డిత్యే - చాపలంవచఃబహుభాషణంహేతుః ❀ ॥ ४ ॥ ❀ అనాఢ్యతైవేతి ॥ అసాధుత్వేనికృష్టత్వే- అనాఢ్యతా- హేతుః-నతుకులహీనతా-సాధుత్వేఉత్కృష్టత్వే-దమ్భఃదేహాలంకారః - ఉద్వాహేవివాహే-స్వీకారఏవ-నతుశాస్త్రీయవిధిః ప్రసాధనంశరీరమలాపనయనమేవ-స్నానంనతువిశుద్ధతీర్థావగాహనమ్ ❀ ॥ ५ ॥ ❀ దూరఇతి॥యద్దూరేవర్తమానం- వార్యయనంజలాశయ- స్తత్తీర్థం-నతు-గఙ్గాదిః - నతుగుర్వాదిర్వా- లావణ్యేనిమిత్తే-కేశధారణంనతుశాస్త్రవిహితాఙ్గక్షౌరం-ఉదరభరణమేవ-సర్వపురుషార్థః-సత్యేసత్యవాదిత్వే-ధార్ష్ట్యంప్రసహిష్ణుత్వం - నత్వనన్యృతవాదిత్వదాక్ష్యేసమర్థత్వేకుటుమ్బభరణం- నతుధర్మాదిపురుషార్థసమ్పాదనంయశోఽర్థే-నతుపరలోకార్థే❀॥ ౬ ॥❀ఏవంప్రజాభిరితి॥ ఇత్థంభూతాభిః-ప్రజాభి-రాకీర్ణే-క్షితిమణ్డలే-యే-బ్రాహ్మణాదయః- తేషాంమధ్యే-యో-బలీ -సఏవ-నృపో-భవితా ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ ప్రజాఇతి ॥ లుబ్ధైరర్థకామపరైః-అతఏవ-నిర్ఘృణైఃనిష్కృపైః-ర్దస్యుధర్మిభిఃచోరవ్యాఘ్రవృత్తిభిః - రాజన్యైః-ఆచ్ఛిన్నాఅపహృతాః-దారాః-ద్రవిణనిచయాః-యాసాంతాః-ప్రజాః-గిరికాననం -యాస్యన్తి ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ తత్ర - శాకాదభోజనాః- తత్ర - క్షౌద్రంమధు - అష్టిర్బీజం - తత్రాపి అనావృష్ట్యా - యోదుర్భిక్షకరః శాకాద్యభావకరః కాల- స్తేన-యద్వా - దుర్భిక్షే- యః - కరః స్వామిగ్రాహ్యో భాగః - తేన - పీడితాః - శీతాదిభి - రన్యోన్యతశ్చ , పీడితాః - నఙ్క్ష్యన్తిత్ర తీయాన్తానామసామర్థ్యే ఽపిసామర్థ్యాత్పీడితా ఇత్యనేనసంబన్ధః, తత్ర - సంతాప స్త్రివిధస్తాపః - ఇత్థం-పీడితానాం నృణాం-పరమాయు-ర్వింశతి-స్త్రింశ-ద్వర్షాణి ❀ ॥ ౯ ॥ ౧౦॥ ❀ క్షీయమాణేష్వితి ॥ సప్తమ్యన్తానాం“ఇత్థం-కలౌగతప్రా

యేనేతీతి పఙ్క్త్యా యేన సమ్బన్ధః-వర్ణాశ్రమాచారాణామపి-వేదపథే వేదమార్గే తదుక్తధర్మే చ- నష్టే సతి ॥ ౧౧ ॥ రాజ-
సు దస్యుప్రాయేషు చోరధర్మసు సత్సు-తదేవ వివృణోతి ॥ చౌర్యేతి ॥ చౌర్యాదినానావృత్తయో యేషు ॥ ౧౨ ॥ ధేనుషు
ఛాగప్రాయాసు-ప్రమాణతః క్షీరతశ్చాజాతుల్యాసు-ఆశ్రమేషు - గృహప్రాయేషు - తద్వన్మైథున్యధర్మపరేషు సత్సు-బన్ధుషు
యానప్రాయేషు యోనిసమ్బన్ధమాత్రప్రధానేషు ॥ ౧౩ ॥ ఓషధీషు ధాన్యేషు-అణుప్రాయాసు అతిసూక్ష్మాసు-స్థాస్ను-
షు వృక్షేషు-శమీప్రాయేషు పరిమాణతశ్ఛాయాతః ఫలతశ్చ తుల్యేష్విత్యర్థః-మేఘేషు - విద్యుత్ప్రాయేషు తటిద్బహులేషు-సద్మ-
సు గృహేషు - శూన్యప్రాయేషు అతిథిభోజనాదిధర్మరహితేషు సత్సు ॥ ౧౪ ॥ ఇతీత్థం-ఖరధర్మిణి దుస్సహచేష్టితే-క-
లౌ-సత్త్వేన శుద్ధసత్త్వమయేన దేహేన ॥ ౧౫ ॥ ధర్మత్రాణాయేత్యనేన ధర్మత్రాణమేవావతారప్రయోజనమిత్యుక్తం
తదేవ సహేతుకముపపాదయతి ॥ విశేషణాని హేతుగర్భాణి- గురుశబ్దేన హితప్రవర్తకత్వమభిప్రేతం - తస్య సర్వవిషయక-
త్వస్ఫోరణాయాఖిలాత్మన ఇత్యుక్తం-ఆత్మత్వం న కేవలమన్తఃప్రవిశ్య ధారకత్వమేవ అపితు శేషత్వప్రశాసనగర్భమితి ద్యోత-
నాయేశ్వరస్యేత్యుక్తం-ఏవంభూతస్య, విష్ణోః-జన్మావతారః-సాధూనాం - ధర్మత్రాణాయ -తత్ప్రయోజనమాహ-కర్మాప-
నుత్తయ ఇతి - నిశ్రేయసప్రతిబన్ధికర్మనివర్తనాయ - యద్వా ॥ దుష్కర్మనివర్తనాయ "వినాశాయ చ దుష్కృతా"మిత్యు-
క్తేః ॥ ౧౬ ॥ క్వావతరిష్యతి-కిం తస్య నామ-ఇత్యత ఆహ ॥ శమ్బలేతి ॥ శమ్బలాఖ్యగ్రామే - ముఖ్యస్య శ్రేష్ఠస్య-విష్ణుయశ-

---

వ తాం ధర్మే నష్టే వేదపథే నృణామ్ ॥ ౧౧ ॥ పాషణ్డప్రచురే ధర్మే దస్యుప్రాయేషు రాజసు । చౌర్యానృతవృథా
హింసానానావృత్తిషు వై నృషు ॥ ౧౨ ॥ శూద్రప్రాయేషు వర్ణేషు ఛాగప్రాయాసు ధేనుషు । గృహప్రాయే
ష్వాశ్రమేషు యానప్రాయేషు బన్ధుషు ॥ ౧౩ ॥ అణుప్రాయాస్వోషధీషు శమీప్రాయేషు స్థాస్నుషు । విద్యుత్ప్రా
యేషు మేఘేషు శూన్యప్రాయేషు సద్మసు ॥ ౧౪ ॥ ఇత్థం కలౌ గతప్రాయే జనేషు ఖరధర్మిణి । ధర్మత్రాణాయ సత్త్వే
న భగవానవతరిష్యతి ॥ ౧౫ ॥ చరాచరగురోర్విష్ణోరీశ్వరస్యాఖిలాత్మనః । ధర్మత్రాణాయ సాధూనాం జన్మక
ర్మాపనుత్తయే ॥ ౧౬ ॥ శమ్బలగ్రామముఖ్యస్య బ్రాహ్మణస్య మహాత్మనః । భవనే విష్ణుయశసః కల్కిః ప్రాదుర్భ
విష్యతి ॥ ౧౭ ॥ అశ్వమాశుగమారుహ్య దేవదత్తం జగత్పతిః । అసినాఽసాధుదమనమష్టైశ్వర్యగుణాన్వితః ॥
విచరన్నాశునా క్షోణ్యాం హయేనాప్రతిమద్యుతిః । నృపలిఙ్గచ్ఛదో దస్యూన్కోటిశో నిహనిష్యతి ॥ ౧౯ ॥ అథ తే
షాం భవిష్యన్తి మనాంసి విశదాని వై । వాసుదేవాఙ్గరాగాతిపుణ్యగన్ధానిలస్పృశామ్ ॥ పౌరజానపదానాం వై
హతేష్వఖిలదస్యుషు ॥ ౨౦ ॥ తేషాం ప్రజావిసర్గశ్చ స్థవిష్ఠస్సంభవిష్యతి । వాసుదేవే భగవతి సత్త్వమూర్తౌ హృది స్థి
తే ॥ ౨౧ ॥ యదాఽవతీర్ణో భగవాన్కల్కిర్ధర్మపతిర్హరిః । కృతం భవిష్యతి తదా ప్రజాసూతిశ్చ సాత్త్వికీ ॥ ౨౨ ॥ య
దా చన్ద్రశ్చ సూర్యశ్చ తథా తిష్యబృహస్పతీ । ఏకరాశౌ సమేష్యన్తి తదా భవతి తత్కృతమ్ ॥ ౨౩ ॥ యేఽతీతా వర్త
మానా యే భవిష్యన్తి పార్థివాః । తే త ఉద్దేశతః ప్రోక్తా వంశీయాః సోమసూర్యయోః ॥ ౨౪ ॥ ఆరభ్య భవతో జన్మ

సః, భవనే గృహే, కల్కిస్తన్నామా అవతరిష్యతి ॥ ౧౭ ॥ తస్య చేష్టితమనువర్ణయతి ద్వాభ్యామ్ ॥ అశ్వమితి ॥ దేవదత్తనా
మానమాశుగచ్ఛతీతి తథా, తమశ్వమారుహ్య, అసినా-అసాధూన్దమయతీతి తథా-దస్యూన్, కోటిశో, హనిష్యతీత్యుత్తరే
ణ సమ్బన్ధః-అష్టైశ్వర్యాణి అణిమాదీని, గుణాః శౌర్యవీర్యాదయః-తైరన్వితః, ఆశునా ఆశుగతినా-అశ్వేన-క్షోణ్యాం, విచ
రన్, నృపలిఙ్గచ్ఛదః రాజవేషచ్ఛన్నః ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ అథేతి ॥ అఖిలేషు - దస్యుషు హతేషు సత్సు-అథ తేషాం పౌరజాన
పదానాం, వాసుదేవస్య కల్కేః, అఙ్గరాగస్య, యోఽతిశయితః, పుణ్యగన్ధవాయుః, తం స్పృశన్తీతి తథా - తేషాం,
హేతుగర్భమిదం, అతః, మనాంసి - విశదాని నిర్మలాని- భవిష్యన్తి ॥ ౨౦ ॥ తేషాం విశదమానసానాం, ప్రజావిసర్గః పు
త్రాదిరూపః ప్రపఞ్చః, స్థవిష్ఠః స్థూలః, సంభవిష్యతి ॥ వాసుదేవ ఇతి ॥ హృది స్థిత ఇత్యస్య మనశ్చ సాత్త్వికం భవిష్యతీతి శే
షః ॥ ౨౧ ॥ తదా పునః కృతయుగప్రవృత్తిమాహ ॥ యదేతి ॥ ధర్మపతిః ధర్మగోప్తా, కల్కిర్యదా-అవతీర్ణస్తదా,
కృతయుగం, భవిష్యతి, తదా - ప్రజానాం - సూతిః ప్రసూతిః-సాత్త్వికీ సత్త్వగుణప్రధానా ॥ ౨౨ ॥ కృతప్రవృ
త్తికాలోపలక్షణమాహ ॥ యదా చన్ద్రశ్చేతి ॥ తిష్యః పుష్యః, యదా - సూర్యాదయః, ఏకరాశౌ సంగతా భవన్తి, తదా, త
త్తతః - కృతయుగం ప్రవర్తత ఇత్యర్థః యద్యపి ప్రతి ద్వాదశాబ్దం కటకరాశౌ బృహస్పతేర్వర్తమానత్వాత్తస్యామావాస్యాసు
తేషాం త్రయాణామపి పుష్యయోగస్సంభవతి । తథాఽపి తేషాం సహప్రవేశోఽత్ర వివక్షితః "సమేష్యన్తీ"తి వచనాత్, అ
తో నాతిప్రసఙ్గః ॥ ౨౩ ॥ స్కన్ధత్రయార్థముపసంహరతి ॥ యేఽతీతా ఇతి ॥ సోమసూర్యయోర్వంశీయాః వంశప్రభ
వాః- తే తుభ్యముద్దేశతః ఉత్పత్తిక్రమతః, సంక్షేపతో వా ప్రోక్తాః ॥ ౨౪ ॥ భవజ్జన్మప్రభృతి, యావత్సోమవంశసమాప్తిక్రియా

స్యాల్లోభవిష్యతీత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ॥ఆరభ్యేతి॥నన్దాభిషేచనపర్యన్తైవసోమవంశస్యానువృత్తిరతో, యావన్నన్దాభిషేచనమిత్యుక్తం॥ఏతదన్తరం.వర్షాణాంపఞ్చదశోత్తరశతంసహస్రంచేత్యర్థః.వర్షసహస్రంపఞ్చదశోత్తరంశతంకయాపి వివక్షయాఽవాన్తరసంఖ్యేయంవస్తుతఃపరీక్షిన్నన్దయోరన్తరంద్వాభ్యాంన్యూనంవర్షాణాంసార్ధసహస్రంభవతి,యతఃపరీక్షిత్సమకాలంమాగధంమార్జారిమారభ్యరిపుంజయాన్తావింశతిరాజానస్సహస్రంవత్సరాణ్భోక్ష్యన్తీత్యుక్తంనవమస్కన్ధే‹‹మార్హద్రథభూపాలాభావ్యాస్సహస్రవత్సర,,మితి,తతఃపరంచ‹‹ప్రద్యోతనాఅష్టత్రింశోత్తరంశతం,,శిశునాగాశ్చషష్ఠ్యుత్తరశతత్రయంభోక్ష్యన్తిపృథివీ,,మిత్యత్రైవోక్తత్వాత్ ✻॥౨౫॥✻కదాతర్హికలియుగారమ్భ ఇత్యభిప్రాయమాలక్ష్యతద్వృద్ధికాలంచవివక్షుస్తావదారమ్భకాలముపలక్షణేనాహ॥సప్తర్షీణామితిద్వాభ్యామ్॥అయమర్థః-ప్రాగగ్రశకటాకారం తారాసప్తకంసప్తర్షిమణ్డలం,తత్రకించిదున్నతే షాగ్రస్థానీయోమరీచిః.తతఃపశ్చాదానమ్రయుగకంధరాకారోవసిష్ఠస్సభార్యః.తతఃపశ్చాదీషదున్నతేషామూలస్థానీయోఽఙ్గిరాః,తతఃపశ్చాచ్చతురశ్రతారాచతుష్కే-ఈశాన్యేఽత్రిః, తతోదక్షిణతఃపులస్త్యః పులస్త్యాత్పశ్చిమతఃపులహః,తతఉత్తరతః-క్రతుః,ఏవంస్థితేతేషాంమధ్యే యాపూర్వౌఉదయసమయేప్రథమముదితౌ, పులహక్రతుసంజ్ఞౌ-తయోస్తుమధ్యే,తయోఃపూర్వయోస్తుమధ్యే, య, త్స మందక్షిణతఃసమదేశావస్థితం-అశ్విన్యాదిషు యదన్యతమంనక్షత్రందృశ్యతే,తేన-తథైవయుక్తాఋషయః-నృణాం, మబ్దశతం, తిష్ఠన్తి- తేచద్విజాఋషయః-త్వదీయేకాలే, అధునా-మఘా-మాశ్రిత్య, వర్తన్తేపూర్వయోఃమఘానాంచసామ్యావస్థిత్యుపక్రమకాలఃకలియుగారమ్భకాలఇతిసూచితం, తదగ్రేస్పష్టమేవవదిష్యతి ✻ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ✻కదాతర్హియుగాభిమానిపురుషప్రవేశఇత్యతస్తముపలక్షణేనాహ ॥ వి

యావన్నన్దాభిషేచనమ్ । ఏతద్వర్షసహస్రంతుశతంపఞ్చదశోత్తరమ్ ॥ ౨౫ ॥ సప్తర్షీణాంతుయౌపూర్వౌదృశ్యేతేఉదితౌదివి । తయోస్తుమధ్యేనక్షత్రందృశ్యతేయత్సమంనిశి॥ ౨౬ ॥ తేనైవఋషయోయుక్తాస్తిష్ఠన్త్యబ్దశతంనృణామ్ । తేత్వదీయేద్విజాఃకాలేహ్యధునాచాశ్రితామఘామ్॥ ౨౭ ॥ విష్ణోర్భగవతోభానుఃకృష్ణాఖ్యోఽసౌదివంగతః । తదాఽవిశత్కలిర్లోకంపాపేయద్రమతేజనః॥ ౨౮ ॥యావత్సపాదపద్మాభ్యాంస్పృశన్నాస్తేరమాపతిః । తావత్కలిర్వైపృథివీంపరాక్రాన్తుంనచాశకత్ ॥ ౨౯ ॥ యదాదేవర్షయస్సప్తమఘాసువిచరన్తిహి । తదాప్రవృత్తస్తుకలిర్ద్వాదశాబ్దశతాత్మకః॥ ౩౦ ॥ యదామఘాభ్యోయాస్యన్తిపూర్వాషాఢాంమహర్షయః । తదానన్దాత్ప్రభృత్యేషకలిర్వృద్ధింగమిష్యతి॥ ౩౧ ॥ యస్మిన్కృష్ణోదివంయాతస్తస్మిన్నేవతదాహని।ప్రతిపన్నంకలియుగమితిప్రాహుఃపురావిదః ॥ ౩౨ ॥ దివ్యాబ్దానాంసహస్రాన్తేచతుర్థేతుపునఃకృతమ్ । భవిష్యతియదానౄణాంమనఆత్మప్రకాశకమ్॥ ౩౩ ॥ఇత్యేషమానవోవంశోయథాసంఖ్యాయతేభువి। తథావిట్శూ

ష్ణోరితి॥భానుఃభాతీతిభానుః,ప్రకాశబహుళః, కృష్ణాఖ్యో,భగవతోదేహః,యదాదివంవైకుణ్ఠంగత, స్తదా, కలి రిమంలోకమవిశత్॥యద్యస్మాద్యుగాభిమానిపురుషాద్ధేతోఃజనః-పాపే, రమతే, యుగసంధౌహిభగవదవతారః,ప్రవృత్తేఽపికలౌయుగేభగవతస్స్వధామానుగమనాత్పూర్వంకలిపురుషోనప్రబభూవేత్యనేనసూచ్యతే ✻ ॥ ౨౮ ॥ ✻ తత్స్పష్టమేవాహ॥ యావదితి ॥ సఃశ్రీకృష్ణః-కలిపురుషః,పృథివీం-పరాక్రాన్తుంఅభిభవితుం,నాశకత్ నస్వకార్యక్షమోబభూవేత్యర్థః॥✻॥ ౨౯ ॥✻సూచితమర్థంస్పష్టయాహ॥యదాదేవర్షయఇతి॥మఘాసు,విచరన్తి,తాసాంసహజవే-చరితు-మారబ్ధవన్తఇత్యర్థః తదా-కలియుగం,తస్యపరిమాణం,ద్వాదశాబ్దశతాత్మకఇతి,దివ్యేనమానేనసంధ్యాసంధ్యాంశాభ్యాంసహ, యో, ద్వాదశాబ్దశతాత్మకస్సకలిఃప్రవృత్తఇతిసంబన్ధః ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻ కదాతర్హికలిధర్మాభివృద్ధిరిత్యతస్తాముపలక్షణేనాహ॥యదామఘాభ్యఇతి॥ మఘాభ్యఇతిపఞ్చమీ,తత్సమందేశంవిహాయ,పూర్వాషాఢానాంసమదేశంయాస్యన్తి, తదా ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻ ‹‹ పరాక్రాన్తుంనచాశక,,దిత్యనేనప్రవిష్టస్యాపికలిపురుషస్యభగవత్పాదపద్మస్పర్శప్రభావాత్స్వకార్యాక్షమత్వముక్తం, తత్రాభిజ్ఞసంవాదయతి॥ యస్మిన్నితి॥యస్మిన్నహని,జాతస్తస్మిన్నహని, స్వకార్యకరణే,ప్రాప్తం,ప్రాహుః-పురావిదఃకాలాభిజ్ఞాః ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻ కలేరనంతరంకృతయుగప్రవేశమాహ॥దివ్యాబ్దానామితి ॥ చతుర్థే-కలౌయుగే,దివ్యాబ్దానాం, య - త్సహస్రం-తస్యాన్తే-దివ్యేనమానేనసహస్రాబ్దపరిమితేచతుర్థేయుగేఽతిక్రాన్తేసతీత్యర్థః ద్వాదశాబ్దశతాత్మకఇతిసంధిభ్యాంసంకలయ్యోక్తంఅత్రతుతౌవినామధ్యకాలపరిమాణముక్తమిత్యతోనవిరోధః, కృతయుగారమ్భకాలముపలక్షణేనాహ ॥ యదానృణాం మనఆత్మప్రకాశకమితి ॥ ఆత్మస్వరూపగోచరక్షమం భవిష్యతి, తదా, కృతయుగం భవిష్యతీత్యర్థః ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻ తత్రప్రజాః కీదృశ్య ఇత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ ॥ ఇత్యేషఇతి ॥ ఇత్థంభూతః, ఏష మానవః వైవస్వతమనువంశః, యథాసంఖ్యాయతేయాభిరుచ్చనీచావస్థాభిస్సంఖ్యాయతేకథ్యతే,తథా-విట్శూ

ద్రవి ప్రాణానాం - తాస్తాఅవస్థా. యుగేయుగే , బోధ్యా ఇత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ కింబహునా వంశానుకీర్తనేనేతి తత్ప్రసఙ్గం వారయతి ॥ ఏతేషామితి ॥ నామలిఙ్గశబ్దో మత్వర్థీయార్శఆద్యజన్తః - ఏవంవిధనామరూపవతామిత్యర్థః, మహాత్మనామిత్యనేనతత్ర కేషాంచిద్భాగవతత్వం - తతఏవతచ్చరిత్రస్యావశ్యశ్రోతవ్యత్వాదికంచసూచ్యతే - కథామాత్రేణైవావశిష్టానాం - నతునామరూపాభ్యాం - అనేనతయోరనిత్యత్వంసూచ్యతే, తేనచతత్పర్యాలోచనయా వైరాగ్యహేతుత్వం ఫలితం - కీర్తిరేవస్థితాభువీత్యనేనావశ్యం రాజభిః కీర్తిమద్భిర్భవితవ్యమితివ్యజ్యతే ॥ ౩౫ ॥ ననుకలావుత్సన్నరాజవంశతద్ధర్మాణాంకుతః నృపః కృతేప్రవృత్తిరిత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ ॥ దేవాపిరితి ॥ శంతనోర్భ్రాతా-దేవాపిర్నామ - సోమవంశ్యః. మరుర్నామైక్ష్వాకువంశజః-సూర్యవంశ్యఇత్యర్థః - తావుభా-వథునా-కలాపగ్రామె - ఆసాతే-కలాపగ్రామోబదర్యాశ్రమస్థోయోగినామావాసః ప్రసిద్ధః-కథంభూతౌ-మహతా-యోగబలేన-అన్వితౌ ॥ ౩౬ ॥ తతఃకిమతఆహ ॥ తావితి ॥ కలేరన్తః కృతయుగాదిః-తదా-భగవతా , అనుశిక్షితౌ ఉపదిష్టవర్ణాశ్రమధర్మౌ , వాదిష్టౌచె-హలోకే. ఏత్యాగత్య-వర్ణాశ్రమధర్మం-పూర్వవ-త్పృథయిష్యతః ॥ ౩౭ ॥ ప్రతిచతుర్యుగరీతిఃకీదృశీత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ ॥ కృతమితి॥ అనేనక్రమయోగేన-నిరూపితచతుర్యుగక్రమయోగరీత్యైవ - ప్రతిచతుర్యుగం - ప్రాణిషు-వర్తతే. నిమిత్తతయాప్రవర్తతఇత్యర్థః - ఇయమేవరీతిః ప్రతిచతుర్యుగమితిభావః - యద్యప్యత్రత్రేతాద్వాపరయోః ప్రకారోనోక్తఇత్యనేనక్రమయోగేనేత్యసంగతంతథా-ప్యాద్యన్తయుగనిరూపణేమధ్యయోరపినిరూపితప్రాయత్వైవేత్యభిప్రాయేణతథోక్తమ్ ॥ ౩౮ ॥ కథామా

ద్రవిప్రాణానాంతాస్తాబోధ్యాయుగేయుగే ॥ ౩౪ ॥ ఏతేషాంనామలిఙ్గానాంపురుషాణాంమహాత్మనామ్।కథామాత్రావశిష్టానాంకీర్తిరేవస్థితాభువి॥ ౩౫ ॥ దేవాపిశ్శన్తనోర్భ్రాతామరుశ్చేక్ష్వాకువంశజః। కలాపగ్రామఆసాతేమహాయోగబలాన్వితౌ ॥ ౩౬ ॥ తావిహైత్యకలేరన్తేవాసుదేవానుశిక్షితౌ।వర్ణాశ్రమయుతంధర్మం పూర్వవత్ప్రథయిష్యతః ॥ ౩౭ ॥ కృతంత్రేతాద్వాపరంచకలిశ్చేతిచతుర్యుగమ్। అనేనక్రమయోగేనభువిప్రాణిషువర్తతే ॥ ౩౮ ॥ రాజన్నేతేమయాప్రోక్తానరదేవాస్తథాపరే । భూమౌమమత్వం కృత్వాన్తేహిత్వాతే నిధనంగతాః ॥ ౩౯ ॥ క్రిమివిడ్భస్మసంజ్ఞాఽన్తేరాజనామ్నోఽపియస్యచ । భూతధ్రుక్తత్కృతేస్వార్థం కింవేదనిరయోయతః॥ ౪౦ ॥ కథంసేయమఖణ్డాభూః పూర్వైర్మేపురుషైర్ధృతా । మత్పుత్రస్యచపౌత్రస్య మత్పూర్వావంశజస్యచ ॥ ౪౧ ॥ తేజోఽబన్నమయంకాయంగృహీత్వాఽఽత్మతయాఽబుధాః।మహీంమమతయాచోభౌహిత్వాఽన్తేఽదర్శనంగతాః ॥ ౪౨ ॥ యేయేభూపతయోరాజన్భుఞ్జన్తిభువమోజసా । తేకాలేనకృతాస్సర్వేకథామాత్రాఃకథాసుచ ॥ ౪౩ ॥ ******************************
********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ద్వాదశస్కన్ధే,ద్వితీయోఽధ్యాయః **********
శ్రీశుకఉవాచ ॥ దృష్ట్వాఽఽత్మనిజయేవ్యగ్రాన్నృపాన్హసతిభూరియమ్। అహోమాంవిజిగీషన్తిమృత్యోఃక్రీడ

త్రావశిష్టానామిత్యనేనసూచితంవివృణోతి ॥ రాజన్నితి ॥ హేరాజ-న్నేతే-మయాఽధునానిరూపితా - వైవస్వతమన్వన్తరావస్థాశ్చ రాజాన. స్తావ-ద్భూమౌ-మమత్వంమమతాబుద్ధిం - కృత్వాఅన్తేశద్భోగనిమిత్తపుణ్యావసానే - నిధనంగతాః. తేనైవమమత్వేనయుతానిరయంప్రాప్తాఇతిభావః ॥ ౩౯ ॥ ఏతదేవవిశదయతి ॥ క్రిమీతి ॥ యస్యరాజనామ్నోఽపి-శరీరస్యాన్తే-క్రిమయో-విశిష్టా - భస్మేతివా-సంజ్ఞా - భవిష్యతి-తత్కృతేతదర్థం - భూతేభ్యోద్రుహ్యతీతితథా-స-కిం స్వార్థంస్వహితం-వేద-తత్ర హేతుత్వేనభూతద్రోహంవిశినష్టి।యతోభూతద్రోహాన్నిరయో-భవతి ॥ ౪౦ ॥ మమతాంకృత్వోక్తాం మమతాప్రకారంప్రపఞ్చయతి ॥ కథమితి ॥ సేయ-మఖణ్డా - భూమిర్మమ-పూర్వజైః,ధృతాసతీ-మదనన్తరం-మత్పూర్వంఅహమేవపూర్వోభర్తాయస్యా - స్తథాభూతాసతీ-మత్పుత్రాదేః-కథం-స్యాదిత్యేవమ్ ॥ ౪౧ ॥ కించ తేజ ఇతి ॥ అబుధాదేహాతిరిక్తాత్మజ్ఞానవిధురాః - అతఏవ-తేజోఽబన్నపరిణామరూపం-కాయంశరీర-మాత్మతయా- గృహీత్వా అభిమత్య- మహీంతు-మమతయా-గృహీత్వా - ఉభౌపృథ్వీకాయౌ-హిత్వా - అన్తేప్రారబ్ధాన్తేఅదర్శనంలయం-గతాఃప్రాప్తాః ॥ ౪౨ ॥ కథామాత్రావశిష్టానామిత్యస్యప్రపఞ్చముపసంహరతి॥యేయఇతి॥ హేరాజన్-యేయేరాజానో-భువ-మోజసాపౌరుషేణ భుఞ్జన్తి- తేసర్వే-కాలేనకృతాఃసమాప్తాః । కథాసుక్రియమాణాసు-కథామాత్రరూపాః - కృతాశ్చ ॥ ౪౩ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంద్వాదశస్కన్ధేద్వితీయోఽధ్యాయః ***
ప్రపఞ్చితాంమమతాంమహీహాసేనసంవాదయన్ వైరాగ్యముత్పాదయన్కలిదోషాన్ ప్రపఞ్చయంస్తన్నిరసనోపాయముపదిశతితృతీయేన ॥ దృష్ట్వాఽఽత్మనిజయఇత్యాదినా ॥ ఆత్మనిభూమౌనిమిత్తే, యో,విజయ- స్తస్మిన్-వ్యగ్రానుత

ద్వ్యగ్రాన్-దృష్ట్వా-హసతి ॥ హాసమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ అహో మా ఇత్యాదిభిస్సార్ద్ధద్వాదశభిః ॥ మృత్యోః, క్రీడనకాస్తదధీనాః-ఇమే-నృపాః-మాం జిగీషన్తి విజయేన మాం భోక్తుమిచ్ఛన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ కామ ఇతి ॥ విదుషామపి-పిత్రాదిదృష్టాన్తేన మృత్యువశ్యతాం పశ్యతామప్య-యం కామః విజిగీషాత్మకేచ్ఛాపి శేషః - మోఘః వ్యర్థః - మోఘత్వే హేతుతయా కామం విశినష్టి ॥ యేన కామేన-ఫేనోపమే జలబుద్బుదతుల్యే - పిణ్డే శరీరే-యే నృపాః, అతీవ-విస్రమ్భితాః-విశ్వాసం నీతాః - తేషాం నరేన్ద్రాణామితి పూర్వేణ సంబన్ధః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ విజిగీషుతాం ప్రపఞ్చయతి సార్ద్ధద్వాభ్యామ్ ॥ పూర్వమితి ॥ ఇన్ద్రియలమ్పటస్య న రాజ్యప్రాప్తిస్స్యాదితి తావత్-షడ్వర్గం ఇన్ద్రియషట్కం, జిత్వా - తద్వారా దేవతాప్రసాదమధిగత్యేతి భావః - క్రమేణ-రాజమన్త్రిప్రభృతీన్- అస్య భూమణ్డలస్య-కణ్టకతుల్యాన్-జేష్యామః - తత్ర సచివాః అమాత్యాః అవాన్తరవ్యాపారిణః - పౌరాః పురేభవా-స్తేషామాప్తాః-కరీన్ద్రా హస్తిపాశ్చ-తాన్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తత-స్సాగరామేఖలాయిన్యాః, తాం- మేఖలయేవ సాగరేణ పరివృతామిత్యర్థః - పృథ్వీం, జేష్యామః స్వాధీనాం కరిష్యామః - ఇతీత్థంభూతాశయా-బద్ధం, హృదయం-యేషాం తే- అన్తికే సమీపే వర్తమానమన్తకం మృత్యుం - న పశ్యన్తి నాలోచయన్తి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ కింతు-సముద్రావరణాం-మాం-జిత్వా-తతో౽బ్ధిం విశన్తి ద్వీపాన్తరాణి ప్రవిశన్తి - తాన్ విజిగీషన్తీత్యర్థః - తావత్కృతస్యేన్ద్రియజయస్య నేదం ఫలమిత్యాహ ॥ కియదితి ॥ ఏత-త్కృత్స్న భూమణ్డలస్య సద్వీపస్యాత్మాధీనతాప్రాపణమిత్యేత - త్కియ - త్తత్ఫలం న కించిదేతదిత్యర్థః, తత్ఫలస్యానశ్వర

నకా నృపాః ॥ ౧ ॥ కామ ఏష నరేన్ద్రాణాం మోఘస్స్యాద్విదుషామపి । యేన ఫేనోపమే పిణ్డే యే౽తివిస్రమ్భితా నృపాః ॥ ౨ ॥ పూర్వం నిర్జిత్య షడ్వర్గం జేష్యామో రాజమన్త్రిణః । తతస్సచివపౌరాప్తకరీన్ద్రానస్య కణ్టకాన్ ॥ ఏవం క్రమేణ జేష్యామః పృథ్వీం సాగరమేఖలామ్ । ఇత్యాశాబద్ధహృదయా న పశ్యన్త్యన్తికే౽న్తకమ్ ॥ ౪ ॥ సముద్రావరణాం జిత్వా మాం విశన్త్యబ్ధిమోజసా । కియదాత్మజయస్యైతన్ముక్తిరాత్మజయే ఫలమ్ ॥ ౫ ॥ యాం విసృజ్యైవ మనవస్తత్సుతాశ్చ ❁ కురూద్వహ । గతా యథాగతం యుద్ధే తాం మాం జేష్యన్త్యబుద్ధయః ॥ ౬ ॥ మత్కృతే పితృపుత్రాణాం భ్రాతౄణాం వాపి విగ్రహః । జాయతే హ్యసతాం రాజ్యే మమతాబద్ధచేతసామ్ ॥ ౭ ॥ మమైవేయం మహీ కృత్స్నా న తే మూఢేతి వాదినః । స్పర్ధమానా మిథో ఘ్నన్తి మ్రియన్తే మత్కృతే నృపాః ॥ ౮ ॥ పృథుః పురూరవా గాధిర్నహుషో భరతో౽ర్జునః । మాన్ధాతా సగరో రామః ఖట్వాఙ్గో ధున్ధుహా రఘుః ॥ ౯ ॥ తృణబిన్దుర్యయాతిశ్చ శర్యాతిశ్శంతనుర్గయః । భగీరథః కువలయాశ్వః కకుత్స్థో నైషధో నృగః ॥ ౧౦ ॥ హిరణ్యకశిపుర్వృత్రో రావణో లోకరావణః । నముచిశ్శమ్బరో భౌమో హిరణ్యాక్షో౽థ తారకః ॥ ౧౧ ॥ అన్యే చ బహవో దైత్యా రాజానో యే మహేశ్వరాః । సర్వే సర్వవిదశ్శూరాస్సర్వే సర్వజితో౽జితాః ॥ ౧౨ ॥ మమతాం మయ్యవర్తన్త కృత్వోచ్చైర్మర్త్యధర్మిణః । కథావశేషాః కాలేన హ్యకృతార్థాః కృతా విభో ॥ ౧౩ ॥ కథా ఇమాస్తే కథితా మహీ

త్వాదితి భావః - కింతర్హి ఫలమిత్యత ఆహ-ముక్తిరాత్మజయే ఫలమితి ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఏతదేవోపపాదయతి ॥ యాం విసృజ్యేత్యాదినా ॥ కురూద్వహేతి సంబోధనం-కులోద్వహా ఇతి తు పాఠస్సుగమః-తత్సుతా మనుపుత్రాశ్చ - యాం మాం, విసృజ్యైవ-గతాః మృతాః, తథా-తాం విజిత్య విసృష్టామపి - అబుద్ధయో బుద్ధిరహితాః - యుద్ధే జేష్యన్తి యుద్ధేన వశీకరిష్యన్తీత్యర్థః - గతమిత్యస్యాత్రైరితి శేషః, తే౽ప్యేవమేవ గమిష్యన్తీత్యర్థః -అత్యన్తసాదృశ్యేనాభేదమారోప్య గతమితి భూతనిర్దేశః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అబుద్ధితాం ప్రపఞ్చయతి ॥ మత్కృత ఇతి ॥ మత్కృతే మదర్థం-విగ్రహః విరోధః-జాయతే, తత్ర హేతుత్వేన తాన్ విశినష్టి ॥ రాజ్యే మమతాభిమానేన-బద్ధం - చేతో-యేషాం, అత ఏవా-సతాం దురాత్మనామ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ మమతాబద్ధచేతస్త్వమేవాభినయేన దర్శయన్తీ తత్ప్రయుక్తమసత్కర్మ దర్శయతి ॥ మమైవేతి ॥ హే మూఢ, తే తవేయం - భూర్న భవతి-కిన్తు - మమైవేతి-వాదినః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఇతరైరజితాశ్చ కేచన తైన్నృపా ఇత్యతస్తాన్ కాంశ్చిద్దర్శయతి ॥ పృథురితి ॥ అర్జునః కార్తవీర్యః, రామో నామకశ్చిద్రాజా-న తు దాశరథిః ధున్ధుమారః ❁ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ❁ లోకం రావయతి రోదయతీతి వా లోకరావణో-రావణః-భౌమో నరకః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఉక్తేభ్యో౽న్యే, దైత్యాః, రాజానశ్చ, మహేశ్వరాః పృథ్వీపతయః- తే సర్వే-యద్యపి-సర్వజితః-ఇతరైః, రజితాశ్చ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ మయ్యుచ్చైరధికాం-మమతాం, కృత్వా, అవర్తన్త, కంచిత్కాలమితి శేషః-మర్త్యధర్మిణ ఇతి హేతుగర్భం - అతః-కాలేనా-కృతార్థాః అసమాపితభోగాభిలాషాః - కృతాః ॥ విభో ఇతి సంబోధనం - కురూద్వహేతివద్వ్యోజ్యమ్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ రాజవంశానుకీర్తనస్య తాత్పర్యమాహ ॥ కథా ఇతి ॥ లోకేషు-యశో-వితాయ విస్తృత్య-పరేయుషాం పరలోకం ప్రాప్తానాం మహీయసాం మాహాత్మ్యయుక్తానాం - ఇమాః కథా - స్తే తుభ్యం-కథితాః-విజ్ఞానవైరాగ్యవివక్షయా-

౬ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ కులోద్వహాః

విజ్ఞానంవిషయాణామసారత్వజ్ఞానం - తతోవైరాగ్యం - తయోర్వివక్షయా-కథితా ఇతిసంబన్ధః - తత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి॥ వచోవిభూతీఃవ్యత్యయేనప్రథమార్థేద్వితీయా - వాగ్వైభవవిషయాః-అనేనవిశేషణేనాభిప్రేతంవిశదయతి॥ నతుపారమార్థ్యమితి॥ పరమోఽర్థః,పురుషార్థః - తస్యభావఃపారమార్థ్యం-త-న్నతు-నహీత్యర్థః నహ్యేభిర్భుక్తైషుభోగ్యేషుపారమార్థ్యమస్తీతిభావః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ కస్తర్హిపారమార్థ్యోపాయఇత్యత్రఆహ॥యస్త్వితి॥సంగీయతేఇత్యస్యసద్భిరిత్యాదిః-ఉత్తమశ్లోకస్యభగవతో - గుణానా-మనువాదః సచ -అమఙ్గలంసంసృత్యాపాదకమశుభంకర్మ , హన్తీతితథా-తమేవ-అన్వహం, తత్రాప్యభీక్ష్ణం , శృణుయాత్ , శ్రవణప్రయోజనందర్శయన్నధికారిణంవిశినష్టి ॥ కృష్ణేఽమలాంభక్తిమభీప్సమానః, అమలాంఅనన్యప్రయోజనాం - భక్తి - మభీప్సమానఃకామయమానః - శ్రవణపరంపరయాభగవతిదృఢాభక్తిర్భవిష్యతీతిభావః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ "తదానన్తాత్ప్రభృత్యేషకలిర్వృద్ధింగమిష్యతీ,,త్యుక్తం.తత్రావసరప్రాప్తనిరూపణానన్తరం-కేపునస్తే కలివృద్ధిప్రయుక్తదోషాః - కశ్చతన్నిస్తారోపాయః - కేపునస్తద్యుగాసాధారణగుణాః - యావదేతచ్చతుర్యుగప్రవృత్తి-స్తతఃకథంవాప్రలయః సచకతివిధ - ఇతిపృచ్ఛతి॥ కేనోపాయేనేతిద్వాభ్యామ్ ॥ హేభగవన్-కలౌయుగే,ఉపచితాన్-కలేర్దోషాన్-కేనో-పాయేనసాధనేన-విధమిష్యన్తినాశయిష్యన్తి - తత్సాధనం-యథావ-న్మేమహ్యం,బ్రూహి ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ప్రలయస్య,మానంవైవిధ్యం,మానంవిశినష్టి ॥ కాలస్యేతి ॥ ఈశ్వరస్య,రూపంశరీరం-తస్య,కాలస్య-గతింప్రవృత్తిం , బ్రూహీతిసంబన్ధః , మహాత్మనఇత్యస్యసామర్థ్యేఽపిసామర్థ్యాదీశ్వరవిశేషణమ్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తత్రతావద్యుగధర్మానాహ॥కృతఇత్యాదినా ॥ యన్నామధ్యేయమిత్యతఃప్రాక్తనేన ॥ చత్వారఃపాదాయస్యసచతుష్పాద్,ధర్మః - తజ్జనైఃకృతయుగజనైః -ధృ

యసాంపితాయలోకేషుయశఃపరేయుషామ్ । విజ్ఞానవైరాగ్యవివక్షయావిభోవచోవిభూతీర్నతుపారమార్థ్యమ్॥ ౧౪ ॥యస్తూత్తమశ్లోకగుణానువాదస్సంగీయతేఽభీక్ష్ణమమఙ్గలఘ్నః । తమేవనిత్యంశృణుయాదభీక్ష్ణం కృష్ణేఽమలాంభక్తిమభీప్సమానః॥ ౧౫ ॥ రాజోవాచ ॥ కేనోపాయేనభగవన్కలేర్దోషాన్కలౌజనః । విధమిష్యన్త్యుపచితాంస్తన్మేబ్రూహియథామునే॥ ౧౬ ॥యుగానియుగధర్మాంశ్చమానంప్రలయకల్పయోః । కాలస్యేశ్వరరూపస్యగతింవిష్ణోర్మహాత్మనః॥ ౧౭॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥కృతేప్రవర్తతేధర్మశ్చతుష్పాత్తజ్జనైర్ధృతః। సత్యందయాతపోదానమితిపాదావిభోర్నృప ॥ ౧౮ ॥ సంతుష్టాఃకరుణామైత్రాశ్శాన్తాదాన్తాస్తితిక్షవః । ఆత్మారామాస్సమదృశఃప్రాయశశ్శ్రమణాజనాః ॥ ౧౯ ॥త్రేతాయాంధర్మపాదానాంతుర్యాంశోహీయతేశనైః। అధర్మపాదైరనృతహింసాఽసంతోషవిగ్రహైః ॥ ౨౦ ॥ తదాక్రియాతపోనిష్ఠానాతిహింస్రానలమ్పటాః। త్రైవర్గికాస్త్రయీవృద్ధావర్ణాబ్రహ్మోత్తరానృప॥ ౨౧ ॥తపస్సత్యదయాదానేష్వర్ధంహ్రసతిద్వాపరే। హింసాఽతుష్ట్యనృతద్వేషైర్ధర్మస్యాధర్మలక్షణైః ॥ ౨౨ ॥ యశస్వినోమహాశీలాస్స్వాధ్యాయాధ్యయనేరతాః। ఆఢ్యాఃకుటుమ్బినోహృష్టావర్ణాఃక్షత్రద్విజోత్తమాః॥ ౨౩ ॥ కలౌతుధర్మహేతూనాంతుర్యాంశోఽధర్మహేతుభిః। ఏధమానైఃక్షీయమాణోహ్యన్తేసోఽపివినఙ్క్ష్యతి ॥ ౨౪ ॥ తస్మిన్లుబ్ధాదురాచారానిర్దయాశ్శు

తః,ప్రవర్తతే-కేపునస్తేపాదాఇత్యత్రఆహ॥సత్యమితి॥ హేనృప-విభోఃపూర్ణస్యధర్మస్య ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ కార్తయుగాన్జనాన్వర్ణయతి ॥ సంతుష్టాఇతి ॥ అస్యదైవాలబ్ధేనేత్యాదిః॥ కరుణాఃపరదుఃఖనిరాచికీర్షవః-భూతమైత్రీయుక్తాః , తితిక్షవఃద్వన్ద్వసహిష్ణవః - సమస్పృశఃజాతిగుణాదితారతమ్యానాదరేణసర్వస్యభగవదాత్మకత్వదర్శనాః , శ్రమణాఃతపశ్చర్యాదిప్రయుక్తకాయక్లేశయుక్తాః - ననుసర్వేప్యేవంవిధాశ్చేన్ముక్తాఏవస్యురితినయుగాన్తరప్రవృత్తిరిత్యాశఙ్క్యావ్యావృత్తమప్రాయశఇత్యుక్తం,ఏవంవిధాఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ త్రేతాయామితి॥అధర్మస్య,పాదైరనృతాదిభిః,ధర్మస్య- పాదానాం-తుర్యాంశః,శనైః , హీయతేప్రతిపాదంచతుర్థాంశఃక్షీయతే, అసంతోషేతిచ్ఛేదః, విగ్రహఃభూతవిరోధః,క్రమేణైతైఃసత్యాదీనాంతురీయాంశోహీయతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తాత్కాలికాన్జనానాహ ॥ తదేతి ॥నలమ్పటాఃనాతీవవిషయలోలుపాః, బ్రహ్మోత్తరాఃబ్రాహ్మణాధికాః,త్రయీవృద్ధాఃవైదికకర్మవృద్ధాః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ద్వాపరేయుగే,అధర్మస్య,లక్షణైశ్చిహ్నైః , పాదైరితియావత్ -హింసాదిభి-శ్చతుర్భిః , ధర్మస్య , పాదేషు ,అర్ధమర్ధం , హ్రసతి,హింసాఽతుష్ట్యనృతద్వేషైరితిక్రమేణవివక్షితః , అనృతేనసత్యం , హింసయాదయా , అసన్తోషేణతపః - విగ్రహేణదాన-మితియథార్హంయోజ్యమ్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తాదాత్వికజనానాహ ॥ యశస్వినఇతి ॥ మహాశీలాఃమహాయజ్ఞానుష్ఠానశీలాః-మహాశ్రోత్రియాః,క్షత్రద్విజోత్తమాఃక్షత్రియబ్రాహ్మణప్రధానాః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ కలావితి॥ ఏవమగ్రేప్యనుక్తమప్యవగన్తవ్యం ॥ధర్మహేతూనాంధర్మపాదానాం,తుర్యాంశః-కలావవశిష్యతే,సోప్యే , ధమానైర్వర్ధమానైః , రధర్మస్య,హేతుభిఃపాదైః , అహరహః,క్షీయమాణః,అన్తేసావశేషంవినఙ్క్ష్యతి ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ జనానాహ॥ తస్మిన్నిత్యాదినా ॥శుష్కవైరిణఃనిర్హేతుకవైరిణః,దుర్భ

గాభాగ్యహీనాః, భూరిః-తర్షాఅర్థకామతృష్ణా-యేషాం తే, శూద్రదాసోత్తరాజనాః - శూద్రాః, దాసాః కైవర్తాదయశ్చ, తే, ప్రధానా-యేషాం తే, ప్రజాఇత్యుపస్కారః, యద్వా, శప్తవైరిణ ఇతిలిఙ్గవ్యత్యయఆర్షః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కిన్తర్హి యుగస్యైవంవిధవైషమ్యే కారణమిత్యపేక్షాయాం "కలౌకృతయుగం తస్య కలిస్తస్య కృతేయుగే। యస్య చేతసి గోవిన్దో హృదియస్య న కేశవ" ఇత్యుక్తరీత్యా కాలానుగుణసత్త్వాదిగుణోల్లాసహ్రాస ప్రయుక్తకార్యవైవిధ్య మేవేత్యాహ సత్త్వ మితిపఞ్చభిః॥ దృశ్యన్తా. తతః కిమత ఆహ ॥ కాలసంచోదితా ఇతి ॥ తేవై సత్త్వాదయోగుణాః-కాలేన సంచోదితాః, ఆత్మని-పరివర్తన్తే హ్రాసోల్లాసాభ్యాం మనసిస్వకార్యకరాః ప్రవర్తన్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తత్ర, మనశ్చ తద్వశ్యాని బుద్ధీన్ద్రియాణిచ-యదా, సత్త్వేప్రభవన్తి అవిశయేన వర్తన్తే, ఉద్రిక్తసత్త్వప్రధానా భవన్తీత్యర్థః, తదా-కృతయుగం విద్యాజ్జానీయాత్, యత్ యతః, సత్త్వోల్లాసకార్యే జ్ఞానే, తపసిచ, కార్తయుగధర్మే, రుచిః-కార్యవిశేషేణైవ కాలవిశేషానుమానమితిభావః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ యదా కర్మస్వితి ॥ భక్తిరభిరుచిః-తదా-రజోవృత్తిప్రధానం, త్రేతాయుగమితి-జానీహి-బుద్ధిమన్నితిసంబోధనమ్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ యదాలోభఇతి ॥ మానోగర్వః, సచోత్తమేష్వవమతిహేతుశ్చిత్తవికారః, కర్మణామితివిషయవిషయిభావసంబన్ధే షష్ఠీ - అనుషక్తేన భక్తిపదేన సంబన్ధః - కామ్యకర్మస్వభిరుచిరిత్యర్థః - తత్తదా-రజస్తమోవృత్తిప్రధానం-ద్వాపరయుగం- జానీహీ-తిపూర్వేణ సంబన్ధః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ యదేతి॥ మాయా కాపట్యం, విషాదనమాన్తరం దుఃఖం, శోకో బాహ్యం అశ్రువిమోచనాది

ష్టవైరిణః। దుర్భగా భూరితర్షాశ్చ శూద్రదాసోత్తరాజనాః॥ ౨౫ ॥ సత్త్వం రజస్తమ ఇతి దృశ్యన్తే పురుషేగుణాః। కాలసంచోదితాస్తేవై పరివర్తన్త ఆత్మని ॥ ౨౬ ॥ ప్రభవన్తి యదా సత్త్వే మనోబుద్ధీన్ద్రియాణిచ। తదా కృతయుగం విద్యాత్ జ్ఞానే తపసి యద్రుచిః॥ ౨౭ ॥ యదా కర్మసు కామ్యేషు భక్తిర్యశసి దేహినః। తదా త్రేతా రజోవృత్తిరితి జానీహి బుద్ధిమన్॥ ౨౮ ॥ యదా లోభస్త్వసన్తోషో మానో దమ్భోఽథ మత్సరః। కర్మణాం చాపి కామ్యానాం ద్వాపరం తద్రజస్తమః ॥ ౨౯ ॥ యదా మాయాఽనృతం తన్ద్రా నిద్రా హింసా విషాదనమ్। శోకమోహౌ భయం దైన్యం స కలిస్తామసః స్మృతః ॥ ౩౦ ॥ యస్మాత్క్షుద్రదృశో మర్త్యాః క్షుద్రభాగ్యా మహాశనాః। కామినో విత్తహీనాశ్చ స్వైరిణ్యశ్చ స్త్రియోఽసతీః ॥ ౩౧ ॥ దస్యూత్కృష్టా జనపదా వేదాః పాషణ్డదూషితాః। రాజానశ్చ ప్రజాభక్షాః శిశ్నోదరపరా ద్విజాః ॥ ౩౨ ॥ అవ్రతా వటవోఽశౌచా భిక్షవశ్చ కుటుమ్బినః। తపస్వినో గ్రామవాసా న్యాసినోఽత్యర్థలోలుపాః ॥ ౩౩ ॥ హ్రస్వకాయా మహాహారా భూర్యపత్యా గతహ్రియః। శశ్వత్కటుకభాషిణ్యశ్చౌర్యమాయోరుసాహసాః ॥ ౩౪ ॥ పణయిష్యన్తి వై క్షుద్రాః కిరాటాః కూటకారిణః। అనాపద్యపి మన్యన్తే వార్తాం సాధుజుగుప్సితామ్ ॥ ౩౫ ॥ పతిం త్యక్ష్యన్తి నిర్ద్రవ్యం భృత్యా అప్యఖిలోత్తమమ్। భృత్యం విపన్నం పతయః కౌలం గాశ్చాపయస్వినీః ॥ ౩౬ ॥ పితృభ్రాతృసుహృజ్జ్ఞాతీన్ హిత్వా సౌరతసౌహృదాః। ననన్దృశ్యాల

రూపం-దైన్యం కార్పణ్యం, తదా-తామసః కేవలతమోగుణవృత్తిప్రధానః-కలిః-స్మృతః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ అథకలిం విశింషన్ స్తద్దోషాన్ ప్రపఞ్చయతి ॥ యస్మాదిత్యాదినా ॥ యస్మాత్-మర్త్యాశత్స్యమాణవిధాః-సకలిరితిపూర్వేణ సంబన్ధః॥ క్షుద్రదృశః మన్దమతయః, క్షుద్రభాగ్యాఅల్పభాగ్యాః, అసతీరసత్యః "దుశ్శీలా కర్కశా చణ్డీ నిత్యం కలహకారిణీ" త్యుక్తవిధాః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ జనపదా దేశవాసినః - దస్యుభిశ్చోరాదిభి-రుత్కృష్టాః ఉపద్రుతాః - ప్రజాభక్షాః ప్రజాపీడనపరాః . ద్విజాస్తు- శిశ్నోదరపోషణపరాః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ వటవో బ్రహ్మచర్యాశ్రమిణః-అవ్రతాః స్వాశ్రమోచితవ్రతహీనాః - అశౌచాః శౌచహీనాశ్చ-భవిష్యన్తి-కుటుమ్బినో గృహస్థాః - భిక్షవః భిక్షాటనపరాః, తపస్వినో వానప్రస్థాః, గ్రామో వాసో యేషాం తే-వాసశబ్దోఽధికరణఘఞన్తః, న్యాసినస్తు, ర్యాశ్రమిణః, అర్థలోలుపాః విత్తాభిలాషిణః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ పునరపి స్త్రీణాం స్వభావమాహ॥ హ్రస్వకాయాః అల్పపరిమాణాః, భూర్యపత్యా నియాసాం తాః- త్యక్తలజ్జాః, కటుకభాషిణ్యః అప్రియవాదిన్యః-చౌర్యంచ - మాయా కాపట్యంచ-ఉరుసాహసంచే- తిద్వంద్వః, తతో మత్వర్థీయోఽచ్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ కిరాటాః వణిజః-సంహత్య వ్యాపారిణః-పణయిష్యన్తి క్రయవిక్రయాదివ్యాపారం ప్రవర్తయన్తి - క్షుద్రాః సతి వ్యత్యాసే క్షుద్రచేష్టా భవన్తి - కించ - అనాపద్యపి-జుగుప్సితాం నిన్దితాం, వృత్తిం, సాధు-మన్యన్తే ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ అఖిలోత్తమం సర్వోత్తమమపి- పతిం స్వామినం-భృత్యాః, త్యక్ష్యన్తి తథా - పతయోఽపి-భృత్యం - విపన్నం, రోగాదిభిర్వ్యాపారాక్షమం-త్యక్ష్యన్తి-కౌలం కులపరంపరాగతం భాగవతంధర్మం, గాశ్చ, అపయస్వినీః దుగ్ధదోహాః, త్యక్ష్యన్తీతిసంబన్ధః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ పిత్రితి॥ సౌరతం సురతనిమిత్తం, సౌహృదం-యేషాం తే, అతఏవ, ననన్దారో భర్తృభగిన్యః- స్యాలా భార్యాభ్రాతరః, తైస్సంవాదో మన్త్రాలోచనం, యేషాం తే, స్త్రైణాః,

స్త్రీవశ్యాః ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ శూద్రా ఇతి ॥ తపోవేషేణ, జీవన్తి, తథా, ప్రతిగ్రహీష్యన్తి, తథా, స్వయమధర్మజ్ఞా అప్యుత్తమాసనమధి
రుహ్య, ధర్మం, వక్ష్యన్తి ఉపదేక్ష్యన్తి అత్రాత్ర తావటవ ఇత్యనేనాశ్రమిణాం కలికృతదోషకీర్తనం సింహావలోకనన్యాయేన ప్రా
స్వకాయా ఇతి తత్కృత స్త్రీదోషకథనం, తత ఏకేన తత్కృతవణిగ్దోషకీర్తనం, తతో ద్వాభ్యాం చాతుర్వర్ణ్యతద్దోషకథనం,
తత ఏకేన శూద్రదోషకీర్తనమితి విభాగః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ అథ చాతుర్వర్ణ్యసాధారణాన్ తత్కృతదోషానాహ ॥ నిత్యమితి ॥ ష
డ్భిః ఉద్విగ్నమనసః చఞ్చలమానసాః భీతమానసా వా నిరన్నే ఽన్నరహితే దుర్భిక్షేణ కరేణ స్వామిగ్రాహ్యభాగేన చ కర్శి
తాః పీడితాః అనావృష్టిభయేనాప్యాతురాః దుఃఖితాః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ వాస ఇతి ॥ వ్యవాయో మైథునం - పిశాచసందర్శాః
పిశాచసదృశ్యః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ కలావితి ॥ కాకణికే వరాటికామాత్రేఽప్యర్థే విషయే విగృహ్య విరోధం కృత్వా అత ఏవ త్యక్త
సౌహృదం మైత్రం ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ న రక్షిష్యన్తీతి ॥ స్థవిరౌ వృద్ధౌ అనేన "వృద్ధౌ చ మాతాపితరౌ" ఇత్యాదిశాస్త్రార్థోల్లఙ్ఘనం
సూచితం సర్వార్థేషు కుశలానపి పుత్రాన్ న రక్షిష్యన్తి అపి తు తేభ్యో విభజ్యాహరిష్యన్త ఇతి భావః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ మహత్తమ
మనర్థమాహ ॥ కలౌ నేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ హే రాజన్ త్రైలోక్యనాథేన బ్రహ్మణా ఆనతం నమస్కృతం పాదపఙ్కజం యస్య త
మచ్యుతం న యక్ష్యన్తి నారాధయిష్యన్తి తత్ర హేతుః పాషణ్డైర్విభిన్నమన్యథాకృతం చేతో యేషాం తే ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ య
న్నామధేయమితి ॥ మ్రియమాణో ద్వ్యన్యతమః పుమాన్ యస్య భగవతో నామధేయం గృణన్ కీర్తయన్ విముక్తాః కర్మరూపాః

లసంవాదాదీనాం స్త్రైణాః కలౌ నరాః ॥ ౩౭ ॥ శూద్రాః ప్రతిగ్రహీష్యన్తి తపోవేషోపజీవినః । ధర్మం వక్ష్యన్త్య
ధర్మజ్ఞా అధిరుహ్యోత్తమాసనమ్ ॥ ౩౮ ॥ నిత్యముద్విగ్నమనసో దుర్భిక్షకరకర్శితాః । నిరన్నే భూతలే రాజన్న
నావృష్టిభయాతురాః ॥ ౩౯ ॥ వాసోఽన్నపానశయనవ్యవాయస్నానభూషణైః । హీనాః పిశాచసందర్శా భ
విష్యన్తి కలౌ ప్రజాః ॥ ౪౦ ॥ కలౌ కాకణికేఽప్యర్థే విగృహ్య త్యక్తసౌహృదాః । త్యక్ష్యన్తి హి ప్రియాన్ ప్రాణాన్ హ
నిష్యన్తి స్వకానపి ॥ ౪౧ ॥ న రక్షిష్యన్తి మనుజాః స్థవిరౌ పితరావపి । పుత్రాన్ సర్వార్థకుశలాన్ క్షుద్రాః శిశ్నో
దరంభరాః ॥ ౪౨ ॥ కలౌ న రాజన్ జగతాం పరం గురుం త్రైలోక్యనాథానతపాదపఙ్కజమ్ । ప్రాయేణ మర్త్యా
భగవన్తమచ్యుతం యక్ష్యన్తి పాషణ్డవిభిన్నచేతసః ॥ ౪౩ ॥ యన్నామధేయం మ్రియమాణ ఆతురః పతన్ స్ఖలన్ వా
వివశో గృణన్ పుమాన్ । విముక్తకర్మార్గల ఉత్తమాం గతిం ప్రాప్నోతి యక్ష్యన్తి న తం కలౌ నరాః ॥ ౪౪ ॥ పుంసాం క
లికృతాన్ దోషాన్ ద్రవ్యదేశాత్మసమ్భవాన్ । సర్వాన్ హరతి చిత్తస్థో భగవాన్ పురుషోత్తమః ॥ ౪౫ ॥ శ్రుతః సంకీర్తితో
ధ్యాతః పూజితశ్చాదృతోఽపి వా । నృణాం ధునోతి భగవాన్ హృత్స్థో జన్మాయుతాశుభమ్ ॥ ౪౬ ॥ యథా హే
మ్ని స్థితో వహ్నిర్దుర్వర్ణం హన్తి ధాతుజమ్ । ఏవమాత్మగతో విష్ణుర్యోగినామశుభాశయమ్ ॥ ౪౭ ॥ విద్యాతపః
ప్రాణనిరోధమైత్రీతీర్థాభిషేకవ్రతదానజప్యైః । నాత్యన్తశుద్ధిం లభతేఽన్తరాత్మా యథా హృదిస్థే భగవత్య
నన్తే ॥ ౪౮ ॥ తస్మాత్సర్వాత్మనా రాజన్ హృదిస్థం కురు కేశవమ్ । మ్రియమాణో హ్యవహితస్తతో యాతి పరాం
గతిమ్ ॥ ౪౯ ॥ మ్రియమాణైరభిధ్యేయో భగవాన్ పరమేశ్వరః । ఆత్మభావం నయత్యఙ్గ సర్వాత్మా సర్వసంశ్ర

పాశాః అర్గలాః ప్రతిబన్ధా యస్య సః ఉత్తమాం గతిం ప్రాప్నోతి ॥ తం భగవన్తం న యక్ష్యన్తి ॥ అత్ర ఆతురో రోగాదిపీడితః ప
తచ్ఛబ్దేన పతితో వివక్షితః స్ఖలచ్ఛబ్దేన స్వవర్ణాశ్రమాచారవిధురః తత్ర మ్రియమాణో మరణానన్తరమేవోత్తమాం గతిం ప్రా
ప్నోతి ॥ ఇతరే తు ఆప్రయాణానువృత్తేనేతి భావః యద్వా ॥ ఆతురాద్యన్యతమోఽపి మ్రియమాణో గృణన్ ప్రాప్నోతీతి సం
బన్ధః ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ ఏవం కలిదోషాన్ ప్రపఞ్చ్య తన్నిస్తారోపాయమాహ ॥ పుంసామితి షడ్భిః ॥ ద్రవ్యదేశాత్మభిః సంభవో
యేషాం తాన్ తత్ర ద్రవ్యదేశౌ నిషిద్ధౌ ఆత్మా విషయప్రవణం మనః చిత్తస్థః ధ్యానేన చిత్తే స్థిరీకృతః హరతి క్షపయ
తి ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ కథం చిత్తస్థో భవతీత్యత ఆహ ॥ శ్రుత ఇతి ॥ శ్రవణాదివిషయస్సన్ హృత్స్థో భవతి తతో జన్మాయుతస్యాపి
అశుభం జన్మాయుతార్జితమపి పాపమిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ ఏతదేవ దృష్టాన్తేనోపపాదయతి ॥ యథేతి ॥ ధాతుజం తామ్రాది
సంశ్లేషజాతం హేమ్నః దుర్వర్ణం తత్రస్థితో వహ్నిః హరతి ఏవం యోగినామాత్మగతో మనస్స్థో విష్ణురశుభాశయం
హన్తి ఆశయో మనః తద్గతం మాలిన్యం హన్తీత్యర్థః ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ ఇతోఽన్య ఉపాయో నాస్తీత్యాహ ॥ విద్యేతి ॥ యథా త్రివిధపరి
చ్ఛేదరహితేఽనన్తే ఉపాసకానుగ్రహార్థం హృదిస్థే సతి అన్తరాత్మా మనోఽత్యన్తశుద్ధిం లభతే తథా విద్యా
దిభిర్న లభతే తత్ర విద్యా శాస్త్రాధ్యయనం తపః అనశనాది, వర్ణాశ్రమధర్మో వా ప్రాణనిరోధః ప్రాణజయః మైత్రీ
అహింసా వ్రతమేకాదశీవ్రతాది జప్యం మన్త్రజపః ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ ఉపాయోపదేశముపసంహరతి ॥ హి యస్మాత్
తతః హృద్యవధాపనాత్ అవహితచిత్తో మ్రియమాణః పరాం గతిం యాతి తస్మాత్ త్వం హృదిస్థం కుర్విత్యర్థః ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀

ఇమమేవార్థం దృఢీకర్తుం పునరప్యాహ ॥ మ్రియమాణైరితి ॥ ఆత్మభావం ఆత్మస్వభావం - సామ్యాపత్తిమిత్యర్థః తద్భావభావమాపన్న ఇత్యాదిశాస్త్రైకార్థ్యాత్ - తత్ర హి ప్రథమభావశబ్దః స్వభావవాచీ - అన్యథా ద్వితీయభావశబ్దానన్వయాత్ అఙ్గేతి సంబోధనద్యోతకం - బ్రహ్మభావం నయతీత్యత్ర హేతుత్వేన తం విశినష్టి ॥ సర్వాత్మా సర్వేషామాత్మనామాత్మా - ఆత్మనో హి శరీరం నిరతిశయప్రియం - అత - స్తద్గతమనర్థం దూరీకరోతీతి భావః - అనేన ప్రాప్యత్వోపయుక్తనిరతిశయపురుషార్థరూపత్వం చోక్తం - ఆత్మా హి నిరతిశయప్రీతివిషయః - ప్రాపకత్వోపయుక్తం సౌలభ్యమాహ ॥ సర్వసంశ్రయ ఇతి ॥ ఆత్మత్వాదేవ సర్వైస్సంశ్రీయత ఇతి సంశ్రయః - స్వాత్మా హి స్వస్మిన్నేవ సులభ ఇతి భావః ॥ ౨౦ ॥ అథ బహుదోషకరోఽయం కలిః సర్వథా భగవత్ప్రాప్తిం నిరున్ధ్యాదిత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ ॥ కలేరితి ॥ దోషనిధేరపి - కలేః - కశ్చిదనితరసాధారణో - మహాన్ గుణోఽస్తి - కోఽసౌ - భగవతః - కీర్తనాదేవ - ముక్తబన్ధః నిరస్తప్రాప్తిప్రతిబన్ధకః - పరం పరమపురుషం - వ్రజేదిత్యేషః ॥ ౨౧ ॥ కృతాదిషు ధ్యానయాగార్చనానాం యత్ఫలం - తత్సర్వం - కలౌ హరికీర్తనాదేవ - భవతి - కీర్తనం త్వత్ర ప్రయాణానువృత్తమిత్యవగన్తవ్యమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధే తృతీయోఽధ్యాయః ***************************************

అథ యత్పృష్టం ప్రలయకల్పయోర్మానం బ్రూహీతి - తత్తృతీయస్కన్ధోక్తకాలస్వరూపానువాదపూర్వకం నిరూపయితుమారభతే ॥ కాలఇతి ॥ తే తుభ్యం - కథిత ఇతి సంబన్ధః - పరమాణురాదిర్యస్య - ద్విపరార్ధమవధిరుత్తరావధిర్యస్య - స కాలః - కథితః "స కాలః పరమాణుర్వై యో భుఙ్క్తే పరమాణుతాం" మిత్యాదినా - కథితః "తథా చత్వారి త్రీణి ద్వే చైకం కృతాదిషు యథాక్రమమ్ - సంఖ్యాతాని సహస్రాణి ద్విగుణాని శతాని చే" తి యుగమానం చ కథితమిత్యర్థః - ఇదానీం కల్పలయావపి

యః ॥ ౨౦ ॥ కలేర్దోషనిధే రాజన్నస్తి హ్యేకో మహాన్గుణః । కీర్తనాదేవ కృష్ణస్య ముక్తబన్ధః పరం వ్రజేత్ ॥ ౨౧ ॥
కృతే యద్ధ్యాయతో విష్ణుం త్రేతాయాం యజతో మఖైః । ద్వాపరే పరిచర్యాయాం కలౌ తద్ధరికీర్తనాత్ ॥ ౨౨ ॥ ***
********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, ద్వాదశస్కన్ధే, తృతీయోఽధ్యాయః. **********
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కాలస్తే పరమాణ్వాదిర్ద్విపరార్ధావధిర్నృప । కథితో యుగమానం చ శృణు కల్పలయావపి ॥ ౧ ॥
చతుర్యుగసహస్రం తు బ్రహ్మణో దినముచ్యతే । స కల్పో యత్ర మనవశ్చతుర్దశ విశాంపతే ॥ ౨ ॥ తదన్తే ప్రలయస్తావాన్బ్రాహ్మీ రాత్రిరుదాహృతా । త్రయో లోకా ఇమే యత్ర కల్పన్తే ప్రలయాయ హి ॥ ౩ ॥ ఏష నైమిత్తికః ప్రోక్తః ప్రలయో యత్ర విశ్వసృక్ । శేతేఽనన్తాసనో విశ్వమాత్మసాత్కృత్య చాత్మభూః ॥ ౪ ॥ ద్విపరార్ధే త్వతి

శృణు - తయోర్మానం శృణ్విత్యర్థః ॥ ౧ ॥ అత్ర తావత్కల్పమానమాహ ॥ చతుర్యుగసహస్రమితి ॥ కల్పో ద్వివిధః - దైనందినో - మహాంశ్చేతి ॥ తత్రాద్యో బ్రహ్మణో దినాత్మక ఏవ కల్ప ఇత్యభిధీయతే ॥ తం విశినష్టి ॥ హే విశాంపతే - యత్ర కల్పే - చతుర్దశ - మనవః - క్రమేణ - భవన్తి - మన్వన్తరమానం తు "స్వం స్వం కాలం మనుర్భుఙ్క్తే యుగానామేకసప్తతి" మితి తృతీయ ఏవోక్తమనుసంధేయమ్ ॥ ౨ ॥ ప్రలయస్తు చతుర్విధః - నైమిత్తికః - ప్రాకృతికః - ఆత్యన్తికో - నిత్యశ్చేతి ॥ తత్ర నైమిత్తికం ప్రలయం నిరూపయతి తదన్త ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ తదన్తే చతుర్యుగసహస్రాన్తే ప్రలయః తావాన్ చతుర్యుగసహస్రపరిమాణః - సైవ - బ్రాహ్మీ - రాత్రిః - దినాన్తే చతుర్యుగసహస్రాన్తే నివృత్తజగద్వ్యాపారశ్చతుర్ముఖశ్శేతే - స నైమిత్తికః ప్రలయ ఇత్యర్థః - తదేతదాహ త్రయ ఇతి ॥ యత్ర రాత్రౌ - ఇమే భూరాదయ - స్త్రయో లోకాః - ప్రలయాయ - కల్పన్తే ప్రలీనా భవన్తీత్యర్థః ॥ ౩ ॥ ఏష నైమిత్తికః - ప్రలయః - ప్రోక్తః - తత్ర నైమిత్తికశబ్దస్య ప్రవృత్తినిమిత్తమాహ ॥ యత్ర విశ్వసృగితి ॥ విశ్వసృజః శయననిమిత్తకత్వాదస్య ప్రలయస్య నైమిత్తికత్వం - కథంభూత ఇత్యత్రాహ ॥ అనన్తశ్శేష ఆసనం శయ్యా యస్య సః - విశ్వ - మాత్మసాత్కృత్య ఆత్మగతం కృత్వా స్వస్మిన్నుపసంహృత్యేతి యావత్ - అత్ర విశ్వసృగాత్మభూశబ్దయోశ్చతుర్ముఖపరత్వేఽపి తస్యానన్తశయత్వం ప్రాసాదఖట్వాపర్యఙ్కన్యాయాదుపపద్యతే "కృష్ణనాభిహ్రదోద్భూతకమలోదరశాయిన" ఇత్యనన్తశయన భగవన్నాభీపద్మశాయిత్వం బ్రహ్మణస్స్మర్యతే ॥ ౪ ॥ ఏవం దైనందినకల్పో నైమిత్తికప్రలయశ్చ నిరూపితః - అథ మహాకల్పం ప్రాకృతప్రలయం చ నిరూపయతి ॥ ద్విపరార్ధ ఇతి ॥ ద్విపరార్ధ ఇత్యనేనాయమేవ మహాకల్ప ఇతి సూచితం - సప్త - ప్రకృతయః - మహదహంకారౌ భూతపఞ్చకం చేతి సప్తలయం చ సప్తప్రకృతీనాం లయాత్మకత్వాత్ప్రాకృతికో లయ ఇత్యుచ్యత ఇత్యర్థః - ప్రకృతయః సప్త కథం లీయన్త ఇత్యత్ర తత్ప్రకారం వక్తుం ప్రస్తౌతి ॥ యత్ర లీయత ఇత్యాదినా ॥ విఘాతే వినాశనిమిత్తే - ఉపసాదితే ఉపగతే సతి - సంఘాతః ప్రకృతిసప్తకసంఘాతపరిణామరూపోఽణ్డకోశః - యత్ర ప్రాకృతికే

ఫలమేలీయతే * ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ * కోఽసౌ విఘాత ఇత్యత ఆహ - పర్జన్య ఇతి - అవర్షతీతి సప్తమ్యన్తం - శతవర్షాణి, పర్జన్యే అవర్షతి సతీత్యర్థః నిరన్నే హ్రితి లిఙ్గవ్యత్యయ ఆర్షః - అన్యోన్యం భక్ష్యమాణాః - ప్రజాః ఏవముపద్రుతాః - కాలేన, శనైః క్షయం యాస్యన్తీతి సమ్బన్ధః * ॥ ౭ ॥ * సాముద్రమితి ॥ సముద్రాదిషు భవం - రసం జలం, సాంవర్తకో రవిః ప్రలయాదిత్యో దుస్సహైః రశ్మిభిః - పిబతే * నత్వధునేవ పీత్వా విముఞ్చతి * ॥ ౮ ॥ * తత ఇతి ॥ అనిలవేగోత్థః వాయువేగోత్థః - ప్రలయాగ్నిః - అనిలవేగో వారితి పాఠే - వార్జలం - రవిణాపీతావశిష్టోదకం చ దహతీత్యర్థః వైశబ్దపాఠస్తు సుగమః - అనిలేన వేగో యస్య స ఇతి పాఠద్వయేఽప్యర్థః - తతః, శూన్యాన్ నిర్లోకాన్, భూవివరాన్ పాతాలాదీని చ - దహతీతి సమ్బన్ధః * ॥ ౯ ॥ * ఇత్థముపర్యధః - సమన్తాచ్చ - వహ్నిసూర్యయోః - శిఖాభిః - దహ్యమానం బ్రహ్మాణ్డం దగ్ధగోమయపిణ్డవద్భాతీవ దృశ్యతే * ॥ ౧౦ ॥ * తత ఇతి ॥ వర్షాణామధికం - శతం కించిదధికం వర్షాణాం శతమిత్యర్థః - ప్రచణ్డో నిష్ఠురః - పరః బలీయాన్, సాంవర్తకః - వాయుః - వాతి - తదా, రజసా - వృతం - ఖం ఆకాశం - ధూమ్రం, భవిష్యతి * ॥ ౧౧ ॥ * అఙ్గ హే రాజన్, రభసస్వనైః - నదన్తి గర్జితాని కరిష్యన్తి చేత్యర్థః - వ్యత్యయేన తృతీయా * ॥ ౧౨ ॥ * తతో బ్రహ్మాణ్డవివరమధ్యగతం - విశ్వ - మేకోదకం ఏకార్ణవోదకవ్యాప్తం, భవిష్యతి, తదేత్థముదప్లవే ఉదకప్లవరూపే సతి - జగతి, భూమేర్గన్ధగుణ - మాపో - గ్రసన్తి - సోఽప్సు లీయత ఇత్యర్థః * ॥ ౧౩ ॥ * గ్రస్తః, గన్ధో, యస్యాః - సా పృథివీ - ప్రలయత్వాయ అభావాయ, కల్పతే - అపామితి - అథో అనన్తరం అపాం - రసగుణం - తేజో, గ్రసతీతి వచనవిపరి

క్రాన్తే బ్రహ్మణః పరమేష్ఠినః । తదా ప్రకృతయస్సప్త కల్పన్తే ప్రలయాయ హి ॥ ౫ ॥ ఏష ప్రాకృతికో రాజన్ప్రల
యో యత్ర లీయతే । అణ్డకోశస్తు సంఘాతో విఘాత ఉపసాదితే ॥ ౬ ॥ పర్జన్యశ్శతవర్షాణి భూమౌ రాజన్న వర్షతి ।
తదా నిరన్నే హ్యన్యోన్యం భక్ష్యమాణాః క్షుధాఽర్దితాః । క్షయం యాస్యన్తి శనకైః కాలేనోపద్రుతాః ప్రజాః ॥
సాముద్రం దైహికం భౌమం రసం సాంవర్తకో రవిః । రశ్మిభిః పిబతే * ఘోరైస్సర్వం నైవ విముఞ్చతి ॥ ౮ ॥
తతస్సాంవర్తకో వహ్నిస్సంకర్షణముఖోత్థితః । దహత్యనిల * వేగోత్థశ్శూన్యాన్భూవివరానథ ॥ ౯ ॥ ఉపర్యధ
స్సమన్తాచ్చ శిఖాభిర్వహ్నిసూర్యయోః । దహ్యమానం విభాత్యణ్డం దగ్ధగోమయపిణ్డవత్ ॥ ౧౦ ॥ తతః ప్రచణ్డపవ
నో వర్షాణామధికం శతమ్ । పరస్సాంవర్తకో వాతి ధూమ్రం ఖం రజసావృతమ్ ॥ ౧౧ ॥ తతో మేఘకులాన్యఙ్గ చిత్ర
వర్ణాన్యనేకశః । శతం వర్షాణి వర్షన్తి నదన్తి రభసస్వనైః ॥ ౧౨ ॥ తత ఏకోదకం విశ్వం బ్రహ్మాణ్డవివరాన్తరమ్ । త
దా భూమేర్గన్ధగుణం గ్రసన్త్యాప ఉదప్లవే ॥ ౧౩ ॥ గ్రస్తగన్ధా తు పృథివీ ప్రలయత్వాయ కల్పతే । అపాం రసమథో
తేజస్తా లీయన్తేఽథ నీరసాః ॥ ౧౪ ॥ గ్రసతే తేజసో రూపం వాయుస్తద్రహితం తదా । లీయతే చానిలే తేజో వా
యోః ఖం గ్రసతే గుణమ్ ॥ ౧౫ ॥ స వై విశతి ఖం రాజంస్తతశ్చ నభసో గుణమ్ । శబ్దం గ్రసతి భూతాదిర్నభస్తమను
లీయతే ॥ ౧౬ ॥ తైజసశ్చేన్ద్రియాణ్యఙ్గ దేవాన్వైకారికో గుణైః । మహాన్గ్రసత్యహఙ్కారం గుణాస్సత్త్వాదయ
శ్చ తమ్ ॥ గ్రసతేఽవ్యాకృతం రాజన్గుణాన్కాలేన చోదితమ్ ॥ ౧౭ ॥ న తస్య కాలావయవైః పరిణామాదయో

ణామేనానుషక్తేన సమ్బన్ధః - అథ నీరసాః - తా ఆపః - లీయన్తే - తేజసీతి విభక్తివిపరిణామేనావృత్తేన సమ్బన్ధః * ॥ ౧౪ ॥ * తతః - తేజసో, రూపం, వాయుర్గ్రసతే - తదా - తద్రహితం రూపరహితం, తేజః, వాయౌ, లీయతే - ఇత్యుత్తరేణ సమ్బన్ధః - వాయోర్గుణం స్పర్శం - ఖమాకాశో - గ్రసతే * ॥ ౧౫ ॥ * స వై స్పర్శరహితో వాయుః - హే రాజన్ - ఖమాకాశం - విశతి - తత్ర లీయత ఇత్యర్థః - తతశ్చ, నభసో - గుణం శబ్దం - భూతాదిస్తామసాహఙ్కారో - గ్రసతి - తదను స్వగుణగ్రసనానన్తరం - తస్మిన్భూతాదౌ - లీయత ఇత్యర్థః * ॥ ౧౬ ॥ * తైజసశ్చేతి ॥ చశబ్దస్సాహిత్యద్యోతకః, రాజసాహంకారసహితః వైకారికస్సాత్వికాహంకారః - గుణైర్వృత్తిభిస్సహ - దేవానిన్ద్రియాణి జ్ఞానేన్ద్రియాణి - గ్రసతే - తతోఽహంకారత్రివిధం - మహాన్ గ్రసతే - తతః, సత్త్వాదయో గుణాః - తం మహాన్తం - గ్రసన్తి గుణాః గ్రసన్తీత్యుపచారః - గుణమయీ ప్రకృతిరేవ మహాన్తం గ్రసతీత్యర్థః - గ్రసత ఇతి ॥ హే రాజన్ - కాలేన చోదిత - మవ్యాకృతం - ప్రధానం - గుణాన్ గ్రసతి, విషమాన్ గుణాన్ సమీకరోతి ॥ సమీకృతగుణం భవతీతి యావత్ - తన్మహదాదినామరూపవిభాగరహితం గుణసామ్యావస్థం ప్రధానమవ్యాకృతశబ్దేనాభిధీయతే * ॥ ౧౭ ॥ * నను తత్క్వ లీయత ఇత్యభిప్రాయమాలక్ష్య పరస్మిన్నైవ ఏవేతి వదన్ తస్యాపి క్వచిల్లయశఙ్కాం వారయితుం - పరమాత్మస్వరూపం శోధయతి ॥ న యస్యేతి త్రిభిః ॥ యచ్ఛబ్దస్య "తన్మూలభూతం పదమామనన్తి" ఇతి తృతీయేన సమ్బన్ధః - పదశబ్దేనావ్యాకృతలయస్థానం వివక్షితం - అవ్యక్తస్య లయో నామావిభక్తతమోఽవస్థాపత్తిః - యస్య పరమాత్మస్వరూపస్య - కాలావయవైః రహోరాత్రాదిభిః - పరిణామాదయో - గుణాః - న సన్తి - పరిణామశబ్దో వృద్ధిః పూర్వావస్థాపరః - తత్ర హేతురనాద్యన్తం - అత ఏవా - వ్యక్తం - వ్యక్తైరిన్ద్రియైర్నవ్యజ్యత ఇతి తథా నిత్యమిత్యనాద్యన్తత్వస్యైవ వివరణం ॥ యద్వా

౯ ॥ శ్లో * పా ॥ వేగోత్థః ॥ * వేగో వాః

స్వరూపతః స్వభావతశ్చ నిత్యం - కారణమవ్యక్తాదిపృథివ్యన్తజగత్కారణం అనేనావ్యక్తలయస్థానస్య యోగ్యత్వం సూచ్యతే. తథాఽప్యవ్యయం కార్యగతైర్దోషైర్న వ్యేతీతి న వైవిధ్యం గచ్ఛతీతి తథా ※ ॥ ౧౮ ॥ ※ నయత్రేతి ॥ జాయతే వర్ధత ఇత్యాదివాచః. తద్గోచరం మనశ్చ యత్ర - న వర్తన్తే. యత్ర స్వరూపే - సత్త్వాదయో - న సన్తి - సత్త్వాదిశబ్దైస్సామ్యవైషమ్యావస్థం గుణత్రయం వివక్షితం. అనేన గుణత్రయవశ్యత్వవ్యుదాసః - దేవతాశబ్దో జ్ఞానేన్ద్రియపరః - ఇన్ద్రియశబ్దః కర్మేన్ద్రియపరః. మహదాదయో న సన్తీత్యనేన కర్మాయత్తమహదాదిసంఘాతాత్మకదేహసంబన్ధవ్యుదాసః కరణాయత్తజ్ఞానవత్త్వవ్యుదాసో వా. లోకాః కల్ప్యన్తే యత్ర - స లోకకల్పః - సంనివేశః బ్రహ్మాణ్డాత్మకః - యత్ర నేత్యనేన సంనివేశస్య పరమాత్మస్వరూపగతత్వవ్యుదాసః - తస్య ప్రకృతిస్వరూపగతత్వాత్ ※ ॥ ౧౯ ॥ ※ నేతి ॥ న స్వప్నజాగ్రత్ - జీవవత్స్వప్నజాగరాదిరూపసంకోచవికాసార్హధర్మభూతజ్ఞానాశ్రయం - నిత్యాసంకుచితజ్ఞానాశ్రయమితి యావత్ - న చ తత్సుషుప్తం - సుషుప్త్యవస్థారహితం - స్వప్నాదపి సుషుప్తావత్యన్తజ్ఞానసంకోచ - స్తద్రహితం చేత్యర్థః - న ఖమిత్యాదినా ఆకాశజలాగ్నివాయ్వర్క - విజాతీయత్వం వివక్షితం - న యత్ర వాచో న మనశ్చేత్యాదినా న చ తత్సుషుప్తమిత్యన్తేన జీవవైజాత్యముక్తం, ఇత్థం జీవజడాభ్యాం విలక్షణం పరమాత్మస్వరూపం శోధితం ॥ కిం బహునేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ సంసుప్తవచ్ఛూన్యవదప్రతర్క్యం - యథా సంసుప్తస్య - శూన్యశబ్దేనాకాశో వివక్షితః తద్వచ్చ - సంసుప్తే హి జీవే దేహాన్తరసంస్థితేఽపి బాహ్యాభ్యన్తరబాహ్యానామిన్ద్రియాణాం సుఖదుఃఖాదివికారానవభాసః - ఆకాశస్య సర్వగతత్వేఽపి వ్యాప్యగతదోషాస్పర్శశ్చ దృష్టః - ఏవం - పరమాత్మస్వరూపమపి చిదచిదాత్మకజగదన్తరాత్మతయాఽవస్థితమపి బాహ్యాభ్యన్తరవికారవిధురమాకాశవన్నిర్మలం చేత్యర్థః - అప్రతర్క్యం జడజీవసజాతీయత్వేన తర్కయితుమశక్యం - తదేతన్మూలం సర్వకారణం - పరమాత్మస్వరూపం పదం అవ్యక్తలయస్థానమామనన్తి - వేదాన్తా ఇతి శేషః « మహానవ్యక్తే లీయతే అక్షరం తమసి లీయతే తమః పరే దేవ ఏకీభవతీ » త్యాద్యా వేదాన్తాః ఉపపాదితజడజీవవై

గుణాః । అనాద్యనన్తమవ్యక్తం నిత్యం కారణమవ్యయమ్ ॥ ౧౮ ॥ న యత్ర వాచో న మనో న సత్త్వం తమో రజో వా మహదాదయోఽమీ । న ప్రాణబుద్ధీన్ద్రియదేవతా వా న సన్నివేశః ఖలు లోకకల్పః ॥ ౧౯ ॥ న స్వప్నజాగ్రన్న చ తత్సుషుప్తం న ఖం జలం భూరనిలోఽగ్నిరర్కః । సంసుప్తవచ్ఛూన్యవదప్రతర్క్యం తన్మూలభూతం పదమామనన్తి ॥ ౨౦ ॥ లయః ప్రాకృతికో హ్యేష పురుషావ్యక్తయోర్యదా । శక్తయః సంప్రలీయన్తే వివశాః కాలవిద్రుతాః ॥ ౨౧ ॥ బుద్ధీన్ద్రియార్థరూపేణ జ్ఞానం భాతి తదాశ్రయమ్ । దృశ్యత్వావ్యతిరేకాభ్యామాద్యన్తవదవస్తు యత్ ॥ దీపశ్చక్షుశ్చ రూపం చ జ్యోతిషో న పృథగ్భవేత్ । ఏవం ధీః ఖాని మాత్రాశ్చ న స్యురన్యతమాదృతే ॥ ౨౩ ॥ బుద్ధేర్జాగ

జాత్యస్యాప్రతర్క్యమిత్యుపసంహార ఇత్యతో న పౌనరుక్త్యమ్ ※ ॥ ౨౦ ॥ ※ ప్రాకృతికప్రలయనిరూపణముపసంహరతి లయ ఇతి ॥ యదా - పురుషావ్యక్తయోర్లయః - యదా చ శక్తయః - పృథివ్యాదిమహదన్తాః - కాలేన విద్రుతాః చోదితాః - స్వస్వకారణేషు ప్రలీయన్తే, స ఏష ప్రాకృతికో లయ ఇత్యర్థః - తత్ర - పురుషస్య లయో నామ అత్యన్తజ్ఞానసంకోచేన పరమాత్మసంశ్లేషవిశేషః - అవ్యక్తస్య లయస్తు అవిభక్తతమోఽవస్థాపత్తిరూప ఇత్యుక్తమేవ - శక్తిశబ్దేన పృథివ్యాదిసర్వపదార్థానాం పరమాత్మానం ప్రత్యపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వం సూచితం - కార్యోపయుక్తమపృథక్సిద్ధవిశేషణం శక్తిః ※ ॥ ౨౧ ॥ ※ ఏతదేవ సుస్పష్టం ప్రపఞ్చయతి ॥ బుద్ధీన్ద్రియార్థరూపేణేతి జ్ఞానశబ్దః పరమాత్మవాచీ « సత్యం జ్ఞానమనన్త » మితి ప్రయోగాత్ - బుద్ధీన్ద్రియార్థరూపేణ బుద్ధ్యాదిసర్వవస్తుశరీరకతయేత్యర్థః - తదాశ్రయం బుద్ధ్యాదిసర్వవస్త్వాశ్రయం - అనేన ధారకత్వముక్తం - పూర్వేణ తు నియన్తృత్వం - నియామ్యం హి శరీరం - భాతి - ప్రామాణికానామితి శేషః - ప్రామాణికైస్తథా జ్ఞాయత ఇత్యర్థః - అత్ర హేతుమాహ ॥ దృశ్యత్వావ్యతిరేకాభ్యామితి « యశ్చక్షుశ్శరీర » మిత్యాదిప్రమాణైః పరమాత్మశరీరత్వేన జ్ఞాయమానత్వాత్, అత ఏవ పరమాత్మానం వినాఽవస్థాయోగాచ్చ స ఏవ తచ్ఛరీరకో భాతీత్యర్థః - పరశరీరత్వేఽపి శరీరశరీరిణోః స్వభావభేదమాహ ॥ ఆద్యన్తవదవస్తువదితి ॥ బుద్ధీన్ద్రియాదికం న పరమాత్మస్వరూపవన్నిత్యం - అపి త్వాద్యన్తవత్ - అత ఏవ - తదవస్తు, న వస్త్వేకరూపేణేత్యవస్తు - సతతపరిణామి ※ ॥ ౨౨ ॥ ※ ఏవం సర్వవస్తుశరీరకత్వాదపృథగ్భావ ఉక్తః - అథ విశ్వశరీరకస్య తస్య కారణత్వాదుపకారకత్వాద్ధారకత్వాచ్చావ్యతిరేకమాహ ॥ దీప ఇతి ॥ తేజఃకార్యం హి దీపః - తేజోఽనుగ్రాహ్యం చక్షుః ఇన్ద్రియాణి తేజఃకారణభూతాహంకారకార్యాణి - తేజస్యాశ్రితం రూపం తద్ధర్మః - అతో దీపాదేర్న తేజోహిత్వాఽవస్థానం - దీపశబ్దోపలక్షితం బుద్ధిరూపాన్తఃకరణం - బుద్ధీన్ద్రియార్థరూపేణేతి పూర్వముక్తత్వాత్ - ఏవమిన్ద్రియాన్తఃకరణవిషయాణాం పరమాత్మసృష్టత్వాత్తదనుగ్రాహ్యత్వాత్తదాశ్రితత్వాచ్చ అన్యతమాత్ బుద్ధ్యాదిభ్యోఽపి విలక్షణతమాత్ జ్ఞానశబ్దవాచ్యాత్పరమాత్మన ఋతే తేషాం నావస్థానమిత్యర్థః ※ ॥ ౨౩ ॥ ※ ఏవం సర్వస్య పరమాత్మాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృ

త్రికత్వేఽపి తేసతి జీవగతావస్థానామపి తథాత్వం సిద్ధం - తత్ప్రాధికం విశేషమాహ ॥ బుద్ధేరితి ॥ అత్ర బుద్ధిశబ్దో జీవాత్మధర్మభూతజ్ఞానపరః - జీవస్య జ్ఞానవికాససంకోచవిశేషరూపజాగరణాదికమవస్థానానాత్వం - ప్రత్యగాత్మని జీవే - మాయామాత్రం ప్రకృతిసంబన్ధమాత్రకృతమిత్యర్థః ※ ॥ ౨౪ ॥ ※ ఏవంవిధాదోషాస్పర్శాధారమపి పరమాత్మానం సస్పృశన్తీత్యాహ ॥ యథాజలధరా ఇతి ॥ ఇదంతయాభాసమానం ప్రత్యక్షాది ప్రమాణగమ్యం విశ్వమవయవిని బ్రహ్మణ్యుదయా - ద్భవతి తస్మిన్నేవ - లయా - న్న భవతి చ ॥ శరీరభూతచిదచిద్గతా వికారాః - స్వరూపం త్వాకాశవన్నిర్మలమితి భావః ※ ॥ ౨౫ ॥ ※ ఇత్థం జగతో బ్రహ్మకార్యత్వాభిధానాత్ సత్కార్యవాదః ఫలిత - స్తద్విరుద్ధమసత్కార్యవాదం నిరస్యతి ॥ సత్యమితి ॥ అవయవినామవయవాస్తావత్సత్యం ప్రోక్తాః - అబాధితా వ్యవహార్యా న్త ఇత్యర్థః - అవయవీతు స్వతేభ్యోఽతిరిక్తః, అతిరిక్తత్వే తు పటావయవినః పృథగవయవా ఉపలభ్యేరన్ - న చ తథోపలభ్యన్తే - న హి పటద్రవ్యాతిరేకేణ తన్తవ ఉపలభ్యన్త ఇత్యర్థః - తథా - సచ్ఛబ్దవాచ్యాద్బ్రహ్మణో న పృథగ్భూతం జగద్రూపం కార్యమితి సత్కారణమేవ జగదిత్యర్థః, అఙ్గేతి సంబోధనం - అబాధితతన్త్వాత్మకావయవసముదాయ ఏవ వ్యతిషఙ్గవిశేషం గతః పట ఇత్యుచ్యతే, ప్రతీయతే చ తత్ర పటరూపం కార్యం న తన్తుభ్యోఽతిరిక్తం - తథా ప్రమాణప్రతిపన్నం చిదచిదీశ్వరసముదాయాత్మకం “సదేవ సోమ్యేద„ మిత్యాదిషు సచ్ఛబ్దవాచ్యం జగద్రూపపరిణామవిశేషమాపన్నం కార్యమిత్యుచ్యతే ప్రామాణికై - స్తథాతే షాం ప్రతీయతే చా - తో నాసత్కార్యత్వమితి భావః, అత్ర “పటవచ్చే„ తి సూత్రార్థస్స్మారితః ※ ॥ ౨౬ ॥ ※ నను బుద్ధిశబ్దాన్తరాదిభిః కార్యకారణయోర్భేద ఏవేత్యసత్కార్యత్వమేవోచితమిత్యత ఆహ ॥ యదితి ॥ ఘటశరావాదిషు మృదయం ఘట ఇతి సామానాధికరణ్యేన ప్రతీతివిషయం యత్ - సామాన్యశబ్దేన మృదాదికం కారణం వివక్షితం - విశేషశబ్దేన ఘటశరావాదివిశేషాకారో వివక్షితః, స చ మృద్గతో వికారః, తాభ్యాం. య - దన్యబుద్ధిశబ్దాన్తరాదిభిర్ద్రవ్యాన్తరముపలభ్యతే, అసత్కార్యవాది

రణం స్వప్నసుషుప్తైరితి చోచ్యతే। మాయామాత్రమిదం రాజన్నానాత్వం ప్రత్యగాత్మని॥ ౨౪ ॥ యథా జలధరా వ్యోమ్ని భవన్తి న భవన్తి చ। బ్రహ్మణీదం తథా విశ్వమవయవ్యుదయాప్యయాత్॥ ౨౫ ॥ సత్యం హ్యవయవాః ప్రోక్తాస్సర్వావయవినామిహ। వినాఽర్థేన ప్రతీయేరన్పటస్యేవాఙ్గ తన్తవః॥ ౨౬ ॥ యత్సామాన్యవిశేషాభ్యాముపలభ్యేత స భ్రమః। అన్యోన్యాపాశ్రయాత్సర్వమాద్యన్తవదవస్తు యత్॥ ౨౭ ॥ వికారః ఖ్యాయమానోఽపి ప్రత్యగాత్మానమన్తరా। న నిరూప్యోఽస్త్యణురపి స్యాచ్చే(త్)చ్చిత్సమ ఆత్మ(వాన్)వత్॥ ౨౮ ॥ న హి సత్యస్య నా

నాం. స, భ్రమః కార్యస్య ద్రవ్యాన్తరత్వోపలమ్భో భ్రమాత్మకః, కుతః, అన్యోన్యాపాశ్రయత్వాత్ సామాన్యవిశేషయోరేవ పరస్పరమాధారాధేయభావేనాశ్రితత్వాత్ - సామాన్యాత్ తద్గతవికారాపేక్షయా ద్రవ్యాన్తరస్యానుపలమ్భాద్బుద్ధిశబ్దాన్తరాదీనాం వికారనిబన్ధనత్వే నాప్యుపపత్తేరితి భావః - ఏవం చిదచిదీశ్వరసంఘాతస్య కార్యకారణోభయావస్థత్వం తయోరభేదశ్చేత్యుపపాదిత - మసత్కార్యవాదశ్చ ప్రతిక్షిప్తః - అథ కార్యావస్థానామపి చిదచిదీశ్వరాణాం మిథో వ్యావృత్తాకారతాం వివక్షుస్తావదాత్మస్వరూపాద్దేహస్య వ్యావృత్తాకారమాహ ॥ సర్వమితి ॥ యత్ సర్వం శరీరం, ఆద్యన్తవత్. హేతుగర్భమిదం, అతః - అవస్తు, నాత్మవస్త్విత్యర్థః ※ ॥ ౨౭ ॥ ※ కించ॥ న దేహాకార ఆత్మనిసన్తీత్యాహ॥ వికార ఇతి ॥ వికారః జాతిగుణక్రియాజన్మవృద్ధ్యాదివికారః - ఖ్యాయమానః ఆత్మని దేహాభిమానినాం ప్రతీయమానోఽపి - ప్రత్యగాత్మానమన్తరా - తం వినైవ - భవతి - న తస్మిన్నస్తీత్యర్థః ॥ తదాహ ॥ నానిరూప్యోఽస్తీతి ॥ న తస్మిన్ వికారో నిరూప్యోఽస్తీత్యర్థః - విపర్యయే ఽనిష్టమాపాదయతి ॥ స్యాదిత్యాదినా ॥ చేద్యది, అణురల్పోఽపి వికారః ఆత్మని స్యాత్తర్హి - ఆత్మవాక్ప్రాశస్త్యమతుప్ - ముక్తాత్మాఽపి, తత్సమః దేహసమః, అచిజ్జాతీయ ఏవ స్యాదిత్యర్థః - చిత్సమ ఆత్మవదితి పాఠాన్తరం - తదా - వికారోఽప్యాత్మస్వరూపవత్సదైకరూపః - చిత్సమః - జ్ఞానాత్మకాత్మస్వరూపతుల్యః, తద్వత్స్వయంప్రకాశశ్చ, స్యాత్ - ను క్తావప్యేకరూపతయా స్వప్రకాశతయా చ ప్రతీయేతేత్యర్థః - న హి తథా ప్రతీతిః ప్రమితేతి భావః ※ ॥ ౨౮ ॥ ※ నను ఖ్యాయమానోఽపి వికారః కుత ఆత్మని నేత్యుచ్యతే ఇత్యత్రౌపాధికత్వాదిత్యాహ ॥ న హీతి ॥ సత్యశబ్దోఽత్ర జీవపరః “తదనుప్రవిశ్య సచ్చ త్యచ్చాభవత్, విజ్ఞానం చా - సత్యమనృతం చే„ తి “ప్రాణా వై సత్య„ మితి చ ప్రయోగాత్ - న హి పరిశుద్ధజీవాత్మస్వరూపస్య దేవమనుష్యాదినానాత్వమస్తి - యస్తు - యద్యేవం నానాత్వం మన్యేతే తర్హి - న - స - విద్వాన్, న దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యవిత్, అపి తు - దేహాత్మాభిమానీతి భావః - ఔపాధికభేదస్య జీవస్వరూపాస్పర్శిత్వే నభస్తేజో వాయవో దృష్టాన్తా ఇత్యభిప్రాయేణాహ ॥ ఛిద్రయోరితి ॥ యద్వత్ యథా - ఛిద్రయోర్ఘటాకాశయోః - జ్యోతిషో - ర్వాతయోర్వాయ్వోశ్చ, యథా - న నానాత్వం - తద్వ - దాత్మనోఽపి పూర్వాపరదేహావర్తితయాఽభిన్నత్వేన ప్రతీయమానయోరాత్మనోర భేదదృష్టాన్తత్వాభిప్రాయేణ ఛిద్రయోరిత్యాదిద్వా

వచననిర్దేశః. ఇయాన్విశేషః. భిన్నకాలోపాధిభేదరహితత్వేతుల్యకాలోపాధికృతభేదరహితం వస్తువృష్టాన్తితమితి ॥ ఛిద్రయోరితిద్వివచనాన్తేన మేఘాద్యుపహితావాకాశప్రదేశౌవివక్షితౌ. ఘటాకాశమఠాకాశౌవా. జ్యోతిశ్శబ్దేనసూర్యాదిగతప్రతిబిమ్బౌ. వాతశబ్దేనదాహ్యశారీరౌ ॥ ౨౯ ॥ ఏవమాత్మనోదేహాద్వ్యావృత్తాకారత్వంప్రతిపాదనేనైవదేహస్యాపితతోవ్యావృత్తాకారత్వమర్థసిద్ధం. తాభ్యాం పరమాత్మనోవ్యావృత్తాకారతాతు “సతస్యాలావయవై,, రిత్యాదిశ్లోకైఃప్రతిపాదితైవ. అథోపపాదితంచిదచిద్విశిష్టస్యవిచిత్రజగద్రూపేణపరిణామంకార్యకారణయోరనన్యత్వంచోపసంహరన్కార్యమిథ్యాత్వపక్షప్రతిక్షేపాయతత్సత్యత్వంచసదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ వ్యవహారవర్త్మసువ్యవహారమార్గేషునిర్వర్తితేషు. వ్యవహారశబ్దఃప్రయోజనస్యాప్యుపలక్షణార్థః. కుణ్డలమానయకటమానయ బిభృహ్యాత్యాదివ్యవహారార్థంధారణాదిప్రయోజనార్థంచేత్యర్థః. క్రియాభీరచనావిశేషైః. ఏకమేవ-సువర్ణం. బహుధాకుణ్డలాదిరూపేణ-నృభిః, సమీయతేప్రమీయతే. రచనావిశేషాదక్రియార్హత్వాద్ధారణాదప్రయోజనార్హత్వాచ్చ కటకాదిసత్యమేవ. కారణాత్సువర్ణాదనన్యచ్చ. నహిశుక్తిరజతాదకమర్థక్రియార్హమితిభావః. ఏవంసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టోభగవానేకఏవ-లౌకికైః, వైదికైశ్చ.వచోభిర్జనైః, ర్విశిష్టాద్వైతవాదిభిశ్చ. వ్యాఖ్యాయతేవివిధమాఖ్యాయతే ॥ జగద్రూపేణపరిణతఃఖ్యాయతే “ఏకకమకుటకర్ణికాదిభేదైఃకనకమభేదమపీష్యతేయథైకమ్। సురనరపశుపాదపాదిభేదైర్హరిరజితోపి ॥ ఉదీర్యతేతథైక,, ఇత్యాదీనిలౌకికవచాంసి “యథాసోమ్యైకేనలోహమణినాసర్వం లోహమయంవిజ్ఞాతంస్యాద్వాచారమ్భణంవికారో నామధేయంలోహమిత్యేవసత్య,,మిత్యాదీనివైదికాని-భగవానిత్యనేనకారణత్వాశజ్కితహేయాస్పదత్వవ్యావృత్తిస్సూచ్యతే ॥ ౩౦ ॥ అథమోక్షోపదర్శయాయసంసృతిబన్ధనివృత్తిరేవాత్యన్తికఃప్రలయఇతివివక్షుస్తావత్కోఽసౌదేహాద్వ్యావృత్తస్యాత్మ

నాత్వమవిద్యాన్యదిమన్యతే। నానాత్వంచ్ఛిద్రయోర్యద్వజ్జ్యోతిషోర్వాతయోరివ ॥ ౨౯ ॥ యథాహిరణ్యంబహుధాసమీయతేనృభిఃక్రియాభిర్వ్యవహారవర్త్మసు। ఏవంవచోభిర్భగవానధోఽక్షజోవ్యాఖ్యాయతేలౌకికవైదికైర్జనైః ॥ ౩౦ ॥ యథాఘనోఽర్కప్రభవోఽర్కదర్శితోహ్యర్కాంశభూతస్యచచక్షుషస్తమః। ఏవంత్వహంబ్రహ్మగుణస్తదీక్షితోబ్రహ్మాంశకస్యాత్మనఆత్మబన్ధనః ॥ ౩౧ ॥ ఘనోయదాఽర్కప్రభవోవిదీర్యతేచక్షుస్స్వరూపంరవిమీక్షతేతదా। యదాహ్యహంకారఉపాధిరాత్మనోజిజ్ఞాసయానశ్యతితర్హ్యనుస్మరేత్ ॥ ౩౨ ॥ యదైవమేతేనవివేకహేతినామాయామయాహంకరణాత్మబన్ధనమ్। ఛిత్వాఽచ్యుతాత్మానుభవోఽవతిష్ఠతే తమాహురాత్యన్తికమఙ్గసంప్లవమ్ ॥ ౩౩ ॥ నిత్యదాసర్వభూతానాంబ్రహ్మాదీనాంపరంతప। ఉత్పత్తిప్రలయా

నోబన్ధఇత్యత్రాహ ॥ యథేతి ॥ మేఘస్యార్కప్రభవత్వమర్కరశ్మిమిశ్రితధూమాదితమోద్రవ్యారబ్ధత్వాదవగన్తవ్యం. ఆదిత్యాధిష్ఠితత్వాచ్చక్షుషోఽర్కాంశత్వం. యథా, అర్కప్రభవోఽర్కేణైవప్రకాశితశ్చమేఘో, ఽర్కాంశభూతస్యచక్షుషః. తమః. తమోవదర్కదర్శనప్రతిబన్ధక, స్తిరోధాయకఇతియావత్, అహంశబ్దోఽత్రదేహాత్మాభిమానినామాహమభిమానవిషయత్వాద్దేహపరః. బ్రహ్మగుణఃపరమాత్మవిశేషణభూతః. తదీక్షితస్తేనపరమాత్మనాప్రకాశితః. బ్రహ్మాంశకస్యాత్మనఃజీవస్యాత్మబన్ధనః జ్ఞానప్రతిబన్ధకః. యథాఽగ్న్యంశస్యచక్షుషోఽర్కదర్శనేతత్ప్రభవోమేఘఃప్రతిబన్ధకః. ఏవంపరమాత్మశరీరభూతస్యజీవస్యపరమాత్మదర్శనంతద్గుణభూతోదేహఃప్రతిబధ్నాతీత్యర్థః. తత్ప్రతిబన్ధఏవసంసృతిప్రతిబన్ధోనామేతిభావః ॥ ౩౧ ॥ మేఘవినాశేచక్షుషోవిదర్శనవద్దేహాతిరోధానవిగమేజీవస్యపరమాత్మావలోకనమిత్యాహ ॥ ఘనోయదేతి ॥ విదీర్యతేవినాశ్యతే-తదాచక్షుస్స్వరూపంరవింపశ్యతి, ఏవం,యదా,అహంకారః అహంకారపరిణామాత్మకః. అహమభిమానవిషయోదేహః. సఏవోపాధిః, ఆత్మనః. జిజ్ఞాసయావిచారపూర్వకోపాసనయా నశ్యతి-తదా. అనుస్మరేత్ పరమాత్మానంసాక్షాత్కుర్యాదిత్యర్థః. యద్వా, ఆత్మనో-జిజ్ఞాసయావిచారేణానుస్మరేదాత్మానముపాసీత. తదా. ఉపాధిర్నశ్యతి-తతశ్చపరమాత్మానమీక్షత ఇత్యర్థః “తతస్తుతంపశ్యతేనిష్కలంధ్యాయమాన,, ఇతిశ్రుతేరితిభావః ॥ ౩౨ ॥ ఏవముపాధివిలయఏవాత్యన్తికఃప్రలయఇత్యాహ ॥ యదేవేతి ॥ ఏతేనవివేకహేతినావివేకాదిసాధనసప్తకానుగృహీతభగవదుపాసనహేతినాఖడ్గేన మాయావికారాహంకారపరిణామరూపదేహాసంబన్ధఏవాత్మనోబన్ధస్తం,ఛిత్వా-అచ్యుతే-స్వాన్తరాంతరాత్మని.అనుభవో-యస్యసః అవతిష్ఠతఇతియత్తమేవఅఙ్గహేరాజన్. ఆత్యన్తికం-సంప్లవంప్రలయమాహుః. తద్యాథాత్మ్యవిదఇతిక ర్తృపదాధ్యాహారః ॥ ౩౩ ॥ అథనిత్యంప్రలయంనిరూపయతి ॥ నిత్యదేతి ॥ హేపరంతప. బ్రహ్మాదీనాం-సర్వభూతానాం-నిత్యదాప్రతిక్షణముత్పత్తిప్రలయౌ,ప్రచక్షతే. బ్రహ్మాదిసర్వక్షేత్రజ్ఞశరీరాణాంసతతపరిణామస్వభావత్వాత్పూర్వోత్తరోత్తరావస్థాప్రాప్తిరుత్పత్తిఃపూర్వపూర్వా

వస్థాత్యాగః ప్రలయ ఇత్యాచక్షతే - ఇమావేవ నిత్యోత్పత్తిప్రలయావితి భావః - స్థూలదృష్టిభిస్తౌనజ్ఞాయేతే ఇత్యభిప్రాయేణ సూక్ష్మజ్ఞా ఇత్యుక్తమ్ ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ ఏతదేవోపపాదయతి॥ కాలస్రోతోజవేనేతి॥ కాల ఏవ-స్రోతః ప్రవాహః- తస్య-జవేన వేగేన - హ్రియమాణస్యేతీవార్థగర్భో వివక్షితః - నదీప్రవాహవేగేన హ్రియమాణస్య తృణకాష్ఠాదేరుచ్చనీచాద్యవస్థా ఇవేత్యర్థః, పరిణామినాం దేహానాం నిత్యం - యాయా అవస్థా-స్తా - జన్మప్రలయహేతవః- సంయోగవియోగవిషయతయా హేతవ ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ యది ప్రతిక్షణమవస్థా భవన్తి-తర్హి కింన లక్ష్యన్త ఇత్యత్రాహ॥ అనాద్యన్తవతేతి॥ నిత్యేన ఈశ్వరమూర్తినా-పుంస్త్వమార్షం, ఈశ్వరమూర్తినా-కాలేన-యాయా-నిత్యం, అవస్థా-స్తా, నైవదృశ్యన్తే-దుర్దర్శత్వేదృష్టాన్తమాహ । వియతి జ్యోతిషామివేతి ॥ యథా-వియత్యాకాశేచరతాం, జ్యోతిషాం సూర్యాదీనాం, ప్రతిక్షణం, దేశాన్తరప్రాప్తి, ర్నదృశ్యతే తద్వత్ ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ చతుర్విధప్రలయనిరూపణం నిగమయతి॥ నిత్య ఇత్యాది ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ "తస్మాత్సర్వాత్మనా రాజన్ హరిస్సర్వత్ర సర్వదా । శ్రోతవ్యః కీర్తితవ్యశ్చస్మర్తవ్యశ్చేచ్ఛతాభయ" మితిద్వితీయేముక్తోరవశ్యశ్రోతవ్యతయా ప్రతిజ్ఞాత భగవత్కథానిరూపణం నిగమయతి ॥ ఏతా ఇతి ॥ జగద్విధాతుర్జగత్స్రష్టుః - అత ఏవ-నారాయణస్య నరాణాం ప్రాప్యస్య ప్రాపకస్య - అఖిలసత్వధామ్నః అఖిలాధారస్య భగవతః, ఏతాః-లీలాకథాః లీలారూపాణాం చేష్టితానాం కథా - స్తేతుభ్యం - సమాసతః సంక్షేపతః-కథితా, తర్హి విస్తరతః కథమిత్యత్రాహ ॥ కార్త్స్న్యేనేతి ॥ అజో బ్రహ్మాఽపి, కార్త్స్న్యేనా-భిధాతుం-నేశ్వరః ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ సత్యం కథితాః కిమత ఇత్యత్రాహ॥ సంసారసిన్ధుమితి ॥ వివిధం-దుఃఖమేవ-దవో దావానలః- తేనా,

వేకే సూక్ష్మజ్ఞాస్సంప్రచక్షతే॥ ౩౪ ॥ కాలస్రోతోజవేనాశు హ్రియమాణస్య నిత్యదా । పరిణామినా * మవస్థాస్తా జన్మప్రలయహేతవః॥ ౩౫ ॥ అనాద్యన్తవతాఽనేన కాలేనేశ్వరమూర్తినా । అవస్థానైవదృశ్యన్తే వియతి జ్యోతిషామివ॥ ౩౬ ॥ నిత్యోనైమిత్తికశ్చైవ తథా ప్రాకృతికో లయః। ఆత్యన్తికశ్చ కథితః కాలస్య గతిరీదృశీ॥ ౩౭ ॥ ఏతాః కురుశ్రేష్ఠ జగద్విధాతుర్నారాయణస్యాఖిలసత్వధామ్నః । లీలాకథాస్తే కథితాస్సమాసతః * కార్త్స్న్యేన నాజోఽప్యభిధాతుమీశః ॥ ౩౮ ॥ సంసారసిన్ధుమతిదుస్తరముత్తితీర్షోర్నాన్యః ప్లవో భగవతః పురుషోత్తమస్య । లీలాకథారసనిషేవణమన్తరేణ పుంసో భవేద్వివిధదుఃఖదవార్దితస్య॥ ౩౯ ॥ పురాణసంహితామేతామృషిర్నారాయణోఽవ్యయః । నారదాయ పురా ప్రాహ కృష్ణద్వైపాయనాయ సః॥ ౪౦ ॥ స వై మహ్యం మహారాజ భగవాన్బాదరాయణః । ఇమాం భాగవతీం ప్రీతస్సంహితాం వేదసమ్మితామ్॥ ౪౧ ॥ ఏతాం వక్ష్యత్యసౌ సూత ఋషిభ్యో నైమిశాలయే । దీర్ఘసత్రే కురుశ్రేష్ఠ సంపృష్టశ్శౌనకాదిభిః ॥ ౪౨ ॥ **********
********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ద్వాదశస్కన్ధే, చతుర్థోఽధ్యాయః. **********
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అత్రానువర్ణ్యతేఽభీక్ష్ణం విశ్వాత్మా భగవాన్ హరిః । యస్య ప్రసాదజో బ్రహ్మా రుద్రః క్రోధసముద్భవః॥ ౧ ॥ త్వం తు రాజన్మరిష్యే * తి పశుబుద్ధిమిమాం జహి । న జాతః ప్రాగభూతోఽద్య దేహవత్త్వం న నఙ్క్ష్య

ర్దితస్య పీడితస్యా- త ఏవా-తిదుస్తరం-సంసారసాగర-ముత్తితీర్షోః పుంసో, యాః, భగవతో లీలాకథా - స్తాసాం-రస- స్తన్నిషేవణ-మన్తరేణా-న్యః - ప్లవః ఉత్తారణోపాయః-న భవేత్ ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ శ్రోతురాదరదార్ఢ్యాయ సంప్రదాయప్రవృత్తిమాహ । పురాణసంహితామితి ॥ ఏతాం భాగవతీం-ఋషిః సర్వజ్ఞో నారాయణోఽనిరుద్ధరూపీ-నారదాయ - ప్రాహ - చతుర్ముఖద్వారా చతుశ్శ్లోకీరూపేణ ప్రాహేత్యర్థః - యద్వా - ఋషిశ్చతుర్ముఖశరీరకః - అథవా, పూర్వం చతుర్ముఖేనోపదిష్టాం చతుశ్శ్లోకీం బదర్యాశ్రమవాసీ నారాయణోఽపి ప్రాహేత్యర్థః - అన్యథా - ద్వితీయస్కన్ధాన్తసందర్భవిరోధాత్- స నారదః-కృష్ణద్వైపాయనాయ ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ కృష్ణద్వైపాయనః॥ ఇమామష్టాదశసహస్రగ్రన్థసంఖ్యాం-నిర్మాయేతి శేషః, వేదసమ్మితాం వేదతుల్యాం, మహ్యం-ప్రాహ ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ అథ భావినీం ప్రవృత్తిమాహ ॥ ఏతామితి ॥ అసౌ సూత ఇతి పురతః స్థితస్యాఙ్గుల్యానిర్దేశః - నైమిశాలయే నైమిశారణ్యస్థానే ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః. ************************************

ఏవం భాగవతీం సంహితాం సంశ్రావ్యస్మర్తవ్యం ప్రాధాన్యేన ప్రతిపాద్యం నిష్కృష్య దర్శయన్ దేహాత్మయాథాత్మ్యవిమర్శనపూర్వకం స్వశరీరకపరబ్రహ్మానుసంధాననిష్ఠోఽస్పృష్టలౌకికదుఃఖో ముక్తో భవిష్యసీత్యాహ పఞ్చమేన । అత్రేత్యాదినా ॥ అత్రాస్యాం సంహితాయాం-హరిరాశ్రితబన్ధహరో-భగవాన్, అనువర్ణ్యతే, తతః కిమత ఇత్యత్ర తస్యైవ "కారణం తు ధ్యేయ" ఇత్యుక్తరీత్యాఽవశ్యధ్యేయత్వఖ్యాపనాయ సర్వకారణత్వమాహ॥ యస్యేతి ॥ యస్య హరేః-సోఽనువర్ణ్యత ఇతి సంబన్ధః ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ నిష్కృష్య త్యాజ్యోపాదేయవిభాగమాహ॥ త్వం త్వితి॥ అనాసన్నమరణానాం తు సన్త్యుపాయాః, ఆసన్నమరణస్త్వమితి తు శబ్దాభిప్రాయః - మరిష్య - ఇత్యేవంవిధాం-పశుబుద్ధిమవివేకం-జహి, అహం ప్రత్యయవేద్యస్యా

త్మనో నిత్యత్వాన్మరణాభావాదితిభావః - తదాహ ॥ నజాతఇతి ॥ త్వం, దేహవ-త్ప్రాగభూత్వోఽవిద్యమానః,అద్య, నజాతః-నోత్పన్నః,నాపినఙ్క్ష్యసిమరిష్యసి ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ భూత్వాఉత్పద్య,పునః బీజాఙ్కురవత్-పుత్రపౌత్రాదిరూపవా - న్నభవిష్యసి-తత్ర హేతుత్వేనవిశినష్టి ॥ దేహాద్వ్యతిరిక్తఇతి ॥ తత్రదృష్టాన్తః॥యథాఽనలఇతి॥కాష్ఠాదిశేషః-యథాఽగ్నిఃకాష్ఠాద్వ్యతిరిక్తః-తథేత్యర్థః ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ స్వాప్నదేహాదివజ్జాగ్రద్దేహాదప్యాత్మా విలక్షణఇత్యాహ॥ స్వప్నఇతి ॥స్వప్నే-యథా,ఆత్మనః-శిరచ్ఛేదం-స్వయంపశ్యతి - ఏవం-జాగరణేఽపి తత్రయథా - ద్రష్టా-ఛిద్యమానాద్దేహా-ద్విలక్షణః -ఏవం-జాగరేఽపీతిభావః-యస్మాత్తు, దేహస్య,పఞ్చత్వాదికంమరణాదికం-పశ్యతి-తత - ఆత్మా , దేహాద్వ్యతిరిక్తః , అతో-నజాయతఇతితథా,అమరఃమరణరహితశ్చ ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ అస్త్వేవంతతఃకిమిత్యత్రైవంవిధవివేకయుక్తస్యముక్తిరేవస్యాదిత్యాహ॥ఘటఇతి॥ యథా ఆకాశఃఘటోపహితాకాశః - ఘటే భిన్నే సతి-యథా,పురా , ఆకాశస్స్యాత్ పూర్వవన్నిరుపాధికఆకాశస్స్యాత్- ఏవం, జీవోఽపి - దేహేమృతేపరమాత్మోపాసనయానిరవశేషంప్రకృతిసంబన్ధవిగమేసతి - బ్రహ్మ సంపద్యతేసంశుద్ధావస్థోభవతీత్యర్థః-బ్రహ్మశబ్దోఽత్రముక్తాత్మవాచీ “ బ్రహ్మభూయాయకల్పతే,, బ్రహ్మణోహిప్రతిష్ఠాఽహమితిప్రయోగాత్ ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ కథమనాదేర్బన్ధస్యనివృత్తిరిత్యత్రౌపాధికత్వాదిత్యభిప్రేత్యతదుపపాదయతి ॥ మనఇతి - గుణాన్ సత్త్వాదిగుణమయాన్ , ఆత్మనోజీవస్య , దేహాన్-సృజతి-మనసో దేహసృష్టిహేతుత్వంపుణ్యాపాపద్వారేత్యాహ ॥ కర్మాణిచేతి ॥ తన్మనః,కర్మ,మాయా సృజతి-తతోమాయామనోదేహకర్మభ్యః - జీవస్య- సంసృతి-ర్భవతి ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ ఏతదేవసదృష్టాన్తముపపాదయతిసార్ధేన-స్నేహేతి ॥ దీపస్యజ్యోతిషః-దీపత్వం జ్వాలారూపపరిణామః-తత్ర - తైలస్థానీయంకర్మ - తదధిష్ఠానస్థానీయంమనః-వర్తి

సి॥౨॥నభవిష్యసిభూత్వాత్వంపుత్రపౌత్రాదిరూపవాన్।బీజాఙ్కురవ✽ద్దేహాదేర్వ్యతిరిక్తోయథాఽనలః॥౩॥
స్వప్నేయథాశిరశ్ఛేదంపఞ్చత్వాద్యాత్మనస్స్వయమ్।యస్మాత్పశ్యతిదేహస్యతతఆత్మాహ్యజోఽమరః॥ ౪ ॥
ఘటేభిన్నేయథాకాశఆకాశస్స్యాద్యథాపురా।ఏవందేహేమృతేజీవోబ్రహ్మసంపద్యతేపునః॥౫॥ మనస్సృజతివై దేహాన్గుణాన్కర్మాణిచాత్మనః। తన్మనస్సృజతే✽మాయాతతోజీవస్యసంసృతిః॥ ౬ ॥స్నేహాధిష్ఠానవర్త్యగ్నిసంయోగోయావదీయతే। తతోదీపస్యదీపత్వమేవందేహకృతోభవః ॥ ౭ ॥ రజస్సత్త్వతమోవృత్త్యాజాయతేఽథవినశ్యతి । నతత్రాత్మాస్వయంజ్యోతిర్యోవ్యక్తావ్యక్తయోఃపరః ॥ ౮ ॥ ఆకాశఇవచాధారోధ్రువోఽనన్తోఽవ్యయస్థితః।ఏవమాత్మానమాత్మస్థమాత్మనైవామృశప్రభో॥ ౯ ॥బుద్ధ్యాఽనుమానగర్భిణ్యావాసుదేవానుచిన్తయా । చోదితోవిప్రవాక్యేననత్వాంధక్ష్యతితక్షకః ॥ మృత్యవోనోపధక్ష్యన్తిమృత్యూనాంమృత్యుమీశ్వరమ్ ॥ ౧౦ ॥ అహంబ్రహ్మపరంధామబ్రహ్మాహంపరమంపదమ్ । ఏవంసమీక్ష✽న్నాత్మానమాత్మన్యాధాయ

స్థానీయోదేహః, అగ్నిసంయోగస్థానీయోదేహాత్మాభిమానః - దీపస్థానీయస్సంసార ఇతియోజ్యం , ఏవం-భవఃసంసారః-దేహకృతఃకర్మారబ్ధదేహేన్ద్రియావధిభోగఇత్యర్థః ॥ అతో , రజస్సత్త్వతమోవృత్త్యాగుణత్రయసంసర్గాదుపాధే-రాత్మనో, జన్మమరణాది-స్స్వతస్తత్తద్రహితోఽసీత్యర్థః ॥ తదేవాహ ॥ నేతి ॥ తత్రదేహే-జాయమానే-నశ్యతిచసతి-ఆత్మా- నజాయతే-ననశ్యతిచ తత్ర హేతుః - వ్యక్తావ్యక్తయోఃపరః-వ్యక్తంశరీరం - అవ్యక్తంమూలప్రకృతిః-తాభ్యామన్యః, తత్ర హేతుః-స్వయంజ్యోతిఃస్వయంప్రకాశః-విజాతీయత్వాదితిభావః ✽ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ✽ తత్రదృష్టాన్తః॥ఆకాశఇవేతి॥ యథా,ఘటాద్యుపాధే-రాకాశః-పర - స్తద్వత్ , ఆధారఃదేహస్యధారకః - అనన్తఃస్వభావతోఽపరిచ్ఛిన్నః , అవ్యయఃస్వరూపతోవికారరహితః-తతఃకిమతఆహ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవంవిధ-మాత్మస్థంపరమాత్మస్థం- దేహస్థంవాఆత్మాన-మాత్మనైవా-మృశవిచారయ, ప్రత్యక్త్వాదాత్మనైవేత్యుక్తిః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ బుద్ధ్యేతి ॥ అనుమానగర్భిణ్యాఅనుమీయతేఽనేనసూక్ష్మోర్థఇత్యనుమానంశాస్త్రంతద్గర్భిణ్యా - శాస్త్రజన్యజ్ఞానయుక్తయేత్యర్థః , బుద్ధ్యాఆత్మవిమర్శనాత్మికయా-వాసుదేవానుచిన్తయాచ - వాసుదేవానుచిన్తారూపయాబుద్ధ్యావా - ఉపలక్షితం,త్వాం - విప్రవాక్యేన -ప్రచోదితోఽపి తక్షకః-నధక్ష్యతి తవవేదనాంనజనయిష్యతీత్యర్థః ॥ మృత్యవఇతి ॥ ఈశ్వరోహిమృత్యూనాంమృత్యు-రత-స్తం - మృత్యవఃమృత్యుహేతవః-నధక్ష్యన్తి-ఏవం-తద్భావమపీత్యభిప్రాయః ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ అహమితి॥అహంబ్రహ్మేతి- బ్రహ్మాఽహమితిచ-తాత్పర్యభేదేనవిశేషణప్రధానోవిశేష్యప్రధానశ్చనిర్దేశభేదః , పరంధామపరమంపదమితిచబ్రహ్మవిశేషణం - పరమంపదంపరమంప్రాప్యం - ఏవమిత్థం- సమీక్షన్సన్దధానః-నిష్కలేప్రాకృతశరీరరహితే - ఆత్మనిపరమాత్మని - ఆత్మానంప్రత్యగాత్మానం - ఆధాయ-పరమాత్మశేషతైకరసంధ్యాత్వేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ విషయుక్తై - రాననైర్ముఖై-ర్లెలిహానమాస్వాదయమానం-దశన్తంచ-తక్షకం,ఆత్మనఃపరమాత్మనః-పృథక్సిద్ధం-శరీరం - విశ్వంచ - నద్రక్ష్యసి-భగవత్స్పృద్యాప్త్యాదేమగ్నతయాదుఃఖాదిహేతుభూతమన్యన్నవేత్స్య

సీత్యర్థః ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ అఖిలప్రశ్నోత్తరం నిగమయతి ॥ ఏతదితి ॥ హే తాత - హే నృప - హరేః - శ్చేష్టాం ప్రతి - యద్య - దాత్మత్వం - పృష్టవాన్ - తత్సర్వం - తే తుభ్యం - కథితం - కృతార్థతాపరీక్షార్థమేవ పృచ్ఛతి ॥ కింభూయః శ్రోతుమిచ్ఛసీతి ॥ భూయః పునః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః ✽✽

ఆత్మనస్సిద్ధార్థతాం కృతజ్ఞతాం చావిష్కుర్వన్నాహ రాజేత్యాహ సూతః ॥ ఏవమితి ॥ మునినా శుకేన - అభిహిత - మేతత్ కిం భూయః శ్రోతుమిచ్ఛసీత్యేతన్నిశమ్య - కథంభూతేన - సమేనేతి భావప్రధానో నిర్దేశః - సామ్యేన నిఖిలాత్మనః పశ్యతీతి తథా - తేన - నతేన నమ్రేణ - మూర్ధ్నా - తస్య - పాదపద్మ - ముపసృత్య సంస్పృశ్య - స - విష్ణురాతః పరీక్షిత్ - తం మునిం ప్రతి - వక్ష్యమాణ - మాహ ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ సిద్ధ ఇతి ॥ సిద్ధోఽస్మి సిద్ధార్థోఽస్మి - కుతః - యతః - భవతా - ఽనుగృహీతోఽస్మి - కోసావనుగ్రహః - మే మహ్య - మనాదినిధనో - హరిః - చశబ్దాత్ తత్ప్రాప్త్యుపాయశ్చ - శ్రావిత ఇతి - య - దేషః ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ కరుణాత్మతామావిష్కరోతి ॥ నాత్యద్భుతమితి ॥ అచ్యుతే - ఆత్మా మనో - యేషాం - తేషాం - మత ఏవ - మహతాం వాత్సల్యసౌశీల్యాదిగుణోత్కృష్టానాం - భవతా, మిదం - నాత్యద్భుతం - కింతత్ - య - దజ్ఞేష్వ - తఏవ - తాపత్రయతప్తేషు - భూతేష్వనుగ్రహ - ఇత్యేతత్ ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ పురాణసంహితామితి ॥ భవతస్స కాశాత్ - దశౌష్మ శ్రుతవన్తః - కథం భూతాం - యస్యాం సంహితా

నిష్కలే ॥ ౧౧ ॥ దంశన్తం తక్షకం పాదే లేలిహానం విషాననైః । న ద్రక్ష్యసి శరీరం చ విశ్వం చ పృథగాత్మనః ॥ ౧౨ ॥ ఏతత్తే కథితం తాత యథాఽఽత్మా పృష్టవాన్నృప । హరేర్విశ్వాత్మనశ్చేష్టాం కిం భూయః శ్రోతుమిచ్ఛసి ॥ ౧౩ ॥ ✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ద్వాదశస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఏతన్నిశమ్య మునినాఽభిహితం పరీక్షిద్వ్యాసాత్మజేన నిఖిలాత్మదృశా సమేన । తత్పాదపద్మముపసృత్య నతేన మూర్ధ్నా బద్ధాఞ్జలిస్తమిదమాహ స విష్ణురాతః ॥ ౧ ॥ రాజోవాచ ॥ సిద్ధోఽస్మ్యనుగృహీతోఽస్మి భవతా కరుణాత్మనా । శ్రావితో యచ్చ మే సాక్షాదనాదినిధనో హరిః ॥ ౨ ॥ నాత్యద్భుతమహం మన్యే మహతామచ్యుతాత్మనామ్ । అజ్ఞేషు తాపతప్తేషు భూతేషు యదనుగ్రహః ॥ ౩ ॥ పురాణసంహితామేతామశ్రౌష్మ భవతో వయమ్ । యస్యాం ఖలూత్తమశ్లోకో భగవాననువర్ణ్యతే ॥ ౪ ॥ భగవంస్తక్షకాదిభ్యో మృత్యుభ్యో న బిభేమ్యహమ్ । ప్రవిష్టో బ్రహ్మ నిర్వాణమభయం దర్శితం త్వయా ॥ ౫ ॥ అనుజానీహి మాం బ్రహ్మన్వాచం యచ్ఛామ్యధోక్షజే । ముక్తకామాశయం చేతః ప్రవేశ్య విసృజామ్యసూన్ ॥ ౬ ॥ అజ్ఞానం చ నిరస్తం మే జ్ఞానవిజ్ఞాననిష్ఠయా । భవతా దర్శితం క్షేమం పరం భగవతః పదమ్ ॥ ౭ ॥ సూత ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తస్తమనుజ్ఞాప్య భగవాన్బాదరాయణిః । జగామ భిక్షుభిస్సాకం నరదేవేన పూజితః ॥ ౮ ॥ పరీక్షిదపి రాజర్షిరాత్మన్యాత్మానమాత్మనా । సమాధాయ పరం ధ్యాయన్నస్పన్దాసుర్యథా తరుః ॥ ౯ ॥ ప్రాక్కూలే బర్హిష్యాసీనో గఙ్గాకూల ఉదఙ్ముఖః । బ్రహ్మభూతో మహాయోగీ నిస్సఙ్గశ్ఛిన్నసంశయః ॥ ౧౦ ॥ తక్షకః ప్రహితో విప్రాః క్రుద్ధేన ద్విజసూనునా । హన్తుకామో నృపం గచ్ఛన్దదర్శ పథి కాశ్యపమ్ ॥ ౧౧ ॥ తం తర్పయిత్వా ద్రవిణైర్నివర్త్య విషహారిణమ్ । ద్విజరూపప్రతిచ్ఛన్నః కామరూపోఽదశన్నృపమ్ ॥

యామ్ ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ సిద్ధోఽస్మీత్యేతదుపపాదయతి ॥ భగవన్నితి ॥ అభయహేతుత్వేనాత్మానం విశినష్టి ॥ త్వయా - దర్శితం - అభయం - నిర్వాణం ఆనన్దరూపం - బ్రహ్మ - ప్రవిష్టః - తదనుభవమగ్న ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ యదుక్తం "కింభూయః శ్రోతుమిచ్ఛసీ"తి తత్ర - సిద్ధోఽహం న కించిచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామి కింత్వనుజ్ఞాం దేహీత్యాహ ॥ అనుజానీహీతి ॥ హే బ్రహ్మన్ - వాచం యచ్ఛామి మౌనం బిభర్మి - ముక్తాః - కామా - ఆశయా - స్తద్వాసనాశ్చ - యస్మాత్ - తచ్చేతః - అధోక్షజే - నివేశ్యాసూన్ప్రాణాన్ - విసృజామి, తదర్థం మామనుజానీహి ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ పునస్సిద్ధార్థతామేవావిష్కరోతి ॥ అజ్ఞానమితి ॥ జ్ఞానం ఉపదేశజన్యం - విజ్ఞానం భగవదనుభవాత్మకం - తన్నిష్ఠయా - అజ్ఞానం దేహాత్మభ్రమస్స్వతన్త్రాత్మభ్రమమూలం - నిరస్తం - భవతా - క్షేమం కేవలసుఖరూపం - భగవతః - పదం స్వరూపం - యతో - దర్శితమ్ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ ఇతీతి ॥ తం రాజాన - మనుజ్ఞాయ అనుజ్ఞాప్య - నరదేవేన రాజ్ఞా - పూజితః - భిక్షుభిర్మునిభిస్సహ - జగామ ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ పరీక్షిదపీతి ॥ ఆత్మని పరమాత్మని - ఆత్మానం - ఆత్మనైవ - సమ్యక్ - ఆధాయ - పరమాత్మశేషతైకరసం స్వాత్మానమేవ ధ్యాత్వేత్యర్థః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ గఙ్గాతీరే - ప్రాగగ్రదర్భేషు - ఉదఙ్ముఖ - ఆసీనః - యథా - తరుః - తద్వ - దస్పన్దాసుః తిరోహితసర్వేన్ద్రియవ్యాపారః - నిస్సఙ్గః దేహతదనుబన్ధ్యభిమానరహితః - ఛిన్నాః - సంశయాః దేహాత్మజీవపరమాత్మ భేదాభేదాదిసంశయాః - యేన సః - మహాయోగీ మహాసమాధియుక్తః - బ్రహ్మభూతః సంశుద్ధావస్థః - బ్రహ్మశబ్దో ముక్తావస్థజీవపరః - ముక్తోఽభవదితి యావత్ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ తదా - హే విప్రాః - క్రుద్ధేన - ద్విజసూనునా - ప్రచోదిత - స్తక్షకః - నృపం - హన్తుకామో - గచ్ఛన్పథి - కాశ్యపం దదర్శ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ తం విషచికిత్సయా పరిక్షిద్రక్షణేన ద్రవ్యార్జనాయాగ

చ్ఛప్తం, స్వాలీఢస్య వృక్షస్య భస్మీభూతస్య పునరఙ్కురాదిక్రమేణోత్పాదనాద్యపహారిణం, తదపేక్షితద్రవిణైః సన్తర్ప్య నివర్త్య ద్విజరూపేణ తిరోహితస్సన్ అదశత్ ※ ॥ ౧౨ ॥ ※ః ర్జీవస్య శరీరస్య దంశేన భస్మీకరణం పుత్రకృత్యమివ జాతమిత్యాహ ॥ బ్రహ్మభూతస్యేతి ॥ ముక్తావస్థాం ప్రాప్తస్య రాజర్షేః దేహః, సర్వదేహినాం, పశ్యతాం సతాం, సద్య ఏవ, గరలాగ్నినా, భస్మసాదభవత్ ※ ॥ ౧౩ ॥ ※ తత్క్షణం సర్వేషాం దుఃఖం, తతః పరముత్సవం చాహ ॥ హాహాకార ఇతి ॥ భువి ఖే ఆకాశే సర్వతః సర్వాసు దిక్షు ※ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ※ ప్రాసఙ్గికమాహ ॥ జనమేజయ ఇత్యాదినా ॥ తదా సత్రే క్రోధేన ప్రారబ్ధే సర్పసత్రే అభిచారయాగే, సర్పాన్, ఆజుహావ, మన్త్రైరాచకర్ష సర్వసర్పాహ్వానేకారణం ॥ క్రుద్ధ ఇతి ※ ॥ ౧౬ ॥ ※ సర్పసత్ర ఇతి ॥ సమిద్ధే ప్రజ్వలితే, దహ్యమానాన్ దృష్ట్వా, తక్షకాఖ్యసర్పః, ఇన్ద్రం శరణం యయౌ ※ ॥ ౧౭ ॥ ※ అపశ్యన్నితి ॥ పారీక్షితః పరీక్షితః పుత్రః తక్షకమపశ్యన్ ఉవాచ ఉక్తమేవాహ ॥ తక్షకః కస్మాదితి ※ ॥ ౧౮ ॥ ※ ఇత్థం పృష్టాః ప్రాహుర్విప్రాః ॥ కిమితి ॥ హే రాజేన్ద్ర తం తక్షకం శరణం గతం ఇన్ద్రో గోపాయతి, తస్మాత్ తేన శక్రేణ, సంస్తమ్భితః నివారితో, ఽసౌ తక్షకస్సర్పః అగ్నౌ న పతతి ※ ॥ ౧౯ ॥ ※ ఇతి విప్రవచః శ్రుత్వా, పారీక్షిత, ఉదారధీః విపులబుద్ధిః పునః ఋత్విజః ప్రాహ ॥ సహేన్ద్ర ఇతి ॥ హే విప్రాః ఇన్ద్రసహితస్తక్షకః కిమితి న పాత్యతే ※ ॥ ౨౦ ॥ ※ తత్పారీక్షితోక్తం, శ్రుత్వా, విప్రాః ఋత్విజః, మఖే యాగే, సహేన్ద్రం తక్షకమాజుహు

బ్రహ్మభూతస్య రాజర్షేర్దేహోఽహిగరళాగ్నినా । బభూవ భస్మసాత్సద్యః పశ్యతాం సర్వదేహినామ్ ॥ ౧౩ ॥
హాహాకారో మహానాసీద్భువి ఖే దిక్షు సర్వతః । విస్మితా హ్యభవన్సర్వే దేవాసురనరాదయః ॥ ౧౪ ॥ దేవదున్దుభయో నేదుర్గన్ధర్వాప్సరసో జగుః । వవృషుః పుష్పవర్షాణి విబుధాస్సాధువాదినః ॥ ౧౫ ॥ జన※మేజయస్స్వపితరం శ్రుత్వా తక్షకభక్షితమ్ । తదాఽఽజుహావ సంక్రుద్ధో నాగాన్సత్రే మహాద్విజైః ॥ ౧౬ ॥ సర్పసత్రే సమిద్ధేఽగ్నౌ దహ్యమానాన్మహోరగాన్ । దృష్ట్వేన్ద్రం భయసంవిగ్నస్తక్షకశ్శరణం యయౌ ॥ ౧౭ ॥ అపశ్యంస్తక్షకం తత్ర రాజా పారీక్షితో ద్విజాన్ । ఉవాచ తక్షకః కస్మాన్న దహ్యేతోరగాధమః ॥ ౧౮ ॥ తం గోపాయతి రాజేన్ద్ర శక్రశ్శరణమాగతమ్ । తేన సంస్తమ్భితస్సర్పస్తస్మాన్నాగ్నౌ పతత్యసౌ ॥ ౧౯ ॥ పారీక్షిత ఇతి శ్రుత్వా ప్రాహర్త్విజ ఉదారధీః । సహేన్ద్రస్తక్షకో విప్రా నాగ్నౌ కిమితి పాత్యతే ॥ ౨౦ ॥ తచ్ఛ్రుత్వాఽఽజుహువుర్విప్రాస్సహేన్ద్రం తక్షకం మఖే । తక్షకాశు పతస్వే※హ సహేన్ద్రేణ మరుత్వతా ॥ ౨౧ ॥ ఇతి బ్రహ్మోదితాక్షేపైః స్థానాదిన్ద్రః ప్రచాలితః । బభూవ సంభ్రాన్తమతిస్సవిమానస్సతక్షకః ॥ ౨౨ ॥ తం పతన్తం విమానేన సహతక్షకమమ్బరాత్ । విలోక్యాఙ్గిరసః ప్రాహ రాజానం తం బృహస్పతిః ॥ ౨౩ ॥ నైష త్వయా మనుష్యేన్ద్ర వధమర్హతి సర్పరాట్ । అనేన పీతమమృతమతో ఽయమజరామరః ॥ ౨౪ ॥ జీవితం మరణం జన్తోర్గతిస్స్వేనైవ కర్మణా । రాజంస్తతోఽన్యో నాన్యస్య ప్రదాతా సుఖదుఃఖయోః ॥ ౨౫ ॥ సర్పచోరాగ్నివిద్యుద్భ్యః క్షుత్తృడ్వ్యాధ్యాదిభిర్నృప । పఞ్చత్వమృచ్ఛతే※జన్తుర్భుఙ్క్తే ప్రారబ్ధకర్మ తత్ ॥ ౨౬ ॥ తస్మాత్సత్రమిదం రాజన్సంస్థీయేతాభిచారికమ్ । సర్పా అనాగసో దగ్ధా జనైర్దిష్టం హి భుజ్యతే ॥ ౨౭ ॥ ఇత్యుక్తస్స తథేత్యాహ మహర్షేర్మానయన్వచః । సర్పసత్రాదుపరతః పూజయామాస వాక్పతిమ్ ॥ ౨౮ ॥ సైషా విష్ణోర్మహామాయాబాధ్యయాబాధకలక్షణా । యయా ముహ్యన్త్యస్యైవా

వుః ఆహ్వానప్రకారం దర్శయతి ॥ తక్షకేతి ॥ హే తక్షక, మరుత్వతా మరుద్గణావృతేనేన్ద్రేణ సహ, అగ్నౌ, పతస్వేతి ※ ॥ ౨౧ ॥ ※ ఇత్థంభూతైః బ్రాహ్మణోదితాక్షేపైః బ్రాహ్మణోక్తపరుషవాక్యైః సవిమానస్సతక్షకః, స్థానాత్ప్రచ్యావితః సంభ్రాన్తమతిర్భీతచిత్తో బభూవ ※ ॥ ౨౨ ॥ ※ తమితి ॥ తమిన్ద్రం, అమ్బరాత్పతన్తం అవలోక్య అఙ్గిరసః పుత్రో బృహస్పతిః రాజానం జనమేజయం ప్రాహ ※ ॥ ౨౩ ॥ ※ తదాహ ॥ నైష ఇతి ॥ హే మనుష్యేన్ద్ర ఏష సర్పరాట్ తక్షకః త్వయా వధం నార్హతి న వధ్య ఇత్యర్థః తత్ర హేతుః అనేన తక్షకేణ ※ ॥ ౨౪ ॥ ※ పితృఘాతుకతక్షకవిషయక్రోధశాన్తయే తత్త్వముపదిశతి ॥ జీవితమితి ॥ జన్తోః ప్రాణినః, గతిః స్వర్గనరకాదిగతిశ్చ అతో హే రాజన్ తేన స్వకర్మణా వినా సుఖదుఃఖప్రదః నాన్యోఽస్తి ※ ॥ ౨౫ ॥ ※ నన్వపరోక్షం తక్షకేణ పితా దగ్ధో దృష్టః న తు కర్మణేత్యత ఆహ ॥ సర్పేతి ॥ సర్పాదిభిః జన్తుః మరణమృచ్ఛతి ప్రాప్నోతీతి యత్ తత్ ప్రారబ్ధం కర్మైవ భుఙ్క్తే స్వకృతకర్మప్రయుక్తాస్సర్పాదయో న స్వతన్త్రా ఇతి భావః ※ ॥ ౨౬ ॥ ※ తస్మాదితి ॥ యత ఏవం తస్మాత్, హే రాజన్ ఇదమాభిచారికం, సత్రం సంస్థీయేత సమాప్యతాం వృథా, నిరపరాధాః సర్పా దగ్ధాః కుతః, హి యస్మాత్ జనైర్దిష్టం ప్రారబ్ధమేవ, భుజ్యతే ※ ॥ ౨౭ ॥ ※ ఇతీతి ॥ స జనమేజయః మహర్షేః బృహస్పతేర్వచో మానయన్, తథేత్యాహ సత్రం సమాప్య తామిత్యాహ ॥ సర్పసత్రాదితి ॥ వాక్పతిం బృహస్పతిమ్ ※ ॥ ౨౮ ॥ ※ నను కథం విదుషామప్యేవం సమ్మోహనం యతో బ్రాహ్మణకోపాత్పరీక్షితో మృత్యుర్జనమేజయకోపాచ్చ సర్పాణామిత్యాది

తత్రాహ॥ సైషేతి॥ బాధ్యబాధకేతిభావప్రధానోనిర్దేశః-బాధ్యత్వబాధకత్వలక్షణయాత్యాపాదయతితథా, తత్త్వంనసాక్షాత్కుంతుజీవమోహనద్వారే-త్యభిప్రేత్యాహ॥ యయేతి॥ యయామాయయానిదానభూతయా, భూతేషువిషయేషు-గుణవృత్తిభిః-అసౌ-ఆత్మామహ్యతి ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ విష్ణోర్నామేతిసంబన్ధోక్త్యాతస్యాపితయామోహాదిశఙ్కాంవారయన్సమాధిదశాయామనుసంధేయంపరమాత్మస్వరూపమాహ॥ నయత్రేతి॥ ఆత్మవాదిభిఃపరమాత్మస్వరూపనిరూపకైఃసకృదప్యాత్మవాదేపరమాత్మస్వరూపనిరూపణే-క్రియమాణేదుర్భావ్యతయాదుర్విభావ్యత్వేననవిభావ్యతే-నస్వకార్యకరణేనావతిష్ఠతే-సామాయా-యత్రపరమాత్మస్వరూపేనస్వకార్యక్షమేతికింపునర్వక్తవ్యమిత్యర్థః॥కించ॥యత్-యత్రపరమాత్మని-తదాశ్రయఃమాయాశ్రయః-మాయాప్రయుక్తమోహమూలకః-వివిధో-వికారఃకుతర్కరూపో, నాస్తి-తస్య-తదవిషయత్వాదితిభావః-యత్-యత్రసంకల్పవికల్పాభ్యాంవర్తతఇతితథా, తన్మనశ్చ, నాస్తి-నతద్విషయీకరోతి-నివృత్తసంకల్పవికల్పయోగపరిశుద్ధమనోవిషయత్వాదితిభావః ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ కించ॥నయత్రేతి॥ సృజ్యంశరీరం-సృజతీతిసృజత్-కర్మతేనసహ-సృజ్యం-యత్ర-నాస్తి-కర్మతదాయత్తంశరీరంచయత్రనాస్తీత్యర్థః-ఉభయోఃకర్మతత్కల్పితదేహయోః-పరంతాభ్యాంసాధ్యంసుఖదుఃఖాదిరూపంఫలంచ-యత్రనాస్తీత్యర్థః-వచశ్చదేవమనుష్యాదిశబ్దజాతంచ, యత్రనవర్తతే-త-దిత్థంభూతంపరమాత్మస్వరూపమిత్యర్థః-తతఃకిమతఆహ, జీవః, స్వయం-త్రిభిరన్వితోఽపిగుణత్రయవశ్యోఽపి తస్మిన్నిఃతాదృశపరమాత్మస్వరూపమననపరః-ఏతత్పృథివ్యాద్యచిత్తత్త్వం నిషిధ్యపరిహృత్య-ఊర్మిన్-అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యూంశ్చ-నిషిధ్య-విరమేత్-సమాహితమనస్కతయానివృత్తవ్యాపారోభవేత్-ఉత్పాదితబాధ్యబాధకమితిక్రియావిశేషణం, పరస్పరంఉద్భవాభిభవహేతుభూతంగుణత్రయంయథా, ఉత్పాదితంస్యాత్తథా, నిషిధ్యేత్యర్థః ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ కించ

త్మాభూతేషుగుణవృత్తిభిః ॥ ౨౯ ॥ నయత్రదుర్భావ్యతయావిభావ్యతేమాయాఽఽత్మవాదేసకృదాత్మవాదిభిః। నయద్వికారోవివిధస్తదాశ్రయోమనశ్చసంకల్పవికల్పవృత్తియత్॥ ౩౦ ॥ నయత్రసృజ్యంసృజతోభయోఃపరంవచశ్చజీవస్త్రిభిరన్వితస్స్వయమ్। తదేతదుత్పాదితబాధ్యబాధకంనిషిధ్యచోర్మీన్విరమేత ✽✽ తన్మునిః॥ పరంపదంవైష్ణవమామనన్తితద్యన్నేతినేతీత్యతదుత్సిసృక్షవః। విసృజ్యదౌరాత్మ్యమనన్యసౌహృదాహృదోపగుహ్యావసితంసమాహితైః॥ ౩౨ ॥ తఏతదధిగచ్ఛన్తివిష్ణోర్యత్పరమంపదమ్। అహంమమేతిదౌర్జన్యంనయేషాందేహగేహజమ్॥ ౩౩ ॥ అతివాదాంస్తితిక్షేతనావమన్యేతకంచన।నచేమంమర్త్యమాశ్రిత్యవైరంకుర్వీతకేనచిత్॥ ౩౪ ॥ నమోభగవతేతస్మైకృష్ణాయాకుణ్ఠమేధసే। యత్పాదామ్బురుహధ్యానాత్సంహితామధ్యగామిమామ్॥ ౩౫ ॥ శౌనకఉవాచ॥ పైలాదిభిర్వ్యాసశిష్యైర్వేదాచార్యైర్మహాత్మభిః। వేదాశ్చకథితావ్యస్తాఏతత్సౌమ్యాభిధేహినః॥ ౩౬ ॥ సూతఉవాచ॥ సమాహితాత్మనోబ్రహ్మన్బ్రహ్మణఃపరమేష్ఠినః।హృ

తదేవ-వైష్ణవంపదం-పరమ్, ఆమనన్తి-వైష్ణవమిత్యభేదసంబన్ధేనవిశేషణం, పరంప్రకృతిపురుషవిలక్షణం-పరంసర్వోత్కృష్టంవా-పద్యతఇతిపదంస్వరూపం-కింతత్-యన్నేతినేతిప్రకృతిప్రాకృతజడాజడవస్తుయాదృశంతాదృశంనభవతీ-త్యత ఉత్సిసృక్షవఃతద్వ్యతిరిక్తచేతనాచేతనంవ్యావర్తయితుమిచ్ఛవః-దౌరాత్మ్యంరాగద్వేషాదికం, అహంమమాభిమానంవా, విసృజ్య-అనన్యసౌహృదాః-నాన్యస్మిన్భగవద్వ్యతిరిక్తేసౌహృదంయేషాంతే-హృదో-పగుహ్యధ్యానాదినాసంశ్లిష్య-సమాహితైఃసమాధినిష్ఠైః-అవసితంనిశ్చితమ్ ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ దౌరాత్మ్యంవిసృజ్యేత్యుక్త్యాతత్త్యాగస్యసాధనసమ్పాదనద్వారాభగవత్ప్రాప్తిసాధనత్వంసూచితం-తత్స్పష్టమేవాహ॥ఏతదితి॥ యేషాంగేహదేహజందేహగేహవిషయం, అహంమమేతి, దౌర్జన్యం-నాస్తి-తఏతే, త-ద్విష్ణోః-పరమంపదమధిగచ్ఛన్తిఉపాసనయాసాక్షాత్కుర్వన్తి-గత్యర్థాబుద్ధ్యర్థాః యద్వాప్నువన్తి ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ తదేవంబాధ్యబాధకభావస్యభగవన్మాయాప్రయుక్తత్వమభిధాయతదనుప్రసక్తంచపరిహృతం-తన్మాయాతితీర్షూణాంవృత్తిమాహ॥అతివాదానితి॥ అతిక్రాన్తవాదాన్-విరుద్ధవాదాన్, పరుషవచాంసీతియావత్-ఇమం, మర్త్యం దేహం, మాశ్రిత్యాత్మత్వేనాభిసంధాయ-కేనచిదపి-వైరం, నకుర్యాత్ ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ శాస్త్రసమాప్తౌగురునమస్కారాత్మకంమఙ్గళమాచరతి॥ నమఇతి॥ కృష్ణాయకృష్ణద్వైపాయనాయ, అకుణ్ఠమేధసేఅసంకుచితబుద్ధయే-అధ్యగాంఅధిగతవానస్మి ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ ఇమాంసంహితామధ్యగామిత్యుక్తం, తత్రపురాణసంహితావిభాగంవిశేషతోబుభుత్సుస్తావత్తన్మూలభూతవేదవిభాగంపృచ్ఛతి॥ పైలాదిభిరితి॥ వేదాచార్యైఃవేదాచారనిరతైః-తత్ప్రవర్తకైశ్చ, కతిధా, వ్యస్తాఃవిభక్తాః ఏతద్విభాగవైవిధ్యం-నోఽస్మభ్యం-అభిధేహి ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ ఇత్థమాపృష్టస్తంవిభాగంవివక్షుస్తావద్బాదరాయణజన్మావిభాగస్యైవప్రవృత్తఇతివక్తుంతావద్వేదావిర్భావక్రమమాహాష్టభిః-సమాహితాత్మనఇతి॥ హేబ్రహ్మన్

శౌనక, భగవతి-సమాహితః-ఆత్మానునో, యేన, తస్య పరమేష్ఠినశ్చతుర్ముఖస్య, హృది-యు, ఆకాశే, స్తస్మాన్నాదః అభూత్, ఆకాశసంసృష్టవాయుపరిణామాత్మకప్రాణఘోషఆవిర్బభూవ - నాదంవిశినష్టి-యో, వృత్తిరోధాత్ శ్రోత్రవృత్తినిరోధాత్ విభావ్యతే శ్రోత్రపిధానాచ్ఛ్రూయతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ కించ। యస్యనాదస్యోపాసనాయా, యోగినః, ద్రవ్యక్రియాకారకాఖ్యం ఆత్మనోమలం- విధూయా - పునర్భవం మోక్షం ప్రాప్నువన్తి జ్ఞానోత్పాదకత్వాత్తదుపాసనాయా ఇతిభావః, ద్రవ్యం శరీరం, క్రియాపుణ్యాపుణ్యాత్మకంకర్మ, కారకమిన్ద్రియం, ఏవం త్రిధాఖ్యాయతే ఇతి తథా, దేహేన్ద్రియతదుభయనిష్పాద్యకర్మాఖ్యంమలమిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తత ఇతి ॥ తతో నాదాత్, త్రివృదోంకారోఽభవత్, ప్రథమం సాధారణరూపేణ ప్రతిపన్నశ్శబ్దః ప్రణవరూపేణ వ్యక్తోఽభూ వేత్యర్థః-త్రివృత్ త్రయాణామకారోకారమకారాణాం వృత్ వర్తనం యస్మిన్సః, త్రిమాత్రో వా - తమేవ విశినష్టి-అవ్యక్తప్రభవః అయోగిభిర్జ్ఞాతుమశక్యప్రభవః స్వ- య మేవ రాజత ఇతి స్వరాట్-య- త్తత్, బ్రహ్మణః పరమాత్మనో, లిఙ్గం జ్ఞాపకం వాచకం-యత్తదితి నపుంసకత్వం లిఙ్గవిశేషణత్వాత్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ కోఽసౌ పరమాత్మేత్యత స్తం వదన్ ప్రణవస్య తద్వాచకతామాహ ॥ శృణోతీతి సార్ధేన - సుప్తశ్రోత్రే చేతి సమస్తం పదం-య - ఇమం స్ఫోటం ప్రణవరూపంశబ్దం - సుప్తశ్రోత్రేణాపి శృణోతి - శ్రోత్రేపిహితేసత్యపి శృణోతీత్యర్థః-యః- శ్రోత్రయోః దృఢపిహితయోస్సతో-రిమం స్ఫోటం - శృణోతి-స-పరమాత్మైవ-నతు జీవః - స్తస్యకరణాయత్తజ్ఞానత్వాదితిభావః - పరమాత్మాత్వకరణాయత్తజ్ఞానఇత్యాహ ॥ శూన్యదృగితి ॥ శూన్యేపీన్ద్రియవర్గే పశ్యతీతి శూన్యదృక్- జీవస్యనాదోపలబ్ధిస్తు పరమాత్మద్వారికేతిభావః - యద్వా - ప్రణవమేవ విశినష్టి ॥ శృణోతీతి-శూన్యదృక్-అర్థాన్తరజ్ఞానరహితః-పిహితకర్ణే న విషయాన్తరా

ద్యాకాశాదభూన్నాదో వృత్తిరోధాద్విభావ్యతే ॥ ౩౭ ॥ యదుపాసనయా బ్రహ్మన్యోగినో మలమాత్మనః ।
ద్రవ్యక్రియాకారకాఖ్యం ధూత్వా యాన్త్యపునర్భవమ్ ॥ ౩౮ ॥ తతోఽభూత్త్రివృదోంకారో యోఽవ్యక్త
ప్రభవస్స్వరాట్ । యత్తల్లిఙ్గం భగవతో బ్రహ్మణః పరమాత్మనః ॥ ౩౯ ॥ శృణోతి య ఇమం స్ఫోటం సుప్తశ్రో
త్రేణ శూన్యదృక్ । యేన వాగ్వ్యజ్యతే యస్య వ్యక్తిరాకాశ ఆత్మనః ॥ ౪౦ ॥ స్వధామ్నో బ్రహ్మణస్సాక్షాద్వా
చకః పరమాత్మనః । స సర్వమన్త్రోపనిషద్వేదబీజం సనాతనమ్ ॥ ౪౧ ॥ తస్య హ్యాసంస్త్రయో వర్ణా అకారాద్యా
భృగూద్వహ । ధార్యన్తే యైస్త్రయో భావా గుణనామార్థవృత్తయః ॥ ౪౨ ॥ తతోఽక్షరసమామ్నాయమసృజ
ద్భగవానజః । అన్తస్థోష్మస్వరస్పర్శహ్రస్వదీర్ఘాదిలక్షణమ్ ॥ ౪౩ ॥ తేనైవాసౌ చతుర్వేదాంశ్చతుర్భిర్వదనై

గోచరతయా శ్రూయమాణ ఇత్యర్థః - యేన-వాగ్వ్యజ్యతే ప్రచోదితా సత్యభివ్యజ్యతే - యస్యాత్మన - ఆకాశో-వ్యక్తిః శరీరం యద్వా - యేన ప్రణవేన-వా - గ్వ్యజ్యతే లౌకికవైదికశబ్దరాశిరభివ్యజ్యతే-యస్యాత్మనః, ప్రణవస్వరూపస్యాకాశః హృదయాకాశః-వ్యక్తిరభివ్యక్తిస్థానమ్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ స్వధామ్నః స్వమహిమ్ని ప్రతిష్ఠితస్య- బ్రహ్మణః-పరమాత్మనో-వాచకః-కించ ॥ స ఇతి ॥ సర్వేషాం-మన్త్రాణా-ముపనిషదాం-వేదానాంచ బీజం కారణం - సనాతనమిత్యనేన తస్య హృదయాకాశేఽభివ్యక్తిమాత్రం న నూత్నోత్పత్తిరిత్యభిప్రేతమ్ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ తస్యేతి ॥ హే భృగూద్వహ-తస్య ప్రణవస్యా-వయవా-స్త్రయః- అకారాద్యాః అకారోకారమకారా వర్ణాః-ఆసన్ ఆవిర్బభూవుః, యద్వా - తస్య ప్రణవస్య ప్రకృతిభూతా స్త్రయో వర్ణాః-తాన్విశినష్టి ॥ ధార్యత ఇతి ॥ యైరకారాదిభిః, స్త్రయో-భావా అర్థాః-అనన్యార్హశేషత్వానన్యశరణత్వానన్యభోగ్యత్వరూపాః, గుణనామ్నాం ప్రాప్యత్వప్రాపకత్వాదిగుణప్రతిపాదకానాం నారాయణాదినామ్నాం - స్వార్థేషు - యాః - వృత్తయః అభిధాశ్చ - ధార్యన్తే - ప్రకాశకతయా కారణతయా వేతిభావః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ తతః ప్రణవాత్ - అక్షరసమామ్నాయం అక్షరసమాహార-మసృజత్-అజశ్చతుర్ముఖశరీరకః పరమపురుషః-అక్షరసమామ్నాయమేవ విభజ్య విశినష్టి॥ అన్తస్థేతి ॥ యరలవా అన్తస్థాః, శషసహా ఊష్మాణః-అచస్స్వరాః-కాదయోమావసానాః స్పర్శాః - హ్రస్వదీర్ఘశబ్దాభ్యాం ప్రధానా-ఆదిశబ్దేన ప్లుతత్వోదాత్తత్వస్వరితత్వాదిస్వధర్మసంగ్రహః - జిహ్వామూలీయోపధ్మానీయసంగ్రహశ్చ-అన్తస్థాదయో - లక్షణం స్వరూపం-యస్య-తమక్షరసమామ్నాయ-మితిసంబన్ధః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ తేనేతి ॥ తేనాక్షరసమామ్నాయేనా- సౌ చతుర్ముఖశరీరకో విభుః-చతురో- వేదా-నావిష్కృతవానితి శేషః, తత-శ్చాతుర్హోత్రవివక్షయా - చత్వారో హోతారః అధ్వర్య్వాద్యా లక్షితా ఋత్విజః-తైరనుష్ఠేయం కర్మ చాతుర్హోత్రం-తద్వివక్షయా యజ్ఞప్రకాశనేచ్ఛయేత్యర్థః-సవ్యాహృతికాన్ సప్రణవాన్ - చతురో వేదాన్-పుత్రాన్ మరీచ్యాదీన్, అధ్యాపయత్, పుత్రానితి॥గతిబుద్ధి॥ త్యాదినా కర్మత్వే ద్వితీయా, పుత్రాన్ విశినష్టి-బ్రహ్మకోవిదాన్ వేదోచ్చారణాదినిపుణాన్, తే తు మరీచ్యాదయో, వైదికధర్మోపదేష్టారః - స్వపుత్రేభ్యః కశ్యపాదిభ్యః, స

మాదిశన్ ఉపదిదిశుః * ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ * ఏవం పరంపరయా . తత్తచ్ఛిష్యైస్తేషాం తేషాం శిష్యైః , ధృతవ్రతై
ర్మహర్షిభిశ్చతుర్షు యుగేషు, ప్రతిచతుర్యుగపర్యాయం ప్రాప్తాః,తత్ర ప్రతిద్వాపరాదౌ ప్రతిద్వాపరమాదిర్వ్యస్య.తత్సన్ధిలక్ష
ణకాలస్య తస్మిన్-ద్వాపరాన్తే వేదవిభాగప్రసిద్ధేః శంతనుసమకాలం వ్యాసావతారప్రసిద్ధేశ్చ॥ కాలతఃయుగధర్మతః,క్షీణా
యుషః అల్పాయుష్కాన్-క్షీణసత్త్వాన్ అల్పబలాన్ , అల్పబుద్ధీంశ్చ-జనాన్,నవలోక్య-వ్యస్తా విభక్తా ఇత్యన్వయః వ్యసనం నా
మాపరేభ్యశ్చతుర్భ్యో వేదరాశిభ్య ఉద్ధృత్య సంహితాకరణేన ప్రవర్తనం - తర్హి పురుషబుద్ధిప్రభవత్వానాదరణీయత్వం
స్యాదిత్యాశఙ్క్యాహ ॥ వేదానితి ॥ హృదిస్థేనాచ్యుతేన,చోదితాః-వేదాన్ - వ్యస్యన్ విభక్తవన్తః - నతు స్వబుద్ధ్యేతి భా
వః * ॥౪౬॥౪౭॥ * తత్ర వైవస్వతమన్వన్తరద్వాపరాదౌ వేదవిభాగక్రమం విశేషతో నిరూపయతి॥ ఏతస్మిన్నిత్యాదినా॥ ఏతస్మిన్న
న్తరే వైవస్వతమన్వన్తరే అష్టావింశతిచతుర్యుగద్వాపరాదావిత్యర్థః-లోకభావనః-లోకాన్భావయతి అభ్యుదితాన్ కరోతీతి
తథా-హేతుగర్భమిదమ్,అతః,సత్యవత్యాం,అంశాంశకలయా,అవతీర్ణః-హేమహాభాగ * ॥౪౮॥౪౯॥ * చాతుర్విధ్యమేవా
హ ॥ ఋగితి ॥ ఋగాదీనాం-రాశీన్-స్వయం సాక్షాత్కృత్యేతి శేషః-వర్గశః ప్రకరణభేదేన రాశిభ్యః , ఉద్ధృత్య,చతస్రః-సం
హితాశ్చక్రే - రాశేరుద్ధృత్యేతి పారస్యగమః - దృష్టాన్తే తథాదర్శనాత్ ॥ యథాఽనేకవిధమణిరాశేర్మణిగణానుద్ధృత్య
మాలాః కుర్వన్తి తద్వత్ * ॥ ౫౦ ॥ * అథ తాసాం సంహితానాం చతసృణాం మధ్యే ఏకైకాం సంహితాం-చతురః - శిష్యా-

ర్ద్వినుః। సవ్యాహృతీకాన్సోంకారాంశ్చాతుర్హోత్రవివక్షయా॥ ౪౪॥ పుత్రానధ్యాపయత్తాంస్తు బ్రహ్మర్షీన్బ్ర
హ్మకోవిదాన్ । తే తు ధర్మోపదేష్టారః స్వపుత్రేభ్యస్సమాదిశన్॥ ౪౫ ॥ తే పరంపరయా ప్రాప్తాస్తత్తచ్ఛి
ష్యైర్ధృతవ్రతైః। చతుర్యుగేష్వథ వ్యస్తా ద్వాపరాదౌ మహర్షిభిః ॥ ౪౬ ॥ క్షీణాయుషః క్షీణసత్త్వాన్దుర్మేధా *
న్వీక్ష్య కాలతః । వేదాన్బ్రహ్మర్షయో వ్యస్యన్హృదిస్థాచ్యుతచోదితాః ॥ ౪౭ ॥ అస్మిన్నప్యన్తరే బ్రహ్మన్భగవా
న్లోకభావనః । బ్రహ్మేశాద్యైర్లోకపాలైర్యాచితో ధర్మగుప్తయే । ౪౮ ॥ పరాశరాత్సత్యవత్యామంశాం
శకలయా విభుః । అవతీర్ణో మహాభాగ వేదం చక్రే చతుర్విధమ్॥ ౪౯ ॥ ఋగథర్వయజుస్సామ్నాం రాశీనుద్ధృత్య
వర్గశః । చతస్రస్సంహితాశ్చక్రే మాలా మణిగణానివ॥ ౫౦ ॥ తాసాం స చతురశ్శిష్యానుపాహూయ మహామ
తిః । ఏకైకాం సంహితాం బ్రహ్మన్నేకైకస్మై దదౌ విభుః॥ ౫౧ ॥ పైలాయ సంహితామాద్యాం బహ్వృచాఖ్యా
మువాచ హ । వైశంపాయనసంజ్ఞాయ నిగదాఖ్యం యజుర్గణమ్ ॥ ౫౨ ॥ సామ్నాం జైమినయే ప్రాహ తథా ఛ
న్దోగసంహితామ్ । అథర్వాఙ్గిరసం నామ స్వశిష్యాయ సుమన్తవే॥ ౫౩ ॥ పైలస్స్వసంహితామూచే ఇన్ద్ర

నుపహూయ తేభ్య ఏకైకస్మై ఏకైకాం సంహితాం మహామతిః పారాశర్యః-దదౌ ఉపదిష్టవాన్ * ॥ ౫౧ ॥ * కస్మై కాం దదావి
త్యత్రాహ ॥ పైలాయేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ అనేకఋక్సముదాయరూపత్వాద్బహ్వృచాఖ్యాం " తేషామృగ్యత్రార్థవశేన పాద
వ్యవస్థా ,, ఇతి ఋగ్లక్షణం-తేషాం మన్త్రబ్రాహ్మణాత్మకవేదైకదేశరూపాణాం మధ్యే - యత్ర యేషు - అర్థభేదేన విశిష్టైకార్థ
ప్రతిపాదకత్వేఽప్యవాన్తరార్థభేదవశాత్పాదవ్యవస్థా సా ఋగితి తదర్థః - యజుర్గణస్య నితరాం గద్యమానత్వాన్నిగదాఖ్యత్వం
యద్యప్యృక్సామాభ్యామన్యద్యజుః ప్రశ్లిష్టపఠితం మన్త్రజాతం తదేవ యజుః-తథా చ సూత్రితం " శేషే యజుఃశబ్దః ,, ఇతి " ఉ
చ్చైరృచా క్రియత ఉపాంశు యజుషా ,, ఇతి యజుష ఉపాంశుపాఠస్యైవ శ్రవణాన్నిగదాఖ్యసంజ్ఞావిరోధశ్చ - తథాఽపి నిగద
త్వమత్ర న యజుషో లక్షణముచ్యతే - కిన్తు,యజుస్సంజ్ఞేష్వేవ కేషుచిన్మన్త్రేషు పరసంబోధనరూపేషు " ప్రోక్షణీరాసాదయ ,,
ఇత్యేవమాదిషు పరసంబోధనాయ నితరాం గద్యన్త ఇతి వ్యుత్పత్త్యా వాచనికోపాంశుత్వబాధేన కార్యబలాదుచ్చైర్ధర్మయోగ ఉ
క్తః * ॥ ౫౨ ॥ * సామ్నామితి ॥ అత్ర గీత్యాధారభూతా ఋచస్సామశబ్దవివక్షితాః " గీతిషు సామ ,, ఇతి గీతిమాత్రస్య సామ
త్వసూత్రణాత్ - సామ్నాం సంబన్ధినీం-ఛన్దోగసంహితాం జైమినయే - ప్రాహ - అథర్వాఙ్గిరసం నామ శాఖాం - సుమన్త
వే * ॥ ౫౩ ॥ * పైలాదయస్స్వస్వశాఖాం స్వశిష్యేభ్య ఊచురిత్యాహ॥ పైల ఇతి॥ స్వసంహితాం బహ్వృచాఖ్యాం-ద్విధా వి
భజ్య-స్వపుత్రాయ-ఇన్ద్రప్రమితయే శిష్యాయ బాష్కలాయ చ - ఊచే-స చ బాష్కలోఽపి-స్వికాం సంహితాం - చతుర్ధా-వ్య
స్య విభజ్య-హే భార్గవ-బోధ్యాదిభ్యశ్చతుర్భ్యః - ఆహ - ఆత్మవాన్ధీమాన్-ఇన్ద్రప్రమితిరపి, * స్వాం సంహితాం - స్వసుతం,
కవిం విద్వాంసం-మాణ్డూకేయమృషిమ్-అధ్యాపయామాస-తస్య మాణ్డూకేయస్య - శిష్యో - వేదమిత్రః-సౌభర్యాదిభ్యశ్శిష్యే

భ్యః ❁ ॥ ౫౪ ॥ ౫౫ ॥ ౫౬ ॥ ❁ తత్సుతః మాణ్డూకేయసుతః శాకల్యస్తు, స్వాం సంహితాం, పఞ్చధా విభజ్య వాత్స్యాదిషు పఞ్చసు వ్యధాత్. తానధ్యాపయామాసేత్యర్థః ❁ ॥ ౫౭ ॥ తచ్ఛిష్యః శాకల్యశిష్యో, జాతుకర్ణస్తు, ససిరుక్తాం సంహితాం, విభజ్య, నిరుక్తం నామ వైదికపదవ్యాఖ్యానం, తేన సాకం చతుర్ధా విభజ్యేత్యర్థః, బాలాకాదిభ్యశ్చతుర్భ్యో, దదౌ ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ బాష్కలిః పూర్వోక్తబాష్కలస్య పుత్రః, ప్రతిశాఖాభ్యః ఉక్తసర్వశాఖాభ్యః, ఉద్ధృత్యేతి శేషః, వాలఖిల్యాఖ్యాం శాఖాం, చక్రే. తాం చ, పైలాయన్యాదయస్త్రయః అదదుః ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ ఏవమృక్శాఖావిభాగప్రకారమభిధాయ తచ్ఛ్రవణఫలమాహ ॥ బహ్వృచ ఇతి ॥ ఏతచ్ఛన్దసాం ఏతేషాం ఛన్దసాం, వ్యాసం విభాగం. శ్రుత్వా, సర్వైః పాపైః, ప్రముచ్యతే ❁ ॥ ౬౦ ॥ అథ తైత్తిరీయశాఖోత్పత్తిం ప్రస్తౌతి ॥ వైశంపాయనశిష్యా ఇతి ॥ చరకాధ్వర్యవః అధ్వర్యుశాఖాధ్యయనాదధ్వర్యవ, శ్చరకాశ్చాభవన్, తత్ర చరకశబ్దం నిర్వక్తి ॥ యే చేరురితి ॥ బ్రహ్మహత్యయా ఉపశమంహః పాపం క్షపయతీతి తథా. తత్స్వగురోరనుష్ఠేయం వ్రతం యే చరుః. వ్రతచరణాచ్చరకసంజ్ఞాశ్చాభవన్ ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁ యాజ్ఞవల్క్య ఇతి ॥ తచ్ఛిష్యః వైశంపాయనశిష్యః యాజ్ఞవల్క్యః అయం పూర్వోక్తాదన్యః ఆహ గురుమితి శేషః. ఉక్తిమేవాహ ॥ అహో ఇత్యాదినా ॥ సుదుశ్చరమిత్యన్తేన. హే భగవన్. అహో. అల్పసారాణామల్పతపసామేతేషాం చరితేన కియత్. అహం తు సుదుశ్చరం, వ్రతం చరిష్యా

ప్రమితయే మునిః । బాష్కలాయ చ సోఽప్యాహ శిష్యేభ్యస్సంహితాం స్వకామ్ ॥ ౫౪ ॥ చతుర్ధా వ్యస్య బోధ్యాయ యాజ్ఞవల్క్యాయ భార్గవ । పరాశరాయాగ్నిమిత్రే ఇన్ద్రప్రమితిరాత్మవాన్ ॥ ౫౫ ॥ అధ్యాపయత్సంహితాం స్వాం మాణ్డూకేయమృషిం కవిమ్ । తస్య శిష్యో వేదమిత్రః సౌభర్యాదిభ్య ఊచివాన్ ॥ ౫౬ ॥ శాకల్యస్తత్సుతస్స్వాం తు పఞ్చధా వ్యస్య సంహితామ్ । వాత్స్యముద్గలశాలీయగోఖల్యశిశిరేష్వధాత్ ॥ ౫౭ ॥ జాతుకర్ణశ్చ తచ్ఛిష్యస్సనిరుక్తాం స్వసంహితామ్ । బాలాకపైజవైతాలవిరజేభ్యో దదౌ మునిః ॥ ౫౮ ॥ బాష్కలిః ప్రతిశాఖాభ్యో వాలఖిల్యాఖ్యసంహితామ్ । చక్రే పైలాయనిర్గార్గిః కాసారశ్చైవ తాం దధుః ॥ ౫౯ ॥ బహ్వృచాస్సంహితా హ్యేతా ఏభిర్బ్రహ్మర్షిభిర్ధృతాః । శ్రుత్వైతచ్ఛన్దసాం వ్యాసం సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥ ౬౦ ॥ వైశంపాయనశిష్యా వై చరకాధ్వర్యవోఽభవన్ । యే చేరుర్బ్రహ్మహత్యాంహః క్షపణం స్వగురోర్వ్రతమ్ ॥ ౬౧ ॥ యాజ్ఞవల్క్యశ్చ తచ్ఛిష్య ఆహాహో భగవన్ కియత్ । చరితేనాల్పసారాణాం చరిష్యేఽహం సుదుశ్చరమ్ ॥ ౬౨ ॥ ఇత్యుక్తో గురురప్యాహ కుపితో యాహ్యలం త్వయా । విప్రావమన్త్రా శిష్యేణ మదధీతం త్యజాశ్వితి ॥ ౬౩ ॥ దేవరాతసుతస్సోఽపి ఛర్దిత్వా యజుషాం గణమ్ । తతో గతోఽథ మునయో దదృశుస్తాన్ యజుర్గణాన్ ॥ ౬౪ ॥ యజూంషి తిత్తిరా భూత్వా తల్లోలుపతయాఽఽదదుః । తైత్తిరీయా ఇతి యజుశ్శాఖా ఆసన్ సుపేశలాః ॥ ౬౫ ॥ యాజ్ఞవల్క్యస్తతో బ్రహ్మంశ్ఛన్దాంస్యధిగవేషయన్ । గురోరధీతాన్యపశ్యన్ సూపతస్థేఽర్కమీశ్వరమ్ ॥ ౬౬ ॥ యాజ్ఞవల్క్య ఉవాచ ॥ ఓం నమో భగవతే ఆదిత్యాయాఖిలజగతామాత్మస్వరూపేణ కాలస్వరూపేణ చతుర్విధభూతనికాయానాం బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తానామన్తర్హృదయేషు బహిరపి చాకాశ ఇవోపాధినాఽవ్యవధీయమానో భగవానేక ఏవ క్షణలవనిమేషావయవోపచితసంవత్సరగణేన తోయాదానవిసర్గాభ్యామిమాం లోకయా

మీతి ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ ఇత్యుక్త ఇతి ॥ విప్రావమన్త్రా విప్రావమాననకర్త్రా. హేతుగర్భమిదం. శిష్యేణ యాజ్ఞవల్క్యేన ఇత్థముక్తః కుపితో గురురప్యాహ ॥ కిమితి ॥ త్వయా, అలం, యాహి, మదధీతం మత్తోఽధీతం, మాశు త్యజేతి ❁ ॥ ౬౩ ॥ ❁ అథ దేవరాతసుతో యాజ్ఞవల్క్యః. యజుషాం గణం ఛర్దిత్వా ఉద్గీర్య గతః ❁ ॥ ౬౪ ॥ ❁ అథ మునయః ఛర్దితానామాదానం విప్రరూపేణానుచితమితి మత్వా తిత్తిరాఖ్యపక్షివిశేషా భూత్వా. లోలుపతయా ఆదదుః జగృహుః. అతో, యజుశ్శాఖాః తైత్తిరీయసంజ్ఞా ఆసన్ సుపేశలా అతిరమ్యాః. బహువచనమవాన్తరభేదవివక్షయా ❁ ॥ ౬౫ ॥ ❁ కాణ్వమాధ్యందినశాఖాప్రవృత్తిం ప్రస్తౌతి ॥ యాజ్ఞవల్క్య ఇత్యాదినా ॥ హే బ్రహ్మన్, గురోః, రధీతాని, ఛన్దాంస్య. ధిగవేషయన్ అన్వేషయన్నస్య. పశ్యన్ ఛర్దితత్వాదితి భావః, అర్కమాదిత్యమణ్డలాన్తర్వర్తిన, మీశ్వరం, సుష్ఠు, ఉపతస్థే తుష్టావ ❁ ॥ ౬౬ ॥ ❁ స్తుతిమేవాహ ॥ ఓం నమ ఇత్యాదినా ॥ యో, లోకయాత్రా, మనువహతి, తస్మై, భగవతే, ఆదిత్యాయ, తుభ్యం, నమ, ఇతి సంబన్ధః. తదేవ దర్శయతి ॥ అఖిలేత్యాదినా ॥ అఖిలజగదాత్మత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి, చతుర్విధనికాయానాం, దేవమనుష్యపశుపాదపభేదేన జరాయుజాణ్డజస్వేదజోద్భిజ్జరూపేణ వా చతుర్విధానాం భూతసముదాయానాం, కిం బహునా, బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తానాం అన్తర్హృదయేషు, ఆకాశ ఇవ, వ్యాప్యవ్యాపకోపాధినా బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తేన అవ్యవధీయమానః అస్పృష్టవ్యాప్యగతదోష ఇత్యర్థః కాలాత్మరూపతాం ప్రపఞ్చయతి. బహిః, క్షణాదిభిరవయవై, రుపచితేన, సంవత్సరగణేన, తోయాదానవిసర్గాభ్యాం లోకయా

త్రాంలోకవృత్తిం, అనువహతినిర్వహతి ॥ ౬౭ ॥ అఖిలజగదాత్మస్వరూపేణేత్యనేనాన్తః ప్రవిశ్య ప్రేరకత్వరూపో గాయత్రీప్రథమపాదస్థసవితృశబ్దార్థ ఉక్తః, అథద్వితీయపాదస్థభర్గశబ్దార్థవర్ణనేనస్తౌతి ॥ యదు హేతి ॥ ఉహవావేతి ప్రసిద్ధిద్యోతకోనిపాతసముదాయఃభగవతఃతవయన్మణ్డల, మథ, స్తపతి, త, త్స్వధీమహీతిసంబన్ధః, స్వధీమహిసుష్ఠుధ్యాయేమే త్యర్థః, హేవిబుధర్షభ, హేసవితః, హేతపనే, తిస్త్రీణిసంబోధనాని - మణ్డలంవిశినష్టి, అహరహః, అనుసవనంత్రిసంధ్యం, ఆమ్నాయవిధినావైదికమార్గేణ, ఉపతిష్ఠమానానాంజనానాం, యాన్యఖిలాని, దురితానిపాపాని, వృజినానితత్ఫలానిదుఃఖానిచ, తాన్యేవచ, బీజాని, యద్వా, దురితాని.వృజినానాంబీజమజ్ఞానంచభర్జయతీతిభర్జనం, తద్భర్గస్తేజో.యస్యతత్ ॥ ౬౮ ॥ అథతృతీయపాదార్థసర్వధీప్రచోదయితృత్వకథనేనస్తౌతి ॥ యదుహవావేతి ॥ ఉహవావేతిపూర్వవత్ ॥ యోభవాన్, నిజనికేతనానాంస్వశరీరాణాం, స్థావరజఙ్గమసమూహానాం, మనఇన్ద్రియప్రాణగణాన్, నాత్మనోజీవాంశ్చ, స్వయ, మాత్మాధారకోఽన్తర్యామీచసన్, ప్రచోదయతి ॥ ౬౯ ॥ చతుర్విధపురుషార్థప్రదత్వమాశిషఃపూర్వకం స్వాభిప్రేతంనివేదయతి ॥ య ఏవేతి ॥ అతికరాలవదనో-యో-ఽన్ధకారసంజ్ఞోఽజగరగ్రహస్తేన - గృహీతంగిలితం- అతఏవ-మృతకమివ - అచేతనంనిస్సంజ్ఞ-మిమంలోకం - అవలోక్య - నితరసాధారణ్యాకృపాదృష్ట్యా - ఉత్థాప్య - హరహ-స్త్రిసంధ్యం - స్వధర్మాఖ్యాత్మావస్థానే-స్వధర్మాఖ్యంస్వారాధనధర్మాఖ్యం - య-దాత్మావస్థానంచిత్తసమాధానం - తస్మిన్-శ్రేయసి - ప్రవర్తతి-యశ్చభ

త్రామనువహతి ॥ ౬౭ ॥ యదుహవావవిబుధర్షభసవితరదస్తపత్యనుసవనమహరహరామ్నాయవిధినోపతిష్ఠమానానామఖిలదురితవృజినబీజావభర్జనంభగవతస్స్వధీమహితపనమణ్డలమ్ ॥ ౬౮ ॥ యఉహవావస్థిరచరనికరాణాంనిజనికేతనానామిన్ద్రియాసుగణానాత్మనఃస్వయమాత్మాన్తర్యామీప్రచోదయతి ॥ ౬౯ ॥ యఏవేమంలోకమతికరాలవదనాన్ధకారసంజ్ఞాజగరగ్రహగృహీతంమృతకమివాచేతనమవలోక్యానుకమ్పయాపరమకారుణికఈక్షయైవోత్థాప్యాహరహరనుసవనంశ్రేయసిస్వధర్మాఖ్యాత్మావస్థానేప్రవర్తయత్యనిమిషాధిపతిరవనిపతిరివాసాధూనాంభయముదీరయన్నటతిపరితఆశాపాలైస్తత్రతత్రకమలకోశాఞ్జలిభిరుపహృతార్హణః ॥ ౭౦ ॥ అథహభగవంస్తవచరణనలినయుగలంత్రిభువనగురుభిర్వన్దితమహమయాతయామయజుఃకామఉపసరామీతి ॥ ౭౧ ॥ ఏవంస్తుతస్సభగవాన్వాజిరూపధరోహరిః । యజూంష్యయాతయామానిమునయేఽదాత్ప్రసాదితః ॥ ౭౨ ॥ యజుర్భిరకరోచ్ఛాఖాదశపఞ్చశతైర్విభుః । జగృహుర్వాజిసంన్యస్తాఃకాణ్వమాధ్యందినాదయః ॥ ౭౩ ॥ జైమినేస్సామగస్యాసీత్సుమన్తుస్తనయోమునిః । సుతన్వాంస్తత్సుతస్తాభ్యామేకైకాంప్రాహసంహితామ్ ॥ ౭౪ ॥ సుకర్మాచాపితచ్ఛిష్యస్సామవేదతరోర్మహాన్ । సహస్రంసంహితాభేదంచక్రేసామ్నాంతతోద్విజాః ॥ ౭౫ ॥ హిరణ్యనాభఃకౌసల్యఃపౌష్యఞ్జిశ్చసుకర్మణః । శిష్యౌజగృహతుశ్చాన్యఆవన్త్యోబ్రహ్మవిత్తమః ॥ ౭౬ ॥ ఉదీచ్యాస్సామగాశ్శిష్యాఆసన్పఞ్చశతానివై । పౌష్యఞ్జ్యావన్త్యయోశ్చాపితాంశ్చోదీచ్యాన్ప్ర

వా- నవనీపతిరివా- నిమిషాధిపతిఃదేవానామధిపతి-రసాధూనాందుష్టసత్త్వానాం-భయ-ముదీరయన్ - ఉత్థాపయ-న్నటతి ॥ యశ్చ, పరిత, ఆశాపాలైఃదిక్పాలైఃకర్తృభిః, కమలకోశాఞ్జలిభిః - కమలకోశాకారైరఞ్జలిభి-రుపహృతంసమర్పిత-మర్హణం-యస్యసః-అటతీతిపూర్వేణాన్వయః ॥ ౭౦ ॥ అథహానను-హేభగవన్, త్రిభువనగురుభిర్బ్రహ్మాదిభి-రభివన్దిత-ముక్తవిధస్యతవ- పదకమలయుగళ-మహ-మయాతయామయజుఃకామః - అయాతయామానిఅన్యైర్యథావదవిజ్ఞాతాని, అగతసారాణివా - యజూంషి-కామయమానః-ఉపసరామిభజామీ-త్యుపతస్థఇతిపూర్వేణాన్వయః ॥ ౭౧ ॥ ఏవమితి ॥ స్తుతః-ప్రసాదితశ్చ-హరిరాదిత్యశరీరకోభగవాన్-వాజిరూపధరః-మునయేయాజ్ఞవల్క్యాయ-దాత్ ఉపదిదేశ ॥ ౭౨ ॥ యజుర్భిరితి ॥ విభుర్యాజ్ఞవల్క్యః, శతైరపరిమితైః, యజుర్భిః-దశపఞ్చ-పఞ్చదశ - శాఖాః, అకరోత్-సతైరితిపాఠే-సవిభు - స్తైర్వాజిరూపేణహరిణాదత్తై - ర్యజుర్భి - రకరోత్-తతో-వాజినా - సంన్యస్తాః-సమ్యక్ యాజ్ఞవల్క్యేనిహితాః-శాఖా - స్తతః-కాణ్వామాధ్యందినాశ్చ-జగృహుఃఅధీతవన్తః ॥ ౭౩ ॥ జైమినేఃసామ్నాంవిభాగమాహ ॥ జైమినేరితి ॥ సామగస్య-జైమినేస్మునేః - తనయః-సుమన్తుర్నామా-సీత్-తత్సుతస్సుమన్తుసుతః - సుతన్వాన్-తాభ్యాంపుత్రపౌత్రాభ్యాం - చతుర్థ్యన్తమిదం-ద్వేధా-విభజ్య-కైకాంప్రాహేత్యర్థః ॥ ౭౪ ॥ తచ్ఛిష్యఃజైమినేశ్శిష్యః, మహాన్మాహాత్మ్యయుక్తః, సుకర్మానామ-సామవేదఏవ-తరు-స్తస్మా - త్సామ్నాం-సహస్రం-సంహితానాంశాఖానాం-భేదం - చక్రే-హేద్విజ ॥ ౭౫ ॥ హిరణ్యనాభఇతి ॥ కౌసల్యఇతిహిరణ్యనాభవిశేషణం, పౌష్యఞ్జిర్నామైక - స్తౌ సుకర్మణశ్శిష్యౌ-జగృహతుః తథా, ఆవన్త్యశ్చాన్యస్తస్యైవశిష్యః, సచ, బ్రహ్మవిత్తమః- సోఽపి-జగ్రాహేత్యర్థః ॥ ౭౬ ॥ ఉదీచ్యాఇతి ॥ పౌష్యఞ్జ్యావన్త్యయోశ్చాపి,

ఆపి శబ్దాద్ధిరణ్యనాభస్యాపి, పఞ్చశతాని-శిష్యా - ఆసన్-తాంశ్చో-దీచ్యాన్‌సతః, కాంశ్చిత్ - ప్రాచ్యాంశ్చ-ప్రచక్షత, ఇత్యర్థః। యథోక్తం వైష్ణవే “ ఉదీచ్యాస్సామగాశ్శిష్యాస్తస్యపఞ్చశతంస్మృతాః। హిరణ్యనాభశ్శావన్త్యస్సంహితా యైర్ద్విజోత్తమైః ॥ గృహీతాస్తేఽపి చోచ్యన్తే పణ్డితైః ప్రాచ్యసామగా ఇతి ,, ॥ ౭౭ ॥ పునరప్యేతేషాం త్రయాణాంసుకర్మణశ్శిష్యాణాంశిష్యాన్తరైశ్శాఖాబాహుల్యందర్శయతి ॥ లోకాక్షీతిద్వాభ్యాం ॥ లోకాక్షాదయ, శ్చత్వారః-పౌష్పిఞ్జిశిష్యాః-శతంశతం-సంహితాః, జగృహుః ॥ ౭౮ ॥ కృతోనామహిరణ్యనాభస్యశిష్యః - సచ-స్వశిష్యేభ్య, శ్చతుర్వింశతిసంహితాః ఊచే- శేషాఃఅన్యాఅపియాఃప్రసిద్ధాశ్శాఖాః-తాః, ఆవన్త్యః, స్వశిష్యేభ్య-ఊచే ॥ ౭౯ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంద్వాదశస్కన్ధేషష్ఠోఽధ్యాయః ******************

అథక్రమప్రాప్తమథర్వవేదవిభాగమాహ ॥ అథర్వవిదిత్యాదినా ॥ శిష్యంకబన్ధనామానం - స్వకాంసంహితాం -అధ్యాపయత్ సోఽపిశిష్యోఽపి-తాం-ద్విధావిభజ్య , తదుక్తంవైష్ణవే “ అథర్వవేదంసమునిస్సుమన్తురమితద్యుతిః - శిష్యమధ్యాపయామాసకబన్ధంసోఽపిచద్విధా ,, కృత్వాతువెదదర్శాయతథాపథ్యాయదత్తవానితి ॥ ౧ ॥ స్వసంహితాం చతుర్ధావిభజ్య-శౌల్కాయన్యాదీం- శ్చతుర్థో-ఽధ్యాపయామాస పథ్యస్తు - త్రిధావిభజ్యత్రీనిత్యాహసార్ధేన ॥ శౌల్కాయనిరితి॥ హేబ్రహ్మన్ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ తత్రశునకేనద్విధావిభక్తాంస్వసంహితాం తతోబభ్రుస్సైన్ధవాయనావధీతవన్తావిత్యాహ ॥ బభ్రురితి ॥ బభ్రుఃసైన్ధవాయనశ్చాఙ్గిరసగోత్రప్రభవః - శౌనకశిష్యావిత్యర్థః-సావర్ణ్యాద్యాః-సైన్ధవాయనబభ్రోశ్శిష్యాః ॥ ౪ ॥ ఆద్యశబ్దవివక్షితానాహ॥ నక్షత్రకల్ప ఇతి ॥నక్షత్రకల్పః-శాన్తిశ్చ-నక్షత్రకల్పః శాన్తికల్పశ్చేతిద్వౌ.తదుక్తం “ నక్షత్రకల్పోవేదానాంశాన్తికల్పస్తథైవచే ,, తి-కాశ్యపాఃకశ్యపగోత్రోద్భవాః- అఙ్గిరసాఃతద్గోత్రోద్భవాః.ఏతే-నక్షత్రకల్పాదీనాం కర్తృత్వాత్తత్తన్నామభిరుచ్యన్తేతే - అథర్వణాచార్యాః అథర్వవేదశాఖావిభజనేనతత్ప్రవర్తకా ఇత్యర్థః - ఇత్థంవేదసంహితావిభాగమభిధాయాథపురాణసంహితా ప్రపఞ్చశుశ్రూషామాలక్ష్యతావత్తత్ప్రవర్తకాన్‌శ్రోతుంచోదయతి॥ శృణుపౌరాణికాన్మనఇతి॥ హేమునే ॥ ౫ ॥ కేపునస్తఇత్యత్రాహ॥ త్రయ్యారుణిరితి ॥త్రయ్యారుణ్యాదయఇమే-షట్ - మత్పితుర్ముఖా- దేకైకాం - సంహితాంపురాణసంహితా - మధీయన్త-మత్పితుర్ముఖాదిత్యనేన - తావద్బాదరాయణఃషట్సంహితాఃరోమహర్షణాయప్రోవాచ - తస్మాదేతేషడధ్యైషతేతిసూచ్యతే - అహంతు - ఏతేషాంషణ్ణాంశిష్యోభూత్వాసర్వాష్షడపిసంహితాఅధ్యగామధీతవానస్మి ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ కించకాశ్యపఇతి॥ రామస్యభార్గవస్య,శిష్యో-యో, ఽకృతవ్రణ-స్తఏతే-చత్వారో-వయం-వ్యాసపుత్రాన్‌శ్రీశుకా-చ్ఛ్రుతస్రో-మూలసంహితా, ఆధీమహి ॥ ౮ ॥ అధీమహి మూలసంహితా ఇత్యనేనపురాణసంహితాబాహుల్యంసూచ్యతే - తథ్రగ్గస్పష్టీకరిష్యన్‌తావచ్ఛుకపరీక్షిత్సంవాదనిరూపితమపిపురాణలక్షణంతచ్ఛ్రోత్రుదకథనాయదర్శయతి ॥ పురాణేతి ॥ వేదశాస్త్రానుసారేణ-నిరూపితం - పురాణలక్షణం-బుద్ధి-మాశ్రిత్య-శృణు అవహితమనాశ్శృణ్విత్యర్థః ॥ ౯ ॥ కింతదిత్యత్రాహ ॥ సర్గశ్చేతిదశభిః ॥సర్గాదిభిర్లక్షణైః-ర్యుక్తం-తదేవ, పురాణ-మితి - తద్విదఃపురాణలక్షణవిదః -విదుః-అత్రస్థానపోషణేవృత్తిరక్షాశబ్దాభ్యాముచ్యేతే-అన్తరాణిమన్వన్తరాణి, వంశో-వంశ్యానుచరితంచ-సంస్థానిరోధః, అన్యైవాఖ్యాన్తికప్రలయయరూపాముక్తిరప్యుక్తా- హేతుశబ్దేనోతయఃపృథగ్గృహీతాః

చక్షతే॥ ౭౭ ॥లోకాక్షిర్నాగలిఃకల్యాఃకుసీదఃకుక్షిరేవచ । పౌష్పిఞ్జిశిష్యాజగృహుస్సంహితాస్తేశతంశతమ్ ॥ కృతోహిరణ్యనాభస్యచతుర్వింశతిసంహితాః।శిష్యఊచేస్వశిష్యేభ్యశ్శేషాఆవన్త్యఆత్మవాన్॥౭౯॥ ***
********* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ద్వాదశస్కన్ధే, షష్ఠోఽధ్యాయః. *********

సూతఉవాచ ॥ అథర్వవిత్సుమన్తశ్చ శిష్యమధ్యాపయత్స్వకామ్ । సంహితాంసోఽపిపథ్యాయవేదదర్శాయచోక్తవాన్ ॥ ౧ ॥ శౌల్కాయనిర్బ్రహ్మబలిర్మోదోషః పిప్పలాయనిః । వేదదర్శస్యశిష్యాస్తేపథ్యశిష్యానథోశృణు ॥ ౨ ॥ కుముదశ్శునకోబ్రహ్మన్జాజలిశ్చాప్యథర్వవిత్ ॥ ౩ ॥బభ్రుఃశిష్యోఽథాఙ్గిరసస్సైన్ధవాయనఏవచ । అధీయేతాంసంహితేద్వేసావర్ణ్యాద్యాస్తథాపరే ॥ ౪ ॥ నక్షత్రకల్పశ్శాన్తిశ్చకాశ్యపాఙ్గిరసాదయః। ఏతేచాథర్వణాచార్యాశ్శృణుపౌరాణికాన్మునే ॥ ౫ ॥ త్రైయ్యారుణిఃకశ్యపశ్చసావర్ణిరకృతవ్రణః । వైశమ్పాయనహారీతౌషడ్వైపౌరాణికాఇమే ॥ ౬ ॥అధీయన్త*వ్యాసశిష్యాత్సంహితాంమత్పితుర్ముఖాత్ । ఏకైకామహమేతేషాంశిష్యస్సర్వాంసమధ్యగామ్ ॥ ౭ ॥ కాశ్యపోఽహంచసావర్ణీరామశిష్యోఽకృతవ్రణః । అధీమహివ్యాసశిష్యాచ్చతస్రోమూలసంహితాః ॥ ౮ ॥ పురాణలక్షణంబ్రహ్మన్బ్రహ్మర్షిభి*ర్నిరూపితమ్ । శృణుష్వబుద్ధిమాశ్రిత్యవేదశాస్త్రానుసారతః ॥ ౯ ॥ సర్గశ్చాథవిసర్గశ్చవృత్తిరక్షాన్తరాణిచ। వంశోవంశానుచరితంసంస్థా

క్వచిదితి॥ సోబ్రహ్మన్-మహదల్పవస్థయా-క్వచిత్పఞ్చవిధంచ-లక్షణం-మహాపురాణస్యోక్తానిదశలక్షణాని-అల్పపురాణంతు॰ సర్గశ్చప్రతిసర్గశ్చవంశోమన్వన్తరాణిచ-వంశ్యానుచరితంచైవపురాణంపఞ్చలక్షణ,,మిత్యుక్తవిధమిత్యర్థః ॥౧౦॥ ౧౧॥ క్రమేణసర్గాదీనాం స్వరూపంనిరూపయతి ॥ అవ్యాకృతేత్యాదినా ॥ అవ్యాకృతస్యమూలప్రకృతే - ర్గుణానాం సత్వరజస్తమసాం-క్షోభాత్ - యో- మహాన్ - గుణత్రయపరిణామరూపః-తస్మా - దహంకార - స్త్రిధాభూత - స్తస్మాచ్చ - భూతానాంఆకాశాదీనాం-తత్సూక్ష్మాణాంశబ్దాదీనాంఇన్ద్రియాణాంచ - తదర్థానాంస్థూలానాం - యః-సంభవః-స,సర్గ ఇత్యుచ్యతే ॥ ౧౨ ॥ విసర్గంనిరూపయతి ॥ పురుషానుగృహీతానామితి ॥పురుషేణపరమపురుషేణానుగృహీతానామాహితసృష్టిసామర్థ్యానాం - ఏతేషాంమహదాదితత్త్వానాంయస్సమాహారః సంఘాతపరిణామః-స విసర్గ ఇత్యర్థః-కోఽసౌసమాహార- స్తందర్శయతి ॥ చరాచరమితి ॥ చరాచరాత్మకంజగదేవ,తత్సమాహారఇత్యర్థః-తత్రదృష్టాన్తః ॥ బీజాద్బీజమితి కారణబీజా-త్కార్యబీజమివ-కారణాదవ్యాకృతాన్మహదాదిక్రమేణచరాచరాత్మకంయత్కార్యం జాతంసవిసర్గఇత్యర్థః।విసర్గస్య జీవకర్మవాసనాప్రయు - క్తత్వాద్వాసనామయత్వమ్ ॥ ౧౩ ॥ వృత్తింనిరూపయతి ॥ వృత్తిరితి ॥ చరాణాంభూతానాం-అచరాణిభూతాని-వృత్తిర్జీవనోపాయఇత్యర్థః-సాచ-శేనేశ్వరేణ-కృతా-సాచ-నృణాం- కామాద్రాగాత్ - తత్రాపి చోదనయావిధినా - నకేవలంరాగప్రాప్తా - శాస్త్రావిరుద్ధాచేత్యర్థః-కృతాస్వేనేతిపాఠే - స్వేన-ఈశ్వరేణైవ -కృతేత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ రక్షామాహ ॥ ప్రతియుగం - తిర్యగాదిషు-అచ్యుతస్యావతార- స్తచ్చేష్టా-విశ్వస్య-రక్షేత్యర్థః-అవతారతచ్చేష్టితానాంవిశ్వరక్షారూపత్వందర్శయతి ॥ హన్యన్తఇతి ॥ యైరవతారైః-తచ్చేష్టితైః-త్రయీద్విషః వైదికధర్మవిరోధి

హేతురపాశ్రయః ॥ ౧౦ ॥దశభిర్లక్షణైర్యుక్తంపురాణంతద్విదోవిదుః ।క్వచిత్పఞ్చవిధంబ్రహ్మన్మహదల్పవ్యవస్థయా ॥ ౧౧ ॥ అవ్యాకృతగుణక్షోభాన్మహతస్త్రివిధోఽహమః । భూతసూక్ష్మేన్ద్రియార్థానాంసంభవస్సర్గ ఉచ్యతే॥ ౧౨ ॥పురుషానుగృహీతానామేతేషాంవాసనామయః। విసర్గోఽయంసమాహారో బీజాద్బీజం చరాచరమ్॥౧౩॥వృత్తిర్భూతానిభూతానాంచరాణామచరాణిచ । కృతాస్వేననృణాంతత్రకామాచ్చోదనయాఽపివా॥ ౧౪ ॥రక్షాఽచ్యుతావతారేహావిశ్వస్యానుయుగేయుగే । తిర్యఙ్మర్త్యర్షిదేవేషుహన్యన్తేయైస్త్రయీద్విషః॥ ౧౫ ॥మన్వన్తరంమనుర్దేవామనుపుత్రాస్సురేశ్వరాః।ఋషయోంఽశావతారాశ్చహరేష్షడ్విధముచ్యతే ॥ ౧౬ ॥ రాజ్ఞాంబ్రహ్మప్రసూతానాంవంశస్త్రైకాలికోఽన్వయః।వంశానుచరితంతేషాంవృత్తంవంశధరాశ్చయే॥ ౧౭ ॥నైమిత్తికఃప్రాకృతికోనిత్యఆత్యన్తికోలయః । సంస్థేతికవిభిఃప్రోక్తాచతుర్ధాఽస్యస్వభావతః ॥ ౧౮ ॥ హేతుర్జీవోఽస్యసర్గాదేరవిద్యాకర్మకారకః । యంచానుశాయినంప్రాహురవ్యాకృతముతాపరే ॥ ౧౯ ॥ వ్యతిరేకాన్వయోయస్యజాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిషు । మాయామయేషుతద్బ్రహ్మజీవవృత్తిష్వ

నః-హన్యన్తే ॥ ౧౫ ॥ అన్తరాణిలక్షయతి ॥ మన్వన్తరమితి ॥ షడ్విధంమన్వన్తరముచ్యత ఇతిసంబన్ధః-మన్వాదయః-షడేతే,యత్ర-తన్మన్వన్తరముచ్యతఇత్యర్థః॥ షడ్విధత్వమేవాహ ॥ మనురితి ॥ హరేరంశావతారాస్తైస్సంబద్ధాః-సురేశ్వరాఇన్ద్రాః ॥ ౧౬ ॥ వంశమాహ॥రాజ్ఞామిత్యర్ధేన ॥ మనోః-ప్రసూతానాం-రాజ్ఞాం-యః-త్రైకాలికః-కాలత్రయగోచరోఽన్వయః-సవంశఇత్యర్థః-తదనుచరితమేవాహ॥వంశానుచరితమితి ॥ యేచ - వంశధరాఃవంశనిర్వాహకాః-తేషాం-వృత్తంవంశానుచరితముచ్యతఇత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ సంస్థామాహ॥నైమిత్తికఇతి ॥స్వభావతఃకాలకర్మస్వభావాత్-అస్యవిశ్వస్య చతుర్ధాచతుర్విధః-నైమిత్తికాదిరూపో-లయః-సంస్థేతి-కవిభిః-ప్రోక్తః ॥ ౧౮ ॥ హేతుంనిరూపయతి ॥ హేతురితి॥అవిద్యాకర్మకారకః-అజ్ఞానమూలకంపుణ్యాపుణ్యాత్మకంకర్మకరోతీతితథా - స-జీవః ఏకత్వంజాత్యభిప్రాయకం-అస్యవిశ్వస్య-సర్గాదేః-హేతుః- జీవస్యకర్మఫలానుభవార్థత్వాత్సర్గాదేస్తన్నిమిత్తత్వంతస్యాస్తి - సహేతురిత్యర్థః-హేతుత్వఖ్యాపనాయజీవంవిశినష్టి ॥ యమితి ॥ అనుశయోభుక్తఫలకర్మావశేషః - సోఽస్యాస్తీత్యనుశయీ- తథాభూతం-యంజీవం-ప్రాహుః-ముక్తానశేషకర్మవాసనాయుక్తంప్రాహుః ఉతఅపిచఅపరే-యం-అవ్యాకృతందేవాదినామరూపరహితం-ప్రాహుః సృష్టేఃపూర్వందేవాదినామనారూపరహితంప్రాహుః - సృష్టేఃపూర్వందేవాదినామరూపరహితావాసనాయుక్తాజీవాఅస్యసర్గాదేర్నిమిత్తమితిస హేతురిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ అథాపాశ్రయమాహద్వాభ్యామ్ ॥ వ్యతిరేకాన్వయామితి ॥ మాయామయేషుప్రకృతికార్యేషు-శరీరేషు-జాగ్రదాదిషు- జీవస్యవృత్తిషు - యస్యాన్వయవ్యతిరేకౌ-తద్బ్రహ్మ-అపాశ్రయఃసర్వాధారత్వాదపాశ్రయఇత్యుచ్యతఇత్యర్థః. బ్రహ్మణోజీవవృత్తినిర్వాహకతయాఽవస్థానాత్తాస్వన్వయః-అవస్థాభిరస్య

ష్టత్వాద్వ్యతిరేకశ్చ-భవతి - బ్రహ్మణస్తత్క్వచిద్విశిష్టతారూపేణసర్వావస్థాన్వయః-స్వేనరూపేణతాభిర్వ్యతిరేకశ్చే త్యుక్తంభవతి ॥ ౨౦ ॥ అత్రదృష్టాన్తమాహ॥పదార్థేష్వితి ॥ బీజాదిపఞ్చత్వాన్తాస్వవస్థాసు - రూపనామసు నామరూపవత్సుపదార్థేషుఘటపటాదిషు,యద్ద్రవ్యం-తన్మాత్రంతద్ద్రవ్యమాత్రం - జన్మాద్యవస్థాభి-ర్యుతాయుతంతత్త్వాదివిశిష్టతారూపేణజన్మాదియుతం-తత్ప్రహాణదశాయాంవిశేష్యమాత్రరూపేణజన్మాదిరహితంచ- తద్వదిత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ యదుక్తం॥దశమస్యవిశుద్ధ్యర్థంనవానామిహలక్షణ,,మితి-తదాహ॥ విరమతేతి ॥ వృత్తిత్రయాశ్రయమితిభావప్రధానోనిర్దేశః-యదా-చిత్తం-జాగ్రదాదివృత్తిత్రయాశ్రయత్వం-హిత్వా-స్వయ-మయత్నతః. యోగేనయోగాభ్యాసయత్నేనవా - విరమేత-విషయేభ్య ఇతిశేషః , తదా - ఆత్మాన - మాశ్రయాఖ్యం - వేద - ఆత్మాచిత్తం తత్ తతః - నివర్తతే , వైదేహాయానివర్తతేఇతిపాఠాన్తరం - తదాఅత్మానం - వేదతతః - ఈహాయాఃసంసారరూపాయాః-నివర్తతఇత్యర్థః-వైదేహాయనివర్తతఇతిపాఠాన్తరం,తదా- యస్యచిత్తం - విరమేత ॥ స-ఆత్మానం-వేదేతిశేషః-తతః - వైదేహాయవిదేహభావాయప్రాకృతదేహాభావాయేతియావత్- నివర్తతే,సంసారబన్ధాన్నివర్తతే-ముచ్యతఇత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ తదేవంపురాణసంహితావిభాగప్రసఙ్గేనతల్లక్షణాన్యభిధాయప్రస్తుతమాహ ॥ఏవమితి ॥ ఏవంవిధైఃదశభిఃపఞ్చభిర్వా-లక్షణై-ర్లక్ష్యాణి-మహాన్తిక్షుల్లకాన్యల్పానిచా-ష్టాదశ,పురాణాని-పురావిదఃపూర్వకాలాభిజ్ఞామునయో-విదుః ॥ ౨౩ ॥ కానిపునస్తాన్యష్టాదశేత్యత్రాహ బ్రాహ్మమితి ॥మాత్స్యకౌర్మ్యమితిసమాహారద్వంద్వః.మాత్స్యంకౌర్మ్యంచేత్యర్థః-ఇతీత్థం-త్రిషట్ అష్టాదశ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥

ప్రాశ్రయః ॥ ౨౦ ॥ పరార్థేషుయథాద్రవ్యంతన్మాత్రంరూపనామసు । బీజాదిపఞ్చతాన్తాసుహ్యవస్థాసుయుతాయుతమ్॥ ౨౧ ॥విరమేత॥యదాచిత్తంహిత్వావృత్తిత్రయాశ్రయమ్।యోగేనవాతదాత్మానం ॥ వేదేహాయానివర్తతే ॥ ౨౨ ॥ ఏవంలక్షణలక్ష్యాణిపురాణానిపురావిదః । మునయోఽష్టాదశప్రాహుఃక్షుల్లకానిమహాన్తిచ ॥ ౨౩ ॥ బ్రాహ్మంపాద్మంవైష్ణవంచశైవంలైఙ్గంసగారుడమ్ । నారదీయంభాగవతమాగ్నేయంస్కాన్దసంజ్ఞితమ్॥ ౨౪ ॥భవిష్యంబ్రహ్మకైవర్తంమార్కణ్డేయంచవామనమ్ । వారాహంమాత్స్యకౌర్మ్యంచబ్రహ్మాణ్డాఖ్యమితిత్రిషట్॥ ౨౫ ॥ బ్రహ్మన్నిదంసమాఖ్యాతంశాఖాప్రణయనంమునేః।శిష్యాణాంచప్రశిష్యాణాం బ్రహ్మ తేజోవివర్ధనమ్ ॥ ౨౬ ॥ ****************************

********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ద్వాదశస్కన్ధే,సప్తమోఽధ్యాయః ॥ **********

శౌనకఉవాచ॥ సూతజీవచిరంసాధోవదనోవదతాంవర।తమస్యపారేభ్రమతాంనృణాంత్వంపారదర్శనః॥౧॥ ఆహుశ్చిరాయుషమృషింమృకణ్డుతనయంజనాః।యఃకల్పాన్తేహ్యుర్వరితోయేనగ్రస్తమిదంజగత్॥ ౨ ॥సవాఅస్మత్కులోత్పన్నఃకల్పేఽస్మిన్భార్గవర్షభ।నైవాధునాఽపిభూతానాంసంప్లవఃకోఽపిజాయతే॥ ౩॥ ఏకఏవార్ణవే

వేదపురాణసంహితావిభాగోపపాదనంనిగమయతి ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ హేబ్రహ్మన్ ! మునేర్బాదరాయణస్య-శిష్యాణాం-ప్రశిష్యాణాం-శాఖాప్రణయనంవేదపురాణసంహితాప్రవర్తనం,తచ్చ,శ్రోతౄణాం - బ్రహ్మతేజసఃబ్రహ్మవర్చసస్య,వివర్ధనమున్ముద్దీపన.మితిఫలకీర్తనమ్ ॥ ౨౬ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంద్వాదశస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః ॥ ********************************

పురాణగణనాయాంమార్కణ్డేయమిత్యుక్తంతత్రతత్పురాణకర్తుర్మార్కణ్డేయస్యచరిత్రంబుభుత్సుస్తత్కథనాయసూతంస్తౌతిశౌనకః॥ సూతేతి ॥ హేసూత-హేసాధో,హేవదతాంవర,చిరం,జీవ-నః-అస్మభ్యం వద- యదస్మచ్ఛుశ్రూషితంతద్వదేత్యర్థః-యత,స్త్వ-మపారే,తమస్యజ్ఞానే, తత్కార్యేసంసారేవా - భ్రమతాం,నృణాం,తత్పారందర్శయతీతితథాభూత,స్త్వమేవా-తో-వదేత్యర్థః ॥ ౧ ॥ కింతచ్ఛుశ్రూషితమిత్యత్రాహ ॥ ఆహురితి ॥ చిరాయుష్ట్వమేవదర్శయితుంవిశినష్టి॥యః-కల్పాన్తేఽప్యుర్వరితఃఅవశిష్టః-యేనభగవతేదంజగద్గ్రస్తం - తంచదదర్శేతిశేషః-యద్వా,యేనే-దంజగత్కల్పాన్తే-గ్రస్తం-తేన,ఉర్వరితోఽవశేషితో-య - ఇతిసంబన్ధఃమార్కణ్డేయస్య ఏతత్కల్పప్రసూతత్వేశాస్త్రాన్తరవిరోధపరిహారోద్రష్టవ్యః ఏతత్కల్పప్రసూతోమార్కణ్డేయోఽన్యోవాస్యాదిత్యవిరోధః ॥ ౨ ॥ తత్రాత్మనస్సంశయముద్ఘాటయతి ॥ సవాఇతి ॥ హేభార్గవర్షభ,సవైమార్కణ్డేయః-అస్మిన్నేవకల్పే,స్వ , కులోత్పన్నః,తతఃకిమతఆహ ॥నైవేతి । అధునాఽపి-భూతానాం,సంప్లవఃప్రలయః , కోఽపి-నైవజాయతే , అస్మిన్నేవకల్పేజాతఃకథమసంజాతంసంప్లవమద్రాక్షీదితిసంశయఇత్యర్థః ॥ ౩ ॥ ఉర్వరితత్వమేవప్రపఞ్చయతి॥ ఏకఏవేతి ॥అర్ణవేప్రళయార్ణవే-భ్రామ్యన్,వటపత్రస్య

పుటేతల్పే-శయానం- తోకం అర్భకం బాలకం , పురుషం - దదర్శ, బాల్యస్యాల్పత్వసూచనాయ తోకమిత్యుక్తమతో న పౌనరుక్త్యమ్ ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ ఇత్థం సంశయమావిష్కృత్య తన్నిరాసాయ చోదయతి ॥ ఏష ఇతి ॥ ఏషః “ సవా ఆత్మకులోత్పన్న ,, ఇత్యాదినోక్తః , యతస్సంశయాన్నః అహ్నాం, కౌతూహలం- యద్వృత్తాన్తశ్రవణౌత్సుక్యం, భవతి , తన్నోఽస్మాకం, సంశయం-ఛిన్ధి- న కేవలం త్వం యోగీ, కిన్తు , పురాణేష్వపి- జ్ఞాతృత్వేన , సమ్మతః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ ఇత్థమాపృష్టస్తచ్చరిత్రం విస్తరతో వివక్షుస్తావత్ప్రశ్నమభినన్దతి సూతః ॥ ప్రశ్న ఇతి ॥ హే మహర్షే- త్వయా, కృతోఽయం- ప్రశ్నః , లోకస్య మలమపహన్తీతి తథా, తత్ర హేతుః, యత్ర యత్ప్రశ్నోత్తరే, కలిమలం కలియుగప్రయుక్తం మలమపహన్తీతి తథాభూతా- నారాయణకథా, గీతా భవిష్యతి ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ ఆదితస్తచ్చరిత్రం వర్ణయతి ॥ ప్రాప్తద్విజాతిసంస్కార ఇత్యాదినా, యావద్దశమాధ్యాయసమాప్తి మార్కణ్డేయో మృత్యుంజిగ్య ఇతి పఞ్చమేనాన్వయః- క్రమాత్ గర్భాధానాదిసంస్కారక్రమాత్, ప్రాప్తః- ద్విజాతిసంస్కారః ఉపనయనసంస్కారో, యేన, సః- ధర్మేణ శాస్త్రోక్తవిధినా, ఛన్దాంసి వేదానధీత్య- తపసా స్వవర్ణాశ్రమోచితేన- స్వాధ్యాయేన వేదేన చ, సంయుక్తః ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ బృహద్వ్రతధరః నైష్ఠికబ్రహ్మచర్యవ్రతధరః, నియమర్ధయే నియమస్య స్వధర్మస్య- ఋద్ధిః వృద్ధిః తస్యై- కమణ్డల్వాదికం- బిభ్రాణః, సన్ధ్యయోః సాయం ప్రాతస్సన్ధ్యయోః- అగ్న్యాదిషు - హరిమర్చయన్, తత్రాత్మా స్వహృదయం, గుర్వర్థం- భైక్ష్యమాహృత్య, తేనానుజ్ఞాతశ్చేత్తర్హి బుభుజే , సకృత్, నో చేదననుజ్ఞాతశ్చేత్ , దుపోషితో,

భ్రామ్యన్ దదర్శ పురుషం కిల వటపత్రపుటే తోకం శయానం త్వేకమర్భకమ్॥ ౪ ॥ ఏష నస్సంశయో భూయాన్ సూ
త కౌతూహలం యతః । తన్నశ్ఛిన్ధి మహాయోగిన్ పురాణేష్వపి సమ్మతః॥ ౫ ॥ సూత ఉవాచ ॥ ప్రశ్నస్త్వయా మహ
ర్షేఽయం కృతో లోకమలాపహః। నారాయణకథా యత్ర గీతా కలిమలాపహా॥ ౬ ॥ ప్రాప్తద్విజాతిసంస్కారో
మార్కణ్డేయః పితుః క్రమాత్। ఛన్దాంస్యధీత్య ధర్మేణ తపస్స్వాధ్యాయసంయుతః॥ ౭ ॥ బృహద్వ్రతధరశ్శాన్తో
జటిలో వల్కలాంబరః । బిభ్రత్కమణ్డలుం దణ్డముపవీతం సమేఖలమ్ ॥ ౮ ॥ కృష్ణాజినం సాక్షసూత్రం కుశాంశ్చ
నియమర్ధయే । అగ్న్యర్కగురువిప్రాత్మస్వర్చయన్ సన్ధ్యయోర్హరిమ్॥ ౯ ॥ సాయం ప్రాతస్స గురవే భైక్ష్యమా
హృత్య వాగ్యతః । బుభుజే గుర్వనుజ్ఞాతస్సకృన్నో చేదుపోషితః॥ ౧౦ ॥ ఏవం తపస్స్వాధ్యాయ✽పరో వర్షాణా
మయుతాయుతమ్ । ఆరాధయన్ హృషీకేశం మృత్యుంజిగ్యే ✽ సుదుర్జయమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఇత్థం బృహద్వ్రతధరస్తప
స్స్వాధ్యాయసంయమైః । దధ్యావధోక్షజం యోగీ ధ్వస్తక్లేశాన్తరాత్మనా ॥ ౧౨ ॥ తస్యైవం యుఞ్జతశ్చి
త్తం మహాయోగేన యోగినా । వ్యతీయాయ మహాన్ కాలో మన్వన్తరషడాత్మకః ॥ ౧౩ ॥ ఏతత్పురన్దరో జ్ఞాత్వా
సప్తమేఽస్మిన్ కిలాన్తరే । తపోవిశఙ్కితో బ్రహ్మన్నారేభే తద్విఘాతనమ్॥ ౧౪ ॥ గన్ధర్వాప్సరసః కామం వసన్త
మలయానిలౌ । మునయే ప్రేషయామాస రజస్తోకమదౌ తథా॥ ౧౫ ॥ తే వై తదాశ్రమం జగ్ముర్హిమాద్రేః పార్శ్వ
ఉత్తరే । పుష్పభద్రా నదీ యత్ర చిత్రాఖ్యా చ శిలా విభో॥ ౧౬ ॥ గత్వాఽఽశ్రమపదం పుణ్యం పుణ్యద్రుమలతా

భవతి ✽ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ✽ ఏవమితి ॥ సుదుర్జయం సుతరాం దుఃఖేనాపి జేతుమశక్యం- మృత్యుం జిగ్యే జితవాన్ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ ఇత్థమితి ॥ యోగేన- ధ్వస్తాః- క్లేశా రాగాదయో- యస్య- తేనాన్తరాత్మనా ప్రత్యాహృతేన మనసా- అధోక్షజం - దధ్యౌ ధ్యాతవాన్ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ తస్యేతి ॥ యుఞ్జతః సమాదధతస్సతః, మహాన్ భూయాన్, తదేవాహ ॥ మన్వన్తరషడాత్మకః- వ్యతీయాయ వ్యతిక్రాన్తోఽభూత్ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ తస్య తపోనిష్ఠాదార్ఢ్యమితిహాసేన వర్ణయతి ॥ తదిత్యాదినా ॥ పురన్దరః ఇన్ద్రః, ఏతత్తపశ్చరణం- జ్ఞాత్వా- సప్తమేఽస్మిన్నన్తరే- వైవస్వతమన్వన్తరే- హే బ్రహ్మన్- తపసా , విశఙ్కితః- కిం వాఽయం మత్పదం జిఘృక్షేదితి సంజాతశఙ్కః- తద్విఘాతనం తస్య విఘాత- మారబ్ధవాన్ ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ గన్ధర్వాంశ్చ- అప్సరసశ్చ- తాః- మునయే మునిం భ్రంశయితుం, గన్ధర్వాదీన్ ప్రేషయామాస ॥ స్వయం రజస్తోకమదౌ- రజస్తోకో లోభ- స్తస్య రజోగుణప్రభవత్వాత్ - తం చ- మదం చ- తౌ- ప్రేషయామాస ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ తే వా ఇతి ॥ గన్ధర్వాదయః- హిమాచలస్యోత్తరే పార్శ్వే- తత్రాపి- యత్ర- పుష్పభద్రాఖ్యా- నదీ- తత్రాపి- యత్ర- చిత్రాఖ్యా- శిలా- తత్ర- తదాశ్రమం- మార్కణ్డేయాశ్రమం- జగ్ముః ॥ విభవితి సంబోధనమ్ ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ గత్వేతి ॥ ఆశ్రమపదం- ప్రవిష్టో- వాయు- ర్వవౌ- వితి తృతీయేనాన్వయః - పుణ్యం పుణ్యావహం- పుణ్యైః ద్రుమైః- లతాభిశ్చ, అఞ్చితం పూజితం- ఆకులమితి పాఠాన్తరం - పుణ్యానాం- ద్విజానాం ఋషీణాం- కులైః సమూహైః - రాకీర్ణం- పుణ్యా- అమలాశ్చ జలాశయా యస్మిన్ - మధుపానమత్తానాం - భ్రమరాణాం, సంగీతం- యస్మిన్- మత్తకోకిలానాం కూజితం యస్మిన్ - మత్తా- బర్హిణా మయూరా ఏవ - నటాస్తేషాం- ఆటోపః సంభ్రమో- యస్మిన్- మత్తానాం - ద్విజానాం పక్షిణాం- కులైః- రాకులం- ఇత్థంభూతం - తదాశ్రమపదం- మలయానిలః - శీతలగిరినదీశీకరానాదాయ - సుమనోభిః కుసుమైః- పరిష్వక్తః- స్మరం కామమ్

మత్తమ్భ్రయుక్ ఉద్దీపయన్-వనే ప్రససార ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ఏవం మలయానిలస్య వ్యాపార ఉక్తః॥ అథ వసన్తస్యత మాహ ॥ ఉద్యదితి ॥ ఉద్యన్ చన్ద్రో యస్మిన్, తత్, నిశావక్త్రం రజనీముఖం, యస్మిన్, సః-ప్రవాలానాం పల్లవానాం, స్తబకానాం గుచ్ఛానాం చ, ఆలయః శ్రేణయో, యేషు తైః-గోపద్రుమలతాజాలైః-గుప్యన్తే నివిటపైస్సంశ్లిష్యన్త ఇతి గోపాః- ద్రుమాలతాశ్చేతి, తేషాం, జాలైః సమూహైః -రుపలక్షితః, కుసుమాకరో వసన్తః, తత్ర, ప్రాదుర్బభూవ ॥ ౨౦ ॥ అథ కామస్య తమాహ ॥ అన్వీయమాన ఇతి ॥ గీతవాదిత్రాణాం మృదఙ్గాదీనాం, యూథమేషామస్తీతి తథా తైః, మత్వర్థీయష్ఠన్, గన్ధర్వైః, అన్వీయమానః, యుజ్యమానః గృహీతధనుర్బాణః స్వస్త్రీణాం అప్సరసాం యూథస్య, పతిః, స్మరః, అదృశ్యత అలక్ష్యత ॥ ౨౧ ॥ హుత్వేతి ॥ ఉపాసీనం, తం మార్కణ్డేయం, మూర్తిమన్తం పుంవిగ్రహధారిణం, అనలమివస్థితం, దదృశుః ॥ ౨౨ ॥ ననృతురితి ॥ తస్య మార్కణ్డేయస్య, అథో అథ, వాద్యం స్తుతిసూచకం ధ్వనిం-చక్రుః ॥ ౨౩ ॥ సందధ ఇతి ॥ పఞ్చ, అరవిన్దాదీని-ముఖాని యస్య, తత్, అస్త్రం, స్వధనుషి, సందధే - మధుర్వసన్తః, రజస్తోకో లోభో మదశ్చేత్యేతే, ఇన్ద్రభృత్యాః-అకమ్పయన్ అక్షోభయన్ ॥ ౨౪ ॥ క్రీడన్త్యా ఇతి ॥ పుఞ్జికస్థలీనామాప్సరా, తస్యాః-కన్దుకైః, క్రీడన్త్యాః- స్తనభారాత్-భృశ, ముద్విగ్నమధ్యాయాశ్చలన్మధ్యాయాః, కేశేభ్యో, విస్రంసితా-స్రక్, యస్యాః తస్యాః, కన్దుకమ

ఇచ్ఛితమ్ । పుణ్యద్విజకులాకీర్ణం పుణ్యామలజలాశయమ్ ॥ ౧౭ ॥ మత్తభ్రమరసంగీతం మత్తకోకిలకూజితమ్। మత్తబర్హినటాటోపం మత్తద్విజకులాకులమ్ ॥ ౧౮ ॥ వాయుః ప్రవిష్ట ఆదాయ హిమనిర్ఝరశీకరమ్। సుమనోభిః పరిష్వక్తో వవావుత్తమ్భయన్స్మరమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఉద్యచ్చన్ద్రనిశావక్త్రః ప్రవాలస్తబకాలిభిః। గోపద్రుమలతాజాలైస్తత్రాసీత్కుసుమాకరః ॥ ౨౦ ॥ అన్వీయమానో గన్ధర్వైర్గీతవాదిత్రయూథకైః । అదృశ్యతాత్తచాపేషుః స్వఃస్త్రీయూథపతిః స్మరః ॥ ౨౧ ॥ హుత్వాఽగ్నిం సముపాసీనం దదృశుః శక్రకింకరాః । మీలితాక్షం దురాధర్షం మూర్తిమన్తమివానలమ్ ॥ ౨౨ ॥ ననృతుస్తస్య పురతః స్త్రియోఽథో గాయకా జగుః। మృదఙ్గవీణాపణవైర్వాద్యం చక్రుర్మనోరమమ్ ॥ ౨౩ ॥ సందధేఽస్త్రం స్వధనుషి కామః పఞ్చముఖం తదా । మధుర్మనో రజస్తోక ఇన్ద్రభృత్యా వ్యకమ్పయన్ ॥ ౨౪ ॥ క్రీడన్త్యాః పుఞ్జికస్థల్యాః కన్దుకైః స్తనగౌరవాత్ । భృశముద్విగ్నమధ్యాయాః కేశవిస్రంసితస్రజః ॥ ౨౫ ॥ ఇతస్తతో భ్రమద్దృష్టేశ్చలన్త్యా అనుకన్దుకమ్ । వాయుర్జహార తద్వాసః సూక్ష్మం త్రుటితమేఖలమ్ ॥ ౨౬ ॥ విససర్జ తదా బాణం మత్వా తం స్వజితం స్మరః । సర్వం తత్రాభవన్మోఘమనీశస్య యథోద్యమః ॥ ౨౭ ॥ త ఇత్థమపకుర్వన్తో మునేస్తత్తేజసా మునే। దహ్యమానా నివవృతుః ప్రబోధ్యాహిమివార్భకాః ॥ ౨౮ ॥ ఇతీన్ద్రానుచరైర్బ్రహ్మన్ధర్షితోఽపి మహామునిః । యన్నాగాదహమో భావం న తచ్చిత్రం మహత్సు హి ॥ ౨౯ ॥ దృష్ట్వా నిస్తేజసం కామం సగణం భగవాన్స్వరాట్ । శ్రుత్వాఽనుభావం బ్రహ్మర్షేర్విస్మయం సమగాత్పరమ్ ॥ ౩౦ ॥ తస్యైవం యుఞ్జతశ్చిత్తం తపఃస్వాధ్యాయసంయమైః। అనుగ్రహాయావిరాసీన్నరనారాయణో హరిః ॥ ౩౧ ॥ తౌ శుక్లకృష్ణౌ నవకఞ్జలోచనౌ చతుర్భుజౌ రౌరవవల్కలామ్బరౌ। పవిత్రపాణీ ఉపవీతకం త్రివృత్కమణ్డలుం దణ్డమృజుం చ వైణవమ్ ॥ ౩౨ ॥ పద్మాక్షమాలాముత జన్తుమార్జనం వేదం చ సాక్షాత్తప

నుసృత్య-ఇతస్తతో, భ్రమన్త్యా, దృష్టిః-యస్యాః, తస్యాశ్చలన్త్యాః-అత ఏవ, త్రుటితా మేఖలా యస్మిన్, తత్, సూక్ష్మం, వాసో వస్త్రం, వాయుర్జహార ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ విససర్జేతి॥ తదా-పుఞ్జికస్థల్యాః, నగ్నతాదశాయాం, తత్ర తస్మిన్మునౌ-సర్వ, మేతత్కృత్యం, మోఘం వ్యర్థమభవత్, యథా, అనీశస్య నిర్ధనస్యోద్యమస్తద్వత్ ॥ ౨౭ ॥ ఇతి॥ హే మునే, మునేర్మునయే, ఇత్థ-మపకుర్వన్తః, తస్య మునేః- తేజసా, దహ్యమానాః, నివవృతుః నివృత్తా బభూవుః, యథా, అర్భకాః-అహిం సర్పం, ప్రబోధ్య, తతో, నివర్తన్తే తద్వత్ ॥ ౨౮ ॥ చిత్రమేతదహో తస్య జితేన్ద్రియత్వమితి విస్మయమానమలక్ష్యాహ ॥ ఇతీతి ॥ హే బ్రహ్మన్, ధర్షితః ప్రలోభితోఽపి, యత్, అహమోఽహంకారస్య, భావం వికారం మోహం, నాగాత్ ఇతి న ప్రాప ఇత్యేతత్, మహత్సు న చిత్రమ్ ॥ ౨౯ ॥ దృష్ట్వేతి ॥ స్వరాడిన్ద్రః నిస్తేజసం పరిమ్లానవదనం, కామం, దృష్ట్వా, బ్రహ్మర్షేర్మార్కణ్డేయస్య, ప్రభావం, శ్రుత్వా చ, పరం భృశం, విస్మయ, మగాత్ ॥ ౩౦ ॥ తస్యేతి॥ నరనారాయణః నరసహితో నారాయణః॥ ౩౧॥ తావితి ॥ తౌ నరనారాయణౌ, వీక్ష్యోత్థాయేత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః-శుక్లకృష్ణౌ-తత్ర-నరః శుక్లః-నారాయణః కృష్ణవర్ణః-రౌరవం కృష్ణాజినం-వల్కలం చ, తే-అమ్బరే - యయోస్తౌ-పవిత్రే-పాణ్యోః, యయోస్తౌ-త్రివృత్ త్రిగుణం-నవతన్తుకమితి వా, తదుపవీతం - ద్వితీయాన్తానాం దధానావిత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః, ఋజుమవక్రం, వైణవం దణ్డమ్ ॥ ౩౨ ॥ పద్మాక్షాణాం, మాలాం - ఉతాపి చ - జన్తుమార్జనం మశకాదిజన్తునివారణం వస్త్రం, వేదం, దర్భముష్టిం, సాక్షాత్త

ఏవ,ఏకం,రూపంమూర్తిః,రనయోః,ర స్తీతితథాతప్తతటిద్వర్ణందీప్యమానతటిద్వర్ణసదృశం-య - త్పిశఙ్గరోచి-స్తేన,ప్రాం శూ ప్రగతా అంశవోయయోస్తౌ, విబుధశ్రేష్ఠైరర్చితౌ ✿ ॥ ౩౩ ॥ ✿ తేఇతి ॥ రూపాపేక్షయానపుంసకనిర్దేశః వీక్ష్యేతి॥ఉచ్చైర్మహతా,అఙ్గేన ✿ ॥ ౩౪ ॥ ✿ సమార్కణ్డేయః, తయోః-సందర్శనేన-య,ఆనన్ద, స్తేన-నిర్వృతాఃసుఖితాః-శాన్తావా, ఆత్మేన్ద్రియాశయాఃదేహేన్ద్రియమనాంసి - యస్యసః - హృష్టాన్యుత్పులకితాని-రోమాణి-యస్యసః - తావ-త్తౌ-దృష్టుమపి-నసేహేనశశాక ✿ ॥ ౩౫ ॥ ఉత్థాయేతి ॥ ప్రహ్వఃనమ్రః- ఆశ్లిషన్నివపరిరమ్భమాణఇవ-కేవలం-గద్గదాక్షరం-నమోనమఇతి-వాక్య-మీశ్వరౌప్రత్యా-బభాషే - గద్గదాక్షరమితిక్రియావిశేషణంవా ✿ ॥ ౩౬ ॥ ✿ తయోరితి॥ ఆధాయనిధాయపాదయోరవనిజ్య పాదౌప్రక్షాల్య, అర్హణేనయోగ్యేనా - నులేపేనచన్దనేన-ధూపై - ర్మాల్యైఃకుసుమైశ్చ, అపూజ-యత్ ✿ ॥ ౩౭ ॥ ✿ సుఖంయథాతథా,ఆసీనౌ-గరిష్ఠౌ-పూజ్యతమౌప్రత్యిదంవక్ష్యమాణమ్ ✿ ॥ ౩౮ ॥ ✿ ఉక్తిమేవాహ॥కిం మిత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి ॥ యువయోర్దర్శనంనమేతపఃఫలంతస్యాపిసర్వేన్ద్రియప్రాణప్రచోదయితౄత్వామైవ కారితత్వా - దతఃకేవలంత్వత్కృపాఫలమేవేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ కిమితి ॥ హేవిభో-తవత్వాం-కింవర్ణయేకథంస్తౌమి - యతః-స్వస్యమమ - తనుభృతాం-కింబహునా-అజశర్వయోర్బ్రహ్మరుద్రయోశ్చ - అసుఃప్రాణః, యతోయేనత్వయా,ఉదీరితఃప్రేరితః,సంస్పన్దతేచలతి - స్వవ్యాపారక్షమోభవతి - తంస్పన్దమానంప్రాణం ,అనుస్పృత్య,వాగాదీని-స్పన్దన్తిఅనుదాత్తేత్త్వలక్షణస్యాత్మనేపదస్యానిత్యత్వాత్పరస్మైపదం , యద్యేవంతర్హి సర్వేఽపిత్వామివకింనమాముపాసతఇత్యత్రాహ ॥ అథాపీతి॥

ఏకరూపిణౌ । తప్తత్తటిద్వర్ణపిశఙ్గరోచిషా ప్రాంశూదధానౌవిబుధర్షభార్చితౌ ॥ ౩౩ ॥ తేవైభగవతోరూపే నరనారాయణావృషీ । వీక్ష్యోత్థాయాదరేణోచ్చైర్ననామాఙ్గేనదణ్డవత్॥ ౩౪ ॥ సతత్సందర్శనానన్దనిర్వృతాత్మేన్ద్రియాశయః । హృష్టరోమాఽశ్రుపూర్ణాక్షోనసేహేతావుదీక్షితుమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఉత్థాయప్రాఞ్జలిఃప్రహ్వఔత్సుక్యాదాశ్లిషన్నివ । నమోనమఇతీశానౌబభాషేగద్గదాక్షరమ్॥ ౩౬ ॥ తయోరాసనమాధాయపాదయోరవనిజ్యచ । అర్హణేనానులేపేనధూపమాల్యైరపూజయత్ ॥ ౩౭ ॥ సుఖమాసనఆసీనౌప్రసాదాభిముఖౌమునిః । పునరానమ్యపాదాభ్యాంగరిష్ఠావిదమబ్రవీత్ ॥ ౩౮ ॥ మార్కణ్డేయఉవాచ॥ కింవర్ణయేతవవిభోయదుదీరితాసుస్సంస్పన్దతేతమనువాఙ్మనఇన్ద్రియాణి । స్పన్దన్తి✿వైతనుభృతామజశర్వయోశ్చ స్వస్యాప్యథాపిభజతామసిభావబన్ధుః ॥ ౩౯ ॥ మూర్తీఇమేభగవతోభగవంస్త్రిలోక్యాః క్షేమాయతాపవిరమాయచమృత్యుజిత్యై । నానాబిభర్ష్యవితుమన్యతనూర్యథేదంసృష్ట్వాపునర్గ్రససిసర్వమివోర్ణనాభిః॥ ౪౦ ॥తస్యావితుస్స్థిరచరేశితురఙ్ఘ్రిమూలంయస్స్థాన్నకర్మగుణకాల ✿ రజస్స్పృశన్తి । యద్వైస్తువన్తివినమన్తియజన్త్యభీక్ష్ణం

ప్రాణిమాత్రస్యప్రాణాదిప్రచోదయితృత్వేఽపి - భజతాంపుంసామేవ - భావబన్ధుః, భావస్త్వదుపాసనారూపోఽభిప్రాయవిశేషః, తంబధ్నాతిస్థిరీకరోతీతితథా, త్వయికించిదానుకూల్యయుక్తానామేవభావబన్ధుస్త్వమితిభావః✿ ॥ ౩౯ ॥ ✿ ననుప్రాణాదీనాముద్దీపయితేశ్వరః, నాహ - మిత్యత్రభగవదవతారభూతావేవయువామిత్యభిప్రయన్నవతారప్రయోజనమాహ ॥ మూర్తీఇతి ॥ హేభగవన్,భగవతఃషాడ్గుణ్యపూర్ణస్యైవ, మే,మూర్తీఅవతారౌ,కిమర్థం,త్రిలోక్యాః-క్షేమాయసుఖాయ, తాపవిరమాయ,జ్ఞానోపదేశేనాధ్యాత్మికాదితాపవిఘాతాయ - మృత్యుజిత్యైమృత్యుజయాయ - మోక్షాయేతియావత్ - అత్రదృష్టాన్తాన్తరాలాభాత్తదవతారానేవదృష్టాన్తయతి ॥ నానాబిభర్ష్యవితుమన్యతనూర్యథేతి ॥ యథా,నానావిధా,అన్యతనూఃరామకృష్ణాదితనూః, ఇదంజగ-దవితుంరక్షితుం-బిభర్షి, తద్వత్-నకేవలంజగద్రక్షైవత్వద్వ్యాపారః-కిన్తు,సృష్టిసంహారావపీత్యాహ ॥ సర్వ-మిదంజగ- త్సృష్ట్వా,పునర్గ్రససి ॥ ననుకింత్వమేకస్యైవస్రష్టృత్వంపుసరత్తృత్వం చక్వచిద్దృష్టమతోదృష్టాన్తమాహ॥ ఇవోర్ణనాభిరితి॥ఊర్ణనాభిరివేత్యర్థః ✿ ॥ ౪౦ ॥ ✿ యతస్సర్వజగత్కారణభూతోఽతస్త్వమేవ “ కారణంతుధ్యేయ ,, ఇత్యాదివేదార్థతాత్పర్యజ్ఞాధ్యేయస్తీత్యాహ॥ తస్యేతి ॥ తస్యసృష్టిసంహారకర్తుః- అవితుఃస్వావతారై రక్షితుః, చరాచరాణామన్తఃప్రవిశ్యధారణేననియన్తుశ్చ - తవ-య-త్పాదమూలం , తద్వైభజామీత్యుపరేష్టాత్సంబన్ధః-కథంభూతం - యస్మాత్-యదుపాసనాదిత్యర్థః - నకర్మగుణకాలరజఃస్పృశన్తి, కర్మగుణకాలానాం-రజోమలం-యదుపాసకా-నస్పృశన్తి - రుజఇతిపాఠాన్తరం - తేదా-కర్మాదయో-యదుపాసకం-నస్పృశన్తి, యదుపాసకాఃకర్మాదీన్నస్పృశన్తీతివా - తత్ర-కర్మపుణ్యపాపాత్మకం,తస్య,రజఃరజోవత్ జ్ఞానావారకత్వాత్సుఖదుఃఖే - గుణరజశ్చబ్దేనర

౪౧ ॥ శ్లో ✿ పా॥ రుజస్స్పృశన్తి

జలాదిగుణకార్యం కామక్రోధాదికం, కాలశబ్దేన తత్ప్రయుక్తశీతాతపవర్షాదయో వివక్షితాః, రుజ ఇతి పాఠే రుజో రోగాః- కించ. వేదహృదయా మునయః, వేదా హృదయమేషాం తే - వేదతాత్పర్యవిద ఇత్యర్థః - యజన్తి, ఆరాధయన్తి చ - కిమర్థం - తదాప్త్యై తత్పాదమూలప్రాప్త్యై ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ కింతదాప్త్యేత్యత స్తస్యైవ నిరతిశయపురుషార్థరూపతామాహ ॥ నాన్యమితి॥ అభియ ఇతిచ్ఛేదః, హే అపవర్గమూర్తే నిరతిశయపురుషార్థరూప, హే ఈశ- పరితో - న - భీర్భయం- యస్మా- త్త్వదఙ్ఘ్ర్యుపసయా త్త్వదఙ్ఘ్రిప్రాప్తే- రన్యం, క్షేమం శ్రేయో- న విద్మః, భియ ఇతిచ్ఛేదే - పరితోభియ ఇతి సమస్తం పదం జనస్య, విశేషణం- నను చతుర్ముఖలోకప్రాప్తిరపి క్షేమ ఏవేత్యత ఆహ ॥ బ్రహ్మేతి ॥ అలం నితరాం, కాలస్య కాలరూపస్య, తే త్వత్తః, బిభేతి- కుతః- ద్విపరార్ధధిష్ణ్యః ద్విపరార్ధకాలావస్థాయిలోకః, అతో బిభేతీతి సంబన్ధః, యతో బ్రహ్మణ ఏవ భయం కిముత - తత్కృతానాం తత్సృష్టానాం, భౌతికానాం భూతపరిణామాత్మకదేహభాజామ్ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ యతస్త్వదఙ్ఘ్ర్యుపసయ ఏవ క్షేమ- స్తతస్తవ పాదమూలమేవ తత్ప్రాప్త్యై భజామీత్యాహ ॥ తద్వా ఇతి ॥ ఋతధియః సత్యసఙ్కల్పస్య, పరమాత్మనో - గురోశ్చ- పరస్య సర్వస్మాత్పరస్య చ - తవ- ఆత్మహితం- తదేత- త్పాదమూలం, భజామి, ఋతధియ ఇత్యనేన “ తేషామహం సముద్ధర్తా మృత్యుసంసారసాగరా ,, దిత్యుక్తవిధసత్యసఙ్కల్పత్వం వివక్షితం - ఆత్మగురోరిత్యనేనాన్తః ప్రవిశ్య నియమనేన సాధుకర్మకారయితృత్వం జ్ఞానోపదేశేనోపకర్తృత్వం చ ప్రాప్యత్వోపయుక్తతయోక్తం “ హిత్వైతదాత్మహితమాత్మగురోః పరస్య దేహాద్యపార్థమసదత్యమభిజ్ఞమాత్ర ,, మితి పాఠః - అత్యమత్యన్తం, అసద్దుష్టం, అపార్థం నిష్ఫలం చ - దేహాది- హిత్వా- అపాస్య- త్మహితం- పాదమూలం, భజామి- తి సంబన్ధః “ హిత్వేదమాత్మచ్ఛదిమాత్మగురో ,, రితి పాఠే తు - ఆత్మచ్ఛదిం జ్ఞానావారకం దేహాది- హిత్వా, భజామీత్యర్థః “ దేహాద్యపార్థమసదిత్యనభిజ్ఞమాత్ర ,, మితి చ క్వచిత్పాఠః- తదా, అపార్థ, మసదితి చ- న భవత్యభిజ్ఞామాత్రం- యస్మా- త్త, ద్దేహాది- హిత్వేత్యర్థః, జ్ఞానశబ్దస్యార్షో హ్రస్వః, యద్యేవం- తే- త్వాం, యో- భజేదితి శే-

ధ్యాయన్తి వేదహృదయా మునయస్తదాప్త్యై ॥ ౪౧ ॥ నాన్యం తవాఙ్ఘ్ర్యుపనయాదపవర్గమూర్తేః క్షేమం జనస్య పరితోఽభియ ఈశ విద్మః । బ్రహ్మా బిభేత్యలమతో ద్విపరార్ధధిష్ణ్యః కాలస్య తే కిముత తత్కృతభౌతికానామ్॥ తద్వై భజామ్యృతధియస్తవ పాదమూలం హిత్వేతదాత్మహితమాత్మ గురోః పరస్య । ❁ దేహాద్యపార్థమసదత్యమభిజ్ఞమాత్రం విన్దేత తేత ❁ ర్హి సర్వమనీషితార్థమ్ ॥ ౪౩ ॥ సత్త్వం రజస్తమ ఇతీశ తవాత్మబన్ధో మాయాకృతాః స్థితిలయోద్భవహేతవోఽస్య । లీలాధృతా యదపి సత్త్వమయీ ప్రశాన్త్యై నాన్యే నృణాం వ్యసనమోహభియశ్చ తాభ్యామ్ ॥ ౪౪ ॥ తస్మాత్తవేహ భగవన్నథ తావకానాం శుక్లాం తనుం స్వదయితాం కుశలా భజన్తి। య-

షః, తర్హి, స ఏవ- సర్వమనీషితార్థం, అభిమతం సర్వం పురుషార్థం, విన్దేత లభేత, ఆద్యపాఠే యస్యేతి శేషః- యస్య, తే- అభిజ్ఞామాత్రం- త్వత్పాదమూలవిషయకజ్ఞానమాత్రమస్తి, తర్హి, స ఏవ సర్వమనీషితార్థం విన్దేత “ విన్దన్తి తే సర్వమనీషితార్థ ,, మితి చ పాఠో దృశ్యతే- తదా, అభిజ్ఞమాత్రమిత్యస్య యేషామిత్యాదిః- తే విన్దన్తి లభన్త ఇతి సంబన్ధః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ నను బ్రహ్మరుద్రావపి మమైవ మూర్తీ, అతస్తౌ హిత్వా మామేవ కిమితి భజస ఇత్యత ఆహ ॥ సత్త్వమితి ॥ హే ఈశ- హే ఆత్మబన్ధో జీవసఖ- యదపి యద్యపి- అస్య జగతః, స్థితిలయోదయహేతవః తవ- విద్మః- రుద్రబ్రహ్మతనవ ఇతి విశేష్యమధ్యాహర్తవ్యం, శుక్లాం తనుమిత్యగ్రదర్శనాత్- తాశ్చ, సత్త్వం, రజ, స్తమ, ఇతి- యాః- తవ- మాయయా - తయైవ, కృతాః- లీలాధృతాః- లీలయా ధృతాః - లీలాపదేన విష్ణ్వాద్యాఖ్యతనుసంబన్ధస్య కర్మమూలత్వవ్యావృత్తిః - తథాపి - తత్ర, సత్త్వమయీ యా- తనూః - సైవ, నృణా, ముపాస్యమానా - శాన్త్యై మోక్షోపయుక్తశాన్తయే - భవతి- నాన్యే, అన్యే, బ్రహ్మరుద్రాఖ్యే తన్వౌ - న ప్రశాన్త్యై భవతః, ప్రత్యుత- తాభ్యాముపాస్యమానాభ్యాం, వ్యసనమోహభియో, భవేయుః, వ్యసనం దుఃఖం, భీర్భయం యద్యప్యత్ర స్థితిహేతుభూతాయా విష్ణ్వాఖ్యతనోరపి మాయాకృతత్వోక్త్యా ప్రాకృతసత్త్వగుణపరిణామరూపత్వమవగమ్యతే - తచ్చ “ సత్త్వాదయో న సన్తీశే నయత్ర ప్రాకృతగుణా ,, ఇతి భగవద్విగ్రహే ప్రతిషిద్ధం తథాప్యత్ర సత్త్వమితి- యా, మాయా- రజస్తమశ్చేతి చ- యా మాయా, తాభ్యాం మాయాభ్యాం, కృతా, ఇతి యోజ్యం, తత్ర సత్త్వశబ్దేన “ స్వసత్తాభాసకం సత్త్వం గుణసత్త్వాద్విలక్షణ ,, మిత్యుక్తం శుద్ధసత్త్వం త్రిగుణాత్మకప్రకృతిద్రవ్యవిలక్షణం వివక్షితం - ఇత్థం యోజనార్థమేవ సత్త్వం రజస్తమ ఇతి వ్యస్తనిర్దేశః కృతః- ప్రబన్ధోపక్రమేఽపి “ సత్త్వం రజస్తమ ఇతి ప్రకృతేర్గుణాస్తై ,, రిత్యత్రాయమేవార్థః - రజస్తమశ్శబ్దాభ్యాం సత్త్వమిశ్రౌ తావివక్షితౌ ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ యతస్సత్త్వమయ్యేవ ప్రశాన్త్యై, నత్వన్యే, అతో, నిపుణబుద్ధయస్తామేవోపాసత ఇత్యాహ ॥ తస్మాదితి ॥ అథ

౪౩ శ్లో ❁ పా ॥ దేహాద్యపార్థమసదిత్యనభిజ్ఞమాత్రం విన్దన్తి తే ఇతి

నను- భగవన్ - తావకానాంత్వద్భక్తానాం - స్వదయితాం,స్వస్యతవచ - దయితాంప్రియాం-శుక్లాంశుద్ధసత్త్వమయీం-తనుం-కుశలాః-భజన్తి - కాఽసౌశుక్లాతనురిత్యత్రాహ ॥ యత్సాత్వతాఃపురుషరూపముశన్తిసత్త్వంలోకాఇతి ॥ సాత్వతాః పఞ్చరాత్రసిద్ధాన్తతత్వాభిజ్ఞాఃలోకాజనాః,యత్, త్వత్పురుషరూపంపురుషాకృత్యాఽవస్థితంరూపం -పురుషస్యతవరూపంవా, సత్త్వం విశుద్ధంసత్త్వ -ముశన్తిఉపాస్యత్వేనేచ్ఛన్తి-సైవశుక్లాతనురిత్యర్థః ॥ తద్విశినష్టి ॥ యతఃపురుషరూపాత్సత్త్వాదుపాస్యమానా-దభయంసంసృతిభయాభావః-ఉతాపిచ, ఆత్మసుఖం-నచాన్యత్ అన్యద్భయమిశ్రసుఖంనాస్తి ॥ ౪౫ ॥ ఇత్థమనన్తకల్యాణగుణగణంత్వాంస్తోతుమహంనశక్నోమీత్యభిప్రేత్యోపస్థితైర్గుణైర్విశింషన్ ప్రణమతి ॥ తస్మాఇతి ॥ పురుషాయ -పుంరుషిణోతిదదాతీతితథా - చతుర్విధపురుషార్థప్రదాయేత్యర్థః - భూమ్నేసర్వాన్తరాత్మత్వేనభూమగుణవిశిష్టాయ - అతఏవ,విశ్వాయవిశ్వరూపేణావస్థితాయ - తఏవ - విశ్వగురవేవిశ్వస్యహితకరాయ - ఆత్మనశ్శరీరహితాచరణశీలత్వాదితిభావః - పరదేవతాయైఇత్యనేనతతోఽధికదేవతాన్తరవ్యావృత్తిః - నారాయణాయేత్యనేనప్రాప్యత్వం ప్రాపకత్వంచవివక్షితం - ఋషయఇత్యనేనసర్వజ్ఞత్వం - నారాయణపదసమభివ్యాహృతనరోత్తమశబ్దేనశిష్యాచార్యరూపేణాఖిలాధ్యాత్మవిద్యాప్రవర్తనద్వారాజగదుజ్జీవయితృత్వం-హంసాయేత్యనేనాశ్రితదోషనిరాకర్తృత్వం,సంయతగిరఇత్యనేన “సర్వమిదమభ్యాత్తోఽవాక్యనాదర” ఇత్యత్రేవపరిపూర్ణతాప్రయుక్తవ-జల్పాకత్వం - నిగమేశ్వరాయేత్యనేన వేదాచార్యత్వమ్ ॥ ౪౬ ॥ నన్వత్వమివమామిత్థంభూతంసర్వోఽపికింనవిదన్త్యతఆహ॥ యంవాఇతి॥త్వన్మాయయా,ఆవృతా-మతిర్యస్య,తఏవ-వితథైర్నిరర్థకైః , రతపథైరిన్ద్రియమార్గైః-భ్రమన్తీధీర్యస్యసః- దేహాత్మాభిమానీత్యర్థః,భ్రమద్భిరితిపాఠే.వి

త్సాత్వతాఃపురుషరూపముశన్తిసత్త్వంలోకాయతోఽభయముతాత్మసుఖంచనాన్యత్ ॥ ౪౫ ॥ తస్మైనమోభగవతేపురుషాయభూమ్నేవిశ్వాయ * విశ్వగురవేపరదేవతాయై । నారాయణాయఋషయేచనరోత్తమాయహంసాయసంయతగిరేనిగమేశ్వరాయ ॥ ౪౬ ॥ యంవైనవేదవితథాక్షపథైర్భ్రమద్ధీస్సన్తం స్వకేష్వసుషహృద్యపిదృక్పథేషు । త్వన్మాయయాఽఽవృతమతిస్సఉఏవసాక్షాదాద్యస్తవాఖిలగురోరుపసాద్యవేదమ్ ॥ యద్దర్శనంనిగమఆత్మరహఃప్రకాశోముహ్యన్తియత్రకవయోఽజపరాయతన్తః * । తంసర్వవాదవిషయప్రతిరూపశీలంవన్దేమహాపురుషఆత్మనిగూఢబోధమ్ ॥ ౪౮ ॥ ****************************
********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ద్వాదశస్కన్ధే, అష్టమోఽధ్యాయః. **********
సూతఉవాచ॥సంస్తుతోభగవానిత్థంమార్కణ్డేయేనధీమతా। నారాయణోనరసఖఃప్రీతఆహభృగూద్వహమ్॥౧॥
శ్రీభగవానువాచ ॥ భోభోబ్రహ్మర్షివర్యోఽసిసిద్ధఆత్మసమాధినా । మయిభక్త్యాఽనపాయిన్యాతపసాస్వ

షయప్రావణ్యేనచలద్భిః,వితథాక్షపథైః-ర్యం త్వాం-న వేద-కథంభూతమపి-స్వకేష్వ,సుషుప్రాణేషు - హృదిహృదయే-దృక్పథేషువిషయేషు-నియన్తృతయాసన్తమపి, ॥ తర్హినకోఽపివేదేత్యత్రాహ ॥ య-స్తవా , ఖిలగురోః,ఆద్యఃప్రథమంత్వత్ప్రవర్తితఃయః,తంవేదముపసాద్య , స్థితఇతిశేషః - సఉఏవసహ్యేవ-త్వాం - సాక్షా-ద్వేద-వేదాన్తవిహితోపాసనావిశుద్ధమనసావేదేత్యర్థః ॥ ౪౭ ॥ వేదేనైవజ్ఞానమిత్యుపపాదయన్ప్రణమతి॥ యద్దర్శనమితి ॥యస్య, దర్శనోపాయభూతో-నిగమోవేదః , ఆత్మరహస్యప్రకాశః , అన్యథా-దుర్జ్ఞేయతామాహ ॥ అజపరాః,అజోబ్రహ్మ, పరఃఉత్కృష్టః,ప్రధానో-యేషాం , తేబ్రహ్మముఖాః,కవయః , యతన్తఃసాంఖ్యయోగాదిభిర్యతమానాఅపి , యద్వా,హిరణ్యగర్భకపిలాదయః-యోగసాంఖ్యాదితన్త్రప్రణయనేనతత్స్వరూపవిమర్శనాయయతమానాఅపి - యత్రత్వయి,విషయభూతే. ముహ్యన్తి - తమిత్థంభూతం , సర్వవాదవిషయప్రతిరూపశీలం,సర్వేషాంవాదాఃయోగసాంఖ్యాదివాదాః , ప్రకృత్యుపాదానత్వపురుషనిమిత్తత్వాదివాదాఃతేషాం , ప్రతిక్షేపకం, రూపంస్వరూపం , శీలంస్వభావః , సార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదిఃప్రకృతిపురుషాదిష్వసంభావితో,యస్యతం , ఆత్మనిస్వస్మిన్గూఢస్సైరవిజ్ఞాతః , బోధఃఅపరిచ్ఛేద్యజ్ఞానవైభవో , యస్యతం ,మహాపురుషంవన్దే ॥ ౪౮ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంద్వాదశస్కన్ధేఅష్టమోఽధ్యాయః ***

ఇత్థంసంస్తుతస్తదభిమతంప్రాయచ్ఛదిత్యాహ ॥ సంస్తుతఇత్యాదినా ॥ హేభృగూద్వహ ॥ ౧ ॥ ఉక్తిమేవాహ॥ భోభోఇతిద్వాభ్యామ్ ॥ ఆత్మసమాధినాచిత్తైకాగ్ర్యేణ-నపాయిన్యాఅవిచ్ఛిన్నయా-మయి-భక్త్యాచ - తపఆదిభిశ్చ-సిద్ధో-బ్రహ్మర్షి! శేషశ్చాసి-తవ-బృహద్వ్రతచర్యయానైష్ఠికాకామధర్మచర్యయా-వయం-పరితుష్టాఃస్మః-వయమితిబహువచనం

సర్వదేవాభిప్రాయకం-వరదానామీశానాం-త్వత్తః-వరం,ప్రతీచ్ఛ,వృణీష్వ-తే-తుభ్యం,భద్రం-శుభ,మస్తు ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ఇత్థం భ
గవతా ప్రచోదితః ప్రాహ ॥ జితంత ఇతి ॥ దేవదేవో బ్రహ్మా-తస్యాపి శ-ప్రపన్నానాం-మార్తిం క్లేశం హరతీతి తథా భూత-ఆశ్రితా
న్న చ్యావయతీతి తథా-నోఽస్మభ్యం - భవాన్-సమ్యగదృశ్యత ఇతి యదేతావతైవ వరేణాలమ్ ॥ ౪ ॥ తత్ర హేతుం త
యా తద్దర్శనస్య దుర్లభతామాహ ॥ వాఞ్ఛన్తీతి ॥ అజాదయో బ్రహ్మాదయః - యోగయుక్తేన యోగపరిశుద్ధేన-మనసా-యస్య-శ్రీ
మత్పాదాబ్జదర్శనం-కేవలం,వాఞ్ఛన్తి- నతుపశ్యన్తి స-భవాన్మమాక్షిగోచరోఽసి ॥ ౫ ॥ అథాపీతి ॥ యద్యపీత్వద్ద
ర్శనమేవవర,స్తథాఽపి,తవ - మాయాం ఆశ్చర్యశక్తిం,ద్రక్ష్యే,ద్రష్టుమిచ్ఛామీత్యర్థః, తాం విశినష్టి, యయా మాయయా-లో
కపాలైః బ్రహ్మాదిభిస్సహితో లోకో జనః - సద్భిదాం సచ్ఛబ్దవాచ్యత్వేఽపి-భిదాం భేదం - దేవతిర్యఙ్మనుష్యస్థావరభేదం-వే
ద యయా కృతాం భిదాం వేద-తాం మాయామిత్యర్థః ॥ ౬ ॥ ఇతీతి ॥ ఈడితః ఉక్తః,అర్చితశ్చ-భగవాన్-హేమునే-స్మయో
న్మందహాసస్తేన సహితం యథా తథా-తథేతి ద్రక్ష్యసీత్యనుగృహ్య-బదర్యాశ్రమం ప్రతి-ప్రాగాత్ ॥ ౭ ॥ తమేవేతి ॥ తమేవా
ర్థం మాయాదర్శనరూపమర్థం-చిన్తయన్-కదా ద్రక్ష్యామీతి చిన్తయన్నిత్యర్థః - అగ్న్యాదిష్వష్టసు , తత్రాత్మా హృదయం,
సర్వత్రగో విష్ణ్వాదిషు - హరిం-ధ్యాయన్ - భావద్రవ్యైర్మనోమయైర్ద్రవ్యైః - రపూజయత్ మానసోపచారైరపూజయది

ధ్యాయసంయుతైః ॥ ౨ ॥ వయం తే పరితుష్టాస్స్మ త్వద్బృహద్వ్రతచర్యయా । వరం ప్రతీచ్ఛ భద్రం తే వరదేశాద
భీప్సితమ్ ॥ ౩ ॥ ఋషిరువాచ ॥ జితం తే దేవదేవేశ ప్రపన్నార్తిహరాచ్యుత । వరేణైతావతాఽలం మే యద్భవాన్స
మదృశ్యత ॥ ౪ ॥ వాఞ్ఛన్త్యజాదయో యస్య శ్రీమత్పాదాబ్జదర్శనమ్ । మనసా యోగయుక్తేన స భవాన్మేఽక్షిగో
చరః ॥ ౫ ॥ అథాప్యమ్బుజపత్రాక్ష పుణ్యశ్లోకశిఖామణే । ద్రక్ష్యే మాయాం యయా లోకస్సపాలో వేద సద్భి
దామ్ ॥ ౬ ॥ సూత ఉవాచ ॥ ఇతీడితోఽర్చితః కామమృషిణా భగవాన్మునే । తథేతి సస్మయం ప్రాగాద్బదర్యాశ్రమమీ
శ్వరః ॥ ౭ ॥ తమేవ చిన్తయన్నర్థమృషిస్స్వాశ్రమ ఏవ సః । వసన్నగ్న్యర్కసోమామ్బుభూవాయువియదాత్మ
సు ॥ ౮ ॥ ధ్యాయన్సర్వత్ర చ హరిం భావద్రవ్యైరపూజయత్ । క్వచిత్పూజాం విసస్మార భక్తిప్రసరసంప్లుతః ॥ ౯ ॥
తస్యైకదా భృగుశ్రేష్ఠ పుష్పభద్రాతటే మునే । ఉపాసీనస్య సంధ్యాయాం బ్రహ్మన్వాయురభూన్మహాన్ ॥ ౧౦ ॥
తం చణ్డశబ్దం సముదీరయన్తం బలాహకా అన్వభవన్కరాలాః । అక్షస్థవిష్ఠా ముముచుస్తటిద్భిస్స్వనన్త ఉచ్చైరభివ
ర్షధారాః ॥ ౧౧ ॥ తతో వ్యదృశ్యన్త చతుస్సముద్రాస్సమన్తతః క్ష్మాతలమాగ్రసన్తః । సమీరవేగోర్మిభిరుగ్రనక్రా
మహాభయావర్తగభీరఘోషాః ॥ ౧౨ ॥ అన్తర్బహిశ్చాద్భిరతిద్యుభిః ఖరైశ్శతహ్రదాభిరుపతాపితం జగత్ । చ
తుర్విధం వీక్ష్య సహాత్మనా మునిర్జలాప్లుతాం క్ష్మాం విమనాస్సమత్రసత్ ॥ ౧౩ ॥ తస్యైవముద్వీక్షత ఊర్మిభీషణః
ప్రభఞ్జనాఘూర్ణితవార్మహార్ణవః । ఆపూర్యమాణో వర్షద్భిరమ్బుదైః క్ష్మామప్యధాద్ద్వీపవర్షాద్రిభిస్సమమ్ ॥
సక్ష్మాన్తరిక్షం సదివం సభాగణం త్రైలోక్యమాసీత్సహ దిగ్భిరాప్లుతమ్ । స ఏక ఏవోర్వరితో మహామునిర్బ
భ్రామ విక్షిప్య జటా జడాన్ధవత్ ॥ ౧౫ ॥ క్షుత్తృట్పరీతో మకరైస్తిమిఙ్గిలైరుపద్రుతో వీచినభస్వతాహతః । తమస్య

త్యర్థః ॥ క్వచిదితి ॥ భక్తిప్రసరేణ ప్రీత్యాత్మకభక్తిపరీవాహేణ- సంప్లుతః వ్యాప్తః- తాం పూజామపి-విస్మృతవాన్ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥
మాయాదర్శనముపవర్ణయతి ॥ తస్యేత్యాదినా ॥ హే భృగుశ్రేష్ఠ-తస్య మునేః పుష్పభద్రాతటే సంధ్యాముపాసీనస్య సతః- హే బ్రహ్మన్
మహాన్వాయురభూత్ ॥ ౧౦ ॥ తమితి ॥ తం వాయుమను-బలాహకా మేఘాః - కరాలా భయంకరాః అభవన్ ఆవిర్
భూవుః, తే చ - తటిద్భిస్సహితాః , ఉచ్చైః ధ్వనన్తో గర్జన్తః-అక్షః శకటాక్షః తద్వత్ స్థవిష్ఠాః అతిస్థూలాః, అభితో-వర్షధారా-
ముముచుః ॥ ౧౧ ॥ తత ఇతి ॥ చతుర్దిక్షు-వర్తమానాః,సముద్రాః-పరితః-క్ష్మాతలం భూమణ్డలం,ఉగ్రా నక్రా యేషు తైః,స
మీరవేగోద్ధితైః,ఊర్మిభిః,గ్రసన్తః,భయానకా ఆవర్తా యేషు- గభీరో ఘోషో యేషు- తే చ-వ్యదృశ్యన్త ॥ ౧౨ ॥ అన్తర్బ
హిరితి ॥ ఖరైరిత్యస్య సూర్యరశ్మిభిరితి శేషః - శతహ్రదాదిభిర్విద్యుద్భిః- భగ్నోఽనేనాఽఽనేనదీర్ఘత్వమార్షం - అతిద్యుభిః అతిక్రా
న్తా ద్యౌర్యాభిస్తాభిరద్భిః జలైశ్చ,అన్తర్బహి - రుపతాపితం-చతుర్విధం దేవతిర్యఙ్మనుష్యస్థావరాత్మకం - జగజ్జలాప్లుతాం,
క్ష్మాం భూమిం-వీక్ష్య-మునిర్విమనాః-సమత్రసదభైషీత్ ॥ ౧౩ ॥ తస్యేతి ॥ తస్య మునేరిత్థముద్వీక్షతస్సతః,వర్షద్భిర
మ్బుదైరాపూర్యమాణః-ప్రభఞ్జనేన వాయునా - ఆఘూర్ణితం భ్రామితం , వాః ఉదకం-యస్మిన్ ఊర్మిభిర్భీషణశ్చార్ణవః
ద్వీపవర్షాద్రిభిః-సమం సహ-సహితామిత్యర్థః,క్ష్మాం- మప్యధాత్ ఛాదయామాస ॥ ౧౪ ॥ సక్ష్మాన్తరిక్షమితి ॥ భూమ్యా
న్తరిక్షసహితం- సదివం స్వర్గసహితం - సభాగణం నక్షత్రగణసహితం-త్రైలోక్యం-మద్భిరాప్లుతం-ఆసీత్- తదా - స ముని
రేక ఏవ-ఉర్వరితః అవశేషితః-విక్షిప్తాః జటా యేన సః, జడవదన్ధవచ్చ-విచచాల ॥ ౧౫ ॥ క్షుత్తృడితి ॥ క్షుత్తృడ్భ్యాం

వ్యాప్తః - తృతీయాన్తపాఠే - మకరాదీనాం విశేషణం, విచిభిస్తరఙ్గై-ర్నభస్వతా చ, హతః తాడితః- అతఏవ - పరిశ్రమే ణోషితో వ్యాప్తః - దివమన్తరిక్షం - గాం భూమిం చ న వేద ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ క్వచిదితి ॥ తరఙ్గైస్తరఙ్గై- రన్యోన్యఘాతిభి రన్యోన్యం యుధ్యమానైః - యాదోభిర్జలజన్తుభిః - స్వయం - భక్షితశ్చ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ క్వచిన్మోహమితి ॥ మృత్యుం మృత్యుమివ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ అయుతాయుతవర్షాణామితి ॥ విష్ణో-ర్మాయయా - హృతః, ఆత్మా మనో-యస్య-తస్యామునే- స్తస్మిన్ జలే-భ్రమతస్సతః-మహాన్, కాలో-వ్యతీయాయేత్యర్థః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ స ఇతి ॥ పృథివ్యాః-కకుది తద్వదున్నతస్థలే-ఫలైః-పల్లవైశ్చ శోభితం న్యగ్రోధపోతం కోమలవటవృక్షం-దదృశే పశ్యతిస్మ ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ ప్రాగుత్తరస్యామితి ॥ తస్య న్యగ్రోధపోతస్య ప్రాగుత్తరస్యామీశాన్యాం దిశి యా-శాఖా-తస్యాం-శిశుమపి దదృశే ॥ తం విశినష్టి ॥ శయానమిత్యాదినా ॥ తమః అన్ధకారం-గ్రసన్తం నిరాకుర్వన్తమ్ ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ ఇన్ద్రనీలవత్, శ్యామం- శ్రీమత్ రమ్యం-వదనపఙ్కజం-యస్య తం-కమ్బువత్ శఙ్ఖవత్ త్రిరేఖావృతా-గ్రీవా-యస్య తం-మహోరస్కం విశాలవక్షసం, శోభనా నాసా యస్య తం-సున్దరే భ్రువౌ యస్య తమ్ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ నిశ్వాసై-రేజన్తః కమ్పమానా-యే-అలకాః - స్తై-రాభాతం శోభితం కమ్బువదన్తర్వలయేన - శ్రీర్యయో - స్తౌ కమ్బుశ్రియౌ-తయోః-కర్ణయోః-దాడిమపుష్పసదృశమాభరణం-యస్య తం - విద్రుమవత్ - యః-అధర- స్తస్య-భాసా, ఈషత్-శోణాయితం, శుచి శుభ్రం-స్మితం యస్య తమ్ ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ పద్మగర్భవివారుణౌ-అపాఙ్గౌ నేత్రాన్తౌ- యస్య తం-హృద్యం, హాసయుక్త-మ

పారే పతితో భ్రమన్ దిశో న వేద ఖం గాం చ పరిశ్రమేషితః ॥ ౧౬ ॥ క్వచిద్గతో మహాగర్తే తరలైస్తాడితః క్వచిత్ । యాదోభిర్భక్షితః క్వాపి స్వయమన్యోన్యఘాతిభిః ॥ ౧౭ ॥ క్వచిన్మోహం క్వచిచ్ఛోకం క్వచిద్దుఃఖం క్వచిద్భయమ్ । క్వచిన్మృత్యుమవాప్నోతి వ్యాధ్యాదిభిరుతార్దితః ॥ ౧౮ ॥ అయుతాయుతవర్షాణాం సహస్రాణి శతాని చ । వ్యతీయుర్భ్రమతస్తస్మిన్ విష్ణుమాయావృతాత్మనః ॥ ౧౯ ॥ స కదాచిద్భ్రమంస్తస్మిన్ పృథివ్యాః కకుది ద్విజః । న్యగ్రోధపోతం దదృశే ఫలపల్లవశోభితమ్ ॥ ౨౦ ॥ ప్రాగుత్తరస్యాం శాఖాయాం తస్యాపి దదృశే శిశుమ్ । శయానం పర్ణపుటకే గ్రసన్తం ప్రభయా తమః ॥ ౨౧ ॥ మహామరకతశ్యామం శ్రీమద్వదనపఙ్కజమ్ । కమ్బుగ్రీవం మహోరస్కం సునాసం సున్దరభ్రువమ్ ॥ ౨౨ ॥ శ్వాసైజదలకాభాతం కమ్బుశ్రీకర్ణదాడిమమ్ । విద్రుమాధరభాసేషచ్ఛోణాయితసుచిస్మితమ్ ॥ ౨౩ ॥ పద్మగర్భారుణాపాఙ్గం హృద్యహాసావలోకనమ్ । శ్వాసైజద్వలిసంవిగ్ననిమ్ననాభిదలోదరమ్ ॥ చార్వఙ్గులిభ్యాం పాణిభ్యామున్నీయ చరణామ్బుజమ్ । ముఖే నిధాయ విప్రేన్ద్రో ధయన్తం వీక్ష్య విస్మితః ॥ ౨౪ ॥ తద్దర్శనాద్వీతపరిశ్రమో ముదా ప్రోత్ఫుల్లహృత్పద్మవిలోచనామ్బుజః । ప్రహృష్టరోమాఽద్భుతభావశఙ్కితః ప్రష్టుం పురస్తం ప్రససార బాలకమ్ ॥ ౨౫ ॥ తావచ్ఛిశోర్వై శ్వసితేన భార్గవః సోఽన్తశ్శరీరం మశకో యథాఽవిశత్ । తత్రాప్యదోఽన్యం తమచష్ట కృత్స్నశో యథా పురాఽముహ్యదతీవ విస్మితః ॥ ౨౬ ॥ ఖం రోదసీ భగణా❋నద్రీన్ సాగరాన్ ద్వీపాన్ సవర్షాన్ కకుభస్సురాసురాన్ । వనాని దేశాన్ సరితః పురాఽఽకరాన్ ఖేటాన్ వ్రజానాశ్రమవర్ణవృత్తయః ॥ ౨౭ ॥ మహాన్తి భూతాన్యథ భౌతికాన్యసౌ కాలఞ్చ నానాయుగకల్పకల్పనమ్ । యత్కిఞ్చిదన్య

వలోకనం - యస్య-శ్వాసై-రేజన్త్యశ్చలన్త్యః వలయః- స్తిర్యఙ్నిమ్నరేఖా - యాః- స్తాభిః-సంవిగ్నాచఞ్చలా-నిమ్నా చ- నాభిర్యస్మిన్-త-దశ్వత్థపత్రసంకాశ - ముదరం-యస్య తమ్ ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ చారవః సున్దర్యః- అఙ్గులయో-యయో-స్తాభ్యాం-చరణామ్బుజ-మున్నీయ ఉద్ధృత్య-ముఖే-నిధాయ, తదఙ్గుష్ఠం - ధయన్తం పిబన్త, మిత్థంభూతం-శిశుం-విలోక్య, విస్మితో-బభూవ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ తద్దర్శనాదితి ॥ తస్య శిశోః-దర్శనాత్-వీతో గతః పరిశ్రమో-యస్య సః-ప్రోత్ఫుల్లాని-హృత్పద్మం లోచనామ్బుజే చ-యస్య- అద్భుతభావేన అత్యాశ్చర్యరూపేణ - శఙ్కితోఽపి-తం బాలకం-ద్రష్టుం-పురః ప్రససార సమీపం గత ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ తావదితి ॥ తావత్తదా-హే భార్గవ-స మునిః-శిశోః-శ్వసితేన, మశకవదన్తశ్శరీర-మావిశత్ - శిశోశ్శ్వాసవాతేన తచ్ఛరీరాన్తః ప్రావిశదిత్యర్థః-తత్రాపి తద్గర్భేఽప్యదోఽన్యం అముష్మాదన్యం - తం తథావిధం శిశు-మచష్ట యథా పురా తచ్ఛరీరాన్తః ప్రవేశాత్పూర్వం యథా కృత్స్నశః కృత్స్న-మాచష్ట - తద్వత్ - ఏవం దృష్ట్వా - ఽతీవ విస్మితః, అముహ్యత్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ కృత్స్నశో దర్శనం ప్రపఞ్చయతి ॥ ఖమితి ॥ ఖమన్తరిక్షం, రోదసీ ద్యావాపృథివ్యౌ-భగణాన్నక్షత్రగణాన్ అద్రీంశ్చ-సాగరాంశ్చ-కకుభో దిశః- సురాంశ్చ, అసురాంశ్చ - పురాణి హట్టాదిమన్తి-ఆకారాన్ రత్నాద్యుత్పత్తిస్థానాని ఖేటాన్ కర్షకగ్రామాన్-వ్రజాన్ గోష్ఠాని ఆశ్రమాన్, చతురో, వర్ణాన్, తేషాం-వృత్తీశ్చేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ మహాన్తి భూతాన్యాకాశాదీని-పఞ్చ-భౌతికాన్ దేవమనుష్యాదీన్, అసౌ మునిః-నానాయుగాని-కల్పాంశ్చ - కల్పయతీతి తథా, కాలం చ, కిం బహునా, యత్కిఞ్చిత్ - వ్యవహారకారణం వ్యవహారవిషయం-విషయస్యాపి వ్యవహారం ప్రతికారణత్వాత్తాదృశమిత్య

క్తం సదివావభాసితం - అజ్ఞానాం నిత్యమివ ప్రతీయమానం - విశ్వం తత్సర్వం, దదర్శ ॥ ౨౯ ॥ కించ ॥ హిమాలయమితి ॥ ఋషీన నరనారాయణౌ, ఇత్థం - విశ్వం, విపశ్యన్, శిశోః, శ్వసితాత్ శ్వాసాద్బహిః, ర్నిరస్తః నిష్క్రాన్తః - ప్రలయాబ్ధౌ న్యపతత్ ॥ ౩౦ ॥ పశ్యన్నితి ॥ తత్పర్ణపుటే వటపత్రపుటే, శయానం, తోకం శిశుం చ, పశ్యన్, తస్య శిశోః, ప్రేమ్ణా, సుధాస్మితేన చ, యుక్తేన, అపాఙ్గనిరీక్షణేన - నిరీక్షితో - బభూవ ॥ ౩౧ ॥ అథేతి ॥ నేత్రాభ్యాం - హృది - వేష్టితం ఆలిఙ్గితం, బాలకం - మధోక్షజం - పునర్బహిః - పరిష్వక్తుం - అభ్యయాత్ అభిముఖం జగామ ॥ ౩౨ ॥ తావదితి ॥ తావద్భగవానచిన్త్యవివిధవిచిత్రశక్త్యాదిగుణగణపూర్ణః - యోగాధీశః ఆశ్చర్యశక్తియోగనిర్వాహకః - గుహాశయః సర్వాన్తరాత్మా - అన్తర్హితవాన్ తదా - ఋషేః, ఈహా ఆలిఙ్గనేచ్ఛా - యథా - అనీశనిర్మితా నిర్ధనేన కృతా - తద్వదాసీదిత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ తమితి ॥ తం తిరోదధతం శిశుం - అను - లోకసంప్లవం సలిలం - తిరోధాయ తత్క్షణాత్తస్య మునేస్సకాశాద్వటోఽప్యన్తర్దధే - ఇతి పూర్వేణ సంబన్ధః - యద్వా - భగవాన్ సలిలం - తిరోధాయ - అన్తర్దధే, తమను, వటోఽపి - అన్తర్దధ ఇతి సంబన్ధః - మునిస్తు - స్వాశ్రమే - పూర్వవత్, స్థితః - అల్పదేశే విపులదేశాన్తర్భావః అల్పకాలే బహుకాలాన్తర్భావ - స్తదితరజనాదృశ్యతద్వ్యతిరిక్తమూర్తామూర్తపదార్థవ్రాతహేతుతత్కాలావసాయిసలిలాదిసృష్టిశ్చే - తి సర్వమీశ్వరస్య సర్వశక్తిత్వాదుపపన్నమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధే నవమోఽధ్యాయః ॥ ********************************

ద్వ్యవహారకారణం దదర్శ విశ్వం సదివావభాసితమ్ ॥ ౨౯ ॥ హిమాలయం పుష్పవహాం చ తాం నదీం నిజాశ్రమం యత్ర ఋషీ అపశ్యత్ । విశ్వం విపశ్యఞ్ఛ్వసితాచ్ఛిశోర్వై బహిర్నిరస్తో న్యపతల్లయాబ్ధౌ ॥ ౩౦ ॥ పశ్యన్ పృథివ్యాః కకుది ప్రరూఢం వటం చ తత్పర్ణపుటే శయానమ్ । తోకం చ తత్ప్రేమసుధాస్మితేన నిరీక్షితోఽపాఙ్గనిరీక్షణేన ॥ ౩౧ ॥ అథ తం బాలకం దృష్ట్వా నేత్రాభ్యాం వేష్టితం హృది । అభయాదతిసంహృష్టః పరిష్వక్తుమధోక్షజమ్ ॥ ౩౨ ॥ తావత్స భగవాన్సాక్షాద్యోగాధీశో గుహాశయః । అన్తర్దధ ఋషేస్సద్యో యథేహాఽనీశనిర్మితా ॥ ౩౩ ॥ తమన్వథ వటో బ్రహ్మన్సలిలం లోకసంప్లవమ్ । తిరోధాయి క్షణాత్సోఽపి స్వాశ్రమే పూర్వవత్స్థితః ॥ ౩౪ ॥ ********************************

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ద్వాదశస్కన్ధే, నవమోఽధ్యాయః **********

శ్రీసూత ఉవాచ । స ఏవమనుభూయేదం నారాయణవినిర్మితమ్ । వైభవం యోగమాయాయాస్తమేవ శరణం యయౌ ॥ ౧ ॥ మార్కణ్డేయ ఉవాచ ॥ ప్రపన్నోఽస్మ్యఙ్ఘ్రిమూలం తే ప్రపన్నాభయదం హరే । యన్మాయయాఽపి విబుధా ముహ్యన్తి జ్ఞానకాతరాః ॥ ౨ ॥ సూత ఉవాచ ॥ తమేవం నిభృతాత్మానం వృషేణ దివి పర్యటన్ । రుద్రాణ్యా భగవాన్రుద్రో దదర్శ స్వగణైర్వృతః ॥ ౩ ॥ అథోమా తమృషిం వీక్ష్య గిరిశం సమభాషత । పశ్యేమం భగవన్విప్రం నిభృతాత్మేన్ద్రియాశయమ్ ॥ ౪ ॥ నిభృతోదఝషవ్రాతో వాతాపాయే యథార్ణవః । కుర్వస్య తపసస్సాక్షాత్సంసిద్ధిం సిద్ధిదో భవాన్ ॥ ౫ ॥ రుద్ర ఉవాచ ॥ నైవేచ్ఛత్యాశిషః క్వాపి బ్రహ్మర్షిర్మోక్షమప్యుత । భక్తిం పరాం భగవతి లబ్ధవాన్పురుషేఽవ్యయే ॥ ౬ ॥ తథాఽపి సంవదిష్యామో భవాన్యేతేన సాధునా । అయం హి పరమో లా

ఇత్థం భగవతా దత్తం తద్యోగమాయాదర్శనాత్మకం వరం ప్రాప్య తతో రుద్రాద్భగవద్భక్తిస్థైర్యమాకల్పాన్తమాయుస్త్రైకాలికం జ్ఞానం విరక్తం బ్రహ్మవర్చస్వినాం పురాణాచార్యత్వం చ లేభ ఇతి వక్తుం ప్రస్తౌతి ॥ స ఏవమిత్యాదినా ॥ నారాయణేన - వినిర్మితం ఆశ్చర్యశక్తే - ర్వైభవమనుభూయ - తమేవ నారాయణమేవ తస్మా యాం తరణాయ - శరణం - యయౌ ॥ ౧ ॥ తదేవాహ ॥ ప్రపన్నోఽస్మీతి ॥ ప్రపన్నానామభయం సంసృతిభయాభావం ప్రయచ్ఛతీతి తథా, యస్య తవ, మాయయా, హేతుభూతయా, యదజ్ఞానం - తేన - కాతరాః విక్షిప్తచిత్తాస్సన్తో ముహ్యన్తి, తాం తర్తుం ప్రపన్నోఽస్మీతి భావః ॥ ౨ ॥ తమితి ॥ ఇత్థం - నిభృతాత్మానం సమాహితచిత్తం - మునిం - రుద్రో - దదర్శేతి సంబన్ధః ॥ ౩ ॥ అథేతి ॥ ఉమా రుద్రాణీ - ఉక్తిమేవాహ ॥ పశ్యేమేతి యథా, నిభృతం నిశ్చలం, ఉదకం, ఝషవ్రాతశ్చ, యస్మిన్, పారావారః అపారోఽర్ణవః సముద్రః, తథా, నిభృతాత్మేన్ద్రియాశయం నిశ్చలదేహేన్ద్రియమానసం, మునిం, పశ్యేమ, అస్య మునేః, తపసః, సంసిద్ధిం ఫలం, కురు, యతో, భవాన్, సిద్ధిదః ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ఏవముక్తః ప్రాహ రుద్రః ॥ నైవేచ్ఛతీతి ॥ ఆశిషః కామాన్ - ఉతాపి చ, మోక్షమప్యయం బ్రహ్మర్షిః నైవేచ్ఛతి - తత్ర హేతుః, పరాం అనన్యప్రయోజనాం, భగవతి - భక్తిం లబ్ధవాన్ ॥ న హి భగవదేకాన్తభక్తాః కించిదపి వాఞ్ఛన్తీతి భావః ॥ ౬ ॥ తథాఽపీ యద్యప్యేవం తథాఽపి, హే భవాని, సాధునా, అనేన మునినా సంవదిష్యామః సంవాదం కరిష్యామః కిం తావన్మాత్రేణ తస్యేత్యత్రాహ ॥ అయం హీతి ॥ నృణాం అయం అయమేవ, పరమో, లాభః, కోఽసౌ, యత్సాధుసమాగ

మః,నతస్యలాభః కింత్వస్మాకమేవేతిభావః - యద్వా-అన్యోన్యస్యసమాగమోఽన్యోన్యస్యలాభ ఇతిభావః -నృణామితిపారో
క్త్యనిర్దేశో లోకపరిపాటీప్రదర్శనాభిప్రాయకః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ ఇతీతి ॥ సభగవాన్ రుద్రః, సతాంగతిత్వసర్వవిద్యానిర్వాహక
త్వసర్వదేహీశ్వరత్వజగదాత్మత్వాన్యాప్తభూతపరమపురుషద్వారకాణివివక్షితాని “ శాస్త్రదృష్ట్యాతూపదేశో వామదే
వవ” దితిన్యాయాత్ - భగవదావేశావతారత్వాద్వా తానివివక్షితాని ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ తయోరితి ॥ తయోశ్శర్వశర్వాణ్యో-రాగ
మనం-ఆత్మానం దేహం-విశ్వంచ-నవేద - మార్కండేయ ఇతికర్తృపదాధ్యాహారః-అవేదనేహేతుత్వేన విశినష్టి రుద్ధధీవృత్తిః-
రుద్ధాః-ధీవృత్తయః అన్తఃకరణవృత్తయో-యేనసః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ యోగమాయయా భగవదుపాసన ప్రభవయాపరకాయప్ర
వేశసామర్థ్యాత్మికయాఽఽశ్చర్యశక్త్యా-తస్యమునే-ర్గుహాకాశం,ఆవిశత్-యథా,వాయుః-ఛిద్ర-మావిశతి-తద్వత్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀
ఆత్మన్యపీతి ॥ అపిస్త్వర్థః- ఆత్మశబ్దో హృదయపరః-నిరుద్ధధీవృత్తిత్వాత్- బహిస్తు - నవేద- అత్మనిత్వచష్టేతిసంబన్ధః - క
ఠంభూతం-తటిత ఇవ - పిఙ్గా-జటాః - ధారయతీతితథాతం, త్రీణ్యక్షీణియస్య - అష్టాభుజాయస్య, ఉద్యన్తం భాస్క
రమివస్థితం - ప్రాంశుం ప్రకృష్టరశ్మిం - వ్యాఘ్ర చర్మైవామ్బరం - శూలం - బాణఖడ్గఖేటైశ్చ సహ, ధనుశ్చ - అక్షమా
లాదీంశ్చ, బిభ్రాణం - సహసా అకస్మాదేవ - హృద్యవభాతం, సమునిః వ్యచష్టేతిసంబన్ధః-తతః-కిమిదం - కుతఏవేతి -
విస్మితః,సమాధే, రుపరతః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ❀ నేత్రే ఇతి ॥ సమునిః-ఉమయాభవాన్యా - అన్వితం సోమమేతిసంధి
రార్షః-సగణం-రుద్ర-దదృశే, శిరసాననామచ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తస్మా ఇతి ॥ స్వాగతాదిభిః-సపర్యాం,వ్యదధాదకరోత్-స్వా

భోన్నృణాంసాధుసమాగమః ॥ ౭ ॥ ఇత్యుక్త్వాతముపేయాయభగవాన్ససతాంగతిః। ఈశానస్సర్వవిద్యానా
మీశ్వరస్సర్వదేహినామ్ ॥ ౮ ॥ తయోరాగమనంసాక్షాదీశయోర్జగదాత్మనోః । నవేదరుద్ధధీవృత్తిరాత్మానం
విశ్వమేవచ॥ ౯ ॥భగవాంస్తదభిజ్ఞాయగిరిశోయోగమాయయా। ఆవిశత్తద్గుహాకాశంవాయుశ్ఛిద్రమివేశ్వరః॥
ఆత్మన్యపిశివంప్రాప్తంతటిత్పిఙ్గజటాధరమ్।త్ర్యక్షందశభుజంప్రాంశుముద్యన్తమివభాస్కరమ్॥ ౧౧ ॥వ్యా
ఘ్రచర్మామ్బరంశూలంధనురిష్వసిచర్మభిః।అక్షమాలాండమరుకంకపాలపరశుంసహ॥ ౧౨ ॥ బిభ్రాణంసహ
సాభాతంవ్యచష్టహృదివిస్మితః।కిమిదంకుతఏవేతిసమాధేర్విరతోమునిః॥ ౧౩ ॥ నేత్రేఉన్మీల్యదదృశే ❀ సగణంసో
మయాన్వితమ్।రుద్రంత్రిలోకైకగురుంననామశిరసామునిః॥ ౧౪ ॥తస్మైసపర్యాంవ్యదధాత్సగణాయసహో
మయా।స్వాగతాసనపాద్యార్ఘ్యగన్ధస్రగ్ధూపదీపకైః ॥ ౧౫ ॥ ఆహచాత్మానుభావేనపూర్ణకామస్యతేవిభో।
కరవామకిమీశానయేనేదంనిర్వృతంజగత్ ॥౧౬॥నమశ్శివాయశాన్తాయసత్త్వాయప్రమృడాయచ।రజోజుషేఽథ
ఘోరాయనమస్తుభ్యంతమోజుషే ॥ ౧౭ ॥ సూతఉవాచ ॥ ఏవంస్తుతస్సభగవానాదిదేవస్సతాంగతిః। పరి
తుష్టప్రసన్నాత్మాప్రహసంస్తమభాషత॥ ౧౮ ॥శ్రీరుద్రఉవాచ ॥వరంవృణీష్వమత్తఃకామంవరదేశావయంత్ర
యః।అమోఘందర్శనంయేషాంమర్త్యోయద్విన్దతేఽమృతమ్ ॥ ౧౯ ॥బ్రాహ్మణాస్సాధవశ్శాన్తానిస్సఙ్గాభూ

గతంకుశలాగమప్రశ్నః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ ఆహచేతి ॥ ఉక్తిమేవాహ॥ ఆత్మానుభావేనేత్యాదినా - ఆత్మానుభావేనస్వప్రభావే
న పూర్ణాఃసమగ్రాః-కామాః,యస్య - తస్య,తవహేఈశాన-కింకరవామకిమిష్టంకరవామ - నకించిదిత్యర్థః-కర్తవ్యమిష్టంహి
సుఖం,సర్వస్యజగతస్సుఖమాపాదయితుఃకిమస్మాభిఃకర్తవ్యమస్తీత్యాహ ॥ యేనేదంనిర్వృతంజగత్, యేనత్వయా-నిర్వృ
తంసుఖితం-పూర్వవత్“శాస్త్రదృష్ట్యాతూపదేశోవామదేవవ”దితిన్యాయేనాన్తరాత్మభూతపరమపురుషదృష్ట్యాపూర్ణకా
మత్వజగదానన్దకరత్వేవివక్షితేఏవమగ్రేపి ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ యతోనకించిత్కరవామ- తతః కేవలమఞ్జలిమాత్రంకరవామేత్యభి
ప్రేత్యప్రణమతి॥నమఇతి॥శివాయలోకమఙ్గళకరాయశాన్తాయఊర్మిషట్కరహితాయ-ప్రమృడాయ, ప్రకర్షేణమృడయతిసుఖ
యతీతిప్రమృడ-స్తస్మైసత్త్వాయశుద్ధసత్త్వమయశరీరవిష్ణురూపాయేత్యర్థః-రజోజుషేబ్రహ్మరూపాయ - తమోజుషేప్రకృతరు
ద్రరూపాయ - అతఏవ-ఘోరాయ,ఘోరరూపాయ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ ఏవమితి॥ప్రసన్నాత్మాప్రసన్నచిత్తః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ భాషణమే
వాహ ॥ వరమితి॥మత్ మత్తః. కామంయథేష్టం-వరం-వృణీష్వ,యతో - వయం-త్రయఃబ్రహ్మవిష్ణురుద్రాః-వరదేశావరదశ్రే
ష్ఠాః॥నమేకించిదపేక్షితమిత్యాశయాహ॥అమోఘమితి ॥ యేషాం త్రయాణామస్మాకం-దర్శన-మమోఘం అవ్యర్థం అతో - య
త్కించిద్వృణీష్వేతిభావః-తర్హ్యమృతత్వందాతుంప్రభవసికిమిత్యత్రాహ ॥ మర్త్యోయద్విన్దతేఽమృతమితి ॥ యత్ యేభ్య
స్త్రిభ్యః,అమృతంమోక్షంవిన్దతే - సద్వారకాద్వారకోపాసనాభ్యామితిభావః - సాక్షాద్భగవదుపాసకస్యాపిబ్రహ్మరుద్ర
యోర్భగవద్విభూతిత్వానుసంధానస్యావశ్యకత్వాత్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ యథామునిశ్శాస్త్రదృష్ట్యాఽఽత్మానంతుష్టావ-తథా
స్వయమపితద్దృష్ట్యాబ్రాహ్మణాన్స్తౌతి ॥ బ్రాహ్మణా ఇత్యాది॥యే-సాధవః-బ్రాహ్మణాః-స్తాన్ -స-లోకాః-లోకపాలా

వన్దన్త్యర్చన్త్యుపాసత ఇతి సమ్బన్ధః-సాధూంస్తుణవివక్షయా బ్రాహ్మణాన్విశినష్టి ॥ శాన్తాః రాగాద్యకలుషితచిత్తాః-నిస్సఙ్గాః విషయసఙ్గరహితాః ఏకాన్తభక్తా ఇత్యస్య భగవతీత్యాదిః - అస్మాసు రుద్రాదిషు-నిర్వైరాః-భగవద్విభూతిత్వానుసన్ధానేన వైరరహితాః-కింబహునా సమదర్శనాః కృత్స్నస్యాపి జగతో భగవద్విభూతిత్వానుసన్ధానేన సమబుద్ధయః ॥ ౨౦ ॥ సలోకాః దేవమనుష్యాదిజనసహితాః-లోకపాలాః ఇన్ద్రాదయః-కింబహునేత్యాహ ॥ అహమితి ॥ వయమపి త్రయః-తాన్ - వన్దామహే, అర్చయామహే-ఉపాస్మహే చేత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ తత్ర హేతుమాహ ॥ నైత ఇతి ॥ ఏతే సాధవో బ్రాహ్మణాః- న త ఇతి పాఠే - తే బ్రాహ్మణాః, అజే అచ్యుతే, మయి చాచ్యుతే చేత్యన్వయః-బ్రహ్మశరీరకే మచ్ఛరీరకే చాచ్యుత ఇత్యర్థః-అణ్వపి-ఈషదపి యథా తథా, భిదాం భేదం-న చక్షతే న పశ్యన్తి-అజం మాం చాచ్యుతాత్పృథక్సిద్ధం న పశ్యన్తీతి వివక్షితార్థః "స బ్రహ్మ స శివస్సేన్ద్ర" ఇత్యాదిశ్రుత్యా భగవతో బ్రహ్మాదిశరీరకత్వేన శరీరాత్మభావనిబన్ధనసామానాధికరణ్యావగమాత్పృథక్స్థిత్యభేదస్యానిషేధ్యత్వాత్స్వతన్త్రభేదదర్శనమేవాత్ర నిషిధ్యతే-ఇమమర్థం స్వయమేవ స్ఫుటీకుర్వన్నాహ ॥ నాత్మనశ్చ జనస్యాపి- ఆత్మనః స్వస్య-జనస్య స్వేతరజనస్య చ-అచ్యుతే-భిదాం-న చక్షత ఇత్యన్వయః-ఆత్మజనశబ్దాభ్యామచిత్సంసృష్టజీవా ఉచ్యన్తే, న హి తైస్సహ బ్రహ్మణః స్వరూపాభేదో ఽభేదవాదినోఽపి సమ్మతః - అచిదంశేన తాదాత్మ్యస్య తన్మతేఽప్యనిష్టత్వాత్ - న హి జనశబ్దశ్చైతన్యమాత్రే స్వారసికః-యేన తత్స్వరూపాభేదస్సిధ్యేత అతో బ్రహ్మచిదంశేన యాదృశో భేదనిషేధస్స్వాతన్త్ర్యవిషయస్తాదృశ ఏవ చిదంశేనాపీతి దిక్-యతో-భిదాం-న చక్షతే-తస్మాద్వయమపి-యుష్మాన్-ఈమహి భజామ- తత్ర- సలోకా లోకపాలా అహం బ్రహ్మా చేతి వయం భగవద్విశేషాధిష్ఠానత్వబుద్ధ్యా యుష్మాన్భజామ-అచ్యుతస్తు "జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమ్" ఇతి-"యే యథా మాం ప్రపద్యన్తే

తద్వత్సలాః ఏకాన్తభక్తా అస్మాసు నిర్వైరాస్సమదర్శినః ॥ ౨౦ ॥ సలోకా లోకపాలాస్తాన్వన్దన్త్యర్చన్త్యుపాసతే । అహం చ భగవాన్బ్రహ్మా స్వయం చ హరిరీశ్వరః ॥ ౨౧ ॥ (నైతే) న తే మయ్యచ్యుతేఽజే చ భిదామణ్వపి చక్షతే । నాత్మనశ్చ జనస్యాపి తద్యుష్మాన్వయమీమహి ॥ ౨౨ ॥ న హ్యమ్మయాని తీర్థాని న దేవాశ్చేతనోజ్ఝితాః । తే పునన్త్యురుకాలేన యూయం దర్శనమాత్రతః ॥ ౨౩ ॥ బ్రాహ్మణేభ్యో నమస్యామో యేఽస్మద్రూపం త్రయీమయమ్ । బిభ్రత్యాత్మసమాధానతపస్స్వాధ్యాయసంయమైః ॥ ౨౪ ॥ దర్శనశ్రవణాద్వాఽపి మహాపాతకినోఽపి వః । శుధ్యేరన్నన్త్యజాశ్చాపి కిము సమ్భాషణాదిభిః ॥ ౨౫ ॥ సూత ఉవాచ ॥ ఇతి చన్ద్రలలామస్య ధర్మగుహ్యోపబృంహితమ్ । వచోఽమృతాయనమృషిర్నాతృప్యత్కర్ణయోః పిబన్ ॥ ౨౬ ॥ స చిరం మాయయా విష్ణోర్భ్రామితః కర్శితో భృశమ్ । శివవాగమృతధ్వస్తక్లేశపుఞ్జస్తమబ్రవీత్ ॥ ౨౭ ॥ ఋషిరువాచ ॥ అహో ఈశ్వరచర్యే

తాంస్తథైవ భజామ్యహమ్" ఇత్యుక్తాభిసన్ధివిశేషేణ భజతీతి విశేష ఇతి భావః ॥ ౨౨ ॥ తద్దర్శనేనాత్మనః కృతజ్ఞతామభిప్రేత్య స్తౌతి ॥ న హీతి ॥ అమ్మయాని, తీర్థాని-న-దర్శనమాత్రతః-పునన్తి-కిన్తు- చిరం స్నానాదిభిస్తాని పునన్తి - తథా-మృచ్ఛిలామయాః-దేవతాప్రతికృతయశ్చ-న-దర్శనమాత్రతః- పునన్తి, కిన్తు - చిరమావాహనాదిషోడశోపచారపూజాదిభిరితి భావః- యూయం తు-దర్శనమాత్రాదేవ-పునీథ ॥ ౨౩ ॥ యథా తేన "నమశ్శివాయ" ఇత్యాదినా నమస్కృతం-తథా స్వయమేవ ప్రణమతి ॥ బ్రాహ్మణేభ్య ఇతి ॥ నమస్యామః నమస్కుర్మః- తాన్ విశినష్టి- యే బ్రాహ్మణాః-త్రయీమయం వేదమయం వేదప్రచురం-ఆత్మసమాధానాదిభిస్సహితం-రూపం-బిభ్రతి- తేభ్య ఇతి విస్మయే ॥ ౨౪ ॥ యేషాం చ-దర్శనశ్రవణాత్-దర్శనాత్ శ్రవణాచ్చ మహాపాతకినః-అన్త్యజాశ్చ విశుధ్యేరన్- సమ్భాషణాదిభిర్విశుధ్యేరన్నితి కిము వక్తవ్యం- తేభ్యో బ్రాహ్మణేభ్యో-నమస్యామ ఇతి సమ్బన్ధః ॥ ౨౫ ॥ ఇతీతి ॥ చన్ద్రో లలామం భూషణం-యస్య-తస్య- రుద్రస్యేత్థంభూతం - ధర్మగుహ్యోపబృంహితం సత్త్వాత్మకధర్మరహస్యయుక్తం-కర్ణయోః, రమృతాయమానం-వచః-పిబన్నాతృప్యత్- కర్ణాభ్యాం పిబన్ ॥ ౨౬ ॥ స ఇతి ॥ స మునిః-విష్ణోః-మాయయా ఆశ్చర్యశక్త్యా-చిరం-భ్రామితః-అత ఏవ-నితరాం-కర్శితశ్చ-శివస్య, వాగేవామృతం , తేన-ధ్వస్తః క్లేశపుఞ్జః భ్రమణప్రయుక్తక్లేశసముదాయో-యస్య సః-తం శివ-మిదం వక్ష్యమాణ-మబ్రవీత్ ॥ ౨౭ ॥ తదేవాహ ॥ అహో ఇతి ॥ యదుక్తం "వరం వృణీష్వ , అమోఘం దర్శనం మే" ఇతి-తత్ర తద్బహుమానాయ కించిత్ప్రార్థయితుమిచ్ఛుస్తావద్యదుక్తం "బ్రాహ్మణాస్సాధవ" ఇత్యాదినా, తథా "పరస్పరం భావయన్తశ్శ్రేయః పరమవాప్స్యథ" ఇత్యుక్తరీత్యా స్వయమప్యాహ ॥ అహో ఇతి పఞ్చభిః ॥ ఇయమీశ్వరాణామీశ్వరవిభూతిభూతానాం-చర్యా చేష్టా - శరీరిణాం-దుర్విభావ్యా దుర్విజ్ఞేయాభిప్రాయా-దుర్విభావ్యతామేవ ప్రకటయతి ॥ యద్యతః-స్వయం - జగదీశ్వరాః జగత్సృష్ట్యాదికృత్ప్రష్టారోఽపి, ఈశితవ్యాని అపకృష్టాని భూతాని- నమన్తి - స్తువన్తి చేత్యాత్మనోఽనైచ్యమనుసంహితం , ఇత్థంభూతైవ హి భాగవతానాం పరిపా

టీ ॥ ౨౮ ॥ కస్త్వర్హి శితవ్య ప్రణామాదావభిప్రాయ ఇతివిచార్య నిశ్చిన్వన్నాహ ॥ ధర్మమితి ॥ దేహినాం ప్రవక్తారః ధ
ర్మోపదేష్టారోఽపి ధర్మం గ్రాహయితుం స్వయం ప్రాయశోఽనుతిష్ఠన్తి ॥ ౨౯ ॥ నైతావతేతి ॥ యద్యప్యేవం మహా
త్మానః తావతా ఆచారానుమోదనస్తుతిమాత్రేణ, తైః ఈశితవ్య ప్రణామస్తుత్యాదిభిశ్చ, కథం భూతైః భగవతః
పూజ్యస్య స్వమాయామయ్యా వృత్తిరాశ్చర్యమయీ చేష్టా యేషు, తైః ప్రభావో నదుష్యేత న విహన్యేత । యథా, మా
యినః లోకప్రసిద్ధమాయావినః కుహకైః ఛద్మవ్యాపారైః తస్య ప్రభావో, నదుష్యేత దుష్యేత । స్వమాయా
విస్వరూపప్రభావావిష్కారస్త్వత్ ॥ ౩౦ ॥ శాస్త్రదృష్ట్యా భగవదాత్మకత్వం మత్వా నః సర్వకారణత్వాదిభి
ర్విశిష్టం ప్రణమతి ॥ సృష్ట్వేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ యో మనసా సఙ్కల్పమాత్రేణేదం జగత్సృష్ట్వా, ఆత్మనా స్వేనాన్తః ప్ర
విశ్య కుర్వద్భిః పూర్వకర్మవాసనానుగుణపరిణామిభిః ఉత్తరోత్తరపుణ్యాపుణ్యాత్మకవిషమసృష్టిం కుర్వద్భిః గుణైః స్వ
యం కర్తేవ భాతి । ఇవశబ్దేన పరమార్థతః పుణ్యాపుణ్యాత్మకకర్మకర్తృత్వాభావః పరమాత్మని సూచ్యతే, జీవస్యైవతత్
త్కర్తృత్వాత్ । అకర్తురపి కర్తృత్వావభాసే దృష్టాన్తః స్వప్నదృగ్యథేతి ॥ నహి స్వప్నార్థసృష్టికర్తా స్వప్నదర్శీ । అపి
తు తత్కర్మానుగుణతత్తద్దేశకాలానుభావ్యతత్కాలమాత్రావస్థాయిస్వాప్నపదార్థస్రష్టా పరమపురుషః ‘‘ న తత్ర రథా న రథ
యోగా ’’ ఇత్యారభ్య ‘‘ సృజతే స హి కర్తా ’’ ఇతి ‘‘ య ఏషు సుప్తేషు జాగర్తి కామం కామం పురుషో నిర్మిమాణః తద్బ్రహ్మ ’’ ఇతి చ
శ్రవణాత్ । యథా స్వప్నార్థసృష్టేః పరమాత్మకర్తృకత్వేఽపి తదనభిజ్ఞానాం తస్యా జీవకర్తృకత్వాభిమాన స్తథా

యం దుర్విభావ్యా శరీరిణామ్ । యన్నమస్త్రీశితవ్యానిస్తువన్తి జగదీశ్వరాః ॥ ౨౮ ॥ ధర్మం గ్రాహయితుం ప్రా
యః ప్రవక్తారశ్చ దేహినామ్ । ఆచరన్త్యనుమోదన్తే క్రియమాణం స్తువన్తి చ ॥ ౨౯ ॥ నైతావతా భగవతస్స్వ
మాయామయవృత్తిభిః । నదుష్యేతానుభావస్తైర్మాయినః కుహకైర్యథా ॥ ౩౦ ॥ సృష్ట్వేదం మనసా విశ్వమాత్మ
నాఽనుప్రవిశ్య యః । గుణైః కుర్వద్భిరాభాతి కర్తేవ స్వప్నదృగ్యథా ॥ ౩౧ ॥ తస్మై నమో భగవతే త్రిగుణాయ
గుణాత్మనే । కేవలాయాద్వితీయాయ గురవే బ్రహ్మమూర్తయే ॥ ౩౨ ॥ కం వృణే ను పరం భూమన్ వరం త్వద్వర
దర్శనాత్ । యదీశానః పూర్ణకామస్సత్యకామః పుమాన్భవేత్ ॥ ౩౩ ॥ వరమేకం వృణేఽథాపి పూర్ణాత్కామాభి
వర్షణాత్ । భగవత్యచ్యుతాం భక్తిం తత్పరేషు తథా త్వయి ॥ ౩౪ ॥ సూత ఉవాచ ॥ ఇత్యర్చితోఽభిష్టుతశ్చ మునినా
సూక్తయా గిరా । తమాహ భగవాఞ్ఛర్వశ్శర్వయా చాభినన్దితః ॥ ౩౫ ॥ కామం తేఽయం మహర్షేఽస్తు భక్తి
మాంస్త్వమధోక్షజే । ఆకల్పాన్తాద్యశః పుణ్యమజరామరతా తథా ॥ ౩౬ ॥ జ్ఞానం త్రైకాలికం బ్రహ్మన్విజ్ఞానం
చ విరక్తిమత్ । బ్రహ్మవర్చస్వినో భూయాత్పురాణాచార్యతాస్తు తే ॥ ౩౭ ॥ సూత ఉవాచ ॥ ఏవం వరాన్స మున
యే దత్త్వాఽగాత్త్ర్యక్ష ఈశ్వరః । దేవ్యై తత్కర్మ కథయన్ననుభూతం పురాఽమునా ॥ ౩౮ ॥ సోఽప్యవాప్త

పుణ్యాపుణ్యకర్తృత్వాదిర్జీవగతత్వమజానతాం బ్రాహ్మణ ఏవ జీవభావేన తత్కర్తృత్వాభిమానమాత్రమితి వివక్షితా
ర్థః ॥ ౩౧ ॥ త్రిగుణాయ త్రైగుణ్యనియన్త్రే గుణాత్మనే అప్రతిహతసఙ్కల్పాయ, కేవలాయ నిరస్తనిఖిలదోషాయ, అద్వి
తీయస్య సమాభ్యధికరహితాయ । బ్రహ్మమూర్తయే వేదనిర్వాహకాయ రూపతోఽపి విభవేవా ॥ ౩౨ ॥ యదుక్తం
వరం వృణీష్వేతి తత్రోత్తరమాహ ॥ కమితి ॥ హే భూమన్ । వరదర్శనాత్ త్వత్ త్వత్తః అతః పరమన్యం కం, వరం వృణే వరి
ష్ఠానాం వరం బుద్ధ్యా సన్నిధాప్య ఇతి నిర్దేశః కృతః, వరదర్శనాదితి పాఠే, వరం శ్రేష్ఠం, దర్శనం యస్య, తస్మాత్ త్వ
త్తః, అతశ్శబ్దవివక్షితం విశినష్టి ॥ యదీశానః పూర్ణకామ ఇతి ॥ యత్ యతః, పుమాన్ ఈశానః ఈశ్వరః స్వతన్త్రః, అకర్మవశ్య
ఇతి యావత్ పూర్ణకామః సత్యకామశ్చ, భవేత్, తస్మాదత ఇతి సంబన్ధః ॥ ౩౩ ॥ యద్యప్యతః పరో వరణీయో వరో నాస్తి,
తథాపి, పూర్ణాత్ కామాభివర్షుకాత్, త్వత్త ఏకం వరం వృణే, ఏవాదేశాభావ ఆర్షః, కోఽసౌ భగవత్యచ్యుతా తత్పరేషు తద్భక్తే
షు తథా త్వయి చ భక్తిమిత్యేతం వరమితి సంబన్ధః । తత్పరేష్విత్యనేన గతార్థత్వేఽపి పునస్త్వయీత్యుక్తిస్తత్ప్రాధాన్య
వివక్షయా గోబలీవర్దన్యాయాత్ । తత్ర భగవద్భక్తేషు భక్తిర్నామ భగవద్విభూతిత్వానుసన్ధానాత్మికా ॥ ౩౪ ॥ ఇతీతి ॥ సూ
క్తయా మధురయా శర్వయా శర్వాణ్యా, అభినన్దితః స మునిమాహ ॥ ౩౫ ॥ ఉక్తమేవాహ ద్వాభ్యాం ॥ కామమితి ॥ వి
ధా భగవతి, కామం నితరాం శోత్రాణాం, పుణ్యావహం, యశః త్రైకాలికం భూతాదికాలత్రయగోచరవస్తుజ్ఞానం బ్రహ్మ
విజ్ఞానం బ్రహ్మస్వరూపరూపాదిగోచరం విజ్ఞానం, విరక్తిమత్ విరక్తియుక్తమ్ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ఏవమితి ॥ స, త్ర్యక్షః త్రిలో
న, ఈశ్వరః రుద్రః, మునయే, వరాన్, దత్త్వా, అమునా మునినా, యత్పురా, అనుభూతం, తత్కర్మ, భగవన్నారాయణదర్శనా
త్మకం కర్మ, దేవ్యై శర్వాణ్యై, కథయన్ నగాత్ జగామ ॥ ౩౮ ॥ సోఽపీతి ॥ భార్గవోత్తమో మార్కణ్డేయః అవాప్తః

మహాయోగవైభవో, మౌనసః - హరౌభగవత్యేకాన్తితాం అనన్యప్రయోజనభక్తిమత్త్వం-గతో, ఽధునాఽపి చరతి, అద్ధా స్ఫుటం, నాత్రసంశయ ఇతిభావః * ॥ ౩౯ ॥ * ఉపసంహరతి, అనువర్ణితమితి ॥ యత్-మార్కణ్డేయస్య, తేనా-నుభూత-మద్భుతం-భగవతో-మాయాంయా ఆశ్చర్యశక్తే, ర్వైభవం-త-త్తేతుభ్య,మనువర్ణితమ్ * ॥ ౪౦ ॥ * ప్రసఙ్గాన్మార్కణ్డేయస్య కాదాచిత్కమాయా వైభవదర్శనవజ్జీవస్యాపిసంసారః పూర్వమవిద్యమాన ఏవ కదాచిద్భగవన్మాయయా భవతీతికేషాం చిన్మతం ప్రతిక్షిపతి ॥ కేచి-దవిద్వాంసః సంసారానాదిత్వానభిజ్ఞాః - నృణాంజీవానా-మాత్మనోభగవతో - మాయయా సంసృతిం-కాదాచిత్కీం యథాతథా - ప్రచక్షత ఇత్యనువాదః, తద్దర్శయతి ॥ ఏతదనాద్యావర్తితమితి ॥ సంసరణమిత్యధ్యాహార్యం, ఏతత్సంసరణం, అనాదితయా, ఆవర్తితంపరివర్తితం, భవతి, అన్యథా " నకర్మావిభాగాదిత్యాద్యధికరణవిరోధాదితి, * ॥ ౪౧ ॥ * ప్రకృతమార్కణ్డేయచరిత్రశ్రావణఫలమాహ ॥ య ఇతి ॥ భృగువర్యస్యమార్కణ్డేయస్య-వర్ణితం వృత్తమితిహాసః, కథంభూతం, రథాఙ్గపాణేర్భగవతః, అనుభావేన-భావితం, యః, సంశ్రావయే-ద్యశ్చ-శృణుయా-త్తయోరుభయోః కర్మాశ్రయాకర్మనిమిత్తా, సంసృతి-ర్నభవేత్ * ॥ ౪౨ ॥ * ఇతిశ్రీభాగవత-చన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధేదశమోఽధ్యాయః **

ఇత్థంపరిపృష్టం మార్కణ్డేయవృత్తాన్త మనువర్ణ్యకృత్స్నప్రబన్ధార్థ ముపసంజిహీర్షుం సూతమాలక్ష్యనిమిజాయన్తేయభగవదుద్ధవసంవాదాదిముఖేనోక్తే భగవత్పూజాత్మక కర్మయోగేసమారాధ్య భగవదఙ్గోపాఙ్గాస్త్ర భూషణాద్యభిమ

మహాయోగమహిమా భార్గవోత్తమః । విచరత్యధునాప్యద్ధా హరావేకాన్తతాంగతః ॥ ౩౯ ॥ అనువర్ణితమేతత్తే మార్కణ్డేయస్య ధీమతః । అనుభూతం భగవతో మాయావైభవమద్భుతమ్ ॥ ౪౦ ॥ ఏతత్కేచిదవిద్వాంసో మాయాసంసృతిమాత్మనః । అనాద్యావర్తితం నృణాం కాదాచిత్కం ప్రచక్షతే ॥ ౪౧ ॥ య ఏవమేతద్భృగువర్యవర్ణితం రథాఙ్గపాణేరనుభావభావితమ్ । సంశ్రావయేత్సంశృణుయాదు తావుభౌ తయోర్న కర్మాశయసంసృతిర్భవేత్ ॥ ౪౨ ॥ ************************************

******* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ద్వాదశస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః - *******

శౌనక ఉవాచ ॥ అథేమమర్థం పృచ్ఛామో భవన్తం బహువిత్తమమ్ । సమస్తతన్త్రరాద్ధాన్తే భవాన్భాగవత తత్త్వవిత్ ॥
తాన్త్రికాః పరిచర్యాయాం కేవలస్యశ్రియఃపతేః । అఙ్గోపాఙ్గాయుధాకల్పం కల్పయన్తి యథా చ యైః ॥ ౨ ॥
తన్నో వర్ణయ భద్రం తే క్రియాయోగం బుభుత్సతామ్ । యేన క్రియానైపుణేన మర్త్యో యాయాదమర్త్యతామ్ ॥
సూత ఉవాచ ॥ నమస్కృత్య గురూన్వక్ష్యే విభూతీర్వైష్ణవీరపి । యా వేదాగమతన్త్రాభ్యా మాచార్యైః పద్మజాదిభిః ॥ ౪ ॥ మాయాద్యైర్నవభిస్తత్త్వైస్సవికారైశ్చయో విరాట్ । నిర్మితో దృశ్యతే యత్ర సచిత్కే భువనత్రయమ్ ॥ ౫ ॥ ఏతద్వై పౌరుషం రూపం భూః పాదౌ ద్యౌశ్శిరో నభః । నాభిస్సూర్యోఽక్షిణీ నాసే వాయుః కర్ణౌ ది

తవ్యానితత్త్వాని బుభుత్సుః పృచ్ఛతి ॥ అథేతి ॥ ఇమం వక్ష్యమాణ, మర్థం చ త్వం, బహువిత్తమత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ సమస్తేతి ॥ హేభాగవత, భవాన్, సమస్తతన్త్రాణాం పురాణపఞ్చరాత్రాదీనాం, యో, రాద్ధాన్తస్సిద్ధాన్తస్తస్మిన్, తత్త్వవిత్ * ॥ ౧ ॥ * కోఽసావర్థ ఇత్యతస్తమాహ ॥ తాన్త్రికా ఇతి ॥ కేవలస్య కేవలశుద్ధసత్త్వమయదివ్యవిగ్రహస్య, శ్రియఃపతేః, పరిచర్యాయాం, తాన్త్రికాః భగవదారాధనాత్మకతన్త్రపరినిష్ఠాః, యథైవ, యైస్తత్త్వైః, అఙ్గోపాఙ్గాయుధాకల్పం, అఙ్గానిపాణిపాదాదీని, ఉపాఙ్గానిహృదయాదీని, ఆయుధానిసుదర్శనాదీని, ఆకల్పాః భూషణాని - తేషాంద్వన్ద్వైక్యం, త, త్కల్పయన్తి యత్తత్త్వాభిమానిదేవతాత్వేనధ్యాయన్తీత్యర్థః, తచ్చేత, న్నోఽస్మాకం, వర్ణయ, కథంభూతానాం, క్రియాయోగం భగవదారాధనాత్మకక్రియాయోగాపేక్షితం-బోద్ధు, మిచ్ఛతాం, కింతత ఇత్యత్రాహ ॥ యేనేతి ॥ యేనక్రియానైపుణేన తత్త్వాత్మకాఙ్గాదికల్పనోపేతయా పూజాక్రియాకౌశలేన-అమర్త్యతాంజరామరణాద్యతీతతాం-ము, క్తిం-యాయాత్ప్రాప్నుయాత్ * ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ * తద్వర్ణయితుం ప్రతిజానీతే ॥ నమస్కృత్యేతి ॥ వైష్ణవీర్విష్ణ్వఙ్గాదిభిరభిమన్తవ్యాః-విభూతీస్తద్విభూతీ-రహం-వక్ష్యే ॥ తావిశినష్టి ॥ పద్మజాదిభిః బ్రహ్మనారదాదిభి-రాచార్యైః వేదరూపఆగమః-తన్త్రం పఞ్చరాత్రం-తాభ్యాం - పఞ్చమ్యన్తమిదం, యాః-విభూతయో - విజ్ఞాతా ఇతి శేషః * ॥ ౪ ॥ * తావద్బ్రహ్మాణ్డం భగవద్విగ్రహాభిమన్తవ్యమిత్యాహ ॥ మాయాద్యైరితి, మాయాసంజ్ఞాప్రకృతిః, మహాన్- అహంకారః - భూతానిపఞ్చ - కాలశ్చేతినవభిస్సవికారైః ఏతద్వికారసహితైః-తత్త్వైః, వికారశబ్దేనైకాదశేన్ద్రియాణిపఞ్చతన్మాత్రాణిచవివక్షితాని - నిర్మితో - యో - విరాట్ బ్రహ్మాణ్డం - దృశ్యతే శాస్త్రేణజ్ఞాయతే-యత్రయస్మిన్ విరాజి-సచిత్కే-సజీవే - భువనత్రయం-దృశ్యతే * ॥ ౫ ॥ * ఏతత్ బ్రహ్మాణ్డం- పౌరుషంపరమపురుష

సంబన్ధిరూపం, సర్వత్ర సామానాధికరణ్యమభిమాన్యభిమన్తవ్యయోరభేదవివక్షానిబన్ధనం- భగవద్దివ్యవిగ్రహాభిమన్తవ్యం బ్రహ్మాణ్డమిత్యర్థః, ఏవమగ్రేఽపి ॥ ఏతదేవ విభజ్య దర్శయతి ॥ భూరిత్యాదినా ॥ భూశబ్దేన తలాదిభిస్సహ సప్తలోకావివక్షితాః-నభో నాభిః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ ప్రజాపతిః-ప్రజననం మేఢ్రం-ఈక్షితుః పరమపురుషస్య,మృత్యుః, రపానం గుదం-యమో,భ్రువౌ భ్రూలతే ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ ఉత్తరః ఉత్తరోష్ఠః,లోభస్త్వధరోష్ఠః-జ్యోత్స్నా,దన్తాః-భ్రమః,భ్రామ్యః పరమాత్మనః-స్మయః స్మితం భూరుహావృక్షాః,రోమాణి-మేఘాః, పురుషస్య పరమపురుషస్య, మూర్ధజాః కేశాః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ అనుక్తమన్యదప్యేవమూహ్యమిత్యాహ ॥ యావానితి ॥ అయం వ్యష్టిపురుషః*, యావాన్ యావదవయవవాన్,యావత్యా,స్వమానతః స్వవితస్తిపరిమాణయా - సంస్థయా అవయవసంస్థానేన, మితః - అసౌ, మహాన్ పురుషః పరమపురుషోఽపి, లోకసంస్థయా లోకాభిమానిదేవతాత్మకపాదాద్యవయవసంస్థానేన, తావదవయవవాన్ మానం త్వారాధకబుద్ధ్యనుగుణమితి భావః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ తదేవమఙ్గోపాఙ్గాద్యభిమన్తవ్యాని తత్త్వాన్యుక్త్వా, అథ భూషణాద్యభిమన్తవ్యాన్యాహ ॥ కౌస్తుభవ్యపదేశేనేత్యాదినా ॥ అజః పరమపురుషః, కౌస్తుభవ్యాజేన, స్వాత్మజ్యోతిర్బిభర్తి,స్వాత్మజ్యోతిః స్వశేషభూతం జ్ఞానాకారం చిదాత్మస్వరూపం, కౌస్తుభో జీవవర్గాభిమానీ దేవతేత్యర్థః, తత్ప్రభా జీవస్య ప్రభా, ధర్మభూతజ్ఞానమిత్యర్థః, వ్యాపినీ విభ్వీ, తాం, ప్రభుర్భగవాన్,ఉరసా, శ్రీవత్సం,బిభర్తి, శ్రీవత్సస్తత్ప్రభాభిమానిదేవతేత్యర్థః, పురాణాన్తరవిరోధస్తు శ్రుతిద్వైవిధ్యసంభావనయా తన్మూలతయా పరిహర్తవ్యః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ నానాగుణమయీం పఞ్చభూతాఖ్యకార్యావస్థాం భూతపఞ్చకమయీం -స్వమాయాం - వైషమ్యావస్థసత్త్వాదిగుణత్రయమయీం వా ప్రకృతిం - వనమాలాఖ్యాం- దధత్ బిభ్రాణః - ఆఖ్యాశబ్దః పూర్వవదభే

శః ప్రభో॥ ౬ ॥ ప్రజాపతిః ప్రజననమపానం మృత్యురీక్షితుః* । తద్బాహవో లోకపాలా మనశ్చన్ద్రో భ్రువౌ యమః॥ ౭ ॥
లజ్జోత్తరోఽధరో లోభో దన్తా జ్యోత్స్నా స్మయో భ్రమః। రోమాణి భూరుహా భూమ్నో మేఘాః పురుషమూర్ధజాః॥ ౮ ॥
యావానయం వై పురుషో యావత్యా సంస్థయా మితః । తావానసావపి మహాపురుషో లోకసంస్థయా ॥ ౯ ॥
కౌస్తుభవ్యపదేశేన స్వాత్మజ్యోతిర్బిభర్త్యజః। తత్ప్రభా వ్యాపినీ సాక్షాచ్ఛ్రీవత్సమురసా ప్రభుః ॥ ౧౦ ॥
స్వమాయాం వనమాలాఖ్యాం నానాగుణమయీం దధత్ । వాసశ్ఛన్దోమయం పీతం బ్రహ్మసూత్రం త్రివృత్స్వరమ్ ॥ ౧౧ ॥
బిభర్తి సాంఖ్యం యోగం చ దేవో మకరకుణ్డలే। మౌలిం పదం పారమేష్ఠ్యం సర్వలోకాభయంకరమ్ ॥ ౧౨ ॥
అవ్యాకృతమనన్తాఖ్యమాసనం యదధిష్ఠితమ్ । ధర్మజ్ఞానాదిభిర్యుక్తం సత్త్వం పద్మమిహోచ్యతే॥ ౧౩ ॥
ఓజస్సహోబలయుతం ముఖ్యతత్త్వం గదాం దధత్। అపాం తత్త్వం దరవరం తేజస్తత్త్వం సుదర్శనమ్ ॥ ౧౪ ॥
నభోనిభో నభస్తత్త్వమసిం చర్మ తమోమయమ్ । కాలరూపం ధనుః శార్ఙ్గం తథా కర్మమయేషుధిః॥ ౧౫ ॥
ఇన్ద్రియాణి శరానాహురాకూతీరస్య* స్యన్దనమ్ । తన్మాత్రాణ్యస్యాభివ్యక్తిరిన్ద్రియార్థాః క్రియామ

జవివక్షాభిప్రాయకః - పీతం పిశఙ్గం-వాసో వస్త్రం, ఛన్దోమయం గాయత్ర్యాదిచ్ఛన్దోమయం -వాసః, ఛన్దోభిమానినీ దేవతేత్యర్థః త్రివృత్ త్రిమాత్రం - అకారోకారమకారాత్మకం వా-స్వరం ప్రణవం- బ్రహ్మసూత్రం-బిభర్తి ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ సాంఖ్యం చ యోగశ్చేతి ద్వంద్వైక్యం,త-ద్వేదశ్చే, త్యుభే-మకరకుణ్డలే-సర్వలోకోత్తరం,పారమేష్ఠ్యం పదం - బ్రహ్మలోకం,మౌలిం కిరీటం-బిభర్తి ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ య-ద్యేన పరమపురుషేణా-ధిష్ఠిత-మనన్తాఖ్యం శేషాఖ్య,మాసనం,అవ్యాకృతం మూలప్రకృతిః, య,త్సత్త్వం విశుద్ధం సత్త్వం- త-ద్ధర్మజ్ఞానాదిభి-ర్యుక్తం- పద్మ - ముచ్యతే-ఆదిశబ్దేన వైరాగ్యైశ్వర్యాధర్మాజ్ఞానావైరాగ్యానైశ్వర్యవిమలోత్కర్షిణీజ్ఞానాక్రియాయోగాప్రహ్వాసత్యేశానానుగ్రహాస్సంగృహ్యన్తే ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ ఓజః ఇన్ద్రియశక్తిః- సహో మనశ్శక్తిః - బలం దైహికం-తై - ర్యుతం-ముఖ్యం తత్త్వం ముఖ్యప్రాణః, ప్రాణో వై ముఖ్య ఇతి శ్రుతేః - ఓజ ఆదీనాం ప్రాణాయత్తత్వాత్తస్య తద్యుక్తత్వం - తదేవ-గదాం - దధత్-యద్వా, ముఖ్యతత్త్వం ప్రథమోత్పన్నతత్త్వం మహత్తత్త్వం-బుద్ధిరితి యావత్ “ మహాన్బుద్ధిలక్షణ ,, ఇత్యాదిస్మృతేః - తస్యాం ప్రసృతాయామేవౌజః ప్రభృతీని భవన్తీతి తస్యాస్తద్యుక్తత్వం-అపాం తత్త్వం జలతత్త్వం- దరవరః శఙ్ఖః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ నభోనిభో నభోవన్నిర్మలతనుర్భగవాన్ - నభస్తత్త్వ-మసిం ఖడ్గం-తమోమయం-ఖేటం. దధదిత్యనుషక్తేనాన్వయః-శార్ఙ్గం నామ-ధనుః,కాలరూపం - కాలాభిమానిధనురిత్యర్థః-తథా- కర్మమయః-ఇషుధిర్బాణకోశో-యస్య సః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ ఇన్ద్రియాణీతి॥ హయానశ్వాన్,ఆకూతిర్మనః,అస్య పరమపురుషస్య- స్యన్దనం రథః-యద్వా, ఆకూతిర్దేహాత్మాభిమానో-భగవద్రథ ఇత్యర్థః,అస్య - అభివ్యక్తిరర్చావతారేష్వాహితాంశ - స్తన్మాత్రాణి ఇన్ద్రియార్థాః- ఇన్ద్రియప్రయోజనాని - ఇన్ద్రియవ్యాపారా ఇతి యావత్ - తన్మాత్రాణ్యస్యాభివ్యక్తిరితి శబ్దాదీనాముక్తత్వాత్-తేఽస్య క్రియాః-తత్క్రియాభిమన్తవ్యా ఇత్యర్థః “ ముద్రార్థక్రియాత్మతే ,, తి పాఠే- ముద్రా వరదాభయా...

దాభిమానిదేవతా - అర్థక్రియాత్మతా ప్రయోజనతత్క్రియాస్వరూపతా తదభిమన్తృత్వ "ముద్రయాఽర్థక్రియాత్మతా" మితిపాఠే తయా తాం బిభర్తీతి శేషః * ॥ ౧౬ ॥ * మణ్డలం తస్యాసనస్థం పద్మాకారం మణ్డలం- దేవయజనం యజ్ఞభూమ్యభిమానిదేవతా-ఆత్మనః యజమానస్య-యాగదీక్షా-సంస్కారః ప్రోక్షణావఘాతాదిశ్చ - భగవతః-పరిచర్యా - తయోరభిమానిదేవతా పరిచర్యేత్యర్థః-సైవ - దురితక్షయాభిమానినీ * ॥ ౧౭ ॥ * భగవచ్ఛబ్దస్య-య- శ్శబ్దో భగవచ్ఛబ్ద-స్తదవయవభూత-స్తస్యార్థం జ్ఞానాదిషాడ్గుణ్యం - త-ల్లీలార్థం కమలం-తదభిమన్తృత్వం లీలాకమలమిత్యర్థః - లీలాకమలాభిమన్తృత్వం షాడ్గుణ్యం వా-ఉద్వహన్ బిభ్రాణః, భగవః హే భగవన్, ధర్మో యశశ్చేత్యేతే-చామరవ్యజనే-అభజత్ ప్రాప్తవాన్- భగవాంశ్చేతి పాఠాన్తరమ్ * ॥ ౧౮ ॥ * ఆతపత్రమితి॥ ద్విజా ఇతి సంబోధనం-ద్విజేత్యపి క్వచిత్పాఠః, నిజధామేత్యపి పాఠః-నాస్తి కుతోఽపి భయం యస్మిన్, తద్వైకుణ్ఠం నామ, యన్నిజధామ తదాతపత్రం, మభజదితి సంబన్ధః, వైకుణ్ఠాభిమానినీ దేవతా ఆతపత్రమిత్యర్థః- యో యజ్ఞం యజ్ఞారాధ్యం పరమపురుషం, వహతి తద్వాహనభూత ఇత్యర్థః, కోఽసౌ, సుపర్ణాఖ్యో గరుడః, స త్రివృద్వేద ఋగ్యజుస్సామత్రయాత్మకవేదః, వేదాభిమానీ దేవతా గరుడ ఇత్యర్థః * ॥ ౧౯ ॥ * శ్రీర్లక్ష్మీః-హరేరనపాయినీ, శక్తిః తత్ర హేతుః, సాక్షాత్పరమాత్మనః, ఆత్మభూతా స్వభావః, ధర్మభూతేతి యావత్, ప్రభేత్యస్యభావప్రకారస్య యథేత్యాదిః, యః పార్షదాధిపః సేనానీర్విష్వక్సేనః, స తస్య మూర్తిర్విగ్రహవిశేష ఇత్యర్థః * ॥ ౨౦ ॥ * నన్దాదయోఽష్టౌ, హరేః ద్వారపాలాః, అణిమాద్యా గుణాః అణిమాద్యష్టైశ్వర్యాభిమానినో దేవతా ఇత్యర్థః ॥ నాశపావ ఇతి ॥ యో, ఽపదేశ

తాః ॥ * ముద్రయాఽర్థక్రియాత్మతామ్ ॥ ౧౬ ॥ మణ్డలం దేవయజనం దీక్షా సంస్కార ఆత్మనః। పరిచర్యా భగవత ఆత్మనో దురితక్షయః ॥ ౧౭ ॥ భగవచ్ఛబ్దశబ్దార్థం లీలాకమలముద్వహన్। ధర్మం యశశ్చ భగ(వ)వాంశ్చామరవ్యజనేఽభజత్ ॥ ౧౮ ॥ ఆతపత్రం తు వైకుణ్ఠం ద్విజా(జ) ధామాకుతోభయమ్ । త్రివృద్వేదస్సుపర్ణాఖ్యో యజ్ఞం వహతి పూరుషం ॥ ౧౯ ॥ అనపాయినీ భగవతీ శ్రీస్సాక్షాదాత్మనః ప్రభా। విష్వక్సేనస్తన్త్రమూర్తిర్విదితః పార్షదాధిపః ॥ ౨౦ ॥ నన్దాదయోఽష్టౌ ద్వాస్థాశ్చ తేఽణిమాద్యా హరేర్గుణాః ।వాసుదేవస్సంకర్షణః ప్రద్యుమ్నః పురుషస్స్వయమ్ ॥ ౨౧ ॥ అనిరుద్ధ ఇతి బ్రహ్మన్ మూర్తివ్యూహోఽభిధీయతే।స విశ్వస్తైజసః ప్రాజ్ఞస్తురీయ ఇతి వృత్తిభిః । అర్థేన్ద్రియాశయజ్ఞానైర్భగవాన్పరిభావ్యతే ॥ ౨౨ ॥ అఙ్గోపాఙ్గాయుధాకల్పైర్భగవాంస్తచ్చతుష్టయమ్ । బిభర్తి స చతుర్మూర్తిర్భగవాన్హరిరీశ్వరః ॥ ౨౩ ॥ ద్విజఋషభ స ఏష బ్రహ్మయోనిస్స్వయం దృక్ స్వమహిమపరిపూర్ణో మాయయా చ స్వయైతత్। సృజతి హరతి పాతీత్యాఖ్యయాఽనావృతాక్షో వివృత ఇ

ఇత్యాదిర్మూర్తివ్యూహః, మూర్తిసమూహః - స, పరమపురుషః, స్వయమేవా-భిధీయతే-న తత్రాభిమాన్యభిమన్తృభావోఽస్తీత్యర్థః-బ్రహ్మన్నితి సంబోధనం - స ఇతి-వాసుదేవాదిచతుర్మూర్తివ్యూహః - వృత్తిభిః జాగరస్వప్నసుషుప్తిముక్త్యవస్థాభి-ర్యో, విశ్వ-స్తైజసః, ప్రాజ్ఞ, స్తురీయః ముక్త ఇతి-కథ్యతే-జీవ, స్తదభిమానీ - విశ్వాదిశబ్దైర్జాగరాద్యవస్థావస్థితా జీవా ఉచ్యన్తే-యద్యప్యేకైకస్యైవ జీవస్యావస్థాచతుష్టయాన్వయ - స్తథాఽప్యేకైకస్యైవ తత్తదవస్థాయాం విశ్వాదిశబ్దైర్వ్యవహారః, జాగరాద్యవస్థాప్రయుక్తవిశ్వాదిసంజ్ఞకజీవాభిమానినో వాసుదేవాదయ ఇత్యర్థః - క్రమ స్త్వవివక్షితః - తత్ర ముక్త్యవస్థాభిమానినీ దేవతా వాసుదేవః - సంకర్షణస్తు స్వప్నావస్థస్య - ఇతరావితరయో-రిత్యూహ్యమ్ ॥ తదేవాహ ॥ అర్థేన్ద్రియేతి ॥ అర్థశబ్దో బాహ్యేన్ద్రియైరర్థావభాసలక్షణజాగరావస్థాపరః - ఇన్ద్రియశబ్దేన మనోవిషయేణ స్వప్నహేతునా స్వప్నావస్థా ద్యోత్యతే - మనస్యుపరతే వాసనామాత్రావశేషాసు షుప్త్యవస్థా ఆశయశబ్దేన జ్ఞాప్యతే - పరిశుద్ధానవచ్ఛిన్నజ్ఞానముక్త్యవస్థా జ్ఞానశబ్దేన ప్రదర్శ్యతే-తత్తదభిమానీ-భగవాన్-పరిభావ్యత ఇత్యర్థః * ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ * తదేవం తత్త్వాభిమానితయా నిరూపితైరఙ్గాదిభిర్వైశిష్ట్యమాహ ॥ అఙ్గేతి ॥ అఙ్గోపాఙ్గాయుధాకల్పై, ర్విశిష్టో, భగవాన్-వాసుదేవాదిచతుర్మూర్తిధరః - తత్ప్రసిద్ధం-చతుష్టయం సృష్టిస్థితిసంహారమోక్షాత్మకం, బిభర్తి నిర్వహతి - తత్రా-నిరుద్ధస్సృజతి - ప్రద్యుమ్నః పాలయతి-సంకర్షణస్సంహరతి వాసుదేవో మోక్షయతీత్యర్థః * ॥ ౨౩ ॥ * తస్యైతస్యైవ బ్రహ్మరుద్రాన్తర్యామితయా సృష్ట్యాదిసంహర్తృత్వే స్వావతారరూపేణ రక్షితృత్వం చాహ ॥ ద్విజఋషభేతి ॥ హే ద్విజఋషభ, ఏష భగవాన్-కోఽసౌ యః-స్వమాయయా, సృష్ట్యాదికం కరోతీతి హేతోః, ఆఖ్యయా। బ్రహ్మరుద్రాదిసంజ్ఞయా, ఉపలక్షితః, బ్రహ్మ, స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహత్త్వయుక్తః, యోనిః సర్వకారణభూతః-స్వయం దృక్ -స్వయం సర్వం యుగపత్సాక్షాత్పశ్యతీతి తథా-

౧౬. శ్లో॥ * పా॥ ముద్రాత్వర్థక్రియాత్మతా

స్వయంప్రకాశో వా, అనేనాచేతనవ్యావృత్తిః - స్వమహిమ్నైవ సంపూర్ణః - అవాప్తసమస్తకామః - అనేన ముక్తనిత్యసిద్ధజీవవ్యావృత్తిః - తయోః పరిపూర్ణతాయా భగవత్సంకల్పాయత్తత్వేన స్వమహిమాయత్తత్వాభావాత్ - అనావృతాక్షః అసంకుచితజ్ఞానః - అనేన బద్ధజీవవ్యావృత్తిః, ఇత్థంభూతః కిమన్యైర్వక్తుం జ్ఞాయత ఇత్యత్రాహ ॥ వివృత ఇవ గూఢ ఇవ - నిరుక్తః, తం దుర్దర్శం గూఢమనుప్రవిష్టం । గూఢోత్మా న ప్రకాశతే,, ఇత్యాదిభిశ్శాస్త్రైర్గూఢత్వేనోక్త ఇత్యర్థః - తర్హి స్వైరపి దుర్దర్శస్స్యాదిత్యత్రాహ - తత్పరైస్తదుపాసకైః - రాత్మనా యోగపరిశుద్ధమనసా - లభ్యః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తదేవం తత్తత్త్వాత్మకభగవదఙ్గాదీని నిరూప్య కృత్స్నప్రబన్ధార్థానుపసంహర్తుం తావత్స్వేష్టదేవతాం స్వభక్తారక్షాయై ప్రార్థయతే ॥ శ్రీకృష్ణేతి ॥ ఇమాని - నవ - సంబోధనాని - తత్రాద్యేన సర్వానన్దయితృత్వం - ద్వితీయేన సౌశీల్యం - తృతీయేన సౌలభ్యం, తురీయేన దుష్కృద్వినాశకత్వం - పఞ్చమేనాపారవీర్యత్వం, షష్ఠేన సర్వాధారత్వం, సప్తమేన సాధుపరిత్రాతృత్వం, అష్టమేన పావనకీర్తిమత్త్వం, నవమేనాత్యాదరేణ శ్రోతవ్యత్వం వివక్షితం - కృష్ణోఽర్జునస్తస్య - సఖేతథా, అవన్యై ద్రుహ్యన్తీతి తథా, తే రాజన్యా ఏవ, వంశా వేణవః, స్తేషాం, దహనః - యద్వా, అవనిధ్రుగ్రాజన్యానాం, వంశః సన్తానస్తస్య, దహన, అనపవర్గవీర్యేతి పారః - అమరవన్ద్యవీర్యేతి పారే, పరత్వం వివక్షితం - గవాం, ద్విజానాం, సురాణాంచార్తింహరతీతి తథా - అవతారో - యస్య ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ప్రకృతభగవదఙ్గాది నిరూపణ ప్రకరణకీర్తన ఫలమాహ ॥ య ఇతి ॥ కల్యే ప్రాతరుత్థాయ - యః - ఇదం - మహాపురుషస్య - లక్షణం చిహ్నభూతాఙ్గోపాఙ్గాది నిరూపణపరం - ప్రకరణం - తస్మిన్పరమపురుషే - చిత్తం - యస్య సః - సమాహితేన్ద్రియశ్చ - యః - స - జప్త్వా - గుహాశయం హృదయగుహాశయస్థితం - బ్రహ్మ - వేదయథావద్విద్యాత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అత్ర క్వచిదధ్యాయసమాప్తిర్దృశ్యతే క్వచిన్నేతి ॥ ద్రష్టవ్యం - పునరుపసంజిహీర్షామాలక్ష్య వాసుదేవాదివ్యూహప్రసఙ్గాత్స్మారితాన్ సూర్యోపాసకాన్ వ్యూహాన్ పృచ్ఛమే

వనిరుక్తస్తత్పరైరాత్మలభ్యః ॥ ౨౪ ॥ శ్రీకృష్ణకృష్ణసఖవృష్ణివృషావనిధ్రుగ్రాజన్యవంశ ❁ దహనానపవర్గవీర్య । గోవిన్దగోద్విజసురార్తిహరావతారయోగేశ్వరాఖిలగురో భగవన్నమస్తే ॥ ౨౫ ॥ య ఇదం కల్య ఉత్థాయ మహాపురుషలక్షణమ్। తచ్చిత్తః ప్రయతో జ ❁ ప్త్వా బ్రహ్మ వేద గుహాశయమ్ ॥ ౨౬ ॥ శౌనక ఉవాచ॥ శుకో యదాహ భగవాన్విష్ణురాతాయ పృచ్ఛతే। సౌర్యో గణో మాసి మాసి నానా వసతి సప్తకః ॥ ౨౭ ॥ తేషాం నామాని కర్మాణి సంయుక్తానామధీశ్వరైః । బ్రూహి నశ్శ్రద్దధానానాం వ్యూహం సూర్యాత్మనో హరేః ॥ ౨౮ ॥ సూత ఉవాచ॥ అనాద్యవిద్యయా విష్ణోరాత్మనస్సర్వదేహినామ్ । నిర్మితో లోకతన్త్రోఽయం లోకేషు పరివర్తతే॥ ఏక ఏవ హి లోకానాం సూర్య ఆత్మాఽఽదికృద్ధరిః। సర్వవేదక్రియామూలమృషిభిర్బహుధోదితః॥ ౩౦ ॥ కాలో దే

దిత్యాత్రేణ ప్రదర్శితాన్ విస్తరతో బుభుత్సుః పృచ్ఛతి ॥ శుక ఇతి ॥ శృణ్వతే - విష్ణురాతాయ పరిక్షితే - య - దాహ, కిం తత్ - సౌర్యః సూర్యారాధకో - గణః సప్తకః సప్తానామాదిత్యానాం - సమూహాత్మకః - మాసి మాసి - నానావసతి నానావిధం కర్మ వహతీతి యత్ - తథా హ్యేవముక్తం పఞ్చమే ॥ తథాఽన్యే చ ఋషయో గన్ధర్వా అప్సరసో నాగా గ్రామణ్యో యాతుధానా దేవా ఇత్యేకైకశో గణాః సప్త చతుర్దశ మాసి భగవన్తం సూర్యమాత్మానం నానానామానం పృథఙ్నామానః పృథక్కర్మభిర్ద్వన్ద్వశ ఉపాసత ఇతి ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తేషామితి ॥ సప్తానాం సౌరగణానాం, అధీశ్వరైర్నియుక్తానాం తత్పతిభిస్తత్తన్మాసాధికృతసూర్యైర్నియుక్తానామిత్యర్థః - ప్రతిమాసం సూర్యస్య నామభేదాభిప్రాయక మధీశ్వరైరితి బహువచనం - స్వాన్తరాత్మభూతపరమాత్మోపాసనార్థం సూర్యస్యాపి తేషాం నామాన్తరేణ గణమధ్యప్రవిష్టత్వాత్తదభిప్రాయకం వా - అత స్తైనసహైవ సప్తవక్ష్యన్తే - సూర్యాత్మనః సూర్యశరీరస్య - హరేః - రుపాసకం - తేషాం గణానాం - వ్యూహం - తన్నామాని - కర్మాణి చ, శ్రద్దధానానాం - నోఽస్మాకం - బ్రూహి - తి సంబన్ధః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తత్ర వ్యూహాన్నిరూపయితుం తావత్సూర్యస్యాత్మత్వమాహ ॥ అనాద్యవిద్యయేతి ॥ సర్వదేహినా - మన్తరాత్మనో - విష్ణో - ర్నియామ్యయా - అనాద్యవిద్యయా ఆదిరహితయా - జ్ఞానవిరోధిన్యా - ప్రకృత్యా - నిర్మితో - ఽయం సూర్యః - లోకతన్త్రః లోకయాత్రాప్రవర్తకః - అత ఏవ - లోకేషు - పరివర్తతే పరిభ్రమతి అనాద్యవిద్యయా నిర్మిత ఇత్యనేన సూర్యబిమ్బస్య ప్రకృతిపరిణామవిశేషాత్మకత్వముచ్యతే ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ తస్య భగవదాత్మకత్వం వదన్ లోకతన్త్రతాముపపాదయతి ॥ యో లోకానామాదికృత్ సృష్టికర్తా - ఏకః - అద్వితీయః - స్వతుల్యవస్త్వన్తరరహితః - సర్వాన్తరాత్మా - హరిః - స ఏవ సూర్యః - హరిరేవ సూర్యశరీరకత్వేనావస్థిత ఇత్యర్థః - సర్వాసాం వేదక్రియాణాం మూలభూతః - వైదికక్రియామూలత్వం కాలావచ్ఛేదకతయాఽవగన్తవ్యం - ఋషిభిః పరాశరాదిభిః బహుధా ద్వాదశధోక్తః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తత్ర తద్దృష్టాన్తమాహ ॥ కాల ఇతి ॥ హే బ్రహ్మన్ - యథా - హరి - రేక ఏవ - కాలాదిశరీరకత్వేన - నవధా

---

౨౫ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ దహనామరవన్ద్యవీర్య

క్తః-తద్వత్-తత్ర-కాలో వసన్తాదిః-దేశః॥సమేయజేత్, త్యాద్యుక్తః క్రియా-యాగాదిరూపా - కరణంసాధనం కార్యంప్రాప్తి కార్యమపూర్వాఖ్యం-ఆగమః ప్రమాణభూతో వేదః. ద్రవ్యంచరుపురోడాశాది - ఫలంస్వర్గాది॥యయోక్తో బహుధాహరి,రితిపాఠాన్తరం - దేశకాలాదిఫలపర్యన్తమిదంసర్వం సాధనత్వే నసాధ్యత్వే నచక్రియాన్తర్భూతం-ఏభిర్విశిష్టాక్రియేత్యర్థః-యయాక్రియయా-హరి-ర్బహుధోక్తః - ద్రవ్యాదిశరీరకత్వాదితిభావః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ వివక్షితమర్థంతావత్సంగ్రహేణాహ ॥ మధ్వాదిష్వితి॥మధ్వాదిషుచైత్రాదిషు - ద్వాదశమాసేషు , కాలరూపధృత్ కాలావచ్ఛేదకరూపధృత్ - భగవాన్సూర్యః ,లోకతన్త్రాయలోకయాత్రానిర్వాహాయ.పృథ-గ్ద్వాదశభి-ర్గణైస్సహ-చరతి - ఏకైకస్మిన్మాసేఏకైకోగణః-ప్రతిగణంగణినస్తుసప్తసప్త.యద్యపి-పఞ్చమేచతుర్దశోక్తాః-తథాఽపి, తత్రప్రధానాస్సప్తసప్తైవేతితఏవాత్రోచ్యన్తే❁॥౩౨॥❁కేపునస్తేప్రతిగణంసప్తగణినఇత్యత్రాహ ॥ ధాతేత్యాదినా ॥ ధాతా-ఆదిత్యః.కృతస్థలీఅప్సరాః- హేతిః రాక్షసః-వాసుకిర్భుజఙ్గః,రథకృత్ యక్షః- హేమునే - పులస్త్యఋషిః-తుమ్బురుర్గన్ధర్వః.ఇత్యేవంసప్త- మధుమాసంనయన్తి - సస్వకర్మభిస్సూర్యంగమయన్తీత్యర్థః-మధుమాసమిత్యత్యన్తసంయోగేద్వితీయా ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ అర్యమేతి ॥ అర్యమాసూర్యః-పులహఋషిః-రథౌజాయక్షః-ప్రహేతీరాక్షసః-పుఞ్జికస్థలీఅప్సరాః-నారదోయక్షః-కచ్ఛనీరోనాగః-మాధవంవైశాఖమ్❁॥౩౪॥❁మిత్రఃసూర్యః-అత్రిఃఋషిః పౌరుషేయోరాక్షసః-తక్షకోనాగః - మేనకాఅప్సరాః - హాహాఃగన్ధర్వః-రథస్వనోయక్షః-శు

శః క్రియాకర్తా కరణంకార్యమాగమః। ద్రవ్యంఫలమితి బ్రహ్మన్నవధోక్తోయథాహరిః ॥ ౩౧ ॥ మధ్వాదిషుద్వాదశసుభగవాన్కాలరూపధృత్ । లోకతన్త్రాయచరతిపృథగ్ద్వాదశభిర్గణైః॥ ౩౨ ॥ధాతాకృతస్థలీహేతిర్వాసుకీరథకృన్మునే ।పులస్త్యస్తుమ్బురురితిమధుమాసంనయన్త్యమీ ॥ ౩౩ ॥ అర్యమాపులహో❁రథౌజాః ప్రహేతిః పుఞ్జికస్థలీ । నారదఃకచ్ఛనీరశ్చనయన్త్యేతేస్మమాధవమ్॥ ౩౪ ॥ మిత్రోఽత్రిఃపౌరుషేయోఽథతక్షకోమేనకాహాహాః।రథస్వనఇత్యేతేశుక్రమాసంనయన్త్యమీ॥ ౩౫ ॥వసిష్ఠోవరుణోరమ్భాసహజన్యస్తథాహుహూః। శుకశ్చిత్రస్వనశ్చైవశుచిమాసంనయన్త్యమీ ॥ ౩౬ ॥ ఇన్ద్రోవిశ్వావసుశ్శ్రోతా ❁ ఏలాపుత్రస్తథాఽఙ్గిరాః । ప్రమ్లోచారాక్షసశ్చర్యోనభోమాసంనయన్త్యమీ॥ ౩౭ ॥ వివస్వానుగ్రసేనశ్చవ్యాఘ్రఆసారణోభృగుః।అనుమ్లోచాశంఖపాలోనభస్యాఖ్యంనయన్త్యమీ ॥ ౩౮ ॥ పూషాధనంజయోవాతస్సుషేణస్సురుచిస్తథా।ఘృతాచీగౌతమశ్చేతితపోమాసంనయన్త్యమీ ॥ ౩౯ ॥ ఋతువర్చాభరద్వాజఃపర్జన్యస్సేనజిత్తథా । విశ్వఐరావతశ్చైవతపస్యాఖ్యంనయన్త్యమీ ॥ ౪౦ ॥ అంశుమాన్కశ్యపస్తార్క్ష్యఋతసేనస్తథోర్వశీ। విద్యుచ్ఛత్రుర్మహాశంఖస్సహోమాసంనయన్త్యమీ ॥ ౪౧ ॥ భగస్స్ఫూర్జోఽరిష్టనేమిరూర్ణఆయుశ్చపఞ్చమః । కర్కోటకఃపూర్వచిత్తిఃపౌషమాసంనయన్త్యమీ ॥ ౪౨ ॥ త్వష్టాఋచీకతనయఃకమ్బలాశ్వస్తిలోత్తమా । బ్రహ్మాపేతోఽథశతజిద్ధృతరాష్ట్రఇషంభరాః ॥ ౪౩ ॥ విష్ణురశ్వతరోరమ్భాసూర్యవర్చాశ్చసత్యజిత్ । విశ్వామిత్రోమ

క్రమాసంజ్యేష్ఠంమాసమ్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁వసిష్ఠః-ఋషిః-వరుణస్సూర్యః -రమ్భాఅప్సరాః - సహజన్యోయక్షఃహుహూఃగన్ధర్వః-శుకోనాగః - చిత్రస్వనోరాక్షసః-శుచిమాసంఆషాఢమాసమ్ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ఇన్ద్రస్సూర్యః-విశ్వావసుర్గన్ధర్వః-శ్రోతాయక్షః-ఏలాపుత్రోనాగః-అఙ్గిరాఋషిః-ప్రమ్లోచాఅప్సరాః-చర్యోరాక్షసః. నభోమాసంశ్రావణమాసమ్ ❁॥ ౩౭ ॥ ❁ వివస్వాన్సూర్యః-ఉగ్రసేనోగన్ధర్వః-వ్యాఘ్రోరాక్షసః-ఆసారణోయక్షః భృగుఃఋషిః - అనుమ్లోచాఅప్సరాః-శంఖపాలోనాగః-నభస్యాఖ్యంభాద్రపదంమాసమ్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁పూషాసూర్యః , ధనంజయోనాగః - వాతోరాక్షసః-సుషేణోగన్ధర్వః,సురుచిర్యక్షః- ఘృతాచీఅప్సరాః-గౌతమఋషిః , తపోమాసంమాఘమాసం-మాసక్రమవిలఙ్ఘనంతుకూర్మోక్తాదిత్యక్రమానుసారేణ॥యద్వా॥మాసక్రమోనవివక్షితః - యథాగణినాం , అథవా అర్థక్రమానురోధేనపూషేత్యాదిశ్లోకద్వయంతదనన్తరశ్లోకద్వయాత్పరతోయోజ్యం.త్వష్టేత్యాదిశ్లోకద్వయంతుతత్పూర్వశ్లోకద్వయాత్పూర్వంయోజ్యమ్❁॥౩౯॥❁ఋతువర్చారాక్షసః,భరద్వాజఋషిః-పర్జన్యస్సూర్యః- సేనజిదప్సరాః - విశ్వోగన్ధర్వః-ఐరావతోనాగః-తపస్యాఖ్యంఫాల్గునమ్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁అంశుమాన్సూర్యః- కశ్యపఋషిః-తార్క్ష్యోయక్షః- ఋతసేనోగన్ధర్వః - ఊర్వశీఅప్సరాః-విద్యుచ్ఛత్రుః-రాక్షసః-మహాశంఖోనాగః-మార్గశీర్షంనయన్తి ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁భగఃసూర్యః - స్ఫూర్జోరాక్షసః-అరిష్టనేమిఃగన్ధర్వః,ఊర్ణోయక్షః,ఆయుఃఋషిః - కర్కోటకోనాగః-పూర్వచిత్తిరప్సరాః-పౌషమాసమ్ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁త్వష్టాసూర్యః- ఋచీకతనయోజమదగ్నిః - ఋషిః,కమ్బలాశ్వోనాగః,తిలోత్తమాఅప్సరాః - బ్రహ్మాపేతోరాక్షసః,ఋతజిద్యక్షః,ధృతరాష్ట్రోగన్ధర్వః-ఇషంభరాః ఏతేఆశ్వినమాసనిర్వాహకాః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ విష్ణురాదిత్యః-అశ్వతరోనాగః,రమ్భాఅప్సరాః,సూర్య

తార్క్ష్యోగన్ధర్వః- సత్యజిద్యక్షః - విశ్వామిత్రఋషిః,మఖాపేతోరాక్షసః, ఊర్జమాసంకార్తికమాసమ్ ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ వ్యూహాన్ సమూహముపసంహరన్ తత్స్మరణఫలమాహ ॥ ఏతా ఇతి ॥ హేవిప్ర,ఆదిత్యస్య, ఏతాఃసమాఖ్యాతాః, విభూతయఃసన్ధ్యయోఃస్మరతాం-నృణాం - అంహఃపాపం - హరన్తి ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ అథైషాంపృథక్కర్మాణ్యాహ త్రిభిః॥ ద్వాదశస్వపీతి॥ అసావాదిత్యరూపో,దేవః - ద్వాదశస్వపి మాసేషు,ఏభిరుక్తైః, షడ్భిః , ప్రతిగణమాదిత్యేనవినాషడ్భిరేవ స్థితిషడ్భిరిత్యుక్తం- తేనసహాస్తప్రభవ స్థితితదభిప్రాయేణ " నానావహాతిస స్తక ,, ఇత్యుక్తంపురస్తాత్ - యద్వా,వాలఖిల్యగణేనసహాస్తత్వమితితేనవినాఽత్రషడ్భిరిత్యుక్తం,, ప్రతిగణమాదిత్యకీర్తనంతునామభేదవివక్షయా - ప్రాధాన్యవివక్షయావా , విగ్రహాన్తరేణాన్తరాత్మభూతభగవదుపాసకత్వవివక్షయావే - తివిభావనీయం - సమన్తాత్పరిత - శ్చరన్ అస్యజనస్యఇహలోకే-పరత్రచలోకేసద్గతింశుభాంగతిం,తనుతే-సమ్మతిమితిపాఠే,ఇహాముత్రశ్రేయోవిషయాంమతింతనుతఇత్యర్థః ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ సామభిః, ఋగ్భి-ర్యజుర్భిశ్చ-తల్లిఙ్గైఃసూర్యప్రకాశకై-రముంసూర్యమృషయః-స్తువన్తి ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ నాగా-రథ-మున్నహ్యన్తిదృఢంబధ్నన్తిగ్రామణ్యోయక్షాః-నైఋతారాక్షసాఃపృష్ఠేపశ్చాత్, రథంచోదయన్తిగమయన్తి ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ వాలఖిల్యా ఇతి॥ పురతోఽభిముఖం-సూర్య , మావృత్యస్థిత్వా, తేనసహ-యాన్తిగచ్ఛన్తి , విభుంసూర్యంస్తుతిభిఃస్తువన్తి , స్తుతీఃకుర్వన్తిచేత్యర్థః ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ ఉపసంహరతి॥ఏవమితి॥ అనాదినిధనఃఆద్యన్తరహితః-నిత్యో,ఽజో భగవా-నిత్థం - ప్రతికల్పం,స్వ,మాత్మానం, ప్రకృతిపురుషశరీరకంస్వమాత్మానం , వ్యూహ్యద్వాదశగణరూపేణవిభజ్య - లోకా-న్నయతిస్వేస్వేకర్మణిప్రవర్తయ

ఖాపేతఊర్జమాసంనయన్త్యమీ ॥ ౪౪ ॥ ఏతాభగవతోవిష్ణోరాదిత్యస్య విభూతయః । స్మరతాంసన్ధ్యయోర్నౄణాంహరన్త్యంహోదినేదినే॥ ౪౫ ॥ ద్వాదశస్వపిమాసేషుదేవోఽసౌషడ్భిరస్యవై । చరన్సమన్తాత్తనుతేపరత్రేహచసన్మతిమ్॥ ౪౬ ॥ సామర్గ్యజుర్భిస్తల్లిఙ్గైరృషయస్సంస్తువన్త్యముమ్ । గన్ధర్వాస్తంప్రగాయన్తి నృత్యన్త్యప్సరసోఽగ్రతః॥ ౪౭ ॥ ఉన్నహ్యన్తిరథంనాగాగ్రామణ్యోరథయోజకాః। చోదయన్తిరథంపృష్ఠేనైరృతాబలశాలినః॥ ౪౮ ॥ వాలఖిల్యాస్సహస్రాణిషష్టిర్బ్రహ్మర్షయోఽమలాః । పురతోఽభిముఖాయాన్తిస్తువన్తిస్తుతిభిర్విభుమ్ ॥ ౪౯ ॥ ఏవంహ్యనాదినిధనోభగవాన్హరిరీశ్వరః । కల్పేకల్పేస్వమాత్మానం వ్యూహ్యలోకానవత్యజః ॥ ౫౦ ॥ ❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ద్వాదశస్కన్ధే, ఏకాదశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀

సూతఉవాచ ॥ నమోధర్మాయమహతేనమఃకృష్ణాయవేధసే। బ్రాహ్మణేభ్యోనమస్కృత్యధర్మాన్వక్ష్యామిశాశ్వతాన్॥ ౧ ॥ ఏతద్వఃకథితంవిప్రావిష్ణోశ్చరితమద్భుతమ్। భవద్భిర్యదహంపృష్టోనరాణాంపురుషోచితమ్॥ ౨ ॥ అత్రసంకీర్త్యతేసాక్షాత్సర్వపాపహరోహరిః। నారాయణోహృషీకేశోభగవాన్సాత్వతాంపతిః॥ ౩ ॥ యచ్చ

తి ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంద్వాదశస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః ❀❀❀

తదేవంకార్త్స్న్యేనశాస్త్రం బహుత్వాన్మాలత్యసుఖగ్రహణాయాదితః ప్రబన్ధార్థాన్ సంగ్రహేణానుక్రమిష్యంస్తావదస్యప్రబన్ధరూపస్య మహావాక్యస్యార్థో నారాయణ ఏవవేదాన్తవేద్యోజగత్కారణభూతో బ్రహ్మశబ్దాభిధేయ ఇతివక్తుంస్వగురుదేవతానమస్కారపూర్వకం ప్రతిజానీతే ॥ నమఇతి ॥ కృష్ణశబ్దేనాత్రభగవాన్నారాయణోబాదరాయణోవా వివక్షితః-తత్రాద్యే-ధర్మాయసిద్ధరూపధర్మాయ , కృష్ణాయ-ద్వితీయే- ధర్మప్రవర్తకాయ - కృష్ణాయ - భగవద్భక్తిలక్షణధర్మాయచేతివా. వేధసేబ్రహ్మణేచతుర్ముఖాయ - బ్రాహ్మణేభ్యోనారదబాదరాయణశ్రీశుకాదిభ్యః శాశ్వతానవిచ్ఛిన్నోపదేశపరంపరాప్రాప్తాన్ - ధర్మాన్,ఏతత్ప్రబన్ధప్రతిపాద్యాన్ భాగవతధర్మాన్,వక్ష్యామి-సంగ్రహేణేతిశేషః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ మహావాక్యార్థమాహ ॥ ఏతదితి ॥ ఏత,త్కథితం-పరమాద్భుతం,పురాణం-విష్ణో, శ్చరితంచరిత్రప్రతిపాదకం-తద్విశినష్టి,యత్ప్రత్యహం-భవద్భిః,పృష్టః-యచ్చ - నరాణాంజీవానాం , పురుషోచితం-పురుషత్వేమనుష్యత్వేసతి, ఉచితంశ్రవణాదియోగ్యమ్ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ విష్ణోశ్చరిత్రత్వమేవోపపాదయతి॥ అత్రేతి ॥ అత్రపురాణే,శ్రవణమాత్రేణసర్వాణిపాపానిహరతీతితథా, హరిరాశ్రితబన్ధహరః,ఇన్ద్రియాధీశః, భగవాన్ షాడ్గుణ్యపరిపూర్ణః,భక్తపాలకో-నారాయణఃకీర్త్యతే ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ తమేవ విశినష్టి ॥ యదితి ॥ గుహ్యం వేదాన్తరహస్యం-జగతః-ప్రభవాప్యయం,ప్రభవత్యస్మాదితిప్రభవం,అప్యేత్యస్మిన్నిత్యప్యయం తచ్చతచ్చత,త్సృష్టిసంహారకారణమిత్యర్థః , అథవా , అవాన్తరవాక్యార్థాననుక్రమిష్యం- స్తావత్ప్రథమస్కన్ధార్థాననుక్రమతేవ్యాఖ్యామ్ ॥ జ్ఞానమితి ॥ అత్రేత్యనుషజ్యతే-సాధూపాఖ్యానం, సాధూనాంభవతా-ముపాఖ్యానం , ప్రశ్నాత్మకముపాఖ్యానం - విజ్ఞానసంయుతం-జ్ఞానంచ,ప్రోక్తం - తత్ర,జ్ఞానంప్రకృతిపురుషవివేచనాత్మకం , విజ్ఞానంపరమాత్మస్వరూపగో

ణవిచారాత్మక ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ తదాశ్రయం భక్తియోగాఙ్గం వైరాగ్యంచ-సమాఖ్యాతమ్ ॥ పారీక్షితంపరీక్షిజ్జన్మాదిః తావ,
త్తత్ప్రస్తావాయ - నారదస్యా-ఖ్యానంచ రాజర్షేః . పరీక్షితో - విప్రశాపా-త్ప్రాయోపవేశశ్చ, వ్యాఖ్యాతశబ్దస్యానుషక్త
స్యయథాయోగ్యలిఙ్గేనవిపరిణతస్య ప్రథమాన్తైస్సంబన్ధః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ అథద్వితీయస్కన్ధార్థాననుక్రామతిసార్ధేన ॥ శుకస్యే
త్యాదినా ॥ బ్రహ్మర్షభస్యబ్రాహ్మణోత్తమస్య , శుకస్య పరీక్షితాసహ , సంవాదఇతికృత్స్నస్కన్ధార్థః - తదవాన్తరార్థా
న్నాహ,యోగధారణయేతి, ఉత్క్రాన్తిఃఅర్చిరాదినాగతిః - నారదాజయోఃనారదచతుర్ముఖయో,స్సంవాదః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ త
త్రాప్య-వతారాణాం - అనుగీతంఅనువర్ణనం-అనుచరితమితిపాఠే , అవతారా-స్తదనుచరితంచ - అగ్రతఃవ్యష్టిసృష్టేఃపూ
ర్వంప్రాధానికఃప్రాకృతః- సర్గఃమహదాదితత్త్వసర్గః - అథతార్తీయానర్థాననుక్రామతిషడ్భిః ॥ విదురోద్ధవసంవాదఇత్యా
దితృతీయతురీయస్కన్ధద్వయస్వరూపప్రదర్శనమ్ ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ పురాణాత్మికా-యా-సంహితా-తస్యాః ప్రశ్నః తదర్థప్రశ్నః-మ
హాపురుషస్యభగవతః-సంస్థితిః,సమ్యక్ప్రలయేఽవస్థానం, ప్రాకృతికఃప్రకృతిగుణక్షోభాత్మకః-తతో,వైకృతికాః-సప్తమహ
దహఙ్కారభూతపఞ్చకాత్మకావ్యాఖ్యాతాఇత్యర్థః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ తతస్తేభ్యోవైకృతికేభ్యః-బ్రహ్మాణ్డస్యోత్పత్తిః॥తద్విశినష్టి॥
యతోయత్రబ్రహ్మాణ్డేవైరాజఃపురుషః చతుర్ముఖోజాతఇత్యర్థః స్థూలసూక్ష్మస్యపరమాణ్వాదివత్సరాన్తసూక్ష్మస్థూలయో

బ్రహ్మపరంగుహ్యంజగతఃప్రభవాప్యయమ్।జ్ఞానంచసాధూపాఖ్యానంప్రోక్తంవిజ్ఞానసంయుతమ్॥ ౪ ॥భక్తి
యోగస్సమాఖ్యాతో వైరాగ్యంచతదాశ్రయమ్ । పారీక్షితముపాఖ్యానంనారదాఖ్యానమేవచ ॥ ప్రాయోప
వేశోరాజర్షేర్విప్రశాపాత్పరీక్షితః॥ ౫ ॥శుకస్యబ్రహ్మర్షభస్యసంవాదశ్చపరీక్షితా। యోగధారణయోత్క్రా
న్తిస్సంవాదోనారదాజయోః॥ ౬ ॥అవతారానుగీతంచసర్గఃప్రాధానికోఽగ్రతః । విదురోద్ధవసంవాదఃక్షత్ర
మైత్రేయయోస్తతః ॥ ౭ ॥ పురాణసంహితాప్రశ్నోమహాపురుషసంస్థితిః । తతఃప్రాకృతికస్సర్గస్సప్తవైకృతి
కాశ్చయే ॥ ౮ ॥ తతోబ్రహ్మాణ్డసంభూతిర్వైరాజఃపురుషోయతః। కాలస్యసూక్ష్మస్థూలస్యగతిస్పద్మసముద్భ
వః ॥ ౯ ॥ భువఉద్ధరణేఽమ్భోధేర్హిరణ్యాక్షవధోయతః।ఊర్ధ్వతిర్యగధస్సర్గోరుద్రసర్గస్తథైవచ। ౧౦ ॥అ
ర్ధనారీనరస్యాథయతస్స్వాయమ్భువోమనుః।శతరూపాచయాస్త్రీణామాద్యాప్రకృతిరుత్తమా ॥ ౧౧ ॥ సం
తానోధర్మపత్నీనాంకర్దమస్యప్రజాపతేః । అవతారోభగవతఃకపిలస్యమహాత్మనః॥ దేవహూత్యాశ్చసంవా
దఃకపిలేనచధీమతా ॥ ౧౨ ॥ నవబ్రహ్మసముత్పత్తిర్దక్షయజ్ఞవినాశనమ్।ధ్రువస్యచరితంపశ్చాత్పృథోఃప్రాచీన
బర్హిషః॥ ౧౩ ॥ నారదస్యచసంవాదస్తతఃప్రైయవ్రతోద్విజాః।నాభేస్తతోనుచరితంభరతస్యార్షభస్యచ॥౧౪॥
తతోద్వీపసముద్రాదివర్షనద్యుపవర్ణనమ్ । జ్యోతిశ్చక్రస్యసంస్థానంపాతాలనరకస్థితిః ॥ ౧౫ ॥ దక్షజన్మప్రచే
తోభ్యస్తత్పుత్రీణాంచసంస్థితిః।యతోదేవాసురనరాస్తిర్యఙ్నగఖగాదయః ॥ ౧౬ ॥ త్వాష్ట్రస్యజన్మనిధనం
పుత్రయోశ్చదితేర్ద్విజాః। దైత్యేశ్వరస్యచరితంప్రహ్లాదస్యమహాత్మనః ॥ ౧౭ ॥ మన్వన్తరానుచరితంగజేన్ద్రస్య
విమోక్షణమ్ ।మన్వన్తరావతారాశ్చవిష్ణోర్హయశిరాదయః ॥ ౧౮ ॥ కౌర్మంమాత్స్యంనారసింహంవామనం
చజగత్పతేః।క్షీరోదమథనంతద్వదమృతార్థేదివౌకసామ్॥ ౧౯ ॥దేవాసురమహాయుద్ధంరాజవంశానుకీర్తనమ్।

రవస్థితస్య-కాలస్య - గతిః , సర్వేషాం,సత్త్వానాం , వ్యష్టిభూతానాం , ఉత్పత్తిః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ అమ్భోధేర్భువ ఉ
ద్ధారణే-ఉద్ధరణం - ఊర్ధ్వతిర్యగధస్సర్గఃదేవతిర్యగధోలోకసర్గః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ అర్ధాభ్యాం-నారీ . నరశ్చ - తయోస్సమా
హార-స్తత్స్య - సర్గః తద్విశినష్టి ॥ యతఃయత్ర-నారీనరే . స్వాయంభువో -మనుః-తస్య - యాపత్నీ,శతరూపా-స్త్రీణా-
మాద్యా- ప్రకృతిరాకృతిః , అతఏవో - త్తమా - తస్యనారీనరస్యసర్గఇతిసంబన్ధః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ తతః-కర్దమస్య- ధర్మపత్నీ
నామితిబహువచనంపూజాభిప్రాయకం - ధర్మపత్న్యా దేవహూత్యాః , సంతానః - కలాఽనసూయాదినవకన్యకారూ
పస్సంతానః-తథా , కపిలాఖ్యస్యభగవతో,ఽవతారః - కపిలేనసాకం - దేవహూత్యా,స్సంవాదః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ అథచ
తుర్థార్థాననుక్రామతి ॥ నవబ్రహ్మసముత్పత్తిరిత్యాదినా ॥నారదస్యచసంవాదఇత్యన్తేన - పఞ్చమార్థాననుక్రమతే ॥ ప్రై
యవ్రతఇత్యాదినాపాతాలనరకస్థితిరిత్యన్తేన- ద్విజాఇతిసంబోధనం - ప్రైయవ్రతఃప్రియవ్రతవృత్తాన్తః- ఆర్షభస్య-భరత
స్యచానుచరిత-మితిసంబన్ధః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ❋ ద్వీపాదీనాముపవర్ణనమ్ ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ షష్ఠార్థాననుక్రామతే॥దక్షజన్మే
తి ॥ తత్పుత్రీణాందక్షపుత్రీణాం- తావిశిష్ట-యతఃయాభ్యో దక్షపుత్రీభ్యఃదేవాదయోబభూవురిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ త్వా
ష్ట్రస్యవృత్రాసురస్య-జన్మ-నిధనంమరణంచ ॥ అథసప్తమార్థాననుక్రామతి॥ పుత్రయోశ్చేతి ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ అష్టమార్థానా
హ ॥ మన్వన్తరేతి ॥ విష్ణోః-హయగ్రీవాదయో- మన్వన్తరేష్వవతారాః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ తథా-జగత్పతేః,కౌర్మాదీని-యాని-
దివౌకసాందేవాదీనా- మమృతార్థేక్షీరోదమథనమ్ ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ నవమార్థాననుక్రమతే ॥ రాజవంశానుకీర్తనమిత్యాదినా

నా ॥ అత్ర క్వచిత్క-స్యచిదనుక్తిః పృథక్-ప్రోక్తిశ్చ ప్రసిద్ధత్వాదనాదరాత్ ❁ ॥ ౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥౨౬॥ ❁
అష్టదశమాధ్యాయానుక్రమతి ॥ తస్య కర్మాణీత్యాదినా॥ విప్రశాపాపదేశేనేత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ నిష్పేషో వ
ధః-అఘాసురస్యా-సుసంహారః ప్రాణాపహారః-కస్య చతుర్ముఖస్య మాయాప్రదర్శనమ్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ సహభ్రాతుః సబల
స్య-ధేనుకస్య-ప్రలమ్బస్య చ-సంక్షయః వధః-పరిసర్పతో-దవాగ్నేస్సకాశా-ద్గోపానాం - పరిత్రాణమ్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ దమన
మనుశిక్షణం-అహేః-ఇత్యాశ్చర్యే-నన్దస్య-మోక్షణం - వరుణస్య సకాశాదితి శేషః - కన్యానాం గోపకన్యానాం-వ్రతచర్యాః
తాం విశినష్టి-యత్రేతి-యస్యాం - వ్రతై-రచ్యుత-స్తుష్టః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ యజ్ఞపత్నీభ్య ఇతి చతుర్థ్యన్తం-ప్రసాదోఽనుగ్రహః॥ శ
క్రస్యేత్యస్య-పరిభవమితి శేషః-యజ్ఞాభిషేకః-యజ్ఞః పూజా - అభిషేకశ్చ-తయోర్ద్వంద్వైక్యమ్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ❁ గ

ఇక్ష్వాకుజన్మ తద్వంశః సుద్యుమ్నస్య మహాత్మనః ॥ ౨౦ ॥ ఇలోపాఖ్యానమత్రోక్తం తారోపాఖ్యానమేవ చ ।
సూర్యవంశానుకథనం శశాదాద్యా నృపాస్తథా ॥ ౨౧ ॥ సౌకన్యం చాథ శర్యాతేః కకుత్స్థస్య చ ధీమతః । ఖట్వాఙ్గ
స్య చ మాన్ధాతుస్సౌభరేస్సగరస్య చ ॥ ౨౨ ॥ రామస్య కోసలేన్ద్రస్య చరితం కిల్బిషాపహమ్ । నిమేర
ఙ్గపరిత్యాగో జనకానాం చ సమ్భవః ॥ ౨౩ ॥ రామస్య భార్గవేన్ద్రస్య నిఃక్షత్రీకరణం భువః । ఐలస్య సోమవంశస్య
యయాతేర్నహుషస్య చ॥ ౨౪ ॥ దౌష్మన్తేర్భరతస్యాపి శన్తనోస్తత్సుతస్య చ। యయాతేర్జ్యేష్ఠపుత్రస్య యదో
ర్వంశోఽనుకీర్తితః ॥ ౨౫ ॥ యత్రావతీర్ణో భగవాన్ కృష్ణాఖ్యో జగదీశ్వరః । వసుదేవగృహే జన్మ తతో వృద్ధిశ్చ
గోకులే॥ ౨౬ ॥ తస్య కర్మాణ్యపారాణి కీర్తితాన్యసురద్విషః। పూతనాఽసుపయఃపానం శకటోత్పాటనం శిశోః ॥
తృణావర్తస్య నిష్పేషస్తథైవ బకవత్సయోః। అఘాసురాసుసంహారః కస్య మాయాప్రదర్శనమ్॥ ౨౮ ॥ ధేనుకస్య
సహభ్రాతుః ప్రలమ్బస్య చ సంక్షయః। గోపానాం చ పరిత్రాణం దవాగ్నేః పరిసర్పతః ॥ ౨౯ ॥ దమనం కాలియ
స్యాహేర్మహాహేర్నన్దమోక్షణమ్। వ్రతచర్యా చ కన్యానాం యత్ర తుష్టోఽచ్యుతో వ్రతైః ॥ ౩౦ ॥ ప్రసాదో
యజ్ఞపత్నీభ్యో విప్రాణాం చానుతాపనమ్ । గోవర్ధనస్యోద్ధరణం శక్రస్య సురభేరథ ॥ యజ్ఞాభిషేకం కృష్ణస్య స్త్రీ
భిః క్రీడా చ రాత్రిషు ॥ ౩౧ ॥ శఙ్ఖచూడస్య దుర్బుద్ధేర్వధోఽరిష్టస్య కేశినః। అక్రూరాగమనం పశ్చాత్ప్రస్థానం రా
మకృష్ణయోః ॥ ౩౨ ॥ వ్రజస్త్రీణాం విలాపశ్చ మధురాలోకనం తతః । గజముష్టికచాణూరకంసాదీనాం తథా వ
ధః । మృతస్యానయనం సూనోః పునస్సాందీపనేర్గురోః ॥ ౩౩ ॥ మధురాయాం నివసతా యదుచక్రస్య యత్ప్రి
యమ్ । కృతముద్ధవరామాభ్యాం యుతేన హరిణా ద్విజాః ॥ ౩౪ ॥ జరాసన్ధసమానీతసైన్యస్య బహుశో వధః ।
ఘాతనం యవనేన్ద్రస్య కుశస్థల్యా నివేశనమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఆదానం పారిజాతస్య సుధర్మాయాస్సురాలయాత్ । రుక్మి
ణ్యా హరణం యుద్ధే ప్రమథ్య ద్విషతో హరేః ॥ ౩౬ ॥ హరస్య జృమ్భణం యుద్ధే బాణస్య భుజకృన్తనమ్। ప్రాగ్జ్యో
తిషపతిం హత్వా కన్యానాం హరణం చ యత్॥ ౩౭ ॥ చైద్యపౌణ్డ్రకసాల్వానాం దన్తవక్త్రస్య దుర్మతేః । శమ్బరో
ద్వివిదః పీఠో మురః పఞ్చజనాదయః॥ ౩౮ ॥ మాహాత్మ్యం చ వధస్తేషాం వారాణస్యాశ్చ దాహనమ్। భారావతర
ణం భూమేర్నిమిత్తీకృత్య పాణ్డవాన్॥ ౩౯ ॥ విప్రశాపాపదేశేన సంహారస్స్వకులస్య చ। ఉద్ధవస్య చ సంవాదో వా
సుదేవస్య చాద్భుతః॥ ౪౦ ॥ యత్రాత్మవిద్యా హ్యఖిలా ప్రోక్తా ధర్మవినిర్ణయః। తతో మర్త్యపరిత్యాగ ఆత్మయోగా
నుభావతః॥ ౪౧ ॥ యుగలక్షణవృత్తిశ్చ కలౌ నౄణాముపప్లవః। చతుర్విధశ్చ ప్రలయ ఉత్పత్తిస్త్రివిధా తథా ॥ ౪౨ ॥
దేహత్యాగశ్చ రాజర్షేర్విష్ణురాతస్య ధీమతః। శాఖాప్రణయనమృషేర్మార్కణ్డేయస్య సత్కథా॥ ౪౩ ॥ మహాపు

జః కువలయాపీడాఖ్యః॥ సాందీపనేర్గురోః పుత్రస్య-మృతస్య-పున-రానయనమ్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ మధురాయామితి ॥ హే ద్విజాః
ఉద్ధవరామాభ్యాం-యుతేన-హరిణా- మధురాయాం నివసతా-యదూనాం సమూహస్య-య-త్ప్రియం-కృతం తచ్చ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁
యవనేన్ద్రస్య కాలయవనస్య ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ సుధర్మాయాశ్చాదానమితి సంబన్ధః ద్విషతశ్శత్రూన్ ప్రమథ్య హరేః హరిణా-రు
క్మిణ్యా హరణమ్ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ప్రాగ్జ్యోతిషపతిం భౌమమ్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ యే శమ్బరాదయ-స్తేషాం-మాహాత్మ్యం - వధ
శ్చేతి సంబన్ధః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ నిమిత్తీకృత్య ద్వారీకృత్య ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఏకాదశాధ్యాయానుక్రమతే - విప్రశాపాపదేశేనేత్యాది
నా ॥ అపదేశో వ్యాజ-స్తేన ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ సంవాదం విశినష్టి॥ యత్రేతి॥ ధర్మవినిర్ణయః వర్ణాశ్రమధర్మనిర్ణయః-మర్త్యపరిత్యా
గః మర్త్యలోకపరిత్యాగః-భూమిపరిత్యాగ ఇతి పాఠాన్తరమ్ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ ద్వాదశాధ్యాయానుక్రమతే॥ యుగేతి ॥ యుగలక్ష
ణాని-తేషు - వృత్తయశ్చ-ఉపప్లవః కలిదోషై రుపద్రవః చతుర్విధః ప్రాకృతికో నైమిత్తిక ఆత్యన్తికో నిత్యశ్చేతి చతుర్విధః
ప్రలయః త్రివిధా ప్రాకృతికీ నిత్యా నైమిత్తికీ చేతి త్రివిధా - ఉత్పత్తిః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ ❁ మహాపురుషవిన్యాసః అఙ్గోపాఙ్గా

ధివిన్యాసః-సూర్యస్య,గణవిభాగః-ఇతిచోక్తమితిచకారాదన్యదపి హేద్విజశ్రేష్ఠాః-యుష్మాభిః యత్పృత్య - హం-పృష్టోఽస్మి-త-దుక్తమ్ ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ ఇహపురాణే-సర్వశః-కాత్స్న్యేన, హరేః, లీలారూపాణ్య-వతారకర్మాణ్యేవ,కీర్తితాని ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ పురాణకథనశ్రవణఫలంవక్తుంభగవత్కీర్తనశ్రవణానుభావమాహ॥ పతితఇతి ॥ హరయేనమఇత్యుచ్చైర్బ్రువన్నితిసంబన్ధః ❋ ॥౪౬॥ ❋ కించ,సంకీర్త్యమానఇతి॥ శ్రుతఃఅనుభావోయస్య-తథాభూతోవా-హరిః పుంసాంసంకీర్త్యమానాం శృణ్వతాంచా,న్తఃచిత్తం - ప్రవిశ్య అశేషం - వ్యసనందుఃఖం - తద్ధేతుదురితంవా - ధునోతి, యథా - ఽర్కః సూర్య - స్తమో - ధునోతియథావా - ఽతివాతఃచణ్డవాయు - రభ్రంధునోతి - తద్వత్ ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ కించ - భగవత్సంకీర్తనమేవమహాఫలం-తద్వ్యతిరిక్తంసర్వంమిథ్యాలాపమాత్రమితిప్రపఞ్చయతిచతుర్భిః ॥ మృషాగిరఇతి ॥ యత్ యత్ర-భగవానధోఽక్షజోనకథ్యతే-నప్రతిపాద్యతే-తాః-మృషాగిరః-మిథ్యావాచః,ప్రత్యుతా-సతీరసత్యతః - దోషావహాః-యద్భగవద్గుణానా-ముదయఃప్రకాశో-యస్మిన్-త-ద్వ-త్తదేవ-వచః-సత్యంమఙ్గళావహం-పుణ్యావహంచ - అత్యాదరాత్పృథిపదంతచ్ఛబ్దప్రయోగః ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋ నవంనవం-రుచిరంరుచిజనకం - తదేవ-శశ్వత్సదా - మనసో-మహోత్సవంమహానన్దకరం శోకార్ణవస్య-శోషణం-కింతత్-యత్ యత్ర-ఉత్తమశ్లోకస్య-యశో-ఽనువర్ణ్యతే - భగవద్గుణోదయమిత్యుక్త్వోఽప్యాదరాత్పునరుక్తమ్ ❋ ॥ ౪౯ ॥ ❋ ఏతదేవభఙ్గ్యన్తరేణాహద్వాభ్యామ్॥ నేతి ॥ య-ద్వచః-చిత్రాణిపదానియస్మిన్-తథాభూతమపి జగత్పవిత్రం-హరే-ర్యశఃకీర్తిం - నవక్తినప్రతిపాదయతి - తద్వచః-ధ్వాఙ్క్షతీర్థంకాకతుల్యానాంకామినాంరతిస్థా

రుషవిన్యాసస్సూర్యస్యజగదాత్మనః।ఇతిచోక్తంద్విజశ్రేష్ఠాయత్పృష్టోఽహమిహాస్మివః॥ ౪౪ ॥ లీలావతారకర్మాణికీర్తితానీహసర్వతః॥ ౪౫ ॥ పతితఃస్ఖలితోవాఽఽర్తఃక్షుత్త్వావావివశోబ్రువన్।హరయేనమఇత్యుచ్చైర్ముచ్యతేసర్వపాతకాత్ ॥ ౪౬ ॥ సంకీర్త్యమానోభగవాననన్తశ్శ్రుతానుభావోవ్యసనంహిపుంసామ్ । ప్రవిశ్యచిత్తంవిధునోత్యశేషంయథాతమోఽర్కోఽభ్రమివాతివాతః ॥ ౪౭ ॥ మృషాగిరస్తాహ్యసతీరసత్కథానకథ్యతేయద్భగవానధోక్షజః । తదేవసత్యంతదుహైవమఙ్గళంతదేవపుణ్యంభగవద్గుణోదయమ్ ॥౪౮॥ తదేవరమ్యంరుచిరంనవంనవంతదేవశశ్వన్మనసోమహోత్సవమ్ । తదేవశోకార్ణవశోషణంనృణాంయదుత్తమశ్లోకయశోఽనుగీయతే ॥ ౪౯ ॥ నయద్వచశ్చిత్రపదంహరేర్యశోజగత్పవిత్రంప్రగృణీతకర్హిచిత్।తద్ధ్వాఙ్క్షతీర్థంనతుహంససేవితంయత్రాచ్యుతస్తత్రహిసాధవోఽమలాః ॥ ౫౦ ॥ తద్వాగ్విసర్గోజనతాఘవిప్లవోయస్మిన్ప్రతిశ్లోకమబద్ధవత్యపి।నామాన్యనన్తస్యయశోఙ్కితానియచ్ఛృణ్వన్తిగాయన్తిగృణన్తిసాధవః॥౫౧॥నైష్కర్మ్యమప్యచ్యుతభావవర్జితంనశోభతేజ్ఞానమలంనిరఞ్జనమ్।కుతఃపునశ్శశ్వదభద్రమీశ్వరేనచార్పితంకర్మయదప్యనుత్తమమ్ ॥ ౫౨ ॥ యశశ్శ్రియామేవపరిశ్రమఃపరోవర్ణాశ్రమాచారతపశ్శ్రుతాదిషు । అవిస్మృతిశ్శ్రీధరపాదపద్మ

నం-నతు-హంససదృశైః-జ్ఞానిభిః-సేవితం తత్ర హేతుః- యత్ర-ప్రబన్ధే-అచ్యుతః-ప్రతిపాద్యఇతి శేషః-తత్రైవహి - అమలా నిర్మలాన్తఃకరణాః సాధవో-రమన్తఇతి శేషః ❋ ॥ ౫౦ ॥ ❋ తద్వాగ్విసర్గఃసఏవవాచఃప్రయోగః- జనతాయాః-జనసమూహస్య-అఘవిప్లవః-అఘవినాశకః కోఽసౌ - యస్మిన్వాగ్విసర్గే- ప్రతిశ్లోక-మబద్ధవత్యపి అబద్ధయుక్తేఽపి- అనన్తస్యభగవతో-యశసా-అఙ్కితాని-యశఃప్రకాశకాని-నామాని-వర్తన్తే-యతఏవ-మతః-సాధవః-తద్వాగ్విసర్గం శృణ్వన్తి వక్తృసాన్నిధ్యే శ్రోతృసాన్నిధ్యేసతికథయన్తి-తదుభయవిరహే-కేవలం-గాయన్తి ❋ ॥ ౫౧ ॥ ❋ విశుద్ధజ్ఞానయోగనిష్ఠాఽపిభగవద్గుణాదిశ్రవణాదివిధురానశోభతే-కింపునఃకర్మయోగనిష్ఠేత్యాహ॥నైష్కర్మ్యమితి ॥ నిర్గతంకర్మయస్మాత్తన్నిష్కర్మ-తదేవనైష్కర్మ్యం - సకలకర్మబన్ధవిధ్వంసకమిత్యర్థః తన్నిరఞ్జనంప్రకృతిసంబన్ధధ్వంసకం-అతఏవ-నిర్మలం-జ్ఞానమపి- అచ్యుతభావవర్జితంఅచ్యుతగుణానుశ్రవణాద్యభిసంధివిధురంచే - దలంనితరాం - నశోభతే-తతఃప్రచ్యుతిసంభావనయేతిభావః-యతో-జ్ఞానమేవా-లం-నశోభతే-కుతఃపునః-కర్మ-శోభేత-కథంభూతం-ఈశ్వరే - నచార్పితంనార్పితం-అతఏవ - శశ్వత్సదా-అభద్రంఅనుష్ఠానదశాయాంచపతనశఙ్కయాదుఃఖావహం - కింబహునా- యదప్యనుత్తమంసర్వోత్తమమపికర్మ-కుతఃపునశ్శోభేత,అహేతుకమితిపాఠే-అనభిసంహితఫలమపీత్యర్థః ❋ ॥ ౫౨ ॥ ❋ కించ॥యశశ్శ్రియామితి॥యశోయుక్తా-యా-శ్రీః-సంపత్తస్యాంనిమిత్తభూతాయాం, తదర్థమిత్యర్థః, యో,వర్ణాశ్రమధర్మతపోఽధ్యయనాదిషు, నిష్ఠావిశేషఇతి శేషః,సపరో-మహాన్,పరిశ్రమః-పరిశ్రమఫలకఏవ, యశశ్శ్రియోః-క్షయిష్ణుత్వేనపురుషార్థాభాసత్వాదితిభావః -తర్హి,తస్యకింఫలమిత్యత్రాహ ॥ గుణానువాదశ్రవణాదరాదిభిః - శ్రీధరపాదపద్మయో, రవిస్మృతిః-యదివర్ణాశ్రమాచారాదిషునిష్ఠా, తర్హితయాభగ

వద్గుణానువాదాదిభిర్భావితవ్యం,తతస్తత్పాదపద్మయోరవిస్మృత్యా , ఏవంచేత్తన్నిష్ఠాసఫలేత్యర్థః ❀ ॥ ౫౩ ॥ ❀ కిమవిస్మృత్యేత్యతఆహ ॥ అవిస్మృతిరితి ॥ అభద్రాణిదుఃఖనిమిత్తానిదురితాని-ధునోతి - శమంశాన్తిం-రాగాద్యకలుషితాం-తనోతి సత్త్వస్య-శుద్ధింరజస్తమోభ్యామనభిభూతిం-సత్త్వగుణాభివృద్ధిమితియావత్ ॥ తతః-పరమాం - భక్తింప్రేమలక్షణాం-జ్ఞానంయథావస్థితభగవత్స్వరూపజ్ఞానం- విజ్ఞానేనప్రకారజ్ఞానేన-విరాగేణతదితరవిషయాన్తరవైముఖ్యేన - యుక్తం-తనోతీత్యనుషఙ్గః ❀ ॥ ౫౪ ॥ ❀ యతోభగవద్గుణానువాదాదిర్మహాఫల-స్తతో- యూయమహాంచకృతార్థాబభూవిమేత్యాహ ॥ ద్వాభ్యాం ॥ యూయమితి ॥ హేద్విజాగ్ర్యాః-యూయం-భూరిభాగాఃమహాభాగ్యవన్తః- కుతః - యత్ యతః-అబాహ్యాభాజః న-బాహ్యాణివిషయాన్తరాణి - భజన్తీత్యబాహ్యాభాజః-బాహ్యవిషయచిన్తారహితాఇత్యర్థః-నారాయణ - మాత్మనిహృదయే-ఽభినివేశ్య-తద్గుణశ్రవణాదిద్వారామనసిస్థిరంకృత్వా-అభజత - లక్ష్మధ్యమైకవచనం - కథంభూతం-అఖిలానాం-అన్తరాత్మభూతం - దేవంస్వతేజసాదీప్యమానం - అదేవం - యస్యారాధనీయోదేవోనాస్తితం - అతఏవే - శంసర్వనియన్తారమ్ ❀ ॥ ౫౫ ॥ ❀ యూయంమహోపకర్తారఇత్యభిప్రేత్యాహ ॥ అహమితి ॥ యుష్మాభిఃస్సంస్మారితం - ఆత్మతత్త్వంఆత్మతత్త్వప్రకాశకంపురాణం-యస్యాసోఽహంచ- కృతార్థఇతిభావః-స్మృతేరనుభూతవిషయజ్ఞానాత్మకత్వాత్-స్వేదంశ్రుతంస్వయమేత్యత్రాహ ॥ శ్రుతమితి ॥ మేమయా,మహర్షివక్త్రాత్ శ్రీశుకముఖాత్-మహతాం - ఋషీణాంచ-శృణ్వతాంసతాం

యోర్గుణానువాదశ్రవణాదిభిర్హరేః ॥ ౫౩ ॥ అవిస్మృతిఃకృష్ణపదారవిన్దయోఃక్షిణోత్యభద్రాణిశమన్తనోతిచ ।
సత్త్వస్యశుద్ధింపరమాత్మభక్తింజ్ఞానంచవిజ్ఞానవిరాగయుక్తమ్ ॥ ౫౪ ॥ యూయంద్విజాగ్ర్యాబతభూరిభాగా
యచ్ఛశ్వదాత్మన్యఖిలాత్మభూతమ్ । నారాయణందేవమదేవమీశమబాహ్యభాజోఽభజతాభివేశ్య ॥ ౫౫ ॥ అ
హంచసంస్మారిత ఆత్మతత్త్వం శ్రుతంపురామేపరమర్షివక్త్రాత్ । ప్రాయోపవేశేనృపతేఃపరీక్షితఃసదస్యృషీ
ణాంమహతాంచశృణ్వతామ్ ॥ ౫౬ ॥ ఏతద్వఃకథితంవిష్ణోఃకథనీయోరుకర్మణః । మాహాత్మ్యంవాసుదేవస్యస
ర్వాశుభవినాశనమ్ ॥ ౫౭ ॥ యఏవంశ్రావయేన్నిత్యంయామక్షణమనన్యధీః । శ్రద్ధావాన్యోఽనుశృణుయాత్పు
నాత్యాత్మానమేవసః ॥ ౫౮ ॥ ద్వాదశ్యామేకాదశ్యాంచశృణ్వన్నాయుష్యవాన్భవేత్ । ❀ పఠత్యనన్యఃప్రయతః
పూతోభవతిపాతకీ ॥ ౫౯ ॥ పుష్కరేమధురాయాంచద్వారవత్యాంయతాత్మవాక్ । ఉపోష్య సంహితామే
తాంపఠిత్వాముచ్యతేభయాత్ ॥ ౬౦ ॥ దేవతామునయస్సిద్ధాఋషయఃపితరోనృపాః । యచ్ఛన్తికామాన్గృణ
తశ్శృణ్వతోయేఽత్రకీర్తితాః ॥ ౬౧ ॥ ఋచోయజూంషిసామానిద్విజోఽధీత్యానువిన్దతే । మధుకుల్యాఃపయః
కుల్యాఘృతకుల్యాశ్చతత్ఫలమ్ ॥ ౬౨ ॥ పురాణసంహితామేతామధీత్యప్రయతోద్విజః । ప్రోక్తంభగవతాయ
త్తుతత్పదంపరమంవ్రజేత్ ॥ ౬౩ ॥ విప్రోఽధీత్యాప్నుయాత్ప్రజ్ఞాంరాజన్యోఽబ్ధిమేఖలామ్ । వైశ్యోనిధిప
తిత్వంచశూద్రశ్శుధ్యేతపాతకాత్ ॥ ౬౪ ॥ కలిమలసంహతికాలనోఽఖిలేశోహరిరితరత్రనగీయతేహ్యభీక్ష్ణమ్ ।

మయా-శ్రుత-మితిసమ్బన్ధః ❀ ॥ ౫౬ ॥ ❀ ఏతత్పురాణకీర్తనాదిఫలంప్రపఞ్చయత్యష్టభిః ॥ ఏతదితి ॥ కథనీయాని-ఉరూణిఅపరిమితాని-కర్మాణి-చేష్టితాని-యస్య-తస్యవిష్ణోః-వాసుదేవస్య-మాహాత్మ్యప్రకాశకం-వోయుష్మభ్యం-కథిత , మేత-త్పురాణం-సర్వాశుభవినాశనం-కీర్తయితాంసర్వామఙ్గళవిఘాతకమ్ ❀ ॥ ౫౭ ॥ ❀ శ్రవణఫలమాహ ॥ యఏవమితి ॥ యామం-క్షణం వే-త్యర్థః-స-ఆత్మానం-పునాత్యేవ ❀ ॥ ౫౮ ॥ ❀ కాలవిశేషయోగాత్ఫలవిశేషమాహ ॥ ద్వాదశ్యామితి ॥ యః-పాతక్యపి-ప్రయతఃసమాహితచిత్తః-అనన్యఃప్రయోజనాన్తరరహితస్స-న్పఠేత్ -స-పూతో-భవతి-అనశ్నన్నితిపాఠాన్తరమ్ ❀ ॥ ౫౯ ॥ ❀ పుష్కర ఇతి ॥ యతాత్మవాక్సమాహితమనాః ❀ ॥ ౬౦ ॥ ❀ సర్వఫలసాధనత్వంవదన్ఫలదానాహ ॥ దేవతాదయఇతి ॥ యేఽత్రపురాణే-అనుకీర్తితాః- తే-దేవాదయః-గృణతః-కథయతః-శృణ్వతో వా - పురుషస్య-కామానిష్టార్థాన్-యచ్ఛన్తి-దేవతాద్యన్తర్యామీభగవాన్యచ్ఛతీతిభావః ❀ ॥ ౬౧ ॥ ❀ ఫలాతిశయమాహ ॥ ఋచ ఇతి ॥ వేదత్రయ - మధీత్య-య-త్ఫలం,ప్రాప్నుయాత్ - మధుకుల్యాదిభ్యో,య, త్ఫలం-మధ్వాదిప్రవాహయుక్తాన్న దానాద్య త్ఫలమిత్యర్థః-త-త్ఫలం - ప్రాప్నుయాత్ ❀ ॥ ౬౨ ॥ ❀ కిం-చై-తాం-పురాణసంహితా-మధీత్య-య-ద్భగవతఃవిష్ణోః-పరమంపదం -ప్రోక్తంప్రతిపాదితం-తద్వ్రజేత్ ప్రాప్నుయాత్ ❀ ॥ ౬౩ ॥ అధికారానురూపాన్ఫలవిశేషానాహ ॥ విప్రఇతి ॥ రాజన్యః-అబ్ధిమేఖలాంపృథ్వీం శూద్రః-శ్రుత్వా-పాతకా - న్ముచ్యతేత్యర్థః ❀ ॥ ౬౪ ॥ ❀ ఏతత్ప్రబన్ధస్యోక్తవిధప్రభావాతిశయకారణంప్రబన్ధాన్తరవైలక్షణ్యమాహ ॥ కలిమలేతి ॥ కలిమలానాం-సంహతిం-కాలయతివినాశయతీతితథా-సః-అఖిలానా-మీశ్వరో-హరి - రితరత్ర

---

౫౯ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ పఠత్యనశ్నన్

జసాదిప్రబన్ధాన్తరేష్వభీక్ష్ణం పునఃపునర్నగీయతే. అత్రతు. తత్తత్కథాప్రసఙ్గైరనుపదం, పతితః ప్రతిపాదితః ❋ ॥ ౬౫ ॥ ❋ ఏతత్ప్రబన్ధప్రతిపాదితం భగవన్తం నమస్కరోతి ద్వాభ్యామ్ ॥ తమితి ॥ జగదుదయస్థితిలయాః జగదుదయాదిహేతవః. ఆత్మనః రజఆదయశ్శక్తయో. యస్యతం. ద్యువైరప్యనవసితః. స్తవః స్తోత్రం. యస్యతమ్ ❋ ॥ ౬౬ ॥ ❋ ఉపచితాభిః బుద్ధియుక్తాభిః. కాలప్రకృతిమదహంకారపఞ్చభూతాత్మికాభిః. నవభిః శక్తిభిః. ఆత్మన్యేవ. ఉపరచితాః, స్థిరా. జఙ్గమాశ్చ. ఆలయో. యస్య, తస్మై. ఉపలబ్ధిమాత్రధామ్నే జాడ్యప్రసఙ్గరహితజ్ఞానాత్మకతేజస్స్వరూపాయ. సురఋషభాయ దేవశ్రేష్ఠాయ, సనాతనాయ భగవతే. నమః ❋ ॥ ౬౭ ॥ ❋ అత్రక్వచిదధ్యాయసమాప్తిః క్వచిన్నేతి ద్రష్టవ్యమ్ ❋ ॥ ౬౮ ॥ ❋ కియదేతత్ప్రబన్ధగ్రన్థసంఖ్యాపరిమాణమితి పునర్బుభుత్సమానత్య తద్వక్తుం తత్ప్రసఙ్గాత్తావత్పురాణాన్తరాణి తత్పరిమాణంచవక్తుం. తత్ప్రతిపాద్యం దేవం ప్రణమతి ॥ యమితి ॥ యం. బ్రహ్మాదయః. స్తవైః. వేదైః. స్తున్వన్తి. స్తువన్తి. కథంభూతైః. రఙ్గాదిభిస్సహితైః. ఉపనిషచ్ఛబ్దస్యాకారాన్తత్వం ఛన్దోఽనురోధాత్. ధ్యానేనావస్థితం. నిశ్చలంచ, తేనతద్గతేన. మనసా. యం, యోగినః. పశ్యన్తి సాక్షాత్కుర్వన్తి. సురాసురగణాః. యస్యాన్తం ప్రభావేయత్తాం. నవిదుః, అమృతమథనాదావితి శేషః ❋ ॥ ౬౯ ॥ ❋ దుర్విజ్ఞేయత్వమేవ ప్రదర్శయితుం కూర్మావతారమనుస్మరన్నాశిషం ప్రార్థయతే ॥ పృష్ఠేతి ॥ పృష్ఠే. భ్రామ్యన్. అమన్దో గరిష్ఠః.

ఇహతుపునర్భగవానశేషమూర్తిః పరిపఠితోఽనుపదంకథాప్రసఙ్గైః ॥ ౬౫ ॥ తమహమజమనన్తమాత్మతత్త్వం జగదుదయస్థితిసంయమాత్మశక్తిమ్ । ద్యుపతిభిరజశక్రశఙ్కరాద్యైర్దురవసితస్తవమచ్యుతం నతోఽస్మి ॥ ౬౬ ॥ ఉపచితనవశక్తిభిస్స్వఆత్మన్యుపరచితస్థిరజఙ్గమాలయాయ । భగవతఉపలబ్ధిమాత్రధామ్నే సురఋషభాయ నమస్సనాతనాయ ॥ ౬౭ ॥ యం బ్రహ్మావరుణేన్ద్రరుద్రమరుతస్స్తున్వన్తి దివ్యైః స్తవైర్వేదైస్సాఙ్గపదక్రమోపనిషదైర్గాయన్తి యం సామగాః । ధ్యానావస్థితతద్గతేనమనసాపశ్యన్తి యం యోగినో యస్యాన్తం నవిదుస్సురాసురగణా దేవాయతస్మై నమః ॥ ౬౮ ॥ పృష్ఠేభ్రామ్యదమన్దమన్దరగిరిగ్రావాగ్రకణ్డూయనాన్నిద్రాళోః కమఠాకృతేర్భగవతశ్శ్వాసానిలాః పాన్తువః । యత్సంస్కారకలానువర్తనవశాద్వేలాచ్ఛలేనామ్భసాం యాతాయాతమతన్ద్రితం జలనిధేర్నాద్యాపి విశ్రామ్యతి ॥ ౬౯ ॥ సూతఉవాచ ॥ పురాణసంఖ్యాసంభూతిమస్యవాచ్యప్రయోజనే । దానం దానస్యమాహాత్మ్యం పాఠాదేశ్చనిబోధత ॥ ౭౦ ॥ బ్రాహ్మం దశసహస్రాణి పాద్మం పఞ్చోనషష్టిచ । శ్రీవైష్ణవం త్రయోవింశచ్చతుర్వింశతిశైవకమ్ ॥ ౭౧ ॥ దశాష్టౌ శ్రీభాగవతం నారదం పఞ్చవింశతిః । మార్కణ్డం నవవాహ్నం చ దశపఞ్చచతుశ్శతమ్ ॥ ౭౨ ॥ చతుర్దశం భవిష్యం స్యాత్తథా పఞ్చశతానిచ । దశాష్టౌ బ్రహ్మకైవర్తం లైఙ్గమేకాదశైవతు ॥ ౭౩ ॥ చతుర్వింశతివారాహమేకాశీతిసహస్రకమ్ । స్కాన్దం శతం తథాచైకం వామనం దశకీర్తితమ్ ॥ ౭౪ ॥ కౌర్మం సప్తదశాఖ్యాతం మాత్స్యం తత్తుచతుర్దశమ్ । ఏకోనవింశత్సౌపర్ణం బ్రహ్మాణ్డం ద్వాదశైవతు ॥ ౭౫ ॥ ఏవం పురాణసందోహశ్చతుర్లక్షఉదాహృతః । తత్రాష్టాదశసాహస్రం శ్రీభాగవతముచ్యతే ॥ ౭౬ ॥ ఇదం భగవతాపూర్వం బ్రహ్మణేనాభిపఙ్కజే । స్థితాయభవభీతాయకారుణ్యాత్సంప్రదర్శి

మన్దరగిరిః. తస్య, గ్రావాణః. తేషాం, మగ్రాణి, తైః. కణ్డూయనాత్, సుఖేన, నిద్రాళోః నిద్రాశీలస్య, భగవతః. కమఠాకృతేః. శ్వాసానిలాః శ్వాసవాయవః. పాన్తు, తాన్వి శినష్టి ॥ యేషాం శ్వాసానిలానాం. సంస్కార, స్తేషాం, లేశస్తదనువర్తనవశాత్. జలధేః, రమ్భసాం. యాతాయాతం గమనాగమనం అతన్ద్రితం యథాతథా, అద్యాపి. నవిశ్రామ్యతి. ననుసముద్రక్షోభాదేవతన్న సంస్కారవశాత్, తత్రాహ, వేలాచ్ఛలేనేతి ॥ వేలాక్షోభ. స్తస్య, చ్ఛలేనమిషేణ ❋ ॥ ౬౯ ॥ ❋ పురాణేతి ॥ పురాణసంఖ్యా, స్తాసాం, సంభూతిం సమాహారం, చా, స్య శ్రీభాగవతస్య వాచ్యం విషయ. స్తత్ప్రయోజనంచ, దానం పుస్తకదానం. దానస్య, పాఠాదేశ్చ మహాత్మ్యం నిబోధత శృణుత ❋ ॥ ౭౦ ॥ ❋ బ్రాహ్మమితి ॥ త్రయోవింశత్ త్రయోవింశతిః ॥ శైవంచతుర్వింశతిస్సహస్రాణి ❋ ॥ ౭౧ ॥ ❋ వాహ్నమాగ్నేయం పురాణం, పఞ్చదశ, సహస్రాణి, చత్వారిశతానిచ ❋ ॥ ౭౨ ॥ ❋ బ్రహ్మకైవర్తం దశసహస్రాణి అష్టౌశతాని. ఏకాదశైవ ఏకాదశసహస్రాణ్యేవ ❋ ॥ ౭౩ ॥ ❋ స్కాన్దంతు, శతాధికైకాశీతిసహస్రమ్ ❋ ॥ ౭౪ ॥ ❋ సౌపర్ణం గారుడం పురాణం, ఏకోనవింశత్, ఏకోనవింశతిసహస్రాణి, భారతరామాయణేత్వితిహాసావతస్తయోరియత్తానోక్తా ❋ ॥ ౭౫ ॥ ❋ ఏవమితి ॥ అతః, పురాణానాం, సందోహః సమూహః, శ్చతురక్షసంఖ్యాక ఏవ ॥ ఇదానీమస్యవాచ్యాదీన్ దర్శయితుమాహ ॥ ఇదంభగవతేత్యాదినా ❋ ॥ ౭౬ ॥ ❋

సంప్రదర్శితంచతుశ్శ్లోకరూపేణేతి శేషః ✽ ॥ ౬౭ ॥ ✽ యద్వ్యస్యతా, ఆదిమధ్యావసానేషు,పృథగాఖ్యానై ర్నానావిధై రాఖ్యానైః,సంయుతం , తథాఽపి,సర్వత్రహరిలీలాకథానాం ,వ్రాతస్సమూహఏవా,మృతం,తేనానన్దితా , స్సన్తశ్చ,సురాశ్చయేనతత్ ✽ ॥ ౬౮ ॥ ✽ అనేనవాచ్యంప్రధానంసూచితం॥తత్స్పష్టమేవాహ॥సర్వేతి॥సర్వవేదాన్తేషు -యః-సారభూతం బ్రహ్మ,ఆత్మాచ- తయోర్భావఃబ్రహ్మాత్మత్వం - స్వరూపతోగుణతశ్చనిరతిశయబృహత్త్వం - అన్తఃప్రవిశ్యప్రశాసనేనభర్తృత్వంచ - తదేవైకం-లక్షణంఅసాధారణధర్మో, యస్యతత్-యద్వా,బ్రహ్మాత్మైకత్వలక్షణమితిబ్రహ్మాత్మశబ్దవాచ్యం-యదేకం-వస్తు - తస్యభావ-స్తత్త్వం-తల్లక్షణం-యస్య-త - దద్వితీయంస్వతుల్యవస్త్వన్తరరహితం-వస్తుప్రతిపాద్యోవిషయఇత్యర్థః-తన్నిష్ఠంతాదృశవస్త్వధీనం - కైవల్యంప్రకృతిసంబన్ధరాహిత్యం - ముక్తిరితియావత్ - తదేవైకం-ప్రయోజనందానపాఠాదిప్రయోజనం-యస్య,తత్ ✽ ॥ ౬౯ ॥ ✽ గ్రన్థాన్తేస్వగురునమస్కారాత్మకంమఙ్గలమాచరతి॥స్వసుఖేతి॥స్వసుఖంస్వాన్తరాత్మానుసంధానసుఖం-తేన , నిభృతంపూర్ణం- చేతో-యస్యసః-తేన - స్వసుఖేన-వ్యుదస్తోన్యభావఃనిరస్తభగవద్వ్యతిరిక్తసఙ్గః-అపిశబ్దస్సముచ్చయే- యద్వా - సులభతరసమాధితయాసాక్షాత్కృతాన్తరాత్మస్వరూపోఽపి - భగవ

తమ్ ॥ ౬౬ ॥ ఆదిమధ్యావసానేషు వైరాగ్యాఖ్యానసంయుతమ్ । హరిలీలాకథావ్రాతామృతానన్దితసత్సురమ్ ॥ ౬౭ ॥ సర్వవేదాన్తసారంయద్బ్రహ్మాత్మైకత్వలక్షణమ్ । వస్త్వద్వితీయంతన్నిష్ఠంకైవల్యైకప్రయోజనమ్ ॥ ౬౮ ॥ స్వసుఖనిభృతచేతాస్తద్వ్యుదస్తాన్యభావోప్యజితరుచిరలీలాకృష్టసారస్తదీయమ్ ।వ్యతనుతకృపయాయస్తత్త్వదీపంపురాణంతమఖిలవృజినఘ్నంవ్యాససూనుంనతోఽస్మి ॥ ౬౯ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ప్రోష్ఠపద్యాంపౌర్ణమాస్యాంహేమసింహసమన్వితం । దదాతియోభాగవతంసయాతిపరమాంగతిమ్॥ ౧ ॥ రాజన్తేతావదన్యానిపురాణానిసతాంగణే। యావన్నదృశ్యతేసాక్షాచ్ఛ్రీమద్భాగవతంపరమ్॥ ౨ ॥ సర్వవేదాన్తసారంయచ్ఛ్రీభాగవతమిష్యతే । తద్రసామృతతృప్తస్యనాన్యత్రస్యాద్రతిఃక్వచిత్ ॥ ౩ ॥ నిమ్నగానాంయథాగఙ్గాదేవానామచ్యుతోయథా । వైష్ణవానాంయథాశంభుఃపురాణానామిదంతథా ॥ ౪ ॥ శ్రీమద్భాగవతంపురాణమమలంయద్వైష్ణవానాంప్రియంయస్మిన్పారమహంస్యమేతదఖిలంజ్ఞానంపరంగీయతే । యత్రజ్ఞానవిరాగభక్తిసహితైర్నైష్కర్మ్యమావిష్కృతంతచ్ఛృణ్వన్విపఠన్విచారణపరోభక్త్యావిముచ్యేన్నరః॥ ౫ ॥ కస్మైయేనవిభాసితోయమతులోజ్ఞానప్రదీపఃపురాతద్రూపేణచనారదాయమునయేకృష్ణాయతద్రూపిణా । యోగీంద్రాయతదాత్మనాచభగవద్రాతాయకారుణ్యతస్తచ్ఛుద్ధంవిమలం విశోకమమృతంసత్యం పరంధీమహి॥ ౬ ॥ నమస్తస్మైభగవతేవాసుదేవాయసాక్షిణే । యఇదంకృపయాకస్మైవ్యాచచక్షేముముక్షవే॥ ౭ ॥ యోగీన్ద్రాయనమస్తస్మైశుకాయబ్రహ్మరూపిణే । సంసారసర్పదష్టంయోవిష్ణురాతమమూముచత్ ॥ ౮ ॥ ✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే , మహాపురాణే, పారమహంస్యామష్టాదశసహస్రికాయాం ✽✽✽✽✽✽✽
✽✽✽✽✽✽✽✽ సంహితాయాంశ్రీవైయాసిక్యాంద్వాదశస్కన్ధేద్వాదశోఽధ్యాయః . ✽✽✽✽✽✽✽✽

✽ శ్రీకృష్ణాయపరబ్రహ్మణేదేవకీనన్దనాయసర్వలోకశరణ్యాయనమోనమః. ✽

ల్లీలాభిరాకృష్టచిత్తఇత్యర్థఃతదీయం అజితస్వరూపరూపగుణవిభూతిప్రకాశకం , తత్త్వానాంచిదచిద్గతానామసారోపితాకారాణాం - దీపమివ.ప్రకాశకం , అతఏవా - ఖిలపాపఘ్నం - ఇదం-పురాణం - యః - కృపయా - వ్యతనుతప్రకాశితవాన్-తం-వ్యాససూనుం- నతోఽస్మి ✽ ॥ ౭౦ ॥ ✽ శ్రీధరీయవ్యాఖ్యాప్రారంభః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ప్రోష్ఠపద్యామితి॥ ప్రోష్ఠపద్యాం హేమసింహసమన్వితంస్వర్ణసింహాసనారూఢమ్ ✽ ॥ ౧-౨ ॥ ✽ సర్వేతి ॥ తద్రసఏవామృతంతేనతృప్తస్యనిర్వృతస్య ✽ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ✽ శ్రీమదితి ॥ పారమహంస్యంపరమహంసైఃప్రాప్యం- నైష్కర్మ్యంసర్వకర్మోపరమః,భక్త్యాతచ్ఛ్రవణాదిపరోవిముచ్యతే ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ శ్రీభాగవతసంప్రదాయప్రవర్తకరూపేణభగవద్ధ్యానలక్షణంమంగళమాచరతి ॥ కస్మా ఇతి ॥ కస్మైకాయబ్రహ్మణే- అతులఃఅసమః-అయంశ్రీభాగవతరూపః-పురాకల్పాదౌ-తద్రూపేణబ్రహ్మరూపేణతద్రూపిణానారదరూపిణా- యోగీంద్రాయశుకాయకృష్ణరూపేణేతిసిద్ధం-తదాత్మనాశుకరూపేణతత్పరంసత్యంశ్రీనారాయణాఖ్యంతత్త్వంధీమహీతిగాయత్ర్యర్థవయథోపక్రమముపసంహారన్గాయత్ర్యాఖ్యబ్రహ్మవిద్యే

మమితిదర్శయతి ॥ ౬ ॥ తమేవ దేవతారూపేణగురురూపేణచప్రణమతిద్వాభ్యామ్ ॥ నమఇతి ॥ వ్యాచచక్షే వ్యాఖ్యాతవాన్ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ శ్రీధరీయవ్యాఖ్యాసమాప్తా ***

ఇతిశ్రీవత్సకులపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య శ్రీశైలగురోస్తనయేనతచ్చరణపఙ్కజపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేనశ్రీవైష్ణవదాసేనశ్రీవీరరాఘవవిదుషావిలిఖితాయాంశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధేద్వాదశోఽధ్యాయః ***

శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే దేవకీనందనాయయనమోనమః.

*** శ్రీహయవదనపరబ్రహ్మణేనమః ***

యోఽసౌతురఙ్గవదనోహృదిసన్నివిష్టస్సంచోద్యబుద్ధిమసకృత్కృపయాస్వయామె । ప్రాలీలిఖత్కరతలేన్ద్రియదైవతేస్థమూర్తిస్తమేనమనఘంమనవై పరేశమ్ ॥ ౧ ॥ యోఽసౌపిశఙ్గపరిధిర్వనమాల్యుదారమన్దస్మితాకలితవీక్షణవీక్షితేన । సంచోదితేనచమయాపరిదృష్టమూర్తిస్స్వప్నేతమేమిశరణంవసుదేవసూనుమ్ ॥ ౨ ॥ క్వేదంగభీరనిగమోత్తరహృత్యసారంక్వాహంసుమన్దమతిరత్రపరంనిదానమ్ । వీక్షాయదీయకరుణాకలితాతమేవశ్రీశైలదేశికవరంశరణంగతోఽస్మి ॥ ౩ ॥ చికీర్షాఽమోఘాసానిరవధికృపాలోకకలితాయయాయస్యాస్యాన్తం వివృతిరచనాయాస్సమగమమ్ । సఏషశ్రీశైలోగురురఖిలవిద్యాజలనిధిర్మమాధ్యాస్తాంస్వాన్తంచరణయుగలీంసంప్రకటయన్ ॥ ౪ ॥ శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు ***

*** శ్రీ శ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రపరకాలమహాదేశికైర్విరచితాపద్యాఃశ్లోకాః ***

టీకా శ్రీరాఘవార్యాభిధకృతిరచితాతైరసంశోధితత్వాత్ప్రాయశ్శబ్దార్థవాక్యాదిషువిషమగతిర్లేఖకానాంచదోషాత్ । నానాదేశీయకోశైస్స్వమతివిభవతశ్చాపిసంశోధితాసీచ్ఛ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రాదిమపదకలిజిత్సంయమీన్ద్రేణసైషా ॥ ౧ ॥ శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాశోధనకైంకర్యవైభవేనహరిః । ప్రీణాతుహయగ్రీవోలక్ష్మీనారాయణస్సకృష్ణశ్చ ॥ ౨ ॥ భాగవతచన్ద్రికైషావాత్స్యశ్రీవీరరాఘవార్యకృతా । శ్రీభాగవతసుధాంశుంప్రసాధయన్తీచిరాయజయతుభువి ॥ ౩ ॥ ***

*** ద్వాదశస్కంధస్సమాప్తః ***

ఓం-తత్సత్ - కృష్ణార్పణమస్తు.

జగద్విఖ్యాతశ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాతోయం - ద్వాదశస్కంధాత్మకశ్శ్రీమద్భాగవతగ్రంథఃపరిసమాప్తః

హరిః-ఓం-శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.